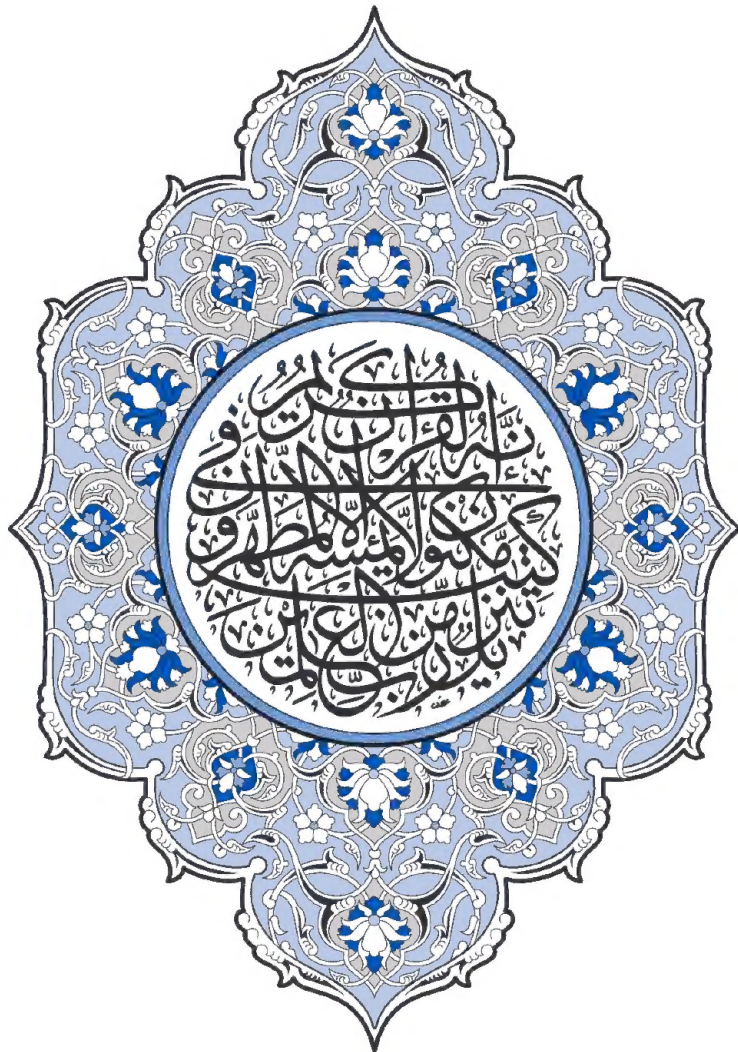

اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاَنَّا لَمُنْظِرُونَ

د حرمينو شريفينو خادم او د سعودي عربستان پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود
د قرآنکريم د معانيو ددي ژباړي د چاپ کولو په حکم مشرف شوي دي

تَمَّيَّزَ بِالْأَرْضِ بِأَعْيُنِهِ هَذِهِ التَّرْجُمَةُ لِمَعَانِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ
خَاتَمُ الْحَرَمَيْنِ الشَّيْخِ يَحْيَىٰ الْمَلِكِ سَلَمَانَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ سَعُودٍ
مَلِكِ الْمَمْلَكَةِ الْعَرَبِيَّةِ السُّعُودِيَّةِ

وَقَفَّ لِلَّهِ تَعَالَى مِنْ خَادِمِ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ
الْمَلِكِ سَيَّامَانَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ سَعُودٍ
وَلَا يَجُوزُ بَيْعُهُ
يُوزَعُ مَجَانًّا

تَرْجُمَةُ مَعَانِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ إِلَى لُغَةِ الْبَشْتُو

إعداد
هيئة من علماء أفغانستان

المجلد الثاني
من بداية سورة مزيم إلى آخر سورة الناس

مُجِبَّعُ الْمَلِكِ فَهْدٍ الطَّبَّاعِ الْمُصَحِّفِ الشَّرِيفِ
بِالْمَدِينَةِ الْمَكُونَةِ

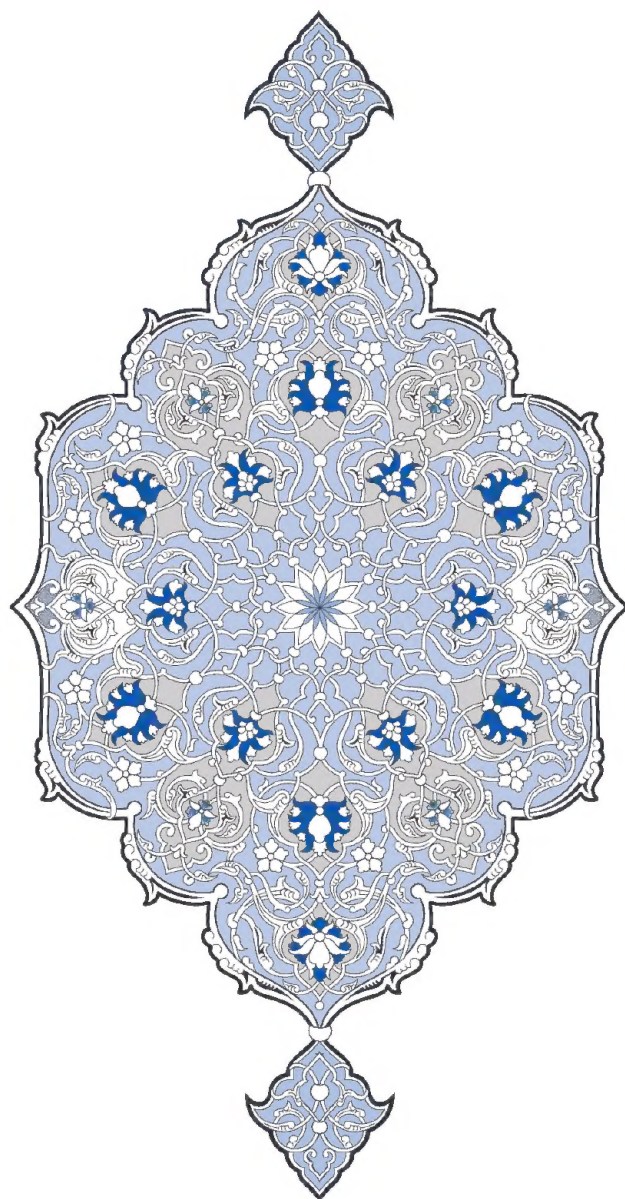
د قرآن کریم دا پښتو ترجمه او تفسیر
د خادم الحرمين الشريفين پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود
لخوا د الله تعالى د رضا لپاره وقف دی
خرخول يې منع دي
وپيا ویشل کيږي

په پښتو ژبه د قرآن کریم د معانیو ژباړه او تفسیر

تیاروونکی
د افغانستان د علماؤ علمي هیئت

دوهم ټوک
د سورة مریم له پیل څخه د سورة الناس تر پای پوری

په مدینه منوره کښی د قرآن کریم د چاپ لپاره د پاچاهد چاپخانه

سُورَةُ مَرْيَمَ

«د (مریم) سورت مکي دی، پرته له (۵۸) او (۷۱) آیتونو څخه چې مدني دي، (۹۸) آیتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۱۹) او په نزول کې (۴۴) سورت دی، وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

كَهَيْعَصَ ۝ ذَكَرْ رَحْمَتَ رَبِّكَ عَبْدًا زَكِيًّا ۝

(دغه چې وروسته لوستلي کېږي) ذکر د رحمت مهرباني د رب ستا دی پر بنده خپل زکریا.

تفسیر: زکریا علیه السلام د «بني اسرائيلو» د جلیل القدرو انبیاءو څخه دی، په بخاري شریف کې راغلي دي، چې ده د نجاری (ترکانی) کار او د خپل لاس د گټې ډوډۍ به یې خوړله، د ده قصه پخوا له دې نه د آل عمران سورت په (۴) رکوع څمونږ د دې پښتو تفسیر کې لیکلې شوې ده، هلته دې بیا ولوستل شي !

إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدًا خَفِيًّا ۝

کله چې غږ (سوال) یې وکړ رب خپل ته غږ (سوال) ورو (په نیمه شپه کې).

تفسیر: وایي چې د شپې په تیاره او خلوت کې په ورو غږ سره لکه چې د دعاء اصله قاعده ده دعا وکړه، ځکه چې داسې دعاء له ریا څخه لرې او د اخلاص له کماله معموره وي، لکه چې د «الأعراف» سورت په (۷) رکوع کې تېر شو: «ادْعُوا رَبَّكُمْ نَضُّعًا وَخَفِيًّا»، ښایي دغه خیال یې هم په زړه کې ګرځېدلی وي چې زه په دغه زړوالي کې ځوی غواړم، که راپه برخه نشي؛ نو اورېدونکي خلق به راپورې خاندی، برسېره په هغه په زوړتوب کې طبعاً غږ هم ورو کېږي، او په طبیعي ډول سره هم زړه ورو ورو غږېږي.

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ۝

وویل (زکریا پخپله دعاء کې) ای ربه ځما! بېشکه زه چې یم سست ضعیف شوي دي ټول هلوکي له ما څخه او شعلې وهي سر (ځما) له جهته د سپینوالي، حال دا چې هیچېرې نه یم پاتې شوی په سوال له تانه ای ربه ځما محروم ناامیده.

تفسیر: یعنې په ښکاره ډول سره د موت وخت قریب دی، ځما د سر په وینتانو کې د زوړتوب سپینوالی ځلېږي، او زه تر هلوکو پورې هم وچ شوی یم، نو ای پاک الله تعالی! تا په خپل فضل او رحمت سره تل ځما دعاوې قبولې کړي دي، او په مخصوصو مهربانیو سره دې روږدی (بلد) او عادي ګرځولی یم، نو اوس په دغه آخري وخت او زوړوالي کې به زه څرنگه ګمان وکړم چې ځما دعاء به نه قبلوي؟ او له خپلې مهرباني او رحمت څخه به مې بې برخې او بې هیلې وګرځوي؟.

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَأْيِكَ وَكَانَتْ أَمْوَالِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿١٦﴾ يٰثُمَّنِي وَيٰرِثٌ مِنْ إِلٰ يٰعَقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿١٧﴾

او بېشکه زه ویرېرم له دې خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مرگه) ځما (د خرابولو د دین ستا)، او ده ښځه ځما شنډه؛ نو وبخښه ماته له طرفه خپله یو متولي (د دیني امورو حق وارث). چې میراث یوسي له ما څخه (دیني امور) او میراث یوسي (علم او حکمت) له آل د یعقوب نه، او وگرځوي دی ای ربه ځما غوره کړی شوی.

تفسیر: یعني زه زور او سپین ږیری یم، او ښځه مې هم شنډه ده، د وړو کي پیدا کېدلو ظاهري سامان هیڅ نشته، لیکن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلک راعطاء کړی! چې دیني خدمات ایفاء او سنبال کړي، او ستا د دغه مقدس امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شي، ځما له لاسه په دغه ضعیفی او زړوالي کې څه کېدی شي، زړه مې غواړي چې یو داسې لایق ځوی ولرم، چې د خپل پلار او نیکونو مقدسه وظائف انجام او د دوی د علم او د حکمت او د نبوت د کمالاتو وارث شي.

تنبيه: له صحیحه احادیثو څخه ثابت دي، چې د انبیاءو علیهم السلام په مال کې وراثت نه جاري کېږي، د دوی وراثت د علم او حکمت په دولت کې نافذ کېږي، پخپله د اهل التشیع د «کافي کلینی» له مستنده کتابه هم په «روح المعاني» کې د همدغه مضمون څو روایات نقل کړي شوي دي، لهذا متعین دي چې په ﴿يٰثُمَّنِي وَيٰرِثٌ مِنْ اِلٰ يٰعَقُوبَ﴾ کې مالي وراثت نه دی مراد چې د هغه تایید پخپله د آل یعقوب څخه کېږي، ځکه ظاهر دی چې د گرد آل یعقوب د اموالو او املاکو وارث یواځې د زکریا علیه السلام ځوی به څه ډول کېدی شو؟ بلکه همدغه د وراثت ذکر په دغه موقع کې دغه رابکاره کوي، چې مالي وراثت نه دی مراد، ځکه چې دغه په گرده دنیا کې مسلمه ده چې ځوی د خپل پلار د مال وارث کېدی شي، نو بیا په دعاء کې د هغه ذکر چټي (فضول) او بېکاره وو، داسې خیال کول چې زکریا علیه السلام د خپل مال او دولت په فکر او اندېښنه کې وو، چې چېرې دغه مال او شته ځما له کوره ونه وځي، او دیني اعمامو او تربرانو او نورو خپلوانو کره لار نشي؛ نهایت سپک او ټیټ خیال دی.

يٰزَكَرِيَّا اَنْتَ نَذِيرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾ اِسْمُ يَحْيٰى لَمْ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿١٩﴾

ای زکریا! بېشکه مونږ زېری درکوو تاته په یو داسې هلک چې نوم یې یحیی دی، نه مو دی گرځولی ده ته پخوا له دې نه په دغه نامه (او صفت بل همنامه).

تفسیر: یعني دعا یې قبوله او د هلک زېری ورته وکړ شو، چې د هغه د نامه تجویز هم پخپله حق تعالی پخوا له تولد په (یحیی) سره وفرمایل، او اسم هم داسې عجیب او په زړه پورې چې له دې نه پخوا پر بل هیچا نه وو ایښی شوی.

ځینو اسلافو دلته د (سمي) معنی په (شبيه) سره اخیستې ده، یعني په دغه شان - صفت او ممیزه اخلاقو پخوا بل څوک نه دي تېر شوي، بنایي چې دغه مطلب وي چې له زور نارینه او له زړې ښځې څخه تر نن ورځې پورې داسې یو هلک نه دی پیدا کړی شوی.

قَالَ رَبِّ اَنۡیَ یَکُونُ لِیۡ عِلْمٌ وَكَانَتِ اَمْرَآئِیۡ عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْکِبَرِ عِتِيًّا ﴿٢٠﴾

وویل (زکریا) ای ربه ځما! څرنگه به وي ما لره هلک، او ده ښځه ځما شنډه، او په تحقیق رسېدلی یم زه له ډېر زړوالي نه ډېر ضعیف ته.

تفسیر: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده، کله چې کوم غیر متوقع خبره یا فوق العاده زېری واورې؛ نو د زیات طمانیت او استلذاذ لپاره د هغه پوښتنه خو څو ځلې کوي، او له هرې خوا د هغه په پوښتنې او لازمي تېوسونو او ضروري فکرونو کې بوخت کېږي، او د دغه تحقیق او تفحص او تیقن څخه نوی نوی خوند اخلي، او ضمناً هغه خبره ښه پخه او مؤکده کوي، نو د زکریا علیه السلام د دغه سؤال منشا هم همدا ده.

قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَى هَيْئٍ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ۝

و فرمای (ملائک): همداسې دی، فرمایلي دي رب ستا چې دا کار پر ما اسان دی، او په تحقیق پیدا کړی مې یې ته پخوا له دې نه، او نه وې ته هیڅ څیز.

تفسیر: دا د تعجب کومه خبره نه ده، په همدغسې حالاتو کې ته د هلك پلار کېدونکی یې، او دغه د الله تعالی مشیت هرومرو پوره کېدونکی دی.

﴿قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَى هَيْئٍ﴾ الآية - یعنې که ستا په نزد د ظاهري اسبابو په اعتبار یو شی مشکل او سخت وي؛ نو الله تعالی جل جلاله ته هغه او نور گرد مشکل کارونه له سره سخت نه دي، نو د الله تعالی د عظیمه وودرتونو په مقابل کې هر شی آسان دی، انسان دې رومبی خپل وجود ته وگوري، چې دی پخپله په یوه زمانه کې هیڅ یو شی نه وو، تر دې حده پورې چې له سره د نامه او نښې خاوند هم نه وو، نو الله تعالی دی له کتمه د عدمه په وجود راوړ، نو بیا همدغه مطلق قادر چې یو محض لا شی څیز څخه شی جوړوي، آیا هم هغه لوی ذات د یوه زاړه نارینه او زړې شنې څخه یو هلك نشي پیدا کولی؟! پر دغه فعل خو په اولی طریقه سره ښایي چې قدرت ولري.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ اِيَتُكَ الْاُنْثَىٰ تِلْكَ لَيَالٍ سَوِيًّا ۝

وویل (زکریا له ډېری خوشالی) ای ربه ځما! وگرځوه ماته یوه ښه، و فرمای (الله) چې ښه ستا دا ده چې ته به خبرې نشې کولی له خلقو سره درې شپې (او ورځې پرله پسې) په دې حال چې روغ او جوړ به اوسې.

تفسیر: یعنې سره له صحت او روغوالي هر کله چې تا ونشوی کولی چې له خلقو سره خبرې اترې وکړې؛ نو هلته وپوهېږه چې حمل قرار نیولی دی.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ۝

پس ووت (زکریا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجرې یا معبد) څخه پس اشاره یې وکړه دوی ته داسې چې تسبیح وایی تاسې په صبا او بېگا کې.

تفسیر: یعنې کله چې هغه وخت ورسېد؛ نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه، نو له خپلې حجرې څخه د باندې ووت، او خلقو ته یې په اشاره سره وویل چې سبا او بېگا تاسې پاک الله یادوئ! لمونځونه کوئ! په تسبیح او تهلیل کې مشغول او لگیا اوسئ! دغه وینا یا حسب المعمول به د پخوانیو مواظو او نصائحو په شان وې، یا د الهیه د دغه نعمت د احساسه وروسته به یې غوښتي وي، چې نور خلق هم د ده د حال سره شریک شي، ځکه چې پر زکریا علیه السلام حکم شوی وو، لکه چې د آل عمران په سورت کې راغلي دي چې په دغو دریو ورځو کې په ښه شان سره الله تعالی یادوه! او خاص د تسبیح لفظ به یې ښایي د دې لامله اختیار کړی وي؛ چې علی الاکثر د عجیبه وو او غریبه وو مظاهرو او مناظرو د لیدلو په وخت کې سړی ﴿سُبْحَنَ اللّٰهُ﴾ وایی، (و فرمای (الله) پس له تولد د یحیی چې):

يٰٓيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ وَّاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ۝۱۶

ای یحیی! واخله دغه کتاب (تورات) په قوت (د زړه سره)، او ورکړی وو مونږ دغه یحیی ته حکم (حکمت او نبوت) په دغه حال کې چې دی هلک وو.

تفسیر: یعنی تورات او نورې آسماني صحیفې چې پر تا یا پر نورو انبیاوو نازلې کړې شوي دي؛ په ښه مضبوطه او کوښښ سره یې ټینګ کلک ونیسه!، او د هغو پر تعلیماتو هم ته په ښه شان سره عمل وکړه!، او هم یې پر نورو خلکو د هغو په تمیل کې اقدامات وکړه!.

د ډېرو علماوو په نزد الله تعالی د خپل عمومي عادت په خلاف یحیی علیه السلام ته په همدغه هلکتوب کې نبوت هم عطاء فرمایلی وو، والله أعلم.

وَحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكُوَّةً وَّكَانَ تَقِيًّا ۝۱۷ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ۝۱۸

او (بل ورکړی وو مونږ یحیی لره رحمت مهرباني) چې مهربان وو له نزد خپله او پاکي (له معاصیو) او وو (یحیی) پرهنزگار. او ښکونکار پر مور او پلار خپل، او نه وو سرکښه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

وَسَلَّمَ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ۝۱۹

او سلامتیا دې وي پر دغه (یحیی له جانب د الله) په هغه ورځ چې پیدا کړی شوی دی (له مسه د شیطان) او په هغه ورځ چې مري به دی (له سكرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چې پورته کړ شي ژوندی (له عذاب د قیامت).

تفسیر: کوم سلام چې الله تعالی پر خپل بنده لېږي؛ هغه محض د تشریف او عزت زیاتولو لپاره وي، چې د هغه مطلب او معنی دا ده، چې په ده باندې هېڅ انتقاد (نیونه) او مؤاخذه نشته، دلته د ﴿يَوْمَ وُلِدَ﴾ (وېوم وُلِدَ) ﴿وَيَوْمَ يَمُوتُ﴾ (وېوم يَمُوتُ) ﴿وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾ (خخه د اوقاتو او احوالو د تعمیم غرض دی، یعنې د ولادت له وخته نیولې د موت تر وخته پورې، او له موته نیولې تر قیامته پورې په هېڅ وخت کې پر یحیی علیه السلام هېڅ قسم د الله تعالی مؤاخذه نشته، او تل تر تله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَدَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ۝۲۰

او یاد کړه په دغه کتاب کې (قصه د) مریمې کله چې په څنګ شوه (لاره) له کورنۍ خپلې هغه ځای ته چې (د کور په) شرقي (ډډه کې) وو.

تفسیر: یعنې لمر ختلو طرف ته لاره او هلته یې پرده وکړه چې په پوره خشوع او خضوع سره پکې د الله تعالی عبادت او بندګي وکړي، او دغه مشرقي طرف ته تلل اتفاقي وو، د کوم فضیلت له کبله نه وو، او د دې قصې یو هدف هم دا وو چې نصار او ته د عیسی علیه السلام او د هغې د مور بندګي او عبدیت ثابت شي او د ألوهیت اعتقاد یې باطل ثابت کړي.

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا ۚ فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ۝۲۱

پس ونيوله له طرفه د دوی پرده (لپاره د عبادت او بندګي)، نو ولېږه مونږ دې ته روح خپل، پس شکل خپل یې جوړ کړ دې ته د سړي کامل.

تفسیر: یعنی جبرئیل علیه السلام د یوه ډېر ښکلي پیمخي ځلمي په صورت سره متشکل شوی ورسېد، هم هغسې چې د پرښتو عادت دی، چې عموماً په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل کېږي، او ممکن دی دلته د مریمې صدیقې رضي الله تعالی عنها د انتهایي عفت او طهارت او تقوی امتحان اخیستل هم مقصود وي، چې داسې زورور دواعي او محرکات هم د دې د عفاف او تقوی جذباتو ته لږ څه حرکت هم ونشو ورکړی.

قَالَتْ اِنِّيْ اَعُوْذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتُ تَقِيًّا ۝۸

نو وویل (مریمې دغه ځلمي ته) بېشکه زه پناه غواړم په رحمان له تانه که یې ته پرهنزگار سړی (نو له ما څخه په ډډه شه !).

تفسیر: صدیقې مریمې رضي الله تعالی عنها په اوله شېبه کې داسې وگڼله چې دغه کوم سړی دی، په تنهایي کې یو ناڅاپي د یوه سړي سره د مخامخ کېدلو څخه بالطبع یې بی مریمه سخته وویرېده، او د خپلې ساتنې او پټ په فکر کې ولوېده، مگر معلومېږي چې د دغې پرښتې پر شېره د تقوی او طهارت د انوارو د ځلېدلو څخه فقط هم دغومره ویل کافي وگڼه چې: «زه ستا له طرفه رحمان ته پناه نیسم، که چېرې ستا په زړه کې د الله تعالی وېره وي».

قَالَ اِنَّمَا اَنْتَ سَوْلٌ رَّبُّكَ لِاَهَبْ لَكَ عَلَمًا ۝۹

وویل (جبرئیل) بېشکه همدا خبره ده چې زه راېرلی شوی در ب ستا یم، لپاره د دې چې وبخښم تاته (په امر در ب ستا) یو هلک صالح (پاک له معاصیو).

تفسیر: یعنی مه ویرېره ! که ځما په نسبت ستا په زړه کې کوم خراب خیال پیدا شوی وي؛ هغه لرې کړه ! زه انسان نه یم، بلکه ستا د هغه رب له جانب له لرې شوې پرښته یم، او د دې لپاره راغلی یم چې د پاک الله له طرفه تاته یو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطاء کړم، په «عَلَمًا ۝۹» کې دې ته اشاره ده چې هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو ممیزو صفاتو په اعتبار بیخي پاک او صاف وي.

قَالَتْ اَنۡیْ یَّکُوْنُ لِیْ عِلْمٌ وَّلَمْ یَمْسَسْنِیْ بَشْرًا وَّلَمْ اَكُبۡعِیًّا ۝۱۰

وویل (مریمې له ډېره تعجبه) څرنگه به پیدا شي ما ته څوی حال دا چې نه دی رسېدلی ماته هیڅ بشر (نه په نکاح او نه بغیر د نکاح)، او نه ومه زه هیچېرې بد کاره.

تفسیر: د صدیقې مریمې رضي الله تعالی عنها په زړه کې الله دغه یقین ورپیدا کړ چې بېشکه دغه پرښته ده، مگر دغه تعجب ورپیدا شو، هغه جینی چې له سره مېړه (خاوند) نه لري، چې په حلاله طریقه د ده سره یې مساس کړی شوی وي، او بدکاري یې هم نه ده کړې چې په حرامه طریقه سره به یې هلک حاصل کړی وي؛ نو دې ته د دغه رهبانیت په حالت کې پاکیزه ولد به څرنگه ورپه برخه کېدی شي؟ لکه چې زکریا علیه السلام له دې نه په لږ عجیب بشارت باندې سوال کړی وو.

قَالَ كَذٰلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلٰی هٰیۡنٍ ۝۱۱

نو وویل (جبرئیل مریمې ته کار) همداسې دی (لکه چې ته وایي لیکن) فرمایلي دي رب ستا: دغه (کار) پر ما باندې آسان دی.

تفسیر: دا هم هغه جواب دی چې زکریا علیه السلام ته ورکړی شوی وو، د همدې سورت په (۱) رکوع او همدې تفسیر کې دې بیا ولوستل شي.

وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴿٢١﴾

او چې وگرځوو مونږ دغه (هلك) علامه دليل (د كامل قدرت خپل) لپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) ځمونږ، او دي (پيدا كېدل د ده بې له پلاره) يو كار مقرر كړى شوى (له ازله).

تفسير: يعنې دغه تولد هرومرو كېدونكى دى، او لا له پخوا څخه دغه حكم د واقع كېدلو پرې شوى دى، چې له سره په كې تخلف نه واقع كېږي، او ځمونږ حكمت د دغې خبرې مقتضي دى چې بې د بشر د مسې محض د يوې جينې له وجوده هلك پيدا كړو، او هغه ليدونكو او اورېدونكو لپاره ځمونږ د عظيمه ووقدرتونو څخه يو لوى دليل دى، ځكه چې كړد انسانان د نارينه وو او د بنځو له يو ځاى كېدلو څخه پيدا كېږي، آدم عليه السلام مو بې د دغو دواړو څخه پيدا كړى دى، او بې بي حواء رضي الله تعالى عنها مو يواځې د نارينه له وجوده پيدا كړې ده، څلورم صورت يې همدغه دى چې د مسيح عليه السلام په وجود كې ظاهر شو، چې بې د نارينه له وجوده يواځې د بنځې له وجوده موجود شي، او په دغه ترتيب سره د پيداېښت څلور واړه صورتونه واقع شول، نو د عيسى المسيح عليه السلام وجود د الهي قدرت يو دليل دى، او د الله تعالى له طرفه دنيا ته د لوى رحمت سامان دى.

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَدَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾

پس حامله شوه (مریمه) په دغه (عيسى) سره، نو په څنگك شوه سره له دغه (عيسى) يو ځای لرې ته.

تفسير: وايي چې پرېښتې وپوكل؛ نو هغه حامله شوه، او ظاهره د سياق نه او مستنده خبره داده چې پوكل الله تبارك و تعالى كړيدي، لكه چې وايي: ﴿فَنَقَّحْنَاهُ﴾ او لكه څنگه چې د آدم عليه السلام په شان كې يې ويلي دي: ﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾ والله أعلم.

يعنې څه مهال (وخت) چې د حمل د وضعې وخت ورنژدې شو، نو له ډېره شرمه او حياء له كړدو څخه جدا شوه، او كوم لري ځاى ته لاړه، بنايي چې دغه ځاى به هم هغه وي، چې ورته «بيت لحم» وايي، دغه د «بيت المقدس» څخه اته ميله لرې دى، ذكره ابن كثير رحمه الله عن وهب رحمه الله.

فَاجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَلَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾

پس راوسته مریمه درد د زېږولو وېخ (تنې) د ونې د خرما ته (لپاره د تکیا، کله چې عیسی پیدا شو) وویل (مریمې له ډېرې حیاء): کاشکې که مړه وى زه پخوا له دې حاله او وى زه (اوس يو څيز) هېر شوى بيخي له زړونو وتلى.

تفسير: يعنې د زېږولو درد له شدته د يوې زړې خرما ونې وېخ ته چې په يوه اوچت ځاى كې ولاړه وه؛ پناه يې يوړه (او هلته پټه كېناسته)، په دغه وخت كې د درد له تكليفه اود جينې له ديني حيثته د مستقبل د بدنامۍ او رسوايۍ اندېښنې په غلبه كې يو ناڅاپه داسې يوه جمله يې هم له خولې ووته: ﴿يَلَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا﴾ كاشكې زه له دې شېبې څخه لا له پخوا مړه شوې وى، او په دنيا كې څما نوم او نښان نه وى پاتې، خو په هېره سره هم د چا پر ژبه څما نوم نه راتلى، د اضطراب، كړب او اندېښنې له شدته هغه زېږى چې د پرېښتې له خوا دې ته وركړى شوى وو؛ ترې بيخي هېر شوى وو.

فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ۝ وَهَرَّىٰ إِلَيْكَ بِحَدِيدٍ التَّخْلُكَةُ سَقَطَ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا ۝

پس غږ وکړ (پرېښتې) دغې (مریمې) ته له لاندې طرفه د دې چې مه خپه کېږه، په تحقیق ګرځولې ده رب ستا لاندې (له قدمونو) ستا چینه (یا سردار چې عیسی دی). او وڅوڅوه (وڅنډه) خپل ځان ته بېخ د خرما چې راټوی کاندې پر تا خرما پخې لوندې تازه.

تفسیر: ځینو اسلافو (دغه منادی عیسی علیه السلام بللی، او له تحت څخه د مریمې صدیقې نس یې مراد کړی دی)، د «سري» معنی یې په چینه سره کړې ده، ظاهر دی چې دغه چینه د خرق العادات په صورت بهولې شوې ده، او خرما هم بې موسمه په وچې ونې لګېدلې ده، د دغو خوارکو د لیدلو د بې بي مریمې رضي الله تعالی عنها په زړه کې تسکین او اطمینان پیدا شو، او د تفریح او خوښۍ اسباب ورمهیا شول، او لکه چې مفسرین لیکي: په دغه حالت کې دغه شیان بې بي مریمې رضي الله تعالی عنها ته نافع او مفید هم وو، او دې ورته ضرورت هم درلود، نو ځکه د الله په حکم په همدغه اکل او شرب سره بهرته روغه جوړه شوه.

فَكُلْ وَاشْرَبِي وَغَرِّي عَيْنًا وَمَا تَرَيْنَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنَّ نَذْرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أَكَلَمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ۝

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه)، او پخې کړه سترګې خپلې (په عیسی او خوشحاله شه)، پس که ولید تا له خلقو څخه یو څوک (چې د عیسی د تولد پوښتنه یې در څخه کوله)؛ نو ووايه: بېشکه زه چې یم نذر کړې مې ده پر ځان رحمان ذات (الله تعالی) ته روژه (له کلامه)، پس له سره به خبرې ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یو انسان سره !.

تفسیر: یعنې که له خلقو څخه کوم سړی له تا څخه (د عیسی علیه السلام د څېرېدلو په نسبت) څه پوښتنه وکړه؛ نو ته په اشارو سره هغوی داسې وپوهوه چې نن ورځ ما محضاً الله له ویلو څخه خپله خوله بنده کړې ده، او له تاسې سره نن هیڅ خبرې اترې نشم کولی، د دوی په دین کې دغسې نیت درست وو، او دوی به د نه ویلو روژې هم نیولې، خو ځمونږ د محمدیانو په شریعت کې داسې د کلام روژه نیول درست نه دي، او دا ووايه: بېشکه زه چې یم نذر مې منلی دی، مطلب دا دی چې «د نذري روژې نیت وکړه او بیا داسې ووايه»، او د ﴿إِنِّي﴾ قید یې ښايي ځکه لګولی وي چې (تسبیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرېښتو سره خو غږېږم.

فَاتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا ايمریم لقد جئت شيئا فريا ۝

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسی) قوم خپل ته چې اخیستی یې وه هغه (عیسی په غېږ کې، کله چې قوم یې ولیده)؛ نو وویل (یهودانو): ای مریمې په تحقیق راوړی دی (او کړی دی) تا یو څیز عجیبه مخالف له عاده.

تفسیر: یعنې عیسی علیه السلام یې پخپلې غېږ کې ونيو، او د خپل قوم په مخ کې راغله، نو ګرځد خلق د دغه وضعیت د لیدلو څخه هک پک، حیران او متحیر پاتې شول، او ګردو په داسې ویناوو خوله وپرانستله، ای مریمې ! تا بلا وکړه، او داسې غټه خبره دې پیدا کړه، نو ژر شه ووايه چې دغه ساختګي شی دې له کومه راوړ، له دې نه به لوی دروغ او خلاف العادت خبره څه وي چې یوه پېغله بې مېړه جینې داسې دعوی وکړي چې د ما کره ځوی شوی دی (بې له پلاره).

يَاخْتُ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُنثَىٰ بَعِيًّا

ای خورې د هارون! نه وو پلار ستا سړی د بدۍ، او نه وه مور ستا بد عمله (نو دا ته ولې داسې شوې؟).

تفسیر: یعنې پرې بد گمانه شول، او داسې یې ورته وویل چې: ستا مور او پلار او کورنۍ له قدیم الايامه تر اوسه پورې په عفت او عصمت او طهارت معروف دي، نو په تا کې دغه بد خصلت له کومه شو؟ د نېکانو له اولاده وو څخه د بدۍ صدور د حیرت او تعجب وړ (لا یق) وي.

تنبيه: بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها ته يې «أخت هارون» ځكه وويل؛ چې د موسى د ورور هارون عليه السلام له نسله وه، گواکې له «أخت هارون» څخه «أخت قوم هارون» مقصود دی، لکه چې «وَأَذْكُرُ أَخَا عَادٍ» کې يې هود عليه السلام ته د «عاد» ورور ویلی دی، حال دا چې «عاد» د دې قوم د اصلي مورث نوم وو، او ممکن دی د «أخت هارون» څخه د هغه ظاهري معنی مراد یې واخیسته شي، لکه چې له ځينو صحیحه وو احادیثو څخه ظاهريږي، چې د بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها دغه ورور یو صالح سړی وو.

فَأَشَارَتْ إِلَيْهٖ

نو اشاره وکړه (مريمې) هغه ته (چې له دغه عیسی سره وغږېږئ!).

تفسیر: یعنې صدیقې مريمې رضي الله تعالى عنها پخپل لاس سره د خپل وړوکی په لوري (چې تې یې په خوله کې وو، او د خلقو دغه گړدې خبرې یې په څیر سره اورېدې) اشاره وکړه چې تاسې پخپله له ده نه پوښتنه وکړئ!.

قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْهَيْدِ صَيًّا

نو وویل (خلقو) څرنگه به خبرې وکړو مونږ له هغه چا سره چې دی هغه په مهډ (ځانگو یا غېږ) کې وړوکی (تې رودونکی).

تفسیر: یعنې سره له دغسې شرمناکه حرکت دې ته لا گوره چې پر مونږ ملنډې هم وهي، او مسخرې راپورې کوي، چې دغه خپل ځواب د دغه تې رودونکي ماشوم څخه واورئ! ښه نو د یوه داسې نوي څېرېدلي هلک سره به مونږ څرنگه سوال او ځواب وکړی شو؟.

تنبيه: «مَنْ كَانَ فِي الْهَيْدِ صَيًّا» کې د «كَانَ» لفظ پر دې دلالت نه کوي چې عیسی عليه السلام د خپل دغه تکلم په وخت کې «صبي» نه وو پاتې، په قرآن عظیم کې داسې مضامین ډېر استعمال شوي دي، مثلاً په «وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا» یا «وَلَا تَقْرَبُوا الرِّثَىٰ إِنَّمَا كَانَ قَالِشَةً» یا «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِّمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ» او نورو کې د «كَانَ» استعمال د داسې مضمون لپاره شوی دی چې د هغه سلسله د ماضي زمانې د سلسلې د پرې کېدلو سره نه وي منقطع شوې.

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا

وویل (عیسی) چې بېشکه زه بنده د الله یم، راکړی یې دی ماته کتاب، او گړځولی یم زه الله نبي.

تفسیر: یعنې د قوم په منځ کې همدغه خبرې او اترې کېدې چې الله تعالی مسیح علیه السلام په خبرو راوست، او د عیسی علیه السلام هغه وینا چې په دغه وخت کې یې وکړه، د دغو د هغه تردّد او د غلطو او فاسدو خیالاتو ترید یې

وکړې، چې اوس یا وروسته له دې نه د ده په نسبت قائم کېدونکي وو، «زه بنده د الله یم»، یعنې نه پخپله الله تعالی او نه د الله تعالی ځوی یم، لکه چې د نصاراوو عقیده ده، لکه چې د همدې عقیدې د ترید لپاره یې رومبی د مسیح علیه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلاً بیان وفرمایه.

وَجَعَلَنِي مُبْرَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا

او ګرځولی یم زه (الله) برکتناک په هر ځای کې چې اوسېږم، او تأکیدی حکم یې فرمایلی دی ماته په لمانځه سره، او په زکات سره تر څو چې زه یم ژوندی.

تفسیر: یعنې تر څو چې ژوندی یم، د هر وخت او هر ځای سره مناسب د هر قسم صلات او زکات حکم چې شوی دی؛ د هغو د شرطونو او حقوقو د رعایت سره یې برابر تل اداء کوم، لکه چې په بل ځای کې د مؤمنو په نسبت فرمایل دي: ﴿الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ﴾ د دې مطلب داسې نه دی چې په هر آن او هر وخت کې تل لمونځ به کوي، بلکه مراد یې دا دی چې په هر وخت او په هر قسم چې د لمانځه حکم شوی دی؛ تل به مداومت سره د هغه حکم تعمیل کوي.

وَبِأَبَوَائِيْ دِيْنٍ وَلَمْ يُجْعَلْنِيْ جَبَّارًا شَقِيًّا

او (ګرځولی یم زه الله) نېکي کوونکي له مور خپلې سره، او نه یې ګرزولی یم زه سرکښه بدبخته.

تفسیر: هر کله چې هېڅوک یې پلار نه وو، نو یواځې د مور نوم یې واخیست، دغه ګردې جملې چې د ماضي په صیغو سره راوړې شوي دي؛ بېشکه د هغوی معاني په ماضي سره اخیستلی کېږي، لیکن داسې چې متیقن الوقوع مستقبل یې ماضي فرض کړی دی، لکه چې په ﴿أَنِّيْ أَمْرٌ لِلّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ﴾ کې، هم داسې مسیح علیه السلام په خپل هلکتوب کې د ماضي د صیغو په استعمالولو کې تنبیه ورکړه، چې د دغو ګردو شیانو لیدل کېدل په مستقبل کې داسې یقیني او قطعي دي، لکه چې واقع شوي دي، مسیح علیه السلام د دغه خارق العادت خبرو اترو، او له هغو اوصافو او خصائلو چې بیان کړل شو؛ په ډېر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت تردید وشو؛ چې د ده پر ماجده مور لګولی شوی وو، اول خود داسې ووړکي وينا او داسې جامع او مؤثر کلام طبعاً د دښمنانو چپ کوونکي وو، بیا په داسې یو ووړکي کې چې دومره سوچه خصال وموندل شي؛ نو ښکاره ده چې هغه (العیاذ بالله) څرنگه ولد الزناء کېدی شي، لکه پخپله د دوی له دې اقرار څخه هم ظاهر یږي: ﴿وَمَا كُنْتُ اَبًا لِّبَنِيٍّ﴾ چې دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

وَالسَّلَامُ عَلٰی يَوْمٍ وُلِدْتُ وَيَوْمَ اَمُوتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا

او (وویل عیسی) سلام دی پر ما په هغه ورځ چې څېړولی شوی یم (له مسه د شیطانه او نورو بدیو او خرافاتو) او په هغه ورځ چې مړم به (له عذاب د نزعې او د قبره)، او په هغه ورځ چې پورته به کړی شم ژوندی (له عذاب د قیامت).

ذٰلِكَ عِيسٰی ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيْهِ يَمْتَرُوْنَ

دغه (موصوف) عیسی ځوی د مریمې دی، (فرمایلي دي الله په شان د عیسی کې) خبره حقه رښتیا هغه چې په دې کې سره جګړې کوي (خلق).

تفسیر: یعنې د مسیح علیه السلام شان او صفت همدغه دی چې پاس بیان شو، په یوه رښتیا او ښکاره خبره کې خلاقو چټي (فضول) جګړې او مناقشې پیدا کړي دي، چې یو ترې الله جوړوي، بل یې د الله تعالی ځوی ګڼي، بل یې کذاب

او مفتری بولي، بل د ده پر نسب او نورو طعنې وهي، رښتیا خبره خو همدغه ده چې ښکاره کړی شوه چې مسیح علیه السلام الله نه دی، بلکه د الله تعالی یو مقرب بنده دی، کاذب او مفتری نه دی، بلکه یو رښتین نبي دی.

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَنَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّهُ يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥﴾

نه ښایي ښایي الله ته چې ونيسي ولد، پاکي ده ده ته (له نیولو د ولد)، هر کله چې حکم وکړي دې د یوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وایي هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شي.

تفسیر: هغه ذات ته چې د ده د یوه (کن - شه!) څخه هر شی موجودیږي؛ د خوی او لمسي څه ضرورت دی؟ آیا (العیاذ بالله) اولاد به د ضعف په وخت کې ورسره کومک او مرسته کوي؟ یا د مشکلاتو په وخت کې به یې لاس سپکوي؟ یا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندی ساتي؟ او که داسې کومه شبهه درپیدا شوي وي، چې عموماً انسانان له مور او پلاره پیدا کېږي نو د مسیح علیه السلام پلار څوک دی؟ نو د هغه ځواب همدغه د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ په جمله کې راځي، یعنې داسې مطلق قادر ته دغه څه اشکال لري چې یو هلک یې له پلاره پیدا کړي؟ که نصرانیان الله تعالی د مسیح علیه السلام پلار او صدیقه مریمه د ده مور گڼي؛ نو العیاذ بالله د مېړه (خاوند) او د ښځې د نورو تعلقاتو اقرار به هم کوي؟ سره له دې چې پلار یې ودروي، نو د تخلیق طریقه خو به هم هغسې نه وي چې بالعموم په والدینو کې ده، نو بیا په بې پلاره پیدا کولو کې به څه اشکال وي؟.

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٧﴾

او (وویل عیسی) بېشکه الله رب ځما دی او رب ستاسې دی، پس عبادت وکړئ تاسې د الله، هم دغه لاره ده سمه صافه برابره. نو بیا اختلاف وکړ ډلو (د نصاراوو په باب د عیسی کې) له منځ د دغو (خلقو)، نو خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران (منکران) شوي دي له حاضرېدو (راتلو) د هغې ورځې ډېرې لویې (د قیامت نه).

تفسیر: دغه د چا خبره ده؟ د ځینو په نزد دا د مسیح علیه السلام مقوله ده، گواکې پخوا له دې نه د مسیح هم هغه خبرې چې له ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ﴾ الآية - څخه نقل کړی شوي دي، دا د هغه تکمله شوه، په منځ کې د مخاطبینو د تنبیه لپاره له ﴿ذَلِكَ عَيْنِيَ إِلَيْنَ مَرِيَمَ﴾ څخه د الله تعالی کلام وو.

ځما په نزد بهتر دا دی چې دغه د ﴿وَأَذْكُرُ الْكِتَابَ مَرِيَمَ﴾ الآية - سره ولگولی شي، یعنې (ای محمده صلی الله علیه وسلم!) په کتاب کې د مریمې او د مسیح علیه السلام د حال هغه مذکور چې شوی دی؛ وایې وره! او ووايه چې ځما او ستاسې رب الله دی، یواځې د همدغه عبادت وکړئ! خوی او لمسی ورته مه دروئ! الله تعالی د توحید داسې سمه صافه لاره درښوولې ده چې هیڅ لور، ژوره او کوږوالی نه لري، او ګردو انبیاوو هم د هم هغه په طرف لار ښوونه کړې ده، لیکن خلقو ډېرې فرقې جوړې کړي دي، او بېلې بېلې لارې یې ایستلي دي، نو هغه کسان چې له توحید څخه انکار کوي؛ نو هغوی ته د ډېرې هولنا کې ورځې (قیامت) له تباهی څخه خبردار کېدل په کار دي، چې خامخا راتلونکي ده.

اسْمُهُمْ وَأَبْصُرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَكِنَ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨﴾

څه ډېر ښه اورېدونکي به وي دوی او څه ډېر ښه لیدونکي به وي دوی په هغې ورځې کې چې رابه شي دوی مونږ ته، لیکن ظالمان نن ورځ په گمراهۍ ښکاره کې دي.

تفسیر: یعنې نن چې اورېدل او لیدل مفید دي؛ دوی بیخي کانه او پانده شوي دي، او د قیامت په ورځ چې لیدل او اورېدل له سره فائده نه رسوي؛ د دوی سترګې او غوږونه خلاصېږي، او په دغې ورځې کې به داسې خبرې اوري چې زړونه یې ترې پرې چوي، او داسې مناظر او نندارې به ګوري چې د هغو د لیدلو څخه به د دوی څېرې تګې تورې الوځي (نعوذ بالله منه!).

وَأَنذَرَهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

او وویرووه ته دوی له ورځې د حسرت (او ارمانه) کله چې فیصله کړې شي کار (د حساب او کتاب)، حال دا چې دوی (په دنیوي) غفلت کې دي، او دوی ایمان نه راوړي.

تفسیر: کفارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډېرې مواقع ورومخه کېږي، او آخري موقع به هم هغه وي کله چې مرګ د یو ګلوي پشان راوستی شي، او د جنت او د دوزخ په منځ کې د ګردو په مخ کې به داسې حال کې چې ګرد به ورته ګوري؛ ذبح کاوه شي، او داسې یو غږ به کېږي چې: «جنتي دې په جنت کې او دوزخي دې په دوزخ کې د تل لپاره پاتې وي، وروسته له دې نه به مرګ هیچا ته نه راځي»، نو په دغه وخت کې کافران بالکل ناامیده کېږي، او د حسرت لاسونه به سره مښي او ګوتې به چیچي.

﴿وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ یعنې په دغه وخت کې دوی د داسې ورځې په راتګ باور نه کوي، خو څه مهال (وخت) چې د قیامت له لویو مصائبو سره مخامخ کېږي؛ نو دلته به وایي چې: کاشکې هلته مو سترګې خلاصې کړې وې، او پخپلو نفعو او زیانونو پوهېدلي وې، مګر د دغې ورځې حسرت او افسوس دوي ته هیڅ په درد نه خوري.

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٥١﴾

بېشکه مونږ چې یو همدا مونږ وارث کېږو د ځمکې او د هغه چا چې پر دغه ځمکې دي، او خاص مونږ ته به راوستی شي دوی (لپاره د جزا).

وَإِذْ كُنَّا فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥٢﴾

او یاد کړه (ای محمده! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ابراهیم.

تفسیر: د مکې مکرمې مشرکانو داسې دعوی کوله، چې دوی د ابراهیم علیه السلام له اولادې او د هم هغه پر دین قائم دي، نو دا یې هغوی ته وروښوول چې ستاسې د پلار ابراهیم علیه السلام رویه د بتانو په نسبت څه ډول وه؟ که د آباؤو او اجدادو تقلید کوئ؛ نو د داسې یو پلار تقلید وکړئ! او له مشرکو پلرونو او نیکه ګانو نه هم هغسې مرور او بېزاره شی؛ لکه چې ابراهیم علیه السلام ترې بېزاره شوی وو.

إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

بېشکه دغه (ابراهیم) وو صدیق (ډېر رښتینی) نبي.

تفسیر: د «صدیق» معنی داده چې ډېر زیات رښتیا ویونکی چې پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بیخي رښتین ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتیا سره ګردو ته ښيي، یا خو «صدیق» هغه رښتین او پاک طینت سړي ته وایي چې د ده په زړه کې د رښتیا قېلولو لپاره نهایت اعلى اکمل استعداد موجود وي، هر هغه خبره چې د الله تعالی له جانبه ور ورسېږي؛ هغه بلا توقفه د ده په زړه کې ځای ونیسي، او بیخي د شک او تردّد ځای او ګنجایش په کې پاتې نه شي،

ابراهيم عليه السلام په هرې يوې معنى سره «صدیق» وو، او کله چې د «صدیقیت» لپاره «نبوت» نه دی لازم؛ نو ځکه یې وروسته د «صدیقاً» سره «نبیاً» هم وفرمایل، او پر نبوت یې هم تصریح وکړه، له همدې ځایه معلوم شو چې د کذبات ثلاثه حدیث او په «نحن أحق بالشک من إبراهیم» او نورو روایاتو کې د کذب او شک هغه معنى نه ده مراده، چې د کلام له ظاهر څخه مفهومېږي.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا ۖ

کله چې وویل (ابراهيم) پلار خپل: ته ای پلاره! ولې عبادت کوې ته د هغه څیز چې نه اوري او نه ویني او نه دفع کولی شي له تانه هېڅ څیز؟.

تفسیر: یعنې هغه چې ګوري او اوري او په مشکلاتو کې هم پکار راځي، مګر واجب الوجود نه وي؛ د هغه عبادت هم نه دی جائز، څه جواز د دې چې د یوې بې ځانه تیرې (ګټې) یا بې روحه بت چې نه لیدی شي او نه اورېدی شي او نه ځمونږ څه پکار راځي او پخپله ځمونږ په لاسونو جوړ شوی او توږلی شوی دی؛ هغه معبود ودروو؟ نو دغه عمل د هېڅ یو عاقل او پوه سړي کار له سره نشي کېدی.

يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ۖ

ای پلاره ځما! بېشکه زه چې یم په تحقیق راغلی دی ماته له علمه هغه قدر چې نه دی راغلی تاته، نو متابعت وکړه ځما؛ چې وبه بشپړ تاته لاره سمه برابره.

تفسیر: یعنې الله تعالی ماته د توحید او د معاد او د نورو صحیح علم را کړی دی، او د شریعت له حقائقو څخه یې واقف کړی یم، که ته ځما متابعت وکړې؛ نو زه به دې پر داسې سمې صافې لارې بیایم؛ چې د الله تعالی تر رضاء پورې رسېږي.

يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا ۖ

ای پلاره ځما! مه کوه عبادت د شیطان (په ارتکاب د منهیاتو)! بېشکه شیطان دی له رحمان څخه ډېر نافرمانه (سرکښه).

تفسیر: د بتانو عبادت په شیطاني اغواء او لمسون کېږي، او شیطان د دغه حرکت له لیدلو څخه ډېر زیات خوشالېږي، نو په دې لحاظ ګواکې د بتانو عبادت د شیطان عبادت دی، او د شیطان عبادت ګواکې د «رحمان» څخه انتهایي نافرمانی ده، بنایي د «عصیاً» په لفظ سره یې دې لوري ته هم توجه ورکړي وي، چې د شیطان د پوښې نافرمانی اظهار په هغه وخت کې شوی دی چې ستاسې د پلار آدم علیه السلام په مقابل کې د تعظیمي سجده حکم ورکړی شوی وو، لهذا د آدم علیه السلام اولادې ته د ډېر شرم او ننگ ځای دی چې د «رحمان» څخه مخ واړوي، او له شیطان سره خپله یارانه ونښلوي، یا هغه قدیمي ازلي دښمن خپل معبود وګرځوي.

يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ عَذَابِي مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ۖ

ای پلاره ځما! بېشکه زه چې یم ویرېږم له دې نه چې وبه رسېږي تاته عذاب له «رحمان» څخه (لامله د متابعت د شیطان)، پس شي به ته شیطان ته دوست (ملګری په دوزخ کې).

تفسیر: یعنې د «رحمان» د عظیمو رحمتونو اقتضاء دا ده چې پر ګردو بندگانو یې شفقت او مهرباني وي، لیکن ستا د بدو اعمالو له شامته ویره ده، چې همدغه حلیم رحیم او کریم الله تعالی هم په قهر نشي، او پر تاسې کوم سخت آفت

نازل نه کړي، چې په هغه کې د اخته کېدلو لامله به تل تر تله د شیطان رفیق او ملگری شي، یعنې د کفر او شرک له مزاولته به په مستقبل کې د ایمان او توبې توفیق درېه برخه نشي، او د اولیاء الشیاطین په ډله کې به شامل شي، او په دائمې عذاب کې به وغورځاوه شي، عموماً مفسرینو دغه معنی اخیستې ده، لیکن شاه صاحب لیکي: «یعنې د کفر له وباله که کوم آفت راشي؛ نو له شیطان به مدد غواړي، یعنې له بتانو څخه، اکثر خلق په همدغسې وخت کې شرک کوي»، والله أعلم.

قَالَ الرَّبُّ أَنْتَ عَنْ الْهَقَىٰ يَا إِبْرَاهِيمُ لَنْ لَمْ تَنْتَهَ لِأَجْمَتِكَ وَالْفَجْرِ بَلَاءُ

وویل (آزر پلار د ابراهیم) آیا مخ ګرځوونکې یې ته له (عبادت د) معبودانو څما ای ابراهیمه؟ که منع نشوې ته (له دې کاره) نو خامخا وبه ولم هرومرو تا (سنگسار به دی کړم) په تیرو (ګټو) (یا په بدو خبرو) سره، او ترک مې کړه (او لري شه له مانه) ډېر مدّت (چې ضرر مې در ونه رسیږي).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام پلار (آزر) د خپل ځوی د دغه تقریر له اورېدلو څخه وروسته ده ته وویل: «معلومېږي چې ته ځمونږ له معبودانو څخه بد عقیده یې، بس دی دا خپل وعظ او نصیحت او بد اعتقاد پر پرده، که نه ته به بله کومه سخته خبره له ما څخه واورې، بلکه څما په لاس به سنگسار پېږي، که خپل خیر غواړي؛ نو له ما څخه تر یوه مدّت لري شه! چې زه نه غواړم چې ستا رنگ و ګورم، او پخوا له دې نه چې زه پر تا لاس پورته کړم؛ ته له دې ځایه لري شه!.

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا

وویل (ابراهیم) سلام (د متارکې د خبرو) دې وي په تا باندې، ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل نه (څو مسلمان شي)، بېشکه چې الله دی پر ما ډېر مهربان.

تفسیر: دغه درخصت یا د متارکت سلام دی، لکه چې ځمونږ په محاوراتو هم په داسې موقعو کې داسې ویلي کېږي، چې که هغه خبره یا کار داسې وشي؛ نو څما درته سلام دی، لکه چې په (۲۰ جزء د القصص سورت په (۵۵) آیت (۶ رکوع) کې هم داسې یو آیت لولو: ﴿وَأَدْنَاهُمْ اللَّعْنَةَ وَآخِرُ صَوَاعِقِهِمْ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا تَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ﴾.

شاه صاحب رحمه الله لیکي: «معلوم شو که په دیني خبره مور او پلار خپه شي، او خپل ځوی له کوره وباسي، او ځوی په خوږه ژبه او مؤدبه وینا ترې بیلتون اختیار کړي؛ نو دغسې هلک نه عاق کېږي».

﴿سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي﴾ الآية - امید شته چې پاک الله پخپلې مهربانۍ به څما د پلار ګناه معافوي، ابراهیم علیه السلام د استغفار وعده ابتداء فرمایلي وه، کله چې د استغفار په وخت کې څه مهال (وخت) چې د الله تعالی مرضي ور معلومه شوه؛ نو استغفار یې موقوف کړ، دغه بحث د توبې (براءة) په سورت په (۱۱۳) آیت (۱۴ رکوع) کې د دې آیت په فائده کې تېر شوی دی: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ هلته دې د دې تفسیر کې ولوستل شي.

وَأَعِزَّ لَكُمْ مَوَاقِدُكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا

او په څنګ به شم له تاسې (ټولو بت پرستانو) او له هغه څه چې تاسې یې عبادت کوئ غیر له الله، او عبادت به کوم (یواځې) د رب خپل، امید لرم د دې چې نشم زه په عبادت د رب خپل کې بدبخته (نامیده لکه چې تاسې شوي یئ).

تفسیر: کله چې څما د پند او نصیحت هیڅ اثر پر تاسې نه لویږي، بلکه بالعکس څما ویرولو او ډارولو ته هڅه هم کېږي؛ نو اوس زه پخپله ستاسې په دغه کلي کې نه پاتې کېږم، او تاسې سره له ستاسې باطلو معبودانو پرېږدم، او له دې

وطنه هجرت کوم، خو له تاسو څخه گوښي (بېل) کېنم، او د زړه په اطمینان سره د الله واحد عبادت وکړی شم، د الله تعالی له فضله او کرمه کامل امید شته، چې زه د ده بندگي وکړی شم، او په کې محروم او ناکامه پاتې نشم، کله چې په غربت او بېکسي کې هم د ده عبادت وکړم، او د الله تعالی لوی دربار ته دعاء وکړم؛ ضرور یې مستجابوي، ځم الله سمیع بصیر او علیم دی، او ستاسې د تیرو (گټو) او لرغیو باطل معبودان داسې دي، چې هومره نارې ورته ووهی، او ورته وژاړی، خو بیا هم ستاسې دعاوې نه اوري، او په درد مو نه خوري.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ۝

کله چې په ځنګ شو (ابراهيم) له دوی په هجرت سره او له هغه څیزه (چې دوی یې) عبادت کولو غیر له الله نه؛ نو وبخښل مونږ ده ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب، او هر یو (له دوی دواړو) ګرځولی وو مونږ یې.

تفسیر: یعني د الله تعالی په لاره کې یې هجرت وکړ، او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لرې ولوېد، الله تعالی ده ته له وطنه زیات شیان ورعطاء کړل، چې د غریب الوطنی وحشت ترې لرې شي، او هلته انس او سکون حاصل کړي، بنایي دلته د اسماعیل علیه السلام ذکر ځکه نه وي فرمایلي چې هغه له ده سره نه وو، بلکه دی یې په وړوکتوب له خپله ځان نه بېل کړی وو، او هم د هغه تذکره مستقلاً راتلونکې ده.

وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ۝

او بخښلی وو مونږ دوی (درې واړو) ته له رحمته خپل (نبوت او حکمت) او ګرځولې وه مونږ دوی ته (یعني ابراهيم او ځامنو ته یې) ژبه د صدق رښتیني ډېره پورته مشهوره.

تفسیر: یعني الله تعالی له خپل خاص رحمت څخه خلیل الله علیه السلام او ده کورنۍ ته د نبوت او حکمت لویه برخه عنایت کړه، او په دنیا کې یې د ده خبره پورته کړه، او د تل لپاره یې د ده د خیر ذکر جاري کړ، لکه چې په ګردو مذاهبو او مللو کې د ده تعظیم او توصیف کیږي.

وَإِذْ كُنَّا فِي الْكِتَابِ مُوسَى إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ۝

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) موسی، بېشکه چې دی وو خالص کړی شوی (د الله له طرفه) او وو دی رسول نبي.

تفسیر: یعني په قرآن کریم کې چې اوس سمدلاسه د موسی علیه السلام بیان کیږي، د هغه ذکر د خلق په مخ کې وکړه! ځکه چې دی د اسحاق علیه السلام او د یعقوب علیه السلام له نسله د اسرائیلي سلسلې یو لوی اولوالعزم رسول الله تېر شوی دی، او هم هغسې چې د یحیی او عیسی علیهما السلام په تذکره کې په خصوصیت سره د نصرانیانو اصلاح او ابراهيم علیه السلام له تذکرې څخه د مکې معظمې د مشرکانو تنبیه مقصود ده؛ همداسې د موسی علیه السلام او هارون علیه السلام له تذکرې څخه بنایي یهودانو ته د دې خبرې ښوونه مقصود ده، چې دوی هم سم د خپل جلیل القدر نبي د ښکاره وو او صریحو وړاندوینو سره د محمد صلی الله علیه وسلم د رسالت او نبوت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص او محبت سره وکړي!.

﴿وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا﴾ الآية - هر هغه انسان ته چې د الله تعالی له طرفه وحی راشي هغه «نبي» دی، په انبیاوو کې هغه چا ته چې خصوصي امتیاز حاصل وي یعني د مکذبانو په مقابل کې د بېل یو مستقل امت په طرف مبعوث شوی وي، یا نوی

کتاب او مستقل شریعت ولري نو هغه ته «رسول نبي» يا «نبي رسول» ویلي کيږي، په شرعياتو کې جزئي تصرفات لکه د کوم عام تخصیص يا د مطلق تقيید او نور په رسولانو پورې څه تخصیص نه لري، عام انبياء هم هغه کولی شي، باقي پر غیر الانبياء باندې د رسول او مرسل اطلاق لکه چې د قرآن په بعض مواقعو کې موندل کيږي؛ د دغه مصطلح معنی په اعتبار نه دی، او هلته نور حیثیات معتبر دي، والله أعلم.

وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ۝۲۱

او غږ کړی وو مونږ دغه (موسی) ته له جانب د (غره د) طور چې (د موسی) نبي طرف ته وو، او رانژدې کړی وو مونږ دی حال دا چې مونږ له ده سره د راز خبرې کولې.

تفسیر: یعنې څه مهال (وخت) چې موسی علیه السلام د اور ځلېدل محسوس کړل؛ نو د «طور» د غره په هغه مبارک او میمون جانب کې ورسېد، چې د موسی علیه السلام د نبي لاس پر طرف کې واقع وو، نو الله تعالی نداء او غږ پرې وکړ، او د همکلامی شرف یې وروبښه، تفصیل یې د «طه» په سورت کې راځي.

وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ۝۲۲

او بخښلی وو مونږ دغه (موسی) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چې نبي وو.

تفسیر: یعنې هارون علیه السلام د موسی علیه السلام په کار کې مددگار شو، ځکه چې دی یې پخپله غوښتی وو، لکه چې په (۲۰ جزء القصص سورت په (۳۴) آیت (۴) رکوع) کې راغلي دي: ﴿وَآخِي هَارُونُ هُوَ أَفْضَمُ مِنِّي لِأَنَا فَأَرْسِلُهُ مَعِيَ رِدْءًا يُضَدُّ فُقًى﴾ (إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونُ)، او په (۱۶ جزء د «طه» سورت (۲۹-۳۰) آیتونو (۲) رکوع) کې مذکور دی: ﴿وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي﴾ هَارُونُ أَخِي ﴿الْآيَةُ - نو الله تعالی د موسی علیه السلام دغه دعا او غوښتنه ومنله، او هارون علیه السلام یې نبي وگرځاوه، او د ده د اعانت او تقویت (وزارت) لپاره یې مقرر کړ.

وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ۝۲۳

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) اسماعیل، بېشکه چې دی وو صادق (رښتینی) په وعده کې، او ورسول نبي.

تفسیر: له دې نه د اسماعیل علیه السلام فضیلت پر اسحاق علیه السلام ظاهرېږي، ځکه چې هغه یې یواځې په نبي سره یاد کړ، او اسماعیل علیه السلام ته یې رسول او نبي وفرمایه، په صحیح مسلم کې حدیث دی: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ إِسْمَاعِيلَ»، «د ابراهیم علیه السلام له اولادې څخه الله تعالی اسماعیل علیه السلام غوره کړی دی».

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ

او وو دی چې حکم به یې کولو اهل (قوم یا امت) خپل ته په لمانځه سره، او په زکات سره.

تفسیر: ځکه چې د کورنۍ خلق د قریوالي لامله له ګردو څخه ډیرې د هدایت مستحق دي، او له همدوی څخه نورې سلسلې هم چلیږي، نو ځکه د «طه» په (۸) رکوع کې ویلي شوي دي: ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾ او د تحریم سورت په (۱) رکوع کې راغلي دي ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَتَأْتُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ او پخپله نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته هم د الشعراء سورت په (۱۱) رکوع کې هم داسې ارشاد شوی دی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾، ځینې وایي چې: له (اهل) څنې د دوی ګرد قوم مراد دی، لکه چې د عبد الله بن مسعود ط په مصحف کې د «أهله» په ځای «قومه» وو، والله أعلم.

وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ۝

او وو دی په نزد د رب خپل پسندیده (غوره کړی شوی).

تفسیر: یعنې د نورو هدایت یې کول، او په خپله د حمیده وو اقوالو او افعالو خاوند او مستقیم الحال او مرضي الخصال وو.

وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِدْرِيسَ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ۝

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ادریس!، بېشکه چې دی وو صدیق (ډېر رښتینی) نبي.

تفسیر: راجح دا ده چې ادریس علیه السلام د آدم علیه السلام او نوح علیه السلام په منځنۍ زمانه کې تېر شوی دی، وایي چې په دنیا کې په قلم سره لیکل، کالي (کپړې) گنډل، تلل، او پیمانه کول او د هغو آلاتو او تېرو (کتیو) ترتیبول، او وسلې په کار اچول اول ځلې د ده له خوا په کار اچولي شوي دي، والله أعلم.

وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ۝

او پورته کړی دی مونږ ده لره ځای ډېر اوچت ته.

تفسیر: یعنې ډېر اوچت مقام او لویې مرتبې ته یې رسولی دی، ځینې وایي چې ادریس علیه السلام هم د مسیح علیه السلام په شان ژوندی اسمان ته خپړولی شوی دی، او هلته تر نن پورې ژوندی دی، ځینې وایي: وروسته له دې نه چې پر اسمان خپړولی شوی دی؛ هلته یې قبض الروح کړی شوی دی، د ادریس علیه السلام په نسبت ځینو مفسرینو ډېر اسرائیلیات نقل کړي دي، چې پر هغو گړدو «ابن کثیر رحمه الله» تنقیدات کړي دي، والله أعلم.

اُولَٰئِكَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيِّنَ مِنْ ذُرِّيَةِ اٰدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَةِ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْرَآءِيْلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاَجْتَبَيْنَا اِذَا تَلَّيْنَا عَلَيْهِمُ ابْنِ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَّابْكِتَا ۝

دغه (مخکې مذکور شوي انبياء له زکریا او عیسی نه تر ادریس پورې) هغه کسان دي چې انعام کړی دی الله پر دوی له انبیاءو څخه له اولادې د آدم (لکه شېث، ادریس)، او له اولادې د هغو کسانو چې بار کړي دي مونږ سره له نوح (په بهرې کې لکه ابراهیم، لوط، صالح)، او له اولادې د ابراهیم (لکه اسماعیل، اسحاق)، او له اولادې د اسرائیل یعقوب (لکه موسی عیسی)، او له هغه چانه چې لاره مو ښوولې وه (دوی ته)، او غوره کړي مو وو (دوی نبوت او کرامت ته)، هر کله چې وبه لوستلی شو پر دوی باندې آیتونه د رحمان؛ نو لوېدل به (پر ځمکه) سجده کوونکي او ژپېدونکي (له خوفه د الله نه).

تفسیر: یعنې د حق په طرف یې هدایت وکړ، او د نبوت او رسالت د منصب لپاره یې غوره کړل، سره له دې چې د دوی مقام اوچت دی، او د معراج کمال ته هم رسیدلي دي؛ خو د عبودیت او بندگۍ پشان کې کامل دي، کله چې د الله تعالی کلام اوري؛ د هغه له مضامینو څخه زیات متأثر کیږي، او په نهایتې عاجزۍ، خشوع، او خضوع سره سر په سجده لویږي، او د پاک الله په یاد ژاړي، نو ځکه د علماوو اجماع ده چې پر دغه آیت باندې دې هر ورو سجده وکړه شي!، خو د هغه مقرینو د طرز عمل په پیروی او یادونه یو شاته مشابهت له هغوی سره حاصل شي.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيَاً ۝

پس پیدا شول پس له دوی نه (داسې بد) خلیفگان چې ضایع کړي دوی لمونځ او متابعت وکړي دوی د شهواتو (نفساني خواهاشاتو) پس ژر به یو ځای شي دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسیر: هغه تېر شوی بیان د پخوانیو حال وو، د وروستیو حال دا دی چې د دنیا په خوندونو او لذتونو او په نفساني خواهشونو کې ډوب تللي دي، او د الله تعالی له عبادته غافل شوي دي، لمونځ چې اهم العبادات دی؛ ضایع کوي یې، ځینې خو د هغه د فرضیت څخه منکر شوي دي، ځینې سره له دې چې په فرضیت یې قائل دي خو نه یې کوي، او که یې کوي خو د جماعت، وخت، او د نورو شروطو، حقوقو، او آدابو رعایت یې نه کوي، له دوی ځنې به هر یو بېل بېل درجه په درجه د خپلې گمراهۍ نتیجه وگوري، چې څنگه د دوی د خسارې او نقصان سبب گرځي؟ او څرنگه په ډېر سخت عذاب کې اخته کېږي؟ حتی ځینې د دوی د جهنم په هغې ډېرې بدې وادې کې غورځول کېږي چې د هغې اسم هم (غي) دی.

الْأَمَنُ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ۝

مگر هغه چا چې توبه یې وويستله او ایمان یې راوړ او عمل یې وکړ نهک؛ پس دغه کسان به ننوځي په جنت کې او ظلم به پر دوی ونه کړي شي هېڅ قدر (په تقلیل د ثواب یا تزئید د عقاب).

تفسیر: د توبې دروازه خو د داسې مجرمانو لپاره هم نه ده بنده چې سخت گناهکار وي، او د زړه په صدق سره توبه وباسي، او د ایمان او صالح عمل لاره غوره کوي، او خپل اعمال او افعال اصلاح کوي، او سم درست یې ساتي، نو د جنت دروازې دوی ته پرانستلې دي، وروسته له توبې څخه هر هغه ښه عمل چې وکړي؛ د پخوانیو بدو اعمالو له سببه په دغو کې هېڅ قسم کمی او تقلیل نه واقع کېږي، او نه یې کوم قسم حق ضایع کېږي، په حدیث کې راغلي دي: «التائب من الذنب کمن لا ذنب له»، «له گناه څخه توبه کوونکی داسې دی لکه چې له سره یې گناه نه وي کړي»، «اللهم تب علینا، إنک أنت التواب الرحیم».

جَدَّتْ عَدْنُ الْإِنِّي وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ لَأَمِينًا ۝

جنتونه د تل اوسېدلو هغو ته چې وعده یې کړې ده رحمان له بندگانو خپلو سره په غیب باندې (چې نه دي لیدلي دوی دا جنتونه)، بېشکه شان دا دی چې ده وعده د ده، خامخا راځي به ورته (اهل یې).

تفسیر: کله چې بنده بې د شیانو د لیدلو څخه محض د انبیاوو علیهم السلام په وینا سره ایمان راوړي، او بې له لیدلو د الله تعالی عبادت کوي، نو پاک الله هم له دوی سره د جنت د هسې اعلی نعمتونو د ورکولو وعده فرمایلي ده؛ چې د هغو د خوندونو او مزو او ښه والي نظیر او مثال د ده په خوب او خاطر کې هم نه دی تېر شوی، او هغه هر وروړر سپدونکی او پوره کېدونکی دی، ځکه چې د الله تعالی هر د مواعید حتمي الوقوع قاطع او نه تغیرېدونکي دي.

لَا يَسْعَوْنَ فِيهَا الْغَوَا إِلَّا سَلَامًا ۝

نه به اوري دغه (جنتیان) په دغه (جنت) کې چټي (فضول) خبره مگر (اوري به) سلام.

تفسیر: یعنې به جنت کې به لغو، بې باکې، بایزه او بېکاره خبرې او شورماشور او نور بیهوده شیان له سره نه وي، هو ! د پربستو او د مؤمنینو له طرفه به د (السلام علیکم - وعلیکم السلام) غږونه پورته کېږي.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ۝۱۷

او دی دوی ته رزق (روزي) د دوی په دغه (جنت) کې سبا او بېگا.

تفسیر: له سبا او بېگا څخه د جنت سبا او بېگا مراد دی، هلته به د دنیا په شان طلوع او غروب (لمر ختل او لویدل) نه وي، چې په هغه سره شپې او ورځې سبا او بېگا مقرر کړ شي، بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توار او تنوع وي، چې د هغو په واسطه د سبا او بېگا تعیین او تحدید کېدی شي.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ۝۱۸

دغه (چې ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چې په میراث به ورکوو مونږ له بندګانو خپلو هغه چا ته چې وي پرهېزګار.

تفسیر: یعنې د آدم علیه السلام میراث چې پوښی جنت هغه ته رسېدلی وو، او ښایي د میراث لفظ یې ځکه اختیار فرمایلی وي؛ چې د تمليک په اقسامو کې دغه تمليک له ګردو څخه اتم او احکم قسم دی، چې په دې کې نه د فسخي احتمال شته، او نه د بېرته اخیستلو، او نه د ابطال، او نه د اقالې امکان په کې پیدا کېدی شي.

وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ۝۱۹

او (وویل جبریل) نه نازلېږو (مونږ ملائکې) مګر په حکم د رب ستا، خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څیز چې په مخ څمونږ کې دی (له راتلونکو کارونو او زمانو)، او هر هغه څیز چې وروسته څمونږ دی (له تېرو کارونو او زمانو)، او هر هغه څیز چې په منځ د دغه کې دی، او نه دی رب ستا هېروونکی.

تفسیر: یو ځلې جبریل علیه السلام تر څو ورځو پورې رانغی، رسول الله صلی الله علیه وسلم منقبض (زړه تنګې) وو، کفار په داسې ویناوو خولې وپرانستلې چې له محمد صلی الله علیه وسلم څخه د ده رب خفه دی، له دغو طعنو او پیغورو څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متأثر او زړه تنګې شو، بالاخر جبریل علیه السلام تشریف راوړ، رسول الله صلی الله علیه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمایله، او په حدیث کې راغلي دي چې دوی وفرمایل: «ما یمنعک أن تزورنا أكثر مما تزورنا» «هومره چې ته راځي، له هغه څخه زیات ولې نه راځي؟»، الله تعالی لا پخوا جبریل علیه السلام ته داسې ښوولې وه چې ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جواب کې داسې ووايه: ﴿وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾ الآية - دا د الله تعالی کلام شو د جبریل علیه السلام له طرفه، لکه چې په ﴿إِنَّا لَنَعْبُدُ وَإِنَّا لَنَسْتَعِينُ﴾ کې یې مونږ مسلمانانو ته د دعا کولو طریقه ښوولې ده، جواب حاصل داسې شو، چې مونږ خالص بندګان یو، بې د الله تعالی له حکمه خپل بڼه هم نشو خوځولی، څمونږ صعود او هبوط ګرد د الله تعالی په اذن او حکم پورې تړلی دی، مطلب دا دی چې د جبریل علیه السلام ژر یا په ځنډ راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دي.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ۝۲۰

(الله) رب د اسمانونو دی او (رب) د ځمکې دی، او (رب) د هغو شیانو دی چې په منځ د دوی کې دي، نو عبادت کوه د ده، او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کې (په طاعت، مصیبت، او له معصیت)، آیا پېژنې ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه یې لري).

تفسیر: د الله تعالی اسماء د ده صفات دي، یعنې څوګ د الله په صفت سره موصوف شته، چې په کې د ده په شان صفات موجود وي؟ کله چې بل هیڅوک نشته، نو د بندګي لایق هم بل هیڅوک له سره نشي کېدی.

وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ إِذَا مَا مَاتَ لَسَوْفَ أَخْرَجُ حَيًّا ۝

او وایي (له بعثه منکر) انسان: آیا کله چې مړ شم زه؛ نو خامخا ژر به را وایستلی شم (له ځمکې) ژوندی (بلکه نه ژوندی کېږم، او نه بل ژوندون شته).

تفسیر: یعنې انسان د انکار او تعجب له لارې وایي چې مونږ وروسته له مرګه چې ځمونږ هلووې هم وراسته او رژیږي، او له خاورو سره ګډیږي، آیا بیا ژوندي او له خپلو قبرونو څخه راپورته کېږو؟ او د عدم له کتمه د وجود په منځه راتلی شو؟

وَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ۝

آیا نه یادوي انسان (دا خبره) چې بېشکه مونږ پیدا کړی وو دی پخوا له دې نه، او نه وو دی هیڅ شی (بلکه محض عدم وو).

تفسیر: یعنې الله تعالی دی له عدم څخه وجود ته راووست، نو آیا هغه لوی ذات چې له لا شی څخه شی او له محض معدوم څخه موجود کوي؛ پر نه دی قادر چې یو شی وروسته له فناء بیا پیدا کړی شي؟ او متفرقه اجزاء یې بېرته راټول کړي؟ آدمي ته لا د ده د پرمېني ژوندون حال او احوال نه دی معلوم، نو څرنگه دی پر خپل وروستني ژوندون ځاندي او منلای وي؟

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ (۲۱ جزء د الروم سورت (۲۷) آیت (۳) رکوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمُ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنَنْحَضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ۝

پس قسم دی په رب ستا باندې چې خامخا راجمع به کړو مونږ هر ورو مرو دوی او شیطانان (ټول)، بیا به خامخا را حاضر کړو مونږ هر ورو مرو دوی چاپېر له دوزخ پر ګونډو پراته (له ډېر هیڅه).

تفسیر: یعنې منکرین سره له هغو شیطینو د قیامت په ورځ کې حاضرولی شي، چې دوی یې اغواء کړي وو، او د هر مجرم شیطان به له ده سره یو ځای نیول کېږي، او دوزخ ته به حاضرېږي، له ډېر دهشت او وېرې به له ولاړې څخه لویږي، او په قراره سره به کېناستی هم نشي، نو پر ګونډو به پرېوځي.

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا ۝ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أُولَىٰ بِهَا صِلِيًّا ۝

بیا به خامخا وباسو له هرې فرقې نه هر هغه د دوی چې ډېر سخت دی پر رحمان باندې له جهته د سرکشی. بیا خامخا مونږ ښه عالم یو پر هغو کسانو چې دوی ښه لایق دي له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داخلولو.

تفسیر: یعنې د منکرانو هره فرقه چې زیات بد معاش، سرکېښ او زړوره وه؛ دوی به له نورو فرقو څخه بېل کړه شي، بیا به دوی کې هر یو چې د خورا ډېرې سزا لایق او د دوزخ زیات حقدار وي؛ نو هغه د الله تعالی په علم کې دی، او له ګردو مجرمانو څخه به پرمې په اور کې غورځولی شي.

وَأَن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ۖ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثْيًا ۙ

او نشته هیڅو ک له تاسې مگر چې دی واردېدونکې ننوتونکې دی دغه ته (یعنې دوزخ ته چې مؤمن په صراط تیرېږي، او کافر ترې لویږي)، دي (دغه عبور علی النار) په رب ستا یقیني حکم پرې کړی شوی. بیا به نجات ورکړو هغو کسانو ته چې پر هېزگاري یې کړې ده، او پرې به ږدو ظالمان په دوزخ کې پر ګونډو پرېوتلي.

تفسیر: یعنې د هر یوه نېک او بد، بري او مجرم، مؤمن او کافر لپاره الله تعالیٰ قسم یاد فرمایلی دی، چې ضرور بالضرور دوی پر دوزخ باندې تېرېدونکي دي، ځکه چې د جنت د تللو لار پر هم دغه دوزخ باندې پورې وځي، چې هغه ته د ځمونږ په عمومي محاوراتو کې «پل صراط» وايي، پر دغه باندې د هر سړي لامحاله تېرېدل دي، د الله تعالیٰ څخه ویرېدونکي مؤمنان هر یو سم له خپلې درجې سره له دې نه په تلوار صحیح او سلامت تیرېږي، او ګناهګاران به ترې ښویږي، او لاندې به په دوزخ کې لویږي (العیاذ بالله)، بیا څه مډت وروسته هر یو سم له خپله عمله سره او هم د انبیاوو او ملائکه وو او صالحینو په شفاعت او بالآخر مستقیمان د ارحم الراحمین په لطف او مهرباني دغه ګرد ګناهګاران چې په رښتیا او صحیح اعتقاد سره یې طیبه کلمه لوستې ده؛ له دوزخه ایستلی کېږي، او یواځې کافران به په کې باقي پاتې کېږي، او د دوزخ خوله به ترې له کیږي.

وَإِذْ أُنْتَلَىٰ عَلَيْهِمُ الْإِتْنَابُ يُدَبِّرُونَ الْأُمُورَ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدْبًا ۙ

او کله چې ولوستی شي پر دوی آیتونه (د قرآن) ځمونږ په دې حال کې چې واضح ښکاره دي؛ وایي هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی چې: کوم یو له دغو دواړو فرقو څخه خیر بهتر غوره دی له جهته د مقامه، او ډېر ښه دی له جهته د مجلسه.

تفسیر: یعنې کفارو د لوی قرآن د آیتونو له اورېدو څخه چې په هغه کې د دوی بد انجام ورښوولی شوی دی؛ د استهزاء او تفاخر په ډول غریبو مسلمانانو ته به یې ویل چې: سم ستاسې له زعمه چې په آخرت باندې معتقد یی، هر شی چې په آخرت کې وړاندې کېدونکې دی، د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندې منطبق کېدونکې دی، آیا ځمونږ نننۍ عمارت، اثاث البیت، د هستوګنې سامان، او د ژوندون وسائل او ډول او ډیل (سینګار) له تاسې څخه ښه او بهتر نه دی؟ او ځمونږ مرکې، جرګې او مجالس ستاسې له مرکو، جرګو او مجالسو څخه معتبر او معزز نه دي؟ یقیناً مونږ ستاسې په نزد پر باطل یو، خو ستاسې له «اهل الحق» څخه مونږ ډېر خوښ، هوسا (ارام) او د سپړیو او ملاتړو خاوندان یو، آیا هغه کسان چې ځمونږ له خوفه او وېرې نن د صفا د غره په کنډو کې پټیږي، او هلته د نظر بندو په شان ګوښې (بېل) ناست وي، سبا به په یوه ټوپ سره جنت ته رسیږي، او دوی داسې ګمان کوي چې مونږ په دوزخ کې لویږو؟ بلکه نه دی داسې.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَنًا وَزُرِّيًّا ۙ

او څومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې چې هغوی ښه وو له جهته د سامانونو، او له جهته د شکل او ډول (سینګار) او منظرې.

تفسیر: دا یې د هغوی د خبرې ځواب ورکړ چې پخوا له دې نه ډېر اقوام تېر شوي دي، چې په دنيوي ساز او سامان او نور شوکت او شان کې پر تاسې ډېر اوچت او غوړ او وړ وو، مگر څه مهال (وخت) چې هغوی د انبیاوو په مقابل کې

سرکښي، تکبر، تفاخر او لويي خپل کار او شعار ښکاره کړي؛ نو الله تعالی د هغوی بېخ او بکر له سټه وويست، او د دنیا په نقشه کې د هغوی نوم او نښان پاتې نشو، نو انسان ته لازم دي چې د دنیا په فاني عیش او نشاط او زائل جاه او جلال او بېکاره مظاهرو او مناظرو ونه غولېږي.

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَبْدُ ذَلِكَ الرَّحْمَنُ مَدَاءً

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چې وي په گمراهۍ کې؛ پس زیاتوي (اوږدوي) ده ته رحمان په زیاتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسیر: یعنې هر څوک چې په خپله گمراهۍ او ضلالت کې لوېدلی وي؛ هغه هم هغسې پرېږده! ځکه چې دنیا د امتحان ځای دی، دلته هر چا ته في الجملة د هر عمل لپاره آزادي ورکړی شوې ده، د الله تعالی د عادت او حکمت اقتضاء همدا ده، هر څوک چې په خپل کسب او اراده هره یوه لاره ځان ته غوره کړي، وروسته له دې نه چې دی د نېکو او بدو په نتائجو او عواقبو باندې خبر کړ شي؛ دی پر هماغې خوښې کړې لار تر یوه حده پورې آزاد او خپلواک پرېښودی شي چې لار شي، نو ځکه هر څوک چې د بدۍ پر لاره درومي؛ پس د هغه په حق کې د دنیا مرقه الحالی او د عمر اوږدوالی او نور دې د هلاکت او تباهی علانم وگڼل شي!

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَآيُوعِدُونَ (مَّا الْعَذَابُ وَإِنَّا السَّاعَةُ) فَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرُّ مَكَانًا وَأَضْعَفُ جُنْدًا ۝

تر هغه پورې کله چې وگوري دوی هر هغه شی چې وعده ورسره کړی شوې وي (د هغه)، یا عذاب (په دنیا په قتل او بند) یا قیامت، نو ژر به پوه شي دوی (په هغه وخت کې چې) څوک دي هغه ډېر بد له جهته د ځای او ډېر ضعیف له جهته د فوځه.

تفسیر: یعنې کفار مسلمانان خوار، ذلیل او کمزور گڼي، او خپل ځانونه مغرور، طاقتور او لوی بولي، او پر خپلو او چتو ماڼیو، محلاتو، او لویو لویو فوجونو او گوندونو (ډلو) باندې نازېږي او افتخار کوي، ځکه چې اوس پاک الله دوی سر خوشي او خپلواک او آزاد پرېښي دي، څه مهال چې دوی له ستوني څخه ونيول شي، او په دنيوي عذاب یا اخروي عقاب ککړ او اخته شي؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې د چا ځای خراب؟ او کوم یو جمعیت کمزوری او بېکاره دی؟ نو په دغه موقع کې به د دوی ساز او سامان، اولاد، لښکر او نور شيان هیڅ په کار او ښه ورنه شي.

وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَيْعُ الصَّالِحُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَّرَدًّا ۝

او زیاتوي الله (په دنیا کې) هغو کسانو ته چې سمه صافه لاره یې موندلې وي هدایت ثبات او یقین، او باقي پاتې کېدونکي (د جزاء په اعتبار) نېک عملونه خیر بهتر غوره دي په نزد د رب ستا له جهته د ثواب، او خیر بهتر غوره دي له جهته د بېرته ورتللو.

تفسیر: یعنې دغه دنيوي رونق د الله تعالی په دربار کې له سره په کار ورتلونکی شی نه دی، او یواځې حسنات او نیکي د ده په دربار کې ذي مقدار او قیمتدار دي، په آخرت کې د هرې نېکۍ بدل او جزاء په ډېر ښه صورت سره ورکوله کېږي.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ۝

آیا پس لیدلي دي تا هغه څوک چې کفر یې اختیار کړ په آیتونو (د قدرت) ځمونږ، او وایي: خامخارا کول کېږي (په آخرت کې) ما ته مال او ولد (ځوی، لور).

تفسیر: یعنی اخروي مال او دولت د ایمان او توحید په بدل ورکول کیږي، کافران غواړي چې دنيوي دولت په عقبی کې هم د دوی په برخه شي، یا سره له کفره د اخروي عیش او تنعم څخه هم برخه ومومي، چې په کې مزې وکړي، نو دغه له سره کېدونکي نه دی.

أَطْلَمَ الْغَيْبُ أَمْ أَخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا

آیا خبر شوی دی (دغه کافر) پر غیب؟، یا اخیستی ده په نزد د رحمان وعده؟ (چې ده ته مال او دولت ورکول کیږي په آخرت کې هم).

تفسیر: یعنی په داسې یقین او وثوق سره چې دغه دعوی کوي؛ آیا ده له غیبه خبر موندلی دی؟ یا یې د الله تعالی څخه وعده اخیستی ده؟ ظاهر دی چې له دغو دواړو څخه یو هم نه دی.

كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَعْلَمُ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَذًّا

نه دي داسې (چې دوی وايي، یعنی نه ورکول کیږي دوی ته مال او ولد په آخرت کې)، مونږ لیکو هغه څه چې وايي، او وبه غځوو ده ته له عذابه په غځولو (چې د یوه له پاسه به بل ورته ورکوو).

وَنُرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا

او په میراث به اخلو (له ده په مرګ سره) هغه (مال او اولاد) چې (دی یې خپل) وايي، او راځي مونږ ته یواځې (بې له ماله او اولاده).

تفسیر: چې «دی یې خپل وايي» یعنی مال، اولاد، لکه چې د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا في الموضح)، یا دا مطلب چې دغه شیان به ترې بېل کړل شي، او په قیامت کې به دی یواځې حاضرېږي، نه به مال ورسره وي نه اولاد.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهًا لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا

او نیولي دي (کفارو) غیر له الله څخه باطل معبودان لپاره د دې چې شي دوی ته سبب د عزت (او مدد).

تفسیر: یعنی برسېره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستې ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دي، چې هغوی به دوی ته د الله په حضور ډېرې لویې درجې ورکوي، حال دا چې له سره داسې کېدونکي نه دي، او دغه نشه یوه چټي (فضول) سودا ده؛ چې دوی پخپلو دماغو کې ورته ځای ورکړی دی.

كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا

نه دي داسې (لکه چې دوی یې ګڼي)، بلکه ژر به منکر شي (دغه معبودان) په عبادت د دوی، او شي به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دښمنان.

تفسیر: یعنی هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړي؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بې زاری اعلان وکړي، او د دوی په مقابل کې به ودرېږي، او د هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات

ذلت او رسوايي سبب وگرځي، لکه چې په (۲۶) جزء د الأحقاف سورت په (۶) آيت (۱) رکوع) کې راغلي دي: ﴿وَأَذْخِرَ النَّاسَ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءُ وَكَانُوا بِوَيَادَتِهِمْ كُفْرِينَ﴾

أَلَمْ نَرَاكَ أَتَيْنَاكَ الشَّيْطَانُ عَلَى الْكُفْرَيْنِ تَوَهُّمًا ۚ فَلَاقِبَلْ عَلَيْهِمْ أَنَّمَا وَعَدْنَاكَ لَمْ وَعَدْنَا ۚ

آيا نه گورې، نه يې خبر (ای محمده!) چې بېشکه مونږ ليرلي مسلط کړي مو دي شيطانان پر کافرانو باندې چې اوچتوي تېزوي دوی په اوچتولو تېزولو سره (په گناه). پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بېشکه همدا خبره ده چې شمېرو مونږ دوی ته (ورځي د عمر د دوی) په شمارلو سره.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا ۖ وَسَوَّيْ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وَفْدًا ۖ

ياد کړه هغه ورځ چې جمع به کړو پر هېز کاران رحمان ته سواره مېلمانې بللي شوي. او شپږو (په شدت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته پلي (پياده) تړي.

تفسير: يعنې هم هغسې چې خاروي ډنگر او حيوانات د تندې په حالت کې د اوبو د گودر په لوري په منډو او تلوار ورځلي؛ دغه مجرمان به هم د دوزخ کندی ته همداسې شپل کېږي.

لَا يَلْبِغُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ۖ

نه مالکان کېږي (هيڅ يو د دوی) د شفاعت (د هېچا) مگر هغه څوک چې اخيستي يې ده په نزد د رحمان وعده (او په شفاعت مجاز دی).

تفسير: يعنې له هغوی سره چې الله تعالی د شفاعت وعده فرمايلي ده، لکه ملائکې، انبياء، صالحين او نور، نو همدوی به درجه په درجه شفاعت کوي، بلا اجازه هيڅوک به د ژبې خوځولو توان هم ونه لري، او د هغو خلقو سپارښت به وکړي شي چې د هغوی په حق کې د سپارش کېدلو وعده لا له پخوا څخه ورکړې شوې ده، د کافرانو په حق کې به شفاعت له سره نه کېږي.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا ۚ

او وايي (کتابيان مشرکان) نيولی دی رحمان ولد (ځوی، لور).

تفسير: ډېرو کسانو غير الله خپل معبود مقرر کړی وو، لیکن يوه ډله داسې هم وه، چې د الله تعالی لپاره يې د اولاد تجويز هم کړی وو، مثلاً نصرانيانو مسيح عليه السلام او ځينو يهودانو عزيز عليه السلام او ځينو مشرکينو د عربو پرښتو ته به يې د الله تعالی لوني ويل (العیاذ بالله)، (نو فرمایي الله دغو کفارو ته):

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذًا ۚ تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَكًّا ۚ أَنْ دَعَا الرَّحْمَنُ وَلَدًا ۚ

خامخا په تحقيق راتله کړي دي تاسې په يو شي لوی سره له حيثيته د گناه. نژدې دي اسمانونه چې وچوي له دې (نسبه) (او نژدې ده چې) ټوټې ټوټې شي ځمکه او ولويږي غرونه غرکې غرکې (ذري ذري). له جهته د دې چې بولي دوی رحمان ته ولد (ځوی، لور).

تفسیر: یعنی دغه داسې درنه خبره ویلې شوې ده، او داسې یوه سخته بې ادبه کلمه د دوی له خولې څخه ایستلې شوې ده، چې د هغې له اورېدلو څخه اسمان، ځمکه، غرونه، د ډول او هیبت او وېرې لامله لویږي، چوي، ټوټې ټوټې او ټکر ټکر کیږي.

وَمَا يَنْبَغِي لِلزَّامِنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ۝

او نه ښايي رحمان ته چې ونيسي (دی څوک) ولد (لور، ځوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی د تقدیس او تنزیه او د غناء له کماله دا خبره منافي ده، چې څوک خپل اولاد وګرځوي، بنا پر هغه غرض چې نصرانیان د اولاد قائل شوي دي، یعنی د «کفارو» مسئله کله چې الله تعالی د «رحمن» په صفت سره وپېژني او وپېني، نو بیا دغه ضرورت له سره نه پاتې کیږي.

إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتَى الرَّحْمَنَ عَبْدًا ۝

نه دي ټول هغه (ګرد شیان) چې دي په اسمانونو کې او ځمکه کې مګر راتلونکي دي رحمن ته په دغه حال کې چې بنده وي هر یو (نه ولد).

تفسیر: یعنی ګرد د الله تعالی مخلوق او د ده بندګان دي، او د ده د بندګۍ په صفت سره د ده په حضور کې حاضرېږي، نو بیا بنده څرنگه ولد کېدی شي؟ کله چې ګرد ده ته محکوم او محتاج وي؛ نو دی به ځوی او لور ته څه ضرورت او احتیاج ولري.

لَقَدْ أَحْضَرْتُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ۝ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَرْدًا ۝

خامخا په تحقیق احاطه کړې ده (الله) دوی لره (له جهته د علم او قدرت) او شمیرلي دي (الله) دوی (ټول من حیث الأشخاص والأنفاس والأفعال او نورو) په شمېرلو سره. او دا ټول چې دي راتلونکي دي دغه (الله) ته په ورځ د قیامت کې یواځې.

تفسیر: یعنی د بشر یو فرد هم د الله تعالی له بندګۍ څخه نشي خارجېدی، او ګرد د الله تعالی په حضور کې جره او یواځې حاضرېږي، په دغه وخت کې به له ګردو تعلقاتو او سازو او سامانو څخه بېل کړی شي، او فرضي معبودان، ځامن، لمسي، پلار، مور او نور به یې هیڅ په کار نه ورځي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا ۝

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) ژر به وګرځوي دوی ته رحمان دوستي محبت (په زېږونو د خلقو کې).

تفسیر: یعنی دوی ته به خپل محبت ورکوي، یا پخپله به له دوی سره محبت کوي، یا د خلقو په زېږونو کې به د دوی محبت غورځولی کیږي، په حدیث کې راغلي دي چې که الله تعالی ته کوم بنده محبوب وي؛ نو ډومبی جبرئیل علیه السلام خبروي چې زه د فلاني بنده سره محبت کوم، نو ته هم له هغه سره محبت ولره، نو جبرئیل علیه السلام په اسمانونو کې د دغې خبرې اعلان خوروي، له اسمانونو څخه دغه خبره رابښکته کیږي او ځمکې ته رسیږي، او د ځمکې په خلقو کې د دغه بنده په برخه کې حسن القبول حاصلیږي، یعنی بې تعلق خلق چې د هغوی کومه خاص نفع او ضرر د ده له ذات سره نه وي تړلی؛ له ده سره به مینه او محبت کوي، د دوی په زېږونو کې اول د ده محبت اچولی

کیري، وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصليږي، که نه په ابتداء کې محض د عامو په طبقه کې حُسن القبول حاصلېدل او بیا د ځينو الله منونکو او صالحانو هم د کومې غلط فهمۍ او نورو په اساس د ده په طرف تمایل کېدل د مقبولیت عند الله دلیل نه دی، ښه پرې وپوهېږئ.

فَاتَّبَاعُوا نَبِيَّكُمْ لِيُنْصِرَكُمْ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۝

پس بشکه همدا خبره ده چې اسان کړی دی مونږ دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې زېږی ورکړې په دې سره پرهېزگارانو ته، او چې وویروي په دې سره قوم جگړه کوونکی.

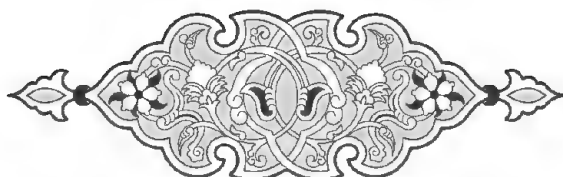
تفسیر: یعنې لوی قرآن په نهایت سهل، او صاف بیان او په واضح او ښکاره ډول سره پرهېزگارانو ته بشارت اوروي، او جگړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوي.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ يُخْشِ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ۝

او څومره ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې، آیا محسوسوي (مومي وینې) ته له دوی نه یو تن، یا اورې له دوی کوم نرم غږ هم؟

تفسیر: یعنې څومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوي دي، چې د هغوی نوم او نښان هم بیخي د دنیا له مخې څخه محو او ورک شوی دی، نن د دوی د پښو د غږ (کړهه) او د تکبر او لویۍ ډېر نری آواز (بېهار) هم نه اورېده کیري، نو هغه کسان چې نن ورځ له رسول کریم صلی الله علیه وسلم سره مقابله او مجادله کوي، او د آیات الله څخه انکار او پرې استهزاء کوي؛ دوی دې نه بېفکره کیري، ممکن دي چې دوی هم په همداسې تباہ کوونکو عذابونو کې اخته شي، او په یوه رپه کې به بیخي سپېره او پناه شي.

تَمَّتْ سُورَةُ مَرْيَمَ بِحَسَنِ تَوْفِيقِهِ وَ نَصْرِهِ، فَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ أُولَا وَ آخِرًا.

سُورَةُ طه

«د (طه) سورت مکي دی، پرته له (۱۳۰) او (۱۳۱) آيتونو چې مدني دي، (۱۳۵) آيتونه (۸) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۰) او په نزول کې (۴۵) سورت دی، وروسته د «مریم» له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طه ۱ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ۝ إِلَّا تَذَكُّرٌ لِّمَنْ يَخْشَى ۝

نه دی نازل کړی مونږ پر تا باندې قرآن لپاره د دې چې مشقت محنت پر خپل ځان بار کړې. مگر (نازل کړی دی مونږ) تذکره پند لپاره د هغه چا چې ویرېږي (له الله نه).

تفسیر: یعنې لوی قرآن ځکه نازل شوی دی، چې د هر چا زړه چې نرم وي، او له الله تعالی څخه ویرېږي؛ دی د قرآني بیاناتو څخه پند او نصیحت حاصل کړي، او د قرآن کریم له روحاني فیوضاتو او برکاتو څخه به برخې او محروم پاتې نشي، او داسې کوم غرض نشته چې د پاک قرآن په نزول سره تاسې خامخا په کوم شاقه محنت او شدید تکلیف کې اخته کړي، او نه دغه مقدس قرآن داسې یو شی دی چې (نعوذ بالله) د ده حامل یا عامل له سره به برخې یا محروم یا ناکام پاتې شي، بلکه د دارینو له فیوضاتو څخه فائز المرام گرځي، تاسې د دغو مکذبینو د خبرو د اورېدلو څخه له سره خفه ملول او تنگ زړه مه کېږئ!

تَنْزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَى ۝

(نازل شوی دی) په نازلېدلو له طرفه د (هغه) الله چې پیدا کړې یې ده ځمکه او اسمانونه لوړ لوړ (اوچت اوچت).

تفسیر: نو ځکه ضروري ده چې مخلوق دغه قرآن کریم په ډېره خوښۍ او اخلاص سره د الله تعالی جلّ جلاله د الوهیت پاک کلام ومني! او پر خپلو سرونو او سترگو یې کېږدي! او قطعاً له هغه څخه تخلف او تمرد ونه کړي، او ترې غاړه ونه غړوي.

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ۝

(دغه خالق د ځمکو او اسمانونو ډېر مهربان) رحمان پر عرش باندې د پاسه دی.

تفسیر: د «استواء على العرش» مفصل بیان د «الأعراف» سورت په (۶) رکوع کې لیکلی شوی دی، د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتېږي، چې پایې لري، او خاصو پرېستو هغه راپورته کړی دی، او د اسمانونو په سر کې د قبې په شان ولاړ دی.

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى ۝

خاص الله لره دي هغه شيان چې په اسمانونو کې دي، او هغه شيان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقاً عبيداً)، او هغه شيان چې په منځ د دوی کې دي، او هغه چې لاندې له لوندې ځمکې څخه دي.

تفسير: يعنې هم هغه الله تعالى يواځې د غير له شرکت له اسمانونو څخه نيولې تر ځمکې او له ځمکې څخه تر تحت الثرى پورې د ګردو کائناتو خاص مالک او خالق دی، د ده په تدبير او انتظام سره دغه ګردې سلسلې قائمې دي، له «ثرى - لوندې ځمکې» څخه د ځمکې هغه لاندنۍ طبقه (پور) مراد ده چې تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وي.

وَاِنْ تَجَهَّرَ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَ وَأَخْفَى ۝

او که ښکاره وينا کوي؛ پس بېشکه دغه (الله) عالم دی په پټې خبرې او په ډېرې پټې.

تفسير: يعنې هره هغه خبره چې په زور سره وويله شي؛ هغه به څرنگه د هغه علام الغيوب څخه پټه پاتې کېدې شي؟ چې هغه ته هره ښکاره او پټه بلکه له پټو څخه ډېرې زياتې پټې خبرې هم ورته ښې معلومې دي، او ترې ډېر خبردار دی، هره هغه خبره چې په ګوښې (پناه ځای) او يواځې ځای کې په ډېر وړو وويل شي، يا هغه اندېښنه خيال او تصور چې تش په زړه کې ګرځېدلې وي، او لا د قول او عمل مرتبې ته نه جهراً او نه سرّاً رسېدلې وي، يا تر اوسه هيڅ په زړه کې هم نه وي ګرځېدلې او وروسته له دې نه ګرځېدونکې وي؛ د الله تعالى علم پر دغو ګردو محيط دی، نو ځکه شريعت بلا ضرورت په چغه يا په ډېر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمايلی دی، پرته له هغه واقعو څخه چې په کې ذکر په جهر سره منقول يا د ځينو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع ګڼلې شوی دی، نو هغه به له دغه نهې له عمومې مستثنی وي.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ۝

الله (چې دی) نشته بل برحق معبود مګر يواځې همدی دی، خاص همدې ته شته نومونه ښک

(ښايسته).

تفسير: په پاس آيت کې د الله تعالى هغه صفات چې بيان شول: لکه دا چې الله تعالى خالق الكل على الاطلاق مالک، رحمان، مطلق قادر، او د محيط علم څښتن دی، د هغو اقتضاء داده چې الوهيت هم د همدې خاصه وي، ماسوا الله څخه دې د بل هېچا په مخ کې د عبوديت او د بندګۍ سرښکته نه کړ شي.

وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى ۝

او آیا راغلې ده (يا په تحقيق راغلې ده) تاته قصه د موسی؟.

تفسير: له دې ځايه راهيسې د موسی عليه السلام قصه په ډېر بسط او تفصيل سره بيانوي، تر څو چې اورېدونکي وپوهېږي چې نبي کریم صلی الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم ته د قرآني وحي راتګ کومه نوې او عجيبه خبره نه ده، څرنگه چې پر موسی عليه السلام وحي نازل شوې وه؛ پر دوی هم نازل شوې ده، هم هغسې چې د موسی عليه السلام وحي پر توحيد او نورو اسلامي تعليماتو مشتمله وه؛ د دوی وحي کې هم پر همدغو شيانو تاکيدات صادر شوي دي، هغه مصاعب، متاعب او شداوند چې موسی عليه السلام د حق په تبليغ کې برداشت کړي دي؛ د همدغو برداشت کول پر دوی هم دي، هم هغسې چې بالآخر بری او غلبه د موسی عليه السلام په برخه شوه؛ د دوی په برخه هم کېدونکې ده،

او لکه چې د موسی علیه السلام د بنیمان مقهور او مغلوب شول؛ یقیناً د محمد صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د بنیمان هم مخدول او مقهور، او دوی به هم غالب او منصور پري، په دغه مناسبت د موسی نبوت ابتدائي قصه بیان فرمایي، خو پري رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متسلي او ښه ډاډه شي.

إِذْ رَأَيْنَا أَفْقَالَ أَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا عَلَيَّ إِيَّتِيكُمْ مِنْهَا يَنْبَغِي أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ① فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَبُوسَى ②

کله چې ولید (موسی) اور؛ نو ویې ویل اهل خپل ته: وایسئ (تاسې دلته) بېشکه ما ولید یو اور، ښایي ما لره چې زه راوړم تاسې ته له هغه اور ه کومه لگولې لمبه، یا ومومم زه په اور باندې لار ښوونکې (چې لار راوښيي). پس کله چې راغی هغه (اور ته)؛ نو غږ ورته وکړی شو (داسې چې) ای موسی !.

تفسیر: د دې قصې مختلفې اجزاء د القصص، طه، او الأعراف د سورتونو څخه جمع کېدی شي، دلته له (مدین) څخه (د مصر) په طرف د بېرته ورتګ واقعۀ مذکوره ده: امام أحمد رحمه الله له وهب رحمه الله څخه نقل کړي دي: کله چې موسی علیه السلام د «يُوسَى» غږ واورېد؛ نو څو ځلې یې «لبيک» وویل، او عرض یې وکړ چې «زه ستا غږ اورم، او د راتګ احساس دې کوم، مګر نه دې وینم چې چېرې یې».

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْنِي إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ③

بېشکه زه چې یم همدا زه رب ستا یم، پس وباسه (له دواړو پښو) پښې خپلې، بېشکه ته چې یې په کنده پاکه د طوی کې یې.

تفسیر: «طوی» د هغه میدان نوم دی، ښایي چې دغه میدان لا له پخوا څخه متبرک وو، یا اوس متبرک شوی دی، د موسی علیه السلام پښې (یا به) ناپاکې وې؛ نو ځکه پرې وویستلې شوې (یا یې تواضعاً او أدباً) پرې وویستلې، باقي هغه موزې، ماسې، پښې (خپلې) چې پاکې وې؛ له هغو سره لمونځ کېدی شي، د دې موضوع پوره مسائل دې په فقهیه کتابونو کې وکتل شي !.

وَأَنَا اخْرُجْتُكَ فَاسْتَمِرْ لِمَا يُوْحَىٰ ④

او ما غوره کړی یې ته (په رسالت)، پس غوږ کېده هغه حکم ته چې وحي کيږي (تالره!).

تفسیر: «ما غوره کړی یې ته» یعنې په ګرد جهان کې مې همدا ته د نبوت، رسالت او د مکالمې شرف لپاره انتخاب او غوره کړې، نو ځکه هغه احکام چې وروسته له دې نه درکول کيږي؛ هغه په غور او دقت سره واوره، او پرې عمل وکړه !.

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ⑤

بېشکه زه چې یم همدا زه الله یم، نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر همدا زه یم، پس عبادت کوه ځما ! او سم دروه (اداء کوه) لمونځ لپاره د ذکر (یادوني) ځما.

تفسیر: په دغه کې یې د خالص توحید او د هر قسم بدني او مالي عبادت حکم وکړ، څرنگه چې لمونځ اهم العبادات دی، د هغه ذکر په خصوصیت سره وکړی شو، او په دې باندې یې تنبیه فرمایلي ده، چې د لمانځه څخه اعظم مقصود

د الله تعالى يادول دي، گواکې له لمانځه څخه غافلېدل د الله تعالى له ياده غافلېدل دي، او د ذکر الله په متعلق يې په بل ځای کې فرمايلي دي: ﴿وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ﴾ يعني که په هېره او خطا سره د الله تعالى له ياده غافل شي؛ نو هر کله مو چې په یاد درشي هغه یاد کړئ! د لمانځه حکم هم همداسې دی، چې که په خپل وخت کې دغفلت او نسيان لامله پاتې شي؛ نو هر کله مو چې په یاد درشي قضا يې راوړئ «فليصلها إذا ذكرها».

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا

بېشکه قیامت راتلونکې دی، زه اراده لرم د دې چې پټ کړم دغه (وخت د راتللو د قیامت).

تفسیر: یعنی اراده لرم چې د هغه د راتګ وخت له ګردو څخه مخفي او پټ وساتم.

لِتَجْزِيَ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى

لپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغو عملونو چې کوي يې (له خير او شره).

تفسیر: یعنی د قیامت راتګ د دې لپاره هم ضروري دی، چې هر سړي ته د هغه د نېکۍ او بدۍ جزا ور ورسېږي، او د مطیع او عاصي په منځ کې هېڅ قسم التباس او اشتباه پاتې نشي، دغه وروسته له عبادت او توحیده د معاد د عقیدې تعلیم وشو.

فَلَا يَصُدُّكَ عَنْهَا مَنْ لَابُؤْمِنْ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَتَدْرَى

پس نه دې بندوي نه دې منع کوي تا خامخا له دغه (ایمان راوړلو په قیامت یا له لمانځه) هغه څوک چې نه لري ایمان په هغه او متابعت کوي د خواهشو خپلو، (که منع راوړې؟) پس ته به هلاک شي.

تفسیر: یعنی نه دې اړوي تا له ایمان راوړلو څخه، یعنی پر قیامت باندې د ایمان راوړلو یا له لمانځه څخه، کله چې الله تعالى موسی علیه السلام ته نصیحت کړې دی، چې د بدانو له صحبت څخه ځان ساته! نو نورو ته لا د دغې خبرې ضرورت شته چې هر وروړو دې خپل ځان د بدانو له مصاحبت وساتي.

وَمَا تَلَكَ بِمَعْنِكَ يُوسَىٰ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَمِّي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَىٰ

او څه څیز دی دغه په بني لاس د تا کې ای موسی؟. نو وویل (موسی): دا همسا څما ده چې تکیه کوم پر دې او وهم (څنډم) په دې سره (پانې د ونې چې تویې شي) پر ګډو څما، او دي ماته په دغه (همسا) کې مطالب حوائج نور هم.

تفسیر: یعنی په دې کې هېڅ شبهه نشته چې دغه هم هغه څما د لاس لرګی دی، چې تل يې په خپل لاس کې ګرځوم، او پرې تکیه کوم، او خپلو پسو او ګډو ته پانې پرې څنډم، دښمن او موذي ځناوران پرې شرم او دفع کوم یې، او نور ډېر ضروري کارونه هم پرې انجاموم.

قَالَ الْفُهَّالُ يُوسَىٰ ۖ قَالَقَهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى

و فرمایل (الله) چې وغورځوه دغه (همسا) ای موسی. پس ویې غورځوله دا (همسا) پس ناڅاپه دا مار وو ژوندی چې منډې يې وهلې (ځغېلېده).

تفسیر: یعنی په مجرّد د دې چې همسا یې پر ځمکه وغورځوله؛ دغه همسا د اژدها په شکل واوښته، چې د ډېر نري مار په شان په ډېرې جلتې سره غځېده، موسی علیه السلام د دې یو ناڅاپه د دغه انقلابي وضعیت له لیدلو څخه د بشریت په مقتضی وویرېد.

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَحْزَنْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى ۝

و فرمایل (الله موسی ته) ونیسه دا (همسا) او مه ویرېره! ژر به وګرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شکل ږومېني خپل ته.

تفسیر: یعنی کله چې بېرته په لاس درشي؛ دغه ښامار بیا هغه همسا کېږي.

وَأَهْمُيْكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تُخْرَجُ بَيضًا مِّنْ غَيْرِ سَوَاءٍ آيَةً أُخْرَىٰ ۝

او پيوست کړه (ښی) لاس خپل تخرګ خپل ته حال دا چې راوبه وځي تګ سپین (روښانه) بې له عیبه (د برګوالي)، حال دا چې دغه معجزه ده بله.

تفسیر: یعنی خپل لاس په تخرګ کې ننه باسه، او بیا یې له ګرېوانه وباسه! نو دغه لاس به دې تګ سپین او روښانه ښکاري، او دغه سپین والی د برص (برګوالي) او نورو عیبو له پلوه به نه وي چې عیب وګڼل شي.

لِتُرِيكَ مِنَ آيَاتِنَا الْكُبْرَىٰ ۝

لپاره د دې چې وښیو تاته ځینې له هغو معجزاتو چې ډېرې لویې دي.

تفسیر: یعنی د همسا او بیضاء لاس معجزې له هغو لویو ښو او معجزاتو د قدرت څخه دوه معجزې دي، چې د هغو وړښودل تاسې ته منظور دي.

إِذْ هَبَّ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ۝ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ۝

لاړ شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بېشکه چې هغه باغي شوی دی (تجاوز یې کړی دی له حدوده د بندګۍ). وویل (موسی): ای ربه ځما! پرانیځه ارته کړه ما لره سینه ځما.

تفسیر: یعنی حلیم، بر دبار او د حوصلې خاوند مې وګرځوې، چې د خلاف الطبع شیانو د لیدلو څخه ژر خفه نه شم، او درسات په تبلیغ کې له هغو مصاعبو سره چې مخامخ کېږم، او هغه متاعب چې ځما په مقابل کې راځي؛ له هغو څخه ونه ویرېږم، بلکه په ارت زړه او رانه وچولي (تندي) یې وګالم (برداشت کړم)، او متحمل یې شم.

وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ۝

او آسان کړه ماته دغه مهم کار ځما (چې تبلیغ دی).

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِي ۝ يَفْقَهُوا قَوْلِي ۝

او پرانیځه غوټه له ژبې ځما. چې وپوهېږي خلق په خبرو ځما (په وخت د تبلیغ کې).

تفسیر: ژبه یې په وړو کیتوب کې سوځېدلې وه (چې د هغه قصه په نورو تفاسیرو کې لیکلې شوې ده)، او په صاف ډول سره یې خبرې نشوې کولې، نو ځکه یې دغسې دعاء وکړله.

وَأَجْعَلْ لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي ﴿٦٠﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿٦١﴾ اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٦٢﴾ وَاجْعَلْ لِّي زَوْجًا مِّنْ أَهْلِي ﴿٦٣﴾

او وگړخوه ما ته يو وزير (مرستيال) له اهله ځما. هارون (چې دى) ورور ځما. قوي کړه په ده سره ملا ځما. او شريک کړه دغه (هارون له ما سره) په دې کار ځما کې.

تفسير: هارون عليه السلام په عمر کې له موسى عليه السلام څخه لوى وو.

لِيُصَيِّرَكَ كَثِيرًا ﴿٦٤﴾ وَنَذِيرًا كَثِيرًا ﴿٦٥﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٦٦﴾

لپاره د دې چې تسبيح ووايو ستا (تسبيح ډېر) او يادوو تا په ذکر ثناء ډېره. بېشکه ته چې يې يې ته په (احوالو) ځمونږ ښه خبردار ليدونکى يې.

تفسير: يعنې که دواړه سره يو ځاى شو؛ د دعوت او تبليغ په موقعو کې به ډېر په زور او شور سره ستا پاكي او کمالات بيان کړو، او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چې مونږ هر يوه ته د بل د ملگرتيا قلبي تقويه او د زړه ډاډينه حاصله وي؛ نو په خپلو کورونو او ځايونو کې به په نشاط او طمانيت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

قَالَ تَدَّأْتِيتِ سُؤْلَكَ يُوسُفُ ﴿٦٧﴾

و فرمايل (الله) په تحقيق درکړى شوى تا ته سوال د تا اى موسى.

تفسير: يعنې کوم شيان چې تاسې وغوښتل؛ د الله تعالى له لوري تاسې ته درکړل شول.

وَلَقَدْ مَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَى ﴿٦٨﴾

او خامخا په تحقيق احسان کړى وو مونږ پر تا يو کړت بل (پخوا له دې نه).

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ ﴿٦٩﴾

کله چې وحى کړې وه مونږ مور ستا ته (الهاما يا په خوب کې) دغه چې اوس اوراوه شي.

تفسير: يعنې په خوب يا وينتيا او بيدارى کې، د الهام په ډول يا په هم هغه وخت کې د کوم مجهول الاسم نبي په ژبه ستا مور ته هغه حکم مو درلېږلى وو، چې د هغه لېږل مناسب وو.

تنبيه: د «ايحاء» له لفظه د موسى عليه السلام د مور نبوت نه ثابتېږي، لکه چې د پاس تقرير څخه ظاهر دي، ځکه چې نبي هغه دى چې د الله تعالى له طرفه ورته د احکامو وحى راشي، او د هغه په تبليغ مأمور وي، او دلته دغه تعريف نه صادقېږي.

إِن أَقْدِرْ فِيهِ فِي التَّابُوتِ فَأَقْدِرْ فِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَهُ ﴿٧٠﴾

چې وغورځوه دغه (موسى) په تابوت (صندوق) کې، (پس بيا) وغورځوه دغه (تابوت) په سيند کې، بس ودې غورځوي هغه صندوق لره سيند په ساحل (غاړه خپل کې، چې) ونيسي دغه (موسى) دښمن ځما او دښمن د ده.

تفسير: يعنې کله چې موسى عليه السلام پيدا شو، د ده والده وويرېده، چې که د فرعون سړي خبر شي؛ نو دغه ځما هلک به هم ووژني، او د ده مور او پلار ته به هم رېږ (زحمت) او تکليف ورپېښوي، چې دغه مو ولې رابښکاره نه

کړ، نو په دغه وخت کې د الله تعالی له طرفه دغه تدبیر وراهم شو، او د موسی علیه السلام والدې دی په یو سر ترلې صندوق کې په سیند کې لاهو کړ، له دغه سیند څخه یوه ویا له د فرعون باغ ته تللې وه، نو دغه صندوق په دغه ویا له کې راغلی په وچه کې ونښت، یا د فرعون د باغ په حوض کې ودرېد، د فرعون ښځه (بي بي آسیه رضي الله تعالی عنها) چې یوه ډېره عقیفه عابده اسرائیلی مېرمن وه، له دغه صندوق څخه دغه هلک وویست، او د فرعون مخ ته یې وروړاندې کړ، او ورته ویې ویل: راځه چې دغه ماشوم مونږ د خپل خوی په شان وروزو (وپالو)، فرعون هم د دې هلک د لیدلو څخه خوښ شو، او مینه یې پرې راغله، مگر د ده د خوی ګرځولو ځنې یې انکار وکړ، مگر د بي بي آسیې رضي الله تعالی عنها له خاطره به یې د خپل خوی په شان د هغه روزنه (پالنه) کوله، او په دې شان د الله تعالی د عجیب او غریب قدرت ظهور په عمل راغی.

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ حَبَّةَ مِثْقَالٍ

او اچولی مې وو پر تا محبت مینه له طرفه ځما (چې ګرد خلق پر تا مین شول).

تفسیر: یعنې مونږ له خپل لوري په دغه وخت کې د مخلوق په زړه کې ستا محبت وغورځاوه، چې هر لیدونکی به له تا سره مینه او محبت وکړي، یا یو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه، چې ته د الله تعالی محبوب وګرځېدې، نو له هر چا سره چې پاک الله محبت وکړي؛ بندګان هم له هغه سره مینه او محبت کوي.

وَلَتُصَنِّعَ عَلَيَّ عَيْنِي

او (ومې کړه دغه کارونه) چې تربیت ستا وشي ځما د سترګو لاندې.

تفسیر: یعنې د خلقو په زړونو کې ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض وو چې ځمونږ د سترګو لاندې ستا کتنه، حفاظت، او روزنه وکړه شي، او د داسې سخت دښمن په کور کې سره له دې چې شپې او ورځې دې تېرولې؛ خو بیا ستا یوه وینښته ته څه ضرر او زیان ونه رسیږي.

إِذْ تَشْتَرِي أُنُوكَ فَقَبُولُ هَلْ أَدْلُكُمْ عَلَىٰ مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ

کله چې تله خور د تا (لپاره د پلټنې ستا؛ نو یې ولیدې چې د هیچا تې نه نیسې) پس ویې ویل: آیا وښایم زه تاسې ته هغه څوک چې تربیت وکړي د ده (نو قبول شو قول د دې، او مور یې راوسته او تې یې ونيوه)، پس بېرته راوستې مونږ ته مور خپلې ته لپاره د دې چې یخې (رنې) شي سترګې د دې (او خوشاله شي په لیدلو د تا) او خفه نشي.

تفسیر: پوره قصه به په بل ځای کې راځي، د موسی علیه السلام مور وروسته له هغه چې صندوق یې په سیند کې وغورځاوه، د بشریت په مقتضی سخته خپه او پرېشانه شوه، او په دغه اندېښنه کې ډوبه تللې وه چې د دې د خوی به څه حال شوی وي؟ نه ورته معلومه وه چې ژوندی دی؟ یا د کوم ځناور خوراک شوی دی؟ نو د موسی علیه السلام خور ته یې وویل: «ای لورې! ته په پټه سره خپل ورور ولټوه! او د ده د حال او احوال په تحقیق کې اوسه! د بل لوري د الله تعالی په مشیت دغسې حال مهیا شو، چې موسی علیه السلام د هیڅ یوې ښځې تې به یې په خوله نه اخیست، نو ځکه ډېر ښځې راغلې او بېرته لاړلې، د موسی علیه السلام خور (بي بي مريمې) چې د ده په تکل کې وه (بي بي آسیې رضي الله تعالی عنها) ته یې وویل: «که مو امر او اجازه وي؛ نو زه به یوه ډېره ښه ښځه تاسې ته راوړم، چې دغه هلک د هغې تې واخلي، یا هغه داسې دارو او درمان وکړي چې دغه هلک څه شی وخوري، او له لوږې څخه ورته څه زیان او

ضرر ونه رسيږي، او په ښه شان سره يې وروزي، او پالنه يې وکړي، پرې حکم وشو چې هله ژر شه! او ژر يې راوړله! دا لاره او د موسی عليه السلام مور يې ورته راوسته، او هغه يې په الله او بسم الله سره خپل تي ته واچاوه، او ده د هغې تي واخيست، او په غږ کهار سره يې په تي رودلو باندې شروع وکړه، د فرعون په کور کې ډېره خوښي او خوشالي پيدا شوه، او ټول د دغه هلک د موندلو څخه په خپلو کاليو (جامو) کې نه ځايېدل، د موسی عليه السلام مور وويل چې: زه دلته نشم پاتې کېدی، که ماته اجازه راکړه شي چې دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته يوسم، او په پوره حفاظت او اهتمام سره يې روزنه او پالنه وکړم، بالاخر د فرعون له طرفه د دايمي په توگه د دغه هلک په تربيت مأموره شوه، او دی يې بېرته خپل کور ته راوست، او د پاچاهي په اعزاز او اکرام سره د ده په تربيت باندې يې لاس پورې کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَبَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ

او مړ کړی وو تا يو سړی، پس نجات مو درکړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب).

تفسير: دغه پورته قصه د القصص په سورت کې راځي، خلاصه يې دا چې د ځلميتوب په وخت کې د موسی عليه السلام له لاسه يو قبضي وړلی شوی وو، موسی عليه السلام وويړېد چې د ده په قصاص کې هم په دنيا او هم په عقبې کې زه مأخوذ کېږم، نو پاک الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پرېشانيو څخه نجات ورکړ، د اخروي پرېشاني څخه په دې ډول چې د توبې توفيق يې وروبښه چې قبوله هم شوه، او له دنيوي څخه په دې ډول چې موسی عليه السلام يې له مصر وويست، او مدين ته يې ورساوه، چې پوره قصه يې په بل ځای کې راځي.

وَقَتَلْنَاكَ فُتَوَّاهُ

او ومړې ازمويلي ته (په قسماقسم) ازموينو سره.

تفسير: يعنې ستا امتحان د الله تعالی له طرفه په څو څو ځايونو کې واخيست شو، او ته په کې بريالی (کامياب) ثابت شوې.

فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَٰ قَدَرٍ يُّمُوسَىٰ ۝

پس واوسېدی ته څو کاله په اهل د مدين کې بيا راغلې ته (اوس دلته) پر هغه وخت مقرر شوي (د عمر چې ما اندازه کړی وو، او د رسالت لایق دی)، ای موسی !.

وَأَصْطَفَعْتُكَ لِنَفْسِي ۝

او جوړ کړی (غوره کړی) يې ماته لپاره د ځان خپل (په رسالت).

تفسير: يعنې د خپلې وحي او رسالت لپاره يې تيار، او په خپلو خواصو او مقربينو کې يې داخل کړې، او څرنگه يې چې اراده وه؛ ستا روزنه (پالنه) يې وفرمايله.

إِذْ هَبَّ أُنْتُ وَأَخُوكَ يَالْيَمِّ وَلَا تَنِيَّافِي ذِكْرِي ۝

لاړ شه ته (ای موسی) او ورور د تا په معجزو څما سره، او سستي مه کوئ په یاد څما کې.

تفسير: يعنې د هغه کار لپاره چې ته جوړ کړی شوی يې؛ اوس يې وخت راغلی دی، چې ته له خپل ورور هارون عليه السلام سره د هغه لپاره ولاړ او تيار شئ! او هغه دلائل او معجزات چې تاسې ته درکړی شوی دی؛ د ضرورت

په وخت کې يې ظاهر کړې، کله چې موسی عليه السلام پخوا له دې نه د دعاء کولو په وخت کې ويلي وو: ﴿كُنْ سُبْحَانَكَ كَبِيرًا﴾ وژندګړه کړې نو ځکه يې دلته په ﴿وَلَا تَنْيَا فِي ذِكْرِي﴾ په ويلو سره د هغه تذکره وفرمايله، يعنې د الله تعالی د نامه په تبليغ کې په پوره تیاری او فعالیت سره کار وکړئ! او تمامو احوالو او اوقاتو کې عموماً او د دعوت او تبليغ په وخت کې خصوصاً پاک الله په کثرت سره یادوئ! چې دغه ذکر الله د اهل الله لپاره د بري او کامیابۍ لویه وسیله او د دښمن په مقابل کې مهمه وسله ده.

اِذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ

لاړ شئ (تاسې دواړه) فرعون ته، بېشکه چې دی باغي شوی دی په دعوی د الوهیت سره.

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيْنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ

پس ووايئ ده ته خبره پسته ښايېږي چې دی پند واخلي (که ستا رسالت ورته محقق شي) يا وويرېږي (له الله که متوهم شي).

تفسير: يعنې د دعوت او تبليغ او وعظ او نصيحت په وخت کې پستي، آسانه، رقت راوړنکې خبرې وکړه، اگر که دده د تمرّد او طغيان لامله د قبول هيله او اميد نشته، خوبيا هم تاسې داسې خيال وکړئ! ممکن دی چې هغه له فکړه او غور څخه کار واخلي، او دغه پند او نصائح پرې اثر وغورځوي، يا د الله تعالی د جلال او جبروت د بيان اور بدلو څخه وويرېږي، او د طاعت او انابت په لوري متمائل شي، او په خبرو او اترو کې ډېره نرمي وکړي، له دې توصيې څخه د دعواتو او مبلغينو لپاره ډېر لوی دستور العمل په لاس راځي، لکه چې په قرآن کې داسې صاف ارشاد شوی دی: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالنُّوعْظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۱۲۵) آيت (۱۶) رکوع).

قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَنْ يَقْرَظَ عَلَيْنَا وَأَنْ يَطْغَىٰ

وويل (دواړو وروڼو) اې ربه ځمونږ! بېشکه مونږ ويريږو چې تلوار به وکړي پر مونږ (په عقوبت سره)، يا به لا نافرمان شي (چې ستا په نسبت به بدې خبرې وکړي).

قَالَ لَاحْظَا فَإِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ

وفرمايل (الله) مه ويريږئ (تاسې دواړه)، بېشکه زه له تاسې سره يم (په معاونت او نصرت)، اورم او وينم (په ښه شان سره ستاسې اقوال او افعال هم).

تفسير: يعنې هغه خبرې چې ستاسې او دده په منځ کې کيږي، يا هغه معاملات چې در وړاندې کيږي؛ هغه ګرد زه اورم او وينم يې، زه هيڅ له ستاسې نه يم جلا، او تل ځما نصرت او حمايت له تاسې سره دی، خوف او وېره هيڅ مورد نه لري، او نه ښايي چې تاسې په دغه فکر کې واوسئ.

فَأْتِيَهُ فَقَوْلَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَا تَعَذِّبْهُمْ

پس ورشئ (تاسې دواړه) ده ته پس ووايئ چې بېشکه مونږ يو رسولان د رب ستا، نو ولېره له مونږ سره بني اسرائيل، او مه په عذابووه دوی (په سختو سختو تڪاليفو سره).

تفسیر: په دغه کې د درې شیانو په طرف دعوت ورکړی شوی دی:

(۱): د فرعون او د نورو مخلوقاتو کوم رب شته چې رسول یې رالېږلی دی.

(۲): مونږ دواړه د هغه رسولان یو، لهذا ځمونږ اطاعت او د رب العزت عبادت ښايي چې وکړی شي، گواکې په دغې جملې سره د ایمان د اصل په لوري دعوت ورکړی شوی دی، همدغه یې په «والنارعات» (دېرشم ۳۰ جزء کې) داسې اداء کړی دی: ﴿قُلْ هَلْ لَكُمْ إِلَهٌ غَيْرُهُ﴾ (وَأَهْدِيكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَخْتَلِيْ)

(۳): هغه شی دی چې د هغه ضرورت په هغه خاص وخت کې واقع شو، یعنې د بني اسرائيلو نجات د فرعونيانو د ظلم او رقت راورونکې غلامۍ څخه، مطلب یې دا دی چې: پر دغې شریفې او نجیب الاصلې کورنۍ ظلم او ستم مه کوئ! او د دغه ډېر ذلیل او حقیر مریټوبه یې ازاد او خپلواک کړئ، او له مونږ سره یې پرېږدئ چې هر چېرې مو چې زړه غواړي لارې شو، او په ازادۍ سره شپې او ورځې تېرې کړو.

قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكَ

په تحقیق راغلي یو مونږ تا ته سره له معجزې له جانبې د رب ستا.

تفسیر: یعنې ځمونږ دغه د رسالت دعوی یې دلیل نه ده، بلکه پر خپل صداقت د الله تعالی د قدرت معجزې او دلائل هم راسره شته.

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى ۝ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى

او سلامتي ده (له عذابه) په هغه چا چې متابعت وکړي د سمې صافې لارې. بېشکه مونږ چې یو په تحقیق وحي کړی شوې ده مونږ ته چې بېشکه عذاب په هغه چا دې چې تکذیب کوي (د رسولانو) او مخ گرځوي (له اسلامه).

تفسیر: یعنې هر څوک چې ځمونږ خبره ومني، او پر سمه صافه لاره لارې شي؛ نو د هغه لپاره د دواړو دارینو سعادت او سلامت ور په برخه کېږي، او هر څوک چې تکذیب او اعراض کوي؛ نو د هغه لپاره عذاب یقیني دی، اعم له دې نه چې یواځې اخروي عذاب وي، یا په دنیا کې هم ورته ورسېږي، ښايي چې اوس تاسې د خپل آخرت په فکر کې شئ، او هره لاره مو چې خوښه وي؛ هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چې راغلل دوی فرعون ته، او د رب العالمین پیغام یې ورساوه؟

قَالَ فَمَنْ رَّبُّكُمْ يَا مُوسَى

نو وویل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسې ای موسی؟

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

وویل موسی: رب ځمونږ هغه ذات دی چې ورکړی یې دی هر څیز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل ده (موافق د کماله د ده سره)، بیا یې لاره هم ورښوولې ده.

تفسیر: یعنې هر شي ته یې سم د هغه له استعداد سره شکل، صورت، قوي، خواص او نور عنایت فرمایلي دي، او د حکمت له کمال یې هم هغسې جوړ کړی دی چې هغه لره لازم وو، بیا په مخلوقاتو کې د هر یو د وجود او بقاء لپاره

هغه سامان چې ضرورت وو؛ هغه يې ورمهيا کړی دی، او هر څيز ته يې له خپل مادي ساخت او روحاني قوتونو او خارجي سامانونو څخه د کار اخيستلو لاره ورسولې ده، بيا داسې يو ټينګ نظام يې راښوولی دی، مونږ ته يې هم هدايت راکړی دی، چې د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنگه استدلال وکړو، فله الحمد والمنة.

قَالَ فَأَبِالْأُولَىٰ ۖ قَالَ عَلِمْنَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَّا يَفْضِلُ رَبِّي وَلَا يَنْسَىٰ ۝

وويل (فرعون): پس څه وو (حال) د خلقو پخوانيو؟ وويل (موسی): چې علم د هغوی په نزد د رب څما دی په کتاب (لوح محفوظ) کې (ليکلي دي)، چې نه يې ورک کوي رب څما او نه يې هېروي (هيڅ څيز).

تفسير: يعنې «که د الله تعالیٰ پر وجود باندې داسې روښان دلائل قائم شوي دي، او د هغه په طرف چې ته دعوت ورکوي حق دی؛ نو د تېرو اقوامو په متعلق څه بيان کړه، چې آخر له دوی څنې ډېر کسان سره د داسې واضحو او روښانو دلائلو له موجوديته ولې يې له حق څخه غاړه وغړوله، او قبول يې نه کړ؟ آيا پر هغو گړدو باندې يې عذاب نازل کړ او تباه شول؟ که ته نبي يې نو د گړدو اقوامو تفصيلي حالات ښايي تاته خامخا معلوم وي»، دغه گړد لا يعنې او لرې له مقصده خبرو باندې ځکه د فرعون خوله وسپړېده چې د موسی عليه السلام د هدايت مضامين په داسې فضولو او چټي خبرو سره مخلوط کړي، موسی عليه السلام وفرمايل چې: انبياوو ته د گړدو شيانو تفصيلي علم لرل ضروري نه دي، د هر قوم د تفصيلي حالاتو څخه اطلاع او علم يواځې د الله تعالیٰ کار دی، چې د ځينو مخفي مصالحو په بناء هغه يې په کتاب (لوح محفوظ) کې هم ليکلی دی، د الله تعالیٰ د محيط علم څخه يو شی نه ابتداء غائب کېدی شي او نه په علم کې راغلی څيز د يوې شېبې لپاره هم هېرېدی شي، پر هغه د هر قوم د اعمالو په هر وخت کې چې کړي يې وي؛ د هغو گړدو د يوې يوې ذرې ليکلې شوې حساب شته، چې په هر يوه لازمو اوقاتو کې يې ښکارولی شي.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَاسْلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَانَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْ ثَبَاتٍ ۚ شَتَّىٰ ۝

هغه الله چې گړځولې يې ده تاسې ته ځمکه فرش (غوړېدلې) او روانې کړې يې دي تاسې ته په دې کې لارې، او نازلې کړې يې دي (له طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس راوباسو مونږ په دې (اوبو) سره هر هر قسم له گياو (شنيلو) څخه رنگه په رنگ.

تفسير: يعنې د اوبو، سيندونو، او غرونو له منځه يې پر ځمکه لارې جوړې کړي، او له يوه ځايه بل ځای ته يې بېولې او نښلولې دي، چې پر هغو له ورنگه له يوه ملکه بل ملک ته رسېدی شي، او د اوبو په ذريعه الله تعالیٰ راز راز شنيلې، ترکودې (نباتات) مېوې، دانې، غلې اونور يې پيدا کړي دي.

كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ۝

وخورئ تاسې ترې او څروئ (په کې) چارپايان خپل، بېشکه په دې (مذکورو شيانو کې) خامخا (د قدرت ډېر) دلائل دي لپاره د خاوندانو د عقل.

تفسير: يعنې ښې او عمده غذاوې تاسې خورئ، او هغه شيان چې ستاسې نه پکارېږي؛ هغه پر خپلو چارپايانو خورئ، چې د هغوی په محنت او زيار (کوښښ) ايستلو سره علی الاکثر دغه پيداوار حاصلېږي.

مِنْهَا خَلَقْنَاهُمْ وَفِيهَا نُعِيدُهُمْ وَمِنْهَا نَخْرِجُهُمْ تَارَةً أُخْرَى ۝

(خاص) له دې (خُملکې څخه) پیدا کړي یی مونږ تاسې، او په همدې خُملکې کې ننه باسو تاسې، او له دې (خُملکې) څخه راباسو تاسې بل کړت (دویم ځلي په بعث بعد الموت سره).

تفسیر: د ګردو پلار آدم علیه السلام له خاورو څخه پیدا کړی شوی دی، بیا په هغو اغذیه وو (خوراکو) سره چې د انسان د بدن روزنه (تربیت) کيږي؛ هغه هم له خاورو څخه وځي، وروسته له مرګه هم په عمومي ډول ګرد انسانان وړاندې یا وروسته له خاورو سره ګډيږي، همداسې د قیامت په وخت کې همدغه اجزاء چې له خاورو سره ګډوډ شوي وي؛ بیا سره ټولېږي او بیا له سره پیدا کيږي، او هغه مړي چې په قبرونو کې خښ وي؛ بیا ژوندي ترې راپورته کيږي.

وَلَقَدْ آتَيْنَاهُ الْكِتَابَ فَكَذَّبَ وَإِنِّي ۝

او خامخا په تحقیق ورښوولې (ورپېژندلې) وې مونږ دغه (فرعون ته) معجزې (د قدرت خپلې) ټولې، نو تکذیب یې وکړ (د معجزو) او منع یې راوړه (له ایمانه په هغو باندې).

قَالَ اجْتَنِبْنَا الْجِنَّةَ لِيُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسَى ۝

وویل (فرعون) آیا راغلی یې ته مونږ ته لپاره د دې چې وباسې مونږ له خُملکې څمونږ په سحر خپل ای موسی؟.

تفسیر: دغه خبره یې خپل قوم قبطیانو ته ځکه وویل؛ څو هغوی ته د موسی علیه السلام په مقابل کې نفرت او اشتعال ورکړي، یعنې د موسی علیه السلام غرض او مقصد دا دی چې د جادو په زور مونږ د دې ملک څخه وشړي، او د کوچګرۍ په داسې نندارې د عوامو جمیعت له خپله ځانه سره ملګري کړي، او په دغه چل د قبطیانو پر ګردو املاکو او اموالو قابض شي.

فَلَنَاتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلَفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سَوًى ۝

پس خامخا رابه وړو تاته سحر پشان د دې سحر، پس مقرر کړه په منځ څمونږ او په منځ د تا کې یوه وعده چې نه به کوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته، (او وګرځوه ځای د وعدې) یو ځای هوار (متوسط په منځ د طرفینو کې).

تفسیر: یعنې ته پخپله په دغه اراده کې له سره نشې کامیابېدی، له مونږ سره ډېر لوی لوی کوچګران شته، ښه خو به دا وي چې ته له هغوی سره مقابله وکړې، پس په هره ورځ او هر ځای کې چې ته له هغوی سره مقابله کول غواړې؛ د هغه د تعیین اختیار تاته درکړی کيږي، او دا ضروري ده هر هغه وخت چې معین کيږي؛ ښايي چې له هغه څخه هیڅوک ځان ونه کاږي، او داسې ځای دې وټاکل شي، چې هلته د دواړو طرفینو لپاره یو شان سهولت حاصل وي، او په منځ کې واقع وي، او په کېناستلو کې د راعي او رعایا او حاکم او محکوم او د وړوګي او د لوی هیڅ فرق او توپیر سره نه وي، او هره یوه ډله په ډېره آزادۍ او خپلواکۍ سره د خپل قوت او قدرت مظاهره په کې وکړي شي، او میدان هم خلاص، ارت، صاف او هوار وي، څو ګرد کتونکي هر شی بې تکلفه ولیدی شي، او ټول مشاهدات په ښه ډول سره وکړي شي.

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْتَةِ وَإِنَّ تُحْشَرُ النَّاسُ ضُحًى ۝

وویل (موسی) وخت د وعدې د تاسې ورځ د جشن (د قبطیانو) ده، او دا چې راتول به کړل شي خلق په وخت د خابنت کې.

تفسیر: یعنې د انبیاوو په کارونو کې له سره هېڅ یو تلبیس او تلمیع نه وي، د دوی ګرد معاملات ښکاره، واضح او صاف وي، موسی علیه السلام وفرمایل: «ښه په هم هغه ورځ کې چې تاسې لویه مېله او رسمي جشن کوئ؛ په هم هغه ورځ کې څه وخت چې لمر ښه پورته راشي، نو دغه د مقابلې نمایش (ښودنه) هم شروع شي، یعنې په دغه مېله کې په هر ځای او هر وخت چې ډېر خلق سره راتول شوي وي، په رڼا ورځ کې دې دغه مقابله وکړله شي، څو کتونکي ډېر زیات وي، او د ورځې په رڼا کې هر څوک هر شی په ښه شان سره وګوري، او هېڅ یوه اشتباه په منځ کې واقع نشي».

فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَى ۝

پس مخ و ګرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راتول یې کړل (اسباب آلات) د مکر فربې خپل بیا راغی (موعد ته سره له جادو ګرانو او اتباعو خپلو).

تفسیر: د دغې خبرې د غوټه کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاڅېد، او د کوډ ګرانو د ټولولو په ترتیباتو یې لاس پورې کړ، په هم هغه ټاکلي وخت د مقابلې په میدان کې په داسې حال حاضر شو، چې د کوډ ګرانو یو لوی فوج له ده سره وو، له دوی سره د انعاماتو او اکرامونو لویې وعدې هم کړې شوې وې، او دوی ګرد په دې باندې ګمارلي شوي وو، چې په هر ډول سره چې کیږي، ښايي چې موسی علیه السلام ته ماتې ورکړي، ګواکې دوی د حق او حقانیت د مغلوبولو په فکر کې وو.

قَالَ لَهُمُ مُوسَىٰ وَإِنَّكُمْ أَتَّخَذْتُمْ عَلَىٰ اللَّهِ كَذِبًا ۖ يُعَذِّبُكُمْ بِعَذَابٍ وَدَّ خَابَ مِنْ أَفْتَرَىٰ ۝

وویل دغو (ساحرانو) ته موسی: (نازل دې کړي الله پر تاسې) هلاکت د تاسې، مه ترې پر الله باندې دروغ؛ پس هلاک به کړي تاسې په عذاب سره، او په تحقیق خراب او ناامیده شو هر هغه څوک چې دروغ یې وتړل (پر الله).

تفسیر: معلومېږي چې په دغه مجمع کې موسی علیه السلام هر یوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصیحت فرمایلی وو، کله چې کوډ ګران د حق په مقابله په جادو سره کوونکي وو، نو هغوی ته یې تنبیه ورکوله چې ګوري! په لوی لاس خپل ځانونه هلاکت کې مه اچوي! د الله تعالی د قدرت ښې او معجزې او د انبیاوو علیهم السلام معجزو ته سحر ویل، او بې حقیقته شیان د ثابت شویو شیانو او حقائقو په مقابله کې وړاندې کول ګواکې پر پاک الله دروغ تړل دي، اما د دروغ تړونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دی، بلکه اندېښنه شته چې پر داسې خلقو اسماني آفت نازل شي، او د دوی بېخ او بکر وباسي، او بنیاد او اساس یې ور وران کړي.

فَتَنَّا زَعْوَاهُمْ بَيْنَهُمْ وَآسَرُوا النَّجْوَىٰ ۝

پس سره جګړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منځونو کې، او پټ یې وساته دغه راز (په منځ خپل کې).

تفسیر: د موسی علیه السلام له دغې موعظې او تبلیغ څخه د کوډ گرانو په جرگه کې سخته وېره او اندېښنه ورپیدا شوه، او پخپلو منځونو کې یې په جگړو او مناقشو لاس پورې کړ، بالاخر وروسته له ډېرو مناظرو، مخالفتونو او منازعو د فرعون له اثره متاثر شول، او هغه خبرې او اترې یې وکړې چې وروسته راځي:

قَالُوا اِنْ هٰذَا لَسِحْرٌ يُرِيْدُنْ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِّنْ اَرْضِكُمْ يَسْحَرٰهُمَا وَيَذْهَبَ بِطَرِيقَتِكُمُ الْمَثَلٰى ۝۳۰

وویل (جادوگرانو) دا دواړه خامخا ساحران دي اراده لري دوی دواړه چې وباسي تاسې له ځمکې (ملک) د تاسې په سحر خپل سره، او بوځي (محو کړي دوی دغه) لاره (د دین) د تاسې چې ډېره غوره ده.

تفسیر: یعنې چې له پخوا راهیسې ستاسې کوم دین او رسوم جریان لري، هغه له منځه لرې کړي، او خپل دین هم رائج کړي، چې د هغه په زور په دغه ملک کې ستاسې عزت، پت، ګټه او شته، همدغه دواړه وروڼه غواړي چې له تاسې څخه وشکوي، او یواځې همدا دواړه پرې قابضان شي.

فَاَجْبِعُوْا كَيْدَكُمْ ثُمَّ اتُّوَصَفَّا وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى ۝۳۱

پس راجمع کړئ تاسې (اسباب د سحر او) مکر خپل، بیا راشئ میدان د معارضې ته صف صف، او په تحقیق بریالی شون ورځ هغه څوک چې غالب شو.

تفسیر: یعنې د موقع اهمیت وپېژنئ! وقت له لاسه مه باسئ! په پوره همت او قوت سره ګرد یو ځای شئ! او د دوی د پره کولو تدبیر وکړئ! او دفتاً داسې حمله پرې وروړئ! چې په یو وار کې د دوی قدمونه وښویږي او وېرځیږي، چې دن ورځې جگړه فیصله کوونکې جرگه ده، دن ورځې بری دائمی کامیابي او د تل بری دی، هر هغه فریق چې ن غلب او بریالی شي؛ نو هغه د همېشه لپاره منصور او مفلح ګڼلی کیږي.

قَالُوا يٰمُوسٰى اِنَّا اَنْ تُلْقٰى وَاَمَّا اَنْ تَكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَلْفٰى ۝۳۲ قَالَ بَلْ اَلْقُوا فَاِذَا جِبَالُهُمْ وَعَصِيْهُمُ بِخَبَلٍ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنهَاسَتْغٰى ۝۳۳

وویل (کوډ گرانو) ای موسی! یا به ته غورځوې (اول همسا خپله) او یا به شو مونږ اول د هغه چا چې غورځوي (همسا خپله). وویل (موسی) بلکه وغورځوئ تاسې پومبې! (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل)، پس ناڅاپه (دغه وخت) هغه پرې د دوی او همساګانې د دوی په خیال کې راوستې کېدې دغه (موسی ته) له وجه د سحر د دغه (ساحرانو) داسې چې بېشکه دغه (ماران دي چې) منلې وهي (او ځغلي).

تفسیر: موسی علیه السلام په ډېرې بې پروایۍ سره جواب ورکړ، چې نه پومبې تاسې خپلې نندارې راوښیئ، او خپلې چارې مو رابښکاره کړئ! خو د باطل د زور ازمویلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول سره درښکاره شي، دغه قصه د الأعراف سورت په (۱۲) رکوع کې پخوا له دې نه هم لیکلې شوې ده، هلته دې ولوسته شي.

فَاَوْجَسَ فِيْ نَفْسِهٖ خِيفَةً مُّوسٰى ۝۳۴

بیا وموندله (موسی) په نفس خپل کې وېره (چې خلق به د سحر او معجزې فرق ونشي کړی او ګمراه به پاتې شي).

تفسیر: یعنی د کوډگړانو د دغې چارې د لیدلو څخه ناپوهان تېر نه وځي، او د سحر (کوډو) او د معجزې په منځ کې به سره فرق ونه کړي شي، نو په دغه صورت کې به د حق غلبه نه واضح کیږي، د خوف دغه مطلب د وروستني جواب څخه څرگندیږي.

قُلْنَا لَنُخَفِّفَنَّكَ أَتَى الْأَعْلَى ۝

و مو ویل (موسی ته) مه ویرېږه! بېشکه ته چې یې همدا ته یې ډېر غالب.

تفسیر: یعنې وېره له خپل زړه څخه وباسه! او دغسې وسوسې ته په خپل زړه کې ځای مه ورکوه! الله تعالی خامخا حق ته بری او غلبه ورکوي، او تل یې په ارتقاء او اعتلاء کې ساتي.

وَأَلْقَ مَا فِي يَمِينِكَ تَلَقَّفَ تَصَنُّعًا

او وغورځوه هغه شی چې ښي لاس د تا کې دی، چې له خلق څخه ښکته تېر کړي هغه شيان چې دوی جوړ کړي دي.

تفسیر: یعنې خپله همسا په ځمکه وغورځوه! چې د دوی دغه ګردې کوډې او پلمې یوه نمړې او ګوله کړي، او میدان د دوی له وجوده پاک شي.

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سِحْرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى ۝

بېشکه هغه شی چې جوړ کړی دی دوی (او میدان د مقابلې ته یې حاضر کړی دی) مکر د ساحر دی، او بری نه مومي ساحر (کوډگر) هر چېر ته چې راشي (او وي).

تفسیر: یعنې د کوډگړانو کوډې، سحر، جادو او نورې پلمې (تدبیرونه) چې څومره دي، او تر هرې اندازې پورې چې ورسېږي، د حق په مقابله کې له سره بری نشي موندلی، او نه پخپله کوډگر چېرې فلاح موندلی شي، نو ځکه په حدیث کې د کوډگر د قتل حکم ورکړی شوی دی.

فَأَلْقِ السَّحْرَ سُبْحًا أَقَالُوا مَتَّارِبْ هَارُونَ وَمُوسَى ۝

پس وغورځول شول کوډگړان (نسکور) په دغه حال کې چې سجده کوونکي وو (الله ته) (نو کوډگړانو) وویل: ایمان مو راوړی دی په رب د هارون او موسی.

تفسیر: دغه کوډگړان چې ډېر فني سړي او د تخصص خاوندان وو، سمدلاسه وپوهېدل چې دغه له سره سحر نشي کېدی، او علی الیقین دغه له سحره د پاسه بل کوم حقیقت او کیفیت لري، نو فی الحال د دوی زړونه د ایمان په رڼا سره روښان شول، او د پاک الله د عظمت او قدرت په مقابل کې سر په سجده ولوېدل، دغه قصه د «الأعراف» سورت په ۱۳ رکوع کې لیکلې شوی ده.

قَالَ امْنَمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ أَدْنَا لَكُمْ أَنَّهُ لَكَبِيرٌ كُذِّبَ الَّذِي عَلَّمَهُ السَّحْرَ

وویل (فرعون) چې: ایمان راوړو تاسې په ده باندې پخوا له هغه چې اجازه درکړم زه تاسې ته، بېشکه دا موسی چې دی خامخا مشر د تاسې دی هغه چې ښوولی یې ده تاسې ته جادو.

تفسیر: یعنی بی ځملا له اجازې او حکم صادرولو څخه تاسې ایمان راوړ، او ځما فیصلې ته مو له سره غوږ کېښود او منتظر نشوئ، نو معلوم شو چې تاسې او موسی علیه السلام پخپلو منځونو کې سره روغه او جوړښت سره کړی دی، او دغه مقابله مو داسې راښکاره شوه، لکه د زرگرانو جنگ چې په دغه سره غواړئ چې عوام الناس وغولوی، لکه چې د «الأعراف» په سورت کې هم مذکور شو.

فَلَا قُطْعَنَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَا وَصِيلَتُكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمَنَّ آيَاتُنَا شَدَّ عَذَابًا وَأَبْقَى ⑤

نو اوس به پرې کړم زه خامخا لاسونه د تاسې، او پښې د تاسې تېروېر (یعنې ښی لاس او کپنه پښه - یا کین لاس او ښی پښه)، او خامخا ځوړند به کړم هر ورو تاسې په تنو د خرماوو کې، څو ستاسې د حال د لیدلو څخه گړدو ته پند او عبرت حاصل شي، او خامخا معلوم به کړئ تاسې هر ورو چې کوم یو له مونږ نه ډېر سخت دی له جهته د عذاب، او ډېر پاتې کېدونکی دی (زه که موسی؟).

تفسیر: یعنی تاسې پخپل دغه ایمان راوړلو سره داسې راڅرگندوئ چې همدا مونږه منجي یو او نور گړد خلق به په ابدې عذاب کې اخته او مبتلا کېږي، نو اوس به در معلوم شي چې د چا عذاب زیات سخت دی، او تر زیات وخت پورې پاتې کېدونکی دی.

قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلَى مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ⑥ إِنَّا كَاذِبُونَ لَا يَغْفِرُ لَنَا خَطِيئَاتِنَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَى ⑦

وویل (کوډگرانو) چې له سره به غوره نه کړو تا په هغه چې راغلی دی مونږ ته له ښکاره وو معجزو، او له هغه (الله) چې پیدا کړي یې یو مونږ، پس وکړه ته هغه کار چې ته یې کوونکی یې، بېشکه همدا خبره ده چې حکم به ورکړې ته په دې ژوندون لږ خسیس (په قتل او نورو تعزیراتو). بېشکه مونږ ایمان راوړی دی په رب خپل، چې وښی مونږ ته گناهونه ځمونږ، او هغه چې تا مجبوره کړي یو مونږ په هغه شي باندې له سحره (په مقابل د معجزې کې)، او الله خیر غوره دی (له جهته د جزاء ورکولو له تانه) او ډېر باقی پاتې کېدونکی دی (عذاب ده).

تفسیر: یعنی مونږ داسې صاف حقاني دلائل ستا له خاطره نشو پرېښودی، او د خپل حقيقي خالق د خوښۍ په مقابل کې ستا هیڅ پروا نشو کولی، اوس هر څه چې ستا له لاسه کېدی شي؛ ویې کړه، ستا خو هم دغومره زور رسیږي چې ځمونږ دغه فاني دنيوي ژوندون ختم کړي، ځمونږ ارزو او تمنا همدا ده چې ځمونږ مالک او مولی له مونږه خوښ او رضاء شي، او ځمونږ ټول گناهونه خصوصاً همدغه گناه چې ستا د حکومت له خوفه بالجبر ځمونږ له لاسه صادره شوې ده، «یعنې چې د حق مقابله مو له جادو سره کړې ده»؛ معاف وفرمایي.

إِنَّهُ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى ⑧

بېشکه شان دا دی هر څوک چې راشي رب خپل ته کافر (په عقبی کې)؛ پس بېشکه شته ده ته جهنم دوزخ چې نه به مري په دې دوزخ کې، او نه به ژوندون کوي (د ژوندون په څېر).

تفسیر: یعنی انسان لره پکار دي چې اول د آخرت په فکر کې اوسي، او داسې دې ونه کړي چې د مخلوق په اطاعت کې د خالق معصیت وکړي، ځکه چې د داسې مجرمانو د هستوگنې ځای ډېر بد ځای دی، چې له هغه څخه نجات او ژغورنه (بچ کېدنه) په هیڅ یوه صورت سره ممکنه نه ده.

وَمَنْ يَأْتِهِ مَوْتًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَى ۖ جِئْتُكُمْ عَنْ بَعْثِي مِنَ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَلِيدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّى ۖ

او هر څوک چې راشي دغه (الله) ته (په قيامت کې) په دې حال کې چې مؤمن وي، چې په تحقيق کړي يې وي ښه (عملونه په دنيا کې)؛ پس دغه مؤمنان چې دي شته دوی ته مرتبې ډېرې اوچتې. (چې هغه مرتبې) جنتونه دي د (تل) هستوگنې، چې بهيرې له لاندې (د ماڼيو او ونو) د دوی ويالې، همېشه به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، او دغه (درجې او جنتونه) جزاء ده د هغه چا چې ځان يې پاک کړی وي (له خيرو د کفر او له گناهونو).

وَلَقَدْ أَوحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَن أَسْرِ بِعَبَادِي فَأَصْرَبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا لَا تَخَفُ دَرَكًا وَلَا تُخَشَى ۖ فَاتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَوْمِ ظُلُمٌ ۖ

او خامخا په تحقيق وحي کړې وه مونږ موسی ته داسې چې د شپې وباسه (له مصره) بندګان ځما (بني اسرائيل)، پس جوړه کړه دوی ته (په وهلو د همسا خپلې سره) لاره په بحر کې وچه، نه به ويرېږي ته په تعقيب (د فرعون له موندلو او نيولو) او نه ويرېږي (له ډوبېدلو). پس راغی په هغو (بني اسرائيلو) پسې (له وروسته) فرعون سره د لښکرو د ده؛ پس لاندې کړل دوی له بحر څخه هغه خيز چې لاندې يې کړل.

تفسير: کله چې فرعونيانو په ميداني مقابله کې ماتې وموندلې، او کوچګران مشرف بالايمان شول، او د بني اسرائيلو ثقل څه دروند شو، او موسی عليه السلام له کلو کلو راهيسې د الله تعالی باهره آیات وروښوول، او هر شان حجت يې په اتمام ورساوه، خو سره له هغه فرعون دغې خبرې ته تيار او آماده نشو چې حق ومني، يا بني اسرائيلو ته آزادي او خپلواکي ورکړي؛ دلته د الله تعالی داسې حکم پر موسی عليه السلام صادر شو، چې بني اسرائيل له خپله ځانه سره روان کړه! او د شپې له مخې له مصره هجرت وکړي!، خو په دغه وسيله سره بني اسرائيل له مظلوميت او غلامۍ څخه نجات ومومي، په لاره کې به سمندر (د قلزم بحيره) حائل کېږي، ليکن تا غوندې د يو اولوالعزم نبي په لاره کې نه ښايي چې سمندر هم حائل شي، کله چې موسی عليه السلام له همدغه هدايت سره سم پر سمندر باندې خپله همسا ووهله، چې په هغه سره اوبه له سره تر بېخه پورې خپرې او دولس کوڅې شوې، او الله تعالی باد ته امر وکړ، چې سمدلاسه دغه ځمکه وچه کړه! لکه چې انا فانا د سمندر بېخ وچه سمه صافه لاره شوه، او په دواړو اطرافو کې د سمندر اوبه لکه چې ډېر لوی لوی غرونه ولاړ وي: ﴿فَأَنفَلَقَ فَمَا كَانَ كُلُّ رَجُلٍ بِأَعْيُنِهِمْ﴾ «پس خپرې شو بحر، پس وګرځېده هره ټوټه د اوبو لکه لوی غر»، نو بني اسرائيل پر دغه لاره بې له کومه تکليف او مشقته تېر شو، وروسته فرعون سره له خپل عظيم الشان فرعوني لښکر د دوی د تعاقب او نيولو لپاره راغلل، او دغه وچه سمه صافه لاره يې ليدلې په بني اسرائيلو پسې هلته ننوتل، څه مهال (وخت) چې بني اسرائيل له سينده بېخي پورې وتل، او فرعون سره له خپله فرعوني لښکره د سيند منځ ته ورسېدل؛ الله تعالی سمندر ته امر ورکړ چې له دواړو خواوو اوبه سره يو ځای کړه! او فرعون سره له فرعونيانو په خپله غېږ کې ټينګ ونيسه!

وَأَصْلَ فِرْعَوْنَ قَوْمَهُ وَمَاهْدَى ۖ

او گمراه کړ فرعون قوم خپل او (ورته يې) ونه ښودله لاره سمه.

تفسیر: یعنی په ژبه سره خويي ډېرې دعوی کولې چې: ﴿وَمَا أَهْدِيَكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾ لیکن ده خپل قوم ته څرنگه ښه لار وروښوده؟ بېشکه چې فرعون دغه مثال پر فرعونیانو ممثل کړ.

يٰۤاَيُّهَا اِسْرَآءِیْلَ قَدْ اٰتٰجِیْنٰکُمْ مِّنْ عَدُوِّکُمْ وَوَعَدْنَاکُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنِ وَنَزَّلْنَا عَلَیْکُمُ الْمَنَّٰ وَالسَّلٰوٰی ﴿۱۰﴾ کُلُوْا مِنْ طَیِّبٰتِ مَا رَزَقْنَاکُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِیْهِ فِیَحِلَّ عَلَیْکُمْ غَضَبِیْ وَمَنْ یَّحِلَّ عَلَیْهِ غَضَبِیْ فَقَدْ هَوٰی ﴿۱۱﴾

(و فرمایل الله چې) ای بني اسرائيلو! په تحقيق نجات درکړ مونږ تاسې ته له دښمنه د تاسې، او وعده کړې ده مونږ له تاسې سره (په واسطه د موسی) جانب د طور (چې) ښی (جانب دی)، او نازل کړ مونږ پر تاسې من (ترنجین) او سلوی (وریت کړي مړخان)، خورئ تاسې له طیبو (پاکیزه وو شيانو) هغه چې رزق روزي مونږ درکړې ده تاسې ته، او مه کوئ تجاوز په هغه (مرزوق کې په اسراف، اذخار، بخل او کفران سره)، پس واجب لازم راکوز به شي پر تاسې غضب قهر خما، او هر څوک چې لازم واجب راکوز شي پر ده غضب خما؛ پس په تحقيق سخت وغورځېد (په هاوړه کې).

تفسیر: په دغه سره الله تعالی بني اسرائيلو ته پند ورکوي چې وگورئ مونږ پر تاسې باندې څرنگه احسانات او انعامات فرمایلي دي، د دغو احساناتو او انعاماتو په مقابل کې تاسې ته دغه لایق او مناسب وو، چې هغه حلال، طیب، لذیذ، خوندور او پاک شیان چې الله تعالی تاسې ته عنایت فرمایلي دي؛ د هغه استعمال په ډېر شوق او ذوق وکړئ! او په دغه معامله کې له حده مه تېرېږئ، لکه داسې چې ناشکري او اسراف وکړئ! یا په دغه فاني تنعماتو کې بیخي محو او ډوب شئ، او د الله تعالی واجبه حقوق اداء نه کړئ، یا دغه د الله تعالی درکړی شوی مال او دولت په مناهيو او معاصیو کې ولگوئ، یا هر چېرې او هر ځای کې چې د تعدیل، تأویل، مکر او فریب څخه ممانعت کړی شوی دی؛ هلته په دغو تاویلاتو، مکر او فریب پسې مه گرځئ! الغرض د الله تعالی درکړي نعمتونه د طغیان او عصیان آله له سره مه گرځوئ!

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّسَن تَابٍ وَامَن وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰی ﴿۱۲﴾

او خامخازه هرومرو ښه مغفرت کوونکی یم هغه چا ته چې توبه یې وویسته (له شرکه) او ایمان یې راوړ (په ټولو مؤمن به شيانو)، او نېک عمل یې وکړ، او بیا (په همدغه سمه صافه لار تر مرگه) مستقیم پاتې شو.

تفسیر: د مغضوبینو په مقابل کې دغه د مغفورینو بیان وشو، یعنې هومره چې لوی مجرم وي، که د زړه په صدق سره تائب شي، او د ایمان او صالح عمل لاره ځان ته غوره کړي، او پر همدغه د ایمان پر سمه صافه لاره تر مرگه پورې مستقیم پاتې شي؛ نو د الله تعالی په دربار کې د مغفرت او د رحمت هیڅ کمی او تقلیل نشته.

وَمَا عَجَلَکَ عَنْ قَوْمِکَ یٰمُوسٰی ﴿۱۳﴾ قَالَ هُمْ اُولَآءِ عَلٰی اَشْرٰی وَعَجَلْتُ اِلَیْکَ رَبِّ لِتَرْضٰی ﴿۱۴﴾

او څه شي راگړندی کړې ته (چې ږومبی راغلې) له قومه خپله ای موسی! وویل (موسی) دوی دغه دي (روان دي) راپسې وروسته خما (ارواڼ دي)، او جلتی مې وکړه تاته (په راتلو کې) ای ربه خما لپاره د دې چې راضي شې ته (له مانه).

تفسیر: موسیٰ علیہ السلام حسب الوعدہ پہ ڊبرہ مینہ او اشتیاق سرہ «طور» تہ ورسېد، بنیایی چي داسي حکم هم پرې شوی وي؛ چي د خپل قوم ځيني مشران او غټان هم له خپله ځانه سرہ راوړله، او هغوی به ترې لږ څه وروسته پاتي شوي وي، او موسیٰ علیہ السلام به په ډېر شوق او ذوق سرہ مخ کې وړاندې تللی وي، نو الله تعالیٰ وفرمایل: ای موسیٰ! دومره گړندی ولې راغلې؟ او خپل قوم او ملگري دې ولې وروسته پرېښودل؟ عرض یې وکړ چې ای رب العالمینہ! ستا د خوښۍ او رضاء لپاره ډېر ژر حاضر شوم، او قوم هم دومره له ما ځنې لرې نه دی، دغه دی راپسې راځي، کذا فی التفاسیر، ويحتمل غیر ذلک، والله أعلم.

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ۝

و فرمایل (الله) پس بېشکه مونږ چې یو په تحقیق ومو ازمویه قوم د تا وروسته له (راتللو ستا)، او گمراه کړل دوی سامري (په عبادت د ځسي سره).

تفسیر: یعنې ته دلته راغلې، او ما ستا قوم په یو ډېر سخت امتحان کې غورځولی دی، چې د هغه سبب په عالم اسباب کې سامري گړځېدلی دی، ځکه چې د هغه په اضلال او اغواء سره بني اسرائيلو د موسیٰ علیہ السلام په غیاب کې د ځسي په عبادت لاس پورې کړ، چې د هغه قصه د «الأعراف» سورت په (۱۸) رکوع کې هم تېره شوې ده.

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ يَقَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعَدًّا حَسَنًا أَ أَتَّوَلَّوْا عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ أَمْ أَدْرَبْتُمْ آذَانَكُمْ أَمْ تُبْغِضُونَ اللَّهَ وَلَئِنَّ اللَّهَ لَكَنَ غَاضِبٌ ۝

پس راوگرځېد موسیٰ قوم خپل ته ډېر غضبناک خورا غمجن، وویل (موسیٰ) ای قومه ځما! آیا وعده نه وه کړې له تاسې سره رب د تاسې وعده حسنه (نېکه بڼه د ورکولو د تورات)؟، آیا پس اوږده شوه پر تاسې زمانه (د بيلتون ځما)؟، او که اراده کړې وه تاسې چې لازم واجب راگوزشي پر تاسې غضب قهر له جانبہ د رب د تاسې؛ پس وعده خلافي وکړه تاسې له ما سره؟.

تفسیر: یعنې ځما په متابعت کې تاسې ته د ديني او دنيوي هر قسم نېکي دررسېږي، لکه چې ډېره عظيم الشأنه نيکي همدا اوس تاسې پخپلو سترگو سره وليدله، او هغه څه چې باقي دي؛ هغه عنقریب دررسېږي، آیا له دغې وعدې څخه ډېر زيات مدت تېر شوی دی؟ چې تاسې دغه تېر گړد احسانات هېر کړل، او د وروستيو انعاماتو له ډېر انتظار کولو څخه ستړي ستومان شوي؟ یا عمدا او په لوی لاس مو له ما سره وعده خلافي وکړه؟ او د توحيد پر دين قائم پاتي نشوئ؟ او د الله تعالیٰ غضب مو ځان ته غوره کړ (کذا فسرہ الحافظ ابن کثير رحمه الله).

قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا وَلَكِنَّا حَمَلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَدْ تَتَذَكَّرُكَ الْفَى السَّامِرِيُّ ۝

وویل (بني اسرائيلو) چې نه مو دی کړی خلاف د وعدې د تا په اختيار خپل سره، وليکن مونږ بار کړی شوي یو په پټو له گانو (زېوراتو) او کاليو (کپړو) د قبطيانو د قوم، پس ومو غورځولي هغه (گاني په اور کې)، او همداسې وغورځولي (گاني په اور کې) سامري.

تفسیر: یعنې مونږ پخپل اختيار او په خپل سر داسې حرکت نه دی کړی، په دغه حرکت باندې مونږ د «سامري» په تحریک او لار ښوونه سره اقدام کړی دی، صورت یې داسې وو چې د فرعونيانو د گانو او کاليو (جامو) هغه بار چې ځمونږ په اوږو بار وو؛ مونږ نه پوهېدلو چې له هغه سره څه معامله وکړو، نو پخپلو منځونو کې مو مشوره سره وکړه، او وروسته له هغه مو داسې غوټه کړه، چې هغه هیسته وغورځوو، نو «سامري» هغه زېورات واخيستل، او په اور کې یې

ويلي کړل، او له هغه ځنې يې د خُسي تصوير جوړ کړ، او هغه يې راودراوه، دغه قصه د «الأعراف» په سورت کې هم تېره شوې ده، هلته دې ولوستل شي.

تنبيه: د فرعونيانو گانې څرنگه د بني اسرائيلو په لاس ورغلې وې؟ يا به يې هغه له دوی نه مستعار اخيستې وې، يا د غنيمت د مال په ډول به دوی ته په لاس ورغلې وې، يا به بل کوم صورت لري، په دې کې د مفسرينو اختلاف دی.

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا آلَهُ خَوَارِقًا لَّوَاهِدًا إِلَهُهُمْ وَاللَّهُ مُوسَىٰ هَٰ فَنَسِيَ ۝

نو (يې) راوويست دوی ته (له هغه خندق څخه) يو خُسي يو جسد چې وو ده ته غږ، نو وويل (سامري او تابعانو يې) دغه د تاسې معبود دی او معبود د موسی دی، پس هېر کړی دی ده (خپل إِلَه دلته او طور ته تللی دی).

تفسير: يعنې د موسی عليه السلام څخه هېر شوي دي چې د الله تعالی سره د خبرې کولو لپاره طور ته تللی دی، الله خو دلته موجود دی، يعنې همدغه خُسي دی (العیاذ بالله)، بنایي دغه خبره به د دغو يهودانو وي چې په دوی کې سخت غالبان وو.

أَفَلَا يَرَوْنَ الْآيِرَ جَعَلَهُمْ قَوْلًا وَلَا يَبْلُغُونَ لَهُمْ صَرًَّا وَلَا نَفْعًا ۝

(نو فرمایي الله) آیا نه گوري دوی بېشکه شان دا دی چې بېرته نه گرځوي دا (خُسي) دوی ته خبره، او نه مالک دی دوی ته د ضرر (د دفع کولو)، او نه د نفعي (د رسولو).

تفسير: يعنې دغه پانده په دغومره غټه خبره هم ونه پوهېدل، چې دغه بُت چې نه له چا سره خبرې کولی شي، نه چاته لږ څه نفع رسولی شي، او نه د څه نقصان رسولو اختيار لري، هغه څنگه معبود کېدی شي؟

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِيَ ۝

او خامخا په تحقيق وويل دوی ته هارون پخوا (له راتللو د موسی نه له طوره) ای قومه ځما! بېشکه همدا خبره ده چې ازمويلي شوي یی تاسې په (عبادت) د خُسي، او بېشکه رب د تاسې همدا «رحمان» دی (نه بل څوک)، نو متابعت وکړئ ځما او اطاعت وکړئ د حکم ځما.

تفسير: يعنې هارون عليه السلام په پسته ژبه سره دوی پوهولي وو، چې پر دغه خُسي تاسې غولیدلي یی، دا له سره ستاسې معبود نشي کېدی، ستاسې معبود يواځې رحمن دی، زه د موسی عليه السلام خليفه یم، او بالذات پخپله هم د نبوت خاوند یم، که خپله بېښکته (فايده) غواړئ؛ نو پر تاسې لازم دي چې ځما په طريقه او لاره لاړ شئ، او ځما خبره ومنئ، او د سامري په ټنگي مه خطا وځئ، چې هغه مو اغواء کوي، او له لارې مو وباسي.

قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْكَ عِجْفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ ۝

وويل (بني اسرائيلو چې): همېشه به اوسو په (عبادت د) دې خُسي محکم ولاړ تر هغه پورې چې بېرته راشي مونږ ته موسی (له طوره).

قَالَ يَهُرُّونُ مَا مَنَّكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ۝ أَلَا تَتَّبِعُنَ أَفْعَصَيْتَ أَمْرِي ۝

وويل موسی (پس له راتگه خپله له طوره): ای هارونه! څه شي منع کړی وې ته کله چې تا وليدل دوی چې گمراهان شول له دې چې متابعت دې ونه کړ (د حکم) ځما، آیا پس نافرمانی وکړه تاله حکمه ځما؟.

تفسیر: یعنی ما ته خپل خلیفه درولی وې، او حکم مې درکړی وو چې ځما په غیاب کې د دوی اصلاح کوه، او د مفسدانو په لاره مه ځه، نو بیا تا څه اصلاح وکړه؟ الغرض تا د داسې صریحې گمراهی له لیدلو سره ولې ځما د اصولو او طریقې متابعت ونه کړه؟

قَالَ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْخُذُوْا بِالْحَيٰثِيَّةِ وَلَا يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ

وویل (هارون): ای ځویه د مور ځما! مه نیسه ږیره ځما او نه (وینستان د) سر ځما.

تفسیر: موسی علیه السلام له ډېره قهره او سختې غوسې هارون علیه السلام یې له ږیرې او د سر له وینستانو څخه کلک نیولی وو، د دې مفصله قصه د «الأعراف» په (۱۸ رکوع) کې تېره شوې ده، د هغه په فوائدو کې دې ولوستله شي.

اِنِّيْ خَشِيتُ اَنْ تَقُوْلَ فَرَقْتُ بَيْنَ بَنِيْ اِسْرٰٓءِيْلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِيْ ﴿١٧﴾

بېشکه زه وویلېدم له دې نه چې وبه وایې ته (راته) چې بېلتون دې واچاوه په منځ د بني اسرائيلو کې (که چېرې ما جنګ کړی وی)، او ودې نه کتل امر ځما ته.

تفسیر: یعنی ځما په فکر کې همدغه خبره راغله چې ستا د راتګ انتظار له دې نه بهتر دی چې زه ستاسې په غیاب کې کوم کار وکړم، چې د هغه لامله به په بني اسرائيلو کې شقاق او نفاق واقع شي، ځکه ظاهر دی که مقابله یا انقطاع کېده؛ نو څه خلق به له ما سره کېدل، او ډېر کسان به مخالف کېدل، نو زه له دې ویرېدم چې ته د خپل راتګ په وخت کې دغه الزام په ما وانه پوې چې ځما د راتګ انتظار دې ولې ونه کړه؟ او په قوم کې دې ولې داسې تفرقه وغورځوله.

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يٰۤاِسْمٰرِيْٓ ﴿١٨﴾

وویل (موسی) پس څه وه ستا کار ای سامري! (چې خلق دې گمراه کړل).

تفسیر: یعنی موسی علیه السلام د هارون علیه السلام د جواب او سوال څخه وروسته (سامري) یې تر قهر او عتاب لاندې ونيو، او ترې لازمه پوښتنې یې شروع کړې، او ویې ویل چې: ته دې په رښتیا خپل حقیقت بیان کړه! دغه حرکت دې د څه لامله کاوه، او بنا پر کومو اسبابو او عواملو بني اسرائيل ستا په لوري بې لارې او گمراه شول؟

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوْا بِهٖ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَثَرِ الرَّسُوْلِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِيْ نَفْسِيْ ﴿١٩﴾

وویل (سامري) چې نظر غورځولی وو ما په هغه شي باندې چې نظر نه وو غورځولی دوی په هغه شي باندې، پس واخیستله ما یو موټی (خاوره) له قدمه د (آس د) رسول (جبرئیل)، پس ومې غورځوله دا (خاوره په خوله ددې خسي کې نو پر غږېدو سو)، او همداسې ښایسته کړی وو ماته (دا کار) نفس ځما.

تفسیر: سامري وویل چې: «ځما نظر پر داسې یو شي ولوېد، چې د نورو فهم هغه ته ونشو، یعنی ما د الله تعالی لیرلی ملک - پرنسته (جبرئیل) پر آس سور ولید، او د ده د پښو یا د ده د آس د سوو له خاورو څخه مې یو موټی خاوره واخیسته، او بیا هم هغه مې د خسي د سرو زرو په مجسمه کې ورتوی کړی»، د سامري په زړه کې دغه فکر راغلی وو، چې د روح القدس د پښو خاورو کې به هر ورو څه نه څه تاثیر وي.

تنبیه: د دې آیت کوم تفسیر چې پاس بیان شوی دی، له کرامو صحابه وو، تابعینو او مفسرینو علماوو څخه همدغه منقول دی، ځینو زانغینو چې پر دې باندې طعن کړی دی، او د آیت لړې له صوابه تاویلات یې کړي دي، د هغه کافي جواب د «روح المعاني» خاوند ورکړی دی، دلته د دومره بسط موقع نه ده، من شاء فلیراجع.

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ

وویل (موسی): پس څه (له مونږه لرې شه!) پس بېشکه شته تاته په دغه ژوندون کې دا (عاقبت) چې وبه وایي (هر چاته چې ویي ويني) چې مه لگېږه (په ما).

تفسیر: یعنې ماته دې لاس مه راوړاندې کوه! او مه راسره نژدې کېږه! او بیخي لرې او جلا راڅخه ګرځه!؛ کله چې «سامري» د ځسې لوبه او ننداره یې د دې لامله جوړه کړې وه، چې د لویۍ، ریاست، او جاء خاوند شي، او خلق له ده سره ملګري شي، او دی د خپل مشر او سردار په توګه ومني؛ نو ځکه هغه ته په دغه صورت سره مناسبه او کافي سزا ورکړه شوه، چې هیڅوک دې له ده سره نه نژدې کېږي، بلکه سامري په دې مأمور او مجبور شو، چې ودانۍ څخه لرې په صحراء او بیدیا کې لکه یو ذلیل ځنګلي او وحشي ځناور اوسېږي، او له سره دی د خلقو سره نه یو ځای کېږي.

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ تُخْلَفَهُ

او بېشکه تاته (ده په آخرت کې) وعده (د عذاب) چې له سره به خلاف ونه کړ شي له تا سره له هغې وعده یې څخه.

تفسیر: دا یې چې فرمایلي دي، چې دا یوه داسې وعده ده چې له سره ترې نه مخالف کېږي؛ ښایي ترې اخروي عذاب مراد وي.

وَانْظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَّنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ۝٤٥

او وګوره معبود خپل ته دې هغه چې وې ته په عبادت د هغه کې محکم ولاړ (چې ځسې دی)؛ خامخا سوځوو مونږ هرومرو هغه، بیا به یې بادوو، تار په تار کوو په سیند کې په بادولو، تار په تار کولو سره.

تفسیر: یعنې ستا سزا خو همدا شوه، اوس ستا هغه ځسې چې تا معبود درولی وو، او بیا دې پرې زړه بایللی وو، او ورته ناست وې، اوس یې ستا تر سترګو لاندې ټوټې ټوټې او ټکر ټکر کوم، او بیا یې په سخت اور کې سوځوم، او بیا یې ایره هم د سیند په هوا کې دوږوم، څو دې عابدانو او مینانو ته دغه خبره ښه واضحه او ښکاره شي چې دغو نورو ته به څه سود او زیان ورسوي؟ حال دا چې دی خپل د ځان ساتنه او حفاظت هم نشي کولی.

إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلُّ شَيْءٍ عِلْمًا ۝٤٦

بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې (چې مستحق د عبادت دی)؛ الله دی هغه چې نشته بل معبود مستحق د عبادت مګر هم دی دی، چې محیط دی دی پر هر څیز له جهته د علم.

تفسیر: د باطلو له لرې کولو او امحاء سره به موسی علیه السلام خپل قوم ته د حق په طرف دعوت کاوه، او داسې به یې ورته ویل چې: ځسې څه شی دی؟ هیڅ یو شی دی، چې ډېر لوی هم وي له سره معبود کېدی نشي، رښتین او حقیقي معبود خو هغه یو ذات دی چې ماسوا له هغه څخه د بل هیچا عبادت عقلاً، نقلاً او فطرتاً نه دی جائز، او د هغه لا محدود علم هرې یوې ذرې لره هم محیط دی.

كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ

همداسې (لكه چې د موسى قصه مو وکړه تاته؛) قصې کوو پر تا (يعنې تاته) له اخبارو د هغو امورو چې په تحقيق پخوا تېر شوي دي (له پخوانيو امتو)،

تفسير: يعنې د موسى عليه السلام او د فرعون او د هغو د اقوامو د قصې په شان د ډېرو نورو پخوانيو اقوامو واقعات هم مونږ تاته او ستا په وسيله گړدې دنيا ته اوروو، چې په هغو کې ډېرې فائدي او د تشويق او ترغيب او ترهيپ وسائل او وسائط شته، مثلاً د علم توفير، د معجزاتو تکثير، د انبياوو او د مسلمينو تسلي او ډاډينه، د عقلمندانو عبرت او تذکیر، او د معاندانو په حق کې تهديد او ترهيپ، وغير ذلک من الفوائد.

وَقَدْ آتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا

او په تحقيق درکړی دی مونږ تاته خاص له جانبه خپله ذکر (پند چې قرآن دی).

تفسير: يعنې قرآن عظيم الشان مو درکړی دی، چې پر دغو عبرت ښوونکو واقعاتو باندې مشتمل دی.

مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وِزْرًا ۖ خَالِدِينَ فِيهِ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ حِمْلًا

هر څوک چې مخ وگرځوي له دغه (قرآن يا له الله نه په نه ايمان راوړلو سره)؛ پس بېشکه دی به بار کړي (په ځان خپل) په ورځ د قيامت کې لوی بار (د عذاب). چې تل به وي په دغه (عذاب) کې، او بد دی دوی ته په ورځ د قيامت کې له جهته د بارولو.

تفسير: يعنې له اعراض او تکذيب د گناهونو کوم بار چې پر دوی باندې بارېږي؛ له سره به نه سپکېږي، دوی به همېشه تر هغه لاندې وي، بيا د هغه پورته کول کوم د خدا او مسخرې خبره نه ده، څه وخت چې دوی دغه د عذاب بد او سخت درانه پټي پورته کوي؛ نو هلته پوهېږي چې دوی څومره تر يوه درانه پټي لاندې کېوتلي دي؟.

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرًّا

په هغه ورځ کې چې وپوکل شي (دويم ځلي) په صور (شپېلی) کې، او راجمع به کړو مجرمان (کافران) په دغه ورځ شين سترگي.

تفسير: يعنې د محشر د راوستلو په وخت کې به ړانده وي، يا ښايي همداسې د هغوی سترگې به شنې وي، چې د خلقو په نظر ښکاره شي، په هر حال که رومي معنی واخيستله شي؛ نو دغه د يوه خاص وخت ذکر دی، بيا به سترگې وپرانتلې شي، څو دوزخ او نور وويني: ﴿وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ﴾ الآية - (۱۵) جزء د الکهف سورت (۵۳) آيت (۷) رکوع، ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا﴾ الآية - (۱۶) جزء، د مريم سورت (۳۸) آيت، (۲) رکوع.

يَتَخَفَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا

چې ورو ورو پټې پټې خبرې به کوي په منځ خپل کې (او داسې به وايي چې) درنگ نه دی کړی تاسې مگر لس (ورځې په دنيا کې).

تفسير: يعنې دوی چې له قبره ووځي، او د آخرت د ورځې هولناک واقعات وگوري، او دغه اوږده ورځ وويني؛ نو د قبر شپې ورته دومره لږې ښکاري چې ته به وايي يوه هفته يا لس ورځې يې هلته تېرې کړي دي، بلکه دنيا ډېر ژر

پرې تېره شوې ده، د دې دنيا مزې او خوندونه او اوږده اميدونه يې گړد هيرېږي، د خپل عمر په خوشې ضايع كېدلو به ندامت كوي.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ إِذْ يَقُولُ أَفَلَمْ نَكُنْ مِنْكُمْ لَمَّا خَلَّوْا

مونږ ښه عالمان يو په هغو اقوالو چې دوى يې وايي، كله چې ووايي ډېر كامل د دوى له حيثه د روش (چې فكر او عمل دى) چې: خنډ (تاخير) نه دى كړى تاسې (په دنيا كې) مگر يوه ورځ.

تفسير: يعنې هغه چې د دوى په منځ كې زيات عقلمن، هوښيار او صائب الراي وي، هغه به وايي: خانه! لس ورځې؟! نه، لس ورځې چېرې؟ يواځې يوه ورځ يې وگڼه! ده ته يې زيات عقلمن او د ښې طريقې خاوند ځكه وويل چې: دى به د دنيا په زوال او فناء، او د آخرت په دوام او بقاء، او د هول په شدت او نورو شيانو له نورو څخه ښه پوهېدلى وي.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْإِبْرَةِ فَقُلْ سَفَاحٌ مِّمَّا يَتَّبِعُونَ أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ صَفَّاهُ لَا تَرَى فِيهِمْ عِجَابًا وَلَا آيَاتًا

او پوښتنه كوي له تانه له (احواله د) غرونو (چې د دوى به څه احوال وي په ورځې د قيامت كې؟) پس ووايه دوى ته: تار په تار او تيت او پر ك به كړي دغه (غرونه په شان د غبار) رب ځما په تار په تار كولو سره. پس پرې به ږدي دا ځمكه يو تش ډاگ هوا. چې نه به وينې ته په دغه (ځمكه) كې ښكته والى او نه اوچت والى.

تفسير: يعنې د قيامت پر ذكر به د حشر منكرين د استهزاء په ډول وايي، چې د داسې سختو سختو عظيم الشانو غرونو حال احوال به څرنگه كيږي؟ آيا دغه به هم ټوټې ټوټې كيږي؟ د دوى په ځواب كې داسې ووايئ! چې هو! دالله تعالى د لامحدوده قدرت په مقابل كې غرونه څه عظمت او حقيقت لري؟! دغه غرونه هم په لږ وخت كې خاورې ايرې كيږي، او د غرونو ذرات او پخړكي د ټكول شويو وړيو په شان په هوا كې الوخولى كيږي، او ځمكه به بيخي صافه او هوارېږي، چې له سره به هيڅ لورپه او ژوره نه په كې ليدله كيږي، او د غرونو موانع او سدود بيخي له منځه ورك، صاف او پاكيږي.

يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ أَعْوَجَ لَهُ

په دغه ورځ (د قيامت) كې به متابعت و كړي (دا مخلوق د بلنې) د بلونكي، نه به وي كوروالى له دغې (بلنې د بلونكي څخه).

تفسير: يعنې هر چېرې چې پرېښته غږ و كړي، او هر چېرې يې چې ورغږ كړي؛ گړد خلق به سم برابر د غشي او د مردكي په شان هملته ورځلي، نه به د غږ كوونكي په غږ كې څه كوروالى وي، او نه د دغو منډو وهونكو په منډو، ورتگ او ځغاسته كې به څه كوروالى او وړاندې وروسته ليدل كيږي.

وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا

او چپ به شي غږونه (له ډېره هيبته) لپاره د رحمان، پس نه به اورې ته مگر كشارى د قدمونو.

تفسير: يعنې د محشر د ورتگ په وخت كې پرته د پښو د كښه او د ورو غږه بل هيڅ يو غږ او آواز نه اورېده كيږي، او د الله تعالى د خوف او هيبت لامله بل هيڅ يو غږ او غږ به نه وي، كه څوك څه وايي هم، خو دغومره ورو ورو به يې وايي چې ايله به يې شونې خوځيږي، او بل هيڅ شى ترې نه څرگنديږي (ښكاره كيږي).

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَفِيَ لَهُ قَوْلُهُ ۝

په دغه ورځ (قيامت) کې نه رسوي فائده شفاعت (هيچا ته) مگر هغه چاته چې اذن کړی وي د هغه په حق کې رحمان (چې شفاعت یې وکړ شي)، او راضي وي (الله) له دغه (مشفوع څخه) له حیثه د وينا.

تفسير: يعنې د هغه چا سپارش چلېږي چې ورته د الله له طرفه د سپارش اجازت ورکړی شوی وي، د هغه شافع وينا د پاک الله خوښه وي، او خورا ښې خبرې یې ويلې وي، او د داسې سړي سپارش وکړي چې د هغه مشفوع خبره ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ د پاک الله په نزد خوښه او پسند شوي وي، د کفارو په حق کې د هيچا سعي او سپارش له سره په درد نه خوري او نه چلېږي.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ۝

عالم دی الله په هر هغه څه چې په مخکې کې د دوی وي (له اخروي امورو)، او هر هغه څيز چې پسي شا د دوی دی (د دنيوي امورو)، او نه به شي احاطه کولی دوی په (ذات او په معلوماتو) د دغه (الله) له جهته د علم.

تفسير: يعنې د الله تعالی علم پر ټولو محيط دی، لیکن د بندګانو علم پر الله تعالی يا د الله تعالی پر معلوماتو محيط او چاپېر نه دی، نو ځکه همده ته پخپل محيط علم معلوم دي چې چاته د چا د شفاعت لپاره ښايي موقع ورکړه شي.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۝

او ذليل به شي مخونه لپاره د تل ژوندي قائم تدبير والا د عالمو ته.

تفسير: يعنې په دغه ورځ کې به د هغو لویو لویو سرګڼو متکبرانو سرونه هم په ښکاره ډول سره د دغه حي او قیوم الله په دربار کې د ډېرو ذلیلو او سپکو بډیانو په شان ښکته او پټ کېږي، چې هغوی پخوا له دې نه له سره د الله تعالی په مقابل کې خپل سرونه نه وو تپت کړي، په دغه وخت کې به په ډېرې عاجزۍ سره خپلې غاړې ږدي.

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ۝

او په تحقیق خراب ناامیده شو هر هغه څوک چې پورته یې کړ بار د ظلم.

تفسير: يعنې د ظالمانو له حاله بيخي پوښتنې مه کوه چې څنگه خراب به وي!، د ظلم په لفظ کې شرک او نور معاصي هم داخل دي، لکه چې د لقمان د سورت د (۲) رکوع (۱۳) آیت (۲۱) جزء کې راغلي دي: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ او د (۴) جزء د آل عمران سورت په (۱۳۵) آیت (۱۴) رکوع کې لولو: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ - د هر يوه ظالم خرابي به د ده ظلم له درجې سره موافقه وي.

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَفُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ۝

او هر څوک چې وکړي له ښو (عملونو)، حال دا چې وي دی مؤمن؛ پس نه به ویرېږي (دی په آخرت کې) له ظلم، بې انصافی او نه له نقصان.

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١٧﴾

او همداسې (لكه چې قصه مو وکړه د انبياوو او پخواني امتونو او د قيامت) نازل کړی دی مونږ دغه کتاب قرآن په عربي (ژبه)، او بيا بيا مو راوړي دي مونږ په دې قرآن کې له آيتونو د وعيد لپاره د دې چې دوی پر هېز وکړي، يا پيدا کړي دغه (قرآن) دوی ته ذکر (پند او ترې عبرت واخلي).

تفسير: يعنې لکه چې دلته د محشر احوال او د هغه د نېکو او بدو نتائج صاف او روڼ شوي دي؛ همداسې مونږ پوره قرآن په صافې عربي ژبې سره نازل کړی دی، خو هغه خلق چې د ده پوښي مخاطبان دي د هغه له لوستلو له الله تعالى څخه ووېرېږي، او د تقوی لار غوره کړي، او سمدلاسه داسې ونشي؛ نو اقلاً د دوی په زړونو کې د عاقبت او انجام څه فکر، غور او اندېښنه خو پيدا شي، ممکن دی چې همدغه غور او فکر ورو ورو ترقي او تزويد ومومي، او دوی د هدايت په لاره راوړي، او د دوی په وسيلو نورو ته هدايت ور په برخه شي.

فَتَعَلَى اللَّهِ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١٨﴾

نو لوی او چټ دی الله (په ذات او صفاتو خپلو کې له ټولو عیبونو او نقصانونو) چې پادشاه دی، حق دی، او تلوار مه کوه ته (ای محمده!) په (لوستلو د) قرآن پخوا له هغه چې پوره کړه شي تاته وحی د ده، او ووايه (ای محمده!): ای ربه ځما! زیات کړې ما له جهته د علمه!.

تفسير: يعنې هر کله چې پاک قرآن داسې مفید او عجیب څيز دی؛ نو هم هغسې چې مونږ هغه په تدریج ورو ورو پر تا نازلوو، ته هم د هغه په اخیستلو کې له جبرئیل علیه السلام څخه تلوار او جلتی مه کوه! څه مهال چې پرېښته وحی در اوړوي؛ ته یې په عجلت له هغې سره مه لوله! ځکه چې مونږ د دغې خبرې عهد او پیمان درسره کړی دی، چې نه به پرېږدو عظیم الشان قرآن چې د تاله سيني څخه ووځي، نو ته ولې په دغه فکر او اندېښنه کې ځان رېږوي (تکلیف ورکوي)؟ نه چې د پاک قرآن کوم توری له ما څخه هېر شي، بلکه د دغه فکر په ځای داسې دعاء وکړه چې ای الله تعالی! د قرآن لا زیاته پوهه او له حده زیات علوم او معارف راته عطاء کړه!.

وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَنَسَى وَلَمْ يُعِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١٩﴾

او خامخا په تحقیق حکم کړی وو مونږ آدم ته پخوا له دې نه، پس هېر یې کړ (هغه حکم)، او ومونه موند ده ته استقامت (صبر له منهې عنه) څخه.

تفسير: هغه دا چې دانه یې خوړلې وه، او د مخه حکم یې هېر کړی وو، يعنې قائم پاتې نه شو، وروسته له دې د دغې قصې لږ تفصیل راځي.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى ﴿٢٠﴾ فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ﴿٢١﴾

او یاد کړه هغه وخت چې وویل مونږ پرېښتو ته چې: سجده وکړئ (تعظیمًا) آدم ته، پس سجده وکړه (ټولو) مگر (سجده ونه کړه) ابليس؛ چې منع یې راوړه، پس وویل مونږ: ای آدمه! بېشکه دا (ابليس) دېنمن ستا دی او (دېنمن) د ښځې ستا دی، پس خبردار! ودې نه باسي خامخا تاسې له جنته (په سبب د وسوسې او فریب) پس په مشقت کې به پرېوځئ.

تفسیر: ظاهر دی چې د جنت آرامي او هوسايي (خوشالي) په بل کوم ځای کې میسر کېدی نشي، او پرته له جنته پر هر ځای کې د خوړلو او څښلو، اغوستلو او نورو ضروریاتو تدابیرو ته خامخا انسان رېږگالي، او مشقت پر ځان اخلي.

إِنَّ لَكَ الْآخِرَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ۖ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَصْحَىٰ ۖ

بېشکه مقرر دی تاته چې نه به وړی کېږي په دې (جنت) کې، او نه به برېښه کېږي. او بېشکه ته به نه تېری کېږي په دغه جنت کې، او نه به دې گرمي کېږي.

تفسیر: د انساني له مهمو ضروریاتو څخه خوړل، څښل، اغوستل او د هستوګنې داسې ځای دی چې سړی په کې له لمر، باران، باد او نورو اضرارو څخه مأمون او مصئون وي، په جنت کې داسې تکالیف له سره نشته، او په جنت کې له هر حیث او هر جهت څخه آرامي، راحت، طمأنیت، امنیت، سکون او نور ګرځد په زړه پورې وسائل او وسائط شته، دلته یې د راحت ذکر ونه فرمایه، یواځې یې د تکالیفو له نفي کولو څخه ښايي داسې تبيه او ایقاز مقصود وي، چې د جنت د وتلو څخه وروسته تاسې له دغو ګرځدو شیانو سره مخامخ کېدونکي او د دغو ګرځدو رېږو ګالونکي (تکلیفونو برداشت کوونکي) یئ!

فَوَسَّسَ الْيَهُودُ الشَّيْطَانُ قَالَ يَٰأَدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ ۖ

پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شیطان، (داسې چې ورته) ویي ويل: ای آدمه! آیا ونښم تاته ونه دتل ژوندي پاتې کېدلو، او پاچاهي چې نه زائلیږي (او تل پاتې کیږي).

تفسیر: یعنې داسې ونه درونښم چې د هغې د مېوې له خوړلو څخه مو ابدی ژوندون په برخه شي، او له سره مړه نشئ، او بې زواله پاچاهي به مو په برخه شي.

فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَّتْ لَهَا سَوَآئُهُمَا وَطَفَفَا يَخْصِفْنَ عَلَيْهِمَا مِنْ ذَرَقِ الْجَنَّةِ ۖ

پس و خوړل دوی دواړو له دغې ونې، پس ښکاره شول دوی ته غلیظه عورات د دوی، او شروع وکړه دواړو چې ښلولې، پورې کولې دواړو پر ځان پورې له پاهو د (ونې)، د جنت (لپاره د ستر).

تفسیر: دغه ګرځد قصه په «الأعراف» او نورو سورتونو کې مفصّله تېره شوې ده.

وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ۖ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ۖ

او نافرمانی وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هېرولو د حکم د الله)؛ پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده). بیا غوره کړ دغه (آدم) لره رب د ده، پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د توبې سره، او هدایت یې ورته وکړ.

تفسیر: یعنې کله چې د الله تعالی د حکم په امتثال کې قصور وشو، او سم له خپله شانه سره د عزم او استقامت پر لاره ثابت قدم نشو پاتې، نو همدغه یې په غوايت او عصیان سره تغلیظاً تعبیر وفرمایه، یعنې د شیطان تسلط یې پرې نشود، بلکه فوراً یې ورته د توبې توفیق وبانښه، او سره له زیاتې مهربانۍ د ده په طرف متوجه شو، او د خپلې خوښۍ پر لاره یې قائم کړ.

قَالَ اهْبِطْ مِنْهَا جَبِيًّا اِبْعُضْكَ لِبَعْضٍ عَدُوِّ

و فرمايل (الله) چې کوز شئ دواړه له دغه جنته ټول، ځينې د تاسې د ځينو نورو دښمنان يئ !.

تفسير: که دغه خطاب يواځې د آدم او حواء عليهما السلام په لوري وي، مراد به يې داسې وي چې: د دوی اولاده به په خپلو منځونو کې سره دښمنان وي، لکه چې په رفاقت سره يې گناه کړې وه، د هم هغه رفاقت په بدل دا ور په برخه شو، چې اولاده يې پخپل منځ کې سره دښمنان شول، او که دغه خطاب د ابليس او آدم عليه السلام په لوري وي، نو مقصد به يې داسې وي چې: د دواړو په ذرياتو کې به دغه دښمني برابره قائمه پاتې کېږي، شياطين به تل د بنيادمانو د ضرر رسولو په فکر کې وي.

فَاَمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هَذَا فَلَا يُضِلُّ وَلَا يَشْقَى ۝

پس که راغی تاسې ته له طرفه ځما هدايت (چې کتابونه او رسولان دي)، پس هر چا چې متابعت وکړ د هدايت ځما؛ پس نه به گمراه کېږي (په دنيا کې)، او نه به بدبخت شي (په عقي کې).

تفسير: يعنې نه د جنت له لارې څخه گمراه او بې لارې کېږي، او نه له هغه څخه محروميږي، او تکليف او رېږ (زحمت) به وکالي، له هغه اصلي وطنه چې راغلی دی؛ بيا به بېرته بې اندېښنې همالته ور ورسېږي.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا

او هر چا چې مخ وگرځاوه له ذکره (پنده) ځما؛ پس بېشکه ده ته دی معاش (ژوند) تنگ (په دنيا يا سخت عذاب په قبر کې).

تفسير: يعنې هغه انسان چې د الله تعالی له ياده غافل او محض د دغې فاني دنيا ژوندون د خپل مقصود قبله وگڼي او ويې گرځوي؛ د هغه گزران به مکدر او تنگ کړ شي، اگر که په سترگو له ده سره ډېر مال او دولت، او د عيش سامان لیده کېږي، مگر د ده زړه د قناعت او توکل د خلاء له وجې تل د دنيا د حرص او ترقی په فکر کې اوسېږي، او د تقليل له اندېښنې څخه تل ناآرامه وي.

نصوص او تجربې په دې باندې شاهدې دي، چې په دغه دنيا کې قلبي سکون او حقيقي اطمینان هیچا ته بې د الله تعالی له ياده نه حاصلېږي: ﴿الَّذِينَ كُرِهُوا لِلَّهِ تَتَذَكَّرُ الْعُقُوبُ﴾.

ځينې مفسرين له ﴿مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ نه د قبر برزخي ژوندون مرادوي، يعنې پخواله قیامته پرده د سختې تنگی دوره راتلونکې ده، څه مهال چې د قبر ځمکه هم پرې تنگه کړه شي، د ﴿مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ تفسير ځينو صحابه کرامو په عذاب القبر سره هم کړی دی، بلکه (بزار رحمه الله) په جیدو اسنادو سره له «أبو هريرة رضي الله عنه نه مرفوعاً روایت کړی دی، په هر حال د ﴿مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ لاندې دغه گړد صورتونه داخلېدی شي، (والله أعلم).

وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمًى ۝

او راپورته به کړو مونږ دی (له قبره) په ورځې د قیامت کې ړوند.

تفسير: يعنې په سترگو يې ړندوي، او بيا يې د محشر په لوري بيايي، او په زړه سره به هم ړوند وي، چې د هيڅ حجت په طرف به لاره نه مومي، دغه د حشر د ابتدايي مرحلې ذکر دی، وروسته به يې سترگې خلاصېږي، خو د دوزخ او نورو اخروي احوالو معاینه وکړي.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيْ اَعْمٰی وَقَدْ كُنْتُ بَصِيْرًا ﴿١٦﴾

وبه وايي (دغه پوند کافر) ای ربه خُما! ولې دې پاڅولم (راوستلم) زه پوند حال دا چې په تحقيق زه وم بېنا (په دنيا کې).

تفسير: يعنې هغه کافران چې په دنيا کې د ظاهري سترگو خاوندان او په آخرت کې پومبې پانده محشور کېږي؛ په تعجب او حيرت سره به سوال وکړي (آخر له مونږه څه گناه او قصور صادر شوی دی، چې د هغه په بدل ځمونږ سترگې راڅخه اخیستی شوي دي؟).

نو به فرمايي پاک الله د عذاب د پرېښتې په ژبه د دوی په ځواب کې:

قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰیٰتُنَا فَنَسِيْتَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنٰسٰی ﴿١٧﴾

و فرمايل (الله) همداسې وو (لکه چې ته يې وايي) خوراغلي وو تاته آيتونه ځمونږ، پس هېر کړل تا هغه؛ او په مثل (د هغو هېرولو ستا) نن ورځ هېر به کړ شي ته هم (پرېښود به شي ته په عذاب کې).

تفسير: يعنې په دنيا کې سره له دې چې ځمونږ د قدرت دلائل او نښې مولىدې او اورېدې؛ خو نه مو پرې يقين او نه مو پرې عمل وکړ، او داسې مو ځان ترې بېخبره او ناگاره کړ، چې گواکې د هېڅ خبره مو نه اورېدلې او نه ليدلې ده؟ نو نن د هغه په بدل تاسې همداسې هېرولى شئ، لکه چې هلته مو له ځانونو خپلو څخه پانده جوړ کړي وو، نو اوس دلته د هغه د مناسبې سزا موندلو او له خپلو پانده پاڅېدلو او پاندې محشور کېدلو نه ولې حيرت او تعجب کوئ؟

وَكَذٰلِكَ نُجَزِّىْ مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰیٰتِ رَبِّهِ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰی ﴿١٨﴾

او په مثل د همدې جزاء ورکولو (ځمونږ دغو کفارو ته)؛ جزاء ورکوو مونږ هغه ته چې له حده ووت او ايمان يې رانه وړ په آيتونو د رب خپل، او خامخا عذاب د آخرت ډېر سخت دی، او ډېر باقې پاتې کېدونکى دی.

اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اٰهَلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ يَمْشُوْنَ فِيْ مَسٰكِنِهِمْ

آيا پس نه دي ښکاره شوي (دغو کفارو ته) چې ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چې ځي تېرېږي دوی په (تسو) کليو ځايونو د دوی کې.

تفسير: يعنې که پر هغه سزا چې دوی ته په آخرت کې ورکوله کېږي متيقن نه وي؛ نو آيا د تاريخي واقعاتو ځنې هم څه پند او عبرت نه اخلي، د همدغو مکيانو په شاوخوا کې څومره اقوام د خپل کفر او طغيان لامله تباه او برباد شوي دي، چې د هغوی قصې او افسانې د خلقو پر ژبو لا تر اوسه جاري دي، او د هغوی له منځه د ځينو پر کنډوالو او خرابو کليو او ويجاړو ځايونو د شام او د نورو ملکونو د مسافرانو نظر هم لويږي، او دوی پرې تېرېږي، چې د هغو له ليدلو څخه ښايي د هغو اقوامو حالات مو در په ياد شي، چې څرنگه هغوی په داسې حال کې چې پر دغو ځايونو کې گرځېدل او لاندې باندې کېدل؛ هلاک او تباه کړل شول.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّأُولِي النُّعَىٰ ۖ وَلَوْ أَلَكِمَّةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَّاجِلًا مِّمَّا مَسْمُومٌ

بېشکه په دغه (اهلاک د منکړينو) کې خامخا ډېر دلائل (د عبرت دي) خاوندانو د عقل ته. او که چېرې نه وی هغه وينا چې پخوا ويلې شوې ده (له طرفه) د رب ستا (په تأخير د عذاب سره)؛ نو خامخا ووبه دغه (هلاک د دوی) لازم (له دوی سره)، او که نه وی اجل (نېټه) معلومه (د عمر د دوی)؛.

تفسير: يعنې د الله تعالى رحمت پر غضب سابق دی، نو ځکه مجرم ته تر ډېر وخت پورې د اصلاح موقع ورکوي، او د پوره حجت له اتمام څخه يې ماسوا نه هلاکوي، بلکه د دې امت په متعلق يې دا هم فرمايلي دي: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ﴾ الآية - او له خپلې خاصې مهرباني عمومي مستأصل عذاب يې له دغه امت څخه لرې کړی دی، دغه خبره ده چې ستا د رب له طرفه صادره شوې ده، که داسې نه وی، او د هر مجرم قوم د عذاب لپاره يو خاص وخت مقرر نه وی؛ نو په لازمي ډول به دوی په عذاب اخته کېدل، ځکه چې د دوی د کفر او شرارت مقتضى همداسې ده چې بنيادي على الفور هلاک شي، او کله چې وخت راشي؛ نو په دنيا کې به هم د هغه زورور جنگ نمونه وگوري، لکه چې د «بدر» په غزوه کې دوی له مسلمانانو سره تصادم وکړ، او د هغه يوه وړو کې نمونه يې وليده.

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

پس صبر کوه (ای محمده!) پر هغو خبرو چې دوی يې وايي.

تفسير: يعنې عذاب په خپل مقرر وخت کې خامخا واقع کېدونکی دی، دوی د دغه تأخير او امهال د ليدلو څخه هومره چټي خبرې چې کوي ودې کړي، تاسې سمډلاسه دغه گړدې خبرې په ډېر صبر او استقامت سره واورئ! او په ډېر صبر او سکون د وروستني نتيجه په انتظار کې اوسئ، د کفر پر دغو کلماتو له حده زيات مضطرب کېدلو ته هيڅ ضرورت نشته، (دغه آيت منسوخ دی په آيت سيف سره).

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

او تسبیح وایه سره له حمد د رب خپل پخوا له ختلو د لمر (د سحر لمونځ)، او پخوا له پرېوتلو د دغه لمر، (د ظهر او عصر لمونځ).

تفسير: دلته د فجر او عصر لمونځونو ته اشاره وشوه، يعنې د احمقانو او شريرانو خبرو ته له سره غوږ مه ږدئ! او مه چرت پرې خرابوئ! په ډېر صبر او سکون سره د خپل الله تعالى په عبادت کې مشغول او لگيا اوسئ! ځکه چې د الله تعالى مدد له دوو شيانو حاصلېږي، چې هغه صبر او لمونځ دی، کما قال الله تعالى: ﴿وَأَسْبِغُوا بِالْصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ الآية.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

او په ځينو اوقاتو کې له ساعتونو د شپې پس تسبیح وایه (لمونځ اداء کړه د مغرب او عشاء).

تفسير: په دغه کې مغرب او عشاء بلکه د ځينو تفاسيرو له روايته سره سم د تهجد لمونځ هم داخل دي.

وَأَطْرَافَ النَّهَارِ

او په دواړو څنګو (اطرافو) د ورځې کې (پر لمانځه ډېره توجه ولره، يا په دغو اوقاتو کې تسبیح سره له حمد وایه).

تفسیر: دغه د ظهر لمونځ شو، ځکه چې په دغه وخت کې د ورځې د اول نصف او د آخر نصف سره یو ځای کیږي، بلکه په صحاح او قاموس او نورو کې تصریح شوې ده، چې «طرف» «طائفة من الشيء»، «طرف د کوم شي حصې ته وايي»، او د خاص حد او د ځنډې په معنی نه دی، په دغه صورت نهار جنس منلی کیږي، او د هرې ورځې هغه یوه خاصه برخه ترې مراد کېدی شي، چې هلته ورځ نیمايي کیږي.

لَعَلَّكَ تَرْضَى^(۱۴)

ښایي چې ته به راضي شي (له الله په اجر).

تفسیر: یعنې که داسې د عمل طرز ولرې؛ نو تل به په دنیا او آخرت کې خوښ او راضي اوسېږې، د دغه ډېر لوی اجر به در رسیږي، او له امت سره به دې مرسته (مدد) وشي په دنیا کې، او مغفرت به وي په آخرت کې ستا په شفاعت چې د هغه له لیدلو څخه به ته خوښېږي.

وَلَا تَبْتَغِ عَيْنُكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَى^(۱۵)

او مه اوږدوه (نظر د) سترگې خپلې (یعنې مه یې اړوه) هغه څیز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه څیز سره چې قسماقسم دي دغو (کفارو) ته، ښایست د ژوندانه لږ خسیس لپاره د دې چې وازمایو دوی په دې کې، او رزق روزي د رب د تا (چې تاته یې درکړې له نبوته علمه بهتر ډېر غوره) خیر او اوږده ده (له دنيوي نعماوو څخه).

تفسیر: شیخ الهند رحمه الله د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: «او مه اړوه دواړه سترگې خپلې هغه څیز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه سره قسماقسم ته له خلقو...»، یعنې په دنیا کې قسم قسم کافرانو مثلاً یهودانو، نصرانیانو، مشرکانو، مجوسیانو او نورو ته مونږ د عیش او تنعم کوم سامان چې ورکړی دی؛ د هغو په طرف خپلې سترگې مه غړوئ، او له سره مه ورته گورئ!، دغه تش د څو ورځو عشرت او پسرلی دی، چې مونږ د هغه په وسیله د هغوی امتحان اخلو، چې کوم یو احسان منونکی دی؟ او کوم یو غاړه غړوونکی دی؟ هغه عظیم الشان دولت چې الله تعالی تاته (ای محمده صلی الله علیه وسلم) مقدر کړی دی؛ مثلاً عظیم الشان قرآن، د رسالت منصب، عظیمه فتوحات، رفع الذکر، د نامه لوړېدل، او د آخرت اعلی مراتب؛ د هغوی په مقابل کې دغه فاني او حقیر سامان څه حقیقت لري؟ ستاسې په برخه کوم دولت چې راغلی دی، هغه له دغو دولتونو څخه ډېر ښه او بهتر دی، او في نفسه یا د خپل اثر په اعتبار تل باقي پاتې کېدونکی دی.

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا^(۱۶)

او امر کوه په اهل بیت (یا اهل دین) خپل په کولو د لمانځه، او ته هم کلک پرې ولاړ اوسه.

تفسیر: یعنې خپلو متعلقینو او اتباعو ته د لمانځه تاکید وکړئ! په حدیث کې راغلي دي: «کله چې وړوکی مواوه کلن شي؛ پر دوی لمونځونه کوئ! او څه مهال چې لس کلن شي؛ په وهلو سره پرې لمونځ کوئ».

لَاَسْأَلُكَ رِزْقًا مِّنْ تَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى^(۱۷)

نه غواړو مونږ له تا څخه روزي (نه ستا او نه د اهل ستا، بلکه) مونږ رزق روزي درکوو تاته، او عاقبت ښه خاتمه خاوندانو د پرهېزگاری ته ده.

تفسیر: په دنیا کې مالکان پر خپلو مریو باندې روزي کتې، دغه مالک الملک یواځې بندګي غواړي، او خپلو مریو ته په خپله روزي ورکوي، الغرض څمونږ له لمانځه څخه هغه ارفع او اقدس ذات ته هیڅ یوه فائده نه رسیږي، بلکه د لمانځه څخه فائده هم مونږ ته عانده ده، او د لمانځه له برکته په ښه شان سره روزي رارسېږي: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْسِبُ﴾ (۲۸ جزء د الطلاق سورت (۲-۳) آیتونه، (۱) رکوع).

که د فرض لمانځه او د معاش په کسب کې څه تعارض واقع شي؛ الله تعالی داسې اجازه نه درکوي چې د معاش په مقابل کې لمونځ ترک کړي!، په هر حال ښايي چې هرومرو لمونځ اداء کړ شي، روزي رسوونکي هم هغه الله دی چې د هغه په حکم سره لمونځ کوو.

وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِّن رَّبِّهِ

او وايي (کفار) ولې نه راوړي محمد صلی الله عليه وسلم مونږ ته یوه معجزه (له طرفه) د رب خپل چې (مونږ یې غواړو په تصدیق د نبوت خپل).

تفسیر: یعنې کومه داسې یوه ښکاره معجزه او نښه ولې نه راښيي چې د هغې په لیدلو سره مونږ ته بیخي د انکار او تردّد موقع نشي پاتې، د دغومره ور ځینو ویرو لو او تخویفاتو څخه څه ګټه حاصلېږي؟.

أَوَلَمْ تَأْتِهِم بَيِّنَةٌ مِّنَ الصُّحُفِ الْأُولَىٰ

آیا نه دی راغلی دوی ته مصدق دلیل برهان د هغه شي چې په کتابونو پخوانیو کې وو.

تفسیر: یعنې دغه خلق له ضده او عناده وايي چې کومه معجزه او نښه دې ولې رانه وړه؟ آیا له سلهاوو نورو معجزو او نښو څخه برسېره او له ګردو څخه لویه معجزه او نښه دغه عظیم الشان قرآن هغوی ته نه دی رسېدلی، چې د پخوانیو کتابونو د ضروریه وو مضامینو محافظ او د ده د صداقت لپاره د حجت او شهادت په ډول دی، او د هغه اعجاز له لمر څخه هم زیات ظاهر او ښکاره دی، لکه چې د (۲۱ جزء د العنکبوت سورت په (۵۰-۵۱) آیتونو (۵) رکوع) کې داسې یو آیت لولو: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝﴾.

وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِّن قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَىٰ ۝ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنِ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَىٰ ۝

او که چېرې مونږ هلاک کړي وی دوی په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه یا له محمده)؛ نو خامخا به ویلي وی دوی: ای ربه څمونږه! ولې ونه لېږه تا مونږ ته یو رسول، نو چې متابعت کړی وی مونږ د آیتونو ستا پخوا له هغه چې ذلیل یا شرمنده شوي وی مونږ (په دنیا یا په آخرت کې). ووايه (ای محمده! دوی ته) چې هر یو (له تاسې او له مونږ عاقبت د امر ته) انتظار کوونکي دی پس تاسې هم انتظار کوئ، پس ژر پوه به شی تاسې چې څوک دي یاران د لارې سمې صافې؟ او کوم یو دی چې په سمه صافه لاره روان دی؟ (مونږ که تاسې).

تفسیر: یعنې د داسې عظیم الشان نښان له لیدلو څخه وروسته وايي چې: ولې دې کومه معجزه او نښه رانه وړه؟ او فرض یې کړئ! که مونږ نه وی وربښوولی - یعنې قرآن مو نه وی نازل کړی - او پخوا د کتاب له انزاله او د رسول له ارساله

دوی مو د کفر او شرک په سزا کې د دوزخ په کنده کې غورځولی؛ نو دوی به شورماشور نښلاوه، او داسې به یې ویل: ای ربه! د سزا ورکولو څخه پخوا ښایي څمونږ لپاره کوم کتاب او پوهوونکی دې رالېږلی وی، چې مونږ یې په ذلت او رسوایی باندې له اخته کېدو څخه لا پخوا خبر کړي وی؛ نو تا به لیده چې مونږ ستاسې د احکامو په تعميل کې څومره زیار (محنت) ایسته؟.

تَمَّتْ سُورَةُ طه بِتَوْفِيقِهِ وَعُونِهِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ.

سُورَةُ الْأَنْبِيَاءِ

«د الأنبياء سورت مکي دی، (۷) رکوع (۱۱۲) آیتونه لري، په تلاوت کې (۲۱)، او په نزول کې (۷۳) سورت دی، د ابراهيم عليه السلام له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ ﴿١﴾

نژدې شو خلقو ته (وخت د) حساب (او جزا) د دوی، حال دا چې دوی په غفلت کې دي (له دې حساب او جزا خپلې) مخ ګرځوونکي دي (له ایمان راوړلو څخه په دغه سره).

تفسیر: یعنې د حساب او کتاب او مجازاتو ساعت رارسېدونکی دی، لیکن دغه مشرکین او نور خلق په سخت غفلت او جهالت کې پراته دي، او د قیامت د ځواب ور کولو لپاره هیڅ یو تیاری نه نیسي، او کله چې دوی ته د الله تعالی آیتونه اورول کیږي، او نصیحت ورته وشي چې د غفلت له خوبه راوینن او راپورته شی؛ نو په ډېرې بې پروايۍ او بې اعتنایۍ سره یې اوري، او هیڅ اهمیت ورته نه ورکوي، او داسې یو وضعیت اختیاروي، چې ګواکې دوی له سره له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي نه دي، او نه څه حساب او کتاب ورسره کیږي.

مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ

او نه راځي دوی ته هیڅ نصیحت له (طرفه د) رب د دوی نوی؛ مګر خو اوري دوی هغه (له خپل رسول څخه) حال دا چې دوی لوبې پرې کوي، په دې حال کې چې بوخت (مشغول) وي زړونه د دوی (په دنيوي چارو، او غافل وي له ضروري کارونو څخه).

تفسیر: یعنې د قرآن عظیم ډېر ارزښتناک (قیمتي) نصیحتونه دوی ته د لوبو او نندارو حیثیت لري، او همغسې یې اوري، که دوی په اخلاص سره په کې فکر او غور او په تعمیل کې یې هڅه (کوښښ) کولی؛ نو د دوی دین او دنیا به دواړه ښه او سم شوي وي، لیکن د دې لامله چې د دوی زړونه بیخي له دې پلوه غافل او له یوه مخه په لوبو او نندارو او تماشو کې لګيا او بوخت دي؛ نو ځکه داسې غور او فکر کولو ته له سره وخت نه لري.

وَأَسْرَأُ النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّعْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾

او ښه پټوي راز (خپل) هغه کسان چې ظلم یې کړی (په ځانونو خپلو په شرک سره، او وایي کفار: نه دی دا (محمد) مګر خو یو انسان په شان ستاسې، آیا پس راځئ تاسې هغه جادو ته حال دا چې تاسې ګورئ (چې دا جادو دی).

تفسیر: کله چې دوی له ډېر نصیحت اورېدلو څخه تنګ شول؛ نو څو بې انصافان سره راټول شول، او یوه پټه جرګه یې سره جوړه کړه، او د قرآن او رسول الله په متعلق یې په داسې خبرو خوله بېرته کړه چې دغه رسول خو ځمونږ په شان یو انسان دی، نه پرېښته ده او ته له مونږ څخه د کوم زیات ظاهري امتیاز خاوند دی، البته دی په جادو باندې پوهیږي،

دغه کلام چې دی یې لولي او مونږ ته یې اوروي؛ هر ورو د سحر او کوډو کلام دی، نو بیا په تاسې باندې څه ټکه (تندر) لوبدلې ده چې په خپلو سترگو یې گورئ او بیا د هغه جادو په لومو (دام) کې ځان نښلوي، لازمه ده چې هغه ته له سره مه نژدې کېږئ.

قُلْ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

وویل (رسول دوی ته) رب مې عالم دی په وینا (د هر هغه چا چې وي) په اسمان کې او په ځمکه کې، او هم دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: که تاسې هر څومره پټې او مخفي مشورې وکړئ؛ پاک الله له هغو ټولو څخه عالم او خبر دی، چې د اسمانونو او ځمکو په هرو پټو خبرو او احوالو هم ښه خبر او علیم دی، ستاسې په دغو مخفي او پټو خبرو او جرگو به څرنگه علم ونه لري؟ او ستاسې دغه پلمې (تدبیرونه) او حیلې له هغه څخه څرنگه پټې پاتې کېدې شي؟.

بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلْ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ

بلکه (دغه کفار) وايي (چې دغه قرآن) گېډوډ خوبونه دي، بلکه له خپل ځانه یې جوړ کړي دي، بلکه دی شاعر دی، پس باید راوړي مونږ ته کومه لویه معجزه لکه هغه (معجزه) چې لېږلي شوي وو لومړني (انبياء په هغو سره).

تفسیر: د پاک قرآن په اورېدلو سره به د ډېر ضد او عناد له کبله داسې بدحواسه کېدل، چې له سره به په یوه فکر او رایه باندې قائم نه پاتې کېدل، کله به یې ورته جادو (کوډې) ویل، کله به یې گېډوډ پرېشانه خوب باله، کله به یې داسې ویل چې: دا خبرې دی له ځانه جوړوي او مونږ ته یې وړاندې کوي، او بیا پرې د قرآن نوم ږدي، نه یواځې همدا به یې ویل؛ بلکه داسې وینا به یې هم کوله چې: محمد صلی الله علیه وسلم ډېر ښه او عمدۀ شاعر هم دی، او د شعراوو په شان د لوړو (اوچتو) تخیلاتو له لارې ډېر ښه مؤثر مضامین او مسجع عبارات جوړوي، او خلقو ته یې وړاندې کوي، که په واقع کې داسې نه وي؛ نو دی دې هم د نورو پیغمبرانو په شان کومه ښکاره لویه معجزه راوښيي.

دغه ویناگانې هم محض د عناد او تش د رېږولو (تکلیف ورکولو) لامله وې، ځکه چې اول خو د مکې معظمې دغه جاهل مشرکان د پخوانیو انبیاءو له معجزو څخه هیڅ خبر نه وو، دویم دا چې ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم ډېرې داسې ښکاره معجزې او نښې یې هم لیدلې وې؛ چې د پخوانیو انبیاءو له معجزو او نښو څخه په هیڅ یو صورت کمې نه وې، او له ټولو څخه ډېره لویه او غټه معجزه او نښه همدغه د عظیم الشان قرآن معجزه ده، دوی په خپلو زړونو کې ښه پوهېدل چې دا نه جادو او نه مهمل عبارات او نه چټي (بېکاره) خوب او نه شعر دی، نو هر کله چې به یې هیڅ یوې خبرې له دغې معجزې سره سمون نه خوړ؛ نو هغه به یې پرېښوده او بله خبره به یې ورته جوړوله: ﴿أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا﴾ د الفرقان اوله رکوع.

مَا آمنتَ قَبْلَهُمْ مِنْ قُرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ

(وویل الله) نه وو راوړی ایمان (په معجزو) پخوا له دوی نه هیڅ (اهل د) کلي چې هلاک کړی دی مونږ اهل د هغه (په سبب د تکذیب د دوی)، آیا پس دغه کفار به ایمان راوړي؟ (بلکه نه یې راوړي).

تفسير: يعنی پخوانيو قومونو ته فرمايشي معجزې او نښې وړښتولې شوې وې، مگر دوی د هغو په لیدلو هم تابع نشول، او حق یې ونه مانه، بالاخر له سنت الله سره سم هلاک کړی شو، که د مکې معظمې د دې مشرکانو دغه غوښتنې هم پوره کړې شي؛ ښکاره ده چې دوی یې هم منونکي نه دي، هرومرو به د الله تعالی د عام عادت سره موافق سپېره او فنا کړې شي، حال دا چې د هغوی ښځي تباهي او خرابي مقصود نه ده، بلکه د الله تعالی حکمتونه في الجملة د دوی دوام او بقاء غواړي.

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُّحْيِي الْيَهُودَ فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ⑤

او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده!) مگر خو سړي چې وحي به کوله مونږ دوی ته، پس پوښتنه وکړئ له خاوندانو د ذکره (د کتابیانو له علماوو څخه) که یئ تاسې چې نه پوهېږئ.

تفسير: دا د دوی د هغه قول خواب دی ﴿هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾، يعنی کوم انبياء چې پخوا راغلي وو، چې د هغو د معجزو په شان له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه هم د معجزې د ښوولو غوښتنه کوي؛ هغوی هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان انسانان وو، پرېستې نه وې، که له داسې مشهورې او مستفیضې خبرې څخه هم تاسې د خپل جهالت له سببه بې خبره یئ؛ نو له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ او ځان پرې خبردار کړئ؛ چې هغه ترې ښه خبر دي (لکه د اهل کتابو عالمان).

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا آلَا يَكُونُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ⑥

او نه وو ګرځولي مونږ (دغه پخواني رسولان) داسې جسدونه چې نه یې خوړ طعام، او نه وو دوی تل پاتې کیدونکي (په دنیا کې، بلکه طعام به یې خوړ، او مړه کېدل به هم).

تفسير: يعنی انساني خصائص په هغو کې موجود وو، او د هغوی بدن د پرېستو په شان نه وو، چې هيڅ کله خواړه ونشي خوړلي، او نه هغوی د الوهیت مرتبه لرله چې له سره مرګ او فناء پرې رانشي، او تل تر تله ژوندی پاتې شي.

تَوَدَّعَاقِبُهُمُ الْوَعْدَ فَأَجْبَدْنَاهُمْ وَمَنْ نُشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ⑦

بيا رښتيا کړه مونږ هغوی سره وعده (د نجات د دوی)؛ پس نجات ورکړ مونږ هغوی ته، او هغو ته چې ځمونږ اراده وه (د نجات د دوی چې مصدقین دي)، او هلاک کړل مونږ مسرفان (له حده تېرېدونکي د رسولانو مکذبین).

تفسير: يعنی د هغوی امتياز له نورو بندګانو څخه دا وو چې د الله تعالی له لوري د مخلوق د هدايت او اصلاح لپاره ټاکل شوي وو، الله تعالی په دوی وحي نازلوله، او سره له بې سرو سامانۍ به یې د مخالفينو په مقابل کې دوی سره د نصرت او حمايت وعده کولې، لکه چې پاک الله خپلې دغه وعده ټولې رښتيا او ښکاره هم کړې، او دغه انبياء یې د خپلو ملګرو سره محفوظ وساتل، او هغه لوی لوی متکبر دښمنان چې هغوی سره به یې مخالفت او ډغرې وهلې؛ تباہ او غارت کړل شول، بېشکه محمد صلی الله علیه وسلم هم بشر دی، لیکن د بشر له هغو انواعو څخه دی چې د هغو مرسته او حمايت د ټولې دنیا په مقابل کې کاوه شي، د دوی مخالفينو ته لازم دي چې د خپل انجام فکر او اندېښنه وکړي، او د پخوانيو قومونو له مثالونو څخه دې پند او عبرت واخلي، داسې ونه شي چې د آخرت له حساب نه پخوا په همدغې دنیا کې دوی سره حساب او کتاب شروع شي.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

خامخا په تحقيق نازل کړی دی مونږ تاسې ته یو کتاب چې په هغه کې ذکر (پند) ستاسې دی، آیا پس تاسې عقل نه لرئ (چې ایمان پرې راوړئ).

تفسیر: یعنې د پاک قرآن په وسیله تاسې ته هر قسم پند او نصیحت درکړی شوی دی، او د ټولو ښو او بدو پای او انجام درښوول شوی دی، که لږ عقل او سد (هوش) هم ولرئ؛ نو زیار او کوښښ به کوی چې د الله تعالی له عذابه ځان وساتي، او د پاک قرآن قدر او عظمت په ښه شان سره وپېژني، چې په حقیقت کې ستاسې د لویۍ او شرف لپاره یو لوی سند او قاطع برهان دی، ځکه چې ستاسې د قوم په ژبه او ستاسې د قوم په یوه کامل فرد باندې نازل شوی دی، او په دنیا کې یې تاسې ته دائمی ویاړ او شهرت درښلی دی، که تاسې د خپل دغسې محسن قدر نه پېژنئ، او خبرو ته یې غوږ نه کېږدئ؛ نو په دنیا کې به خوار او ذلیل شئ، او د آخرت عذاب به بېل تاسې ته تیار شي.

وَكَمْ قَصَبْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿١٨﴾

او ډېر ټوټې ټوټې کړي دي مونږ (په هلاکولو سره) له اهل د کلیو چې وو هغوی ظالمان، او پیدا کړل مونږ وروسته له هغو څخه قومونه نور (د دوی په ځای).

تفسیر: یعنې داسې نه ده چې د هغو له ورکېدو څخه به د الله تعالی ځمکه خرابه او ویجاړه (ورانه) شي، دوی چې ورک شي؛ د دوی په ځای نور خلق پیدا او ودانوي.

فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٩﴾ لَا تَرْكُضُوا وَاجْعُوا إِلَى مَا أُنْتَرَفْتُمْ فِيهِ وَمَسَكُمْ كُفْرُكُمْ فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿٢٠﴾ لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ ﴿٢١﴾

پس هر کله چې حس به کړ (وبه موند) دوی عذاب ځمونږ؛ ناڅاپه دوی به له دغه عذابه تښتېدل (په ډېره بېړه - تلوار). (نو پرښتو به په تمسخر سره ورته ویل:) مه تښتئ او بېرته لاړ شئ هغه ځای ته چې ښه ژوند درکړی شوی وو تاسې ته په هغه کې، او کورونو خپلو ته، ښايي چې له تاسې نه پوښتنه وکړي شي.

تفسیر: یعنې کله چې کافران او مشرکان د الله تعالی له عذاب سره مخامخ شول؛ نو ویې غوښتل چې له هغه ځایه و تښتي، او په تښتنه سره ځان ته نجات حاصل کړي، په دغه وخت کې دوی ته وویل شول چې: چېرې تښتئ؟ ودرېږئ او په همغه لوري بېرته لاړ شئ چې هلته مو عیش او عشرت کاوه، او ډېر زیات د تنعم اسباب مو راجمع کړي وو، ښايي چې هلته څوک له تاسې څخه پوښتنه وکړي.

یا دا چې تاسې خو داسې لوی سړي وئ، چې په هر ځای کې به ستاسې عزت او احترام کېده، اوس هم هلته لاړ شئ، هیڅ د تښتې ضرورت نشته، خو خلق په خپلو مهماتو کې له تاسې سره خبرې اترې او مشورې وکړي، دغه ټولې خبرې د تېکم په توګه ویلې شوي دي.

قَالُوا يَوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَمَا زِلْتَ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿٢٣﴾

وبه وايي: ای هلاکته ځمونږ (را حاضر شه! دغه دې وخت دی) بېشکه مونږ وو ظالمان. پس تل به وي دغه بلنه د دوی (هلاکت لره)، تر هغو پورې چې وبه ګرځول مونږ دوی رېږل شوي، مړه یخ پراته.

تفسير: يعنی کله چې عذاب یې په خپلو سترگو ولید؛ نو هلته یې په خپلو جرمونو اعتراف وکړ، او درگړده به یې داسې جغې وهلې؛ چې بېشکه مونږ ظالمان او مجرمان یو، لیکن اوس د دوی دغه افسوس او حسرت څه په کار راځي؟

دا د توبې د قبول وخت نه وو، د دې وخت اعتراف او ندامت بېکاره وو، او بالاخر په دې ډول سره ختم کړی شو، لکه چې شین کنیت (فصل) یو دم ورپېلی شي، او درمند شي، یا په اور کې د سوځېدلو لږگیو د ايری د ډیري په شان پاتې کیږي (العیاذ بالله).

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِيَعِينَا ۝١٩

او نه دي پیدا کړي مونږ اسمان او ځمکه او نه هر هغه څه چې په منځ د دوی کې دي په داسې حال کې چې لوبې کوونکي وو مونږ (او هیڅ یوه ګټه «فائده» د دوی په پیدایښت باندې مرتبه نه وي).

تفسير: يعنی چې په کې کوم «معتد به» حکمت او صحيح غرض نه وي، نو ځکه عقلمن ته ښايي چې د عالم د خلقت په غرض او غايه وپوهیږي، او دنیا تش د لوبې او تماشا ځای ونه ګڼي، او له انجام څخه غافل نشي، بلکه ښه وپوهیږي چې دنیا د آخرت لپاره پیدا کړی شوې ده، او د هر نېک او بد عمل جزاء او سزا رسېدل، او د ذرې ذرې حساب کېدل یوه حقه او ضروري خبره ده.

لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهُمْ آلَاتٍ لَّأَتَّخِذْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فاعِلِينَ ۝٢٠ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ۝٢١

او که اراده کړې وی مونږ چې ونیسو مونږ لهو (اسباب د شغل لکه ښځه او ولد)؛ نو خامخا نیولی به وو مونږ هغه لهو له طرفه خپله که وی مونږ کوونکي د دې کار. بلکه ویشتل کوو مونږ په حق سره په باطل باندې بیا (دغه حق) سر ماتوي د هغه (باطل) او محو کوي یې، پس ناڅاپه دا باطل هلاک (او ورک) کیږي، او تاسې ته اور، افسوس، عذاب، خرابي ده (ای کفارو!) له هغه څه څخه چې ثابتوي تاسې (په هغه سره الله ته ښځه، ولد).

تفسير: يعنی که بالفرض داسې لهو او لعب کار ځمونږ له شانه سره لایق هم وی، او مونږ داسې اراده هم کړې وی، چې همداسې کومې مشغلې او لوبې او تماشي جوړې کړو؛ نو دغه کار به مونږ بالذات پخپله او په خپل قدرت کړی وی، او ستاسې مجازات او مکافات کولو او نیولو او خوشې کولو ته به له سره هیڅ یو ضرورت نه وو پاتې، لیکن حقیقت دا دی چې دنیا محض لوبې او تماشا نه ده، بلکه د سعي او عمل او مبارزې میدان دی، دلته د حق او باطل مقابله کیږي، حق یرغل کوي او د باطل سر ماتوي، له دې څخه تاسې د خپل شرک او ناپوهۍ په پای (آخر) او انجام وپوهیږئ، کله چې د حق او صداقت گولۍ او مردکی په پوره قوت په تاسې ولویږي؛ هلته به څرنگه خرابي او بربادي ستاسې په برخه شي؟ او بل کوم یو طاقت به تاسې ته نجات درکړی شي؟

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَئِيسَتُكُفْرُوكُمْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ۝٢٢ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْترُونَ ۝٢٣

او خاص ده لره دي هر هغه څوک چې په اسمانونو کې او په ځمکه کې دي (د پیدایښت، ملکیت، او بندګۍ له مخې)، او هغه (پرېښتې) چې ده څخه دی؛ لږ څه تکبر، غرور او لويي نه کوي دوی له عبادت د ده (الله)، او نه ستومانه کیږي (له عبادت یې یوه شېبه «لحظه» هم). تسبیح وایي په شپه او ورځ کې، نه سست (او ضعیف) کیږي.

تفسير: يعنې پرېستې سره له دې چې د الله تعالى د دربار له مقربانو څخه دي، لږ څه تكبر، غرور او لويي نه كوي، او د خپل الله تعالى بندگي او غلامي د خپل ځان لپاره عزت او فخر گڼي، او د عبوديت د وظيفو په اداء كې لگيا او سپري، او له سره په كې نه ستړي كيږي، او نه ترې په تنگ كيږي، بلكه همدغه ذكر او تسبيح د دوی روحاني غذا ده، څرنگه چې مونږ تل خپله ساه او نفس بنكته او پورته كوو، او ورسره په نورو كارونو كې هم مشغوليږو؛ د پرېستو د تسبيح او ذكر كيفيت همدغسې وگڼئ! پرېسته پر هر كار چې مأموره شي، او په هر يوه خدمت كې چې بوخته او لگيا وي؛ يوه شېبه (لحظه) هم د الله تعالى له ذكره نه غافلېږي.

أَمَّا اخَذُوا إِلَهًا مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢٦﴾

آيا نېولي دي دوی نور معبودان له ځمكې څخه (يا په ځمكه كې) چې دوی به هم ژوندي كوي مري (بلكه نشي ژوندي كولی).

تفسير: يعنې اسماني پرېستې خو له سره د الله تعالى له بندگي څخه نه زړه تنگي او نه ستومانه كيږي، بلكه د ده په ياد او بندگي كې مشغولي وي، بيا آيا په ځمكه كې څه داسې موجودات شته چې هغوی د الله تعالى په مقابل كې معبود وگرځولی شي؟ او كله چې پاك الله د دوی عابدان په خپل عذاب كې هلاك كړي؛ آيا دوی يې بېرته ژوندي كولی شي؟ يا له هلاك څخه ورته نجات ورکولی شي؟ له سره يې نشي كولی.

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا

که چېرې وی په دغه اسمان او ځمکه کې نور معبودان (حاکمان) بې له الله څخه؛ نو خامخا وران شوي به وو دواړه (عادتاً د دوی د اختلاف په سبب).

تفسير: دغه د آله وو او د تعدد پر ابطال نهايت پوخ او واضح دليل دی، چې عظيم الشأن قرآن هغه په خپل مخصوص اسلوب سره وړاندې کړی دی، ښه پام وکړئ! چې عبادت د کامل تذلل نوم دی، او کامل تذلل صرف د هم هغه کامل لوی ذات په مخکې اختياراواه شي چې په خپل ذات او صفاتو کې له هر حیثه او هر جهته کامل وي، چې همدغه ته مونږ (الله جل جلاله) وايو.

فَسُبْحَنَّ اللَّهَ رَبَّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٧﴾

نو پاک دی الله چې رب د عرش دی له هغو (ناکارو خبرو او شيانو) چې دوی يې منسوبوي ورته.

تفسير: چې د لوی عرش يواځې مالک او څښتن الله تعالى دی، د ده په ملک او باچايي کې له سره کلون ځای نه لري، دی خپلواک باچا دی، كله چې دوه واکدار باچايان په يوه اقليم کې نشي ځاييدلی چې د هغو واکداري هم يواځې مجازي ده؛ نو دوه کل مختاره او مطلق قادر آله به څرنگه په يوه سلطنت کې شريک کېدی شي.

لَا يَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴿٢٨﴾

نه پوښتېدلی كيږي (الله) له هغو (شيانو) چې کوي يې (ځکه چې الوهيت يواځې د ده صفت دی)، او دوی پوښتېدلی كيږي (د دوی له افعالو، احوالو او اقوالو، ځکه چې دوی مخلوق او مملوک دي).

تفسير: يعنې الله تعالى د هغه لوی ذات نوم دی، چې مطلق قادر او کل مختار دی (او ټول کارونه یې صواب او له حکمته ډک دي)، د ده د قدرت او مشیت مخه نیول لاڅه چې تشه پوښتنه ترې هم څوک نشي کولی، چې مثلاً هغه فلانی کار دې ولې داسې وکړ؟ مګر پاک الله حق لري، او ده لره ښايي چې هر هغه څوک چې اراده یې وشي؛ مؤاخذه یې کړي، او ترې لازمي پوښتنې وکړي.

أَوَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ

آیا نیولي دي (دغو مشرکانو) بې له دغه الله څخه نور معبودان؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) چې راوړئ سند خپل (د شرک په دغه دعوی کې).

تفسير: له دې نه پخوا پر توحيد عقلي دليل قائم کړ شو، اوس له مشرکانو څخه د دوی د شرک د دعوی په خصوص د صحيح دليل غوښتنه کېږي، يعنې بې له الله تعالى څخه د هغو معبودانو تجويز چې تاسې کړي دي؛ د دوی د اثبات لپاره که کوم عقلي يا نقلي دليل لرئ؛ هغه راوړاندې کړئ! ښکاره ده چې له هغوی سره پرته له اوهامو او ګمانونو او د پلرونو او نيکونو له غلطو او پندو تقليدونو څخه بل هيڅ شی نه وو، د شرک په دعوی کې يې نه کوم عقلي او نه کوم نقلي دليل وړاندې کړی شو.

هَذَا ذِكْرٌ مِّنْ مَّعَىٰ وَذِكْرُ مَن قَبْلِي ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٢٠﴾

دغه (قرآن) دی بیان د هغه چا چې له ما سره دي (له محمدي امت څخه) او بیان د هغه چا دی چې پخوا له ما تېر شوي دي، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږي په حقه خبره (چې توحيد او قرآن دی)، پس دوی مخ ګرځوونکي دي (له توحيد یا ستا له رسالت څخه).

تفسير: يعنې ځما د امت او د پخوانيو موحدينو ټولو همدا يوه خبره ده، چې له الله تعالى څخه پرته چې (رب العرش) دی؛ بل الله نشته، چې د هغه عقلي دليل پخوا له دې نه بيان شو، که تاسې د دغې عقيدې له منلو څخه مخ اړوئ، او له دغې اسماني او اجتماعي عقيدې څخه پرته کوم بل دليل لرئ؛ نو هغه راوړاندې کړئ، ځما دعوی دا ده چې دغه محمدي امت او نور پخواني امتونه د دې کتاب قرآنکريم او د پخوانيو امتونو اسماني کتابونه (تورات، انجيل، او نور) سره ټول د توحيد په دې دعوی کې سره متفق دي، لکه چې نن هم له هغو زياتو تحريفاتو سره که پخواني اسماني کتابونه ولټوئ؛ نو په هغو کې د توحيد اعلان او د شرک ترديد په صاف او ښکاره ډول سره مومي، مګر دغه جاهلان په دغو خبرو څه پوهیږي، که پوهېدلئ؛ نو د حقې خبرې د اورېدلو په مقابل کې به يې دغسې د انکار او اعراض وضعيت نه غوره کاوه.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢١﴾

او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا څخه هيڅ رسول مګر چې وحي به کوله مونږ هغه ته (داسې) چې بېشکه شان دا دی چې نشته بر حق معبود مګر زه يم (يواځې)؛ نو بندګي کوئ ځما.

تفسير: يعنې ټولو انبياوو او مرسلانو عليهم السلام د توحيد په دې عقیده اجماع کړې ده، هيڅ يوه نبي عليه السلام په هيڅ يو وخت کې يو حرف هم د توحيد په خلاف نه دی ویلی، او دوی تل همدا سې تلقين کاوه، چې د يوه الله تعالى له عبادت نه پرته د بل هيچا عبادت مه کوئ! ځکه چې هيڅوک بې د الله تعالى څخه د عبادت مستحق نه دي، نو په هم هغه شان چې له عقلي او فطري دلائلو څخه د توحيد ثبوت او تحصيل او د شرک ترديد کېږي؛ همدا سې په نقلي حيثيت هم د انبياوو عليهم السلام اجماع د توحيد د دعوی په حقانيت باندې قطعي دليل دی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ

او وایې دغه (منکران): نیولی دی رحمان ولد، پاک دی دغه (الله له ولد څخه).

تفسیر: د عربو ځینو قبیلو ملائکو ته د الله تعالی لونیې ویلې، نو یې و بنودل چې د الله تعالی له لورې شان سره لایق نه دي چې لونیې یا ځامن ولري، نو په دې آیت سره د نصرانیانو د دې عقیدې تردید هم وشو، چې مسیح علیه السلام ته ابن الله وایي، او د یهودانو د هغې فرقې تردید هم وشو؛ چې عزیز علیه السلام ته د الله ځوی وایي.

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ ﴿۳۱﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِ رَبِّهِمْ يَعْمَلُونَ ﴿۳۲﴾

بلکه (دوی) بندګان (د الله) دي مکرم مقرب معزز (د الله په دربار کې په عزت سره). چې نشي پرمې کېدی دوی له دغه (الله) څخه په خبره سره، او دوی خاص په حکم د الله عمل کوي.

تفسیر: یعنې هغو مکرمو محترمو ذواتو ته چې تاسې د الله تعالی اولاد وایي؛ هغه یې له سره اولاد نه دي، بلکه د هغه معزز بندګان دي، او د دوی له انتهایي اعزاز او تقرب سره سره د دوی د ادب او اطاعت حال دا دی چې د الله تعالی له رضاء او خوښې نه پرته د هغه په حضور کې له سره خوله نشي بېرته کولی، او نه یې د الله تعالی له حکم او اجازې څخه کوم کار کولی شي، ګواکې د عبودیت او بندګۍ کمال د دوی د امتیاز طغرا او څرګنده نښه ده.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

معلوم دي الله ته هغه څه چې وړاندې د دوی دي، او هغه څه چې وروسته د دوی دي.

تفسیر: د الله تعالی علم د دوی په ټولو ظاهري او باطني احوالو محیط دی، د دوی هیڅ یو حرکت او هیڅ یو قول او هیڅ یو فعل له ده څخه پټ نه دی، لکه هغه مقرب بندګان چې په دې حقیقت پوهیدلي دي، تل خپلو احوالو ته ګوري، او څارنه (حفاظت) یې کوي، چې په هیڅ یو حالت کې د الله تعالی د رضا څخه مخالف څه ونه کړي.

وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ

او نه کوي شفاعت دوی (نشي کولی د هیچا) مګر لپاره د هغه چا چې راضي وي (ترې الله).

تفسیر: یعنې دوی یې د الله تعالی د رضا معلومولو څخه د هیچا شفاعت نه کوي، کله چې له موحدو مؤمنانو څخه پاک الله تعالی خوښ او راضي وي؛ نو ځکه د دوی په حق کې په دنیا او عقبی کې استغفار د الله تعالی د پرښتو وظیفه ده.

وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿۳۳﴾

او دوی له هیبت د الله څخه ویریدونکي دي.

تفسیر: بیا نو دوی ته څرنگه معبود ویلی شي؟ کله چې هغوی معبودان نه دي؛ نو د الله تعالی ځامن او لونیې هم له سره کېدی نشي، ځکه چې صحیح اولاد د والدینو له جنس څخه وي.

وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَقَدْ لَكَ نَجْرِي الْظَلِيمِ ﴿۳۴﴾

او هر څوک چې ووايي له دغو (ملائکو څخه چې) بېشکه زه معبود یم یې له الله څخه؛ پس دغه (ویونکي چې دي) جزا به ورکوو مونږ ده ته دوزخ، همداسې (لکه چې دغو د الوهیت مدعیانو ته سزا ورکوو)؛ جزاء ورکوو ظالمانو ته (چې د غیر الله عبادت کوي).

تفسير: يعنې هغه چې تاسې يې د الله تعالى اولاد يا آلهه بولئ، كه هغوى (معاذ الله) په خپله په فرض محال د داسې خبرې ادعاء وكړي؛ نو هغوى به هم په هغه دوزخ كې وغورځول شي، چې د نورو له حده تېرېدونكو ظالمانو د سزا لپاره مخصوص او معين دى، څمونږ له لا محدود اقتدار او جبروت څخه هغوى هم بل چېرې نشي تلئ، نو بيا څنگه الله كېدى شي؟!.

اَوَلَمْ يَرِ الْذِّينَ كَفَرُوا اَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا

آيا نه دي ليدلي (نه دي خبر) هغه كسان چې كافران شوي دي چې بېشكه اسمانونه او ځمكې وو دواړه سره نښتي (ضم پيوسته په اول كې)؛ پس بېل كړل مونږ دوى دواړه.

تفسير: د (رتق) اصلي معنى پيوست، نښتل او يو په بل كې سره ننوتل دي، په ابتداء كې ځمكه او اسمان دواړه گډېد، خلط ملط وو، بيا الله جل جلاله په خپل قدرت دوى دواړه سره جدا كړل، له دغه بېلوالي او جداوالي څخه وروسته د دوى دواړو طبقات سره بېل بېل او جدا شول، سره له دې بيا هم هر يو بند وو، نه له اسمان څخه باران وړېده، او نه له ځمكې څخه شى زرغونېده، بالاخره الله تعالى د انساني نوعې د گټو او ښېگڼو (فائدو) لپاره د دغو دواړو خولې پرانستلې، له پاسه د وړېځو د اوبو ورځونه پرانستل شول، او له لاندې د ځمكې مسامونه (سوري) خلاص شول، چې د هغو په اثر په ځمكه كې سيندونه، ويالې، لښتي او چينې وبهېدلې، او راز راز شينكي، كښتونه، فصلونه، بوټي، ونې، مېوې، دانې، څرځايونه، معدنونه او نور راووتل، او اسمان يې په بې شمارو ستورو سره ښايسته كړ، چې د دوى د هر يوه لپاره يې جدا ځاى او د تگ لاره او مدار مقرر كړ.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ اَفَلَا يُؤْمِنُونَ

او پيدا كړي دي مونږ له اوبو څخه هر شى ژوندى، نو آيا ايمان نه راوړي دوى.

تفسير: يعنې عموماً ژوندي موجودات چې ستاسې په نظر درځي؛ بالواسطه يا بلاواسطه د اوبو څخه جوړ شوي دي، او خاصاً اوبه د دوى د ژوندانه سبب او ماده ده، مگر هغه مخلوق له دې نه مستثنى دى چې د هغو په نسبت دا ثابته شي؛ چې د هغو په تخليق كې اوبه له سره دخل نه لري، خو بيا هم دا كليده په دې اعتبار چې زياتو لپاره حكم دكل وي، صادق ده.

وَجَعَلْنَا فِي الْاَرْضِ رَاسِيًا اَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سَبِيلاً لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ

او پيدا كړي دي مونږ په ځمكه باندې درانه محكم غرونه ولاړ (يا ټك وهلې دي مونږ په كې مېخونه) چې ونه خوځېږي دا ځمكه په دوى، او گډځولې دي مونږ په دغه (ځمكه او غرونو) كې ارتې لارې لپاره د دې چې دوى لاره ومومي (او بې له تكليف څخه خپل مقصود ته ورسېږي).

تفسير: د دې آيت تفسير د (النحل) په سورت كې تېر شوى دى، هلته دې وكتل شي!.

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا

او گډځولې دي مونږ اسمان چت ساتل شوى (له پرېوتلو).

تفسير: چې نه لويږي، نه په كې كوم سوري يا چاود ليدل كيږي، نه بدلېږي، او د شياطينو له استراق السمع څخه محفوظ دى، او سقف يې ځكه وويل چې: په ښكاره ډول په سترگو د چت په شان معلومېږي.

وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٦﴾

او دغه کفار له علائمو داسمانونو څخه مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: چې څرنگه مضبوط، محکم، وسیع او هسک (اوچت) دومره موده بې ستونو او پایو ولاړ دی، او په رنگ او روغن او ښکلا کې یې بیخي تغیر نه دی راغلی، او په کې لمر، سپوږمۍ، ستوري او داسې نور ډېر عجائب او غرائب لیدل کېږي، چې هر یو یې بېل بېل د رب العزت په وجود او وحدانیت باندې دلالت کوي.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

او دغه (الله) هغه (مطلق قادر دی چې پخپل بالغه حکمت) یې پیدا کړې ده شپه (د ارامتیا لپاره)، او ورځ (د کار لپاره)، او لمر (د رڼا لپاره)، او سپوږمۍ (د روښانتیا لپاره).

تفسير: دا د هم هغو اسماني علائمو او نښو لږ څه توضیح ده.

كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٧﴾

دغه هر یو له دغو (لمر، قمر، او ستورو څخه) په فلک کې حرکت کوي، او ګرځي (لکه لامبوزن په اوبو کې په لامبو وهلو سره).

تفسير: یعنی لمر، سپوږمۍ بلکه ټول ستوري په خپل مدار باندې برابر ګرځي او چورلي، د ﴿يَسْبَحُونَ﴾ له لفظ څخه ظاهر دا معلومېږي چې دا سیارې د الله تعالی په حکم بالذات په خپله ګرځي (والله تعالی أعلم).

وَمَا جَعَلْنَا الْبَشَرَ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٨﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

او نه دي ګرځولي مونږ هیڅ یوه انسان ته پخوا له تانه (ای محمده!) تل ژوندي پاتې کېدل (په دنیا کې)، آیا پس که ته مړ شې پس دوی به تل پاتې کېدونکي وي (په دنیا کې؟ بلکه داسې نه ده). هر یو نفس ځکونکی د مرګ دی (یعنې مري).

تفسير: یعنی هم هغسې چې د پورتنیو ذکر شوو مخلوقاتو وجود د الله تعالی پر امر ایجاد شوی دی، د ټولو انسانانو ژوندون هم د هغه له ورکړې څخه دی، هر وخت چې وغواړي؛ دغه خپله ورکړه له دوی نه بېرته اخلي، مړینه هر چا ته دا خبره ثابتوي چې د ده هستي او وجود د ده په لاس او واک کې نه دی، او د ده ژوند د څو ورځو د پسرلي رونق او ننداره ده، چې پای (آخر) ته رسیږي او ختمیږي.

وَنَبَلِّغُكُمْ بِالْشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً

او ازمايو مونږ تاسې (په دنیا کې) په شر، بدۍ، او په خیر، نېکۍ سره په ازموینه.

تفسير: یعنی الله تعالی په دنیا کې په سختۍ، نرمۍ، روغتیا، ناروغتیا، تنګسه، اړتیا (احتیاج)، مصیبت، عیش، عشرت او نورو مختلفو احوالو تاسې ازمايي، څو ستاسې کره او کوټه، سره او ناسره، ښه او خراب د یو بل سره جدا او نورو ته هم د سر په سترګو ورمعلوم کړي، او ښه څرګنده (ښکاره) شي چې کوم یو په سختۍ صبر کوي؟ او کوم یو په نعمتونو شکر کوي؟ او څومره خلق د مایوسۍ، شکوه، شکایت او د ناشکری په مرض اخته او مبتلا دي.

وَالَّذِينَ نُنَاجِيهِمْ

او خاص مونږ ته به راوستلی شی (د جزا لپاره).

تفسیر: هلته به ستاسې د صبر او شکر او د هر نېک او بد عمل ثمره او نتیجه ولیدلی شي.

وَإِذَا رَأَوْا تِلْكَ الْآيَاتِ كُفِرُوا وَلَئِنْ يَتَخَذُوا وَاعِدًا غَيْرَ الْوَاعِدِ يَزِيدُوا كُفْرَهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

او کله چې وويني تا هغه کسان چې کافران شوي دي؛ نو نه نيسي دوی تا مگر مسخره کړی شوی، (او وايي پخپلو منځونو کې): آیا دا همغه څوک دی چې یادوي (په بدۍ او سپکه) معبودان ستاسې، حال دا چې دغه کفار په یادولو د رحمان (په وحدانیت یا د خلقو په ارشاد) هم دوی کافران دي.

تفسیر: یعنې د خاتمې او انجام څخه بیخي بې فکره شوي دي، او دغه خلق په محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ټوکې او مسخرې کوي، او د استهزاء او تحقیر په لهجه داسې وايي: «أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ الْهَتَكُمُ؟» «آیا دا هم هغه سپری دی چې ستاسې معبودان په بدۍ یادوي؟»، دوی پخپله په دې نه شرمېږي چې پخپله د حقيقي معبود له پاک نوم او د «رحمان» له مقدس اسم څخه بد وړي؟ او د پاک الله تعالی له رښتینو کتابونو څخه منکر دي، او د باطلو معبودانو د بدۍ له اورېدلو څخه خفه کېږي، نو په دې صورت کې د دوی حالت د تعجب او خندا وړ (لایق) دی، که د مقابلي ډلې؟.

خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُورِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ

پیدا کړی شوی دی انسان له تلوار (بې صبرۍ)، ژر به وښیم تاسې ته آیات خپل (موعود عذاب)، پس تلوار مه کوئ تاسې (په راتللو د عذاب).

تفسیر: ښايي د کفارو دغه د بې عقلۍ او ناپوهۍ اوضاع او دغه د تمسخر او استهزاء له لیدلو څخه د ځينو په زړونو کې به دغه خبره تېره شوي وي: که په دغو بې حیاوو سم سمدلاسه عذاب مسلط شوی وي؛ نو ډېر به ښه وي، او پخپله کفارو هم د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چې: «هله ژر شی، او هغه موعوده عذاب راباندې نازل کړئ! چې مونږ د هغه وړ (لایق) او مستحق یو»، دلته دغو دواړو ته دغه خبره ښوولې شوې ده، چې انسان ډېر عجلت خوښوونکی دی، ګواکې د ده په خاوره او طبیعت کې بېړه او تلوار خلط او ګلې دی، ښايي چې دوی لږ څه صبر ځنډ (ایسارتیا) وکړي، ژر به زه خپل د قهر او انتقام نښې تاسې ته دروښیم.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ

او وايي (دا کفار): کله به وي دغه وعده (د راتلو د عذاب یا قیامت) که چېرې یی تاسې صادقان رښتیني (په خپله دغه وینا کې)؟.

تفسیر: یعنې تل ته وايي چې قیامت راتلونکی دی، او ټول کفار به د تل لپاره په دوزخ کې سوځي، آخر دغه وعده به کله پوره کېږي؟ که دغه خبرې ټولې رښتیا وي؛ نو ولې همدا اوس قیامت او دوزخ نه راحضروئ (الله تعالی وايي):

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُونُونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾

که بوهیدلي وی هغه کسان چې کافران شوي دي هغه وخت چې نه به شي منع کولی له مخونو خپلو اور (د دوزخ)، او نه له شاګانو خپلو (ځکه چې اور به ترې چاپېر وي)، او نه به له دوی سره مرسته وکړی شي (د عذاب په منع کولو کې، نو نه به کافران کېدل). بلکه رابه شي دوی ته (دغه قیامت) ناڅاپه (بې له مقدمې)، پس حیران به کړي (هغه) پس طاقت به نه لري دوی د لرې کولو د قیامت، او نه به دوی ته مهلت ورکولی شي (د توبې او عذر).

تفسیر: یعنې که دوی ته حقیقت څرګند (ښکاره) شي، او د هغه هیبتناک ساعت په کیفیت او نوعیت په ښه ډول سره ځان خبر او پوه کړي؛ نو بیا به له سره داسې غوښتنې ونه کړي.

دغه ټول بې ځایه اعتراضونه د بې فکری او ناپوهۍ لامله د دوی په ذهنونو کې پیدا شوي، کله چې له هغه ویروونکي وخت سره مخامخ شي، او د دوی له چار چاپېره د دوزخ اور داسې احاطه وکړي، چې له هېڅ لوري به د هغه دفع نشي کولی، او نه به څوک ورسره مرسته کولی شي، نه به مهلت ورکولی شي، او نه به اوس لا له پخوا څخه د هغې ورځې د کامل شان او کیفیت اندازه او اټکل کولی شي؛ نو د دغه هولناک حالت په ناڅاپي لیدلو سره به د دوی حواس خراب شي، بیا به دا ور معلومه شي، کوم شي پورې چې مونږ خنډل، او باور مو پرې نه کاوه؛ هغه یو ثابت حقیقت وو.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَأُ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقیق مسخرې شوي دي په رسولانو پخوا له تا، پس احاطه وکړله په هغو کسانو چې مسخرې یې کولې له پخوانیو امتونو نه (جزا) د هغه شي چې وو دوی چې په هغه سره به یې مسخرې کولې.

تفسیر: یعنې په هر هغه شي یې چې مسخرې کولې؛ د هم هغه په سزا کې سره اخته شول، او د هغې خدا او ملنډو مورد بېرته پخپله همدوی ورګرځېدل.

قُلْ مَنْ يَكْفُرْ بِاللَّيْلِ وَاللَّهِ مِنَ الرَّحْمَنِ

ووايه (ای محمده دوی ته) څوک ساتي تاسې د شپې او د ورځې له عذاب د رحمان څخه (که یې درپېښ کړي؟ هېڅوک نشته).

تفسیر: یعنې د «رحمان» له قهر او غوسې څخه ستاسې ساتونکی بل څوک دی، یواځې د هغه پراخه رحمت دی، چې په تاسې سمدلاسه عذاب نه مسلط کوي، لیکن د داسې رحمت والا، حلیم، متحمل او بردبار له قهر او غوسې څخه ډېره وېره په کار ده: «نعوذ بالله من غضب الحليم».

بَلْ هُم عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾

بلکه دوی له یاده د رب خپل (یا له قرآن څخه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: یعنې د «رحمان» د حفاظت احساس او اعتراف له هغو سره نشته، او عیش، عشرت، چر چې، امنیت، آرامتیا او د تنعم ژوندون دوی د الله تعالی له یاده بیخي غافل کړي دي، نو ځکه کله چې د هغه له طرفه دوی ته نصیحت کیږي؛ مخ ترې ګرځوي، او وایي چې دا ته څه وایي؟

أَمْلَهُمُ اللَّهُ تَنْعُهُمْ مِّنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٣٧﴾

آيا شته دوی لپاره نور معبودان چې ساتي دوی (له عذاب څخه) غیر له مونږ نه (بلکه نشته، بیا پخپله الله وایي): طاقت نه لري (دغه معبودان) د مرستې (مدد) د خپلو نفسونو، او نه دوی ځمونږ له (عذاب څخه) ساتل کيږي (یا ملګرتیا ورسره کولی شي).

تفسیر: یعنې آيا د خپلو فرضي معبودانو په نسبت خیال کوي چې هغوی د دوی حفاظت کوي، او پخپله موقع کې به دوی د الله تعالی له عذاب څخه وژغوري (بچ کړي)؟ نو د دغو خوارانو مرسته او حفاظت لا څه چې د خپل ځان حفاظت هم نشي کولی، که څوک هغوی ګوډ یا مات کړي، یا یو شی ترې واخلي؛ نو دومره قدرت او قوت نه لري، چې د خپل ځان مدافعه یا ساتنه وکړي، یا لږ څه لاس او پښې د هغو په مقابل کې وځوځوي، یا د خپلې ساتنې لپاره ځمونږ مرسته او ملګرتیا حاصله کړي:

بَلْ مَتَّعَاهُمْ آيَةً وَأَبَاءَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

(نه ده داسې لکه چې کفار عقیده کوي) بلکه نفع رسولې ده مونږ دغو کفارو او پلرونو د دوی ته (د ژوندانه په اسبابو سره) تر هغه پورې چې اوږده شوه په دوی باندې (موده د) عمر.

تفسیر: یعنې د «رحمان» ساتنه او حفاظت او د بتانو عجز او بېچارګي داسې شی نه دی، چې خلق پرې ونشي پوهېدلی، خبره دا ده چې دوی له ډېرو پېړیو راپه دېخوا د بې فکري ژوند تېر کړی دی، او د الله تعالی د عذاب صدمه یې هیڅ نه ده لیدلې، نو ځکه دوی مغرور شوي دي، او د غفلت په نشو کې مست او بیخوده پراته دي، او د الله تعالی له احکامو او د انبیاوو له پند څخه یې مخونه ګرځولي دي.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّ نَارَ الْأَرْضِ تَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٣٨﴾

آيا پس نه وينې (کفار) چې بېشکه مونږ راتګ او (قصد) کوو ځمکې (د کفارو) ته په داسې حال کې چې ګموو هغه له خنډو (غاړو) د دغې (ځمکې) نه له فتوحاتو وروسته، آيا پس کفار غالب دي (په مؤمنانو بلکه د اسلام په مقابل کې مغلوب دي).

تفسیر: یعنې اسلام مخ په خورېدو دی، او کفر ورځ په ورځ کمزوری کيږي، او ورو ورو ځمکه په کفارو تنګيږي، د دوی حکومتونه او ریاستونه به پرله پسې ماتيږي، او له منځه به ورکيږي، نو آيا د داسې ښکاره نښو، آثارو او قرائنو په لیدلو سره هم دوی خپل انجام ته نه ګوري، آيا له دغو مشاهداتو سره سره دوی دا امید لري چې په رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو باندې به مونږ غالب شو، که دوی د عبرت سترګې لري؛ نو پکار دي چې له عقل نه کار واخلي، او له قرائنو او احوالو څخه د مستقبل اټکل او اندازه ولګوي، آيا دوی ته دغه خبره نه ده معلومه چې د دوی د شاوخوا کلي د انبياء الله عليهم السلام د تکذیب او عداوت په سزا کې تباہ او وران شوي دي، او په پای (آخر) کې د الله تعالی حزب بريالی او کامیاب شوی دی، بیا د سید المرسلین او کاملو مؤمنانو په مقابل کې دوی څرنگه د خپل بري او غلبې توقع او هیله کولی شي؟ ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (۲۶ جزء د الأحقاف سورت (۴) رکوع (۲۷) آیت).

تنبیه: په همدې مضمون یو بل آیت هم د (رعد) د سورت په آخر کې تېر شوی دی، د هغه تفسیر دې ځمونږ په دغه مبارک تفسیر کې وکتلی شي.

قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصَّمَّ الدُّعَاءُ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿۳۵﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروم تاسې په وحی سره، او نه اوري کونې دعاء (بلنه) کله چې وویرولی شي (نو تاسې هم د کانه په شان حقه خبره نه اوری).

تفسیر: یعنې ځمونږ کار د الله تعالی له وحی سره سم نصیحت اورول او له خاتمې او انجام څخه خبرول دي، که په زړه کانه دغه غږ نه اوري؛ نو ځمونږ قصور نه دی، دوی به د خپل کونوالي نتیجه او بده اغېزه (اثر) په خپله وگالي (برداشت کړي).

وَلَيْنَ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يُبَيِّنُ لَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿۳۶﴾

او که ورسپړي دوی ته لږ څه تپ له عذابه د رب ستا؛ نو خامخا وایي (کفار) هر ورو: ای هلاکه ځمونږ (را حاضر شه دغه دې وخت دی)، بېشکه چې مونږ وو (پخوا له دغه عذاب څخه) ظالمان (په کفر سره).

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ ﴿۳۷﴾

او کېږدو تلې د انصاف لپاره د (اهل د) ورځې د قیامت، پس ظلم به ونه کړی شي په هیڅ نفس د هیڅ شي (هیڅ)، او که وي (دغه عمل) په قدر د یوې دانې شپږم، اوری؛ نو رابه وړو دغه (دانه)، او بس یو مونږ حساب کوونکي (یا ساتونکي د بندگانو د اعمالو).

تفسیر: یعنې د اوری د دانې په اندازه چې د چا عمل وي؛ هغه به هم په میزان کې تلل کيږي، او هغه به هیڅ ضایع نشي، نه به په چا ظلم او تېری کيږي، او د ذرې ذرې حساب به کيږي، او زمونږ حساب به داسې وروستی او فیصله کوونکي وي چې وروسته به نه بل حسابوي، او نه به مونږ ددغو مخلوقاتو د اعمالو د محاسبې لپاره کوم مرستیال ته ضرورت لرو.

تنبيه: موازين د میزان جمع ده، ښایي چې هلته به ډېرې تلې وي، یا ممکن دي چې یوه وي مگر د مختلفو اعمالو او اعمالو په اعتبار به متعددي درولې شوې وي، و الله تعالی أعلم، د اعمالو د وزن او د میزان په متعلق پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت کې خبرې شوي دي؛ هلته دې وکتل شي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ﴿۳۸﴾

او هر ورو په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی او هارون ته فرقان (د حق او باطل بېلوونکی کتاب) او رڼا (چې حق پرې له باطل څخه پېژندل کيږي) او نصیحت لپاره د پرهېزگارانو.

تفسیر: یعنې تورات شریف د موسی علیه السلام په زمانه کې د حق او باطل، هدایت او ضلالت، حرامو او حلالو او نورو مسائلو فیصله کوونکي او د جهل او غفلت د تیارو رڼا کوونکي او له الله تعالی څخه د ویریدونکو لپاره پند ورکوونکي کتاب وو.

الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٥﴾

(متقيان) هغه کسان (دي) چې ويرېږي له رب خپل په غيب سره، او دوی (تل) له قيامت څخه ويريدونکي دي.

تفسير: د قيامت خطر هم ځکه دوی په خپلو زړونو کې لري چې د دوی په زړونو کې د الله تعالی وېره ده، او تل په دغه اندېښنه او سودا کې وي چې هلته به څه راپېښېږي؟ نه چې (العیاذ بالله) د الله تعالی د قهر او عذاب وړ (لايق) وگرځو، ښکاره ده چې همداسې خلق د نصیحت څخه ګټه (فائده) اخیستلی شي.

وَهَذَا ذِكْرُ مُبَارَكٍ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ۚ

او دا (قرآن) نصیحت دی مبارک چې نازل کړی (لېږلی دی) مونږ هغه (په محمد باندې)، آیا پس تاسې له دې نه انکار کوونکي یئ.

تفسير: یعنې دغه قرآن چې ستاسې په مخکې دی، د نصیحت داسې یو کتاب دی چې د ده لوی ارزښت (قیمت) زیاته ګټه او خیر د تورات په نسبت ښه څرګند او ښکاره دی، آیا له داسې یو واضح او روښان کتاب څخه تاسې منکرېږئ، چې له سره په کې د انکار او تردّد ځای نشته؟.

وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ

او خامخا په تحقیق ورکړې وه مونږ ابراهیم ته نېکه حقه لاره د ده (په عقائدو او اعمالو کې) پخوا له (نبوت یا پخوا له موسی یا پخوا له محمد څخه).

تفسير: یعنې د محمد صلی الله علیه وسلم، او موسی او هارون علیهما السلام څخه مو پخوا ابراهیم علیه السلام ته د ده د اعلی قابلیت او شان سره مناسب رشد او هدایت ورکړی وو، بلکه له ځلمیتوب څخه پخوا لا په کوچنیتوب (ماشوم والي) کې مو هغه په داسې سمه لار برابر کړی وو چې د داسې اولوالعزمو انبیاءو له شان سره وړ او مناسبه وه.

وَكُنَّا بِهِ عَلِيمِينَ ﴿٥٦﴾

او وو مونږ په ده باندې پوه (چې ابراهیم د رشد له خاوندانو څخه دی).

تفسير: یعنې د ده په استعداد، اهلیت، عملي او عملي کمالاتو مونږ پوره پوه او خبر وو، نو ځکه مو هغه رشد او هدایت ورکړ چې د ده له شان سره وړ او مناسب وو.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ هَٰذِهِ تَمَاتِيلُ أَلَيْسَ أَنْتُمْ لَهَا عِقْفُونَ ﴿٥٧﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته چې څه دي دغه بتان چې تاسې دوی ته ولاړ یئ په عبادت سره (لکه مجاوران).

تفسير: یعنې لږ څه خو د دوی اصلیت او حقیقت بیان کړئ! آخر په خپلو لاسونو د تیږو (ګټو) تورلي بتانو ته څنګه معبودان وایئ؟ او هغوی څرنگه ستاسې معبودان کېدی شي؟.

قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عِبْدِينَ ﴿۵۳﴾

نو وویل دوی چې: موندلي دي مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کوونکي (نو مونږ هم د هغو متابعت کوو).

تفسیر: یعنې د عقل او فطرت او د نقل کوم باوري شهادت څمونږ په تایید کې نشته، او نه دې وي، لیکن ډېر لوی دلیل د بت پرستی په صواب او حقانیت همدا دی چې: له پخوا راهیسې څمونږ پلرونه او نیکونه د دوی په عبادت کې بوخت او مشغول وو، بیا مونږ د هغو خپلو لویانو دود (رواج) او دستور او طریقه ولې پرېدو؟.

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَالْآبَاءُ كُفْرًا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۵۴﴾

وویل (ابراهیم) خامخا په تحقیق یی تاسې او پلرونه ستاسې (په سبب د بتانو) په ګمراهۍ ښکاره کې (هر عاقل ته).

تفسیر: یعنې په دغه دلیل سره ستاسې حقانیت او پوهه نه ثابتېږي، هو! دغه خبره ثابتېږي چې تاسې هم د خپلو پلرونو په شان ګمراهان او ناپوهان ناخبره یی! او د هغو په دغه پوند تقلید او بې ځایه متابعت تباہ او بربادېږئ.

قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِينَ ﴿۵۵﴾

نو وویل (قوم ابراهیم ته) آیا راغلی یې ته مونږ ته په حق سره (رښتیا خبرو سره)؟ او که یې ته له لوبو کوونکو څخه؟.

تفسیر: د ټول قوم له عقیدې څخه مخالف د ابراهیم علیه السلام د داسې سختې خبرې په اورېدلو سره د دوی په زړونو کې سخت خفګان او اضطراب پیدا شو، او ورته یې وویل چې: آیا په رښتیا سره ستا عقیده همداسې ده؟ یا ټوکې او مسخرې کوي؟.

قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿۵۶﴾

وویل (ابراهیم داسې نه ده چې زه ټوکې کوم، یا دا بتان رب ستاسې دی)، بلکه رب ستاسې رب د اسمانونو او (رب) د ځمکې دی هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي دا (اسمانونه او ځمکې او ما فیهما)، او زه په دغو (چې ومې ویل له توحید نه) له شاهدانو څخه یم.

تفسیر: یعنې ځما عقیده همدا ده، او په پوره یقین او بصیرت سره پرې شاهدي ورکوم، چې ځما او ستاسې رب هم هغه یو الله تعالی دی، چې اسمانونه او ځمکې یې پیدا کړي دي، او د هغوی او د نورو ټولو خپلو مخلوقاتو حفاظت او ساتنه کوي، او بل هیڅ شی د ده په الوهیت کې له سره نشي شریکېدی.

وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُولُوا مُدْرِيرِينَ ﴿۵۷﴾

او قسم دی په الله خامخا څه تدبیر او علاج به وکړم هر ورو (چې مات کړم) بتان ستاسې پس له هغه چې وګرځي تاسې شا کوونکي (بتانو ته مخ په مېله).

تفسير: دغه خبره يې لږه ورو وويله، چې ځينو يې واورېده او ډېرو له سره وانه وړېده، هغو چې دغه خبره واورېده؛ ورته يې دومره اهميت ور نه کړ، او داسې يې وگڼله چې د يوه ځلمي له لاسه به څه وشي؟ او دی به د ټول قوم معبودانو ته څه ضرر ورسولې شي؟

فَجَعَلَهُمْ جُودًا إِلَّا كِبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾

پس ويې گرځول دا بُتان ټوټې ټوټې مگر لوی د دې بُتانو (چې مات يې نه کړ، او تېر يې په اوږه ورته کېښود) لپاره د دې چې دوی هغه ته بېرته راشي (او ترې پوښتنه وکړي).

تفسير: څه مهال (وخت) چې دا خلق ټول له ښاره د باندې مېلې ته لاړل، نو ابراهيم عليه السلام بت خانې ته ورننوت، ټول بُتان يې سره مات گډوډ کړل، او يواځې هم هغه بُت يې روغ جوړ پرېښود؛ چې د نورو په نسبت د جُښې يا د تعظيم او تکریم په اعتبار د کفارو په گومان لوی وو، او په هغه تېر يې چې دغه بُتان مات کړي وو؛ هغه يې د هم هغه لوی بُت په اوږه باندې کېښود، څو چې خلق بېرته راشي، او دغه وضعيت وگوري نو په قدرتي ډول به د دوی په زړونو کې دغسې يو خيال پيدا شي چې دغه کار همدغه لوی بُت کړی دی، يا الزامًا ابراهيم عليه السلام ته رجوع وکړي.

(کفارو له مېلې نه د بېرته راگرځېدو او د خپلو بُتانو د کنډو کپړ کېدلو څخه وروسته):

قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَذَا بِالْهَتَّانِ إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾

وويل دوی: چا کړی دی دا کار په معبودانو ځمونږ، بېشکه چې دی خامخا له ظالمانو دی (په دې کار کې).

تفسير: يعنې دا د سپين سترگي او بې ادبي حرکت ځمونږ له معبودانو سره چا کړی دی؟ يقينًا هر چا چې دا کار کړی دی، هغه (أستغفر الله) لوی ظالم او غټ شرير دی، دا خبرې به هغو کسانو کړي وي چې د هغوی غوږونو ته د ﴿وَتَأْتُهُمُ الْكَيْدَ أَنْصَابُهُمْ﴾ غږ نه وي رسېدلی.

قَالُوا سُبْحَانَ قَتَّى بِئْسَ الْكُرْهُمُ يُقَالُ لَهُ إِبراهيمُ ﴿٦٠﴾

وويل (ځينو کفارو) چې اورېدلي وو مونږ له يوه ځلمي څخه چې يادول به يې دا بُتان (په بدې سره) چې ويلی شي ده ته ابراهيم.

تفسير: دا ويونکي به هغه کسان وي چې د ابراهيم عليه السلام ﴿وَتَأْتُهُمُ الْكَيْدَ أَنْصَابُهُمْ﴾ جمله يې اورېدلې وه، يعنې هم هغه يو ځلمی دی چې ځمونږ د معبودانو ذکر په بدې سره کوي، يقينًا دا کار به هم هغه کړی وي.

قَالُوا قَاتُوا بِهِ عَلَى عَيْنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾

وويل (نمرود او مشرانو يې) چې راوړلئ هغه (ابراهيم) په مخکې د سترگو د خلقو (چې ويې وينئ) ښايي چې دوی وويني (هغه، او په کولو د دې کار پرې شاهدي ورکړي).

تفسير: يعنې هغه راوړلئ! او د دغه عمومي مجمع په مخکې ترې اقرار واخلي، څو په دغه خبره ټول خلق خبر او دغه معامله ټولو ته څرگنده شي، او د ده وينا هر څوک واورې او پرې شاهدان شي، چې د هغې په مقابل کې د قوم له طرفه داسې يوه سزا ورته مقرر شي چې دی يې مستحق وي، دا خو د هغوی غرض وو، او د ابراهيم عليه السلام مقصد به

هم بنيابي همداشی وو، چې همداسې په يوه لويه مجمع کې ماته موقع راكړی شي خو زه په هغه کې مشركان پر او ملامت كړم، او د خلقو په وړاندې د حق او حقانيت د غلبې اظهار وكړی شم.

(نو كله چې ابراهيم عليه السلام يې راوست؛ دغه لاندینی پوښتنې يې ترې وكړې):

قَالُوا أَأَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا يَا إِبْرَاهِيمُ؟ ۳۲ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۳۳

وویل (بابليانو) آیا تا کړی دی دا کار په معبودانو ځمونږ ای ابراهيمه؟. وویل (ابراهيم): بلکه کړی دی دا کار مشر د دوی چې دا دی، نو پوښتنه وکړئ تاسې له دوی که وي دوی چې خبرې کوي (چې چا ټوټې ټوټې کړي یی؟).

تفسير: يعنې هيڅ ضرورت نشته، چې له ما څخه د دې خبرې پوښتنې وکړئ، بلکه داسې فرض کړئ چې دالوی غټ بُت چې روغ رمټ جوړ ولاړ دی، او د ماتولو آله هم ورسره شته، دا کار به همده کړی وي، او دا دی د بحث او تحقيق په وخت کې د الزام او پروالي په ډول زه دغسې دعوی کوم، چې دغه لوی بُت دا ټول کوچني (واړه) بُتان سره ګوډ مات کړي دي.

تنبيه: ځمونږ له دې تقرير څخه څرګنده شوه چې د ﴿بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا﴾ وينا د اخبار په ډول له واقعي مخالفه نه وه چې ورته حقيقتاً دروغ وویل شي، بلکه د دوی د تحقيق او تجهيل لپاره د يو فرضي احتمال په شان د دعوی په صورت د تعريض او الزام په ډول کلام شوی دی، لکه چې بالعموم په مباحثو او مناظرو کې همداسې واقع کېږي، نو دې ته مونږ دروغ نشو ویلی، هو! ظاهراً دروغو په صورت راښکاري، نو ځکه په ځينو احاديثو کې پرې د (کذب) د لفظ اطلاق صورتاً شوی دی، مفسرينو د دې په توجيه نور څه مجمل بيان هم کړی دی، مګر ځمونږ دغه تقرير ښه او زيات صاف او بې تکلفه او روايتونو ته ډېر نژدې ښکاري (والله تعالى أعلم).

فَرَجَعُوا إِلَىٰ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ ۳۴

پس رجوع وکړه (دغو کفارو په فکر کولو سره) نفسونو خپلو ته، نو وویل (ځينو ځينو نورو ته): بېشکه تاسو یی ظالمان.

تفسير: يعنې وپوهېدل چې د بېکاره تيږو (ګټو) د عبادت کولو څخه څه فائده حاصلېږي، يا به دا مطلب وي چې تاسې په خپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی، چې د ابراهيم عليه السلام د انذار اورېدلو سره سره بُت خانه مو هم هغسې خوشې پرانستلې پرېښوده، او ترې لاړئ، او د خپلو معبودانو د حفاظت او ساتنې هيڅ فکر او تدبير مو ونه کړو، کذا قال ابن كثير رحمه الله.

ثُمَّ نُسِئُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ

بيا نسکور کړل شول دوی پر سرونو خپلو (يعنې شرمنده شول، خو سره له هغه هم ابراهيم عليه السلام د مجادلې لپاره يې ملاوې وتړلې).

تفسير: يعنې له ډېره شرمه يې خپلې سترګې نشوې پورته کولې، او يو بل ته به يې له سره نشو کتلې، خو سره له هغه يې ابراهيم عليه السلام ته داسې وویل:

لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا هَؤُلَاءِ يَنتُقُونَ ﴿۹۹﴾

چې خامخا په تحقيق پوه يې ته چې نه دي دا بُتان (قابل د دې) چې وغږيږي (نو څرنگه مونږ ته له دوی څخه د سوال کولو امر کوي).

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ۖ أَفْ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۱۰۰﴾

نو وويل (ابراهيم عليه السلام) نو آيا پس تاسې عبادت کوئ بې له الله څخه د هغه شي چې نه نفع رسوي تاسې ته د هيڅ شي، او نه ضرر رسولی شي تاسې ته (د هيڅ شي). نو افسوس (او هلاکت) دی تاسې ته او هغه ته چې عبادت يې کوئ بې له الله، نو آيا نه لرئ تاسې دومره عقل هم (چې د خپلو افعالو په قباح او بدۍ وپوهيږي).

تفسير: يعنې تاسې ته ښايي چې له ډېره شرمه ومړئ، هغه بُت چې يو لفظ هم نشي ویلی او نه د کوم احتياج په وخت کې مو په کار راځي، او نه مو مدد کولی شي، او د يوې ذرې په اندازه نه څه نفع او نه څه ضرر دررسولی شي، او نه يې څه په واک او اختيار کې شته، هغو ته مو د ألوهيت درجه ورکړې ده، آيا په دومره غټه خبره هم نشئ پوهېدی؟

(کله چې نمروديان له مجادلې څخه عاجز شول، د ابراهيم عليه السلام په سوځولو پسې شول)

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فاعِلِينَ ﴿۱۰۱﴾

وويل (نمروديانو) وسوځوئ تاسې دغه (ابراهيم) او مرسته وکړئ تاسې د معبودانو خپلو که چېرې يې تاسې کوونکي (د دې مرستې خپلو بُتانو سره).

تفسير: يعنې په بحث او مناظره يې نشو پر کولی، اوس يواځې همدغه يو صورت پاتې دی، او هغه دا دی چې: مونږ له خپلو معبودانو سره چې نه يواځې ځمونږ سره بلکه له خپلو ځانونو سره هم مرسته نشي کولی؛ مرسته وکړو، او د دوی دښمن ته ډېره سخته سزا ورکړو، که مونږ داسې ونشو کړي؛ نو ځواکې هيڅ کار مو نه دی کړی.

لکه چې د دغې مشورې سره سم غوټه شوه چې ښايي ابراهيم عليه السلام په اور کې وسوځول شي، ځواکې څرنگه چې ابراهيم عليه السلام د بُتانو په ماتولو د دوی زړونه سوځولي وو، دوی هم د هغه په بدل کې دده د سوځولو تجويز غوره کړ، بالاخره دغه ځور ظالمان سره ټول شول، او په ډېر اهتمام او بې رحمۍ سره يې ابراهيم عليه السلام په ډېر لوی لمبې وهونکي او سخت سوځوونکي اور کې وغورځاوه.

(کله چې دوی ابراهيم په اور کې وغورځاوه؛ د الله تعالی له لوري داسې حکم وشو:)

قُلْنَا إِنَّا كُنَّا نُبَدِّدُكُمْ وَأَوَّلَ سَلَمًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿۱۰۲﴾

وويل مونږ: ای اوره! شه یخ او خاوند د سلامتیا پر ابراهيم باندې.

تفسير: يعنې اور ته تکويني حکم وشو، چې په ابراهيم عليه السلام یخ شه! مګر دومره یخ هم مه شه! چې له ډېرې یخۍ څه تکلیف ورته ورسېږي، بلکه داسې برابر او معتدله شه، چې د هغه ځان ښه په راحت شي.

تنبيه: د اور یخېدل پر ابراهيم عليه السلام باندې د ده معجزه وه، د معجزې حقيقت هم دا دی چې الله تعالى د خپل عادت پر خلاف عادي سبب له مسببه او مسبب له سبب څخه بېل کړي. دلته د احراق سبب (اور) موجود وو، مگر مسبب پرې مرتب نه شو.

وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٥٠﴾

او غوښتل (نمروډ) پر ابراهيم کيد (مکر د سوځولو)؛ نو وگرځول مونږ دوی سخت زیانکاران (چې پخپل فعل کې کامیاب نشول).

تفسیر: یعنې دوی د ابراهيم عليه السلام بد غوښتل، لیکن دوی په خپله په ناکامۍ، ذلت او زیان کې پرېوتل، د حق صداقت په ښکاره صورت څرګند شو، او د الله تعالى کلمه لوړه (اوچته) او غلیا وګرځېده.

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٥١﴾

او نجات مو ورکړ دغه (ابراهيم) ته او لوط ته (او بومو تلل دواړه، چې ځی له عراقه) ځمکې هغې ته چې برکت اچولی وو مونږ په هغې کې لپاره د خلقو (چې شام دی).

تفسیر: یعنې ابراهيم مو سره د لوط علیهما السلام صحیح او سالم روغ رمټ د شام ملک ته بوتلل، چې هلته ډېر ظاهري او باطني برکات د ودیعت په ډول ایښودل شوي دي.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۚ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٥٢﴾

او وموښل دغه (ابراهيم) ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب زیات (سربره د ځوی پر غوښتنې د انعام په ډول)، او دغه ټول ګرځولي دي مونږ نېکان (چې خلقو ته یې لارښوونه کوله).

تفسیر: په زور والی کې یې هلک غوښتی وو مونږ لمسی هم ورکړ یعنې یعقوب علیه السلام، او دا ټول یعنې ابراهيم، لوط، اسحاق، یعقوب علیهم السلام په اعلی درجه سره له نېکو بندگانو څخې دي، ځکه چې ګرد د الله تعالى انبیاء دي، او له انبیاءو څخه پورته بل څوک نېک او ښه کېدی نشي.

وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يُهْدُونَ بِأَمْرِنَا

او ګرځولي وو مونږ دوی (داسې) امامان چې سمه صافه لاره یې ښووله په حکم ځمونږ سره (خلقو ته).

وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فَعَلِ الْخَيْرَاتِ ۖ وَأَقَامِ الصَّلَاةَ وَآتِ الزَّكَاةَ

او وحی کړې وه مونږ دوی ته د کولو د خیراتونو (نېکو کارونو) او د قائمولو (سم اداء کولو) د لمانځه او د ورکولو د زکات.

تفسیر: یعنې هغوی ته مو وحی لېږلې وه، چې په هغې کې د دغو امور تأکید هم وو، څو نه یواځې دوی عاملان شي، بلکه نور خلق هم د هغو ښو اعمالو په کولو باندې وګماري، دغه د دوی علمي کمال شو.

وَكَاثِلُ الْعَامِدِينَ ﴿۴۲﴾

او وو دوی (ټول) خاص مونږ ته عبادت کوونکي.

تفسیر: یعنې شپه او ورځ به ځمونږ په بندګۍ او عبادت کې بوخت (مشغول) وو، بل کوم طرف ته به یې سترګې نه اړولې، دغه د دوی عملي کمال شو، نو تاسې ای عربو چې د ابراهیم علیه السلام اولاد یئ، او د هغه د متابعت دعوی کوئ، ولې د هغو د دې علمي او عملي کمالاتو متابعت نه کوئ، بلکه حقیقتاً یې تابعان شئ!.

وَلَوْ طَا أَتَيْنَهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبِيثَ إِثْمَهُمْ كَانُوا قَوْمًا سَوَاءً فَيَقِينُ ﴿۴۳﴾

او لوط ته ورکړی وو مونږ ده ته حکم (نبوت) او پوهه، او نجات ورکړی وو مونږ دغه (لوط) ته له (خلکو د) کلي هغه چې وو هغوی چې کول به یې عملونه خبیث ناپاکه، بېشکه چې هغوی وو قوم د بدۍ نافرمان.

تفسیر: له کلي څخه مراد «سدوم» او بلکه د هغه ملحقات دي، د دې ځای خلق په خلاف الفطرت کارونو مبتلا وو، د دوی قصه پخوا څو ځایه تېره شوې ده.

وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۴۴﴾

او داخل کړی وو مونږ دی په رحمت خپل کې، بېشکه دی له نېکانو څخه دی.

تفسیر: یعنې کله چې د لوط پر قوم باندې مو عذاب نازل کړ؛ نو لوط مو د خپلو ملګرو سره د خپلې مهربانۍ او رحمت په څادر کې پټ کړ، څو د نېکانو او بدانو عاقبت او انجام بېل بېل سره څرګند شي.

وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿۴۵﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا سَوَاءً فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۴۶﴾

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) نوح کله چې غږ یې وکړ (په ښېرا د قوم خپل) پخوا (له دغو مذکورو انبیاوو - یعنې پخوا له ابراهیم او لوط علیهما السلام څخه)، پس قبول کړ مونږ ده ته (سوال د ده)، نو نجات ورکړ مونږ ده ته او کورنۍ د ده ته له غمه لویه (چې د طوفان وېره او د کافرانو ضرر وو). او مرسته مو وکړه له ده سره (په انتقام اخیستو د ده) له قومه هغه چې نسبت د دروغو یې کړی وو آیتونو ځمونږ ته، بېشکه دوی وو قوم بد (ناکاره)؛ نو غرق کړل مونږ دوی ټول.

تفسیر: نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پورې خپل قوم وپوهاوه، او په دومره اوږده موده کې یې ډېرې سختې برداشت کړې، بالاخره په تنګ راغی، او داسې دعاء یې وکړه: ﴿أَيُّ مَقْلُوبٍ فَأَنْتَ صِرَ﴾ (۲۷ جزء، د القمر سورت (۱۰) آیت، (۱) رکوع)، او ﴿رَبِّ لَكَدَّرْتُ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ ذِكْرًا﴾ (۲۹ جزء د نوح د سورت (۲۶) آیت (۲) رکوع)، نو الله تعالی دغه دعاء قبوله کړه، او کفار یې په طوفان غرق کړل، او نوح علیه السلام یې د خپلو ملګرو سره د طوفان له هیڅه او د کفارو له ضرر رسولو څخه صحیح او سلامت وویست، دغه قصه په مفصل ډول پخوا تېره شوې ده.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَمَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحَكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ۖ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۚ وَكُلًّا آتَيْنَاهُمْ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ

او (ياد کړه ای محمده ! قصه د) داود او سليمان کله چې حکم کاوه هغو دواړو په (دعوی او نزاع د) کښت (فصل)، کله چې د شپې ګلوه شوې وه (بې له شپانه) په هغه (کښت) کې رڼه د (هغه) قوم، او وو مونږ حکم د دوی ته حاضر. پس ومو پوهوه په هغه (فتوی، فیصله) سليمان، او هر یو د دوی دواړو ته ورکړی وو مونږ حکم (نبوت) او پوهه.

تفسیر: داود علیه السلام د الله تعالی نبي وو، سليمان علیه السلام د ده ځوی او هم د پاک الله تعالی نبي وو، دغه پلار او ځوی ته الله تعالی پرته له نبوته حکومت، علم، حکمت، د فهم قوت، او د فیصلو قدرت هم وربخښلی وو، سليمان علیه السلام لا په هلکتوب کې داسې فوق العاده پخې خبرې او ښایسته ویناوې کولې، چې ټول اوریدونکي به ورته حیران پاتې کېدل.

د داود علیه السلام حضور ته داسې یوه دعوی وړاندې شوه، چې د یوه سړي په کښت (فصل) کې د نورو خلکو مېرې (ګلې) د شپې ګلې شوې وې، او د هغه کښت یې تر پښو لاندې او زیانمن کړی وو، کله چې داود علیه السلام په دغه دعوی کې غور وکړ؛ وربکاره شوه چې د دغو مېرو قیمت د هغه نقصان سره برابر او معادل دی چې هغه کښت ته رسول شوی دی، نو داسې فیصله یې صادره کړه چې: «دغه مېرې دې د کښت خاوند ته ورکړی شي!»، سليمان علیه السلام وویل چې څما: «نظریه او فیصله دا ده چې: دغه د کښت خاوند دې دغه مېرې له خپله ځانه سره وساتي، او شودې دې وځوري، او د مېرو خاوند دې د کښت خدمت وکړي، تر څو چې کښت خپل ږومبي حالت ته ورسېږي، نو په دغه وخت کې دې مېرې بېرته خپل خاوند او کښت خپل خاوند ته وسپارل شي، نو په دې ترتیب او صورت سره به دواړه له نقصانه وژغورل (وساتل) شي»، داود علیه السلام چې دا فیصله واورېده؛ نو آفرین یې ورته وویل، او د خپل اجتهاد نه و ګرځېد.

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ

او تابع کړي وو مونږ له داود سره غرونه چې تسبیح به یې ویلې، او (همداسې تابع کړي وو مونږ) مرغان هم (چې تسبیح به یې ورسره ویلې).

تفسیر: داود علیه السلام د ډېر ښه غږ او د خواږه آواز خاوند وو، د نبوت په هغه مؤثر او اغېزناک غږ چې ده په خپل طبیعي جوش سره زبور شریف لوست، یا د پاک الله په تسبیح او تحمید کې مشغولېده؛ نو غرونو، مرغانو او نورو حیواناتو به هم د هغه د غږ په متابعت په لوستلو پیل (شروع) کاوه.

وَكُنَّا لِعِبَادِنَا

او وو مونږ کونکي (د داسې کارونو).

تفسیر: یعنې تعجب مه کوه چې تیرې (ګټې) او مرغان به څرنگه تهلیل او تسبیح وایي، دغه ټول کارونه مونږ لا پخوا کړي وو، ښه ! څمونږ د لامحدود قدرت له مخې آیا دغه خبرې څه مشکلي او مستبعدې ګڼلې کېدی شي؟ بلکه نه، نشي کېدی.

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِنُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٣٥﴾

او ښوولی وو مونږ دغه (داود) ته جوړول د زغرې تاسې ته، لپاره د دې چې وساتي تاسې (دا زغره ای انسانانو) له ضرره د جنگ (د دښمنانو) ستاسې، پس آیا یی تاسې شکر کوونکي (یعنې شکر وکړئ).

تفسیر: الله تعالی د داود علیه السلام په لاس کې اوسپنه د موم په شان پسته او نرمه ګرځولې وه، ده به هغه سره تاووله او نهایتې سپکې مضبوطې او ښکلې زغرې به یې جوړولې، چې د جنگ په وخت کې به ترې کار اخیست کېده.

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرٍ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

او (تابع کړی وو مونږ) سلیمان ته باد توند (تېز) چې روانېده په حکم د ده (سلیمان او رساوه به یې) ځمکې (د شام ته) هغې ته چې برکت ایښی وو مونږ په هغې کې.

تفسیر: سلیمان علیه السلام داسې دعاء کړې وه: ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي﴾ (۲۳ جزء د ص د سورت (۳۵) آیت (۳) رکوع)؛ نو الله تعالی هوا او پیریان د ده تابع کړي وو، سلیمان علیه السلام داسې یو تخت تیار کړی وو، چې د دولت له اعیانو او مشرانو سره به پرې کېناسته، او ضروري لوازم او سامان به یې هم له خپل ځان سره اخیستل، بیا به هوا راتله، او هغه تخت به یې په ډېره چابکۍ پورته کاوه، کله چې به هغه په مناسبه اندازه له ځمکې څخه پورته کېده، بیا به هوا نرمېده او له ضرورت سره سم به کمی او زیاتۍ په کې پیدا کېده، لکه چې د (ص سورت په (۳۶) آیت (۳) رکوع (۲۳) جزء) کې راغلي دي: ﴿رُحَاءَ حَيْثُ أَصَابَ﴾ له «یمن» څخه «شام» ته او له «شام» څخه «یمن» ته چې د یوې میاشتې لاره ده، په (۵) ګړیو (ګڼټو) کې رسېده، تعجب دی چې د نن ورځې د عجیبو او غریبو هوايي جهازونو په زمانه کې هم ډېر منحرفین له دې ډول واقعاتو څخه انکار کوي، آیا هغه کار چې نن ورځ یې اوروپا د بخار او برق او نورو په ذریعه کولی شي، الله تعالی یې د خپل یو نبي لامله په خپل قدرت سره نشي کولی؟ بلکه کولی یې شي.

وَكُنَّا يَجْلُ شَيْءٍ عَلَيْهِنَ ﴿٣٦﴾

او یو مونږ په هر شي عالمان.

تفسیر: یعنې چې چا ته څه قسم امتیاز ورکول مناسب دي، او له هوا او له نورو عناصرو څخه په څه ډول سره کار اخیستل کېدی.

وَمِنَ الشَّيْطَانِ مَن يَّغْوِي صَوْلَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ

او (تابع کړي وو مونږ ده ته) ځینې له شیطانانو څخه هغه چې غوتې به یې وهلې (په سیند کې) د ده لپاره، او کول به یې (نور ډېر) کارونه به یې له دې نه.

تفسیر: له شیطانو څخه مراد سرکښ پیریان دي، دوی د سلیمان علیه السلام له لوري مأمور وو، چې په لویو لویو سیندونو کې غوږې ووهي، او مرغلرې، جواهر او نور بحري حاصلات د هغو له تل څخه راوکارې، او په دغو پیریانو په ودانیو او نورو عمراني کارونو کې سخت او درانه کارونه وکړي، د یوه لوی حوض په اندازه د مسو لګڼونه (خانکونه) او لوی لوی دېگونه به یې پرې جوړول، چې له سره به له خپله ځایه چا نشو خوځولی، او له یوه ځایه بل ځای ته به یې پرې وړل او بارول، او لاندې باندې به یې سره کول، او له ډېرو سختو څخه سخت کارونه به یې ترې اخیستل.

وَكُنَّا لَهُمْ حَفَظِينَ ﴿۸۷﴾

او وو مونږ دوی لره ساتونکي (له فساد څخه).

تفسیر: یعنې مونږ په خپل کامل قدرت دغه شياطين په داسې شان سليمان عليه السلام په قبضه او قيد کې ټينګ، مضبوط او بند ساتلي وو، چې هر څه يې غوښتل هغه به يې ورباندې د بيګار په ډول کول، او دوی له سره سليمان عليه السلام ته هيڅ يو ضرر نشو رسولی، که نه د بنيادم به څه زور او قوت وي؟ چې داسې يو شرير مخلوق په خپله قبضه کې په سختو ځنځيرونو کې بند وساتي: ﴿وَالْآخِرِينَ مَقْرَنِينَ فِي الْأَصْفَادِ﴾ (۲۳ جزء، د (ص) د سورت (۳۸) آيت، (۳) رکوع).

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ ﴿۸۸﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضِرٍّ وَأَتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا

او (ياد کړه ای محمده! قصه د) ايوب چې ندا غږ يې وکړ رب خپل ته چې بېشکه زه رسېدلی دی ماته ضرر (رنځ او سختي په بدن کې) او ته ډېر مهربان يې له ټولو مهربانو څخه. پس قبوله کړه مونږ دعاء د ده، پس لرې کړ مونږ هغه چې وو په ده باندې له (بدني او مالي) ضرره، او ورکړه مونږ دغه (ايوب) ته اهل د ده، او په مثل د هغوی له هغوی سره په رحمت سره له نژده ځمونږ.

تفسیر: ايوب عليه السلام ته الله تعالیٰ په دنیا کې له هر حیثه ارامي او هوسايي (راحت) ورکړې وه: ځمکه، کښت (فصل)، مال مالداري، مريان، وينځي، صالح اولاد او په زړه پورې ښځه يې ورکړې وه، ايوب عليه السلام د الله تعالیٰ لوی شکر کوونکی بنده وو، لیکن الله تعالیٰ دی په ابتلاء او ازموینه کې واچاوه، کښتونه يې وسوځېدل، رمې او ګلې يې تباه شوې، اولاد يې مړه شول، ټول دوستان آشنایان او خپلوان ترې بېل شول، د ده په وجود سختې دانې وختلې، له دغومره مالونو، شتو، نوکرانو، خپلو او خپلوانو څخه يواځې د ده يوه ښځه ورسره ملګرې پاتې وه، بالاخره دغه خواره هم سترې ستومانه او زړه تنګې شوه، مګر ايوب عليه السلام همغسې چې په نعمت کې د پاک الله شکر کوونکی بنده وو، په رحمت او ابتلاء کې هم صابر پاتې شو، کله چې د ده تکلیف او اذیت او د ښمنانو شتمانت له حده تېر شو؛ نو دلته ايوب عليه السلام لاس په دعا شو چې: ﴿وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ﴾ همدا چې ده د خپل رب په دربار کې دا سوال وکړ؛ سمدلاسه د رحمت سیند په جوش او چپو شروع وکړه، الله تعالیٰ ده ته د مړو اولادونو پر ځای یو په دوه اولادونه ورکړل، او د ځمکې څخه يې چینه راويستله، ايوب عليه السلام له هغې څخه اوبه وڅښلې، او هم يې ورباندې ولېدل، سمدلاسه روغ رمې شو، او ټول تکلیفونه يې لرې شول، لکه چې په حدیث کې راغلی دي: د سرو زرو ملخان يې ورباندې وورول، لنډه دا چې له هر حیثه ورته د ارامتیا اسباب برابر شول.

وَذَكَرَىٰ لِلْعَبِيدِينَ ﴿۸۹﴾

او نصیحت لپاره د عبادت کوونکو (هر څوک چې داسې صبر کوي؛ همداسې نتیجه به هم مومي).

تفسیر: یعنې په ايوب عليه السلام د دغې مهرباني کېدلو په اثر بندګي کوونکو ته لوی پند او نصیحت او یو مهم یادګار پاتې شو، چې هر کله چې په کوم یو ښک بنده په دنیا کې کومه تنګسه یا مصیبت راشي، ښايي چې د ايوب عليه السلام په شان صبر، استقامت، ثبات او استقلال وښيي، او يواځې خپل پروردګار ته دعاء او نداء وکړي؛ يقين دی چې الله تعالیٰ به پرې د عنايت نظر وکړي، او يواځې د داسې يوې ابتلاء له لیدلو څخه نه ښايي چې څوک داسې ګومان وکړي، چې البته دغه بنده د الله تعالیٰ په دربار کې مېغوض دی.

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿٥٥﴾

او (ياد کړه ای محمده ! قصه د) اسماعیل او ادريس او ذوالکفل، دغه ټول دي له صبر کوونکو څخه (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه).

تفسیر: یعنې دغه نېک بنده ګان مې یاد کړئ!، د اسماعیل او ادريس عليهما السلام ذکر پخوا له دې نه د (مریم) په سورت کې تېر شو، د «ذوالکفل» په نسبت د علماوو کرامو په نظر کې اختلاف دی، چې هغه نبي او که یو صالح سړی وو؟ ابن کثیر رحمه الله وايي چې: د قرآن کریم د سیاق نه دا څرګندېږي چې هغه نبي وو، ځکه چې د انبیاءو په ډله کې د هغه یادول وشو، او ځینې وايي چې: هغه یو صالح، عادل، او منصف پاچا وو، او «ابن جریر» په کې توقف کړی دی.

وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٦﴾ وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾

او داخل کړي وو مونږ دوی په رحمت خپل کې (چې نبوت او جنت دی)، بېشکه چې دوی دي له صالحانو نېکانو کاملانو. او (ياد کړه ای محمده ! قصه د) خاوند د ماهي کله چې لاړ، حال دا چې په قهر وو (په قوم خپل)، پس ګمان یې وکړ چې له سره به نشو مونږ قادر په نیولو د ده (یا ګومان یې وکړ چې له سره به تنګي نه راولو په ده)؛ پس غږ یې وکړ په تیارو کې (داسې) چې نشته بل برحق معبود مګر ته یې (یواځې)، پاکي ده تا ته له عیبونو، بېشکه چې زه وم له ظلم کوونکو څخه (په خپلو تلوو کې یې له اذن څخه).

تفسیر: یونس علیه السلام ته یې «ذا النون - ماهي والا» وویل، چې لنډه قصه یې دا ده، الله تعالی یونس علیه السلام د «نینوی» د ښار په طرف چې د موصل له مربوطاتو څخه دی؛ مبعوث کړی وو، چې د هغه ځای خلق له بت پرستی څخه منع کړي، او د حق په طرف بلنه ورکړي، مګر هغوی له سره د یونس علیه السلام خبرو ته غوږ کېښود، بلکه ورځ په ورځ د دوی عناد او تمرد لا پسې زیاتېده، آخر یونس علیه السلام د هغوی په حق کې ښېرا وکړه، او دی پخپله د دوی له ناپاکو حرکاتو څخه خفه او ډېر په قهر او غضب سره له ښاره ووت، او د الله تعالی حکم ته یې انتظار ونه کړ، او له خپل قوم سره یې وعده وکړه چې درې ورځې وروسته به پر تاسې د الله تعالی عذاب نازل شي، د یونس علیه السلام د وتلو څخه وروسته د ده قوم وپوهېد، چې د نبي ښېرا بې اثره نه پاتې کېږي، او خامخا پر مونږ آفت نازلېدونکې دی، ممکن چې د عذاب څه آثار به همدوی ته ورڅرګند شوی وي، نو ځکه دوی ګرد سره ووېرېدل، لوی واړه سره له حیواناتو له خپلو کورونو څخه ووتل، او په یوه ځنګل کې ننوتل، او میندې له کوچنیانو (بچو) څخه بېلې کړې شوې، او ګرد الله تعالی ته په ژړا او واویلا شول، او د دغه ښار ګردو خلقو په ډېر اخلاص او صداقت سره توبه وويستله، او ټول ټټان یې مات کړل، او د الله تعالی د اطاعت او عبادت کلک عهد یې وکړ، او د یونس علیه السلام په لټون کې شول، که چېرې مو وموند؛ نو د ده د حکم او ارشاد متابعت به کوو، نو الله تعالی هغه راتلونکی عذاب د دوی له سره ستون (واپس) کړ.

لکه چې په (۱۱ جزء د یونس د سورت په (۹۸) آیت (۱۰) رکوع) کې یې ویلي دي: ﴿فَكَوَلَّا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا آلِهَاتُهَا الْأَقْوَمُ يُونسُ لَمَّا أَمْوَاكُنَّا عَنْهُمْ عَدَابَ الْجَزَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَنَجَّيْنَاهُمْ إِلَىٰ جَنَّاتٍ﴾.

کله چې یونس علیه السلام له خپلې قریبې څخه ووت، او له یوې ډلې سره په یوې بېړۍ کې سور شو، کله چې دغه بېړۍ د سیند منځ ته ورسېده، د ډویدلو نښې په کې څرګندې شوې، بېړۍ چلوونکي د بېړۍ د سپکولو په چرت

(خیال) کې شو، او داسې یې غوښتل چې کوم یو سړی دې په سیند کې وغورځول شي؟ پچه (قرعه) یې واچوله، نو دغه پچه د یونس علیه السلام په نامه ووتله، او دوه درې ځلې دغه وضعیت تکرار شو، خو هر ځل به د همدغه یونس علیه السلام په نامه پچه راوتله، د دغه وضعیت په لیدلو یونس علیه السلام خپل ځان سیند ته وغورځاوه، سمدلاسه یو ماهي راغی، او هغه یې ښوی (روغ) تېر کړ، الله تعالی ماهي ته حکم ورکړ، چې یونس پخپله کېږه کې محفوظ وساته، په دغه وخت کې یونس علیه السلام د الله تعالی په دربار کې داسې دعاء وکړه: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ او په خپله خطا یې اعتراف وکړ، چې بېشکه ما تلوار وکړه، او ستا د حکم راتگ ته مې انتظار ونه کړ، او په خپل سر مې خپل امت او د هغوی ښار پرې ښود.

بیا هغه ماهي د الله تعالی په اراده د سیند غاړې ته خپله خوله د باندې وویسته، او دی یې روغ رمټ له خپلې کېږې څخه د باندې وغورځاوه، دی خپل قوم ته روغ او جوړ بېرته ورغی، او په خپله هم هغه مقدسه وظیفه مشغول شو. ﴿فَقُلْ أَنْ لَكُمْ تَقْدِيرٌ عَلَيْهِ﴾ الآية - پس هکومان یې وکړ.. الخ، یعنې داسې خیال یې وکړ چې مونږ به په دغه حرکت له ده څخه هیڅ یوه پوښتنه نه کوو.

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۸۸﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (یونس)، او نجات مو ورکړ دغه (یونس) ته له غمه (د سیند او ماهي)، او همداسې (چې یونس ته مو نجات ورکړ)؛ نجات ورکوو مونږ مؤمنانو ته.

تفسیر: یعنې نجات د یونس علیه السلام سره مخصوص نه دی، هر هغه ایمان داره چې په همدغه شان مونږ وبولي، مونږ هغه ته هم له بلیاتو څخه نجات ورکوو، په احادیثو کې د دې دعاء ډېر فضیلت راغلی دی، او امت د سختیو او مصیبتونو په وخت کې تل دغه دعا ډېره مجربه موندلې ده.

وَذَكِّرْ يَا أَذْنًا دَى رَبِّهِ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ﴿۸۹﴾

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) زکریا کله چې یې غږ وکړ رب خپل ته (داسې چې) ای ربه ځما! مه پرېږده ما یواځې (بې اولاده)، او ته یې غوره له (گرددو) وارثانو نه.

تفسیر: یعنې داسې اولاد راکړې چې وروسته له ما د قوم دیني خدمت وکړی شي، او ځما د دغو تعلیماتو د خورولو د عهدې څخه ووتلی شي، لکه چې د مریم علیه السلام د سورت په تفسیر کې مولیکلي دي، کله چې زکریا علیه السلام داسې وارث غوښته چې په: ﴿يَرْثُنِي وَيَرْثُ مِنِّي﴾ (د مریم (۱) رکوع) کې مذکور دی، نو د هغه په تناسب سره یې الله تعالی هم په دغه نامه سره یاد کړ.

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَاصْلَحْنَاهُ زَوْجَاهُ إِنَّهُمْ كَانُوا إِسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَشِيعِينَ ﴿۹۰﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (زکریا) او ومو بښه دغه ته يحيى، او صالحه مو کړه ده ته ښځه د ده (د ولادت لپاره، له شنلوالې څخه وروسته)، بېشکه دغه (مذکور انبياء) وو دوی چې تلوار به یې کاوه په (کولو د نېکو عملونو او طلب) د خیراتونو، او بللو به یې مونږ له جهته د مینې (د ثواب)، او له جهته د وېرې (د عذاب)، او وو دوی خاص مونږ ته وپریدونکي متواضع.

تفسير: يعني الله تعالى د زكريا عليه السلام شنبه بنځه پخپل فضل او كرم سره د ولادت وړ (لايق) او قابله وگرځوله، ځينې متصوفين وايي: هر څوك چې پاك الله د خوف يا د توقع له امله ياد كړي؛ هغه اصلي محب نه دی، له دغه آيت نه د دغې مفكورې غلطې څرگنديږي، له انبياوو څخه پورته د الله تعالى محب څوك كېدی شي؟.

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾

او (ياد كړه ای محمده ! قصه د) هغې (جینې مريمې) چې پاك يې ساتلی وو اندام خپل (له نكاح او له سفاح څخه)، پس پو كړ مونږ په (گړهوان د) هغې كې له روحه خپله، او ومو گړځوله دغه (مريمه) او ځوی د دې (عيسى) دليل (د كامل قدرت خپل) لپاره د خلقو.

تفسير: يعني د بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها په نس كې چې له نكاح او سفاح او له حلالو او حرامو دواړو طريقو څخه محفوظه وه، عيسى عليه السلام يې چې په «روح الله» سره ملقب دی؛ پيدا كړو.

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾

په تحقيق دا ملت (د توحيد ملت او د اسلام دين) ستاسې ملت يو دی (چې په دغه دين متفق دي ټول انبياء)، او زه رب ستاسې يم پس عبادت كوی ځما (خاص نه د بل).

تفسير: يعني الله تعالى يو دی، او ستاسې د دين اصول هم يو دي، ټول انبياء عليهم السلام هم د دين په اصولو كې داسې سره يو دي؛ چې هر هغه تعليم چې يو يې ورکوي، هغه بل هم د هغه تصديق او تاييد کوي، کوم اختلافات چې په فروعو كې د زماني او مکان د اختلاف له کبله منځ ته راځي، هغه عين مصلحت او حکمت دی، مذموم اختلاف هغه دی چې په اصولو كې وي، نو ځكه لازمه ده چې ټول سره په ګډه د الله جل جلاله بندګي وکړو، او په کومو اصولو كې چې ټول انبياء سره متفق دي؛ هغه ټول په يو طاقت ټينګ ونيسو.

وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ

او ټوټې ټوټې كړ (دغو پخوانيو امتونو) كار (د دين) خپل په منځونو خپلو كې.

تفسير: مونږ خو د اصولو په اعتبار ټولو ته يو دين ورکړی وو، خو خلقو په كې پخپله اختلاف پيدا كړ، او هغه دين يې سره ټوټې ټوټې كړ، او پخپلو كې يې سره نفاق او شقاق پيدا كړ.

كُلُّ الْيَتَارِعُونَ ﴿٩٣﴾

ټولې فرقي مونږ ته راتلونكي دي (نو جزا به ورکړو دوی ته).

تفسير: يعني کله چې ځمونږ حضور ته راشي؛ نو ټول اختلافونه به هلته سره فيصله شي، هر يوه ته به د هغه د عملونو جزاء ورکړی شي، چې تفصيل به يې په راتلونکي آيت كې راشي.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَكْفُرْ أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾

پس هر څوك چې عمل وکړي له نېکو (کارونو) څخه حال دا چې دی مؤمن وي؛ نو نشته يې قدري ضياع د کوبښن د ده (او زيار «محنت» يې نه ضايع کېږي)، او بېشکه مونږ دغه (کوبښن د ده) لره لیکونکي يو.

تفسیر: یعنی د هیجا محنت او زیار نه ضایع کیږي، د نېکۍ خوږه مېوه به مؤمنانو ته ورسېږي، هیڅ یوه نیکي به هم نه ضایع کیږي، هر وړوکی او لوی عمل مونږ د دوی په عملنامه کې لیکو، چې د قیامت په ورځ کې به پرانستلی شي.

وَحَرَّمَ عَلَى قَرِيَّةٍ أَهْلُكُنْهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٤٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٥٠﴾

او حرام (منع) دی پر (اهل د) هر هغه کلي چې هلاک کړي دي مونږ دوی لره (دا کار) چې بېشکه دوی به نه راځي بېرته (مونږ ته د جزاء یا چې راشي بېرته دنیا ته د توبې او معذرت لپاره). تر هغه پورې کله چې پرانستلي شي یا جوج او مأجوج (او دېوال یې له مخه لرې شي)، او دوی به له هرې لورې (اوچتې) څخه ګرځي راګوزېږي.

تفسیر: یعنی هغه کفار چې د هغو لپاره تالا کېدل او هلاک او تباهي مقدّر شوې ده؛ نو هغوی له سره له خپل کفر او عصیان څخه لا س نه اخلي، او نه توبه وباسي، او نه د الله تعالی په طرف رجوع کوي، او نه کله هغوی بېرته دنیا ته په دې مقصود راوستل کېدی شي چې دلته د خپلو تېرو تقصیراتو تلافی وکړي؛ نو هغوی څرنگه د خپل خلاصون او نجات توقع کولی شي، د هغوی لپاره خو یواځې یو وخت باقی دی، کله چې هغوی دویم ځلي ژوندي او د پاک الله په طرف رجوع کوي، او پر خپلو تجاوزاتو او تقصیراتو معترف کیږي، او د ندامت او پېښماني اظهار کوي؛ مګر په هغه وخت کې به پېښماني هیڅ په کار ورنشي، دغه د قیامت وخت دی، چې د هغه له نژدې مبادیو څخه یو د «یا جوج مأجوج» خروج دی، د عیسی علیه السلام له نزول څخه وروسته به د «ذوالقرنین» سد ماتوي، او د یا جوج مأجوج لښکر به لوی هجوم او یرغل (حمله) راوړي، دغه خلق به د خپل کثرت او ازدحام له کبله په ټولو لورو (اوچتو) او ژورو (ښکته) داسې خواره شي، چې څوک هرې خوا ته سترګې اړوي؛ نو دوی به ویني، د دوی دغه بې مثاله سیلاب او هجوم به په داسې شدت ګرځي را روان وي، چې هیڅ یو انساني قدرت به د دوی مخه نشي نیولی، او داسې به ښکاري چې د هرې یوې غونډۍ او هر یوه غره نه د دوی لښکرې رانویږي او رارغوي، د «الکھف» د سورت په آخر کې مونږ د دې قوم په باب څه لیکلي دي؛ هلته دې وکتلی شي.

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَوِيلَا قَدَرْنَا فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥٠﴾

او نژدې شوه وعده حقه (قیامت)، پس ناڅاپه قصه دا ده چې ټېغې (بوتې) به وتلې پاتې وي سترګې د هغو کسانو چې کافران شوي دي، (او وایي به) ای هلاکه څمونږ (را حاضر شه دغه دې وخت دی!) په تحقیق وو مونږ په غفلت کې له دغې ورځې (له حقې وعدې په دنیا کې)، بلکه وو مونږ ظالمان (په خپل ځان په کفر سره).

تفسیر: یعنی کله چې د جزاء او سزا وعده رانژدې شي، په دغه وخت کې به د منکرانو سترګې د هیبت او وېرې له شدته رډې بلې، ټېغې او بوتې ختلې وي، او په خپل جهل او غفلت به د افسوس او حسرت نه منګولې مروړي، او وایي به: افسوس چې مونږ له داسې لویې ورځې څخه ولې بې خبره او غافل پاتې شوي وو، چې په دغسې سختو او مصیبتونو کې مبتلا او اخته شو، کاشکې مونږ په دنیا کې له دغه آفت څخه د نجات څه فکر کړی وی.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ ﴿١٧﴾

بېشکه تاسې او هغه (بتان، معبودان، شیطانون) چې عبادت يې کوئ تاسې يې له الله څخه خس (خاشاک) د دوزخ يئ، تاسې (له معبودانو خپلو سره) دې دوزخ ته ننوتونکي يئ.

تفسير: يعنې تاسې ټول به له دغو خپلو باطلو معبودانو سره د دوزخ خس او خاشاک شئ! لکه چې د البقرې سورت (۲۴) آيت، ۳ رکوع کې فرمايي: ﴿وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْجِبَارَةُ﴾ او وروسته د دې آيت نه فرمايي: ﴿لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ إِلَهًا مَا وَرَدُوهَا﴾ که چېرې دغه بتان او معبودان چې تاسو يې د الله تعالى څخه نيولي دي په رشتيا سره آله وای؛ نو جهنم ته به نه ننوتی.

نو دا واضح او څرگنده شوه، چې د چا څخه چې دوی د خير هيله او توقع کوله، کله چې دوی خپل ځان نشي خلاصولی؛ نو د دوی حفاظت به څنگه وکړي.

تنبیه: له ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ څخه مراد دلته اصنام او هغه معبودان مراد دي چې هغوی خلقو ته د شرک او بدعت دعوت ورکوي، او يا د عابدانو په عبادت باندې راضي او خوښ وي، يعنې که په دغو فرضي معبودانو کې د اور د دخول څخه کوم مانع نه وي؛ نو هغوی به هم له خپلو عابدانو سره يو ځای د دوزخ خس او خاشاک کيږي، باقي «عيسى المسيح، عزيز، او ملائكة الله عليهم السلام» چې دوی هم د ډېرو خلقو له پلوه معبودان درول شوي دي، نو د دغو ذواتو مقبوليت او وجاهت مانع دی چې «معاذ الله» په دغه عموم کې شامل کړی شي، له دې کبله يې تصريحاً وويل: ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾.

لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ إِلَهًا مَا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٨﴾

که چېرې وی دغه (بتان، معبودان په رشتيا سره) نو نه به وو داخل شوي په دې دوزخ کې او دا ټول (بتان او بت پرستان) به په دې دوزخ کې تل پراته وي.

تفسير: يعنې دغه ټول عابدان او باطل معبودان به تل تر تله په دوزخ کې پراته وي.

لَهُمْ فِيهَا زُفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٩﴾

وي به دغو (عابدانو) ته په دغه (دوزخ) کې چغې سوري، او دوی به په دې دوزخ کې نه اوري هيڅ (شی د دوزخ د شور ماشور له سببه).

تفسير: يعنې د هول او هيبت له شدت او د عذاب له سخت تکليف او د خپلو چغو او کړيکو له شور ماشور څخه به هيڅ شی نه اوري، له ابن مسعود رضي الله تعالى عنه څخه روايت دی، چې يو داسې وخت به راشي چې يو دوزخي به د اوسپنې په يوه صندوق کې بند کړی شي، او له پاسه به پرې مېخونه ټک وهل شي، او د دوزخ په اعماقو (ژورو) کې به واچولی شي، بنايي چې په دې وخت کې دغه هيڅ نه اورېدل د دغه دوزخي حال وي، د دې آيت د نزول په اثر مشرکان سخت خفه شول، نو اعتراض يې وکړ چې: آيا عزيز او مسيح او ملائک چې ځينې يې معبودان دروي؛ هم په دوزخ لويږي؟ نو دغه مبارک آيت نازل شو:

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿٢٠﴾

بېشکه هغه کسان چې رومي شوي ده دوی ته له (جانبه د) مونږه نېکه مرتبه (سعادت، نجات)؛ دغه کسان به له دې دوزخ څخه لرې کړي شوي وي.

تفسير: يعني يو ځل به د صراط له پل تيرېږي، بيا به تل له دوزخ څخه لرې اوسېږي، او د تېرېدلو په وخت کې به هم د دوزخ له تکليف، الم او درد څخه بېخي خلاص وي.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خِلْدٌ وَنَّ

نه به اوري دغه (جنتيان) غږ د (لمبو د) دوزخ، او دوی په هغو نعمتونو کې چې غواړي يې نفسونه د دوی؛ تل به وي.

تفسير: يعني جنتيان به له دوزخ څخه دومره لرې وي، چې د دوزخ د اور ډېر يو نری غږ هم د دوی غوږو ته نه رسېږي، او په نهايت عيش او ارامۍ سره به په جنت کې مزی کوي، او له هر راز نعمتونو څخه به دوی خوند اخلي.

لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ

نه به خفه (غمجن) کوي دوی (جنتيان) وېره ډېره لويه (هم لکه آخره نفخه، او يا د دوزخ خوا ته روانېدل)، او ملاقات به کوي له دوی سره پرېښتې (استقبالا، او وايي به) دا ورځ د (ثواب) ستاسې ده، هغه چې وئ تاسې چې وعده در سره کړې شوې وه (په دنيا کې).

تفسير: يعني په هغه ورځ چې ټول مخلوق په سخته وېره او هيبت کې وي؛ الله تعالی به ټول جنتيان له غم او خفگان څخه محفوظ وساتي، يعني له قبرونو څخه د نېکانو د راپاڅېدلو يا جنت ته د ننوتلو په وخت کې به پرېښتې د هغوی استقبال کوي، او ورته به وايي: د هغه دائمي مسرت او راحت وعده چې له تاسې سره کړې شوې وه؛ نن د هغې د پوره کېدلو وخت راغلی دی.

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السَّجِلِ لِكُتُبٍ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا

فَاعِلِينَ

(ياد کړه ای محمده!) هغه ورځ چې راوناغړو اسمان لکه نغبتل د سند، طومار لپاره د ليکل شويو کاغذونو، لکه چې ابتداء کړی وو مونږ اول پيدايښت؛ بيا اعاده کوو يې، وعده ده په مونږ، بېشکه مونږ يو کوونکي (د هغه موعود کار).

تفسير: ځينو مفسرينو د دې آيت ترجمه داسې کړې ده: او ياده کړه هغه ورځ چې راوناغړو مونږ له بېخه دا اسمان لکه نغبتل د صحيفې لپاره د حفظ د هغو مکتوباتو چې په دې کې دي، لکه چې شروع کړې وه مونږ د اول پيدا کولو د دې عالم له عدم محض څخه چې ډېر آسان وو؛ اعاده به يې کړو بيا، او دا مري به ټول ژوندي کړو، دا وعده کړې ده مونږ وعده لازمه په خپل ځان، نو بېشکه مونږ کوونکي يو د هغه کار چې وعده مو کړې ده، يعني کله چې قيامت راشي؛ نو اسمانونه به داسې وناغړل شي لکه چې د اسنادو او وثائقو ليکلي شوي کاغذونه سره نغبتلي کېږي.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُرِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

او خامخا په تحقيق ليکلي دي مونږ په زبور کې وروسته له نصيحت څخه دا خبره چې بېشکه دغه ځمکه مالکان کېږي به يې (بالآخر هغه) بندهگان ځما چې نېکان دي (او په ميراث به يې وږي).

تفسير: يعني له کاملو وفادارو بندهگانو سره الله تعالی وعده کړې ده، چې د هغوی په برخه کې د دنيا او آخرت بری او کاميابي ده، او دوی د دې دنيا او د جنت د مخکې وارثان گرځول کېږي، لکه چې د «الأعراف سورت په (۱۵)

رکوع» کې يې ويلي دي: ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ او د «المؤمن سورت په (۶) رکوع» کې راغلي دي: ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ﴾ او د «النور سورت په (۷) رکوع» کې يې ويلي دي: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ﴾ الآية.

دا داسې حتمي او قطعي وعده ده چې الله تعالی د هغې خبر په خپلو شرعيه او قدریه وو کتابونو کې ورکړې ده (په لوح محفوظ) او (أم الكتاب) کې يې هم دغه وعده درج کړې ده، او د انبياوو عليهم السلام په ژبو يې پرله پسې مکرراً د هغه اعلان کړی دی، د داود عليه السلام په کتاب (زبور په ۳۷ او ۲۹) کې راغلي دي چې: «صادقان به د ځمکې وارثان وي»، لکه چې د دې محمدي امت کامل وفادار او صادق بندگان تر يوې اوږدې مودې پورې د ځمکې وارثان وو، دغو صالحانو، صادقانو په شرق او غرب کې اسماني سلطنت جاري او قائم کړ، هر چېرې يې د عدل او انصاف بيرغونه ودرول، د حق دين غږ يې په ټوله دنيا کې پورته کړ، او د نبی کریم صلی الله عليه وسلم دغه وړاندوينه (پېشگويي) د دوی په لاسونو پوره شوه: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَىٰ زَوَى الْأَرْضِ فَرَأَيْتَ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا، وَإِنْ أُمْتِي سَيَلَّغَ مَلَكُهَا مَا زَوَىٰ لِي مِنْهَا».

إِنَّ فِي هَذَا الْبَلَاغِ لِقَوْمٍ عُبِيدِينَ ﴿۱۰﴾

بېشکه په دې (تېر بيان کې) خامخا (سبب د) وصول د مطلب دی لپاره د قوم عبادت کوونکو.

تفسير: يعنې د دې قسم بشارتونو له اورېدلو څخه د يو الله جل جلاله عبادت کوونکي خپل مطلب ته رسېږي، يا دغه لوی قرآن چې پر داسې عظيمو بشارتونو او هدايتونو مشتمل دی، د عبادت کوونکو لپاره پوره ګټه او پوره کاميابي ده، يا په تحقيق سره په دې قرآن کې خامخا کفايت دی په دخول د جنت کې لپاره د هغه قوم چې عمل کوونکي دي په دې سره.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿۱۱﴾

او نه يې لېږلی مونږ ته (ای محمده!) مګر رحمت لپاره د (ټولو) عالميانو.

تفسير: يعنې ته خو د ټول جهان لپاره د رحمت په حيث مبعوث شوی يې، که کوم بدبخت پخپله له دې عمومي رحمت څخه ګټه نه اخلي؛ نو دا خو د هغه خپل قصور دی، د لمر د رڼا او تودوخې فيض هر طرف ته رسېږي، خو که کوم سړی پخپل ځان د رڼا ټول وروڼه، کړکی او سوري بند کړي؛ نو دا به د ده خپله ناپوهي او لېونتوب وي.

قُلْ إِنَّمَا يُوحِي إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۱۲﴾

ووايه (ای محمده! کفارو ته) بېشکه خبره همدا ده چې، وحی کولی شي ماته داسې: بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود (الله تعالی) یو دی، آیا پس یی تاسې اسلام راوړونکي؟ (الله ته غاړه ایښودونکي بلکه مسلمانان شی!).

تفسير: دا د رسالت سره د توحید بیان شو، يعنې له هغه لوی رحمت سره چې ته راغلی يې؛ د هغه لب لباب کامل توحید دی، او دا داسې صاف او واضح مضمون دی چې د هغه په قبول کې انسان ته نه ښايي چې لږ شان هم وړاندې او وروسته شي، پس آیا تاسې دغه حکم منی، او د حق په مقابل کې د غاړې ایښوولو لپاره تیار یی؟ که تیار یی؛ فبها ونعمت، که نه ما خپل تبلیغ وکړ، خپله غاړه مې خلاصه کړه، تاسې پخپله خپل انجام او خاتمې ته فکر وکړئ!.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ اذْنُبْتُكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ وَإِنْ أَدْرِي أَقْرَبُ أَمْ يَبْعِدُ مَا تُوْعَدُونَ ﴿٩﴾

پس که وګرځېدل دوی (له ایمان څخه)؛ نو ووايه (ای محمده!) چې خبروم زه تاسې (په هغه شي چې زه پرې مامور یم) په برابري سره، او نه پوهېږم زه چې آیا نژدې دی که لرې دی هغه څه چې تاسې سره یې وعده شوې ده (چې دنیوي عذاب یا اخروي عقاب دی).

تفسیر: که د حجت د دومره اتمام نه وروسته هم تاسې حق نه منئ، او د توحید په طرف نه راځئ؛ نو ما تاسې ته خبر درکړی دی، چې اوس زه له تاسې څخه بهزار یم، تاسې له مانه بېل او زه له تاسې څخه بېل یم، ستاسې عمل له تاسې سره مل، او ځما عمل له ما سره مل دی، او هر یو به د خپل خپل عمل نتیجه وګوري.

ځینو مفسرینو د دې آیت داسې ترجمه کړې ده: پس ووايه دوی ته چې: خبر مې کړئ په دې، په داسې حال کې چې برابر یو سره زه او تاسې په دې پوهه کې، چې مې نه دی پټ کړی هیڅ شی له تاسې نه، یا غږ مې درباندي وکړ د جنګ چې ورته تیار شئ!.

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١٠﴾

بېشکه چې دغه (الله) ته معلوم دي ښکاره له خبرو، او معلوم دي (الله ته) هغه چې پټوي یې تاسې (له حسد کینې او نورو هم).

تفسیر: یعنې یواځې الله تعالی په هره یوه پټه او ښکاره خبره پوهیږي، او په دې هم پوهیږي چې په کومه ګناه څه سزا او په کوم وخت کې ورکړی شي.

وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّه فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١﴾

او نه پوهېږم زه ښايي چې دغه تأخیر د عذاب ازموینه وي تاسې لره، او نفع وي تر یوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسیر: یعنې د عذاب په تأخیر کې امکان لري چې ستاسې امتحان او ازموینه وي، چې ګوندې په دې موده کې څه فکر او تأمل وکړئ، او له خپلو بدو کارونو او شرارتونو څخه لاس واخلي، یا تش مهلت مقصد وي، چې تر یوې مودې پورې په دنیوي عیش او عشرت کې مشغول اوسئ، او د خپل شقاوت پیمانه موبنه ډکه کړئ.

قُلْ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ ۗ

وویل (رسول): ای ربه ځما! حکم وکړه په منځ ځمونږ کې په حقه سره.

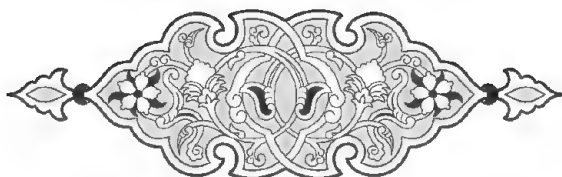
تفسیر: یعنې لکه څنګه چې د هرې معاملې فیصله له انصاف سره سم ستا شان دی؛ نو له هغې سره سم ځما او ځما د قوم په منځ کې ژر تر ژره فیصله وکړه.

وَرَبُّنَا الرَّحْمَنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٢﴾

او رب ځمونږ ډېر مهربان دی، مرسته ترې غوښتل شوې ده په هغو خبرو چې بیانوي یې تاسې (او وایئ چې ولې نه معذب کیږو او نور؟).

تفسير: يعني يواخي له هغه ځني مونږ خپله فيصله غواړو، او د كفارو د خرافاتو په مقابل کې له ده څخه مرسته غواړو، او په همدې شان دعاګانې نورو انبياوو عليهم السلام هم کولې، لکه چې د (۹ جزء د الأعراف سورت په (۸۹) آيت (۱۱) رکوع) کې راغلي دي: ﴿رَبَّنَا أَنْتَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾ ځکه چې دوی په خپل حقانيت او صداقت او د الله تعالی په عدل او انصاف باندې پوره باور او اعتماد درلود.

تَمَّتْ سُورَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْحَجِّ

«د (الحج) سورت مدني دی، پرته له (۵۲ نه تر ۵۴) آيتونو پورې چې د مکې او مدينې په منځ کې نازل شوي دي، (۷۸) آيتونه او (۱۰) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۲) او په نزول کې (۱۰۳) سورت دی، د التور له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ۝ يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَيٍّ حِمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَرَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ۝

ای خلقو! ځان وساتئ (وویرېږئ) تاسې له (عذاب د) رب خپل، بېشکه چې زلزله د قیامت (یو) شی دی ډېر لوی. په هغه ورځ چې ووينئ تاسې هغه چې غافله به شي هره تې ور کوونکې (د دې ورځې له هیبت څخه) له هغه وړو کي چې تې ور کوي هغه ته، او وېه غورځوي هر مېرمن حامله (امیدواره) حمل (بچي) خپل، او وېه ويني خلق بې هوشه (له ډېر هیبت نه) حال دا چې نه به وي په واقع سره دوی بې هوشه، وليکن عذاب د الله دی ډېر سخت (نو د قیامت د ورځې له وېرې نه به بې هوشه وي).

تفسير: د قیامت عظیم الشانې زلزلې دوه دي: یوه عین د قیامت د قیام په وخت کې یا له دویمې نفخې څخه وروسته، بله د قیامت د قیام څخه څه وړاندې چې د مغرب له خوا د لمر له ختلو څخه پخوا واقع کېږي، او د قیامت له علاماتو څخه ده، که دلته ترې دویمه زلزله مراده وي؛ نو آیت به په خپله ظاهري معنی پاتې شي، او که اوله مراده شي؛ نو دواړه احتماله په کې شته:

لومړۍ دا چې حقیقتاً زلزله وشي، او تې ور کوونکې (لنګې) یا بلارې بڼې په خپل هم هغه هیبت محشورې شي، یا به له زلزلې څخه د هغه ځای احوال او شذائت مراد وي، او «يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ» - آیه - دې په تمثيل حمل کړې شي، یعنې دومره سختي، هیبت او وېره به وي، که شودې ور کوونکې (لنګې) بڼې موجودې وي؛ نو له ډېرې وېرې او هیبت نه به خپل تې رودونکي ماشومان هېر کړي، یا به د بلارېو بڼو بچیان ولوړي، په دغه وخت کې به خلق دومره بې سده او مدهوشه وي؛ چې لیدونکي به ورباندې داسې گمان کوي، چې د شرابو په نشو سره بې سده او مخمور دي، حال دا چې په هغه ځای کې به نشه چېرې وي، د الله تعالی د عذاب تصور او د احوالو او شذائتو سختي به هوش، حواس او سد له مینځه یوسي.

تنبيه: که دغه وېره ټولو ته عامه وي؛ نو په «لَا يَخْزُهُمُ الْفَزُّ الْاَكْبَرُ» (چې د نیکانو په هکله وايي: چې نه به غمجن کوي دوي لویه ویره د قیامت)، کې به نفی د اکثر و احوالو په اعتبار او دلته به اثبات د لږو ساعتونو په اعتبار واخیستل شي، او که دا آیت د اکثر و په حق کې وي، او ټولو ته شامل نه وي؛ نو بیا له سره هیڅ اشکال نشته.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَّرِيدٍ ۝

او ځینې له خلقو څخه هغه دي چې جگړه کوي په (حق او خبرو د) الله کې بې له پوهې (له خپلې ناپوهۍ) او متابعت کوي د هر شیطان سرکښ.

تفسير: يعنې دا خلق په هغو خبرو کې چې الله تعالى يې خبر راكوي؛ ولې جگړې كوي؟ او كار به بحثونه په کې كوي؟ او خپله جهله او بې خبرۍ عجيبې احمقانه شېبې خوروي، لكه چې په قيامت، بعث بعد الموت، جزاء، سزا او نورو د دوى لوى اعتراض دا دى: كله چې انسان ومري، او بيخي وروست شي، او هېو كې يې ذرې ذرې شي؛ نو عقل ته به څنگه پرېوځي چې دى به بيا ژوندى شي، او خپل هم هغه پومېنې اصلي حالت ته به بېرته وگرځي؟.

﴿وَيَنْبَغُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَّرِيدٍ﴾ يعنې هر جنې او انسي شيطان چې دى خپل ځان ته راوبولي؛ سمدلاسه هغه پسې روانېږي، ځواكې دى د گمراه كېدلو داسې كامل استعداد لري، چې هر يو شيطان يې راوبولي؛ دى ورته ليك وايي.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ①

ليکل شوي دي په (حق او قسمت د) دغه (شيطان په ازل کې) چې بېشکه شان دا دى چې: هر څوک چې دوستي او متابعت وکړي د شيطان؛ پس بېشکه (دا شيطان) گمراه کوي دغه (تابع خپل)، او لاره ښيي ده ته (بيايي يې) عذاب د دوزخ ته.

تفسير: يعنې د «مرید» په متعلق دا خبره غوټه او فيصله شوې ده، څوک چې د ده ملگرتيا او متابعت کوي؛ نو شيطان خپل دغه ملگری او تابع هم له خپل ځان سره ډوبوي، او داسې يې گمراه کوي، چې بې له دوزخ له غورځولو يې نه پرېږدي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِّنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَتُقَرَّرِ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ آجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّن يُّتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّن يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مَن بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَىٰ الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ②

ای خلقو! که یی تاسې په شک کې له بعث څخه (چې خلق به بیا ژوندي پورته کېږي، اول خپل حال ته وگورئ!) پس بېشکه چې مونږ پیدا کړی دي مونږ (نېکه د) تاسې له خاورې، بیا (مو پیدا کړه اولاده د آدم) له یوه څاڅکي (مني) څخه، بیا له (یوې ټوټې) کلکې پرندې ویني، بیا له یوه پوټي غوښې تام الخلقه (چې پوره شکل یې پیدا کړی شوی وي)، او ناقص الخلقه (چې پوره شکل یې پیدا کړی شوی نه وي)، لپاره د دې چې بیان کړو مونږ تاسې ته (خپل کامل حکمت او قدرت)، او ثابت پرېږدو مونږ په ارحامو کې هغه شی چې اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نېټې معلومې پورې (چې د زېږېدلو وخت دی)، بیا راوباسو مونږ تاسې (له گېډو د میندو ستاسې، حال دا چې) طفل (وئ)، بیا (پالو تاسې) تر هغه پورې چې ورسېږئ تاسې کمال او قوت خپل ته (جسمًا او عقلاً)، او ځینې له تاسې څخه هغه دي چې وفات کولی شي (له رشد او قوت څخه وروسته یا پخوا)، او ځینې له تاسې څخه هغه دي چې رد کولی شي (یعنې ژوندې وي) تر نا کاره عمره پورې، لپاره د دې چې نه پوهیږي وروسته له پوهې په هیڅ شي (د خپلو ټولو اقوالو د بېکاره کېدلو له کبله)، او وینې به ته ځمکه وچه شاره، نو هر کله چې نازلې کړو مونږ په دغې (وچې) مړې شاري ځمکې داسمان له خوا (اوبه؛ نو وڅوځېږي او ډډه شي او زرغونه کړي له هر قسم نباتاتو څخه ښایسته تاند، تنکی تبغ (د وښو په شنه کېدلو) سره.

تفسیر: یعنی که کفار او د بعث بعد الموت منکرین په دغه شک او شبهه کې لویډلي وي، چې له ذرې ذرې کېدلو څخه وروسته به بیا څرنگه ژوندي راپورته شي؟ نو خپل پرمخ پیدایښت ته دې غور او فکر وکړي، چې په ابتداء کې څرنگه پیدا شوی دی؟ یعنې اول ستاسې پلار آدم علیه السلام مې له خاورې څخه پیدا کړ، بیا مو تاسې د مني له څاڅکي څخه پیدا کړئ! یا دا مطلب چې له خاورې څخه مې خواړه پیدا کړل چې هغه څو منازل او مدارج تېروي، بیا نطفه کیږي، بیا هم د نطفې د څو منزلو او مدارجو له تېرولو څخه وروسته ستاسې تشکیل او تخلیق مینځ ته راځي، له نطفې څخه پرلپه وینه او له وینې څخه د غوښې ټوټه جوړیږي، او بیا د غوښې په دغې ټوټې باندې داسې وخت راځي، چې د بني آدم پوره شکل، نقشه لاسونه، پښې، سترګې، پوزه او نور اندامونه جوړیږي، او یو وخت داسې وي، چې تر دغه وخته پورې هیڅ شی په کې نه وي جوړ شوی، یا یې دا مطلب چې د ځینو پیدایښت مکمل کیږي، او د ځینو هم هغسې ناقص پاتې کیږي، او په هم هغه ناقص صورت لویږي، یا داسې دې وویل شي چې ځینې یې عیبه او ځینې عیجن کیږي.

﴿لَئِنْ بَيَّنَّا لَكُمُ﴾ دپاره ددی چې بیان کړو مونږ تاسې ته چې پخپله ستاسې اصل څه وو؟ او د څو ورځو د تېرېدلو څخه وروسته څرنگه په انساني صورت سره جوړ او مکمل جوړ شوی، که په دې پوهېدئ؟ نو د نورو حقایقو انکشاف هم کېدی شي، او د بعث بعد الموت په امکان باندې هم پوهېدلی شئ.

﴿وَتَقَرَّرُ الْأَرْحَامَ﴾ الایة - او ثابت برېږدو مونږ په ارحامو کې هغه شې چې اراده وکړو دهغه د ثابت پاتې کیدو، یعنې څومره موده چې د هر چا لپاره د مور په رحم کې اوسېدل او تقرر لازم وي؛ هغومره یې هلته ساتو، لږ تر لږه (۶) میاشتې او زیات له زیاته دوه کاله یا څلور کاله علی اختلاف الأقوال.

﴿ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا﴾ الایة - بیا راوباسو تاسې له ګڼپه و د میندو په داسې حال کې چې ماشوم وئ، یعنې لکه څرنگه چې مو په ګڼپه کې ډېر زیات مدارج طی کړي دي، همداسې د زېږېدلو څخه وروسته به هم په تدریج سره ډېر مدارج طی کوئ: یوه د طفولیت زمانه ده چې انسان په کې بالکل کمزوری او ناتوان وي، او د ده ټولې قواوې مخفي او پټې وي، بیا داسې یو وخت پرې راځي چې ټولې پټې قواوې یې ظاهرېږي، د جسماني حیثیت هر شی د خپلې ځوانۍ کمال ته رسیږي، بیا خو ځینې په ځلمیتوب کې مړ او ځینې خو هغه عمر ته رسیږي، چې په هغه کې انساني قواوې، حواس او اعضاء له زور او قوت څخه لویږي، او له پوهې او عقل او د کار کولو له قدرت څخه وروسته له کاره لویږي، او بیخي بېکاره او خراب ګرځي، یاد شوي شیان یې له یاده وځي، او له زده کړو شیانو څخه هم په هیڅ شي نه پوهیږي او ترې هیرېږي (ګواکې بهر ته وړو کتوب ته ګرځي).

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ ﴿١٨﴾ لَارَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿١٩﴾

دغه (راز راز پیدا کول او ژوندي کول) په سبب د دې دي چې بېشکه الله هم دی دی حق (ثابت موجود دائم په رښتیا مستحق د عبادت)، او بېشکه دی ژوندي کوي مړي، او بېشکه الله په هر شي ښه قادر دی. او بېشکه چې قیامت راتلونکی دی، چې نشته هیڅ شک په (راتلو) د دغه (قیامت) کې، او بېشکه چې الله بیا ژوندي راپاڅوي هر هغه چې په قبرونو کې دي (د حساب او جزاء لپاره).

تفسیر: د انسان له پیدایښت او د کښت (فصل) د مثالونو څخه چې پورته ذکر شول، څو خبرې ثابتېږي:

(۱): دا چې یقیناً او په تحقیق الله تعالی موجود دی، که نه داسې منظم، محکم او حکیمانه صنائع به له کومه څرګند شوي وی، او د چا له لاسه به دغسې چارې انجام شوي وی؟.

(۲): دا چې الله تعالى مړو او بې ساه شيانو ته ژوند ورکوي، او ساه په کې اچوي، لکه چې له یو موتي خاورې یا له یو څاڅکي او یو څخه انسان جوړول او په مړه وچه ویکاره ځمکه کې نباتي روح اچول په دې شاهد دي، چې پاک الله ته بیا پیدا کول هیڅ مشکل کار نه دی.

(۳): دا چې الله تعالى پر هر شي باندې قادر دی، او که هر شی د ده تر قدرت لاندې نه وي؛ نو له سره به یې داسې کارونه نشو کولی.

(۴): قیامت ضرور واقع کېدونکې دی، او له دې ژوند څخه وروسته خامخا بل ژوند راتلونکې دی، ځکه چې دومره لوی لوی انتظامونه هم داسې لغو، او بېکاره نشي پاتې کېدی.

د دې خبرې تقاضا دا ده چې کوم بل ژوندون دې خامخا موجود وي، چې هلته سعید او شقي، مجرم او وفادار او نور په صاف ډول سره بېل او جدا شي، او هر یو هم هغه مقام ته ورساو شي؛ چې د هغه ځای د رسېدلو لپاره پیدا شوی، او د هغه قوت او استعداد په خپل وجود کې لري.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ۝ تَأْنِي عَظْفَهُ لِيُضِلَّ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَنَذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝ ذَٰلِكَ بِمَا
قَدَّمْتَ يَدَكَ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَیْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ۝

او ځینې له خلقو هغه څوک دي چې جگړه کوي په (حق یا قدر یا کلام د) الله کې بې له پوهې، او بې دلیل، او بې د لارې سمې، او بې له کتابه روښانه. په داسې حال کې چې اړوي څنګ خپل (له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جگړې کوي) چې گمراه کړي خلق له لارې د الله، شته ده لره په دنیا کې رسوايي او وبه ځکوو مونږ ده لره په ورځ د قیامت کې عذاب سوځوونکې. (او وبه وایو ده ته) دا عذاب او رسوايي په سبب د هغو عملونو دي چې پخوا لیرلي دي دواړو لاسونو ستا (یعنې تا، او) بل په سبب د دې دي چې) بېشکه الله نه دی (هیڅ قدر) ظلم کوونکې پر بندګانو (خپلو چې بې گناه څوک په عذاب کړي).

تفسیر: یعنې د داسې واضحو دلائلو او شواهدو له اورېدلو څخه وروسته بیا هم کاره تلونکي، ضد کوونکي او معاند خلق د الله تعالى په خبرو کې همداسې چټي (بېکاره) او بې سنده جگړې کوي، حال دا چې له دوی سره نه کوم ضروري علم، نه عقلي دلیل او نه سمعي سند وي، بلکه تش په اوهامو او گومانونو پسې روان وي، نو هر هغه څوک چې بې له حجت او دلیل تش د عناد لامله د الله تعالى په خبرو کې جگړې کوي، او غرض یې دا وي چې نور خلق د ایمان او یقین له لارې څخه وګرځوي؛ نو الله تعالى به هغه په دنیا کې خوار او ذلیل کړي، او د آخرت عذاب او رسوايي خو بېله ورته تیاره ده.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ ۖ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ لِّطَمَنَ بِهِ ۚ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ أُنْقَلَبَ عَلَى
وَجْهِهِ ۚ يَتَخَبَّرُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ۝

او ځینې له خلقو هغه څوک دي چې عبادت کوي د الله په څنګ باندې (یا شک او شبهه چې په دین کې یې پیدا کوي، او حق یې نه ګڼي) پس که ورسیري ده ته کوم خیر (په سبب د دین سره لکه صحت او غنی)؛ نو قائم پاتې شي په دغه (عبادت او دین)، او که ورسیري ورته کوم مصیبت؛ نو بېرته وګرځي په مخ خپل (کفر ته نو) زیانکار شو په دنیا کې (چې خپل مراد ته ونه رسېد)، او

(زیانکار شو په) آخرت کې، (چې عمل یې باطل او په اور کې داخل شو)، دغه (د دواړو جهانو زیان) همدغه زیان دی ښکاره.

يَدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُهُۥ ذٰلِكَ هُوَ الصَّلٰۤى الْبَعِيْدُ ﴿١٢﴾

رابلي دی (عبادت کوي مشرک) غیر له الله د هغه څه چې نه ضرر رسولی شي ورته (که یې عبادت ونه کړي)، او د هغه څه چې نه نفع رسولی شي ورته (که یې عبادت وکړي)، دغه (عبادت د ما سوی الله) همدغه گمراهي ده ډېره لویه لرې (له حقه له مقصده).

يَدْعُوْا لِمَنْ خُزَّةٌ اَقْرَبُ مِنْ نَّفْعِهِۦ لَيْسَ الْمَوْلٰى وَلَيْسَ الْعَشِيْرُ ﴿١٣﴾

بولي دوی (عبادت کوي مشرکان) د هغه (معبود) چې ضرر د هغه (عابد ته یې) ډېر نژدې دی له گټې د هغه (معبود دغه عابد ته، چې د شفاعت هیله ده)، خامخا بد دوست دی (دا باطل معبود) او خامخا بد ملگری دی.

تفسیر: یعنې که د بُت پرستانو له زعم سره موافق له بُتانو څخه د گټې هیله لری؛ دغه هیله بې فائده او موهوم شی دی، لیکن د دوی له عبادت څخه نقصان او ضرر رسېدل قطعي او یقیني دي، نو ځکه د دوی د فائده خبره به وروسته له دې نه لیدل کیږي، نقصان خو اوس سمدلاسه ورورسېد.

﴿لَيْسَ الْمَوْلٰى وَلَيْسَ الْعَشِيْرُ﴾ یعنې کله چې په قیامت کې د بُت پرستی نتائج ور د مخه شي؛ نو بت پرستان به همداسې وایي: ﴿لَيْسَ الْمَوْلٰى وَلَيْسَ الْعَشِيْرُ﴾.

اِنَّ اللّٰهَ يَدْعُوْا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَدَّتْ تَجَرُّوْى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَرِيْدُ ﴿١٤﴾

بېشکه چې الله ننه باسي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه په داسې) جنتونو کې چې بهیري له لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو ویالې، بېشکه چې الله کوي هر هغه چې اراده یې وکړي (چې ځینې یې د مطیعانو کرامت او د عاصیانو اهانت دی).

تفسیر: یعنې پاک الله د هر هغه چا په نسبت چې مشیت او اراده وکړي؛ سزا ورکوي، او هر هغه ته چې اراده او مشیت یې وي؛ انعام ورکوي، هیڅوک د دې خبرې توان نه لري چې د ده لاس ونیسي.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَّنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُدْهَبْنَ كَيْدُهُۥ مَا يَغِيْظُ ﴿١٥﴾

هر څوک چې (داسې) وي چې گومان کوي د دې چې له سره به مرسته (مدد) ونه کړي له دغه (محمد) سره الله په دنیا کې او په آخرت کې؛ نو ودې غځوي یو پری اسمان ته (یا چت ته او ځان دې پرې خوړند کړي)، بیا دې پرې کړي (دغه پری چې ولویږي او مړ شي، یا دې ځان غرغره کړي) بیا دې وگوري چې آیا بیا زائلولی شي هیله، تدبیر د هغه (سړي) هغه شي لره چی دی یې په قهر کړی دی (چې د الله له خوا د محمد نصرت دی).

تفسير: الله تعالى د خپل رسول سره د دنيوي او اخروي فتحې او نصرت کومې وعدې چې کړي دي؛ هغه خامخا پوره کېدونکې دي، که کافران او حاسدان ډېر په قهر او خفه شي، او د رباني نصرت د مخنيوي او انسداد لپاره ډېر تدابير هم ونيسي؛ لیکن د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د نصرت او بري او کامیابی مخه په هېڅ ډول سره نشي نیولی، او هغه به خامخا ترسره کيږي، که دغه کفار او حاسدين د محمد صلی الله علیه وسلم په دغه نصرت ډېر زیات خفه او غمجن دي، او په دې باندې پوهيږي چې مونږ په خپلو کونښنونو او زیار (محنت) ويستلو سره د الله تعالى دارادې او مشیت لاره بندولی شو؛ نو دوی دې خپل کونښن په دې لاره کې ولگوي، تر دې پورې چې د پري یو سر دې د چت په لارو کې ښه جگ وټري، او بل سر دې د تېزندی په شان په خپله غاړه کې واچوي، او په خپل لاس دې خپل ځان غرغره کړي، او په دې صورت دې له ډېر قهر او خفګان څخه خپل ځان مړ او خلاص کړي، یا که یې له لاسه پوره وي؛ نو یو پری دې له آسمان څخه څوړند کړي، او په هغې دې آسمان ته وڅیږي، او له هغه ځایه دې آسماني نصرت قطع کړي، نو بیا دې درنښکته کېدو نه وروسته وګوري چې په دغو تدبیرونو سره دغه رباني معاونت او آسماني نصرت منقطع کیږي؟ چې په هغه دوی دومره په قهر دي.

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ يُبَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يُرِيدُ ۝

او په شان (د دغو منزلو آیتونو) نازل کړي لیرلي دي مونږ آیتونه ښکاره، او بېشکه چې الله سمه صافه لاره ښيي هر هغه چا ته چې اراده وکړي (د هغه هدایت).

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او هغه کسان چې یهودیان دي، او (هغه کسان چې) صابیان دي، او (هغه کسان چې) نصرانیان دي، او (هغه کسان چې) مجوسیان دي، او هغه کسان چې شریک یې پیدا کړی دی له الله سره؛ بېشکه چې الله به فیصله وکړي په منځ د دوی کې په ورځ د قیامت کې، بېشکه چې الله په هر شي باندې ښه شاهد دی.

تفسير: مجوس د اور عبادت کوي، او په دوه معبودانو عقیده لري، یو د خیر معبود چې دوی ورته (یزدان) وايي، دوهم د شر معبود چې هغه (اهرمز) بولي، او د کوم نبي نوم هم یادوي، دا معلومه نه ده چې دوی له هدایت څخه وروسته په ضلالت مبتلا شوي دي، یا له ابتداء څخه په غلطه لار روان دي.

د دغو ګردو مذاهبو او فرقو د منازعې عملي او قاطع فیصله به د الله تعالى له درباره د قیامت په ورځ کې کیږي، او هر یو به سره جدا کوي، او خپلو خپلو ټاکلو (مقرر شویو) ځایونو ته به یې رسوي، په دې باندې یواځې پاک الله عالم دی چې کوم یو د کوم مقام او د کومې سزا مستحق دی؟.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّجَرُ وَالتُّحُمُورُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالْدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ۝

آیا نه وينې، نه پوهيږي ته؟ چې بېشکه الله چې دی سجدي ږدي (عبادت کوي) ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي (له علویاتو)، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (له سفلیاتو)، او لمر او

سپوږمې او ستوري او غرونه او ونې او خلوربول او ډېر له خلقو (چې مؤمنان دي) په عبادت سره، او ډېر دي (له كفارو) چې ثابت شوی دی پرې عذاب (چې سجده نه ږدي الله ته)، او هر څوک چې سپک یې کړي الله؛ پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکوونکی، بېشکه چې الله کوي هر هغه کار چې اراده یې وکړي (له اکرام او امانت څخه).

هَذَانِ خَصْمَيْنِ اِخْتَصِمُوا فِي رَبِّهِمَا

دا دواړه (ډلې مؤمنان او کافران) مدعیان دي چې جگړه یې وکړه په (ذات، صفات او دین د) رب خپل کې.

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه چې په ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ﴾ الآية - کې چې د هغو ذکر وشو؛ هغو ته د حق او باطل له حیثه دوه ډلې ویلې شو: یوه د مؤمنانو ډله چې د خپل رب ټول اوامر مني، او د ده د احکامو په مقابل کې سر په سجده ږدي، دویمه د کفارو ډله چې په هغو کې یهودان، نصرانیان، مجوسیان، مشرکین، صابئین او نور ټول شامل دي، چې د الله رباني هدایت نه قبلوي، او د الله د اطاعت لپاره سر په سجده نه ږدي، دغه دواړه ډلې په دغو مباحثو او مناظرو کې، د جهاد او قتال په موقعو کې هم یو د بل په مقابل کې ټینګ ولاړوي.

فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ شِيَابٌ مِّنْ نَّارٍ

پس هغه کسان چې کافران شوي دي؛ څکختې (جوړولې) شي دوی لپاره جامې له اوره.

تفسیر: یعنې لکه څنګه چې کالي (جامي) د انسان بدن پټوي؛ د جهنم اوره به هم دغه راز دوی احاطه کوي، او ترې به چاپېرېږي، یا به د کوم داسې شي کالي ورواغوستل شي، چې د اور گرمي به پرې ډېر ژر اثر کوي، او ډېر زیات به سور کېږي.

يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿٢١﴾ يُصْهَرُ بِهِ نَاقِي بُطُونِهِمْ وَالْجُودُ ﴿٢٢﴾ وَلَهُمْ مَقَامٌ مِّنْ حَدِيدٍ ﴿٢٣﴾

اچولی به شي (په شدت سره) له پاسه د سرونو ددوی اوبه سرې یشېدلې. چې خوړین به شي په دغو اوبو سره هغه (کولمې) چې په گېلو د دوی کې دي او پوستکي (د دوی هم). او وي به د دوی لپاره څټکونه (ګرزونه) له اوسپنې (چې د دوی سرونه به پرې ټکولی او وهلی شي).

تفسیر: یعنې د دوزخیانو ککړی به په څټکونو ګرزونو سره میده کېږي، او یشېدلې اوبه به له پاسه پرې اچولی کېږي، چې د ماغزو له لارې به د دوی گېلې ته ورځي، او له هغه څخه به د دوی ټولې کولمې ټوټې ټوټې د دوی له مقعدو څخه لاندې تویږي، او د دوی د بدن خارجي سطح به هم د دې اوبو له رسېدلو څخه بیخي شپړېږي، او د ورستې وینې غوښې په شان به ترې لویږي، بیا به خپل اصلي حالت ته بېرته ورګرځي، او پرله پسې به همدغه عمل تکرارېږي: ﴿كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ﴾ (۵ جزاء النساء سورت (۵۶) آیت (۸) رکوع)، اللهم أعذنا من غضبك وعذابك !.

كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٢٤﴾

هر کله چې اراده وکړي (دوزخیان) د دې چې ووځي له دغه (دوزخ څخه) له غمه؛ نو بېرته ګرځولی شي دوی په دغه (اور) کې او (وبه ویلی شي دوی ته) وځکي تاسې عذاب (د اور ډېر) سوځوونکي.

تفسير: يعني كله چې کافران په دوزخ کې ډېر غم او تکليف وويني؛ نو وبه غواړي چې له دې ځای نه ووځي او چېرې وټېښتي، خو د اور لمبې به دوی له ځان سره پورته کړي، بيا به يې پرېښتي د اوسپنو په گرزونو سره وهي، او لاندې به يې غورځوي، او داسې به ورته ويل کېږي: «د اور د دغه دائمي عذاب خوند وڅکئ!»، چې له سره به ترې بېرته نشي وتلی «العیاذ بالله».

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا

بېشکه چې الله ننه باسي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه په داسې) جنتونو کې چې بهرې له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو ويالې، ګاڼه به واچول شي (جنتيانو ته) په دغه (جنت) کې له باهو ګانو (وښو) له سرو زرو او له مرغلرو څخې.

تفسير: يعني په لويه هوسايي (آرام)، ښايست، او زيب سره به اوسېږي، او له هر يو عنوان څخه يې تجمل تنعم څرګندېږي.

وَلِبَاسُ هُمْ فِيهَا خَيْرٌ ۝

او جامې د دغو (جنتيانو) به په دغه (جنت) کې رېښمينې وي.

تبيه: په احاديثو کې راغلي دي: «هر هغه نارينه چې دلته د ورېښمو کالي واغوندي؛ نو په آخرت کې به يې نه آغوندي»، که دغه آغوستونکي کافر وي؛ نو ښکاره ده چې هغه له سره په جنت کې نه داخلېږي چې د جنتيانو لباس واغوندي، هو! که مؤمن وي؛ امکان لري چې د څه مودې له مخې د دغه لباس څخه محروم شي، او بيا يې تر ابده پورې واغوندي، نو د دغه غير متناهي مودې په مقابل کې دغه لږه زمانه غير معتد به ګڼله کېږي.

وَهْدُوْا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ ۝

او لاره ښوولې شوې ده (جنتيانو ته په دنيا کې له جانبه د الله) طيبې پاکې ته (چې لا إله إلا الله ده) له قول نه.

تفسير: هر هغه مؤمن چې په دنيا کې (لا إله إلا الله) ويلې وي، قرآن يې لوستلی وي، د الله تعالی تسبیح او تحمید، امر بالمعروف، نهی عن المنکر يې کړی وي؛ نو په آخرت کې به هم پرېښتي له هرې خوا دوی ته سلامونه اچوي، او پخپله جنتيان به هم په خپلو منځونو کې يو بل ته ښې پاکې خبرې کوي، هلته به بېخايه خبرې، شور ماشور، دعوی او دنگلې نه وي، او ټول به د الله تعالی د نعمتونو په شکر ګزاري کې لګيا او مشغول وي، مثلاً وايي به: ﴿وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَبِّؤْا مِنْ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ﴾ (۲۴ جزء، د الزمر سورت (۷۴) آيت)، د (۲۲ جزء د فاطر سورت په (۳۳-۳۴) آيتونو) کې راغلي دي: ﴿يُحَلَّونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ﴾ * وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ ﴿الآية - په همدغه سره د دې حاضر آيت تفسير کېږي، لکه چې په روح الهاني تفسير کې راغلي دي، ښه عليه في روح المعاني.

وَهْدُوْا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ۝

او لار ښوولې شوې ده (جنتيانو ته په دنيا کې) طرف د لارې (د الله) ته چې ستايل شوې دی په ښو ښو صفتونو سره.

تفسير: يعنى د الله تعالى لاره يې وموندله چې نوم يې اسلام دى، دغه لاره په خپله هم حميده ده، او د لارې خاوند هم حميد دى، يا يې هغه ځاى ته لاره وموندله؛ چې هغه ته په رسېدلو سره انسان د الله تعالى د نعمتونو شكر اداء كوي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي، او اړوي (منع كوي خلق) له لارې د الله (اسلام نه) او له مسجد حرام نه؛ (نو معذېري په عقبې كې)، هغه (مسجد) چې ګرځولى دى مونږ دغه مسجد ځاى د عبادت لپاره د (ټولو) خلقو، برابر دي اوسيدونكي په دغه (مسجد) كې او له بهره راتلونكي.

تفسير: يعنې يو خو هغه خلق دي چې له خپلې ګمراهۍ سره سره دنورو مخه هم نيسي، چې د هدايت په لاره لاړ شي، او غواړي چې هيڅوك د الله تعالى په لاره سم نشي، تر دې هغه مسلمانان چې د خپل پيغمبر سره د عمرې د اداء كولو لپاره مكې معظمې ته روان وو؛ د هغوى مخه يې هم ونيوله، حال دا چې مسجد الحرام يا د حرم شريف هغه برخه چې په هغې پورې د خلقو عبادت او مناسك تعلق لري؛ ټولو ته يو شان دى، او هلته مقيم او مسافر او محلي او پرديسي ته د اوسېدلو او عبادت كولو مساوي حقوق حاصل دي، هو! كه څوك د هغو متبركو ځايونو څخه د شړلو وړ او لايق وي؛ نو هم هغه كسان دي چې په خپل شرك او شرارت د دې مبارك ځاى بې احترامې او بې عزتې كوي.

وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَادِ يُظْلَمْ تَذِقْهُ مِنْ عَذَابِ الْيَوْمِ

او هر چا چې اراده وكړه په دغه (مسجد الحرام) كې د بې لارۍ (د حق نه په مخ ګرځولو سره)؛ نو وبه څكړو مونږ په هغه (كړېدونكي) له عذاب دردناك څخه.

تفسير: يعنې هغه څوك چې په مسجد الحرام كې عمداً او بالااراده د بې دينۍ او شرارت كومه خبره كوي؛ نو هغه ته به د هغه چا په نسبت چې دغه كار په بل ځاى كې كوي سخته سزا وركړې شي، نو له دې نه د هغو خلقو حال معلوم كړئ چې په خپل ظلم او شرارت سره يې د مؤمنانو مخه د مكې معظمې د زيارت د ورتګ په وخت كې نيولې وه.

وَأَذْبُوانِ الْإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

او (ياد كړه اى محمده!) هغه وخت چې ښكاره (معين) كړ مونږ ابراهيم ته ځاى د بيت الله.

تفسير: وايي چې د كعبې شريفې ځاى لا له پخوا څخه مقدس او متبرك وو، بيا د ډېرې مودې په تېرېدلو سره ورك او نامعلوم شو، ابراهيم عليه السلام ته حكم وشو چې بيت الله ودانه كړه! او د هغه معظم مقام ښې وروښودل شوې، ابراهيم عليه السلام د خپل ځوى اسماعيل عليه السلام په ملګرتيا د كعبې خونه (كور) ودانه كړه.

أَنْ لَا تَشْرِكُوا بِي شَيْئًا

(او ورته مو وويل) چې مه شريكوه له ما سره هيڅ.

تفسير: يعنې د دې كور بنسټ او تاداو (بنیاد) په خالص توحيد باندې كېږده! هيڅوك دې چې دغه ځاى ته راشي؛ د الله تعالى د عبادت څخه پرته مشركانه رسوم په ځاى نه راوړي، د مكې معظمې كفارو سره له دې چې د ابراهيمي ملت

مدعیان وو، ددغه آیت خلاف عمل وکړ چې هلته یې درې سوه شپته بتان ودرول (العیاذ بالله)، ځمونږ سید المرسلین خاتم الانبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم دغه مطهر او مقدس ځای له دغه نجاست او گندګی څخه د تل لپاره پاک کړ، فلله الحمد والمنة.

وَطَهَّرَ بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿۳۷﴾

او پاک ساته کور ځما (له بتانو او نورو پليټو څخه) لپاره د طواف کوونکو، او لپاره د قیام کوونکو (په مکه کې)، او رکوع کوونکو، او سجده کوونکو (لمونځ کوونکو لپاره).

تفسیر: یعنې یواځې د همدغو خلقو لپاره دې مخصوص وي، او له نورو ټولو څخه دې پاک او صاف کړ شي.

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿۳۸﴾

او غږ وکړه (ای ابراهیمه) په خلقو کې د حج (د اداء کولو) لپاره، چې راشي (حاجیان) تاته پلي (پیاډه) او (سواره) په هر ډنګر اوبښ چې راځي (دا اوبښان) له هرې لارې لري (ژورې لري) نه.

تفسیر: کله چې کعبه ودانه شوه، نو ابراهیم علیه السلام په یوه جګ (اوچت) غره باندې ودرېد، او داسې غږ یې وکړ: «ای خلقو! پاک الله په تاسې حج فرض کړی دی، حج ته راشئ!»، حق تعالی دغه غږ په هر ځای کې هر روح ته ورساوه، نو د هر چا لپاره چې حج مقدر وو؛ د هغه روح دغه غږ ته لټیک وویل، او هم هغه د شوق پټې سکروتې دي، چې په زرهاوو پلي (پیاډه) هم د حج د سفر رېږونه (تکلیفونه) په ځان اخلې، او د بیت الله په لیدلو سره خپلې سترګې رڼوي، او ډېر زیات خلق خوله دومره لرې ځایونو څخه سواره دمکې معظمې په لوري سفر کوي؛ چې له ډېرو منزلونو او سفر کولو څخه د دوی اوبښان سترې ستومانه او بیخي خوار او ډنګر کیږي، زیاترو حاجیانو ته غښتلي او څاربه اوبښان کله وررسیږي، نو ځکه په همدغو خوارو، ډنګرو، وچو، کلکو اوبښانو منزلونه کوي، دا ګواکې د هم هغې دعاء د مقبولیت اثر دی، چې ابراهیم علیه السلام کړې وه: ﴿فَاجْعَلْ أَفْهَدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم سورت (۳۷) آیت (۶) رکوع).

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةٍ الْأَنْعَامِ

لپاره د دې چې حاضر شي (دغه خلق ځای د دنيوي او اخروي) ګټو خپلو ته، او چې یاد کړي نوم د الله په هغو څو ورځو (د لوی اختر) کې چې معلومې دي په (ذبح د) هر هغه حیوان چې ورکړی دی الله دوی ته له بې ژبو چارپایانو څخه.

تفسیر: د بیت الله د حج اصلي مقصد څو اخروي ګټو حاصلول دي، مثلاً د حج او عمرې او د نورو عباداتو په ذریعه د الله تعالی خوښي حاصلول او د روحاني ترقیاتو لوړو (اوچتو) مقاتو ته رسېدل، لیکن د دغې لویې اجتماع په ضمن کې ډېر زیات سیاسي، تمدني او اقتصادي ګټې هم حاصلېدې شي، کما لا یخفی.

د ﴿أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ﴾ څخه د ذوالحجې درېومې لس (۱۰) ورځې مراد دي، په دغو ورځو کې د الله تعالی د یادونې فضیلت ډېر زیات ښوولی شوی دی، د دغه ذکر لاندې په خصوصي ډول دا هم داخل دي، چې د قربانی د حیواناتو د ذبح کولو په وخت کې دې د الله تعالی نوم واخیست شي، او «بسم الله، الله اکبر» دې وویل شي، په دغو ورځو کې ډېر ښه عمل همدا دی چې د پاک الله په نامه دې ذبح وکړي شي.

نَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٩﴾

پس خورئ تاسې له هغې (غوښې) څخه، او خوراک ور کورئ بد حال فقير (محتاج) ته.

تفسير: ځينو کفارو داسې خيال کاوه چې په خپله قرباني کوونکي ته نه ښايي چې د قرباني له غوښې څخه څه وخورئ، دا دی په دې آيت کې د دې مفکورې اصلاح او حکم کوي، چې له دغې غوښې څخه هم تاسې په شوق سره وخورئ، هم يې په خپلو دوستانو، خپلوانو، خوارانو او غريبانو وخورئ!.

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٠﴾

بيا دې لرې کړي (حاجيان حاجتونه او) خيري خپل، او پوره دې اداء کړي نذرونه خپل (او د حج واجبات)، او طواف دې وکړي په هغه کور چې قديم کريم دی.

تفسير: له کوم ځايه چې لټيک ويل شروع کيږي (احرام تړل کيږي)؛ نو محرم نه وينه وباسي، نه خپل ويستان او نوکان اخلي، نه خپل ويستان غوروي، نه د بدن د خيرو، دوړو او گردونو په لرې کولو دومره زيات اهتمام کوي، او نه په ډېره مبالغه او منبلو لامبي، کله چې د ذوالحجة الحرام لسمه ورځ راشي؛ دغه گرد قيدونه لرې کيږي، سرونه خريل يا ويستان اخيستل کيږي، ښه غسل کوي، گنډلې او صفا کالي (جامې) اغوندي، او د کعبې د زيارت طواف ته ځي، په چا چې ذبح لازمه وي؛ رومبي ذبح کوي، او د «نذرونو» د ورکولو څخه مطلب دا دی چې هغه نذرونه چې د خپلو مطالبو لپاره يې پر خپل ځان منلي وي؛ هغه دې اداء کړي، اصلاً دغه نذر د الله تعالی نذر دی او د بل هېچا نه دی، د ځينو په نزد د «نذرونو» د لفظ څخه د حج مناسک يا د حج واجبات مراد دي، او همدغه ډېر نژدې رابښکاري، والله أعلم.

ذَلِكَ وَمَنْ يُعِظْ حُرْمَتَ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣١﴾

دا حکم مو واورېد (يا امر همدا دی چې تېر شو). او هر چا چې تعظيم وکړ د احکامو د الله؛ پس دا کار غوره دی ده ته په نزد د رب د ده، او حلال کړی شوی دی تاسې ته (خوراک د غوښې د) څارويو (پس له ذبحې) مگر (حرام دي) هغه څاروي چې لوستل کيږي په تاسې (حراموالی يې)، پس ځان ساتئ تاسې له پليتي څخه چې بُتان دي، او ځان ساتئ تاسې له وينا د دروغو څخه.

تفسير: لکه چې له ترجمې څخه ښکاري: «ذلک» دمحدوفې مبتدأ خبر دی، يعنې حرام شيان درانه گڼل او د هغو پرېښودل، يا هغه شيان چې د الله تعالی له طرفه محترم ښودل شوي دي، د هغوی د احترام او ادب او تعظيم قائم ساتل لويه نيکي او د ښېگڼې (فائدي) خبره ده، او د هغو انجام به ډېر ښه وي.

په محترمو شيانو کې د قرباني حيوان - بيت الله - صفا - مروه - منی - عرفات - مسجدین - قرآن بلکه د الله تعالی ټول احکام راځي، په خصوصي ډول سره دلته د مسجد الحرام او د هديې د حيوان په تعظيم زور اچول شوی دی، چې د الله تعالی د بندگانو په راتگ کې هلته په حرم کې څه مشکلات پيدا نه کړي! او نه د ممانعت عوامل منح ته راوړي! او نه هغه د هديې حيوانات بهر ته تللو ته مجبور کړي، بلکه قيمتي، ښه څاربه څاروي قرباني کړي!.

﴿الْأَمْثَلُ عَلَيْكُمْ﴾ يعنې هغه حيوانات چې د هغو حراموالی وخت په وخت تاسې ته ويل کيږي، لکه چې په «البقرة»، «المائدة»، «الأنعام» کې مفصلاً تېر شول، نو هغه حلال نه دي.

﴿وَأَجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ يعني خاړوی د الله تعالی مخلوق او مملوک دی، یواځې د الله تعالی په حکم او د هغه په نامه حلال کېدی شي، او د الله تعالی د کعبې نذر کېدی شي، هغه ساکنس (ذي روح) چې د کوم بټ په قربانگاه کې ذبح کېږي؛ هغه مردارېږي، د داسې شرک او پليټو کارونو څخه ځان ساتنه او اجتناب ضروري دی.

﴿وَأَجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ يعني د دروغو ویل، او د دروغو شاهدي ورکول، د بل په نامه د الله تعالی د پیدا کړو حیواناتو حلالول، بې د شرعي حکم څخه یو شي ته حلال او یا حرام ویل ټول په «قول الزور» کې داخل دي، د «قول الزور» د بدې اندازه له دې نه اټکل کېدی شي، چې دلته الله تعالی د هغه ذکر له شرک سره کړی دی، او د الأعراف سورت په (۳۳ آیت، (۴ رکوع، ۸ جزء) کې یې داسې ارشاد کړی دی: ﴿وَأَنْ تَشْكُرُوا لِلَّهِ مَا لَهُ يَنْزِلُ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ په احادیثو کې رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په ډېر تأکید او تشدید سره له دې نه ممانعت کړی دی.

حُفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ

په داسې حال کې چې غاړه ایښودونکي یی په اخلاص سره خاص الله ته، نه یی مشرکان په ده باندې.

تفسیر: یعنی له هر طرف او هر چا څخه مخ وګرځوی، او یواځې د هم هغه واحد لا شریک الله تعالی خالص بندگان اوسئ! ښايي ستاسې ټول افعال او نیتونه په کلي ډول بې د بل د شرک نه خاص الله تعالی ته وي، او د الله تعالی په الوهیت او عبادت کې بل هیڅوک مه شریکوی.

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَجِيٍّ ۝

او هر چا چې شریک ونيو له الله سره؛ پس لکه چې راوغورځېد له اسمان څخه پس وتښتوي دی په چابکۍ سره مرغان (او پوتې پوتې کوي یې)، یا وغورځوي دی باد (له کوم هسک «اوچت» ځای نه) په لرې ژور (ښکته) ځای کې.

تفسیر: دا یې د شرک مثال بیان کړ، خلاصه یې دا ده چې د توحید مقام نهایت اعلی دی، کله چې انسان توحید پرېږدي، او د کوم بل مخلوق په مقابل کې خپل سر ښکته کړي، نو دی په خپله خپل ځان ذلیل او سپک کوي، او د توحید له لور (اوچت) اسمان څخه د شرک او کفر کندی ته لویږي.

ښکاره ده چې له دومره جګ ځای څخه دومره ژور ځای ته له لوېدلو څخه وروسته ژوندی نشي پاتې کېدی، اوس خوبه یا د اهو اوو او نا کارو افکارو مردار خواره خاوران له څلورو خواوو د ده د غوښې پوتې په خپلو مښکو او پنجو سره دانګې دانګې او پوتې پوتې کړي، او و به یې خوري، یا به لعین شیطان د یوې تېزې ګرندۍ هوا په پرېو کې کې دی له خپله ځان سره پورته کړي، او په کومه ډېره زیاته لرې ژوره کنده کې به یې وغورځوي، چې هیڅوک به د ده هیڅ یو هلو کی او پښتی ونه ويني.

ذَلِكَ وَمَنْ يُعِظِمْ شَعِيرًا لِلَّهِ فَإِنَّهُ مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ۝

دا حکم مو واورېد (یا امر همدا دی چې تېر شو) او هر چا چې تعظیم وکړ د علائمو د (دین د) الله (چې د حج افعال، د هدایاوو خړبول او نور عبادت دي)؛ پس بېشکه دا (تعظیم) د زړونو له تقوی څخه دي.

تفسير: يعني د شاعر الله تعظيم په شرڪ كې داخل نه دی، د هر چا په زړه كې چې د پرهېزگاري مضمون او د يو الله جل جلاله خوف وي؛ نو دی به خامخا د شاعر الله ادب او تعظيم كوي، دغه ادب او تعظيم شرڪ نه دی، بلكه د الله تعالی د عين توحيد له آثارو څخه دی، ځكه چې د الله تعالی رښتینی بنده د هر هغه شي چې الله جل جلاله ته منسوب وي؛ قدر او ادب كوي.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَىٰ الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿۳۷﴾

شته تاسې ته په دغو څلورو بولو (د هديو) كې فائدي تر وخت معلوم پورې (چې د دوی د حلالولو وخت دی)، بيا (رسونه ده) ځای (د حلالولو) د دوی ته تر بيت الله پورې، (يا) بيا وخت د دغو منتهي دی هغه بيت ته چې بلند شان دی.

تفسير: قديم كور بيت الله شريف دی، او دلته ښايي توشعاً ترې ټول حرم مراد وي، يعني د اوبنانو، غويو، پسونو (گلهانو) او نورو نه تاسې ډېرې گټې حاصلولی شئ، مثلاً پرې سورېږئ، شودې يې څښئ، او نسل ترې اخلي، او لا يې پسې زياتوئ، له وړيو، پوستكو او نورو څخه يې گټه (فائده) اخلي، اوس د هغو عظيم الشأنه اخروي فائده همدغه ده، چې كعبې ته يې نژدې راوړئ، او د الله تعالی په نامه يې قرباني كړئ.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنَسَكًا لِّدِّكُورِ اسْمِ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّنْ بَيْئَةِ الْأَنْعَامِ ۚ وَالْهَكْمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا

او هر امت لپاره مونږ مقرر كړې ده قرباني د دې لپاره چې ياد كړي دوی نوم د الله پر هر هغه شي چې رزق، روزي گرځولې ده (الله) دوی ته له بې ژبو څلور بولو حيواناتو څخه (په وخت د ذبحې د دوی كې)، پس حق معبود ستاسې (او د پخوانيو امتونو) الله حق معبود يو دی، پس خاص همدغه ته غاړه كېږدئ !

تفسير: يعني الله تعالی ته د نذر په ډول د حيواناتو حلالول په هر اسماني دين كې عبادت منل شوی دی، كه دا عبادت تاسې غير الله ته د عبادت (نذر) په ډول كوئ؛ نو دغه شرڪ دی، او ښايي ترې سخت پرهېز و كړی شي، د موحد كار دا دی چې يواځې د پاك الله په نامه قرباني و كړي، چې د هغه په پاكه نامه ټولو شرائعو د قرباني كولو حكم ور كړی دی، او نه ښايي چې قرباني د ده له حكم څخه خارج وي.

وَبَشِّرِ الْمُخَضِتِينَ ﴿۳۸﴾

او زېرى وركړه عاجزي كوونكو ته.

تفسير: يعني هغو خلقو ته د الله تعالی د رضا او خوښۍ زېرى واوروه، چې يواځې د هغه واحد لا شريك الله جل جلاله حكم مني، او د هغه په مقابل كې غاړه ېږدي، او په هم هغه باندې يې زړونه ډاډه كيږي، او د ده له جلال او جبروت څخه تل ويريږي.

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمُ الْمُقْيَمِ الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿۳۹﴾

هغه (عاجزي كوونكي) كله چې ياد كړ شي (د دوی په مخكې نوم د) الله؛ نو ويريږي زړونه د دوی، او (زېرى وركړه) صبر كوونكو ته په هغو (سختيو او غمونو) چې رسيدلي دي دوي ته، او (زېرى

ورکړه) قائمونکو (سم دروونکي سره له ټولو حقوقو) د لمانځه ته، (او زېری ورکړه هغو کسانو ته چې) ځينې له هغو شيانو نه چې ورکړي دي مونږ دوی ته لگوي يې (په ښو کارونو کې).

تفسير: يعنې مصيبتونه او تکليفونه په پوره صبر او ثبات سره په ځان برداشت کوي، او متحمل کيږي يې، او د کړاوونو او سختيو د تحمل په وخت کې د حقې لارې څخه يې قدم نه ښويږي.

﴿وَالْمُتَّبِی الصَّلَوةَ﴾ الآية - د بيت الله تر رسېدو پورې حاجيان له ډېرو مصيبتونو او کړاوونو سره مخامخ کيږي، په سفر کې زیاتره د لمونځونو د فوټېدلو يا د قضا کېدلو اندېښنه وي، مال هم په کافي اندازه سره لگيږي، ښايي په همدغه مناسبت يې د دغو اوصافو او خصائلو بيان کړی وي.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهَا صَوَافٍ ۚ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٤﴾

او اوبښان غوايان (د هديې) ګرځولي دي مونږ دا تاسې ته له علائمو د (دين د) الله، شته تاسې ته په دې کې خیر (دیني او دنيوي ګټه)، پس یادوئ نوم د الله په دې (اوبښانو غوايانو د ذبحې په وخت کې)، په داسې حال چې ولاړ وي (په دریو پښو چې یوه یې ترې تړلې وي)، نو کله چې پر ټول اړخونه د دوی (په ځمکه پس له حلالولو، او روح یې وخوت، او پس له پخېدلو) نو خورئ تاسې له دې نه (که مو خوښه وي)، او خورئ یې په صبر کوونکي او په بې صبره (سوالګرانو، فقیرانو)، همداسې (لکه چې ومو ښوده ذبحه د دوی)؛ تابع کړې دي مونږ دغه (مذبحې) تاسې ته لپاره د دې چې شکر وباسئ تاسې (په دې نعمت).

تفسير: په دې آيت کریمه کې یې راوښود چې اوبښ او نور د قرباني حیوانات هم د شعائر الله څخه دي چې د هغو په ښه او څرېه ساتنه کې ستاسې لپاره دنيوي او اخروي ګټې شته نو تاسو لږه ښايي چې دحلالولو په وخت کې پری د الله تعالی نوم واخلئ بالخصوص، د اوبښ د ذبحې ښه طریقه «نحر» دی، چې هغه قبلي ته مخامخ ودرئ، او یو لاس یې (ښي یا کین) وټړئ، او په ټټر یې زخم «ټپ» ووهئ، کله چې ټوله وینه یې ووته، او په ځمکه ولوېده، بیا یې بوتي بوتې کړئ، او ترې منتفع شئ، که ډېر اوبښان وي؛ نو قطار یې ودرئ! او په همدغه ترتیب سره یې نحر کړئ!

په ﴿وَأَطِيعُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ﴾ الآية - کې یې دوه قسمه محتاجان وښوول، یو هغه چې پر صبر او استقامت سره ناست وي، سوال نه کوي، که لږ څه وروسیږي؛ پر هغه قناعت کوي، بل هغه چې بې قراري کوي، سوال کوي، دې خوا او هغه خوا ګرځي، که څه شی ورته ورکړ شي؛ خو بیا هم قرار نه کيني.

﴿كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ الآية - يعنې داسې لوی ساکبان (جاندار) چې هم په جثه او هم په قوت کې له تاسې څخه زیات دي، ستاسې په واک او قبضه کې درکړل شوي دي، چې تاسې له هغو څخه راز راز خدمتونه اخلئ، او په ډېره آسانی سره یې حلالولی هم شئ، دا د الله تعالی لوی احسان دی، او ښايي چې د هغه شکر اداء کړ شي، نه داسې چې د شرک په غوره کولو سره بالعکس د هغه ناشکري وکړ شي.

لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤها وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ

له سره نه رسيږي الله ته غوښې د دوی، او نه وینې د دوی، وليکن رسيږي دغه (الله) ته پر هېز ګاري (او اخلاص چې ملګري وي له دغو مذبحو سره بې له ریا) له تاسې.

تفسیر: یعنی یواځې د حیوان په ذبح کولو، او په ځان او نورو د غوښې په خوړلو، یا د هغه د وینې په تویولو تاسې هیڅکله د الله تعالی خوښي او رضاء حاصلولی نشئ، او نه دغه غوښې، وینې او نور شیان د الله تعالی تر درباره رسېدی شي، بلکه د پاک الله دربار ته یواځې ستاسې د زړه تقوی او ادب رسېږي، چې په ډېره خوښۍ، او پوره رغبت یو قیمتي او نفیس شی د ده په حکم او اجازې سره د ده په نامه د ده کور ته بیایئ، او هلته یې قرباني کوئ، ګواکې د دې قرباني په وسیله مو دغه خبره ښکاره کړه چې مونږ پخپله هم ستا په لاره کې قرباني کېدلو ته همداسې حاضر او تیار یو!

كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَيُبَيِّرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٥﴾

همداسې (لکه چې ذکر شو) تابع کړي یې دي دغه (خلور بولي) تاسې ته لپاره د دې چې په لویي یاد کړئ الله (او الله اکبر ووايئ د دوی د حلالولو په وخت کې) په هغې (طریقې) سره چې لاره یې ښوولي ده تاسې ته، او زېری ورکړه نېکوکارانو ته (د جنت).

تفسیر: یعنی «بسم الله والله أكبر، اللهم لك ومنك» ووايئ او ذبح کړئ، او د الله تعالی شکر اداء کړئ، چې ده د خپل محبت او د عبودیت د اظهار څرنگه ښه لار راوښووله، او د یوه حیوان ذبح یې ګواکې ستاسې د ځان د قرباني په ځای قائم مقام ودروله.

إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ

بېشکه چې الله دفع کوي (د کفارو مکر) له هغو کسانو څخه چې ایمان یې راوړی دی، بېشکه چې الله محبت نه کوي هر خیانتگر (له خالق او مخلوقاتو سره او) ناشکره.

تفسیر: یعنی مسلمانان دې ډاډه او مطمئن اوسي، چې الله تعالی به ډېر ژر له دښمنانو څخه د دوی لاره صافه کړي، او تر مسجد الحرام پورې د رسېدلو او د هغه د متعلقه احکامو په تعميل کې به هیڅ مخالفت او مشکلات پاتې نشي، بې له کوم خوف او خطره به دوی حج او عمره اداء کوي، ګواکې د هغه بشارت امر چې په «وَيُبَيِّرَ الْمُحْسِنِينَ» کې ورکړی شوی وو؛ د هغه یو زېری او بشارت همدا دی.

«إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ» بېشکه چې الله تعالی محبت نه کوي هر خیانت ګر له خالق او مخلوقاتو سره او ناشکره، یعنی که ناشکرو ټګانو ته تر یوه خاص میعاد پورې مهلت ورکړی شي؛ نو داسې خیال مه کوئ چې دوی د الله تعالی خوښېږي، دغه ډیل او مهلت په ځینو مصالحو او حکمتونو بناء دی، آخري انجام او پای به یې همداسې وي، چې د حق خاوندان به غالب او د باطل خاوندان به مغلوب او باطل پرستان به بیخي له دې لارې څخه لرې کړی شي. دا له هغو مبارکو آیتونو څخه پوښی آیت دی، چې د قتال په اذن کې راغلي دي:

أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ يَأْتَهُمْ ظُلْمًا

حکم ورکړی شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چې قتال ورسره کاوه شي (د کفارو له خوا) په دې سبب چې بېشکه په دوی ظلم شوی دی.

تفسیر: تر هغه پورې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کې وو، نو مسلمانانو ته دا حکم شوی وو، چې د کفارو په سختیو او تکلیفونو باندې صبر وکړي، او لاس ورنه غځوي، لکه چې مسلمانانو پوره تر دیارلسو کلونو پورې ډېر سخت تکلیفونه او ظلمونه وګالل (برداشت کړل)، او د کفارو د زهره چوونکو ظلمونو او تېریو په مقابل کې یې بې مثاله صبر، استقامت او ثبات ښکاره کړ، کله چې مدینه منوره دار الاسلام وګرځید او د مسلمانانو یوه وړه

ډله په دغه مستقل مرکز کې سره یو ځای شوه نو هغو مظلومو مسلمانانو نه چې کفارو به تل ورباندي ظلمونه کول او جنگونه به یې ورسره کول اجازه ورکړې شوه بلکه حکم ورته وشو چې دغه ظالمانو په مقابل کې توری وکارې، او د خپلې ډلې او دین حفاظت په پوره غیرت سره وکړي.

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٢٥﴾

او بېشکه چې الله په مرسته د دوی خامخا ښه قادر دی.

تفسیر: یعنې ای مؤمنانو! له خپل قلت او بې سروسامانۍ څخه مه ډارېږئ، الله تعالی یوه ډېره وړو کې بې وسیلې ډله هم د دنیا د لویو لویو فوځونو او سلطنتونو په مقابل کې بریالی (کامیابه) کولی شي، په حقیقت کې دا په یو مالک الملکوتي طرز له مسلمانانو سره د نصرت او مرستې وعده ده.

لَا دِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ
بِبَعْضٍ لَهَبَّتْ صَوَامِعُ وَيَعٍ وَصَلَوْتُ وَمَسْجِدُ يُذَكِّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَكِنْ نَصَرَنَّا اللَّهَ
مَنْ يَنْصُرُنَا إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

(دغه مظلومان مهاجران) هغه (کسان) دي چې ایستل شوي دي له کورونو خپلو په ناحقه سره،
(او بل هېڅ سبب د اخراج نه وو مگر دا) چې ویل به دغو (مؤمنانو): رب ځمونږ (خالص یواځې)
الله دی، او که چېرې نه وي دفع کول د الله خلقو لره ځینې د دوی لره په ځینو نورو باندې؛ خامخا
نړولې شوې به وې صومعې، او کلیساګانې او د یهودانو عبادتخانی او مسجدونه، چې یاداوه شي
په هغو کې نوم د الله ډېر، او خامخا مرسته به وکړي هر ورو الله له هغه چا سره چې مرسته کوي
(دین د) دغه (الله) سره، بېشکه چې الله خامخا قوي (د خپلو احکامو په تنفیذولو کې) ډېر زور
والا دی (په هر چا).

تفسیر: یعنې هغه مهاجر مسلمانان چې له خپلو کورونو څخه وويستل شول، د هغوی بل هېڅ جرم نه وو، او نه پرې چا
څه دعوی درلوده، پرته له دې نه چې دوی ولې یو الله تعالی ته خپل رب وایي؟ او ولې خښتو او ډېرو ته سجدې نه
کوي؟

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ﴾ الآية - یعنې که په کوم وخت او کوم حالت کې هم یو جماعت ته د بل جماعت سره د جنگ او
جګړې اجازه نه وې؛ نو دا مقدس مقامات او مهم یادګارونه د تل لپاره د وجود له صفحې څخه محو او له منځه به یې
لرې شوي وې، هېڅ یو معبد، تکیه، عبادتخانه، خانقاه، مسجد او مدرسه به محفوظه نه وې پاتې شوی، نو له دې کبله
ضروري شوه، چې د بدنې طاقتونه اګر که ډېر سره جمع هم شي؛ خو د قادر ذات له طرفه به داسې یو وخت راشي،
چې د ښکې په مقدسو لاسونو سره به د بدنې د حملې مدافعت وکړي شي، او الله تعالی به د خپل دین د مرستې کوونکو
سره پخپله مرسته وکړي، او دوی به د حق او صداقت په وسیله په دښمنانو غالب کړي.

که د مدافعت او محافظت دغه قانون نه وې؛ نو په خپله خپله زمانه کې به نه د عیسایي راهبانو صومعې (حجرې)
ودانې پاتې وې، او نه به د نصرانیانو بیع (کلیساګانې) او نه به د یهودیانو صلوات (عبادتخانی) او نه به د مسلمانانو هغه
مساجد چې د الله تعالی ذکر په کې ډېر زیات کیږي؛ پاتې وې، او دغه ټول معابد به نړول شوي او له منځه تللي وې،
نو د دې عام قانون لاندې هېڅ داسې دلیل نشته چې مسلمانانو ته په یو مناسب وخت کې د دوی د دښمنانو سره د
جنگېدلو اجازه ور نه کړه شي.

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿۱۱﴾

(دغه مهاجر مظلومان) هغه کسان دي چې که چېرې قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه کې (په دښمن باندې د غلبې په اعتبار)؛ نو قائموي دوی (سم اداء کوي به سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي به زکات، او امر حکم به کوي (خلکو ته) په معروف (په نېک شرعي کار) سره، او منع کوي به (خلق) له بد کار څخه، او خاص د الله په اختیار کې ده آخره خاتمه د ټولو کارونو.

تفسير: دا يواځې د هغو مسلمانانو بيان دی چې پرې ظلمونه شوي دي، او له کورونو څخه ایستل شوي دي، يعنې الله تعالی به ولې له دوی سره مرسته نه کوي؟ کله چې دوی داسې يو قوم دی، چې که الله تعالی دوی ته د ځمکې د مخ سلطنت هم ورکړي؛ خو بيا هم دوی د الله تعالی له ياده نه غافلېږي، او پخپله هم په بدني او مالي نېکيو کې مصروف دي، او کوبښ کوي چې نور هم په همدغه سمه لاره برابر کړي، لکه چې پاک الله دوی ته د دې ځمکې حکومت ورکړ، او کومې وړاندوينې (پېشگوۍ) چې پخوا شوې وې؛ هغه ټکي ټکي رښتيا شوې: «فلله الحمد على ذلك».

له دې آيت څخه د أصحابو کرامو رضي الله عنهم خصوصاً د مهاجرينو او په هغو کې په اخص الخصوص د راشدينو خلفاوو رضي الله عنهم حقانيت، مقبوليت او منقبت ثابت شول.

﴿وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ يعنې که څه هم نن مسلمانان کمزوري او کفار غالب او قوي ښکاري؛ لیکن دغه کار د الله تعالی په واک او اختیار کې دی، چې بالآخر مسلمانان په دوی غالب، منصور او بريالي (کامياب) کړي.

وَإِنْ يَكُذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودٌ ﴿۱۲﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿۱۳﴾ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكَذَّبَ مُوسَى فَأَمَلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتَهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿۱۴﴾

او که چېرې دروغجن وشمېري (دغه کفار تا ای محمده! نو مه خفه کېږه!) پس په تحقیق دروغجن شمېرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دغه (قوم ستا) قوم د نوح، او (قوم د) عاد، او (قوم د) ثمود. او قوم د ابراهيم او قوم د لوط (انبياوو خپلو لره). او اهل (د ښار) د مدين (شعیب لره)، او دروغجن گنجل شوی وو موسی (د مصري قبطيانو له خوا)، نو مهلت مې ورکړی وو کافرانو ته بیا (ناڅاپه) مې ونيول دوی (په عذاب سره)، پس څرنگه وو انکار ځما (په دوی په تغیر د نعمت سره؟).

تفسير: يعنې دا کافران دي په دې نه مغروره کېږي چې دوی ته مهلت ورکړل شوي، پخوانی قومونو هم داسې د خپلو پیغمبرانو تکذيب کړي وو نو څه وخت چې ونيول شونو وگورئ د هغوی حال څه شو.

فَكَانَ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ لِيَ خَاوِيَةٍ عَلَى عَرْشِنَا: وَيَبْرُؤُ مُعْظَلَةً وَقَصْرٍ مَشِيدٍ ﴿۱۵﴾

پس ډېر دي له کلیو (او ښارونو) څخه چې هلاک کړي دي مونږ (اهل د) هغو، حال دا چې دغه (اهل د هغې قريې) ظالمان وو (په نفسونو خپلو)، پس هغه (کلي) پریوتلي دي (دېوالونه یې د پاسه) په چتونو بامونو خپلو باندې، او ډېر کوهیان دي چې (ډک له اوبو) بېکاره پراته دي، او ډېرې مانه پخې لوړې (اوچتې) (تشي پاتې دي، او خاوندان یې هلاک شوي دي).

تفسير: يعنی د خپلو بنسټونو (بنیادونو) د خوځېدلو په اثر اول یې چټونه ولوېدل، بیا یې دېوالونه ونړېدل، بیا ټولې ودانۍ پرې راولوېدې، او د چټ ډېری یې لا اوچتې کړې، دا یې د هغو د لاندې باندې کېدلو صورت وښود.

﴿وَيُفَعِّلُكُمُ﴾ يعنی هغه کوهیان چې پرې د اوبو د راویستونکو هجوم او ګڼه ګوڼه وه؛ نن هلته هیڅوک نشته، چې د هغو بوکې راوکاږي، او هغه ډېرې لویې لویې او پخې او هسکې ودانۍ چې په چونه، سپټو او نورو پخو موادو سره ودانې شوې وې؛ خرابې او د وړانو کنډرو په شان پرتې دي، او هیڅوک په کې نه اوسېږي.

أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُنْ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوَّاذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٢٠﴾

آیا پس نه دي ګرځېدلي دوی (دغه کفار) په ځمکه کې، پس وي دوی لره زړونه چې فکر یې کولی په هغو (زړونو سره په بده خاتمه د کارونو)، یا (وی دوی لره) غوږونه چې خبرې یې اورېدلې دوی په هغو (غوږونو سره د کفارو د اهلاک، چې عبرت پرې واخلي)، پس قصه دا ده چې نه دي ږندنې سترګې (ظاهري د دوی)، ولیکن ږانده دي زړونه (د دوی) هغه چې دننه په سینو د دوی کې دي (ځکه چې پرې عبرت نه اخلي).

تفسير: يعنی د دغو وړانو او تباہ شوو ودانیو د کنډرو د لیدلو څخه هم هیڅکله دوی ته داسې یو فکر او چرت (خیال) پیدانشو، او غور او اندېښنه یې ونه کړه، چې د حق په لاره راشي، او په رښتیا خبره وپوهېږي، او زړونه یې بیا او غوږونه یې خلاص شي.

نو قصه دا ده چې که په سترګو یې ولیدل، خو پخپلو زړونو کې یې پرې غور او فکر ونه کړ، نو دغه لیدل هم د نه لیدلو په شان دي، ګواکې د دوی ظاهري سترګې خلاصې دي، مګر باطني سترګې یې ږندنې دي، او په حقیقت کې ډېر خطرناکه مرض د زړه ږوندوالی دی، (العیاذ بالله).

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّنَّا تَعُدُّونَ ﴿٢١﴾

او بېره (تلوار) کوي (کفار) په تا په (راوستلو د) عذاب، او له سره به خلاف ونه کړي الله په خپله وعده کې، او بېشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا (له ورځو د آخرت، اوږده ده) لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چې شمېرئ یې تاسې (په دنیا کې).

تفسير: يعنی مقرر عذاب په خپل ټاکلي وخت خامخا راتلونکی دی، او دغه بې ځایه شورماشور، استهزاء، تکذيب او د عذاب ژر غوښتل هیڅ یوه ګټه نه لري، «بېشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا له ورځو د آخرت چې ورځې د عذاب د کفارو دي؛ اوږده ده لکه زر کاله له هغو کلونو چې شمېرئ یې تاسې په دنیا کې»، يعنی ستاسې یو زر کلونه د ده په نزد د یوې ورځې سره برابر دي، لکه چې نن مجرمین د ده په واک او اختیار کې دي؛ د زرو کلونو د تېرېدلو څخه وروسته هم داسې د ده په قبضه او اختیار کې دي، هیچېرې ترې پټېدلی او تېښېدلی نه شي.

وَكَايْنِ مِّنْ قُرْيَةٍ آمَلَتْ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَىٰ الْبَصِيرَةِ ﴿٢٢﴾

او ډېر دي له (اهل د پخوانیو ښارونو او) کلیو چې مهلت ورکړی وو ما دوی ته (په خپل رحمت سره) حال دا چې ظالمان وو، بیا ونيول ما هغه (ناڅاپه په سخت عذاب)، او خاص ماته راتله د هر چا دي (په آخرت کې د جزاء لپاره).

تفسير: يعني آيا په مهلت ور کولو به هغوی چيرې وټنډي؟ يا به په کوم ځای کې پټ شي؟ بالاخر د ټولو رجوع او بېرته راتګ ځمونږ په لوري دی، مونږ دوی ټول ونيول او تباہ مو کړل.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا آتَاكُمُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٦﴾

ووايه (ای محمده!) ای خلقو! بېشکه همدا خبره ده چې زه تاسې ته وپروونکی یم ښکاره (له جحيم څخه).

تفسير: يعني ځما کار خبرول او وپروول دي، خو تاسې د فضائلو غوښتونکي او له رذائلو څخه په ډډه شئ، د عذاب نازلول ځما په اختيار کې نه دي، او هغه د الله تعالی په اختيار کې دی، هغه به د مطيع او عاصي په منځ کې فيصله وکړي، او هر يو به د هغه له حال سره سم مناسب ځای ته رسوي.

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٧﴾

پس هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی ته ښه (د ګناهونو)، او روزي عزتناکه (چې جنت دی).

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥٨﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّىٰ أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكُمُ اللَّهُ إِلَيْتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾

او هغه کسان چې کوښښ کوي په (بطلان د) آيتونو ځمونږ کې په داسې حال کې چې عاجز کوونکي ځمونږ وي (د دوی پخپل ګمان)؛ همدغه کسان ملګري د دوزخ دي (چې تل به په کې سوځي). او نه وو لېرلی مونږ پخوا له تا (ای محمده!) هيڅ رسول او نه هيڅ نبي مګر په هغه وخت کې چې لوستل به يې کول، نو وبه غورځاوه شيطان په لوستلو د ده کې له ځانه خپله وسوسي او شکونه، پس لرې کوي الله هغه کلمې چې غورځولې دي شيطان، بيا محکمي الله آيتونه خپل، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت لرونکی دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: د آيت په تفصيل کې اختلاف دی: ډېر بهتر او آسان تفسير هغه دی چې د هغه مختصر اصل له اسلافو څخه منقول دی، يعني (تمني) د قرائت او تلاوت په معنی واخيستل شي، مطلب دا چې له قديم راهيسې دغه عادت جريان لري، کله به کوم نبي يا رسول عليه السلام کومه خبره بيانوله، يا به يې د الله تعالی آيتونه اورول؛ شيطان به د ځينو خبرو په متعلق د ډېرو خلقو په زړونو کې ډول ډول وسوسې غورځولې، او رنگا رنگ شکونه او شېبې به يې پيدا کولې، مثلاً رسول الله صلی الله عليه وسلم د ﴿وَمَنْ تَعْبُدْ إِلَّا اللَّهَ﴾ آيت ولوست، شيطان د خلقو په زړونو کې دا شېبه واچوله، چې وګورئ د خپل لاس وژل شوی حيوان حلال بولي، او الله وژلی حرام ګڼي؟، يا چې رسول الله صلی الله عليه وسلم دغه آيت ولوست: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾؛ شيطان په کې داسې شېبه وغورځوله چې په ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ ملائکه الله، عیسی المسيح او عزيز عليهم السلام هم شامل دي، يا کله چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د مسيح عليه السلام په نسبت د ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ الْمَلَائِكَةَ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحُ رَبِّهِ﴾ آيت ولوست؛ شيطان د خلقو په افکارو کې داسې مفکوره پيدا کړه چې له دې نه د مسيح عليه السلام انبیت (ځوی ولی) او الوهیت ثابتېږي.

د دغه شیطاني القاء په ابطال او تردید کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی هغه بینات آیتونه واورول، چې بیخي صاف او محکم وو، او داسې پخې خبرې یې وروښودې؛ چې د هغو له اورېدلو څخه شک او شبهي ته له سره ځای او موقع پاتې نه شوه، ګواکې د «متشابهاتو» د ظاهري سطح په بناء کومه اغواء او اخلال چې شیطان یې غورځوي؛ آیات محکمت د هغه بېخ او بنیاد وباسي، چې د هغو د اورېدلو څخه ټول شکونه او شبهي له منځه ورکړ او فناء کړي.

دا دوه قسمه آیتونه ولې نازلولی شي؟ شیطینو ته د دومره وسوسې اچولو او تصرف موقع ولې ورکوله کيږي؟ او د داسې آیتونو هغه احکام چې وروسته توضیح کيږي؛ ولې په ابتداء کې نه تشریح کيږي؟ دغه ګرد امور د الله تعالی له غیر محدود علم او حکمت څخه نشأت کوي، الله تعالی دا دنیا علماً او عملاً دار الامتحان ګرځولې ده، لکه چې په داسې چارو سره د بنده ګانو آزمویښت کوي، چې څوک د خپل زړه د ناروغتیا یا د سختی له سببه د شکونو او د شبهو په خټو او جبو کې نښلي؟ او کوه پوه عقلمن انسان د خپل علم او تحقیق په قوت د ایمان لوړ مقام ته رسیږي؟.

رښتیا خبره خو دا ده که انسان په ښه نیت او ایمان داری او ښه عقیده سره پوهېدل وغواړي؛ نو پاک الله هم د ده مرسته کوي، او په سمه لاره یې بیایي، او ثبات او استقامت ورپه برخه کوي، پاتې شول منکرین او شک کوونکي؛ هغوی ته تر قیامته پورې هم ډاډ او اطمینان نه شي حاصلېدی.

ځمونږ په دې تقریر کې تر ډېره حده پورې د ډېرو آیتونو مطلب بیان شو، پوه خلق کولی شي چې ځمونږ د دې تقریر اجزاء د هغو آیتونو له اجزاوو سره بې تکلفه تطبیق کړي، دا آیتونه لکه چې مونږ د (آل عمران) د سورت په ابتداء کې بیان کړي دي، له: ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ﴾ الآية - سره ډېر مشابه دی، لکه چې په ﴿إِلَّا إِذَا نَسَى الْقَلْبُ الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ﴾ کې د متشابهاتو او په ﴿ثُمَّ يُحْكُمُ اللَّهُ إِلَيْهِ﴾ کې د محکمتو ذکر وشو، او په ﴿لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً﴾ الآية - کې د زانغینو دوه قسمونه بیان شول، چې په هغو کې د ﴿لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ﴾ کار د تاویل ابتغاء او د ﴿وَالْقَلْبَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ﴾ غرض د فتنې ابتغاء ده، وروسته ﴿وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾ الآية - د ﴿وَالَّذِينَ فِي الْعُلُومِ يَقُولُونَ﴾ آیت په ځای وګڼي!، او هلته هغه دعا چې په ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا﴾ سره کړې شوې وه؛ دلته د هغې اجابت ذکر په ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ سره کړې شوی دی، او د ﴿رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ﴾ سره دغه آیت مناسب واقع شو: ﴿وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ﴾ إلى قوله: ﴿يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ﴾.

**لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَلْبَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ
الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ۝ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ
فَتُخْفِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝**

لپاره د دې چې وګرځوي (الله) هغه شی چې غورځوي یې شیطان ازموینېت لپاره د هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د شک او نفاق) دی، او (بل لپاره د هغو چې) سخت دي زړونه د دوی، او بېشکه ظالمان خامخا په مخالفت ډېر لري کې دي (له حقه). او (دغه القاء د دې لپاره ده چې) په یقین سره پوه شي هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم، چې بېشکه دا قرآن حق دی له طرفه د رب ستا، پس ایمان به راوړي دوی په ده سره، نو نرم (آرام به شي انقیاداً) دغه قرآن ته زړونه د دوی، او بېشکه الله خامخا لاره ښوونکي دی هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی طرف د سمې صافې لارې (د اسلام) ته.

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مَرِيَّةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ يَوْمٌ عَقِيمٌ ﴿٥٥﴾

او تل به وي هغه کسان چې کافران شوي دي په شک کې له دې (قرآنه يا له سمې لارې يا له رسوله)، تر هغه پورې چې راشي دوی ته قیامت ناڅاپه، يا راشي دوی ته عذاب د ورځې شنې (سختې د قیامت چې د نجات هیڅ لاره په کې نه وي).

تفسیر: یعنې مقصد په خپله د قیامت د هولناکې حادثې ناڅاپي رارسېدل، يا د قیامت د عذاب راتلل دي، او يا شاید د ﴿عَذَابٌ يَوْمٌ عَقِيمٌ﴾ څخه د دنیا عذاب مراد وي، یعنې په همدې دنیا کې به داسې سزا درکړه شي، چې په هیڅ صورت به ورڅخه خلاصېدل امکان ونه لري.

أَلَمْ تَكُنْ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ

ملک سلطنت په دغه ورځ د قیامت خاص الله ته دی، فیصله به کوي (په دغه ورځ کې) په منځ د دوی (د مؤمنانو او کفارو کې).

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ کې به یواځې د الله تعالی سلطنت او حکومت وي، او د بل هیچا ظاهري او مجازي د حکومت نوم او نښان به نه وي، په هغه وخت کې به د گردې دنیا عملي فیصله کېږي، چې تفصیل یې دا دی:

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي حَبْطِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قَتَلُوا أَوْ مَاتُوا
لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّزُقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُّدْخَلًا
يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾

پس هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کې به وي. او هغه کسان چې کافران شوي دي، او نسبت د دروغو یې کړی دی آیتونو ځمونې ته؛ پس دغه کسان شته دوی ته عذاب سپکوونکی. او هر هغه کسان چې خپل کورونه یې پرېښي دي په لاره د الله کې (د جهاد، طاعت او د الله د رضاء لپاره) بیا ووژلي شي (په جهاد کې) يا مړه شي (پخپل مرګ)؛ نو خامخا روزي به ورکړي هر ورو دوی ته الله روزي ښه (د جنت)، او بېشکه الله خامخا هم دی غوره د (ټولو) روزي ورکوونکو دی. خامخا داخل به کړي (الله) هر ورو دوی په داسې یو ځای (د جنت) کې چې خوښ به کړي دوی هغه (ځایونه د جنتونو)، او بېشکه الله خامخا ډېر عالم (په ټولو احوالو)، ښه حلم لرونکی دی (په تأخیر د عقوبت لپاره د رجوع).

ذَٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوِّقَ بِهِ ثُمَّ نَجَّىٰ عَلَيْهِ لَيَصْرَتُهُ اللَّهُ

(خپره) همدا ده (لکه چې ومو ویله)، او هر هغه چې بدل واخیست په مثل د هغه (ضرر) چې معذب شوی دی دوی په هغه سره، بیا (دویم ځل) ظلم وکړ شي په ده باندې؛ نو خامخا مرسته به وکړي خامخا له ده سره الله.

تفسير: يعنې كه مظلوم له ظالم څخه واجبي بدلې واخلي، بيا ظالم پرې بل ځلې ظلم وكړي؛ نو دى بيا هم مظلوم واقع شو، او الله تعالى به بيا ورسره مرسته وكړي، لكه چې عادت يې دى، بالاخر د مظلومانو حمايت كوي: «واتق دعوة المظلوم فإنه ليس بينها وبين الله حجاب».

إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٣٥﴾

بېشكه الله خامخا ښه عفو كوونكى دى (د تجاوزاتو) ډېر ښونكى دى (د خطياتو).

تفسير: يعنې بندگانو ته هم ښايي چې پخپلو شخصي او معاشراتي چارو او معاملاتو كې د عفوې او ښنې عادت زده كړي، او هيڅكله دې د انتقام او بدل اخيستلو په فكر نه اوسي.

شاه صاحب رحمه الله ليكي: «يعنې واجبي بدلې اخيستونكي ته الله تعالى عذاب نه وركوي، كه څه هم بدل نه اخيستل ښه او غوره كار دى، د كفارو د اذيت بدل مسلمانانو له كفارو څخه د «بدر» په غزا كې واخيست، ليكن كفارو بيا په «أحد» او «أحزاب» كې په تيري او تجاوز لاسونه پورې كړل، چې بيا الله تعالى مسلمانانو سره پوره مرسته وكړه.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُؤَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٣٦﴾

دغه (نصرت په سبب د دې دى) چې بېشكه الله ننه باسي شپه په ورځ كې او ننه باسي ورځ په شپه كې (چې كله ورځ لنډه شپه اوږدوي، كله شپه لنډه ورځ اوږدوي)، او بېشكه الله ښه اورېدونكى دى (د ټولو اقوالو) ښه ليدونكى دى.

تفسير: يعنې الله تعالى د دومره لوى قدرت او قوت څښتن (مالك) دى، چې د شپې او ورځې اړول او راپول او د هغوى لنډول او اوږدول د ده په لاس كې دي، او يواځې د ده په حكم، اراده، او تصرف كله ورځ اوږدېږي، او كله شپه اوږدېږي، نو آيا دغه مطلق قادر په دې باندې نه دى قادر چې يو مظلوم قوم يا شخص سره مرسته وكړي، او د ظالمانو له منگلو څخه يې خلاص كړي؟ بلكه دوى په هغوى باندې غالب، قاهر، قادر او مسلط كړي، په دې آيت كې يې دې ته اشاره وكړه چې حالات ډېر ژر د شپې او ورځې په شان بدليدونكي دي، څرنگه چې پاك الله د شپې تياره د ورځې په رڼا له منځه وړي، همداسې به د كفر او شرك ځمكې هم د اسلام په غېږ كې وركړي، او بېشكه چې پاك الله ښه اورېدونكى دى د ټولو اقوالو، ښه ليدونكى دى د ټولو اشياوو، يعنې د مظلوم غږ او آواز هم اورې، او د ظالم چارې او اعمال هم ويني.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٧﴾

دغه (مرسته په دې ده چې) بېشكه الله همدى دى حق ثابت، او بېشكه هغه چې بولي يې (كفار او عبادت يې كوي) بې له الله څخه؛ همدغه باطل دي، او بېشكه الله همدى (له ټولو څخه) ښه لوړ ښه لوى دى.

تفسير: يعنې له الله څخه پرته داسې عظيم الشأن كارونه او انقلابونه د بل چا له لاسه پوره كېدى شي؟ بلكه نه شي، په واقع كې صحيح او رښتينى برحق معبود همدغه يو الله تعالى دى، نور ټول معبودان بيخي غلط او له يوه سره زائل او ټول باطل دي، ښايي چې تاسې هم دغه واحد لا شريك ذات خپل الله وگڼئ، چې له ټولو څخه اعلى او اولى او ډېر ښه مولى دى، او دغه لوى شان په اتفاق سره د همدغه يو الله جل وعلا شانه په ذات او صفاتو كې شته.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿۱۳﴾

آیا نه وینې ته (نه یې خبر ای مخاطبه) چې بېشکه الله نازلې کړې دي له (طرفه د) اسمان څخه اوبه؛ پس ګرځي ځمکه (په دې اوبو سره) تکه شنه (پس له هغه چې وچه سپړه وه)؛ بېشکه الله ښه مهربان عالم دی په پټو تدابیرو، ښه خبردار دی (په ټولو شیانو).

تفسیر: یعنې همداسې به د کفر او شرک وچه او شاړه ځمکه د اسلام په باران باندې شنه او سمسوره کړي، او هم هغه الله جل جلاله ښه پوهیږي، چې په څه شان د باران د اوبو په وسیله شینکي او نباتات زرغونیږي، او د ځمکې په دننه کې داسې تدبیر او تصرف کوي، چې د هغه په اثر وچه شاړه ځمکه د اوبو او نورو اجزاء ځان ته جذب او راکاږي، چې په دې ترتیب ځمکه شنه او سمسوره کیږي.

لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۱۴﴾

خاص همدغه (الله) لره دي هر څه چې په اسمانونو کې او هر څه چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې خلقا ملکا وعبیدا)، او بېشکه الله خامخا هم دی غني بې پروا دی (له مخلوقاتو خپلو) ښه ستایلی شوی (په صفاتو او افعالو خپلو کې).

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مِمَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَّوْفٌ حَكِيمٌ ﴿۱۵﴾

آیا نه دی لیدلی تا (نه یې خبر ای مخاطبه) چې بېشکه الله مسخر (تابع) کړي دي تاسې ته هر هغه چې په ځمکه کې دي، او (مسخره کړې یې ده) بهرې چې ګرځي په سیند کې په حکم د هغه سره، او ساتي اسمان له دې نه چې راولویري په ځمکه باندې مګر خو په حکم د هغه سره، بېشکه الله پر خلقو خامخا ښه نرمي کوونکی ښه مهربان دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی نه ستاسې او نه د بل چا څه پروا لرله، محض پخپل شفقت او مهرباني سره یې د وچې او لمدې، بحر او بر ټول شیان یې تاسې ته تابع او مسخر کړل، او همدغه الله تعالی په خپل قدرت سره اسمان، سپوږمۍ، لمر او ستوري په هوايي فضاء کې له کومې ظاهري ستنې معلق ساتلي دي، چې له سره له خپله ځایه نه راښکته کیږي، او نه رالویري، او که رالویدلي وی، یا یو د بل سره یې ټکر کړی وی، نو ستاسې ځمکې به یې ټوټې او ذرې کړي وی، خو چې د الله تعالی له خوا د نظام د بدلون حکم نه وي صادر شوی، تر هغه پورې به دغه ګردې ګرې هم داسې پخپلو ځایونو قائمې وي، او مجال نه لري چې د یوه انچ په اندازه له خپل ځایه بې ځایه شي، د ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ استثناء محض د قدرت د اثبات د تأکید لپاره ده، یا شاید د قیامت واقعي ته اشاره وي، (والله أعلم).

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿۱۶﴾

او دغه (الله) هغه (قادر مطلق دی) چې (یې) ژوندي کړي یې تاسې (په درکولو د روح سره پس له هغه چې نطفې وئ)، بیا به مړه کاندې تاسې (کله چې اجل مو پوره شي)، بیا به ژوندي کړي تاسې (په قیامت کې په بعث سره)، بېشکه انسان خامخا ناشکره دی.

تفسیر: همداسې هغه قوم چې د کفر او جهل په روحاني مرگ سره مړه شوي وو؛ د ایمان او معرفت په روح سره به هغوی بیا ژوندي کړي.

(خو بېشکه انسان خامخا ناشکړه دی د نعمتونو د الله تعالی) یعنې د دغومره احساناتو او انعاماتو په لیدلو سره هم د هغه حق نه مني، او قدر یې نه پېژني، او د هغه حقيقي منعم څخه مخ اړوي، او نورو ته خپل سر ټیټوي.

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُبَارِعُوكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَّ هُدًى مُسْتَقِيمٌ ۝ وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝ اللَّهُ يُحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ۝

لپاره د هر یوه امت مقررې کړې ده مونږ یوه لاره د بندګۍ چې دوی عمل کوونکي دي د هغه، پس نه ښایي چې جګړه وکړي (دا خاوندان د ادیانو) خامخا له تا سره په دې کار (دین) کې، (ځکه چې محمدي دین حق او ظاهر دی)، او بلنه کوه (د خلقو توحید او عبادت د) رب خپل ته، بېشکه ته یې خامخا په (هغه) سمه صافه لاره (چې برابره تللې ده حق ته). او که جګړه کوي (په امر د دین کې کفار) له تا سره؛ نو ووايه (ای محمده! دوی ته) چې الله ښه پوه دی په هغه (جګړه او عناد) چې کوی یې تاسې. الله به حکم وکړي په منځ ستاسې کې په ورځ د قیامت په هغه شي کې چې وی تاسې چې په هغه کې مو اختلاف کاوه (چې د دین امر دی).

تفسیر: ټول انبیاء د دین په اصولو کې سره متفق دي، هو! د هر امت لپاره الله تعالی د عبادت مختلف صورتونه په مختلفو زمانو کې ټاکلي دي، چې د هغو سره سم به هغو امتونو د الله تعالی عبادت کاوه، لکه چې دې محمدي امت ته هم یو خاص شریعت لېږل شوی دی، لیکن د دین اصل تل تر تله یو شي وو او دی، او پرته له الله تعالی څخه د بل هیچا او هېڅ شي لپاره عبادت نه دی مقرر کړی شوی، نو ځکه په توحید او نورو متفق علیه دیني مسائلو کې هیچا ته نه دي لایق او نه د هغه له حال سره څه مناسبت لري چې څه اختلاف او څه جګړه وکړي.

کله چې کافران په داسې واضح او ښکاره شیانو کې هم دعوی او جګړې وکړي؛ نو تاسې د هغوی هېڅ پروا مه کوئ! تاسې په هم هغې سمې صافې لارې باندې روان اوسئ، او نور خلق هم هغې ته راوبولئ! او د معاندینو د جګړې فیصله الله تعالی ته وسپارئ! چې هغه د دوی په ګردو حرکتو ښه پوه او خبر دی، د قیامت په ورځ کې به د دوی د دغو ټولو اختلافونو او جګړو عملي فیصله وکړي، ته د دعوت او تبلیغ فرض اداء کړه! او د دوی په فکر کې ډېر سر مه خوږوه! د داسې معاندینو علاج یواځې پاک الله سره دی.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ ۝ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ۝

آیا نه پوهېږې ته (ای مخاطبه بلکه پوهېږې) چې بېشکه الله پوهېږي په هر هغه څه چې دي په اسمان کې او (هر هغه څه چې دي په) ځمکه کې، بېشکه دا (مذکوره شیان لیکل شوي دي) په کتاب (لوح محفوظ) کې، بېشکه دا (علم، لیکل د لوح محفوظ، فیصله د قیامت) په الله اسان دي.

تفسیر: یعنې د الله جل جلاله علم د دوی په اعمالو کې څه منحصر نه دی، د الله تعالی علم خو د اسمان او ځمکې په ټولو شیانو باندې محیط دی، او د ځینو مصالحو او حکمتونو په بناء ټول واقعات د ده د علم سره سم په لوح محفوظ کې ثبت او محفوظ دي، او هم د انسانانو ټول اعمال د دوی په عملنامو کې لیکل شوي دي، چې له هغو سره سم به د قیامت په ورځ فیصله کېږي، او په دومره بې شمارو شیانو باندې په پوره ډول سره پوهېدل، او د هغو ټولو په ښه شان

سره ليکل، او د هغه سره مطابق د هر يوه فيصله صادرول؛ د دغو اجراء او انفاذ پاک الله ته هيڅ اشکال او سختي نه لري، او نه ده ته په دغو کارونو او نورو مشکلو چارو په کولو او تکميل کې (معاذ الله) څه تکليف او زحمت ورپيدا کېږي.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا وَلَا يَكُنْ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ⑤

او عبادت کوي (دغه کفار) غير له الله د هغه شي چې نه دی نازل کړی (الله) په عبادت د هغه هيڅ سند، او د هغه شي چې نشته دوی ته په هغه باندې هيڅ علم دليل پوهه، او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته کوونکي (چې له عذابه يې خلاص کړي).

تفسير: دوی يواځې د خپلو پلرونو او نيکونو تقليد کې داسې کارونه کوي، چې هيڅ يو عقلي يا نقلي کوم برهان يا سند يا دليل پرې نه لري، (او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته کوونکي چې له عذابه يې خلاص کړي او) له ټولو څخه لوی ظلم او بې انصافي دا ده چې پاک الله سره کوم شريک ودرولی شي، نو داسې ظالمان او بې انصافان خلق دې ښه په ياد ولري، چې د دوی دغه شرکاء به د مصيبت په وخت کې هيڅ د دوی په ښه او کار ورنشي، او نه به په هغه وخت کې له دوی سره کومه مرسته وکړي شي.

وَإِذَا سَأَلَ عَنْهُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا الْيَتَنَابَيْتِ تَعْرِفْ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرُ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمُ آيَاتِنَا قُلْ أَفَأَنْتُمْ بِشِرِّ مِّنْ ذَلِكُمْ أَتَارُونَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَابِئْسَ الْمَصِيرُ ⑥

او کله چې ولوستل شي په دوی آيتونه (د قرآن) ځمونږ په داسې حال کې چې صاف واضح ښکاره دي؛ نو پېژنې په مخونو د هغه کسانو کې چې کافران شوي دي (آثار د) انکار (له حق څخه چې بدشکلي او خفگان دي)، نژدې وي چې حمله وکړي (له ډېره قهره) په هغو کسانو چې لولي په دوی باندې آيتونه (د قرآن) ځمونږ، ووايه (ای محمده! دوی ته چې) آيا پس خبر کړم تاسې په ډېر بدله دې (قهره حملې) ستاسې (چې دغه) اور (د دوزخ) دی، وعده کړې ده د دې (اور) الله له هغو کسانو سره چې کافران شوي دي، او خامخا بد ځای د بېرته ورتلو دی (دا اور د دوزخ).

تفسير: يعنې د عظيم الشأن قرآن آيتونه چې په توحيد او نورو صافو بيانونو مشتمل دي؛ له اور پدلو څخه د کفارو او مشرکينو رنگونه تور او شنه واوړي، او له ډېر خفگان نه يې خبرې بدلې شي، چې له ډېر قهر او غضب څخه ليوني شي، او غواړي چې د قرآن په لوستونکو حمله وکړي، لکه چې په ځينو وختونو کې داسې هم کوي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبٌ مِّثْلُ فَاستَبْعُوا اللَّهَ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَا يُجْمَعُوا لَهُ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَّا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ⑦

ای خلقو! بيان شوی دی تاسې ته يو مثال (غريب، عجيب حال) پس غوږ کېږدئ تاسې هغه ته (چې دا دی): بېشکه هغه معبودان چې تاسې عبادت کوئ (د هغو) غير له الله نه؛ له سره نشي پيدا کولی يو مچ هم، او که راټول شي (دا ټول معبودان ستاسې پيدا کولو د) هغه مچ ته (نو پيدا به يې

نه کړې شي)، او که چېرې وتښتوي له دوی څخه مچ یو شی؛ نو نشي خلاصولی دوی هغه شی له هغه مچ څخه، نو کمزوری دی دا طالب (چې د باطلو معبودانو عابد دی)، او دا مطلوب (هم چې باطل معبود یا مچ دی).

تفسیر: دا یې د توحید په مقابل کې د شرک د بدې او قباح د ظاهرولو لپاره مثال بیان کړ، چې ښایي هغه په ډېر ښه فکر او غور سره واورئ، او ښه غور ورته کېږي، او ښه پرې وپوهېږئ!، ګوندې له داسې رکیک او ذلیل حرکت څخه مخ وګرځوئ او لاس ترې واخلي!.

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ الآية - یعنې مچ ډېر ادنی او حقیر ساکن (جاندار) دی، په هغو شیانو کې چې دومره یو قدرت او قوت نه وي چې که ټول سره یوه ځای شي؛ یو مچ هم نشي پیدا کولی، یا که دغه مچ د دوی د نذرونو او نیازونو څنې یو وړوکی شي (لکه د ګلانو او عطریاتو یا د شاتو یا د نورو کوم بخر کی ترې) وتښتوي؛ نو د دوی له لاسه نه کیږي، چې هغه ترې بېرته واخیستی شي، ښه نو د ځمکې او اسمانونو د خالق په ځای (نعوذ بالله) د الوهیت په تخت باندې د داسې عاجزو او ناتوانو معبودانو کېنول څومره حماقت او بې حیايي ده، رښتیا خبره خو همدا ده چې مچ هم کمزوری دی، او له مچ نه زیات کمزوري د دوی معبودان دي، او له معبودانو څخه زیات کمزوري د هغوی عبادت کوونکي دي، چې دوی داسې حقیر او کمزوری شی خپل معبود او حاجت تر سره کوونکی ګرځولی دی.

مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ

نه دی پېژندلی (دغو کفارو) او نه یې دی تعظیم کړی د الله په حق پېژندلو او تعظیم د ده سره، بېشکه الله خامخا ښه قوي زورور ډېر زبردست دی (په تنفیذ د احکامو خپلو کې).

تفسیر: که پوهیدی نو داسې سپین سترګي به یې ولې کوله؟ آیا د الله تعالی رفیع شأن او قدر او منزلت دومره دی چې داسې کمزوري شیان د هغه سیال او شریک وګرځولی شي (العیاذ بالله)، د الله تعالی د قوت او عزت په مقابل کې خو د هغه لویې لویې مقربې پرېستې او انبیاء علیهم السلام هم مجبور او ناتوان دي، چې اوس په لاندې متبرک آیت کې د هغوی ذکر راځي.

اللَّهُ يُصْطَفَى مِنَ الْمَلَايِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ

الله غوره کوي له پرېستو څخه استاځي (چې واسطه کیږي په منځ د الله او انبیاءو کې)، او له خلقو څخه (هم غوره کوي استاځي).

تفسیر: له ځینو پرېستو څخه د رسالت کار اخلي، مثلاً د جبرئیل علیه السلام او له ځینو انسانانو څخه چې پاک الله د دغه منصب لپاره انتخاب کړي؛ همدغه د رسالت کار اخلي، ښکاره ده چې د هغوی درجه د نورو خلقو څخه ډېره لوړه (او چټه) ده.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

بېشکه الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (د ټولو افعالو).

تفسیر: یعنې الله تعالی د دوی په ټولو خبرو خبر دی، د دوی د ماضي او مستقبل ټول احوال ویني، نو ځکه هغه حق لري چې د هر چا احوال او استعداد ته وګوري، او سم له هغه سره یې د رسالت په منصب فایز او بریالی کړي: ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ (۸ جزء د الأنعام سورت (۱۲۴) آیت (۱۵) رکوع).

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَاللَّهُ تَرْجِعُ الْأُمُورَ ۝

پوهیږي (الله) په هغه څه چې وړاندې د دوی دي، او په هغه چې وروسته د دوی دي، او خاص د الله طرف ته بېرته ګرځولی کیږي ټول کارونه.

تفسیر: یعنې خاص الله تعالی ته بېرته ګرځولی شي ټول کارونه، او هیڅوک د الله تعالی په کارونو کې د اعتراض حق نه لري، د الله تعالی حکم، تدبیر، د انبیاوو انتخاب او نور ټول کارونه ښه دي، او د ده په حکم او اراده سره کیږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) رکوع کوئ تاسې! او سجده کوئ تاسې! (په لمانځه کې)، او عبادت کوئ تاسې! د رب خپل (نه د بل)، او کوئ نېک کارونه (لکه صله رحمي او ښه اخلاق) لپاره د دې چې بری ومومئ (په نعمت او جنت سره).

تفسیر: د شرک د غندنې او د مشرکانو د سپکونې څخه وروسته مؤمنانو ته خطاب کوي، چې تاسې یواځې د خپل یوه الله تعالی په بندګۍ لګیا اوسئ! او د هغه په حضور کې د بندګۍ سرونه ښکته کړئ! او د عبودیت او عاجزی وچولی (تندی) مو هم هغه ته په ځمکه کېږدئ! او نور د ښېګڼې ټول کارونه هم خاص د الله تعالی لپاره کوئ، څو دنیوي او اخروي ښېګڼې او نېکۍ مو په برخه شي.

ځینې مفسرین د دې آیت د رکوع او سجده له دغه تخصیص څخه د تلاوت سجده مرادوي.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادٍ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ ۚ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ۝

او زیار (کوښښ) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله په حق جهاد د هغه سره (چې ورته وړ، مستحق، او لایق دی)، دغه (الله) غوره کړي یې تاسې، او نه یې دی ګرځولی (نه یې دی ایښی) په تاسې په دین کې هیڅ حرج (مشقت او اشکال)، (متابعت وکړئ د) دین د پلار خپل چې ابراهیم دی، دغه (الله) ونومولئ تاسې مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو اسماني کتابونو کې)، او په دغه (قرآن) کې (هم)، لپاره د دې چې شي رسول (ستاسې) شاهد په تاسې (د تبلیغ خپل)، او چې شی تاسې (ای مسلمانانو!) شاهدان په نورو خلقو (د تبلیغ د نورو انبیاوو)، نو قائموي (سم اداء کوئ تاسې سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوئ تاسې زکات، او ښه ټینګ ونیسئ تاسې (دین د) الله، دغه (الله) مالک دی ستاسې، پس ښه مالک دی (الله)، او ښه مرسته (مدد) کوونکی دی الله.

تفسیر: د خپل نفس د تهذیب او د دنیوي چارو د سمون لپاره داسې پوره زیار (کوښښ) کوئ، چې د دې لوی او اهم مقصود سره موافق وي، آخر د دنیوي مقاصدو د بري او کامیابي لپاره تاسې څومره تکلیفونه او زحمتونه په ځان اخلئ، دا خو د دین او د آخرت د دائمی بري او کامیابي لاره ده، چې په هغې کې هر څومره زحمت او محنت ومومئ؛ بیا هم د انصاف له مخې کم دی.

تنبيه: د «مجاهده» په لفظ کې هر قسم کوښښونه، د ژبې وي، که د قلم، مالي وي که بدني؛ شامل دي، او هم د «جهاد» تمام اقسام، جهاد مع النفس، جهاد مع الشيطان، جهاد مع الکفار، جهاد مع البغاة، جهاد مع المبطلين؛ د هغه لاندې داخل دي.

﴿هُوَ أَجْتَبَلُكُمْ﴾ يعنې له ټولو څخه اعلى او افضل رسول او له ټولو شرايعو څخه يې اکمل شريعت درکړې، او په تمامه دنيا کې د الله تعالى د پيغام رسولو لپاره يې تاسې غوره او منتخب کړي! او په گړدو امتونو باندې يې تاسې ته فضيلت دروبابنه.

﴿وَمَا جَعَلْ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ يعنې په دين کې يې هيڅ داسې يو اشکال نه دی پريښی، چې د هغه کول سخت او مشکل وي، په احکامو کې يې د هر ډول رخصتونو او آسانيو لحاظ ساتلی دی، دا خو بېله خبره ده چې تاسې يو آسان کار په خپل ځان مشکل وگرځوي.

﴿وَمَلَأَ آبَائُكُمْ اِبْرَاهِيمَ﴾ متابعت وکړي! ای مؤمنانو د دين د پلار خپل چې ابراهيم عليه السلام دی، کله چې ابراهيم عليه السلام د محمد مصطفی صلی الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم په اجدادو کې شامل دی؛ نو ځکه د گړد امت پلار شو، يا به دا مراد وي چې د عربو پلار دی، ځکه چې د قرآن کریم پوښي مخاطبان هم دوی وو.

﴿هُوَ سَمَّيْتُكُمُ الْمُسْلِمِينَ﴾ دغه الله تعالى يا ابراهيم عليه السلام ونومولئ تاسې مسلمانان، يعنې الله تعالى په پخوانيو کتابونو او په دې عظيم الشأن قرآن کې ستاسې نوم «مسلم» ايښی دی، چې معنی يې حکم منونکي، وفا خوښوونکي دي، يا ابراهيم عليه السلام له پخوا څخه ستاسې نوم د مسلمان ايښی دی، کله چې پخپله دعاء کې يې ويلي وو: ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةٌ مُسْلِمَةٌ﴾ د (البقرة سورت (۱۵) رکوع)، او په قرآن کې هم بنيادي د همدې په غوښتنه دغه نوم په تاسې ايښود شوی دی، په هر حال ستاسې نوم «مسلم» دی، اګر که نور امتونه هم مسلمانان وو، مګر دغه لقب ستاسې لپاره غوره او ټاکل شوی دی؛ نو بنيادي پرې فخر وکړي.

﴿لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا﴾ يعنې تاسې يې د دې لپاره غوره کړي چې تاسې نورو امتونو ته ښوونه وکړي، او رسول الله صلی الله عليه وسلم تاسې ته ښوونه وکړي، او دغه امت چې له ټولو څخه وروسته راغلی دی، غرض يې دا دی چې دی د نورو امتونو غلطی اصلاح کړي، او گړدو ته سمه صافه لاره وښيي، ګواکې هغه مجد او شرف چې د ده په برخه شوی دی؛ له همدې وجه دی چې دی د گړدې (ټولې) دنيا معلم (لار ښوونکي) وګرځي او په تبليغي جهاد کې مصروف واوسي.

تنبيه: نورو مفسرانو (شهيدا) او (شهداء) د شاهد او ګواه په معنی اخيستی دی، کله چې د قيامت په ورځ کې نور امتونه انکار وکړي، چې انبياء الله عليهم السلام مونږ ته تبليغ نه دی کړی، او له انبياوو څخه شاهدان وغوښتل شي؛ نو دوی به محمدي امت د شاهد په ډول ور وړاندې کړي، او دغه امت به داسې شاهدي اداء کړي: «بېشکه چې دغو انبياوو عليهم السلام د دعوت او تبليغ وظائف انجام کړي دي، او د الله تعالى حجت يې قائم کړی دی»، کله چې له دوی ځنې پوښتنه وشي چې دا خبره تاسې ته څرنگه معلومه شوه؟ نو ځواب به ورکړي چې «دغه اطلاع مونږ ته ځمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم را کړې ده، چې د ده په صداقت باندې د الله تعالى محفوظ کتاب قرآن کریم شاهد دی»، ګواکې دغه فضل او شرف يې ځکه درکړی دی، چې تاسې په يوې عظيم الشانې دعوي کې د يوه معزز شاهد او ګواه په شان درېدونکي يئ، ليکن ستاسې د دغې شاهدي اورېدل او اهميت هم ستاسې د معظم رسول په واسطې سره دي، چې هغه به ستاسې تر کيه کوي.

"تمت سورة الحج بفضلہ ومنه، فله الحمد وعلي نيته الصلاة والتسليم".

سُورَةُ الْمُؤْمِنُونَ

«د (المؤمنون) سورت مکی دی، (۱۱۸) آیتونه (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۳) او په نزول کې (۷۴) سورت دی، وروسته د (الأنبياء) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝

په تحقیق بريالي (بهرمن - کامیاب) شوي دي مؤمنان. هغه (مؤمنان) چې دوی په لمونځونو خپلو کې عاجزي کوونکي ویریدونکي دي (له الله نه).

تفسیر: د «خشوع» معنی داده چې د بل چا په مخ کې په خوف او هیبت سره ساکن او سربښته کړي، لکه چې ابن عباس رضي الله عنهما د «خُشِعُونَ» تفسیر په «خائفون ساکنون» سره کړی دی، او د ﴿تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ آیت هم دلالت کوي چې په «خشوع» کې یو قسم سکون او تذلل معتبر دی.

په قرآن کریم کې «خشوع» د «وجوه - أبصار - أصوات - اونورو» صفت ښودلی شوی دی، او په دغه آیت کریمه د ﴿الَّذِينَ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تُخِشَّ قُلُوبُهُمْ﴾ کې د قلب صفت ښوولی شوی دی، معلومېږي چې اصلاً «خشوع» د زړه کار دی، او د نورو بدني اعضاوو خشوع د زړه د خشوع تابع ده، کله چې په لمانځه کې قلب خاشع، خائف، ساکن او ښکته شي؛ نو خیالات هم د دې خوا او د هغې خوا د مشغولتیا او ګرځېدو څخه فارغ او په هم هغه یو مقصود باندې ټینګ ودرېږي، نو بیا د خوف، هیبت، سکون، خضوع او خشوع آثار پر بدن هم ظاهرېږي، مثلاً د اوږو، سر، او سترګو ښکته غورځول، په ادب سره درېدل، دې خوا او هغې خوا ته نه کتل، له خپلو کالیو (جامو) او وینښتو او نورو شیانو سره لوبې نه کول، د ګوتو نه تړ کول، او په دې قسم د «خشوع» د لوازمو څخه نور افعال او احوال هم شته.

په احادیثو کې د أبو بکر الصديق رضي الله تعالى عنه او عبد الله بن الزبير رضي الله تعالى عنه څخه منقول دي، چې دوی به په لمانځه کې داسې ساکن او آرام وو، لکه یو بې ساه لږګی، او ویل کېده چې دغه د لمانځه خشوع ده.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ۝

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی له ناکارو (بدو اقوالو بدو افعالو) څخه مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: یعنې په فضولو او بېکارو مشاغلو کې خپل وخت نه ضایع کوي، که کوم بل سړی لغو او چټي (بېکاره) او مهملې خبرې یا افعال کوي؛ نو د هغو له اورېدلو او کتلو څخه مخ اړوي، او ده ته د عبودیت د وظائفو له ایفاء کولو څخه دومره وخت او فرصت نه وي میسر چې په دغسې بې فائدې جګړو او فضولو خبرو کې ځان اخته کړي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ۝

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی (تل) د زکات اداء کوونکي دي (چې د ماليفعلي او قولی عباداتو جامع دی).

تفسیر: یعنی دغه د دوی عادت دی چې تل زکات اداء کوي، او داسې نه دي چې کله یې ورکوي او کله یې نه ورکوي، غالباً له همدې جهته د ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ په ځای یې د ﴿لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ﴾ ترکیب اختیار فرمایلی دی، ګواکې دا یې ښودلې دي چې د زکات اداء د دوی مستمر کار دی، ځینو مفسرینو دلته زکات د طهارت او پاکیزګۍ یا د نفس د تزکیې په معنی اخیستی دی، ګواکې دغه آیت یې د ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّى﴾ او د ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ په شان ګرځولی دی، که دغسې مراد وي؛ نو د هغه مفهوم دې عام کېښود شي، چې په هغه کې د بدن، د زړه، او د مال پاک ساتل ګرد داخل شي، زکات او صدقات هم یو قسم مالي تطهیر دی: ﴿يُحَذِّرُنَ آمَوالَهُمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا﴾ (۱۱ جزء د التوبة سورت (۱۳) رکوع (۱۰۳) آیت)، د داسې ویلو چې دغه آیت مکي دی، او په مکې معظمې کې لا زکات نه وو فرض شوی، ابن کثیر رحمه الله جواب داسې ورکړی دی چې: د زکات اصلي مشروعیت په مکه کې شوی وو، هو! د هغه د مقادیرو او نصابونو او نورو تشخیص وروسته د مدینې منورې له راتګه وشو، والله أعلم.

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَفِظُونَ ﴿٥﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٧﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی فروجو (ځای د شهواتو) خپلو لره ساتونکي دي (له زنا څخه). مګر پر ښځو خپلو یا پر هغو وینځو چې مالکان شوي وي د هغو ښي لاسونه د دوی، پس بېشکه دوی نه دي ملامت کړي شوي (په ورتلو سره ښځو او وینځو خپلو ته). پس هر څوک چې وغواړي (دفع د شهوت) غیر له دغو (ښځو او وینځو خپلو) نه پس دغه کسان هم دوی دي تجاوز کوونکي (له حده).

تفسیر: یعنی له خپلې منکو چې ښځې یا وینځې څخه ماسوا بله کومه لاره د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو دی د حلالو له حدودو وټونکی دی، په دې کې زنا، لواطت، او استمناء باید (د لاس په وسیله د ځان نه منی ویستل) او نور ټول غیر مشروعه صورتونه راغلل، بلکه ځینو مفسرینو د «متع» پر حرمت هم پر همدغه آیت استدلال کړی دی.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رِعُونَ ﴿٨﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی امانتونو خپلو لره او عهدونو خپلو ته (که د خالق که د مخلوق) رعایت کوونکي دي (چې بېوفایي او خیانت په کې نه کوي).

تفسیر: یعنی د امانت او قول او اقرار حفاظت کوي، خیانت او بد عهدي نه کوي، نه د الله تعالی په معاملاتو کې، او نه د بندګانو په چارو کې.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی (همېشه) پر لمونځونو خپلو ساتنه کوي (چې تل یې سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو).

تفسیر: تر دې ځایه پورې یې د مفلحینو مؤمنینو شپږ صفات او خصال بیان وفرمایل:

(۱): سره له خضوعه او خشوعه د لمونځونو اداء کول.

(۲): د باطلو، لغو، او بیاکو خبرو او ناکارو کارونو څخه ځان بېل ساتل.

(۳): د زکات یعنې مالي حقوق اداء کول، یا خپل نفس او مال پاک ساتل.

(۴): نفساني شهوات پخپل واک او اختیار کې ساتل.

(۵): د عهد او امانت حفاظت يعني د ګردو (ټولو) معاملاتو درست او منظم ساتل.

(۶): او په آخر کې يې بيا د لمونځونو د قيام تاکيد و فرمايه.

له دې نه ظاهر يري چې د لمانځه حق د الله تعالی په نزد ډېر لوړ او اعلى خيز دی، چې دلته يې خپله خبره پر هم هغه باندې شروع او پر هم هغه باندې يې ختمه کړه.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ۝ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝

همدغه (مؤمنان موصوف په دغو شپږو واړو صفاتو) هم دوی دي وارثان، هغه (وارثان) چې مېراث به اخلي (ويړي يا اعلى جنت د) فردوس (د دوزخيانو برخه به هم اخلي)، دوی په دغه (جنت الفردوس) کې تل پاتې کېدونکي دي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ۝

او قسم دی خامخا په تحقيق پيدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له خالصې (صافې له خيري ويستلې شوې) خټې نه.

تفسير: ځکه چې ځمونږ د ټولو پلار آدم عليه السلام له منتخبې او غوره کړې شوې خاورې څخه پيدا کړی شوی دی، او برسېره پر هغه تمام بني آدام له نطفې څخه پيدا کېږي، چې دغه نطفه هم له ځمکې څخه بالوسيله متشکله کېږي، چې د منتخبو او غوره کړيو شيانو خواړه او د اغذيه وو عصاره او خلاصه ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ۝

بيا و ګرځاوه کېښود مونږ (اولاده د) دغه (آدم) نطفه (تړلی څاڅکی د مني) په يو قرارگاه محکم (رحم کې).

تفسير: يعني د مور په رحم کې چې له هغه ځايه بل هيچرې نشي خوځېدلی.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظًا فَكَسْنَا الْعِظَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَبَرَكْنَا اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ۝

بيا و ګرځوله مونږ دا نطفه ټوټه د وينو (کلکه سرېښاکه)، بيا و ګرځوله مونږ دغه ټوټه د وينو يوه وړه ټوټه د غوښو، بيا و ګرځوله مونږ دا ټوټې د غوښو هډوکي، بيا ور واغوستله مونږ دې هډوکو ته (پس له پيدا کولو د رګونو او د پلو او نورو) غوښه، بيا مو (ژوند) پيدا کړی دی په پيداښت بل سره (په نوي صورت)، پس ډېر ښه برکت اچونکی دي الله تعالی لوړ چې ډېر ښه پيدا کوونکی (صورت تړونکی) دی، (له نورو ټولو پيدا کوونکیو، صورت تړونکیو څخه خلقا).

تفسير: يعني د غوښې يوه برخه کلکوي، او ترې هډوکي جوړوي، او د هډوکو پر قفس (ډانچه) او سلسله رګونه، پلې، تارونه او د بدن نور څيزونه چې ورته حاجت وي د پيدا کولو څخه وروسته غوښې او پوستکي زرغونوي، پخوا له دې په (۱۷ جزء الحج سورت په (۱) رکوع) کې د انسان د تخليق هم دغه کيفيت بيان کړی شوی دی.

﴿ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾ - «بيا مو ژوندی پیدا کړی په پیدایښت بل سره (په نوي صورت)»، یعنې د روح د پوکولو په سبب یې له دې نه یو ژوندی وینس انسان جوړ کړ، چې پر دغه ذی روح انسان وروسته له دې نه د طفولیت (ماشووالي)، شباب (ځوانۍ)، کهولت (پوخ عمر)، او شیخوخت (بوډوالي) ډېر احوال او ادوار او مراحل تیرېږي، یا دا چې اول جماد وو، اوس یې حیوان کړ، پخوا پوند، کون، گونگ وو، اوس یې لیدونکی، اورېدونکی، ویونکی کړ.

فائده: سره له دې چې الله تعالی د تمامو موجوداتو خالق دی، یعنې ځمکې، اسمانونه، عرش، کرسی، لوح، قلم، جن، ملائک، لمر، سپوږمۍ، ستوري، جبال، بحار، اشجار، انهار او داسې نور ډېر اشیاء یې پیدا کړي دي، مگر په هیڅ یوه باندې یې داسې ثناء په ذات پاک خپل ونه ویله لکه چې په پیدا کولو د انسان، له دې نه دا خبره معلومه شوه چې انسان ورته ډېر معزز او مکرم دی، ځکه یې فرمایلي دي: ﴿وَلَقَدْ رَمَيْنَا بَنِي آدَمَ﴾ الآية - خامخا په تحقیق کرامت عزت ورکړی دی مونږ ځامنو د آدم ته.

ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾

بيا بېشکه تاسې پس له دې ژوندي کولو د تاسې (په دغه پاس طريقه سره) خامخا مړه کيدونکي یئ.

تفسير: یعنې ستاسې وجود ذاتي او خانه زاد نه دی، بلکه مستعار او د الله تعالی عطاء او بخشش دی، لکه چې د موت په لېږلو سره د هغه ګردې نقشي وړانوي، او تاسې په هغه وخت کې د مرګ له زورورو او قوي منګولو څخه خپل ژوندون نشئ ساتلی، نو معلوم شو چې بل کوم قاهر قوت او قدرت ستاسې پر سرونو شته؛ چې ستاسې د وجود ژوندون او بقاء زمام یې ټینګ په خپل قدرت کې نیولی دی، او هر وخت چې اراده او مشیت وفرمایي؛ هغه پرېږدي او خوشي کوي یې، یا یې بېرته راکاږي، فسبحان الله أحسن الخالقين.

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾

بيا بېشکه تاسې په ورځې د قيامت کې بيا ژوندي راپاخولي شئ (له قبورو لپاره د جزا).

تفسير: هغه لوی ذات چې اول ځلي یې پیدا کړی وو؛ هم هغه دویم ځلي هم بيا ژوندی راپاخوي، لومړی د وجود مستور قوتونه او د اعمالو نتائج پخپل ډېر کامل صورت سره ظاهر او دغه په اثبات رسوي، چې دومره یوه لویه کارخانه مې خوشې چټي (بېکاره)، بې نتیجې، عبث او د لوبو او ساعت تېری لپاره نه وه جوړه کړې.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړي دي مونږ ستاسو د سر د پاسه اووه لاري (۷ اسمانونه).

تفسير: د ﴿طَرَائِقَ﴾ معنی ځینو مفسرینو او لغویینو په نزد «طبقات» ده، یعنې د اسمان اووه طبقې مو لاندې باندې جوړې کړي دي، فهذا کما قال: ﴿كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَلَوَاتٍ طَبَاقًا﴾ (۲۹ جزء د نوح سورت (۱۵) آیت (۱) رکوع)، او ځینې د ﴿طَرَائِقَ﴾ معنی لارې اخلي، یعنې اووه لارې مو جوړې کړي دي، چې د پرښتو د تللو او راتللو معبرې دي.

وَمَا لَكُمْ عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٨﴾

او نه یو مونږ له (ټولو احوالاتو د) مخلوقاتو (خپلو څخه) غافله بې خبره.

تفسیر: یعنی هر خیز مو په پوره انتظام او محکموالي او خبرداری سره جوړ کړي دي، او دده د حفاظت او بقاء له طریقو څخه مونږ پوره باخبره یو، په سماویه وو اجرامو او سفلیه وو مخلوقاتو کې یو داسې خیز هم نشته دی؛ چې ځمونږ د علم او قدرت له احاطې څخه خارج وي، که نه دغه ټول نظم ترتیب او تنسيق سره ځلېدو او خراب تراب کېږي: ﴿يَعْلَمُ مَا يَكُونُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾ (۲۷ جزء د الحديد سورت (۴) آیت (۱) رکوع).

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَقَدْ رَأَوْهُ فِي الْأَرْضِ وَرَأَيْنَاهُ عَلَى ذَهَابٍ لِّهٖ لَقْدَرُونَ ﴿٥٠﴾

او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه په اندازه، نو ومو درولې دغه (اوبه) په ځمکه کې، او بېشکه مونږ په بيولو وړ کولو د دې (اوبو) خامخا قادر یو (لکه چې قادر یو په نازلولو یې هم).

تفسیر: یعنی رابښکته کړي دي مونږ له لوري د اسمانه اوبه په هغه مېچ چې د مخلوقاتو ښېکېنه په کې وینو، نه دغومره زیاتې چې بې وخته او بې موقعه تبه او توی لارې شي، او نه دومره لږې مو درکړي دي چې ستاسې ضروریاتو ته کفایت ونه کړي.

﴿فَأَسْكَنْتُهَا﴾ الایة - یعنی ځمکه د باران اوبه پخپل منځ کې ځیښي، او جذب کوي یې، چې بیا مونږ دغه اوبه ترې د کارېزو کوهیو او برمو او نورو په وسیله راوباسو، او ترې استفاده کوو، یا پخپله دغه اوبه د چينو او زېمونو ځمکو په وسیله بهیږي (یا یې دروو د ځمکې په سر هم په تالابونو ډنډونو او نورو ظرفونو کې).

﴿وَرَأَيْنَاهُ عَلَى ذَهَابٍ لِّهٖ لَقْدَرُونَ﴾ الایة - یعنی که باران درباندي ونه وروو؛ نو څوک به یې درباندي اورو؟ او که یې در باندي اوروو، خو د شرب ارواء (خړېولو) او د استفادې وسائل او وسائط در څخه واخلو، او تاسې ته داسې قوت او قدرت در نه کړو، چې ترې ګټور (فائده مند) شی (مثلاً دومره یې ژورې بوځو، چې تاسو یې ونه شی ایستلی، یا یې ژر تر ژره وچې او بیا یې په هوا کې ځلېدې کړو، یا یې تروې او خوسا کړو، دغه کارونه او نورې ټولې چارې ځمونږ له قدرت پوره دي، نو ستاسې له لاسونو څخه څه پوره دي، او څه به کولی شی؟.

فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِّنْ نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَّكُمْ فِيهَا فَاوَاكِهٌ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥١﴾

پس پیدا کړي دي مونږ تاسې ته په دې (اوبو) سره باغونه رنگارنگ له خرماګانو او (له) انگورو چې شته تاسې ته په دې (باغونو) کې مېوې ډېرې، او له دغو (باغونو) څخه خورئ تاسې (مېوې).

تفسیر: یعنی په هغو د پسرلي او بهار د لیدلو څخه خوشالېږئ، او د هغو د حاصلاتو څخه ځینو د تفکې په ډول او ځینې د غداء په صورت استعمالوئ.

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدِّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْأَكْلَيْنِ ﴿٥٢﴾

او (بل پیدا مو کړه هغه) ونه چې وځي له (غره د) طور سینا څخه چې زرغونېږي له غوړو سره او له انگولي (کتغ) سره لپاره د خوړونکيو.

تفسیر: یعنی د خونې (زیتونې) ونه چې ترې تېل ووځي، چې د منبلو او نورو په مصرف رسیږي، او ډېر زیات خلق یې د کتغ (انگولي) په شان استعمالوي، د ښونې ذکر یې په خصوصیت سره وفرمایه، ځکه چې د هغه فوائد زیات دي، او د یوه مخصوص فضل او شرف حیثیت لري، ځکه د «التین» په سورت کې پرې قسم هم یاد شوی دی، د طور غره په لوري نسبت کول هم د همدغې (خونې) زیتون د فضیلت او برکت ښکارولو لپاره دی، ځکه چې په هغه وخت کې به هلته د دغې خونې ونې ډېرې زیاتې وې.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً تَسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾

او بېشكه چې تاسې ته په څارويو كې خامخا عبرت دی، چې څښو موږ تاسې ته له هغو پيو نه چې په گېلو د دوی كې دي، او شته تاسې ته په دغو (څارو كې) منافع (كټي فائدي) ډېرې، او له دوی (د ځينو اجزاو) څخه خورئ تاسې (شودې غوښې او نور).

تفسير: يعنې د حيواناتو شودې موږ په خپل قدرت سره پر تاسې څښو، او ډېرې زياتې فائدي مو د تاسې لپاره د دغو حيواناتو په وجود كې ايښي دي، تر دې چې د ځينو حيواناتو د غوښو خوراك مو هم پر تاسې حلال كړی دی.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

او پر دغو (څاروو) او پر بهرنيو باندې بارولې شئ تاسې (په بر او بحر كې).

تفسير: يعنې په وچه كې د حيواناتو (او نورو نقلیه وو وسائلو) په وسيله او په اوبو كې د بهرنيو كښتيو (او جهازونو او نورو نقلیه وو وسائلو) په واسطه (او همداسې په هوا او نورو كې) نقل او حركت كوي، او له يوه ځايه بل لري ځای ته درومي! او ډېر درانه درانه شيان او سامان مو پرې باوروي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ لِقَوْمِهِ عَبْدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً مِّنَّا سَعْنًا لِهَذَا إِنِّي أَبَأتُ الْوَالِدِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقيق لېرلی وو موږ نوح خپل قوم ته، نو وويل (نوح): ای قومه څما! عبادت كوي تاسې (يواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هېڅ معبود برحق غير له دغه (الله)، آیا پس نه ویرېرئ تاسې (له عذابه د الله)؟ پس وويل هغو مشرانو چې كافران شوي وو له قوم د دغه (نوح خپلو اتباعو ته) چې: نه دی دا نوح مگر يو انسان دی په شان ستاسې، اراده لري د دې خبرې چې مشر شي پر تاسې باندې، او كه اراده فرمايلي وی الله (د لېرلو د رسول انسانانو ته نو) خامخا لېرلې به يې وې پرېښتې (نه انسانان)، نه دی اورېدلی موږ دا (چې رسول بني آدم وي، يا توحيد) په هغو پلرونو څمونږ كې چې پخوا وو.

تفسير: يعنې په ده كې څه فرق شته، چې دی رسول شي او تاسې نه شئ؟، دی غواړي چې مشر توب ځان ته حاصل كړي، نو ځكه دغه پلمه (تدبير) او چل يې جوړ كړی دی، كه نه كه الله تعالی رسول لېره؛ نو بل سړی پرې درېدلی وو چې همدا يې رالېرلی دی، او پرېښته به يې نه وی رالېرلې، موږ داسې عجيبه خبره له سره نه ده اورېدلې، چې يو څمونږ په شان سړی او معمولي انسان د الله تعالی رسول شي، او نورو ټولو معبودانو ته بد ووايي، او له منځه يې ورك كړي، او داسې دعوت او بلنه وكړي چې تاسې يواځې د احد او واحد الله تعالی عبادت وكړئ! او بل هېڅوك مه منئ!.

إِنَّ هُوَ إِلَّا جُلٌّ بِهِ جَنَّةٌ فَتَرْتَوُونَ بِهِ حَتَّىٰ جِئَ ﴿٢٥﴾

نه دی (دا نوح) مگر يو داسې سړی دی چې په ده پورې نښتی دی لېونتوب سودا، پس انتظار كوي تاسې ده ته تر يوه وخته پورې (چې جوړ شي يا مړ شي).

تفسير: دغه د نوح عليه السلام د زمانې د كفارو وينا ده: معلومېږي چې د دې غريب دماغ خراب او فكر يې له كاره وتلی دی، كه نه د ټول قوم په خلاف او خپلو پلرونو او نيكونو له اصوله مخالف داسې خبرې به يې ولې له خولې ايستلې؟

چې هیڅوک پرې یقین او باور نشي کولی، آیا که دا کار ښکاره لېونتوب نه دی نو څه دی؟ ښه خو دا ده چې تاسې څو ورځې صبر وکړئ! او انتظار وکړئ! گوندې څه مډت وروسته دی په سد او په هوش راشي، او د جنون او د سودا د دغې دورې څخه افاقه ومومي او جوړ شي، یا دی پخپلو همدغو ویلو ویلو کې مړ شي، او سا یې وخیږي، او دغه قصه پای ته ورسېږي (العیاذ بالله).

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كُنْتُ بُونٌ ﴿٢٣﴾

وویل (نوح) ای رب ځما! مدد وکړه له ما سره په سبب د دې چې تکذیب یې وکړ ځما.

تفسیر: یعنې کله چې د نوح علیه السلام ټول زیار (محنت) او کوشنېښ بېکاره ثابت شو، او د نهه نیمو سوو کلونو ټول زیار او زحمت یې ورته بې ثمره او بې نتیجې څرگند شو، او موفق نه شو چې دغه کفار د ضلالت له لارې څخه چپ او هدایت پر سمه لاره یې وروړان کړي؛ نو د الله تعالیٰ په دربار کې یې عرض او فریاد وکړ چې: یا الله! اوس د دغو اشیاءو په مقابل کې ځما امداد وفرمایه، ځکه چې ظاهراً دغه خلق ځما د تکذیب څخه مخ ګرځوونکي نه دي، او د نورو خپلو راتلونکو نسلونو او اولادونو افکار او عقائد هم خرابوونکي دي.

فَاَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحَيْنَا إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَمْلَكِ الْأَمْنَ سَبْقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تَخَاطَبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنَّهُمْ مَعْرُوفُونَ ﴿٢٤﴾

پس وحی وکړه مونږ دغه (نوح) ته؛ داسې چې اوس جوړه کړه یوه بېړۍ په لیدلو (د سترګو او نظر لاندې) ځمونږ، او په وحی (امر او ښودنې) ځمونږ، پس کله چې راغی امر (حکم) ځمونږ (پر نزول د عذاب سره)، او راوختېده (په اوبو) تنور؛ پس ورنښاسه (سواره کړه) په دې بېړۍ کې له هره قسمه جوړه جوړه، دوه دوه (نر او ښځه)، او اهل (بیت) خپل (یا مؤمنان)، مګر مه ننه باسه هغه څوک چې پرمې شوي ده په ده خبره (د عذاب) له دوی نه، او مه کوه خبرې له ما سره په باب د هغو کسانو چې ظلم یې کړی دی (په نفسونو خپلو باندې) بېشکه په دوی باندې حکم کړی شوی د غرقېدلو.

تفسیر: یعنې کفار اګر که ستا له کورنۍ څخه هم وي؛ له خپله ځانه سره یې مه سوروه! ځکه چې د الله تعالیٰ له درباره د عذاب قطعي حکم صادر شوی دی، او د دغې فیصلې اجراء او انفاذ یو حتمي او ضروري کار دی، اوس له ظالمانو څخه د هیڅ یوه د نجات او خلاصی لپاره هیڅ یوه سعي او کوشنېښ مه کوه!.

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلِّ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّيْنَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾

نو کله چې برابر شوي وختلې (ای نوحه) ته او هغه (مؤمنان) چې له تا سره دي پر بېړۍ باندې؛ نو ووايه چې: ټول حمد ثناء ده خاص هغه الله ته چې خلاص یې کړو مونږ له ظالم قومه (مشرکانو) څخه.

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ مونږ له دوی څخې بېل کړو، او له عذاب څخه یې مامون او مصئون وساتلو.

وَقُلْ رَبِّ ارْزُقْنِي تَزْلَازِكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٦﴾

ووايه (ای نوحه په وخت د کوزېدو د تا له بېړۍ نه): ای ربه ځما! کوز کړه ما په یو داسې ځای کې چې مبارک برکتناک وي حال دا چې ته خیر (ډېر غوره) له ټولو کوزونکیو څخه یې.

تفسیر: یعنی په بهرې کې ښه د هوسايي (آساني) او آرام ځای راکړه! او په کوم ځای کې چې مو له بهرې څخه ښکته کوي؛ هلته هم څه رېږ او تکلیف راپېښ نشي!، او په هر ډول او په هر ځای کې دې ستا برکت او رحمت ځما له حاله سره مل وي!

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّرَأْسِ الَّذِينَ كَفَرُوا

بېشکه دغه (قصه د نوح) کې خامخا دلائل (د عبرت او قدرت ځمونږ) دي، او بېشکه يو مونږ خامخا ازموښت کوونکي (د بندگانو).

تفسیر: چې کوم يو د دغو د اور بدلو څخه عبرت او نصيحت حاصلوي؟ او کوم يو يې نه حاصلوي: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا آيَةً كَثِيرًا مِّنْ مَّا ذَكَرُوا﴾ (د القمر سورت (۱) رکوع، (۱۵) آيت، (۲۷) جزء).

ثُمَّ أَنشَأْنَا مِن بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ۖ فَارْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ۚ وَقَالَ الْمَلَأُ مِنَ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أَفَلَا تَتَّقُونَ ۚ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أَفَلَا تَتَّقُونَ ۚ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أَفَلَا تَتَّقُونَ ۚ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أَفَلَا تَتَّقُونَ ۚ

بيا پيدا کړي مونږ پس له (هلاکه د) قومه (د نوح) يو اهل د زمانې نور (عاديان يا ثموديان)، پس ولېره مونږ په هغو کې يو رسول (هود يا صالح) له دوی څخه، (وويل مونږ په ژبه د هغه رسول دوی ته داسې) چې عبادت کوئ تاسې (يواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هېڅ برحق معبود بې له الله، آيا پس نه ویرېږئ تاسې (له عذاب د الله). او وويل مشرانو له قومه د دغه (نبي) څخه هغه کسان چې کافران شوي وو، او نسبت د دروغو يې کړي وو ملاقات د آخرت ته، او نعمتونه ورکړي وو مونږ دوی ته په دغه ژوندون لږ خسيس کې: نه دی دا (نبي) مگر يو بشر سړی دی په مثل د تاسې چې خوري له هغه (خيزه) چې خورئ يې تاسې له هغه نه، او ځښي له هغه خيز چې ځښي يې تاسې له هغه نه.

تفسیر: يعنې عاديان يا ثموديان پر دې خبرې باندې نه وو معتقد چې وروسته له مرگه به يوه ورځ د پاک الله سره مخامخ کېدونکي يو، او داسې به يې گڼل چې فقط همدغه د دنيا ژوندون او د هغې عيش او آرام ځمونږ په برخه کې دی، او پرته د معاش د معاد هېڅ فکر به له هغوی سره نه وو، نو ځکه د خپلو رسولانو د ارشاد په مقابل کې به يې داسې چټي خبرې کوې چې دا رسول هم ځمونږ په شان سړی دی هغه څه خوري چې مونږ يې خورو او هغه څه ځکي چې مونږ يې ځکو ظاهر کې په ده کې هېڅ يو داسې امتياز او خبره نشته چې تاسو يې نه لرئ.

وَلَكِنْ أَطَعْتُم بَشَرًا مِّثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَيْرُونَ ۚ

او (قسم دی) خامخا که اطاعت وکړ تاسې د يوه انسان په شان خپل؛ بېشکه چې تاسې په هغه وخت کې خامخا له زيانکارانو څخه یئ.

تفسیر: يعنې له دې نه به لويه خرابي او ذلت څه وي چې د خپل ځان په شان د يوه بل معمولي انسان سړي تابع، خادم او مطيع شئ، او خامخا هغه خپل متبوع، مخدوم، او مطاع وگرځوئ؟.

يَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُمْ تُحْيَوْنَ ۚ هِيَ هَاتِ هِيَ هَاتِ لِمَا تُوْعَدُونَ ۚ

آيا وعده کوي له تاسې سره (او ويروي مو دغه هوډ يا صالح په دې) چې بېشکه تاسې کله چې مړه شئ او شی خاورې او هلو کي؛ نو بېشکه چې تاسې به را ايستل کېږئ (له ځمکې په بعث سره). ډېر لرې دی ډېر لرې دی (چېرې کېدی شي) هغه څيز چې تاسې سره يې وعده کولی شي.

تفسير: دغه هم د کفارو وينا ده، يعنې څومره له عقل څخه بعيده خبره وايي، چې د وراسته هلو کي هغه بخر کي چې له خاورو سره بېخي گډوډ شوي دي؛ بيا له قبرونو څخه د انسانانو په شکل ژوندي راپاخولي کېږي، نو ښه تاسې (ای کفارو!) خپله فکر وکړئ چې په داسې چټي (بېکاره) او مهملو خبرو باندې څوک باور کولی شي؟ چې له عقله او صحت څخه لرې وي؟.

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِبَعُوثِينَ ﴿٢٤﴾

نه دی دا ژوندون مگر همدا ژوندون ځمونږ د دنیا، چې مرو او ژوندي کېږو، او نه یو مونږ بیا راپاخولي شوي وروسته له مرگه (له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسير: يعنې (دغه کفار وايي) چېرې دی آخرت او چېرې دی حساب او کتاب؟ په څه چې مونږ پوهیږو خو هغه هم دغه د دنیا موجوده سلسله ده، چې مونږ يې گورو، او هغه همدا یو ژوندي کېدل او یو مړه کېدل دي چې د گردو تر سترگو لاندې جریان لري، یو څېرېږی (پیدا کېږي) او بل مري، او زیات له دې نه بل هیڅ شی نشته.

إِنْ هُوَ إِلَّا جُلُوتٌ لِّقَاتِرٍ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٢٥﴾

نه دی دغه (هوډ يا صالح) مگر یو سپری چې ترلي يې دي پر الله دروغ، او نه یو مونږ ده ته ایمان راوړونکي.

تفسير: يعنې کفار وايي: د دغه سپري دغه وينا چې زه د الله نبي یم، او الله تعالی مري بيا له سره ژوندي کوي، ثواب او عقاب، جزاء او سزا ورکوي؛ دغه دواړه دعاوی داسې دي چې هغه مونږ له سره نه شو منلی، نو خامخا داسې جگړې نښلولو او د سر درد پیدا کولو ته څه حاجت پاتې دی؟ او له هغه څخه څه فائده عانده کېږي؟ نو بالاخر پېغمبر د کفارو د داسې خبرو اترو څخه سخت متأثر شو، او له هغه منکرانو څخه بې هیلې او ناامیده شو، او داسې دعا يې وکړه:

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبْتُ ﴿٢٦﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نَدِيمِينَ ﴿٢٧﴾

وویل (هوډ يا صالح): ای ربه ځما! مدد وکړه له ما سره په سبب د دې چې دروغجن يې وبللم زه (او ځما رسالت يې ونه مانه). نو وفرمايل (الله هوډ يا صالح ته چې) پس له لږ مډت خامخا وبه گرځي (دغه عاديان يا ثموديان) پښېمانه (په دغه کفر او تکذيب خپل).

تفسير: يعنې د الله تعالی عذاب ورتلونکی دی، چې وروسته له هغه به افسوس او ارمان کول هیڅ د دوی په درد نه خوري، او نه به څه نفع وررسوي.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ

پس ونيول دوی چغې د هلاکت په حق (او عدل) سره.

تفسير: له دې په ښکاره ډول دغه مترشح کېږي چې دغه قصه د «ثمود» وه چې د هغه امت په سخت غږ سره مړ شوی دی، او پر «عاد» سخت باد الوتی وو، او چا ویلي دي چې: دغه قصه د عاديانو ده، چې د «الأعراف» په سورت او په هوډ

او په شعراء کې په قصې د نوح پسې همدغه ذکر دی، نو بناء پر دغه هر بیخ کن عذاب ته «صیحه» وایه شي، نو ځکه دلته هم «صیحه» ذکر شوه.

فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبَعْدَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۲۱﴾

پس (هلاک شول نو) وگرځول مونږ دوی شاوړي (خس خاشاک د سیلاب)، پس لږ بوالی دی قوم ظالمانو ته (له رحمته د الله).

تفسیر: یعنې لکه چې سیلاب (خیان) خس او خاشاک له خپله ځانه سره وړي؛ همداسې د الله تعالی د عذاب په سیلاب کې دوی هم وبهېدل او لاهو شول.

ثُمَّ أَثْنَانَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ ﴿۲۲﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿۲۳﴾

بیا پیدا کړ مونږ وروسته له هغو (نمودیانو یا عادیانو) اهل د زمانو نور (لکه قوم د لوط او شعيب)، نشي رومي کېدی هېڅ قوم له وعدې مقررې خپلې، او نه وروستی کېدی شي ترې.

تفسیر: یعنې هر قوم چې د خپلو انبیاوو تکذیب وکړي؛ گرد په هغو خپلو مقرر و و وعدو سره هلاک کېږي، هر ميعاد او هر نېټه چې د هر قوم لپاره مقرر شوې ده؛ هغه د یوې شېبې له مخې هم نه وړاندې او نه وروسته کېږي.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا كُلًّا جَاءَ أُمَّةً رُسُلُهَا كَذَّبُوهُ فَاتَّبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبَعْدَ الْقَوْمِ لَيُؤْمِنُونَ ﴿۲۴﴾

بیا ولېږل مونږ رسولان خپل حال دا چې یو په بل پسې پیوست وو، هر کله چې رابه غی کوم امت ته رسول د دوی؛ نو دروغجن به یې باله دی، پس پرله پسې به کړل مونږ ځینې د دوی په ځینو نورو (په هلاکولو کې)، او وگرځول مونږ دوی تشې قصې (د تعجب په عالم کې)، پس لږې والی دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چې نه راوړي ایمان (په مؤمن به شیانو باندې).

تفسیر: یعنې الله تعالی د رسولانو سلسله روانه کړه، او یو په بل پسې یې نبي ولېږه، او د مکذبینو هم د یوه پسې د بل تبا، فناء او بربادېدل جاري وو، له یوه ځانه د انبیاوو بعثت او له بل جانب د منکرینو د اهلاک لمبرونه به سره لگېدل، لکه چې په همدغه سلسله کې ډېر اقوام سره تبا شول، چې له هغوی څخه د حیرت او عبرت نه د ډکو قصو او افسانو ماسوا بل هېڅ شی نه دی پاتې، او نن د هغوی داستانونه یواځې د پند، نصیحت، او عبرت لپاره ویلی او اورولی کېږي.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَى وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿۲۵﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿۲۶﴾

بیا ولېږه مونږ موسی او ورور د ده هارون په دلائلو (د قدرت او هغو معجزو) خپلو سره، او په برهان دلیل سند ښکاره. طرف د فرعون او قوم د ده (فرعونیانو) ته، پس کبر سرکشي یې وکړه (له ایمانه) حال دا چې وو دوی قوم متکبر (سرکش پر خلاف د موسی).

تفسیر: نو ځکه د الله تعالی پیغام یې په خاطر کې رانه وو، چې د کبر او غرور نشي د دوی دماغونه بیخي خراب او مختل کړي وو.

فَقَالُوا أَنْتُمْ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عِدُونَ ﴿٢٤﴾

پس وویل (قبطیانو): آیا پس ایمان را ورو مونږ پر دوو سړیو په مثل شان ځمونږ حال دا چې قوم د دوی (سبطیان) مونږ ته خادمان (مریان) دي.

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام او هارون علیه السلام قوم بني اسرائيلو خو ځمونږ مرییتوب او مزدوري کوي، نو د دوی له منځه مونږ د دغو دوو سړیو سیادت او مشرتوب څرنگه منلی شو؟

فَلَذَّ بُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٢٦﴾

پس دروغجن وبلل دغو (موسی او هارون لره قبطیانو) پس شول (قبطیان) له هلاک کړیو شویو (په غرق سره). او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) بنایي چې دغه (بني اسرائيل) سمه صافه لاره ومومي (په دې تورات سره).

تفسیر: یعنې د فرعون له اهلاک څخه وروسته مونږ بني اسرائيلو ته «تورات شریف» ورکړ، خو خلق پر هغه تګ او عمل وکړي، او تر جنت او د الله درضاء تر منزل پورې ورسېدی شي.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٢٧﴾

او ګرځولې وه مونږ (قصه د) ځوی د مريمې او د مور دده (یو لوی) دلیل (د قدرت)، او مونږ ځای ورکړی - راوستي وو دوی هسکې (اوچتې) ځمکې ته چې خاوند د قرار ده (چې اوسېدونکي یې په ارام دي)، او خاوند د اوبو پا کو صافو بهېدونکو ده.

تفسیر: یعنې دغه د الهیه وو قدرتونو له دلائلو او نښو څخه دی، چې یواځې د مور له ګېلې یې بې له پلاره عیسی المسيح علیه السلام پیدا کړی دی، لکه چې په «آل عمران» او د «مریم» په سورتونو کې د دې تقریر لیکلی شوی دی.

«ربوة» هسکې (اوچتې) ځمکې ته ویلی شي، چې بیت المقدس یا دمشق یا مصر وو، او پخپلو نورو شاوخوا ځمکو باندې لوړه ده، بنایي دا هم هغه هسکه (اوچته) ځمکه یا غونډۍ وي چې د لنګون په وخت کې هلته بي بي مريمې تشریف درلود (لرلو)، لکه چې د «مریم» د سورت دغه آیات پرې دلالت کوي:

﴿فَنَادَاهُمَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَا تَعْلَمَانِ إِذْ جَعَلَ رَبُّكَ تَحْتَكِ سَرِيًّا ۖ وَهَزَّأَ إِلَيْكَ بِجُنَّهِ النَّحْلَةِ لَسَوْفَ عَلَيْكَ رُطَبًا جَذِيًّا﴾ چې دغه ځای هسک وو، او ترې لاندې چینه یا ویا له بهېده، او د خرما ونه هغه ته نژدې وه (کذا فسرّه ابن کثیر رحمه الله).

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا

ای رسولانو! خورئ تاسې له طيباتو (پاکيزه وو طعامو) څخه او وکړئ تاسې ښه (عملونه).

تفسیر: یعنې د ګردو انبیاوو په دین کې همدغه یو حکم شته چې حلال خوراک له حلالې لارې څخه ګټې او ښک کارونه کړئ!، او بنایي چې په ښک کارونو ګرد خلق سره مشغول او مصروف اوسي، لکه چې ټولو انبیاوو عليهم السلام په نهایت مضبوطۍ او استقامت سره د حلال اکل، د مقال صدق، او د ښکو اعمالو په مواظبت توصیه او خپل امت ته تأکیدات کول.

د عظیم الشان قرآن په بل ځای کې دغسې حکم چې دلته رسولانو ته ورکړی شوی دی؛ «عامّة المؤمنین» ته ورکړی شوی دی، په دغه کې د نصرانیانو د رهبانیت تردید هم شوی دی، چې د عیسی علیه السلام له ذکره سره

خاص مناسبت لري، له احاديثو څخه معلومېږي چې د «هر چا خوږل، څښل، آغوستل چې له حرامو څخه وي؛ د هغه دعاء د قبول توقع نه ښايي چې وکړه شي»، په ځينو احاديثو کې دي: «هغه غوښه چې د حرامو څخه زرغونه شوي وي؛ د دوزخ اور د هغه زيات حقدار دی»، (العياذ بالله).

إِنِّي بِأَتَعْمَلُونَ عَلَيْهِ

بېشکه زه پر هغو کارونو چې کوي يې تاسې ښه عالم خبردار یم.

تفسير: يعنې حلال خوړونکيو او نېکو کارو ته ښايي چې داسې عقیده ولري چې الله تعالی د ده له ټولو پتو او ښکاره وو احوالو او افعالو څخه ښه عالم دی، او له هغه سره موافق به له هر چا سره معامله کوي، دغه اکر که له رسولانو سره پخپلو زمانو کې خطاب دی، مګر په واقع کې د دوی امت ته د دغه مطلب اورول مقصود دي.

وَأَنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ۝٥٧ فَتَقَطُّ أَرْهَمُهُمْ يُعْزَّبُ عَنْهُ

او بېشکه دا (سماوي دين چې توحيد او نور مؤمن به شيان دي، ای رسولانو!) ستاسو دين (او د ستاسو د ټولو امتيانو دين) دی په دې حال کې چې دين يو دی، او زه ستاسو رب یم، نو وويرېږئ له ما. پس پرې کړ (امتيانو د دوی) دين خپل په منځ خپل کې ټوټې ټوټې.

تفسير: يعنې د اصولو په اعتبار د ګردو انبياوو دين او ملت يو او د ګردو الله هم يو دی، چې د هغه د عصيان څخه تل وېره په کار ده، ليکن خلقو په دغه واحد اصل کې اختلاف وغورځاوه، او د دين اصل يې سره ټوټې ټوټې کړې، او بېلې بېلې لارې يې په کې جوړې کړې، پخپل سر د آراوو او اخواوو په متابعت په سلهاوو فرقې او مذاهب جوړ شول، انبياء دغه تفريق خلقو ته نه دی ښوولی، د دوی په نزد د ازمنه وو او امکنه وو او نور اختلاف صرف فروعی اختلاف وو، او په اصول الدين کې ګرد سره بالکلیه متفق وو.

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فُرِحُونَ ۝٥٨

چې هر يو حزب ګوند (له دوی نه) په هغه (باطل دين) چې له دوی سره دی، خوشال دی.

تفسير: يعنې داسې به يې ګڼل چې يواځې همدغه مونږ پر حق دين يو، او ځمونږ همدغه لاره سمه او صافه لاره ده.

فَذَرْهُمْ فِي غَمَرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ۝٥٩

پس پرېږده (ای محمده!) دوی په ګمراهی خپلې کې تر يوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسير: يعنې هغو کسانو چې د انبياوو په متفقه وو هدايتو کې ګوندونه (ډلې) جوړ کړل، او سره بېلې بېلې فرقې او ملتونه يې قائم کړل، او هر هره فرقه يواځې پر هم هغو خپلو عقائدو او خيالونو د زړه له کومې ټينګه ولاړه ده، او په هېڅ ډول له هغه څخه مخ نه اړوي، اګر که ته ډېر پند او نصيحت هم وفرمايي، نو تاسې په دغه غم کې خپل ځان زيات مه کړوئ!، بلکه دوی ته لږ مهلت ورکړئ!، چې دوی د غفلت او جهالت په نشو کې ډوب او نشه پراته وي، څو هغه موعوده ساعت ورسېږي، او د دوی سترګې ټېغې ټېغې پاتې شي، يعنې موت يا د الله تعالی عذاب د دوی پر سرونو او شاوخوا وګرځي.

أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ۝٦٠

آيا ګمان کوي دوی د دې چې بېشکه هر هغه څيز چې ورکوو يې مونږ دوی ته (په دنيا کې

مدد ورسره کوو) په هغه څیز له ماله او (له) ځامنو. چې تلوار کوو مونږ دوی ته په خیراتونو (او اکرامونو؟ نه ده داسې) بلکه نه پوهیږي دوی (چې دا استدراج او امهال دی).

تفسیر: همدغه د دوی خیال وو، لکه چې ویل به یې: ﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا أَمْوَالًا أَوْ بَنِينَ مُعَدَّنِينَ﴾ (د السبأ سورت (۴) رکوع (۳۵) آیت (۲۲) جزء)، یعنې که مونږ د الله تعالی په نزد مردود او مبغوض وی؛ نو دغه مال او دولت او اولاد او نور یې ولې مونږ ته په دغه کثرت سره راکړي دي؟ یعنې په دې نه پوهیږي چې د مال او اولاد دغه افراط د دوی د فضیلت او کرامت له سببه نه دی، بلکه د امهال او استدراج په بناء دی، هغومره مهلت او پیل چې دوی ته ورکاوه کیږي؛ په همدغه اندازه د دوی د شقاوت جام تر څنډو (غاړو) پورې ډکیږي: ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۹) جزء د الأعراف سورت (۱۸۲ - ۱۸۳) آیتونه (۲۳) رکوع).

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿۵۷﴾

بېشکه هغه کسان چې دوی له (خوفه د) عذاب د رب خپل ویریدونکي دي تل.

تفسیر: یعنې صادق او خالص مؤمنان سره له ایمانه او احسانه د کفارو او مغرورینو پشان له «مکر الله» څخه مأمون نه دي، بلکه تل تر تله د الله تعالی له وېرې څخه لرېږي او ویرېږي چې الله تعالی دې نه کړي چې دغه انعامات او احسانات چې پر مونږ په دغه دنیا کې شوي دي؛ امهال او استدراج وي، د حسن بصري رحمه الله مقوله ده: «مؤمن نېکې کوي او ویرېږي، او منافق بدې کوي او له سره یې فکر خراب نه وي».

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۸﴾

او هغه کسان چې دوی په آیتونو د رب خپل ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې پر کونیه وو او شرعیه وو آیتونو دواړو باندې یقین او داسې عقیده لري، چې هر شی دلته راد مخه کیږي؛ هغه عین الحکمت او صواب دی، او هر هغه شی چې هلته رادمخه کیږي؛ هغه هم بالکل حق او هر هغه حکم چې راکاوه کیږي؛ هغه من کل الوجوه صواب او معقول دی.

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ أَشْرَكُونَ ﴿۵۹﴾

او هغه کسان چې دوی په رب خپل پورې نه شریکوي (بل هیڅ شی).

تفسیر: یعنې پر خالص ایمان او توحید په طریقه د اخلاص سره قائم دي، او هر یو عمل په صدق او اخلاص سره اداء کوي، د خفي یا جلي شرک یوې شائبې ته د راتللو موقع نه ورکوي.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا اتَّوَوْا قُلُوبُهُمْ وَجِلَةً أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿۶۰﴾

او هغه کسان چې ورکوي هر هغه چې ورکوي یې دوی (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چې زېږونه د دوی ویریدونکي دي (له نه قبلېدو نه، ځکه چې) بېشکه دوی رب خپل ته ورتلونکي دي.

تفسیر: یعنې څه پوهیږو چې هغه هلته مقبول شو که نه؟ وروسته مو په کار راځي که نه؟ د الله تعالی په لاره کې د صرفولو څخه تل د دوی په زېږونو کې دغه وېره او اندېښنه وي او پر خپل عمل باندې نه مغرورېږي، او سره له نېکې کولو هم ویرېږي.

أُولَٰئِكَ يُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿١١﴾

دغه کسان ډېر تلوار (او رغبت) کوي په نېکیو (طاعاتو) کې، او دوی هغو (نېکیو) ته پرمخې کېدونکي دي (له نورو خلقو نه).

تفسیر: هم په دنیا کې او هم په آخرت کې، لکه څنګه چې الله جل جلاله فرمایلي دي: ﴿فَأَتَتْهُمْ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسُنَ ثَوَابُ الْآخِرَةِ﴾ (۴ جزء، د آل عمران سورت (۱۴۸) آیت، (۱۵) رکوع)، نو په حقیقت کې اصلي نیکي په صالحه وو اعمالو، حمیده وو اخلاقو او فاضله وو ملکاتو کې وشوه، نه په اموالو او اولادو کې لکه چې د کفارو گمان وو.

وَلَا تُكَلِّفُوا نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا مَكْتُبٌ بِمَا تَقُولُونَ ﴿١٢﴾

او نه تکلیفو (نه مکلفوو) هیڅ نفس مګر په قدر د طاقت د ده، او ځمونږ سره یو کتاب (لوح محفوظ یا عملنامې) دی، چې بیانوي حق رښتیا، او پر دوی به هیڅ قسم ظلم ونه کړ شي (په تزیید د عقاب، یا تنقیص د ثواب سره).

تفسیر: یعنې هغه اعمال او خصال چې پاس بیان شول، کوم داسې مشکل کار نه دی، چې د هغه تحمل د انسان له طاقته خارج وي، ځمونږ عادت داسې نه دی چې خلق په مالا یطاق شیانو مکلف کړو، دغه ګردې خبرې داسې دي چې که تاسې توجه وکړئ؛ نو پخپله یې حاصلولی شئ، هغه کسان چې د کاملینو سابقینو درجې ته نشي رسېدلی، دوی دې هم خپل وسعت او همت سره موافق پوره هم هغسې سعي او کوشنې وکړي چې پرې مکلف دي، د هر یوه اعمال ځمونږ په نزد د اعمالو په صحائفو کې درجه په درجه لیکلي موجود دي، چې د قیامت په ورځ د ګردو په مخ کې پرانستلی او کېښودلی کیږي، او د هغه سره موافق به دوی ته جزاء ورکوله کیږي، چې په هغه کې د یوې ذرې په اندازه هم ظلم او تېری نه کیږي، او نه د چا کومه نیکي ضایع کیږي، او نه یې اجر کم ورکاوه کیږي، نه بې وجه او بې قصوره د بل چا بار پرې اچولی کیږي.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمَرَةٍ مِنْ هَذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿١٣﴾

بلکه زړونه د دغو (کفارو) په غفلت کې دي له دغه (قرآنه)، او شته دوی ته عملونه (ناپاکه او کارونه بېپاکه) غیر له دې (شرکه د دوی) چې دوی د هغو عملونو کوونکي دي (نو به پرې بیا مومي جزاء او هم دوی به داسې په غفلت او معصیت کې مشغول اوسېږي).

تفسیر: د آخرت له حساب او کتابه دغه خلق غافل او بې پروا، او په دنيوي چارو کې مشغول او لګيا دي، او له سره له هغو څخه نه وزګارېږي، چې د آخرت په طرف توجه وکړي، یا یې دا مطلب چې د دوی په زړونو کې کفر او نفاق ځای نیولی دی، او دوی د شک، تردد، غفلت او د جهالت په تورو تیارو موجونو او چپو کې ډوب شوي دي، لویه ګناه خو دغه شوه، باقي له دې نه ماسوا نور ډېر ګناهونه شته چې دوی یې سره ټولوي، او د یوې شېبې له مخې هم له هغه څخه نه دي جدا، او نه ښايي هم ترې جدا شي، ځکه هغه بد اعمال چې د دوی په حق کې د دوی د بد استعداد لامله (له وجې) مقدر شوی دی، هغه به خامخا دوی کوي، او خامخا د هغه جزاء به مومي.

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتَرَفِّعِيهِم بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَخِرُّونَ ﴿١٤﴾ لَا تَجْرُوا الْيَوْمَ الْأَيُّمَ مِمَّا لَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿١٥﴾

تر هغه پورې کله چې ونیسو مونږ (هم هغه) غنيان (غنيان منعمان) د دوی په (دنيوي) عذاب (د قتل یا قحط یا نور، نو) ناڅاپه دوی به فریادونه کوي (پتیارې وهي). مه کوئ فریاد نن ورځ (ځکه چې) بېشکه تاسې سره له مونږ څخه هیڅ مدد به ونه کړی شي (په خلاصولو کې له عذابه).

تفسیر: تفسیر: یعنی څه وخت چې په دنیوي یا اخروي عذاب کې مبتلا شي؛ نو ژاړي او سخت شورماشور اچوي، چې مونږ ته له دغه آفت څخه نجات راکړه! ښه، په دغه وخت کې به د دوی نجات ورکونکي څوک وي؟ نو حکم صادرېږي چې چې شئ! له سره شورماشور مه کوئ! چې دغه ټولې ژړا او انګولا مو بېکاره ده، نن هیڅوک ستاسې نصرت او مرسته نشي کولی، او نه مو ځمونږ له عذابه خلاصولی شي.

تَدَاكَاتِ الْيَتَامَىٰ عَلَىٰ عِقَابٍ يُتَخَوَّفُونَ ۖ لِمُتَّبِعِينَ فِي سِرَاتِهِمْ جُزُؤَنَ ۝

په تحقیق وو آیتونه (د قرآن) ځما چې لوستلي به شو پر تاسې (هر وخت) پس وئ به تاسې په پوندو خپلو چې بېرته به ګرځېدئ (او نه به مو مانه کلام ځما). په دې حال چې کبر کوونکي به وئ په دې (قرآن یا محمد یا کعبه) حال دا چې د شپې قصې کوونکي به وئ (په طعن د مقدساتو کې) مسخرې به مو کولې، پرېښودل به مو (قرآن او نور مطهرات او ترې ټنډې به).

تفسیر: یعنی ولې اوس شورماشور لګوئ او نارې سورې وهی، هغه وخت مو په یاد راوړئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به تاسې ته د الله تعالی آیتونه اورول او تاسې به په ډېر سرعت سره ترې ټنډې، او د هغو آیتونو اورېدلو ته به مو هیڅ فکر او توجه نه کوله، بلکه ستاسې کبر، غرور او ځانمني (خودنمایی) به له سره تاسې ته اجازه نه درکوله چې هغه ومني، یا د انبیاء الله علیهم السلام خبرو ته لږ غوږ کېږدئ، یعنی کفار به د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحه وسلم له مجلسه داسې ټنډېدل لکه چې دوی (العیاذ بالله) د کومې چټي (بېکاره) او فضولې قصې له اورېدلو څخه په تنګ شوي ترې لار شوي وي، یا به د ﴿سِرَاتِهِمْ جُزُؤَنَ﴾ مطلب دا وي چې د شپې له مخې به دوی په حرم شریف کې کېناستل، او د دې په ځای چې مؤمنان شي، او په حرم محترم کې عبادت وکړي، او ترې چارچاپېر طواف وکړي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم یا د عظیم الشان قرآن په نسبت به یې خبرې کولې، او راز راز قصې او افسانې به یې له خپله ځانه جوړولې، چا به ورته کوډګر ساحر ویل، چا به د شاعري نسبت ورته کاوه، چا به کاهن باله، یو به یو شی ویل، بل به بل شی اورول.

أَفَلَمْ يَكْبُرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَهُمْ بِلَا إِلَهٍ إِلَّا هُوَ ۖ

آیا پس فکر نه کوي (کفار) په دې وینا کې (چې قرآن دی)؟ آیا که راغلي دي دوی ته هغه څه چې (رسول او قرآن دی) او نه وو راغلي پلرونو پخوانیو د دوی ته (نو ځکه انکار کوي)؟.

تفسیر: یعنی دغه منکرین د قرآن عظیم الشان په محاسنو کې غور او فکر نه کوي، که نه حقیقت الحال به ورمنکشف کېده، چې بلا شبهه دغه د الله تعالی جل و علا شأنه کلام دی، چې په هغه کې د ټولو امراضو صحیح علاج ښوولی شوی دی، چې الفاظ یې موجز او معجز او معاني یې واضح او لائح دي، او د نورو د سماوي کتابونو او انبیاءو مصدق او مؤید دی، آیا که راغلي دي ته هغه څه چې نه وو راغلي پلرونو پخوانیو د دوی ته؟ یعنې نصیحت کوونکي به تل وو، یا به انبیاء الله علیهم السلام یا به د انبیاءو اتباع، او اسماني کتابونه هم پرله پسې نازلېدل، کله یو او کله بل، کله په یو ځای او کله په بل ځای کې، او دغه کومه نوې خبره نه ده، چې د هغې مثال او نمونه په پخوانیو ازمنه وو کې نه ده لېدلې شوې، هو! دغه ډېر اکمل او خورا اشرف او اقدس کتاب چې اوس نازل شوی دی، په دغه لوی شأن اعلی مرتبې سره پخوا کوم کتاب نه دی راغلی، نو د دې مقتضی داسې وه چې لا زیات ښایي د دغه نعمت قدر مو کړی وی، او په ښه شان سره مو د هغه استقبال کولی، او د هغه د غږ په مقابل کې به مو «لَبَّيْکَ» ویلی وی، لکه چې أصحابو کرام رضي الله تعالی عنهم ویلی دی.

تنبيه: بنيابي دلته له ﴿إِيَّاهُمْ الْأَقْلَابِينَ﴾ خخه «الآباء الأبعدين» (لری پلرونه او نیکونه) مراد وي، او هغه چې ﴿يُسِّى﴾ شريف په سورت کې ﴿لِيَتَذَكَّرُوا مَّا أَنذَرَ آبَاؤُهُمْ﴾ راغلی دی؛ هلته به د «الآباء الأقربين» نژدی پلرونه او نیکونه اراده کړه شوي وي، والله أعلم.

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ﴿٢٤﴾

آیا که نه دی پېژندلی (کفارو) رسول خپل (په صداقت او امانت سره) پس دوی له ده خخه منکران دي.

تفسير: يعنې آیا خکه يې پر تکذيب او اعراض لاس پورې کړی دی، چې هغوی د خپل د دغه نبي الله له أحواله باخبره نه دي؟ حال دا چې گړد عرب پوهيږي چې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له هلکتوبه صادق، أمين، عفيف او متقي وو، خاوند د علم، حلم، کرم، جود، سخا، وفا، احسان، مروت، او کمال د عقل، صحت، حسب، نسب، اخلاق او آداب وو، لکه جعفر رضي الله تعالى عنه د حبشي د نجاشي (باچا) په مقابل کې او مغیره بن شعبه د نائب کسری په مخ کې او ابو سفیان د کفر په حالت کې د روم د قیصر په دربار کې د همدغو اوصافو اظهار کړی وو، نو بیا د داسې صادق متقي بنده په نسبت داسې گمان کېدی شي چې (العیاذ بالله) هغه پر الله تعالى دروغ تړي، یا هغه یو اوږه سپری دی، یا بیخي نااشنا او پردی او بېگانه دی؟

أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُم بِالْحَقِّ وَكَثُرَهُمُ الْخَبِيرُونَ ﴿٢٥﴾

آیا وایي دوی چې په ده لېونتوب دی (نه ده داسې لکه چې دوی یې وایي، او گمانونه کوي) بلکه راغلی دی (دا محمد) دوی ته په حق (دین) سره، او اکثر د دوی حق لره ناخوښوونکي دي.

تفسير: خکه چې مخالف دی له هوای نفساني او له مقتضای شیطاني د دوی، او اکثر یې خکه وفرمایي؛ چې بعض محض له جهته د شرم او ننگ او ملامتی د قوم ایمان نه راوړي، لکه ابو طالب.

شيخ الهند د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: «یا وایي چې هغه سودايي دی، هيڅ نشته، هغه خو دوی ته رښتیا خبره راوړې ده، او پر دغو ډېرو رښتیا خبره بده لگيږي».

وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَاءَ فَمَا تَنْزَغُ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ ﴿٢٦﴾

او که متابعت کړی وی حق (الله، قرآن) د نفساني غوښتنې د دوی (په وجود د ډېرو معبودانو کې)؛ نو خامخا خراب شوي به وو اسمانونه او ځمکه او هر هغه (مخلوق) چې په دوی کې دی.

تفسير: يعنې که رښتیا خبره پر دوی بده لگيږي؛ ودې لگيږي، صداقت، حقانيت او رښتیا د دوی د خوښې او خواهش نشي تابع کېدی، که د دوی د خوښې او خواهشونو سره موافق احکام صادرولی؛ نو د هغه الوهیت به نه وی پاتې، او په دغه تقدیر سره به د اسمان او د ځمکې دغه محکم انتظامات څرنگه قائم پاتې کېدی شوی؟

بَلْ آتَيْنَاهُم بَيِّنَاتٍ

بلکه راوړی مو دی دوی ته ذکر پند د دوی (چې قرآن مجید دی).

تفسير: او دوی به تل د هغه ارمان او تمنا داسې کوله: ﴿لَوْ أَنَّ عِزْدَنَّا ذُرًّا مِّنَ الْأَوَّلِينَ * لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْخَالصِينَ﴾ (۲۳ جزء د الصافات سورت (۱۶۸ - ۱۶۹) آیت (۵) رکوع).

فَمَنْ عَنْ ذِكْرِهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤١﴾

پس دوی له ذکر پند خپل مخ ګرځوونکي دي (فکر او غور ورته نه کوي).

تفسیر: یعنې څه وخت چې دغه قرآنکریم دوی ته راغی، او داسې راغی چې له هغه څخه د دوی قومي حیثیت ته عظیم الشان فخر او شرف حاصل شو؛ نو اوس دوی ولې ترې مخ اړوي؟ او داسې اعلیٰ فضل او شرف په ویریا له خپله لاسه ضایع کوي.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَنُفِخَ بِكُفْرِهِمْ وَهُمْ خَيْرُ الْبَرِّينَ ﴿٤٢﴾

آیا غواړئ ته (ای محمده!) له دوی نه څه اجرت (په دغه تبلیغ او رسالت خپل، نو ځکه درباندي تهمت وايي)؟ پس هغه اجرت د رب ستا چې (دنيوي رزق او اخروي ثواب دی) خیر ډېر غوره دی (تاته د دوی له اجره)، او هم دغه (الله) ډېر غوره د ټولو رزق روزي ورکوونکیو دی.

تفسیر: یعنې تاسې د دعوت او تبلیغ او نصیحت او خیر غوښتلو په مقابل کې له دوی نه د څه مزدورۍ او معاوضې او اجرت غوښتونکي هم نه یئ، هغه د دواړو دولت چې پاک الله تاته مرحمت فرمایلی دی؛ هغه د دوی د هغې معاوضې څخه ډېر بهتر دی.

وَأَنَّكَ لَتَدْعُهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَكَايُونَ ﴿٤٤﴾

او بېشکه ته خامخا بولې دوی صافې سمې لارې طرف ته (چې دین د اسلام دی). او بېشکه هغه کسان چې نه راوړي ایمان په قیامت له سمې صافې لارې څخه خامخا کېدونکي دي (لارې د ضلالت ته).

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلْجَوَانِ طُعْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤٥﴾

او که مهرباني کړي وی مونږ پر دوی، او لرې کړي وی مونږ هغه چې په دوی وو له ضرره (چې قحط دی)؛ نو خامخا به لا ټینګ شوي وو دوی په ګمراهۍ تجاوز سرکښی خپله کې حال دا چې حیران او متردد به وو.

تفسیر: یعنې که دغه منکران له تکلیف څخه وباسو، او آرامي ور په برخه کړو؛ بیا هم دوی احسان نه مني، او له شرارت او سرکښۍ څخه نه اوړي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ښېرا یو ځلې پر مکیتانو قحط (سوکره) نازل شو، بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء هغه ترې لرې شو، ښایي چې دلته یې همغه فرمایلی وي.

وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَأْذَنُوا لِلرِّبِّهِمْ وَمَا يَنْتَظِرُونَ ﴿٤٦﴾

او خامخا په تحقیق ونیول مونږ دوی په عذاب سره (خو عاجز او نرم شي)؛ پس غاړه یې کېښوده (او عاجزي یې ونه کړه) رب خپل ته، او نه تضرع زاري یې وکړه (بلکه لا سرکښ او متکبر شول).

تفسیر: مثلاً قحط او نور آفات پرې مسلط شول، خو سره له هغه دوی د عجز له لارې وروړاندې نشول، او د الله تعالی احکامو ته یې غاړه کېښودله.

حَتَّىٰ إِذَا فُتِنَّا عَلَيْهِمْ بِآبَاءِ أَعْدَابٍ إِذْ هُمُ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٢٤﴾

تر هغه پورې کله چې وپرانستله مونږ پر دغو (منکرانو) یو وړ (دروازه) خاوند د عذاب سخت؛ ناڅاپه دوی په دغه (عذاب) کې حیران ناامیده وو له هر خیره.

تفسیر: له دې نه یا د آخرت عذاب مراد دی، یا د جنگونو د هغو دروازو (وړونو) پرانستل مقصود دي، چې په هغوی کې دوی ګرد سره سترې او ستومان او بېرته کېناستل.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٥﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي یې دي تاسې ته غوږونه (د سامعې قوه)، او سترګې (د باصرې قوه)، او زړونه (د بصیرت قوه)، ډېر لږ شکر وباسئ تاسې (او حق یې ډېر لږ په ځای کوي).

تفسیر: په غوږونو سره د هغه تنزیله آیات واورئ!، او په سترګو یې تکوینیه آیات وګورئ!، او په زړونو سره د دغو دواړو په پوهېدلو کې کوښښ وکړئ!، د دغو نعمتونو شکریه خو په دې کې وه چې د ده دغه درکړي قوتونه تاسې د ده د احکامو په تعميل کې مصروف کړئ!، مګر داسې نه کېږي، او اکثر اوقات اکثر انسانان دغه قوتونه بې ځایه لګوي.

وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٦﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي (خواره کړي) یې یئ تاسې په ځمکه کې، او خاص همدغه (الله) ته به ورجمع کړی شی په قیامت کې).

تفسیر: هلته به د هر یوه د شکر ایستلو او شکر نه ایستلو بدل وررسيږي، په هغه وخت کې به هیڅ یو انسان او هیڅ یو عمل نه غیر حاضرېږي، هغه ذات چې دغه ګرد شیان یې منتشر (خواره) کړي دي؛ دغه کار هم هیڅ اشکال نه لري چې هغه ټول سره بیا یو ځای مجتمع او راټول کړي.

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٢٧﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې ژوندي کوي او مړه کوي، او خاص د همدغه کار دی اختلاف بدلول د شپې او د ورځې، نو آیا پس تاسې عقل نه چلوئ، (او عبرت نه اخلئ؟).

تفسیر: د هغه الله تعالی لوی ذات په قدرت او قبضه کې چې د ژونديو وژل او د مړيو بيا ژوندي کول، يا له تيارو څخه رڼا ایستل، يا په رڼا کې د تيارو ننه ایستل دي (او د شپې او د ورځې سره اختلاف چې کله یې اوږدوي او کله یې لنډوي، کله یې یخوي او کله یې تودوي)؛ نو دی لوی قدرت په مقابل کې دغه څه سختي او اشکال لري چې تاسې بيا ژوندي کړي، او له سترګو څخه مو دا د جهل پردې لرې کړي؟ خو وروسته له هغه اشیاءو حقائق ډېر په ښه صورت سره درمنکشف شي، لکه چې په قیامت کې به کېږي: ﴿فَبَصَّرُكَ الْيَوْمَ حَيِّدًا﴾.

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَفَنَلْبَعُوثُونَ ﴿٢٩﴾
لَقَدْ وَعَدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَذَا مِنْ قَبْلُ إِن هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٠﴾

بلکه وایي (دا کفار) په شان د هغې وینا چې ویلي ده پخوانیو کفارو. چې (ویلي وو هغه قول پخوانیو کفارو چې دغه دی:) ویل دوی: کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هلو کي (وراسته)؛ نو آیا مونږ به خامخا بیا ژوندي راپاڅول کیږو (بلکه نه کیږو). خامخا په تحقیق وعده کړې شوې ده له مونږ سره، او له پلرونو څمونږ سره همدغه وعده پخوا له دې، نه دي دا خبرې مگر دروغجنې قصې دي د پخوانیو خلقو.

تفسیر: یعنې کفار وایي: دغه له سره د عقل او فهم خبرې نه دي، محض د پخوانیو خلقو د ږندو په تقلید پسې رهي (روان) دي، او همدغه پخواني دقیانوسي شکوک او شبهات راوړاندې کوي، چې له دوی نه مخکې به پرمېنیو خلقو هم کول، یعنې وروسته له دې نه چې مونږ په خاورو کې ګډوډ شو؛ نو بیا به څرنگه ژوندي کیږو؟ داسې له عقله او پوهې لرې خبرې چې مونږ ته اورولې شي؛ پخوا له دې نه څمونږ پلرونو او نیکه ګانو ته هم شوي دي، لیکن مونږ تر نن ورځې پورې د خاورې له ذراتو او د ورستو هلو کولو له بحر کو د انسان خلقت او ژوندون نه دی لیدلی.

قُلْ لِّمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۲۴﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۲۵﴾

ووايه (ای محمده! دغو منکرانو ته) چې چاته ده دغه ځمکه او هغه مخلوقات چې په هغې کې دي (خلقا و ملکا و عبيدا) که چېرې یې تاسې چې پوهېږئ؟ (نو راوښیئ خالق او مالک یې!). نو ژر وبه وایي: خاص الله ته دي، ووايه (ای محمده دوی ته: نو) آیا پس تاسې پند نه اخلئ (او غور پرې نه کوئ؟).

تفسیر: چې د هغه الله تعالی قبضه پر ګرده ځمکه او د ځمکې پر ګردو شيانو ده؛ نو آیا دغه ستاسې یو موټی خاوره به د هغه له قدر ته خارج وي؟.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿۲۶﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿۲۷﴾

ووايه: څوک دي رب د اسمانونو اوو، او رب د عرش ډېر لوی؟. نو ژر وبه وایي دوی چې (دغه ټول خلقا و ملکا و عبيدا منسوب) الله ته دي، نو ووايه (ای محمده دوی ته چې) آیا پس نه ویرېږئ تاسې (له عذابه د الله، او ځان نه ساتئ له شر که؟).

تفسیر: چې دومره لوی مالک الملک به تاسې د دغو ګستاخیو او سپین سترګیو په بدل تر کوم ځای پورې کش کاږي؟ آیا دغه انتهایي ګستاخی او سپین سترګي نه ده چې هغه مطلق مالک الملک مو په خپل زعم له یوې بې مقدارې ذرې څخه هم عاجز او ناتوانه دروئ؟.

قُلْ مَنْ مِثْلُ مَلَكُوتِ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِزُّ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۲۸﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ ﴿۲۹﴾

ووايه (ای محمده دوی ته چې) څوک دی هغه ذات چې په لاس د ده کې باچاهي تصرف دی د هر څیز، او دی پناه ورکوي (مخلوقاتو ته) او پناه نه ورکوله کېږي په (ضرر د) ده باندې که یې تاسې چې پوهېږئ؟. نو ژر وبه وایي چې (دا صفات) خاص الله ته دي، ووايه (ای محمده دوی ته) پس څرنگه ټګي درباندي کوله شي (او ګرځي له حقه، یا کوم طرف ته سحر درباندي کاوه شي).

تفسیر: یعنی په هر خیز د الله تعالی واک او اختیار چلېږي، او الله چې چاته د پناه ورکولو اراده وکړي پناه ورکوي، مگر بل هیڅوک ده الله تعالی مجرم ته پناه نشي ورکولی نو ژر به دوی ووايي چې دغه خاص صفات الله تعالی ته دي، نو ورته ووايه ای محمده له کوم طرفه مکر او فریب در باندی کولی شي چې د هغه له امله تاسی مسحور شوي یاستی او حق نه قبولی؟

بَلْ آتَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَاتَّهَمُوا لَكَ بُيُوتَ ۝

بلکه راتله مو کړي دي دوی ته په حق (چې قرآن، توحید او بعث بعد الموت مو ورته راوړی دی)، او بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (چې ترې انکار کوي).

تفسیر: یعنی په دلائلو او شواهدو سره ظاهر کړی شوي دي، چې هر هغه چې دوی ته ویل کیږي؛ بیخي صحیح او حق دي، او دغو خلقو محض د دروغو خیالاتو متابعت کړی دی.

مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ الذَّهَبِ كُلِّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ ۝

نه دی نیولی الله هیڅ ولد، او نشته ورسره هیڅ معبود (شریک په الوهیت کې)، او که وی ورسره بل معبود؛ نو په دغه وخت کې خامخا بیولی او (بېل کړی) به وو هر یو معبود هغه مخلوق چې پیدا کړی یې وو (دوی له نورو مخلوقاتو خپل ځان ته)، او خامخا غلبه کوله ځینو د دوی پر ځینو نورو، پاکي ده الله لره له هغه چې بیانوي یې (له ولد او شرک).

تفسیر: یعنی د ځمکې او د اسمان او تر ذراتو پورې د ټولو موجوداتو مالک او مختار همغه الله جل جلاله دی، نه الله تعالی ځوی، لور ته محتاج، او نه مددگار یې په کار دی، او نه د ده په حکومت او سلطنت کې هیڅ کوم داسې شریک شته چې د یوې ذرې په اندازه د مستقل اختیار خاوند وي، او که داسې وی؛ نو د هر باختیاره حاکم رعایا به سره بېلېده، او خپل لاو لښکر به یې ټولواوه، او په هغه بل به یې یرغل (حمله) ورووړ، او د عالم دغه مضبوط او محکم نظام به یې د څو ورځو له مخې هم قائم نه پاتې کېده.

عَلِيمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَلَّى عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝

عالم دی پر پټو او په ښکاره وو، پس ډېر لوی (پورته لوړ) دی له هغه څیز چې شریکوي یې ورسره.

تفسیر: یعنی چې د هغه د عام او تام قدرت حال پخوا له دې نه بیان شوی دی، او د هغه محیط علم داسې دی چې له هغه څنې هیڅ یو ظاهري او باطني او د غیب او شهادت خبرې پټې او مخفي نه دي، آیا د ده په قدرت کې هغه شیان شریکېدی شي چې د هغوی قدرت او علم او نور ګرد صفات محدود او مستعار دي؟ استغفر الله !

قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيدُنِي إِمْبُوءًا ۝ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝

ووايه (ای محمده !) ای ربه ځما ! که چېرې وښيي ته ما ته هغه (عذاب) چې وعده یې کوله شي (له دوی سره). ای ربه ځما ! پس مه ګرځوه ما په قوم ظالمانو کې.

تفسیر: یعنی څرنگه چې د الله تعالی په دربار کې د کفارو له خوا داسې ګستاخي او سپین سترګي تر سره کیږي؛ نو یقیناً کوم سخت عذاب به نازلېږي، نو ځکه هر مؤمن ته هدایت شوی دی چې د الله تعالی له عذابه وویرېږي، او داسې

دعاوې وکړې: «ای الله تعالی! کله چې پر ظالمانو عذاب نازلوې؛ ما په هغه کې مه شاملوه!»، لکه چې په حدیث کې راغلي دي: «وإذا أردت بقوم فتنة فتوفني غير مفتون»، مطلب دا چې: ای الله تعالی! مونږ د ایمان او احسان په لاره کې مستقیم ولره، او داسې کوم تقصیر له مونږه صادروه مه چې «العیاذ بالله» ستا په عذاب کې شامل شو، په بل ځای کې داسې ارشاد دی: «وَأَتَقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبُ الَّذِينَ ظَلَمُوا إِلَّا خَاصَّةً» (۹ جزء د الأنفال (۲۵) آیت (۳) رکوع)، دلته یې رسول الله مبارک مخاطب ګرځولی دی، خو اصلي مقصد یې نورو ته اورول او پرې خبرول دي، لکه چې د دغه عظیم الشان قرآن عمومي عادت دی.

وَأَنَّا عَلَّ أَنْ تُرِيكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَدْ رَوْنَا ۝ إِذْ قُمُ يَا أَيُّهَا أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ۝

او بېشکه مونږ په دې کار چې وښیو تاته هغه عذاب چې وعده یې کوو له دوی سره خامخا قادر یو (لیکن مؤخر کوو یې حکمتاً و مصلحتاً). دفعه کړه (ای محمده!) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه دی بدې (او ضرر د دوی تاته)، مونږ ته ښه معلوم دی هغه (خبرې) چې ستایي دوی (تا) یا ما، نو ور به کړو پرې دوی ته جزاء).

تفسیر: یعنې دغه ځمونږ په قدرت کې دی چې ستاسې تر سترګو لاندې به همدغې دنیا کې هغوی ته سزا ورکړو، لیکن ستاسې د لوړ مقام او د لوړې مرتبې او اعلیٰ اخلاق مقتضی داسې ده، چې د هغوی بدې په ښکې سره دفع کړئ!، تر هغه پورې چې د هغو دفع امکان وي، او له دغسې چټي خبرو څخه خفه نشئ، مونږ ته د دوی ټول اعمال معلوم دي، او په ټاکلي وخت کې به هغوی ته کافي سزا ورکوله کېږي.

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَزَاتِ الشَّيْطَانِ ۝

او ووايه (ای محمده!) ای ربه ځما پناه غواړم په تا پورې له چخولو (وسوسو) د شیطانانو نه (چې راګاري خلق ضلالت ته).

تفسیر: پخوا د شياطين الانس سره د سلوک او ګزارې طريقه ښوولې شوې وه، لیکن شياطين الجن په دغه طريقه سره نشو متأثر کېدلی، او هيڅ يو تدبير او پوست وضعيت په هغوی اثر نشو غورځولی، او نه پرې سمېدل، د دوی علاج يواځې په استعاذه سره کېږي، يعنې د الله تعالی په پناه کې ښايي چې سپړی ورشي، څو هغه مطلق قادر د دوی د لاس اوږدولو او وسوسو څخه یې محفوظ کړي.

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ۝

او پناه غواړم په تا پورې ای ربه ځما! چې حاضر شي (دوی) ماته (په لمانځه یا تلاوت د قرآن یا په ځنګدن کې).

تفسیر: یعنې په هيڅ يوه حال کې مې مه پرېږده چې شیطان ماته رانږدې شي، یا خپل وار او ګزار پر ما وکړي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ۝ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۝

تر هغه پورې کله چې راشي یو د دوی ته (اسباب د) مرګ؛ نو وبه وایي: ای ربه ځما! بېرته وګرځوه ته ما (دنیا ته). ښايي چې زه عمل وکړم ښکې په هغه څیز کې چې بېرته پریښی دی ما

(په دنیا کې، نو فرمایي الله چې) نه دي داسې (چې) ته بېرته دنیا ته وگرځېدی شي، ایمان او صالح عمل (ته) بېشکه دغه د رجعت خبره داسې چټي (بېکاره) خبره ده چې دی ویونکی د هغې دی، او په مخ کې د دوی دی برزخ (پرده د قبر ده، چې یې نه پرېږدي رجوع ته) تر هغې ورځې پورې چې بیا ژوندي راپاخولی کیږي.

تفسیر: یعنې تاسې دغه د کفارو بدې په ښه طریقه سره دفع کوئ! او هغه خبرې چې دوی یې جوړوي؛ هغه مونږ ته راپرېږدئ! تر هغه پورې چې د دوی د ځینو د موت وخت راشي، او د نزع په وخت کې د عذابونو مبادي معاینه کړي، او په افسوس او ارمان کولو شروع وکړي، او په هغه وخت کې داسې تمنا وکړي چې ای الله! د قبر د ورتلو په ځای ما پرېږده چې بېرته دنیا ته لاړ شم! او د خپلو تېرو تقصیراتو تلافي وکړم! او څه ښک اعمال او د آخرت پانګه (سرمایه) ځان ته برابره کړم! او وروسته له دې نه بیخي له ګناهونو او خطاوو او بدو چارو څخه لاس واخلم! او بالکل ورنژدې نشم! نو په دغه وخت کې به ای پروردګاره! ستا لوی لطف او مهرباني وي، کما قال الله تعالی: ﴿وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِي أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصْدَقُوا لَئِنْ مِّن الصَّالِحِينَ﴾ (۲۸ جزء، د المنافقون سورت (۲) رکوع (۱۰) آیت).

نو پاک الله به «ملائكة العذاب» ته وفرمایي چې: دغو منکرانو ته ووايي: نه ده داسې چې ته به بېرته دنیا ته وگرځېدی شي لپاره د ایمان او د صالح عمل، بېشکه دغه کلمه د رجعت یوه داسې چټي (بېکاره) خبره ده چې دی ویونکی د هغې دی، یعنې د اجل د راتګ څخه وروسته د دغه مقصد لپاره له سره نه ستانه (واپس) کیږي، او که بالفرض ستانه هم کړل شي؛ نو دوی به بیا له سره صالحه اعمال ونه کړي، او بیا به په همغو ملاحیو او مناهیو کې مشغولېږي: ﴿بَلْ بَدَأَهُم مَّا كَانُوا يُعْصُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَاللَّهُمَّ لَكَدُّ بُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳) رکوع (۲۸) آیت).

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿۱۹﴾

نو کله چې پوکی وکړ شي په صور شپېلی کې (لپاره د قیام د قیامت)؛ پس نه به وي (نافع) نسبونه په منځ د دوی کې په دغه ورځ کې، او نه به پوښتنه کوي دوی یو له بله.

تفسیر: یعنې د برزخ د عالم څخه وروسته قیامت ور په سر درېږي، د دویم صور (شپېلی) د پو کلو څخه وروسته ګرد مخلوقات به په یوه میدان کې سره راټولوي او درول کیږي، په دغه وخت کې به هر سړی پخپل فکر او اندېښنه کې لګيا وي، اولاد له مور په پلاره سره، ورور له وروره سره، مېړه له ښځې سره، او خپل له خپلوانو سره څه کار او غرض نه لري، او هر یو به له بل څخه ناشنا او بېزاره وي، هیڅوک به د بل پوښتنه نه کوي، لکه چې د «عبس» سورت په اوله رکوع کې مرقوم دي: ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْغَرُورُ مِنْ أَجْنِهِ * وَأُمُّهُ وَأَبْنَاهُ * وَصَاحِبَتُهُ وَبَنِيهَا * لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ﴾، له دې نه وروسته امکان لري چې له ځینو قرابتونو او خپلو څخه څه نفع ورسېږي، لکه څنګه چې الله تعالی د «الطور» سورت په لومړۍ رکوع کې فرمایلي دي: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَمْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ شَيْئاً﴾.

تنبيه: په ځینو احادیثو کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: د قیامت په ورځ کې ګرد د «نسب» او «صهر» دامادي تعلقات منقطع کیږي، یعنې په کار نه ورځي «إلا نسبي وصهري» «علاوه ځما له نسب او صهره»، یا دا معنی چې دلته اوس په نسب فخر کوي، چې زه د هغه «شاه» او د دغه «خان» او د دې «صاحب» پلار یا ځوی یا ورور یا بل څه یم، او هلته به دې نسبت او دې سبب ته هیڅ یوه فائده نه وي، او به پوښتنه کوي دوی یو له بله د دې نسب او حسب، او دغه به په سبب د ډېرې مشغولتیا د دوی وي پخپل غم کې، او دغه به پخوا له حساب نه وي، ځکه چې هلته به خلاصی په عمل وي لکه چې فرمایي:

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٦﴾ تَلَفَهُمْ وَجْوهُهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٧﴾

پس هر څوک چې درنې شي تلې (يا تللي شوي) عملونه د دوی (معتمد وگرځي په نزد د الله)؛ پس دغه کسان هم دوی دي برياليان (کامياب - له عذاب خلاص شوي په مراد رسيدلي). او هر هغه څوک چې سپک يې وختلې تلې (يا تللي اعمال) د ده (چې وزن نه کړي په نزد د الله)؛ پس دا هغه کسان دي چې زيان يې کړی دی د نفسونو خپلو (په کفر او عصيان سره، اوس دوی) په دوزخ کې به تل پراته وي. سوځوي مخونه د دوی اور (د دوزخ)، او دوی په دغه اور کې غونج وچولي (گونجې تندي) (بدرنگه او بد مخي) به وي.

تفسير: د دوی بدن به له ډېرو سوځېدو څخه وپرسېږي، لاندنۍ شونډه به يې ښکته څوړندېږي، تر نامه پورې رسېږي، او پاسنۍ شونډه به يې تر ککړۍ هم ورپورته کېږي، او ژبه به يې (لکه د فيل شونډه) د باندې راووځي، او تر ځمکې به راوړدېږي: (اللهم احفظنا منه، ومن سائر أنواع العذاب).

نو وبه ويلی شي په عقبا کې له جانبې د الله تعالی هغو کسانو ته چې زيان يې کړی دی د خپل ځان:

أَلَمْ تَكُنْ اِلٰى يَوْمِئِذٍ تُنٰثِرُ عَلٰى رَاسِكَ خِطَابًا ۚ لَمَّا تَبَيَّنَ لَكَ اَنَّكَ اَنْتَ الْمَرْءُ الْكَافِرُ ﴿١٨﴾

آيا نه وو آيتونه (د قرآن) څما چې لوستل کېده پر تاسې (په دنيا کې)؛ پس وئ تاسې چې پر هغو به مو تکذيب کاوه (چې اوس لايق د دې عذاب شوي).

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٩﴾ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿٢٠﴾

نو وبه وايي (کفار) ای ربه ځمونږ! غالبه شوې وه پر مونږ بدبختي ځمونږ، او وو مونږ يو قوم گمراهان (چې لاره د حق شيطان راڅخه ورکه کړې وه). ای ربه ځمونږ! (يو کړت) وباسه مونږ له دې دوزخه! پس که بيا راوگرځېدو مونږ (دې کفر ته)؛ پس بېشکه مونږ ظالمان يو (پر ځانونو خپلو باندې).

تفسير: يعنې دوی به اعتراف کوي چې بېشکه مونږ د خپلې بدبختۍ او بدقسمتۍ لامله دلته لويديلي يو، او د هغې صافې سمې لارې څخه په لوی لاس کاره شوي يو، او په خپلو پښو د دغه ابدې هلاکت په کنده کې لويديلي يو، اوس مو له دغه ځايه وباسه!، او بېرته مو دنيا ته ولېږه چې ښه عملونه وکړو، او له گناه او خطا څخه بيخي لرې وگرځو، او که بيا هم مونږ ستا د احکامو څخه غاړه وغړوله؛ بيا هره سزا چې راکوي، مونږ ستا په واک او اختيار کې يو، حال دا چې د دوی دغه وينا هم خطا ده، او دوی په کې دروغچنان دي، او دا وروستنی کلام دی د دوزخيانو، چې پس له دې خبرې څخه امر د سکوت به ورته وشي، نو دغو کفارو ته د «ملائكة العذاب» په ژبه د الله تعالی له جانبې داسې امر کېږي:

قَالَ احْسُوا يَوْمَ لَا تَكَلُمُونَ ﴿٢١﴾ اِنَّهٗ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا اَمَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّحِمٰىنَ ﴿٢٢﴾

وبه فرمايي چې تاسې چپ شئ (پراته اوسئ خوار ذليل) په دې دوزخ کې او مه غږېږئ له ما سره (په دفع د عذاب کې). بېشکه شان دا دی چې وه يوه ډله له بندگانو څما (يعنې مؤمنان) چې ويل

دوی (تضرعاً): ای ربه ځمونږه! ایمان مو راوړی دی (په ټولو مؤمن به شيانو)؛ نو بښنه وکړه مونږ ته (د گناهونو ځمونږه)، او مهرباني راباندې وکړه، او ته (ای پرودگاره!) خير ډېر غوره د ټولو مهرباني کوونکیو يې.

تفسير: يعنې خوشې چټي (بېکاره) او چپوله (فضول) خبرې مه کوئ!؛ اوس هر هغه څه چې مو کړي دي؛ د هغه سزا وگالئ (برداشت کړئ)؛ له آثارو څخه معلومېږي چې د دې الهي ځواب د صدور څخه وروسته بيا داسې نارې سورې منقطع کېږي، او دوزخيان غير له «زفير» او «شهيق» څخه به بل کلام نه شي کولی، العياذ بالله.

فَاتَّخَذَتْ لَهُمْ سَخِرًا مِّمَّا كَانُوا اسْتَرْجُوا وَأَتَوْهُم بِمَا كَانُوا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٠٠﴾

پس نيولي وو تاسې دوی مسخرې کړې شوي پر دوی، تر هغه پورې چې هېر کړ (مسلمانانو) له تاسې څخه ای کفارو ذکر ياد ځما (په سبب د مشغولتيا د تاسې ای کفارو په تمسخر و د مسلمانانو کې) او وی تاسې چې په هغوی پورې مو خنډل (هر وخت له ډېره کبره).

تفسير: يعنې په دنيا کې کله چې مسلمانانو د خپل الله په حضور کې دعاء او استغفار کاوه؛ نو تاسې ورپورې ټوقې کولې، او دومره د هغوی په تحقير او تکدير پسې لويدي وئ؛ چې پاک الله او د جزاء ورځ مو بيخي له ياده وتلې وه، او داسې مو گڼل چې گواکې ستاسې پر سرونو باندې له سره هيڅ يو حاکم او کتونکی نشته، چې ستاسې د داسې حرکاتو ياداشت واخلي، او د هغو سختو اعمالو سزا تاسې ته درکړي.

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَلَمْ تَكُنْ لَهُمُ الْفَاكِزُونَ ﴿١٠١﴾

بېشکه زه چې يم جزامي ورکړه دوی ته ښه جزان ورځ په سبب د هغه چې هغوی صبر کړی وو (په اضرار ستاسې)، بېشکه هغوی چې دي هم هغوی دي برياليان (رسېدلي خپلو مقاصدو ته).

تفسير: بېچاره گانو مسلمانانو ستاسې پر قولې او فعلي ايذاوو او اضرارو صبر کړی وو، وگورئ چې نن ورځ ستاسې بالمقابل هغوی ته څه ثمره ور په برخه کېږي؟ او دوی داسې يو مقام ته رسولي شوي دي، چې هلته به پخپلو هر ډول مقاصدو بريالی او کامياب او له هر قسمه لذائذو او مسراتو سره غاړه په غاړه وي.

قُلْ كَمْ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدٌ سِنِينَ ﴿١٠٢﴾ قَالُوا الْبَيْنَاءُ يَوْمًا أَوْ بَعْضُ يَوْمٍ فَسْئَلُ الْعَادِيْنَ ﴿١٠٣﴾

وبه فرمايي: څومره ځنډ (تاخير) مو تېر کړی دی تاسې په ځمکه کې په شمار د کلونو؟. نو وبه وايي (کفار): ځنډ (تاخير) مو کړی دی يوه ورځ يا يوه برخه د ورځې، نو ته (پخپله) پوښتنه وکړه له حسابگرو څخه.

تفسير: يعنې له پوښتنو څخه چې هغوی هر قسم نيکې او بدې شميرلي دي؛ دغه به يې هم شمېرلي وي چې «څومره ځنډ (وخت) مو تېر کړی دی په ځمکه کې، او څو مډت مو هلته ژوند کړی دی؟» يعنې په قبر کې يا د دنيا په ژوندون کې، دغه به هم هلته ډېر لږ په نظر راځي، دغه پوښتنه هم د دې لامله کېږي؛ چې په دنيا کې دوی عذاب ته ډېر زيات تلوار او عجلت کاوه، اوس وپوهېدل چې هغه ډېر په سرعت او جلتی سره ورورسېد (کذا في موضح القرآن).

قُلْ إِنْ لَكُمْ لَبِئْسُ الْأَقِيلُ لَوْلَا أَنكُمُ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٠٤﴾

وبه فرمايي چې: نه دی خُند (تأخير) کړی تاسې (په دنیا کې) مگر لږ مَدّت (په نسبت د عذاب د آخرت) که چېرې بېشکه تاسې یې چې پوهېږئ (چې ژوند د دنیا د عُقبې په نسبت ډېر لږ دی).

تفسیر: یعنې واقعي د دنیا عمر خو ډېر لږ وو، لیکن که تاسې پر دغه خبره په دنیا کې د انبیاوو په خبرو باندې پوهېږئ؛ نو له سره په دغه فاني متاع به نه مغرورېږئ، او له انجام څخه به نه غافلېږئ، او هغه گستاخي او شرارتونه به له تاسې ځنې نه صادرېدل، چې د دنيوي زاتلو او فاني لذتونو د مشغولیت او مصروفیت په ضمن کې له تاسې څخه په ظهور ورسېدل.

فَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

آیا پس گمان کوئ تاسې داسې چې بېشکه خبره دا ده چې پیدا کړي مو یې تاسې عبث (د لوبو لپاره)، او (داسې گمان کوئ چې) بېشکه تاسې مونږ ته نه به راوستلی کېږئ (حساب او کتاب ته).

تفسیر: داسې نه ده، تاسې عبادت ته پیدا شوي یې، او رجوع کوونکي یې ځمونږ دربار ته لپاره د مجازاتو، یعنې په دنیا کې د نېکۍ او د بدۍ پوره نتیجه نه دررسېږي، که په دې ژوندون پسې بل ژوندون نه وي؛ نو گویا دغه ګرده کارخانه به محض یوه لوبه او تماشا او بیخي یوه بې نتیجې شی وي، حال دا چې د الله تعالی ذات له دې نه ډېر اعلی او ارفع دی، چې د هغه په نسبت داسې رکیک خیال وکړ شي.

فَتَعَلَى اللَّهِ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١٦﴾

پس ډېر پورته لوی لوړ دی الله (له عبثیاتو او نورو عیبو څخه) مطلق باچا حق دی، نشته هیڅوک لایق د عبادت په رښتیا مګر خو همدی (یواځې) چې رب مالک د عرش کریم عزتناک دی.

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿١٧﴾

او هر څوک چې بولي له الله سره معبود بل (چې د هغه عبادت هم کوي، هسې معبود چې) نه دی هیڅ برهان علمي سند ده ته په دغه (عبادت د غیر)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې حساب د دې (مشرک) په نزد د رب د ده دی (چې سم له استحقاقه یې وړ کوي)، بېشکه شان دا دی چې بری نه مومي کافران (او نه خلاصیږي له عذابه).

تفسیر: یعنې هلته به حساب او کتاب کیږي، او هر چا ته به د ده له جرمه سره سم سزا ورکوله کیږي. د دغه سورت ابتداء په فلاح او نجات د مؤمنانو سره کړی شوې ده، او ختم په عدم فلاح د کافرانو سره داسې شوې ده، چې په پای (آخر) کې یې ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په استغفار او استرحام هم مأمور ګرځولی دی.

وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّحِيمِينَ ﴿١٨﴾

او ووايه (ای محمده!) ای ربه ځما! مغفرت او رحم وکړه (پر محمد او امت یې)، او ته خیر بهتره ډېر غوره د ټولو رحم کوونکیو یې.

تفسير: يعنى ڄمونڙ لہ تقصيراتو خڻه راتبر شه ! او پخپل رحمت مو په دنيا او آخرت کي سرلوږي کره ! ستا د بې نهايته رحمت په مقابل کي هيڅ شي مشکل نه دى.

تمت سورة المؤمنون بفضلہ و منّہ و حسن توفيقہ و نرجو منہ إكمال بقية الفوائد.

«د (النور) سورت مدني دی، (۶۴) آیتونه (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۴) او په نزول کې (۱۰۲) سورت دی، وروسته د (الحشر) سورت ته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سُورَةُ النُّورِ وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ لِّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ①

دا یو سورت دی چې نازل کړی دی مونږ دا، او فرض کړی دی مونږ (احکام د) هغه، او نازل کړي دي مونږ په دې (سورت) کې آیتونه ښکاره لپاره د دې چې تاسې (پرې) پند واخلي، (او غور په کې وکړئ).

تفسیر: دغه سورت په ځینو نهایت ضروري احکامو، حدودو، امثالو، مواظو، حقائقو، توحید او په نورو اهمو تنبیهاو او اصلاحاتو مشتمل دی، زیاته ممتاز او پوهه زیاتوونکې برخه هغه ده، چې د (افک) له قصې سره تعلق لري، پر أم المؤمنین بي بي عائشي رضی الله عنها منافقینو د دروغو تهمت کړی، په هغه کې ځینې مخلص مسلمانان هم ښوېدلي وو، چې د هغه خطرناکه اثر نه یواځې د بي بي عائشي صديقې رضی الله عنها پر وضعیت لوېده؛ بلکه له یوه حیثیه پخپله د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د مجد او شرف تر درباره هم رسېده، نو ځکه ضرورت واقع شو، چې لوی قرآن په پوره اهتمام او قوت سره د داسې خوفناکې غلط کاري یا غلط فهمی اصلاح وکړي، او د تل لپاره د ایماندارانو غوږونه پرانیځي، څو وروسته له دې نه له سره د دښمنانو له تبلیغاتو او انتشاراتو متاثر نشي، نو ځکه یې د دې سورت شروع په دغو الفاظو سره وفرمایله: «سُورَةُ النُّورِ وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ لِّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ» - څو مخاطبین وپوهېږي چې د ده مضامین ځان ته اهمیت او یو خاص وقعت لري، او د ډېر محفوظ او ټینګ نیولو مستحق دي، او هغه صاف صاف نصائح چې په دغه سورت کې بیان شوي دي؛ هغه ګرد د دې وړ دي چې هر مسلمان ټینګ په خپل زړه کې ځای ورکړي، او تل یې په یاد ولري، او د یوې شېبې له مخې هم د ده د احکامو څخه غفلت ونه کړي، که نه د دین او د دنیا په تباهی او خرابی کې اخته کېږي.

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

هغه ښځه چې زنا یې کړي وي، او هغه سړی چې زنا یې کړي وي (او محصنان نه وي، او ثبوت شي زنا پر دوی په اقرار یا په شهادت)، پس وهی تاسو ای (قاضیانو او حاکمانو) هر یو له دغو دواړو سل ډرې.

تفسیر: دغه سزا د هغه زاني او زانيې ده چې آزاد عاقل او بالغ وي، او نکاح یې هم نه وي کړي، یا د نکاح څخه وروسته جماع یې نه وي کړي.

او هغه چې آزاد نه وي؛ پنځوس ډرې وهل کېږي، د هغه حکم پنځمې پارې د اولې رکوع په آخر کې مذکور دی، او هغه چې عاقل او یا بالغ نه وي؛ نو دی خو لا نه دی مکلف شوی، په هر هغه مسلمان کې چې دغه ګرد صفات

(حریت، عقل، نکاح - جماع) موجود وي؛ نو داسې شخص ته «محسن» وایي، نو د دغه محسن سزا چې د زنا مرتکب شي، او پرې شرعاً اثبات شي؛ «رجم» وو، یعنې په ګټو ویشتل، او سنگساري ده، لکه چې د المانډې په سورت کې یې د تورات په حواله فرمایلي دي: ﴿وَكَيْفَ يُحْكُمْونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ﴾ الآية - او هغه حکم د الله رجم وو، لکه چې د هغه ځای په تفاسیرو کې تېر شو، او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه سره موافق فیصلې صادري کړې وې، او فرمایلي یې وو: «اللهم إني أول من أحيا أمرک إذ أمتوه»، «ای الله! زه هغه پومبی سړی یم چې ستا هغه امر حکم مې ژوندی کړی دی چې محو او متروک کړی شوی وو»، بیا نه یواځې یهودان بلکه هومره داسې قسم واقعات چې وړاندې کېده؛ په هغو ټولو کې رسول الله صلی الله علیه وسلم تل محسن زانې ته په رجم سره سزا ورکړې ده، وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رحلته أصحابه الکرام هم پر همدغه احکامو د «رجم» اجراءات کول، بلکه د اهل السنّت والجماعت څخه یو سړي هم د ده پر مخالفت جرأت نه دی کړی، ګواکې متواتره سنت او د اهل الحق اجماع دغه خبره رانېولې ده، چې په دغه مسئله کې محمدي شریعت د تورات حکم باقي پرېښی دی، لکه چې لوی قرآن د عمد قتل په سزا کې وژل کېدل د تورات په حواله فرمایلي دي: ﴿وَكُنْتُمْ عَلَیْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالْغَيْبِ﴾ او د مرتدانو د قتل حکم بني اسرائیلو ته ورکول د البقره په سورت کې بیان کړی شوی دی: ﴿مَنْ يُؤْمَرْ إِلَى بَرِيْکُمْ فَأَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ﴾ بیا هم دغه احکام د محمد صلی الله علیه وسلم د امت په حق کې هم ایښود شوي دي، شاید د محسن رجم او د قصاص د مسئلې د نقل کولو څخه وروسته په هغه شدت او تاکید چې د ﴿يَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ د حکم د ترک مذمت او بدې یې بیان فرمایلي ده، او په آخر کې ارشاد شوی دی: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ الآية - له هغه به دا غرض وي چې د تورات دغه احکام اوس د قرآن تر حفاظت لاندې دي، چې د هغو په اجراء او انفاذ کې نه ښايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په همدغه مورد کې د هیچا څه پروا ونه کړه، او د دوی څخه وروسته راشدو خلفاوو «رضي الله تعالی عنهم أجمعين» هم د چا لحاظ او پروا ونه کړه، تر دې پورې چې عمر رضي الله عنه ته د محسن د «رجم» په نسبت دغه اندېښنه پیدا بلکه مکشوفه شوه، چې وروسته له دې نه به ځینې زانغین د دغه احکامو له تعمله انکار کوي، لکه چې خوارج او ځمونږ د زمانې یوې ممسوخې فرقي ترې انکار هم کړی دی؛ نو دوی په منبر وختل، او د صحابه وو او تابعینو په لویه مجمع کې یې د الله تعالی د دغه حکم اعلان په ډېر تأکید او تشدید سره وفرمایه، او په دغه مورد کې یې د یو قرآني یو منسوخ التلاوت آیت حواله ورکړه، چې په هغه کې د محسن د رجم صریح حکم موجود دی، او د هغه تلاوت وروسته منسوخ شوی دی، مګر حکم یې هم هغسې باقي پاتې دی.

تنبيه: د کوم آیت محض منسوخ التلاوت کېدل او حکم یې باقي پاتې کېدل یوه مستقلة مسئله ده، چې تحقیق یې په دغو مختصر و فوائدو کې نشي درجېدی، ان شاء الله العزیز که د مستقل تفسیر د لیکلو وار راوړسېد؛ نو هلته به ولیکلی شي.

وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشَ هَذَا بَيْنَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ①

او نه دې نيسي تاسو لره په دغو (دواړو زنا کارانو) زړه سوی (او مهرباني) په (انفاذ د) حکم د الله کې؛ که یی تاسې چې ټینګ یقین لرئ پر الله او په ورځې آخرې (د قیامت)، او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته یوه طائفه ډله له مؤمنانو څخه (چې فصاحت یې زیات شي).

تفسیر: یعنې که پر الله تعالی یقین لرئ؛ نو د هغه د احکامو او حدودو په اجراء او انفاذ کې هیڅ تقدیم او تأخیر مه کوئ!، داسې ونه کړئ چې د مجرم څخه وویرېږئ، او د سزاله اجراء څخه لاس وباسئ، یا په کې څه تنقیص وکړئ،

یا داسې غیر مؤثرې خفیفې او معمولې سزاوې ورکړي چې د سزا کیفیت په کې نه وي، ښه وپوهېږي چې الله تعالی مطلق حکیم او له تاسې څخه زیات پر بندګانو مهربان دی، او د ده هر حکم کلک وي، که پوست؛ د عالم د مجموعې په حق کې له حکمت او رحمت څخه نشي عاري کېدی، که تاسې د ده د احکامو او حدودو په اجراء کې قصور کوئ؛ نو د آخرت په ورځ کې به ستاسې څخه پوښتنه کېږي.

﴿وَلَيْسَ هَذَا بَشَرًا لَّيْسَ هَذَا بِمَلَكٍ لَّيْسَ هَذَا بِرُوحٍ﴾ «او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته ټولې له مؤمنانو»، یعنې دغه سزا دې ګوښې (بېله) ورته ورنه کړه شي!، بلکه د مسلمانانو په لویه مجمع کې دې ورته ورکړي شي، ځکه چې په هغه رسوایی کې د سزا تکمیل او تشهیر او کتونکو ته لوی پانیا او عبرت دی، او ښایي چې په کې دغه غرض هم وي چې دغه لیدونکي مسلمانان د ده پر حال باندې زړه وسوځي، او د مغفرت دعاوې ورته وکړي، والله أعلم.

الزَّانِي لَا يَنْكِحُ الْأَزَانِيَةَ أَوْ الْمُرْتَدَّةُ وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا الْأَزَانِيٌّ أَوْ الْمُشْرِكُ

زنا کار سړی نه نکاح کوي (په رغبت محبت سره) مګر خو زنا کاره ښځه یا مشرکه ښځه، او زنا کاره ښځه نه په نکاح کوي (دغې ښځې زانې لره په رغبت او محبت سره) مګر سړی زنا کار یا سړی مشرک.

تفسیر: د زنا د سزا د بیان کولو څخه وروسته د دې فعل انتهایي شناخت بیان فرمایي، یعنې هغه نارینه او ښځه چې په دغه شنیعه عادت مبتلا وي؛ په حقیقت کې د دې خبرې وړ او لایق نه دي چې له هغه سره د کوم عفیف مسلمان د ازدواج، د ناستې او ملاستې تعلق قائم کړ شي، د هغه د پلټ طبیعت او میلان سره خو دغه مناسب دي چې له همداسې بد کاره او تباه حاله نارینه او ښځې سره یا له دوی څخه هم بدتره له کوم مشرک او مشرکې سره د هغه تعلق وي، کما قال الله تعالی فی هذه السورة: ﴿الزَّانِيَةُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنُ لِلزَّانِيَةِ وَالزَّانِيَةُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنُ لِلزَّانِيَةِ﴾.

وَحَرَّمَ ذَٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

او حرامه کړې شوې ده دغه (زنا یا نکاح له بد کارو سره د حاصلولو د مبلغ لپاره) پر (صالحانو عفیفانو) مؤمنانو.

تفسیر: یعنې یو مؤمن په داسې حال کې چې مؤمن وي؛ څرنگه به داسې حرکت ته اقدام کوي؟ په حدیث کې راغلي دي: «لا یزنی الزانی حین یزنی وهو مؤمن»، یا دا مطلب چې له زانې سره د هغو پر هېزګارانو د نکاح عقد حرام درولی شوی دی، چې په صحیح او حقیقي معاني سره د مؤمنانو د خطاب مستحقان دي، یعنې په تکویني ډول دغسې پاک او صاف نفوس د داسې خراب او پلټ او ګنده ځایونو په طرف نه متمائل کېږي، او ترې ساتلي شوي دي، په دغه وخت کې به د ﴿وَحَرَّمَ﴾ معنی هم هغسې وي چې په: ﴿وَحَرَّمَ عَلَیْهِ﴾ کې، یا په ﴿وَحَرَّمَ عَلَى قَرِيبَةٍ أَهْلَکُنَّهَا﴾ کې نیولې شوې ده، والله أعلم.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَا يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ

او هغه کسان چې وولي محصنې ښځې (یا محصن سړي چې نسبت د زنا ورته وکړي)، بیا رانه ولي (په مخ د قاضي حاکم کې) خلور تنه شاهدان؛

تفسیر: یعنې که په داسې پاک لمنې ښځې باندې د زنا تهمت ولګوي، چې د دې بد کاري په کوم دلیل یا په شرعيه وو قرائنو سره نه وي ثابته؛ (نو ووهی تاسې دغو قاذفانو لره ای قاضیانو او حاکمانو اتیا درې، او مه یې قبولئ شاهدي ځکه

چې سره له خړتیه بلوغ، عقل، اسلام او پاکی فاسقان دي)، او همدغه حکم دی د پرهیزگار نارینه که پرې تهمت ولگاوه شي، لکه چې دغه آیات د یوې پاکې عیفي صديقيې ښځې په قصه کې نازل شوي دي، نو ځکه دلته دهم هغو پر ذکر اکتفاء شوې ده، که څلور شاهدان تېر کړي، او د هغوی شهادت سم له شرعیه وو اصولو سره مقبول واقع شي؛ نو پر هغه مقدوف او مقدوفه به د زنا حد جاري کېږي.

فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا

پس ووهئ تاسو (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اصیلان وي) اتیا درې، اومه قبلوی تاسې له دوی نه شاهدي هیڅکله (تر وخته د مرگه پورې).

تفسیر: دغه د «قاذف» تهمت لگونکي سزا شوه، چې د «مقدوف په مطالبه» اتیا درې وهل کېږي، او په مستقبل کې د تل لپاره په معاملاتو کې مردود الشهادت درولی کېږي.

وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

او دا (قاذفان) هم دوی دي فاسقان.

تفسیر: یعنې که په واقع سره یې عمداً په دروغو سره تهمت لگولی وو؛ بیا نو د ده فسق او نافرمانی ظاهره ده، که په رښتیا سره واقعي خبره یې ویلې وي؛ لیکن په دې باندې پوهېده چې زه د څلورو تنو شاهدانو په شهادت خپله دغه دعوی نشم ثابتولی؛ نو د داسې خبرې له اظهاره غیر له دې نه چې د یوه مسلمان پټ او عزت خراب کړي؛ بل څه گټه (فائده) نه کوي چې هغه في نفسه مستقلة گناه ده، او علماؤ هغه په کبائرو کې شمېرلي ده.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

مگر هغه کسان چې توبه وباسي پس له دغه (قذفه له گناه نه)، او اصلاح کړي (نیت او عمل خپل)؛ پس په تحقیق الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) د پر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې وروسته له توبې او د حال له اصلاحه؛ ښونکی پاک مهربان الله به دا د فاسق نوم ترې پورته کوي، او د الله تعالی په نافرمانو بندگانو کې به نه شمېرلی کېږي.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ

او هغه کسان چې وولي ښځې خپلې (محصنې پاکې له زنا څخه په زنا سره).

تفسیر: یعنې د زنا تهمت ولگوي، یا خپل د وورې په نسبت ووايي چې: دغه ځما له نطفې څخه نه دی.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شَهَادَةٌ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ
وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ

حال دا چې نه وي دوی ته شاهدان (په دې کار د زنا کې) مگر نفسونه د دوی (یعنې پخپله حاضر وي)؛ پس (واجمه ده په دې کې) شاهدي د یوه د دوی څلور شاهدي په (نامه) د الله (په دې خبره

چې) بېشکه دی خامخا له صادقانو رښتیا ویونکیو دی (په دغه نسبت د زنا کې). او پنځمه (شاهدي) (داسې ده چې) بېشکه لعنت د الله دې وي پر دغه (مېړه) که وي (دی) له دروغچانو څخه. او دفع کوي له دغې ښځې څخه عذاب (د حد ثابتیدل په وینا د مېړه یې) دا (کار) چې شاهدي ولولي (دا ښځه) څلور (واری) شاهدي (په نامه) د الله (په دې خبره چې) بېشکه دا مېړه ځما خامخا له دروغ ویونکیو دی (په نسبت د زنا په ما باندې). او پنځمه (شاهدي داسې ده) چې ووايي: بېشکه غضب د الله دې وي په دې (ښځې) که چېرې وي (دا مېړه مې) له صادقانو رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعنې هر هغه مېړه (خاوند) چې پر خپلې ښځې د زنا تهمت ولگوي؛ اولاً: له ده نه به څلور شاهدان طلب کړه شي، که یې راحاضر کړي؛ نو پر ښځه دې د زنا حد جاري کړ شي، که یې شاهد نه شو حاضرولي؛ نو ده ته دې وویل شي چې څلور ځلې دې په قسم یادولو سره بیان کړي چې زه په دغه تهمت کې چې مې پر خپله ښځه لگولی دی؛ دروغ نه وایم، ګواکې د څلورو شاهدانو په ځای پخپله ده څلور (کرته) حلفیه شهادت دي، او په آخر کې په پنځمه مرتبه کې دغسې به وایي چې: «که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن وي؛ نو پر ده دې د الله تعالی لعنت وي»، که د دغو پاس الفاظو د ویلو څخه انکار وکړي؛ نو د قذف په حد دې محکوم شي، چې پاس یې ذکر وشو.

که مېړه (خاوند) دغه الفاظ ووايي نو بیا ښځې ته دې وویل شي چې: هغه دې هم څلور ځلې په قسم یادولو سره داسې بیان وکړي چې: «مېړه (خاوند) مې په دغه تهمت لگولو کې دروغجن دی»، او پنځم ځلې دې دغه الفاظ ووايي چې: «د الله غضب دې نازل شي پر دې ښځه باندې؛ که یې دغه مېړه (خاوند) پخپله دغه دعوی کې رښتین وي»، تر څو که ښځه دغه الفاظ ونه وایي؛ نو د زنا حد به پرې جاري شي، یا په پاس مذکوره الفاظو سره یې تکذیب وکړي، که ښځه هم د خپل مېړه پشان دغه الفاظ ووايي، او له «لعان» څخه فراغت ومومي؛ نو بیا له دغې ښځې سره جماع او د جماع دواعي ګرد حرام شول، د دواړو په منځ کې سره ابدی تفریق واقع شو، نو دغه تفرق د بائن طلاق حکم لري. تنبیه: پر زوجینو باندې دا قسم الفاظو لولولو ته په شریعت کې «لعان» وایي، او «لعان» خاص په قذف الأزواج پورې مخصوص دی، د نورو محصناتو ښځو د «قذف» حکم هم هغه دی چې پاس مذکور شو.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ

او که نه وی فضل (احسان) د الله پر تاسې او رحمت د ده، او (بل) دا نه وی چې) بېشکه الله ډېر توبه قبلوونکی لوی حکمت والا دی؛ (نور سوا او معذب شوي به وی په دنیا کې).

تفسیر: د «لولا» جواب محذوف دی، لکه چې څمونږ له ترجمې څخه ښکارېږي، چې که نه وی فضل او احسان د الله تعالی پر تاسو باندې؛ نو خامخا به یې شرمولي وی تاسو، یا ژر به یې په عذاب کړي وی تاسو، یعنې که دغه د «لعان» حکم مشروع شوی نه وی؛ نو د «قذف» د عمومي قاعدې سره موافق به پر خاوند قذف اوښته، یا به یې ګرد عمر د خپل ځیګر وینې څښلې، او لږمون خوړینې به ناست وو، ځکه ممکن دی چې دی رښتین وي، په خلاف د غیر د خاوند، چې هغه د دغسې اظهار لپاره مضطر نه دی، ځکه د هغه په قانون کې د دغو امورو رعایت ضروري نه دی، له بل لوري که یواځې د مېړه په قسم خوړلو د زنا ثبوت کېدی؛ نو د ښځې لپاره به ډېر سخت مصیبت او زحمت پېښېده، حال دا چې ممکن دی هغه رښتین هم وي، همداسې که ښځه د دې په قسم خوړلو سره یقیناً بريته وګټله شي؛ نو پر مېړه د قذف حد لازمېده، سره له دې چې د ده په صداقت کې مساوي احتمال موجود دی، نو په دغه حالت کې د «لعان» په مشروعیت کې د ټولو رعایت وشو، او همدغه د الله تعالی د فضل او رحمت اثر دی، ځکه چې په فریقینو کې هر یو چې رښتین وي؛ هغه د بې محله سزا څخه نجات ومونده، په دغه ورې دنیا کې پرده پوښي کړی شو، او مهلت یې ورته ورکړی دی، چې ښايي توبه وباسي، بیا د ده د توبې قبول دغه د الله تعالی د توابیت د صفت اثر شو.

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا تَحْسَبُوا شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لَئِنْ أُمِرْتُمْ أَن تَأْكُتَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ⑩

بېشکه هغه کسان چې راوړي يې دي غټ دروغ (په شان د عائشې کې)؛ يو ټولی دی له تاسې (مسلمانانو) نه، گمان مه کوئ په دې (دروغو) چې شربد دي تاسې ته (ای مخلصانو مؤمنانو)، بلکه دغه (دروغ) خیر دی تاسې ته (له جهته د ثواب او منقبت د تاسې)، مقرر دی هر سړي ته له دغو (بهتان ویونکیو جزاء د) هغه خنز چې گټلی يې دی له گناه (په قدر د خوض او شغل د ده)، او هغه څوک چې پورته يې کړ لوی بار پټی د دغو (دروغو او شائع يې کړل) له دغه (ټولي) نه؛ شته ورته عذاب لوی (په دارینو کې).

تفسیر: دلته د هغو غټو دروغو ذکر دی، چې پر صدیقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها ترلي شوي وو، دغه پېښه داسې وه، چې نبی کریم صلی الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم د هجري په (۵) یا په (۶) کال کې د (بنی المصطلق) له غزوې څخه د مدینې منورې په طرف بېرته تشریف راوړ، أم المؤمنین صدیقه بي بي عائشه رضي الله تعالى عنها هم له دوی سره وه، بي بي صاحبې پر بل اوبن سوره وه چې پرې هودج (پالکې) ترلې او پردې به يې څوړندې او ښکته به وې، په یو منزل کې چې د دوی قافله ښکته شوې وه؛ لږ شپه پخوا له کوچ صدیقې بي بي عائشې ته د وضوء د تجدید ضرورت محسوس شو، نو ځکه له قافلې څخه څه قدر لرې لاړه، په دې ضمن کې یو ناڅاپه د دې د غاړې غاړې کې (امبل) وشلېده، او دانې يې په شگو کې سره تیت و پرک شوې، نو د هغو په ټولولو او لټولو دا ډېره وځنډېده (ایساره شوه)، هلته قافلې کوچ وکړ، او له خپل ځایه ولټېدله، او گرد سره لاړل، جَمال هم داسې گمان وکړ چې لکه بي بي صاحبې په هودج (پالکې) کې ناسته ده، ځکه چې د هغه گردې پردې ښکته څوړندې وې، او ذاتاً بي بي صاحبې په عمر کې هم وړوکې او په بدن کې هم ډېره ضعیفه او نحیفه وه، چې د دې د وجود او عدم وجود له هودج (پالکې) د باندې ښه نه څرگندېده.

الغرض جَمالانو خپل اوسان رهي او چالان کړل، او گرد سره لاړل، کله چې أم المؤمنین بېرته راغله، گوري چې قافله تللې ده، او هیڅ اثر او نښه يې هم نه ښکاري، نو أم المؤمنین په نهایت ثبات او استقامت سره دغسې رایه قائمه کړه، چې اوس له دغه ځایه خوځېدل خلاف المصلحت دي، ولې که زه د دغو شگو په کړمونو کې د قافلې تعقیب هم وکړم؛ په هغوی پسې نشم رسېدی، او امکان لري چې لاره هم راڅخه ورکه شي، که دلته واوسېږم هر کله چې لمر وڅیږي، او ځما متعلقین په دې وپوهېږي چې زه په هودج کې نه يم؛ نو هرومرو به همدلته په منډه او ځغاسته راپسې راشي، نو هملته پاتې شوه.

کله چې شپه وه، پر أم المؤمنین د خوب شومه راغله، هملته يې خپل مبارک سر کېښود، کله چې صفوان بن مُعَظَل رضي الله تعالى عنه د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په امر مأمور وو، چې تل به دی وروسته له قافلې راځي، او د پاتې شویو شیانو خبر نیونه به کوي، نو ځکه دی تل د قافلې څخه په لږ فاصله لرې اوسېده، او همېشه د قافلې تر شا وروسته له پلټنې (تحقیق) به راته، صفوان بن مُعَظَل رضي الله تعالى عنه دغه ځای ته گهیځ (سحر) راوړسېد، او له لرې څخه يې ولید چې کوم اوده پروت دی، کله چې ورنژدې شو؛ نو د ورپېچلي (نغښتلي) شوي ټکري (خادر) څخه يې وپېژنده چې دا خو ځما مور أم المؤمنین صدیقه بي بي عائشه ده، ځکه چې پخوا د حجاب د حکم له نزوله همدغه معنوي ځوی او مور سره پېژندل.

صفوان بن مُعَظَل رضي الله تعالى عنه د دغه وضعیت د لیدلو څخه سخت ولږځېد، او ډېر وویږېد، او په زور يې ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ وویل، چې د هغه په اثر د أم المؤمنین رضي الله تعالى عنها سترگې خلاصې شوې، او هم هغسې مخ پېچلې (پټ مخ) او په خپل ټکري کې تاو شوې کېناسته.

صفوان بن مُعَظَّل رضي الله تعالى عنه خپل اوبښ أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها ته نژدې چو کړ، او أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها هم هغسې پټه پرې سوره شوه، او صفوان رضي الله تعالى عنه د اوبښ مهار پر خپله اوږه باندې کېښود، او د قافلي تر شا روان او ورسره ګډ شول.

رأس المنافقين و امام المکذبین عبد الله بن أبيّ چې د منافقانو مشر وو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم دښمن وو، دلته چې داسې یوه خبره او موضوع ورپیدا شوه؛ نو په چټي خبرو يې خوله وسپړله، او ځينې ساده مسلمانان مثلاً په نارینه وو کې حسان، مسطح، او په ښځو کې حمنه بنت جحش رضي الله تعالى عنهم أجمعين د منافقانو په دغه انتشاراتو او ګمراه کوونکيو خبرو تېروتل، او په دغسې افسوسناکو تذکرو کې سره لګيا شول، چې د هغو ويل دوی ته نه وو لازم، او د أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها د عفت او عصمت سره بيخي منافي وو، مسلمانانو ته بالعموم او پخپله رسول اکرم الله صلى الله عليه وسلم ته له داسې قسم واهياتو خبرو څخه سخته صدمه ورسېده، تر يوې مياشتې پورې دغسې چټي خبرې سره کېدې، او رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه أجمعين به هم دغه ګردې خبرې اورېدې، او هيڅ به يې نه ويل، او نه د هغو په تحقيق پسې ګرځېده، مګر په زړه کې سخت خفه وو، وروسته له يوې مياشتې پخپله أم المؤمنين عائشه صديقه رضي الله تعالى عنها هم له دغه شهرت څخه خبره شوه، نو د غم له شدته ناقراره شوه، او د رنځورۍ په بستره کې ولوېده، شپه او ورځ به يې ژړل، او د يوې شېبې له مخې به يې هم اوبښکې نه درېدې، په دغه ضمن کې نور واقعات هم پېښ شول، او ډېرې خبرې اترې سره کېدلې، چې په صحيح بخاري شريف او نورو کې د لوستلو قابل دي، او بالاخر أم المؤمنين صديقه رضي الله تعالى عنها په براءت کې الله تعالى دغه آيت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ﴾ الآية - تر لرې ځايه پورې نازل وفرمايه، چې أم المؤمنين عائشه صديقه رضي الله تعالى عنها تل فخر پرې کاوه، او بالحق چې پر دغه هومره فخر او وياړ چې وکړي؛ لږ دی.

﴿عُصْبَةُ مُنْكَرٍ﴾ الآية - «يو ټولې دی له تاسو مسلمانانو څخه»، يعنې دغه دروغ تړونکي له خيره سره همغه کسان دي چې په دروغو يا په رښتيا سره د اسلام مدعيان دي، خو بيا هم د الله تعالى لوی احسان دی، چې ګرد مسلمانان په دغه لومه کې نه دي نښتي.

﴿لَا تُحِبُّوا سِرًّا لِّلَّذِينَ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ الآية - دغه خطاب د هغو مسلمانانو د تسلي لپاره دی، چې هغوی ته له دغې واقعي څخه صدمه رسېدلې وه، بالخصوص صديقي بي بي عائشه رضي الله تعالى عنها او د دې کورنۍ ته، ځکه ظاهر دی چې هغه ډېره سخته خفه او ويرجنه وه، يعنې اګر که په ښکاره ډول دغه ويناوې ډېرې مکروهې خفه کوونکې او خرابي دي؛ لیکن في الحقیقت تاسې ته د ده په منځ کې ډېره بهتري او محاسن پټ وه، آيا دومره مدت د تاسې پر داسې زړه خوږوونکو حملو او ایزاوو صبر کول هم داسې بې اجره پاتې کېږي؟ آيا دغه لږ فخر او شرف دی چې بالذات خالق الکائنات پخپل پاک کلام کې ستاسې نزاهت او براءت نازل کړي؟ او ستاسې دښمنان يې خواروزار او رسوا کړل، او ترقيامت پورې يې ستاسې د خير ذکر د ګردو قرآن لوستونکيو پر ژبه جاري کړي، او مسلمانانو ته يې د رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم او د ده د ازواجو او اهل البيت د حق پېژندلو لپاره داسې يو درس ورکړي؛ چې له سره هېرېدونکي نه دي، فلله الحمد والشکر علی ذلک، ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ﴾ مقرر ده هر سړي ته له دغو بهتان ويونکو جزا د هغه چې ګټلې يې ده له ګناه او هغه څوک چې پورته يې کړ لوي بار ددغه دروغو ورته شته عذاب لوي، يعنې هر هغه سړي چې په دغه فتنه کې هومره حصه واخيسته هم هغه قدر ګناه يې د خپل ځان لپاره وګټله او د هغې سزا مستحق شو، او ددې ګناه ډير لوی بار اخيستونکي رأس المنافقين عبد الله بن أبي وو چې دده له لپاره په اخرت کې ډير لوي عذاب دي او په دنيا کې هم ډير ذليل او رسوا شو.

لَوْلَا اِذْ سَعَيْتُمْ مَوْتَظِنَ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا فَكٌ مُّبِينٌ ﴿١٧﴾

ولې نه په هغه وخت کې چې واورېده تاسې دا خبره؛ کمان کاوه ایماندارو سړیو او ایمان دارو ښځو په نفسونو خپلو (پخپلو منځونو) کې د خیر (خبرې) او ویلې وی (دوی ټولو داسې) دا خبره دروغ ده ښکاره.

تفسیر: یعنې مسلمانانو ته ښایي چې له خپلو مسلمانانو وروڼو خویندو سره حسن ظن ولري، او هر کله چې واورې چې خلق پر یو ښک سړي همداسې بدې خبرې او خراب تهمتونه لگوي؛ نو ښایي چې دی داسې خیالاتو ته پخپل زړه کې لار ور نه کړي، بلکه د هغو تکذیب دې وکړي! رسول کریم صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم فرمایلي دي: «هر څوک چې پشی شا د خپل یوه مسلمان ورور مدد وکړي؛ نو الله تعالی هم د ده پشی شا مدد کوي».

لَوْلَا جَاءَ عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شَهَدَاءٍ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشَّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَذِبُونَ ﴿١٨﴾

ولې نه راوسته (او تېر نه کړ دوی) په دې خبرو څلور شاهدان (چې شاهدي ورکړي په دې قذف د دوی)، پس کله یې چې رانه وستل څلور شاهدان؛ پس دغه کسان په نزد د الله کې همدوی دروغجنان دي.

تفسیر: یعنې سم د الله تعالی له حکمه او د ده د شریعت سره موافقه دغسې خلق دروغجنان درولي شوي دي، چې په بل چا باندې تهمتونه لگوي، او بیا د هغه د اثبات لپاره څلور شاهدان نشي وړاندې کولی، او بې له کافي ثبوت داسې غټې خبرې له خپلې ژبې څخه وباسي، او چټي (بېکاره) پرې وکړېږي.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَسَكُمُ فِي مَا آفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٩﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې او رحمت د دغه (الله پر تاسې) په دنیا کې (په توفیق د توبې سره)، او په آخرت کې (په عفو او مغفرت سره)؛ نو خامخا رسېدلی به وو تاسې ته په هغه دروغ کې چې غوږې وهلې تاسې په هغو (دروغو) کې عذاب لوی (په همدغې دنیا کې).

تفسیر: یعنې الله تعالی دوی ته د خپل فضل او کرم له امله له عذابونو څخه نجات ورکړ، که نه دغه خبره د عذاب لایقه وه.

إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ يَا أَهْلَهُمُ تَالَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿٢٠﴾

کله چې واخیست تاسو دا (افک) په ژبو خپلو (چې یو له بله مو پوښتنه کوله)، او ویله به مو په خولو خپلو سره هغه خبره چې نه وو تاسو ته په هغې باندې هیڅ علم، او ګڼله تاسې دغه خبره آسانه (چې هیڅ ګناه په کې نشته)، حال دا چې دغه (خبره) په نزد د الله کې ډېره لویه ده (له حیثیته د ګناه نه).

تفسیر: یعنې د عظیم عذاب مستحق ولې نه کېدل، کله چې تاسې بې تحقیق یو ظاهر البطلان خبره یو د بل له خولې څخه اخیستله، او له خپلو ژبو څخه یې دغه چټي (بېکاره) او ټکلي خبرې ایستلې، چې د هغو له واقعیت څخه تاسې بیخي نه وئ خبر، بیا عجیبه خبره لا دا ده چې داسې سخته خبره (یعنې کومه محصنه خصوصاً د نبی علیه السلام مطهره زوجه او ځمونږ د مسلمانانو روحاني والده متهم کول) چې د الله تعالی په نزد ډېر لوی دروند جرم دی؛ یوه وړوکی او معمولي خبره ګڼل له دغه اصلي جرم څخه لوی جرم دی.

وَلَوْلَا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ نَايْكُونُ لَنَا اِنْ تَتَكَلَّمْ بِهَذَا سُبْحَنَكَ هَذَا بَهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿۱۳﴾

ولې نه کله چې واورېده تاسې دا خبره؛ چې ويلي وئ تاسې نه ښايي مونږ ته دا کار چې خوله وڅوڅوو په دې خبره باندې، پاکي ده تاته ای ربه، دا دروغ دي ډېر لوی (چې ترلې شوي دي د منافقانو له خوا).

تفسير: اول خو د حسن الظن اقتضاء داسې وه چې ستاسو په زړونو کې هم ښايي دغه خبرې نه تېرېدی لکه چې پاس ارشاد وشو، لیکن که د شیطاني اغواء له سببه یې فرض کړئ د چا په زړه کې کومه بده وسوسه تېره شي، یا یې له چا نه واورې؛ نو بیا جائز نه دي چې داسې ناپاکه خبره پر خپله ژبه راوړي، لازم دي چې په هسې مواردو مؤمن خپل حیثیت او دیانت ملحوظ ولري، او په صافو الفاظو سره داسې ووايي، چې د داسې بې سرو پښو خبرې له خپلې ژبې څخه ایستل ماته نه ښايي، او نه زه پرې ښه ښکارم.

يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُوْذُوْا بِالْبَيْتَةِ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۴﴾

پند در کوي تاسې ته الله (او منع کوي مو) چې بیا ونه گړځئ تاسې مثل د دې خبرې ته هیڅکله، که چېرې یی تاسې مؤمنان (نو پرې عبرت واخلي!).

تفسير: یعني مؤمنانو ته ښايي چې په پوره ډول سره پوهان او هوښیاران شي، خو د بد باطنو منافقانو په چلونو او فرېبونو سره ونه غولېږي، او د دوی په پلمو (تدیرونو) سره تېر نه وځي، او تل تر تله د نبي صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم او د ده د اهل بیتو د عظمت شان ملحوظ ولري.

وَيَبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۵﴾

او بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د پند)، او الله ښه علم والا دی، ښه حکمت والا دی.

تفسير: یعني د دغې خبرې پته درښيي چې دغه غټ دروغ چا جوړ کړي؟ او خپور (مشهور) کړي دي؟، معلوم شو چې منافقانو تل په پټه دښمني او مخالفت کاوه، په پخواني آیت کې یې دغه خبره رابښکاره کړې وه (کذا في الموضح).

اِنَّ الَّذِيْنَ يُحِبُّوْنَ اَنْ تَشِيْعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۶﴾

بېشکه هغه کسان چې خوښوي دغه (خبره) چې خوره شي فاحشه بدنامي په حق د هغو کسانو کې چې ایمان یې راوړی دی؛ شته دغو (کسانو) ته عذاب دردناک په دنیا کې (په حدّ د قذف او په بدنامۍ سره)، او په آخرت کې (په اور د دوزخ سره)، او الله ښه عالم دی، او تاسې نه پوهېږئ (پر ضرر د هغې خورې کړې فاحشې).

تفسير: یعني بدکاری خوره او شائع شي، یا د بدکاری اطلاعات او خبرې منتشرې او خورې شي، دغسې غوښتونکي منافقان وو، لیکن د هغوی په تذکره کولو کې یې مؤمنانو ته هم تنبیه وفرمایله، چې فرض یې کړئ! که د چا په زړه کې د کومې بدې خبرې خطر تېره شوي وي، او په بې پروایۍ سره یې کومه خبره له ژبې هم وتلې وي؛ نو ښايي چې بیا د هغې مهملې خبرې تذکره له سره ونه کړي، او د هغې په تشیع او تشیر (اشاعت) پسې ونه گړځي، که خامخا د کوم مؤمن پټ او عزت توپوي؛ نو ښه دې وپوهېږي چې د هغه پټ او عزت هم محفوظ نه پاتې کېږي، او حق تعالی

هغه ذلیل او خواروي، کما في حديث الامام أحمد رحمه الله، په دې شان سره چې په دنیا کې د قذف حد پرې اجراء کېږي، او نورې رسوایي او سزاوې هم وررسېږي، او په آخرت کې د دوزخ سزا دوی ته تیاوه او مهیته ده، او الله تعالی ته داسې فتنه اچوونکي ښه معلوم دي، او ښه یې پېژني، اگر که تاسې یې نه پېژنئ، او دغه هم د پاک الله په علم کې شته چې د کوم یوه جرم او ګناه څومره ده؟ او غرض او مقصد یې څه وو؟.

تنبيه: د فاحشې د شیوع حب د حسد او کینې او نورو په شان د قلیبه وو اعمالو څخه دی، او د وسوسو او خواطرو په شان نه دی، او د قصد له مراتبو څخه نه دی، نو ځکه د هغه په مأخوذیت کې نه ښايي چې اختلاف وکړي شي!، فتنه له.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ زَوْفٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې باندې او رحمت مهرباني د ده، او (دا نه وی) چې بېشکه الله ښه نرمي کوونکی ښه رحم کوونکی دی؛ (نو رسوا او معذب شوي به وی په دنیا کې).

تفسير: یعنې دغه غټ دروغ خو داسې ترلي او خواره شوي وو، چې نه وو معلوم چې څومره کسان له هغه ځنې جارېدل، لیکن الله تعالی محض پخپل فضل، رحمت، شفقت او مهرباني له تاسې ځنې دتائینو توبه قبوله کړه، او پر ځینو یې شرعي حد جاري کړ، او پاک یې وګرځول، او هغه ته یې چې زیات خبیث وو؛ یو ډول (طریقه) مهلت ورکړ، او په آخرت کې به جزاء وررسېږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالنَّكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَازَكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنِ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) متابعت مه کوئ د ګامونو د شیطان!، او هر چا چې متابعت وکړ د ګامونو د شیطان؛ نو بېشکه دغه شیطان امر کوي (تابع خپل ته) په فحشاء ډېرو بدو قبیحو کارونو، او په منکر نامشروعو بدو خبرو، او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې، او رحمت د ده؛ نو نه به وی پاک کړي له (معصیت د افک څخه الله) تاسې هیڅوک هیڅکله، ولیکن الله پاکوي (په قبول د توبې سره له معاصیو) هر هغه څوک چې اراده وفرمایي (د پاکۍ یې)، او الله ښه اورېدونکی (د اقوالو) ښه عالم دی (په نیاتو).

تفسير: یعنې د شیطان له چالونو او پلمو (تدبیرونو) څخه هوښیار اوسئ!، نه ښايي چې د مسلمان کار داسې وي چې شياطين الجن والانس سره قدم په قدم یو ځای لاړ شي، د هغو ملعونانو د ټولنې مقصود خو همدا دی، چې خلقو ته د بې حیايۍ او رسوایۍ په طرف دعوت او بلنه ورکړي، نو تاسې ولې په رڼو سترګو عمداً د هغوی پر خبرو غولېږئ؟، وګورئ چې شیطان لږ څه تحریک او ډکه ورکړي؛ دومره لوی شورماشور او هنگامه پورته کوي، او ډېر سم ساده مسلمانان په اشتباه سره د هغه پر قدمونو روانېږي، حال دا چې شیطان خو د ګردو ګمراه کول غواړي، او یو تن هم نه پرېږدي چې پر سمه لاره لاړ شي، دا خو د الله تعالی فضل او رحمت دی چې دی د خپلو مخلصو بندګانو لاس نیوی کوي، او زیات کسان یې له شیطان له شرونو څخه ژغوري.

وَلَا يَأْتِلْ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾

او قسم دې نه کوي خاوندان د فضل (په دین کې) له تاسې او (خاوندان) د پراخۍ (او مالدارۍ ستاسې په دنیا کې) په دې چې نفقه او صدقې به نه ورکوي خاوندانو د خپلوۍ او مسکینانو او

مهاجرينو ته په لاره د الله کې، او ښايي چې عفو دې وکړي، او ښايي چې ترې تېر دې شي، آيا دوست نه لرئ تاسې دا چې مغفرت وکړي الله تاسې ته (په سبب د عفوې او صفح د تاسې)؟ او الله ښه مغفرت کوونکي (د خطياتو) ډېر رحم کوونکي دي.

تفسير: پر صديقي بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها باندې په بهتان تړونکيو کې ځينې مسلمانان هم په ناپوهۍ سره شامل شوي وو، چې له هغوی ځنې يو مسطح رضي الله تعالى عنه وو، چې برسېره په دې چې يو غريب مهاجر وو، د ابو بکر الصديق رضي الله عنه خوريي يا ترورځي هم کېده، او د «افک» د پېښې څخه پخوا صديق اکبر رضي الله تعالى عنه د هغه سره امداد او مالي مرسته کوله، کله چې دغه خبره سره فيصله شوه، او د صديقي بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها براءت د الله تعالى له طرفه نازل شو؛ نو ابو بکر الصديق رضي الله عنه قسم وکړ چې وروسته له دې نه به مسطح رضي الله عنه سره هيڅ امداد او کومک ونه کړم، ممکن دی چې ځينو نورو اصحابو ته به هم داسې پېښې ورپېښې شوي وي، نو په دغه تقريب دا آيت نازل شو، يعنې له تاسې ځينې هغو کسانو ته چې الله تعالى ديني کرامت او مشرتوب يا دنيايي وسعت او مالداري ورکړې ده، دوی ته نه ښايي چې داسې قسمونه وخوري!، او ښايي چې د دوی همت ډېر لوی او اخلاق يې لوړ او عالي وي، نو مېړانه (بهادري) او ځلميتوب په دې کې دی چې د بدۍ بدل په ښکې سره ورکړ شي.

په احاديثو کې دي، کله چې ابو بکر الصديق رضي الله عنه دغه آيت واورېد: ﴿الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ الآية - «آيا دغه مو نه خوښېږي چې الله تعالى مو وښيي؟» نو فوراً يې وويل: «بلى! يا ربنا إنا نحُبُّ»، «بېشکه اى څمونږ پروردگار! مونږ هرومرو (خامخا) ستا ښه خوښوو، او غواړو يې»، دا يې وفرمايل، او د مسطح رضي الله عنه هغه پخوانی کلنگ او امداد يې بېرته جاري کړ، بلکه په ځينو رواياتو کې راغلي دي، چې د پخوا په نسبت يې دوچند کړ، رضي الله تعالى عنه وأرضاه.

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لَعْنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٧﴾

بېشکه هغه کسان چې وولي دوی (په نسبت د زنا سره) ښځې پاكي عفيفې ناخبرې (له دغو بدو)، ايمان راوړونکې (په الله او رسول)؛ لعنت کړی شوی دی په دوی باندې په دنيا کې او په آخرت کې، او شته دوی ته عذاب ډېر لوی.

تفسير: په صحيحينو کې حديث دی: «اجتنبوا السبع الموبقات! الشرك بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل الربا، وأكل مال اليتيم، والتولي يوم الزحف، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات» له دې نه ظاهرېږي چې د محصناتو قذف مطلقاً له مهلكاتو څخه دی، بيا په هغه کې ازواج مطهرات بالخصوص د أم المؤمنين بي بي عائشې صديقي رضي الله تعالى عنها قذف خو ډېره لويه گناه ده، علماوو تصريح فرمايلي ده، چې وروسته د دغو آيتونو له نزوله هر څوک چې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها يا له ازواج المطهرات څخه يو تن متهم کړي؛ هغه کافر او د قرآن مکذب، او د اسلام له دائرې څخه خارج دی، د «طبراني» په يوه حديث کې راغلي دي: «قذف المحصنة يهدم عمل مائة سنة»، «پر محصنې باندې تهمت لگول د سلو کلونو عمل وړانوي»، (العياذ بالله).

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٨﴾

په هغه ورځ کې چې شاهدي به ورکړي پر دوی باندې ژبې د دوی، او لاسونه د دوی، او پښې د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چې وو دوی چې کول به يې په دنيا کې.

تفسير: يعنى مجرم په خپله خوله او ژبه سره د هغو ويل او اظهار نه غواړي، مگر د ده ژبه، لاسونه، پټې به په «اذن الله» به وينا راځي، او له هغو څخه هر عضو به هر هغه عمل څرگندوي چې د هغو په وسيله شوى وي.

لطيفه: قاذف پخپله په ژبه تهمت لگولی وو، او د څلورو تنو شاهدانو مطالبه له هغه څخه شوې وه، چې هغه يې پوره نشوه کړې، بالمقابل د هغه دلته د پنځو شيانو ذکر وشو، ژبه چې د قذف اصلي آله ده، او څلور نور لاسونه او پښې چې د هغه پر شرارت باندې شاهدي لولي.

يَوْمَئِذٍ يُفْقِهُمُ اللَّهُ ذِينَ لَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

په دغه ورځ کې به پوره ورکړي دوی ته الله جزاء د دوی هغه چې حقه لائقه وي، او پوه به شي چې بېشکه الله همدی دی حق ثابت (په ذات او صفات خپل)، بېکاره ظاهر (په الوهیت او ربوبیت خپل).

تفسير: هغه ذات چې د يوې ذرې اعمال حساب کتاب په ښکاره او واضح ډول سره هر سړي ته په صاف صورت سره ښکاره کوي، او د هغه په دربار کې هيڅ ظلم او تعدي نه کيږي، دغه مضمون به د قيامت په ورځ ګرځو ته مکشوف او مشهود ډېری.

[illegible]

ناپاڪي (بئخڀي او خبري) لپاره د ناپاڪو دي، او ناپاڪه (خلق) لپاره د ناپاڪو (بئخو او خبرو) دي، او پاڪي (بئخڀي او خبري) د پاڪو (خلقو) دي، او پاڪ (خلق) لپاره د پاڪو (بئخو او خبرو) دي، دغه (پاڪان چي ځيني له هغو اهل البيت دي)؛ پاڪ (بي تعلقه بزاره) دي له هغو خبرو چي وايي يي (دروغجان)، شته دوي ته مغفرت بښنه او رزق روزي ښه (په جنت كي).

تفسير: يعنې بد کاري او چټي (بېکاره) ښځې د بد کارو او چټلو (خرابو) سړيو وړ او لايقې دي، همداسې يو بد کار او گنده سړی د همدې خبرې سره وړ او لايق دی، چې د هغه تعلق د هم هغه په شان چټلې (خراپې) او بد کاري ښځې سره وي، پاک او ستره او مطهر انسانان له ناپاکانو سره هيڅ تعلق او مطلب نه لري، ابن عباس رضي الله تعالى عنهما فرمايلي دي چې: «د نبي کریم صلی الله عليه وسلم ښځه له سره بد کاره (زانيه) نه وي»، يعنې الله تعالى د هغه د ناموس حفاظت هم فرمايی، نقله فی (موضح القرآن).

تنبیه: د آیت دغه مطلب خو د شیخ الھند د ترجمې سره سم وشو، مگر د اسلافو د ځینو مفسرینو څخه دغه منقول دي، چې د «أَنْبِئْتُ» او د «الْقَبِيلَتِ» څخه دلته بښځې نه دي مرادې، بلکه اقوال او کلمات مراد دي، یعنې خرابې خبرې خرابو خلقو سره لایقې او مناسبې دي، او پاکې او صافې خبرې پاکو او صافو سړیو سره لازمې او مناسبې دي، متقي، پاک او صاف نارینه او بښځې له داسې گنده او مردارو تهمتونو څخه پاکې وي، لکه چې وړاندې له «أُولَئِكَ مُرَرَّوْنَ وَمَتَّاقُونَ» څخه ظاهرېږي، یا دې داسې وویلې شي چې: خرابې خبرې د خرابو له خولو څخه ووځي، هغه کسان چې د یوه پاک، متقي او مطهر انسان په نسبت کومه مرداره او خرابه خبره وکړي؛ نو وپوهېږه چې هغه پخپله خیث او مردار دی، یعنې طیب، طاهر او پاک سړی له داسې خیثو او مردارو او چټلو (خرابو) خبرو څخه بیخي پاک او مُبرأ دی، او هسې خرابې ویناوې د خبثاوو، پلټو، چټلو او گنده کسانو کار دی، «لَمْ مَغْفِرَةٌ وَرَزَقَ رِزْقًا» شته دوی ته مغفرت او رزق روزي ښه په جنت کې یعنې هغوی ددوی په بدو ویلو سره نه بدیږي بلکه هر کله چې دوی په هغه صبر وکړي نو دغه څیز د هغوی د خطاوو او خو بدلو کفارہ کیږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ غَيْرِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَاسْأَلُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه ننوځئ تاسې (هغو) کورونو ته چې غیر وي له کورونو د تاسې، تر هغه پورې چې (اجازه وغواړئ او) سره وغږېږئ (له بهره او اذن واخلئ) او سلام واچوئ پر اهل د دوی، دغه (اخبار او استیذان) د تاسې خیر بهتر ډېر غوره دی تاسې ته (له ننوتلو د بې اجازې څخه)، ښایي چې پند واخلئ تاسې (په دې سره).

تفسیر: یعنې ماسوا د خپل خصوصي هستوګنې له کوره د بل چا د هستوګنې په کور کې همداسې په خپل سر بې خبره مه ننوځئ! ولې تاسې نه یې خبر چې هغه ستاسې د ننوتلو په وخت کې په څه حال کې دی؟ او څه احوال لري؟، آیا دی په دغه حال کې د بل چا په ورتګ خوشبېرې که خفه کېږي؟ لهذا پخوا د ننوتلو څخه ښایي ور نارې کړئ، او ځان ته اجازت حاصل کړئ، او له ګرډو نارو څخه بهتر «سلام» اچول دي.

په حدیث کې راغلي دي چې: درې ځلې دې سلام واچوي، او د ننوتلو اجازه دې وغواړي، که له درې ځلې سلام اچولو سره هم اجازه ور نه کړه شي؛ نو بېرته دې وګرځي.

في الحقیقت دغه داسې ډک له حکمته تعلیم دی، که د هغه په تعمیم کې مواظبت وکړ شي؛ نو دغه د مبلمه او کوربه دواړو په حق کې ښه او بهتر دی.

مګر افسوس! نن مسلمانان په دغو مفیدو هداياتو پسې چندان نه ګرځي، ولې نور ملل او اقوام هم دغه اصول او آداب له مونږ څخه اخیستې، هغه ته یې ډېره ترقي او توسعه ورکړې ده.

وَإِنْ لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا أَتَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

پس که چېرې ونه مومئ تاسې په دې کورونو کې څوک (چې اذن درکړي)؛ پس مه ننه وځئ په دې کورونو کې تر هغه پورې چې اذن وکړي شي تاسې ته، او که چېرې وویل شي تاسې ته د اجازت غوښتلو (په وخت کې) چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې! (او د ننوتلو سعي مه کوئ)، چې دغه بېرته ګرځېدل ډېر غوره (او پاک) دي تاسې ته، او الله په هغو کارونو چې کوئ یې تاسې ښه عالم دی (او جزا یې درکوي).

تفسیر: یعنې کله چې دغه در معلوم شي، چې په هغه کور کې هیڅوک نشته، خو بیا هم د بل چا په کور کې یې د هغه د مالک او مختار له اجازې مه ننوځئ!، ځکه چې د بل په ملکیت کې یې له اجازې بل هیڅوک د تصرف حق نه لري، تاسې ته نه دي معلوم چې د بې اجازې ننوتلو څخه به څومره جګړې پېښېږي؟ هو! که صراحتاً یا دلالتاً اجازت درکړ شي؛ نو بیا هیڅ مضایقه نشته، او که چېرې وویل شي تاسې ته د اجازت غوښتلو په وخت کې چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې، او د ننوتلو سعي مه کوئ!، یعنې د داسې ویلو څخه مه خفه کېږئ!، ځکه چې ډېر اوقات انساني طبیعت دې ته نه وي مائل چې له چا سره وګوري، یا به د بل چا له ملاقاته په دغه وخت کې حرج ورپېښېږي، په داسې یوه خبره او کار مشغول وي چې په دغه نه خوشبېرې، چې بل څوک پرې مطلع شي، نو تاسې ته څه ضرورت در پېښ دی، چې خامخا به پر هغه بار اچوئ؟ حال دا چې په دغه شان تکلیف او زحمت اړولو سره عموماً د دوستۍ او خپلوی تعلقات وړانېږي.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

نشته پر تاسې باندې هيڅ ګناه په دې کې چې ننوځئ (بې له اجازت غوښتلو) هغو کورونو ته چې نه دي د چا د اوسېدنې، په هغه ځای کې متاع منفعت د تاسې وي، او الله ته ښه معلوم دي هغه چې ښکاره کوي يې تاسې، او هغه چې پټوي تاسې.

تفسير: يعنې په عمارتونو کې چې کوم خاص او معلوم داره سړی هستوګنه نه لري، او نه د هغه په ننوتلو او راوتلو کې څه ممانعت او قيود وي، مثلاً مسجد، سراي او مثل ذلک، که هلته مو کوم شی وي، يا په هغه ځای کې د څه موعده لپاره اوسېدل غواړئ؛ نو البته هلته پخپل سر تللی او ننوتلی شی، او دلته هيڅ د استیذان ضرورت نشته.

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ بَعْضٌ مِّنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

ووايه (ای محمده!) مؤمنانو ته چې پټې کړي دوی سترګې خپلې (له نامحرمو څخه) او ښه ټینګ دې وساتي دوی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کې)، دغه (اغماض او حفظ) ډېر پاکیزه (او ګټور) دی دوی ته، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوي يې (دوی، نو ښايي چې ترې په وېره اوسي، پر هر حرکت او په سکون خپل).

تفسير: بده کتنه د زنا اول قدم دی، له دې نه د لویو لویو فواحشو دروازې پرانستلی کېږي، قرآن عظیم عموماً د بدکاری او بې حیايۍ د انسداد لپاره رومي د همدغه سوري د بندولو توصیه کوي، يعنې مسلمان نارینه او ښځې ته يې حکم ورکړی دی، چې د بدو کتلو څخه ځان ساتي!؛ او خپل شهوات پخپل واک (اختيار) او اداره کې ولري، که يو خلې بې اراده او ناڅاپه د کوم نارینه نظر پر کومې ښځې ولوبد؛ نو بيا دې بالاراده او قصداً د هغه پر لوري خپلې سترګې نه اړوي!؛ ځکه چې دغه دويم ځلي لیدل به د ده په واک (اختيار) کې وي، او په هغه کې به معذور نه ګڼل کېږي.

که انسان ځان په دې سره عادت کړي، چې خپلو پښو ته وګوري، او په خپل اختيار او اراده سره د ناجائزو امورو په طرف ونه ګوري؛ نو ډېر ژر د ده د نفس تر کيڼه کېدی شي، کله چې اول ځلي ناڅاپه کوم اتفاقي نظر لوېږي؛ د شهوت او نفساني غوښتنې له سببه نه وي، نو ځکه حديث هغه معاف کړی دی، ښايي چې دلته په «مِنْ أَبْصَارِهِمْ» کې هم «من» تبعيضه اخيستی همدغه طرف ته يې اشاره فرمايلي وي.

﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ الآية - يعنې د انسانانو د سترګو غلا، او د زړونو پټې خبرې، او مخفيه نيات، او احوال ټول الله تعالی ته معلوم دي، لهذا انسان ته ښايي چې تل دغه علام الغیوب حاضر او ناظر وګڼي، او له بدو افعالو، بدو خیالاتو، بدو کتلو او له هر قسمه بدو چارو څخه ځان وساتي، که نه هغه به يې سم له خپله علمه سره په سزا ورسوي.

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ بَعْضٌ مِّنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرَ أُولِي الإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

او ووايه (ای محمده) ایماندارو ښځو ته چې پټې دې کړي له (نامحرمو څخه) سترګې خپلې، او ښه ټینګ دې وساتي فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کې)، او نه دې ښکاره کوي

زینت ښایست (او ځای د ښایست) خپل مگر هغه چې ښکار پرې له دغه (زینت څخه په وخت د کسب او کار کې)، او ښایي چې وا دجوي ټکري پورې خپل پر ګرېوانونو خپلو (چې ټېر یې ښکاره نشي)، او نه دې ښکاره کوي زینت ښایست (او ځای د ښایست) خپل (هیچا ته) مګر لپاره دمېرونو (خاوندانو) خپلو (چې دغه د هغو دي)، یا پلرونو (او نیکونو) خپلو، یا پلرونو د مېرونو خپلو ته، یا ځامنو (او لمسیو) خپلو ته، یا ځامنو د مېرونو خپلو ته، یا وروڼو خپلو ته، یا ځامنو د وروڼو خپلو ته، یا ځامنو د خویندو خپلو ته، یا ښځو خپلو ته، یا هغه چا ته چې مالکک شوي دي (د هغه) ښي لاسونه د دوی، یا هغو تابعانو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو نه، یا هلکانو هغو ته چې نه وي خبر (دوی) پر اسرارو د ښځو، او نه دې وهي (دا ښځې) پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم کړ شي هغه څیز چې پټوي یې دوی له زینت ښایست (ګانې) خپلې، او راجع شی توبه وباسی تاسې الله ته ټول ای مؤمنانو! لپاره د دې چې تاسې ښېګڼه او خلاصی ومومی (په دارینو کې).

تفسیر: ښایست او سینګار عرفاً خارجي او کسبي آرایش ته وايي، چې هغه له لباس یا زېور او نورو شیانو څخه حاصلېږي، د دې احقر په نزد دلته د زینت ترجمه د سینګار په ځای که په زېبائش سره وکړه شي؛ نو زیات جامع او مناسب واقع کېږي، ځکه چې د زېبائش (ښایست) لفظ هر قسم خلقي او کسبي زینت ته شامل دی، اعم له دې نه چې هغه د جسم خلقي پیدایښت سره متعلق وي، یا له پوښاک او نورو خارجي ډول و ډیل څخه حاصل شوی وي، د مطلب خلاصه داسې وه: ښځو ته د خپل هیڅ قسم خلقي یا کسبي ښایست اظهار پرته له خپلو هغو محارمو څخه چې یې ذکر وروسته راځي؛ د بل هیچا په مخ کې جائز نه دي، هو! د هومره اندازې ښایست ظهور چې ضروري وي، او د هغه ستر او اخفاء په سبب د عدم قدرت یا ضرورت نشي ممکن کېدی؛ نو مجبوراً یا ضرورتاً د هغه په اظهار کې دومره مضایقه نشته، (مشروط په دې چې د فتنې خوف نه وي).

لیکن واضح دې وي چې په ﴿الْأَمَّا ظَهَرَتْهَا﴾ سره صرف ښځو ته د عند الضرورت د هغو اعضاوو په اظهار کې اجازه ورکړی شوې ده، نامحرمو سړیو ته له سره اجازه نشته، چې دوی دې خامخا دغو ښځو ته وګوري، یا له هغوی سره سترګې په سترګو شي، یا د دوی د اعضاوو سیل وکړي، ښایي د دغه اجازه څخه پخوا د همدې لامله الله تعالی مؤمنانو ته د غض البصر او د سترګو د پټولو حکم اورولی وي، معلوم شو چې د یوه خوا د کوم عضوي د اظهار اجازه دغه نه لازمي، چې بل طرف ته د هغه کتل هم جایز وي، نارینه چې په ستر له سره مأمور نه دي، مګر د پاس آیتونو په اساس د ښځو له نظره مستور دي، یعنې ښځې له ډېنه ممنوع دي چې نارینه وو ته وګوري، ښایي چې په یاد یې ولري چې په دغه آیت کې محض د ستر د مسئلې بیان شوی دی، یعنې له دې نه قطع نظر چې ښځه په کور کې وي که د باندې؟ د ښځې د بدن کومه برخه د چا په مخ کې او په کومو حالاتو کې ښکاره کول جائز دي؟، پاتې شوه د «حجاب» مسئله؛ د هغې څه تفصیل ان شاء الله د «أحزاب» په سورت کې راځي.

مونږ چې د فتنې د خوف د نفی کوم شرط لګولی دی؛ هغه د نورو دلائلو او شرعیه وو قواعدو څخه مأخوذ دی، چې په اول تأمل او مراجعت له نصوصو څخه موندلی کېږي، د بدن په خلقي ښایست کې له ګردو څخه ډېر ښکاره شی د تي او جتوالی دی، د هغه د مزید تستر لپاره یې په خاص ډول سره تأکید وفرمایه، او د جاهلیت د رسم د امحاء طریقه یې هم راوښوده، په جاهلیت کې به ښځو ټکري (خادرونه) په خپل سر اچول، او د هغه دواړه څنډې (غارې) به یې بېرته پخپلې شا غورځولې، او په دې ډوله د تي هیئت به څرګند پاتې کېده، دغه ګواکې د ښایست یوه مظاهره وه، لوی قرآن ده راوښوده چې ښایي ټکري په سر واچول شي، او د هغه څنډې دې تر زړې لاندې تېرې شي، خو د ښځو غاړه او تی او غوږونه پرې په ښه ډول پټ شي.

﴿وَكَايَ الَّذِينَ يَنْتَهُنَّ﴾ الآية - «اونه دې ښکاره کوي ښځې زینت خپل هیچا ته مگر لپاره د مېړونو (خاوندانو) خپلو چې دغه د هغوی دي، یا پلرونو او نیکونو خپلو، یا پلرونو د مېړونو (خاوندانو) خپلو ته، یا ځامنو او لمسیو خپلو ته، د تره او ماما حکم هم داسې دی، په دغو محارمو کې هم د مراتبو فرق شته، مثلاً هغه زینت او ښایست چې دا یې د خپل مېړه په مخ کې ظاهرولی شي؛ هغه د نورو محرمو په مخ کې نشي څرگندولی، د زینت څرگندول څو درجې لري، هومره د تستر اهتمام چې له پردیو څخه کاوه شي؛ له محارمو څخه نه کیږي، او داسې مطلب نه دی چې هر یو عضو دې د دوی په مخ کې برېنډ او ښکاره کولی شي.

﴿أَوْسَاءَهُنَّ﴾ - «اونه دې ښکاره کوي ښځې زینت خپل هیچا ته مگر ښځو خپلو ته»، یعنې هغې ښځې ته چې د دې سره ناسته ولاړه لري، په دې شرط سره چې ښه اخلاق ولري، او د بد اخلاقو ښځو په مخ کې نه، او د ډېرو اسلافو په نزد له دې نه مسلمانې اصیلې ښځې مرادې دي، ځکه چې کافره ښځه د اجنبي سړي حکم لري.

﴿أَوْأَمَلَكْتَ إِيْمَانَهُنَّ﴾ - یعنې ستاسې وینځې وي، او د ځینو اسلافو په نزد مملوک مریي هم په دې کې داخل دی، او د قرآن ظاهر هم د هغه تأیید کوي، لیکن د جمهورو ائمه وو او اسلافو مذهب داسې نه دی.

﴿أَوَالْتَّيَعَنَ عَنِّي أُولَى الْأَرْبَةِ مِنَ الرَّجَالِ﴾ - «اونه دې ښکاره کوي ښځې زینت خپل هیچا ته مگر هغو تابعینو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو»، یعنې نوکر او هغه خدمتګار چې له خپله کار سره کار لري، او له سره دی وزګار نه وي، چې دې خوا او هغې خوا ته وګوري، او پخپل جاپو جوړو او ډوډۍ پخولو او نورو کورنیو چارو کې بوخت او لګیا وي، شوخ، شغب، سپین سترګی او ارمونی نه وي، یا داسې فاترالعقل، بې سد، پاگل وي چې حواس یې په خپل ځای نه وي پاتې، او محض په خوړلو او څښلو کې له کورنۍ سره شریک او مل وي.

﴿وَالْأَضْرَافُ﴾ - اونه دې وهي دا ښځې پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم کړ شي هغه څیز چې پټوي یې دوی له زینت خپل، یعنې ښایي چې د دوی هیئت او وضعیت، ناسته ولاړه داسې نه وي چې د ګاڼو (کالو) او زېوراتو غږ د پردیو توجه او میلان ځان ته ورکش کړي، او ډېر ځلې داسې غږ او حرکات او سکانات د مخ او نورو د لیدلو څخه زیات د نفساني جذباتو داعي او محرک واقع کېدی شي.

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ

نکاح وتری د هغه بې مېړونو (خاوندانو) ښځې او بې ښځو سړي له تاسې.

تفسیر: په دغه آیت کې دا حکم ورکوي چې د هغو کسانو نکاح چې تر اوسه نه ده ترلې شوی، یا وروسته د نکاح ترلو څخه بېرته کونډه شوی وي؛ نو په مناسبه موقع کې دې بیا د هغوی نکاح سره وتریله شي؛ په حدیث کې نبي علیه السلام فرمایلي دي: «ای علي! په درې کارونو کې ځنډ (ایسارتیا) مه کوه؛ د فرض لمانځه وخت چې راشي، جنازه چې حاضره شي، او کونډه ښځه چې کله یې سیال پیدا شي».

هغه اشخاص او اقوام چې عمداً د خپلو کونډو او رنډو په نکاح کې تکاسل، تساهل او تعطیل کوي، یا د داسې خبرو د اورېدلو څخه بد وړي؛ ښه دې وپوهېږي چې هغوی پخپل دغه وضعیت کې ګناهګاران دي، او ښایي چې ژر تر ژره دې توبه وباسي، او د هغوی په نکاح کې دې تلوار او مسارعت وکړي.

وَالضَّالِّحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَآَمَانِكُمْ

او صالحان نېکان له مریو خپلو او له وینځو خپلو.

تفسير: يعنې كه مريي او وينځې د دغې خبرې وړ او لايق وگڼي، چې د زوجيت حقوق اداء كولى شي، او د نكاح كولو لامله نه مغرورېږي، او ستاسې له كار او خدمت څخه لاس نه وباسي؛ نو د دوى نكاح هم وټړئ!

إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٣﴾

كه چېرې وي (دغه مذكورين) فقيران ناداران؛ نو غنيان به كړي دوى الله له فضله خپله، او الله كشائش والا ښه عالم دى.

تفسير: ځينې خلق د دې لامله متردد وي، او وړاندې وروسته كوي؛ چې وروسته له نكاح به د ښځې او د وړو بار څوك په خپلو اوږو اخلي؟ دلته الله تعالى دوى پوهولي دي، چې د هسې موهومو خطراتو لامله تاسې د نكاح څخه مه په څنگ كېږئ! ستاسې او ستاسې د ښځو د وړو كيو روزي د الله تعالى په قدرت كې ده، تاسو ته دغه خبره نه ده معلومه، چې د هغوى له قسمته الله تعالى ستاسې په رزق او روزي كې څه اړتوالى او كشائش پيدا كړي، نه مجرد كونه (لونه) پاتې كېدل د غنا موجب دى، او نه له نكاح تر لاسه سره فقر او افلاس مستلزم دى، دغه گړد خبرې د الله تعالى په اراده او مشيت پورې تړلي دي، لكه چې د «التوبه» په (۴) ركوع كې يې داسې فرمايلي دي: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ شَاءَ﴾.

وَلَيْسَتَعْفِيفُ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

او ښايي چې ځان دې وساتي هغه كسان چې نه مومي دوى (سامان اسباب د) نكاح تر هغه پورې چې غنيان كړي دوى الله له فضله خپله.

تفسير: يعنې هغه چې اوس دومره مقدور هم نه لري، چې له كومې ښځې سره خپله نكاح وتړلى شي؛ نو تر هغه پورې چې الله تعالى ده ته مقدور وركړي، ښايي چې د خپل نفس اداره ښه وكړي، او تر انضباط لاندې يې راوړي، او زيار (كوبښ) وكړي چې عفيف پاتې شي، دغه خبره هيڅ بعيد نه ده، چې د هم هغه عفت او ضبط النفس په برکت دى الله تعالى غني وگړ ځوي، او د نكاح ډېر ښه مواقع ورمهيا كړي.

وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ الْكَيْبَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَمَا آتَيْتُمُوهُمْ إِذَا عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا فَاُولَٰئِكَ هُم مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي أَتَاكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ حَصْنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَن يُكْرِهْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِمْ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾

او هغه كسان چې غواړي مكاتب والى له هغو (وينځو مريو) چې مالكان شوي دي د هغو ښي لاسونه ستاسې؛ نو مكاتبان كړئ دوى كه چېرې پېژانده تاسې په دوى كې خير، او وركوئ دوى ته له ځينو مالونو د الله هغه چې در كړي يې دي تاسې ته، او مه مجبوروئ تاسې وينځې خپلې په زنا (او بدو كارونو) كه چېرې اراده لري دوى د ځان پاك ساتلو، لپاره د دې چې طلب كوئ تاسې (په دغه اكراه سره) مال د ژوندون لږ خسيس (چې هغه باره د زنا او وړوكى دى)، او هر هغه چې زور يې وكړ په دوى؛ پس بېشكه الله وروسته له زور د مالكانو پر دوى ډېر ښونكى ښه رحم كوونكى دى.

تفسير: يعنې كه د چا مريي او وينځې ووايي، يا د زيات توثيق لپاره خپله دغه وينا وليكي، چې «زه به په دومره مدت كې دومره مال درته وگڼم، او در به يې كړم، څو ته مې آزاد او خپلواك كړې»؛ نو مالك ته لازم دي چې دغه ومني،

او داسې يو تعهد ليك وروليكي، دغسې معاملې ته مكاتبه وايي، او دغه د مريو د آزادولو يو ځان ته صورت دی، ليكن مالكانو ته بنيابي چې دغه خبره هلته قبوله كړي چې دی په واقعي ډول سره وپوهيږي چې آزادي د دغه مريي يا وينځې لپاره ښه ده، او وروسته د رقيت د قيد د وتلو څخه غلا، يا زنا يا د نورو بدو افعالو نه مرتكب كيږي، او خوشې چټي او چپوله (فضول) هر چېرې نه گرځي، كه دغسې ډاډينه او اطمينان ورته پيدا شي؛ نو بېشكه بنيابي چې ده ته د آزادۍ موقع وركړه شي!، خو دی آزاد شي، او د خپلې فلاح او بهبودۍ لپاره ښه ترقي او پرمختگ وكړي شي، كه چېرې خپله نكاح ترې؛ نو پخپل واك (اختيار) دې وټري، او د رقيت لامله دې ميدان پرې تنگ نه وي.

﴿وَأَوْفُوا بِمَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ﴾ - «او وركوئ دوی ته له ځينو مالونو د الله هغه چې در كړي يې دي تاسې ته»، دغه يې دولتمنو اغنياوو مسلمانانو ته فرمايلي دي، چې د داسې مكاتبانو مريو يا وينځو سره مالي امداد وكړئ، چې د زكات له وجوهو څخه وي كه د نورو عامو صدقاتو او خيراتونو او نورو څخه وي، خو دوی ژر تر ژره د خپلو آزاديو او خپلواكيو مالكان شي، او كه مالك د كتاب د بدل كومه برخه ورمعافه كړي؛ نو دغه به ډېر لوی امداد وي.

تنبیه: د زكات په مصارفو كې يو مصرف چې د ﴿وَفِي الرِّقَابِ﴾ په نامه اېښی شوی دی، هغه د همدغو مريانو او د وينځو د آزادولو پنگه ده، د راشدو خلفاوو په زمانه كې له داسې مريانو سره له بيت المال څخه امداد او مرستې كېدلې.

﴿وَلَا تَكُونُوا قَاتِلِيكُمْ﴾ الآية - په جاهليت كې به ځينو خلقو پر خپلو وينځو د زنا او بد كاري كسب كاوه، له عبد الله بن أبي رئيس المنافقين سره خو داسې وينځې وې، چې پر هغو به يې د همدغې زنا او بد كاري كسب كاوه، او په دغه وسيله به يې روپی گټلې، چې له دوی څخه ځينې ځينې وينځې مسلمانانې شولې، او د دغه شنيع فعل د كولو څخه يې انكار وكړ، نو ځكه هغه ملعون د دوی په وهلو او ټكولو لاس پورې كړ، دغه آيت په همدغه مورد كې نازل شو، او د دغه شان نزول د رعايت د مزید تبیح لپاره يې د ﴿إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا﴾ او د ﴿لَتَبْتَغُوا عِصْيَ الدُّنْيَا﴾ قيود زیات كړل، كه نه پر وينځو باندي د بد كاري اجراء په هر حال حرامه ده، او دغسې گټه (فائده) چې په دغه وسيله په لاس راځي، په هر اسم او رسم چې وي؛ بيخي حرامه او ناپا كه ده، اعم له دې چې دغه بد كاري دوی پخپله رضا او رغبت سره وكړي، يا محض د دغې دنوي حقيرې فائدي لپاره په جبر او اكراه سره پر دوی اجراء كيږي، نو په دغه وروستي صورت كې د هغه گناه او وبال شديد او انتهايي وقاحت لري، او د لويې بې شرمۍ دليل دی.

يعني زنا داسې بد عمل دی، چې د جبر او اكراه څخه وروسته هم بد او خراب وي، ليكن الله تعالى محض پخپل فضل او رحمت سره د مكرهه بېچارگي او ناتواني ته كتلي، عفوي كوي يې، او په هر صورت پر مكره (په زور كوونكي) باندي به سخت عذاب وي، او پر مكرهه (چې پرې زور شوی وي)؛ رحم به وكړ شي.

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِّنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ

او خامخا په تحقيق نازل كړی دی مونږ تاسو ته آيتونه ښكاره كوونكي (د حلالو او د حرامو د حدودو او د احكامو)، او مثل عجيب د هغو كسانو چې تېر شوي دي پخوا له تاسې، او نازل كړی دی مونږ موعظه پند لپاره د متقيانو پر هېزگارانو.

تفسير: يعني په قرآن كې گړد نصائح، احكام او د تېرو اقوامو عبرتناكه واقعات بيان شوي دي، خو د پاك الله څخه ويريونكي انسانان هغه واورې، او ترې پند، نصيحت او عبرت واخلي، او خپل انجام او عاقبت ته فكر وكړي، يا مثلاً له ﴿وَمِنَ الَّذِينَ خَلَوْا﴾ څخه دغه مراد دی، چې پر پخوانيو امتونو هم داسې حدود او احكام جاري كړي شوي وو، چې په دغه سورت كې مذكور دي، او ځينې پېښې هم د همدغه (افك) د پېښې په شان وروړاندې شوې دي، چې په دغه سورت كې بيان كړي شوي دي، پس هم هغه شان چې الله تعالى د مريمې صديقي رضي الله تعالى عنها او يوسف

صديق عليه السلام د دښمنانو بهتان باطل او د دوى براءت يې ظاهر كړې؛ د بي بي عائشې صديقې بنت الصديق رضي الله تعالى عنهما براءت او لويي يې هم ښكاره كړه، چې تر قيام د قيامت پورې د صادقينو او صالحينو په زړونو كې يې نقش في الحجر كړ، او د دروغچانو دښمنانو مخونه يې تور كړل.

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْلِهِ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْبَصَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ
كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيئُ
وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارُ نُورٍ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ مُجَلِّ
شَيْءٍ عَلَيْهِ

الله (په حسي او معنوي لحاظ) رڼا کوونکی د اسمانونو او ځمکې دی، مثل صفت د نور د ده (داسې دی) لکه (روڼه) طاقچه چې په هغې کې یوه بله ډیوه وي، دغه بله ډیوه په قنديل (شیشه) کې وي، دغه قنديل (ښښه په سبب د هغې رڼا چې په کې ده) ګواکې یو ستوری دی روڼ ځلېدونکی، چې بلوه شي (دا یوه چراغ په اول کې) له تېلو د ونې برکتنا کې د زیتون، چې نه مشرق طرفته وي او نه مغرب طرف ته، نژدې دي تېل د دې چې رڼا وکړي (له خپله ځانه له ډېرې صفایې) او اګر که نه وي رسېدلی دې ته اور، (دغه) رڼا (د ډیوې) پر رڼا (د صافو تېلو ده)، لاره ښيي الله نور خپل ته هغه چا ته چې اراده وفرمائي، او بیانوي الله مثالونه خلقو ته (او په معقولانو یې پوهوي د محسوساتو په وسیله)، او الله په هر څیز ښه عالم دی.

تفسیر: یعنې د ځمکې او د اسمان رونق او وداني د الله تعالی له جانيه ده، که الله تعالی مدد ونه کړي؛ نو ګرد به سره وړانږې، (موضح القرآن). ګردو مخلوقاتو ته د وجود نور او رڼا د الله له طرفه ورکړې شوې ده، په لمر، سپوږمۍ، ستوري، پرښتو، انبياوو او په اولياوو د هدايت هغه انوار او پلوشې چې هر چاته رسېږي، د هم هغه رفيع دربار څخه رسېږي، تمام علويات او سفليات د الله تعالی له تکوينه وو او تنزيله وو آيتونو څخه منور دي، د حسن او جمال يا د خوبۍ او کمال کومه وړانګه (پلوشه) چې هر چېرې برېښي؛ هغه د همدې له برکته منوره ده، او د هغه د مبارک ذات د جمال او کمال يوه پلوشه ده.

په حديث کې راغلي دي: «إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ خَلْقَهُ فِي ظِلْمَةٍ ثُمَّ أَلْقَى عَلَيْهِمْ مِنْ نُورِهِ، فَمِنْ أَصَابِهِ مِنْ نُورِهِ يَوْمَئِذٍ اهْتَدَى، وَمِنْ أَخْطَاةِ ضَلَّ» (فتح الباری د ۶ ج ۴۳۰ مخ) «یعنې هر هغه چاته چې په هغه وخت کې د الله تعالی له نوره برخه ورورسېده؛ هغه هدايت وموند، او هر هغه چې له هغه څخه بې برخې شو؛ ګمراه پاتې شو».

واضح دې وي هم هغسې چې د الله تعالی نور صفات مثلاً سمع، بصر، او د نورو کوم کیفیت نشي بیاموندی؛ هم داسې د نور او رڼا صفت هم د ممکناتو په نور نشي قیاس کېدی، هسې خو د الله تعالی په نور سره ګردو موجوداتو ښایست موندلی دی، مهتدینو مؤمنینو ته د الله تعالی له نور څخه د هدايت او عرفان هم هغه خصوصي برخه وررسېږي.

د هغه مثال خلاصه داسې شوه، چې د مؤمن د زړه ښښه نهایته صافه او پاکه وي، او د الله تعالی په توفیق په هغې کې د حق د قبول داسې یو زبردست استعداد موندل کېږي، چې بې له اورې په خپل سر روڼه ښکاري، او د لګېدلو او رڼا خورولو لپاره مستعد او تیار دی، اوس که لږ څه اور او حرارت ورنژدې شي، یعنې د وحی او قرآن تېزه رڼا هغه مس کړي؛ علی الفور د هغه فطري نور مشتعل شي، همدغه یې «نور علی نور» وفرمایي، باقي دغه ګرد (ټول) د الله تعالی په قبضه کې دي، د هر چا په نسبت چې اراده وفرمائي؛ دغه رڼا یې ور په برخه کوي، او همدې ته ښه معلوم دي چې دغه رڼا چا ته عنایت وفرمائي؟ او کوم یو ترې محروم کړي؟، د دغو عجیبو او غریبو مثالونو د بیان کولو هم دغه غرض

دی، چې د استعداد خاوندانو ته د بصیرت یوه رڼا حاصله شي، یواځې په خپله الله تعالی ته د تمثیل مناسب موقع او محل په پوره ډول سره معلوم دی، بل چاته له سره دغسې قوت او قدرت نشته، چې دغسې موزون او جامع مثال وړاندې کړی شي، وړاندې یې فرمایلي دي چې: هغه رڼا له دې نه پیدا کېږي، چې په هغو مساجدو کې چې کامل خلق سبا او بېگا عبادت کوي، هلته دې په ښه شان سره خپل فکر او دقت صرف کړي.

فِي بُيُوتِ الَّذِينَ اللَّهُ أَنْ تَرْفَعَ

په هغو کورونو (مسجدونو) کې چې حکم کړی دی الله چې پورته دې کړل شي (په بناء سره دغه مساجد یا په تعظیم سره).

تفسیر: الله تعالی د هغو کورونو د تعظیم او تطهیر حکم ورکړی دی، یعنې د هغوی دې خبر واخیست شي!، او له هر قسمه ګندګۍ او لغو افعالو او اقوالو څخه دې پاک وساتلی شي، د مساجدو په تعظیم کې دغه هم داخل دي، کله چې هلته داخل شي، د «تحية المسجد» دوه رکعت نافله دې ولوست شي!.

وَيَذْكُرُ فِيهَا اسْمَهُ

او یادوه شي په هغه کې نوم د دغه (الله).

تفسیر: تسبیح، تهلیل، او د قرآن تلاوت او نور ګرد اذکار په دې کې شامل دي.

يَسْمُرُ لَهُ فِيهَا بِالْعُدْوَةِ وَالْأَصَالِ

تسبیح وایي دغه (لمونځ کوي الله) ته په دغو کورونو کې په سبا او په بېگا.

تفسیر: یعنې په ګردو مناسبو اوقاتو کې الله تعالی یادوي، ځینې مفسرین وایي چې: له «عدو» څخه د سبا لمونځ مراد دی، او په «أصال» باقي څلوره واړه لمونځونه داخل دي، ځکه چې «أصیل» د لمر له زواله څخه نیولې تر ګهښ (سحر) پورې مودې ته ویل کېږي.

رَجَالٌ لَا تُلْهِهُمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ

(داسې) سړي چې نه غافلوي دوی سوداګري او نه بیع پېرودل له ذکره یاده د الله، او له سم قائلولو اداء کولو د لمانځه، او له ورکولو د زکات.

تفسیر: یعنې کاروبار او معاش او دنیوي ژوندون دوی د الله تعالی له یاده او د الله تعالی د احکامو په ځای راوړلو څخه نه غافلوي، مثلاً که ډېر لوی سوداګر او بیچار وي که معمولي دکاندار وي؛ دغه دواړه د الله په یاد کې تل لګيا وي، او هیڅ یو شی دوی د الله تعالی له ذکره نه غافلوي، د أصحابو کرامو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین هم دغه شان وو.

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

ویرېږي (دوی سره له ذکره او طاعته له عذابه) د هغې ورځې چې اوږي راوړي، مضطرب به وي په هغې ورځې کې زړونه او سترګې (له ډېرې وېرې).

تفسیر: یعنې په هغه ورځ کې به زړه په هغې خبرې باندې وپوهیږي، چې تر اوسه پورې نه پوهېده، او سترګې به داسې وپروونکي واقعات وويني، چې له سره یې پخوا له دې نه وي لیدلي، په زړونو کې به کله د نجات توقع پیدا کېږي،

او کله به د هلاک خوف، او سترگې به کله بنۍ خوا ته گوري او کله کينې خوا ته، او د دې خبرې په انتظار کې به وي، چې له کوم لوري به نيول کيږو؟ يا د کوم لوري اعمالنامې څمونږ په لاس کې راکولی کيږي.

لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٦﴾

لپاره د دې چې جزا ورکړي دوی ته الله ډېره غوره جزا د هغو عملونو چې کړي دي دوی، او زیات به کړي (الله) دوی ته له فضله احسانه رحمته خپل، او الله رزق روزي ورکوي هر چاته چې اراده وفرمائي (د رزق ورکولو د هغو) بې له حساب (وافره پرېمانه).

تفسیر: یعنې د هغو ښو کارونو لپاره کوم اجر او صله چې مقرر ده؛ هغه به وررسېږي، د الله تعالی له فضله لا څه زیاته هم ورکوله کيږي، چې دهغه تفصیل او تعیین اوس نشي کېدی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوْقَهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ عملونه د دوی په شان د سراب (شکو گل) دی په هوار ډاگ کې چې گمان کوي پر هغه باندې تېری د اوبو، تر هغه پورې چې راشي (او ورسیږي هغه شي ته چې د اوبو گمان یې پرې کړی وو)؛ نو ونه مومي دغه سړی هغه چې گمان د اوبو پرې کړی شوی وو هیڅ شی، او بیا به مومي الله په نزد (د عمل) خپل، پس پوره به ورکړي (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده)، او الله ډېر ژر (اخیستونکی) د حساب دی.

تفسیر: روایت دی چې عتبه بن ربیع په جاهلیت کې ډېر عبادت او طلب د دین کاوه، بیا چې د اسلام لمر راوخوت دی کافر شو، نو په دغه مناسبت دغه پاس آیت نازل شو، چې مطلب یې دغه دی: او هغه کسان چې کافران دي؛ هغه عملونه د دوی چې په ظاهر کې نېک ښکاري، لکه صله رحمي پالل، یا د مریي آزادول، یا د وږي مړول، یا دغسې نور خیر خیرات کول، نو دغه گډر عملونه په شان د هغې ښورۍ دي، چې په هوار میدان کې ښکاريږي، په سخته گرمۍ په وخت نیمې ورځې کې، او داسې بریښي چې تېری سړی پرې د اوبو گمان کوي، او په بېړه (تلوار) مخامخ وردروي، تر هغه چې ورسیږي هغه ځای ته چې د اوبو گمان پرې شوی وو؛ نو بیا نه مومي دی هغه گمان کړی شوی خپل هیڅ شی .. الخ، بلکه د هلاکت کنده لا ورته مخامخ پرته ده او د حساب او کتاب وخت په سر ورته ولاړ او پاک الله دده گډر عمر حساب او کتاب اخلي، او ددغه اضطراب او حسرت په وخت کې دده ټول حساب یو ځلی الله تعالی تصفیه او خلاصوي.

أَوْ كُظُمْتُ فِي بَحْرٍ لِّيَ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ ظَلُمْتُ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكِدْ يَرَهَا وَمَنْ لَمْ يُجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ ﴿٢٨﴾

یا (عملونه د دوی) پشان د هغو تاریکیو دي په بحر ژور کې، چې پټ کړی وي (دغه بحر) لره یو موج، د پاسه یې بل موج وي، او د پاسه د دغه (موج) ورېځ وي (دغه څلور قسمه) تیاري دي، چې ځینې د دوی د پاسه د ځینو نورو دي، کله چې راوباسي (دغه پرېوتی په دغو تیارو کې) لاس خپل؛ نه وي نژدې (دی) چې ویني دغه (لاس خپل)، او هر هغه چې نه وي ورکړی الله ده ته نور رڼا؛ پس نشته ده ته هیڅ نور رڼا.

تفسير: يعنې د سمندر په ژورو کې (۱): پخپله د لوی سیند تیاره، (۲): د هغه د پاسه د طوفاني هوا او امواجو تپه توره تیاره، (۳): بیا د هغه څخه برسېره د سختې ویروونکې تګې تورې ورېځې تیاره، (۴): ورسره د تړېمو توره تیاره شپه هم فرض کړه شي؛ نو پر دغو تیارو باندې لا پسې تزیید کيږي، په دغو تورو تیارو کې که په دریاب کې غورځیدونکې چې أقرب الأعضاء دی پورته کړي، او خپلو سترګو ته یې نژدې راولي؛ نو بیا هم د ډېرو تیارو له سببه به یې هیڅ شی په نظر نه ورځي، چې هغه ته ځمونږ په محاورو کې داسې وایي: «سترګو ته سترګې په کار دي»، پاس د مؤمنانو په ذکر کې یې چې: ﴿يَهْدِي اللَّهُ لِنُورٍ مِّنْ نُّورٍ﴾ فرمایلي وو، دغه جمله د هغې په مقابل کې ده، یعنې هر هغه چا ته چې الله تعالی نور او توفیق نه وي ورکړی؛ نو هغه ته بل څوک څه رڼا رسولی شي؟ د هغه استعداد خراب وو، توفیق ورو نه رسېد، او د سیند په ژوره کې ولوېد، او د رڼا ورتلو دروازې یې پر خپل ځان پسې بندې کړې، نو بیا نور او رڼا له کومې لارې ورننوځي.

تنبيه: ربّ العزّت د کفارو په اعمالو پورې دوه مثالونه وتړل، په درې اعتبارونو سره: (۱): په اعتبار د تخیر، چې ای مخاطبه! که دغو اعمالو ته ګورې چې هیڅ فائده او نفع نه لري؛ نو لکه سراب دي.

(۲): که دې ته ګورې چې نور او رڼا د حق او ایمان ورسره مل نه وي؛ نو لکه ظلمات دي.

(۳): که په اعتبار د تقسیم د مکانینو ورته ګورې؛ نو نظر عقبی ته دا لکه سراب داسې دي، او د نظر دنیا ته لکه ظلمات داسې دي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْخَرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَفٍّ

آیا نه وینې ته ای مخاطبه! بېشکه الله چې دی؛ تسبیح وایي ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي، (او هر هغه) چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې) او مرغان هم (تسبیح وایي) په دغه حال کې چې خواره کوونکي وي د وزرو خپلو (په هوا کې).

كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ

هر یو (له دغو مذکورینو چې دی)؛ په تحقیق معلوم دی (الله) ته لمونځ د هغه، او تسبیح د هغه.

تفسير: یعنې الله تعالی هر شي ته د هغه د حال سره مناسب د انابت - عبودیت - اطاعت - تسبیح او تهلیل الهام فرمایلي دي؛ چې هغه پر دغه پوهېدلی دی، او تل همغه خپله وظیفه بلا ناغه ادا کوي، لیکن د افسوس او تعجب مقام دی، چې ډېر تش په نامه سره انسانان د غرور او غفلت او د ظلمت او جهالت په دل دل کې داسې خنس شوي دي، چې د حقیقي مالک له یادولو، او د عبودیت د وظیفې په ځای راوړلو څخه بیخي بې برخې پاتې دي.

تنبيه: د مخلوقاتو د تسبیح په نسبت د سورت بني اسرائيل په (۵) رکوع کې څه مضمون پخوا له دې نه لیکلی شوی دی، ښایي چې هغه هلته ولوست شي.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

او الله ته ښه معلوم دي هغه (اعمال هم) چې کوي یې دوی.

تفسير: یعنې اگر که د دوی په عبادت او بندګۍ باندې تاسې ونه پوهېږئ، لیکن پاک الله ته دغه ګرد شیان معلوم دي، او الله تعالی ته دغه ښه معلوم دي؛ چې هر څوک څه کوي؟.

وَيَلَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٩﴾

او خاص الله ته دی ملک سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، او (هم خاص) الله ته دي بهر ته ورتله د ټولو.

الْفَرَّانَ اللَّهُ يُرِي سَحَابًا مَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ

آیا نه وینې ته (ای مخاطبه) چې بېشکه الله روانوي شپې ورېځې (ټوټې ټوټې هر طرف ته چې اراده وفرمایي)، بیا یو ځای والي فرمایي په منځ د دغو (ټوټو د ورېځو) کې، بیا یې وگرځوي لاندې باندې فت په فت، پس وینې به ته ای (انسانه) باران چې وځي له منځه د دې ورېځې.

تفسیر: یعنې رومبې د ورېځو وړوکې وړوکې ټوټې پورته کېږي، دغه ګردې سره یو ځای کېږي، او یوه لویه د ورېځې ټوټه ترې جوړېږي، بیا دغه ورېځې داسې ترتیب او ترکیب مومي، چې د یوې د پاسه به بله ځای نیسي، او یوه پر بړه (غټه) طبقه ترې متشکله کېږي.

وَيَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ مِثْقَا ذَرَّةٍ سَنَابِقٍ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٢٠﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه د) اسمانه له (ورېځو یا د ډلیو په شان د) غرونو، چې وي په هغو (غرونو) کې ځینې له ډلې، پس رسوي (الله) دا ډلې هغه چاته چې اراده وفرمایي (د رسونې یې)، او ګرځوي یې هر هغه چا ته چې اراده یې وفرمایي (د ګرځولو یې)، نژدې وي رڼا برېښنا د هغو (ډلې) چې بیول وکړي په ابصارو (د ناظرینو او ورک کړي بصارت یې).

تفسیر: یعنې لکه چې په ځمکه کې د تیږو (ګټو) غرونه دي، ځینو اسلافو ویلي دي چې هم داسې په اسمان کې هم د ډلې غرونه دي، شیخ الهند محمود الحسن (رحمة الله علیه) د دې سره موافقه ترجمه کړې ده، لیکن زیاته او راجح او قوي دا ده، چې له سماء څخه ورېځې مراد شي، مطلب یې داسې شو چې له ورېځو څخه چې په کثافت او غلظت کې د غرونو په شان دي؛ ډلې اوروې، چې له هغو څخه ډېرو خلقو ته جاني او مالي نقصانات رسیږي، او زیات کسان ترې محفوظ پاتې کېږي.

يَقْلِبُ اللَّهُ الْكِلَ وَاللَّهَارَاتِ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٢١﴾

ګرځوي الله شپه او ورځ (په تبدیل، تزئید، تنقیص، حرارت، برودت، ضیاء، ظلمت او نورو)، بېشکه په دغو (یاد شویو شیانو) کې خامخا عبرت دی خاوندانو د سترګو او بصیرت ته.

تفسیر: یعنې د ورځې څخه وروسته شپه او د شپې څخه وروسته ورځ د همدغه پاک الله په قدرت ځي راځي، همدغه الله تعالی کله ورځې او کله شپې اوږدوي او لنډوي، او د هغوی تودوالی په یخوالي او یخوالی په تودوالي سره تبدیلوي، نو لازم دی چې د قدرت د داسې عظیم الشأن دلائلو او شواهدو د لیدلو څخه انسان بصیرت او عبرت حاصل کړي، او د هغه حقیقي مالک الملکوت په طرف د زړه په صدق سره رجوع وکړي، چې د ده په قدرت کې د دغو ګردو تقلباتو او تصرفاتو زمام او واګې دي.

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّا فِئْتَنَهُمْ مِّن يَّبْسٍ عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَّن يَّبْسُ عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَّن يَّبْسُ عَلَى أَرْبَعٍ يُعَلِّقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٤﴾

او الله پیدا کړی دی هر حیوان چې ګرځي (په ځمکه کې) له اوبو، پس ځینې له هغوی هغه دي چې ټګ کوي (خوځېږي) پر نس ګېټه پر ټټر خپل (لکه مهي، مار)، او ځینې له دوی هغه دي چې ټګ کوي پر دوو پښو (خپلو لکه انسان مرغان)، او ځینې د دوی هغه دي چې ټګ کوي په څلورو (پښو لکه اس، اوبښ)، پیدا کوي الله (ما سوا له دغو مذکورو) هر هغه څه چې اراده یې وفرمایي (د خلقت د هغو)، بېشکه الله پر هر څیز باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې خلقت د هر راز مخلوقاتو دی).

تفسیر: یعنې که کوم حیوان ته له څلورو پښو څخه زیاتې پښې هم ورکړي دي؛ نو بعید نه دی، او د ده لا محدوده قدرت او مشیت هیڅوک نشي محصورولی، او که الله تعالی خپل ځینو مخلوقاتو ته دغسې قدرت ورعطاء کړي، چې هغوی له جماداتو او عناصرو او نورو څخه نور شیان ایجاد او اختراع کړي؛ نو هغه هم د همدغه الله لطف او احسان دی، چې هغوی ته یې دغسې پوهه او ادراک ور په برخه کړی دی.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ مُّبِينَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾

خامخا په تحقیق نازل کړي دي مونږ آیتونه بیانوونکي واضح، او الله سمه صافه لاره ښيي هر هغه ته چې اراده وفرمایي (د لار ښوونې د هغې) لارې سمې صافې (د اسلام او جنت ته).

تفسیر: یعنې تکوینیه او تنزیلیه آیات یې دومره ښکاره او واضح دي، چې د هغو په لیدلو او اورېدلو هم هیڅ یو عقلمن انسان ښایي ګمراه او بې لارې نشي، لیکن پر سمه صافه لاره همغه تلی شي چې الله تعالی ورته د هدایت توفیق ور په برخه کړی وي، سره له دې چې په ملیونو انسانانو دغه د قدرت ظاهر او باهر دلائل او شواهد ګوري، کله چې دوی د هغو په وسیله خالق تعالی نه پېژني، او نه موحدان او مسلمانان کیږي؛ ګواکې د نتیجې په اعتبار د دوی دغه لیدل د نه لیدلو په شان دي.

وَيَقُولُونَ امَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مِّن بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٦﴾

او وایي (دا منافقان) چې ایمان راوړی دی مونږ پر الله او پر رسول (د الله) او حکم منلی دی مونږ (د الله او د رسول الله)، بیا مخ ګرځوي (له اسلامه) یوه ډله له دوی وروسته له هغه (ایمان او اطاعت)، او نه دي دغه (ګرځېدونکي) مؤمنان (صدقا).

تفسیر: دغه د منافقینو ذکر دی، دوی به په ژبه سره د ایمان او اطاعت دعوی کوله، کله چې د عمل وخت راته، نو سم له خپلې دعوی سره به یې عمل نه کاوه، او له اسلامي احکامو به یې مخ ګرځاوه، حقیقت دا دی چې د دوی په زړونو کې له ابتداء څخه د ایمان او انقیاد آثار نه وو موجود، هغه چې د ژبې جمع او خرڅ وو؛ د امتحان او ابتلاء په وخت کې به دغه کلاښ هم ویلې کېده، او دروغ به یې له رښتیا څرګند او جلا ښکارېده.

وَإِذَا دُعِيَ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿١٨﴾ وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿١٩﴾

او هر کله چې وبللی شي دوی الله او رسول د دغه (الله) ته لپاره ددې چې حکم وکړي دغه (رسول) په منځ د دوی کې؛ ناڅاپه یو فریق ډله د دوی اعراض ډډه کوونکي دي (له حکم د رسوله). او که چېرې وي دوی ته حق (په زعم د دوی پر بل)؛ نو راځي دوی دغه (رسول الله) ته گړندي فرمان منونکي.

تفسیر: یعنې که له دوی جگړه له چا سره واقع کېده، او په دې پوهېدل چې مونږ په ناحقه یو، په دغه وخت کې که مقابل فریق هغوی ته ویل چې: راځه چې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حضور ته لاړ شو، او د دغې جگړې فیصله له هغوی څخه وغواړو!؛ نو دغه منافقان به په دغه ورنگ نه راضي کېدل، ځکه چې دوی پوهېدل چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم یې له لحاظ او خاطر د حق او حقایق رعایت کوي، او سم له عدله او انصافه خپله فیصله صادروي، چې په هغه تقدیر به د دوی له مفاد څخه مخالف واقع کېده، حال دا چې پخوا له دې نه به دوی داسې دعوی کوله؛ چې مونږ پر الله تعالی او رسول الله ایمان راوړی دی، او د دوی گړد احکام منو؛ نو اوس د دوی هغه دعوی چېرې لاره؟ هو! که په کومه معامله کې حق د دوی په طرف وي؛ نو په دغه وخت کې په ډېر سرعت او چالاکی او په ماته غاړه د محمد صلی الله علیه وسلم دربار ته حاضرېږي، او د خپلې فیصلې انحصار د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مبارک ذات څرگندوي، ځکه چې په دغه تقدیر دوی داسې گڼي چې هلته سم له عدالته او انصافه ځمونږ په جانب فیصله صادرېږي، نو دغه څنگه ایمان او اسلام دی؟ دا خو تش شخصي اغراض او هواپرستي ده.

إِنِّي قُلُوبُهُم مَّرَضٌ أَمَرْتُ ابْنُ أُمِّ يَحْيَى أَنْ يَحْيِيَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولَهُ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٠﴾

آیا په زړونو د دوی کې مرض رنځوري (د کفر او نفاق) ده؟، آیا شکمن دي دوی (په نبوت د محمد)؟، آیا ویرېږي دوی له دې نه چې ظلم به وکړي الله پر دوی (یا ظلم به وکړي) رسول د دغه (الله) پر دوی؟، داسې نه دی چې الله او رسول الله پر چا ظلم وکړي، بلکه دوی چې دي همدوی ظالمان دي (په اعراض سره).

تفسیر: یعنې د الله تعالی جلّ جلاله او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت تاسې ته څه تردّد او اندېښنه پیدا شوې ده، یا د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په صداقت یا د الله تعالی جلّ جلاله په وعد او وعید کې څه شک او شبهه لرئ؟ یا داسې گمان کوئ چې الله تعالی جلّ جلاله یا د هغه رسول محمد صلی الله علیه وسلم به د دوی معاملات په خلاف د انصاف فیصله کوي؟ نو ځکه د دوی په حضور کې د خپلې دعوی له وړلو څخه څه اندېښنه او تردّد کوي؟ نو په یاد یې ولرئ چې هلته له سره د ظلم او بې انصافی احتمال نشته، هو! پخپله همدغو خلقو ظلم ته خپلې ملاوې تړلي دي، او غواړي چې خپل حق پوره حاصل کړي، او د نورو یوه پیسه هم بهر ته ور نه کړي، نو ځکه له دې نه ویرېږي چې خپل معاملات محمدي شریعت او الهي عدالت ته وړاندې کړي، ځکه چې پوهېږي چې د محمد رسول الله منصفانه فیصله به ځمونږ له مطلب څخه خلاف وي.

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعِيَ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢١﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ده وينا د مؤمنانو کله چې وبللی شي دوی الله ته او رسول د دغه (الله) ته لپاره د دې چې حکم وکړي په منځ د دوی کې (په وخت د جگړې کې)؛ دا چې ووايي:

واورېده مونږ (خبره د تا)، او ومانه مونږ (حکم د تا) او دغه ويونکي همدوی دي برياليان (کامياب) خلاصی موندونکي (له عذاب په مراد رسيدلي).

تفسير: يعنې د صادقو مسلمانانو کار داسې وي او ښايي چې همداسې وي، کله چې په کومه معامله کې دوی ته د الله تعالی د احکامو بلنه او دعوت وشي، اگر که ظاهراً په هغه کې د دوی ګټه (فائده) يا تاوان وي؛ په منډه ورځلي، او د يوې شېبې لپاره څه ځنډ (تاخير) او توقف په کې نه کوي، او في الفور «سمعا وطاعة» ووايي، او د هغه د حکم منلو لپاره تيار او آماده شي، چې په دغه کې د دوی اصلي نیکي او حقيقي فلاح راز مضمردی.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿۵۷﴾

او هر څوک چې اطاعت وکړي حکم ومني د الله، او د رسول د دغه (الله) او وويريږي له الله، او ځان وساتي (له غضبه د ده)؛ پس دغه (فرمان منونکي ويريډونکي) همدوی دي بري موندونکي (د جنت).

تفسير: يعنې هغه چې في الحال مطيع وي، او پر خپلو تېرو تقصيراتو نادم وي، او له الله تعالی څخه وويريږي، او توبه وکړي او په مستقبل کې له بدو چارو او لارو څخه خپل ځان وساتي؛ نو د دوی لپاره په دنيا او آخرت کې بری او کاميابي ده.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۵۸﴾

او قسمونه خوري (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه د دوی، قسم دی خامخا چې که (حکم) امر وکړي دوی ته (په وتلو سره جهاد ته)؛ نو خامخا به وځي (دغه جهاد ته) دوی هرومرو، ووايه (ای محمده ! منافقانو ته) قسم مه خورئ تاسې د دروغو، طاعت نېک (ځمونږ مطلب دی)، بېشکه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوئ يې تاسې.

تفسير: يعنې منافقان ډېر سخت تاکيدي قسمونه خوري، او غواړي چې تاسې بيخي ډاډه او متيقن کړي چې: «که تاسې مونږ ته حکم راکړئ؛ نو مونږ ګرد کور کهول پرېږدو، او دې ته تيار ولاړ يو چې د الله تعالی لارې ته ووځو، او د هغه د ګردو احکامو عميل وکړ، که محمد رسول الله مبارک لږ څه اشاره وفرمايي؛ نو مونږ خپل ګرد مال دولت د الله تعالی په لاره کې لګوو، او مونږ ترې بيخي جدا کيږو»، نو د دې په نسبت داسې فرمايي چې: دومره غټو خبرو ويلو او داسې قسمونو يادولو ته حاجت نشته، ستاسې د اطاعت حقيقت ګردو ته معلوم شوی دی.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿۵۹﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) اطاعت وکړئ (حکم ومني) تاسې د الله او د رسول (د الله په خلوص سره په هر څه کې)، پس که مخ وګرځوئ تاسې (ای خلغو له اطاعت د رسول الله)؛ نو بېشکه همدا خبره ده چې دی پر دغه رسول ځما هغه بار (د تبليغ) چې پرې ايښی شوی دی، او دی پر تاسې هغه (بار) چې پر تاسې ايښی شوی دی (او پرې مکلف یی، چې اطاعت د رسول الله دی)، او که اطاعت وکړئ، حکم ومني تاسې د دغه (رسول الله)؛ نو سمه صافه لاره به ومومئ،

او حق ته به پرې ورسېږي، او نه دی پر (ذمه د) رسول مگر رسونه ښکاره (د شراعتو چې هغه یې ادا کړي ده).

تفسیر: یعنې پر رسول د الله تعالی له طرفه د تبلیغ بار ایښی شوی دی، چې ده هغه په ښه شان سره اداء کړی دی، او کوم بار چې پر تاسې ایښی شوی دی؛ هغه تصدیق او د حق قبول دی، او دغه ده چې د ده د ارشاده سره موافق تګ وکړئ!، که تاسې دغه خپله ذمه واري محسوسه کړئ، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو تعميل په ښه شان سره وکړئ؛ نو د دواړو دارینو بری او د کامیابی لاره به ومومئ، او په دنیا او عقبی کې به خوشال اوسېږئ، که نه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ نقصان نشته، او تاسې به د خپلو شرارتونو او سرکښیو سزا او بده نتیجه پخپله وګورئ، محمد رسول الله خو خپله فریضه اداء کړې ده، او عند الله له خپلې ذمه واری څخه مسئول نه دی.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا

وعدۀ کړې ده الله له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی له تاسې، او کړي یې دي ښه (عملونه)، چې قسم دی خامخا به خلیفګان کړي (الله) دوی په ځمکه کې لکه چې خلیفګان کړي یې وو هغه کسان چې پخوا وو له دوی نه، او خامخا ثابت قوي به وګرځوي هر ورو دوی ته دین د دوی هغه (دین د اسلام) چې غوره کړی دی (الله) دوی ته، او هر ورو بدل به ورکړي هر ورو دوی ته وروسته له وېرې د دوی له دښمنانو امن (او اطمینان)، عبادت به کوي دوی ځما، شریک به نه پیدا کوي له ما سره هیڅ څیز.

تفسیر: یعنې هغه ذوات چې د دوی په منځ کې په اعلی درجه ښکېل او د سید الانس والجان کامل پیروان او تابعان دي، وروسته له رسول الله به دوی ته د ځمکې حکومت ورکاوه کیږي، او د اسلام دغه دین به چې د الله تعالی خوښ او پسند دی، د دوی په لاسونو خوروي او قائموي، لکه چې د استخلاف په لفظ کې دې طرف ته اشاره ده، چې دغه کسان به تش د دنیوي پاچاهانو په شان نه وي، بلکه د رسول الله خلیفه ګان به وي، د سماوي حکومت اعلان به کوي، او د حق دین اساسونه به قائموي، او په بر او بحر او هر چېرې به د دوی احکام او تصرفات جاري کیږي، په دغه وخت کې به مسلمانان د کافرانو څخه نه ویرېږي، او په پوره امن او سکون سره به د الله تعالی په عبادت کې مشغول او لګیا اوسېږي، او په دنیا کې به د امن او امان زمانه او دوره وي، د دغو مقبولو او معززو بندګانو ممتاز شان به دغه وي، چې دوی به د خالص واحد الله تعالی عبادت او بندګي داسې کوي چې په هغې کې به د یوې ذرې په اندازه هم د شرک او اختلاط اثر نه وي، د جلي شرک ذکر او نسبت خو له دغو سره امکان نه لري، د خفي شرک لږ آثار او علائم به هم په دوی کې نه لیدل کیږي، دوی ګرځېد به د یوه «قدوس جل وعلا شأنه و عظم برهانه» خالص بندګان وي، او یواځې به له الله تعالی څخه ویرېږي، او یواځې هغه ته به هیله (آرزو) او اسره کوي، او پرې متوکلان معتمدان به وي، د الله د رضاء په لاره کې به ژوندون کوي، او په همدغه لاره کې به خپل ځانونه جاروي (قربانوي)، پرته له الله تعالی د بل کوم موجود خوف او وېره به له سره د دوی په زړونو کې لارې نه مومي، او نه د بل چا د خوښې او خفګان څه پروا کوي.

الحمد لله چې د الله تعالی دغه وعدۀ د څلورو تنو راشدو خلفاوو رضي الله تعالی عنهم په لاسونو پوره شوه، او ګرځېدې دنیا د دغه عظیم الشانو وړاندوینو (پېشګويي) د یوې یوې وینا، د یوه یوه حرف مصداق پخپلو سترګو سره

ولیدل، د خلورو وارو راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم خخه وروسته هم اسلامي باچاهان وقتاً فوقتاً په همدغو اوصافو سره متصف راغلي دي، هر کله چې الله تعالى بيا اراده وفرمايي؛ وروسته له دې نه هم راځي.

په احاديثو کې راغلي دي، چې وروستنی خليفه به امام مهدي رضي الله تعالى عنه وي، چې د هغه په نسبت عجيب او غريب بشارت اورول شوي دي، د الله تعالى ځمکه له عدله او انصافه ډکوي، او في سبيل الله جهاد کوي، او د هغه په قوت به «کلمه الله» ته اعلاء او اسلام ته ښه ترقي او اعتلاء ورکوي، «اللهم احشرونا في زمرة، وارزقنا شهادة في سبيلك، انك واسع المغفرة وذو الفضل العظيم».

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿٥٥﴾

او هر څوک چې کافر شو پس له دغو لویو انعاماتو؛ پس دغه کسان هم دوی (غې) فاسقان دي.

تفسیر: یعنې د داسې عظیمو انعاماتو خخه وروسته ناشکري د ډېرو لویو مجرمانو او د زورورو عاصیانو کار دی، شاه صاحب فرمایي: «هر هغه څوک چې د خلورو خلفاوو د خلافت او د دوی د فضل او شرف خخه منکر شو؛ د دغو الفاظو خخه د ده حال څرگند اوه شي»، ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾.

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِيعُوا الرُّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾

او قائموئ تاسې (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ور کوئ زکات، او اطاعت و کړئ حکم ومنئ تاسې د رسول (د الله)؛ ښايي تاسې ته چې رحم وکړي شي پر تاسې.

تفسیر: یعنې که د الله تعالى له رحمته برخه اخیستل غواړئ؛ نو تاسې هم د هم هغو مقبولو بندګانو په شان حسنه اعمال ځان اختیار کړئ!، چې د لمونځونو په ښه شان سره قائمول، د زکات ورکول دي، او د حیات په ټولو شعبو کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر احکامو تلل دي.

لَا تَصْبِرَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُصْبِرِينَ ﴿٥٧﴾

مه کوه ګمان خامخا پر هغو کسانو چې کافران شوي دي عاجز کوونکي (د الله) په ځمکه کې، او ځای د هستوګنې د وی اور (د دوزخ) دی، او خامخا بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه د ښکو بندګانو په مقابل کې یې د مردود او مغضوبو خلقو انجام او خاتمه ښوولې ده، یعنې کله چې ښکانونه د ملک حکومت او د ځمکې خلافت عطاء کېږي؛ نو د کافرانو او بدکارانو ګردې مکاری او تدابیر ماتېږي، او ماته یې ور په برخه کېږي، د الله تعالى د ارادې مخه هیڅ نشي نیولی، که دوی په ګرده دنیا کې دې خوا او هغې خوا ته منډې ووهي، او هر چېرې لاړ شي او وځلي؛ نو بیا هم د الله تعالى له سزا او پوښتنې خخه ځان نشي پټولی او خلاصولی، او یقیناً دوی د جهنم په بنديخانه کې غورځول کېږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَذْكُرْكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) ښایي چې اذن دې وغواړي له تاسې (په وخت د ننوتلو کې پر تاسې باندې) هغه (وینځې او مریان) چې مالکان شوي وي د هغو ښي لاسونه د تاسې، او هغه کسان چې نه دي رسیدلي حد (احتلام بلوغ) عقل ته له تاسې (احرارو) درې کرته: پخوا له لمانځه د سهار، او په هغه وخت کې چې ردئ تاسې کالي (جامې) خپل د غرمې په وخت کې، او پس له لمانځه د ماسوختن، (دغه اوقات) درې وقتونه د خلل (پېښېدو د ستر) دي تاسې ته.

تفسیر: په همدغو دریو اوقاتو کې عموماً زائد کالي (جامې) له ځانه لرې کړي، یا د خوب او د وینې لباس سره تبدیلیږي، او مړوښي زیاتره په هم دغو اوقاتو کې کاوه شي، کله پخوا له سهاره، کله د غرمې د لمبلو شوق یا ضرورت چې هم انسان ته پېښیږي، او دا غواړي چې بل څوک پرې مطلع او خبر نشي، نو ځکه یې حکم ورکړ چې په دغو دریو اوقاتو کې نابالغو هلکانو، وینځو، او مریانو ته هم ښایي چې د ننوتلو اجازه واخلي، په نورو اوقاتو کې دوی ته نه ښایي چې د نورو پر دوی په شان اجازه وغواړي، مګر که کوم شخص د خپلو مصالحو لامله په نورو اوقاتو کې هم د استیذان قید زیات کړي؛ نو دلته استجازه ضروري ده.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوْفُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾

نشته پر تاسې او نه پر دوی باندې هېڅ ګناه (وبال) تېر له دغو دریو وقتونو (په بې اذن ننوتلو د دوی کې پر تاسې)، دوی ګرځېدونکي دي پر تاسې (په تللو او ننوتلو لپاره د خدمت)، ځینې ستاسې پر ځینو نورو (ګرځېدونکي یې یو په بل)، همداسې (لکه چې دغه بیان یې درته وکړ)؛ ښکاره بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د احکامو)، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنې د پورته ذکر شویو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو کې عادتاً بې له مزاحمته او ممانعته یو له بل سره کتلی شی، او په دغو تللو راتللو کې نابالغو هلکانو، وینځو او مریانو ته لازم نه دي، چې د هر وارې ننوتلو لپاره اذن او اجازه وغواړي، ځکه چې د دې شیانو له رعایت ډېر تکلیف او خرج پېښیږي، او په کارونو کې او معاملاتو کې ډېر بندوالی او خرج واقع کیږي، چې هغه د الله تعالی له حکمته خلاف دی.

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرَجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

او کله چې ورسېدل واپه هلکان (اصیلان) ستاسې حد د (بلوغ) عقل ته؛ پس اذن دې وغواړي (په ننوتلو کې) پر تاسې باندې، لکه چې اذن غوښت هغو کسانو (چې بالغان شوي وو) پخوا له دغو (اطفالو)، همداسې (لکه چې بیان یې وفرمایه) ښکاره بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د احکامو) خپلو، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډېر حکمت والا دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي). او زړې ناستې له ښځو هغو څخه چې امید نه لري دوی د نکاح (په سبب د ډېر زړوالي)؛

پس نشته پر دوی هیڅ ګناه (وبال) چې کیردی (وباسی) دوی ظاهري جامی خپلی (لکه چادری او برقی) په دې حال کې چې ښکاره کوونکي نه وي د ښایست خپل، او دا چې دوی ځان وساتي (له ایستلو د ظاهري جامې څخه هم) خیر دی دوی ته، او الله ښه اوږدوونکی (د ټولو اقوالو)، ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې هلکان تر هغه پورې چې نابالغه وي؛ د دغو دریو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو کې بلا اجازت ننوتلی شي، کله چې د بلوغ حد ته ورسېږي؛ بیا د هغه حکم د همغو نارینه وو په شان دی چې د هغو احکام په دغه آیت کې تېر شول: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ غَيْرِ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا».

شاه صاحب لیکي: «که سپین سرې بوډی ښځې پخپلو کورونو کې په لږو ضروريو کالو (جامو) کې لکه کمیس پر توګ ټکری اوسېږي؛ نو درست دی، او که په پوره پرده کې واوسي؛ نو لا بهتر دی»، او کله چې له کوره د باندې وځي؛ که زائد کالي مثلاً برقع او نور له خپله ځانه لرې کړي؛ نو هیڅ مضایقه نه لري، په دې شرط سره چې په هغو کالو د زینت اظهار نه وي، چې د هغې د پټ ساتلو حکم د ﴿وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ﴾ الآية - په آیت کې ورکړی شوی دی، له دې نه د دې خبرې اندازه په ښه شان سره کېدی شي، چې قرآنکریم د ځوانو ښځو د پردې او ستر په متعلق څه منشا لري؟ یعنې دغه خو د فتنې مخې نیولو او انسداد ظاهري انتظامات دي، پاتې شوې هغه خبرې چې د پردې په منځ کې کېږي، او د فتنې اسباب او عوامل څېړېږي (بېدا کېږي)؛ نو ښه وپوهېږئ چې الله تعالی د ګردو خبر اوري، او پر هر شي ښه خبردار دی، او سم له هغو به د هر چا سره معامله کوي.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى
 أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
 إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالَكُمْ
 أَوْ بُيُوتِ خَلَتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتُمْ مِنْ فِتْنَةٍ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ
 تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ
 عِنْدِ اللَّهِ مُبَرَكََةً طَيِّبَةً كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

نشته پر پړانده هیڅ حرج (مشقت)، او نه پر ګوډ هیڅ حرج (محنت او وبال)، او نه په رنځور هیڅ حرج (سختي او ملامتي)، او نشته پر نفسونو ځانونو ستاسې هیڅ حرج (کلفت)؛ چې وخورئ تاسې له کورونو خپلو (یا له کورونو د اولادو او عیالو خپلو)، یا له کورونو د پلرونو خپلو، یا له کورونو د میندو خپلو، یا له کورونو د وروڼو خپلو، یا له کورونو د خويندو خپلو، یا له کورونو د ترونو خپلو، یا له کورونو د عمو (تورنیانو) خپلو، یا له کورونو د ماماګانو خپلو، یا له کورونو د خالو (تورنیانو) خپلو، یا (له کورونو د هغه چا) چې مالکان شوي یې تاسې د کلیګانو (کنجیانو) د هغه (او د هغو متصرفان یې)، (یا له کورونو) د دوستانو خپلو، نشته پر تاسې هیڅ ګناه (وبال) په دې چې وخورئ (طعام ټول) سره یو ځای یا بېل بېل، نو کله چې ننوځئ تاسې (دغو مذکورو) کورونو ته؛ پس سلام اچوئ تاسې پر ځانونو خپلو، پېشکشي ده ثابته له (جانبه د) الله مبارکه طيبة (برکتناکه پاکیزه)، همداسې (لکه چې دغه تېر بیان یې وفرمایه)؛ ښکاره بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د حکمت او احکام خپل) ښایي چې تاسې عقل وچلوئ (په خیر او شر).

تفسير: يعنې د هغو کارونو له کولو څخه دغه اهل الابتلاء معاف دي چې په کې تکليف وي، مثلاً جهاد، حج، جمعه او جماعت او نور داسې شيان، (کذا في الموضح).

يا يې دا مطلب دی، چې د دغو معذورانو محتاجانو په خوراک کې له روغو خلقو سره هيڅ تکليف او حرج نشته، ځکه چې د جاهليت په زمانه کې به يې داسې محتاجان او معذوران نه پرېښوول، چې له اغياوو او روغو خلقو سره ډوډۍ وځوري، د دوی په زړه کې به داسې خبرې گرځېدې چې البته دغه خلق له دې نه کرکه او نفرت کوي، چې له مونږ سره ډوډۍ وځوري، يا ځمونږ له ځينو اوضاعو او حرکاتو څخه لکه چې دوی ته ايداء او ضرر وررسېږي، او په واقع سره چې ځينو ته له دې نه نفرت او وحشت هم پېدا کېده، ځينو مسلمانانو ته له ډېرې اتقاء داسې خيال پېدا کېده، چې د داسې معذورانو او مريضانو سره په يو ځای خوراک کولو کې شايد د مساوات او عدل اصول قائم پاتې نشي، روند د خوراک گړد شيان نشي موندلی، څو امکان لري چې په ځنډ (تأخير) سره راشي، او په مناسب ځای کې نشي کېناستی، د رنځورانو خبره خو د خوځولو نه ده، نو بناء عليه له هغوی سره يې په يو ځای کېناستلو کې احتياط کاوه، خو د دوی حق تلف نشي.

﴿أَوْ مَا مَلَكَتُمْ قَفَايَحَكُمْ﴾ يعنې ستاسې تر تصرف لاندې اېښې شوي دي، مثلاً يو سړی بل سړی د خپل شي وکیل يا محافظ گړځوي، او دی که له هغه څخه څه شی د معروف په کومه اندازه ځوري او څښي؟ نو معجز دي.

د سلام اچولو تفهيم يې وفرمايه د ملاقات په وخت کې؛ ځکه چې له دې نه بله کومه ښه دعاء نشته، هغه خلق چې سلام نه اچوي، او د هغه په ځای نور الفاظ له خپله خانه جوړوي، يا د نورو پرديو اقوامو او مللو تقليدونه کوي؛ نو د دوی دغه تجاویز او تقاليد له سره د الله تعالی له دغه حکمه او تجویزه نشي بهتر کېدی.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا
حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوا ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ
لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأَذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٣﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مؤمنان هغه کسان دي، چې ايمان يې راوړی دی پر الله او (په) رسول (د الله)، او کله چې وي دوی له دغه (رسول) سره پر کوم کار جمع کوونکي (د خلقو لکه جمعه - جهاد يا جرگه)؛ نو نه ځي (پخپل سر) تر هغه پورې چې اذن وغواړي له دغه (رسول الله) نه، بېشکه هغه کسان چې اذن غواړي له تانه (ای ځما رسوله)؛ دوی هغه کسان دي چې کامل ايمان يقين لري پر الله او رسول د الله (او مني يې)، پس کله چې اذن وغواړي دوی له تانه (ای رسول الله ځما تللو ته) لپاره د ځينو کارونو خپلو؛ پس اذن ورکړه هغه چاته چې خوښه وشي ستا له دوی نه (د اذن ورکولو)، او مغفرت وغواړه د دوی لپاره له الله تعالی، بېشکه الله ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې پوره ايمان لرونکي هغه دي چې د محمد رسول الله په غوښتلو سره ژر حاضرېږي، او کله چې په کوم اجتماعي کار کې شریک او ملگري شي، لکه جمعه، عيدین، جهاد، د مشورې مجالس او نور؛ نو بې له اجازې ترې نه ځي، او په خپل سر ترې نه پاڅېږي، همدغه کسان هغه ذوات دي، چې په کاملې او صحيحې معنی سره د الله تعالی او د رسول الله احکام مني، او د دوی پوره مطيعان دي.

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٣﴾

مه ګرځوئ (مه ګڼئ ای مؤمنانو! بلنه) دعاء د رسول پخپلو منځونو کې پشان د دعاء (بلنې) د ځينو د تاسې ځينو نورو ته (بلکه د رسول د بلنې اجابت ضرور وکړئ)، په تحقيق معلوم دي الله ته هغه کسان (هم) چې کښيږي يو يو دوه دوه پټ د باندې وځي له تاسې، په دې حال چې يو له بله ځان سره پنا کوي او وځي، پس ودې ويريږي هغه کسان چې مخالفت کوي له امره (حکمه) د دغه (رسول ځما) له دې نه چې ورسپري دوی ته څه فتنه (آفت په دنيا کې)، يا ورسپري دوی ته عذاب دردناک (په آخرت کې).

تفسير: يعنې د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر غوښتلو حاضر کېدل فرضيږي، ځکه چې د رسول الله غوښتل د نورو د غوښتلو په شان نه دي، او بنيادي چې تل د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دعوت ځواب په «البیک» سره ووايي، که د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دعوت نه حاضرېږي؛ نو بنيادي چې د دوی له ښهرا څخه وويږي، ځکه چې د دوی ښهرا د نورو انسانانو په شان نه ده، او په مخاطباتو کې دې هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ادب او د عظمت او عزت پوره لحاظ او رعايت وکړ شي، او د نورو عوامو خلقو په شان «يا محمد» يا نورو عادي الفاظو سره دې خطاب ورنه کړي شي، بلکه د «يا نبي الله!»، «يا رسول الله!» په شان تعظيمي القابو سره دې مخاطب وګرځولي شي.

دغه کسان چې د نبوي مجلسه د باندې وتل؛ هغه منافقان وو چې پر دوی پند او نصيحت اورېدل ډېر سخت او شاق وو، هر کله چې دوی موقع موندله؛ سترګې به يې غولولې، او ښوی يې له اجازې له مجلس څخه د باندې تښتېدل، مثلاً هر کله چې به کوم مسلمان د خپل ضرورت له کبله له پيغمبر صلى الله عليه وسلم په اجازه له مجلس څخه تللو نو دوی به هم خپل ځان له هغه سره ښلاوه، يا د ده په سيوري کې به يې خپل ځان ښوی تېراوه، نو د دې په نسبت داسې فرمايي چې: تاسې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه څه خپل ځان پټوي، پاک الله ته خو ستاسې ګرد حال احوال معلوم دي.

﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ﴾ يعنې د الله تعالی او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له احکامو څخه مخالفت کوونکي ته خوف او وېره پکار ده، چې د دوی په زړونو کې د کفر او نفاق او د نورو فتنو نيا لګي (جرې) د تل لپاره بېخ او بنسټ (بنیاد) ونه نيسي، او د هغه لامله د دنيا په کوم دردناک عذاب کې اخته او مبتلا شي.

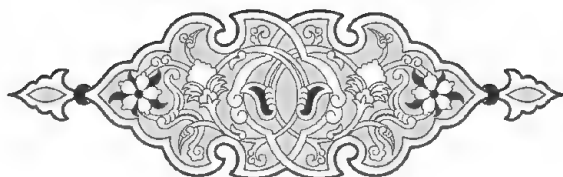
الْآنَ لِلَّهِ مَافِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٤﴾

واورئ خبردار او پوه شئ چې بېشکې خاص الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو او ځمکو کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقا وعبدا)، په تحقيق معلوم دي (الله ته) هر هغه څه چې تاسې پرې یئ (له اخلاصه او نفاقه) او (معلومه ده الله ته) هغه ورځ چې وروستلی شي (دغه خلق) الله، پس خبردار به کړي (الله) دوی پر هغو عملونو چې دوی کړي دي (له خير او له شره) او الله پر هر څيز باندې، ښه عالم دی.

تفسير: يعنې ممکن دي چې د مخلوق له سترګو څخه په پټه کوم کار وکړئ، لیکن د الله تعالی څخه ستاسې هيڅ حال او احوال نشي پټ پاتې کېدی، او نه د الله تعالی له اسمانونو او له ځمکو څخه چېرې وتلی او تښتېدلی او پټېدلی شئ،

الله تعالی همغسپی چپی ستاسپی له دغه موجوده حالت څخه عالم او با خبر دی؛ همداسپی د هغې ورځې له مجازاتو څخه هم پوره عالم او خبردار دی، کله چې ګرد مخلوقات به د حساب او کتاب لپاره د ده په لوري بیول کیږي، او د دوی د هر یوه په مخ کې به د ده د یوې یوې ذرې عمل حساب او کتاب په واضح او ښکاره ډول ایښود کیږي، نو د داسپی علیم الکَلّ او مالک الکَلّ له سزا څخه به مجرم چپړې نجات وموندلی شي؟.

تَمَّتْ سُورَةُ النُّورِ بِفَضْلِ اللَّهِ وَتَوَفِيقِهِ.

سُورَةُ الْفُرْقَانِ

«د (الفرقان) سورت مکی دی، پرته له (۶۸، ۶۹، ۷۰) آیتونو چې مدني دي، (۷۷) آیتونه، (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۵)، په نزول کې (۴۲) سورت دی، وروسته د «یس» له سورته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا

ډېر برکتناک خېښتن (خاوند) د ډېر خیر او پورته دی هغه (ذات) چې نازل کړی یې دی قرآن په بنده خپل (محمد) لپاره د دې چې شي دی خلقو ته ویروونکی (له جحیمه).

تفسیر: «فرقان» (د فیصلې کتاب) یې وفرمایل، دغه قرآن ته چې د حق او باطل آخري فیصله او د حلالو او حرامو سره بېلتون په ښکاره ډول سره کوي، یعنې قرآن عظیم الشان ګرد جهان ته د کفر او عصیان له بدې خاتمې خبر ورکونکی دی، لکه چې په دغه سورت کې «د مکذیبینو» او معاندینو ذکر ډېر شوی دی، ښایي د هغه له خاطره دلته د «نذیر» صفت یې بیان فرمایلی وي، او «بشیر» یې نه دی یاد کړی، او د «للعالمین» په لفظ سره یې دا راښکاره کړي دي چې دغه قرآن یواځې د عربو امیونو ته لکه چې ځینې خلق وايي؛ نه دی نازل شوی، بلکه د ګردو پېریانو او انسانانو د هدایت او اصلاح لپاره نازل شوی دی.

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدْ رُءْيَا

هغه (الله) چې خاص همدۀ ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، او نه یې دی نیولی هیڅ ولد، او نشته ده ته شریک په ملک سلطنت کې، او پیدا کړي دي الله هر شی، پس په اندازه کړي یې دي هغه (شی) په اندازه کولو سره.

تفسیر: یعنې جنس، نوع، قد، رنگ، خوی، عمر، اجل، عمل، رزق، حیات، ممات، مکان، زمان، او نور دا ټول یې په یوه مقدار په لوح محفوظ کې لیکلي دي، او هر څیز یې په یوه خاصه اندازه او هیئت سره ایښي او پیدا او تیار کړي دي، چې له هغو څخه همغه خواص او افعال ظاهرېږي، چې د هغوی لپاره همغه پیدا شوي دي، او هیڅ یو څیز له خپلې دائرې څخه د باندې قدم نشي کېښودی، او نه پخپلو حدودو کې د عمل او تصرف د فطري موزونیت په لحاظ د لږ ترزیږد او تنقیص ځای په کې شته، او نه د هغه په کوم وصف او خصوصیت کې د اعتراض او ګوتې کېښودلو موقع شته، د ساینس لوی لوی پوهان د ده د حکمت په سیندونو کې غوتې وهي، خو په پای (آخر) کې دوی په دغه وینا سره مقرر او معترف کېږي: «صَلَّمَ اللَّهُ الَّذِي أَنْفَعَنَّا كُلَّ شَيْءٍ» «فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ».

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا

او نیولی دي دغو (کفارو) بې له الله نور معبودان چې نشي پيدا کولی (دغه معبودان) هيڅ شی، حال دا چې دوی پخپله پيدا کاوه شي، او نه دي مالکان لپاره د ځانونو خپلو د ضرر (د دفع کولو)، او نه د نفعې (د رسولو)، او نه دي مالکان په وژلو د چا، او نه په ژوندي کولو د چا، او نه په بیا ژوندي پورته کولو د مړيو (له قبرو بعث ته).

تفسير: يعنې د څومره ظلم، تعجب او حيرت مقام دی، چې داسې مطلق قادر کافي نه گڼي، او خپلو ځانونو ته د نورو معبودانو او حاکمانو تجويزونه کوي، او داسې تصور کوي چې ګواکې دوی هم د الله تعالی په حکومت کې د برخې خاوندان دي، حال دا چې د هغو بېچارگانو خپل وجود هم له خپله کوره نه دی، او نه پر خپل ځان د تصرف او اختيار خاوندان دي، او نه د کومې ذرې شي د پيدا کولو واک او اختيار لري، او نه ژوندي کول او وژل د دوی په قبضه او واک کې دي، او نه په خپل مستقبل اختيار سره چاته لږ څه نفع يا نقصان رسولي شي، بلکه د خپلو ځانونو لپاره هم د يوې ذرې په برابر د گټې (فائده) د حاصلولو يا له نقصان څخې د ځان ساتلو هم قوت او قدرت نه لري، نو د داسې ضعيفو، عاجزو او مجبورو شيانو د الله تعالی سره شريک بلل څومره لوی سفاهت او انتهايي بېحيایي ده.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا إِفْكُ إِفْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمُ الْآخِرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: نه دی دا (قرآن) مګر دروغ دی، چې له ځانه يې جوړ کړی دی دغه (محمد)، او کومک ورسره کړی دی په دې (دروغ جوړولو کې) قومونو نورو، (نو فرمايي الله): پس په تحقيق راتلل کړي دي (دغو کفارو) په ظلم او په دروغو سره.

تفسير: يعنې کافرانو به ويل چې دا تشې د خولې خبرې دي چې قرآن د الله تعالی کتاب دی معاذ الله محمد صلی الله عليه وسلم دخو تنو يهودانو په مدد يو کلام تيار کړي دی او هغه له خپله ځان جوړ کړي دروغ د الله تعالی په طرف مسوب کوی دي نو الله تعالی ورته وفرمايل چې له دی نه به لوی ظلم او دروغ نور څه وي چې داسې معجز کلام او حکيم کتاب ته چې د هغه صداقت او عظمت له لمر څخه زيات روښان دي افتراء او دروغ وويل شي.

وَقَالُوا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

او وايي (کفار) دا قصې دي د پرمېنيو خلقو چې ليکلي دي هغه (محمد) پر ليکونکو، پس هغه لوستل کيږي په ده (لپاره د ليکلو) سبا او بېگا.

تفسير: يعنې کفارو به داسې گڼل چې محمد صلی الله عليه وسلم له اهل الكتاب څخه څه قصې او خبرې اورېدلې دي، او د هغو ياداشت يې نيولی دی، يا په بل چا باندې يې د هغو ياداشت اخيستی دی، چې هم هغه ياداشته شپه او ورځ د ده په مخ کې پراته دي او يادوي يې، او بيا يې په نويو نويو اساليبو اړوي راپوي، نور هيڅ شی نه دی.

قُلْ أَتَزَلُّهُ الْآلِئَةُ يَعْلمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

ووايه (ای محمده! دغو کفارو ته: نه ده داسې، بلکه) نازل کړی دی دا قرآن هغه (الله) چې عالم دی په هرو پټو چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي، بېشکه چې الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې دغه پاک قرآن پخپله رانېسي چې هغه د کوم انسان يا د کومې ټولنې له خوا جوړ شوی دی؟ که نه دی؟ داسې نه دی چې تاسې يې وایئ، بلکه دغه عظيم الشأن قرآن پخپله دا خبره ثابتوي چې دغه د هم هغه الله تعالی له

جانبه نازل شوی دی، چې د ده د علمي احاطې څخه د اسمانونو او د ځمکو هیڅ یو شی نشي خارجېدلی، د ده معجز کلام، فصاحت او بلاغت، علوم او معارف، غیبیه اخبار، احکام او قوانین، او هغه مکنونه چې د هغو اعماقو او زاویو ته هیڅوک بهي د الله له توفیقه نشي رسېدلی، او گرد عقول او افهام د هغو له پوهې عاجز او ناتوانه دي، پخپله الله تعالی دغه خبره صافه څرگندوي چې دغه د کوم محدود علم والا انسان بیان یا د کوم جعلی جمعیت کلام نه دی، بلکه دغه قرآن یې پخپل بخشش او مهرباني سره نازل کړی دی (موضح القرآن).

وَقَالُوا مَالٌ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَنْشِئُ فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا ۚ أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كَنزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنَّ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ۝

او وایي (کفار) چې څه دي دغه رسول ته چې خوري طعام، او ګرځي په بازارونو کې (لکه نور خلق لپاره د طلب د معاش)، ولې نه نازل اوه شي ده ته یو ملک، پس شي دغه (ملک) له دغه (رسول) سره ویروونکی (د کفارو له جحیمه)؟ یا (ولې نه) غورځولی کیږي ده ته خزانه (له آسمانه)؟ یا (ولې نه) کیږي ده ته یو باغ چې خوري له (مېوو او حاصلاتو د) هغه، او وایي (دغه) ظالمان (مؤمنانو ته) چې متابعت نه کوئ تاسې مګر د یوه سړي چې سحر پرې کړی شوی دی (او مغلوب العقل دی).

تفسیر: یعنې کفارو به دغسې ویل کله چې دغه د نبوت مدعي ځمونږ په شان ډوډی خوري، او ځمونږ په شان د بیع او شراء (پیروډلو او پلورلو) لپاره بازارونو ته ځي؛ نو ځمونږ او د ده په منځ کې څه فرق پاتې شو؟ که دی په رښتیا سره رسول وي؛ نو ښایي د پرښتو په شان له خوراګونو او له څښلو اود دنیوي معاشونو له جګړو او جنجالونو څخه لرې او خلاص وي.

یعنې که د پرښتو فوځونه ورسره نه وي؛ نو اقلًا د پاک الله له طرفه یوه دوه پرښتې خو تش د ده د تصدیق او د رعب او داب قائمولو لپاره د ده سره تل ګرځېدی او اوسېدی، چې د هغې د لیدلو څخه به هر ورو خلق ورته متماثل کېدل، ښه که پرښتې د ده سره نشته؛ نه دې وي، خو له دې دعوی سره دا خبره متناسبه وه، چې ده اقلًا له آسمانه د سرو زرو یا سپینو زرو کومه غیبی خزانه موندلې او وررسېدلې وی، چې له هغې ځنې ده په خلاص لاس سره ښه مال او دولت صرفولی او د بازار له تګ راتګ او د معاش د تحصیل له جنجاله خلاص وی، د ګردو خلقو فکر او توجه یې د دغې ورکړې او سخا له پلوه خپل ځان ته ورکش کړي وی، خیر! که دغه هم ورسره نشته؛ نو د عادي مشرانو او معمولي رئیسانو او د ځمکې د خاوندانو په شان د انګورو (کورو) او خرماوو (کجورو) او د نورو مېوو له باغونو څخه د یوه باغ خاوند خو وی، چې له هغه څخه یې که نورو ته څه شی نه ورکولی؛ اقلًا دی پخپله خو د خوړلو او څښلو او خپلو نورو ضروریاتو څخه بهي فکره او بهي پروا کېدی، نو هر کله چې له دغو ګردو شیانو څخه د هیڅ یو څیز مالک نه دی نو څرنگه باور او یقین کولی شو مونږ پرې چې د الله تعالی رسول دي، نو معلومه شوه چې دده ماغزه خراب دي او یا بل چا پرې کوډی او جادو کړي دی.

أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا الْاَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۝

وګوره (ای محمده!) څرنگه بیانوي (تري دغه معاندان) تاته مثالونه (د شعر، سحر، کذب) پس ګمراهان شول دوی، پس طاقت نه لري دوی (حق ته د موندلو) د لارې.

تفسير: يعنې کفار کله وايي: د ده خبرې محض مفتر ياتي دي، کله دعوی کوي چې نه! دی دغه خبرې له نورو څخه زده کوي، او بيا يې په خپل قالب کې اچوي، کله دوی ته مسحور وايي، کله يې ساحر بولي، کله کاهن، کله شاعر، کله يې مجنون گڼي، دغه اضطراب او وارخطايي پخپله دغه خبره څرگندوي چې له دغو خبرو څخې يوه خبره هم پر دوی نه منطبقه کيږي، نو ځکه د دوی فکر هم پر يوه خبره نه دی ټينگ شوی، او د الزام لگولو هيڅ يوه چاره او لاره يې نه ده موندلې، هغه کسان چې د انبياوو عليهم السلام په شان کې داسې سپين سترگي او گستاخي او بې ادبي کوي او گمراه کيږي؛ د دوی د هدايت په نسبت نور هيڅ توقع او هيله نشته.

تَبَرَّكَ الَّذِي اِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذٰلِكَ جَدَّتْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ قُصُورًا ۝

ډېر لوی برکتناک خېستن (خاوند) د ډېر خیر او پورته دی هغه (ذات) که اراده وفرمايي؛ گړځوي به تاته (په دنیا کې) خیر بهتر غوره له دغې (خزانې او باغونو، داسې) باغونه چې بهیږي له لاندې (دو نو) د هغو ویالې، او گړځوي به تاته (په دغو باغونو کې) بنگلې.

تفسير: يعنې د الله تعالى په خزانه کې هيڅ تقليل او کمی نشته، که الله جل جلاله اراده وفرمايي، يو باغ څه شی دی، ډېر زيات باغونه به له دغو اوصافو او صفاتو څخه لا ښه درعنایت کړي، چې دغه خلق د هغه مطالبه کوي، بلکه الله تعالى پر دې هم قادر دی، چې د آخرت هغه گړد باغونه او نهرونه او حور او قصور اونور چې درکول کيږي؛ همدلته درعطاء کړي، لیکن د الله تعالى حکمت بالفعل د دې خبرې مقتضي نه دی، ځکه که د دغو معاندینو هم دغه گړدې غوښتنې او فرمایشونه هم پوره او تکمیل کړل شي؛ خو بیا هم دوی د حق منونکي او د صداقت قبلوونکي نه دي، باقي در رسول الله صلی الله علیه وسلم د صداقت د تثبیت لپاره هغه دلائل او معجزات چې دروړاندې کړي شوي؛ هغه کافي دي.

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَاَعْتَدُوا لِلْمَنِّ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ۝

بلکه نسبت د دروغو کوي (کفار) په قیامت باندې (چې نشته)، او تیار کړی دی مونږ لپاره د هغه چا چې نسبت د دروغو کوي په قیامت باندې سخت اور (د دوزخ).

تفسير: يعنې دغه خلق چې د هغو شيانو مطالبه کوي؛ هغه في الحقيقت د حق د طلب په نیت نه دي، بلکه محض د شرارت لپاره داسې کوي، او د دوی د دې شرارت سبب دا دی چې هغوی تر اوسه پورې په قیامت او د قیامت په سزا او جزا یقین او باور نه لري، نو دوی دې دغه خبره ښه په یاد ولري، چې د دوی له دغه تکذیبه څخه هيڅ شی نه جوړیږي، او قیامت خامخا راتلونکی دی، او د مکذبینو لپاره هغه د اور بندیکخانه چې لا له پخوا څخه تیاره کړې شوې ده؛ دوی خامخا په همغې کې لویدونکي دي.

اِذَا رَأَوْهُمْ مِنْ مَّكَانٍ يَبْعِدُ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ۝

کله چې وويني (دغه اور) دوی له هغه ځای لرې؛ نو اوري به دوی (دغه اور) لره خو ټکېدل (له ډېره قهره) او غورېدل (له ډېره غصه).

تفسير: يعنې د دوزخ اور په محشر کې کله چې جهنميان له لرې څخه وويني؛ په ډېر جوش او خروش راځي، د هغه له غضبناکو غرونو او خوفناکو نارو سورو او بدرنگه خوټکېدلو څخه د ډېرو زورورو مېړو او زړه ورو سپړو تريخي چوي، او لږمون خوړيني کيږي.

وَإِذَا الْقَوْمُ مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مَقَرَّرِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا ۝

او کله چې وغورځولی شي (کفار) له دوزخ نه په ځای تنگ کې، په دغه حال کې چې (خو تنه یو ځای سره نژدې په ځنځیرو) سره تړلي شوي وي؛ نو په دغه ځای بولي دوی هلاک (خپل)، د هلاکت غوښتلو چيغی به وهی.

تفسیر: یعنې په دوزخ کې به د هر مجرم لپاره ځان ته ځای وي، چې له هغه څخه به له سره نشي خوځېدی، او د یوه نوعیت څو څو مجرمان به په یوه ځنځیر کې سره تړل کېږي، په دغه وخت کې به مجرمین د مصیبت او عذاب له وېرې مرګ ته نارې وهي، چې کاشکې مرګی راشي، او مونږ ته له دغو مصائبو او بلياتو څخه نجات راکړي.

(نو وبه ویل شي دغو کفارو ته له جانبې د الله تعالی جل وعلا شانه و عظم برهانه داسې چې:)

لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا ۝

مه غواړئ مه بولئ تاسې نن ورځ هلاکت یو، او وبولئ تاسې هلاکتونه ډېر (ځکه چې عذاب مو ډېر اقسام لري).

تفسیر: یعنې که یو کړت مړه شو، او له دغه مصیبت څخه خلاصی ومومو؛ ځکه په هره ورځ کې له زرو کړتو څخه زیات له مرګه بد حال راپه برخه کېږي (موضح القرآن).

قُلْ أَذِلَّكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وَعِدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ۝ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ كَانَ عَلَى رَبِّكَ وَعْدٌ مَسْئُورًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا دغه (خیر بهتر غوره دی) یا هغه جنت د همېشه والي چې وعده کړې شوې وه (د دغه جنت) له پرهېزگارانو سره، چې دی (هغه جنت په علم د الله کې) دوی ته جزاء (بدل) د عمل او ځای د ورتلو. شته دوی ته په دغه (جنت) کې هر څه چې غواړي دوی حال دا چې تل به وي دوی په کې، دی (دخول د جنت سره له خلوده) پر رب ستا موعوده (وعده کړې شوې تفضلاً له جانبې د الله) غوښتلی شوی (له جانبې د مؤمنانو).

تفسیر: یعنې د مکذبینو انجام مو واورېد، اوس تاسې پخپله د دغې خبرې فیصله وکړئ، چې آیا دغه موخوښ او پسند دی؟ که هغه وعده چې له متقینو مؤمنینو سره له جانبې د الله تعالی کړې شوې ده؟ (او غوښتلې شوې ده له جانبې د مؤمنانو، او مؤمنان به هم) همغه شی غواړي چې د دوی له مرتبې سره وړ، لایق او مناسب وي.

له ﴿وَعْدٌ مَسْئُورٌ﴾ څخه حتمي وعده مراده ده، چې الله تعالی هغه پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه اخیستې ده، یا دا مطلب چې متقین به د هغې وعده د ایفاء سوال وکړي، چې یقیناً به پوره کېږي، لکه چې په دعاء کې راغلي دي: ﴿رَبَّنَا وَإِنَّا وَعَدْنَاهُ عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا نُخْزِيكَ الْيَوْمَ الْفَيْيُومَ إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْبِعْدَةَ﴾.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ يَقُولُ ءَأَنْتُمْ أَصْلَلْتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ صَلُّوا السَّيِّئِلَ ۝

او (یاده کړه ای محمده هغه) ورځ چې راجمع به کړي (الله) دغه (کفار) او هغه (باطل معبودان) چې عبادت کاوه دوی غیر له الله (هغوی ته)، پس وبه وایي (الله دغو معبودانو ته: آیا تاسې ګمراه

کړي وو بندگان څما دغه (چې مشرکان) دي؟ او که دوی پخپله ور که کړي وه لاره (د حق بې له سعيې د تاسې)؟.

تفسير: يعنې دغه خو عابدينو ته اورول کيږي، او بالوسيله به له معبودانو څخه پوښتنه کيږي، چې آيا تاسې دوی ته د شرک يا د خپل عبادت دعوت او ترغيب ورکړی وو؟ يا دوی له خپله جهله او حماقته او غفلته او بې توجهي څخه ګمراه شوي دي.

قَالُوا سُبْحَنَكَ مَا كَانَ يُخْبِتُنَا لَكَ اِنْ تَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ اَوْلِيَاءَ

وبه وايي (معبودان) چې: پاكي ده تاته له شريكه او له عيوبو، نه ښاييږي مونږ ته دا چې ونيسو مونږ غير له تانه (يا الله) هيڅ دوستان.

تفسير: يعنې يا الله! مونږ څه قوت، قدرت او مجال درلود چې ستا د مقدس ذات څخه په څنګ شوي نور کسان خپل ملګري يا دوستان نيولي وي؟ بيا کله چې مونږ د خپلو نفسونو لپاره ماسوا له تا بله کومه هيله او اسره او اميد نه درلود؛ نو نورو ته به مو ولې داسې حکم ورکاوه چې راشئ مونږ خپل معبود او مقصود او حاجت ورکوونکي وګڼئ؟.

وَلَكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَاَبَاءَهُمْ حَتَّىٰ سَأَلُوا الَّذِي كُفِّرُوا وَكَانُوا اقْوَمًا بُرًّا

وليکن ښه معاش ورکړی وو تا (ای الله!) دوی ته او پلرونو د دوی ته، تر هغه پورې چې هېر کړ دوی پند (کتاب) ستا، او وو دوی (په حکم د تا) قوم هلاکېدونکي.

تفسير: يعنې اصل دا دی چې دغه بدبختان د خپل بد استعداد لامله د خپلو ځانونو د تباه کولو لپاره منلې وهي، او د دوی لپاره هلاکت مقدّر شوی دی، د هغو ظاهري سبب دا دی چې دوی په عيش او آرام او د غفلت په نشو کې ډوب تللي دي، او دغه ستا يادونه او تذکره هيروي، او هيڅ پند او نصيحت ته غوږ نه ږدي، او د انبياوو د هدايت او ارشاد څخه بيخي سترګې پټوي، او پر دنيوي تمتع او منافعو مغرور شوي دي، تاسې که د خپلې مهرباني لامله هومره فوايد دوی ته او د دوی پلرونو او نيکونو ته وروسوي؛ هغومره دوی په خپل غفلت او نسيان کې ترقي کوي.

(الله تعالیٰ جلّ و علا شأنه و عظم برهانه به بيا دغو بُت پرستانو ته دغسې وفرمايي):

فَقَدْ كَذَّبْتُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمُ مِنْكُمْ ذِيًّا عَدَا بَا كَبِيرًا

نو په تحقيق دروغجنان کړئ (معبودانو مو) تاسې (ای مشرکانو) په هغه خبره کې چې ويله تاسې (چې دغه مو معبودان دي)، پس طاقت نه لرئ تاسې د ګرځولو د عذاب (له خپله ځانه)، او د مدد کولو (يو له بله سره)، او هر هغه چا چې ظلم وکړ له تاسې؛ وبه ځکوو مونږ هغه ته عذاب لوی.

تفسير: دغه به د الله تعالیٰ له جانبې ارشاد وي، چې درواخلي! د هغو په امداد او اعانت چې تاسې اعتماد کړی وو، هغوی بالذات ستاسې د دغې ادعاء ترديد او تاسې دروغجنوي، او ستاسې له دغو حرکاتو څخه په ښکاره ډول سره د بېزارۍ او نفرت اظهار کوي.

﴿فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا﴾ «پس طاقت نه لرئ تاسې د ګرځولو د عذاب له خپله ځانه، او نه د مدد کولو يو له بله سره»، يعنې نن نه د الله تعالیٰ د عذاب مخه بهر ته ګرځولی شئ!، او نه د هغه احکام اړولی شئ، اونه يو له بل سره څه

مدد او مرسته کولی شی، هر چاته چې هره سزا ورر سېدونکې ده؛ هغه اوس ورر سپړي، نو هغه دې هلته پروت وي، او د هغه خوند او مزه دې وڅکي!، ښايي له ظلم څخه دلته په ﴿وَمَنْ يَظْلِمْ مِّنْكُمْ﴾ کې مراد شرک وي، او ممکن دی چې نور هر قسم ظلم او گناه هم ترې مراد وي.

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا أَنَّهُمْ لِيَأْكُلُوا الطَّعَامَ وَيَمْشُوا فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ۝

او نه دي ليرلي مونږ پخوا له تانه (ای محمده! هيڅوک) له مرسلانو څخه (په هيڅ کيفيت) مگر (په دغه کيفيت سره چې) بېشکه دوی خامخا خوړل به دوی طعام، او گړ خېدل به دوی په بازارونو کې (لپاره د مطالبو خپلو)، او گړ خولي دي مونږ ځينې د تاسې د ځينو نورو لپاره آزمويښت، آیا صبر کوئ (ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ!!)، او دی رب ستا ښه ليدونکی.

تفسير: دغه جواب شو د ﴿وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ﴾ الآية - يعنې له تاسې څخه پخوا هومره انبياء چې د خلق الله په طرف مبعوث شوي دي؛ هغه ټول انسانان وو، او د انسانانو په شان به يې خوړل او څښل، او د خپلو ضرورياتو او د اعاشې د لوازمو لپاره به بازارونو ته هم تلل، او هغوی مې له سره د پرښتو په حيثيت نه دي ليرلي، چې د اكل او شرب او د ژوندانه له ضرورياتو څخه به مستغني وو، له دې نه معلومېږي چې د خپلو ضرورياتو لپاره بازارونو ته د نه ورتلو منشأ کبر، غرور او ځان لوی گڼل دي، نو دغه د لويي او مشرتوب پر خلاف دی.

﴿وَجَعَلْنَا﴾ الآية - يعنې انبياء د دې لپاره دي؛ چې د کفارو د کفر، ايمان، بغاوت، او طغيان امتحان او آزمويښه وکړي، او انبياء د دې لپاره دي چې د دوی د صبر، ثبات، استقامت، آزمويښه او امتحان وشي، نو اوس دې وکتل شي! چې د کفارو د دغه سفاهت او جهالت د ليدلو او د دغه طعن او تشنيع او لغو اعتراضاتو د اورېدلو په مقابل کې تاسې تر کومې اندازې پورې صبر، استقامت او استقلال څرگندولی شئ؟.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَ نَالَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ الْمَلَكُ مَوْجِئًا قَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْهُ عُتْوًا كَبِيرًا ۝

او وايي هغه کسان چې نه لري اميد د ملاقات ځمونږ (او نه مني قيامت يا نه ويرېږي له عذابه ځمونږ): ولې نه نازلولی شي پر مونږ باندې پرښتې (مصدقې د رسول يا چې شي رسولانې مونږ ته؟) يا ولې نه وينو مونږ رب خپل (چې خبرې راسره وکړي او حکم ورکړي مونږ ته په متابعت د رسول، نو الله فرمايي) خامخا په تحقيق کبر کړی دی (کبر چې ثابت دی) په نفسونو د دوی کې، او تېر شوي دي (له حده خپله) په تېرېدلو لويو سره.

تفسير: يعنې هغه کسان چې داسې اميد نه لري چې يوه ورځ به ځمونږ په مخ کې د حساب او کتاب لپاره حاضرېږي، نو هغوی د سزا له وېرې بيخي بې خوفه دي، او داسې د عناد او گستاخي خبرې کوي، او چټي (بېکاره) ويېږي، مثلاً وايي چې: د محمد په شان پر مونږ ولې پرښتې وحي نه راوړي؟ يا پخپله الله تعالی ولې له مونږ سره خبرې نه کوي؟ يا اقلا د تصديق لپاره خو يوه پرښته راغلي وې؟ يا مونږ پخپلو سترگو سره ښايي الله ووينو، او په خپلو غوږونو سره ستا د دغې دعوی تصديق او تأييد ترې واورو، لکه چې د ۸ جزء د «الأنعام» سورت په (۱۵) رکوع (۱۲۴) آيت کې راغلي دي: ﴿قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رَسُلُ اللَّهِ﴾ او په ۱۵ جزء د «الاسراء» سورت په (۱۰) رکوع (۹۲) آيت کې مرقوم دي: ﴿أَوْتَيْنَاهُ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا﴾.

دوی په خپلو زړونو کې خپل ځان ډېر لوی ګڼي؛ نو ځکه د وحي او پرېستو د نزول تمنا لري، د دوی شرارت او سرکشي خپلې انتهايي درجې ته رسېدلې ده، چې سره له دومره سختو ګناهونو او تورو عملنامو غواړي چې په دنیا کې پخپلو سترګو سره الله تعالی وويني، او له هغه سره د غږېدلو شرف ځان ته مطالبه کړي.

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٢٧﴾

(ياد کړه ای محمده!) هغه ورځ چې وويني دوی پرېستې (د عذاب)؛ نه به وي زېږی (خوشالي) په دغه ورځ کې لپاره د مجرمانو (کافرانو)، او وبه وايي دوی چې: چېرې دې منع کړل شي په کوم مانع سره.

تفسير: ﴿حِجْرًا﴾ په معنی د منع ده، او ﴿مَّحْجُورًا﴾ يې تأکید دی، معنی يې داسې شوه: «او وبه وايي دغه کفار چې منع غواړو ټينګه منع له ليدلو د ملائکو د عذابه، او پناه نيسو په الله تعالی پورې له ملاقاته د ملائکو په منع د مانع سره»، يا به يې معنی داسې وي: «او وبه وايي دغه ملائک دغو کفارو ته چې حرام دی يا حرام کړی شوی دی پر تاسې جنت او منع دی په مانع سره»، او لنډ مطلب يې داسې شو چې: ای کفارو! يوه داسې ورځ هم راتلونکې ده چې ستاسې سترګې به په پرېستو ولګېږي، مګر پرېستې به ستاسې په شان د مجرمانو له ليدلو څخه نه خوښېږي، بلکه تاسې به له ډېرو سختو هولناکو مصائبو سره مخامخ کېږئ، دغه خلق چې اوس د پرېستو د نزول مطالبې کوي، په هغه وخت کې به د ﴿حِجْرًا مَّحْجُورًا﴾ په ويلو پناه غواړي.

تنبیه: ممکن دي چې دغه تذکره د احتضار او ځنګدن (موت) په وخت کې وي، لکه په (۱۰) جزء د «الأنفال» سورت په (۷) رکوع (۵۰) آيت کې راغلي دي: ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ﴾، او په ۷ جزء د «الأنعام» سورت په (۱۱) رکوع (۹۳) آيت کې راغلي دي: ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي ظَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ﴾ ګواکې همدغه کیفیت به د ده په مقابل کې هم وي، چې د حم السجده سورت په (۴) رکوع (۳۰) آيت (۲۴) جزء کې بيان شوی دی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَفْخَافُوا أَلَّا تَخْزُوا وَآبِئْتُمْ بِالْحَقِّ لَكُمْ تُوعَدُونَ﴾ او ممکن دي چې دلته د قيامت د ورځې ذکر وي، والله أعلم.

وَقَدْ مَنَّ اللَّهُ مَّا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا ﴿٢٨﴾

او اراده کړې ده، رسېدلي یو مونږ هغو شيانو ته چې کړي دي (دغو کفارو) له (نېک) عمل نه پس وبه مګر څوو مونږ هغه (نېک عمل په شان د) ذراتو د مګر د خورې شوې (مګر د تار په تار کړی شوې).

تفسير: يعنې دوی مونږ ته نارې وهلې، او مونږ يې په کاروو، دغه دی مونږ ور حاضر شو، مګر د دوی د عزت د زیادت لپاره نه بلکه د دې لپاره چې هغه کارونه چې دوی پخپل باطل زعم سره نېکې ګڼلې؛ هغه ورته قطعاً ګډوډ او خراب تراب کړو، او داسې بې حقیقته او بې ثمره او د وړې په شان يې په هوا کې والوځوو، لکه چې د خاورې حقیر ذرات دی دا خوا او هغه خوا الوخي، ځکه چې هغه اعمال د اخلاص او ایمان له روحه بيخي تش او د حق له طریقه سره بالکل متضاد واقع شوي دي، لکه څنګه چې د ۱۳ جزء د ابراهیم سورت د (۳) رکوع په (۱۸) آيت کې راغلي دي: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ عَمَلُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَالَمٍ﴾.

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٩﴾

صاحبان (ملګري) د جنت په دغه ورځ (د قیامت کې به بهتر غوره) وي له جهته د (ځای د قیام او کلام او) هستوګنې، او ډېر ښه به وي له جهته (د ځای) د خوب د غرمې (او د راحت).

تفسیر: یعنې دغه منکران به د هغې ورځې په مصیبت کې گرفتار او اخته کېږي، چې اوس دوی پر مؤمنانو ملنډې (خندا) وهي، او مسخرې پرې کوي، نو پر دغو مؤمنانو چې دوی خاندې؛ هغوی به په جنت کې عیش او عشرت او مزې کوي.

وَيَوْمَ تَشْقُقُ السَّمَاوَاتُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا ۝۵۰

او (یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چې ټوټې ټوټې به شي اسمان په ورېځو سره، او نازلې به کړې شي پر ښتې په نازلولو سره (پرله پسې).

تفسیر: په دې آیت کې د قیامت د ورځې د ځینو سختو حالاتو یادونه شوې ده، الله تعالی به د اسمانونو له پاسه د ورېځو په سیورو کې رابښکته شي، چې اسمانونه به له هغې لامله وچوي، او ملائکې به هم د هر یو اسمان څخه وار په وار د محشر میدان په لور رابښکته شي، الله تعالی به د بندګانو په منځ کې د عدل فیصله وکړي، په هیڅا به هیڅ راز ظلم نه کېږي، په احادیثو کې د دې واقعاتو مفصل بیان شوی دی، په (۲) جزء د البقره سورت د (۲۵) رکوع د (۲۱۰) آیت په تفسیر کې هم داسې یو مضمون لیکلی شوی دی: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلُلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ﴾ الآية.

الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ الْتَقَى الرَّحْمَنُ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ۝۵۱

ملک (او کامل سلطنت) به دغه ورځ (د قیامت کې) حق ثابت دی لپاره د رحمن، او وي به دغه ورځ (د قیامت) پر کفارو ډېره سخته.

تفسیر: یعنې ظاهراً او باطناً صوره او معنی من کلّ الوجوه یواځې د هم ده «رحمان» سلطنت او حکومت به وي، او صرف د هم ده حکم به چلېږي: ﴿لَمِنَ الْمَلِكِ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۲) رکوع (۱۶) آیت)، بیا کله چې د «رحمان» حکومت شو، هغه کسان چې د رحمت مستحقان وي؛ نو هغوی ته به د رحمت څه کمی وي، دوی به په بې حسابه نعمتونو سره د مرحمت مورد ګرځي، مګر سره له دومره زیات او لامحدود رحمت کفارو ته به په دغه ورځ کې سخت مشکلات او مصائب ور د مخه کېږي.

وَيَوْمَ يَعِصُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَلَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ۝۵۲

او (یاد کړه ای محمده! هغه د قیامت) ورځ چې خوله به لګوي ظالم پر دواړو لاسونو خپلو (له ډېره غمه او افسوسه او حسرت)، وايي به (په قیامت کې): ای کاشکې نیولې مې وی له رسوله (د الله سره د نجات حقه) لاره.

تفسیر: یعنې له ډېر حسرت او ندامت نه به خپلې ګوتې چيچي، او د افسوس او ارمان لاسونه به سره مړي، او په زیات تأسف سره به وايي، چې ولې مې په دنیا کې د الله تعالی او د رسول الله احکام ونه منل؟ او ولې د شياطين الجن والانس په خبرو وغولېدم، چې په دغه بده ورځ اخته او په راز راز مصائبو کې لتار شوم.

يُوَيْلَتِي لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ۝۵۳

ای هلاکه ای عذابه ای خرابی څما (راشه دغه دې وخت دی) کاشکې نه مې وی نیولی فلانکې سړی دوست خپل.

تفسیر: یعنی د هغو کسانو د دوستۍ یا اغواء څخه چې گمراه شوي وو، یا په گمراهۍ کې یې ترقي کړې وه؛ نو په هغه وخت کې به ډېر افسوس او ارمان کوي، چې ولې مو داسې کسان خپل دوستان گڼل، کاشکې خما او د دوی په منځ کې له سره دوستي او رفاقت نه وی پیدا شوی.

تنبيه: مفسرینو چې دلته د عقبه بن أبي معیط او د أبي بن خلف کومه واقعه نقل کړې ده، د هغې هیڅ ضرورت نشته، او نه ښايي چې د آیت مدلول پر هغه مقصور کړی شي، هو! دغه تقریر چې مونږ کړی دی، په هغه کې دوی هم داخل دي.

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۚ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ۝

خامخا په تحقیق گمراه کړی (يې) وم زه له ذکره پند (د قرآن) وروسته له هغه کله چې راغی ماته (دغه ذکر، نو فرمایي الله) او دی شیطان لپاره د انسان لغز وونکی غول وونکی.

تفسیر: یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پند مونږ ته رسېدلی وو، چې ځمونږ د هدایت لپاره کافي وو، او ممکن وو چې هغه خما په زړه کې ځای هم نیولی وی، مگر د دغه کمبخت د دوستۍ لامله زه تباہ او برباد شوم، او له زه هغه لوري ته متوجه نشوم، بېشکه چې جنې او انسي شیطان لوی چلباز او ټک دی، انسان ته په عین وخت کې فرېب ورکوي، او په ډېر بد صورت یې رسوا او مسخره کوي.

وَقَالَ الرَّسُولُ يُرَبِّ إِنِّي قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ۝

او ویل رسول (د الله محمد) ای ربه خما! په تحقیق قوم خما نیولی دی دغه قرآن ترک کړی شوی (چې نه پرې ایمان راوړي، او نه پرې عمل کوي، او نه یې لولي).

تفسیر: یعنی کله چې ضد کوونکیو او معاندانو په هیڅ صورت سره د هیڅا نصیحت او پند ته غوږ نه کېښود؛ دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی دربار ته شکایت وکړ، چې یا الله العالمینه! خما قوم خما خبرې ته غوږ نه ږدي، دوی د قرآن عظیم الشان په شان یو لوی کتاب ته خراب نسبتونه کوي، (العیاذ بالله) کله چې قرآن لوستل کیږي؛ نو دوی ډېر زیات شورماشور لگوي، او چټي خبرې اترې کوي، او لویه غلغله ښلوي، خو یې هیڅوک وانه وري، او په مطلب یې پوه نشي، په دې ترتیب دغو اشقیاوو دغه پاک قرآن په شان یو د قدر قابل کتاب یې بالکل متروک او مهجور ګرځولی دی، او له اعتناء او التفاته یې غورځولی دی.

تنبيه: اګر که په دغه آیت کې صرف د کفارو ذکر دی، خو بیا د قرآن نه تصدیقول په هغه کې عدم تدبیر او غور نه کول د ده پر احکامو عمل نه کول، د تلاوت څخه غاړه غړول، د ده د قرائت د تصحیح په طرف نه متوجه کېدل، له هغه ځنې اعراض او څنګ کول او د نورو لغویاتو یا حقیرو شیانو په طرف متوجه کېدل؛ دغه ټول صورتونه درجه په درجه د پاک قرآن د هجران لاندې داخل کېدی شي.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۚ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًّا وَنَصِيرًا ۝

او همداسې (لكه چې کفار مې ستا اعداء ګرځولي دي؟) ګرځولی وو مونږ (پخوا له تانه) لپاره د هر نبي دښمنان له مجرمانو - کفارو، نو صبر وکړه په شان د نورو انبیاوو، بس) او کافي دی رب ستا سمه صافه لار ښوونکی او ښه مدد کوونکی (پر اعداوو).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د انبیاوو د خبرو په منلو کې مشکلات او موانع وړاندې کوي، او خلق د حق له قبوله منع کوي، همدوی د انبیاوو اعداء دي، نو دغه اعداء چې کفار دي، اګر که د خلقو پر ضلالت او ګمراه کولو پسې خپلې ملاوې وتړي، څه مهم موفقیت یې نه په برخه کېږي، ځکه د هر چا په نسبت چې الله تعالی داسې اراده وفرمائي چې هدایت ومومي؛ هدایت ور په برخه کوي، یا یې دا مطلب چې د هر چا د هدایت اراده چې پاک الله وکړي؛ هدایت ور په برخه کوي، او د هغو په برخه کې چې هدایت نه وي؛ د هغو ټولو په مقابل کې الله تعالی له تاسره معاونت او مرسته کوي، یا دا چې الله تعالی ستا مدد کوي، او د مطلوب تر مقام پورې به دې رسوي، او هیڅ سد او مانع ستا د پرمختګ مخه نشي نیولی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَلَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ٢٥

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: ولې نه نازل اوه شي پر دغه (محمد) قرآن ټول يو کړت؟ (نو فرمايي الله چې: نازل کړی دی مونږ) همدا سې (لږ لږ د خو فوایدو لپاره چې يوه يې دا ده) چې: ثابت محکم قوي کړو په دغه (قرآن سره) زړه ستا (په حفظ او فهم د معنی د ده سره)، او لوستلی دی مونږ دغه (قرآن پر تا) لږ لږ په آرام لوستلو سره.

تفسیر: یعنې د نبي الله دښمنان د خلقو د ګمراه کولو لپاره داسې تنقیدات او اعتراضات کوي، چې خانه! ولې د نورو اسماني کتابونو په شان قرآن کریم هم یو ځلې په کامل ډول سره نه نازلېږي؟ علت یې څه دی؟ آیا الله تعالی په کې څه غور او دقت کوي؟ له دې نه خو داسې شبهې او اندېښنې پیدا کېږي، چې ګواکې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم په ډېر فکر او اندېښنه سره دغه جوړوي، او بیا یې په مناسبه موقع کې لږ لږ اورو، نو د دغو منکرینو ځواب داسې ورکړ شو: چې دغه خو کومه ضروري خبره نه ده، چې قرآن عظیم الشان د لږ لږ نازلېدو سبب همدغه وي چې تاسې یې وایئ، نو که لږ څه غور او فکر وکړئ؛ د قرآن کریم په دغه لږ لږ نازلولو کې ډېرې فائده دي، مثلاً په دغه صورت کې د قرآن مجید حفظ او یادول ډېر زیات آسانېږي، او په پوهېدلو کې زیات سهولت واقع کېږي، د هر ضرورت په وخت کې د هرې خبرې د ځواب رارسېدلو څخه د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو قلوبو ته ارامتیا او تسکین ور په برخه کېږي، او د هر یوه آیت پر نزول ګواکې د ده د اعجاز د دعوی تجدید کېږي، په دغه سلسله کې د جبریل علیه السلام څو څو کرته تلل او راتلل هم واقع کېږي، چې هغه فی ذاته یو مستقل خیر او برکت دی، وغیر ذلک من الفوائد؛ د همدغو فوایدو له منځه دلته د ځینو په نسبت اشاره فرمایلي شوې ده.

وَلَا يَأْتُونَكَ بِشَيْءٍ إِلَّا جُنْدًا بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ٢٦

او نه کوي دوی راتله تاته کوم مثل (یعنې نه راوړي تاته سوال عجیب په ابطال د دین ستا) مګر راوړو مونږ تاته (جواب د هغه په واقع او) په حق سره او ډېر ښه تفسیر بیان.

تفسیر: یعنې کله چې کفار کوم اعتراض پر قرآن یا پر کوم مثال پر تاسې کوي؛ نو عظیم الشان قرآن د هغه ځواب په ډېر صاف او ښکاره ډول ورکوي، چې په هغه کې هیڅ شان وړاندې وروسته او لاندې باندې نشته، بلکه صاف، واضح، معتدل، او بې غل او بې غش خبره وي، هو! د هغو کسانو عقل، سد (هوش)، او پوهه چې منعکس او منقلب وي؛ نو هغوی سمې صافې خبرې هم کېږي، او له هغه څخه نور غیر مطلوب تعبیرات راکاږي، نو داسې مغرضانه او معاندانه خبرې بېلې دي، او داسې خلقو آخره خاتمه دغه ده چې پخپله پاک الله یې په دې وروستي آیت کې بیان فرمایي:

الَّذِينَ يُخْشَوْنَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ سَرْمَكَاةٌ وَأَضِلُّ سَبِيلُهُ

(دوی) هغه کسان (دي) چې جمع به کړی شي، او شرلی به شي پر مخو خپلو (سربښکته پښې پورته) طرف د دوزخ ته، دغه ټولې بدې له جهته د ځايه، او ډېر ښوييدلی دی له جهته د لارې، او ډېر گمراهان دي.

تفسير: يعنې دوی همغه خلق دي چې د دوی عقل منقلب او چپه (الته) شوی دی، علویات یې پرېښي، په سفلیه وو غوښتنو پسې گډرځي او متمائل دي، وروسته له دې نه پر داسې څو اقوامو باندې چې څه وقائع او مصائب پېښې او پر هغوی څه حالات چې واقع شوي وو؛ هغه د نورو د عبرت او نصیحت لپاره بیانوي:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ۖ فَقُلْنَا أَذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا
بِآيَاتِنَا ۖ فَذَرْنَاهُمْ تَدْبِيرًا ۖ وَقَوْمُ نُوحٍ كَذَّبُوا الرُّسُلَ ۖ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً ۖ وَاعْتَدْنَا
لِلظَّالِمِينَ عَذَابَ آبٍ أَلِيمًا ۖ وَعَادًا وَثَمُودًا ۖ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا ۖ وَكُلًّا
صَرَّفْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ ۖ وَكُلًّا تَبَرْنَا تَبِيرًا ۖ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) او گډرځولی وو مونږ له دغه (موسی) سره ورور د ده هارون وزیر (مددگار). پس وویل مونږ (دوی ته چې) لاړ شی دواړه هغه قوم ته چې دروغجن یې شمیرلي دي آیتونه ځمونږ (نو دوی ورغلل، او ابلاغ یې وکړ، او فرعونیانو دوی دروغجنان وشمېرل)؛ پس هلاک کړل مونږ فرعونیان په هلاکولو سره. او (هلاک کړي وو مونږ) قوم د نوح، کله چې دروغ وشمېرل دوی رسولان خپل؛ غرق کړل مونږ دوی، او وگډرځول مونږ دوی لپاره د خلقو دلیل (نښه د عبرت)، او تیار کړی دی مونږ لپاره د ظالمانو عذاب ډېر دردناک. او (هلاک کړل مونږ) عادیان او ثمودیان، او صاحبان د کوهي، او نور اهل د زمانو په منځ د دوی کې ډېر. او هر یو له دې نه بیان کړي وو مونږ ده ته مثالونه (د عبرت په اقامت د حجت په دوی باندې)، او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره.

تفسير: يعنې هغو تکوينيه وو آيتونو ته چې د الله تعالی پر توحيد او نورو باندې يې دلالت کوه، او د پخوانيو انبياوو هغو متفقو بياناتو ته چې د هغو لږې او ډېرې مذاکرې او خبرې له پخوا راهيسې دوام لري؛ دوی د دروغو نسبت وکړ، او د الوهيت په دعوی پسې يې خوله وپرانستله.

«وَقَوْمُ نُوحٍ كَذَّبُوا الرُّسُلَ»: «او هلاک کړی وو مونږ قوم د نوح کله چې دروغجن وشمېرل دوی رسولان خپل»، د يوه نبي دروغجن گڼل د گډو انبياوو د دروغجن شمېرلو په منزله دی، ځکه چې د دين په اصولو کې گډ انبياء سره متحد او متفق دي.

«أَصْحَابَ الرَّسِّ» (کوهي والا) څوک دي؟ په دغه کې ډېر اختلاف شته، په «روح المعاني» کې يې ډېر اقوال نقل کړي دي، په پای (آخر) کې ليکي: «خلاصه يې داده چې: دوی دغسې يو قوم وو چې د خپل نبي د تکذيب په سبب هلاک شوي دي»، والله أعلم.

وَلَقَدْ آتَوْنَا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمِطِرَتْ مَطَرَالَسَّوْدَ ۖ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَتَذَكَّرُونَ ۖ

او خامخا په تحقیق تېر شوي دي (تیرېري ډېر ځلې کفار) پر قریو کلیو ښارونو هغو چې ورولی

شوي وو پرې باران د بدی (د عذاب)، آیا پس نه وو دغه (کفار) چې لیدلي یې وی هغه (قریه چې عبرت به یې اخیستی وی)، بلکه وو دوی چې نه به یې درلود (لرلو) امید د بیا ژوندی پورته کېدلو.

تفسیر: یعنی د لوط علیه السلام د قوم د کلیو پر هغو کنډوالو او مخروبه ځایونو مکي والا د شام د سفر په وخت کې تیرېږي؛ نو آیا دغو منکرینو هغه کنډوالې او خرابې مېنې د عبرت په سترگو نه دي کتلې؟ بلکه کتلې یې دي، او په دې ښه پوهیږي او خبردار دي چې د پخوانیو مکدینو پای او انجام ډېر خراب وو، خو ترې نه منتبه کیږي، ځکه چې په دوی کې عبرت له کومه کیږي، کله چې د دوی په نزد له سره دغه احتمال هم نشته، چې وروسته له مرګه بیا ژوندي راپاڅېدل او د الله تعالی په مخ کې حاضرېدل شته؛ عبرت خو هم هغه حاصلوي چې د هغه په زړه کې لږ څه وېره وي، او د خاتمې او انجام څخه بیخي بې فکره نه وي.

وَإِذْ أَرْأَوْكَ إِنَّا نَتَّخِذُ وَنَكَ الْأَهْزُؤَ أَهْذًا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٣٦﴾ إِنَّ كَادَ لِيُضِلَّنَا عَنْ الْهَيْتِنَا
لَوْلَا أَنَّا صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٧﴾

او کله چې وويني دوی تا؛ نو نه نيسي دوی تا مګر ځای د مسخري (او تمسخرًا سره وايي): آیا دغه هغه (سړی) دی چې رالېږلی دی الله رسول (مونږ ته؟)، بلکه دی خو له رسالت څخه ډېر لرې دی). بېشکه چې دی نژدې وو چې خامخا ګمراه کړي او ګرځولي یې وی مونږ له معبودانو څمونږ که صبر نه وی کړی مونږ په (عبادت) د دوی، (نو فرمایي الله): او ژر به پوه شي دوی کله چې وويني دوی عذاب (د قیامت ښکاره) چې څوک دی ډېر ګمراه له جهته د لارې.

تفسیر: یعنی د عبرت حاصلولو په ځای د دوی مشغله همدا ده، چې پر نبي مسخره وکړي، لکه چې ستاسې د لیدلو په وخت کې استهزاء وایي چې: آیا دی هم هغه سړی دی چې د الله تعالی له طرفه رسول رالېږلی شوی دی؟ آیا په دغه حیثیت او وضعیت سره د رسالت منصب د چا په برخه کېدی شي؟ آیا د الله تعالی په ګردو مخلوقاتو کې همدغه یو سړی پاتې وو، چې د رسالت قابل شو؟.

نو الله تعالی جلّ و علا شأنه و عظم برهانه د دوی د دغه تمسخر او استهزاء او ملنډو په مقابله کې داسې فرمایي: ﴿وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾ یعنې کله چې دوی د الله تعالی عذاب په خپلو سترګو سره وګوري؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې په واقع سره کوم یو ګمراه وو؟.

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٣٨﴾

آیا وینې، خبر یې ته (بلکه خبر یې) په هغه چا چې نیولی یې دی دغه معبود خپل خواهش (د نفس خپل)؟ آیا پس ته به یې په ده باندې وکیل (ساتونکی چې منع یې کړي له خواهش خپل، بلکه نه یې).

تفسیر: یعنې آیا تاسې د داسې خواهش پرستانو د هدایت پر لارې د راوستلو ذمه واري کولی شئ، چې د دوی معبودان هم د دوی په خوښه او انتخاب وي، هر چېرې چې د دوی غوښتنه او خواهش دوی بوځي؛ په هم هغه طرف دوی متماثل کیږي، هره هغه خبره چې د دوی د خواهش سره موافقه وي؛ هغه مني، او هر څیز چې د دوی د طبعي څخه مخالف وي، هغه پرېږدي، نن چې یوه تېره (ګټه) د دوی په نظر کې ښه ښکاره شوه، د هغې په عبادت کې مشغولېږي، سبا چې بله کومه تېره د دوی په سترګو ښه وېرېښېده؛ نو هغه پرېږدي او دې ته سجده پرېږدي.

أَمْ حَسِبَ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَصْلًا سِيقِلًا ۝

آيا گمان کوي ته چې په تحقيق اکثر د دوی اوري يا عقل چلوي (پوهیږي)؟ نه دي دوی مگر په شان د چاربايانو دي (په پند نه اورېدلو کې)، بلکه لا دوی ډېر لرې دي له لارې (د صواب نه).

تفسير: يعنې په هر ډول سره چې دوی ته پندونه او نصائح واوروي؛ دوی خو څلوربولي حيوانات دي، بلکه له هغوی ځنې هم بدتر او خراب دي، دوی له پوهېدلو او اورېدلو سره هېڅ علاقه او ارتباط نه لري، څاروی او حیوان هم په هر حال د خپل پالونکي او بادار په مقابل کې خپله غاړه ښکته کوي، او خپل محسن پېژني، او في الجملة نافع له مضر څخه بېلوي، که يې سر خوشی پرېږدي؛ د څرځاي (چراه گاه) او د اوبو څښلو گودر ته پخپله ځي، لیکن د دغو بدبختانو حال داسې دی چې نه د خپل خالق او رازق حق پېژني، او نه د ده پر ښېگڼو (فائدو) او احساناتو پوهیږي، او نه يې قدر او عزت کوي، د ښو او بدو په منځ کې د فرق او تمیز کولو څخه عاجز دی، د دوست او د ښمن په منځ کې امتیاز نشي کولی، نه په روحاني غذا پسي او نه د هدايت د چينې په لوري يو قدم وړاندې تلی شي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسُ عَلَيْهِ دَلِيلًا ۝ تَقْبِضُهُ الْيَنَابِقُ الذِّئْبُ ۝

آيا نه دي کتلي تا (قدرت د) رب خپل ته چې څرنگه يې غځولی دی سیوری، او که يې اراده يې فرمایلي وی؛ نو خامخا گرځولی به يې وو هغه (سیوری) ولاړ، بیا وگرځاوه مونږ لمر په دې (سیوري) دليل (چې سیوری پرې معلومیږي). بیا راټول کړو مونږ هغه ځان خپل ته په راټولولو آسانو سره (ورو ورو لږ لږ).

تفسير: له سپېده داغه (صبح کاذه) تر لمر څرېکې پورې هر چېرې سیوری وي، که الله تعالی داسې اراده فرمایلي وی؛ چې لمر ونه څیږي؛ نو همدغه سیوری به قائم پاتې کېده، مگر الله تعالی پخپل کامل قدرت سره لمر طالع کړ، چې د هغه لامله د لمر د رڼا خوره کېدل شروع شو، او سیوري متدرجاً یوه طرف ته په ځان ټولېدلو او غونډېدلو پیل (شروع) وکړ، که لمر نه وی راغلی؛ نو مونږ به د سیوري په مفهوم څرنگه پوهېدی شوی؟ ځکه چې د یوه ضد له راتګه بل ضد پېژندل کیږي: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَأْتِيَكُمْ بِضِيَاءٍ﴾ الآية - (د القصص سورت (۷۱) آیت، (۷) رکوع، (۲۰) جزء).

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ۝

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې گرځولې يې ده تاسې ته (په کامل قدرت خپل سره) شپه لباس (پوښاک)، او (گرځولې يې دی تاسې ته) خوب آرامي، او گرځولې يې ده ورځ وخت د ښورېدو او گرځېدلو (لپاره د طلب د معاش).

تفسير: يعنې د شپې تکه توره تیاره د خادر په شان پر گردو محیط کیږي، چې د هغه لامله ټول خلق کاروبار پرېږدي او آرام کوي، بیا د ورځې رڼا خپریږي (خورېږي)، او خلق له خوبه پاڅیږي، او دغه لوري او هغه لوري ته تګ او راتګ کوي، او همداسې د مرګې د خوب څخه وروسته د قیامت سبا راځي، چې په هغه کې به ټول جهان بیا ژوندی راپاڅیږي، او همدغه حالت په هغه وخت کې وړاندې شوی وو، کله چې انبیاء علیهم السلام د وحی او الهام په رڼا سره دنیا رڼا کړه؛ نو د جهل او غفلت په خوبونو کې د ویده وو مخلوقو سترګې هم یو ځلې وپرانستلې شوې، او ټول سره پاڅېدل.

وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا لِّبَنِي إِدْرَىٰ رَحْمَةً وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿١٩﴾ لِّنُنْجِيَ بِهِ
بَلَدًا مَّيِّتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا ﴿٢٠﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې رالېلي یې دي بادونه زېري کونکي د وړاندې د رحمت د
دغه (الله چې باران دی)، او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه) د آسمانه اوبه پاکې پاکوونکي. لپاره د
دې چې ژوندي کړو مونږ په دې (اوبو) ځمکه مړه وچه بې زرغونوالي وچه، او ور وڅښوو دغه
(اوبه) له جملې د هغو شيانو څنې چې پیدا کړي دي مونږ له چارپایانو او انسانو ډېرو ته.

تفسیر: یعنې رومبې باراني هواوې د باران زېری ورکوي، بیا د اسمان له طرفه ووري، چې هغه هم پخپله پاک دی، او
نور شيان هم پاکوي، د اوبو د وړېدلو څخه وروسته په مړې تګې تورې وېجاړې ځمکې کې یو نوی روح پیدا کېږي،
شینکي او نباتات یې زرغونېږي، او یوه عجیبه او غریبه ننداره په کې ښکاري، له کوم ځای څخه چې پخوا له وریا
(باران) دوږې پورته کېدې، اوس هلته تکه شنه مرغجنه (کبل زاره) ولاړه ده، او څومره زیات حیوانات او انسانان د
باران له اوبو څنې څښي، او ترې خړوبېږي، همداسې د قیامت په ورځ کې هم د یوه غیبی باران په ذریعه هغه مړي هم
بیا ژوندي راپاڅولی کېږي، چې له خاورو سره ګډوډ شوي وي، او په دنیا کې هم هغه زړونه چې همداسې د جهل او
عصیان په مرګ سره مړه شوي وو؛ د الله تعالی د وحی په اسماني وریا (باران) سره بیا راژوندي کړي شوي دي، هغه
ارواح چې په نجاست او پلټی کې نښتي وي؛ هغه د روحاني باران په اوبو سره وینځلي شوي دي، او ټول سره پاک او
صاف شوي دي، او هغه کسان چې د معرفت او د وصول الی الله په اوبو پسې تېري دي، د هغه روحاني باران د اوبو په
څښلو سره سېراب او خړوب شوي دي.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا قَالِيَ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقیق راز راز ډولونو تقسیم کړي دي مونږ دغه (اوبه د باران منشأ) په منځ د دوی
کې لپاره د دې چې فکر وچلوي دوی (په کمال د قدرت ځمونږ کې)، پس منع راوړه زیاترو
خلکو (د شکر ګزاري نه) لیکن (د نعمت له) کفران (څخه یې منع رانه وړه).

تفسیر: یعنې د باران اوبه ټولو ځمکو او انسانانو ته یو برابر نه وررسيږي، بلکه چېرې ډېرې او چېرې لږې، چېرې ژر او
چېرې په ځنډ (ایسار تیا)، څرنگه چې د الله تعالی د حکمت اقتضا وي؛ هم هغسې وررسيږي، خو خلق وپوهېږي چې د
هغه درول او ویشل د قادر مختار او د حکیم الله تعالی په قدرت دي، لیکن زیات خلق بیا هم نه پوهېږي، او د الله تعالی
د نعمت شکر نه اداء کوي، بلکه بالعکس مخ په شرک، کفر او ناشکری منلې وهي، هم دغسې د روحاني باران حال
هم قیاس کړئ، هر چاته سم د هغه د استعداد او ظرفه سره هومره برخه چې په کار ده؛ وررسيږي، او ډېر کسان د
دغه عظمی نعمت په مقابل کې کفران او ناشکري هم کوي.

وَلَوْ شَاءَ بَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ تَذَكُّرًا ﴿٢١﴾ فَلَا لَظْمَ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٢٢﴾

او که اراده مو فرمایلي وی؛ نو خامخا راپورته کړی به مو وی په هره قریه ښار کې (بېل بېل)
ویروونکي (په دغه زمانه کې هم). نو مه کوه اطاعت (د غوښتنو) د کافرانو، او مجاهده مقابله
کوه له دوی سره په دغه (قرآن او توفیق د رحمان) په جهاد لوی.

تفسیر: یعنې د انبیاوو راتلل کومه عجیبه خبره نه ده، که الله تعالی اراده وفرمائي؛ نو اوس هم ډېر انبیاء مبعوثوي،
چې په هر کلي کې بېل بېل نبي وي، مګر الله ته همدغه خبره منظوره شوه؛ چې اوس دې په آخره کې د ټول جهان

لپاره یواځې همدغه محمد صلی الله علیه وسلم د سید الانس والجان او نبی آخر الزمان په عنوان مبعوث او مرسل شي، نو تاسې د کفارو حماقت او طعني او تشنوع او سفاهت او تنقید او تردید ته هیڅ توجه او التفات مه کوئ!، او د خپل دغه دعوت او تبلیغ کار ته په پوره قوت او جوش او خروش سره ادامه ورکړئ! (جاري وساتئ)، او دغه عظیم الشان قرآن پخپل لاس کې واخلي!، او د دغو منکرانو مقابله په ډېر زور او مېړانه (بهادري) سره وکړئ!، الله تعالی هرومرو بری او کامیابي ستا په برخه کوي، مونږ د «به» مرجع قرآن او توفیق «رحمان» لیکلې ده، خو نورو مفسرینو د هغه مرجع د کفارو د اطاعت ترک یا د اسلام په مداومت یا توره سیف یا حکمت او موعظت هم اخیستي ده.

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذَبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلْ بَيْنَهُمَا رَحَاً وَجَزَاً مَّحْجُورًا ﴿٢٥﴾

او همدغه (الله) هغه ذات دی (چې په کامل قدرت خپل سره) خوشې کړی یې دي دوه بحرونه، سیندونه؛ چې دغه خوږ دی ډېر خوږ تنده ماتوونکی، او هغه بل تريو دی ښه تريو، او ګرځولې ده (الله) په منځ د دغو دواړو کې پرده او بند چې منع کړی شوی دی (په هغه سره اختلاط د دغو دواړو).

تفسیر: په بیان القرآن کې د دوو معتبرو بنگالیو عالمانو شهادت نقل شوی دی، چې له (ارکان) څخه تر (چاټګام) پورې د سیند وضعیت داسې دی چې د دغه سیند په دواړو جانبو کې د نوعیت او کیفیت له طرفه دوه مختلف بېل بېل سیندونه په نظر راځي، د یوه اوبه سپینې او د بل اوبه تورې دي، په تورو کې د سمندر په شان طوفاني تلاطم او تموج واقع کیږي، او سپینې یې بیخي آرامې او ساکنې وي، بهرې په همدغو سپینو کې چلیږي، او د دواړو په منځ کې د یوه پټي او نوار په شان یوه ډېره اوږده لیکه غځېدلې ده، چې د دغو دواړو اوبو متلقی ګڼله کیږي، خلق وایي چې: سپینې اوبه خوږې او تورې اوبه ترخې دي.

یعنې د الله تعالی قدرت ته وګورئ! چې د خوږو او ترخو اوبو د یو ځای کېدلو په سبب چې هرومرو یو ځای نه په یو ځای کې سره ګډیږي، خو بیا هم دوی سره بېلې جدا او ممتازې دي، او د دواړو په منځ کې په ډېرو ځایونو کې یې ځمکه حائله او پرده ګرځولې ده، او همداسې یې سرخوښې (آزادې) نه دي پریښي، چې د دواړو په زور او قوت سره ځمکه له منځه لرې کړه شي، او جبري ډول سره یو ځای شي، او د ځمکې وجود له منځه ورکړي، بیا په دغو دواړو د هر یوه خوند او مزه چې له هغو سره لازمه ده؛ هم هغه سره پاتې ده، او ترې بل ته نه ده منتقله شوې، او داسې نه دي واقع شوي چې خوږې اوبه تروې یا تروې اوبه خوږې شي، ګواکې د اوصافو په اعتبار هره یوه له بلې بیخي بېله او جدا ده.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٢٦﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٢٧﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې پیدا کړی یې دی له اوبو نه بشر انسان، پس ګرځولې یې دی (خاوند د) نسب او سخرګنۍ، او دی رب ستا ښه قادر. او عبادت کوي (دا مشرکان) بې له الله د هغه شي چې نشي رسولی هیڅ قدر نفع دوی ته (که یې عبادت وکړي)، او نه هیڅ ضرر رسولی شي دوی ته (که یې عبادت ونه کړي)، او دی (جنس د) کافر په (نافرمانۍ) د رب خپل مددګار (د شیطان، شا اړوونکی الله ته).

تفسیر: یعنی وگورئ! چې الله بر حق مطلق جل و علا شأنه و عظم برهانۀ په څه شان پخپل کامل قدرت سره یې له یوه څاڅکي اوبو څخه عاقل کامل بني آدم جوړ کړی دی، بیا وروسته له دې نه نور نسلونه یې ترې ایستلي دي، د څومانو او سخرانو تعلقات یې ترې جوړ کړي دي، او له یوه ناڅیزه څاڅکي څخه یې څه څه شیان پیدا کړي دي، او له کومه ځایه یې ترې کوم ځایه پورې رسولي دي؟ لیکن دغه انسان په لږ مدت کې خپل اصل هېروي، او خپل هغه قدیر رب او خالق یې پرېښی دی، او عاجز مخلوق ته خپل خالق وایي، نه یواځې د خپل پرودگار حق نه پېژني، بلکه له هغه څخه مخ ګرځوي، او په شیطاني فوځ کې خپل ځان داخلوي، خو د اغوا کولو او اضلالولو په مقاصدو کې له هغوی سره کومک او مدد وکړي، «نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ اَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا».

وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٢٥﴾ قُلْ مَا اَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِلَّا مَنْ شَاءَ اَنْ يَّتَّخِذَ اِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٢٦﴾

او نه یې لېږلی مونږ ته مګر زېږی وړ کوونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره). ووايه (ای محمده! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په (پیغام رسونه) هیڅ قدر اجر مزدوري مګر (غواړم ایمان راوړل د) هغه چا چې خوشه یې شي دا چې ونیسي طرف د رب خپل ته لاره (د رضاء او قرب)، یا لیکن هغه څوک چې غواړي چې ونیسي خپل رب ته لاره (په انفاق د مال سره، لاره د رضا ده؛ نو ودې نیسي رب خپل ته هم هغه لار د قرب او رضاء).

تفسیر: یعنی ستاسې کار د الله تعالی پر وفاداری او اطاعت د بشارتو اورول دي، او غدارانو ته مجرمانو ته د دوی د خرابو نتايجو او عواقبو خبرول دي، که سره له هغه یې ونه مني یا یې ونمې؛ تاسې ته له هغه ځنې هیڅ نقصان نه دی عائد، تاسې له دوی نه څه اجرت او حق الزحمه خو نه غواړئ چې د هغو د نه منلو په اثر به هغه فوت شي، تاسې خو له دوی نه یواځې هم دغومره شی غواړئ: هر څوک چې غواړي د پاک الله په توفیق د خپل رب لاره ونیسي؛ نو ودې نیسي رب خپل ته هم هغه لار، زړه مو چې همدغه ته مزدوري وایئ که حق الزحمه او فیس.

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْوَلِيِّ الْأَيْمَنِ وَسَيِّدِ مَحْمَدٍ ۖ وَكَفَىٰ بِهِ بَدْنُوبٍ عِبَادَةٍ خَيْرًا ۖ

او توکل وکړه په تل ژوندي ذات قائم په تدبیر هغه (الله) چې (له سره) نه مري، او تسبیح ووايه سره له ثناء ده، او بس کافي دی هغه په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار.

تفسیر: یعنی تاسې یواځې پر الله تعالی اعتماد او توکل وکړئ، او خپله فریضه چې دعوت او تبلیغ او نور دي؛ په ښه شان سره اداء کړئ!، د هیچا د مخالفت او موافقت پروا ونه کړئ!، پر فاني اشیاءو به څه اعتماد او اعتبار وشي؟ اعتماد او توکل ښایي پر هغه ذات وکړ شي چې تل ژوندی قائم په تدبیر دی، او له سره نه مري، نو پر هم هغه توکل او اعتماد وکړئ!، او تل د هم هغه په حمد او ثناء مشغول او لګیا اوسئ!، دغو مجرمینو ته به پخپله الله تعالی سزا ورکړي.

إِلَّا الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَسَلِّ بِهِ خَيْرًا ﴿٢٧﴾

هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه او هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي په (مقدار) د شپږو ورځو، بیا پورته او اوچت شو پر عرش باندې، (الله چې دی) ډېر مهربان دی؛ پس وپوښته (د دغه خلق او استواء یا د رحمان) له کوم ښه خبردار عالم نه.

تفسیر: د «استواء علی العرش» بیان د «الأعراف» په سورت کې تېر شو، هلته دې ولوستلی شي.

یعنې له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ چې د الله تعالی له شان او رحمت او له ذات او صفات څخه پوره خبردار دي، دغه جاهلان مشرکان په هغه باندې څه پوهیږي؟ ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾، پخپلو صفاتو او کمالاتو باندې څو پوره عالم یواځې هم هغه الله تعالی دی: «أنت کما أثبتت علی نفسك»، لیکن په مخلوقاتو کې له ټولو څخه ډېر پوه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی، نو ښایي چې د الله تعالی د صفتونو پوښتنه له دوی نه وشي!.

وَإِذْ أَمَرْنَا النَّبِيِّينَ بِالسُّجُودِ لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ٢٦

او کله چې وویلې شي دوی ته چې سجده (د عبادت) کوئ «رحمان» ته؛ نو وایي: څه څیز دی «رحمان»؟ آیا سجده به کوو مونږ هر هغه څیز ته چې امر کوې ته مونږ ته، او زیاتوي (دغه یادول د «رحمان» دوی ته نفرت (له ایمان نه)).

تفسیر: یعنې دغه جاهلان مشرکان د «رحمان» د شان له عظمته څه خبر دي؟ او څه پرې پوهیږي؟ دوی خو له دغه نوم سره دومره ښه هم نه دي، او هر کله چې دغه نوم اوري؛ نو د انتهایي جهل او بې حیایی او تعنت له مخې ځانونه ناجاڼه او ناواقفه غورځوي، او داسې پوښتنې کوي چې «رحمان» څه شی دی؟ چې پر مونږ باندې د هغه سجده کوې؟ آیا محض ستا په وینا سره مونږ دغه خبره ومنو؟ او همدا چې ته کوم نوم یاد کړې؛ نو مونږ خامخا ورته سر په سجده ولویږو؟، الغرض هومره چې دوی ته د «رحمان» د اطاعت انقیاد په لوري توجه ورکړه شي؛ هغومره دوی بد وږي، او تور ورڅخه خوري.

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ٢٧ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنۢ أَرَادَ أَنۢ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ٢٨

لوی برکتناک دی هغه ذات چې پیدا کړي یې دي په اسمان کې برجونه او پیدا کړي یې ده په کې ډیوه (لمر)، او سپوږمۍ روښانه. او همدا (الله) هغه (ذات) دی چې ګرځولې یې ده شپه او ورځ (سره مخالف یا خلیفه یو د بل) پرله پسې، لپاره د هغه چا چې اراده لري د دې چې یاد کړي (نعمتونه د رب ستا، او فکر وکړي په مصنوعاتو د الله کې) یا اراده لري د شکر ایستلو.

تفسیر: یعنې لوی لوی ستوري یا آسماني قلعي چې پرښتې په کې پیرې کوي، یا امکان لري چې د لمر دولس منازل ترې مراد وي، چې اهل هیئت یې بیانوي.

﴿سِرَاجًا﴾ یعنې لمر، ښایي د نور او حرارت د جمع کېدو یا د احراق د صفت لرلو له سببه یې هغه ته (ډیوه) ویلې وي: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا﴾ (د نوح سورت (۱) رکوع (۱۶) آیت (۲۹) جزء).

اوږد بدلېدلو او لنډېدلېدلو ته یا تلو او راتلو ته یې بدلېدل، پرله پسې راتلل و فرمايل، یا یې دا مطلب دی چې یو یې د بل بدل ګرځولی دی، مثلاً که د ورځې کار پاتې شي؛ د شپې یې پوره کوي، او که د شپې کار پاتې شي؛ د ورځې یې په سر رسوي، کما ورد في الحديث، ﴿لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا﴾، یعنې د لمر او سپوږمۍ او د نورو وړاندې وروسته ختل او د شپې او د ورځې بدلېدل، زیاتېدل، او کمېدل ددې له امله واقع کیږي؛ خو د عقل او فکر خاوندان پکې غور او دقت وکړي، او ښه وپوهیږي چې دغه ټول لوی تصرفات او عظیم تقلبات دده د قدرت کارونه دي او د شپې او د ورځې د فوائدو او انعاماتو له لیدلو څخه دده عبادت او شکر ایستلو ته متوجه شي.

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿۳۱﴾

او بندهگان د «رحمان» هغه کسان دي چې ګرځي دوی په ځمکه باندې په وړو (په تواضع)، او کله چې خطاب کوي له دوی سره جاهلان ناپوهان؛ نو وايي (ورته په ځواب کې سلام، خبره) سالمه (له ګناه او ضرره).

تفسير: يعنې د کم عقلو او ناپوه خلقو ځواب په عفو او صفح سره ورکوي، کله چې څوک د جهالت خبرې او اتري وکړي؛ نو ملائمتي مذاکرې او پستې خبرې ورسره کوي، او په «السلام» سره ترې ځان بېلوي، او د داسې خلقو سره حتی الامکان نه مخامخ کېږي، او نه له هغوی سره په کومه مرکه کې شاملېږي، او نه له دوی سره جنګ او جګړې کوي.

وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿۳۲﴾

او (بندهگان د رحمان) هغه کسان دي چې شپه تېروي رب خپل ته سجده کوونکي او دریدونکي.

تفسير: يعنې د شپې له مخې چې غافل بندهگان خوبونه کوي، دوی د الله جل جلاله په حضور کې ولاړ وي، او ورته سجده ږدي، او په عبادت کې يې لګيا وي، کله چې رکوع د قيام او سجده په منځ کې واقع ده؛ بنایي د همدې لامله د هغې ذکر يې پېل ونه فرمايه، ګواکې رکوع د دغو دواړو په منځ کې بالطبع راغله.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿۳۳﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿۳۴﴾

او (بندهگان د رحمان) هغه کسان دي (چې سره له طاعته خضوعاً) وايي: ای ربه ځمونږ! وګرځوه له مونږ څخه عذاب د دوزخ. بېشکه عذاب د دغه (دوزخ) دی (عذاب) لازم همېشه. بېشکه چې دا (دوزخ) بد دی له جهته د ځای د قرار، او له جهته د ځای د هستوګنې.

تفسير: يعنې سره له دومره عبادته ډېر ویرېږي، داسې نه دي چې مثلاً د تهجد لپاره چې پاڅېد، او اته رکعت لمونځ يې وکړي؛ نو د الله تعالی له عذابه او قهره بيخي بې فکره شو.

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ﴿۳۵﴾

او (بندهگان د رحمان) هغه کسان دي کله چې نفقه ورکوي مال لګوي؛ نو نه اسراف کوي، او نه تنګي (او بخل) کوي، او وي (دغه ورکړه د دوی) په منځ د دغه (اسراف او تقتير) کې میانه حاله.

تفسير: يعنې زمان او مکان او موقع ته ګوري، او په معتدل او متوسط صورت سره خپل مال لګوي، نه د مال په محبت کې له حده تیرېږي، او نه يې ضایع کوي، کما قال الله تعالی: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا طَرَفَ الْبَطْنِ﴾ الآية - (۱۵ جزء، د بني اسرائيل سورت (۳) رکوع، (۲۹) آیت).

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ﴿۳۶﴾

او (بندهگان د رحمان) هغه کسان دي چې نه بولي سره له الله معبود بل، او نه وژني دوی نفس هغه چې حرام کړي دي الله (وژل د هغه) مګر په حق سره، او نه کوي دوی زنا.

تفسیر: مثلاً د عمد قتل په بدل کې وژل، یا د زنا په سزا کې د محصن زاني په ګټو سره ویشل، یا د هغه مرتد وژل چې خپل اسلامي دین او ملت پرېږدي، دغه ګرد صورتونه په ﴿الْإِلَاحِیْنَ﴾ کې شامل دي، کما ورد فی الحدیث.

وَمَنْ یَفْعَلْ ذَٰلِكَ یَلَقْ أَثَامًا ۖ

او هر چا چې وکړه (یو له دغو دریو امهات الذنوب نه)؛ نو ملاقات به وکړي وبه ویني جزاء د ګناه خپلې.

تفسیر: یعنې ډېره سخته ګناه یې کړې ده، چې د هغه سزا به هرومرو وررسېږي، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې: «أثم» د جهنم د یوې ګندې نوم دی، چې د هغه عذاب ډېر سخت وپروونکی بیان شوی دی، أعاذنا الله منها.

یُضَعَفُ لَهُ الْعَذَابُ یَوْمَ الْقِیَمَةِ وَیَعْلَدُ فِیْهِ مُهْلًا ۖ

چې دوچند به کړی شي ده ته عذاب (د دوزخ) په ورځ د قیامت کې، او تل به پاتې وي په دغه (عذاب) کې په دې حال چې خوار ذلیل بې اعتبار به وي.

تفسیر: یعنې له نورو ګناهونو ځنې دغه ګناه لویه ده، نو د دغې عذاب به هم سخت او لوی وي، او شېبه په شېبه (ساعت په ساعت) لا پسې زیاتېږي.

الْأَمِنْ تَابَ وَأَمِنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ یَبْدِلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝

مګر هغه چې توبه یې وويسته، او ایمان یې راوړ، او عمل یې وکړ عمل نېک؛ پس دغه (تائبان د دغو دریو ګناهونو چې دي) بدل به کړي الله ګناهونه د دوی په نېکیو سره (په محو د سیئاتو او ثبت د حسناتو)، او دی الله ښه مغفرت کوونکی، ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې د ګناهونو په ځای به د نېکیو توفیق ور په برخه کيږي، او د کفر ګناه به ورمغافېږي، یا دا چې د ده بدې محو او لرې کيږي، او د صالح عمل په برکت به د هغه په شمېر مناسب محاسن ور ثبت فرمایي، کما یظهر من بعض الأحادیث.

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ یَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ۝

او هر څوک چې توبه وباسي (له ګناهونو نه) او عمل وکړي نېک؛ پس بېشکه چې دی رجوع کوي په طرف د الله په ښه رجوع کولو سره.

تفسیر: پخوا د هغو کفارو د ګناهونو ذکر وو، چې وروسته ایمان راوړي، دغه د هغو ګناهونو ذکر دی چې سره له اسلامه یې کوي، دغه هم کله چې توبه وکړي؛ یعنې په پوره اخلاص او صمیمیت سره توبه وباسي، او بیا له سره د هغه شاوخوا ته ونه ګرځي؛ نو د الله تعالی په حضور کې ځای مومي، د النساء د سورت په (۱۳) رکوع کې (۹۳) آیت، دغه آیت د هغو قاتلینو په حق کې دی چې دغسې توبه یې نه وه ایستلې: ﴿وَمَنْ یَقْتُلْ مُؤْمِنًا مَّتَعًا فَبِإِذْنِهِ جَزَاءٌ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ والله أعلم.

وَالَّذِينَ لَا یَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذْ مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ۝

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې نه حاضرېږي نه شاملېږي په باطلو کې (یا نه وايي

شاهدي په دروغو)، او کله چې تېرېږي پر چټي (بېکاره) کار؛ نو تېرېږي ځان ساتونکي (مخ ګرځوونکي له لغوي نه).

تفسير: يعنې نه دروغ وايي، او نه د دروغو شهادت ورکوي، او نه د باطلو چارو او د ګناهونو په مجلسونو کې حاضرېږي.

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يُخَوِّدُوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٢٥﴾

او (بندگان د رحمان) هغه کسان دي کله چې پند ورکړی شي دوی ته په آيتونو د رب د دوی؛ نو نه نسکورېږي پرې (لکه) کانه او پانده (بلکه سر په سجده ږدي اوري يې، او پرې عمل کوي).

تفسير: او په نهايت فکر، تدبّر او غوره سره يې اوري او ترې متأثر کېږي، او د مشرکانو په شان دوی د تېرې (ګټې) بټان له خپلو ځانونو څخه نه جوړوي.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً

او (بندگان د رحمان) هغه کسان دي چې وايي: ای ربه ځمونږ! وېښه مونږ ته (په فضل خپل سره) له ښځو ځمونږ څخه، او له اولادو ځمونږ څخه (هغه څوک چې) يخواली د سترګو ځمونږ په کې راځي.

تفسير: يعنې داسې ښځه او واره راعنايت وفرمايه؛ چې د هغو د ليدلو څخه ځمونږ سترګې يخې او رڼې شي، او زړه مو خوشال شي، او ظاهر دی چې د کامل مؤمن زړه هلته خوښ او خوشالېږي؛ کله چې خپل آل او عيال د الله تعالى په طاعت او عبادت کې مشغول او لگيا ويښي، او ويې ګوري چې د نافع علم تحصيل کوي، نو ګرد دنيوي مسرتونه او نعمتونه وروسته له دغه دي.

وَجَعَلْنَا الْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٢٦﴾

او وګرځوه مونږ لپاره د متقيانو امام پېشوا.

تفسير: يعنې داسې مو وګرځوي کله چې نور خلق پر مونږ پسې اقتداء وکړي؛ متقيان او پرهېزګاران وګرځي، حاصل يې دا چې نه يواځې مونږ پخپل ذات مهتديان شو، بلکه د نورو لپاره هم هاديان وګرځو، او ځمونږ کورنۍ په تقوی او طهارت کې ځمونږ تابعان او پيروان شي.

أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا مِنْ حَيْثُ يُشَاءُونَ ﴿٢٧﴾

دغه کسان (موصوف په دغو صفاتو سره) جزا به ورکوله شي دوی ته په هسکو (اوچتو) ماڼيو (د جنت) په سبب د هغه چې صبر يې کړی وو، او وابه چولی شي پر دوی په دغه جنت کې تحيت دعاء او سلام.

تفسير: يعنې په جنت کې به لوړې (اوچتې) درجې ورورسېږي، او پرښتې به دعاوې ورته کوي، او سلامونه به وراچوي، او دوی ته به ښه راغلاست وايي، او استقبال به يې کوي، دوی به هم پخپلو منځونو کې د ملاقات او ليدلو په اوقاتو کې همدغه د سلام او د تحيت دعائيه کلمات د يوه اوبل د تکریم او اعزاز لپاره استعمالوي.

خُلِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا أَوْ مَقَامًا ﴿١٩﴾

همېشه به وي دوی په دغه (جنت) کې، ښه دی (دغه جنت) له جهته د ځای د قرارۍ، او له جهته د ځای د هستوګنې.

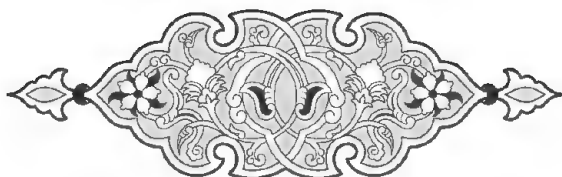
تفسیر: یعنې د داسې ځای هستوګنې که د لرې مودې لپاره هم چاته میسره او په لاس ورشي؛ خو لوی غنیمت او ښه نعمت دی، حال دا چې دغه ځای خو د جنتیانو د دائمې اوسېدلو ځای دی.

قُلْ مَا يَعْبُؤْاِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٢٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چې) نه کوي هيڅ پروا د تاسې رب څما که چېرې نه وي دعاء بلل ستاسې (الله ته په سختیو کې)، او په تحقیق تکذیب کړی دی تاسې (د رسولانو او د قرآن)، پس ژر به شي (دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذیب) لازم.

تفسیر: یعنې تاسې ته ستاسې د نفعې او د نقصان خبرې در وښيي، بنده ته ښايي چې له سره مغرور او بې باکه نشي، ځکه چې پاک الله له سره د ده پروا نه لري، هو! که بنده الله جل جلاله ته التجاء او دعاء کوي؛ نو الله هم پرې رحم او کرم فرمايي، او که التجاء نه کوي، او ځان لوی او بې پروا ښکاره کوي، نو د الله تعالی هغې سزا او پوښتنې ته دې منتظر اوسي، چې عنقریب ورسره مخامخ کېدونکی دی.

تَمَّتْ سُورَةُ الْفُرْقَانِ، بِعَوْنِ اللَّهِ الْمَنَّانِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمُتَّةُ.

سُورَةُ الشُّعَرَاءِ

«د (الشعراء) سورت مکی دی، پرته له (١٩٧) آيت او له (٢٢٤) تر آخر د سورت پورې چې مدني دي، (٢٢٧) آيت (١١) رکوع لري، په تلاوت کې (٢٦) او په نزول کې (٤٧) سورت دی، وروسته د «الواقعة» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طَسَّرَ ① تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْيُسِيِّنِ ② لَعَلَّكَ بِأَخْمِ نَفْسِكَ ③ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ④

دا (آيتونه د دې سورت) آيتونه دي د کتاب ښکاره کوونکي (د حق له باطله، او د حلال له حرامه) يعنې د دې کتاب اعجاز ظاهر او باهر دی، او احکام يې واضح دي، او د حق او باطل په منځ کې بېلوونکی دی. ښايي چې ته هلاکوونکی د ځان خپل يې (ای محمده) په دې چې ولې نه کيږي دوی مؤمنان.

تفسير: يعنې ددغو بد بختانو په غم کې تاسی خپل ځان دومره مه کړوی، ايا پر دوي پسي خپل ځان هلاکوئ.

إِنْ نَشَأْ نُزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ⑤

که اراده وفرمايو مونږ؛ نو نازل به کړو مونږ پر دوی له (طرفه) د اسمانه يو دليل، پس شي به ورمېړونه د دوی هغه (دليل د قدرت) ته غاړه اينښودونکي.

تفسير: يعنې دغه دنيا د ابتلاء ځای دی، چې په کې د بندگانو د انقياد او تسليم او د سرکشی امتحان اخيستل کيږي، نو ځکه د الله تعالی حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی، چې د هغوی اختيار سلب کړ شي، که نه که الله تعالی فرمايلي وي؛ نو کومه داسې اسماني نښه به يې ورسوولې وه، چې د هغې په مقابل کې به گردو خلقو قهرًا او جبرًا خپلې غاړې کېښودې، او ډېرو لويو لويو مشرانو ته به هم د دې خبرې قدرت او فرصت او موقع نه وی پاتې چې ترې انکار او انحراف وکړي، نو الله تعالی داسې ونه کړه، هو! هغه معجزې او نښې يې ولېږلې چې د هغو په ليدلو انسان حق او حقيقت په اسانۍ سره وپېژندلی شي، او کله کله د هغه په مقابل کې مغلوب هم شي، او دغاړې کېښودلو څخه ځان ونشي ژغورلی (بچ کولی).

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحَدَّثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْتَهُ مُعْرِضِينَ ⑥

او نه راځي دوی ته هيڅ پند و عظم له (طرفه) د رحمان نوی؛ مگر وي دوی له هغه (پند) څخه مخ ګرځوونکي (او لا کلکېدونکي په کفر خپل).

تفسير: يعنې د هغو خلقو په غم کې چې تاسې اخته یئ؛ د دوی حالت دا دی چې هر کله «رحمان» جلّ جلاله پخپل رحمت او شفقت سره د دوی د ښېګڼې او ښکې لپاره کوم پند او نصيحت ليري؛ دوی هغه طرف ته نه متوجه کيږي، بلکه مخونه ګرځوي او ترې تښتي، او داسې رانښکاره کوي لکه چې له کوم بد شي سره مخامخ شوي دي.

فَقَدْ كَذَّبُوا فِئَاتِهِمْ أَنْتَبُوا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١٠﴾

پس په تحقیق تکذیب و کړې دوی (د هغه ذکر یا محمد)؛ پس ژر به راشي دوی ته عواقب حقائق د هغه (خیز) چې وو دوی چې په هغه باندې به یې مسخرې کولې.

تفسیر: یعنې یواځې همدغه معمولي اعراض نه دی، بلکه له هغه سره لا تکذیب او استهزاء هم دي، نو دوی به عنقریب په دنیا او آخرت کې د خپلو اعمالو سزا وگوري، نو بیا به د هغه خیز په حقیقت باندې په ښه شان سره وپوهیږي، چې په کوم شي باندې چې مونږ مسخرې کولې او ملنډې (خندا) مو پرې وهلې، او تکذیب به مو کاوه؛ هغه د الله تعالی حق احکام او صحیح وو.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢﴾

آیا نه گوري دوی ځمکې ته چې (په خپل بالغه حکمت سره) څومره زرغون کړي دي مونږ په دغه (ځمکه) کې له هر قسم هر ډول (جنس) گیاه ښه (کثیر المنافع، مخصوص شيان). بېشکه په دغو (زرغونولو کې) خامخا دلیل ښه ده (لویه د قدرت)، او نه دي زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر: یعنې که دغو مکذبینو د دغې ځمکې پر احوال غور او فکر چلولی وی، چې د دوی تر پښو لاندې لوېدلې ده؛ نو د مبدأ او معاد په معرفت حاصلولو کې به هغه د دوی لپاره کافي کېدلی شوی، آیا دوی نه گوري چې له دغه ذیلې، خوارې او حقیرې خاورې څخه څرنگه عجیب او غریب، او رنگ په رنگ گلان، مېوې، دانې، او قسم په قسم غلې او نور شيان تر یوه مضبوط اصول او د تکوین او نظام تر قوانینو لاندې پیدا کیږي، ! آیا دغه د دې خبرې دلیل نه دی چې کوم لا محدوده قدرت او حکمت لرونکی صانع دغه له بنایست ډک او سینگاري چمن دغه ښه او ښکلي گلان کرلي دي؛ چې د هغه په واک او قبضه کې د وجود او گردو موجوداتو زمام او اختیار هم دی؟، او دی هم هغه ذات دی هر کله چې اراده وفرمایي؛ هغه وړانولې هم شي، وروسته له وړانې د هغه دویم ځلې وداني هم د ده په قدرت کې ده، بیا سره د دغو تکویني آیتونو د پوهېدلو څخه وروسته ولې تاسې د دغو تنزیلي آیتونو تصدیق نه کوئ؟ آیا په دغه کې څه اشکال باقي دی؟ هو! که یې له سره نه مني؛ نو دغه بېله خبره ده.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٣﴾

او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ښه رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې الله خو داسې یو عزیز مقتدر او زبردست ذات دی، چې د نه منلو په تقدیر علی الفور پر منکرینو عذاب هم لېږلی شي، مگر دی پخپله د خپل رحم او کرم له مخې په هغه کې تأخیر کوي، او دوی ته موقع ورکوي چې گوندې دوی یې ومني، وروسته د مکذبینو د عبرت لپاره د څو واقعاتو بیان فرمایي، چې له هغو څخه دغه خبره ظاهرېږي چې الله تعالی هغوی ته تر کومې اندازې پورې مهلت ورکړی وو، کله چې علی رؤوس الأشهاد معلوم او ښکاره شو چې هغوی په هیڅ ډول د حق او حقانیت منونکی نه دي؛ نو بیا یې زیاتره دوی تباہ او برباد کړل.

وَأَذْنَادِيُ رَبِّكَ مُوسَىٰ إِنَّ اتِّ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤﴾ قَوْمٌ فَرَعُونَ الْأَيْتُونَ ﴿١٥﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چې غږ وکړ رب ستا موسی ته داسې چې ورشه هغه قوم ته چې ظالمان دي (یعنې) قوم د فرعون ته (چې ډېر ظلمونه کوي)، آیا نه ویرېږي دوی له (الله).

تفسیر: یعنې ای موسی! ته لاړه شه! دوی د الله تعالی له قهره وویروه!.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونُ^{١٧} وَيَضْمِنُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ^{١٨}

وويل موسی: ای ربه خما! بېشکه زه ویرېرم له دې نه چې نسبت د دروغو به وکړي (دوی ماته).
او بل تنگیږي سینه خما (له تکذیبه د دوی) او (بل) نه چلیږي ژبه خما (صافه خلاصه په وخت د تبلیغ کې)؛ پس ولېره (جبریل په وحیې سره) طرف د هارون ته.

تفسیر: یعنی قبطیان به خما د پوره خبرې د اورېدلو څخه لا له پخوا خما په دروغجن گهلو باندې خوله وپرانېځي، او په هغه مجلس کې به مې هیڅوک تایید کوونکی نه وي، ممکن دي چې په دغه وخت کې زه ملول او حزين شم، او فکر او طبیعت مې خراب شي، او په زړه کې مې خفگان او تنگی راشي، او ژبه به مې چې لکنت او بندش هم لري، د زړه د دغه تنگی څخه لا په کې زیات نیونه او بندېدل څرگند (ښکاره) شي، نو که خما د تقویت لپاره خما وزیر او ملگری هارون وگرځوي؛ نو ستا زیات لطف او مهرباني به وي، ځکه چې هغه له ما ځنې فصیح اللسان دی.

وَلَهُمْ عَلَى ذَنْبٍ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونُ^{١٩}

او (بل) شته دوی لره پر ما (دعوی د یوې) گناه، پس ویرېرم له دې نه چې مې به مې کړي.

تفسیر: یعنی د یوه قبطي د وینې دعوی چې د هغه تفصیل به د القصص په سورت کې راځي، پر ما باندې دائره ده؛ نو زه ویرېرم چې پخوا له دعوت او تبلیغه خما کار تمام نه کړي، چې دغه خو هم هغه سړی دی چې ځمونږ یو قبطي یې وژلی وو، او راځنې تستبدلی وو، نو په دغه تقدیر سره به زه د تبلیغ فرض څرنگه اداء کړی شم؟.

قَالَ كَلَّا أَفَأَذْهَبَ الْبَاقِيَ إِذَا مَعَكُمْ رَسُولٌ^{٢٠}

و فرمایل (الله موسی ته) نه ده داسې (مه ډارېره! نه دې شي وژلی)، پس لاړ شئ تاسې دواړه په ښکاره معجزو خما، بېشکه چې مونږ له تاسې سره یو اوریدونکي (ستاسې د سوال او جواب هم).

تفسیر: یعنی قبطیان به څه مجال لري، چې تاته لاس در وړی شي، ورځه! د خپلې استدعاء سره سم هارون علیه السلام هم له خپله ځانه سره بوځه!، او ځمونږ له درکړې معجزې او نښې سره ورشه!، کله چې د قدرت لویې نښې له تاسې سره شته؛ نو ولې به ویرېږي؟ نښې لا څه کوی چې زه پخپله هم پر هره موقع کې له تاسې سره یم چې کومک در سره کوم، او د دواړو خواوو خبرې او اترې هم اورم.

فَاتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ^{٢١} أَنْ أَرْسِلَ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ^{٢٢}

پس ورشئ دواړه فرعون ته! نو ووايئ بېشکه چې هر یو له مونږ څخه رسول استاځي د رب د عالمیانو یو. په دې خبره باندې چې ولېره ته (ای فرعونه) له مونږ سره بني اسرائيل (اولاده د یعقوب شام ته).

تفسیر: د بني اسرائيلو وطن د ابراهيم علیه السلام په زمانه کې د شام ملک وو، د يوسف علیه السلام په سبب دوی مصر ته راغلل، هلته یې یو مدّت تېر کړ، اوس د الله تعالی اراده داسې وشوه، چې دوی ته بېرته هم هغه د شام ملک ورکړي، خو فرعون دوی نه پرېښودل چې شام ته لاړ شي، ځکه چې له دوی ځنې به یې د مریانو په شان کار اخیست، او موسی علیه السلام د بني اسرائيلو د ازادۍ او خپلواکۍ طالب وو.

قَالَ الْمُرْيِكُ فَبِنَاوَلِيدًا وَلَمِثَّتْ فَبِنَا مِنْ عُمْرِكَ سَيِّئًا ۝

نو وويل (فرعون موسی ته) آیا تربیت نه وو کړی مونږ د تا په (کورونو) خپلو کې په دې حال کې چې وړوکی هلک وې، او تېر کړي وو تا په مونږ کې له عمره خپله څو کاله (چې دېرش وو).

تفسیر: یعنې ته هم هغه نه یې چې په ډېر ناز او نعم ځمونږ په کور کې ستا پالنه او روزنه شوې وه؟ او ځمونږ په لاس کې وړوکی لوی شوی وې، اوس ستا دماغ دومره لوی شوي دي چې له مونږ څخه داسې مطالبات کوي؟ او خپل مشرتوب پر مونږ ثابتوي!.

وَعَلَّتْ فَعَلَّتْكَ الْبَيُّ فَعَلَّتْ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ۝

او بل کړی وو تا کار خپل هغه کار چې کړی وو تا (یعنې ځما قبطني دې وژلی وو) حال دا چې ته (ای موسی) له ناشکرانو څخه یې.

تفسیر: په دومره کلونو کې دې داسې دعوی نه کوله، کله چې له دې ځایه څو شپې د باندې لارې، او اوس چې بېرته راغلې؛ نو د رسالت دعوی کوي؟ او ځمونږ هغه ټول احسانات دې هېر کړل، او اوس دې د نبوت په دعوی لاس پورې کړی دی، په هغه وخت کې ته هم (العیاذ بالله) له همدغو خلقو یو سړی وې، چې نن ورځ هغو ټولو ته کافران وایې.

قَالَ فَعَلْتُهَا إِذَا وَأَنَا مِنَ الصَّالِحِينَ ۝

وويل (موسی فرعون ته) چې: کړی وو ما دغه کار په هغه وخت کې چې وم زه له خطاکارانو ناپوهانو.

تفسیر: په دې چې مې به شي په یو سوک ځما، یعنې ما هغه قبطني په عمد سره نه دی وژلی، په خطا سره ځما په یوه سوک سره مې شو، زه که پوهېدی چې دی ځما په یوه سوک سره مري؛ نو ولې به مې تأدیب ورکاوه: ﴿فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ﴾ (القصص سورت (٢) رکوع، (١٥) آیت (٢٠) جزء).

فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝

پس وتښتېدم زه له تاسې کله چې وویلېدم زه له تاسې، پس وبانښه ماته رب ځما حکم علم فهم او وګرځولم (دغه الله) زه له رسولانو څخه.

تفسیر: یعنې بېشکه چې زه وویلېدم او له دې ځایه وتښتېدم، لیکن د الله تعالی دا منظور وو، چې ماته پخپل فضل او مرحمت سره نبوت او حکمت مرحمت کړي، او د رسالت په کرامت سره مې سرلوړی (اوچت) او ممتاز وګرځوي، او ستاسې په لور مې درولیري، دا دی چې زه په امر د الله سره درغلی یم، چې تاته سمه صافه لاره دروښیم، او دغه څه اظهارات چې تاسې وکړل، دغه ګرد ځما د صداقت دلیل دی، چې هغه سړی چې ستاسې له وېرې تښتېدلی وو؛ بیا څرنگه داسې بې خوفه او بې خطرې ستاسې په مخ کې ښخ ولاړ دی؟.

وَلَيْكَ نِعْمَةٌ تَمُّهَا عَلَى أَنْ عَبَّدَتْ بَنِي إِسْرَائِيلَ ۝

او (آیا) دغه (تربیت) یو نعمت دی چې احسان یې کوي پر ما باندې (چې هغه ستا له شفقت نه وو، بلکه له دې جهته وو) چې مریونه کړي دي وو بني اسرائيل.

تفسير: يعني ځما د وړو کوالي د پالنې احسان راڅرگندول (ښکاره کول) تاته ښه نه ښکاري، آیا د يوه اسرائيلي وړ کي پالنه او تربيت د دغې خبرې جواب کېدی شي چې تا ګرد د بني اسرائيلو قوم له آزادۍ څخه محروم ګرځولی دی، او له دوی سره د بندګانو او مريانو په شان سلوک کوي، بالخصوص چې د دغه وړو کي پالنه هم ستا د هغو زړه چاودونکيو مظلمو او تېريو په سلسله کې واقع شوې وه، که تا هغسې ظلم او تېري نه کولی، او ګرد بني اسرائيلي هلکان دې نه وژلي؟ ولې به مې مور ژوندی په تابوت کې غورځولم؟ او بيا هغه تابوت يې ولې په سيند کې لاهو کاوه؟ او ولې به زه ستا حرام سرای ته رسېدم؟ د دغو حالاتو له تصوّره تاته داسې احسان له څرګندولو څخه شرم او ننگ پکار دی، او صافه خبره خو دا ده، هغه الله تعالی چې ځما تربيت او پالنه ستا په شان د يوه دښمن کره کړې ده؛ هم هغه الله مې نن ورځ ستا د خير غوښتلو او لار ښوولو لپاره خپل رسول ګرځولی او لېږلی يم.

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾

وويل فرعون (موسی ته) او څه څيز دی رب د عالميانو؟

تفسير: يعني موسى عليه السلام د ﴿فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ په امثال خپل ځان يې د رب العالمين رسول وباله، د ده په مقابل کې فرعون د جحود، تعنت، ضد او عناد له لارې (العياذ بالله) وويل چې: رب العالمين څه شی دی؟ سره ځما له وجوده د بل کوم رب نوم اخيستل څه معنی لري؟ ځکه چې د دې ازلي شقي دعوی د خپل قوم په مخ کې داسې وه: ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنَ الْغَيِّ﴾ «زما سوا له خپل ځانه بل کوم معبود تاسې ته نه پېژنم»، او ﴿أَنَارُكُمُ الْأَعْلَى﴾ «زه يم ستاسې لوی پروردګار»، لکه چې د ده قوم به ځينې له انتهايي جهل او بلادت، او ځينې له خوفه او طمعي د ده په عبادت لکي لګيا وو، اګر که په خپل زړه کې دغه ملعون هم د الله په وجود يقين لرلو لکه چې له ﴿قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَهُ الْغَيْبِ وَالْأَرْضِ بَصِيرَةٌ﴾ څخه ظاهرېږي، (١٥ جزء، د بني اسرائيل سورت (١٢) رکوع، (١٠٢) آيت).

قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنَّكُمْ لُمُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

وويل موسى (په جواب د فرعون کې) چې: رب العالمين رب د اسمانونو او د ځمکې او د هغو ګردو شيانو دی چې په منځ د دغو دواړو کې دي، که چېرې يې تاسې يقين کوونکي (نوايمان پرې راوړئ).

تفسير: يعني د اسمان او د ځمکې ګرد شيان چې د هغه لوی ذات تر ادارې او تربيت لاندې دي؛ هغه هم رب العالمين دی، که ستاسې په زړونو پر کوم شي باندې د يقين راوړلو استعداد موجود وي؛ نو انساني فطرت له ګردو ځينې پخوا پر دغه رب العالمين د يقين کولو لپاره کافي دی.

قَالَ لَيْسَ حَوْلَكَ إِلَّا مَعُونٌ ﴿٢٥﴾

وويل (فرعون) هغو (مشرانو) ته چې چاپېر وو له ده سره، چې آیا نه اورئ تاسې (دغه ځواب د ده چې نه دی موافق له سواله سره).

تفسير: فرعون عمداً او په قصد سره غوښتنه وکړه، چې خبره ګله وډه او تالا کړي، نو د خپلو درباريانو او نوکرانو د تېرولو او هڅولو لپاره او د موسى عليه السلام د خبرې د خفيولو لپاره يې داسې وويل چې: «اورئ چې موسى څومره له کاره لرې خبرې کوي؟ آیا له تاسې ځنې به کوم يو تصديق کوي چې ماسوا له مانه په اسمان او ځمکه کې بل کوم رب شته؟».

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَقْلَيْنِ ﴿١٩﴾

وویل (بیا موسیٰ فرعون ته چې رب العالمین) رب د تاسې دی او رب د پلرونو د تاسې دی چې پرمې و.

تفسیر: یعنې ای احمقانو! زه چې د کوم رب العالمین ذکر کوم؛ هغه داسې یو لوی ذات دی، چې ستاسې او ستاسې د پلرونو او نیکه گانو پیدا کوونکی دی، څه وخت چې ستاسې بوی او تخم هم نه وو؛ ده په هغه وخت کې هم د ځمکې او اسمان تربیت او تدبیر کاوه.

قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٠﴾

وویل (فرعون) بېشکه رسول ستاسې دغه چې لېږلی شوی دی تاسې ته خامخا مجنون لېونی دی.

تفسیر: (العیاذ بالله) یو لیونی یې رسول ګرځولی دی، او لېږلی یې دی، چې نه یواځې مونږ بلکه ځمونږ پلرونه او نیکه گانو ته هم بد وایي، او ځمونږ د دغه شوکت او حشمت څخه لږ څه هم نه متاثر کېږي، او نه یې ترې سترګې سوځي، نو معلومېږي چې د ده دماغ او ماغزه بالکل له عقل څخه عاری شوي دي.

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنَّكُمْ تَعُولُونَ ﴿٢١﴾

وویل (بیا موسیٰ فرعون ته چې رب العالمین) رب د مشرق او (رب د) مغرب او (رب د) هغو ټولو شیانو دی چې په منځ د دغو کې دي، که چېرې یې تاسې چې څه قدر عقل کولی شئ (نو ایمان راوړئ په وحدانیت د الله).

تفسیر: موسیٰ علیه السلام بیا یوه داسې خبره وکړه لکه چې ابراهیم علیه السلام د نمرود په مقابل کې کړې وه، یعنې رب العالمین هغه ذات دی چې د مشرق او مغرب مالک دی، او د ټولو ستوریو د طلوع او غروب تدابیر په یوه ټینګ او مضبوط نظام موافق کوي.

که په تاسې کې لږ څه عقل او پوهه وي؛ نو په دغه باندې پخپله هم پوهېدی شئ، چې د دغه عظیم الشان نظام قائم ساتونکی ماسوا له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نشي کېدی.

د دغې وروستنۍ خبرې د اورېدلو څخه فرعون بالکل متحیر او مبهور شو، او د مباحثې او مجادلې څخه یې مخ واړاوه، او په ویرولو او ډارولو سره یې خپله خوله وسپړله، لکه چې وروسته له دې نه راځي.

قَالَ لَئِنْ أَخَذْتُ بِالْعَغَايِرِ لَأَجْعَلَكَ مِنَ السَّجُّونِينَ ﴿٢٢﴾

وویل (فرعون موسیٰ ته) قسم دی که چېرې ونیو تا معبود غیر له مانه (بل څوک)؛ نو خامخا وبه ګرځومه زه هر ورو تاله بندیانو څخه.

تفسیر: په دغه ځلي فرعون خپل مطلب په صافو الفاظو سره ښکاره کړ، چې دلته په مصر کې بل هیڅ یو معبود نشته، که پرته (علاوه) له ما ځنې د بل کوم معبود حکومت ومنلی شي؛ نو په یاد یې ولری چې دغسې نورو معبود منونکیو لپاره ځما بندي خانه تیاره ده.

قَالَ أَوْ لَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ ﴿٣٤﴾

وویل (موسیٰ فرعون ته) آیا (نه کوی باور په الوهیت د الله؟) اگر که راوړم زه تاته دلیل یو شی ښکاره (دلیل ښکاره کوونکی).

تفسیر: یعنې پخپله دغه فیصله کې اوس تلوار مه کوه! دغه خو ستا د خبرې جواب وو، اوس خو لږ هغه ښکاره معجزې هم وگوره، چې په هغو سره د الله تعالیٰ قدرت او خُما صداقت دواړه در څرگندېږي (ښکاره کېږي).

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٥﴾ فَالْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٣٦﴾ وَنَزَعْنَا مِنْهُ آيَاتِهِ بَيِّنَاتٍ ﴿٣٧﴾ قَالَ لِلْمَلَاحِقَةِ إِنَّ هَذَا السَّحَرُ عَلَيْهِمْ ﴿٣٨﴾ يُرِيدُونَ أَن يُخْرِجُوكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمْ فَأَذًا تَأْمُرُونَ ﴿٣٩﴾

وویل (فرعون موسیٰ ته) پس راوړه هغه (ښکاره دلیل) که یې ته له صادقانو رښتیا ویونکیو (په دعویٰ خپله کې). پس وغورځوله (موسیٰ) همسا خپله، پس ناڅاپه په دغه وخت کې وه هغه یو ښامار ښکاره ظاهر. او راوې ایست لاس خپل (له دننه د گربوان خپل) پس ناڅاپه دغه (لاس) وو تګ سپین (نظر د) کتونکیو ته. نو وویل (فرعون) اشرافو (د قوم) ته چې چاپېر د ده (ناست وو): بېشکه دغه (سړی) خامخا ساحر (کوډگر) دی ډېر پوه. اراده لري د دې چې وباسي تاسې له ځمکې (وطن) ستاسې په سحر (کوډو) خپل سره، پس څه (امر حکم مشوره) راکوئ تاسې (ماته د موسیٰ په باره کې).

تفسیر: فرعون چې تر اوسه پورې د الوهیت مدعی وو، اوس داسې وارخطا او بد حواسه شوی دی، چې له خپلو مریانو، نوکرانو، او د ده په زعم له خپلو بندگانو څخه مشورې غواړي، او دې ته حاضر دی چې د هغو پر ښوونه تګ هم وکړي.

قَالُوا آجِزْهُ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٤٠﴾ يَا تَوَكُّلْ سَحَارِ عَلَيْهِمْ ﴿٤١﴾ فَجِئَهُمُ السَّحَرَةُ لِبَيْقَاتٍ يَوْمَ مَعْمُورٍ ﴿٤٢﴾

وویل (مشرانو) تأخیر ورکړه (کار د) دغه (موسیٰ) ته او ورور د ده (هارون) ته، او ولېږه په ښارونو کې راټولونکي (محصلان). چې راوړي تاته هر ښه ساحر (کوډگر) ښه هوښیار. پس را ټول کړل شول ساحران وعدې د ورځې معلومې ته (چې څانښت د ورځې جشن وو).

تفسیر: یعنې د اختر ورځ د څانښت په مهال (وخت).

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٤٣﴾ لَعَلَّكُمْ تَتَّبِعُمُ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٤﴾

او وویل شو خلقو ته چې آیا یې تاسې یو ځای کېدونکي (دغې معلومې ورځې ته، بلکه گرد سره راټول شئ!!). ښايي چې مونږ متابعت (قبول) کړو (لارې د) ساحرانو که چېرې شول دوی همدوی غالبان بریالیان (پر موسیٰ).

تفسير: يعني پر ټولو لازم دي چې هلته يو ځای شي، مونږ قوي هيله (ارزو) او اميد لرو چې ځمونږ کوډگړان به برياليان (کامياب) شي، نو هله به د موسی د مغلوبیت او د ماتې د ښه ښکاره کولو لپاره د خپلو کوډگړانو په لاره څو، گواکې د دغې خبرې اظهار مقصود وو، چې په دغه کې مونږ له خپله ځانه څه غرض او مقصد نه لرو، کله چې په مقابله کې ځمونږ پله درنه وختله؛ نو بیا انصافاً څوک حق نه لري، او نشي کولای چې ځمونږ له طریقي څخه منحرف شي.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَإِنَّا لَنَأْكُلُ الْفُلُكَيْنِ ۖ قَالَ نَعَمْ وَإِنتُمْ أَكُلُونَ الْمُقَرَّبِينَ ۖ

پس کله چې راغلل ساحران (کوډگړان)؛ وویل دوی فرعون ته: آیا په تحقیق وي به مونږ ته خامخا څه اجر (مزدوري) که چېرې شو مونږ همدا مونږ غلبه کوونکي (برياليان). نو وویل (فرعون کوډگړانو ته) هو! (تاسې لره اجر شته، او علاوه پر هغه) بېشکه چې تاسو په دغه وخت کې خامخا له مقربانو (مصاحبانو ځما یی).

تفسير: يعني نه يواځې مالي انعام او اکرام به درکړم، بلکه تاسې به ځما د خاصو مصاحبانو په ډله کې هم داخلېږئ، د دغو آيتونو مفصل بيان د «الأعراف» او د «طه» په سورتونو او نورو ځايونو کې پخوا ليکلی شوی دی.

کله چې ساحران د جشن په ورځ د گردو خلقو په مخکې میدان ته راغلل، او د نندارو کوونکیو صفونه وتړل شو؛ نو:

قَالَ لَهُمُ مُوسَى الْقَوْمَ آتَنُّكُمْ مُقْتُونًا ۖ

وویل دغو (کوډگړانو) ته موسی: وغورځوئ تاسې هر هغه څيز چې تاسې غورځوونکي یی (د هغه).

تفسير: يعني څه وخت چې کوډگړانو وویل چې: ای موسی علیه السلام! ته دې خپله همسا رومي غورځوې يا يې مونږ وغورځوو؟ موسی علیه السلام د دوی په ځواب کې وفرمايل چې: «تاسې يې رومي وغورځوئ!، او خپل پوره زور او قوت هم په کې صرف کړئ!».

فَالْقَوَاعِبُ لَهُمْ وَعَصِيَّتُهُمْ وَقَالُوا بَعْزَةُ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ۖ

پس وغورځول (کوډگړانو) پرې خپل او همساگانې خپلې، او وویل (کوډگړانو): په عزت (اقبال) د فرعون بېشکه مونږ خامخا همدا مونږ يو غالبان (برياليان).

تفسير: ځينو «بَعْزَةُ فِرْعَوْنَ» د قسم په معنی اخيستی دی، يعني د فرعون پر اقبال قسم خورو چې همدا مونږ برياليان (غالبان) کېږو.

فَالْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ۖ

بيا وغورځوله موسی همسا خپله، پس ناڅاپه هغې (همسا) ونغرل (ښوی تېر کړل) هغه (ماران) چې (ساحرانو) په دروغو جوړ کړي وو.

فَالْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿٣٧﴾ قَالُوا الْمَثَرُ بَرِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٨﴾ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ﴿٣٩﴾ قَالَ أَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ أَدْنَى
لَكُمْ أَنَّهُ لَيْكِبُكُمْ الَّذِي عَلَيْكُمْ السَّحَرُ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ لَا تَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ
وَلَا تُصَلِّبُوا جُوعِينَ ﴿٤١﴾

پس وغور خول شول پر مخي ساحران سجده کونکي (الله ته)، (وويل ساحرانو: ايمان راوړي
دی مونږ په رب د عالميانو. رب د موسی او د هارون. وويل (فرعون ساحرانو ته: آيا ايمان راوړلو
تاسې په دغه (موسی) پخوا له هغه چې زه اذن (اجازه) درکړم تاسې ته (د ايمان راوړلو په ده)،
بېشکه دغه (موسی) خامخا مشر دی ستاسې، هسې (مشر) چې ښوولی یې دی تاسې ته سحر
(کوډې)، پس خامخا ژر به عالمان شی (په جزا د عمل خپل)، خامخا زه به پرې کړم لاسونه د
تاسې او پښې د تاسې سره مخالفې (ښې لاس او کینه پښه یا عکس د دې)، او خامخا وبه خړوم
(خوړند به کړم) پر دار هرومرو تاسې ټول (چې مړه شی او درنه عبرت واخلي نور).

تفسیر: یعنې موسی علیه السلام ستاسو لوي ښوونکی دی تاسي به خپلو منځونو کې سره دا غوټه کړي چې مونږ به
داسې کوو.

قَالُوا الْأَضْيَارُ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٤٢﴾

وويل (ساحرانو) نشته ضرر مونږ ته په دې کې ځکه چې بېشکه مونږ رب خپل ته بېرته راتلونکي
یو.

تفسیر: یعنې په هر حال وروسته له مرګه هرومرو د الله تعالی حضور ته یول کېږو، په داسې موت سره مونږ د شهادت
درجه مومو.

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَاتِنَا إِنَّ كُنَّا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

(او بل ځکه چې) بېشکه مونږ طمعه هیله (امید) لرو د دې چې وبخښي مونږ ته رب ځمونږ ګناهونه
ځمونږ له جهته د دې چې یو مونږ (په دغو حاضرینو کې) رومبی د ايمان راوړونکیو.

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام له دعوت او تبلیغ څخه وروسته د دغې لويې مجمع په محضر او د ظالم فرعون په مخ
کې له ګردو څخه رومبی مونږ د حق د قبولیت اعلان وکړ، له دې نه داسې هیله (ارزو) او امید کېږي چې الله تعالی به
ځمونږ پخواني ګرد تقصیرات معافوي.

وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي أَنْتُمْ تُتَّبَعُونَ ﴿٤٤﴾

او وحي (حکم) ولېږه مونږ طرف د موسی ته داسې چې د شپې بوځه بندګان ځما (بني اسرائيل
بحر ته) بېشکه چې تاسې پسې به درشي (فرعون سره له فرعونیانو).

تفسیر: یعنې څه وخت چې فرعون له یوې اوږدې مودې پورې سره د ویلو او پوهولو او د قدرت د ښو د لیدلو هم ايمان
رانه ووړ، او حق یې ونه مانه، او د بني اسرائيلو د ایذاء او ضرر څخه یې لاس وانخیست؛ نو مونږ موسی علیه السلام
ته حکم ورکړ چې د شپې له مخې ته سره له قوم خپل له دې ځایه د هجرت په نیت ووځئ!، او خبردار اوسئ! چې
فرعونیان به هم په تاسې پسې درځي، او ستاسې تعقیب به په شدت سره کوي، ښايي چې تاسې ترې ونه ویرېږئ!.

فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ خَشْرَيْنَ ۖ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٧﴾

پس ولېرل (فرعون) په ښارونو کې (یعنې ښارونو ته محصلان) راټولوونکي (د لښکر، تر څو چې گړد قبطیان ټول کړي او د سبطیانو «بني اسرائیلو» تعاقب وکړي). (او وویل فرعون) چې بېشکه دغه (بني اسرائیل) خامخا یوه ډله ده ډېره لږه.

تفسیر: یعنې د دغه وړو کي جمعیت له لاسه مونږ پکو (تنګ) شوي یو، حال دا چې د دوی هستي هیڅ شی ده، او د دوی موجودیت مونږ ته هیڅ وقعت او اهمیت نه لري، او نه دوی ځمونږ د جنگ او د مقابلي قوت او توان لري، دغه خبرې یې د دې لپاره کولې چې د ده قوم په جوش او غیرت راشي.

وَأَنهْمُ لَنَا غَائِظُونَ ﴿٥٨﴾

او بېشکه چې دغه (سبطیان) له مونږ زړه سوی (لږ مونږ خوږین) دي.

تفسیر: یا مونږ په قهر او غوسه راوړلي، یعنې داسې کارونه کوي چې مونږ پر دوی په قهر شو، معلوم دی چې بدبختي او شقاوت دوی په دغه اړولی دی چې ځمونږ قهر او غضب ځان ته وګټي.

وَأَنَا لَجَمِيعٍ حَذِرُونَ ﴿٥٩﴾

او بېشکه مونږ خامخا ټول (قبطیان مجرب محتاط یو، او له دغو سبطیانو نه) په خطر ویره کې یو.

تفسیر: نو د دغې هرې ورځنۍ خطرې بېخ او بنسټ (بنیاد) ایستل او دائمی قلع او قمع یې په کار ده، او راځي چې یو ځلې یې له منځه ورکړو، ځینو مفسرینو د دې ترجمه داسې کړې ده، چې: «ځمونږ لښکر او جمعیت خورا ډېر دی، چې گړد سره مسلح، مجرب او محتاط دي»، نو دغه الفاظ به د تشویق او زړه ورتوب لپاره وي، والله أعلم. نو وفرمایل الله تعالی جل و علا شأنه وعظم برهانه:

فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَدَّتِ وَعْيُونِ ﴿٦٠﴾ وَكُنُوزِ مَقَامِرِكِيِّمُ ﴿٦١﴾ كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهُمُ إِسْرَآئِيلَ ﴿٦٢﴾

پس ویستل مونږ دغه (قبطیان) له باغونو او (له) چینو. او (له) خزانو او (له) مقام عمدۀ (ښو ځایونو) نه. همدا سې (و) کړه مونږ له قبطیانو سره) او په میراث مو ورکړل دغه (خیزونه) بني اسرائیلو ته.

تفسیر: ﴿كَذَلِكَ﴾ یعنې په دې ډول قبطیانو کور کهول، مال دولت، باغونه او کښتونه (فصلونه) پرېښودل، او گړد سره یو ځای د بني اسرائیلو په تعاقب ووتل، چې بیا بهر ته گړځېدل د هغوی په برخه نشو، ګواکې په دغه تدبیر سره الله تعالی دوی د باندې وشړل.

یا خو دغه باغونه او چینې او خزاني او ښه ځایونه او نور شیان وروسته له هغه د بني اسرائیلو په لاس ورغلي دي، او یا څه موده وروسته د سلیمان علیه السلام په دور کې د مصر مملکت هم دده په سلطنت کې شامل شو.

فَاتَّبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ ﴿٦٣﴾ فَلَمَّا تَرَأَّى الْجَمْعُ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّا لَمُدْرِكُونَ ﴿٦٤﴾

پس وروسته د دغو (سبطیانو) لارل دغه (قبطیان او ورسېدل) هغوی ته په وخت د ختلو د لمر پسې. پس کله چې سره ولیدل دغو دواړو لښکرو (یو له بله سره)؛ نو وویل ملګریو د موسی چې بېشکه مونږ خامخا موندلی شوي یو (نیولی شوي یو) له جابه د (قبطیانو).

تفسير: يعني د قلزم د بحيرې (احمر بحيرې) ځنډې (غاړې) ته ورسېدل، بني اسرائيل په دغه فکر کې وو چې په څه ډول له دغه سينده پورې وځي، چې د شا له طرفه د فرعونيانو لوی لښکر د فرعون په مشرتوب ورپسې ورسېد، اسرائيليان له دغه وضعيت څخه چې له يوه طرفه ډانگ او له بل طرفه پړانگ وو؛ ډېر سخت وويرېدل، او موسى عليه السلام ته يې وويل چې: اوس به مونږ د فرعونيانو له لاسه څرنگه نجات وموندلی شو؟ چې وړاندې سمندر او وروسته دغه لوی لښکر دی، چې په ډېر قوت او قدرت او زور و شور سره راځي؟.

قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٣٧﴾

وويل (موسی سبطيانو ته) چې نه ده داسې بېشکه له ما سره رب ځما دی په نصرت او اعانت، ژر به وبښي ماته (لاره د نجات).

تفسير: يعني له سره مه ویرېږئ! د الله تعالی پر مواعیدو ډاډه او مطمئن اوسئ!، ځکه چې د الله تعالی نصرت او حمایت له مونږ سره دی! الله جل جلاله به هر ورو د نصرت او حمایت کومه لاره مونږ ته راوباسي، امکان نه لري چې مونږ به دښمنان ونیولی شي.

فَإِذْ حِينًا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ ۖ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴿٣٨﴾

پس وحي (حکم) وکړ مونږ موسی ته، داسې چې ووهه ته په همسا خپلې بحر (د قلزم يا د نیل، پس ده وواهه)، پس وچاود (بحر، دولس ټوټې شو) پس شوه هره برخه (یوه ټوټه جدا شوې هسکه - اوچته) لکه اوږد لوړ (اوچت) غر (په هسکوالي - اوچتوالي کې).

تفسير: اوبو ډېر زیات ژوروالی درلود، له دولسو ځایونو څخه وچاودېدلې، خیرې شولې، او په کې وچې کلکې لارې جوړې شوې، او د بني اسرائيلو د دولسو قبیلو لپاره بېلې بېلې لارې په کې سازې شوې، او په منځ کې د اوبو لوی لوی دیوالونه د لویو لویو غرونو په شان ودرېدل (کذا في موضح القرآن).

وَأَرْفَعْنَا قَوْمَ الْآخَرِينَ ﴿٣٩﴾ وَاجْنَحْنَا مُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ آجُوعِينَ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٤١﴾

او بیا را نژدې کړل مونږ دغه ځای ته هغه نور (يعني قبطيان) او نجات ورکړ مونږ موسی او هغو (سبطيانو) ته چې له ده سره وو (له غرقه) ټول، بیا غرق کړل مونږ هغه نور (يعني قبطيان).

تفسير: يعني فرعوني لښکر هم نژدې ورسېد، او په بحر کې يې جوړې شوې لارې وليدلې، نو دوی يې له کوم فکر او اندېښنې په بني اسرائيلو پسې د اوبو په هغو لویو لویو کوڅو کې سره ورننوتل، کله چې فرعون او ګرد فرعوني لښکر د بحر منځ ته ورسېدل؛ نو علی الفور د الله تعالی په حکم له دواړو خواوو د اوبو غرونه پرې ونښدل، او ټولې اوبه سره یو ځای شوې، او دوی په کې مغروق شول، دغه قصه پخوا له دې نه هم لیکلې شوې ده.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٤٢﴾

بېشکه په دغه (غرق د قبطيانو کې) خامخا لوی دلیل دی (د عبرت او د قدرت ځمونږ)، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٣٨﴾

او بیشکه رب ستا خامخا هم هغه دي ښه غالب قوی په انفاذ د احکامو، او ښه رحم کونکی. تفسیر: دغه یې ځمونږ رسول الله ته اورولی دی چې د مکې معظمې فرعون ابو جهل او فرعونیانو کفار د قريشو به هم په مسلمانانو پسې جنگ ته راووځي، بیا به له وطن څخه د باندې تباہ کيږي، د «بدر» په ورځ لکه چې فرعون په رود نیل یا بحیره قلزم کې تباہ شول، (موضح القرآن).

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٣٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظُنُّهَا غَافِلِينَ ﴿٤١﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (کفارو د مکې) خبر (قصه) د ابراهیم! کله چې یې وویل پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته: چې د څه څیز عبادت کوئ تاسې (یعنې دغه څه شی دی چې تاسې یې عبادت کوئ؟) نو وویل دوی: عبادت کوو د بتانو پس همېشه اوسو دوی ته ورنژدې کېناستونکي (عابدان).

تفسیر: یعنې دغه څه شی دی چې تاسې یې عبادت کوئ؟ دغه د ابراهیم علیه السلام سوال وو، نمرودیانو په ځواب کې ورته داسې وویل چې: ته ځمونږ معبودان نه پېژني؟ چې په داسې تحقیر سره یې پوښتنه کوي، مونږ تل د دغو بتانو عبادت کوو، او ځمونږ په زړونو کې د دوی دومره عقیدت او وقعت شته، چې د شپې او د ورځې دوی ته د مجاورانو په شان معتکف ناست یو.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمُ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٤٢﴾

ویل (ابراهیم) آیا اوري (دغه بتان بلنه) د تاسې کله چې یې بولئ تاسې؟ تفسیر: یعنې سره له دومره نارو او سوړو وهلو آیا دوی ستاسې خبرې اورېدلی شي؟ که یې نه اوري، لکه چې د دوی له جمادیت څخه ښکاره ده؛ نو دغه بلل او نارې وهل چټي (فضول) او بېکاره دي.

أَوْ يَنْفَعُونَكُمُ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٤٣﴾

یا څه نفعه رسوي تاسې ته (چې یې عبادت وکړئ) یا ضرر در رسوي (که یې عبادت ونه کړئ).

تفسیر: آیا د دوی د عبادت کولو څخه څه ګټه (فائده) او د نه عبادت کولو څخه څه نقصان در رسولی شي؟ ظاهره او ښکاره خبره ده چې له خپله ځانه یو مچ هم نشي شړلی، هغه به نورو ته څه نفع یا نقصان ورسولی شي، نو بیا داسې یو عاجز جماد شی معبود ګرځول د کوم عاقل او پوه کار کېدی شي؟

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَّبًا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٤﴾

ویل (کفارو چې نه اوري او نه نفع او نه ضرر رارسوي دغه بتان) بلکه موندلي دي مونږ پلرونه خپل چې همداسې به یې کول (عبادت د بتانو).

تفسیر: یعنې له داسې منطقي مباحثو او حجتونو او دلائلو سره مونږ څه کار او غرض نه لرو، ځمونږ د عقیدت او عبادت مدار پر هم دغو خبرو دی چې درته ومو ویل، پس له سلهاوو دلائلو څخه یو لوی دلیل همدغه خبره ده چې

ځمونږ پلرونه او نيکه ګان به هم پر همدغې لارې روان وو، آيا مونږ هغو ګردو ته احمق او ناپوه ووايو؟ او د هغوی تقلید پرېږدو؟.

قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ^{١٩} أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ^{٢٠} فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّيَ إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ^{٢١}
الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ^{٢٢} وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ^{٢٣} وَإِذَا امْرَأَتِي فَهُوَ شَافِقِينَ^{٢٤}
وَالَّذِي يُبَيِّتُنِي ثُمَّ يُجْبِينِ^{٢٥} وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ^{٢٦}

وويل (ابراهيم) آيا پس وينئ (پوهېږئ تاسې په دې چې) هر هغه (بتان) چې يئ تاسې چې عبادت کوئ. تاسې (د هغوی) او پلرونه ستاسې چې پخوا تېر شوي دي. پس بېشکه چې دغه (بتان) دښمنان ځما دي، مګر رب د عالميانو (چې دوست يې لرم، او عبادت يې کوم). هغه (رب) چې پيدا کړی يې يم زه (له عدمه)، پس همدی سمه صافه لاره ښيي ماته. او هغه (رب) چې همدی طعام خوري پر ما، او اوبه (او نور) راباندې څښوي. او کله چې مريض رنځور شم؛ پس همدی شفاء راکوي. او هغه (رب) چې مړ کوي مې (په دنيا کې) بيا به مې ژوندی کوي (په عبقا کې). او هغه (رب) چې طمع هيله (اميد) لرم (ترې) د دې چې وبخښي ماته خطا ځما په ورځې د جزا کې.

تفسير: مفسرين وايي چې پدی کې په يو نهايتی مؤثره طريقی سره پر مشر کينو تعرض دي يعنې هغه بوتان چې تاسي يې عبادت کوي زه خپل دشمنان ګڼم، او يواځې يو واحد او صمد اله العالمين سره مينه لرم، او هم د هغه عبادت کوم چې هغه زه پيدا کړی يم او د دارينو کاميابی رانبايی او خوږل، څښل، ژوند کول، وژل، او رنځورول او له رنځورۍ څخه روغول د هغه په لاس کې دي، نو د داسی ذات عبادت په کار دي نه د هغه چا چې د هيڅ شي اختيار نلري.

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ^{٢٧} وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ^{٢٨} وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ^{٢٩} وَاعْفُرْ لِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الصَّالِحِينَ^{٣٠}

ای ربه ځما ! وبخښه ما ته حکم (علم، عمل، حکمت، نبوت) او پيوست مې کړه له (لویو) صالحانو سره. او وګرځوه ماته ژبه د صدق (او د ثناء، او د ښکامی آوازه) په وروستنیو (خلقو کې هم). او ومې ګرځوه له وارثانو د جنت د نعمتونو (يعنې چې ډک دي له خالصو لویو لویو نعمتونو نه). او بخښنه وکړه پلار ځما ته ! بېشکه چې دی وو له ګمراهانو.

تفسير: يعنې مزيد علم او حکمت او د قرب درجات او قبول را مرحمت وفرمايه ! او د اعلی درجې ښکانونو په ډله کې مې چې انبياء عليهم السلام دي؛ شامل کړه !، کما قال نبينا صلى الله عليه وسلم: «اللهم في الرفيق الأعلى»، له دغه دعاء څخه خپل کامل احتياج او د الله تعالی د انتهايي غناء اظهار مقصود دی، يعنې که نبي دی يا ولي؛ الله تعالی د هيچا په معامله کې مجبور او مضطر نه دی، او تل د هغه د فضل او رحمت او کرم څخه کار چلېږي.

﴿وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ﴾ «او وګرځوه ماته ژبه د صدق او د ثناء او د ښکامی آوازه په وروستنیو خلکو کې هم»، يعنې د داسې مرضيه وو اعمالو او حسنه وو آثارو توفيق راپه برخه کړې چې راتلونکي نسلونه تل ما په خير سره ياد کړي !، او تل ځما د سنت متابعت وکړي !، او ماته راغب وي، او داسې هم کېدی شي چې په آخره زمانه کې دې ځما له کورنی څخه داسې نبي وي چې ځما دين تازه وګرځوي، او ويې ساتي، لکه چې همداسې هم وشوه، چې الله تعالی په دنيا کې ابراهيم عليه السلام ته عمومي قبول وروبښه، او د ده له اولادې څخه يې ځمونږ خاتم المرسلين سيد

الأولين والآخرين صلى الله عليه وسلم مبعوث كرى، چې دوى د ابراهيم ملت تجديد وفرمايه، او ويى فرمايل چې: زه د ابراهيم دعاء یم، نن هم د ابراهيم عليه السلام د خبر ذکر د اهل الملل پر ژبو جاري دی، او مونږ محمدي امت هم په هر لمانځه کې: «اللهم صل وسلم وبارك على محمد وعلى آل محمد كما صليت وسلمت وباركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم» لولو.

﴿وَأَعْرِضْ لَهُ﴾ «او بخښنه وکړه پلار ځما ته، بېشکه چې دى وو له گمراهانو»، له ترجمې څخه څرگنديږي (ښکاره کيږي) چې کله د ده عدو الله توب ظاهر شو، نو خپل د براءت او بيزارى اظهار يې وفرمايه، کما قال الله تعالى: ﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدٍ وَعَدَهَا إِتَاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّكُلِّ تَبَرَّأَ مِنْهُ﴾ (جزء ١١، د التوبه سورت (١٤) رکوع، (١١٤) آيت)، او که په ﴿إِنَّهُ كَانَ مِنَ الصَّالِّينَ﴾ کې د «کان» ترجمه د «وو» پر ځاى په «دى» سره وکړه شي؛ نو بيا هيڅ اشکال نه پاتې کيږي، ځکه چې په ژوندون کې د ده د ايمان راوړلو امکان باقى وو، نو د دعاء حاصل دادى چې: «الهي ځما پلار په ايمان سره مشرف وفرمايه! او د کفر د زمانې خطاوي يې ورمعافې کړه!»، د دې لږ مقصد تحقيق پخوا له دې نه کوم ځاى کې تېر شوى دى، هلته دې وکتل شي!

وَلَا تُخْزِنِ يَوْمَ يُبْعَثُونَ ۖ يَوْمَ لَا يُنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۖ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨١﴾

او مه مې شرموه په هغه ورځ کې چې ژوندي راپاخولى شي (ټول مخلوقات له قبور و). په هغه ورځ چې نه رسوي نفع مال او نه (نفع رسوي) ځامن هيچا ته. مگر هغه چا ته چې راغلى دى الله ته په زړه سلامت پاک (له کفره او نفاقه). يعنې روغ رمټ له رنځه او درده (زړه چې له کفر او نفاقه او فاسدو عقائدو څخه پاک وي؛ هغه هم هغسې کار کوي؛ چې د هغه په اثر په قيامت کې معزز او سپري).

تفسير: هلته به مال او دولت او عيال او اولاد له سره په کار نه راځي، که کافر وغواړي چې په قيامت کې خپل مال او اولاد فديه کړي، او له خپله ځانه يې جار (قربان) کړي، او په دغه وسيله سره خپل ځان خلاص کړي؛ نو دغه به له سره ممکن نه وي، د دغې دنيا د صدقاتو او خيراتونو او نېکو اولادونو څخه هم هلته د نفع توقع شته، چې د ده زړه د کفر له نجاسته او پليتي څخه پاک او صاف وي.

وَأَزَلَّتِ الْجَنَّةُ لِّلْمُتَّقِينَ ۖ وَبُزَّتِ الْجَحِيمُ لِّلْعَوِينَ ﴿٨٢﴾

او (په هغه ورځ کې به) ورنژدې کړ شي جنت پر هېزگارانو ته (لپاره د مسرت او خوشالي د دوى). او ښکاره به کړ شي جحيم گمراهانو ته (لپاره د حسرت او خفگان د دوى).

تفسير: په محشر کې به جنت پخپل انتهايي ډول او سينگار او آرايش او زيبايش سره متقيانو ته نژدې په نظر ورځي، چې جنتيان به د هغه له ليدلو څخه پخوا د هغه د ننوتلو څخه ډېر مسرور او محظوظ کيږي، همداسې دوزخ به هم مجرمانو ته ډېر نژدې راوړل کيږي، خو دوى پخوا د هغه له دخوله وويړيږي، او ولېزېږي.

وَقِيلَ لَهُمْ أَيْمًا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ۖ ﴿٨٣﴾ مِن دُونِ اللَّهِ هَلْ يَبْصُرُونَكُمْ أَوْ يَبْصُرُونَ ۖ ﴿٨٤﴾

او وبه ويل شي دوى ته (د پرستو په ژبه) چې چېرته دي هغه معبودان ستاسې بې له الله چې وي عبادت به کاوه تاسې د هغو بې له الله نه. آيا مدد کوي له تاسې سره (په دفع د عذاب د الله کې؟) يا څه مدد کوي دوى له خپله ځانه سره؟ (بلکه نه يې شي کولى).

تفسير: يعني اوس مو هغه فرضي معبودان چېرې دي؟ چې نه ستاسې مدد کوي، او نه مو له دغه عذاب څخه خلاصولی شي؟ او نه ستاسې بدل او انتقام اخيستی شي؟ بلکه دوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد او منفعت نشي رسولی.

فَلْيَبْزُوا فِيهَا هُمُ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٧﴾ وَجُنُودَ ابْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٨﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٩﴾ تَاللَّهِ إِنَّ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١٠٠﴾ اذْهَبْكُمْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا أَضَلُّنَا إِلَّا الْمَجْمُوعُونَ ﴿١٠٢﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴿١٠٣﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠٤﴾

پس وبه غورځول شي (دا بُتان) نسکور په دغه (دوزخ) کې، دوی (او هم) گمراهان. او لښکر د ابليس (شیطان) ټول (عابدان او معبودان). وبه وايي دوی حال دا چې دوی به په دوزخ کې سره جگړې کوي. چې قسم دی په الله چې بېشکه شان دا دی چې وو مونږ په گمراهۍ ښکاره کې. کله چې برابرولئ مونږ تاسې (په عبادت کې) له رب (پالونکي) د عالميانو سره. او نه وو گمراه کړي مونږ مگر همدغو مجرمانو (بدو مشرانو ځمونږ). پس نشته مونږ ته له سره له شفاعتگرو (هیڅوک). او نه کوم دوست مخلص (چې ځمونږ په دغه غم غمجن شي).

تفسير: يعني بُتان او بُت پرستان او ابليس سره د هغو د لښکرو گډوډو پر مخي په دوزخ کې غورځول کېږي، وروسته د دې ځای د رسېدلو څخه دوی پخپلو منځونو کې سره جگړې کوي، او يو پر بل باندي به الزام او ملامتي اړوي، او بالاخر گډوډ به پر خپلو گمراهيو اقرار او اعتراف کوي، او وبه وايي چې: «بېشکه له مونږ څخه ډېره لويه گناه او غلطې شوې ده، چې تاسې بُتانو يا نورو شيانو ته مو د عبوديت حقوق او اختيارات درکړي وو، او له رب العالمين سره مو برابر کړي وئ، اوس مونږ دومره يو يار يا مددگار هم نه لرو چې د الله تعالی په دربار کې ځمونږ شفاعت وکړي، يا د دغه غم او مصيبت په وخت کې له مونږ سره لږ ږه سوی او خواخوږي او د همدردۍ اظهار وکړي».

رښتيا ده چې ﴿الْاِخْلَاقُ يَوْمَئِذٍ يَوْمُئِذٍ يَوْمُئِذٍ يَوْمُئِذٍ﴾ (د الزخرف سورت (٦) رکوع، (٦٧) آيت (٢٥) جزء).

فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٥﴾

پس (کاشکې) که وي مونږ ته يو کړت (بېرته ور تگک دنيا ته) پس شوي به وو مونږ له مؤمنانو.

تفسير: يعني که يو ځلې مونږ ته داسې موقع را کړه شي، چې بېرته دنيا ته ور شو؛ نو دا ځلې به مونږ له ډېرو کلکو او مضبوطو ايماندارو څخه کېږو، ليکن د دوی دغه وينا به هم دروغ وي: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا أَلَمَانَهُمْ وَأَعْنَتْهُمْ إِلَهُه لَكِن بَلَّغُوا﴾ (٧ جزء، د الأنعام سورت (٢٨) آيت (٣) رکوع).

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٠٦﴾

بېشکه چې په دغه (قصه د ابراهيم کې) خامخا لوی حجت (نښه د قدرت او عبرت) دی (عقل او وړاندیز)، او نه وو اکثره زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسير: يعني په دغه قصه د ابراهيم عليه السلام کې د توحید او د نورو حسنه وو خصائلو دلائل او د مشرکانو عبرتناکه انجام او خاتمه ښوولې شوې ده، مگر له الله نه منکر خلق يې کله مني.

وَأَنَّ رَبَّكَ لَهْوُ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۖ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ۖ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۚ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۖ

او بېشكه رب ستا هم هغه غالب قوي دي (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكى دى. نسبت د دروغو و كړ قوم د نوح رسولانو ته. كله چې وويل دوى ته (قومي) ورور د دوى نوح چې: آيا نه ویر پرئ تاسې (له عذاب د الله نه په شرك خپل)؟. بېشكه چې زه تاسې ته رسول یم امانتگر. پس و ویر پرئ تاسې له الله نه او اطاعت و كړئ خما (په شرعيه وو امورو كې).

تفسير: يعنې په نهايت صدق او امانت د الله تعالى پيغام بې له تزديد او تنقيصه در رسوم، لهذا پر تاسې واجب دي چې دغه د الله تعالى پيغام په ښه شان سره واورئ! او د الله تعالى له عذاب څخه و ویر پرئ.

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۖ قَالُوا أَلَمْ نَأْمُرْكَ أَنْ تَتَّبِعَ الْأَرْضَ لَنْ نَقْبُذَكَ إِلَّا فِي التَّوْبَةِ ۚ

او نه غواړم زه له تاسې نه په دغه تبليغ باندې هيڅ اجر (عوض - بدل). نه دی اجر خما مگر په رب (پالونكي) د عالميانو دى. پس و ویر پرئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) نه، او اطاعت و كړئ تاسې خما (په شرعي امورو كې - يعنې د بې غرضه او بې لوڼه سړي خبرې لازمه ده چې ومنل شي!). نو وويل (كفارو): آيا ايمان راوړو په تا (اى نوحه) حال دا چې متابعت كړى دى ستا رذيلانو، خوارانو (په ايمان راوړو په تا).

تفسير: يعنې لږ څه ښكته خواران او غريبان خلق د خپلو ځانونو د ښوونې لپاره له تا سره يو ځاى شوي دي، كله چې ستا اتباع داسې خلق نه دي، چې په لوړو (او چټو) كارونو كې لاس ووهي؛ نو له سره له دوى څخه كوم لوى كار هم نه څرگنديږي (ښكاره كيږي). او ځمونږ فضل او شرف له سره مونږ ته اجازه نشي راكولى چې له دغو ښكتو خلقو سره كينو، يا له دوى سره څنگ په څنگ چېرې لاړ شو، پومبى خو تاسې دوى له خپله مجلسه لرې كړئ!، بيا نو له مونږ سره خبرې و كړئ!.

قَالَ وَمَا عَلَيَّ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۖ إِنْ حَسَابُهُمْ إِلَّا عَلَى رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ۚ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ۖ

وويل (نوح) او نشته علم خما په هغه څه چې دي دوى چې پي كوي. نه دی حساب د دوى مگر پر رب (پالونكي) خما دی كه تاسو پوهېږئ. او نه یم زه شړونكى د مؤمنانو (له خپل مجلسه).

تفسير: يعنې د دوى صدق او ايمان خما قبول دى، د دوى د چارو يا د دندو يا نياتو او كورنيو او شخصي مشروعو كارونو سره خما څه كار او غرض دى، د دغو كارونو فيصله حساب او كتاب به پخپله الله تعالى كوي، باقي زه ستاسې له خاطره غريب او ناداره ايمانداران له خپله ځانه نشم لرې كولى.

إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ۖ

نه یم زه مگر وروونكى ښكاره (یم كفارو ته له جحيم نه).

تفسير: يعنې خما فريضه دا ده چې تاسې خبردار كړم، او دغه وظيفه مې اداء كړې ده، ستاسې د دغو چټي (بېكاره) او لغو غوښتنو پوره كول خما په ذمه او غاړه نه دي.

قَالُوا لَيْنَ لَمْ تَنْتَهُ يَنْوُحْ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ۝١٣

وويل (کفارو) چې خامخا که وانه وښتې (له دغو ويناوو څخه) ای نوحه؛ خامخا شي به ته هر و مرو له ويشتل شويو (په تيرو - گټو، يا په ښکښلو).

تفسير: يعنې بس کړه او وروسته له دې نه پخپلو دغو پندونو او نصائحو ځمونږ غوږونه مه کڼوه!، که ته خپل له دغه وضعيت څخه لاس نه اخلي؛ نو خبردار اوسه چې ځمونږ له لوري به په گټو سره ويشتل کېږي.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ۝١٤ فَأْتِمَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ قِتْمًا وَاجِبًا وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝١٥ فَأَجْمِنُهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي ذَلِكَ الْمَشْحُونِ ۝١٦ ثُمَّ أَعْرَفْنَا بَعْدَ الْبَاقِينَ ۝١٧ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ۝١٨ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُو الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝١٩

وويل (نوح) ای رب ځما! بېشکه چې قوم ځما دروغجن وبللم زه. پس حکم فيصله وفرمايه په منځ ځما او د دوی کې په یو ډول حکم (او فيصله سره) او نجات راکړه ماته او هغه چا ته چې له ما سره دي له مؤمنانو (د منکرانو له شامته). پس نجات ورکړو مونږ دغه (نوح) او هر هغه ته چې له دغه (نوح) سره وو په (هغې) بېړۍ کې چې ډکه وه (له ذوي الأرواحو څخه). بیا غرق کړ مونږ وروسته له (نجاته د بېړۍ د نوح) نور (قوم د نوح). بېشکه په دغه (صبر او غرق کې) خامخا لويه ښه ده (د قدرت او عبرت)، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: د دغې قصې تفصيل پخوا له دې نه په څو ځايونو کې تېر شوی دی، لنډه يې دا چې نوح عليه السلام وويل: ای ربه ځما! بېشکه چې قوم ځما دروغجن وبللم زه، پس حکم او فيصله وکړه په منځ ځما او د دوی کې په یو ډول حکم او فيصلې سره، يعنې ځما او د دوی په منځ کې عملي فيصله وفرمايه، اوس زه هيڅ هيله (اميد) او توقع نه لرم چې گوندې دوی په سمه لاره راشي، او ځما خبره به ومني، نو نجات او ژغورنه (خلاصی) راکړه ماته او هغه چاته چې له ما سره دي له مؤمنانو!.

كَذَّبَتْ عَادُ الْمُرْسَلِينَ ۝٢٠ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝٢١ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝٢٢ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۝٢٣ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝٢٤ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبُونَ ۝٢٥ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلَدُونَ ۝٢٦

نسبت د دروغو کړی وو عاديانو رسولانو ته. کله چې وويل دوی ته (قومي) ورور د دوی هود چې: آیا نه ویرېږئ تاسې (له عذابه د الله په شرک خپل؟). بېشکه زه یم تاسې ته رسول امانتگر. نو و ویرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو). او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې نه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض)، نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکي) د عالميانو دی. آیا جوړوئ تاسې پر هر هسک (اوچت) ځای (لويه لاره) ښه هسکه (اوچته) (چې په کې کښېنئ او) عبثات کوئ (او) ملنډې وھې پر عابرينو؟. او جوړوئ (پاخه او کلک) مصنوعات ښايي چې تاسې به تل اوسېږئ (په دنيا کې؟).

تفسير: دغه خلق د دې خبرې ډېر شوقيان وو، چې ډېرې هسكې (اوچتې) منارې «خلي» جوړ كړي، كه له هغه څنې بله څه گټه او فائده په لاس ورنشي خو تش نوم به يې كېږي، او د خپلې هستوگنې مانۍ به يې هم مكلفې كلكې او مضبوطې جوړولې، او خامخا به يې خپل اموال پرې ضايع كول، او د هغه په هره برخه او څانگه كې به يې لوى مهارت او كاريگري څرگندوله (ښكاره كوله)، گواكې دوى به داسې گڼل چې دغه مانۍ او دغه يادگارونه او يادونې به تل تر تله همېشه باقي پاتې وي، او له سره به نه وړانېږي، ليكن نن وگورئ چې د دنيا په مخ كې د هغو نوم او نښه هم نه ده پاتې.

وَإِذْ أَبَطْشْتُمْ بِطُشْتُمْ جَبَّارِينَ ۖ فَأَتَّوُا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۖ

او كله چې لاس اچوئ تاسې چاته؛ منگلې لگوئ په جبر (او ظلم سره). نو وويرېئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) نه او اطاعت وكړئ تاسې ځما (په شرعي امورو كې).

تفسير: يعنې تاسې پخپل ظلم، ستم او تيري سره تر لاس لاندې كمزوران مه تنگ او خفه كوئ، گواكې د انصاف، نرمۍ، پستوالي او ملاطفت لوست مو له سره نه دى لوستى چې دالله تعالى ضعيف مخلوق مو د ظلم او جبر او تعدې مورد گرځولى دى، راشئ! له الله تعالى څخه وويرېئ!، او له ظلم تكبر او لويي څخه لاس واخلي!، او ځما دغه خبره ومنئ!.

وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَّاكُمْ مَا تَعْمَلُونَ ۚ أَمَّاكُمْ بِأَنعَامٍ وَأَنبِيٍّ ۚ وَجِئْتُمْ وَعْيُونَ ۚ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۚ

او وويرېئ تاسې له هغه (الله) چې احسان مددگاري يې كړې ده له تاسې سره په هغه څيز چې پوهېږئ پرې. مددگاري احسان يې فرمايلي دي پر تاسې په (اعطاء د) مواشيو او ځامنو او باغونو او چينو. بېشكه چې ويرېږم زه پر تاسې له عذاب د ورځې ډېرې لويې (د قيامت چې ډېر لوى دى عذاب يې كه مخالفت وكړئ تاسې له مانه په شرعي امورو كې).

تفسير: يعنې تاسې خو دغومره فكر وكړئ او خپل عقل وچلوئ! چې بالاخر دغه سازمان وسائل تاسې ته چا دركړي دي؟ آيا د هغه حقيقي منعم څه حق ستاسې په غاړه شته؟ كه نه؟ كه تاسې پخپلو دغو شرارتونو او سرکښيو كې دوام وكړئ؛ نو زه اندېښنه كوم او ويرېږم چې تاسې هم د پخوانيو اقوامو په شان په كوم سخت عذاب او آفت كې اخته او لټاړ (برباد) نه شئ! وگورئ ما خو تاسې ته پوره پند او نصيحت دركړى دى، اوس تاسې خپلې آخرې خاتمې او انجام ته په ښه فكر او غور سره وگورئ!.

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَّعْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَعَّيْنِ ۖ إِنَّ هَذَا الْخَلْقُ الْأَوَّلِينَ ۚ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ۚ

وويل (عاديانو هود ته) برابره (خبره) ده پر مونږ باندې، آيا پند راكړې (ته مونږ ته) يا كه نه يې ته له پند راكړونكيو. نه دى دغه (موت او حيات يا وعظ او نصيحت د تا) مگر عادت خوى د پخوانيو (خلقو)، او نه يو مونږه چې په عذاب به كړى شو (په دغو چارو خپلو).

تفسير: يعنې ستا پند او نصيحت بېكاره دي مونږ په دغو خبرو نه متاثره كېږو او په هم هغه دود او طريقه چې زمونږ پلرونه او نيكه گان تللي دي مونږ هم ځو او د عذاب د وړولو څخه مونږ نه ويريږو.

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٢٥﴾

پس تكذيب وكړ (عاديانو) د دغه (هود په دغه عذاب)، پس هلاك كړل مونږ دغو (عاديانو) لره، بېشكه په دغه (اهلاك د عاديانو كې) خامخا لويه نښه (د قدرت او د عبرت) ده، او نه وو زياتره د دوى مؤمنان. او بېشكه رب ستا خامخا همدى ښه غالب قوي دى (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: پس هلاك كړل مونږ دغه عاديان، يعنې سخته سيلې او شديد باد يې ورولبړه، دغه قصه پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت او نورو ځايونو كې هم مفصّله تېره شوې ده.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ طَيْمُ الْآتِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿٢٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَأَطِيعُوا أَمْرًا ۖ وَأَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾ أَتُرْكُونَ فِي مَا هُمْ بِأَمِينِينَ ﴿٣٠﴾ فِي جَدَّتِ وَعْيُونُ ﴿٣١﴾ وَزُرُوعٌ وَخُلُطْلُهَا هَضِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَتَخْتُونُ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَرِهِينَ ﴿٣٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَأَطِيعُوا أَمْرًا ۖ

نسبت د دروغو كړى وو ثموديانو رسولانو ته. كله چې وويل دوى ته (قومي) ورور د دوى صالح چې آيا نه ویر برئ تاسې (له عذاب د الله په شرک خپل؟). بېشكه زه تاسې ته رسول یم امانتگر. نو وویر برئ تاسې له الله نه (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل عوض). او نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دى. آيا پرې به ښودل شوى تاسې (بلکه پرې به ښودل شى) په هغو (نعمتونو) کې چې په دې دنیا کې تاسې ته حاصل دي (په امان (له آفاتو). په باغونو کې، او (په) چينو (کې). او په کښتونو (فصلونو) (کې). او (په) خرماگانو چې مېوه (وږې - شکوفه) د هغو لطیفه پسته وي. او کينى (جوړوئ) تاسې له غرونو څخه (په غرونو کې) کورونه په دغه حال کې چې ماهران یې په دغه مکلف تورلو سره. نو وویر برئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې).

تفسير: يعنې آيا څه خيال لرئ چې تل به په همدغه عيش، عشرت، باغ، بهار، آرامۍ او هوسايۍ (راحت) کې خوندونه او مزې کوئ؟ او غرونه به تورئ، او د هغو په مکلفو او ټينگو او مأمونو او مصئونو کورونو به کينئ؟ او له سره به له هغو څخه نه وځئ؟ يا دغه کلکې مضبوطې او ساتلې خونې (کورونه) به تاسې د الله تعالى د عذابه نجات درکړي؟ دغه چټي (بېکاره) اندېښنه له خپلو ماغزو څخه وباسئ!، او له الله تعالى څخه وویر برئ؟ او ځما خبره ومنئ!، چې زه ستاسې د ښېگڼې (فائدې) او نېکۍ لپاره خبرې کوم.

وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ السُّرْفِينَ ﴿٣٤﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٣٥﴾

او مه منئ تاسې امر (حکم خبره) د اسراف کوونکیو (له حده تېرېدونکیو کفارو). هغه مسرفان چې فساد کوي دوى په ځمکه (د حجر کې په ظلم او کفر سره)، او نه کوي اصلاح (د کار خپل چې عبادت وکړي او له فساد ځان وساتي).

تفسير: دغه يې عوامو ته فرمايلي دي چې تاسې په دغو لويو مفسدانو پسې مه ځئ!، او خامخا خپل ځانونه مه تباه کوئ!، ځکه چې هغوی خو په ځمکه کې د خرابی خوروونکي دي، اصلاح کوونکي او نېک صلاح ورکوونکي سړي نه دي.

قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ۖ فَأْتِ بَآيَةً إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٩﴾

نو وويل (ثموديانو) بېشکه همدا خبره ده چې ته له هغو (کسانو څخه يې چې) سحر پرې کړل شوی وي (او له ډېره سحره مغلوب العقل گرځېدلی وي) نه يې ته مگر يو بشر (انسان) يې په شان ځمونږ (که ته اصرار لرې په رسالت خپل) نو راوپه څه معجزه که يې ته له صادقانو رښتينو (په دغې دعوی کې).

تفسير: يعنې له مونږ ځنې کومه يوه خبره په تا کې زياته شته، چې ته په مونږ کې نبي گرځېدلی يې، معلوميږي چې پر تا باندې چا جادو او کوډې کړي دي، چې د هغو په اثر ستا عقل زایل او بې هوښه شوی يې، (العياذ بالله) ته نه يې مگر يو سړی يې ځمونږ په شان، نو څه سبب دی چې ته پيغمبر شوې او مونږ نه شو؟ او که په دغه دعوی کلک ولاړ يې او په رښتيا سره ته نبي يې، او له مونږ ځنې ته ممتاز درجه لرې؛ نو د الله تعالی له طرفه مونږ ته داسې يوه معجزه راوښيه، چې مونږ د هغې په ليدلو سره ستا نبوت ومنو، بيا نو دوی داسې غوښتنه وکړه چې له دغه غره د دغې غټې تيرې (گټې) څخه مونږ ته يوه اوښه راوباسه، چې پر دغسې او هغسې صفاتو مشتمله وي، صالح عليه السلام دعاء وفرمايله او الله تعالی په خپل کامل قدرت سره هغه د قدرت نښه هغوی ته وروښودله.

قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَسْؤَاهَا يَوْمَ يُأْخُذُكُمْ عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾

وويل (صالح) دا اوښه ده (معجزه د نبوت څما په غوښتنه د تاسې)، دې ته برخه (د اوبو) ده، او تاسې ته برخه (د اوبو) د ورځې معلومې ده. او مه رسوئ تاسې دې (اوبې) ته هيڅ ضرر (که نه) پس وبه نيسي تاسې لره عذاب د ورځې لويې (د قيامت چې لوی دی عذاب يې).

تفسير: الله تعالی په خپل قدرت او د صالح عليه السلام په دعا سره له تيرې څخه اوښه پيدا کړه، او صالح عليه السلام د اوبې او د خپل قوم د څارويو په منځ کې داسې مقرر کړه، چې يوه ورځ دې دغه اوښه اوبو ته لاړه شي، او بله ورځ دې نور څاروي اوبو څښلو ته لاړ شي، او ورته يې وويل چې: لاس مه وروړئ تاسې دې اوبې ته په بدی سره؛ که نه عذاب به درباندي نازل شي.

فَعَقَرُوهَا فَاصْبِرُوا لِدِمِينٍ ﴿٢٢﴾ فَاخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٢٤﴾

پس زخمي کړه (ثموديانو) دغه اوښه، پس سبا ته وگرځېدل نادمان پښېمانه (په زخمي کولو د اوبې). پس ونيول دوی عذاب (نو هلاک شول)، بېشکه په دغه (ناقه او اهلاک د ثموديانو کې) خامخا لوی دليل (د قدرت او عبرت دی)، او نه وو زياتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ۚ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطُ أَلَا تَتَّقُونَ ۚ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَأَطِيعُوا أَمْرِي ۖ وَأَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجَرَ رَبِّي ۖ وَالْعَالَمِينَ ۚ أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ۚ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ۚ

نسبت د دروغو کړی وو قوم د لوط رسولانو ته. کله چې وویل دوی ته ورور د دوی لوط: آیا نه ویرېږئ تاسې (له عذاب د الله). بېشکه زه چې یم تاسې ته رسول یم امانتګر. نو ویرېږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه. او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) باندې هیڅ اجر (بدل، عوض). نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دی. آیا راتګ کوئ تاسې (په لواطت کولو) نارینه وو ته له خلقو. او پرېږدئ تاسې هغه چې پیدا کړي دي تاسې ته رب ستاسې له ښځو ستاسې، بلکه تاسې چې یی یو قوم یی له حده تیریدونکي (له حلاله حرامو ته).

تفسیر: یعنې په ټول جهان کې یواځې نارینه ستاسې د شهوت بهولو لپاره پاتې وو، یا په ټوله دنیا کې یواځې همدا تاسې پر دغه شنيع فعل مرتکب کېږئ، چې د دغه خلاف الفطرت فعل په کولو د انسانیت له حدودو هم د باندې وتلي یی.

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَلُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ۚ

وویل (قوم د لوط) قسم دی خامخا که وانه وښتې (چپ نشوې له دغو خبرو څخه) ای لوطه! نو خامخا شې به ته هرومرو له ایستل شویو (له دغه ښاره، یعنې وبه دې شپو له دې ځایه).

تفسیر: یعنې ای لوطه! چپ شه! او دومره وعظ پرېږده! که ته پخپلو دغو غږېدلو سره خامخا مونږ په تنګوې؟ نو تابه له دغه کلي څخه د باندې وشړو.

قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ۚ

وویل (لوط) بېشکه زه له دې (بد) عمل ستاسې سره له بغض لرونکیو یم (او ترې بېزاره یم).

تفسیر: نو ځکه خامخا به زه پر دغه د نفرت اظهار کوم، او له نصیحت او پند وړ کولو څخه به له سره نه چپ کېږم، کله چې لوط علیه السلام له خپل قوم څخه مایوس شو؛ نو داسې دعا یې وکړه:

رَبِّ قَبْحِي وَأَهْلِي مَائِدَعُونَ ۚ

ای ربه ځما! نجات راکړه ماته او اهل ځما ته له (عذاب) د هغو کارونو چې دغه (قوم) یې کوي.

تفسیر: یعنې د دوی له نحوسته او وبال څخه مو وساته! او دوی پرته (علاوه) له مونږه تباه او غارت کړه.

فَقَبِّلْهُ وَاهْلَهُ أَجْمَعِينَ ۚ إِلَّا جُوزَافِي الْغَيْرِينَ ۚ

پس نجات ورکړو مونږ دغه (لوط) ته، او اهل د ده ټولو ته. مګر (نجات مو ور نه کړ) یوې بوډی ښځې ته چې په (جمله) د باقي پاتې کیدونکیو (په عذاب) کې وه.

تفسير: دغه بودی د ده ښځه وه، چې له دغو بد کارانو سره متحده او متفق وه، نو کله چې د الله تعالی عذاب نازل شو؛ دا هم له هغو سره یو ځای هلاکه او تباه شوه.

ثُمَّ دَرَأْنَا الْآخَرِينَ ۝ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ۝

بیا هلاک کړل مونږ هغه نور. او ومو وراوه پر دوی باران (د کاهو)، پس بد باران د ویروول شویو (باران د دوی) وو.

تفسير: یعنی د هغوی کلی له یوه پلوه (طرفه) پر بل مخ واورول شو، او له اسمانه پرې کاني وورول شول، چې بالآخر د یوې غونډۍ په شان واوښتل، د دوی مفصله قصه هم په «الأعراف» او په نورو ځایونو کې لیکلې شوې ده.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ۝ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ۝

بېشکه په دغه (اهلاک د قوم د لوط کې) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی. نسبت د دروغو کړی وو صاحبانو د ځنگل (د ونو) رسولانو ته.

تفسير: ابن کثیر (رحمه الله) لیکلي دي چې: «أصحاب الأيكة» هم هغه د مدین قوم دی، «أیکه» یوه ونه وه، چې دغو خلقو به د هغې ونې عبادت کاوه؛ نو په همدغه مناسبت دوی ته «أصحاب الأيكة» وایي، او د همدغه په سبب یې شعيب عليه السلام ته د دوی د «أخوهم» سره تعبیر ونه فرمایي، ځکه چې د انبیاوو اخوت به محض پر قومي او نسبي تعلقاتو مبنی وو، که «مدین» یې فرمایلی وی؛ نو بیا د «أخوهم» ویل موزون وو، «أصحاب الأيكة» یې فرمایلی، په یو مذهبي نسبت سره یې ذکر وکړو، نو په دغه حیثیت «أخوهم» فرمایل د شعيب عليه السلام له شانه سره مناسب نه وو، په هر حال «مدین» او «أصحاب الأيكة» یو قوم دی، او شعيب عليه السلام د همدغه قوم په طرف مبعوث شوی دی، پخوا له دې نه هم د ده په متعلق څه بحث تېر شوی دی.

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا ۝ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ أَتُؤْفِكُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ۝ وَزُودُوا بِالْقِسْطِ أَسِ الْمُسْتَقِيمَ ۝

کله چې وویل دوی ته شعيب چې آیا نه ویرېږئ (له عذابه د الله په شرک خپل). بېشکه زه چې یم تاسې ته رسول یم امانتګر. نو ویرېږئ تاسې له الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل، عوض). نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دی. پوره ورکوی تاسې پیمانه (کله چې چاته غله پیمانه کوئ) او مه کېږئ له کمو وړ کوونکیو (د پیماني) نه. او تول کوئ تاسې په تله برابره سره (او هیڅ کمی په هیڅ شان شي کې مه کوئ!).

تفسير: یعنی په معاملاتو کې خیانت او بې انصافي مه کوئ! هم هغسې چې د اخیستلو په وخت کې یې پوره اخلی، او په هم هغه شان سره یې تلئ او پیمانه کوئ، نو د ورکولو په وخت کې یې هم پوره تلئ او پیمانه کوئ!.

وَلَا تَبْخُسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتَوُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۱۹﴾

او مه کموی تاسی خلقو ته خیزونه د دوی (او په هیڅ څیز کې د دوی حقوق مه ستوی! - منع کوئ)، او مه ګرځی تاسې په ځمکه کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي اوسئ.

تفسیر: یعنې په ملک کې داږه مه اچوئ، او د خلقو حقوق مه تلف کوئ!.

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِيلَةَ الْأُولَىٰ ﴿۲۰﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَخَّرِينَ ﴿۲۱﴾ وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَذِبِينَ ﴿۲۲﴾

او وویرېږئ له هم هغه (الله) څخه چې پیدا کړي یې یی تاسې، او خلق ږومېني. وویل (أصحاب الأيكة) بېشکه همدا خبره ده چې ته له سحر کړو شویو نه یې (چې له ډېره سحره دې عقل مغلوب شوی دی). او نه یې ته مګر یو بشر انسان په شان ځمونږ، او بېشکه شان دا دی چې مونږ ګمان کوو پر تا چې خامخا (ته یې) له (جمله) د دروغچانو (په دغه دعوی خپله کې).

تفسیر: یعنې د نبوت په دعوی کې، او د عذابونو په انذار او نورو وعدو او وعیدو او خبرو کې.

فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۲۳﴾

پس راوغورځوه پر مونږ یوه ټوټه له اسمانه که یې ته له صادقانو رښتینو (په دغه دعوی خپله کې).

تفسیر: یعنې که ته ای شعیه! صادق او رښتین یې؛ نو د اسمان یا د ورېځو کومه ټوټه ولې پر مونږ باندې نه غورځوې؟ او نه مو پرې وژنې؟.

قَالَ رَبِّيَ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۲۴﴾

وویل (شعیب) رب ځما ښه عالم دی په هغو کارونو چې تاسې یې کوئ (نو جزاء به درکړي په هغو).

تفسیر: یعنې دغه خبره خو یواځې الله ته ښه معلومه ده، چې پر کوم جرم باندې به په کوم وخت او څومره سزا ورکړي شي؟ د عذاب نزول ځما کار نه دی، ځما کار یواځې دعوت تبلیغ او وینبول دي، چې دغه مې انجام ته رسولی دی.

لَكَذِبُهُ فَخَذَهُمُ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۲۵﴾

پس نسبت د دروغو وکړ دغو (صاحبانو د ځنګل) هغه (شعیب) ته، نو ونيول دوی عذاب د ورځې د سیوري، بېشکه چې دغه (عذاب) وه عذاب د ورځې ډېرې لویې (چې ډېر لوی دی عذاب یې).

تفسیر: د سایوان په شان داسې ورېځ راغله، چې له هغه څخه اور اورېده، د لاندې په ځمکه کې سخته زلزله شوه، او یو سخت ویروونکی غږ او کریکه هم پورته شوه، او په دې ترتیب ګرد قوم تباہ شو، دغه قصه پخوا له دې نه هم مفصله تېره شوې ده، هلته دې بیا په هغو تفاسیرو یو نظر وغورځاوه شي!.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٢٠﴾ وَإِنَّهُ لَنَزْلُ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿٢١﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿٢٢﴾ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿٢٣﴾

بېشكه چې په دغه (عذاب د صاحبانو د ځنگل) کې خامخا لوی دلیل (د قدرت، او عبرت) دی،
او نه وو اکثر د دوی مؤمنان. او بېشكه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوي غالب (په انفاذ د
احكامو) ډېر رحم كوونكی دی. او بېشكه دغه (قرآن) خامخا نازل كړی شوی دی له (طرفه د)
رب د عالميانو (شعر سحر او باطلې قصي نه دي). نازل شوی دی په دغه قرآن سره روح امانتگر
(يعني راوړی دی دا قرآن جبريل الامين). پر زړه ستا لپاره د دې چې شي ته له وپروونكيو (خلقو)
لره له عذابه د الله).

تفسير: يعنې لوی قرآنكريم هغه مبارك او عظيم الشأن كتاب دی، چې رب العالمين نازل كړی دی، او د جبريل امين
عليه السلام په وسيله ستا پر پاك او صاف زړه لېږلی شوی دی، همدغه پاك زړه وو چې د الله تعالى په علم كې د دغه
دروند امانت د پورته كولو او ساتلو وړ (قابل) او لايق وو، لكه چې قرآني وحي راغله، او سم ستا په زړه كې قرآني
خبرو ځای ونيو.

تا هغه ټولې د خپل زړه په غوږونو سره واورېدې، او پرې وپوهېدې، او محفوظې دې په كې وساتلې، ښايي
چې د ﴿عَلَّ قَلْبِكَ﴾ په لفظ كې دغه ته هم اشاره شوي وي، چې د وحي نزول داسې دوه كيفيتونه درلودل (لړل)
چې په صحيحه احاديثو كې وارد شوي دي، يعنې كله به د «صلصلة الجرس» په شان راتله، او كله به پرېښتې
مخامخ راتللې، او د انسان په شان به يې بالمشافه خبرې كولې، په دغو كې به د قرآن وحي اغلباً په پومبني
كيفيت سره راتله.

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾

په ژبه عربي ښكاره سره (راوړی دی دغه قرآن جبريل پر زړه ستا).

تفسير: يعنې په نهايت فصيح، مليح، لايح عربي ژبه كې يې نازل كړ، له دې ځايه معلومېږي چې له ﴿عَلَّ قَلْبِكَ﴾ څخه
دغه مراد نه دی چې يواځې قرآني مضامين د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر زړه نازل شوي دي، او بيا رسول الله صلى
الله عليه وسلم هغه پخپلو الفاظو سره اداء فرمايلي دي، بلكه الفاظ او معاني ټول سره يو ځای د رباني وحيې په وسيله د
دوی پر مبارك زړه القاء شوي دي.

وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾

او بېشكه (مضامين د) دغه (قرآن) خامخا په كتابونو د پومبنيو كې (هم ليكلي دي).

تفسير: يعنې د لوی قرآن او د ده د محترم راوړونكي خبر په پخوانيو اسماني كتابونو كې موجود دی، پخوانيو انبياوو پرله
پسې دغه وړاندوينه او زېږی كړی دی، لكه چې سره له زياتو تحريفاتو او تبديلاتو لا تر اوسه هم د داسې وړاندوينو
يوه ذخيره موندله كيږي، او داسې هم مطلب كېدی شي چې د دغه پاك قرآن اكثرېه مضامين اجمالاً يا تفصيلاً په
پخوانيو كتابونو كې موندل كيږي، خصوصاً توحيد، رسالت، قصص او نور هغه مضامين چې په هغو كې ټول سماويه
كتابونه او گړد انبياء او مرسلين عليهم السلام متفق او متحد دي.

أَوَلَمْ يَكُنْ أَمْرُ آيَةِ أَنْ يَعْكَلَهُ عَلَيْهِ ابْنُ إِسْرَءِيلَ ۖ

آيا نه ده دغو (كفارو) ته دليل (په حقانيت د قرآن دا خبره) چې پوهيږي پر دغه (قرآن) عالمان د بني اسرائيلو (او يقين پرې کوي بلکه لوی حجت دی).

تفسير: يعني د بني اسرائيلو علماء ښه پوهيږي چې دا هم د هغه کتاب او رسول الله دی، چې د هغه اطلاع په پخوانيو اسماني صحيفو کې ورکړې شوې وه، لکه د هغوی څخه ځينو علانيه او ځينو پخپلو مخصوصو مجالسو کې د دغه حق امر اقرار کړی دی، او ځينې انصاف خوښوونکي د همدغه علم په بناء مسلمان شوي هم دي، لکه عبد الله بن سلام او نور، الغرض د يوه منصف فهيم لپاره چې د هغه زړه د حق طالب وي، او له الله تعالى څخه هم ويريږي، په دغه څيز کې لوی دليل د قدرت او عبرت شته، چې د نورو مذاهبو علماء هم پخپلو زړونو کې د دغه عظيم الشأن قرآن په حقانيت پوهيږي، اګر که د ځينو عللو او عواملو لامله په ځينو اوقاتو کې د هغه په اعلام او اقرار سره جرأت نشي کولی.

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ۖ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ۝

او که نازل کړی وی مونږ قرآن پر ځينو عجميانو باندې. پس لوستلی وی (ځينو عجميانو) دغه (قرآن) پر دغو (كفارو)؛ نو نه به وو دوی پر ده باندې ايمان راوړونکي.

تفسير: يعني تاسې خو د عربو فصحاوو څخه یئ، ممکن دي د معظمي مکې مشرکان داسې ووايي، چې دغه قرآن به تا له خپله ځانه جوړ کړی وي، حال دا چې دغه قرآن د اعجاز هغه حد ته رسېدلی دی، چې د هغه مثل ټول انسانان او پېريان هم نشي جوړولی او راوړلی، خو بيا هم د ويلو لپاره دغسې يو احتمال پيدا کولی شي، ليکن د دوی د ضد، عناد، شقاوت او بدبختي حال دا دی چې فرض يې کړئ، که دغه قرآن پر کوم غير فصيح عرب يا داسې عجمي انسان باندې نازلېدی چې پر يوه حرف عربي ويلو هم قادر نه وی، بلکه په فرض محال سره پر کوم لا يعقل حيوان نازلېده؛ خو بيا هم دغه خلق د هغه منونکي نه وو، په دغه وخت کې به يې څه نور احتمالات پيدا کول.

كَذَٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ۖ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ۖ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۖ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ ۝

همداسې ښه ايستلی دی مونږ دا (تکذيب د قرآن) په زړونو د مشرکانو (په قراءت د نبي عربي سره). نه راوړي دوی ايمان په دې (قرآن) تر هغه پورې چې وويني دوی عذاب دردناک. پس رابه شي (دغه عذاب) دوی ته يو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه پوهيږي. پس وايي به دوی آيا يو مونږ چې انتظار راته کاوه شي (چې ايمان راوړو؟)، نو وبه ويلی شي ورته چې نه).

تفسير: شيخ الهند او ځينو نورو مفسرينو د ﴿سَلَكْنَاهُ﴾ ترجمه داسې کړې ده: «همداسې ښه ايستلی دی مونږ دا عناد او انکار په زړونو د مشرکانو کې، الخ»، يعني هغه انسان چې پر جرائم او گناهونو عادي شي، او خپلې ګردې قواوې په شرارت او سرکښي لگوي؛ نو الله تعالى هم سم له خپله عاده د ده زمام (واکې) ورستوي، او د ده په زړه کې د انکار او تکذيب اثر ته ځای ورکوي، دغه تقرير د شيخ الهند (رحمه الله) له ترجمې سره سم وشو، ليکن ډېر مفسرين د ﴿سَلَكْنَاهُ﴾ ضمير د قرآن په طرف اړوي، يعني قرآن مو په دې ډول سره د مجرمانو په زړونو کې وړ داخل کړی دی، چې دوی په خپلو زړونو کې ښه پوهيږي چې دغه له سره د بشر کلام نشي کېدی، خو بيا له ضده او عناده ايمان نه راوړي، او در ګرده تکذيب کوي، تر هغه پورې چې په دنيا يا آخرت کې دردناک عذاب پخپلو سترگو سره وويني، نو هلته به

يې ومني، چې بېشکه نبي رښتين وو، او هغه کتاب چې له ځان سره يې راوړلی وو هم رښتيا وو، مگر دغه ويل به ورته هيڅ نفع نه ورسوي او چې کله د الله تعالی په عذاب ناڅاپه اخته شي نو بيا به د مهلت غوښتلو په شيبه کې شي ليکن دغه مهلت به ورته نه ورکول کېږي ځکه چې وخت يې تېر شو.

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٣٧﴾ أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٣٨﴾ ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٣٩﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ
مَا كَانُوا يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٤٠﴾

آيا پس په راتلو د عذاب څمونږ کې دوی جلتې کوي؟. آيا پس وينې ته خبر راکړه ماته که چېرې نفع ورکړو مونږ دوی ته څو کاله (په حیات سره). بيا راشي دوی ته هغه (عذاب) چې وو دوی چې وعله يې کړې شوې وه (له دوی سره). نو نه دفع کوي له دوی نه عذاب هغه شی چې وو دوی چې نفع ورکولی شوه دوی ته (په هغه باندې).

تفسير: يعنې سره د دومره مهلت او ډيل چې پخوا له دې نه دوی ته ورکړی شوی وو، هغه به يې هم په هغه وخت کې په کار نه ورځي، په دغه وخت کې د دغو ډېرو کلونو مهلت کالعدم وربښکاري، او داسې به ګڼي چې په رښتيا سره دوی ډېر ژر نيولي شوي دي: ﴿كَانَتْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ آلَاءُهُمْ﴾ (د النازعات سورت، (٢) رکوع، (٤٦) آيت، (٣٠) جزء).

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قُرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٤١﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٢﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ هيڅ کلي (ښار) مګر چې وو هغه کلي او ښار ته وپروونکي (له عذاب د الله نه). لپاره د ذکر پند ورکولو دوی لره، او نه وو مونږ ظالمان (په هلاک د دوی کې).

تفسير: يعنې د کوم يو قوم د ژوندون څادر هم داسې نه دی ټول کړی شوی، بلکه پخوا د عذاب له نزوله کافي مهلت ورکړی شوی دی، او وينوونکي، وپروونکي او هوښياروونکي نبي ورلېږلی شوی دی، څو خلق په غفلت کې پاتې نه شي، کله چې هغوی په هيڅ ډول د انباوو خبرو ته غوږ نه دی نيولی؛ نو وروسته له هغه ګرد سره تباہ او برباد کړی شوي دي، (العياذ بالله).

وَمَا تَذَكَّرْتُ بِهِ الشَّيْطِينُ ﴿٤٣﴾ وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٤﴾

او نه دی راوړی دا (قرآن) شیطانونو. او نه ښاييږي دوی ته (دغه راوړل) او نه طاقت او قدرت لري (شیطانان د راوړلو د قرآن).

تفسير: يعنې دغه کتاب د الله تعالی له جانبې جبريل امين راوړی دی، د شياطينو راوړی شوی نه دی، آيا دغه خبره شياطينو ته کله ممکنه ده، چې د داسې کتاب يو توری هم هغوی وويلی شي؟ د دوی د طباعو خاصه خو ضلالت او ګمراهي ده، او پرته (علاوه) له فساد او ظلمت خورولو څخه بل څه کار نه لري، او دغه کتاب له اوله تر آخره پورې له رشد او صلاح او هدايت له نوره ډک دی، چې د دې تعليم په اثر داسې يو مقدس جمعيت تيار شوی دی، چې د هغوی په شان د ځمکې پر مخ تر اسمان لاندې ما سوا له انبياء الله څخه بل کوم متقي، صادق، موحد، او خائف من الله جمعيت نشته، نو دغه کتاب د علومو او معارفو هيڅ يوه رابطه او مناسبت د شيطاني طباعو سره نه لري، او نه شيطان د دې خبرې وړ (مستحق) او لایق دی، چې دغسې يو عظيم الشأن متبرک د امانت بار پر خپلو اوږو واخيستی شي.

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعَزُونَ ﴿١٣﴾

بېشکه دغه شيطانان له اورېدلو (د کلام د پرېستو) خامخا بر طرف منع کړی شوي دي.

تفسير: يعنې د قرآن د نزول په وخت کې د هغه د حفاظت لپاره داسې زورورې غيبي پيرې درولې شوي دي، چې شياطين له سره هغه ته نشي ورنژدې کېدې، او نه يو توري يې له لارې تېستولی شي، کما قال الله تعالى: ﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ سِهَاً بَازِصِدًّا﴾ (٢٩ جزء، د الجن سورت (١) رکوع (٩) آيت)، ﴿فَرَأَاهُ يُسَلِّكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ (٢٩ جزء، د الجن سورت (٢) رکوع (٢٧) آيت)، ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ (د حم السجده سورت (٥) رکوع، (٤٢) آيت، (٢٤) جزء).

تنبیه: د شياطينو د غيبي خبرو د اورېدلو لپاره د کوښښ او د دوی ناکام پاتې کېدلو په متعلق د «حجر» د سورت په شروع کې مفصل کلام کړی شوی دی؛ هلته دې ولوستل شي!

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿١٤﴾ وَأَنذَرْتُكَ الْآفَرِينَ ﴿١٥﴾ وَخَفِضَ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٦﴾ وَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

پس مه بوله ته له الله سره معبود بل (حاکم، او که دې داسې وکړه) پس شي به ته له عذاب ورکړ شويو. او ويروه ته (له عذابه ای محمده! هغه) خپلوان د تا چې ډېر نژدې دي (درته). او ښکته کړه وزر خپل (يعنې نرمي وکړه) هغه چاته چې متابعت يې کړی دی ستا له مؤمنانو نه. پس که نافرمانی وکړي (دغه خپلوان دې له تانه؛) پس ووايه ته (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه بېزاره يم له هغه (شرک او معاصي) چې کوئ يې تاسې.

تفسير: دغه يې فرمايلي دي محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته او اورولي يې دي نورو ته، يعنې کله چې دغه کتاب بلاشک او شبهه د الله تعالی له جانب نازل کړی شوی دی، شيطان د يوې ډرې په اندازه هم په کې مداخله نه ده کړې، نو د قرآن پر تعليم تگ وکړه، چې په کې اصل الأصول توحيد دی، د شرک او کفر او تکذيب لاره مه اختياروه، که نه د الله تعالی له عذابه د نجات هيڅ لاره نشته، ځينو مفسرينو دا خطاب عام کړی هر هغه چاته چې صلاحيت د مخاطبې د دې خطاب لري.

يعنې له نورو څخه پخوا خپلو اقاربو او خپلوانو ته تنبيه ورکړی، چې په خير غوښتلو کې د دوی حق مقدم دی، برسېره په دې د انسانانو د صداقت او حقانيت امتحان او ازموينه هم د خپلو او اقاربو په معاملو کې اخيستل کېږي، شاه صاحب ليکي: «کله چې دغه آيت نازل شو؛ رسول الله صلى الله عليه وسلم ګردو قريشو ته په زوره واوروه، آن تر عمې (ترور) او لور او اکا پورې يې هم ورساوه، چې د خپلو ځانونو لپاره فکر وکړی، چې د الله تعالی په حضور کې تاسې مخامخ کيدونکي ی، او زه هلته ستاسې لپاره هيڅ نشم کولی.

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿١٨﴾

او توکل وکړه (په ټولو مهماتو کې) پر ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکي.

تفسير: يعنې نافرمانی کوونکی هر څوک چې وي، او هومره چې وي؛ ستا هيڅ نشي خرابولی، له ګردو څخه بېزاره او يواځې پر پاک الله تعالی اعتماد او اطمینان ولره، چې لوی زبردست ذات دی، او د هيچا هيڅ شی د ده په مقابل کې نشي چلېدی، او رحم او مهرباني کوونکی هم دی، لکه چې دی له خپلې مهرباني هر وخت پر تا د مهرباني نظر لري، او خپل رحمت او عنايت درباندي مېډولوي.

الَّذِي يَرِيكَ حِينَ تَقُومُ ۖ وَتَقُلُّكَ فِي السَّجْدِ ۖ ﴿٣٨﴾

هغه (الله) چې ويني تا كله چې پاڅيري يواځې (لپاره د تهجد) او (هم ويني) ګرځېدل اوښتل راوښتل ستا (په صف د) ساجدانو کې.

تفسير: كله چې ته د لمانځه لپاره درېږې، او د جماعت په لمانځه کې نقل او حرکت رکوع او سجود او نور کوي، او د مقتديانو حال احوال ته ګوري.

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۖ هَلْ أَتَيْتُمُ عَلَىٰ مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيْطَانُ ۖ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ۖ ﴿٣٩﴾

بېشكه دغه (الله) هم دی دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه علم والا (په ټولو احوالو). آیا خبر درکړم زه تاسې ته (ای مشرکانو) په هغو (خلقو) چې کوزيري شيطانان (پر هغوی). (بيا پخپله الله فرمايي) کوزيري (شيطانان) پر هر ډېر دروغجن کذاب ډېر ګناهګار.

تفسير: دلته بيا د قرآن په صدق او د شان پر عظمت تنبيه فرمايي، يعنې آیا داسې ويل کېدی شي چې (معاذ الله) شيطان پرې وحي راوړه؟ راځئ چې زه تاسې ته وښيم چې شيطاني وحي پر څه قسم خلقو نازلېږي؟ هغه پر دروغجنانو بدمعاشانو او بدکارانو باندې راځي، ځکه چې شيطانان له رښتينو او نېکو انسانانو څخه بيخي مرور او بهزاره او هغوی ته په بده سترګه ګوري، او له هغو دروغجنانو د غايزانو مکارانو څخه خوښي او خوشالي کوي، چې د ده له مرضي سره برابر وي، ښه، له ګردو صادقانو څخه زيات صديق او له ګردو نېکانو څخه زيات نېک او متقي انسان د شيطاني وحي سره څه نسبت لري؟ د رسول الله صلی الله عليه وسلم صدق، امانت، اتقاء، طهارت، خوف عن الله خو هغه عالي اوصاف دي، چې د صباوت له وخته د نبوت تر مټ پورې د ده ګرد قوم هغه منلي دي، او تسليموي يې، تر دې چې «الصادق الأمين» لقب د همدغو له جانب همدوی ته ورکړی شوی وو.

يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثُرُهُمْ كَاذِبُونَ ۖ ﴿٤٠﴾

چې ږدي (دا شيطانان) غوږ (خبرو د پرښتو ته) او اکثر د دوی دروغجنان دي. (يا غورځوي شيطان خپلې اورېدلې شوې خبرې له ملائکو کاهنانو ته چې افاک اټيم دی، او زياتره د دوی دروغجنان دي، چې زياترې خبرې يې دروغ دي).

تفسير: يعنې شياطين د غيبي امورو څخه د يوه نه يوه جزئي امر د خبرو په متعلق کوم شيان له ورا د تبتهدل په منځ کې اوري، په هغو کې سل نورې خبرې له خپله ځانه ګلېوي، او بيا هغه خپلو کاهنو دوستانو ته رسوي، دغه د دوی د وحي حقيقت دی، پر خلاف د دې د انبياوو وحي داسې منظمه او مرتبه محفوظه ده، چې د هغې يو حرف يو حرکت هم نشي پاتې کېدی، ځينو د «يُلْقُونَ السَّمْعَ» معنی داسې اخيستي ده، چې شياطين د ملائکې په طرف غوږ ږدي، که کومه غيبي خبره يا غږ يې غوږ ته ورسېږي، يا دروغجنو ګناهګارانو د شيطان خوا ته غوږونه نيولي وي، که کومه خبره له هغوی ځنې واوري، او بيا ژر تر ژره يې خوروی کوي.

وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ۖ ﴿٤١﴾

او (کافران) شاعران متابعت کوي د دوی ناپوهان (بې لارې).

تفسير: کافرانو به رسول الله صلی الله عليه وسلم ته (استغفر الله) کله کاهن، کله شاعر ويل؛ نو دلته فرمايي چې د شاعري خبرې محض تخیلات دي، او له تحقيق سره بيخي تعلق نه لري، نو ځکه په هغه خبره کې ماسوا د مجالسو د تودوالي او

د خوښې او ساعت تېرې او چرچې او واه واه ویلو بل کوم مستقل هدايت نه دی، حال دا چې د دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک صحبت په میمنت او د دغه قرآن په برکت په زرهاوو سپړو د نېکې او هدايت لارې موندلې دي.

الْمَرَاتُ أَتَهُمُ فِي كُلِّ وَادٍ يَهُيمُونَ ﴿٢٦﴾

آیا نه ویني ته چې بېشکه دوی (شاعران) په هرې کندې او هرې پندې د (خبرې) کې سرگردانه ګرځي (او ښکته په کې ډوبیږي، او پروانه کوي چې دا حق دی که باطل).

تفسیر: یعنې هر مضمون چې د دوی په لاس کې ولوبېد؛ نو دوی هغه پسې اوږدوي، که د چا په تعریف او ستاینه (صفت) کې ولګېدل؛ نو هغه اسمان ته خپروي، او که د چا په مذمت کې لګیا شول؛ نو د ټولې دنیا عیوب او مذمت په هغه کې راټولوي، موجود معلوم ګرځوي، او له معدوم څخه یو خورا ډېر ثابت او معلوم او موجود منظوموي، الغرض دروغ، مبالغه، تخیل د دوی د کین لاس معمولي لوبې دي، په هره صحراء او بیدیا کې چې یو ځلې دوی سم شي، بیا نو دوی بېرته مخ ګرځوونکي نه دي، نو ځکه د اشعارو په نسبت مشهور دي چې: «أَكْذِبُهُ أَحْسَنَهُ»، څومره چې شعر دروغجن وي هم هغومره ښائسته ګڼل کیږي.

وَأَتَهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٧﴾

او بېشکه دغه (شاعران) وایي هغه چې نه یې کوي دوی.

تفسیر: یعنې کله چې اشعار لولي؛ نو داسې درښکاري چې د ده قائل به له ځمري څخه زیات زړور وي، او کله چې ویې ګوري؛ نو په انتهایي درجه ډارن، بې زړه او جبان درښکاري، او کله بالعکس چې دوی وګوري؛ روغ رمټ پیاوړي (تکره) او مضبوط درښکاري، ولې د دوی د اشعارو له لوستلو څخه داسې درځر ګندېږي (درښکاريږي) چې د دوی روح قبض شوی، یا یې نبضین له حرکت لویدلي دي، او اوس به مري.

الغرض د الله تعالی دغه معظم رسول چې خاتم الأنبياء دی د دغه جماعت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لري، او له همدغه جهته یې فرمایلي دي: ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ﴾، د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هره خبره سره کره، جوته، رښتیا، حقه او روښانه، او د تحقیق، عدل او انصاف په میزان کې تللې شوې وه، هره خبره چې د دوی له مبارکې ژبې څخه وته؛ هم هغه به عملاً لېدلې کېده، آیا شاعر د داسې صفاتو خاوند دی؟ او شاعر هم دې ته ویلی شي؟ کلا وحاشا، ثم کلا وحاشا.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٨﴾

مګر (نه دي مذموم) هغه (شاعران) چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې ښه (عملونه)، او یادوي دوی الله ډېر، او بدل اخلي (له کفارو په هجو د کفارو) وروسته له هغه چې ظلم کړی شوی وي (پر هغو)، او ژر به پوه شي هغه کسان چې ظلم یې کړی دی؛ چې کوم ځای ته به بېرته لاړ شي دوی (یعنې بد ځای ته به لاړ شي پس له مرګه).

تفسیر: مګر هغه څوک چې په هر شعر کې د الله تعالی حمد ووايي، یا د نېکې په لوري ترغیب ورکړي، یا د کفر مذمت یا د ګناه خرابي څرګنده (ښکاره) کړي، یا د هغو کافرانو هجو او بدې ووايي، چې د اسلام هجو کوي، یا که څوک ده ته ایذاء او ضرر ورسوي؛ د هغه خواب د اعتدال په اندازه ورکړي؛ نو داسې شعر ویل نه دي مذموم، لکه

چې حسان بن ثابت رضي الله تعالى عنه او نورو په همداسې اشعار ويل، نو ځكه رسول الله صلى الله عليه وسلم پر ده امر صادر كړ، چې د كفارو جواب ور كړه، روح القدس ستا سره دى.

د ﴿وَمِنَ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا﴾ په مناسبت يې وفرمايل چې: ظالمانو ته به عنقریب خپله آخره خاتمه او انجام معلومېږي، چې د دوى اوبښ پر كومه ډېه پرېوځي؟ له كړدو څخه زيات ظلم دا دى چې د الله تعالى كتابونو او انبياوو ته د دروغو نسبت كوي، او په كاهن او شاعر ويلو سره يې تكذيب كوي.

تمت سورة الشعراء بفضل الله تعالى وحسن توفيقه.

سُورَةُ النَّملِ

«د (النمل) سورت مکي دی، (۹۳) آیتونه (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۷) او په نزول کې (۴۸) سورت دی، وروسته د (الشعراء) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طَسَّ تِلْكَ آيَةُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ۝ هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ۝ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّاتٌ لَهُمْ
أَعْمَالُهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ۝

دا (آیتونه د دې سورت) آیتونه د قرآن، او د کتاب مبین (ښکاره بیانوونکي) دي. (دغه قرآن) سمه صافه لاره ښوونکي دی (ټول جهان ته) او زېږی ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په نعيم سره). هغه (مؤمنان) چې قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي زکات (د اموالو خپلو)، او دوی په (ورځې) آخرې (چې قیامت دی) هم دوی یقین کوي (چې خامخا به راشي په حقه سره). بېشکه هغه کسان چې نه راوړي ایمان په (ورځې) آخرې (چې قیامت دی)؛ ښایسته کړي دي مونږ دوی ته (قبيحه) عملونه د دوی، پس دوی حیران سرگردانه دي (په دغو بدو اعمالو خپلو کې).

تفسیر: یعنې هر هغه څوک چې له ده سره د آخرې خاتمې او انجام فکر او اندېښنه نه وي؛ نو هغه دې د همدغې فاني دنیا په فکر او اندېښنه کې ډوب پروت وي، او د ده د گردو کوښښونو مرکز همدغه څو ورځنی دنيوي ژوندون دی، او د هغه کتاب او نبي په طرف له سره نه ګوري، چې د دوی مخ له هغه فاني طرف نه د عاقبت او باقي ژوندون په طرف اړوي او متوجه کوي يې، او نه ورته فکر او توجه کوي، دوی په دنيوي عیش او مینه کې داسې غرق او ډوب تللي دي، چې د هاديانو خبرو ته له سره غوږ نه ږدي، بلکه پر دوی مسخرې کوي او ملنډې وهي، پر اسماني صحائفو طعني وي، او پر انبياءو مزاح کوي، او همدغه وضعیت پخپل فکر او زعم ښه بولي، او پر له پسې په همدغې ګمراهۍ کې ترقي او پرمختګ کوي.

تنبیه: د «تزیین» نسبت د الله تعالی په طرف له دې حیثیه شوی دی، چې د هر شي خالق او مالک همدی دی، پر کوم سبب باندي د مسبب ترتب بې د ده د مشیت او ارادې څخه نشي کېدی، لکه چې په نورو ځایونو کې د اضلال، د ختم، د طبع او د نورو نسبت هم ده ته شوی دی.

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْخَسِرُونَ ۝

دا هم هغه کسان دي چې مقرر دی دوی ته ډېر بد عذاب (په دنیا کې) او دوی په آخرت کې هم دوی زیانکاران دي.

تفسیر: یعنې هلته به له گردو څخه زیات همدوی په نقصان او خساره کې پراته وي.

وَأَنَّكَ لَتَلَقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ

او بېشکه ته (ای محمده!) خامخا درسوولی کيږي (دررسپري) تاته قرآن له نزده د ښه حکمت والا ښه علم والا (چې الله دی).

تفسير: يعنې دغه بدبختان پرېږده چې د ضلالت په تيه (ميره) کې سرگردانه وگرځي، کله چې دوی د عظيم الشان قرآن قدر او عزت ونه پېژنده، او د ده د هداياتو او بشاراتو څخه يې فائده وانخيستله؛ نو ښايي چې د دوی حال او احوال همداسې کېدی، تاسې الله تعالی ته شکر وکړئ، چې د دغه علیم او حکیم له جانبې له ټولو ځنې زيات عظيم الشان کتاب (قرآن) تاسې ته مرحمت شوی دی، چې له هغه څخه تل تاسې ته جديد جديد فوائد دررسپري، او په هغه کې مؤمنانو ته بشارت او مکذبانو ته عبرت ښکاري، خو د صادقانو زړونه مضبوط او قوي او د دروغو حمايت کوونکي پر خپلې بدې خاتمې او خراب انجام مطلع شي، لکه چې په همدې غرض وروسته له دې نه د موسی عليه السلام او د فرعونيانو قصه اوروله کيږي.

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا

(ياد کړه) هغه وخت چې وويل موسی ښځې خپلې ته بېشکه چې ما وليد يو اور (له لري).

تفسير: دغه له «مدين» نه د راتگ په وخت کې څه وخت چې دوی «وادي» ته ورنژدې شو، کله چې يې په يوه يخه توره تياره شپه کې لاره ورکه کړې وه، د موسی عليه السلام وينا ده چې له خپلې ښځې سره يې کوي، د دغه مفصله قصه د «طه» د سورت په تفاسيرو کې پخوا تېره شوې ده، هلته دې بيا ولوستی شي.

سَأَلْتُكُمْ مِنْهَا يَحْيَىٰ ۖ وَإِنِّي أَنَا نَاصِرٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنِّي أَنَا نَاصِرٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنِّي أَنَا نَاصِرٌ عَلَيْكُمْ

ژر به راوړم تاسې ته له دې (ځای د اور) خبر (حال د لارې) يا به راوړم تاسې ته لمبه لگولې (په سر د پلټې يا لږگي) لپاره د دې چې تاسې تاوده شئ (په هغه اور).

تفسير: يعنې د لارې خبر او پته تاته راوړم که دغه اور سره نژدې څوک وي، که نه اقلاستاسې د تودېدلو لپاره کومه لمبه يا څکروټه به راوړم.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ نُودِيَ اَنْ بُرُوكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

پس کله چې راغی دغه (موسی) هغه (اور) ته؛ غږ وکړ شو داسې چې برکتناک کړی شوی دی هغه چې په دغه اور کې دی، او هغه چې چاپېر دی له دغه (اور)، او (غږ وکړ شو چې) پاکي ده الله ته چې رب (پالونکی) د عالميانو دی.

تفسير: کله چې موسی عليه السلام هلته ورسېد؛ دغه خبره ورته معلومه شوه، چې دغه دنیوي اور نه دی، بلکه غیبی او نوراني اور دی، چې په هغه کې د الله تعالی د انوارو آثار څرگندېږي (راښکاره کيږي)، ښايي چې دغه به هم دا وي چې په حديث کې د هغه په نسبت فرمايلي شوي دي: «حجابه النار»، يا «حجابه النور»، بيا پرې غږ وشو: (اَنْ بُرُوكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا) يعنې د ځمکې دغه ټوټه مبارکه ده، او په دغه اور کې چې کومه تجلي ده؛ هغه هم مبارکه ده، او د ده په منځ او شاوخوا کې کوم ذوات چې دي؛ هغوی گړد مقدس دي، مثلاً پرښتې، يا پخپله موسی عليه السلام، هغه گړد سره مبارک دي، دغه يې اغلباً د موسی عليه السلام د مانوس گړځولو او د اعزاز او اکرام لپاره فرمايلي دي.

يُوسَىٰ إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ①

ای موسی! شان دا دی چې زه یم الله بنه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) بنه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوم).

تفسیر: یعنې په دغه وخت کې له تاسره زه پخپله غږېدونکی یم.

وَأَلْقَ عَصَاكَ فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ

او غورځوه همسا خپله (نو یې وغورځوله)، پس کله چې ولیدله (موسی) هغه (همسا) چې خوځېدله؛ گواکې دغه (همسا) یو نری سپین ځغاستونکی مار دی.

تفسیر: ښایي په ابتداء کې به نری وي، یا به د حرکت د سرعت لامله دغه تشبیه ورکړې شوي وي، نه د جثې د صغارت لامله.

وَلِي مَدِيرًا أَلَمْ يَعْقِبْ يُوسَىٰ لِأَيْخَانَ نَقْتًا لَّدَى الْمَرْسُلُونَ ②

نو مخ یې ترې وگرځاوه په شاتلونکي، او راونه مگرځېده بېرته، (نو بیا غږ ورته وشو) ای موسی! مه ویرېږه (له دې ماره)، بېشکه زه چې یم نه ویرېږي په نزد ځما مرسلان (پیغمبران - له هیڅ شي نه).

تفسیر: یعنې مرسلانو ته نه دي لایق چې وروسته ځمونږ د قرب دربار د رسېدلو څخه له همسا یا ماریا د بل کوم مخلوق څخه وویرېږي، په دغه مقام کې ښایي چې د دوی زړونو ته انتهایي سکون او طمأنینت حاصل شي.

تنبیه: دغه طبعي خوف دی، چې د نبوت سره څه منافات نه لري.

إِلَّا مَن ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلْ حَسَنًا بَدَلٌ سُوءٌ فَإِنِّي عَفُورٌ رَّحِيمٌ ③

لیکن هغه څوک چې ظلم یې کړی وي (په ځان خپل) بیا بدل راوړي نیکی وروسته له بدې (چې په صدق سره ثابت شي)؛ پس بېشکه زه ښه بخښونکی یم (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی یم.

تفسیر: دغه منقطع استثناء ده، یعنې وروسته له دې نه چې د الله تعالی قرب ته ورسېدې؛ تاته هیڅ وېره او اندېښنه نه ده په کار، خوف او اندېښنه یواځې هغه چاته په کار ده چې کومه گناه یا خطا یا تقصیر یې کړی وي، چې د هغه په نسبت هم ځمونږ په دربار کې داسې قاعده شته، چې وروسته له گناه که کوم سړی په صدق او اخلاص سره توبه وباسي، او خپل اعمال او احوال اصلاح او درست کړي، او د نېکیو او حسناتو په وسیله خپله بدې او سیئات محو او ورک کړي؛ نو الله تعالی یې پخپل رحمت سره معافوونکی دی.

وَادْخُلْ يَدَاكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجَ بَيْضًا مِّنْ غَيْرِ سُوءٍ قَتَلْتَنِي سَمِعَ الْيَتِيمَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ④

او ښاسه لاس خپل په مگرېوان خپل کې؛ نو وبه وځي (په خلاف د طبعي لون خپل) تک سپین بې له کومه عيبه (او مرض، پس سره له دې دواړو معجزو چې حساب دي) په نهو معجزو ستا کې (ورشه) طرف د فرعون ته او قوم د ده ته، بېشکه دوی دي یو قوم فاسقان (و تونکي له فرمان).

تفسیر: د دغو معجزاتو بیان د «بني اسرائيل» په سورت کې د ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ سَمْعَ الْيَتِيمَ فَسَمِعَ بِئِذَا بَلَغَ الْإِسْرَافَ﴾ الآية - آیت لاندې لیکلې شوی دی، هلته دې ولوستل شي!.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ۖ وَحَدُّوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلُمًا وَعُلُوًّا ۚ
فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ۝

پس کله چې راغلل (فرعون او فرعونيانو ته) آيتونه (معجزې د قدرت) ځمونږ ښکاره روښاني؛
نو وويل دوی چې: دغه سحر (کوډې) دی ښکاره. او منکران شول دوی په دغو (آيتونو)، حال
دا چې يقين کړی وو په دغو معجزاتو نفسونو د دوی (چې حق او له جانب د الله دي، لیکن انکار
ترې وکړي دوی) له جهته د ظلم او سرکښی، پس وگوره څرنگه وو عاقبت (آخړه خاتمه) د
مفسدانو (من الغرق والحرق).

تفسير: يعنې کله چې وختاً فوقتاً د دوی د سترگو د خلاصولو لپاره هغه معجزې ورسودلې کېدې؛ نو دوی به ويل چې:
دغه گړدې کوډې او جادو دی، حال دا چې د دوی په زړونو کې په يقيني ډول سره دغه خبرې ځای نيولې وو، چې
موسی عليه السلام رښتين دی، او دغه معجزې چې رانښيي يقيناً د الله تعالی د قدرت دلائل دي، سحر، جادو، شعبده،
نظر بندي او بل کوم باطل شی نه دی، او تش د بې انصافی، غرور او تکبر لامله عمداً او د خپل ضمير په خلاف د حق
تکذيب او له صدق څخه دوی انکار کاوه، بیا نو څه وشو؟ خو ورځې وروسته له دې نه دغه خبره ور معلومه شوه چې
د داسې ضد کوونکیو معاندانو مفسدانو انجام او عاقبت څه کېږي؟ دوی ټول د قلمز د بحیرې د امواجو يوه گوله شول،
او هيڅ يوه ته يې گور او کفن هم نه شو ورپه برخه.

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَ الْاَحْمَدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى بَنِي إِدْرِيسَ ۝

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ داود ته او سليمان ته يو خاص علم، او وويل دواړو چې:
ټولې ټناوې ستاينې (صفتونه) دي الله ته، هغه چې مشرتيا (فضيلت) يې را کړی دی مونږ ته پر
ډېرو له (هغو) بندگانو خپلو چې مؤمنان دي.

تفسير: سليمان د داود عليهما السلام ځوی وو، دغه پلار او ځوی ته هر يوه ته الله تعالی علم ور عطاء کړی وو، شرايع،
احکام، د سياست اصول، حکومت چلول او نور گړد علوم د دې لفظ لاندې داخل شول، هغه علم چې الله تعالی داود
او سليمان عليهما السلام ته ورکړی وو؛ د هغه اثر دا وو چې دوی د الله تعالی د انعاماتو شکر اداء کاوه، د الله تعالی د
کوم نعمت شکر اداء کول د هغه اصلي نعمت څخه لوی نعمت دی.

«پر ډېرو» يې ځکه وفرمايل؛ چې ډېرو نورو بندگانو ته الله تعالی پر دوی فضيلت ورکړی دی، پاتې شو پر گړدو
مخلوقاتو کلي فضيلت لرل؛ نو دغه انعام او اکرام په گړدو انسانانو کې ځمونږ سيد الکونين خاتم المرسلين فخر
الأولين والآخرين محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته په برخه شوی دی، اللهم صل وسلم وبارك عليه وعلى آله
وأصحابه أجمعين.

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ

او ميراث واخيست سليمان (نبوت، علم، سلطنت) له داود څخه (له نوره اولاده يې).

تفسير: يعنې د داود عليه السلام په ځامنو کې د ده اصلي ولي عهد او خليفه سليمان عليه السلام شو، چې د ده په مبارک
ذات کې الله تعالی نبوت او سلطنت دواړه جمع کړي وو، او داسې مملکت او حکومت يې ور عطاء کړی وو، چې له
ده څخه وړاندې او وروسته د بل چا په برخه کې داسې يو صوري او معنوي، ظاهري او باطني عظمت او شوکت نه دی
جمع شوی، انسانان، پيريان، طيور، هوا، او نور ټول ور ته مسخر شوي وو، لکه چې د «سبأ» په سورت کې راځي.

وَقَالَ يٰٓأَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مَنَظِقَ الطَّيْرِ

او وويل (سليمان) ای خلقو! ښوولي شوي دي مونږ ته خبرې د الوتونکیو مرغانو.

تفسیر: له دغې خبرې څخه انکار گواکې د بداعت څخه د انکار په منزلت دی چې طیور او پرندگان کومې خبرې او چرپر چې کوي، په هغه کې تر یوه حده پورې د افهام او تفهیم شان موندلی کیږي، یو مرغه څه وخت چې خپله جوړه ځان ته رابولي، یا د دانې ورکولو لپاره خپلو نورو ملګرو ته هم خبر ورکوي؛ په دغو ګردو حالاتو کې د ده بولي، لهجه او غږ بدل له سره یو شان نه دي، لکه چې د طیورو مخاطبین او سامعین دغه فرق او توپیر په ښه شان سره محسوسولی شي، نو له دې نه مونږ پوهېدی شو، چې د نورو احوالو او ضروریاتو په وخت کې هم د دوی په دغو چوښدلو کې اګر که مونږ ته ډېر متشابه او متقارب هم رښکاره شي، کوم داسې لطیف او خفیف تفاوت او توپیر به ضرور وي، چې پر هغه باندې به دوی پخپلو منځونو کې سره پوهیږي.

د حیواناتو لپاره د جزئي ادراکاتو حصول خو لا له پخوا څخه مسلم دی، لیکن د اروپا جدید تحقیقات اوس د حیواناتو عاقلیت د آدمیت تر سرحد پورې قریب کړی دی، تر دې چې د حیواناتو د بولي (وینا) د «ابجدو» په تیارولو پسې هم لګیدلي دي.

لوی قرآن خبر را کړی دی چې: «هر شی د خپل رب تسبیح او تحمید کوي، لیکن تاسې پرې نه پوهېږئ، او هر الوتونکی خپل د صلات او تسبیح څخه واقف دی»، په صحیحو احادیثو کې د حیواناتو تکلم بلکه د محضو جماداتو خبرې کول او تسبیح ویل ثابت دي.

وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ

او را کړی شوي دي مونږ ته له هر څیز څخه (چې انبیاوو او باچایانو ته ورکاوه شي).

تفسیر: یعنې د داسې عظیم الشان سلطنت او نبوت لپاره هغه اشیاء، لوازم او سامان چې په کار دي؛ هغه ګرد یې راعطاء کړه.

إِنَّ هَذَا لَهُ الْفَضْلُ الْبَیِّنُ ۚ وَخَسِرَ الْمُسْلِمُونَ جُنُودَهُ مِنْ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَمُؤْمَرُونَ ۝۱۰

بېشکه دغه (عطاء) خامخا همدغه فضل فضیلت دی ښکاره. او جمع کړی شوې لپاره د سليمان لښکري د ده، له پیریانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو، بیا به د دوی ډلې ټولې کېدلې (په ترتیب سره).

تفسیر: هر کله به چې سليمان عليه السلام کوم طرف ته تلو؛ نو د انسانانو، پیریانو او د طیورو د درې واړو اقسامو لښکر به یې له خپله ځانه سره حسب الضرورت او مصلحت بوتلو، او د دوی په دغو افواجو کې به یو ځانته نظم نسق او انضباط قائم وو، مثلاً وروستني افواج به سره له خپلو ګړندي تلو یا الوتلو خپلو له رومبنيو افواجو څخه نشو وړاندې کېدی، او نه به هیڅ یو لښکري فرد داسې کولی شو، چې خپله پیره یا وظیفه په خپل سر خوشې کړي، او چېرې لاړ شي، لکه چې نن ورځ په بري، بحري او فضايي قواوو کې پوره نظم، نسق او د عمل اشتراک لیدل کیږي.

حَتَّىٰ إِذَا تَوَاعَىٰ وَادِ التَّمَلُّ

تر هغه پورې چې راغلل دوی پر کنده د میړیو،

تفسیر: یعنی سلیمان علیه السلام له خپل لاو لښکر سره له داسې یو میدان څخه تېرېده، چې هلته د میریانو ډېره لویه ودانۍ وه. تنبیه: په کوم ځای کې چې ډېر میریان سره راټول شي، او هلته په خپل ذوق او سلیقه کورونه جوړ کړي؛ هغه ته په عربي ژبه «قرية النمل» وايي، یعنی «د میریانو کلی»، مفسرانو په مختلفو بلادو کې د داسې میدانونو او بیدیاگانو نښه او پته لگولې ده، چې هلته د میریانو خورا زیات کورونه او کلي شته، چې د دغو له منځه پر یوه باندې حسب الاتفاق د سلیمان علیه السلام گزر شوی وو.

قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسْكِنَكُمْ لَا يَحْطُبْكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

نو وویل یوه میری (چې مشر وو پر نورو): ای میریو! ننوځئ ټول مساکنو - سوږو خپلو ته چې مات او چیت پټ مو نه کړي هر ورو تاسې سلیمان او لښکر د ده، حال دا چې دوی به نه وي پوه (د تاسې له دې پایمالېدو نه).

تفسیر: یعنی سلیماني لښکر خو داسې نه دی چې عمداً او په قصد سره تاسې وژني، هو! امکان لري چې د لاعلمۍ او ناپوهۍ په سبب پایمال شي، شاه صاحب لیکي: «د میري غږ هېڅ یو انسان نشي اورېدی، خو د سلیمان علیه السلام غوږ ته د دوی خبرې ورسېدې، او دوی له هغو څخه معلومات حاصل کړل»، نو دا د هغوی معجزه شوه.

تنبیه: د حیواناتو علماوو له کلونو کلونو راهیسې کومې تجربې چې کړي دي؛ له هغوی څخه دا راڅرگندېږي، چې دغه خوار او حقیر ساکنین (ذي روح) او خوځنده (حشره) هم پخپل اجتماعي حیات، سیاسي نظام کې ډېر زیات له انساني ځویونو سره قریب واقع شوی دی، او د دغو امورو اداره په ډېر عجیب او غریب ډول سره کوي، د انسانانو په شان میریان هم د کورنیو او تېرو او قبائلو خاوندان دي، په دوی کې هم د تعاون او خواخوږۍ جذبات شته، د دوی د اعمالو تقسیم او د حکومت نظام د انساني اداراتو سره ډېر قریب او متشابه لیدل کېږي.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾

پس تبسم وکړ (سلیمان) په دغه حال کې چې خدا کوونکی وو (ورپسې تعجباً او شورو) له وینا د هغه میري، او وویل سلیمان: ای ربه ځما! الهام وکړه ماته (را په برخه کړه) دا چې شکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما، او بل دا چې وکړم زه عمل نېک چې (په فضل خپل سره) خوښوي ته هغه، او نښاسه ما (او یو ځای کړه ما) په رحمت خپل سره په (هغو) بندګانو خپلو کې چې صالحان شوي دي.

تفسیر: کله چې سلیمان علیه السلام د هغه میري پر خبره وپوهېده؛ متعجب شو، او د سرور او نشاط له فرطه یې د شکر د اداء کولو جذبه په جوش راغله، او وویل سلیمان: ای ربه ځما! الهام وکړه، را په برخه کړه دا چې شکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور او پلار ځما او بل دا چې وکړم زه عمل نېک، چې پخپل فضل سره خوښوي ته هغه، او نه باسه او یو ځای مې کړه په رحمت خپل سره په هغو بندګانو کې چې صالحان دي.

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾

او لټونه یې وکړه د مرغانو (او هدهد یې ونه موندله)؛ نو ویې ویل: څه مانع دی ما لره چې نه وینم زه هدهد، بلکه دی هدهد له غائب شویو (د دې ټولي څخه چې یې نه وینم).

تفسیر: بناء پر کوم ضرورت سلیمان علیه السلام د الوتونکیو افواجو حاضري واخیسته؛ هدهد د ده په نظر کې رانغی، نو ځکه یې وفرمایل: دا څه خبره ده چې زه هدهد نه وینم؟ آیا د دغو الوتونکیو افواجو په منځ کې پټ دی او زه یې نه وینم؟ یا په واقع سره غیر حاضر دی؟

تنبيه: له طیورو څخه سلیمان علیه السلام مختلف اعمال اخیستل، مثلاً په هوایي سفرونو کې به دوی مأمور وو، چې د سلیمان علیه السلام په سر داسې والوځي، چې د دوی پر تخت سیوری ولویږي، عند الضرورت د اوبو او د نورو ضروریاتو سراغ او پته ولگوي، خطوط او فرامین له یوه ځایه بل ځای ته ورسوي، په دغه وخت کې امکان لري چې هدهد ته به کوم یو خاص ضرورت وروړاندې شوی وي، او دی به د هغه لامله غیر حاضر شوی وي.

لَعَذَابُكَ عَذَابٌ شَدِيدٌ أَوَلَا أَدْبَحْتَهُ أُولِيَاءُ بَنِي سُلَيْمَانَ مُبِينٌ ۝۲۱

خامخا عذاب به ورکړم زه هر و مړو ده ته عذاب سخت، یا خامخا ذبح به کړم زه دی، یا به خامخا راوړي دی ماته برهان دلیل ښکاره (په غیاب خپل چې له دې وجې نه غایب وم).

تفسیر: یعنی خپل د غیر حاضري کوم واضح او ښکاره دلیل راوړاندې کړي.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تَحْطُ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ نَبَأٌ بَاقٍ ۝۲۲

پس ځنله (تأخیر) وکړ هدهد نه ډېر (بلکه لږ ځنله یې وکړ او ژر راغی) پس وویل (هدهد په جواب د سلیمان کې) احاطه وکړه ما په هغه څیز (او پوره پرې خبر شوی یم) چې نه ده احاطه کړې تا (او نه یې پرې خبر) په هغه باندې، او راغلی یم زه تاته له سبا څخه په خبرې تحقیقي یقيني سره.

تفسیر: سلیمان علیه السلام ته د هغه ملک احوال په مفصل ډول سره نه وو رسېدلي، اوس ورورسېد، «سبأ» د یوه قوم نوم دی، چې د هغوی ملک په عربستان کې د یمن په اطرافو کې وو (موضح القرآن)، ګواکې د هدهد په وسیله الله تعالی دغه تنبيه وفرمایله، چې د ډېرو لویو لویو انسانانو علم هم له سره نشي محیط کېدی، وګورئ چې د هغه نبي په شان چې پخپله الله تعالی داسې فرمایلي وو ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ آذُنًا سَلِيمًا﴾ هغه ته د یوې جزئې اطلاع هدهد وررسوي.

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَبْلُغُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ

بېشکه چې ما وموندله یوه ښځه چې باچاهي یې کوله پر دغه (اهل د سبا) او ورکړی شوي دي دغې (ښځې) ته له هر څیز څخه (چې باچایانو ته ورکولی شي).

تفسیر: په هر شي کې مال، اسباب، فوج، اسلحه، حسن، جمال ګرد شيان راغلل.

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ۝۲۳

او دی دې ته تخت ډېر لوی.

تفسیر: یعنی د دې ملک د ملکې تخت داسې مکلف، مرصع او ډېر قیمتمدار دی، چې د دنیا هیڅ یوه له باچاهانو سره هغسې تخت نشته، مفسرینو د دغې ملکې نوم «بلقیس» لیکلی دی، والله أعلم.

وَجَدْتُهُمْ قَوْمًا يَسْبُحُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيْنَ الْأَمِّ الشَّيْطَانِ عَمَّا أَلَمَ فَصَدَّ هُمُ عَنِ السَّبِيلِ
فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

ومي مونډله دغه سبڅه او قوم د دې چې سجده کوي دوی لمر ته بې له الله، او ښايسته کړي دي دوی ته شيطان عملونه د دوی، پس منع کړي دي (شيطان) دوی له سمې صافې لارې، پس دوی نه مومي سمه صافه لاره.

تفسير: يعنې هغه قوم مشرکان او د لمر عابدان دي، او شيطان دوی له لارې څخه ايستلي دي، او د شرک رسوم او اطوار د دوی په نظرونو کې ښايسته وروڅرگند (ورښکاره) شوي دي، نو ځکه دوی د هدايت لاره نشي موندلې، هډهد پخپلې دغې وينا سره گواکې سليمان عليه السلام ته ترغيث ورکړ، چې د دغه قوم پر خلاف جهاد وکړي.

الَّذِينَ يَسْجُدُونَ لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾

ولې دوی نه کوي سجده الله ته؟ هغه (الله) چې راوباسي (ښکاره کوي) پټ څيزونه چې په اسمانونو کې دي، او په ځمکه کې دي، او (هغه الله) چې ور معلوم دی هر هغه څيز هم چې پټوي يې تاسې (په زړونو خپلو کې)، او هر هغه څيز چې ښکاروي يې تاسې (په ژبو خپلو کې).

تفسير: غالباً د دغه هډهد د کلام تسمه ده، معلومېږي چې حيوانات فطرتاً د خپل خالق د صحيح معرفت لرونکي دي، يا د خرق عادت په ډول همدغه يوه هډهد ته دغسې تفصيلي معرفت ور عطاء کړی شوی وو، هو! که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو دغسې معرفت په يوه وچ لرگي کې هم پيدا کولی شي.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٣١﴾

الله هغه ذات دی (چې) نشته هېڅ لایق د عبادت مگر یواځې همدی دی، چې رب د عرش ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې د ده د عظيم عرش سره د بلقيس تخت څه مناسبت لري؟.

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٢﴾

نو وويل (سليمان) ژر به وگورو آیا رښتيا ويلي دي تا (ای هډده! دغه خبره کې) يا که ته يې له دروغ ويونکيو.

تفسير: يعنې زه ستا د دروغو امتحان اخلم، (بيا سليمان يو مکتوب وليکه، او هډهد ته يې وويل):

إِذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَإِنَّهُ إِلَهُهُمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَأَنْظُرْ أَذْأَيُّرْجُونَ ﴿٣٣﴾

يوسه ته (ای هډده!) ليک څما دغه پس وغورځوه هغه (ليک) دوی ته، بيا مخ جار باسه له دوی (او پټ نژدې ورته ودرېږه) پس وگوره (له ورايه) چې په څه ځواب رجوع کوي دوی؟.

تفسير: يعنې سليمان عليه السلام يو خط وليکه، او هډهد ته يې ورکړ، چې د «سبأ» ملکې ته يې ورسوي، او جواب يې بېرته راوړي، او ورته ويې ويل: څه وخت چې خط دې ورورسوه؛ ښايي چې بيا ترې يوې خوا ته پر څنگ شي، ځکه چې د قاصد مخامخ درېدل د سلطنت له آداب سره څه تناسب نه لري.

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنَّ الَّذِي كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ إِنْهُ مِنْ سُلَيْمَانَ

وویل (بلقیس) چې ای اشرافو! بېشکه زه چې یم راغورځولی شوی دی ماته یو لیک عزتناک. بېشکه دغه (لیک) د سلیمان (له طرفه راغلی) دی.

تفسیر: بلقیس د دغه خط د لوستلو په اثر خپل مشران او درباریان راپول کړل، او دوی ته یې وویل چې: «ای ځما مشرانو! ماته داسې یو عجیب خط په دغه عجیبه طریقه رارسېدلی دی، چې د یوه معزز او محترم باچا سلیمان علیه السلام له طرفه راغلی دی، غالباً دوی به د سلیمان علیه السلام اسم او دده د بې مثاله حکومت او شوکت اشتهاړ پخوا له دې نه اورېدلی وي.

وَأَنَّهٗ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

او بېشکه (مضمون د دې لیک دا دی چې شروع) په نامه د الله چې خورا مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: هم هغسې چې دلته دغه «تسمیه» د دغه قرآني آیت جزء دی، د قرآنکریم په نورو ځایونو کې هم ځان ته یو مستقل قرآني آیت دی، د تسمیې لوستل په اول د هر سورت کې یو ضروري امر دی، د حنفيانو په مذهب لکه چې پاس مو ولیکل «تسمیه شریفه» د عظیم الشأن قرآن یو ځان ته مستقل او جلا مبارک آیت دی، چې لپاره د تبرک او فصل د قرآني سورتونو د هر سورت په اول کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په امر لیکلې شوي دي، د امام شافعي او امام احمد بن حنبل رحمهما الله په مذهب برسېره په دې چې تسمیه شریفه د فاتحې شریفې د سورت اوله برخه او جزء دی؛ په نورو قرآني سورتونو کې هم پرته (علاوه) د توبې له سورت نه داخله ده.

الْأَعْلُو أَعْلَى وَأَتُونِي مُسْلِمِينَ

(مقصد ځما دا دی) چې لویي (او کبر) مه کوئ تاسې پر ما او راځئ تاسې ماته مسلمانان غاړه ایښودونکي (الله ته).

تفسیر: داسې جامع مختصر او له عظمته ډک خط به ممکن دی چې ډېر لږو باچاهانو په دنیا کې بل کوم باچا ته لیکلی وي، مطلب یې دا دی چې: «ځما په مقابل کې زور آزمویل هیڅ فائده نه دررسوي، ستاسې خیر په همدې کې دی چې اسلام ومنئ!، او ځما احکامو ته غاړه کېږدئ!، او د انسانانو په شان په سمو ګوتو ماته راشئ! ځکه چې ستاسې لویي، تکبر او ځان مشر ګڼل ځما په مقابل کې بې فائده دي».

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى شَاهِدُونِي

وویل (بلقیس) چې ای اشرافو! فتوی (مشوره) راکړئ تاسې ماته په دغه کار ځما کې، نه یم زه فیصله کوونکی د کوم کار تر هغه پورې چې حاضر شئ تاسې ماته (مشوره راکړئ!).

تفسیر: یعنې تاسې مشوره راکړئ! چې د هغه ځواب په څه مضمون سره ولیکل شي، او بالمقابل یې څه اقدامات او چارې وکړي شي؟ لکه چې تاسې ته معلوم دي د کومې لویې معاملې (قطعي) فیصله بې د تاسې له پوښتنې او مشورې څخه نه کوم.

قَالُوا عِنَّا قُوَّةٌ وَأُولُوا أَيْسُ شَرِّ دِيَارِنَا أَسْلَفُونا فَنَظَرُوا مَاذَا أَنَا مُرْسِلُونَ ﴿۲۳﴾

وویل دغو (اشرافو) چې مونږ ځاوندان د قوت زور یو، او ځاوندان د جنگ سخت یو، او امر (حکم، اختیار) تاته دی، پس وگوره (ای ملکې!) چې د څه شي امر (حکم) کوي ته (پر مونږ باندې چې ویي منو!).

تفسیر: یعنې له مونږه سره د زور او طاقت او د حربي لوازمو او سامانونو هیڅ تقلیل او کمی نشته، او نه د کوم باچا له ویرولو څخه مونږ ډارېږو، که ستا حکم صادر شي؛ نو مونږ له سلیمان علیه السلام سره جنگ ته تیار یو، برسېره په دې ته خپلواکه او خپله مختاره یې، سره له غوره پوهه او چرته (خیاله) مونږ ته هر هغه حکم چې مناسب یې گڼي؛ را یې کړه! ځکه چې ځمونږ غاړې ستاسې د هر حکم په مقابل کې ښکته دي، معلومیږي چې د درباریانو فکر او رایه د جنگ کولو په لوري وه، مگر ملکې په جنگ کولو کې تعجیل مناسب ونه گانه، او یو بین الین داسې معتدل صورت یې غوره کړ، چې د هغه ذکر اوس راځي:

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَاجَ أَهْلِهَا آذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿۲۴﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَظِرَةٌ لِّمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿۲۵﴾

نو وویل (بلقیس چې په جنگ کې خیر نشته)، بېشکه باچاهان هر کله چې ننوځي په کوم کلي (ښار) کې (په غلبه او قهر)؛ خرابوي دوی هغه (ښار)، او گرځوي دغه (باچاهان) عزیزان (مشران) د اهل د هغه ذلیلان (سپک بندیان)، او همداسې (چې ومې ویل) دوی کوي. او بېشکه زه لېږونکې یم دوی ته (قاصد) سره له هدیه (پېشکشي)، پس بیا زه کتونکې یم چې په څه حال بهر ته راځي دغه لېږلي شوي (چې قبلوي دغه پېشکشي یا یې بهر ته رالېږي).

تفسیر: معلومیږي چې د خط د مضمون له عظمته او شوکت او له نورو قرائنو، اماراتو او آثارو څخه بلقیس متیقن شوه، چې زه پر دغه باچا بری نشم موندلی، او اقلا د دغې خبرې قوي احتمال د دې په زړه کې پیدا شوی وو، چې د داسې لویو شان او شوکت لرونکیو باچاهانو سره جنگېدل د لویو او ټوکو خبره نه ده، که دی غالب شو، لکه چې د ده د بري قوي امکانات شته؛ نو د نورو ملوکو او سلاطینو له عمومي عاده سره موافق به دغه ځما گړد ښارونه سره لاندې باندې کړي، او داسې یو لوی انقلاب به ونښلي چې په هغه کې به مشران، کشران، عزت لرونکي خلق به یې عزت کيږي، او ډېر انسانان به ځواران او ذلیلان کیږي، لهذا ځما په فکر خوښه داسې رښکاري چې مونږ به جنگېدلو کې جلتی او تلوار ونه کړو، بلکه لازم دي چې د مقابل جانب قوت، قدرت، طبیعي رجحانات، او د حکومت نوعیت څخه معلومات حاصل کړو، او په دې باندې ښه ځان خبر کړو، چې هغوی په رښتیا سره څه شی له مونږ څخه غواړي؟ که مونږ څه تحائف او هدايات ورولېږو، او دغه راتلونکې مصیبت د هغو په وسیله له خپله ځانه لرې وساتو؛ نو ډېر به ښه شي، که نه په دغه ذریعه مونږ ته لږ څه د دوی وضعیت او رویه راڅرگندیږي (ښکاره کیږي)، خو بیا مونږ له هغه سره مناسب رویه او لاره ځان ته غوره کړو.

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَنُ قَالَ أَسِدُّونَ إِنِّي أَخِي مِنْ أَثَرِ النَّبِيِّ أَنَا الَّذِي أَلَمْتُ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿۲۶﴾ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَّا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿۲۷﴾

پس کله چې راغی (قاصد د بلقیس) سلیمان ته؛ نو وویل (سلیمان آیا مددگاري کوئ تاسې له ما سره په مال سره، پس هغه خیز چې را کړی دی ماته الله (له نبوت، علم، سلطنت) خیر ډېره غوره

دی له هغه خیزه څخه چې در کړی دی (الله) تاسې ته، بلکه تاسې په دغه هدیه (بېشکشی) خپلې خوشالېږئ. بېرته ورشه دوی ته (ای قاصده چې راشي ماته! که نه) پس خامخا ورته شو مونږ دوی ته سره له (داسې زورور) لښکر، چې نه وي هیڅ طاقت د مقابلې دوی ته له هغو لښکرو سره، او خامخا وېه باسو هر ورو دوی له دغه (ښار د سبا څخه) په دې حال کې چې بې عزته بې حرمته وي، او دوی به خوار او سپک وي.

تفسیر: یعنې دغه تحفې او هدایا دې تاسو ته در مبارک وي، چې په ورکولو یې تفاخر کوئ، او په اخیستو یې په تکثر د اموالو سره خوشالېږئ، آیا ستاسې په فکر او اټکل کې زه تش یو دنیوي باچا درغلم؟ چې د مال او متاع مطامع ماته راوړاندې کوئ؟ تاسې ته دې معلوم وي؛ هغه روحاني دولت او مال، حکومت او دولت چې الله تعالی راعطاء کړی دی؛ هغه ستاسې له دغه ملک او دولت څخه ډېر اعلی او اولی دی، زه ستاسو دغو هدیو او تحائفو ته هیڅ اهمیت نه ورکوم، یعنې بېرته ورشه ای قاصده! بلقیس او قوم ته یې ووايه چې: را دې شي ټول مسلمانان غاړې ایښودونکي، او که رانغلل دوی پس رابه ولو مونږ خامخا د دوی جنگ او مقابلې ته داسې لښکرې چې له جهته د ډېروالي او قوت نه دی هیڅ طاقت د مقاومت (ودرېدو) د دوی له هغو لښکرو سره، او هر ورو (خامخا) وېه باسو او وېه شړو مونږ خامخا دوی له دغه ښار د سبا څخه په دې حال کې چې بې عزته او بې حرمته به وي.

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ الْأَيْمَنُ يَأْتِيَنِي بَعْرُهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٢٨﴾

وویل (سُلیمان) ای (خما دربار) اشرافو! کوم یو له تاسې به راوړي ماته تخت د دې (بلقیسې) پخوا له هغه چې راځي دوی ماته مسلمانان (غاړه ایښودونکي الله ته).

تفسیر: دغه سفیر بېرته لاړ، او د جنگ پیغام یې ورورسوه، بلقیس متیقنه شوه چې دغه کوم معمولي باچا نه دی، د ده زور او قوت د الله تعالی په زور او قوت سره دی، له جدال څخه به هیڅ یوه ګټه او فائده په لاس رانه شي، او نه د داسې باچا په مقابل کې له چل، فرېب څخه څه کار اخیستل کېږي، بالاخر د اطاعت او انقیاد په غرض د ډېرو ساز او سامان او لاو لښکر سره د سُلیمان علیه السلام په حضور د تشرف په مقصد رهي (روانه) شوه، کله چې بلقیس د شام سرحداتو ته ورنژدې شوه، سُلیمان علیه السلام خپلو درباریانو ته وفرمایل چې: آیا داسې یو څوک شته چې د بلقیس شاهي تخت د دې د راتللو د مخه حاضر کړي؟.

تنبيه: له ﴿قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ﴾ څخه معلوم شو، چې پخوا له اسلامه او انقياده د حربي مال مباح دی.

قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا بَيْنَكَ بِهٖ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَّقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيَّ أَمِينٌ ﴿٢٩﴾

وویل یو زورور سخت قوي له (قومه د) پیریانو چې: زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا د هغه چې پاڅېږي ته (ای نبي الله) له دغه ځایه خپله، او بېشکه زه پر دغه (راوړلو) د دې (تخت) خامخا قوي (زورور معتبر) امانتګر یم (چې نه کوم خیانت په جواهر وده کې).

تفسیر: د سُلیمان علیه السلام دربار به هره ورځ تر یو ټاکلي (مقرر کړي) وخت پورې دوام درلود (لرلو)، مطلب یې دا دی چې «پخوا له دې نه چې تاسې له خپله درباره پاڅېږئ؛ زه به دغه شاهي تخت درحاضر کړی شم»، مګر په دغه کې هم لږ څه ځنډه (تاخیر) واقع کېده، او سُلیمان علیه السلام غوښته چې له دې نه مخکې د دې تخت راحاضر کړي شي.

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ

وویل هغه (سړي) چې د ده سره یو علم وو له کتابه (منزله یعنې اسم الأعظم) زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا له هغه چې بیا راگرځي تاته سترگه ستا، (چې نیولې دې وي کوم شي ته).

تفسیر: راجح خو همدغه معلومېږي چې دغه سړی د سلیمان علیه السلام صحابي او وزیر آصف بن برخیا رضي الله تعالی عنه دی، چې د سماوي کتابونو عالم او د الله تعالی د اسماءو او د کلامونو له تاثیراتو څخه واقف وو، عرض وکړ چې: زه د سترگو په یوه رپه کې د هغې تخت در حاضرولی شم، یعنې همدا چې تاسې چاته وگورئ پخوا له هغه چې تاسې خپلې سترگې له هغه څخه ځان ته واړوئ؛ زه به هغه تخت دلته پخوا له طرفه العین څخه در حاضر کړم.

فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ

نو کله چې ولید (سلیمان) دغه (تخت) قرار پروت په نزد د ده؛ نو ویې ویل: دغه (زر راوړل د تخت) له فضله (احسانه) د رب ځما دی، لپاره د دې چې وازمويي ما چې آیا زه شکر کوم (پر نعمتونو د الله).

تفسیر: یعنې دغه په ظاهري اسبابو سره نه دی، د الله تعالی فضل دی چې ځما رفیق دغه درجې ته رسېدلی دی، چې ترې داسې کرامات ظاهريږي، او کله چې د ولي او بالخاصه د صحابي کرامت د هم هغه نبي معجزه او د ده د اتباع ثمره وي؛ نو ځکه پر سلیمان علیه السلام هم د هغه شکران عائد کېږي.

أَمْ أَكْفَرُوا مِمَّنْ شُكِرُوا فَاتَّبَعُوا لِقَيْسٍ ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

یا ناشکري (کفران) کوم؟ او هر څوک چې شکر کوي؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې شکر کوي خپل ځان ته (ځکه چې پرې د نعمتونو دوام او تزئید کېږي)، او هر چا چې ناشکري وکړه (کفران کوي)؛ نو بېشکه رب ځما غني بې پروا دی (له شکر او له هر څیزه) کرم والا (خېښتن - خاوند د سخاوت دی پر مستحقانو د انعام).

تفسیر: یعنې د شکر ایستلو نفع شاګر ته رسیږي، چې په دنیا او آخرت کې به مزید انعامات پرې مېږدول کېږي، که ناشکري وکړي؛ نو الله ته به څه ضرر او نقصان ونه رسوي، ځکه چې الله تعالی د داسې شکر ایستلو څخه قطعاً بې پروا او بالذات کامل الصفات او منبع الکمالات دی، ځمونږ له کفرانه د ده په کمالیه صفاتو کې هیڅ نقص او کمی نه راځي، دغه هم د الله تعالی لطف او کرم دی، چې ناشکرانو ته سمدلاسه سزا نه ورکوي، نو د داسې کریم ناشکري کوونکی سړی په انتهایي درجه بې حیا او احمق دی.

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنظُرُ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ

وویل (سلیمان) چې نا آشنا (او په بل شان او شکل کړئ) تاسې دغې (بلقيس) ته تخت د دې، چې وگورو چې آیا پیژني یې یا کېږي له هغو کسانو چې نه یې پېژني.

تفسیر: یعنې د تخت رنگ او وضعیت یې تبدیل کړ، او د هغه شکل او هیئت یې وګرځاوه، چې د هغه په لیدلو بلقيس په اسانۍ سره ونشي پوهېدی، په دې د بلقيس د عقل او فهم ازموینې او امتحان مقصود وو، چې د هدايت استعداد په دې کې تر کوم ځای پورې شته.

فَلَمَّا جَاءَتْ قَيْلٌ أَهْلَكْنَا عَرْشَكَ ط قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ

نو کله چې راغله (بلقیس تخت یې هلته ولید)، وویل شو (ورته) آیا همداسې دی تخت ستا؟ نو وویل (بلقیس) لکه چې دا هم هغه دی.

تفسیر: ویې نه ویل چې: هو! هم هغه دی، او نه یې بالکل نفی وکړه، څه یې چې حقیقت وو؛ هغه یې صاف صاف ظاهر کړ، چې تخت خو هم هغه دی، لیکن په اوصاف کې یې څه فرق او توپیر (تفاوت) راغلی دی، او کله چې دغه فرق دومره مهم او معتدبه نه دی؛ نو ځکه ویلی شي لکه چې هم هغه دی.

وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿۱۷﴾

او را کړې شوی وو مونږ ته علم (په وحدت د رحمان او نبوت د سلیمان) پخوا له دې (معجزې کله چې هدهد ستا لیک راوړ)، او وو مونږ مسلمانان (غاړه ایښودونکي حکم ستا ته).

تفسیر: یعنې مونږ ته لا له پخوا څخه دغه خبره معلومه وه، چې سلیمان علیه السلام تش یو باچا نه دی، بلکه ورسره د الله تعالی یو مقرب بنده هم دی، نو ځکه مونږ د اطاعت او تسلیم او انقیاد لپاره اختیار کړه.

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تُعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿۱۸﴾

او منع کړه (الله په توفیق خپل) دا له (عبادت د) هغه څیز چې وه دا چې عبادت یې کاوه غیر له الله، بېشکه چې دا وه (پخوا) له (هغه) قومه چې کافران وو.

تفسیر: یعنې الله تعالی، یا سلیمان علیه السلام د الله تعالی په حکم ملکه بلقیس د لمر او نورو شیانو له عبادت څخه ستنه (منع) کړه، چې په هغه کې دا سره د خپل قوم مبتلا وه، یا یې دا مطلب چې د سلیمان علیه السلام په خدمت کې د حاضر بدلو تر وخته پورې چې د اسلام اظهار یې په علانیه ډول سره نه وو کړی، د هغه سبب دا وو چې د باطلو معبودانو خیال او د کفارو صحبت او تقلید دا یې له داسې کولو څخه منع کړې وه، کله چې د نبی الله په ملاقات او زیارت مشرفه شوه؛ هغه ممانعت له منځه ورکړ شو، که نه د سلیمان علیه السلام د صداقت اجمالی علم دې ته لا له پخوا څخه حاصل وو.

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا قَالَتْ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۹﴾

وویلې شو دغې (بلقیس) ته چې: ننوځه دې بنگلې ته، پس کله چې ولیده (بلقیس) دا (ښښه)؛ نو گمان یې پرې وکړ د ژورو اوبو، او پورته یې کړه (پاینځه) له دواړو پنډیو خپلو، نو وویل (سلیمان) بېشکه دغه (اوبه نه دي) یوه بنگله ده په ځمکه هواره ښویه (جوړه شوې) له ښښو نه، وویل (بلقیس): ای ربه ځما! بېشکه ما ظلم کړی دی پر ځان خپل، او اسلام مې راوړی دی سره له سلیمان خاص (هغه) الله ته چې رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنې له اوبو څخه د پورې وتلو په نیت یې خپلې پاینځې پورته کړې، لکه چې عمومي قاعده ده، چې که د اوبو د ژوروالي اندازه په پوره ډول معلومه نه وي؛ نو له اوبو څخه پورې وتونکی پومبی د خپلو پاینځو په پورته کولو شروع کوي.

سُلیمان علیه السلام پخپله سلام خانه کې ناست وو، چې هغه د تیرو (کتیو) په ځای په بنیښو فرش شوې وه، دغه صافې او پاکې بنیښې له لرې داسې ښکارېدې لکه چې د اوبو لوی حوض وي، او ممکن دي چې له دغو بنیښو لاندې به واقعي اوبه هم وي، یعنې حوض یې په بنیښو سره پټ کړی وي، دې په اوبو کې د ګلابدلو لپاره خپل پښې لوڅې (برېښې) کړې، سُلیمان علیه السلام پرې غږ وکړ چې: دغه د بنیښې فرش دی اوبه نه دي، بلقیس ته خپل د عقل قصور او د ده د عقل کمال ور معلوم شو، او په دغه باندې ښه وپوهېده، چې په دیانت هم پر هغو اسرارو چې دی پوهیږي؛ هغه هم صحیح دي، او دغه هم ورښکاره شوه چې پر هغو سازونو او سامونونو او وسالو چې دغه قوم مغرور وو، او پرې نازېدل؛ دلته له هغه څخه ډېر سامونونه موجود وو، ګواکې سُلیمان علیه السلام دوی ته تنبیه ورکړه، چې د لمر او د ستوریو پر ځلېدلو غولېدل او هغوی ته د معبود نسبت ورکول همداسې دي، لکه چې انسان د بنیښې په ځلېدلو وغولېږي، او د اوبو ګمان پرې وکړي.

کله چې ملکه بلقیس پر خپل قصور وپوهېده؛ نو وی یې ویل: ای ربه ځما! بېشکه ما ظلم کړی دی پر خپل ځان، او اسلام مې راوړی دی سره له سلیمان خاص هغه الله ته چې رب د عالمیانو دی، یعنې یا الله! زه ستا منونکی یم، او د سلیمان علیه السلام دین او طریقه اختیاروم، تر اوسه پورې مې پر خپل ځان باندې ډېر ظلم کړی دی، چې په شرک او کفر کې مبتلا وم، اوس له هغه څخه توبه کوم، او ستا د ربوبیت د دربار په طرف رجوع کوم!.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٥٩﴾

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ ثمودیانو ته (قومي) ورور د دوی صالح (چې ووايه ثمودیانو ته) داسې چې عبادت کوئ تاسې خاص د الله، پس ناڅاپه دوی دوه فرقې وې (مؤمن او کافر) چې سره یې جگړې کولې.

تفسیر: یعنې یوه ایمان لرونکې او یوه منکره، لکه مکي والو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راتګ په وخت کې پخپلو منځونو کې جگړې سره کولې، د ثمودیانو د جگړې لږ څه تفصیل د «الأعراف» سورت په (۱۰) رکوع کې پر دغو آیتونو ﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضِعُوا مِنَ امْنٍ﴾ کې تېر شوی دی.

قَالَ يُقَوْمُ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٠﴾

وویل (صالح) ای قومه ځما! ولې جلتې کوئ تاسې په بدې (نزول د عذاب) پخوا له نېکې (توبې)، ولې مغفرت نه غواړئ تاسې له الله (په ایمان او توبه) لپاره د دې چې پر تاسې رحم وکړ شي؟.

تفسیر: صالح علیه السلام دوی ډېر په هر ډول سره وپوهول، نو کله چې دوی پرې ونه پوهېدل؛ بالاخر یې دوی له عذابه وویرول، چې د هغه په ځواب کې هغوی داسې وویل: ﴿وَقَالُوا لِيُضِلَّهُمْ اسْتِغْنَاءُ مَا تَعِدُنَا إِنَّ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ یعنې که ته پخپلې دغې خبرې کې رښتین یې؛ نو ولې د الله تعالی عذاب پر مونږ نه نازلېږي؟ او د څه لامله به چې ځنډ (تأخیر) او ډیل واقع کیږي؟ صالح علیه السلام وویل: ای کمبختانو! ولې د ایمان او توبې او د نېکۍ لار نه اختیاروئ؟ چې په دنیا او آخرت کې ستاسې په کار درشي، او د څه له سببه بالعکس بدې او عذاب ژر غواړئ؟ دغه عذاب او بدې چې په خپل وخت کې پر تاسې واقع شي؛ نو ستاسې دغه ګرد شورماشور به پای (آخر) ته ورسېږي، اوس وخت دی چې تاسې له خپلو ګناهونو څخه توبه وباسئ، او خپل ځان د الله تعالی له عذابه محفوظ او مصئون کړئ!، تاسې ولې توبه او استغفار نه کوئ څو الله تعالی د عذاب او زحمت په ځای ثواب او رحمت در مرحمت کړي؟.

قَالُوا أَظَلَّتْ نَابُكَ وَبِئْسَ مَعَكَ

وویل (ثمودیانو) چې بدفالي نیولی ده مونږ په تا او په هغه چا چې له تا سره دي (له مؤمنانو).
تفسیر: یعنې ای صالحه ! له کله راهیسې چې ستا قدم ځمونږ په خاوره کې ایښود شوی دی، او تا پخپلو دغو خبرو شروع کړې ده؛ پر مونږ راز راز مصائب او مصاعب را نازل شوي دي، او په هر کور کې جنګ او جګړې نښتې دي.

قَالَ ظَنُّكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿۱۹﴾

وویل (صالح) چې: بدفالي د تاسې په نزد د الله ده (چې در کوي یې په بدل د کفر د تاسې)، بلکه تاسې یو قوم یی چې ازمویلې کېږئ (کله په راحت او کله په زحمت).
تفسیر: یعنې دغه مصاعب او سختی ځما لامله پر تاسې نه دي راغلي، بلکه د دغو سبب ستاسې هغه بد قسمتي ده چې الله تعالی ستاسې د شرارتونو او بدو اعمالو لامله پر تاسې مقررې او مقدرې کړي دي.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ سَعَةُ الرَّهْطِ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصِلُونَ ﴿۲۰﴾ قَالُوا تَقَسَّوْا بِاللَّهِ لَنَبَيَّتَهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لَوْلِيَّهِ مَا شَاءَ مِنْ مَالِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿۲۱﴾

او وو په ښار (د ثمودیانو) کې نهه سړي (غې شریر) چې فساد به یې کاوه په ځمکه (د حجر) کې، او نه به یې کوله اصلاح. وویل (ثمودیانو) حال دا چې قسمونه یې خوړلي وو په الله چې: خامخا د شپې به ولویږو پر دغه (صالح) او اهل (عیال او امت) د ده، (او وژنو به یې)، بیا به خامخا ووايو مونږ هرومرو ولي د ده ته (که د قتل دعوی راباندې وکړي)؛ چې: نه وو لیدلی مونږ ځای د هلاکت د اهل د ده (نو نه یو خبر چې چا وژلی دی)، او بېشکه چې مونږ خامخا له صادقانو یو (په دعوی خپله کې).

تفسیر: دغه نهه سړي ممکن دي چې د نهو تیرو سرداران او مشران وي، چې د دوی کار په ملک کې پرته (علاوه) له فتنې او فساد او خرابۍ اچولو څخه بل هېڅ شی نه وو، د اصلاح او درستي په طرف به هیڅکله دوی خپل مخ نه اړوه، په معظمه مکه کې هم د کفارو نهه مشران وو، چې تل به یې د اسلام په مخالفت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاندت کې سعي او مجاهدت کاوه، او نورو مفسرانو د هغوی نومونه هم لیکلي دي، دغو د صالح علیه السلام د قوم نهو غټو اشرارو پخپلو منځونو کې معاهده او قسمونه سره یادل کړل؛ چې ګرد به سره یو ځای کېږي، او د صالح علیه السلام په کور به ورننوي، او دی به سره له ګردو کور وکېوله له یوه مخه وژني، بیا که څوک د ده د وینې دعوادار پیدا شي؛ نو مونږ به ورته ووايو چې: مونږ له دغه دارې او د ده له وژونکي څخه نه یو خبر، او مونږ رښتیا وایو چې مونږ د ده د کور دغه تبه او وران وضعیت په خپلو سترګو نه دی لیدلی.

وَمَكَرُوا مَكْرًا وَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يُشْعُرُونَ ﴿۲۲﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مُكْرِهِمْ أَنَا دَمَرْتَهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْعِلِينَ ﴿۲۳﴾ فَبَلَكَ بَيُّوتُهُمْ خَاوِيَةً لِّمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۲۴﴾ وَابْتِغَيْنَا الَّذِينَ أَمْنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿۲۵﴾

او فرېب وکړ دوی په فرېب کولو سره او فرېب ورکړ مونږ په فرېب ورکولو سره، حال دا چې دوی پرې نه پوهېدل. پس وګوره چې څرنگه شو عاقبت د مکر (انجام د فرېب) د دوی، بېشکه

چې مونږ هلاک کړل دغه (ننه واړه) او قوم د دوی ټول (په غږ د جبریل). پس دغه دي کورونه د دوی (ورته وگورئ) چې وران تش پراته دي، په سبب د دې چې ظلم (شرک) کاوه دوی، بېشکه په دغه (اهلاک د ښودیانو) کې خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی لپاره (د هغه) قوم چې پوهیږي (په خیر او شر خپل، او ترې عبرت اخلي). او نجات ورکړي مونږ (له دغه عذاب) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو، او وو دوی چې ویرېدل (له الله او ځانونه یې ساتل له شرکه او معاصیو).

تفسیر: د دوی مکر خو همدغه د دروغو تړون وو، او د دوی د غه مکر په مقابل کې الله تعالی دوی ته ښه ډیل او مهلت ورکړ، چې په زړه پورې خپلو شرارتونو ته تکمیل ورکړي، خو د عذاب عظیم په مستحق کېدلو کې هېڅ حجت او عذر پاتې نشي، دوی داسې گنجل چې گواکې مونږ صالح علیه السلام له منځه لرې کوو، او له دې نه نه وو خبر چې په واقع سره دوی پخپلو دغو اعمالو سره خپل بېخ وباسي، او په خپل لاس خپل ځان له منځونو لرې کوي، موضح القرآن داسې لیکي: «د دوی د اهلاک اسباب خپل د تکمیل حد ته رسیدلي وو، ځکه خو شرارت خپل د تکمیل حد ته ونه رسیږي؛ اهلاک نه واقع کیږي».

وَلَوْ طَا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾ إِنِّي كُنْتُ مِنْكُمْ لَمُتَّوْنًا الرَّجَالُ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٢٨﴾

او (ياده کړه قصه د) لوط کله چې ویې ویل قوم خپل ته: آیا راځئ تاسې فاحشې (قبيح کار د لواطت) ته حال دا چې وینئ تاسې (یو بل په دې بد عمل کې چې څومره مردار کار دی؟) آیا تاسې خامخا راځئ سړیو ته له جهته د شهوت غیر له ښځو (چې د شهوت د دفعې لپاره دي) بلکه تاسې یو قوم یی ناپوهان (له قبیح د عواقبو خپلو).

تفسیر: یعنې که تاسې نه پوهیږئ چې د دغې بې حیایۍ آخره خاتمه څه کیږي؛ نو په انتهایي درجه جاهلان او ناپوهان یی.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُو آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنْاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٢٩﴾

پس نه وو جواب د قوم د دغه (لوط بل شی) مگر همدا وو چې وبه ویل دوی (یو بل ته): وباسئ (وشړئ) تاسې خېلخانه د لوط له دې ښاره خپله (چې سدوم دی)، بېشکه دوی داسې سړي دي چې ځانونه پاک ساتي (له کارونو ځمونږ او بد یې گڼي).

تفسیر: یعنې دغه لوط چې خپل ځان لوی، پاک، صاف او صفا ساتي؛ نو بیا ځمونږ له ناپاکانو سره څه کار او غرض لري؟

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَيْرِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا نِسَاءً مَظْمُورًا
الْمُنْذَرِينَ ﴿٣١﴾

پس نجات ورکړه مونږ دغه (لوط) ته او اهل د دغه (لوط) ته مگر ښځه د ده چې مقدره کړې وه مونږ هغه (کافره ښځه په ازل کې) له باقي پاتې کیدونکیو (په عذاب کې). او ووراوه مونږ پر دوی باران (د تیږو - گټو چې هلاک شول پرې) پس بد باران د ویږول شویو (په عذاب سره) باران د دوی دی.

تفسير: يعنې هغوی يې تباہ او هلاک کړل، او لوط عليه السلام ته يې سره د ده د مسلمانانو ملگريو نجات ورکړ، ليکن د لوط عليه السلام ښځه چې د دغو اشارو کفارو سره يې مرستې کولې؛ هغه هم له هم هغو هلاک کېدونکيو سره پاتې شوه، او په دغو گړدو مجرمينو باندې پاک الله له آسمانه تېري (کټې) او وروڼې، او دغه ښار يې له يوه مخه پر بل مخ وړاوه.

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۗ اللَّهُ خَيْرٌ مَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٠﴾

ووايه (ای محمده!) چې ټولې ټناوې ستاينې (صفتونه) خاص الله لره دي (په نصرت د ابرارو، او ذلت د کفارو)، او سلام دی پر بندگانو د دغه (الله) هغه (بندگان) چې غوره کړي دي دوی (الله پر ټولو مخلوقاتو)، آیا الله خیر بهتر غوره دی که هغه بتان چې دوی يې شریکان کوي (له الله سره؟ بلکه الله بهتر دی!).

تفسير: وروسته د قصصو له فراغه: ﴿اللَّهُ خَيْرٌ مَّا تُشْرِكُونَ﴾ يې د توحيد بيان فرمايلي دی، دغه الفاظ د خطبې په ډول تعليم فرمايي، چې ښايي پخوا له بيانه وي، «موضح القرآن» ليکي: د الله تعالی تعريف کول، او په انبياوو سلام لېږل، او وروسته له هغه په بله خبره شروع کول يې خلکو ته وروښودل، ځينې مفسرين وايي: د الله تعالی هغه کمالات او احسانات چې پاس د قصصو په منځ کې مذکور شول؛ پر هغو ځمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم ته حکم وشو، چې د الله تعالی حمد او ثناء ووايي، او شکر پر ځای راوړي، او پر هغو مقبولو بندگانو چې د ځينو د هغو ذکر پاس وکړ شو؛ سلام ولېږي، له دې ځايه د توحيد وعظ شروع کړی شوی دی، يعنې د پاس قصصو د اورېدلو او په تکويني آيتونو باندې د فکر او غور کولو څخه وروسته تاسې پخپله دغه راوښیئ، چې د دغه «وحده لا شریک له» الله تعالی منل خیر، بهتر، غوره، نافع او معقول دي؟ يا د ده په الوهيت کې د هغو خوارو عاجزانو او ناتوانو مخلوقاتو معبود درول؟ او له الله تعالی سره يې شریک گرځول؟ اوس دغه مسئله دومره سخته او مشکله نه ده، چې د هغې په فيصله کولو کې څه تدقيق او ځنډ (تأخير) کولو ته څه حاجت او ضرورت پاتې وي، خو بيا هم د زيات تذکیر او تنبيه په غرض وروسته له دې نه د الله تعالی ځينې داسې شتون او صفات بيانېږي چې د ده پر توحيد او تقدس دلالت کوي، او ځينې هغه خیر او نفعي شمېرل کېږي، چې د الله تعالی د رحمت او د فضل آثار په هغو کې له ورا ښکاري، نو فرمايي چې:

مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَبَابًا وَأَنْبَتْنَا بِهِ جِبَالًا ۚ فَمَنْ يُدْرِكُ الْيَوْمَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَهُ عِلْمٌ غَيْبٍ ۖ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه، او نازلې کړې يې دي لپاره د تاسې له (طرفه د) اسمان اوبه، پس زرغون کړل مونږ په دغو (اوبو) سره باغونه خاوندان د رونق (او ښايست)، نه دی کېدونکي له تاسې دا (کار) چې زرغوني کړئ تاسې ونې د هغو.

تفسير: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسې چې هيڅ نشي کولی؟ بلکه له سره د ونو زرغونول ستاسې په اختيار کې نه دي، دا لا څه چې له هغه ځينې مېوې او ثمرات او نور شيان هم راوباسي.

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا ۖ وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آلِهَتِهِمْ أَتَوْنَهُمْ ۚ

آيا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه نشته)، بلکه دغه (مشرکان) يو داسې قوم دی چې څنګ کوي (له توحيد).

تفسير: يعنې په دې باندې كرده دنيا پوهېږي، او پخپله همدغه مشر كان يې هم مني، چې د ځمكې او اسمان پيدا كول، د باران (وريا) وړول، د ونو - نباتاتو زرخونول غير له الله تعالى څخه د بل چا كار نه دی، لكه چې د لوی قرآنكريم په بل ځای كې د مشر كانو داسې اقرار او اعتراف هم مذكور دی، بيا وروسته له دې نه چې تر دې ځای پورې ورسېدئ، نو بيا ولې له سمې لارې څخه كاره كېږي؟ كله چې ماسوا الله څخه بل داسې يو ذات نشته، چې د دغو كړدو (ټولو) مخلوقاتو انتظام او تدبير وكړي شي، يا د كوم شي مستقل اختيار ولري؛ نو بيا د الله تعالى په ألوهيت او معبوديت كې څرنگه بل څوك ورسره شريكېدی شي؟ «عبادت» د انتهايي تذلل نوم دی، نو دغسې عبادت هغه ذات ته لایق دی، چې په انتهايي درجه كامل او بااختياره وي، د كوم ناقص يا عاجز مخلوق له لوی خالق سره په معبوديت كې برابرول، انتهايي ظلم، ضد او عناد دی.

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خَلْقَهَا أَنْهَرًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِي

بلکه هغه څوک (بهر دی) چې ګرځولي يې ده ځمکه ځای د قرار (آرام)، او ګرځولي يې دي په منځ د دغې ځمکې کې نهرونه (سیندونه، رودونه، ویالې د اوبو)، او ګرځولي يې دي دغې (ځمکې) ته محکم لور (اوچت) غرونه.

تفسير: چې په کې ايښي دي لکه ميخونه او بارونه تر څو ودرېږي، ونه خوځي، يعنې د انسانانو او حيواناتو دېره ځای دی، چې په آرامۍ سره پرې ژوندون کوي، او له دې حاصلاتو او پيداوار څخه ګټه (فائده) او نفعه اخلي.

وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا

او ګرځولي يې ده په منځ د دوو بحرونو (خاوبه او تروه) کې پرده (چې سره ګلې نشي).

تفسير: آیا دغه الله موصوف په دغه صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسې چې هېڅ نشي کولی؟ د دې تحقيق پر دغه آيت ليکلی شوی دی: ﴿وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزًا وَحِجًّا مُّحْجُورًا﴾ (۱۹ جزء د الفرقان سورت (۵) رکوع، (۵۳) آيت) کې دې ولوستل شي.

عَالَهُ مَعَ اللَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

آيا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه! نشته) بلکه اکثر د دغو (مشرکانو) نه پوهېږي.

تفسير: په توحيد چې ايمان نه راوړي، يعنې آيا بل کوم بااختياره ذات شته؟ چې دغسې کار وکړي شي؟ او پر دغه بناء د معبود ګرځېدلو لایق شي؟ كله چې نشته؛ نو معلوم شو چې دغه مشر کين محض د جهالت او ناپوهۍ لامله د شرک او مخلوق پرستی په ژوره کنده کې لويديلي دي، او لاسې د جهل په سوږو کې ننوځي.

أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ

بلکه هغه څوک (بهر دی) چې قبلوي سوال د عاجز (بېکس بې بس) کله چې وېولي دغه (مضطرب) هغه (الله اکبر)، او لري کوي بدي سختي.

تفسير: يعنې کله چې الله تعالى اراده وفرمايي؛ نو د بېکسانو او ناقرارانو او بې وځلو دعاوې او نارې اوږي، سختي ترې لرې کوي، لکه چې (په ۷ جزء د الأنعام سورت په (۴) رکوع (۴۱) آيت کې) يې فرمايلي دي: ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُوْنَ إِلَيْهِ﴾ ^۱ ^۲ ^۳ ^۴ ^۵ ^۶ ^۷ ^۸ ^۹ ^{۱۰} ^{۱۱} ^{۱۲} ^{۱۳} ^{۱۴} ^{۱۵} ^{۱۶} ^{۱۷} ^{۱۸} ^{۱۹} ^{۲۰} ^{۲۱} ^{۲۲} ^{۲۳} ^{۲۴} ^{۲۵} ^{۲۶} ^{۲۷} ^{۲۸} ^{۲۹} ^{۳۰} ^{۳۱} ^{۳۲} ^{۳۳} ^{۳۴} ^{۳۵} ^{۳۶} ^{۳۷} ^{۳۸} ^{۳۹} ^{۴۰} ^{۴۱} ^{۴۲} ^{۴۳} ^{۴۴} ^{۴۵} ^{۴۶} ^{۴۷} ^{۴۸} ^{۴۹} ^{۵۰} ^{۵۱} ^{۵۲} ^{۵۳} ^{۵۴} ^{۵۵} ^{۵۶} ^{۵۷} ^{۵۸} ^{۵۹} ^{۶۰} ^{۶۱} ^{۶۲} ^{۶۳} ^{۶۴} ^{۶۵} ^{۶۶} ^{۶۷} ^{۶۸} ^{۶۹} ^{۷۰} ^{۷۱} ^{۷۲} ^{۷۳} ^{۷۴} ^{۷۵} ^{۷۶} ^{۷۷} ^{۷۸} ^{۷۹} ^{۸۰} ^{۸۱} ^{۸۲} ^{۸۳} ^{۸۴} ^{۸۵} ^{۸۶} ^{۸۷} ^{۸۸} ^{۸۹} ^{۹۰} ^{۹۱} ^{۹۲} ^{۹۳} ^{۹۴} ^{۹۵} ^{۹۶} ^{۹۷} ^{۹۸} ^{۹۹} ^{۱۰۰} ^{۱۰۱} ^{۱۰۲} ^{۱۰۳} ^{۱۰۴} ^{۱۰۵} ^{۱۰۶} ^{۱۰۷} ^{۱۰۸} ^{۱۰۹} ^{۱۱۰} ^{۱۱۱} ^{۱۱۲} ^{۱۱۳} ^{۱۱۴} ^{۱۱۵} ^{۱۱۶} ^{۱۱۷} ^{۱۱۸} ^{۱۱۹} ^{۱۲۰} ^{۱۲۱} ^{۱۲۲} ^{۱۲۳} ^{۱۲۴} ^{۱۲۵} ^{۱۲۶} ^{۱۲۷} ^{۱۲۸} ^{۱۲۹} ^{۱۳۰} ^{۱۳۱} ^{۱۳۲} ^{۱۳۳} ^{۱۳۴} ^{۱۳۵} ^{۱۳۶} ^{۱۳۷} ^{۱۳۸} ^{۱۳۹} ^{۱۴۰} ^{۱۴۱} ^{۱۴۲} ^{۱۴۳} ^{۱۴۴} ^{۱۴۵} ^{۱۴۶} ^{۱۴۷} ^{۱۴۸} ^{۱۴۹} ^{۱۵۰} ^{۱۵۱} ^{۱۵۲} ^{۱۵۳} ^{۱۵۴} ^{۱۵۵} ^{۱۵۶} ^{۱۵۷} ^{۱۵۸} ^{۱۵۹} ^{۱۶۰} ^{۱۶۱} ^{۱۶۲} ^{۱۶۳} ^{۱۶۴} ^{۱۶۵} ^{۱۶۶} ^{۱۶۷} ^{۱۶۸} ^{۱۶۹} ^{۱۷۰} ^{۱۷۱} ^{۱۷۲} ^{۱۷۳} ^{۱۷۴} ^{۱۷۵} ^{۱۷۶} ^{۱۷۷} ^{۱۷۸} ^{۱۷۹} ^{۱۸۰} ^{۱۸۱} ^{۱۸۲} ^{۱۸۳} ^{۱۸۴} ^{۱۸۵} ^{۱۸۶} ^{۱۸۷} ^{۱۸۸} ^{۱۸۹} ^{۱۹۰} ^{۱۹۱} ^{۱۹۲} ^{۱۹۳} ^{۱۹۴} ^{۱۹۵} ^{۱۹۶} ^{۱۹۷} ^{۱۹۸} ^{۱۹۹} ^{۲۰۰} ^{۲۰۱} ^{۲۰۲} ^{۲۰۳} ^{۲۰۴} ^{۲۰۵} ^{۲۰۶} ^{۲۰۷} ^{۲۰۸} ^{۲۰۹} ^{۲۱۰} ^{۲۱۱} ^{۲۱۲} ^{۲۱۳} ^{۲۱۴} ^{۲۱۵} ^{۲۱۶} ^{۲۱۷} ^{۲۱۸} ^{۲۱۹} ^{۲۲۰} ^{۲۲۱} ^{۲۲۲} ^{۲۲۳} ^{۲۲۴} ^{۲۲۵} ^{۲۲۶} ^{۲۲۷} ^{۲۲۸} ^{۲۲۹} ^{۲۳۰} ^{۲۳۱} ^{۲۳۲} ^{۲۳۳} ^{۲۳۴} ^{۲۳۵} ^{۲۳۶} ^{۲۳۷} ^{۲۳۸} ^{۲۳۹} ^{۲۴۰} ^{۲۴۱} ^{۲۴۲} ^{۲۴۳} ^{۲۴۴} ^{۲۴۵} ^{۲۴۶} ^{۲۴۷} ^{۲۴۸} ^{۲۴۹} ^{۲۵۰} ^{۲۵۱} ^{۲۵۲} ^{۲۵۳} ^{۲۵۴} ^{۲۵۵} ^{۲۵۶} ^{۲۵۷} ^{۲۵۸} ^{۲۵۹} ^{۲۶۰} ^{۲۶۱} ^{۲۶۲} ^{۲۶۳} ^{۲۶۴} ^{۲۶۵} ^{۲۶۶} ^{۲۶۷} ^{۲۶۸} ^{۲۶۹} ^{۲۷۰} ^{۲۷۱} ^{۲۷۲} ^{۲۷۳} ^{۲۷۴} ^{۲۷۵} ^{۲۷۶} ^{۲۷۷} ^{۲۷۸} ^{۲۷۹} ^{۲۸۰} ^{۲۸۱} ^{۲۸۲} ^{۲۸۳} ^{۲۸۴} ^{۲۸۵} ^{۲۸۶} ^{۲۸۷} ^{۲۸۸} ^{۲۸۹} ^{۲۹۰} ^{۲۹۱} ^{۲۹۲} ^{۲۹۳} ^{۲۹۴} ^{۲۹۵} ^{۲۹۶} ^{۲۹۷} ^{۲۹۸} ^{۲۹۹} ^{۳۰۰} ^{۳۰۱} ^{۳۰۲} ^{۳۰۳} ^{۳۰۴} ^{۳۰۵} ^{۳۰۶} ^{۳۰۷} ^{۳۰۸} ^{۳۰۹} ^{۳۱۰} ^{۳۱۱} ^{۳۱۲} ^{۳۱۳} ^{۳۱۴} ^{۳۱۵} ^{۳۱۶} ^{۳۱۷} ^{۳۱۸} ^{۳۱۹} ^{۳۲۰} ^{۳۲۱} ^{۳۲۲} ^{۳۲۳} ^{۳۲۴} ^{۳۲۵} ^{۳۲۶} ^{۳۲۷} ^{۳۲۸} ^{۳۲۹} ^{۳۳۰} ^{۳۳۱} ^{۳۳۲} ^{۳۳۳} ^{۳۳۴} ^{۳۳۵} ^{۳۳۶} ^{۳۳۷} ^{۳۳۸} ^{۳۳۹} ^{۳۴۰} ^{۳۴۱} ^{۳۴۲} ^{۳۴۳} ^{۳۴۴} ^{۳۴۵} ^{۳۴۶} ^{۳۴۷} ^{۳۴۸} ^{۳۴۹} ^{۳۵۰} ^{۳۵۱} ^{۳۵۲} ^{۳۵۳} ^{۳۵۴} ^{۳۵۵} ^{۳۵۶} ^{۳۵۷} ^{۳۵۸} ^{۳۵۹} ^{۳۶۰} ^{۳۶۱} ^{۳۶۲} ^{۳۶۳} ^{۳۶۴} ^{۳۶۵} ^{۳۶۶} ^{۳۶۷} ^{۳۶۸} ^{۳۶۹} ^{۳۷۰} ^{۳۷۱} ^{۳۷۲} ^{۳۷۳} ^{۳۷۴} ^{۳۷۵} ^{۳۷۶} ^{۳۷۷} ^{۳۷۸} ^{۳۷۹} ^{۳۸۰} ^{۳۸۱} ^{۳۸۲} ^{۳۸۳} ^{۳۸۴} ^{۳۸۵} ^{۳۸۶} ^{۳۸۷} ^{۳۸۸} ^{۳۸۹} ^{۳۹۰} ^{۳۹۱} ^{۳۹۲} ^{۳۹۳} ^{۳۹۴} ^{۳۹۵} ^{۳۹۶} ^{۳۹۷} ^{۳۹۸} ^{۳۹۹} ^{۴۰۰} ^{۴۰۱} ^{۴۰۲} ^{۴۰۳} ^{۴۰۴} ^{۴۰۵} ^{۴۰۶} ^{۴۰۷} ^{۴۰۸} ^{۴۰۹} ^{۴۱۰} ^{۴۱۱} ^{۴۱۲} ^{۴۱۳} ^{۴۱۴} ^{۴۱۵} ^{۴۱۶} ^{۴۱۷} ^{۴۱۸} ^{۴۱۹} ^{۴۲۰} ^{۴۲۱} ^{۴۲۲} ^{۴۲۳} ^{۴۲۴} ^{۴۲۵} ^{۴۲۶} ^{۴۲۷} ^{۴۲۸} ^{۴۲۹} ^{۴۳۰} ^{۴۳۱} ^{۴۳۲} ^{۴۳۳} ^{۴۳۴} ^{۴۳۵} ^{۴۳۶} ^{۴۳۷} ^{۴۳۸} ^{۴۳۹} ^{۴۴۰} ^{۴۴۱} ^{۴۴۲} ^{۴۴۳} ^{۴۴۴} ^{۴۴۵} ^{۴۴۶} ^{۴۴۷} ^{۴۴۸} ^{۴۴۹} ^{۴۵۰} ^{۴۵۱} ^{۴۵۲} ^{۴۵۳} ^{۴۵۴} ^{۴۵۵} ^{۴۵۶} ^{۴۵۷} ^{۴۵۸} ^{۴۵۹} ^{۴۶۰} ^{۴۶۱} ^{۴۶۲} ^{۴۶۳} ^{۴۶۴} ^{۴۶۵} ^{۴۶۶} ^{۴۶۷} ^{۴۶۸} ^{۴۶۹} ^{۴۷۰} ^{۴۷۱} ^{۴۷۲} ^{۴۷۳} ^{۴۷۴} ^{۴۷۵} ^{۴۷۶} ^{۴۷۷} ^{۴۷۸} ^{۴۷۹} ^{۴۸۰} ^{۴۸۱} ^{۴۸۲} ^{۴۸۳} ^{۴۸۴} ^{۴۸۵} ^{۴۸۶} ^{۴۸۷} ^{۴۸۸} ^{۴۸۹} ^{۴۹۰} ^{۴۹۱} ^{۴۹۲} ^{۴۹۳} ^{۴۹۴} ^{۴۹۵} ^{۴۹۶} ^{۴۹۷} ^{۴۹۸} ^{۴۹۹} ^{۵۰۰} ^{۵۰۱} ^{۵۰۲} ^{۵۰۳} ^{۵۰۴} ^{۵۰۵} ^{۵۰۶} ^{۵۰۷} ^{۵۰۸} ^{۵۰۹} ^{۵۱۰} ^{۵۱۱} ^{۵۱۲} ^{۵۱۳} ^{۵۱۴} ^{۵۱۵} ^{۵۱۶} ^{۵۱۷} ^{۵۱۸} ^{۵۱۹} ^{۵۲۰} ^{۵۲۱} ^{۵۲۲} ^{۵۲۳} ^{۵۲۴} ^{۵۲۵} ^{۵۲۶} ^{۵۲۷} ^{۵۲۸} ^{۵۲۹} ^{۵۳۰} ^{۵۳۱} ^{۵۳۲} ^{۵۳۳} ^{۵۳۴} ^{۵۳۵} ^{۵۳۶} ^{۵۳۷} ^{۵۳۸} ^{۵۳۹} ^{۵۴۰} ^{۵۴۱} ^{۵۴۲} ^{۵۴۳} ^{۵۴۴} ^{۵۴۵} ^{۵۴۶} ^{۵۴۷} ^{۵۴۸} ^{۵۴۹} ^{۵۵۰} ^{۵۵۱} ^{۵۵۲} ^{۵۵۳} ^{۵۵۴} ^{۵۵۵} ^{۵۵۶} ^{۵۵۷} ^{۵۵۸} ^{۵۵۹} ^{۵۶۰} ^{۵۶۱} ^{۵۶۲} ^{۵۶۳} ^{۵۶۴} ^{۵۶۵} ^{۵۶۶} ^{۵۶۷} ^{۵۶۸} ^{۵۶۹} ^{۵۷۰} ^{۵۷۱} ^{۵۷۲} ^{۵۷۳} ^{۵۷۴} ^{۵۷۵} ^{۵۷۶} ^{۵۷۷} ^{۵۷۸} ^{۵۷۹} ^{۵۸۰} ^{۵۸۱} ^{۵۸۲} ^{۵۸۳} ^{۵۸۴} ^{۵۸۵} ^{۵۸۶} ^{۵۸۷} ^{۵۸۸} ^{۵۸۹} ^{۵۹۰} ^{۵۹۱} ^{۵۹۲} ^{۵۹۳} ^{۵۹۴} ^{۵۹۵} ^{۵۹۶} ^{۵۹۷} ^{۵۹۸} ^{۵۹۹} ^{۶۰۰} ^{۶۰۱} ^{۶۰۲} ^{۶۰۳} ^{۶۰۴} ^{۶۰۵} ^{۶۰۶} ^{۶۰۷} ^{۶۰۸} ^{۶۰۹} ^{۶۱۰} ^{۶۱۱} ^{۶۱۲} ^{۶۱۳} ^{۶۱۴} ^{۶۱۵} ^{۶۱۶} ^{۶۱۷} ^{۶۱۸} ^{۶۱۹} ^{۶۲۰} ^{۶۲۱} ^{۶۲۲} ^{۶۲۳} ^{۶۲۴} ^{۶۲۵} ^{۶۲۶} ^{۶۲۷} ^{۶۲۸} ^{۶۲۹} ^{۶۳۰} ^{۶۳۱} ^{۶۳۲} ^{۶۳۳} ^{۶۳۴} ^{۶۳۵} ^{۶۳۶} ^{۶۳۷} ^{۶۳۸} ^{۶۳۹} ^{۶۴۰} ^{۶۴۱} ^{۶۴۲} ^{۶۴۳} ^{۶۴۴} ^{۶۴۵} ^{۶۴۶} ^{۶۴۷} ^{۶۴۸} ^{۶۴۹} ^{۶۵۰} ^{۶۵۱} ^{۶۵۲} ^{۶۵۳} ^{۶۵۴} ^{۶۵۵} ^{۶۵۶} ^{۶۵۷} ^{۶۵۸} ^{۶۵۹} ^{۶۶۰} ^{۶۶۱} ^{۶۶۲} ^{۶۶۳} ^{۶۶۴} ^{۶۶۵} ^{۶۶۶} ^{۶۶۷} ^{۶۶۸} ^{۶۶۹} ^{۶۷۰} ^{۶۷۱} ^{۶۷۲} ^{۶۷۳} ^{۶۷۴} ^{۶۷۵} ^{۶۷۶} ^{۶۷۷} ^{۶۷۸} ^{۶۷۹} ^{۶۸۰} ^{۶۸۱} ^{۶۸۲} ^{۶۸۳} ^{۶۸۴} ^{۶۸۵} ^{۶۸۶} ^{۶۸۷} ^{۶۸۸} ^{۶۸۹} ^{۶۹۰} ^{۶۹۱} ^{۶۹۲} ^{۶۹۳} ^{۶۹۴} ^{۶۹۵} ^{۶۹۶} ^{۶۹۷} ^{۶۹۸} ^{۶۹۹} ^{۷۰۰} ^{۷۰۱} ^{۷۰۲} ^{۷۰۳} ^{۷۰۴} ^{۷۰۵} ^{۷۰۶} ^{۷۰۷} ^{۷۰۸} ^{۷۰۹} ^{۷۱۰} ^{۷۱۱} ^{۷۱۲} ^{۷۱۳} ^{۷۱۴} ^{۷۱۵} ^{۷۱۶} ^{۷۱۷} ^{۷۱۸} ^{۷۱۹} ^{۷۲۰} ^{۷۲۱} ^{۷۲۲} ^{۷۲۳} ^{۷۲۴} ^{۷۲۵} ^{۷۲۶} ^{۷۲۷} ^{۷۲۸} ^{۷۲۹} ^{۷۳۰} ^{۷۳۱} ^{۷۳۲} ^{۷۳۳} ^{۷۳۴} ^{۷۳۵} ^{۷۳۶} ^{۷۳۷} ^{۷۳۸} ^{۷۳۹} ^{۷۴۰} ^{۷۴۱} ^{۷۴۲} ^{۷۴۳} ^{۷۴۴} ^{۷۴۵} ^{۷۴۶} ^{۷۴۷} ^{۷۴۸} ^{۷۴۹} ^{۷۵۰} ^{۷۵۱} ^{۷۵۲} ^{۷۵۳} ^{۷۵۴} ^{۷۵۵} ^{۷۵۶} ^{۷۵۷} ^{۷۵۸} ^{۷۵۹} ^{۷۶۰} ^{۷۶۱} ^{۷۶۲} ^{۷۶۳} ^{۷۶۴} ^{۷۶۵} ^{۷۶۶} ^{۷۶۷} ^{۷۶۸} ^{۷۶۹} ^{۷۷۰} ^{۷۷۱} ^{۷۷۲} ^{۷۷۳} ^{۷۷۴} ^{۷۷۵} ^{۷۷۶} ^{۷۷۷} ^{۷۷۸} ^{۷۷۹} ^{۷۸۰} ^{۷۸۱} ^{۷۸۲} ^{۷۸۳} ^{۷۸۴} ^{۷۸۵} ^{۷۸۶} ^{۷۸۷} ^{۷۸۸} ^{۷۸۹} ^{۷۹۰} ^{۷۹۱} ^{۷۹۲} ^{۷۹۳} ^{۷۹۴} ^{۷۹۵} ^{۷۹۶} ^{۷۹۷} ^{۷۹۸} ^{۷۹۹} ^{۸۰۰} ^{۸۰۱} ^{۸۰۲} ^{۸۰۳} ^{۸۰۴} ^{۸۰۵} ^{۸۰۶} ^{۸۰۷} ^{۸۰۸} ^{۸۰۹} ^{۸۱۰} ^{۸۱۱} ^{۸۱۲} ^{۸۱۳} ^{۸۱۴} ^{۸۱۵} ^{۸۱۶} ^{۸۱۷} ^{۸۱۸} ^{۸۱۹} ^{۸۲۰} ^{۸۲۱} ^{۸۲۲} ^{۸۲۳} ^{۸۲۴} ^{۸۲۵} ^{۸۲۶} ^{۸۲۷} ^{۸۲۸} ^{۸۲۹} ^{۸۳۰} ^{۸۳۱} ^{۸۳۲} ^{۸۳۳} ^{۸۳۴} ^{۸۳۵} ^{۸۳۶} ^{۸۳۷} ^{۸۳۸} ^{۸۳۹} ^{۸۴۰} ^{۸۴۱} ^{۸۴۲} ^{۸۴۳} ^{۸۴۴} ^{۸۴۵} ^{۸۴۶} ^{۸۴۷} ^{۸۴۸} ^{۸۴۹} ^{۸۵۰} ^{۸۵۱} ^{۸۵۲} ^{۸۵۳} ^{۸۵۴} ^{۸۵۵} ^{۸۵۶} ^{۸۵۷} ^{۸۵۸} ^{۸۵۹} ^{۸۶۰} ^{۸۶۱} ^{۸۶۲} ^{۸۶۳} ^{۸۶۴} ^{۸۶۵} ^{۸۶۶} ^{۸۶۷} ^{۸۶۸} ^{۸۶۹} ^{۸۷۰} ^{۸۷۱} ^{۸۷۲} ^{۸۷۳} ^{۸۷۴} ^{۸۷۵} ^{۸۷۶} ^{۸۷۷} ^{۸۷۸} ^{۸۷۹} ^{۸۸۰} ^{۸۸۱} ^{۸۸۲} ^{۸۸۳} ^{۸۸۴} ^{۸۸۵} ^{۸۸۶} ^{۸۸۷} ^{۸۸۸} ^{۸۸۹} ^{۸۹۰} ^{۸۹۱} ^{۸۹۲} ^{۸۹۳} ^{۸۹۴} ^{۸۹۵} ^{۸۹۶} ^{۸۹۷} ^{۸۹۸} ^{۸۹۹} ^۹

مشرکینو ته تنبیه ده، چې د سختیو مصائبو او شدائدو په وخت کې تاسې هم مضطرب کېږئ، او همدغه پاک الله ته دعا او نارې کوي، او نور معبودان ستاسې له یاده وځي، نو بیا د فطرت او ضمیر دغه شهادت مو ولې د امن او اطمینان په وخت کې له تاسې هیرېږي.

وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ

او ګرځوي (الله) تاسې لره خلیفګان په ځمکه کې (په ځای د تېرو خلقو).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی که معبودان د تاسې چې هیڅ نه شي کولی؟ یعنې یو قوم او نسل له ځمکې څخه پورته کوي، او د دوی په ځای بل قوم او نسل ودانوي، چې دوی پر ځمکه د مالکیت او سلطنت له حیثه تصرفات کوي.

إِنَّمَا مَعَهُ اللَّهُ قَلِيلًا مَّا تَدْرُسُونَ

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه، نشته) لږ شاته پند قبلوی (او غور چلوئ تاسې).

تفسیر: یعنې که تاسې په پوره ډول سره فکر کولی؛ نو د لرې تلو لپاره هیڅ یو ضرورت نه وو پاتې، همدغو خپلو حوارجو او ضروریاتو او د اقوامو همدغه تبدیل او تغیر ته به مو کتل، نو پخپله به پوهېدئ چې د هغه قدیر ذات په لاس کې چې د دغو امورو قبضه او اختیار دی؛ یواځې هم هغه ذات د عبادت وړ او مستحق دی.

أَمْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَّيْلٍ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُضِلُّ الرِّيحُ بِثُرَائِبٍ يَدِي رَحْمَتِهِ

بلکه هغه څوک (بهر دی) چې لاره ښيي تاسې ته (په ستوریو سره) په تیارو د بر (بیدیا) او (په تیارو) د بحر (دریاب) کې، او هغه (څوک بهتر دی) چې رالېږي بادونه زېری ورکوونکي په مخ کې د رحمت (باران) خپل.

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی؟ که معبودان د تاسې چې هیڅ نشي کولی؟ الله تعالی د وچې او د سیند په تیارو کې د ستوریو په وسیله ستاسې لارښوونه کوي، اعم له دې نه چې بلا واسطه وي که د قطب ښوونکي او نورو آلاتو په واسطه وي، او پخوا د رحمت له بارانه هواي او بادونه چلوي، او په هغو سره د باران د راتګ زېری ورکوي.

إِنَّمَا مَعَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (بلکه نشته) ډېر لوی دی، ډېر پورته دی الله له هغو (شیانو) چې شریکوي یې دغه (مشرکان له الله سره).

أَمْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ

آیا هغه څوک چې له رومي یې پیدا کړي دي خلق (له نطفې په ارحامو کې)، بیا به یې ژوندي کوي (بعد الموت په قیامت کې).

تفسیر: ګرد خلق دغه قبلوي چې ابتدائي تخلیق د الله تعالی کار دی، وروسته له مرګه بیا ژوندي پاڅېدل هم پر هم دغه قیاس کړئ، د «بعث بعد الموت» منکرین هم هم دغومره پوهېږي چې که بالفرض وروسته له مرګه بیا ژوندون وي؛ نو هغه کار هم د هم هغه ذات دی چې اول ځلي یې پیدا کړي دي.

وَمَنْ يَرْزُقْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

او هغه څوک چې رزق روزي در کوي تاسې ته له (طرفه د) اسمانه (په باران) او له ځمکې (په محصول) توپي، آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی؟ که معبودان د تاسې چې هیڅ نشي کولی؟

تفسیر: یعنې هغه کوم ذات دی چې د سماوي او ارضي اسبابو په وسیله سم له خپله حکمته سره تاسې ته روزي دررسوي؟

إِلَهُ مَعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۰﴾

آیا شته بل معبود له الله سره؟ (بلکه نشته) ووايه (ای محمده! دوی ته) راوړئ تاسې برهان (سند) خپل (په دې چې غیر له الله همداسې کولی شي) که چېرې یې تاسې صادق (رښتین) په دې دعوی خپله کي).

تفسیر: یعنې سره د دغو صافو، ښکاره دلائلو له اورېدلو بیا تاسې د الله تعالی وحدانیت او د کفر او شرک نقصان او قباحه نه تسلیموئ، نو هر هغه دلیل چې تاسې یې د خپلې دغې باطلې دعوی په ثبوت کې لرئ؛ هغه راوړاندې کړئ!، خو د هغې له مخې ستاسې دروغ او رښتیا ښکاره شي، مګر له هغوی سره دلیل او برهان چېرې دی؟ محض د پندو په تقلید رهي (روان) دي: ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ﴾ (۱۸ جزء د «المؤمنون» سورت (۶) رکوع، (۱۱۷) آیت).

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) نه پوهیږي هغه څوک چې په اسمانونو کې دي، او په ځمکه کې دي (له پښتو او انسانانو) په غیبو امورو باندې مګر (عالم دی پر غیبو) الله.

تفسیر: دغه آیت د سابق مضمون تکمیل او د لاحق مضمون تمهید دی، د دې جزء له ابتداء څخه تر دې ځایه پورې د الله تعالی د تام قدرت، عام رحمت، او د کامل ربوبیت بیان وو، یعنې هر کله چې الله تعالی په دغو صفاتو او شتونو کې متفرد دی؛ نو ښايي چې په الوهیت او معبودیت کې هم متفرد وي، په دغه آیت کې په الوهیت له بله حیثه استدلال کاوه شي، یعنې معبود به هم هغه ذات کېدی شي، چې له تام قدرت سره محیط او کامل علم هم ولري، او دا هغه صفت دی چې په ځمکه او اسمان کې هیڅ یو مخلوق ته نه دی حاصل، او د هم هغه رب العزت سره مخصوص دی، پس په دغه اعتبار سره هم د معبودیت استحقاق له هم هغه واحد ذات لپاره ثابت شو.

وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿۳۱﴾

او نه پوهیږي دغه (کفار) چې کله به بیا ژوندي راپاڅولی شي دوی.

تفسیر: یعنې پر قیامت یقین نه لري، او وایي چې قیامت کله راځي؟ چې د هغه په اثر مړي بیا ژوندي کیږي، پر دغه هیڅوک نه دي خبر، پومبی د مبدأ ذکر کېده، له دې ځایه وروسته د معاد ذکر شروع کیږي.

بَلْ أَذْرَكَ عَلَيْهِمْ فِي الْآخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ عَنْهَا مُعْمَوْنَ ﴿۳۲﴾

بلکه ستړي ستومان، او له کار لويديلی دی علم د دوی په (کار د) آخرت کې، بلکه دغه (کفار) په شک کې دي له دغه (قیامت)، بلکه دغه (کفار) له دغه (قیامت) نه پانده دي (د زړه په سترگو چې پرې باور نه کوي).

تفسیر: یعنې ډېر عقل او فکر یې وچلوه، او له ډېر فکر وهلو څخه بیخي ستړي او ستومان شول، خو سره له هغه هم د آخرت په حقیقت او کیفیت ونه پوهېدل، کله د هغه په نسبت په حیرت شول، کله په شک کې ترې ولوېدل، او کله ترې منکران شول. (موضح القرآن).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبًا وَنَايَسًا لِّمُخْرَجُونَ ۖ لَقَدْ وَعَدْنَا هَٰذَا نَحْنُ
وَابَاؤُنَا مِن قَبْلُ ۚ إِن هَٰذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۝

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي (او د زړه سترگې یې پندې دي): آیا کله چې شو مونږ خاورې او پلرونه ځمونږ (هم خاورې شي)؛ آیا خامخا به مونږ رايستلی شو (ژوندي له ځمکې جزاء ته). خامخا په تحقيق وعده کړې شوې ده له مونږ سره د دې (بعث بعد الموت، هم) له مونږ سره، او هم له پلرونو ځمونږ سره له دې (وعدي د محمد نه) پخوا (د نورو انبياوو له خوا)، نه دي دغه خبرې (بل شی) مگر ليکلي قصې (باطلې دروغ افسانې) دي د پومبنيو (خلقو).

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه ځمونږ له پلرونو سره هم داسې وعدي شوې وې، دغه ده چې عیناً نن له مونږ سره هم هغسې خبرې او ترې دغه رسول کوي، لیکن سره د دومره قرونو او پېړیو د تېرېدلو مونږ ته تر نن ورځې پورې دغه خبره نشوه څرگنده او نه مو واورېده چې وروسته له دې نه چې مړي په خاورو کې سره ځلېدو او مخلوط شي، هغه به بیا ژوندي کیږي، لکه چې د پخوا په شان روغ رمټ انسان ترې جوړ او عیان کیږي، او بیا د خپلو اعمالو سزا مومي؟.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې وګرځئ تاسې په ځمکه (د مکذبینو) کې، پس وګورئ چې څرنگه شو عاقبت (آخره خاتمه) د ګنهګارانو (کافرانو؟ او ترې عبرت واخلي!).

تفسیر: یعنې ډېرو مجرمانو ته په همدغې دنیا کې عبرتناکه سزا ورکړې شوې ده، او د انبياوو عليهم السلام مواعيد پر دوی منطبق ګرځېدلي دي، پر همدغه دې د «بعث بعد الموت» قياس هم ښايي چې وکړي شي، چې باليقين بعث، حساب کتاب، ثواب عقاب، او اخروي عذاب شته، چې ټول رښتيا دي، او الله تعالى له هغه څخه خبر راکړی دی، او هغه ضرور راتلونکی دی، او دغه لويه کارخانه هم داسې خوشې او بې نتيجه نه پاتې کیږي، او دغه هم امکان نه لري، چې پر دغو ټولو علوي او سفلي موجوداتو داسې کوم عمومي حاکم نه وي، چې حق په حقدار ورسوي، او خپل دغه ګرد رعايا همداسې مهمل پرېږدي، کله چې ټولو مجرمانو ته دلته پوره سزا نه ورکوله کیږي؟ نو يقيني ده چې هرومرو بل کوم ژوندون او جهان شته، چې هلته به هر څوک د خپلو اعمالو نتيجه او سزا او جزاء ومومي، که تاسې پر همدغه خپل تکذيب دوام (ټينګوالی) وکړئ؛ نو هم هغسې چې د نورو مکذبینو آخره خاتمه او انجام شوی دی؛ ستاسې به هم کیږي.

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ۝

او مه خفه کېږه (ای محمده!) پر دوی (چې ستا تکذيب کوي او له ايمانې مخ اړوي)، او مه اوسه په تنګي (د زړه) کې له هغه چې دوی مکر کوي (له تاسره ځکه چې زه ستا حافظ او ناصر یم).

تفسیر: یعنې ای محمده! دغه مکذبان د دوی په بنو او بدو په ښه شان سره وپوهوه! او د آخرې خاتمې تنبیه ورته ورکړه!، وروسته له دغو پوهولو له دوی نه جدا شه!، که دغه خلق حق ونه مني؛ نو تاسې ډېر غمجن، متأسف او مه خفه کېږئ!، او نه د دوی د مکر او فریب او د حق په خلاف له تدبیر کولو څخه زړه تنگه او ملول کېږئ؟ تاسې خو خپل فرض په پوره ډول سره اداء فرمایلی دی، الله تعالی پخپله داسې ضدي او عنادي کسانو ته سزا ورکوي، او هم هغسې چې پخواني مجرمان یې په سزا رسولې دي؛ دوی هم رسوي.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤١﴾

او وايي دا (کفار) کله به وي دغه وعده (د نزول د عذاب) که یې تاسې صادقان (رښتیني) په دغې دعوی خپلې کې.

قُلْ عَلَىٰ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٤٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې نژدې ده چې شي پیوست په تاسې پسې ځینې هغه (عذاب) چې غواړئ یې تاسې په جلتی.

تفسیر: یعنې ډېر شور ماشور او غوغا مه ښلوی!، هغه وعده هر ورو مرو ایفاء کېدونکې ده، او هیڅ لږې نه ده چې د هغې وعدې کومه برخه تاسې ته ډېره نژدې شوې او در پورې نښتې هم وي، لکه چې ډېرې ورځې نه وې تېرې چې پر دوی باندې سخت قحط نازل شو، او هم د «بدر» په غزوه کې د دغه عذاب یوه برخه ورورسېده، پاتې شو قیامت کېږي؛ د هغه هم ځینې آثار او علائم در ښکاره شوي دي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٤٣﴾

او بېشکه رب ستا خامخا خېښتن (خاوند) د فضل (احسان، انعام) دی پر خلقو (چې دوی ژر په گناهونو نه نیسي)، ولیکن اکثر د دوی شکر نه کوي (په دې نعمت چې د عذاب تأخیر دی).

تفسیر: یعنې که الله تعالی پخپل فضل او کرم سره د عذاب په لېږلو کې تأخیر کوي؛ نو لازم وو چې دوی دغه تأخیر غنیمت ګانه، او د دغې مهربانۍ په مقابل کې یې شکر ایستی، او د صالح عمل لاره به یې خپلو ځانونو ته غوره کړي وي، لیکن پر خلاف د دې دوی ناشکري کوي، او په خپله خوله عذاب غواړي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٤٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾

او بېشکه رب ستا ته خامخا معلوم دي هغه څه چې پټوي یې سینې (زړونه) د دغو (کفارو) او هغه څه چې ښکاره کوي یې دوی. او نشته هیڅ شی پټ پناه (له حوادثو) په اسمان او په ځمکه کې؛ مګر (لیکلی) دی په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کې.

تفسیر: یعنې ستاسې ظاهري او باطني اعمال، د زړونو پټې خبرې، نیات، ارادې، د ځمکې او د اسمانونو ډېر زیات پټ اسرار ګرد د الله تعالی په علم کې او د لوح محفوظ په دفتر کې درج دي، هره خبره له هغه سره موافقه واقع کېږي، تلوار کولو یا ځنډ کولو څخه هیڅ یو حاصل او ګټه په لاس نه درځي، هر هغه څیز چې د الله تعالی په علم کې طي شوی وي؛ ژر یا په ځنډ پر خپل وخت هر ورو مرو کېدونکی دی، او هر یوه ته سم د ده له عمل، نیت، عزم او ارادې سره موافقه ثمره او نتیجه خامخا ورسېدونکې ده.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٥٠﴾ وَأِنَّ لَهُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

بېشکه چې دغه قرآن قصه کوي (بیانوي) پر بني اسرائيلو باندې اکثر له هغو خیزونو چې دوی په هغو (خیزونو) کې سره اختلاف کوي. او بېشکه دغه (قرآن) خامخا هدایت دی او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چې هم دوی پری نفع اخلي).

تفسیر: یعنې اوس د عملي فیصلې وخت نه دی راغلی، بېشکه قرآن د قولې او عملي فیصلې لپاره راغلی دی، په دغه وخت کې په سماوي علومو او مذهبي شیانو کې له گردو څخه لوی علماء بني اسرائيل گڼل کېدل، مگر د عقائدو، احکامو، قصصو، روایاتو او نورو په متعلق د هغوی د شدیدو اختلافو قاطعه فیصله او ښه تصفیة همدغه پاک قرآن اورولې ده.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٥٢﴾

او بېشکه رب ستا فیصله به وکړي په منځ د دوی کې (په قیامت کې) په حکم (عدل) خپل سره، او همدې ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه علم والا (پر ټولو احوالو او اشیاءو).

تفسیر: یعنې قرآن خو د پوهولو او ښوولو لپاره نازل شوی دی، باقي د ټولو معاملاتو حکیمانه او عادلانه فیصله سم له حکمت سره پخپله قدرت لرونکی قادر او توانا الله تعالی کوي.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٥٣﴾

پس توکل (اعتماد) وکړه خاص پر الله (او د معاندانو له عداوته مه ویرېږه ای رسوله خدا!)، بېشکه ته پر حق ښکاره یې (چې اسلام دی).

تفسیر: یعنې تاسې د هیچا د اختلاف او تکذیب څخه مه متأثر کېږئ!، یواځې پر پاک الله اعتماد او توکل ولرئ!، او پخپله وظیفه کې چې دعوت او تبلیغ دی؛ مشغول او لگیا اوسئ!، پر هغه سمه صافه لاره چې تاسې درومئ؛ په هغې کې هیڅ قسم خر څښه او اندېښنه نشته، کله چې انسان پر سمه لاره رهي (روان) وي، او پر واحد الله تعالی اعتماد ولري؛ نو د بل هیڅ شي ویره او اندېښنه ورسره نه وي.

إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تَسْمِعُ الْقُمْمَ الدُّعَاءَ إِذَا وَاكُومُوا مَدْبِرِينَ ﴿٥٤﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعَبِيِّ عَنْ صَلَاتِهِمْ إِنَّ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ يَا أَيَّتُمْ فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٥﴾

بېشکه ته نه شي اورولی (خبره) مړیو ته، او (همداسې) نشي اورولی کڼو ته غږ د نارو (د وعظ) کله چې وگرځي دوی په دې حال کې چې شا کوونکي وي. او نه یې ته لاره ښوونکي پندو ته (چې یې راوگرځوي) له گمراهۍ د دوی څخه، نه اوروي ته (په سماع د فائدې رسولو سره)؛ مگر هغه چا ته چې ایمان راوړي په آیتونو (د قدرت) ځمونږ، پس همدوی مسلمانان دي (غاړه ایښودونکي الله ته).

تفسیر: یعنې هم هغسې چې یوه مړي ته خطاب یا کوم کانه ته نارې وهل په تېره بیا چې تاته یې شاه هم وي، او په منډو در څخه ځغلي، او د نارې وهونکي په طرف قطعاً متلف نه وي؛ سودمن نه دی، همدغه د هغو مکذبینو حال دی، چې د دوی زړونه مړه شوي دي، او په زړه کانه هم دي، او د اورېدلو اراده هم بیخي نه لري، نو د دوی په حق کې هیڅ

نصیحت نافع او کار کوونکی نه دی، که یو خاص پوند د غټو او رڼو سترگو خاوند نشي؛ نو تاسې به هغه ته څرنګه لار یابل شی وروښوولی شی؟

یعنې پند او نصیحت د هغو خلقو په حق کې نافع دی، چې یې ومني او پرې متأثر شي، او د اثر قبول همدغه دی چې د الله تعالی پر کلام یقین او باور وکړي او یې مني.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٧﴾

او کله چې واقع ثابت شي خبر د عذاب پر دغو (بني آدمانو او نژدې شي قیامت پر دوی)؛ نو راوبه باسو مونږ دوی ته یو دابه (ژوندی خوځېدونکې تلونکې) له ځمکې، چې خبرې کوي دغه (دابه) له دوی سره، چې بېشکه دا خلق وو چې په دلائلو (د قدرت او الوهیت) ځمونږ به یې یقین نه کاوه.

تفسیر: موضح القرآن لیکي: «پخوا له قیامته به په مکه معظمه کې د صفا غر وچوي، او له هغه څخه به یو ژوندی خوځېدونکی ووځي، چې له خلقو سره به خبرې کوي، چې اوس قیامت نژدې دی، او صادق مؤمن به له کاذب منکر څخه په نښه کولو سره بېلوي»، له ځینو روایاتو ځنې معلومېږي چې دغه به بالکل په آخره زمانه کې واقع کېږي، چې لمر له مغربه وڅڅي، نو قیامت د همدغې ورځې نوم دی، چې د ټولې دنیا ګرد موجوده نظام به په کې ګډوډ او خرابېږي، نو د داسې خوارقو په وقوع کې هیڅ تعجب نه دی پکار چې د قیامت د قریبوؤ علاماتو او د دې مقدمې په شان ظاهرولی شي، بنایي د «دابه الأرض» په ذریعه د دې خبرې ښودنه مقصود وي؛ هغه خبره چې تاسې د یو رسول په ژبه نه منله؛ نن مجبور یی چې د یوه حیوان په ژبه یې ومني! مګر د دغه وخت منل تاسې ته مفید او نافع نه دي، او له دغه څخه یواځې د مکذبینو تجهیل او تحمیق مطلوب دی، چې د منلو وخت تېر شو.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّنْ يُكَذِّبُ بِلَايَتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٨﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې ژوندی به راپورته کړو له (قبرو د) هر امت (فرقې) څخه یو فوج (چې اشراف او رؤساء دي) له هغو (منکرانو) چې تکذیب کوي په آیتونو ځمونږ، پس د دوی جماعتونه به سره یو ځای کېږي، بیا روانېږي.

تفسیر: د هر ګناه کوونکي ټولنه او لښکر به سره بېل وي.

تنبيه: عموماً مفسرینو د «فَهُمْ يُوزَعُونَ» معنی په ستولو (واپس کولو) سره کړې ده، یعنې د هر امت مکذبان به د محشر په طرف بیول کېږي، او دوی به دغومره ډېر او زیات وي، چې وړاندې تلونکي خلق به د وروستنیو مخه بندوي، او له مخکې تللو څخه به یې ستوني (واپس کوي)، لکه چې په لوی بیروبار او ازدحام کې د انتظام د ټینګ ساتلو لپاره همداسې وضعیت غوره او اختیارولی شي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ قَالَ أَكَذَّبْتُم بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِطُوا بِهَا عِلْمًا أَمْذَأَ أَنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٩﴾

تر هغه پورې چې راشي دوی (ټول محشر ته) نو به فرمایي (ورته الله) آیا تکذیب کړی وو تاسې د آیتونو ځما، حال دا چې احاطه نه وه کړې تاسې په هغو (آیتونو) له جهته د علمه، آیا څه شی دی هغه چې وئ تاسې چې کاوه به مو (هغه له مأمور په څخه؟ ووايئ!).

تفسیر: یعنې زیار (محنت) یې ونه کړو، او کوبښ یې ونه کړ چې په پوره ډول به پرې پوهېدل، او تمامو اطرافو او جوانبو ته به یې کتل، ابتداء یې د هغه په تکزېب خوله وسپړله، «یا ووايي! که داسې نه ده نو نور مو څه کول؟ یعنې ماسواله دې نه ستاسې بل څه کار وو؟» امکان لري چې مطلب یې داسې وي، چې بې له غوره او فکر کولو څخه تاسې هم داسې د هغه تکزېب کړی وو؟.

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿۸۶﴾

او واقع ثابته به شي خبره (د عذاب) پر دغو (منکرانو) باندي په سبب د هغه چې ظلم یې کړی وو، پس دوی به هيڅ خبرې نشي کولی (په عذر خواهي له جهته د عذاب لا متناهي).

تفسیر: یعنې د دوی د شرارتونو يقيني ثبوت وشو، او د الله تعالی حجت پر دوی تمام شو، اوس وروسته له دې نه به دوی څه ویلي شي؟.

الْحَيَّرُوا أَتَا جَعَلْنَا الْإِيلَ لَيْسَ كُنُوفِيهِ وَاللَّهُ مُبْصِرٌ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۸۷﴾

آیا نه ویني دا (منکران د حشر) چې بېشکه مونږ ګرځولي مو ده شپه (توره تیاره) لپاره د دې چې آرام وکړي دوی په کې، او (ګرځولي مو ده) ورځ لیدونکې (تکه سپینه روښانه چې کسب وکار په کې وکړي)، بېشکه په دغه (تعاقب د لیل او نهار) کې خامخا دلائل (د قدرت او عبرت) دي لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې څرنګه ښکاره دلائل او واضحې نښې الله تعالی په دنیا کې دوی ته وروښودې، خو دوی لږ څه هم پر هغو فکر او غور ونه کړ، که یواځې د شپې او د ورځې پر دغه دائمي تبدیل او تحویل او نورو اختلافاتو دوی خپل افکار چلولی او پرې غور او خوض یې کولی؛ نو د الله تعالی پر توحید، د انبیاوو پر ضرورت او اهمیت او پر «بعث بعد الموت» پر ګردو شیانو به دوی پوهېدل، چې بالآخر هغه کوم یو ذات دی چې داسې مضبوط او محکم انتظام سره برابر وروسته له ورځې څخه شپه، او د شپې څخه ورځ رابښکاره کوي، او ځمونږ د ظاهري بصارت لپاره وروسته د شپې له تیارو د ورځې رڼا خوروي، نو آیا دغسې یو مطلق قادر ځمونږ د باطني بصیرت لپاره د اوهامو او اهو اوو په تیارو کې د معرفت او هدايت رڼا نه ده رالېږلي؟.

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَنُزِعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ۖ وَكُلُّ أَتَوْهُ دَخِيرٍ ﴿۸۸﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَمَادَةً ۖ وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ۖ صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَنْفَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿۸۹﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا ۖ وَهُمْ مِّنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ أَمْنُونَ ﴿۹۰﴾ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّبِيَّةِ فَلَيْتَ وَجْهَهُمْ فِي النَّارِ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۹۱﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې پوکی وکړ شي په صور (شپېلی) کې، نو ویرېږي (له ډېره هیښه) هر هغه څوک چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څوک چې په ځمکه کې دي، مګر هغه څوک چې اراده وفرمایي الله (د نه ویرېدلو د هغه)، او ټول به راشي د دغه (الله په حضور په قیامت کې) عاجزان. او ویني به ته غرونه (په قیامت کې) ګمان به کوي ته پر هغو چې کلک ولاړ دي (له

جهته د لويوالي) حال دا چې دوی به څي تير يري پشان د ورېځې، کاريگري د الله (يا وکړ دا کار الله په کولو سره) هغه (الله) چې محکم (درست) کړی يې دی هر څيز (چې پيدا کړی يې دی)، بېشکه چې دغه (الله) ښه خبردار دی په هغو کارو چې کوي يې تاسې. هر هغه څوک چې راشي په حسنه (ښکې) سره (چې کلمه د توحيد ده)؛ پس شته ده ته (جزاء) بهتر غوره له هغه، او دوی به له سختې وېرې د دغې ورځې په امان وي. او هر هغه څوک چې راشي په سيئه (بدې) شرک (سره)؛ پس نسکور به وغورځول شي مخونه د دوی په اور (د دوزخ کې، او و به ويل شي دوی ته له جانبه د الله) آيا جزاء در کوله کيږي (بلکه نه در کوله کيږي)؛ مگر (جزاء د شرک او نورو معاصيو) هغه چې وي تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: د صور «شپېلی» يو کوونکې پرېسته اسرافيل عليه السلام دی، چې د الله تعالی د حکم په انتظار کې د صور د پوکولو لپاره تيار ولاړ دي.

په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې: ﴿الْأَمِنْ شَاءَ اللَّهُ﴾ جبرئيل، میکائيل، عزرائيل عليهم السلام دي، ځينې د دې مصداق شهداء بولي، والله أعلم.

(موضح القرآن) ليکي: يو ځلې صور پوکلی کيږي، چې د هغه په اثر به ګرد مخلوق سره مري، دوهم صور چې وپوکلی شي؛ د هغه په اثر ټول مري بيا له سره ژوندي کيږي، درېم صور چې وپوکلی شي؛ دوی ګرد ويرېږي، په څلورم کې ګرد بېهوشه کيږي، په پنځم کې بيا په هوش کيږي، د «صور» پوکل به څو څو ځلې صورت نيسي، اکثر علماء يواځې هم دغه دوي نفخې مني، يعنې ګرد سره فقط دوه ځلې صور پوکلی کيږي، او دغه ګرد احوال او احوال د هم دغو دوو شپېليو لاندې درجوي، والله أعلم.

﴿وَتَرَى الْجِبَالَ﴾ الآية - او وينې به ته غرونه په قيامت کې، ګمان به کوي ته پر هغوی چې کلک ولاړ دي، له جهته د لويوالي، حال دا چې دوی به تير يري په شان د ورېځې، يعنې دغه لوی لوی غرونه چې تاسې يې اوس وينئ، او د دې خيال کوي چې دغه به تل پر ځمکه کلک ولاړ وي، او له سره به له خپله ځايه نه ښورېږي، دغه ګرد به د قيامت په ورځ کې د ټکولو شويو رنگينو وړو په شان په فضاء او هواء کې الوخي او ګرځي، او د ورېځو په شان به ژر ژر درومي، لکه چې د (۲۷) جزء د «الواقعة» سورت په اوله رکوع (۵-۶) آيتونو کې داسې يو آيت لولو: ﴿وَبُئِتِ الْجِبَالُ بُسًا * مَكَانَتِهَا مُبْتَلَا *﴾ او په «الفارعة» کې لولو ﴿وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعُيُنِ الْمَنفُوشِ﴾، او (۱۶) جزء د «طه» سورت په (۶) رکوع، (۱۰۵) آيت کې لولو: ﴿وَيَكُونُ لَعْنُ الْجِبَالِ قُلُوبًا يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا﴾.

تبيه: د دغه آيت هيڅ تعلق د ځمکې د حرکت او سکون سره نشته، لکه چې ځينې متورين له هغه ځنې پوهېدلي دي.

﴿صُمِعَ اللَّهُ اَذْيَ اَتَقَنَّ كُلَّ شَيْءٍ﴾ يعنې هغه ذات چې هر شې يې په نهايت حکمت سره درست کړ، هغه الله تعالی چې نن يې دغه غرونه داسې درانه او مضبوط جوړ او درولي دي، هم هغه الله تعالی به يوه ورځ دوی بڅرکي بڅرکي او ډرې وړې کوي، او ترې دوې به جوړوي، او په هواء به يې الوخي، دغه د غرونو الوخول به د خرابۍ او تباهۍ په غرض نه وي، بلکه د عالم په نظام کې به سره لاندې باندې او لازمه تعديلات کوي، او په همغه درجه يې رسوي چې د هغه لپاره يې پيدا کړي دي، نو دغه ګرد به د هغه حقيقي صانع صنعت او کاريگري وي، چې د هغه هيڅ يو تصرف له حکمت څخه تش نه دی، ﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ الله تعالی ستاسو په اعمالو خبردار دي چا چې څه کړی وي د هغه پوره جزاء به ورکول کيږي نو چا چې نيکي کړي وي توحيد کلمه يې ويلی وي، او عقیده يې پرې ساتلی وي نو هغه ته به ښه بدله وي، او چا چې شرک او بد عمل کړي وي هغه ته به د هغه د شرک او بد عملونو سزا پوره ورکول کيږي.

إِنَّمَا أَمْرُهُ أَنْ عَبَّدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّتِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ

بېشکه همدا خبره ده چې امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چې عبادت کوم د رب د دې بلدي (ښار) هغه (الله) چې حرمت (عزت يې) ورکړی دی دې (ښار د مکې ته په امن سره)، او خاص همدغه الله لره دي (ملکا، خلقا، وعبيدا) هر شی.

تفسیر: له بلده او ښار څخه مراد مکه معظمه ده، چې الله تعالی هغې ته خاص تعظیم، تحریم او تکریم ور په برخه کړی دی، نو د دغه تخصیص او تشریف په سبب د رب اضافت د هغې په طرف وکړ شو، که نه الله تعالی خو د گردو شيانو رب او مالک دی.

وَأَمْرُهُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

او امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چې شم زه له مسلمانانو (غاره اېښودونکیو الله ته).

تفسیر: یعنې په هغو خلقو کې محسوب شم، چې د پاک الله کامل حکم منونکي او فرمان وړونکي دي، او بیخي يې خپل ځانونه ورسپارلي دي.

وَأَنْ أَتْلُو الْقُرْآنَ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنذِرِينَ

او (بل مأمور یم) په دې چې ولولم قرآن (پر تاسو، وايې وروم خلقو ته)، پس هر چا چې سمه صافه لاره وموندله؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې سمه صافه لاره يې وموندله لپاره د ځان (او فائدي خپلې)، او هر څوک چې گمراه شو؛ پس ووايه (ای محمده! ده ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه له ویروونکیو څخه یم.

تفسیر: یعنې زه بالذات هم د الله تعالی بندګي او فرمان برداري کوم، او نورو ته هم د الله تعالی دغه عظیم الشان قرآن وروم، او د هدایت سمه صافه لاره خلقو ته ورښیم، پس هر څوک چې لاره يې وموندله له جهته د متابعت څما توحید د الله او نفي د شر کاوو ته؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې لاره يې وموندله لپاره د ځان خپل، ځکه چې نفع يې همده ته راجع ده، او هر څوک چې گمراه شو له جهته د مخالفت څما؛ پس ووايه ورته چې: بېشکه همدا خبره ده چې زه له ویروونکیو څخه یم، او پر ما غیر له پیغام رسولو بل هیڅ نشته، او وبال د ضلال د بل چا پر ما نه لویږي، یعنې ما خپل پند او نصیحت کړی دی، او له دغه تبلیغه مې ځان فارغ الذمه ګرځولی دی، که تاسو نه پوهېږئ، یا ځان پرې نه پوهوئ؛ نو په دغه صورت کې ستاسو نقصان دی، او دغه احکام پخوا له امر د قتال وو.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سِيرَ يُكْرِمُ آيَاتِهِ فَعَرَفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

او ووايه (ای محمده!) چې ټولې ثناوې ستاینې (صفتونه) (خاص) الله ته دي (په دغه نعمت د علم او نبوت)، ژر به وښيي (الله) تاسې ته دلایل (د قدرت خپل)؛ پس وبه پېژنئ تاسې هغه (دلایل)، او نه دی رب (پالونکی) د تا غافل (بېخبره) له هغو عملونو نه چې کوئ يې تاسې (ای مشرکانو نو جزاء به ورکړي هر چا ته د ده له عمله سره سمه).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته په زرهاوو ځلې د حمد او شکر ځای دی، چې زه يې هادي او مهتدي ګرځولی یم، في الحقیقت د تعریف لایق هم هغه لوی او مقدس ذات دی، هر چا ته هر هغه ښېګڼې یا کمال چې ور په برخه شوی دی؛

د ده له لطف او مرحمت څخه دی، ژر به وښيي الله تاسې دلائل د قدرت خپل، پس وبه پېژنئ تاسې هغه دلائل، يعنې وروسته له دې نه الله تعالى ستاسې په منځ کې يا د باندې د خپل قدرت هغه نمونې او ځما د صداقت داسې ښکاره دلائل به درښيي؛ چې د هغو په ليدلو سره به تاسې وپوهېږئ چې بېشکه دغه د الله تعالى هغه آیات دي، چې د هغو اطلاع مونږ ته رسول الله صلى الله عليه وسلم راکړې وه.

تمت سورة النمل، ولله الحمدُ والمِنَّة.

سُورَةُ الْقَصَصِ

«د (القصص) سورت «مکي» دی، پرته له (۵۲) تر (۵۵) آيتونو پورې، چې «مدني» دي، او له (۸۵) آيت څخه چې په جحفه کې د هجرت په جريان کې نازل شوی دی، (۸۸) آيتونه (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۸) او په نزول کې (۴۹) سورت دی، وروسته د «النمل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طسّم ۱ تِلْكَ اَيُّهَا الْكٰتِبُ الْبَيِّنُ ۲ تَتْلُوْا عَلَيْكَ مِنْ نَّبَاِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ ۳

دا (آيتونه د دې سورت) آيتونه د کتاب مبين (ښکاره) دي (چې خير او برکت يې ښکاره او د حق او د باطل بېلوونکي دي). لولو مونږ پر تا (ای محمده!) له (ځينو) خبرو د موسی او د فرعون په حقه (رښتیا) سره، لپاره د (هغه) قوم چې ايمان راوړي.

تفسير: يعنې مسلمان خلق دې خپل حال قياس کړي! (موضح) د ظالمانو په مقابل کې څرنگه چې د موسی عليه السلام په ذريعه الله تعالی بني اسرائيل سره له ضعف او کمزوری د فرعونيانو په مقابل کې منصور او مظفر وگرځول؛ همداسې مسلمانانو ته هم اگر که نن په مکې معظمې کې قليل - ضعيف او ناتوانه په نظر راځي، د دوی د بشمارو زورورو اعداوو په مقابل کې بری او کاميابي ور په برخه کوي.

اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلٰى اَرْضٍ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيْعًا يَسْتَضَعِفُ طٰٓئِفَةً مِّنْهُمْ

بېشکه چې فرعون لويي (او تکبر) غوره کړی وو په ځمکه (د مصر) کې، او گرځولي يې وو اهل د دغه (مصر) ټولې ټولې، چې ضعيغه (مقهوره) کړي يې وه يوه طائفه له دوی (چې بني اسرائيل وو).

تفسير: يعنې په مصر کې قبطيان ودان وو، چې د فرعون له قوم څخه وو، او سبطيان هم اوسېدل چې په بني اسرائيلو سره مشهور وو، لیکن فرعون به د ظلم او تکبر له لارې بني اسرائيلو ته فرصت او موقع نه ورکوله، چې دوی ترقي وکړي، او په هوسايی (راحت) او آرام سره ډډه ولگوي، ځواکې گړد قبطيان سرداران او آغايان گړځیدلي وو، او د انبياوو اولاد بني اسرائيل يې خپل غلامان او نوکران گړځولي وو، او پر دوی به يې ډېر ذلیل کارونه او سخته بيگاري اجراء کوله، او په هيڅ ډول يې نه پرېښودل چې دوی په مملکت کې قوت او وقعت حاصل کړي.

يُذَيِّبُهُمْ اَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيٰ نِسَاءَهُمْ

چې وژل به يې ځامن د دوی (چې نسل يې منقطع شي) او ژوندی به يې پرېښودې ښځې (جنګياني) د دوی (خپل خدمت ته).

تفسير: مفسرين وايي چې: فرعون يو خوب وليد چې کاهنانو د هغه تعبير داسې وکړ چې: «د کوم داسې بني اسرائيلي هلك له لاسه به ستا دغه سلطنت تباه او بربادېږي، چې لا تر اوسه نه دی څېړېدلی»، نو ځکه فرعون د دغې پېښې د

مخې نیولو په قصد دغه د ظلم او حماقت تدبیر له خپله ځانه وویست، چې د تل لپاره بني اسرائیلیان مغلوب، مقهور او ذلیل وساتي، څو په دوی کې داسې کوم قوت او قدرت پیدا نشي، چې له هغه څخه د بغاوت او شرارت کومه اندېښنه متصوره وي، او داسې امر یې صادر کړ: «وروسته له دې نه هومره بني اسرائیلي هلکان چې پیدا کېږي؛ دوی دې د یوې مخې څخه ووژلي شي! او په دغه ترتیب دې د راتلونکي مصیبت او خطرې مخه په ښه شان سره ونیوله شي، کله چې قبطیانو ته د سبطیانو د جونو له خوا داسې کومه خطر نهشته؛ نو دوی دې ژوندی پرېښودی شي، څو وروسته له پېغلتوبه له هغوی څخه قبطیان د وینځو په شان کار واخلي».

إِنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُسِدِّينَ ﴿٥﴾

بېشکه وو دغه (فرعون) له مفسدانو (چې راز راز فسادونه به یې کول).

تفسیر: یعنې فرعون خو بالطبع په ځمکه کې خرابي غورځوونکی وو، نو ځکه د داسې لوی ظلم او ستم څخه له سره نه لرېځېده، او نه یې زړه خوږېده.

وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ آيَةً ۖ وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴿٦﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ

او اراده وکړه مونږ د دې چې منت احسان کېږدو پر هغو کسانو چې ضعیفان کړي شوي وو په ځمکه (د مصر) کې، او چې وګرځوو مونږ دوی امامان (مقتدایان)، او وګرځوو مونږ دوی وارثان (د ملک د فرعون). او چې قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه (د مصر او شام) کې.

تفسیر: یعنې د دغه ملعون انتظامات خو هغه وو، او ځمونږ اراده داسې وه چې کمزوران زورور کړو، او ټیټ مخلوق هسک (اوچت) کړو، او د هغه قوم پر سر د دیني امامت او دنيوي سیادت تاج کېږدو، چې د فرعون او فرعونیانو له لوري ذلیل حقیر او مریان شوي وو، او له هغو ظالمانو او متکبرانو څخه هغه ځمکه پاکه او صافه کړو.

وَنُرِيْ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ

او چې وښیو فرعون او هامان (وزیر ته یې).

تفسیر: هامان د فرعون وزیر او د ده په ظلم، ستم او تیري کې له ده سره شریک، د ده د کار آله او د لاس د یوې همسا په شان وو.

وَجُودُهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْدَرُونَ ﴿٧﴾

او لښکرو د دغو دواړو ته له دغو (بني اسرائیلو نه) هغه شی چې وو دوی چې ویرېدل (به ترې چې زوال د قوت او سلطنت د قبطیانو دی).

تفسیر: یعنې د هغې خطرې لامله چې دغو قبطیانو د سبطیانو پر زرهاوو معصومو هلکان وژلي وو؛ مونږ اراده وفرمایله چې هم هغه خطر ودرمخه کړو، فرعون خپل ګرد امکاني کوښښ او زیار (محنت) پکار واچولو، چې په هیڅ صورت هغه بني اسرائیلي هلک چې د هغه له لاسه د ده سلطنت تباہ کېږي؛ مصئون او مأمون پاتې نشي، او فرعون د ده له شره ساتلی وي، مګر کله چې د الله تعالی د ارادې په مقابل کې هیڅ مانع نه شي درېدی؛ نو هم هغه معهود هلک یې د ده په غېږ کې وپاله، او د دوی په وسیله یې وساته، او دغه یې علی رؤوس الأشهاد ثابت او محقق کړ؛ د هر هغه کار او انتظام اراده چې الله تعالی وفرمایي؛ هیڅ یو قوت او قدرت د هغه په انسداد کې نه موفق کېږي.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا اخْفِزَتْ عَلَيْهِ ۖ فَأَلْقَيْنَاهُ فِي الْيَمِّ

او وحی (الهام) وکړ مونږ مور د موسی ته داسې چې تی ورکوه ته دغه (موسی) ته، نو کله چې وویرېدې ته (په ده)؛ پس وغورځوه دغه (موسی سره له تابوته) په سیند کې.

تفسیر: د موسی علیه السلام مور ته یا الهام وشو، یا یې په خوب کې ولید، یا په بله کومه ذریعه ورمعلومه شوه، خو چې تاته خپل د دې هلک د وژلو ویره او اندېښنه نه وي پیدا شوي؛ په منظم ډول سره یې وپاله؛ او تی ورکوه؛ کله چې د وژلو ویره درته پیدا شي؛ نو په یوه صندوق کې یې تابوت کړه، او د نیل په سیند کې یې لاهو کړه، دغه قصه د «طه» په سورت کې هم لیکلې شوې ده.

وَلَا تَخَافُ وَلَا تَحْزَنُ ۖ إِنَّا رَأَوُوكَ الْيَمِّ ۖ وَجَعَلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝

او مه ویرېره ته (له غرق یې) او مه خفه کېره ته (له بېلتون یې)؛ بېشکه چې مونږ بهر ته راوستونکي یو د دغه (موسی) تاته، او (بیا) ګرځوونکي یو د دغه (موسی) له مرسلانو (پیغمبرانو).

تفسیر: یعنې مور ته یې ډاډینه او تسلي ورکړه شوه، چې مه ویرېره، او بې له کوم تردّد او اندېښنې یې په سیند کې لاهو کړه؛ ستا دغه هلک له سره نه ضایع کېږي، او د خپل ځوی د دغه بېلتون څخه هم مه خفه کېره؛ چې مونږ یې ډېر ژر بهر ته ستا غېږ ته درولو، او د پاک الله اراده په دې خبره تللې ده، چې له دې نه یو ډېر لوی کار واخلي، او د رسالت په منصب یې افتخار وبخښي، او هیڅ یو قوت او طاقت د الله د ارادې په مخ کې حائل او مانع نشي کېدی، او دغه ګرد موانع به له منځه لرې کېږي، او دغه مقدس مقصد هرومرو پوره کېدونکی دی، چې د دغه محترم مولود له وجوده سره متعلق دی.

فَالْقِطَّةُ الَّتِي فِيهَا مُوسَىٰ إِذْ رُفِعَ إِلَىٰ الْمَلَأَيْنِ الْمَخْتَلَيْنِ ۖ فَلْيَقْرَأْ بِهَا مَا يَشَاءُ مِنَ الْقُرْآنِ ۖ وَلَا يَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ۝

پس وموند دغه (او ونيو تابوت د موسی) کورنۍ د فرعون لپاره د دې چې شي دغو (فرعونيانو) ته دښمن او (سبب د) غم، بېشکه چې فرعون او هامان (وزیر یې) او لښکرې د دغو دواړو وو (دا ټول) خطاکاران.

تفسیر: مور یې خپل هلک د لرګیو یوه صندوق کې وغورځوه، او د سیند په اوبو کې یې خوشې کړ، صندوق د اوبو د جریان په متابعت په داسې یوې ویالې کې لاړ چې د فرعون په باغ کې تېرېده، او هلته د مېرمنې آسیې رضي الله تعالی عنها د فرعون ښځې په لاس کې ولوېد، مېرمنې آسیې رضي الله تعالی عنها ته ددغه ښکلي هلک ښکلي صورت ډېر ښه په نظر ورغی، او د ده په وچولي (تندی) کې د نجابت او شرافت آثار وښکاره شول، نو یې د پاللو په غرض راپورته کړ، مګر د دې پورته کولو آخري نتیجه داسې شوه، چې دغه وړوکی لوی شو، او د فرعون او د فرعونیانو سخت مخالف او دښمن ثابت شو، او د دوی په حق کې د روح د سوهان په شان عیان شو، نو ځکه الله تعالی هغوی ته موقع ورکړه چې دی راپورته کړي، لعین فرعون له دې څخه څه خبر وو، د هغه دښمن له وېرې چې زه په زړه اوو معصوم هلکان وژنم، هغه هم دغه هلک دی، چې نن په ډېر ناز او نعمت سره ځمونږ په لاسو د هغه پالنه او روزنه کېږي.

وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرْتُ عَيْنِي لِي وَلَكَ

او وویل ښځې د فرعون (آسیې چې دغه هلک) یخوالی د سترګو دی ماته او تاته.

تفسير: يعنې خومره ښکلی، کلالی او په زړه پورې هلک دی، مونږ هلک نه لرو، راځئ! چې له ده سره خپل فهم غلط کړو، او سترگې پرې رڼې او زړونه مو خوښ کړو.

لَا تَقْتُلُوا عَلَيَّ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا

مه وژنئ دغه (هلک) ښايي چې نفع به راوړسوي مونږ ته، يا به ونيسو دی ځوی.

تفسير: يعنې کله چې لوی شي؛ ځمونږ په کار به راشي، او که مو مناسب وگانه؛ نو خپل متبني به يې وگرځوو.

وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ⑨

حال دا چې دوی نه پوهېدل (پر دغه سبب د هلاک د فرعونيانو).

تفسير: يعنې له دې نه خو نه وو خبر؛ کله چې دی لوی شي نو څه څه کارونه به وکړي؟ آیا دغه خبره خو ضروري نه ده، چې همدغه هلک به هم هغه ځمونږ معهود دښمن وي، چې مونږ ترې اندېښنه لرو، بيا چې يې کله مونږ وپالو، نو دی به څرنگه ځمونږ په خلاف څه اقدام وکړي؟، دوی له دې نه نه وو خبر چې دغه هلک به له هغه لوی ذات سره زياته دوستي کوي، چې د ګرد جهان رب او پالونکی دی، او کله چې تاسې د هغه رب العالمين دښمنان يئ؛ نو ځکه دی به مجبور وي چې د هغه حقيقي رب العالمين په حکم ستاسې سره مخالفت وکړي.

وَاصْبِرْ فَوَادِ اِمْرُؤْنِي فِرْعَاوْنُ كَادَتْ لَتَبْدِي بِهِ لَوْلَا اَنْ رَّبَّنَا عَلَّ قَلْبَهَا لَتَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ⑩

او سبا ته وګرځېد زړه د مور د موسی تش له صبره قراره (او له نورو افکارو پرته - علاوه د غمه د موسی)، بېشکه چې نژدې وه چې اظهار وکړي په دغه (موسی سره چې ځوی مې دی) که چېرې نه وی محکم کړی مونږ (صبر او ثبات) پر زړه د دې، چې شي داله باور کوونکیو (په وعده د الله سره).

تفسير: اګر که د موسی عليه السلام مور د موسی عليه السلام تابوت په سیند کې لاهو کړ، مګر د موروالي لورینې او د موروالي مینې کله دې ته اجازه ورکوله او آرامه به يې پرېښوده، چې د موسی عليه السلام له حاله او له ياده غافله پاتې شي، نو شپه او ورځ به د موسی عليه السلام فکر او ذکر له دې سره مل وو، او له زړه څخه يې صبر او قرار فرار کړی وو، اونژدې وو چې د ضبط او صبر تار ترې وشلېږي، او په عمومي ډول سره د ژړا او انګولا په ضمن کې دغه خبره ترې څرګنده شي، چې زه هغه کمبخته مور یم چې خپل ځوی مې په خپل لاس په سیند کې غورځولی دی، که چا موندلی وي يا يې پته ور معلومه وي؛ نو راته ودې وايي، مګر د الله تعالی دغه الهام ﴿اِنَّا رَاَدُّوهُ اِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ به ورته ډاډینه او تسلي ورکوله، نو دغه د الله تعالی کار وو چې د دې زړه ته صبر، ثبات، او تسکین ور په برخه کړي، څو د الله تعالی اسرار پخوا له وخته افشاء او اظهار نه شي، او لږ څه مډت وروسته پخپله د موسی عليه السلام مور ته عين اليقين حاصل شي، چې د الله تعالی دغه وعده هرومرو پوره کېدونکې ده.

وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ قَبَصَرْتُ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ⑪

او ویل (مور د موسی) خور د دغه (موسی) ته چې څه برابره ورور پسې دې (او خبر يې راوپړه)، پس کتل به يې دغه (موسی) ته له لرې ځايه (لکه پردی) حال دا چې دغه (فرعونيان) نه پوهېدل (په دغه خورولې او جاسوسۍ د دې).

تفسير: يعنې كله چې د فرعون په حرم سراى كې هغه صندوق خلاص او دغه هلك په كې وموندل شو، او په كرده دنيا كې يې آوازه (انگازې) گډه او شهرت يې وموند، د موسى عليه السلام مور خپلې لور د موسى عليه السلام خور ته لا له پخوا څخه حكم وركړى وو، چې ته دې د خپل ورور په سراغ او پته لگولو پسې تل لگيا اوسه!، او له لرې په پټه سره د هغه حال او احوال ځان ته معلوم كړه! چې چېرې پيدا كيږي؟ او څه ما جرا پرې تيرېږي؟ كله چې دغه جينې پوهه او هوښياره وه، د هغه شهرت او انگاڅې په اثر يې ژر ځان برابر هم هغه ځاى ته ورسوه، چې پر هغه له سينده موندلې هلك باندې لوى ازدحام او بيروبار جوړ شوى وو، او هلته لكه يوه بې تعلقه اجنبیه لرې ودرېده، او هيڅ څوك په دې ونه پوهېدل چې دا د دغه هلك خور ده.

وَحَرَّمَ تَعَالِيهِ الرِّاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَصْحُونَ ﴿١٧﴾

او حرام (منع) كړي وه مونږ پر دغه (موسى تى رودل د) دايگانو له پخوا (د بېرته ورتلو مور خپلې ته)، نو ويل (خور د موسى) آيا خبر كړم زه تاسې پر اهل د (داسې) كاله باندې چې واخلي وساتي دا (هلك) تاسې ته، او دوى به ده ته له خير غوښتونكيو وي.

تفسير: يعنې د فرعون ښځې ملعون فرعون هم د دغه هلك په پالنه او ساتنه راضي كړ، دلته د تي وركوونكيو فكر وړپيدا شو، او ډېرې دايگانې يې طلب كړې، مگر الله تعالى لا له پخوا څخه د موسى عليه السلام شونې كلکې تړلې وې، چې پرته (علاوه) د خپلې مور له تي څخه د بل چا تي په خوله ونه نيسي، نو سخت تشويش وړ پيدا شو، چې داسې يوه مرضعه له كومه ځايه راپيدا كړه شي، چې دغه هلك يې تى وروي؟ ولې چې موسى عليه السلام به مطلقا د هيڅ يوې مرضعې تي ته خپل مخ نه اړاوه، فرعوني خدم او حشم په همدغه فكر او اندېښنه كې وو چې د موسى عليه السلام خور وويل چې: «زه د داسې يوې كورنۍ معرفي تاسې ته كولى شم، چې ډېره پاكي او صافه ده، او ممكن دي چې دغه هلك د هغې كورنۍ د كومې ښځې تى وروي، او تر هغه ځاى پورې چې زه معلومات لرم؛ هغوى به په ډېرې لورينې (مهربانې) او خير غوښتنې سره د دغه هلك روزنه او پالنه كوي، ځكه چې هغه كورنۍ ډېره شريفه او نجيبه ده، او علاوه پر هغه د باچاهۍ له كوره د انعام او اكرام لوى توقعات هغوى لا په دې اړوي چې پر دغه هلك ښه توجه او فهم ولري».

بالتجيه د همدې جينې په مشوره د موسى عليه السلام مور وغوښتله شوه، په مجرد د دې چې د خپلې مور بوى پر موسى عليه السلام ولگېده؛ په ډېره مينه او محبت سره يې خپل ځان د مور په تي پورې ونښلوه، او په غړ كهار سره يې په تي رودلو شروع وكړه، فرعوني كورنۍ ته د دغې ښځې پيدا كېدل ډېر غنيمت معلوم شول، چې بالاخر هغه هلك د يوې مرضعې يعنې د خپلې مور تي سره پخلا شو، او شودې يې روي، په دغه ټول سره خوښ او خوشال شول.

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ وَلَتَعْلَمَنَّ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

پس بېرته راوست مونږ دغه (موسى) مور خپلې ته لپاره د دې چې يخې (او رنې) شي سترگې د دې (په بېرته رسېدو د موسى)، او چې نشي غمجنه (په بېلتون يې)، او لپاره د دې چې وپوهېږي (په عين اليقين هم) په دې چې بېشكه وعده د الله حقه ده.

تفسير: يعنې په «إِنَّا آدُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعَلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ» كې دوه وعدي ورسره شوې وې، يوه خو هم هغه وعده وه چې مور يې پخپلو سترگو وليده چې په څه يو حيرانوونكې طريقه پوره او تر سره شوه، او د دويمې وعدي د پوره كېدولو لپاره ورته قياس موقع پيدا شوه، چې بېشكه هغه هم په خپل وخت او نېټه پوره كېدونكې ده.

وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

وليکن اکثر د دوی نه پوهیږي (پرې چی حقه ده).

تفسير: يعني د الله تعالى وعده هرومرو رسيدونكي او واقع ڪيدونكي ده، هو! ٻه منڇ ڪي ڊپر خنڊونه او موانع پيسيري، جي دهغو ٻه نسبت ڊپر ضعيف الاعتقاد ڪسان متردد او مشتبه ڪيري، (موضح).

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۖ وَكَذَٰلِكَ نُجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

او کله چې ورسېد (موسی) زور (قوت د ځوانۍ خپلې) ته، او برابر شو (په عقل)؛ نو ورکړ مونږ دده ته حکمت (نبوت) او علم (پوهه)، او همداسې (مهرباني چې وکړه مونږ په موسی او مور یې) جزاء ورکړو مونږ نیکي کوونکو ته.

تفسير: يعني كله چي موسى عليه السلام د خپل ژند او ځلميتوب وخت ته ورسېد؛ نو مونږ ده ته ډېرې د حكمت خبرې وروښودې، او خصوصي علم او فهم او پوهه مو ورکړه، ځكه چې دى د هلكتوبه صالح او نېك عمل وو، نو داسې پوهو او قابلو خلقو سره ځمونږ لطف او مرحمت همداسې مېندول كيږي.

وَدَخَلَ الْبَيْتَ عَلَى جِبْنٍ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَعَاثَ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ١٥ قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ١٦

او ننوت (موسی) بنار (د مصر) ته په وخت د غفلت د اهل د هغه کې (د غرمې په وخت کې چې ویده وو)، پس ویې موندل په دغه بنار کې دوه سړي چې جگړه یې سره کوله، دغه یو (سبطي) له تابعانو د دغه (موسی وو)، او هغه (بل قبضي) له دښمنانو د دغه (موسی) وو، پس مرسته (مدد) وغوښته دغه (سبطي) چې له تابعانو د دغه (موسی) وو پر هغه (قبضي) چې له دښمنانو د ده وو، پس په سوک وواځه هغه (قبضي) لره موسی؛ پس قضاء وکړه (الله) په دغه قبضي (چې مړ یې کړ) په سوک د موسی سره، کله چې د وژلو قصد یې نه وو کړی، او نه وو مأمور په قتل د هغه؛ نو ځکه) وویل (موسی) چې: دغه کار له عمله د شیطان دی، بېشکه چې دغه (شیطان) دښمن دی (د انسانانو) لغز وونکی دی ښکاره. وویل (موسی) ای ربه ځما! بېشکه زه چې یم ظلم مې کړی دی په نفس خپل (په قتل د دغه قبضي سره)، پس مغفرت وکړه ماته (د دغې گناه ځما)، پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسی) ته، بېشکه چې (الله) همدی دی خامخا ښه بخښونکی د (خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: موسى عليه السلام وروسته له ځلميتوبه يوه ورځ په داسې وخت کې ښار ته ورسېده چې خلق غافل ويده وو، ښايي چې يا به د شپې يا به د غرمې وخت وو، موسى عليه السلام چې کله ځلمی شو؛ د فرعون له قوم او د دوی د ظلم او کفر له سببه بېزاره وو، او تل به يې له بني اسرائيلو سره ناسته او ولاړه درلوده، د ده د مور کور د ښاره د باندې وو، موسى عليه السلام به کله کله هلته ورته، او کله به د فرعون کره هم ورته، د فرعون قوم (قبط) د ده سره هم عداوت او دښمني درلوده، او داسې به يې د ده په نسبت ويل چې: دی ذاتاً د غير قوم يو ځلمی دی، نه چې د زور او قوت خاوند

شي، موسی علیه السلام یوه ورځ ولید چې دوو سړیو پخپلو منځو کې جنگ سره کوو، چې یو یې سبطي (اسرائيلي) او هغه بل یې قبضي وو، کله چې اسرائيلي موسی علیه السلام ولید؛ ورنارې یې کړې چې: «راشه د دغه قبضي له لاسه مې خلاص کړه»، موسی علیه السلام تش تهدید او ویرولو لپاره د یوه سوک گزار پرې وکړ، څرنگه چې موسی علیه السلام ډېر یو قوي ځلمی وو؛ په هم هغه سوک سره یې دغه قبضي پر ځمکه ونښلوه، حال دا چې پخپله موسی ته دا نه وه معلومه چې څما په یوه سوک به داسې یو قوي سړی یو په یو مري، نو ډېر زیات خفه شو، چې ولې بلا قصده وینه را په غاړه شوه.

له بل طرفه د دغه بلا اراده قتل په اثر دغه فکر او اندېښنه تولیدېده، چې له ګوند (ډلې) او ګوند بازی (ډله بازی) اور یو ځلي بل او د نورو مصائبو او فتنو ابواب ونه پرانستل شي، نو ځکه موسی علیه السلام له خپل عمل څخه سخت نادم او متأثر شو، او داسې وپوهېد چې د ده په دغه عمل کې تر یوې درجې پورې د شیطان مداخله هم شته، د انبیاوو علیهم السلام ضمیر او فطرت داسې پاک او صاف او د هغوی استعداد دومره اعلی وي، چې پخوا د نبوت له موندلو څخه دوی د خپلو اعمالو د یوې یوې ذرې محاسبه په ډېر تدقیق کوي، او په ډېر لږ ښویدلو یا اجتهادي خطا د پاک الله له درباره په عجز او نیاز او ژړا معافي غواړي، او ترې توبه کوي، لکه چې موسی علیه السلام هم د دغې خپلې خطا معافي وغوښته، او پر دغه خپل تقصیر یې اعتراف وکړ، چې د الله تعالی له طرفه وروښلی هم شو.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَتَعَمْتُ عَلَىٰ قُلْنِ أَكُونُ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ ﴿٥٠﴾

وویل (موسی) ای ربه څما! په حق د انعام فضل ستا پر ما (وساته ما) پس چې له سره هیچېرې نشم مددګار لپاره د ګناهګارانو.

تفسیر: یعنې کله چې تا ماته پخپل فضل او کرم د عفوې بشارت رامرحت کړ، او عزت، راحت، قدرت او قوت دې راعطا کړ، نو زه د دې د شکر یې لامله به له سره د مجرمانو او ګناهګارانو حامی او مرستندوی نه کېږم، ممکن دي چې موسی علیه السلام ته د دغه مستغیث اسرائيلي څه تقصیر هم معلوم شوی وي، او همدغه ته به یې مجرم ویلی وي، یا به یې له مجرمانو څخه کفار او ظالم خلق مراد وي، یعنې زه ستا دغه راکړي قوتونه به وروسته له دې نه له سره د دغو خلقو په نصرت او حمایت کې نه لګوم، یا به له مجرمینو څخه شایطین مراد وي، چې زه به هیڅکله د دوی د جمعیت حمایت نه کوم، خو هغوی څما په زړه کې دغسې وسوسې واچوي، او دغسې کارونو ته مې ولمسوي، چې وروسته له هغه زه په ندامت او حسرت کې اخته شم، یا به یې هغه اسرائيلي ته د دې لامله مجرم ویلی وي چې هغه د دغه جرم د وقوع سبب ګرځېدلی وو، والله أعلم.

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ

بیا سبا پاڅېد (موسی) په دغه ښار کې په داسې حال کې چې ویرېدونکی وو (پر ځان خپل) چې انتظار به یې کوو (مدد د رب خپل ته، یا لاره یې کتله د نجات خپل).

تفسیر: یعنې موسی علیه السلام انتظار کوي، او لارې ته ګوري چې د دغه مقتول وارثانو به خپله دعوی فرعون ته وړاندې کړي وي، ولید شي چې پر چا دغه جرم اوږي؟ او له ما سره څه سلوک کوي؟

فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِحُهُ ۚ قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾

پس ناڅاپه هغه (اسرائيلي) چې نصرت مدد یې غوښتی وو له دغه (موسی) څخه پرون، اوس بیا نارې وهي دغه (موسی) ته او مرسته - مدد ترې غواړي پر بل قبضي باندې، پس وویل موسی هغه

(اسرائيلي) ته چې: بېشكه ته خامخا بې لارې يې ښكاره (چې پروڼ دې هغه قبطي راباندې مړ كړ، او اوس بيا راته نارې وهې).

تفسير: يعنې هم هغه اسراييلي نن له بل كوم سړي سره جنګېده، او لاس يې پرې اچولی وو، نو موسى عليه السلام داسې ورته وويل چې: ته هره ورځ له ظالمانو سره نښلې، او غواړې چې ما هم له هغوی سره په جنګ واچوې، لنډه يې دا چې موسى عليه السلام ورته ورغی لپاره د امداد.

فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ يَأْذِي هُوَعْدُو لَهُمَا قَالَ يُوسُفُ أَنْ تَقْتُلْنِي كَمَا قَتَلْتَ
نَفْسًا بِالْأَمْسِ إِنْ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ⑩

پس كله چې اراده وكړه (موسى) چې ونيسي هغه (قبطي) چې وو دښمن د دغو دواړو (يعنې موسى او د دغه اسراييلي حال دا چې موسى هغه اسراييلي ته په قهر شوى هم وو، نو) ويې ويل: اى موسى! آيا اراده لرې د دې چې ووژنې ته (نن) مالګه چې وژلى دې وو يو نفس (د قبطي) پروڼ، اراده نه لرې ته (د هيڅ شي) مګر د دې چې شې (اى موسى) زورور په ځمكه (د مصر) كې او اراده نه لرې چې شې ته له اصلاح كوونكيو څخه.

تفسير: يعنې موسى عليه السلام غوښت چې پر هغه ظالم قبطي لاس واچوي، او دغه مظلوم سبطي (اسراييلي) ترې خلاص كړي، خو سبطي په دې گمان له موسى عليه السلام څخه ووېرېد، كله چې ده راته «غوي مبین» ويلي دي؛ نو نه چې اوس مې ووژني، ځكه چې دغه سبطي داسې وپوهېد؛ هم هغسې چې په خوله او خبرو سره ماته په غوسه او قهر دى، نو هرومرو لاس يې هم پر ما پورته كيږي، هغه پروڼى وينه چې تر نن پورې پټه وه، او څوك پرې نه وو خبر چې د هغه قاتل څوك دى؟؛ سبطي ښكاره كړه، كله چې دغه قبطي د هغه سبطي دا خبرې واورېدې؛ نو پوه شو چې هغه قبطي هم دغه موسى وژلى دى، نو ورغى او فرعون يې خبر كړ، او فرعونيانو هم د موسى عليه السلام د وژلو اراده وكړه.

وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدْيَنَةِ يَسْغَىٰ قَالَ يُوسُفُ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ يَتَّبِعُونَكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاعْزُجْ رَأْسَكَ
لَكَ مِنَ اللَّهِ حَاجَةٌ ⑪

او راغى يو سړى له آخره د ښاره په دې حال چې رامنډې يې وهلې ويې ويل: اى موسى! بېشكه چې مشران مشورې كوي په حق ستا كې لپاره د دې چې ووژني تا (په قصاص د هغه قبطي)، پس ووځه ته (له مصره) بېشكه زه يم تاته له نصيحت كوونكيو (خبر غوښتونكيو) نه.

تفسير: يعنې د دغه قتل خبر فرعون ته رسېدلى دى، او هلته سره جرګې او مشورې كوي، چې د غير قوم د يوه ځلمي جرأت تر دغې اندازې پورې رسېدلى دى، چې د شاهي قوم او د سرکاري ملازمانو د يوه فرد قتل ته اقدام كوي، د حكومت ملازمان پر موسى عليه السلام پسې په سرعت وځغلول شول، چې ژر يې پيدا او بندي او په قتل يې ورسوي، له هغه مجمع څخه د يوه نېك سړي په زړه كې پاك الله دغه خبره واچوله څو هغه په تلوار او ديوې لنډې لارې څخه په ځغاسته موسى عليه السلام ته خپل ځان ورسوي، او دى له دغه ماجرا څخه باخبره او داسې يوه مشوره ورته وركړي، چې ښايي ته همدا اوس له ښاره ووځي!.

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٦﴾ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَلَىٰ رَبِّي أَنِّ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٧﴾

پس ووت موسی له دغه مصر څخه په دې حال کې چې ویریدونکی وو، کتل به یې (هر طرف ته چې څوک راپسې رانښي)، وویل (موسی) ای ربه ځما! نجات راکړه ته ماته له قومه ظالمانو (چې فرعون او تابعان یې دي). او کله چې متوجه شو (موسی) په طرف د مدین؛ ویې ویل: امید دی له رب ځما څخه د دې چې وښيي ماته سمه لاره.

تفسیر: موسی علیه السلام له مصر څخه د هجرت په قصد لاړ شو، لیکن هیڅ یوه لاره او طرف ورته نه وو معلوم، نو له پاک الله څخه یې سوال وکړ چې: په سمه لاره مې برابر کړه!، نو ځکه دی د (مدین) په لویه لاره برابر شو، او په خیر او سلامتی سره یې هلته ورسوه، او په مدین کې یې داسې د امن او اطمینان ژوندون ور په برخه کړ، چې په کې ښه مأنوس او متأهل شو، یواځې هم دغومره نه بلکه تر ډېر لرې پورې یې نورې لار ښوونې هم ورته وکړې، او په سمه صافه لاره یې رهي (روان) کړ.

وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودِنِ قَالَ أَأَلْقَيْتُمَا بِمَا خَلْتُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّىٰ يُصِدِّرَ الرَّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿١٨﴾

او کله چې ورسېد (موسی) اوبو د مدین ته؛ نو ویې موندله پر هغه (کوهي) یوه ډله له خلقو چې اوبه یې ورکولې (مواشیو خپلو ته)، او ویې موندلې رابېرته له دوی څخه دوه ښځې چې رامنع کولې به یې ګلېږ خپلې (له اوبو نه)، نو وویل (موسی دغو ښځو ته) چې: څه دی حال ستاسې (چې منع کوئ له اوبو ګلېږ خپلې)؟ وویل هغو (دواړو) چې: اوبه نه ورکوو مونږ (ګلېږو خپلو ته) څو بېرته لاړ شي (دغه) شپانه، او پلار ځمونږ زوړ (د ډېرو کلونو سړی) دی (چې کار یې له لاسه نه کېږي).

تفسیر: مدین له مصر څخه د اتو یا لسو ورځو لرې مسافه کې پروت دی، کله چې دی هلته ورسېد؛ وږی تېری وو، ویې لیده چې خلق پر کوهي راټول دي، او خپل مواشي اوبه کوي، او دوه داسې ښځې یې هم هلته ولیدې چې دغو دواړو خپلې ګلېږې لرې ایسارې کړي دي، او په شرم او حیاء سره لرې ولاړې وې، په دوی کې دومره یو زور او قوت نه وو، چې هغه مجمع له خپلې مخې څخه لرې کړي، یا بالذات هغه لویه درنه بوکه له اوبو څخه ډکه او له کوهي څخه یې راوکارې، او ممکن وو چې دوی به خپلو ګلېږو ته داسې اوبه ورڅښولې، چې له نورو څخه وروسته پاتې کېدې، نو موسی علیه السلام له دوی نه د انتظار علت استفسار کړ، هغوی وویل چې: مونږ له ګردو څخه وروسته خپلو مواشیو ته اوبه ورکوو، ځکه که ځمونږ پلار ځلمی او قوي وی؛ نو مونږ به ولې راتلو، او هغه به پخپله راته، او له دغو خلقو سره به یې خپله معامله خلاصوله.

فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لَمَّا آنَزَلْتَنِي إِلَىٰ مَدْيَنَ وَجَدَ فِيهَا قَوْمًا عَادِيًّا يُؤْتُونَكَ الْبَكْرَ الْغَنَىٰ ثُمَّ يَنْسَوْنَكَ يَا اللَّهُ ﴿١٩﴾

پس اوبه کړه (موسی ربه) د دغو دواړو بیا یې شا وګرځوله (ښځو ته او لاړ شو) سیوري ته، نو ویې ویل: ای ربه ځما! بېشکه زه هر هغه څیز ته چې ولېږې ته ماته له خیره فقیر (محتاج) یم.

تفسیر: یعنې ای الله! زه د خپل هیڅ عمل اجرت له مخلوقه نه غواړم، هو! که ستا له طرفه کومه ښېګڼه (فائده) راوړسېږي؛ زه هغې ته تل محتاج یم، (موضح القرآن) لیکي: «ښځو دی وپېژاند چې دغه سړی د لارې مسافر او

په سيورو کې کيناستونکي پرديسي دي، او له لرې څخه وړې تېرې راغلي دي، لاړلي او خپل پلار ته يې دغه گډ احوال بيان کړل».

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَبَشِّرُ عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ ابْنِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا

پس راغله دغه (موسی) ته یوه له دواړو چې تگ یې کاوه په (طریقه د) حياء سره، نو وویل (دې موسی ته) چې: بېشکه پلار ځما بولي تا لپاره د دې چې درکړي تاته اجر حق د اوبو کولو ستا (گډو) ځمونږ ته.

تفسیر: دغه جینی داسې راتله لکه چې د شریفې او عفیفې او پاکې ښځې عادت او قاعده وي، وایي چې: دې له ډېره شرمه او حياء خپل مخ په ټکري (څادر) بېخي پېچلی (نغاړلی) وو، او خبرې به یې کولې، موسی علیه السلام د الله تعالی څخه د خیر طالب وو، چې یې له خپله فضله په غیر متوقعه ډول سره ورولېږه، نو ولې به یې نه مانه، پاڅېد او له هغې ښځې سره د هغې د پلار په لوري روان شو، وایي چې د تللو په وخت کې یې دغې جینی ته وویل چې: «ته ځما په مخکې مه درومه! او راپسې راځه، نه چې پر پردې ښځې عمداً ځما نظر ولوېږي»، لکه چې موسی علیه السلام د مخه شو، او هغه جینی ورپسې تلله، او په خبرو سره یې ورته د لارې ښوونه کوله، تر څو یې خپل پلاره ته راوست.

فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَضَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

پس کله چې راغی (موسی) دغه (د جینکو پلار) ته، او بیان یې کړه پر دغه قصه خپله؛ وویل (د جینکو پلار موسی ته) مه ویرېږه! نجات دې وموند له قومه ظالمانو (فرعونیانو) نه.

تفسیر: موسی علیه السلام خپله ټوله قصه د جینکو پلار ته واوروله، او هغه ده ته ډاډینه او تسلي ورکړه، او وېې فرمایل چې: ته اوس د ظالم قوم د منگولو څخه خلاص شوی، وروسته له دې نه دوی ان شاء الله تاته هیڅ ضرر نشي رسولی، ځکه چې مدین د فرعون د سلطنت له حدوده خارج وو.

قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ

وویل یوې له دغو دواړو: ای پلاره ځما! مزدور ونیسه دی (لپاره د مېړو - گډو څرولو)، بېشکه چې غوره د هر هغه چا چې مزدور یې نیسې؛ هغه څوک دی چې قوتناک او امانتگرو وي.

تفسیر: یعنې په موسی علیه السلام کې دواړه صفات موجود دي، زورور دی چې یواځې لویه تیره (کټه) یې د کوهي له سره لرې کړه، چې هغه به په څو تنو لرې کېده، په ډېر قوت او مېړانه (بهادری) سره یې اوبه وویستلې، او ځمونږ رڼه یې په لږ وخت کې اوبه کړه، او گډه د اوبو ویستونکي مجمع یې سره لرې کړه، او امانت دار دی، چې هیڅ طمع او توقع نه لري، او ډېر عفیف او یو شریف څلمی دی، تر دې چې په لاره کې هم له ما ځنې پر مخ ته، چې پر ما یې له سره نظر ونه لگېږي.

قَالَ إِنِّي أَرِيدُ أَنْ اتَّخِذَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَنِي حَجَّجْتُ بَيْنَ يَدَيْهِمَا وَأَمَّا بِنْتُ الْفَارِثِ فَكَانَتْ عَشْرًا فَبَيْنَ عِنْدَكَ وَمَا أَرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ سَيَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ

وویل (پلار د جینکو موسی ته) بېشکه زه اراده لرم د دې چې په نکاح درکړم تاته یوه له دغو لویو خپلو چې دا دي؛ په دې چې مزدوري وکړې ته ځما لپاره اته کاله، پس که پوره کړه تالس

کاله؛ نو هغه به ستا له طرفه (له ما سره احسان) وي، او نه لرم زه اراده د دې چې مشقت واچوم پر تا (په اشتراط د لسو کلونو)، ژر به ومومي ته ما که اراده وفرمايي الله له صالحانو نېکانو (وفا کوونکیو په وعده).

تفسير: ښايي همدغه خدمت د ده د جينې مهر وي.

﴿فَإِنْ أَتَيْتُمْ عَشْرَ أَهْلِينَ﴾ - «پس که پوره کړه تا لس کاله؛ نو هغه به ستا له طرفه له ما سره احسان وي»، يعنې اقلًا اته کاله به ځما په خدماتو کې هرومرو مصروفیږي، که دوه کاله نور دې هم خدمت وکړي؛ نو هغه ستا تبرع ده، او زه خو کوم سخت خدمت له تا څخه نه اخلم، ته به له ما سره اوسېږي، ان شاء الله پخپله به په تجربه درځرگنده شي، چې زه بد طينته سړی نه یم، بلکه د الله تعالی په فضل او کرم سره د نېک بختانو څخه یم، ته به ځما په صحبت کې نه خفه کېږي، بلکه د طبيعت د مناسبت لامله به مؤانست درحاصل شي.

قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلِينَ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ٢٨

وویل (موسی پلار د جینکو ته) چې همدا (عهد مقرر شو) په منح ځما او ستا کې، چې هره یوه له دې دواړو نېټو چې پوره کړه ما؛ پس نه به وي زیادت پر ما، او الله پر دغه چې وایو (يې مونږ يعنې زه او ته وکیل) ساتونکی شاهد دی.

تفسير: يعنې زه مختار او خپلواک یم، چې اته کاله درسره پاتې کېږم، که لس کاله، په هر حال دا معاهده چې اوس ترلې شوې ده؛ د الله په اعتماد ځما خوښه او منظوره ده، زه پاک الله پر دغه معاهده شاهدوم، او دغه معامله ختم کوم، په احاديثو کې راغلي دي چې موسی هم دغه اوږد مدّت (لس کاله) پوره کړ.

فَلَمَّا قَضَى مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ٢٩ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبْرَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ

پس کله چې پوره کړه موسی نېټه (خپله په اتو یا لسو کلونو)، او رهي (روان) شو سره له عيال خپل (مصر ته) ولید (موسی) له جانب (د غره) د طور یو اور، ویې ویل عيال خپل ته چې: مدار وکړئ تاسې (په دې ځای کې)، بهشکه زه چې یم ومې لید یو اور، ښايي ما لره چې راتله وکړم تاسې ته له دې (اور) څخه په خبر (د لارې ورکې)، یا په بخري (سکروټې یا شغلې) له هغه اوره لپاره د دې چې تاسې (پرې) تاوده شئ. پس کله چې راغی (موسی) دغه (اور) ته؛ نو غږ (ورته) وکړی شو له غاړې د هغې کندې چې په ښي طرف (د موسی) کې وه، (دغه غاړه وه) په هغه ټوټه مبارکه کړی شوې کې (له جهته د اور بدو د موسی کلام د الله لره په دې کې) له (هغې) ونې.

تفسير: چې ولاړه وه په غاړه د کندې کې، او د اور لمبې ترې څرگندیږي.

أَنْ يُؤْتِيَنِي إِنْ أَمَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ٣٠ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تُهَاجِرُ كَانَتْ جَانٌّ وَلِي مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَٰمُوسَى أَفْبَلُ وَلَا خَفْتُ إِنْ كُنْتَ مِنَ الْآمِنِينَ ٣١ أَسْلُكَ يَدَاكَ فِي جَيْبِكَ تَخَرُّجَ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ

داسې چې ای موسی! بېشکه زه همدا زه الله یم، رب د عالمیانو. او بل داسې (غږ پرې وشو چې) وغورځوه همسا خپله (پس وپې غورځوله)؛ نو کله چې وپې لیدله (موسی) دا (عصا) چې خوځېدله ګواکې دا (عصا) یو نری منګری مار ټوپ وهونکی دی؛ نو شا یې کړه، مخ یې واپاوه په دې حال کې چې تنبېدونکی وو (له ویرې)، او بېرته راونه ګرځېد، (بیا پرې غږ وشو د الله تعالی له جانب داسې چې) ای موسی! مخ راواړوه او بېرته راوګرځه! اومه ویرېږه! بېشکه ته چې یې له امان موندونکیو یې (له وېرې نه اویځي مأمون یې). نښاسه (نښی) لاس خپل په ګرېوان (د کمیس خپل کې)، بیا یې خارج کړه، حال دا چې راوځي به ټک سپین یې له کوم عیب (مرض - بدی).

تفسیر: د دغې رکوع له ابتداء څخه تر ﴿مَنْ غَيَّرُوه﴾ پورې ګرد (ټول) مفصل واقعات د «طه» په سورت او نورو ځایونو کې تېر شوي دي، هلته دې ولوستل شي!.

وَاضْمُمُ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ

او پيوست کړه (سینې) خپلې ته ځانګ (یعنې لاس) دې له (جهته) د ویرې.

تفسیر: او رانژدې کړه ځان ته یعنې سینې خپلې ته ځانګ دې، یعنې لاس دې له جهته د ویرې له مار یا له برص!، یعنې خپل مټ دې له خپلې سینې سره او تخرګ (ترخ) ته نژدې کړه، د مار او د برص او د نورو شیانو ویره به له تا څخه لرې کیږي، ښايي چې د راتلونکي لپاره یې هم د ویرې د ازالې په نسبت یې همدغه ترکیب وربښولی وي.

فَذُنِّبْهُمْ إِيَّاهُ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ

نو دغه دواړه (عصا او ید بیضاء) دوه برهانه (او سندونه په رسالت د تا دي لېږلي شوي) له (طرفه د) رب ستا طرف د فرعون ته او قوم د ده ته.

تفسیر: یعنې د «عصا» او «ید بیضاء» معجزې د نبوت د برهان او سند په ډول درعطاء کړې شوي دي، خو پر دغه وسیله پر فرعون او نورو سبطیانو د حجت اتمام وکړی شي.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٧﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٨﴾

بېشکه چې دوی دي قوم فاسقان (وتلي له فرمان د الله). وویل (موسی) ای ربه ځما! بېشکه زه چې یم وژلی مې دی له دغو (قبطیانو) ځنې یو نفس (سړی)، پس ویرېږم چې وبه مې وژني دوی (په قصاص د هغه سره).

تفسیر: یعنې که په مجرد د رسېدلو مې وژني؛ نو ستا دغه دعوت به څرنگه ورسولی شم؟.

وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْضَلُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَلِّمُونِ ﴿٣٩﴾

او ورور ځما هارون هغه ډېر فصیح دی له ما له جهته د ژبې، پس ولېږه هغه هم له ما سره یار مددګار چې تصدیق کوي ځما، بېشکه ویرېږم له دې چې دروغجن به وګڼي دوی ما.

تفسیر: یعنې که کوم یو بل تصدیق او تایید کوونکی سړی هم راسره وي؛ نو طبعاً به ځمونږ زړونه مضبوط او قوي کیږي، نو د ده د دروغجن شمېرلو په موقع کې کله چې د بحث او مناظرې وار ورسېږي؛ امکان لري چې ځما د ژبې

د لکنت او بندېدلو لامله په خبرو او اترو کې څه موانع او عوائق واقع شي، نو په دغه وخت کې به د هارون رفاقت ماته ډېر نافع او مفيد واقع شي، ځکه چې د ده ژبه له ما څخه ډېره ښه چلېږي، او ښه فصيح او بليغ دی.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَجَعَلُ لَكُمَا سُلْطٰنًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيٰتِنَا
أَن تُمَاوِمِنَ الْغٰلِبِينَ ﴿٢٥﴾

و فرمايل (الله) ژر به قوي کړو مونږ مټ ستا په ورور ستا، او وبه گرځوو مونږ تاسې ته غلبه (او تسلط پر دښمنانو د تاسې)، پس وبه نه رسيږي دوی تاسې دواړو ته (په ضرر سره) په سبب د معجزو ځمونږ سره، تاسې دواړه او هر هغه څوک چې متابعت وکړي ستاسې غالبان به اوسئ (پر دوی باندې).

تفسير: يعنې ما ستا دغه دواړه غوښتنې منظوري کړې، هارون به ستا بازو او مټ وي، او د يوه وزير په شان به ستا سره ملگرتوب کوي، او د فرعون لاس به له سره په تاسې نه رسيږي، او ځمونږ د دغو دلائلو او نښو په برکت تاسې او ستاسې ملگري تل غالب او بريالي (کامياب) او دوی سره له خپلو ملگرو تل مغلوب او پړه دي.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسٰى بِآيٰتِنَا بَيِّنٰتٍ قَالُوا مَا هٰذَا اِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرٰى وَمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا اِثًّا اَبٰنًا
الْاَوَّلِيْنَ ﴿٢٦﴾

پس کله چې راغی دوی ته موسی سره له معجزو ځمونږ چې ښکاره وې وویل (فرعونيانو): چې نه دی دا مگر خو سحر (کوډې) دي په دروغو سره تړلې شوې، او نه دی اورېدلی مونږ دا (سحر يا دعوی د نبوت) په (زمانو د) پلرونو ځمونږ کې چې پخوا تېر دي.

تفسير: يعنې د دغو معجزاتو د ليدلو په اثر يې وویل چې: دغه گړدې کوډې او سحر دی، او د هغو خبرو نسبت چې دوی الله ته کوي؛ هغه هم د کوډو خبرې دي، چې دوی له خپله ځانه جوړې کړي دي، او داسې دعوی کوي چې دغه پر ما باندې الله تعالی د وحی په صورت نازلې کړي دي، په واقع کې دغه وحی او الهام هيڅ شی نه دی، او يواځې د سحر او د کوډو اعمال او د سحر تخيل او افتراء ده، دغه خبرې چې موسی کوي: مثلاً يوه الله تعالی دغه گړده دينا پيدا کړې ده، او هم هغه يو الله جل جلاله همدغه دينا فناء کوي، او بيا يې له سره ژوندی کوي، بيا به حساب او کتاب اخلي، او زه يې رسول گرځولی او درلېږلی يم او داسی نور، مونږ له خپلو پخوانيو مشرانو او نورو څخه نه دي اوريدلي، او داسې څيز مو له سره غوږو ته نه دی رسېدلی.

وَقَالَ مُوسٰى رَبِّیْ اَعْلَمُ بِمَن جَاءَ بِالْهُدٰى مِنْ عِنْدِهٖ وَمَنْ تَوَلٰٓى لَهٗ عَاقِبَةُ الدّٰرِ اِنَّهٗ لَا یُقِیْمُ
الْظٰلِمُوْنَ ﴿٢٧﴾

او وویل موسی چې رب ځما ښه عالم دانا دی په هغه چا چې راغلی دی په هدايت (راوړی يې دی) له طرفه د هغه (رب)، او په هغه چا باندې چې شته هغه ته ښه خاتمه په دې دنيا کې، بېشکه شان دا دی چې نه مومي بری ظالمان (چې هدايت ومومي په دنيا او راحت په عقبی کې).

تفسير: يعنې الله تعالی په دې باندې ښه عالم دی، چې زه پخپله په د غې دعوی کې رښتين يم، او د هغه له نژده مې هدايت راوړی دی، نو ځکه آخره خاتمه او انجام به مې ښه وي، هغه خلق چې د الله تعالی دغه ښکاره د قدرت نښې

ويني، او د صداقت دلائل اوري، او د بې انصافي له مخې يې تكذيب كوي، دوى له سره برى نه مومي، او د كاميايې مخ نه وينې، او په آخره خاتمه كې دوى له ذلت او ناكامۍ سره مخامخ كېدونكي دي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي يَهَامُنُ عَلَى الطِّينِ فَاَجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلَّ أَظْلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَكْظُمُهُ مِنَ الْكُذِبِ بَيْنَ ۝

او وويل فرعون: اى ټوليه د مشرانو (د اهل د مصر!) نه پېژنم زه تاسې ته كوم معبود (چې عبادت ورته كوي) بې له ما څخه، پس بل كړه اور ځما لپاره اى هامانه پر خټې باندې (خښتې راته پخې كړه) پس وگرځوه جوړه كړه ځما لپاره مانې لوړه (اوچته) بنايي ماته چې وڅېرم الله د موسى ته (وى ځكورم چې شته؟ كه نشته؟)، او بېشكه خامخا زه ځمان كوم پر موسى له دروغجنانو (په دعوى د بل معبود كې بې له مانه).

تفسير: يعنې خپل وزير هامن ته يې وويل چې د ډيرو كلكو او ښو خښتو څخه يوه پخه او هسكه مانې را جوړه كړه چې اسمان ته نژدې شي څو زه پر هغه پاس وڅيژم او د موسى رب و ځكورم چې چيرته دى، دا يې دروغ وگڼله چې الله تعالى بره دى، نو ځكه يې د تمسخر په ډول دا خبره وكړه.

وَاسْتَكَبَرُوا وَجُودَهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُم إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ۝ فَآخَذْنَاهُ وَجُودَهُ قَتَبَدَّ نَهْمًا فِي الْيَوْمِ فَأَنْظَرِكُمْ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ۝

او كبر وكړ دغه (فرعون) او لښكرو د دغه (فرعون) په ځمكه (د مصر) كې په ناحقه سره (بې له استحقاقه)، او ځمان وكړ دوى د دې چې بېشكه دوى به مونږ ته نه راگرځول كيږي (په قيامت كې). پس راوښوه مونږ هم دغه (فرعون) او (هم) لښكري د دغه (فرعون)، پس وغورځول مونږ دوى (ټول) په سيند كې (پس غرق شول)، نو وگوره (ته اى محمده!) چې څرنگه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو.

تفسير: يعنې له خپلې خاتمې او انجامه بالكل غافل شو، او په خپل مملكت كې يې په تكبر او غرور لاس پورې كړ، او په دې ونه پوهېد چې بل د ده سر ماتوونكى او غاړه څېښونكى هم موجود دى، بالاخر قهار الله دى سره د ده د لاوو لښكر د قلزم په بحيره كې غرق كړ، څو دغه لويه واقعه د يادگار په شان نورو هغو بدبختو ظالمانو ته پاتې شي، چې له انجامه بې خبره او غافل دي، او ښه وپوهيږي چې د دوى خاتمه به همداسې كيږي، د دغه غرق او نورو ورپورې تړلې خبرو تفصيلات پخوا له دې نه هم تېر شوى دى.

وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يَدْعُونَ إِلَى التَّكْوِينِ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ لَا يُنصَرُونَ ۝

او گرځولي وو مونږ دوى پېشوايان (د ځمراهۍ په دنيا كې) چې بولي دوى (تابعان خپل په بدو عقيدو او عملونو سره) د اور طرف ته، او په ورځې د قيامت كې وبه نه كړى شي مدد (له دوى سره په دفع د عذاب كې له دوى نه).

تفسير: يعنې دلته په ضلالت او طغيان كې له گړدو څخه وړاندې او مقدم وو، او خلقو ته به يې د دوزخ په لوري بلنه كوله، هلته به هم دى د نورو دوزخيانو امام او مشر وي، لكه چې (د ۱۱ جزء د هود سورت په (۹) ركوع (۹۸) آيت كې) مسطور دي: ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْدَّهُمْ التَّارُوتِيُّ ابْنُ إِسْرَافِيلَ﴾ يعنې د دې ځاى لښكر به يې هلته هيڅ په كار نه

ورځي، نه به د چاله لوري کوم امداد او معاونت وررسپري، دی به سره له خپل لاوو لښکر ګرد په دوزخ کې غورځول کيږي، هيڅوک به د دوی خلاصوونکي نه وي.

وَاتَّبَعْنَهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةُ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٢٧﴾

او تابع (لازم) کې مونږ له دوی سره په دغه (لږ خسیس ژوندون د) دنیا کې لعنت لږېوالی (له رحمته)، او په ورځ د قیامت کې به وي دوی له قبیح (لږې له رحمت - او بد خبرو کړی شویو څخه).

تفسیر: یعنې د عذابې او بد انجام خو بېل دی، په همدغه دنیا کې تر هغه پورې چې خلق اوسپري، پر داسې کسانو لعنت وايي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَىٰ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) وروسته د هغه چې هلاک کړي وو مونږ (اهل د) زمانو ډومېنیو (لکه قوم د نوح، لوط او نور).

تفسیر: د تورات له نزوله وروسته پر دنیا داسې د اهلاک او د افناء عذاب ډېر لږ راغلی دی ځکه چې د سماوي اهلاک په ځای د جهاد طریقه مشروع کړی شوې ده، ځکه چې څه نه څه خلق هرومرو پر شرعي احکامو قائم اوسپري.

بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٨﴾

حال دا چې سبب د انوارو وو لپاره د خلقو، او سمه لار ښوونکي او رحمت وو لپاره د هغو (کسانو چې ایمان یې پرې راوړی دی) ښایي چې دوی پند واخلي پرې.

تفسیر: یعنې (تورات) چې موسی علیه السلام ته ورکړی شوی دی؛ لوی فهم او بصیرت عطاء کوونکي او خلقو ته د هدایت پر سمه صافه لاره ښوونکي او د رحمت مستحق ګرځوونکي یو کتاب وو، خو خلق هغه ولولي، او د الله تعالی په یادو اوسپري، او د الله تعالی احکام یاد کړي، پند او نصیحت ترې حاصل کړي، رښتیا خو دا ده چې وروسته له عظیم الشان قرآن څخه په هدایت کې د (تورات) شریف درجه ده، او نن ورځ چې هغه د خپلو تابعانو له لاسه ضایع شوی دی، همدغه پاک قرآن د (تورات) د ضروري علومو او هدایت حفاظت کوي.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٢٩﴾

او نه وې ته (حاضر ای محمده! له موسی سره) په جانب (د هغه غره چې) غربي (وو له موسی څخه په وخت د مناجات کې) هغه وخت چې ولېږه مونږ طرف د موسی ته امر (حکم د رسالت)، او نه وې ته له حاضرینو (عند الوحي چې دغه قصه دې له خپلو لیدلو بیان کړي وی).

تفسیر: یعنې د طور د غره له غربي جانبه چېرې چې موسی ته نبوت او (تورات) ورعطاء شوی دی.

وَلَكِنَّا أَنشَأْنَا قُرُونًا مَّا تَطَّأُلُ عَلَيْهِمُ الْعُتْرَ

ولیکن مونږ پیدا مو کړل اهل د زمانو (ډېر وروسته له موسی) پس اوږده شول پر دوی عمرونه.

تفسير: يعنې ته د هغه وخت واقعات په داسې صفايي - بسط او تفصيل سره بيانوي، لکه چې هم هغلته له «طور» سره ولاړ وي، او دغه ګرد واقعات دې پخپلو سترګو سره ليدلي وي، حال دا چې ستاسې عدم الوجود په هغې موقع کې يوه ښکاره او ظاهره خبره ده، او برسېره پر دې هم ټول عالم خبر دی، چې تاسې امي يئ، د کوم عالم په صحبت کې هم نه يئ اوسېدلي، او نه د صحيحو او ثقه وو واقعاتو کوم ښه جيد عالم په مکې معظمې کې موجود د وو، نو سره له دې دغه خبره د غور او دقت لايقه او وړ (لايقه) ده، چې دغه علوم او حقايق له کوم ځای تاسې ته راغلل، حقيقت دا دی چې د دنيا پر اقوامو ډېر مدټونه او قرنونه تېر شوي دي، چې د زمانو په تيريدو مروړه هغه علوم بيخي منحرف او مندرس او هغه حقايق محو او اضاعه او له ياده ووتل، نو ځکه د هغه علیم او خبير اراده په دی باندې مقتضى شوه چې د يو امي له ژبې څخه هغه هېر شوی سبق بيا د خلقو په ياد ورکړ شي، او د هغو عبرتناکو او موعظت وړ کوونکيو واقعاتو داسې يوه صحيحه نقشه د دنيا خلقو ته ور وړاندې کړي شي، چې د هغې له ليدلو څخه د دغې خبرې منل او تسليم ته غاړه کېږدي؛ چې دغه د هم هغه واحد احد الله کلام دی.

وَمَا كُنْتَ تَأْوِي فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمُ الْآيَاتِ وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٢٥﴾

او نه وي ته (ای محمده!) اوسېدونکی په اهل د مدين کې چې لوستل به دې پر دوی باندې آيتونه ځمونږ، وليکن مونږ چې يو - يو مونږ لېږونکي (تالره لپاره د دغې قصې په وحې سره).

تفسير: يعنې موسی عليه السلام ته هغه واقعات چې وروسته د «مدين» له هجرت څخه ورپېش شوي دي؛ ته د هغو واقعاتو بيان په داسې ښه ډول او صحت سره کوي چې له هغه څخه داسې څرګندېږي چې ګواکې تاسې په هغه وخت کې سره د نبوت له شانه هلته مسکون وئ.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ

او نه وي ته (ای محمده!) په جانب د طور کله چې غږ وکړ مونږ (موسی ته)، وليکن (لېږلی يې مونږ ته ای محمده!) رحمت له طرفه د رب ستا.

تفسير: کله چې پر موسی عليه السلام داسې غږ وشو چې: ﴿إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ ته خو هلته ولاړ نه وي؟ او دغه غږ خو دې نه دی اورېدلی؟ دغه د الله تعالی انعام او اکرام دی چې ته يې پر دغو واقعاتو او حقايقو مطلع کړې، او ستا سره يې هم همداسې يو وضعيت او رعايت وفرمايه، لکه چې له موسی سره شوی وو، ګواکې په «جبل التور» کې چېرې چې د «حراء» غار دی، او په مکه معظمه او مدينه منوره کې د «جبل الطور» او د «مدين» واقعات بيا له سره اعاده او تکرار شول.

لَتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَلَّهُمْ مِن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

(لپاره) د دې چې وويروي ته هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هيڅ ويروونکی (له عذاب) پخوا له تا (ای محمده!) لپاره د دې چې دوی پند واخلي پرې.

تفسير: يعنې د عربو خلقو ته دغه شيان وروښيه! او دوی له دغو خطرناکو عواقبو څخه خبردار کړه!، ممکن دي چې دوی دغه خبرې واوري، او په ياد يې ولري، او پند او نصيحت ترې واخلي.

تنبیه: ﴿مَّا أَذْرَا بَأْوُهُمْ﴾ څخه به «آباؤهم الأقربون» مراد وي، والله أعلم.

وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا إِنَّا إِلَهُآلَا أَسَلَتْ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنُذِيقَهُ الْبَاقِ وَتَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۰﴾

او که چېرې نه وی دا چې وبه رسيږي دوی ته مصيبت (غم عذاب) په سبب د هغو (کناهنو) چې پخوا لېږلي دي لاسونو د دوی، پس وبه وايي (دغه کفار): ای ربه ځمونږ! ولې دې نه رالېږه تا مونږ ته کوم رسول (چې ستا احکام یې مونږ ته راوړي وی)، پس متابعت به کړی وو مونږ د آیتونو ستا او شوي به وو مونږ له مؤمنانو (په تا او په هغه رسول ستا باندې). (که دا خبره نه وی؛ نو نه به مو وی لېږلی ته دوی ته لیکن لېږلی مو یې چې عذر یې پاتې نشي).

تفسیر: یعنې د رسول الله صلی اله علیه وسلم بعثت په دوی کې د دوی خوش قسمتي ده، که به د رسول الله صلی اله علیه وسلم له لېږلو څخه مو دوی ته پر دغو ظاهرو او باهرو طغیانونو او بې عقلیو او بې ایمانیو سزا ورکولی؛ خو دغه هم عین الانصاف او عدل وو، لیکن الله تعالی پر دوی احسان وفرمایه، او د هیڅ قسم معقول عذر او پلمو (تدبیرونو) وړاندې کولو لپاره یې موقع ورپرې نه ښوده، ځکه امکان یې درلود (لرلو) چې د سزا ورکولو په وخت کې به یې ویل چې: «الله! مونږ ته خو دې کوم رسول نه دی رالېږلی تر څو یې مونږ پر خپلو اغلاطو پوهولي وی، او اقلاً سمه لاره یې راښوولی او څه تنبیه یې راکولی، او دغه دی چې مونږ دې بې خبره په دوزخ کې وغورځولو، هو! که کوم نبي دې راغلی وی؛ نو عالم به لیده چې مونږ په څه اخلاص او عقیدت سره له پخوا ایماندارانو څخه ثابت کیدو».

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أَوْقَىٰ مِثْلَ مَا أَوْقَىٰ مُوسَىٰ

پس کله چې راغی دغو (کفارو) ته حق قرآن له جانبې ځمونږ؛ نو ویي ویل (دغو کفارو): ولې نه دي ورکړی شوي (محمد ته معجزې) په شان د هغو (معجزو) چې ورکړی شوې وې موسی ته (لکه عصا او ید بیضاء).

تفسیر: یعنې که مو رسول نه لېږه؛ نو داسې به یې ویل چې: ولې دې رسول راته ونه لېږه؟ اوس چې داسې رسول وربعوث شوی دی، چې له ګردو انبیاءو څخه په شان او رُتبه کې لوی دی، نو وايي صاحبې! مونږ دې هله منو، کله چې وګورو چې د موسی علیه السلام په شان له تا څخه د «عصا او ید بیضاء» او نور معجزات راښکاره شي، حال دا چې هغه ته (تورات) هم یو ځلي د یوه کتاب په شکل ورنازل شوی وو، او ته دې خپل کتاب د دوو دوو څلورو څلورو آیتونو په شکل راوړاندې کوي.

أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أَوْقَىٰ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ

آیا نه وو کافران شوي (جنس د کفارو) په هغو (معجزو) چې ورکړی شوې وې موسی ته پخوا (له نزوله د دغه قرآن).

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام کتاب او معجزات مو چېرې ټول سره منلي وو، د هغه په نسبت مو هم شبهات ایستل، او ورته مو «سحر مفتری» ویل، لکه چې اوس په یوه دوه رکوع مخکې تېر شو، هو! هر څوک چې غواړي د پاک الله احکام ونه مني؛ نو په هره یوه خبره یو نه یو شی وايي، او راز راز احتمالات د هغه په نسبت پیدا کوي.

قَالُوا سِحْرُنَ تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُلِّ كَفْرٍ وَنَ ﴿۳۱﴾

وويل (منكرانو په حق د موسى او محمد كې چې خاوندان د) سحر دي، مدد كوي يو د بله، او ويې ويل چې: بېشكه مونږ په هر يوه (د دې دواړو انبياوو) كافران يو.

تفسير: كله چې موسى عليه السلام د معجزو ذكر ورته وشو نو دا يې ويل چې دى دواړو انبياؤ سحر راوړى دي او مونږ يې نه منو.

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِّنْ عِندِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا أَتَّبَعُ ۚ إِنَّ كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾

ووايه (اى محمده دوى ته) پس راوړئ تاسې يو داسې كتاب له جانب د الله، چې هغه ښه لاره ښوونكى وي له دغو دواړو كتابونو چې متابعت وكړم زه د هغه (كتاب) كه چېرې يې تاسې صادقان رښتيني، په دغه دعوى ستاسې كې.

تفسير: يعنې په اسماني كتابونو كې له كړدو ځنې لوى او مشهور كتابونه هم دغه دوه كتابونه دي، چې له هغوى سره سيالي او برابري بل هيڅ يو كتاب نشي كولى، كه دغو دواړو ته جادو وايي؛ نو تاسې بل كوم د الله تعالى كتاب راوړاندې كړئ چې له دغو څخه ښه او ډېر هدايت لرونكى وي، په فرض محال كې تاسې داسې كوم كتاب راوړئ؛ نو زه به د هغه متابعت وكړم، ليكن تاسې داسې كتاب تر قيامته پورې نشئ راوړئ، له دې نه به زياته بدبختي څه وي، چې تاسې پخپله له رباني هدايته قطعاً بې برخې يئ! او دغه مقدس كتاب ته چې سره له هدايت درغلى دى؛ كوډې وايي! او نه يې منئ، كله چې دغه كتاب د يوه انسان جوړ كړى جادو دى؛ نو تاسې د كړد جهان جادوگران راټول كړئ، او له هغوى څخه له دغه ځنې لوى جادو جوړ كړئ، ځكه چې جادو خو داسې يو شى نه دى، چې د هغه مقابله به امكان نه لري.

فَإِن لَّمْ يَستَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

پس كه چېرې ونه منله دوى خبره ستا؛ پس پوه شه چې بېشكه همدا خبره ده چې متابعت كوي دوى د خواهشونو خپلو (بې دليله)، او څوك دى ډېر كمراه له هغه چا چې متابعت كوي د خواهش خپل بې هدايته له ښوولو د لارې له (طرفه د) الله، بېشكه چې الله نه ښيي سمه لاره قوم ظالمانو ته (چې تابع وي د نفسونو او هواوو خپلو بې دليله).

تفسير: يعنې كله چې دغه خلق نه هدايت قبلوي، او نه د هغه په مقابل كې بل كوم شى وړاندې كولى شي؛ نو همدغه ضعيت د دغې خبرې دليل دى، چې دوى داسې مقصود نه لري، چې د هدايت په لاره لاړ شي، محض پر خپلو نفساني خواهشاتو تگ كوي، او هر شى يې چې زړه غواړي؛ هغه مني، او هر هغه شى چې د خپلې مرضى او غوښتنې څخه مخالف او چپ ومومي؛ هغه نه مني، او ترديدوي يې، نو دلته دغه راوښوول كيږي چې داسې هوا پرستانو ظالمانو ته څرنگه هدايت وركاوه كيږي؟ د الله تعالى عادت د هغه قوم پر هدايت جاري دى، چې د هدايت موندلو اراده ولري، او محض هوا او هوس د حق او حقانيت معيار ونه گڼي.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾

او خامخا په تحقيق پرله پسې لېږلې ده مونږ دوى ته خبره (د پند چې قرآن دى) لپاره د دې چې دوى پند واخلي.

تفسير: يعني ځمونږ د وحېې سلسله لا له پخوا څخه جاري ده، د يوې وحېې په تصديق او تايد مو بله وحېې ورپسې لېږلې ده، او قرآن مو هم په تدريج سره نازل کړی، او په يوه آيت پسې بل آيت تل راځي، مقصد دا دی چې د کافي غور کولو او د پوهېدلو موقع په لاس درشي، او د هغه په يادولو کې درته آساني او سهولت وي.

الَّذِينَ اتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِذْ أُتِيَ عَلَيْهِمُ الْكُتُبُ إِنَّا لَهُمُ حَقُّونَ ﴿٥٨﴾

هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پخوا له دغه (قرآن) دوی په دغه (قرآن) ایمان راوړي. او کله چې ولوست شي (دا قرآن) پر دوی باندې؛ نو وايي دوی چې: ایمان راوړی دی مونږ په دغه (قرآن چې) حق دی (راغلی دی) له (طرفه د) رب ځمونږ، بېشکه مونږ چې وو پخوا له نزوله د دغه (قرآن) مسلمانان (په دغه قرآن باندې).

تفسير: يعني د دغو جاهلانو مشرکانو حال داسې دی چې نه پخواني کتابونه مني، او نه د وروستو کتابونو منونکي دي، د دوی په مقابل کې هغو حق پسندو او انصاف خوښوونکو کتابيانو ته وگورئ چې دوی هغه دواړه مني، پخوا له دې نه يې په تورات او انجيل يقين لرلو، کله چې پاک قرآن نازل شو؛ نو ژر يې تصديق وکړو، چې بلا شبهه دغه هم حقاني اسماني کتاب دی، چې ځمونږ د الله له جانبې نازل شوی دی، مونږ په ده باندې هم د خپل يقين او اعتماد اعلان کوو، مونږ خو پخوا له دې نه هم د الله تعالی خبرې منلي دي، او اوس يې هم منو، في الحقيقت مونږ له نن ورځې څخه نه يو مسلمانان - بلکه لا له پخوا مسلمانان وو، ځکه چې مونږ په خپلو پخوانو کتابونو هم ایمان لرلو، چې په هغو کې د مخه د دغه آخر الزمان نبي او د دغه عظيم الشان فرقان په متعلق صاف صاف بشارات موجود وو، لهذا په هغو وړاندوينو مونږ پخوا له دې نه بالاجمال مؤمنان وو، اوس چې دغه تفصيل مو په خپلو سترگو وليدو؛ لا پرې مسلمانان شو.

أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا

دغه (يهودان او نصرانيان چې ایمان يې راوړی دی په قرآن)؛ ور به کړ شي دوی ته اجر د دوی دوه کړته، په سبب د دې چې صبر کړی وو دوی (او پر خپل ایمان قائم وو په دې دواړو کتابونو).

تفسير: يعني په غرور او استغناء يې د حق له قبوله مخ نه دی اړولی، بلکه هر کله چې حق او صداقت ورسپري؛ بې تکلفه د تسليم او اطاعت غاړه ورته ږدي.

وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ

او دفع کوي دوی په حسنه نېکۍ سره سيئه بدې.

تفسير: يعني که بل څوک له ده سره بدې کوي؛ دی له هغه سره نېکي او احسان، مروت او شرافت کوي، يا يې دا مطلب که چېرې له دوی نه کوم بد کار صادريږي؛ نو د هغه تدارک په نېکۍ سره کوي، خو د حسناتو پله پر سيئاتو درنه شي.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٥٩﴾

او له ځينو د هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته صرفوي يې (په لاره د الله کې).

تفسير: او له هغه حلال مال چې پاک الله ورته عطاء کړي دي؛ زکات ورکوي، صدقات او خيرات اداء کوي، له اقاربو او خپلوانو سره مرسته او امداد کوي، لنډه دا چې په حقوق العباد کې هم له سره قصور او لنډون نه کوي.

وَإِذْ أَسْمِعُوا النَّغْوَ اعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا تَبْتَغِي الْجَهْلِينَ ﴿٢٥﴾

او کله چې واورې دوی کومه چټي (بېکاره) خبره؛ نو څنګ کوي دوی له هغې نه، او وايي (هغو چټي - بېکاره ويونکيو ته): دي مونږ ته عملونه ځمونږ (له حلمه او صبره)، او دي تاسې ته عملونه ستاسې (له حماقتو او بد ويلو)، سلام دی پر تاسې (له طرفه ځمونږ له کنځلو او طعنو) نه غواړو مونږ (مجلس او طريقه) د جاهلانو.

تفسير: يعنې که کوم جاهل لغو خبرې کوي؛ نو دی له هغه سره نه لګېږي، او ورته وايي چې: بس دی خانه! ستاد دغې خبرې جواب مونږ له لرې څخه په سلام اچولو سره درکوو، دغه د جهالت او ناپوهۍ وضعيت مونږ تاسې ته در پرېږدو، مونږ پرېږده چې پخپلو کارونو کې مشغول اوسو، ستاسې اعمال به ستاسې په مخ کې او ځمونږ اعمال به ځمونږ په مخ کې راځي، مونږ ته د دې خبرې هيڅ ضرورت نه دی پاتې چې خامخا به ستاسې غوندې له ناپوه خلقو سره لګېږو.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

بېشکه ته (ای محمده!) نشې ښوولی (لاره حقه) هغه چاته چې خوښ وي ستا، وليکن الله سمه صافه لاره ښيي هغه چاته چې اراده وفرمايي (د سمې لارې ښوولو يې).

تفسير: شاه صاحب ليکي چې: «محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل تره ابو طالب لپاره ډېر کوشنې وکړو، چې د مرګ په وخت کې د اسلام کلمه ولولي، مګر هغه دغه خبره ونه منله، نو د هغه په نسبت دغه آيت نازل شو» (موضح) يعنې له هغه چا سره چې ته طبيعي محبت لرې، يا ستا زړه غواړي چې هغه هدايت ومومي؛ نو دغه خبره ضروري نه ده چې هم هغسې واقع شي، ستا کار يواځې لارښوونه ده، پاتې شو دغه کار چې کوم يو سړی پر هغه لاره درومي او د مقصود تر منزل پورې رسېږي؟ او کوم يو نه رسېږي؟ دغه ستا د اختيار او له قبضې څخه خارج دی، الله تعالى اختيار لري چې د هر چا په نسبت اراده وفرمايي؛ هغه ته د قبول الحق او وصول الی المطلوب توفيق ورکړي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٢٦﴾

او همدغه (الله) ښه عالم دی په سمه صافه لاره موندونکيو باندې.

تفسير: هيڅ يو سړی د دغې خبرې واک او صلاحيت نه لري، چې بل څوک پر سمه صافه لاره روان کړي، بلکه څوک پر دغه خبره علم هم نه لري، چې کوم يو پر سمه لاره راتلونکی دی؟ يا د راتللو استعداد او لياقت لري؟، په هر حال په دغه آيت کې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته تسلي ورکړی شوې ده، چې تاسې د جاهلانو په دغو چټي (بېکاره) ويناوو او د ضد او عناد پر شورماشور يا د خپل خاص اعزه او اقارب پر نه مسلمانېدو مه متأثر او مه غمجن کېږئ!، هومره چې ستاسې پر ذمه فرض دی؛ هغه اداء کړئ!، د خلقو استعدادات مختلف دي، او دغه خبره د الله تعالى په اختيار او علم کې ده، چې د هغوی ځنې کوم يو پر سمه لاره راوستل کېږي.

وَقَالُوا إِن تَتَّبِعِ الْهُدَى مَعَكَ تَتَخَفُ مِنْ أَرْضِنَا

او وايي (کفار د مکې): که چېرې متابعت وکړو مونږ د هدايت له تا سره (او ايمان په تا راوړو)؛ نو وبه تښتول شو (او ژر به وشړل شو) له ځمکې خپلې نه.

تفسير: له هدايت ځنې د انسان منع کونکي خو شيان دي، مثلاً د ځان نقصان، د مال خوف، لکه چې د مکې معظمې مشرکانو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ويلي وو: بېشکه چې مونږ په دې باندې ښه پوهیږو، چې تاسې پر حقاني دين یې، لیکن که مونږ د اسلام دين قبول کړو، او له تاسې سره یو ځای شو؛ نو ګرد عرب به ځمونږ دښمنان شي، او د چارچاپېر ګرد اعراب به پر مونږ هجوم او یرغل راوړي، او ټول به سره یو ځای کیږي، او مونږ به خپله یوه نمړې کړي، نه به مو ځان سلامت پاتې شي، او نه به مو مال او دولت مأمون او مصئون پاتې وي، د همدغه ځواب د آیت په راتلونکې ټوټه کې داسې فرمایي:

أَوَلَمْ نُنَبِّئْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رَّزَقًا مِّنْ لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

آیا نه دی ورکړی (ځای) مونږ دوی ته داسې حرم، چې په امان دی (له قتل او غارتو)، راچلولي کېږي (یا راچلولی کیږي) دي (حرم) ته (له هر طرفه) مېوې (لپاره) د هر څیز، رزق د دوی له جانبته ځمونږ، ولیکن اکثر د دوی چې دي نه پوهیږي (په حق).

تفسير: شاه صاحب فرمایي: «د مکې معظمې خلقو به ويل: که مونږ مسلمانان شو؛ نو د ټول عربستان مسکونين به له مونږ سره دښمنان شي، الله تعالی فرمایي: که اوس تاسې د هغوی د دښمنۍ او لاس غځولو څخه د چا په پناه کې ناست یې؟ همدغه د حرم ادب مانع دی، چې سره له دغې سختې دښمنۍ او عداوت چې تاسې یې یو له بله سره لرئ؛ اطرافي اعراب پر تاسې یرغل او هجوم نه راوړي، چې تاسې له مکې معظمې څخه د باندې وباسي، هغه الله چې اوس دغه ځای یې تاسې ته حرم ګرځولی دی، په هغه وخت کې هم تاسې ته پناه درکونکی دی (موضح).

وَأَمْ أَهْلَكْنَا مَن قَرِيبَةً لِّطَرَفٍ مِّمَّاتِكَ مَسْكِنَهُمْ لَمْ تَكُنْ مِّنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٦﴾

او څومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ له (اهل د) کلیو (او ښارونو) چې سرکشي یې کړې وه په معاش خپل کې، پس دا دي کورونه د دوی چې نه ده کړي شوې هستوګنه په کې پس له (اهلاک د) هغوی مګر لږ وخت (چې کوم مسافر کومه شپه هلته دمه کړې ده)، او یو مونږ همدا مونږ وارثان.

تفسير: یعنی د عربو له ښمنۍ څخه ولې ویرېږئ، د الله تعالی له عذابه ویرېږئ، آیا تاسو نه ګورئ او غور او دقت نه کوئ، چې له تاسې څخه پخوا څومره لوی اقوام تېر شوي دي، چې هغوی ګرد پخپل عیش عشرت او خوښې مست او مغرور وو، نو هر کله چې هغو د تکبر، لویي او سرکښۍ لاره ځان ته غوره کړه؛ نو وګورئ چې پاک الله دوی څرنگه تباہ - برباد او فنا کړل، چې نن ورځ د دنیا په مخ کې د هغوی نوم او ښه هم نه ده پاتې، تش دغه ویجاړې مېنې او کنډوالې یې پاتې دي، چې په هغوی کې هیڅ یو هستېدونکې نشته، پرته له دې نه چې کوم مسافر کومه شپه هلته کيني، او خپله دمه ونیسي، یا کوم پوه او هوښیار سړی د الله د قدرت د دغه عبرتناکې منظري د کتلو لپاره هلته ودرېږي.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمُ آيَاتِنَا

او نه دی رب ستا (عادتا) هلاک کونکی (د اهل د دې) قريو تر هغه پورې چې ولېږي په مور (لویه قريه ښار) د هغو (قريو ښار کې) یو رسول چې لولي پر دوی آیتونه ځمونږ (لپاره د قطع د عذر).

تفسیر: یعنی الله تعالى تر هغه پورې دغه کلي او ښارونه تباہ - خراب او فنا کړي نه دي؛ خو د هغو مراکزو او لویو مراکزو او لویو ځایونو کې کوم هوښیاروونکی نبي نه وي ورلېږلی، د مرکز تخصیص ښایي د دې لامله وي، چې د هغه اثر تر ډېر لرې ځای پورې رسېږي، او د ښارونو هستېدونکي نسبتاً سلیم او عاقل هم وي، د ځمکې د مخ د ګردو ودانیو مرکز او د صدارت مقام بیت الحرام وو، لکه چې د «سوری» سورت په اوله رکوع (۲۵) جزء کې لولو: ﴿لَتُنذِرَ الْغَافِرِينَ وَالْمَنَ حَوْلَهُمْ﴾ نو ځکه هلته د ګردو ځنې لوی او د آخر الزمان رسول مبعوث شو، صلی الله علیه وعلی آله وصحبه أجمعین.

وَمَا كُنْتُمْ مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿۹﴾

او نه یو مونږ هلاک کوونکی خرابوونکي د کلیو د ښارونو مګر په هغه وخت کې چې اهل د هغو ظالمان وي (په تکذیب د رسولانو).

تفسیر: یعنی هر کله چې سره له پوهولو او هوښیارولو هم خلقو له کفره او شرکه لاس وانخیست، او هم هغسې په خپل کفر - ظلم - طغیان او عصیان کې چالان او مترقي وو، دلته د الله تعالى په دغه عذاب اخته او هلاک او سپېره شول.

وَمَا أَوْفَيْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَّاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَنَبْتُهُنَّ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۱۰﴾

او هر هغه چې درکړی شوي دي تاسې ته له کوم خیزه؛ پس هغه معاش نفع کار د دغه ژوندون لږ خسیس دی، او ښایست د هغه دی، او هر هغه چې په نزد د الله دی (اجر) خیر غوره (دی) او باقي دی (له دغه فاني نه)، آیا پس تاسې عقل نه چلوئ (چې باقي بهتر دی په فاني باندې).

تفسیر: یعنی انسان ته ښایي چې له عقل او پوهې کار واخلي!، او دومره وپوهیږي چې دا ژوندون په دنیا کې تر کله پورې به وي؟ او د دنيوي د دغه باغ او بهار، عیش او عشرت، مزې او چر چې به تر څه وخت پورې کوي؟ فرض یې کړئ چې په دنیا کې له سره پرده عذاب هم رانشي، خو بیا هم د مرګي لاس تاسې ګرد له دغه ساز او سامان څخه جلا کوي، او بیا به د الله تعالى په مخ کې حاضرېږئ، او تر یوې یوې ذرې پورې به هم د خپل اعمالو حساب ورکوي، که مو آخروي عیش او عشرت په برخه شو؛ نو دغه دنيوي عیش عشرت د هغه په مقابل کې هیڅ او لاشی دی، داسې به کوم پوه او عقلمن سړی وي، چې یو مکدر او منغص ژوندون ته پر یوې غشه او غله ژوندون او یو ناقص او فاني لذت ته پر کامل او باقي لذتو ترجیح ورکوي؟، بلکه نه یې ورکوي.

أَمِنَ وَعَدْنَهُ وَعَدًا حَسَنًا فَهَؤُلَاءِ هُمُ الْمُتَعِنُونَ ﴿۱۱﴾

آیا پس هغه څوک چې وعده کړېده مونږ له هغه سره وعده ښه (چې جنت دی) پس دی موندونکی دی د هغې وعدې (خامخا داسې دی) لکه هغه څوک چې معاش ورکړی وي مونږه ده ته معاش د (ژوندون لږ خسیس د) دنیا، بیا دی په ورځ د قیامت کې له حاضر کړیو شویو وي (اور ته؟ بلکه نه دي سره برابر دواړه!).

تفسیر: یعنی مؤمن او کافر دواړه د انجام په اعتبار کله سره یو برابر کېدی شي؟ د یوه لپاره د دائمی عیش کومه وعده چې شوې ده؛ هغه هر ورو پوره کېدونکې ده، او د بل لپاره د څو ورځو عیش او عشرت کولو څخه وروسته د بندې کړئ جلب ضروري رسېدونکې او دی په دائمی بنديخانه کې خامخا لوېدونکې دی (العیاذ بالله).

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَاءِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿١٦﴾

او ياد کړه هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته الله، پس وبه وايي (الله) چېرته دي شريکان ځما هغه (شريکان) چې وئ تاسې چې گمان به مو کاوه (پرې چې دا شريکان ځما دي)؟.

تفسير: يعنې هغه د ألوهيت برخې لرونکي چېرې دي، هغوی دې وغوښت شي، چې اوس لږ څه د دوی تأييد او حمايت وکړي.

قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِلَّا نَاعِبِدُونَ ﴿١٧﴾

وبه وايي هغه کسان چې حقه ثابته شوې ده پر دوی خبره (د عذاب په دخول د اور سره): اې ربه ځمونږ! دا (ضعيفان تابعان) هغه کسان دي چې گمراه کړي وو مونږ (دوی)، (گمراه کړي مو وو دوی) لکه چې گمراه شوي وو مونږ، بېزاره يو مونږ تاته (له دوی او له کفره د دوی)، نه وو دوی داسې چې خاص ځمونږ عبادت به يې کوو (بلکه عبادت د هوا د نفس خپل يې کوو).

تفسير: يعنې سؤال خو له مشرکينو څخه وو، مگر گمراه کوونکي شرکاء به داسې وپوهيږي چې في الحقيقت مونږ ته هم تنبيه را کړی شوې ده، نو ځکه په ځواب ور کولو کې سبقت کوې، چې اې الله! بېشکه چې مونږ دوی گمراه کړي دي، مگر دا گمراهي خو داسې ده لکه چې مونږ پخپله گمراهان شوي يو، پس د دغو اغواوو په جرم مونږ اعتراف لرو، ليکن پر دغو مشرکانو خو ځمونږ له لوري هيڅ کوم جبر او اکراه نه وه، او نه مو هغوی په زوره دغې گمراهي ته اړولي دي، في الحقيقت دغه د دوی نفسي اغراض او شخصي هوا پرستي وه، چې ځمونږ په غولولو وغولېدل، او پر مونږ پسې رهي (روان) شول، نو په دغه اعتبار دوی ځمونږ د عبادت په ځای د خپلو اهو او او ظنونو په عبادت پسې لگيا وو، مونږ د دوی له عبادته څخه نن ورځ ستاسې په حضور کې د خپلې بېزارۍ او تنفر اظهار کوو.

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمُ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ

او وبه ويلی شي (کفارو ته) چې وغواړئ تاسې شريکان د تاسې، پس را وبه غواړي دا (کفار هغه بُتان)، پس هيڅ ځواب به ور نه کړي (د بُتان) هغوی ته.

تفسير: يعنې دوی ته به ويل کيږي چې اوس خپل مددگاران خپلې مرستې ته رابولي، مگر هغوی به د دوی سره څه مرسته او مدد وکړی شي؟ ځکه چې په خپل غم او مصيبت کې به اخته او مبتلا وي، کذا قال المفسرون.

وَرَأَوْا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿١٨﴾

او وبه ويني دغه (تابعان او متبوعان) عذاب، که چېرې بېشکه دوی وی چې سمه صافه لاره يې نيولې وی (نو اوس به نه معذب کېدل، يا کاشکې په کوم ډول مو لاره موندلې وی).

تفسير: يعنې د دغه وخت د عذاب د ليدلو څخه به داسې آرزو او تمنا کوي، کاشکې زه په دنيا کې پر سمه صافه لاره تلې، تر څو په دغو مصائبو نه اخته او نه مبتلا کېدی.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٥﴾ فَعَبَّيْتُ عَلَيْهِمُ الْآثَانَ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٦﴾

او ياده کړه هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته (الله)، پس وبه وايي چې څه ځواب ورکړی وو تاسې رسولانو ته (په هغه وخت کې چې حق ته غوښتنې شوي وئ؟). پس پټ به شي پر دوی خبرونه (چې دوی خلاص شي) په دغه ورځ کې، پس دوی به نه کوي پوښتنه یو تر بله.

تفسیر: پخواني سوالات د توحید په نسبت وو، دغه د رسالت په نسبت سوال دی، یعنې که تاسې پخپل عقل او پوهې سره په حقه نه وی پوهیدلي؛ نو د انبیاوو په پوهولو خوښایي پوهېدی، دا راوښی چې تاسې له هغو سره څه سلوک او رویه کړې ده؟ په دغه وخت کې به هیڅوک هیڅ جواب نشي ورکولی، او د خبرو کړدې لارې به بندې شي، (او پټ به شي په دوی جواب).

فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَغَفَرْنَا إِنَّ يُكُونُ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿١٧﴾

پس هر هغه څوک چې توبه وباسي (له شرکه) او ایمان راوړي (په الله او رسول د الله) او عمل وکړي د نېکیو؛ پس ښایي چې وي به دی له خلاصېدونکیو.

تفسیر: یعنې د هغه ځای بری او کامیابي صرف له ایمان او صالح عمل سره ده، که اوس هم څوک له کفره او شرکه توبه وباسي، او ایمان راوړي، او د نېکیو لاره ځان ته غوره کړي؛ حق تعالی د ده ټول پخواني گناهونه معافوي، او فائز المرام یې گرځوي.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَكُمْ الْخِيَرَةُ

او رب ستا پیدا کوي هغه څه چې اراده وفرمایي (د پیدایښت یې)، او غوره کوي یې، نه دی دوی ته هیڅ اختیار (په هیڅ شي کې).

تفسیر: یعنې د هر څیز پیدا کول د الله تعالی په مشیت او اختیار کې دي، او د کوم شي غوره کول یا د نورو له منځه د هغه منتخب کولو حق همده ته حاصل دی، او هر قسم چې الله تعالی اراده وفرمایي، او مرضي یې وي؛ هم هغسې احکام صادروي، هر یو سړی په هر یو منصب سره چې دی مناسب او لازم وبولي؛ هم هغه کار او منصب ورته عطاء کوي، په هر چا کې استعداد او لیاقت وگوري؛ نو د هدایت پر سمه لاره یې برابروي، او د مقصود تر منزله پورې په رسېدلو سره بری او کامیابي ور په برخه کوي، حافظ ابن القيم د «زاد المعاد» په اوائلو کې دغه مضمون په ډېر بسط او تفصیل سره لیکلی دی، فلیراجع.

سُبْحَنَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

پاکي ده الله لره او لوی پورته دی له هغه څه چې دوی یې ورسره شریکوي.

تفسیر: یعنې په تخلیق او تشریح او مذکور اختیار کې بل هیڅوک له الله تعالی سره نه دي شریک، مشرکانو چې پخپل تجویز او انتخاب کوم شرکاء درولي او ټاکلي دي؛ هغه گډ باطل او بې سنده دي.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾

او رب ستا ته معلوم دي هر هغه چې پټوي يې سينې (زړونه) د دوی، او هر هغه چې ښکاروي يې (ژبې د دوی).

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٠﴾

او همدې الله دی نشته دی بل لایق د عبادت مگر همدی دی، خاص همدۀ ته ټوله ثناء ده په دنیا او (په) آخرت (عقبی) کې، او خاص همدغه (الله) ته دی حکم، او خاص همدغه (الله) ته به بیولی شی تاسې (په قیامت کې).

تفسیر: یعنې هم هغسې چې الله تعالی په تخلیق او اختیار او محیط علم کې متفرد دی؛ په الوهیت کې هم واحد او یو دی، ماسوا له ده بل هیچا ته بندګي او عبادت نه کېږي، ځکه چې د ده په منبع الکمالات ذات کې ګرد محاسن او محامد مجموع دي، د کلي اقتدار مالک دی، او په آخره خاتمه کې د هر چا رجوع د همدۀ په لوري ده.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْكَيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيَكُمْ بَضِيًّا

ووايه (ای محمده دوی ته): آیا وینئ (یعنې څرنگه درښکاري) که چېرې وګرځوي الله پر تاسې دغه شپه اوږده همېشه تر ورځې د قیامت پورې، نو څوک دې هغه (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته رڼا (چې په کې طلب د معاش کوي).

تفسیر: یعنې تاسې خبر راکړئ! چې مثلاً الله تعالی پرې نه ږدي چې لمر طلوع وکړي، یا یې رڼا او تودوخه ترې لرې کړي، نو تاسې به د خپلو کارونو او چارو لپاره داسې تودوخه او رڼا له کومه راوړئ؟

أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

آیا پس نه اورئ تاسې (دغه خبره د زړه په غوږو سره؟).

تفسیر: یعنې دا خبره دومره روښانه او صافه ده، چې تش په یوه اورېدلو سره هم په فهم او پوهه راځي، نو آیا تاسو له سره نه اورئ؟

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيَكُمْ بَدِيلٌ
تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته): آیا وینئ تاسې (یعنې څرنگه درښکاري) که چېرې وګرځوي الله پر تاسې ورځ اوږده همېشه تر ورځې د قیامت پورې (چې هیڅ غروب الشمس ونشي)، نو څوک دی (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته شپه چې آرام وکړئ تاسې په هغې کې؟ آیا پس نه وینئ تاسې (دا آثار د قدرت).

تفسیر: یعنې تاسې خبر راکړئ! که الله تعالی پرې نه ږدي چې لمر غروب وکړي، او تل تر تله ستاسې پر سرونو همداسې ولاړ وي؛ نو هغه راحت او سکون او نور فوائد چې د شپې له راتلو څخه حاصلېږي؛ د هغو حصول به په کوم یو طاقت سره ممکن کېدی شي؟ آیا دغسې یو ظاهر او باهر حقیقت هم تاسې نشئ لیدلی؟

تنبیه: ﴿أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ له ﴿إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا﴾ سره مناسب دی، ځکه چې په سترګو سره لیدل عادتاً پر رڼا موقوف دي، چې په ورځې کې په پوره ډول سره په عمل راځي، د شپې په تیاره کې کله چې د لیدلو هیڅ یو

صورت نشته، بلکه اور بدل په کې امکان لري؛ نو ځکه ﴿إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْآيِلَ سَرْمَدًا﴾ سره د ﴿أَفَلَا تَسْمَعُونَ﴾ فرمايل موزون وو، والله أعلم.

وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ الْآيِلَ وَاللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾

او (خاص) له رحمته مهرباني خپلې پيدا کړې ده (الله) تاسې ته شپه او ورځ، لپاره د دې چې آرام وکړئ تاسې په هغه (شپه) کې، او چې ولټوئ تاسې (په دغه ورځ کې) له فضله د دغه (الله)، او لپاره د دې چې شکر وکړئ تاسې (د نعماوو د الله).

تفسير: يعنې د شپې او د ورځې اړول رااړول، خو د شپې په تيارو کې مو سکون او راحت په برخه شي، او د ورځې په رڼا کې خپلو کارو او چارو ته هم دوام ورکړی شئ، او د شپې او د ورځې پر مختلف الأنواعو انعاماتو د الله تعالی د انعاماتو شکر اداء کړئ.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٥٧﴾ وَتَرَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ﴿٥٨﴾ فَذُنُوبُهُمْ أَرْهَأَتْكُمْ أَنْ تُقَالُوا أَتُحِبُّونَ اللَّهَ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾

او (ياد کړه) هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته (الله) پس وبه فرمايي چېرته دي شريکان ځما هغه چې وئ تاسې چې گمان به مو کاوه (پرې د شريکانو ځما). او راوبه باسو له هر امت (ملت) څخه يو شاهد (پر اقوالو، افعالو، احوالو د دوی)، پس وبه وايو مونږ دوی ته: راوړئ تاسې برهان سند خپل (په اشراک)، پس هلته به پوه شي دوی چې حق په (الو هيت کې) خاص الله لره دی، او ورک به شي له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به يې جوړول (په دنيا کې چې الله شريک لري).

تفسير: له شهيد څخه احوال ښوونکي انبياء عليهم السلام ياد دوی ثابتان يا نور ښه سړي مقصود دي (موضح القرآن)، دوی به دغه رابسي چې خلقو له سماوي شرايعو او له الهي احکامو سره څه رويه کړې ده؟، نو الله تعالی به ورته وايي چې هر کله مو نبي ونه منو نو يو برهان او دليل خو راوړئ چې تاسو په کوم دليل ما سره شريکان گډځولي پس هلته به پوه شي دوی، چې حق خاص الله تعالی لره دی، او ورک به شي له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به يې جوړول، يعنې په هغه وخت کې به دغه په نظر راځي، چې رښتيا خبره د پاک الله ده، او معبوديت هم يواځې د همده حق دی، او بل هيڅوک د ده شريک نشي کېدی، هغه خبرې چې په دنيا کې انبياوو عليهم السلام ښوولي وې؛ هم هغه حقې او رښتيا وې، هغه عقائد او افکار چې مشرکانو له خپل لوري جوړ کړي وو؛ هغه گډ په هغه ورځ کې بې اثره او ناقص او بېکاره ثابتېږي.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءَ بِالْعُصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٦٠﴾

بېشکه چې قارون وو له قومه د موسی (يعنې د ده تربور وو)، پس سرکشي وکړه (قارون) پر دغو (بني اسرائيلو)، او ورکړی وو مونږ ده ته له خزانو دومره قدر چې بېشکه کليگاني د هغو به خامخا درنېدلې پر (داسې يوې) ډلې چې خاوندان د قوت زور به وو، (ياد کړه) هغه وخت چې وويل دغه (قارون) ته قوم د ده (چې مسلمانان وو) په کبر او غرور سره مه خوشالېږه! بېشکه چې الله محبت نه کوي له خوشالېدونکو سره، (چې په مال د دنيا خوشاليږي).

تفسير: وايي چې قارون د موسى عليه السلام د تره ځوی يا تربور او د فرعون د مخې سپری وو، څرنگه چې د ظالمو حکومتونو دستور وي چې د کوم قوم د وينې څښلو لپاره د هم هغه قوم ځينې افراد د خپل کار آله او د لاس همساگر ځوي، فرعون هم په بني اسرائيلو کې هم دغه ملعون ځان ته غوره کړی وو، قارون په دغه موقع کې چې فرصت موندلی وو، پخپلو دواړو لاسو سره د دولت او دنيا په ټولولو کې لگيا شوی وو، او ډېر لوی دنيوي اقتدار يې ځان ته کتلی وو.

موسی عليه السلام يو ځلې پر قارون حکم وکړ چې: «د خپل مال زکات اداء کړه!»، نو قارون له خلقو سره وويل: «تر اوسه پورې کوم احکام چې موسی پر مونږ جاري کول، د هغه په مقابل کې مو حوصله او تحمل کاوه، مگر آيا تاسې اوس د موسی عليه السلام د دغې خبرې تحمل هم کولی شئ، چې دی ځمونږ د اموالو څخه زکاتونه هم غواړي؟»، څه خلق د قارون مؤيدان شول، او ويل يې چې: نه، ځمونږ له لاسه دغه نه ده پوره، بالاخر ملعون قارون د موسی عليه السلام د بدنام کولو لپاره يوه ډېره ناپاکه او چټله پلمه (تدبير) جوړه کړه، او يوې بدکارې ښځې ته يې څه بډايې او پيسې ورکړې، او ويې لمسوله چې د خلقو په يوه لويه جرگه کې کله چې موسی عليه السلام د زناء د حد په اطراف بيانات ورکوي؛ ته هغه له خپله ځانه سره متهم کړه، لکه چې دغې پليټې ښځې په هم هغه لويه مجمع کې هم داسې يوه چټي (بېکاره) خبره وکړله، کله چې حضرت موسی عليه السلام هغې ته شديد قسمونه ورکړل، او د الله تعالی له قهره او غضبه يې وويړوله؛ نو هغه وويړېده، او په ښکاره ډول سره يې وويل چې: ما دغه د قارون په لمسولو سره ويلي دي، دلته د قارون د موسی عليه السلام په ښېرانه سره له خپله کوره او خزانو په ځمکه خښ او ډوب کړل شو، د «مفاتح» تفسير يې په کنجيو (کليو) سره کړی دی، يعنې د اموالو دومره صندوقونه وروسره وو، چې د هغو د کليگانو په پورته کولو څو زورور کسان ستړي کېدل، او دغه دومره مستبعد هم نه وو، لکه چې په ځينو تفاسيرو کې د هغه صورت هم ښوولی شوی دی، ﴿إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ﴾ يعنې په دغه فاني او زائل دولت ولی نازېږی او پری فخر او غرور کوي چې هغه د الله تعالی په نزد څه قدر قيمت نه لري او نه الله تعالی د مغرور بندگانو سره محبت کوي.

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ

او وغواړه په هغه (دولت) چې درکړی دی تاته الله کور د آخرت.

تفسير: يعنې د الله تعالی ورکړی مال د دې لپاره دی، چې انسان هغه د آخرت خپله پنگه وگرځوي، نه داسې چې د هغه د غفلت په نشو مست، مغرور او متکبر شي، او د متکبرانو په شان حرکت او وضعيت اختيار کړي.

وَلَا تَسْ نَفْسِيكَ مِنَ الدُّنْيَا وَاحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

او مه هېروه برخه خپله له (ماله د) دنيا او احسان کوه (له بندگانو د الله سره په ورکړه د مال) لکه چې احسان کړی دی الله له تا سره (چې داسې ډېر دولت يې درکړی دی).

تفسير: يعنې د خپلې برخې سره ترې خوره! او څښه! او آغونده! او د آخرت لپاره دې پنگه ترې واخله!، او په ناروا مواردو کې يې مه لگوه! او د خلق الله سره ښه سلوک کوه!.

وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

او مه غواړه (ای قارونه!) فساد (په تکبر، ظلم او بغي سره) په ځمکه کې، بېشکه چې الله محبت نه کوي فساد کوونکو سره.

تفسیر: یعنی له موسی علیه السلام سره ضد مه کوه! د الله تعالی پر ځمکه د مطیعانو په شان ګرځه! او خامخا په بلاد الله کې شورماشور او غلغله مه جوړوه! ځکه چې په ملک کې فتنه او فساد اچول ښه کار نه دی.

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي

وویل (قارون قوم خپل ته): بېشکه همدا خبره ده چې راکړې شوی دی ماته دغه مال په هغه علم سره چې ما څخه دی.

تفسیر: یعنی هنرمند وم، او د ګټلو استعداد او سلیقه مې درلوده، پخپل لیاقت او قابلیت یا د کوم خاص علمي مهارت لامله ماته دغه دولت حاصل شوی دی، الله تعالی هم ماته ځما د لیاقت او اهلیت په ملحوظ دغه مال، دولت او شته راکړي دي، او دغه ثروت په خوشې ناسته بې له محنته ماته په لاس نه دی راغلی چې اوس یې زه د موسی په حکم او مشوره خوشې وپړیا د الله تعالی په نوم لګوم.

أَوَلَمْ يَعْلَم أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا

آیا نه پوهېده (قارون) چې بېشکه الله په تحقیق هلاک کړي دي پخوا له دغه (قارون څخه) له (اهل د) زمانو هر هغه څوک چې دی ډېر سخت وو له دې (قارون) څخه له جهته د قوت، او ډېر وو له جهته د جمع کولو (د مال یا ملاتړه).

تفسیر: یعنی د دولت ګټلو لیاقت چا درکړ؟ افسوس دی چې تا د حقيقي منعم احسان هېر کړ، او د هغه په درکړي دولت او لیاقت مغرور شوې، آیا ده دغه دولت له خپل نجات وسیله او ضامن ګڼلی وو؟ او دی په دغه نه وو خبر چې د ده څخه پخوا څومره ملل او اقوام له خپلو همداسې شرارتونو او سرکښیو له سببه هلاک او تباه شوي دي، چې د هغوی په لاسو کې لوی لوی سلطنتونه او ډېرې زیاتې خزاني، لښکرې او نور زیات دنیوي وسائل او وسائط وو، آیا دغه ملعون د هغو د احوالو د اورېدلو څخه پند او عبرت نه دی اخیستی؟

وَلَا يُسْئَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ

او نه به شي پوښتېدلی له ګناهونو خپلو څخه کافران (ځکه چې الله ته معلوم دي).

تفسیر: یعنی پوښتنې ته به ضرورت نه وي، پاتې الله تعالی ته د دوی ګناهونه یو په یو معلوم دي، او له پوښتو سره هم لیکلي پراته دي، هو! که د توبیخ او تفریع په ډول کوم وخت کوم سوال له دوی نه وشي؛ نو هغه بېله خبره ده، یا خو دغه کنایه ده د ګناه له کثرته، یعنی د دوی ګناهونه به دومره ډېر او زیات وي، چې دغه ته به ضرورت نه وي پاتې چې د یوې یوې جزئې پوښتنه له دوی څنې وکړه شي.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا لِيَلْزِمُنَّكَ مَالُكَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ

پس راووت (قارون) پر قوم خپل په زینت ښایست (او دج خپل)، وویل هغو کسانو چې غوښت یې دغه ژوندون (لږ خسیس د) دنیا: ای کاشکې چې وی مونږ ته هم (له ثروته) په شان د هغو (اموالو اتباعو) چې ورکړې شوي دي قارون ته، بېشکه چې دغه (قارون) خامخا خاوند دی د برخې لویې (له دنیا څخه).

تفسير: يعنې قارون خپل فاخره لباس واغوست، او سره له ډېرو خدمو او حشمو، او په ډېر شان او شکوه، او جل او بل ووت، چې د هغه د ليدلو څخه د دنيا د طالبانو سترگې رډې بډې پاتې شوې، او گړد ورته هک حيران ودرېدل، او له خپلو ځانونو سره به يې داسې ويل: «کاشکې چې مونږ هم د داسې دنيوي شان او شوکت خاوندان وي!، او همداسې ترقي او عروج مو حاصل کړي وي؛ چې نن د قارون په برخه شوی دی، بېشکه چې دی ډېر د اقبال او اجلال خاوند او ډېر خوش قسمته سړی دی».

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنِ امْنٌ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا إِلَهَ إِلَّا الصَّيْرُونَ ﴿٢٠﴾

او وويل (دوی ته) هغو کسانو چې ورکړی شوی وو (هغوی ته) علم فهم چې: افسوس دی تاسې ته (ای طلابو د دنيا)، ثواب د الله خیر ډېر غوره دی هغه چا ته چې ایمان يې راوړی دی (په الله او رسول الله) او عمل يې کړی دی د نېکیو، او نه ورکول کېږي (یا نه ښوولی کېږي) دغه (خبره) مگر صبر کوونکیو ته (په طاعت او مصیبت او له معصيته).

تفسير: يعنې پوهانو او ذي علم سړيو وويل چې: «ای کمبختانو! په دغه فاني جل وبل کې څه ايني دي چې د هغه هوس او ارمان کوي؟ صالحانو مؤمنانو لپاره د الله تعالی په دربار کې کوم دولت او عزت چې شته، او دوی ته وررسېدونکي دي؛ د هغه په مقابل کې دغه دنيوي شان او شوکت محض هيڅ او لاشي دي، او دومره یو نسبت هم سره نه لري، لکه چې د يوې ذرې نسبت له لمر سره کېږي»، داسې خبرې هغو خلکو ته ښوولی کېږي چې په دنيا کې د الله تعالی په طاعت ټینګ ولاړ وي، د گناهونو نه ځان ساتي، او په مصیبتونو او کړاوونو صبر کوي ځکه چې هغوی د حقیقي ژوند په قدر قیمت پوهیږي.

فَضَفَّنَا لَهُ وَبَدَارَهُ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٢١﴾

پس نه ایست مونږ دغه (قارون) او کور د ده په ځمکه کې، پس نه وو ده ته (په دغه وخت کې) هيڅ ډله (د دوستانو) چې مددگاري يې کړي وی له ده سره غیر له الله څخه (په دفع د عذاب کې)، او نه وو (قارون پخپله) له بدل اخیستونکیو څخه (چې ځان يې له عذابه خلاص کړی وی).

تفسير: يعنې نه بل څوک له خپله طرفه د ده مدد ته ورسېد، او نه يې څوک د خپل مدد لپاره وغوښتی شو، نه يې خپل قوت په کار ورغی، نه د بل چا.

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَبَتَّؤْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيَكَانَ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ ﴿٢٢﴾

او سبا کړ هغو کسانو چې آرزو به يې کوله د مرتبې د دغه (قارون) په پرون (ماښام) کې ويل به يې (يو بل ته): افسوس دی تاته پوه شه! چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمايي (د پراخولو يې) له بندگانو خپلو، او تنگوي (الله دغه روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمايي د تنگولو يې).

تفسير: يعنې هغه کسان چې د قارون ترقي او ترقي د ليدلو څخه پرون داسې ارزو او هيله (اميد) کوله چې: «کاشکې مونږ ته هم داسې عروج او ترقي حاصله شوي وي»؛ نن د قارون د دغه بد انجام د ليدلو څخه لاسونه پر غوږونو

بردي، او توبې وباسي، او اوس په هوش راغلل، چې دغسې دولت په حقيقت کې د يوه ښکلي مار په شان دی، چې د هغه په منځ کې مهلک زهر وي، دغه دنيوي ترقي او تنزيل د کوم بنده د مقبوليت او مردوديت معيار نشي کېدی، بلکه دغه د الله تعالی مصلحت او حکمت دی، پر هر چا چې لازم او مناسب وگڼي؛ د رزق او دروزی وروڼه (ابواب) ورپرانځي، او هر چا ته چې مناسب وي؛ روزي ورتنگه او په اندازه کوي يې، د مال او دولت پراخوالی د ښې خاتمې او مقبوليت دليل نه دی، بلکه علی الاکثر د هغه نتيجه تباهي او بربادي ده، او د ابدې هلاکت او فلاکت په صورت څرگنديږي.

لَوْلَا اَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيُكَاتِلُهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٦٧﴾

که چېرې نه وی دا چې احسان کړی دی الله پر مونږ؛ نو خامخا ډوب کړي به یې وو مونږ په ځمکه کې (د قارون په شان)، افسوس دې ته؛ نه پوهیږي نه ویني دا چې نه خلاصیږي کافران (له عذابه).

تفسیر: یعنې دغه د الله تعالی مهرباني او احسان دی چې مونږ یې د قارون په شان ونه ګرځولو، که نه ځمونږ حال او احوال به هم داسې کېده، له خپل لوري که مونږ د ډېر حرص او طمعې له سببه داسې هیله او آرزو کړې وه: ﴿يَلَيْتَ كُنَّا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ﴾ الله تعالی ځمونږ په مخ کې خیر راپېښ کړ، چې ځمونږ دغه آرزو او هیله یې تر سره ونه رسول، او نه یې پر دغه حرص او طمعې مونږ ته څه تنبيه او سزا راکړه، بلکه د قارون نتيجه او حشر یې مونږ ته رابښکاره او مونږ یې په دغه وسیله سره وینښ او منته کړو، اوس مونږ ته دغه خبره ښه څرګنده شوه، چې محض د مال او زر په ترقي سره حقيقي فلاح او بری هیچا ته نشي حاصلېدی، او دغه چې ناشکره منکران له سره د الله د عذابه نجات نشي موندلی.

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٦٨﴾

دغه کور د آخرت (چې جنت دی) ورکوو مونږ دا لپاره د هغو کسانو چې نه لري اراده د لویي (او تکبر) په ځمکه کې، او نه فساد ظلم کوي (پر خلقو)، او عاقبت ښه خاتمه لپاره د پرهیزګارانو ده.

تفسیر: یعنې د قارون د دولت په نسبت ناپوهانو داسې ویل چې: قارون خو ډېر خوش قسمته او بختور سړی دی، حال دا چې دغه خوش قسمتي او بختورتوب نه دی، بلکه د آخرت ګټه په لاس کول لویه خوش قسمتي ده، او دغه ګټه د هغو کسانو لپاره ده چې د الله تعالی په ملک کې شرارت او فساد غورځول نه غواړي، او په دغه فکر کې له سره نه دي، چې خپل ځان له ګردو څخه لوی او لوړ (اوچت) وگڼي، بلکه د تواضع او انکسار او پرهیزګاری لار ځان ته اختیاروي، د دوی کوښښ د دې په ځای چې خپل ذات لوړ او لوی ښکاره کړي؛ تل په دغه کار کې مصروف او معطوف دي چې خپل دین لوړ کړي، او کلمه الله په اعلاء کې وويني.

په هر حال د مؤمنانو اصلي مقصد آخرت دی، د دنیا هغه برخه چې د دغه مقصد ذریعه وګرځي؛ هم هغه ښه او مبارکه ده که نه هیڅ.

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾

او هر چا چې وکړه کومه نیکي؛ پس شته ده ته (ښه جزاء) خیر غوره له جهته د دغې (حسنی) او هر چا چې وکړه کومه بدې؛ پس نشي ورکولی جزاء هغو کسانو ته چې کړی یې دی (عمل د) د بدو مگر (جزاء د هغه شي) چې وو دوی چې کاوه به یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې کومه نیکي چې دلته وکړي؛ له هغه څخه ښه او بهتره نیکي به هلته ورسره وکړه شي، د یوې نېکې څرنگه چې د هغه اقتضاء وي؛ اقلالس چنده د هغه ثواب ورکاوه کيږي، شاه صاحب لیکي: «پر نېکې باندې د نېکې وعده یې ورکړه، چې هغه علی الیقین رسېدونکې ده، او پر بدې یې د بدې وعده ونه فرمایله، چې ضرور به ورسپړي، ځکه چې ممکن دي چې هغه ورمعاف شي، هو! دومره یې وفرمایل چې: د هغه فعل له سزا څخه به ډېره سزا ورته ونه رسپړي».

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ إِلَى مَعَادٍ

بېشکه هغه (الله) چې فرض (نازل) کړي یې دي پر تا (احکام د) قرآن؛ خامخا بېرته بیوونکي دی د تا هغه ځای د وعدې (مکې) ته.

تفسیر: ځینو مفسرینو له «معاد» څخه موت مراد کړی دی، او ځینو آخرت، او ځینو جنت، او ځینو د شام ځمکه چې هلته دوی یو ځلې د معراج په شپه تشریف وړی وو، حافظ عماد الدین ابن کثیر (رحمة الله علیه) په دغو اقوالو کې ډېر عمیق او لطیف تطبیق کړی دی، یعنې له معاده دلته مکه معظمه مراده ده (کما فی البخاري) مگر د مکې معظمې فتح د قرب الأجل علامه ده، لکه چې ابن عباس او عمر رضي الله تعالى عنهما د ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ په تفسیر کې وفرمایل: د وړاندني «أجل» څخه وروسته د «حشر»، د حشر څخه وروسته د «آخرت»، او د آخرت وروستنی منزل جنت دی.

مطلب یې داسې شو چې الله تعالی به تا پومبی په یوه شانداره طریقه سره بېرته مکې معظمې ته راولي، وروسته له هغه خو ورځې اجل مو واقع کيږي، بیا به د شام په ځمکه کې حشر کېږي، لکه چې له أحداثو څخه ثابت شوي دي، بیا په آخرت کې به هم په ډېر شان او شوکت سره تشریف راوړي، او په آخر کې به جنت کې ډېر اعلی مقام ته استول کېږي.

قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَى وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ٥٥

ووايه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ته ښه معلوم دي هغه څوک چې راتگ یې کړي په هدایت سره او هغه څوک چې هغه په گمراهۍ ښکاره کړی دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی ته ځما هدایت او د مکذبینو او معاندینو گمراهي ښه معلومه ده، یقیناً دی به له هر یوه سره سم د دوی له احواله سره معامله کوي، او دغه له سره نشي کېدی چې ځما دغه کوښښ ضایع شي، یا گمراهان رسوا، سپک او گمراه نه کړي.

وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَنْ يُلْقِيَ إِلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهيرًا لِلْكَافِرِينَ ٥٦

او نه وې ته چې توقع امید دې درلود (لرلو) د دې چې راوبه لېږلی شي تاته کتاب (قرآن)، لیکن (راولېږلی شو محض) په رحمت مهرباني له (جانبه) د رب ستا، پس مه کېږه ته خامخا مددگار لپاره د کافرانو (په دین د دوی کې).

تفسیر: ته له پخوا ځنې د نبوت په انتظار کې نه وې، دا محض د الله تعالی رحمت او موهبت دی، چې ته یې په رسالت سره سرفراز کړې، نو هم هغه الله تعالی به په دنیا او آخرت کې تاته بری او کامیابي درکوي، لهذا ای محمده! د ده پر معاونت او امداد تل تر تله اعتماد او اطمینان ولره!

وَلَا يَصُدُّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٢٨﴾

او (خبردار چې) وا دې نه روي (کفار) خامخا تا (په مکر او فریب) له آیتونو د الله پس له هغه چې نازل کړل شول تاته، او وېله خلق (توحید او عبادت) د رب خپل ته، او مه کېږه ته خامخا له مشرکانو څخه (په اعانت د دوی کې).

تفسیر: یعنې ته دې د دېن په کار کې د خپل قوم خاطر او رعایت مه کوه! او مه دې خپل ځان په هغوي کې شمېره! اګر که دوی ستا له قرابت دارانو څخه هم وي، هو! دوی ګرد د خپل رب په لوري وېوله! او د الله تعالی د احکامو په تعميل کې ټینګ اوسه!

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

او مه بوله ته له الله سره معبود بل (ځکه چې) نشته هېڅ لایق د بللو بل هېڅوک مګر همدی دی (یواځې، ځکه چې) هر څیز فاني کېدونکی دی مګر مخ د ده (چې تل باقي دی).

تفسیر: دغه خطاب اګر که پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی، مګر بالوسيله په دغه سره نورو ته پند او نصیحت ورکول کېږي، د پاس آیتونو په نسبت ځینې مفسرینو همداسې لیکلي دي، یعنې هر شی له خپله ذاته معدوم دی، او تقریباً ټول شیان فناء کېدونکي دي، اعم له دې چې په هر وخت کې وي، مګر خو د الله تعالی مخ چې نه له سره معدوم وو، او نه هر ګز فناء کېدونکی دی، رښتیا ده: (أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ)، و قال الله تعالی: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۖ وَيَسْفَىٰ وَجْهٌ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ (چې مراد تري د الله تعالی ټول ذات دي).

لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٩﴾

همده ته دی حکم (نافذه قضاء)، او همده ته به بېرته بوتلی شی تاسې (لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې د ګردو حضور د ده په مخ کې د حساب او کتاب لپاره یو حتمي او ضروري شی دی، چې هلته یواځې د همدې حکم چلېږي، او صورتاً، ظاهراً، او مجازاً هم د بل هېچا حکم نه چلېږي، او نه به قوت او اقتدار ورپاتې وي، ای الله! جار دې شم! په همدغه وخت کې پر دغه ګناهګار بنده دې رحم وفرمایه! او له خپله غضبه یې وساته!

تَمَّتْ سُورَةُ الْقَصَصِ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْعَنْكَبُوتِ

«د (العنكبوت) سورت مكي دی، پرته له (۱-۱۱) آيتونو پورې چې مدني دي، (۶۹) آيت او (۷) ركوع لري، په تلاوت كې (۲۹) او په نزول كې (۸۵) سورت دی، وروسته د «الروم» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الَّذِينَ أَحْسَبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ

آيا گمان کوي دا خلق د دې چې پرې به ښودی شي دوی (په) همدې قدر چې ووايي دوی چې: ايمان راوړی دی مونږ؛ حال دا چې دوی به ونه ازمويل شي؟.

تفسير: يعنې په ژبه سره د ايمان دعوى كول دومره سهل او آسانه نه دي، هر څوك چې د ايمان دعوى كوي، امتحان او ابتلاء ته دې يې هم تيار شي!، همدغه د امتحان محك دى چې پرې سره او ناسره سولولى كيږي او معلوميږي، په حديث كې راغلي دي چې: له گړدو څخه سخت امتحان د انبياوو دى، وروسته له هغه د صالحينو بيا درجه په درجه د هغو خلقو دى، چې له هغو سره مشابهت لري، او د انسان امتحان د ده د دين او ايمان له حيثته اخيست كيږي، په هر اندازه چې انسان پخپل دين او ايمان كې مضبوط او سخت وي؛ په هم هغه اندازه له هغه څخه سخت امتحان اخيست كيږي.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او خامخا په تحقيق ازمويلي وو مونږ هغه كسان چې له دوى نه پرمومي وو.

تفسير: يعنې د پرمونيو انبياوو د متبعينو ډېر لوى او سخت امتحان اخيست شوى دى، په صحيح بخاري شريف كې دي چې: صحابه وو رضي الله عنهم د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كې عرض وكړ، چې يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! څمونږ لپاره د الله تعالى له درباره دعاء او مدد وغواړئ! دا هغه زمانه وه چې د مكې معظمې مشر كينو پر مسلمانانو باندې انتهايي ظلم او ستم كوو، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل، چې پخوا له تاسو به يې يو (ژوندی) انسان په ځمكه كې ولاړ څښوو، او بيا د هغه پر سر به يې اړه كښوله، او د ده سره به له منځه دوه ټوټې ټوټې كېده، د ځينو نورو مؤمنينو پر وجود به يې د اوسپنې توك سره سيخونه وهل او لگول، چې د هغو په اثر به د دوى پوستكي او غوښتي وريتي كېدې او سوځېدې، تناكې به يې وهلې، او لاندې به لوېدې، خو سره د دغو سختيو باوجود له خپل دين څخه به يې دوى نشو گړځولى.

فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْكَذِبِينَ

پس خامخا معلوم به كړي الله (په علم ظاهري سره - په كوم علم چې ثواب او عقاب مرتب دى - هم) هغه كسان چې رښتيني دي (په دعوى د ايمان كې)، او خامخا معلوم به كړي الله (هغه) دروغچان (په علم ظاهري سره هم).

تفسير: يعنى الله تعالى په علانيه ظاهر وي او هر يو به پوهيږي چې د ايمان په دعوى کې کوم يو رښتين راوځي؟ او کوم يو دروغجن څرگندېږي، او سم له هغه سره به هر يوه ته سزا ورکوي.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢٠﴾

آيا گمان کوي هغه کسان چې عمل کوي دوى د بديو (لکه شرک او معاصي) د دې چې پرومې به شي دوى پر مونږ (چې مونږ به له دوى نه انتقام ونشو اخيستی)، بد دى هغه حکم چې کوي بې دوى (چې نفي د انتقام دى).

تفسير: يعنى د مؤمنينو امتحانات دي کافران داسې ونه گڼي چې مونږ په خوندونو او مزو سره ظلمونه کوو او دهغو له سختو څخه ساتلى يو، دوى له مونږه خپل ځانونه چيرى ساتلى شي هغه سختى سزاوى چې دوي ته ورکولى کيږي د هغه په مقابل کې د امتحان سختى هيڅ نه دي دوي ددى عارضى مهلت په نسبت چې کوم نظر لري چې مونږ به تل مأمون يو په حقيقت کې ډيره بده خرابه فيصله يې کړي ده.

مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنْ أَجَلَ اللَّهُ لَاقِيَهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢١﴾

هر څوک چې وي امید لري دى د ملاقات د الله (په جنت کې)؛ پس بېشکه اجل نېټه د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکې ده، (نو ښايي چې ورته تيار شي)، او همدې ښه اوږدونکى دى (د ټولو اقوالو) ښه عالم دى (پر ټولو احوالو).

تفسير: يعنى هر هغه سړى چې په دغه توقع سختي گالي، چې يوه ورځ به زه هرومرو د الله تعالى په مخ کې حاضرېدونکى يم، چې هلته تر يوې درې پورې هم حساب او کتاب کيږي، که زه دلته په دغه امتحان کې ناکام شوم؛ نو د دغه ځاى له سختو څخه به زياتو سختو کې اخته کېدونکى يم، او که ترې بريالى او کامياب ووتلم؛ نو دغه گړد تکاليف به ځما له مخې څخه لرې کيږي، او د الله تعالى رضاء او لقاء به مې په برخه کيږي، نو داسې سړى دې په ياد ولري چې د الله تعالى وعده هرومرو راتلونکې ده.

وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٢٢﴾

او هر څوک چې جهاد کوي (له کفارو يا له نفس خپل سره)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې جهاد کوي لپاره (د نفعې) د نفس خپل، بېشکه چې الله خامخا غني بې پروا دى له ټولو عالميانو څخه.

تفسير: يعنى الله تعالى ته د چا له طاعت او عبادت څخه هيڅ نفع او له معصيته هيڅ قسم نقصان نه رسيږي، هغه غني ذات له هغې شيانو څخه په کلي ډول سره بې پروا او بې نياز دى، هو! بنده په هره اندازه چې د الله تعالى په طاعت کې محنت او زيار پر ځان اخلي؛ د هغه ثمره او نتيجه ورته په دنيا او آخرت کې رسيږي، پس مجاهده کوونکى دې هيڅکله داسې خيال ونه کړي، کله چې مونږ د الله په لاره کې دومره زحمت کوو؛ نو (معاذ الله) پر الله تعالى خپل څه منت او احسان باروو، بلکه بالعکس دا د هغه الله تعالى مرحمت او احسان دى، چې تاسې ته يې ستاسې د گټې او فائدي لپاره د طاعت او رياضت توفيق درکړى دى.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) خامخا وبه رږوو مونږ هرومرو له دوی نه گناهونه د دوی، او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو دوی ته ښه جزاء د هغه (عمل) چې وو دوی چې کاوه به يې (په اسلام کې).

تفسير: يعنې سره له دې نه چې الله تعالی د گړد عالم څخه غني، بې پروا او بې نیاز دی، خو بيا هم په خپل رحمت او شفقت سره ستاسې محنت او زحمت نه ضايع کوي، او په ځای يې رسوي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۖ

او (مؤکد) امر کړی دی مونږ پر انسان له مور پلار خپل سره يې د نېکۍ (هر کله په هر څه کې)، او که کوښښ کوي (دوی دواړه) له تاسره چې شريک ونيسې ته له ما سره هغه څيز چې نشته تاته په (الوهيت) د هغه کې هيڅ علم؛ پس اطاعت مه کوه ته د دوی (دواړو).

تفسير: «فَلَا تُطِعْهُمَا» «اطاعت مه کوه ته د دې دواړو په اشراک بالله کې».

په دنيا کې له موره او پلاره د بل هېچا حق زيات نه دی، خو د الله تعالی حق له دوی نه هم ډېر دی، د والدينو لامله نه ښايي چې د الله تعالی دين پرېږدي (موضح)، په حديث کې راغلي دي، چې د سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه والده چې مشرکه وه، کله چې د خپل ځوی د اسلام خبر يې واورېد؛ نو له خپله ځانه سره يې عهد وکړ، څو سعد (معاذ الله) له اسلامه مرتد نشي؛ نو زه به له سره خوړل او څښل نه کوم، او تر چټ لاندې به آرام ونه کړم، لکه چې هغې له طعام خوړلو او له اوبو څښلو خپله خوله وتړله، او بيخي خواره زهيره شوه، خلقو به په زور او زيات د دې خوله پرانستله، او ډوډۍ او اوبه يې ورکولې، نو په دغه مناسبت دغه آيت نازل شو، گواکې دغه يې راوښودل چې د والدينو په داسې شان پر خلاف الحق باندې مجبورول هم هغه يو شان ابتلاء او امتحان دی، ښايي چې د خالص مؤمن د ثبات پښه ترې ونه ښويږي.

إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأَبِئْتُكُمْ بِهَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝

خاص ماته دي بيا راتله د تاسې (ټولو)، پس خبر به کړم زه تاسې پر هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعنې ټول به په هغه عدالت کې حاضرېږئ!، په دغه وخت کې به گړدو ته دا ورښوول کېږي، چې په اولاده او والدينو کې کوم يو متجاوز او له خپله حده تېری کوونکی وو؟ او کوم يو پر حق او صداقت قائم وو.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ۝

او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو مونږ هرومرو دوی په (جماعت) د صالحانو کې (چې انبياء او اولياء دي).

تفسير: يعنې هر څوک چې سره له داسې زبردستو موانعو او عوائقو هم پر ايمان او د نېکۍ پر لاره قائم وي؛ حق تعالی به د هغه حشر پخپلو خاصو بندگانو کې کوي، ابن کثير (رحمه الله) ليکي: «که اولاد په ناحقه خبره کې د خپلو والدينو خبره ونه منله، او والدين هم هغسې په ناحقه ټينگ ولاړ وي؛ نو د اولاد حشر به له صالحينو سره کېږي، او د ده د والدينو په زمره کې به نه کېږي، اکر که د طبيعي او نسبي تعلقاتو په بناء دی د گړدو ځنې دوی ته ډېر نژدې وي، په

«المرء مع من أحب» (چې سړی به د هغه چا سره چې د هغه سره مینه لري) کې ديني محبت مراد دی، طبيعت محبت نه دی مراد».

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ

او ځينې له خپلو څخه هغه څوک دي چې وايي (تش په خوله) ايمان راوړي دی مونږ په الله باندې، پس کله چې سختي ورسوله شي ده ته په (لاره) د الله کې؛ نو وګرځوي فتنه سختي خپګان د خلقو (او شميرې يې) په شان د عذاب د الله.

تفسير: دغه د هغو خلق ذکر دی چې پخپله ژبه ځان ته «مؤمن» وايي، مګر د دوی په زړونو کې له سره ايمان راسخ نه وو، دوی ته هر چېرې چې د الله تعالی په لاره کې کوم رېر يا تکليف ورسېده، يا د دين له سببه يې څوک تکليف وو؛ نو دغه امتحان او آزموينه دوی د الله تعالی د عذاب په منزله ګڼله، څرنگه چې انسان د الله تعالی له عذابه ويرېږي، او خپل ځان ترې ساتي، او وروسته د هغه له نزوله له خپلې هغې پخوانۍ دعوی څخه لاس واخلي، او ناچاره اعتراف او اقرار کوي چې زه په غلطۍ کې وم؛ همدغسې حال د هغو ضعفاوو القلوبو دی، هر چېرې چې د دين په معامله کې کومه سختي وروسيږي؛ نو ژر تر ژره ويرېږي، او د ايمان له دعوی څخه لاس اخلي، او په ژبه يا په عمل سره ګواکې داسې اقرار کوي چې مونږ پخپلې دغې دعوی کې په غلطۍ کې وو، يا دغسې دعوی موله سره نه وه کړې.

وَلَيْنَ جَاءَ نَصْرٌ مِّنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ

او قسم دی که چېرې راشي مددګاري (د مؤمنانو) له (طرفه) د رب ستا (چې فتح او غنیمت يوسي)؛ نو خامخا وبه وايي دغه (منافقان) هرومرو بېشکه مونږ (هم) يو له تاسې سره (په ايمان کې) (نو په غنیمت کې مو شريک کړئ).

تفسير: يعنې که د مسلمانانو کوم عروج او موفقيت وګوري؛ نو له خپله ځانه د هغه په نسبت خبرې جوړوي، چې مونږ خو له تاسې سره وو، او اوس هم ستاسې اسلامي وروڼه يو، خصوصاً که مسلمانان فاتح شي، او فرض يې کړئ که دغه خلق چې د کفارو سره يې معاونت کاوه، د مسلمانانو په لاس کې بنديان شي؛ نو بيا د دوی د نفاق او تملق لپاره هيڅ حد او اندازه نشته.

أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ۝

(و فرمايل الله) آیا نه دی الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چې په سينو زړونو د عالميانو کې (پټ) دی (بلکه په هر شي باندې ښه عالم دی).

تفسير: يعنې لکه چې ځينې له دغو خلقو له مسلمانانو سره دي، الله ته دغه ګرد (ټول) معلوم دي، آیا تش د ژبې په دعوی سره دوی له الله تعالی څخه د خپلو زړونو احوال پټولی شي؟

وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ۝

او خامخا معلوم به کړي الله (په هغه علم چې ثواب او عقاب ورباندې مرتب دی) هرومرو هغه څوک چې ايمان يې راوړی دی، او خامخا معلوم به کړي هرومرو (الله) منافقان (نو ور به کړي هرې يوې فرقې ته جزا موافقه).

تفسير: يعنی الله تعالى ته لا له پخوا څخه هر شی پوره معلوم دی، لیکن اوس ستاسې اعمال او افعال نورو ته هم وړنښي او ظاهروي یې چې آیا د عمل په میدان او په ښکاره ډول کوم یو له تاسې خپل ځان صادق مؤمن ثابتوي؟ او کوم یو دروغجن - دغاباز او منافق دی؟، نو هغو ته د هغوی د عملونو موافق جزا ورکول کیږي.

تنبيه: په دې قسم مواضعو کې د ﴿وَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ﴾ معنی په (لیرین الله) سره له ابن عباس رضي الله عنه څخه منقول دي، کما في تفسير ابن كثير (رحمه الله).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطِيئَتَكُمْ

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی: متابعت وکړئ تاسې د لارې ځمونږ (په دنیا کې) او ښایي بار به کړو (پر ځانونو) گناهونه ستاسې.

تفسير: يعنی کفارو به مسلمانانو ته ویل: «راځئ اسلام خوشي کړئ! او په خپلو هم هغو پخوانیو ورور گلو یو او خپلو یو کې ننوځئ! او ځمونږ پر لاره تگ وکړئ، خو له گړدو تکالیفو او ایذاوو څخه نجات ومومئ!، او بې سببه په دغو مصائبو او تکالیفو کې پاتې نشئ، او که تاسې داسې اقدام گناه گنئ، او له مؤاخذه څخه یې ویرېږئ؛ نو د الله تعالی په دربار کې ځمونږ نوم واخلي، چې دوی مونږ ته داسې مشوره راکړي وه، او که داسې کومه پېښه دروړاندې شي؛ نو گړد مسئولیت او ذمه واري به مونږ په خپل سر اخلو».

وَمَا هُمْ بِمُعِیِّنِينَ مِنْ خَطِيئَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝ وَلِيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ

حال دا چې نه دي دوی (پخپل ځان) اخیستونکي له گناهونو د دوی د هېڅ شي، بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په دغه وعده کې). او خامخا بار به کړي هر ورو (دغه کفار) بارونه درانه د گناهونو خپلو او نور درانه بارونه هم سره له بارونو درنو د گناهونو خپلو.

تفسير: يعنی دوی دروغجنان دي، او ستاسې بار د یوې ذرې په اندازه هم دوی نشي سپکولی، هو! خپل بار درنوي، یو خو د دوی د ذاتي گناهونو بار وو، اوس د نورو داغوا کولو او د گمراه کولو بار پر هغه لاریات شو، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «که څوک وغواړي چې رفاقت وکړي، او د بل چا د گناه بار پر خپله اوږه واخلي؛ امکان نه لري، مگر که یو بل گمراه کړي؛ نو د دغه گمراه شوي سړي د گناه بار هم د دغه گمراه او هم د هغه گمراه کوونکي په غاړه لوېږي» (موضح) لکه چې په حدیث کې راغلي دي: «هر څوک چې په دنیا کې (ناحقه) وینه تویه کړي؛ د ده د گناه برخه د آدم علیه السلام رومبني ځوی «قابیل» ته هم رسیږي، چې هغه اول ځلي دغه خرابه لاره ایستلې ده».

وَلَيَسْئَلَنَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۝

او خامخا وبه پوښتېدلی شي دوی هر ورو په ورځ د قیامت کې له هغو (دروغو) چې وو دوی چې له ځانه به یې جوړول (په الله، په رسول الله).

تفسير: يعنی دوی د دروغو خبرې جوړوي، چې مونږ به ستاسې بار پر خپلو اوږو اخلو، دغه بالذات یوه مستقله گناه ده، پر دغه همدوی مأخوذېږي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ نوح قوم د ده ته، پس مدّت یې تېر کړ په دوی کې زر کاله (لپاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مگر پنځوس کاله (کم له زرو نه).

تفسير: له ابن عباس رضي الله تعالى عنه خحه منقول دي چې نوح عليه السلام په خلوينست کلي کې مبعوث شو، نهه نيم سوه کاله په دعوت - تبليغ - سعي او اصلاح کې مصروف او لگيا وو، بيا طوفان (خپان) راغی، له طوفانه وروسته (۶۰) کاله نور هم ژوندی پاتې وو، چې په دغه حساب سره د دوی ټول عمر (۱۰۵۰) کاله شو.

فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿۱۳﴾

(نو تکذيب يې وکړ) پس ونيول دوی طوفان (ډېرو اوبو نو غرق شول) حال دا چې دوی ظالمان وو (په سبب د کفر خپل).

تفسير: يعنې کله چې دوی له گناهونو او شرارتونو خحه لاس وانخيست؛ نو طوفان پرې نازل شو، چې په هغه وخت کې پرته له څو تنو مخصوصو نفوسو نور گړد سره ډوب او هلاک شول.

فَاتَجَبْنَا لَهُ وَأَصْحَابَ الْكَافَّةِ ﴿۱۴﴾

پس نجات ورکړ مونږ ده ته (له عذابه د طوفان) او خاوندانو د بېړۍ (ته چې له ده سره وو).

تفسير: هغه انسانان يا حيوانات چې پر دغې بېړۍ کې سواره وو، هغوی مو د نوح عليه السلام په ملگرتوب محفوظ او مأمون وساتل، د هود عليه السلام په سورت کې دغه قصه په تفصيل سره تېره شوې ده.

وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿۱۵﴾

او وگرځوله مونږ دغه (بېړۍ يا قصه لويه) نښه (د قدرت او عبرت) عالميانو ته.

تفسير: وايي چې د نوح عليه السلام بېړۍ تر ډېرو مودو پورې د (جودي) پر غره ولاړه وه، خو د گړدو ليدونکو لپاره عبرت وي، نن ورځنۍ بېړۍ او جهازونه هم د هم هغې بېړۍ يوه نښه ده، چې د هغو د ليدلو خحه هم د نوح عليه السلام د سفينې ياد تازه کيږي، او د الله تعالى د قدرت يوه نمونه په نظر راځي، يا ښايي چې ترې داسې مراد وي چې: مونږ دغه قصه د همېشه لپاره د عبرت نښه گرځولي ده.

وَاِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَانْتَفُواْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۶﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا ﴿۱۷﴾

او (ياده کړه قصه د) ابراهيم کله چې ويې ويل قوم خپل ته چې عبادت کوئ تاسې الله ته، او وويرېږئ له (عذابه د) ده، دغه (عبادت او ويره) غوره ده تاسې ته (له کفره) که چېرې يې تاسې چې پوهېږئ (په خير او شر خپل). بېشکه همدا خبره ده چې عبادت کوئ تاسې غير له الله د بُتانو او جوړوئ دروغ (له خپله ځانه چې معبودان يې بولي).

تفسير: يعنې له خپله ځانه په دروغو سره عقيدې جوړوئ، او د دروغو خيالاتو او اوهامو متابعت کوئ، لکه چې تاسې په خپلو لاسونو بُتان له تېرو (کتبو) ځنې توږئ او دروئ يې، او بيا هغه تاسې په دروغو سره خپل معبودان گرځوئ.

إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُواْ عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوْهُ وَاشْكُرُواْ لَهُٓ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۸﴾

بېشکه هغه کسان چې عبادت يې کوي تاسې يې له الله؛ نه دي مالکان دوی تاسې ته د رزق، پس طلب کړئ تاسې په نزد د الله رزق (چې قادر دی په رسولو د روزی)، او عبادت کوي د هم هغه (الله يواځې)، او شکر وباسئ هم هغه (الله) ته (په نعمتونو د ده)، همدغه الله ته به بېرته بيولي کېږئ تاسې.

تفسير: يعنې تاسو چې د چا عبادت کوي هيڅ قسم روزی تاسو ته نه شي درکولی، دا کار يواځې الله تعالی کوی نو د هغه عبادت وکړئ، او د هغه په نعمتونو شکر وباسئ هم هغه الله تعالی ته ستاسی ورتگ او رجوع ده.

وَإِنْ تَكْذِبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أَمْرٌ مِّن قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾

او که نسبت د دروغو وکړ تاسې (ای کفارو رسول ته)؛ نو په تحقيق نسبت د دروغو کړی وو (انبياوو خپلو ته) ډېرو قومونو پخوا له تاسې، او نشته پر رسول باندې مگر رسونه (د پيغام) ښکاره.

تفسير: يعنې (ای کفارو!) ستاسې له دغه دروغجن گڼلو ځنې ماته هيڅ ضرر او نقصان نه رسيږي، زه په صافو الفاظو سره تبليغ، پند او نصيحت کوم، او خپله وظيفه او فريضه مې په دغه مورد کې په ښه ډول سره اداء کړې ده، او د ښو او د بدو لارې او کنډې مې گړدې تاسې ته درښوولې دي، که سره له هغه يې تاسې نه منئ؛ البته تاسې به هم داسې نقصانونه ومومئ، لکه چې پخوا له تاسې «عاديان» او «ثموديان» او نور په کې اخته او مبتلا شوي وو.

أَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٦﴾

آيا نه ويني (دغه منکران له بعثه) چې څرنگه اول پيدا کوي الله دا خلق، بيا به يې دويم ځلي هم خلق کړي، بېشکه دغه (اعاده د مخلوق اول او دويم ځلي) پر الله آسانه ده.

تفسير: يعنې پخپلو ځانونو کې غور او دقت وکړئ! ږومبي تاسې بيخي نه وئ! الله تعالی تاسې له عدم څخه وجود ته راوستی، همداسې تاسې به وروسته له مرگه هم بيا ژوندي راپاڅوي.

شاه صاحب ليکي: «ږومبي خو مو ليدلی دی، وروستی هم پرې قياس کړئ» يعنې د الله تعالی په نزد خو هيڅ شی سخت او مشکل نه دی، مگر خبره ستاسې په پوهيدلو او باور کولو کې ده، هغه ذات چې يو شی يې له نمونې څخه اول ځلي پيدا کړی دی؛ دويم ځلي يې هم پيدا کولی شي، د نمونې د قائمېدلو څخه وروسته د يوه شي جوړول ښايي چې لا سهل او آسان وي.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ يَعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿١٧﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې وگرځئ تاسې په ځمکه کې پس وگورئ چې څرنگه يې شروع کړې دی پيدايښت (له نشتوالي څخه)، بيا به الله پيدا کړي پيدا کول وروستني هم (په آخرت کې په مثل د ږومبني پيدايښت په دنيا کې ځکه چې) بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې مېدا او اعاده ده). عذاب ورکوي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د تعذيب يې) او رحم کوي پر هغه چا چې اراده وفرمايي (د رحمت يې) او خاص هم دغه (الله) ته تاسې

ببر ته بيولی کيږي. او نه يئ تاسې (ای خلقو!) عاجزونکي (د الله) په ځمکه کې او نه په اسمان کې (له عذاب خپله)، او نشته تاسې ته غير له الله هيڅ دوست (چې وساتي تاسې)، او نه هيڅ مددگار (چې ستاسې مرسته وکړي په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعني خپل ذات پرېږدئ! د نورو اشياوو په پيدايښت کې هم غور او فکر وچلوئ! او د الله تعالى په ځمکه او ملکونو کې وگرځئ! او سترگې وغړوئ! چې الله تعالى څرنگه مخلوقات پيدا کړي دي؟ پر هم دغو مخلوقاتو او موجوداتو هم هغه خپل بل ژوندون هم اټکل او قياس کړئ! او پرې ښه وپوهېږئ! چې د هغه قدرت خو اوس نه دی محدود شوی، نو همدغه الله تعالى تاسې دويم ځلي هم پيدا کوي، او بيا به سم له خپله حکمته او مصلحته سره سزا درکوي، او پر هر چا چې اراده وفرمايي؛ پخپل فضل - کرم او رحمت سره به خپل مهرباني مبذوله فرمايي، او د هر چا سزا ورکولو ته چې الله تعالى اراده وفرمايي؛ هغه نه په دې سره له هغې سزا خلاصېدی شي، چې دی د ځمکې په سوريو کې ننوځي، يا اسمان ته والوځي، هيڅ يوه هسکه او ټيټه د الله تعالى مجرم ته د پناه ځای نشي ورکولی، او نه هيڅ زور، قوت او طاقت هغه مجرم ته څه امداد او معاونت رسولي شي، او نه ورسره څه مرسته او نه يې حمايت کولی شي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٠﴾
فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ

او هغه کسان چې کافران شوي دي په آيتونو د الله او په ملاقات د دغه (الله)؛ دغه کسان ناامیده دي له رحمت ځما، او دغه کسان مقرر دی دوی ته عذاب ډېر دردناک. پس نه وو ځواب د قوم د دغه (ابراهيم) مگر دا وو؛ چې وويل دوی: ووژنئ تاسې دغه (ابراهيم) يا وسوځوئ ده لره.

تفسير: يعني هغه کسان چې د الله تعالى له خيره څخه انکار کوي، او د الله تعالى سره د مخامخ کېدلو امید نه لري؛ نو هغوی به څرنگه د الله تعالى د رحمت څخه امید کولی شي، ځکه چې دوی په بعث بعد الموت قائل نه دي، لهذا دوی به په آخرت کې هم محروم او مأیوس پاتې کيږي، او دغه د ﴿مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنْ أَجَلَ اللَّهُ لَكَ﴾ عکس شو.

يعني د ابراهيم عليه السلام د تمامو معقولو خبرو او دلائلو او براهينو د اورېدلو څخه کله چې د ده قوم له ځواب څخه عاجز شو؛ نو د قوت د استعمال لپاره يې لاس وغځول، پخپلو منځونو کې يې سره جرگه او مشوره وکړه، چې ښايي دی ووژلی شي، او يو ځلي دغه شورماشور آرام کړي، يا په اور کې وسوځولی شي، خو يې درې او تکليف له احساسولو څخه له خپله دغو خبرو واورې، که ده له خپلو دغو خبرو څخه توبه وويسته؛ نو نه به يې سوځوو، که نه په اور کې به يې وغورځوو چې د ابرو يوه ډېری ترې جوړه شي.

فَأَنجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ

پس نجات ورکړ دغه (ابراهيم ته) الله له (ضرره د) اوره.

تفسير: يعني د دوی د مشورو او جرگو په اثر ابراهيم عليه السلام په اور کې وغورځول شو، مگر الله تعالى اور پرې کلزار کړ، لکه چې د «الأنبياء» په سورت کې يې قصه مفصلاً تېره شوه.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣١﴾

بېشکه په دغه (نجات د ابراهيم له اوره) کې خامخا ډېر دلائل (د قدرت) دي لپاره د هغه قوم چې ايمان يې راوړی دی.

تفسير: يعني دغي واقعي دا راښکاره او جوتہ کره چې الله تعالى خپلو صادقو بندگانو ته څرنگه نجات ورکوي؟ او د حق مخالفان څرنگه خائب، خاسر او ناامیده کوي؟ دا هم راڅرګنده شوه چې د هر شي تأثير د الله جل جلاله له حکمه دی، کله چې د الله جل جلاله حکم نه وي؛ نو د اور په شان یو شی هم یو څیز نشي سوځولی.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او ويل (ابراهيم خپل قوم ته) بېشکه همدا خبره ده چې نيولي دي تاسې غير له الله ټټان (په الوهيت سره) لپاره د دوستۍ په منځ ستاسې کې په دغه ژوندون لږ خسيس کې.

تفسير: يعني کله چې ابراهيم عليه السلام له اور ه څخه صحيح او سلامت ووت؛ نو بيا يې خپل قوم ته دغسې نصيحت وکړه چې: «کوم يو عقلمن سړی بت پرستي ته ښه او جايزه ويلی شي؟ بت پرستان هم په خپلو زړونو کې په دې باندې ډېر ښه پوهيږي چې دغه حرکت نهايت مهمل حرکت دی، مگر د قومي ښېرازی د جمع ساتلو لپاره دوی داسې يو مذهب ځان ته ټاکلی (مقرر کړی) دی چې د هغه پر نامه ټول قوم سره متحد او متفق وي، او يو له بل سره دوستان شي، لکه چې نن ورځ مونږ د اروپا د عيسايي اقوامو احوال ګورو، يا دا مطلب چې د بت پرستۍ شيوخ او رواج په دغه نه دی بناء شوی چې هغه کوم معقول څيز دی، بلکه د ږندو تقليد، د قومي مروت او لحاظ او د ذات البيني تعلقاتو تاثيرات د هغه لوی سبب دی، يا يې دا غرض دی چې د بت پرستۍ اصلي اساس د ذات البيني محبت دوستي ده، د يوه قوم هغه څه نېک سړي چې د خلقو په نزد به محبوب وو، څه وخت چې انتقال يې وکړ، خلقو به د ډېرې مينې د دوی تصاویر جوړول، او د يادګار په ډول به يې ساتل، بيا به يې متدرجا د دغو تصويرونو په تعظيم شروع کوله، همدغه تعظيم به ورو ورو پسې زياتېده، او د عبادت شکل به يې ځان ته اخيست، دغه ګرد احتمالات په دغه آيت کې د مفسرينو له طرفه بيان کړی شوي دي، او ممکن دي له «مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ» څخه د بت پرستانو هغه محبت مراد وي، چې دوی يې له خپلو بتانو سره لري، لکه چې په بل ځای کې يې «أَنذَاكُمْ جَحِيمًا كَذَّبْتُمْ عَنْهُ» فرمايلي دي، والله أعلم.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَلَيَعْنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا

بيا په ورځ د قيامت کې بېزاره (منکر) به شي ځينې ستاسې (چې متبوعان دي) له ځينو نورو څخه (چې تابعان دي)، او لعنت به وايي ځينې د تاسې (چې تابعان دي) پر ځينو نورو (چې متبوعان دي).

تفسير: يعني دغه ګردې اوسنۍ دوستۍ او محبت د څو ورځو له مخې دی، د قيامت په ورځ کې به يو د بل سره دښمنان شي! او ځينې به پر ځينو نورو لعنت وايي.

وَمَا لَكُمْ النَّارَ وَمَا لَكُم مِّنْ نُصْرِينَ

او ځای د هستوګنې ستاسې اور دی، او نه به وي تاسې ته (په قيامت کې) هيڅوک له مددګارانو.

تفسير: چې له عذاب نه مو خلاص کړي ای نمروديانو! او د دوزخ له اور ه تاسې ته نجات درکړي، لکه چې ځمار ب ماته ستاسې له دغه اور ه نجات راکړ.

فَأَمِّنْ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۳۶﴾

پس ایمان را ور دغه (ابراهیم) ته لوط، او وویل (ابراهیم) چې بېشکه زه هجرت کوونکی یم (له قوم خپله) رب خُما، ته بېشکه چې دی هم دی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره وو، د ابراهیم علیه السلام له قوم خنې هیچا دی ونه مانه، یواځې لوط علیه السلام بلا توقف د دوی تصدیق وکړ، د دوی دواړو وطن په «عراق» کې د «بابل» ښار وو، دوی د الله تعالی په توکل له خپله وطنه ووتل، الله تعالی دوی د شام ملک ته ورسول، او هلته یې د هستوګنې وسائل ورمهیا کړل.

تنبیه: په ﴿وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ﴾ الآية - کې دواړه احتمال شته چې قائل یې ابراهیم وي یا لوط علیهما السلام.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَاتَيْنَاهُ أُجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَآتَيْنَاهُ فِي الْآخِرَةِ لِمَنِ الصَّالِحِينَ ﴿۳۷﴾

او وبانښه مونږ دغه (ابراهیم) ته (حوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب، او ګرځولی وو مونږ په اولاده د دغه (ابراهیم) کې نبوت او کتاب (لکه تورات، انجیل، زبور او قرآن)، او ورکړی وو مونږ دغه (ابراهیم) ته اجر د ده په دنیا کې، او بېشکه دی په آخرت کې خامخا له (معتبرو) صالحانو څخه دی.

تفسیر: اسحاق علیه السلام حوی او یعقوب علیه السلام لمسی یې ورعنایت کړ، چې د دوی اولادې ته بني اسرائيل وايي، او د ابراهیم علیه السلام نه وروسته ماسوا د ده د اولادې څخه بل هیچا ته اسماني کتاب او نبوت نه ورکاوه کېږي، لکه هومره انبياء چې مبعوث شوي دي د همدغه ابراهیم علیه السلام له ذریاتو څخه دي، ځکه دوی ته «أبو الأنبياء» هم ویلی کېږي، او الله تعالی په دنیا کې ده ته مال، اولاد، عزت او د تل لپاره ښه نوم ورکړ، او د شام ملک یې د همېشه لپاره ده ته او د ده اولادې ته وروبښه «کذا في الموضع»، او په آخرت کې یې د صالحینو په اعلی درجه کې چې د اولو العزمو انبياءو جماعت دی؛ شامل کړه.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿۳۸﴾

او یاد کړه (ای محمده! قصه د) لوط کله چې ویې ویل قوم خپل ته چې: بېشکه تاسې خامخا راځئ ناکاره کار (د لواطت) ته چې نه دي پرمې شوي پر تاسې (په دغه قبیح کار کې) هیڅوک له (تېرو) عالمیانو (چې انس او جن دی).

تفسیر: یعنې دغه شنيع فعل هیچا پخوا له تاسې نه دی کړی، همدا د دغې خبرې دلیل دی چې انساني فطرت له هغه څخه منفور دی، د داسې خلاف الفطرت او خلاف الشریعت کار اساس تاسې ایښی دی.

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقَاطِعُونَ السَّبِيلَ ﴿۳۹﴾

آیا تاسې خامخا راځئ سړیو ته (د لواطت لپاره)، او قطع کوئ (شکوئ) لاره (او د خلقو مال اخلئ).

تفسير: له لاري وهلو ځني مراد ممکن دي چې داړه ماري وي، چې دغه کار به هم په دوی کې رواج درلود (لرلو)، يا په دغه بدکاری سره به يې د مسافرانو لاري وهلي، چې هغوی د خپل عفت او عصمت له وېرې د هغې لاري په لوري نه راتلل، يا به د ﴿وَتَقَطَّعُونَ السَّبِيلَ﴾ مطلب داسې وي، چې تاسې فطري او معتاده لاره پرې ايښي، او د توالد او تناسل لاره مو منقطع کړې ده.

وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ

او راځئ تاسې په مجلسونو خپلو کې منکرو نا کارو کارونو ته.

تفسير: ښايي چې دغه بدکاري به يې په علانيه او ډانګ پيلې (ښکاره) د نورو خلکو په مخ کې کوله، او له سره به له خپلو دغو بدو اعمالو څخه نه شرمېدل، يا برسېره په هغه نور څه تمسخر او استهزاء او لاس اچول او د بې شرمۍ خبرې يې هم کولې.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اتَّبِعْنَا عَذَابَ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ۝٨٥

پس نه وو ځواب د قوم د دغه (لوط ده ته بل شی) مګر دا چې ويل به (دغو لواطت کارانو) چې راوړه مونږ ته عذاب د الله که چېرې يې ته (ای لوطه!) له صادقینو رښتیا ويونکيو (چې ځمونږ کارونه بد دي).

تفسير: يعنې که ته په رښتیا سره ښي يې، او په واقع سره رښتیا خبره وايي چې دغه کار خراب او مستوجب د عذاب دی؛ نو دغه ځنې (تأخير) او ډيل د څه لپاره دی؟ ژر هغه عذاب مونږ ته راوغواړه، د «الأعراف» سورت په (١٠) رکوع (٨٢) آيت کې يې داسې فرمايلي دي: ﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنْفُسٌ يَتَذَكَّرُونَ﴾.

يعنې د لوط عليه السلام د قوم جواب همدغه وو، چې د لوط کورنۍ له خپل کلي څخه وشړئ! چې دوی غواړي خپل ځانونه پاک وساتي، ښايي د قوم ځينو افرادو به داسې ويلي وي، او ځينو به هغسې ويلي وي، يا به يې په يوه وخت کې داسې ويلي وي، او په بل وخت کې به يې هسې ويلي وي.

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ۝٨٦

وويل (لوط) ای ربه ځما! مدد وکړه له ما سره (په لېږلو د عذاب) پر دغه قوم مفسدانو (په پيدا کولو د ناکاره خصلت په عالم کې).

تفسير: دغه يې وروسته له هغه چې له هغوی څخه ناامیده او مأیوس شو؛ وفرمايل، ښايي لوط عليه السلام به په دې پوهېدلې وي چې د دوی راتلونکې نسل به هم د عدل او اصلاح په لاره سمېدونکې نه وي، او هغوی به هم د همدغو خپلو پلرونو په لاره روان وي، لکه چې نوح عليه السلام فرمايلي وو: ﴿إِنَّكَ إِنْ تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَدْرَأُ الْآفَاقُ أَكْفَارًا﴾ (د «نوح» سورت (٢) رکوع (٢٧) آيت (٢٩) جزء)، کذا قال النيشاپوري في تفسيره.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبَشْرَىٰ قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ۝٨٧

او کله چې راغلل رسولان (ليږلي) ځمونږ ابراهيم ته په زيرې (د ځوی او لمسي د ده)؛ نو وويل (دغو ملانکو): بېشکه مونږ هلاک کوونکي يو د اهل د دغه کلي (او ښار د لوط)، بېشکه چې اهل د دغو ځايونو وو دوی ظالمان (په سبب د کفر او منکراتو).

تفسير: د لوط عليه السلام د دعاء په اثر پرېستو ته حکم وشو چې دغه گړد کلي سره وران او تباہ کړئ! دغه پرېستې پړومبې د ابراهيم عليه السلام کره راغللې، او په زوروالي کې يې ورته د خوی او لمسي بشارت ورکړ، او هغه يې مطلع کړ چې مونږ د دغو کلیو (سدوم) ورانولو ته هم راغلي يو، او دغه دی هلته ورځو، ځکه چې د دغو کلیو هستېدونکي په هيڅ ډول سره له خپلو شنيعو حرکاتو څخه بېرته نه آوړي، د دغو واقعاتو تفصيل د اعراف - هود - او حجر په سورتونو کې پخوا تېر شوی دی.

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنَنْجِيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿۳۷﴾

وويل (ابراهيم ملائکو ته) چې: بېشکه په هغه ښار کې لوط (هم) دی، وويل دغو ملائکو: مونږ ښه پوه يو په هر هغه چا چې په دغه ښار کې دي، خامخا به مونږ نجات ورکړو هر ورو (خامخا) هم ده ته او هم کورنی د ده ته، مگر ښځه د ده، چې ده هغه له پاتې کېدونکيو (په عذاب کې).

تفسير: يعنې آیا سره د لوط عليه السلام د موجوديت هغه کلی ورانوي؟ يا هغوی به له هغه ځايه راوباسي؟ او بيا د تعذيب په عملياتو لاس پورې کوي؟ غالباً ابراهيم عليه السلام ته به د شفقت له سببه دغه خيال پيدا شوی وي، که د لوط عليه السلام تر سترگو لاندې دغه آفت او عذاب نازل شي؛ نو د تعجب ځای نه دی چې د عذاب د دغه هولناکو مناظرو د ليدلو ځنې څه خوف او وحشت او وېره ور پيدا شي، ځکه چې پرېستې په خپل کلام کې څه استثناء نه وه کړې، چې د هغه لامله د دوی په ذهن کې به هم دغه شک راغلی وي، چې د لوط عليه السلام په موجوديت کې به دغه تخريبي عمليات شروع کېږي، والله أعلم.

پرېستو دوی ته اطمینان ورکړ، چې مونږ ټول په دې باندې خبردار يو چې څوک څوک هلته اوسېږي؟ او کوم کوم يې د الله تعالی مجرمان دي؟ يواځې لوط عليه السلام په هغوی کې پاک او صاف دی، نو ځکه نه لوط عليه السلام ته او نه د ده نورې کورنۍ ته څه رېږ او تکليف ور متوجه کېږي، بلکه ټول سره روغ رمټ، صحيح، سالم نجات مومي، او د عذاب له منطقي څخه لرې کېږي، يواځې د لوط عليه السلام ښځه هم هغله پاتې کېږي، ځکه چې هغه په معذېنو کې شامله او عذاب پر هغې هم نازلېدونکی دی.

وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِئًا بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

او کله چې راغلل رسولان ځمونږ لوط ته؛ نو خپه شو (لوط) په (سبب د) دوی، او تنگ شو په دوی له جهته د زړه (چې منکران به يې راڅخه بوځي).

تفسير: دغه پرېستې د ډېرو حسينو او جميلو او ښکلو هلکانو په شکل او د امردانو په شکل هلته ورسېدې، لوط عليه السلام پړومبې دوی ونه پېژندلې؛ نو ځکه د دوی د ليدلو څخه ډېر خپه او غمجن او لږمون خوړين شو، چې اوس به زه د دغو مېلمنو عزت او احترام د خپل قوم له لاسه څرنگه وساتلی شم، که دوی پخپل کور کې ونه ساتم؛ نو دغه وضعیت د اخلاق، مروت او د مېلمه پالنې له اصولو څخه منافات لري، او که يې ساتم؛ نو د دوی پټ، عزت او ناموس به د دغو بدکارانو څخه څرنگه وساتلی شم.

وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنْجُوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿۳۸﴾ إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَى أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿۳۹﴾

او وويل دغو (ملائکو لوط ته) مه ويرېږه! او مه خپه کېږه! بېشکه مونږ نجات درکونکي يو تاته او اهل ستا ته (ای لوطه! له عذابه) مگر ښځه ستا ده هغه له پاتې کېدونکيو (په دغه عذاب کې). بېشکه مونږ نازلوونکي يو پر اهل د دې قريې (ښار د سدوم) باندې عذاب له اسمانه (چې د گټو وړول دي) په سبب د دې چې وو دوی چې فسق او بدکاري به يې کوله.

تفسير: يعنې د خپل قوم له شرارتو څخه له سره مه ويرېږئ، ځکه دوی ځمونږ په نسبت هيڅ نشي کولی، او ځمونږ د ساتنې لامله تاسې هرگز مه غمجن کېږئ، ځکه چې مونږ انسانان نه بلکه پرېښتې يو، چې ستا او ستا د ملگريو د نجات لپاره او د دغو مفسدانو اهلاک او افناء ته راغلي يو، دغه قصه پخوا له دې په څو ځايونو کې تېره شوې ده.

وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٥﴾

او خامخا په تحقيق پرېښوده مونږ له هغې (قريې ښار) يوه نښه ښکاره لپاره د هغه قوم چې عقل لري (او عبرت پرې اخلي).

تفسير: يعنې د دوی د منقلبېدو او التې شوېو کليو آثار او نښې مکيان د شام او مکې پر لاره له لرې ويني.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْحَبُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْتَبُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٢٦﴾

او (لېږلي مو وو اهل د) مدين ته ورور د دوی شعیب، پس وويل (دغه شعیب): ای قومه ځما! عبادت کوئ (یواځې) د الله، او امید لرئ د ورځې وروستنۍ (او وويرېږئ له عذابه يې) يعنې د آخرت له طرفه مه غافلېږئ، او د واحد الله تعالی بې له شریکه عبادت کوئ، او مه گرځئ تاسې په ځمکه (د مدين) کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي یئ!

تفسير: د فساد او خرابۍ اچولو څخه مراد په معاملاتو او راکړه او ورکړه کې چل، فرېب او دغاږازي ده، چې سود سوايي او غیر مشروعې گټې خوړل د دوی عادت وو، او امکان لري چې غلا او د لارو شکونه به يې هم کوله، وقيل غیر ذلک.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جُثَثِينَ ﴿٢٧﴾ وَعَادَٰ وَثُودًا وَقَدْ بَيَّنَّ لَكُم مِّن مَّسْكِنِهِمُ

پس دروغجن وباله دوی دغه (شعیب) پس ونيول دوی لره سختې زلزلې (یا چغې د جبریل) پس سبا کړ دوی په کورونو خپلو کې (مړه) پرمخې پراته نسکور پر ځنگنونو. او (هلاک کړی مو وو قوم د) عاد او ثمود، او په تحقيق ښکاره شوي دي تاسې ته (اهلاک) له کورونو د دوی (چې) وړانې کنډوالې يې پرته دي).

تفسير: يعنې د دوی د کليو کنډوالې او ويجاړې او وړانې شوې ودانۍ تاسې ليدلي دي، ښايي چې له هغو څخه پند او عبرت واخلي!

وَرَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمٰلَهُمْ فَصَدَّ عَنْ السَّبِيْلِ وَكَانُوْا مُسْتَبْصِرِيْنَ ﴿٢٨﴾

او ښايسته کړي وو دوی ته شيطان عملونه د دوی، پس اړولي وو (دغه شيطان) دوی له لارې د حق (چې) د خپلو انبياوو متابعت يې ونه کړې، او وو دوی بينايان (هوشياران).

تفسير: يعني د دنيا په کارونو کې پوه او هوښيار وو، او په خپل زعم او اټکل کې پوهان او عاقلان وو، مگر سره له هغه د شيطان د تېرايستلو او غولولو څخه يې نجات ونه موند.

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَاقِينَ ﴿۳۱﴾

او (هلاک کړي مو وو) قارون او فرعون او (وزیر یې) هامان، او خامخا په تحقیق راغلي وو دوی ته موسی په معجزاتو ښکاره وو سره، پس تکبر وکړ دوی په ځمکه (د مصر) کې، او نه وو دوی رومبی کیدونکي (له حکم او عذاب څموني).

تفسير: يعني سره له دې نه چې د قدرت ښکاره معجزات يې وليده، بيا هم د الله تعالی په مخ کې يې خپله غاړه کښېښوده، او له کبره او غروره او لويې څخه لږ څه هم راښکته نشول.

بالآخره نتيجه يې څه شوه؟ آیا دوی د خپلې دغې لويې او مشرتوب له سببه له عذاب څخه نجات وموند، يا «العیاذ بالله» الله تعالی يې پخپلو عذابونو کې سترې او ستومان کړې؟

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذُنُوبِهِ فَمِنْهُمْ مَن أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَن أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَن خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَن أَغْرَقْنَا

پس هر یو له دغو مذکورینو ونيول مونږ په (سبب) د گناه خپلې يې، پس ځينې د دوی هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت (کاني وروونکی) باد، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې ونيول دوی چغې (چې زړونه يې وچاودل)، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې ښکته ننه ایست مونږ دوی په ځمکه کې، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې غرق کړل مونږ دوی (په اوبو کې).

تفسير: يعني له دوی ځنې هر یو ته سم د دوی له جرمه سزا ورکړه شوه، پس ځينې د دوی هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت کاني وروونکی باد، دغه د لوط عليه السلام قوم دی، ځينو عاديان هم په دوی کې داخل کړي دي، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې ونيوه دوی چغې او زړه يې وچاود، دغه ثموديان وو او اهل المدين ورسره، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې راپورته کړه مونږ ځمکه پر دوی باندي، او په کې ډوب مو کړ، يعني قارون لکه چې د «القصص» په سورت کې تېر شو، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې غرق کړل مونږ دوی په اوبو کې، دغه فرعون او هامان او قبطيان دي، او ځينو د نوح عليه السلام قوم هم په دوی کې داخل کړی دی.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿۳۲﴾

او نه وو الله چې ظلم يې کړی وی پر هغو، وليکن وو دوی پر ځانونو خپلو به يې ظلم کاوه (په کفر او معصيت سره).

تفسير: يعني د الله تعالی شان داسې نه دی، چې کوم کار مخالف له عدله او انصافه يا بې موقعه وکړي، د الله تعالی لوی دربار له گردو عيوبو او نقائصو او معاييو څخه په کلي ډول سره مبرا او منزه دی، ظلم خو هلته له سره متصور نه دی، هو! پخپله بندگان پر خپلو ځانونو ظلم او تېری کوي، يعني داسې اعمال ترې صادريږي، چې د هغو نتيجه لامحاله د دوی په حق کې بده او خرابه ده.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ إِتَّخَذَتْ بِئِثًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبِئْثُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣١﴾

مثل حال د هغو کسانو چې نیولي دي دوی بې له الله دوستان (معبودان) لکه مثل حال د عنکبوت غڼې جولاکي داسې دی چې ونیسي (جوړ کړي) یو کور (له تارونو خپلو)، او بېشکه ډېر ضعیف د ټولو کورونو خامخا کور د غڼې دی، که چېرې وې دوی چې پوهېدلی (نو د غیر الله عبادت به یې نه کاوه).

تفسیر: یعنې کور د دې لپاره وي چې د انسانانو ځان او مال په هغه کې محفوظ، مصئون او مأمون وي، نو د غڼې (جولاکي) ځالې ته هیڅوک کور نشي ویلی، چې په ادنی یوه اهتزاز او خوځولو سره شکېږي، همدغه مثال د هغو کسانو دی چې ماسوا له الله څخې نور کسان د خپلو ځانونو لپاره معبودان نیسي، او هغوی د خپلو ځانونو لپاره نجات ورکوونکي محافظان گڼي، حال دا چې بې له الله تعالی د ارادې او مشیته هیڅ یو فلاح او نجات خارجي صورت نشي موندلی.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾

بېشکه چې الله ته معلوم دي هر هغه چې بولي یې (عبادت یې کوي) دوی غیر له الله له هر څیزه چې وي، او همدی دی ډېر غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې ممکن وو چې اوریدونکي تعجب وکړي چې ګرد معبودان یې څرنگه په یوه ځنځیر کې سره وتړل، او هیڅ یو یې د دوی له منځه جلا او مستثنی ونه فرمايه، ځینې بڼانو ته، ځینې اور ته، ځینې اوبو ته، ځینې باد ته، ځینې لمر او ستوریو ته، ځینې انبیاء یا پښتو ته عبادت کوي، نو الله تعالی فرمایي چې: پاک الله ته دغه ګرد شیان معلوم او عیان دي، که د دوی له منځه یو تن هم د مستقل قدرت، قوت او اختیار خاوند وي؛ نو الله تعالی د دغو ګردو (ټولو) نفی نه کوله، الله تعالی د هیڅ رفاقت او ملګرتوب ته ضرورت نه لري، ځکه چې ډېر زبردست زورور ذات دی، له سره جرګو او مشورو ته حاجت نه لري، ولې چې مطلق حکیم دی.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٣٣﴾

او دغه مذکور مثالونه (په قرآن کې) بیانوو مونږ لپاره د خلقو، او نه پوهیږي پر دغو (مثالونو) مګر هغه پوهندګان (چې بېخ د خبرې راسپړي).

تفسیر: یعنې د مکې معظمې مشر کینو به ویل چې: الله تعالی د غڼې جولاکي او د مچانو او د نورو حقیرو او سپکو شیانو مثالونه بیان فرمایي، چې د ده له عظمت سره منافي دي؛ نو د دغه جواب ورکوي چې دغسې مثالونه د خپل موقع په لحاظ نهایت موزون او پر «ممثل له» په پوره ډول سره منطبق کیږي، مګر د داسې مثالونو پر مطلب یواځې پوهان په ښه ډول سره پوهیږي، جاهلان او ناپوهان او بې وقوفان کله پرې پوهېدی شي؟ د مثال انطباق د مثال ورکوونکي پر حیثیت نه ښایي چې وکړی شي، بلکه د هر هغه شي مثال چې ورکړی شوی دی؛ ښایي د هم هغه حیثیت ته وکتلی شي، که هغه حقیر او کمزور وي؛ نو ښایي چې تمثیل یې هم هغسې له حقیرو او کمزورو شیانو څخه وي، د مثال ورکوونکي عظمت له ده سره بیخي ارتباط او تعلق نه لري.

خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ

پیدا کړي دي الله اسمانونه او ځمکه په حق سره (څرنگه چې مناسب وو).

تفسير: يعنې په نهايت حکمت سره يې جوړ کړ، او بېکاره يې نه دي جوړ کړي.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

بېشکه په دغه (تخليق يا تمثيل) کې خامخالوی دليل (د قدرت) دی لپاره د مؤمنانو (چې همدوی پرې نفع اخلي).

تفسير: يعنې کله چې الله تعالى اسمانونه او ځمکې يواځې جوړ کړي دي؛ نو په نورو وړو وړو وړو وړو کارونو کې به دی کله شريک، ملګري يا مددګار ته څه احتياج لري؟ (معاذ الله) که ورته ضرورت وي؛ نو په هغو لویو لویو کارونو کې به وي.

أَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

ولوله (ای محمده!) هغه چې وحي کړی شوې ده تاته له کتاب نه، او قائمونه (سم اداء کوه سره له ټولو حقوقو) لمونځ، بېشکه لمونځ منع کوي (لمونځ کوونکي) له بې حیايۍ او له بدکار څخه، او خامخا يادول د الله ډېر لوی دي، او الله ته معلوم دي هر هغه چې کوی يې تاسې.

تفسير: يعنې د لوی قرآن تل تلاوت کوه! څو چې زړه دې مضبوط او قوي شي، او د تلاوت اجر او ثواب بېل در په برخه شي، د لمانځه په سبب د بدو نه منع کېدل دوه معنی ګانې لري: يوه د تسبب په طريقه، يعنې الله تعالى په لمانځه کې داسې خاصيت او تأثير ايښی دی، چې لمونځ کوونکي له ګناهونو او بدو څخه ساتي، لکه چې د کومې دوا استعمال تبه او نور امراض له سړي شکوي، او نه يې پرېږدي چې پرې راشي، په دغه صورت کې ښايي په ياد يې ولری چې د دوا لپاره دغه امر ضرور نه دی، چې هغه يواځې يو خوراک د ناروغتيا د لرې کولو لپاره کافي شي، ځينې دواګانې په خاص مقدار سره تر يوې مودې پورې په لازمي ډول خوړل کېږي، نو وروسته بيا دوا خپل تأثير ښکاره کوي، مشروط په دې چې رنځور کوم داسې شی استعمال نه کړي چې د دې دوا له خاصيت سره منافي وي.

بله معنی يې داسې کېدی شي چې له بدو څخې د لمانځه په برکت منع کېدل ښايي د اقتضاء په ډول وي، يعنې د لمانځه هر يو هيئت او د ده د هر يو ذکر مقتضي دی، هغه انسان چې همدا اوس د الله تعالى په دربار کې د خپل عبادت، اطاعت، خُشوع، خضوع او تذلل او د الله تعالى د الوهيت، ربوبيت، مالک الملکوتيت اظهار او اقرار کړی دی؛ نو اوس له لمانځه وروسته او له مسجد نه د باندې دې هم په هم هغه خپل عهد او پیمان باندې ټينګ ولاړ وي، او بد عهدي او شرارت دې نه کوي، او د هغه لوی ذات له احکامو څخه دې منحرف نشي، ګواکې د لمانځه هره يوه اداء، لمونځ کوونکي ته په پنځو وختونو کې داسې حکم ورکوي چې: ای د عبادت او بندګۍ مدعي! تاته ښايي چې په رښتيا سره د عبادانو او د الله تعالى د خاصو بندګانو په شان اعمال او افعال ولری! ځکه چې لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړي چې د شرارت او سرکشی او بې حیايۍ څخه په څنګ شه!.

هو! دغه دې واضح وي چې د هر لمانځه د نهي او منع کولو درجه به هم هغومره وي، چې د هغه په اداء کولو کې د الله تعالى له ياده لمونځ کوونکي غافل نه وي، ځکه چې لمونځ تش د څو ځلې پاڅېدلو او کېناستلو نوم نه دی، له

ټولو څخه لوی شی په لمانځه کې دا دی چې د الله تعالی قدرت، عظمت، کمال او جلال مستحضر وي، او خپله ژبه او زړه سره موافق وي، هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع کولو غږ اوري، او په هم هغه اندازه دغسې لمونځ د منهياتو په مخنيوي کې مؤثر ثابتیږي.

﴿وَلِكُلِّ دُاعٍ إِلَهُهُ﴾ «او خامخا ذکر یادول د الله تعالی پر لوی دي»، یعنې لمونځ به له بدیو ځنې ولې انسان نه منع کوي؛ کله چې هغه د الله تعالی د یادولو پر ښه صورت دی، لکه چې الله تعالی وایي: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ د طه سورت اوله رکوع، او د الله تعالی یاد پر لوی شی دی، دغه د الله تعالی ذکر هغه مقدس شی دی، چې هغه ته د لمانځه جهاد او د ګردو عباداتو روح ویلی شو، که د الله تعالی ذکر نه وي؛ نو عبادت به څه وی؟ یو بې روحه جسد او بې معنی لفظ به وی، د ابوالدرداء رضي الله تعالی عنه او د نورو احادیثو په لحاظ عالمانو هم دغسې فیصله کړې ده چې له ذکر الله (د الله تعالی یاد) څخه بل کوم لوی عبادت نشته، اصلي فضیلت هم ده لره دی.

بنده لره ښایي چې هیڅ وخت د الله تعالی له ذکر او فکر نه غافل نشي، بالخاصه په کوم وخت کې چې کومې بدۍ ته یې میلان پیدا شي؛ نو فوراً ښایي د الله تعالی عظمت او جلال وریاد کړي، او له هغې منع شي، په قرآن او حدیث کې راغلي دي: څه وخت چې بنده خپل الله یادوي؛ نو الله تعالی هم دی یادوي.

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ

او جګړه مه کوئ تاسې (ای مؤمنانو) له کتابیانو سره مګر په هغه (خصلت) سره چې هغه پر ښه وي، مګر هغه کسان چې ظلم یې وکړ له دوی ځنې (نو ورسره په توري مجادله کوئ).

تفسیر: یعنې د مشرکانو دین له اساسه غلطه دی، د کتابیانو دین اصلاً حق او رښتیا وو، نو له کتابیانو سره د مشرکانو په شان جګړه مه کوئ! چې له بېخه د هغوی خبرې باطلې او پرې کړې، بلکه په نرمۍ، صبر او تحمل سره په ضروري خبرو باندې دوی وپوهوئ!، هو! هغه کسان چې د دوی له منځه ښکاره بې انصافي، ظلم، عناد او سرتېګي کوي؛ له هغوی سره په مناسب صورت د سختي او تشدد معامله کولی شئ، او له دې نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شئ!.

وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ

او ووايئ تاسې چې ایمان راوړی دی مونږ په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی مونږ ته، او (په هغه کتابونو چې) نازل کړی شوي دي تاسې ته.

تفسیر: یعنې لکه څنګه چې مونږ په عظیم الشان قرآن ایمان راوړی دی، په دې مو هم ایمان راوړی دی، چې الله تعالی ستاسې د هدایت لپاره موسی او عیسی او نورو انبیاءو علیهم السلام ته چې کوم کتابونه او احکام لیرلي دي؛ هغه ګرد حق او رښتیا دي، او د هغو یو حرف هم غلط نه وو، که څه هم اوس هغه اسماني کتابونه په خپل هم هغه اصلي صورت او حقیقت ستاسې په لاسونو کې نه دي پاتې.

وَالْهَذَا إِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

او الله څمونږ او الله ستاسې یو دی، او مونږ خاص الله ته غاړه ایښودونکي (موحدان) یو.

تفسیر: یعنې څمونږ او ستاسې اصلي معبود یو دی، یواځې دغومره فرق په منځ کې شته، چې مونږ یواځې د هم هغه الله تعالی په حکم عمل کوو، او تاسې له هغه څخه لري شوي یئ، او نورو ته مو هم د الوهیت حقوق او اختیارات ورکړي، مثلاً عزیر یا احبارو او رهبانانو ته، سربېره په دې مونږ د الله تعالی ګرد احکام ومنل، او د ده د ګردو انبیاءو او کتابونو

تصدیق مو وکړ، او په حقه او رښتیا سره یې منو، او د ده د وروستي حکم په مقابل کې مو غاړه کېښوده، او تاسې ځینې ومنل، او ځینې مو ونه منل، او له وروستي تصدیق څخه بیخي منکر شوی.

وَكَذَلِكَ أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَهُمْ هُوَ الْكِتَابُ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمِنْ هَؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ ۖ

او همداسې (چې نازل کړي وو مونږ په نورو انبیاوو کتابونه) نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن)، پس هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (تورات)؛ ایمان راوړي دوی په دې (قرآن)، او ځینې له دغو (عربو او نورو څخه) هغه څوک دي چې ایمان راوړي په دې.

تفسیر: هم هغسې چې د پخوانیو انبیاوو صحیفې او کتابونه په یوه پسې به بل نازلېده؛ همداسې په نبي آخر الزمان همدغه لخوا بې مقدس کتاب نازل شوی دی؛ نو تاسې د هغه له منلو څخه ولې دومره انکار کوئ؟.

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٢٠﴾

او نه منکرېږي په آیتونو څمونږ مگر کافران.

تفسیر: یعنې هغه کتابیان چې د خپلو حقاني کتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهېدلي دي؛ هغوی به دغه قرآن هم ومني، او انصافاً هم ښايي چې وېې مني، لکه چې له هغوی ځینې هغه کسان چې منصفان دي، هغوی د ده صداقت د زړه له کومې نه یواځې کتابیان بلکه د عربو ځینې خلق هم چې په پخوانیو کتابونو بیخي نه پوهېږي؛ دغه قرآن هم مني، په حقیقت کې د عظیم الشان قرآن د صداقت دلایل دومره روښانه دي چې له حق پټوونکو او نه منونکو خلقو نه پرته بل هیڅوک د ده له صداقت او منلو نشي منکرېدی.

وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذْ الرَّتَابُ الْمُبِطُونَ ﴿٢١﴾

او نه وې ته (ای محمده!) چې لوست به تا پخوا له دې قرآن څخه کوم کتاب (له پخوانیو کتابونو نه)، او نه به دې لیکه دغه (کتاب) په ښي لاس خپل، (او که چېرې وی ته لیکونکی، لوستونکی)؛ نو هلته به خامخا شک کاوه باطلوونکو (خلکو).

تفسیر: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلی الله علیه وسلم څلویښت کاله په همدغو مکيانو کې تېر شول، ټول په دې پوهېږي او خبر دي چې په دغو څلویښتو کلونو کې محمد صلی الله علیه وسلم هېڅ یو معلم او استاذ ته نه دی ناست، نه یې کوم کتاب لوستی دی، او نه یې په خپل مبارک لاس کې قلم اخیستی دی، که داسې وی؛ نو امکان یې درلود چې دغو باطل ویونکو به داسې شېبې او تصوّر کاوه چې ممکن محمد صلی الله علیه وسلم به ټول پخواني کتابونه لوستي وي، او د هغو له منځه به یې ځینې یاداشتونه او اقتباسات کړي وي، او بیا به یې هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبک سره جوړ کړي وي، چې اوس یې خلقو ته اوروي، که څه هم په هغه تقدیر سره به هم داسې ادعاء غلطه وه، ځکه چې هېڅ یو لیکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د ټولې دنیا علماء او فضلاء سره راټول شي، او د ګردو مخلوقاتو قوت په دغه لاره کې صرف شي؛ خو بیا هم دوی داسې یو بې مثاله کتاب نشي جوړولی، خو سره د هغه هم دروغچانو ته د خبرو جوړولو یوه زمینه په لاس ورتله، لیکن کله چې د محمد صلی الله علیه وسلم امیتوب له مسلماتو او منل شوو خبرو څخه دی؛ نو د دغې سطحې شېبې بیخ هم وویستل شو، خو سره له دې هم ضد کوونکو او معاندینو له خپلو دروغو پلمو او چټي خبرو خوله ونه تړله، لکه چې داسې به یې ویل: ﴿وَقَالُوا أَأَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ (۱۸ جزء د «الفرقان» سورت اوله رکوع، (۵) آیت).

بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دي ښکاره په سینو د هغو کسانو کې چې ورکړی شوی دی هغوی ته علم (فهم یعنې مؤمنان چې یادوي یې).

تفسیر: یعنې رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دي زده کړي، بلکه دغه وحی چې په ده نازلېږي؛ تل به یې د لیکلو سینه په سینه جاري پاتې وي، او د الله تعالی په فضل به د علماوو، فضلاوو، حفاظو، او قراوو په سینو کې دده د الفاظو او معانیو حفاظت کېږي، نور اسماني کتابونه نه یادېدل او دغه کتاب یادېږي، او په حفظ سره ساتلی او باقي پاتې دی، لیکل پرې سربېره او علاوه دي (له موضح القرآن په لړ توضیح سره).

وَمَا يَجِدُ إِلَّا الظُّلُمَ

او نه منکرېږي په آیتونو څمونږ (هېڅوک) مګر بې انصافان ظالمان.

تفسیر: یعنې د بې انصافی علاج به څرنگه وکړی شي، که یو سړي له خپله ځانه سره داسې غوټه کړي وي، چې زه به له سره رښتیا خبره نه منم، او د ډېرو روښانو او څرګندو شیانو څخه به هم انکار کوم.

وَقَالُوا لَا تَزِلَّ عَلَيْهِ أَيْتُ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَةُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ

او وایي (دغه د مکې کفار) چې ولې نه نازلولی شي په دغه (محمد) معجزې له (طرفه د) رب د ده، ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې معجزې (خاص) په نزد د الله دي، او بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنې دغه خبره څمونږ په واک او قبضه کې نه ده، چې کومه معجزه چې تاسې یې غواړئ؛ زه هم هغه معجزه تاسې ته دروښیم، او نه د کوم نبي تصدیق په دې خبرو څه ارتباط لري، زما کار او وظیفه دا ده: چې د بدی د بدو نتایجو څخه تاسې خبر کړم، او په ښکاره او صافو الفاظو کې تاسې ته د خیر او شر ګردې لارې دروښیم، که حق تعالی ځما د تصدیق لپاره څه معجزې هم تاسې ته ښيي؛ اختیار لري.

أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

آیا نه دی کافي دوی ته (له جهته د معجزې دا چې) بېشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چې تل لوستل کېږي په دوی باندې، بېشکه چې په دې (کتاب باقي الی الأبد) کې خامخا رحمت مهرباني او ذکر پند دی لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې آیا دغه معجزه نه ده کافي؟ له دغه کتاب نه چې تاسې ته یې د شپې او ورځې لولې او اوروي؛ بله معجزه به څه وي؟ آیا نه ګورئ چې د دې کتاب منونکو او تابعانو څرنگه عقل او پوهه پیدا کړې ده؟ او څنګه د الله تعالی له رحمته مستفید شوي دي؟

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ بَيِّنًا وَبَيِّنَاتٍ شَهِيدًا يَعْلَمُ مَا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ

ووايه (ای محمده دوی ته) کافي دی الله ځما او ستاسې په منځ کې شاهد (په صدق ځما او تکذیب ستاسې)، چې ور معلوم دي هر هغه شی چې په اسمانونو کې دی، او (هر هغه شی چې) په ځمکه کې دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالى په ځمکه او د ده تر اسمان لاندې زه ښکاره او په څرگند ډول د رسالت دعوی کوم، چې هغه یې اوري او گوري، بیا ورځ په ورځ ماته او ځما نورو ملگرو ته ترقي او پرمختګ راپه برخه کوي، او تعداد او شمېر مو رازياتوي، او پرله پسې ډول ځما د دغې دعوی عملي تصدیق کوي، ځما په ژبه ځما په لاسونو د قدرت داسې خارق العاده معجزې څرگندېږي چې د هغو د مثل او نظیر له وړاندې کولو څخه ټول پیریان او انسانان عاجز دي، آیا ځما د صداقت لپاره د الله تعالى دغه شهادت کافي نه دی؟.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَسِرُونَ ﴿٢٠﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په باطل او کافران شوي دي په الله؛ دغه کسان هم دوی زیانکاران دي.

تفسیر: د انسان لویه بدبختي او زیان دا دی چې دروغ خبره که څه هم وپوه او په ښکاره ډول باطله هم وي؛ ژر مني، او رښتیا خبره که څه هم صافه او ښکاره او واضحه هم وي؛ نه یې مني، او ترې انکار کوي.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّهُمْ الْعَذَابُ وَلِيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢١﴾

او تلوار کوي (دغه کفار) په تا په راتلو د عذاب، او که نه وی (هغه) نېټه ټاکلې (مقرر) شوې (لپاره د عذاب)؛ نو خامخا راغلی به وو دغو (ژر غوښتونکو) ته عذاب (سمدلاسه)، او خامخا به راشي دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه وي خبر (د راتګ په وخت یې).

تفسیر: یعنې منکران وایي: که مونږ په ناحقه او باطله یو؛ نو په مونږ باندې ولې په همدې دنیا کې آفت او بلا نه نازلېږي؟ نو د دوی د دغې غوښتنې ځواب داسې ورکړ شو چې: که نه وی هغه نېټه ټاکلې شوې؛ نو خامخا به راغلی وو دغو ژر غوښتونکو ته عذاب سمدلاسه، او خامخا رابه شي دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه وي خبر د راتګ په وخت یې، یعنې هر شی په خپل ټاکلي وخت کې راتلونکی دی، مه وارخطا کېږئ! تاسې هرومرو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بلا او آفت اخته کېدونکي یئ، شاه صاحب لیکي: «د دغه امت عذاب همدغه وو چې د مسلمانانو په لاس قتل او قید شول، لکه د مکې معظمې په فتح کې ګرد مکيان بېخبره وو، چې محمدي لښکر په دوی ورغی».

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنْ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٢٢﴾ يَوْمَ يَعْلَمُ الْعَذَابُ مِنْ قَوْمِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ دُفُّوا أَعْنَاقَكُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٣﴾

تلوار کوي کفار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنیا کې) حال دا چې بېشکه دوزخ خامخا احاطه کوونکی دی په کافرانو. (ياده کړه ای محمده! هغه) ورځ چې لاندې به کړي دوی عذاب له پاسه د دوی، او له لاندې د پښو د دوی نه، او وبه وایي دوی ته الله: وڅکئ تاسې (خوند د سزا) د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: دلته به له عذاب څخه ښايي د آخرت عذاب مراد وي، لکه چې له ځواب څخه یې معلومېږي، دوی عذاب په دنیا کې غواړي، خو له مرګه وروسته د دغو ګردو خبرو حقایق دوی ته د سر په سترګو ورښکاره کېږي، او دوی به ګوري چې په څه شان به دوی د دوزخ په اور کې سوځي؟.

حدیث کې راغلي دي چې: د هغه مال به مار ګرځاوه شي، او د ده په غاړه کې به لکه غاړه کی لویږي، او دی به له ستوني څخه نیسي او څیروي به یې، او داسې به ورته وایي چې: زه ستا مال یم، او زه ستا خزانه یم.

يُعْبَادِي الَّذِينَ آمَنُوا لِيَرْضَىٰ وَاسِعَةً فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٢٦﴾

ای بندگانو ځما هغو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) بېشکه ځمکه ځما ارته ده (نو د وېرې له ځای نه د امن ځای ته هجرت وکړئ!) پس خاص ما لره عبادت کوئ تاسې (په هر هغه ځای کې چې مأمون اوسئ! دغه د مکې معظمې کفار که تاسې تکلیفوي؛ نو د الله تعالی ځمکه خو تنگه نه ده، بل چېرې لاړ شئ او هلته د الله تعالی په عبادت مشغول شئ!). هر یو نفس (ژوندی) ځکونکی د مرګ دی (یعنې خامخا مري) بیا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کیږئ (د جزاء لپاره).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «کله چې کفارو په مکه معظمه کې ډېر زور او قوت د مسلمانانو په خلاف پیدا کړ؛ نو مسلمانانو ته حکم وشو چې هجرت وکړئ! لکه چې د مسلمانانو اتیا یا درې اتیا کورنۍ حبشې ته لاړې، د هماغه په نسبت دلته وايي چې: دغه د څو ورځو ژوندون هر چیرته چې ممکن وي؛ هم هغله یې تېر کړئ! بیا وروسته له هغه ګرد سره یو ځای کېدونکي یئ، او ماته راتلونکي یئ، په دغه سره مهاجرینو ته تسلي ورکړی شوه، څو په دوی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مفارقت او د وطن لرېوالی آسان شي، او د ډېرو زیاتو تکلیفونو او زحمتونو احساس ونه کړي».

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢٨﴾

او (هغه) کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې ښه (عملونه)؛ خامخا ځای به ورکړو مونږ هرومرو دوی ته له جنته په جګو مانیو کې، چې بهیري لاندې له (ونو او مانیو د) هغو ویالې (څلور)، حال دا چې تل به اوسیري په دغو (مانیو کې)، ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو. هغه (عاملان) چې صبر یې کړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوي.

تفسیر: یعنې هر څوک چې له صبر او استقلال سره سره د ایمان او اسلام په لاره ټینګ ثابت او قائم وي، او په پاک الله اعتماد او توکل وکړي، او خپل کور او کهول پرېږدي، او له خپل وطن څخه ووځي؛ نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ورپه برخه کیږي، او د دې ځای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شي.

وَكَايْنِ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ۗ اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٩﴾

او ډېر دي له خوځېدونکو (ذیروحو په ځمکه) چې نه پورته کوي دوی رزق خپل (له وجې د ضعف) الله رزق رسوي هغوی ته او تاسې ته هم، او همدی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه پوه دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: په دغه سره یې د روزی له پلوه اطمینان او ډاډ راکړ، چې د زیاترو ساکبنانو په ځایونو کې د بلې ورځې خوراک او روزي نه وي، په نوې ورځې کې نورې روزي ورسیږي (موضح)، بیا نو هغه الله تعالی چې ساکبنانو ته رزق، روزي رسوي، آیا خپلو وفادارو او خاصو بندګانو ته به یې نه رسوي؟! ښه وپوهیږئ چې حقیقي رزاق خو هم هغه دی چې د ګردو خبرې اوري، د دوی د زړونو په اخلاص پوهیږي، د هر یوه ظاهر او باطن ده ته څرګند او ښکاره دی، د هیچا

زيار او خواري د ده په دربار کې بې ځايه نه پاتې کيږي، هغه خلق چې د الله تعالى په لاره کې خپل وطن پرېږدي؛ او محض لله وتلي وي؛ د دوی دغه هجرت له سره نه ضايع کيږي، دوی دې د معيشت د وسائلو او د سامان د وړلو چې له خپله ځانه سره يې يوسي؛ هيڅ فکر ونه کړي، څومره ساکنان دي چې د دوی رزق روزي د دوی په شاګانو نه ده بار، او له خپلې روزۍ سره هر چېرې نه ګرځي، خو حقيقي رازق دوی ته هره ورځ رزق او روزي رسوي.

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَلَّى يُؤْفَكُونَ ﴿١١﴾

او قسم دی که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده! داسې) چې چا پیدا کړي دي اسمانونه او ځمکه؟ او مسخر کړی دی لمر او سپوږمۍ؛ نو خامخا وایي (د مکې کفار چې) الله (پیدا کړي دي، له دغه اقراره سره سره) پس څرنگه دوی ګرځولی شي (له توحید څخه).

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾

الله پراخوي رزق لپاره د هر هغه چا چې اراده وکړي (د پراخۍ يې) له بندګانو خپلو څخه، او تنګوي يې په ده (که اراده وکړي د تنګۍ يې) بېشکه چې الله په هر شي ښه عالم دی.

تفسير: يعنې په مېچ او اندازه کوي يې، داسې نه چې بيخي يې نه ورکوي، بېشکه چې الله تعالى په هر شي باندې ښه عالم دی، يعنې په دې باندې يواځې همدی عالم او خبر دی، چې چاته يې ورکړي؟ او څومره يې ورکړي؟

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَايَهُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٣﴾

او بيا قسم دی چې که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده! داسې) چې چا نازلې کړي دي (له طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندی کړې يې ده په دې اوبو سره ځمکه پس له مرګه (او وچوالي) د دې؟ نو خامخا وایي دوی چې: الله (نازلې کړې دي، نو له دغه اقرار سره سره ولې شریک ورته پیدا کوي؟) ووايه (ای محمده!) ټوله ثناء الله ته ده، بلکه زیاتره د دوی نه لري عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لري).

تفسير: يعنې باران هم په هر چا او هر ځای يو برابر نه اوري، همداسې د حال او احوال په بدلولو کې هم دومره ځنډ او ډیل نه پېښيږي، يا کله الله په لږ وخت کې خوار او غريب غني او شتمن ګرځوي.

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُمْ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِی الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾

او نه دی دغه ژوندون د دنیا مګر عبث او لوبې دي، او بېشکه چې دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعي حیات (او ژوندون) که چېرې وی دوی چې پوهېدلی (نو نه به يې غوره کوله دنیا په آخرت).

تفسير: يعنې انسان ته ښايي چې د دې دنیا په څو ورځني ژوندون کې زیاتره د آخرت په فکر کې اوسي، ځکه چې اصلي او دائمي ژوندون هم هغه دی، نه ښايي چې څوک د دنیا په لوبو او تماشو کې ډوب او د آخرت له فکر او یاد څخه بيخي غافل شي، بلکه د دې دنیا په ژوندون کې ښايي د هغې دنیا لپاره تیاری وکړي، او د عقبې د سفر لپاره ځان ته توبنه برابره کړي.

فَإِذْ أَرْكَبُوا فِي الْفُلِ دَعَا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٠﴾
لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٥١﴾

پس هر کله چې سپاره شي دوی په بهرې کې؛ نو بولي دوی (هله یواځې) الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی دغه (الله) ته دین خپل، پس هر کله چې نجات ورکړي (الله) دوی ته وچې ته؛ ناڅاپه دوی بیا شریکان نیسي له الله سره (لکه پخوا). لپاره د دې چې کافران منکران شي دوی په هغه نعمت چې ورکړی وو مونږ دوی ته او چې ګټه (فائده) واخلي دوی، پس ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنې لازم خو داسې وو چې انسان په دنيوي عیش او عشرت کې په دې اندازه اخته او مشغول نشي؛ چې د الله تعالی او د عقبې له یاده بیخي غافل شي، لیکن د خلقو دا عادت دی هر کله چې د دوی جهاز یا بهرې طوفاني شي؛ نو په ډېر اخلاص او پوره عقیدې سره پاک الله یادوي، بیا څه وخت چې هغه آفت او مصیبت د دوی څخه لرې شي، او صحیح او سلامت په وچه کې قدم کېږدي؛ نو د الله تعالی هغه ګرد انعامونه او احسانونه هیروي، بیا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لګیا کیږي، ګواکې مطلب دا شو چې د الله تعالی د نعمتونو ناشکري او کفران کوي، او په دنيوي خوندونو او چرچو کې مشغولېږي، خیر دی، دوی دې څو ورځې نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسي، هغه وخت ډېر نژدې دی چې دوی ته دغه خبره روښانه او څرګنده شي، چې د دغه بغاوت، شرارت احسان هېرول د نعمت کفران او د نورو ګناهونو نتایج به څرنگه وي؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا مِّنَ الْأَمْنِ وَنَحْنُ نَحْفَظُ النَّاسَ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥٢﴾

آیا نه وینې (نه پوهېږې) چې بېشکه مونږ ګرځولی مو دی (دا مکه) حرم امن ورکوونکی حال دا چې چور کیږي (تنبتولی کیږي) نور خلق له چاپېره د دوی، آیا پس په باطلو معبودانو ایمان راوړي دوی او په نعمت د الله (چې حرم کې اوسېدل او امن دی) کافران کیږي.

تفسیر: د مکې معظمې خلق د بیت الله په برکت د دښمنانو د تیري او ضرر څخه محفوظ وو، حال دا چې نور د عربستان په ګردو ځایونو کې د فتنې، فساد، جدال، قتال، جنګ او جنجال بازارونه تاوده وو، نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان مني، مګر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه مني.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٥٣﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې له ځانه وتړي په الله دروغ (چې بې حجتته ورته شریک نیسي) یا تکذیب وکړي د حق (رسول او قرآن) کله چې راشي هغه ده ته (بلکه له ده نه ډېر ظالم نشته)، آیا نشته (بلکه شته) په دوزخ کې ځای د هستوګنې لپاره د کافرانو.

تفسیر: یعنې له ګردو ځنې لوی ظلم او ناانصافي دا ده چې بل کوم مخلوق د دې لوی خالق شریک وګرځول شي، یا پاک الله ته د داسې خبرو نسبت وکړي چې د الوهیت له شان او عظمت سره وې او لایق نه وي، یا د هغو انبیاءو په تکذیب او دروغجن شمېرلو لاس پورې کړي چې د رب العزت له جانبې یې دیانت او صداقت راوړی وي، آیا دغو

ظالمانو ته نه ده معلومه چې د منكرانو د هستوگنې ځاى دوزخ دى، چې په داسې بيا كې او بېحيالۍ سره د عقل او انصاف په مرئ چاره كارې.

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

او هر چې هغه كسان چې كوښښ كوي تل په (دين د) مونږ كې؛ خامخا وبه ښو خامخا دوى ته لارې خپلې.

تفسير: يعنې هغه كسان چې يواځې د الله تعالى لپاره محنتونه كوي، او تكليفونه ګالي، او په راز راز مجاهداتو كې مشغول او لګيا وي؛ الله تعالى دوى ته د بصيرت يوه خاصه رڼا او نور ور په برخه كوي، او د طاعت توفيق ور ته په برخه كوي.

وَأَنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

او بېشكه الله خامخا له نيكو كارانو سره دى (په مرسته كې).

تفسير: يعنې د الله تعالى حمايت او مرسته د نيكې كوونكو سره وي.

تَمَّتْ سُورَةُ الْعَنْكَبُوتِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الرَّوْمِ

«د (الروم) سورت مکي دی، پرته د (۱۷) آيت چې مدني دی، (۶۰) آيتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۰) او په نزول کې (۸۴) سورت دی، وروسته د «الانشاق» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْمَلَأَ غُلَبَاتِ الرَّوْمِ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ

مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متصله (نژدې) ځمکه کې.

تفسیر: له «أَدْنَى الْأَرْضِ» لږ ځمکې یا رانژدې ځمکې څخه مراد د «أُدْرَعَات» او «بصری» په منځ کې سیمه ده، چې د شام په سرحد د حجاز سره نښتې او معظمې مکې ته نژدې پرته ده، یا به ترې فلسطین مراد وي، چې د رومیانو ملک نژدې وو، یا به د «ابن عمر جزیره» مراد وي، چې «فارس» ته ډېره نژدې پرته ده، ابن حجر د رومني قول تصحيح کړې ده، والله أعلم.

وَهُمْ مِّنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيِّعَلُونَ ۝ فِي يَضْعِ سِنِينَ ۝

او دغه (روميان به) وروسته له دغه مغلوبیت د دوی ژر به بیا غالب شي (په پارسيانو). په څو کلونو کې.

تفسیر: يعنې د نهو کلونو په منځ کې به روميان غالب شي، ځکه چې په لغت او حديث کې د «بضع» اطلاق له دریو څنې تر نهو پورې شوی دی، واقعه داسې ده: د دغې زمانې دوه لوی سلطنتونه «فارس» او «روم» له ډېرو کلونو را په دېخوا په خپلو منځونو کې سره په جنگ اخته وو، مکیانو ته د روم او د فارس د جنگونو په متعلق خبرونه او اطلاعات ورسېدل، په دغه وخت کې د نبي کریم د نبوي دعوي او اسلامي تحریک، د دغو خلقو په زړونو کې د جنگي خبرونو سره یوه خاصه علاقه پیدا کړې وه، د فارس معجوسي آتش پرستانو د مکې معظمې له بُت پرستانو سره یو ځانته علاقه او ارتباط درلود، او هغوی به یې د مذهب له مخې خپل بلل، او د روم نصرانیانو به د اهل کتاب توب لامله د مسلمانانو لږ تر لږه د هغو د نژدې دوستانو په منزله گڼل کېدل، کله چې به د فارسيانو د غلبې خبر راورسېد؛ نو د مکې معظمې مشرکانو به خوشالي کوله، او په هغه سره به یې د مسلمانانو په مقابل کې په خپله غلبه او بري باندې فال نیوه، او پخپلو زړونو کې به یې د ډېرو ښو توقعاتو امیدونه تړل، مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسېدله، چې ولې عيسايي اهل کتاب د آتش پرستو معجوسانو په مقابل کې مغلوب شول؟ چې مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پیغورونو مورد گرځیدلي یو، بالاخر د خسرو پرویز (ثاني کيخسرو) په عهد کې فارسيانو روميانو ته ډېره سخته ماتې ورکړه، شام، مصر او وړو کې ایشیا او نور ډېر ممالک د روم د قیصر (هرقل) له لاسه ووتل، او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنیه) کې کلابند او محصور شو، ظاهراً هېڅ یو داسې وسایل او وسایط په نظر نه راتلل چې د هغه په اثر به بیا روميان په خپلو پښو درېدل، او د فارسيانو د دغه بري او تسلط څخه به یې خپل ځانونه بچ کول، چې د دغو حالاتو او اوضاعو د لیدلو څنې به د مکې معظمې مشرکان ډېر خوش او خوشالېدل، او مسلمانان به یې ځورول، تر دې پورې چې ځینو له

مشرکینو څخه ابوبکر الصديق رضي الله تعالى عنه ته وويل چې: «نن څمونږ ايراني وروڼو ستاسې رومي وروڼو ته ماتې ورکړه، او محو يې کړل، سبا به مونږ تاسې ته هم داسې ماتې درکړو، او له منځه به مو لرې کړو»، په دغه وخت کې عظيم الشان قرآن د ظاهري اسبابو د سلسلې څخه بيخي مخالف داسې يو عام اعلان وکړ چې: «بېشکه نن ورځ روميان د فارسيانو له لاسه مغلوب شوي دي، ليکن د نهو کلونو په موده کې به بيا روميان په فارسيانو غالب، منصور او بريالي کيږي»، د دغو وړاندوينو په اساس ابوبکر الصديق رضي الله تعالى عنه له ځينو مشرکينو سره شرط وټه، تر دغه وخته پورې داسې شرط تړل نه وو حرام شوي: «که تر دويمره کلونو پورې روميان بريالي نشول؛ نو زه به سل اوښان تاسې ته درکړم، که نه تاسې به همدومره اوښان ماته راکوي!». په ابتداء کې ابوبکر الصديق رضي الله تعالى عنه له خپلې رايې سره سم د (بضع سنين) معادلې څه ټاکلې وو، بيا يې د نبي کریم صلی الله عليه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوي مدلول يعنې په نهو کلونو معاهده وټله، دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللي اقتدار او وقار د اعاديې په نسبت ترتيبات ونيول، او په اقداماتو يې لاس پورې کړ.

د الله تعالى شان او قدرت ته وگورئ چې د قرآن له دغو وړاندوينو سره سم برابر د نهو کلونو په موده کې يعنې له هجرت څخه يو کال وروسته عيناً د بدر په ورځ کې څه وخت چې مسلمانانو ته د پاک الله په فضل پر مشرکانو ښکاره فتح او بری حاصل شو، او په خوشالي او خوښۍ کې وو؛ د دغه خبر له اورېدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول، چې د روم کتابيانو ته هم الله تعالى پر پارسي مجوسيانو بری او فتح ورکړه، په دغه ضمن کې د مکې شريفې مشرکين لا سپک او ذليل شول، د عظيم الشان قرآن د دغې محير العقولې وړاندوينې د صداقت له مخې ډېر کسان په اسلام مشرف شول، او ابوبکر صديق خپل هغه سل اوښان د مکې د مشرکانو څخه واخيستل، چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم له ارشاد سره سم خيرات کړل شول، فلله الحمد على نعمائه وآلائه الباهرة.

بَلِّغِ الْأَمْرَ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ

خاص الله ته دی حکم امر پخوا (له دې نه چې پارس په روم باندې بری ومومي) او ورسته (له دې نه چې روم پر پارس غلبه ومومي، او امر يې تل نافذ دی).

تفسير: يعنې رومي د پارسيانو غالبول او د روميانو مغلوبول، او بيا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه ټول امور د الله تعالى په قبضه او اختيار کې دي، او يواځې په هم دغومره خبرې سره د کوم قوم د مقبوليت او مردوديت فيصله نشي کېدې: ﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نَدَاؤُهُنَّ الْثَالِثُ﴾.

وَيَوْمَئِذٍ يَقَرُّ الْمُؤْمِنُونَ ۖ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ٥

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شي مؤمنان. په نصرت د الله (له کتابيانو سره په مجوسيانو)، مرسته کوي (الله) له هر هغه چا سره چې اراده وکړي د نصرت يې، او همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يو څو په دغه ورځ د فتح په خوښۍ برسېره هغوی ته دغه خوښي هم حاصله شوه چې رومي کتابيان چې نسبتاً مسلمانانو ته نژدې وو؛ په پارسي مجوسيانو غالب شول، او د قرآن د دغو وړاندوينو په صداقت باندې گړد سره وپوهېدل، او د سر په سترگو يې وليدل، او د مکې شريفې کفارو ته هر راز ذلت ور په برخه شو، نو د هر چا په نسبت چې الله تعالى اراده وکړي چې مغلوب يې وگرځوي؛ نو هيڅوک يې مخه نشي نيولی، او په هر چا چې د مهرباني اراده وکړي؛ نو يې له هيڅ مزاحمت او ممانعت ضرر غالب گرځوي.

وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۵﴾

وعدۀ کړې ده الله (وعدۀ کول) خلاف نه کوي الله له وعدې خپلې، وليکن زیاتره خلق نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې زیاتره خلق نه پوهیږي چې په غالبولو او مغلوبولو کې د الله تعالی څه څه حکمتونه شته، او کله چې دی د قدرت کوم کار کول غواړي؛ نو د هغه له مخه ښه ښه موانع او عوایق لري کېږي، نو ځکه زیاتره ظاهري لیدونکي خلق یې له ظاهري اسبابو په الله تعالی اعتماد نه لري، او د یو چا د عارضي بري او غلبې له لیدلو څخه داسې ګټې چې د الله تعالی په دربار کې به هم هغه مقبول وي.

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَفْلُونَ ﴿۶﴾

(بلکه) پوهیږي په ښکاره سطحي شیانو له دغه ژوندون لږ «خسیس» د دنیا څخه حال دا چې دوی له آخرت نه (چې مقصود له ودانۍ د دې دنیا دی) هم دوی غافلان دي.

تفسیر: یعنې دغه خلق د دنيوي ژوندون په ظاهري سطح باندې پوهیږي، د دې دنیا آرام، ښایست، سینګار، خوړل، څښل، اغوستل، یوې کول، کرل، رېل، ګټې کول، په خوندونو او مزو سره ژوندون او ښې شېې ورځې تېرول د دوی د پوهې او تحقیق انتهایي ځای او پړاو دی، او له دې نه له سره نه دي خبر چې پر دغه فاني ژوندون پورې د بل یو باقي ژوندون سلسله هم تړلې ده، چې کله انسانان هلته ورورسېږي؛ نو د دغه ژوندون ښه او بد نتایج او ثمرې ور د مخه کېږي.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَّا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا يَأْخُذُ وَاجِلٌ مِّنْهُنَّ ﴿۷﴾

آیا فکر نه کوي دوی په نفسونو خپلو کې (چې عالم صغیر دی) چې نه دي پیدا کړي الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي مګر په حقه سره او په نېټې ټاکلې شوي.

تفسیر: یعنې د دنیا دغه زبردست انتظام خوشې چټي او بېکاره نه دی، دغه پیدایښت ضرور څه مقصود او غرض لري، چې هغه به په آخرت کې څرګندیږي، هو! که دغه سلسله تل تر تله همداسې چلېدی؛ نو بیا به یوه خبره وی، لیکن د دې دنیا په تغیراتو او احوالو کې له فکر او غور کولو څخه دغه را څرګندیږي چې دغه دنیا هم ضرور یو حد او انتها لري، لهذا په یوې ټاکلې وعدې به دغه دنیا فناء کېږي، او بل عالم به منځ ته راشي.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ يَلْقَآئِ رَبَّهُمْ لَكُفْرُونَ ﴿۸﴾

او بېشکه چې ډېر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قیامت کې) خامخا منکران دي.

تفسیر: دوی داسې ګټې چې له سره الله تعالی ته ورتګ نشته، او نه به الله تعالی له مونږ څخه څه حساب او کتاب اخلي، او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوي.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً
وَأَنَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ
وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿۹﴾

آیا نه ګرځي دغه کفار په ځمکه کې، پس ودې ګوري دا چې څرنگه وه آخره خاتمه د هغو (کسانو) چې تېر شوي دي پخوا له دوی نه، چې وو هغه پخواني ملتونه ډېر سخت له دغو کفارو له جهته د قوت، او ځیروله به دوی ځمکه، او ودانه کړې وه (کفارو پخوانیو) دغه ځمکه ډېره له هغې ځمکې نه چې ودانه کړې ده (د مکې کفارو) دغه (ځمکه)، او راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو، او نه وو الله چې ظلم وکړي په دوی باندې، ولیکن وو دوی چې پر نفسونو خپلو به یې ظلم کاوه (د انبیاءو په تکذیب سره).

تفسیر: یعنې ډېر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چې پخپل کسب (فصل) یې د ځمکې مخ ډېر ښه ودان کړي وو، او په کې یې کاریزونه، ویالې، کوهي ایستلي وو، او د دغو منکرینو په نسبت د ډېر قوت خاوندان وو، او تمدن ته یې زیاته ترقي ورکړې وه، او د ځمکې مخ یې له دوی نه زیات ودان کړی وو، بالاخر هغوی نن ورځ چېرې دي؟ کله چې د الله تعالی رسولان له ښکاره معجزاتو او روښانو احکامو سره راغلل، او دوی د هغوی تکذیب وکړ، نو آیا تاسو ونه لیدل، او وایمو نه ورېدل چې د هغوی عاقبت او آخره خاتمه څرنگه شوه؟ او په څه شان سره تباه او هلاک وګرځېدل؟

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ اسَاءُوا السُّوْاۤی اَنْ كَذَّبُوْا بِآیَاتِ اللّٰهِ وَكَانُوْا یَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٤١﴾

بیا وه آخره خاتمه د هغو کسانو چې بد یې کړي وو؛ ډېر بد (ځای چې جهنم دی) په دې سبب چې تکذیب کړی دی دوی د آیتونو د الله، او وو دوی (په دنیا کې چې) په دغو آیتونو به یې مسخرې کولې.

تفسیر: موجوده اقوامو ته لازم دي چې د تېرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلي، ځکه هر یوه قوم چې پر کوم بد کار سزا موندلې وه؛ بل ته په هم هغه بد کار باندې هم هغسې سزا ورکول کیږي.

اللّٰهُ یَبْدَا الْخَلْقَ ثُمَّ یُعِیْدُهُ ثُمَّ اِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٤٢﴾ وَیَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ یَبْلِسُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٤٣﴾
وَلَمْ یَكُنْ لَهُمْ مِّنْ شُرَکَآئِهِمْ شَفَعُوْا وَكَانُوْا شُرَکَآئِهِمْ کَفِرٰیْنَ ﴿٤٤﴾

الله اول ځلي پيدا کوي خلق، بیا اعاده کوي هغه، بیا به خاص همدغه (الله) ته بیول کېږي تاسې (د مجازاتو لپاره). او په هغه ورځ چې قائم شي قیامت؛ ناامیده به شي ګناهګاران (مشرکان). او نه به وي دوی ته له شریکانو د دوی څخه کوم شفاعت کوونکی، او شي به دوی له شریکانو خپلو (پس له ناامیدۍ) بېزاره منکران.

تفسیر: یعنې هغه شیان چې د الله تعالی شریکان ګرځوي، کله چې په مطلوب وخت کې په کار ورنشي؛ نو ورڅخه منکرېږي، او داسې به وایي: ﴿وَاللّٰهُ رَبُّنَا کُنَّا مُشْرِکِیْنَ﴾ «قسم دی په الله چې مونږ مشرکانو نه وو».

وَیَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ یَوْمَ یَذِیْقُرُّوْنَ ﴿٤٥﴾

او په هغه ورځ چې ودرېږي قیامت؛ په دغه ورځ کې تار په تار به شي ګرد مخلوقات.

تفسیر: یعنې ښک او بد او هر قسم خلق به سره بېل کړل شي، او هره یوه ډله به جلا جلا خپلو ځایونو ته ورسوله شي، چې تفصیل یې په دغه راتلونکي آیت کې راځي:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿۱۵﴾

پس هر چې هغه (کسان) دي چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې ښه (عملونه)؛ پس دوی به په روضه (د جنت) کې خوشاله کړل شي (چې له ډېرې خوشالي به يې مخونه تجلي کوي).

تفسير: يعنې له هر راز لذت او خوښۍ ځنې به مستفيد او ممتنع شي، دغه د ښکانونو د هستوگنې ځای دی، له دې نه وروسته د بدانو ځای هم رانښيي، مطلب يې دا چې د دواړو په منځ کې به داسې تفريق او بيلتون وکړ شي چې له هغه ځنې به بل زيات کوم بيلتون امکان ونه لري.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿۱۶﴾ فَسُبْحَنَّ اللَّهَ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿۱۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿۱۸﴾

او هر چې هغه کسان دي چې کافران شوي دي او دروغجن يې شميرلي دي آيتونه (د قرآن) ځمونږ او (کافران دي) په ملاقات د آخرت؛ پس دغه کسان په عذاب کې حاضر کړي شوي دي. پس (تسبيح ووايئ) تسبيح د الله کله چې دا خلک شئ په بېگا کې او کله چې ننوځئ په سبا کې. او خاص همده ته ده ثناء صفت په اسمانونو او په ځمکه کې او کله چې ننوځئ په آخر د ورځې کې او کله چې ننوځئ په (وخت د) ماسپښين کې.

تفسير: يعنې که جنت غواړئ نو الله تعالی ياد کړئ چې د هغه ياد په زړونو، ژبه، اعضاوو او ټولو جوارحو سره کيږي، په لمانځه کې د دريو وارو ډولو ياد سره جمع کړی شوی دی، او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دي چې په دغه آيت کې بيان شوي دي، يعنې سبا او ماښام چې مغرب او عشاء پکې شامل دي، د ورځې وروستنی وخت مازديگر او ماسپښين کله چې لمر له نصف النهار واورې، چې همدغه پنځه وختونه د لمانځه دي، په دغو وختونو کې د الله تعالی د رحمت يا قدرت يا عظمت آثار لا زيات ښکاره او ظاهريږي.

ښايي په دغه آيت کې ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ويلو سره يې د دې مطلب يادونه کړي وي چې د تسبيح او تنزيه او يادولو لايق هم هغه جامع الصفات ذات کېدی شي، چې د ده حمد «ثناء» او ښېگڼې د اسمانونو او ځمکې ټول کائنات د حال او قال په ژبه بيانوي، بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دې خبرې استحقاق نه لري، که څه هم په نظر کې ډېر لوی هم ښکاره شي، وروسته له دې نه د لوی الله تعالی د ځينو عظيمو شتونو او کاملو صفاتو بيان دی، خو د معبوديت استحقاق په پوره ډول څرگند شي، په دغه ضمن کې د بعث بعد الموت په مسئله هم کافي رڼا اچولی شوې ده.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿۱۹﴾

راوباسي (الله) ژوندي له مړي (لکه مرغه له هکې نه، عالم له جاهل څخه)، او راوباسي (الله) مړی له ژوندي (لکه جاهل له عالم څخه، هکې له مرغه څخه)، او ژوندي کوي ځمکه پس له مرگه (وچوالي) د هغې، او په مثل (د راويستلو د دغو شيانو) راويستل کېږي تاسې (له قبرونو څخه).

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿۲۰﴾

او یوه له نښو د دغه (الله) داده چې: پیدا یې کړ (اصل د) تاسې له خاورو، بیا اوس تاسې یی بشر خورېږئ (په ځمکه کې).

تفسیر: یعنې آدم علیه السلام یې له خاورو څخه پیدا کړ، بیا د الله تعالی دغه کامله قدرت او بالغه حکمت ته وگورئ چې د هغه اولاد یې په څه اندازه ډېر او تر کومې پیمانې یې په ځمکه کې خور کړ.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۲۱﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله) دا دي چې پیدا کړې یې دي تاسې ته له نفسونو ستاسې ښځې (جوړه) لپاره د دې چې په آرام شئ تاسو د دوی سره (او مطمئن اوسئ)، او گرځولې یې ده په منځ ستاسې (او د ښځو) کې دوستي او مهرباني، بېشکه په دغه (پیدا کولو د مودت او رحمت په منځ د ازواجو) کې خامخا ډېرې نښې د قدرت دي لپاره د (هغه) قوم چې فکر کوي (د الله په صنع کې).

تفسیر: یعنې رومی یې له خاورو څخه آدم علیه السلام پیدا کړ، بیا یې له آدم علیه السلام څخه د ده جوړه پیدا کړه، خو له هغې څخه انس او اطمینان واخلي، او په خلقي ډول یې د دواړو صنفونو نارینه او ښځې په منځ کې خاص قسم مینه او محبت او الفت واچوو، خو د ازدواج اصلي مقصود ترې حاصل شي، لکه چې د دغو دواړو د اختلاط او ګډ اوسېدلو څخه انساني نسل په دنیا کې خپور شو، لکه چې الله تعالی د النساء د سورت په اوله رکوع - اول آیت کې فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ﴾.

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوِلْدَانِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالَمِينَ ﴿۲۲﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله)، پیدا کول د اسمانونو او ځمکې او اختلاف دی د ژبو ستاسې او د رنگونو ستاسې، بېشکه په دغه (اختلاف کې) خامخا ډېرې نښې دي لپاره د عالمانو پوهانو.

تفسیر: ګرد انسانان یې له یوه موره او پلار څخه پیدا او سره یې مخلوط او مېشته او د ځمکې په ټولو نقاطو کې یې خپاره (خواره) کړل، د هر یوه ژبه او وینا یې سره بېله کړه، که د یوه مملکت سړی بل ملک ته ورشي، د ژبې په اعتبار محض پردی او اجنبي ښکاري، بیا وگوري چې د دنیا له شروع څخه تر نن ورځې پورې څومره بشماره انسانان پیدا شوي دي، مګر هیڅ یوه داسې جوړه انسانان نه پیدا کېږي چې د هغوی شونې، ژبې، لهجه، تلفظ د تکلم طرز او نور خصائص سره یو شان وي، هم هغسې چې د هر انسان شکل او صورت او رنگ او نور سره جلا او ممتاز دي؛ غږ او شونې او لهجه یې هم بېخي سره بیل دي، هیڅ یو داسې دوه انسانان نه پیدا کېږي چې د دوی په غږ او رنگ، هیئت، وضعیت کې کومه بېلوونکې علامه او نښه نه وي.

وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ

او (ځینې) له نښو د دغه (الله) خوب ستاسې دی په شپه کې او په ورځ کې او طلب ستاسې دی (په دغه ورځ کې) له فضله د الله.

تفسیر: شاه صاحب لیکي چې: «د انسان دوه حالتونه سره بدلېږي، که ویده شي؛ نو د تېرې په شان بې هوښه او بېخبره پروت وي، او که د رزق او روزی په تلاش لگيا شي؛ نو په داسې پوهه او هوښیاری لگيا کېږي چې د ده په شان بل هیڅوک هوښیار نه لیدل کېږي، په اصل کې شپه د خوب لپاره ده، او ورځ د روزی د تلاش لپاره مخصوصه ده، نو ځکه په همدغو دواړو وختونو کې همدغه دواړه کارونه اجرا کېږي».

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٣١﴾

بېشکه په دې (خوب او معیشت) کې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې اوري.

تفسیر: یعنې څه چې اوري؛ په یاد یې ساتي، لکه چې د ابن کثیر (رحمه الله) په تفسیر کې راغلي دي، شاه صاحب لیکي چې: «د خپل خوب حالات نه ویني، لیکن د نورو خلقو د ژبو څخه یې اوري»، (موضح)، دغه د «یسمعون» د لفظ د اختیارولو نکته شوه.

وَمِنَ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا

او (ځینې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې ښيي تاسې ته برېښنا لپاره د وېرې (له تندر) او لپاره د امید د باران.

تفسیر: د برق او د برېښنا د سخت برېښېدلو څخه خلق ویرېږي، او دغسې تصور کوي نه چې تندر راولوېږي، یا باران له خپلې اندازې څخه زیات ونه ویرېږي، چې د هغه له امله جاني او مالي تلفات واقع نه شي، او هیله او امید هم ورته لري چې که دغه وړېدل ګټور واقع شي، نو ګرد دنیوي کارونه به ښه وچلېږي، هغه مسافران چې په دغو تورو تیارو کې سفر کوي، کله دغه د برېښنا برېښېدل ځان ته غنیمت ګڼي، چې تر ډېر لري پورې د هغې رڼا په اثر لار او نور شیان ورڅرګندېږي، او کله کله دوی هم ترې ویرېږي.

وَيُزِيلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندي کوي په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرګ (وچوالي) د دې، بېشکه چې په دغه (برېښنا او باران) کې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (او تدبیر کوي په امورو کې).

تفسیر: یعنې له دې نه وپوهېږئ! چې له مرګ څخه وروسته ستاسې بیا ژوندي کول کوم مشکل کار نه دی.

وَمِنَ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرَةٍ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٣٣﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې ولاړ دی اسمان (پاس یې له سترو او نه لویږي) او ځمکه په امر حکم د الله سره، بیا کله چې راوبولي تاسې په بللو سره له ځمکې څخه ناڅاپه تاسې راووځئ (ژوندي له قبرونو خپلو څخه).

تفسیر: پرمې د ځمکې او اسمان د پیدا کولو ذکر وشو، دلته یې د هغو بقاء او قیام وښود چې هغه هم د الله تعالی په حکم سره دي، او له سره امکان نه لري چې هیڅ یو له دوی نه د خپل ثقل د مرکز څخه بې ځایه شي، یا یو په بل باندې

ولویږي، او د کائناتو نظام تار په تار او وران او ویجاړ کړي، یعنې ځمکه او اسمان به تر هغه پورې چې د الله تعالی حکم وي؛ قائم وي، بیا څه وخت چې د ځمکې او د اسمان او د نورو موجوداتو میعاد پوره شي، او سرته ورسېږي؛ د الله تعالی د یوه غږ په اثر به تاسې ګرځېد له خپلو قبرونو څخه ژوندي راوځئ، او د حشر میدان ته به منډې وهئ، او هلته به سره ټولېږئ.

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قُنُوتٌ ﴿٣١﴾

او خاص الله لږه دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې خلقا، ملکاً وعبیداً)، دا ټول دغه (الله) ته اطاعت کوونکي دي.

تفسیر: یعنې د اسمانونو او ځمکې ټول اوسیدونکي د ده مخلوق، مملوک، او بندګان دی، او هیڅوک له سره د دغې خبرې قوت او طاقت نه لري چې د الله تعالی د دغو تګویني احکامو له قبول څخه غاړه وغږولی شي.

وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾

او (الله) هغه هغه (مطلق قادر) دی چې اول ځلي پيدا کوي خلق بيا به راژوندي کوي (دا خلق) او دغه (بيا ژوندي راپاخول هم) ډېر آسان دي په دغه (الله)، او خاص الله لږه دی شان، صفت ډېر لوی، لوړ (اوچت) په اسمانونو کې او په ځمکه کې، او همدی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی د قدرت په مقابل کې ټول سره برابر دي، لیکن ستاسې د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پيدا کولو په نسبت د دویم ځل اعاده خو ښايي چې ډېر سهل او آسان وي؛ نو بيا به دغه ډېره عجيبه خبره وي چې په اول ځل پيداينست کې تاسې الله تعالی قادر منئ، مګر په دویم ځل کې د الله تعالی پيداينست مستبعد ګڼئ؟.

«وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ» الآية - «او خاص الله تعالی لږه دی شان، صفت ډېر لوی لوړ په اسمانونو او ځمکه کې الخ». تنبيه: یعنې له اعلى ځنې اعلى صفات او له لوړ څخه لوړ شان د الله تعالی شان او صفتونه دي، په اسمان او ځمکه کې هیڅ یو شی په خپل حسن او ښه والي کې د الله تعالی له شان سره برابر او مساوي لا څه بلکه ادنی صفت او مشابهت ته یې هم ځان نشي رسولی، الله تعالی له ګرځو شیانو څخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو میزاتو (خصوصیاتو) کې اولی، اعلى، ارفع او اقدس دی، چې د مخلوقاتو په وهم او تصور کې راتلی نشي.

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ هَلْ لَّكُمْ مِّنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَاءَ فِي مَادَرَفْتُمْ قَاتَلْتُمُوهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٣﴾

بیانوي (الله) تاسې ته (ای مشرکانو) یو مثال له ځانونو ستاسې څخه (هغه مثال دا دی: آیا شته له هغو مریانو چې مالکان شوي دي د هغو ښي لاسونه ستاسې څه شریکان (له تاسې سره) په هغه څه کې چې درکړی دی مونږ تاسې ته، پس تاسې (او دا مریان مو) په هغه (رزق) کې سره برابر یئ، چې ویرېږئ له هغو لکه ویرېدل ستاسې له نفسونو (د نورو اصیلانو شریکانو) خپلو؟، په مثل د دغه (تفصیل) په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (تدبیر کوي).

تفسیر: یعنی د شرک په قباحه او بطلان د پوهولو لپاره الله تعالی ستاسې له احوالو څنې یو مثال راوړي او بیانوي، او هغه دا دی چې: ستاسې د لاس مال (یعنې وینه او مریې) چې تاسې د هغو ظاهري او مجازي مالکان او خاوندان یی، په خپله هغه روزي او مال او متاع کې چې الله تعالی تاسې ته درکړی دی، آیا هغوی له خپلو ځانونو سره مساوي او برابر منلی شی؟ لکه چې ستاسې په مشترکو مالونو جایدادونو او شتو کې ستاسې وروڼه او نور اقارب او خپلوان سره شریکان دي، او تل داسې اندېښنه درسه وي، نه چې په هغه مشترک مال کې څه ناجائزه تصرف او مداخله ونه شي، او که داسې کوم لاسوهنه په هغه کې وشي؛ نو تاسې ترې متأثر او خپه کېږئ، او د هغه په ویش او ترکه کولو پسې لږېږئ، یا لږ تر لږه دغسې پوښتنه کوئ چې ولې ځما د اجازې او خوښې څخه پرته هغه کار یا تصرف په دغه شي کې شوی دی؟ آیا کوم دغسې فکر کوم بادار ته د خپل مریې او خدمتگار په نسبت پیدا کېدی شي؟ او که نه شي پیدا کېدی نو څرنگه به یو مخلوق د الله تعالی سره په الوهیت کې شریک شي؟ داسې خبره یو عقلمن سړي له سره نه شي منلې.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿۳۰﴾

بلکه متابعت کوي هغه کسان چې ظلم یې کړی دی (په شریک نیولو له الله سره) د آرزوگانو خپلو یې له علم (او حجت) څخه، پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چاته چې گمراه کړی وي (دی) الله؟ (بلکه هادي نه لري)، او نشته دوی لپاره هیڅوک له مرسته کوونکو (چې خلاص یې کړي له عذاب نه).

تفسیر: یعنې دغه بې انصافه خلق به په داسې ښکاره او څرگندو خبرو څرنگه وپوهېږي حال دا چې هغوی له سره نه غواړي چې ځان پرې وپوهوي؟ بلکه د جهالت او هواپرستی له سببه محض د او هامو او نفسي غوښتنو په متابعت او پیروي کې مشغول او لگیا دي.

﴿فَمَنْ يَهْدِي﴾ الآية - «پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چا ته چې گمراه کړی وی دی الله، بلکه هادي نه لري».

تنبیه: یعنې هر هغه چا ته چې الله تعالی د ده د بې انصافی، جهل، او هواپرستی په سبب د حقي لارې تللو او پوهېدلو توفیق ور نه کړي؛ نو څوک به د دغې خبرې طاقت او توان ولري چې هغه پوه کړي او سمه لار ور وښيي؟ یا ورسره مرسته او معاونت وکړي؟ یا یې له گمراهۍ او تباهی څنې وژغوري، نو د داسې خلقو له طرفه زیات مه متحسر او مه خپه کېږه! او له دوی څنې قطع نظر وکړه، او بیخي الله تعالی ته متوجه اوسه! او په خپل فطري دین ټینګ اوسه!.

فَاقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۱﴾ مُبِينِينَ إِلَيْهِ وَانْقُوهُ وَاقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۳۲﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا ۚ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿۳۳﴾

پس برابر کړه (ای محمده!) مخ خپل دین ته په داسې حال چې پر حق دین کلک ولاړ یې، لازم ونیسئ دین د الله هغه چې پیدا کړي دي (الله) خلق په هغه (دین)، مه بدلوی تاسو هغه دین چې الله خلق پر هغه پیدا کړي دي (چې شریک له الله سره پیدا کړی)، دا هم هغه دین سم دی (چې هیڅ کوږوالی په هغه کې نشته)، ولیکن زیاتره خلق نه پوهېږي (په توحید د الله). حال دا

چې رجوع کوونکي یی دغه (الله) ته او ویرېږئ له الله او قائموی (سم دروئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او مه کېږئ تاسې له مشرکانو. (یعنې) له هغو (مشرکانو) چې تار په تار کړی یې دی دین خپل او شوي وو دوی ډلې ډلې، هر یوه ډله (له دوی نه) په هغه (دین) چې له دوی سره دی خوشاله دي.

تفسیر: یعنې هر هغه څوک چې له ګمراهۍ څنې په هیڅ یو شان سره نه غواړي چې ووځي؛ نو هغه پرېږده چې د همدغه کفر او شرک په خټو کې نښتې پروت وي، او ته له دوی نه مخ وګرځوه! او یواځې له الله تعالی سره خپل تعلقات ټینګ وساته! او یواځې د هغه حق دین په پوره توجه ټینګ ونیسه!

﴿فَظَرَّتِ اللَّهُ﴾ «لازم ونیسئ تاسې دین د الله تعالی هغه چې پیدا کړي دي الله تعالی خلق په هغه دین» الله تعالی د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء کې داسې ګرځولی دی، که دی وغواړي چې په حق ځان پوه کړي او وېې مني؛ نو ځان ورباندې پوهولی او منلی شي، ځکه چې د فطرت له ابتداء څخه یې د خپل اجمالي معرفت یوه سپرغی د ده په زړه کې د هدایت د تخم په شان شیندلې ده، که د اطرافو او شاو خوا د خرابو اثراتو څخه متاثر نشي، او په خپل اصلي طبیعت پرېښودل شي؛ نو یقیناً به حق دین اختیار کړي، او بل طرف ته به متوجه نشي، د «أَلَسْتُ» د عهد قصه همدغه طرف ته اشاره کوي، او په صحیحو احادیثو کې تصریح ده چې «هر موله د فطرت د «اسلام» پیدا کېږي، وروسته مور او پلار یې دی یهودي یا نصراني یا مجوسي ګرځوي»، په یوه قدسي حدیث کې راغلي دي: «ما خپل بندګان (حنفاء) پیدا کړي دي، بیا شیطانانو دوی اغواء او له سمې لارې ایستلي دي»، په هر حال حق دي، حنیف دین، قیم دین هغه دین دی؛ چې که انسان په خپل اصلي فطرت پرېښودلی شي؛ نو بالطبع هغه ته متمایل کېږي، د ټولو انسانانو فطرت الله تعالی همداسې پیدا کړی دی، چې په هغه کې له سره تفاوت او تبدیل نشته.

﴿لَا تُبْدِلْ خَلْقَ اللَّهِ﴾ «نشته له سره بدلول دین د الله ته، او مه یې بدلوی چې شریک ورسره پیدا کړئ!»، یعنې د اصلي پیدایښت په اعتبار هیڅ فرق او تغیر او تبدیل په کې نشته، د هر انساني فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد ګرځولی شوی دی، یا یې دا مطلب: په هر هغه فطرت چې الله تعالی خپل مخلوق پیدا کړی دی؛ تاسې په خپل واک او اختیار هغه مه بدلوی! او مه یې خرابوی! هغه تخم او استعداد چې په تاسې کې کرلی شوی دی؛ هغه په خپلې بې توجې یا بې تمیزی مه خرابوی!.

﴿ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ «دا هم هغه دین سم دی چې هیڅ کوږوالی پر هغه کې نشته، ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږي په توحید د الله تعالی»، یعنې سمه لاره او حق دین همدغه د فطرت غږ دی، خو زیاتره خلق په دغه نکته نه پوهیږي.

﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾ «حال دا چې تاسې رجوع کوونکي یی دغه الله ته»، یعنې اصلي دین ټینګ ونیسئ! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ! که محض د دنيوي مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ؛ نو دین به مو درست نه وي.

﴿مِنَ الَّذِينَ تَوَوَّأَوْا بَيْنَهُمْ﴾ یعنې د دین الفطرت له اصولو څخه بېل پاتې شوي دي، او په خپلو ادیانو او مذاهبو کې یې نفاق او تفرقه غورځولې ده، ډېرې فرقې یې جوړې کړي دي، د هرې یوې عقیده، مذهب، مشرب او مسلک سره بېل او جلا دی، هر هغه چې په غلطه یا په هوا او هوس یې کومه عقیده قائمه کړه، یا کومه طریقه یې ایجاد کړه؛ نو یوه ټولنه په هغې پسې شوه، لږ څه موده وروسته له هغې څخه ډېرې فرقې جوړې شوې، بیا هره یوه فرقه په خپلو هم هغو ټاکلو اصولو او عقایدو که څه هم هغه ډېر چټي او مهمل هم وي؛ داسې مین ګرځیدلي دي؛ چې د خپلې غلطۍ د امکان تصور یې هم په ماغزو کې نه ګرځي.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَفْقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ
يُشْرِكُونَ ﴿٣٠﴾ لِيَكْفُرُوا بِآيَاتِهِمْ فَيَسْتَعِزُّوا فَلْيَعْلَمُوا

او کله چې ورسپري خلقو ته څه ضرر؛ نو بولي دوی رب خپل په داسې حال کې چې رجوع کوونکي وي خاص الله ته، بیا کله چې وځکوي (الله) دوی ته له خپله طرفه کوم رحمت؛ ناڅاپه یوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شریکان نیسي. لپاره د دې چې ناشکري وکړي (او کافر شي) په هغو (نعمتونو) چې ورکړي دي مونږ دوی ته، پس ګټه اخلئ (ای کفارو څو ورځې)، پس ژر به معلوم کړئ تاسې (عاقبت د عمل خپل).

تفسیر: یعنې څرنگه چې د هر انسان فطرت په ښو کارونو باندې پوهیږي؛ همدا راز د هر انسان فطرت الله تعالی ته په رجوع کولو هم پوهیږي، لکه چې دا حقیقت د سختی په وخت کې څرګندېږي، ډېر لوی کبرجن او سرکښ انسان هم د مصیبت او غم په وخت کې بې اختیاره الله تعالی ته رجوع کوي، او د ده په دربار کې په دعا او زاری شروع کوي، او په دغه وخت کې یې نور وړوکی وسایل له فکر وځي، او هم هغه واقعي او حقيقي مالک الملک یې په یاد پاتې کیږي، چې د هغه په طرف انساني فطرت لارښوونه کوي، مګر افسوس چې انسان په دغه حالت تر ډېر مودې پورې قایم نه پاتې کیږي، څه وخت چې د الله تعالی په لطف او مهرباني مصیبت ورڅخه لري شي، بیا له الله تعالی څخه غافلېږي، او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاینو لګیا کیږي، ګواکې دوی د خپل دغه وضعیت څخه داسې څرګندوي چې دغه شی د همدغو عطا او ورکړه ده، او الله تعالی هیڅ شی مونږ ته نه دي را کړي (العیاذ بالله)، ښه دې څو ورځې مزی کوي، وروسته به معلومیږي چې د دغه کفر او ناشکری نتیجه څه کیږي؟.

أَمْ أَنْزَلْنَاهُمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَسْكُرُ يَا كَاذِبٌ يَشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

آیا نازل کړی مونږ په دوی کوم برهان علمي سند، پس هغه خبرې کوي په هغه چې وو دوی په هغه سره شریک پیدا کوي (له الله سره دوی، بلکه نه مو دی نازل کړی).

تفسیر: یعنې د سلیم عقل او انساني فطرت شهادت په صاف ډول سره د شرک او کفر تردید کوي، نو آیا دوی د هغه په خلاف کوم برهان، حجت او علمي سند لري؟ چې دغه راوښيي چې د الله تعالی په الوهیت کې بل څوک هم د هغه شریک دی (معاذ الله)، کله چې هیڅوک نشته؛ نو د هغه د معبود ګرځولو استحقاق له کومه شو؟.

وَإِذَا دُفِنَا النَّاسَ رَحْمَةً رَوْحًا بِهَا وَرَأَوْا نَصِيبَهُمْ سَيِّئَةً كَبُفًا قَدَّمَتْ أَيْدِيَهُمْ إِذْ هُمْ يَقْتُلُونَ ﴿٣٢﴾

او کله چې وځکوو مونږ په خلقو څه رحمت؛ نو خوشاله شي دوی په هغه، او که ورسپري هغوی ته څه سختي په سبب د هغو (اعمالو) چې پخوا لېږلي دي لاسونو د دوی؛ ناڅاپه به بیا دوی ناامیده شي (د الله له رحمت څخه).

تفسیر: یعنې د دغو خلقو عجیب حالت دی، کله چې د الله تعالی له رحمت مهرباني او احسان په عیش او عشرت کې له خوشالی په خپلو کالیو کې نه ځایېږي، نو خپل حقيقي محسن بیخي هیروي، او که کوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په کوم غم یا مصیبت کې اخته شي؛ نو بیخي ناامیده او مأیوس شي.

د مؤمن حال د ده په عکس دی، مؤمن په راحت او نعمت کې هم تل خپل حقيقي منعم یادوي، د الله تعالی له فضل څخه خوښی کوي او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالی حمد او شکر اداء کوي، که په کوم غم او مصیبت کې

مبتلا شي؛ نو هغه په خورا صبر، تحمل سره کالي، او له پاک الله تعالیٰ څخې په هغه کې خپل ځان ته مرسته غواړي، او تل دغسې هيله او اميد په خپل زړه کې پالي، چې څومره لوی او سخت مصيبت هم چې وي؛ په يقيني ډول د الله تعالیٰ فضل او کرم دغه ګرد سره په بل مخ اړولی شي.

تنبيه: يو آيت يې پخوا له دې نه ویلی وو چې: «خلق د تنګسۍ او سختۍ په وخت کې خالص د الله تعالیٰ په دربار کې د عرض او نیاز غږ او آواز کوي»، دلته يې دغه وویل چې: «د سختۍ او بدۍ د رسېدلو په وخت کې دوی بې هیلې او ناامیده کېږي»، په دغو دواړو کې هېڅ اختلاف سره نشته، پومېنی حالت یعنې د الله تعالیٰ بلل ابتدایي منزل دی، بیا کله چې سختي او مصيبت اوږدېږي او امتداد مومي؛ نو بالآخره وارخطا او بې هیلې او ناامیده کېږي، یا به د ځینو خلکو احوال هغسې وي، او د ځینو احوال به داسې وي، والله أعلم.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٤٠﴾

آیا نه ویني (نه دي خبر) دوی چې بېشکه الله پراخوي رزق هر هغه چا ته چې اراده وکړي، او تنګوي يې (هغه چا ته چې ويې غواړي)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا دلایل دي لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسير: یعنې کامل ایمان او يقين لرونکی پوهیږي چې د دنیا سختي او نرمي او د روزی زیاتوالی او کموالی د پاک الله په لاس کې دي، نو هر هغه وضعیت او احوال چې ورباندې راشي؛ لازم دي چې بنده هغه په صبر او شکر سره ومني! او په قضا سره خپله خوښي او رضاء ښکاره کړي!؛ د زحمت او مصيبت په وخت کې دې صبر او تحمل وکړي! او هيله من دې اوسي چې الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دغه ټول زحمت او مصيبت له منځه لرې کوي.

فَاتَذَكَّرْ فِي حَقِّهِ وَالْمُسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٤١﴾

پس ورکړه (ای مؤمنه!) خاوند د قرابت ته حق د ده (چې نیکي او صله رحمي ده) او محتاج ته او مسافر ته، دغه (ورکول د حقوقو) خیر، غوره دي (له امساک څخه) لپاره د هغو کسانو چې د الله تعالیٰ مخ لیدل غواړي، او همدغه ورکوونکي (د حقوقو) هم دوی دي خلاصېدونکي بریالیان (کامیاب).

تفسير: یعنې هر کله چې د فطرت په شهادت سره دغه ثابته شوه چې حقيقي معبود او رب العالمین هم هغه الله تعالیٰ دی، او د دنیا ګرد نعمتونه د هم هغه پاک الله تعالیٰ ورکړه او عطا ده؛ نو په هغو کسانو چې د ده د لقاء او د لیدلو آرزو او امید لري؛ لازم دي چې د ده د هغه عطاء او ورکړې څخې څه شی د ده په لاره کې صرف کړي!؛ او د مسافرانو، محتاجانو او بې وسو خپلوانو له احواله ځان خبر او هغوی له خپل ځان څخه خوشاله کړي! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء کړي! نو دغسې بندګانو ته الله تعالیٰ په دنیا او آخرت کې خیر ور په برخه کوي.

وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبِّ لَيْرَبُّوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرُبُّوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٤٢﴾

او هغه څه چې ورکوئ يې تاسې له سود نه لپاره د دې چې زیات شي په مالونو د خلکو کې؛ پس نه زیاتېږي هغه په نزد د الله، او هر هغه څه چې ورکوئ يې تاسې له زکات څخه چې اراده لرئ

تاسې په هغه سره د لقاء او د لیدلو د مخ د الله؛ پس دغه (محض الله ورکونکي) هم دوی دي زیاتوونکي (د حسنا تو خپلو).

تفسیر: یعنې که څه هم په سود سره ظاهراً د مال زیاتوالی ښکاري، لیکن په حقیقت کې هغه کمېږي، لکه چې د کوم انسان بدن د پړسوب لامله غټ او خورب ښکاري، نو دغه د صحت او روغتیا علامه نه ده، بلکه د رنځورۍ نښه او د مرګ پیغام دی، او د زکات له ورکولو څخه اګر که په ښکاره ډول سره داسې ښکاري چې د هغه مال کمېږي؛ مګر هغه په حقیقت کې زیاتېږي، لکه چې د کوم مریض بدن له مسهل او تنقيي څخه وروسته ضعیف او ناتوانه ښکاري، مګر بالاخره د ده صحت ښه کېږي، د سود او زکات حال د انجام په اعتبار همداسې وګڼئ: ﴿يَسْحَقُ اللَّهُ الرِّبَاوِيْنَ فِي الصَّدَقَاتِ﴾ (د البقرې سورت (۳۸) رکوع، (۲۷۶) آیت)، په حدیث کې راغلي دي: «که د خرما یوه دانه مؤمن په صدقه ورکړي؛ نو هغه د قیامت په ورځ دومره لویېږي چې د یوه غره په اندازه به لویه ښکاري».

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكَ مِمَّنْ شَيْءٌ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۳۱﴾

الله هغه ذات دی چې پیدا کړي یې یې تاسې، بیا یې روزي درکړې ده تاسې ته، بیا مړه کوي، بیا ژوندي کوي تاسې (په بعث)، آیا شته له دغو شریکانو ستاسې داسې څوک چې کولی شي هغه له دغو (خلورو وارو کارونو) څخه کوم شی؟ (بلکه نشي کولی)، پاکي ده الله ته او ډېر لوی پورته دی شان د الله له دې نه چې شریک پیدا کوي دوی (له الله سره).

تفسیر: یعنې وژل، ژوندي کول، روزي ورکول، نور ګرد شیان د الله تعالی په واک دي، نو بل شریک یې له کومه شو، او څرنگه د الوهیت مستحق وګرځېد؟.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا أَلْعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۳۲﴾

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) کې په سبب د هغې (ګناه او شرک) چې کړي دي لاسونو د خلقو، لپاره د دې چې وځکوي (الله) دوی ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چې کړي دي دوی، لپاره د دې چې واورې دوی (له دغو بدیو نه).

تفسیر: یعنې خلق د فطرت په دین قائم پاتې نشول، کفر او ظلم په دنیا کې خپور شو، او د هغو له شامته په ملکونو او جزایرو کې خرابي او فساد خور شو، نه په وچه کې امن او سکون پاتې شو، او نه په لونده کې، د ځمکې مخ فتنې او فساد ونيو، بحري جنگونه او د جهازونو جنگونو او ډاږه ماریو په سمندرونو کې هم لوی شورماشور او طوفان ونښلاوه، دغه ګرد د دې لامله چې الله تعالی اراده وکړه چې بندگان یې د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوند په دنیا کې هم وځکي، پوره سزاخو دوی ته په آخرت کې ورکوله کېږي، مګر د هغې لږه نمونه په همدغه دنیا کې دوی ته ورښووله کېږي، ممکن دي چې ځینې خلق وویږي، او په سمه لاره روان شي.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿۳۳﴾

ووايه (ای محمده! مشرکانو ته) چې وګرځئ په ځمکه کې پس وګورئ څرنگه شوه خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، وو زیاتره د دوی مشرکان (نو د خپل شرک په سبب هلاک شول).

تفسير: يعني د زياترو شامت د شرک په وجه راغلی دی، او د ځينو نورو به د نورو گناهونو له سببه راغلی وي.

فَأَقْمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيُّومِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمَ لَامَرْدٍ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يُصَدِّعُونَ ﴿٢٥﴾

پس برابر کړه مخ (وجود) خپل سم دين ته پخوا له هغه چې راشي هغه ورځ چې نشته هيڅ بېرته گړځېدل هغې (ورځې) ته له (جانبه د) الله، په دغه ورځ کې به تار په تار شي دغه مخلوق (چې ځينې به جنت ته ځي او ځينې به دوزخ ته).

تفسير: يعني په دنيا کې خو فتنه او فساد خپور شوی دی، نو تاسې پر سم او معتدل دين چې د فطرت دين دی، په ښه شان سره قايم او ټينگ اوسئ! چې د گړدو خرابيو او مفاسدو علاج په همدغه دين سره دی، پخوا له هغه چې راشي هغه ورځ چې نشته هيڅ بېرته گړځېدل هغې ته له جانبه د الله تعالی، يعني د الله تعالی له طرفه د هغې راتلل قطعي او يقيني دي، او هيڅ يو قوت او طاقت د هغې مخه نشي نيولی، او نه به يې په خپله الله تعالی وځنډوي (تأخير کړي)، په دغه ورځ کې به تار په تار شي دغه مخلوق، يعني ښکاکان جنت او بدان دوزخ ته ليري: ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾ (د الشوری سورت (۱) رکوع، (۷) آيت (۲۵) جزء).

مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَا نَفْسَ لَهُ يَهْدِيهِ يَهْدُونَّ ﴿٢٦﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٢٧﴾

هر څوک چې کافر شو؛ پس په هغه ده (سزا) د کفر د هغه، او هر څوک چې وکړي (ښک عمل)؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې سامانې جوړوي. لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) له فضله خپله څخه، بېشکه چې الله مينه محبت نه کوي له کافرانو سره.

تفسير: يعني هر څوک چې کافر شو؛ پس په هغه ده سزا د کفر د هغه چې د هغو گناه او وبال به پرې لويږي، او هر څوک چې وکړي ښک عمل؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې سامانې جوړوي، يعني په جنت کې د دوی د ارامۍ او هوسايۍ (راحت) لپاره تياری کيږي، او لپاره د دې چې جزاء ورکړي الله تعالی هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه عملونه له فضل خپل څخه، يعني هومره چې ښه او ښک وي؛ هغه ته به هم يواځې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره جنت ور په برخه کيږي.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مَبْشُرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٨﴾

او ځينې له ښو د الله دا دي چې رالېږي بادونه زيری ورکونکي او لپاره د دې چې وڅکوي په تاسې (په سبب د دغو بادونو) ځينې (مزې) د رحمت خپل، او بل لپاره د دې چې روانه شي پرې بېرې په امر حکم د الله، او لپاره د دې چې طلب کړئ (په چلولو د بېرې) له فضل د الله څخه، او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ (په دغو نعمتونو).

تفسير: يعني بادونه د رحمت د باران زېری او بشارت راوړي، بيا الله تعالی په خپل لطف او مهرباني سره باران وروي، او رالېږي بادونه لپاره د دې چې روانه شي پرې بېرې په حکم امر د الله تعالی سره، يعني بادوان لرونکي جهازونه او بېرې په باد سره چلېږي او درومي، او دخاني جهازونو او استروونو ته هم د موافق باد له الوتلو څخه په تگ کې کومک او

معاونت رسیږي، او لپاره د دې چې طلب کړئ تاسې په چلولو د بېړۍ له ځینې له فضل د الله تعالی څخه، او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ په دغو نعمتونو، یعنې د جهازونو په ذریعه تجارتي اموال منتقل او وړل کیږي، او د الله تعالی په فضل او مرحمت سره ډېره ښه ځکه (فائده) ترې اخیستل کېدی شي، بیا د الله تعالی په دغو نعمتونو په ښه شان سره د ده شکر اداء کړئ !.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَاَنْتَقَمْنَا مِنْ الَّذِينَ أَجْرُمْ وَأَوَّكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٠﴾

او خامخا په تحقیق لیرلي وو مونږ پخوا له تا (ای محمده ! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوی ته، پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په معجزو ښکاره وو، پس بدل واخیست مونږ له هغو کسانو چې کافران شول (نو دوی مو هلاک کړل، او مؤمنانو ته مو نصرت ورکړ)، او دی حق (تفضلاً) په مونږ نصرت د مؤمنانو.

تفسیر: یعنې پخوا یې ویلي وو، چې مقبول او مردود سره بېل کړی شي، په منکرانو د دوی د ګناه وبال او سزا لویږي، او پاک الله د دوی سره مینه نه کوي، اوس دا ښکاره کوي چې د دغې خبرې اظهار به په دنیا کې هم کیږي، دا د الله تعالی عادت او وعده ده چې له مکذبینو او مجرمینو څخه ضرور انتقام اخلي، او کامل مؤمنان په خپلې مرستې او اعانت سره په دښمنانو غالبوي، په منځ کې د باران ذکر ځکه راغی؛ څرنگه چې د رحمت باران د نزول څخه پخوا بادونه چلیږي، همداسې د دین د غلبې علایم هم روښانه کیږي.

اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٣١﴾

الله هغه ذات دی چې رالیري بادونه پس پورته کوي (په هوا کې) ورېځې، پس خوروي دغه (ورېځې) په اسمان کې څرنگه چې اراده وکړي (الله)، او ګرځوي دغه (ورېځې) ټوټې ټوټې لاندې باندې؛ پس وینې به ته (ای مخاطبه ! څاڅکي د) باران چې راوځي له منځه د دغې (ورېځې)، پس کله چې ورسوي دغه باران هغه چا ته چې اراده وکړي (الله) له بندګانو خپلو؛ ناڅاپه دوی خوشالیري پرې (او زېری پرې کوي).

تفسیر: یعنې الله تعالی ورېځې اول یو لوري ته او وروسته بل لوري ته خپروي (خوروي) همداسې دین به هم منتشر او هر چیرې خپور (خور) کړي، لکه چې وېي هم کړل.

وَأِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِهِ لَمُبْلِسِينَ ﴿٣٢﴾

او بېشکه چې وو دوی پخوا له دې چې نازل کړی شوی وو په دوی (باران) پخوا له (ظهوره له) دې (ورېځې او باران) خامخا ناامیده وو (له وربست څخه یې).

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه خلق ناامیده وو، تر دې چې د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بیخي مایوس شوي وو، چې په دغه باران به دغه مړه ځمکه ژوندی، څنګه د انسان حال ډېر عجیب او غریب دی، په لږ وخت کې ناامیده او خپه کیږي، بیا له لږ څخه وخت نه وروسته له ډېرې خوښۍ نه خاندې او خوشالیري.

فَإَنْظُرْ إِلَى الثَّرِيعَةِ إِنَّ اللَّهَ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُنْجِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

نو وگوره (ای مخاطبه) نبی د رحمت (باران) د الله ته چې څرنگه ژوندي کوي دی دغه ځمکه په باران (د وښو په زرغونولو سره) وروسته له مړوالي او وچوالي د هغې، بېشکه دغه (ژوندي کوونکی د ځمکې) خامخا ژوندي کوونکی د مړو هم دی، او هغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: یعنې څو ساعته پخوا له هر لوري خاورې او دوږې پورته کېدې، او ځمکه وچه، بې رونقه او مړه پرته وه، ناڅاپه د الله تعالی له مهربانۍ څخه ژوندي، شنه او زرغونه شوه، او دغه باران د ځمکې دغه پټ قوتونه څرنگه وینس او راژوندي کړل، همدغه حال دې په روحاني باران هم قیاس کړ شي، چې له هغه څخه به په مړو زړونو کې نوی روح پیدا شي، او د الله تعالی دغه ځمکه د ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْيَرِّ وَالْحَرُّ﴾ له مرګ څخه وروسته به بیا ژوندي کېږي، له هر طرفه به د الله تعالی د رحمت نبی او د دین آثار څرګندېږي، هغه استعداد او قابلیت چې د مودو راپه دېخوا په خاورو کې موجود وو؛ د رحمت د باران په څاڅکو سره یې تر او تازه څرګنده او ښکاره کوي، لکه چې الله تعالی د محمدي بعثت په وسیله دغه جلوه دنیا ته راښکاره کړه.

﴿إِنَّ ذَلِكَ لَمُنْجِي الْمَوْتَى﴾ «بېشکه همدغه مُحيي الأرض خامخا ژوندي کوونکی د مړو هم دی، او همدغه الله تعالی په هر شي باندې چې اراده و کړي ښه قادر دی»، یعنې دلته به مړو زړونو ته روحاني ژوندون ورکړي، او د قیامت په ورځ به په مړو جسدونو کې بیا نوی روح اچوي، د الله تعالی د کامل قدرت په مقابل کې هیڅ شی ګران او مشکل نه دی.

وَلَمَّا أَسْلَمْنَا بِمُكَافَرَةٍ مِّمَّا فَرَغْنَا أَزْوَاجًا وَفُتًى ۝

او قسم دی که ولیږو مونږ باد (په شنه کښت - فصل)؛ پس وبه ویني دوی دا کښت تګ زیږ؛ نو خامخا وبه ګرځي دوی وروسته له دغه زیږوالي کافران (په تېرو نعمتونو ای محمده!).

تفسیر: یعنې پرمې نامیده وو کله چې باران وشو، او وچه کلکه ځمکه ترې تکه شنه، ژوندي او زرغونه شوه، او خلق ترې خوښ او خوشاله شول، اوس که مونږ له هغه وروسته یو سخت باد والوڅوو چې د هغه په اثر د دوی ګرد کښتونه په شینوالي کې وچ کلک او تګ زیږ وګرځي؛ نو سمدلاسه د دغو خلقو وضعیت بدلېږي، او د الله تعالی ګرد احسانونه هیروي، او په کفران او ناشکری شروع کوي، لنډه دا چې د دوی شکر ګزاري او ناشکري ټول د دینوي اغراضو تابع دي، او دلته د دې په نسبت وایي: کله چې انسان د الله تعالی په فضل او احسان سره په خپل مقصد او مراد ورسېد؛ نو نه ښايي چې بې خوفه وګرځي، ځکه چې د ده قدرت راز راز (قسم قسم) څرګندېږي (ښکاره کېږي)، دا نه دي معلوم چې دغه درکړي نعمت کله در څخه بهر ته واخلي؟

فَأَنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدَّاعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ۝ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعَمَى عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنَّ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ۝

پس بېشکه ته نشي اورولې مړو ته (او دغه کفار هم حکم د مړو لري)، او نشي اورولې ته کڼو ته غږ (د بللو) کله چې وګرځي دوی په داسې حال کې چې شا ګرځوونکي وي (تاته). او نه یې ته سمه لاره ښوونکي ږوندو ته له ګمراهۍ د دوی، نشي اورولې ته (د پوهې او منلو په اورولو

سره) مگر هغه چاته چې ایمان یې راوړی وي په نښو او آیتونو ځمونږ پس دوی مسلمانان غاړه ایښودونکي دي.

تفسیر: یعنې الله تعالی هر راز قدرت لري، مړي ژوندي کولی شي، تاته د دغې خبرې قدرت نشته چې په مړو خپله خبره ومنلی شي، یا په کڼو خپله خبره واورولی شي، یا پوندو ته سمه صافه لاره وښيي، خصوصاً کله چې دوی د اور بدللو او لیدلو اراده هم ونه لري، پس ته د دوی د دغه کفر او ناشکری څخه مه غمجن کېږه! ستا کار یواځې تبلیغ او دعوت دی، که کوم بدبخت یې نه اوري، یا یې نه مني؛ نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پېښېږي، ستا خبره همدغه څوک اورېدی شي چې ځمونږ په خبرو او ښکاره نښو یقین او باور لري، او د تسلیم او انقیاد په صفت موصوف وي.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٣١﴾

الله هغه ذات دی چې پیدا کړي یې یې تاسې له کمزوري (شي څخه چې نطفه ده)، بیا یې در کړی دی وروسته له بل ضعف (د طفولیت) قوت (د ځوانۍ)، بیا یې در کړی دی وروسته له قوت (د ځلمیتوبه) ضعف او د وینستو سپینوالی، پیدا کوي الله هر هغه شی چې اراده وکړي (د پیدایښت د هغه)، او همدغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شي).

تفسیر: یعنې کوچنی د پیدایښت په وخت کې بې حده کمزور او ناتوانه وي، بیا ورو ورو قوت مومي، تر دې چې د ځلمیتوب په وخت کې د ده زور او قوت خپل انتهایي حد ته ورسېږي، او د ټول زور او قوت ترقي د ځلمیتوب په وخت کې وي، بیا ورو ورو عمر مخ په زوړوالي درومي، او له زور او قوت نه وروسته د کمزوري آثار څرگندېږي، چې د هغې انتهایي حد سپین گیرتوب او زوړوالی دی، په دغه وخت کې هر د اعضاء سست او کمزوري کېږي، او په قوتونو کې فتور او تعطیل واقع کېږي، د قوت او ضعف دغه گردې ترقي او تنزل د پاک الله تعالی په لاس کې دي، هر قسم چې د الله تعالی اراده وي؛ هم هغسې یو شی جوړوي، او هغه د ضعف او قوت له مختلفو ادوارو څخه تیروي، همدغه الله تعالی ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی، او همدغه الله تعالی ښه پوه او ښه عالم دی، چې کوم یو شی په کوم وخت کې او په کومو کومو حالاتو کې په څه ډول سره ښایي چې موجود وي؟.

نو په مونږ واجب او لازم دي چې د همدغه الله تعالی جلّ و اعلی شأنه و اعظم برهان او د ده د رسولانو خبرې په ښه شان سره واورو.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ

او په هغې ورځې کې چې قایم شي قیامت؛ نو قسمونه به خوري مجرمان (کافران په دې) چې نه دي پاتي شوي (په دنیا کې) غیر له یو ساعته.

تفسیر: یعنې په قبر یا په دنیا کې به هستوگنه ورته ډېره لږه ښکاري، څه وخت چې غم او مصیبت د ده په سر باندې ولوېږي، او دی ورته گوري؛ نو په ډېر افسوس او ارمان سره به ووايي چې: د برزخ او د دنیا ژوندون ډېر ژر راباندې تېر شو، او لږ څه ډیل او مهلت را په برخه نشو، چې په هغه کې مو د دغه دردونکي عذاب څخه د نجات لپاره څه سعي او کوشښ کړی وی، یا په دنیا کې لږ ډېره موده پاتې کیدو، خو د دغې ورځې لپاره مو څه تهیه او تیاري کړي وی، دغه مصیبت خو یو ناڅاپه راته پېښ شو.

كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿۵۵﴾

همدارنگه (چې دوی دروغ وايي په آخرت کې) وو دوی چې ګرځول کېدل به (له رښتیا نه په دنیا کې).

تفسیر: یعنې لکه چې هم هغلته د دوی داسې ویناوې به غلطې او دروغ وي، همداسې وپوهېږئ چې په دنیا کې به هم دغه خلق چټي او غلط خیالات او معکوسې او منقلبې خبرې او اترې به سره کوي.

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَالْكَثْمُ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۵۶﴾

او وايي به دوی ته هغه کسان چې ورکړی شوی وو دوی ته علم او ایمان (یعنې انبياء، پرېښتې، مؤمنان چې: ولې دروغ وایي بلکه) خامخا په تحقیق ډېر پاتې شوي یی (په دنیا کې چې هغه لیکلي دي) په کتاب د الله (لوح محفوظ) کې تر ورځې د بعث پورې، پس دغه ده ورځ د بعث (چې تاسې ترې منکران وئ) ولیکن تاسې وئ تاسې په دنیا کې چې د جهل او غفلت لامله نه پوهېږئ (د دغې ورځې په وقوع).

تفسیر: یعنې مؤمنان او پرېښتې به په دغه وخت کې د دوی ترديد کوي، او دوی ته به داسې وايي چې: تاسې دروغ او خوشې چټي خبرې کوئ، یا په مغالطه کې لويديلي یی چې مونږ په برزخ یا په دنیا کې له یو (۱) ساعت څخه زیات نه یو پاتې شوي، تاسې د الله تعالی د علم او د ده د خبر او د لوح محفوظ د لیکنې سره سم د قیامت تر ورځې پورې په دنیا او په برزخ کې اوسیدلي یی، چې د یوې شېبې په اندازه هم په هغه کې څه کمې نه دی واقع شوی، نن له هم هغې وعلدې سره سم هغه ورځ رارسېدلې ده، اوس هغه وګورئ چې تاسې پرې نه پوهېږئ او نه مو منله، که له پخوا څخه مو په دغې ورځې یقین کړی وی، او له تیاری سره ورته راغلي وی؛ نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوي وی، او د دغو انعامونو او اکرامونو د لیدلو په مقابل کې به مو داسې ویل چې: دغه ورځ په ډېر ځنډ او ډیل راغلي ده، او مونږ د دې د راتللو ډېر انتظار او اشتیاق ویستلی دی، لکه چې مؤمنان یې همداسې ګڼي.

يَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿۵۷﴾

پس دغې ورځې کې به نه رسوي ګټه هغو کسانو ته چې ظلم کړی دی دوی (په ځانونو خپلو په کفر سره) عذر د دوی، او نه به دوی وبللی شي راضي کولو د الله ته (یا به نه له دوی نه معذرت غوښتلی کېږي).

تفسیر: یعنې نه به کوم معقول عذر وړاندې کولی شي، چې د دوی په کار ورشي، او نه به دوی ته داسې ویل کېږي: ښه ده، اوس د توبې او اطاعت په ذریعه د الله تعالی خوښي او رضا حاصله کړئ!، ځکه چې د هغو وخت تېر شوی دی، او اوس پرته له دې نه چې دايمي سزا وګالئ؛ بل هیڅ یوه چاره او مخلص نه دی پاتې.

وَلَقَدْ خَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتُم بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿۵۸﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړي دي مونږ لپاره د خلقو په دغه قرآن کې له هر قسم مثال (چې مفید واقع کېږي دوی ته)، او (قسم دی ای محمده!) که راوړې ته دوی ته کوم آیت د قدرت؛ نو

خامخا وبه وایي هرومرو هغه کسان چې کافران شوي دي (عنادًا) چې: نه یی تاسو (ای محمده ! او مؤمنانو !) مگر (دروغجنان) باطل ویونکي.

تفسیر: یعنې په دغه وخت کې به ډېر افسوس او ارمان کوي، مگر نن چې د الله تعالی د خوښې، رضاء او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده، او عظیم الشان قرآن دوی ته داسې عجیب مثالونه او دلیلونه بیانوي، او راز راز خبرې ورته کوي، او په هره ممکنه طریقه سره یې په خپل خیر او شر پوهوي؛ خو سره له هغه هم دوی په هغو باندې خپل ځان نه پوهوي، او نه د هغو هیڅ یو بند او خبره اورې، څومره مهم او عالي آیتونه چې دوی ته واوروي یا ډېر لوی اوصاف او څرگند معجزات وربکاره کړي؛ نو دوی د هغو په اورېدلو او لیدلو داسې وایي چې: تاسې رسول الله او مسلمین گړدو لاسونه سره یو کړي دي، او دغه دروغ مو (العیاذ بالله) له خپله ځانه جوړ کړي دي، یو تن مو څو آیتونه جوړوي او درلودلي یې، او نور د هغه تصدیق کوي، یو جادو او کوډې کوي، او نور دغه ته تیار ولاړ دي چې په هغه ایمان راوړي، په دغه ډول مو گړدو سره یو تړون کړی دی، او یوه اتحادیه مو سره جوړه کړې ده، او غواړي چې په دغه چل سره خپل مذهب او مسلک خپور کړي.

كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾

همدارنگه مهر لگوي الله په زړونو د هغو کسانو چې نه پوهیږي (او نه د پوهې غوښتنه کوي).

تفسیر: یعنې هغه انسان چې نه پوهیږي، او نه د پوهېدلو لپاره زیار او کوښښ کوي، او د ضد او عناد له سببه خامخا د هرې خبرې تردید او انکار ته هم تیار ولاړ وي؛ نو د دغه وضعیت دوام ورو ورو په تدریجي توګه د ده زړه کلکوي، او د شرک، شک، تردید او انکار مهر پرې لگوي، او بالاخر د ډېر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شي، چې د حق د منلو قوت او استعداد په کې بیخي پاتې نشي (العیاذ بالله).

قَاصِرٌ إِنْ وَعَدَ اللَّهُ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٥١﴾

پس صبر کوه (ای محمده ! په ضرر د دوی) بېشکه چې وعده (د نصرت) د الله حقه ده، او بې همته نه کړي تالره هغه کسان چې یقین نه راوړي (په آخرت) !.

تفسیر: یعنې کله چې د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تکرار احوال او مقدار تر دغو درجو پورې ورسېدل؛ نو ته د دوی له دغه شرارت، بغاوت، او طغیان څخه مه خپه کېږه ! بلکه د پېغمبري په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تېرېږه ! او په خپل دعوت، تبلیغ، پند او نصیحت کې مشغول او لگیا اوسه، هغه د فتحې او نصرت وعده چې له تا سره رب العزت کړې ده، هغه په یقیني ډول کامله او پوره کېدونکې ده، او په هغه کې د یوې ذرې په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع کېدی نشي، ته په خپل کار تل ټینګ اوسه ! دغه بد عقیده او بې یقینه خلق د یوې ذرې په اندازه هم تالره خپله ځایه نشي خوځولی.

تمت سورة الروم بعون الله الحي القيوم، فله الحمد والمنة أولا وآخرا وظاهرا وباطنا.

سُورَةُ لُقْمَانَ

«د لقمان سورت مکي دی پرته له (۲۷، ۲۸، ۲۹) آیتونو نه چې مدني دي، (۳۴) آیتونه او (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۱) او په نزول کې (۵۷) سورت دی، وروسته د الصافات له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الَّذِي تِلْكَ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ۝ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝ أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝

دا آیتونه د کتاب حکمت لرونکي (محکم قرآن) دي. په داسې حال کې چې هدایت او رحمت دی لپاره د نېکو کارانو. هغه کسان چې قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوي دوی (واجب) زکات، او دوی په آخرت باندې همدوی یقین کوي (چې خامخا راځي په حقه سره). دغه (ستایلي شوي کسان) په سمه لاره دي له (طرفه) درب د دوی، او دغه (کسان) هم دوی په مراد رسیدلي دي.

تفسیر: دغه کتاب خاص د نېکانو لپاره د رحمت او هدایت پانگه ده، ځکه چې همدغه خلق ورته گټه اخلي، که نه نو په نفس نصیحت او پوهولو کې ذکر د جن او انس په حق کې ښکاره هدایت او رحمت دی، د «سورة البقرة» په اوله رکوع کې همداسې نور آیتونه هم تیر شوي دي، او د «هُمُ الْمُفْلِحُونَ» دوه ترجمې شوي دي، دلته دې هم هغه بیا وکتل شي!

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ
لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ

او (ځینې) له خلقو څخه هغه څوک دي چې اخلي عېشې خبرې لپاره د دې چې وښووي (خلق) له لارې د الله نه بې له علمه (په عاقبت د فعل خپل)، او چې ونیسي دا (لاره یا آیتونه) په ټوکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: د مفلحینو نېکبختانو په مقابل کې دلته د هغو بدبختانو ذکر دی، چې د خپل جهالت او نادانۍ او آخرې خاتمې ته د نه کتلو له امله یې قرآن کریم پرې ایښی، په لوبو، لهوو، لعبو یا په نورو واهیاتو او خرافاتو کې مستغرق دی، غواړي چې نور هم په همداسې مشغولیتونو او ساعت تېریو کې مشغول او لگیا او د الله تعالی له دین او یاد څخه غافل او بې پروا کړي، او د الله تعالی یاد ترې هېر کړي، او په دیني خبرو پورې خاندې او پرې مسخرې او ملنډې وهي، حسن بصري رضي الله تعالی عنه د «لهو الحديث» په متعلق وايي: «هر هغه شی چې د الله تعالی له عبادت او له یاد څخه لرې کوونکی وي؛ مثلاً فضولي قصې ویل، چټي د خدا او ټوکو خبرې، چټي کارونه، ساز او سرود او نور».

په روایتونو کې راغلي دي چې «نضر بن حارث» چې د کفارو له مشرانو څخه وو، کله چې به د تجارت لپاره پارس ته تلو؛ نو له هغه ځای به یې د عجمو باچایانو قصې او د تواریخو کتابونه له خپله ځانه سره راوړل، او فریشو ته

به یې ویل چې: محمد صلی الله علیه وسلم تاسې ته د عاد او ثمود قصې اورو، راځئ چې زه به تاسې ته د رستم او اسفندیار او د آریانا د باجیانو قصې واوروم، ځینو خلکو هغه قصې ښې او په زړه پورې گڼلې، او ورته به متوجه کېدل، هغه یوه سندرغاړې وینځه هم پېرودلې وه، کله چې ده لیدل چې د کوم سړي زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمایل شوی دی؛ نو هغه به یې د هغې سندرغاړې کره لېږه، او ورته ویل به یې چې: دغه ته ښه ډوډی او د خښلو شیان ورکوه، او ښې بدلې ورته وروړه! بیا به یې دغه سړي ته ویل چې: گوره دغه مېلې او چر چې له هغه څخه ډېرې ښې او بهترې دي چې محمد صلی الله علیه وسلم دې هغه لوري ته بولي، چې لمونځ کوه! روژې نیسه! ځان دې په شهادت ورسوه! نو په دغه باندې دا آیتونه نازل شول.

تنبیه: ددغه آیت شان نزول اگر که خاص دی، مگر د الفاظو د عمومیت له وجې یې حکم عام دی، هغه لاهو چې داسلامي دین ځنې د خلکو اړوونکي وي، یا د اړولو له موجباتو څخه وي؛ ممنوع او حرام بلکه کفر دی، او هغه شیان چې د ضروري شرعي احکامو څخه انسان ستونزي (منع کوي) یا د معصیت سبب گرځي؛ گناه او معصیت دی، هو! هغه لاهو چې د کوم واجب امر مانع نه وي، او کوم شرعي غرض او مصلحت په هغه کې نه وي؛ هغه مباح دی، لیکن د لایعني والي له سببه خلاف الأولى دی، آس خغلول، غشي اونورې ښې ویشل یا د زوجینو ملاعبت چې په شرعي حدودو کې وي؛ څرنگه چې په معتد به شرعي اغراضو او مصالحو مشتمل دي؛ نو ځکه د باطل لاهو څخه مستثنی گرځول شوي شوي.

وَإِذَا قُتِلَ عَلَيْهِ الْيَتَامَىٰ مُسْتَكْبِرًا كَانَ لَهُ مِيسَعَهَا كَأَن فِي أذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝

او کله چې ولوستل شي په ده باندې آیتونه (د قرآن) څمونږ؛ نو وگرځوي تری مخ حال دا چې متکبر غاړه غړوونکی وي داسې چې گواکې له سره یې نه دي اورېدلي، گواکې په دواړو غوږونو د ده کې دروندوالی، کوڼوالی دی، پس زېږی، خبر ورکړه ته هغه ته په عذاب دردناک سره.

تفسیر: یعنې د غرور او تکبر له سببه نه غواړي چې څمونږ آیتونه واورې، بلکه د هغه په مقابل کې بیخي ځان کوڼ اچوي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ۝ خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی لره جنتونه د نعمتونو. حال دا چې تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، (دغه وعده کړې ده) وعده د الله حقه رښتیا، او همدې دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت لرونکی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې هیڅ یو قوت دی د وعدې له سر ته رسولو څخه نشي ستونزلی، او نه له چا سره یې موقعه وعده کوي.

خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا

پیدا کړي دي (الله) اسمانونه بې له ستونو چې وینئ تاسې هغه.

تفسیر: د دغه (عمد) د لفظ تفسیر د «الرعد» د سورت په اوله کې تېر شو، هلته دې وکتل شي.

وَالْفِي فِي الْأَرْضِ رَوَاسِي أَنْ تُبِيدَكُمْ

او ايښي (پيدا کړي يې دي) په ځمکه کې غرونه لپاره د دې چې ونه خوځيږي دا ځمکه پر تاسې.

تفسير: يعنې د ځمکې د انتظام او استقرار لپاره خورا لوی او درانه غرونه پرې درولی شوي دي، چې د سمندر له موجونو يا د سختې هوا له جټکو يا د نورو طبيعي اسبابو له اثره ونه لرزيږي، او يوې خوا ته مائله نشي، د «نحل» په اوله کې دغه مضمون پخوا له دې نه تېر شوی دی، باقي د غرونو د پيدا کېدلو مصلحت يواځې پر هم دغومره حکمت محدود او منحصر نه دی، نور داسې ډېر فوائد او حکمتونه هم په کې مضمّر او موجود دي، چې هغه ګرد پاک الله ته معلوم او ښکاره دي.

وَبَيِّنْ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزِلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٥﴾

او ويې شيندل (خواره واره يې کړل) په دغه ځمکه کې له هر قسم خوځېدونکو ساکنو (جاندارو) څخه، او نازلې کړي دي مونږ له (طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس زرغونې کړي دي مونږ په دغه (ځمکه) کې له هر هر قسمه ګياه ښې (خاصې جوړې).

تفسير: يعنې هر قسم ښايسته، ښکلي، ګټور، او نفيسې ونې يې په ځمکه کې زرغونې کړي دي، د «الشعراء» د سورت په شروع کې په همدغه مضمون يو بل آيت هم تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي!

هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ۚ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦﴾

دغه (ټول مذکور شیان) مخلوق د الله تعالی دي، پس وښیئ (ای مشرکانو!) ماته هغه شی چې پيدا کړی دی هغو معبودانو بې له الله نه، بلکه دغه ظالمان مشرکان په ګمراهۍ ښکاره کې دي.

تفسير: کله چې د هغو مخلوق نشئ راښوولی؛ نو په کوم مخ او خوله هغوی د الله تعالی شريکان ګرځوي؟ او د معبوديت وړ او مستحق يې بولي؟ معبود خو داسې يو جامع الصفات ذات کېدی شي، چې د هغه په واک او قدرت کې پيدا کول، وژل، روزي رسول او نور ګرد شیان وي، مګر دلته دوی د پيدا کولو او د نورو افعالو يوه ذره اختيار هم نه لري، مګر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقت سره هيڅ علاقه او ارتباط نه لري، په توره تياره کې پراته دي، او حيران او سرګردانه ګرځي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَبِيدٌ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او ويلي وو مونږ ده ته) چې شکر ګوه الله ته، او هر چا چې شکر وکړ؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې شکر کوي لپاره (د ښېګڼې) د ځان خپل، او هر څوک چې کافر شو؛ پس بېشکه الله غني ډېر بې پروا د ګردو محامدو څښتن دی.

تفسير: د زياترو علماوو رايه داسې ده چې: لقمان عليه السلام ښي نه وو، هو! يو پاک او متقي انسان وو، چې الله تعالی ورته اعلى درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړې وه، د ده د عقل او پوهې نصايح او د حکمت خبرې په خلقو کې له قديم الايامه معروفې او مشهورې وې، رب العزت د هغو يوه برخه په خپل عظيم الشأن قرآن کې هم نقلوي، او د ده مرتبه لازياتوي، ښايي له دې نه مطلب دا وي چې د شرک، کفر او عصيان قباحه هم هغسې چې د انساني فطرت په شهادت او د انبياء الله له وحی ثابت دی؛ د دنيا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تاييد

او تصدیق کوي، پس کفار ولې د توحید څخه بېزاره او کفر او شرک یې ځان ته غوره کړی دی؟ او د دوی دغه وضعیت که ښکاره گمراهي نه ده نو بل څه شی دی؟.

﴿وَمَنْ يَشْكُرْ لَنَا يَشْكُرْ لِنَفْسِهِ﴾ یعنی پر دغه لوی احسان او نورو احساناتو ښایي چې د حقيقي منعم شکر اداء او د ده حق پېژندل ضروري وگڼل شي، لیکن دغه خبره دې واضحه وي چې د دغه حق پېژندلو او شکر ایستلو څخه الله تعالی ته هیڅ یوه فائده نه رسیږي، هو! هغومره گټه او نفعه چې رسیږي؛ پخپله همدغه شاګر ته رسیږي، چې په دنیا کې ډېر انعام او اکرام، او په آخرت کې اجر، ثواب او ښه مقام یې ور په برخه کیږي.

که دوی ناشکري او گفران کوي؛ نو خپل ځان ته تاوان رسوي، الله تعالی داسې شکر گزار یو ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لري، د الله تعالی په حمد او ثناء کې د دنیا ټول مخلوقات د حال په ژبه مشغول او لگیا دي، او په فرض محال که کوم حامد او ثنا ویونکی له سره هم نه وي؛ خو بیا هم پاک الله د خپل جامع الصفات او منبع الکمالات والي په بناء پخپله محمود دی، او د چا د حمد او شکر کولو یا نه کولو څخه د ده په کمالاتو کې د یوې ذرې په اندازه هم څه زیاتۍ او کمی نه پیښیږي.

وَأَذَقَ الْفَقْرَ ابْنَهُ وَهُوَ يَغِظُهُ فَيُنَىٰ لَشْرِكٍ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ١٥

او یاد کړه (ای محمده! هغه وخت) چې وویل لقمان ځوی خپل ته حال دا چې ده پند ورکاوه ده ته: ای بچور په څما! شریک مه ګرځوه له الله سره، بېشکه چې شرک خامخا ظلم دی ډېر لوی.

تفسیر: له دې نه به بله بې انصافي څه وي چې عاجز مخلوق ته د مختار خالق درجه ورکړی شي؟ او له دې نه به زیات حماقت او ظلم په خپل ځان بل څه وي چې له أشرف المخلوقات والي سره سره د ډېرو خسیسو او سپکو شیانو په مقابل کې د خپل عبودیت سر ښکته کړي؟ لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهَذَا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفُضِّلَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لَوْلَا دَيْدُكَ إِلَى الْبَصِيرِ ١٦

او وصیت، امر کړی دی مونږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نېکۍ کولو، ځکه چې په نس کې) ګرځاوه ده لره مور د ده په سستی سره له پاسه د بلې سستی، او بېلول د ده دي (له تي نه) په (پوره کېدلو د) دوو کلونو کې، (او ورته ویلي دي مونږ داسې) چې شکر کوه ماته او مور پلار خپل ته! خاص بیا ماته دي راتله (ستاسو ای انسانانو!).

تفسیر: یعنی د مور حق له پلار نه هم زیات دی، ځکه چې مور تر څو میاشتو پورې دې په خپله ګېډه کې ګرځوي، بیا د حمل له وضعې نه وروسته تر دوو کلونو پورې تی ورته ورکوي، او د ده د تربیې او پاللو په ضمن کې راز راز تکالیف او رېږونه ګالي، او زحمتونه او تکالیف په ځان اخلي، او خپله آرامي او هوسایي ترې جاري وي، نو ضروري ده چې هر انسان پوښی د الله تعالی او بیا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص ډول سره وپېژني، او په ځای یې کړي، یعنې د الله تعالی عبادت وکړي! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت کې له توان سره سم بوخت اوسئ! او له سره ترې غاړه مه غړوي! خو تر هغې پورې چې د الله تعالی معصیت ته مفضي نشي، ځکه چې د الله تعالی حق په دوی مقدم دی، او د ده په حضور کې تاسې او دوی ګرد سره حاضرېږئ، نو ښایي چې انسان دې په خپل زړه کې ښه فکر او غور وکړي، چې په کوم مخ او خوله به دی له پاک الله سره مخامخ کیږي.

وَأَنْ جُهِدَكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبَهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا
وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنْابَ إِلَيَّ

او که کوبښښ وکړي دا مور او پلار په تا په دې چې شریک کړي ته له ما سره هغه شی چې نه وي تاته په هغه سره څه علم پوهه؛ نو اطاعت مه کوه د دې دواړو، او ملګرتیا کوه له دوی سره په دنیا کې ښه غوره (ملګرتیا له شرعي سره سمه)، او متابعت کوه په دین کې د لارې د هغه چا چې بېرته راګرځیدلي دي ماته (په توحید سره).

تفسیر: د دین په خلاف د مور او پلار وینا مه منه! هو! په دنیوي معاملاتو کې له هغوی سره ښه سلوک کوه! په همدغه مضمون یو بل آیت هم د «العنکبوت» په سورت کې تېر شوی دی، د هغه تفسیر دې هلته ولوستل شي! د انبیاوو او مخلصو بندگانو په لاره درومه! او د دین په خلاف د خپل مور او پلار تقلید او اطاعت مه کوه!.

ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بیا (خاص) ماته راتله ستاسې دي (د ټولو په قیامت کې د حساب لپاره)، پس خبر به کړم زه تاسې په هغو عملونو چې وئ تاسې چې کول به تاسې (په دنیا کې له خیر او شر نه).

تفسیر: یعنې وروسته له دې نه چې د الله تعالی دربار ته ورسېږئ؛ نو اولاد او والدینو او نورو ګردو ته به دغه خبره معلومه او څرګنده شي چې کوم یو متجاوز او مقصر وو؟.

تنبيه: له ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ﴾ څخه تر دې ځای پورې د الله تعالی کلام دی، پومبې خپل ځوی ته د لقمان وصیت وو، او وروسته هم له ﴿يُنَبِّئُ الْإِنْسَانَ تَأْكَ﴾ څخه د همدغه وصیت سلسله ده، په منځ کې الله تعالی له خپلې خوا یو ضروري تنبيه وکړه، یعنې شرک دومره سخت او قبیح شی دی، تر دې چې که مور او پلار خپل اولاد پرې مجبور کړي؛ خو بیا یې هم څوک نشي غوره کولی.

يُنَبِّئُ الْإِنْسَانَ تَأْكَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمُوتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ
بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٥﴾

ای ځوی ګوټیه ځما! بېشکه دا (د بدې او ښکې خصلت) که کوم شی وي په قدر د دانې له اوري څخه، پس وی دا دانه په کومې تیرې (ګټې) کې یا وی په اسمانونو کې یا په ځمکې کې (چې هېڅوک پرې خبر نه وی)؛ نو رابه یې وړي الله (حساب کتاب ته)، بېشکه الله ښه باریک لیدونکی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنې کوم شی یا کوم خصلت ښه وي یا بد، که د اوري په اندازه وړو کی هم وي، او فرض یې کړئ چې په کومې لوی غټې تیرې کې یا د اسمانونو له پاسه یا د ځمکې په تیارو کې ایښودل شوی وي؛ هغه هم له الله تعالی څخه پټ نشي پاتې کېدی، هر کله چې وخت راشي؛ هغه به له هم هغه ځایه هر چیرې چې اراده وکړي راحاضر کړي، نو ځکه هر انسان ته لازمه او ضروري ده چې دغه خبرې دې تر نظر لاندې ونیسي، هر هغه کار چې په زرهاوو پردو کې دننه هم وشي، هغه الله تعالی ته حاضر او دی ورته ناظر دی، لکه چې نیکي یا بدې چې په هر څومره پټ ځای کې وکړي شي؛ د هغې اثر ضرور څرګندېدونکی دی، او اهل النظر هغه بې تکلفه محسوسولی شي.

يٰۤاَيُّهَا اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَاَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

ای خوی گوتیه خما! قائموه (سم و دروه سره له ټولو حقوقو) لمونځ او امر کوه (خلقو ته) په نېکۍ او منع کوه خلق له بدۍ نه.

تفسیر: یعنې ته پخپله هم د الله تعالی پر توحید او بندګۍ قایم اوسه! او هم نورو ته نصیحت کوه، چې ښې خبرې زده کړي، او له بدو او خرابو خبرو څخه ځان وساتي!.

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

او صبر کوه په هغې سختۍ چې رسیږي تاته (بالخاصه په امر او نهی کې)، بېشکه دغه (مذکوره نصائح) له مهمو مقصودې کارونو څخه دي.

تفسیر: یعنې په دنیا کې هر هغه سختي، کړاوونه، او تکلیفونه چې درپېښیږي، چې هغه اغلباً د امر بالمعروف او نهی عن المنکر په سلسله کې وي؛ نو هغه په تحمل او اولوالعزمۍ سره په ځان وګاله، او له سختیو څخه له سره مه ویرېږه! ځکه چې له دغو شیانو څخه د کلمه الله د اعلاء په مقابل کې ویرېدل د زړورو او د عزم د خاوندانو کار نه دی.

وَلَا تَصْرُخْ دَاكِلَ الْلَّاسِ

او مه ګرځوه مخ خپل خلقو ته (له ډېره کبره، بلکه ګوره دوی ته په تواضع سره).

تفسیر: یعنې په تکبر او غرور سره مه ګوره! خلق خوار، سپک او حقیر مه ګڼه! د متکبرانو په شان خبرې اترې مه کوه! بلکه په روڼ تندي، او په خندا، خوښۍ او خوشالۍ له خلقو سره غږېږه!.

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

او مه کوه تګ په ځمکه کې په ناز او نخرو! بېشکه الله محبت نه کوي هر کبر کوونکي فخر کوونکي سره (په خلقو).

تفسیر: یعنې په غرور، تکبر، لویي او لاپو د سړي څه قدر او عزت نه زیاتیري، بلکه د دې په عکس ذلیل، حقیر او سپک ښکاري، که څوک مخامخ ورته څه ونه وايي؛ پسې شا خو خلق ورپسې ډېر بد وایي، او سپک یې ګڼي.

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْظُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ

او میانه رو اوسه! په تګ خپل کې (یعنې مه ډېر ګرندی او مه ډېر ورو څه)، او ورو کړه غږ خپل، بېشکه چې ډېر بد د ټولو غږونو خامخا غږ د خرو دی.

تفسیر: یعنې تواضع، متانت، اعتدال او متوسط وضعیت ځان ته غوره او اختیار کړه، بې له ضرورت نه خبرې مه کوه! د خبرو په وخت کې بې له ضرورت نه چغې مه وهه! که په لوړ غږ سره غږېدل څه کمال وي؛ نو د خره غږ ته به خلقو ډېر اهمیت ورکاوه، حال دا چې څه وخت چې خر هنگیږي؛ هغه په غوږونو ډېر کریهه او بد لګیږي، ډېر ځله د انسان په زوره غږېدلو کې هم داسې بې نظامي او بې ترتیبي پېښیږي.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ تَاۤفِي السَّمٰوٰتِ وَتَاۤفِي الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً

آیا نه وینی تاسې (ای انسانانو!) چې بېشکه الله مسخر کړي په کار اچولي دي تاسې ته هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي، او پوره کړي دي (الله) په تاسې نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه.

تفسیر: یعنې د اسمان او ځمکې ګرد مخلوقات ستاسې په کارونو کې لګیا دي، نو بیا تاسې ولې د هغه په کار نه لګیا کېږئ؟ او پوره کړي دي الله په تاسې نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پټه، ښکاره نعمتونه هغه دي چې په حواسو سره یې ادارک کیږي، یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کې راتلای شي، پټ نعمتونه هغه دي چې په عقل، فکر، غور او دقت سره موندل کیږي، یا به له ظاهري څنې مادي او معاشي او له باطني څنې روحاني او معادي نعمتونه مراد وي، ګواکې د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نېکۍ توفیق ورکول، ګرد په باطني نعمتونو کې شامل دي.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ

او (ځینې) له خلقو هغه څوک دي چې جګړه کوي په (حق د) الله کې بې له پوهې (د توحید څخه) او بې له (لارې د) هدایت، او بې له کتاب روښان څخه.

تفسیر: یعنې له داسې ظاهرو او باهرو نعمتونو او احسانونو سره سره ځینې خلق خپلې سترګې پټوي، د الله تعالی په وحدانیت کې یا د ده په شیانو او صفاتو کې یا په احکامو او شراعو کې مباحثې او جګړې کوي، او تش په بې سندو جګړو کې سره نښلي، نه کوم علمي او عقلي اصول له هغوی سره شته، او نه د کوم برحق هادي څه هدایت، او نه د کوم مستند او روښان کتاب حواله له خپله ځانه سره لري، تش د خپلو پلرونو او نیکونو پوند تقلید له هغوی سره شته، چې ذکر یې په راتلونکي آیت کې راځي.

وَإِذْ أَقْبَلَ لَهُمُ آتٍ مِمَّا نَزَّلَ اللَّهُ قَالَ أَوَلَمْ تَتَّبِعُوا عِبَادَتَنَا أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ

او کله چې وویل شي دوی ته چې متابعت وکړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چې نازل کړی دی الله؛ نو وایي دوی: نه! بلکه متابعت کوو د هغه شي چې موندلي وو مونږ په هغه شي پلرونه خپل، (نو وایي الله) آیا (متابعت کوي دوی د پلرونو) اګر که وي شیطان داسې چې بولي دوی (یا پلرونه د دوی) په طرف د عذاب د دوزخ (بلکه متابعت دې نه کوي!).

تفسیر: یعنې که شیطان ستاسې پلرونه او نیکونه د دوزخ په طرف بیولي وي، بیا هم تاسې په هم هغو پسې درومی؟ او په کوم ځای کې چې هغوی لویدلي دي؛ تاسې هم خپل ځانونه هم هغلته غورځوئ؟.

وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ

او هر څوک چې وسپاري (تابع کړي) مخ (ځان) خپل الله ته (او پرې تفویض او توکل وکړي) حال دا چې دی نیکوکار وي؛ نو په تحقیق ده منګولي څښې کړي دي په کړۍ مضبوطې باندې.

تفسیر: یعنې هر هغه چا چې په اخلاص سره د نېکۍ لاره غوره او اختیار کړه، او خپل ځان یې الله تعالی ته وسپاره؛ نو وپوهېږه چې خپل لاس یې په ډېرې مضبوطې او کلکې کړۍ لګولی دی، او ځان یې پرې ټینګ کړی دی، تر هغه وخته پورې چې ده دغه کړۍ ټینګه نیولي وي؛ نو له سره نه ښايي چې د لوېدو کومه اندېښنه ورته پیدا شي.

وَالِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿۲۱﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (ټولو) کارونو.

تفسیر: یعنې هر هغه چې دغه کړې مضبوطه ونيوله؛ بالاخره د همدغې کړې او سند په وسیله د الله تعالی دربار او دیدار ته رسیږي، او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوي.

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنُكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۲۲﴾

او هر څوک چې کافر شو؛ پس نه دې خپه کوي تا (ای محمده!) کفر د ده (ځکه چې) خاص مونږ ته دي بیا راتله د دوی په قیامت کې، پس خبر به کړو مونږ دوی په هغو اعمالو چې کړي یې دي، بېشکه چې الله ښه عالم دی په هغو خبرو چې په سینه (د دوی) کې دي.

تفسیر: یعنې تاسې خپله علاقه له پاک الله سره ټینګه او مضبوطه ولرئ! د هیچا د تکذیب او انکار پروا له سره مه کوئ! د منکرینو بېرته راتګ او رجوع خامخا ځمونږ په لوري ده، په دغه وخت کې به د دوی ټولو عملونه یې له کموالي او زیاتوالي د دوی په مخ کې ایښودل کیږي، او هیڅوک به خپل هیڅ یو جرم له پاک الله څخه نشي پټولی، ځکه چې الله تعالی د زړونو په پټو خبرو او مخفي اعمالو هم خبر دی، او هغه ګرد به دوی ته ور وړاندې کړي.

نُنَبِّئُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿۲۳﴾

نفع به ورکړو مونږ دوی ته (په دنیا کې) لږ شاني، بیا راولو دوی په ډېره ناچارۍ عاجزۍ سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ).

تفسیر: یعنې د لږو ورځو عیش عشرت، بې فکري او بېغمي ده، کله چې د دوی دغه نېټه او مهلت ختم شي؛ نو خورا ډېرې سختې سزا ته به رابښکودل شي، او هیڅ به د دوی له واکه نه وي پوره چې چېرې وټیټي، یا پټ شي.

وَلَمَّا سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲۴﴾

او قسم دی که وپوښتې ته دغه (کفار) چې چا پیدا کړي دي دغه اسمانونه او ځمکه؛ نو خامخا وبه وایي چې: الله، (کله چې مقر شول دوی؛ نو ای محمده!) ووايه: ټوله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوي، چې د اسمانونو او د ځمکې پیدا کول یې له الله تعالی نه د بل هیچا کار نشي کېدی، نو بیا اوس کوم قسم خوبي پاتې شوه چې د ده په پاک ذات کې نه وي موجوده؟ آیا د دغو عظیم الشانو شیانو پیدا کول او بیا یې په یو مضبوط او ټینګ نظام په کار اچول، یې له اعلی درجې علم او حکمت، زور او قوت امکان لري؟ نو هرومرو د «خالق السموات والأرض» په ذات کې د ټولو کمالاتو د موجودیت منل لازمیږي، او دغه هم د ده د قدرت یوه نمونه ده، چې تاسې غوندې مجرمینو او منکرینو باندې هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوي، چې له دغه اقرار څخه وروسته تاسې ملزم ګڼل کېږئ، یعنې کله چې ستاسې په نزد هم خالق یواځې هم هغه الله دی؛ نو بیا ولې نور شیان مو خپل معبودان ګرځوي؟ خبره خو صافه او سمه ده، خو سره له هغه ډېر کسان پرې نه پوهیږي، او دلته چې رسیږي؛ بند پاتې کیږي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۳۷﴾

خاص الله لپاره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقاً عبیداً)، بېشکه چې الله همدی دی غني بې پروا، ډېره ثناء ورته ویلې شوې ده.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې د اسمانونو او د ځمکې پیدا کوونکی الله تعالی دی؛ همداسې ټول هغه شیان چې په اسمانونو او ځمکه کې دي، ټول بلا استثناء یې د بل چا له اشتراکه د الله تعالی مخلوق او مملوک دي، او تماماً د الله تعالی محتاج دي، او بالعکس پاک الله هیچا ته اړ او محتاج نه دی، ځکه چې د ده هیڅ یو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی، دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او ښېګڼو مالک دی، نو بیا به دی بل چا ته ولې محتاج او اړ وي؟ او د چا به څه پروا لري؟.

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ وَالْبَحْرُ يَمْدُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۳۸﴾

او که چېرې هغه څه چې په ځمکه کې دي له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي، او (سیاهي شي محیط) بحر، مرسته وکړي له ده سره پس له (تمامېدلو د اوبو) د ده اوه (نور) بحرونه؛ نو خلاص به نشي کلمات د الله، بېشکه چې الله دی ښه غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې که د دنیا له ګردو (ټولو) ونو ځنې قلمونه جوړ کړي شي، او دغه اووه موجوده ترڅه بحرونه (سمندرونه) سیاهي تیار کړل شي، او بیا د همدغو سمندرونو په شان اوه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پیدا کړل شي، او فرض یې کړئ چې د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوت سره سم هم په لیکلو لاسونه پورې کړي؛ خو سره له دغه هم د الله تعالی د کلمو د لیکلو د عهدې څخه ټول نشي وتلی، او د الله تعالی د کمالاتو او جلال، عظمت، او قدرت له اظهار څخه به ګرد سره عاجز او ناتوان پاتې شي، د لیکونکو عمرونه به تمام شي، قلمونه به په ډېرو لیکلو وسولېږي او مات به شي، سیاهي به له ډېرو لیکلو څخه خلاصه شي، خو سره له دې به هم د الله تعالی تعریف، توصیف، محامد، محاسن او ثناء به ختم نشي، رښتیا خبره همدا ده چې: محدود او متناهي قوتونه به څرنگه د الله تعالی لا محدود او غیر متناهي صفات قید او ضبط کړي شي؟ اللهم لا أحصي ثناء عليك، أنت کما أثبتت علی نفسك.

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَفْئُسٍ وَاحِدَةٍ

نه دي پیدا کول ستاسې او نه بیا ژوندي راپاخول ستاسې مګر داسې دي لکه پیدا کول او ژوندي کول د یوه نفس.

تفسیر: یعنې د ټول جهان پیدا کول او د یوه انسان پیدا کول دواړه پاک الله ته یو شان سهل او آسان دي، نه په دغه کې څه اشکال او دقت او نه په هغه کې څه سختي ورته پیښېږي، په یوه «کن» سره هر شي ته چې اراده وکړي؛ هم هغه کیږي.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿۳۹﴾

بېشکه چې الله دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (د ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی څرنگه چې د یوه غږ اورېدل، یا د یو شي لیدل یا په یو وخت کې د ټول جهان د شینو لیدل الله تعالی ته یو شان او برابر دي؛ همداسې د یوه سړي وژل او ژوندي کول، او د ګرد جهان د ټولو موجوداتو وژل او ژوندي کول الله تعالی ته برابر او مساوي دي، او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کې یو شان دي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُؤَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّسَّ وَالْقَمَرَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى

آیا نه وینې (ته ای مخاطبه؟ بلکه وینې یې) چې بېشکه الله نښاسي شپه (په کامل قدرت خپل سره) په ورځ کې، او نښاسي (الله) ورځ په شپه کې، او مسخر کړي په کار اچولي یې دي تاسې ته لمر او سپوږمۍ، هر یو (له دغو دواړو نه لکه نور سیارات) روان دي تر ټاکلي (مقرر کړې) مودې پورې.

تفسیر: د «مقرر وخت» څخه مراد قیامت دی، یا له لمر او سپوږمۍ څخه د هر یوه دوره ده، ځکه چې د یوې دورې د پوره کېدلو څخه وروسته ګواکې دوی بیا له سره خپله دوره او تګ شروع کوي.

وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او بېشکه الله په هر هغه څه چې تاسې یې کوئ ښه خبر دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالی هغه قوت او قدرت ته چې له شپې څخه ورځ او له ورځې څخه شپه جوړوي، او د لمر او سپوږمۍ په شان له خورا ډېرو لویو لویو کراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان کار اخلي، له مرګ نه وروسته ستاسې بیا ژوندي راپاڅول څه اشکال لري؟ او کله چې دی له هر لوی او وړوګي عمل څخه پوره واقف او عالم دی؛ نو بیا په حساب او کتاب کې به الله تعالی ته څه اشکال او سختي ورپېښه شي.

ذَلِكَ يَاقَانَ اللَّهُ هُوَ الْحَقُّ وَأَنْ مَا يُدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ

دغه (شامل معرفت، کامل قدرت) له دې سببه دی، چې بېشکه الله همدی حق دی، او بېشکه هغه (معبودان) چې بولي (عبادت یې کوي) دوی بې له دغه (الله) نه؛ حق نه دي، او بېشکه الله هم دی ښه پورته ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالی دغه عظیمه شتون او قاهره صفات ځکه ذکر شول؛ څو اورېدونکي وپوهېږي چې د یوه الله تعالی منل او د هم هغه واحد لا شریک عبادت کول؛ هم هغه سمه لاره ده، له دې نه خلاف هر څه چې وویل شي یا وکړل شي؛ باطل او دروغ دي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ نِعْمَتَ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

آیا نه وینې ته چې بېشکه (دا) بېړۍ تګ کوي په بحر کې په فضل د الله، لپاره د دې چې ونښي تاسې ته له دلائلو د ده، بېشکه په دغې (بېړۍ او بحر) کې خامخا ډېر دلائل دي لپاره د هر ډېر صابر ډېر شاکر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسیر: یعنی جهازونه او بېړۍ ډېر ثقیل او درانه بارونه وړي، او د الله تعالی په قدرت، فضل او مرحمت څرنګه د سمندر خپې سره خپروي او په کې څي؟ یعنې د دغه بحري سفر په احوالو او حوادثو کې له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډېر مواقع په لاس ورځي.

کله چې طوفان پورته شي، او جهاز د طوفان په څپو کې ګېږ شي، او له هرې خوا له لویو پېښو او حوادثو سره مخامخ شي؛ نو دغه وخت د لوی صبر او تحمل وخت دی، او کله چې الله تعالی دوی د مرګ او ژوند له دغه کشمکش څخه صحیح او سالم وباسي؛ نو حتمي او ضروري ده چې د الله تعالی د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړي.!

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ كَاظِمٍ دَعَا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ

او کله چې لاندې کړي دغه (کفار) یو موج لکه وربخې؛ نو بولي دوی الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی خاص الله ته (د) دین خپل، پس کله چې نجات ورکړي دوی ته الله طرف د وچې ته؛ نو ځینې د دوی ولاړ وي په (هم هغې) لارې سمې.

تفسیر: یعنې د طوفاني موجونو او څپو (چپو) له وېرې ډېر سخت او غلیظ مشرک هم په ډېر اخلاص او عقیدې سره د الله تعالی په دربار کې دعا او استغفار کوي، او ترې خپل نجات او حیات غواړي؛ نو معلوم شو چې د انسان ضمیر او د فطرت اصلي غږ همدغه دی، او باقي ټول جعلی، ساختګي، موهوم او چټي (بېکاره) شیان دي.

پس هر کله چې پاک الله دوی له طوفان نه روغ رمت وچې ته راوباسي؛ نو ډېر لږ کسان داسې دي چې د اعتدال او توسط په لاره قایم پاتې کېږي، که نه زیاتره څنګه چې له بحر څخه د باندې پل کېږدي؛ بېرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پورې کوي.

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ

او انکار نه کوي له دلائلو څمونږ مګر هر هغه چې ډېر عهد ماتوونکی غدار زیات ناشکره وي.

تفسیر: یعنې اوس لږه شېبه پخوا یې د طوفان له وېرې څخه کوم قول چې له الله تعالی سره تړلی وو؛ هغه بیخي غلط او دروغ ثابت شو، څو ورځې یې هم د ده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَأَخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارِعٌ
وَالِدٌ شَيْئًا

ای خلقو! وویرېږئ تاسې (ټول له عذابه) د رب خپل، او وویرېږئ تاسې له هغې ورځې چې نه به شي دفع کولی عذاب هیڅ پلار له ځوی خپل، او نه به هیڅ ځوی (داسې وي) چې هغه دفع کوونکی شي له پلار خپل څخه کوم شی (څه عذاب).

تفسیر: د طوفان په وخت کې د جهاز مسافران سخت پرېشان، وارخطا وي، او له هر انسان سره یواځې د خپل ځان د خلاصون فکر او اندېښنه وي، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بیخي غافل او بې پروا نه وي، او هر یو د بل د نجات او خلاصی او مرستې په فکر کې وي، بلکه ډېر کله د والدینو شفقت غواړي چې هر راز زحمت او مصیبت په خپل ځان واخلي، چې خپل اولاد له هغه مصیبت څخه وژغوري، لیکن د

دې په عکس یوه داسې ویروونکې او هولناکه ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې به له هر طرفه هم دغه د «نفسی! نفسی!» غږ راپورته کیږي، نه اولاد او نه والدین بلکه هیڅوک به داسې یو ایثار او شفقت ونشي کړی، چې د بل لږ څه مصیبت په ځان واخلي.

نو په هر انسان لازم دي چې لا له اوسه د هغې ورځې په فکر او اندېښنه کې واوسي! او د هغې لپاره توبه برابره کړي! او زیار وکړي، خو د الله تعالی له قهر او غضب څخه مأمون او مصون پاتې شي، که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمټ ووتل، نو سبا خو دوی د حشر له ډگر څنې په هیڅ صورت نشي وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿۳۱﴾

بېشکه وعده د الله رښتیا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دې غره کوي تاسې خامخا دغه ژوندون لږ خسیس! او نه دې غره کوي خامخا تاسې په (عفو او کرم د) الله هیڅ غره کوونکي.

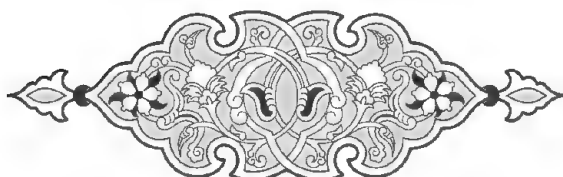
تفسیر: یعنې هغه ورځ یقیناً او قطعاً راتلونکې ده، او داسې یې مه گنئی چې هر څوک چې دلته په آرام وي؛ نو بې له ایمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامۍ او هوسایۍ کې وي، د ټنګ شیطان له مکر او فریب او اغواء څخه تل هوښیار او وینې اوسئ! چې شیطان مو د الله تعالی په نامه هم غولوي، او داسې درته وایي: څه خانه! بېغمه خپلې چرچې او مزې کوه! پاک الله غفور رحیم دی، که ستا په تقدیر کې جنت لیکلې وي؛ نو هر څومره گناهونه چې وهم کړې؛ بالاخر به جنت ته ځې، که په تقدیر کې دې دوزخ لیکلې شوی وي؛ نو په هیڅ ډول ته خپل ځان له دوزخه نشې خلاصولی؛ نو بیا د څه لپاره په دنیا کې مزې نه کوي؟.

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ عَذَابًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿۳۲﴾

بېشکه الله خاص همده څخه دی علم (د قیام) د قیامت، او نازلوي الله باران (او د نزول په وخت یې هم علم لري)، او معلوم دی الله ته هغه شی چې په ارحامو (د میندو په نسونو) کې وي (لکه نرتوب او بښځه توب یې او داسې نور)، او نه پوهیږي هیڅ نفس چې څه کار به کوي سبا، او نه پوهیږي هیڅ نفس چې په کومه ځمکه کې به مري، بېشکه الله دی ښه عالم (په دغو شیانو او نورو ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو) دی.

تفسیر: یعنې قیامت خامخا راتلونکې دی، د دې علم یواځې له الله تعالی سره دی، دغه نه ده معلومه چې دغه دنیوي لویه کارخانه به کله ویجاړه او درې وړې کیږي؟، په دغه آیت کې چې دا پنځه شیان مذکور دي؛ په احادیثو کې یې دغو ته «مفاتیح الغیب» ویل شوي دي، چې د هغه کلي علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هیچا ته نشته.

«تمت سورة لقمان بمنه وكرمه»

سُورَةُ السَّجْدَةِ

«د السجدة سورت مکي دی، پرته له (١٦) آيت څخه تر آخر د (٢٠) آيت چې مدني دي، (٣٠) آيتونه او (٣) رکوع لري، په تلاوت کې (٣٢) او په نزول کې (٧٥) سورت دی، وروسته د (المؤمنون) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْمَزَّيِّلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

نازلېدل د (دغه) کتاب (قرآن) چې نشته هيڅ شک په دغه کې له (جانبه) د رب د عالميانو دی.
تفسير: بې شکه دغه مقدس کتاب رب العالمين نازل کړی، په دغه کې نه څه شک شته او نه شبهه، او نه د فرېب او تېروستلو ځای دی، ليکن کفار دا خبره نه مني چې راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لَتَنْذِرَنَّهُمْ مَا آتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِّنْ قَبْلِكَ
لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ

آيا وايي (دغه کفار) له خپله ځانه يې جوړ کړی دی دا (قرآن محمد، داسې نه دی) بلکه همدغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا، چې وويروي ته (په قرآن سره) هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هيڅ ويروونکی پخوا له تانه (تر اسماعيل عليه السلام پورې)، لپاره د دې چې سمه لاره ومومي دوی (په سبب د وېرولو ستا).

تفسير: يعنې د هغه کتاب په باب کې چې اعجاز او حقانيت يې دومره ښکاره او واضح دی، چې د هيڅ شک او شبهې ځای په کې نشته؛ آيا د هغه په نسبت کفار داسې اظهار کوي چې رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ کړی دی، او (معاذ الله) د لويو دروغو نسبت پاک الله ته کوي؟ نو دغه د دوی انتهايي لجاجت، گستاخي او سپين سترگي ده، چې په داسې واضح او روښانه بيان کې هم له خپله ځان شبهې پيدا کوي، که دوی لږ څه غور او انصاف کولی؛ نو دوی ته به معلومه شوي وی چې په رښتيا سره دغه کتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی، او ته کونښن کوي چې د هغه په وسيله يو داسې قوم وينس او هونښار او په سمه لار يې راوړي؛ چې له څو پېړيو راپه دېخوا په دوی کې وينوونکی نبي نه دی مبعوث شوی.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ

الله هغه ذات دی چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي په شپږو ورځو کې، بيا اوچت شو په عرش باندې (هم هغسې چې لايقه وه له شانه د الله سره، نو ايمان راوړئ پرې!).

تفسير: د «استواء» بيان د «الأعراف» په (٧) رکوع کې تېر شوی دی، هلته دې بيا ولوستل شي !.

مَا لَكُمْ مِّنْ دُونِهِ مِنْ ذِيٍّ وَلَا شَيْعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥﴾

نشسته تاسې لره (ای کفارو) غیر له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چې عذاب در څخه دفع کړي)، آیا پس نه اخلی پند (په دغه وعظ).

تفسیر: یعنې غور او فکر نه کوی؟ د الله تعالی د پیغام او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دروغجن گڼلو څخه وروسته به تاسې چېرې څی؟ په گړدو اسمانونو او ځمکه کې له فرشه تر عرشه پورې د الله تعالی حکومت دی، که ونیولی شوی؟ نو بې د هغه د اجازې او رضا به مو هیڅوک څه حمایت او سپارښت ونشي کړی، او نه به داسې کوم حامی او سپارښت کوونکی ومومی!.

او الله تعالی داسې مطلق قادر دی چې:

يُدَبِّرُ الْأُمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٦﴾

تدبیر کوي (او نازلوي) امر کار له اسمانه ځمکې ته (تر ورځې د قیامت پورې) بیا بېرته څیږي هغه کار ده ته په هغې ورځې کې چې ده اندازه د هغې (ورځې) زر کاله له هغو «دنیوي وختونو» چې یې شمېرئ تاسې.

تفسیر: مفسرین د دغه آیت مطلب داسې بیانوي چې: «د الله تعالی حکم د اسمانونو له پاسه تر ځمکې پورې رسېږي، بیا هر هغه کاروایی چې د هغه په متعلق دلته کېږي؛ هغه د اعمالو په دفتر کې د درج کېدلو لپاره پاس څیږي، او له ځمکې څخه د هغه ځای فاصله د انسان په متوسط تگ سره د یو زر کاله لاره ده، چې د الله تعالی په نزد هغه د یوې ورځې لاره ټاکلې شوې ده، مسافه خو هم دغومره ده، دغه خوبله خبره ده چې پرښته هغه په یوه گړۍ کې وهي، یا له دې نه هم په لږه موده کې وررسېږي».

ذَلِكَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٧﴾

هم دی (خالق او د امورو مدیر) عالم دی په هر پټ او ښکاره، ښه غالب قوي دی، ښه مهربان دی.

تفسیر: یعنې د داسې اعلی او عظیم الشان انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی، چې په هر یو پټ او ښکاره شي علیم او خبیر دی، او ډېر زبردست او نهایت مهربان دی.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿٩﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُّوحِهِ ﴿١٠﴾

هغه الله چې ښایسته کړی یې دی هر شی چې پیدا کړی یې دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان)، او شروع کړی یې پیدایښت د انسان (یعنې آدم) له خټې څخه. بیا یې پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه. بیا یې برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) یې کړ په دغه (قالب) کې له روح خپل څخه (چې مخلوق د ده دی).

تفسیر: یعنې الله تعالی د انسان نسل او اولاد له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه چې د خورا ډېرو غذاگانو عصاره او خلاصه ده، بیا یې برابر کړ قالب د هغه یعنې شکل، صورت او اعضاء یې موزون او متناسب خلق او موجود کړي دي،

او پو، داخل یې کړ په دغه قالب کې روح خپل، شاه صاحب لیکي چې: «کرد مخلوقات د ده مال دی، مگر هر چا ته یې چې ډېر پت او عزت ورکړی دی؛ هغه یې خپل بللی دی، لکه چې وایي: ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ حال دا چې ټول د الله تعالی بندګان دي، لکه چې الله تعالی ویلي دي: ﴿إِنَّ كُلَّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا إِيَّايَ الرَّحْمَنُ عَبْدٌ﴾.

وَجَعَلْ لَكُمْ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ①

او ویې کړځول (در یې کړل) تاسې ته (ای د آدم اولاده) غوږونه او سترګې (چې پرې اورئ او وینئ) او زړونه (چې عقل او فکر پرې کوي)، خو سره د دغو نعمتونو بیخي لږ شکر کوئ تاسې!.

تفسیر: د دغو نعمتونو شکر دا وو چې پخپلو سترګو مو د ده تکویني آیتونه په غور سره کتلي وی، او پخپلو غوږونو مو د ده تنزیلي آیتونه په پوره توجه او شوق سره اورېدلي وی، او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهېدلو او غور او فکر کولو کې پوره کوشن او زیار ایستلی وی، او وروسته له پوهېدلو مو پرې عمل کړی وی، مګر تاسې خلق ډېر لږ شکر اداء کوئ.

وَقَالُوا إِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَفِرُونَ ②

او وایي (منکران د بعث) آیا کله چې ورک شو مونږ په ځمکه کې (چې خاورې شو)؛ آیا مونږ خامخا په نوي پیدایښت کې یو؟ (بلکه نه یو، نو الله وایي: نه ده داسې چې دوی وایي) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دي (چې په قیامت باندې ایمان نه راوړي).

تفسیر: یعنې په دغه خبره یې غور او فکر ونه کړ؛ چې پاک الله دوی اول له خاورو څخه پیدا کړي دي، او په خلاف د هغه یې د شېهو په پیدا کولو شروع وکړه، چې آیا له دې نه وروسته چې ځمونږ جسم له خاورو سره ګډوډ شي، بیا به څرنگه مونږ ژوندي راپاڅول کېږو؟ دغه خو تشه یوه شېبه او استبعاد نه دی، بلکه په صاف ډول سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوي دي.

قُلْ يَتُوبُ إِلَيْكُمْ مَلِكُ الْمَوْتِ الَّذِي ذُكِّرَكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ③

ووايه (ای محمده! دوی ته) قبض کوي ارواح ستاسې پرښته د مرګ هغه چې مقرر شوي ده په تاسې (لپاره د قبض د ارواحو) بیا به رب خپل ته بېرته بوتلل شی (پس له مرګ نه د حساب لپاره).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُرْسَلُونَ تَأْكُلُ أَوْسُلُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ④

مُوقِنُونَ ④

او که ووينې ته (ای محمده!) کله چې دغه کافران ښکته اچوونکي به وي د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قیامت کې له ذلت ندامت او خجالت نه، او وایي به) ای ربه ځمونږ! ولیده مونږ او واورېده مونږ (وعده ستا او تصدیق د رسولانو)؛ پس بېرته بوځه مونږ (دنیا ته لپاره د دې) چې وکړو ښه عمل، بېشکه چې مونږ یقین کوونکي یو (نو و به ګورې ته یو سخت بد کار، او دغه وینا به دوی ته له سره څه ګټه نه رسوي).

تفسير: يعنې ځمونږ غوږونه او سترگې خلاصې شوي دي، د رسول الله په هغو خبرو چې ويلې يې دي؛ ځمونږ يقين راغی، او دغه گړد شيان مو په خپلو سترگو سره وليدل، او ښه وپوهېدو چې يواځې ايمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دی، او په کار راځي، اوس مو يو ځلې بيا دنيا ته ولېږه، او ومو گوره چې مونږ څرنگه ښه عملونه کوو.

وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًى وَلَٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾

او که اراده کړي وی مونږ؛ نو خامخا ورکړی به وو مونږ هر نفس ته (په دنیا کې) هدایت د هغه، ولیکن مقرر شوی ده دغه وینا (حکم) له ما چې خامخا ډک به کړم خامخا دوزخ (له کفارو نه) له پیریانو او انسانانو ټولو څخه.

تفسير: مونږ په دغه خبره قادر یو چې د دنیا گړد انسانان په جبر او زور سره د هدایت په لاره راولو، او پرې قائم یې کړو، چې د هغه په لوري د انسانانو زړونه فطرتاً مایل دي، لیکن په دغه تقدیر سره چې گړد انسانان په همدغه یوه طریقه اختیارولو مجبور کول؛ دغه ځمونږ د حکمت څخه مخالف وو، چې د هغه بیان په څو نورو ځایونو کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، نو هم هغه خبره پوره کېدونکې وه چې د ابلیس د دغې دعوی: ﴿لَأُغْوِيَهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ * (الْعِبَادُ إِنَّهُمْ الْخَالِصُونَ) (د ص سورت) (٨٢-٨٣ آیت) په ځواب کې ویلې وه: ﴿قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقُولُ﴾ * لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَتَّبِعُ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ (د ص ٥) رکوع، (٨٤-٨٥ آیت (٢٣) جزء)، معلومه شوه چې دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شیاطین او د هغو پیروان دي.

فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

پس وڅکئ تاسې (دا عذاب) په سبب د دې چې هېر کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې چې دا دی، بېشکه چې مونږ به هم هېر کړو تاسې، او وڅکئ تاسې عذاب دائمی په سبب د هغه (کفر او تکذیب) چې وی تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسير: يعنې مونږ هم تاسې هېر کړي یی، يعنې هيڅکله به په رحمت سره نه يادول کېږئ، وروسته له دې نه د مجرمينو په مقابل کې د مؤمنانو حال او مال بيانوي.

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِالْآيَاتِ الْكُبْرَىٰ إِذَا دُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿١٦﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ايمان راوړي په آيتونو ځمونږ هغه کسان کله چې پند ورکړی شي دوی ته په دغو (آيتونو)؛ نو پرېوځي په داسې حال کې چې سجده (عبادت) کوونکي وي الله ته او تسبیح وايي سره له ثناء د رب خپل، او دوی تکبر لويي نه کوي (له عبادت نه). لرې کيږي ډډې د دوی له ځایونو د خوب (لپاره د تهجد)، بولي دوی رب خپل (پټ له خلقو نه) له وېرې (د قهره د الله نه) او له طمعې (د رحمت د ده نه)، او ځينې له هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته لگوي (يې په لاره د الله کې).

تفسير: يعنې په خوف او خشيت او خضوع او خضوع په سجده لويږي، په ژبه سره د الله تعالی تسبیح او تحمید اداء کوي، او په زړه کې د کبر، غرور، داسې خبرې نه گړځوي چې د الله د آيتونو په مقابل کې د ټيټېدلو څخه مانع وي،

له خوږو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کيږي، او د پاک الله په حضور کې دريږي، له دې نه مراد د تهجد لمونځ دی، لکه چې په صحيح حديث کې راغلي دي.

او ځينو ترې د سبا او د عشا د لمانځه يا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کې کوم نفلونه چې کيږي؛ هغه مراد کړي دي، ګواکې په الفاظو کې د دې خبرې د ځاييدلو ځای هم شته، ليکن قوي هم هغه لومړنی تفسير دی، والله أعلم.

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٥٠﴾

پس نه دي معلوم هيڅ نفس ته (نه پرېستې او نه نبي ته) هغه شی چې پټ کړی شوی دی دوی ته له یخوالي د سترګو نه، لپاره د جزاء د هغه عمل چې وو دوی چې ګاوه به یې (پټ).

تفسیر: یعنې څرنگه چې د شپو په تیارو کې له خلقو څخه په پټه دوی بې رياء عبادت کړی دی؛ د هغه په بدل کې الله تعالی هغه نعمتونه پټ ساتلي دي، او د هغو پوره کیفیت هیڅا ته نه دی معلوم؛ دوی ته ورکوي چې د هغو د لیدلو څخه د دوی سترګې روښانه کيږي، په حدیث کې راغلي دي چې: ما خپلو نېکو بندګانو له په جنت کې داسې شیان پټ ساتلي دي، چې د هغو مثال نه سترګو لیدلی دی، او نه د هغه تعریف غوږونو اورېدلی دی، او نه د کوم انسان په زړه کې ګرځېدلی دی.

أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا لَّا يَسْتَوُونَ ﴿٥١﴾

آیا پس هغه څوک چې وي مؤمن لکه هغه څوک دی چې وي هغه فاسق، نه دي برابري (دا دواړه ډلې).

أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٥٢﴾

هر چې هغه کسان دی چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ پس شته دوی لره جنتونه د هستوګنې په طریقه د مېلمستیا په سبب د هغو عملونو چې وو دوی چې کول به یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د مېلمستیا سبب ګرځي.

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكذَّبُونَ ﴿٥٣﴾

او هر چې هغه کسان چې فاسقان شوي دي؛ پس ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی، هر کله چې اراده وکړي دوی د دې چې راووځي له دغه اوره؛ نو بېرته به غورځول کيږي دوی په دغه اور کې، او ویل کيږي به دوی ته: (د اهانت په ډول) وڅکئ تاسې عذاب د اور هغه عذاب چې وی تاسې چې د هغه به مو تکذیب کاوه (په دنیا کې او باور مو پرې نه کاوه).

تفسیر: یعنې کله کله چې د اور شعلې دوزخیان د دروازې په لوري وغورځوي؛ په دغه وخت کې ښایي دوی د تېښتېدلو په فکر کې ولویږي؛ نو پرېښتې به له هغه ځای څخه دوی په تېل وهلو سره بېرته بیایي، او دوی ته به وایي: چېرې څی؟ هغه شی مو چې دروغ باله، او باور مو پرې نه کاوه؛ اوس د هغه خوند او مزه وڅکئ! (اللهم أعذني من النار، و أجزني من غضبك).

وَلَنَذِيْقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾

او خامخا و به خکوو مونږ خامخا په دوی باندې له هغه عذاب نژدې (په دنیا کې) لږ له عذاب لوی نه (چې د آخرت دی) لپاره د دې چې دوی وگرځي (له کفر نه اسلام ته).

تفسیر: یعنې د آخرت د لوی عذاب څخه پخوا په دنیا کې لږ څه کمه درجه عذاب پرې نازلوو، خو هغه کسان چې د رجوع توفیق ور په برخه وي؛ له الله تعالی څخه وویرېږي او الله تعالی ته رجوع وکړي، کمه درجه عذاب همدغه دنیوي مصائب دي، لکه ناروغي، قحط، قتل، قید، د مال او د اولاد او د نورو تباهي او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٣٢﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې پند وړ کړ شي په آیتونو د رب خپل (قرآن) بیا مخ وگرځوي ترې (فکر او غور ونه کړي په کې، او وروسته له پوهېدلو ترې بهر ته وگرځي، بلکه له دې نه ډېر ظالم نشته)، بېشکه چې مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخیستونکي یو (په عذاب سره).

تفسیر: کله چې مونږ له ټولو گناهکارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخیستونکي یو؛ نو دغه ډېر ظالم به څرنگه نجات وموندلی شي؟ له دې نه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي ورکوي چې ته د دوی له ظلم او اعراض څخه مه خپه کېږه! پخوا مو موسی علیه السلام ته هم کتاب ورکړی وو، چې په هغه سره بني اسرائيلو هدایت وموند، او د ده په تابعانو کې لوی لوی دیني پېشویان او امامان تېر شول، تاته هم بېشکه د الله تعالی له طرفه دغه عظیم الشان کتاب درکړی شوی دی، چې ډېر خلق به پرې لار ومومي، او له بني اسرائيلو څخه به زیات ستا په امت کې لوی لوی امامان او پېشویان پیدا شي، پاتې شوه د منکرانو فیصله؛ هغه به پخپله الله پاک کوي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٣٣﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (د تورات لکه چې تاته مو ای محمده قرآن درکړی دی)، پس مه کېږه ته! په شک کې له ملاقاته د دغه (موسی)، او ګرځولی وو مونږ تورات یا موسی هدایت لپاره د بني اسرائيلو (اولاده د یعقوب).

تفسیر: ﴿فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ﴾ په منځ کې معترضه جمله ده، یعنې بېشکه او بې شبهې موسی علیه السلام ته کتاب ورکړی شوی وو، او تاته هم داسې کتاب درکړی شوی دی، چې په دغه کې هیڅ قسم چل او فرېب نشته، یا یې د موسی علیه السلام د ذکر په نسبت وویل چې: تاسې له موسی علیه السلام سره د معراج په شپه کې ولیدل، هغه واقعي او حقيقي ملاقات وو، او په هغه کې هیڅ قسم چل، تېراستل، سترګې پټول او نور شک او شبهه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ آيَةً يُهْدُونَ يَا مَعْرِزُ النَّاصِرُونَ ﴿٣٤﴾

او ګرځولي وو مونږ ځینې له دوی نه امامان چې لاره به یې ښووله (خلکو ته) په حکم ځمونږ کله چې صبر وکړ دوی (په دین خپل).

تفسیر: یعنې د دنیا په سختیو او د منکرانو په ظلم او تېریو یې صبر وکړ، او خپل دین یې ټینګ وساته.

وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٣٣﴾

او وو دوی چې په آیتونو ځمونږ (چې له انبیاء الله سره وو) یقین به یې کاوه.

تفسیر: یعنې مسلمانان دې د الله تعالی په وعدو یقین او باور ولري، او په سختیو دې صبر وکړي، او پخپلو کارونو کې دې ثابت او قائم اوسي، نو له دوی سره به پاک الله هم داسې معامله وکړي لکه چې وشوه او ښه وشوه.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٣٤﴾

او بېشکه رب ستا هم دی به فیصله کوي په منځ د دوی کې په ورځ د قیامت کې په هغه شي کې چې وو دوی په دغه شي کې (په دغه دنیا کې چې سره) اختلاف به یې کاوه.

تفسیر: یعنې د اهل الحق او منکرانو په منځ کې قاطعه او عملي پرېکړه به د قیامت په ورځ وشي، هو! په دنیا کې هم ډېر مثالونه داسې ښوول شوي دي چې انسان د هغو له لیدلو څخه پوهه او عبرت حاصلولی شي.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَيشُونَ فِي مَسْكِنتِهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً ﴿٣٥﴾ أَوَلَمْ يَسْمَعُوا أَوْ لَمْ يَرَوْا أَتَأْتُونَ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

آیا (لاره د عبرت) نه ده ښوولې دغو (مکیانو) ته (دې خبرې) چې څومره هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چې تل تیرېږي (دغه کفار) په (ورانو) کورونو د دوی، بېشکه په دغه (هلاکولو د پخوانیو) کې خامخا لوی دلائل د قدرت دي، آیا پس نه اوري دوی (د عبرت په غوږونو). آیا نه ویني دوی چې بېشکه مونږ بهوو (ویالې د) اوبو طرف د ځمکې وچې ته (چې ګیا په کې نه وي) پس راوباسو مونږ په هغو سره کښت.

تفسیر: یعنې بهوو مونږ د نهرونو، ویالو او د سیندونو اوبه یا د باران اوبه، نو آیا نه ویني دوی دا چې بېشکه مونږ راوکارو اوبه ځمکې وچې ته چې ګیا په کې نه وي، له ﴿الْأَرْضِ الْجُرُزِ﴾ څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده، چې له نباتاتو څخه تشه او خالي وي، ځینې ترې خاص د مصر ځمکې مصداق او مراد ګرځوي، او له ﴿سُوقِ الْمَاءِ﴾ څخه د نیل د سیند اوبه مرادوي، ولې دې تخصیص ته هیڅ ضرورت نشته، کما تبه علیه ابن کثیر رحمه الله.

تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٣٦﴾

چې خوري له دغه کښته چارپایان د دوی (واښه، پانې) او نفسونه د دوی (دانه او مېوه)، آیا پس نه ویني (نښې د قدرت د ده).

تفسیر: یعنې ښايي چې دغه نښې یې کتلې او د الله تعالی په کامل قدرت، حکمت او رحمت قایل شوي وي، او ښه پوه شوي وي چې دی همداسې د مړي په لاش کې هم بیا روح ښاسي، او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختي نه لري، او هم ښايي چې د الله تعالی په نعمتونو یې د زړه له کومې شکر ویستلی وي.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَرَجُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٧﴾

او وایي (کفار): کله به وي دغه فتح (فیصله) که چېرې یی تاسې رښتیني (په دغه فتحه کې).

تفسير: پخوا يې ويلي وو چې: د دوی فيصله به د قیامت په ورځ کېږي، د ده په نسبت به منکړينو داسې ويل چې: ته پرله پسې قیامت قیامت وايې، که ته رښتینی یې نو راوښیه چې هغه ورځ به کله راځي؟ مطلب دا دی چې دغه خو تش ډارول او چټي انداز دی، قیامت او نور هیڅ نشته.

قُلْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا يَسْمَعُونَ ۖ وَأَلَهُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې په ورځ د فتح (قیامت) کې هیڅ نفع به ونه رسوي هغو کسانو ته چې کافران شوي دي؛ ایمان راوړل د دوی (په دغه ورځ کې)، او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي، او نه به دوی ته انتظار وکړ شي.

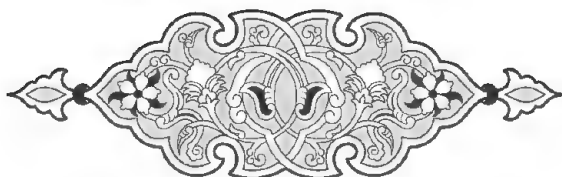
تفسير: یعنې اوس وخت دی چې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو یقین او باور وکړئ، او د هغې ورځې له عذابو ځان وژغورئ (وساتئ)؛ او ورته بیخي آماده او تیار شئ! وروسته له هغه چې قیامت شي، بیا ایمان او باور له سره نه پکارېږي، او نه به په سزا کې څه تأخیر، تخفیف او مهلت وي، او نه مجرم ته داسې کومه موقع او فرصت ورکاوه کېږي، چې په هغه کې دی د خپلو اعمالو تعدیل او اصلاح وکړي، او بیا خپل حساب او کتاب ته حاضر شي، نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنیمت وگنئ! او په تکذیب او استهزاء خپل وخت مه ضایع کوئ! هغه ساعت چې راتلونکی دی؛ یقیناً او قطعاً راځي، او له سره په کې هیڅ ډیل، تعطیل او تأخیر نشته، نو داسې پوښتنې او وینا بیخي فضولي او بېکاره دي، چې هغه ورځ به کله راځي؟ او څه وخت به دغه فیصله صادرېږي؟

فَاعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَضِرُونَ ﴿٢٠﴾

پس مخ وگرځوه! له دوی نه، او منتظر اوسه (د الله نصرت ته)، بېشکه دوی هم منتظر دي (د غلبي په تا).

تفسير: یعنې هغه کسان چې داسې بې فکره او بې حسه دي، چې د انتهایي مجرموالي او د سزا د وړ ګرځېدلو سره سره د فیصلې د ورځې او د سزا صدور پورې خاندې؛ نو له دوی څخه څرنگه داسې هیله او توقع کېدی شي چې ګوندې دوی په سمه لاره راشي؟، نو تاسې د خپل تبلیغ او دعوت د فریضې په اداء کولو کې مصروف او لگیا اوسئ! او د دوی له زیات فکر او خیال څخه بیخي بې پروا شئ! او هغوی پخپل سر پرېږدئ! او د دوی د هلاکېدو او تباهی په انتظار کې اوسئ! لکه چې هغوی هم پخپل زعم او اټکل (معاذ الله) ستاسې د تباهی او خرابۍ په انتظار کې دي، (و هذا قبل الأمر بقتالهم).

تمت سورة السجدة ولله الحمد والمِنَّة.

سُورَةُ الْأَحْزَابِ

«د (الأحزاب) سورت مدني دی، (۷۳) آیت (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۳) او په نزول کې (۹۰) سورت دی، وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنْ اللَّهُ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝ وَأَتَّبِعْ مَا يَدْعُوكَ مِنَ رَبِّكَ إِنْ اللَّهُ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكُنْ يَاسِينَ ۝

ای نبي (محمده!) ووير پرې له الله څخه، او مه مننه خبره د کافرانو او د منافقانو، بېشکه چې الله دی ښه عالم پر هر شي، ښه حکمت والا. او متابعت کوه! (ای محمده!) د هغه (حکم) چې درلېږل شوی دی تاته له جانبې د رب ستا، بېشکه چې الله دی پر هغو کارونو چې کوی یې تاسې ښه خبردار. او توکل وکړه په الله، او کافي بس دی الله کار جوړوونکی (ستا).

تفسير: يعنې هم همغسې چې تر نن پورې معمول وو، وروسته له دې نه هم تل له يوه الله څخه ویر پرې! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه مننه! که دغه گړد سره يو ځای شي او خپل لاسونه سره يو کړي، او راز راز حيلې هم جوړې کړي، او تاسې ته د دروغو مطالبات او د ټکۍ مشورې در وړاندې کړي، او وغواړي چې خپل طرف ته دې متمایل کړي؛ نو تاسې قطعاً او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ! او بې د الله تعالی څخه د بل هیچا څخه خوف او اندېښنه مه کوه! او د هم د هغه یوه الله خبره مننه، او د هغه په دربار کې خپله غاړه ږده! اگر که گړد مخلوق سره يو ځای شي، او تاته راشي، د الله تعالی د احکامو په خلاف د هیچا خبرو ته غوږ مه ږده! الله تعالی پر گړدو احوالو ښه پوهېدونکی دی، الله تعالی په هر وخت کې هر حکم چې در کوي؛ په نهایت حکمت او مصلحت او خبرداری سره یې در کوي، او په هغه کې ستا اصلي خیر او ښېگڼه ده، کله چې ته د الله تعالی پر احکامو تگ وکړې، او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد ولرې؛ نو دی به ستا گړد امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړي، یواځې د الله تعالی ذات د توکل او اعتماد وړ دی، هر څوک چې قلباً، خالصاً، او مخلصاً په ده پورې خپل ځان وتړي، نو دی به په بل چا یا بلې خوا ته له سره خپل زړه نشي تړلی، هو! که دی د دوو زړونو خاوند وي؛ نو طبیعي ده چې هغه بل زړه به یې بلې خوا ته درومي، لیکن د هر یو انسان په ټټر (سینه) کې فقط همدغه یو زړه وي.

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِۦ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمْ اِلٰی نَظٰرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهَاتُكُمْ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَاءَكُمْ اَبْنَاءَكُمْ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ وَاللّٰهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ۝

نه دي پيدا کړي الله لپاره د هيڅ سړي دوه زړونه په دننه د ده کې، او نه دي گړځولي (الله) ښځې ستاسې هغه چې ظاهر کوي تاسې له هغو څخه؛ ميندې ستاسې، او نه دي گړځولي (الله) هغه څوک چې پر خويتوب نيولي دي تاسې (ځامن بلل شوي ستاسې)؛ (واقعي) ځامن ستاسې، دغه (درې) مذکورې خبرې چټې - بېکاره (خبرې ستاسې دي په خولو ستاسې) چې هيڅ حقيقت نه لري، او الله وايي حقه (رښتيا خبره) او همدغه الله ښي لاره (سمه).

تفسیر: یعنی څنگه چې انسان په ټټر (سینه) کې دوه زړونه نه لري؛ همداسې په حقیقت کې یو انسان یوه میندې یا دوه پلرونه هم نه لري، د جاهلیت په زمانه کې به که کوم سړي خپله ښځه مور وبلله؛ نو پخپل ګرد عمر کې به له هغې سره نه یوځای کېده، ګواکې دوی به داسې ګڼل چې په همدغه لفظ سره هغه ښځه د ده د حقیقي مور په شان وګرځېده، که چا ته به یې د خپل ځوی یا د لور نسبت کاوه؛ نو هغه به یې واقعاً خپل اولاد ګناه، او د پلار توب او ځوی توب ګرد احکام به پر هغو مترتب کېدل، عظیم الشان قرآن د دغې مصنوعي او لفظي تعلق له حقیقي او فطري تعلق څنې د جلا کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډېر تشدید او تهدید سره تردید وکړ، او دغه یې ښکاره کړه چې که څوک خپلې ښځې ته مور ووايي؛ په دغه تش ویلو سره هغه د ده واقعي مور نه ګرځي، که نه د دغې خبرې له منلو څخه دا لازميږي چې دغه سړی د دوو ښځو له ګېډو څخه پیدا شوی دی، یوه هغه چې دی یې څېړولی دی، او دویمه دغه چې دی ورته مور وایي، په دغه صورت سره که څوک زید خپل ځوی وبولي؛ نو د زید یو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو، چې دی د هغه له نطفې څخه پیدا شوی دی، نو آیا د واقعیت له مخې دغه خبره ومنله شي چې زید د دوو پلرونو څخه بېل بېل پیدا شوی دی، لکه چې داسې نه ده، نو د حقیقي مور او پلار او اولاد احکام پر دوی باندې نشي جاري کېدی، لکه چې خپلې ښځې ته د مور ویلو حکم د (تحریم) په سورت کې راځي، او د متبني (ځوی بللو) حکم وروسته له دې نه راځي، له دغو دواړو خبرو سره یې دغه درېمه خبره د تمهید او تشریح په ډول هم واوروله، چې داسې ډېرې خبرې له ژبې او خولې څخه راووځي، چې په واقع کې حقیقت او واقعیت نه لري، لکه چې کوم غیر مستقل مزاج یا دوه رګه انسان یا کوم قوي الحفظ او قوي القلب سړی یا داسې چا ته چې په یوه وخت کې د دوو مختلفو شیانو په طرف متوجه کېدی شي؛ داسې وایي چې دی د دوو زړونو خاوند دی، حال دا چې که څوک یې ټټر ورځیري کړي او ویې ګوري؛ نو هغه به ضرور هم هغه یو زړه لري، همداسې پر خپلې مور سربېره بله ښځه مور بلل، یا برسېره پر پلار بل کوم سړی پلار نیول، یا له خپل ځوی څخه پرته بل کوم هلک ته خپل ځوی ویل په واقع کې په دغو ګردو کې قطعاً نسبت نه ثابتېږي، نو ځکه نه ښايي چې د حقیقي او مصنوعي تعلقاتو په منځ کې ګډون او خلط وکړي شي.

ادْعُهُمُ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ

وبولئ تاسې دغه (ادعیاء او منسوب) پلرونو د دوی ته، دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) ډېر برابر (او غوره) دی په نزد د الله.

تفسیر: یعنی ښه او د انصاف خبره خو دا ده چې د هر سړي نسبت د ده حقیقي پلار ته وکړ شي، که کوم سړی کوم هلک خپل ځوی وبولي (متبني یې وګرځي)؛ نو هغه د ده حقیقي پلار نشي کېدی، د اسلام په ابتداء کې رسول الله صلی الله علیه وسلم زید بن حارثه آزاد کړ، او خپل متبني یې وګرځاوه، لکه چې سم له دستور به خلقو هغه ته «زید بن محمد صلی الله علیه وسلم» ویل، کله چې دغه آیات نازل شول؛ ګردو خلقو «زید بن حارثه» ورته ویل.

فَإِنْ لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخوانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُم بِهِ وَلَكِنْ
تَأْتَمَذْتُمْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

پس که نه پېژنئ تاسې (ای مؤمنانو!) پلرونه د دوی؛ پس دوی وروڼه ستاسې دي په دین کې او دوستان ستاسې دي (په دین کې)، او نشته پر تاسې (هیڅ) ګناه په هغه شي کې چې خطا شوي یئ تاسې په کې (لکه چې وایئ زید بن محمد) ولیکن شته ګناه په هغه شي کې چې قصد یې وکړي زړونه ستاسې، او دی الله ښه بخښونکی د (خطیاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعنې كه يې پلار نه وي معلوم؛ نو په هر حال ستاسې ورور او ديني ملگري خو دی، نو په همدغو القابو سره يې يادوئ! لکه چې نبي کریم صلی الله عليه وسلم «زید بن حارثه» ته ویل: «أنت أخونا ومولانا»، که په هېره یا ناپوهۍ یا غلطۍ سره يې وویل چې: فلانی د فلاني خوی؛ نو دغه معاف دی، د خطا او نسیان گناه په هېڅ شي کې نشته، په دغه کې هم که الله تعالی اراده وکړي؛ نو بخښي يې.

الَّذِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجَهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٩﴾

(محمد د الله) نبي ډېر حقدار دی پر مؤمنانو له نفسونو د دوی، او ښځې د دغه (نبي الله) ميندې د دوی دي (تعظيمًا او تحريمًا)، او خاوندان د خپلو ځينې د دوی ډېر وړ دي پر ځينو نورو (په ميراث کې) په کتاب (حکم) د الله کې له مؤمنينو (انصارو) او له مهاجرينو، مگر خو دا چې وکړئ (پخپل ژوند کې) له دوستانو خپلو سره څه احسان (یا د دوی لپاره وصيت وکړئ) په درېيمه یا لږ له هغې، دی دغه (ميراث په ايمان او په هجرت) په کتاب (قرآن یا لوح محفوظ) کې ليکلی شوی.

تفسير: که په غور سره وليدل شي؛ د مؤمنانو په حق کې رسول الله صلی الله عليه وسلم د پلار په شان دی، بلکه له پلار څخه هم په مراتبو ډېر زيات دی، نو دغه به بيخي په ځای او صحيح وي، لکه چې د ابو داود په سنن کې د «إنما أنا بمنزلة الوالد» الحديث، او د «أبي بن كعب» او نورو په قرائتونو کې د «الَّذِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ» آيت او د «وهو أب لهم» جمله دا حقيقت څرگندوي، که د پلار په تعلق کې فکر وکړئ؛ نو د هغه حاصل همدا راوځي چې د خوی جسماني وجود د پلار له جسمه راوتلی دی، او د پلار طبيعي شفقت او تربيت له نورو څخه زيات دی، لیکن آیا د رسول الله صلی الله عليه وسلم تعلق د ده له امت سره له دې نه لږ دی؟ يقيناً د محمدي امت ايماني او روحاني تربيت د رسول الله صلی الله عليه وسلم د لوی روحانيت يوه پلوشه او د هغه سيوری دی، او هغه شفقت او تربيت چې د نبي صلی الله عليه وسلم څخه څرگند (ښکاره) شوی دی، د مور او پلار له طرفه لا څه بلکه په ټولو مخلوقاتو کې د هغه نمونه نشي موندلی.

د همدغو حقائقو په ملحوظ په احاديثو کې راغلي دي: «هېڅ يو له تاسې نشي مؤمن کېدی خو د ده په نزد زه له پلار او خوی او نورو ګردو انسانانو بلکه د ده له خپله ځانه څخه هم ډېر زيات ګران او محبوب نه شم».

﴿وَأَزْوَاجَهُ أُمَّهَاتُهُمْ﴾ «او ښځې د نبي ميندې د دوی دي»، يعنې ستاسې ديني ميندې دي، په تعظيم او احترام او په ځينو نورو احکامو کې چې د هغوی لپاره د شريعت له مخې ثابت شوي وي، نه په ټولو احکامو کې.

﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ﴾ «او خاوندانو د خپلو ځينې د دوی ډېر لايق دي په ځينو نورو الخ»، يعنې له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره دوی خپل وطن پريښی دی، او له خپلو دوستانو او خپلوانو ځنې بېل شوي دي، رسول الله صلی الله عليه وسلم د مهاجرينو او د منورې مدينې د انصارو په منځ کې د دوو تنو په منځ کې ديني اخوت او اسلامي وروري تړلې وه، وروسته له دې چې د مهاجرينو نور خپلوان مسلمانان شول؛ نو دلته يې داسې وویل چې: د نسبي خپلوۍ رعايت په دغه مؤاخات پرمبې او مقدم دی، ښايي چې ميراث او نور شيان د نسبي قربت په اساس تقسيم کړل شي، هو! ښايي چې ښه سلوک او احسان دې له هغو ملګرو څخه هم منع نه شي.

﴿كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا﴾ «دی دغه ميراث او وصيت په کتاب: قرآن، لوح محفوظ کې ليکلی شوی»، يعنې په قرآن کې دغه حکم د تل لپاره جاري او نافذ دی، يا به په تورات کې هم وي، يا به له کتاب څخه لوح محفوظ مراد وي.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ۝

او یاد کړه (ای محمده!) کله چې واخیست مونږ له (ټولو) انبیاوو څخه عهد د دوی (په «أَلَسْتُ» کې، چې هم پخپله دده عبادت کوي، او هم دې نور ځما عبادت ته رابولي) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهیم او (له) موسی او (له) عیسی ځوی د مریمې نه (چې عبادت د الله کوي)، او واخیست مونږ له دغو (ټولو انبیاوو) څخه (په قسم سره) عهد محکم.

تفسیر: یعنې دغه قول او اقرار چې یو به د بل تایید او تصدیق کوي، او د دین په قائمولو او د الله تعالی د پیغام په رسولو کې به له سره هیڅ قسم نقص او قصور نه کوي، په «آل عمران» کې د دغه میثاق ذکر تېر شوی دی.

لَيْسَ لِلصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا

لپاره د دې چې وپوښتي (الله) له صادقانو څخه له صدق (رښتیا) د دوی، او (الله) تیار کړی دی
لپاره د کافرانو عذاب دردناک.

تفسیر: یعنې له قول او اقرار سره مطابق د انبیاوو پر ژبه یې خپل احکام خلقو ته ورسول، او د حجت اتمام یې وفرمایه، بیا به له هر یوه څخه بېلې بېلې پوښتنې کوي، خو د صادقینو پر صداقت قائم پاتې کېدل ښکاره شي، او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شي، وروسته له دې نه د «الأحزاب» د جنگ واقعه یادوي، چې د رښتین رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم او د رښتینو مؤمنینو په مقابل کې د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال او احوال شو؟ او د دوی د ظاهري ثمراتو او نتائجو ذکر کوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُودًا لَمْ تَرَوْهَا
وَكَانَ اللَّهُ بِالْمُؤْمِنِينَ بَصِيرًا ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) یاد کړئ تاسې نعمت د الله پر تاسې
کله چې په (غزوه د احزاب کې) راغللې تاسې ته لښکرې (د کفارو)؛ نو راوړېدو مو پر دوی باد
او داسې فوځونه (د ملائکو) چې (هیڅ) نه لیدلې تاسې دوی، او دی الله پر هغو (کارونو) چې
کوی یې تاسې ښه لیدونکي.

تفسیر: د هجرت په څلورم او پنځم کال کې د «بني نضیر» یهودان له منورې مدینې څخه وویستل شول، چې ذکر یې د «الحشر» په سورت کې راځي، دغه فراري یهودان کور په کور او قوم په قوم وگرځېدل، او هغوی یې د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول، او ګرد یې د مسلمانانو په خلاف جنگ ته مستعد او تیار کړل، او د «بني فزاره» او «غطفان» او د عربو د نورو قبائلو تقریباً (۱۲۰۰) دولس زره لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کې مست ورتوی شول، د «بني قریظه وو» د یهودانو یوه ټینګه او کلکه کلا د مدینې منورې په شرقي جانب کې وه، دوی پخوا له دې نه له مسلمانانو سره معاهده تړلې وه، بالاخر دوی د نضیري یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه، او د متعارضینو د امداد او معاونت لپاره د مسلمانانو په خلاف ودرېدل، د مسلمانانو عمومي جمعیت ټول (۳۰۰۰) درې زره تنه وو، چې په هغه کې یو لوی تعداد منافقان وو، چې د تکلیف او سختی په وخت کې به یې د دروغو بهانې جوړولې، او د جنگ له میدانه به یې ورو ورو خپل ځانونه ایستل، رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه

مورد کې له مسلمانانو سره مشوره وکړه، بالآخر د پارسي سلمان رضي الله تعالى عنه په مشوره د ښار په اطرافو کې په هغو ځايونو کې چې د کفارو د تعرض او د حملې اندېښنه وه؛ خندقونه وکښتل شو، د سختې يخنې وخت وو، غله هم ډېره قيمته او ډېره لږه پيدا کېده، د لورې له سببه أصحابو رضي الله تعالى عنهم أجمعين او پخپله رسول الله مبارک صلی الله عليه وسلم هم پر خپلو گېلو تیرې تړلې وې، مجاهدين پر دغې سختې ځمکې کې په کودال وهلو مشغول او لگيا وو، او په خپلو منځونو کې به يې په ډېر جوش او خروش سره داسې ويل:

نحن الذين بايعوا محمداً على الجهاد ما بقينا أبداً

بالمقابل ځمونې د لوی سردار محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم سید الأبرار او أفضل الأخیار له طرفه به چې هغوی هم بالذات دخندق په کښتلو کې مشغول وو؛ د دوی ځواب داسې ویلی کېده:

اللهم لا عيش إلا عيش الآخرة فاغفر للأنصار والمهاجرة

کله چې خندق تیار شو؛ نو اسلامي مجاهدين د متعارفينو په مقابل کې په خپلو سنگرونو او مورچو کې ټينگ ودرېدل، تقريباً تر پنځه ويشتو ورځو پورې دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو، او د دغو دواړو قومونو په منځ کې خندق حائل وو، سره له دې چې د کفارو تعداد ډېر زيات وو، خو د دوی له لاسه ونشو چې له خندقه تېر او پر ښار عمومي هجوم راوړي، مگر له لرې ځنې به يې غشي ویشتل، او کله کله به د فريقينو مخصوص ځلميان د مبارزې په ډگر کې هم سره وتل، د مشرکينو او د بني قريظه وو د يهودانو په منځ کې مسلمين د محصورينو حيثيت درلود، خو سره له هغه دوی ټولې ښځې او وږګي د ښار په مضبوطو او محفوظو انګړونو کې خوندي کړل، او دوی پخپله په ډېر شجاعت او استقامت سره د ښار محافظت او مدافعت کاوه، بالآخره د «نعيم بن مسعود الأشجعي» رضي الله تعالى عنه د يوه عاقلانه او لطيف تدبير په اثر د مشرکينو او د بني قريظه وو د يهودانو په منځ کې اختلاف او مشاجره واقع شوه، له بل طرفه د کفارو په زړونو کې د الله تعالى د غير مرثي فوځونو له لوري وېره او رعب وغورځاوه شو، په همدغه ضمن په يوه شپه کې يوه سخته وړوونکې سيلۍ راوالوته، چې د هغې په اثر د دوی ټولې خیمې او کيردۍ وشلېدلې، او له ځمکې څخه وشکولۍ شوې، او ډېرې لرې ولوېدلې، د دوی ګرد څاروي او حيوانات توري شول، اوروڼه يې مړه او ديګونه او لوبښي يې په بل مخ نسکور او ګرد سره مات او ګډوډ شول، شګي به په داسې شدت سره الوتلې چې د دوی سترګې، خولې، بوزې او غوږونه ترې ډک پک شول، بالجمله د کفارو دغه عظيم الشان لښکر چې تر (۲۴۰۰۰) تنو ځلميانو پورې رسېدل؛ په تېښته او فرار مجبور شول، او ګرد نااميده بېرته ستانه شول: ﴿وَكُنِيَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقَتْلَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا﴾ دغه جنګ ته د «أحزاب» يا د «خندق» جنګ وايي، د سخت بروت او سختو لورېو په وخت کې داسې خندق کښتل او د دغومره دښمنانو په مقابل کې په مېړانه سره ټينګ ودرېدل داسې اوضاع او حالات وو، چې د منافقانو د زړونو پټې خبرې يې څرګندې کړې، او د مؤمنينو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبيت شو، په همدغه جنګ کې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې: وروسته له دې نه به بيا کفار پر مونږ تعرض نه کوي، بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وروړو، لکه چې همداسې هم وشول.

إِذْ جَاءَ وَكُم مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ

(ياد کړئ) کله چې راغللي (لښکرې د کفارو) تاسې ته له پاسه (جانبه) د تاسې، او له ښکته (جانبه) د تاسې.

تفسير: يعنې د منورې مدينې په شرقي جانب چې جګ (وچت) دی، او له غربي جانب چې ښکته دی.

وَإِذْ زَاغَتِ الْبَصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا ۝

او کله چې کړې خړې شوې سترگې (له ډېرې وېرې)، او ورسېدل زړونه چنډې کو ته (له ډېره خوفه)، او گمانونه کول تاسو پر الله راز راز گمانونه.

تفسیر: یعنې له ډېره دهشته او حیرته سترگې رډې بلې پاتې شوې، او د خلقو اشکال او بڼې والوتې، د دوستۍ او خپلوې مدعیانو به ځانونه پټول، او له سترگو ځنې به یې ځان گوښې کاوه، او ورسېدل زړونه چنډې کو بیخونو د مریو ته، یعنې له ډېر خوف او هراسه زړونه لږزېدل، او داسې زور او شدت سره له خپله ځایه غورځېدل، لکه چې د ستوني له لارې د باندې راوتل، او گمانونه وکړل تاسو پر الله تعالی راز راز گمانونه، یعنې یو به په یو شي پوهېده، او بل به بل شي اټکلاوه، مسلمانانو به داسې گڼل چې دا ځلې یو بل قسم سخت امتحان راباندې راغلی دی، گورو چې مونږ ته په دغه آزموینه کې څه راپیښېږي؟ ناقص الایمان کسانو به داسې گڼل چې اوس له دغې پېښې څخه ځمونږ ژوندي وتل سخت او مشکل دي، د منافقینو له احوالو خو له سره پوښتنه مه کوئ، چې هغوی په څه حال کې وو؟ د منافقینو مقولې وروسته راځي:

هَذَاكَ ابْتِلَى الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زَلَالًا شَدِيدًا ۝

په دغه وخت کې وازمويلي شول مؤمنان، او وخوځولي شول په خوځولو سختو سره (له ډېرې وېرې).

تفسیر: رسول الله صلى الله عليه وسلم «حذيفة رضي الله تعالى عنه» ولېږه، څو د دښمن صحيح احوال راوېږي، د دغې واقعي مفصله قصه دې په حديث کې ولوستله شي، څو د دغه تردّد او تذبذب او اندېښنې د کیفیت اندازه ترې وشي، دلته د هغې د ترجمې گنجایش نشته.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ۝

او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل منافقانو او هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) وو چې: نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او د هغه رسول مگر په غرور تیرایستلو سره.

تفسیر: ځینو منافقینو به داسې ویل چې: محمد صلى الله عليه وسلم به داسې دعوي کولې چې ځما دین تر مشرقه او مغربه خور او منشورېږي، او د روم، پارس او صنعا بنگلې او ماڼۍ ماته را کړې شوي دي، حال دا چې اوس مسلمانان د اودس د تجدید لپاره هم له خپلو سنگرونو څخه نشي وتلی، هغه وعده چې لارې؟ شاه صاحب فرمایي: «مسلمانانو ته ښایي چې اوس هم د ناامیدی په وخت کې د بې ایماني خبرې ونه کړي!».

وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا هَلْ يَأْتِيَنَّكَ

او کله چې وویل یوې طائفې له دغو (منافقانو) چې ای اهل د یثربه (مدینې).

تفسیر: «يَا يَثْرِبَ» د طیبې مدینې قدیمي نوم وو، کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه ځای ته تشریف راوړ؛ د یثرب نوم په «مدینة النبی» سره تبدیل شو.

لَا مَقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنَ النَّبِيِّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٥﴾

نشته خای (د هستوگنې) تاسې ته؛ پس بېرته وگرځئ، او اذن (د بېرته تللو) غواړي یو فریق ډله له دوی له نبی، وایي چې: بېشکه کورونه ځمونږ تش پراته دي (له سړیو)، حال دا چې نه دي تش پراته کورونه د دوی، نه لري اراده (په دغه تگ سره) مگر د تېښتې (له جنگه).

تفسیر: یعنې ګرد عرب ځمونږ دښمنان شول، او ځمونږ لپاره هیچېرې د توقف او د هستوگنې خای پاتې نشو، ټول له اسلامي لښکر جلا او خپلو کورونو ته لاړ شی! رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د اسلامي مجاهدینو د باندې ولاړ وو، او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګړونو په مزید تأمین او تحکیم او په هغو کې د ښځو او وورکو په خوندي کولو او خای په ځایولو کې مشغول وو، په دغه وخت کې به دغو منافقینو داسې پلمې او بهانې سره کولې؛ چې ځمونږ کورونه د باندې په ډاګ میدان کې پراته دي، مونږ له دې نه ویرېږو نه چې غله ځمونږ په کورونو ولویري، او ځمونږ ګرد مال او شته به تالا او لوټ یوسي، دغه محض د دروغو بهانې او پلمې وې، او له داسې خبرو څخه د دوی مقصود دا وو چې په کوم چل او فرېب سره خپل ځان د جنگ له میدانه وباسي، لکه چې هومره سړیو چې له محمد صلی الله علیه وسلم څخه اجازه وغوښتله؛ دوی هغو ګردو ته اجازه ورکړه، او د مرخصینو د تکثیر او تزیید هیڅ پروا یې ونه کړه، له ځینو روایتونو څخه داسې معلومیږي چې فقط درې سوه نفوس له دوی سره باقي پاتې شول.

وَلَوْ دَخَلَتْ عَلَيْهِمْ مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سَأَلُوا الْفِتْنَةَ لَأَنزَلْنَاهُمْ مِّنْهَا الْآيِسِرَ ﴿١٦﴾

او که راننه ایستی شي پر دوی (دغه کفار په مدینه کې او ترې چاپېر شي) له اطرافو د دغې (مدینې)، بیا طلب کړل شي ترې فتنه (شرک یا له مسلمانانو سره جنگ)؛ نو خامخا رابه شي دوی هغې (فتنې) ته، او ځنډ به ونه وکړي په دغې (قبول د فتنې) کې مګر لږ.

تفسیر: یعنې منافقان د دروغو خپلې او بهانې جوړوي، فرض یې کړئ که دغه کسان په ښار کې هم وی، او کوم یو دښمن د دې خوا یا د هغې خوا راشي، یا پر دوی ورتوی شي، او له دوی څخه داسې یوه مطالبه وکړي، چې د اسلام دغه دین پرېږدئ، چې تاسې ظاهراً هغه منلی دی، یا ورته وویل شي چې: راځئ چې له مسلمانانو سره وجنګیږو، نو دوی سمدلاسه د جنگ او فتنې او فساد اچولو لپاره ولاړ او تیارېږي، او په دغه وخت کې د دوی دغه مکر او فرېب او دروغ په ښکاره ډول سره ظاهرېږي، ځکه چې علی الفور دوی د کفارو د هغو مطالباتو د تعمیم لپاره خپلې ملاوې تړي، او د دوی مرستې او تایید ته چټ پټ ودرېږي، نه به د خپلو کورونو د خالي کېدو او بې سرپرستۍ او د ساتلو عذر وړاندې کوي، او نه د هغو د غلا او لوټېدلو او په تاراج تللو څخه څه اندېښنه کوي، ماسوا له هغه توقفه چې په دغو مذاکراتو او د وسلې په اخیستلو کې واقع شوی دی.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا لَِّ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ لَا يُؤْتُونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق وو دوی چې وعده یې کړې وه له الله سره پخوا له دې نه چې وبه نه ګرځوي (په جنگ کې) شاوې خپلې (او نه به تښتي)، او دی عهد د الله پوښتېدلی شوی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي چې: «وروسته د احد له جنگه منافقانو اقرار کړی وو، چې بیا به مونږ داسې یو حرکت ونه کړو»، د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالی له دوی ځنې وکړي، چې ستاسې هغه قول او اقرار چېرې لاړ؟.

قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفَرَارُ اِنْ قَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوْ الْقَتْلِ وَاِذَا لَمْ تُنَبِّهُوا الْاَقْلِيَالَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې له سره به نفعه نه رسوي تاسې ته تېښته که چېرې وتښتئ تاسې له مرګه یا له قتل، او کله چې وتښتېدئ؛ نو ژوندي به پاتې نه کړی شی مګر لږ (مدت).

تفسیر: یعنې د هر چا په قسمت کې چې مرګ دی؛ هغه هیچرې په تښتېدلو سره له مرګه ځان نشي ژغورلی، د الله تعالی قضا هر چېرې انسان ته رسیږي، او که اوس مرګ ستاسې لپاره نه وي مقدر؛ نو له میدانې څخه تښتېدل بېکاره دي، آیا دوی د جنګ په میدان کې ټول وژل کېږي؟ او فرض یې کړئ که د جنګ له میدان وتښتئ؛ نو بیا به له مرګه مأمون یئ؟ آیا دغه مأمونیت به تر څو پورې وي؟ بالاخر مرګ خو راتلونکی دی، که اوس رانشي؛ نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونکی دی، خو معلوم نه دی چې په څومره ذلت او خواری سره به راځي؟.

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللَّهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوًّا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهْم مِّنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک دی هغه (ذات) چې وساتي تاسې له (عذابه) د الله که چېرې وفرمایي الله په تاسې باندې د بدې (هزیمت)، یا اراده وفرمایي په تاسې باندې د رحمت، نصرت، او نه به مومي دوی خپلو ځانونو ته بې له الله کوم دوست (نافع) او نه کوم مددګار (دافع) د ضرر).

تفسیر: یعنې د الله تعالی اراده هیڅ یو زور او طاقت نشي ګرځولی، نه کومه حيله او تدبیر د هغه په مقابل کې کار کولی شي، انسان ته لازم دي چې پر پاک الله توکل وکړي، او په هر حال د الله تعالی د مرضی غوښتونکی وي، که نه د دنیا نیکی یا بدې، سختي یا نرمي خو یقیناً رسېدونکي دي، نو بیا د الله تعالی د احکامو په تعميل او د ده په لار کې به ولې انسان خوف، وېره او ډار له خپله ځانه بېکاره کړي؟، او په لازمه وخت کې ولې ځان ترې بېل او لرې کړي؟، او په لوی لاس خپل عاقبت خراب کړي، او له تکلیفه څخه هم خپل ځان خلاص نشي کړی.

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّظِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ اِخْوَانَهُمْ هَلْ يَتَوَلَّوْنَ الْبَاسَ الْاَقْلِيَالَ ۝

په تحقیق ښه معلوم دي الله ته منع کوونکي (له جهاده) له تاسې او ویونکي وروڼو خپلو ته (چې) راشئ ځمونږ په لوري (چې آرام وکړئ)، او نه راځي دوی جنګ ته مګر لږ (کله نه کله).

تفسیر: یعنې د ریا له سببه یا له شرم او ننگ او د نورو په ترهیب او ترغیب کله کله د جنګ میدان ته راځي، او د نورو حقیقي مجاهدینو په څنګ کې ودیږي، که نه عموماً دوی پخپلو کورونو کې او په خپل عیش او عشرت، مزو او چرچو کې مشغولېږي، او خپلو نورو عزیزانو او خپلوانو ته چې صادق مسلمانان دي؛ هم وايي چې جهاد ته مه ځئ! او دوی جهاد ته له وتلو څخه منع کوي.

اَسْتَحْذَرُ عَلَيْكُمْ ۝

بخیلان دي (په اعانت له تاسې سره او انفاق) پر تاسې.

تفسیر: یعنې د مسلمانانو د امداد او معاونت څخه ځان ساتي، او د دوی له هر قسم همدردۍ او خیر غوښتلو او خیر رسولو ځنې بخل کوي، هو! که غنیمت مواقع راشي؛ نو د ډېر حرص او طمع لامله غواړي چې بل هیچا ته دې هیڅ

شی ورنه کړه شي، او دغه ګرد مال او غنیمت دې یواځې ځمونږ برخه شي، او په همدغه امید او هیله ځینې په جنگونو کې هم حسب الظاهر شرکت کوي.

فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَقْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ
الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ جَدِيدٍ إِشْحَاءً عَلَى الْخَيْرِ

پس کله چې راشي وېره (د دښمن)؛ نو وېه وینې ته دوی ګوري به دوی تاته (ویریدونکي) چې چاپېر به چورلي (ګاټي د) سترګو د دوی په شان د هغه انسان چې بیهوشي راوستلې شوي وي پر هغه له (وجه د سکرانو د) مرګه، پس بیا کله چې لاره شي دغه ویره (او ټول شي غنائم)؛ نو ضرر دررسوي دوی تاسې ته په ژبو تېرو سره په دغه حال چې بخیلان (حارصان) وي په خیر (او لاس اچوي په غنیمت).

تفسیر: یعنې د سختې او تنګسۍ په وخت کې د رفاقت څخه ځانونه بېرته واپس کوي، او له ډېرې وېرې یې ساه راخیږي، وروسته له بري او فتح راځي، او له خپل ځانه خبرې جوړوي او خپل شجاعت او مېړانه ښکاره کوي، او له ډېر حرص او طمعې د غنیمت پر اموالو پرمخې نسکور لویږي، یا یې دا مطلب چې د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشیعو کې خوله سپړي او ژبه کوي.

أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ۝

دغه (کسان د جنګ ګیدېران او د ولجې زمريان) ایمان یې نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) کړل الله عملونه د دوی، او دی دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان.

تفسیر: یعنې تر څو پر الله تعالی او رسول الله ایمان رانه وړي؛ د دوی هیڅ یو عمل نشي مقبول واقع کېدی.

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوْنَ أَلَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ
عَنْ آبَائِكُمْ

ګمان کوي (دغه منافقان) پر لښکرو (د کفارو) چې نه دي تللي (بېرته په ماتې)، او که چېرته بیا راشي لښکر د (کفارو جنګ ته)؛ نو دوست ګڼي (منافقان) دا چې کاشکې دوی اوسیدونکي وي په (لریو کلیو د) اعرابو کې، چې پوښتنې به یې کولې (له لري) له (احوالو) خبرونو ستاسې.

تفسیر: یعنې د کفارو لښکرې ناکامه بېرته لاړې، لیکن دغه ویریدونکي منافقان لا تر اوسه هم نه دي متیقن چې هغوی ماتې موندلې ده، او فرض یې کړی! که د کفارو افواج بیا بېرته وګرځي، او پر مسلمانانو حمله او یرغل وکړي؛ نو د دوی همدغه هیله او تمنا وه که وروسته له دې نه د جنګ تر ختمه پورې بیخي په ښار کې هم ونه اوسېږي، او چېرته کوم کلي ته ولاړ شي، او هم هلته لرې ناست نندارې وکړي، او له تلونکیو او راتلونکیو څخه پوښتنې وکړي، چې مسلمانان څه حال لري؟ او د جنګ نخچه او وضعیت څرنگه دی؟

وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ يَتَأْتُوا إِلَّا قَلِيلًا ۝

او که چېرې وئ (دغه منافقان) په تاسې کې نو جنګ به یې نه وو کړی دوی مګر لږ (لپاره د ریا).

تفسیر: یعنی د خولې پر خبرو کې ستاسې خیر غوښتنه په ظاهري ډول سره ښکاره کوي، او په جنگ کې زیات کار نه کوي، او تش د مجبورتیت او ضرورت لامله چې نوم یې وشي په جنگ کې شرکت کوي.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ۖ

خامخا په تحقیق ده تاسې ته په رسول الله کې اقتداء غوره ښکته لپاره د هغه چا چې وي دی چې ډارېږي د الله (او امید لري د رضاء او د لقاء یې) او د ورځې وروستۍ (د قیامت)، او یادوي الله ډېر (هم په خوله، هم په زړه، هم په راحت، هم په زحمت).

تفسیر: یعنی رسول الله ته وگورئ! چې په دغو سختیو کې څرنگه ثبات لري، حال دا چې له گړدو ځنې د زیاتې اندېښنې او فکر زور پر دوی لویږي، مگر امکان نه لري چې لږ څه د دوی په استقامت کې تلزل واقع شي، هغه خلق چې د الله تعالی د رضاء او لقاء هیله من او د آخرت د ثواب د حصول امیدوار دي، او په کثرت سره د الله تعالی په ذکر او یاد کې مشغول دي؛ د هغوی لپاره د رسول الله ذات ډېر ښه نمونه ده، ښایي چې دوی په عباداتو، معاملاتو، ماکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، بلکه په هر حرکت او سکون او ناسته او ولاړه کې د دغه جامع الصفات ذات د قدم پر نقش حرکت وکړي! او په همت او شجاعت د دوی د عمل د طرز متابعت وکړي! او په ښه شان سره یې زده کړي!.

وَلَتَارَ الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ۖ

او کله چې ولیدل مؤمنانو لښکرې (د کفارو) نو وویل (مؤمنانو) دا هغه دي چې وعده کړې ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت)، او رښتیا ویلي وو الله او رسول د (الله په وعده کې)، او زیات نه کړ دغو (لښکرو د کفارو) مؤمنانو ته مگر ایمان او تسلیم (احکامو د الله ته).

تفسیر: یعنی کله چې پخوا مسلمانانو ولیدل چې د کفارو افواج سره یو ځای شوي دي، او له څلورو خواوو څخه پر مونږ راټویږي؛ نو د دې په ځای چې وارخطا شي، د دوی یقین او باور د الله تعالی او د رسول الله پر وعدو لایات شو، او دوی به داسې ویل چې: دغه خو هم هغه منظره ده چې د هغه خبر الله تعالی او رسول الله پخواله دې نه ورکړی وو، او ده په متعلق د الله تعالی وعده لا له پخوا څخه شوې وه، لکه چې (البقرې سورت په (۲۶) رکوع (۲۱۴) آیت کې) یې فرمایلي دي: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا أَنْ تَقُولُوا الْبَيْعَةُ وَالْعَهْدُ إِنَّهُمْ غَفُورٌ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلاَ إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ او (د ص د سورت په (۱) رکوع (۱۱) آیت (۲۳) جزء کې یې چې مکي دی) فرمایلي دي: ﴿جُنُودُ اللَّهِ مَعَكُمْ هِزْزُوا أَعْيُنَكُمْ عَنْ الْأَحْزَابِ﴾.

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَبِمَا مَنَ قَضَىٰ نَجَّوهُمْ وَمِنْهُمْ مَّن يَنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا بَدِيلًا ۖ

ځینې له مؤمنانو څخه (داسې) سړي دي چې رښتیا کړې یې ده هغه خبره چې عهد کړی وو دوی له الله سره په هغې باندې (چې ثبات، استقامت في القتال دی)، پس ځینې له دوی هغه دي چې تر سره یې کړې نذر خپل (چې مړ شو یا شهید)، او ځینې له دوی هغه دي چې انتظار کوي (دغه مړه یا شهادت ته)، او بدل یې نه کړ (عهد خپل یو ذره هم) په بدلولو سره.

تفسیر: یعنی هغه وعده چې منافقینو کړې وه، او د هغې ذکر په پخواني رکوع کې په دغو الفاظو سره شوی وو: ﴿وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا لَإِيَّاكَ مِنْ قَبْلُ لَا يُؤْتُونَ الْأَكْثَارَ﴾ هغه یې ماته کړه، او په ډېرې بیحيایۍ او بې شرمۍ سره د جنگ له میدان په څنګ شول، پر عکس د دوی ډېر زیات داسې پاڅه مسلمانان هم شته چې هغو خپل عهد او پیمان په صداقت او امانت پای ته ورسوه، او د ډېرو زیاتو سختیو په اوقاتو کې هم د دین له حمایته او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له نصرت، او د مسلمانانو له رفاقته یو قدم هم بېرته پاتې نه شول، کوم عهد او پیمان او ژبه چې دوی د الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره کړې وه؛ د غره په شان پرې ټینګ ولاړ وو، له دوی نه خو ځینې کسان هغه دي چې خپله ذمه واري یې پوره کړې وه، یعنی په جهاد کې د شهادت په درجه نائل شوي دي، لکه د «بدر» او «احد» شهداء چې په دوی کې د انس بن النضر رضي الله تعالى عنه قصه ډېره مشهوره ده، او زیات مسلمانان هغه دي چې په ډېره مینه او اشتیاق سره د فی سبیل الله موت په انتظار کې دي، په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چې د الله په لاره کې یې ځان قربان کړی دی، یا د شهادت مشتاق دي؛ د خپلو عهدو او پیمانونو پوره حفاظت یې کړی دی، او له خپلو خبرو څخه یې د یوې درې په اندازه هم تجاوز نه دی کړی.

يُجْزِي اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٣٨﴾

لپاره د دې چې جزاء ورکړي الله رښتینو ته په (سبب د) رښتینۍ د دوی، او په عذاب به کړي منافقان که اراده وفرمائي (د تعذيب يې)، یا رجوع په رحمت سره وکړي پر دوی (چې ایمان راوړي)، بېشکه چې الله دی ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنی هغو ته چې په خپل عهد باندې ټینګ ولاړ وو، او په خپل قول او اقرار کې رښتین پاتې شوي دي، پر دغه رښتیا ټینګ پاتې کېدلو بدل به وررسېږي، بد عهد او منافقانو ته که اراده وفرمائي؛ سزا ورکوي، او که اراده وفرمائي؛ د توبې توفیق ور په برخه کوي او معافوي یې، او دغه د الله تعالی له مهربانۍ څخه بېد نه دی.

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا

او بېرته وشړل الله (له مدینې نه) هغه کسان چې کافران شوي وو (په ماتې بې له جنگه) سره له قهره خپله (ډک زړونه) چې ویې نه موند هیڅ خیر (بری پر مؤمنانو).

تفسیر: یعنی د کفارو افواجو سره له ذلت او ناکامۍ په دغه حال کې چې له ډېره قهره او غوصې به یې غاښونه چیچل؛ د جنگ میدان پرېښود، او بېرته خائب او خاسر خپلو کورونو ته لاړل، هو! د عمرو بن عبدود په شان د کفارو ډېر نوميالي چې خلقو به ده ته د یو زرو سورو په شان اهمیت ورکاوه؛ په دغه جنگ کې د سیدنا علي رضي الله عنه په توره ووژل شو.

وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٣٩﴾

او کفایت وکړ الله مؤمنانو ته د جنگ کولو (په امداد د پرښتو)، او دی الله قوي ښه زورور (په انفاذ د احکامو) ډېر زبردست (په هر چا او په هر شي).

تفسیر: یعنی له مسلمانانو سره د عمومي جنگ او جګړې وار ونه رسېد، الله تعالی په خپل قدرت سره ډېره سخته سیلی پر دوی مسلطه کړه، او د پرښتو لښکر یې ورولبړه، او داسې آثار یې پیدا کړل چې کفار په خپل سر وارخطا او پرېشان شول، او فرار یې پر قرار اختیار کړ، د پاک الله د زورور او زبردست قوت په مقابل کې څوک ودرېدی شي؟!.

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوا مِنْهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صِبَايِهِمْ وَقَدْ فَرَّقْنَا قُلُوبَهُمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ۝

او راکوز کړل (الله) هغه کسان چې کومک یې کړی وو له دغو (چلو د احزابو) سره له اهل د کتابه (چې بني قریظه وو) له کلاگانو د دوی، او وغورځوله (الله) په زړونو د دوی کې وېره (د رسول الله او د مؤمنانو)، یوه ډله وژله تاسې، او بندي کوله به تاسې بله ډله.

تفسیر: دغه د بني قریظه وو یهودان دي چې د منورې مدینې په شرقي جانب کې د دوی یوه ټینګه او مضبوطه کلا وه، او دوی لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغې معاهده درلوده، لیکن دغه د احزابو په جنګ کې (د حیی بن أخطب) په اغواء او لمسونه دوی هغه ګرد معاهدات نقض کړل، او د مشر کینو په امداد ودرېدل، کله چې د قریشو کفار عاجز او ناچاره شول، او بېرته لاړل؛ نو بني قریظه په خپلو ټینګو او مضبوطو کلاوو کې ننوتل، او دروازي یې کلکې وټرلې، کله چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو، او په غسل مشغول وو؛ جبرئیل علیه السلام تشریف راوړ، حال دا چې د جبرئیل علیه السلام پر شېره هم د دوړو او غبار آثار وو، او ویې ویل: یا رسول الله! تاسې له خپل ځان وسلې ایسته کړي دي، حال دا چې پرېستې لاهم هغسې مسلحې پخپلو وظایفو کې مشغولي دي، الله تعالی حکم درکوي چې پر بني قریظه وو دې حمله وکړه شي! فوراً منادی وشوه، چې «د بني قریظه وو عهد ماتوونکیو یهودیانو باندې د یرغل (حملې) وروړلو حکم دی!»، نو اسلامي افواجو په منتهی سرعت سره د دوی کلاوې تر محاصرې لاندې ونيولې، دغه محاصره تر څلورويشتو یا پنځه ويشتو ورځو وه، بالاخر محصورین ناطاقته شوه، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور د پیغامونو په لېږلو یې شروع وکړه، بالاخر د دوی له طرفه دغه خبره ومنله شوه، چې «مونږ له خپلو کلاوو څخه د باندې راوړځو او د «اوس» د قبیلې مشر سعد بن معاذ رضي الله تعالی عنه خپل منځګړی حکم او منصف دروو، ځکه چې هغه د دوی حلیف وو، هر هغه فیصله چې سعد ځمونږ په نسبت صادره کړه؛ مونږ یې منو»، د دوی دغه خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم هم ومنله، لنډه یې دا چې سعد رضي الله تعالی عنه تشریف راوړ، د یوه مسلم حکم په حیثیت یې فیصله وکړه چې: «د بني قریظه وو ګرد جنګي ځلمیان دې ووژل شي! او ښځې او وورګي دې ټول د مریتبو په قید کې ونيولی شي!»، سم له دغې فیصلې سره څو سوه ځلمي یهودان ووژل شول، او څو سوه ښځې او وورګي قیدیان شول، او د دوی پر املاکو او اموالو مسلمانانو قبضه وکړه.

وَأَوْرَثْنَا مَرْثَتَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۝

او په میراث یې درکړه تاسې ته ځمکه د دوی او کورونه د دوی او مالونه د دوی او هغه ځمکه چې نه وه پایمال کړې تاسې هغه (په غفلولو د اسونو سره)، او دی الله پر هر څیز باندې ښه قادر.

تفسیر: دغه ځمکه چې منورې مدینې ته نژدې ده؛ په لاس ورغله، رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه پر مهاجرینو باندې تقسیم کړه، او په دغه سره د دوی د معاش وسیله پیدا شوه، او د دوی د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لرې شو، له نورو ځمکو څخه مراد د خیر ځمکې دي چې له دغې واقعي څخه دوه کاله وروسته د مسلمانانو په لاس ورکړې شوې، او په هغو سره نبي اصحاب خوشاله شول، ځینې وایي چې: بله ځمکه معظمه مکه ده، ځینې ترې د پارس او روم ځمکې مرادوي، چې وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشدو خلفاوو رضي الله تعالی عنهم أجمعین په لاس فتحه شوې، ځینې وایي: تر قیامت پورې هومره ځمکې چې د مسلمانانو په لاس فتحه کېږي؛ هغه ګردې په دې کې شاملې دي، والله أعلم.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا فَأَنْتُمْ أَكْثَرُ فَتَمَتَّعْنَ
وَأَسْرِ حَتَّىٰ سَرَاحًا جَبِيلًا ۖ وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ
لِلْمُحْسِنِينَ مِنْكُمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿۳۹﴾

ای نبی! ووايه ته بنځو خپلو ته! که چېرې یې تاسې چې غواړئ همدغه ژوندون لږ خسیس او بڼایست رونق د هغه؛ پس راشی چې څه فایده دروړسوم تاسې ته، او خوشې کړم تاسې په خوشې کولو نېکو سره. او که یې تاسې چې اراده لرئ د الله او د رسول د (الله) او د کور د آخرت (او د نعمتونو د جنت)؛ پس بېشکه الله تیار کړی دی لپاره د نیکی کوونکیو (بنځو) له تاسې نه اجر ډېر لوی.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطهراتو ازواجو کله چې ولیدل ټول خلق ماړه شول؛ نو ویې غوښتل چې بڼایي ځمونږ د ژوندون وسائل هم په ښه صورت سره شي!، نو له دوی څخه ځینو بیایانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په دغه مورد کې خبرې اترې وکړې، او ترې ویې غوښتل چې ځمونږ د مزیدو نفقو او سامانونو تهیه وفرمایې!، خو مونږ هم لکه د نورو مسلمانانو په شان په عیش سره ژوندون وکړی شو، پر رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خبره شافه تېره شوه، او قسم یې یاد کړ چې تر یوې میاشتې پورې به د هیڅ یوې بي بي کره نه ورځي، مسجد ته قریب په یوې پاسنۍ کوټه (مشربه) کې ډېره شو، صحابه له دغه وضعیت څخه مضطرب شول، ابو بکر رضي الله تعالی عنه او عمر رضي الله تعالی عنه سره زیاته اندېښنه د دوی د لوڼو بي بي عائشه رضي الله تعالی عنها او بي بي حفصه رضي الله تعالی عنها وه، چې هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپلو ځانونو خپه او غمجن نه کړي، او بالوسيله خپل دین او دنیا دواړه له لاسه ورنه کړي، دوی دواړه پر هغوی دواړو په قهر شول، او په خپلو خطاوو یې وپوهولې، بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یې د انس او د بي تکلفۍ څه خبرې او اترې وکړې، خو د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک طبیعت لږ څه خوښ او منشرح شو، بالاخره یوه میاشت وروسته دغه د تخیر آیت نازل شو، یعنې خپلو بنځو ته په صافو الفاظو سره ووايه چې: له دوو خبرو ځنې بڼایي دوی یوه خبره ځان ته غوره او اختیار کړي، که دوی دنیوي عیش او عشرت غواړي؛ نو دوی ته ووايه چې: ځما او ستاسې ژوندون سره سخت او مشکل دی، نو راځئ چې په شرعي طریقه سره تاسې ته طلاق درکړم، او که د الله تعالی او د رسول الله خوښي او د آخرت د اعلی مراتبو طالبات یئ؛ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د پاتې کېدلو له سببه به هغه درسیږي.

له دغه ځنې به نور څه ښه شي وي چې په جنت کې له ګردو ځنې به اعلی او ارفع مقام کې له سید الأنام صلی الله علیه وسلم سره اوسېږي!، د دغه آیت له نزوله وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته تشریف یووړ، او رومي یې د الله تعالی دغه حکم بي بي عائشې صدیقې رضي الله تعالی عنها ته واوراوه، دې د الله او د رسول الله رضي الله تعالی عنه ته غوره کړه، وروسته له هغه نورو ګردو ازواجو هم داسې وکړه، او د دنیا د عیش او عشرت تصور یې له خپلو زړونو څخه وویست.

يُنْسَاءُ النَّبِيُّ مِنْ يَبَاتٍ مِنْكُمْ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيَّنَةٍ يُضَعَّفُ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ
ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿۴۰﴾

ای بنځو د نبی! هر څوک چې راشي له تاسې په یوه کار ناکاره ښکاره (چې دغه عصیان دی له رسول الله نه)؛ نو دوچنده به کړ شي هغې ته عذاب په دوچند (د عذاب د نورو بنځو)، او دی (دوچندي عذاب) پر الله اسان.

تفسیر: د لویانو غلطی هم لویه وي، که بالفرض له تاسې ځنې له کومې یوې د بد اخلاقي کوم فعل صادر شي؛ نو هغه سزا چې نورو ته پر هغه عمل ورکوله کیږي، د هغه دوچنده تاسو ته درکوله کیږي، او دا کار الله تعالی ته اسان دی، یعنې ستاسې وجاهت او د زوجیت نسبت د الله تعالی د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشي کولی.

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُمْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا تُوْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿۲۲﴾

او هر څوک چې (تل) اطاعت وکړي له تاسې الله او رسول د (الله) ته، او عمل کوي د نېکیو؛ نو ور به کړو مونږ هغې ته اجر د هغې دوه کرته (دوه مثله د ثواب د نورو ښځو)، او تیار کړی دی مونږ هغې ته رزق روزي نېکه (زیاته په جنت کې).

تفسیر: یعنې پر نېکۍ او اطاعت هغومره اجر چې نورو ته ورسیږي؛ د هغه دوچنده تاسې ته درسیږي، او مزید پر هغه یوه خاصه روزي او عزت به هم درعطاء کیږي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «له دغې لویې درجې سره لازمه ده چې د نېکۍ ثواب دوچنده او د بدۍ عذاب هم دوچنده وي»، پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یې فرمایلي دي: ﴿إِذَا لَاقَاكَ الْحَيَاةُ وَضَعْتَ الْيَمَانَةَ﴾ (۱۵ جزء د اسراء سورت (۸) رکوع (۷۵) آیت).

يُنْسَاءُ النَّبِيُّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ

ای ښځو د نبی! نه یی تاسې لکه یو ټولګی (په شان د ټولګي د محمدي امت) له ښځو.

تفسیر: یعنې ستاسې حیثیت او مرتبه د عامو ښځو په شان نه ده، ځکه چې تاسې د الله تعالی له جانب د سید المرسلین صلی الله علیه وسلم د زوجیت لپاره انتخاب او غوره شوي یی، او تاسې یې أمهات المؤمنین ګرځولي یی، نو که د تقوی او طهارت ډېره ښه نمونه شی لکه چې له تاسې څخه همدغه صفات او ستاینه متوقعه ده؛ نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار کې ډېر زیات وي، او که بالفرض کوم بد حرکت له تاسې څخه څرګند شي؛ نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زیاته درنه وي، او ډېر زیات قبیح ګڼلی کیږي، الغرض که د فضائلو خوا وي یا د ردائلو خوا، په دواړو کې ستاسې وضعیت له نورو عامو مؤمنانو څخه جلا او ممتاز دی.

إِنْ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿۲۳﴾

نو که چېرې پر هېزګاري کوله تاسې؛ پس مه کوئ نرمي په ویلو کې پس (که پسته خبره تاسې وکړه)؛ نو په طمع کې به پرېوځي هغه څوک چې په زړه کې یې رنځ وي (د نفاق یا د فجور)، او ووايي تاسې خبره ښه.

تفسیر: یعنې که تقوی او د الله جل جلاله وېره پخپلو زړونو کې لرئ؛ نو له پرديو سړيو سره چې خبرې اترې کوئ چې د هغه ضرورت خصوصاً أمهات المؤمنین ته علی الأكثر پیښیږي؛ په پستې او زړه وړونکې لهجې سره یې مه کوئ!، بلا شبهه د ښځو په خبرو کې الله په طبیعي ډول سره یو طبیعي پوستوالی، نزاکت او لطافت ایښی دی، لیکن د پاکو مطهراتو، متقیاتو ښځو شان او صفت ښایي داسې وي چې حتی المقدور د اجانبو سړيو سره د ضروري خبرو کولو په وخت کې لږ شاني په تکلیف سره داسې خبرې او اترې او لهجه اختیار کړي، چې په کې لږ څه خشونت او ضبط النفس څرګند شي، او د کوم یوه بدن بطن قلبي میلان خپل طرف ته جذب او کش نه کړي، أمهات المؤمنین ته د دوی د لوړ مقام په لحاظ په هسې مواردو کې لا احتیاط لازم دی، خو کوم روحاني مریض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباہ او برباد ونه ګرځوي.

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ

او قرار ونیسئ (ای بنحو!) په کورونو خپلو کې، او مه ښکاره کوئ (ښایست خپل بېګانه سړیو ته) په شان د اظهار (او ښایست) د جاهلیت (د بنحو) پرمېنیو.

تفسیر: یعنې پخوا له اسلامه د جاهلیت په زمانه کې به ښځې بې پردې ګرځېدې، او د خپل بدن او د لباس ډول ښایست او د سینګار مظاهره او ښودنه به یې په علانيه صورت سره کوله، د دغې بد اخلاقي او بېحيایي وضعیت د مقدس اسلام په نزد منفور او مهجور وګرځاوه شي، او بنحو ته یې صاف او پاک حکم صادر کړ چې دوی دې پخپلو کورونو کې هستوګنه وکړي!، او د جاهلیت د زمانې په شانې دې د باندې نه وځي، او نه دې د خپل حسن جمال، ډول او سینګار نمایش او ښودنه کوي!، د أمهات المؤمنین فرض به په دغه معامله کې د نورو په نسبت لا زیات مؤکد وي، لکه چې د ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ په تفسیر کې ولیکله شوه.

تنبيه: کوم احکام چې په دغو آیتونو کې مذکور دي؛ د ګردو بنحو لپاره دي، د مطهراتو ازواجو په حق کې کله چې د دې تأکید او اهتمام زیات ضروري وو؛ نو ځکه په الفاظو سره دوی په خصوصیت سره مخاطبې ګرځولې شوي دي، ځما په نزد له ﴿يَسَاءَ الَّذِي مَنَ يَأْتِ مَثَلٌ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ﴾ څخه تر ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ پورې د دغو احکامو تمهید وو، په تمهید کې د دوو شقوقو ذکر وو، د بېحيایي د خبرې ارتکاب او د هغه انسداد هغه په ﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ﴾ څخه تر ﴿تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى﴾ پورې وکړی شو، بل د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت او صالح عمل د هغه سلسله د ﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ﴾ څخه تر ﴿وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ پورې دوام لري، خلاصه یې داسې شوه چې: د بدی له مواقعو څخه د ځان ساتنه او د ښکې په طرف سبقت ګردو ته ضروري دی، مګر مطهراتو ازواجو ته له ګردو بنحو څخه زیات هغه ضروري او حتمي ده، د دوی د ښکې او د بدی وزن دوه چنده درولی شوی دی، له دغه تقریر سره موافق د ﴿بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ﴾ تفسیر هم بې تکلفه پوهېدلی کېږي.

وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتَيْنَ الزَّكَاةَ وَأَطَعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

او سم دروئ لمونځ (چې د بدني عباداتو اصل دی)، او ورکوئ زکات (چې د مالي عباداتو اصل دی) او (تل) اطاعت کوئ د الله او د رسول د (الله).

تفسیر: یعنې له نورو څخه زیات تاسې د دغو شیانو اهتمام وکړئ! ځکه چې تاسې له نبي سره اقرب او د امت لپاره نمونه یئ.

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ٥١

بېشکه همدا خبره ده چې اراده لري الله د دې چې لري کړي له تاسې ګناه ای اهل البيت (کورنۍ د محمد رسول الله) او چې پاک کړي تاسې (له ګناه) په پاکوالي.

تفسیر: د الله تعالیٰ اراده همدا ده چې د نبي صلی الله علیه وسلم پر کورنۍ باندې د دغو احکامو تعميل په ښه شان سره وکړي، او دوی ښه صاف او پاک وګرځوي، او سم د دوی له رتبې سره دوی ته داسې قلبي صفایي او اخلاقي پاکي عطا وفرمائي؛ چې په هغې سره دوی له نورو څخه فائقې او ممتازې وي (چې د هغې په لوري یې په ﴿وَيُطَهِّرْكُمْ﴾ کې د ﴿تَطَهَّرْ﴾ په تزیید سره اشاره فرمایلي ده)، دغه تطهیر او درجس اذهاب هم هغسې نه دی لکه چې د وُضوء په آیت کې ﴿وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُزِيلَ عَنْكُمْ رِجْسَهُمْ﴾ (د المائدة (۲) رکوع، (۶) آیت) یاد «بدر» په قصه کې په ﴿لِيُطَهِّرْكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْسَ الشَّيْطَانِ﴾ (د الأنفال (۲) رکوع (۱۱) آیت) دا ترې مراد شوی دی، بلکه دلته له تطهیر څخه د تهذيب النفس،

تصفیه القلب، او تزکیه الباطن هغه اعلى مرتبه مراد ده، چې اکملو اولیاء الله ته حاصله وي، او د هغې له حصول څخه وروسته اکر که دوی د انبیاء الله په شان معصوم نه ګرځي، هو! محفوظ ویلی کیږي لکه چې د ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ﴾ الآية - فرمايل او د (أراد الله) نه فرمايل پخپله د دغې خبرې دلیل دی چې د اهل البيت لپاره عصمت نه دی ثابت.

تنبيه: په «نظم القرآن» کې تدبر کونکیو ته د یوې لمخې لپاره هم په دغه خبره کې هېڅ شک او شبهه نشي واقع کېدې؛ چې دلته د اهل البيت په مدلول کې یقیناً مطهرات ازواج داخل دي، ځکه چې د دغه آیت څخه پرمخې او وروستی په ټوله رکوع کې ډېر خطابات له هم هغو سره شوي دي، او د «بیوت» نسبت هم پخوا په ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ او وروسته په ﴿وَأَذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ کې د همدوی په طرف کړی شوی دی، علاوه پر دې په قرآن کې عموماً دغه لفظ په همدغه سیاق مستعمل شوی دی، د ابراهیم علیه السلام ښځې بي بي سارې رضي الله تعالى عنها ته د خطاب کولو په وخت پرېښتې ویلي وو: ﴿أَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمْتُ الْوَرَثَةَ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ (د هود سورت (۷) رکوع، (۷۳) آیت)، په هر حال په «اهل البيت» کې دلته د ازواجو دخول یقیني دی، بلکه د آیت خطاب پرمخې له هغو سره دی.

وَأَذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا

او یادوئ تاسې هغه چې لوستی کیږي په کورونو ستاسې کې له آیتونو د الله (چې قرآن دی) او له حکمته (حدیث رسول)، بېشکه چې الله دی ښه مهربان او ښه خبردار.

تفسیر: یعنې په قرآن او سنت کې کومې خبرې چې د الله تعالی پر احکامو او د پوهې پر مطالبو شاملې دي؛ هغه زده او یادې کړئ! او نورو ته یې هم ورښئ! او د الله تعالی د عظیم احسان شکر اداء کړئ! چې تاسو ته یې په داسې متبرکو کورونو کې ځای درکړی دی، چې د حکمتونو خزانه او د هدایاتو سرچینه ده، د الله تعالی په آیتونو کې ډېر دقیق اسرار او د قدرت د علاماتو زیات رموزات دي، هغه الله جل جلاله پر دې ښه پوهیږي چې کوم یو سړی د دې امانت د پورته کولو اهل دی؟ هم هغه په خپل لطف او مهرباني سره محمد صلی الله علیه وسلم په وحی او تاسې یې د ده په زوجیت سره غوره کړي یی، ځکه چې الله تعالی د هر چا د احوالو او استعدادو څخه علیم او خبیر دی، او هېڅ یو کار یې له حکمته او تدبیره نه کوي.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَنَاتِ وَالْقَنَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ

بېشکه چې مسلمان سړي او مسلمانانې ښځې، او مؤمنان سړي او مؤمنانې ښځې، او اطاعت کوونکي سړي او اطاعت کوونکې ښځې، او رښتین سړي او رښتینې ښځې، او صبر کوونکي سړي او صبر کوونکې ښځې.

تفسیر: یعنې تکالیف پر ځان اخیستونکي، سختي پر ځان ګالونکي (برداشت کوونکي)، د شریعت پر احکامو قائم او ټینګ پاتې کیدونکي.

وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ

او ویریدونکي عاجزي سړي او ویرېدونکي عاجزي کوونکې ښځې.

تفسیر: یعنې د تواضع او د عاجزۍ او د انکسار غوره کوونکي یا په خشوع سره د لمانځه اداء کوونکي.

وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّالِمِينَ وَالصَّالِمَاتِ وَالْحَفِظِينَ قُرُوجَهُمْ وَالْحَفِظَاتِ وَالذَّكِرِينَ اللَّهُ كَثِيرًا وَالذَّكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ۝

او خیرات کوونکي سړي او خیرات کوونکې ښځې، او روژه نیوونکي سړي او روژه نیوونکې ښځې، او حفاظت کوونکي سړي ځای د شهوت خپل (له ښځو) او ساتونکې ښځې (ځای د شهوت خپل له سړیو)، او ذکر کوونکي سړي الله لره (ذکر) ډېر او ذکر کوونکې ښځې (الله لره په ذکر ډېر)؛ تیار کړي دي الله دغو (لسو وارو جامع الطاعاتو سړیو او ښځو ته) مغفرت او اجر ډېر لوی.

تفسیر: ځینو مطهراتو ازواجو ویلي وه چې په قرآن شریف کې ډېر ځایونه د نارینه وو ذکر شته، مگر د ښځو ذکر هیچرې نشته، او ځینو نورو صالحانو ښځو ته داسې خیال پیدا شو چې په سابقه وو آیتونو کې د أزواج النبی صلی الله علیه وسلم تذکار وشو، خو د نورو ښځو په نسبت هیڅ کومه تذکره ونشوه؛ نو په دغه تناسب دغه آیت نازل شو، څو ټولې سره متسلي شي، چې که نارینه وي یا ښځه؛ د هیڅا محنت او زحمت د الله تعالی په نزد نه ضایع کیږي، هم هغسې چې نارینه وو ته د روحاني او اخلاقي ترقی د حاصلولو ذرایع او وسایل شته؛ ښځو ته هم دغه میدان خلاص دی، دغه یې د اناثیه وو طبقې د اطمینان او تسلی لپاره وفرمایل، که نه هر هغه احکام چې په قرآن کې د نارینه وو لپاره فرمایلي شوي دي؛ هم هغه عموماً پر ښځو عائدیږي، او د بېل نوم اخیستلو لپاره هیڅ ضرورت نه دی پاتې، هو! په دوی پورې نور خصوصي احکام بېل بیان کړی شوي دي.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُمْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ۝

او نه دي (روا) هیڅ مؤمن سړي او نه هیڅ مؤمنې ښځې ته کله چې حکم وکړي الله او رسول د (الله) په یو امر کار کې؛ چې وي دوی ته اختیار له امره کاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هیڅ، او هر څوک چې اطاعت نه کوي د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقیق گمراه شو په گمراهۍ ښکاره سره.

تفسیر: بي بي زينب رضي الله تعالى عنها بنت أميمه بنت عبد المطلب د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ترور لور چې د قريشو له ډېرې لويې کورنۍ څخه وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وغوښت چې د هغې نکاح «زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه» سره وتړي، دغه زيد هم اصلاً د عربانو له شرفاوو څخه وو، خو کوم ظالم په وړو کوالي دی تېښتولی او د مريي په عنوان يې د معظمې مکې په بازار کې خرڅ کړی وو، بيا دغه زيد رضي الله تعالى عنه د بي بي خديجه الکبری رضي الله تعالى عنها له طرفه په بيع واخيست شو، چې څو موده وروسته بي بي صاحبې دغه خپل مريي رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وپاښه، کله چې زيد رضي الله تعالى عنه لوی او هوښيار شو، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ملگرتوب د شام په يوه تجارتي سفر کې تلو، څه وخت چې زيد رضي الله تعالى عنه د خپل کور او کلي له څنگه تېرېده، دلته يې د خپلو اقاربو او خپلوانو پوښتنه وکړه، څو د زيد رضي الله تعالى عنه پلار، تره او ورور د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر شول، او داسې غوښتنه يې ترې وکړه چې: «د زيد معاوضه له مونږ څنې واخلي! او پر مونږ يې وسپارئ!»، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: «که زيد پخپلې رضا او خوښۍ له تاسې سره ځي؛ ځما له خوا هیڅ ممانعت نشته»، کله چې هغوی له زيد څخه دغه پوښتنه وکړه؛ زيد وويل چې: «زه له

محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل هیچرې نه ځم، ځکه چې دوی له ما سره ډېر ښه سلوګ کوي، او له مور او پلار څخه مې ښه ساتي»، په دغه تقریب رسول الله صلی الله علیه وسلم دی آزاد کړ، او خپل ځوی یې وباله، لکه چې خلقو د هغې زمانې د رواج سره سم ده ته «زید بن محمد» ویل، تر هغه پورې چې دغه آیت نازل شو ﴿ادْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ﴾؛ دلته به د زید بن محمد صلی الله علیه وسلم په ځای خلقو زید بن حارثه باله، کله چې سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه څخه د دغه عظیم نسبت شرف بېل کړی شوی وو، ښایي د دغه د تلافي لپاره د ټولو اصحابو له مجمع څخه یواځې همدۀ ته دغه شرف وروبځنلی شو چې نوم یې تصریحاً په قرآن کریم کې وارد شو، لکه چې وروسته راځي: ﴿فَلْيَقَاضِ زَيْدٌ مِّنْهُمَا وَطَرَ﴾.

په هر حال كله چې د بي بي زينب رضي الله تعالى عنها د كورنۍ حيثيت ډېر لوړ (اوچت) وو، او زيد رضي الله تعالى عنه بن حارثه ظاهراً د مريتب په داغ داغلی شوی وو؛ نو ځكه نه پخپله بي بي زينب رضي الله تعالى عنها او نه د دې ورور په دغه خوښ او رضا وو، چې د دې نكاح له زيد سره وتړله شي، ليكن د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم منظور داسې وو چې داسې موهم تفريقات او امتيازات د دې د نكاح په لاره كې نه ښايي چې حائل شي، نو ځكه رسول الله مبارك پر بي بي زينب رضي الله تعالى عنها او د دې پر ورور زور وغورځاوه خو هغوی پر دغه نكاح راضي شول، په دغه وخت كې دا آيت نازل شو، او دغه خلقو خوښه او مرضي د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم تر خوښې او مرضۍ جار او قربان كړله، او د بي بي زينب رضي الله تعالى عنها نكاح له زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه سره وتړله شوه.

وَأَذِّنْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَآتَمَّتْ عَلَيْهِمْ أَمْسُكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَ لِلَّهِ لَئِنْ كُنْتُمْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجًا لِدَعَائِهِمْ أَعْلَىٰ فَيَكُونُوا لَكُمْ أَعْيُنًا وَمَنْ يَدْعُ النِّسَاءَ أَنْ يَفْرُقَ بَيْنَكُمْ فَفَرِّقُوا وَلِزَوَّجْنَاهُمَا وَلَوْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ الْفَلَاحَ وَالْجَارِحَةَ فَاحْلُبُوا إِنَّا نَعْلَمُ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

او (ياد کړه ای محمده!) کله چې وویل تا هغه (زید) ته چې انعام کړی وو الله پر هغه (په اسلام سره)، او انعام کړی وو تا پر هغه (په آزادولو سره) چې وساته ته له ځان سره ښځه خپله (زینب بنت جحش) او وویل پرې له الله (په طلاق) حال دا چې پتوله (ای محمده!) تا په زړه کې هغه خبره چې الله ښکاره کوونکی وو د هغې (چې زوجة النبي کېدل د زینب دي)، او ویرېدې ته له خلقو، او الله ډېر لایق دی د دې چې وویل پرې ته له ده نه، کله چې تمام کړ زید له دغې (زینب) څخه خپل غرض (او طلاقه یې کړه او عدت یې تېر شو)؛ نو په نکاح در کړه مونږ تاته دغه (زینب) لپاره د دې چې نه وي پر مؤمنانو سختي (او وبال) په (نکاح کولو د) ښځو د ادعیاوو د دوی کله چې تمام کړي (دغه ادعیا) له دوی نه غرض (خپل چې طلاق یې کړي، او عدت یې تېر شي)، او دی امر حکم د الله کېدونکی خامخا.

تفسير: يعني زيد رضي الله تعالى عنه بي بي زينب رضي الله تعالى عنها ته طلاق وركي، او د دې عدت هم تېر شو، او اوس زيد رضي الله تعالى عنه له بي بي زينبي رضي الله تعالى عنها سره هيڅ غرض او تعلق نه لري، كله چې بي بي زينب رضي الله تعالى عنها د زيد رضي الله تعالى په نكاح كې ورغله؛ نو زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه د دغې مېرمنې په نظر كې خوار او حقير ښكارېده، د دې طبيعت او مزاج به له هغه سره نه لگېده، او پخپلو منځو كې يې له همدې سببه موافقت نه كاوه، همېشه د دغو دواړو په منځ كې به جنګ او جګړه نښتې وه، نو زيد رضي الله تعالى عنه به د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور كې حاضرېده، او خپل دغه شكايت به يې وروړاندې كاوه، او همداسې به يې ويل چې: زه دغه خپله ښځه خوشي كوم، ځكه چې ځما گذران ورسره نه كيږي، خو رسول الله صلى الله عليه

وسلم به تل دی منع کاوه، او د صبر او استقامت توصیې به یې ورته کولې، او ورته به یې ویل چې: هغې خماله خاطره او د الله او د رسول په حکم د خپلې خوښې خلاف له تاسره خپله نکاح وتړله، نو که ته یې اوس خوشې کړې؛ نو دغه طلاق به هم هغې او هم د هغې نورو عزیزانو او خپلوانو ته د سپکوالي په منزله وي، نو ځکه له الله څخه وویرېږه! او په وړو کو وړو کو خبرو دغسې خبرې ته اقدام مه کوه، او څو دې له وسه کیږي؛ گذران کوه! او شپې او ورځې دې ورسره په ښه شان تېروه! کله چې په هیڅ ډول د دوی دواړو په منځ کې موافقت رانغی، نو ممکن دي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کې به دغې خبرې خطور کړې وي، که زید لا علاجه شي او مجبوراً خپله ښځه خوشې کړي؛ نو د بي بي زینبې تسلي او اطمینان به له دې نه په بل شي نه کیږي څو چې زه خپله نکاح ورسره ونه تړم، لیکن د جاهلانو او منافقانو له بد ویلو څخه په اندېښنه کې وو، چې دوی به داسې وایي چې: «محمد د خپل ځوی ښځه په نکاح واخیسته»، حال دا چې دغه خبره دوی ته لا له پخوا څخه معلومه وه، چې د الله جل جلاله په نزد متبې په هیڅ یوه خبره کې د ځوی حکم نه لري.

له بل جانب د الله تعالی اراده داسې وه چې دغه د جهالت خیال او مفکوره هم د خپل رسول په وسیله په عملي طور سره لرې او ورکه کړي، څو مسلمانانو ته په مستقبل کې له داسې مسائلو څخې هیڅ قسم تکلیف او زحمت ورپېښ نه شي، او د هیڅ قسم توخس او استکاف مورد وړپاتې نه وي، نو الله تعالی خپل رسول ته اطلاع ورکړه چې: «زه بي بي زینب ستا په نکاح کې درکوونکې یم»، ولې یې درکوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿لَیْسَ لَیْکُمْ عَلَی الْمُؤْمِنِیْنَ حَرَجٌ فِیْ اَزْوَاجِ اَزْوَاجِهِمْ﴾ په صاف او ښکاره ډول سره ظاهروي، یعنې غرض له دغې نکاح څخه دا دی چې د نورو له زړه څخه دغه د جاهلیت خیال بیخي محو او معدوم شي، او وروسته له دې نه بل هیڅ قسم تنگسه او ممانعت په دغه معامله کې پاتې نشي.

پاتې شوي هغه چتې او بې موردې قصې او خبرې چې حاطب اللیل مفسرین او مؤرخین او بالخاصه اروپایي مستشرقینو په دغه مقام کې لیکلي دي، او څوموږ ځینې متجدد ځلمیان هم هغه د خپلې پوهې د نمونې پشان بیانوي؛ د هغوی په نسبت حافظ ابن حجر العسقلاني (رحمه الله) داسې لیکي: «لا ینبغي التشاغل بها» یعنې د هغو ذکر کول د وخت ضایعول دي، او ابن کثیر (رحمه الله) لیکي: «أحببنا أن نضرب عنها صفحاً لعدم صحتها فلا نوردھا»، یعنې دغه روایتونه مو پرېښودل، ځکه چې اصلاً ثبوت او صحت نلري.

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ تَدْرًا مُقَدَّرًا ۚ لِلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَتَّقُونَ أَحَادِلَ إِلَّا اللَّهَ وَكُفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝

نشته پر نبی هیڅ قدر سختي (او وبال) په هغه کار (د نکاح د زینبې) کې چې مقرره کړې وه الله ده ته، طریقه مقرره کړې ده الله په هغو (انبیاءو) چې تېر شوي دي پومبي له دې نه، او دی امر حکم د الله یو حکم مقرر کړی شوی. هغه (انبیاء) چې رسوي پیغامونه د الله، او ویرېږي له دغه (الله)، او نه ویرېږي د بل هیچا مگر یواځې له الله، او کافي دی الله ښه حساب کوونکی (د بندګانو).

تفسیر: یعنې د الله تعالی حکم قاطع او نافذ دی، کومه خبره چې د ده له جانب صادره شوي وي؛ هغه هرومرو کیدونکې ده، بیا نبی صلی الله علیه وسلم ته په داسې کولو کې هیڅ مضایقه نشته، چې په شریعت کې روا شوې ده، انبیاء او رسولان د الله تعالی په پیغام رسولو کې له ماسوا الله د بل هیچا څخه نه دي ویریدلي، کله چې تا هم خپل د دغه پیغام په رسولو کې تر نن ورځې پورې د هیڅ شي پروا نه ده کړې، او نه د چا د ویلو او اورولو له تصویره لږ څه متأثر شوی یې، نو بیا د دې نکاح په معامله کې به ولې څه ممانعت واقع شي؟ داود علیه السلام یو سل ښځې درلودې (لرلې)، همداسې سلیمان علیه السلام هم د ازدواج په کثرت کې مشهور دی، سفهاء او ناپوهان هغه الزام چې پر تاسې اړوي؛ د سابقینو

انباوو په سوانح کې له دې نه زیات دهغه اشیاء او نظائر شته، لهذا تاسې ته نه ښایي چې دغو سفاهتي او جهالتي تنقیداتو ته وگورئ! وروسته دغه رابښي چې زید بن حارثه رضي الله تعالی عنه چې هغه تاسې د خپل ځوی په ځای بللی وو؛ ستاسې واقعي ځوی خو نه دی گړ ځېدلی چې د هغه د مطلقې ښځې سره به تاسې نکاح نشئ ترلی، او یو زید رضي الله تعالی عنه څه بلکه تاسې له نورو نارینه وو ځنې هم د هیڅ یو سړي پلار نه یئ، ځکه چې ستاسې له اولادې ځنې خو یا هغه هلکان وو چې په وړو کوالي کې مړه شول، او ځینې د دغه آیت د نزول په وخت کې بیخي نه وو پیدا شوي، یا خو جونې وې، چې د هغوی څخه د سیدتنا فاطمة الزهراء رضي الله تعالی عنها اولاده په دنیا کې منشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ

نه دی محمد صلی الله علیه وسلم (حقيقي) پلار د هیڅ یو تن له سړیو ستاسې، ولیکن رسول د الله دی.

تفسیر: یعنې هیڅوک د ده ځوی مه گڼئ! محمد صلی الله علیه وسلم د پاک الله رسول دی.

وَاَخَاتُ النَّبِيِّنَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

او مهر (او آخرنی) د (ټولو) انباوو دی (چې پس له دې نه بل نبي نشته)، او دی الله پر هر څیز ښه عالم.

تفسیر: د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په تشریف راوړلو سره د انباوو پر سلسله د اختتام مهر ولگېد، اوس به هیچا ته نبوت نه ورکاوه کيږي، پس هر چا ته چې نبوت رسېدلی دی، نو له همدې جهته د ده د نبوت دوره له گړدو انباوو څخه وروسته ایښې شوې ده چې د قیامت تر قیام پورې به اوږدوالی لري، عیسی المسیح علیه السلام به هم په آخره کې د محمد صلی الله علیه وسلم د یوه امتي په شان راځي، او د عیسوي شریعت عمل په هغه وخت کې جاري نه وي، لکه چې نن ورځ هم د گړدو انباوو ادیان پخپلو ځایونو کې موجود شته، مگر په ټوله دنیا کې یواځې محمدي نبوت جاري او ساري دی، په حدیث کې راغلي دي: «که نن موسی علیه السلام د ځمکې په سر ژوندی وی؛ نو هغه ته به هم ماسوا ځما له متابعت بله چاره نه وه».

تنبیه: د نبوت د ختم په متعلق له قرآن، حدیث، د امت اجماع څخه په سلهاوو دلائل ځینو معاصرو عالمانو راټول کړي دي، او ترې مستقل کتابونه یې لیکلي دي، چې د هغو له کتلو څخه لږ څه ترډد او اشتباه نه پاتې کيږي چې د دغې عقیدې منکر قطعاً کافر او له اسلامي ملت څخه خارج دی، «او دی الله پر هر څیز ښه عالم» یعنې همدغه الله تعالی پر دغه باندې هم علیم او خبیر دی چې د رسالت یا د نبوت ختم په کوم ځای کې کېښود شي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۖ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) یادوئ الله په یادولو ډېرو سره. او تسبیح وایئ (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په بېگا کې.

تفسیر: یعنې الله تعالی دومره لوی احسان فرمایلی دی چې داسې عظیم الشان رسول او د انباوو سردار محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم یې ستاسې د هدایت لپاره لېږلی دی، نو پر دغه د ده شکر اداء کړئ! او له سره حقيقي منعم مه هېروئ! په ناستې او ولاړې، په تللو او راتللو، په شپه او ورځ، په سبا او بېگا په گړدو اوقاتو او حالاتو او محلاتو کې د الله تعالی په ذکر او فکر کې لگیا اوسئ!.

هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّوْرِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيْمًا ﴿۳۷﴾

دی هغه (الله) دی چې رحمت (نازلوي) پر تاسې او پر بنسټې د دغه (الله هم مغفرت درته غواړي) لپاره د دې چې وباسي (الله) تاسې له تیارو (د کفره) رڼا ته (د اسلام)، او دی (الله) پر مؤمنانو ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د زیات ذکر او په کثرت سره د یادولو نتیجه داسې کیږي چې الله تعالی خپل رحمت پر تاسې نازلوي، همدغه رحمت او برکت دی چې ستاسې لاس یې نیولی دی، او د جهالت او ضلالت له تیارو څخه یې ایستلي یی، او د علم، پوهې او تقوی د رڼا په طرف یې لاره درښوولې او بیولې یې یی، که د الله تعالی خاصه مهرباني پر ایمان لرونکیو نه وی؟ نو د ایمان دولت به دوی ته له کومه ځایه ور عطاء کېده؟ او څرنگه به هغه له دوی سره محفوظ پاتې کېده؟ د الله تعالی په لطف او مهرباني مؤمنین د رشد او هدایت، ایمان او احسان په طریقو کې ترقي کوي، دغه خو د دوی دنیوي حال دی، د دوی د اخروي اعزازو او اکرامو ذکر وروسته راځي.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۖ وَّأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿۳۸﴾

(د الله) پېشکش دوی ته په هغې ورځې چې ملاقات وکړي دوی له دغه (الله) سره؛ سلام دی، او تیار کړی دی (الله) دوی ته اجر ډېر لوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی به پر دوی سلام لېږي، او پر بنسټې به هم پرې سلام اچوي، او بیا ورنژدې کیږي، مؤمنین به هم پخپلو منځونو کې د سلامونو همداسې مبادله او تعارف کوي، لکه چې په دنیا کې یې سره کوي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿۳۹﴾

ای نبی! بېشکه مونږ لېږلی یې ته شاهد (په هغه چا چې ورلېږلی شوی یې)، او زېږی ورکوونکی (په نعيم سره مؤمنانو ته)، او ویروونکی (له جحیم څخه کافرانو ته).

تفسیر: یعنې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسې ته د الله تعالی توحید در زده کوي، او تاسو ګردو ته سمه صافه لاره درښيي، هر هغه شی چې وایي؛ په زړه او په عمل سره پرې شاهدي ورکوي، او په محشر کې به هم د امت په نسبت شاهدي لولي، چې د الله تعالی پیغام کوم یوه سړي تر کومې اندازې پورې منلی دی؟ یعنې غاړه ایښودونکي او فرمان منونکي ته په ثواب سره زېږی ورکوي، غاړه غړوونکي او نافرمانان په عذاب سره ویروي.

وَدَّاعِبَاءُ اِلَى اللّٰهِ يَآذِنُهُ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا ﴿۴۰﴾

او بلونکی (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حکم د دې (الله) او ډیوه روښانونونکې.

تفسیر: پخوا یې فرمایلي وو چې د الله تعالی رحمت مؤمنین له تیارو څخه وباسي، او رڼا ته یې راوړي؛ دلته دغه رانښي چې هغه رڼا د دغې ډیوې څخه منشره شوې ده، ښایي د ډیوې لفظ په دغه ځای کې په هغې معنی سره وي چې د «نوح» په سورت کې داسې فرمایلي شوي دي: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا﴾ «الله تعالی سپوږمۍ رڼا او لمر یې ډیوه ګرځولې ده»، یعنې تاسې د نبوت او د هدایت هغه لمر یې چې ستاسې د طلوع څخه وروسته بلې کومې رڼا ته هیڅ ضرورت نه دی پاتې، او نورې ګردې رڼاګانې په دغه اعظم نور کې محو او مدغم شوې دي.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَثِيرًا ﴿٢٢﴾

او زېری وکړه په مؤمنانو په دې چې بېشکه شته دوی ته له (طرفه د) الله فضل ډېر لوی (جنت).

وَلَا تُطِيعُوا الْكُفْرَانَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعَاؤُهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٢٣﴾

او مه منه (حکم) د کافرانو او منافقانو، او پرېږده ضرر د دوی (په انتقام اخیستلو کې) او توکل وکړه پر الله، او کافي دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی تاسې ته داسې کمالات او داسې غوره جماعت عنایت فرمایلی دی؛ نو تاسې د دعوت او اصلاح او تبلیغ فرائض په پوره قوت سره اداء کوئ! او پر هغه حکم چې الله تعالی تاسې ته درکړی؛ د هغه په وېلو او کولو کې د هېڅ یوه کافر او منافق او د نورو پروا مه کوئ!.

﴿وَدَعَاؤُهُمْ﴾ الآية - یعنې که دغه اشقیاء تاسې په ژبه او عمل وځوروي؛ نو تاسې د دوی هېڅ پروا مه کوئ! او پر پاک الله توکل او اعتماد وکړئ! هغه به په خپل قدرت او رحمت سره ګرد کارونه جوړوي، د مجرمینو لارښوونه یا د دوی په سزا رسونه دغه ټول د همدې په لاس کې دي، تاسې ته هېڅ ضرورت نه دی پاتې چې په دغه فکر او اندېښنه کې خپل ځان وکړوئ!، د دوی مطلب خو همداسې دی څو تاسې د دوی له طعنو څخه وویږئ، او د خپل دعوت او تبلیغ له فريضي څخه مخ واړوئ، که په فرض المحال سره تاسې همداسې وکړئ؛ نو ګواکې د دوی مطلب مو پوره کړ (العیاذ بالله).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمِيتَعُوهُنَّ وَسِرَّخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٤﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) کله چې په نکاح واخلئ مؤمنې ښځې بیا طلاقې کړئ تاسو دوی پخوا له دې نه چې مس (صحیحه خلوت) وکړئ له دوی سره؛ پس نشته تاسې ته پر دغو مطلقاتو هېڅ شمېر (د ورځو) چې شمېرئ به تاسو هغه، نو ورکړئ دوی ته څه فائده او خوشې کړئ دوی په خوشې کولو ښو سره.

تفسیر: یعنې هغه سړي چې خپلې ښځې ته پخوا له جماع یا صحیحه خلوت څخه طلاق ورکړي، که د دې لپاره یې مهر ټاکلی وي؛ نو نیمايي مهر یې پرې اوږي، که نه لږ څه فائده دې ورورسوي؛ یعنې سم له عرف او خپل حیثیت سره یوه جوړه جامه دې ورکړي، او په ښه صورت سره دې خوشې او مرخصه کړي، او که ښځه په دغه صورت وخواړي چې له بل چا سره خپله نکاح وتړي؛ نو عدت پرې نشته، دغه مسئله یې دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مطهراتو ازواجو په ذکر کې بیان وفرمایله، چې د هغه سلسله له لرې ځای څخه دوام لري، په منځ کې څو آیتونه د ضمني مناسباتو له سببه راغلل، له دې ځایه بیا د سابق مضمون په طرف عود وکړی شو، په روایاتو کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له یوې ښځې سره نکاح وتړله، کله چې هغې ته ورنژدې کېده؛ نو دغې ښځې وویل چې: «زه له تا څخه الله تعالی ته پناه نیسم»، رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: «تالوی پنا ځای ځان ته غوره کړی»، نو په دغه نسبت دا آیت نازل شو، او خطاب یې ایمان لرونکو ته وفرمایه، څو معلوم شي چې دغه حکم په رسول الله صلی الله علیه وسلم پورې څه خصوصیت نه لري، بلکه پر ګردو مسلمانانو همدغه حکم شته، سم له دغه سره رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم هغې ښځې ته جوړه ورکړه، او مرخصه یې کړه، مګر دغې ښځې په ټول عمر کې پر خپل محرومیت ژړل.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي آتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِنْ بَنَاتِ
 اللَّهِ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمَتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَلَتِكَ الَّتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ
 وَأُمَّرَاةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ
 دُونَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا
 يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

ای نبی! ببشکه مونږ حلالې کړې دي تاته ښځې ستا، هغه ښځې چې ورکړې دي تا دوی ته
 مهرونه د دوی، او هغه ښځې چې مالک شوی دی (د هغو) ښي لاس ستا له هغو (وینځو) چې
 راځرځولي دي الله په تا (له کفارو)، او لونيې د عم (تره) ستا، او لونيې د عمې (ترور) ستا، او لونيې
 د ماما ستا، او لونيې د خاله (تورې - د مور خور) ستا، هغه ښځې چې هجرت یې کړی دی له تا
 سره، او هغه ښځه مؤمنه چې وښي نفس خپل نبی ته (بې له مهره) که اراده وکړي نبی د دې چې
 په نکاح واخلي (بې مهره) دغه (ښځه)، خالصه (جایزه ده) تاته غیر له نورو مؤمنانو، په تحقیق
 معلوم دي مونږ ته هغه چې مقرر کړي دي مونږ پر دوی باندې په (حق د) ښځو د دوی کې او په
 (حق د) هغو وینځو کې چې مالکان دي (د هغو) ښي لاسونه د دوی، لپاره د دې چې نه وي پر تا
 باندې هېڅ حرج سختي، او دی الله ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې له هغو وینځو چې په غنیمت او نورو کې ستاسې په لاس درشي، او ستا هغه ښځې چې د دوی مهر دې
 ورکړی دی، یعنې چې اوس ستاسې په نکاح کې دي، که قریښی وي، یا له مهاجراتو څخه وي یا نه وي؛ ټولې تاسې
 ته حلالې دي، له دوی ځنې هېڅ یوه د دې وړ او قابله نه ده چې خوشې کړی شي، د تره، د ترور، د ماما، او د تورې
 لونيې یعنې له قریشیانو ځنې چې د مور یا د پلار له جانب د تا قرابت داری وي؛ د هجرت په شرط حلالې دي، او تاسې
 له هغوی سره نکاح کولی شئ، او هره ښځه چې خپل ځان نبی ته وښي، یعنې بې له مهره وغواړي چې په نکاح کې
 یې راشي؛ هغه هم حلاله ده، که تاسې داسې په نکاح راوړل خوښوئ! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلی الله
 علیه وسلم ته دی، اگر که دوی پر دغه اجازت عمل نه دی کړی (کما فی الفتح)، ښایي له ﴿أَرَادَ النَّبِيُّ﴾ څخه مرجوحه
 اباحت گڼلی شوی وي، په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حکم دی چې معلوم شوی دی: ﴿أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ﴾ الآية -
 (النساء ۴) رکوع، یعنې بې له مهره نکاح نه کېږي، که د عقد په وخت کې د هغه ذکر شوی وي، او که وروسته له
 هغه ټاکلی شوی وي؛ یا هېڅ نه وي ټاکلی شوی؛ نو په دغه صورت کې مهر المثل یعنې هغه مهر چې د دې اقاربو او
 خپلوانو کې معمول او مروج وي؛ واجبیږي، له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنې الله تعالی دغه مهر قید لرې کړی
 دی، په خلاف د مؤمنینو چې هغوی ته نه د دې خبرې اجازه ده، چې له څلورو ښځو څخه زیاتې ښځې واخلي، او نه
 دا چې کومه ښځه بې له مهره په نکاح راولي.

رُجِيَ مَنْ نَشَأَ مِنْهُمْ وَتُؤَيِّ إِلَيْكَ مَنْ نَشَأَ وَمَنِ ابْتِغَيْتَ مِّنْ عَزْلَتٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ
 أَدْنَىٰ أَنْ تَقْرَأَ عَيْنُهَا وَلَا يَحْزَنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ
 وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ۝

بېرته کوي ته هر هغه ښځه چې غواړې ته له دغو ښځو خپلو، او رانژدې کوي ځان ته هره
 هغه ښځه (خپله) چې غواړې ته (له دغو ښځو خپلو)، او هغه چې بیا یې وغواړې له هغو (ښځو

خپلو) چې لري کړي دي؛ پس نشته هيڅ ګناه پر تا باندې، دغه (تفويض د واک - اختيار د ښځو خپلو) تاته ډېر نژدې دی چې يخي او روښانه شي سترګې د دوی (او خوشاله شي)، او نه به غمجنې کيږي، او راضي شي دوی په هغه شي چې ورکړی تا دوی ټولو ته، او الله ته معلوم دي هر هغه څه چې په زړونو ستاسې کې دي (له رغبت او کراهيت د ښځو)، او دی الله ښه عالم ډېر تحمل والا.

تفسير: يعني د «واهة النفس» په متعلق اختيار لري چې قبلوي يې او که يې نه قبلوي، او د موجوده وو ښځو څخه ته مختار يې چې کومه يې ساتي او کومې يوي ته يې طلاق ورکوي، او هم د هغو ښځو په نسبت چې پاتې شي؛ پر تاسې نوبت نه دی واجب چې خامخا يوه يوه شپه له هرې يوي سره به اوسېږي، د هرې يوي په نسبت چې زړه مو غواړي؛ وړاندې وروسته هم کولی شې، او له هرې يوي څخه مو چې ځان بېل کړي وي؛ بيا د هغې د بېرته اخيستلو اختيار هم لري، سره له دې چې دغه حقوق او اختيارات ده ته ورکړي شوي وو؛ مګر ده په خپل ټول عمر کې له دغو اختياراتو څخه کار وانخيست، په معاملاتو کې يې دومره زيات له عدل او مساوات څخه کار اخيست او د هغه مراعات به يې کاوه؛ چې ډېر لوی محتاط سړی به هم هغسې نشي کولی، خو سره له دې نه که د ده قلبي ميلان د چا په لوري يې اختياره کېده؛ نو داسې به يې فرمايل: «اللهم هذا قسمي فيما أملك، فلا تلمني فيما تملك ولا أملك»، «ای الله! دغه څما تقسيم دی په هغو شيانو کې چې څما په واک او اختيار کې دي، او پر هغه څيز کې چې يواځې ستا په اختيار کې دی، او څما په اختيار کې نه دی؛ مه مې ملامتوه!»، ښايي په «وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَلِيمًا» کې د همدغه په لوري اشاره وي.

لَا يَحِلُّ لَكَ الْإِسَاءُ مِنْ بَعْدِ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْبَجَكَ حُسْنُهُنَّ

نه دي حلالې تاته ښځې پس له دغو (نهو ښځو چې اوس دې په نکاح دي)، او نه دغه (درته روا دي) چې بدل کړي په دوی له نورو ښځو، اګر که تعجب در ولی تاته ښايست د هغو نورو هم.

تفسير: يعني هومره اقسام يې چې په کې فرمايلي دي، له هغو څخه زياتې نه دي حلالې، او څه چې موجودې دي؛ د هغوی بدلول نه دي حلال، يعني دغه چې له دوی څخې کومه يوه د دې لامله خوشې کړې چې د هغې په ځای بله کومه يوه راولي.

إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ

مګر (خو روا دي درته) هغه وينځې چې مالک وي ښي لاس د تا.

تفسير: يعني وينځه، کنيزک، د رسول الله مبارک دوه ښځې مشهورې دي، يوه «مارية القبطية» چې د دې له نسه ابراهيم متولد او په هلکتوب کې وفات شو، دويمه ريحانة رضي الله تعالى عنهما.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيبًا ۝

او دی الله په هر څيز باندې ښه ساتونکی.

تفسير: يعني الله تعالى درته ګوري چې په کوم يوه د احکامو او حدودو پابندي کوي؟ او پر کوم يوه يې نه کوي؟ نو ښايي چې انسان د هر کار د کولو په وخت کې همدغه خبره تر نظر لاندې ونيسي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرٍ نَظِيرِهَا إِنَّهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه ننوځئ کورونو د نبی ته مگر (هغه وخت ننوځئ) چې اذن وکړی شي تاسې ته (خورلو د) طعام ته په دغه حال کې چې نه اوسئ منتظر پخلي د هغه ته، ولیکن کله چې وبلل شئ تاسې؛ پس ننوځئ !.

تفسیر: یعنې بې له حکمه او اجازې دعوت ته مه ځئ! څو تاسې یې نه یئ غوښتی، پخپل سر چېرې مه درومئ! که نه هلته به په انتظار کې ناست پاتې کېږئ، او د هغه کورنۍ د کارونو په اجراء کې به مانع گرځئ، او د خرج عوامل به پیدا کوي !.

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مَسْتَأْذِينَ لِحَدِيثٍ

پس کله چې طعام وخورئ؛ نو خواره شئ (نور ځنډ مه کوئ هلته)، او مه کښی آرام نیوونکي لپاره د خبرو (یو له بل سره).

تفسیر: یعنې څه وخت چې له ډوډۍ څخه فارغ شوی؛ نو ښایي د خپلو کورونو په طرف بېرته ولاړ شئ! ځکه چې د هملته کېناستلو او مجلس جوړولو څخه هغه کوربه ته تکلیف او خرج واقع کیږي، دغه خبرې اکر که د نبی الله صلی الله علیه وسلم د کورونو په متعلق فرمایلي شوې دي، ځکه چې د شان نزول تعلق له هغه سره دی، مگر ترې د یوه عمومي ادب ښوونه مقصود ده، چې: بې له غوښتنې د چا کره تلل، یا د کوم مېلمه سره مل شوی په طفیلي حیثیت د چا کره ننوتل، یا پخوا له ډوډۍ همداسې خوشې هلته پنبېدل، او خبرې اترې کول، یا وروسته د ډوډۍ له فراغه هلته کېناستل، او مجلس او ساعت تیري کول نه دي پکار.

إِنْ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَجِیْ مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَجِیْ مِنَ الْحَقِّ

بېشکه دغه (ننوتل کېناستل خبرې کول) دی داسې کار چې تکلیف رسوي نبي ته، پس حیا کوي (نبي) له تاسې (چې وباسي تاسې) او الله حياء نه کوي له (ویلو د خبرې) حقې.

تفسیر: یعنې نبي الله صلی الله علیه وسلم د شرم او حياء له وجې پر خپل ځان تکلیف اخلي، او د خاطر او لحاظ لامله په صافو الفاظو سره دغو مېلمنو ته نه وایي چې ځئ! خپلو ځایونو ته لاړ شئ! چې ماته تکلیف او اذیت پېښېږي، دا خو د نبی الله صلی الله علیه وسلم د اخلاقو وضعیت دی، مگر ستاسې له تأدیب او اصلاح څخه هیڅ شی پاک الله نشي منع کولی، او الله تعالی هرومرو د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم په ژبه تاسې ته خپل احکام درښکاره کوي.

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ

او کله چې وغواړئ تاسې له دغو (مطهراتو ازواجو) څخه کوم متاع (کوم څیز)؛ پس غواړئ هغه له دوی نه د باندې د پردې، دغه (غوښتل د باندې د پردې) د تاسې ډېر پاک ساتونکی دی د زړونو ستاسې او (ډېر پاک ساتونکی دی) د زړونو د دوی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «په دغه سره الله تعالی مسلمانانو ته ادب ښوولی دی، کله چې دوی به د ډوډۍ لپاره د رسول الله صلی الله علیه وسلم کره ورتلل؛ نو وروسته له ډوډۍ ځنې به هملته کېناستل، او په خپلو خبرو اترو به

مشغولېدل، حال دا چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هوسایي (آرام) او استراحت ځای به هم هغه وو، مگر دوی له شرمه او حیاء دوی ته نه ویل چې څی پاڅی! نو ځکه پاک الله دوی ته وفرمایل، او په دغه آیت کې د پردې حکم صادر شو، چې نارینه دې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشي، که کوم شی غواړي؛ بنایي چې د پردې له شاه یې وغواړي، په دغه کې د جانیسو زړه صاف او پاک پاتې کیږي، او د شیطاني وسوسو استیصال په عمل راځي».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنَاجُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِ ابْدَأِ إِنْ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿۷۰﴾

او نه ده روا تاسې ته دا چې تکلیف (او ضرر) ورسوئ رسول د الله ته، او نه ده (روا تاسې ته) دا چې په نکاح واخلئ ښځې د ده پس له وفات (یا طلاق) د ده هیڅکله، بېشکه دغه (ایذاء د رسول او د ازواجو نکاح یې) ده په نزد د الله (ګناه) ډېره لویه.

تفسیر: یعنې د کفارو او منافقینو هر څه چې زړه یې غواړي چټي دې ووايي، او پخپلو همدغو ایذاء رسولو کې دې مشغول اوسي!؛ مؤمنینو ته چې د ډېرو دلائلو او براهینو په رڼا کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتهایي امانت، عفت، طهارت، ظاهر او څرګند شوی دی؛ دغه خبره لایقه او مناسبه نه ده چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات یا ممات کې داسې کومه خبره وکړي یا یې ووايي چې د دوی د ډېرې ضعیفي درجې ایذاء او خفګان سبب وګرځي، په مونږ او ټولو مؤمنانو لازم دي چې د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل تر تله رعایت کړو، او همېشه فهم او دقت وکړو، چې په غفلت او تساهل سره هم کوم داسې تکلیف ورکوونکی حرکت له مونږ ځنې صادر نشي، چې د هغه لامله د دنیا او آخرت په زیان او خسارت اخته او ککړ شو.

له دغه تکلیف ورکوونکو حرکاتو څخه یوه ډېره سخته او لویه ګناه دغه ده چې: کوم سړی د دوی د مطهراتو ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وکړي، یا د داسې نالایقې ارادې اظهار د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات کې وکړي، ظاهر دی چې د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تعلق له سببه موجود او قایم شوی دی، او دوی له روحاني حیثیه د ټولو مؤمنینو محترمې میندې ټاکلې شوي دي، آیا وروسته له دې نه چې د کوم امتي د نکاح په عقد کې راشي؛ د دوی هغه عزت او احترام کما حقہ پاتې کېدی شي؟ وروسته له دوی نه کله چې دوی په کورني جنجالو او جګړو کې ولوړي؛ نو د تعلیم او تلقین او دیني احکامو د تبلیغ هغه اعلیٰ غرض او مقصود څرنگه په اطمینان او آزادی سره تکمیل او پوره کولی شي؟ چې د هغه لپاره في الحقیقت الله تعالی دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوجیت لپاره غوره کړي دي، او آیا کوم په انتهایي درجه سره بې حیاء انسان به هم باور کولی شي چې له سید البشر سره کومې بي بي صاحبې چې خپل عمر تېر کړی وي؛ هغه به د یوې شپې تېرولو له مخې هم بې د دوی له کوره په بل ځای کې اوسېدی شي؟ او هلته قلبي سکون او مسرت هم حاصلولی شي؟ یا د هغه هیله په خپل زړه کې ګرځولی شي؟ خصوصاً څه وخت چې دغه خبره معلومه شوي هم وي چې دوی له هغو منتخبو او غورو خواتینو څخه دي چې د دوی په مخ د دنیا او آخرت دواړه لارې وروړاندې کړلې شوې؛ مګر هغوی په خپل ذوق او خوښې سره د دنیا پر عیش د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجیح او اهمیت ورکړ، او د آخرت د لارې د اختیارولو اعلان یې وکړ.

لکه چې تاریخ رابښي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهراتو ازواجو او جنتي مقدساتو خواتینو په څه عظیم النظر زهد، ورع، تقوی، صبر او توکل سره د الله تعالی په عبادت او خپلو معنوي اولادو په هدایت او د اسلامي احکامو په نشر او اشاعت او په دیني خدمت کې مواظبت کاوه، او خپل ګرد اوقات یې په همدغو

مهماتو کې صرف او وقف کړل، او هيڅ يوې له دوی څنې په سهو او خطا سره هم دنيوي لډاډو او مشاغلو ته نه دي کتلي، او څرنگه داسې کوم خيال به د دوی په زړه کې تېرېده؟ حال دا چې الله تعالی د دوی په نسبت داسې لطف او مرحمت فرمایلی وو: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ او په دغه سره يې د دوی د تزکيې او د تطهير د کفالت بشارت ورکړی وو.

إِنْ تُبَدُّوْا شَيْئًا وَتَخْشَوْنَ اللَّهَ كَانَ بِحِلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٧﴾

که چېرې ښکاره کړئ کوم شی (تاسې په خوله) يا يې پټ وساتئ (په زړونو کې)؛ پس بېشکه الله دی پر هر څيز (د اعمالو ستاسې) ښه عالم.

تفسير: يعنې مه په ژبه سره دغسې خبرې کوئ، او مه په زړه کې داسې وسوسې ته لاره ورکوئ! ځکه چې د الله تعالی په نزد ظاهر او باطن او نور ګرد يو شان عيان دي، او هيڅ يو شی له ده څنې پټ نه دی، او دی پر ګردو اخبارو او اسرارو علیم او خبردار دی.

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءَ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَمْلُوكَاتٍ أَيْمَانُهُنَّ

نشته ګناه پر دغو ښځو په (مخامخ کېدلو د) پلرونو د دوی کې، او نه په ځامنو د دوی کې، او نه په وروڼو د دوی کې، او نه په ځامنو د وروڼو د دوی کې، او نشته (ګناه پر دغو ښځو په مخامخ کېدلو د) ځامنو د خویندو د دوی کې، او نه په ښځو د دوی (يعنې په ښځو د نورو مؤمنانو)، او نه په هغو (وينځو) چې مالکان وي ښي لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسير: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارينوو د مخامخ کېدلو ممانعت وشو، اوس دغه ښوولې کيږي چې دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کېدل ممنوع نه دي، په دغه مورد کې کوم عمومي حکم چې د عمومي مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کې تېر شو؛ هم هغسې د مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی، د ﴿وَلَا نِسَاءً لَهُنَّ وَلَا مَمْلُوكَاتٍ أَيْمَانُهُنَّ﴾ کومه تشریح چې مونږ هلته په (۱۰) رکوع کې کړې ده؛ هغه دې دلته بيا ولوسته شي!.

وَأَتَقِيَنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾

او وويرېږئ (ای ښځو!) له الله! بېشکه الله دی پر هر شي باندې ښه شاهد عالم.

تفسير: يعنې د پردې کوم احکام چې بيان شوي دي، او هغه استثناء چې په کې کړی شوي چې هغه په پوره ډول سره ملحوظ ولرئ، او لږ څه هم په هغه کې وړاندې وروسته لاندې باندې ونه کړئ! او په ظاهر او باطن کې ښايي چې د الله تعالی د احکامو او د حدودو رعايت وکړئ، ځکه چې له الله جل جلاله څخه ستاسې هيڅ شی نه دي پټ: ﴿يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ﴾.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٢٩﴾

بېشکه الله او پرېښتې د الله درود وايي پر نبي باندې، ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو) درود ووايئ پر هغه (نبي) باندې او سلام (پرې) ووايئ په سلام ويلو سره.

تفسیر: د «صلاة علی النبی» مطلب دا دی: د نبي ثناء له تعظیم، رحمت، او عطفوت سره، بیا د هر یوه په طرف چې «صلاة» منسوب وي، سم د هغه د شان او مرتبې سره کومه ثناء، تعظیم، رحمت او عطفوت چې وړ او لایق وي؛ هم هغه به ترې مرادوه شي، لکه چې وایي: پلار پر خوی او خوی پر پلار، او ورور پر ورور مهربان دی، یا هر یو له بل سره مینه او محبت کوي، نو ظاهر ده د پلار کوم قسم محبت او مهرباني چې پر خوی ده، د خوی هغه قسم مینه او محبت پر خپل پلار نه وي، او د ورور له ورور سره هم هغسې نشته، بلکه د دغو دواړو د مینې نوعیت بل شان دی، همداسې دلته یې هم قیاس وکړئ او وپوهېږئ! الله تعالی هم پر نبي «صلاة» لیري، یعنې په رحمت او شفقت سره د ده ثناء، اعزاز او اکرام کوي، پر بنسټې هم پرې سلام لیري، مگر د هر یوه صلاة، رحمت، تکریم او تعظیم سم د ده د شان، مقام او مرتبې سره دی، وروسته له دې نه پر مؤمنانو حکم دی چې تاسې هم پر نبي صلی الله علیه وسلم صلاة او رحمت ولېږئ!، ښایي د دوی حیثیت له دغو دواړو څخه بیخي جلا وي، علماوو فرمایلي دي چې د الله صلاة، رحمت لېږل او د ملائکو په منځ کې پر هغه ثناء ویل دي، او د پرستو صلاة استغفار دی، او د مؤمنینو صلاة دعاء ده، په حدیث کې راغلي دي: کله چې دغه آیت نازل شو، صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکړ: یا رسول الله! د سلام طریقه خو مونږ ته معلومه شوې ده، یعنې چې د لمانځه په تشهد کې داسې لوستل کېږي: السلام علیک ایها النبی ورحمة الله وبرکاته، د صلاة طریقه هم مونږ ته ارشاد وفرمایي! خو یې مونږ په لمانځه کې ولولو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغه درود تلقین دوی ته وفرمایي: «اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم إنک حمید مجید، اللهم بارک علی محمد وعلی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم إنک حمید مجید».

غرض دا دی چې الله تعالی مؤمنینو ته حکم ورکړ چې تاسې هم پر نبي صلاة ولېږئ، نبي علیه السلام دغه راوښود چې ستاسې صلاة لېږل دغه دي چې له الله جل جلاله څخې وغواړئ خو هغه زیات له زیات خپل رحمتونه تر ابد الآباد پورې تل تر تله پر نبي صلی الله علیه وسلم نازل وفرمایي!، ځکه چې د الله تعالی رحمتونه بېحده او بې نهایته دي.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا

بېشکه هغه کسان چې ایذاء رسولي الله ته (په ولد او شریک) او (ایذاء رسولي) رسول الله (ته) په نسبت د سحر، شعر، جنون؛ لرې کړي دي دوی الله (له رحمته خپله) په دنیا او په آخرت کې، او تیار کړی یې دی دوی ته عذاب سپک وونکی.

تفسیر: د الله تعالی ایذاء دغه ده چې د ده رسول الله صلی الله علیه وسلم ته څوک ایذاء ورسوي، یا د ده لوی جناب په نسبت نالایقي خبرې وکړي.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغْيًا ظَالِمًا كَتَبُوا قَتْلًا مُّهِينًا وَإِنَّمَا يُجِزَاءُ

او هغه کسان چې ایذاء رسولي مؤمنانو سړیو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غېر د هغه کار چې کړی وي دوی (یعنې په ناکړي کار)؛ پس په تحقیق باروي دوی پخپل ځان غټ دروغ او گناه ښکاره (چې د عقوبت موجب دی).

تفسیر: دغه منافقان وو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم بد به یې ویل، یا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به یې د دروغو خبرې اترې لکه چې د «النور» په سورت کې مسطورې دي کولې، وروسته له دې نه د ځینو هغو ایذاوو د انسداد په نسبت ځینې ښوونې کړې شوي دي، چې د دغو منافقینو له خوا به ځینې مسلمانانو ښځو ته رسېدې.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ

ای نبی ووايه ښځو ته دې او لوڼو ته دې او ښځو (د نورو) مؤمنانو ته چې خواره دې کاندې پر ټولو ځانونو خپلو له ټکریو پروڼو خپلو څخه.

تفسیر: یعنی وروسته د ټول بدن له ټولو څخه د ټکري څه برخه پر سر او څه برخه يې له سر څخې رانښکته پر خپله څېره باندې وڅړوي، په روایاتو کې راغلي دي چې وروسته د دې آيت له نزوله مسلمانانو ښځو به خپلې څېرې او گرد بدنونه په خپلو ټکریو سره پټول، او بیا به د باندې داسې وتلې چې یواځې به د دوی یوه سترگه ښکارېده، چې په هغه سره په لاره تلې شوې، له دې نه معلومه او ثابتې شوه چې د فتنې او فساد په وخت کې ښايي چې آزادې اصیلې ښځې خپله څېره هم پټه کړي، او وينځې د شدیدو ضرورياتو له سببه پر دغه نه دي مکلفې، ځکه چې د دوی په کارو او چارو کې تکلیف او حرج پېښېږي.

ذَلِكَ أَذَىٰ أَنْ يُعْرِضَ فَلَا يُؤْذِينَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

دغه (پټول د بدن) نژدې دي دې ته چې وبه پېژندی شي دوی (چې اصیلې دي)؛ پس ایذاء به ونشي رسولی دوی ته (په زعم د وينځو)، او دی الله ښه ښوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي چې: «ښه وپېژندله شي چې وينځه نه ده بلکه بي بي ده، د ننگ او ناموس مېرمن ده، بدبخته او بدناموسه نه ده، نېک بخته ده بد ذاته نه ده، څو بدنېته خلق هغوی ته لاس ونه غځوي، او نقاب يې د هغه نښه کېښوده، دغه د بهتری حکم دې، وروسته يې وفرمايل چې: الله ښوونکی مهربان دی»، یعنې که سره له دومره اهتمامه کوم تقصیر پاتې شي؛ نو د الله تعالی له مهرباني نه د ښېنې توقع شته، (تکمیل)، دغه خو د آزادو ښځو په نسبت انتظام وو، څو هر څوک دوی وپېژني او د دوی رېږولو ته زړه ښه نه کړي، او بیا د دروغو حيله ورته جوړه نه کړي، وروسته له دې د عمومي ګوتې وروړلو او لاس غځولو په نسبت تهدید او ویرول دي، اعم له دې چې له کومې مېرمنې سره وي، یا له کومې وينځې سره.

لَيْنَ لَمَيِّنَتِهِ الْمُتَفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ

قسم دی که منع نشول منافقان (له نفاق څخه) او هغه کسان چې په زړونو د دوی کې رنځ دی (د زنا کولو - له بد کارۍ خپلې نه).

تفسیر: یعنې پر هغو خلقو چې د بد نظری او شهوت پرستی مرض لګېدلی دی.

وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ

او بدې آوازې ګډوونکي په (ښار د) مدینې کې.

تفسیر: د غه غالباً یهودان دي، یا ممکن دي چې هغه منافقان ترې مراد وي چې علی الأكثر به يې دروغ خبرې شایع کولې، او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به يې شایعات او انتشارات کول.

لَنُغْرِبَنَّكَ بِمَنَاجِبِ أَرْوَاحِكَ فِيهِ إِلَّا قَلِيلًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ أَيُّ مَا نَقِفُوا أَخَذُوا وَقُلُوبُهُمْ مُّزْنَةٌ

نو خامخا به وګمارو مسلط به کړو مونږ خامخا تا پر دوی، بیا به همسایه توب ونه کړي (دوی) د تا په دغه (مدینه کې) مګر لږ وخت. رټلي ترټلي شوي هر چېرې چې وموندلی شي؛ وبه نیولی شي، او وبه وژلی شي په وژلو (د خوارۍ سره).

تفسیر: یعنی کہ دغہ بد سڀي د خپلو دغو حر کاتو څخه لاس وانخلي؛ نو مونږ به تا پر هغوی مسلط کوو، چې په څو ورځو کې تاسې هغوی له مدينې متورې څخه د باندې و شړئ، او هومره ورځې چې دلته اوسیري؛ د ذلت په صفت کې به پاتې وي، لکه چې دغه يهودان گډ و شړل شول، او منافقانو به د دغو ویرولو او ډارولو په اثر ښايي خپله رویه بدله کړي وي؛ نو ځکه له سزا څخه یې نجات وموند.

سُنَّةُ اللَّهِ فِي الدِّينِ خُلُوْا مِنْ قَبْلُ وَلَكِنْ تَجِدَ السُّنَّةَ اللَّهَ تَبْدِيْلًا ﴿١٦﴾

دا یوه لاره ایښي ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) کې چې تېر شوي دي پخوا له دې نه، او له سره به نه مومي ته لارې د الله ته هیڅ تبدیل تغیر.

تفسیر: یعنی عادت الله په همدې دوام لري، هغه کسان چې د انبیاء الله په مقابل کې شرارتونه کوي، او فتنه او فساد خوروي؛ همداسې ذلیل، خوار او هلاک کړي، یا دغه مطلب دی چې په پخوانیو کتابونو کې همدغه حکم شوی دی چې مفسدان له خپله منځه د باندې وباسئ! لکه چې شاه صاحب (رحمه الله) یې له تورات څخه نقلوي.

يَسْئَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿١٧﴾

پوښتنه کوي له تا څخه خلق له قیامت (د راتلو چې کله دی؟) ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده علم د قیامت (خاص) په نزد د الله دی، او څه شي پوه کړی یې ته (په قیامت د قیامت؟) یعنی ته ترې بېخبره یې، بیا نو ورته ووايه (ښايي چې قیامت د قیامت دی نژدې).

تفسیر: اگر که د قیامت د صحیح وخت تعیین الله هیڅا ته نه دی ښوولی، مگر دلته یې د هغه د قرب په طرف اشاره فرمایلي ده، په حدیث کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله د شهادت او وسطی گوتې پورته کړې، او ورسره یې وفرمایلي: «أنا والساعة كهاتين» «زه او قیامت د دغو گوتو په شان یو»، یعنی هومره چې وسطی گوته د سبابې په نسبت وړاندې ختلې ده؛ نو زه له قیامت څخه هم دغومره قدر پومبی راغلی یم، قیامت ډېر نژدې او په ما پسې ژر راتلونکی دی.

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكُفْرَيْنَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿١٨﴾

بېشکه الله رڼلي دي کافران (منکران د بعث له رحمت خپله)، او تیار کړی یې دی دوی ته سختې لمبې وهونکې اور.

تفسیر: یعنی د دغه لعنت اثر دی چې دوی داسې لا طائل سوالات کوي، او د آخرې خاتمې او د عاقبت هیڅ فکر نه کوي.

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ فِيهَا وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٩﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وَجُوهُهُمْ فِي النَّارِ

په دغه حال کې چې همېشه به اوسیري په دغه اور کې تل تر تله، نه به مومي دوی هیڅ دوست (چې یې ترې وباسي) او نه کوم مددگار (چې عذاب ترې لرې کړي). (یاده کړه) هغه ورځ چې چورلولی به شي مخونه د دوی په اور کې.

تفسیر: یعنی پرمخې نسکور غورځولی کیږي، او د دوی څېرې به په اور کې لاندې باندې کیږي.

يَقُولُونَ يَلَيْتَنَّا اطَعْنَا اللَّهَ وَاَطَعْنَا الرَّسُولَ ﴿٣٥﴾

وايي به دوی: ای کاشکې مونږ اطاعت کړې وی د الله، او اطاعت کړې وی مونږ د رسول (د الله).

تفسیر: په دغه وخت به ارمان او افسوس کوي چې کاشکې مونږ په دنیا کې د الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر وینا غوږ ایښي وی، او پر هغه مو عمل کړې وی، خو له دغه بدې ورځې سره مخامخ شوي نه وی.

وَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا اطْعَانَا سَادَتَنَا وَكِبَرَاءَنَا فَاصْلُوْنَا السَّبِيلَ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَا إِنِّيهِمْ ضَعُفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنَةِ ﴿٣٧﴾ لَعَنَّا كَيْدَهُمَا ﴿٣٨﴾

او وایي دوی: ای ربه ځمونږ! بهشکه مونږ اطاعت کړې وو مونږ د مشرانو خپلو، او د غټانو خپلو، پس ورکه کړه دوی له مونږ ځنې سمه لاره. ای ربه ځمونږ! ورکړه دوی ته دوچنده له عذابه، او لرې کړه دوی له رحمته خپله رټلو ترټلو لویو سره.

تفسیر: دغه به د قهر له شدته وایي چې: ځمونږ دغو دنیوي سردارانو، مشرانو او مذهبي پېشویانو مونږه وغولولو، او په دروغو او فریبو یې په دغه غم او مصیبت کې اخته کړو، د همدوی په لمسون د حق له لارې څخه بې لارې شو، نو که اوس مونږ ته سزا راکوله کیري؛ بنایي دوی ته ځمونږ په نسبت دوچنده سزا ورکړه شي، او هغه لعنت او زحمت چې پر مونږ نازلېږي؛ له هغه څخه دې زیات پر دوی هم نازل شي، ځواکي د دوی پر دوچنده سزا ورکولو سره د خپل زړه یخول غواړي، په همدغه مضمون یو بل آیت د «الأعراف» په (۴) رکوع کې تېر شوی دی، هلته دې د دوی د دغې غوښتنې ځواب هم شته، هغه دې هلته بیا ولوستل شي!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴿٣٩﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه کېږئ په شان د هغو کسانو چې ایذاء یې رسولې وه موسی ته؛ پس پاک کړ دغه (موسی لره) الله له هغو دروغو چې دوی پرې ویل، او وو (موسی) په نزد د الله کې وجیه (مخور خاوند د عزت).

تفسیر: یعنې تاسې داسې کوم کار یا خبره مه کوئ چې له هغه نبي علیه السلام ته ایذاء ورسېږي، دغه ایذاء نبي علیه السلام ته هیڅ زیان او ضرر نشي رسولی، ځکه چې دی د الله تعالی په دربار کې لوی عزت او پت لري، او الله جل جلاله به له ده ځنې هغه د اذیت ګردې خبرې لرې کوي، مګر په هغه سره ستاسې آخرت خرابېږي، وګورئ چې د موسی علیه السلام په نسبت خلقو څرنگه د اذیت خبرې کولې، مګر الله تعالی د موسی علیه السلام د وجاهت او مقبولیت له وجې د هغو ټولو ابطال وفرمایه، او د موسی علیه السلام بې داغي یې ثابته کړه، په روایاتو کې راغلي دي چې ځینو مفسدینو پر موسی علیه السلام تهمت لګاوه چې هارون علیه السلام یې بېدیا ته بیولی دی او هلته یې وژلی دی، نو الله تعالی په یوه خارقه طریقه سره د هغه تردید وفرمایه، او په صحیحینو کې راغلي دي چې موسی علیه السلام د حیاء له وجې د هغې زمانې د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پټ ځای کې تل په پټه غسل کاوه، خلقو به ویل چې: د دوی په بدن کې هر وروڼه عیب دی، یا د برص داغ لري، یا یې خصیې پر سېدلې دي، یوه ورځ موسی علیه السلام غسل کاوه او خپل کالي یې ایستلې پر یوې تېږې یې ایښې وو، هغه تېږه د دوی له کالیو سره وتښتېده، موسی

عليه السلام برېښله او بوځخه ووت او خپله همسا يې واخيسته، او په هغې تېره پسې پر منډو شو، په دغه وخت کې ټولو خلقو دوى ته کتل، او گړدو ته دغه حقيقت ورڅرگند شو، چې د دوى مبارک وجود بيخي پاک او بې عيبه دى.

تنبيه: د موسى عليه السلام برېښه څغېدل په تېرې پسې د مجبوريت لامله وو، او ښايي دا يې هم خيال کې نه وي گړځيدلي چې دغه تېره به برابره هغې لويې مجمعې ته ورځي، او هلته به دريږي، پاتې شو د تېرې دغسې حرکت؛ نو هغه د فوق العادت په ډول وو.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۖ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ
وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) ووير بری له عذاب د الله، او ووايئ خبره سمه محکمه رښتیا. چې نېک صالح کړي (الله) تاسې ته عملونه ستاسې، او وښي (الله) تاسې ته گناهونه ستاسې، او هر چا چې اطاعت وکړي د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقیق بريالی (کامیاب) شو په بري ډېر لوی سره.

تفسير: یعنې ای مؤمنانو! له الله تعالی څخه ووير بری او وپوهېږئ چې سمې خبرې کوونکي ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفیق ور په برخه کېږي، او گناهونه او تقصيرات يې ورمغایږي، په حقيقت کې یواځې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اطاعت کې د حقيقي بري او کامیابی راز پټ دی، هر هغه څوک چې دغه لاره غوره کوي؛ په مراد رسيږي.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا
الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ۝

بېشکه وړاندې کړ مونږ امانت (ثواب - عقاب) پر اسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چې مو پیدا کړ په دوى کې فهم او نطق)؛ پس منع راوړه دوى له دې چې پورته کړي هغه (د امانت بار) او ووير بدل دوى له هغه (امانت)، او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان، بېشکه چې دغه (انسان) دى ظالم ډېر نادان (په عاقبت خپل).

تفسير: یعنې انسان پر خپل ځان لوى ظلم او ستم وکړ، د هغه بار او پټي په اوږو اخيستلو څخه چې اسمانونو، ځمکې او غرونو د خپلې ناتوانۍ او عاجز اظهار وکړ، چې پورته کولى يې نشو؛ دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخيست.

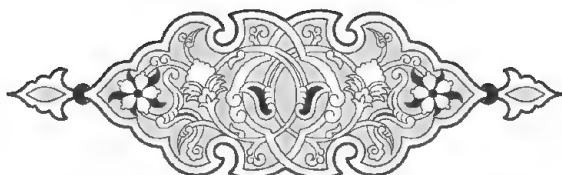
اصلي خبره داده چې الله تعالی د خپل يو خاص امانت کېښودل د مخلوقاتو په کومه نوه کې اراده وفرمايله، چې که هغه غواړي؛ نو دغه امانت په خپلې سعي او کسب او د مټ په قدرت او قوت وساتلى شي، بلکه ترزید او ترقي هم ورته ورکړه شي، هغه افراد چې هغه امانت په پوره ډول سره محفوظ ساتي او ترقي ورته ورکړي؛ پر هغو انعام او اکرام وکړي، او هر هغه چې په غفلت او شرارت سره هغه ضايع کړي؛ نو هغه ته به سزا ورکړه شي، او هغه کسان چې په دغه مورد کې لږ شان قصور وکړي؛ له هغوى سره د عفوې او د ښېلو معامله وکړه شي، ځما په خيال دغه امانت د ایمان او د هدايت يو تخم دى، چې د بنيادمانو په زړونو کې شيندلى او کرلى شوى دى، چې هم هغه ته «ما به التکليف» هم ويلی شو، «لا ایمان لمن لا أمانة له» چې د دغه د ساتنې او په حفاظت کې له مداومت څخه د ایمان ونه زرغونېږي، گواکې د بني آدميانو قلوب د الله تعالی ځمکه ده، چې تخم هم په هغو کې پخپله الله شيندلى (کرلى) دى، د باران ورولو لپاره يې د رحمت ورېځې هم لېږلې دي، چې د هغوى له سينو څخې د الله تعالی د وحي باران هم ورېدلى دى، د هر انسان فريضه

داده چې د ايمان دغه تخم چې د الله تعالى امانت دی؛ ضایع نه کړي، بلکه په پوره سعی، کوشش، سره د هغه پرورش او پالنه وکړي، او ډېر زیات دقت دې وکړي، خو په سهو، خطا او غلطی هم دغه تخم ونه سوځيږي، او ضایع نشي.

لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

(دغه د امانت عرض د دې لپاره وو) چې عذاب ورکړي الله منافقانو سړيو او منافقاتو ښځو ته، او مشرکانو سړيو او مشرکاتو ښځو ته، او رجوع په رحمت سره وکړي الله پر مؤمنانو سړيو او مؤناتو ښځو، او دی الله ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی.

تمت سورة الأحزاب بعون الله الملك الوهاب، قلله الحمد والمئة.

سُورَةُ سَبَأٍ

«د سبأ» سورت مکي دی، پرته له (۶) آيت هخه چې مدني دي (۵۴) آيتونه او (۶) رکوع لري، په نزول کې (۵۸) او په تلاوت کې (۳۴) سورت دی، وروسته د «لقمان» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْحَكِيمُ ۝

توله ثناء صفت خاص الله لره دي، هغه چې خاص هغه ته دي هر هغه (شیان) چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقا عبيدا)، او خاص همدغه (الله) لره ده توله ثناء صفت په آخرت کې (لکه چې په دنیا کې هم ده)، همدغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنې ګرد محاسن او محامد او تعریف هغه الله جلّ جلاله ته دي چې واحد احد دی، او بې د نورو له شرکت د ګردو اسمانونو او د ځمکو د شیانو مالک او خالق دی، او په نهایت حکمت او خبرداری سره د دوی انتظام او تدبیر کوي، او دغه سلسله یې چټي نه ده پیدا کړې، د داسې حکیم او دانا په نسبت دغه ګمان نشي کېدی، ضرور دغه نظام بالآخر پر کومې اعلیٰ نتیجې منتهی کېدونکی دی، چې هغه ته آخرت وايي، او څرنگه چې همدی په دنیا کې یواځې د ټولو تعریفاتو مستحق دی، په آخرت کې هم یواځې همدی د ټولو تعریفاتو مستحق دی، بلکه دلته خو ظاهراً د نورو کسانو هم لږ څه تعریف کېدی شي، لیکن هلته نور ګرد وسایط او پردې لرې کېږي، او هر شی لیدل کېږي، هغه ګرد د همدې له طرفه وي، نو ځکه صورتاً او معناً او حقیقتاً بلکه له هر حیثیه یواځې د هم هغه مطلق محمود تعریف پاتې کېږي.

يَعْلَمُ مَا يَكُونُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۝

معلوم دي (الله ته) هر هغه شی چې ښکته ننوځي په ځمکه کې او هر هغه شی چې بیرون راوځي له دغې (ځمکې) څخه، او هر هغه څیز چې رابښکته کیږي له اسمانه، او هر هغه شی چې پورته ځیږي په دغه (اسمان) کې.

تفسیر: یعنې په اسمان او ځمکه کې هیڅ یو لوی او وړوکی داسې څیز نشته، چې د ده له علم څخه خارج وي، هر هغه شی چې په ځمکه کې ښکته ننوځي، مثلاً حشرات، خوځندې، د نباتاتو تخم، د باران اوبه، د مړیو اجساد او هر هغه شی چې له ځمکې څخه د باندې راوځي او بهر کیږي مثلاً: زراعت، نباتات، معدنیات او نور، او هغه شی چې د اسمان له جانب رابښکته کیږي لکه: باران، وحی، تقدیر، پښتې او نور، او هغه شی چې پورته ځیږي اسمان ته مثلاً: روح، دعاء، اعمال، ملائک او نور، پر دغو ګردو انواعو او جزئیاتو د الله تعالی علم محیط دی.

وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ۝

او همدغه (الله) ډېر رحم کوونکی دی، ښه ښونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنی دغه ګرد د ژوندون رونق بڼایست د الله تعالی له رحمته او بښنې څخه دی، که د بندګانو د دغې ناشکری او د حق نه پېژندلو په اثر لاس په لاس د دوی په نیونو باندې لاس پورې کېدې؛ نو دغه ګرد رونق او بڼایست به په یوه لمحه کې ختمېده: ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكُوا عَلَىٰ ظُهُرِهِمْ دَابَّةٌ﴾ (د فاطر سورت (۴۵) آیت (۵) رکوع (۲۲) جزء).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي چې رابه نشي مونږ ته قیامت، ووايه (ای محمده! دوی ته چې ولې به رانشي) بلکه رابه شي، قسم دی ځما په رب خپل چې خامخا رابه شي هرومرو (لازمًا) دا قیامت تاسې ته.

تفسیر: یعنی هغه انسان چې د ده د صدق او امانت اقرار له نورو ګردو موجوداتو څخه رومي وو؛ اوس له براهینو څخه د ده صداقت په پوره ډول سره ښکاره شو، په مؤکد قسم سره د الله تعالی له طرفه خبر ورکوي چې خامخا قیامت راتلونکې دی، نو بیا یې هیڅ علت او سبب نه دی معلوم، چې ولې یې دوی نه مني، هو! که کومه محال خبره یا له حکمت څخه مخالفه کومه خبره یې کړي وی؛ نو د انکار ځای به په کې وو، لیکن دغه خو نه محاله ده، او نه له حکمت څخه مخالفه ده، نو بیا له هغه څخه انکار که ضد او عناد او سرتېګي نه ده؛ نو څه ده؟.

عَلِمَ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٢٠﴾

(هسې رب) چې عالم دی په غیبو، نه پټیږي له ده په اندازه د یوې ذرې په اسمانونو کې او نه په ځمکه کې، او نه وړوکی له هغې ذرې، او نه لوی (ترې) مګر (چې دا ټول لیکلي پراته دي) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کې.

تفسیر: یعنی په هم هغه عالم الغیب قسم دی چې د ده له محیط علم څخه د اسمان او د ځمکې هیڅ یو لوی یا وړوکی شی، یا یوه ذره یا له ذرې څخه وړوکی یو شی هم نه دی پټ، او نه هیڅ شی ترې غائبیږي، ښایي چې دغه یې ځکه فرمایلي وي چې د قیامت د وخت تعیین مونږ له سره نشو کولی، د هغه علم له هغه چا سره دی چې د هغه له علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی، مونږ ته هغومره خبر چې هغه راکړی دی؛ هغه مو بې له زیاده او تنقیصه درورسوه، او په دې سره د هغې خبرې ځواب هم وشو: ﴿وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ﴾ - الآية - یعنی کله چې ځمونږ ذرات په ځمکه کې منتشر شي، بیا به څرنګه سره یو ځای کیږي؟ نو دغه یې راوښوول چې هیڅ یوه ذره هم د الله تعالی له علمه نه ده غایبه، او پخوا یې دغه راښوولي وو چې د اسمان او د ځمکې پر هر یوه شي د ده قبضه ده، نو بیا به ده ته څه مشکل وي چې ستاسې ګرد منتشر ذرات یو ځای سره راټول کړي.

تنبیه: له ښکاره کتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دی، چې په هغه کې هر شی سم د الله تعالی له علمه سره ثبت دی.

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي الْبَيْتِ مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾

لپاره د دې چې جزا ورکړي (الله) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) دغه (نیکو کاران مؤمنان چې دي) شته دوی ته مغفرت بخښنه او رزق روزي ښه (د

عزت چې جنت دی). او هغه کسان چې سعي کونښن کوي په (ابطال د) آیتونو (د قرآن) ځمونږ په دې حال چې عاجز کوونکي وي د الله (په زعم خپل)؛ دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: یعنې د قیامت راتلل ځکه ضروري دي چې خلقو ته د دوی د نېکۍ او بدۍ نتیجه او ثمره ورکړه شي، او د الله تعالی د ټولو صفاتو کامل ظهور په عمل راشي.

تنبیه: «هغه کسان چې سعي او کونښن کوي په باطلولو د آیتونو د قرآن ځمونږ» مطلب دا دی چې ځمونږ د آیتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کې د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً کونښن کوي، او د دغه مقصد د په مخ بیولو لپاره ټینګ ولاړ دی، ځواکې دوی (العیاذ بالله) داسې غواړي چې الله تعالی عاجز کړي، او پر او مغلوب یې وگرځوي، او داسې ګټې چې دوی د ده په لاس کې راتلونکي نه دي، او هر ورو له ده ځنې خپل ځان بچ کوي.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ④

او (بل لپاره د دې لیکلي پراته دي په لوح محفوظ کې) چې وويني هغه کسان چې ورکړی شوی دوی ته علم فهم هغه (قرآن) چې نازل شوی دی تاته له (جانبه د) رب ستا؛ هم هغه حق دی، او سمه لاره ښيي طرف د لارې (د هغه الله ته چې) ښه زبردست ډېر ستایلی شوی دی.

تفسیر: یعنې ځکه قیامت راتلونکي دی، څو هغه کسان چې پرې یقین او باور لري هغو ته عین الیقین حاصل شي، او په خپلو سترگو سره هم د هغه وقوع او قیام وويني، او ښه پوهیږي چې د لوی قرآن بیان څرنگه بې له تزئید او تنقیصه صحیح ثابت شو، او بیشکه چې قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چې الله ته مو رسوي، او سمه صافه لاره راښيي، ځینې مفسرین د «وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ» الایة - مطلب داسې اخلي چې د «وَالَّذِينَ سَعَوْا إِلَى آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ» په برخلاف هغه کسان چې پوهان او اهل العلم دي، اعم له دې چې مسلمانان وي که کتابیان، هغوی پوهیږي او ویني چې د قیامت او نورو په متعلق د قرآن مجید بیان بیخي صحیح دی، او انسانانو ته د وصول الی الله ښه طریقه ورښيي، او په سمه صافه لاره یې برابروي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَى رَجُلٍ يُتَّبَعُ كُمْ إِذَا مَرَّكُمْ كُلُّ مَرْزَقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ⑤ أَفَتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: آیا (وښیو) دلالت وکړو تاسې ته په یو سړي چې خبر درکوي تاسې ته کله چې ذرې ذرې کړی شئ تاسې په کامل ذره ذره کېدلو سره، بیشکه چې تاسې خامخا په پیدایښت نوي کې یئ. آیا له خپله ځانه ترلي دي (محمد) پر الله باندې دروغ؟ یا ورپورې لېونتوب دی؟

تفسیر: د قریشو کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان کې دغسې ګستاخي او سپین سترګي کوله، یعنې راځئ چې مونږ تاسې ته هغه سړی دروښیو چې وایي وروسته له مې کېدلو او پرسېدلو او وراسته کېدلو او خاورو او دوږو کېدلو څخه بیا له خاورو څخه راتولېږئ او له تاسو ځنې هم داسې روغ جوړ انسانان پیدا کېږي، او بیا به هم داسې ژوندي له قبرونو راپاخولې کېږئ، ښه نو پر داسې چټي او مهملو خبرو څوک یقین او باور کولی شي؟ او څرنگه یې منل امکان لري؟ له دوو حالو څخه خالي نه دی؛ یا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاک الله دروغ تړي، چې ده

داسې خبر راكړې دى، كه نه لېونى او سودايي دى، او دماغ يې پخپل ځاى كې نه دي، نو ځكه دا هسې اېلټې او چټې خبرې كوي (العياذ بالله).

بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالصَّلَاةِ الْبَعِيدِ ۝

(نو فرمايي الله ترديدأ: داسې نه دي) بلکه هغه کسان چې ایمان نه راوړي په آخرت په عذاب کې به وي (په عقیبې کې) او په گمراهي لویه کې (لوېدلی دی په دنیا کې).

تفسير: يعنې نه دروغ دي او نه جنون، بلکه خالي دغه خلق پخپله د عقل، پوهې، صدق او صواب له لارې څخه نښویدلي دي، او له حق او يقين څخه ډېر لرې لويديلي دي، چې دغسې چټې خبرې کوي او په خپل دغه انکار او تکذيب سره خپل ځان په آفت او عذاب کې اخته کوي، في الحقيقت دغه ډېر لوی عذاب دی چې د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شي؛ چې دی د الله تعالی انبیاوو ته مفتری، مجنون او نور شيان ووايي (العياذ بالله).

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ شَأْنَهُمْ لَشَدِيدٌ أَوْ تُسْقَطُ عَلَيْهِمْ كِسْفَاتٌ مِنَ السَّمَاءِ

آیا نه گوري (دا کافران) هغه څيز ته چې په مخ کې د دوی دی او هغه څيز ته چې وروسته د دوی دی له اسمانه او له ځمکې (چې دوی په کې محاط وي)، که چېرې اراده وفرمایو؛ نو څيري به کړو په دوی ځمکه (او په کې به یې ډوب کړو په شان د قارون)، یا به وغورځوو پر دوی باندې یوه ټوټه له اسمانه.

تفسير: آیا دغه خلق پانده شوي دي چې اسمان او ځمکې ته هم نه گوري، او خپل شاوخوا ته هم سترگې نه غړوي، چې پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوي، پر دغې خبرې باندې خو پخپله دوی هم قایلان دي چې د دوی او د گردو علویاتو او سفلیاتو خالق الله دی، بیا ښه آیا هغه الله ته چې د دغو شیانو مالک او خالق دی؛ د دغو شیانو خرابول او ماتول او بیا جوړول هغه ته څه سختي او اشکال لري؟ او هغه ذات ته چې داسې عظیم الشان اجسام جوړولی شي، او لاندې باندې او ویجاړولی یې شي؛ د انساني جسم تخریب، تفکیک او تجزیه او بیا یې سره ټولول، ژوندي کول او پاڅول څخه اشکال لري؟ آیا دغه خلق له دې نه نه ویرېږي چې د الله تعالی پر ځمکه او تر اسمان لاندې اوسېږي او بیا داسې د بې ادبۍ او گستاخی خبرې کوي، او بېځایه خپلې ژبې خوځوي، حال دا چې که الله تعالی اراده وفرمایي؛ په یوه ربه کې به دوی یا په ځمکه خښوي، یا به له اسمانه یوه ټوټه پرې وغورځوي او دوی به بیخي سپړه او فنا کړي، او په همدغه دنیا کې به د قیامت یوه وړوکې نمونه دوی ته وښيي.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ۝

بېشکه په دغه (کتلو د پاس او ټیټ او خسف او اسقاط) کې خامخا دلائل دي لپاره د هر بنده رجوع کوونکي (الله ته).

تفسير: يعنې هر هغه بنده چې له عقل او انصاف څخه کار واخلي؛ نو د الله تعالی په طرف يې رجوع کيږي، ځکه چې پوه او عاقل انسان ته په علویاتو او سفلیاتو او مافیهما کې ډېر زیات د قدرت لویې نښې او دلائل موجود دي، د دغه منظم او ډک له حکمته نظام له لیدلو څخه پوهیږي چې هر ورو دغه گورد یوه ورځ خپلې علیا او اکملې نتیجې ته

رسېدونکي دی، چې د هغې نوم «دار الآخرة» دی، کله چې دوی دغه تصور وکړي؛ نو زیات له زیاته خپل مالک او خالق الله تعالی ته رجوع کوي، او د هغو علوي او سفلي نعماوو چې ورته رسیږي؛ شکريه اداء کوي، له دغو بندګانو څخه د ځينو تذکره پاک الله داسې فرمایي چې:

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِمَّا فَضَّلْنَا يُجِبَالُ أَوْيَ مَعَهُ وَالطَّيْرُ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ داود ته له جانبه خپله فضل (لویي پر نورو، ومو فرمايل غرونو ته چې) ای غرونو! راوگرځوئ (ښه) غرونه خپل له ده سره (په وخت د تسبیح کې، او له ده سره تسبیح ویل) مرغانو هم.

تفسیر: یعنې الله تعالی داود علیه السلام ته له نبوت سره غیر معمولي سلطنت هم ورعنايت فرمایلي وو، داود علیه السلام به کله کله بیدیا او صحرا ته هم ووت، او هلته به د الله تعالی په ذکر او یاد مشغولېده، او د الله تعالی له خوفه به یې ژړل، او په تسبیح او تهلیل به مشغولېده، او په خپل هغه ښکلي غږ سره به چې ضرب المثل دی؛ د (زبور) په لوستلو مصروفېده، د ده د تسبیح او تهلیل د عجیب او غریب تأثیر په سبب به له ده سره غرونو هم تسبیح لوستل، او ګرد مرغان به هم د دوی په شاوخوا کې سره ټولېدل، او د ده په شان هغوی به هم تسبیح او تهلیل وایه، که د غرونو له تسبیح څخه د ده د غږ محض عکس العمل (انګی) مراد وي؛ یا هغه عمومي تسبیح مراد وي چې هر شی یې د خپل حال یا د قال په ژبه سره اداء کوي یا یې وایي؛ نو د داود علیه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذیل کې به د دغې خبرې تذکره بیخي مهمله او بې معنی وی (العیاذ بالله)، نو معلومه شوه چې مراد ترې تسبیح ویل دي، د «يُجِبَالُ أَوْيَ مَعَهُ» حکم تکویني دی.

وَالنَّالَةُ الْحَدِيدُ ۝ إِنَّ أَعْمَلَ سَبْعَتِ وَقَدَّرَنِي السَّرْدُ

او پسته کړې وه مونږ ده ته اوسپنه. (امر وفرمایه الله داود ته داسې) چې جوړوه څغري ارتې اوږدې، او اندازه کوه په اوبدلو کې (چې حلقې یې سره برابرې وي).

تفسیر: د داود علیه السلام په حق کې یې اوسپنه لکه موم پسته وګرځوله، او ده به یې د اور د صناعیه وو آلاتو له مرستې اوسپنه په هر شان سره چې غوښته؛ کړوله او تاووله به یې، او پنبه او نری کوله، او له هغې څخې به یې څغري او نور دقیق او نفیس آلات او ادوات جوړول او پلورل به یې، او له هغې څخه به یې د خپل قوت او معاش وسایل برابرول، او پر اسلامي بیت المال به یې خپل د اعاشې بار نه غورځاوه، وایي چې: کړی لرونکې څغري پومبې ځلې د ده له لاسه ایجاد او اختراع وموندله، چې ارتې او پراخې وې، الله تعالی ده ته امر ورکړ چې پراخې او ارتې څغري جوړوه! او د هغو حلقې او کړی په ښه نظم او ترتیب سره ونښلوه! چې د خپل لویوالي - وړووالي او نړیوالي په اعتبار یو له بل سره متناسبې وي.

وَأَعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

او عمل کوئ تاسې د ښکيو، بېشکه زه چې یم پر هغو کارونو چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکي یم.

تفسیر: یعنې د دغو چارو او صنایعو په مشغولیت کې د حقیقي منعم له یاده مه غافلېږئ! او تل ترتله په صالحه وو اعمالو کې مشغول اوسئ! او دغه خبره په یاد ولرئ چې الله تعالی ګرد اعمال او احوال ویني.

وَأَسْلَمْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَطْرِ

او (مسخر کړی مو وو) سلیمان ته باد (د) سبايي (منزل) د هغه (د) یوې میاشتې، او (د) بیګایي (منزل) د هغه د یوې میاشتې (لاره) وه، او بهولې مو وه د ده لپاره چینه د ویلې کړی شویو مسو.

تفسیر: د سلیمان علیه السلام داسې یو تخت وو، چې په فضا کې الوته، او دی به یې له شام څخه یمن ته او له یمن څخه شام ته رساوه، الله تعالی د سلیمان علیه السلام لپاره باد تابع او مسخر کړی وو، نو ځکه د باد په وسیله به یې د یوې میاشتې مسافه په نیمه ورځ کې طی کوله، د «أنبیاء» او د «نمل» په سورتونو کې د دې څه بیان تېر شوی دی، او وروسته له دې نه د «ص» په سورت کې یې بیان راځي.

وَمِنْ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغُ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا إِنَّ قُلُوبَهُمْ فِي عَذَابٍ شَدِيدٍ

او (مسخر کړي مو وو ده ته) له پیریانو هغه څوک چې کار به یې کاوه په مخ د ده کې، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چې به څنگ سر کښي وکړه له دوی له امره حکمه ځمونږ (او د سلیمان اطاعت به یې نه کاوه)؛ نو وبه ځکوو مونږ هغه ته (په آخرت کې) له عذاب د اور.

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُونَ مِنْ مَّحَارِبٍ وَتَبَايَاهُ وَجِغَارٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَةٍ

جوړوه (دغو پیریانو) دغه (سلیمان) ته هر هغه شی چې ده غوښت له هسکو (اوچتو) کلاوو، او تمثالونه، او لوی لگنونه په شان د تالاو او (په شان د لویو کلکو) دیګونو پر نغړیو پراته.

تفسیر: یعنې لوی لوی مساجد، کلاوې، محلات به یې پر پیریانو تعمیر او ودانول، او مجسمې او تصاویر به یې پر دوی جوړول، چې ممکن په هغه شریعت کې به دغه تصاویر نه وو ممنوع، او یا هم د غیر ذی روح شیانو تصویرونه به یې جوړول، په محمدي شریعت کې مجسمې او تصاویر ممنوع درول شوي دي، او د مسو (ټټو) لوی لوی داسې لگنونه به یې جوړول چې لکه لوی تالاو او حوض به وو، او داسې لوی لوی دیګونه به یې هم جوړول چې له خپل ځای څخه له سره نه خوځېدل، او په هغه خپل ځای کې ځای په ځای باندې کېدل.

اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشُّكْرُ

(و فرمایل مونږ) عمل کوئ (د ښکیو ای) آل د داوده! لپاره د شکر، او لږ دي له بندګانو څما شکر ایستونکي (احسان منونکي).

تفسیر: یعنې ای د داود کورنۍ! د دغو عظیم الشانو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ، محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسې کار وکړئ چې له هغو د الله تعالی شکر ایستل مترشح وي، دغه خطاب د داود علیه السلام کورنۍ او تېر ته دی، ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داود علیه السلام باندې احسان من وجه پر ګردو احسان دی، وایي چې داود علیه السلام د خپل ګردې کورنۍ لپاره داسې د اوقاتو تقسیم جوړ کړی وو، چې د هغه په اساس د شپو ورځو په څلورویشتو ساعتو کې هېڅ یو وخت داسې نه وو چې د ده له کورنۍ څنې به یو نه یو تن د الله تعالی په عبادت کې مشغول او لګیا نه وو.

فَلَمَّا أَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتْ الْجِنَّ أَنْ كُؤَاكُنَا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لِيُثْأَوِيَ الْعَذَابُ الْيُهَيْنِ ۝

پس کله چې حکم وکړ مونږ پر سلیمان د موت (او دی مړ ولاړ وو، تکیه پر همسا یو کال) نو هیچا خبر کړي نه وو دغه پیریان په مرګ د دغه (سلیمان) مګر چنګي د ځمکې (وینو) چې ویې خوړه همسا د ده، پس کله چې ولوېد (سلیمان پر ځمکه)؛ نو معلوم شو حقیقت د پیریانو که چېرې وی (دغه پیریان) چې پوهېدی په (علم د) غیب؛ نو نه به تېراوه (سلامت یو کال) په تکلیف مشقت سپکوونکي کې.

تفسیر: کله چې سلیمان علیه السلام پر پیریانو د بیت المقدس په تجدید کې مشغول او لګیا وو، مطلع شو چې ځما د موت نېټه را نژدې شوې ده، نو پر پیریانو یې د خپل ځان لپاره یوه د بلورو داسې مانې جوړه کړه چې د هغې منځنۍ سطحه له ورا ښکارېده، بیا سلیمان علیه السلام په هغې کې ننوت، او دروازې یې پر ځان پسې وتړلې، او لکه چې د دوی عادت وو چې تر څو څو میاشتو پورې به په خلوت کې د الله تعالی په عبادت کې مشغول وو، بیا په داسې یو وضعیت د رب العزت په عبادت کې مشغول شو، چې د قومي په حالت پر خپله همسا باندې یې تکیه لګولې وه، کله چې پرېښتې د دوی روح هم قبض کړ، د دوی مبارک نعش په هم دغه وضعیت ولاړ پاتې وو، او هیڅوک د دوی پر وفات متحسّس نه شول، د دوی د وفات څخه وروسته تر ډېر مډت پورې پیریان په هم هغه شان پخپلو تعمیریه امورو مشغول وو، کله چې تعمیرات سم له سلیماني نقشې سره پای ته ورسېدل، نو د هغې همسا په بېخ کې چې دی د هغه پر موازنه ولاړ وو؛ د لرګي چنګی (وینه) ولګېد، او هغه یې وخوړه، او دوی ولید، نو دلته جنیاتو ته د دوی د غیبی امورو د پوهېدلو حقیقت وربښکاره شو، پر پیریانو باندې معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره څرګنده شوه، که دغه پیریان پر غیبیه وو امورو پوهېدی؛ نو څرنگه به په دغه تکلیف کې پاتې کېدل، او لازم وو چې د سلیمان علیه السلام پر وفات له مطلع کېدلو سره متصله به یې له کاره لاس اخیست، له دې نه دا هم ظاهره شوه چې د شیطینو او د نورو تسخیر د سلیمان علیه السلام کسبې کمال نه وو، بلکه محض د الله تعالی فضل وو، کوم انعامات چې پر سلیمان علیه السلام د ده په ژوندون کې کړي شوي وو؛ دغه د هغه تکمیل شو، چې وروسته د دوی له موت څخه هم تر یوه ضروري حد پورې جاري کېښود شي، او دغه رابښوولې شوي دي چې د انبیاوو د شروع کړیو کارو تکمیل الله تعالی په څه تدبیر سره پوره کوي !.

لَقَدْ كَانَ لِسَيِّدِنَا يُسُفَىٰ مَسْكَنُهُمَا يَوْمَ جَبَتْ مِنْ ثَمَرِهِمْ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالِهِ

خامخا په تحقیق وو خلقو د سبا ته په ځای د هستوګنې د دوی کې یوه لویه نښه چې (هغه لویه نښه) دوه باغونه دي له ښي او کین (طرف د مېنو د دوی).

تفسیر: یعنې د باغونو دوه طویلې سلسلې په ښي او کین لوري اوږدې تر څو میلو پورې پرتې وې، که دوی پوهېدلی؛ نو د الله تعالی د رحمت او د قدرت همدغه نښه د ایمان راوړلو او شکر گزار کېدلو لپاره کافي وه.

كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةً طَيِّبَةً رَبُّ غَفُورٌ ۝

(وویلې شو دوی ته) خورئ تاسې له رزق روزی د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډېر پاکیزه او (دغه رب د تاسې) رب دی ډېر ښونکی.

تفسیر: د «سبا» قوم د یمن بادشاهان او اوسیدونکي وو، الله تعالی پرې لویه مهرباني کړې وه، آرامه زندګي یې تېروله، د ښو باغونو او کښتو خاوندان وو، الله تعالی ورته رسولان راېږل چې په دې یې ورته حکم کاوه چې د الله تعالی رزق خورئ، او د الله تعالی د نعمتونو شکر وباسئ؛ په عبادت کې یې یو وګڼئ !.

دوی تر څه وخته پورې داسې وو چې بیا یې اعراض شروع کړ، د الله تعالی د احکامو څخه یې سرغړونه وکړه، الله تعالی پرې عذاب نازل کړ، سخت سیلاب پرې راغی، او په ښارونو کې تیت او پره شول، دوی ته به د دوو غرونو په منځ کې اوبه راتللي، د بارانونو او سیلابونو اوبه هم ورسره یوځای کېدې چې بیا یې د دغه دوو غرونو په منځ کې یو محکم بند هم جوړ کړ، اوبه په کې د غرونو څنډو ته رسېدې، چې د هغې اوبو نه دوی استفاده کوله، راز راز باغونه یې جوړ کړل چې ډیری خائسته میوی او حاصلات یې کول.

﴿بَلَدًا طَيِّبَةً وَرَبِّ غَفُورٌ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چې ته له خپله جانبه شکر گزار اوسه! که د بشریت په مقتضی څه نقص او تقصیر پاتې شي؛ نو الله تعالی پر وړو کو وړو کو خبرو دومره سخت نیول نه کوي، او په خپلې مهربانۍ سره یې معافوي، د ده د نهماوو شکر «کما کان حق» د چا له لاسه پوره کېدی شي؟

فَاعْرَضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ اٰكِلٍ خَمِطٍ وَّاَثَلٍ وَشَيْءٍ مِّنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٥﴾

پس وګرځېدل (له شکره او له دعوته د انبياوو اهل د سبأ)؛ پس ومولېږه پر دوی سیلاو د یوه زورور خوږ، او بدل ورکړ مونږ دوی ته په ځای د دوو باغونو د دوی کې دوه باغونه نور خاوندان د مېوو یې مزې ترخو، او د ښوره ګزه (غزانو) او یو قدر له بهرو هم خو ډېر لږ.

تفسیر: یعنې پندونه او نصائح یې په خپلو غوږونو کې ونه نیول، او د حقیقي منعم له شکر ایستلو څخه یې مخ واپړاوه؛ نو بیا مونږ دوی باندې د اوبو عذاب ولېږه، او هغه بند ونړېده، او هغه ګرد باغونه، ځمکې تر خړو اوبو او خټو لاندې ډوب شول، او د هغو ښایستو او خوندورو، اعلیٰ، نفیسو مېوو او ثمراتو په ځای ډېر خراب او ښکته ونې او اغزي او د سوځولو وړ ځنګلونه زرغون شول، دغه ځای ته باغ ویل تش لپاره د مشکلات دي، او د دغه لږو بهرو او نورو بېکاره ونو د پاتې کېدلو څخه مطلوب تذکر او یادونه ده، خو د هغو پخوانیو په زړه پورې شینو او ودانیو واقعات له افکارو څخه هېر نشي.

دغه واقعه د عیسی المسیح علیه السلام او محمد صلی الله علیه وسلم په منځ زمانه کې واقع شوې ده، د قدیمه آثارو محققینو په لاس کې د «أبرهه الأشرم» د زمانې یوه لویه کتیبه د سد العرم د بقیه دېوال څخه لوېدلې ده چې په هغه د دغه بند د نړېدو پېښه مذکوره ده، مګر دغه غالباً د دغې واقعې څخه د وروستۍ زمانې قصه ده، چې د هغې ذکر په قرآن کې مذکور دی، والله أعلم.

ذٰلِكَ جَزَآئُهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَاَهلُ نُجُزًى اِلَّا الْكَفُّورَ ﴿١٦﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکړه مونږ دوی ته په سبب د هغه چې کافران شوي وو، او آیا جزاء ورکوو (یعنې نه ورکوو) مګر ناشکرو ته.

تفسیر: دغه لویه سزا لویو ناشکرانو ته ورکوله کېږي، له کفر څخه بله ناشکري څه ده؟ د «النمل» په سورت کې تېر شو: ﴿وَجَدْنَاهُمْ قَوْمًا يَعْبُدُونَ لِشَيْءٍ مِّنْ دُونِ اللّٰهِ﴾ (۱۹ جزء ۲) رکوع (۲۴) آیت) ظاهراً دغسې شرک به په دغه قوم کې وروسته له بلقیس څخه پاتې وي.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي بُرُكْنَا فِيهَا قَرْيَ ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّبِيْرَ سِيْرُوا فِيْهَا لِيْلِيْ وَاِيَّامًا مِّنِيْنَ ﴿١٧﴾

او ګرځولي وو مونږ په منځ د دې (اهل د سبأ) او په منځ د کلیو ښارونو هغو کې چې برکت اچولی وو مونږ په هغه کې کلي (ښارونه) ښکاره، او په اندازه کړي وو مونږ په هغو کې منازل (د تګ او راتګ) (ومو فرمايل چې) ځی راځی په دغو کلیو (ښارو) کې د شپې او د ورځې په امان (له هر آفته).

تفسیر: برکت والا کلي د شام مملکت دی، یعنې د دوی د ملک ځنې د شام تر ملک پورې ټوله لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه، د لارې پر دواړو خواوو د ودانیو او کلیو سلسله په داسې اندازه او تناسب سره موجوده وه، چې مترددینو او مسافرانو ته په هر منزل کې ځای په ځای ماکولات او مشروبات ور رسېدل، او د آرامۍ او هوسایۍ ځایونه ور میسر کېدل، د ودانیو د دغه مقاربت او پرله پسې د یوه څخه وروسته د بل د ژر لیدلو څخه به یې فهم غلطېده او ترې توخس، هیبت او اندېښنه به ورته نه پیدا کېده، او نه د غلو او داپه مارانو څخه ډار ورته لوېده، ګواکې پر دغو لارو باندې تلل سفر نه، بلکه یو راز تفریحي سیر او سیاحت وو.

فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ أَسْفَارِنَا

پس وویل دوی: ای ربه ځمونږ! لږه والی پیدا کړه په منځ د منازلو (د سفرو) ځمونږ کې.

تفسیر: دغسې به یې د حال په ژبه سره ویلي وي، او ممکن دي چې د قال په ژبه سره یې ویلي وي، چې ای الله! په داسې صورت سره په منزل او مسافرت کې څخه مزه او خوند نه وي، که منازل لرې وي، او د لارې په شاوخوا کې ودانۍ نه وي، انسان ته د لوږې او تندې څخه تکلیف ور رسېده؛ نو هلته په مسافرت کې لذت او خوند سړي ته حاصلېدی شي، شاه صاحب لیکي: «په آرامۍ کې دوی مست او مغرور شول، او له ډېرې مستۍ اوس ځان ته تکلیف غواړي، لکه چې د نورو ملکونو له احوالاتو څخه دوی مطلع کېدل، چې هلته په سفر کې اوبه نه پیدا کېږي، د ودانۍ او کلي اثر او پته یې نه ښکاري، هم هغسې ښايي چې مونږ هم پخپلو مسافرتو کې وګورو، دغه لویه ناشکري ده، لکه چې بني اسرائيل له «من» او «سلوی» څخه ماږه او د هوکې او پیازو په فکر کې ولوېدل».

وظلموا أنفسهم فجعلهم أَدَايَتَ وَمَرْفَتَهُمْ كُلَّ مَرْفَتٍ

او ظلم وکړ دوی پر ځانونو خپلو (چې راحت یې بدل کړ په زحمت) پس وګرځول مونږ دغه (اهل السبأ) قصې افسانې، او تار په تار کړل مونږ دوی په پوره تار په تار کېدلو.

تفسیر: یعنې مونږ هغوی تیت پرک کړل، د دوی اکثره خاندان او کورنۍ یو جانب او بل جانب ته کډې وکړې، او منتشر شول، او یو ملک او بل ملک ته لاړل، د دوی د ودانیو نوم او نښه د غلط حرف په شان یېځي د ځمکې له مخ څخه محو او لرې شوه، اوس تش د دوی قصې پاتې دي، څو یې خلق واورې او ترې پند او عبرت واخلي، د دوی عظیم الشان تمدن او شان او شوکت ګرد له خاورو سره ګډوډ شول.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ۝

بېشکه په دغه (تمزيق د سبأ) کې خامخا لوی دلائل (د عبرت) دي لپاره د هر ښه صبر کوونکي ډېر شکر کوونکي.

تفسیر: یعنې د دغو حالاتو له اورېدلو څخه ښايي عقلمن سړی پند او عبرت حاصل کړي!، کله چې الله تعالی ار توالی عیش او عشرت ور په برخه کړ؛ نو د هغه شکريه دې په ښه شان سره اداء کړي، او که څه تکلیف او مصیبت پرې راشي؛ نو د صبر او تحمل لاره دې غوره کړي!، او له الله تعالی څخه دې توفیق او مدد وغواړي!.

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۲۰﴾

او خامخا په تحقیق رښتیا وموند پر دوی ابلیس گمان خپل، پس متابعت وکړ دوی ټولو د دغه (ابلیس) مگر یوې فرقې (چې هغه فرقه ده) د مؤمنانو.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُوْثِقُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِیْظٌ ﴿۲۱﴾

او نه وو دغه (ابلیس) ته په دوی څه تسلط مگر خاص لپاره د دې چې معلوم کړو (په علم الشهود سره هم) هغه څوک چې ایمان راوړي په آخرت له هغه چا څخه چې هغه له دې آخرت څخه په شک کې وي، او رب ستا پر هر څیز باندې ښه ساتونکی دی.

تفسیر: یعنې شیطان ته دغسې کوم قوت او قدرت نه وو حاصل چې لکړه په لاس واخلي، او په زور او جبر سره خلق له سمې لارې څخه منع کړي او ویې ښویوي، هو! لمسول، غولول او تېرايستل کوي، او دغومره قدرت ځکه شیطان ته ورکړی شوی دی، چې د بنده گانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه، څو وکتل شي چې کوم یو پر آخرت یقین لري؟ او د الله تعالی په فکر، ذکر او یاد کې دوام کوي؟ او کوم یو په دنيوي لومه کې نښلي؟ او له خپله انجامه او خاتمې څخه غافله کیږي؟ او له خپله خانه ناپوهه او بېوقوفه جوړوي؟ یا په چل او فرېب غولېږي، د الله تعالی د حکمت اقتضاء همدغه وه چې په دنیا کې د انسانانو لپاره د دواړو خواوو د تللو لارې خلاصې او ارټې وپرانستلې شي.

قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ رَعَيْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شَرْكٍَ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿۲۲﴾ وَلَا تَتَفَعَّلُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې وبولئ تاسې هغه معبودان چې گمان به کاوه تاسې (په دوی د حقيقي معبودانو) غیر له الله، چې نه لري دوی اختیار په اندازه د یوې ذرې (نه) په اسمانونو کې، او نه په ځمکه کې، او نشته (دغو معبودانو) د دوی ته په دغو (علویاتو او سفلیاتو) کې څه شرکت، او نشته دغه (الله) ته له دوی نه هیڅ مددگاره. او نه رسوي هیڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کې مگر (شفاعت) د هغه چا چې اذن ورکړي (الله) هغه ته.

تفسیر: یعنې ماسوا الله څخه پر هغو شیانو چې تاسې د معبود گمان کوئ؛ نو لږ شاني د کوم ضرورت، احتیاج او اړتیا په وخت دوی وبولئ! تر څو ولیدل شي چې هغوی تاسې ته څه نفع رسولي شي؟ او څه په کار مو درځي؟ یعنې دغه مسکینان د تاسې څه په کار درځي چې په اسمان او ځمکه کې د یوې ذرې په اندازه هم د مستقل واک او اختیار خاوندان نه دي، بلکه بټان خو غیر مستقل اختیار هم نه لري، نه په اسمان او نه په ځمکه کې دوی څه شرکت لري، نه الله تعالی د کوم کار په انجام کې د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لري، چې دوی د هغه معین او مددگار وگرځي، او څه حقوق ځان ته حاصل کړي، د الله تعالی دربار هغه اعلی او ارفع ځای دی، چې خورا ډېر مقربین هم هلته د دغې خبرې طاقت او توان نه لري، چې بې د الله تعالی له اذنه او رضا د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت یو حرف هم له خپلې خولې څخه وویستلی شي، د الله تعالی د انبیاوو، اولیاوو او د پرښتو شفاعت هم یواځې د هغو کسانو په حق کې نافع واقع کېدی شي؛ چې د هغو په نسبت د الله تعالی له خوا د شفاعت اذن او حکم ورکړی شوی وي، او وېره د ملائکو او د شافع او د مشفوع او د اهل المحشر به باقي وي.

حَقِّ إِذَا فِرَّ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿۱۲﴾

تر هغه پورې کله چې پورته کړه شي ویره له زړونو د دوی؛ وایي دوی (په خپلو منځونو کې) چې څه (حکم) وفرمایل رب ستاسې؟ نو وایي دوی چې: حق یې (وفرمایل) او همدغه (الله) ډېر پورته او ډېر لوی دی.

تفسیر: دغه یې د پربنډو حال وفرمایه چې تل د ده په دربار کې حاضرې دي، کله چې له پاسه د الله تعالی حکم نازلېږي؛ نو داسې غږ پورته کېږي لکه چې پر صافو او ښویو تیږو کوم لوی ځنځیر په شدت سره راوښکودل شي، پربنډې له دهشته او خوفه او رعبه لږ زیږي او په دغه حال کې چې تسبیح کوونکي وي؛ سر په سجده لویږي، کله چې دغه حالت مرفوع شي، او زړونه یې تسکین او آرام ومومي، او د الملک العلام کلام نازل شي؛ نو پربنډې یو له بل څخه پوښتنه کوي چې څه حکم صادر شو؟ پاسنی پربنډې ښکتنیو پربنډو ته درجه په درجه د هغه حکم نقل اوروې چې د الله تعالی له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وي، او هم هغسې حکم صادر شوی وي.

ظاهر دی چې هلته د معقولې او واجبې خبرې څخه ماسوا بل څه شی نشي کېدی، پس هغه لوی ذات چې د ده د علو او عظمت داسې کیفیت وي څه وخت چې حکم صادروي؛ نو مقربین د ده د هیبت او جلال په داسې وضعیت او حال مبتلا کېږي، نو هلته به څوک دومره همت وکړي شي چې په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودرېږي.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې څوک رزق در کوي تاسې ته له (جانبه د) اسمانونو او ځمکې؟ ووايه (ای محمده! د دوی په ځای ته پخپله) چې (خاص رزق را کوي ټولو ته) الله.

تفسیر: یعنې له اسمانه او له ځمکې ځنې رزق او روزي د وسائلو او د سامانونو تهیه او برابرول یواځې د هم هغه لوی الله په واک کې دي، چې پر هغه مشرکین هم اقرار کوي، لهذا تاسې وفرمایي چې: دغه مسلمه خبره خو تاسې هم راسره منئ؛ نو بیا په الوهیت کې نور شرکاء له کومه شول؟ او بیا داسې هم ورته ووايه: ای محمده! چې:

وَإِنَّا أَوْأَيُّكُمْ لَعَلْ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۱۳﴾

او بېشکه مونږ (چې مؤمنان یو) او تاسې (چې منکران یی) خامخا پر سمې صافې لارې کې یو؟ یا په گمراهۍ ښکاره کې یو؟ (وروسته به معلومېږي).

تفسیر: یعنې دغه دواړه فرقې خو رښتیا نه وایي (که نه د نقیضینو اجتماع لازمیږي)، یقیناً په دواړو کې یو دروغجن او بل رښتین دی، نو لازم دي چې غور او دقت وکړئ!، او رښتیا خبره ومنئ!، په دغه کې د هغه ځواب دادی چې ځینې خلق داسې وایي: «ځانه! د دغو دواړو فرقو په منځ کې له قدیمه راهیسې همدغه وضعیت دوام لري، نو په دغه کې د جگړو کولو څه ضرورت دی؟»، او په دغه سره یې دا راوښودل چې یوه فرقه خو هر ورو خطا کاره او بې لارې ده، باقي په تعیین نه کولو د هغه کې یو حکیمانه حسن الخطاب دی، یعنې درواخلی! مونږ له خپله جانب هېڅ نه وایو، تاسو خو په خپله پوهېږئ چې یو جانب هر ورو په غلط ټینګ ولاړ دی، دغه پاس دلائل خو مو واورېدل؛ نو اوس تاسې به له خپله ځانه سره فیصله وکړئ چې کومه یوه پر غلطی ولاړه ده؟ گواکې له مخالف سره په نرمۍ خبرې کوئ، او ورته فرصت او موقع ورکوئ چې په دغه مورد کې په خپل نفس او ځان کې غور او دقت وکړي.

قُلْ لَا اسْأَلُونَنِي عَمَّا جِئْتُكُمْ وَلَا اسْأَلُ عَنْ تَعْلُونِ ۝ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا الْحَقُّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) و به نه پوښتېدلی شی تاسې له هغو بډیو چې کړي وي مونږ، او (همداسې) نه به پوښتېدلی کیږو مونږ له هغو بډیو چې کوئ یې تاسې. ووايه (ای محمده!) چې جمع به وکړي په منځ ځمونږ کې رب ځمونږ، بیا حکم (فیصله) به وکړي په منځ ځمونږ کې په حق سره، او همدی دی ښه فیصله کوونکی ښه عالم.

تفسیر: هر یوه ته لازم دي چې د خپل آخرت فکر او اندېښنه وکړي!، هیڅ یو به د بل د قصور او د غلطی ځواب نه ورکوي، که د داسې صافې خبرې له اورېدلو څخه وروسته بیا هم تاسې پر خپل حال د غور او دقت کولو لپاره نه تیارېږئ؛ نو په یاد ولرئ چې مونږ پر تاسې د حجت اتمام کړی دی، او د حق خبره مو دررسولې ده، اوس تاسې به په خپله د خپلو اعمالو ځواب ورکوئ، او پر مونږ هیڅ قسم ذمه واري نه ده عانده، او نه په دغسې یو حالت کې به ځما او ستاسې په منځ کې کومه وسیله او واسطه پاتې وي، د الله تعالی د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر یوه ته بېل بېل لازم دي چې د خپلو ځانونو فکر او اندېښنه وکړي، ځکه چې الله تعالی به ګرد مخلوقات سره یو ځای او هر یوه ته به بېله بېله برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره ورکوله کیږي.

قُلْ أَرُونِي الَّذِينَ ادَّعَوْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې راوښیئ ماته هغه (معبودان) چې پیوست کړي دي تاسې له دغه (الله) سره شریکان؟ (په عبادت کې).

تفسیر: یعنې لږ خو یې راوړاندې کړئ! چې دغه کوم یو موجود دی چې د الله تعالی په الوهیت کې مداخله او مشارکت لري؟ چې مونږ یې هم وګورو چې په هغو کې څه صلاحیت شته؟ او د کومو اختیاراتو خاوندان دي؟ آیا تاسو به مونږ ته د تیږو دغه له خپله ځانه توپلې او تراشلي بټان راوړاندې کوئ؟.

كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

نه ده داسې (او هیڅوک لایق د شرکت نه دي له الله سره)، بلکه همدغه الله دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې له سره به تاسې داسې کوم موجود او هستي نشئ راوړاندې کولی، په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو یواځې الله تعالی دی، چې واحد، زبردست، قادر، قاهر، غالب او د اعلی درجې حکمت، قدرت، علم او حکم خاوند دی، او ګرد د هغه په مقابل کې مغلوب او مقهور دي.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا قَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَر النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝

او نه یې لېږلی مونږ ته مګر په دې حال کې چې جامع یې خلقو ته زېږی ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ویروونکی (له دوزخ کفارو ته) ولیکن اکثر خلق (له کفارو) نه پوهیږي (په فضائلو ستا او په ردائلو خپلو).

تفسیر: دغه یې د توحید سره د رسالت ذکر وکړ، یعنې ستاسې له بعثت څخه غرض دا دی چې نه یواځې عرب بلکه د دنیا ګرد خلق تاسې له نېکیو او بډیو څخه مطلع کړئ چې دغه تبلیغ مو تاسې ته وکړ، هغه کسان چې خپل ځانونه یې

پرې نه دي پوهولي؛ دوی پوهیږي، او پوه سړی خو خپله نفع او نقصان سنجوي، او هر ورو ستاسې خبرې مني، هو! مگر په دنیا کې د جاهلانو او ناپوهانو کثرت دی، د دوی په ماغزو کې چېرې د دې خبرې ځای او گنجایش شته چې د داسې کاري خبرې قدر وکړي.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٤﴾

او وایي (کفار له ډېره جهله) کله به وي دغه وعده (د عذاب) که چېرې یی تاسې رښتیني. تفسیر: یعنې له هغې کړې او ساعت څخه چې تاسې مو درگړده وېروئ؛ هغه به کله راځي؟ که دغه خبره رښتیا وي نو ژر یې راوله! رابښکاره یې کړه!.

قُلْ لَكُمْ مِيعَادٌ يَوْمَ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِرُونَ ﴿٢٥﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چې (مقرره) ده تاسې ته وعده د یوې ورځې چې نه به وروستی کېږي له هغې (ورځې) یو ساعت (قدر) او نه پوښی کېږي تاسې (ترې). تفسیر: یعنې مه وار خطا کېږئ! د هغې ورځې د راتگ وعده چې له تاسې سره شوې ده؛ هغه ضرور راتلونکې ده، او کله چې وخت راشي؛ نو د یوې شېبې په اندازه به هم چا ته وار فرصت نه ورکوي، نو د دغه ژر غوښتلو او شور او شر نښلولو په ځای د دغې خبرې فکر تاسې ته ضرور دی، چې د هغه وخت د راتللو څخه پخوا ورته څه تیاری وکړئ!.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي: له سره به ایمان رانه وړو مونږ به دې قرآن (چې محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چې راغلي دي پخوا له دې (قرانه). تفسیر: یعنې منکران وایي: مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخواني کتابونه لکه تورات، انجیل، زبور چې تاسو یې اسماني کتابونه گڼئ، دغه گړد سره هم هغه یو ډول او یو شان خبرې کوي، د دوی په هر یوه کې چې وگورئ؛ هم هغه د حساب، کتاب، قیامت، شفاعت، ثواب، عقاب، او د توحید او رسالت قصې او افسانې دي، حال دا چې بیخي مونږ د دغسې شیانو منونکي نه یو، او نه پرې یقین او باور لرو (العیاذ بالله).

وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُجْعَلُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ الْقَوْلِ

او که ووينې ته (ای محمده په آخرت کې) کله چې دغه ظالمان وډورل شي په نزد درې د دوی (لپاره د حساب) چې اړوي به ځینې د دوی له ځینو نورو سره خبرې (داسې چې) تفسیر: یعنې هم هغسې چې د مغلوبیت او ناکامۍ په وختونو کې بالعموم داسې پېښې واقع کېږي، چې ناکامان د پړوالي او مغلوبۍ اسباب او وسائل یو پر بل اړوي، او یو سړی خپل مسؤولیت پر بل سړي اچوي، همداسې په محشر کې به کفار یو پر بل خپل بار غورځوي، او غواړي چې مجرم او ملزم یې کړي، چې د هغه تفصیل داسې فرمایي:

يَقُولُ الَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِلَّذِينَ اسْتَكَرُوا وَالْوَلَا أَنْتُمْ لَكُمُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٦﴾

وبه وایي هغه (تابعان) چې ضعیف گڼلې شوي وو هغو (متبوعانو) ته چې تکبر به یې کاوه چې: که نه وی تاسې (منع کوونکي مونږ لره له ایمانه)؛ نو خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا وینې یو کار ډېر سخت، او دغه محدوف د «لو» جواب دی).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې په دنیا کې له ښکته طبقاتو څخې شمیرلي کېدل، او د نورو مشرانو متابعت به یې کاوه، دوی به پر خپلو دغو مشرانو او غټانو الزام اړوي، او وایي به چې: مونږ ستاسې له لاسه په دغه غم او مصیبت کې ککړ او اخته شوي یو، که ستاسې لمسون او ممانعت نه وی؛ مونږ به ضرور د انبیاوو خبرو ته غوږ ایښود، او په دغه عذاب به نه اخته کېدو.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا اَنَّهُمْ صَدَدٌ نَّكَمٌ عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ اِجْءَاكُم بَلْ كُنْتُمْ مُّجْرِمِينَ ﴿٢٣﴾

و به وایي هغه (متبوعان) چې تکبر به یې کاوه هغو کسانو ته چې عاجزان کړي شوي وو: آیا مونږ منع کړي وئ تاسې له سمې صافې لارې پس له هغه چې راغلی وو (دغه هدايت) تاسې ته؟ (نه) دي داسې (بلکه وئ تاسې په خپله مجرمان (کافران)).

تفسیر: یعنې کله چې تاسې ته حقه خبره ورسېده او پرې وپوهېدئ؛ نو بیا مو هغه ولې ونه منله؟ آیا مونږ په زور سره ستاسې زړونه د ایمان او ایقان له قبوله اړولي وو؟ پر تاسې دغه لازم وو چې په دغه مورد کې مو د هیچا خبرو ته غوږ نه کېښوده، او هیڅ پروا به مو نه وی کړي، او هر ورو به مو حق قبولولی، اوس خپله ګناه او جرم نورو ولې غورځوئ؟.

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا اَبَلْ مَكَرًا لَّيْلٍ وَالنَّهَارِ اِذْ تَأْمُرُونَنَا اَنْ نَّكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهٗ اٰنَادًا ۙ

او به وایي هغه کسان چې عاجزان ګڼلې شوي وو هغو (رئیسانو) ته چې تکبر به یې کاوه: بلکه دا فرېب (ستاسې وو) د شپې او د ورځې کله چې امر به کاوه تاسې مونږ ته (هر وخت داسې) چې کافران شو مونږ پر الله، او پیدا کړو مونږ دغه (الله) ته شریکان.

تفسیر: یعنې بېشکه چې تاسې په زوره مونږه نه وو منع کړي، مګر د شپې او د ورځې په مکر او فرېب او په غولونو کې تدابیرو سره مو تېر ایستلي او لمسولي یو، او په هر وخت او په هر ځای کې به ستاسې ښوونه او تلقین مونږ ته همداسې وو، خو مونږ د انبیاء الله له ارشاد سره سم الله تعالیٰ په وحدانیت سره ونه منو، بلکه ځینې نور مخلوقات د ده شریک او مماثل وګڼو، آخر تاسې خو پوهېږئ چې ستاسې دغه د شپې او د ورځې دائمي او متوالي ترغیب او تشویق او لمسونې تر کومې اندازې پورې مونږ له لارې څخه بې لارې او پر مونږ یې ډېر بد اثرات غورځولي دي.

وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لِلنَّارِ اَوْ الْعَذَابِ

او پټه به کړي (دغه تابعان او متبوعان یو له بله) پښیماني خپله کله چې وويني عذاب.

تفسیر: یعنې څه وختي چې دوی له هولناک عذاب سره مخامخ کېږي؛ تابعان او متبوعین دواړه په خپلو زړونو کې افسوسونه او ارمانونه کوي، او هر یو به دغه محسوسوي چې په رښتیا سره زه مجرم او ګناهګار یم، لیکن له شرمه به دغه کیفیت یو بل ته نه څرګندوي، او د شدید خوف او اضطراب لامله امکان لري چې دوی به هم د وینا قوت او قدرت ونه لري.

وَجَعَلْنَا الْاَغْلَلَ فِيْ اَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا

او به ګرځوو ځنځیرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کې چې کافران شوي دي (تابعان دي) که متبوعان).

تفسیر: د دوی په غاړو کې به د فولادو غاړې او په لاسونو او پښو د دوی کې به لوی او غټ ځنځیرونه او زولنې لویډلي وي.

هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۳۵﴾

آیا جزا به ورکوله شي دوی ته (بلکه نه ورکوله کېږي) مگر خو د همدغو (عملونو) چې دوی کول (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې هر هغه عمل چې مو کړی دی؛ نن هغه د همدغې سزا په شکل در څرگندېږي، نو اوس ور پې هغه دانې چې مو کړلي دي.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿۳۶﴾

او نه وو لېږلی مونږ په هیڅ کلي (او ښار) کې هیڅوک وپروونکی (له عذاب) مگر ویل به خوشاله (ماږه او مشرانو خلقو) د هغه (قريې) چې: بېشکه مونږ په هغه څه چې رالېږلي شوي یی تاسې په هغه شي؛ کافران (منکران) یو.

تفسیر: په دغه سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي او اطمینان ورکړی شوی دی، چې تاسې د معظمي مکې د رؤساوو او غټانو د غاړه غړولو او سرکښۍ څخه مه مغموم او مه خفه کېږئ! په هره زمانه کې د انبیاء الله په مخ کې هم داسې بدبخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دریدلي دي، د دولت او ثروت نشه، او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو سترگې پندوي، او دوی پر دغه باعث کوي چې د هیچا په مقابل دی ښایي غاړه کښېږدي، او د کشرانو په مجلس کې کېناستل ځان ته عیب وگڼي، نو ځکه د انبیاوو پوښی متبعین به عموماً هم دغه مسکینان او ضعیفان وو، کما ورد في حدیث هرقل.

وَقَالُوا هَٰؤُلَاءِ إِلَّا أَزْوَاجُ مَا ضَعَفُوا لَهُمْ وَأُولَادُ ۖ أَؤْمِنُوا بِالْمُغْضَبِ عَلَيْهِمْ ﴿۳۷﴾

او ویل به دوی چې: مونږ ډېر یو (له تاسې) له جهته د مالونو او د اولاد، او نه یو مونږ په عذاب کړی شوي.

تفسیر: یعنې معلوم شو چې الله تعالی له مونږ څنې راضي او خوښ دی، که نه دومره مال او اولاد به یې مونږ ته ولې راکوو؟ کله چې الله له مونږ څخه خوښ وي؛ نو مونږ د هیڅ یو آفت څخه نه ویرېږو، ته چټي مونږ له عذابه ډاروي.

قُلْ إِن رِّبِّيَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَر النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۸﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې بېشکه رب ځما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمايي، او تنگوي یې (پر هر هغه چا چې اراده وفرمايي)، ولیکن اکثر خلق نه پوهیږي (چې دا استدراج دی).

تفسیر: یعنې د رزق وسعت یا ضیق د الله تعالی د خوښۍ یا د ناخوښۍ دلیل له سره نشي کېدی، آیا نه گورې چې په دنیا کې څومره بد اخلاقان، شریران، دهریان او ملحدان مزې او چر چې کوي، حال دا چې هغو ته هیڅ یو مذهب هم ښه نه وایي، او ډېر متقیان مخلصان او د الله تعالی نېک او خالص بندگان ظاهراً وېرې تېرې برېږدي، نو معلوم شو چې دولت او افلاس، د رزق تزید یا تقلیل د هیچا د محبوبتوب او مقبولتوب عند الله دلیل نه دی، دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مېني دي چې پرې یواځې پاک الله پوهیږي مگر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهیږي.

وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرَّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

او نه دي دغه مالونه ستاسې او نه اولاد ستاسې داسې خيز (خصلت هغه خصلت) چې نژدې کوي تاسې په نزد ځمونږ مگر (نژدې کوي له تاسې) هر هغه څوک چې ایمان راوړي او کړي یې وي ښه (عملونه).

تفسیر: یعنې د مال او د اولاد کثرت نه د الله تعالی د قرب علامت دی لکه چې په پاس آیت کې تېر شو، او نه د الله تعالی د قرب حاصلولو سبب دی، بلکه بالعکس د کفارو په حق کې د دغو شیانو تزئید او تکثیر د دوی د بعد او د لریوالي سبب ګرځي، هو! که مؤمنان خپل مال او دولت په خیري امورو کې ولګوي، یا خپل اولاد ته ښه تعلیم او تربیه ورکړي، او ښه یې اهل او صالح وپالي؛ نو دغسې مال او اولاد په یوه درجه د الله تعالی د قرب وسیله ګرځي، په هر حال د الله تعالی په دربار کې د مال او د اولاد څخه پوښتنه نه کیږي، بلکه هلته محض د ایمان او د صالح عمل پوښتنه کوي.

فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضَّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ ۝۳۰

پس دغه (مؤمنان چې دي) شته دوی ته جزاء دوچنده په سبب د هغو (نېکیو) چې کړي دي دوی، او دوی به په مانیو (د جنت کې مطمئن) مأمون وي (له هر آفته).

تفسیر: یعنې پر یوه نېک کار د هومره اجر او ثواب استحقاق چې لري؛ له هغه څخه به زیات بدل وررسېږي، اقلالس چنده او که زیات وي؛ تر اوه سوه چنده بلکه که الله تعالی اراده وفرمائي؛ له هغه څخه به هم هومره ډېر اجر او ثواب ور په برخه کوي، چې بېحده او بېحسابه وي: ﴿وَاللَّهُ يُضْعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ (د البقرې سورت (۳۶) رکوع، (۲۶۱) آیت دلته له «ضعف» څخه مطلقاً زیادت مراد دی.

وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ۝۳۱

او هغه کسان چې سعي کوښښ کوي په (ابطال د) آیتونو ځمونږ په دې حال کې چې عاجز کوونکي وي مونږ لره (په زعم خپل) دغه کسان په عذاب (د دوزخ کې) حاضر کړي شوي به وي.

تفسیر: یعنې هغه بدبختان چې د الله تعالی د آیتونو تردید کوي، او پر هغو طعنې وهي، او د خلقو مخ له هغوی ځنې اړوي، او داسې دعوی کوي چې مونږ الله تعالی او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو، دوی ټول به په عذاب اخته کیږي، او د الله تعالی په مخ کې به حاضر کړي شي، او هېڅ یو به له دوی ځنې د الله تعالی له نیولو څخه نه خلاصیږي، او نه به چیرې تښتېدی شي.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ۝۳۲

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه رب ځما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائي له بندګانو خپلو، او تنګوي یې ورته (چې اراده وفرمائي امتحاناً)، او هر هغه څه چې لګوئ یې تاسې (په لاره د الله کې) له کوم شي څخه (ډېر وي که لږ) پس هغه (الله) عوض درکوي د هغې، او همدغه (الله) خیر غوره د روزي ورکوونکیو دی.

تفسیر: دغه یې مسلمانانو ته اورولي دي، هغه مال چې تاسې په خیریه امورو کې لگوي؛ د هغو د لگولو په وخت له تنګسۍ او افلاس څخه مه ویرېږئ، له صرف کولو ځنې ستاسې رزق نه کمېږي، هغه شی چې تاسې ته مقدر او مقرر دی؛ هغه هر ورو درسیږي، الله تعالیٰ په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چې د هومره شي د اعطاء اراده وفرمائي؛ ورکوي یې، په هغه کې ستاسې له صرفولو او نه صرفولو څخه هیڅ فرق او توپیر نه واقع کیږي، بلکه په خیریه امورو کې د اموالو له لگولو څخه برکت په کې لویږي، الله تعالیٰ د هغه عوض درکوي، اعم له دې چې د مال په صورت وي، یا د قناعت یا د قلبي غناء په شکل وي، په آخرت کې دهغه د بدل در رسېدل خو یو حتمي امر دی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَبِيْعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلٰئِكَةِ اِهٰؤُلَاءِ اِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُوْنَ ﴿٥٠﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چې (الله) ټول به کړي دوی ګرد، بیا به فرمائي (الله) ملائکو ته: آیا دا هغه ګمراهان دي چې خاص تاسې ته (بې له الله) وو (په دنیا کې) چې عبادت به یې کاوه؟

تفسیر: زیاتو مشرکانو به پرېښتو ته د الله تعالیٰ لوبې ويلي، ډېرو مشرکانو به د دغو پرېښتو هیکلونه پخپل اټکل سره جوړ کړي وو، او هغو ته به یې عبادت کاوه، بلکه ځینو لیکلي چې: د اصنامو عبادت ابتداء د ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی، او (عمرو بن لحي) دغه قبیح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی، په هر حال په قیامت کې د کفارو د اورولو لپاره به له پرېښتو څخه داسې سوال فرمائي: آیا دغو خلقو به خاص تاسې ته عبادت کاوه؟ ښايي له دې نه به دا مطلب وي چې تاسې خو دوی ته څه نه وو ويلي؟ یا تاسې خو له دوی د دغه عبادت څخه نه یې خوشال شوي؟ لکه چې له مسیح علیه السلام څخه به هم داسې سوال کیږي: ﴿اَلَمْ تَقُلْ لِلنَّاسِ اَحْمَدُوْنِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ﴾ (۷ جزء د المائدې سورت (۱۶) رکوع (۱۱۶) آیت)، او په (۱۸ جزء د فرقان سورت په (۲) رکوع (۱۷) آیت) کې راغلي دي: ﴿اَنۡتُمْ اَصَلَّيْتُمْ عِبَادِيْ هٰؤُلَاءِ﴾.

قَالُوا سُبْحٰنَكَ اَنْتَ وَلٰئِنَّا مِنْ دُوْنِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُوْنَ الْجِنَّ اَكْثَرُھُمْ بِهِمْ مُّؤْمِنُوْنَ ﴿٥١﴾

وبه وايي (پرېښتې جواښا) پاكي ده تاته، ته یې مولى (معبود) ځمونږ بې له دوی نه (نه ده داسې چې دغه کفار وايي) بلکه وو دوی چې عبادت به یې کاوه د پیرانو شیطانانو، او زیاتره د دوی پر دغو (پیرانو شیاطینو باور کوونکي) او مؤمنان وو (نو منلې به یې خبرې د دوی).

تفسیر: یعنې عرض کوي: یا الله! ستا ذات له دې نه پاک دی چې په کومه درجه څوک در سره شریک شي، العیاذ بالله مونږ به ولې داسې خبرې کړو؟ یا له هسې واهیاتو حرکاتو څخه به خوښیږو؟ ځمونږ رضا خو ستا د رضا تابع ده، مونږ له دغو مجرمانو سره هیڅ علاقه او واسطه نه لرو، مونږ یواځې خاص ستا فرمان منونکي بندګان او مریان یو، خو سره له دې دغو بد بختانو کله ځمونږ عبادت کاوه، دوی په حقیقت کې ځمونږ په نامه د شیاطینو په عبادت کې مشغول وو، فی الحقیقت د دوی عقیدتمني او اخلاص له شیاطینو سره اختصاص لري، شیاطین دوی خپل طرف ته کش کاري، او د ضلالت په لار یې بالاستمرار بولي، دوی دائماً د شیاطینو په تعقیب روان دي، اګر که ظاهراً دوی د پرېښتو یا د کوم ولي نوم اخلي، مګر په واقع کې پرته له شیطان څخه بل څوک دوی نه مني، بلکه ځینې د دوی په علانیه سره د همدغه شیطان په بندګۍ کې لګيا دي، لکه چې پخوا له دې نه د «الأنعام» د سورت (۱۲) رکوع کې ځمونږ د دغه تفسیر دغه موضوع مو په تفصیل سره لیکلې ده.

قَالِیَوْمَ لَا یَمْلِكُ بَعْضُکُمْ لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَلَا ضَرًّا

(نو الله فرمائي) پس نن ورځ نه لري اختیار ځینې ستاسې (معبودان) لپاره د ځینو نورو (عابدانو) نه د نفعې او نه د ضرر.

تفسیر: یعنی نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتواني واضحه شوه، چې هېڅ یو د یوې ذرې په اندازه هېچا ته څه ګټه او تاوان نشي رسولی، دوی پر هغو معبودانو چې مغرور وو، او هغوی یې د خپلو ځانونو لپاره وسیله او شافع ګرځولي وو؛ نن ورځ هغه معبودان له دوی ځنې خپله بیزاري ښکاره کوي.

وَقُولْ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تَكْذِبُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا تَلَّى عَلَيْهِمُ الْإِنشَاءَ
بَيَّنَّتْ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا جُلُ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَنْ مَا كَانُوا يَعْبُدُ آبَاءَكُمْ

او وبه وایو مونږ هغو کافرانو ته چې ظلم یې کړی دی: وڅکئ تاسې عذاب د اور هغه چې وی تاسې چې د دې (اور) تکذیب به مو کاوه (په دنیا کې). او کله چې ولوستلی شي پر دوی آیتونه ځمونږ په دې حال کې چې واضح دي؛ نو وایي: نه دی دغه (محمد) مګر یو داسې سړی دی چې اراده لري د دې چې منع کړي تاسې له هغه شي څخه چې وو چې عبادت به کاوه پلرونو ستاسې.

تفسیر: دغسې به دوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ویل چې: دغه سړی خو نه رسول او نه نبي دی، او فقط هم دغومره مقصد لري چې مونږ ځمونږ د پلرونو او نیکونو له هغه طریقې څخه جدا کړي چې له قدیمه راهیسې مونږ ته پاتې دی، او مونږ یې حق ګڼو، او مونږ خپل دین او طریقې ته کش کوي، او په دغه وسیله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وګرځوي، ګواکې دی یواځې خپل حکومت او ریاست غواړي (العیاذ بالله).

وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا آفَاكُ مُفْتَرًى ط

او وایي دغه (منکران) چې نه دی دغه (قرآن) مګر یو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسیر: یعنی دغه چېرې قرآن دی (العیاذ بالله)، بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه ده، چې د هغه نسبت الله تعالی ته کاوه شي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٣٦﴾

او وایي هغه (منکران د مکې) چې کافران شوي دي حق (قرآن - اسلام - نبوت) ته کله چې راغی دوی ته: نه دی دغه مګر خو دی سحر کوډې ښکاره.

تفسیر: یعنی دغه د نبوت دعوی چې د هغه د څو معجزو او خوارقو ښوونه هم کړی شوې ده، یا د اسلام دین چې په خپل نزول سره یې دمپړه او ښځې او ځوی او پلار په منځ کې بېلتون او تفرقه اچولې ده، یا قرآن چې د هغه له فوق العاده تأثیره د خلقو په زړونو کې فوق العاده اثرات او انفعالات پیدا کيږي، د صریح جادو او ښکاره کوډو او سحر څخه ماسوا بل شی نه دی (العیاذ بالله).

وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ﴿٣٧﴾

حال دا چې نه دي ورکړي مونږ دوی ته له کتابونو (منزله وو څخه) چې لولي دوی هغه (کتابونه)، او نه وو لیرلي مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ویروونکی (له جحیمه).

تفسیر: یعنی محض امي وو، نه کوم سماوي کتاب د دوی په لاس کې وو، نه په دومره اوږد مټ کې کوم نبي په دوی کې مبعوث شوی وو، الله تعالی په دوی کې داسې عظیم الشان رسول مبعوث او داسې جلیل القدر قرآن یې

ورولېږه، چې دواړه یې عديم النظير او بېمثاله دي، نو پر دوی لازم وو چې دوی به دغه نعمت غنیمت ګانه!، او د الله تعالی د دغه انعام او احسان به یې زیات قدر کاوه!، خصوصاً چې دوی به پخپله پخوا له دې نه داسې ویل: «که په مونږ کې کوم نبي مبعوث شوی وي، یا پر مونږ کوم اسماني کتاب نازلېدی؛ نو مونږ به هغه مانه، او په اطاعت کې به مو له نورو څخه زیاته جلتی او مسارعت کاوه»، اوس چې هغه مقصود مطلوب ورسېدلی دی؛ نو دوی د هغه په مقابل کې استکبار او انکار کوي.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَبَلَغُوا مَعْشَارًا مِمَّا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رَسُولَنَا فَكَيفَ كَانَ نَكِيرُهُ ۝

او تکذیب کړی وو (د انبیاءو هم داسې) هغو کسانو چې پخوا وو له دوی، حال دا چې نه دي رسیدلي (دغه کفار د مکې) لسمې برخې د هغه شي ته چې ورکړی مو وو هغوی ته (له قوت او قدرت)، پس تکذیب وکړ (هغو پخوانیو) د رسولانو څما، پس څرنگه وو انکار څما (په عذابولو د هغو).

تفسیر: یعنې هم هغسې اوږده عمر ونه، جسماني قوتونه، مال، دولت، او عیش عشرت چې هغوی ته ورکړی شوی وو؛ د هغه عشر العشر هم تاسې ته نه دی درکړی شوې، نو هر کله چې هغوی له خپلو انبیاءو سره مخالفت او د هغوی تکذیب ته ودرېدل؛ ښه وگورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنگه شوه؟ او د هغوی ګرد ساز او سامان څنگه بېکاره پاتې شو؟ او د الله تعالی منزل عذاب د یوې شېبې له مخې هم معطل نه شو، او نه یې چا مخه ونیوی شوه، نو بیا تاسې پر څه مغرور او د څه لپاره دومره لویي او ځانمني (غرور) کوئ؟.

قُلْ إِنَّمَا أَعْطَاكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَ خَمَلٍ ذَرْأٍ شَمَّ تَتَفَكَّرُونَ مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ۝

ووايه (ای محمده! منکرینو ته) بېشکه همدا خبره ده چې پند در کوم تاسې ته په یوې خبرې سره چې ودرېږئ تاسې خاص الله ته دوه دوه او یو یو، بیا ښه فکر (او غور) وکړئ چې نشته په دغه ملګري ستاسې کې هیڅ قسم لهوتوب، نه دی دغه (محمد) مګر ویروونکی دی تاسې ته په مخ کې د عذاب سخت (د قیامت).

تفسیر: یعنې تعصب او عناد پرېږدئ! په انصاف او اخلاص سره د پاک الله په نامه سم ودرېږئ!، او څو څو تنه سره یو ځای شئ!، او پخپلو منځونو کې سره مباحثه، مرکه، مشوره او جرګه وکړئ!، او یواځې له خپلو ځانونو سره هم بېل کېنئ، او ښه فکر، دقت او غور وکړئ!، چې ستاسې دغه رفیق محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چې له څلوېښتو کلونو څخه ډېر ستاسې تر نظر لاندې حیات او ژوندون کوي، او تاسې د هغه د ګردو حالاتو او له ذرې ذرې خصوصیاتو څخه یې د طفولیت تر کھولت پورې کامل خبردار یئ، او د ده پر امانت، دیانت، صداقت، عفاف او پوهې تل تر تله قائلان یئ، او ښه پوهېږئ چې دی هیڅکله په هیڅ یوه معامله کې په نفسانیت، اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دی ګرځېدلی، نو آیا تاسې په واقعي ډول سره اوس داسې اټکل او ګمان پرې کولی شئ چې دی (العیاذ بالله) بې له کومو موجه اسبابو یو ناڅاپه لهونی شوی دی؟ او بې سببه یې ځینې خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان ګرځولي دي؟.

قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر هغه څه چې وغوښتل ما له تاسې له اجر ته (په دغه انداز)؛ پس هغه دې هم ستاسې وي، نه دی اجر څما مګر پر الله دی.

تفسیر: یعنې زه د خپل محنت څه صله له تاسې څخه نه غواړم، که ستاسې په خیال کې داسې راغلي وي چې زه به له تاسې ځنې څه معاوضه غواړم؛ نو هغه ټول تاسې له خپله ځانه سره وساتئ!، بیخي هغه ته څه ضرورت نه لرم، ځما صله خو د الله تعالی په دربار کې ده، هغه شی چې زه یې له تاسې څخه غواړم یعنې ایمان او اسلام؛ هغه ستاسې د فائدي او ګټې لپاره دی، له دې نه پرته په دغه دعوت او تبلیغ کې ځما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿۳۴﴾

او همدغه (الله) پر هر شي باندې ښه شاهد (خبردار دی).

تفسیر: یعنې ځما رښتیا او صداقت او نیت الله تعالی ته معلوم او ښکاره دی.

قُلْ إِنْ رَبِّي يَتَذَكَّرُ بِالْحَقِّ عَلَٰمُ الْغُيُوبِ ﴿۳۵﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه رب ځما ویشتل کوي (رالیري) حق (دین)، ښه خبردار دی پر ټولو اشیاوو هم.

تفسیر: یعنې له پاسه وحی نازلیري، او د دین باران اوري، دغه موقع ویریا له لاسه مه ورکوی!، او ترې ښه ګټه او فائده واخلي!، په هغه زور او قوت سره چې پاک الله د باطل په سر ویشتل کوي او لرې یې غورځوي؛ له هغه څخه اندازه وکړي چې وروسته له دې نه به باطل چېرې ودرېدي شي؟ ضرور دي چې باطل محو او په سوړو کې ننوځي، او په ټولو آفاقو کې به د حق دین غږ په پورته شي، هغه علام الغیوب پخپل علم او پوهې سره موافق په ډېر مناسب وخت او عین الموقع کې د باطل د سر د ټکولو او لتارولو لپاره حق نازل کړ: ﴿يَلْ تَذَكَّرُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ قَيْدٌ مَّغْهٌ فَإِذَا هُوَ لَاقٍ﴾.

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿۳۶﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) راغی حق (قرآن - اسلام) او نشي پیدا کولی باطل (معبودان هیڅ شی)، او نه یې بیا له سره ژوندي راپاخولی شي.

تفسیر: یعنې حق دین راوړسېد، هغه زور او قوت له سره منع کېدونکی نه دی، او حتمًا او جزمًا غالب او مظفریري، او باطل لاندې او ښکته کوي، دروغ کله د رښتیا په مقابل کې چلېدی شي؟ او باطل څرنگه د حق په مقابل کې راتلی شي؟ هغه اوس نه د درېدلو قوت او توان لري او نه د تېښتېدلو، او داسې یې وګڼئ چې لکه له منځه ورک او تري تم شوی وي، دغه د ﴿جَاءَ الْحَقُّ﴾ آیت د معظمې مکې د فتحې په ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارکه ژبه جاري وو.

قُلْ إِنْ صَلَّيْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فِيمَا يُؤْتِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چېرې وښویدم زه (له سمې لارې په زعم ستاسې)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وبه ښویرم په (ضرر د) ځان خپل (او ځما نقص دی)، او که سمه لاره مې وموندله؛ نو په سبب د دې به وي چې وحی کوي ماته رب ځما، هم هغه (الله) ښه اورېدونکی دی، ډېر رانژدې دی.

تفسیر: یعنې که ما دغه نوی دستور له خپله ځانه درولی وي؛ نو تر څو ورځو پورې به وچلیري؟ په دغه کې بالآخر ماته نقصان راپېښیري، دنیوي بغض او عداوت به ځان ته ګټم، خواري، زحمت، او ذلت به پر ځان اخلم، اخروي رسوایی

به پر خان کالم (العیاذ بالله)، لیکن که زه پر سمه لاره یم لکه چې په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان یم؛ نو ښه وپوهېږئ چې دغه ګرد د الله تعالی تایید او امداد، او د اسماني وحی مرسته، برکت او هدایت دی، چې هیڅکله او هیڅېرې به ځما ملګرتوب نه خوشې کوي، او تل تر تله به له ما سره وي، ځما پاک الله هر شی اوري، او هغه بیخي رانژدې دی، هغه به همېشه له ما سره الطاف او امداد فرمایي، او خپل دغه پیغام هرومرو ګردې دنیا ته رسوي، او پر ټولو مخلوقاتو یې ظاهر او څرګندوي (ښکاره کوي)، اعم له دې نه چې تاسو یې ومنئ، او که یې ونه منئ.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فِرْعَوْنُ فَلَا فُتُورَ وَآخِذُوا مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٣١﴾

او که ووينې ته کله چې وويرېږي دوی (عند النزاع) پس نه به خلاصېږي په تېښته (له عذابۀ ځمونږ)، او به نيول شي دوی له ځايه نژدې (له ځمکې قبر ته يا له موقفه اور ته).

تفسير: يعنې کفار خو دلته خپل لويي، تکبر او غرور ښکاره کوي، مګر هغه وخت به د ليدلو وړ او قابل وي چې دغه خلق د محشر وړوونکي مناظر او لږوونکي مظاهر وګوري اوسخت وويرېږي، او د تېښتېدلو په فکر کې ولوېږي، مګر د تېښتې لورې ترې ورک وي، او هېچېرې به ونشي خوځېدلی، کله چې د دوی د نيولو او په اور کې د غورځولو حکم صادر شي؛ نو دوی به له لټولو او دغې خوا او هغې خوا کتلو څخه سمدلاسه هم هغلته پيدا کېږي، بلکه په نهايت آساني سره علی الفور د حکم د اصدار سره متصل او جوخت نيولی کېږي او د خپلو اعمالو په سزا (هيداد) اخته کېږي.

وَقَالُوا الْمَتَابَةُ وَأَنَّهُمُ التَّنَافُوسُ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٣٢﴾

او به وايي (دا کفار) ايمان مو راوړی دی پر دغه (الله)، او له کومه به وي دوی ته حاصلول او لاس ته راوړل (د ايمان يا بېرته ګرځېدل دنيا ته) له ځايه لرې (چې آخرت دی).

تفسير: يعنې په دغه وخت کې به وايي چې: اوس مو باور د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر خبرو راغی، او اوس ايمان راوړو، حال دا چې د اوس ايمان به څرنگه وي؟ هغه وخت او موقع ډېره لرې لاره چې ايمان راوړل مفيد او نافع او د نجات وسيله واقع کېده، اوس د دوی لاس تر دومره لرې ځای پورې چېرې رسېدی شي؟ چې له هغه ځايه د خپل ځان لپاره ايمان راوړي، مطلب يې دا دی چې مقبول او منجي ايمان هغه دی چې پخوا له مرګه په همدغې دنيا کې د انسان په برخه شي، په آخرت کې کله چې ګرد احوال ګرد سړي پخپلو سترګو سره وګوري؛ نو هلته ګرد متيقين کېږي، نو هلته به د ايمان راوړولو څه فائده وي؟.

وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ وَيَقَظُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٣٣﴾

او په تحقيق کافران شوي وو په الله پخوا له دې نه (په دنيا کې)، او ویشتل به کول دوی په غيب له ځايه لرې (د حق، صدق، او د صواب پر امورو د معاد).

تفسير: يعنې پخوا له دې نه چې د ايمان راوړلو وخت وو؛ تاسې پر کفر او انکار ټينګ ولاړ وئ، او همداسې په خپل خيال او اټکل سره مونږې ویشتلې، د دنيا په ژوندون کې به مو تل بې تحقيقه خبرې کولې، او رښتيا او محققې خبرې به مو هيڅ نه منلې، اوس د افسوس او ارمان څخه هيڅ شی په لاس نه درځي.

وَجِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ

او پرده (جدایي) به واچولی شي په منځ د دوی او په منځ د هغه شي چې ارمان یې کوي دوی (لکه ايمان او اعاده الی الدنيا).

تفسیر: یعنی د هغو شیانو په نسبت چې دوی یې هیله او ارمان لري، مثلاً مقبول ایمان یا نجات یا د دنیا په لوري بېرته ورتګ، دنیوي لذائذ، عیش او آرام؛ د دغو شیانو او د کفارو په منح کې به سخت سد او مانع وي، چې د هغه لامله به دوی له سره تر هغې پورې نشي رسېدی.

كَأَفْعَلِ بِأَشْيَاءِهِمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُذِيبٍ ﴿۲۲﴾

لکه چې کړی شوی وو (دا کار) له سیالانو د دوی سره پخوا له دې نه، بېشکه هغوی وو په داسې شک کې چې ډېر تردد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسیر: یعنی پرمې له دې نه له هغو مخلوقاتو سره چې د همدوی په وضعیت او هیئت تېر شوي دي کومه معامله چې کړی شوې ده؛ له دوی سره هم هغه معامله وکړی شوه، ځکه چې هغو خلقو به هم داسې مهملې او یې ځایه شېهې کولې، او په داسې بې موردو شکو کو او تردیداتو کې اخته وو، چې دوی یې له سره مطمئن او په آرام نه وو پري ایښي.

تمت سورة سبأ بفضل الله تعالى ومنه وكرمه، وله الحمد.

سُورَةُ فَاطِرٍ

«د (فاطر) سورت مکي دی، (۴۵) آیتونه او (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۵) او په نزول کې (۴۳) سورت دی، وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

تېوله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته ده چې بې له نموني څخه پیدا کوونکی دی د اسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعنې اسمان او ځمکه یې ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه، حال دا چې له پخوا څخه د دغو علویاتو او سفلیاتو کومه نمونه یا د تخلیق قانون نه وو موجود.

جَاعِلِ الْمَلَكِ رُسُلًا

ګر څوونکی د پرېستو دی رسولان.

تفسیر: یعنې ځینې پرېستې انبیاوو ته د الله تعالی پیغام رسوي، او ځینې نورې دنورو جسماني او روحاني نظام پر تدابیرو او تشکیلاتو مأمورانې دي: ﴿فَالْمُدْرِتِ أَمْرًا﴾.

أُولَىٰ آجْنَعٍ مَّتَنَّىٰ وَتِلْكَ وَرِيعٌ

(هسې ملائکې) چې خاوندانې د وزرو دوو دوو، او دریو دریو، او څلورو څلورو دي.

تفسیر: یعنې د ځینو پرېستو دوه دوه وزرونه، او د ځینو درې درې او د ځینو څلوروي، د دغو وزرو کیفیت یواځې پاک الله ته معلوم دی.

يَزِيدُنِي الْخَلْقَ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ^①

زیاتوي (الله) په پیدایښت کې هومره چې اراده وفرمائي (د هغو)، بېشکه چې الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې دغسې تزئید او تخلیق دی).

تفسیر: یعنې الله تعالی په هر مخلوق کې هر عضو او صفت سم له خپله حکمته سره زیاتوي، پرېستو ته دوه دوه یا درې درې یا څلور څلور وزرونه هم هغه ور پیدا کړي دي، که اراده وفرمائي؛ نو ځینو پرېستو ته له څلورو ځنې زیات هم ورکوي، لکه چې په حدیث کې راغلي دي: چې جبریل علیه السلام شپږ سوه وزرونه لري، او له ﴿جَاعِلِ الْمَلَكِ رُسُلًا﴾ څخه داسې ونه ګڼله شي چې ګوندې الله تعالی دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتیاج لري!، پاک الله دغسې وسائو

ته بیخي څه اړتیا (احتیاج) او ضرورت نه لري، او بالذات دی پر هر څیز باندې ښه قادر او مقتدر دی، ولې محض د حکمت او مصلحت لپاره یې د دغو اسبابو او وسایطو سلسله قائمه کړې ده.

مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا

هر هغه شی چې پرانیځي الله لپاره د خلقو له رحمت خپل (لکه صحت وسعت) پس نشته هیڅوک بندوونکی د هغه.

تفسیر: رحمت جسماني وي لکه باران، روزي اونور، یا روحاني وي لکه انزال د کتابونو او ارسال د رسولانو، الغرض هر کله چې الله تعالی پر خلقو د خپل رحمت وروڼه وپرايځي؛ نو څوک یې تړلی شي؟

وَيَا أَيُّهَا النَّاسُ لَا تُؤْسِسُوا الْبِرَّ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

او هر هغه شی چې بند کړي (له عطاء خپلي)؛ پس نشته لیرونکی د هغه (هیڅوک) پس له بندولو د الله، او همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې سم له خپله بالغه حکمته سره د هر شي د کولو او په وجود راوړلو اراده چې وفرمایي؛ علی الفور یې کوي، او داسې قوي، مقتدر، غالب او زبردست ذات دی، چې هیڅوک د ده دارادې مخه نشي نیولی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ

ای خلقو! یاد کړئ نعمت احسان د الله پر تاسې (چې حیات او روزي او نور یې درکړي دي)، آیا شته بل کوم پیدا کوونکی بې له الله چې تاسې ته روزي درکړي له اسمانونو (په سبب د باران) او (له محصولاتو د) ځمکې نه (په سبب د زرغونولو؟ بلکه نشته داسې څوک)، نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مگر همدی دی، پس له کوم جهته گړځولی کېږئ (له توحیده شرک ته).

تفسیر: یعنې تاسې دغه ټول سره منی چې پیدا کول او د روزي د وسایلو او اسبابو برابرول، ژوندي ساتل او نور گړد د الله تعالی په قبضه او اختیار کې دي، نو بیا د معبودیت استحقاق بل شي ته له کومه پیدا شو؟ هر هغه ذات چې حقيقي خالق او رازق دی، واقعي معبود او لوی الله هم هغه دی.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

او که دروغجن و شمېري (دغه کفار ای محمده!) تا؛ پس په تحقیق دروغجن شمېرل شوي وو ډېر رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو)، او خاص الله ته بېرته گړځولي شي ټول کارونه (په آخرت کې).

تفسیر: یعنې سره له دومره پوهولو او د حجت د تمامولو بیا هم دغه خلق تاسې دروغجن گڼي، نو تاسې په دغه سره مه غمجن کېږئ! ځکه له نورو پخوانیو انبیاءو سره همداسې رویه او سلوک کړی شوی دی، دا کومه نوې خبره نه ده، متعصینو او معاندینو هیڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دی اخیستی، د دغسې خلقو معامله پاک الله ته وسپاری، کله چې دوی په آخرت کې الله تعالی ته بوتلل شي؛ نو الله تعالی به د دغو گړدو جگړو فیصله صادروي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ۚ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ
عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حُزْنَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ۝

ای خلقو! ببشکه وعده د الله حقه ده (چې قیامت حساب کتاب جزاء شته) پس خبردار چې نه دې تېرباسي تاسې دغه ژوندون لږ خسیس، او نه دې تېرباسي تاسې په (کرم د) الله غره کوونکي (شیطان). ببشکه چې شیطان تاسې ته دښمن دی پس تاسې هم ونیسئ دی (خپل) دښمن، ببشکه همدا خبره ده چې بولي شیطان ډله خپله (ځای د هلاکت ته) لپاره د دې چې شي دوی له ملګرو د دوزخ (په آخرت کې).

تفسیر: یعنی قیامت هرومرو راتلونکې دی، او علی یقین ټول مخلوقات د پاک الله په مخ کې حاضریدونکي دي، د دغې دنیا پر عیش، باغ او بهار ډېر مه غولېږئ، او د شیطان په چلونو او فرېبونو مه تېروځئ!، ځکه چې دی ستاسې ازلي دښمن دی، او دی تل په همدغه کوښښ کې دی چې تاسې هم له خپله ځانه سره په دوزخ کې وغورځوي.

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝ أَفَمَنْ زُيِّنَ
لَهُ سُوُّهُ عَلَيْهِ قَرَأَهُ حَسَنًا فَإِنْ آتَاهُ اللَّهُ يَضِلُّ مِنْ شَيْءٍ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبُ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ
حَسْرَةً إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ۝

هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته عذاب سخت، او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې ښه (عملونه)؛ شته دوی ته مغفرت، ښه او اجر ډېر لوی. آیا پس هغه څوک چې ښایسته کړی شوی وي ده ته بد عمل د ده، پس ویني یې دی ښایسته، پس ببشکه چې الله ګمراه کوي هر هغه څوک چې اراده وفرمایي (د ګمراهۍ یې)، او سمه صافه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده وفرمایي (د هدایت یې)، پس نه دې ځي (نه دې هلاکېږي) نفس ستا په (ګمراهۍ) د دوی له جهته د افسوسه، ببشکه چې الله جل جلاله ښه عالم دانا دی په هغو کارونو چې کوي یې دوی (نو جزاء به ورکړي دوی ته).

تفسیر: یعنی شیطان چې د هر چا په سترګو کې خراب کار ښه ورڅرګند کړي، آیا دغه سړی له هغه چا سره برابر کېدی شي چې د الله تعالی په فضل او کرم سره د خیر او شر په منځ کې فرق او تمیز کولی شي؟ نیکي نیکي بولي، او بدي بده ګڼي، کله چې دوی دواړه سره نشي برابرېدی؛ نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنگه برابرېدی شي؟ او داسې خیال مه کوئ چې کوم انسان به سره د خپلو رڼو سترګو پر بدو څنګه د ښو ګمان وکړي، د الله تعالی اراده د هر چا په نسبت چې د ده د سوء الاختیار په بناء په ګمراهۍ او ضلالت تللي ده؛ هغه سمې لارې ته څوک نشي اړولی، او هر چا ته چې د ده د حسن الاختیار د سببه سمه صافه لاره ښيي؛ نو له سره د شیطان له واکه دغه نه دي پوره چې دی له سمې لارې څخه بې لارې کړي، یا نامناسبه ښوونه ورته وکړي.

په هر حال هغه سړی چې په شیطاني اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وایي؛ د ده په نسبت داسې توقع نشي کېدی چې ګوندی دی به پر سمه صافه لاره راشي، کله چې دغسې نشي کېدی، او د هدایت او د ضلالت ټوله سلسله د الله تعالی د مشیت او حکمت تابع ده؛ نو تاسې د دغو معاندینو په غم او اندېښنه کې خپل ځان مه ویلي کوئ!، او مه په دوی پسې کړېږئ!، الله تعالی ته د دوی ګرد اعمال او احوال ښه معلوم او ښکاره دي، او بالذات له دوی سره حساب او کتاب کوي، او د دوی په نسبت خپله لازمه فیصله صادروي، تاسې مه خفه او مه غمجن کېږئ!.

وَاللّٰهُ الَّذِي ارْسَلَ الرِّیْمَ فَتَثِيرُ سَحَابًا فَنَسْفُتْهُ اِلَى بَدَلٍ مَّيِّتٍ فَاجْئِنَا بِهٖ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِنَا كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ

او الله هغه (مطلق قادر) ذات دی چې لیرلی یې دي بادونه، پس راپورته کوي (بادونه) وربځي، پس راکارو مونږ دغه وربځي هغه کلي (ځمکې) مړې (وچې کلکې بې وښو) ته، پس ژوندي کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالي (وچوالي) د هغې، همداسې به وي حال د بیا ژوندي پورته کېدلو هم.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په حکم د هواوو په وسیله وربځي پورته شوې، او په هغې سیمې رقبه کې چې مړه وچه کلکه پرته وه، یعنې هیڅ واینه او شینکي به کې نه وو، او له هرې خوا یې دورې او غبار پورته وو، د باران د اوبو له سببه په کې ساه ولوبده، همداسې وگڼئ چې الله تعالی به تاسې هم وروسته له مرگه بیا راپاخوي، په روایاتو کې راغلي دي: «څه وخت چې الله تعالی د مړیو د بیا ژوندي راپاخولو اراده وفرمائي؛ نو له مات تحت العرش څخه به یو مخصوص قسم باران واوروي، چې د دغه باران په اوبو سره به ټول مړي داسې ژوندي راپاڅیږي لکه چې د پسرلي د معمولي باران په اثر پتنگان او نور مچان او خوځندې د ځمکې له سوریو څخه ووځي» ښايي چې مزید تفصیلات یې په روایاتو کې ولیدل شي.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِیْعًا

هر هغه څوک چې وي چې اراده لري د عزت پس خاص الله ته دی عزت ټول.

تفسیر: یعنې کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو لپاره نیولي وو، چې گوندې د دغو معبودانو د الله تعالی په دربار کې ډېر عزت او پت وي: ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِلٰهًا لِّیُکُوْنُوْا لَهُمْ عِزًّا﴾ (۱۶ جزء، د مریم سورت (۵) رکوع (۸۱) آیت)، او ډېرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولی وو، اوله کفارو سره یې خپله دوستي او خپلوي ټینګه کړې وه؛ خو په دغه وسیله سره دوی پتمن او باعزت شي: ﴿اَلَّذِیْنَ یَبْغِضُوْنَ الْکَافِرِیْنَ اَوْلِیَاءُ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِیْنَ اَلِیَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِیْعًا﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۲۰) رکوع (۱۳۹) آیت)، نو دغه قسم خلقو ته یې دغه وروښودل چې هر هغه انسان چې د دنیا او آخرت عزت غواړي؛ ښايي چې دغه عزت د الله تعالی څخه وغواړي چې مطلق عزیز همدی دی، او د الله تعالی له اطاعت او یادولو څخه اصلي پت او عزت میسر کیږي، د گړدو اعزازونو مالک همغه واحد احد الله دی، هر هغه څوک چې عزت مومي، یا یې موندلی دی؛ د همدغه الله له خزانو څخه ورته رسېدلی دی، یا به ورورسېږي.

اِلَيْهِ یَصْعَدُ الْکَلِمُ الطَّیْبُ

خاص همدغه (الله) ته پورته خیري خبرې پاکې.

تفسیر: یعنې پاکیزه کلام ذکر الله، دعاء، د قرآن تلاوت، د علم او نصیحت خبری دي، چې دغه گړد شیان رب العزت ته ورځي، او د قبول عزت حاصلوي.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ

او نېک عمل پورته کوي ذکر او ښې خبرې.

تفسیر: د پاکیزه وو کلامونو (ذکر الله) او نورو ذاتي اقتضاء همدا ده چې پاس وځي، له هغه سره که نور صالح اعمال وي؛ نو د هغه په طفیل او وسیله هغوی هم پاس ورځي، او هغه ته زیات قوت، نشاط، تازگي، رفعت او عظمت ښي،

ښه کلام ته ېې له ښو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصلېږي، ځينې مفسرين د ﴿وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ د ضمائرو مرجع سره بدلوي، او داسې معنی ترې اخلي چې: ښه کلام ښه کار لوړ او پورته کوي، دغه هم دُرسټ دي چې ځينو خلکو د (رفع) ضمير د الله تعالی په لوري اړولی دی، يعنې الله تعالی صالحه اعمال لوړوي، په هر حال غرض دا دی چې ښه کار او ښې خبرې دواړه علو او رفعت غوښتونکي دي، لهدا هر هغه سړی چې د الله تعالی د عزت طالب وي؛ دغه عزت او رفعت دې د دې په وسيله حاصل کړي!

په دې آيت کریمه علماء دليل نيسي چې د الله تعالی ذات اوچت او د عرش د پاسه دی.

وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يُبْوَءُ ۝

او هغه کسان چې جوړوي (تاته د قتل، حبس، نفي) مکرونه ناکاره؛ شته دوی ته عذاب ډېر سخت، او مکر فريب د دغو هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسير: يعنې هغه کسان چې بد تدابير جوړوي، او د حق په خلاف تل په حيلو او پلمو جوړولو کې مشغول او لگيا وي، بالاخره ناکامه کېږي، او ضرور تاوان مومي، وگورئ! قريشو په (دار الندوة) کې سره جرگه او پر دغې خبرې يې تړون وکړ: «ښايي چې رسول الله يا ووژلی شي، يا دې بندي کړی شي، يا دې له ملکه د باندې وشړلی شي»، د دغې فيصلې نتيجه داسې شوه چې: د «بدر» د غزوې په وخت کې همدغه خلق له خپله وطنه د باندې وويستل شول، او همدوی د مسلمانانو له لاسه ووژلی شول، او د «بدر» په قليب او کوهي کې د تل لپاره قيد کړل شول.

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ۝

او الله پيدا کړي يې تاسې (يعنې اول ځلي نیکه د تاسې) له خاورو، بيا (تاسې اولاده يې پيدا کړئ) له څاڅکي (د مني)، بيا يې وگرځولی تاسې جوړې جوړې (ښځه او مېړه لپاره د توالد او تناسل)، او نه اخلي حمل هيڅ ښځه، او نه ږدي (حمل هيڅ ښځه) مگر په علم د الله سره.

تفسير: يعنې آدم عليه السلام يې له خاورو څخه او بيا د هغه نوره اولاده يې د اوبو له يوه څاڅکي څخه پيدا کړه، بيا له نارينه او ښځې څخه يې جوړه پيدا کړه، چې له هغو څخه انساني نسل منتشر او خورېږي، په دغه ضمن کې د حمل استقرار له وخته د وور کې د پيدا کېدلو تر وخته، هغه اطوار او ادوار چې تيرېږي؛ پر هغو گړدو باندې الله تعالی عالم دی، او هغه داسې پټ او مخفي اعمال دي، چې مور او پلار هم پرې نه دي خبر، چې دننه څه صور، اعمال او تحولات پېښېږي.

وَمَا يَعْمرُّ مِنْ مَّعْمَرٍ وَلَا يَنْقُصُ مِنْ عُمْرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ۝

او نشي اوږدېدلی عمر د هيڅ عمر اوږد کړی شوي، او نه هيڅ قدر کمولی شي له عمر د دغه (معمر) څخه (يا له عمره د بل معمر څخه، يعنې تزويد او تنقيص د عمر نه دی)؛ مگر په کتاب (د لوح محفوظ کې ليکلی شوی دی)، بېشکه دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډېر اسان دي.

تفسير: يعنې د هر چا چې هر قدر عمر وي، هغه په «لوح محفوظ» کې ليکلی شوی دی، او هغه اسباب او وسائل چې د عمر د اوږدېدلو يا د لنډېدلو دي، يا دا چې کوم يو به خپل طبيعي عمر ته رسېږي؟ او کوم يو به نه رسېږي؟ دغه ټول د الله تعالی په محيط علم کې موجود دي، او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئياتو باندې احاطه لرل هيڅ اشکال نه لري، او الله تعالی ته د گړدو (ټولو) «ما کان و ما يکون» جزئي، کلي او د غيب او شهادت علم له ازله تر ابده او الی ما شاء الله پورې ښکاره دی، نه ښايي چې د الله تعالی علم او صفات پر خپل ځان قياس کړی شي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي:

«هر کار الله تعالى ته ډېر اسان وي، لکه د «انسان پیدایښت»، او رسونه یې خپل مقدّر عمر ته، او همداسې وگټې د اسلام تدریجي پرمختګ او ارتقاء، او بالاخر د کفر مقهورېدل او مغلوبېدل».

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذَابٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمَنْ كُلَّ تَاكُلُونَ
لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا

او نه برابرېږي سره هغه دواړه بحرونه سیندونه، دا یو خوږ دی تنده لرې کوونکې، خوندورې
ښې هضمېدونکې ښې تېرېدونکې اوبه ده، او دا بل تریو دی تریخ، او له هر یوه له دغو (دواړو
بحرونو سیندونو څخه) خورئ تاسې غوښې تازه (دمهي)، او راوباسئ (له دغه ترخه سینده) ګاڼه
(د مرغلو او مرجانو) چې اغوندئ یې (او اغوندئ یې ښځو خپلو ته).

تفسیر: له پاسه د توحید د دلائلو بیان ادامه لري، چې په دغه ضمن کې یوه لطیفه اشاره د اسلام د غلبې په طرف هم
کېږي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې کفر او اسلام سره برابر نه دي، الله تعالى کفر مغلوبوي، اګر که تاسې ته
به له دغو دواړو څخه فائده درسیږي، له مسلمانانو څخې دین قوټ او غلبه مومي، او له کفارو څخې جزیه او خراج
حاصلوي، غوښه د خوږو او د ترخو د دواړو سیندونو څخه وځي، یعنې مهی، مګر ګاڼه (زېور) مرغلي، مرجان او
جواهر علی الأكثر له ترخه سیند څخه ایستل کېږي.

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَازِرَ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ^{۱۵}

او (تل) وینې ته بهرې (او جهازونه) په دغه (بحر سیند) کې تلونکې خپرونکې (د اوبو) لپاره د
دې چې طلب کړئ تاسې له فضله د الله (په تجارت کې) او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ
(په دغه لوی نعمت).

تفسیر: اکثریه لوی لوی او مهم تجارت او سوداګري د جهازونو په وسیله کېږي، له هغه څخه کوم منافع چې حاصلېږي؛
همدغه د پاک الله فضل او مهرباني ده، پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته لازم دي چې د دغه مالک الملکوت او
صاحب الکبریاء والجبروت حمد او شکر اداء کړي!.

يُولِجُ الْإِيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤْخَرُ النَّهَارُ فِي الْإِيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِإِجَلٍ مُّسَمًّى

نښاسي (الله) شپه ورځ کې، او نښاسي (الله) ورځ په شپه کې، او مسخر په کار کې یې لګولي دي
لمر او سپوږمۍ، چې هر یو بهیري (روان دی) تر یوې نېټې ټاکلې شوې (چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر: دغه مضمون پخوا له دې نه په څو ځایونو کې تېر شوی دی.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْبِ^{۱۶}

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دی رب ستاسې، خاص همده ته دی ملک باچاهي،
او هغه معبودان چې بولي یې تاسې (ای مشرکانو!) بې له دغه (الله) نه دي مالکان دوی د نړۍ
پر دې (د زړې) د خرماوو.

تفسیر: یعنې د هغه لوی ذات صفات چې پاس بیان شول؛ هم هغه في الحقیقت ستاسې حق الله دی، او د ټولو علویاتو
او سفلیاتو خالق، مالک، الله دی، هغه شیان چې ستاسې له خوا معبودان درولي شوي دي، او تاسو یې بولي او عبادت

ورته کوی؛ د هغو خوارانو باچاهي او خپلواکي چیرې، بلکه دوی د هغې نرۍ پردې په اندازه هم د یوه خیز مالکان نه دي، چې د کجورو (خرماوو) په زړیو پورې نښتي وي.

إِنْ تَدْعُهُمْ لَيَسْعُوا دَعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكْفُرُونَ بَشْرَكُمْ

که وبولئ تاسې (ای منکرانو) دغه معبودان؛ نه اوري بلنه ستاسې، او که (بالفرض) وایې وري دوی، نو نه به شي درکولی ځواب ستاسې (ځکه چې ژبه نه لري)، او په ورځ د قیامت به منکران شي دوی په شریک کولو ستاسې (باندې دوی لره سره له الله نه).

تفسیر: یعنې له هغو معبودانو څخه چې تاسې مرسته او امداد غواړئ، او هغه خپلو ځانونو ته وسیله گڼي؛ دوی ستاسې غږ او بلنه نه اوري، او که تاسې ته څه توجه هم وکړي؛ هغه ستاسې په کار نشي درتلی، او په درد مو نه خوري، بلکه د قیامت په ورځ به دوی ستاسې د دغه شرک څخه په علانيه ډول د خپل تنفر او بېزارۍ اعلان کوي، او د امداد او کومک په ځای به تاسې ته دښمنان ثابت شي.

وَلَا يُبَيِّنُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ

او خبر به نه کړي تا (له حقیقت د دې کار هیڅ خبروونکی) په شان (د خبرولو د هغه ښه عالم) ښه خبردار (الله).

تفسیر: یعنې له الله تعالی څخې په ټولو احوالاتو باندې بل څوک ښه علیم او خبردار دی؟ همدغه علیم او خیر الله تعالی فرمایي چې دغه شرکاء بیخي چټي او غلط دي، او له سره ستاسې په کار نه درځي، دغسې سمې صافې خبرې بې له الله تعالی نه بل څوک تاسې ته کولی شي؟ او ښوولی شي؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

ای خلقو! تاسې فقیران محتاجان یې الله ته، او الله همدی دی غني بې پروا، ښه حمد ثناء ویلی شوی.

تفسیر: یعنې ټول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته محتاج دي، او الله جل جلاله هیچا ته او هیڅ شي ته محتاج نه دی، ځکه چې گړد محاسن، محامد او صفات د ده په وجود کې مجموع او موجود دي، نو همدغه الله جل جلاله د بلنې او دعاء لایق دی، او د امداد او استعانت څښتن او مستحق دی، چې د خپلو بندگانو هر راز دعاء او سوال اوري، او په خوښۍ سره یې مستجابوي، او که څوک د ده لوی دربار ته خپل عجز، نیاز او افتقار نه وړاندې کوي؛ په قهریږي.

إِنْ يَشَاءُ يُهْبِكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ

که اراده وفرمایي (الله) د بیولو ستاسې (په هلاکت سره؛ نو یو به موځي) او را به ولي نور مخلوق نوی (بدل د تاسې). او نه دي دغه (شړل ستاسې او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشکل.

تفسیر: یعنې که تاسو یې منئ یا یې نه منئ، الله تعالی داسې مطلق قادر دی چې تاسې گړد له منځه ورکړي، او خپل بل مخلوق ستاسې په ځای ودان او ودروي، چې من کل الوجوه الله تعالی ته داسې مطیع وي؛ لکه چې په اسمانونو کې پرښتي د ده خالصې او مخلصې بندگانې دي، او داسې کول پاک الله ته ډېر سهل او اسان دي، لیکن د الله تعالی د حکمت اقتضاء داسې ده، چې په ځمکه کې دغه گړدې سلسلې ښايي چې قائمې او جاري وي، او په پای کې هر یو د خپلو ښو او بدو اعمالو جزاء او بدل ومومي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جِلْهِهَا لَا يَسْمَعَنَّ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ

او نه اخلي (هيڅ نفس عاصي) بار د ګناه د بل نفس، او که راوبولي دروند باري (بل څوک) بار د ګناهونو خپلو ته؛ وابه نه خيستی شي له هغه څخه هيڅ څيز، او اګر که وي (دغه بللی شوی) خاوند د خپلوی هم.

تفسير: يعنې هيڅوک به د خپلوانو بار پخپل سر وانخلي، او نه به يو د بل د ګناه له پيټي څخه لږ څه کم کړي، او نه به د بل چا د بللو او غږ کولو څخه څه ګټه او فائده ورسيږي، اګر که يې ډېر نژدې خپلوان هم وي، ګرد خلق به نفسي! نفسي!! وايي، هلته يواځې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره کار چلېږي، او بس!.

إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

بېشکه همدا خبره ده چې وېروي ته هغه کسان چې ويرېږي له ربه خپله په غيبو سره، او قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ.

تفسير: يعنې ستاسې له وېرولو څخه هم هغه سړی نفع اخلي؛ چې له الله تعالی څخه بالغيب ويرېږي، او د ده له وېرې څخه تل په عبادت کې لگيا وي، د هر چا په زړه کې چې د الله تعالی خوف او وېره بيخي نه وي؛ نو هغه کله له دغو وېرولو څخه متاثر کېږي.

وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۖ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ۝

او هر څوک چې ځان پاک کړي (له شر که او معاصيو) پس بېشکه همدا خبره ده چې ځان يې پاک کړ لپاره (د نفعي) د ځان خپل، او خاص (طرف) د الله ته ورتله دي (د هر چا).

تفسير: يعنې هر څوک چې ستا پند او نصيحت واوري، او خپل وضعيت اصلاح او ښه کړي؛ نو د ده احسان او منت نه پر تا او نه پر الله تعالی دی، بلکه په دغه کې په خپله د هم هغه سړي فائده ده، او دغه فائده په پوره ډول سره هلته څرګندېږي چې د ګردو رجوع او بېرته ورته ګ الله تعالی ته شي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۖ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ۖ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ۖ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ

او نه برابرېږي سره ړوند (کافر) او ليدونکی (مؤمن). او نه تياره (باطل) او نه رڼا (حق). او نه سيوری (ثواب يا جنت) او نه تود باد (عقاب يا دوزخ). او نه برابرېږي سره ژوندي (علماء) او نه مړي (جهلاء).

تفسير: يعنې هغه مؤمن چې الله تعالی ورته د زړه سترګې بښلي دي، د حق په رڼا او د الله تعالی د وحي په پلوشو کې بې له کوم تکليفه او زحمته دغه لاره پرې کوي، او برابر د جنت باغونو او د الله تعالی د رحمت سيوري ته رسيږي، آيا له دغسې انسان سره هغه کافر سيالي او برابري کولی شي چې د زړه ړوند او د اهو او او اوهامو په تيارو کې حيران سر ګردان ګرځي، او بالاخر ناڅاپه د جهنم اور او د هغه سخت سوځونکي تاوده باد په طرف منډې وهي؟ له سره دغه دواړه سره نه دي برابر، او که داسې وي؛ نو داسې وپوهېږئ! چې مړي او ژوندي سره برابر شول، في الحقيقت د مؤمن او کافر په منځ کې له دې نه هم زيات داسې فرق او تفاوت شته، چې د يوه ژوندي روغ مټ انسان او د يوه

مړي لاش په منځ کې وي، اصلي او دائمي ژوندون يواځې د ايمان د روح په برکت پيدا کېږي، او ماسوا له ايماني روح څخه ښايي ژوندی انسان له زرهاوو مړيو څخه بدتر وگانه شي.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يُشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ ۚ إِنَّ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٣٥﴾

بېشکه چې الله اوروي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د اورولو يې) او نه يې ته (ای محمده!) اوروونکی (د نافع قول) هغو ته چې په قبورو هديرو کې دي. نه يې ته (ای محمده!) مگر وپروونکی (د منکرانو له جحيمه).

تفسير: يعنې که الله تعالى اراده وکړي؛ نو مړيو ته يې هم اورولی شي، حال دا چې د دغې خبرې قدرت نورو ته نشته، همداسې وگنئ چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم کار دعوت، تبليغ، پيغام رسول او په خير او شر باندې پوهول او خبرول دي، که زړه مړي کافران دغه خبرې وانه وري؛ نو هغه اورول د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له قوت او قدرته پورته دي.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٣٦﴾

بېشکه چې مونږ لېږلی مو يې ته په حق رښتيا (دين) سره زېږی وړ کوونکی (د جنت مؤمنانو ته)، او وپروونکی (له دوزخ کفارو ته)، او نه وو هيڅ امت مگر چې تېر شوی په هغه کې کوم وپروونکی.

تفسير: وېره اوروونکی نبي وي يا د نبي قائم مقام، هر څوک چې د الله تعالى د لارې په لورې بلنه ورکوي، د دې په متعلق د «نمل» د سورت په (۴) رکوع کې څه ليکلی شوي دي.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالْزُبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٣٧﴾

او که دروغجن بولي (کفار) تا (نو مه خفه کېږه، ځکه چې) پس په تحقيق دروغجن بللي وو هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه (انبياء خپل)، چې راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو او په صحيفوسره او په کتاب ښکاره کوونکي (د حق او باطل).

تفسير: يعنې پخوانيو انبياء الله همدغه روښان تعليمات يا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړي وو، له هغو ځنې ځينو ته مختصرې مختصرې صحيفې او ځينو ته لوی مفصل کتابونه ورکړي شوي دي.

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٣٨﴾

بيا مې ونيول هغه کسان چې کافران شوي وو (په سخت عذاب سره) پس څرنگه شو انکار ځما (او تغير د دوی په عذاب سره؟).

تفسير: يعنې کله چې له تکذيب څخه دوی مخ وانه ږوه، نو وگورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنگه شوه؟ ستاسې انجام هم هغسې کېدونکی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا

آیا نه وینې ته چې بېشکه الله نازلې کړې دي له (جانبه) د اسمانه اوبه، پس راوویستلې مونږ په وسیله د دې (اوبو) مېوې، په دې حال چې مختلف دي رنگونه د دغو (مېوو).

تفسیر: یعنې قسم قسم مېوې، بیا په یوه قسم کې رنګا رنګ ثمرات یې پیدا کړي دي، له یوې ځمکې او له یو اوبو او له یوې هوا څخه د دغومره مختلفو اشیاءو او انواعو پیدا کول؛ د پاک الله عجیب او غریب قدرت ښکاره کوي.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيَضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَعَرَايِبٌ سَوْدٌ

او ځینې له غرونو (خاوندان د) لارې (ټوټې ټوټې) دي سپینې او سرې چې مخالف دي سره رنگونه د دغو (لارو)، او (ځینې د دوی) تګ تور دي.

تفسیر: یعنې سپین هم په څو څو درجو دي، کوم یې تګ سپین لکه د مرمر ډبره، کوم یې سپین لکه مالګه، او ځینې یې نسبتاً سپین، او سور هم په څو څو درجو، او تور هم په څو څو درجو دي، ځینې تګ تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره، او ځینې تور لکه د کارغه وزر، او ځینې نسبتاً تور، او په ځینو غرونو کې رنګارنګ رگونه او لارې شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالْدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ

او (همداسې) له خلقو څخه هم او (هم داسې له نورو) ژوندیو خوځېدونکو او څارویو څخه هم چې سره مخالف دي رنگونه د هغو همداسې (لکه دغه اختلافات).

تفسیر: دغه ګرد د الله تعالی د قدرت د عجائبو او غرائبو تذکره ده، یعنې هم هغسې چې په نباتاتو، جماداتو، حیواناتو کې راز راز او رنګ په رنګ مخلوقات لیدل کېږي؛ په انسانانو کې هم هره نوعه او صنف سره بېل او جلا دي، که د مؤمن په شان کافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره کړي، او دواړه سره یو شي، او ګرد انسانان یو رنګ ځان ته غوره کړي؛ نو دغه کله امکان لري، او له سره نشي کېدې، په دغه سره یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته اطمینان او تسلي ورکړې ده، چې تاسې د مخلوقاتو له اختلافاتو څخه مه خفه کېږئ!.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

بېشکه همدا خبره ده چې ویرېږي له الله څخه له بندګانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بېشکه الله ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنې نه ویرېدونکي بندګان هم شته، او د الله تعالی ځنې ویرېدونکي هم شته، مګر ویرېږي هغه کسان چې الله تعالی د عظمت او جلال، د آخرت د بقاء او دوام، او د دنیا په فناء او اتمام باندې پوهیږي، او د الله تعالی د احکامو او هدایاتو د علم تحصیل کوي، او تل د مستقبل په فکر کې اوسېږي، په هر هغه چا کې چې دغه پوهه او علم په هره درجه وي؛ په هم هغه درجه به دی هم له الله تعالی څخه ویرېږي، په هغه کې چې خوف نه وي؛ هغه في الحقیقت د دې خبرې مستحق نه دی چې ورته پوه او عالم وویلی شي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې د الله تعالی معامله هم په دوه ډوله ده: الله غالب هم دی چې په هره خطا چې سړی ونیسي؛ نیولی یې شي، او غفور رحیم هم دی، که ګناهګاران وښيي؛ ښلی یې شي»، نو په دواړو حیثیتو انسان ته ښایي چې د الله تعالی څخه ویرېږي، ځکه چې نفع او ضرر دواړه د الله تعالی په واک او قبضه کې دي، نو هر کله چې اراده وکړي؛ نفع ستوي او ضرر لا حقوي.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورًا

بېشکه هغه کسان چې لولي کتاب د الله (قرآن) او قایموي (تل سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او لگوي (په لاره د الله کې) ځينې له هغو شيانو څخه چې ورکړي مودي دوی ته (لگوي يې) په پټه او په ښکاره، اميد لري دوی د داسې يوه تجارت چې له سره نه هلاک کېږي.

تفسير: يعنې هر هغه چې د الله تعالى څخه ويرېږي، قلباً او لساناً مسلمان شي، او د ده احکام ومني، او د ده کتاب په اخلاص او عقيدت سره ولولي، او په بدني او مالي عباداتو کې هيڅ قصور او کوتاهي ونه کړي، نو دغه مسلمانان دې د داسې لويې او اعتباري سوداګرۍ اميدوار اوسي! چې له سره په هغه کې نقص او خساره نه عانده کېږي، او د ضرر او تاوان احتمال په کې نشته.

لِيُؤْفِقَهُمْ أَجْرُهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ

لپاره د دې چې پوره ورسوي (الله) دوی ته اجر و نه (د عملونو) د دوی، او زيات ورکړي دوی ته له فضله څخه، بېشکه چې دغه (الله) ښه ښونکي (د معصياتو) دی ښه قبلوونکي (د احسان د محسنيو) دی.

تفسير: يعنې ډېر ګناهونه ښي او معافوي يې، او د خورا لږ طاعت قدر فرمايي، او سم له اصوله او قاعدې څخه کوم ثواب چې ښايي چاته ورسېږي؛ الله تعالى له هغه څخه زيات ثواب ورعطاء کوي.

وَالَّذِينَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ

او هغه چې وحې کړې ده مونږ تاته له کتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتيا ده، په دغه حال کې چې مصدق رښتيني کوونکي دی هغو کتابونو ته چې پخوا له دې نه وو، بېشکه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دی (په باطن د دوی) ښه ليدونکي دی (په ظاهر د دوی).

تفسير: يعنې د بندګانو پر احوالو ښه علیم او خبر دی، او په ښه موقع کې يې دغه کتاب نازل کړی دی.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ يُأْدِنُ اللَّهُ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ

بيا مو وارث وګرځول (او ور مو کړ دا) کتاب (قرآن) هغو کسانو ته چې غوره کړي مودي له بندګانو خپلو (چې دغه محمدي امت دی)، پس ځينې له دوی ظالم دي پر خپل ځان، او ځينې له دوی په منځ د لارې کې برابر تلونکي دي، او ځينې له دوی پرمخې کېدونکي خيراتونو ښکيو ته په اذن حکم د الله، دغه يو فضل دی ډېر لوی.

تفسير: يعنې وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د دغه کتاب وارث محمدي امت ګرځولی شوی دی، چې په مجموعي حيثيت او هيئت د ګردو امتونو څخه غوره افضل او اعلى دی، هو! د امت ګرد افراد سره يو شان نه دي، په دوی کې ځينې افراد خو هغه دي چې سره له صحيح ايمانه په ګناهونو کې اخته او مبتلا کېږي، چې دغه «ظالم لنفسه» شو، او هغه دي چې متوسط تلونکي دي يعنې نه په ګناه کې لګيا او نه منهک - او نه لوی ولي او بزړګ دی،

دغو ته یې «مقتصد» وفرمایل، یو خو هغه کامل بنده دی چې د الله تعالی په فضل او توفیق سره یې پرمختګ کړی دی، او د محاسنو، فضائلو، او کمالاتو په تحصیل کې له مقتصدانو څخه ډېر مخ کې تللي دي، مستحب شیان یې هم نه دي پریښي، او د ګناه له خوفه له تنزیهي مکروه څخه هم پرهېز کوي، او خپل ځان ژغوري، د اعلیٰ درجې بزرګۍ او د فضیلت خاوندان همدوی دي، په دغسې منتخبو او غورو بندګانو کې له یوه حیثیه ګرد مسلمانان شمیرلي شوي دي، ځکه چې دوی ګرد درجه په درجه جنتیان دي، ګنګار هم که مؤمن وي؛ نو یوه نه یوه ورځ حتماً جزماً په جنت کې ننوځي، یعنې بالآخر د دوی په برخه معافي ده، او مقتصد په سلامت دی، او پر مخ تلونکی له ګردو څخه په مخ کې دی.

جَنَّتْ عَدْنٌ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٥﴾

جنتونه د هستوګنې دي ننوځي به (دغه درېواړه طائفې) په هغو کې، ګاڼه دار کولی به شي په دغه (جنت) کې له باهوګانو (وښیو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو)، او جامې د دوی په دغه (جنت) کې د وربښمو (مخصوصو) به وي.

تفسیر: سره زر او وربښم د مسلمانانو نارینه وو لپاره هلته دي په جنت کې، نه دلته په دنیا کې، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «هر هغه (نارینه) چې وربښمین (جامې) اغوندي په دنیا کې؛ وابه یې نغوندي په آخرت کې».

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٦﴾

او به وايي (جنتیان په وخت د دخول د جنت کې) ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی، هغه الله چې لرې یې کړ له مونږ څخه خفګان، بېشکه رب څمونږ خامخا ښه ښونکی (د عاصیانو) ښه قدردان (د نېکانو) دی.

تفسیر: یعنې د دنیا او د محشر غم یې لرې او ورک کړ، او ګناه یې وروښله، او د قدردانی له لوري یې څمونږ لږ طاعت قبول وفرمایه.

الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِن فَضْلِهِ لِنَبْتَغِي فِيهَا نَصَبٌ وَلِنَسْتَغِي فِيهَا الْوُثْبَ ﴿٣٧﴾

هغه (رب) چې رایې وستو مونږ کور د اقامت (جنت ته) له فضله خپله، چې نه رسیږي مونږ ته په دغه (جنت کې) هیڅ مشقت، او نه رسیږي مونږ ته په دغه (جنت) کې هیڅ ستوماني خفګان.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «د هستوګنې کور له دې نه پخوا هیڅ نه وو، هر چېرې به تلل راتلل، نقل او حرکت وو، د روزی غم، د ښمنانو اندېښنه، د رنځ او مشقت، مصیبت او نور مصاعب او مصائب به موجود وو، کله چې جنت ته ورسیږي؛ دغه ګرد شیان له منځه لري او ورک کیږي».

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فِيمَوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا ۚ ذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَافِرٍ ﴿٣٨﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ شته دوی ته اور د دوزخ، حکم به ونه کولی شي پر دوی (د دویم مرګ چې) پس مړه (او په آرام) شي، او نه به سپکوالی کاوه شي له دوی نه له عذاب د دې (اور د دوزخ)، همداسې جزاء ورکوو مونږ هر ناشکړه (بې ایمانه) ته.

تفسیر: نه كفارو ته په جهنم کې مرگ ورسېږي چې د دوی هغو تکالیفو ته خاتمه ورکړي، او نه به د عذابہ تکلیف لږ شېبه هم له دوی نه کمېږي، داسې ناشکرانو ته ځمونږ له جانبہ هم دغسې سزاوې ورسېږي.

وَهُمْ يَصْطَرِحُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ

او دوی به نارې سورې وهي په دغه دوزخ کې (او داسې به وایي) ای ربه ځمونږ! (یو کړت) راوباسه مونږ (بېرته دنیا ته څو هلته) عمل وکړو صالح او نېک غیر له هغه چې وو مونږ چې کاوه به مو (پخوا له دې، بد عمل).

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې دوی هغه ښه کښل، مگر اوس داسې وایي چې: بیا به هم هغسې عملونه ونه کړو، د لږ مډت له مخې مونږ له دوزخ څخه وباسه، څو مونږ ښې چارې، صالحه اعمال او حسنه افعال ځان ته راټول کړو، او سره له اطاعته او غاړه ایښودلو او فرمان منلو بېرته درحاضر شو، بیا الله تعالی ورته داسې فرمایي:

أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا الْعَذَابَ لِلظَّالِمِينَ مِنَ نَصِيرٍ

آیا نه وو درکړی مونږ تاسې ته عمر دومره (موده) چې پند اخلي په هغه کې هر هغه څوک چې پند اخیستل غواړي، او راغلی وو تاسې ته ویروونکی (چې د هغو خبره مو ونه منله)، پس وڅکئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅوک مددگار (چې له عذابہ یې خلاص کړي).

تفسیر: دغه ځواب به دوزخیانو ته ورکاوه کېږي، یعنې مونږ خو تاسې ته عقل او پوهه درکړې وه، او پوره عمر مو هم درپه برخه کړې وو، چې ښايي تاسې به په هغه کې ښه فکر او غور کاوه، او ښه به مو له بده جلا او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره کړې وې، تر دې چې له تاسې ځنې ډېر کسان تر شپېتو - اویا او اتیا کلونو پورې هم په دنیا کې ژوندون کړي وو، برسېره په دې ستاسې هدایت او لارښوونې لپاره مونږ تاسې ته داسې اشخاص او حالات هم درلېږلي وو، چې تاسې د بدیو له خرابې خاتمې څخه وویروي، او د غفلت له خوبه مو وینس کړي، آیا وروسته له دې نه اوس تاسې ته کوم غږ او بهانه پاتې ده؟ اوس نو په همدغه دوزخ کې اوسېږئ!، او د سختو عذابونه خوندونه وڅکئ!، او له هیڅ لوري د هیچا امداد او معاونت ته هم څه هیله او توقع مه لرئ!.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمُ غَيْبِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمُ نُذَاتِ الصُّدُورِ

بېشکه چې الله عالم دی په پټو شیانو د اسمانونو او د ځمکې، بېشکه الله ښه عالم پر هغو خبرو چې پټې دي په سینو زړونو کې.

تفسیر: یعنې پاک الله ته د بندګانو ګردې پټې او ښکاره خبرې، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دي، د هیچا نیت له الله تعالی څخه پټ نه دی، او سم له هغه له هر چا سره معامله کوي، الله جل جلاله ته دغه خبره هم څرګنده ده چې دغه خلق چې اوس داسې نارې او سورې وهي چې مونږ یو ځلې خوشې کړه چې بېرته دنیا ته لاړ شو، څو هلته په صالحه اعمالو بوخت او له سره ګناه ته نژدې نشو؛ دوی پخپلو دغو دعوو کې دروغجنان دي، ځکه که دوی اویا ځلې نور هم پرېښودی شي چې بېرته لاړ شي! څو صالحه اعمال وکړي، خو بیا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخیستونکي نه دي، د دوی عادت او د مزاج اقتضاء همداسې ده: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳) رکوع، (۲۸) آیت).

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ

دغه (الله) هم هغه ذات دی چې ګرځولي یې یی تاسې خلیفګان (د تېرو خلقو) په ځمکه کې. تفسیر: یعنې د پخوانیو امتونو په ځای مو تاسې ته ځای درکړ، چې اوس د هغو په مینو کې ودان یی، او وروسته له هغوی څخه تاسې حکومت او ریاست چلوئ، نو ښایي چې د هغه د شکر ایستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ.

مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٥﴾

پس هر څوک چې کافر شو (یا یې ناشکري وکړه)؛ پس پر هغه دی (دغه) کفر (یا کفران) دده، او نه زیاتوي کفرانو ته کفر د دوی په نزد د رب د دوی مګر بې زاري غضب (د رب په دوی)، او نه زیاتوي کفرانو لره کفر د دوی مګر خساره زیان (په آخرت کې).

تفسیر: یعنې ستاسې له دغه کفره او ناشکري او د الله تعالی له آیتونو څخه له انکاره الله تعالی ته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږي، الله ځمونږ له حمده او شکره بې پروا دی، هو! له ناشکري څخه پر فاعل یې د هغې ګناه او وبال لویږي، د کفر آخره خاتمه ماسوا له دې نه بل هیڅ شی نه ده، چې پاک الله له دغه ناشکره څخه بهزاره او نارضا کیږي، او د دغه کافر په نقصان او خسران کې مسلسل او منظمًا ترزید او ترقي واقع کیږي.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا وینئ تاسې شریکان ستاسې هغه چې بلل به مو (او عبادت به مو کاوه د دوی) غیر له الله؟ راوښئ ماته چې کوم څیز پیدا کړی دی (دغو معبودانو ستاسې) له ځمکې څخه، او که شته دوی ته (کوم) قسم شریکوالی په (پیداښت د) اسمانونو کې (له الله سره).

تفسیر: یعنې د خپلو معبودانو په احوالو کې فکر وکړئ! او بیا ماته دغه خبره راڅرګنده کړئ، چې د ځمکې کومه برخه دوی جوړه کړې ده؟ یاد اسمانونو په جوړولو، په ساتلو او اداره کولو کې دوی څومره برخه او شرکت لري؟ که دوی په دغه کې هیڅ برخه نه لري؛ نو دوی څرنگه معبودان ګرځیدلي دي؟ لږ شاني خو له عقل او پوهې او فکر او غور څخه هم کار واخلي!.

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَى بَيِّنَتٍ مِّنْهُ

یا ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پس دوی پر پاڅه حجت ولاړ دي له هغه کتابه (او دا یو هم نه دی).

تفسیر: یعنې که عقلي دلیل او سند نشته؛ نو کوم هسې معتبر نقلي دلیل راوړاندې کړئ! چې د هغه په اساس تاسې دغه د شرک دعوی کوئ؟ دا یو هم نه دی!

بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٣٦﴾

بلکه نه کوي وعده دا ظالمان (مشرکان) ځینې د دوی (چې غټان او مشران دي) ځینو نورو ته (چې خواران او کشران دي)؛ مگر غره کول (او فرېب ورکول).

تفسیر: یعنې هیڅ عقلي یا نقلي دلیل نشته، خبره فقط هم دغومره ده، چې په دوی کې مشرانو کشرانو ته، او پخوانیو وروستیو ته د شیطان په لمسون او اغواء پرله پسې دغسې وعدې کړي، او داسې خبرې یې ورسوولې دي: «وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ» «همدغه معبودان ځمونږ شفاعتگران دي د الله په نزد کې»، او د هغه قرب مونږ ته راعطاء کوي، حال دا چې دغه خالص چل، فرېب او غولول دي، دوی به څرنگه شفیع وګرځېدلی شي؟ حال دا چې ډېر لوی مقربین به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کې خپله ژبه نشي خوځولی.

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ

بېشکه الله ساتي (دغه) اسمانونه او ځمکه له دې نه چې زائل شي (او له خپله محوره بېخايه شي) او (قسم دی) ګه (بالفرض) مخ په زوال شي دا دواړه؛ نو وبه نه ساتي (له زواله) دغه دواړه بل هیڅوک ماسوا له دغه (الله) نه.

تفسیر: یعنې د الله تعالی قدرت دی چې دومره لویو لویو عظامو کراتو ته یې داسې تنظیم، تنسيق او ترتیب ورکړی دی، چې هیڅ یو له دوی ځینې له خپلو مراکزو څخه نه ښویږي، او نه له خپل مقام او نظام څخه یو طرف ته لږ تمایل او حرکت کوي، او که بالفرض دغه شیان له خپلو ځایونو څخه بل کوم طرف ته نقل یا حرکت وکړي؛ نو بیا ماسوا الله څخه کوم یو زور او طاقت به وي چې هغه به بیا بهر ته خپل ځای ته راوړي، یا یې تر خپل نظارت او انتظام او ادارې لاندې ونیسي؟ لکه چې په قیامت کې کله چې الله تعالی دغه نظام او قوام ګډوډ او تیت او پرک کړي؛ نو کوم قوت به د ده مخه ونیسي؟

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

بېشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (چې تعجیل نه کوي په تعذیب د منکړینو) ښه ښونکي (د ثابانو).

تفسیر: یعنې د خلقو د کفر او عصیان اقتضاء خو همداسې ده چې دغه ګرد نظام یو ځلي ګډوډ او لاندې باندې کړی شي، لیکن د الله تعالی لطف، کرم، حلم، تحمل او بردباری دغه نظام ټینګ پخپل قوام درولی او ساتلی دی، که د الله تعالی مرحمت، مکرمت، او ښه نه وي؛ نو دغه ودانه دنیا ورانېږي.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ فَأَزَادَهُمُ الْإِنْفُورَ ۖ لَاسْتَكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ

او قسمونه به خوړل (کفارو د مکې) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره: خامخا که چېرې راځي دوی ته کوم ویروونکی (پیغمبر)؛ خامخا وي به دوی هر ورو ښه لاره موندونکي له یوه (له تېرو) امتونو، پس کله چې راځي دوی ته ویروونکی (چې محمد دی)؛ نو زیات نه کړ (دغه) راتګ) دوی ته مګر تېښته (له حقه). لپاره د لویې غوښتلو په ځمکه کې او (لپاره د) مکر بد، او نه چاپېره کېږي مګر فرېب ناکاره مګر خو په اهل خپل (چې مکر کوونکي دي).

تفسیر: کله چې د عربو اقوامو دغه قصې او خبرې اورېدلې، چې يهودانو او نورو اقوامو د انبياء الله خبرې نه منلې، او د دوی له احکامو څخه به يې غاړې غړولې؛ نو دوی به پخپلو منځونو کې سره داسې ويل: «که د الله تعالی له فضله په مونږ کې کوم نبي مبعوث شي؛ نو مونږ به د هغو عاصي اقوامو پر خلاف د خپل نبي په ډېر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وکړو، او د خپل اخلاص او صمیمیت یو ډېر ښه وضعیت به دنیا ته ورښکاره کوو»، خو څه وخت چې الله تعالی دوی ته خپل داسې نبي مبعوث او ولېږه، چې له ټولو انبیاوو څخه په عظمت او شان لوی دی؛ نو له حقه څخه دوی لارې شول، او غاړه یې ترې وغړوله، د دوی تکبر، غرور، لویي دوی ته کله اجازه ورکوي چې نبي الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې خپلې غاړې کېږدي، او د رفاقت او اطاعت په ځای یې عداوت او مخالفت ته ملاوې تړلې دي، او راز راز نامناسبه تدابیر، چلونه او فرېبونه یې شروع کړي دي، مگر دغه خبره مو په یاد وي چې ناکاره کار او بدې چارې پخپله همدغه د بدو کارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع کیږي.

فرض یې کړئ چې په دنیا کې ورته څه زیان او تاوان هم ونه رسېد، مگر په آخرت کې خو یقیناً پخپله سزا رسیږي.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٣٤﴾

پس آیا انتظار کوي دوی (یعنې نه کوي) مگر طریقي جاري د الله ته په (امتونو) پخوانیو کې،
پس له سره به نه مومي ته سنت، عادت د الله تعالی ته هیڅ تبدیل، او بیا به له سره نه مومي ته سنت،
عادت د الله ته هیڅ تحویل (ګرځول).

تفسیر: یعنې دوی د دغې خبرې په انتظار کې دي، کومه معامله چې له پخوانیو مجرمینو سره شوې ده؛ هم هغه معامله دې له مونږ سره هم وکړه شي، نو که دوی له خپل دغه کفره او شرکه لاس وانخیست؛ هم هغسې معامله له دوی سره هم هر ورو کیدونکې ده، د الله تعالی هغه سنت او دستور چې د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت له پخوا څخه جریان لري؛ هغه له سره بدلېدونکې او تغیر موندونکې نه دی، او په خپل ټاکلي وخت او نېټه کې خامخا رسېدونکې دی، او هر ګز داسې نه کیږي چې پر داسې مجرمینو به په آخرت کې انعام او اکرام مبدول شي، او له سره هغه لري کېدونکې نه ده چې له مجرم څخې سزا لري کړه شي، یا غیر مجرم ته سزا ورکړه شي.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكُنُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمُوتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٣٥﴾

آیا نه دي ګرځېدلي (دغه کفار د مکې) په ځمکه (ملکونو) کې پس چې وويني (په دغو اوطانو کې چې) څرنگه وو عاقبت - آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) دي، او وو دوی ډېر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت، او نه دی الله (داسې) چې عاجز یې کړي کوم شی نه په اسمانونو کې او نه په ځمکې کې، بېشکه چې الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر دی.

تفسیر: یعنې لوی لوی زورور او قوي مدعیان هم د الله له نیولو څخه ځان نشي خلاصولی، لکه عاد او ثمود او نور، دغه خواران څه حیثیت لري؟ او څه شی دي؟ ښه وپوهېږئ! چې په اسمان او ځمکه کې د هیڅ یو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دي پوره چې الله تعالی عاجز او ناتوان کړی شي، د الله تعالی علم محیط او قدرت کامل دی.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرهَا مِنْ دَابَّةٍ

او که چهرې نیولي وی الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چې کوي یې دوی؛ نو نه به یې پرینې وی پر شا د ځمکې هیڅ ژوندی خوځېدونکی تلونکی.

تفسیر: یعنې خلق چې دغه خطاوې او گناهونه کوي، که د دوی په هره یوه گناه او جزئي خطا نیولو شروع شي؛ نو هیڅ یو جاندار او متنفس د ځمکې پر مخ کې نه پاتې کیږي.

وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا

ولیکن وروستي کوي (الله) دوی تر نېټې ټاکلې شوې پورې، کله چې راشي اجل (نېټه) د دوی؛ پس بېشکه چې الله دی پر بندگانو خپلو ښه لیدونکی بینا (نو ور به کړي دوی ته جزا سم له اعمالو د دوی).

تفسیر: یعنې تر یوه مقرر میعاد او معین حد پورې الله تعالی مهلت ایښی دی، چې پر هر جرم به یې فوراً نه نیسي، کله چې موعود وخت راشي؛ نو په یاد یې ولری چې کرد شيان د پاک الله تر نظر لاندې دي، او د هیچا د یوې ذرې په اندازه ښه یا بد عمل د ده له علمه نه دی بهر، پس د هر یوه په نسبت سم له خپل محیط علم سره ډېرې ښې ښې فیصلې صادروي، نه به مجرم چېرې پټېدی شي، او نه به د مطیع له حقه سترگې پټیږي.

تمت سورة فاطر بعون الله الملك القادر، فالحمد لله والشكر له.

سُورَةُ يُسّ

«د (يُسّ) سورت مکي دی، پرته له (۴۵) آيته چې مدني دی، (۸۳) آيتونه (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۶) او په نزول کې (۴۱) سورت دی، وروسته د (الجن) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يُسّ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الرُّسُلِينَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

قسم دی په دغه قرآن محکم (حکم کوونکی په حق - خاوند د حکمت) باندې. چې بېشکه ته (ای محمده!) خامخا له (هغو) رسولانو څخه یې (چې لېږلي شوي دي خلقو ته). پر سمه لاره (یا ته یې روان پر سمه لاره چې توحید دی).

تفسیر: یعنې لوی قرآن پخپل اعجازي شان، ډک له حکمته تعلیماتو، پخو مضامینو په لحاظ د دې خبرې ډېر لوی زبردست شاهد دی چې هغه نبي چې د دغه پاک قرآن حامل دی؛ بالیقین د الله تعالی رسول دی، او بې له شکه او شېبې پر سمه لاره دی، او د دوی ګرد تابعان یې له کومې اندېښنې او خطري د مقصود تر منزل پورې رسېږي، او نه بې لارې کېږي.

تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ

نازل شوی دی (تا ته دغه قرآن په نازلېدلو) د زبردست رحم کوونکي له خوا.

تفسیر: یعنې دغه د دین سمه لاره، یا قرآن حکیم د هغه الله تعالی له جانبې نازل شوی دی، چې داسې یو لوی زبردست ذات هم دی، چې هر ورو مرو منکرانو ته سزا ورکوي، او داسې رحمان رحیم مهرباني کوونکی ذات هم دی، چې د امر منونکیو او مطیعانو ته خامخا پخپل بخشش او مهرباني سره انعام او اکرام ورکوي، نو له همدې جهته په قرآني آیتونو کې بعضاً د لطف، رحم او کرم شان عیان دی، او بعضاً د قهر، غضب، تهدید او تخويف شان بیان شوی دی.

لِتَنْذِرَ قَوْمًا مَّا أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ۝ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

لپاره د دې چې وویروي ته هغه قوم چې نه وو ویروي شوي پلرونه د دوی، پس دوی غافلان دي (له توحیده). خامخا په تحقیق حقه ثابته شوې خبره (د عذاب) پر اکثر و د دوی (په ازل کې) پس دوی ایمان نه راوړي.

تفسیر: یعنې ډېر سخت او مشکل کار تاسې ته در سپارلی شوی دی، چې دغه عربي قوم د دې پاک قرآن په وسیله وینې او د نورو اقوامو مقتدا وګرځوه، حال دا چې دغو عربو ته له سلهاوو کلونو راهیسې کوم وینوونکی او پوهوونکی نه دی راغلی، نو دغسې جاهل قوم چې نه له الله جل جلاله څخه خبر دي، او نه آخرت پېژني، نه له ماضي څخه یې عبرت اخیستی دی، او نه د مستقبل په فکر کې دي، او نه د ښو او د بدو تمییز لري، او نه د اصلاح او افساد شعور په دوی کې شته، د دغه غفلت له تیارو څخه دوی هدایت ته ایستل، او د رشد پر سمه لویه لاره باندې برابرول کوم معمولي کار نه

دی، بلاشبته تاسې په پوره قوت او قدرت او فعالیت سره دوی د دغه غفلت او جهالت څخه د ویروونکیو نتایجو او ډېر خراب مستقبل څخه خبروئ او ویروئ یې، او زیار کوئ څو دغه قوم د فوز اعلی مدارجو (درجو) ته ورسېږي، او د دغه قوم د بري او کامیابی په وسیله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجات لار وښیې، لیکن تاسې له داسې ډېرو افرادو سره مخامخ کیدونکي یئ چې هغوی به هیڅ قسم پند او نصیحت ته غوږ نه ږدي، نو ځکه پر دوی باندې شیطان په پوره ډول سره مسلط کېږي، او په دغه وسیله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کې ډېر ښکلي او ښایسته ښکاره کوي، او د دوی ګرد پوښي او وروستني احوال اګر که ډېر ګنده او خراب هم وي؛ د دوی تر سترګو ښه او موزون ورښکاره کوي، بالاخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکرېږي، او هم هغه فاني غوښتنې د خپل مقصود قبله ګرځوي، په دغه وخت کې له یوه جانبه د شیطان دغه خبره ﴿لَا تُؤْيِيَهُمْ أَجْبَعِينَ * إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْخَالِصِينَ﴾ «ماسوا له مخلصانو نور ګرد به بې لارې کړم» رښتیا کېږي، او له بل طرفه د الله تعالی دغه قول ﴿لَا مَأْثَقَ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِنْ تَبَعِكَ مِنْهُمْ أَجْبَعِينَ﴾ «له ستا او ستا له تابعانو څخه به دوزخ ډک کړم» ثابت او منطبق کېږي، باقي د الله تعالی په علم کې دغه خبره له ازله ثابته ده، چې د هغه قوم دغه افراد له خپلې بې تمیزی او بې پروایۍ د شیطان په اغواء کې اخته کېږي، او د الله تعالی د عذاب مستحق ګرځي، نو له داسې خلقو څخه دغسې هیله نه کېږي چې دوی به په سمه لاره راشي، نو که تاسې ته د انداز او اصلاح په سلسله کې له داسې همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شي؛ نو مه خفه کېږئ! او په ډېر ښه شان سره خپله وظیفه انجاموئ! او نتائج یې پاک الله ته وسپارئ!.

إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُونَ ﴿٥٠﴾

بېشکه مونږ، ګرځولي مو دي په غاړو د دوی کې طوقونه پس دغه (طوقونه رسيدلي دي) تر زړو د دوی پورې، پس دوی جګ (وچت) سري کړی شوي دي (چې له سره ښکته نشي کتلی).

تفسير: دغه غاړې کې د عاداتو، رسومو، د جاه او مال حب، او د آباوو او اجدادو تقليد وو، چې دغو شيانو دوی له ستونيو (مرو) څخه سخت نيولي وو، او د نخوت او تکبر لامله د دوی سرونه نه رانښکته کېدل.

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾

او ګرځولي مو دي په مخ د دوی کې سد دېوال، او له وروسته د دوی سد دېوال، پس پټې کړې مو دي (سترګې د دوی)، پس دوی هیڅ نه ويني.

تفسير: د نبی الله عداوت د دوی او د هدايت قبلولو په منځ کې لوی دېوالونه درولي وو، دوی د جاهلانه رسومو او د فاسدو آراوو په تیارو کې داسې بند وو چې وړاندې وروسته هیڅ د دوی په نظر کې نه ښکارېده، نه به یې ماضي ته کتل، او نه به یې مستقبل ته، باقي د دوی د افعالو نسبت الله تعالی ته د دې لپاره کړی شوی دی، چې د خیر او شر خالق هم هغه دی، او پر اسبابو د مسیبتو ترتب د الله تعالی په اراده او مشیت سره کېږي.

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

او برابر دي پر دوی باندې چې وويروي ته دوی (له عذابه) یا نه ويروي ته دوی (خو دوی) ایمان نه راوړي (ځکه چې مقرر دی په ازل کې مرګ د دوی په کفر سره).

تفسير: دوی ته برابر دي، لیکن ستاسې په حق کې برابر نه دي، بلکه داسې سخت معاند او سرکښ قوم ته نصیحت کول او د دوی په اصلاح پسې لوېدل د عظیمو درجاتو د حصول سبب دی، او کله همدغه ښه اخلاق د نورو د هدايت باعث ګرځي، همداسې آیت د البقرة سورت په (۱) رکوع کې هم تېر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبُ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ۝

بېشکه همدا خبره ده چې وېروې ته هر هغه چې متابعت کوي د پند (د قرآن) او وېرېرې له رحمان څخه په غيب (بې د ليدلو)، پس زېرې ورکړه (ای محمده!) هغه ته په مغفرت بښنې سره او په اجر لوی سره.

تفسير: يعنې ځما د وېرولو فائده د هم هغه په حق کې ظاهرېرې چې نصيحت ومني، او پر هغه عمل وکړي، او د الله تعالى وېره د ده په زړه کې وي، هر هغه چا سره چې بېخي د الله تعالى وېره نه وي؛ نو هغه نه د پند او نصيحت څه پروا کوي، او نه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له تنبيه او تذکیر څخه څه گټه او فائده اخيستی شي، دغسې خلقو ته د مغفرت او عزت په ځای ذلت ور په برخه کېږي، وروسته اشاره فرمايي چې د فریقینو د دغه عزت او ذلت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کې کېږي، چې د هغه مبادي وروسته له مرگه شروع کېږي.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ

بېشکه مونږ همدا مونږ به ژوندي کوو مړي (په قیامت کې).

تفسير: يعنې وروسته له مرگه د بل ژوندانه وجود حتمي او يقيني دی، چې هلته به ټول د خپلو اعمالو بدل ومومي.

وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ

او لیکو مونږ هغه چې مخکې لېږلي دي دوی او (هغه) نښې (چې وروسته پاتې کېږي) له دوی.

تفسير: يعنې هغه نېک او بد اعمال چې له خپله ځانه يې پرمې لېږلي دي، او د ځينو هغو اعمالو ښه يا بد اثرات يا نښې چې له خپله ځانه يې وروسته پريښي دي، مثلاً د کوم کتاب تصنيف يا د علومو ښوونه، يا د عمارت ودانۍ، يا د کوم رسم اساس کېښودل، اعم له دې چې ښه وي يا بد؛ دغه ټول په دې کې داخل دي، بلکه د الفاظو په عموم کې د اقدامو هغه نښې هم شاملې دي، چې د کوم عبادت په طرف د تللو په وخت کې پر ځمکه لويږي، لکه چې په ځينو صحيحو احاديثو کې تصريح ده: «ديار کم تکتب آثار کم».

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ ۝

او هر شی شمېرلی دی مونږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ کې).

تفسير: يعنې څرنگه چې ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلې ضابطې سره لیکلي کېږي، پخوا له وقوعه هم هر څيز په لوح محفوظ کې لیکلي شوي دي، او هغه لیکل هم د انتظامي ضوابطو او مصالحو پر بناء دي، که نه د الله جل جلاله په قدیم علم کې هر وړوکی او لوی شی لا له پخوا څخه موجود او حاضر دی، چې سم له هغه سره په لوح محفوظ کې نقلولی شي.

وَأَضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ۝

او بیان کړه (ای محمده!) دغو کفارو ته یو مثل د اوسېدونکیو د کلي، کله چې راغلل هغې ته مرسلان استاخي.

تفسير: د دغو نومونو صحیح تعین نشي کېدی، او نه په يقيني ډول سره دغسې ویلی شي چې هغوی به بلا واسطه د الله تعالى رسولان وو، يا د کوم نبي په واسطه دوی مأموران شوي وو، خو د ده په نیابت هغه کلي ته لاړ شي، دغه دواړه

احتماله په کې شته، اګر که متبادر هم دغه دی چې ګوندې دوی پخپله انبياء دي، ممکن دي چې له عیسی المسیح علیه السلام څخه به وړاندې دوی مبعوث شوي وي، بعضې وايي چې: دغه د عیسی علیه السلام استاخي وو، چې د الله جل جلاله په امر لیرلي شوي وو.

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٧﴾

کله چې ولېږل مونږ دوی ته دوه (استاخي) پس تکذیب وکړ دوی د هغو دواړو، پس عزت ورکړ مونږ (او قوت دوی ته) په درېیم سره، پس وویل دوی: بېشکه مونږ تاسې ته مرسلان استاخي یو.

تفسیر: یعنې ډومبی دوه تنه لاړل، بیا د دوی تأیید لپاره درېیم هم ولېږل شو، دوی درې واړه سره یوځای شول، او داسې یې وویل: مونږ خو په خپل سر نه یو راغلي، بلکه د الله تعالی استاخي یو، لهدا هر هغه شی چې مونږ یې وایو هغه د الله تعالی پیغام وګڼئ.

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا كَذِبُونَ ﴿١٨﴾

وویل (کافرو استاخيو ته) نه یی تاسې مګر انسانان په شان ځمونږ او نه دی رالېږلی رحمان هیڅ شی (نه وحی او نه رسالت)، نه یی تاسې مګر دروغ وایئ (په دغې دعوی).

تفسیر: یعنې تاسې خو په هیڅ شي کې له مونږ څخه څه امتیاز نه لرئ، نو بس کړئ! خامخا داسې چټي خبرې مه کوئ!، او بې سببه د الله نوم مه اخلئ!، له سره الله هیڅ شی نه دی رالېږلی، فقط تاسې درې واړه پخپلو منځو کې سره جوړه او دغه خبره مو غوټه کړې ده، چې راځئ یوه داسې د دروغو خبره له خپله ځانه وتړو، او بیا د هغې نسبت الله ته وکړو.

قَالُوا رَبَّنَا عَلِّمْنَا لَنَا لِمَ رُسُلُونَ ﴿١٩﴾

وویل (استاخيو) رب ځمونږ ته معلوم دي (دا چې) بېشکه مونږ تاسې ته خامخا درلېږلي شوي یو.

تفسیر: یعنې که مونږ پر الله تعالی دروغ تړو، هغه خو مو ویني، نو آیا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغچانو پرله پسې تصدیق او تایید کوي؟ داسې له سره نشي کېدی، اوس تاسې پوهېږئ که نه پوهېږئ، الله تعالی ته دغه خبره ښه معلومه ده چې مونږ پخپلې دغې دعوی کې رښتیني یو، او هیڅ یوه خبره له خپله ځانه نه وایو، نو ځکه فعلاً هغه ځمونږ تصدیق فرمایي.

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٢٠﴾

او نشته پر مونږ مګر (پیغام) رسونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسیر: یعنې مونږ خپله فریضه اداء کړې ده، د الله تعالی پیغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسې ته رسولی دی، او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پورې طریقو مو تاسې پخپل خیر او شر پوهولي یئ، اوس وروسته د حجت له اتمامه تاسې پخپله غور او دقت وکړئ، چې د تکذیب او عداوت انجام او عاقبت به څرنگه وي؟.

قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَرْجِمَنَّكُمْ وَلِيْسَنَّكُمْ مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ١٥

وويل (کافرو) بېشکه مونږ بدفالي نیولې ده په تاسې، قسم دی که منع نه شوی (له دعوی د دغه رسالته خپل)؛ خامخا سنگسار به کړو مونږ هر ورو تاسې، او خامخا وبه رسیږي تاسې ته له طرفه ځمونږ عذاب دردناک.

تفسیر: ممکن چې د مرسلینو د تکذیب او د کفر او عناد له شامته به پر دوی قحط او نور بلیات نازل شوي وي، یا د انبیاءو د ښوونې په اثر د دوی په منځ کې بیلتون واقع او بیا دوی په خپلو منځو کې سره اختلاف وکړ، څه یې ومنل او څه یې ونه منل، او د نامبارکۍ نسبت یې دوی ته وکړ، یعنې ستاسې د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بې اتفاقي او مصیبت بلا نازل شوې ده، دغه ګرد ستاسې له نحوست دي (العیاذ بالله)، که نه مونږ پخوا له دې نه ښه ماږه وو، او په اطمینان او سکون مو ژوندون کاوه، بس کړئ!، که تاسې له خپل دغه وضعیت څخه لاس وانخیست؛ نو مونږ به سخت تکلیف او عذاب تاسې ته دروړسو، او تاسې به تر هغه پورې په ګټو سره وولو، تر څو چې مړه شئ.

قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَإِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ١٦

وويل (استاځيو) چې بدفالي ستاسې له تاسې سره ده (چې دغه کفر دی)، آيا نو که پند در کړ شي تاسې ته (نو دغه ته بدفالي وايي، نه ده داسې) بلکه تاسې يو قوم يی مسرفان د انصاف له حده تېرېدونکي.

تفسیر: یعنې ستاسې د کفر او تکذیب له شامته عذاب نازل شوی دی، که تاسې ګردو متحدًا او متفقًا حق او صداقت منلی وی؛ نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسې په منځ کې پیدا کېده، او نه به په دې شان په آفاتو او بلیاتو مبتلا او اخته کېدی، پس د نامبارکۍ او نحوست اسباب پخپله په تاسې کې موجود دي، نو بیا ولې په دغومره یوه خبره چې مونږ تاسې ته ښه نصائح او پوهنه دروړاندې کړې ده، او تاسې مو ستاسې پر خیر او شر پوهولي یی؛ خپل نحوست ځمونږ پر سر غورځوئ؟! او له وژلو څخه مو وپروئ؟!، حقیقت دا دی چې تاسې د عقل او د انسانیت له حدوده بیخي وتلي یی! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولی شئ!، او نه د انسانیت خبرې ستاسې له خولې څخه وځي!.

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدْيَنَةِ رَجُلٌ يُسْعَىٰ

او راغی له لرې طرفه د هغه ښار یو سړی (حبیب نجار) چې منډې یې وهلې.

تفسیر: وایي چې د دغه صالح سړي نوم حبیب وو، او د ښار په آخري برخه کې په عبادت مشغول او لګیا وو، او له حلاله کسبه به یې روزي خوړه، دغه فطري صلاحیت ده ته وار او موقع ور نه کړه چې چپ او ساکت پاتې شي، د دغې قصې د اورېدلو په اثر د استاځیو او د مرسلینو د تایید او حمایت او د مکذبینو د پوهولو او نصیحت لپاره په منډه او ډېره جلتی راغی ولې چې دی وویرېد نه چې اشقیاء د خپلو هغو وېروولو په اثر دغو مرسلینو او استاځیو ته څه ضرر او اذیت ورسوي، له دغه څخه معلومېږي چې د دغو مرسلینو د دعوت او تبلیغ اثر د دې ښار تر لرې برخو پورې هم رسېدلی وو.

قَالَ يَقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ١٧ اتَّبِعُوا مَن لَّا يَسْأَلْكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُّهْتَدُونَ ١٨

وويل (حبیب نجار) ای قومه ځما! متابعت وکړئ تاسې د مرسلانو استاځيو. متابعت وکړئ تاسې د هغه چا چې نه غواړي له تاسې څخه اجر بدل حال دا چې دوی پر سمه صافه لاره (د خیر او اصلاح) رهي (روان) دي.

تفسير: يعنې دوى د الله تعالى استاخي دي، او د الله تعالى پيغام يې له خپل ځان سره راوړى دى، كوم پند او نصيحت چې دوى تاسې ته كوي بنيابي تاسې هغه ومنئ!، او پرې عمل وكړئ!، وگورئ چې د دوى اخلاق، اعمال، عادات او اطوار ټول ښه دي، او بې غرضه د خير غوښتنه كوي، او څه معاوضه او مزدري هم له تاسې څخه نه غواړي، نو بيا ولې د داسې بې غرضو او پاكو بزرگانو متابعت او اطاعت ونه كړى شي؟ او د الله تعالى هغه پيغام چې د دوى په ذريعه لېرلى شوى دى؛ ولې ونه منلى شي؟!.

(نو دوى ورته وويل چې ته په دين د دوى يې؟ نو هغه ورته داسې وويل چې:)

وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدَ الَّذِي فَطَرَنِي

او څه مانع ده ما ته (بلکه نشته چې د زړه له صدقه) عبادت نه كوم د هغه (الله) چې پيدا كړى يې يم زه.

تفسير: دا يې اكر كه خپل ځان ته ويلې دي، مگر اصلي مقصود يې دا دى چې نورو ته يې واوروي، يعنې پر تاسې څه شوي دي چې د هغه لوى الله تعالى عبادت نه كوى چې رب او خالق دى.

وَالْيَهُ تَرْجِعُونَ ﴿٣٧﴾

او خاص دغه (الله ته) بيولي كېږئ تاسې (په قيامت كې نو بنيابي تاسې هم د همدغه الله تعالى عبادت وكړئ!).

تفسير: يعنې داسې مه گڼئ چې تاسې يې عبث پيدا كړي يئ! او بيا يې همداسې سرخوشي او آزاد پرېښي يئ؟ او بل هيڅ مقصود ستاسې له دغه پيداښت څخه نشته، داسې نه دي بلکه وروسته له مرگه كړد د الله تعالى په حضور كې حاضرېږي، نو بنيابي چې لا اوس د هغې ورځې په تهيه او فكر كې واوسئ!.

أَتَمْنَحُنْ مِنْ دُونِهِ إِلَهًا إِنْ يُرِدِنَ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ لِّأَتْنَعْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٣٨﴾ إِنْ أَرَادَهُ

لَقَدْ ضَلِلْتُ قَبْلَ هَذَا ﴿٣٩﴾

آيا ونيسم بې له الله نور معبودان كه اراده وفرمايي ماته رحمان د ضرر رسولو؛ نو دفعه به نه كړي له ما څخه شفاعت سپارښت د دوى هيڅ شى، او نه به مې خلاص كړي (په زور). بېشكه زه به په دغه وخت كى (چې نور معبودان ونيسم)؛ خامخا په گمراهى ښكاره كې يم.

تفسير: يعنې دغه څومره ښكاره او صريحه گمراهي ده چې له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوئ، او د داسې شيانو عبادت كوى چې هغوى مو نه د پاك الله د نازل كړيو تكاليفو او رېږو څخه پخپله خلاصولى شي، او نه مو په سپارښت سره ترې بچ كولى شي.

إِنِّي أَمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمِعُونِ ﴿٤٠﴾

بېشكه زه چې يم ايمان مې راوړى دى په رب ستاسې پس واورئ تاسې له مانه.

تفسير: يعنې په مجمع كې بې له تردده او اندېښنې اعلان كوم، چې ما پر واحد الله ايمان راوړى دى، دغه خبره دې كړد سره واورې! شايد مرسلانو ته يې د دې لامله اورولي وي؛ خو د الله تعالى په مخ كې شهادت وركړي، او قوم ته

يې دا شهادت ځکه اورولی وي؛ چې د هغه د اورېدلو څخه متأثر شي، يا اقلًا د يوه مؤمن د ايمان د قوت د مشاهدې په طرف متوجه شي.

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ

وويل شو (ورته چې څه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته، او بې انتهاء نعمتونه يې په کې وليدل).

تفسير: يعنې علی الفور ده ته د جنت د ننوتلو فرمان ورکړ شو، نقل کوي چې قوم هغه په ډېر ظلم، جفا او غټ زړه توب سره په شهادت ورسوه، نو ځکه سمدلاسه د ده شهادت سره متصل حکم صادر شو، چې دی فوراً په جنت کې داخل شي، لکه چې د شهداوو د ارواحو په نسبت له احاديثو څخه ثابت دي چې دوی پخوا له محشره په جنت کې داخلېږي.

قَالَ لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٣٥﴾ بِمَا غَفَرْتُ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٣٦﴾

وويل ده: کاشکې چې دا قوم ځما پوه شوی وي. په دې چې مغفرت بښنه وکړه ماته رب ځما، او ويې ګرځولمه زه له عزت ورکړيو شويو (په ادخال د جنت سره).

تفسير: قوم له هغه سره دښمني وکړه، چې دی يې وواژه، مګر دی وروسته د جنت له ننوتلو څخه هم د قوم له خير غوښتلو څخه بېفکره نشو، او ويې ويل: که ځما قوم ځما له حاله او له دغه انعام او اکرام څخه چې د الله تعالی له لوري پر ما مبذول شوی دی خبرېدلې؛ نو خامخا يې ايمان راوړي.

وَمَا أَرْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا نَزِّلِينَ ﴿٣٧﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٣٨﴾

او نه مو وو نازل کړی پر قوم د دغه (حبيب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هيڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه، او نه وو مونږ نازلوونکي (د لښکر د ملاتګو). نه وو دا عذاب (د دې قوم) مګر چغه وه يوه (د جبريل) پس ناڅاپه دوی مړه یخ کړخ پراته وو (لکه ايره د اور).

تفسير: يعنې وروسته له هغه دغه قوم هلاک کړل شول، او د دوی د دغه اهلاک لپاره مزیدو ترتيباتو او اهتماماتو ته دومره ضرورت پاتې نشو، چې له اسمانه ورته پرېستې لېږلې کېدی، او نه د الله تعالی دغه عادت دی چې د اقوامو د اهلاک لپاره لوی افواج وليږي، که هسې د کوم خاص مصلحت لپاره يې د پرېستو افواج لېږلي وي؛ هغه بېله خبره ده، په دغسې مواردو کې د ډېرو لویو مدعيانو او اعيانو د سپړلو او څېړنې غورځولو لپاره يو معمولي چغه کافي ده، لکه چې د همدغه قوم حال همداسې شو، چې پرېستې پر دوی يوه چغه ووهله، او دوی ګرد سره يو ځای همغلته مړه شول.

يَحْزَنُونَ عَلَى الْعِبَادَةِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٤٠﴾

ای حسرت افسوس دی پر بندگانو (کافرانو)، نه دی راغلی دوی ته هيڅ رسول مګر وو دوی چې په هغوی پورې به يې ټوکې مسخرې کولې. آیا نه وينې (دغه کفار) چې څومره ډېر هلاک

کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانې چې بېشکه هغه (هلاک کړی شوي) دوی ته بېرته نه راگرځي (دنيا ته، نو دوی پرې ولې عبرت نه اخلي؟).

تفسير: يعنې گوري او اوري چې په دنيا څومره اقوام او ملل له انبياوو سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاک او تباه شوي دي، چې اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنيا په مخ کې نه ده پاتې، نو هيڅ يو تن له هغوی ځنې د دغې خبرې توان او طاقت نه لري چې بېرته راشي، د عذاب په ژرنده کې دوی ټول سره اوږه او دلده او برابر شوي دي، خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلي، او هر کله چې کوم نوی رسول دوی ته راځي؛ نو دوی بيا په همغو تمسخر او استهزاوو او ټوکو مسخرو باندې لاس پورې کوي چې پخواني کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا ورسېدل، لکه چې نن له خاتم الأنبياء صلی الله عليه وسلم سره د معظمي مکې کفار هم داسې سلوک او معامله کوي.

وَأَنَّ كُلَّ لَمَّا جِئْتُمْ لَدَيْنَا عَظُرُونَ ﴿٢٣﴾

او نه دي دا ګرد (خلائق) مګر ټول په نزد ځمونږ حاضر کړی شوي لپاره د جزاء (په قیامت کې).

تفسير: يعنې هغه خو د دنيا عذاب وو، د آخرت سزا خو بېله ده، داسې مه گنئ کله چې هلاک شوي، نو بيا به بېرته ځمونږ په طرف نه راځئ او ګردې خبرې او قصې ختمې شوې، د ګردو مخلوقاتو رجوع او حضور د پاک الله په دربار کې يو حتمي او ضروري امر دی، او هلته به ټول مجرمين او منکرين بلا استثناء نيولي کېږي.

وَأَيُّ لَهمُ الْأَرْضُ الْبَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَاِنَّهٗ يَأْكُلُونَ ﴿٢٤﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّنْ نَّجِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجْرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٢٥﴾ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهَا

او يو دليل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چې ژوندي کوو مونږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو مونږ له هغې ځمکې څخه دانې نو له ځينو د دغو (دانو) څخه خوري. او پيدا کړي مو دي په دغې ځمکې کې باغونه له (هر قسمه د) خرماگانو او له (هر راز) انگورو، او جاري کړي مو دي په دغې (ځمکې) کې له چينو څخه. لپاره ددې چې وخوري دوی له مېوو د هغو.

تفسير: يعنې بنيادي دوی ته داسې شېبه پيدا شوي وي چې پس له مرګه بيا به مونږ څرنگه ژوندي راپاخولي کېږو؟ دغه په دې صورت ورپوهوي: څرنگه چې ځمکه وچه کلکه مړه پرته وي، نو بيا الله تعالی يې تکه شنه زرغونه او ژوندي کوي، او په کې راز راز ونې، ګلان، غلې، دانې، مېوې، باغ، بهار او نور پيدا کوي، چې تاسې يې استعمالوئ، همداسې قياس او اټکل وکړئ، چې په مړو ابدانو کې هم الله تعالی د حيات روح پو کوي، په هر حال په دغې مړې ځمکې کې دوی ته يوه داسې نښه او د قدرت دليل شته چې په هغه کې د غور او دقت کولو څخه بعث بعد الموت، د الله تعالی وحدانيت او عظمت او انعام او احسان په نښه ډول سره پېژندل او پوهېدل کېږي.

وَمَاعَمَلَتُهُ أَيْدِيَهُمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

او نه دي پيدا کړي دغه (مېوې) لاسونو د دوی، آیا پس شکر نه وباسي دوی.

تفسير: يعنې مېوې او د ځمکې نور حاصلات د الله تعالی په قدرت سره پيدا کېږي، د دوی په لاسونو کې داسې قدرت نشته چې د کورو يا کجورو يوه دانه هم پيدا کړي شي، سره له هغه محنت او تردّد چې د يوه باغ په لګولو او روزنه کې

کېږي، مگر د دغه باغ د مېوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالی کار او د ده په قبضه او اختیار کې دی، او که په غور سره وکتل شي؛ ټول هغه کارونه چې د انسانانو په سعي او کوشن سره انجام مومي، هغه هم في الحقیقت د الله تعالی په عطاء کې شوي قدرت او قوت او مشیت او ارادې سره کېږي، لهذا په هر حیثیت سره د الله تعالی شکر ایستل او احسان پېژندل واجب دي.

تنبیه: محقق مترجم (رحمه الله) په «وَمَا عَمَلُهُمْ إِلَّا يَاسٍ» کې «ما» نافیه اخیستې ده (کما هو دأب المتأخرين) لیکن له اسلافو څخه عموماً د دغې «ما» موصولې توب نقل شوی دی، چې د هغه تایید د ابن مسعود رضی الله تعالی عنه له قراءتې چې په کې «وَمَا عَمَلُهُمْ إِلَّا يَاسٍ» دی کېږي.

سُبْحَنَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ

پاکي ده (له هر عیبه) هغه الله ته چې پیدا کړي یې دي دغه (ټولې) جوړې (انواع - اصناف) ټول له هغو څیزونو چې زرغونوي یې ځمکه، او له ځانونو د دوی (اولاد، لمسي، کړوسي) او له هغو (مخلوقاتو) څخه چې دوی یې نه پېژني (د علویاتو او د سفلیاتو له عجایبو مخلوقاتو څخه).

تفسیر: یعنې په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو کې چې لا له هغوی څخه خلق پوره نه دي خبر؛ الله تعالی جوړې پیدا کړي دي، اعم له دې نه چې دغه جوړې توب د تقابل له حیثیتې وي، لکه نر او بنځه، خواږه او تروه، تور او سپین، ورځ او شپه، رڼا او تیاره، یا د تماثل له حیثیتې وي، لکه په یوه شان، یو رنگ، یو خوند مېوې او د ځمکې نور محصولات، او په یوه شکل او صورت سره دوه ساکینان (جاندار)، په هر حال په مخلوقاتو کې هیڅ یو داسې مخلوق نشته چې د هغه بل کوم مقابل او مماثل نه وي، ځکه چې مقابله یا مماثلت په هغو شیانو کې کېدی شي چې په کومه درجه کې في الجملة اشتراک ولري.

وَأَيُّ لَهُمُ الْإِلَهِ سَلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمُ مُظْلِمُونَ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا

او یو دلیل (د قدرت د الله) دوی ته شپه ده، چې راوباسو مونږ له هغې (شپې) څخه ورځ، پس ناڅاپه دوی ننوتونکي وي په تیارو کې. او (بل دلیل د قدرت د الله دوی ته) لمر (دی چې) ځي پخپلې ټاکلې (مقرر) لارې باندې (یا خپل ځای ته).

تفسیر: «سلخ» د حیوان پوستکي ایستلو ته وايي، چې ترې لاندې غوښه یې ښکاره شي، همداسې وگنځي د شپې په تیارو باندې د ورځې ځادر هوار کړی شوی دی، څه وخت چې دغه د رڼا ځادر د دې له سره څخه لرې کړ شي؛ خلق په تیارو کې پاتې کېږي، وروسته له هغه لمر بیا په خپل همغه مقرر تگ سره په معین وخت راڅیږي، او ټول جهان او شیان رڼوي، د لیل او نهار پر دغو تقلباتو قیاس او اټکل وکړئ، او ښه وپوهېږئ چې الله تعالی عالم همداسې فناء کوي، او بیا یې د بقاء عالم ته انتقال او ژوندي راپاڅوي، او بېشکه همدغه الله تعالی د عبادت وړ او لایق دي، چې د ده په قدرت کې د دغو عظیم الشانو انقلاباتو واک اختیار او زمام دي، چې له هغه څخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسېږي، هغه مطلق قادر چې شپه په ورځې سره تبدیلولي؛ نو له هغه څخه دغه خبره کله لرې او بعیده ده چې د رسالت د لمر په ذریعه دغه دنیا هم د جهالت له تیارو څخه وباسي، او لرې یې کړي، لیکن د شپې او ورځې او د لمر او قمر او د انجم د طلوع او غروب په شان هر کار پخپل وخت او نېټه کېږي.

ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

دغه (مخصوص حرکت د لمر) اندازه ده د ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه دانا (پر هر څیز).

تفسیر: د لمر چال او لاره مقررده، او دی پر هغې باندې منظم درومي، یو بخرکی یوه رپه له هغې څخه وړاندې وروسته نشي کېدی، د قیامت تر قرب او قیام پورې همدغه وضعیت دوام لري، خو دغسې یو وخت راشي چې هلته د الله تعالی له جانب پر لمر داسې حکم صادرېږي چې له همدغه ځایه چې غروب شوی یې بېرته راوڅېږه! دغه هم دا وخت دی چې باب التوبه به تړل کیږي کما ورد في الحديث الصحيح.

خبره دا ده چې د ده دغه د طلوع او غروب د علیم او خبیر ذات له جانب قائم کړی شوي دي، چې د ده انتظام او قوام بل هیڅوک نشي خرابولی، او نه یې ماتولی او نه د ده پر دغه حکمت او پوهنې څه تنقید او تبصره کولی شي، دی هر وخت چې اراده وفرمایي، او څرنگه چې مشیت وفرمایي؛ په کې تحویل او تبدیل او تعدیل کولی شي.

وَالْقَمَرَ قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٢٨﴾

او سپوږمۍ ته اندازه کړي دي مونږ منزلونه تر هغه پورې چې وگرځي (په نظر کې) لکه وچه څانګه د خرما (چې کره او نری شي).

تفسیر: یعنې د لمر په شان قمر تل په یوه وضعیت او هیئت نه دی، بلکه هره ورځ تزئید یا تنقیص مومي، الله تعالی قمر ته (۲۸) منازل مقرر فرمایلي دي، چې دی دغه منازل په یوه معین نظام سره درجه په درجه طی او پرې کوي.

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٢٩﴾

نه دي لایق لمر لره (او له وسه یې پوره نه ده) چې لاندې کړي سپوږمۍ (په زمان مکان او صافو کې) او نه شپه رومي کېدونکې ده له ورځې، او دغه ټول (فلکي اجرام) په اسمان کې چورلیدونکي دي (لامبو په کې وهي، پراخ په کې روان دي).

تفسیر: په هر ملک او اقلیم او په هره زمانه او موسم کې کومه اندازه چې شپې او ورځې ته ایښودلې شوې ده؛ دغه کرات هیڅ مجال او قدرت نه لري، چې له خپلې ټاکلې حرکت او سرعت څخه وړاندې یا وروسته د یوې رپې په اندازه هم تجاوز یا تخلف وکړي شي، هره یوه سیاره په همدغه خپل مدار کې قائمه او پخپل معین نظام سره چورلي، او له هغه څنې د یوې ذرې په اندازه هم یو خوا او بلې خوا ته هیڅ تمایل او تجاوز نشي کولی، او سره له دغومره لویوالي او سریع او ګړندي حرکت په دغې آزادې فضاء کې یو له بله سره ټکر نه وي، او نه متصادم کیږي، او نه له خپلې مقرري اندازې څخه ورو یا ګړندي کیږي، آیا دغه د دې خبرې واضحه نښه نه ده چې دغه ټول عظیم الشان مشینونه او د هغو دغه ګرد اجزاء او پرزې د کوم زبردست علیم، خبیر، قدیر ذات په قبضه او اختیار کې دي، چې په داسې دقیق او منظم صورت سره پخپلو کارونو کې لګيا دي، بیا نو هغه لوی ذات چې دغه شپې، ورځې، لمر، قمر، انجم او ټول علویات او سفلیات وما فیها یې پیدا کړي دي، او په دغو کې هر راز تبدیل تحویل کوي؛ آیا هغه په دې باندې نه دی قدیر چې تاسې وروسته له فناء څخه بیا ژوندي راپاڅوي؟

وَاَيُّهَا لَهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفَلَكِ الْمَشْهُونِ ﴿٣٠﴾ وَخَلَقْنَا لَهُم مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٣١﴾

او یوه نښه دلیل (د قدرت د الله) دوی ته دا ده چې بېشکه سواره کړي دي مونږ اولاد د دوی په بېرې (جهاز) ډکه کړی شوي کې. او پیدا کړي دي مونږ دوی ته په شان د دغه (بېرې) هر هغه څه چې دوی پرې سوړېږي (له نورو نواقلو څخه).

تفسیر: یعنې د نوح علیه السلام په زمانه کې کله چې طوفان راغی؛ نو د آدم نسل یې د هغه پر ډ کې بېرې سور کړ، چې نوح علیه السلام هغه جوړه کړې ده، که نه د انسان تخم به نه پاتې کېده، بیا د هغې بېرې په نمونه یې نورې بېرې او

جهازونه در جوړ کړل، چې پر هغو تاسې تر نن پورې سورېږئ، او سره له خپلو احمالو او اثقالو يې له يوې وچې څخه بلې وچې ته وړئ!، او له دغو جهازونو څخه همداسې کار اخلي لکه چې له نورو نواقلو څخه يې اخلي، مثلاً اوبښ چې هغه ته عربو «سفائن البر» يعنې د وچې بېړۍ ويل.

وَأَنْ شَأْنَهُمْ فَلَا صِرَاحَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَدُونَ ﴿٢٥﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٦﴾

او که اراده وفرمايو مونږ؛ نو غرق کړي به مو وو دغه (راکين د بېړۍ) پس نه به وي هيڅ فرياد رس او نه به دوی خلاصولی کيږي (له غرقه). مګر (نه يې غرقوو) په رحمت مهربانۍ خپلې سره، او لپاره د نفعي اخيستلو تر نېټې (د مرګ د دوی) پورې.

تفسير: يعنې دغه د هېو کو يو موتي انسان ته وګورئ، چې څرنګه له ويروونکو سمندرونو او سيندونو څخه د جهاز په ذريعه تيرېږي راتيرېږي، چې د هغو په نسبت د خورالويو جهازونو حقيقت د يوې نرۍ خڅلې په اندازه هم نه دی، که الله تعالی اراده وفرمايي چې تاسې په دغو سيندونو کې ډوب کړي؛ نو څوک تاسې ته له دغو ډوبېدلو څخه نجات درکوي؟ او څوک به مو په فرياد رسېږي، مګر دغه د الله تعالی د حکمت او مهربانۍ او مصلحت اقتضاء ده چې دوی تر يوې معينې نېټې پورې ژوندي وي، او دغه دنيوي امور پخپل طبيعي مدار وګرځي، د ډېر افسوس ځای دی چې ډېر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهيږي، او نه د الله تعالی د دغو نعماوو قدر پيژني.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٧﴾ وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٢٨﴾

او کله چې وويل شي دوی ته چې ځان وساتئ له هغه (دنيوي عذابه) چې په مخکې ستاسې دی، او له هغه (اخروي عذابه) چې وروسته درېږي راځي ښايي پر تاسې رحم وکړ شي (نو دوی مخ وګرځوي). او نه راځي دوی ته هيڅ دليل له دلائلو درې د دوی مګر دي دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرځوونکي.

تفسير: وړاندې د جزاء ورځ راځي، او وروسته مو پرېښي دي اعمال، يعنې کله چې دوی ته وويل شي چې: د قيامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه وويړېږئ!، او د خپلې آخرې خاتمې په نسبت څه فکر او غور وکړئ!، خو د الله تعالی رحمت ستاسې په لوري متوجه شي؛ نو دوی نصيحت ته له سره غوږ نه ږدي، او تل د الله تعالی له احکامو څخه مخ اړوي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا الَّذَيْنِ كَفَرُوا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ ۖ

او کله چې وويل شي دوی ته چې: نفقه ورکړه کوئ (عاجزانو ته) له ځينو هغو (مالونو) چې رزق روزي درکړي دي تاسې ته الله!؛ نو وايي هغه کسان چې کافران شوي دي (له جهته د استهزاء) هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی: آيا طعام ورکړو مونږ هغه چاته که اراده فرمايلي وی الله؛ نو طعام به يې ورکړی وو هغه ته.

تفسير: يعنې د الله تعالی نور احکام به څه ومنې، پر فقراوو او مساکينو مال لګول د دوی په نزد هم ښه کار دی، ليکن همدغه مسلمه خبره کله چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منکرانو ته ويلي کيږي؛ نو په نهايتو سپکو طريقو سره ترې اعراض او انکار کوي، او وايي: «هغو کسانو ته چې پخپله الله پاک رزق او روزي نه

ده ور کړې، مونږ به هغوی ته څه ور کولی شو؟ او ولې به یې پرې خورو؟ مونږ د الله تعالی له مشیته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالی مشیت داسې نه وی؛ نو دوی به یې فقراء او محتاج او مونږ به یې غني او دولتمن نه وو ګرځولي، نو آیا د دغه حماقت او بېحیايۍ په مقابل کې څه وویل شي؟ دغه خو د الله تعالی امتحان دی چې اغیاء یې د فقراوو پر اعانت مأمور فرمایلي دي، او د دوی په وسیله یې د هغوی د رزق رسولو سامان مهیا کړی دی، هر هغه چې په دغه امتحان کې پاتې او ناکامه شي؛ نو ښایي چې دی پر خپلې بدبختۍ او ناکامۍ وژاړي.

تنبيه: د ځينو اسلافو له اقوالو معلومېږي چې دغه آیت د ځينو زنادقه وو په حق کې دی، په دغه صورت به د دوی دغه قول پر تمسخر نه حمل کېږي، بلکه پر خپل حقیقت ایښود کېږي.

إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِی ضَلَالٍ مُّبِينٍ

نه یی تاسې مګر په ګمراهۍ ښکاره کې.

تفسیر: که دغه جمله د کفارو د قوله تتمه وي؛ نو مطلب به یې داسې کېږي: «ای د مؤمنانو ټولنې! تاسې په صریحې ګمراهۍ کې لویدلې یی، چې د داسې خلقو د ګډېږې پر مړولو پس ګرځئ، او که د الله له طرفه خطاب شي؛ نو معنی یې دا ده: «تاسو په ښکاره ګمراهۍ یې یاستی، چې د الله تعالی حکم نه منئ، او په تقدیر حواله ور کوئ»، شاه صاحب لیکي: «دغه ګمراهي ده چې په ښک کار کې پر تقدیر حواله ور کړي، او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو کې په طمعې او توقع پسې منډې ووهي».

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

او وایي (کفار) چې کله به وي دغه وعده (د قیامت؟ ووايي راته!) که چېرې یی تاسې صادقین رښتیني (په دې کې ای مؤمنانو!).

تفسیر: یعنې ستاسې دغه قیامت او دغه عذاب او آفتونه چې تاسې مو له هغو څخه پرله پسې وپروئ؛ کله راځي؟ او دغه مواعید مو کله پوره کېږي؟ که تاسې په واقع سره رښتیني یی؛ نو دغه وعده ژر تر ژره پوره کړئ، او مونږ ته یې راوښیئ!.

مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ۖ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ٥

(نو فرمایي الله چې) انتظار نه کوي (کفار) مګر د جغې یوې (د اسرافیل) چې وبه نیسي دوی حال دا چې دوی به جګړې سره کوي. پس توان به یې ونه شي د وصیت او نه به خپل اهل ته بېرته ورشي (له مشاغلو خپلو).

تفسیر: یعنې قیامت به یو ناڅاپه واقع شي، او په داسې حالت کې به قائمېږي چې ټول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کې مشغول او لګیا وي، څه وخت چې اول صور (شپېلی) وپو کلي شي؛ د ګردو هوش او حواس به مفقود او ورک شي، او بالاخر ټول سره مري، او په هر ځای کې به مړي یو پر بل لویږي، دوی به دومره فرصت هم ونه مومي چې څه ووايي، یا څه وصیت وکړي، یا خپلو کورونو ته خپل ځان ورسوي، او بالفرض که وصیت هم وکړي؛ نو چا ته به یې کوي؟ او که خپلو کورونو ته هم راشي؛ نو کورونه به یې چېرې ودان پاتې وي؟.

وَنُفَعِرْ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْجِبَدَاتِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥٦﴾

او بيا به پوکی وکړ شي په صور (شپېلی) کې پس ناخاپه دوی له قبورو څخه په طرف در ب خپل به منلېې وهي ځغلي.

تفسير: يعنې کله چې دويمه شپېلی (صور) وپوکلې شي؛ نو ګرد مخلوقات به سره ژوندي کيږي، او له خپلو قبرونو څخه به راپورته کيږي، او پرېنې به په ډېر سرعت سره دوی ګرد په ټيل وهلو سره د محشر د ميدان په لوري ولي، او شپې به يې.

قَالُوا يَوَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا ۚ

وايي به دوی: هلاکت دی او افسوس دی مونږ ته، چا راپاخولو له ځايونو د خوبونو ځمونږ څخه؟

تفسير: د قيامت د هولنا کې منظرې له ليدلو څخه به دوی د قبر عذاب اسان وګڼي.

هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾

دا هغه (دويم ژوندون) دی چې وعده يې کړې وه رحمان، او رښتيا ويلي وورسلانو.

تفسير: دغه ځواب د الله تعالی له جانب په هغه وخت کې ورکاوه کيږي، يا يې مستقبل د حاضر په ځای درولی همدا اوس ورته جواب وايي، يعنې ولې دغه پوښتنه کوئ؟ لږ شاته خو خپلې سترګې وغړوئ! او دغه وضعيت ته وګورئ! دا خو هم هغه ژوندي راپاخول دي، چې د هغو وعده د الله تعالی له طرفه تاسې ته درکړې شوې وه، او انبياء الله به پرله پسې د هغو اخبار او اطلاع تاسې ته درکوله.

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٨﴾

نه به وي (دغه نفخه الثانيه) مګر چغه يوه (چې وشي؛ نو راژوندي به شي دوی ټول) پس ناخاپه دوی ټول په نزد ځمونږ به حاضر کړی شوي وي.

تفسير: يعنې هيڅ يو متنفس به نه تېښتېدلی شي، او نه به چېرې خپل ځان پټولی شي.

فَالْيَوْمَ لَا أَنْظِمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا يُحْزَنُ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٩﴾

پس نن ورځ به ونه کاوه شي ظلم په هيڅ نفس باندې د هيڅ څيز، او نه به جزاء درکوله کيږي تاسې ته مګر (جزاء) د هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (له خير او شر په دنيا کې).

تفسير: يعنې د هيچا به نه نيکي ضايع کيږي او نه به د جرم له حيثيت او اندازې څخه زياته سزا چاته ورکوله کيږي، پوره پوره او په کامل ډول سره هر چا ته د هغې جزاء او سزا ورکاوه کيږي، او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشي، او هر چاته به هر هغه نېک او بد کار چې په دنيا کې يې کړی وي؛ په عقبا کې د ثواب او عقاب په شکل او صورت ور د مخه او وړاندې کيږي.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَاكِهِونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلِّ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَكِنُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا
فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ فِيهَا دُرٌّ مُّكْتَبُونَ ﴿٥٧﴾

بېشکه اصحاب ياران د جنت به نن ورځ په مشغولتيا کې د لذت اخيستونکي وي. دغه (جنتيان) او ښځې د دوی به په سيوريو کې (ناست وي) پر تختونو باندې تکیه وهونکي به وي. وي به دوی ته په دغه جنت کې (انواع د) مېوو، او وي به دوی ته هر هغه شی چې غواړي يې دوی (او ارزو يې کوي).

تفسير: په جنت کې به د هر قسم عیش عشرت او نشاط وسائل او سامان وي، مؤمنين به له دنيوي مکروهاتو څخه نجات مومي، او په جنت کې به د هغوی مشغله ماسوا له تفريح او ساعت تېری څخه بل شي نه وي، دوی به له خپلو ښځو سره يو ځای لکه شودې او شکره گډ او خوښ او خوشال وي، په ډېره اعلى درجه ښايسته او ښکلو چپرکتونو او پالنگونو به هوسايي او آرام کوي، هر قسم مېوې دانې، ماکولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهيا وي، پس لنډه يې دا د هر هغه شي طلب ارزو او تمنا چې د جنتيانو په زړونو کې وگرځي؛ همغه به ورته على الفور وړاندې کيږي.

سَلَامٌ تَقُولُ مِنَ رَبِّ رَجِيوُنَ ﴿٥٨﴾

وي به دوی ته سلام (چې وبه ویلی شي ورته) په ویلو سره له (طرفه د) رب رحم کونکي.

تفسير: يعنې د مهربان رحمان له جانبې به جنتيانو ته سلام وايه کيږي لکه چې د «ابن ماجه» په يوه روايت کې راغلي دي.

وَأَمَّا زَوْجُكَ الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾

او (وبه وايه شي چې) را جدا شئ نن ورځ ای مجرمانو (کافرانو له مؤمنانو څخه).

تفسير: يعنې د جنتيانو په عیش او آرام کې تاسې له سره هيڅ برخه نه لرئ، ستاسې د هستوگنې ځای بېل دی، چې تل به همغلته اوسېږئ ای مجرمانو کافرانو!.

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يٰبَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَإِنْ أَعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ
مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾

آيا حکم نه وو کړی ما تاسې ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دې سره چې عبادت مه کوئ تاسې د شيطان، بېشکه دغه شيطان تاسې ته دښمن دی ښکاره. او (داسې حکم مې نه وو کړی بلکه کړی مې وو) چې عبادت کوئ (يواځې) ځما، دغه (عبادت ځما) لاره ده سمه (چې جنت ته تللي ده).

تفسير: يعنې د همدغې ورځې په نسبت مو تاسې د انبياء الله په واسطه مکرر پوهولي وئ، او ویلي مو وو چې د لعین شيطان متابعت له سره مه کوئ!، چې ستاسې ښکاره او صريح دښمن دی، او هغه مو تر هغه پورې نه پرېږدي څو مو په دوزخ کې وغورځوي، که ابدي نجات غواړئ؛ نو پر دغې سمې صافې لارې چې درښکاره او واضحه کړې شوې ده لاړ شئ، او يواځې د الله تعالی په عبادت او بندگۍ کې مشغول اوسئ!.

وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٣٦﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٧﴾ إِصْلَوْهَا
الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٨﴾

او خامخا په تحقيق گمراه کړي وو (شیطان) له تاسې خلق ډېر، آیا پس نه یی تاسې داسې چې عقل وچلوئ. (وبه ویلی شي منکرانو ته په آخرت کې) دا دوزخ دی هغه چې وی تاسې چې (په دنیا کې) وعده یې درسره کړې شوې وه. ځی نوځی په ده کې نن ورځ په سبب د هغې چې وی تاسې (په دنیا کې) چې کافران کېدی.

تفسیر: یعنې افسوس چې سره له دومره نصیحت او پوهولو تاسې ونه پوهېدی، او له غور او فکر او عقل څخه مو کار وانخیست، او دغه ملعون شیطان له تاسې یو لوی جمعیت گمراه او بې لارې کړ، آیا تاسو دومره عقل او پوهه نه درلوده چې د دوست او دښمن په منځ کې فرق او تمیز سره وکړی شی؟.

اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ! دغه دی دوزخ درته تیار او منتظر دی، چې د هغه وعده مو له تاسې سره د کفر اختیارولو په تقدیر کړې وه، د کفارو د هستوگنې ځای همدا دی، ځی خپلو ځایونو ته او په کې الی الأبد پرېوځی!.

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوی، او خبرې به وکړي له مونږ سره لاسونه د دوی، او شاهدي به ورکړي پښې د دوی په هغو کارونو چې وو دوی چې کول به دوی (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندې پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف ونکړي؛ نو څه به کړي؟ مونږ د دوی پر خولو مهر لگوو، او د دوی لاسونو او پښو بلکه د دوی ابدانو پوستکیو ته به حکم ورکوو، خو د هغو د جرائمو بیان وکړي چې د دوی په ذریعې پر هغو ارتکاب کړي وو، لکه چې هر عضو د الله تعالی په قدرت په وینا راځي، او شهادت ورکوي، لکه چې الله جل جلاله فرمایي: ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۲۴ جزء د حم السجده سورت (۳) رکوع (۲۰) آیت)، او د همدغه سورت په (۲۱) آیت کې فرمایي: ﴿قَالُوا أَتُطْفِئُ اللَّهُ النَّارَ الَّتِي أُتِّقَ كُلُّ شَيْءٍ﴾، او د نېکانو اعضاء شهادت ورکوي د دوی په طاعت او صلاح باندې.

وَلَوْ شَاءَ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَلَّا يَبْصِرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَوْ شَاءَ لَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

او که اراده فرمایلي وی مونږ؛ نو خامخا هواروالی به راوستلی وو مونږ پر سترگو د دوی پس وړاندې شوي به وو دوی هغې لارې ته (چې تل پرې تلل)، پس څرنگه به لیدلې وه دوی (هغه لاره). او که اراده فرمایلي وی مونږ؛ خامخا مسخ کړي به وو مونږ دوی په ځایونو خپلو کې، پس طاقت به یې نه وو د وړاندې تللو او نه به بېرته گرځېدلی شو (شاته).

تفسیر: یعنې لکه چې دوی ځمونږ له آیتونو څخه سترگې پټې کړي دي، که مونږ اراده فرمایلي وی؛ نو د سزا په ډول به مو د دوی ظاهري بصارت هم له دوی نه اخیست، او له دوی نه به مو خالص رانده جوړ کړي وی، چې د دې لوري او د هغه لوري لار به یې هم پرې نه لیدله، او هم هغسې چې دوی له شیطاني لارو څخه نه پر څنگ کېږي، او نه غواړي چې د الله تعالی پر لاره لاړ شي؛ مونږ قدرت لرو چې د دوی صورتونه بیخي مسخ او له اصلي حالت څخه یې واپوو، خو دوی د خپل کوم ضرورت لپاره بیخي له خپله ځایه پر خوځېدلو قادر نه وي.

وَمَنْ تُعْبِرُهُ نَفْسُهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

او هر چا ته چې اوږد عمر وړ کړو مونږ هغه ته؛ نو نسکور به کړو هغه په پیدایښت کې، آیا دوی د عقل څخه کار نه اخلي؟ (چې نه یواځې الله په عمر وړ کولو او تنکيس، بلکه په بحث هم قادر دی).

تفسیر: یعنې د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه ګڼئ!، آیا تاسې نه ګورئ او غور نه کوئ چې یو روغ رمپ او مضبوط انسان څه وخت چې زیات سپین ګیری او زوړ شي، څرنگه د لیدلو، اورېدلو، تلولو، ګرځېدلو څخه معذور کېږي، ګواکې د هلمکتوب په شان کمزور او ناتوانه ګرځي، او بیا د نورو کومک او معاونت او لاس نیولو ته لکه وړوکی محتاجیږي، او په زوړتوب کې همغه د وړوکتوب حالت او عادت له سره شروع کیږي، نو آیا هغه الله تعالی چې د دوی د دغه قوي په عطالت او ازاله په وړتوب او زړتوب کې قادر دی؛ په ځلمیتوب کې به نه وي مقتدر؟.

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشُّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٣٦﴾

او نه دی ښوولی مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښایي وړلره (شعر ویل)، نه دی دغه (قرآن) مګر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکی (د احکامو).

تفسیر: یعنې څه چې پاس بیان شو؛ ګرد حقائق دي، او کوم شاعرانه تخیلات نه دي، دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته مونږ د داسې یو عظیم الشان قرآن احسان کړی دی، چې پر نصائحو او روښانو تعلیماتو معمور دی، کوم د شعر او شاعری دېوان نه دی، چې په کې خالص طبع ازمویل، او د تخیل او مبالغې مظاهره وي، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم مبارکه طبع په فطري ډول سره د شاعری له فنه دومره بعیده ده چې سره له دې چې دوی د قریشو له خاندانه څخه دي، چې د هغوی هر فرد حتا چې وینځو یې هم د شعر ویلو قدرت او طبیعي سلیقه لرله، مګر دوی پخپل مدّت العمر کې شعر نه دی جوړ کړی، البته په رجز او په نورو موقعو کې به یو نیم ځلې د دوی د مبارکې ژبې څخه یې تکلفه مقفی عبارت وتلی وي، چې د شعر خاصیت به ترې څرګندېده، چې ښایي دغه ترې مستثنی وګڼل شي، او نه ښایي چې پر دغو د شعر او شاعري اطلاق وکړي شي.

لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

چې وویروي (دغه قرآن یا نبی) هر هغه چې وي ژوندی، او ثابته شي خبره (د عذاب) پر کافرانو (چې قرآن نه مني).

تفسیر: یعنې د ژوندي زړه انسان د قرآن په اورېدلو سره له الله تعالی څخه وویږي، او پر منکرانو د حجت اتمام وشي.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِيَانَا فَأَنَّا فَتَمُّ لَهَا لَكُونٌ ﴿٣٨﴾

آیا نه ویني دوی (بلکه ویني دوی) چې بېشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی ته له هغه چې جوړ کړي دي لاسونو ځمونږ چارپایان، پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دي.

تفسیر: له تنزیله آیتونو څخه وروسته بیا د تګوینیه آیتونو په طرف توجه ورکوي، یعنې له یوه جانبه د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ، او له بل طرفه په غور او دقت سره وګورئ چې پاک الله څرنگه انعام او احسان پر تاسې فرمایلی دی،

اوبښ، غوايي، اس، کچر، پسه او نور سا کښان تاسې نه دي پيدا کړي، بلکه دغه ګرد پخپله پاک الله ستاسې د فائدي او ګټې لپاره پيدا کړي دي، او بيا يې تاسې محض پخپل فضل او کرم سره د هغو مالکان ګرځولي يې، چې ترې وخورئ، او ترې هر راز کار چې مو زړه غواړي؛ واخلي، او ترې په هر ډول منتفع شئ !.

وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣١﴾

او ذليل عاجز ايل کړي مو دي دغه (چارپايان) دوی ته، پس ځينې له دوی د سورلي د دوی دي، او له ځينې د دوی خوري. او شته دوی ته په دغو انعامو کې نفعې ډېرې د څښلو (شيان)، آيا پس دوی شکر نه وباسي (په نعماوو)؟.

تفسير: وګورئ چې څومره لوی او عظيم الجثه او قوي هيکله حيوانات د ضعيف البنيان انسان په مقابل کې عاجزان او ناتوانان او ټول ده ته مسخر او تابعان دي، د زرهاوو اوبنانو يو قطار (لړ) يو وړو کي هلک هر چېرې چې وغواړي؛ بيايي، او دوی د پوزې له نېکېله را کاري، او دوی د دغه وړو کي په مقابل کې خپل غوږ هم نه خوځوي، او پر څومره قوي او زورورو حيواناتو انسانان سوريږي، پټي پرې وړي، او ډېر حيوانات حلالوي، او له غوښو او نورو اجزاوو څخه يې منتفع کيږي، علاوه پر غوښې د دوی له پوستکيو، هډوکيو، وړيو، وينتانو او نورو څخه څومره فائده حاصلولي شي، د دوی غلانځې داسې دي لکه د شودو چينې چې د همدغو چينو له اوبو خور څخه ډېر انسانان خړوبیږي، خو سره له دې شکر ايستونکي بندهکان ډېر لږ دي.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يَنْصَرُونَ ﴿٣٢﴾ لَئِنْ طِعْتُمْ نَصْرُكُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُّقْرَّنُونَ ﴿٣٣﴾

او نيولي دي (دغو مشرکانو) بې له الله (نور) معبودان چې بنيادي دوی سره به مدد وکړی شي. نه لري (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوی سره حال دا چې دغه (معبودان) به دوی ته لښکري حاضرې کړی شوي وي (په دوزخ کې).

تفسير: يعنې هغه الله چې دغسې نعمتونه يې تاسې ته عطاء او مرحمت کړي دي؛ د هغه شکريه تاسې په دې ډول سره اداء کوئ چې د ده په مقابل کې مو نور معبودان او اختيار لرونکي ودرول، او د دوی په نسبت داسې عقیده لرئ چې ګواکې دوی د احتياج په وخت کې ځمونږ په کار راځي او په درد خوري، او راسره امداد او مرستې کوي، نو په یاد يې ولرئ چې هغوی به ستاسې سره څه کومک او مرستې وکړی شي؟ حال دا چې دوی خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او ګټه نشي رسولی، هو! څه وخت چې تاسې امداد او معاونت ته سخت محتاج اوسئ؛ په همدغه وخت کې پر تاسې نور الزامات او جرمونه هم اړوي، او ستاسې پټي لا درنوي، نو هلته به تاسې ته دغه خبره ښکاره شي چې د هغو معبودانو په طرفدارۍ او حمايت چې تاسې خپل ګرد عمر مصرف کړی وو؛ نن هغوی په کومه سترګه تاسې ته ګوري؟

فَلَا يَعْزُبُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّهُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِلَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٥﴾

پس نه دې غمجن کوي تا خبرې د دوی (په دې چې ته رسول نه يې)، بېشکه مونږ ته معلوم دي هغه (حسد او بغض) چې پتوي يې دوی او هغه (کفر او عناد) چې ښکاره کوي يې دوی.

تفسير: يعنې کله چې پخپله له مونږ سره د دوی سلوک او معامله داسې ده؛ نو تاسې له سره مه غمجن او مه خفه کېږئ!، او خپله فريضه په ښه ډول سره اداء کړئ! او دوی مونږ ته پرېږدئ! مونږ د دوی له ظاهري او باطني احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار يو، او په ډېر ښه شان سره د دوی حساب او کتاب اخلو، او لازمه احکام د دوی په نسبت صادروو.

وَلَمَّا رَأَى الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿۳۷﴾

آیا نہ وینہی نہ پوہیری انسان چہ بېشکھ مونږ پیدا کړی مو دی هغه له نطفې (یوه ځاڅکي اوبو) پس ناڅاپه دی سخت جگړه کوونکی ښکاره دی.

تفسیر: یعنې انسان خپل اصلیت او ماهیت ته نه گوري، چې دی د ناڅیزو اوبو یو ځاڅکی وو چې د الله تعالی په قدرت له څه شي څخه څه شی ترې جوړ شوی دی؟، د اوبو دغه ځاڅکي ته الله تعالی داسې نطق او بیان ور عطاء کړ چې دی اوس پر هره یوه خبره جگړې او مناقشې کوي، او له خپله ځانه راز راز خبرې او اترې جوړوي، تر دې اندازې پورې چې نن له خپله حده متجاوز شوی، د خپل لوی خالق په مقابل کې هم ټینګ او ولاړ دی.

وَقَرَّبَ لَنَا مِثْلًا وَنَبِيَّ خَلَقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿۳۸﴾

او ترې پر مونږ پورې مثل (د هلوو کي وراسته)، او هېر کړی یې دی پیدایښت خپل، وایي: څوک به ژوندي کړي هلوو کي حال دا چې هغه وراسته دي.

تفسیر: یعنې وگورئ، چې دوی پر الله تعالی څرنگه خبرې ترې؟ گویا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوي، او داسې وایي: کله چې څمونږ اجساد وراسته شي، او بیخي وریږي، یواځې وراسته او زاړه هلوو کي او ککره مو پاتې شي؛ نو آیا دغه شیان بیا څوک ژوندي کولی شي؟ د دغسې سوال کولو په وخت کې دوی ته د دوی اصلي پیدایښت نه په یادېږي، که نه دغه ناڅیزه ځاڅکي ته به د دغه الفاظو د ویلو جرأت نه وی پیدا شوی، ښایي چې دی خپل اصل او ماهیت ته نظر وکړي!، او لږ دې وشرمېږي!، او لږ څه دې له خپله عقله او پوهې کار واخلي!، ښکاره ده چې په دغه تقدیر به دی پخپله د دغو سوالاتو هغه ځواب ومومي چې په دغه راتلونکي آیت کې مذکور دی.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿۳۹﴾

ووايه (ای محمده ده ته) بیا به ژوندي کړي دغه (وراسته هلوو کي) هغه (مطلق قادر) چې پیدا کړي یې دي اول ځلي حال دا چې دغه (الله) په هر قسم پیدایښت ښه عالم دی (که نوی وي او که زوړ).

تفسیر: یعنې هغه لوی ذات چې اول ځلي یې په دغو هلوو کو کې روح غورځولی دی، هغه ته دویم ځلي په دوی کې روح اچول څه سختي او اشکال نه لري، بلکه ستاسې په زعم دغه دویم ځلي ژوندي کول د اول ځلي ژوندي کولو په نسبت لا سهل او اسان دي: ﴿وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ حال دا چې هغه مطلق قادر ته هر شی اسان دی، اعم له دې چې اول ځلي وي که دویم ځلي، دی په هر ډول سره په پیدا کولو قادر او مقتدر دی، او د بدن اجزاء او د هلوو کو بخر کي هر چېرې چې تیت او پرک وي؛ د هغه هره هره ذره د ده په محیط علم کې ده، او هغه یې پخپل موعد بیا ټولوي او ژوندي کوي.

لَئِنْ جَعَلْتُكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقَدُونَ ﴿۴۰﴾

هغه (مطلق قادر) چې پیدا کړی یې دی تاسې ته له ونې شنبې څخه اور، پس ناڅاپه تاسې له هغې ونې څخه بلوی اور.

تفسیر: یعنې پرمې یې له اوبو څخه تکه شنه او خړوبه ونه زرغونه کړه، بیا د دغې تکی شنبې او ښکلې ونې لږگي یې وچ او خس یې وگرځوله، چې اوس تاسې له هغې څخه اور وباسئ، پس هغه الله جل جلاله چې دغسې متضاد صفات

په اول او آخر کې بدلولی شي، آیا دی به د یوه څیز په موت او حیات او په لاندې باندې کولو او اړولو راپولو څرنگه قادر او توانا نه وي؟!.

تنبيه: ځينو اسلافو له ﴿وَمِنَ الشَّجَرِ الْأَقْطَرِ﴾ څخه هغه خاصه ونه مراده کړې ده، چې د هغې له څانگو څخه کله چې یوه په بلې باندې ومېلې شي؛ اور وځي، لکه چې ځمونږ په مشرقي جلال آباد کې د (بانس) ونه یا په عربو کې د (مرخ) او (عفار) ونې دي، والله أعلم.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ يَقْدِرُ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُم بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٥١﴾

آیا نه دی هغه ذات چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه قادر په دې باندې چې پیدا کړي په شان د دوی؟ هو! (قادر دی په دې باندې)، او همدی دی اصلي ډېر پیدا کوونکی (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شي باندې).

تفسیر: یعنې هغه لوی ذات چې د اسمان او ځمکې په شان لویې لویې کړې یې پیدا کړي دي، هغه ته د دغسې کفارو په شان د وړو کو وړو کو شیانو پیدا کول له سره مشکل نه دي.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٢﴾

بېشکه همدا خبره ده چې امر حکم د الله هر کله چې اراده وفرمائي (د پیدا کولو) د یوه څیز دا دی چې وفرمائي هغه ته چې (جوړ) شه! نو (جوړ) شي.

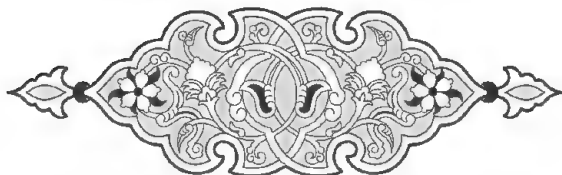
تفسیر: یعنې د کوم لوی یا وړو کي شي په اول یا دویم ځلي پیدا کولو کې الله تعالی ته هیڅ یو اشکال او دقت نشي وړاندې کېدی، د ده له جانبو خو تش یوه اراده په کار ده، هر کله چې دی د کوم شي د پیدا کولو اراده وفرمائي؛ هغه له علی الفور څخه هم وړاندې پیدا کیږي، او د یوې رپې ډیل او تأخیر هم په کې امکان نه لري.

فَسُبْحَنَ الَّذِي يَبْدِئُ مَلَكُوتَهُ كُلَّ نَفْسٍ وَآلِهَةٍ تُرْجَعُونَ ﴿٥٣﴾

پس پاكي ده هغه (الله) ته چې په لاس د ده کې ده باچاهي د هر څیز او خاص همده ته بېرته بیا بیولي کېږي (په آخرت کې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې لوی معبود چې د ده په لاس کې في الحال هم د گردو علویاتو او سفلیاتو د مخلوقاتو د حکومت واک او زمام (واکې) شته؛ په مستقبل کې هم گرد د هم هغه په لوري ورتلونکي او رجوع کوونکي دي، او پاک الله د عجز او سغه او نور هر قسم عیب او نقص څخه په کلي ډول منزّه او پاک دی.

تمت سورة يس، والله الحمد والمّنة.

سُورَةُ الصَّافَاتِ

«د (الصافات) سورت مکي دی، (۱۸۲) آیته او (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۷) او په نزول کې (۵۶) سورت دی، وروسته د (الأنعام) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالصَّفَّاتِ صَفًّا ۝ فَالزَّجْرُ جَزَاءُ ۝

قسم دی پر (هغو پرېستو چې) صف تړونکې دي په صف تړلو سره. بیا پر (هغو) شپړونکيو د (شیطانانو) په شپړلو سره.

تفسیر: یعنې چې صف تړي قطار قطار، او په منظم ډول سره ودرېږي، که پرېستې وي چې د الله تعالی د احکامو د اورېدلو لپاره پخپلو ځایونو کې درجه په درجه ودرېږي، یا عبادت کوونکي انسانان وي چې په لمانځه او جهاد او نورو کې سره صفونه تړي.

تنبیه: په محاوراتو کې قسم د تأکید لپاره دی، چې علی الأكثر د منکرانو په مقابل کې استعمالېږي، لیکن ډېر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشأن ظاهرولو لپاره هم استعمالېږي، او د قرآن کریم قسمونه پر متبعینو ظاهرېږي، چې عموماً مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په ډول وي، والله أعلم.

﴿فَالزَّجْرُ جَزَاءُ﴾ «بیا پر هغو شپړونکيو د شیطانانو په شپړلو سره»، یعنې هغه پرېستې چې شیطانان رتي او شري يې، خو د خپلو استراق السمع په اراده کې بریالیان او کامیاب نشي، یا بندګانو ته د نېکۍ او فضائلو لاره ښيي، او له بدۍ او ردائلو څخه یې منع کوي، یا هغه نېک انسانان چې خپل ځان له بدیو څخه ساتي، او نورو ته هم د بدۍ او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوي، بالخاصه د جهاد په ډګر او د کفارو په مقابل کې چې د دوی زجر، تهدید او توبیخ لا زیات وي.

فَاللَّيْلِ ذِكْرًا ۝ إِنَّ إِلَهُكُمُ لَوَاحِدٌ ۝

بیا په هغو لوستونکيو په ذکر کولو سره. چې بېشکه معبود ستاسې خامخا یو دی.

تفسیر: یعنې هغه پرېستې یا انسانان چې د الله تعالی احکام وروسته له اورېدلو څخه لولي او یادوي يې، څو یې نورو ته هم وروښوولی شي.

﴿إِنَّ إِلَهُكُمُ لَوَاحِدٌ﴾ «چې بېشکه حق معبود ستاسې خامخا یو دی»، بېشکه په اسمانونو کې پرېستې او په ځمکه کې د الله تعالی نېک بندګان په هره زمانه کې قولا او فعلا شهادت ورکوي، چې د ټولو مالک او حقیقي معبود هغه یو الله دی چې مونږ ټول د هم هغه بندګان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ۝

چې رب د اسمانونو او ځمکې دی، او د هغو (شیانو) دی چې په منځ د دوی کې دي، او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسیر: له شمال څخه تر جنوب پورې یو طرف «مشرقي» دي، ځکه چې لمر - قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له بلو بېلو ځایونو څخه را څرگندیږي، یعنې هغه نقاط چې له هغو ځایونو څخه طلوع کیږي، او بل طرف یې په هغومره اندازې «مغربي» دي، بنایي دلته د مغربو ذکر یې د دې لامله نه وي کړی چې له «المشرق» څنې د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهمیږي، او له یوه حیثیه طلوع الشمس او الکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په اثبات کې د دوی د غروب په نسبت زیات اثر او دخل شته، والله أعلم.

إِذَا زَيَّتَ السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزَيْنَةٍ الْكَوَاكِبِ ۝

بېشکه مونږ بڼایسته کړی مو دی دغه اسمان نژدې په بڼایست سره چې ستوري دي.

تفسیر: یعنې په تیارو شپو کې دغه اسمان د دغو بېسابو ستوریو د ځلېدلو څخه د کتونکیو په سترگو څومره بڼایسته او ښکلی، مزین او ډک له سینګاره او رونقه معلومیږي.

وَحِفْظًا مِّنْ كُلِّ شَيْطَانٍ تَارِدٍ ۝

او ساتلی دی (مونږ دا اسمان) په ساتنې سره له هره شیطان سرکښه نافرمانه (چې ویشلی شي په لمبو سره).

تفسیر: یعنې په دغو ستوریو کې د اسمان زینت او بڼایست دی، او له ځینو ستوریو څخه چې رالویږي د شیطینو په انسداد او اندفاع کې هم کار اخیست کیږي.

لَا يَتَمَنَّوْنَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ وَيَقْدِرُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۝ دُحْرًا

غوږ نه شي نیولی (دغه شیطین) طرف (د خبرو) د هغه پورته ډلې او ټولې ته، او ویشلی غورځولی شي له هر طرفه (د اسمانه چې دوی اراده وکړي د هغه د ختلو). لپاره د شړلو.

تفسیر: له پاس مجلس څخه د پربنتو مجلس مراد دی، یعنې شیطینو ته د دې خبرې قدرت نه دی ورکړی شوی چې د پربنتو مجلس ته ځان ورسوي، او د الله تعالی له وحي څخه کومه خبره واوروي، کله چې شیطین داسې اراده وکړي، او پاس اسمانونو ته د ورژدې کېدلو کوښښ وکړي؛ نو هر طرف ته چې دوی ورځي؛ له هغه ځایه یې پربنتې شري، او په وهلو او ویشلو سره یې لاندې غورځوي.

وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسیر: یعنې په دنیا کې دوی تل تر تله شړل او رټل کیږي، د دوی اخروي عذاب خو بېل دی.

إِلَّا مَن خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شَهَابٌ ثَاقِبٌ ۝

مګر (غوږ نیسي) هغه (شیطان) چې غوټه واچوي په یو کړت غوټه اچولو، (یعنې مګر هغه څوک چې وټبستوي یوه خبره په ټبستولو) پس ژر ورپسې راخطا شي لمبه رڼا کوونکې سوځوونکې.

تفسیر: یعنې په همدغو ټبستېدلو او ځلېدلو کې د وېرې او وارخطایۍ په منځ کې یوه نیمه خبره اوري، خو سره له هغه پربنتې په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوي، د دې تفسیر د «حجر» د سورت په ابتداء کې پخوا لیکلی شوی دی.

فَلَسْتَفْتِيَهُمْ أَهْمُ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا

پس وپوښته ته دغه مشرکان چې آیا دوی سخت دي له جهته د پیدایښت که هغه څوک چې مونږ پیدا کړي دي؟

تفسیر: یعنې د بعث له منکرینو څخه پوښتنه وکړئ چې د اسمان، ځمکې ستوریو، پرنبتو، شیطینو او د نورو مخلوقاتو پیدا کول د دوی په خیال کې زیات مشکل کار دی، یا پخپله د دوی پیدا کول؟ او هغه هم وروسته له یو ځلي پیدا کولو څخه، ظاهر دی هغه الله تعالی ته چې د داسې عظیم الشان مخلوقاتو خالق دی؛ دویم ځلي پیدا کول هم هیڅ اشکال نه لري.

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ

بېشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی له خټې سرېښنا کې.

تفسیر: یعنې د دوی اصلي حقیقت مونږ ته ټول معلوم دی، له یو شان سرېښنا کې خټې څخه مونږ د دوی د نیکه کالبوت جوړ کړ، اوس د هغه اولاده داسې دعوی کوي چې د اسمان او د ځمکې پیدا کوونکی د دوی په بیا پیدا کولو نه دی قادر، همغسې چې مونږ اول ځلي تاسې له خاورو څخه پیدا کړي یی؛ دویم ځلي به هم تاسې له خاورو څخه بیا ژوندي راپاڅو.

بَلْ عَجَبْتَ وَيَسْخَرُونَ

بلکه ته تعجب کوي (د دوی پر تکذیب او انکار)، حال دا چې مسخرې کوي دوی (پر تا پورې).

تفسیر: یعنې ته تعجب کوي چې دوی ولې پر داسې صافو خبرو نه پوهیږي؟ او دوی ټوکې او مسخرې کوي چې دغه (نبي) څرنگه چټي خبرې کوي؟ (العیاذ بالله).

وَإِذَا دُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ۖ وَإِذَا أَرَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ۖ وَقَالُوا إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

او هر کله چې وپوهول شي دوی نه پوهیږي (پند نه اخلي). او هر کله چې وويني دوی کومه نښه دلیل؛ نو مسخرې پرې کوي. او وايي (منکران) چې نه دی دا (چې مونږ ولید) مگر سحر کوډې دي ښکاره.

تفسیر: یعنې کله چې پند او نصیحت اوري؛ پرې غور او فکر نه کوي، او هغه د قدرت د دلایلو نښې او معجزې چې ښکاري؛ هغو ته د کوډو او د سحر نسبت کوي، او پرې خاندې تمسخر او پوځنډې کوي، او غواړي چې بلا اثر یې وگرځوي.

عَٰذَا مِمَّا أَكْتَرَبَا وَعَظَمَّا ۚ إِنَّا لَبَعُوثُونَ ۚ أَوَابَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ

(او وايي منکران) آیا هر کله چې مړه شو او شو خاورې او (وراسته) هلېو کي؛ آیا مونږ به خامخا بیا ژوندي راپاڅول کیږو. که پلرونه پوښني ځمونږ (هم را ژوندي کیږي؟).

تفسیر: د دوی همغه یوه خبره زده ده، چې صاحبه! کله چې ځمونږ وجود له خاورو سره یو ځای شو، او یواځې ځمونږ هلېو کي پاتې وي، او له دې نه زیات ځمونږ پلار نیکه چې د هغوی له مړینې څخه قرنونه تېر شوي دي، او

نبایي چې هډوکي یې هم نه وي پاتې؛ نو دغه څرنګه منلی شو چې دغه ټول له سره راټولېږي، او بیا له سره ژوندي راپاخولی کیږي؟.

قُلْ نَعْمَ وَأَنْتُمْ ذُرِّيَّتُنَا وَمَا لِيَ بِزَجْرَةٍ وَأَجْدُهُ فَادَاهُمُ يَنْظُرُونَ ﴿٨٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) هو! (ټول راژوندي کېږئ) حال دا چې تاسې به ذلیل هم یئ. پس بېشکه همدا خبره ده چې دغه قیامت چغه ده یوه، پس ناڅاپه دوی به ګوري (چې څه راپورې کیږي).

تفسیر: یعنې هو! ضرور هغوی ګرد بیا ژوندي راپاخول کیږي، او هلته به په نهایت ذلت او رسوائۍ سره د دغه تکذیب او انکار رېږ او سزا مومي.

وَقَالُوا يُونُسُ هَذَا بَشَرًا مِثْلَ بَشَرٍ ﴿٩٠﴾

او وایي به (منکران) ای خرابي ده مونږ ته! (نو وایي به ملائکې دوی ته): دا خو هغه ورځ ده د جزاء.

تفسیر: یعنې په یوه چغه سره به ټول سره ژوندي راپاخولی کیږي، او له ډېر حیرت او دهشت څخه به یو طرف او بل طرف ته ګوري (دغه چغه یا جګړې ورکول به د صور د نفخې په ذریعه وي).

هَذَا يَوْمُ الْقُصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَكْذِبُونَ ﴿٩١﴾

دا هم هغه ورځ د فیصلې (او قضاء) ده هغه (ورځ) چې وی تاسې چې په دې باندې به مو نسبت د دروغو کاوه، (او باور مو پری نه کاوه چې رابه شي).

تفسیر: یعنې دغه خو په واقعي او رښتیا سره د جزاء ورځ راوړسېده، چې د هغې اطلاع او خبر مونږ ته انبیاء الله راکړې وو، او مونږ به پرې مسخرې کولې.

أَحْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾

(وبه فرمایي الله ملائکو ته چې) راټول کړئ تاسې هغه کسان چې ظلم یې کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافرانې) بنځي (یا شیطانان ملګري) د دوی، او هغه چې وو دوی چې عبادت به یې کاوه د نورو معبودانو.

تفسیر: دغه خطاب به د الله تعالی له طرفه کیږي.

مَنْ دُونِ اللَّهِ فَأَمْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٩٣﴾

بې له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لارې د دوزخ ته (او دوزخ ته یې ورسوئ).

تفسیر: دغه حکم به پرښتو ته ورکاوه کیږي چې دغه ګرد سره راټول کړئ!، او د دوزخ لاره وروښیئ.

تنبیه: له «أزواج» یا جوړې څخه د یوې نوعې یا صنف ګناهګاران مراد دي، یا به د دوی کافرې بنځي مرادې وي، او له «وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ * مَنْ دُونِ اللَّهِ» څخه اصنام، شیطاین او نور مراد دي.

وَقَفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ﴿٣٧﴾

او ودروئ دوی (په دغې لارې کې) بېشکه دوی پوښتېدلی شي (یعنې ترې پوښتنه کېږي د اقبالو او افعالو د دوی).

تفسیر: له حکم څخه وروسته به لږ څه هلته درول کېږي، خو له دوی څنې هغه سوال او ځواب وکړی شي، چې وروسته له دې نه په ﴿مَالِكُمْ لَاتَاكُفُّونَ﴾ کې مذکور دی.

مَالِكُمْ لَاتَاكُفُّونَ ﴿٣٨﴾ بَلْ هُمْ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٣٩﴾

څه مانع ده تاسې ته چې مرسته (مدد) نه کوئ یو له بل سره (په خلاصې کې لکه چې کوله مو په دنیا کې). (هیڅ نشي کړی) بلکه دوی نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسلیموي (او ذلیل) دي.

تفسیر: یعنې په دنیا کې به تاسې ﴿مَنْ جَبَّيْنَهُ فِتْنَةٌ﴾ ویل چې مونږ یو له بل سره مرستې کونکي او مددګاران یو، نن پر تاسې څه شوي دي چې یو له بله سره هیڅ امداد او معاونت نه کوئ؟ بلکه هر یو له تاسې بې له دې نه چې لږ څه خپل غوږ و خوځوئ په نهایت ذلت او حقارت سره نیول او راوستل کېږئ.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا إِنَّا كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٤١﴾

او مخ به وګرځوي ځینې د دوی پر ځینو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوي دوی یو له بله. و به وایي (کشران مشرانو ته) چې بېشکه تاسې وئ تاسې (په دنیا کې) چې راتلئ به مونږ ته له جانبېه د قسم (یا زور او قوت).

تفسیر: په «یمین - ښي لاس» کې عموماً ډېر زور او قوت وي، یعنې همدا تاسې وئ چې پر مونږ باندې به راتلئ، ځمونږ د ګمراه کولو لپاره او د خپل زور او قوت راښوولو په نسبت، یا له یمین څخه مراد د خیر او برکت په جانب نیول دي، یعنې همدا تاسې وئ چې راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندې چې له نېکۍ او ښېګڼې څخه مونږ واپس شو، یا وئ تاسې چې راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چې نېک به وو په ګمان ستاسې سره، یا له جانبېه د قسمه چې مونږ په حق دین یو، دغه خبرې او اتري به د تابعانو او متبعینو (مشرانو او کشرانو) په منځ کې سره کېږي.

قَالُوا بَلْ نَكُونُ مُؤْمِنِينَ ﴿٤٢﴾ وَمَا كَانُوا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ ﴿٤٣﴾ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَٰغِينَ ﴿٤٤﴾ خَفِيَ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّكَ لَظَالِمُونَ ﴿٤٥﴾ فَأَعْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غُورِينَ ﴿٤٦﴾

و به وایي (متبعان تابعانو ته: نه ده داسې) بلکه نه وئ تاسې پخپله ایمان راوړونکي. او نه وو مونږ ته پر تاسې باندې هیڅ زور، تسلط، بلکه وئ تاسې یو قوم سرکښه (له حده و تونکي ځمونږ په شان). پس ثابته شوه پر مونږ خبره د رب ځمونږ، بېشکه مونږ خامخا ځکونکي یو (د عذاب). پس مونږ ګمراه کړئ تاسې، بېشکه (لکه) چې مونږ وو ګمراهان.

تفسیر: یعنې تاسې خو پخپله ایمان نه راوړ، اوس د هغه الزام او ملامتي پر مونږ باندې غور ځوئ، مونږ خو څه زور او زیاتۍ نه وو کړې، نو ځمونږ پر خبرو به مو له سره غوږ نه کېښود، مونږ خو ظاهر باهر ګمراهان، او بې لارې رټلي شوي شیطانان یو، او دغه خبره ظاهره او څرګنده ده چې له یوه ګمراه څخه ماسوا له ګمراهۍ او د ضلالت په طرف له بلنې څخه بل شی نه متوقع کېږي، مونږ همغه شی کړی دی چې ځمونږ له حاله سره وړ او مناسب وو، لیکن پر تاسې څه بلا او آفت لوېدلی

وو چې ځمونږ په لمسون وغولېدئ؟ او د شیطاني حکمونو اطاعت مو وکړ؟ په هر حال هر هغه شی چې کېدونکی وو؛ هغه وشو، او د الله تعالی حجت پر مونږ قائم شو، او د ده همغه خبره ﴿لَا تَكُنْ جَهَنَّمَ مِمَّنْ تَبَعَكَ﴾ الآية - کامله تثبته شوه، نن مونږ او تاسو ګرد سره یو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه ځکونکي یو، او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکي یو.

فَانَّهُمْ يُومِدُونَ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٥٠﴾

(نو فرمایي الله) پس بېشکه چې دوی نن ورځ په عذاب کې سره شریکان دي.

تفسیر: یعنې ټول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کې هم همغسې شریکېږي، لکه چې جرم او ګناه کې سره ملګري او شریکان وو.

اِنَّكَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٥١﴾ اِنَّكُمْ كَانُوا اِذَا قِيلَ لَهُمُ لَا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٥٢﴾

بېشکه مونږ همداسې (لکه چې له دوی سره مو وکړ)؛ کوو له ټولو مجرمانو سره. بېشکه دوی وو کله چې وبه ویل شو دوی ته چې نشته بل برحق معبود هیڅوک مګر الله دی؛ نو تکبر به یې کاوه (له ویلو د کلمې نه یا کبر او لویي کوي دوی په دې بلونکي باندې).

تفسیر: یعنې د دوی کبر او غرور مانع دي چې د نبی الله له ارشاد سره سم د «لا اله الا الله» پاکه کلمه پر خپلې ژبې راوړي، چې په هغې سره د دروغو معبودانو نفی کېږي، اګر که په زړه کې هغه رښتین ګڼي.

وَيَقُولُونَ اِنَّا تَارِكُوا الْهَيْئَةَ الشَّاعِرَةَ غُثُونًا ﴿٥٣﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٥٤﴾

او وایي (دغه منکران) چې آیا بېشکه مونږ خامخا پرېښودونکي یو د (معبودانو) خپلو لپاره د یو شاعر لیوني؟. (الله فرمایي په تردید د منکرانو: نه ده داسې) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دین) سره او رښتین بولي (محمد ټول پخواني) رسولان.

تفسیر: یعنې د شاعرانو دروغ خو مشهور دي، نو دغسې صدیق او امین ذات ته څرنگه تاسې شاعر وایئ؟ چې دنیا ته حقیقي رښتیا او صداقت همدوی له خپله ځان سره راوړی دی، او د ګرد جهان د صدیقانو او رښتینو صدیق کوي، آیا لیونی او معجون هم داسې رښتیا او صافې صافې خبرې کوي؟ او دغسې صحیح او پاخه اصول دروړاندې کولی شي؟.

اِنَّكُمْ لَذَايِقُو الْعَذَابِ الْاَلِيمِ ﴿٥٥﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٦﴾

بېشکه چې تاسې خامخا ځکونکي یئ د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذیب خپل). او جزاء به نه درکوله کېږي تاسې ته مګر په قدر د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د توحید د انکار او د دغو بې ادبیو او ګستاخیو خوند او مزه به وځکئ چې د رسالت په دربار کې یې کوئ، هر څه چې کوئ د هغه ګرد نتائج او ثمرې هرومرو یوه ورځې ستاسې په مخ کې راتلونکې دي.

اِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٥٧﴾

مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړي شوي دي (له پلټنې نه؛ نو ډېره ښه مضاعفه جزاء به مومي).

تفسیر: یعنې د دې مخلصینو په نسبت څه وویل شي، د دوی وضعیت او حالت خو بیخي له هغوی څخه جلا او متمایز او کامل بل قسم دی، او پر دوی د الله تعالی کرم او احسان نازلېږي، او د داسې انعاماتو مورد ګرځي، چې ځینې یې دغه دي:

أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ۖ قَوَّامٌ

دغه (مخلصین چې دي) شته دوی ته رزق روزي معلومه (رنگا رنگ) مېوي.

تفسیر: یعنې داسې عجیبې او غریبې مېوې د خوړلو لپاره دوی ته وړاندې کېږي، چې د هغوی پوره صفت او خاصیت فقط الله تعالی ته معلوم دی، هو! د هغو لږ څه لنډ او مختصر تعریف یې په دې صورت سره خپلو بندګانو ته ښوولی دی چې: ﴿لَا مَقْطُوعَةٌ وَلَا مَصْنُوعَةٌ﴾ (۲۷ جزء د الواقعة سورت (۱) رکوع، (۳۳) آیت).

وَهُمْ ثَمَرُ مَوْءُونٍ ۖ

او دوی ته به عزت ورکړی شوی وي.

تفسیر: په دې باندې پاک الله ښه پوهیږي چې څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وي.

بَنِي جَدَّتِ النَّعِيمِ ۖ عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ۖ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِّنْ مَّعِينٍ ۖ بَيْضَاءَ لَّذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ ۖ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ۖ

په جنتونو ودانو له نعمتونو کې. (ناست به وي) پر تختونو سره مخامخ (چې هر یو د بل له لیدلو څخه خوشالېږي). ګرځولی به شي پر دوی (له طرفه د سقاتو د جنت). له جامونو د صافو شرابو. تک سپین خوند ورکوونکي لپاره د څښونکيو. نه به وي په دغو شرابو کې څه آفت علت او نه به وي دوی له هغو شرابو څخه مست بېخوده.

تفسیر: یعنې خوند، مزه او نشاط به یې پوره وي، او د هغو مضارو او مفسدو به هیڅ یوه ښه او اثر هم په کې نه وي چې په دنيوي شرابو کې شته، د دغو طهورو شرابو له څښلو څخه به د سر دروندوالی او نشه نه پيدا کېږي، یې او سګی به نه خرابوي، او نه به یې ویالې وچېږي.

وَعِنْدَهُمْ قُمْحَرٌ الطَّرْفِ عَيْنٌ ۖ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مِّنْ لُّكُونٍ ۖ

او وي به په نزد د دوی کې حورې نظر بندوونکې په خپلو خاوندانو، غټې سترګې لرونکې. ګواکې دوی هګۍ دي پټې ساتلې شوې (په صفای کې).

تفسیر: یعنې له ډېره شرمه او نازه ښکته کتونکې حورې چې ماسوا له خپلو مېړو (خاوندانو) بل هیچا ته نه ګوري، او نه سترګې وراړوي.

د دې حورو رنګونه به ډېر صاف او شفاف وي په شان د هغو تګو سپینو هګیو چې الوتونکي یې تر خپلو وزرو لاندې پټې ساتي، نه به پرې کوم داغ لګېدلی وي، او نه به څه ګردغبار او دوږې پرې لوېدلي وي، یا د هغو نړیو پردو په شان تګې سپینې او پستې او نازکې وي، چې د هګۍ د پوستکي په منځنۍ برخه کې د سپینې برخې او پوټکي په منځ کې واقع او ساتلي وي، ځینې وایي چې: د «شتر مرغ» هګۍ ترې مراده ده، چې ډېره ښایسته وي، په هر حال دغه تشبیه

په صفایي او ښکلیتوب کې ده، نه په سپینوالي کې لکه چې د «الرحمان» سورت (په ۲۷ جزء (۳) رکوع، (۵۸) آیت) کې داسې یو آیت مونږ لولو: ﴿كَانَ هُنَّ أَلْيَافُوتٌ وَالْمَرْجَانُ﴾.

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٦﴾ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥٧﴾ يَقُولُ أَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ ﴿٥٨﴾ إِذْ أَمْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا إِنَّكَ لَمِنَ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿٥٩﴾

پس مخ به وگرځوي ځينې د دې جنتيانو پر ځينو نورو جنتيانو چې پوښتنه به سره کوي يو له بله (له احواله د دنيا). نو وبه وايي يو ويونکی له دوی نه چې بېشکه زه چې وم وو ما لره يو ملگری (منکر له بعثه). چې ويل يې (ماته) آيا بېشکه ته چې يې له باور کوونکیو يې (په بعث بعد الموت). آيا هر کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هډوکي آيا بېشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شي؟.

تفسير: يعنې د مجلس ملگري به سره ټولېږي، او د طهورو شرابو جامونه به څښي، او د دغه عيش او تنعم په وخت کې به ځينې د خپلو تېرو حالاتو او واقعاتو تذکرې سره کوي، يو جنتي به ويي چې خانه! په دنيا کې به يو سړی د دې لامله پر ما خنډېده چې زه ولې پر آخرت قايل او پر وجود يې باور لرم، او ماته به يې د نادان او د احمق نسبت کاوه، او ويل به يې چې: دغه بيخي مهمله او چټي خبره ده، وروسته له دې نه چې سړی مړ او له خاورې او له نورو سره ګډ شي، او غوښه او پوستکي هيڅ شی يې پاتې نشي، او تش وراسته هډوکي يې پاتې شي؛ نو بيا دی د خپلو اعمالو د بدل موندلو لپاره ژوندی راپاڅاوه شي؟.

قَالَ هَلْ أُنْتُمْ مُّقْطِعُونَ ﴿٦٠﴾

بيا وايي: آيا يې تاسې کتونکي (په دوزخ کې چې د هغه منکر حال درښکاره شي).

تفسير: يعنې هغه پر آخرت مسخره کوونکی سړی يقيناً په دوزخ کې لوېدلی دی، راځئ چې له لرې څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عين اليقين سره هم معلوم کړو، دغه به د هم هغه جنتي مقوله وي، او ځينې وايي چې دغه مقوله د الله تعالی ده، يعنې الله تعالی به وفرمايي چې: آيا تاسو غواړئ چې د هغه منکر بد احوال وگورئ؟.

فَأَطَاعَ قَرَأَهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٦١﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتُ لَأَتْرِدِينَ ﴿٦٢﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦٣﴾

پس وبه گوري (دغه قائل) پس وبه ويني هغه (منکر ملگری) به منځ د دوزخ کې. وبه وايي (قائل) منکر ته د ملامتيا لپاره) قسم دی په الله چې نژدې وې ته چې په کنده د دوزخ کې مې وغورځوي. او که نه وی انعام د رب ځما؛ خامخا وم به زه له حاضر کړيو شويو (دوزخ ته سره له تا).

تفسير: يعنې دغه جنتي ته د ده د ملگري حال ورښود کيږي چې بيخي د دوزخ منځ کې به پروت وي، د ده له ليدلو څخه به دی عبرت اخلي، او د الله تعالی فضل او احسان به يې په ياد ورشي، او هغه ته به داسې وايي: «ای کمبخته! تا غوښته چې ما هم له خپل ځانه سره يار او ملگری کړې»، محض د الله تعالی فضل او احسان ځما لاس ونيو، او له دغه مصيبت څخه يې بچ کړم، چې ځما قدم د اسلام د سمې لارې څخه ونه ښويده، که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو، تا غوندې به زه هم نيول کېدم، او په دغه دوزخ کې به غورځول کېدم، او دغه سخت دردناک عذاب به مې موندلو.

أَفَمَنْ حُنَّ بَيْتَيْنِ ۖ إِنْ أَمَرْتِنَا الْأُولَىٰ وَمَنْ حُنَّ بِمُعْذِرَتَيْنِ ۖ إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْعُظَمَىٰ ۖ لِيُثَلَّ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٣٦﴾

آيا پس نه يو مونږ (جنتيان) مړه كېدونكي (بلكه نه يو). مگر همغه مرګ څمونږ ږومبني په (دنيا كې) او نه يو مونږ په عذاب كړی شوي. بېشكه چې دغه (ابدي خوندور حيات) خامخا همدغه په مراد رسېدل بری ډېر لوی دی. خاص لپاره د مثل د دې (نعمتونو) پس ښايي چې عمل وکړي عمل کوونکي (نه لپاره د جاه او مال د دنیا چې فاني دي).

تفسير: په دغه وخت کې به له ډېره مسرتۀ ووايي: آيا دغه واقعي خبره نه ده، بلکه ده چې ماسوا له هغه پخواني مرګه چې په دنیا کې مونږ ته رسېدلی دی؛ وروسته له دې نه مونږ له سره نه مرو، او نه له سره له دغه عيش او عشرت او راحت څخه وځو، بېشكه چې لوی بری او کاميابي همدې ته وايي، او دغه دی اعلى مقصد چې ښايي د هغه د تحصيل لپاره هر قسم زحمتونه او تکاليف پر ځان واخيستل شي!، او هر ډول ايثار او فداکاري په دغه لاره کې وکړی شي!

أَذَلِكَ خَيْرٌ نُزْلاً أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ۖ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ۖ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٣٧﴾

آيا دغه (نعماء د جنت) غوره دي له جهته د مېلمستيا (جنتيانو ته) يا ونه د زقوم (غوره ده دوزخيانو ته). بېشكه مونږ ګرځولي مو ده دغه ونه فتنه عذاب لپاره د ظالمانو. بېشكه چې دا ونه چې راووځي په بيخ د دوزخ کې.

تفسير: «زقوم» د کومې ونې نوم دی چې ډېره ترخه او خورا بد خونده ده، لکه چې په هندوستان کې د (تهر) يا (سېهند) ونه همدغسې ده، د دوزخ په منځ کې الله تعالى پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړې ده، همغه يې دلته په «أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ» سره موسومه کړې ده، هغه يوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کې، ځکه څه وخت چې دوزخيان له لوړې څخه ډېر په عذاب او بېقراره شي؛ نو همدغه خوراک به دوی ته ورکاوه کيږي، او د دوی له ستوني (حلق) ځينې د هغه له تېرولو يا تېرېدو څخه وروسته له دې څخه مخصوص بد اثر پيدا کيږي، چې له هغه ځنې يو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخيانو نازل او مسلط کيږي، او په دنيا کې هم د ونې تذکره يو شان ته ابتلاء او ازموينه ده، چې منکران د هغې له ذکره په قرآن کې په ضلالت او ګمراهۍ کې لويږي، ځينې وايي چې: شنه ونه به د دوزخ په اور کې څرنگه زرغونيږي؟ حال دا ممکن دي چې د دې ونې مزاج ناري وي، لکه د «سمندر» مزاج چې د اور په چنګي سره مشهور دی، او د هندوستان د سهارنپور د بلدي په عمومي باغ کې ځينې داسې ونې هم شته، چې د هغو تربيت په اور سره کيږي.

طَلَعَهَا كَاثَةٌ رُّؤُوسِ الشَّيْطَانِ ﴿٣٨﴾

وړي د هغې ګواکې سرونه د شيطانانو (په عمومي قباحت او کراهيت خپل سره).

تفسير: يعنې د سخت بدرنگه شيطان په صورت يا يې مارانو (منګورو) ته شياطين ويلي دي، يعنې د هغې وړي يا وابښکي به يې د منګرو د سرونو په شان وي، لکه چې په هندوستان کې په تشبيه سره يوې ونې ته «ناکيهن» وايي، يعنې د منګري پرانستلې خوله.

فَاِنَّهُمْ لَكَاكُوتٌ مِنْهَا فَبَالِغُوْنَ وَمِنَ الْبُطُوْنَ ﴿١٤﴾ ثُمَّ اِنْ لَّهُمْ عَلَيْهَا اَشْرَآبٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿١٥﴾

پس بېشکه دوی خامخا خوړونکي وي له هغه (زقوم) څخه، پس ډکوونکي به وي له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډېرې لورې نه). بيا بېشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا ګډول (څښول) به وي له اوبو يشوليو شويو څخه (چې کلمې به يې ټوټې ټوټې کوي).

تفسير: کله چې دوزخيان «زقوم» وځوري؛ ترې کيږي، دلته سختې تودې يشدلې اوبه پر دوی څښولې کيږي، چې د هغو په اثر د دوی کلمې ټوټې ټوټې لاندې ترې لويږي: «وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ اَمْعَاءُ هُمْ» (۲۶ جزء د محمد سورت (۲) رکوع (۱۵) آيت) أعاذنا الله منها.

ثُمَّ اِنْ مَّرَجَعُهُمْ اِلَّا اِلَى الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾

بيا بېشکه ورتله د دوی به هرومرو اور ته وي.

تفسير: او کله چې دوی ډېر وږي کيږي؛ نو له اوره يو څنګ ته بيول کيږي، او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلې او څښلې کيږي، نو بيا بېرته په همدغه اور کې غورځول کيږي، او دوی د دغه عذاب ځکه مستحق دي چې:

اِنَّهُمْ اَلْفَوْا اَبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿١٧﴾ فَهُمْ عَلٰى اَشْرِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾

بېشکه چې دوی موندلي دي پلرونه خپل ګمراهان. پس دوی په قدمونو د هغوی پسې ځغلي منډې وهي (د هغوی تقليد کوي، دليل او برهان ته نه ګوري).

تفسير: دغه وروستي کفار د پخوانيو کفارو په ږوند تقليد ګمراه شول، په کومه لاره چې پخواني کفار تللي وو، هم پر هغو لارو په منډو شول، او هغه کندو ژورو ته يې له سره فکر او دقت ونه کړ، او د حجت متابعت يې پرېښود.

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ اَكْثَرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا فِيْهِمْ مُّنْذِرِيْنَ ﴿٢٠﴾ فَاَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿٢١﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمَخْلُصِيْنَ ﴿٢٢﴾

او خامخا په تحقيق ګمراه شوي وو پخوا له دوی نه اکثر د ږومينو (اممو څخه په تقليد او ترک د دليل). او خامخا په تحقيق ليرلي مو وو په دوی کې ويروونکي (انبيا له عذابه؛ نو دوی هغه نه منل؛ نو هلاک مو کړل). پس وګوره چې څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د ويروليو شويو (له جهته د عذابه چې ټول هلاک شول). مګر هغه بنديگان د الله چې پاک کړي شوي وي (له عصيانه؛ خلاص دي له عذابه).

تفسير: يعنې په هره زمانه کې له انجامه خبروونکي او له آخرته ويروونکي انبيا راغلي دي، د هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنگه شوه؟ چې د هغوی خبرو ته يې غوږ کېښېښود؟ يواځې د الله تعالی همغه مخصوص او منتخب بنديگان له عذابه محفوظ او مصئون پاتې شول، چې له الله تعالی څخه وېرېدل، او د آخرت فکر له هغوی سره وو، وروسته له دې نه د ځينو منډرينو (ويروونکيو) او د ځينو منډرينو (ويروليو شويو) قصې اورلې کيږي، څو مکذبين ترې عبرت واخلي، او مؤمنين پرې ډاډه او متسلي شي.

وَلَقَدْ نَادَيْنَا نُوْحًا فَلَنَعْمَ الْمُجِيبُوْنَ ﴿١﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿٢﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِيْنَ ﴿٣﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِيْنَ ﴿٤﴾ سَلَامٌ عَلَى نُوْحٍ فِي الْعَالَمِيْنَ ﴿٥﴾ اِنَّكَ لَمَكْرُجٍ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٦﴾
 اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٧﴾ ثُمَّ اغْرَقْنَا الْآخَرِيْنَ ﴿٨﴾

او خامخا په تحقيق غږ کړی وو مونږ ته نوح؛ پس خامخا ښه دعا او سوال قبلوونکي وو. او نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډېر لوی (چې ایداء قوم او غرق وو). او وگرځوله مونږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقي پاتې کیدونکي. او پرې مو ښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستیو خلقو کې. سلام دی (له الله) پر نوح په عالمیانو کې. بېشکه مونږ همداسې (لکه ښه جزاء د نوح، ښه) جزاء ورکوو محسانو نیکو کارانو ته. بېشکه چې دغه (نوح) وو له (خاصو) بندگانو مؤمنانو څمونږ نه. بیا غرق کړل مونږ هغه نور (کفار په سوال د نوح).

تفسیر: تقریباً تر یو زر کاله پورې نوح علیه السلام خپل قوم ته پند او نصیحت کاوه، او دوی یې د دوی په خیر او شر پوهول، مگر د دوی شرارت او ایداء رسول پرله پسې تزیید او ترقي موندله، بالاخر نوح علیه السلام له ډېر مجبوریت د خپل لیږونکي دربار ته متوجه شو، او عرض یې وکړ: ﴿فَدَعَا رَبَّهُ اَنِ مَغْلُوْبٌ فَاتَّخِذْهُ﴾ (۲۷ جزء، د القمر سورت (۱) رکوع (۱۰) آیت) «ای ربه! بېشکه چې زه پر مغلوب یم، ته له ما سره مدد او مرسته وکړه»، نو وگورئ چې الله تعالی د ده دعاء څرنگه مستجاب او په څه شان یې ورسره مدد وکړ؟ نوح علیه السلام ته یې سره د ده له کورنۍ او اتباع د کفارو د هغه مسلسل او متوالي ضرر رسولو څخه نجات ورکړ، او د هولناک طوفان په وخت کې یې د ده حفاظت وکړ، او یواځې بیا د نوح علیه السلام له اولادې او د ذریاتو څخه یې دنیا ودانه کړه، او تر څو چې دنیا ودانه وي؛ د ده د خیر ذکر یې پر ژبو جاري او باقي پرېښود، لکه چې تر نن پورې خلق پرې سلامونه لیري، او په ټوله دنیا کې د نوح علیه السلام پر نامه یادېږي.

وَ اِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَ اِبْرٰهِيْمَ ﴿٩﴾

او بېشکه یو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهیم دی.

تفسیر: انبیاء علیهم السلام د دین په اصولو کې ټول سره یو او پر یوه سمه صافه لاره روان دي، او هر یو وروستی نبی د پخوانیو انبیاءو تأیید او تصدیق کوي، نو ځکه ابراهیم علیه السلام یې د نوح علیه السلام له ډلې څخه و فرمایه: ﴿وَ اِنَّ هٰذَا اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّ اَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنَ﴾ (۱۸ جزء، د المؤمنون سورت (۴) رکوع (۵۲) آیت).

اِذْ جَاءَ رَبُّهٖ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ﴿١٠﴾

کله چې راغی (ابراهیم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاک یې له شکه.

تفسیر: یعنې له هر قسمه اعتقادي او اخلاقي رنځورۍ او مرض څخه یې خپل زړه پاک کړ؛ او د دنيوي اندېښنو او خرخشو څخه یې ځان خلاص کړ، سره له تواضع او انکسار د خپل رب په طرف راغب او متمایل شو، او خپل قوم ته یې هم پند او نصیحت وکړ چې له کفر، شرک او بت پرستۍ او عصیان څخه خپل ځانونه وساتئ.

اَذْقَالَ لِرَآئِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٥٠﴾ اِنْفِكَا إِلَهَهُ دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٥١﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل او قوم خپل ته: څه شی دی چې عبادت یې کوی تاسې. آیا په دروغو سره معبودان نور غیر له الله غواړئ تاسې (او عبادت یې کوی).

تفسیر: یعنې دغه د تېرې بتان څه شی دي او څه حیثیت لري چې تاسو یې په دې اندازه عزت او احترام کوئ؟ او له الله تعالی څخه مو مخ اړولی او له بتانو سره مو خپل عبادانه مناسبات ترلي دي، آیا په واقع سره د دوی په لاس کې د ټول جهان واک، اختیار او حکومت دی؟ او د کوم وړوکی یا لوی نقصان او نفعې مالکان دي؟ آیا تاسې ولې له خپل حقیقي الله او مالک اُجل و اعلی شانه و اعظم برهانه څخه مخ ګرځوئ؟ او د دغو باطلو او د دروغو حاکمانو او بتانو خوشامد او حمایت کوئ؟.

فَمَا ظَنُّكُمْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾

پس څه گمان مو دی پر رب د عالمیانو (چې یې له عذاب به مو پرېږدي، بلکه نه مو پرېږدي).

تفسیر: یعنې آیا د ده په وجود کې څه شک او شبهه شته؟ آیا تاسې د هغه له شان او رتبې څخه بېخبره او ناپوهان یئ چې (معاذ الله) تېرې له هغه سره شریکان دروئ، یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقفه یئ، چې پر داسې گستاخی او بې ادبي زړور شوي یئ؟ بالاخر دا راوښیئ چې تاسې د رب العالمین په نسبت څرنگه افکار او خیالات لرئ؟.

فَنظَرَنظَرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٥٣﴾ فَقَالَ اِنِّي سَقِيمٌ ﴿٥٤﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٥٥﴾ قَرَأَ اِلَى الْاٰلِهَتِهِمْ فَقَالَ اَلَا تَاْكُلُوْنَ ﴿٥٦﴾

پس نظر یې واچوه یو نظر په ستوریو کې. پس وویل (ابراهیم) چې بېشکه زه ناجوړ یم. پس وګرځېدل هغوی له ابراهیم څخه حال دا چې شا کونکي وو. پس پټ راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته، پس وویل (ابراهیم دغو بتانو ته) چې: آیا نه خورئ (تاسې له دغو درته ایښودلیو شویو طعامونو څخه؟).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کې د نجوم علم ډېر مټرقي وو، ده خپل قوم ته د ورښوولو لپاره ستوریو ته وکتل، او ویې ویل چې: څما طبیعت ښه نه دی، یا یې مطلب دا وو چې: زه ناجوړه کېدونکی یم، ځکه چې ناروغي د مزاج د بې اعتدالی سره مرادفه ده، او له موت څخه پخوا هر سړي ته همدغه صورت وړاندې کېدونکی دی، په هر حال د ابراهیم علیه السلام مراد صحیح وو، لیکن ستوریو ته یې د کتلو په وخت د ده له داسې وینا «اِنِّي سَقِيمٌ» څخه خلق داسې وپوهېدل، چې دی د نجوم په وسیله وپوهېد، چې ده نژدې ده چې رنځور ېږم، دغه خلک دیو لوی جشن په طرف د ښاره د باندې روان وو نو د ابراهیم علیه السلام د وینا په اوریدو سره دده په نه ورتګ د معذورت په علت وپوهېدل.

تنیبه: د پاس تقریر څخه ظاهر شو چې د ابراهیم علیه السلام «اِنِّي سَقِيمٌ» ویل په واقع کې دروغ نه وو، هو! له هغه څخه اورېدونکي په کوم مطلب چې پوهېدلي دي، د هغه په اعتبار خلاف الواقع وو، ځکه په بعض الأحادیث الصحیحه کې پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کړی شوی دی، حال دا چې دغه: «کذب» نه بلکه فی الحقیقت «توریه» ده، او داسې تورېې د شرعي مصلحت په وخت کې مباح دي، لکه چې د هجرت په حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د «ممن الرجل» چې دا سړی د کوم ځای دي، په ځواب کې «من ماء» چې دا اوبو نه دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مقصد دا وو چې زه د نطفې د اوبو نه یم خو په ظاهر کې هغه سړی پری پوه نه شو چا چې دده نه دده ځای په

تعلق پوښتنه کړې وه. وفرمایل، او ابو بکر الصديق رضي الله عنه د يوه سوال په ځواب کې ويلي وو: «رجلٌ يهديني السبيل» هو! څرنگه چې دغه «توريه» هم د ابراهيم عليه السلام د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ خلاف الأولى وه، نو ځکه د «حسنات الأبرار سيئات المقربين» په اساس په حديث کې «ذنب» ورته ويلي شوی، والله أعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنْطُقُونَ ﴿٩٧﴾

څه شوي دي پر تاسې چې خبرې نه کوئ (او جواب نه راکوئ تاسې مالره؟).

تفسير: کله چې د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهيم عليه السلام کوم جواب وانه ورېد؛ نو ويې ويل چې: تاسې خبرې ولې نه کوئ؟ حال دا چې ستاسې اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کړی شوی دی، لیکن ويې نشو کړی چې د انسانانو روح هم په تاسې کې وغورځوي، نو بیا د تعجب ځای دی چې خوړونکي، څښونکي، ویونکي انسانان د دغو بې حسه او بې حرکت د انسان په شان ښکاریدونکیو بتانو په مخ کې ولې سر په سجده لویږي؟ او خپل حاجات او مهمات ترې غواړي؟

قَرَأَ عَلَيْهِمْ صَرِيحًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٨﴾

پس پټ نوت پر دوی په وهلو سره په قوت (یا ښي لاس سره).

تفسير: يعنې په زور سره يې ودرزول، او ګرد يې سره مات او ګوډ کړل، د انبياء په سورت کې دغه قصه مفصله تېره شوې ده، چې ابراهيم عليه السلام داسې قسم ياد کړی وو: ﴿وَتَاللّٰهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَهُمْ﴾.

فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزْفُونَ ﴿٩٩﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمروديان) دغه (ابراهيم) ته چې رامنډې يې وهلې.

تفسير: کله چې خلق له خپلې مېلې او چرچې څخه بهر ته راوګرځېدل، څه ګوري چې د دوی بتان ګوډ او مات ټوټې ټوټې پراته دي، نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهېدل چې دغه کار پرته له ابراهيم څخه بل چا نه دی کړی، لکه چې ګرد د ده په چارچاپېر کې سره راټول شول، او ورته يې وويل چې: دغه ځمونې معبودان دې ولې مات کړي دي؟

قَالَ اتَّعْبُدُونَ مَا تَشْتَهُونَ ﴿١٠٠﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٠١﴾

وويل (ابراهيم دوی ته جواباً) آیا عبادت کوئ تاسې د هغه چې تاسو يې تراشوئ (او پخپلو لاسو يې جوړوئ). حال دا چې الله پيدا کړي يئ تاسې او هغه (عمل) چې کوئ يې تاسې (نو ولې د غير الله عبادت کوئ؟).

تفسير: يعنې هر چا چې دغه بتان مات کړي دي، تاسو هغه پسې ولې ګرځئ؟ تاسې پخپله ولې داسې احمقانه حرکات کوئ؟ آیا د تيرو بېځانه بت چې تاسې يې پخپلو لاسو جوړوئ د عبادت لایق کېدی شي؟ کله چې الله تعالی د ټولو موجوداتو خالق او رب دی؛ نو تاسې ولې د نورو اشياوو په عبادت کې مشغول او لګيا کېږئ؟

قَالُوا ابْنُوا آلَهُنَا آلَافَةً فِي الْيَمِينِ ﴿١٠٢﴾ فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿١٠٣﴾

وويل (کفارو) چې جوړه کړئ دغه (ابراهيم) ته يوه بناء (او له خسو يې ډکه کړئ او اور ورواچوئ) پس وغورځوئ دغه (ابراهيم) د اور په ډيري کې. پس اراده وکړه دوی له ابراهيم سره د فرېب (لپاره د سوځولو) پس ومو ګرځول دوی لاندې (خوار سپک).

تفسیر: کله چې د ابراهيم عليه السلام د دغو معقولو خبرو خواب دوی ورنشو کړي؛ نو داسې تجویز یې سره غوټه کړ، چې راځئ یوه لویه آتسخانه جوړه کړو، او ابراهيم د هغې په اور کې وغورځوو، خو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کې د بټانو عقیده بېرته ټینګه شي، او په عین زمان کې د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کې پیداشي، او ګرد سره وپوهېږي چې د مخالفت انجام څرنگه کېږي؟ خو وروسته له دې نه بل څوک له سره داسې یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړي، مګر الله تعالی بیا هم دوی سپک او ذلیل وګرځول، او هغه ډېر زورور اور یې پر خپل خلیل ګلزار کړ، چې له هغه څخه علی رؤوس الأشهاد دغه خبره ثابته شوه چې تاسې او ستاسې معبودان که ټول سره خپل لاسونه یو کړي؛ خو بیا هم د الله تعالی د یوه مخلص بنده یوه ویسته ته هم څه ضرر او زیان نشي رسولی، او له سره د دې خبرې مجال نه لري چې د ابراهيم عليه السلام د رب او د الله تعالی له اجازې څخه ماسوا یو ویسته یې هم وسوځوي.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿١٩﴾

او وویل (ابراهيم) بېشکه زه تلونکی یم رب خپل ته، ژر به لاره راوښيي ماته (رب ځما).

تفسیر: کله چې ابراهيم عليه السلام له خپل قوم څخه مایوس او ناامیده شو، او پلار یې هم پرې سختي او شدت شروع کړ، نو د هجرت اراده یې وفرمایله، او الله تعالی د شام لار ورته وروښوده.

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٠﴾

ای ربه ځما! راوښه ما ته (ځوی) له صالحانو.

تفسیر: یعنې کله چې ټبر او قوم او کور کهول مې پرېښود؛ نو ښه اولاد راته عطا کړه، چې په دیني چارو کې ځما مدد وکړي، او د دوی سلسلې ته دوام ورکړه.

فَبَشِّرْهُ بِعَلَمٍ حَلِيمٍ ﴿٢١﴾

پس زېږی وکړ مونږ په دغه (ابراهيم) په داسې هلک چې ډېر تحمل والا به وي.

تفسیر: یعنې له دې نه معلوم شو، چې ابراهيم عليه السلام د اولاد په نسبت چې دعاء کړې وه، او د الله تعالی په دربار کې قبوله شوه؛ نو همدغه هلک یې د الله تعالی په دربار کې د قربانۍ په شان وروړاندې کړ، له موجوده تورات څخه هم ثابت دي: کوم هلک چې ابراهيم عليه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی وو، هغه هم دغه اسماعیل عليه السلام دی، او ځکه یې نوم اسماعیل عليه السلام کېښود چې معنی یې «واورېد الله» ده، لکه چې «اسماعیل» له دوو لفظونو څخه جوړ دی چې: «سمع - اورېدل» او «ایل - الله» دی، یعنې الله تعالی د ابراهيم عليه السلام دعا واورېده، او مستجابې یې وګرځوله، او دغه هلک یې ورعطا کړ.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَبْنَؤُا فِي الْأَرْضِ أَنِّي أَدْجُكَ فَأَنْظُرُ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَٰأَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَيَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٢﴾

پس کله چې ورسېد اسماعیل سره له پلار خپل حد د سعي ته؛ وویل (ابراهيم) ای ځویګه ځما! بېشکه زه پرله پسې وینم په خوب کې داسې چې بېشکه زه ذبحه کوم تا، پس ته هم نظر وکړه چې څرنگه مصلحت ګڼې؟ وویل (اسماعیل): ای پلاره ځما! وکړه ته همغه چې حکم یې درېښودل شوی دی، ژر ده چې وبه مومي ته ما که اراده فرمایلي وي الله له صبر کوونکیو (په حکم د الله).

تفسیر: څه وخت چې اسماعیل علیه السلام لوی ځلمکی او د دغه کار وړ او قابل شو چې د خپل پلار په مخ کې منډې ووهي، او ورسره وځغلي، او د ده په کارونو کې ورسره سعي، کوشن وکړي؛ نو په دغه وخت کې ابراهیم علیه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پورې یو ځوی ته ووايه، څو د ده افکار او خیالات ځان ته معلوم کړي، چې په خوښۍ سره دغه کار ته تیارېږي؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسېږي؟ وايي چې: ابراهیم علیه السلام پرله پسې درې شپې همدغسې خوب لیده، په درېمه ورځ کې یې خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه، چې ځوی یې هم بلا توقفه هغه ومنله، او ویې ویل: «بابا جان! نو ولې ډیل او ځنډ کوي؟ هر هغه حکم چې لوی مالک له جانبته تاسې ته شوی دی، ژر تر ژره یې اجراء او نافذ کړئ!، په دغسې کارونو کې هیڅ صلاح او مشورې ته ضرورت نشته، د الله تعالی د حکم په امتثال کې نه ښايي چې د پلار توب شفقت مانع شي، ځما له جانبته بیخي مطمئن او ډاډه اوسئ!، ان شاء الله تاسې به وگورئ چې زه په څه صبر او تحمل سره د الله تعالی د دغه حکم تعمیم کوم»، په زرگونو رحمتونه دې وي پر دغسې پلار او ځوی باندې.

فَلَمَّا اسَلَمَا وَلَلَّهِ لَمَجِينٌ

پس کله چې غاړه کېښوده (دواړو حکم د الله ته) او وايي چاوه دغه (اسماعيل) پر ښي اړخ د ده.

تفسیر: «یا وايي چوه پر مخی پر وچولي د ده»، پر مخی یې ځکه واچوه څو د ځوی مخ ورته مخامخ نشي، نه چې د پلارولي مینه او محبت په جوش راشي، او د دغه حکم په تعمیم کې څه ډیل او ځنډ واقع شي، وايي چې دغه خبره ځوی خپل پلار ته ور وښوده، زیات له دې نه الله تعالی نه دي فرمایلي چې څه کیفیت او ماجرا تېره شوه؟.

وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا اِبْرَاهِيمُ ۖ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا ۖ

او غږ وکړ مونږ ده ته داسې چې ای ابراهیم! په تحقیق رښتیا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا).

تفسیر: یعنې بس! بس!! پرېږده!!! تا رښتیا کړ خوب خپل!، او قبوله مې کړه دغه قرباني ستا!، ځمونږ مقصود خو ستا د ځوی د حلالولو نه دی!، او تش مو ستا ازموینه او امتحان منظور وو، چې ته په هغه کې پوره بریالی او کامیاب ووتې.

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۖ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ۖ

بېشکه مونږ همداسې (لکه نېکه جزاء د ابراهیم ده) جزا ورکوو (نورو) محسانو نیکو کارانو ته. بېشکه چې همدا (ذبحه) خامخا همدا ابتلاء ازموینه وه ښکاره.

تفسیر: یعنې داسې سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازموینې لپاره صادروو، او بیا هغه مستقیم او ثابت قدم د هغه په تعمیم کې ګرځوو، بیا ورته لویې درجې ورکوو.

وَقَدْ يَنْبَغِي عَظِيمٌ

او فدیة مو ورکړه دغه (اسماعيل) ته په مذبحي لويي (جتي پسه سره).

تفسیر: یعنې د لویې درجې چې له جتنه راغلې وه، یا ډېره قیمتمنداره یا سمینه، خربه او تیاره، بیا همدغه د قرباني رسم د اسماعیل علیه السلام د عظیم الشان یادګار په شان د تل لپاره همېشه قایم او دائم پاتې شو.

وَتَرْكُنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٣٥﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿٣٦﴾

او باقي پرېښود مونږ پر ده په وروستنيو خلقو دا چې. سلام دی پر ابراهيم. (يا باقي پرېښود مونږ پر ابراهيم بنه ثناء او مدح په وروستنيو خلقو تر قيامت پورې).

تفسير: سلام دی څمونږ پر ابراهيم باندې، يعنې مونږ تر نن پورې ابراهيم عليه السلام په عزت او عظمت او حرمت سره يادوو، علي نبينا و عليه ألف سلام وتحيه.

كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

همداسې (په مثل د نېکه جزاء د ابراهيم، نېکه) جزاء ورکوو (نورو) محسانو نیکو کارانو ته. بېشکه چې دی له هغو (خالصو) بندګانو څمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسير: يعنې ابراهيم عليه السلام څمونږ له اعلى درجه ايماندارو بندګانو څخه دی.

وَبَشِّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾

او زېرى ورکړ مونږ دغه (ابراهيم) ته (پس له اسماعيل) په اسحاق سره چې نبي وو له صالحانو.

تفسير: معلوم شو چې هغه پومېنى زېرى د اسماعيل عليه السلام وو، او د ذبحې د قصې ګرده واقعه پر هغه مېني وه.

وَبَرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿٤٠﴾

او برکت اچولې وو مونږ پر دغه (اسماعيل) او پر اسحاق (په تکثير د اولاد)، او له اولادې د دې دواړو څخه څوک نیکوکار دي (په ايمان او طاعت سره)، او څوک ظالم دي په ځان خپل ښکاره (په کفر او معصيت سره).

تفسير: يعنې د دوى اولاد (څوځات) ټول سره يو شان نه دي، په دوى کې داسې نېکان او پاکان هم شته چې د خپلو آباوو او اجدادو نومونه روښانه او ژوندي کوي، او ډېر بدن او خراب سړي هم په کې شته چې د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله هغوى ته د دغې معظمې کورنۍ ننگ ويلی شي، او د بدو سزاوو وړ او مستحق دي.

تنبيه: عموماً مفسرينو د ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا﴾ ابراهيم او اسحاق په طرف راجع کړى دى، مګر شاه صاحب (رحمه الله) د اسماعيل او اسحاق عليهما السلام په طرف راجع کړى، او مضمون ته يې زيات وسعت ورکړى دى.

وَلَقَدْ مَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿٤١﴾ وَجَعَلْنَاهُمَا قَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٤٢﴾

او خامخا په تحقيق احسان مو کړى وو پر موسى او هارون. او نجات مو ورکړ دغو دواړو ته او قوم د دوى ته له غمه ډېر لوى نه.

تفسير: يعنې د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم څخه يې نجات ورکړ، او د قلم له بحيرې څخه يې پوري ايستل په ډېرې اسانۍ سره.

وَنَصَرْنَاهُمْ فَاكْثَرُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٣﴾

او نصرت مو ور کړ دغو (سبطيانو) ته پس وو همدوی برياليان (کامياب) (پر قبطيانو دښمنانو خپلو).
تفسير: يعنې فرعون او د فرعونيانو لاولسکري يې گړد (ټول) سره غرق او ډوب کړل، او بني اسرائيل يې غالب، مظفر او منصور وگرځول، او د هالکينو قبطيانو د املاکو او اموالو وارثان يې همدغه سبطيان او اسرائيليان کړل.

وَآتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٥٨﴾

او ورکړی مو دی دغو دواړو (وړوڼو) ته کتاب (تورات) ډېر ښه بيانونکی (شرائعو لره).
تفسير: يعنې تورات شريف چې په هغه کې د الله تعالی احکام په ډېر تفصيل او ايضاح سره بيان شوي دي.

وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٥٩﴾

او ښودلي مو وه دغو دواړو (وړوڼو) ته لاره سمه (رسوونکې مقصود ته).
تفسير: يعنې په ښو افعالو او اقوالو کې مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل، او پر سمه صافه لاره مو دوی رهي کړل، او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چې د انبياوو د عصمت له لوازمو څخه دي.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْآخِرِينَ ﴿٦٠﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿٦١﴾ إِنَّا كَذَّلْنَا لِقَايَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٢﴾ إِيَّاهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٣﴾

او پرې ښود مونږ په دې دواړو (وړوڼو) په وروستنيو خلقو کې دا. چې سلام دی (د الله له طرفه)
پر موسی او هارون. بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د موسی او هارون؛ نېکه) جزاء
ورکړو (نورو) محسانو نیکو کارانو ته. بېشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندګانو څمونږ دی
چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسير: يعنې څمونږ د کاملو ايماندارانو بندګانو څخه دی.

وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٤﴾ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَلْقِينَ ﴿٦٦﴾

او بېشکه الياس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې ويې ويل قوم خپل ته: آیا نه ويرېږئ (له
عذابۀ د الله څخه). آیا تاسې عبادت کوئ د (هغه بُت چې نوم يې) بعل (دی)، او پرېږدئ تاسې
(عبادت) د ښه پيدا کوونکي.

تفسير: د ځينو په نزد الياس عليه السلام د هارون عليه السلام له نسله دی، الله تعالی الياس عليه السلام د شام په ملک
کې يوه ښار ته چې د «بعلبک» په طرف کې وو؛ ولېږه، د هغه خلق د هغه بُت په عبادت کې مشغول وو چې د «بعل» په
نامه سره مشهور وو، الياس عليه السلام دوی د الله تعالی له قهره او غضبه وويړول، او د بت پرستی له بد انجام او عاقبت
څخه يې پوره او خبردار کړل.

اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٧﴾

چې الله دی رب ستاسې او رب د هغو پلرونو ستاسې چې ږومبی وو.

تفسیر: یعنی هسې خو په دنیا کې بني آدمان هم د تحلیل، ترکیب، تعدیل، تحویل او نورو وسایلو په ذریعه ظاهرًا ډېر شیان جوړوي، مگر ډېر ښه خالق، صانع او جوړوونکی هماغه پاک الله دی چې د ټولو اصولو، فروعو، جواهرو، اعراضو، صفاتو، موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقيقي خالق دی، هغه لوی ذات چې تاسې او ستاسې پلرونه او نیکونه یې پیدا کړي دي؛ نو بیا به دغه کار چېرې جایز او روا وي چې هغه ﴿أَحْسَنَ الْخَلْقِينَ﴾ پرېږدئ او د «بعل» بُت په عبادت کې بوخت او لگیا شئ، او له هغه څخه امداد او مرسته وغواړئ، چې په ظاهري ډول سره د یوې ذرې د پیدا کولو قوت او قدرت هم نه لري، بلکه د هغه وجود د ده د منونکیو د کار او زحمت رهین دی، چې د خپلو دغو عبادانو په لاسونو کې څرنگه چې د دوی زړه غوښت؛ جوړ شوي، او پخپل ځای کې درولی شوي دي.

فَكَذَّبُوهُ فَأَنَّهُم كَانُحَضْرُونَ ﴿١٢٥﴾

پس تکذیب وکړ دوی د هغه، پس بېشکه دوی خامخا حاضر کړي شوي دي (دوزخ ته).

تفسیر: یعنی د دروغجن گڼلو سزا دوی ته هرومرو وررسېږي.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٦﴾

مگر تکذیب ونه کړ (د ده هغو) بندگانو د الله چې مخلصان دي.

تفسیر: یعنی نور گړدو هغه ته د دروغو نسبت وکړ، مگر د الله تعالی مخلص او غوره بندگانو د هغه تصدیق وکړ، نو ځکه له سزا څخه یې نجات وموند.

وَتَرْكَنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٧﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ ﴿١٢٨﴾

او پرې ښود مونږ پر دغه (الياس مدح او ثناء) په ورستنيو خلقو کې. سلام دی (له الله) پر آل ياسين.

تفسیر: «الياس» ته «الياسين» هم وايي، لکه چې «طور سينا» ته «طور سينين» هم ویلي کيږي، یا به له «الياسين» څخه د الياس عليه السلام متبعين مراد وي، او ځينې «آل ياسين» يې هم لولي، نو په دغه تقدير به «ياسين» د هغوی د پلار نوم وي، یا به د هغوی نوم «ياسين» او «آل» لفظ به مقحم او زائد وي، لکه چې په «کما صليت على آل ابراهيم» کې ابراهيم عليه السلام مراد دی، یا چې په «اللهم صل على آل أبي أوفى» کې مراد أبي أوفى هم دی.

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٩﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٠﴾ وَإِنَّ لَوْلَا لَيْلَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣١﴾ إِذْ جَاءَتْهُمْ وَأَهْلَهُ أَجْبَعِينَ ﴿١٣٢﴾ إِلَّا نَجْوَا فِي الْغَيْرِينَ ﴿١٣٣﴾

بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د الياس؛ نېکه) جزاء ورکوو نېکو بندگانو ته. بېشکه چې دی له هغو بندگانو څمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي. او بېشکه چې لوط وو خامخا له مرسلانو څخه. کله چې نجات ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ټولو ته. مگر یوې زړې ښځې ته چې وه دا په باقي پاتې کېدونکیو (د عذاب) کې.

تفسیر: یعنی د ده ښځه چې له معذبینو سره یې تعلق او ارتباط درلود.

ثُمَّ دَمَرْنَا الْأَعْرِينَ ﴿١٣٤﴾

بیا مونږ گړد سره هلاک کړل نور (کفار).

تفسیر: یعنې ماسوا له لوط عليه السلام څخه او د ده له کورنۍ څنې نور د هغو کلیو پر ګردو هستېدونکیو باندې د دوی کلي وارولی شو ﴿عِنْدَ اللَّهِ﴾، دغه قصه پخوا له دې نه په څو ځایونو کې په تفصیل سره لیکلې شوې ده.

وَأَنكُمْ لَتَمْرُؤُونَ عَلَيْهِمْ مِّنْ مَّصِجِينَ ﴿٣٨﴾ وَبِالْأَيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٩﴾

او بېشکه چې تاسې خامخا تیر برئ (ای اهل د مکې) پر دوی په دې حال کې چې صبا کوونکي یی (د ورځې). او د شپې (یعنې هر وخت پرې تېر برئ)، آیا پس عقل نه چلوئ (چې عبرت ترې واخلي).

تفسیر: دغه یې مکيانو ته فرمایلي دي، ځکه چې کوم قوافل چې له معظمې مکې څخه شام ته تلل او راتلل، او د دوی د لارې په منځ کې د لوط عليه السلام د قوم په بل مخ او شتیو کلیو به یې سترګې لګېدلې، یعنې سره له دې چې دوی تل تر تله پر همغو وړانو قریو تېرېدل، او د عذاب او عبرت علائم او هغه د قدرت لویې نښې یې لیدلې؛ خو بیا هم دوی ته هیڅ پند او عبرت له هغو څخه نه حاصلېده، آیا دوی پر دې نه پوهیږي کوم حال او انجام چې د بل یو نافرمانه قوم شوی وي؛ همغسې احوال پر بل یو نافرمانه قوم هم راتلونکي دي.

وَإِن يُّوسُفَ لَيَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٤٠﴾ إِذْ بَقِيَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿٤٢﴾ فَالْقَمْعَةُ الْوَحْتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٣﴾

او بېشکه چې یونس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې وتښتېد (له خپل قوم څخه) طرف د هغې بېرې ډکې ته. پس قرعه یې واچوله (له دغو خلقو د بېرې (سره) درې کرته؛) پس شو له مغلوب کړیو شویو (په قرعه کې، بیا ځان یې سیند ته واچوه). پس یوه مړۍ کړې دغه (یونس) لره مهې، حال دا چې دی پخپله د خپل ځان ملامت کوونکی وو (په دغه بلا اذن راتلو کې).

تفسیر: یعنې بېرې د سیند په منځ کې په چورلېدلو شروع وکړه، پر بېرې سورو خلقو وویل چې: ځمونږ پر دغې بېرې کې داسې کوم مړیې هم سور دی چې له خپل باداره تښتېدلی دی، نو د ګردو پر نامه څو ځلې پچې واچولی شوې، خو په هر ځلې به پچه (قرعه) د همدغه یونس عليه السلام پر نامه خته، دغه قصه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کې په تفصیل سره تېره شوې ده، هلته دې د هغې تحقیق ولوستل شي، د ده الزام هم دغومره وو چې د اجتهادي خطا په اقتضاء یې له دې نه چې د الله تعالی حکم ته یې انتظار کولی، له هغه کلي څخه ووت، او د الله تعالی د عذاب د نزول ورځ یې تعیین فرمایلي وه.

فَقُلْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿٤٤﴾ لِّلْمَلَكِ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٤٥﴾

پس که نه وی دغه خبره بېشکه چې دغه (یونس) وو له تسبیح کوونکیو څخه. نو خامخا پاتې به وو په نس د دې مهې کې تر هغې ورځې پورې چې بیا ژوندي راپاڅولی شي (خلق).

تفسیر: یعنې کله چې د مهې په ګېډه کې او پخوا له هغه څخه به یونس عليه السلام د الله تعالی په ذکر او یاد کې ډېر مشغول وو، نو ځکه مونږ هغه ته ډېر ژر نجات ورکړ، که نه تر قیامته به دې د همغه مهې په ګېډه کې پاتې وو، او د باندې وتل به یې په برخه نه کېده، او د همغه مهې غذا او خوراک به کېده، د کب په ګېډه کې د یونس عليه السلام تسبیح دغه وه: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾.

فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ۖ وَأَبْنَيْنَاهُ شَجَرَةً مِّنْ يُّطْبَيْنَ ۖ

پس ومو غورځوه دغه (يونس) په ډاگه ميدان کې حال دا چې دى رنځور وو. او زرغونه کړه مونږ پرې يوه ونه له کدو نه.

تفسير: پر مهې حکم وشو چې دى يونس عليه السلام له خپلې گېلې څخه قى کړي، او په يوه خلاص ميدان کې يې وغورځوي، غالباً يونس عليه السلام به د کافي غذا او هوا او نور ضرورياتو د نه رسېدلو له سببه رنځي او نحيف شوى وو، وايي چې د ده ضعف او نحيفي دې اندازې ته رسېدلې وه، چې د لمر پلوشې او د مچ او نورو کښېناستل هم د ده پر بدن بد لگېده، الله تعالى پخپل قدرت د ده په څنگ کې د کدو يو بوټى سمدلاسه زرغون او لوى کړ، چې د هغه سيورى د ده پر جسم لوېده.

وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ۖ

او بيا مونږ ولېږه دغه (يونس) سلو زرو (خلقو) ته يا زيات له دې نه.

تفسير: يعنې يواځې که د دوى عاقلان او بالغان شمېر کېدى؛ نو د هغوى شمېر يو لک تنه وو، او که ټول واړه او لوى سره وشمېرل شي؛ نو د هغوى شمېر زيات وو، يا داسې ووايي چې: له يو لک تنو څخه زيات وو، او دوو لکو ته نه رسېدل، د زرو کسور ورسره مه لگوى، نو يو لک يې ووايي، او که کسر ورسره لگوى؛ نو د يوه لک څخه به څو زره د پاسه وي، والله أعلم.

فَأَمَّا نِوَاهُ فَاتَّعْتَهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ۖ

پس ايمان راوړ (هغوى پرې) پس نفع مو ورکړه دوى ته تر يوې نېټې پورې.

تفسير: يعنې د ايمان او يقين په برکت يې د الله تعالى له عذاب نجات وموند، او په خپل مقدّر عمر پورې له دنياوي لذاتو او ژوندون څخه متمتع او مستفيد شول.

دغه قصه پخوا له دې نه د «يونس» او د «انبياء» په سورتونو کې هم لېکلې شوې ده، هلته دې ولوستلى شي.

فَاسْتَقِيمُوا إِلَىٰ رَبِّكُمُ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ۖ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ۖ أَلَا أَنَّهُمْ مِّنْ أَفْكَهَمَ لِقَوْلُنَا ۖ وَلَكَ اللَّهُ ۖ وَأَنَّهُمْ لَكِن بُونٌ ۖ

پس وپوښته ته (اى محمده!) دغه (کفار) آيا رب ستا لره لونه دي؟ او دوى لره خامن دي؟ او که مو پيدا کړي دي پرېستې ښځې (لونه د الله) حال دا چې دوى حاضر وو (په وخت د پيدا کولو د پرېستو کې). خبردار! پوه شه! چې بېشکه دوى له دروغو خپلو خامخا وايي. (داسې) چې ولد راوړى دى الله حال دا چې بېشکه دوى خامخا دروغچنان دي (په دې ويلو خپلو).

تفسير: يعنې د انبياوو حال خو مو واورېد چې د نوح، ابراهيم، اسماعيل، موسى، هارون، الياس، لوط او يونس عليهم السلام د گړدو مشکلات د الله تعالى په امداد او اعانت سره حل شول، خورا ډېر لوى مقرب انسانان هم د الله تعالى له امداد او معاونت څخه مستغني او بې پروا کېدى نشي، اوس وروسته لږ څه د پرېستو او د پيريانو حال واورئ، چې کفارو د دوى په نسبت څرنگه چټي عقائد له خپله ځانه جوړ کړي دي، لکه چې د عربو ځينو قبائلو به ويل چې: پرېستې د الله تعالى لونه دي، کله چې له دوى نه پوښتنه کېده چې ښه نو د دوى ميندې څوک دي؟ نو د لويو لويو پيريانو لونه به يې وربښولې په دې شانې چې (العياذ بالله) د الله تعالى تعلقات به يې له پيريانو سره تړل.

الله تعالی فرمایي چې: اوس لږ شاني له دغو جاهلانو څخه پوښتنه وکړئ چې آیا داسې د لوی عظمت او قدرت والا الله تعالی (معاذ الله) د خپل ځان لپاره که د اولاد تجویز هم کوي؛ نو آیا د خپل ځان لپاره لوني غوره کوي؟ او تاسې ته هلکان در کوي؟! یو خو دغه بې ادبي او گستاخي شوه چې تاسې الله تعالی ته د اولاد نسبت کوئ، او بیا په اولاد کې هم ورته کمزوي او ښکته او ضعیفه اولاد، او پرېستو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ، آیا کوم وخت چې مونږ پرېستې پیدا کولې؛ دوی ځمونږ په څنگ کې ولاړ وو؟.

أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿٣٧﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٨﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٩﴾

آیا غوره کړي دي دغه (الله) لوني پر ځامنو. څه وشوه پر تاسې (په دغه حکم د دروغو کې) دغه څرنگه حکم کوئ تاسې. آیا پس پند نه اخلئ تاسې (چې الله پاک دی له ټولو عیوبو).

تفسیر: یعنې لږ ذره خو غور او دقت وکړئ، د عیب تر لوی لپاره هم لیاقت او علمیت پکار دی، که مو داسې یوه غلطه عقیده له خپله ځانه جوړوله؛ نو ښايي چې دغسې بې اساسه او بې منطق به مو نه جوړوله، دغه کوم عدل او انصاف دی چې د خپل ځان لپاره هلکان غوره او پسند کړئ؟ او پاک الله ته د لونیو نسبت وکړئ؟.

أَمَلَكُمْ سُلْطَنٌ مُّبِينٌ ﴿٤٠﴾ فَأْتُوا بِكُتُبِكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤١﴾

آیا شته تاسې ته کوم برهان سند ښکاره (چې الله اولاد لري). پس راوړئ تاسې هغه کتاب خپل که چېرې یی تاسې صادقین رښتین (په خپل قول کې).

تفسیر: یعنې بالآخر دغسې مهمله او بې اساسه خبره مو له کوم ځای څخه را ایستلې ده؟ له عقل او فهم او علمي اصولو سره خو د دغې خبرې هیڅ اړه او ارتباط نشته، نو آیا کوم نقلي سند د دغې عقیدې د اثبات لپاره لری؟ که داسې وي؛ نو بسم الله! راوړاندې یې کړئ!.

وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَبَاً ۖ وَلَقَدْ عَلِمَتْ الْجَنَّةُ أَنَّهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ ﴿٤٣﴾

او گډوډي دغه مشرکان په منځ د دغه (الله) او په منځ د پیرانو نسب قرابت (نسبت د خپلوی)، او خامخا په تحقیق پوهیږي پیران چې بېشکه دوی خامخا حاضر کړي شوي دي (دوزخ ته). پاکې ده الله ته له هغو (خبرو) څخه چې وایي یې دوی (چې شریک او ولد ورته نیسي).

تفسیر: یعنې دغو حمقاوو د پیرانو سره (معاذ الله) د الله تعالی د څوموالي (دامادی) تعلقات قائم کړي دي، سبحان الله!، دوی څرنگه خبرې کوي؟ که موقع ومومي؛ نو لږ شاني له دغو پیرانو څخه پوښتنه وکړئ چې د هغوی عقیده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت څرنگه دي؟ او خپل ځانونه څرنگه گڼي؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چې دوی هم لکه نورو مجرمینو نیولی کيږي، او د الله تعالی په مخ کې وړاندې کولی شي، ایا له څوم او داماد سره همداسې معامله کوله شي؟ ځینې اسلافو له نسب څخه مقصد اخیستی دي چې دغو خلقو شیطین الجن د الله تعالی مقابل حریفان گڼل، لکه چې مجوسیان د «یزدان» او «اهرېمن» قاتلان دي، یعنې یوه ته د نېکۍ خدای او بل ته د بدۍ خدای وایي.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٤﴾

مگر هغه بندگان د الله چې پاک کړي شوي دي (منزه دي له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسیر: یعنې له پیریانو یا انسانانو څنې د الله تعالی غوره او منتخب بندګان له نیولو او په عذابولو څخه آزاد دي، معلوم شو چې هلته د نسبونو او د ارتباطاتو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته، بلکه هلته یواځې د بندګۍ او اخلاص پوښتنه کېږي.

فَاتَّكُمُ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفِتْنِينَ ﴿٣٨﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحْدِ ﴿٣٩﴾

پس بېشکه تاسو چې یې او هغه چې عبادت یې کوي تاسې. نه یې تاسې (ای عابدانو او معبودانو په دغه بُت پرستی سره) فتنه اچوونکي (د هیچا). مګر د هغه چې ننوتونکي د دوزخ دي (د الله تعالی په علم کې).

تفسیر: ډېر خلق داسې ګڼي چې د پیریانو په لاس کې د بدۍ او پښتو په لاس کې د نېکۍ واک او اختیار شته، هر چا ته چې دوی وغواړي بېګڼه ورسوي، او الله تعالی ته یې مقرب ګرځوي، او هر یو ته چې دوی وغواړي؛ بدې او تکلیف رسوي، یا یې ګمراه کوي، ښايي د دغو مفروضه وو اختیاراتو په بناء یې دوی د الله تعالی اولاد یا خسر ګرځولي وي، نو دلته یې د دغې ځواب ورکړې دي، چې نه ستاسې او نه د دوی په لاس کې څه مستقل اختیار شته، تاسې او هغه شیاطین چې تاسو یې عبادت کوئ که ګرد سره یو ځای شئ؛ د دغې خبرې قوت او قدرت نه لرئ چې یې د الله تعالی له مشیته یو متنفس هم په جبر او اکراه سره ګمراه کړي شئ، ګمراه خو همغه څوک کېږي چې الله تعالی دی د ده د بد استعداد په بناء دوزخي لیکلی وي، او د خپلې بدکارۍ په سبب خپل ځان دوزخ ته رسوي، (بیا وویل جبریل علیه السلام محمد صلی الله علیه وسلم ته):

وَمَا مَنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤٠﴾

او نشته له مونږ څنې هیڅوک مګر چې مقرر دی ورته یو مقام ځای معلوم.

تفسیر: الله تعالی دغه کلام د پښتو له ژبې او د دوی له جانب فرمایلي دی، لکه چې په ډېرو ځایونو کې د انسانانو له جانب دعاوې فرمائي، یعنې د هرې لویې پښتې لپاره یو حد مقرر دی، چې دا له هغه حده نشي وړاندې کېدی، دا یې ځکه و فرمایل چې کافران وايي چې: پښتې د الله تعالی لویه دي، چې د پیریانو له ښځو څخه پیدا شوي دي، حال دا چې پیریانو ته د دوی حال په ښه شان سره معلوم دی، او پښتې داسې وايي چې: مونږ د دغې خبرې له سره طاقت او توان نه لرو چې د الله تعالی له احکامو د یوې ذرې په اندازه هم تجاوز او تخلف وکړي شو.

وَأَنَّا لَنَحْنُ الصَّادِقُونَ ﴿٤١﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ صف تړونکي یو (په وخت د طاعت کې).

تفسیر: یعنې په خپلو حدودو کې هر څوک د الله تعالی عبادت او د ده د احکامو د منلو لپاره تیار ولاړ دي، او له سره هیڅ یو د دې خبرې طاقت او توان نه لري چې له هغه څخه د ویوه وینسته په اندازه هم وړاندې وروسته وښویږي.

وَأَنَّا لَنَحْنُ الْمُسِيخُونَ ﴿٤٢﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ تسبیح ویونکي یو.

تفسیر: یعنې تر دې ځای پورې د پښتو کلام ختم شو، وروسته له دې نه د مکې معظمې د خلقو حال بیان فرمایي.

وَأَن كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿٣٦﴾ لَوْ أَنَّا عُنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٧﴾ لَّكَانَ عِبَادَ اللَّهِ الْخَالِصِينَ ﴿٣٨﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او بېشکه چې وو (دغه کفار) خامخا ويل به يې داسې. چې که چېرې بېشکه وی له مونږ سره ذکر (کوم کتاب) له پخوانيو (کتابونو) څخه. نو خامخا وو به مونږ بندگان د الله مخلصان. (بيا چې ورته راغی دغه قرآن) پس کافران شول په دغه (کتاب)، پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د دې کفر خپل).

تفسير: د عربستان خلقو څه مهال چې د انبياوو نومونه او قصې اورېدلې، او د دوی له علم څخه بې خبران وو؛ نو پخپلو منځ کې به يې سره داسې ويل: «که مونږ ته د دغو پخوانيو علوم حاصل وی، يا پر مونږ باندې هم کوم اسماني کتاب يا د پند او نصيحت خبرې نازلېدې؛ نو مونږ به پر هغو په ډېر ښه شان سره عمل کوه، او خپل حسن الأعمال به مونږو ته هم ښوول، او په معرفت او عبادت کې به مو تر دغې اندازې پورې ترقي او پرمختګ کاوه، چې د الله تعالی په مخصوصو او منتخبو بندگانو کې به شاملېدو»، اوس چې د دوی په منځ کې نبي الله صلی الله عليه وسلم مبعوث شوی دی، دوی له خپلو هغو خبرو څخه اوښتي دي، او هغه خپل قول او اقرار يې هېر کړی دی، نو د دغه انحراف څخه کومه نتيجه او انجام چې دوی ته پېښېدونکې دی؛ دوی به يې عنقریب وگوري.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿٤٠﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ ﴿٤١﴾ وَإِنَّ جُنَدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٢﴾

او خامخا په تحقيق پخوا لا صادر شوی دی حکم ځمونږ لپاره د بندگانو ځمونږ مرسلينو. چې بېشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بېشکه لښکري ځمونږ خامخا همدوی بريالېانې دي (په کفارو).

تفسير: يعنې دغه خبره د الله تعالی په علم کې مقرر شوې ده، چې د منکرينو په مقابل کې پاک الله له خپلو انبياوو سره مدد او معاونت کوي، او بالاخر د الله تعالی لښکر غالب او بريالی کېږي، اگر که ضمناً حالات په هر ډول او هر وضعیت سره واورې او لوتونه وخورې؛ مگر فتحه، بری او کاميابي هرومرو د مخلصو بندگانو لپاره ده، او دغه نصرت هم د حُجَّت او برهان په اعتبار او هم د ظاهري تسلط او غلبې په معيار وي، مگر په دغه شرط چې دغه «جند» في الواقع «جند الله» وي.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حَبْرٍ ﴿٤٣﴾ وَأَبْصَرْتُمْ فَسَوْفَ يَصِيرُونَ ﴿٤٤﴾

پس مخ وگرځوه ته (ای محمده!) له دوی نه تر یوه وخته پورې. او گوره ته دوی ته پس ژر ده چې وبه ويني دوی (عاقبت خپل).

تفسير: يعنې اوس څو ورځې نور هم دوی ته څه مه وايئ!، او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وگورئ، دوی به هرومرو خپل انجام وگوري، لکه چې ويې هم ليد، کله چې وويل منکرانو تمسخرًا چې کله به وي نزول د عذاب؟ نو نازل شو:

أَفِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٤٥﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٤٦﴾

آيا پس (په راتلو) د عذاب ځمونږ تلوار کوي دوی. پس کله چې نازل شي (عذاب) په ميدان (غولي) د دوی؛ پس بد به وي سبا د ویروليو شويو.

تفسیر: ﴿سَوْفَ يُعْزُّونَ﴾ (ژر دی چې وبه وینی عذاب) شاید د اور بدلو په اثر به دوی داسې ویلي وي چې: اوس نو ژر شه! ځمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوبښه!، نو د هغه ځواب یې داسې ورکړ چې: پر خپل ځان باندې د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چې تاسې نښلولی دی، کله چې وخت یې راشي؛ هغه به ډېر بد وخت وي، د الله تعالی عذاب داسې درځي لکه چې کوم دښمن سړي ته څوک په پټوڼي کې د شپې پټ ناست وي، او گهيځ د وخته یو ځلي په میدان کې ځان ورښکاره کړي، او پر خپل غلیم په ډانگ پیلې (ښکاره) داړه واچوي، د الله تعالی د عذاب د نزول په وخت کې به د هغو خلقو حشر هم داسې کیږي چې دوی پخوا له دې نه ویرولي شوي دي، او له آخرې خاتمې څخه په ښه ډول پوه او مطلع کړي شوي دي، لکه چې د مکې معظمې په فتح او په نورو ځایونو کې همداسې وشو، اوس بیا الله جل شانه و اعظم برهانه لپاره د تسلی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم مکرراً مؤکداً داسې امر فرمایي:

وَقُلْ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ ۝ وَأَبْصُرْ سَوْفَ يُعْزُّونَ ۝

او مخ وگرځوه (ای محمده!) له دوی څخه تر یوې نېټې پورې. او ګوره (دوی ته) پس ژر ده چې وبه وینی دوی (احوال خپل).

تفسیر: ښایي چې ډومیني وعده د دنیوي عذاب وه، او دغه به د اخروي عذاب وي، یعنې تاسې ورته ګورئ چې وروسته له دې نه دغه کفار په آخرت کې څه څه عذابونه مومي.

سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبَّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ۝ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ۝ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

پاکي ده رب ستا لره (له هره عیب او نقصانه) چې رب د عزت (قوت غلبې دی، او پاک دی) له هر هغه څیزه چې (مشرکان یې ورته) نسبت کوي. او سلام دی پر (ټولو) مرسلینو استاځیو. او ټوله ثناء صفت خاص الله لره دی چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کې یې د ګردو اصولي مضامینو خلاصه بیان کړه، یعنې د الله تعالی ذات له ټولو عیوبو او نقائصو څخه پاک او منزّه دی، په ګردو کمالیه وو صفاتو او محاسنو موصوف دی، او ګردې ښېګڼې د ده په پاک ذات کې مجتمعې دي، پر ګردو انبیاءو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځي، چې د دوی د عظمت او عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تمت سورة الصفات بفضل الله تعالى ومّنه

سُورَةُ صَٰ

«د (ص) سورت مکي دی، (۸۸) آیته (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۸) او په نزول کې هم (۳۸) سورت دی، وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ ۝ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ۝

قسم دی په قرآن چې خېستن (خاوند) د پند، ذکر، بیان، شهرت، عظمت دی. بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په کبر، سرکښي کې دي (له قبوله د حق)، او په مخالفت کې دي (له مسلماني سره).

تفسير: يعنې دغه عظيم الشان، عالي مرتبت قرآن چې په ډېرو عمده وو نصائحو سره ډک او په نهايت مؤثر طرز خلقو ته د هدايت او معرفت خبرې ښوونکي او پوهوونکي دی؛ په جگ غېر سره شهادت ورکوي: هغه خلق چې له قرآني صداقت او د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له رسالت څخه منکر دي، د هغه سبب داسې نه دی چې د قرآن په تعليم يا تفهيم کې څه نقص يا قصور شته، يا رسول اکرم صلى الله عليه وسلم د ده په تبليغ او تبیین کې (معاذ الله) مقصّر دی، بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چې: دغه مخلوق دروغ پرې تړي، حماقت کوي، او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کې نښتي دي، که چېرې دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځي؛ نو د حق او صداقت ډېر صاف او پاک سړک د دوی په نظر ورځي.

كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَُوا زُلَّاتٍ حِينَ مَنَاصٍ ۝

(نه گوري منکران چې) څومره ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دې څخه له اهل د زماني، پس نارې به يې وهلې (عند نزول العذاب) حال دا چې نه به وو هغه وخت د خلاصېدلو.

تفسير: يعنې دوی ته دې معلوم وي چې د همدغه غرور او تکبر په سبب او د انبياء الله د مقابلي او مجادلي په علت پخوا له دې نه ډېر اقوام او ملل سره تباہ او برباد شوي دي، هغه خلق هم تر ډېرو مودو پورې د الله تعالی له انبياوو سره جنگيدلي وو، بيا څه وخت چې پر هغوی هغه بد ساعت راغی، او د الله تعالی عذاب دوی له څلورو خواوو څخه چار چاپېر ونيول؛ نو سخت وويرېدل، او شورماشور او غلغله يې وښلوله، مگر د خلاصي او نجات موقع تېره شوې وه، او وخت او فرصت نه وو پاتې.

«لات» د «ليس» په معنی ده، چې «ت» تأکیداً پرې زائده شوې ده، او له «حين» سره مختص دی، چې ترې اسم يا خبر عموماً محذوفېږي، «مناص» د واوي اجوف مصدر دی.

وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَاذِبُونَ هَذَا سِحْرٌ كَذَّابٌ ۝

او تعجب کوي (کفار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ويروونکی له دوی نه، او وايي دا کافران چې: دغه (ويروونکی نبي) ساحر کوډگر دی دروغجن.

تفسیر: یعنې دوی وایي: که له اسمانه کومه پرېشته راتلی، خو بیا هم یوه خبره وه، ځمونږ له منځه یو سړی راپورته شوی، او ځمونږ په ویرولو او ژړولو یې شروع کړې ده، او داسې وایي چې: زه د اسمان والا الله له جانبه راغلی یم، دغه یوه ډېره عجیبه خبره ده، اوس ماسوا له دې نه بل څه وویل شي: چې یوه کوچګر یوه د دروغو ننداره جوړه کړې ده، او د کوچو په زور دغه نندارې او کرشمې رابښي، او ورته معجزه وایي، او څو دافسانې خبرې یې هم راتولې کړي دي، او د هغو په نسبت داسې دعوی کوي چې دغه د الله تعالی رالېږلي شوي علوم دي، او زه یې رسول یم.

اجْعَلِ الْاِلَهَةَ اِلٰهًا وَّاحِدًا ۚ اِنَّ هَذَا الشَّيْءُ عَجَابٌ ۝ وَاَنْطَلَقَ الْمَلَكُ مِمَّا اِنْ اَمْشُوا وَاَصِدُّوا عَلٰى الْوَهْمِ

آیا ده ګرځولي دي دغه معبودان الله یو؟ بېشکه دغه (ګرځول د ډېرو معبودانو یوه ته، چې تاسې نور معبودان پرېږدئ، او د یوه الله عبادت کوئ؟) خامخا یو څیز ډېر عجیب دی (چې مثل نه لري). او لاړل په تلوار سره مشران له دوی نه (له مجلسه چې سره ویونکي وو یو بل ته) چې ځی (پاڅی له دې ځایه)، او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسیر: یعنې دغه بل هم درواخلی! دومره بېشماره معبودانو دربارونه دی بندوي، او یواځې یو الله یې پریښی دی، له دې نه بله لویه د تعجب خبره به څه وي چې د دغومره لوی جهان انتظام یواځې همدغه یو الله ته وسپارلی شي؟.

په روایاتو کې راغلي دي چې د ابو طالب په رنځورۍ کې ابوجهل او د قریشو څو نور غټان ابو طالب ته ورغلل، او هغه ته یې د رسول الله مبارک شکایت یووړ، چې دغه ستا وراره ځمونږ معبودانو ته بدې ردې خبرې کوي، او مونږ ته په څو څو ډوله (قسمه) احمقان او ناپوهان وایي، تاسو ده ته نصیحت وکړئ!، کله چې ابو طالب دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وکړې؛ ده د هغه په ځواب کې وویل: «ای تره! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چې وروسته له هغه به ګرد عرب د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمتګاران شي، او نور ادیان به ورته جزیه وړاندې کړي»، دوی خوشال شول او ورته ویې ویل: «چې هغه څه شی دي؟ تاسو خو هماغه یوه کلمه ووايي، مونږ ستاسې د لسو کلمو منلو لپاره تیار ولاړ یو»، رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وفرمایل: «نه! هغه خو همدا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده»، کله چې هغوی دغه خبره واورېدله؛ ډېر په قهر او غصه شول، او تاو کړي له هغه مجلسه پاڅېدل، او ویې ویل چې: مونږ دومره ډېر معبودان پرېږدو، او فقط ستا په خوله یواځې همدغه یو الله معبود ومانو!، ځی چې څو!، نه چې د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سړي پښه ځمونږ د دغې پخواني آبايي او اجدادي طریقې څخه وښویږي، او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شي، د ده د دغې بليغې سعې او کوښښ په مقابل کې مونږ ته هم لازم دي چې ډېر زیات صبر، استقلال او استقامت له خپله ځانه وربکاره کړو».

اِنَّ هَذَا الشَّيْءَ يُرَادُّ

بېشکه دغه شی (توحید) خامخا یو شی دی چې اراده یې کړی شوې ده (له مونږ څخه).

تفسیر: یعنې محمد صلی الله علیه وسلم ځمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پورې کړی دی، ضرور په دغه کې د ده څه غرض شته، او هغه دا دی چې دی د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ ګرد خپل ځان ته مطیع او محکوم وګرځوي، او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کړي، نو لازم دي چې مونږ دی پرې نږدو چې پخپل دغه مقصد کې بریالی او کامیاب شي، ځینې مفسرین د «اِنَّ هَذَا الشَّيْءَ يُرَادُّ» مطلب داسې بیانوي: بېشکه دا هماغه شی دی چې محمد صلی الله علیه وسلم د هغه ټینګه اراده کړې ده، او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی.

مَا سِعَتَا هَذَا فِي الْمَلَّةِ الْآخِرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ ۝

نه دی اورېدلی مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستني (عیسوي) کې، نه دی دغه (توحید) مگر له خپله ځانه جوړ کړی شوي دروغ دي.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «چې خپل د پلرونو او نیکونو دین ته یې پخوانی دین ونه وایه، یعنې پخوا مو داسې اورېده چې پخوانیو خلقو به هم داسې خبرې کولې، مگر ځمونږ پلرونو خو داسې نه دي کړي، او نه یې دي ویلي»، او ممکن دي چې له پخواني دین څخه عیسایي دین مراد وي، لکه چې د اکثر و اسلافو قول دی، یعنې نصرانیان چې له اهل کتاب څخه دي، د هغوی په نسبت هم مونږ داسې نه دي اورېدلي چې ګرد نور معبودان له منځه لرې کړي، او تش یو الله یې پریښی وي، آخر دوی خو هم درې معبودان مني، او دوی هم دغه رسول د رسول په حیثیت نه مني، او وایي: که د ده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کې وی؛ مونږ به هم ضرور منلی وی، معلومېږي چې دغه خبرې ګردې له خپل ځان څخه جوړې کړي شوي دي، (العیاذ بالله).

أُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا ۝

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ ځمونږ (غټانو).

تفسیر: یعنې بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلي زړه د الله تعالی کلام منو، مگر څرنگه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوت سره منتخب شو؟ آیا په ټوله دنیا کې پر ته له محمد صلی الله علیه وسلم بل د دې کار لپاره لایق نه وو؟ او همدغه لوی کار فقط همدغه ته پاتې وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره، جايداد لرونکی او باعتبار سړی په دنیا کې نه موندنه کېده چې خپل دغه کلام او د نبوت مهم یې د ده په لاس کې ورکړی وی؟.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَنْذَرُ الْوَعْدَ ۝

بلکه دوی په شک کې دي له ذکره قرآنه پنده ځما، بلکه نه دی ځکلی دوی عذاب ځما (که نه شک به یې ورک شوی وی).

تفسیر: دغه د الله تعالی له طرفه د دوی د دغې خبرې ځواب شو، یعنې د دوی دغه خرافات او واهیيات هیڅ اصل او حقیقت نه لري، خبره فقط هم دغومره ده چې اوس دوی ته ځمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندېښنه ورپیدا شوې ده، او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لري چې هغه خوفناک مستقبل چې دوی ته یې خبر او اطلاع ورکوله کیږي، هر ورو واقع کېدونکی هم دی، ځکه چې دوی تر اوسه پورې د الله تعالی د ویشتلو خوند نه دی ځکلی، څه مهال چې دوی د الله تعالی د ویشتلو خوند او مزه وڅکي؛ نو دغه ګرد شکوک او شبهات به یې لرې کیږي.

أَمْعِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ۝ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۝ فَلْيَرْتَوُوا فِي الْأَسْبَابِ ۝

آیا په نزد د دوی دي خزاني د رحمت د رب ستا چې ډېر غالب قوي ښه ښونکی دی؟. آیا دوی لره دی سلطنت د اسمانونو او ځمکې او د هغو ګردو شيانو چې په منځ د دغو کې دی؟ پس ودې څیږي (دوی اسمان ته) په اسباب (رسوونکیو) سره.

تفسیر: یعنې د رحمت خزائن او د اسمانونو او د ځمکې ګرد حکومت د الله تعالی په لاس کې دی، الله ډېر زبردست او لوی بخشش والا دی، پر هر چا چې د هر انعام اراده وکړي؛ هیڅوک د هغه مانع نشي ګرځېدی، او نه پرې څه تنقید

او اعتراض کولی شي، که الله تعالی پخپل حکمت او علم سره کوم بشر ته د نبوت او رسالت په منصب سره افتخار وېښي؟ نو تاسې د هغه په نسبت څه مداخله کولی شئ؟ آیا د رحمت د خزانو او د اسمانونو او د ځمکې واکداره هم دا تاسې یی؟ که یی؟ نو خپل ګرد (ټول) وسائل، اسباب مو په کار واچوئ، او په اسمان پورې خپلې رسی وټړئ، او پر علویاتو هم قبضه وکړئ!، او سم له خپلې مرضی سره د اسمانونو او ځمکو په تدبیر او انتظام کې که مو له لاسه پوره وي؟ ګوتې ووهئ!، او که دغه مو له واکه نه وي پوره؛ نو د اسمانونو او د ځمکې د حکومت او د رحمت د خزانو د مالکیت دعوی بیخي غلطه ده.

جُنْدًا هَذَا لَكَ مَهْرُومٌ مِنَ الْخَزَائِبِ ⑤

دوی خو یو لښکر ګوتی دی په دغه ځای کې چې ماتې ورکړی شوې، له هغو ډېرو لښکر څخه دي.

تفسیر: یعنې هیڅ نشته!، د اسمانونو او د ځمکې له حکومت او د رحمت د خزانو له مالکیت سره دغه خواران څه اړه او تعلق لري؟ دوی خو د څو ماتو او هزیمت خوړلیو انسانانو یوه ډله او جمعیت دی، چې د پخوانیو سپېرو او تباہ شوو اقوامو په شان لا له اوسه تباہ او برباد په نظر راځي، لکه چې دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوې څخه د مکې معظمې تر فتحې پورې تېره شوه، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې پخواني اقوام تباہ شول، که دوی هم پر خپل طغیان او عصیان کې همداسې مداومت وکړي؛ نو د هغوی په شان دوی هم تباہ او فنا کېږي»، ګواکې د دغه آیت ربط یې له پخواني آیت سره وښود، والله أعلم.

كَذَبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَارِ ⑥

تکذیب کړی وو پخوا له دوی نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چې خاوند د میخونو وو.

تفسیر: یعنې زور او قوت او لاو لښکر والا چې په دنیا کې یې د خپل سلطنت میخونه په ځمکه کې ټک وهلې وو، او ځیني وایي: هغه څوک چې سړی به یې په میخونو سره واژه، نو د دغه لامله د هغه نوم هم داسې: «ذُو الْأَوْتَارِ» میخ والا مشتهر شو، والله أعلم.

وَشُودُّوْهُ قَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَبُ لَيْكَةِ أُولَئِكَ الْخَزَائِبِ ⑦ إِنَّ كُلَّ الْكَذَّابِ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابُ ⑧

او (قوم د) ثمود او قوم د لوط او اهل د ځنگله (چې شعیب ورمبعوث شوی وو)، دغه کسان (همغه) لویې لویې ډلې وې. نه ده (هر یوه د دغو ډلو) مګر نسبت د دروغو یې کړی وو رسولانو د (الله) ته، پس ثابت شو عذاب ځما (دوی ته).

تفسیر: یعنې دغو ټولو لویو زورورو او طاقتورو افواجو هم څه وخت چې د الله تعالی رسولان دروغجن وشمېرل؛ د الله تعالی له سزا او عذاب څخه یې نجات ونه موند، نو ستاسې حقیقت څه دی؟.

وَمَا يَنْظُرُ مُؤَلَاءُ إِلَّا صِيحَةً وَاحِدَةً مَّا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ⑨

او نه کوي انتظار دغه کسان (کفار د مکې) مګر چغې یوې ته (د اسرافیل) چې نشته هغې ته هیڅ ډیل بېرته ګرځېدل.

تفسیر: یعنی د صور (شپېلی) د غږ منتظر دي، چې پوره سزا خو دوی ته په هغه وخت کې ورکوله کېږي، او ممکن دي چې له «صیحه» څخه دلته فقط یوه چغه او انصجار مراد وي.

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطْنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ۝

او وايي (کفار تمسخرًا) ای ربه ځمونږ! ژر راکړه مونږ ته برخه عملنامه ځمونږ پخوا له ورځې د حساب.

تفسیر: یعنې هر کله چې دوی د قیامت خبرې اوري؛ نو په ټوکو او مسخرو سره وايي چې ځمونږ د هغه وخت برخه اوس راکړه! ترڅو مونږ همدا اوس خپله اعمالنامه وگورو او لاس په لاس له خپلې سزا څخه فراغت ومومو.

إِصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَادْكُرْ عَبْدَنَ دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ۝

(فرمایي الله) صبر تحمل کوه (ای محمده!) پر هغې خبرې چې وايي دوی (تاته)، او یاد کړه (قصه) د بنده ځمونږ داود خاوند د قوت (په عبادت کې)، چې بېشکه دی ډېر رجوع کوونکی وو (عبادت د الله ته).

تفسیر: شاه صاحب فرمایي: «په دغه ځای کې ده ته د داود علیه السلام قصه ور په یادوي، چې ده هم د «طالوت» د حکومت په عهد کې ډېر صبر کړی وو، خو بالآخر حکومت ده ته ورسېد، او «جالوت او نور» مخالفین گډ (ټول) سره په جهاد کې پرې او مغلوب شول، چې همدغه وضعیت او نقشه ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورپېښه شوه.

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعِشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ۝

بېشکه چې مونږ تابع مسخر کړي مو وو غرونه له دغه (داود) سره چې تسبیح به یې ورسره ویلي په آخره او په اوله برخه د ورځې کې.

تفسیر: یعنې سبا او بېگا کله چې داود علیه السلام په تسبیح کې مشغولېده؛ نو غرونو به هم له ده سره تسبیح ویل، د ده په متعلق څه مضمون د «سبا» په سورت کې تېر شوی دی، هلته دې ولوست شي!.

وَالظِّمِرْ مُحْشَوَةٌ كُلُّ لَهْ أَوَّابٌ ۝

او (بل تابع او مسخر کړي وو مونږ) مرغان حال دا چې ټول کړی شوي به وو (صفونه صفونه) هر یو (له دوی) به ده ته رجوع کوونکی وو (په طاعت سره).

تفسیر: یا به گډ (ټول) له ده سره یو ځای کېدل او د الله تعالی په طرف به یې رجوع کوله کما قال بعض المفسرين.

وَشَدَّدْنَا مُلْكَهُ

او قوي محکم کړی وو مونږ ملک سلطنت د دغه (داود).

تفسیر: یعنې پر دنیا باندې د ده د سلطنت رعب او دأب مو کېښودی وو، او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو کثیر التعداد افواج ورکړي وو، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره ټینګ کړی وو.

وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَلَ الْخِطَابِ ﴿۲۷﴾

او ور مو کړ ده ته حکمت (نبوت تدبیر د ټولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بیان شافي په هر مقصد کې).

تفسیر: یعنې لوی مدبر او پوه وو، د هرې خبرې فیصله به یې په ډېر ښه صورت سره کوله، د وینا په وخت کې به یې ډېر فیصله کوونکې تقریر او وینا کوله، په هر حال الله تعالی ده ته نبوت، ښه تدبیر، د فیصلې قوت، او راز راز علمي او عملي کمالات ور عطاء فرمایلي وو، لیکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چې د هغه قصه اوس بیان فرمایي:

وَهَلْ أَشَكَ نَبُؤُا الْحَصَمِ إِذْ سَوَّرُوا الْحَرَابِ ﴿۲۸﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَقَزَعَ مِنْهُمْ

او آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د جگره کوونکیو کله چې راوختل په دیوال عبادتخاني ته، کله چې ننوتل پر داود باندې (او ده ولیدل) پس وویرېد (داود) له دوی نه (چې دوی ولې راوختل له دیواله؟ او ولې راننوتل یې له اجازې نه؟).

تفسیر: داود علیه السلام درې ورځې یې سره داسې تقسیم فرمایلي وې، چې یوه ورځ د عمومي دربار او فصل الخصوماتو لپاره وه، یوه ورځ له خپل اهل او عیال سره اوسېدل، یوه ورځ به خالص د الله تعالی د عبادت لپاره وه چې په دغه ورځ کې بیخي په خلوت کې کېناستل، او پیره دارانو ته به یې امر ور کاوه چې هیڅا ته اجازه مه ور کوی چې ماته راشي.

یوه ورځې چې داود علیه السلام په عبادت کې مشغول وو، یو ناڅاپه څو سړي له دېواله راختلي ده ته مخامخ ودرېدل، داود علیه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقع حرکت څخه وویرېد او متحیر شو، الغرض یو ناڅاپه یې د دغې عجیبې او مهیبي واقعې له لیدلو څخه یې افکار او خیالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کې په همغه خشوع او خضوع چې پخوا مشغول وو؛ نشو مشغولېدی.

قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمِ بَغِيٍّ بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَاحْكُم بَيْنَنَا يَا حَقِّ وَلَا تَشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءٍ الْبَصْرَاتِ ﴿۲۹﴾

وویل دوی: مه ویرېره (مونږ دوه ډلې) جگره کوونکي یو چې ظلم کړی دی ځینو ځمونږ پر ځینو نورو، پس حکم وکړه په منځ ځمونږ کې په حق سره، او لرې مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندې)، او برابر کړه مونږ سمې لارې (د انصاف ته).

تفسیر: دغو راتلونکیو ورته وویل چې: تاسې مه ویرېرئ! او له مونږ ځنې پخپل زړه کې څه فکر او اندېښنې ته لارې مه ور کوی! مونږ دواړه ډلې د خپلې یوې جگرې د فیصله کولو لپاره ستاسې په خدمت کې در حاضر شوي یو، او غواړو چې تاسې د هغې په نسبت یوه منصفانه فیصله وفرمایئ!، کومه بې لارې یا د ټال ور کولو خبره دې ښايي په کې نه وي، ځکه چې مونږ د عدل او د انصاف د سمې لارې د معلومولو لپاره راغلي یو، ښايي د دوی د دغې خبرې له عنوانه داود علیه السلام به لا مبهور او متعجب شوی وي.

إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَجَّةً وَلِي نَجَّةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَفْلَبِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿۳۰﴾

بېشکه چې دا (سړی) ورور ځما دی، ده لره نهه نوي مېرې دي، او ما لره یوه مېرې ده، پس وايي دې ماته: کفیل وگرځوه ما د دې (یوې مېرې، او ماته یې راکړه)، او غلبه یې کړې ده پر ما په خطاب خبرو کې هم.

تفسیر: یعنې ځمونږ جگړه دغه ده چې: ځما د دغه ورور سره (۹۹) نهه نوي مېرې دي، او له ما سره یواځې یوه مېرې ده، خو دی غواړي چې همغه یوه مېرې هم له ما ځنې په هر ډول سره چې وشي واخلي، او خپل سل مېرې پرې پوره کړي، او بل مشکل دغه دی چې دغه ورور مې همغسې چې په مال او دولت کې له مانه موږ او لوړ دی، په ژبه او خبرو کې هم له ما څخه لوړ او غوړ دی، هر کله چې دی خبرې کوي ما مغلوب او پر کوي، او گړد او ریدونکي د ده په لوري گرځي او خبرې کوي، لنډه یې دا چې ځما د حق د اخیستلو لپاره په جبر او تیري سره خبرې کوي.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَجَّتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ

وویل (داود) خامخا په تحقیق چې ظلم کړی دی ده پر تا په غوښتلو د مېرې (گله) ستا (چې یو ځای یې کړي) له مېرو (گله) خپلو سره.

تفسیر: داود علیه السلام به د شریعت په قاعده ثبوت او نور شیان طلب کړي وي، او په آخر کې یې داسې وفرمایل چې: «بېشکه که ستا دغه ورور همداسې کوي؛ خو دغه د ده تېری او ناانصافي ده، او غواړي چې په دغې وسیلې د خپل غریب او خوار ورور مال وخوري»، مطلب دا چې مونږ یې نه پرېږدو چې داسې وکړي.

وَإِنْ كَثُرَ بَيْنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ

او بېشکه چې ډېر له خلطاوو شریکانو خامخا ظلم کوي ځینې د دوی پر ځینو نورو مگر ظلم (تېری) نه کوي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، او ډېر زیات لږ دي (داسې کسان په منځ) د دغو شرکاوو کې.

تفسیر: یعنې دغه د شریکانو عادت دی چې یو پر بل باندې ظلم او تېری کوي، قوي حصه دار غواړي چې ضعیف وخوري، او له منځه یې لرې کړي، یواځې د الله تعالی ایمانداره او ښک بندګان له دې نه مستثنی دي چې د هغوی شمېر په دنیا کې ډېر لږ دی.

وَلَقَدْ دَاوُدُ إِنَّمَا فَتَنَهُ فَاسْتَغْفَرَتْهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۖ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ

او متیقن پوه شو دواو په دې چې بېشکه همدا خبره ده چې وازمویه مونږ دی؛ نو ښه یې وغوښته له رب خپل او پرمخې پرېوت په دغه حال کې چې رکوع سجده کوونکی وو (الله ته) او بېرته راجع شو (الله ته په توبه سره). پس ومو ښله مونږ ده ته هغه (خطا ده).

تفسیر: د دغې قصې په اثر داود علیه السلام متنبه شو، چې دغه ځما په حق کې یوه فتنه او امتحان وو، په مجرد د دې چې دغه خیال ور پیدا شو، له خپلې دغې خطا څخه یې معافي وغوښته، او په ډېر عجز او نیاز یې سر په سجده کېښود، آخر الله تعالی د هغه خطا ورمعافه کړه، د داود علیه السلام هغه خطا کومه وه؟ چې د هغې په نسبت په دغو آیتونو کې اشاره ده، دهغه په نسبت مفسرینو ډېرې اوږدې قصې لیکلي دي، مگر حافظ عماد الدین ابن کثیر (رحمه الله تعالی) د هغوی په نسبت لیکي: «وقد ذکر المفسرون ههنا قصة أكثرها مأخوذ من الأسرانيات، ولم يثبت فيها عن المعصوم حديث يجب اتباعه»، «دلته مفسرینو یوه قصه ذکر کړې ده، چې زیاته برخه یې اسرانیات دي، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه په کې داسې حدیث صحیح نه دی راغلی، چې د هغې پیروي واجب وگرځي».

وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَّآبٍ ﴿۳۸﴾

او بېشکه ده ته په نزد ځمونږ کې خامخا مرتبه ده، او ښه ځای د ورتلو دی.
تفسیر: یعنې لکه د پخوا په شان ځمونږ د دربار له مقربانو څخه دی، او په دغې غلطۍ سره د ده په تقرّب او په مرتبه کې څه فرق او توپیر نه دی راغلی.

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿۳۹﴾

ای داوده! بېشکه مونږ ګرځولی مو یې ته خلیفه په ځمکه کې (چې لوی سلطنت مو درکړی دی)، پس حکم وکړه په منځ د خلقو کې په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کې)، پس ګمراه به کړي (دغه هوا) تال له لارې د الله، بېشکه هغه کسان چې ګمراه کېږي له لارې د الله شته دوی ته عذاب سخت.

تفسیر: ای داوده! الله تعالی په ځمکه کې ته خلیفه ګرځولی یې، لهذا د هغه پر احکامو عمل او تګ وکړه!، او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالی له شریعت سره موافق وکړه!، خو په هیڅ یوه معامله کې هم د یوې ذرې د نفساني خواهش ادنی شائبه هم پیدا نشي، ځکه چې دغه شی انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې کوي، او څه وخت چې انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې شو؛ نو بیا دی د ښې ورځې خاوند کېدی نشي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿۴۰﴾

په سبب د هېرولو د دوی ورځې د حساب لره.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د احکامو د هېرولو په سبب به د قیامت په ورځ کې پر دوی باندې سخت عذاب نازلېږي.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَابَيْنَهُمَا إِلَّا طَائِفَةٌ لِّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِن التَّارِ ﴿۴۱﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه اسمان او ځمکه او هغه ګرد مخلوقات چې د دغو دواړو په منځ کې دي په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطلو سره) ګمان د هغو کسانو دی چې کافران شوي دي، پس عذاب هلاک خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي له اوره (چې سوځي به په کې).

تفسیر: یعنې داسې دې نه ګڼي چې فقط همدغه دنيوي ژوندون دی، چې هغه به په خوړلو، خښلو او چرچو سره په پای رسوو، او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته، دغسې خیالات همغه کسان لري چې وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لري، او ترې انکار کوي، نو د دغسې منکرانو لپاره د دوزخ اور تیار دی.

أَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ يَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿۴۲﴾

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کې؟ (بلکه نه یې ګرځوو)، آیا وبه ګرځوو مونږ پر هېز کاران په شان د بد کارانو؟ (بلکه نه یې ګرځوو).

تفسیر: یعنی ځمونږ د عدل او حکمت اقتضاء داسې نه ده چې نېک ایماندار بندګان له شریرانو او مفسدانو سره برابر او یو شان کړو، یا له ویریدونکیو سره هم هغسې معامله وکړو لکه چې له غاړه غړوونکیو او بېخوفه شریرانو سره یې کوو، نو ضروري شوه چې یو وخت د حساب او کتاب، ثواب او عقاب لپاره وټاکلی شي، لیکن مونږ په دنیا کې ګورو چې خورا ډېر نېک او ایماندار سړي په راز راز مصائبو، آفاتو او بلیاتو کې اخته او مبتلا وي، او ډېر شریران، بدکاران او بیحیا سړي مزې، چرچې، عیش عشرت کوي، نو لا محاله د دې خبرې تسلیم لازميږي، چې وروسته له مرګه یو بل حقیقي ژوندون شته، چې په هغه کې سم د صادق مخبر له وینا سره د دغې خبرې فیصله سم د حکمت او مصلحت د اقتضاء سره کیږي، او هلته به د هر صالح او طالح، نېک او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادرېږي، نو بیا ﴿يُؤْوَى الْحَسَابُ﴾ له اخبار څخه انکار څرنگه صحیح کېدی شي؟.

کِتَبُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبْرَكٌ لِّيَذَّبَ رُؤُوسَ الْيَاثِ وَيَلْتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٥﴾

(دغه قرآن) یو کتاب دی چې نازل کړی مو دی هغه تاته (ای محمده!) برکتناک دی، لپاره د دې چې فکر وکړي (کفار) په آیتونو د ده او لپاره د دې چې پند واخلي پرې خاوندان د صافو عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چې د نېک او بد انجام سره یو شان نشي کېدی؛ نو ضروري وو چې کوم هدایت کوونکی کتاب د رب الأرباب له خوا نازل شي، څو خلق په ښې او معقولې او مقبولې طريقې سره د دوی له انجام څخه مطلع او خبردار کړي، لکه چې په دغه وخت کې دغه کتاب نازل شو، چې ورته قرآن المبين وايي چې د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانيو، مضامينو او نورو هر هر څيزونو کې خیر او برکت دی، او په دغه غرض نازل کړی شوی دی، څو خلق د ده پر آیتونو غور او دقت وکړي، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شي، لکه چې د دې آیت نه پخواني آیت ته وګوري چې په څه صاف فطري او معقولې طريقې سره یې د «معاد» مسئله حل کړېده، چې ډېر لږ عقل لرونکی سړی هم که پرې غور او فکر وچلوي؛ نو پرې صحیحې نتیجې رسیږي.

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ نِعَمَ الْعَبْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٢٦﴾

او مو ومانه داود ته سلیمان چې ښه بنده وو، بېشکه چې دی ډېر رجوع کوونکی دی (الله ته).

تفسیر: یعنی سلیمان علیه السلام مو ورته ومانه، چې د ده ځوی او د ده په شان نبي الله او باچا وو.

إِذْ عَرَضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصُّفُنُ الْيَاقِينُ ﴿٢٧﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٢٨﴾ رَدُّوْهَا عَلَى قُطْقُفٍ مَّسْحًا بِالشُّوْقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٢٩﴾

کله چې وړاندې کړی شو په ده باندې په آخر د ورځې کې هغه ګړندي خاصه اسونه په دریو پښو ولاړ او د یوې سوی نوکه یې په ځمکه لګولې. نو وویل (سلیمان) بېشکه زه چې یم غوره مې کړه مینه د اسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پورې چې پټ شو (لمر) په پرده کې. (بیا وویل سلیمان): بېرته راولئ دغه اسونه ماته (نو ورته رایې وستل) پس شروع وکړه (سلیمان) په وهلو د دې (اسونو) په پټلویو او غاړو (یعنې پښې او غاړې یې ترې پرې کړې).

تفسیر: کله چې سلیمان علیه السلام د اسونو په معائنې او کتلو کې مشغول پاتې شو، نو د هغه وخت په لمانځه یا وظیفه کې ذهول پېښ شو، او نسیان د انبیاوو په حق کې محال نه دی، نو ویې فرمایل چې: وګورئ! د دنيوي مال محبت چې

د دې خبرې سبب شو چې زه د الله تعالی له یاده غافل شوم، تر دې چې د لمر تر پرېوتو پورې هم خپله وظیفه مې ادا نه کړه، سلما چې د دغه مال په محبت کې هم د عبادت یوه ډډه وه، او په هغه کې هم بالمآل د ذوالجلال یاد وو، مگر له خواصو او مقربینو سره دغه فکر او اندېښنې هم لگېدلې دي، چې د هر عبادت هر وخت چې مقرر دی ښايي په هغه وخت کې له سره څه تخلف واقع نشي، او که احياناً په کې څه توپیر واقع شي؛ نو د هغه د غم او اندېښنې څخه سخت متاثر او ناآرامه کېږي، اگر که د معذوریت له جهت هم وي.

کله چې هغه اسونه بېرته راوستل شول؛ نو د الله تعالی د محبت له غلبې او د غیرت له شدته یې په توره سره د هغوی غاړې پرې او پښې غوڅې کړې.

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَالْقَيْنَاعِلَى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًاۙ اَنَابَۙ

او خامخا په تحقیق ازمويلي دی مونږ سلیمان او غورځولی مو وو پر تخت د ده یو جسد (بې روحه) بیا رجوع وکړه ده (الله ته).

تفسیر: په صحیح حدیث کې راغلي چې سلیمان علیه السلام قسم یاد کړ چې: «زه نن شپه د خپلو ګردو ښځو کره ځم، چې شمېر یې اویا، یا نوي، یا سلو ته نژدې ښځې وې، او ځما هره یوه ښځه به یو یو هلک وڅېړوي، چې دغه ټول به د الله تعالی په لاره کې جهاد وکړي»، پرېښتې دغه خبره وړالقا کړه چې «ان شاء الله» ووايي؛ سره له دې چې «ان شاء الله» یې په زړه کې وو، مګر په ژبه یې «ان شاء الله» ونه فرمایل، د الله تعالی کارونو ته ګورئ چې له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره یو وړوکی هم پیدا نشو، یواځې له یوې ښځې څخه یو ناقص مولود موجود شو، ځینې مفسرین وايي چې: دایه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه، او ورته یې وویل: «درواخله داده ستا د قسم نتیجه!»، همغه یې دلته په «جسد» (جثه) سره تعبیر کړی دی، د دغه وضعیت له لیدلو څخه سلیمان علیه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالی په طرف رجوع وکړه، او د «ان شاء الله» په نه ویلو یې استغفار وکړ، «هو! مقربینو ته زیات رپړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پېښېږي»، په حدیث کې راغلي دي: «که ان شاء الله یې ویلي وي؛ نو بېشکه الله تعالی به همغسې کړي وی چې د ده ارزو او تمنا وه».

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُۙ

ووېل (سلیمان): ای ربه ځما! مغفرت ښښه وکړه ماته، او راکړه ماته داسې ملک لوی سلطنت چې نه ښايي پرې (او نه وي) بل هیچا لره وروسته له ما څخه، بېشکه همدا ته (ای ځما ربه!) ته ډېر ښونکی وړکوونکی یې.

تفسیر: یعنې داسې عظیم الشان سلطنت عنایت وفرمایه، چې ماسوا له ما څنې د بل هیچا په برخه نه وي، او نه بل څوک د هغه اهل ثابت شي، ښايي د سلیمان علیه السلام دعا پدې خاطر وي چې د الله د دین په نشر کې زیات کوښښ وکړي، او د سلطنت په واسطه د الله دین په ځمکه کې پلي کړي.

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَۙ وَالشَّيْطَانُ كُلُّ بَنَاءٍ وَعَوَاصٍۙ

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سلیمان) ته باد چې چلېده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چېرته چې اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پېریان) شیطانان هر بناء کوونکی (د عمارتونو) او غوټه وهونکي (په لویو بحارو کې لپاره د ایستلو د جواهرو).

تفسیر: یعنې پیرانو د سلیمان علیه السلام په حکم ډېر لوی لوی عمارتونه جوړول، او مرغلي او نور قیمتداره شيان به يې له بحارو او سیندونو څخه په غوټه وهلو سره ایستل، د هوا او د پیرانو د تسخیر او تابع ګرځولو په نسبت پخوا له دې نه د «سبا» په سورت او په نورو ځایونو کې لازمه تفصیلات لیکلي شوي دي.

وَالْخَرِینَ مُقَرَّبَیْنِ فِی الْأَصْفَادِ ۝

او (تابع مو ګرل سلیمان ته) نور (سرکېن شیطانون) ترې شوي په ځنځیرونو کې.

تفسیر: یعنې ډېر نور پیران وو چې هغوی د سرکشی او تمرد لامله په بندي خانه کې غورځولي شوي وو. (داسې ومو فرمایل سلیمان ته):

هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ امْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝

دغه (سلطنت او تسخیر) عطا بخشش ځمونږ ده، پس احسان کوه (له هر چا سره) یا يې وساته (له خپل ځان سره) بې حساب.

تفسیر: یعنې که چاته عطاء او بخښنه ورکړې یا ورنه کړې؛ مختار يې، دومره بې حساب يې ورکړ، او بیا د حساب او کتاب قید يې هم ترې لرې کړ، شاه صاحب لیکي: «دغه بله مهرباني ده چې دغومره دولت او دنیا يې ورکړه، او مختار يې وګرځوه، حساب او کتاب يې هم ورمعاف کړ، مګر ده به پخپله د خپل لاس له ګټې څخه ډوډۍ خوړه، چې ټوکرۍ به يې جوړولې».

وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحَسَنَ مَّآلٍ ۝

او بېشکه چې ده ته په نزد ځمونږ خامخا قرب دی (په دنیا کې) او ښه ځای د ورتلو دی (په عقبې کې).

تفسیر: یعنې سره له سلطنته هغه مرتبه چې ځمونږ په نزد سلیمان علیه السلام ته حاصله ده، او په اعلیٰ فردوس کې له اعلیٰ څخه اعلیٰ ځای چې د ده لپاره تیار دی؛ هغه خو علیحده او جلا دی.

وَأَذْكُرْ عَبْدًا أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ إِنَّهُ مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ۝

او یادہ کړه (ای محمده!) بنده ځمونږ ایوب، کله چې غږ يې وکړ رب خپل ته چې: بېشکه زه چې یم مس کړی یم شیطان په ایذاء او تکلیف سره.

تفسیر: د عظیم الشأن قرآن له تتبع څخه ظاهرېږي، چې په هغو امورو کې چې په کوم پلو کې شر یا ایذاء وي، یا کوم صحیح مقصد فوتیږي؛ د هغه نسبت د شیطان په طرف کیږي، لکه چې د موسی علیه السلام قصه کې راغلي دي ﴿وَمَا أَكْسَيْنِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ﴾ (۱۵ جزء د الکهف سورت (۹) رکوع (۶۳) آیت، ځمونږ د دغه مبارک تفسیر) ځکه چې علی الاکثر د دغه قسم شيانو قریب سبب یا بعید سبب په یوه نه یوه درجه کې شیطان وي، د همدغې قاعدې په موجب ایوب علیه السلام د خپلې رنځورۍ یا د تکلیف او رېږ نسبت د شیطان په طرف وکړ، ګواکې تواضعاً یا تادباً يې دغه ښکاره کړه چې ضرور له ما ځنې څه تساهل یا کومه غلطې ځما له درجې سره سمه صادره شوې ده، چې د هغې په نتیجه کې دغه آزار راوړسېد، یا د مرض په حالت او شدت کې به شیطان د وساوسو د غورځولو کوښښ کړی وي، او ده به د هغه په مدافعت کې تکلیف او تعب احساس کړی وي، نو هغه يې په «نصب» او «عذاب» سره تعبیر فرمایلی دی، والله أعلم.

تنبيه: د ایوب علیه السلام قصه د «انبياء» په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتله شي!.

نو د الله تعالی جلّ و علا شأنه و عظم برهانه له جانبه جبریل علیه السلام ایوب علیه السلام ته داسې وویل:

اَرْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٢١﴾ وَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا
وَذِكْرَى لَأُولَى الْاَلْبَابِ ﴿٢٢﴾

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو وېي وهله او اوبه راووتې)، دغه دی ځای د غسل یخ او اوبه د څښلو (نو غسل یې وکړ، اوبه یې وڅښلې جوړ شو). او ومو بښل دغه (ایوب) ته اهل د ده او په مثل د دوی له هغوی سره له جهته د مهرباني له خپله طرفه، او لپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چې الله تعالی داسې اراده وفرمایله چې ایوب علیه السلام روغ او جوړ وگرځوي؛ نو پرې حکم یې وکړ چې خپله پښه پر ځمکه ووهه، همدا چې ده خپله پښه پر ځمکه ووهله، د الله تعالی په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینه وڅوټېده، چې ده په هغه کې غسل وکړ، او له هغو اوبو څخه یې وڅښلې، او همدغه د ده د شفاء سبب شو، او د ده د هغې کورنۍ خلقو په مقابل کې چې مړه شوي وو؛ پخپلې مهرباني او فضل سره د وچنده خیلخانه ورعطاء کړه، څو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دې ښه وپوهیږي، هغه بنده چې په مصائبو کې مبتلا کیږي؛ ښایي صبر وکړي، او الله ته رجوع وکړي، څو یې د ده حفاظت، کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمائي، (ومو فرمایه ایوب ته داسې):

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاصْرُبْ بِهِ وَلَا تُحْسَبْ اِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهُ اَوَابٌ ﴿٢٣﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کنکو - ډکو) پس ووهه په هغه جارو (د کنکو - ډکو) سره (ښځه خپله)، او مه حانتوه ځان خپل (په ترک د وهلو کې)، بېشکه مونږ وموند دغه (ایوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده وو دی، بېشکه چې دی ډېر رجوع کوونکی وو الله ته.

تفسیر: ایوب علیه السلام د رنځورۍ په حالت کې پر کومې خبرې خفه شوی وو، او قسم یې یاد وو؛ کله چې زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل گزارونه وکړم، حال دا چې دغه بي بي د ابتلاء په حالت کې د ده صادق خدمتگاره او صمیمه خادمه وه، او چندان داسې کوم قصور او خطا یې هم نه درلوده، چې د وهلو وړ وي، نو الله تعالی د ده د قسم د رښتیا کولو یوه طریقه وروښوده، چې فقط همدغه ته مخصوصه ده، او که نن څوک داسې قسم یادوي؛ نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافي نه وي.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا اِبْرَاهِيمَ وَاسْحَقَ يَعْقُوبُ اُولَى الْاَيْدِي وَالْاَبْصَارِ ﴿٢٤﴾

او یاد کړه (ای محمده!) بندگان ځما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د قوت او بصیرت وو (کوونکي د صالحو اعمالو لیدونکي د آیات الله).

تفسیر: یعني په دین کې د قوت او بصیرت خاوندان وو، چې د الله تعالی طاعت او بندگي یې په پوره توګه سره کوله، او الله تعالی ورته په دین کې پوهه ورکړې وه.

اِنَّا اخْلَصْنَاهُمْ بِالصَّيَةِ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٢٥﴾

بېشکه مونږ خالص کړي دي دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسیر: د انبیاوو امتیاز دا دی چې د دوی په شان بل هیڅوک د الله تعالی او د آخرت یادوونکي نشته، او د همدغه خصوصیت لامله دوی د الله تعالی په دربار کې له ګردو ځنې زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوي.

وَأَنَّمْ عِنْدَنَا لِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْآخِيَارِ ۖ وَذُكِّرَ إِسْمَاعِيلَ ۖ وَالْيَسَعَ ۖ وَذَ الْكَفْلَ ۖ وَكُلُّ مِّنَ الْآخِيَارِ ۖ

او بېشکه دوی په نزد ځمونږ خامخا له غوره کړيو شويو بهترو خلقو (د زمانې خپلې) وو. او یاد کړه (ای محمده!) اسماعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه ټول (مذکورین) وو له خاوندانو د خیر (په خلقو کې).

تفسیر: د اسماعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دې نه تېر شوی دی، او الیسع علیه السلام د الیاس علیه السلام خلیفه وو، چې هغه ته هم الله تعالی نبوت ورعطاء کړی وو.

هَذَا ذِكْرٌ

حال دا چې دغه (بیان د انبیاوو) ذکر پند دی (هر پند اخیستونکي ته، یا په دنیا کې ښه ذکر د دوی دی).

تفسیر: یعنې دغه مذکور خو د انبیاوو ذکر وو، وروسته له دې نه د عامو متقیانو انجام واورئ !.

وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ ثَابٍ ۖ جَدَّتْ عَدْنٌ مُّفْتَحَةً لَّهُمُ الْآبَابُ ۖ

او بېشکه لپاره د پرهیزګارانو خامخا ښه ځای د ورتلو دی (په آخرت کې). جتنونه دي د همېشه هستوګنې په دې حال کې چې تل پرانستلې وي دوی ته دروازې (د جتنونو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کله چې جنتیان په جنت کې ننوځي؛ نو هر یو جنتي به یې د بل چا د ورنسولولو سم برابر خپلې ماڼۍ او باغ او ټاکلي ځای ته ورځي»، او د دې خبرې ضرورت به ورته نه وي پاتې چې غږ وکړي، یا نارې ووهي، یا د وره د پرانستلو په انتظار کې ودرېږي.

مُكِبِّينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ۖ

تکيه وهلي (ناست به وي مؤمنان) په دغو (جنتو) کې چې غواړي به په هغو کې مېوې ډېرې او (څيزونه د) څښلو.

تفسیر: قسماقسم مېوې، دانې، خوراک او نور مطلوبه شيان به دوی ته غلمان سم د دوی له غوښتنې سره سم د لاسه وړ حاضر وي.

وَعِنْدَهُمْ ثَعْلَبُ الطَّرَفِ أَتْرَابٍ ۖ

او وي به په نزد د دوی ښځې بندوونکې د سترګو (مېړو - خاوندانو خپلو ته) همخولي (پخپل منځ کې، یا له مېړو - خاوندانو سره).

تفسیر: یعنې ټولې ښځې به پیغلې نوې جونې او په یوه عمر او یوه منګ وي، یا په اشکالو، شمائلو، عاداتو، او اطوارو کې به له خپلو ازواجو سره هم عمر او یو شان وي، نو د الله تعالی له جانبې پرېسته به ورته داسې وایي:

هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٣٧﴾ إِنَّ هَذَا لِرِزْقِنَا مَالَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٣٨﴾

دا هغه دي چې وعده به يې کوله کېده له تاسو سره (په دنیا کې لپاره د خوښۍ) د ورځې د حساب. بېشکه چې دغه وعده خامخا داسې رزق ځمونې دی چې نشته ده لره خلاصېدل. تفسیر: یعنې غیر منقطع او لازواله نعمتونه دي، چې د هغوی سلسله به له سره هېچې نه ختمېږي، او نه کمېږي.

هَذَا وَإِنَّ لِلظَّالِمِينَ أَشْرَمًا بِ﴿٣٩﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَيَنْسِفُ اللَّهُ إِلَيْهَا ﴿٤٠﴾ هَذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ ﴿٤١﴾ وَغَسَّاقٌ ﴿٤٢﴾

دغه (حال د مطیعانو وو)، او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده. (چې هغه) دوزخ دی چې ننوځي دوی په هغه کې، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفارو، پس ودې ځکي دوی دا ایشېدلې اوبه (چې ټوټې ټوټې کېږي کلمې د دوی) او (د دوځیانو د جراحتو بدبویه) زوې.

تفسیر: یعنې د متقیانو او پرهېزگارانو انجام مو واورېد، وروسته له دې نه د شریرانو انجام واورئ! او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی، چې ننوځي دوی په هغه کې پس بده بستره ده دا دوزخ، دا دی عذاب، پس ودې ځکي دوی دا، یعنې درواخله! دغه درحاضره ده د هغه خوند وځکه!، له «غساق» څخه ځینې وایي چې د دوزخیانو د پهارو زوې او وینې او نورې چټلۍ مراد دي، چې په هغو کې به د مارانو او لږمانو او د نورو زهر هم ګډ وي، او د ځینو په نزد «غساق» خورا ډېرو یخو او بې نهایته سړو اوبو ته وایي، چې د هغو له ځکلو څخه له حده زیات تکلیف او اذیت وررسېږي، ګواکې په دغه تقدیر سره دغه د «حمیم» ضد او کامل مقابل دی.

وَالْآخِرُ مِنْ سُورَةِ الْأَنْعَامِ ﴿٤٣﴾ هَذَا قَوْلٌ مُفْتَحٌ مَعَكُمْ لَا مَرْجَاءَ لَهُمْ إِنْهُمْ صَالُوا النَّارَ ﴿٤٤﴾ قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ ﴿٤٥﴾ لَا مَرْجَاءَ لَكُمْ أَنْتُمْ قَدْ مُمِئْتُمْ لَنَا فَيَنْسِفُ الْقَارُ ﴿٤٦﴾

او څه بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تېر عذاب راز راز قسمونه. دغه یو فوج دی (د تابعانو) چې ننوتونکي دي په سختۍ له تاسې سره، نه دي وي خوشالي ځای د آرامۍ دوی ته، بېشکه چې دوی ننوتونکي دي اور ته. وایي (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسې چې یې؛ نه دي وي خوشالي په تاسې (په ځای موندلو د آرامۍ)، تاسې راوپاندې کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته، پس بد قرار ځای دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه خبرې او اتري به دوزخیان په خپلو منځونو کې سره کوي، څه وخت چې پریښتي دغه دوزخیان پرله پسې په شړلو او ټېل وهلو سره د دوزخ پر څنډو (غاړو) ودروي، رومي ډله به د غټانو او سردارانو وي، وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پیروانو وي، د دغو تابعانو د لیدلو په وخت کې به له لرې څخه دغه متبوعان وایي چې: «دغه دی یو بل فوج له تاسو سره یو ځای په ټېل وهلو او کښولو او رابښکودلو سره په دوزخ کې د غورځولو لپاره په زوره راوستل کېږي، د الله تعالی قهر او غضب دې وي پر دوی باندې، دوی هم دلته د عذاب ګاللو لپاره راغلل، الله تعالی دې وکړي چې دوی ته په بل کوم ځای کې کوم ارت مکان ورنه کړ شي»، د دغې خبرې د اورېدلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسې ورکوي: «ای کمبختانو! پر تاسې باندې دې د الله تعالی قهر او غضب وي!، پاک الله دې تاسو ته هېچې د هوسایي (راحت) او آرامۍ ځای در نه کړي!، همدغه تاسو وئ چې ځمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو را تیار کړي

وو، او مونږ ستاسې له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کې ولويدو، او په دغه سخت مصيبت او آفت کې اخته شو، اوس دغه راوبښئ چې چېرې لاړ شو؟ هر څه چې دي هم دغه ځای د درېدلو ځای دی، په هر ډول (طریقه) سره چې کيږي همدلته خپل ځانونه تر هغه پورې ټینګ او کلک کړئ! چې ګرد (ټول) سره ومړئ!، او یو پر بل باندې خوله ولګوئ!، او په خپلو منځونو کې سره وڅړئ!

قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا أَفَرُّدُهُ عَذَابًا أَضْعَافًا فِي النَّارِ ۝

وبه وایي (تابعان) ای ربه ځمونږ! هر چا چې پړومبی تیاره کړې ده مونږ ته دغه لاره (د کفر)؛ پس زیات کړه ورته عذاب دوچنده په اور کې.

تفسیر: یعنې په خپل منځ کې به یو بل ته طعن او لعن وایي، او بالاخر الله تعالی ته به داسې عرض کوي چې: «ای ربه! هغه کسان چې له خپل شقاوته یې دغه بلا او مصيبت ځمونږ پر سر راوستلې دی؛ د دوزخ په دوچنده عذاب یې اخته او مبتلا کړه!».

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِّنَ الْأَشْرَارِ ۝ أَخَذَتْهُمُ بَغْزِيًّا أَمَرَ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ ۝

وبه وایي (مشرکان د کفارو) څه مانع ده مونږ ته چې نه وینو هغه سړي چې وو مونږ چې شمېرلي مو وو هغوی له اشرارو څخه. آیا نیولي مو وو دوی په مسخرو سره یا که ګډې (چې) شوي دي له هغوی څخه سترګې ځمونږ (چې نه یې وینو په دوزخ کې).

تفسیر: هلته به دوی وګوري، چې ګرد د دوی دوستان، آشنایان، خپلوان او نور ټولې اعلی او ادنی خلق سره یو ځای غونډ او ټول کړی شوي دي، چې ګرد سره یو ځای په دوزخ کې وغورځول شي، مګر د هغو مسلمانانو پټه او درک به دوی ته نه وي معلوم چې دوی له هغوی سره آشنایي او پېژندګلوي درلوده (لرله)، او پرې ټوکې او مسخري به یې کولې، نو په حیرت او افسوس سره به داسې ووايي چې: مونږ څرنگه غلط کارونه کول چې له هغوی سره به مو مسخري او ټوکې کولې، حال دا چې دوی د هغو وړ (لایق) او قابل نه وو، همدا ده چې نن هغوی هیڅ د دوزخ په شاوخوا او اطرافو کې نه ښکاري، یا خو هغوی هم په همدغو خلقو کې دي، مګر په سترګو نه ښکاري، یا ځمونږ له سترګو څخه بیخي چېرې الوتي دي.

إِنَّ ذَلِكَ لَحَقَّ تَخَاصُّمَ أَهْلِ النَّارِ ۝

بېشکه دغه (مذکوره قصه د اهل النار) خامخا حقه رښتیا ده جګړه کول د دوزخیانو په منځ خپل کې.

تفسیر: یعنې په ظاهر سره دغه خبره خلاف القیاس ښکاري، چې په هغې وېرې او خوف او پرېشانی کې به دوی یو له بل سره جګړې او مناقشې کوي، او دوی به څرنگه د عذاب په دغې هولناکې منظرې کې بل لوري ته متوجه کېدی شي؟ مګر په یاد یې ولرله چې همداسې به کيږي، او دغسې پېښه بیخي په یقیني او واقعي ډول پېښیدونکې ده، چې په کې هیڅ د شک او شبهي ځای نشته، او په حقیقت کې دغه د هغوی د عذاب تکمیل دی.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مَذْذُورٌ مِّنَ اللَّهِ إِلَهًا وَاحِدًا الْقَهَّارُ ۝ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی یم (له عذابه)، او نشته هیڅ بل حق معبود بې له الله چې یودی، ډېر قهر کوونکی دی. رب د اسمانونو او د ځمکې او د هغو

ټولو شيانو دی چې په منځ د دوی کې دي (ملکاً خلقاً وعبیداً)، ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه ښونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: ووايه ای محمده منکرانو ته! چې څما کار خو هم دغومره دی چې تاسې د هغه راتلونکي خوفناک ساعت له راتګه باخبره کړم، باقي ستاسې معامله او سوال او ځواب له هغه حاکم او قاضي سره چې واقع کېدونکی دی؛ هغه خو همغه حکم الحاکمین واحد الله تعالی دی، چې د هغه په منځ کې هیڅ لوی او وړوکی له سره سانښي اخیستی، او هر شی او هر څوک د ده په مقابل کې عاجز، ناتوانه او ضعیف دی، د اسمانونو او ځمکې په منځ کې هیڅ یو شی داسې نه دی چې د ده تر تصرف لاندې نه وي، تر هغه وخته پورې چې د ده اراده وي؛ دغه علویات او سفلیات قائم ساتي، او څه وخت چې اراده وفرمایي؛ ویجاړوي یې، د دغه عزیز قوي غالب الله تعالی لاس څوک نیولی شي؟ او د ده د زبردستي قبضې څخه هیڅوک نه وتلی او نه تښتېدلی شي؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بې نهایته رحمت او ښېنې په محدودولو او محصورولو کې هیڅوک هیڅ وسعه او اقتدار نه لري.

قُلْ هُوَ نَبُوٌّ عَظِيمٌ ۖ أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿۳۰﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) دغه (قرآن یا عذاب) خبره ډېره لویه ده، چې تاسې له دې نه مخ ګرځوونکي یئ (او هیڅ غور په کې نه کوئ).

تفسیر: یعنې قیامت او د هغه سخت احوال کوم معمولي شی نه دی، او ډېر لوی، دروند، مهم مصیبت او غټه خبره ده، چې زه د هغه خبر تاسې ته درکوم: ﴿عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ * عَنِ النَّبِيِّ الْعَظِيمِ * الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴾ (۳۰ جزء، د النبأ سورت (۱) رکوع (۱-۳) آیتونه)، مګر افسوس چې تاسې له هغه څخه بیخي بې فکره یئ، او پر هر هغه شي چې د تاسې د خیر او ښېګڼې (فائدې) لپاره ویل کېږي؛ هیڅ فکر، غور او دقت نه کوئ.

مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَأِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿۳۱﴾ إِنَّ يَوْمَئِذٍ إِلَٰهًا نَذِيرٌ ﴿۳۲﴾

نشته مالره هیڅ قدر علم پوهه په هغه ټولي ډېر پورته لوی (د ملائکو) کله چې سره جګړې یې کولې. وحي نه کوله کېږي ماته مګر د دې چې بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: «ملا الأعلى» یعنې پاسنی جرګه، د مقریینو ملائکو او د نورو مجلس دی، یعنې په «ملا الأعلى» کې د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق کوم تدابیر یا اباحت او قیل او قال چې کېږي؛ زه له هغو څخه نه وم خبر، چې تاسې ته به مې د هغه بیان کاوه، پر کومو خبرو باندې چې زه د الله تعالی له طرفه مطلع شوی یم، هغه مې بیان کړي دي، زه هر څه چې وایم، د همغه الله تعالی د وحي له مخې یې وایم، ماته داسې حکم راکړی شوی دی چې ګرد عالم د هغو له راتلونکي مستقبل څخه خبردار کړم، پاتې شوه دغه خبره چې قیامت کله راتلونکی دی؟ نه د انداز لپاره زه دغې خبرې ته څه ضرورت لرم، او نه د دې خبرې اطلاع چاته ورکړې شوې ده.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿۳۳﴾

(یاد کړه) هغه وخت چې وفرمایل رب ستا پرښتو ته چې بېشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له خټې څخه.

فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوحِيْ

پس کله چې برابر کرې ما (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کرې ما په هغه قالب کې له روح خپل. تفسیر: یعنې قالب کالبوت یې په ډېر ښه ډول سره جوړوم، بیا په کې خپل روح پوکم، شاه صاحب لیکي: «روحي - خپله سا» یې ځکه وفرمایله چې هغه له اوبو او خاورې څخه نه دی جوړ شوی، او د غیب له عالمه راغلی دي، څه مضمون د روح په متعلق د «بني اسرائیل» په سورت کې ځمونږ په دغه مبارک تفسیر کې پخوا لیکلي شوي دي، هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا غورځولی شوې ده، ښایي چې هغه دې ولوست شي !.

فَقَعُوْا لَهٗٓ السَّجْدَ ۝۶۴ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اٰجَعُوْنَ ۝۶۵ اِلَّا اِبٰلِیْسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِیْنَ ۝۶۶

پس پر پوځي (ناسې ټول ای پرښتو ! تعظیمًا) ده ته سجده کوونکي. پس سجده وکړه ملائکو ټولو دوی ګردو. مګر ابلیس (چې هغه ونه کړه سجده) او لویي وکړه، او وو دی (په علم د الله کې) له کافرانو.

تفسیر: دغه د آدم علیه السلام قصه په «البقره» او «الأعراف» او په نورو سورتونو کې پخوا له دې نه هم تېره شوې ده، او د «الأعراف» په تفاسیرو کې مو مفصل بحث پرې کړی دی، هلته دې ولوستل شي !.

قَالَ يٰۤاِبٰلِیْسُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِیْدَیْ

و فرمایل (الله): ای ابلیسه ! څه خیز منع کړی یې ته له دې نه چې سجده وکړې (ته) هغه خیز ته چې پیدا کړی دی ما په دواړو لاسونو خپلو.

تفسیر: دا آیت په دې څرګند دلیل دی، چې د الله تعالی لپاره دوه لاسونه دي څرنگه چې د هغه د شان سره مناسب وي، تشبیه بیانول، یا کیفیت بیانول یې کفر دی، او په معنی کې یې تحریف باطل دی.

اَسْتَكْبَرْتَ ۝۶۷ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِیْنَ ۝۶۸

آیا تکبر دې وکړ یا که یې ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دې خپل ځان لوی وګاڼه، یا په واقع کې ته خپل مرتبه لویه بولي.

قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَہٗ مِنْ طِیْنٍ ۝۶۹

وویل (ابلیس په ځواب کې) زه غوره یم له دغه (آدم) څخه، پیدا کړی دې یم زه له اور، او پیدا کړی دې دی دغه (آدم) له خټو.

تفسیر: د «الأعراف» په سورت کې د دې بیان تېر شوی، شاه صاحب لیکي: «اور دی ګرم، پر جوشه، او خاوره ده یخه او خاموشه، ابلیس اور ښه وګاڼه، او پاک الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَاَخْرِجْہَا مِنْہَا وَاِنَّکَ رَٰجِعٌ ۝۷۰

و فرمایل (الله): پس ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی یې.

تفسیر: یعنی شیطان جنت ته د پریستو د ملاقات لپاره ورتلو، اوس له هغه ځایه وویست شو، او ورته وویل شول، چې ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی یې له رحمته، ویشلی شوی یې په شغلو سره.

وَرَانَ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٠﴾

او بېشکه پر تا دی لعنت څما تر ورځې د جزاء پورې.

تفسیر: یعنی تر هغه وخته پورې پر تا باندې ستا د اعمالو د شامت لامله لعنت ورپرې، او ستا د شقاوت مرتبې زیاتېږي، وروسته له هغه چې عذاب او بلیات چې پر تا نازلیدونکي او ته په هغو کې اخته کېدونکي یې، د هغه له احواله څه پوښتنې مه کوه! وروسته راځي چې ﴿لَا مَلَكٌ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْعَلِينَ﴾، د اخروي لعنت په مقابل کې دغه دنيوي لعنت هیڅ اهمیت نه لري.

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٤١﴾

ووېل (ابلیس) ای ربه څما! پس مهلت راکړه ماته تر هغې ورځې پورې چې پورته کولی شي مړي له قبرونو نه.

تفسیر: یعنی د صور (شپېلی) تر دویمې نفخې پورې.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٤٢﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٤٣﴾

وفرمايل (الله): پس بېشکه ته (ای ابلیسه!) له مهلت ورکړ شویو څخه یې. تر ورځې د وخت معلوم پورې، (چې نفخه الأولى ده).

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٤﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٥﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٤٦﴾

ووېل (ابلیس) پس قسم دی په عزت ستا چې خامخا گمراهان به کړم هر ورو دوی ټول. مگر هغه بندگان ستا له دوی څخه چې خلاص کړي شوي دي (له شرک شک عصیان څخه چې مؤمنان دي). نو وفرمايل (الله) چې پس حقه خبره همدا ده او حقه خبره زه وایم.

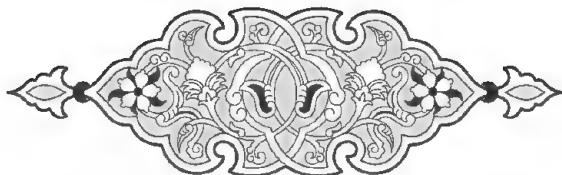
تفسیر: یعنی څما گړدې خبرې رښتیا او په واقع سره برابري او منطقې وي.

لَا مَلَكٌ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْعَلِينَ ﴿٤٧﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٤٨﴾ إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٤٩﴾ وَلَتَعْلَمَنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٥٠﴾

خامخا ډک به کړم دوزخ له تانه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چا نه چې متابعت یې کړی وي ستا له دغو (انسانانو) نه له ټولو څخه. ووايه (ای محمده! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په دې (قرآن یا تبلیغ) ځان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلف کوونکیو نه (په جوړولو د قرآن کې له ځانه). نه دی دغه (قرآن) مگر پند دی لپاره د عالمیانو. او خامخا عالمان پوه به شی په خبر (د صدق) د دې (قرآن) لږ وروسته (پس له یو مدت چې د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنې له نصیحت څخه دا غرض دی چې تاسې د خپل دوست او دښمن په منځ کې سره فرق او تمیز وکړئ! او د لعین شیطان په لاره چې ستاسې ازلي دښمن دی مه ځئ!، د انبیاوو خبره ومنئ چې ستاسې د خیر غوښتنې لپاره لیرلي شوي دي، زه له تاسې څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم، او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم، چې تاسې ته یې وایم، هر هغه شی چې پاک الله زه پرې پوهولی یم؛ همغه زه له تاسې سره وایم او درسوم یې، لږ مډت وروسته تاسې به پخپله معلوم کړئ چې دغه اخبار او اطلاعات چې تاسې ته درکړي شوي دي، تر کوم ځای پورې صحیح او درست دي؟ او کوم نصائح چې کړي شوي دي، څرنگه رښتیا او مفید وو.

تَمَّتْ سُورَةُ «ص» بِعَوْنِ اللَّهِ رَبِّ الْعِبَادِ، وَحَسَنَ تَوْفِيقِهِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الزُّمَرِ

«د (الزمر) سورت مکی دی، پرته له (۵۲، ۵۳، ۵۴) آیتونو چې مدني دي، (۷۵) آیتونه او (۸) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۹) او په نزول کې (۹۵) سورت دی، وروسته د «السبا» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ①

رالېږل د دې کتاب (قرآن پر محمد) دي له (جانبه د هغه) الله چې ډېر زبردست قوي غالب، د حکمتونو څېښتن دی.

تفسير: کله چې زبردست او زورور او غالب (په انفاذ د احکامو) دی، نو ځکه د هغه کتاب انتشار او انفاذ او اجراء مومي، او هيڅ يو مقابل او مزاحم د ده د شيوخ او د انفاذ مخه نشي نيولی، او حکيم دی چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي، نو ځکه د دنيا هيڅ يو کتاب د ده له محاسنو او ښېگڼو سره مقابله نشي کولی.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ بِالْحَقِّ فَاَعْمِدْ إِلَهُ الْخَالِصِ ②

بېشکه مونږ نازل کړی دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره پس عبادت کوه د الله حال دا چې خالص کوونکی يې دغه (الله) ته د دين (خپل له شرک). واورئ خبردار اوسئ! خاص الله لره دی دين (او طاعت) خالص.

تفسير: يعنې حسب المعمول د الله تعالی تل داسې بندگي کوي چې د شرک او رياء او له نورو شوائبو څخه پاک وي، او د الله تعالی په طرف قولاً او فعلاً خلقو ته دعوت او بلنه کوي! او اعلان و فرمائي چې الله تعالی همغه بندگي قبوله فرمايي؛ چې خالصه د هغه لپاره وي، د الله تعالی په دربار کې د هغه عمل له سره پوښتنه نه کيږي چې له اخلاصه تش وي.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ③

او هغه کسان چې نيولي يې دي غير له دغه (الله) څخه نور دوستان (وايي) نه کوو عبادت د دوی مگر لپاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول، بېشکه الله به فيصله کوي په منځ د دوی کې په هغه څيز کې چې دوی په هغه سره اختلاف کوي.

تفسير: عموماً مشرکينو به داسې ويل چې: مونږ د دغو وړو کيو معبودانو او بتانو عبادت ځکه کوو چې دوی ځمونږ د نژدیکۍ او قرب وسيله د پاک الله په دربار کې کيږي، او هغه پر مونږ مهرباني و فرمايي چې په دغه وسيله سره ځمونږ کار يو سر او صورت نيسي، د هغه ځواب يې و فرمايه چې په دغو چټي حيلو (بهانو) سره چې تاسې په خالص توحيد کې جگړې او مناقشې وړاندې کوئ، او له اهل الحق سره اختلاف کوئ، نو د هغه عمل فيصله به د الله تعالی له طرفه وروسته له دې نه وکړه شي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَذِبٌ كَفَّارٌ

بېشکه الله نه ښيي سمه لاره د هدايت هغه چا ته چې دی دروغجن وي ناشکره.

تفسير: يعنې هر چا چې پخپل زړه کې دغه خبره غوټه کړي وي، چې زه به له سره رښتيا خبره نه منم، او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټينګ ولاړ يم، او له حقيقي منعم څخه مخ اړوم، او د باطلو معبودانو عبادت کوم؛ نو د الله تعالی دا عادت دی چې دغسې بد باطنانو ته د فوز، فلاح، بري او کاميابی لاره نه ښيي.

لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَنَهُ

که چېرې اراده فرمايلي وی الله د دې چې ونيسي ولد؛ نو خامخا غوره کړی به یې وی له هغه مخلوقه چې پیدا کوي یې هر هغه چې اراده یې فرمايلي وي، پاکي ده الله لره (له ولده او ټولو عیوبو).

تفسير: مطلب دا دی: که په فرض المحال سره الله تعالی داسې اراده فرمايلي وی چې دده کوم اولاد وي؛ نو ښکاره ده چې ده به له خپله مخلوقه کوم یو د دغه کار لپاره غوره کوو، ځکه چې له دلایلو څخه ثابت شوي دي چې له یوه الله څخه ماسوا نور ټول شیان د همغه الله مخلوق دي، اوس ظاهر دي چې په مخلوق او خالق کې په هیڅ توګه اشتراک نشته، بیا یو د بل پلار یا خوی څرنگه کېدی شي؟، علاوه پر دې فرض یې کړئ که دغه کار محال هم نه وي؛ نو بیا د پرېستو لونیې ګرځول خو په هیڅ ډول په فهم او پوهه کې نشي راتلی، نو کله چې له مخلوقه څخه انتخاب وټاکلی (مقرر کړی) شي؛ نو بیا د دغې خبرې مقصد به څه وي چې خوار او سپک اولاد (یعنې لورګانې) ځان ته غوره کړي، او دروند او پتمن اولاد تاسې ته غوره او در یې کړي.

هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

همدی دی الله یواځې (بې شریکه) ډېر غالب (پر هر شي).

تفسير: يعنې هر څيز د الله تعالی په مخ کې عاجز ناتوانه ټیټ او ښکته دی، د هیچا اثر او نفوذ پرې نشته، او نه کوم شي ته اړ او محتاج دی، نو بیا د اولاد جوړول او لرلو معنی او غرض به څه وي؟.

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يَكُونُ اللَّيْلُ عَلَى النَّهَارِ وَيَكُونُ النَّهَارُ عَلَى اللَّيْلِ

پیدا کړي دی (الله) اسمانونه او ځمکه په حقه سره (چې دليل شي په وجود د صانع مطلق او په استحقاق یواځې د هغه د عبادت)، تاووي (نغاړي داخليوي الله) شپه پر ورځې، او تاووي (نغاړي داخليوي الله) ورځ په شپه کې (یا زیاتوي د شپې نه په ورځې او له ورځې نه په شپې باندې).

تفسير: په ماښام کې که د لمر خاته په لوري وګورئ؛ نو داسې به درښکاري چې افق څخه یوه تکه توره لویه پرده راپورته کیږي، چې له خپل مخ څخه د ورځې رڼا د لمر لوېدلو په لوري تاووي او ورنغاړي یې، همداسې ګهیځ (سحر وختي) د سپېده داغ په وخت کې داسې ښکاري چې د ورځې رڼا د شپې تیاره د لمره خاته له خوا راشي، او د لمر خاته له خوا راشي، او د لمر پر ټولو په لوري یې ټېل وهي.

وَسَكَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْعَفَّارُ

او مسخر کړي په کار لگولي یې دي لمر او سپوږمۍ، چې هر یو روان دی تر نېټې معلومې کړي شوې پورې (چې ورځ د قیامت ده)، واورئ خبردار شی چې: الله زبردست قوي غالب ښه بخښونکی دی.

تفسیر: یعنې په همدغه زبردست قدرت سره یې دغه انتظام قایم او دائم او ټینګ کړی دی، د خلقو ګستاخي، سپین سترګي او شرارتونه خو داسې دي چې ښايي د هغه په ملحوظ دغه ګرځندو انتظامات ګډوډ او درې وړې کړي شي، لیکن کله چې الله تعالی لوی ښونکی او درکزر کېدونکی ذات دی، نو د خپلې عفوي او مغفرت له شانه یو ځلې داسې نه کوي.

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَانْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَنِيَّةً أَزْوَاجًا

(الله) پیدا کړي یی تاسې له نفس یوه (آدم) څخه، بیا یې پیدا کړه له دغه (نفس واحد یعنې آدم) څخه جوړه د ده (حواء)، او نازل (پیدا) یې کړل ستاسو د نفعي لپاره له چارپایانو څخه (لکه اوبښان، غوایان، پسونه، اوزې) اته جوړې (نر او ښځې).

تفسیر: یعنې آدم علیه السلام او د ده جوړه یې یې حواء رضي الله تعالی عنها یې پخپل قدرت سره پیدا کړل، یعنې نر او ښځې او ستاسې د نفعي او ګټې اخیستلو لپاره په انعامو او مواشیو کې یې هم اته جوړې پیدا کړې، اوبښ، غوایي، پسه، وزه، چې د هغوی ذکر د انعام په سورت کې تېر شو.

يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِی ظُلُمٍ ثَلَاثٍ

پیدا کوي (الله) تاسې په ګېډو د میندو ستاسې کې یو قسم پیدایښت وروسته له یو بل قسم پیدایښت په تیارو دریو کې (چې مشیمې او د رحم او د ګېډې دي).

تفسیر: یعنې په تدریج سره مو پیدا کړ، مثلاً له نطفې څخه علقه، او له علقې څخه مضغه، او بیا مو ترې هډوکي پیدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورسنه کړه، او بیا مو په هغه کې روح ورپو کړ، فُسْحَانَ الله أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ.

﴿فِی ظُلُمٍ ثَلَاثٍ﴾ «په تیارو دریو کې» یعنې یوه ګېډه بل رحم، درېم هغه پرده (پېلار) چې په منځ کې یې مولود پیدا کیږي، او مولود په کې تاو شوی متولد کیږي.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ قَاتِلِیْ تُصَرُّفُونَ

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسې خاص ده ته دی ملک سلطنت (بې زواله)، نشته بل هیڅوک لایق د عبادت مګر همدی یواځې، پس کوم طرف ته ګرځولی شی تاسې (له عبادت د ده نه).

تفسیر: یعنې کله چې خالق، رب، مالک، او ملک همدی دی؛ نو ماسو له ده څخه بل څوک څرنگه معبود کېدی شي؟ وروسته له دې نه چې تاسې واحد الله تعالی په دغو صفاتو سره موصوف ګڼئ او پرې اقرار کوئ، نو بیا نورو مخلوقاتو ته ولې عبادت کوئ؟ مطلب دا چې وروسته له دومره ورنژدې رسېدلو نو بیا ولې سمه لاره در څخه ور کیږي؟ او دغه پر بلې لارې ولې درومی؟.

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ

که چېرې کفر اختیار کړئ تاسې؛ پس بېشکه الله غني بې پروا دی له تاسې (او ستاسې له عبادته)،
او نه خوښوي (الله) لپاره د بندګانو خپلو کفر.

تفسیر: یعنې که کافر کېږئ، او د الله تعالی له انعاماتو او حقوقو څخه انکار کوئ؛ نو په دغه کې پخپله ستاسې نقصان دی، او د الله تعالی هېڅ یو شی تاسې نشي خرابولی، هو! هرومرو الله تعالی په کفر خوښ او رضا نه دی، او د خپلو بندګانو پر کفر نارضاء کېږي، او دغه شیان دوی ته نه خوښوي.

وَأَنْ تَشْكُرُوا رِضَاهُ لَكُمْ

او که شکر وباسئ؛ نو خوښوي دغه شکر ایستل تاسې ته.

تفسیر: یعنې که بندګان د الله تعالی حق ومني، او ده ته مطیع او شکر گزار شي؛ نو دغه خبره د الله تعالی خوښه ده، او د هغه نفعه هم دوی ته رسېږي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

او وابه نخلي بار هېڅ بار اخیستونکي بار د ګناهونو د بل چا.

تفسیر: یعنې داسې کیدونکي نه دي چې یو سړی ناشکري وکړي، او په جرم او ګناه یې بل څوک ونیولی شي.

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مُّرجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

بیا خاص رب ستاسې ته بېرته ورتله ستاسې دي، پس خبر به کړي تاسې پر هغو (عملونو) چې
وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې)، بېشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (د زړونو)
په پټو نیاتو هم).

تفسیر: کله چې دوی هلته ورسېږي، د دوی ګرد ښه او بد اعمال د دوی په مخ کې وړاندې کېږي، او د دوی هېڅ
لوی یا وړوکی کار به له منځه نه ورک کېږي، ځکه چې د الله تعالی له محیط علم څخه هېڅ یو شی خارج نه دی، الله
تعالی د زړونو له پټو خبرو او نیاتو څخه هم علیم او خیر دی، او په هر شي په ښه شان سره پوهېږي.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضَرٌّ عَارِبٌ مُّنِيبٌ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَلَهُ نِعْمَةٌ مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِّیُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ

او کله چې ورسېږي انسان (کافر) ته کوم قسم سختي؛ نو بولي رب خپل په دې حال کې چې
رجوع کوونکی وي خاصه همدغه ته، بیا هر کله چې ورکړي (الله) ده ته نعمت له خپل جانب؛ نو
هیر کړي هغه (ذات الله) چې وو دی چې په کې باله به یې (تضرع به یې کوله) هغه (الله) ته پخوا
له دې نعمته، او ګرځوي الله ته شریکان (په عبادت کې) لپاره د دې چې ګمراه کړي (خلق) له
لارې د الله (چې دین د اسلام دی).

تفسیر: یعنې د انسان حالت او وضعیت عجیب دی، کله چې پرې کوم غم او مصیبت واقع شي؛ نو مونږ یې په یادېږو،
ځکه چې دی ښه پوهېږي چې ماسوا الله څخه بل هیڅوک د دغه مصیبت لرې کوونکی نشته، بیا هر کله چې د الله
تعالی په مهرباني سره لږ څه آرام او اطمینان یې په نصیب شي؛ سمدلاسه دی خپل همغه پخواني حالت ته مراجعت

کوي، او هغه پاک الله ترې هیرېږي چې همدا اوس د هغه په دربار کې یې عرضونه او دعاوې کولې، او نارې او سورې یې وهلې، او د عیش او تنعم په نشو کې داسې مست او غافل کېږي چې گواکې له سره څمونږ سره یې واسطه او علاقه نه وه، د الله تعالی د ورکړیو نعمتونو نسبت نورو معبودانو ته منسوبوي، او له هغوی سره همغسې سلوک او معامله کوي چې ښايي له واحد الله تعالی سره وکړي شي!، په دې ډول سره همدوی پخپله گمراه کېږي، او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بې لارې او گمراه کوي.

قُلْ مَتَّعْتُكُمْ بِكُفْرٍ كَثِيرٍ وَلَقَدْ آتَاكُم مِّنْ أَصْحَابِ النَّارِ

ووايه (ای محمده! دغه کافر ته) چې نفع واخله په کفر خپل لږ (مدت په دنیا کې)، بېشکه ته له خاوندانو د اور (د دوزخ) یې.

تفسیر: یعنې ښه ده، څو ورځې د همدغه کفر په حالت کې دلته عیش او عشرت وکړئ، او تر هغه پورې چې الله تعالی تاسې ته مهلت درکړی دی، د دنیا له نعمتونو څخه فائده واخلي!، او ترې متمتع شئ!، وروسته له دې نه به ستا د هستوگنې ځای دوزخ وي، چې له هغه ځایه له سره نشې وتلی، او تل به هم هغلته پراته یئ، او له سره به دې نجات نه په برخه کېږي.

أَمَّنْ هُوَ قَائِلٌ أَنَا بَلِيٌّ سَاجِدٌ أَوْ قَائِلٌ بِحَذَرِ الْآخِرَةِ وَيَرْجُوا حِمْلَةً رَبِّهُ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ۝

آیا هغه څوک چې دی طاعت کوونکی وي په ساعتونو د شپې کې سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه)، ویرېږي (له عذابه) د آخرت، او امید لري د رحمت د رب خپل؛ (داسې دی لکه هغه څوک چې بې فرمانه وي په کفر او نورو بدیو)؟ ووايه (ای محمده!) آیا برابر دي سره هغه کسان چې پوهیږي او هغه کسان چې نه پوهیږي (جاهلان وي؟، بلکه برابر نه دي)، بېشکه همدا خبره ده چې پند اخلي خاوندان د خالصو عقولونو.

تفسیر: یعنې هر هغه بنده چې د شپې خوب او آرامي پرېږدي، او د الله تعالی په عبادت کې لگیا کېږي، کله د ده په حضور کې لاس تړلی درېږي، کله به سجده ورته لویږي، له یوه جانب د ده زړه د آخرت له وېرې بې قراره کړی شوی وي، او له بل جانب د الله تعالی رحمت او مهربانۍ ته هیلمن وي، آیا دغه سعید بنده او هغه بدبخته انسان چې ذکر یې پاسو وشو، چې د مصیبت په وخت کې الله تعالی ته نارې وهي، او څه مهال چې مصیبت له ده نه لري کېږي نو الله هم ترې هیرېږي؛ سره برابر کېدی شي؟ بلکه نه! له سره نشي سره برابر کېدی، په همدغې خبرې باندې همغه پوهېدی شي او غور کولی شي چې پاک الله ورته څه عقل او پوهه ورکړې وي.

قُلْ يٰعِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً

ووايه (ای محمده! دوی ته د الله له جانب) ای بندگانو ځما هغه چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) وویږئ له (عذابه د) رب خپل، شته هغو کسانو ته چې نیکي یې کړې ده په دغه دنیا کې (په طاعت سره) ښه حالت، نیکي (د په آخرت کې چې جنت او رضوان دی).

تفسیر: یعنې هر هغه څوک چې په دنیا کې نیکي وکړي؛ نو په آخرت کې هم د ده لپاره ښه حالت دی، یا یې دا مطلب: هر چا چې نیکي وکړه هغه ته پخوا له عقبې په همدغې دنیا کې هم ښه گڼه ور په برخه کېږي، اعم له دې نه چې ظاهري وي که باطني.

وَأَرْضَ اللَّهِ وَاسْعَةً أَتَمَّائُونَ الصَّابِرُونَ أَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ①

او ځمکه د الله ارته ده، بېشکه همدا خبره ده پوره ورکاوه شي صابرانو ته اجر ثواب د دوی بې حسابيه (پېر زیات).

تفسیر: یعنې که په یوه ملک کې خلق له نېکۍ او ښېکښې څخه ممانعت کوي؛ نو د الله تعالی ځمکه ارته او پراخه ده، بل ملک ته لاړ شي څو هلته په آزادي او خپلواکۍ سره د الله تعالی احکام په ځای راوړي، بېشکه په دې صورت کې به د ترک الوطن له سببه تاسې په ډېرو مصائبو اخته او مبتلا کېږئ، او په راز راز خلاف العادت او خلاف الطبیعت امورو باندې په صبر او تحمل کولو او مجبورېږئ، لیکن دا مو په یاد وي چې د هغه په مقابل کې به ډېر ثواب هم دررسېږي، چې د دغه اجر او ثواب په برابر کې چې داسې مهاجرینو ته ورکول کېږي؛ دغه ګردې سختې او تکالیف هیڅ شی دي.

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ② وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ③

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه چې یم امر حکم کړی شوی دی ماته د دې چې عبادت کوم یواځې د الله چې خالص کوونکی یم ده (ته) دین (بندګۍ خپلې). او امر حکم کړی شوی دی ماته چې شم زه اول د مسلمانانو (د دې امت).

تفسیر: لکه چې ته په عالم الشهادت کې د دې امت په لحاظ د الله تعالی له ټولو ځنې پوښی حکم منونکی او مطیع بنده یې، صلی الله علیه وسلم.

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ④

ووايه (ای محمده!) بېشکه زه ویرېږم که چېرې نافرمانی وکړم د رب خپل له عذابه د ورځې لویې (د قیامت).

تفسیر: یعنې ځما په شان یو معصوم او مقرب بنده هم که په فرض محال سره نافرمانی وکړي؛ نو په دغه ورځ کې له عذاب څخه نشي مأمون او مصئون کېدی، نو د نورو څه پوښتنه کوي؟.

قُلْ اللَّهُ أَعْبُدْ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ⑤ فَأَعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ ⑥

ووايه (ای محمده!) الله ته عبادت کوم په دې حال کې چې خالص کوونکی یم ده ته (د) دین خپل (له شرکه). پس عبادت کوئ تاسې د هر هغه څیز چې اراده یې وکړئ تاسې غیر له الله.

تفسیر: یعنې زه خو د الله تعالی له حکم سره موافق په نهایت اخلاص او صمیمیت سره د هغه واحد احد الله تعالی عبادت کوم، تاسې مختار یئ چې د هر چا چې عبادت کوئ، او هر چاته چې مو زړه غواړي سرونه ښکته کړئ، هو! دغومره فکر او دقت وکړئ! او له غور څخه کار واخلي! چې ستاسې آخره خاتمه او انجام به څرنگه کېږي؟ چې په دې سره مقصد دوی ته تویيځ او رته ده.

قُلْ إِنَّ الْخَيْرَ مِنَ الدِّينِ خَيْرٌ وَأَنْفُسُهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ⑦ أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانِ الْمُبِينُ ⑧

ووايه (ای محمده!) بېشکه زیان کاران هغه کسان دي چې زیان یې رسولی دی ځانونو خپلو ته، او اهل خپل ته په ورځ د قیامت کې، واورئ خبردار شی! چې دغه (خسران) همدغه دی زیان ښکاره.

تفسیر: یعنی مشرکین نه خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ له عذابہ نجات ورکولی شي، او نه خپلې مورنۍ او خپلځانې ته څه فائده او نجات بښلی شي، او ګرځېد د جهنم د شغلو ځنې جارولې (قربانولې) شي، له دې به زیاته نوره څه خساره وي؟.

لَمْ يَنْفَعِهِمْ ظُلُّكَ مِنَ النَّارِ وَمَنْ تَحْتَهُمْ ظُلُّكَ

وي به دوی ته له پاسه د دوی طبقات له اوره، او له لاندې د دوی طبقات (د اور).

تفسیر: یعنی له هر طرفه به یې اور محیطوي، لکه چې ورېځ یا بخار له کوم شي څخه راتاویږي.

ذَلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهَ بِهِ عِبَادَةً يُعْبَادُ فَأَتَقُونَ ﴿٣٩﴾

دغه (مذکور عذاب) ویروي الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، ای بندګانو ځما! پس وویرېږئ له ما (په اجتناب د معاصیو).

تفسیر: یعنی ای بندګانو ځما! وپوهېږئ چې دغه شی د ویرېدلو وړ او قابل دی که نه؟ که د ویرېدلو وړ او قابل وي؛ نو د الله تعالیٰ له غضب او قهر څخه تل ښايي چې وویرېږو!.

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ

او هغه کسان چې ځان یې ساتلی دی له بتانو داسې چې عبادت وکړي د هغوی، او رجوع یې کړي وي طرف د الله ته شته دوی ته بشارت زېږي.

تفسیر: یعنې هغو کسانو چې د شیطانانو خبرو ته یې له سره غوږ نه دی ایښی، او له ګرځېدو شرکاوو ځنې یې مخ اړولی دی، او خاص الله تعالیٰ ته یې خپل مخ ګرځولی دی؛ د هغوی لپاره ډېر لوی بشارت او زېږی دی.

فَبَشِّرْ عِبَادَ ﴿٤٠﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ

پس زېږی وکړه (ای محمده!) پر بندګانو ځما. هغو چې اوري خبره (د قرآن)، پس متابعت کوي دوی ډېر ښه د هغه.

تفسیر: یعنې ګرځېدې (ټولې) خبرې اوري، بیا د هغو له منځه پر هماغه خبره عمل کوي چې ډېره ښه وي، یا یې دا مطلب چې د الله تعالیٰ خبرې اوري او پر هغو هدایاتو یې چې له اعلاوو ځنې اعلاوي؛ عمل کوي، مثلاً که یوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واورې، او بله د عزیمت؛ نو د عزیمت په لوري منلې وي، او ځان هم هغه لوري ته رسوي، او خامخا د ترخیصاتو تتبع نه کوي، یا یې داسې ترجمه وکړئ: چې د الله تعالیٰ کلام اوري، او د هغه د ډېرو ښو خبرو اتباع کوي، ځکه چې د ده ګرځېدې خبرې أحسن فی الأحسن دي، کذا قال المفسرون، شاه صاحب (رحمه الله تعالیٰ) د دې مطلب په یو بل ډول سره بیان فرمایلی دی: «درومې د هغه پر نېک باندې! یعنې د هغه پر نېکو احکامو درومې چې پرې تعمیم وکړئ، او پر منع باندې غوږ ږدئ چې نه ور نژدې کېږئ، چې د هغه کول ښه کار دی، او د دغه نه کول ښه کار دی».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ۖ وَلِيْلَٰكَ هُمْ أُولَٰ الْأَلْبَابِ ﴿٤١﴾

دا هغه کسان دي چې سمه لاره ښوولې ده دوی ته الله، او دغه کسان همدوی دي خاوندان د خالصو عقولونو.

تفسیر: یعنی د بري او کامیابی لاره هم دوی موندلې ده، ځکه چې هغوی له خپل عقل او پوهې څخه کار اخیستی دی، او د خالص توحید او د انابت الی الله لاره یې غوره کړې ده.

أَمْسِنْ حَقِّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ۝

آیا هغه څوک چې واجب شوي وي په ده حکم د عذاب، آیا پس خلاصولی شي ته هغه څوک چې په اور کې وي؟ (بلکه نه یې شي خلاصولی).

تفسیر: یعنی پر هغو باندې چې د دوی د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حکم ثابت او مسلم شوی دی؛ کوم یو سړی یې له اورې د باندې ایستلی شي؟ او سمه لاره وربښوولی شي؟، ښه نو دغسې کمبختان چې د خپل ازلي شقاوت له سببه په اور کې لويديلي دي، څرنگه د نجات وړ کېدی شي؟ او څوک یې له اورې ایستلی شي؟ او په سمه صافه لاره یې بیولی شي؟.

لَكِن الَّذِينَ اتَّقَوْا أَمْ عَرفُكُمْ مِنْ قَوْمٍ عَرَفُ مَبِيتَهُ

لیکن هغه کسان چې ویرېږي له رب خپله شته دوی ته مانې (په جنت کې) چې له پاسه د هغې نورې مانې بناء کړی شوي دي.

تفسیر: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده، او دا چې هغه کړد آماده او تیار دی، نه داسې چې د قیامت په ورځ به تیارېږي.

يُخْرِجُ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعَدَا اللَّهُ لَا تُخْفِلُ اللَّهُ السَّيِّئَاتِ ۝ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعُ فِي الْأَرْضِ

چې بهیرې لاندې د مانیو (او ونو د هغې څلور قسمه) ویالې، (وعده کړې ده) وعده کول د الله، نه کوي مخالفت الله له وعده خپلې. آیا نه وینې ته بېشکه الله نازلې کړي دي له (طرفه) د اسمانه اوبه، پس ننه ایستلي یې دي دا (اوبه) په چینو په ځمکه کې.

تفسیر: یعنی د وریا او باران اوبه د غرونو او د ځمکو په مساماتو کې جذب او بیا د چینو په حیث له ځمکې څخه راخوتیږي.

ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ

بیا راوباسي په دغو (اوبو) سره کښت (فصل) حال دا چې مختلف وي رنگونه د هغه.

تفسیر: یعنی شین، زېړ، سپین، سور او داسې نور، یا د مختلفو اقسامو کښتونه راوباسي: مثلاً غنم، جوار، شولې وغیر ذلک.

ثُمَّ يَهْجِرُ قَرْنَهُ مُمْصَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا ۝ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِمَنْ كَانَ لَهُ الْإِلْبَابُ ۝

بیا وچ شي پس وینې ته هغه شین رنگی تک زېړ، پس ګرځوي دغه کښت رږېدلی مات شوی، بېشکه په دغو (اوبو او وښو) کې خامخا ډېر لوی پند دی خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسیر: یعنی عقلمن سړی د کښت (فصل) حال ته گوري او ترې نصیحت حاصلوي، څرنگه چې د هغه رونق او شینوالی د څو ورځو له مخې وي او بیا وچ کلک او مات او بوس بوس کولی شي، د دنیا د دغه عیش او نشاط او باغ او بهار حال همداسې دی، ښايي چې انسان د دغې دنیا پر عارضې بهار مغرور او مفتون او د آخرت له انجام څخه غافل او بې پروا شي.

یو داسې وخت راتلونکی دی چې دغه کښت (فصل) به ورپېل شي، او ښه میده او بوس بوس به کیږي، بیا به له هغه څخه هر یو جزء د هغه مناسب ځای ته ورسول شي، نیکی او راحت به خپل مرکز او مستقر ته رسول کیږي، او بدي او تکلیف خپلې خزانې ته رسیږي، الغرض د کښتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له لیدلو ځنې عقلمن ډېر مفید سبق حاصلولی شي.

أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّنْ رَبِّهِ قُوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِّنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ فِي صُلَىٰ مُّبِينٍ ﴿٣٩﴾

آیا پس هر هغه څوک چې پرانستلی او ارته کړي وي الله سینه د ده (قبول د) اسلام ته، پس وي به دی په رڼا (د هدایت) له (طرفه) د رب خپل، پس افسوس هلاک خرابي ده هغو کسانو ته چې سخت وي زړونه د دوی له ذکره د الله، دغه کسان په گمراهي ښکاره کې دي.

تفسیر: یعنی دواړه سره کله برابر کېدی شي، یو هغه چې الله تعالی د هغه سینه او ټټر د اسلام د قبول لپاره پرانستلی ده، دې نه د اسلام په حقانیت کې څه شک او شبهه لري، او نه د اسلامي احکامو له تسلیم څخه خپل څه انقباض ښکاره کوي، الله تعالی ده ته د توفیق او بصیرت یوه عجیبه رڼا او انوار ورعطاء کړي دي چې د هغو په رڼا کې په نهایت سکون او اطمینان سره د الله تعالی پر لاره په منډو غلجي، بل هغه بدبخت دی چې د ده زړه د تېرې په شان سخت دی، هیڅ یو نصیحت پرې اثر نه کوي، او نه د خیر کوم څاڅکی په کې ننوتلی شي، هیڅکله د الله تعالی د یادولو توفیق نه مومي، او همداسې خوشې چټي د اوهامو او اهووو او رسومو او د آباوو د تقلید په تیارو کې حیران او سرگردان گرځي.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا

الله ټوټه ټوټه نازل کړی دی ډېر ښایسته خوږ کلام کتاب.

تفسیر: یعنی په دنیا کې هیڅ یو خبره د دې کتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُتَشَابِهًا مَّثَانِ

(او دغه پاک کتاب ډېر ښایسته خوږ کلام) مشابه یو له بل مکرر غبرگ (دی).

تفسیر: یعنی داسې صحیح، صادق، مضبوط، نافع، معقول، فصیح او بلیغ دی چې په هیڅ یوه آیت کې یې هیڅ صوري او معنوي نقص نه لیده کیږي، یو له بل سره موافق مطابق او مشابه دی، په مضامینو کې یې هیڅ یو اختلاف او تعارض نشته، بلکه د اکثرو آیتونو مضامین داسې متشابه سره واقع شوي دي چې د یوه آیت د راجع کولو څخه بل آیت ته د هغه صحیح معنی او تفسیر معلومیږي، «القرآن یفسر بعضه بعضا»، او د «مثاني» یعنی غبرگ مکرر مطلب دا دی چې ډېر احکام، مواعظ، قصص او نور په مختلفو عناوینو او اسلوبو سره بیان شوي دي، څو په ښه ډول سره په یاد او په زړه کې ځای ونیسي، په تلاوت کې هم څو څو ځلي آیتونه مکررېږي، او ځینو علماوو د «متشابه» او د «مثاني» څخه داسې مطلب اخیستی دی چې په ځینو آیتونو کې د یوه قسم مضمون سلسله تر لرې ځای پورې اوږدېږي او هغه متشابه دی،

او په ځينو ځايونو کې د يوه نوعيت مضمون سره په بله جمله کې د هغه د مقابل نوعيت مضمون بيان کاوه شي، مثلاً ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ﴾ * ﴿وَأَنَّ الْعَذَابَ لِلْكَافِرِينَ﴾ * يا ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ﴾ * دغسې آيتونو ته «ثاني» ويل کيږي چې په دغو کې دوه مختلف قسمونه مضامين بيان شوي دي.

تَسْتَعِزُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

چې لږ ځيرې رپيرې ځيک کيږي له ده پوستکي د هغو کسانو چې ويرېږي له رب خپل، بيا پاسته (آرام نيسي) پوستکي د دوی او زړونه د دوی طرف د يادولو د الله ته.

تفسير: يعنې د کتاب الله له اور بدلو څخه د الله تعالیٰ خوف او د ده د کلام له عظمته د ده زړه مرتعش او لږ ځيرې، او وينتان يې شک پک (نېغ) دريږي، او پوستکي يې پاسته کيږي، مطلب دا چې د خوف او رعب کيفيت پر دوی طاري کيږي، او د دوی قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالیٰ له ياده متمایل او راټيټيږي، او د الله تعالیٰ ياد د دوی پر روح او بدن پر دواړو يو خاص اثر پيدا کوي.

ذَٰلِكَ هُدَىٰ اللَّهِ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَهُوَ بِغَايَةِ ضَلَالٍ

دغه (قرآن) هدايت دی د الله، سمه لاره نبيي په دغه (قرآن) سره هر هغه چا ته چې اراده و فرمايي، او هر څوک چې يې لارې يې کړي الله؛ پس پيدا به نشي هغه ته هيڅوک لاره نښوونکي.

تفسير: يعنې د هر چا لپاره چې د الله تعالیٰ حکمت مقتضي وي؛ داسې د بري او کاميابۍ لارې ور خلاصوي، او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومي، او هر هغه چاته چې الله تعالیٰ د ده د سوء استعداد له وجې د هدايت توفيق ورنه کړي؛ نو بل څوک به له هغه سره څه مرستې وکړي، او څنگه به يې لاس ونيسي؟

أَفَمَنْ يَتَّبِعْ بَوَجهَهُ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ

آيا پس هغه څوک چې ځان ساتي په مخ خپل سره له سختۍ د عذاب د ورځې د قيامت (په شان د هغه مأمون دی؟ بلکه نه دی)، او وبه ویلي شي ظالمانو ته چې وڅکئ (خوند) د هغه عمل چې وئ تاسې چې کوه به مو (په دنیا کې چې د انبياوو تکذيب وو).

تفسير: د انسانانو قاعده ده کله چې د مخامخ له لوري پرې څوک حمله او يرغل راوړي؛ نو په لاسونه سره د هغه مخه نيسي، لیکن په محشر کې به د ظالمانو لاسونه بند وي، خو د عذاب څپېرې برابرې د دوی پر مخ ولگيږي، نو آيا داسې يو انسان چې د داسې سخت گزار مخه پخپل مخ سره ونيسي، او ورته وويل شي چې اوس د هغو کارونو مزه وڅکه چې په دنیا کې دې کړي وو؛ د هغه مؤمن په شان کېدی شي چې هغه ته به په آخرت کې د هيڅ يو قسم تکليف او زحمت رسېدلو فکر او اندېښنه نه وي، او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به بيخي مطمئن او به فکره او سپرې؟ له سره یو نه دي !.

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاتَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠﴾ قَاذَأَهُمُ اللَّهُ الْخَزْئِي فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾

(همداسې) دروغجن شميرلي وو (خپل انبياء) هغو کسانو چې پخوا له دوی نه وو، پس رابه غی دوی ته عذاب له داسې طرفه چې نه به پوهېدل. پس وبه څکوله په دی الله خواري او رسوايي په

دغه ژوندون لږ خسیس کې، او خامخا عذاب د آخرت ډېر لوی دی که چېرې وی دوی په دې عالمان (نو ایمان به یې راوړی وو).

تفسیر: یعنې ډېر اقوام د انبیاوو د تکذیب په سبب هلاک او رسوا کړی شوي دي، او د آخرت اشد عذاب لا د هغوی لپاره همغسې پوره پاتې دی، نو آیا دغه موجوده مکذبین ډاډه او مطمئن دي چې له هغوی سره به دغسې معامله نه کېږي، هو! که دوی د پوهې او فکر او غور خاوندان وی؛ نو په دغه مورد کې به یې فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٥﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کې له هر مثله (چې په دیني امورو کې پکارېږي) لپاره د دې چې دوی (پرې) پند واخلي. په دې حال کې چې دا قرآن دی لوستلی شوی په عربي ژبې سره چې نه دی خاوند د کورالي، لپاره د دې چې دوی وساتلی شي (له معاصیو او کفره).

تفسیر: دغه د دوی نه پوهېدل د دوی له غفلته او حماقته دي، پاک قرآن خو هره یوه خبره په مثالونو او دلیلونو سره پوهوي، خو خلق په هغه کې غور او دقت وکړي، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړي، قرآن په یوه صافه عربي ژبې راېږلی شوی کتاب دی، چې د ده د پوښو مخاطبینو مورنۍ ژبه ده، په دغه قرآن کې هیڅ یوه کره او ناموافق خبره نشته، او ډېرې ښې صافې سمې خبرې په کې شته، چې سلیم عقل یې په ډېر ښه شان سره قبلوي، هیڅ قسم اختلال او کوروالی د ده په مضامینو او عباراتو کې نشته.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِمُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِينَ مَثَلًا

(بیانوي) الله یو مثل چې یو سړی وي (مريي) چې وي په ده کې (ډېر) شریکان ټول بدخویه سره ناسازه، او یو بل سړی وي (هغه هم مريي خو) سلامت ټول د یوه سړي وي، آیا برابر دي سره دغه دواړه مثله (د مریو؟ بلکه نه دي سره برابر، همداسې دی حال د کافر او د مؤمن).

تفسیر: یعنې که څو تنه حصه لرونکي په یوه مريي یا نوکر کې شریک وي، او له دغو څخه هر یو حصه لرونکي ضدي او عنادي واقع شوی وي، او له دوی ځنې هر یو هم دغه غواړي چې هغه مريي یا نوکر یواځې د همدې خدمت او کار وکړي، او نور شرکاء ورسره څه اړه او علاقه ونه لري، نو ښکاره خبره ده چې په دغه فکر کې دغه خدمتگار سخت وارخطا او پرېشان کېږي، په خلاف د دې هغه مريي او نوکر چې یواځې یوه سره وي، نو هغه ته به یو شان یو جانبه طمانیت حاصل وي، او د څو تنو بادارانو د خوښ ساتلو فکر او د دې خوا او هغې خوا غځولو اندېښنه به ورسره نه وي، اوس ښکاره خبره ده چې دغه دواړه مریان بیخي نشي سره برابر بدلی، همداسې وگنځي مشرک او موحد، د مشرک زړه په څو جانبه ویشلی شوی وي، او د څو تنو باطلو معبودانو د خوښ ساتلو په فکر کې مشغول وي، پر خلاف د دې موحد خپل ګرد توجهات، خیالات، ارتباطات او تعلقات د واحد الله په طرف مصروفوي، او د ده مرجع او مرکز د تل لپاره د هماغه پاک الله دربار دی، موحد په پوره اطمینان او ټول زړه سره د الله تعالی د رضا او خوښۍ په فکر کې مشغولېږي، او پوهیږي چې وروسته د پاک الله له خوښۍ څخه د بل چا خوښۍ او خوشالی ته چندانې اړ (محتاج) نه يم.

الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

توله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زیاتره د خلقو نه پوهیږي (په نفع او ضرر خپل).

تفسیر: یعنې ګرد محاسن او محامد هغه پاک الله ته دي چې په داسې اعلیٰ مطالبو او حقایقو سره مو په داسې صاف او په زړه پورې مثالونو او شواهدو پوهوي، مګر سره له دې ډېر داسې بد نصیبه کسان دي چې د دغو واضحو مثالونو په پوهېدلو توفیق نه مومي.

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٤١﴾

بېشکه چې ته هم مړ کېدونکې یې، او بېشکه دوی هم مړ کېدونکي دي. بیا بېشکه تاسې په ورځ د قیامت کې په نزد د رب خپل جګړه به کوی (په دیني امورو کې).

تفسیر: یعنې د دغه اختلاف اثر چې د مشرک او موحد په منځ کې دی د قیامت په ورځ کې علی رؤوس الأشهاد ظاهرېږي، څه مهال چې نبيان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شي، او کافران به د انبیاءو او مؤمنینو په مقابل کې جګړې او مناقشې وکړي، او حجتونه او دلائل به راوپاندې کړي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کفار به منکرېږي چې له سره مونږ ته ستا حکم نه دی رارسېدلی، بیا د دوی د دغه انکار په مقابل کې د پښتو او د ځمکې او د اسمان او د دوی د لاسونو او پښو او نورو اعضاوو په شهادت به پرې ثابتېږي»؛ چې دوی پخپلو دغو ادعاوو کې دروغجنان دي، همداسې د نورو ګردو جګړو فیصلې به هم په هغه ورځ کې د پاک الله په حضور کې صادريږي، بهتر همدا دی چې د «اختصام» لفظ عام کېښود شي، خو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشي.

په دې آیت شریف کې ښکاره دلیل دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی، او د دنیا د ژوند سره یې علاقه پرې شوې ده، هو! د انبیاءو علیهم السلام او د شهداوو په اړه چې د ژوند کوم نصوص راغلي دي، مراد ورڅخه برزخي ژوندون دی، لکه چې د شهداوو په اړه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ﴾.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالْصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾

پس څوک دی ډېر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تړي پر الله (په لرلو د شریک، ځوی، ښځې)، او دروغ شمیري رښتیا خبره (قرآن) کله چې راشي (دغه قرآن) دغه (مکذب ته، آیا نشته په دوزخ کې ځای لپاره د کافرانو؟) (بلکه شته).

تفسیر: پر الله تعالی باندې یې دروغ وویل، یعنې شریک یې ورته ودراره، یا یې اولاد ور تجویز کړ، یا یې داسې صفات ورمنسوب کړل چې په واقع کې د ده د ذات او صفاتو سره وړ او لایق نه وي، او رښتیا خبره کله چې ورته ورسېده؛ دروغ یې وشمېرله، یعنې هغه رښتیا خبرې چې انبیاءو علیهم السلام د الله تعالی له طرفه راوپلې؛ هغوی ته یې د دروغو نسبت وکړ، او هیڅ یې په کې خپل فکر او غور ونه چلاوه، بلا شبهه هغه څوک چې له حق او حقانیت سره دومره عداوت او دښمني لري، له هغه ځنې ډېر لوی ظالم بل څوک کېدی شي، او د داسې ظالمانو د ورتلو او هستوګنې ځای ماسوا له دوزخه بل به چېرې وي؟

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٤٣﴾

او هغه (محمد) چې راغی په (خبرې) رښتیا سره، او هغه (مؤمنان) چې رښتیا یې وشمېرله دا (خبره)؛ دغه کسان همدوی دي پر هېز کاران (له معاصیو او له شرکه).

تفسیر: یعنې الله تعالی د ویریدونکیو شان داسې وي چې تل رښتیا ووايي، او د رښتیا تصدیق وکړي.

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ لِيَكْفُرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٥٩﴾

شته دوی ته (په جنت کې) هر هغه (نعمت) چې غواړي یې په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسنانو نیکو کارانو. لپاره د دې چې ورژوي الله له دوی نه بدتر د هغو ګناهونو چې کړي یې وي، او چې جزا ورکړي (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډېر ښه عمل چې وو دوی چې کوبه یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې الله تعالی متقینو او محسنینو ته د دوی د ډېرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوي، که په غلطه کوم بد عمل ترې صادر شوی وي؛ هغه وربښي.

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّتُكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٦٠﴾

آیا نه دی الله کافي بس کېدونکی د بنده خپل (بلکه کافي دی)، او ویروي (کفار ای محمده!) تا په هغو بټانو (چې عبادت یې کوي کفار) بې له الله، او هر څوک چې ګمراه یې کړي الله؛ پس پیدا به نه شي دې (ګمراه) ته هیڅوک سمه لاره ښوونکی. او هر چاته چې سمه لاره وښيي الله؛ پس نشته ده ته هیڅوک ګمراه کوونکی، آیا نه دی الله ډېر زبردست غالب قوي خښتن (خاوند) د بدل اخیستلو؟ (بلکه دی).

تفسیر: مشرکینو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم له بټانو ویراوه، او ویل به یې: «ګورئ تاسې ځمونږ د معبودانو تحقیر او توهین مه کوئ!، او دوی پر خپل ځان مه خپه او مه قهر جنوئ!، نه چې دوی (معاذ الله) له تا څخه بالکل روغ لېونی او تیار پاگل جوړ کړي»، نو دلته د هغه ځواب ورکوي: «هر هغه چې د لوی زبردست الله بندګي ځانته غوره کړي وي؛ نو دی به کله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه ویرېږي، آیا د هغه عزیز منتقم الله تعالی امداد او اعانت ده لره بس او کافي نه دی، چې له بل چا څخه ویرېږي؟ یا ورته څه هیله امید ولري؟ دغه هم د دغو مشرکینو ګمراهي ده، چې د واحد الله بنده ګان له هسې چټي شیانو څخه ویروي، رښتیا خبره خو هم دا ده چې پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه ګرد د الله تعالی په قبضه او اختیار کې دي.

وَلَا يَنْصَرِفُ عَنْهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لِيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَتَاتُ عُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّيَّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦١﴾

او خامخا که وپوښتي ته (ای محمده!) له دغو (مشرکانو) چې چا پیدا کړي دا اسمانونه او ځمکې؛ نو خامخا وبه وایي چې الله (پیدا کړي دي)، ووايه (ای محمده!) دوی ته (آیا پس نه وینی تاسې هغه بټان چې بولئ (عبادت یې کوئ)

تاسې بې له الله، که چېرې اراده وفرمايي ماته الله د ضرر رسولو؛ آيا دي دا بُتان لرې کوونکي د ضرر د هغه (له مانه؟ بلکه نه دي!)، يا که اراده وفرمايي (الله) ماته د رحمت (د نفعې رسولو)؛ آيا دي دغه (بُتان) منع کوونکي د رحمت د الله (له مانه؟ بلکه نه دي!)، ووايه (ای محمده! دوی ته) بس دی خُما الله، خاص په هم دغه الله توکل کوي توکل کوونکي (په هر حال او هر کار کې، او خپل ټول امور هم هغه ته ورسپاري).

تفسير: يعنې يو طرف خو قدوس الله تعالى چې پخپله تاسې د اقرار سره موافق د ټولو اسمانونو او خُمکې خالق او مالک دی، او بل طرف دغه د تېرو او بې سا بُتان يا عاجز مخلوقات چې که هغوی گردد سره يو ځای هم شي؛ د الله تعالى د رالېرلي شوي يو ادنی زحمت يا راحت مخه نشي نيولی، او نه يې نوعيت بدلولی شي، نو تاسې پخپله دغه خبره راوښيي چې له دغو دواړو څخه کوم يو د اطمینان او اعتماد وړ (مستحق) او لایق کېدی شي؟ او کوم يو د خپل مدد لپاره کافي او بس وگنلی شي؟ د هود عليه السلام قوم هم ویلي وو: ﴿إِنْ تَقُولُ إِلَّا عَرَبُكَ بَعْضُ الْهِنْدِ سِوًى﴾ چې د هغه ځواب هود عليه السلام داسې ورکړی وو: ﴿قَالَ إِنْ أَشْهَدُ اللَّهَ وَاللَّهِ وَأَشْهَدُ أَنَّ رِبِّيَ مِثْلُكَ كُونَ * مِنْ دُونِهِ وَلَيْدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تَنْظُرُونَ * إِنْ تَوَكَّلْتَ عَلَى اللَّهِ رِبِّيَّ وَرَبَّكَ مَا مِنْ دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رِبِّيَّ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ (۱۲ جزء، د هود سورت (۵) رکوع، ۵۴، ۵۵، ۵۶ آیتونه)، او ابراهيم عليه السلام هم خپل قوم ته داسې فرمایلي وو: ﴿وَلَا تَخَافُ مَا يُنَادُّونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَآءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ * وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (۷ جزء، د الأنعام سورت (۹) رکوع، ۸۰-۸۱ آیتونه).

قُلْ يَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٠٠﴾ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿١٠١﴾

ووايه (ای محمده!) ای قومه خُما! ژوند کوئ تاسې په ځای (او حال) خپل کې، بېشکه زه هم عمل کوونکی یم (په حال د توکل او صبر خپل)، پس ژر ده چې معلوم به کړئ تاسې (خُما او له تاسو نه) هر هغه چې رابشي هغه ته داسې عذاب چې وبه شرموي دی، او نازل به شي په ده عذاب همېشه.

تفسير: يعنې عنقریب دغه خبره واضحه او څرگندېږي چې د واحد الله بندگان غالبان کېږي، که د دغو سلهاوو دروازو فقيران؟ واقعات به ډېر ژر دا راوښيي چې هر هغه بنده چې د الله تعالى په حمايت او پنا کې راغلی دی؛ د هغه مقابله کوونکي بالاخر گردد سره خوار زار او تباه کېږي.

تنبيه: له ﴿عَذَابٌ يُخْزِيهِ﴾ څخه دنيوي عذاب، او له ﴿عَذَابٌ مُقِيمٌ﴾ څخه اخروي عذاب مراد دی، والله أعلم.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّٰ فَلِنَافِلٍ عَلِيمًا ﴿١٠٢﴾ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٣﴾

بېشکه مونږ نازل کړی مو دی پر تا کتاب (قرآن) لپاره (د انتفاع د ټولو) خلقو په حقه سره، پس هر چا چې سمه لاره يې وموندله؛ پس نفس د ده لره ده (فائده يې)، او هر څوک چې گمراه شو؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې گمراه کېږي پر ځان خپل (چې ضرر يې گمالي، او نه يې ته پر دوی وکیل (ساتونکی)).

تفسير: يعنې ستا په ژبه او د دغه کتاب په ذريعه د نصيحت رښتيا خبرې ويلې شوي دي، او د دين سمه صافه برابره لاره ښوولې شوې ده، زيات له دې نه هر انسان دې خپله گټه او تاوان وسنجوي، هر څوک چې پر نصيحت عمل او تگ

کوي؛ خپل ځانته فائده او ګټه رسوي، که نه خپله آخړه خاتمه او انجم خرابوي، پر تا د دوی نور هیڅ مسئولیت او ذمه واري نشته، چې په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولې، ستا وظیفه تش د الله تعالی د پیغام رسونه ده، چې دغه فریضه تاسې اداء کړې ده، وروسته له دې نه نور ګرد معاملات هغه پاک الله ته وسپارئ چې د ده په لاس کې ژوندي کول، مړه کول، ویده کول او وینول او نور ګرد شیان دي.

اللَّهُ يَتَوَكَّلُ الْإِنْسُ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣٩﴾

الله را ګاري (قبضوي) نفسونه په وخت د مرګ د دوی، او هغه نفس چې نه وي مړ (هغه را ګاري) په خوب د هغه کې، پس وساتي (هغه نفس) چې حکم یې کړی پر هغه د مرګ، او بېرته رالېږي (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نېټې په نامه کړی شوې پورې، بېشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کې خامخا ډېر دلائل د قدرت دي لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (او عبرت ترې اخلي، لیکن نه کوي فکر په کې کفار).

تفسیر: شاه صاحب لیکي «یعنې په خوب کې هر ورځ روح اخلي، او بیا یې بېرته ورلېږي، همدغه نېټه ده د آخرت، معلوم شو چې په خوب کې هم لکه موت سا اخیسته کېږي، که خوب وځنلېږي؛ نو هم هغه مرګ دی، مګر دغه روح هغه دی چې ورته ظاهري هوش وایي، او هغه روح چې په هغه سره تنفس جریان لري، او نبضین خوځېږي، او خواږه هضمېږي؛ هغه بل دی، چې پخوا د مرګ له وقوع څخه نه ایستل کېږي»، (موضح القرآن).

أَمَّا اخْذُ وَامِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ ۖ

آیا نیولی دی دغو (مشرکانو) غیر له الله شفاعتګران (بتان چې زاری وکړي الله ته).

تفسیر: یعنې مشرکین د بتانو په نسبت داسې دعوی کوي چې دوی د الله تعالی په دربار کې ځمونږ سپارښت او شفاعت کوي، او د همدوی له سپارښت څخه ځمونږ ګرد کارونه هلته جوړېږي، نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو، حال دا چې اول د شفیع کېدلو لپاره معبودیت لازمي نه دی، بل شفیع هم هغه څوک ګرځېدی شي چې ورته د الله تعالی له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وي، او یواځې د هغو کسانو په حق کې شفاعت په عمل راتلی شي، چې دوی د الله تعالی په نزد غوره او مقبول وي، لنډه یې دا چې د شفیع لپاره اذن او د مشفوع لپاره مرتضائیت یو ضروري امر دی، او دلته دغه دواړه خبرې نشته، نه بتانو ته اذن ثابت دی او نه د کفارو مرتضائیت؛ نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ أَوْكُوا ذَاتُ الْإِيمَانِ شَيْئًا وَلَا يَعْزَلُونَ ﴿٤٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا اګر که وي دوی په داسې حال کې چې مالکان نه وي د هیڅ شي، او نه عقل لري (دوی چې ستاسې عبادت ورته معلوم شي ځکه چې جمادات وي).

تفسیر: یعنې بتان نه اختیار لري او نه پوهه، نو بیا د دوی شفیع کېدل ډېر عجیب دي.

قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا ۚ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خاص الله ته (اختیار د) شفاعت دی ټول (او بل هیچا لره دخل نشته)، خاص الله ته دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، بیا خاص همده ته بېرته بیول کېږي (لپاره د جزاء).

تفسير: يعنى في الحال هم پر اسمانونو او ځمكه كې د همدغه الله تعالى سلطنت دى، او في المال هم د ګردو رجوع او بېرته ورتګ هم هغه ته دى، نو بې د الله تعالى له خوښې او رضا هيڅوك د دې خبرې قوت او قدرت نه لري، چې خپلې شونې هم و خوځولى شي.

وَإِذَا ذَكَرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذَكَرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ
إِذَاهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿۵﴾

او په هغه وخت کې چې یاد کړ شي الله یواځې (بې له بټانو)؛ نو منقبض شي، و ترهیري زړونه د هغو کسانو چې ایمان نه راوړي په آخرت باندې، او په هغه وخت کې چې یاد کړل شي هغه (بټان) بې له دغه (الله)؛ ناڅاپه دوی خوشالیري (مخونه یې راڼه او وچولي - تندي یې خلاص شي له خوښۍ).

تفسير: د مشرکانو دغه یوه خاصه ده چې په ځینو اوقاتو کې تش پخپلو ژبو د الله تعالى د عظمت او محبت اعتراف کوي، لیکن د هغوی زړونه د واحد الله له ذکره او حمد او ثنا څخه نه خوښیري، هو! که د نورو بټانو یا وړوکیو معبودانو تعریف ورته وکړي شي؛ نو له ډېر خوښۍ او خوشالۍ پخپلو جامو کې نه ځاییري، او د مسرت آثار د دوی له خبرو څخه له ورا (لرې) څرګندیري (ښکاره کیږي)، د افسوس او حسرت ځای دی چې نن ورځ علی الاکثر تش په نامه سره مسلمانانو همداسې یو وضعیت ځانته غوره کړی دی، مثلاً که د واحد الله قدرت، قوت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بیان کړ شي؛ نو د دوی په مخونو کې د انقباض آثار احساس کیږي، مګر که د کوم پیر، فقیر، حضرت، شیخ، ملنګ، صاحبزاده، خواجه، سید او د نورو متعارفه وو خوارکو، رښتیا دروغ کرامات او نورې چټي او مهملې خبرې دوی ته وویلې شي؛ نو د دوی په خبرو کې د وجد او نشاط علائم قائمیري، او په زړونو کې یې د سرور او انبساط امواج پیدا کیږي، بلکه ډېر اوقات د خالص توحید بیانونو کې د دوی په نزد د اولیاء الله منکر ګڼل کیږي، «فإلی الله المشتکی وهو المستعان».

قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَلِيمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا
كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۶﴾

ووايه (ای محمده!) ای الله!، پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکې!، ای عالمه خبرداره په پټو او په ښکاره وو!، ته حکم کوې (په قیامت کې) په منځ د بندګانو خپلو کې په هغو (دینیه وو امورو کې) چې وو دوی چې په کې اختلاف به یې کاوه.

تفسير: يعنى هر کله چې دوی په داسې غټو خبرو کې هم جګړې کوي، او د الله تعالى دومره عزت او وقار هم د دوی په زړونو کې نشته، نو اوس زه ستا پاک دربار ته عرض او فرياد کوم، څو پخپله د دغو جګړو په منځ کې یوه پرېکړه او فیصله وفرمایي.

وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَبَدَأَ اللَّهُ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿۷﴾ وَبَدَأَ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۸﴾

او که چېرې بېشکه په اختیار کې شي د هغو چې ظلم یې (پر نفسونو خپلو په کفر سره اختیار) کړی دی هغه (اموال مبالغ) چې په ځمکه کې دي ټول، او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شي؛

نو خامخا فديه به ورکړي دوی په هغه سره له بدرنگه عذابه په ورځ د قیامت کې، او ښکاره به شي دوی ته له جانبې د الله هغه (عذاب) چې نه وو دوی چې گمان به یې کاوه (د هغه). او ښکاره به شي دوی ته (سزا او عقوبت) د هغو اعمالو چې کړي وو دوی، او چاپېره نازل به شي په دوی (جزاء د) هغه څیز چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې کولې (چې الهي قهر او ابدی عذاب دی).

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ چې د دغو اختلافاتو فیصلې اورولی کیږي، په دغه وخت کې به د دغو ظالمانو چې په شک او شرک سره یې د الله تعالی شان تنقیص کوو؛ ډېر بد حال وي، فرض یې کړی که په دغه ورځ د ځمکې د مخ ګردې خزانې بلکه له هغوی څنې زائد مبالغ هم له دوی سره موجود وي، او وغواړي چې دغه ګرد اضعافاً مضاعفه خزانن د خپلې فدیې په ډول ورکړي، او خپل ځان خلاص کړي؛ مګر هغه ترې نه قلیږي، او هر څه بد اعمال چې ده کړي دي؛ یو په یو یې په مخ راوړل کیږي، او د داسې راز راز ویروونکیو عذابونو خوند به وڅکي چې هیڅکله به د هغه مثال او نظیر د ده په وهم او خیال کې هم نه وي ګرځېدلی، الغرض هغه کسان چې پر خالص توحید او حق دین پورې یې ټوکې او مسخرې کولې، د هغه ربړ او وېال یې دوی هرومرو ګالونکي دی، او په هغو عذابونو کې چې دوی ورپورې مسخرې کولې؛ دوی پخپله په کې اخته کېدونکي دي.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا:

پس کله چې ورسپړي (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر؛ نو بولي مونږ (دفع د هغه ته).

تفسیر: یعنې چې د هغه الله تعالی له ذکر څخه چې اوس خپه او ناراضه کیږي؛ د مصیبت په وخت کې ورغږ او نارې وهي، او د ده ذکر چې د مصائبو په وخت کې پرې خوښیږي؛ د مرفه الحالی (د خوشحالی او مستی) په وخت کې له دوی نه هیرېږي.

ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

بیا کله چې ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله؛ وایي بېشکه همدا خبره ده چې راکړې شوي دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوهې (ځما، نه ده داسې).

تفسیر: یعنې قیاس خو همدغه غوښت چې دغه نعمت ځما په برخه شي، ځکه چې په ما کې د دغې خبرې لیاقت وو، او د هغه د ګټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو، او الله تعالی ته ځما استعداد او اهلیت څرګند وو، نو بیا به هغه ولې ماته نه رسېده؟ الغرض چې ده پر خپل لیاقت او عقل نظر وکړ، او د الله تعالی پر فضل او قدرت یې نظر ونه کړ.

بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۹﴾

بلکه دغه (عطا د نعمت) فتنه امتحان ازموینه ده، وليکن اکثر د دوی نه پوهیږي (چې دغه تخویل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسیر: یعنې داسې نه ده، بلکه دغه نعمت د الله تعالی له طرفه یو امتحان دی، چې بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پورې د حقیقي منعم شکریه اداء کوي؟ او د احسان او انعام حق یې پېژني؟ که ناشکري یې وکړله؛ نو دغه نعمت ورته نقت او د ده د ځان وېال ګرځي.

قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ تَاكَلُؤُهُمْ يَسْبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا
وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَلَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾

په تحقیق ویلې ده دغه خبره هغو کسانو (چې تېر شوي دي) پخوا له دوی نه (لکه قارون او قوم ده)؛ پس هیڅ قدر دفع د عذاب ونه کړه له دوی ځنې هغه (دنيوي مال او متاع) چې وو دوی چې کسب (د گټې د هغو) به یې کوو. پس ورسېد هغو (پخوانیو) ته (جزاء د هغو بدو) اعمالو چې کول به دوی (په خسف سره)، او هغه کسان چې ظلم یې کړی دی (په اختیارولو د کفر) له دغه (قوم ستاى محمده!)؛ ژر ده چې وبه رسیږي دوی ته سزا او عقوبت د هغو اعمالو چې کړي دي دوی، او نه دي عاجز کوونکي (مونږ لره له تعذیب د دوی نه).

تفسیر: لکه چې قارون همداسې ویلي وو، د هغه څه حشر او آخره خاتمه شوه؟ د هغه ذکر پخوا له دې نه تېر شو، یعنې څرنګه چې پر پخوانیو مجرمینو د خپلې ګناه سزا او وبال ولوېد؛ پر دغو موجوده وو مشر کینو هم د دوی د بدو اعمالو سزا او وبال لوېدونکى دى، څه وخت چې پاک الله تعالى د دوی د سزا ورکولو اراده وفرمایي، نو دوی له سره خپل ځانونه نشي پټولی، او نه چېرې ترې تنبېدلى شي، او نه په کوم چل او تدبیر سره دى سترې، ستومانه، او عاجزولى شي.

أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

آیا نه پوهیږي دوی په دې چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي هر هغه چا ته چې اراده وفرمایي، او تنګوي (په اندازه کوي یې)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې ایمان راوړي (په الله چې باسط او قابض دى).

تفسیر: یعنې په دنیا کې محض د روزي پراخي او تنګي د کوم سړي د مقبولیت او مردودیت دلیل نشي کېدی، نه د روزي ګټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لیاقت پورې منحصر دي، وګورئ چې څومره بهوقوفان او ناپوهان په ډېر اطمینان او هوسایي سره ژوندون کوي، او څومره عاقلان، فاضلان او نېکان په لوړو سره شپې او ورځې تېروي.

قُلْ لِيَعْبُدِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾

ووايه (ای محمده! چې فرمایي الله) ای بندګانو (مؤمنانو) ځما هغو کسانو چې اسراف یې کړی دی پر نفسونو خپلو! مه ناامیده کېږئ له رحمته د الله، (ځکه چې) بېشکه الله مغفرت کوي بښي ګناهونه ټول (اګر که ډېر هم وي یې له شرکه)، بېشکه چې الله همدی دی ښه بښونکى (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکى دى.

تفسیر: دغه آیت د أرحم الراحمین د بې پایانه رحمت بیان او د ده د عفوې او د عظیم الشان تېرېدلو اعلان کوي، او د خورا ډېرو سختو مایوس العلاجو مریضانو په حق کې د شفاء د اکسیر حکم لري، مشرک، ملحد، زندیق، مرتد، یهودي، نصراني، مجوسي، مبتدع، فاسق، فاجر او نور عاصیان او باغیان هر څوک چې وي د دغه آیت له اورېدلو څخه وروسته د الله تعالى مهربانۍ ته امیدوار کیږي، ځکه چې د هر چا په نسبت چې الله تعالى اراده وفرمایي؛ د هغه ګناه معافوي، او هیڅوک د ده لاس نشي نیولی، بیا بنده به ولې ناامیده کیږي؟ هو! دغه ضروري ده چې د الله تعالى

له نورو اعلاناتو سره سم چې په هغو کې تصریح شوې ده، چې د کفر او شرک جرم به یې له توبې او بې له ایمانه نه قبلوي، ښایي چې ﴿إِنَّ اللَّهَ يُغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا﴾ له ﴿لَمَنْ يَتَّوْبْ﴾ سره مقیده وگڼله شي، خو سره له هغه د دغې خبرې تقيید یې هم فرمایلي دی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۸) رکوع (۱۱۶) آیت)، له دغه تقيید څخه دغه نه لازميږي چې الله تعالی بې له توبې هیڅ یوه لویه یا وړوکی گناه نشي معافولی، او نه یې داسې مطلب کیږي چې د هیڅ یو جرم لپاره له سره د توبې ضرورت نشته، او بې له توبې به ګرځد گناهونه معافېږي، قید یواځې د مشیت نه دی، او د مشیت په متعلق په نورو آیتونو کې دا ښوولي شوي دي چې هغه په کفر او شرک کې بې له توبې ممکن نه دی، لکه چې د دغه آیت شان نزول هم پرې دلالت کوي، او د دې وروستني آیت له افادې څخه هم معلومیږي، نو الغرض الله تعالی ټول گناهونه کله چې وغواړي بندګانو ته معافوي، خو شرک بغیر له توبې نه نه معاف کیږي، نو دا آیت د الله تعالی د پراخه رحمت بیان کوي چې گناهکار بندګان دې نه ناامیده کیږي، که د الله تعالی نه د گناهونو د معافولو غوښتنه وکړي؛ الله تعالی یې معافوي.

وَإِيَّاكَ إِلَىٰ رَبِّكَ وَأَسْلُمُ ۗ إِنَّ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٥٠﴾

او بېرته وګرځئ تاسې رب خپل ته (له شرکه او عصيانه)، او غاړه کېږدئ ده ته پخوا له هغه چې راشي تاسې ته عذاب، بیا به مدد در سره نشي کولی (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: یعنې پخپلو تېرو اغلاطو نادم شئ!، او د الله تعالی د بې پایانه جود او کرم څخه وشرمېږئ!، او د کفر او عصیان لاره پرېږدئ!، او د هغه کریم رب په طرف رجوع وکړئ!، او خپل ځانونه هغه ته وروسپارئ!، او د ده د احکامو په مقابل کې په نهایت عجز او اخلاص سره غاړه کېږدئ!، او ښه وپوهېږئ چې په حقیقت کې نجات یواځې د ده په فضل او کرم سره ممکن دی، ځمونږ رجوع او انابت هم بې د الله تعالی له فضله او کرمه نشي میسر کېدی.

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥١﴾

او متابعت وکړئ د ډېر غوره حکم د هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی تاسې ته له (جانبه د) رب ستاسې پخوا له هغه چې راشي تاسې ته عذاب یو ناڅاپه، حال دا چې تاسې به نه پوهېږئ (چې له کوم لوري راځي).

تفسیر: له ښې خبرې څخه مراد قرآن کریم دی، یعنې پر قرآني هدايتونو عمل وکړئ!، او د عذاب له راتګه پخوا د خپل مستقبل په فکر او اندېښنه کې اوسئ!، که نه د عذاب له معاینې څخه وروسته به د هغه هیڅ تدارک او انتظام نشي کېدی، او هیڅ یو تدبیر به مؤثر نه لویږي، د الله تعالی عذاب به مو داسې یو ناڅاپه راکېر کړي، چې تاسې به له سره د هغه پر راتګ نه خبرېږئ.

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَحْسَرُنْ عَلَىٰ مَا قَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّخِرِينَ ﴿٥٢﴾

(چابکي کوئ تاسې په تعميل د قرآن باندې پخوا له هغه) چې ووايي یو نفس: ای ارمان او ندامت مې دی پر هغه چې تقصیر مې کړی دی په طرف (په حق د طاعت) د الله کې، او بېشکه چې وم زه خامخا له مسخره کوونکیو څخه.

تفسیر: یعنې په هوا او هوس، رسم، تقلید او دنیوي خوندونو او چرچو کې اخته او مشغول او د الله تعالی له ذکره او یاده بلکه د ده له وجوده بیخي غافلان شوي وو، د ده دین او رسول او د هغه هولناک انجام په نسبت به مو چې

رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ وپرولو؛ ملنډې، ټوکې او مسخري کولې، او د دغو شيانو په حقيقت نه وو پوهیدلي، د ډېر افسوس ځای دی چې د الله تعالی په پېژندلو او د ده د حقوقو په منلو کې مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی، چې د هغه په نتیجه کې نن له دغې بدې پېښې سره مخامخ شوي یو، کفار به دغسې خبرې په محشر کې کوي، که د آیت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کېښود شي؛ نو د ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ لَيْسَ السَّخِرِينَ﴾ معنی به «ما به د مسخره کوونکو غوندې عمل کولو» وي، «علمت عمل ساخر مستهزی» (کما فسر به ابن کثیر رحمه الله).

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ٥٤

یا (پخوا له دې نه) چې ووايي: که چېرې داسې وی چې بېشکه الله سمه لاره ښوولې وی ماته؛ نو خامخا وم به زه له متقینو پرهېزګارانو (له شرکه او له معاصي نه).

تفسیر: کله چې په حسرت او افسوس سره کار ونه چلېږي؛ نو د خپل فهم غلطولو لپاره دغه ګوډ عذر وړاندې کوي، څه ووايم؟ الله تعالی ماته هدايت رانه کړ، که الله اراده فرمايلي وی؛ نو نن به زه هم د متقینو په مرتبه رسېدلی وم، د دغه ځواب وروسته داسې راځي: ﴿بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي﴾.

أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ٥٥

یا (پخوا له دې نه) چې ووايي (نفس) په هغه وخت کې چې وويني عذاب: کاشکې وی ماته بیا بېرته ورته (دنيا ته)؛ پس وم به زه هلته له نیکو کارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کې).

تفسیر: کله چې حسرت او اعتذار دواړه بېکاره ثابت شي؛ او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شي؛ نو په دغه وخت کې به د اضطراب وارخطايي له شدته داسې وایي: «په هر ممکنه صورت سره چې کېږي، یو ځلي مې بیا دنیا ته ولېږه! او د توبې او اطاعت فرصت او موقع راکړه! او وګوره چې زه په څه صلاح او تقوی سره بېرته درحاضرېږم»، فرمایي الله تعالی چې: ولې مې هدايت نه وو درته کړی بلکه درته کړی مې وو:

بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ٥٦

هو! داسې ده چې په تحقیق راغلي وو تاته دلائل (قرآن) ځما، پس تکذیب کړی وو تا په هغو سره، او تکبر دې کړی وو، او وې ته له کافرانو (نامنونکیو نه).

تفسیر: یعنې غلط وایي، آیا الله تعالی درته سمه صافه لاره نه وه درښوولې؟ او خپل انبیاء یې سره له معجزو او احکامو نه وو درلیرلي؟ مګر د هغوی خبرې دې ونه منلې، او هر هغه شی چې تاته ویلی کېده، هغه مو سره له غروره او تکبر تکذیب کوو، او ستا هم دغه لویي او تکبر د حق له قبوله مانع ګرځېده، او خبره همدا ده چې الله تعالی ته له ازله دغه خبره معلومه وه چې ته به د ده له آیتونو څخه انحراف او انکار کوې، او په تکبر او سرکښۍ سره به وړاندې کېږې، ستا د طبیعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء همداسې ده چې که زر کرته د دنیا په طرف بېرته وګرځولی شي؛ بیا به پخپلو هم هغو واهیه وو حرکاتو کې مداومت کوې، او له هغه څخه له سره لاس اخیستونکی نه یې: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا هُوَ أَحَقُّ بِهِمْ لَكَذِبُونَ﴾ (د «الأنعام» سورت (۳) رکوع (۲۸) آیت)، د داسې خلقو په نسبت د الله تعالی داسې عادت نه دی چې دوی بریالیان او کامیاب کړي، بلکه خائب او خاسر کوي یې.

وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٣٥﴾

او په ورځې د قیامت کې به ووينې ته هغه کسان چې دروغ یې ترلي دي پر الله پورې (په نسبت د شرک او نورو عیوبو) مخونه د دوی به تور کړی شوي وي، آیا نشته په دوزخ کې ځای لپاره د منکرانو (کافرانو؟ یعنې شته!).

تفسیر: کومه خبره چې د الله تعالی له جانبې راځي، او هغې ته د دروغو نسبت وکړل شي؛ هم دغه پر الله تعالی دروغ تړل دي، ځکه چې دروغ شمېرونکي داسې دعوی کوي چې الله تعالی هغه خبره نه ده فرمایلي، حال دا چې په واقع کې به یې فرمایلي وي، نو د دغو دروغو توروالی د قیامت په ورځ د دوی پر څېرو کې څرگندېږي (ښکاره کېږي).

وَيُجْزَى اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَقَارِئِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٦﴾

او وبه ساتي الله (له دوزخه) هغه کسان چې ځان یې ساتلی وي (له شرکه) په سبب د خلاصې موندلو د دوی، نه به رسیږي دوی ته سختي او نه به دوی غمجن کېږي.

تفسیر: یعنې الله تعالی متقین د دوی د ازلي فوز او فلاح په سبب د بري او کامیابي پر هغه لورې (اوچت) مقام رسوي، چې هلته به له هر قسمه بدیو او شرورو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فکر او غم څخه به آزاد او محفوظ وي.

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٣٧﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٣٨﴾

الله پیدا کوونکی د هر څیز دی، او دغه (الله) پر هر څیز وکیل (ساتونکی متصرف) دی. خاص همدغه (الله) لره دي کلیگاني (د خزانو) د اسمانونو او د ځمکې، او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو د الله، دغه کسان همدوی زیانکاران دي (چې ځای یې ابدی دوزخ دی).

تفسیر: یعنې الله تعالی هر شی پیدا کړی دی، او وروسته له پیدایښته د ده د بقاء او تحفظ ذمه واري یې هم پر خپل قدرت اخیستې ده، او د ځمکې او اسمان د ګردو شیانو تصرف او اقتدار هم ده ته حاصل دی، ځکه چې د ګردو خزانو کنجیانې له ده سره دي، نو له داسې الله څخه مخ اړول او نورو شیانو ته مخ ګرځول فضول او بېکاره خبره ده، ښايي چې انسان د الله تعالی له غضبه وویږي، او د الله تعالی رحمت او مهرباني ته امیدوار اوسي.

قُلْ أَغْنِيَ اللَّهُ تَأْمُرُوتِي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٣٩﴾

آیا پس تاسو امر کوئ ماته چې بې له الله تعالی د بل چا عبادت وکړم ای جاهلانو ناپوهانو!.

تفسیر: یعنې انتهای ناداني، حماقت او جهالت دا دی، چې انسان الله تعالی پرېږدي، او د نورو په عبادت کې بوخت شي، او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه داسې غوښتنه کوي، او ترې طمع کوي چې دی (معاذ الله) د کفر او شرک لاره د دوی له سببه غوره کړي، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دعوت ورکړی وو، چې راځه څمونږ د معبودانو عبادت کو، نو ځکه دغه پاس آیت د دوی په ځواب کې نازل شو:

وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ ءَلِ الذِّينِ مِنْ قَبْلِكَ ءَلَيْنِ أَشْرَكَتَ لِيَحْبُطَنَّ عَمَلُكَ وَلِتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥٠﴾ بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقيق وحي كړې شوې ده تاته او (وحي كړې شوې ده) هغو كسانو ته چې رومي له تانه وو (داسې چې قسم دى) كه شرك پيدا كړ تا (فرضا)؛ نو خامخا خراب به شي هرومرو عمل ستا، او خامخا شې به ته هرومرو له زيانكارانو (نو خان وساته له شركه!). بلكه (يواخې) د الله عبادت كوه، او اوسه له شكر كوونكيو (په نعمت د توحيد او عبادت).

تفسير: يعنې كه له عقلي حيثته وكتلى شي، د گردو اشياوو پيدا كول، باقي پرېښودل، او په هغه كې د هر ډول تصرفاتو جاري لرل يواځې د الله تعالى كار دى، نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هيڅوك نشي كېدى، او كه له نقلي حيثته ملاحظه وكړئ؛ نو ټول انبياء الله او سماويه اديان د توحيد په صحت او د شرك په بطلان متفق دي، بلكه هر نبي ته د وحي په ذريعه دغه ښوولې شوي دي چې په آخرت كې د مشركانو ټول اعمال بيخي بېكاره دي، او د شرك انجام د خالص حرمان او خسران څخه سوا بل شى نه دى، لهدا پر هر انسان لازم دي چې له گردو باطلو معبودانو څخه ځان وشكوي! او له الله تعالى سره د خپل عبوديت تعلقات ونښلوي، او د الله تعالى وفادار او شكرگزار او احسان پېژندونكى بنده شي، د ده عظمت، قدرت، جلال او كمال ښه وپېژني، عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شريك ونه ګرځوي، او هغه په هم هغو صفاتو سره لوى، پورته، اعلى او ارفع وګڼي، لكه چې واقع كې هم دى.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ﴿٥٢﴾

او تعظيم نه دى كړى دغو (مشركانو) د الله حق تعظيم د ده.

تفسير: يعنې مشر كينو د الله تعالى عظمت، علويت، كمال، جلال، لويي او بزرګي تر هغې اندازې او مرتبې پورې ونه پېژندله چې تر هغې اندازې او مرتبې پورې پر يوه بنده د هغه معرفت او پېژندګلوي لازمه ده چې هغه وپېژني، د الله تعالى د رفيع شان او لوړې مرتبې د اجمالي تصور كوونكى آيا د عاجز او محتاج مخلوق حتى د بېخايه ګټو او بتانو شركت له الله تعالى سره تجويز كولى شي؟ حاشا وكلا! وروسته له دې نه د الله تعالى د عظمت او قدرت، د جلال او كمال د ځينو شتون بيان دى.

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا بَضْطُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمُوتُ مَطْرُيْتُ بَيْبِيْنِهِ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٣﴾

او ځمكه ټوله به په موتي د الله تعالى كې وي په ورځ د قيامت كې، او اسمانونه به نغښتلي شوي دي په ښي لاس د ده كې، پاكي ده ده ته او لوړ لوى دى له هغو شيانو چې دوى يې شريكوي (له الله سره بتان او نور شيان).

تفسير: د الله تعالى د عظمت حال خو دادى چې په ورځ د قيامت كې به ټوله ځمكه په يوه موتي كې ونيسي، او اسمانونه به په ښي لاس كې راونغاړي، په صحيح حديث كې راغلي دي، ابو هريرة رضي الله تعالى عنه فرمايي چې: ما له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چې ويې فرمايل: «الله تعالى به ځمكه په موتي كې راويسي، او اسمانونه به په ښي لاس كې راونغاړي، او بيا به وفرمايي: زه بادشاه يم، چېرته دي د ځمكې بادشاهان؟» يعنې په دغه ورځ به څرګنده شي چې حقيقي بادشاه الله تعالى دى، د نورو بادشاهي به ختمه شوي وي، يواځې د الله تعالى په واک كې به وي، او حساب به ورسره كيږي.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٢٥﴾

او پوکل به وکړی شي په شپېلۍ کې، پس بېخوده مړه به شي هر هغه چې په اسمانونو کې دي او هر هغه چې په ځمکه کې دي، مگر هغه څوک چې اراده وفرمایي الله (د نه وژلو د هغه)، بیا به وپوکل شي په هغې شپېلۍ کې بل ځلي؛ پس ناڅاپه دغه خلق به (چې مړه وو ټول) ولاړ وي منتظر وي (چې څه راباندې کېږي).

تفسیر: دا کثرو محققینو علماوو په نزد ټول به دوه ځلي د صور نفخې کېږي، په اوله کې به د گردو حواس ورکېږي، بیا هغه کسان چې ژوندي دي مړه کېږي، بیا به بله نفخه کېږي، چې د هغې په اثر د مړیو ارواح به د ابدانو په طرف بېرته راگرځي، او ټول بېهوښان به په هوش کېږي، په دغه وخت کې د محشر د دې عجیبو او غریبو مناظرو د لیدلو څخه ګرد مخلوقات حیران کېږي، بیا به په ډېر سرعت سره د قدوس الله په مخکې وړاندې کېږي، او ګرد سره ور حاضرولی شي.

تنبيه: له ﴿إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ﴾ څخه ځينو جبرئیل، میکائیل، اسرافیل او داسې نور علیهم السلام مراد نیولي دي، او ځينو له هغوی سره حمله العرش هم شامل کړي دي، د ځينو په نزد ترې انبیاء او شهداء مراد دي، والله أعلم، په هر حال دغه استثناء به د هغې نفخې په وخت کې وي چې وروسته له هغه ممکن دي پر دوی هم فناء طاري کېږي، ﴿لَمَّا لَمْ يَكُنِ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۲) رکوع (۱۶) آیت).

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِئَتْ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءُ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

او روښانه به شي ځمکه په نور د رب د دغې (ځمکې لپاره د فیصلې د بندګانو)، او کېښود به شي کتاب (عملنامې لپاره د حساب)، او راتله به وکړل شي په انبیاءو (محشر ته) او په شهداوو سره (له هر امته)، او حکم به وکړ شي په منځ د دوی کې په حق او عدل سره، او پر دوی به ظلم ونه کړ شي (هیڅ قدر په تزیید د عقاب یا تنقیص د ثواب).

تفسیر: الله تعالی به د حساب لپاره څرنگه چې د ده د شان سره مناسب دي؛ رابنګته شي، او ځمکه به د ده د نور او رڼا په وجه وځلېږي، انبیاء او شهداء به راوستل شي، او د بندګانو په منځ کې به د عدل او انصاف فیصله وشي.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به ورکړه شي هر نفس لره (جزا د هغه) عمل چې کړی یې وو (ده).

تفسیر: یعنې د نېکۍ په بدل کې تنقیص او د بدۍ په بدل کې تزیید نه واقع کېږي، د هر چا هومره چې ښه یا بد عمل وي؛ هغه ګرد د الله تعالی په علم کې دی، سم له هغه سره بدل ورکول کېږي، چې د هغه څه تفصیل وروسته له دې نه راځي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

او حال دا چې الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چې دوی یې کوي (نو جزاء به پرې ورکړه شي).

تفسیر: یعنی شاهدان راځي د دوی د ملزم کولو لپاره، که نه له الله تعالی څخه هیڅ یو شی پټ نه دی (کذا فی الموضح).

وَسَيُنْزِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا

او شړلی رانښکلی کيږي (په شدت سره) هغه کسان چې کافران شوي دي طرف د دوزخ ته ډلې ډلې.

تفسیر: یعنی ټول کافران په ټپل وهلو او په نهایت ذلت او خواری سره د دوزخ په طرف شړل او بیول کيږي، څرنگه چې د کفر اقسام او مراتب ډېر دي؛ نو هر قسم او هره درجه د کفارو ډله سره بېله بېله کوله شي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فَتَحَتْ أَبْوَابُهَا

تر هغه پورې چې راشي دوی دوزخ ته حال دا چې وبه پرانیستلی شي دروازې د دغه (دوزخ).

تفسیر: هم هغسې چې د دنیوي بنديخانې دروازې خلاصې نه وي، هر کله چې کوم بندي په کې نویستل کيږي، ور یې ورته خلاصوي، او وروسته د ده له ننوتلو څخه بېرته وربندول کيږي، همداسې څه وخت چې دوزخیان دوزخ ته نژدې رسيږي، د دوزخ دروازې پرانیستلې کيږي، او دوزخیان په ټپل وهلو سره په کې غورځولی کيږي، او بیا یې دروازې ترلې کيږي، کما قال الله تعالی: ﴿إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّوَصَّدَةٌ﴾ (همزه).

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ

او وبه وایي دوی ته خزانچیان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آیا نه وو راغلي تاسې ته رسولان له تاسې نه.

تفسیر: یعنی هغه پرنښتې چې د دوزخ محافظانې دي، دوی به کفارو ته د ملامتې په ډول سره داسې وایي: «آیا نه وو درغلی تاسې ته رسولان له تاسې»، یعنې چې له هغوی څخه له دې سببه چې ستاسې له جنس څخه وو؛ فائده اخیستل ډېر اسان وو.

يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمُ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا بَلْ وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ

چې لوستل به دغو (رسولانو) پر تاسې آیتونه (د قرآن) د رب ستاسې، او ویروول به دوی تاسې له ملاقات د هغې ورځې ستاسې چې دغه ده، وبه وایي (کفار چې ولې نه وو راغلي) بلکه راغلي وو، ولیکن ثابته شوې ده کلمه (حکم) د عذاب پر کافرانو.

تفسیر: یعنې ولې انبیاء نه وو راغلي؟! بلکه ضرور راغلي وو، او د الله تعالی کلام یې راوړی وو، او له نن ورځې څخه ډېر زیات ویروولی شوي وو، لیکن مونږ له خپلې بدبختۍ او نالایقۍ د هغو پندونو ته غوږ کښېنېدو، څو بالاخر د الله تعالی د داسې قاطع او لا یتغیر تقدیر سره مخامخ شو، او د عذاب حکم پر مونږ کفارو په قطعي ډول ثابت او نافذ شو: ﴿فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ التَّوْبَةِ﴾ (الملک).

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبَسْ مَا تَمَثَّلْنَ مِنَ الْمُتَكِبِّرِينَ

وبه ويل شي دوی ته: نوځی دروازو د دوزخ ته په دې حال کې چې همپشه اوسیدونکي اوسئ په ده کې، پس بد دی ځای د هستوګنې د متکبرانو (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې تاسې د خپل، تکبر، لویي او غرور له سببه د الله تعالی خبره ونه منله، نو اوس تاسې تل په دوزخ کې پراته اوسئ! او د هغه د عذابونو خوند وڅکئ!.

وَسَيَقُ الِّلَّذِينَ اتَّقَوْا رَيْبَهُمُ الَى الْجَنَّةِ زُمَرًا

او بیول کیري به هغه کسان چې ویرېدل به دوی له ربه خپله طرف د جنت ته ډلې ډلې.

تفسیر: یعنې کله چې د ایمان او تقوی مدارج متفاوت دي، د هرې درجې متیقن مؤمنین جلا او د هرې یوې ډلې به سره بېلې وي، او دغو ګردو جماعتونو ته ډېر زیات تشویق او ترغیب ورکول کیري، او په ډېره مینه او محبت سره د جنت په طرف لېږل کیري.

حَتَّىٰ اِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٤٦﴾

تر هغه پورې چې راشي دوی جنت ته حال دا چې پرانیستلې شوي به وي دروازې د دغه (جنت)، او وبه وایي دوی ته خزانیان (متصرفان) د جنت: سلام دې وي پر تاسې، پاک یی تاسې (له ګناهونو) پس نوځی جنت ته په دې حال کې چې همپشه اوسیدونکي اوسئ (په ده کې).

تفسیر: څرنگه چې د مېلمنو له راتګه څخه پخوا د مېلمستون دروازې پرانیستلې کیري، او د هغوی لپاره د هوسایي وسائل او وسائط برابرولی شي؛ کله چې جنتیان هلته ورسیري، نو د جنت دروازې به د دوی په مخ کې پرانیستلې خلاصې وي، لکه څنګه چې د «ص» سورت په (۴) رکوع کې راغلي دي: ﴿مُفْتَحَةً لِّكُمْ الْاَبْوَابُ﴾ او د الله تعالی پرېښتې به په نهایت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناوو او نورو د دوی استقبال کوي، او ورته «هر کله راشئ! ښه راغلی!» وایي، او د جنت د تل اوسېدلو بشارت او زیري به ورته کوي.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ

او وایي به دغه (جنتیان): ټوله ثناء صفت خاص الله ته دي، هغه (الله) چې رښتینه یې کړه له مونږ سره وعده خپله.

تفسیر: یعنې د الله تعالی شکر او حمد وایو، هغه وعدې چې مونږ د انبیاوو له خولې څخه اورېدلي دي، د هغو تصدیق مونږ پخپلو سترګو وینو.

وَاَوْرَثْنَا الِاَرْضَ مَن نَّبَوْنَا مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ

او میراث یې راکړه مونږ ته ځمکه (د جنت) چې ځای نيسو له جننه هر ځای چې خوښ شي ځمونږ.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «جنتیانو ته حکم شته هر چېرې چې زړه یې غواړي، هم هغلته دې وسیري، لیکن د هر جنتي زړه به هم هغه ځای خوښوي چې د ده لپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معین کړی شوی دی»، د ځینو په نزد مراد

يې داسې دى: چې په جنت کې د تللو او راتللو او له يوه ځاى بل ځاى ته ورتهگ هيڅ ممانعت نه دى، او هر جنتي هر چېرې چې يې زړه وغواړي؛ هم هغله وردرومي.

فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَمِلِينَ ﴿٣٩﴾ وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَاقِقِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ
بَيْنَهُمُ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٠﴾

پس ښه دى اجر د (نېك) عمل كوونكو (دغه جنت). او وينې به ته (اى محمده!) پرېستې طواف كوونكې (چار چاپېر) له عرشه چې تسبيح به وايي دوى (پيوسته) له حمده ثنا د رب د دوى سره، او حكم به وكړى شي په منځ د خلقو كې په حق سره، او وبه ويلي شي چې: ټوله ثنا ده خاص الله ته چې رب پالونكى د عالميانو دى.

تفسير: يعنې څه وخت چې الله تعالى د حساب او كتاب لپاره د فيصلو ميدان ته راشي، په دغه وخت كې به پرېستو د عظيم عرش په چار چاپېر حلقه تړلې وي، او كړدې به د خپل رب په تسبيح او تحميد كې مشغولې وي، او د كړدو بندگانو د اعمالو فيصلې به په ډېر انصاف سره وكړى شي، چې د هغې په اثر به له هر لوري څخه په ډېر جوش او خروش سره د ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ نارې پورته كيږي، يعنې ټوله ثنا صفت او محامد هغه پاك الله ته لايق دي، چې د كړد جهان رب او پروردگار دى، او د ټول عالم په نسبت يې ښه احكام او عمده فيصلې صادري كړي دي.

تَمَّتْ سُورَةُ الزَّمَرِ بِعَوْنِ اللَّهِ وَتَوْفِيقِهِ، فَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْمُؤْمِنِينَ

«د (المؤمن) سورت مکي دی، پرته له (۵۶، ۵۷) آيتونو څخه چې مدني دي، (۸۵) آيته او (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۰) او په نزول کې (۶۰) سورت دی، وروسته د (الزمر) له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حَمْدٌ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذُّبُوبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ

نازلېدل د دې کتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دي، چې (دی) ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو)، ښه عالم دی (پر هر څيز). ښوونکی د ګناهونو دی (عاصیانو لره)، او قبلوونکی د توبې دی (تائبانو لره).
تفسیر: یعنې توبه قبلوي او له ګناهونو څخه تائب داسې پاک او صافوي چې ګواکې له سره یې څه ګناه او خطا نه وي کړي.

شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ

سخت دی عذاب (د ده کفارو لره) څښتن (خاوند) د فضل دی.
تفسیر: یعنې بې نهایته د قدرت او وسعت او غنا څښتن دی، چې پر بندګانو د انعام او احسان بارانونه وروي.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهُ الْمَصِيرِ

نشته لایق او حقدار د عبادت بل هیڅوک مګر یواځې هم دی دی، خاص همدغه ته بېرته ورتلل دي (لپاره د حساب).

تفسیر: چې هلته له وررسېدلو څخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول کېږي.

مَائِجَادِلٍ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا

جګړې نه کوي (طعنې نه وایي) په آیتونو د الله کې مګر هغه کسان چې کافران شوي دي.
تفسیر: یعنې د الله تعالی کلام او خبرې او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسې نه دي، چې په هغه کې څه مناقشه، مجادله او جګړه وکړه شي، مګر هغه خلق چې دا یې له خپلو ځانونو سره غوټه کړې ده چې د خورا روښانو دلائلو او براهینو او له ډېرو ښو ښکاره وو شواهدو څخه به هم انحراف او انکار کوي، نو دوی پر دغو د رښتیا خبرو په ناحقه سره جګړې او مناقشې کوي.

فَلَا يَغْرُرُكَ تَقْلُبُهُمْ فِي الْبِلَادِ

پس نه دې تېر باسي تا ګرځېدل د دوی (په هوسایي سره) په ښارونو کې (ځکه چې عاقبت د دوی دوزخ دی).

تفسير: يعني د داسې منكرينو انجام تباهي او هلاكت دى، اگر كه دوى في الحال په ښارونو او كليو كې گرځي، سيلونه، سياحتونه او سوداگري كوي، او پخپلو چرچو كې مشغول دي، نو نه ښايي چې تاسې د دوى پر دغه راحت او هوسايي وگولېږئ، ځكه چې دغه د الله تعالى له طرفه امهال او استدراج دى.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ
وَجَادُّوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتَهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ۖ

دروغجن شميرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دوى نه قوم د نوح او نورو اقوامو وروسته له دوى نه، او قصد وكړ هر امت (له دوى نه) پر رسول خپل چې ونيسي دوى هغه (رسول او ضرر وروړسوي)، او جگړې به كولي دوى (له دغو رسولانو سره) په باطله سره، لپاره د دې چې پټ كړي په دغه (باطل سره) حق (توحيد)، پس ومو نيول دوى (په عذاب سره)، پس څرنگه وو سزا عقوبت څما (دوى لره؟).

تفسير: د هر امت اشارو د خپلو انبياوو د وژلو يا د زحمت او تكليف ورسولو ارادې كړې وې، او هميشه هغوى دداسې چلونو په جوړولو كې مصروفېدل، چې د هغو په وسيله حق او رښتيا دين ته ماتې او شكست ور كړي، ليكن د دې په ځاى چې دغه اشارو ځمونې انبياوو ته لاس وروغځوي، يا يې ونيسي؛ مونږ همدغه اشارو پخپل غضب او قهر كې اخته او سختې سزاوې مو ورته ور كړي دي، بيا وگورئ چې د دوى بېخ او بكر مو څرنگه له بېخه وويست؟ نن هم د هغو سپړه شويو اقوامو څه آثار چېرې شته او په نظر راځي، چې د هغو د ليدلو څخه يو انسان د دوى د تباهي په نسبت څخه فكر، غور او تصور كولى شي.

وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ

همداسې (لكه وجوب د عذاب پر دغو مكذبينو) واجبه شوې ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو كسانو چې كافران شوي دي (هغه كلمه دا ده چې) بېشكه دوى ملگري د اور (د دوزخ) دي.

تفسير: يعني هم هغسې چې پر پخوانيو اقوامو د عذاب راتلونكې خبره پوره نازله او منطبقه شوې ده، پر اوسنيو منكرينو يې هم نازله وېوله، او هم هغسې چې د انبياوو د اعلان سره موافق پر كفارو دنيوي عذاب نازل شوى دى؛ ستا د رب دغه خبره هم يو ثابت شوى حقيقت دى، چې په آخرت كې د دغو خلقو ځاى دوزخ دى.

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ
آمَنُوا

هغه كسان (له ملائكو) چې پورته اخلي عرش او هم هغه (پرښتې) چې چارچاپېرې دي د عرش تسبيح وايي سره د حمده ثناء د رب د دوى، او ايمان يې راوړى دى په دغه (الله)، او مغفرت غواړي (له الله نه) هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى.

تفسير: يعني د عظيم عرش حاملين او د هغه په چارچاپېر كې بشماره مطوفينې پرښتې چې د دوى غداء يواځې د الله تعالى تسبيح او تحميد دى، او د الله تعالى د دربار د مقربيت لامله په اعلى درجې سره د ايمان او يقين لرونكې دي، دوى د الله تعالى په حضور كې د مؤمنينو لپاره دعاء او استغفار كوي.

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ۝

(نو وایي چې) ای ربه ځمونږ! احاطه کړې ده او پراخه دی هر شي ته ستا رحمت او علم، پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه یې ایستلي ده، او متابعت یې کړې دی د لارې ستا، او وساته دوی له عذابه د دوزخ نه.

تفسیر: دغه یې د پښتو د استغفار صورت ښوولی دی، یعنې د الله تعالی په دربار کې داسې عرض کوي: «ای ځمونږ ربه! ستا علم او رحمت په هر شي محیط دی، پس هغه څوک چې ستا په محیط علم یې بد کارونه پریښي وي، او د زړه په صدق سره یې ستا په طرف رجوع کړي وي، او ستا پر سمه لاره یې د تللو زیار، کوشن ایستلی وي، او د بشریت په اقتضاء څه کمزوري او خطاوې له دوی نه صادري شوي وي؛ ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه وروښه، نه په دنیا کې څه رڼې او زحمت ورپېښ کړې!، او نه په عقبا کې د دوزخ مخ وړښکاره کړې!.

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

(او هم وایي به) ای ربه ځمونږ! او نه باسه دوی په جنتونو د همېشه هستوگنې کې هغه چې وعده کړې ده تال له دوی سره، او څوک چې نېک شوي له پلرونو د دوی او (له) ښځو د دوی، او (له) اولادو د دوی، بېشکه چې ته هم ته یې ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې) هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې اکر که جنت هر چاته دده د عمل په صله کې وررسیري، لکه چې دلته هم د چپ په چله قیده ښکاره ده، او بې له خپل ایمان او اصلاح ښځه، اولاد، مور و پلار او نور کسان یې هیڅ په کار نه ورځي، لیکن ستا حکمتونه داسې هم دي چې د یوه له خاطرې ډېرو کسانو ته د دوی له عمله زیات په اعلی درجه رسوي، لکه چې د «الطور» سورت په لمړۍ رکوع (۲۱) آیت (۲۷) جزء کې راغلي دي: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ شَيْئًا﴾ نو هغه به هم په حقیقت کې د هم هغه صالح سړي د اکرام او مداراتو یو صورت وي، چې د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغې درجې کې ورسره پریښودلی شي.

وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

او وساته دوی له بدو ځني!، او هر څوک چې وساتي ته له بدو څخه په دغه ورځ د قیامت کې؛ نو په تحقیق رحمت دې وکړ پر او دغه (ساتل ستا له عذابه) همدغه دی بری ډېر لوی.

تفسیر: یعنې په محشر کې دوی ته هیڅ قسم بدې مثلاً وېره، پرېشاني او نور لاحق نه وي، او دغه عظیم الشان بری او کامیابي خاص ستا په مهرباني او مرحمت حاصلېدی شي، ځینو مفسرینو له «سیئات» څخه سیئه اعمال مراد اخیستي دي، یعنې وروسته له دې نه دوی یې له بدو کارونو څخه محفوظ وفرمایل، او د دوی خوی او عادت یې داسې وگرځاوه چې د بدې په لوري متمایل نشي، ښکاره ده هر هغه چې نن دلته له بدې ځنې ځان وساتي؛ پر هغه ستا لوی فضل او کرم شوی دی، او همدغسې سړی به هلته اعلی بری او کامیابي حاصلوي، په دغه تفسیر کې د «یومئذ» ترجمه دې: د «هغې ورځې» په ځای په «دې ورځې» سره وکړه شي، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «یعنې که ستا لطف او مهرباني وي؛ نو له بدو ځني به دوی ځان وساتي، او پخپل عمل سره هیڅوک خپل ځان نشي ساتلی، له لرې یا ډېرې بدې څخه څوک تش دی؟»، په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسیر منطبق کېدی شي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَنَادُونَ لِمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ﴿٥﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي (چې دوزخ ته داخل کړل شي)؛ نو غږ به ورته وکړ شي: خامخا دښمني (او قهر) د الله (پر تاسې باندې) ډېر لوی دی له دښمني (او قهر) ستاسې له ځانونو خپلو سره، کله چې وبه بللی شوی تاسې (په دنیا کې) طرف د ایمان راوړلو ته، پس کافران کېدئ به تاسې (او له ایمانه به تښتېدلئ).

تفسیر: دغه به د قیامت په ورځ کې وایي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې نن تاسې له خپل نفس څخه بېزاره یئ، او پر خپل ځان لعنت وایئ، په دنیا کې چې کافران کېدئ؛ په دغه وخت کې الله تعالی له دې نه زیات پر تاسې لعنت لېږه، او ستاسې له حرکاتو به نارضا وو، چې د هم هغه بدل نن ورځ مومی».

قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا أَشْنَتَيْنِ وَآحْيَيْتَنَا أَشْنَتَيْنِ

(نو) وبه وایي (دا کفار) ای ربه ځمونږ! مړه دې کړو مونږ دوه ځلې، او ژوندي دې کړو مونږ دوه ځلې.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «پخوا له دې نه تاسې خاوره وئ یا نطفه، په دواړو تقدیرو سره مړه او بېځانه وئ، بیا په تاسې کې سا ننوته، نو ژوندي شوی، بیا مړه شوی، بیا به ژوندي راپاخول کېږئ، همدغه دي دوه ژونده او دوه مړینې، لکه څنګه چې الله تعالی د البقرې سورت په (۳) رکوع (۲۸) ایت (۱) جزء کې فرمایلي دي: ﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أََمْوَانًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ ځينو نور تفسیرونه هم کړي دي، خو ظاهر همدا تفسیر دی.

فَاعْتَرَفْنَاهُ بِذُنُوبِنَا

پس قایل شو مونږ په ګناهونو خپلو.

تفسیر: هر کله چې مو دا حالت چې له مونږ سره یې وعده شوې وه په سترګو ولیده؛ نو اوس په خپلو ګناهونو قایل شو.

فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٦﴾

پس آیا شته د وتلو (ځمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره؟

تفسیر: یعنې افسوس چې اوس حسب الظاهر له دې ځایه د خلاصېدو او تښتېدلو هیڅ یوه چاره او لاره نه رانځکاري، ماسوا له دې چې تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلې موت او حیات راکړی دی، درېیم ځلې مو هم دنیا ته ولېږئ، خو دا ځلې هلته صالحه اعمال وکړو، او سره له ډېرو نېکیو بېرته درحاضر شو.

ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ثُمَّ تُشْرَكُونَ بِه تَوَمَّنُوا فَأَنْهَكَ اللَّهُ الْعَیَّ الْكَبِيرَ ﴿٧﴾

دغه (ابدي عذاب) تاسې ته په سبب د دې دی، کله چې وبه باله شو الله یواځې (بې له نورو معبودانو ستاسې)؛ نو کفر به اختیار کړ تاسې، او که شریکان به هم وبللی شول له الله سره؛ نو ایمان به راوړ تاسې، پس حکم خاص الله لره دی (چې هر څه کوي دغه الله) ډېر پورته دی، ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنی بېشکه اوس د دنیا په لوري د بېرته ورنگ هېڅ یو صورت نشته، اوس تاسې د خپلو پخوانیو اعمالو سزاوې درواخلې، ستاسې په نسبت د ابدی هلاکت دغه فیصله ځکه شوې ده، چې تاسې د واحد الله او حقیقي معبود غږ ته غوږ کښېنېدو، او تل مو د ده له وحدانیت څخه انکار کوو، که له تاسې نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوري بلنه کېده؛ نو علی الفور به مو «آمتا وصدقنا» ویل، او په هغه پسې به مو منډې وهلې.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ﴿۳۷﴾

الله هغه ذات دی چې ښيي تاسې ته دلائل خپل، او نازلوي تاسې ته له (طرفه) د اسمانه رزق روزي (باران چې سبب د روزی دی)، او پند نه اخلي (په دغو دلائلو) مگر هغه چې راځرځیدلي وي (له شرکه او معصيته توحید او طاعت ته).

تفسیر: یعنی د الله تعالی د عظمت او وحدانیت دلائل او ښې په هر څیز کې ظاهري دي، انسان ته ښايي چې یواځې پخپلې روزی او رزق کې لږ غور او دقت وکړي، او ودې ټکوري چې په څه وساتلو او وساتلو سره هغه وررسيږي، حتی چې د هغه سامان له اسمانه هم تهیه کېږي، بیا په نورو شیانو کې هم د ده عقل او پوهه رسيږي، لیکن که څوک هغه لوري ته له سره رجوع هم ونه کړي، او له غور او فکر څخه کار وانخلي، نو له کوم ځایه او په کومې وسیلې سره به پوهه حاصله کړي شي؟.

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿۳۸﴾

پس وبولئ تاسې الله په دې حال کې چې خالص کوونکي اوسئ دغه (الله) ته (د) دین (له شرکه)، او اهر که بد گڼي دغه کافران (دغه اخلاص ستاسې).

تفسیر: یعنی د الله تعالی بندگانو ته ښايي چې له پوهې او عقل څخه کار واخلې، او د واحد الله په طرف رجوع وکړي، او هم هغه دې وبولي او عبادت دې وکړي، او د ده په بندگي کې دې بل چا ته شرکت ور نه کړي، بېشکه چې د مخلصو بندگانو د دغه موحديت، د واحد احد الله د عبادت کولو څخه کفار او مشرکان خپه کېږي، چې دوی ولې نور گډر معبودان له منځه لرې کړي دي؟ او صرف واحد الله قبلوي؟ او یواځې د همغه قدوس الله په عبادت کې مشاغلتي لري؟، مگر پوخ او حقیقي موحدهم هغه دی چې د مشرکانو په مجمع کې د توحید غږ پورته کړي، او د هغوی د بد ویلو او خپګان څخه له سره اندېښنه او پروا ونه کړي !.

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

(همدغه الله) پورته کوونکی د درجو (د مؤمنانو) دی، څېښتن (مالک) د عرش دی، رالېږي روح (جبرئیل یا پټې خبرې) په امر حکم خپل پر هغه چا چې اراده وفرمائي له بندگانو خپلو.

تفسیر: له پټو خبرو څخه وحی مراد ده، چې پر انبیاوو عليهم السلام نازلېږي، او د دوی د ورته وو په وسیله نورو بندگانو ته هم رسيږي، لکه چې د قیامت تر ورځې پورې به رسيږي.

لِيُنْذَرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿۳۹﴾

لپاره د دې چې وویروي (خلق) له ورځې د ملاقات.

تفسير: يعني په هغه ورځ کې چې ټول اولين او آخرين به سره يو ځای د پاک الله په حضور کې حاضرېږي، او هر يو سړی به د خپلو ښو يا بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوي، يا ارواح له اجسادو، يا اعمال له عمالو، يا مظلومان له ظلامو، يا عابدان له خپلو معبودانو سره گوري.

يَوْمَهُمْ بِأَرْزُونَهُ

په هغه ورځ کې چې دوی به رابنکاره وي.

تفسير: يعني له قبورو څخه به ووځي، او په يوه داسې ډاگه سم صاف هوار ميدان کې به حاضرېږي، چې هلته به هيڅ غر او غونډۍ او نور حائل نه وي.

لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ

پټ به نه وي پر الله له دوی نه هيڅ خيز.

تفسير: يعني ښه وپوهېږئ چې د هغه احکم الحاکمین په دربار کې حاضرېدل دي، چې له هغه څخه ستاسې هيڅ احوال پټ نه دي، او گړد ظاهري او باطني اسرار او احوال ورته ښکاره او څرگند دي، او د دوی گړد اعمال به دوی ته وروړاندې کېږي، او خپله جزاء مومي، بيا به داسې وفرمايي الله جل جلاله پس له نفخي د صور:

لَيْسَ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٥﴾

چا لره دی سلطنت؟ (نو ځواب فرمايي پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی (سلطنت) چې يو دی ښه غالب قوي.

تفسير: يعني په هغه ورځ کې په ظاهري او مجازي ډول به هم د هېچا سلطنت او باچاهي نه وي پاتې، او يواځې د هم هغه مالک الملکوت او صاحب الکبرياء والجبروت حکومت او سلطنت به دائم او قائم وي، چې د ده په مقابل کې ټول زور او قوت او طاقت عاجز او ناتوانه مطيع او منقاد دی.

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾ وَأَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاطْبَيْنِ ۚ

نن ورځ به جزاء ورکړه شي هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چې کړی يې دی، نشته هيڅ قدر ظلم نن ورځ، بېشکه چې الله ډېر ژر حساب کوونکی دی. او وويروه (ای محمده! دغه کفار له عذابو) د ورځې رانژدې، کله چې زړونه به په نزد د چنغر کووي، په دې حال کې چې غم کوونکي به وي (خاوندان د زړونو).

تفسير: يعني له ډېرې وېرې او خوف زړونه به يې تړيږي، او تر ستونو پورې به پورته کېږي، او خلق به په دواړو لاسونو سره هغه ټينگ ونيسي، او له دې نه به ويرېږي چې چېرې د دوی زړونه د دوی له تنفس سره يو ځای د باندې ونه وځي.

مَالِ الظَّالِمِينَ مِنْ حَبِيمٍ وَلَا شَفِيعٌ يُطَاعُ ﴿١٧﴾

نه به وي ظالمانو ته (په قيامت کې) هيڅوک دوست، او نه کوم شفاعتگر چې خبره يې ومنله شي.

تفسير: يعنى داسې كوم شفاعتگر به نه وي چې د هغه خبره به خامخا او رېډله كيږي، سپارښت به هم هغه څوك كولى شي؛ چې د الله تعالى له طرف مجاز او مأذون وي، او د هغه انسان په حق كې كېدى شي؛ چې شفاعت د هغه لپاره غوره او پسند وي.

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ۝ وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ

معلوم دي (الله) ته خيانت د سترگو او هغه نيات چې پټوي يې سينې. او الله حكم (فيصله) كوي په حقه (عدل) سره.

تفسير: يعنى له مخلوقاتو ځنې خپلې سترگې وژغوري، او په پټه او مخفي ډول سره پر كوم يو شي نظر وغورځوي، يا د سترگو په يوه كنج يا په غلا سره وگوري، يا پخپل زړه كې كوم نيت وكړي، يا د كومې خبرې اراده يا خيال پخپل زړه كې تېر كړي، له دغو كردو شيانو څخه پر ټولو او پر هر يوه باندې الله تعالى عليم او خبر دى، او فيصله يې په عدل او انصاف سره كيږي.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝

او هغه كسان چې بولي يې دوى غير له دغه (الله)؛ حكم نشي كولى دوى په هېڅ څيز، بېشكه الله همدى دى ښه اورېدونكى (داقوالو) ښه ليدونكى (داعمالو).

تفسير: يعنى فيصله صادرول د هم هغه ذات كار كېدى شي چې ښه اورېدونكى ښه پوهېدونكى وي، ښه نو دغه بېځانه تېري او بې روحه بڼان چې تاسې هغوى ته معبود وايئ، او په بندگي كې يې لگيا يئ؛ څرنگه به فيصله وكړي شي، بيا هغه څيز چې د فيصله كولو قوت او قدرت نه لري، نو هغه څرنگه معبود كېدى شي؟

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ

آيا نه گرځي (دغه مشركان) په ځمكه (ملكونو) كې پس چې وگوري دوى چې څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو كسانو چې وو پخوا له دغو (مشركانو)؟ چې وو هغوى ډېر سخت له دغو (كفارو) څخه له جهته د قوت او آثار (چې پرېښي يې دي) په ځمكه كې.

تفسير: يعنى ډېرې كلكې او مضبوطې كلاوې، عالي شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو يادگارونه.

فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ۝

پس ونيول هلاك كړل دوى لره الله په سبب د گناهونو د دوى، او نه وو دوى ته له (عذاب د) الله هېڅوك ساتونكى.

تفسير: يعنى كله چې څوك مو له دنيوي عذاب څخه نشي بچ كولى؛ نو له اخروي عذاب څخه مو څوك ژغورلى شي؟

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا ۖ فَآخَذَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

دغه (نيول او هلاك د دوى) په سبب د دې وو چې بېشكه هغوى ته به راتلل رسولان د دوى په دلائلو نښو ښكاره وو، پس كافران شول؛ پس ونيول دوى لره الله (هلاك يې كړل)، بېشكه چې دغه (الله) قوي ښه زورور سختوونكى د عذاب دى.

تفسير: يعني تاسې هم د هغوی په شان د رسول الله صلى الله عليه وسلم په تكذيب كې فلاح نه شئ موندلى، او بالاخر رسوا او هلاك كېږئ، او قدوس الله به پخپل زور او قوت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور ګرځوي، په همدغه مناسبت الله اكرم شانه و اعظم برهانه اوس د موسى عليه السلام او د فرعون قصه دغسې بيان فرمايي.

وَلَقَدْ ارسلنا موسى بالآيتنا وسلطين مبين

او خامخا په تحقيق لېږلى وو مونږ موسى په آيتونو دلالتو خپل، او په برهان سند ښکاره سره. تفسير: له «آيتونو او دلالتو» ځنې يې معجزات او له «برهان سند ښکاره» څخه يې ماسوا له معجزاتو نور قسمونه دلالت او براهين مراد فرمايلي دي، يا دې له «آيات» څخه تعليمات او احكام او له «سلطين مبين» ځنې معجزات مراد واخيست شي.

الى فرعون وهامان وقارون

طرف د فرعون ته او هامان ته او قارون ته. تفسير: هامان د فرعون وزير وو، قارون د بني اسرائيلو ډېر لوى متمول او تاجر وو، چې د موسى عليه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضى به يې اقدامات كول، پخوا له دې نه د ده قصه تېره شوې ده.

فقالوا سحر كذاب

پس وويل (دوى چې دا رسول) ساحر كودگر دى دروغجن دى. تفسير: يعني ساحر او كودگر دى، د دغو معجزاتو په ښوولو كې دروغجن دى، د رسالت په دعوى كې دغسې به ځينو د هغو ويلي وي، او نورو به د دوى تصديق كړى وي.

فلما جاءهم بالحق من عندنا قالوا اقتلوا أبناء الذين آمنوا معه واستحيوا نساءهم

پس كله چې راغى (موسى) دغو (قبطيانو) ته په حقه سره له زده ځمونږ؛ وويل (قبطيانو) چې: ووژنئ تاسې ځامن د هغو (سبطينو) چې ايمان يې راوړى دى له موسى سره، او ژوندى پرېږدئ تاسې ښځې (لوني) د دوى (خدمت ته).

تفسير: دغه حكم يې دويم ځلي د موسى عليه السلام د تشریف راوړلو څخه وروسته وركړ، خو په دغه سره د بني اسرائيلو تذليل او توهين وكړي، او د دوى تعداد كم كړي، او د دوى په زړونو كې دغه خيال كينوي چې دغه ګرد مصائب پر مونږ د موسى عليه السلام له سببه راغلي دي، او په دغه علت د هغه ملګرتيا پرېږدي.

وما كيد الكافرين الا فى ضل

او نه دى كيد مكر د كافرانو مكر په ګمراهۍ كې. تفسير: يعني له هسې مكرونو، فرېبونو، او تدابيرو څخه هېڅ نه كېږي، الله تعالى له خپلو مخلصو بندگانو سره امداد او معاونت فرمايي، او د منكرينو ګردې حيلې او پلمې ناكامې او غلطې ثابتوي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ۚ

او وويل فرعون (عملي خپلې ته): پرېږدئ (ای مشرانو) ما چې ووژنم موسی او راودې بولي (موسی) رب خپل (چې خلاص یې کړي له ما).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «فرعون وويل: ما پرېږدئ! ښايي چې د ده د سلطنت ارکانو به د موسی د وژلو مشوره نه وي ورکړې، او هغوی د ده د معجزاتو له لیدلو څخه متأثر شوي او ویریدلي وو، او له دې نه ډارېدل، نه چې د موسی رب ځمونږ څخه انتقام واخلي، پخپله فرعون هم ویریدلی وو او سخت مرعوب او منفعل شوی وو، لیکن خپل دغه خوف او بیم به یې پټاوه، او په خلقو کې به یې د خپل قوت او شجاعت د اظهار لپاره دغسې خبرې کولې، څو خلق وگهي چې د فرعون په مخکښې د موسی د وژلو په لاره کې هيڅ یوه مانع او رادع نشته، او د فرعون د ارادې په مقابل کې هيڅ یو قوت او طاقت نشي درېدلی».

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ۚ

(وويل فرعون) بېشکه چې زه ویرېږم چې بدل به کړي (موسی) دین ستاسې (ای قبطيانو!) یا به ظاهر کړي (موسی) په ځمکه (د مصر) کې فساد (او مخالفت په منځ ځمونږ کې).

تفسیر: یعنې که موسی علیه السلام ژوندی پرېښود شي؛ نو د دیني او دنيوي د دواړو قسمو د نقصان اندېښنه ده، ممکن دي چې دی د خپل وعظ او تلقین په اثر ستاسې هغه مذهبي دود او دستور در خراب کړي، چې له پخوا راهیسې جريان او دوام لري، یا د سازش او د نورو وسائلو جال په ځمکه کې وغځوي، او په مملکت کې بد امنی واچوي، چې نتیجه به یې داسې کیږي، چې د تاسې (قبطيانو) حکومت به خاتمه ومومي، او سلطنت به د بني اسرائيلو (سبطيانو) په لاس کې ورشي.

وَقَالَ مُوسَى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ

او وويل موسی چې: بېشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له (شره د) هر متکبره (سرکښه).

تفسیر: کله چې موسی علیه السلام ته د دغو مشورو خبر ورورسېد؛ نو خپل قوم ته یې وفرمایل چې: زه له دغو ویرولو څخه له سره نه ویرېږم، او نه یې پروا لرم، یواځې فرعون لا څه کوي، که د دنیا گرد متکبرين او جبارين هم سره راټول شي؛ خو بیا ځما الله ما د دوی له شر څخه ساتي، او هغه ماته کافي دی، ما خپل ځان یواځې د ده په پناه کې ورکړی دی، هم هغه ځما حامي او مددگار دی، کما قال الله تعالى: ﴿قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى﴾ (۱۶ جزء د طه سورت (۲) رکوع (۴۵) آیت)، ښه وروسته د الله تعالی له حمایته او امداده داسې اولوالعزم نبیان به څرنگه له یوه مغرور انسان څخه وویرېږي؟ نو ځکه موسی علیه السلام وويل: بېشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له شره د هر متکبره سرکښه.

لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ۚ

چې نه راوړي ایمان په ورځ د حساب.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «څوک چې په حساب او کتاب یقین او باور ولري؛ نو هغه به څرنگه ظلم وکړي؟».

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ
وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكْذِبَ فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكْذِبْكَ فَادْعُ مَا نُصِبُكُمْ
بَعْضُ الَّذِي يَعْبُدُكُمْ

او وويل يو سړي مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چې پټاوه ده ايمان خپل (له نورو قبطيانو): آيا
وژنئ تاسې داسې يو سړی چې وايي رب خُما الله دی، او حال دا چې په تحقيق راغلی دی تاسې
ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب ستاسې، او که چېرې وي (موسی) دروغجن؛ نو پس په همدې
ده (جزاء) دروغو د ده، او که چېرې وي (موسی) صادق رښتینی؛ نو وبه رسيږي تاسې ته ځينې
د هغه عذاب چې وعده کوي (موسی د هغه) له تاسې سره.

تفسير: يو مؤمن سړی چې هغه تر دغه وخته پورې خپل ايمان له فرعون او د ده له قومه مخفي ساتلی وو، د
﴿ذُرِّيَّةَ أَقْلٍ مُّوَسَى﴾ په ځواب کې يې داسې وويل: «آيا ته د داسې يو سړي په ناحقې وينې تويولو پسې خپله ملا
ترې چې هغه علاوه له دغه اظهاره بله هيڅ ګناه نه لري، چې خُما رب يواځې الله دی، او دی ولې يواځې يوه
الله ته خپل رب وايي؟ حال دا چې دی د خپلې دغې دعوی په تصديق کې ښکاره دلائل هم لري، چې تاته يې
درښتولي دي، او ته د هغو وژلو ته دومره ضرورت هم نه لري، بلکه امکان لري چې د هغه وژل تاته مضر هم
واقع شي، فرض يې کړه: که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن هم ثابت شي؛ نو پر دغسې لويو دروغو يې
خامخا الله تعالی هلاک يا رسوا کوي، د الله تعالی عادت داسې نه دی چې هغه داسې کاذب ته دومره موقع او
فرصت ورکړي چې ترقي وکړي يا بری ومومي، د دې لپاره چې د دنيا خلق د تل لپاره پرې تېر نه وځي، او له
دغه التباس او اشتباه څخه ووځي، که په واقع سره دی صادق او رښتینی وي؛ نو له هغه دنيوي او اخروي عذاب
څخه به چې دی خپل مخالفين او مکذبين ويروي، څه نه څه برخه علی اليقين تاته به هم دررسېدونکې وي، لهذا
په رومبني تقدير سره د ده په وژلو کې تلوار کول عبث او بېکاره دي، او په دويم تقدير خو بيخي د نقصان او
خسران موجب دی».

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ۝

بېشکه الله سمه لاره نه ښيي هر هغه چا ته چې هغه مسرف له حده تېرېدونکی وي، ډېر
دروغجن وي.

تفسير: يعنې که بالفرض موسى عليه السلام دروغجن وي؛ نو له سره به الله تعالی ورته داسې سمه لاره نه ښووله، او هغه
به داسې متواليا او مسلسل خپلې معجزې نشوې راښوولې، او په بري او کاميابي کې به يې دغومره ترقي او پرمختګ
نه کاوه، او که ته داسې دروغجن يې چې عمداً يوه رښتین او صادق نبي ته د دروغو نسبت کوي؛ نو بالاخر به دې الله
تعالی ذليل، پاتې او ناکاموي.

يَقَوْمُ لَكُمْ الْمَلِكُ الْيَوْمَ ظَهَرَ بَيْنَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا

ای قومه خُما! تاسې لره دی ملک باچاهي نن ورځ په دغه حال کې چې غالب يې په ځمکه
(د مصر کې پر سبطيانو) پس څوک به نصرت وکړي له مونږ سره له عذابه د الله که راشي (دا
عذاب) مونږ لره (په سبب د قتل د موسی؟) (بلکه ناصر نشته، نو مه يې وژنئ!).

تفسير: يعني پر خپلو تسليحاتو، تجهيزاتو، مه مغرورېږئ! اګر که نن تاسو د دغه شان او شوکت خاوندان یئ، که سبا مو الله تعالی پخپل عذاب محاط او محصور کړي؛ نو کوم یو سړی به تاسو ته نجات او پناه درکولی شي؟ او دغه ستاسې ګرد ساز او سامان به همداسې ویجاړ او وړان پاتې کیږي.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ٢٩

وویل فرعون چې: زه نه ښیم تاسې ته مګر هم هغه (مصلحت) چې وینم زه (په وژلو د موسی کي)، او نه ښیم زه تاسې ته (ای قبایانو!) مګر لاره د ښکي (او د مصلحت).

تفسير: ستا په دغه تقرير سره ځما خیالاتو تبدیل نه دي موندلی، هر هغه څیز چې ځما په نزد خیر او مصلحت وو؛ هم هغه مې تاسو ته وویل، او غواړم چې تاسې په ښه شان سره ځانونه پرې پوه کړئ، ځما په خیال د بهتری او صواب هم هغه لاره چې په کې امنیت، راحت او نجات مرکوز دی، همدغه لاره ده چې د دغه سړي خبرو ته دې سمدلاسه خاتمه ورکړه شي.

وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا يَقَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ٣٠ مِثْلَ دَابِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظَلَمًا لِلْعِبَادِ ٣١

او وویل هغه (سړي) چې ایمان یې راوړی وو: ای قومه ځما! بېشکه زه ویرېږم پر تاسې (په تکذیب د موسی کي) په مثل د (عذاب) د ورځې د ډلو (د پخوانیو په سبب د تکذیب د انبیاءو) په مثل د حال د قوم د نوح (چې ډوب شول) او (په شان) د عادیانو (چې په باد صرصر هلاک شول) او (په شان) د ثمودیانو (چې په چغه مړه شول) او هغه کفار چې وروسته له دوی نه وو، او نه دی الله چې اراده لري د ظلم پر بندګانو خپلو.

تفسير: يعني که تاسې همداسې پر تکذیب او عداوت ټینګ ولاړ اوسئ؛ نو سخته اندېښنه ده چې تاسې هم هم هغه عذاب ونه ګورئ چې پخوانیو اقوامو د خپلو انبیاءو د تکذیب په مقابل کې لیدلی دی، په یاد یې ولری چې د الله تعالی په دربار کې ظلم، تېری او بې انصافي بیخي نشته، که پر دغسې سختو جرائمو تاسې ته یا نورو اقوامو ته سخته سزا درکړي، او سپړه او تباہ مو کړي، نو دغه اهلاک به د عین العدل او نفس الانصاف تقاضا وي.

وَيَقَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ٣٢

او ای قومه ځما! بېشکه زه ویرېږم پر تاسې له (عذاب) د ورځې د رابللو (په چغو سره یو بل ته).

تفسير: عموماً مفسرین له «يوم التناد» د (نارې سورې بلنې ورځ) قیامت مراد اخلي، ځکه چې په محشر کې د جمع کېدلو او حساب ورکولو لپاره د هر چا بلنه کیږي او پرله پسې د خلکو نومونه یادېږي، او اهل الجنة به اهل النار او بالعکس او اهل الأعراف پخپلو منځونو کې یو پر بل نارې وهي، خو بالآخر داسې غږ وشي: «يا أهل الجنة خلود لا موت، ويا أهل النار خلود لا موت»، ای جنتیانو په جنت کې به همیشه اوسئ، مرګ به در باندی نه راځي، او ای جهنمیانو په جهنم کې به تل اوسئ، مرګ به در باندی نه راځي.

يَوْمَ تُؤْخَذُونَ مَدِيرِينَ

هغه ورځ چې وګرځئ تاسې شا اړوونکي (موقف ته په طرف د دوزخ).

تفسير: يعنى په محشر كې به په شا او لړلو سره د دوزخ په طرف په منډو منډو سره شړلى او تېستولى شي، يا د عذاب د نزول په وخت كې به د تېستېدلو لپاره ناكامه زيار او كوښښ كوي.

مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ

نو نه به وي تاسو ته له (عذابه) د الله هيڅوك ساتونكى، او هر هغه چې گمراه يې كړي الله؛ نو نه به وي ده ته هيڅوك هادي لارښوونكى.

تفسير: هيڅوك به مو د الله تعالى له عذاب څخه بچ نه كړي.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلِ الْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّى إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا

او خامخا په تحقيق راغلى وو تاسې ته يوسف پخوا له (موسى څخه) په ښكاره دلائلو، پس همېشه به وي تاسې په شك (گمان) كې له هغه (حكمه) چې راغلى وو دى تاسې ته په هغه سره، تر هغه پورې كله چې وفات شو (يوسف) نو وويل تاسې چې: له سره به راونه ليري الله وروسته له دغه (يوسفه) هيڅ رسول.

تفسير: يعنى څى! خبره پاى (آخر) ته ورسېده! نه دغه رسول وو، نه وروسته له دې نه بل كوم رسول راتلونكى دى، گواكې بيخي يې د رسالت له سلسلې څخه انكار وكړ.

كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ۝ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا

همداسې (لكه دغه اضلال) گمراه كوي الله هر هغه لره چې مسرف له حده تېرېدونكى وي، شك راوړونكى وي (په دين د الله كې). هغه (مسرفين او مرتابين) چې جگړې كوي (له انبياوو سره) په (ابطال) د دلائلو د الله كې بې له كوم برهان علمي سنده چې راغلى وي دوى ته، ډېر لوى دى (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى.

تفسير: يعنى بې له عقليه او نقليه حجت څخه د الله تعالى په خبرو كې جگړې كوي، او شېبې غورځوي، له دې نه به بل لوى زياتى او بياكي څه وي؟ نو الله تعالى او د ده ايماندار بنديگان له دغو خلقو څخه زيات نارضا او بېزاره وي، چې دغه دوى د انتهايي ملعونيت سبب دى.

كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارًا

همداسې (لكه دغه اضلال) مهر وهي الله (د كفر او شقاوت) پر هر زړه د متكبر (سرکش) ډېر جبر كوونكى.

تفسير: هغه خلق چې د الله تعالى په مخ كې له ډېر غرور څخه خپله غاړه ښكته نه كړي، او د انبياوو د ارشاداتو په مقابل كې خپل اطاعت او فرمان منل ښكاره نه كړي؛ نو بالاخر الله تعالى دوى پر زړونو داسې مهر لگوي چې بيا له سره د قبول الحق او نفوذ الخير ځاى او گنجایش په هغه كې نه پاتې كيږي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَهْمُنُ ابْنِي لِي صَرَخًا لَعَلَّ أَبْلَغُ السَّبَابِ ۖ سَبَابَ التَّمُوتِ فَأُظْلِمَ إِلَى اللَّهِ مُوسَى

او وويل فرعون: ای هامن! جوړه کړه ماته یو مانی ډېره لوړه اوچته، ښایي ورسېرم لارو ته (په دغو ختلو سره). لارو د اسمانونو ته پس چې زه وخبړم په طرف د الله د موسی (چې آیا شته که نشته؟).

تفسیر: هر کله چې فرعون وپوهېده چې دغه اله چې موسی علیه السلام ورته دعوت ورکوي بره دی؛ نو د انکار په ډول یې دغه خبره وکړه، چې د دې آیت څخه څرگندېږي چې څوک د الله تعالی د اوچتوالي څخه انکار کوي؛ د فرعون په مذهب دی، او څوک چې پرې اعتراف کوي د موسی علیه السلام په لاره دی.

وَأَنِّي لَكُنْتُ كَاذِبًا

او بېشکه زه گمان کوم پر دغه (موسی) د دروغجن.

تفسیر: یعنې د رسالت په دعوی هم، او په دغې دعوی کې هم چې په ټوله دنیا کې ماسوا له هغه هم یوه احد واحد الله څخه چې بره دی، بل هیڅوک حقیقي معبود نشته، ماته خو ماسوا له خپل ځانه بل هیڅ یو رب په نظر نه راځي، لکه څنګه یې چې د (۲۰ جزء د القصص سورت په (۴) رکوع (۳۸) آیت) کې ویلي دي: ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي﴾.

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَضَدَّ عَنِ السَّبِيلِ

او همداسې (لکه ښایست د دغې دنیا)؛ ښایسته کړې شوې وه فرعون ته بدې د عمل د ده، او منع کړې شوی وو دی له سمې لارې (د هدایت څخه).

وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ

او نه وو دغه کید مکر د فرعون (په جوړولو د دغې مانی کې) مګر په زیان کاری هلاکوالي کې وو.

تفسیر: یعنې د فرعون هومره جرګې، مشورې، تدابیر، چل، پلمې، او نور چې وو هغه ګرد خوشې او بې حقیقته وو، ده پخپله د خپلې تباهی لپاره اقدامات وکړل، او موسی علیه السلام ته یې هیڅ ضرر ونه شو رسولی.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَوْمَ اتَّبَعُونَ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

او وويل هغه (سړي) چې ايمان يې راوړی وو: ای قومه ځما! متابعت وکړئ ځما چې وښیم تاسې ته لاره د هدایت (او صواب).

تفسیر: کله چې فرعون ویلي وو ﴿وَمَا أَهْدِيَكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾؛ د هغه په ځواب کې مؤمن سړي داسې وويل چې ﴿سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾ «د ښکې او بهتری لاره» هغه نه ده چې فرعون یې تجویز کوي، بلکه تاسې په ما پسې راځئ!، څو د فایدې او بهتری لاره ومومئ!

يَقَوْمِ إِنَّمَا هَذِهِ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ

ای قومه ځما! بېشکه همدا خبره ده چې دغه ژوندون لږ خسیس یوه متاع (کچه - فائده لږه) ده، او بېشکه آخرت هم هغه دی کور د قراری (بې زواله).

تفسير: يعني په فاني او زائل ژوندون او دغو خو ورځنيو عيش او عشرت کې مه غافلېږئ!؛ او تل د آخرت په فکر او ذکر کې مشغول اوسئ، او مه يې هېرئ!؛ دغه دنيوي ژوندون په هر ډول سره چې وي، ښه يا خراب؛ پای ته رسېږي او خاتمه مومي، او وروسته له هغه داسې يو ابدې حيات شروع کېږي چې هغه له سره انجام او خاتمه نه لري.

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أُوْنِثِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْمَوْنَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝

هر څوک چې وکړي بد کار؛ پس جزاء نه ورکوله کېږي (هغه ته) مګر په قدر د هم هغې بدۍ، او هر څوک چې وکړي ښه کار؛ له نارینه وو وي يا له ښځو وي، حال دا چې دی مؤمن وي؛ پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځي په جنت کې، رزق روزي به ورکوله کېږي (دوی ته) په دغه جنت کې يې حساب.

تفسير: په دغه سره د اخروي ژوندون لږ څه تفصيل ښوولی شوی دی، چې اخروي حيات څرنگه ښه کېدی شي، معلوم شو چې هلته ايمان او صالح عمل په کار دی، د مال او متاع هيڅ قدر او قيمت هلته نشته، او دا هم ظاهر شو چې د الله تعالی رحمت د ده پر غضب غالب دی، عاقلانو ته ښايي چې دغه طلايي فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسي.

وَيَقَوْمٌ مَّا لَآ ادْعُوهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ وَتَدْعُوهُمْ إِلَى النَّارِ ۝

او ای قومه څما! څه دي ما لره چې بولم تاسې په طرف د نجات، او بولئ تاسې ما په طرف د اور.

تفسير: يعني څما او ستاسې معامله هم سره عجيبه ده، زه غواړم چې تاسې د ايمان پر لاره روان کړم، او د الله تعالی له عذابو مو وژغورم، او ستاسې کوښښ دا دی چې ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ کې اړتاو کړئ، له يوه جانب داسې دوستي او خير غوښتنه، له بل جانب داسې دښمني او بده غوښتنه.

تَدْعُوهُمْ إِلَى الْكُفْرِ بِاللَّهِ وَأَشْرِكُوا بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ ۝

بولئ تاسې ما لپاره د دې چې کفر اختيار کړم په الله، او چې شريک ونيسم له دغه (الله) سره هغه (خيز) چې نشته ماته په الوهيت د هغه هيڅ علم.

تفسير: يعني ستاسې د کوښښ حاصل دا دی چې زه معاذ الله له واحد الله څخه انکار وکړم، د ده او د ده د انبياوو خبرې ونه منم، او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شيان معبود او مستحق د عبادت وبولم چې د دوی الوهيت په هيڅ يوه دليل او علمي اصولو سره هم نه دی ثابت.

وَأَنَا ادْعُوهُمْ إِلَى الْعِزِّ الْعَفْوَ ۝

حال دا چې زه بولم تاسې هغه (الله) ته چې ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دی.

تفسير: يعني څما منشأ دا ده چې په هيڅ شان ستاسې سرونه د هغه واحد الله تعالی له درشله لرې نشي، او تل مو سرونه د هغې دروازې په مخکښې ښکته وي، چې نهايت زبردست هم دی، او ډېر زيات د خطاوو ښوونکی هم دی، او که مجرم ونيسي؛ نو هيڅوک د هغه ژغورونکی (بچ کوونکی) او خلاصوونکی هم نشته دی، د همدې خبرې وړ (لايق)

او مستحق دی چې انسان د ده په مقابل کې سره له خوفه او رجاء او وېرې خپل د عبودیت سر ښکته کړي، په یاد یې ولری چې زه د هغه پاک الله په پناه کې راغلی یم چې تاسې د هغه په طرف بولم.

لَا جَرَمَ لَكُمْ أَنْ تَدْعُوَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ

حقه او رښتیا (دغه) خبره ده: بېشکه هغه (معبود) چې بولئ تاسې ما (عبادت د) هغه ته؛ نشته هغه ته (قوت د) بلنې (نه) په دنیا کې او نه په آخرت کې (چې شفاعت وکړي د چا).

تفسیر: یعنې ماسو د الله تعالیٰ څخه بل هیڅ شی داسې نه دی چې په دنیا یا عقیبا کې د وېرې ادنیٰ نفعې او ضرر مالک وي، نو د مخلوقاتو بندګي او بلنه که جهل او حماقت نه دی؛ نو بل څه دی؟ ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَفْلُونَ * وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾ (۲۶ جزء د الأحقاف سورت (۱) رکوع، (۵-۶) آیتونه)، آخر داسې عاجزو او ناتوانو شیانو ته انسان په څه نیت او مقصد تعظیم او تکریم کوي او بولي یې؟ د نندارې وړ څیز دا دی چې په دغو کې ډېر شیان هغه دي چې دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوي، بلکه د دعوت ورکولو او ویلو قدرت او قوت هم نه لري.

وَأَنْ مَرَدُّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ

او بېشکه چې ورتله ځمونږ (د ټولو) خاص الله ته دي، او بېشکه چې مسرفان له حده تیریدونکي (مشرکان) همدوی ملګري د اور (د دوزخ) دي (چې تل په کې اوسېږي).

تفسیر: یعنې د کار په انجام د هر ډول تګ او راتګ رجوع او بېرته ورتله د واحد الله په طرف دي، کله چې انسان هلته ورسېږي، د خپلو ګردو تجاوزاتو او زیاتوو نتیجه به ورځر ګندېږي، راوښیه! چې له دې نه بل زیاتۍ به څه وي؟ چې عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شي.

کله چې فرعونیانو د هغه مؤمن د قتل قصد وکړ؛ نو ده ورته داسې وویل چې:

فَسَتَنْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ

پس ژر ده چې یاد به کړئ تاسو (په وخت د لیدلو د عذاب کې هغه) چې زه یې وایم اوس تاسې ته.

تفسیر: یعنې کله چې وروسته له دې نه د خپل تیري، تجاوز او زیاتي د خوند ځکونکو یې، نو په هغه وخت کې به ځما دغه پند او نصیحت یادوئ، چې هو! د الله تعالیٰ یوه بنده مونږ ته دغه ګردې خبرې ښوولې وې، او رښتیا یې فرمایلي وې، لیکن د دغه وخت یادونه بیخي مفیده نه واقع کېږي.

وَأَوْفُضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

او سپارم زه هر کار خپل الله ته، بېشکه چې الله ښه لیدونکی دی (د ټولو اقوالو او افعالو) د بندګانو.

تفسیر: یعنې ما د الله تعالیٰ حجت در تمام کړې دی، او د نصیحت خبرې مو درپوهولي دي، که تاسو یې نه منئ؛ نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم، اوس زه خپل ځان بیخي پاک الله ته سپارم، او پرې پوره اعتماد لرم، که تاسې ځما رېږولو او ضرر رسولو پسې لوېږئ؛ نو هم هغه الله تعالیٰ ځما حامی او ناصر دی، او ټول بندګان د ده تر کتنې لاندې

دي، هغه ستا او ځما دواړو معامله ګوري، د هېچا هېڅ يو حرکت له ده څخه پټ نه دی، د يوه قانت مؤمن کار دا دی چې له خپلې امکاني سعي او کوشنېس ايستلو څخه وروسته نتيجه الله تعالی ته وسپاري.

فَوَقَّهٗ اللّٰهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴿٢٤﴾

پس وساته دغه (موسی یا مؤمن سړي) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چې مکر کړی وو دوی، او (بالعکس) چاپېر شو په آل د فرعون (سره د فرعون) بد عذاب (د غرق په دنیا او بد عذاب په عقبی کې).

تفسیر: یعنې د حق او باطل د دغه کشمکش اخري نتيجه داسې شوه، چې الله تعالی موسی علیه السلام او د ده ملګرو ته سره له هغه مؤمن سړي چې له آل فرعون څخه وو؛ د فرعونيانو له شره او کیده نجات ورکړ، او محفوظ یې وساته، او د فرعونيانو هېڅ يو مکر او فرېب ته یې د اجراء موقع ورنه کړه، بلکه د دوی هغه مکر او فرېب یې پخپله پر هم دوی واړاوه، نو هغه کسان چې د حق منونکو تعاقب ته وتلي وو؛ ووژلی شول، او قوم د قلزم په بحیره کې مغروق او تر اوبو لاندې محروق شول.

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا

اور (د دوزخ) وړاندې کاوه شي (دا کفار) پر دې (اور) هر سبا او بېګا.

تفسیر: یعنې د دوزخ ځای چې په هغه کې به د قیامت په ورځ ننه ایستلی کیږي، هر سبا او بېګا به دوی ته ورښوول کیږي؛ خو د نمونې په ډول د هغه راتلونکي عذاب څخه خوند تل وځکي، دغه د برزخ د عالم احوال شو، له احادیثو څخه ثابت دي چې همداسې د هر کافر په مخکې دوزخ او د هر مسلمان په مخکې جنت صبا او بېګا وروړاندې کیږي.

تنبيه: له دغه آیت څخه یواځې د فرعونيانو د معذب کېدلو حال په عالم البرزخ کې ثابت شوی وو، وروسته له دې نه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلوم کړی شو، چې ټول کفار بلکه د مؤمنینو عصا هم په برزخ کې معذب کیږي (أعاذنا الله منه) کما ورد في الأحاديث الصحيحة.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ يَتَحَفَّضُونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعْفُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُعْتَنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ ﴿٢٦﴾

او په هغه ورځ کې چې قیام شي (نو به ویلي شي له جانب د الله ملائکو ته) ننباسی تاسې آل د فرعون (سره له فرعون) په ډېر سخت عذاب کې (له عذابه د برزخ) او (یاد کړه) هغه چې جګړه به کوي (دوزخیان د دوزخ) په اور کې، پس وبه وایي ضعیفان (کشران تابعان) هغو کسانو ته چې سرکشان (او مشران متبوعان وو): بېشکه وو مونږ تاسې ته تابعان، پس آیا اوس یې تاسې (ای متبوعانو!) دفع کوونکي له مونږ څخه کومه برخه له اوره (د دوزخ).

تفسیر: یعنې په دنیا کې مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع کوله، چې د هغه لامله مونږ نیولي شوي یو، اوس دلته خو مونږ ته څه ګټه او نفع راوړسوي؟! آخر مشرانو ته لازم دي چې د خپلو کشرانو لږ خبر او احوال واخلي، آیا ګورئ چې نن مونږ په څرنگه سخت عذاب او مصیبت کې اخته یو؟، آیا ستاسې له لاسه نه دي پوره چې له دغو مصائبو کومه برخه له مونږ څخه لرې او سپکه کړئ؟.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا أَتَأْكُلُ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ۖ

وايي هغه کسان چې تکبر يې کړی وو (سرکش او متبوع وو چې څنگه به دفع کوو عذاب):
بېشکه مونږ ټول په دوزخ کې يو، بېشکه الله په تحقيق حکم کړی دی په منځ د بندگانو کې
(داسې چې هر څوک يې خپلو خپلو هغو ځايونو ته چې له دوی سره وړ (مستحق) او لایق وو؛
ولېرل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لایقان د دوزخ دوزخ ته).

تفسير: يعنې هغه کسان چې خپل ځانونه يې په دنيا کې لوی گڼل، اوس داسې ځواب ورکوي چې مونږ او تاسې دواړه
په دغه مصيبت کې اخته او مبتلا يو، الله تعالی ځمونږ د هر يوه په نسبت سم د مونږ له جرمه سره خپله فيصله اورولې
ده، چې دده دغه صادر حکم بيخي قاطع او لا ینغیر دی، او د دغې خبرې موقع نه ده پاتې چې يو د بل په کار ورشي،
کله چې مونږ خپل دروند مصيبت نشو سپکولی؛ نو بيا به تاسې ته څه گټه دررسولی شو؟.

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ۖ

او وبه وایي هغه کسان (چې پراته دي) په اور کې خزانچیانو متصرفانو د دوزخ ته چې: دعاء
وکړئ (ځمونږ لپاره) رب خپل ته چې سپک کړي له مونږه يوه ورځ له عذابه (چې لږ څخه په
ارام شو).

تفسير: يعنې کله چې له خپلو دغو مشرانو څخه بې هیلې او مايوس شي؛ نو له هغو پرېښتو څخه به داسې غوښتنه کوي
چې د دوزخ په انتظام مسلطې دي، چې خیر تاسې خپل رب ته ووايئ چې اقلا د يوې ورځې له مخې خو ځمونږ په
دغه عذاب کې څه تقليل، تخفيف او تعطيل وفرمايي، څو مونږ لږ څه په آرام شو.

قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمُ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا ائِذَا دُعُوا وَمَادُعُوا الْكُفْرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۝

وبه وایي (متصرفان د دوزخ دوزخیانو ته) آیا نه وو راغلي تاسې ته رسولان ستاسې په دلائلو
ښکاره وو؟ وایي: (ولې نه وو راغلي) بلکه راغلي وو، نو وبه وایي (متصرفان د دوزخ) پس وبولئ
تاسې (پخپله الله)، او نه ده دعاء د کافرانو مگر په گمراهۍ کې (چې هیڅ فائده ورته نه رسوي).

تفسير: يعنې په هغه وخت کې مو د هغه خبره ونه منله، او د انجام فکر مو ونه کړ چې په هغه سره څه گټه تاسې ته
دررسېده، اوس مو موقع له لاسه وتلې ده، اوس په هیڅ ډول سعي، کوشش سره څه کار نشي کېدی، اوس همدلته
پراته اوسئ!، او په ژړا او انگولا سره اوقات تېروئ!، او راز راز عذابونه گالئ!.

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

بېشکه چې مونږ خامخا مدد کوو له رسولانو خپلو سره، او (مدد کوو له) هغو کسانو سره چې
ایمان يې راوړی دی په ژوندانه لږ خسیس کې (په حجت او په ظفر او په انتقام له اعداوو د
دوی).

تفسير: يعنې په دنيا کې د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار ورکوي، او د هر مقصد لپاره چې انبياء الله ودرېږي؛ د الله
تعالی په امداد او نصرت سره په هغه کې مظفر او کامياب کېږي، په علمي حیثیت او په حجت او برهان سره خو تل

دوی فائزان او بریالیان دي، لیکن مادي فتحه او ظاهري عزت او رفعت هم بالآخر د همدوی په برخه کېږي، الله تعالی د خپلو رسولانو او مؤمنانو سره د دې وعده کړې ده چې هم په دنیا او هم په آخرت کې به یې کامیاب او بریالي لري، په دنیا کې یې بریالیتوب په حجت او دلیل کې او هم په مادي لحاظ سره وي، او په آخرت کې یې بریالیتوب جنت ته داخلېدل او د اور څخه نجات موندل دي، لیکن واضح دې وي چې هغه وعده چې په دغه آیت کې له مؤمنینو سره کړې شوې ده؛ په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومي چې مؤمنین هم په حقیقي اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وي: ﴿وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (د آل عمران سورت (۱۴) رکوع (۱۳۹) آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کې ځای په ځای مذکور دي، ښایي چې هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیره (ګټه) ومړي، او د هغه حسن او قبحه سره او ناسره ځانته معلوم کړي !.

وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾

او په هغه ورځ چې وبه درېږي شاهدان (له ملائکو، انبیاءو، مؤمنانو پر منکرانو باندې).

تفسیر: یعنې د حشر په میدان کې کله چې اولین او آخرین ګرد سره ټولېږي، حق سبحانه و تعالی پخپل فضل علی رؤوس الأشهاد د دوی سرفرازي عزت او رفعت ښکاره کوي، په دنیا کې لږ څه شېبه پاتې کېږي او التباس هم واقع کېږي، لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس هم باقي نه پاتې کېږي.

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعَذَرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

په هغې ورځې کې به هېڅ نفع نه رسوي ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوی، او شته دوی ته لعنت لږېوالی له رحمته، او شته دوی ته ناکاره کور (د دوزخ).

تفسیر: یعنې له دوی سره به هېڅ مدد او مرسته او لاس نیوی نه کېږي، د مقبولینو په مقابل کې یې دغه د مطرودینو انجام بیان وفرمایه.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَى وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَذِكْرًا لِأُولَى الْأَلْبَابِ ﴿٥٤﴾

او خامخا په تحقیق ورکړې وو مونږ موسی ته هدايت (تورات)، او په ميراث مو ورکړ بني اسرائيل اولادې د يعقوب ته کتاب (د تورات). په دې حال کې چې هدايت سمه لاره ښوونکې وو او ذکر پند (او پوهه) وو لپاره د خاوندانو د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنې په دنیا کې وګوره چې فرعون او د ده قوم سره د دومره زور او قوت د الله تعالی د دښمنۍ له سببه څرنګه سپېره هلاک او برباد شول، او د موسی علیه السلام په لار ښوونه د بني اسرائيلو مظلوم او کمزور قوم څنګه ترقي او وداني وموندله؟ او د دغه عظیم الشان کتاب (تورات) وارث وګرځاوه شو، چې د دنیا د عقلاوو لپاره یې د هدايت د ډیوې په شان کار ورکوي.

فَأَصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

پس صبر وکړه (ای محمده ! په ایذاء د کفارو) بېشکه چې وعده د الله حقه ده (په نصرت د انبیاءو، په اهلاک د اعداؤو)، او مغفرت وغواړه لپاره د ګناه خپل (له الله)، او تسبیح وایه سره

له ثناء د رب خپل هم په آخره د ورځې کې او (هم) په اوله د ورځې کې (يعنې تل تسبیح تحمید وایه).

تفسیر: یعنې ای محمده! تاسې هم ډاډه او متسلي اوسئ، هغه وعده چې له تاسې سره کړې شوې ده؛ هغه هر ورومرو پوره کېدونکې ده، الله قدوس په دواړو دارینو کې تاسې او ستاسې گردو متبعینو ته عزت او سرلوړي عطاء فرمایي، ولې دغه خبره ضروري ده چې د الله تعالی د خوښې او رضا حاصلولو لپاره پر هر قسم شتاندو او نوابو صبر وکړئ، او له هر چا څخه په هره درجه چې د تقصیر امکان وي؛ له الله تعالی څخه د هغه بښنه او معافي وغواړئ! او همېشه سبا او بېگا د خپل د رب تسبیح او تحمید قولا او فعلا ورد او عادت ولرئ!، په ظاهر او باطن کې د الله تعالی له یاده غافل نشئ، بیا د الله تعالی امداد او مرسته (مدد) یقیني ده، په دغه سره یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک مخاطب گرځولی دي، او بالوسيله گرد امت محمدي ته یې اوروي.

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُمْ بِالْغِيَةِ

بېشکه هغه کسان چې مجادله جگړه کوي په (بطلان) د آیتونو د الله بې له کوم برهان علمي سنده چې راغلی وي دوی ته؛ (بله هیڅ خبره نشته!) بېشکه چې نه ده په سینو د دوی کې مگر کبر او سرکښي ده چې نه دي دوی رسېدونکي هغه (برهان) ته.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې خامخا د الله تعالی د توحید په دلائلو او په اسماني کتابونو او د انبیاء الله په معجزاتو او هدایاتو کې خامخا جگړې او مناقشې کوي، او بې سنده خبرې وایي، او د حق غږ بې اثره گرځوي او بطلان یې غواړي، حال دا چې د دوی په لاس کوم حجت دلیل او برهان هم نشته، او نه في الواقع په هغو ښکاره وو شیانو کې د څه شک او شهبې موقع شته، او یواځې تکبر، غرور، لویي د دغې خبرې مانع ده چې حق ته غاړه کېږدي، او د نبي متابعت وکړي، دوی ډېر خپل ځان لوی او پورته ګڼي، او غواړي چې له نبي څخه پورته وي یا اقلاً د نبي په مخ کې خپل سرونه ښکته نه کړي، لیکن په یاد یې ولرئ! چې دوی له سره په دغه مقصد کې بری نه مومي، او هر ورومرو مجبور دي چې د نبي په مخ کې د اطاعت سر ښکته کړي، که نه ډېر سخت ذلیل او رسوا کېدونکي دي.

فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

پس پناه ونیسه په الله پورې (له شره د دوی)، بېشکه دغه (الله) همدی دی ښه اورېدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د افعالو؛ نو جزاء به ورکړي دوی ته).

تفسیر: یعنې له الله تعالی څخه پناه وغواړه!، چې هغه د دغو مجادلینو له دغو خیالاتو څخه نجات درکړي، او د دوی له شره دې وساتي، وروسته له دې نه د ځینو هغو مسائلو تحقیق دی چې په هغو کې خلق سره جگړې کوي، مثلاً بحث بعد الموت وروسته له مرګه بیا ژوندي راپاڅېدل چې دغه امر دوی محال ګاڼه یا د الله تعالی له توحیده یې انکار کوو.

لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

خامخا پیدا کول د اسمانونو او د ځمکې ډېر لوی دي له پیدایښته د خلقو، ولیکن اکثر د خلقو نه پوهیږي (په اسانۍ د دغه دویم پیدایښت لکه د اول).

تفسیر: یعنې ظاهراً له مادي حیثیه د اسمان او د ځمکې د عظمت او جسامت په مخکښې د انسان حقیقت څه دی؟ حال دا چې دغه خبره مشرکین هم مني چې د اسمان او د ځمکې پیدا کوونکی هم هغه واحد قدوس الله دی، بیا هغه لوی

ذات چې د دغومره لویو مخلوقاتو پیدا کوونکی وي؛ آیا هغه ته د انسانانو اول ځلي یا دویم ځلي پیدا کول کوم سخت یا مشکل کار دی؟ د تعجب ځای دی چې پر دغسې غټو غټو خبرو هم ډېر خلق نه پوهیږي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ۚ

او نه سره برابرېږي (یو) پوند (غافل جاهل) او بل کتونکی (ذاکر - عالم) او (همداسې نه برابرېږي سره) هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) او نه هغه چې بد کار دي، ډېر لږ پند اخلی تاسې (ای خلقو).

تفسیر: یعنې یو داسې پوند چې د حق سمه صافه لاره نشي لیدلې، او یو لیدونکی چې په نهایت بصیرت سره صراط المستقیم کتلی شي، او پري پوهیږي؛ آیا دواړه سره برابر کېدی شي؟ یا د یوه نیکو کار مؤمن او د بد کار کافر انجام سره یو شانې کېدی شي؟ که داسې نه وي؛ نو ضرور دي چې یوه داسې ورځ به وي چې د دغو دواړو په منځ کې به فرق او تفاوت ښکاره شي، او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج په ډېر اکمل صورت سره ظاهر او ښکاره شي، مګر افسوس چې تاسې دومره هم نه پوهیږئ؟.

إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ۚ وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي ۖ أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ

بېشکه چې قیامت خامخا راتلونکې دی، نشته هیڅ شک په (راتللو د) دغه (قیامت) کې، ولیکن زیاتره د خلقو ایمان نه راوړي (په قیامت او تصدیق یې نه کوي). او فرمایي رب ستاسې (ای بندګانو څما!) تاسې وبولئ ما چې قبولم تاسې ته (دعاء ستاسې).

تفسیر: یعنې ماته عبادت وکړئ! چې د هغه بدل او جزاء به درکړم، او له ما څخه وغواړئ! چې ستاسې دغه غوښتنه به توی او تشه نه ځي.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دُخْرًا ۖ

بېشکه هغه کسان چې تکبر (سرکښي) کوي له عبادت څخه څما؛ ژر ده چې نننه به وځي دوی په دوزخ کې په دې حال کې چې خوار او سپک وي.

تفسیر: د بندګي شرط له الله تعالی څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تکبر او غرور دی، او له دې آیت څخه معلومیږي چې الله تعالی ته د بندګانو غږ او دعاء وررسیږي، دغه خبره خو بېشکه برحقه ده، مګر د دې مطلب داسې نه دی چې د هر بنده هر دعاء قبولي، یا ښايي چې قبوله یې کړي، یعنې هر هغه شی چې غواړي؛ هم هغه شی ورته ورکړي، نه! د ده دعا اجابت څو اقسامه او انواع لري، چې په احادیثو کې بیان کړی شوی دی، د کوم شي ورکړه او عطاء د الله تعالی پر مشیت موقوفه او د ده د حکمت تابع ده، لکه څنګه د «الأنعام» سورت په (۴) رکوع (۴۱) آیت کې یې فرمایلي دي: ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُو إِلَيْهِ إِن شَاءَ﴾ په هر حال د بندګانو کار د الله تعالی له درباره هم دغه غوښتنه ده، او دغه غوښتنه في حد ذاته یو عبادت دی.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْيَوْمَ الْإِسْلَامَ دِينًا وَالنَّهَارَ مُبْرَرًا ۚ

الله هغه (ذات) دی چې ګرځولي یې ده تاسې ته شپه لپاره د دې چې ارامي وکړئ تاسې په هغې کې، او (ګرځولي یې ده) ورځ لیدلو ته.

تفسیر: د شپې په مستريحه یخه او تیاره فضاء او د هوسایۍ او د راحت په هوا کې ټول خلق د استراحت خوب کوي، هر کله چې ورځ شي؛ نو په نوي نشاط او تازه قوت سره پاڅیږي، او د لمر په رڼا کې پخپلو کارو او چارو کې بوخت او لګیا کیږي، په دغه وخت کې د تګ او راتګ لیدل کار کول او د نورو اعمالو لپاره مصنوعي رڼا بیخي ضرورت نه وي.

إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَر النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿١١﴾

بېشکه الله خامخا څښتن د فضل دی پر انسانانو، وليکن زیاتري د انسانانو شکر نه وباسي (په دغو نعماوو د الله).

تفسیر: یعنې د حقيقي منعم پېژندل هم دغه وو چې په قول او فعل او په ځان او زړه یې شکر اداء کولی، خو ډېر خلق د شکر ایستلو په ځای شرک اختیاروي.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ تَوَفَّكُونَ ﴿١٢﴾

دغه (ذات) تاسې ته (وايم): الله دی، رب پالونکی ستاسې چې خالق پیدا کوونکی د هر څیز دی، نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر همدی دی یواځې، پس کوم طرف ته ګرځولی شوي یې تاسې (له عبادت د ده).

تفسیر: یعنې د شپې او د ورځې نعمتونه د الله تعالی له طرفه منئ، نو ښایي چې بندګي هم همغه ته وکړئ!، وروسته د دغه مقام له رسېدلو بیا تاسې ولې بې لارې کېږئ، چې حقيقي مالک یو ذات وي او عبادت وکړی شي د بل چا؟.

كَذَلِكَ يُؤْفِكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿١٣﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَمَوَدَّتْكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُم فَتَبَرَّكُ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤﴾

همداسې ګرځولی کیږي (له حقه) هغه کسان چې وو له آیتونو د الله به یې انکار کوو. الله هغه (ذات) دی چې ګرځولي یې ده تاسې ته ځمکه ځای د قرار (چې پرې ګزران او معاش کوي)، او (ګرځولي یې ده تاسې ته) اسمان چټ (د قبي په شان)، او صورتونه یې ترې دي ستاسې پس ډېر ښایسته یې جوړ کړه صورتونه ستاسې، او روزي یې در کړې ده تاسې ته له طيباتو پاکیزه وو (لذتناکو شیانو)، دغه (خالق، مصور، رازق) الله دی رب پالونکی ستاسې، پس ډېر برکتی (ډېر پورته دی شان) دی الله چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنې له ګردو ساکینانو څخه د انسان صورت ښه، بهتر، او ښکلی او د ده روزي یې پاکه صافه ګرځولي ده.

هُوَ الْحَيُّ

هم دی ژوندی دی، تل په یو حال باقي قایم تدبیر والا.

تفسير: چې له هېڅ يوه حيثه او جهته له سره فناء او موت نه پرې طاري کيږي، او نه طاري کېدی شي، او ظاهر دی کله چې د الله تعالی حیات ذاتي او دائمي دی؛ نو د ده د حیات ګرد (ټول) لوازم ذاتي او دائمي وي.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

نشته بل هېڅوک لایق د عبادت مګر همدی دی، پس یواځې وبولئ همدی په دې حال چې خالص کوونکي یې تاسې خاص دغه (الله) لره (د) دین (له شرکه)، ټوله ثناء ده خاص الله لره چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسير: یعنې ګرد کمالات، محامد، محاسن، د حیات د وجود تابع دي، هغه چې علی الاطلاق حي دی، همدی د عبادت وړ او مستحق دی، او د ګردو (ټولو) کمالاتو مالک دی، ځکه چې په ﴿هُوَ الْحَيُّ﴾ پسې وروسته یې ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ وفرمایل.

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) بېشکه زه منع کړی شوی یم له دې نه چې عبادت وکړم د هغو (بتانو) چې بولئ یې تاسې غیر له الله کله چې راغلل ماته ښکاره دلیلونه (د توحید) له (جانبه د) رب پالونکي ځما، او امر حکم کړی شوی دی پر ما چې غاړه کېږدم رب پالونکي د (تمامو) عالمیانو ته.

تفسير: یعنې هر کله چې ماته صفا او ښکاره دلائل راکړی شوي دي، نو د دې څخه منع شوی یم چې د غیر الله عبادت وکړم، بلکه یواځې د عالمیانو د پالونکي په عبادت مأمور شوی یم.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ

الله هغه (ذات) دی چې یې پیدا کړی دی (نیکه) ستاسې له خاورو نه.

تفسير: یعنې ستاسې پلار آدم، یا تاسې مو په داسې شان له خاورو څخه پیدا کړئ، هغه نطفه چې تاسې ترې پیدا کړئ؛ د هغو ماکولاتو او مشروباتو خلاصه ده چې له ځمکې څخه پیدا کيږي.

ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بیا یې (پیدا کړه اولاده د آدم) له نطفې (اوبو د مني) بیا له کلکې ټوټې د وینو.

تفسير: یعنې بني آدم اصلاً د اوبو له څاڅکي د مني له قطرې څخه مخلوق دي، چې وروسته ترې وینه کيږي، او د حیات نور مدارج پرې کوي.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَلَّى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجْلاً مُسَمًّى

بیا راوباسي تاسې (له ارحامو د میندو) اطفال واړه (بیا تربیت کوي ستاسې) لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې منته د قوت خپل ته، بیا (ژوندي ساتي تاسې) لپاره د دې چې شی تاسې زاړه (بې

قوته، ٻي مجاله)، او ڇڻي له تاسي هغه دي چي مڙه کولي شي پخوا له دي (بلوغه)، او (ساتي مو) لپاره د دي چي ورسپري تاسي تر هغي ٻنهي معلومي پوري (چي وخت د مرگ دي).

تفسير: يعني له وږو کيتوبه ځلمي کيږي، او له ځلميتوبه زوږ توب ته رسپري، او ڇڻي سږي پخوا له ځلميتوبه يا زوږ توبه مري، په هر حال گرد تر يوه ټاکلي معين ميعاد او ليکلي شوې وعدې پوري رسپري، له موت او حشر څخه هيڅوک نه دي خلاص، او نه ترې مستثنی کېدی شي: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ * وَيَسْبِقُ فِي يَوْمِئِذٍ رَّحْمَةُ رَبِّكَ دُجَالِ وَالْاَكْرَامِ﴾.

وَلَكُمْ تَعْقُلُونَ ﴿۵۰﴾

او لپاره د دي چي تاسي د عقل څخه کار واخلي (په دلائلو د وحدانيت او قدرت د الله، او په بعث بعد الموت).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني ښه فکر او دقت وکړي!، چي دومره احوال او ادوار پر تاسي تېر شوي دي، ممکن چي يوبل حال او دوره هم پر تاسي تېره شي، چي وروسته له مرگه بيا ژوندي راپاڅېدل دي، نو هغه تاسي ولي مشکل او محال گڼي؟».

هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۵۱﴾

(الله) هم هغه (ذات) دی چي ژوندي کول کوي، او مړه کول کوي، پس هر کله چي اراده حکم وکړي د يوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چي وايي ورته چي (موجود) شه پس هغه موجود شي (ٻي له مهلته).

تفسير: يعني د ده کامل قدرت او د «کن فیکون» د شان په مقابل دغه څه سختي او اشکال لري چي وروسته له مرگه مو بيا ژوندي کړي؟.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَلَكِنَّا إِنَّمَا فُتِنُوا فَهُمْ يَقْبَحُونَ آيَاتِنَا إِذْ أَتَاهُمُ الرُّسُلُ أَمْ لَمْ يُنَبِّئَهُمْ بِآيَاتِنَا أَمْ لَا يَأْتِيهِمْ الْبُحْبُوحَةُ ﴿۵۲﴾

آيا نه وينې ته هغه کسان چي مجادله جگړه کوي په آيتونو (قرآن) د الله کي، پس کوم طرف ته گرځولي شي دوی له تصديقه د هغو. هغه (کسان) چي تکذيب يې کړی دی په دغه کتاب (قرآن)، او په هغو (شيانو) چي رالېږلي مو دي په هغو سره رسولان (پخواني) خپل، پس ژر ده چي پوه به شي دوی (چي د دغه تکذيب بده نتيجه څه کيږي؟). کله چي وي به (د اور) غاړي کي په غاړو د دوی کي، او ځنځيرونه به هم وي (په پښو د دوی).

تفسير: د ځنځير يو سر به په غاړه پوري نښتی وي، او بل سر به يې د پښتو په لاسو کي وي، او په دغه ډول دوی د مجرمانو او قيديانو په شان راوستل کيږي.

يُسْحَبُونَ فِي الْحَبِيرَةِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿۵۳﴾

چي رابنکلی کيږي به دوی. په اوبو ډېرو تودو کي، بيا به په اور (د دوزخ) کي سوځولي وړتولی شي دوی.

تفسير: يعني په دوزخ کې به کله په ايشېدلو ډېرو سوځوونکيو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کيږي (أعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٢٥﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ

بيا به وويل شي دوی ته چې چېرته دي هغه (معبودان) چې وئ تاسې چې شريکول به مو (له الله سره په عبادت کې). بغير له الله (چې اوس خلاص کړي تاسې له عذابه)؟.

تفسير: يعني په دغه وخت به له دوی ځنې هيڅ يو په کار نه ورځي، که مو له لاسه پوره وي او توانېږئ؛ نو هغوی خپل مدد ته راوبولئ!.

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وايي (کفار) چې: ورک شول له مونږ څخه (هغه معبودان ځمونږ).

تفسير: يعني له مونږ څخه خطا او ورک او مونږ ترې تېر شو، بنيابي په دغه وخت کې به عابدین او معبودین سره بېلولی شي، يا به د ﴿قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا﴾ مطلب داسې وي چې: اگر که موجود دي، مگر کله چې له دوی نه کومه فائده نه رسيږي، نو د دوی وجود او عدم سره برابر دي.

بَلْ لَمْ يَكُنْ تَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا

بلکه گویا نه وو مونږ چې بلل به مو (په عبادت سره دغه معبودان) پخوا له دې نه هيڅ شی.

تفسير: اکثر و مفسرينو د دې مطلب داسې اخيستی دی، په دنیا کې مونږ هغو کسانو ته چې بلنه کوله؛ اوس رانېکاره شوه چې هغوی په واقع کې هيڅ شی نه وو.

كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

همداسې (په شان د دغو مجادلانو) گمراهان کوي الله کافران (چې سمه لاره به نه مومي).

تفسير: يعني لکه چې دلته له ډېر انکار کولو څخه وښویدل او وویړېدل، او داسې اقرار یې وکړ، په دنیا کې هم د همدغو کفارو هم دغه حال وو.

ذَلِكَ بِمَا كُنْتُمْ تَفَرِّحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٢٧﴾

دغه (گمراهي او عذاب) تاسې ته په سبب د هغه دی چې وئ تاسې چې خوشالي به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغه چې وئ تاسې چې تکبر به مو کولو په ناحقه سره.

تفسير: يعني ومولید چې د ناحق غرور، تکبر او لویي آخره خاتمه او عاقبت داسې کيږي، اوس مو هغه لویي او ښودنه چېرې لاره؟ او بیا وبه ویل شي دغو منکرینو ته د الله تعالی له جانب داسې چې:

ادْخُلُوا ابْوَابَ جَهَنَّمَ

ننوخئ تاسې په دروازو د دوزخ کې.

تفسیر: یعنی هر قسم مجرم په هم هغه وره کې ننوځی چې د دوی لپاره ټاکلی او مقرر کړی شوی دی.

**خُلِدِينَ فِيهَا قَيْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ۝ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۖ وَآمَنَّا بِكَ بِعَصِ
الَّذِي نَعُدُّهُمْ أَوْتَوْقِيَّتَكَ ۖ فَالْيَنَّا يُرْجَعُونَ ۝**

په دې حال چې همېشه پاتې کېدونکي اوسې په دغه (دوزخ) کې، پس ناکاره ځای د متکبرانو دی. پس صبر وکړه (ای محمده! په ضرر د کفارو)، بېشکه چې وعده د الله (په نصرت د اولیاوو او اهلاک د اشقیاوو) حقه ده، پس که وښیو مونږ تاته ځینې د هغه عذاب چې وعده یې کوو مونږ له هغوی سره؛ (نو ډېر ښه ده!)، یا قبض کړو مونږ تا پس خاص مونږ ته بیا بېرته راوستلی شي دوی.

تفسیر: یعنی الله تعالی ده ته د عذاب ورکولو کومه وعده چې فرمایلي وه؛ هغه یقیناً پوره او ایفاء کېدونکې ده، ممکن دي چې ځینې مواعید د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک په حیات کې په سر ورسېږي، لکه چې د بدر او معظمې مکې فتح او نور فتوحات، یا د دوی له وفاته وروسته، په هر حال دوی له مونږ څخه خپل ځانونه نشي ژغورلی، او نه یې چیرې ایستلی شي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِّنْهُمْ مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ

او خامخا په تحقیق لېږلي وو مونږ رسولان پخوا له تانه چې ځینې له هغوی هغه انبیاء دي چې قصې د هغو کړي دي مونږ تاته، او ځینې له دغو هغه انبیاء دي چې قصې نه دي کړي مونږ تاته.

تفسیر: یعنی د ځینو انبیاءو تفصیلي حال یې تاسې ته بیان کړی دی، او د ځینو یې نه دی کړی، او امکان لري چې د دې آیت له نزوله وروسته یې د هغوی تفصیلي حال هم بیان کړی وي، په هر حال د هغو رسولانو نومونه چې معلوم دي؛ پر هغو باندې تفصیلاً او پر هغو چې نوم او نور حالات یې نه دي معلوم؛ اجمالاً ایمان راوړل ضروري دي: ﴿لَا نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ أَعْمَى﴾.

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

او نه وو هیڅ رسول ته (او نه یې مقدور وو) دا چې راوړي کومه یوه معجزه مګر په اذن حکم د الله سره.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په مخکښې ټول سره عاجزان دي، رسولانو ته هم د دې خبرې واک او اختیار نشته، چې هر معجزه چې د دوی زړه وغواړي؛ هم هغه معجزه وروښيي، دوی یواځې هم هغه معجزات ښوولی شي چې د هغې د ښوونې اجازت د رب العزت له طرفه دوی ته شوی وي.

فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْبَاطِلُونَ ۝

پس هر کله چې راغی امر حکم د الله؛ فیصله به وکړه شي په حقه سره، او زیان به وکړي هلته باطلوونکي (د حق دروغجن شمېرونکي).

تفسیر: یعنی څه وخت چې د الله تعالی حکم رسېږي، د رسولانو او د دوی د اقوامو په منځ کې په عدل او انصاف سره حکم فیصله صادرېږي، په دغه وخت کې رسولان کامیاب او فائز المرام کېږي، او د باطلو منونکیو په برخه پرته له ذلته او رسواۍ بل هیڅ شی نه رسېږي، او حکمت په نه واقع کېدلو د دغو کې دا دی چې:

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٤﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْتَغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي تاسې ته چارپایان لپاره د دې چې سورې پرې پر ځینو د دوی، او له ځینو د دوی خورئ تاسې. او دي تاسې لره په دغو چارپایانو کې ډېرې نفعې، او لپاره د دې چې ورسېرئ تاسې په دوی سره هغه حاجت ته چې په سینو (زړونو) ستاسې کې وي. تفسیر: مثلاً د دوی له پوستکي، څرمنې، وړیو، ویستانو، او نورو څخه راز راز فائده اخلي، پر دوی باندې سورلي پخپل ځای کې یو مقصد دی، او د سورلي په وسیله انسان ډېر دیني او دنيوي مقاصد حاصلولی شي.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفَالِكِ تَحْمِلُونَ ﴿٢٥﴾

او پر دغو چارپایانو (په بر کې) او پر بهرې (په بحر کې) سورول کېږي تاسې. تفسیر: یعنې په وجه کې د څاروو پر شا، او په سیند کې پر بهرېو سواره ګرځئ، او مال او اسباب مو هم پرې باروئ.

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَآيَ آيَاتِ اللَّهِ تُكْفِرُونَ ﴿٢٦﴾

او ښيي تاسې ته دلائل خپل، پس له کوم یوه له دلائلو د الله څخه انکار کوئ تاسې. تفسیر: یعنې سره د دومره ښکاره وو دلائلو له لیدلو بیا انسان تر کوم حد او اندازې پورې پخپل شک او انکار کې ټینګ ولاړ دی، لا نه دي معلوم چې الله تعالی د خپل قدرت څومره نورې نښې او دلائل هم ورښيي؟

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرًا مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَأَثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا آغَتْ عَنْهُمْ مَالَكُنْوَ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفِرُونَ ﴿٢٧﴾

آیا پس نه دي ګرځېدلي دوی په ځمکه کې، پس چې وګوري دوی چې څرنگه شو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) وو، چې وو هغوی ډېر زیات له دغو (کفارو) څخه، او ډېر سخت وو په (بدني) قوت او (مدني) آثارو په ځمکه کې، پس هیڅ دفع ونه کړه له دوی نه هغو (اعمالو) چې وو هغوی چې کسب او پیدا کول به یې (چې اموال او رجال او نور وو).

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه ډېر داسې اقوام تېر شوي دي، چې په سړو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شیانو کې له دغو موجوده وو کفارو څخه ډېر قوي وو، هغوی له دوی څخه زیاتې او مهمې نښې او یادونې په ځمکه کې پرېښي دي، لیکن څه وخت چې د الله تعالی عذاب ورنازل شو؛ نو هغه زور او قوت، سامان او وسایل هیڅ د دوی په کار ورنغلل، او سره له هغو سپېره، هلاک او تباه شول.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٢٨﴾

پس هر کله چې رابه غلل دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو؛ نو خوشاله به شو په هغه چې له دوی څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه)، او چاپېر (محیط منعکس) شو پر دوی هغه (عذاب) چې وو به دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې کولې.

تفسیر: کوم علوم او فنون چې له هغوی سره وو، او پر هغو غلطو عقیدو چې دوی خپل زړونه ترلي وو، او پر هغو به یې تکبر، تفاخر او لویي کوله، او د انبیاوو علیهم السلام علومو او هدایاتو ته به یې په سپکه کتل، او په تحقیر به یې لیدل، او پرې توکې او مسخرې به یې کولې؛ بالاخر داسې یو وخت راغی چې هغوی ته د خپلو هم هغو ټوکو او ملنډو نتیجه او حقیقت پخپله وربکاره شو، او د هغه تمسخر او استهزاء مورد خپله همدوی وگرځېدل.

فَلَمَّا رَأَوْا آيَاتِنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٢٥﴾

پس هر کله چې وبه لید دوی (په دنیا کې) سخت عذاب ځمونږ؛ نو وبه یې ویل: ایمان مو راوړی دی په الله یواځې، او کافران شو موږ پر هغو څیزونو چې وو موږ په سبب د هغه څیز مشرکان (چې باطل معبودان دي).

تفسیر: یعنې څه وخت چې دوی له عذاب سره مخامخ شول، او د الله تعالی د عذاب معاینه یې وکړه؛ نو د ایمان راوړلو او توبه ایستلو په فکر کې ولوېدل، او وروسته له هغه په دې وپوهېدل چې یواځې د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلېدی شي، هغو شیانو ته چې موږ د معبودیت درجه ورکړې وه؛ هغه ګرځېد عاجزان وو، او موږ ډېر احمقان او جاهلان وو چې داسې چټي او بېکاره شیان مو د الوهیت پر تخت کښنولي وو.

فَلَمْ يَكْ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا آيَاتِنَا

پس نه وو (دا کار) چې نفع ورسوي دوی ته ایمان د دوی هر کله چې وبه لید دوی سخت عذاب ځمونږ.

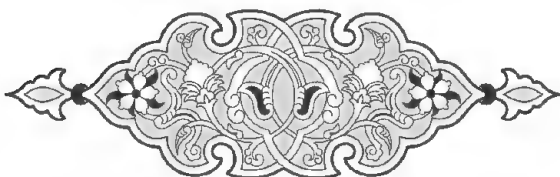
تفسیر: یعنې اوس افسوس او ارمان او د تقصیر له اقراره او اعترافه هیڅ یوه فائده نه ورسیري، د ایمان او د توبې وخت تېر شوی دی، د عذاب له لیدلو څخه خو هر یوه سړي ته بې اختیاره یقین او باور پیدا کیږي، مګر دغسې یقین د نجات موجب نشي کېدی، او نه د داسې یقین په واسطه نازل شوی عذاب منع کېدی شي.

سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَاكَ الْكَافِرُونَ ﴿٢٦﴾

(طریقه ایښې ده الله) طریقه د الله هغه چې په تحقیق تېره شوې ده په بندګانو د دغه (الله)، او زیان کاره شول په دغه ځای کې کافران (چې ښکاره شو هغه متمادي خسران د دوی).

تفسیر: یعنې دغه وضعیت له پخوا راهیسې تل دوام لري، چې خلق پرمې د انکار او استهزاء له لارې وړاندې کیږي، بیا هر کله چې په عذاب کې اخته او مبتلا شي؛ نو شورماشور لګوي، او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوي، د الله تعالی دا عادت دی چې ناوخته توبه نه قبلوي، بالاخر منکرین د خپلو جرائمو په بدل سپېره، خراب او بربادېږي.

تَمَّتْ سُورَةُ الْمُؤْمِنِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ حَمَّ السَّجْدَةِ

«د (حَمَّ السَّجْدَةِ) سورت مكي دی، (٥٤) آيت او (٦) ركوع لري، په تلاوت كې (٤١) او په نزول كې (٦١) سورت دی، وروسته د (المؤمن) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حَمْدٌ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(دغه قرآن) رالېږلی شوی دی له (هغه الله) چې خورا (ډېر) مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې د الله ډېره زیاته مهرباني او رحمت پر خپلو بندګانو دی، چې د دوی د هدایت لپاره یې داسې عظیم الشان او بېمثاله کتاب نازل فرمایلی دی.

كُتِبَ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ

داسې کتاب دی چې په تفصیل سره بیان شوي دي آیتونه د ده.

تفسیر: په لفظي ډول سره د آیتونو بېل بېل توب خو ښکاره دی، مګر له معنوي حیثیه هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامینو تفصیل په بېلو بېلو آیتونو کې ورکړی شوی دی.

قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

په دې حال کې لوستلی شوی دی په عربي ژبه لپاره د هغه قوم چې پوهیږي.

تفسیر: یعنې عظیم الشان قرآن په اعلی درجې صافې عربي ژبې نازل کړی شوی دی، چې د ده د پوهنیو مخاطبینو مورنۍ ژبه وه، خو هغو خلقو ته د ده په پوهېدلو کې څه تکلیف ورپېښ نشي، او دوی ژر او ښه پرې پوهیږي، او بیا نور انسانان هم پرې په ښه شان سره وپوهوي، مګر سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چې هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او ګټور کېدی شي؛ چې د عقل او پوهې خاوندان وي، ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمې نعمت څه قدر او عزت کولی شي؟

بَشِيرًا وَنَذِيرًا

زېری وړکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او وېروونکی دی (دا کتاب کفارو لره له دوزخ).

تفسیر: یعنې دغه پاک قرآن خپلو منونکیو ته د نجات او فلاح زېری اوروې، او منکرینو ته د دوی له بده انجامه وېره ورکوي.

فَاَعْرِضْ اَكْثَرَهُمْ فَهُمْ لَا يَسْتَعُوْنَ ﴿٢٥﴾

پس مخ و ګرځاوه زياترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په اورېدلو د قبول سره).

تفسير: يعنې سره له دغو ګردو خبرو تعجب دی، چې له دوی نه ډېر کسان د دې کتاب دغه ډېر قيمت لرونکيو پندونو او نصائحو ته غور او دقت نه کوي، کله چې دې ته پيڅي د دوی فکر نشته؛ نو ولې به يې اوري؟ او فرض يې کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوږونو سره هم واورې، ليکن د زړه په غوږونو سره يې نه اوري، او د ده د منلو او قبلولو توفيق نه ور حاصلوي، نو د دوی دغه اورېدل د نه اورېدلو په شان دي.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي الْكِبَرِ مِمَّا نَدْعُوْنَا اِلَيْهِ وَفِيْ اَذَانِنَا وَقُرْآنُنا وَبَيْنَنَا وَبَيْنَكَ حِجَابٌ فَاَعْمَلْ لَّنَا غُلُوْنًا ﴿٢٦﴾

او وايي (دغه کفار محمد ته) زړونه مو په پردو کې دي له (فهمه) د هغه څيزه چې بولي ته مونږ هغه ته (چې توحيد يا قرآن دی)، او په غوږونو ځمونږ کې دروندوالی دی (چې نه اورو وينا ستا)، او په منځ ځمونږ او په منځ ستاسې کې پرده (د مخالفت) ده، نو عمل وکړه ته (پر دين خپل) بېشکه مونږ هم عمل کوونکي يو (پر دين خپل).

تفسير: دوی به دا ويل چې: ستا دعوت په وجه زړونه مو په غلافونو او پردو کې پټ دي، او غوږونه مو درانه دي، او ستا او ځمونږ په منځ کې پرده حائل ده، چې مونږ او تاسو سره بيلوي، نو ته خپل کار کوه، او مونږ به خپل کار کوو، ستا خبرې پر مونږ تاثير نه کوي.

قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ اِلَيَّ اَنَّمَا الْهُدَىٰ وَالْاِذْ فَاسْتَقِيمُوا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوْهُ ﴿٢٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده زه يو بشر انسان يم په شان ستاسې، (ليکن فرق مې دا دی چې) وحی کيږي ماته (له طرفه د رب ځما) داسې چې بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود يو دی، پس سم مستقيم ورځئ ده ته (په توحيد)، او مغفرت وغواړئ له ده نه!.

تفسير: يعنې نه زه معبود او الله يم چې په زور سره ستاسې زړونه واپولی شم، او نه هغه پرنېته يم چې د هغې د رالېږلو غوښتنه تاسې کوي، او نه کوم بل مخلوق يم، بلکه ستاسې له نوعې او له جنسه يو انسان يم چې ځما خبره پوهېدل ستاسې د همجنسې له سببه تاسو ته اسان دي، او هغه انسان يم چې د الله تعالی له جانبه آخري او د خورا اکملې وحی لپاره غوره شوی يم، بناء عليه هومره چې تاسې له هغه څخه مخ واپوئ؛ زه خامخا د پاک الله پيغام تاسې ته اوروم، ما ته د وحی په وسيله دا ښوولي شوي دي چې ستاسې ټولو معبود يو دی، چې ماسوا له هغه بل هيڅوک د عبادت لایق نه دی، لهذا پر ټولو لازم دي چې په ګردو احوالو کې سم د هم هغه واحد الله تعالی په طرف مخ وګرځوي، او د ده د سمې صافې لارې څخه يوه خاشه دېخوا او هغې خوا ته لار نشي، او هغه بې لارې او کاره تلل چې پخوا له دې نه ستاسې څخه صادر شوي دي؛ د هغو معافي د الله تعالی له درباره وغواړئ، چې پاک الله ګرد ږومېني او وروستني ګناهونه دروېښي.

وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِيْنَ ﴿٢٨﴾ الَّذِيْنَ لَا يُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿٢٩﴾

او افسوس هلاک خرابي ده لپاره د مشرکانو. هغه چې نه ورکوي زکات (یا نه کوي هغه کار چې پرې پاکيږي)، او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) همدوی کافران منکران دي.

تفسير: د هغو خلقو معامله چې له الله تعالى سره داسې وي چې عاجز مخلوق د ده په عبادت کې شریکوي، او له بندګانو سره داسې وي چې د صدقې او زکات پیسې پر کوم فقیر او محتاج نه لګوي، او نه غواړي چې مساکین پرې خوشاله شي، او ورسره له آخر ته او انجامه هم بیخي بېفکره او غافل دي، ځکه چې دوی له سره دغه خبره نه مني چې له مړینې څخه وروسته بل کوم ژوندون، حساب، کتاب، ثواب او عقاب شته، د دغسې خلقو مستقبل ماسوا له اهلاکه خرابی بربادی او سپکتیا بل شی نه دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) شته؛ دوی ته اجر چې نه دی قطع کېدونکی.

تفسير: یعني هیڅکله به نه منقطع کیږي، او تر ابد الابد پورې به جاري وي، کله چې جنت ته ورسېږي؛ نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومي.

قُلْ أَنتُمْ لَكُمْ تَفَرُّونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا بېشکه تاسې خامخا کافران کېږئ په هغه الله چې پیدا کړې یې ده ځمکه په دوو ورځو کې، او ګرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شریکان؟ دغه ذات (چې) ځمکه یې په دوو ورځو کې پیدا کړې ده) رب د عالمیانو دی.

تفسير: یعني څومره د حیرت او د تعجب ځای دی چې د «رب العالمین» د وحدانیت او کمالیه صفاتو څخه انکار کوئ، او نور داسې شیان له هغه سره برابروي چې د یوې ذرې په اندازه هم د کار او اختیار مالکان نه دي.

وَجَعَلَ فِيهَا رِاسِي مِنْ قُوَّةٍ وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَمْوَاطَهَا

او پیدا کړي دي (الله) په دغه (ځمکه) کې درانه کلک محکم غرونه د پاسه د دې نه، او بیا یې برکت کېښود په دغه (ځمکه یا غرونو) کې، او مقرره (په اندازه) کړې یې ده په دې ځمکه کې روزي (د اهل) د دې.

تفسير: «او بیا یې برکت کېښود په دغه ځمکه یا غرونو کې» یعني قسم قسم کانونه، ونې، مېوې، ثمرات، غلې، دانې او حیوانات او نور له ځمکې څخه وځي، «او مقرره او په اندازه کړې یې ده په دې ځمکه کې روزي د اهل د دې»، یعني پر ځمکه باندې یې د هستېدونکو خواړه په یوې خاصې اندازې او حکمت سره په ځمکه کې کېښودل، لکه چې د هر اقلیم او د هر ملک د هستېدونکو له طبایعو او له ضروریاتو سره یې موافق خواړه مهیا او تهیه فرمایلي دي، او الله اکرم شأنه وأعظم برهانه پیدا کړه ځمکه، غرونه او نور او مقدر یې کړل اوقات:

فِي أَرْبَعَةِ آيَاتٍ سَوَاءٌ لِلنَّاسِ لَدَيْنَ

په څلورو ورځو کې، برابر دي لپاره د پوښتنې کوونکیو (له پیدا کولو د ځمکې او د ما فیها).

تفسير: یعني ګرد کارونه په څلورو ورځو کې وشول، په دوو ورځو کې ځمکه پیدا کړی شوه، او په دوو نورو ورځو کې د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو، هر څوک چې پوښتنه کوي یا د پوښتنې کولو اراده لري؛ هغو ته دغه

وروشه! چې دغه ټول په څلورو ورځو کې بې له تزییده او تنقیصه په وجود راغلي دي، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) لیکي: «یعني د پوښتنې کوونکیو ځواب پوره شو».

تنبيه: دلته له ورځو ځنې په ظاهري صورت سره همدغه معروفې او متبادرې ورځې نشي مراد کېدی، ځکه چې د ځمکې او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور، لامحاله له دغو څلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وي، یا به هغه ورځې ترې مراد وي چې د هغو په نسبت یې فرمایلي دي: ﴿وَإِنْ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾ (۱۷ جزء د الحج سورت (۶) رکوع (۴۷) آیت څمونږ د دغه مقدس تفسیر) والله أعلم.

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ

بیا اوچت شو اسمان ته حال دا چې دغه اسمان یو لوڅکی وو (ولاړ).

تفسیر: یعني بیا د اسمانونو په طرف اوچت شو، چې په دغه وخت کې دوی ګرد سره یو وو د یوه لوڅکي په شان؛ نو هغوی یې سره تقسیم کړل، او په اوو اسمانونو سره یې وویشل، لکه چې وروسته له دې نه یې ذکر راځي. تنبيه: ممکن دي له «دخان» څخه د اسمانونو د مادې په طرف اشاره وي.

فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

پس وفرمایل (الله) دغه (اسمان) ته، او (دغې) ځمکې ته چې راشئ دواړه پخپلې خوښې سره، یا په زور سره، وویل اسمان او ځمکې: راځو مونږ (فرمان ستا ته) په خوښۍ سره.

تفسیر: یعني اراده یې وفرمایله چې د دغو دواړو اسمان او ځمکې له یو ځای کېدو څخه دنیا ودانه کړي، اعم له دې نه چې دوی دواړه پخپل طبیعت سره یو ځای شي که په زور سره، په هر حال د دواړو له یو ځای کولو سره یې دغه نظام جوړول مقصود وو، او دغه دواړه سره یو ځای شول، پخپل طبیعت له اسمان د لمر اشعې راغلې، او تودوخې پیدا شوې، هواوې جاري شوې، د هغو دوړې او بخار پاس پورته شو، بیا له هغه څخه اوبه توپیدې، او د باران په صورت وورېدې، چې د هغو په وسیله راز راز شیان پیدا شول، او پخوا یې فرمایلي وو چې: «په ځمکه کې یې د دوی خوراګونه کېښودل»، یعني په ځمکه کې یې داسې قابلیت کېښود چې دغسې شیان ترې پیدا کېږي.

فَقَضَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ

پس مقرر جوړ کړل (الله لوڅکي ځنې) اووه اسمانونه په دوو ورځو کې.

تفسیر: یعني څلور ورځې هغه وې، او په دوو ورځو کې یې اسمانونه پیدا کړل، چې ګردې (ټولې) سره شپږ ورځې شوې، لکه چې په بل ځای کې د ﴿سَبْعَ آيَاتٍ﴾ تصریح شته.

تنبيه: په هغو مرفوعه احادیثو کې چې د کائناتو د تخلیق په متعلق د ورځو تعیین او ترتیب راغلی دی، چې هغه دغه شیان الله تعالی د هفتې په دغو او هغو ورځو کې پیدا کړي دي؛ په هغو کې کوم یو صحیح حدیث تر اوسه پورې په نظر نه دی راغلی، حتی چې د ابو هریره رضي الله تعالی عنه د حدیث په متعلق چې په صحیح مسلم کې دی؛ «ابن کثیر» لیکي: «هو من غرائب الصحيح، وقد علله البخاري في التاريخ، فقال: رواه بعضهم عن أبي هريرة عن كعب الأحمار، وهو الأصح» یعني دا حدیث امام بخاري په خپل تاریخ کې معلول کړی دی، او ویلي یې دي: ځینو دغه حدیث له ابو هریره رضي الله عنه څخه چې هغه له کعب بن الأحبار نه روایت کړی دی، او همدغه روایت أصح دی، یعني حدیث د اسرائیلیاتو له جملې څخه دی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه په صحیح سند سره ثابت نه دی.

وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا

او ويې لېره (مقرر يې کړې) په هر اسمان کې کار (مناسب تدبير) د هغه (اسمان).

تفسير: يعنې هر هغه حکم چې د هر اسمان لپاره مناسب وو، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «دغه رب ته معلوم دي چې هلته څه قسم مخلوق اوسېږي؟ او د دوی اسلوب وضعیت، او هيئت څرنگه دی؟ په دغه ځمکه کې چې په زرهاوو کارخانې دي؛ نو آیا دومره لوی اسمانونه به څرنگه تش پراته وي».

وَرَبِّ السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِصَافِيَةٍ وَحَفَظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝

او بښايسته کړی مو دی دغه اسمان نژدې په ډيوو (ستوريو) سره، او (ساتلی دی مونږ دا اسمان) په ساتلو سره (له غوږ کېښودلو د شیطانونو)، دغه (مخلوقات) اندازه کول د الله بڼه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) بڼه عالم (په هر څيز).

تفسير: يعنې په ليدلو سره داسې معلومېږي چې دغه ګرد ستوري پر همدغه اسمان باندې ختلي دي، د شپې له مخې په دغه قدرتي ډيوو سره اسمان څرنگه ښکلی او ډک له رونقه ښکاري؟ بيا يې څومره محفوظ ګرځولي دي؟ چې د هيچا لاس او قدرت ورته نه رسېږي، د پرښتو زورورې پيرې ولاړې دي، هيڅ طاقت او قوت پر دغه ټينګ نظام کې څه درځ او چاود نشي غورځولی، ځکه چې هغه د الله تعالى له خوا جوړ او قايم شوی دی، چې له ګردو څخه لوی زبردست او باخبر ذات دی.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صُفْعَةً مِّثْلَ صُفْعَةِ عَادٍ وَثُمُودَ ۝

پس که چېرې مخ وګرځاوه (دغو کفارو له حقه)؛ پس ووايه (ای محمده! دوی ته) چې وپروم زه تاسې له سخت عذاب په مثل د سخت عذاب د عاديانو (لکه باد د صرصر) او ثموديانو (لکه چغه د جبريل).

تفسير: يعنې که د معظمې مکې کفارو د داسې عظيم الشان آيتونو د اورېدلو څخه وروسته بيا هم د نصيحت له قبلولو او د توحيد او د اسلام له لارې د غوره کولو څخه مخ واړوي؛ نو تاسې دوی ته وفرمايئ: «زه تاسې په دغه خبروم چې ستاسې خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذينو اقوامو په شان کېږي».

إِذْ جَاءَهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ

کله چې راغلل دوی ته رسولان (هود او صالح) له مخې طرفه د دوی (کفارو)، او وروسته له دوی (کفارو له هر طرفه)، او ويې ويل دوی ته داسې:

تفسير: يعنې له هر طرفه ښايي چې ډېر رسولان به ورغلي وي، مګر مشهور دا دي چې دا رسولان هود او صالح (علی نبینا وعليهما أفضل الصلاة وأتم التسليم) دي، يا به له «مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ» څخه داسې مراد وي چې: دوی د ماضي او مستقبل پر خبرو وپوهوي، او د ورښوولو او د پند او نصيحت هيڅ جانب او پلوي پرې نښود.

الْأَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كُفْرُونَ ۝

چې مه کوئ عبادت مګر يواځې د الله، وويل (کفارو په ځواب د دوی کې) که اراده فرمايلي وي رب ځمونږ (په لېږلو د رسولانو)؛ نو خامخا ليرلې به يې وی پرښتې، پس بېشکه چې مونږ په هغه څيز چې رالېږلي شوي یئ تاسې په هغه سره؛ کافران يو.

تفسير: يعنی د الله رسول څرنگه بشر کېدی شي؟ که الله په واقع سره کوم رسول لېره؛ نو له اسمانه به یې کومه پرېسته لېرلې وه، په هر حال تا پخپل زعم سره کومې خبرې چې د الله تعالی له جانبه راوړې دي؛ مونږ د هغو د منلو لپاره تیار نه یو.

فَأَمَّا عَادُ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِخَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً

پس هر چې عاديان وو پس کبر (لويي) يې غوره کړه په ځمکه کې په ناحقه سره، او وويل دوی: څوک دي زيات سخت له مونږ څنې په قوت کې.

تفسير: ښايي کله چې رسولانو دوی له عذابه وپرولي وي؛ دوی به د هغوی په ځواب کې داسې ويلي وي چې له مونږ څخه زيات زورور او طاقتور بل څوک دي؟ چې مونږ له هغه څه وويرېږو؟ آیا ځمونږ په شان پر زورورو انسانانو خپل رعب او وېره کېنولی شي؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ^{١٥}

آیا نه ويني (او نه پوهېدل) دوی چې بېشکه الله هغه (ذات) چې پيدا کړي يې دي دوی؛ هغه ډېر سخت دی له دوی نه په قوت زور کې، او دوی وو په دلائلو ځمونږ چې انکار به يې کوو (سره له علمه په دې باندې چې هغه حق دی).

تفسير: يعنې پخپلو زړونو کې د ده پر حقانيت پوهېدل مگر د ضد او انکار له لوري به يې همداسې معامله کوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ مَّحْسُوتٍ لِّنَذِرَنَّهُمْ عَذَابَ الْآخِرِي فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

پس راومو لېره پر دوی باندې باد يخ ډېر زورور هيټناک په څو ورځو کې چې ډېرې نحسې شومې وې، لپاره د دې چې وځکوو مونږ پر دغو (کفارو) عذاب رسوا کوونکې په دغه ژوندون لږ خسيس کې.

تفسير: شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «د دوی د غرور ماتولو لپاره د يوه کمزور مخلوق په وسيله هغوی پناه او سپېره شول، اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سيلی چلېده، ونې، غنې، انسان، حيوان، ودانۍ او عمراني شيان يې بيخي له ځمکې څخه يووړل، او هيڅ يوشی يې باقي پرې نښود».

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ^{١٦}

او خامخا عذاب د آخرت ډېر رسوا کوونکې دی، حال دا چې له دوی سره به مدد ونه کړ شي (په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعنې د آخرت رسوايي خو ډېره لويه ده، چې د هيچا په منع کولو او مخه نيولو سره نه معطلېږي، او نه بېرته اوږي، او نه هلته يو بل ته څه کومک او مدد رسولي شي، له هر سړي سره به د خپل ځان فکر وي، د محبت او مينې او د همدردۍ ډېر مدعيان به هلته له خپلو دوستانو خپلوانو او مينانو څخه سترگې اړوي، او په پټه او په غلا سره به ورگوري.

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَنَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ

او هر چې ثموديان وو، پس سمه لاره مو وښووله دوی ته (په لېرلو د رسولانو سره)، پس غوره کړ دوی پوندوالی (ضلالت) پر هدايت (او رهنمايي).

تفسير: يعنې د نجات له هغې لارې څخه چې ځمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورسوولې وه؛ دوى خپلې سترگې وتړلې، او پوندوالى يې ځانته غوره کړ، بالاخر الله تعالى همدوى د همدوى په خوښه سره په هم هغه حالت پرېښودل.

فَاَخَذَتْهُمُ صِعَقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾

پس ونيول دوى لره سختې چغې د عذاب سپکوونکي په سبب د هغه (شرک او عصيان) چې وو دوى چې کول به يې (چې تکذيب د صالح وو).

تفسير: يعنې داسې يوه سخته زلزله راغله چې له هغې سره ډېره سخته چغه هم وه، چې د هغه غږ له شته د دوى زهره وچاوده، او د زړونو حرکت يې بند شو.

وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٢٥﴾

او نجات مو ورکړ هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړى وو، او وو دوى چې پر هېزگاري به يې کوله.

تفسير: يعنې هغه کسان چې ايمان يې راوړى، او له بدې څخه يې ځانونه وژغورل؛ الله تعالى دوى ته له عذابه نجات ورکړى دى، او د عذاب د نزول په وخت کې لږ څه صدمه او تود باد هم نه دى ورسېدلى.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٢٦﴾

او (ياده کړه) هغه ورځ چې راټول به کړل شي دښمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوى به ډلې ډلې کړل شي.

تفسير: يعنې د هر يوه قسم مجرمانو ډلې او جماعتونه به سره بېل بېل وي، او دغه گړد جماعتونه به يو د بل په انتظار کې جهنم ته نژدې درول کيږي، بيا چې ټول سره يوځای شي؛ نو روان به کړل شي دوزخ ته.

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءَهُمْ شِهَادٌ عَلَيْهِمْ سَعَتْهُمْ أَبْصَارُهُمْ فَبُذِلُوا لَهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

تر هغه وخته پورې چې راشي دوى دغه (اور ته) شاهدي به ورکړي پر دوى باندې غوږونه د دوى، او سترگې د دوى او پوستکي (او نور اعضاء) د دوى پر هغو (کارونو) چې وو دوى چې کول به يې.

تفسير: په دنيا کې يې پخپلو غوږونو سره تنزيلي آيتونه واورېدل، او پخپلو سترگو سره يې تکويني آيتونه وليدل، مگر سره له هغه د الله تعالى وحدانيت او د ده د رسول رسالت يې ونه مانه، او په هر حيث او هر جهت د الله تعالى عصيان او نافرمانى ته متوجه شول، خو له دې نه بېخبره وو چې د گناهونو گړد دفاتر ياداشتنه د همدوى په وجود کې محفوظ او ډک کړى شوي پراته دي، چې په لازمه وخت کې به لولول او اورول کيږي، له رواياتو څخه معلوميږي چې په محشر کې به کفار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انکار کوي، نو په دغه وخت کې به داسې احکام صادرېږي چې د دوى د هغو اعضاوو او جوارحو شهادت وړاندې کړ شي چې دوى د هغوى په ذريعه د دغو گناهونو مرتکب شوي دي، لکه چې گړد وجود به يې پرې شاهدي ورکوي، او په دې صورت د دوى د هغه اظهار چې پخپلو ژبو سره يې رومي کړى وو؛ تکذيب کيږي، دلته به دوى حيران او مبهور او هک پک پاتې کيږي، او خپلو اعضاوو ته به

وايي چي: اي كمبختانو! لري او ورك شئ! ما خو دغه مدافعه ستاسې له وجهي كوله، او جگړې مې ستاسې په گټه نښلولي وې، حال دا چې تاسې پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وكړ.

وَقَالُوا الْجُلُودُ هُمْ لَمْ شَهِدُوا عَلَيْنَا

او وبه وايي (كفار په تعجب سره اعضاوو او) پوستكيو خپلو ته: ولي شاهدي وكړه تاسې پر مونږ؟.

تفسير: دغه منكرين به وايي: كله چې پخپله ژبه سره مونږ داسې انكار كوو؛ نو پر تاسې داسې كوم مصيبت رالوبدلي وو چې خامخا مو په ورنښلولو شروع وكړه، او په آخر كې دغه وينا تاسې ته چا دروښوده؟.

قَالُوا أَنْطَقَ اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

نو وبه وايي (دغه پوستكي دوى ته چې مونږ پخپله نه يو غږيدلي، بلكه) غږولي يو مونږ الله هغه ذات چې غږولى يې دى هر خيز.

تفسير: د هغه لوى ذات قدرت هر ناطق ته د وينا قوت وربښلى دى، نن ورځ هم هغه لوى ذات مونږ ته هم د وينا قوت او قدرت راكړ، نو كه مو خبرې نه كولې، او شيان مو نه وى ښوولي؛ نو څه شى به مو كړي وى، كله چې د هغه مطلق قادر اراده وشي چې يو شى خبرې وكړي؛ نو كوم شى توانيږي او قدرت او مجال لري چې وينا ونه كړي؟ هغه لوى ذات چې ژبې ته يې د وينا قوت او قدرت وربښلى دى، آيا همدغه قوت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شي بښلى؟ نو دغه دى چې مونږ هم د الله تعالى په اراده دغسې شهادت اداء كړ.

وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ٢٥

حال دا چې الله پيدا كړي يې تاسې اول ځلې، او خاص همدغه الله ته بهر ته بيولى شئ (مجازاتو ته).

تفسير: دغه مقوله يا خو د الله تعالى ده، يا خو د پوستكو ده، دواړه محتملي دي.

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرُونَنَا نْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

او نه وئ تاسې (په وخت د كولو د دغو فواخشو داسې) چې پټول به مو (دغه فواخش له وېرې د دې) چې شاهدي به وركړي پر تاسې غوږونه ستاسې، او نه سترگې ستاسې، او نه پوستكي ستاسې (ځكه چې د خپلو اعضاوو په شهادت مو باور نه درلود - لرلو).

تفسير: يعنې له نورو ځنې په پټه سره مو گناه كوله، او له دې نه نه وئ خبر چې ستاسې لاسونه او پښې به ستاسې هغه مخفي اعمال څرگندوي (ښكاره كوي)، ښايي چې تاسې هغه گناه له دغو اندامونو څخه هم پټه كړي وى، حال دا چې تاسو همداسې كول هم غوښتل، دغه مو له قدرته او واکه نه وو پوره.

وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ٢٦

وليكن گمان به كوو تاسې د دې چې بېشكه الله نه دى عالم پر ډېرو له هغو كارونو چې كول به تاسو.

وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٤﴾
فَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَمْسُؤْا أَلْفَاظَهُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٥﴾

او دغه (فاسد گمان) ستاسې هغه گمان ستاسې دی چې کوو به تاسې دغه (گمان) په رب خپل، هلاک کړي یې تاسې (دغه گمان په آخرت کې) پس نن وگرځېدئ تاسې له زیانکارانو څخه. پس که صبر وکړي دوی (په دې عذاب یا یې ونه کړي) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوگنې دی دوی ته، او که رضا د الله (او قبول د توبې یا رجوع دنیا ته) غواړي دوی؛ پس نه به وي دوی له قبول کړی شویو (په طلب د رضا د الله).

تفسیر: شاه صاحب (رحمة الله علیه) لیکي: «یعنې په دنیا کې ځینې بلاء په صبر سره اسانېږي، هلته که صبر وکړي یا یې ونه کړي؛ دوزخ د دوی لپاره کور مقرر کړی شوی دی، چې له هغه ځایه له سره نشي وتلی، ځینې بلاء دلته په منت خوشامند او تملق سره لرې کېدونکې دي، ولې هلته دغه شیان له سره مفید نه واقع کېږي، او هومره زاري خواري او عاجزي چې وکړي؛ نه قبلېږي، او نه یې په درد خوري».

وَقَيْضًا لَهُمْ فُرْجَاءَ فَرَزُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

او مقرر کړي مو دي دوی ته ملګري (له شیطینو)، پس ښایسته کړي یې دي دوی ته هغه څیزونه چې وړاندې له دوی دي او هغه څیزونه چې وروسته له دوی دي (له هوا او هوس او انکار د آخرت).

تفسیر: یعنې پر دوی باندې یو یو شیطان مقرر شوی دی، خو دوی ته خراب کارونه چې پخوا یې کړي وو، یا وروسته له دې نه یې کوي؛ ښه وروښيي، او د دنیا تباہ کوونکي ماضي او مستقبل هغوی ته ښه او ښکلی وړښکاره کړي، او د دغو شیطینو تقرر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتیجه وه، لکه څنګه چې الله جل جلاله په (٢٥) جزء د الزخرف سورت په (٤) رکوع (٣٦) آیت کې فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ يُعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ يَقِضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾.

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أَمِّهِمْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ

او ثابته شوې ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امتونو کې چې په تحقیق تېر شوي دي پخوا له دوی نه له پریانو او له انسانانو.

تفسیر: یعنې هم هغه خبره چې د دوی په نسبت په ابتداء کې فرمایلي شوې ده: ﴿لَا مَلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ (١٢) جزء د هود سورت (١٠) رکوع، (١١٩) آیت څمونږ د دغه مقدس تفسیر).

إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾

بېشکه چې دوی وو زیانکاران (په دواړو جهانونو کې).

تفسیر: کله چې انسان ته خساره واقع کېږي؛ نو همداسې سامان ورمهیا کېږي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا هَذَا الْقُرْآنَ وَالْغَوَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي چې غور مه ږدئ تاسې دغه قرآن ته (چې محمد یې لولي)، او شور ماشور واچوئ په (وخت د لوستلو د) ده کې، ښایي چې تاسې غالب شئ (پرې او له تبلیغ یې ساکت کړئ).

تفسير: يعنی د عظیم الشان قرآن غږ د برق په شان د اورېدونکیو پر زړونو اثر غورځوي، او هر څوک یې چې اوري سخت تاثیر پرې کوي؛ نو ځکه د دغه تاثیر دانسداد لپاره کفارو دغه یوه طریقه ځانته غوره کړې ده، هر کله چې قرآن لوستلی کیږي؛ دوی غوږ ورته نه نیسي، او دومره شورماشور اچوي چې نور یې هم وانه وربدې شي، او داسې به یې گڼل چې څمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشي، او پر خلقو خپل تاثیر ونه غورځوي، نن ورځ هم جاهلان همداسې تدابیر کوي، چې د کار د خبرو په مقابل کې شورماشور کوي، څو بل څوک یې وانه وري، مگر د حقانیت او صداقت کړنگهاری او تېهار کله د میاشو او مچانو په بېهار پټ او مغلوبېدی شي؟ او سره له دغسې تدابیرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پورې رسېږي، او هم هغه هلته خپل اثر غورځوي.

فَلَنذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾

(فرمایي الله تعالی چې) پس خامخا وبه ځکوو مونږ هر ورو مرو هغو کسانو ته چې کافران شوي دي عذاب سخت، او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هر ورو مرو دوی ته ډېره بده سزا د هغو اعمالو چې وو دوی چې کول به یې.

ذَلِكَ جزَاءُ أعداءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْآخِرَةِ جزاءً بما كانوا يابترن يَجْحَدُونَ ﴿٢٥﴾

دغه (سخت عذاب) جزاء ده د دښمنانو د الله (یعنې) چې اور دی، شته دوی ته په دغه اور کې کور د همېشه والي (لپاره د جزاء) په جزاء ورکولو په سبب د هغه چې وو دوی (په دنیا کې) چې په آیتونو څمونږ (قرآن) انکار به یې کوو.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرْنَا الَّذِينَ آصَلْنَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلُهُمَّتْ أَقْدَامِنَا لِيَكُونُوا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٢٦﴾

او وبه وايي (په اور کې) هغه کسان چې کافران شوي دي ای ربه څمونږ! وبښه مونږ ته هغه (دوه تنه) چې گمراهان کړي یې وو مونږ له پیریانو او له انسانانو چې وگړ ځوو (واچوو) دوی لاندې د قدمونو خپلو لپاره د دې چې شي دوی له ښکته (سپکو ذلیلانو خلقو څخه).

تفسير: يعنې خير مونږ خو په آفت کې اخته شوو، لیکن له انسانانو او پیریانو څنې هغه شیاطین چې څمونږ د گمراه کولو او د غولولو سبب گمراځې دي، او مونږ د دوی له لاسه په دغه مصیبت کې مبتلا شوي یو، له مونږ سره یې مخامخ کړئ، څو یې مونږ تر خپلو پښو لاندې درې درې او لتار کړو، او په نهایت ذلت او خواری سره یې د دوزخ په ډېرې ښکتنې طبقې کې وغورځوو، او په دغه ډول خپل انتقام ترې واخلو، او لږ څه خپل زړونه پرې سارې کړو.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَكْفُرُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٢٧﴾

بېشکه هغه کسان چې ويلي یې دي صدقاً له زړه چې رب څمونږ الله دی، بیا ټینگ ولاړ وي (په دغه توحید او نورو اعمالو د دین)؛ رانازلېږي به پر دوی پرېښتې (د سا ختلو په وخت او په قبر کې چې داسې به وايي) مه ویرېږئ او مه خپه کېږئ او خوشاله اوسئ تاسې په جنت هغه چې وئ تاسې چې وعده یې در سره کړې شوې ده (په ژبې د انبیاء الله سره).

تفسير: يعنې په زړه سره يې اقرار وکړ او په هغه قائم پاتې شو، او د الله تعالى په ربوبيت او الوهيت کې يې بل څوک شريک ونه درواه، او نه له دغه يقين او اقرار څخه د مرګ تر لحظې پورې وانه ونسته، او نه يې خپل رنگ بدل کړ، هر هغه شی يې چې په ژبه سره ويلی وو، د هم هغه پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً ټينګ پاتې شو، او د الله تعالى د کامل ربوبيت حق يې په پوره ډول سره وپېژاند، او هر هغه عمل يې چې وکړ خاص د ده د خوښې او شکرګزاري لپاره يې وکړ، د خپل رب ټول عائد کړي حقوق او فرائض يې په ښه شان وپېژندل، او په ښه ډول سره يې اداء او په ځای يې راوړل، الغرض له ماسوا الله څخه يې مخ واړاوه، او يواځې د هم هغه په جانب متوجه شو، او د هم ده پر سمه صافه لاره رهي (روان) شو، پر داسې مستقيم الحال بندګانو د مرګ په وخت او د قبر د رسېدلو په فرصت او وروسته له هغه د بيا ژوندي راپاڅېدلو په وخت کې پرېنټې نازلېږي، او دوی ته تسکين، تسلي ورکوي، او د جنت د دخول زېږي وراوړوي، او ورته وايي چې: اوس تاسې ته له هيڅ جهته د وېرې او د اندېښنې موقع نه ده پاتې، د فاني دنيا ټول فکرونه او غمونه ختم شوي دي، او د بل کوم راتلونکي آفت او مصيبت اندېښنه نه ده پاتې، اوس په ابدي ډول هر قسم جسماني او روحاني خوښي او عيش تاسې لره دی، او د جنت هغه مواعد چې د انبياء عليهم السلام په ژبو له تاسې سره کړي شوي وو؛ هغه ګرد اوس له تاسې سره ايفاء کيدونکي دي، دا هغه دولت او نعمت دی چې د هغه د رارسېدلو د يقين له حاصلېدو څخه وروسته هيڅ يو غم او فکر د انسان په شاوخوا کې نشي ګرځېدلی.

نَحْنُ أَوْلَىٰكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

(بل داسې ورته وايي ملائکې) مونږ يو دوستان ستاسې په دغه ژوندون لږ خسيس کې (په حفاظت او نصرت) او په آخرت کې (چې به درڅخه لرې کړو وحشت د قبر، او وبه مو رسوو جنت ته).

تفسير: ځينو دغه د الله تعالى کلام ښوولی دی، يعنې د پرېنټو کلام له دې نه پخوا ختم شوی دی، او د اکثرو په نزد دغه هم د پرېنټو مقوله ده، ګواکې پرېنټې دغه قول د دوی په زړونو کې الهام کوي، او د دوی حوصله او همت زياتوي.

وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهُیْ اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُوْنَ

او شته تاسې ته په دغه جنت کې هغه نعمتونه چې خوښوي يې نفسونه ستاسې، او شته تاسې ته په دغه (جنت) کې (له هغو لذاتو ګراماتو) چې غواړئ يې تاسې.

تفسير: يعنې د هر شي خواهش، رغبت او هوس چې تاسې پخپلو زړونو کې وکړئ، يا هر هغه شی چې په ژبه سره يې غواړئ؛ هغه ټول به تاسې ته درکولی کيږي، د الله تعالى په خزانو کې د هيڅ شي کمی او تقليل نشته.

نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ

مېلمستيا ده له (جانبه د الله) چې ښه ښونکي (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې ښه وپوهېږئ چې هغه غفور رحيم به له خپل مېلمه سره څومره ښه سلوک وکړي؟ او دغه څومره يو لوی عزت او توقير دی، چې يو ضعيف بنده د خپل رب العزت مېلمه شي.

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ

او څوک دی ډېر ښايسته (بلکه نشته) له جهته د وينا له هغه چا چې بولي (خلق) طرف د الله ته، او عمل کوي ښک، او وايي بېشکه زه له مسلمانانو غاړه اېښودونکو د الله تعالى احکامو ته یم.

تفسير: پخوا به ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَفْهَمُوا﴾ کې د هغو مخصوصو بندگانو ذکر وو چې هغوی یواځې د یوه الله پر الوهیت خپل اعتقاد ټینګ کړی وو، او د خپل استقامت ثبوت یې ورکړی وو، دلته د هغوی د یوه بل اعلی مقام ذکر فرمایي، یعنې ډېر ښه سړی هغه دی چې خپل ځان پاک الله ته بیخي وسپاري، او د الله تعالی د پوره طاعت او کامل انقیاد اعلان وکړي، او همدغه غوره دین او سمه لاره ځانته اختیاره کړي، او د ده قول او فعل نورو بندگانو ته د الله تعالی په طرف د راتللو لپاره ډېر ښه محرک، مؤثر او سابق شي، او دوی د دنیا نورو خلقو ته هم د الله تعالی په طرف دعوت ورکړي، او د دین په طرف یې جذب او کش کړي، او د هغې نېکۍ په طرف چې دی خلق رابولي؛ دی پخپله هم پرې عامل وي، او د الله تعالی په نسبت د خپلې بندګۍ او احکام منلو د اعلان په وخت کې هیچرې او هیڅکله ونه ویريږي، او نه څه اندېښنه ورته پیدا شي.

دغه آیت په شان د محمد صلی الله علیه وسلم کې دی، یا مراد ترې صحابه رضي الله تعالی عنهم، یا عالمان، یا محتسبان، یا مؤذنان یا نور هغه څوک دي چې په کې دغه ښه صفات وي.

وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ

حَمِيمٌ ﴿۳۷﴾

او نه برابرېږي سره نیکي او نه بدې (په جزاء او حسن عاقبت کې)، دفعه کوه (ته هغه بدې) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه وي، پسر ناڅاپه هغه څوک چې په منځ ستا او په منځ د هغه کې عداوت دښمني وي؛ لکه چې دی به دوست وي ډېر مهربان.

تفسير: په دغو آیتونو کې یوه رښتین داعي الی الله تعالی ته د هغو ښو اخلاقو تعلیم ورکوي، چې دوی ورته ضرورت لري، یعنې ښه وپوهېږه چې بدې له نېکۍ سره، او نیکي له بدې سره قطعاً نشي برابرېدی، او د دواړو تأثیرات سره بېل دي، بلکه یوه نیکي له بلې نېکۍ سره او یوه بدې له بلې بدۍ سره په اثر او نتیجه کې متمایزې دي، لهدا د یوه قانت مؤمن مخصوصاً د یوه داعي الی الله مسلک ښایي داسې وي چې د بدۍ جواب دې له سره په بدۍ ورته کړي، بلکه حتی الامکان د بدۍ مقابله دې په نېکۍ سره وکړي، که څوک ورته کومه سخته خبره وکړي یا بده معامله ورسره وکړي؛ نو د هغه په مقابل کې دې داسې رویه او د عمل طرز ځان ته غوره کړي چې له هغه څخه بهتر او ښه وي، مثلاً د قهر او غصې په مقابل کې دې له حلم او تحمل څخه کار واخلي؛ او د کنځلو جواب دې په تهذیب او انسانیت سره په دعاء، او د سختۍ جواب دې په نرمۍ او مهربانۍ سره ورکړي، د دغه وضعیت او مسلک له غوره کولو څخه به په نتیجه کې ژر درنښکاره شي چې ډېر سخت دښمن به هم ستاسې په مقابل کې نرم او پوست شي، اگر که په زړه او اساسي ډول سره به ستا دوست او خیر غوښتونکی نه ګرځي، خو په ښکاره ډول سره به دې دوست وګرځي، او متدرجاً دغه ظاهري دوستي په باطني دوستۍ تبدیل او تحویل مومي، او د دښمنۍ او عداوت ټول خیالات د ده له زړه او افکارو څخه بیخي وځي، کما قال الله تعالی: ﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوْدَّةً﴾ (د الممتحنة سورت (۲) رکوع (۷) آیت (۲۸) جزء).

وَمَا يُلْقِهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقِهَا إِلَّا ذُو عَظِيمٍ ﴿۳۸﴾

او نه ورکول کېږي دا (نېک خصلت د بدۍ دفع په نېکۍ سره) مګر هغو کسانو ته چې صبر تحمل کوي، او نه ورکول کېږي دا (نېک خصلت) مګر خاوند د برخې ډېرې لویې ته.

تفسير: یعنې ډېره لویه حوصله په کار ده، چې انسان په هغې سره د بدو خبرو تحمل وکړي شي، او د هغه مقابله په ښه سره وکړي، دغه ښه اخلاق او اعلی خصلت د الله تعالی له درباره ډېرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړیو ته وربښلی کېږي، (ربط) تر دې ځایه پورې د هغه حریف او دښمن سره د معاملې او ښه سلوک ښوونه وه، چې په ښو معاملو او

بنو اخلاقو سره متأثر کېدی شي، لیکن ځنې داسې دښمنان هم پیدا کېږي چې په هیڅ حالت او صورت سره له دښمنۍ څخه لاس نه اخلي، که څوک ورسره هومره ملاطفت او محبت وکړي، د هغه شقاوت او عداوت مراتب لا پسي زیاتېږي، او هغه تل په همدغه فکر او ذکر وي چې هر ورو تاته څه ضرر او اذیت دروړسوي، نو د داسې پخو شیطانانو له اضرار او ایذاء څخه د ځان ساتلو تدبیر اوس دغسې الله تعالی بیان فرمایي چې:

وَمَا يَزْعَمُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ تَرْغُ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٥﴾

او که ورسپړي تاته له طرفه د شیطان څه تباهي، وسوسه (چې دی واروي تاله دغه ښه خصلت)؛ پس پناه نیسه په الله (له شره د ده)، بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی عالم.

تفسیر: یعنې د داسې شیطان په مقابل کې له نرمۍ او عفوې او په تېرېدلو سره کار نه چلېږي، یواځې د هغه نه د نجات لپاره یو تدبیر شته چې د الله قدوس جل و اعلی شأنه و اعظم برهانه په پناه کې راشئ!، دا هغه مضبوطه کلا ده چې هغې ته له سره شیطان نشي رسېدی.

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ﴿٢٦﴾

او ځینې له دلائلو د الله شپه او ورځ ده (چې په یوه کې لباس او په بل کې معاش دی) او (بل ځینې له دلائلو) لمر او سپوږمۍ دي.

تفسیر: له «دعوت الی الله» سره څو سماویه او ارضیه دلائل هم بیان فرمایي، څو په هغو سره «داعي الی الله» ته د الله تعالی د عظمت او وحدانیت او بعث بعد الموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کې مدد ورسپړي، په دغه ضمن کې دې لوري ته هم اشاره وشوه چې له یوه جانبه د الله تعالی مخصوص بندگان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالی په طرف رابولي، او له بل جانبه د لمر، قمر، اسمان، ځمکې او د نورو مخلوقاتو عظیم الشان نظم او نسق، غور او دقت کوونکو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوي.

وفي كل شيء له آية ﴿٢٧﴾ تدل على أنه واحد

په هر څیز کې د الله تعالی د قدرت ښه ده چې ددې ښکارندوی ده چې د دې نظام چلونکی یو ذات دي.

لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ آيَاةً تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾

مه کوئ سجده تاسې لمر ته، او نه سپوږمۍ ته، او سجده کوئ تاسې خاص هغه (الله) ته چې پیدا کړي یې دي دا (څلور علامې) که چېرې یې تاسې چې خاص همدې (الله) ته عبادت کوئ.

تفسیر: د لمر، سپوږمۍ، او د نورو شیانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره همداسې ویل چې: څمونږ غرض د دغو شیانو له عبادته د پاک الله عبادت دی، مگر پاک الله دغه وښوول چې دغه شیان بیخي د عبادت لیاقت نه لري، د عبادت لایق یواځې واحد الله دی، او د کوم غیر الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دي.

فَإِنْ اسْتَكْبَرُوا فَالْأَكْبَرُ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٩﴾

پس که لويي وکړه دوی (له سجده د الله؛ نو الله مستغني دی)، پس هغه څوک چې په نزد درب ستا دي (له پربنتو) تسبیح وايي دغه (الله) ته، هم په شپه کې او هم په ورځ کې، حال دا چې دوی (له دغه تسبیحه او عبادته) نه سترې کېږي.

تفسير: يعني که غرور، تکبر، لويي د حق له قبلولو مانع ده، او د توحيد د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړي چې راشي؛ نو نه دې راځي، دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوي، الله تعالی له سره د دوی پروا نه لري، هغه لوی ذات چې د ده عظمت او جبروت داسې وضعیت لري چې بې حسابو مقربین ملائک شپه او ورځ دده په عبادت، تسبیح او تقدیس کې داسې مشغول او لگیا دي چې له سره په کې نه خپه، نه ستړي او ستومانیري، نو د دوی په مقابل کې دغه خواران څه شی دي، دوی په دغو دروغو، تکبر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوي.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُجِي الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

او ځينې له دلائلو د دغه (الله) دا دي چې بېشکه ته وينې ځمکه وچه کلکه، پس هر کله چې نازلې کړو مونږ پر دغې (ځمکې) اوبه (د باران)؛ نو سره وخورېږي، او وپړسيږي (او شنه شي)، بېشکه هغه الله چې ژوندی کړی يې ده دا (ځمکه) خامخا ژوندی کونکى دى د مړيو، بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دى (چې ځينې يې همدغه ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسير: يعني ځمکې ته وگورئ چې دغه خواره چپ چاپ، ذليل او سپک تر درانه بار لاندې ده، د وچوالي په وخت کې يې له هرې خوا څخه دوږې او خاورې پورته کيږي، ليکن همدا چې د باران پرځه پرې ولوېده؛ يو ځلي د طراوت، رونق، تازگۍ او نشونما او د ليدلو وړ تحولات په کې څرگنديږي، آخر دغه انقلاب د کوم ذات د لاس تصرف او نتيجه ده؟ هغه الله جل جلاله چې وچې کلکې مړې ځمکې ته يې طراوت، شينوالی او ژوندون وربښلى دى، آيا هغه پر دغه نه دى قدیر چې د انسانانو په ابدانو کې بيا روح واچوي؟ او آيا هغه مطلق قادر نشي کولى چې مړو زړونو ته د دعوت الی الله له تاثيره بيا له نوي سره ژوندون او جديد حیات ورعطا کړي؟ بېشکه الله تعالی هر شی کولى شي، او د الله تعالی د قدرت په مقابل کې هيڅ شی مانع او مزاحم نشي کېدى.

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَغْفُونَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِغْلُوا أَمْ سُلِّمُوا أَنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

بېشکه هغه کسان چې ميلان کوي له حقه باطل ته په آيتونو (د قرآن) ځمونږ کې نه دي پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته ورکړو)، آيا پس هغه څوک چې ورغورځولى شي په اور کې غوره دى، يا هغه څوک چې رابه شي په امن (له عذابه) په ورځ د قيامت کې، (نو تهديد او دوی ته ويلی کيږي چې) کوئ تاسې هر څه چې مو خوښ وي (ای کفارو)، بېشکه الله پر هغو اعمالو چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکى دى (نو جزاء به د اعمالو درکړي).

تفسير: يعنې د الله تعالی په لوري د دعوت کونکو له ژبو څخه د تنزيلي آيتونو له اورېدلو او د دهر پر قرطاس د تکويني آيتونو له ليدلو څخه هم چې دغه خلق له کړو تللو بېرته نه گرځي، او په سمو صافو خبرو کې واهي او تباهي شبات پيدا او ترې کړې وږې خبرې جوړوي، يا يې خامخا سره اړوي رااړوي، او يو غلط مطلب ترې وباسي، يا خوشې چټي بل کوم عذر او بهانه وړاندې کوي، او د آيتونو په منلو کې وړاندې وروسته تحريف او تبديل کوي؛ د داسې کړو تلونکو پر اوضاعو پاک الله ډېر ښه پوهيږي، ممکن دي چې دغه پر خپلو مکاريو او چالاکیو ډېر مغرور وي، مگر له الله تعالی څخې د دوی هيڅ احوال نه دى پټ، څخه وخت چې دوی له الله تعالی سره مخامخ ودرول شي، هلته به

دوی وپوهېږي چې في الحال الله تعالى هغوی ته مهلت ورکړی وو، ځکه چې الله تعالى سمدلاسه مجرمين نه نيسي، له همدې جهته وروسته فرمايي: ﴿اعْمَلُوا شَيْئًا مِّنْهُ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ يعني ښه دی، څرنگه چې پوهېږئ هم هغسې وکړئ!، مگر ښه وپوهېږئ چې ستاسې ګرد حرکات د پاک الله تعالى تر نظر لاندې دي، او په يوه ورځ د هغه سزا تاسې ته يو ځای پوره درکوي، او بالاخر د هغه تکليف او زحمت تاسې موندونکي يئ، اوس تاسې پخپله فکر او غور وکړئ، هغه سړی چې د خپلو شرارتونو په علت په ډېر سخت سوځوونکي اور کې ولوېږي، او يو بل سړی چې د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنيت او طمأنيت کې اوسېږي، آیا له دغو دواړو څخه کوم يو ښه او بهتر دی؟.

تنبيه: هغه څوک چې د الله په آيتونو کې الحاد کوي، يعني معناگانې يې بدلوي، تحريف په کې کوي، لکه د الله تعالى د نومونو او صفتونو څخه بدلې معناگانې اخلي، او الله تعالى ته يې په هغه شان او صفت نه ثابتوي چې الله تعالى د ځان لپاره ثابت کړي وي؛ نو هغه هم ددی آيت لاندې راځي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَنُجَذِّبَنَّ لَهُمْ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي په ذکر (قرآن) کله چې راغی دوی ته (نو ژر به په عذابېږي دوی).

تفسير: يعني دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصيحت په خبرو کې شبهات پيدا کوي، حال دا چې په هغه کې د دروغو ځای او گنجایش له سره نشته، هغه ذکر، پند نصيحت څه شی دی؟ يو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چې له هغه څخه ماسوا له يوه ناپوه، احمق او شرير انسان بل هيڅوک انکار نشي کولی.

وَأَنَّهُ لَكُنَّ عَزِيزٌ ۖ لَا يَأْتِيَهُ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَبِيدٍ ۝

حال دا چې بېشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوي (نادر) دی. نه راځي دغه قرآن ته باطل (نه) د مخې (له طرفه) د دې، او نه د شا (له طرفه) يې (بوجه من الوجوه)، رالېږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا، ثنا ويلي شوي (الله).

تفسير: يعني د الله تعالى په رالېږلی شوي کتاب کې که دروغ راغلي دي؛ نو له کوم ځای څخه راغلي دي؟ او دهغه کتاب د ساتلو ذمه چې هغه پخپله په غاړه اخيستې ده؛ نو ناحق او باطل څه قوت او مجال لري چې د هغه شاوخوا ته ورنژدې شوي دي.

مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قَبِلَ الرَّسُولُ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ۝

نه ويل کېږي تاته (ای محمده!) مګر (هم هغسې) وينا چې په تحقيق ويلې شوې وه رسولانو ته چې پخوا له تا تېر شوي وو، بېشکه رب ستا خامخا خېښتن د مغفرت دی (مؤمنانو لره)، او خېښتن د عذاب دردناک دی (کافرانو لره).

تفسير: يعني د منکړينو کومه معامله چې له تاسې سره ده؛ همدغه معامله به د هرې زمانې منکړينو له خپلو انبياوو سره درلوده، انبياوو به تل د دوی لپاره خیر غوښت، او هغوی به د هغه په مقابل کې هر راز تکالیف او مصائب خپلو انبياوو ته رسول، بيا هم هغسې چې هغو انبياوو پر هغو تکليفونو او سختیو کې صبر او تحمل کوو؛ تاسې هم پر دغو مصاعبو صبر او تحمل وکړئ!، په نتيجه کې به ځينې توبه کوي، او پر سمه لاره به راځي چې د دوی لپاره د الله تعالى له جانبه معافي او ښه ده، او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کړو تللو، ضد او عناد ټينګ او قايم پاتې کېږي، چې بالاخر دوی د دردناکې سزا مستوجب کېږي.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَجَبًا لَقَالُوا آلَؤُلَافُ صَدَقَتْ آيَتُهُ عَجَبٌ وَعَرَبِيٌّ

او که گر خولی مو وی دغه قرآن په ژبه د عجمو؛ نو خامخا ویلي به وو (دغو د عربو کفارو) ولی واضح بیان شوي نه دي آیتونه د دې (په ژبې فصیحې عربي دغه قرآن)، آیا عجمي دی، (او نبي یې) عربي دی؟.

تفسیر: یعنې که یوه سړي داسې اراده کړي وي چې یوه خبره نه مني، نو په زرگونو حیلې او بهانې ورته جوړولی شي، د معظمې مکې کفارو کله چې بل شی ونه موند؛ نو په داسې ویناوو یې شروع وکړه چې: «صاحب! مونږ خو د عربي نبي په معجزې باندې هلته قایل او معترف کیدو، چې دغه قرآن ماسو له عربي ژبې په بلې کومې ژبې راغلی وی»، لیکن فرض یې کړئ! که همداسې هم کېدی؛ نو د هغه د دروغجن شمېرلو لپاره به دوی داسې ویل: «ښه صاحب! چېرې داسې بې اساسه او بې منطقه خبره به لیدلې شوي وي چې پخپله رسول عربي او د ده قوم چې د دغه کتاب پوښي مخاطبین دي هم عرب، مگر دغو ته دغسې کتاب رالېږلی شوی دی، چې پر یوه توري یې هم دوی نشي پوهېدی».

قُلْ هُوَ الَّذِي هَدَىٰ وَشَفَاءٌ

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) چې دغه قرآن لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی هدایت او شفاء دی.

تفسیر: یعنې لغو او چټي (بېکاره) شبهات خو به له سره نه ختمیږي، هو! دغومره تجربه هر یو سړی کولی شي، هغو کسانو چې پر دغه مقدس کتاب ایمان راوړی دی او پرې عمل کوي، په څرنگه عجیب هدایت او بصیرت، عقل او پوهې نائل او فائز شوي دي، او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځورۍ یې لرې او ورکه کړې ده، او له دوی ځنې بې ظاهري او باطني روغ رمت انسانان جوړ کړي دي.

وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقُرْءَانُهُمْ عَمًى

او هغه کسان چې ایمان نه راوړي په غوږونو د دوی کې دروندوالی دی، حال دا چې دغه (قرآن) پر دوی باندې پوندوالی پتوالی دی (نو نه ویني دوی هغه جمال او کمال د ده).

تفسیر: یعنې هم هغسې چې د خفاش (ځکالي - ښاپېرک) سترگې د لمر په رڼا کې تړلې کیږي، او دی هېڅ یو شی پرې نشي کتلې؛ دغه منکرین هم د قرآن په رڼا کې رانده او هېڅ یو روڼ شی نشي لیدلی، نو په دغه کې د قرآن څه قصور دی؟ منکرینو ته لازم دي چې د خپلو لیدلو دغه ضعف ته ښه څیر شي، او محسوس یې کړي! او بیا د هغې معالجې ته متوجه شي!.

أُولَٰئِكَ يَنْدَوْنَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ

دغه کفار (کواکې داسې دي لکه چې) غږ ورته کاوه شي له ځایه لرې (او په کیفیت یې نه پوهیږي).

تفسیر: یعنې که یو سړي ته له لرې څخه غږ او نارې وکړې؛ هغه یې نه اورې، او که وایې وري؛ ښه پرې نه پوهیږي، همداسې د قرآن منکرین هم د دغه صداقت او منبع د صداقت څخه دومره لرې لویډلي دي، چې د حق غږ د هغو د زړه غوږو ته له سره نشي رسېدی، او که چېرې هم وررسېږي؛ نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشي پوهېدی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات)، پس اختلاف وکړ شو په (تصديق او تکذيب د) هغه کې.

تفسير: يعنې هم هغسې چې نن د «قرآن» د منونکو او نامنونکو په منځ کې اختلاف واقع شوی دی، پخوا له دې نه د (تورات) په متعلق هم همداسې اختلافات واقع شوي وو، بيا وگورئ چې د هغه انجام څرنگه شوی وو؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او که چېرې نه وی هغه خبره چې پومبې شوې ده له (طرفه) د رب ستا (چې تأخير د عذاب دی)؛ نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی (په دنیا) کې.

تفسير: هم هغه خبره صادره شوې ده چې د دغو گړدو شيانو فيصله په آخرت کې کېږي.

وَأَتَاهُمُ لَغْيٌ شَكٌّ مِنْهُ مُرِيبٌ

او بېشکه چې دغه (دروغ جوړونکي) خامخا په داسې شک کې دي له دې (قرآنه يا له تورات) چې موجب د اضطراب دی.

تفسير: يعنې مهمل شکوک او چټي شبهات دوی ته اطمینان او هوسايي (آرام) نه ورکوي، او تل د دوی په زړونو کې اندېښنې دي.

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

هر څوک چې وکړي نېک (کار) پس لپاره د ځان خپل يې دی، او هر څوک چې بد کار وکړي؛ پس هغه بار دی په ده، او نه دی رب ستا ظلم کوونکی پر بندگانو (چې بې موجه يې په عذاب کړي).

تفسير: يعنې د الله تعالی له جانبې ظلم نه کېږي، هر سړی به د خپل عمل بدل مومي، څه چې يې کړي وي؛ هم هغه به يې په مخه ورشي، نه د هيچا نيکي هلته ضايع کېږي، او نه د يوه بدې د بل چا په غاړه کې لوېږي، (ربط): کله چې د نېکۍ او بدۍ پوره بدل د قيامت په ورځ ورکول کېږي، او کفارو به علی الاکثر دغسې پوښتنې کولې چې قيامت کله راځي؟ نو ځکه د هغه په نسبت اوس داسې ارشاد صادرېږي چې:

إِلَيْهِ يُرْجَعُ الْعِلْمُ السَّاعَةِ

خاص همدغه (الله) ته واپس کېدی شي علم د قيامت (چې څه وخت به واقع کېږي).

تفسير: يعنې يواځې الله تعالی په دې عالم دی چې قيامت کله راځي؟ ډېر لوی رسول او ستره پرېسته هم د قيامت د وخت له تعيينه عاجز او ناتوانه دي، که څوک د قيامت د قيام پوښتنه له دوی نه کوي؛ نو ځواب به يې داسې اوري: «ما المسئول عنها بأعلم من السائل».

وَمَا نَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ الْأَمْهَاءِ وَمَا نَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا نَضَعُ الْأَبْعَالَهُ

او نه راوځي هيڅ قسم له مېوو څخه له غلافو د دوی څخه، او نه اخلي بار هيڅ بڼه (له انسانه او حيوانه) او نه زېږوي بار (حمل) خپل مگر په علم د الله سره.

تفسير: يعنې د الله تعالى علم پر هر شي محيط دی، هيڅ يوه څرما له خپل وابښکي، او هيڅ يوه دانه له خپل وږي، او هيڅ يوه مېوه او ثمره له خپلې خولې (غلافه) د باندې نه راووځي چې الله تعالى ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، د هيڅ يوې بڼې يا د بڼې ساکنس (ذي روح) په گڼېده يا په هگۍ کې به داسې وړوکی مولود او موجود نه وي چې الله تعالى ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، او هر هغه چې دوی يې څېروي، يا ترې ووځي؛ هغه گړد د الله تعالى په علم کې شته، همداسې وپوهېږي چې د دغې موجودې وړې دنيا د نتيجه په ډول د آخرت ظهور او د قيامت وقوع هم هر ورو په عمل راځي، د هغه وخت او نېټه هم همدغه رب البريه ته معلومه او ښکاره ده چې کله راځي؟ هيڅ يو انسان يا پرښته په دې نه دي خبر، او نه دغه ضروري ده چې څوک پرې خبر شي.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ اَيْنَ شُرَكَائِيَ

او په هغه ورځ غږ به وکړي (الله) مشرکانو ته چې څه شول شريکان څما (په زعم د تاسې).

تفسير: يعنې هغه خپل معبودان راوبولي چې هغو مو څما په الوهيت کې شريک درولي وو، چې اوس هغوی چېرې دي؟

قَالُوا اَدْنٰكَ مَا مَنَّا مِنْ شَيْءٍ

نو وبه وايي دغه (مشرکان) چې خبر کړې مونږ ته (اوس) چې نشته څمونږ نه هيڅوک شاهد (په دې چې تاته شريک شته).

تفسير: يعنې مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو د تا په حضور کې عرض کړی دی چې مونږ له سره پخپل جرم او گناه اقرار او اعتراف نه کوو، او نه د هغه د قبلولو لپاره حاضر يو، (گواکې په دغه وخت کې په نهايت لجاجت او سپين سترگيتوب په درواغو سره له خپل کفر، شرک، او عصيان انکار کوي)، ځينو د «شهيد» معنی شاهد اخيستي ده، او داسې مطلب ترې اخلي چې په دغه وخت کې هيڅ يو څمونږ هغه شرکاء دلته نه وینو، او راڅخه ورک شوي دي.

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوا يُدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُوا مَا لَهُمْ مِنْ نَجِيصٍ

او ورک به شي له دوی نه هغه (معبودان) چې وو دوی چې عبادت به يې کاوه (د هغو) پخوا له دې نه (په دنيا کې)، او يقين به راشي د دوی چې نشته دوی ته هيڅ ځای د تېښتې (له عذاب د الله څخه).

تفسير: يعنې هغو شيانو ته چې تاسې په دنيا کې د الله تعالى شريکان ويل، او د هغو په عبادت کې لگيا وئ، نن د هغوی هيڅ درک او پته نه ده معلومه چې چېرې دي؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولې نه راځي؟ او د عابدانو له زړو ځنې هم هغه د بللو او د عبادت کولو خيالات او افکار غائب شوي دي، هغوی اوس ښه پوهيدلي دي، چې د الله تعالى له سزا څخه له سره نشي خلاصېدی، او خپل مری د ده د سزا له منگلو څخه په هيڅ وسيله نشي خوشې کولی، بالاخر بې هيلې او ناامیده کېږي، او له هغو ځنې بيخي خپله بې تعلقي او بهزاري ښکاروي، چې د دوی په حمايت به له انبياوو سره جنگېدل، او د هغو پند به يې نه اورېده.

لَا يَسْمُرُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَنْوُسْ قَنُوطٌ ۖ وَلَكِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْ
بَعْدِ ضَرْأٍ مِّسْتَه لِيَقُولَ هَذَا إِلَىٰ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً ۖ وَلَكِنْ رُجِعْتَ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ لِي
عِنْدَهُ لَلْحُسْنَىٰ

نه سترې کيږي انسان له غوښتلو د خير (او د انواعو د ښېکڼو)، او که ورسپري ورته کوم شر پس
ناامیده وي دی ډېر سخت (له رحمته د الله). او قسم دی خامخا که وڅکوو ده ته رحمت (مهرباني
غنا او صحت) له (جانبه) ځمونږ پس له هغې چې رسېدلې وي ده ته (له فقر او مرض)؛ نو خامخا
وبه وایي دی هرومرو چې دغه (غنا او صحت لایق) ځما دی (په سبب د عمل ځما)، او ځګمان
نه کوم پر قیامت د درېدونکي (چې رابه شي)، او قسم دی که (بالفرض) بېرته وګرځولی شم په
طرف د رب خپل؛ نو بېشکه ځما لپاره به وي په نزد د دغه (الله) کې خامخا نیکي (جنت).

تفسیر: بد انسان د خير په غوښتلو نه سترې کيږي، او که بدې مصیبت ورته ورسپري؛ نو بیا ناهيله او ناامیده وي، او که
د رحمت نه پرې وروسته راحت راشي، د مرض نه وروسته د ښه صحت خاوند شي، د فقر او لوږې نه وروسته مالداره
او موږ شي؛ نو هغه بیا د خپل تدبیر او کمال نتیجه ګڼي، د الله تعالی رحمت ته متوجه نه وي، او چې کله ورته د قیامت
ذکر وشي؛ نو د هغه د واقع کېدو نه منکر شي، او وایي چې: اول خو واقع کيږي نه، او که بالفرض قیامت راشي؛ نو
هلته به هم زه د ښې مرتبې خاوند یم.

فَلَنُتَبِّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَهُمْ مِنْ عَذَابٍ عَلِيظٍ ۝

پس خامخا به خبر ورکړو هرومرو هغو کسانو ته چې کافران شوي دي په هغو (عملو) چې کړي
يې دي، او خامخا وبه څکوو هرومرو پر دوی له عذاب سخته لویه.

تفسیر: یعنې خوښ شئ! چې له دغه کفر او غرور سره به هم هلته مزې او چر چې کوی؟ کله چې هلته ورسپري، بیا به
به درڅرګنده (ښکاره) شي چې منکرین څرنگه سختې سزاوې ګالي (برداشت کوي) او په څه شان سره د خپل ګرد
عمر د اعمالو په سزا (هیداد) رسپري؟.

وَإِذَا أَعْمَنَّا عَلَى الْإِنْسَانِ آعْرَضَ وَنَأْبِحَانِيهِ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ۝

او کله چې انعام وکړو مونږ پر انسان نو وګرځي (له حقه او په څنګ شي له شکره)، او لرې شي
(له سمې لارې) په سبب د غرور (لويي) خپلې، او کله چې ورسپري ده ته کومه سختي (بلاء)؛
پس دی خاوند د دعاء اوږدې وي (یعنې تل مشغول وي په سؤال او زاری سره).

تفسیر: یعنې د الله تعالی د نعمتونو څخه د ممتع کېدلو په وخت کې خو د حقيقي منعم د حق پېژندلو او شکر ایستلو
څخه اعراض کوي، او مخ ترې اړوي، او بیخي ترې بې پروا کيږي، او په بل اړخ اوږي، بیا هر کله چې کوم تکلیف
او مصیبت وروړاندې شي؛ نو هم هغه پاک الله ته خپل د عجز لاس غځوي، او اوږدې دعاوې کوي، او له دې نه نه
شرمېږي چې په کوم مخ او خوله ترې دغسې غوښتنې وکړم او ویې بولم، د تماشا ځای دا دی چې ځینې اوقات پر
اسبابو او وسائلو نظر اچوي، او پخپل زړه کې مایوس کيږي، او په دغه حالت کې هم له ډېرې مایوسۍ او وارخطایۍ
ترهور کيږي، او د پاک الله په طرف بې اختیاره د دعاء لاس پورته کوي، اګر که په خپل زړه کې بې هیلې او ناامیده
هم وي، خو پخپلې ژبې سره درګرده الله تعالی یادوي.

شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «دغه ګرد د انسان د قصور او د نقصان بيان دی، چې نه پر سختی صبر او نه پر نرمی شکر کوي».

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثَمَرٌ كَفَرْتُمْ بِهِ مِنْ أَضَلِّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بُعِيدٍ ﴿٥٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا وینئ تاسې (نو ما هم خبر کړئ چې) که چېرې وئ (دغه قرآن) له نزده د الله، بیا کافران شئ تاسې په دغه (قرآن) نو څوک دی ډېر ګمراه له هغه چا چې دی په مخالفت لري کې (له حقه) وي؟.

تفسير: پاس يې د انسان د طبيعت عجيبه او غريبه نخچه وايسته، او ده ته د ده پر کمزوريو او ناروغيو په نهايت مؤثر بيان سره توجه ورکړه شوه، اوس تنبيه کوي چې دغه کتاب تاسې ته ستاسې په کمزوريو او نقائصو پوهوونکي، او د انجام په طرف مو متوجه کوونکي دی، که د الله تعالی له جانبه راغلی (لکه چې په واقع کې دی)، بیا نو تاسې يې ولې نه منئ؟ او له دغسې اعلي او ډېرو قيمتدارو نصائحو څخه ولې منکرېږئ؟، او د خپل عاقبت فکر او اندېښنه نه کوئ؟ بلکه د حق په مخالفت کې ډېر لري تنبئي، نو آیا له دې نه بله کومه لويه ګمراهي، نقصان او خساره شته؟.

سَرُّهُمْ اِلَيْتَنَافِي الْاَفَاقِ وَفِيْ اَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهٗ الْخَقُّ

ژر ده چې وبه ښو دوی ته دلائل (د قدرت) خپل چې په آفاق ملکونو کې دي، او په نفسونو د دوی کې دي، تر هغه پورې چې ښکاره شي دوی ته چې بېشکه دغه قرآن حق دی.

تفسير: يعنې د قرآن حقانيت خو د نورو دلائلو او براهينو په موجب په خپل ځای پاتې دی، اوس مونږ منکرينو ته د دوی په خپلو ځانونو کې او د دوی په اطرافو او اکنافو کې او په ګرد عربستان بلکه په ټول جهان کې د خپل قدرت هغه دلائل او ښې ورڅرګندوو چې په هغو سره د قرآن او د پاک قرآن د حاملينو صداقت بيخي د رڼې ورځې په شان تر سترګو روښان او عيان شي، هغه نمونې څه دي؟ هغه د اسلام د عظيم الشانو او محير العقولو هغه فتوحات دي چې د ظاهري اسبابو له سلسلې څخه بيخي مخالف او د قرآن له وړاندوينو سره يې عیناً موافق وقوع ومونده، لکه چې د بدر په غزا کې کفارو پخپلو ځانونو کې او د معظمې په فتحه کې د عربستان په مرکز کې او د راشدو خلفاوو په عهد کې په ګرد جهان کې د هغه نمونې دوی پخپلو سترګو وليدلې.

اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنْهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾

آيا کافي نه دی رب ستا (بلکه بس او کافي دی)، بېشکه الله پر هر څيز شاهد حاضر ګواه دی.

تفسير: يعنې ته پاک قرآن حق او رښتيا ومنه! که بل څوک يې نه مني، نو آیا يواځې د الله شهادت لږ دی او کافي نه دی؟ چې هغه پر هر شي شاهد او ګواه دی، او پر هر څيز باندې له غور کولو څخه د ده د شهادت ثبوت مونده کيږي.

اَلَا اِنَّهُمْ فِيْ مَّرْيَةٍ مِّنْ لِّقَاءِ رَبِّهِمْ اَلَا اِنَّهٗ بِلِكُلِّ شَيْءٍ حَظِيظٌ ﴿٥٤﴾

واوره! خبردار شه! چې بېشکه کفار په شک کې دي له ملاقات د رب خپل (ځکه منکران دي له بعثه)، واوره خبردار شه! چې بېشکه الله پر هر څيز چاپېر کېدونکي دی (په علم او قدرت خپل، او جزاء د کفر به ورکړي).

تفسير: يني دوی په دې تېرو تلي دي چې مونږ له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي نه یو، او له سره د ده مخ ته نه بیولي کیږو، حال دا چې الله تعالی په هر وخت او هر شي باندې محاط او چاپېر دی، او په هیڅ وخت کې هیڅوک د ده له قبضې او احاطې څخه نشي وتلی، که له مېر کېدلو څخه وروسته د دوی د ابدانو ذرات له خاورو سره ګډ یا په اوبو کې خلط او وبهیري، یا په هوا منتشر شي، خو بیا هم د دغه پر هرې یوې ذرې د الله تعالی علم او قدرت محیط دی، او هغه بیا جمع کول او له نوي سره بیا ژوندي پاڅول ورته هیڅ سختي او اشکال نه لري.

تمت سورة حَمَّ السَّجْدَةِ، فَلَلهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الشُّورَى

«د (الشورى) سورت مكي دى، پرته له (۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۷) آيتونو څخه چې مدني دي، (۵۳) آيت (۵) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۲) او په نزول كې (۶۲) سورت دى، وروسته د «حم السجده» له سورت نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکى دى.

حَمْدٌ عَسَقٌ ۝ كَذَلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ۝

په مثل (د وحي) د همدې (سورت) همېشه وحي کوي تاته (اى محمده!) او (وحي مو کړې وه) هغو انبياوو ته چې پخوا له تا وو، الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي). خاص همده لره دى هر هغه شى چې په اسمانونو کې دى، او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقا او عبيدا)، او هم دى دى ډېر پورته ډېر لوى.

تفسير: يعنې هم هغسې چې دغه سورت (چې په نهايت اعلى او اکملو مضامينو مشتمل دى) ستا په طرف وحي کاوه شي، همداسې د الله تعالى عادت دى چې دغه وحي ستا په طرف او د نورو انبياوو په طرف دائمه وليږي چې په هغې سره د حکمت شان او د حکومت اظهار تل تر تله وشي.

تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْقَطِرْنَ مِنْ قَوْقُهُنَّ

نژدې دي اسمانونه (ټول دې ته) چې وچوي له پاسه د دوى (له جهته د ظهور د کبرياء او عظمت د رب العزت).

تفسير: يعنې اسمان به د الله تعالى د عظمت او جلال له زوره څيرې شي (يا به وچوي)، يا د بې حسابو پرښتو له دروندوالي يا د دوى د ذکر له کثرت يواځې د تأثير توليد او د هغه په اثر به څيرېږي، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «په اسمانونو کې د څلورو گوتو په اندازه هم داسې يو ځاى نشته چې په هغه کې به پرښتې سره په سجده نه وي پرته»، ځينو د دې آيت مطلب داسې اخيستی دى: کله چې مشرکين الله تعالى ته شريکان، ځامن او لونيې دروي؛ نو د پاک الله په دربار کې داسې بې ادبي، سپين سترگي او گستاخي له اثره هيڅ لرې نه دى چې د اسمان پاسنى سطحه څيري او ټوټې ټوټې د لاندې ولوېږي، لکه څنگه چې الله جل جلاله د «مریم» په سورت کې فرمايلي دي: ﴿تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْقَطِرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتُفَزَّعُ الْبِجَالُ هَذَا ۝ أَنْ دَعَا الْوَحْمَنَ وَلَكَ ۝﴾ مگر د الله تعالى د رحمت او مغفرت له شانه او د پرښتو د تسبيح او استغفار له وجهې دغه نظام قوام لري، او ټينگ ولاړ دى.

وَالْمَلِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ

او پرښتې تسبيح وايي سره د حمد د رب خپل، او مغفرت غواړي لپاره د هغه چا چې په ځمکه کې دي (له مؤمنانو).

تفسير: يعنى اى الله تعالى! د مؤمنينو خطا او بنوييدل معاف وفرمايه!، او كفار يو ځلي مه نيسه، او بيعي يې مه سپره او مه يې پوپناه كوه!.

الْاِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾

واوره! خبردار شه! چې بېشكه همدغه (الله) ښه مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: يعنى د خپلې مهربانۍ له امله د پرښتو دعاوې قبلوي، او د مؤمنينو خطاوې ورمعافوي، او كفارو ته تر يوې نېټې پورې مهلت ورکوي، که نه د دنيا دغه نظام او قوام او دغه لويه کارخانه به په يوه رپه کې دړې وړې خرابه او ويجاړيږي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ دُونِهِ أُولَئِكَ أَلَّفَبْتُ عَلَيْهِمْ وَأَمَّا عَنْهُمْ بَوَكِيلٍ ﴿٦﴾

او هغه کسان چې نيولي يې دي بې له دغه (الله نور) دوستان (معبودان چې عبادت يې کوي) الله ښه ساتونكى دي پر دوى (او ټول احوال يې ور معلوم دي چې جزاء به ورکړي)، او نه يې ته پر دوى وکيل (مسلط کړى شوى).

تفسير: يعنى په دنيا کې خو مشر کينو ته مهلت ورکوي، ليکن داسې مه گڼئ چې هغوى د همېشه لپاره نجات وموند، د دوى گړد اعمال او احوال د الله تعالى په نزد محفوظ دي، چې پخپل وخت به ورڅرگنديږي، تاسې په دغه فکر او اندېښنه کې مه لوېږئ چې دوى ولې څما دعوت او تبليغ ته غوږ نه ږدي؟ او د نه منلو په صورت ولې سمدلاسه نه تباه او نه برباديږي؟ تاسې د دغو خبرو ذمه وار نه يئ، ستاسې کار يواځې د حق تعالى پيغام رسول دي، وروسته له هغه څمونږ کار دى چې مونږ د دوى حساب او کتاب گورو، او عادلانه فيصله د هغه په نسبت صادروو.

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا

او همداسې (چې هر نبي ته مو وحي كوله) وحي مو كړېده تاته (اى ميحمده!) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) لپاره د دې چې وويروي (اهل د) مركز د ښارونو (چې مكه ده) او هغه كسان چې چاپېر دي له دې نه.

تفسير: ام القرى (لوى كلې) يې مكې معظمې ته وفرمايل چې د گړدو اعرابو مجمع به هلته سره كېده، او په ټوله دنيا كې د الله تعالى كور هلته دى، او هم هغه كور د ځمكې پر مخ له گړدو ځنې پوښى اول معبد ټاكلى شوى دى، بلكه له رواياتو څخه معلوميږي چې د خلقت په ابتداء كې الله تعالى د ځمكې په غوړولو، ارتولو، او لويولو له همدغه ځايه شروع كړې ده، چېرې چې اوس كعبه الله واقع ده، او د معظمې مكې له شاوخوا څخه اول عربستان او بيا گړد جهان مراد دى.

وَتُنْذِرِيَوْمَ الْجُمُعَةِ لَارِيبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾

او چې وويروي (خلق) له ورځې د جمع كېدلو (چې ورځ د قيامت ده)، چې نشته هيڅ شك په (وقوع د) دغه (قيامت كې) يوه فرقه به وي په جنت كې (چې مؤمنان دي)، او بله فرقه به وي په دوزخ كې (چې كافران دي).

تفسير: يعنې دوى خبردار كړئ چې يوه داسې ورځ هم راتلونكې ده چې كړد پومبني او وروستني مخلوقات به دخپل حساب، كتاب، ثواب، او عقاب لپاره د الله تعالى په حضور كې حاضرېږي، دغه يوه يقيني او قاطعه خبره ده، چې په هغې كې هيڅ قسم تردد، اشتباه، فرېب، شك او شبهه نشته، پر هر انسان لازم دي چې د هغې ورځې لپاره ځان تيار كړي، په دغه وخت كې به ټول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسيمېږي، يوه فرقه به جنتيان وي، او بله فرقه به دوزخيان وي، نو تاسې پخپل ځان غور او دقت وكړئ چې په كومه فرقه كې به يئ؟ كه نه؟ او څه سامان مو ورته تهيه كړى دى؟ كه نه؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝

او كه اراده فرمايلي وي الله؛ نو خامخا كړخولى به يې وو دغه ټول مخلوق فرقه يوه (په دين د اسلام)، وليكن ننباسي (الله) هر هغه څوك چې اراده وفرمايي په رحمت خپل كې، او ظالمان چې دي نشته دوى ته هيڅوك دوست (نافع) او نه مددگار (دافع د عذاب).

تفسير: يعنې بېشكه الله تعالى قدرت درلود، كه اراده يې فرمايلي وي؛ نو كړد خلق به يې يو شان جوړ او پيدا كړي وي، او په يوه لاره به يې لگولي وي، ليكن د ده د حكمت اقتضاء داسې شوه چې خپل د رحمت او د غضب د دواړو قسمو صفات اظهار يې وفرمايي، نو ځكه د بندگانو په احوال كې يې اختلاف او تفاوت كېښود، يوه ډله يې د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وگرځوله، او بله ډله يې د دوى د ظلم، طغيان، او عصيان په علت له خپل رحمت څخه لرې وشړله، هغه كسان چې له رحمت څخه لرې شوي دي، او د غضب مستحق كړيدلي دي، او د الله تعالى د حكمت اقتضاء پر دوى خپله سزا جاري كړې ده؛ نو د دوى د آرامۍ او هوسايۍ ځاى هيچرې نشته، او نه دوى كوم دوست، رفيق، او مددگار موندلى شي، چې دوى ته د الله تعالى له عذابه نجات وركړي.

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ ۚ قَالَ اللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝٩

آيا نيولي دي (كفارو) غير له الله (نور معبودان) دوستان؟ (كه دوى نيسي حقاني دوست) پس الله چې دى همدى دى دوست (په حق سره) او همدى ژوندي كوي مري، او همدى پر هر څيز باندې ښه قادر دى (چې ځينې يې همدغه ژوندي كول دي).

تفسير: يعنې كه رفيق او مددگار د خپلو ځانونو لپاره نيسي؛ نو پاك الله خپل ځانته ولي او دوست وگرځوي، چې كړد كارونه جوړولى شي، تر دې پورې چې مري هم ژوندي كولى شي، او پر هر څيز پوره قدرت او توان لري، دغه عاجز، مجبور، او ناتوان رفيقان هيڅ ستاسې په كار نه درځي.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ۝

او په هغه خبره كې چې جگړه كوي تاسې (له كفارو سره) په هغه كې له كوم څيزه؛ پس حكم (فيصله) د هغه (مفوض) دى الله ته.

تفسير: يعنې ښايي چې د كړدو جگړو فيصله هم هغه ته ورسپارلى شي؛ عقايد وي كه احكام عبادات وي كه معاملات، په هر څيز كې چې جگړه او اختلاف واقع شي؛ د هغه ډېره ښه فيصله همدا ده چې پاك الله ته وروسپارل شي!.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ۝

دغه (مطلق قدیر چې حکم کوي په حقه سره) الله دی رب خُما، خاص پر هم ده توکل کړی دی ما، او خاص همدغه ته رجوع کوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسیر: یعنی زه تل پر الله اعتماد او اطمینان لرم، او په هره معامله کې تل د هم هغه په طرف رجوع کوم.

فَاطْرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا ۝

(الله) پیدا کوونکی دی د اسمانونو او د ځمکې، پیدا کړي دي (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسې جوړې (له جنسه ستاسې ښځې)، او له چارپایانو جوړې (نر او ښځه).

تفسیر: یعنی له چارپایانو څخه یې جوړې (نر او ښځه) در پیدا کړي دي، چې هغه ستاسې په کار درځي، او ترې منافع اخلي.

يَذَرُكُمْ فِيهِ

خواره کړي یې دي تاسې په دغه (طریقه د توالد او تناسل) سره.

تفسیر: یعنی د انسانانو بېلې بېلې جوړې یې پیدا کړي دي، او د نورو ساکنانو بېله جوړه یې پیدا کړې ده، او د دوی ډېر نسلونه یې خپاره واره او منتشر کړي دي، چې د ځمکې پر مخ کې په هر ځای کې په خپلې روزی او معیشت پسې ګرځي، او په جدوجهد کې مشغول او لګيا دي.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ

نشته په شان د دغه (الله) هیڅ شیز (په هیڅ شیز کې).

تفسیر: یعنی نه په ذات کې ورسره مماثل دي، او نه په صفاتو کې، او نه د ده د احکامو او فیصلو په شان د بل چا حکم او فیصله کېدی شي، او نه د دین په شان بل کوم دین دی، او نه دی کومه جوړه، سیال، شریک، خپل او خپلوان لري.

وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝

او همدغه (الله) دی ښه اورېدونکی (دټولو اقوالو) ښه لیدونکی (د ګردو اعمالو).

تفسیر: یعنی بېشکه الله هر شی ویني او اورې یې، مګر د الله تعالی لیدل او اورېدل هیڅ د مخلوقاتو په شان نه دي، ګرد کمالات د ده په جامع الصفات ذات کې مجموع دي، خو د ده هیڅ یو کمال داسې نه دی چې دهغه کیفیت بیان کړی شي، ځکه چې دهغه مثال او نظیر هیچرې نشته، الله تعالی د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بیخي پاک، مقدس او منزّه دی، نو بیا د ده د صفاتو کیفیت به څرنگه په فهم او پوهه کې راشي؟.

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

خاص دغه (الله) لره دي کلیدګانې (چاپیانې) (د خزائنو) د اسمانونو او د ځمکې، پراخوي رزق، روزي د هر هغه چا چې اراده وفرمائي، او تنګوي (یې پر هغه چا چې اراده وفرمائي) بېشکه دغه (الله) پر هر څیز باندې ښه عالم دی.

تفسير: د گردو خزائنو كليگانې د ده په لاس کې دي، همده ته دغه قدرت او اختيار حاصل دی، چې له هرې خزائې څخه هر چا ته هر څومره چې اراده وفرمايي؛ ور يې کړي، گردو ذوي الأرواحو ته همدې رزق او روزي ورکوي، ليکن د هغه زياتد او د نقصان تعين سم له خپل حکمت سره کوي، پاک الله ته دغه خبره ډېره ښه معلومه ده چې چاته څومره شی ور عطا کړی شي؟ او د ده استحقاق څومره دی؟ او د هغه په حق کې د څومره ورکړې مصلحت دی؟ کوم حال او وضعیت چې د روزی په نسبت دی؛ د نورو عطاياوو په متعلق يې هم همغسې وگنئ!.

شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى

مقرر کړی، بيان کړی دی (الله) تاسې ته له دين څخه هغه چې وصيت (حکم) يې کړی وو په هغه سره نوح ته، او هغه (خيز) چې حکم وحي مو کړې ده تاته (ای محمده!)، او هغه (خيز) چې حکم کړی وو مونږ په هغه سره ابراهيم ته، او موسی ته، او عیسی ته.

تفسير: له آدم عليه السلام څخه وروسته او له گردو څخه پرومېنی رسول نوح عليه السلام دی، بلکه نبایي چې وويلی شي: في الحقيقة د تشريعي احکامو سلسله له همدغه نوح عليه السلام څخه شروع شوې ده، او وروستني رسول محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم دی، چې پر دوی رسالت او نبوت خاتمه موندلې ده، په منځ کې هومره انبياء او رسولان چې راغلي دي، په دوی کې ابراهيم، موسی، عیسی عليهم السلام همدغه درېواړه هم زيات مشهور شوي دي، او د دوی نوم اخيستونکي په هره زمانه کې ډېر کسان موجود وو، ځينې دغو پنځو تنو رسل الله ته «أولوا العزم» رسولان هم وایي، په هر حال په دغه ځای کې الله تعالی په صاف ډول سره وښود چې په اصل کې دين تل تر تله یو وو، ځکه چې عقائد، اخلاق، او د دینت په اصولو کې ټول سره یو او ګرد سره متفق وو، هو! په ځینو فروعو د هرې زمانې د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوی دی، او هم د دين د قيام طور او طريقه يې په هر وخت کې بېله درولې ده، چې هغه يې په بل ځای کې داسې فرمایلی دی: ﴿لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾.

أَن أَقِيبُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ

داسې چې قائم کړئ، سم ودرؤئ دين (د توحيد) او مه غورځوئ اختلاف په هغه کې.

تفسير: يعنې پر گردو انبياوو او د دوی پر امتونو همداسې حکم صادر شوی دی، چې د الله تعالی دين پخپلو اعمالو او اقوالو کې ټينګ او قائم وساتئ!، او د دين په اصل کې هيڅکله تفريق او اختلاف روا او جائز مه بولئ!.

كَبُرَ عَلَى الشُّرَكِيِّنَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٥﴾

ډېر دروند دی پر مشرکینو هغه (خيز) چې بولي ته دوی هغه (توحيد) ته، الله راکاږي ځان خپل ته (غوره کوي) هغه څوک چې اراده وفرمايي (د غوره کولو يې)، او سمه لاره ښيي دين خپل ته هغه چاته چې رجوع وکړي (الله ته).

تفسير: يعنې د توحيد د هغه دين په طرف چې تاسې خلقو ته دعوت ورکوئ؛ پر مشرکینو هغه ډېر دروند واقع کيږي، ګواکې تاسې کوم نوی عجيب شی خلقو ته وروړاندې کوئ، چې هيچا د هغه نظير او مثال پخوا له تاسې نه دی وړاندې کړی، نو ښه د توحيد په مثال يو صاف، معقول، ښکاره او متفق عليه شی هم کله چې سخت او دروند وړشکاره شي، او په هغه کې هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتې نشي، نو آيا د دوی جهالت او بدبختي خپلې انتهايي اندازې

ته نه ده رسېدلې؟ رښتيا خبره همدا ده: هدايت او نور شيان گړد (ټول) د الله تعالى په لاس کې دي، په هر قسم چې اراده وفرمايي؛ خپل بندگان غوره کوي، او خپل طرف ته يې وربولي، او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفاء په مقام يې فائزوي.

وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْيَا يَبِئْهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَّفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكُتُبَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٣﴾

او نه وو سره مختلف شوي (پخواني خلق په دين خپل کې) مگر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د حسده په منځ خپل کې، او که چېرې نه وی یوه خبره چې پرمې ویلې شوې ده له (جانبه) د رب ستا تر نېټې په نامه کړی شوې پورې؛ نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی کې (په عذاب د کفارو په دنیا) کې، او بېشکه هغه کسان چې ورته په میراث ورکړی شوی دی کتاب پس له هغوی څخه؛ خامخا په داسې شک کې دي له دې (قرآنه) چې په اضطراب اچوونکی دی.

تفسیر: په توحید او نورو اصولو کې د مخکیني امتونو اختلاف د حسد او عناد له کبله وو، که د الله تعالى دا خبره د مخکښې نه وه شوې چې د هر څیز د عاقبت لپاره یوه نېټه ده مقرر شوې؛ نو د دوی په منځ کې به الله تعالى فیصله کړي وی.

فَلِذَاكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ هُمْ وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَا اَنْزَلَ اللهُ مِنْ كِتٰبٍ وَاُمِرْتُ لِاعْدِلَ بَيْنَكُمُ اللهُ رَبِّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ اللهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَالِیْهِ الْمَصِیْرُ ﴿١٤﴾

پس دغه (توحید) ته پس وېوله (ای محمده! دغه خلق)، او محکم ولاړ اوسه (په دې دعوت) لکه چې امر حکم کړی شوی دی تاته، او مه کوه متابعت د خواهشونو د دوی، او ووايه (ای محمده! دوی ته) ایمان مې راوړی دی پر هغه چې نازل کړی دی الله له (جنسه د سماوي) کتاب څخه، او امر حکم کړی شوی دی ماته چې عدل و کړم په منځ ستاسې کې، الله رب دی ځمونږ او رب دی ستاسې، مونږ ته ده (جزا د) اعمالو ځمونږ، او تاسې ته ده (جزا د) اعمالو ستاسې، نشته هیڅ جگړه په منځ ځمونږ او په منځ ستاسې کې، الله جمع به وکړي په منځ ځمونږ (او تاسې کې لپاره د فیصلي)، او خاص همده ته بیا ورتلل دي.

تفسیر: یعنې کله چې د حق دین په متعلق د تفریق او اختلاف داسې طوفان له څو لرو خواوو څخه پورته شوی دی، نو ستاسې فریضه دا ده چې په غیر متزلزل عزم او ټینګې ارادې سره د دغه دین په طرف خلقو ته هم هغسې بلنه، دعوت او تبلیغ وکړئ چې آدم او نوح او وروسته له هغو نور گړد انبیاء علیهم السلام نور خلق، الله ته بلل، تاسې شخصاً د الله تعالى له حکم لږ شانې هم دېخوا او هغې خوا ته مه غورځېږئ!؛ قولا، فعلا، عملاً او حالا برابر پر هم هغې سمې صافې لارې روان اوسئ!؛ چې تر اوسه پورې پرې روان یئ، د مکذبینو او معاندینو د غوښتنو هیڅ پروا مه کوئ!؛ او په صاف او ښکاره ډول سره د خپل تبلیغ اعلان وکړئ!؛ او داسې ووايئ چې: زه د الله تعالى پر ټولو نازل کړی شویو کتابونو اعم له دې نه چې «تورات» وي که انجیل، یا قرآن یا بله کومه صحیفه، چې په هره زمانه کې پر هر یو نبي نازل شوی دی؛ د زړه له صدقه ایمان، ایقان لرم، ځما کار د پخوانیو صداقتونو تکذیب نه دی، بلکه زه هغه گړد منم او باقی یې پرېږدم،

او پر ما حکم صادر شوی دی، چې ستاسې په منځ کې عدل او انصاف وچلوم، او د هغو اختلافاتو فیصله په عدالت او انصاف سره صادره کړم چې تاسې پخپل منځ کې غورځولي دي، او د احکامو او شرائعو په تبلیغ، یا د خصوصیاتو په حل او فصل کې د عدل او مساوات اصول قائم ودروم، هر هغه صداقت او رښتیا یې له تکلفه ومنم او تسلیم یې کړم؛ چې په هر ځای او په هر مذهب کې وي، هم هغسې چې تاسې د الله تعالی د بندګۍ او احکامو منلو په طرف رابولم، له تاسې څخه پوهېمې زه پخپله هم پر هغو پوره عمل کوم، او غواړم چې دخپل پوره اطاعت، صمیمیت او عابدیت تثبیت کړم، ځکه چې زه ښه پوهېږم چې څما او ستاسې رب هم هغه یو رب العالمین دی، نو ښایي چې مونږ د هغه د خوښې او استرضاء لپاره زیار او کار وکړو، که تاسې داسې ونه کړئ؛ نو له تاسې سره زه هیڅ تعلق نه لرم او غرض نه نیسم، ما خپل د دعوت او د تبلیغ فریضه اداء او له هغې ځنې په ښه شان سره فارغ شوی یم، له مونږ ځنې هیڅ یو د بل چا د اعمالو ذمه وار کېدلی نشي، د هر چا عمل له هغه سره مل دی، او هر څه یې چې کړي وي، هم هغه یې په مخ ورځي، او هر څه یې چې کرلي وي؛ هم هغه به ریبې، نو ښایي چې هر څوک د خپلو اعمالو نتايجو ته تیار او په انتظار اوسي، وروسته له دې نه د دې خبرې ضرورت نه دی پاتې چې زه له تاسې سره جګړه، مباحثه او تکرار وکړم، مونږ او تاسې او نور مخلوقات د الله تعالی په حضور کې خپل د حساب او کتاب لپاره حاضرېدونکي یو، هلته به هر یو ته د دغې خبرې اطلاع حاصلېږي چې ده له دنیا ځنې څه څیز د خپل ځان لپاره ګټلی او راوړی دی؟.

تنبیه: دغه آیت مکي دی، او د قتال آیات په مدینې منورې کې نازل شوي دي.

وَالَّذِينَ يُجَاجُونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتَجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ^(۱۹)

او هغه کفار چې مخاصمه کوي په (دین د) الله کې وروسته له دې نه چې قبولوالی کړی شوی دی (حکم د الله) لره، خصومت، حجت د دوی باطل دی په نزد د رب د دوی، او پر دوی غضب دی (د الله)، او شته دوی ته عذاب ډېر سخت.

تفسیر: یعنې د الله تعالی دین، او د ده کتاب او د ده د خبرو صداقت په علانیه صورت ظاهر شوی دی، تر دې پورې چې د زیاتو عقلاوو او پوهانو له خوا قبول او منل شوی هم دی، او عل الأكثر سره له دې چې تر اوسه یې دغه دین نه دی منلی، خو سره له هغه د ده په حقانیت او صداقت اقرار کوي، نو سره له دې چې حق او حقیقت د ظهور او وضوح دغې درجې ته رسېدلی دی، ولې خلق خامخا د دین په مورد کې سره جنګ او جګړې نښلوي؟ او د محمدي دین د متابینو سره مناقشې کوي؟ دوی د الله تعالی د غضب او د سخت عذاب مستوجب دي، د دوی دغه ګردې د دروغو جګړې او تمام ابحاث چټي باطل او بې اساسه دي.

اللَّهُ الَّذِي أُنْزِلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ

الله هغه (لوی ذات) دی چې نازل کړی یې دی کتاب (قرآن) په حقه سره او میزان تله یې هم مقررې کړې ده (چې خرڅوونکي او اخیستونکي دواړه نقصاني نه شي).

تفسیر: الله تعالی مادې تله هم نازله کړې ده، چې په هغې سره اجسام تلل کیږي، او معنوي علمي تله یې هم چې هغه ته سلیم عقل وایي، او اخلاقي تله هم چې هغې ته عدل، انصاف او مساوات ویل کیږي، او له ګردو ځنې لوی او مهم میزان «حق دین» دی، چې د خالق او مخلوق حقوق په ډېر ښه صورت سره تصفیه او بېلوي، او په هغه کې ګردې خبرې په ښه ډول سره داسې تللې شوي دي چې هیڅ تزئید او تنقیص په کې نشته.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿۱۶﴾

او څه څيز خبر کړی یې ته (په قرب د قیامت بې له وحي) ښايي چې ساعت (قیامت) نژدې وي (نو په ښو اعمالو ورته تیار شی!).

تفسیر: یعنې خپل اعمال او احوال د «حق دین» په تله کې یې وتلی!، او دغه خبره په ښه شان سره ځان ته معلومه کړې چې په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او کامل دي؟ دغه چاته معلومه ده چې د قیامت ساعت به ډېر نژدې رارسېدلی وي، بیا په هغه وخت کې به هیڅ نشي کېدی، هر هغه فکر او ذکر او تیاری چې کوی ښايي د هغه له رارسېدلو څخه مخکې یې وکړي!.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ الَّذِينَ يُبَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿۱۷﴾

تعجيل کوي په راتللو د دغه (قیامت) هغه کسان چې نه راوړي ايمان په هغه (قیامت) باندې، او هغه کسان چې ايمان یې راوړی دی؛ ویریدونکي دي له دغه (قیامت)، او پوهیږي په دې چې بېشکه دغه (قیامت) حق دی، واوره! خبردار شه! بېشکه هغه کسان چې مخاصمه جگړې کوي په (راتللو د) قیامت کې خامخا دوی په گمراهی لري کې دي (له حقه).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې پر قیامت یقین نه لري، نو هغوی د ټوکو مسخرو په ډول په ډېر بې فکری او لاقیدی سره وایي چې: صاحبه! هغه ستا قیامت کله راځي؟ ولې دومره ځنډ (ایسارتیا) او تعطیل په کې کيږي؟ ولې ژر نه واقع کيږي؟ لیکن هغه ته چې الله تعالی ايمان او یقین ور په برخه کړی وي؛ هغوی د هغه هولناک ساعت له تصوّر څخه ویريږي، او رپړدي او لږ ځيري، او په دې ښه پوهیږي چې همدغه شی واقع کېدونکی دی، او هیڅوک د هغه د وقوع مخه نشي نیولی، نو ځکه تل د هغه په ذکر او فکر او تیاری کې مشغول او لگیا اوسېږي، نو له دې نه وپوهیږي چې د دغو جگړه کوونکو منکرانو حشر او نشر به څرنگه کيږي؟ کله چې یو سړی د قیامت په راتگ یقین نه لري؛ نو دغه به څه تهیه او تیاری ورته وکړي؟ هو! هومره چې له دغه ثابت حقیقت څخه انکار او پرې تمسخر کوي؛ هومره په گمراهی او ضلالت کې ترقي او پرمختگ او له مسلماني او هدایت څخه مبادت کوي.

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ

الله ډېر لطف کوونکی دی ښه مهربان دی پر بندګانو خپلو.

تفسیر: یعنې (اکرم شأنه وأعظم برهانه) سره له تکذیبه او انکاره د هیڅا روزي نه بندوي، بلکه د بندګانو د خورا نړیو نړیو احوالو رعایت کوي، او په نهایت نرمي او لطیف تدبیر سره د دوی تربیت فرمایي.

يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿۱۸﴾

رزق، روزي ورکوي (الله) هغه چاته چې اراده وفرمائي، او همدی قوي زورور ښه زبردست ډېر غالب دی.

تفسیر: یعنې د هر چا په نسبت هر څه چې اراده یې وي؛ ورکوي یې.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ

هر څوک چې وي دى چې اراده لري (په عمل سره ثواب) کښت (فصل) د آخرت؛ نو زیادت کوو په کښت دده کې.

تفسیر: د یوې نېکې لس چنده ثواب ورکوي، بلکه تر اووه سوه چنده او له دې نه هم لا زیات، او په دنیا کې د ایمان او صالح عمل په برکت کومه پراخي او برکت یې چې پر برخه کېږي؛ هغه بېل دی.

وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ۝

او هر څوک چې وي دى چې اراده لري (په عمل خپل سره متاع) کښت د دنیا؛ نو ورپه کړو ده ته له هغه (که اراده وفرمایو)، او نه به وي ده ته په آخرت کې هېڅ نصیب برخه (بې له جهنمه).

تفسیر: هر څوک چې د دنیا لپاره محنت او زحمت وگالي، نو سم له خپل قسم سره برخه ترې مومي، خو له دغه نه زیاته هېڅ یوه فائده په آخرت کې نه وررسېږي، لکه څنگه چې الله جل جلاله (د ۱۵ جزء د بني اسرائيل سورت په (۲) رکوع (۱۸) آیت) کې فرمایلي دي: ﴿عَلَّمَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِبَنٍ يُرِيدُ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ﴾

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ أَشْرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ

آيا دي دوى لره شريكان چې سازه كړې دوي لاره هغوى ته له دين (د جاهليت) هغه (خيز) چې اذن حكم نه دى كړى په هغه سره الله (دې كفارو ته لكه شرك او نور معاصي).

تفسیر: يعنې الله تعالى د خپلو انبياوو په ژبه د دين د آخرت حقه لاره ښوولې ده، آيا ماسوا له الله څخه بل څوك داسې شته چې د بلې كومې لارې د مقررولو حق او اختيار ورته حاصل وي؟ چې هغه د الله تعالى حرام كړي شيان حلال يا حلال كړي شيان حرام كړي؟ نو بيا دغو مشركانو د الله تعالى هغه لاره چې انبياوو عليهم السلام ښوولې ده، ولې پرېښوده؟ او بله لاره يې له كومه راويستله؟

وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَفُتِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

او كه چېرې نه وي (ويلی شوي) خبره د فيصلې (د تاخير د عذاب) نو خامخا حكم به كړى شوى وو په منځ د دغو (كفارو او مؤمنانو) كې، او بېشكه ظالمان چې دي شته دوى ته عذاب ډېر درد وركوونكى.

تفسیر: يعنې د فيصلې وعده ده په خپل وخت.

تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُمْ وَقَعُ بِهِمْ

وبه وينې ته (په قيامت كې) ظالمان ويريدونكي له جهته (د جزاء) د هغو (بديو) چې كړي يې دي، حال دا چې هغه (خامخا) به پرېوتونكي واقع كېدونكي وي پر دوى.

تفسیر: يعنې د خپلو اعمالو له نتايجو څخه كه نن نه ويرېږئ؛ نو په هغه ورځ كې به خو هرومرو وويرېږئ، او دغه وېره خامخا پر دوى لويدونكې ده، حال دا چې دوى به د تېښتې د خلاصې او نجات لپاره هېڅ يوه لاره نه مومي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿۳۷﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) په (خورا ښو پاکو) باغونو د جنت کې به وي، وي به دوی ته هغه (نعمتونه) چې خوښ وي د دوی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) همدغه دی فضل ډېر لوی.

تفسیر: یعنې په جنت کې هر قسم روحاني او جسماني راحتونه او د خپل رب قرب شته، چې همدغه خورا لوی فضل دی، د دنیا عیش او راحت د دې په مقابل کې څه حقیقت لري؟.

ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

دغه (ثواب) هغه دی چې زېری کوي الله (په هغه سره) پر هغو بندگانو خپلو چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه).

تفسیر: یعنې الله تعالی کوم زېری چې ورکړی دی؛ هغه خامخا واقع کېدونکی دی.

قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې نه غواړم له تاسې په دغه (پیغام رسولو) اجر لیکن دوستي غواړم په قرابت خپلوی کې.

تفسیر: د قرآن په شان دولت تاسې ته در کوم، او د ابدی نجات او فلاح لاره در ښیم، او د جنت زېری در کوم، دغه ټول محض لوجه الله دي، د دغې خیر غوښتنې او احسان څه معاوضه له تاسې ځنې نه غواړم، تش یوه خبره غواړم چې له هغه نسبې او کورني او قومي تعلقاتو څخه اقل سترگې مه پټوئ، چې زه یې له تاسې سره لرم، آخر ستاسې معامله له اقاربو، خپلوانو او عزیزانو سره څرنگه ده؟ ډېر کله د دوی بې موقعه حمایت هم کوی، ځما وینا دا ده: که تاسې ځما خبره نه منئ، مه یې منئ!، که ځما دین نه قبلوئ، یا ځما د تأیید او حمایت لپاره که نه درېږئ؛ هم څه خبره نشته، لیکن اقل د قرابت او صله رحمې لږ څه خیال او رعایت په کار دی، ښايي چې له ظلم او ضرر رسولو او لاس غځولو څخه ستانه (منع) شئ!، او ماته دومره فرصت او موقع او آزادي راکړئ چې د خپل الله پیغام ټولې دنیا ته ورسوم، آیا زه د دغومره دوستۍ او فطري محبت استحقاق هم نه لرم؟.

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا مِّنْ حَسَنَاتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ

او هر څوک چې وکړي ښه کارونه؛ زیات به کړو مونږ ده ته په هغه (ښک کار) کې ښایست، بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د معصیت) ښه قبلوونکی (د طاعت) دی.

تفسیر: یعنې که انسان د ښکې او ښېگڼې لاره اختیار کړي؛ نو الله تعالی هم د ده نیکي او ښېگڼه زیاتوي، په آخرت کې د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنیا کې ښه اخلاق او ښایسته خویونه ور عطا کوي، او د داسې سړي ښویدل هم ښې، ښايي دلته د دې مضمون ذکر یې ځکه فرمایلی وي، چې اقل د قرابت محبت مطلوب دی، چې د هغه حاصل د ایذاء او ظلم څخه ممانعت وو، لیکن که څوک له دې نه زیاته نیکي وکړي؛ نو هغه دې ښه وپوهېږي چې د الله تعالی په دربار کې د هیچا نیکي نه ضایع کېږي، بلکه زیاتېږي.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنَّ يَسِيرًا اللَّهُ يُخْتَمُ عَلَى قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُخَوِّسُ الْحَقَّ
بِكَلِمَةٍ إِنَّهُ عَلَيْهِمُ بَيِّنَاتٍ الصُّدُورُ ﴿٢٣﴾

آيا وايي (دا كفار) چې له خپل ځانه ترلي دي (محمد) پر الله دروغ، پس كه اراده وفرمايي الله؛ نو مهر به كيږدي (د صبر) پر زړه ستا، او محو كوي (يا) كه اراده وفرمايي الله؛ نو مهر به كيږدي پر زړه ستا (زائله به كړي نازل شوې وحي له تانه)، او محو كوي الله باطل، او ثابتوي حق په كلماتو خپلو سره، بېشكه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سينو (زړونو) باندې هم.

تفسير: يعنې که په فرض محال سره ته کومه خبره په دروغو سره جوړه او دهغې نسبت پاک الله ته وکړې؛ نو الله تعالى قدرت لري چې ستا پر زړه مهر ولگوي، او بيا پرېسته سره له دغه معجز نظام کلام پر تا نازلې نشي، او د وحی سلسله درڅخه منقطعه شي، بلکه هغه خبرې چې پخوا له دې نه پر تا نازلې شوي دي؛ هم درڅخه سلب او هېرې کړي، لکه څنگه چې الله جل جلاله (په ۱۵ جزء د بنی اسرائیل سورت په (۱۰) رکوع (۸۶-۸۷) آیتونو کې) فرمایلي دي: ﴿وَلَقَدْ سَبَّأْنَا لَئِنَّ هَٰذَا يَوْمًا يَٰ ذِي الْقُرْبَىٰ اَوْ حِينًا اَنَّا نَكْفِيكَ بِهٖ عِلْمًا وَّكِتَابًا * اَلْاَرْحَمَ مِن رَّبِّكَ اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا﴾.

تنبیه: د دغه آیت په تفسیر کې ډېر اقوال شته، ځما په نزد همدغه مذکور مطلب بې تکلفه دی چې پاس ولیکل شو، په دغه تفسیر سره د (وَيَمُرُّ اللَّهُ بِالْبَاطِلِ) جمله مستأنفه شوه، لکه چې له ترجمې څخه هم ظاهر دي، او اکثرو محققینو همدغه غوره کړې ده، البته د مضارع معنی مترجم (رحمه الله) په حال سره کړې ده، چې هغه بیخي صحیحه ده، مگر ځما په خیال سره دلته د استقبال معنی اخیستل ترې زیات ښه لگيږي، والله أعلم.

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ

او الله هغه (مهربان ذات) دى چې قبلوي توبه له بندګانو خپلو، او عفو له بدو کارونو (د دوى پس له پښماني) او ورمعلوم دى هر هغه کار چې کوى يې تاسې. او قبلوي (الله دعاء) د هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى، او کړي يې دي ښه (عملونه) او زيات کوي (دوى ته) له مهرباني خپلې.

تفسير: يعنې نبي د الله تعالى كلام دررسوي، تاسې هغه رښتيا گڼئې که دروغ؛ وروسته له هغه د بندگانو ګرد معاملات له الله سره دي، له هر يوه بنده سره په دنيا او آخرت کې سم د ده له حال او استعداد سره معامله کيږي، د توبه کوونکو توبه قبوله فرمايي، او سره له دې چې پر هر شي ښه علیم، خبير او پوه دی، له ډېرو بدو معاملو څخه تيرېږي، او ښيي يې، هغه ايمان دار او ښک بندګان چې دده خبرې اوري، الله تعالى هم د دوی دعاوې اورې، او د دوی طاعاتو او عباداتو ته د قبول شرف ښيي، او د هومره اجر او ثواب استحقاق چې دوی سم له عمومي ضابطې سره لري، هغوی ته پخپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زيات مرحمت فرمايي.

وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٦٠﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنْزِلُ بِقَدْرِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾

او کافران چې دي شته دوی ته عذاب ډېر سخت (د دوزخ). او که چېرې پراخه کړي وی الله رزق روزي لپاره د (ټولو) بندګانو خپلو؛ نو خامخا سرکښی به کړې وه دوی په ځمکه کې،

وليکن نازلوي (روزي الله دوی ته) په هغې اندازې چې اراده وفرمايي، بېشکه الله پر بندگانو خپلو ښه خبردار دی، ښه لیدونکی دی.

تفسیر: د الله تعالی په خزانو کې د هیڅ یو شي تقليل نشته، که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو خپل ټول بندگان غني ګرځولی شي، لیکن د الله تعالی حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی چې ګردو مخلوقاتو ته یې له مېچې او اندازې روزي ورکړي، او ټول په عیش او عشرت کې آرام او هوسا وساتي، که داسې وکړل شي؛ نو بالعموم خلق طغیان او تمرّد اختیاروي، او په دنیا کې یو لوی شورماشور جوړېږي، نه به د الله تعالی دربار ته سرونه ښکته کوي، او نه به د مخلوق څه رعایت او خاطر کوي، او نه به پر هغو سامانونو چې هغوی ته ورعطا کېږي خپل قناعت ښکاره کوي، د دوی حرص او طمع به لا زیاتېږي، لکه چې مونږ دغه حالت په همدغه موجوده حالت کې بالعموم په هوسا (آرام) او مرکه الحال اشخاصو کې وینو.

پر دغه یواځې پاک الله ښه پوهیږي او عالم دی، چې د چا په حق کې په کوم حال کې کوم وضعیت او صورت اصلح او اولی دی؟ ځکه چې ګرد پرمېني او وروستي حالات د پاک الله په محیط علم کې حاضر او موجود دي.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۲۸﴾

او الله هغه لوی ذات دی چې نازلوي باران وروسته له هغه چې ناامیده شي (خلق له ورېدلو یې) او خوروي رحمت (باران) خپل (په ټولو ځایونو کې)، او همدی دی ولي، دوست، کار جوړوونکی، ډېر ثنا ویلی شوی.

تفسیر: یعنې ډېر کله د ظاهري اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وریا څخه مایوسېږي؛ نو په همدغه وخت کې الله تعالی پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوي، او د خپلې مهربانې آثار او د برکاتو علائم څلور خواوو ته خوروي، خو پر بندگانو ثابت شي چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالی د قدرت په قبضه کې دي، لکه چې الله تعالی په یوې خاصې اندازې سره عطا کوي، باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمايي، خبره دا ده چې ګرد کارونه د ده په واک او اختیار کې دي، او هر هغه شی چې دی یې کوي؛ عین د حکمت او صواب دی، ځکه چې ټول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کې مجموع دي، او د هر راز کار جوړول امداد او اعانت د همدې له درباره کېدی شي.

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

او ځینې له دلائلو د الله پیدا کول د اسمانونو او د ځمکې (او مافیهما) دي.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهیا کول د ده په قبضه او واک کې دي؛ د دغو اسبابو سماویه او ارضیه اسباب او د هغو آثار او نتایج هم د همدې مخلوق دي.

وَمَا بَكْ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ

او (پیدا کول) د هغو اشیاوو دي چې خواره کړي یې دي په اسمانونو او په ځمکه کې له دې ذی روح خوځېدونکو.

تفسیر: له دغه آیت څخه ظاهراً همدا معلومیږي چې د ځمکې په شان پر اسمانونو هم د ساکبنانو (ذی روحو) په شان کوم مخلوق موجود دی.

وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ ﴿٢٥﴾

او دغه (الله) په جمع کولو (بيا راتلولو) د دوى (محشر ته) هر کله چې اراده وفرمايي؛ ښه قادر دى.

تفسير: يعنې هغه ذات چې دوى يې گړد خواره واره کړي دي؛ هم هغه کولى شي چې دوى گړد سره يوځاى کړي، او هم دغه به د قيامت ورځ وي.

وَمَا آصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيبَةٍ فَمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ﴿٢٦﴾

او هغه څه چې رسيږي تاسې ته (اى مؤمنانو) له کوم مصيبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دي چې کړي دي لاسونو ستاسې، او عفو کوي (الله) له ډېرو (کناهنو).

تفسير: يعنې هم هغسې چې نعمتونه په يو خاصې اندازې او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعايت ورکول کيږي؛ د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ما تحت وي، مثلاً بندگانو ته چې کومه سختي او مصيبت وروړاندې کيږي؛ د هغه قريب يا بعيد سبب د همدغو بندگانو ځينې اعمال او افعال وي.

وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٧﴾

او نه يئ تاسې عاجز کوونکي (د الله اى مشرکانو!) په انفاذ د احکامو خپلو سره) په ځمکه کې، او نشته تاسې ته غير له الله هيڅوک ولي دوست کار جوړوونکى، او نه مدد کوونکى (د دفع د عذاب له تاسې نه).

تفسير: يعنې محض پخپلې مهربانۍ سره يې معافوي، که پر هر جرم چې د سزا ورکولو اراده وفرمايي؛ نو مجرم چېرې ترې ټنټېدلې او پټېدلې هم نشي، او له ماسوا الله څخه بل څوک د ده د حمايت او امداد لپاره درېدلې شي؟.

وَمِنَ الْآيَةِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٨﴾

او ځينې له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دي په بحر سيند کې په شان د غرونو (په لويوالي کې).

تفسير: لکه چې د ځمکې پر سطح غرونه د باندې وتلي دي، د سمندر لوى لوى جهازونه هم لوړ (اوچت) په نظر راځي.

إِنْ يَشَاءُ يُسَكِّنِ الرِّيحَ فَيَظْلِلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرٍ ﴿٢٩﴾

که اراده وفرمايي (الله)؛ نو وبه دروي دغه باد (محركه قوت) پس وبه گړځي (دغه جهازونه) ولاړ په شا د دغه (بحر).

تفسير: يعنې (محركه قوه او) هوا هم د الله تعالى په قبضه کې ده، که دغه محركه قوه او هوا ودروي چې ونه چلېږي؛ نو ټول بادوان لرونکي جهازونه د سمندرو پر شا چېرې چې ولاړ دي هم هغله به ولاړ وي، الغرض اوبه او هوا اونور ټول شيان د الله تعالى د حکم او د فرمان تابعان دي.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٧﴾

بېشکه په دغه (حرکت د جهازونو) کې خامخا لوی دلائل (د قدرت) دي لپاره د هر صبر کوونکي (په مصیبت) شکر کوونکي (په نعمت).

تفسیر: د سمندرونو په سفرونو کې د موافق او ناموافق له دواړو قسمو حالاتو سره د مسافرينو سابقه لویږي، نو ځکه دغه امر ډېر ضرور دی، چې انسان پر موافقو حالاتو شاګر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسي، او د الله تعالی قدرت او نعمت په ښه شان سره وپېژني، نو که اراده وفرمائي الله جل وعلا شأنه وعظم برهانه:

أَوْ يُوقِّعَهُنَّ بِمَا كَسَبْنَ وَأُتِيعُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٨﴾

يا به هلاک (ډوب) کړي دغه (جهازونه) په سبب د هغو ګناهونو چې کړي دي (راکښو يې)، او عفو کوي (الله) له ډېرو (ګناهونو؛ نو ځکه يې نه غرقوي).

تفسیر: يعنې ښايي چې د بعضو مسافرينو د ځينو اعمالو په بدل تباه او مغروق کړل شي، مګر د دغه تباهۍ په وخت کې هم الله دوی معافوي او ښي يې.

وَيَعْلَمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَّخِصٍ ﴿٣٩﴾

او چې پوه شي هغه کسان چې مجادلې جګړې کوي په آيتونو ځمونږ کې چې نشته دوی ته هيڅ ځای د خلاصېدو.

تفسیر: يعنې د دې لامله به تباه کړل شي؛ خو دوی د خپلو ځينو اعمالو بدل ومومي، او خورا ډېر لوی جګړه کوونکي هم وګوري، چې بېشکه د الله تعالی له نيولو څخه هيڅوک نشي وتلی، او نه تېښتېدلی شي، او نه چېرې ترې د پټېدو ځای موندلی شي.

فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٠﴾

پس هغه چې درکړی شوی دی تاسې ته (ای مخاطبانو) له څه خیزه (لکه اسباب د دنیا) لږ خسیس ده (چې زایلېږي)، او هغه ثواب چې په نزد د الله دی؛ خیر غوره او ډېر باقي پاتې کېدونکی دی لپاره د هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی، او (خاص) پر رب خپل توکل کوي دوی.

تفسیر: يعنې د دغو ګردو خبرو له اورېدلو څخه وروسته انسان ته لازم دي چې د الله تعالی د رضا حاصلولو په فکر کې واوسي، او پر دغه څو ورځني ژوندون او فاني عیش مغرور نه شي، او ښه وپوهېږي چې ایماندارانو ته کوم عیش او آرام چې د الله تعالی له جانبه ورعطاء کېږي، هغه به د دغه دنيوي عیش او آرام څخه ډېر ښه او بادوامه وي، او نه به په هغه کې هيڅ قسم کدورت وي، او نه به يې د فناء او زوال څه اندېښنه وي.

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفُرُونَ ﴿٤١﴾

او بل لپاره د هغو کسانو چې ځان ساتي دوی له غټو ګناهونو او له فواحشو (قبائحو نورو ګناهونو نه)، او هر کله چې په غضب شي؛ هم دوی ښه کوي.

تفسير: د دې بيان د «النساء» په سورت کې د ﴿إِنْ جَاءَكَ الَّذِينَ يَدْعُونَكَ إِلَىٰ طَاعَةِ اللَّهِ وَطَاعَةِ الْبَنِي إِسْرَافِيلَ﴾ په تفسير و کې ليکلی شوی دی، هلته دې بيا ولوستل شي!، بنيادي دلته له «کبائر الاثم» څخه به هغه لويه ګناه مراده وي چې د نظريه و و قوت له بدو کارونو څخه پيدا کيږي، مثلاً بدعيه و و عقائدو، او «فواحش» هغه ګناهونه چې په هغو کې د شهوانيه و و قواوو د بې اعتداليو مداخله وي، او په ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْرُونَ﴾ کې خو ظاهر دي چې د غضبيه و و قوت اندفاع او انسداد کړی شوی دی، والله أعلم.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

او بل لپاره د هغو کسانو چې اجابت کوي (د احکامو) د رب د دوی، او قائموي (اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او کار د دوی (په) مشورت (سره) وي په منع د دوی کې.

تفسير: په مشوره سره کال کول د الله تعالیٰ خوښ دي، اعم له دې چې دغه مشوره په دنيوي امورو کې وي يا په اخروي امورو په شينو کې وي، رسول الله مبارک د امورو په مهماتو کې برابر له کرامو اصحابو سره مشوره کوله، د جنگونو او نورو امورو په موضوعاتو کې او د ځينو مسائلو او احکامو په نسبت هم بلکه د راشده خلافت بنياد پر همدغې مشورې قائم شوی وو.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ۝ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ۝

او له ځينو د هغو شيانو چې ورکړي دي مونږ دوی ته؛ نفقه ورکوي (په لاره د الله). او بل لپاره د هغو کسانو کله چې ورسيږي دوی ته ظلم تعدي له طرفه د (کفارو)؛ نو دوی انتقام اخلي (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسير: يعنې چېرې چې معافول مناسب وي؛ معافوي يې، مثلاً د يوه سړي پر يوه حرکت يې غصه راغله، او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور اعتراف وکړ، او دی يې معاف کړي؛ دغه محمود دی، چېرې چې بدل اخيستل مصلحت وي، مثلاً کوم سړی خامخا يې سببه او بې جته له خلقو سره منګولې لګوي يا خوله اچوي، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجيز او تحقير ته يې ملا تړلې وي، يا د څه نه ويلو او تأديب نه ورکولو څخه د ده حوصله او جرأت لا زياتد مومي، يا ځمونږ له شخصي حيثيت څخه قطع نظر د دين اهانت يا د مسلمينو د جمعيت ذلت په کې متصور وي؛ نو په دغو پاس صورتونو کې دې داسې بدل او انتقام اخلي؛ چې په قدر د هم هغه تېري او زياتد وي، او له جرم څخه زانده سزانه ورکوي.

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا

او جزاء د بد کار بد کار دی په شان د هغه (نه زيات).

تفسير: د بدل او انتقام په طور سره کومې بدې چې له چا سره کولی شي، هغه حقيقتاً بدې نه بلکه صورتاً بدې وي، د «سيئه» اطلاق پر هغه «مشاکله» کړی شوي ده.

فَسَنْعَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

پس هر چا چې عفو وکړه او صلح يې وکړه؛ پس اجر د ده پر الله دی، بېشکه الله نه خوښوي ظالمان (شروع کوونکي په ظلم سره).

تفسير: يعنې ظلم او زيادت د الله تعالى په نزد په هيڅ يوه حالت کې پسند نه دی، ډېر ښه خصلت همدغه دی چې انسان هغومره بدل او انتقام چې اخيستی هم شي له هغه څخه هم منصرف شي، او په دې چې د همدغو تېرېدلو په سبب هغه خبره اصلاح ومومي.

وَلَمَّا انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَاعَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيلٍ ۖ

او خامخا هغه څوک چې واخلي حق خپل پس له مظلومو کېدلو د ده؛ پس دغه کسان (چې خپل حق يې اخيستی دی)، نشته پر دوی هيڅ لاره (د معابت او ملامتيا).

تفسير: يعنې که مظلوم له ظلم څخه خپل بدل او انتقام اخلي؛ نو په دغه کې پرې هيڅ الزام او ګناه نشته، مګر د هغه معافول او ترې تېرېدلو ډېر ښه، احسن او افضل دي.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ

بېشکه همدا خبره ده چې لاره (د معابت) پر هغو کسانو ده چې (ابتداء په) ظلم کوي پر خلقو.

تفسير: يعنې ابتداء په ظلم کوي، يا په انتقام اخيستلو کې د خپل استحقاق له حده تجاوز او تېری کوي.

وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۖ وَلَمَّا صَبَرُوا غَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ۗ

او سرکښي (تجاوز) کوي په ځمکه کې په ناحقه سره (بې له حجتې)، دغه (ظالمان) شته دوی ته عذاب دردناک. او خامخا هغه څوک چې صبر (او تحمل يې وکړي په ظلم او آزار) او ښه يې وکړه؛ بېشکه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الأمور غورو کارونو څخه دی.

تفسير: يعنې د قهر او د غصې ځغمل، او د ايداء او ضرر ګالل، او د ظالم ښل او معافول د لوی همت او د تحمل او حوصلې کار دی، په حديث کې راغلي دي: «هغه بنده چې ظلم پرې شوی وي، او هغه محض د الله تعالى لپاره ترې تيرېږي، او ښي يې، نو الله تعالى ضرور د هغه عزت او پت زياتوي، او مدد او اعانت ورسره فرمايي».

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَاسِيٍّ ۚ

او هر هغه څوک چې ګمراه يې کړي الله؛ پس نشته ده ته هيڅوک ولي دوست کار جوړوونکی وروسته له (ګمراه کولو د) الله نه.

تفسير: يعنې محض د الله تعالى په توفيق او لاس نيونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلى خصائل حاصلېدی شي، که الله تعالى ده ته د دغو ډېرو ښو اخلاقو په طرف لارښوونه ونه کړي نو څوک به يې لاس ونيسي، او د دغې سپکتيا او ټيټوالي او رسوايي له کندي څخه به يې وويستلی شي؟

وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيلٍ ۚ

او وينې به ته ظالمان (کافران) هر کله چې وويني دوی عذاب (په ورځ د قيامت کې)؛ وايي به دوی: آيا شته بېرته تللو (د دنيا) ته کومه لاره (چې نېک عمل وکړو).

تفسير: يعني کومه داسې لاره هم شته چې مونږ په هغې سره بېرته دنيا ته ستانه شو، او دا ځلي له دنيا څخه سره له ښو عملونو بېرته راحاضر شو.

وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهِمُ اخْشِيعِينَ مِنَ الدِّالِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرَفٍ خَفِيٍّ

او وينې به ته دوی چې وړاندې کولی به شي په دغه اور په دغه حال کې چې ويريدونکي به وي له خواری، ګوري به دوی (دغه اور ته) په کتنې پټې (له ډېر هيښه به د سترګو له کنجونو ورته ګوري).

تفسير: يعني د يوه ډېر ويريدونکي مجرم په شان د ډېر خوف، ذلت او ندامت له سببه به په ټيټو سترګو سره ګوري، او هيچا ته به په هسکه غاړه او اوچتو سترګو نه شي کتلې.

وَقَالَ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْا اَنْفُسَهُمْ وَاهْلِيْهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

او وايي به هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی (داسې چې) بېشکه زيانکاران هغه کسان دي چې زيان يې رسولی دی نفسونو خپلو ته، او کورنۍ خپلې ته په ورځ د قيامت کې.

تفسير: يعني دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقين او کورنۍ او ګرد يې سپېره او په عذابونو کې اخته کړل، او ټول يې تبا، برباد کړل.

اَلَا اِنَّ الظَّالِمِيْنَ فِيْ عَذَابٍ مُّقِيْمٍ ۝ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ اَوْلِيَاءٍ يَنْصُرُوْنَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيْلٍ ۝

واوره! خبردار شه! چې بېشکه ظالمان په عذاب همېشه کې دي. او نه به وي دغو کفارو ته هيڅوک له دوستانو چې مدد وکړي له دوی سره (په دفع د عذاب کې) غير له الله، او هر هغه چې ګمراه يې کړي الله؛ پس نه به وي ده ته هيڅ لاره (حق ته په دنيا کې، او جنت ته په آخرت کې).

تفسير: يعني نه يې په دنيا کې هدايت ورپه برخه کړ، او نه يې په آخرت کې نجات ور په برخه شو.

اِسْتَجِیْبُوا لِلرَّبِّ کُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاتِيَنَّ يَوْمٌ لَّامُدٍّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ

اجابت وکړئ (ای خلقو!) رب د تاسې ته (په ايمان او توحيد سره) پخوا له هغه چې راشي (هغه) ورځ چې نشته هيڅ رد او دفعه هغې (ورځې) لره له (جانبه د) الله.

تفسير: يعني هم هغسې چې په دنيا کې د عذاب مؤخر کېده او وروسته لوبده؛ په هغه ورځ کې به نه وروسته او نه به ټال خوري (بلکه حتمًا او خامخا عذاب به واقع کيږي).

مَا لَكُمْ مِّنْ مَّلَاجٍ اَوْ مَوَدٍّ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نَّكِيٍّ

نه به وي تاسې ته هيڅ د بېتېدلو (تېښتېدلو) ځای په دغه ورځ کې، او نه به وي تاسې ته هيڅ لاره د انکار (له ګناهونو).

تفسير: يعنې له انكار څخه به مو هيڅ فائده نه ورسېږي، او ابن كثير (رحمه الله) داسې معنى كړې ده: چې هيڅ يوه داسې موقع به نه پيدا كېږي چې تاسې به هغه نه پېژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا إِلَّا أَلْبَاسًا

پس كه مخ وگرځوو (دغو مشركانو له دعوته ستاى ځما رسوله!) پس نه يې لېږلى مونږ ته پر دوى ساتونكى، نشته پر تا مگر يواځې تبليغ (د احكامو دى، او كړى دى داى محمده دا كار).

تفسير: يعنې اى محمد صلى الله عليه وسلم! تاسې د دې خبرې مسؤل او ذمه وار نه يئ چې يواځې هرومرو په جبر او اكراه او زور سره دغه خبره پر هغوى ومنئ، ستاسې فريضه او وظيفه همدا ده چې د الله تعالى پيغام دوى ته ورسوئ چې هغه تاسې اداء كړې ده، او اداء كوي يې، كه دوى يې نه مني بلا ورسې، دوى پوهېږي او جهنم.

وَإِنَّا إِذَا ذُكِّرْنَا بِهَذَا الْإِنْسَانِ مِتَّارَةً فِرْعَ بَهَا وَإِنْ نُصِبْهُمْ سَبْتًا قَدْ مَتَّ أَيْدِيَهُمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ

او بېشكه مونږ كله چې وڅكوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله كوم رحمت (لكه غناء او صحت)؛ نو خوشاله شي دى په هغه، او كه ورسېږي دوى ته كوم قسم بدي (لكه مرض يا فقر) په سبب د هغو بديو چې پخوا لېږلي دي لاسونو د دوى؛ بېشكه چې (جنس د) انسان ناشكړه دى (چې نعمت هيروي، زحمت يادوي).

تفسير: يعنې تاسې د دوى د مخ اړولو او اعراض څخه مخه خفه كېږئ!، د انسان طبيعت همداسې واقع شوى دى «الا من شاء الله» چې: پاك الله پرى نعمت، احسان او انعام وفرمايي؛ نو دى له هغه سببه تكبر، لويي، فخر او غرور پيدا كوي، بيا هر چېرې چې ده ته دده د بدو اعمالو له شامته كوم مصيبت، نقص، او ضرر واقع كېږي؛ نو بيا هغه گړد نعمتونه او احسانات يې له ياده وځي، او هيروي يې، او داسې منكر او ناشكړه كېږي چې گواكې پرې ښه وخت له سره نه وو تېر شوى، هو! د قانتينو مؤمنينوشان همداسې او طريقه همداسې ده، چې په سختي او مصيبت كې صبر، او د وسعت او پراخۍ په حالت كې د حقيقي منعم شكر په اداء كوي، او په هيڅ حالت كې د الله تعالى انعامات او احسانات نه هيروي، او له ناشكړۍ ځنې ځان بچ كوي.

بَلَلَهُمُ اللَّهُ السَّمُوتَ وَالْأَرْضَ طَيِّعًا مِمَّنْ يَشَاءُ إِنَّا تَائِبُونَ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّنُوبَ أَوْ يَزِيدُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَّا تَائِبُونَ لِمَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ

خاص الله لره دى سلطنت باچايي د اسمانونو او د ځمكې، پيدا كوي (الله) هر هغه شى چې اراده وفرمايي، ښي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمايي لوني، او ښي (الله) لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمايي ځامن، يا جوړه وركوي دوى ته (الله) ځامن او لوني، او گړځوي هر هغه څوك چې اراده وفرمايي (الله) ښه، بېشكه دغه (الله) دى ښه عالم (په فائدي د هر چا) ښه قادر.

تفسير: يعنې سختي وي يا نرمي وي؛ گړد احوال د الله تعالى له لوري لېږلى شوي دي، په اسمان او ځمكه او پر هر شي د هم هغه سلطنت دى، او د همده حكم چلېږي، د هر هغه شي اراده چې وکړي؛ هم هغه پيدا كوي، او د هر چا لپاره چې د هر شي د اعطاء اراده وفرمايي؛ ورعطا كوي يې، او هر چاته چې د عدم الاعطاء اراده وفرمايي؛ نه يې وركوي، د دنيا دغه رنگ په رنگ حالاتو ته وگورئ چې مثلاً يو له سره اولاد نه لري، او دويم تش لوني لري، درېم تش ځامن لري، څلورم هم ځامن او هم لوني لري، جوړه جوړه يا جلا جلا په دغه كې هيڅ دعوى نه ده، هم هغه حقيقي

مالک پوهيږي چې د کوم يوه سړي په کوم حالت کې ساتل مناسب دي، او همدې سم له خپل علم او حکمت سره تدبیر کوي، هيچا ته د دغې خبرې قوت او مجال نشته چې د الله تعالی د ارادې مخه ونيسي، يا د الله تعالی پر تخليق او تقسيم څه تنقيد اعتراض وکړي شي، د عاقل کار دا دی چې په هر قسم تودو او سړو حالاتو کې د هم هغه الله په طرف رجوع وکړي، او تل دې خپل ناچيز حقيقت تر خپل نظر لاندې ونيسي!، او د تکبر او د نعمت له کفرانه دې خپل ځان وساتي!.

وَمَا كَانَ لِشِرَارٍ مُّكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ يَأْتِ الشَّيْءَ

او نه ښايي لپاره د هيڅ بشر دا چې خبرې وکړي له ده سره الله مگر په وحی سره (په خوب کې، يا په الهام سره) يا وروسته له پردې څخه، يا وليږي (الله) کوم رسول استاخي (له ملائکو لکه جبریل)، پس وحی يوسي په اذن حکم د الله سره هغه چې اراده وفرمايي (الله).

تفسير: هيڅ يو انسان پخپل عصري خلقت او د موجوده وو قواوو په اعتبار د دې خبرې طاقت نه لري، چې له الله قدوس سره په دغې دنيا کې مخامخ شي، او ورسره بالمشافهه کلام وفرمايي، او دی يې تحمل وکړي شي، نو ځکه د کوم بشر له الله تعالی سره خبرې او کلام کول درې صورتونه لري:

لمړي: چې الله تعالی د کوم يو نبي کریم عليه السلام په زړه کې خبره واچوي، چې هغه په دې شک نه کوي چې دا د الله تعالی له خوا ده.

دوهم: دا چې د پردې تر شا الله تعالی د کوم نبي سره خبرې وکړي، لکه چې الله تعالی د موسی عليه السلام سره خبرې کړې وې.

دریم: دا چې پرښته ورته راشي، او د الله تعالی کلام او پیغام ورته ورسوي، لکه چې جبریل او نورې پرښتې به انبياوو ته راتللي.

إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ ۝۵۱

بېشکه دغه (الله) ډېر پورته دی، ښه حکمت والا دی (په صنعت خپل کې).

تفسير: يعنې د الله تعالی علو له دې نه مانع دی چې بې حجابې خبرې وکړي، او حکمت يې د دې مقتضي دی چې په ځينو صورتونو کې د هم کلامي صورت اختيار کړي.

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا

او همداسې (لکه چې وحی مو کړې وه نورو انبياوو ته) وحی راولېږله مونږ ته (ای محمده!) روح (قرآن، پرښته) په امر حکم خپل سره.

تفسير: د قرآن څخه يې په روح سره تعبير فرمايلی، ځکه چې د پاک قرآن له تاثيره ډېر زړونه ژوندي کيږي.

مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ

نه وې ته چې پوهېدې چې څه دی کتاب؟، او نه (پوهېدې په دې چې څه شي دي شرايع او) ايمان.

تفسير: يعنى ايمان او د ايمانيه وو اعمالو دغه تفصيل چې د وحي په ذريعه اوس معلوم شوي دي، پخوا له دې نه چېرې معلوم وو، اگر که په نفس الايمان سره تل تر تله متصف وو.

وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا

وليکن ګرځولی دی مونږ دغه (روح، کتاب، ايمان) داسې يوه رڼا چې سمه لاره ښیو په هغه سره هغه چاته چې اراده وفرمايو مونږ له بندګانو خپلو.

تفسير: د پاک قرآن په رڼا کې د هر هغو بندګانو په نسبت چې مونږ اراده وکړو؛ نو هغوی د سعادت او فلاح پر لارې بيايو.

وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

او بېشکه ته خامخا ښودل کوي (خلقو ته) په طرف د لارې مستقيمي برابرې.

تفسير: يعنې تاسو خو ټولو بندګانو ته د پاک قرآن په ذريعه تر الله تعالى پورې د رسېدلو سمه صافه لاره وربښئ، اعم له دې چې څوک پر هغې لارې شي که لارې نشي.

صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

سمې لارې د هغه الله ته چې خاص ده لره دي هر هغه شيان چې په اسمانونو کې دي (له علوياتو) او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (له سفلياتو سره له اسمانونو او ځمکې خلقاً ملګاً عبيداً).

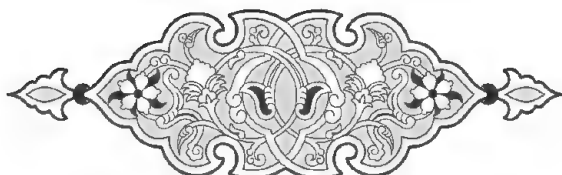
تفسير: يعنې سمه صافه لاره هغه ده چې پر هغې باندې له تللو څخه انسان تر واحد الله تعالى پورې ورسېدی شي، هر څوک چې له دې لارې څخه بې لارې شي؛ نو هغه له الله تعالى څخې بېل پاتې کېږي.

الَّا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ

واوره ! خبردار اوسه ! خاص الله ته بېرته ګرځي ټول کارونه (د مخلوقاتو په قيامت کې).

تفسير: يعنې کله چې د ګردو کارونو انجام د هغه په طرف دی؛ نو ښايي چې انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کې اوسي، او پخپل اختيار سره پر داسې يوې لارې لارې شي؛ چې هغه سم ورورسېږي، اللهم اهدنا الصراط المستقيم، وثبتنا عليه.

تَمَّتْ سُورَةُ الشُّرَىٰ بِعَوْنِ اللَّهِ وَتَوْفِيقِهِ، فَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الزَّخْرَفِ

«د (الزخرف) سورت مكي دى، پرته له (۵۴) آيت څخه چې مدني دى، (۸۹) آيت او (۷) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۳) او په نزول كې (۶۳) سورت دى، وروسته له «الشورى» څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

حُمِّدَ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝ اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝

قسم دى په دغه كتاب روښان بيانوونكي. چې بېشكه مونږ ګرځولى مو دى دغه (كتاب) قرآن په عربي ژبه لپاره د دې چې تاسې پرې وپوهېږئ (عقل په كې وچلوئ).

تفسير: ځكه چې عربي ژبه ستاسې مورنۍ ژبه ده، او ستاسې په ذريعه به د دنيا نور اقوام هم دغه كتاب زده كوي، او پرې وپوهېږي به.

وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِّي حَكِيمٌ ۝

او بېشكه دغه كتاب (ثابت دى) په اصل د كتاب (لوح محفوظ) كې په نزد ځمونږ خامخا خاوند د لويې مرتبې ډېر مستحكم دى.

تفسير: يعنې دغه پاك قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظيمه وو اسرارو د اشمال له وجې نهايت لوړه مرتبه لري او له تبديل او تحريف ځنې د محفوظيت او مصئونيت له سببه نهايت مستحكم دى.

تنبيه: قرآن او نور سماوي كتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ كې ليكلي شوي دي.

أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ ۝

آيا پس بند كړو (و ګرځوو) له تاسې دغه ذكر پند (قرآن) بند بدل (ګرځېدل) له دې سببه چې يئ تاسې يو قوم مسرف له حده تېرېدونكي.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «له دې سببه چې تاسې حكم نه منئ؛ نو آيا مونږ به د حكم لېږل موقوف كړو؟» يعنې دغسې توقع له سره مه كوي! د الله تعالى حكمت او رحمت د دې خبرې مقتضي دى چې سره د دغو زياداتو، تجاوزاتو، او شرارتونو چې ستاسې له خوا كيږي؛ د الله تعالى د كتاب نزول او د تبليغ دعوت، نصيحت، او د پند سلسله ونه تړله شي، ځكه چې ډېر نور سعيد ارواح له هغه څخه مستفيد كيږي، او پر منكرانو په كامل طور سره د حجت تمام كيږي.

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيِّ فِي الْأَوَّلِينَ ۝ وَمَا يَتَّبِعُهُمْ مِنْ بَنِي إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝

او څومره ډېر مو لېږلي دي له انبياوو څخه په پخوانيو (خلغو كې). او نه به راته دوى ته هيڅ نبي مګر وو به هغوى چې په هغه (نبي) پورې به يې مسخرې كولې.

تفسير: يعنې له پخوانيو انبياوو سره هم داسې استهزاء كړې شوې وه، او د هغو تعليماتو ته د دروغو نسبت كړې شوى وو، مگر د دغې استهزاء او تكذيب له وجې د نبوت سلسله ونه تړله شوه.

فَاَهْلَكْنَا اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَ مِثْلُ الْاَوَّلَيْنِ ۝

پس هلاک کړل مونږ (پخواني خلق چې) سخت تر (وو) له دوى نه له جهته د قوت، او تیر شوى دى (خو ځايه په قرآن کې) مثل صفت د رومينو خلقو (چې اهلاک او تعذيب وو).

تفسير: يعنې د عبرت لپاره د هغو مکذبینو د تباهۍ او هلاک مثالونه وړاندې کړي شوي دي، او پخوا له دې نه مذکور شوي دي، چې په زور او په قوت کې له تاسې څخه ډېر زيات وو، کله چې هغوى د الله تعالى له عذاب نه نجات ونه موند؛ نو تاسې په څه شي مغرور یې؟ وروسته له دې نه د الله تعالى د هغه عظمت او قدرت، او د تصرف د کمال ذکر راځي، چې تر يوې اندازې پورې د دوى په نزد هم منلى شوى او مسلم وو.

وَلَيْنِ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمُوتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ۝ لَكُمْ الْاَرْضُ مَهْدًا اَوْ جَعَلْ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ۝

او قسم دى خامخا که چېرې پوښتنه وکړې ته له دغو كفارو چې څوک دى هغه ذات چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه؟ نو خامخا وبه وايي دغه كفار هر ورو چې: پيدا کړي دي (ټول هغه الله چې) ښه غالب قوي دى (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دى. هغه (ذات) چې گرځولې يې ده تاسې ته ځمکه فرش (ځای د قرار) او گرځولې (يې) دي تاسې ته په دغې ځمکې کې لارې لپاره د دې چې تاسې سمه لاره ومومئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسير: يعنې تر هغه ځايه پورې چې انسان هلته هستوگنه کوي، او يو له بل سره کوري او تگ راتگ کوي، او پخپلو منځونو کې سره لارې لري، او په دغه تلو راتلو سره په دنيوي او اخروي مقاصدو کې د بري او کاميابۍ لارې ځان ته معلومې کړي.

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً يُقَدِّرُ

او (هغه) ذات چې نازلې کړې يې دي له (طرفه) د اسمانه اوبه په اندازه سره.
تفسير: يعنې په يوه مخصوص مقدار چې د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کې مقدر وو.

فَاَنْشُرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيِّتَةً كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ۝

پس ژوندی کړې ده مونږ په دغو اوبو سره کلي مړه (وچې کلکې ځمکې) په شان (د دغه ژوندي کېدلو د ځمکې)؛ راوبه ايستل شى تاسې (هم بيا ژوندي له قبورو).

تفسير: يعنې څرنگه چې په وچې کلکې مړې ځمکې کې د باران د اوبو په وسيله نوی ژوندون او حیات پيدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوي يې، همداسې په مړو اجسامو کې هم روح غورځوي، او بيا مو له مقابرو څخه ژوندي راپاڅوي.

وَالَّذِي خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا

او (هغه) ذات چې پيدا کړي يې دي اصناف (او انواع د مخلوقاتو) ټول د دوى.

تفسير: يعنې په دنيا کې د هومره اشياوو جوړې چې دي، او د مخلوقاتو هومره اقسام او متماثل يا متقابل انواع چې دي؛ د هغو ګردو خالق الله تعالى دی.

وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفَلَکِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْکُبُونَ ۚ لَّيْسَتُوا عَلَى ظُهُورِهِ

او ګرځولي يې دي تاسې ته له بېړيو (جهازونو) او له چارپايانو هغه چې سورېږئ تاسې پرې (په لونده او وچه کې). لپاره د دې چې سم برابر کېئ تاسې پر شاوو (د هر يوه) د هغه.

تفسير: يعنې په وچه کې د ځينو چارپايانو پر شاوو او په بحر (سيند) او فضاء او نورو کې د بېړۍ او جهازونو او طيارو او نورو مراکبو پر شاوو سورېږئ.

تَمْتَذُّرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ۝

بيا ياد کړئ (قلبا) تاسې نعمت د رب خپل کله چې برابر کېئ (سواره شئ) پر هغه، او ووايئ تاسې: پاکي ده هغه (لوی ذات) ته چې مسخر کړي يې دي مونږ ته دغه (مذکور له مراکبو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قيد) کې راوستونکي (په وس خپل).

تفسير: يعنې پر حيواناتو يا کبښتو او جهازونو او نورو نقلیه وو وسايلو باندې د سورېدلو په وخت د الله تعالى د هغه انعام او احسان يادونه پخپلو زړونو کې وکړئ چې الله تعالى مونږ ته دومره عقل، پوهه، تدبير، قوت، او قدرت او نور رابښلي دي چې پخپل عقل او تدبير او نورو سره دغه شيان مونږ تر خپلې ادارې لاندې راوستلي دي، دغه محض د الله تعالى فضل او احسان دی، که نه په مونږ کې دومره قدرت، او طاقت کوم دی چې داسې شيان موقابو کړي وی، لازم دي چې په ژبه سره هم پر نقلیه وو وسايلو د سورېدلو په وخت کې دغه الفاظ ووايئ: ﴿سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ نور اذکار او ادعيه هم په احاديثو کې راغلي دي، چې د حديث او تفسير په کتابونو کې مذکور دي.

وَأَنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ۝

او بېشکه چې مونږ رب خپل ته خامخا بهر ته ورتلونکي يو.

تفسير: يعنې د دغو سفرونو په تقريب د آخرت د سفر په يادونه کې ولوېږئ، رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم خو د سورېدلو په وخت هم دغه تسبیح فرمايله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ۝ اِمَّا اتَّخَذَ مَا يَخْلُقُ بَدْنًا وَاصْفَاكُمْ بِالْبَيْنِينَ ۝

او ګرځوي (مقرر وي کفار) الله ته له بندګانو د ده يوه برخه (اولاد چې ملائکو ته د الله لويه وايي)، بېشکه چې (کافر) انسان خامخا ناشکره دی ښکاره. آيا وايئ تاسې چې (الله) نيولی دی له هغه مخلوقه چې پيدا کوي يې لوني (چې اخس او ادنی دي؟) او غوره کړي يې یئ تاسې په ځامنو (چې اشرف او اعلى دي له لونیو نه).

تفسير: يعنې لازم خو داسې وو چې د الله تعالى نعمتونه به يې پېژندلي او د هغو شکر به يې اداء کړې وه، دوی صريحې ناشکرۍ ته اوښتي وو، او د الله تعالى دربار ته سپين سترګي او ګستاخي کوي، له دې نه لويه ګستاخي او ناشکرې به

څه وي چې د هغه لپاره د اولاد تجويز وکړي شي، او هغه هم له بندګانو څخه، او هغه لونيې، اول: اولاد د مور او پلار د وجود يو جزء وي، نو قدوس الله ته د اولاد د تجويز کولو معنی دا ده چې ګواکې دی له اجزاوو څخه مرکب دی، او د مرکب حدوث ضروري دی، دويم: په ولد او والد کې بنيادي چې مجانست وي، که دواړه له يوه جنسه نه وي؛ نو د ولد يا والد په حق کې عيب دی، دلته د خالق او مخلوق په منع کې د مجانست تصور هم نشي کېدی، درېيم: جونې د جسمي او عقلي قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عموماً ناقصې او کمزورې وي، ګواکې معاذ الله که الله تعالی د خپل ځان لپاره اولاد هم اختيار کړی وي، هغه هم ټيټ او ناقص، آيا تاسې ته شرم نه درځي چې پخپلو برخو او حصو کې عمده او اعلى شيان، او د الله تعالی په حصه کې ناقص او ټيټ شيان راوباسئ، او مقرروئ يې.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾

حال دا چې، هر کله چې زېری ورکړ شي يو د دوی ته په (تولد د) هغه (لور) سره چې ګرځولی يې دی رحمن ته په مثل (او شبيه دهغې؛ نو) وګرځي مخ د ده تک تور (له ډېره غمه) حال دا چې دی به ډک وي له غمه.

تفسير: يعنې هغه اناثيه اولاد چې د الله تعالی لپاره دوی تجويز کړي دي، هغه د دوی په زعم کې داسې عيب دار او ذليل او حقير دي، چې که پخپله دوی ته د هغه د تولد زېری ورکړی شي؛ نو له ډېره رنځ او خفګانه د دوی مخ تک تور اوړي، او وضعيت يې سخت تغير مومي، او پخپل زړه کې سخت پېچونه او تاوونه خوري، د دې پوره تقرير د «صافات» د سورت په آخرې رکوع کې پخوا له دې لېکلی شوی دی.

أَوَمَنْ يُنَشِّئُ فِي الْحَيَاةِ وَهُوَ فِي الْإِخْصَارِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾

آيا (مقرروي دوی الله ته) هغه څوک چې لويولی شي په ګانو کې حال دا چې هغه په وخت د جګړو کې نشي ښکاره کولی (بيانولی مطلب خپل).

تفسير: آيا الله تعالی خپل اولاديت ته جونې غوره کړي دي؟ چې عادتاً په ډول او سينګار سره نشو او نما مومي، د ګانو او زېورو په شوق کې مستغرقې اوسي، چې د دوی د رايې او عقل پر ضعف باندې دليل دی، او دوی د فکريه قوت له ضعفه د مباحثې په وخت کې بيانيه قوت هم ونه لري، لکه د ښځو په تقريرونو کې که څوک لږ څه غور وکړي؛ نو ګوري به چې دوی نه خپله دعوی په کافي بيان سره ثابتولی شي، او نه د نورو دعاوی ماتولی شي، او تل ناقصې او ناتمامې خبرې کوي، او نورې داسې فضولې او چټي (بېکاره) خبرې له هغې سره ګلوي، چې له هغه موضوع سره به بيخي څه علاقه او تناسب نه لري.

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاثًا

او ګرځوي (کفار) پرېنټې هغه چې دوی عباد الرحمن د الله بندګان دي؛ ښځې (لونيې د الله).

تفسير: يعنې دغه د دغو مشرګانو يو بل دروغ دي چې پرېنټې د ښځو په وصف کې داخلوي، حال دا چې پرېنټې نه د ښځو او نه د نارينه وو له جنسه دي، بلکه دوی د الله تعالی يو بېل عليحده مخلوق ده.

أَشْهَدُ وَأَخْلَقُهُمْ سَتَكْتُبُ شَهَادَتَهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٩﴾

آيا حاضر وو (دغه کفار په وخت د) پيدا کولو د دغو پرېنټو کې (چې ښځې لونه پيدا شوي دي)؟ زړه چې وبه ليکلی شي شاهدي د دوی او پښتنه به هم ترې وکړه شي (په آخرت کې).

تفسير: يعنې كوم يو عقلي يا نقلي دليل خو له دوى سره د دغې دعوى د اثبات لپاره نشته، نو آيا دوى په هغه وخت كې چې الله تعالى پرېستې پيدا كولې ورته ولاړ وو؟ او دوى پخپلو سترگو پرېستې ليدلي دي چې پرېستې نارينه نه دي بنځي دي؟ ښه دى، د دوى دغه شهادت د اعمالو په دفتر كې ليكلې كيږي، څه مهال چې دوى به د الله تعالى د عدل او انصاف په دربار كې وړاندې كيږي؛ نو هلته به د دې موضوع په نسبت هم له دوى نه پوښتنې كيږي، چې تاسې ولې داسې خبرې كولې، او له كومه تاسې ته دا معلومات په لاس درغلي وو؟.

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ

او وايي (دغه مشركان) كه اراده فرمايلي وي رحمن؛ نو عبادت به مو نه وي كړې د دغو (باطلو معبودانو).

تفسير: يعنې دوى د خپلو دغو د شرك، بې ادبۍ او گستاخۍ په جواز او استحسان كې يو داسې عقلي دليل هم وړاندې كوي، چې كه الله تعالى اراده كړي وي؛ نو مونږ ته به يې موقع نه راكوله چې له ماسوا الله څخه د نورو شيانو عبادت وكړو، او هرومرو به يې ځمونږ مخه نيوه، كله چې مونږ برابر پر خپل همدغه دود او دستور دوام كوو چې هغه يې گوري؛ نو ثابت شو چې دغه كار بهتر او دده خوښ دى، نو الله تعالى د مشركانو د دغې وينا ترديد داسې فرمايي:

مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٥﴾

نشته دوى ته په دغې (وينا خپلې) هيڅ قنډر علم، پوه نه دي دوى مگر دروغ وايي (خوشې چټي) اټكلونه چلوي (ځكه چې الله راضي نه دى په گفرو).

تفسير: يعنې دغه خبره خو رښتيا ده چې بې د الله تعالى له ارادې څخه هيڅ شى نشي كېدى، ليكن د كوم شي ښېگڼه (فائده) او بهتري ځمونږ لپاره له دې نه نه ثابتيږي، او كه داسې وي؛ نو په دنيا كې به هيڅ كار بېكاره او هيڅ شى خراب او بد نه پاتې كېده، او په گرد جهان كې به محض خير وه او بس، او د شر تخم به له سره نه پيدا كېده، او هر يو دروغجن ظالم او مكار به همداسې وايي: كه د الله تعالى اراده نه وي؛ نو زه به يې نه پرېښودم، چې داسې ظلم او تېرى به مې كاوه، او كله يې چې ماته د ظلم، ستم، او تيري موقع راكړه؛ نو معلومه شوه چې دى په دغه كار خوښ او راضي دى، په هر حال په مشيت او رضاء كې د لزوم ثابتول كوم علمي اصول نه دي، او محض د گمان او اټكل غشي دي، چې د هغه بيان (د ۸ جزء د الأنعام سورت په (۱۸) ركوع (۱۴۸) آيت) كې (د دغه آيت په تفسير كې پخوا ليكلې شوى دى: ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾).

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ قَبْلِهِ فَهْمًا بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٦﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٧﴾

آيا ورکړې مو دى دوى ته كوم کتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوى په هغه کتاب منگلي خښوونکي (حجت نيوونکي دي. نه ده داسې) بلکه وايي دغه مشركان بېشکه مونږ موندلي مو دي پلرونه خپل پر يوې لارې (دين) او بېشکه مونږ پر قدمونو د دوى لاره موندونکي تلونکي يو، (يعنې د هم هغو خپلو پخوانيو په پلونو څو، او د غير الله عبادت کوو).

تفسير: د عقلي دليل حال خو مو واورېد، آيا ماسوا له هغه څخه بل كوم نقلي دليل پخپلې دعوى باندې وړاندې كولى شى؟ يعنې د الله تعالى له منزله وو كتابونو څخه كوم كتاب د دوى په لاس كې شته؟ چې په هغه كې د

شرک غوره والی لیکل شوی وي؟ ظاهر دی چې داسې کوم سند له دوی سره نشته، نو ماسوا له دې نه چې د خپلو پلرونو او نیکونو پوند تقلید دلیل وړاندې کړي؛ بل څه شی له دې سره نه دی پاتې شوی، همدغه د دوی له ګردو څخه زبردست دلیل دی چې د هرې زمانې مشرکانو به همدغه دلیل وړاندې کاوه، چې وروسته له دې نه د همدغه بیان دی.

وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ
أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّقْتَدُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ أَوْ لَوْ جِئْتُمْ بِآهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ

او همداسې (ستا په شان) نه وو لېرلی مونږ پخوا له تانه په هیڅ قریه کلي کې کوم ویروونکی (له عذابہ یعنې نبی)؛ مګر وبه ویل هوسا او نعمت لرونکیو (خلقو د هغو کلیو): بېشکه مونږ چې یو موندلی مو دي پلرونه خپل پر یوې لارې، او بېشکه مونږ پر قدمونو د دوی اقتداء کوونکي تلونکي یو. وبه ویل (نبی دوی لره) آیا (کوئ تاسې متابعت د پلرونو خپلو) اګر که راتله کړي دي ما تاسې ته په ښه لاره ښوونکي له هغه شي څخه چې موندلي دي تاسې پر هغه شي باندې پلرونه خپل؟.

تفسیر: یعنې نبی الله فرمایلي دي چې: ستاسې د پلرونو او د نیکه ګانو له لارې څخه بهتره یوه ښه سمه صافه لاره تاسې ته درښیم، خو آیا تاسې سره له هغه د خپل هغه پخواني جهل او عناد څخه مخ اړوئ؟.

قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ لَكَاؤُونَ ﴿٢٦﴾

وبه ویل دوی: بېشکه مونږ چې یو په هغه (دین) چې لېرلي شوي یئ تاسې په هغه سره کافران یو.

تفسیر: یعنې هر څه چې وي؛ مونږ ستاسې خبرې نشو منلی، او له خپل هغه پخواني دود او دستور څخه چې له پلرونو او نیکه ګانو څخه راته پاتې شوی دی؛ نشو ګرځېدی.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَنْظَرُكَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٧﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ
إِنتَنِي بِرَأْيِهِمْ مِمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿٢٩﴾

پس انتقام مو واخیست له دوی نه، پس وګوره چې څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د دروغجن ګڼونکیو (انباوو خپلو ته). او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل ابراهیم پلار خپل (آزر) ته، او قوم خپل (نمرودیانو) ته چې بېشکه زه ښاره یم له هغو بتانو چې تاسې یې عبادت کوئ. مګر هغه الله چې پیدا کړی یې یم زه، پس بېشکه چې هغه (الله) به ثابت لري ما په هدایت (او دین خپل) باندې.

تفسیر: یعنې صرف له یوه پاک الله سره ځما علاقه ده، چې هغه ځما خالق دی، او هم هغه مې د مقصود منزل پر لاره تر آخره پورې بیایي.

تنبيه: دلته یې دغه قصه پر دې بیان فرمایلي ده چې وګورئ ستاسې مسلم پلار او پېشوا کله چې د خپلو پلرونو لاره غلطه وموندله؛ هغه یې پرېښوده، تاسې هم هغسې وکړئ!.

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

او ګرځولي وه (ابراهيم) دغه کلمه (د توحيد) باقي پاتې کيدونکې په پشت اولاد خپل کې، لپاره د دې چې دوی بېرته راوګرځي (توحيد ته له شرکه).

تفسير: يعنې د ابراهيم عليه السلام اولاده دې يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واورې، او د حق د لارې په طرف دې رڼوع وکړي.

بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَيَاتٍ جَاءَ هُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُبِينٌ ﴿٢٩﴾

(دوی هم هغسې ونه کړ) بلکه نفعه ورکړې وه ما دغو (مشرکانو) ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پورې چې راغی دوی ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښکاره بيانوونکی (د شرعي احکامو دوی لره).

وَلَمَّا جَاءَ هُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾

او څه وخت چې راغی دوی ته حق (دين، قرآن)؛ وويل (کفارو) دا سحر (کوډې) دي، او بېشکه مونږ پر دغه قرآن کافران يو (او نه يې منو).

تفسير: يعنې پاک قرآن ته يې د جادو او کوډو نسبت وکړ، او د انبياء الله د کلام له منلو څخه منکران شول.

وَقَالُوا لَوْلَا نَزَّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرَبِيِّتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾

او وويل (کفارو) ولې نه نازلوه شي دغه قرآن پر يوه سړي له دغو دوو قريو څخه (چې مکه او طائف دی، چې دغه سړی) هم ډېر لوی دی (لکه وليد په مکه کې، او عروه په طائف کې)؟.

تفسير: يعنې که خامخا د قرآن نزول د پاک الله مقصود وو؛ نو ښايي چې هغه يې د معظمې مکې يا د طائف پر کوم مشر نازلوه، دغه څرنگه د باور کولو وړ (لايق) دي چې لوی لوی، غيان، مشران او د مالونو د شتو خاوندان څخه پاک الله منصرف شوی دی، او د رسالت د لوی منصب لپاره يې داسې يو سړی غوره او منتخب فرمايلي دی چې د دولت او رياست په اعتبار د هيڅ يو امتياز خاوند نه دی.

نو پاک الله جلّ وعلا شأنه وأعظم برهانه جواباً د دوی په رد کې داسې فرمايي:

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ

آيا دوی تقسيموي رحمت (نبوت) د رب ستا (لکه چې دوی وايي)؟.

تفسير: يعنې آيا د نبوت او د رسالت د مناصبو تقسيم ستاسې په لاس کې درکړی شوی دی چې د هغه پر انتخاب داسې مباحثې کوئ؟.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ

بَعْضًا سُلَاطَةً

(نه ده داسې، بلکه پخپله) مونږ ویشلی قسمت کړی مو دی په منځ د دوی کې معیشت د دوی په دغه ژوندون لږ کې، او پورته کړي مو دي ځینې د دوی له پاسه د ځینو نورو په مرتبو کې د دې لپاره چې ونیسي ځینې د دوی (چې غنيان دي) ځینې نور (چې فقيران دي) تابعان کار کوونکي.

تفسیر: یعنې ځینې یې غني او شتمن او ځینې یې فقيران او خوار ګرځولي دي، یوه ته یې بې حسابته دولت ورکړی دی، او بل ته یې له هغه څخه لږ، څوک یې مسخر تابع او مطیع ګرځولي دي، او څوک یې متبوع او مطاع.

وَرَحِمْتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۱﴾

او رحمت د رب ستا (جنت) خیر ډېر غوره دی له هغو (اموالو) چې ټولوي یې دوی (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د نبوت او د رسالت شرف خو د ظاهري مال او جاه او د دنيوي ساز او سامان څخه ډېر اعلی او اولی دی، کله چې الله تعالی دنيوي روزي د دوی په فکر او تجویز سره نه ده ویشلې؛ نو د نبوت او رسالت تقسیم به ولې د دوی په تجویز سره سم وکړي، وروسته له دې نه د مال او دولت او د مادي سامانونو د بې وقعتۍ او حقارت بیان فرمایي:

وَلَوْلَا اَنْ يَّكُونَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرْ بِالرَّحْمٰنِ لِيُؤْتِيَهُمْ سُقُطًا مِّنْ فَضْلٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهِمْ يَظْهَرُونَ ﴿۳۲﴾ وَلِيُؤْتِيَهُمْ اَبْوَابًا وَسُرَرًا عَلَيْهَا يَشْكُرُونَ ﴿۳۳﴾ وَزُخْرُفًا

او که نه وی دغه (خطر) چې شي دا خلق ډله یوه (متفق په کفر)؛ نو خامخا ګرځولي به مو وو هغه چالره چې کافر کېږي په رحمان لپاره د کوټو د دوی چتونه له سپینو زرو، او زینه پایې (به) مې هم له سپینو زرو ورجوړولي، خو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (لپاره د حاجتونو خپلو). او لپاره د کوټو د دوی (د سپینو زرو) دروازې به وې او تختونه (به وو د سپینو زرو) چې پر هغو به یې تکیې وهلې دوی. او (له) سرو زرو (نور د زینت شیان به مې هم ورلره ورکړي وو).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په نزد دغه دنيوي مال او دولت هیڅ قدر او اهمیت نه لري، او نه د دنيوي مال اعطاء څه د قرب او د وجاهت عند الله دلیل دی، دا خو داسې یې قدره او حقیر شی چې که کوم خاص مصلحت مانع نه وي؛ نو الله تعالی د کفارو کوټې، چتونه، زینې، دروازې، درشايي، قلفونه، تختونه، چوکیګانې او نور اثاث البیت به یې ګرد له سرو او سپینو زرو څخه جوړول، مګر په دغه صورت کې به خلکو د دغه وضعیت له لیدلو څخه چې کفارو ته دغسې اسباب او سامان ور په برخه کېږي؛ عموماً د کفر لاره اختیاروله (الا ما شاء الله)، او دغه شی د الله تعالی له مصلحته مخالف دی، نو ځکه داسې ونه کړه شوه.

وَ اِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۗ وَالْآٰخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۳۴﴾

او نه دي دا ټول (مذکور شیان) مګر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسیس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنت) په نزد د رب ستا لپاره د متقیانو دی.

تفسیر: یعنې دنيوي عیش او عشرت او خوند کې خو ګرد سره شریکان دي، مګر آخرت سره له خپلو ابدي نعماوو او آلاوو د متقیانو لپاره مخصوص دی، چې متقیان له الله جل جلاله څخه ویرېږي، او ځان له معاصیو ساتي.

وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٢٥﴾

او هر څوک چې اعراض کوي (سترگي پټوي) له ذکر یادولو (د قرآن) د رحمان مسلط به کړو مونږ پر هغه باندې یو شیطان، پس هغه به له ده سره (دائمي) ملگری وي (چې یې لمسوي گناهونو ته، او لغزوي یې له سمې لارې نه).

تفسیر: یعنې هر څوک چې له رښتیا نصیحت او د الله تعالی له ذکره او یاده اعراض کوي، او مخ ترې اړوي؛ پر ده باندې یو شیطان په خصوصي ډول سره مسلطو شي، چې تل تر تله یې اغواء کوي، او د ده په زړه کې راز راز وسوسې اچوي، دغه شیطان به تر دوزخ پورې هم د ده له ملگرتوبه لاس نه اخلي.

وَاللَّهُمَّ لِيَصُدَّنَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَعْبُدُونِ الْأَنَامُ مُهْتَدُونَ ﴿٢٦﴾

او بېشکه دغه (شیطانان) خامخا اړوي دغه خپل ملگري له لارې (د حق) او گمان کوي (دغه سترگي پټوونکي کفار له حقه) داسې چې بېشکه دوی د سمې لارې موندونکي دي.

تفسیر: یعنې شياطين به تل د دوی مخه د نېکۍ له لارې څخه نیسي، مگر د دوی عقلونه هم تر دې اندازې پورې مسخ کېږي چې هغه غلطه لاره د دوی په نظر کې سمه لاره ښکاري او ښه یې گڼي، د بدۍ او د نېکۍ تمیز هم په دوی کې نه پاتې کېږي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ لَيْكُمُ الْبَيْتُ وَبَيْنَكَ بَعْدَ الْبَشَرَيْنِ فَيْسَ الْقَرِينُ ﴿٢٧﴾

تر هغه پورې چې راشي مونږ ته؛ نو وبه وايي: (دغه اعراض کوونکي خپل ملگري ته) کاشکې چې وی په منځ ځما او په منځ ستا کې لرې والی له مشرقه تر مغربه، پس بد ملگری (یې ته ځما).

تفسیر: یعنې هر کله چې د الله تعالی په حضور کې ورسېږي؛ هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورڅرگندېږي چې دغه ملگري یې څومره بد او خراب ملگري وو، هلته به له حسرت او قهره داسې وايي چې: کاشکې ځما او ستا په منځ کې د مشرق او مغرب فاصله وی!، او یوه شېبه به مې هم ستا په صحبت کې نه وی تېره کړې، ای کمبخته! اوس خولې شاني له ما څخه لرې شه!.

نو پاک الله جلّ وأعلى شأنه وأکرم وأعظم برهانه داسې فرمايي:

وَلَنْ يَنْفَعَكُمْ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنْتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٢٨﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوي تاسې ته نن ورځ (له دې جهته) چې ظلم کړی دی تاسې (په شرک سره) دا چې بېشکه تاسې (سره له ملگرو خپلو) په عذاب کې سره شریکان یئ (لکه چې په کفر کې سره شریکان وئ).

تفسیر: د دنیا قاعده ده: په کوم مصیبت کې چې په عمومي ډول سره لوی او واړه ټول سره شریکان وي؛ نو هغه لږ شاني سپک او آسان ښکاري، مشهور متل دی چې: «په کډه مرگ کې لویه چرچه وي» مگر په دوزخ کې د ټولو شياطين الانس والجن او د تابعینو او متبعینو په اشتراک او گډون کې دوی ته هیڅ یوه فائده او گټه نه ورسېږي، د عذاب شدت به دومره زیات وي چې په داسې سطحي خبرو له سره دوی نشي متسلي کېدی، او دوی ته له هغه ځنې څه تخفیف او سپکتیا نه محسوسېږي.

أَفَأَنْتُمْ تُسْمِعُ الصَّمَّ أَوْ تَهْدِي الْأَعْمَىٰ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٥﴾ وَإِنَّمَا تَذَكَّرُونَ بِكَ فَإِنَّمَا مِنْكُمْ مُّتَذَكِّرُونَ ﴿٢٦﴾ أَوْزَيْتُكَ الَّذِي وَعَدْتُهُمْ فَأَتَا عَلَيْهِمُ مُّقْتَدِرُونَ ﴿٢٧﴾ فَاسْمَعْ بِآلِذِي الْأُجَىٰ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٨﴾

آيا پس ته به (ای محمده!) اورول و کړې کڼو ته؟ يا سمه لاره به وښيي ړندو ته؟ او هغه چا ته چې وي په گمراهي ښکاره کې، پس که بيول و کړو مونږ خامخا په تا سره؛ پس بېشکه مونږ له دوی نه انتقام اخيستونکي يو (په آخرت کې). يا به وښيو تاته (په حيات ستا کې) هغه (عذاب) چې وعده يې کوو له دوی سره، پس بېشکه مونږ په (عذاب د) دوی قادر يو (په هر حال کې). پس منگولې خښې کړه (ښه عمل وکړه) په هغه (قرآن) چې وحي کړې شوی دی تاته (ای محمده!)، بېشکه ته پر لارې سمې روان يې (نو ژر به مطلب ته ورسېږي).

تفسير: يعنې ړندو ته د حق لاره ښوول، کڼو ته د غږ اورول، او هغو کسانو ته چې په صريحې غلطۍ او گمراهۍ کې سرگردانه حيرانه گڼځي، سمه صافه لاره ښوول، او د کفر، شرک، شک او عصيان له تيارو څخه يې د باندې ايستل، او هدايت پر لوی سړک يې روانول؛ ستاسې په واک او اختيار کې نشته، که الله تعالى اراده وفرمايي؛ نو ستا په غږ کې تاثير پيدا کوي، په هر حال تاسې داسې غم او اندېښنه مه کوئ چې دغه گډوډي د خلق ولې حق نه مني؟ او ولې خپله آخره خاتمه خرابوي؟ د دوی معامله پاک الله ته وسپاري؟ هم هغه به دوی ته د دوی د دغو اعمالو سزا ورکوي، که د دوی دغه په سزا رسول ستاسې له وفاته وروسته واقع شو؛ او يا هم ستاسو په ژوند کې مو تاسو ته ددوی عذاب دروښوول، په هر صورت دوی ځمونږ له واکه او اختياريه وتلي نشي او نه چېرې تللی شي، او نه به مونږ دوی بې له سزا ورکولو خوشې پرېږدو، ستاسې کار همدا دی: کومه وحي چې راغلې ده او کوم حکم چې تاسې ته درکړی شوی دی؛ پر هغه په ډېر مضبوطي سره ټينگ ولاړ اوسئ!، او برابره خپله فريضه اداء کوئ!، ځکه که د دنيا نور خلق پر بلې لارې لاړ شي؛ نو ته د الله تعالى په فضل او کرم سره پر سمه لاره روان يې، چې له هغه څنې يو قدم دېخوا يا هغې خوا ته د هېسته کېدلو ضرورت نه دی پاتې، او نه د کوم هواپرست په غوښتنه، هيله، ارزو او تمنا ته کوم بل لوري ته کتلی او التفات کولی شي.

وَأَنذَرْتُكَ لَئَلْ تَكُونُ مِنَ الْفَاسِقِينَ

او بېشکه دغه (قرآن) ذکر پند (شرف عزت) دی تاته (ای محمده!) او قوم (امت) ستا ته.

تفسير: لوی قرآن ستاسې او ستاسې د قوم لپاره د خاص فضل او شرف سبب دی، نو که عقل او پوهه لري؛ نو د دغه لوی نعمت قدر دې وکړي، او د دې په هداياتو دې عمل وکړي.

وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ﴿٢٩﴾

او ژر ده چې پوښتنه به وکړه شي له تاسې (په ورځ د قيامت کې).

تفسير: يعنې مخ کې به د دې خبرې پوښتنه کېږي چې تاسې د دغه عظيم نعمت څه قدر کړی وو؟ او د دغه لوی فضل او شرف شکريه مو په څه شان سره اداء کړې وه؟

وَسَلِّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ ﴿٥٥﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده!) له هغه چا چې لېږلي مو دي پخوا له تاله رسولانو څومونږ (په شپه د معراج کې، یا له علماوو د دوی)، آیا مقرر کړي وو مونږ به له رحمن نور معبودان چې عبادت به یې کاوه شو.

تفسیر: یعنې ستاسې لاره خو هم هغه ده چې د پخوانیو انبیاءو لاره وه، هیڅ یو نبي د شرک تعلیم نه دی ورکړی، او نه الله تعالی په هیڅ یوه دین کې شرک په اعمال جائز درولي دي، چې ماسوا الله څخه د بل چا عبادت هم وکړی شي، او دغه ارشاد چې پوښتنه وکړه یعنې هر کله چې له دوی سره ملاقات وکړئ! لکه چې د معراج په شپه کې وشو، یا د دوی احوال له کتابونو څخه تحقیق وکړئ!، په هر حال د تحقیق او تفتیش ذرائع چې وي؛ هغه ګرد تر استعمال لاندې ونیسئ!، له هغو څخه به په صاف ډول سره ثابتېږي چې په هیڅ سماوي دین کې هیڅ کله د شرک اجازه نه ده ورکړې شوې.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٦﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذْ هُمْ مِنْهَا يَصْحَكُونَ ﴿٥٧﴾

او خامخا په تحقیق لېږلي وو مونږ موسی سره له (نهو) دلائلو څومونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته، پس وویل (موسی): بېشکه زه چې یم رسول د رب د عالمیانو یم. پس کله چې راغی (موسی) دوی ته سره له دلائلو څومونږ؛ ناڅاپه دوی په دغو دلائلو به یې خندل.

تفسیر: یعنې پر معجزاتو یې ټوکې مسخرې کولې.

وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا

او نه مو ښوده دوی ته (هیڅ دلیل) له دلائلو (د عذاب) مګر چې هغه لوی وه له ملګري د دې (یعنې له هغه تېر عذابه).

تفسیر: یعنې له یوه څخه بل د قدرت لوی دلیل مو د موسی علیه السلام د تصدیق لپاره وښوده.

وَأَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾

او نیولي وو مونږ دوی په عذاب سره لپاره د دې چې دوی راوګرځي (له کفره خپله).

تفسیر: بالاخره مو هغه دلائل ورو لېږل چې د عذاب یو شان رنگ د هغو په منځ کې مرکوز وو، لکه چې د (۹ جزء د «الأعراف» سورت په (۱۶) رکوع (۱۳۳) آیت) کې مذکور دي: ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجُرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادَ وَالْدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ﴾ او له دې نه غرض دا وو څو دوی وویږي، او له خپلو هغو حرکاتو څخه مخ و ګرځوي، نو هغوی بهر ته ونه ګرځېدل، کله چې عذاب یې ولید؛ نو داسې فریاد یې وکړ:

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا السَّاحِرُ

او وویل (قبطیانو موسی ته) ای ساحره!

تفسير: د دوی په محاوراتو کې عالم ته به يې «ساحر» ويل، ځکه چې لوی علم د دوی په نزد همدغه سحر وو، بنيادي د دغه عجز، زاری، خوشامد او تملق په وخت موسی علیه السلام يې په دغه ظاهري تعظيمي لقب سره بللی وي.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿۴۹﴾

وېوله ځمونږ لپاره رب خپل په سبب د هغې وعدې (د الله) چې له تا څخه ده (چې له مونږ لرې کړي عذاب)، بېشکه چې مونږ خامخا لاره موندونکي يو (په ايمان راوړلو سره په تا باندې ای موسی!).

تفسير: يعنې د دعاء هغه طريقه چې تاته رب ښوولې ده، او هغه عهد چې مونږ له تاسې سره کړی دی، سم له هغه دعاء سره داسې وشو؛ نو ضرور مونږ به هم پر سمه لاره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو؛ نو سمه صافه لاره به بيا مو.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ ﴿۵۰﴾

پس کله چې لرې مو کړ له دوی نه عذاب (په دعاء د موسی سره) ناڅاپه ماته کړه دوی (هغه وعده خپله).

تفسير: يعنې څه مهال چې هغه تکليف مرتفع او د مصيبت ساعت له دوی نه پورته او مندفع شو؛ يو ځلي ټولو سره له خپلو هغو مواعيدو څخه مخ واړوه، او داسې يې وربښکاره کړل چې مونږ له سره تاسره څه عهد او پیمان نه وو کړی، او في الحال يې مات کړ.

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يُقَوْمُ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿۵۱﴾

او غږ وکړ فرعون (افتخاراً) په قوم خپل کې (د جارچيانو په وسيله) وويل (فرعون): ای قومه ځما! آیا نشته ما لره ملک سلطنت د مصر، او دغه ويالې چې بهيري (او اصلي منبع يې نيل دی) لاندې تر (مانې) ځما، آیا پس نه وينئ تاسې (دغه لويي، جاه او جلال ځما)؟

تفسير: په دغو اطرافو او حوالو کې د مصر حاکم ډېر لوی سړی گڼل کېده، او نهرونه يې همده کينودلي وو، او د نيل اوبه يې په همدغو ويالو کې غورځولې وې، او خپل باغ ته يې هم را ايستلې وې، مطلب دا چې سره د دغو سامانونو او وسايلو د موجوديت آیا ځمونږ دغه حيثيت او وضعيت له دې خبرې سره وړ او متقاضي دی، چې د موسی علیه السلام په شان د يوه معمولي حيثيت والا خبرو ته غوږ ونيسو، او غاړه ورته کيږدو؟

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ ؕ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿۵۲﴾

بلکه زه بهتر يم له دغه سړي (موسی) چې هغه سپک (او حقير دی)، او نه دی نژدې (دې ته چې) صاف بيان (د مطلب) وکړي.

تفسير: يعنې له موسی سره نه څه مال او دولت شته، او نه حکومت او نه عزت او نه کوم ظاهري کمال، تر دې چې په خبرو او اترو کې يې ژبه هم په صاف ډول سره نه چلېږي، او تته کيږي.

فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْبَلَدَةُ مُقَرَّرِينَ ﴿٥٧﴾

پس ولي نه غورخول کيږي په ده باندې وښي له سرو زرو يا ولي نه دي راغلي له ده سره پرښتي پيوسته (صف ترلي).

تفسير: وايي چې فرعون به پخپله د جواهر وښي پخپلو لاسونو کې اچول، او پر هر وزير او امير او مشر به يې چې لطف او مهرباني کوله؛ د هغه په لاسو کې به يې هم سم د ده له حال سره مناسب وښي اچول، د ده په مخ کې د ده لاوولنېکر صف ترلي وو، مطلب يې دا کله چې مونږ چا ته عزت ورکوو؛ نو دغسې وضعيت ورسره کوو، نو آيا کله چې دی د الله تعالی د رسالت مدعي دی نو ولي د ده الله د ده په لاسو کې وښي نه دي اچولي؟ او له سره يې د ملائکو يو لښکر نه دی رالېږلی؟

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَاطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِيقِينَ ﴿٥٨﴾

پس سپک بې عقل وموند (فرعون) قوم خپل پس اطاعت يې وکړه د هغه (فرعون په مطلب د ده کې)، بېشکه چې دوی وو يو قوم فاسقان.

تفسير: يعنې په دغو چټيو او غلطو تېرايستونکيو خبرو سره يې له خپل قوم څخه ناپوهان جوړ کړي دي، او هغه ټول احمقان د ده خبرو ته غورېږدي، حقيقت دا دی چې د دغو خلقو طبائع د الله تعالی په نافرمانۍ له ابتداء څخه عادت او معتاد شوي وو، دغه يې اوس د هغه عصيان او طغيان لپاره يوه نوې حيله او پلمه وگرځوله.

فَلَمَّا أَسْفَوْنا

پس کله چې په غضب يې کړو دوی مونږه (په ډېر طغيان خپل سره).

تفسير: يعنې هم هغسې کارونه يې وکړل چې په هغو سره عادتاً پاک الله په قهر او غضب کيږي.

انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ سُلَافًا وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ ﴿٦٠﴾

نو انتقام واخيست مونږ له دوی نه پس غرق ډوب مو کړل دوی ټول (په بحيره د قلمز کې). پس ومو ګرځول دوی پېشوايان (لپاره د عبرت اخيستلو) او مثل لپاره د وروستنيو (خلقو تر قيامت پورې).

تفسير: يعنې وروسته راتلونکيو نورو نسلونو ته د دوی قصه د يوې عبرتناکې پېښې په شان ذکر او بيانېږي.

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٦١﴾ وَقَالُوا الْهَذَا خَيْرٌ أَمْهُوَ

او کله چې يادشې ځوی د مړمې د مثال په طور؛ ناڅاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شورماشور د خوشالتيا (او خدا) کوي. او وايي (دغه کفار) آيا معبودان ځمونږ غوره دي او که هغه غوره دی؟ (هر کله چې عیسی په دوزخ کې شو، خو ځمونږ بتان دې هم په دوزخ کې وي).

تفسير: يعنې کله به چې د عیسی المسيح عليه السلام ذکر کېده؛ نو د عربو مشرکانو به ډېر شورماشور ښلاوه، او راز غږونه به يې پورته کول، په ځينو رواياتو کې راغلي دي، څخه مهال (وخت) چې رسول الله مبارک دغه آيت ولوست: ﴿لَا تَعْبُدُوا مِن دُونِ اللَّهِ حَصْبَ جَهَنَّمَ﴾ (۱۷ جزء د الانبياء سورت (۷) رکوع (۹۸) ځمونږ دغه تفسير)؛

نو مشرکانو وويل چې: نصاری د مسیح علیه السلام عبادت کوي، او راوښه چې ستاسې په خیال ځمونږ معبودان ښه دي؟ که مسیح علیه السلام ظاهر دی چې تاسې مسیح ته ښه وایئ، کله چې مسیح (معاذ الله) د دې آیت په عموم کې داخل وي؛ نو خیر دی ځمونږ معبودان دې ورسره داخل وي، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم یو ځلې فرمایلي وو: «لیس أحد یُعبد من دون الله فیہ خیر»؛ نو کفارو وويل چې: آیا په مسیح کې هم څه خیر او ښېگڼه (فائده) نشته؟ ظاهر دی چې د آیت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې الفاظو مطلب له هغو شیانو سره متعلق وو چې مشرکان د هغوی په عبادت کې لگیا وو، او په دغو معبودینو کې د دغې خبرې قوت او قدرت هم نه وو چې د خپلو عابدینو جواب په «لا» او «نعم» سره ورکړی شي، یا دوی له دغه ناحقه عبادت څخه منع کړي، یا د خپلې بېزارۍ اعلان هغوی ته واوروي، مګر د دغو معترضینو منشأ تش جګړه کول او اعتراض ایستل، او د مناقشې او مجادلې خبرې پیدا کول، او د حق لټارول وو، نو ځکه قصداً به یې داسې خبرې جوړولې، چې د متکلم له مراده مخالفې وې.

نَاصِرُؤْهُ لَكَ الْاَجْدَالُ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصْمُونَ ﴿۵۹﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا عَبْدٌ اُنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي اِسْرَءِیْلَ ﴿۶۰﴾

نه بیانوي دوی دغه مثال تالره مګر محض لپاره د مجادلې خصومت جګړې، بلکه دوی یو قوم جګړه کوونکی دی (په هر کار کې). نه دی دغه (عیسی) مګر یو بنده دی چې نعمت کړی وو مونږ پرې، او ګرځولی مو وو دی یو مثل لپاره د بني اسرائيلو.

تفسیر: یعنې یواځې په همدغه مسئله کې د دوی دغه جګړې نه دي محدودې، بلکه د دوی په طبیعت کې جګړه او جنجال واقع دی، سمې او صافې خبرې هیڅ کله د دوی په مغزو کې ځای نه نیسي، همداسې مهملې او چټې مباحثې او لړې له مقصده جګړې راوباسي، چېرې هغه شیاطین چې پر خلقو خپل عبادت اجرا کوي، او پر هغو دوی خوښېږي، یا هغه د تېرې (ګټې) بېځانه بټان چې پر دغه بیخي قوت او قدرت نه لري چې خلق له کفره او شرکه منع کړي، او چېرې د لوی الله هغه مقبول بنده چې پرې الله تعالی خپل خاص فضل او کرم فرمایلي دی، او د بني اسرائيلو د هدایت لپاره یې درولی وو، چې دی پخپله پر خپل عبودیت مقر وو، او هم خپل امت یې د وحدانیت په طرف باله، او هغوی ته به یې داسې ویل: ﴿اِنَّ اِلَهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيْمٌ﴾ نو آیا دغه مقبول بنده ته (العیاذ بالله) «حصب جهنم» یا «لیس فیہ خیر» ویلی کېدی شي؟ یا د تېرو بټان له هغه سره برابري او سیالي کولی شي؟

وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلٰٓئِكَةً فِی الْاَرْضِ یَخْلُقُوْنَ ﴿۶۰﴾

او که اراده فرمایلي وی مونږ؛ نو خامخا ګرځولې به مو وی په ځای د تاسې پرښتې په ځمکه کې چې خلیفګانې شوې به وی.

تفسیر: که الله تعالی اراده کړي وی؛ نو ستاسو په عوض به یې پرښتې په ځمکه کې ګرځولې وی، چې یو په بل پسې راتلې، لکه چې تاسې یو بل پسې راځئ، الله تعالی ته پوره قدرت حاصل دی.

وَاِنَّهٗ لَعِلُّمُ السَّاعَةِ

او بېشکه دغه (عیسی) خامخا علامه ښه ده لپاره د قیامت (په اعتبار د نزول سره).

تفسیر: یعنې د عیسی علیه السلام اول ځلې راتلل خو خاص د بني اسرائيلو لپاره یوه د قدرت ښه وه، چې بې له پلاره پیدا شو، او عجیبې او غریبې معجزې یې ورنښکاره کړې، او د ده دویم ځلې راتګ به د قیامت له ښو څخه وي، د ده له نزوله به خلق معلوم کړي چې قیامت بیخي نژدې رارسېدلی دی.

فَلَا تَتَّبِعُوا فِيهَا لِلْغَوْنِ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾ وَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٣٧﴾

پس شک مه کوئ تاسې په (راتلو د) قیامت کې، او متابعت وکړئ ځما (په توحید کې)، دغه لاره ده سمه برابره (چې نه پرې گمراه کېږي هیڅوک). او نه اړوي تاسې شیطان (له دغې سمې لارې)، بېشکه چې (دغه شیطان) تاسې ته دښمن دی ښکاره.

تفسیر: یعنې د قیامت په راتگ کې شک مه کوئ! او د توحید او د ایمان پر هغې سمې لارې چې زه یې تاسې ته درښیم؛ سم برابر لار شئ!، نه چې ستاسې ازلي دښمن تاسې له هغې لارې څخه منع کړي، او مخه مو ونیسي.

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلَفُونَ فِيهِ

او کله چې راغی عیسی په دلائلو ښکاره ووسره وویل (عیسی) چې: په تحقیق راغلی یم زه تاسې ته په حکمت (نبوت، شریعت، ښه درایت پخې خبرې)، او لپاره د دې چې بیان کړم تاسې ته ځینې له هغو احکامو چې وئ تاسې چې اختلاف به مو کاوه په هغو کې (له امورو د دین نه).

تفسیر: یعنې دیني خبرې یا ځینې هغه شیان چې د موسوي شریعت له طرفه حرام درولی شوي وو؛ د هغه حلت بیان تاسو ته کوم، لکه څنگه چې د آل عمران سورت په (۵) رکوع (۵۰) آیت کې راغلي دي: ﴿وَلِيُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلَفُونَ فِيهِ﴾.

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ٣٨ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٩﴾

پس ووير پرئ له (عذابه د) الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). بېشکه الله هم هغه دی رب ځما او رب ستاسو، پس عبادت کوئ یواځې د دغه (الله، او حکم یې منئ)، دغه لاره ده سمه برابره.

تفسیر: دغه تعلیم وو د عیسی علیه السلام، وگورئ چې په څومره صفایې او درستی سره یې د واحد الله تعالی د ربوبیت او معبودیت بیان فرمایلی دی، او همدغه توحید، اتقاء او د رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت یې صراط المستقیم درولی دی.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصاری) په منځ خپل کې.

تفسیر: یعنې اختلاف واقع شو، یهودان ترې منکران شول، او نصرانیان پرې قائلان شول، بیا وروسته له دې نه نصرانیان هم سره څو ډلې شول، ځینې مسیح علیه السلام ته د الله تعالی ځوی وایي، ځینې یې له درې معبودانو یو معبود گڼي، ځینې یو څه وایي او ځینې بل څه وایي، د مسیح علیه السلام پر اصلي تعلیم خو یو تن هم نه دی پاتې.

قَوْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ إِلَهِ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٠﴾

پس افسوس هلاک خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې ظلم يې کړی دی (په باب د عیسی کې) له عذاب د ورځې درد ورکوونکې. آیا منتظر دي (دغه احزاب یا کفار د مکې، یعنې نه دي) مگر قیامت ته چې رابه شي دوی ته یو ناڅاپه، او دوی به نه پوهیږي (په وخت د راتلو یې قبل الظهور).

تفسیر: یعنې له داسې ښکاره وو او واضحو بیاناتو او هداياتو سره هم که دغه خلق د حق او صدق منونکي نه دي؛ نو بالآخر دوی د څه شي په انتظار کې دي؟ د دوی د دغه وضعیت او احوال له لیدلو څخه داسې ویل کېدی شي چې که قیامت یو ځلې ناڅاپه د دوی پر سرونو ودریږي؛ نو هلته به یې ومني، حال دا چې د هغه وخت منل له سره په درد نه خوري، او مفید نه واقع کېږي.

الْاِخْلَاقُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٢٥﴾

یاران (دوستان د کفر او معصیت) په دنیا کې په دغه ورځ (د قیامت کې) ځینې د دوی له ځینو نورو سره به دښمنان وي مگر (پاتې به وي دوستي) د متقیانو.

تفسیر: په دغه ورځ کې به دوست له دوست څخه لرې تښتي، نه چې زه هم د ده په شامت ونیولی شم، د دنیا دغه ګردې دوستي او محبتونه او خپلوی به سره منقطع کېږي، انسان به افسوس او ارمان کوي چې ولې مې له هغه شریر سړي سره دوستي کړې وه، چې د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصیبت کې اخته شوم، په دغه وخت کې به ډېر خوږ او مین محبوب هم د خپلې خوږې او مینې محبوبې له لیدلو ځنې ویرېږي به، او یو د بل له لیدلو څخه به بېزاره وي، هو! د هغو کسانو محبت او دوستي به په کار ورځي، چې خاص د الله لپاره وي، او نداء به وکړه شي پر دغو مؤمنانو باندې د الله اعظم شأنه واکرم برهانه له جانب داسې چې:

يُعْبَادُ الْاَوْفُ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ وَلَا اَنْتُمْ تَعَزَّوْنَ ﴿٢٦﴾

ای بندګانو څما! نشته هیڅ وېره پر تاسې نن ورځ او نه به غمجن کېږئ.

تفسیر: یعنې نه د وړاندې ویره او نه به د وروستي غم اندېښنه ورسره وي، او د دوی صفت دغه دی.

الَّذِينَ آمَنُوا بِالْاِيتِئَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢٧﴾

هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په آیتونو ځمونې، او وو دوی مسلمانان (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې په زړه سره یې یقین او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره یې د ده احکام په ځای راوړل، او د اطاعت او انابت غاړه یې ورته کېښوده، له دې ځایه د ایمان او اسلام فرق ظاهریږي، لکه چې د جبریل علیه السلام په حدیث کې د دې مفصل بیان شوی دی، بیا به وویلی شي دغو مؤمنانو ته له جانب د الله اکرم شأنه او اعظم برهانه داسې چې:

ادْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٢٨﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصَفَافٍ مِّنْ ذَهَبٍ وَّاَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا نَشْتَهِيهِ الْاَنْفُسُ وَتَكُنُّ الْاَعْيُنُ

ننوخئ (ای څما بندګانو) جنت ته تاسې او ښځې ستاسې چې خوشاله به کړل شي. ګرځولی کېږي به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتیانو کاسې ګلاسونه له سرو زرو څخه او (طلايي) صراحی ګانې، او (وي به دوی ته) په دغه (جنت) کې هغه څیزونه چې خواش کوي د هغو نفسونه (د دوی) او چې خوند اخلي سترګې (د دوی ترې).

تفسير: له ټولو څخه اعلى او اولى څيز چې ترې سترگې په ليدلو سره رڼې او يڅې او زړونه آرامي او هوسايي (راحت) مومي؛ د الله تعالى لقاء ده، رزقنا الله تعالى بفضله ومنه.

وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٥﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٦﴾

او تاسې په دغه جنت کې همېشه اوسېدونکي یئ. او دغه جنت دى هغه چې په ميراث در کړى شوى دى هغه تاسو ته په سبب د هغو (نېکو عملونو) چې وئ تاسې چې کول به مو په دنيا کې.

تفسير: يعنې ستاسې د پلار آدم عليه السلام ميراث تاسې ته بيا درورسېده، او دغه د الله تعالى فضل او مرحمت او ستاسې د اعمالو ثمره ده.

لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٤٨﴾ لَا يُفَرِّغُهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْسَوْنَ ﴿٤٩﴾

شته تاسې په دغه (جنت) کې (ښې غوړې منتخبې) مېوې ډېرې چې له هغو څخه به يې خورئ تاسې. بېشکه چې مجرمان (کافران) په عذاب د دوزخ کې به همېشه پاتې کيدونکي وي. نه به سپکاوه شي له دوى څخې (عذاب) او دوى به په دغه عذاب کې ساکت نااميده وي (له نجاته او نشاطه).

تفسير: يعنې عذاب به نه کوم وخت ملتوي کيږي، او نه سپکاوه شي، دوزخيان به نااميده کيږي چې اوس په هيڅ صورت له دې ځايه نشو وتلى، او نه د وتلو څه سبيل او لاره شته.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾

او نه دى کړى مونږ ظلم پر دوى وليکن دوى وو هم دوى ظالمان (پر ځانونو خپلو په کفر سره).

تفسير: يعنې مونږ په دنيا کې د نېکۍ او بدۍ هره خوا او هر پلو دوى ته ښوولى او پوهولى وو، او انبياء الله مې لېږلي وو، او پر دوى مې د حجت تمام کړى وو، او هيڅ يومعقول عذر مې دوى ته باقي نه وو پريښى، خو سره له هغه دوى ونه منل، او له خپلو تېريو او زياتو څخه يې لاس وانه خيست، که داسې ظالمنو او متجاوزينو ته سزا ورکړه شي؛ نو څوک دغې سزا ته ظلم ويلى شي؟.

وَنَادُوا إِلَيْكَ لِيَقْضَ عَلَيْنَا رَبُّكَ ﴿٥١﴾

او غږ به وکړي (جهنميان) چې اى مالکه (خازنه د دوزخ) حکم دې وکړي پر مونږ رب ستا (د مرگ).

تفسير: «مالک» د هغې پرښتې نوم دى چې پر دوزخ موکله ده، او د اور داروغه ورته ويلى شي، دوزخيان به ده ته غږ کوي او نارې به وهي چې مونږ نه مرو او نه خلاصۍ مومو، ته دې خپل رب ته ووايه چې: يو ځلې دې مونږ ته عذاب راکړي، او کار مو دې له بېخه تمام کړي، گواکې له نجاته بې هيلې او مايوس کيږي، او د مرگ په ارمان کې لويږي.

قَالَ إِنَّكُمْ مَكشُونٌ ﴿٢٥﴾

وبه وايي (مالک خازن پس له زرو کلو په ځواب کې د دوی) چې بېشکه تاسې (ژوندي) پاتې کيدونکي یې (په دوزخ کې).

تفسیر: یعنې له چيغو او شورماشور څخه هېڅ فائده نه دررسېږي، تاسې په همدغه خپل حال تل تر تله پاتې کيدونکي یې، وايي چې دوزخیان به تر یو زر کاله چغې وهي، نارې سورې به کوي، بالاخر دوی ته به داسې یو جواب اوراوه شي، او د الله أجل و اعلی شأنه و أعظم برهانه له جانب داسې ویل کېږي:

لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كِرْهُونَ ﴿٢٦﴾

خامخا په تحقیق راغلي وو مونږ تاسې ته (په وسیله د انبیاوو) په حق سره، ولیکن زیاتره ستاسې حق لره بد گڼونکي یې (چې حق به مو نه قبلواوه).

تفسیر: یعنې هغه سزا تاسې ته پر دغه جرم درکړې شوې ده، چې تاسې علی الأکثر د صداقت او حقانیت په خلاف اقدامات کول، او زیات له تاسې د پوندو په شان په هغه پسې لويدي وئ.

أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٢٧﴾

بلکه محکم کړي دي (کفارو په خلاف د انبیاوو) یو کار، پس بېشکه مونږ هم محکم کوونکي یو (د تدبیر خپل).

تفسیر: د عربو کفار ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خلاف راز راز پلمې او حیلې جوړولې، او قسم په قسم پټ تدبیرونه به یې سره تړل، مگر د الله تعالی خفیه تدبیر د دوی پر دغو گړدو پلمو باندې اوبه بهولې.

أَمْ يَحْسِبُونَ أَنَّا لَأَسْمِعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلْ وَرُسُلًا لَدَيْهِمْ يَكْتُمُونَ ﴿٢٨﴾

آیا گمان کوونکي دي (کفار) چې بېشکه مونږ نه اورو پټې خبرې د دوی او پټې مشورې د دوی؟ (نه ده داسې) بلکه اورو یې، او رسولان ځمونږ (چې حفظه ملکې دي) له دوی سره دي چې لیکي (ټول اعمال د دوی).

تفسیر: یعنې دوی د زړونو پر اسرارو، نیاتو، او پټو خبرو مونږ پوهیږو، او د دوی پټې جرگې او مشورې مونږ اورو، او سم د حکومت د انتظامي ضابطې سره ځمونږ پربنډې (کرام کاتبین) د دوی گړد اعمال لیکي، دغه گړد دفاتر به د قیامت په ورځ وروړاندې کېږي.

قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَبْدِينَ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) که وي (بالفرض والتقدير لکه چې تاسې وایئ) رحمان ته ولد (ځوی لور)؛ پس زه به (دغه ولد لره) پومبني له عبادت کوونکیو وم (خو الله له گړدو (ټولو) عیوبو څخه پاک دی، او ولد نه لري).

تفسیر: یعنې له دې نه لوی ظلم به بل څه وي چې الله تعالی ته ځامن او لوني تجویزېږي، تاسې ووايئ: که به فرض محال سره الله تعالی اولاد درلودی؛ نو پومبني سړی به زه وم چې د ده د اولاد عبادت به مې کاوه، ځکه چې په دنیا

کې زه له ګردو ځنې زيات د الله تعالى عبادت کوونکې يم، او هر چاته چې هومره زياته علاقه له الله تعالى سره وي؛ په هم هغه تناسب ښايي د ده له اولاد سره يې هم وي، بيا څه مهال (وخت) چې زه سره له اول العابدینُ توبه د هېڅ يو موجود په ولديت الله ته قايل نه يم؛ نو تاسې څرنگه د پاک الله داسې منونکي یئ چې د ده تر فرضي اولاده حقوق هم منئ؟.

سُبْحَنَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿۸۷﴾

پاکي ده رب د اسمانونو ته، او (رب د) ځمکې ته، رب د عرش ته له هغه څه چې بيانوي (دوی) ورته چې نسبت د ولد او شریک او نور عیوب دي).

تفسیر: یعنې د هغو خبرو نسبت چې دغه خلک الله تعالى ته کوي، مثلاً اولاد او نور، له هغو ګردو ځنې د الله تعالى ذات پورته او منزّه دی، د ده په ذات کې د دې خبرې له سره امکان نشته چې معاذ الله د چا پلار یا ځوی شي.

فَذَرَهُمْ خِيَوْضًا وَيَعْبُوهَا حَتَّى يُلْقُوا يَوْمَئِذٍ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿۸۸﴾

بس پر پرده دوی چې غوټې وهي (په باطلو خبرو)، او لوبې کوي تر هغه پورې چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړې شوې ده (له دوی سره په دغه ورځ د قیامت کې د عذاب).

تفسیر: یعنې دوی د غفلت او حماقت په نشو کې هر څه چټي او چپولې خبرې چې کوي؛ ودې کړي، او تاسې له سره ورته توجه او التفات مه کوئ!، دغه خلق د څو ورځو له مخې په دنیوي عیش او عشرت او چرچو کې خپلې ورځې تېروي، بالاخر هغه موعوده ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې دوی ته د دوی دغه بي ادبي او ګستاخي او نور شرارتونه یو په یو وړاندې کیږي، او د هغو په مقابل کې به دوی د هر یوه د خوند او مزې ځکوونکي وي.

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿۸۹﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چې په اسمانونو کې معبود دی، او په ځمکه کې معبود دی، او همدی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسیر: یعنې نه په اسمان کې پرېستې، لمر، قمر، او ستوري معبود ګرځېدی شي، او نه په ځمکه کې اصنام، اوټان، او بُتان او نور، د ګردو علویاتو او سفلیاتو او ما فیهما حقیقي معبود هم هغه واحد احد الله تعالى دی، چې له فرشه تر عرشه پورې د ګردو اشیاءو مالک او خالق دی، او د ټولو اکوانو او امکنه وو، ازمنه وو پخپل علم او اختیار سره مالک او متصرف دی.

وَتَبَرَّكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ﴿۹۰﴾

او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملک سلطنت د اسمانونو او د ځمکې او د هر هغه څه چې په منځ د دغو دواړو کې دي، او (خاص) له همدې سره دی علم د قیامت.

تفسیر: یعنې قیامت کله راځي؟ د دې خبرې علم یواځې له هغه مالک الملکوت او صاحب الکبرياء والجبروت الله أجل وأعلى شأنه وأعظم وأکرم برهانه سره دی.

وَالَّذِينَ يُرْجِعُونَ ﴿٢٥﴾

او خاص همدغه (الله) ته به بېرته بيولی شی (ټول قیامت ته لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې کله چې هلته ورسېږئ، د ګردو حسناتو او سیئاتو حساب او کتاب به مو کېږي، او د هغو ثواب او عذاب به دررسېږي.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

او اختیار نه لري هغه معبودان چې دوی یې عبادت کوي بې له دغه (الله) د شفاعت (لکه چې منکران ګمان کوي) مګر هغه څوک چې شاهدي یې ویلي وي (په ژبه) په حقه سره، حال دا چې دوی پوهیږي (او علم یې وي پر هغو باندې په زړه سره).

تفسیر: یعنې دومره سپارښت کولی شي، هر هغه چا چې له خپل علم سره موافق د اسلام حقه کلمه ووايي او د هغې ګواهي ورکړي او د اسلام د حقې کلمې د ګواهي پرته هیڅ څوک د هیچا سفارش نشي کولی، او دغومره سپارښت به هم هغه صالحین وکړي چې د دوی په رښتین توب خبردار وي، او په دې باندې ښه پوهیږي چې دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دی، نورو ته به داسې اجازه نه وي.

وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَلَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٢٧﴾

او قسم دی که وپوښتي ته دوی چې چا پیدا کړي دي دغه (عابدان او معبودان)؛ نو خامخا وبه وایي: هرومرو (خامخا) دوی چې الله (پیدا کړي دي)، پس کوم طرف ته ګرځول کېږي دغه (مشرکان له عبادت د الله).

تفسیر: یعنې کله چې پیدا کوونکي همدغه یو الله دی؛ نو د بندګي او د عبادت مستحق ولې نور شول؟ عبادت د انتهایي تذلل نوم دی، او دغه تذلل د هغه ذات لپاره ښایي چې وکړي شي چې د انتهایي عظمت او جبروت څښتن دی، ډېر د تعجب ځای دی چې دوی مقدمات تسلیموي، لیکن د هغو له نتایجو څخه منکران کېږي.

وَقِيلَ لَهُ رَبِّ اِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٨﴾

او (الله تعالی سره علم پر دغې) وینا د دغه (رسول) دی چې ای ربه ځما! بېشکه دغه (قریشي منکران) یو قوم دی چې ایمان نه راوړي (په مؤمن به شیانو باندې).

تفسیر: یعنې د نبي دغه وینا هم الله تعالی ته معلومه ده.

فَاَصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ ﴿٢٩﴾

پس مخ و ګرځوه له دوی (او طمع پر بکړه له ایمانه د دوی)، او ووايه (ای محمده! دوی ته غواړم له شره ستاسو) سلامتي.

تفسیر: یعنې غم مه خوره! او زیات په دوی پسې مه لوړه! محض د دعوت او تبلیغ فریضه دې اداء کوه!، نو بیا له دوی ځنې خپل مخ و ګرځوه!، او ووايه: ښه ده که تاسې ځما خبرو ته غوږ نه ږدئ؛ نو ځما سلام دې وي تاسې ته:

(وکان هذا قبل الأمر بالقتال)، (چې دا حکم د جهاد کولو د حکم نه مخکې وو).

سَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾

پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د کفر خپل).

تفسير: يعني بالآخره دوی ته به دغه خبره ښکارېږي چې دوی په خرنګه لويې غلطۍ کې لويديلي وو؟ لکه چې پر خپلو دغو تېروتنو باندې ځينې کسان لږ څه په همدغه جهان کې پوه شوي هم دي، خو د هغه په پوره تکميل په آخرت کې کېدونکي دي.

تَمَّتْ سُورَةُ «الزخرف» بعون الله وتوفيقه، فله الحمد والمِنَّة.

سُورَةُ الدُّخَانِ

«د (الدخان) سورت مکي دی، (۵۹) آيت درې رکوع لري، په تلاوت کې (۴۴) او په نزول کې (۶۴) سورت دی، وروسته د «الزخرف» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حَمْدٌ وَلَکِنِّی الْمُبِیِّنُ ۝ اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَةٍ مُّبَرَّکَةٍ

قسم دی پر دغه کتاب ښکاره کوونکي (د ديني احکامو). چې بېشکه مونږ نازل کړی مو دی هغه په شپه برکتناکه کې.

تفسير: د «برکت شپه» د قدر شپه ده، لکه څرنگه چې الله تعالی د «القدر» په سورت کې فرمايلي دي: ﴿اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَةٍ الْقَدَرِ﴾ چې د رمضان المبارک په میاشت کې واقع ده، له قوله تعالی: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِیْ اُنْزِلَ فِیْهِ الْقُرْآنُ﴾ (د البقره سورت (۲۳) رکوع (۱۸۵) آیت)، په دغه شپه کې عظیم الشان قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنيا ته نازل کړی شوی دی، او بیا له هغه ځای متدرجاً په درویشو کلونو کې پر رسول الله صلی الله علیه وسلم نازل شوی دی، هم په همدغه شپه کې پر رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک د پاک قرآن ابتدایي نزول شروع شوی دی.

اِنَّا کُنَّا مُنْذِرِیْنَ ۝

بېشکه مونږ یو ویروونکي (په رالېږلو د قرآن).

تفسير: یعنی اورول همېشه ځمونږ کار او دستور وو، چې له هغه سره موافق دغه پاک قرآن هم نازل شوی دی.

فِیْهَا یُفَرِّقُ کُلُّ اَمْرٍ حَکِیْمٌ ۝ اَمْ رَآیْنَا عِندَنَا

په دغه (شپه) کې بیانوه شي بېلاوه شي هر کار حکمتناک (داسې ټینګ چې نه بدلېږي). حکم له نژده ځمونږ.

تفسير: یعنی د ټول کال په متعلق د قضاء او قدر ګرد د حکمت او د مصلحت ډکې قاطعې او نه بدلېدونکې فیصلې په دغې عظیم الشانې شپې کې له لوح محفوظ څخه نقل کېږي، او هغو پربښتو ته سپارلی کېږي چې د تکویناتو په شعبو کې کار کوي.

اِنَّا کُنَّا مُرْسِلِیْنَ ۝

بېشکه مونږ یو لېږونکي (د رسولانو).

تفسير: یعنی (مونږ لېږونکي یو د) پربښتې پر هر هغه کار چې له دوی سره مناسب وي، لکه چې جبرئیل علیه السلام یې سره له پاک قرآن محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم ته ولېږه.

رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

لپاره د رحمت (او مهرباني پر خلقو) له رب ستا، بېشکه الله همدی دی ښه او ږېدونکی د (ټولو) اقوالو، ښه عالم (په ټولو احوالو).

تفسير: يعنې الله تعالى د ټول عالم له ګردو حالاتو څخه باخبر دی، د دوی غږ او دعاء اوري، ځکه په عين ضرورت کې يې خاتم النبيين صلی الله عليه وسلم ته قرآن ورکړ، او د عالم لپاره يې د لوی رحمت په شان ولېږه.

رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَابَيَّتُهُمَا إِنَّ كُنْتُمْ مُّوقِنِينَ

(رحمت دی ټولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شيانو چې په منځ د دوی کې دي که چېرې يې تاسې يقين کوونکي (نو يقين وکړئ چې محمد د الله رسول دی).

تفسير: يعنې که په تاسې کې پر کوم شي د يقين لرلو صلاحيت وي؛ نو له ګردو شيانو څخه ږومې شې د يقين کولو قابل د الله تعالى عمومي ربوبيت دی، چې د هغه آثار په هره هره ذره کې له روښانې ورځې څخه زيات ښکاره او څرګند دي، او د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم رسالت دی.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ الْآوَالِينَ

نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر همدی دی، چې ژوندي کوي او مړه کوي (دغه الله) رب ستاسې دی، او رب د پلرونو ږومېنیو ستاسې دی.

تفسير: يعنې چې د هغه الله په قبضه کې ژوندي کول او مړه کول او د وجود او عدم واک او اختيار د هغه په لاس کې وي، او ګرد اولين او آخرين يې تر پالنې او تربيت لاندې دي؛ آیا ماسوا له هغه د بل چا عبادت او بندګي جایزه ده؟ دغه يو داسې صاف او ښکاره حقيقت دی چې په هغه کې د شک او شېبې هیڅ ځای او ګنجایش نشته.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ

(يقين نه کوي) بلکه دوی په شک کې دي (له بعث نه) چې لوبې مسخرې کوونکي دي (په مؤمن به شيانو).

تفسير: يعنې د دغو واضحو نښو او دلائلو اقتضاء خو داسې وه چې دغو خلقو به هغه منل، مګر سره له هغه دوی يې نه مني، بلکه دوی د توحيد او د نورو حقه وو عقايدو له طرفه په شکو کو او شېبو کې لويديلي دي.

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُّبِينٍ ۝ يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ

پس منتظر اوسه (ای محمده! دوی ته) په هغه ورځ چې راشي دا اسمان په لوګي ښکاره سره. چې پټ به کړي ټول مخلوق. (وبه وايي دوی) دغه عذاب ډېر دردناک دی.

تفسير: له «لوګي» څخه دلته څه مراد دي؟ په دغه مورد کې د اسلافو دوه قوله دي: ابن عباس رضي الله تعالى عنهما او نور وايي چې: قيامت ته نژدې به يو لوګي پورته کېږي، چې ګرد خلق به پټوي، ښکېو سړيو ته به د ده ډېر لږ خفيف څه اثر د زکام په شان ورسېږي، او د کفارو او منافقينو په ستوني او دماغو کې ننوځي او بې هوشه کوي يې، دلته هم هغه لوګي مراد دی، ابن مسعود رضي الله عنه په ډېر قوت سره ادعاء کوي، چې له دغه آيت څخه مراد هغه لوګي نه

دی چې د قیامت له علائمو څخه دی، بلکه رسول الله مبارک کله چې د قریشو له ترمرد او طغیان څخه په تنگ شو؛ نو دعا یې وفرمایله چې الله جل جلاله پر دوی تر اوو کلونو پورې قحط مسلط کړ، هم هغسې چې د یوسف علیه السلام په زمانه کې پر مصریانو مسلط شوی وو، لکه چې قحط پر دوی مسلط شو چې مکيانو به په هغه کې له مردارو او له پوستکو او له هلو کو څخه خوړل، غالباً په همدغه دوران کې د «یمامه» رئیس ثمامه بن آثال رضي الله عنه په اسلام مشرف شو، او د ماکولاتو د هغو گودامونو لېږل یې منع کړل، چې له هغه ځایه مکې معظمې ته تلل، الغرض مکيان د لوړې له لاسه مړه کېدل، او دغه مسلمه او ښکاره خبره ده چې د مسلسلې وچکالۍ او قحط په زمانه کې به د «جو» یعنې د ځمکې او اسمان په منځ کې لوګي په شان دوړي او غبار په نظر راځي، په دغه تقرير په ﴿يَقْنِي النَّاسُ﴾ کې به له خلقو څخه مراد مکيان وي، ګواکې دغه یوه وړاندوینه وه چې پوره شوه، کما یدل علیه قوله تعالی: ﴿فَارْتَبَ﴾.

رَبَّنَا اشْفِ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿۱۷﴾

ای ربه ځمونږ! لرې کړه له مونږ دغه عذاب بېشکه مونږ ایمان راوړونکي یو.

تفسیر: یعنې کله چې په هغه عذاب کې مبتلا کېږي، نو داسې به وایي چې: اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه، وروسته له دې نه مو توبه ده!، اوس مونږ ته پوره یقین حاصل شو، بیا به طغیان او شرارت نه کوو، او پاڅه مسلمانان کېږو، وروسته له دې نه د دغې خبرې الله تعالی اعظم برهانه واکرم شاته داسې جواب فرمایي:

أَنِّي لَهُمُ الذِّكْرَى وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌ ﴿۱۸﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ ﴿۱۹﴾

چېرې به نفع ورسوي دوی ته پند اخیستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چې په تحقیق راغلی وو دوی ته رسول ښکاره، بیانونکی. بیا همداسې وګرځېدل دوی له هغه (اجابت د رسول نه)، او وویل (کفارو): ده ته ښوونه کړې شوې ده (د قرآن له بل چانه) لېونی دی.

تفسیر: یعنې اوس له پوهېدلو او له نصیحت څخه د فائده اخیستلو موقع چېرې پاتې ده، په هغه وخت کې مو دغه پندونه ونه منل، چې ځمونږ رسول سره له ښکاره ښو او واضحو هداياتو درغلی وو، هلته به مو داسې ویل چې دغه لېونی دی، کله به مو ویل چې: دی دغه خبرې له بل چا څخه زده کوي، او بیا د هغه له مخې دغه کتاب جوړوي، د ابن عباس رضي الله تعالی عنهما د تفسیر سره سم د دې آیت مطلب داسې شو، او د ابن مسعود رضي الله تعالی عنه له تفسیر سره موافق معنی به یې داسې وي چې: مکيان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنگ شول، او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه یې غوښتنه وکړه چې دغه آفت له مونږ څخه لرې کړئ، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې ابو سفیان او نورو مشرکانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کې عرض او فریاد وکړ، چې تاسې خو فرمایئ چې زه «رحمة للعالمین» یم، او دغه دی ستا قوم له قحط او د وچکالۍ له لاسه تباہ او فنا کېږي، نو مونږ تاسې ته د مرحمت او شفقت او د قربت وسائط در وړاندې کوو، خو د دغه مصیبت د لرې کېدلو لپاره دعاء وکړئ، که دغه قحط او مصیبت له مونږ څخه پورته شو؛ نو مونږ ټول سره ایمان راوړو، لکه چې د دوی په دعاء سره باران وشو، او له یمامې څخه د غلې کوم گودامونه چې منع کړي شوي وو؛ هغه هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره سم بهر ته جاري شول، مګر سره له دې هم دوی مسلمانان نه شول، د همدې په نسبت فرمایي: ﴿أَنِّي لَهُمُ الذِّكْرَى﴾ یعنې دغه خلق د دغې خبرې له سره منونکي نه دي، په دغه قسم شیانو دوی په زړه او تاولات له خپله ځانه جوړوي، هغه شیان چې بیخي لکه د لمر په شان عیان او روښان دي یعنې ستاسې نبوت دوی نه مني، او تاسې ته د معجون نسبت کوي، او ځینې داسې وایي چې: دی له هغه رومي مریي څخه ځنې خبرې زده کړي دي، او بیا یې پخپل عبارت سره اداء کوي، له داسې متعصبو معاندینو څخه د کوم شي د پوهېدلو څه توقع کېدی شي؟.

إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾

بېشکه مونږ لري کونکي يو د دغه عذاب (په دعاء د نبي) لږ مډت، بېشکه تاسې بېرته ګرځيدونکي يئ (کفر خپل ته).

تفسير: يعنې که مونږ د لږ څه مډت له مخې له دوی ځنې عذاب لري کړو؛ دوی به بيا پخپلو هم هغو حرکاتو لاس پورې کوي، چې پخوا له دې نه به يې کول، او د ابن مسعود رضي الله تعالى عنه له تفسير سره موافق به يې داسې مطلب کيږي: درواخلئ مونږ د لږ څه مډت له مخې دغه عذاب له دوی ځنې لري کړو، تاسې وګورئ چې دوی به په هم هغسې اعمالو مداومت کوي چې پخوا له دې نه هم په هغه کې مشغول وو.

يَوْمَ تَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

(ياده کړه) هغه ورځ چې وبه نيسو مونږ (دغه کفار) په نيولو سختو لويو سره، بېشکه مونږ خامخا انتقام اخيستونکي يو (په دغه ورځ کې).

تفسير: د ابن عباس رضي الله تعالى عنهما په نزد به لويه نيونه په قيامت کې وي، غرض دا دی چې د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بېرته ګرځيدونکي دی، د ابن مسعود رضي الله تعالى عنه په نزد له لويې نيونې څخه د «بدر» غزا مراده ده، چې په دغې غزوې کې له کفارو څخه بدل او انتقام واخيست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولُ كَرِيمٍ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقيق ازمويلي وو مونږ پخوا له دې نه قوم د فرعون، او راغلی وو دوی ته رسول (موسی) عزتمند (په نزد د الله).

تفسير: يعنې د موسی عليه السلام په ذريعه د دوی امتحان واخيست شو، چې آیا دوی د الله تعالی پيغام قبلوي که نه؟

أَن أَدُّوْا إِلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ

(او وويل موسی فرعونيانو ته) چې وسپارئ تاسې په ما باندې بندګان د الله !

تفسير: يعنې د الله تعالی بندګان خپل مريان مه ګرځوئ !، بني اسرائيلو ته له مريتبوه آزادي ورکړئ !، او ماته يې وسپارئ، چې هر چېرې ځما خوښه وي؛ دوی له خپل ځان سره بوځم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾

بېشکه زه تاسې ته رسول مكرم امانتګر يم. او (وويل موسی فرعونيانو ته) چې سرکښي مه کوئ پر الله (په اهانت د وحي)، بېشکه چې زه راوړونکی يم تاسې ته د برهان حجت دليل ښکاره واضح.

تفسير: «برهان، حجت، دليل ښکاره واضح» هغه معجزات وو چې موسی عليه السلام ښوول لکه عصا، يد بيضاء، يعنې «همسا» او «سپين لاس» او نور.

وَلَقَدْ عَذَّبْنَا رَبِّيَ دَرَكُومًا تَرْجُمُونَ ﴿٢١﴾

او (وويل موسی فرعونيانو ته) چې بېشکه زه پناه نیسم په رب خپل او په رب ستاسې له دې نه چې سنگسار کړئ تاسې ما.

تفسیر: په دغه سره یې د دوی د هغو ویرولو ځواب ورکړ، یعنې ما ستاسې له ظلم او ایذاء څخه د الله تعالی پناه حاصله کړې ده، هغه ځما حمایت کوي، او د الله تعالی پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَأَن لَّكُمْ مَوْتٌ إِلَىٰ أَعْتَدَلُوهِنَّ ﴿٢٢﴾

او که ایمان نه راوړئ تاسې (ای فرعونيانو!) پر ما؛ پس په څنگ شئ (له ما، پرېږدئ ما).

تفسیر: یعنې که ځما خبره نه منئ، نو اقلًا ماته څه ضرر او ایذاء مه رسوئ!، او په دغه سره خپل جرم مه درنوئ، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «یعنې چې خپل قوم بوځم، ته مې لار مه نیسه!».

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِ مَزَلْهُم مَّجْرُومُونَ ﴿٢٣﴾ فَأَسْرَبَ بَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ مُّتَّبِعُونَ ﴿٢٤﴾

پس دعا وکړه (موسی) رب خپل ته داسې چې بېشکه دغه (قبطیان) یو قوم دی گنهکاران (کافران). (نو وفرمایل الله موسی ته چې): پس بوځه بندګان ځما (سبطیان) د شپې، بېشکه تاسې متبوع یئ (د قبطیانو)، (تاسو پسې د فرعون لښکری درځئ).

تفسیر: یعنې بالاخر مجبور شو، او د الله تعالی په حضور کې یې عرض او فریاد وکړ، چې دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخیستونکي نه دي، نو اوس ته ځمونږ او د دوی په منځ کې فیصله وکړه!، د ده دعاء فوراً مستجاب او پر موسی علیه السلام امر وشو، چې یې د فرعونيانو له اطلاعې بني اسرائيلو سره د شپې له مخې له مصره ووځئ!، ځکه چې گهڅ (سحر) له مخې به وروسته له دې نه چې ستاسې له تگه خبر شي؛ نو د تاسې د تعاقب لپاره درپسې وځي، لیکن په یاد یې ولرئ چې په لاره کې ستاسې په مخ کې تریخ سیند درځي، چې هغه به ستا د همسا په اشاره سره دېخوا او هغې لري کېږي، او په منځ کې وچه صافه لاره تاسې ته پیدا کېږي، چې ته به سره له خپل قومه له هم هغې لارې تېرېږئ.

وَأَنزَلْنَا الْبَحْرَ لَهَا فَوَاحِشُهُمْ مَّشْرُومُونَ ﴿٢٥﴾

او پرېږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوڅې کوڅې) بېشکه دوی لښکري دي ډوبې کړی شوې.

تفسیر: یعنې د دغې خبرې په فکر او اندېښنې کې مه اوسه!، دغه لاره چې د الله تعالی په قدرت په دغه سیند کې شوې ده، بېرته پاتې نشي، پرېږده چې دغه لاره هم دغسې پر خپل حال پاتې وي، څو فرعون او فرعونيان یې وگوري او پر تاسې پسې د راتلو همت او ځغرد (جرات) وکړي، لکه چې هغوی هم په همدغې وچې کې ننوتل، کله چې ټول د سیند منځ ته ورسېدل؛ دلته الله تعالی د سمندر اوبو ته حکم ورکړ، چې بیا سره یو ځای شي، او په دغه ترتیب سره یې هغه ګرد لاو لښکر ډوب او مغروق کړ، نو فرمایي الله اکرم شأنه وأعظم برهانه چې:

كَمْ تَرَكُوا مِثْلَ حَبْثٍ وَعَيْبُونَ ﴿٢٦﴾ وَزُرُوعٌ وَمَقَامِرٌ كَرِيمٌ ﴿٢٧﴾ وَنَعْمَةٌ كَانُوا فِيهَا يَفْتِهِينَ ﴿٢٨﴾ كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٩﴾

څومره ډېر پرېښودل دوی له باغونو او (له) چينو (د اوبو). او (له) فصلونو او ځايونه عمده مخصوص ښايسته. او (له) نعمتونو (او له هسې د هوسايي - آرام سامان) چې وو دوی په هغو

(نعمتونو) خوشال خوندور. همداسې (هلاک کوو مونږ مکذبینو لره) او په میراث مو ورکړل (دغه شیان) قوم بل (سبطیانو) ته.

تفسیر: یعنې د بني اسرائيلو په لاسونو کې یې ورکړ، لکه چې د «الشعراء» په سورت کې دي، له دې نه معلوم شو چې د فرعون د غرقېدلو څخه وروسته د بني اسرائيلو تصرفات او مداخله په مصر کې شروع شوله، او که دغه ثابت نشي؛ مطلب به یې داسې وي: د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چې له فرعونیانو څخه پاتې وو؛ هم هغسې شیان مونږ بني اسرائيلو ته هم ورکړل، والله أعلم.

فَبَايَسُكَتُ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوی (یا پر هلاکت د دوی) باندې اسمانونو او ځمکې.

تفسیر: په روایاتو کې راغلي دي چې د مؤمن د وفات په تقریب کې د اسمان هغه دروازه ژاړي چې له هغې څخه به ده ته روزي نازلېده، یا هغه دروازه چې په هغې کې د ده صالح عمل پورته خوت، او هغه ځمکه به هم ژاړي چې ده به پرې لمونځ کاوه، یعنې افسوس چې هغه سعادت له مونږ ځنې واخیست شو، کله چې له کفارو سره د صالح عمل تخم نشته؛ نو ده پسې به اسمان یا ځمکه ولې ژاړي؟ بلکه ممکن دي چې د دوی پر مرګ خوښ هم شي، چې ښه شو چې دغه یوه بلا له دنیا ورکه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنظَرِينَ ۝ وَلَقَدْ بَعَثْنَا نَبِيَّ إِسْرَءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ۝ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَلِيًّا
مِّنَ السُّرَفِينَ ۝ وَلَقَدْ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَىٰ الْغَلِيِّينَ ۝

او نه وو دوی ته مهلت ورکړی شوی. او خامخا په تحقیق نجات مو ورکړ بني اسرائيلو ته له عذاب سپکوونکي (د قبطیانو). چې له (طرفه د) فرعون وو (چې مجسم مصیبت او آفت وو)، بېشکه دغه (فرعون) وو سرکښه متکبر له مسرفینو له حده تېرېدونکي سر غړوونکي (په شرک کې). او خامخا په تحقیق غوره کړي مو وو دغه (بني اسرائيل) په علم خپل پر خلقو (د زمانې د دوی).

تفسیر: یعنې اگر که د بني اسرائيلو کمزوري او نواقص هم مونږ ته معلوم وو، خو سره له هغه مونږ دوی ته د هغې زمانې پر ګردو خلقو فضیلت ورکړ، او ځینې جزئیه فضائل خو هم هغه دي چې تر نن پورې د بل هېڅ قوم په برخه نه دي شوي، مثلاً د ډېرو انبیاوو په دوی کې مبعوثېدل.

وَاتَّبَعْنَاهُمْ مِّنَ الْآيَةِ بِآيَةٍ بَلَوْنَاهُمْ

او ور مو کړ دوی ته له دلائلو (د قدرت خپل په لاس د موسی) هغه چې په هغو کې آزمایش مدد وو ښکاره.

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام په ذریعه مثلاً د «مَنْ أَوْ سَلَوَىٰ» نزول د ورېځو سیوري غورځول وغیر ذلک.

إِنَّ هَؤُلَاءَ لَيَقُولُونَ ۝ إِنَّ هِيَ إِلَّا مَوْتَتْنَا الْأُولَىٰ وَمَا خَنُّ بُشْرَيْنَ ۝

بېشکه دغه (کفار) خامخا وایي چې: نه دی دغه عاقبت ځمونږ مګر همدا پړو مې مرګ ځمونږ دی (په دنیا کې)، او نه یو مونږ راپورته کړی شوی (له قبورو).

تفسير: په منځ کې د موسى عليه السلام د قوم ذکر استطراداً راغلی وو، له دې ځايه بيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قوم تذکره شروع کېږي، يعنې دوی وايي چې: ځمونږ آخري حالت فقط هم دغه دی چې موت پر مونږ راځي، هر کله چې مړه شو؛ نو وروسته له مرگه بيا نو نورې خبرې اترې له سره نه دي پېښېدونکي، او له موجوده ژوندون څخه ماسوا بل ژوندون بيخي نشته، حشر او نشر، ثواب او عقاب څه شی دی؟ او حساب او کتاب چېرې کېږي.

فَاتُوا يَا بَنِي آدَمَ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٥٠﴾

پس (ژوندي) راولئ پلرونه ځمونږ که چېرې یی تاسې صادقین رښتیني (په دغې وينا خپله کې).

تفسير: يعنې رسول الله مبارک او مؤمنانو ته کفار وايي: که تاسې پخپلې دغې وينا کې یی، او دغه عقیده مو صحيحه وي چې وروسته له مرگه بيا ژوندون هم شته؛ نو ډېره ښه ده، تاسې خو ځمونږ دغه مړه شوي پلرونه او نيکه ګان راژوندي کړئ چې مونږ يې پخپلو سترگو سره ووينو، او په کيفيت يې وپوهیږو.

أَمْ خَيْرٌ لَّكُمْ قَوْمٌ تَبِعُوا

(نو فرمائي الله چې) آیا دغه (قریش) غوره دي (په مال او قوت) که قوم د «تبع».

تفسير: «تبع» د یمن د باچا لقب وو، چې د ده حکومت پر سبا، حضرموت او نورو ټولو وو، «تبع» ډېر تېر شوي دي، الله تعالی ښه عالم دی چې دلته ترې کوم یو مراد دی؟ په هر حال دومره ترې ظاهر شو چې دغه قوم د ډېر قوت او قدرت خاوندان وو، چې د خپل طغيان او تمرد په سبب هلاک او تباه شو، ابن کثیر (رحمه الله تعالی) له دغه قوم څخه د سبا قوم مرادوي، چې د هغه ذکر د سبا په سورت کې تېر شوی دی، والله أعلم.

وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٥١﴾

او هغه کسان چې پخوا تېر شوي وو له دغو (قوم) د تبع لکه عاد او ثمود، بلکه قوي نه وو په مال او قوت؛ نو سره له هغه هم) هلاک کړل مونږ دوی، بېشکه دوی وو ګناهګاران (کافران منکران له بعثته او له قیامته).

تفسير: مثلاً عاد او ثمود او نور، الله تعالی دغه ټول د دوی د ګناهونو په بدل هلاک او تباه کړل، آیا تاسې له دوی نه بهتر زیات زورور طاقتور یی چې نه مو هلاکوي؟ یا مو نه شي هلاکولی؟.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعِینَ ﴿٥٢﴾ مَا خَلَقْنَاهُمْ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَکِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٣﴾

او نه دي پیدا کړي مونږ اسمانونه او ځمکه او ټول هغه شيان چې په منځ د دغو دواړو کې دي حال دا چې لوبې کوونکي یو (يعنې عبث). نه دي پیدا کړي مونږ دغه دواړه مګر په حقه سره، وليکن زیاتره د دغو (مشرکانو) نه پوهیږي (په دې چې فعل د حکیم هیچرې له حکمته خالي نه وي).

تفسير: يعنې نه مې دي پیدا کړي دغه ټول علویات او سفلیات بې مطلب او عبث، او دغه لویه کارخانه د څه لوبو او تماشو لپاره نه ده جوړه شوې، بلکه په ډېر لوی حکمت سره پیدا کړی شوې ده، چې د هغې نتیجه ضرور یوه ورځ څرګندېږي، چې همدغه نتیجه آخرت دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْبَعِينَ ﴿٦٠﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَوْلًى عَنْ مَوْلَى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٦١﴾
إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٢﴾

بېشکه ورځ د فيصلې (قيامت په منځ د خلقو کې) وعده (د جمع کولو) د دوی ده د ټولو (چې په دغه ورځ کې د ټولو حساب په یوه وخت کې کېږي). هغه ورځ چې دفع به نشي کولی هیڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هیڅ شی (له عذابه)، او نه به له دوی سره (له کوم طرفه) مدد وکړي شي (او نه مرسته رسېدی شي). مګر هغه څوک چې رحمت پرې وکړي الله (چې مؤمنان دي)، بېشکه الله همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې بس پر هم هغه چا چې الله تعالی رحمت وکړي، هم هغه به نجات مومي.

إِنَّ شَجَرَتَ الرَّقْمِ طَعَامُ الْآثِمِ ﴿٦٣﴾

بېشکه (مېوه د) ونې د رقم. طعام خواړه د (ډېرو لویو) ګناهګارانو (کافرانو) دی.

تفسیر: یعنې د کومې ادنی مشابهت لامله ورته «رقم» چې په اردو کې ورته (سیهنه) وايي ویلي شوي دي، که نه د دوزخ د رقم کیفیت خاص الله ته معلوم دی، لکه چې د جنت ځینې نعمتونه له دنيوي نعمتونو سره نوم اشتراک لري، همداسې د دوزخ په نسبت هم وپوهېږئ.

كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٦٤﴾ كَغَلَى الْحَبِيبِ ﴿٦٥﴾ خَذْوَةٌ قَاعَتُلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْحَبِيبِ ﴿٦٦﴾

په شان د مس (او ژېړ) ویلي کړی شوي، چې ایشیږي په کېږي. په شان د اوبو خوټېدونکيو. (وبه فرمایي الله خازنانو د دوزخ ته چې) ونیسی دی پس راکارئ دی برابر منځ د دوزخ ته.

تفسیر: دغه د نیولو حکم به هغو پریښتو ته کېږي چې د مجرمینو په تعذیب مأمورې دي.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَبِيبِ ﴿٦٧﴾

بیا ورتویې کړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ایشېدلو اوبو.

تفسیر: دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لارې د دوی کېږي ته ننوځي، او د دوی کلمي پرې کوي، او د هغو ټوټې د باندې لویږي (أعاذنا الله منه).

دُنِّ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٦٨﴾

(وبه ویل شي ده لره) وڅکه (دغه عذاب) ! بېشکه ته هم دغه ته عزت من غټ مشر (کافر) وې (په زعم خپل).

تفسیر: یعنې ته خو هم هغه یې چې په دنیا کې دی ځان لوی معزز او مکرم ګانه، او خپل مشرتوب او سرداري به دې ثابتوله، اوس دې هغه مشرتوب چېرې لار؟.

إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٦٩﴾

بېشکه چې دغه عذاب هغه دی چې وی تاسې چې په ده کې به مو شک کاوه.

تفسير: يعنې تاسې کله داسې يقين او باور درلود، چې له دغه ورځې سره به مخامخ کېږئ؟، تاسې په دغه شک او شبهه کې وئ چې فقط مونږ همدلته لوبې او چرچې کوو، او په هم دغې مشغولتيا کې خپل عمر تېروو، کله چې مړه شو؛ نو له خاورو سره ګډوډ کېږو، او وروسته له هغه بل هيڅ شی پر مونږ نه دی راتلونکی، اوس خو مو پخپلو سترګو وليدې چې هغه ټولې خبرې رښتيا وې، چې انبياء عليهم السلام به د هغو بيان تاسې ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ آمِنٍ ﴿٤٤﴾

بېشکه چې متقيان به په ځای د امن کې وي (له ټولو مکروهاتو).

تفسير: يعنې هغه کسان چې دلته له الله تعالى څخه ویرېږي، هلته به ډاډه، هوسا او مطمئن اوسېږي، او هيڅ ډول خوف او غم به دوی ته نه رسېږي.

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٤٦﴾

په جنتونو او چينو کې چې اغوندي به (دوی جامې) له ورېښمو نازکو، او له ورېښمو پېړو (غټو) په دې حال کې چې سره مخامخ به ناست وي.

تفسير: يعنې د دوی پوښاک (لباس) به له نريو او پرېرو ورېښمينو کاليو (کپړو) څخه وي، او يو جنتي به له بل جنتي څخه له سره اعراض نه کوي، او مخ به ترې نه اړوي، او بې تکلفه لکه ډېر خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کيني، او خبرې اتري به سره کوي.

كَذَلِكَ وَرَزَّجْنَاهُمْ بِخُورِ عَيْنٍ ﴿٤٧﴾

همداسې به وي (بې تغيره او بې تبديله)، او ملګري به کړو مونږ دوی له پيغلو سپين پوستو غټو (ښايسته) سترګو سره.

تفسير: يعنې له دوی سره به د دوی جوړې (ښځې) يو ځای کوي.

يَدْعُونَ فِيهَا بِخُلٍّ فَلَهُمُ الْإِمْينُ ﴿٤٨﴾

غواړي به دوی په دغه (جنت) کې له هر قسم مېوې حال دا چې په امن کې به وي له (انقطاع او ضرر د مېوو او هر مکروه نه).

تفسير: يعنې هره هغه مېوه چې د دوی په زړه کې وګرځي، او دوی يې وغواړي؛ فوراً دوی ته ور حاضروله کېږي، او هيڅ يو فکر او اندېښنه به له دوی سره نه وي، په پوره زړه جمعي او اطمینان سره به يې خوري، او څښي، او مسرور به اوسېږي.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ ﴿٤٩﴾

نه به ځکي دوی په دغه جنت کې مرګ مګر خو هغه مرګ ږومېنی (چې تېر شوی دی په دنيا کې).

تفسير: يعنې هغه موت چې پخوا له دې نه راغلی وو، اوس وروسته له دې نه به له سره مرګ او درد تاسې ته نه راځي، دائم به په همدغه عيش او نشاط کې خوښ او خوشال اوسېږئ، چې نه ستاسې خوندور ژوندون ته څه فناء او زوال رسېږي، او نه د هغه وساتلو او وساتلو ته.

وَوَقَّعَهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ۖ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكَ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۵۵﴾

او وټه ساتي (الله) دوی له عذابو د دوزخ نه. له جهته د فضل له طرفه د رب ستا، دغه (انعام او اکرام) همدا بری دې ډېر لوی.

تفسیر: یعني له دې نه به بل لوی بری او کامیابي څه شی کېدی شي چې د الله تعالی له عذابو محفوظ او مأمون پاتې وي، او تر ابد الابد پورې د الطافو او افضالو مورد ګرځي !.

فَإِنَّمَا يَسْتَرْئِيهِ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿۵۶﴾

پس بېشکه همدا خبره ده چې اسان کړی مو دی دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې دوی پند واخلي (ښه وپوهیږي او ایمان پرې راوړي).

تفسیر: یعني پخپلې مورنۍ ژبې سره په اسانۍ پرې وپوهیږي او یاد یې کړي.

فَارْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُّرْتَقِبُونَ ﴿۵۷﴾

پس منتظر اوسه ته (هلاکت د دوی ته) بېشکه دوی هم منتظر دي (هلاکت د تاته).

تفسیر: یعني که دوی ونه پوهیږي؛ نو تاسې څو ورځې انتظار وکړئ، د دوی بد انجام د دوی په مخ کې راتلونکی دی، دوی خو د دغې خبرې په انتظار کې دي، که کومه بده پېښه پر تاسې واقع شي، لیکن تاسې هم د دوی اخرې خاتمې ته وګورئ چې هغوی ته څه څه شیان ور دمخه کېدونکي دي؟.

تَمَّتْ سُورَةُ الدَّخَانِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَرَحْمَتِهِ، فَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْجَاثِيَةِ

«د (الجبائیه) سورت مکی دی، پرته له (۱۴) آیت څخه چې مدني دی، (۳۷) آیتونه (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۵) او په نزول کې (۶۵) سورت دی، وروسته د (الدخان) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حَمْدٌ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۝ إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ۝

نازلېدل د کتاب له طرفه د الله دي چې ډېر غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. بېشکه په (پیداېښت د) اسمانونو کې او په ځمکې کې خامخا ډېر دلائل دي مؤمنانو ته.

تفسیر: یعنې که انسان ومني؛ نو په همدغه د ځمکې او د اسمانونو په پیدا کولو او د دوی په دغه منظم او محکم نظام او قوام کې له غور او فکر کولو څخه پر دغه خبره په ښه شان سره پوهېدی شي، چې خامخا د دغو علویه وو، او سفلیه وو موجوداتو داسې پیدا کوونکی او ساتونکی شته، چې دغه یې پخپل کامل قدرت، او حکمت سره په دغسې محاسنو او مزایاوو سره جوړ کړي دي، او پخپل لا محدود قدرت سره د هغه حفاظت هم کوي.

وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبْدَتْ مِنْ دَابَّةٍ آيَاتٍ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ۝

او په پیدا کولو (د هر یوه) ستاسې کې، او په هغه څه کې چې خواره کړي دي (الله په ځمکه کې) له هر قسم دابې (خوځېدونکيو)؛ ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې يقين کوي (پر بعث باندې).

تفسیر: یعنې که انسان پخپل خلقت او د نورو ساکینانو (جاندارو) او ذوي الأرواحو په خلقت کې غور او فکر وکړي؛ نو د عرفان، او ايقان تر درجو پورې رسوونکي په زرهاوو دلائل او نښې په نظر ورځي چې هر یو یې لوی برهان او قوي استدلال دی په وجود د اله العالمین، او په دې چې یواځې همدغه الله تعالی د عبادت مستحق دی.

وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ

او په اختلاف د شپې او د ورځې (په تیاره، او رڼا، تزئید او تنقیص او نورو کې) او په هغه کې چې نازل کړی دی الله له (طرفه د) اسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسیر: یعنې اوبه یې د اسمانه له طرفه رانازلې کړي، چې د رزق او روزي ماده ده.

فَأَنبِئْهُمْ بِأَيِّ الْأَرْضِ الْأَرْضِ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ آيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۝

پس (الله) ژوندی کړې ده په دې (اوبو) سره ځمکه پس له مرگه (وچوالي) د هغې، او په بدلولو د بادونو (په یو قسم بل قسم سره) دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې عقل چلوي.

تفسير: يعني که لږ څه هم له پوهې او عقل څخه کار واخلي؛ نو دغه در معلومېږي چې دغه امور پرته د هغه زبردست قادر، او حکيم له قوټه او قدرته د بل هېچا په واک او اختيار کې نشته، لکه چې پخوا له دې نه په څو څو ځايونو کې د دې مفصل تقرير ليکلی دی.

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَنْوَهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

دغه دلائل د الله دي چې لولو يې مونږ په تا باندې په حقه سره، پس پر کومه يوه خبره پس له (خبرې) د الله (قرآن) او پس له دلائلو د الله ايمان به راوړي دوی؟ (بلکه نه يې راوړي).

تفسير: يعني له ماسوا الله څخه بل کوم شی د بندگي او عبادت وړ او مستحق دی؟ او بغير د الله له خبرو ځنې بل کوم کلام داورېدلو او منلو قابل دی؟ کله چې د داسې لوی مالک داسې رښتيا او صافې او سمې خبرې هم کوم بد بخت نه قبلوي؛ نو بالاخر دوی د کوم شي په انتظار کې دي چې هغه به بيا مني؟.

وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ يَسْمَعُ آيَاتُ اللَّهِ تَنْزِيلًا عَلَيْهِ ثُمَّ يُغْمِزُ مُسْتَکْبِرًا كَانُ لَمْ يَسْعَهَا

خرايي هلاکت افسوس دی هر دروغ تړونکي، گناهگار ته. چې اوري آيتونه د الله چې لوستل کېږي پر ده، بيا لاسه کلک شي (په کفر خپل) په دې حال کې چې متکبر (گرځېدونکي وي له ايمانه) دی، لکه چې يې نه دي اورېدلي هغه (آيتونه).

تفسير: يعني د ضد او غرور له سببه د الله تعالى خبرې نه اوري، او تکبر او لويي ورته اجازه نه ورکوي چې له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلي، کله چې حقه او رښتيا خبره اوري، داسې ترې مخ اړوي لکه چې له سره يې نه وي اورېدلي.

فَبِئْرَةٍ يُعَذِّبُ آلِيَهُ ﴿١٣﴾ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٤﴾

پس زېږی ورکړه ده ته په عذاب دردناک سره. او کله چې پوه شي له آيتونو (د قرآن) څمونږ پر يوه څه شي؛ نو نيسي يې په ټوکو او مسخرو، دغه (دروغچنان متکبران مسخره کوونکي) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير: يعني څرنگه چې دوی له آيات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوي؛ نو د هغه سزاوې به همدوی ته سره له سخت اهانت او ذلت ورسېږي، چې ذکر يې دغه دی.

مِنْ زُرَّارِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَغْنِي عَنْهُمْ تَأْكِيْبُ أَسْيَاءَ وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِيَاءَ

وروسته له (مرگه) د دوی دوزخ دی، او دفعه به نه کړي له دوی نه هغه څيز چې کسب کړی وي دوی، هېڅ څيز (له عذابه)، او نه (به دفعه کوي) هغه معبودان چې نيولي دي دوی بې له الله دوستان.

تفسير: يعني اموال او اولاد او نور شيان به سره هلته پکار ورنشي، او نه هغه شيان په کار ورځي چې هغوی له ماسوا الله څخه معبودان دوستان او رفيقان گرځولي شوي وو، او له هغوی ځنې يې د ډېر امداد او اعانت توقعات هم درلودل.

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ هَذَا هُدًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْزِ أَلِيمٍ ﴿١٦﴾

او شته دوی ته عذاب ډېر لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدایت دی، او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له (هغه ډېر سخت) عذاب درد رسوونکي نه.

تفسیر: یعنې دغه لوی عظیم الشان برکت او ستر هدایت دی چې د هر راز ښو او بدو لارې او چارې انسانانو ته ښيي، هر هغه څوک چې د دغه لوی قرآن احکام او بیان نه مني، هغه دې خپل ځان د ډېر سخت غلیظ او دردناک عذاب ګاللو لپاره آماده او تیار کړي!

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لَتَجْرِيَ الْفَلَكَ فِيهِ بِأَمْرِهِ

الله هغه (ذات) دی چې مسخر (تابع) کړی یې دی تاسې ته بحر سیند لپاره د دې چې ګرځي بېرې په دغه (بحر) کې په امر حکم د الله سره.

تفسیر: یعنې د سمندر په شان مخلوق مو تاسې ته داسې تابع او مسخر ګرځولی دی، چې تاسې بلا تکلفه د خپلو بېړیو او جهازونو په وسیله پرې ګرځئ، او له میلیونو میلیونو ژورو اوبو له پاسه پرې تېرېږئ، او له یوې وچې څخه بلې وچې ته پرې رسېږئ.

وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٧﴾

او لپاره د دې چې طلب کوئ تاسې له فضله د الله، او لپاره د دې چې شکر یې وباسئ.

تفسیر: یعنې بحري تجارت وکړئ!، یا ښکار وکړئ!، یا د ده له منځه مرغلرې او نور شیان وباسئ، او د دغو ګردو منافعو او فوایدو د حاصلولو په وخت کې هغه حقيقي منعم مه هېږئ!، او د ده حق اداء کړئ! او قدر یې په ښه شان سره وپېژنئ!، او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره یې شکر په اداء کړئ!

وَسَخَّرَ لَكُمَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ

او په کار لګولي مسخر کړي یې دي تاسې ته هر هغه شیان چې په اسمانونو کې دي (لکه لمر، قمر، نجوم) او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (لکه اوبه، خاوره، او حیوانات او نور) ټول (مسخر) له (طرفه د) الله (دي).

تفسیر: یعنې پخپل حکم او قدرت سره یې دغه ګرد شیان ستاسې په کار کې لګولي دي، دغه د الله تعالی لویه مهرباني او فضل دی، چې دغسې عظیم الشان مخلوقات یې د انسانانو د خدمت، منفعت، او چرچو لپاره په کار کې لګولي دي.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٨﴾

بېشکه په دغه (تسخیر) کې خامخا لوی دلائل دي لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (په دغو مخلوقاتو کې).

تفسیر: که انسان فکر او غور وکړي؛ نو پوهېدلی شي چې دغه شی د ده له توانه، قوټه او قدرته وتلی وو، محض د الله تعالی په فضل او د ده د کامل قدرت په برکت دغه ګرد شیان څمونږ په کارونو کې بوخت او لګيا دي.

قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا غُفْرَاتُ اللَّهِ وَلَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ

ووايه (ای محمده) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی چې مغفرت (بښنه) وکړي (د ازار) هغو کسانو ته چې امید نه لري د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسیر: له «ایام الله» یعنې د الله له ورځو څخه هغه ورځې مراد دي، چې په هغو کې الله تعالی خپلو دښمنانو ته کومه خاصه سزا ورکړي، یا پر خپلو بندگانو کوم مخصوص انعام او اکرام ابډال او احسان کړي، لهدا له ﴿قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا غُفْرَاتُ اللَّهِ﴾ څخه هغه کفار مراد دي چې د الله تعالی له رحمت څخه بیخي ناامیده او د ده له عذاب څخه بیخي بې فکره وي.

لِيَجْزِيَ قَوْمًا لِّمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغه قوم ته پر هغه چې وو دوی چې کسب کول به یې.

تفسیر: یعنې ای مسلمانانو! تاسې د دوی د بدل او انتقام اخیستلو په فکر کې مه اوسئ!، د هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ!، هغه پخپله دوی ته د دوی پر شرارتونو کافي او پوره سزا ورکوي، او د مؤمنینو د صبر، تحمل، عفوي او تېرېدلو مناسبه صله هم ورکوي.

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا

هر هغه څوک چې وکړي (کوم کار) نېک؛ نو (وکړه ده دا کار) لپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر هغه څوک (چې وکړي کوم کار) بد؛ پس پر همدې (وبال، او ضرر یې).

تفسیر: یعنې د ښو کارونو مناسبه صله هغو کار کوونکیو ته رسېدونکې ده، الله تعالی هغه ته هیڅ ضرورت نه لري، او بدې کوونکي پخپله په خپل حق کې خراب تخم شندي او کړي یې.

تَوَرَّأَ إِلَى رَبِّكُمْ تَرْجِعُونَ ﴿١٥﴾

بیا خاص رب ستاسې ته به بیول کېږئ (په قیامت کې لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسیر: یعنې څه مهال چې هلته ورسېږئ؛ نو د دوی ټول ښېگڼه او خرابي د دوی په مخه ورځي، او هر یو به د خپلو اعمالو او چارو نتیجه او سزا ومومي، او د خپل عمل د مېوې خوند به وڅکي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ بني اسرائیلو (اولادې د یعقوب) ته کتاب (تورات)، او حکم (په تورات په ما بین د خلقو کې)، او نبوت (موسی او هارون ته له دوی نه)، او روزي ورکړی مو وه دوی ته له خیزونو پاکو حلالو (لکه من او سلوی).

تفسیر: یعنې «تورات» یې درکړ، او سلطنت یا د فیصلې قوت یا د پوهنې خبرې، یا د دین پوهه یې درعطا کړه، او ډېر زیات انبیاء الله یې په تاسې کې مبعوث کړل، دغه خوروحاني غذا وه، که جسماني غذا ته وگورئ؛ هغه یې هم په کثرت او افراط سره تاسې ته درعطاء کړې ده، تر دې چې «من، او سلوی» یې هم پر تاسې نازل کړل.

وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥﴾

او فضيلت ورکړې وو مونږ دوی ته پر خلقو (د زمانې خپلې).

تفسير: يعنې د هغې زمانې پر ګردو خلقو دوی ته کلي فضيلت حاصل وو، او د ځينو جزئيه وو فضائلو په اعتبار، نو د هغې زمانې قيد لگولو ته هم دومره ضرورت نه پاتې کېږي.

وَأَيَّدْنَاهُمْ بِبَيِّنَاتٍ مِنَ الْأَمْرِ

او ورکړي وو مونږ دوی ته ښکاره دلائل له امره (له ديني احکامو).

تفسير: يعنې نهايت واضح او مفصل احکام، يا ښکاره واضح معجزات چې د دين په باب کې د حجت او برهان په شان وړاندې کول کېږي.

فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَنِيَّائِهِمْ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٦﴾

پس ونه کړ اختلاف (دوی په امورو د دين کې) مګر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چې وو په منځ د دوی کې، بېشکه رب ستا به حکم وکړي په منځ د دوی (او ستاسې) کې په ورځ د قيامت په هغه شي کې چې وو دوی چې په هغه کې به يې سره اختلاف کاوه.

تفسير: يعنې دوی له ضده او عناده او له خپل نفسانيته اصلي کتاب پريښی دی، او بشماره فرقې جوړې شوي دي، چې د دوی عملي فيصلې به د قيامت په ورځ کېږي، او هلته به دوی ته ښه معلوم او دغه پته به ولګېږي، چې د دوی منشأ ماسوا د نفس پاللو او هوا او هوس خوښولو پرته بل هيڅ شی نه وو.

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾

بيا مو وګرځولي ته ولاړ پر شريعت ارته لاره له کاره د دين، پس متابعت وکړه د هغه، او متابعت مه کوه د ارزوګانو د هغو کسانو چې نه پوهېږي دوی (په حقيقت د توحيد).

تفسير: يعنې د دغو اختلافاتو او د ګوند (ډلې) او ګوندبازی (ډله بازی) په موجوديت کې مونږ تاسې د دين په صحيحه لارې قائم کړئ، نو تاسې ته او ستاسې امت ته لازم دي چې پر دغسې سمې صافې برابرې لارې باندې برابر او مستقيم واوسئ، او هيڅ کله په خطا او تېروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فکر غوښتنه او خواشونو مه ځئ !.

إِنَّهُمْ لَنُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

بېشکه چې دوی له سره به دفعه نه کړي له تال (عذابه د الله تعالی) هيڅ شی.

تفسير: يعنې د دوی په طرف ستاسې متمایل کېدل تاسې ته د الله تعالی په نزد هيڅ په درد نه خوري، او په کار نه درځي.

وَأَنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

او بېشكه چې ظالمان ځينې د دوی دوستان دي د ځينو نورو، او الله دوست دی د متقيانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسير: يعنې منصف او رښتيا خوښوونکي مسلمانان د ظالمانو او بې لارې کفارو رفيق او ملگری له سره نشي کېدی، دوی خو د الله تعالی مطيع بندگان دي، او الله تعالی هم د دوی رفيق ناصر او مددگار دی، لازم دي چې دوی پر هغې سمې لارې لاړ شي، او پر هم هغې باندې اعتماد او توکل ولري.

هَذَا ابْصَارُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْقَوْمِ الْيُوقُنُونَ ﴿٢٠﴾

دغه (قرآن) بصیرتونه پندونه دي لپاره د خلقو، او هدايت لار ښوونه ده، او رحمت دی لپاره د هغه قوم چې يقين راوړي (پر بعث باندې).

تفسير: يعنې دغه قرآن پر ډېر بصیرت زیاتونکیو مشتمل دی، خلقو ته د کار ښې خبرې ښيي، او د بري او کامیابی لارې هغوی ته ښيي، او هر هغه خوش قسمته او بختور سړی چې پر دغو هداياتو او نصائحو باور او يقين وکړي، او په ښه شان سره پرې عامل شي؛ نو د دوی په حق کې په خصوصي ډول سره دغه قرآن رحمت برکت او لوی نعمت دی.

أَمَرَحِيبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَجْعَلَهُمُ الْكَافِرِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءٌ عَنِّيَاهُمْ وَمِمَّا أُنْمَسُوا مَا يُجْزَوْنَ ﴿٢١﴾

آيا گمان کوي هغه کسان چې کړي يې دي بد کارونه (د شرک او کفر) د دې چې وبه ځرځوو مونږ دوی (په آخرت کې) په شان د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) برابر (يو شانې) به وي ژوندون د دوی او مرګ د دوی؟ (بلکه نه دي برابر)، بد دی هغه چې حکم کوي دوی (چې دا برابري ده).

تفسير: يعنې د الله تعالی د حکمت پر شتون له نظر اچولو څخه آيا کوم عاقل داسې اټکل او گمان کولی شي چې له يو بد عمله او له يو صالح انسان سره به رب المنان څرنگه يو شان معامله وکړي؟ او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنگه سره برابره کړي؟ داسې له سره کېدونکي نه دي، نه دغه دواړه په دغه ژوندون کې سره يو شان دي، او نه به له مړ کېدلو څخه وروسته يو شان وي، او هغه د علو، نصرت، او مغفرت وعدې چې دلته ورسره کړي شوي دي؛ هغه د يوه بد کار کافر په برخه کله کېدی شي.

وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِيُخْرِجَ كُلَّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

او پيدا کړي دي الله اسمانونه، او ځمکه په حقه سره (لکه چې مناسب وو)، او لپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغه عمل سره چې کړی يې وي، او پر دوی به ظلم ونه کړی شي (په تزييد د سيئاتو يا تنقيص د حسناتو).

تفسير: يعنې ځمکه او اسمانونه يې همدا سې خوشې او چټي نه دي پيدا کړي، بلکه په نهايت حکمت سره يې د کوم خاص مقصد او مصلحت لپاره پيدا کړي دي، څو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقت وکړي، چې کوم شيان يې جوړ کړي، او له هغو ځنې دغه خبره څان ته معلومه کړي، او اندازه يې ولگوي چې يوه ورځ هرومرو د دغو

موجوداتو او د دغې عظيم الشأني کارخانې نتیجه هم ظاهرېدونکې ده، چې هغه ته آخرت وايي، او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتیجه ور وړاندې کيږي، او هر څه يې چې کرلي وي؛ هغه به ربيي.

د عمل له مکافاتو غافل مه شه «(۱)» له غنمو غنم کيږي له اربشو نه اربشه

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

آيا پس وينې ته هغه څوک چې نيولی وي ده معبود خپل خواهش (د نفس) خپل، او گمراه کړی وي ده لره الله په علم باندې (چې استعداد يې ورته معلوم دی په ازل کې)، يا سره له علمه.

تفسير: يعنې الله تعالى ته معلوم دي چې د هغه استعداد خراب دی، او د دغې خبرې وړ او مستعد دی، چې له سمې لارې څخه دې لوري ته او بل لوري ته درومي، يا دا مطلب چې هغه بدبخت وروسته له علم، پوهې، ايقان او اذعان گمراه شوی دی.

وَعَمَّ عَلَىٰ سَبْعَةٍ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ عَشْرَةً مَّنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

او مهر لگولی وي الله تعالى پر غوږونو د ده، او پر زړه د ده، او گرځولی يې وي پر سترگو د ده پرده، پس څوک به لاره وښيي ده ته پس له (گمراه کولو د) الله (ده لره)، پس آيا تاسې پند نه اخلي (او غور او دقت نه کوئ، بلکه پند پرې واخلي).

تفسير: يعنې هغه سړی چې محض خپل نفساني خواهش خپل حاکم او معبود وگرځوي، او هر چېرې يې چې خواهش وي؛ هغه لوري ته لاړ شي، او د حق او باطل د معلومولو او بېلولو معيار له ده سره هغه د ده نفساني خواهش او غوښتنه وي؛ نو الله تعالى دی د ده په هم هغې خوښې کړې گمراهی کې پرېږدي، بيا د ده حالت داسې کيږي چې نه يې غوږونه پند او نصيحت اورېدی شي، او نه يې په زړه کې رښتيا خبرې ځای نيولی شي، او نه پرې پوهېدلی شي، او نه د ده په سترگو کې د بصيرت رڼا برېښي، ظاهر دی چې الله تعالى هر هغه څوک چې د ده د اعمالو په سبب داسې يوه حالت ته رسوي، بل به کوم قوت او طاقت وي چې وروسته له هغه دی پر هغې سمې لارې راولي.

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ

او وايي (گفار) نشته ژوندون مگر همدغه ژوندون ځمونږ دی په دغې دنيا کې، چې مړه کيږو او ژوندي کيږو، او نه مو هلاکوي مگر زمانه.

تفسير: يعنې گفار وايي: ماسوا له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته، بس همدغه دنيا ده چې مونږ په کې ژوندون کوو، او مرو لکه چې د باران په اثر په ځمکه کې شينکي او تر کودی زرغونېږي، لويېږي، وچيږي، او بيا له منځه ورکيږي، د انسان حال هم پر همدغه قياس کړئ، چې يو وخت پيدا کيږي، او تر يوه معينه وخته پورې ژوندون کوي، او بالاخر د زماني چورلېدل او تدوير يې له منځه پورته کوي، او ژوندون ته يې خاتمه ورکوي.

وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٨﴾

او نشته دوی ته په دغه (انتساب د مرګ زماني ته) هيڅ قدر علم پوهه، نه دي دوی مگر گمان کوي (او اټکل چلوي، او دغه خبره بې دليله وايي).

تفسير: يعني «دهر» د زمانې نوم دی، چې هغه هيڅ کار کوونکی نه دی، ځکه چې په هغه کې نه حس شته او نه شعور، او نه اراده لا محاله، د دوی مقصد به له دې نه بل کوم شی وي چې هغه د دوی په زعم نه معلومېږي، لیکن په دنیا کې د هغه تصرفات چلېږي، نو بیا د همدغو تصرفاتو او تحولاتو نسبت ولې پاک الله تعالی ته ونه کړی شي، چې د ده وجود او علی الاطلاق متصرفوالی له فطري دلائلو او عقلي او نقلي براهینو څخه ثابت شوی دی، او د زمانې تحولات تبدیلات او انقلابات او د ورځې او د شپې تبدیل او اختلاف او نور ټول د ده په لاس کې دي، همدغه معنی په حدیث کې ښوولې شوې ده چې «دهر» الله دی، نه ښایي چې دهر ته بد وویلی شي، ځکه څه وخت چې انسان «دهر» ته بد وایي، په دې نیت یې وایي چې: د دهر حوادث ورته منسوبېږي، حال دا چې د دهر ټول حوادث د الله تعالی په مشیت او ارادې سره کېږي، نو د دهر بد ویل په حقیقت کې د الله تعالی په حضور کې بې ادبي او ګستاخي ده، أعاذنا الله منه.

وَإِذَا تَنَازَلْنَا بِنَارٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا اتُّوَابَا بَابِنَا إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او هر کله چې ولوستل شي پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) ځمونږ ښکاره؛ نو نه وي حجت دلیل د دوی مګر دا چې وایي: راولئ پلرونه ځمونږ که چېرې یې تاسې رښتیني (په دغې وینا خپلې کې چې پس له مرګه بیا ژوندون دی).

تفسير: يعني کله چې د لوی قرآن آیات یا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کېږي؛ نو وایي چې: مونږ له سره د دغو دلائلو منونکي نه یو، هو! که تاسې پخپله په دغې دعوی کې رښتیني یئ؛ نو ځمونږ مړه پلرونه او نیکونه راژوندي کړئ، او راوېښئ، نو خامخا مونږ به ستا دغه ګردې خبرې منو، چې بېشکه پس له مرګه په حقه او رښتیا سره بیا ژوندي کېدل شته.

قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې الله ژوندي کوي تاسې، بیا مړه کوي تاسې، بیا به سره ټولوي تاسې ورځې د قیامت ته چې نشته هيڅ شک په (راتلو د) هغې کې، ولیکن زیاتره (کافران) خلق نه پوهیږي، (نو ځکه ترې انکار کوي).

تفسير: يعني هغه ذات چې یو ځلې مو ژوندي کوي، او بیا مو وژني؛ هغه ته دغه کار څه سختي او اشکال لري چې تاسې بیا ژوندي کړي، او بیا مو ګرد سره یو ځای راټول او جمع کړي؟

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُومِذِّنُكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې (سره له اسمانونو او ځمکې، خلقاً، ملکاً، وعیداً) او په هغه ورځ کې چې ودرېږي قیامت، نو په دغه ورځ به زیانکاره شي مبطلان (کافران).

تفسير: په هغې ورځې کې چې ذلیل، سپک او خوار ودرېږي؛ نو هلته به دوی ته دغه خبره ښکاره او څرګندېږي چې تېروتلې او غولېدلې وو.

وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾

او وبه وینې ته (ای کتونکيه په قیامت کې) هر امت ناست پر ځنگنونو خپلو (له خوفه او هیبته)، هر یو امت به رابللی شي په طرف د کتاب اعمالنامې خپلې (نو وبه ویل شي دوی ته له جانبې د الله چې) نن ورځ به جزاء درکړه شي (تاسې ته د) هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د اعمالنامې په طرف بلل کېږي، چې راځئ سم له دې سره حساب راکړئ!، نن هر سړي ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا وورسېږي، چې په دنیا کې یې کړي وي.

هَذَا كِتَابُنَا يُنْطَقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ

دغه کتاب ځمونږ دی خبرې کوي (او شاهدي وايي) پر (اعمالو د) تاسې باندې په حقه سره.

تفسیر: یعنې هر هغه کار چې کړی یې وي، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او کامل صورت سره درنښي، او د یوې ذرې به هم په هغه څه تزئید او تنقیص نه کېږي.

إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٦﴾

بېشکه مونږ وو چې امر به مو کاوه په لیکلو سره د هر هغه څه چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې ځمونږ په علم کې هر شی له ازلې شته، مګر د دوی د انضباط لپاره ځمونږ پرېستې مقررې دي، چې د دوی ګرد اعمال حقا حقا وليکي، نن د دوی لیکلی شوی مکمل رپورټ ستاسې په مخ کې پروت دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٢٧﴾

پس هر چې هغه کسان دي چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، پس ننباښي دوی رب د دوی په رحمت (جنت) خپل کې، دغه (ننوتل د جنت) همدغه بری دی ښکاره.

تفسیر: یعنې په جنت کې به الله تعالی مؤمنان داخلوي، چې هلته په اعلی درجه سره رحمت او هر قسم مهرباني وي.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ أَفْلَاكُمُ تَكُنْ أَيْتُنِي عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٢٨﴾

او هر چې هغه کسان دي چې کافران شوي دي (وبه ویل شي دوی ته داسې) آیا نه وو آیتونه (د قرآن) چې لوستل کېدل به پر تاسې باندې؛ پس تکبر مو وکړ (او ایمان مو پرې رانه ووړ)، او وئ تاسې قوم ګناهګاران (کافران).

تفسیر: یعنې ځمونږ له طرفه د پندونو او نصیحتونو پوهولو او د حجت د اتمام ګردې خبرې دوی ته ور رسولې شوي دي، او له هېڅ پلوه هېڅ یو قصور او لنډون په دغه مورد کې نه دی پاتې، خو سره له هغه هم د دوی د غرور او تکبر سر ښکته نشو، او بالاخر د پخو مجرمانو په حیثیت واوښتل، یا له «وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ» څخه داسې مطلب واخیست شي چې تاسې لا له پخوا څخه جرائم کوونکي خلق وئ.

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَآ نَذِيرٌ مَا السَّاعَةُ إِنَّ نُظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُتَّبِعِينَ ﴿٢٧﴾

او هر کله چې وبه ويل شو (تاسو ته ای کفارو چې) بېشکه چې وعده د الله حقه ده (په بيا ژوندون سره) او قیامت، نشته شک په (راتلو) د هغه کې، نو به ويل تاسې: نه پوهیږو چې څه شی دی قیامت، ګمان نه کوو مګر ګمان لږ، او نه یو مونږ یقین راوړونکي (په راتلو د قیامت).

تفسیر: یعنې مونږ په دې باندې هیڅ نه پوهیږو چې قیامت به څرنگه وي؟ ته د قیامت کوم عجیب او غریب احوال چې بیانوي؛ مونږ پر هغه له سره یقین اوباور نشو کولی، هو! دغو خبرو او اترو او ستا د ډېرو اورولو په اثر یو لږ څه ضعیف امکان او یوه توره تیاره خیال یې ځمونږ په افکارو کې کله نا کله راځي، چې هغه بېله خبره ده.

وَبَدَأَ لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٢٨﴾

او ښکاره به شي (په قیامت کې) دوی ته ناکاره والی (بدې جزاوي) د هغو (بدو اعمالو) چې کړي وو دوی (په دنیا کې)، او چاپېر (نازل) به شي په دوی (عذاب د) هغه چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې کولي.

تفسیر: یعنې څه مهال چې قیامت راشي، د دوی دغه ټول بد کارونه او د هغو نتائج به د دوی په مخ کې وروړاندې کیږي، او د عذاب او د نورو اندازونو په نسبت څه ټو کې ټکالي چې دوی به کولې؛ هغه ټول به د دوی په مخ کې راځي، او دوی چې له خپل تصوّره په هم هغو کې اخته او ککړ کیږي. د عذاب ملائکې په ژبه دغو کفارو ته د الله جل جلاله اعلی شأنه وأعظم برهانه له جانب دغسې خطاب کیږي چې:

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسِفُكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا

او وبه ويل شي چې نن ورځ به هېر کړو (د هېروالي معامله به درسره وکړو) مونږ تاسې (په دوزخ کې) لکه چې هېر کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې دغه (چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنې په دنیا کې دغې لویې ورځې ته مو هیڅ فکر او خیال نه وو، او بیخي مو هغه نه یادوله، نن مونږ هم په لطف او مهرباني سره ستاسې یادونه نه کوو، او تل تر تله مو په همدغه عذاب کې هم هغسې سره خوشې پرېږدو، لکه چې تاسې په دنيوي مزو، مېلو، او چرچو کې ډوب تللي وئ.

وَمَا أَوْلَكُمْ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نُصِيرِينَ ﴿٢٩﴾ ذَلِكُمْ بِأَنَّهُمْ أَخَذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوا وَغَرَّتْكُمْ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا

او ځای ستاسې اور دی، او نشته تاسو ته هیڅوک له مددګارانو (چې مو ترې خلاص کړي). دغه (تعذیب له دې سببه دی) چې بېشکه تاسې نیولي مو وو آیتونه (د قرآن) د الله په ټوکو سره، او مغرور کړي وئ تاسې دغه ژوندون لږ خسیس.

تفسیر: یعنې په دنيوي مزو او چرچو کې داسې مشغول او لګیا شوي وئ، چې له سره دغه خبره ستاسې په فکر او خیال کې نه ګرځېده چې کله به دلته راځي، او له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي یئ؟.

فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٢٥﴾

نونن ورځ وبه نه ایستلی شي دوی له دوزخه او نه به د دوی عذر قبول (او توبه ومنله) شي.
تفسیر: یعنی نه دوی له دوزخه ایستل کیږي، او نه داسې کومه موقع دوی ته ورکوله کیږي چې په هغې کې څه عبادت او ریاضت وکړي، او درب العزت درضاء میمنت ځان ته حاصل کړي.

قُلْ لِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٦﴾ وَلَهُ الْكِبَرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

پس خاص الله لره ده ټوله ثناء صفت چې رب د اسمانونو او رب د ځمکې دی رب د ټولو عالمیانو دی. او خاص الله لره ده لويي په اسمانونو او په ځمکه (په علویاتو او سفلیاتو) کې، او هم دی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو)، ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: ښایي چې انسان الله تعالی ته متوجه شي، او د ده د احساناتو او انعاماتو قدر وکړي!، او پر هداياتو یې تگ وکړي، او له نورو ګرډو څخه ځان وشکوي!، او محض د ده خوښې او رضا ځان ته حاصله کړي!، په حدیث قدسي حدیث کې راغلي دي: «الکبرياء ردائي، والعظمة إزاري، فمن نازعني واحدا منهما قذفته في النار» «کبرياء څما څادر دی، او لويي څما ازار دی، نو هر څوک چې په دغو دواړو کې له ما سره منازعه يا کشمکش وکړي؛ زه به یې په سخت اور کې په غورځولو سره وغورځوم»

تمت سورة الجاثية بعونه وصونه، فله الحمد والمنة وبه التوفيق.

سُورَةُ الْأَحْقَافِ

«د (الأحقاف) سورت مکي دی پرته له (١٠، ١٥، ٣٥) آيتونو څخه چې مدني دي، (٣٥) آيت (٤) رکوع لري، په تلاوت کې (٤٦) او په نزول کې (٦٦) سورت دی، وروسته د «الجاثية» له سورت نه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حَمَّ ١ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ٢ مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى

رالېږل د دې کتاب (قرآن) دي له طرفه د الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي). نه دي پیدا کړي مونږ اسمانونه او ځمکه او هر هغه څیزونه چې په منځ د دې دواړو کې دي مګر په حقه (لپاره د دې چې دلالت وکړي په قدرت او وحدانیت ځمونږ)، او (په) ټاکلي (مقرر کړې) وعده سره.

تفسیر: یعنې اسمان او ځمکه او دا ګردې کارخانې الله تعالیٰ خوشې چټي نه دي جوړې کړې، بلکه هغه ګردې یې د یوه غرض او مقصد لپاره پیدا کړي دي، چې تر یوه ټاکلي مدت او ایښود شوې نېټې او معین میعاد پورې به همداسې چلېږي، کله چې د دې نړۍ نتیجه رابنکاره شي؛ نو هغه ته به آخرت وایه شي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُعْرِضُونَ

او هغه کسان چې کافران شوي دي له هغه څیزه چې دوی پرې ویرولی شي (چې قرآن دی) مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: یعنې له بد انجام څخه نه ویرېږي، او د آخرت لپاره څه تیاری نه کوي، کله چې د آخرت خبرې اوري؛ نو په یوه غوږ یې ننوځي، او له بل غوږ یې وځي، او ژر تر ژره یې هیروي.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ

ووايه (ته ای محمده!) آیا وينئ خبر کړئ تاسې ما په (حال د) هغو (معبودانو) چې بولئ یې عبادت یې کوی تاسې یې له الله، وښیئ تاسې ماته! کوم دی هغه څیز چې پیدا کړی دی دوی له ځمکې څخه؟ آیا شته دوی ته څه شرکت په (پیدا کولو د) اسمانونو کې؟ (یعنې نشته له الله سره شریک).

تفسیر: یعنې قدوس الله تعالیٰ اسمان او ځمکه او ګرد مخلوقات پیدا کړي دي، آیا په رښتیا سره ویلی شئ چې د ځمکې کومه ټوټه یا د اسمان کومه برخه بل چا پیدا کړې ده؟ یا یې پیدا کولی شي؟ نو دوی بیا ولې هغه خپل باطل معبودان له الله تعالیٰ سره بولي؟ بلکه زیات له هغه څخه یې ولې ګڼي؟ او ولې غوښتنې ورځنې کوي؟ دا «ام» بمعنی د همزې د انکار دی.

اَيُّوْنِي يَكْتِبُ مِنْ قَبْلِ هَذَا اَوْ اَشْرَءَ مِنْ عِلْمِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝

راوړئ تاسې ماته کوم کتاب (چې راغلی وي تاسې ته) پخوا له دغه (قرآن) یا یوه باقي علامه دلیل له علمه (د پخوانیو انبیاوو) که چېرې یی تاسې رښتیني (په دې کې چې په عبادت کولو د دې معبودانو به الله ته نژدې کېږئ).

تفسیر: یعنې که دوی د خپل شرک په دعوی کې رښتین وي؛ نو د کوم اسماني کتاب سند دې درښکاره کړي، یا په داسې یو علمي اصول سره دې دا خپله وینا جوته کړي چې د عاقلانو په منځ کې د منلو وړ وي، که پر یو څیز باندې نه عقلي او نه نقلي دلیل په لاس وي؛ نو هغه په څه ډول د منلو او اورېدلو وړ کېدی شي؟

وَمَنْ اَصْلٌ مِّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ لَا يَسْتَجِیْبُ لَهٗ اِلٰی یَوْمِ الْقِیْمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غٰفِلُوْنَ ۝

او څوک دی ډېر گمراه (یعنې هیڅوک نشته ډېر گمراه) له هغه چا چې بولي بې له الله څخه هغه چې نشي قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځې د قیامت پورې، او دغه (مدعو) له دعاء او بلنې د دغو (عابدانو څخه) بې خبره دي.

تفسیر: یعنې له دې څخه به لویه گمراهي او زیات حماقت څه شی وي، چې یو ناپوه خپل الله تعالی پرېږدي، او له داسې یو بې ژوند او بې واک مخلوق څخه د خپلو اړتیاوو او احتیاجاتو په پوره کولو کې امداد او مرستې وغواړي چې هغوی پخپل مستقل اختیار د هیچا غږ نشي اورېدلی.

وَإِذَا حِثَّرَ النَّاسُ کَانُوا لَهُمْ اَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ کٰفِرِيْنَ ۝

او کله چې راټول کړل شي خلق (لپاره د حساب) وي به (وبه گرځي) دغه (معبودان) دغو (خپلو عابدانو) ته دښمنان، او وي به (وبه گرځي) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدینو خپلو) منکران.

تفسیر: یعنې په آخرت کې چې امداد او معاونت ته یې ډېره اړتیا او حاجت وي؛ نو دا بې وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستې رسولی شي؟ بلکه لکه دښمن د دوی په مخکې ودریږي، او له دوی څخه به خپله بیزاري او خپګان ښکاره کوي، تر دې چې داسې به هم وایي: ﴿مَا کَانُوا اِلَّا نَاعِبِدُنَّوْنَ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۷) رکوع (۶۳) آیت)، یعنې دا خلق مونږ نه پېژنو، او نه یې زمونږ بندګي کړې ده، نو تاسې فکر وکړئ چې په هغه وخت کې به دوی ته څومره حسرت او ندامت ورپېښېږي.

وَإِذَا تُتْلٰی عَلَيْهِمْ اٰیٰتُنَا بَیِّنٰتٍ قَالَ الَّذِیْنَ کَفَرُوا الْحَقُّ لَنَا جَاءَ هُمْ هٰذَا سِحْرٌ مُّبِیْنٌ ۝

او کله چې ولوستل شي پر دغه (اهل د مکې) باندې آیتونه څمونږ ښکاره؛ نو وایي هغه کسان چې کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چې راشي دوی ته؛ چې دا سحر جادو دی ښکاره.

تفسیر: یعنې دا خلق اوس د آخرت هیڅ فکر نه کوي، او نه نصیحت او نه پند او نه ښوونې ته غوږ ږدي، که د پاک قرآن آیتونه دوی ته واورول شي؛ نو په څغرد سره وایي چې دا خو ظاهر سحر کوډې او جادوی دی.

اَمْ یَقُوْلُوْنَ اِفْتَرٰهُ

بلکه وایي دوی له ځانه یې جوړ کړی دی (محمد دغه قرآن او د الله له جانب نه دی راغلی).

تفسیر: یعنې د جادو ویلو څخه زیاته قبیحه او شنیعه د هغوی دا دعوی ده چې قرآن مجید محمد صلی الله علیه وسلم له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د ډېر لویو دروغو نسبت یې الله تعالی ته کوي (العیاذ بالله).

قُلْ إِنْ افْتَرَيْتُمْ فَلَا تَسْلِكُونِ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

ووايه (ته ای محمده! دوی ته) که ما جوړ کړی وی دغه (قرآن فرضاً) له ځانه؛ پس نه به شی تاسې مالکان (خلاصوونکي) ما لره له (عذاب د) الله په مخکې هېڅ قدر (نو ولې به ترم دغومره لوی دروغ پر الله باندې؟).

تفسیر: یعنې پر الله تعالی باندې دروغ ویل ډېر لوی جرم دی، که په فرض محال سره داسې جسارت هم وکړم؛ نو ګواکې په لوی لاس مې خپل ځان د الله تعالی لوی غضب او ډېر سخت عذاب ته وروړاندې کړ، لږ څه خیال خو وکړئ، هغه سړي چې پخپل ټول عمر کې پر بندګانو باندې دروغ نه وي ویلي، او په ډېرو کوچنیو کوچنیو معاملو کې د الله تعالی له ډاره رېږدي؛ نو څرنگه به یو ناڅاپه پر الله تعالی باندې دروغ وایي، او خپل ځان پخپل لاس په داسې لوی عذاب کې اخته کوي، چې د دنیا هېڅ یو قوت له هغه څخه ژغورونکی نشي کېدی.

هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَى بِهِ شَهِيدًا ابْنِي وَبَيْنَكُمْ

دغه (الله) ته ښې معلومې دي هغه خبرې چې تاسې لګيا یې په هغو کې، کافی دی دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونکی په منځ ځما او په منځ د تاسې کې (چې دغه قرآن له جانب نه دی).

تفسیر: یعنې هغه خبرې چې تاسې یې ویونکي یئ، الله تعالی ته هغه ښې معلومې دي، که د الله تعالی حق رسول ته کاذب او مفتری وایئ؛ نو د دې خبرې پای (آخر) دروند دی، ولې چې الله تعالی ته ځمونږ او ستاسې هېڅ کومه پټه خبره پټه نه ده، هغه په خپل صحیح او محیط علم سره موافق د هر چا له چارې سره سمه معامله کوونکی دی، زه هغه پاک الله د خپل او ستاسې په منځ کې شاهدوم، هغه به د خپل قول او فعل سره رابښي چې کوم یو رښتیا وایي؟ او کوم یو دروغجن دی؟ او افتراء کوي.

وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ٥

او همدغه (الله) دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې که اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونیسئ؛ نو وبه ښلی شی، او وبه پورې چې دا ښه د الله له لورینې (مهربانۍ) او بخښنې او حلم څخه ده.

قُلْ مَا كُنْتُ بِدَاعِيَ الرُّسُلِ

ووايه (ای محمده! دوی ته) نه یم زه اول له رسولانو (بلکه ځما نه پخوا هم رسولان تېر شوي دي).

تفسیر: یعنې تاسې ځما له دې خبرو څخه ولې دومره بد وړئ؟ ما کوم نوی شی له ځان سره نه دی راوړی، له ما څخه مخکې هم د نبوت او رسالت سلسله جاري وه، زه هم هغه خبره کوم چې هغوی کوله، له هغو ګردو پیغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالی له لوري رسول او استاخی شوی یم.

وَمَا أَدْرِ مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا يَكُمُ إِلَّا أَتَيْتُمُ الْإِيمَانُ إِلَى اللَّهِ وَمَا آتَاكُمُ اللَّهُ فَخُذُوهُ وَأَطِيعُوا أَمْرَ اللَّهِ وَالْأَمْرَ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ الْخُرُوجُ مِنْ ظُلُمَاتٍ إِلَى نُورٍ ۚ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝٩

او نه پوهېږم چې څه به وکړل شي له ما سره (په دنیا کې) او نه (پوهېږم) چې څه به وکړل شي له تاسو سره (په دنیا کې)، نه کوم زه پیروي متابعت مگر خو د هغه (حکم) چې رالېږلی شوی دی ماته (چې قرآن دی)، او نه یم زه مگر ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: یعنې زه له دې خبرې سره هیڅ اړه او کار نه لرم، چې څما د دې کار وروستنی نتیجه څه کیږي؟ او له ما سره به الله تعالی څه معامله کوي؟ او له تاسې سره به څه چارې کوي؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصیلونه د خپل او ستاسې د انجام په نسبت ښوولی شم، چې په دنیا او آخرت کې به څه څه پېښې پېښېدونکي وي؟ یوه خبره کوم چې څما کار یواځې د الله تعالی د وحی اتباع او د الله جل جلاله د حکم امتثال او د کفر او د عصیان له خرابو نتایجو څخه په ډېر ښکاره ډول سره د خلقو پوهول دي.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنَ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِمَا قَالُوا لَا وَاسْتَكْبَرُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝١٠

ووايه (ته ای محمده! دوی ته) آیا وینئ خبر کړئ تاسې ما (چې څه حال به وي ستاسو) که چېرې وی دغه (قرآن) له جانبې د الله، حال دا چې کافران شوي یئ تاسې په ده سره، او بیا شاهدي ویلې ده یوه شاهد له (علماوو) د بني اسرائيلو په مثل حقیقت د داسې یو کتاب باندې، پس ایمان راوړی وي (پرې هغه شاهد)، او تکبر کړی وي تاسې (له ایمان راوړلو پرې، نو آیا تاسو نه یئ ظالمان؟ بلکه خامخا ظالمان یئ)، بېشکه الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسیر: په دغه زمانه کې د عربو ناپوهان د بني اسرائيلو له علم او فضل څخه مرعوب وو، کله چې ځمونږ د پیغمبر د نبوت اواز (انگاز) خوره شوه؛ نو گرد مشرکانو د دوی د بحث په نسبت د بني اسرائيلو له پوهانو څخه پوښتنې کولې، او غوښتل یې چې د هغوی په خولو دوی دروغجن وښيي، او د خپلو ویناوو لپاره کومه خبره زده کړي او ویې وايي، چې وگورئ! د علم خاوندان او اهل الکتاب هم د ده خبرې دروغ گڼي، خو په دې مقصد کې هم مشرکان تل ناکام شول، او الله تعالی د هم هغو بني اسرائيلو په ژبو ځمونږ د پیغمبر تصدیق او تأیید وفرمایه، او دا یې ورښکاره کړه، چې هغوی هم لکه پاک قرآن غوندې یو اسماني کتاب چې «تورات» دی، او یو پیغمبر چې موسی علیه السلام دی؛ لري، نو ځکه د رسالت دعوی او د قرآن نزول او رابښکته کېدل کوم نوی شی نه دی، له یهودانو ځینې عالمانو په ښکاره ډول سره هم اقرار وکړ چې بېشکه ځمونږ په «تورات» کې لیکلي دي چې: له عربو څخه به یو عظیم الشان رسول مبعوث شي، چې دیوه مقدس اسماني قرآن لرونکی به وي، او دا رسول هم هغه موعود پیغمبر رابښکاري، او دا کتاب یې هم هغه اسماني کتاب دی چې مونږ په «تورات» کې لوستلی دی، د یهودانو د عالمانو دا شهادتونه في الحقیقت له هغو پخوانیو ویناوو سره سم وو چې سره له زرهاوو تحریفونو او تبدیلو تر اوسه پورې په «تورات» او نورو کتابونو کې لیکل کیږي، چې له هغو څخه رابښکاري چې د بني اسرائيلو ډېر لوی او مقدس گواه موسی علیه السلام په زرهاوو کلونه پخوا له دې نه داسې شاهدي ورکړې ده چې د بني اسرائيلو له اقاربو او وروڼو څخه په بني اسماعیل کې به څما په شان یو پیغمبر راشي، نو سره له دومره شهادتونو که تاسې د خپلې لوینې او غرور لامله هغه نه منئ؛ نو وپوهېږئ چې له دې څخه به کومه سخته گناه بله نه وي، او داسې ظالم او گناهکار ته نه ښايي چې د نجات او فلاح څه توقع ولري.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَا إِلَيْهِ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي په حق د هغو کسانو کې چې ايمان يې راوړی دی (داسې) که چېرې وی (دا ايمان راوړل) خير بهتر؛ نو نه به وو پرمې شوي (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندې هغه ته.

تفسير: يعنې زياتره مسلمانان کمزوران، غريبان، او مريان دي، که دا دين ښه وي؛ نو ښو سړيو به منلې وروهلې، او د هغه په منلو کې به يې ځمونږ په شان پوهان، لويان، عزتمندان او مالدار څرنگه له دې مريانو او وينځو څخه وروسته پاتې کېدل؟.

وَأَذْكُرُهُمْ ذُرِّيَّتَهُمْ فَيَقُولُونَ هَذَا أَفْكٌ قَدِيمٌ ۝

او کله چې سمه صافه لاره بيا نه موندل دغو (منکرانو) په دغه قرآن سره؛ نو ژر ده چې وبه وايي دوی: دغه (قرآن) دروغ پخواني دي.

تفسير: يعنې پخوانيو خلقو هم تل داسې خبرې سره جوړولې، ښايي چې دا به د ﴿وَسَيَذْكُرُهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ﴾ او د ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدَاعِيَ الرُّسُلِ﴾ ځواب وي.

وَمِنْ قَبْلِهِ كُتِبَ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً وَهَذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چې پخوا له دغه (قرآن) کتاب (تورات) د موسی امام پېشوا لار ښوونکي وو (مؤمنانو ته)، او (سبب د) رحمت وو (پر دوی)، او دغه (قرآن) يو کتاب تصديق کوونکی دی (هغو پخوانيو کتابونو لره).

تفسير: يعنې دا پخواني دروغ نه دي، بلکه پخواني رښتيا دي، چې په زرهاوو کلونو پخوا له دې نه «تورات» هم د همدې اصولو تعليم او ښوونه کړې ده، او د هغه اقتداء کړو پيغمبرانو او وليانو کوله، او پخپله بشارتو د تعليم سره يې گړدو راتلونکيو نسلونو ته د هدايت رښتيا ښې لارې وروښوولې، او د رحمت وروڼه يې ورپرانيستل.

لِسَانًا عَرَبِيًّا لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا وَبَشْرًا بَلَّغِيٍّ لِلْمُحْسِنِينَ ۝ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝

په دې حال کې چې په ژبه عربي دی لپاره د دې چې وويروي (دغه قرآن) هغه کسان چې ظلم يې کړی دی، «پر ځانونو خپلو په کفر سره» او زېږی (د خوشالۍ) دی نیکو کارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره). بېشکه هغه کسان چې وايي: رب ځمونږ الله دی، بيا ټينگ ودرېږي (په عبادت د ده)؛ پس نه به وي (هيڅ) وېره پر دوی، او نه به وي دوی چې خپه به شي (په آخرت کې).

تفسير: همداسې آيت د «حم السجده» سورت په څلويښتمه سپاره کې تېر شوی دی، ښايي چې د هغه فوائد هلته ولوستل شي.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

دغه کسان ياران او سيدونکي د جنت دي په دې حال کې چې همېشه به وي دوی په دغه (جنت) کې، ورکوله به شي دوی ته جزاء په سبب د هغو (نېکو عملونو) چې وو دوی چې کول به يې (په دنيا کې).

تفسير: يعني د نېکو چارو په سبب د حق تعالی په رحمت به همېشه په جنت کې پاتې کېږي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ط

او وصیت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نېکي کولو.

تفسير: د قرآنکریم په څوځایونو کې حق تعالی خپل حق د مور او پلار له حق سره یو ځای بیان فرمایلي دي، ځکه چې حقيقي موجد خو الله تعالی دی، لیکن په عالم اسباب کې د اولاد د وجود ظاهري سبب والدین دي، او د حق تعالی د ربوبیت د شان خاص مظهر وایه شي، دلته هم پوښی په ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَفْهَمُوا﴾ کې د الله تعالی د حقوقو ذکر وو، اوس یې د والدینو حق راوښود، یعنې انسان ته حکم ورکړی شوی دی چې له خپلو والدینو سره ښه سلوک وکړي!، د هغوی تعظیم، محبت، خدمت کول او خوښي خپل سعادت وگڼي!، په بل ځای کې یې دا ښوولي دي، که والدین مشرک هم وي؛ بیا هم له هغوی سره په دنیا کې ښایي ښه معامله وکړي!، په تېره بیا د مور خدمت کول چې د ځینو وجوهو لامله د هغې حق دې له پلار څه زیات اداء کړ شي، لکه چې صحیححه احادیث په دې باندې دال دي، ځکه چې:

حَلَّتْهُمُ امُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ط

پورته کړی (ساتلی) یې دی ده لره (په نس خپل کې) مور دده په سختی سره، او (بیا) یې اېښودلی (خپرولی) دی ده لره په سختی سره.

تفسير: یعنې کله چې حمل د څو میاشتو شي، د هغه دروندوالی معلومېږي، چې مور په دې وخت کې او د تولد په وخت کې څومره صعوبتونه او تکلیفونه پر ځان اخلي، بیا خپل کوچني ته شودې ورکوي، او تر کلونو کلونو هغه هر راز تکلیفونه په ځان گالي، روزنه او پالنه یې کوي، خپله آرامي او هوسايي د هغه په هوسايي او آرامۍ باندې جاري، پلار هم تر زیاتې اندازې پورې په دغو تکلیفونو کې مل وي، او د هغه د روزنې وسیلې ورغونډوي، بېشکه چې دا گړدې چارې د فطرت په تقاضا کېږي، او د همدې فطرت تقاضا وي چې اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړي، او د هغوی د هغه محنت اثار او قدر وکړي.

وَحَمْلُهُ وَفِصْلُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا ط

او (دا) پورته کول ساتل دده (په نس د مور کې) او جلا کول دده (له تي نه) دېرش میاشتې وي.

تفسير: ښایي د اکثریه عادت لامله یې داسې فرمایلي وي، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «که هلک قوي وي، وروسته له یوویشو میاشتو څخه له شودو بیلېږي، او نهه میاشتې د هغه د حمل دی، یا داسې ووايي چې: لږ تر لږه د حمل مدت شپږ میاشتې دی، او په دوو کلونو کې کوچنیان عموماً له تي څخه جلا کېږي، چې گړده مدت سره دېرش میاشتې شوې، د رضاع د مودې زیات له دې څخه ډېر کم او نادر دی.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ اَشْدَدَ وَلَدَهُ رَیْعَيْنَ سَنَةً ط

تر هغه پورې کله چې ورسېد دی قوت (د هوښیاری) خپلې ته، او ورسېد څلویښت کلونو ته.

تفسير: په څلویښت کلنۍ کې عموماً د انسانانو عقلي او اخلاقي قوتونه پخپلې، نو ځکه د انبیاءو علیهم السلام بعثت اکثر پخوا له څلویښت کلنۍ څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَتِي وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ
لِي فِي دُرِّيَّتِي إِنَِّّي تَوَكَّلْتُ عَلَىكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٥٠﴾

وويل ده: ای ربه خُما! الهام وکړې ماته په زړه کې توفیق راکړې په دې چې شکر اداء کړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما باندې، او په مور او پلار خُما باندې، او (بل دا راته الهام وکړه) چې عمل وکړم نېک چې راضي کېږي ته په هغه، او صلاحیت کېږده ته (یا الله) په اولاده خُما کې، بېشکه ما توبه کړې ده تاته، او بېشکه یم زه له حکم منونکیو څخه (فرمان ستا ته).

تفسیر: یعنې سعادت مند سړی داسې وي چې د هغو احساناتو شکریه ادا کړي؛ چې الله تعالی په هغه باندې او د هغه په مور او پلار باندې احسان کړي دي، او د راتلونکي نېک عمل توفیق له الله څخه وغواړي، او د خپل اولاد په حق کې هم د نېکې دعاء طلب وکړي، او له هغه تقصیر او لنډوالي څخه چې په حقوق الله او حقوق العباد کې له هغه څخه شوی وي؛ توبه وکړي او د خلوص او تواضع او بندګۍ له لارې څخه د خپل مخلصانه عبودیت او فرمانبرداری اعتراف وکړي!.

أُولَئِكَ الَّذِينَ نَقَبَلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعَدَّ الصَّدَقُ الَّذِي
كَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٥١﴾

دغه (ټول چې دا یې حال او وینا وي) هغه کسان دي چې قبلوو مونږ له دوی نه ډېر ښه د هغو (کارونو) چې کړي دي دوی، او تیرېږو له ګناهونو د دوی نه په دې حال کې چې وي به په یارانو اوسېدونکیو د جنت کې، وعده کړې ده الله وعده رښتینې هغه (وعده) چې وو دوی چې وعده به یې ورسره کولی شوه (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د داسې بندګانو نېکۍ منلې، بدۍ یې بښلې کېږي، او د دوی ځای د الله أعظم شأنه واکرم برهان له صادقې وعدې سره سم جنت دی.

وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ إِفِّ لَّكُمَا

او هغه (سړی) چې ویې ویل مور او پلار خپل ته (کله چې راوېي باله ایمان ته) قباحه او کراهیت دې وي تاسې دواړو لره.

تفسیر: د سعادت من اولاد په مقابل کې یې دغه د بې ادب او نالایق او نافرمان اولاد ذکر وفرمایه، چې مور او پلار هغه ته د ایمان خبرې کوي، او پرې پوهوي یې، مګر هغه پرې نه پوهیږي، او په ډېرو بې ادبو خبرو سره ورته غږیږي، او سپک خطابونه ورته کوي، او ایذاء ورسوي، او دغسې هم هغوی ته وایي چې:

أَتَعِدُنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي؟

آیا وعده کوئ تاسې له ما سره (یا وپروئ ما) چې وبه ایستلی شم (له قبره) حال دا چې په تحقیق تېر شوي دي ډېر اهل د زمانې پخوا له ما څخه (او یو هم نه دی ژوندی شوی، نو زه به څرنگه بیا ژوندی شم؟).

تفسیر: یعنې د مړې کېدلو څخه وروسته له ژوندي کېدلو څخه انکار کوي، او هیڅ له قیامت او پوښتنې څخه نه ویرېږي، او وایي چې: څومره قومونه او ټبرونه پخوا له ما څخه تېر شوي دي، نو آیا له هغوی څخه کوم یو سړی تر اوسه پورې بیا ژوندی شوی دی؟.

وَمَا يَسْتَفِيزُنَ اللَّهُ وَبِكَ آمَنَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

او هغو دواړو زارۍ کولې الله ته (په دغه حال کې چې ويل دوی) خرابي ده تاته، ايمان راوړه ته !
بېشکه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتيا ده.

تفسير: يعنې د ده په گستاخی باندې له يوې خو الله تعالى ته فريادونه او دعاوې کوي، چې ده ته د حق د قبول توفيق ور په برخه شي، او له بلې خوا يې وپوهوي، چې کمبخته ستا کور وران شو، اوس هم وخت دی فکر وکړه !، او وگوره چې د الله تعالى وعده رښتيا ده، د بعث بعد الموت کوم خبر چې د الله تعالى له لوري ورکړ شوی دی؛ بالکل حق او هغه پخپل ټاپې او وعدې پوره کېدونکی دی، او په هغه وخت کې به ستا د دغه (انکار) نتيجه ښه درښکاره شي.

فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ١٥

پس ووايي دی: نه دی دا (قول په بعث) مگر دروغې قصې د پخوانيو خلقو دي.

تفسير: يعنې داسې قصې مونږ ډېرې اور بدلې دي، د پخوانيو وختونو قصې داسې ډېرې مشهورې دي، چې په رښتيا سره هغه گړدې دروغ دي، او هيڅ خارجي مصداق نه لري، (العياذ بالله).

أُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أَمْرٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ

دا هغه کسان دي چې حقه ثابته شوې ده پر دوی باندې خبره (د عذاب) په جمله د نورو امتونو خلقو کې، چې په تحقيق تېر شوي دي پخوا له دوی څخه له پيريانو او انسانانو.

تفسير: د عذاب خبره هم هغه ده چې د (الم السجدة) په دويمه رکوع کې ﴿لَا مَلَأَتْ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ راغلي دي، يعنې څرنگه چې ډېرې ډلې له پيريانو او له بني آدمانو څخه پخوا له دې نه د دوزخ مستحق گړځيدلي دي؛ دا بدبختان هم په هغوی کې گډ دي.

إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ١٦

بېشکه دوی وو زیان کاران (په دنیا کې).

تفسير: الله تعالى له خپل رحمت د ايمان او د سعادت تخم د هر سړي په زړه کې په فطري ډول سره کرلی دی، هغه هم د دې کمبختانو له لاسه ضايع شوی دی، له دې څخه به زيات نقص او خساره څه وي، چې يو سړی په تجارت کې د کټې په ځای د خپلې ناپوهۍ، غفلت او حماقت له سببه خپله پنگه او رأس المال هم ضايع او له لاسه وباسي.

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا

او هرې فرقې ته (د مؤمنانو او کافرانو) مرتبې دي له (جزاء د) هغو چې کړي يې دي (په دنیا کې).

تفسير: يعنې د اعمالو د تفاوت لامله چې د جنتيانو په درجاتو کې فرق او توپير (تفاوت) دی، همدا راز د دوزخيانو په درجاتو کې هم فرق شته.

وَلِيُوقِيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

او (مقررې کړې درجې) لپاره د دې چې پوره به ورکړه شي دوی ته جزاء د عملونو د دوی، حال دا چې پر دوی به ظلم ونه کړ شي (د نېکۍ په کمېدو، او بدۍ په زیاتېدو).

تفسیر: نه د کومې نېکۍ ثواب لږ ورکاوه شي، او نه د کومې بدۍ سزا د هغه له مېچه پورته او نامناسبه ټاکل کېږي.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَمْ أَذْهَبْتُمْ بَيِّنَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا

او ياده کړه (ای محمده!) هغه ورځ چې وړاندې کړ شي هغه کسان چې کافران شوي دي پر اور (د دوزخ باندې، او وبه ویلي شي ورته): چې وړې دي تاسې لډانډ نېکۍ خپلې په ژوندون لږ خسیس کې، او نفع اخیستي ده تاسې په هغه سره (په دنیا کې).

تفسیر: د کافرانو په هیڅ یو کار کې د ایمان روح نه وي، یواځې د نېکۍ د یوه قالب او نمونې غوندې یو شي وي، د دې راز فاني نېکۍ اجر هم فاني وي، چې په دې ژوندون کې د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتیا، عزت، شهرت او نورو په شکل ورکاوه شي، هم هغه یې وفرمایل چې: تاسې د خپلو صوري نېکیو مزی په دنیا کې اخیستي دي، او په هغه ځای کې یې له لذاتو څخه متمتع شوي یی، هغه عیش او آرام چې د ایمان راوړلو په تقدیر تاسو ته په آخرت کې رسېده، څوکا کې د هغه په ځای مو په دنیا کې مزی وکړې، اوس دلته تاسو په عیش او مزو کې هیڅ برخه نه لرئ.

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

پس نن ورځ به جزاء درکوله شي تاسې ته د عذاب سپکوونکي په سبب د هغې چې وئ به تاسو (په دنیا کې) چې تکبر لويي به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغې چې وئ تاسو چې نافرمانی به مو کوله (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې نن تاسې ته د دروغو لافو او غاړه غړولو په سزا کې ذلیل او رُسوا کوونکي عذاب درکاوه کېږي، همدا یو شی تاسې لره دلته پاتې دی، وروسته له دې نه د ځینو زورورو او متکبرو اقوامو احوال فرمایي، چې پخوا له آخرته د هغوی انجام څرنگه شوی دی.

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

او یاد کړه (ای محمده! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد (هود) کله چې وویراوه ده قوم خپل په (رېځستان چې نوم یې) احقاف دی (له عذابه).

تفسیر: یعنې د هود علیه السلام چې د «عادیانو» قومي ورور وو؛ قصه دغو معاندانو ته وکړه، کله چې وېراوه ده قوم خپل له عذابه.

د «أرض القرآن» مؤلف تر «بلاد الأحقاف» لاندې لیکي: د یمامي، عمان، بحرین، حضرموت، او د مغربي یمن تر منځ هغه لویه صحراء چې د (الدّهناء) یا (ربع الخالي) په نامه پرت ده، اگر که هغه د ودانۍ وړ (لا یق) نه ده، خو د هغه په شاوخوا کې چېرې لږې ډېرې ځمکې د ودانۍ وړ (لا یق) شته، په تېره بیا په هغې برخې کې چې له حضرموت څخه تر نجران پورې پرتې دي، څوکا کې اوس هم هغه نه ده ودانه، خو په پخوانیو وختو کې د همدې نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نومیالی قبيله ودانه وه، چې د الله تعالی د نافرمانۍ په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَّتِ النَّذْرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمَنْ خَلْفَهُ إِلَّا تَعْبُدُ إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾

او په تحقيق تېر شوي وو (نور) ويروونکي (انبیاء) وړاندې له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دې سره) چې عبادت بندگي مه کوئ د هیچا بې له الله، بېشکه زه ویرېږم پر تاسې باندې له عذاب د ورځې لویې (د قیامت نه).

تفسیر: یعنې له هود علیه السلام څخه وړاندې او وروسته ډېر ویروونکي انبیاء راغلي دي، گړدو به هغه ویل چې هود علیه السلام ویل، یعنې د یوه الله بندگي کوئ!، او د کفر او د معصیت له بد انجام څخه وویرېږئ!، ممکن دی چې د عاد په قوم کې به هم برسېره له هود علیه السلام نور ویروونکي هم راغلي وي، والله سبحانه وتعالی أعلم.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَأْفِكَنَّ عَنِ الْهَيْئَةِ فَأَتَيْنَا بِنَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتُمْ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿٢٢﴾

وویل (هود ته قوم یې) آیا راغلی یې ته مونږ ته چې وگرځوې مونږ له معبودانو خپلو، پس راوړه مونږ ته هغه (عذاب) چې وعده یې کوي له مونږ سره که چېرې یې ته له رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعنې مونږ د خپل آبائي طریقې څخه بېرته گرځېدونکي نه یو، که ستا دا ویرول رښتیا وي؛ نو ولې په کې ځنډ کېږي؟ هغه چې په ژبه سره یې وایي؛ ښایي چې په کولو یې هم راښکاره کړي.

قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلَكِنِّي أَرٰكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾

وویل (هود قوم خپل ته) بېشکه همدا خبره ده چې علم په (راتلو د عذاب په) نزد د الله دی، او رسوم زه تاسې ته هغه څه (احکام) چې پرې رالېږلی شوی یم زه په هغو سره، ولیکن زه وینم تاسې یو قوم جاهل ناپوه (ځکه چې په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ).

تفسیر: یعنې داسې غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهي او جهالت دی، زه د الله رسول یم، هغه پیغام چې څما په وسیله لېږلی شوی دی زه هغه دررسوم، زیات له هغه څخه نه علم لرم، او نه د اختیار خاوند یم، او علم له الله تعالی سره دی، چې منکران کله د دنیوي سزا مستوجب کېږي؟ او تر کله هغوی ته مهلت ورکوي؟.

فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ أُوْدِيِّتِمُ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُّطَرٌ نَّآ

پس کله چې ولید دوی (هغه عذاب په شکل د) یوې پلنې ورېځې مخ کوونکې کندو کښتو (فصلونو) د دوی ته؛ نو وویل دوی: دا یوه پلنه ورېځ ده باران وروونکې پر مونږ باندې.

تفسیر: یعنې له مخامخ خوا څخه یو ورېځ په پورته کېدلو سره ښکاره شوه، خلقو وگڼل چې د دې ورېځې له ورېدو څخه به گړدې درې او خوړونه وبهیري، او د ځمکې مخ به له اوبو څخه نه ښکاري، نو ویې ویل چې: ډېره وروونکې ورېځ پورته شوه، اوس به ډېره ښه وورېږي، او ځمونږ کار به پرې جوړېږي، ځکه چې په هغه وخت کې د یوې اوږدې وچکالۍ او سوکړې له سببه خلق ډېر پرېشان او له قحط په تکلیف وو، او اوبو ته یې ډېر ضرورت درلود.

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيْهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾

(نو وویل هود: نه ده دا ورېځ) بلکه دا هغه عذاب دی چې تلوار به مو کاوه تاسو په هغه، یو باد دی چې په ده کې عذاب دی دردناک.

تفسير: يعنې دا اوروونکې وربخ نه ده، بلکه د الله تعالى د عذاب طوفان دی، چې د هغه ژر راتللو ته تاسې سترگې په لاره ولاړ وئ، او په دغه وربخ کې دغسې یو سخت او تند باد دی.

تَدْمِرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَاصْبِرْ أَلَا يَرَى إِلَّا مَلَكُوتَهُمْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ⑤

چې هلاکوي (او له بېخه راو کاري) هر څیز په امر حکم د رب خپل، بیا صباح ته پاتې شول داسې چې نه به لیدل شو مگر کورونه (خالي) د هغوی، همداسې (لکه چې مو جزاء ورکړه عاديانو ته) جزاء ورکوو مونږ قوم گناهکارانو ته (چې کوي جرمونه په شان د هغوی).

تفسير: اوه شپې او اته ورځې پرله پسې داسې غضبناک طوفان راوالت، چې د هغه په مخ کې ونې، سړي او څاروي لکه خڅلي ښکارېده، او هر شی به یې له بنسټه (بېخه) ایستل، او چارچاپېر پرته (علاوه) له خرابۍ او وړانۍ څخه بل شی نه ښکارېده، په پای کې پرته له نړېدلیو کنډوالو څخه بل هیڅ څیز په سترگو نه راتله، ومو لیدل چې د الله تعالى د مجرمانو دا حال دی، ښايي د دې پېښو له اورېدلو څخه په هوش راشئ، که نه ستاسې احوال به همداسې شي.

وَلَقَدْ مَكَّنَّهُمْ فِيْمَا أَرَادْنَا أَنْ نَمُكِّنَهُمْ فِيهِ

او خامخا په تحقیق قوت قدرت ورکړی وو مونږ دوی ته په هغو څیزونو کې چې قوت قدرت مو نه دی درکړی تاسې ته (ای قریشو!) په هغه کې.

تفسير: يعنې هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسماني طاقت چې هغوی ته ورکړی شوي وو؛ تاسې ته نه دي درکړي شوي، کله چې د الله تعالى له جانبې عذاب راغی؛ هیڅ یو شی د هغوی په کار ورنغی، بیا نو تاسې په کومه خبره مغرور یئ؟

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَبَصَرًا وَأَفْئِدَةً فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ

او ګرځولي دي مونږ هغوی ته غوږونه (سماعت) او سترګې (بصارت) او زړونه (بصیرت)، بیا دفع نه کړه له دوی نه غوږونو (سماعت) د دوی، او نه سترګو (بصارت) د دوی، او نه زړونو (بصیرت) د دوی هیڅ قدر (له عذاب څخه).

تفسير: يعنې د نصیحت اورېدلو ته یې غوږونه او د قدرت د دلائلو ته یې سترګې او پوهېدلو سنجولو ته یې زړونه هغوی ته ورکړي وو، خو یو له هغوی څخه د دوی په کار ورنغی، ړانده، کانه او لیونیان شول، د پیغمبرانو په مخکښې ودرېدل، تر څو چې سره د لرلو د دې ګردو قوتونو د الله تعالى عذاب هغوی راجاپېر کړل، او هیڅ یو دنيي او باندني قوت هغه ونشو ګرځولی.

إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ⑥

له دې جهته وو دوی چې انکار به یې کاوه په دلائلو د الله، او نازل شو په هغوی هغه (عذاب) چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې ټوکې کولې.

تفسير: يعني په هغه عذاب باندې چې هغوی خدا کوله او ملنډې يې پرې وهلې؛ اخته شول.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَىٰ

او خامخا په تحقيق هلاک کړي دي مونږ هغه چې چاپېر له تاسې څخه دي له (اهل د) کليو څنې.

تفسير: يعني پرته د «عاد» له قومه د ثمود د قوم، د لوط د قوم او د نورو کلي همدا راز وران شوي دي، چې ستاسې په شاوخوا کې پراته وو، دا خطاب مکيانو ته ځکه شوی دی چې هغوی د خپل تگ او راتگ په وخت کې هغه ځايونه پخپلو سترگو سره ويني.

وَصَرَفْنَا الْأَيْتَ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾

او مکرر مو بيان کړي دي دلائل لپاره د دې چې دوی بېرته راوړگرځي (له کفر نه).

تفسير: مگر سره له دومره پوهولو بيا هم هغوی له هغو چارو څخه مخ ونه ګرځاوه.

فَلَوْلَا نَصْرُهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً

پس ولې مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بُتانو) چې نيولي وو دوی (هغه بُتان) بې له الله لپاره د نژدېوالي (الله ته په زعم خپل) نور معبودان.

تفسير: يعني د هغو بُتانو په نسبت به يې ويل چې: مونږ د هغوی عبادت ځکه کوو، تر څو هغوی مونږ ته نژدې کړي، او لويې درجې راوبښي، نو هغه بُتان د دې اړې (حاجت) په وخت کې ولې د هغوی په کار ورنغلل.

بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ

بلکه ورک شول (بُتان په وخت د عذاب کې) له دوی څخه.

تفسير: يعني نن ورځ د هغوی هيچرې پته نشته، چې د عذاب په وخت کې هغوی ته غږ وکړي، آخر هغوی چېرته تللي دي؟ چې د داسې مصيبت په وخت کې هم په کار نه ورځي.

وَذَلِكَ أَفْكَهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾

او دا (نيول د بُتانو) دروغ د دوی وو، او هغه چې وو دوی چې له خپل ځانه به يې جوړول (پر الله).

تفسير: يعني درېښکاره شوه چې بُتانو ته الله ويل، او هغو ته هيلې لرل، او په زړه پورې خبرې له هغوی څخه غوښتل؛ ګردې چټي (بېکاره) او اېلتې خبرې وې، او لکه د لرګيو پښې د درېدلو وړ (لايق) نه وې.

(ربط) په ډومبنيو آيتونو کې د انسانانو د تمرّد او سر غړولو خبرې وې، وروسته له دې نه د پيريانو د اطاعت او غاړه اېښودلو خبرې راځي، تر څو له هغه څخه رابښکاره شي هغه قوم چې په طبيعي ډول سره سخت متمرّد او سرکښ دی، له هغو ځينې افرادو څرنگه د الله تعالی خبرې اورېدلې دي؟ او د هغه په مقابل کې لکه موم غوندې پاسته شوي دي، او غاړه يې کېښودلې؟

وَأَذْصَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِينَ ﴿٢٩﴾

او ياد کړه (هغه وخت ای محمده!) کله چې وګرځول مونږ تاته یو ټولې له پیریانو څخه چې غوږ به یې ایښود قرآن ته، پس کله چې حاضر شول (دوی قرآن ته)؛ وویل دوی په منځ خپل کې: چپ شی تاسې ای پیریانو، بیا کله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بېرته وګرځېدل قوم خپل ته ویروونکي (له عذابه).

تفسیر: له محمدي بعثت څخه پخوا ځینو پیریانو ته لږ څه اسماني خبرې راښکارېدې، کله چې ځمونږ په پیغمبر باندې د وحی راتلل شروع شو؛ دا سلسله تقریباً بنده شوه، او په ډېر کثرت د شهاب سره ویشتل شروع شو، پیریانو ته دا خیال ولوېد چې هر ورو کومه خبره پېښه شوې ده، چې د هغې په وسیله اسماني پېښې کلکې ساتلې او سختې پیرې پرې درېدلې دي، د دې خبرې د پلټنې لپاره پیریان څو څو لویې ډلې په مشرق او مغرب کې سره خواره شول، له دوی څخه یوه ډله (بطن نخله) ته ورسېده، چې اتفاقاً هلته ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ اداء فرمایه، الله تعالی د پیریانو د دې ډلې فکر د محمد صلی الله علیه وسلم د قرآن لوستلو په لوري وګرځاوه، د قرآن کریم غږ د هغوی په غوږونو کې ډېر عجیبه غریبه مؤثر او زړه وړونکی اثر او اغېزه وکړه، او د هغه عظمت، هیبت او لوینې د هغوی په زړونو کې ولوېدې، او پخپلو منځونو کې یې سره وویل: «چپ شی! او د زړونو له کومې څخه یې واورئ!»، تر دې چې پاک قرآن د هغوی زړونه په خپل لوري ورکش کړل، او په دې خبره باندې یې باور وشو چې همدا هغه نوې خبره ده، چې د هغې په سبب پیریان له اسمانه شړل کېږي، کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قرآن له لوستلو څخه فارغ شو، د پیریانو ډلې پخپلو زړونو کې د ایمان او ایقان سوغات نیولې د خپلو تېرو په لوري رهي شوه، او دا ګرځېدې خبرې یې هغوی ته وویلې، او لازمه ښوونې یې هغوی ته وکړې، چې مفصلې خبرې یې د (جن) په سورت کې راځي.

قَالُوا الْقَوْمَتَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَىٰ

ووېل دوی: ای قومه ځمونږ! بېشکه مونږ واورېدېدې داسې یو کتاب چې نازل کړی شوی دی وروسته له موسی.

تفسیر: په پخوانیو کتابونو کې د موسی علیه السلام کتاب «تورات» غوندې بل کتاب، احکام، او شرائع لرونکي نه وو، چې د بني اسرائيلو ګردو انبياءو په هم هغه باندې عمل کاوه.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

په دې حال کې چې تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو.

تفسیر: ښایي په هغه وخت کې د پاک قرآن هغه برخه چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لوستله؛ همداسې مضمون لرونکې وه، یا به له قرینو څخه پوهېدلې وي.

يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾

لاره ښيي حق دین ته او لارې سمې ته.

تفسیر: یعنې رښتینې عقیده او د عمل سمه لاره.

يَقُومُنَا أَجِبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَأُمْنَوِيهِ

ای قومه خمونر! قبول کری قول د بلونکی د الله، او ایمان راوړئ په ده باندې.
تفسیر: یعنی د هغه خبره ومنئ!، چې د الله تعالی په لوري مو بولي، او د هغه په رسالت باندې یقین ولرئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ دُؤُوبِكُمْ

چې مغفرت کړي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې.
تفسیر: یعنی هغه ګناهونه چې د کفر په حالت کې مو کړي دي، اوس د اسلام له برکته هغه ګرد درمعافېږي، او پس له دې نه به بل دفتر شروع کیږي، خو په یاد یې ولرئ چې دلته د (حق الله) ګناهونو ذکر دی، او د حقوق العباد معافي له دې څخه څه نه ښکاري.

وَيُجْزِكُمْ مِنْ عَذَابِ آلِهِ ۖ وَمَنْ لَا يُحِبَّ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُؤُوبِهِ أَوْلِيَاءُ ۖ

او خلاص به کړي (الله) تاسې له عذاب دردناک څخه. او هغه څوک چې ونه مني (بلنه د) بلونکي د الله؛ پس نه به وي عاجز کوونکی (د الله په تېښته سره) په ځمکه کې، او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) څخه دوستان مددګاران.

تفسیر: یعنې نه دوی پخپله په تېښتېدلو سره د الله تعالی له ویشتلو څخه ځان ژغورلی (بچ کولی) شي، او نه یې بل څوک ژغورلی (بچ کولی) شي.

أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۖ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْزِمْ بِخَلْقِهِنَّ

دغه کسان په ګمراهي ښکاره کې دي. آیا نه ویني فکر نه کوي (منکران د بعث) چې بېشکه الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه حال دا چې نه دی سترې شوی په پیدا کولو د هغوی کې.

تفسیر: په دې لفظ کې د یهودانو د عقیدې تردید دی، چې ویل به یې: «الله تعالی په شپږو ورځو کې ځمکه او اسمان پیدا کړل، او په اوومه ورځ کې یې هوسایي (آرام) وفرمایله» العیاذ بالله.
آیا نه دی الله:

يَقْدِرُ عَلَىٰ أَنْ يُخَيِّجَ الْوَقْتُ بَلَاءَهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

قادر په دې باندې چې ژوندي کړي مړي؟ بلکه قادر دی، بېشکه دغه (الله) پر هر څیز باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې بعث بعد الموت دی)

تفسیر: یعنې لوی عذاب به وروسته له مړ کېدلو څخه وي، تاسو په دې چرت کې مه اوسئ چې وروسته له مړینې څخه بیا ژوندون چیرې دی؟ الله جل جلاله ته دا کوم ګران کار نه دی، د ځمکې او د اسمان په پیدا کولو کې هیڅ سترې شوی نه دی، نو آیا ستاسې دا دویم ځلي پیدا کول کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډېر ورته آسان دی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا

او ياده کړه هغه ورځ چې وړاندې به کړل شي هغه کسان چې کافران شوي دي په اور باندې (وبه ويل شي دوی ته) آیا نه وو دغه (عذاب) حق رښتیا؟ نو وبه وايي دوی چې: هو! حق او رښتیا ده قسم دی ځمونږ په رب ځمونږ.

تفسير: يعنې په هغه وخت کې به ويل کيږي چې: آیا دوزخ شته او د هغه عذاب رښتیا دی؟ په پای کې به ګرد خپ او ذليل کيږي، او داسې اقرار به وکړي چې بېشکه واقعي دی، او مونږ په غلظه سره له هغه څخه انکار کاوه.

قَالَ فَذُوِّ الْعَذَابِ يَمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ۝ فَأَصْبِرْ كَمَا صَبَرَأُولُوا الْعِزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ أَمُّ

فرمايي: نو وڅکي تاسې عذاب په سبب د هغه چې وئ تاسې چې کافران کېدلی. نو صبر کوه ته لکه چې صبر کړی وو خاوندانو د عزم ټينګ ودرېدلو (په حق) له رسولانو، او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته.

تفسير: يعنې کله چې ښکاره شوه چې د منکرانو سزا ورکول په دنيا کې وي يا په آخرت کې، يو ضروري امر دی؛ تاسې د دوی په معاملو کې تلوار ونه کړئ!، بلکه تر ټاکلې نېټې پورې صبر وفرمايئ، لکه چې نورو اولوالعزمو رسولانو همت لرونکيو او ټينګ ودرېدونکيو پيغمبرانو به صبر کاوه.

تنبیه: ځينو أسلافو ويلي دي چې: ګرد اولوالعزم پيغمبران همت لرونکي وو، خو په عرف کې پنځه پيغمبرانو ته په خصوصي ډول ويل کيږي: نوح، ابراهيم، موسی، عیسی، محمد رسول الله صلی الله تعالی علیهم و علی آلهم وأصحابهم وسلم.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ مُّوَعَدُونَ ۖ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ

ګویا دوی په هغه ورځ کې چې وويني هغه (عذاب) چې وعده یې ورسره کوله شي؛ نه دی ډیل کړی (په دنيا کې) مګر يو ساعت يوه ګړی له يوې ورځې څخه.

تفسير: يعنې په دنيا کې هيڅ ډیل او تأخير په کې نه دی شوی، يعنې اوس خو ډیل او تأخير درښکاري، او در ګرده وايي چې: ولې هغه عذاب ژر نه رارسېږي، خو په هغې ورځې کې به وپوهېږي چې هغه عذاب ډېر ګړندی راغلی دی، او په دنيا کې هغوی فقط يوه ګړی ژوندون کړی دی، يا به د قبر د هستوګنې موده ورته يوه ګړی معلومېږي، دا يوه عمومي قاعده ده چې تېره شوې موده ډېره لږه ښکاري، په تېره بيا د سختۍ او مصيبت په وخت کې د عيش آرامۍ ډېره موده خورا لږه په نظر ښکاري.

بَلَعُ قَهْلُ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الْفَاسِقُونَ ۝

دغه (قرآن) پند رسونه ده، نو آیا هلاک به کړ شي (بلکه نه هلاک کيږي) مګر قوم فاسقان سر غړوونکي (له احکامو د الله).

تفسير: يعنې مونږ د نصيحت خبرې تاسې ته در رسولې، او د ښو او بدو لارې مو درښوولې دي، اوس هر هغه چې دا پند نه اوري؛ هم هغه تباه او پناه کيږي، ځمونږ له خوا د حجت اتمام شوی دی، مونږ هيڅوک بې قصوره نه نيسو، هم هغه سړي خرابو چې په خرابۍ پسې یې ملاوې تړلي وي.

تمت سورة الأحقاف، والله الحمد والمنة.

سُورَةُ مُحَمَّدٍ

«د (محمد) صلی الله علیه وسلم سورت مدني دی، پرته له (۱۳) آيته چې د هجرت په لاره کې نازل شوی دی، (۳۸) آيته (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۷) او په نزول کې (۹۵) سورت دی، وروسته د (الحديد) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الَّذِينَ كَفَرُوا وَاصْذُوعًا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

هغه کسان چې کافران شوي دي او منع کړي يې دي (خلق يا منع يې راوړې ده) له لارې د الله (اسلام) نه.

تفسير: لکه چې د کفارو د مشرانو دا عادت وو، چې په ځان، مال، او اولاد او نورو شيانو سره يې په دې لارې کې کوښښ کاوه.

أَفْضَلْ أَعْمَالَهُمْ ①

خراب (ابته) کړي دي (الله نېک) عملونه ددوی.

تفسير: يعنې هغه چارې چې دوی ښې گڼلي دي، د ايمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلي کيږي، بلکه له هغو څخه ځينې چارې د عتاب موجب ګرځي، لکه د اسلام د نه خورېدلو په لاره کې د پيسو لگول.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَأَفْضَلُ بِالْهَمِّ ①

او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (کارونه)، او ايمان يې راوړی دی په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی پر محمد، او هغه حق (دين) دی له (نژده د) رب د دوی، و په رږوي له دوی څخه (الله) گناهونه د دوی، او ښه به کړي (الله) حال د دوی.

تفسير: يعنې خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لرې، او د هغوی احوال به ښه کړي، چې ورځ په ورځ په ښه والي کې پرمختګ کوي، او په آخرت کې د هغوی له گناهونو څخه تيرېږي، او ښه ورځ ورکوي.

ذَلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ
لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ ②

دغه (د کفارو د ښو اعمالو تخريب او د مسلمانانو د بديو مغفرت) په سبب د دې دی چې بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، متابعت يې کړی دی د باطل (د شيطان)، او بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، متابعت يې کړی دی د حق (قرآن) له جانب د رب د دوی، همداسې (په مثل د دې بيان) بيانوي الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوی.

تفسير: يعنې الله تعالى خلقو ته داسې ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال وړښوولی او په ګردو خبرو باندې يې پوه کړې دي، تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق منلو برکت او کرامت د هغوی په زړونو کې په ښه ډول سره کيني.

هر کله چې الله تعالى حقوالی د مؤمن او باطلوالی د کافرو بیان کړ، اوس د کافرو بیان دی، يعنې چې داسې ورسره مناسب دي لکه چې فرمايي:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْنَتَهُمْ فَنُصِّدُوا لَكُمْ أَلْقُوا إِلَيْكُمُ الْحَبْلَ فَاعْتَصِمُوا وَلَا تَأْخُذُوا بِالْأَمْرِ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ الْوَدَاعَ

نو کله چې مخامخ شوی (په جنگ کې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شوي دي؛ نو ووهی و هل د ورمېرونو (د هغو)، تر هغه پورې چې ښه ډېر مو ووژل دوی، او پرې غالب شوی؛ نو (وترې دوی) بیا سخت محکم کړئ ترل (د دوی چې در څخه خلاص نه شي)، پس بیا یا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندي کولو او ترلو يې)، او یا تاسې فديه کړئ دوی فديه کول (په عوض يې مال واخلي، یا مسلمانان بنديان راخلاص کړي).

تفسير: يعنې د حق او باطل مقابله تل وي، کله چې د مسلمانانو او کافرانو په منځ کې جنگ شروع شي؛ نو مسلمانانو ته ښايي چې په هغه کې په ډېره مېړانه او بهادری سره توره وکړي، د باطل زور هلته ماتېږي چې خورا شير سپرې ووژلی شي، او د هغوی ډلې ورماتې شي، نو ځکه د جنگ او جګړې په ډګر کې لټي، بې زړه توب، وېره، توقف، تردد او تېښته خورا بد کار دی، پر مسلمانانو باندې لازم او ضرور دي، چې د الله تعالى د دښمنانو په ورمېرونو وهلو کې بېره (تلوار) وکړي، او د دوی د وينې تويولو څخه وروسته کله چې د هغوی قوت ددبه ماته شي، او زور يې پاتې نشي؛ نو د هغوی بندي ساتل هم کافي دي، د (۱۰ جزء د الأنفال سورت په (۹) رکوع (۶۷) آيت) کې مونږ داسې يو آيت لولو: ﴿مَا كَانَ لِبَنِي آدَمَ أَنْ يَبْغُوا لَكَ أَسْرًا حَتَّىٰ يَتُخَّذُوا فِي الْأَرْضِ﴾ دا قيد او بند ممکن دی چې د هغوی لپاره يو لوی عبرت او وينتوب شي، او دوی ته د مسلمانانو له دې نژدېوالي څخه داسې يوه ګټه په لاس ورشي چې په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندې په ښه شان ځانونه پوه کړي، او پخپل وړاندې او وروسته باندې فکر ووهي، او ورو ورو هغوی د حق او صداقت لاره غوره او له اسلامي تعليماتو څخه ګټور شي.

بيا که مو مصلحت وشي؛ نو بې له کومې معاوضې د احسان په ډول هغه خوشې کړئ!، په دې ډول ښايي چې ډېر افراد ځمونږ له دې ښو اخلاقو څخه متاثر شي، او ځمونږ د اسلام په لوري راغب و ګرځي، او ځمونږ له دين سره مينه او محبت پيدا کړي، داسې هم کولی شئ چې نغدې فديې ورځنې واخلي، يا يې د مسلمانانو له بنديانو سره مبادله کړئ، په دې دوو هر يوې کې ډېرې ګټې او راز راز فائده شته، لنډه يې دا که دا د جنگ کافر بنديان د هغوی د وطن او هيواد په لوري لېږئ دوه صورتونه لري:

(۱): په معاوضه باندې خوشې کول.

(۲): بې له معاوضې پرېښودل، په دې دواړو کې هر يو چې اسلامي ټولواک (باچا) ته ښه ښکارېږي، او اصلح وي؛ هم هغه دې غوره او اختيار کړي.

حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

(جنگ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کيږدي (جنگياليان د) جنگ وسلې خپلې.

تفسير: يعنې د دې حرب، ضرب، قيد او بند سلسله به تر هغه پورې جاري وي، تر څو چې خپله وسله کيږدي، او جګړه بنده شي.

ذٰلِكَ تَوَلَّوْا شِئْءًا اللّٰهُ لَا يُغْنِي عَنْكُمْ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ ط

دغه (حکم د الله په دوی کې) دی، او که اراده فرمایلي وی الله (د بدل اخیستلو)؛ نو خامخا به بدل اخیستی وو الله له دوی څخه (بې له جنگه)، ولیکن (امر یې درته وکړ په جهاد له دوی سره)، لپاره د دې چي ازموینه وکړي الله د ځينو ستاسو په ځينو نورو (په جنگ کې).

تفسير: يعنى الله قدرت لري چې پر دې كافرانو باندې كوم اسماني عذاب نازل كړي، او لكه عاد او ثمود غوندې دوى هم هلاك كړي، خو د جهاد او قتال له مشروعت څخه د بنديگانو امتحان مقصود دى، او الله دوى ازمويني چې څوك د الله تعالى په پاك نامه باندې خپل نوم، نېسان، ځان، مال، اولاد او نور شيان جاروي، او د كفارو په مخكېني څومره مسلمانان له تېبهي كاروايو څخه وينسيري؟ او څومره كسان له دې مهلت څخه فائده اخلي، چې الله تعالى هغوى ته وركړى دى، او هغوى لكه پخواني قومونه يوځلى په سزا نه رسوي، او نه يې استيصال كوي.

وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالُهُمْ ۖ سَيَهْدِيَهُمُ وَيُضِلُّهُمُ بِالْهُمَةِ ۝

او هغه کسان چې وژلی شوي دي په لاره د الله کې؛ پس له سره به ضایع نه کړي (الله) عملونه د دوی. ژر به سمه لاره وښيي دوی ته (الله په دنیا او په آخرت کې)، او ښه به کړي حال د دوی (په دارینو کې).

تفسير: يعني هغه ڪسان چې د الله جل جلاله په لاره کې شهيدان ڪيږي، اکر که په ښکاره ډول سره دوی پاتې او ناکام په نظر راځي؛ خو په رښتيا سره هغوی برياليان (کامياب) دي، الله تعالی د هغوی چارې نه ضايع کوي، بلکه د کار په پای کې د هغوی هغه رېږونه ځيټور کيږي، او دوی ته د جنت په لوري لاره ورکوي، او د آخرت په ګردو منزلو او مواقعو او واقفو کې د هغه حال ښه کوي.

وَيَدْخُلُهُمُ الْجَنَّةُ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٧﴾

او داخل به کری (الله) دوی په جنت کی چي معلوم کری دی (الله) دغه (جنت) دوی ته.

تفسير: يعنى په هغه جنت كې داخلېږي چې د هغه احوال دوى ته د انبياء عليهم السلام په ژبه ورنېكاره شوي دي، وروسته له دېته چې هلته ورسېږي، هر جنتي د خپلې هستوگنې ځاى پخپله پېژني، او د هغه د زړه كېش به په هم هغه لوري وي چې د هغه دهستوگنې لپاره ټاكلى شوى دى.

تنبیه: ابن عباس رضي الله تعالى عنهما د (عَزَّوَجَلَّ) معنی (طیبها لهم) اخیستی ده، یعنی جنت هغوی ته هسې خوشبوی ورشیندي چی د هغه د هغو ښو وروڼو په وسیله به پېژندگلوي دوی ته آسانیري.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ④

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) که مددگاري وکړئ تاسې له (دین د الله، او رسول د) الله سره؛ نو مدد به وکړي (الله) له تاسې سره (په غلبه پر دښمن)، او ثابت به کړي قدمونه ستاسې (په خای د جنگ).

تفسير: يعني په جهاد کې به د الله جل جلاله په مرسته ستاسې قدمونه ټينگ پاتې کېږي، او د اسلام په اطاعت کې به ثابت قدم اوسېږئ، چې د هغه په نتيجه کې به مو په «صراط» کې ثابت قدمۍ په برخه شي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ⑩

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ پس هلاکوالی شرمول دي دوی ته (له الله)، او عبث خراب به کړي (الله خامخا نېک) عملونه د هغوی.

تفسیر: یعنې هسې چې د مسلمانانو قدمونه ټینګوي؛ پرته له هغه د کفارو په پښو کې رېږدېدل او په زړونو کې یې وېره غورځوي، او هسې چې مسلمانانو ته د الله تعالی له لوري مرستې رسېږي، د کافرانو کارونه خراب او ابته کیږي.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أُنْزِلَ اللَّهُ فَاحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ⑪

دغه (هلاکوالی، او د دوی د اعمالو تخریب) په سبب د دې دی چې بېشکه هغوی بد ګڼلې دي هغه (قرآن) چې نازل کړی دی الله (پر محمد باندې)؛ پس الله عبث کړل (نېک) عملونه د دوی.

تفسیر: یعنې کله چې هغوی د الله جلّ جلاله خبرې نه اوري؛ نو الله تعالی به څرنگه د هغوی کارونه خوشبوي، او هغه څیز چې د الله تعالی په دربار کې نامنلی وي؛ هغه به خوشې چټي او بېکاره څیز وي.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهُمْ ⑫

آیا پس نه ګرځي دوی په ځمکه کې پس چې وګوري دوی (په نظر د عبرت سره) چې څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، هلاکت راوست الله په دوی باندې، او شته لپاره د کافرانو مثالونه (حالونه د هلاکت د پخوانیو کفارو).

تفسیر: یعنې په همدې دنیا کې وګورئ چې منکرانو ته څه پېښېږي؟ او د هغوی ګرد تدبیرونه څنګه په ځمکه لویږي؟ آیا په دې ورځو کې به هغوی لره داسې سزاوې نه ورکولی کیږي؟

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ ⑬

دغه (نصرت د مؤمنانو، اهلاک د کافرانو په سبب د دې دی چې) بېشکه الله دوست مددګار د هغو (کسانو) دی چې ایمان یې راوړی دی، او بېشکه چې کافران نشته (هیڅ) دوست مددګاران دوی لره.

تفسیر: یعنې الله تعالی د مؤمنانو او صالحانو رفیق دی، چې په ټاکلي وخت کې له هغوی سره مرستې کوي، د کافرانو هسې ملګری به څوک وي چې د الله تعالی په مخکښې ودرېږي.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَسْتَمِعُونَ وَيَاكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ⑭

بېشکه الله داخل به کړي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) په جنتونو کې بهیږي به له لاندې (د ونو او ماڼیو د هغو څلور قسمه) ویالې، او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ (لږ) نفع اخلي (په دنیا کې)، او خوراک به کوي لکه چې خوراک کوي چارپایان، او اور (د دوزخ) ځای د ورتلو (او کور د اوسېدو) دوی لره.

تفسیر: یعنی د دنیا سامان غونډوي او له ډېر حرص څخه لکه بهائم غوندې ګرځي، خوري او مزي کوي، او د خپلو اعمالو له نائجو څخه نه دي خبر چې د دوی د خوړلو او څښلو پای به څه کیږي؟ ښه دې دلته په دنیا کې خو ورځې مزي او چرچې کوي، په آخرت کې دوی ته د اور کور تیار دی.

وَكَايْنٍ مِّنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجْتِكَ أَهْلُكُمُ فَلَا تَصْرَهُمْ ۝۱۳

او ډېر له (اهل د) کلیو نه چې هغوی به ډېر سخت محکم وو له جهته د قوت نه له (اهل د) کلی ستا نه، هغه (کلی) چې یې ترې ایستلی یې ته (ای محمده! اهل د هغې قریې) هلاک مو کړل هغوی، پس نه به وو هیڅوک مدد کوونکی هغوی سره (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: یعنی هغو قومونو ته چې په زور او قوت کې د مکې معظمې له خلقو څخه ډېر لوړ (اوچت) وو، سخت هیدادونه او سزاوې یې ورکړي دي، چې د هغوی مرستې ته هیڅوک حاضر نه شول، نو بیا دوی په کومې خبرې دومره مغرور دي؟

تنبیه: له «قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجْتِكَ» څخه مراد مکه معظمه ده، چې خلقو یې داسې حرکات وکړه، چې د هغوی په سبب ځمونږ لوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پرېښود.

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيْتَةٍ مِّن رَّبِّهِ كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ۝۱۴

آیا نو هغه چې وي په ښکاره حجت (لارې) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دی چې ښایسته کړی شوی دی ده ته ناکاره کار عمل د ده، او متابعت یې کړی وي د خواهشاتو خپلو (بلکه نه دي سره برابر).

تفسیر: یعنی هر یو سړی چې په ښکاره دلائلو باندې ولاړ وي، او په بصیرت سره په صافه لار روان وي، دا د هغه چا په شان دی چې بد او ناوړه عمل ورته ښه ښکاري، او د ښو او بدو تمیز نه شي کولی، (بلکه برابر نه دي، او د دواړو انجام یو شان نه دی).

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِّن مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ

مثل، صفت، بیان د جنت هغه چې وعده یې کړې شوې ده له پرهیزګارانو سره، په هغه کې ویالې دي له اوبو چې نه به وي بد خوندي (بدلېدونکې په مزه او بوی کې).

تفسیر: یعنی له ډېرو ځنډېدلو یا د کوم شي له ګډېدلو څخه د هغوی بوی او وړم نه خرابیږي، له شهدو څخه ډېرې خوږې او له شورو څخه ډېرې سپینې وي، هیڅ ډول تغیر او بدخوندي په کې نه پېښیږي، بلکه تل صافې خوږې وي.

وَأَنْهَارٌ مِّن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ

او ویالې دي له شورو چې نه به وي متغیرې (مزه یې، بلکه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو.

تفسیر: یعنی نه ښايي چې د هغو قیاس د دنیا په شورو باندې وکړ شي، په دې شورو کې سره له تېرېدلو د زیات مدّت څه تغیر او فرق نه پیدا کیږي، بلکه تل به صافې خوږې وي.

وَأَنهَرُ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ

او ويالې دي له شرابو چې مزه ور کوونکي دي (هغه) څښونکيو ته.

تفسير: يعنې د جنت په شرابو کې به يو صاف لذت او ښه خوند او مزه وي، نه په کې نشه وي او نه ماتېدل، او نه سر ګرځېدل او نه بل کوم تريخوالی، او نه څه عيب او نقصان په کې ليدل کېږي.

وَأَنهَرُ مِنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى

او ويالې دي له شاتو (کيڼ) صفا کړيو شويو (له خيريو نه).

تفسير: يعنې صاف او شفاف چې تګدړ چېرې حتی د يوه نري ځګ ښه به هم په کې نه ښکاري.

تنبیه: دلته د څلورو قسمو ويالو ذکر شوی دی، چې په دوی کې اوبه داسې يو څيز دی چې د انسان ژوند په هغوی باندې تړلی دی، او شودې د لطيفې غذا کار ورکوي، شراب د خوښۍ او د نشاط څيز دی، او شهدو ته يې «شفاء للناس» فرمايلي دي.

وَأَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ

(او شته) دوی ته په دغه (جنت) کې له هر راز مېوو.

تفسير: له مشروباتو څخه وروسته يې د دې ما کولاتو ذکر وفرمايه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ عَن هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوی، (آيا دغه څښتن د نعمتونو) په شان د هغه دی چې تل دی په اور د دوزخ کې وي، او ورڅښولی به شي پرې.

تفسير: يعنې الله تعالی د دوی ګردې خطاوې ښي، او په جنت کې به يې داخلوي، د جنت له ننوتلو څخه وروسته به هيڅ کله د خطاوو ذکر نه کېږي، چې د هغوی د خپګان سبب شي، او وروسته له هغه به هم د کومې خطا پوښتنه ترې نه کېږي.

مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ^①

اوبه ډېرې تودې، پس پرې به کړي (ټوټې ټوټې به کړي دغه اوبه) کولمې د دوی (بلکه دوی سره هيڅکله برابر نه دي).

تفسير: يعنې کله چې ايشېدلې اوبه پر دوزخيانو باندې وڅښولی شي؛ نو کولمې به يې پرې کېږي، او د باندې به لويږي، «أعاذنا الله منه».

وَمَنْهُمْ مَّنْ يُسَئِرُ إِلَيْكَ حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِندِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ الْأِنْفَاتُ

او ځينې له دغو (کفارو) څخه هغه دي چې غوږ ږدي تاته، تر هغه پورې هر کله چې بهر ووځي دوی له نږده د تا څخه؛ نو وايي هغو کسانو ته چې ورکړی شوی دی ورلره علم څه وويل (محمد) اوس (په دې ساعت کې).

تفسير: پورته د مؤمنانو او د کافرانو حال بيان شو، په دې آيت کې د هغه راز کافرانو حال بيانېږي چې هغه ته منافق وايه شي، يعنې په ښکاره ځان په مسلمانانو کې ګډوي، او په پټه کې له هغه څخه انحراف کوي، يعنې دا خلق په ښکاره ډول د پيغمبر صلی الله عليه وسلم خبرې ته غوږ نيسي، خو په زړه کې ورته توجه نه کوي، او نه يې په يادوي، او نه پرې پوهېږي، کله چې له مجلس څخه د باندې ووځي؛ نو پوهانو ته وايي چې: دغه سړي محمد صلی رسول الله صلی الله عليه وسلم اوس څه وويل؟ ښايي له دې پوښتنې څخه به د دې خبرې تعريض وي، چې مونږ د هغه خبرې د اعتناء وړ نه بولو، او غوږ ورته نه ږدو، او نه ورته توجه کړو، يا څه حکم يې وفرمايه؟ ځمونږ ورته ښه فکر نه وو، يا خو مونږ پرې هيڅ پوه نشو.

أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿۳۱﴾

دوی هغه کسان دي چې مهر وهلی دی الله په زړونو د دوی (چې ټينګ په کفر ولاړ دي)، او متابعت کړی دی دوی د خواهشاتو خپلو (په نفاق کې).

تفسير: يعنې د دې راز نالايقو حرکتونو اثر او اغېزه دا کيږي چې الله تعالی د هغوی په زړونو باندې مهر لګوي، او بيا دوی ته د ښکې توفيق هيڅ نه پاتې کيږي، او يواځې پر خپلو غوښتنو پسې درومي او پيروي يې کوي.

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿۳۲﴾

او هر چه هغه کسان دي چې سمه لاره يې موندلې ده، زيات کړی دی دوی ته (الله يا قرآن) هدايت، بصيرت، او ورکړې ده (الله) دوی ته پر هېزګاري د دوی.

تفسير: يعنې د هدايت د لارې د تګ اثر او اغېزه دا کيږي چې سړی ورځ په ورځ په هدايت کې ترقي او پرمختګ کوي، او د هغه پوهه، هوش، عقل، پر هېزګاري او اتقاء او ايمان زياتيږي.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَهُمْ ذِكْرُهُمْ ﴿۳۳﴾

پس انتظار نه کوي دوی مګر د قيامت چې رابه شي دوی ته ناڅاپه، نو په تحقيق راغلې دي علامې ښې د هغه (قيامت)، پس بيا څرنگه به (نفع ورسوي) دوی ته هغه وخت چې راشي دوی ته (قيامت) پند اخيستل توبه ايستل د دوی؟.

تفسير: يعنې د قرآن نصيحتونه، د پخوانيو قومونو عبرت لرونکې قصې، د جنت وعده، او د دوزخ وعيدونه يې ګرد واورېدل، اوس د هغو د منلو لپاره د کوم وخت په انتظار کې دي؟ آيا دې خبرې ته دوی سترګې نيولي دي چې قيامت ناڅاپه د دوی په سر باندې ودرېږي؟ د قيامت څو علامې او ښې څو اوس هم راښکاره شوي دي، خو کله چې پخپله قيامت راودرېږي؛ نو هلته به دوی ته د پوهنې د حاصلولو وخت کله پاتې وي، يعنې د هغه وخت منل او پوهېدل چټي او بېکاره دي، ځکه چې په هغه باندې نجات او ژغورېدل نه حاصلېږي.

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

نو پوه شه (ای مخاطبه) شان دا دی چې نشته هيڅ برحق معبود مګر يواځې الله دی، او مغفرت ښه غواړه د ګناه خپلې، او لپاره د مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو.

تفسیر: د هر سړي ذنب (ګناه) د هغه له مرتبې سره سمه وي، د کوم کار ډېره ښه خوا پرېښودل او لږه ښه خوا غوره کول که څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولري، ځينې اوقات د مقربينو په حق کې ذنب «ګناه» کېل کېږي، د «حسانات الأبرار سیئات المقربين» معنی همدا ده، په حدیث کې راغلي دي چې «نبي کریم صلی الله علیه وسلم به د ورځې سل کرته استغفار فرمایه».

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَقَالِكُمْ وَمَثَلَكُمْ^(۱۹)

او الله ته معلوم دی ځای د ګرځېدلو ستاسې (په ورځ کې یا په دنیا کې)، او ځای د هستوګنې ستاسې (په شپه کې، یا په آخرت کې).

تفسیر: په هومره پردو کې چې وګرځئ؛ بیا به جنت یا دوزخ ته ورسېږئ، چې هغه ستاسو اصلي ځای او کور دی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ

او وايي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی: ولې نه نازلول کېږي يو سورت (د قرآن په باب د قتال د کفارو سره).

تفسیر: داسې يو سورت چې په هغه کې د جهاد اجازه وي.

فَإِذَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ

نو پس کله چې نازل کړ شي يو سورت محکم.

تفسیر: په داسې محکمو او مضبوطو او ټاکلیو حکمونو باندې مشتمل وي، چې نه وي منسوخ شوي، او پوره پخپل مهال سم رانښکته کېږي، او معنی يې دغسې ظاهرېږي چې په کې بل احتمال نه وي غیر له قتاله.

وَذُكِّرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ

او یاد کړی شوی وي په هغه کې جنګ؛ نو وینې به ته هغه کسان چې وي په زړونو د دوی کې ناروغي (د نفاق) ګوري تاته لکه کتنه د هغه چا چې بیخودي راغلي وي پر هغه باندې له وېرې د مرګ نه، پس هلاکت دې وي دوی لره.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «مسلمانانو سورت غوښت، یعنې د کافرانو له رېږنو څخه چې ډېر په تکلیف وو، هیلې به یې کولې که الله جل جلاله د جهاد امر را کړي؛ نو هغه چې ځمونږ له لاسه کېدی شي هغه به مونږ وکړو، کله چې د جهاد امر راغی؛ نو پر منافقانو او خامو خلقو باندې دروند شو، په وېرېدلو او ټېغو ختلیو سترګو سره به یې پیغمبر ته کتل، او د حال په رڼې سره به یې ویل: «کاشکې مونږ له دې امر څخه معاف اوسو!». په زیاته وېره کې د سترګو روتن او ښایستوالی نه پاتې کېږي، لکه چې د ځنګدن په وخت کې د سترګو نور ورک کېږي.

طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْصِدْقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ^(۲۰)

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نېکه کول (تاته غوره دي دوی ته)، پس هر کله چې فرض شي کار (د جهاد) پس که چېرې رښتیا ويل کړي وی دوی له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته)؛ نو خامخا به وو دغه رښتیا ويل بهتر دوی ته.

تفسیر: په ښکاره سره دا خلق امر مني، او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احکامو باندې اقرار کوي، مگر د کار خبره دا ده چې ښايي په عمل سره هم هغوی د الله او د رسول هر امر ومني، ښې او معقولې خبرې وکړي، او بیا د جهاد او د نورو زورورو کارونو په مهال کې د الله جل جلاله رښتیني بندګان ثابت شي، نو دا صورت به د هغوی د ښېګڼې او بهتری وي.

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٦﴾

پس آیا نژدې یې تاسې (ای منافقانو) که چېرې بادشاهان او متصرفان شي، نژدې یې دېته چې فساد به کوي په ځمکه کې، او پرې به کړئ تاسې (خپلولی او) قرابتونه خپل.

تفسیر: د حکومت او اقتدار په نشه کې خلق په عمومي ډول په اعتدال او انصاف باندې قائم نه پاتې کېږي، او د دوی دنيوي حرص لا زیاتېږي، بیا د مال او د جاه په کشمکش کې د غرض خوښولو جګړې پیدا کېږي، چې د هغه وروستنی نتیجه داسې شي چې په دنیا کې عمومي فتنه او فساد پورته کېږي، او یو له بل څخه خپل تعلقات او اړیکې پرې کوي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې له خپل ځان په تنګ کېږي، او د جهاد اروز کوي، نو که الله تعالی همدا تاسې غالب کړي، او بری درکړي؛ نو فسادونه به وکړي».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٧﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دي چې لرې کړي دي دوی الله (له رحمت) پس نو ګاڼه کړي یې دي دوی (له اورېدلو د حق نه)، او ړندې کړي یې دي سترګې د دوی (له لیدلو د حق نه).

تفسیر: د حکومت په غرور کې ګاڼه او ړانده شوي ظلم کوي او ضرر رسوي، او د نورو په پوهولو هم پخپل خیر او شر باندې نه پوهیږي، د الله جل جلاله له لعنت څخه بالکل سنگدل او کلک زړه ګرځېدلي دي، او دا ټول د هغوی د بد اختیار او د استعداد له قصوره ډګر ته راوتلي دي.

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٨﴾

آي فکر نه کوي دوی په قرآن کې؟ بلکه پر زړونو (د دوی باندې) قلفونه د زړونو د دوی دي.

تفسیر: منافق په قرآن کې غور نه کوي، یا د هغوی د شرارتونو لامله د هغوی پر زړونو باندې مهر او قفل لګېدلی دی، چې د نصیحت د تللو لاره بنده شوې ده، که د قرآن د پوهېدلو توفیق د دوی په برخه وي؛ نو په آسانی سره به پوهېدل چې په جهاد کې څومره اخروي او دنيوي ګټې شته.

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدَّوْا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَ لَهُمْ ﴿٢٩﴾

بېشکه هغه کسان چې بېرته ګرځېدلي دي (له ایمانه) پر شاوو خپلو پس له هغې څخه چې ښکاره شوې ده دوی ته سمه لاره؛ شیطان ښایسته کړي دي دوی ته (ګناهونه)، او مهلت ښکاره کړي دي (شیطان) دوی ته.

تفسیر: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د رښتیا ګڼلو له اعتراف څخه کله چې د ازموینې وخت راشي؛ د خپل قول او اقرار څخه غاړه غړوي، او په جهاد کې له مسلمانانو سره ملګر توب نه کوي، شیطان هغوی ته دا خبره ورښوولې ده چې که جنګ ته لاړ نشي؛ نو تر ډېر مډت پورې به ژوندون کوي، نو خامخا به د جنګ له ورتګه او په هغه کې له مړ کېدلو څخه څه ګټه دررسېږي.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا الَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿۳۷﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دې دی چې) بېشکه دوی وویل هغو کسانو ته چې بد یې ګاڼه هغه (قرآن) چې رالېږلی دی الله: ژر به حکم و منو ستاسې (او فرمانبرداري به وکړو) په ځینو کارونو کې (چې مرسته «مدد» ده په جنګ او عداوت د رسول الله کې)، او الله ته معلومې دي پټې خبرې (او مشورې) د دوی هم.

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل: که څه هم مونږ په ښکاره ډول سره مسلمانان شوي یو، خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کیږو، او نه به د هغوی په مرسته جنګ وکړو، بلکه که مو د لاسه وشو؛ ستاسې سره به مرستې وکړو، او په ګردو چارو کې به مونږ ستاسې خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يُضْرَبُونَ وَجُوهُهُمْ وَأَذْبَارَهُمْ ﴿۳۸﴾

نو څرنگه به وي (حال د دوی) کله چې قبض کوي دوی لره پرېستې (سایې راکاږي) وهي به دوی مخونه د دوی، او شاګانې د دوی.

تفسیر: په هغه وخت کې به له موت څخه څرنگه خلاصیږي؟، بېشکه په هغه وخت کې به د نفاق خوند ځکي.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا آسَخَطَ اللَّهُ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿۳۹﴾

دغه (ساوېشکل د دوی په دغه سختۍ سره په سبب د دې دي چې) بېشکه دوی متابعت کړی وو د هغه شي چې په غضب کاوه به یې الله، او بده یې ګڼله خوښي د دغه (الله)، پس ابته (ضایع) خراب کړل (الله ښک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جلّ جلاله د خوښولو لاره یې نه ده خوښه کړې، او په هغې لارې باندې یې ټګ کړی دی چې د هغه نه وه خوښه، ځکه د مړ کېدلو په وخت کې ډارېدونکی او اوتر ښکارېده، او الله تعالی د هغه کفر او طغیان په سبب د هغه ګرد عملونه بېکاره کړل، او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کې ګټه ونه رسوله.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿۴۰﴾

آیا ګمان کوي هغه کسان چې په زړونو د دوی کې ناروغي (د شک او د نفاق) ده؛ چې نه به ښکاره کوي الله تعالی پټې کینې د دوی له مؤمنانو سره؟ بلکه ظاهري به یې کړي.

تفسیر: منافقانو پخپلو زړونو کې له اسلام او مسلمانانو سره حسد او ډېر عداوتونه لري، او له هغوی سره دښمني او کینې کوي، آیا دوی داسې خیال کوي چې دا به د هغوی په زړونو کې پټ پاتې کیږي؟ او الله تعالی به هغه نه ښکاره کوي؟ او مسلمانان به د هغوی په مکر او فریب باندې نه خبریږي؟ هیڅکله به داسې نه کیږي!، بلکه د هغوی د باطن خبیث به هرومرو ښکارېږي، او د ازموینې په داسې بهتې کې به اچول کیږي، چې هلته به ټولې ککړتیا او خیري له پاکو شيانو څخه جلا کیږي.

وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكُمُ فَلَغَرَفْتَهُمْ بِسَبَبِهِمْ وَاتَّعَرَفْتُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ﴿۴۱﴾

او که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا به وښیو مونږ تاته دغه کسان، نو خامخا وبه پېژنې ته دوی په (علائمو د) خبرو د دوی، او (قسم دی چې) خامخا وبه پېژنې ته دوی په ګرځولو اړولو د خبرو کې.

تفسیر: که الله تعالی اراده و فرمایي؛ نو منافقان به فردا فردا و تاي کي، او تاته به يې دروښيي، او نامه په نامه به يې درڅرگند کړي، چې په دې مرکه کې دغه او هغه سړي منافقان دي، خو د الله تعالی بالفعل حکمت د داسې سپينو ويلو متقاضي نه دی، برسېره په دې الله تعالی تاسې ته اعلی درجه د فراست نور او رڼا درېښلي دي، چې تاسو هغوی له څېرې او بشري څخه پېژنئ، او وروسته له دې څخه هغه خلق د خبرو اترو او د وينا له ډوله هم پېژندلی شئ، ځکه چې د منافقانو او د مخلصانو د خبرو کولو او ويلو لهجه او د گفتگو چل سره جلا وي، هغه زور، شوکت او د خلوص رنگ چې د مخلصانو له خبرې څخه له لرې ښکاري؛ هغه د منافقانو په خبرو کې هيڅ نه وي.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ﴿۵۰﴾

او الله ته معلوم دي ټول اعمال ستاسې.

تفسیر: له بندګانو څخه د کومې خبرې پتېدل امکان لري، مګر الله تعالی ته ستاسې ګردې چارې که پټې وي که څرګندې وي؛ ورنېکاره دي.

وَلْتَبْلُوْا نَفْسَكُمْ حَتّٰى تَعْلَمَ الْمُجِدِّیْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِیْنَ ۚ

خامخا او هر ورو مو آزمویو تاسې (په جهاد او نورو تکالیفو سره) تر هغه پورې چې معلوم او ظاهر کړو مونږ جنګ کوونکي له تاسې څخه، او صبر کوونکي (په جهاد او په نورو احکامو او تکالیفو په اسلام کې).

تفسیر: د جهاد او د نورو شیانو د احکامو ازموینه مقصود ده، په همدې سختې ازموینې کې دا ښکاره کوي چې کوم کسان د الله تعالی په لاره کې خپلې وینې تویوي؟ او په ډېره سخته ازموینه کې ثابت قدم درېږي؟ او کوم سړی ترې تېستی؟ او هغه په ښه شان سره جلا کړو، او تاسو ته یې درېښکاره کړو.

وَلْتَبْلُوْا الْاٰخِبَارَ ۚ ﴿۵۱﴾

او ازموینو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسې (د ایمان چې آیا رښتیا ده که دروغ؟).

تفسیر: د هر سړي د ایمان، طاعت، او د انقیاد ټول معلومیږي، او د ګردو داخلي خبرې عملاً محققي کېږي.

اِنَّ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا وَصَدُّوا عَنْ سَبِیْلِ اللّٰهِ وَشَاقُّوا الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰی لَنْ یُّضُرُّوْا اللّٰهَ شَیْئًا وَیَسْخِطُ اَعْمَالُهُمْ ﴿۵۲﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او منع کوي یعنې راږوي نور (خلق) له لارې د الله څخه، او مخالفت کوي له رسول سره پس له هغه چې ښکاره شوه دوی ته لاره سمه؛ له سره به ضرر ونه رسوي دوی الله ته هيڅ شی، او ژر ده چې ابته (ضایع) خراب به کړي (الله - ښک) عملونه د دوی.

تفسیر: د خپلو ځانونو نقصان کوي، الله تعالی ته په دې کې څه نقصان نشته، نه د هغه دین او نه د هغه پېغمبر څه خرابولی شي، هغه قدرت لرونکی الله تعالی د هغوی ګردې پلمې (تدبیرونه) ورځراوي، او ټولې داسې چارې پڼګوي، او د هغوی زیارونه (کوښښونه) وړانوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٢٦﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) اطاعت کوی د الله او اطاعت کوی د رسول الله، او مه باطلوئ تاسې عملونه خپل (په معاصیو سره).

تفسیر: په جهاد یا د الله په لاره کې بل کوم محنت او ریاضت هلته منلی او مقبول کیږي، چې د الله او د رسول الله له احکامو سره سم وي، او یواځې پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبیعت په غوښتنې سره نه وي، که نه داسې عملونه بېکاره او ابته کیږي، او توی ځي، او ضایع کیږي، هیڅ یو مسلمان داسې کار نه کوي چې د هغه کوم ښه کار توی لاړ شي، یا له کوم سببه ضایع او بېکاره شي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ نَأَوْا هُمْ كُفَّارُ فُلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٢٧﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او منع کوي (خلق) یا منع راوړي له لارې د الله نه، بیا مړه شي او دوی کافران وي؛ پس له سره به مغفرت ونه کړي الله دوی ته.

تفسیر: هیڅ یو کافر چې د کفر په حالت کې مړ شي د الله تعالی له خوا نه بخښل کیږي، په تېره بیا هغه کافران چې نور خلق د الله تعالی له لارې څخه ګرځوي، او تل په همدې پسې لوېدلی وي، چې څوک د نبي الله د لارې په لوري لاړ نشي.

فَلَا تَهْنُؤْا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامَةِ

پس سُستي مه کوئ، او مه ضعیفان کېږئ (په جهاد) کې، او مه غواړئ تاسې (کفار) روغې ته (بلکه جنگ ورسره وکړئ).

تفسیر: مسلمانانو ته ښايي چې د کفارو په مقابله کې سُست او کم همت نشي!، او د جنگ له سختیو څخه ونه ویريږي، او د جهاد په موقع کې د روغې په لوري ونه ځغلي!، که نه دښمن زړور کیږي، او په تاسې باندې به خپل ډېر زور او قوت غورځوي، او د اسلام ټولې به مغلوب او رسوا کیږي، هو! کله چې د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښېګڼې تر سترگو لاندې وي؛ نو هلته روغه بده نه ده، لکه چې وروسته د «الفتح» په سورت کې راځي، په هر حال د روغې بنا ښايي پخپل کم همتۍ او نامردۍ باندې نه وي.

وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ ۖ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتْرُكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿٢٨﴾

حال دا چې همدا تاسې غالب یئ (ای مؤمنانو! پر منکرانو باندې)، او الله له تاسې سره دی (په ثبات نصرت کې)، او له سره به ناقص او ضایع نه کړي له تاسې عملونه ستاسې (بلکه په قیامت کې به پوره جزاء درکړي).

تفسیر: د ویرېدلو هیڅ یوه خبره نه ده، که صبر او استقلال ونښئ، او د الله تعالی په احکامو باندې ثابت قدم واوسئ؛ نو الله له تاسې سره دی، او هغه به پای کې تاسې ته بری درکوي، او په هیڅ حال کې تاسې ته نقصان او خساره نه درېښوي.

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لِبَآئِبٍ وَلَهُوَ إِنْ تَوَمَّنَا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجْرَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿٢٩﴾

بېشکه دا ژوندون لږ خسیس لوبې او مشغولېده دي، او که ایمان راوړئ تاسې او پرهېز وکړئ (له معاصیو)؛ در به کړي تاسې ته (الله) اجر و نه ستاسې، او نه به غواړي له تاسې (ټول) مالونه ستاسې (بلکه مفروضه زکات در څخه اخلي، یا نه به غواړي له تاسې هیڅ مالونه د تاسې ځکه چې غني دی).

تفسیر: د آخرت په مقابل کې د دنیا حقیقت د یوې لوبې او تماشې غوندې دی، که تاسې ایمان او تقوی غوره کړئ، او له دې لوبو او تماشو څخه لږ خپل ځانونه وژغورئ؛ نو الله تعالی به د هغه بدل تاسې ته پوره درکوي، او ستاسې مال به هم له تاسې څخه نه غواړي، هغه مال ته هیڅ اړ (مجبور) نه دی، دی پخپله مال درکونکی دی.

إِنْ يَسْأَلْكُمْ مَا فِیْكُمْ فَبِخُلُواْ وَیُخْرِجْ أَصْنَافَكُمْ ﴿۴۷﴾

که وغواړي دی له تاسې څخه هغه (مال)؛ پس ښه کوښښ وکړي په غوښتلو کې (له تاسې)؛ نو بخل به وکړئ تاسو (په دغې سره)، او راوه به باسي (په دغو غوښتلو یا بخل سره) پټې کینې دښمني ستاسې (له اهل اسلام سره).

تفسیر: که الله تعالی په سختۍ سره د هغوی ګرد مال وغواړي، چې هغوی ته یې وربښلی دی؛ نو څومره د الله بندګان به وي چې په خلاص زړه او روڼ تندي د دې امر په مقابل کې (لبیک) ووايي، زیاتره به هغه سړي وي چې د بخل او تنګدستۍ ثبوت ښکاره کوي، او د مال لګولو په وخت کې به د هغوی د زړونو خپګان له لرې ښکارېږي.

هَآئِکُمْ هَآؤَآءُ تَدْعُونَ لِنُفْسِکُمْ فِی سَبِيلِ اللَّهِ

واورئ! خبردار شئ! تاسې چې یی ای دغو کسانو چې بللي شوي یی لپاره د دې چې نفقه کړئ مال ولګوئ په لاره د الله کې (په هغو طریقو سره چې فرض کړې یې دي په تاسې لکه زکات او جهاد).

تفسیر: یوه برخه د الله له ورکړې شوي مال څخه د ده په لاره کې د خپلې ګټې لپاره ولګوئ!.

فَمِنْكُمْ مَّنْ يَبْخُلُ وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَحْمِلْ عَنْ نَفْسِهِ ۖ

پس ځینې له تاسو هغه دي چې بخل کوي (نه لګوي مال) او هغه څوک چې بخل کوي، مال نه لګوي؛ نو بېشکه چې بخل کوي خپل ځان ته (چې محروموي یې له ثوابه).

تفسیر: ستاسې دنیا ستاسې د فائدې لپاره ده، که یې نه ورکوئ؛ نو د خپل ځان نقصان کوئ، الله تعالی ستاسې د ورکولو او نه ورکولو هیڅ پروا نه لري.

وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ

او الله غني بې پروا دی (له نفقې د تاسې او له هر څیزه)، او تاسې فقیران محتاجان یی (الله ته).

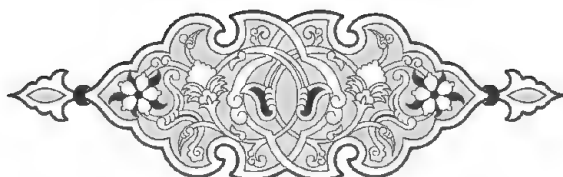
تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «د مال د لګولو هغه تګلارې چې تاسې یې اوروئ؛ داسې خیال ونه کړئ چې الله تعالی یا د هغه رسول له تاسې څخه سوالونه کوي، داسې نه دی، دا ګردې ویناوې د تاسې د ښېګڼې لپاره دي، بیا د یوه په مقابل کې په زرګونو عوضونه تاسې ته رسیږي، که تاسې له داسې ګټې څخه مخ اړوئ؛ نو الله تعالی او د هغه رسول ستاسې څه پروا نه لري.

وَأَنْ تَتَوَلَّوْاْ سَبِيْلَ قَوْمٍ غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُوْنُواْ أَمْثَلَكُمْ ﴿۴۸﴾

او که وګرځېدی تاسې (له ایمان او سخا نه؛ نو الله) به بدل کې راولي یو قوم بل بې له تاسې، بیا به نه وي هغوی په شان د تاسې (ګرځېدونکي له احکامو د الله، بلکه فرمانبردار به وي).

تفسير: الله تعالى په هغه حكمت او مصلحت چې خپلو بندگانو ته د خرڅ كولو امر وركوي؛ د هغه حاصل كېدل پر تاسې باندې څه انحصار نه لري، فرض كړئ ! كه تاسې بخل او كينې و كړئ، او د الله تعالى له امره مخه واپوئ؛ نو الله تعالى ستاسې په ځاى بل كوم قوم دروي، چې هغه قوم به تاسې غوندې كنسك او بخل نه وي، او په لوى زړه او ډېره خوښۍ به د الله تعالى د احكامو تعميل او د هغه په لاره كې به خپل مال لگوي، په هر ډول د الله جل جلاله حكمتونه او مصلحتونه پوره كېدونكي دي، خو تاسې له دې سعادت به برخې پاتې كېږئ.

تمت سورة محمد صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم، بتوفيق الله تعالى وإعانتة، فله الحمدُ والمُتّة.

سُورَةُ الْفَتْحِ

«د (الفتح) سورت مدني دی، (۲۹) آيت او (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۸) او په نزول کې (۱۱۱) دی، د (الجمعة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی. د دې سورت په مختلفو آیتونو کې د متعددو واقعاتو په لورې اشارې دي، چې د فهم د سهولت لپاره د هغو خلاصه او لنډون داسې بیانېږي:

الف: پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مدینه کې خوب ولید چې: «په امن او امان سره مکې ته داخل او عمره یې ادا کړې، حلق او قصر یې فرمایلی دی»، دوی دا خوب صحابه وو ته ووايه، خو د ورتګ نېټه یې ونه ټاکله (مقرر نه کړه)، مګر د شدت اشتیاق څخه د ډېرو داسې خیال کېده چې سړ کال به عمره میسره کیږي، او اتفاقاً دوی هم د عمرې قصد و فرمایه.

ب: دوی له یونیم زر سړیو سره د عمرې په نیت د مکې په لوري وخوځېدل، او «هډیې» هم له دوی سره وې، کله چې دا خبر مکې ته ورسېد؛ قریشو یوه لویه جرګه جوړه او په هغې کې دا خبره غوټه کړه چې دوی به نه پرېږدو چې مکې ته راشي، سره له دې چې سم د مکې معظمې له اصولو سره دښمنانو حق درلود (لرلو) چې حج او عمره وکړي، کله چې محمدی قافله مکې ته نژدې او (حدیبی) ته ورسېده؛ نو د دوی اوبه هلته چو شوه، او سره له ډېرو وهلو او خوځولو او کشمکش هیڅ له خپل ځای څخه ونه خوځېده، تر څو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «جسها حابس الفيل» او ویې ویل: «قسم په الله که د مکې خلق له ما څخه د داسې خبرې مطالبه وکړي چې په هغې کې د حرمت الله تعظیم قائم وي؛ زه به هغه منم»، نو په هغه ځای کې یې قیام و فرمایه.

ج: محمد رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم مکیانو ته سړي ولېږل، چې «مونږ د جګړې لپاره نه یو راغلي، مونږ پرېږدئ چې خپله عمره وکړو، او بېرته لاړ شو»، کله چې د نبوي صلی الله علیه وسلم ځواب ور ونه رسېد؛ نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم د عثمان رضي الله تعالی عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولېږله، او هغو نارینه وو او ښځو مسلمانانو ته یې زېږی ورکړ چې هلته مغلوب او مظلوم اوسېدل: «نژدې ده چې په مکه کې اسلام غالب شي»، قریشو عثمان رضي الله تعالی عنه ستون کړ، کله چې د عثمان رضي الله تعالی عنه بېرته راتګ وځنډېد (ایسار شو)؛ دا خبره خوره شوه چې هغه هلته وژلی شوی دی، دلته رسول الله مبارک په دې خیال چې ښایي اوس د جګړې وار هم راورسېږي؛ ګرد اصحاب کرام رضي الله تعالی عنهم تر یوې ونې لاندې کښول، او د جهاد بیعت یې ترې واخیست، کله چې قریشو د بیعت خبره واورېده؛ وویږېدل، او عثمان رضي الله تعالی عنه یې بېرته ولېږه.

د: بیا د مکې څو غټان د روغې په غرض د محمد رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم په حضور کې حاضر شول، او صلحنامه یې ولیکله، دلته پر ځینو خبرو باندې بحث او مناقشه پېښه شوه، او مسلمانان په قهر شول، او ویې ویل چې: د داسې خبرې پر پکړه په توره وکړي، خو رسول الله مبارک د مکیانو ګردې غوښتنې ومنلې، او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وینا او د کفارو د ډېرو اصرارو لامله له ضبط او تحمل څخه کار واخیست، او روغه غوټه شوه، په دې روغلیک (صلحنامه) کې یو شرط د کفارو له لوري دا وو چې سړ کال تاسې مسلمانان بېرته لاړ شئ، کال ته بې وسلې

راشئ او عمره و کړئ! تر لسو کلونو پورې به د دواړو ډلو په منځ کې جنگ نه کېږي، په دې مډت کې هومره سړي چې له مکې څخه مدينې ته راشي؛ بنايي چې بېرته ولېږل شي، که له مدينې څخه کوم سړی مکې ته راشي؛ هغه همدلته په مکې کې ساتل کېږي، وروسته له دغې روغې څخه دوی په (حُدیبې) کې د هدي حيوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر يې خپل احرام خلاص کړ، او مدينې منورې ته بېرته راغلل.

ه: په لاره کې همدا د (الفتح) سورت نازل شو، دا ګردې پېښې د هجرت په (۶) کال کې پېښې شوې.

و: محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په (۷) کال د هجرت د «ذي القعدة الحرام» په مياشت کې سم له تړون سره د «عمرة القضاء» لپاره مکې ته تشریف يووړ، او په امن او امان او په زړه پورې يې عمره اداء کړه.

ز: د هغه روغليک (صلحنامې) هغه خبره چې تر لسو کلونو پورې به جنگ نه کېږي؛ د قریشو له خوا ماته شوه، نو ځکه د هجرت په (۸) کال د رمضان المبارک په مياشت کې مکه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝ لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بېشکه چې مونږ فتح او بری مو در کړی دی تاته فتحه، او بری ظاهر، او ښکاره. لپاره د دې څو چې وښيي تاته الله هغه چې پخوا تیر شوي دي له ګناه د تا څخه، او هغه چې وروسته دي (له ګناه څخه).

تفسير: د حُدیبې روغه که څه هم په ښکاره ډول د ذلت او مغلوبیت روغه په نظر راځي، او د هغې د شرائط له لوستلو څخه په بادي النظر کې دا محسوس کېږي چې ګردې خبرې د قریشو په ګټه دي، لکه عمر الفاروق رضي الله تعالى عنه او نورو اصحابو کرامو رضوان الله تعالى عليهم أجمعين د دې روغې د ښکاره توري له کتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پریشان وو، دوی خیال کاوه چې د مسلمانانو د دې یو نیم زر (۱۵۰۰) سر جاونکي (قربانوونکي) لښکر په مخکښې به قریش او د هغوی نور طرفداران څه اهمیت لري، ولې د دې راز ګردو جګړو پر بکړه او فیصله په توره سره ونه کړه شي؟ مګر د رسول الله صلى الله عليه وسلم سترګې هغه احوالو او نتیجو ته وې چې د نورو له سترګو څخه به پټې وې، ځکه چې الله جل جلاله د دوی ټټر (سینه) د ډېرو سختو پېښو د تحمّل لپاره پرانیستلی وو، دوی په بې مثاله استغناء، توکل، تحمّل، او ایثار سره هغه شرطونه ومنل، او خپلو اصحابو ته یې په دې لنډو توريو (الله ورسوله أعلم) سره ډاډینه (سکون) او تسلي ورکوله، یعنې الله تعالى او د هغه رسول په داسې خبرو باندې ډېر ښه پوهیږي، تر څو چې دا سورت نازل شو، او الله تعالى د دې روغې او فیصلې نوم «فتح مبین» کېښود، خلکو په دې باندې هم تعجب کاوه، او ویل به یې چې: یا رسول الله صلى الله عليه وسلم! دا بری دی؟ نبي صلى الله عليه وسلم به فرمايل چې: «هو! لوی بری دی».

وَيُتِمَّرَنَّ عَمَلُكَ

او (بل لپاره د دې) چې پوره کړي (الله په فتحه د مکې او د نورو ښارونو سره) مهرباني خپله پر تا باندې.

تفسير: یواځې له تقصیراتو څخه نه تیرېږي، بلکه هر هغه ظاهري، باطني، مادي، روحي انعام او احسان چې تر اوسه پورې درسره شوی دی، د هغه تکمیل او تمیم هم کاوه شي.

وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۝

او (بل لپاره د دې) چې وښيي تاته سمه صافه لاره.

تفسير: تل به دې د هدايت او استقامت لاره کې قائم لري، د اسلام د حکومت د قائمېدلو په لاره کې به تاته هيڅ مشکلات نه در پېښېږي، خلق به ډلې ډلې ستاسو په لار ښوونه د اسلام په سمه لاره راځي، او په دې ډول د تاد حسانتو په ذخيره کې بېشماره زياتد کيږي.

وَيَنْصُرُكَ اللَّهُ نَصْرًا عَظِيمًا ﴿٥١﴾

او (بل لپاره د دې) چې کومک (مدد) وکړي الله تعالی له تاسره مدد غالب زبردست.

تفسير: د الله تعالی داسې مدد به راشي چې هيڅوک به يې نشي بندولی، او د هغه په مرسته به فتح او ظفر ستاسې له قدمونو سر مل وي.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيُذْهِبَ أَلْوَاعًا مَعَهُمْ

دغه (الله) هغه ذات دی چې نازله کړې يې ده سکینه، او ډاډينه (سکون) په زړونو د مؤمنانو کې لپاره د دې چې زيات کړي دوی لره ايمان سره له ايمان د دوی.

تفسير: اطمینان او ډاډينه (سکون) يې رابښکته کړه يعنې سره له دې چې د هغوی له طبعي څخه خلاف وو، د رسول الله صلی الله عليه وسلم په حکم باندې ټينګ ودرېدل، او له ضد کوونکیو کافرانو سره يې ضد ونه کړ، نو د هغه په برکت د دوی ايمان نور هم زيات شو، اول د جهاد په بيعت سره يې ثابته کړه چې مونږ د الله جل جلاله په لاره کې د جنګ کولو او ځان جارولو (قربانو) لپاره حاضر يو، دا هم د ايمان يو رنګ وو، وروسته له دې کله چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پرته (علاوه) روغه وکړه، نو دغه د هغوی د ايمان د رنګ بله ننداره وه چې خپل جوش، جذبات او عواطف يې په زور سره ټينګ کړل، او د الله او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د فيصلې په مقابل کې يې غاړه کېښودله، رضي الله تعالی عنهم ورضوا عنه.

وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٥٢﴾

او خاص الله لره دي لښکري د اسمانونو او د ځمکې (که اراده وفرمايي الله د نصرت د دين خپل؛ بې له تاسې څخه يې هم کوي)، او دی الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسير: دغه خبره همغه پاک الله تعالی ښه معلومه ده چې کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دی؟ او په کوم وخت کې له قتال څخه بېرته درېدل، او روغه کول تاسې لره ښه دي؟ که تاسې ته د قتال امر درکړ شي؛ نو هيڅ د کفارو د کثرت له خياله تردډونه کړئ، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د لښکرو مالک همغه الله تعالی دی، چې سره د لږتوب ستاسې امداد او مرسته په غيبي لښکرو سره هم کولی شي، لکه چې په «بدر، احزاب، حُنين» او نورو کې يې وکړه.

لِيَدْخُلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفَّرُ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ

لپاره د دې چې داخل کړي مؤمنان سړي او مؤمناتې ښځې په جنتونو کې چې بهيږي د لاندې (د ونو او ماڼيو) د هغو (څلور قسمه ويالې) حال دا چې همېشه به وي دوی په هغو (جنتونو) کې، او (لپاره د دې چې) ورژوي الله تعالی له دوی څخه گناهونه د دوی.

تفسير: کله چې رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ الآية ولوست؛ نو اصحابو هغوی ته مبارکي عرض کړه، او ويې ويل: يا رسول الله! دا خو تاسې ته شوه، مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آيتونه نازل شول، يعنې الله تعالی

اطمینان ډاډینه (سکون) او سکینه رابښکته کړله، او د مؤمنانو ایمان یې لا زیات کړ، تر څو دوی په ډېر اعزاز او اکرام سره په جنت کې داخل کړي، او د هغو گردې خرابۍ او کمزورۍ معاف کړي، په حدیث کې دي: هغو اصحابو چې د حدیسي بیعت کړي دی؛ هیڅ یو له هغو څخه هم دوزخ ته نه ځي.

وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ قُوْرًا عَظِيْمًا

دی دغه (غفران او ادخال د جنت) په نزد د الله په مراد رسېدل، بری موندل ډېر لوی. تفسیر: ځینې نقال صوفیان یا مغلوب الحال لویان وایي چې: «جنت غوښتل د ناقصانو کار دی»، له دې ځای څخه رابښکاره شوه چې د الله تعالی په نزد دا لوی کمال دی.

وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتُ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتُ

او (لپاره د دې) چې عذاب کړي (الله) منافقان سړي او منافقاني ښځې او مشرکان سړي او مشرکاني ښځې.

تفسیر: د مؤمنینو په زړونو کې یې د صلحې او روغې له خوا ډاډینه (سکون) پیدا کړه، او د اسلام اساس او بنسټ یې ټینګ کړ، او د اسلامي فتوحاتو او ترقیاتو وروڼه یې خلاص کړل، چې په پای کې به د کافرانو او منافقانو د مصیبت او د ماتي سبب کیږي، او هغوی ته به سخته سزا رسیږي.

الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ فَنَّ السَّوْءُ

چې گمان کوونکي دي پر الله باندې گمان د بدۍ (چې الله به هیڅ کله رسول الله ته بری نه ورکوي).

تفسیر: «بد اټکلونه» دا دي چې د مدینې د تګ په وخت کې منافقان پرته له «جدا بن قیس» څخه گډ هڅه پاتې شول، او پلمې یې ځان ته جوړې کړې، ولې چې هغوی داسې اټکل کاوه چې په مکه کې ضرور جنګ پېښیږي، او دا گډ مسلمانان په ښکاره ډول عمرې ته راغلي دي، خو په چل سره غواړي چې په معظمه مکه باندې تصرف وکړي.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ

پر دوی باندې دي راگرځېدل د بدۍ (په ذلت او عذاب) سره.

تفسیر: د زماني په گردش او د مصیبت په احاطه کې راغلي تر کومه به احتیاط او وړاندې کتل وکړي.

وَعَزَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۝ وَبِاللَّهِ جُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَكِيمًا ۝

او غضب کړی دی الله پر دوی باندې، او لرې کړي دي (الله دوی له رحمت خپله)، او تیار کړی دی الله دوی ته (عذاب د) دوزخ، او بد ځای د ورتللو دی (دغه دوزخ). او خاص الله لره دي لښکري د اسمانونو او د ځمکې، او همېشه دی الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: که هغه سزا در کړي؛ نو څوک به مو وژغوري؟ خدایي لښکر به مو په یوه شېبه کې وړې ذرې کړي، خو هغه ذات سره د زبردستی حکمت لرونکی هم دی، او د الهي حکمت داسې مقتضی نه دی، چې سمدلاسه هغوی ته سزا ورکړي.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ①

بېشکه مونږ لېږلی یې ته (ای محمده!) شاهد او زېری وړکونکی او ویروونکی.

تفسیر: تاسې د الله امر منونکیو ته زېری د خوښۍ وړکوی، او غاړه غړوونکو ته وېره اوروئ، او خپل احوال ښیئ، لکه چې له ﴿إِنَّا فَتَحْنَا﴾ څخه تر دې ځای پورې درې واړه مضامین راغلي دي، او په آخرت کې هم پر خپل امت او هم پر انبیاوو عليهم السلام باندې گواهي وړکوی.

لَتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ

لپاره د دې چې ایمان راوړئ تاسې په الله او په رسول د دغه (الله)، او مدد وکړئ د هغه د دین، او تعظیم وکړئ د هغه.

تفسیر: د ﴿وَتُعَزِّرُوهُ﴾ او د ﴿وَتُوَقِّرُوهُ﴾ ضمیرونه که الله ته راجع شي؛ نو د الله له مدد کولو څخه د هغه د دین او د هغه د پیغمبر مدد کول دي، که رسول ته راجع شي؛ نو هیڅ اشکال نه پاتې کېږي.

وَسَيَحْوَ بَكْرَةً وَأَصِيلًا ②

او هغه (الله) ته نسبت د پاکۍ وکړئ سبا او بېکا.

تفسیر: د الله تعالی د پاکۍ بیان تل کوی، که په لمانځه کې وئ، او که د باندې له لمانځه څخه وئ.

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

بېشکه هغه کسان چې بیعت کوي له تا سره بېشکه بیعت کوي له الله سره، او لاس د الله له پاسه د لاسونو د دوی دی.

تفسیر: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاس کې ورکول، او له هغوی سره یې بیعت کاوه، نو دا یې وفرمایل، چې د نبی الله په لاس باندې بیعت کول داسې دي لکه له الله تعالی سره بیعت کول، ځکه چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په حقیقت کې د الله تعالی له جانبه بیعت اخلي، او د هغه د احکامو تعمیم او تأکید د بیعت په وسیله کوي، نو دا هسې ده لکه چې د (۵ جزء د النساء سورت په (۱۱) رکوع (۸۰) آیت کې دي: ﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ﴾.

فَمَنْ تَكَفَّ فَإِنَّمَا يَنْتَكِلُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمَیُوتِ بِهِ أَجْرًا عَظِيمًا ③

پس هغه چا چې مات کړ دا بیعت؛ نو بېشکه چې ماتوي به دی بیعت په ځان خپل (او ضرر یې همده ته راجع کېږي)، او هغه څوک چې وفا وکړي په هغه شي چې عهد او اقرار یې کړی دی پر هغه له الله سره؛ پس ژر ده چې ور به کړي الله تعالی ده ته اجر او بدل ډېر زیات (چې د جنت عطاء او د الله لقاء ده).

تفسير: هغه خبرې چې د بيعت په وخت کې کولې کېږي، که څوک هغه ماتوي؛ نو خپل ځان ته عار او نقصان پېښوي، او الله تعالی او د هغه رسول ته هېڅ یو نقص او ضرر نشي رسولی، او هغه ته د عهد ماتولو سزا ورسېږي، هر څوک چې خپل استقامت ښکاره کړي، او په خپل عهد او پیمان باندې په ټینګه سره ولاړ وي؛ نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل ورسېږي.

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْنَا

ژر دی چې وبه وایي تاته وروسته پاتې شوي (له تللو د مکې په کال د حدیبی) له صحرايانو، مشغول کړي یې مونږ مالونو ځمونږ او کورنۍ ځمونږ، نو بښنه وغواړه مونږ لره (د ګناه ځمونږ).

تفسير: له مدينې څخه د وتلو په وخت کې رسول الله مبارک مکې معظمې ته د خپلو تللو اعلان کړی وو، او مسلمانانو ته یې له خپل ځان سره د ورتګ تشويق او رغبت ورکړی وو، ښايي له قرائنو څخه دوی ته هم د جګړې د پېښېدلو کوم احتمال ورپیدا شوی وي، خو له دې څخه هغو کلي والو صحرائيانو چې هنوز ايمان د هغوی په زړونو کې لا ښه ځای نه وو نیولی؛ خپل ځانونه یې پټول، او پخپلو منځونو کې به یې سره ویل: «آیا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو، چې هغوی د محمد صلی الله علیه وسلم پر کور مدينې باندې راغلل، او د هغه ملګري اصحاب یې ورځنې ووژل، آیا مونږ چې د هغو توره دلته لیدلې ده؛ هلته له هغوی سره جنګېدی شو؟ وګورئ چې دا تلونکي هم له دې سفر بهر ته راتلونکي نه دي، او ګرد به هلته سره تباہ شي»، په دې آیتونو کې حق تعالی د هغوی پټې خبرې راڅرګندې (راښکاره) کړې، او د هغوی د مدينې له رسېدلو څخه پخوا په لاره کې یې ورښکاره کړه چې ستاسې د صحیح او سالم بهر ته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلې غیر حاضری راز راز دروغ او عذرونه ووايي، او ډول ډول هیلې بهانې پلمې به جوړوي، او وایي به چې: مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزګار، یا مو څوک په کورونو کې نه وو چې وروسته له مونږ څخه د مال، اسباب، اهل او عيال سرپرستي وکړي، په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی، اوس ته له الله تعالی څخه ځمونږ مغفرت او بښنه وغواړه.

يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَاهُمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ

وايي دغه (پاتې کيدونکي منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبرې) چې نشته په زړونو د دوی کې.

تفسير: پخپلو زړونو کې پوهېږي چې دا عذر بيخي غلط دی، او استغفار او د بښنې غوښتل هم یو ظاهر داري ده، او رښتیا او له زړه نه ده، ځکه چې دوی نه دا کومه ګناه ګڼي، او نه په داسې څه اعتقاد لري.

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٠﴾

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) نو څوک دی چې مالک به شي تاسې لره په دفع د عذاب کې د جابه د الله څخه د یو څیز که الله اراده وفرمائي ستاسې د ضرر او نقصان؟ یا الله تعالی اراده وفرمائي ستاسو د نفع او ګټې؟ (بل هیڅوک نشته چې ضرر او نفع یې په قدرت کې وي)، بلکه دی الله په هغو ګردو کارونو چې کوئ یې تاسې ښه خبردار.

تفسير: هر راز ګټه (فائده) او نقصان د الله تعالی په لاس کې دی، د هغه د ارادې او مشیت په مخامخ کې هیڅوک هیڅ شی نشي کولی، الله تعالی پخوا د تاسې له دې دروغو، حیلو او عذرونو ویلو څخه خبر را کړی دی، او ستاسې حال

او احوال يې ماته را څرگند (رانبکاره) کړي دي، او اراده يې فرمايلې ده، چې ستاسې د دې ناوړه (گنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسې د حُديبې د غزوې له راز راز برکاتو او گټو څخه بې برخې کړي، او تاسې ته له دې درکه نقصان او خساره ورسوي، که تاسې وايئ چې: مونږ د مال، اولاد، کور او کهول لامله په دې غزوې کې شرکت ونه کړ؛ نو که الله وغواړي چې ستاسې مال، اولاد، کور او کهول ته ستاسې په حضور کې څه زیان او ضرر ورسوي؛ نو ستاسې له لاسه څه کېدی شي؟ يا فرض کړئ: که الله تعالی تاسې يا د تاسې اهل او عيال او مال ته کومه گټه (فائده) رسوي؛ نو ستاسې نشتوالی او مسافرت د هغې مانع کېدی نشي، او هر ورو يې دررسوي، نو د الله او د هغه د رسول د خوښۍ په مقابل کې داسې خبرې ته ځير کېدل او د داسې شيانو پروا کول پرته (علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شی نه دی، او داسې فکر هم مه کوئ چې په پلمو (تدبيرونو)، حیلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالی او د رسول صلی الله علیه وسلم خوښي حاصله کړئ، او په دې ښه پوه شئ چې الله تعالی ستاسو په گړدو خبرو اترو او پلمو خبردار دی.

بَلْ طَنَنْتُمْ أَنْ تَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَرَبَّنَّ ذَلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ
السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ۝۱۱

(دا عذرونه او بهانې چې تاسې کوئ داسې نه ده) بلکه گمان به کاوه تاسې (ای متخلفینو) چې بیا به له سره بېرته راونه گرځي رسول الله او مؤمنان (له حُديبې نه) کورونو خپلو ته هیڅکله، او ښایسته کړی شوی دی دغه (گمان د تباهی د مؤمنانو) په زړونو ستاسې کې (ای منافقانو)، او گمان کړی وو تاسې گمان بد شوی (په علم د الله کې)، او وئ تاسې یو قوم هلاک کړی شوی.

تفسیر: په رښتیا سره ستاسې د نه ورتگ سبب دا خبرې نه دي چې تاسې یې وایئ، بلکه ستاسې گمان داسې وو چې اوس پیغمبر او د هغه ملگري له دې سفره په روغ صورت بېرته راونه گرځي، دا ستاسې د زړه ټینګه خبره وه، چې دا گمان مو بیخي غلط او چټي (بېکاره) ثابت شو، نو ځکه تاسې خپل حفاظت او گټې د جلا اوسېدلو په صورت کې سنجولې وې، او حال دا دی چې په دې صورت کې ستاسې خسران او تباهی وه، او الله تعالی ته ښه معلوم وه چې تاسې تباہ او برباد کېدونکي یئ.

وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ۝۱۲ وَبَلَدُ الْمَكَّةَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝۱۳

او هر هغه چې ایمان يې نه وي راوړی په الله او په رسول د دغه (الله)؛ نو بېشکه مونږ تیار کړی دی مونږ کافرانو ته تود اور (د دوزخ). او خاص الله لره دی سلطنت او باچایی د اسمانونو او د ځمکې (ملکا خلقاً وعبیداً)، ښي هر هغه چې اراده وفرمایي (د مغفرت يې)، او په عذاب کې اچوي هر هغه چې اراده وفرمایي (د عذاب يې)، او همېشه دی الله ډېر ښه ښوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: هغه څوک چې د الله تعالی اراده د هغه ښې ته نه وي تللې؛ نو زه يې څرنگه ښه وغواړم، هو ! که الله تعالی مهرباني پر تاسې باندې وفرمایي؛ نو تاسې ته توفیق درکوي چې توبه وکارئ، او د هغه ښه خان ته وگټئ، د هغه رحمت په هر حال کې د هغه په غضب باندې سابق دی.

سَيَقُولُ الْكَافِرُونَ إِذَا أَنْطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلِمَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ

ژر به ووايي (تاته) وروسته پاتې کيدونکي (خلق) کله چې روان شئ تاسې غنيمتونو (د خيبر ته) (لپاره د دې) چې واخلئ تاسې هغه (غنائم) ! پرېږدئ مونږ چې درځو په تاسې پسې (لپاره د جنگ او غنيمت)، اراده لري دوی چې بدلې کړي دوی د الله خبرې، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې له سره به متابعت ونه کړئ تاسې ځمونږ، همداسې فرمايلي وو الله پخوا له دې څخه.

تفسير: د حديبيې له راتگ څخه وروسته رسول اکرم صلى الله عليه وسلم ته امر ورسېد، چې پر (خيبر) باندې بريد او تعرض وکړي؛ چې هلته هغه غداران يهودان اوسېدل، چې د (احزاب) په غزا کې يې کافرانو ته د مدينې لارښوونه کړې وه، حق تعالى خپل رسول ته خبر ورکړ چې هغه صحرائيان چې حديبيې ته نه وو تللي؛ اوس به د (خيبر) په غزا کې له تاسې سره د ورنگ غوښتنه وکړي، ځکه چې هلته وېره لږه او د ولجې (غنيمت) هيلې ډېرې دي، تاسې هغوی ته ووايئ چې: ستاسې له دې غوښتنې څخه لا پخوا ماته الله تعالى ستاسې په نسبت هدايت راکړی، دا چې تاسې په دې سفر کې هم هر گز نشئ تلئ، نو آيا په دې صورت کې به تاسې له مونږ سره تلئ شي؟ که څئ نو د دې تگ معنا به دا وي چې د الله تعالى خبره بدله شوې ده، حال دا چې د الله تعالى احکام هيڅکله بدلېدونکي نه دي.

فَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسَدُونَنَا

بيا به ژر ووايي چې حسد او کينه کوئ تاسې له مونږ سره (په گټه ځمونږ کې ای مؤمنانو!).

تفسير: الله تعالى هيڅ نه دي فرمايلي، تاسې محض دا غواړئ چې مونږ ته څه گټه ونه رسيږي، او د غنيمت مال يواځې تاسې ته پاتې دی.

بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

(داسې نه ده) بلکه وو دوی چې نه به پوهېدل (له دين د اسلام نه) مگر خو لږ څه.

تفسير: ډېره لږه پوهه لري، او دا ناپوهان په دې نه پوهيږي چې د مسلمانانو د زهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه ده، چې هغوی هيڅ دنيوي گټو ته نه گوري.

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سُنْدُ عَوْنٍ إِلَى قَوْمِ أُولِي الْأَرْبَابِ شَدِيدٍ تَقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِنْ تَطِيعُوا أَمْرَ اللَّهِ أَحْسَنًا

ووايه (ای محمده!) وروسته پاتې کېدونکيو ته له صحرائي خلکو: ژر ده چې راوبه بللی شئ تاسې طرف د جنگ د يوه قوم ته چې خاوندان د جنگ سخت وي، يا به جنگ کوئ تاسې له هغو سره (چې ايمان يې نه راوړي)، يا به مسلمانېږي هغوی؛ نو بيا که امر ومني تاسې د دغو بلونکيو درېه کړي تاسې ته الله اجر ثواب ښه (چې عزت او غنيمت دی په دنيا کې، جنت او رؤيت دی په عقيبا کې).

تفسير: لږ څه صبر وکړئ، دې غزا ته نشئ تلئ، خو وروسته له دې نه نورې جگړې ډېرې راتلونکي دي، او د خورا سختو جنگيالو قومونو سره به د مسلمانانو جنگونه پېښېدونکي وي، او د هغه سلسله به تر هغه پورې اوږدېږي تر څو

هغه اقوام يا د اسلام په دين مشرف شي، يا جزيه ورکړي، او ځان مطيع الاسلام وشمېري، که په رښتيا سره تاسې د جهاد مينه لرئ؛ نو هلته د جهاد ډگر ته ننوځئ! او خپل شجاعت مېړانه (بهادري) او توره رابښکاره کړئ، که چېرې په هغه وخت کې د الله تعالی امر او حکم ومنئ؛ نو الله تعالی به خورا ښه بدل او جزاء تاسې ته درکړي.

تنبيه: له دې جنگياليو قومونو څخه (بنو حنيفه) يا نور مراد دي، چې د کذاب مسيلمه تېر وو، يا (هوازن) يا (ثقيف) او نور دي، چې د حنين په غزا کې له هغوی سره مقابله وشوه، يا به هغه مرتدان وي چې له هغوی سره د ابوبکر الصديق رضي الله تعالی عنه په خلافت کې سخته جگړه پېښه شوه، يا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا گړد او نور هغه توريالي قومونه وي، چې د راشدو خلفاوو په وخت کې له هغوی سره سخت جنگونه ونښتل.

وَأَنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٦﴾

او که وگرځېدئ تاسې لکه چې گرخېدلي وئ پخوا له دې څخه؛ نو په عذاب به کړي (الله) تاسې په عذاب دردناک سره.

تفسير: لکه چې د حديسيې له تگه بېرته پاتې شوی، که په راتلونکي جگړې کې هم بېرته پاتې شوی؛ نو الله تعالی تاسې ته ډېر درد لرونکی عذاب درکوي، او ښايي پخوا له آخرته په همدغه دنيا کې هم څه عذاب درورسيږي.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَنْ يَتَوَلَّ يَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾

نشته پر رانده باندې هيڅ گناه او تکليف، او نه په گکوډ باندې هيڅ گناه او تکليف، او نه په ناروغ باندې هيڅ گناه او تکليف (ځکه چې جهاد پر دغو معذورانو باندې فرض نه دی)، او هر هغه څوک چې اطاعت وکړي، حکم ومني د الله او د رسول د دغه (الله)؛ نو داخل به يې کړي (الله) دی په جنتونو کې چې بهيږي له لاندې (د ونو او ماڼيو) د هغو (خلور قسمه) ويالې، او هر هغه څوک چې وگرځېد (له احکامو د الله)؛ نو (الله) به په عذاب کړي دی په عذاب ډېر دردناک سره.

تفسير: په گړدو امورو او معاملو کې عامه ضابطه همدا ده چې متخلفين معذب کړي.

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يَبَايَعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضي او خوښ شوی دی الله تعالی له مؤمنانو نه هغه وخت چې بيعت يې کاوه، له تا سره د لاندې د ونې.

تفسير: دا د «کيکر» ونه وه، غالباً د ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الآية - د فرمايلو له سببه دغه بيعت ته (بيعة الرضوان) وايي، چې د هغه مفصله قصه د دې سورت په شروع کې تېره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ

بيا معلوم کړ (الله په ظاهري علم سره هم) هغه (اخلاص) چې په زړونو د دوی کې وو.

تفسير: د ظاهر اندېښنه او د زړه توکل، حسن نيت، صدق، اخلاص اسلامي مينه او نور.

فَاتَزَلُ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَنشَأَهُمْ فَأَنشَأَهُمْ قَتْلًا قَرِيبًا ۝ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا

بیا رابسته کړه (الله) سکینه، او ډاډینه (سکون) پر دوی باندې، او عوض یې ورکړ (الله) دوی ته بری نژدې (چې فتح د خیر ده)، او ولجې (غنیمت) ډېرې چې وابه خلی دوی هغه (ولجې).

تفسیر: مراد له فتحې نژدې څخه فتحه د خیر ده، چې د حُدیبې له بېرته راتګ څخه سمدلاسه پېښه شوه، او زیاتې ولجې (غنیمت) په لاس ورغللې، چې له هغو سره مجاهدین هوسا او خوښ شول.

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

او دی الله همېشه قوي غالب ډېر حکمت والا.

تفسیر: الله تعالی په خپل زور او حکمت سره، د حُدیبې نقصانونه! په دې ځای کې تلافي او معاوضه کړل، او په فتحه د مکې معظمې او حُنین کې همداسې تلافي او معاوضې په ظهور ورسېدې.

وَعَدَكُمْ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَلَكُمْ هَذِهِ

وعدۀ کړې ده له تاسې سره الله د غنائمو او ولجو ډېرو چې وابه یې خلی تاسې هغه نو (الله) ژر درکړل تاسې ته دا (غنائم او ولجې).

تفسیر: وروسته به ډېرې ولجې او غنیمتونه دررسېدونکي وي، چې له هغو یو همدا د خیر غزا ده، چې ستاسې برخه په دې کې درکړه شوه.

وَكَفَّ أَيْدِيَ الثَّالِثِ عَنكُمْ

او (الله) بند کړل لاسونه د خلقو له تاسې نه.

تفسیر: عام جنګ در پېښ نه شو، او په حُدیبې او خیر کې یې د کفارو له لاسه تاسې ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه، او ستاسې په نشتوالي کې هیچا ستاسې اهل او عیال کور او کهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

او چې شي دا کار نښه (د قدرت د الله) لپاره د مؤمنانو.

تفسیر: مسلمانان دې وپوهېږي چې د الله تعالی قدرت څرنگه دی؟ او د هغوی درجه د هغه په دربار کې څومره ده؟ او بل دا چې وروسته له دې څخه هم د هغه نورې ګردې وعدې همداسې پوره کېدونکې دي.

وَيَهْدِيكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۝

او الله ښيي تاسې ته لاره برابره.

تفسیر: د الله تعالی پر وعدو باندې ډاډینه او د هغه د لا محدود قدرت پېژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه؛ د لا زیات اطاعت او حکم منلو ترغیب درکوي، چې همدا ده د توکل برابره او سمه لاره.

وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۝

او بل (يې درکړي دي تاسو ته غنیمتونه او بری) چې لا نه وی قادر تاسې په هغو (غنیمتونو) باندې، په تحقیق (علمي) احاطه کړې ده الله په هغو (غنایمو) باندې هم، او دی الله تعالی پر هر شي باندې ښه قادر او توانا.

تفسیر: د دې بیعت په انعام کې یې د خیر فتح درکړه، او د مکې شریفې فتحې چې په هغه وخت کې په لاس درنغله، وروسته له دې څخه به په لاس درشي، ځکه چې الله د هغه وعده کړې ده، چې په حقیقت او عالم اسباب کې همدا د حدیبي صلح د مکې شریفې د فتحې مقدمه او توطئه ده.

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوْا الْأَدْبَارُ ثُمَّ لَا يَعِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۝

او که جنګ وکړي له تاسې سره هغه کسان چې کافران شوي وو؛ نو خامخا به یې ګرځولې وې شاوې خپلې، بیا به یې نه وو موندلي څوک دوست ساتونکی او نه مددګار.

تفسیر: که جنګ پېښېده؛ نو بری به ستاسې وو، او کافرانو به شا اړوله، او تېښتېدل به، او مدد کوونکیو به دوی له آفته نه شو ژغورلي، خو د الله تعالی د حکمت داسې اقتضاء وشوه، چې سمدلاسه روغه وشي، او د روغې د عظیم الشانو ثمره څخه مسلمانان مستفید او ګټور شي.

سُئِلَ اللَّهُ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَكِنْ تَجِدَاسُئَةً اللَّهُ يَبْدِلُ ۝

(طریقه ایښې ده الله د غالبېدو د حق) په طریقي هغې سره چې په تحقیق سره تېره شوې ده پخوا له دې نه، او هیڅ کله به نه مومي ته طریقي د الله لره تبدیل او اوښتل.

تفسیر: کله چې د اهل الحق او د اهل الباطل په منځ کې په کومه فیصله کوونکي موقع کې سره مقابل وشي؛ نو په دغې مقابلې کې به بالآخر اهل الكتاب غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهورېږي، د الله همدا عادت له پخوا راهیسې جاري دی، چې هیڅ تغیر او تبدیل په کې پېښېدونکی نه دی، هو! دومره شرط په کې شته چې اهل الحق په هیئت مجموعي سره په پوره حق منلو باندې ټینګ ولاړ دی.

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۝

او دغه (الله) هغه (ذات دی) چې بند یې کړل لاسونه د هغو (کفارو) له تاسې څخه، او لاسونه ستاسې له هغوی څخه په منځ د مکې کې پس له هغې څخه چې غالب یې کړئ تاسې په هغوی باندې.

تفسیر: د مشرکانو څو ډلې حدیبي ته راغلې وې، چې که لاس یې بر شي؛ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسوي، یا یو نیم مسلمان ګوښې ګېر کړي، او ویې رېږي، لکه چې داسې څو پېښې هم راپېښې شوې، او په دې منځ کې یو مسلمان هم په شهادت ورسېد، چټي خبرې او د جنګ د اور د بلېدلو هم وشوې، تر دې چې اصحاب کرامو رضي الله تعالی عنهم أجمعین هغه قاتل ونيو، او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته یې وړاندې کړ، او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترګې پټې کړې، او ویې بښه، په دې آیت کې د همدغو واقعاتو په لوري اشارې دي، او (بطن مکه) د مکې د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نژدې منطقه ده، چې له ډېره نژدېوالي څخه داسې ښکاري لکه محکه د حرم، او یا مابین د ښار.

وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٦﴾

او دى الله په هغه څخه چې كوى يې تاسې ښه ليدونكى.

تفسير: الله تعالى ته د كفارو شرارتونه او ستاسې عفو او تحمل ښه معلوم دى، او ويني يې، نو جزا به پرې در كړي.

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيِ مَعْكُوفًا أَنْ تَبْلُغَ عَمَلُهُ

دوى هغه كسان دي چې كافران شوي دي، او منع كړي يې وئ تاسې له مسجد الحرام څخه، او (منعه كړې يې وې) قربانى د تاسې په دې حال كې چې بندي كړى شوې وې له دې نه چې ورسپري ځاى د حلالولو خپلو ته.

تفسير: د حرم تر هغې برخې پورې يې د قربانى حيوانات پر ښودل چې هلته يې بوځي، او په مشروعه طريقه سره يې ذبح كړي، او هماغه په حديسې كې بند پاتې شول.

وَلَوْلَا رِجَالُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتُ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَّوُّهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ

كه چېرې نه وئ (پټ په كفارو كې) څو سړي ايمان راوړونكي، او څو ښځې ايمان راوړونكې چې نه پېژندل تاسې هغوى لره (په صفت د ايمان سره) دا خطر ه چې پايمال كړي وو تاسې هغوى (هم سره له كفارو)، پس رسېدلى به وو تاسې ته له هغوى څخه څه ضرر او غم په ناپوهۍ سره (نو د جهاد حكم به يې در كړى وې، ليكن حكم يې در نه كړ) لپاره د دې چې داخل كړي الله په رحمت خپل كې هر هغه چې اراده وفرمايي (د داخلولو يې).

تفسير: هغه مسلمانان نارينه او ښځې چې په مكې كې مظلوم او مقهور اوسېدل، او د مدينې منورې مسلمانانو له هغوى سره پوره پېژندگلو نه درلوده، هغوى به په جنگ كې د ناپوهۍ په سبب پايمال او لتار كېدل، كه دا وېره نه وې؛ نو سمدلاسه به د جنگ كولو امر كېده، خو كه داسې امر صادرېدى؛ نو تاسې به په دې قومي نقصان باندې متأسف او خپه كېدى، او كافرانو ته به د داسې ويناوو موقع په لاس ورتله چې: «وگورئ! مسلمان د خپل مسلمان پټ هم نه ساتي»، نو ځكه مو جنگ منع كړ، تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلي پاتې وي، او پر تاسې باندې د دې بېمثاله صبر او تحمل له سببه الله جل جلاله خپل رحمت ووروي، او له دې كافرانو څخه هغه سړي چې د هغو مسلمان كېدل مقرر او مقدر دي؛ ښايي په دې خطرناكې جگړې كې له لاسه ونه وځي، او د الله تعالى په رحمت كې پخپلې نېټې داخل شي.

لَوْ تَرَىٰ أَعْدَاءَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابَ آبَا الْإِيمَانِ ﴿٢٧﴾

كه چېرې جلا (جدا) شوي وئ دغه (مسلمانان له كفارو نه)؛ نو خامخا به مو په عذاب كړي وو هغه كسان چې كافران شوي دي له دغو (اهل د مكې) څخه په عذاب ډېر دردناك سره.

تفسير: كه مسلمانان له كافرانو څخه جلا اوسېدى، او مسلمانان له هغوى سره داسې گډوډ نه وئ پراته؛ نو تاسې به كتل چې مونږ كافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونكې سزاوې وركولې.

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَبِيَّةَ الْحَمِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ

کله چې ګرځولی وو هغو کسانو چې کافران شوي وو په زړونو خپلو کې ننګ هسې ننګ چې د جاهلیت ناپوهي وه؛ نو رانښکته کړه الله ډاډینه او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندې.

تفسیر: د ناپوهۍ ضد دا دی چې سړ کال عمره ونه کړئ، هغه مسلمانان چې له مکې څخه هجرت کوي؛ هغوی بهر ته رالېږي، کال ته دې عمرې ته راشي، او زیات له دریو ورځو څخه به په مکه کې نه اوسي، علاوه پر دې وسلې له خپله ځانه سره ونه لري، په روغلیک کې «بسم الله الرحمن الرحيم» مه لیکئ!؛ د «محمد رسول الله» په ځای یواځې «محمد بن عبد الله» ولیکئ، رسول اکرم دا ګرځېدې خبرې ومنلې، او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پیغمبر له ارشاد سره سم دېته غاړه کېښووله، او په پای کې په همدې فیصلې باندې د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَأَزْمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

او ټینګه لازمه یې کړله هغوی لره کلمه د تقوی (د توحید کلمه)، او وو دوی ښه لایق وړ له دغه سره، او اهل د دې (کلمې د تقوی)، او دی الله تعالی په هر شي باندې ښه پوه.

تفسیر: له الله تعالی وویرېږي، او د نافرمانۍ له لارې څخه ځان وژغوري، او د کعبې په ادب باندې په مضبوطۍ سره ټینګ واوسي، او ولې به نه اوسي چې تاسې په دنیا کې د واحد الله تعالی رښتین منونکي او د (لا إله إلا الله، محمد رسول الله) زبردست قایلان عاملان او حاملان یئ، او د یوه پوخ او موحد پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او وفادار امتیان یئ، او خپل جذبات او رجحانات مو په جوش کې د الله جل جلاله په خوښۍ او د هغه د شعائرو په تعظیم کې جار کړي دي، حقیقي توحید همدا دی چې سړی د هغه واحد الله تعالی او امر او احکام واورې، او د خپل عزت او د ذلت خبرې د هغه په مخکښې یوې خوا ته کېږدي، ښايي د همدې لامله په حدیث کې د (کلمه التقوی) تفسیر: په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ سره شوی دی، ولې چې زیاتره د طهارت او د تقوی اساس همدا پاکه کلمه ده، چې د دې د منلو او د حق د اداء کولو لپاره الله تعالی د رسول اکرم أصحاب غوره کړي وو، او بېشکه همدوی د الله تعالی په علم کې د دې خبرې اهل او مستحق هم وو.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّبُوبَ بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَهُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ

خامخا په تحقیق رښتیا ښودلې دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او رښتیا سره، چې خامخا به داخل شی تاسې مسجد حرام ته که اراده وفرمایي الله په امن او آرام سره، حال دا چې خړیونکي به وی د سرونو خپلو، او لنډوونکي به وی (د ویستو خپلو)، او نه به ویرېږئ تاسې (له هیچا هیچېرې).

تفسیر: د دې شورت په ابتداء کې ذکر شوی دی، چې په مدینې منورې کې رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم خوب ولید، چې مونږ په مکې کې داخل شوي یو، سر خریلي او ویښتان پریکړي، له احرامه وتلي، حلال شوي یو، لکه چې د حدیبې له کال څخه وروسته همداسې هم وشو، په دې آیت کې یې همدا فرمایلي دي چې په تحقیق سره

الله خپل رسول ته رښتیا خوب ورلیدلی وو، پاتې شو د (إن شاء الله) فرمایلی، د «ابن کثیر» په نزد دا (إن شاء الله) د تحقیق او توکید لپاره ده، (سیبویه) وایي: په داسې ځایونو کې چې د یوه شي په قطعي ډول سره وربښول د ځینو مصلحتونو له مخې مقصود نه وي، او کول یې منظور وي؛ داسې عنوان غوره کاوه شي، یا محض لپاره د تبرک الله تعالی (إن شاء الله) فرمایلي دي، یا لپاره د تعلیم د بندګانو خپلو یې فرمایلي دي، یعنې هر مؤمن لره مناسب دي چې د راتلونکو کارونو په نسبت «إن شاء الله» ووايي.

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَبَجَلْ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَمَّا قَرِيبًا ﴿٢٦﴾

نو معلوم دي الله ته (فوائد د دغې صلیحې) هغه څه چې نه پوهېدئ تاسې؛ نو ویې ګرځوله پخوا له دغه داخلېدو دمکې نه فتحه او بری نژدې.

تفسیر: بیا الله تعالی له خپل محیط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه کړه، الله تعالی ته دغه خبره معلومه وه، چې د خوب د تعبیر په ښکاره کولو کې وروسته له یوه کال څخه څومره ګټې او مصالح دي، چې عام خلق پرې نه دي خبر، نو ځکه یې د خوب د تعبیر وقوع بل کال ته وځنډوله (ایساره کړه)، او د هغه له وقوع څخه یې پخوا تاسې ته سمدلاسه یو بل بری دروېدنه، یعنې د خیبر بری یا د حُدییبې روغه چې هغې ته اصحاب الکرام رضي الله تعالی عنهم أجمعین (فتح مبین) ویله، لکه چې د دې سورت په اول کې ځمونږ په دی تفسیر کې د دې خبرې تفصیلات لیکلی شوي دي.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دی چې رالېږلی یې دی رسول خپل په (ښوونه د) سمې لارې او دین حق سره (چې دین د اسلام دی).

تفسیر: د اصولو او فروعو او عقائدو او احکامو په اعتبار دا دین رښتیا دی، او همدا سمه لاره ده چې محمد صلی الله علیه وعلی آله وأصحابه وسلم راوړې ده.

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

لپاره د دې چې غلبه ورکړي (پورته کړي هغه دین) پر دینونو ټولو باندې.

تفسیر: الله تعالی دا دین په ښکاره ډول تر سلهاوو کلونو پورې پر ګردو مذاهبو باندې غالب کړی دی، او مسلمانانو تر څو پېړیو پورې په ټول بشریت باندې حکومت او تسلط درلود، او په راتلونکې زمانې کې د دنیا له ختمېدو سره نژدې همداسې یو وخت راتلونکی دی، چې په هر ځای کې به د دې حق دین حکومت او تسلط وي، د استدلال او حُجَّت له مخې به هم د اسلام دین تل غالب وي، لکه چې اوس هم غالب دی.

وَكُنِيَ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٧﴾

او کافي بس دی الله ښه شاهد (حق ثابت کوونکی).

تفسیر: الله تعالی د دې دین په حقانیت باندې ګواه دی، او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت کوونکی دی، یا کافي بس دی، الله شاهد په وعدو خپلو یا په نبوت او رسالت د رسول خپل یعنې محمد صلی الله علیه وسلم لکه چې د دوی عالي شان په وروسته کې داسې بیانېږي.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد رسول او رالېږل شوی د الله دی (په حقه سره)، او هغه کسان چې له ده سره دي سختي کوونکي دي په کافرانو باندې.

تفسير: د کافرانو په مقابل کې هسې سخت، مضبوط او قوي دي چې له هغو څخه ځکه کافران ویريږي، او له کفر څخه نفرت او بېزاري ښکاره کوي، لکه چې الله تعالی (د ۱۱ جزء د توبې د سورت په (۱۶) رکوع (۱۲۳) آیت کې) ﴿وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً﴾ فرمایلي دي: ، او همداسې (د «توبې» په لسمه رکوع (۷۳) آیت کې) ﴿وَأَغْلَظْ عَلَيْهِمْ﴾، او د (۶ جزء د «مائده» سورت په اتمه رکوع (۵۴) آیت کې) یې: ﴿إِذْ لَقِيَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ آعْنَاقًا عَلَى الْكُفْرَيْنَ﴾ فرمایلي دي.

رَحْمَةً بَيْنَهُمْ

مهربانان او زړه سواندي دي پخپلو منځونو کې

تفسير: دوی پخپلو منځونو کې یو تر بله ډېر شفقت او مهرباني کوي، یو په بل باندې د ضرورت په وخت کې سر اېږدي، له مال، ځان، اولاد ټولو نه ورته تیريږي.

تَرَامُ رُكْعًا سَجْدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا

وینې به ته هغوی، رکوع کوونکي او سجده کوونکي، غواړي دوی په دې عبادت سره فضل او مهرباني له الله تعالی نه، او غواړي رضامندي د هغه.

تفسير: دا هغه خاص بندگان د الله تعالی دي، چې په ټولو عملونو کې خصوصاً په لمانځه کې چې یو لوی رُکن د اسلام دی، یواځې او یواځې اخلاص او عجز الله تعالی ته ښکاره کوي، مهرباني او رضا د هغه غواړي، هیڅ ریاکاري او نور باطل غرضونه د دوی په شان کې نه لیدل کېږي.

يَسْأَلُهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مَنْ أَرَادَ السُّجُودَ

نښې د دیندارۍ د دوی ثابتې دي په مخونو د دوی کې له اثر د سجدو نه، یعنې هغه انوار چې په اوداسه، لمانځه او سجده سره په وجود د بنده کې پیدا کېږي؛ هغه نورانیت د دوی په وجودونو کې له ورايه بریښي.

تفسير: په اداء د لمانځه سره بنده ډېرو لوړو کمالاتو ته رسیږي، مشکلات د دنیا او د آخرت په لمانځه سره حل کېدی شي، خو په شرط د دې سره چې لمونځ کامل شي، اصحاب د أحمد صلی الله علیه وسلم اولین اشخاص دي چې دوی لمونځ کمال ته رسولی وو، نو ځکه الله تعالی د دوی صفت په قرآن کې بیانوي، اثر د نورانیت یې په سجده سره د دې لپاره خاص ذکر کړی چې په سجده نه کولو سره شیطان له درباره د رحمت نه ورټل شو، او انسان به د همدې سجده له لارې لوړو (اوچتو) کمالاتو ته رسیږي، د اووم اسمان ملائکې د پیدایښت د وخته نه تر پو کولو د شپېلی د اسرافیل علیه السلام پورې په سجده پرتې دي، دا د سجده په اهمیت او کمال بنده ګی ښایي.

ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ

دا اوصاف هغه اوصاف دي، چې مثالونه یې په تورات کې بیان شوي دي، او دا هغه اوصاف دي چې مثالونه یې په انجیل کې بیان شوي دي.

تفسير: د اصحابو د محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم د فضائلو او د کمالاتو بیان په نورو اسماني کتابونو کې هم راغلی دی، همدا وجه ده چې ډېرو پوهانو له اهل د کتاب نه چې تنګ نظري نه درلوده، اصحاب کرام به یې چې ولیدل؛ نو به یې سمدلاسه تصدیق کاوه، چې دوی په مثل د حواریونو د مسیح علیه السلام غوندې ښکاري.

كَزَّيْجَ أَخْرَجَ شَطَاةً فَازَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ

لکه هغه کښت (فصل) چې راوباسي خانګې خپلې، بیا یې ملا خپله ټینګه کړي، بیا کلکه شي دغه خانګه، بیا ودرېږي دغه کښت (فصل) پس له ضعیفی او نرمۍ نه په پڼیو او بېخونو خپلو باندې.

تفسير: الله تعالی صحابه په تقویه د دین کې له کښت (فصل) او زراعت سره تشبیه کوي، یعنې لکه څنګه چې کښت او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره ثمر او پخوالي ته رسیږي؛ همدارنګه اصحابو خصوصاً راشدو خلفاوو پخپلو دورو د خلافت کې دین د اسلام یې درجه په درجه ثمر او پخوالي ته ورساوه، که د دوی مقام علمي، مناقب او تاریخ د کارنامو ولټول شي، دا څلور کلمې د دوی له کارنامو سره په ابلغه وجه سره داسې تشبیه کېدی شي، «أَخْرَجَ شَطَاةً» دوره د صدیق، «فَازَرَهُ» دوره د فاروق، «فَاسْتَغْلَظَ» دوره د ذی نورین، «فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ» دوره د اسد الله!، دوی هغه برجسته او غیور شخصیتونه دي، چې په کارنامو خپلو سره یې تاریخ د بشریت او د اسلامیت د همېش لپاره روښانه او ژوندی ساتلی دی.

يُعِيبُ الزَّرَّاءَ

په داسې حال کې چې قوت د دې کښت (فصل) په تعجب کې اچوي (خوشحالي) بزګران (زمیدار).

تفسير: تشبیه د اصحابو له بزګرانو (زمیدارو) سره په تدبیر او غیرت کې، او تشبیه د دین د اسلام له کښت سره په قوت او کثرت کې؛ ډېره ابلغه او مناسبه تشبیه ده، یعنې لکه څنګه چې اصحاب کرام په صدر اسلام کې ډېر کم او په یوه حالت د غربت او ناتوانۍ کې وو، خو وروسته ډېر قوت او کثرت ته ورسېدل، حتی چې د نړۍ په ډیره برخه باندې مسلط شول، او همدارنګه دین د اسلام هم په یوه حالت د غربت او ناتوانۍ کې وو، خو وروسته وروسته په ډېر زروخت کې داسې قوت او شهادت ته ورسېد، چې ټول جهان د هغې پیروي ته مجبور شو، او خلق فوج فوج په دین د اسلام کې داخل شول.

لِيُعِظَ بِهِمُ الْكَفَّارُ

دا قوت د دې لپاره دی چې په قهر راوړي کفار.

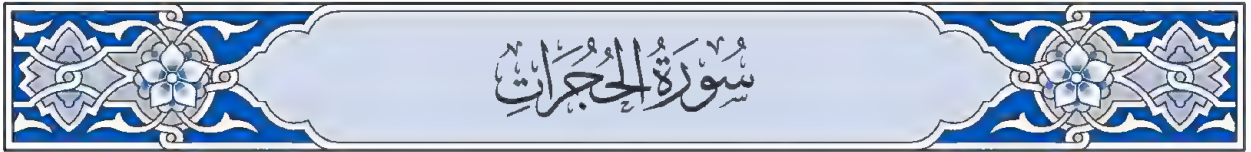
تفسير: اسلام په دې قوت او رونق سره، د کفارو په زړونو کې د حسد او کینې اورونه بلوي، چې دا کار پخپل ذات کې د دوی په زړونو او فکرونو کې لویه فتنه او مرض ګرځي.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

وعدۀ کړې ده الله تعالی له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی، او عملونه ښک یې کړي دي، دوی لره د ښښې او د اجر ډېر لوی، چې (جنت، لقاء او رضا د الله تعالی ده).

تفسير: دا وعدۀ له هغو کسانو سره ده، چې ایمان لرونکي وي او ښه عملونه کوي، هغه څوک چې په داسې صفتونو موصوف وي، صحابه دي.

تمت سورة الفتح، والله الحمد والمِنَّة.

«د (الحجرات) سورت مدني دی، اتلس آیات او دوه رکوع لري»، په تلاوت کې (۴۹) او په نزول کې (۱۰۴) سورت دی، د (المجادلة) سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا إِيَّايَ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی! مه وړاندې کوئ مفکورې خپلې په مخکېني له صدوره د اوامرو د الله او د رسول د هغه، بلکه انتظار کوئ امر د هغوی لره.

تفسیر: په کوم کار او فیصله کې چې د الله تعالی له طرفه او د رسول د هغه، له طرفه کومه امیدواري د اصدار د حکم لري؛ نو عجله مه کوئ چې پخپلې رایې او فکر سره حکم وکړئ، بلکه انتظار وباسئ حکم د ذات احد لره، کله چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم ارشاد درته وفرمایي؛ نو په ډېر ښه سکوت او ادب سره د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونیسئ، او په ډېر پاکي عقیدې سره یې قبول او په عمل کې یې پیاده کړئ.

تنبيه: په انسانانو خصوصاً په مسلمانانو لازمه ده، چې اراء او افکار خپل په ټولو امورو کې!، تابع د اسلامي امورو وګرځوي، ځکه انسان په آراوو خپلو سره په ټولو امورو کې اعتماد نشي کولی، بلکه په سلو کې سل خطا کېږي او ناکامیږي، او پیروي د آراوو انسان له ټولو بدمرغيو او کړاوونو سره مخامخ کوي.

یواځې او یواځې اسلامي احکام دي، چې په ټولو لارو، چارو باندې سل په سلو کې ټیک وي، نو همدا وجه ده چې الله تعالی په مقابل د امر خپل او د رسول د هغې کې اختیار د بنده سلبوي، او فرمایي: «وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ».

که په دقت سره خپل وشي؛ ټولو ته په تجربه او مشاهده سره ثابتېږي، چې ټولې بدمرغۍ او کړاوونه بشریت ته، د پیروي د آراوو او خواهشاتو نه ورسېږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ①

وویر ېږئ له الله تعالی څنې هر وخت، الله تعالی اورېدونکی او ښه پوه دی.

تفسیر: حقیقي فرمانبرداري د الله تعالی هغه ده، چې د زړه له کومې وي، او که په خوله نارې سورې د اسلام او اصلاح وهي، او په زړه کې یې نفاق او عمل یې هم د فساد وي؛ داسې رویه د هیچا په درد نخوري.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ

لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ②

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی دی! مه پورته کوئ آوازونه خپل برسېره پر آواز د پیغمبر، او په لوړه مه پورته کوئ ده لره آواز په خبرو کې لکه په لوړ آواز خبرې د بعضو د

تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د وېرې د دې چې ضایع به شي عملونه د تاسې، او تاسې به پرې خبر نه یئ.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مجلس کې به په داسې شور او غوغا سره غږېدل، لکه چې پخپلو منځونو کې به په هغې سره غږېدل، چې دا کار په داسې عالي حضور کې ډېره لویه بې احترامۍ او بې ادبۍ ده، او په بې ادبۍ سره انسان له لطف درې او د رسول او د هر حضور عاليه ځنې محروم پاتې کېږي، په ادب سره مقام د انسان له ملائکو ځنې پورته کېږي، او په بې ادبۍ سره مقام له خاورو سره خاورې کېږي.

صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاگرد په مقابل د استاد، صالح مأمور په مقابل د آمر کې څومره ادب ساتي، نو تر ټولو نه چې مهمتر او اول تر ادب وساتل شي، په مقابل د محمد صلی الله علیه وسلم کې دی، ځکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالي او لوړ دی، که لږ څه تغیر په فکر د رسول الله صلی الله علیه وسلم کې پېښ شي! ډېر خطر د دې شته چې عملونه ستاسې هېت او ضایع شي، او تاسې به پرې خبر هم نه یئ.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ

بیشکه هر هغه کسان چې ټیټوي آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا ډله هغه کسان دي چې ازمويلي دي الله تعالی جل جلاله زړونه د دوی لپاره د پرهېزګارۍ او وېرې له ده ځنې.

تفسیر: هغه څوک چې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په مجلس کې په تواضع او ادب سره خبرې کوي، او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مقابل کې آوازونه خپل نه پورته کوي؛ دوی هغه کسان دي چې الله تعالی جل جلاله د دوی زړونه د تقوی او پرهېزګارۍ لپاره آماده کړي، یعنې خپل الهي توفیق یې له دوی سره ملګری کړی دی.

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿۵﴾

دوی لره ده بخښنه، عوض او ثواب لوی.

تفسیر: کله چې دوی په ډېر اخلاص او غیرت سره د شعائر الله احترام ساتي، او له رحمت للعالمین سره ډېر احترام او ادب ساتي، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهي او خطا پېښېږي، الله تعالی ډېر مهربان دی د دوی ګناهونه ښي، او لوی اجر و ورته نصیب کوي.

إِنَّ الَّذِينَ يَنَادُونَكَ مِنَ الْحَجَرِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿۶﴾ وَلَٰئِنْهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۷﴾

بیشکه هغه کسان چې چيغې وهي تا لره، د کورونو د أمهات المؤمنینو نه له هغه خوا؛ اکثر د دوی عقل نه لري، که چېرې دوی صبر کړي وي تر هغو پورې چې راوتلی وي ته دوی ته؛ نو دا صبر به په خیر تمامېده دوی لره، او الله تعالی جل جلاله ډېر ښوونکی او مهربان دی.

تفسیر: د بني تمیمو قوم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د لیدلو لپاره مدینې منورې ته راغلل، او رسول الله صلی الله علیه وسلم په کور کې تشریف درلود، دوی د بیرون نه ورته چيغې وهلې؛ ای محمده! راووځه!، دا د دې نه وه چې دوی پوهه نه درلوده، او ایجابات اخلاقي یې نه مراعات کول، محمد صلی الله علیه وسلم یې یو عادي شخص فکر کاوه، حال دا چې محمد صلی الله علیه وسلم عالي شخصیت دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَقُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ تُدْمِين ۝

ای هغو کسانو چې تاسو ایمان راوړی!، که چېرې راتگ وکړ تاسو لره فاسق او بدکار په یوه خبره سره؛ نو تاسو ښه تحقیق په کې وکړئ!، له جهته د وېرې د دې چې وبه رسوئ تاسو یوه قوم لره ضرر اوتوان په ناپوهۍ سره، نو پس وبه ګرځئ تاسو په هغه څه سره چې مو عمل کړی دی؛ خفه او پښېمانه.

تفسیر: ټولې شخړې او جګړې، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لارې پېښېږي، نو له دې خاطرې الله تعالی جل جلاله بندګانو خپلو ته ارشاد فرمایي: که چېرې تاسو ته کوم بدکاره انسان په کومه موضوع کې خبر درکوي!، تاسو په هغې که ډېر فکر وکړئ، حق او باطل، رښتیا او دروغ یې ښه ځان ته ثابت کړئ، وروسته له هغې څخه په حل د موضوعاتو باندې اقدام وکړئ، لپاره د دې چې په احساساتو او تنګ نظری سره مو کومه خرابي او ضرر رسولی وي؛ بیا یې جبره مشکله او پښېماني یې هم څه په درد نخوري، چې په دې صورت کې به ظلم برقرار او عدالت نړېدلی وي، او حال دا چې انسان باید عدالت برقرار کړي، او د ظلم رېښې له بېخ څخه وباسي.

وَأَعْلَمُوا أَن نُّبَلِّغَهُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ

او پوه شئ تاسې چې په منځ ستاسې کې رسول د الله دی (نو مه وایئ دروغ) که چېرې پیروي وکړي رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسې لره په ډېرو امورو کې چې هغه خلاف د واقعیت او حقیقت وي؛ نو خامخا به تاسې په مشقت او ګناه کې لویډئ.

تفسیر: که رسول الله صلی الله علیه وسلم د کوم سړي پر رای او غوښتنې باندې عمل ونه کړي؛ نو تاسې مه خپه کېږئ ځکه چې حق د خلقو د غوښتنو یا د یوه او د بل د رایې نه تابع کېږي، که داسې وشي؛ نو د ځمکې او د اسمانونو ګردې کارخانې سره خرابېږي.

وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّشِدُونَ ۝ فَضَّلَا مِّنَ اللَّهِ وَنِعْمَهُ ۝

لیکن الله تعالی جل جلاله دوست او محبوب ګرځولی دی تاسې ته ایمان او ښایسته کړی یې دی دغه (ایمان) په زړونو ستاسې کې، او بد او منفور یې ګرځولی دی تاسو لره کفر، فسق، او نافرمانی له اوامرو د الله تعالی نه، (هغه تحقیق کوونکي په خبرونو کې) همدوی دي ثابت په دین حق باندې. له جهته د فضله له طرفه د الله نه، او د نعمت د ده له طرفه.

تفسیر: که تاسې دا غواړئ چې محمد صلی الله علیه وسلم ستاسې هره خبره ومني؛ نو خورا زیات مشکلات به پېښېږي، خو د الله تعالی شکر وکړئ چې هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتینو مؤمنانو په زړونو کې ایمان محبوب ګرځولی دی، او د کفر او معصیت نفرت یې په کې اچولی دی، چې د هسې بې هوډګیو په شاوخوا کې نه نژدې کېږي، په هغې مجتمع کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف ولري، په هغې کې د بل چا د رایو او فکرونو منل چې پرته له منلو د هغه څخه وي؛ نشي کېدی، او نه ښایي چې وشي، نن اګر که رسول الله صلی الله علیه وسلم ځمونږ په منځ کې تشریف نه لري، مګر د هغوی پاک شریعت او د هغو وارثان او نائبان شته، او تل به وي.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٠﴾

او الله تعالى ښه عالم ښه حکمت والا دی.

تفسیر: الله تعالى ته د ګردو استعداد ښه معلوم دی، او هر یوه ته پخپل حکمت سره هغه احوال او مقامات فرمایي، چې د هغه استعداد د ده په ځان کې وي.

وَإِنْ طَائِفَتَيْنِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا
الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيَّ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٥١﴾

که چېرې دوه ډلې د مؤمنانو (پخپلو منځونو کې) سره په جنگ او جګړه کې ولوېږي؛ پس روغه او صلحه وکړئ (ای نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنگ کوونکیو کې په نصیحت سره، او په بلنې سره حکم د الله او د رسول الله ته، نو که ظلم او تېری وکړ یوې له دغو دواړو په هغې بلې ډلې باندې، یعنې چې صلح قبوله نه کړي، او حکم د الله او رسول الله ته راضي نشي؛ پس جنگ وکړئ تاسو ټول ای مؤمنانو له هغې (ډلې) سره چې ظلم او تجاوز کوي (پر هغې بلې مظلومې ډلې باندې)، تر هغه پورې چې بېرته راوګرځي دوی حکم د الله تعالى ته، او غاړه ورته کېږدي، او که چېرته وګرځېدله (دغه ډله بې انصافه له ظلم نه، او د الله تعالى حکم یې بېرته ومانه) پس صلح او روغه وکړئ تاسې په منځ د دوی کې په عدل او انصاف سره، عدل او انصاف کوئ تاسې ای مؤمنانو په هر کار کې، ځکه چې بېشکه الله تعالى دوست لري عدل او انصاف کوونکي (په قول او فعل کې).

تفسیر: سره له دې ګردو مخ نیونو که د مسلمانانو د دوو ګوندو (ډلو) په منځ کې جنگ او جګړه پېښه شي، نو تاسې زیات کوشنې وکړئ چې هغه جګړه لرې شي، که په هغه بری ونه مومي، او یوه ډله په بلې ډلې باندې برید او تعرض وکړي، او ظلم او زیاتي ته ملاوې وټري؛ نو تاسې د هغوی سیل او ننداره مه کوئ، بې پلوي او بهرني مه غوره کوئ، بلکه تېری او تجاوز له هرې خوا چې وي ګرد مسلمانان دې په هغې کې سره یو شي، او له هغې سره دې جنگ وکړي، تر څو هغه ډله مجبوره شي، او روغې ته ځان وروړاندې کړي، او د خپلو تېریو او زیاتي څخه لاس واخلي، او د الله د امر او حکم په لوري راشي، او روغې ته ځان وروړاندې کړي، نو مسلمانانو لره ښايي چې د دواړو ډلو په منځ کې په عدل او انصاف سره روغه وکړي، او یوه له بلې سره یو ځای کړي، او د دواړو ډلو په مابین کې په طرفدارۍ کې د حق د لارې نه دېخوا او هغه خوا چپ (غلط) نشي.

تنبيه: د صحیحینو له روایت سره سم د دې آیت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوی دی، چې د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهورې دي، او دوی پخپلو منځونو کې ډېر جګړې سره کولې، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دې آیت په اساس د هغوی دواړو په منځ کې سره روغه وفرمایله، لکه چې په (۴ جزء د سورت آل عمران په (۱۱) رکوع (۱۰۳) آیت) کې دي: ﴿وَإِذْ دُرُودَةُ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذْ كُنْتُمْ أَغْدَاءَ قَالَفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ الآية.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوِيكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٢﴾

بېشکه چې مؤمنان ټول په دين کې سره وروڼه دي، نو پس صلح او جوړښت کوئ تاسې (ای مؤمنانو) په منځ د وروڼو خپلو کې (تل تر تله)، او ووېرېږئ له الله تعالى څخه (په هر څيز او په هر وخت کې) او ځان ساتئ (له معاصيو) ښايي چې درباندې رحمت وکړ شي (له جانبه د الله).

تفسیر: د روغې او د جگړې په وخت کې بلکه په هر حالت کې ښايي دا تر سترگو لاندې وي، چې د دوو وروڼو روغه يا جگړه دې د دښمنانو او کافرانو په خبر ونه بلله شي!، کله چې دوی سره وروڼه کيږي؛ نو هغوی هم هغسې مه پرېږدئ، بلکه په ذات البيني اصلاح کې يې ډېر زيات کوشن وکړئ، او د دې کوشن کولو په وخت کې تل له الله تعالى څخه وويړېږئ!، چې له کومې خوا بې ځايه طرفداري ونه شي، يا د انتقامي جذبې له کبله کومه نښه په منځ کې ونه ليدله شي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْخَرُوا قَوْمًا مِّن قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونَ خَيْرًا مِّنكُمْ وَلَا تَنْبُذُوا بِالْأَقَابِ
يَكُنْ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَقَابِ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) ټوکې او سپکاوی دې نه کوي هېڅ یو قوم له تاسې څخه په بل قوم باندې، ځکه ښايي چې وي به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دې (مسخره کوونکیو) څخه، او (نه دې ټوکې او سپکاوی کوي) یو ټولی ښځې له تاسې په نورو ښځو، ځکه ښايي چې هغه (مسخرې کړی شوی) به بهترې او غوره وي (په نزد د الله له دې مسخره کوونکیو څخه)، او مه عیب جويي کوی بعضې د تاسو د بعضې نورو، ځکه چې بیا د تاسو عیب جويي هم کيږي (چې دا په حقیقت کې د ځان عیب جويي ده)، او مه غواړئ تاسې یو تر بل په بد نومونو او القابو سره.

تفسیر: رومي یې د مسلمانانو د نزاع او جگړې د لرې کولو تدبیرونه راوښوول، بیا یې دا راوښوده که اتفاقاً اختلاف پېښ شي؛ نو په زور او مؤثرې طریقې سره دې هغه ورک کړ شي، خو تر کله پورې چې د نزاع خاتمه ونه شي؛ ښايي کوشن وکړ شي چې لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبې زیاتې او مشتعلې نه شي.

په دې آیت کې الله تعالى مونږ ته داسې حکم فرمایي، چې یوه ډله دې له بلې ډلې سره مسخرې او ټوکې نه کوي، او نه دې یو په بل باندې ناوړه غږونه کوي!، او نه دې یو په بل پسې د عیب لټولو لپاره لویږي، او نه دې په بدو نومونو او ناولیو لقبونو سره یو بل یاد کړي، ولې چې له داسې خبرې څخه دښمني او نفرت ورځ په ورځ زیاتېږي، او د فتنې او د فساد اور لا تیزېږي، سبحان الله! دا څو قیمتمندارې لارښوونې او هدايات دي!، که نن مسلمانان لږ څه ځیر شي، د دوی د ګردو جگړو او جنګونو او د نورو اخلاقي رنځوریو د علاج نسخې په همدې د (حجرات) په سورت کې شته.

بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ

بد دي دا درې نومونه د (سخريې، تلمز، تنابز) له جهته د فاسقې وروسته له ایمان درلودلو (لرلو) څخه.

تفسیر: د بل سړي د خراب نوم په اخیستلو سره پخپله هم هغه نوم اخیستونکی ګناهګارېږي، که پر هغه باندې هغه بد اثر وکړي، که یې ونه کړي، خو دی پخپله ځان بد تهذیب، فاسق، او ګناهګار او خلق رېوونکی ښکاره کوي، خیال وکړئ چې مؤمن له ښکلي لقب سره دا بل لوری ښه ښکاري؟ او بل تفسیر یې داسې کېدی شي: کله چې یو څوک مسلمان شي؛ نو بیا هغه ته په هغو پخوانیو خبرو باندې طعنه ورکول یا د هغه وخت په بدترینو القابو یادول لکه پرنګی، یهود، هندو او داسې نور؛ ډېر مذموم حرکت دی، همداسې هغه سړی چې په کوم عیب کې اخته وي، چې هغه یې په واک کې نه وي، یا یې له کومې ګناه څخه فرض یې کړئ توبه کړي وي؛ له هغه څخه د ژغورنې لپاره د هغه یادول ښه نه دي.

وَمَنْ لَّمْ يُدِبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١٠﴾

او هغه چې توبه يې ونه ايستله؛ نو دغه كسان همدوی دي ظالمان (پر ځانونو خپلو).

تفسير: هغه ګناه چې پخوا شوې، له هغې څخه توبه وکړئ!، که د دې هداياتو او حکمونو د اورېدلو څخه وروسته دوی له هغو جرائمو څخه توبه نه کوي؛ نو د الله په نزد به اصلي ظلم همدا وي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) ځان وساتئ تاسې له ډېرو بدګمانيو او تهمتونو نه (په خلقو باندې)، بېشکه ځینې بد ګمانونه او تهمتونه ګناه ده، او مه لټوئ تاسې پټ عیبونه د مسلمانانو، او نه دې کوي غیبت ځینې ستاسې د ځینو نورو.

تفسير: د دوو تنو د اختلاف او تفریق په ډېروالي کې دا امور په خصوصیت سره داخل دي، یو فریق په بل فریق باندې داسې بد ګمان کوي چې حُسن ظن لره چې په حدیث کې راغلی دی؛ هیڅ ځای نه پاتې کیږي، او له هرې یوې خبرې څخه څه ناڅه مخالفت کوي، که د هغه په خبرو کې د ښه والي له زرو احتمالاتو څخه د یوې خرابې احتمال هم متصور وي؛ نو د هغه فکر او چرت د هم هغې خرابې په لورې وردروي، او له هغو ټولو ښېګڼو څخه یې سترګې پټوي، او د هم هغې کوچنی خرابی په شاوخوا کې چورلي، او هم هغه خرابه او کمزورې خوا ته یوه قطعي او یقیني ښه او شکل وربښي، او پخپل مقابل فریق باندې د تهمت په الزام شروع کوي، نو پاک قرآن له دې ګردو ویناوو او خرافاتو څخه منع کوي، که مونږ مسلمانان د پاک قرآن په احکامو باندې عمل وکړو، نو هغه ګرد اختلافات چې له بد قسمتي راپېښېږي، له خپله حده نه تیرېږي، او د هغو ضررونه به محدود پاتې کیږي، بلکه په لږ مډت کې به د هغه نوم او ښه هم ورکېږي، الزام لګول او د پټو خبرو لټول او د هر چا په شا خبرې کول؛ هیچا ته او هیڅ کله روانه دي.

أَيُّوبُ أَحَدُهُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

آیا خوشوي یو له تاسې څخه دا چې وڅوري غوښې د ورور خپل، حال دا چې مړ وي، پس بد ګڼي تاسې هغه؛ نو همدارنگه بد وګڼئ د مسلمان ورور غیبت او عیب لټول.

تفسير: د خپل مسلمان ورور غیبت کول داسې ګنده کار دی، لکه چې څوک د خپل هسې مړه ورور غوښه چې سخا شوي هم وي؛ پخپلو نوکانو سره شکوي، او څوري یې، نو آیا د ده دا چارې کوم انسان خوشوي؛ نو وپوهېږئ چې غیبت کول له دې نه هم یو شنيع او خراب کار دی، ټولې کینې او دښمنۍ او حتی داسې نور ډېر بد عواقب ټول له غیبت نه پیدا کېږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١١﴾

وویرېږئ تاسې له الله تعالی څخه، بېشکه الله ښه توبه قبلوونکی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: په دې نصیحتونو باندې هم هغه څوک عمل کوي، چې په زړه کې یې د الله تعالی وېره وي، که د الله تعالی وېره نه وي؛ نو هیڅ نه کیږي، که پخوا د دې حکم له لوستلو څخه کومه غلطې یا تېرواته له هغوی څخه شوي وي؛ نو اوس ښایي د پاک الله په مخکښې د زړه له کومې توبه وکړي، او د هغه له مهربانۍ او لورینې څخه خپله ښه او مغفرت وغواړي چې مغفرت یې وکړي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ

ای خلقو! بېشکه مو پیدا کړي یی تاسې (ټول اصلاً) له یوه سړي چې (آدم) او له یوې ښځې چې (حوا) ده، او ګرځولي یی مونږ تاسې ځانګې او قبیلې قبیلې، لپاره د دې چې وپېژنئ یو له بل سره، بېشکه چې ډېر مکرم او معزز له تاسې څخه په نزد د الله ډېر متقي ادب لرونکی ستاسې دی.

تفسیر: زیاتره د غیبت، طعن، ذم او عیب لټولو منشأ کبر او غرور دی، چې آدمي خپل ځان لوی ګڼي، او نورو ته په حقارت او سپکه ګوري، نو ځکه الله تعالی دلته دا رانښي چې انسان لره نه ښايي چې پخپل اصل او نسب او لویي او عزت باندې مغرور شي، بلکه ودې پوهیږي چې د انسان اصلي لویي او عزت په دې کې دی چې ښه روش او ښه خصلتونه ولري، او تل له الله وویږي، مؤدب او پرهېزګار وي، تر څو د دې ښو صفاتو په مېچ او اندازه د الله تعالی په دربار کې معزز، مکرم او محترم شي، د نسب حقیقت خو دا دی چې ګرد نارینه او سړي له آدم او حواء علیهما السلام څخه پیدا دي، سیدي، عثمانی، فاروقي، صدیقي، انصاري، شیخي، خاني، څویتوب، او نورې ستاینې (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقوی په مقابل کې هیڅ دي، او دا خاندانونه، صفتونه، او ستاینې پرته له دې څخه چې خلق پرې پېژندل کیږي، او په تعارف کې کار ورکوي؛ بل کوم قدر او قیمت نه لري، اصلي قدر او قیمت د هر سړي په دې کې دی چې متقي، پرهېزګاره او پوه وي.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿۱۰﴾

بېشکه چې الله تعالی ښه عالم ډېر خبردار دی.

تفسیر: تقوی او ادب په اصل کې د زړه کار دی، الله تعالی ته دغه ښه معلوم دي هر هغه سړی به چې په ښکاره ډول سره متقي او مؤدب په نظر راځي؛ هغه په واقع کې څنګه دی، او وروسته له دې څخه به څرنگه شي؟ عبرت آخرې خاتمي لره دی.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ

وویل صحرائیانو ایمان راوړی دی مونږ، ووايه (ای محمده! دوی ته) له سره ایمان نه دی راوړی تاسې، ولیکن ووايئ: اسلام راوړی دی مونږ، او له سره نه دی ننوتی ایمان په زړونو ستاسې کې.

تفسیر: دلته دا رانښي چې ایمان او یقین کله چې په پوره ډول په زړه کې رانځ شي، او بیخ ونیسي؛ نو په هغه وخت کې غیبت، عیب لټول، او نور خراب خصلتونه له سړي څنې لرې کیږي، هر هغه سړی چې د نورو عیبونه لټوي، او ازار ورسوي؛ نو دی دې وپوهیږي چې تر اوسه پورې ایمان په پوره ډول په زړه د ده کې ځای نه دی نیولی.

تنبیه: له دې آیت څخه د ایمان او د اسلام فرق ښکارېږي، او همدا خبره له حدیث د جبرئیل او نورو څخه هم ثابتېږي.

وَأَن تَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلَيْسَ لَكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْءٌ إِنَّ اللَّهَ عَفُوٌّ رَحِيمٌ ﴿۱۱﴾

او که حکم ومني تاسې د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره)؛ نو نه پرې کوي نه کموي (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسې څخه هیڅ شی، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: که اوس هم د الله تعالی د اوامرو د منلو لار غوره کړې؛ نو د رومینو کمزوریو لامله ستاسې له هیڅ یو عمل څخه د هغه ثواب نه کموي.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّدِيقُونَ ﴿۵﴾

بېشکه چې (صادقان) مؤمنان هغه کسان دي چې ايمان يې راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، بيا شک نه کوي (په ايمان کې)، او جهاد کوي دوی په مالونو خپلو سره (چې لگوي يې په اعلاء د کلمه الله کې)، او په ځانونو خپلو سره چې جهاد کوي په لاره د الله کې؛ دا کسان همدوی رښتيني دي (په دعوی د ايمان کې).

تفسیر: د رښتيني مؤمن شان دا دی چې په الله تعالی او د هغه په رسول باندې پوره او پوخ اعتقاد ولري، او د هغه په لاره کې په هر قسم سره چې وي؛ په مال او ځان سره حاضر وي.

قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلِلَّهِ كُلُّ شَيْءٍ عِلْمٌ ﴿۶﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا خبروئ پوهوئ تاسې الله په دین د تاسې سره، حال دا چې الله ته معلوم دي هر هغه څیزونه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څیزونه چې په ځمکه کې دي، او الله تعالی پر هر څیز باندې ښه خبردار دی، هیڅ شی ترې پټ نه دی.

تفسیر: که په رښتیا سره واقعي دین او پوره یقین تاسې لره حاصل وي؛ نو له تش ویلو څخه څه به لاس درځي؟ له هغه پاک الله سره چې ستاسو معامله ده، هغه څه پر ښه پرې پوهیږي، هر شی ورته ډېر ښه ښکاره او معلوم دی.

يَكُونُ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا

احسان باروي دوی په تاباندې (ای محمده!) د دې چې تش مسلمانان شوي دي دوی.

تفسیر: ځينې کوچيان او صحرائيان راځي، او وايي: وگورئ چې مونږ يې له جنگه او جگړې مسلمانان شوي يو، گواکې دوی خپل احسان ښکاره کوي، او د دې ځواب وروسته له دې نه داسې ورکاوه کيږي:

قُلْ لَا تَتَّبِعُوا عَلَىٰ إِسْلَامِكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَذَا كُمُ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) احسان مه باروئ تاسې په ما باندې د اسلام راوړلو د تاسې، بلکه الله احسان کوي په تاسې باندې د دې چې لاره يې وښووله تاسې ته د ايمان راوړلو، که يې تاسې رښتيني او صادقان (په دعوی د ايمان کې).

تفسیر: که په واقعي ډول تاسې د اسلام دعوی لرئ، او په رښتیا سره ايمانداران يې؛ نو دا ستاسې احسان نه دی، بلکه د الله احسان دی چې تاسې ته يې د ايمان په لوري لاره دروښوده، او د اسلام په لوی دولت يې سرفرازي درکړه.

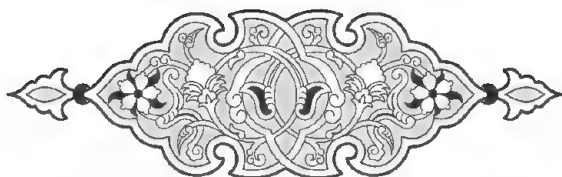
گواکې د دې سورت په پای کې يې تنبيه فرمايلې ده، که تاسې ته پر قرآني هداياتو او اسلامي تعليماتو باندې د عمل کولو توفيق په لاس درځي؛ نو هغه د احسان په ډول مه ورښکاروئ!، بلکه د الله تعالی اکرم شأنه و اعظم برهانهُ د شکر او انعام حق اداء کړئ، چې تاسې ته يې داسې توفيق درکړی دی.

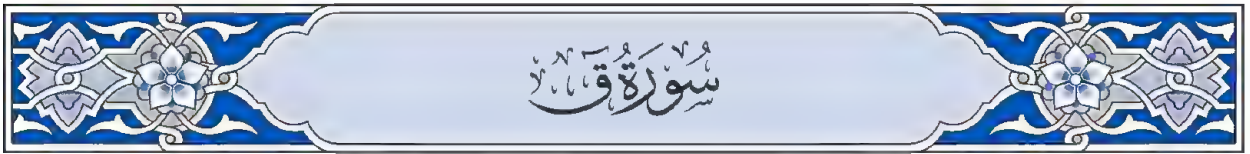
إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ لِّمَا تَعْمَلُونَ ﴿۳۸﴾

بېشكه الله ته ښه معلوم دى غيب د اسمانونو او د ځمكې، او الله تعالى ښه ليدونكى دى په هغو كارونو باندې چې كوى يې تاسې.

تفسير: الله تعالى ته د زړونو پټې خبرې او ښكاره چارې گردې ورمعلومې دي، نو د دغه علیم او خبر په مخكې خبرې او بهانې مه جوړوئ !

تَمَّتْ سُورَةُ الْحَجَرَاتِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

«د (ق) سورت مکی دی، پرته (۳۸) آیت څخه چې مدني دی، (۴۵) آیتونه (۳) رکوع لري»، په تلاوت کې (۵۰) او په نزول کې (۳۴) سورت دی، وروسته له (المرسلات) سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَسَّ وَالْقُرْآنَ الْبَجِيدَ ۝ بَلْ يَجْعَلُونَ آيَاتِنَا آيَاتٍ مُّزْمَنَةً ۝ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ۝ إِذَا
مُنَّا وَكُنَّا تُرَابًا ۝ ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ۝

قسم دی پر قرآن چې لوی شان لري. (او نه دی راوړی ایمان کفارو په تاي محمده) بلکه تعجب کوي دوی له دې نه چې راغلی دوی ته وپروونکی له دوی څخه، نو وویل کافرانو: دا (ویرول) یو شی عجیب دی. آیا کله چې مړه شو مونږ او شو مونږ خاورې (بیا به هم ژوندي کیږو؟)، دغه بېرته راتلل ډېر لرې دي (له عقله).

تفسیر: الله تعالی په قرآن کریم قسم کوي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوت، او د مرگ نه پس ژوندون حق دی، لیکن کافران دا تعجب کوي، چې څرنگه به مونږ راژوندي شو، په داسې حال کې چې خاورې شو، خو دوی په اول ځل پیدا کولو کې فکر نه کوي، چې الله تعالی څرنگه پیدا کړل، نو ده ته دوباره راپورته کول د دوی څه گران دي؟.

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ

(الله فرمایي د دوی د وینا په رد کې) په تحقیق سره معلوم دي مونږ ته هغه چې کموي یې ځمکه له وجوده د دوی.

تفسیر: گډ وجود نه خاورې کیږي، روح سلامت پاتې کیږي، او د بدن اجزاء تحلیل کیږي، او په هر لوري تیت او پرک کیږي، خو الله تعالی ته هغه گډ ښکاره دي، او کولی شي چې بیا هغه تیت پیت اجزاء سره راټول کړي، او بیا یې لکه اول ځلي جوړ او غوښه، پلې، رگونه او پوست پرې زرغون او سا په کې واچوي.

وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِیْظٌ ۝

او مونږ سره یو کتاب دی په یاد ساتونکی د هر شي چې لوح محفوظ دی.

تفسیر: دا نه ده چې له نن څخه راښکاره او معلوم دي، بلکه د قدیمي علم مو دی، تر دې چې له هغه څخه پخواني قبل الوقوع گډ حالات هم په یو کتاب کې چې لوح محفوظ نومېږي، لیکل شوي دي، او تر اوسه پورې هغه کتاب ځمونږ سره شته.

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ قَرِيبٍ ①

بلکه نسبت د دروغو کړی دی دوی حق او رښتیني دین ته کله چې راغی دوی ته، پس دوی په ګډوډو وچو مختلفو خبرو کې (مضطرب) دي.

تفسیر: یواځې تعجب نه بلکه په ښکاره ډول یې دروغ بولي، او ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم نبوت قرآن، بعث بعد الموت او نور اعتقادي شیان هم دروغ ګڼي، او عجیبې ګډې وچې مختلفې او راز راز ویناوې کوي، بېشکه هر هغه سړی چې رښتیا خبرې دروغ بولي، په همداسې شکو کو، اضطرابونو، حیرانتیاوو، تردد، تحیر او تذبذب سره غاړه په غاړه کیږي، او د ناپوهۍ په غرومې (ګرداب) کې لویږي، ځکه چې له داسې یوه څرګند (ښکاره) امر نه انکار کوي، چې ثبوت یې له لمر نه هم روښانه دی، خو که نصوص او دلائل ولټول شي.

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ①

آیا پس نه ګوري دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د اسمان ته د پاسه د دوی چې څرنگه جوړ کړی دی مونږ هغه، او ښایسته کړی دی مونږ هغه، او نشته دغه آسمان ته کوم چاود (عیب).

تفسیر: اسمان ته وګورئ! چې په ښکاره ډول سره نه کومه ستنه په کې په نظر راځي، او نه کومه پایه لري، او نه له کوم شي سره تړلی شوی دی، داسې عظیم الشان جسم یې څرنگه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپې له مخې د ستوریو په کروړونو قنادیل ډیوې په کې بلیري، او د هغې منورې کرې له لرې لکه د برېښنا لویې ونې رابرېښي، او په مجموعي ډول څومره په سنگار او رونق ډولي ښکاري، له ګردو څخه غوره خبره دا ده چې سره له تېرېدلو د زرګونو قرونو څخه نه کوم سوری یا چاود په کې لوېدلی دی، نه یې کومه ګنګوره نږدې ده، نه یې پلاسترمات دی، نه یې رنگ الوتې دی، آخر دا کوم یو لاس دی؟ چې داسې مخلوق یې جوړ کړی دی؟ او بیا یې له ډېرو پېړیو راهیسې همداسې ساتلی دی؟

وَالْأَرْضُ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ① تَبَصَّرَةٌ وَدَّكُنَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ②

او (آیا نظر نه کوي دوی) ځمکې ته (چې څرنگه ښه) غوړولې مو ده، او غوړځولي مو دي په هغې کې درانه بارونه محکم غرونه، او زرغونه کړي مو دي په هغې (ځمکې) کې له هر قسم تازه ګیاوې. د رونق شیان لپاره د ښوونې (د قدرت خپل)، او د پند او نصیحت هر هغه بنده ته چې رُجوع کوونکی وي الله ته.

تفسیر: دویمه ښه د قدرت پیدایښت د ځمکې دی:

(الف): اوارول د هغې.

(ب): اچول د غرونو او مېخ کول د ځمکې په هغوی سره.

(ج): زرغونه کول د هر قسم ګیاو او تازه بوټو په رونق سره.

(د): هر یوه د دې ښو څخه درس د عبرت ګرځي رښتینو بندګانو لره.

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جِبْتًا وَحَبَّ الْحَصِيدِ ①

او نازلې رابښکته کړي دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه ډېرې برکتناکې؛ نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چې هر راز مېوې لري)، او دانې د کښت چې فصل یې رېښلی کيږي.

تفسیر: درېیمه ښه د قدرت د اوبو رابښکته کول دي له اسمانونو نه:

(الف): اوبه مبارکې او بابرکته چې هر شی په هغې سره ژوندي کيږي.

(ب): باغونه او دانې د کښتونو (فصلونو) چې په هغې سره زرغونېږي، غله هغه ده چې له هغې سره بوټي یې هم رېښل کيږي، او د باغ ونې سره له دې چې مېوې یې شکولی کيږي؛ ونې یې پخپله پاتې کيږي.

وَالنَّخْلُ يُسْقِطُ لَهَا ظِلُّهُ تَضِيدٌ ②

او (زرغونې مو کړلې په دغو اوبو سره ونې د) خرماوو لوړې، هغې لره وږي دي لاندې باندې.

تفسیر: (ج): زرغونول د خرما د ونو، لوړې لوړې چې دوی لره وږي دي لاندې باندې، چې روزي ده لپاره د بندګانو، په ډېر کثرت او وږت سره، چې د هغو وږي په لیدلو کې هم ډېر ښه ښکاري.

رَزَقْنَا لَكَ الرِّزْقَ وَاجْعَلْ لَكَ مِثْلَ ذَلِكَ الْخُرُوجَ ③

رزق روزي لپاره د بندګانو او ژوندي کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلي او ښارونه مړه، همداسې دي راوتل (د مړیو له قبرونو نه).

تفسیر: (د): الله تعالی ژوندي کوي په دې اوبو د باران سره ښارونه او کلي مړه، یعنې چې بوټي او ګیا ټولې وچې او خزان وي، بیا یې ژوندي کوو او زرغوني کوو یې، نو نتیجه د دې دریو ښو سره له اجزاوو یې ډېته شوه، چې تاسې انسانان هم داسې راوتونکي او ژوندي کولی شئ، لکه چې ګیاوې زرغونې کیدونکې او راوتونکې دي، نو که تاسو عقل لرئ په خپل ژوند کې پس له مرګه هیڅ شک او شبهه مه کوئ؛ لکه چې د باران په وړولو سره مړه ځمکه ژوندي کوي؛ همداسې د قیامت په ورځ مړي هم ژوندي کولی شي.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودٌ ④ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ⑤ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ ⑥ وَقَوْمُ تُبَّعٍ ⑦

نسبت د دروغو کړی وو پخوا له دغو (کفارو) قوم د نوح (نوح ته)، او ملګري د کوهي (نبي خپل ته)، او ثموديانو (صالح ته)، او عاديانو (هود ته)، او فرعون (موسی ته)، او وروڼو د لوط (لوط ته)، او خاوندانو د څنگله (شعیب ته)، او قوم د تبع (خپل نبي ته).

تفسیر: د دې قومونو قصې د «حجر»، «فرقان»، «دخان» او په نورو سورتونو کې تېرې شوي دي، هلته یې بیا ولولئ!.

كُلُّ كَذِبٍ الرُّسُلُ فَحَقَّ وَعِيدُ ⑧

دوی ټولو نسبت د دروغو کړی وو پیغمبرانو خپلو ته؛ نو بیا حق او ثابت شو ځما عذاب پر دوی.

تفسير: د انياوو د دروغجن شمېرلو (کيلو) لامله له هغو شيانو څخه چې دوی ویرول شوي وو؛ هغه ور د مخه راغلل، او په هم هغه عذابونو کې چې دوی ترې ویرول شوي وو؛ ولوېدل.

أَفَعَيَّنَّا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٥٠﴾

آيا پس نو مونږ ستړي شوي وو په پيدايښت اول باندې (يعنې نه يو ستړي شوي)، بلکه دوی په شک کې دي له جوړولو او ژوندي کولو نويو څخه.

تفسير: د دويم ځلي نوي ژوندون په نسبت هغوی ته خوشې او فضول يو شک پيدا شوی دی، هغه قادر مطلق چې دوی يې اول ځلي پيدا کړي دي، آيا دويم ځلي هغه ته د هغوی بيا پيدا کول کوم گران کار دی؟ آيا دوی هسې گمان کوي چې (معاذ الله) هغه به په اول ځلي د دې گړدې دنيا له پيدا کولو څخه ستړی شوی وي؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسې توهمات غوره کول ډېر سخت جهالت او سپين سترگيتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ﴿٥١﴾

او په تحقيق پيدا کړی دی مونږ جنس د انسان په داسې حال کې چې مونږ پوهیږو په هغه څيز چې وسوسه او خطرې کوي په هغه سره زړه د ده له فکرونو عبث او ناکارو سره.

تفسير: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار يو، تر دې چې له هغو پټو خبرو چې د وسوسې په ډول د هغو په زړه کې تيریږي؛ هغه هم مونږ ته معلوم دي: ﴿أَلَا نَعْلَمُ مَنِ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ (۲۹ جزء لمړی رکوع (۱۴) آيت).

وَمَنْ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿٥٢﴾

حال دا چې مونږ ډېر نژدې يو ده ته (ځمونږ ملائکې) له رگونو د ورمېر د ده څخه.

تفسير: يعنې ځمونږ ملائکې انسان ته د ورمېر درگ (شارک) څخه نژدې دي، چې الله تعالی ملائکو ته د دې قدرت ورکړی دی.

إِذْ تَلَقَّى الْمُتَلَقِّينَ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿٥٣﴾

(او ياد کړه) کله چې اخلي دوه اخيستونکې پرېستې چې يوه له ښي طرف نه ناسته وي لیکلو د نېکۍ ته، او بله له کيڼ طرف نه ناسته وي لیکلو د بدۍ ته.

تفسير: دوه پرېستې د الله په حکم سره د همېش لپاره د هر سړي په کتنه کې دي، هر هغه لفظ چې د دوی له خولې څخه ووځي، يا هر کار چې دوی يې کوي؛ سمدلاسه يې ليکي، د نېکۍ لېکونکې ښي خوا ته او بدۍ لېکونکې کيڼې خوا ته ناستې او ټاکلې (مقرر کړې) شوي دي، څه زیادت او نقصان نه کوي، بلکه په ډېرې امانتدارۍ سره ليکنې کوي: ﴿وَأَنَّ عَلَيْكُمْ لِحَافِظِينَ﴾ (جزء عم، د الانفطار سورت).

مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿٥٤﴾

نه وايي دغه بنده هيڅ خبره مگر خو وي له ده څخه دوه ساتونکي، حاضر او تيار چې ژر يې وليکي.

تفسیر: دا دوه پرېستې لیکلو ته همېش تیارې وي، او هیڅکله نه ترې جدا کیږي، هغه چې د ورځې له طرفه موظفې دي؛ د نماز دیګر په وخت کې عملونه د بندګانو ثبت ته رسوي، او هغه چې د شپې له طرفه موظفې دي؛ په وخت د صبح کې عملونه د بندګانو رب العالمین ته پورته کوي، رسول الله صلی الله علیه وسلم وایي چې: الله تعالی له دې ملائکو نه پوښتنه کوي چې: څما بندګان په څه حالت کې وو؟ هغوی ورته وایي چې: په سجده وو، نور رب العالمین ملائکو ته په هغوی باندې افتخار کوي، نو له همدې وجې نه باید په دې دوو لمونځونو باندې ډېر خیال وشي !.

وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ

او راغلې بې هوشي سختې د مرګ لپاره د دې چې په سترګو یې وويني په حق سره.

تفسیر: له یوه لوري دفتر او دوسیه تیاره شوې ده، او له بل لوري یې د مرګ په کنده باندې رسېدلی دی، مړ کېدونکي دی، او د ځنګدن په تکلیفونو کې غوټې خوري، نو هلته دا ګردې خبرې ورته رښتیا ښکاري، چې الله تعالی او د هغه پیغمبران د هغه خبر ورکړي وو، او د مړي له مخې د هغه د سعادت او شقاوت پردې لرې کیږي، او د داسې پېښې پېښېدل یقیني او قطعي دي، ځکه چې د مطلق حکیم ډېر حکمتونه د ده سره اړې لري، نو په دغه وخت کې به وویلی شي دغه منکر انسان ته داسې چې:

ذَلِكَ نَأْتِي مِنْهُ نَجْدٌ ۝۱۸

دا مرګ هغه دی چې وي به ته له ده څخه په ځنګ کېدونکي، او نه وي پرې اقرار کوونکي.

تفسیر: سړی ډېر زیار کوي چې له مرګ څخه ځان وژغوري (وساتي)، او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتي، او دېخوا او هغې خوا سر او پښې ووهي، خو سره له دې د مرګي شېبه چېرې وروسته کېدونکې ده، آخر هغه په سر باندې راتلونکې ده، او هیڅ یوه حيله او تدبیر د مرګي مخه نشي نیولی.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَلِكَ يَوْمُ الْوَعْدِ ۝۱۹

او وبه پوکل شي په صور (شپېلی) کې، چې دا یوه ورځ ده د ویرولو (د کفارو په عذاب سره).

تفسیر: وړوکی قیامت خو د مرګ وخت دی، وروسته له دې لوی قیامت حاضر دی، فقط چې په صور او شپېلی کې وپوکل شي، هغه ویروونکې ورځ موجودیږي، چې انبیاوو او پیغمبرانو خلق ترې نه ویرولي وو.

وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَها سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ۝۲۰

او راځي هر نفس په دې ورځ کې چې وي به له ده سره یو شپونکی (محشر ته)، او شاهدي ورکوونکی (پراعمال یې لکه لاس، پښې او داسې نور).

تفسیر: خلق به په قیامت کې داسې حاضر کړل شي، چې یوه پرېسته به یې میدان ته د وړاندې کولو لپاره راکاږي، او بلې به یې عملنامه نیولي وي، چې د ده د ژوندانه ګرد احوال او خبرې په کې لیکلي شوي وي، ښايي چې دا به همغه دوه پرېستې وي چې ورته «کُؤَامُ الْكُتُبَيْنِ» وایي، او د هغو په نسبت یې فرمایلي دي: «إِذْ يَتْلَى السُّقُفَيْنِ» الآية - او ښايي چې کومه بل وي، والله أعلم، نو وبه ویلی شي ده ته د الله تعالی له جانب داسې چې:

لَقَدْ كُنْتُمْ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا فَكْشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٣٦﴾

په تحقیق سره (په دنیا کې) وې ته په غفلت بېخبرۍ له دې ورځې د عذاب څخه، نو بهر ته مو کړه له تا څخه پرده د غفلت ستا، نو سترگې ستانن ډېرې تېزې دي (چې پرې وینې خپل گړد اعمال).

تفسیر: په هغه وخت کې به وویلی شي دوی ته چې: تاسې د دنیا په خوندورو شیانو کې مشغول وئ، او له دې ورځې څخه بېخبر او بې پروا وئ، او ستاسې سترگې د شہواتو او غوښتنو تیارې او پردې پټې کړې وې، هغه ښوونې چې پیغمبران تاسې ته کولې؛ هغو ته مو فکر نه کاوه، نن هغه پرده ستاسې له سترگو څخه لرې کوه، او ستاسې لیدنه خورا زیاتوو، تر څه ښه وگورې: آیا هغه خبرې چې تاسې ته کېدلې؛ صحیح وې او که غلطې؟ ثابته وه او ثابته شوه چې دا ټولې خبرې رښتیا وې.

وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَىٰ عَيْنِي ﴿٣٧﴾

او وبه وایي ملگری د ده (پربنډه) دا دی هغه شی چې ما سره حاضر دی (د دفاترو د اعمالو د ده).

تفسیر: پربنډې به یې له اعمالنامو سره حاضرې وي، ځینې له (قرین) څخه شیطان مرادوي، یعنې شیطان به وایي: دا مجرم حاضر دی، چې ځما له خوا اغوا شوی وو، او هغه مې د دوزخ لپار تیار کړی دی، مطلب دا چې هغه اغوا ځما له لاسه شوې ده، خو په ما کې دومره زور او تسلط چېرې وو، چې هغه مې په جبري ډول سره په شرارت کې اخته کړ، دی پخپل اختیار، اراده او واک گمراه شوی دی.

الْقِيَانِ فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِدٍ ﴿٣٨﴾ مِّنَ الْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿٣٩﴾

(نو وبه ویل شي دوو پربنډو ته) وغورځوئ تاسې په دوزخ کې هر یو کافر عناد کوونکی. منع کوونکی د خیر، تېرېدونکی له حدودو مشرعو، ظالم او شک کوونکی (په دین کې).

تفسیر: د الله تعالی له درباره به دغه حکم دوو پربنډو ته وشي، چې داسې سړی دې په دوزخ کې واچول شي !

وَالَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ أَلْقِيَهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٤٠﴾

هغه (کافر) چې گړځولی یې دی له الله تعالی سره بل معبود، نو وغورځوئ دی په عذاب سخت کې.

تفسیر: داسې سړی په دوزخ کې د ډېر سخت عذاب مستحق دی، ځکه چې تر مشرکینو نه لوی ظالمان نور په دنیا کې نشته.

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْعَمْتُهُ وَلَٰكِن كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٤١﴾

وبه وایي ملگری د ده یعنې شیطان: ای ربه ځمونږ ! نه وو گمراه کړی ما دی (جبراً)، لیکن وو دی پخپله په گمراهۍ لرې کې له حقه ځنې.

تفسیر: ځما زور پر ده باندې نه رسېده، لږ څه اشاره مې چې ورته وکړه؛ دغه کمبخت پخپله گمراه شو، د نجات او فلاح له لارې څخه لرې ولوېد، شیطان په داسې ویناوو سره غواړي چې خپل جرم سپک ورنښکاره کړي.

قَالَ لَأَخْتَصِمَنَّكَ وَالِدَتِي وَقَدْ قَدَّامْتُ إِلَيْكَ بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾

وبه فرمايي (الله قهراً چې) جگړه مه کوي تاسې دلته له ما څخه چې فائده نه کوي جگړې د تاسې په دې ځای کې، او په تحقيق پرمې لېرې و ما تاسې ته وپرول خپل په ژبو د انبياوو.

تفسير: تاسې چې او اېلتي خبرې مه کوي، په دنيا کې مې هر چا ته د ښو او بدو لارې ورښوولې وې، اوس هر يوه ته د هغه له جرم سره سمه جزاء ورکوله کيږي، هغه چې گمراه شوی دی، او هغه چې له دوی څخه يې لاره ورکه کړې ده؛ دواړه به د خپلو جرمونو سزاوې ومومي.

يَا بَدِّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾

نه شي بدلېدلې هيڅ خبره په دې باره کې په نزد ځما، او نه يم زه ظلم کوونکی پر بندگانو چې بې له گناه يې په عذاب کړم.

تفسير: ځمونږ له لوري به ظلم نه کيږي، هغه فيصله چې صادرېږي؛ عين حکمت او انصاف به وي، «او خبره به نه بدلېږي»، يعنې کافران به نه ښلي کيږي، نو د دې لوی کافر شيطان ښه به چېرې کيږي.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَنَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٣٠﴾

(ياده کړه هغه ورځ) چې وايو مونږ دوزخ ته داسې: آيا ډک او موړ شوې ته له خلقو نه؟ او وبه وايي هغه: آيا نور هم څه زيات شته، بلکه شته يعنې زيات کړه!، زه لا ښه موړ شوی نه يم.

تفسير: د دوزخ وسعت او ارتوالی به له دومره خلقو څخه نه ډکيږي، او د قهر له شدته به نور کافران او نافرمانان هم ورغواړي.

وَأَرْسَلْنَا الْجَنَّةَ لِمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾

او راوړدې به کړ شي جنت لپاره د ويريدونکيو پرهېزگارانو چې نه به وي لري (له دوی نه).

تفسير: جنت به له دوی څخه لرې نه وي، دوی به له ډېر نژدې څخه د هغه تر او تازگي، ښايست او سينگار ويني.

هَذَا مَا نُوْعِدُكُمْ لِكُلِّ آوَابٍ حَفِيفٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنََ الْغَيْبَ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُواْ بِسَلَامٍ

فرمايي الله چې: دا هغه دی چې وعده به يې کېده له تاسې سره، لپاره د هر رجوع کوونکي الله لره، او د هر ساتونکي حدودو د هغه لره. هر هغه زړه چې ويرېږي له عذابه د رحمان په غيب سره، او راتلونکی وي په زړه رجوع کوونکي سره الله ته؛ (نو وبه فرمايي الله): ځی ننوځی په کې په سلامتيا سره.

تفسير: هغه کسان چې په دنيا کې يې الله تعالی يادوه، او له گناهونو څخه يې ځانونه ژغورل، او د الله په لوري به يې رجوع کوله، او بې له ليدلو څخه د هغه له قهر او جلاله ويرېدل، او په يوه پاک او صاف رجوع کوونکي زړه د الله په حضور کې حاضر شوی وو، د هغه جنت وعده له داسې سپړو سره کړی شوې وه، اوس يې وخت رارسېدلی دی، چې په سلامتيا او عافيت سره په کې ننوځی، او پرښتې دوی ته سلام اچوي، او د پاک پروردگار سلام هم وررسوي.

ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٧﴾

دا ورځ د ورننوتلو په جنت کې ورځ ده د همېشه توب په هغه کې.

تفسير: په حديث کې وايي: جنتيان چې جنت ته ننوځي؛ ورته ويل کيږي: ننوځئ بيا مونو نو مرګ نشته، دوزخيانو ته په وخت د ننوتلو کې دوزخ ته همداسې ويل کيږي، نو هغه ورځ هر چا ته هر څه چې وررسېږي؛ د تل لپاره وي.

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٨﴾

وي به دغو (مؤمنانو) لره هغه چې غواړي دوی په دې جنت کې، او له مونږ څخه يې زيات د هم شته په هغو باندې.

تفسير: هر شی چې وغواړي؛ هغه وررسېږي، برسېره په هغه داسې نعمتونه هم وررسېږي، چې د هغوی په خيال کې نه وي رسېدلي، لکه د الله تعالی لقاء او ليدنه، او ممکن دي له ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ﴾ څخه دا غرض وي چې له مونږ سره ډېر شيان دي، هر څومره چې د جنتيانو له خوا وغوښت شي؛ هغه ګرد به ورکړل شي.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٩﴾

او ډېر مو هلاک کړي دي پخوا له دې څخه له اهل د زمانو پخوانيو نه چې هغوی ډېر سخت او قوي وو له دغو (کفارو د مکې) څخه له جهته د قوت؛ نو ډېر ځايونه د پنا يې ولټول په ښارونو کې، چې ګوندې پيدا به کړي ځای د ساتنې له مرګه ځنې، خو پيدا يې نه کړ، آیا شته دوي ته خلاصيدل له هلاکه؟

تفسير: رومي د کفارو د اخروي تعذيب بيان وو، په منځ کې د هغوی په مقابل کې د اهل جنت د تنعم ذکر راغی، اوس بيا د کفارو د سزا ورکولو ذکر فرمايي، يعنې پخوا له آخرته په دنيا کې مونږ ډېر داسې شرير سرکښ او غاړه غړوونکي قومونه تباہ او خراب کړي دي، چې په زور او قوت کې له موجوده کافرانو څخه ډېر لوړ وو، او په ډېرو ملکونو کې ګرځيدلي وو، او راز راز تصرفات يې په کې کړي وو، کله چې د الله تعالی عذاب ورسېد؛ نو د تبديلو او پټېدلو لپاره هغوی ته په ګرد جهان کې په هيڅ يو ځای کې داسې ځای نه پيدا کېده: ﴿أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ رَبُّكُمْ بِالْبُوتِ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بَرْجٍ مَعْلُومٍ﴾ الآية - (النساء سورت (۱۱) رکوع (۷۸) آيت).

إِن فِي ذَلِكَ لَذِكْرٌ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٤٠﴾

بېشکه په دغو (مذکوره وو شيانو) کې خامخا ذکر او پند دی هر هغه چا لره چې وي هغه لره زړه روغ او فکر کوونکی، يا کيردي غوږ نصيحت ته په داسې حال کې چې دی حاضر متوجه وي په زړه سره.

تفسير: په دې عبرتناکو واقعاتو باندې له غور او فکر کولو څخه هم هغه خلق پند اخيستی شي چې د هغوی په سينه کې هسې پوهېدونکي زړه وي، چې يا پخپله په خبرې باندې پوهيږي، يا د نورو له پوهولو څخه پوهه ومومي، او غوږ ورته ونيسي، ځکه چې دا هم د پوهنې يوه درجه ده، چې سپړی پخپله نه پوهيږي، خو د نورو له وېښولو څخه متنبه او هوښيارېږي، او منفعت ترې اخلي، هغه چې نه پخپله پوهيږي، او نه د نورو پوهولو ته غوږ ږدي، او نه يې په زړه کې ځای ورکوي، نو له هسې سپړي څخه لوټه او تېره ښه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ

او په تحقیق پیدا کړي دي مونږ اسمانونه او ځمکه او هغه نور مخلوقات چې په منځ د دغو (اسمانونو او ځمکه) کې دي په شپږو ورځو کې.

تفسیر: د دې بیان پخوا له دې تېر شوی دی.

وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ

او نه وه رسېدلې مونږ ته هیڅ ستوماني.

تفسیر: کله چې دی د اول ځلي له پیدا کولو څخه نه دی سترې شوی؛ نو د دویم ځلي په پیدا کولو کې به څرنگه سترې کېږي؟ او تبه او برباد کول خو له جوړولو څخه ډېر اسان دي.

فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

نو صبر کوه (ای محمده!) پر هغه چې وایي یې دوی، او تسبیح ووايه پیوست له حمده د رب خپل.

تفسیر: که دا خلق په داسې غټو خبرو باندې هم نه پوهیږي؛ نو تاسې مه خپه کېږئ!؛ بلکه پر داسې چټي خبرو باندې صبر وکړئ!؛ او دا حکم د جهاد د حکم نه مخکې وو، او د هغه الله تعالی په یاد کې د زړه له کومې مشغول اوسئ!؛ چې د ګردو اسمانونو او ځمکې پیدا کوونکی دی، او د هر شي په ودانولو او وړانولو باندې قدرت لري.

قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر یعنې لمونځ د سبا، او پخوا له لوېدلو د لمر څخه یعنې لمونځونه د ماسپینین او د مازدیګر، او په ځنې برخې د شپې نه پس تسبیح وایه د دغه الله یعنې لمونځ د تهجد او ماسختني وکړه.

تفسیر: دا د الله تعالی د یادولو وختونه دي، په دې کې عبادتونه او دعاوې قبلېږي، له ځینو روایتونو څخه ښکاريږي، چې رومي ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې د دریو وختونو لمونځ فرض وو، سهار، مازدیګر او تهجد، لکه چې اوس هم دی دریو وختو ته یو خصوصي فضل او شرف حاصل دی، بنایي چې هر سړی په لمانځه، ذکر، دعاء، تلاوت یا نورو ښو کارونو باندې په دغو وختونو کې مشغول اوسي، او معمور یې ولري، په حدیث کې راغلي دي: (علیکم بالغداة والروحة وشيء من الدلجة) ځینې وایي چې: له قبل الطلوع څخه د سهار لمونځ او له قبل الغروب څخه د ماسپینین او مازدیګر لمونځونه او له (من اللیل) څخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دي.

وَأَذْبَارَ السُّجُودِ

او وروسته له سجدو د لمونځونو څخه هم تسبیح ووايه!

تفسیر: وروسته له لمانځه څخه دې څه تسبیح او تهلیل وکړ شي، چې هغه عبارت له سنتو لمونځونو او نوافلو څخه دي، او یا عبارت له هغو اذکارو څخه دي چې په احادیثو کې راغلي: لکه درې دېرش کرته سبحان الله، درې دېرش کرته الحمد لله، څلور دېرش کرته الله اکبر، او یا داسې نور اذکار او اوراد چې په نصوصو کې راغلي.

وَأَسْتَمِعُ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادُ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ

او واوره غوږ کېږده (ای محمده!) هغه ورځ چې اواز وکړي اواز کوونکی له ځای نژدې نه.

تفسیر: وایي چې د بیت المقدس پر تیږي باندې به صور او شپېلی پوکل کیږي، نو ځکه یې نژدې ویلي دي، یا یې دا مراد دی چې د هغه غږ به په هر ځای کې له ډېر نژدې څخه اورېده کیږي، او ټول به یو شانې اورې، له صور څخه نور غږونه هم د الله تعالی له لوري اورول کیږي، چې ځینې له دې آیت څخه هم هغه غږونه مرادوي، چې په هغې ورځې کې پرته له صور څخه له ډېر نژدې څخه غوږونو ته رسیږي، خو ښکاره نفخ صور دی، والله أعلم.

يَوْمَ يَسْعَوْنَ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٢٧﴾

هغه ورځ چې واورې (دغه خلق) سخته چیغه په حقه سره، دا (ورځ د اواز) ورځ د وتلو (له قبورو) نه.

تفسیر: کله چې دویم ځلي صور او شپېلی پوکل کیږي، نو ځمکه بالکل سره بهرته کیږي، او ګرد مړي ترې ژوندي راوځي، او په میدان درېږي.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَالْيَوْمَ الْمَصِيرِ ﴿٢٨﴾

بېشکه همدا مونږ ژوندي کول کوو او مړه کول کوو، او شته خاص مونږ ته راګرځېدل (د ټولو امورو).

تفسیر: په هر حال موت او حیات ګرد د الله تعالی په لاس کې دی، او د هر ډول (طریقه) ګرځېدلو پای (آخر) د الله تعالی په لوري دی، هیڅوک له دې څخه نه شي خلاصېدی.

يَوْمَ تَشَقُّ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سَرَاعًا ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٢٩﴾

په هغه ورځ چې وچوي ځمکه له دوی څخه په چابکۍ سره، دغه (ژوندي کول) ټولول دي پر مونږ ډېر آسان.

تفسیر: ځمکه به چوي، مړي به له هغې څخه راووځي، او د حشر د میدان په لوري به سره په منډو غونډېږي، الله تعالی به ګرد پومبي او وروستني مخلوقات سره یو ځای ټولوي، او داسې کول هغه ته کوم لوی کار نه دی.

لَعْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ ذَكَرَ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٣٠﴾

مونږ ته ښه معلوم دي هغه څه چې وایي یې دوی، او نه یې ته په دوی باندې زور کوونکي (په راوړلو د ایمان)؛ نو پند ورکوه په قرآن سره هغه چاته چې ویرېږي له وعیدونو او ویرولو څما په عذابونو د آخرت سره.

تفسیر: هغه خلق چې له حشر څخه منکران دي، هغوی چټي اېلټې کوي، دوی پرېږدئ چې هسې چټي خبرې کوي، او د هغوی معامله مونږ ته راوسپارئ، مونږ ته دوی ګرد معلوم دي، او په هغو خبرو مونږ ښه پوهیږو چې دوی یې وایي، ستاسو دا کار نه دی چې په زور او زیاتۍ سره په هر سړي باندې هره یوه خبره ومنئ، هو! هغوی ته قرآن کریم واوروئ!، او مخصوصاً هغوی ته نصیحت او لار ښوونه وکړئ!؛ چې د الله تعالی څخه وویرېږي، او په دې معاندینو پسې ډېره زیاته هڅه مه کوئ!.

تَمَّتْ سُورَةُ (ق) بِتَوْفِيقِهِ تَعَالَى.

«د (الذاریات) سورت مکي دی، (۶۰) آیتونه او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۱) او په نزول کې (۶۷) سورت دی، وروسته د (الأحقاف) له سورت نه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالَّذِينَ ذَرَوْا ۝ فَالْحَبْلِ ذُرْوَا ۝ فَالْجَبْرِ يَسْرِ ۝ فَالْمَقَسَمِتِ امْرَا ۝

قسم دی په هغو بادونو باندې چې ټټوي (الوخي) خاورې او نور شيان په الوتلو خپلو سره. پس
قسم دی په ورېځو پورته کوونکيو د اوبو درنو سره. پس قسم دی په کشتيو تلونکيو په نرمۍ سره
په سر د اوبو. پس قسم دی په (ملانکو) قسمت کوونکو د کارونو لویو په حکم د الله سره «لکه
ارزاق باران او داسې نور».

تفسير: پومبې ډېر سخت بادونه او سيلې الوخي، چې د هغو له دوړو او غبار څخه ورېځې پورته کيږي، بيا له هغو څخه
اوبه جوړيږي، او هغه پټي پورته گرځي، بيا د ورېځو په وخت کې سپکه هوا چلېږي، بيا د الله تعالی له حکم سره سم
د هرې سيمې هومره ورنښ چې په برخه يې وي؛ هغه ورويشل کيږي، پر دې هوا باندې الله تعالی قسم خوري، ځينې
عالمات له (ذاریات) څخه هواوې، له (حاملات) څخه ورېځې، او له (جاریات) څخه ستوري، او له (مقسمات) څخه
پرېښتي مرادوي، ګواکې د مقسم په ترتيب له ښکته والي څخه د پورته په لوري شوی دی، له علي (رضي الله تعالی
عنه) او نورو څخه روايت دی چې (ذاریات) هواوې، (حاملات) ورېځې، (جاریات) بهرې، او (مقسمات) هغه پرېښتي
دي چې د الله تعالی په حکم خواږه او نور شيان تقسيموي، ځواب د قسم دا دی چې:

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ۝ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ۝

بېشکه هغه چې له تاسو سره يې وعده کاوه شي چې هغه عبارت دی له ژوندي کولو پس له مرګه
ځنې؛ خامخا يوه وعده رښتيا ده. او بېشکه چې جزاء د عمل خامخا واقع کېدونکې او راتلونکې
ده (نو ځانونه ورته ښه تيار کړئ!).

تفسير: دا د هواوو او ورنښو او نورو شيانو نظام ښه شاهد او ښوونکی دی، چې د آخرت وعده رښتيا ده، او د دنيا د
اموراتو فيصله کول په عدل او انصاف سره هم ضروري دي، کله چې په نړۍ کې يو باد، ورنښ، هوا هم بې له نتيجې
نه ښوري، نو آیا دا دومره لويه کارخانه به څرنگه بې له کومې نتيجې پخپل سر ګرځي؟ خامخا دوی لره به هم کومه
عظيم الشأنه نتيجه وي، چې هغه ته مونږ آخرت وايو.

وَالسَّمَاءَ ذَاتِ الْحُبُوكِ ۝

او (قسم دی) په اسمان خاوند د لارو، خلقي وو، مزينو.

تفسير: په صاف، مضبوط او ډېر ښه رونق لرونکي اسمان باندې قسم دی، چې پر هغه باندې د ستوريو جال لوېدلی
رښکاري، او په هغه کې د ستوريو او پرېښتو لارې شته، جواب د قسم دا دی چې:

إِنَّكُمْ لَنَاقِلُونَ قَوْلَ مُخْتَلِفٍ ۖ يُؤْتِكُمْ عَنْهُ مَنْ أُولَٰكٍ ۝۹

بېشكه تاسې يې ای مشر کانو ! خامخا په يوه خبره مختلفه ګڼه وډه کې. ګرځول کاوه شي له دغه (نبي، قرآن او ايمان ځنې په هغوی سره) هغه څوک چې ګرځولی شوی دی له هدايته په علم د الله کې.

تفسير: د قيامت او د آخرت خبرې هر ورو ستاسو د جګړو مورد ګرځېدلي دي، دا هغه سپړی مني، چې د ربوبيت له دربار سره څه تعلق ولري، هغه چې له دې درباره رټلی او شړلی وي؛ د خير او د سعادت له لارې څخه ګرځېدلی وي، نو هغه د دې شيانو له تسليم او منلو او قبلولو څخه تل بې برخې پاتې کېږي، که دوی يواځې د اسمان په نظم او نسق باندې فکر وچلوي، او غور وکړي؛ نو يقين يې راځي چې په هسې خبرو کې جګړې کول ناپوهي او حماقت دی.

قِيلَ الْخَرُوصُونَ ۝۱۰

لعنت کړی شوی دی پر دروغ ويونکيو، اټکل کوونکيو باندې.

تفسير: په دوی ځکه لعنت شوی دی، چې دوی د دين په خبرو کې اټکلونه وهي، او پخپل ګمان او اټکل سره د قطعياتو ترديد کوي.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمَرَةٍ سَاهُونَ ۝۱۱

هغه کسان چې دوی په نهايت غفلت کې سهو کوونکي غافل او بېخبره دي (له قيامت نه).

تفسير: د دنيا د چرچو او د مزو لامله دوی له الله تعالی څخه او آخرت نه بالکل غافل شوي دي.

يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمِ الدِّينِ ۝۱۲

سوال کوي منکران (تمسخرًا له محمد نه) چې کله به وي ورځ د انصاف (او د جزاء).

تفسير: د انکار او خندا په ډول پوښتنې کوي: ښه ! ځانه ! هغه د عدل او د انصاف ورځ کله راځي؟ او دومره ولې وځنډېده؟ نو فرمايي الله اکرم شأنه وأعظم برهانه په ځواب د دوی کې چې: واقع به شي دا جزاء.

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ۝۱۳ دُفُّوا أَيْدِيَكُمْ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ۝۱۴

هغه ورځ چې دوی په اور باندې معذب شي. (ورته وبه ويل شي): وځکې تاسې (خوند د) عذاب ستاسې، دا دی هغه (عذاب) چې وئ تاسې چې په جلتی سره مو غوښت دغه عذاب په دنيا کې.

تفسير: دا د الله تعالی له لوري هغوی ته جواب ورکړی شوی دی، چې لږ صبر وکړئ !، هغه ورځ راتلونکې ده، کله چې تاسې په اور کې سره سم او کاره واړه ولوېږئ، او ښه په کې وسوځئ !، نو هلته به تاسې ته وویل شي: واخلي وځکې دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چې تاسې ژر غوښتله درغله.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۝۱۵ اخذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ ۝۱۶

بېشكه ويريدونکي له الله او ځان ساتونکي له معاصيو به په جنت کې وي، او په چينو کې به وي، يعنې څښونکي د اوبو د دې چينو به وي. اخيستونکي به وي هغو نعمتونو لره چې ورکړی وي دوی ته رب د دوی.

تفسیر: په ډېره خوښۍ هغه نعمتونه قبلوي چې الله تعالی دوی ته وربښلي، چې یو له هغې څخه انواع د چينو دي: لکه سلسبیل: ﴿عَبَّأْنَاهَا أَشْحَىٰ سَلِيلًا﴾ «الدهر»، تسنیم: ﴿وَمَزَاجُهُ مِّن تَسْنِيمٍ * عَيْنَا فَشَرَّبُهَا الْفُرُجُونَ﴾ «المطففين»، جاريه: ﴿فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ﴾ «الغاشية».

إِنَّهُمْ كَانُوا أَقْبَلَ ذَلِكَ مُخْسِنِينَ ﴿٥﴾

بېشکه دوی وو پخوا له دې څخه یعنې په دنیا کې محسانان او نیکي کوونکي.

تفسیر: له دنیا څخه سره له ډېرو ښېګڼو (فائدو) راغلی وو، نن د هغو ښېګڼو مېوه مومي، وروسته له دې د ښېګڼو لږ څه تفصیل هم راځي.

كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿٦﴾ وَإِلَّا سَارَهُمْ يُسْتَغْفَرُونَ ﴿٧﴾

وو به دوی (په دغه وصف) چې لږ برخه د شپې کې به اوده کېدل، او په اکثره د شپې کې به یې عبادت کاوه. او په وخت د چرګ بانګ (له سبا ختو نه مخکې) کې دوی مغفرت غوښت له الله نه د ګناهونو خپلو.

تفسیر: د شپې زیاته برخه د الله تعالی په عبادت کې تېروي، او د چرګ بانګ (له سبا ختو څخه مخکې) په وخت کې کله چې شپه پای (آخر) ته ورسېږي؛ له الله تعالی څخه د خپلو تقصيراتو ښښه غواړي.

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٨﴾

او په مالونو د دوی کې حق او برخه وه سوالګرو لره، او صبر کوونکو لره (یعنې مسکین سوال نه کوونکي لره).

تفسیر: محروم هغه او محتاج دی، چې له هیڅ څخه هېڅ شی نه غواړي، مطلب یې دا دی چې دوی برسېره پر «زکات» له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلې خوښې سره سائلانو او محتاجانو ته برخې ټاکي، چې د التزام لامله ګواکې حق ورته وایه شي، او اغیاء باید د داسې محتاجانو د حال نه خبر وي، چې دوی له شرم او غیرت نه له چا څخه څه نه غواړي.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٩﴾ وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصَرُونَ ﴿١٠﴾

او په ځمکې کې علامې او نښې دي د قدرت د الله تعالی یقین لرونکو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسې کې هم علامې د عبرت دي، آیا نو تاسې یې نه وینئ، چې ترې پند واخلي.

تفسیر: له دغو نښو د قدرتونو د الله تعالی څخه چې په آفاقي او انفسي، یعنې په ځان او جهان کې شته، که سړی پخپل ځان یا د ځمکې د مخې د موجوداتو په احوالو باندې فکر او غور وکړي؛ نو دا تفکر او تعمق هر انسان په دې متیقن کوي چې د هرو ښکېلو او بدو جزاء په هر ډول چې وي، ضرور رسېدونکې ده.

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقٌ وَمَأْوَدُونَ ﴿١١﴾

او په اسمان کې دی (سبب د) رزق ستاسې چې (باران دی)، او هغه چې له تاسو سره یې وعده کړې شوې ده (د ثواب او عقاب).

تفسیر: په سائلانو او محتاجانو باندې له لگولو څخه مه ویرېږئ، په دې معنا چې که مونږ خپل مال، اقرباء او فقیرانو ته ورکړو؛ نو له کومه به یې بیا وخورو، او مه په لگولو سره په مساکینو باندې څه منت او احسان ږدي، ځکه چې مونږ ستاسې ګرځو، روزي، اجر او ثواب سم له کړې شوې وعدې سره درکوو، او د هر یوه روزي رسېدونکې ده، هیڅوک یې مخه نشي نیولی، او لګونکي لره به ډېر احترام اجر او ثواب نور هم وررسېږي.

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٦﴾

نو قسم دی وي ځما په رب د اسمان او ځمکې باندې، بېشکه دا خبره چې وعده یې کړې شوې ده؛ خامخا حقه او رښتیا ده، په مثل د هغې حقیقت او واقعیت چې تاسو پرې خبرې کوئ.

تفسیر: هسې چې ستاسې په وینا کې څه شک نشته، هم هغسې په دې خبرې کې هم څه شېبه نشته، په یقین سره دا ورځ رسېدونکې ده، او د قیامت لویه ورځ درېدونکې ده، آخرت راتلونکې دی، او د الله تعالی ګرځېدې وعدې پوره کېدونکې دي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِ ﴿٢٧﴾

آیا رسېدلې او راغلې ده تاته (ای محمده) خبر د مېلمنو د ابراهیم چې مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله).

تفسیر: دا مېلمنه هغه پښتې وې چې په اوله کې ابراهیم په هغوی باندې د بني آدمانو ګمان کړی وو.

ادْخُلُوا عَلَيْهِ فَاَلْوِاسِلَا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُّشْكُرُونَ ﴿٢٨﴾

کله چې ننوتلې دغه (پښتې) پر دغه (ابراهیم)؛ نو وی ویل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وویل (ورته ابراهیم چې) سلام دې وي پر تاسو (او په زړه کې یې دغه تېره شوه چې دوی (یو) قوم ناآشنا دي).

تفسیر: د سلام ځواب یې په سلام سره ورکړ، او پخپلو زړونو یا په خپلو منځونو کې یې سره وویل: چې دوی خواوېره او ناپېژندلې سړي رانښکاري.

قَرَأَ إِلَى أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٩﴾ فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٣٠﴾

پس ورغی (ابراهیم) کور خپل ته نو رایې وړېو خوسې (سخي) تیار وړیت کړې؟ نو ورنژدې یې کړ هغوی ته ویې ویل: ولې نه خورئ (یعنې وخورئ ترې).

تفسیر: په ډېر اهتمام سره یې په مېلمستیا لاس پورې کړ، او په ډېر تهذیب او خوږه ژبه یې دوی ته وفرمایل: ګرانو مېلمنو! ولې تاسو ډوډۍ نه خورئ؟، کله چې هغوی پښتې وې، او خواړه یې نه وو پکار؛ نو دوی ورته وویل چې: نه یې خورو.

فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَهَفُؤْ وَبَشِّرْهُمْ بِعَلْمِهِمْ ﴿٣١﴾

پس پټه کړه (ابراهیم) په زړه کې له دوی نه وېره. ورته وویل دوی: مه ویرېږه (مونږ لېږلې شوي در ب ستایو)، او زېږی یې ورکړ ده ته په یوه هلک ښه عالم هوښیار سره.

تفسیر: دلته ابراهیم علیہ السلام وپوہېده چې دوی بي آدمان نه دي، بلکه ملائکې دي، دا قصه پخوا له دې څخه په تفصیل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتله شي.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي مَخْرَافَتِهَا وَقَالَتْ لِمَ جِئْتُ بِكِ عَقِيمًا ﴿٢٧﴾

پس مخ یې وروړ او بنځې د ده په غږ د حیرانتیا سره؛ نو ویې واهه مخ خپل (په څپېړو)، وویل دې چې: زړه بودی یمه شنلېه (نو څرنگه به وڅپېړوم زه څوی؟).

تفسیر: بي بي ساره رضي الله تعالى عنها چې يوه ګوټ کې ولاړه وه، د هلك د څېړېدلو د زيرې له اورېدلو څخه په چغو سر شوه، او بلې خوا ته متوجه شوه، او له ډېره تعجبې يې په څپېړو خپل مخ ووهه، او ويې ويل: «دا څرنگه د منلو وړ خبره ده، چې يوه هسې زړه بودی او شنلېه بنځه لنگه شي، چې په ځوانۍ کې يې اولاد نه دی شوی، او اوس چې ډېره زړه او کړوپه شوې ده؛ د هلك مور شي؟».

قَالُوا كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٢٨﴾

ووېل دغو (ملائکو) همداسې (لکه چې بشارت مو درکړ) ویلي دي رب ستا، بېشکه هغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: مونږ دا خبره له ځانه نه وایو، بلکه ستاسې پروردگار همداسې فرمایلي دي، او هم هغه پاک الله ته دغه ښه معلوم دي چې چا ته څه شی؟ او په کوم وخت کې ورکړ شي؟ او بیا تاسې سره له دې چې د نبوت له کورنۍ څخه یی؛ نو ولې په دې زيرې باندې تعجب کوئ؟.

تنبيه: له ګردو آيتونو څخه دا رابښکاري چې دا هلك اسحاق عليه السلام دی، چې د هغه زېږی مور او پلار دواړو ته ورکړی شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الرُّسُلُونَ ﴿٢٩﴾

ووېل (ابراهيم) نو څه کار (شان) دی ستاسې ای مرسلانو؟ (رالېرلیو شویو د الله له جانبې).

تفسیر: يعنې ابراهيم عليه السلام له پرنستو څخه پوښتنه وکړه چې آخر تاسې د څه لپاره راغلي یی؟ ښايي چې له قرينې څخه پوهيدلي وي چې دوی د کوم ضروري او اهم مقصد لپاره راغلي دي.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٣٠﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ جَارَةً مِّن طِينٍ ﴿٣١﴾

ووېل دوی: بېشکه مونږ چې يو رالېرلې شوي يو طرف د يوه قوم ګنهګار (کافر) ته. لپاره د دې چې ولېږو پر هغوی باندې تېري (ګټې) له خټو (پخو شوو په اور کې لکه پخې خښتې).

تفسیر: يعنې د لوط عليه السلام د قوم د سزا ورکولو لپاره ورلېرلې شوي دي، تر څو يې د کنکرو د ډېرو په وړولو سره ووژنو.

مُؤَمَّةٌ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٢﴾

ښان داره کړی شوې (په نامه د هغه چا چې پرې ویشتل کېږي) په نزد د رب ستا لپاره د مسرفانو له حده تېرېدونکو (په کفر او فجور کې، لپاره د هلاک کولو).

تفسیر: یعنی د الله تعالی له خوا په هغه باندې نښې لگولی شوي دي (پر هرې ګټې باندې یې د هغه چا نوم لیکلي وو چې پرې ویشتلې کېده او هلاکېده)، دا د عذاب کافي یواځې پر هغوی باندې لګېږي، چې د عقل، دین او د فطرت له حدوده وتلي دي.

فَاخْرَجْنَاهُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ فَجَاءُوا قَوْمَهُمْ فَقَالُوا مَاذَا جَاءَكُمْ مِنْ الْمُسْلِمِينَ ﴿٢٨﴾

بیا راوويستل مونږ هغه څوک چې وو په دې کلیو کې له ایمان لرونکو څخه. پس بیا ونه مونده مونږ په دغو کلیو کې پرته له یوه ګوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنۍ د ده.

تفسیر: یعنی په هغه کلي کې یواځې لوط علیه السلام کورنۍ د مسلمانانو یو کور وو، چې مونږ هغه له عذابه وژغوره (وساته)، او ټول هستېدونکي یې روغ رمټ پاتې شول، او نور ټول سره هلاک او فناء شول.

وَتَرَكْنَاهُمْ آيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٢٩﴾

او پرېښوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کلیو) کې یوه نښه (لویه د عبرت د هلاکت) لپاره د هغو کسانو چې ویرېږي له عذاب دردناک څخه چې له بدو څخه ځان وژغوري (وساتي).

تفسیر: یعنی تر اوسه هلته د تباهۍ علائم او نښې شته، او د دوی دغه ویروونکي وژل ویریدونکيو لره لوی عبرت دی، او په دې قصې کې د عبرت او نصیحت ښه پندونه لیدل کېږي.

وَفِي مُوسَى إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾ فَقَوْلَىٰ بِرَبِّكَهٖ وَقَالَ سِحْرٌ وَأَجْنُونٌ ﴿٣١﴾

او (پرېښي دي مونږ ویریدونکيو ته علامې د قدرت) په (قصې د) موسی کې کله چې ور ومولېږه دغه (موسی) طرف د فرعون ته په برهان واضح دلیل ښکاره سره (یعنې سره له معجزې او براهین). بیا نو مخ واړاوه (فرعون له ایمان راوړو) سره له قوت زور او لاولښکر خپل، او وویل (فرعون چې دغه) موسی کوډګر دی یا لهونی دی.

تفسیر: یعنی فرعون پخپل زور او قوت باندې مغرور شوی، د حق له لارې څخه یې مخ واړاوه، او د دولت ارکان او ټبر یې هم له خپل ځان سره یو ځای ډوب کړل، فرعون به ویل چې: «موسی یا یو ګړندی کوډګر دی، یا لهونی دی، او له دغو دوو خبرو څخه خالي نه دی».

فَلَاخْذَنَّةٌ وَجُودًا قَبِيضًا نَهْمُ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مَلِيْمٌ ﴿٣٢﴾

نو ونیوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر د ده، نو وغورځول مونږ دوی په سیند کې (نو غرق شول)، او هغه ملامته کړی شوی وو.

تفسیر: یعنی مونږ په هغوی باندې څه زیاتې نه دی کړی، هغوی پخپله ګرم او ملزم دي، چې ولې یې کفر او غاړه غړول، او سرکشي غوره کوله، او سره له پوهولو هم ونه پوهېدل، آخر هغه چې کرلي یې وو؛ ویې رېبل.

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٣٣﴾ مَا تَذَرِينَ شَيْءًا أَلَمْ يَكُنْ لَهُ الْآجِلُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ لَآئِمُونَ ﴿٣٤﴾

او (پرېښي دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) عاد کې کله چې ومولېږه پر دوی باندې باد شنه. نه به پرېښوده (دغه باد) هېڅ شی (له نفس او مال) چې وابه لوت په هغه باندې، مګر خو وبه یې ګرځاوه لکه وچ زوړ رږېدلي (وابسته ټوټې ټوټې).

تفسیر: یعنی د عذاب هغه سخته سیلی راوالتو، چې له سپلمې له خیر او برکته تشه وه، او د مجرمانو سټه یې وویسته، او په هر شي باندې چې الوته؛ د هغه دورې به یې ایستلې.

وَفِي شُورٍ اَذْقِلْ اَمْ تَسْتَعُوْا حَتَّىٰ جِيْنَ ﴿۳۷﴾

او (پرېني دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) ثمود کې کله چې وویل شو دوی ته: نفع واخلي تر یوه وخته (د راتللو د عذاب) پورې.

تفسیر: یعنی صالح علیه السلام ثمودیانو ته وفرمایل: «ښه ده، خو ورځې نور هم د دنیا مزې وځکې! او د دې ځای سامان درغونډ کړئ!، په پای (آخر) کې به د الله تعالی په عذاب کې اخته شئ».

فَعْتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمُ الصُّوْفَةُ وَهُمْ يَنْظُرُوْنَ ﴿۳۸﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُتَعِمِّرِيْنَ ﴿۳۹﴾

نو سړيې وغړاوه له امره حکمه درب خپل؛ نو ونيول دوی ټکې (د تندر عذاب هلاک کوونکي)، او دوی به (ورته) کتل. نو بیا نه توانېدل دوی چې پورته شي (وتبتي له عذاب د الله څخه)، او نه وو دوی بدل اخیستونکي (له مونږه، مقابله کوونکي له عذاب الله سره).

تفسیر: یعنی د دوی شرارت ورځ په ورځ پسې زیاتېده، آخر د الله تعالی عذاب راغی، یوه سخته ټکه (تندر) ولوبده، او په یوې کتنې هغوی ټول یخ پخ شول، د دوی د یوه له لاسه دومره ونه شو چې له سرگردانی څخه وروسته له خپل ځای څخه وخوځېږي، نو دوی به څرنگه انتقام او بدل اخلي؟ او څه ډول به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتي شي؟.

وَقَوْمٌ نُّوحٍ مِّن قَبْلُ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِقِيْنَ ﴿۴۰﴾

او (هلاک کړې وو مونږ) قوم د نوح پخوا له دې (اهلاک د دې قومونو)، بېشکه دوی وو قوم فاسقان وتونکي له فرمان.

تفسیر: یعنی له دې قوم څخه پخوا د نوح علیه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکښۍ په سبب تباه شوی دی، ځکه چې هغوی په نافرمانۍ کې له حده تېرې کړې وو.

وَالسَّمَاءُ بَنَيْنَاهَا بِاَيْدٍ وَّاَنَا الْمُوْسِعُونَ ﴿۴۱﴾

او اسمان موجود کړې دی مونږ په خپل قدرت سره، او بېشکه مونږ خامخا پراخوونکي یو (او هر شی مو له واک (اختیار) او قدرته پوره دی).

تفسیر: یعنی الله تعالی اسمان غوندې یو لوی خیز پخپل قدرت او قوت سره پیدا کړي دي، او هغه ته له اسمان او له ځمکې څخه د نورو لویو شیانو پیدا کول هیڅ مشکل نه دي.

وَالْاَرْضُ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمُهْدُونَ ﴿۴۲﴾

او ځمکه غوړولې ده مونږ، نو ښه غوړوونکي یو مونږ.

تفسیر: یعنی اسمان او ځمکه ټول د الله تعالی پیدا کړي اجسام دي، او هغه ټول د الله تعالی په واک او قبضه کې دي، نو د دې مجرم به چېرې وټنښتې شي؟ او کوم ځای ته به پناه یوسي؟

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا رُوحًا لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٨﴾

او له هر څیز څخه پیدا کړي دي مونږ جوړې دوه قسمه (نر - ښځه) لپاره د دې چې تاسې پند واخلي (پوه شئ چې فردیت او وحدانیت یواځې د الله صفت دی).

تفسیر: یعنی پیدا کړي دي مونږ نر او ښځه لکه چې «ابن زید» ویلي دي، او نن نوي حکماء هم په هغه باندې اعتراف کوي، چې په هرې نوعې کې د نر او ښځې تقسیم شته، یا له (زوجین) څخه متقابل او متضاد شیان مراد دي، لکه شپه ورځ، اسمان ځمکه، رڼا تیاره، تور سپین، روغتیا ناروغتیا، ایمان کفر، او د دوی په شان نور، پس ووايه ای محمده! دوی ته داسې چې:

فَقُلْ وَاللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٣٠﴾

او وټنښتې (رجوع وکړئ) په طرف د الله (په طاعت سره)، بېشکه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکې ښکاره یم. او مه ګرځوئ مه شریکوی تاسې له الله سره بل څوک معبود، بېشکه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکې ښکاره یم.

تفسیر: یعنی کله چې اسمان او ځمکه او ګرد کائنات د واحد الله تعالی پیدا کړي شیان دي، او د هغه تر واک او حکومت لاندې دي، نو بنده لره ښايي چې له هرې خوا څخه لرې شي!، او د هغه لوري ته په منډه وروغلي!.

كَذَلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن سُوْلٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجُنٌّ ﴿٣١﴾

همداسې (لکه چې وايي تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څخه هیڅ رسول؛ مګر خو ویل هغوی چې: (دی) ساحر کوچه ګر دی، یا مجنون لېونی دی.

تفسیر: یعنی که داسې ښکاره تنبیه او انذار ته دا منکران غوږ نه ږدي؛ نو مه غمجن کېږئ!، له دوی څخه پخوا هغو کافرو قومونو ته چې پیغمبران ورتلل؛ هغوی ته به یې همداسې کوچه ګر او لېونی ویل، او د هغوی په پندونو او نصیحتونو باندې به یې خنډل، او ملنډې به یې پرې وهلې.

اتُوا صَوَابَهُ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾

آیا وصیت کړی دی دوی یو بل ته په دې خبرې سره؟ (نه) بلکه همدوی دي قوم سرکټبان.

تفسیر: یعنی د هرې زمانې کافران په دې خبرې باندې همداسې متفق اللفظ وو، لکه چې دوی یو بل ته وصیت کړی وي، او بیا مړه شوي وي، چې د الله هر یو رسول چې راشي؛ ښايي چې هغه ته ساحر یا مجنون ووايي، او په واقع کې به یې کله وصیت کاوه؟ هو! د شرارت په عنصر کې ګرد سره شریکان او مل دي، او د همدې اشراک لامله پخوانیو شریانو هم هغسې خبرې کړي دي لکه چې اوسني شریران یې هم کوي.

قَوْلَ عَنْهُمْ فَأَنْتَ بِلَاؤُهُمْ وَذِكْرُكَ إِنَّا نَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٣﴾

پس مخ وګرځوه ته له دوی څخه، پس نه یې ته هیڅ ملامت کړی شوی (ځکه چې پوره تبلیغ دې کړی دی)، او تل نصیحت کوه، پس بېشکه چې ذکر پند ګټه نفعه رسوي مؤمنانو ته.

تفسیر: یعنی تاسې د تبلیغ او دعوت فرض هسې چې ښايي؛ اداء کړي دي، اوس د زیات غمجن کېدلو او فکر وهلو ضرورت نشته، په نه منلو باندې کوم الزام چې راتلونکی دی؛ هغه پر هم دغو نه منونکیو او معاندینو باندې دی، هو! پوهول ستاسې کار دی، نو دا د پوهولو سلسله جاري ولری، د هر چا په قسمت او برخه چې ایمان وي؛ هغه ته دا پوهول نافع او ګټور واقع کیږي.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥١﴾

او نه دي پیدا کړي ما پیریان او انسانان مګر لپاره د دې چې عبادت وکړي دوی ځما.
تفسیر: شیخ الهند (رحمه الله) د دې آیت ترجمه داسې کوي: او هر څه چې مو پیدا کړي دي، جن او آدمي خو لپاره د بندګۍ خپلې، یعنې د هغو له پیدا کولو څخه شرعاً بندګي مطلوبه ده، نو ځکه خلقتاً په دوی کې داسې استعداد ایښود شوی دی، چې که وغواړي؛ پخپل اختیار د بندګۍ په لاره کې تلی شي.

مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا ﴿٥٢﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٣﴾

او اراده نه لرم زه له دوی څخه د هیڅ رزق روزي (ما لره او ځانونو خپلو ته)، او اراده نه لرم زه د دې چې طعام راکړي ما لره دوی (او ځانونو خپلو ته). بېشکه الله همدی ښه رزق روزي ورکوونکی دی، څښتن (خاوند) د قوت محکم مضبوط دی.
تفسیر: یعنې د دوی له بندګۍ څخه ماته هیڅ ګټه نه رارسیري، بلکه د همدوی ګټه په کې ده، زه له دوی څخه رزق او خواړه او نورې ګټې نه غواړم، بلکه هغوی ته زه پخپله خواړه او ګټې ورسوم.

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا مِثْلَ ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥٤﴾

پس بېشکه هغو کسانو لره چې ظلم یې کړی دی (په نفسونو خپلو، او په بل چا) حصه د عذاب ده، پشان د حصې د عذاب د یارانو هلاک کړی شوو د دوی، پس تلوار دې نه کوي دوی! (په) ما باندې په غوښتلو د عذاب کې، که یې چېرې وروستی کړم).
تفسیر: یعنې که دا ظالم د بندګۍ په لوري نه درومي، نو وپوهېږئ چې د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بوکه هم له کفر او شرک څخه ډکه ده، او اوس پوښیږي، نو خامخا د هغوی په ژر سزا ورکولو کې تلوار مه کوئ، لکه چې نورو کفارو ته له الهي سزا څخه برخه رسېدلې ده؛ دوی ته هم رسیږي.

قَوْلِ الْكَافِرِ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٥٥﴾

پس افسوس هلاکت خرابي سخت عذاب دی هغو کسانو ته چې کافران شوي دي له ورځې د عذابه د دوی څخه، هغه ورځ چې وعده یې ورسره کړې شوې ده.
تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ یا له هغې څخه به پخوا د سزا کومه بل ورځ راځي، لکه چې د مکې مشرکانو ته د «بدر» په غزا کې سخته سزا ور ورسېده.
تَمَّتْ سُورَةُ الذَّارِيَّاتِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الطُّورِ

«د (الطور) سورت مکی دی، (۴۹) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۲) او په نزول کې (۷۶) سورت دی، وروسته د «السجدة» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالطُّورِ

قسم دی په (غره د) طور باندې.

تفسیر: یعنې د «طور» غر چې په هغه باندې موسی علیه السلام له الله تعالی سره خبرې اترې کولې، یا به ترې مراد مطلق غرونه وي، ځکه چې د ځمکې مېخونه دي، او په کې د مخلوقاتو لوی منافع دي، او په دوی کې د الله تعالی اکرم شأنه و اعظم برهانه لوی لوی نعمتونه دي.

وَكُتِبَ فِي رَقِّ مَنَشُورٍ

او په کتاب لیکلي شوي باندې. په کاغذارت خور کړی شوي کي.

تفسیر: له دې کتاب څخه ښايي لوح محفوظ مراد وي، یا د خلقو اعمالنامې، یا قرآنکریم یا د طور په مناسبت «تورات» یا عام سماوي کتابونه مراد دي، دا ټول احتمالات شته.

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ

او (قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوي باندې (په اسمان کې).

تفسیر: ښايي چې له دې څخه کعبه شریفه مراد وي، یا د کعبې له محاذ سره سم په اووم اسمان کې د پرښتو کعبه ده، چې هغې ته بیت المعمور وايي، لکه چې له احاديثو څخه ثابته ده.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ

او قسم دی په چت پورته کړی شوي باندې (چې اسمان دی).

تفسیر: یعنې په اسمان باندې قسم دی چې پر ځمکې باندې لکه چت داسې دی، یا به له «السقف المرفوع» څخه عرش عظیم مراد وي، چې له گردو اسمانونو څخه هسک (اوچت) دی، او له روایتونو څخه ښکاري چې هغه د جنت چت دی.

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ

او (قسم دی) په بحر سیند تود یا ډک کړی شوي باندې.

تفسير: يا به د دنیا کورم او خارخوري سيندونه (درياهای جوشان) مراد وي، يا به هغه سيند مقصد وي چې د گردو اسمانونو د پاسه او تر عرش عظيم لاندې بهيري، او له روايتونو څخه ثابت شوی دی، خواب د قسم دا دی چې:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۚ نَّالَهُ مِنْ دَافِعٍ ۝

بېشکه عذاب د رب ستا خامخا واقع کېدونکی دی (په مستحق يې). نشته هغه لره هيڅوک دافع لري کونکی.

تفسير: يعنې دا گرد شيان چې قسم پرې ياد شو شهادت ورکوي چې الله تعالى ډېر يو قوت او قدرت لرونکی او باعظمت ذات دی، نو په هغو کسانو باندې به چې د ده احکام نه مني؛ ولې سخت عذابونه نه راځي؟ او کوم يو داسې طاقت به پيدا شي چې د هغه د رالېرلي شوي عذاب مخه ونيسي؟

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مُمْرَاتٍ ۝

هغه ورځ چې وڅوڅيري اسمان په خوځېدلو سره.

تفسير: يعنې اسمان به ولږڅيري، او د ډېرو خوځېدلو او لږځېدلو لامله به وشليري، وبه چوي.

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ۝

او روان به شي غرونه په راوښلولو سره.

تفسير: يعنې غرونه به له خپلو ځايونو څخه وڅوڅيري، او پاغوندو غوندي به يوې خوا او بلې خوا ته رغړي، او د ورېځو په شان به يوه او بل لوري ته درومي.

فَوَيْلٌ لِلْمُصَدِّقِينَ ۚ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ۝

نو خرابي افسوس هلاکت دی په دغه ورځ کې دروغجن کوونکيو ته. هغو لره چې دوی په چټي خبرو جوړولو کې لوبې مشغولتيا کوي.

تفسير: يعنې چې نن په لوبو تماشو او نندارو کې مشغولي، او راز راز خبرې جوړوي، او د لوبې ورځې تکذيب کوي، هغوی لره به د آخرت په ورځ کې سخته سزا ورکوله کيږي، او پرته له خرابۍ او تباهي به بل کوم شی نه ورسيږي.

يَوْمَ يَدْعُونَ إِلَى تَارِجِهِمْ دَعَاءً ۚ هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تَكْذِبُونَ ۝

هغه ورځ چې ټپل وهلی به شي دوی اور د دوزخ ته په ټپل وهلو سره. (وبه ویلی شي دوی ته) دا دی هغه اور چې وی تاسې چې په دې به مو دروغ ویل (يعنې ترې منکران وئ).

تفسير: يعنې پرېنتې به له هغوی سره په سخت ذلت او خواری معامله کوي، او په ټپل وهلو سره يې تر دوزخ پورې بيايي، او هلته ورته وايي: دا دی حاضر او تيار دی هغه اور چې تاسې به هغه دروغ گانه.

أَفَسِحْرُ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ۝

آيا پس سحر کوډې دي دا (عذاب چې وينئ تاسو)؟ که یی تاسې چې نه یی وينئ؟

تفسير: يعني تاسې به په دنيا کې انبياء عليهم السلام ته کوډگر (ساحر) او د هغوی وحی ته به مو کوډې (سحر) ویلې، اوس نو لږ څه راوبښئ چې دا دوزخ چې د هغه خبر تاسې ته انبیاوو عليهم السلام درکړی وو؛ آیا په رښتیا سره جادو کوډې یا نظر بندي ده؟ یا دا چې په دنيا کې ستاسې سترګې د حق له لیدلو څخه عاجزې وې، او نه مو شوې لېدلې، دلته هم د دوزخ د اور له لیدلو څخه عاجزې دي؟.

اصْلَوْهَا فَاَصْبِرُوا وَلَا تَصْیُرُوا سَوَاءً عَلَیْكُمْ اِنَّهَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۵۱﴾

ځی ننوځی په دغه دوزخ کې، پس صبر وکړئ تاسې یا مه کوئ صبر، برابر دي (دغه دواړه کارونه) په تاسې باندې، بېشکه همدا خبره ده چې جزا درکوله شوي تاسې ته د هغو (کارونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعني کله چې په دوزخ کې ولوېږئ او هلته وويرېږئ، او ډېر شورماشور چغې په کې وکړئ؛ نو سره له هغه به هيڅوک ستاسې چغو ته غوږ کېنږدي، او نه به مو مرستې ته څوک درشي، که په فرض محال تاسې لږ څه چپ شئ؛ نو پر تاسې باندې به څوک رحم کوونکی او زړه سوځوونکی هم نه پيدا کېږي.

اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿۵۲﴾ فَاَكْهِنُ بِمَا آتَاهُمُ رَبُّهُمْ وَوَقَّاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿۵۳﴾

بېشکه ويريدونکي (له الله - ځان ساتونکي له معاصيو) په جنتونو کې به وي، او په نعمتونو کې به وي. مېوې خوړونکي خوشاليدونکي به وي په هغو (شيانو) چې ورکړي دي دوی ته رب د دوی، او ساتلي دي دوی رب د دوی له عذاب د دوزخ.

تفسير: يعني هغه کسان چې په دنيا کې له الله تعالی څخه ويرېدل، په جنت کې به بالکل مأمون او بې فکر اوسېږي، هلته به دوی ته د هوسايي، آرامي، او د عيش هر راز اسباب او سامان موجود وي، پرته له هغو څخه چې آيا يواځې دا بښنه او انعام لږ دی، چې الله تعالی به يې د دوزخ له اوره وساتي؟.

او وبه ويل دغو متقيانو ته له جانبې د الله تعالی أجل و أعلى شأنه وأعظم برهانه داسې چې:

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۵۴﴾ مَتَّكِينَ عَلَى سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ

خوړئ تاسې او څښئ ښه هضمېدونکي په سبب د هغو (ښو اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې). حال دا چې تکیه کوونکي به ناست وي دوی پر تختونو باندې چې برابر به اېښود شوي وي صف صف.

تفسير: يعني د جنتيانو مجلس به هسې وي چې ګرد جنتيان به لکه باچاهانو غوندې پخپلو تختونو باندې يو له بل سره مخامخ ناست وي، او د هغوی ترتيب به خورا (ډېر) ښه وي.

وَزَوْجَهُمْ بِمُورِعِينَ ﴿۵۵﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ شَيْئًا

او په نکاح به ورکړو دوی لره حورې ښې ښايستې، غېټې سترګې. او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او متابعت کړی وي د دوی اولادونو د دوی په ايمان سره؛ نو پيوست به کړو مونږ په دوی پورې اولاد د دوی، او کم به نه کړو مونږ دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هيڅ شی.

تفسیر: یعنی د کاملانو اولاد او د دوی متعلقین که په ایمان باندې قائم وي، او د همدغو کاملانو په لاره باندې لاړ شي، او هغه خدمتونه چې د دوی اسلافو انجام کړي دي، دوی هم د هغو په انجام او تکمیل کې سعي وکړي؛ نو د الله تعالی په فضل او کرم به دوی په جنت کې له هغوی سره یو ځای کیږي، که څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په څنګه والي او څومره والي کم او کیفیت کې رابښکته وي، نو بیا هم د هغو لویانو د عزت او اکرام دپاره دا تابعان له متبوعینو سره یو ځای کیږي او ممکن دي چې ځینو ته پوره همغه ځای او مقام هم ورکړ شي، لکه چې له روایتونو څخه معلومېږي او ښکاري، په دې صورت کې داسې ګمان دی ونه کړ شي چې د دې کاملانو له ځینو ښو څخه به څه قدر لږ کړ شي، او د هغه په بدل کې د دوی څوڅات ته څه ثواب ورکاوه کیږي، نه دا به د الله تعالی له فضل، کرم او احسان څخه وي چې د قاصرینو لږ عمل ته ډېر موقعیت وربښي، او هغه د کاملینو تر مقام پورې رسوي.

كُلُّ امْرِئٍ لِّمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢٧﴾

هر سړی په هغه عمل چې کړی یې وي؛ ګرو آخته دی (که نېک وي که بد).

تفسیر: پاس د «فضل» بیان وو، دلته د «عدل» ضابطه رابښي، یعنی د عدل اقتضاء دا ده: هر سړی چې ښه یا بد عمل وکړي؛ له هغه سره سم خپل بدل مومي، زیات له دې څخه د الله تعالی فضل او کرم دی چې هغه تقصیرات ښيي، یا یې کومه درجه لوړوي (او چتوي).

وَأَمْدَدْنَهُمْ فِيْهَا وَكَحْمٍ مَّائِشَةٍ هَوْنٌ ﴿٢٨﴾

او مدد به وکړو مونږ له دوی سره په ورکولو د مېوو (په هر وخت کې)، او د غوښو له هغه څیز چې د دوی زړه یې غواړي.

تفسیر: یعنی هر راز غوښې یې چې زړه غواړي، او هره مېوه یې چې په زړه کې وګرځي؛ بې له ډيله او توقفه ورته حاضر او رسېږي.

يَتَنَازَعُونَ فِيْهَا كَأَسَاَلٍ لِّغَوْفِيْهَا وَلَا تَأْتِيهِمْ ﴿٢٩﴾

یو له بله به اخلي دوی په دغه (جنت) کې پیالې (د شرابو) چې نه وي چټي ویل په هغې کې، او نه نسبت کول د ګناه یو بل ته.

تفسیر: یعنی کوم وخت چې د شراب ظهور دوره وشي؛ نو جنتیان به د خوش طبعی په ډول یو د بل له لاسه کاسې (ګلاسونه) سره اخلي، خو په دې پاکو شرابو کې به یواځې خوند، نشاط او مزه وي، نشه، چټي خبرې او اپلټې به نه وي، او په هوش او عقل کې څه نقصان او فتور نه ورپېښوي، او نه به ګناه کې څه مرسته کوي، او نه کومه بده پېښه ورځني پېښېږي.

وَيُطَوَّفُ عَلَيْهِمْ غُلَامَانِ لَهُمَا كَالْهَمِّ لَوْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٣٠﴾

او چاپېر به ګرځي (لپاره د خدمت) پر دوی باندې غلامان ځنګیان د دوی، ګواکې دغه (خُدام په حُسن او پاکۍ کې) مرغلرې پټې په غلاف کې ساتلې شوي به وي.

تفسیر: یعنی لکه مرغلرې پخپل پوښ (غلاف) کې به بالکل پاک، صاف، او شفاف وي، هیڅ دوږه ګرد او غبار ورته نه رسېږي، د دوی د پاکۍ او ستر حال به هم همداسې وي.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ۖ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَمِنَ اللَّهِ عَلَيْنَا وَوَقَدْ عَذَابَ السُّورِ ۖ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدُوعُهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

او مخ به کړي ځينې د دوی ځينو نورو ته چې پوښتنې به سره کوي (له دنيوي مشقتونو څخه تشکرًا). وبه وايي دوی چې: بېشکه مونږ پوښې له دې نه وو په اهل خپل کې ویریدونکي (له عذاب). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندې، او وېي ساتلو مونږ له عذاب د تودوخې گرمۍ (د دوزخ). بېشکه مونږ وو مونږ پخوا له دې څخه (په دنیا کې) چې عبادت به مو کاوه د دغه (الله)، بېشکه چې دغه (الله) همدی دی ډېر ښه احسان کوونکی خورا (ډېر) رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې جنتیان به په هغه جنت کې یو د بل په لوري متوجه کيږي، او خبرې به سره کوي، او د خورا (ډېر) مسرت او امتنان له سببه به یو بل ته داسې وايي: «وروهو! مونږ په دنیا کې له الله تعالی څخه ویریدو، او په دې اندېښنې کې تل اوسېدو چې وروسته له مړینې به په مونږ باندې څه راځي؟ د الله تعالی دې احسان ته وگورئ! چې نن مونږ څومره ډاډه، مطمئن او مأمون یو، چې د دوزخ یو تود باد او وېره هم مونږ ته نه ده رسېدلې».

فَذَكِّرْهُمْ أَلَمْ يَنْعَمْتَ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده! خلقو ته) پس نه یې ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال گړ (خبر ورکوونکی له غیبه) او نه مجنون - لهونی.

تفسیر: کفارو ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم کله لهونی، کله کاهن، کله له پیریانو او شیطانانو څخه خبرې اورېدونکي باله، او ویل به یې چې: دوی له هغوی څخه څه خبرې اوري، بیا له هغه سره نورې خبرې گپوي، مگر بې عقلان په دې باندې نه پوهېدل چې تر اوسه پورې کوم یو کاهن، شاعر، یا لیوني داسې پندونه، او حکیمانه اصول او داسې خوږې خبرې او هسې ښې ویناوې کړي وي؟ نو ځکه الله تعالی خپل حبیب صلی الله علیه وسلم ته وایي چې تاسې د هغوی له پوهولو څخه لاس مه اخلئ!، او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ!، او د دوی له دې چټي خبرو څخه مه خپه کېږئ!، ځکه چې د الله تعالی له فضل او کرم څخه نه تاسې لیوني، نه کاهن یی، بلکه د هغه مقدس استاخی او رسول یی، او نصیحت کول ستاسې منصبی فرض دی، نو تل په هغه باندې دوام ولرئ!.

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرْتِیْصُ بِهِ رَبِّبَ الْمُتُونِ ﴿٣٠﴾

آیا وایي دوی دی شاعر دی مونږ منتظر یو په ده باندې گردش حوادثو د زمانې ته.

تفسیر: یعنې دغه پیغمبر صلی الله علیه وسلم چې دغو منکرینو ته د الله تعالی خبری اوري، او پندونه ورکوي؛ آیا دا خلق یې ځکه نه مني، چې هغه محض شاعر گڼي، او د دې خبرې په انتظار کې دي؛ هسې چې د پخوانۍ زمانې ډېر شاعران د زمانې په گردش کې مړه شوي دي؛ دی به هم مري؟.

قُلْ تَرْتَبُّوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُرْتَبِّينَ ﴿٣١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) منتظر اوسئ تاسې (هلاکت ځما ته)، پس بېشکه زه له تاسې سره له منتظرانو څخه یم (هلاکت د تاسې ته).

تفسیر: یعنې ښه دی، تاسې ځما انجام ته گورئ، زه به ستاسې انجام ته گورم، ژر دی چې دا غوټه به خلاصیږي، نو دا به درښکاره شي چې څوک خائب او خاسر دي؟.

أَمَّا تَأْمُرُهُمْ أَخْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْهُمْ قَوْمٌ طَائِفُونَ ﴿٢٧﴾

آيا امر حکم کوي دوی ته عقلونه د دوی په دې (کار) یا دوی یو قوم دی سر کښه شر خوښوونکی تېرېدونکی له حده (جگړو او په عنادونو کې).

تفسیر: یعنې پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته له لیوني ویلو څخه دا ښکاري چې گواکې هغوی ډېر پوهان او عقلمندان دي، نو آیا د دوی عقل او پوهه دا ورښيي چې ډېر صادق، أمين، پوه عاقل او په رښتیا پیغمبر ته شاعر، کاهن او لېونی ووايي، او د هغه له ښوونې څخه سترگې واړوي، که دوی د شاعرانو او پیغمبرانو د ویناوو په منځ کې څه فرق او توپیر نه شي کولی؟ نو دوی څرنگه پوهان او عقلمندان دي؟ مگر حقیقت خو دا دی چې دوی پخپلو زړونو کې په گړدو خبرو باندې په ښه شاني پوهیږي، خو په ښکاره داسې چټي خبرې کوي، او د شرارت چارې وړاندې کوي.

أَمْ يَقُولُونَ نَقُولُهُ بَلْ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٨﴾ فَلْيَأْذِرُوا حَدِيثَ مَثَلَةٍ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

آيا وايي دوی چې له ځانه یې جوړ کړی دی دا (قرآن، نه ده داسې) بلکه دوی ایمان نه راوړي (تکبراً عناداً). پس رادې وړي دوی یوه خبره (جوړه کړی شوې) په شان د دې (قرآن په فصاحت او بلاغت کې) که چېرې وي دوی رښتیني په دې (وینا).

تفسیر: یعنې داسې خیال کوي پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه چې اوروي؛ هغه د الله تعالی کلام نه دی، بلکه هغه دی له خپله ځانه جوړوي، او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالی ته کوي؟ که څوک وغواړي چې دا ښکاره خبره ومني؛ نو دومره خبره د هغه د منلو لپاره کافي ده، چې د دنیا گړد طاقتونه که سره یو ځای شي؛ نو د دې پاک قرآن په شان یو کتاب نشي راوړی.

أَمْ خَلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْغُلُقُونَ ﴿٣٠﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣١﴾

آيا پیدا کړي شوي دي دوی بې له یو څیز (خالق پخپل سر)؟ یا که دوی پخپله پیدا کوونکي دي د ځانونو خپلو؟ آيا پیدا کړي دي دوی اسمانونه او ځمکې؟ (نه ده داسې، خالق د ټولو الله دی)، بلکه یقین نه کوي دوی (او نه یې مني چې ایمان راوړي په هغه باندې او بندگي وکړي د هغه).

تفسیر: یعنې دغه منکران د الله تعالی د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبرې ولې نه مني؟ آيا په دوی باندې هیڅ یو هسې الله نشته چې د هغه حکم منل په دوی لازم وي؟ آيا دوی پرته له کوم پیدا کوونکي څخه پخپل سر پیدا شوي دي؟ آيا دوی خپل ځان خدای گڼي؟ داسې خیال کوي چې اسمان او ځمکه د دوی جوړ کړي شيان دي؟ دوی هم پخپلو زړونو کې ښه پوهیږي چې هر ورو الله تعالی شته، چې همغه الله تعالی د دوی او د ځمکې او اسمان پیدا کوونکی دی، مگر سره له دې علمه دوی له هغه ایمان او یقین څخه چې شرعاً مطلوب دي؛ محروم او بې برخې دي.

أَمْعِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُضْطَرُونَ ﴿٣٢﴾

آيا له دوی څخه دي خزاني د رب ستا؟ آيا همدوی دي واکداران؟ (زوروران چې کوي هر کار پخپل سر، بلکه دوی ټول د الله تعالی تر حکم لاندې دي).

تفسیر: آيا دوی داسې خیال کوي چې ځمکه او اسمان د الله تعالی له جوړ کړيو شيان څخه دي، خو الله تعالی د خپلو خزانو مالکان دي؟ یا د ده په ملک او خزانو باندې دوی په زور او تسلط سره قبضه کړي ده؟ نو دوی سره له دومره تسلط، تصرف او اقتدار څرنگه مطیع او منقاد کېدی شي؟

أَمَلَهُمْ سَأَلُ تَسْتَمْعُونَ فِيهِ قَلِيَّاتٍ مُسْتَمِعُهُمْ سُلْطٰنٌ مُّبِينٌ ۝

آيا شته دوى ته اندرپايه (چې پرې خيژي اسمان ته او) اورېدل كوي په هغې باندې (خبرو د ملائكو ته)؟ پس را دې وړي هغه اورېدونكى د دوى يو برهان سند ښكاره (په صحت د اورېدلو د ده باندې).

تفسير: يعنې آيا هغوى داسې دعوى كوي چې دوى پورې درولې، پر اسمان باندې ختلي دي، او هلته يې له ملائكه څخه خبرې اوريدلي دي، كله چې دوى پخپل سر تر هغه درباره پورې رسېدى شي؛ نو د بل چا متابعت ته اړ نه دي؟ څوك چې هسې دعوى كوي؛ نو بسم الله را دې شي، او خپل حجت، قاطع سند، لامع برهان او بيان دې راوړاندې كړي، اوس په حماقت او جهالت د مشركانو كې فرمايي چې:

أَمَلَهُ الْبَئْتُ وَلَكُمُ الْبَنُونُ ۝

آيا هغه (الله) لره لونې دي (په زعم ستاسې)؟ او تاسې لره ځامن دي.

تفسير: يعنې آيا دغه منكران، الله تعالى له خپل ځان څخه ښكته گڼي؟ معاذ الله لكه چې د دوى د لوبو او ځامنو له ویشلو څخه راڅرگندېږي، نو ځكه د هغه د احكامو او هدايتونو په مخ كې غاړه اېښودل د خپل شان كسر بولي.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَّغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ۝

آيا ته غواړې له دوى څخه (اى محمده!) څه اجر بدل؟ پس دوى له تاوان (د هغه) درانه كړى شوي دي؟ (او ځكه در څخه تاووي مخ، او نه مؤمنانېږي له عناده).

تفسير: آيا دا خلق ځكه ستاسې خبرې نه مني، چې الله تعالى دې نه كړي تاسې په ارشاد او تبليغ باندې له هغوى څخه څه باره مزدوري او معاوضه غواړئ، چې د هغه د دروندوالي لامله تور خوري.

أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ۝

آيا په نزد د دوى (علم د) غيب دى، نو دوى يې ليكي (له هغه نه).

تفسير: يعنې آيا پخپله الله تعالى پر دوى باندې وحى لېږي، او لكه پيغمبران دوى له خپلو اسرارو څخه خبروي چې دوى يې ليكي، لكه چې د انبياوو عليهم السلام وحى ليكلې كيږي، نو ځكه دوى ستاسې پيروي ته څه ضرورت نه لري، بلكه نه ده دا خبره چې له دوى څخه علم د غيب وي، بلكه دوى صرف ضد نيولي، نو ځكه ايمان نه راوړي.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ۝

آيا اراده لري دوى د مكر كولو (او د چل په اهلاك د تا)؟ پس هغه كسان چې كافران شوي دي؛ هم په دوى باندې مكر كړى شوى دى (او خپله جزاء مومي).

تفسير: يعنې له دغو پاسو خبرو څخه هيڅ يوه خبره نشته، نو بيا آيا داسې اراده لري چې له پيغمبر سره فرېب دروغ چل او مكر وكړي؟، او په خفيه تدابيرو په پټو غوټو سره حق مغلوب يا يې له منځه وباسي؟، كه داسې وي نو په ياد يې ولړئ، چې هغه مكر، چل، او فرېب كرد د همدوى په غاړه كې لويږي، ژر به دوى ته دا څرگنده شي چې آيا حق

مغلوب کېدونکې دى؟ که دوى پخپله له منځه وتونکي او فناء کېدونکي دي؟ بلکه حق خامخا غالب دى، او پخپله همدوى په همدغه خپل کنستلي کوهي کې لويږي.

أَمْ لَهُمُ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٢﴾

آيا شته دوى ته کوم معبود بې له الله؟ پاکي ده الله لره له هغه شي چې دوى يې ورسره شريکوي (نور).

تفسير: يعنې آيا بې له الله تعالى بل کوم حاکم يا معبود يې تجويز کړى دى چې د مصيبت په وخت کې د هغوى مرسته وکړي، او د هغه عبادت دوى د الله تعالى له عبادت څخه بې پروا کړي دي؟ نو په ياد يې ولرئ، چې دا گړد او هام او وساوس دي، او د الله تعالى ذات له گړدو څخه پاک او د هغه هيڅوک شريک، مثيل، مقابل او مزاحم نشي کېدى.

وَأَن تَرَوْا سُحُومًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٥٣﴾

او که وويني دوى يوه ټوټه له اسمانه رالوېدونکې؛ نو وبه وايي (دا) ورېځ ده پرېره (غټه) يو پر بلې باندې سوره شوې.

تفسير: يعنې په حقيقت کې له دوو خبرو څخه هيڅ يوه هم نشته، او يواځې يوه خبره ده چې هغه عناد او ضد دى، او د هغه لامله دا خلق هر رښتيا خبره دروغ گڼي، او د هغې په دروغ بللو باندې ټينگ ولاړ دي، د دې خبرې کيفيت دا دى: که د دوى له غوښتنې سره سم د اسمان يوه ټوټه هم راولوېږي، او دوى هغه پخپلو سترگو سره هم وويني، نو بيا هم هغه ته خبرې جوړوي، او څه په څه تاويل په کې کوي، مثلاً وايي به چې دا د اسمان ټوټه نه ده، بلکه د ورېځې يوه پرېره (غټه) حصه ده چې منجمد شوې راولوبده.

فَذَرَهُمْ حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٥٥﴾

نو پرېره دوى تر هغه پورې چې يو ځاى شي (مخامخ شي) دوى له ورځې خپلې سره، هغه چې په کې وبه لويږي پر دوى باندې ټکه (تندر) (د برېښنا يا بې هوشه هلاک کړى شي). هغه ورځ چې وبه نه کړي دفع له دوى نه کيد مکر د دوى هيڅ خيز (له عذابه د الله)، او نه به له هغوى سره څه مدد مرسته وکړه شي.

تفسير: يعنې په هسې معاندينو پسې زيات لوېدل دومره په کار نه دي، پرېږدئ چې د څو ورځو له مخې لوبې وکړي، او خبرې جوړې کړي، آخره هغه ورځ راتلونکې ده چې د الله تعالى د قهر برېښنا (تندر) پرې ولويږي، او د دوى هوش او حواس والوځي، او د ژغورنې هيڅ ترتيب به يې په کار نه ورځي، نه له کوم لوري ورته مرسته رسېږي، غالباً له دې څخه به قيامت مراد وي.

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾

او بېشکه هغو کسانو لره چې ظلم يې کړى (کافران شوي) دى (اخروي) عذاب دى بې له دې (دنوي) عذابه، وليکن زياتره د دوى نه پوهيږي (نو ځکه مخ گړځوي له ايمانه).

تفسیر: یعنی له دوی څخه زیاتره سړي په دې خبر نه دي چې پرته له آخرته په دنیا کې هم دوی ته یوه سزا او هیداد رسېدونکې دی، ښایي چې له دې څخه د «بدر» غزا او د نورو غزواتو سزاوې مراد وي.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

او صبر کوه ته (ای محمده!) حکم د رب خپل ته، بېشکه ته ځمونږ د سترگو لاندې یې، چې وینو دې او حفاظت دې کوو.

تفسیر: یعنی له صبر او استقامت سره د خپل رب د تکویني او تشریعي حکم انتظار وباسئ، چې ژر به ستاسې او د هغو په منځ کې فیصله وکړي، او تاسې ته به د مخالفینو له خوا هیڅ نقصان نه رسیږي، ځکه چې تاسې ځمونږ تر سترگو لاندې یئ، او ستاسې ساتنه او حفاظت ځمونږ په غاړه دی.

وَسَيَرْحَمُ رَبُّكَ حِينْ تَقُومُ

او تسبیح وایه پیوست له حمده د رب خپل سره په هغه وخت کې چې راپاڅېږئ (له خوبه یا له مجلسه).

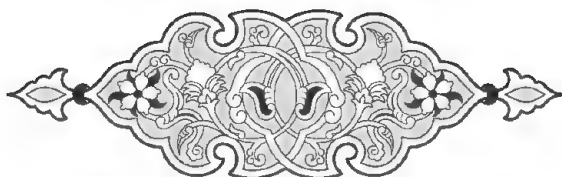
تفسیر: یعنی له صبر، تحمل، سکون او اطمینان سره تل د الله تعالی په تسبیح، تحمید او عبادت کولو کې مشغول اوسئ!، په تېره بیا کله چې له خوبه راپاڅېږئ!، یا لمانځه ته ودرېږئ!، یا له مرکې څخه تشریف یوسئ، په دې حالاتو کې د تسبیح او تهلیل او نورو اذکارو ډېر ترغیب او تاکید شوی دی.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ

او په بعض د شپې کې پس تسبیح ووايه د دغه (الله)، او د وروستو د ستوریو څخه (یعنې د شپې په آخره کې هم تسبیح ووايه).

تفسیر: د شپې له برخې څخه ښایي چې د تهجد وخت مراد وي، او د ستوریو نه شا ګرځولو وقت ګهیځ (سحر) دی، ځکه چې په دې مهال کې ګرد ستوري د سحر په رڼا کې پټیږي.

تَمَّتْ سُورَةُ الطُّورِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ النَّجْمِ

«د (النجم) سورت مکی دی، پرته (علاوه) د (۳۲) آيت څخه چې مدني دی، (۶۲) آيت (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۳) او په نزول کې (۲۳) سورت دی، وروسته د «الاخلاص» له سورتته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۝۱ نَاضِلٌ صَاجِبُهُ وَمَا غَوَىٰ ۝۲

قسم دی په ستوریو باندې کله چې پرېوځي (غروب وکړي، یا راوځيږي طلوع وکړي). نه دی همراهِ شوی ملګری (رسول) ستاسې، او نه یې لاره ورکه کړې ده.

تفسیر: له «صاحب» او «رفیق» او ملګري څخه نبي کریم صلی الله علیه وسلم مراد دی، یعنې نه دی د غلط فهمی لامله له لارې څخه وتلی دی، او نه په خپل قصد او اختیار سره پوهېدلی بې لارې تللی دی، بلکه هم هغسې چې د اسمان ستوري له ختلو څخه نیولې تر پرېوتلو پورې په یوه ټاکلې تګ او لارې باندې درومي، او یوې خوا بلې خوا ته نه خوځيږي، د نبوت لمر هم په همغه ډول د الله تعالی په ټاکلې لارې باندې برابر ځي، او هیڅېرې یوه او بل لوري ته نه ځي.

وَيَا نُنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۝۳ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۝۴

او خبرې نه کوي (محمد) له هوا (خپلې) نه. نه دی دغه (قرآن) مګر وحی ده چې ورته لېږلې شوې ده.

تفسیر: یعنې مخالف عمل او کار چېرې؟، د دوی له مبارکې خولې څخه داسې یو توری هم نه دی وتلی چې د دوی په نفساني غوښتنو باندې مېني وي، بلکه دوی هر هغه شی چې د دیني امورو په نسبت فرمایلي دي؛ هغه د الله تعالی رالېږلې وحی ده، او هغه مګر د الله تعالی له حکمونو سره سم وو، د دوی په منځ کې متلو وحی ته قرآن او غیر متلو وحی ته حدیث ویلی شي.

عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْفُؤَى ۝۵ ذُو مِرَّةٍ ۝۶

ښوولې ده ده ته د سختو قوتونو مالک (جبرئیل). چې خاوند د ښه قوت صورت عقل دی.

تفسیر: یعنې اصلي وحی لېږونکی الله تعالی دی، خو د هغه په وسیله چې دا وحی تر دوی پورې رسېږي، او هغه چې په ښکاره ډول ده ته ښوونه کوي؛ هغه د ډېرو قوتونو څښتنه، خورا زوروره، او وجیهه پرېښته ده، چې هغې ته «جبریل امین» وایه شي، لکه چې د (التکویر) په سورت کې یې هم د «جبریل امین» په نسبت فرمایلي دي: ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۝ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ﴾ الآية -

فَاسْتَوَىٰ ۝۷ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ۝۸

بیا برابر کېناست. او هغه وو په کنارو لوړو (اوچتو) (له اسمانه).

تفسير: له لوړو (اوچتو) کناړو څخه زیاترو مفسرینو شرقي افق مراد کړي دي، چې له هغه ځایه سپېده داغ بریښي، نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته د بعثت په اول کې یو ځلې جبریل امین پخپل اصلي صورت سره ورنښکاره شو، چې په یوه کړسۍ باندې ناست وو، په هغه وخت کې د اسمان یوه څنډه تر بلې څنډې پورې د هغه له وجود څخه ډکه ښکارېده، او خورا لویه او ویروونکې په نظر راتله، چې له دې امله ځمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له دوی څخه دومره وویرېد چې د (مدثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى ۖ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۖ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ۖ

بیا نژدې شو (جبریل محمد ته) پس ښه نژدې شو. پس وو په منځ د نژدېوالي د دوو لیندو یا ډېر نژدې له دې نه هم. پس وحی وکړله (الله په ژبه د جبریل) بنده خپل ته هغه چې وحی یې وکړه.

تفسير: یعنې جبریل علیه السلام سره له دې چې له خپل اصلي مستقر سره تعلق لري، خو سره له هغه هم رانښکته شو، او رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک ته دومره نژدې شو چې د دواړو په منځ کې د دوو لاسو یا د دوو لیندو څخه زیاته فاصله نه وه پاتې، په خپل هغه وخت کې الله تعالی پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې وحی ورنازله کړه، غالباً له دې څخه د «المدثر» سورت دا آیتونه مراد وي: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۖ قُمْ فَأَنْذِرْ﴾ الآية - یا به نور احکام وي.

مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا آتَىٰ ۖ

نه وو ویلي دروغ زړه (د محمد) هغه چې لیدلی یې وو (په سترگو) (جبریل).

تفسير: یعنې محمد صلی الله علیه وسلم جبریل علیه السلام په خپلو سترگو سره ولید، او زړه یې ورته وویل چې: په دې وخت کې په زړه پورې هم هغسې چې ښایي ته جبریل علیه السلام ته وگوره، او په دې کې ته هیڅ غلطی نه کوې، او د یوه شي په ځای بل شی په نظر نه درځي، په دې ویلو کې د ده زړه رښتین وو.

أَفْمُرُونَهُ عَلَىٰ مَا يُرَىٰ ۖ

پس آیا تاسې جگړې کوئ له هغه (محمد) سره په هغه کې چې ده لیدلي دي.

تفسير: یعنې وحی لېږونکي الله او وحی راوړونکې هسې پرښته ده چې د هغه صورت، سیرت، فهم، حفظ، او نور صفات گړد ښایسته او ښه او د هغې گړد قوتونه کامل دي، او بیا داسې سره نژدې شول او وحی یې ور ورسوله چې پیغمبر هغه پخپلو سترگو سره ولید، او د هغه صاف او روڼ زړه د هغه تصدیق وفرمایه، نو آیا په هسې لیدلي شوي او ښه اورېدلي شوي څیز کې تاسې لره د داسې چټي او اېلټې خبرې کولو څه حق شته؟ چې خامخا په کې فضول بحثونه او بېکاره جگړې او تکرارونه وکړئ.

وَلَقَدْ رَاَهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ۖ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ۖ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ۖ

او خامخا په تحقیق لیدلی وو محمد هغه (جبریل) په رانښکته کېدلو کې بل ځلې په نزد د ونې د بهرې سدرۍ المنتهی (چې انتها د علم د خلقو دی). په نزد د هغې دی جنت المأوی (یعنې ځای د هستوګنې د مؤمنانو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «دویم ځلي يې جبریل علیه السلام پخپل اصلي صورت د معراج په شپه په اووم اسمان کې د بېرې له ونې سره ولید، چې هغه د پورتنیو او ښکتنیو مخلوقاتو په منځ کې وېش سرحد دی، یعنې چې پاسني خلق لاندې او ښکتنی خلق پورته نشي تللی، او د هغه په خوا کې جنت يې هم وگوت»

إِذْ يُغَشَّى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى^{۱۵}

(لیدلی وو محمد جبریل لره) کله چې پټې کړې هغې ونې د بېرې لره هغه څه چې پټ کړې يې وو.

تفسیر: یعنې د حق تعالی انوارو او تجلیاتو پر دې ونې باندې پلوشې اچولي دي، او د پرښتو د هجوم او کثرت دا حال وو چې د دې ونې له هرې پانې سره یوه پرښته په نظر راتله، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې (ما یغشی) پټونه (پټنگان) دي، یعنې ډېر ښه صورت لري چې د هغې په لیدلو سره زړه خوښیږي، په دې وخت کې د دې ونې د بهار او د سینگار او د هغې د حسن او جمال داسې یو حال دی چې هیڅ یو مخلوق د هغې صفت په الفاظو سره نشي کولی.

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى^{۱۶}

نه وې گړځېدلې سترگې د (محمد بلې خوا ته) او نه دی تېر شوی (له حده).

تفسیر: یعنې هر هغه شی چې د محمد صلی الله علیه وسلم سترگو ولید؛ په پوره تمکین او اتقان سره وو، نه کتنه کړه شوې ده، او ښي او کینې او ښکته او پورته خوا ته اوښتې ده، او نه يې له مبصر څخه تجاوز کړی وړاندې تېره شوې ده، پس په هغه شي باندې نښتې وه چې د هغه ښوونه منظور وه.

لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى^{۱۷}

خامخا په تحقیق لیدلي دي (محمد) له (ځینو) د لائلو د رب خپل چې ډېر لوی وو.

تفسیر: د ﴿إِذْ يُغَشَّى السِّدْرَةَ﴾ په تفسیر کې هغه بیان چې شوی دی، برسېره په هغه باندې هغه نور شیان چې لیدلي او اوریدلي يې وي؛ هغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره دي.

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ^{۱۸} وَمَنْوَةَ الثَّلَاثَةِ الْأُخْرَى^{۱۹}

آیا پس وینئ تاسې لات او عزی او منات (په مرتبه کې) درېیم بل له دغو (یعنې دغه ټټان بیخي بیکاره شیان دي).

تفسیر: یعنې د هغه الله تعالی په مقابل کې چې د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته، د دې سپکو او ناولو شیانو له نوم اخیستلو څخه شرم په کار دی.

تنییه: «لات - عزی - منات» د هغې زمانې د کفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دي، د دوی له منځه (لات) د طائفیانو په نزد ډېر معظم وو، او (منات) د اوس او خزرج او خزاعه په نزد او (عزی) د قریشو او بني کنانه او نورو په نزد ډېر معزز وو، چې له هغو دوو ډومېنیو څخه يې ده ته عزت ورکاوه، او (عزی) چې په مکه مکرمه کې نخلې ته نژدې وو، بیا (لات) چې په طائف کې وو، بیا له دوی څخه وروسته په درېیمه درجه (منات) چې له مکې څخه لرې او مدینې ته نژدې وو، په ځینو تفاسیرو کې پر دې ځای کې یوه قصه نقل کوي چې د محدثینو د جمهورو له اصولو سره سم د صحت تر درجې پورې نه رسیږي.

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُ الْآلُوتِيُّ ﴿٥٠﴾ تِلْكَ إِذْ قَسَمَ لِيُتْرِكَ

آيا تاسې لره (ای کفارو) هلکان دي او دغه (الله) لره لونې دي. دا (قسمت د اولاد) په دې شان قسمت دی ډېر کور ناکاره.

تفسير: ياقوت په (معجم البلدان) کې ليکي چې: کافرانو دا بُتان د الله تعالی لونې بللې، خو اول الله هغه لوی ذات دی چې صفت یې په ﴿لَمْ يَلِدْ﴾ و ﴿لَمْ يُولَدْ﴾ سره شوی دی، او بالفرض که د اولاد تقسیم هم ومنل شي؛ نو دا تقسیم خومره خراب او بېکاره دی، چې تاسې خپلو ځانونو ته هلکان او الله تعالی ته لونې ور کوئ (العیاذ بالله).

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَبَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ

نه دي (دا بُتان) مگر خو تش نومونه دي چې ایښي دي تاسې دوی لره تاسې او پلرونو ستاسې، نه دی نازل کړی الله په دغه (عبادت د بُتانو) باندې کوم برهان - علمي سند.

تفسير: یعنې په تیرو او ونو باندې یو څه نوم ږدي، چې د هغوی پر الوهیت باندې کوم برهان او علمي سند نه لري، بلکه د هغوی پر خلاف دلائل قائم دي، هغوی ته چې تاسې پخپلو خیالونو کې که د الله تعالی لونې یا د هغه هلکان یا بل شی وایي؛ دا ګردې چټي او د خولې خبرې دي، چې هیڅ صحیح نه دي او څه حقیقت نه لري.

إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ الْهُدَى ﴿٥١﴾

متابع نه کوي دوی مگر خو د ګمان خپل، او د هغه شي چې غواړي یې نفسونه د دوی، او خامخا په تحقیق سره راغلی دی دوی ته له ربه د دوی څخه هدایت او لارښوونه.

تفسير: یعنې سره له دې چې د الله تعالی له خوا د هدایت رڼا راغلې ده، او سمه لاره یې رابښولې ده، مګر دانا پوهان د هم هغو او هامو او د هغو خبرو چې ددوی په زړونو کې ګرځي؛ متابعت کوي، او د ګمانونو په توره تیاره کې سره نښتي دي.

أَمْرِ الْإِنْسَانِ مَا تَمْتَنِي ﴿٥٢﴾ فِئْلَهُ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى ﴿٥٣﴾

آيا شته (کافر) انسان لره هغه چې غواړي یې (له نبوت او اخروي سعادت؟ بلکه نشته). پس خاص الله لره دی (سلطنت او باچايي د) آخرت او د دنیا.

تفسير: یعنې هسې اټکل او ګمان کوي چې دا بُتان به ځمونږ سپارښت کوي، دا خو تش خیال او تشې ارزوګانې دي، آيا هر هغه تمنا او ارزو چې سړی یې وکړي؛ هغه یې په لاس ورځي، په یاد یې ولری چې د دنیا او آخرت ګردې نښېګنې د الله تعالی په لاس کې دي.

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى ﴿٥٤﴾

او ډېرې دي له ملائکو څخه په اسمانونو کې چې نه دفع کوي شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی مګر وروسته له هغه چې اذن حکم وفرمایي الله لپاره د هغه چا چې اراده وفرمایي او راضي وي په شفاعت یې.

تفسير: یعنې د دې بتانو حقیقت څه دی؟ د اسماني هستېدونکیو د مقربو پرښتو شفاعت او سپارښت هم هیڅ په کار نه راځي، هو! د هر چا په حق کې چې پاک الله د سپارښت کولو حکم وکړي؛ هغه د کار شی دی، او هغه له هر چا څخه

چې خوښ وي؛ همغه گټور دی، ښکاره ده چې هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی، او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيَسْئُرُنَّ الْمَلِكَةَ نَمِيمَةً ۖ لَأَنْتَى ۖ ﴿٥٣﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ
إِلَّا الظَّنَّ ۖ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ۖ

بېشکه هغه کسان چې ایمان نه راوړي په آخرت باندې؛ خامخا نومونه ږدي پر ملائکو باندې په نوم ایښودلو د ښځو سره. او نشته دوی ته په دې وینا کې هیڅ علم پوهه، متابعت نه کوي دوی مگر خو د گمان، او بېشکه گمان نه دفع کوي له حق څخه هیڅ شی.

تفسیر: هر څوک چې په آخرت باندې یقین او باور نه لري؛ هغه له سزا او هیداد څخه بېفکره کیږي، او په داسې بېباکۍ او بېفکرۍ کې اخته کیږي چې الله تعالی ته بد نسبتونه کوي، او مثلاً وایي چې: پرښتې ښځې او د هغه لونې دي، دا محض د دوی جهالت او ناپوهي ده، ځکه چې پرښتې له ناریتوب او ښځیتوب سره هیڅ تعلق او علاقه نه لري، او الله تعالی به څرنګه اولاد ولري؟ که څوک په رښتیا او ټینګو خبرو باندې قائم وي؛ نو په داسې گمانونو اټکلونو او اوهامو او چټي خبرو پسې چې هیڅ کار ورځنې نه جوړېږي، نه ګرځي.

فَاعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۚ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ

پس مخ وګرځوه ته له هغه چا څخه چې مخ یې ګرځولی دی له ذکره پنده ځمونږ. او نه لري اراده مګر خو د ژوندون لږ خسیس. دا (اختیارول د ده دنیا لره) ځای د رسېدلو د دوی دی له علمه پوهې (د دوی).

تفسیر: یعنې د هر چا پرستن او نالۍ چې د دنیا دا څو ورځې ژوندون دی، او په هغه کې هسې منهمک شي چې الله تعالی او آخرت ور څخه هېر وي، او هیڅ خپل فکر ورته نه نیسي؛ نو تاسې د دوی اړتیا او چټي (بېکاره) خبرو ته زیات مه متوجه کېږئ!، هم هغسې چې هغوی له الله تعالی څخه مخ اړوي، تاسې هم د هغوی له شرارت او بدۍ څخه مخ واړوئ!، د دوی علمي جداو جهد یواځې د بهائم په شان د گېلو ډکول او د شهوت شپل دي، پرته له نفساني غوښتنو څخه بل شي ته نه متوجه کیږي.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَى ۖ ﴿٥٤﴾

بېشکه رب ستا همدی ښه عالم دی په هغه چا باندې چې ګمراه شوی دی له لارې د ده څخه (چې اسلام دی)، او همدی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندې چې سمه لاره یې موندلې ده.

تفسیر: یعنې هغه چې په ګمراهۍ کې پروت دی، او هغه چې په سمې لارې باندې روان دی، دوی ټول سره د هغوی د مخفي استعداداتو له ازل راهیسې پاک الله ته معلوم او الله تعالی پرې ښه خبر دی، او سم له هغه سره هر کار کېدونکی دی، نو ځکه تاسې ځان یوې خوا ته ونیسئ، او د هغو معاندینو معامله الله تعالی ته خوشې کوئ او ورو یې سپارئ.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَسَآءُوْا بِمَا عَمِلُوْا وَيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا بِالْحَقِّ ۖ

او خاص الله ته دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا وخلقاً وعبداً) (پیداښت)، لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغو

کسانو ته چې بدي يې کړي وي په (سبب) د هغه (بد) عمل چې کړی يې وي، او جزاء ورکړي هغو کسانو ته چې نيکي يې کړي وي په نېکو عملونو سره (په جنت).

تفسير: يعنې د هر سړي احوال الله تعالى ته ښه معلوم دي، او د ځمکې او د اسمان پر هر شي باندې د هغه واک او قبضه ده، بيا نو د ښو او د بدو په بدل ورکولو کې د هغه په مخ کې څه ممانعت موجود کېدای شي، بلکه که په غور سره وگورئ؛ نو ځمکه او د اسمان دا گردې کارخانې د همدې لپاره پيدا کړي شوي دي چې د هغو په نتيجه کې د ژوندون يوه بله غیر فاني سلسله قائمه کړه شي، تر څو په هغې کې بدانو ته د هغوی د بدۍ او نېکانو ته د هغوی د نېکۍ بدل ورکړ شي.

الَّذِينَ يَحْتَبُونَ كِبَائرَ الذَّنْبِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ

(نیکو کاران) هغه کسان چې ځان ساتي له کبائرو لویو گناهونو څخه، او له فواحشو قبيحو کارونو څخه، مگر وړې وړې گناه (لکه نظر کول حرامو ته، او نور د دې په شان ښل کيږي له جانبې د الله په سبب د اجتناب له کبائرو نه).

تفسير: د صغیرې او کبیرې فرق د «النساء» سورت په تفاسيرو کې په تفصیل سره تېر شوی دی، د (لمم) په تفسیر کې څو خبرې شته، ځينې وايي: هغه خیالات او چرتونه دي چې د گناه په نسبت په زړونو کې گرځي، خو له قوې څخه فعل ته نه وځي؛ هغه لمم دی، ځينې له هغه څخه صغیره گناه مرادوي، ځينې وايي: هغه گناه چې په کولو باندې يې اصرار نه کوي، يا يې خپل عادت ونه ګرځوي، يا هغه گناه چې توبه ورځني وکړي مراد دی.

إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

بېشکه رب ستا واسع (پراخ کوونکی د ښنې او) د مغفرت دی.

تفسير: نو ځکه له ډېرو وړو وړو گناهونو څخه تیرېږي او توبه قبولي، او گناهکاران نه مایوس کوي، که په هره لویه او وړه گناه باندې يې پوښتنه کولی؛ نو د امید ځای به چېرې پاتې کېده؟.

هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى ۖ

هغه ښه عالم دی په تاسې باندې کله چې پيدا يې کړئ تاسې له ځمکې څخه، او کله چې وئ تاسې (پټ) بچي په گېډو د ميندو خپلو کې؛ نو مه ستايئ مه پاکوئ تاسو ځانونه خپل، همدغه (الله) ښه عالم دی په هغه چا باندې چې ويرېږي (له الله او ځان ساتي له معاصيو).

تفسير: يعنې که د تقوی څه توفیق الله تعالى چاته ورکړي؛ نو دی دې لويي نه کوي؛ او خپل ځان دې نه ستايي؛ ځکه چې پاک الله د هر سړي له لویۍ او پاکۍ او تقوی نه په ښه شان خبردار دی، او له هغه وخته وربښکاره ده چې دوی لا د دې وجود او شتوالي په دائره کې قدم او پل نه ووايښی.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى

آيا پس ليدلی دی تا هغه څوک چې مخ يې واپراوه (له ايمانې او مرتد شو).

تفسیر: یعنی خپل اصل یې هېر کړ، او د خپل اصلي خالق او حقيقي مالک له لوري يې مخ واړاوه.

وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى ﴿٢٧﴾

او ور يې کړ لږ شی (له مقررہ مال څخه)، او منع يې کړل نور (او سخت پرې ټینګ شو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې لږ څه ایمان یې راوړ، بیا یې زړه کلک شو»، مجاهد (رحمة الله علیه) او نور لیکي چې دا آیت د (ولید بن مغیره) په باره کې نازل شوی دی، چې هغه ځمونږ د پیغمبر لږ څه خبرې واورېدې، او د اسلام په لور یې لږ څه رغبت پیدا شو، او د کفر له سزا څخه ووېرېده، نژدې وو چې مسلمان شي، چې یوه کافر ته وویل: داسې مه کوه! چې زه ستا ګرد جرائم پخپله غاړه اخلم، او ستا له لوري ګرده سزا زه په ځان تېروم، په دې شرط سره چې لږ څه مال ماته راکړې، هغه دا خبره ومنله، او د مقرر شوي رقم څه قسط یې هم ور ورساوه، او بیا یې انکار وکړه؛ نو په دې صورت سره د ﴿وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى﴾ معنی به داسې کیږي: چې څه مال یې ورکړ او بیا یې لاس وویست.

أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهَرَىٰ ﴿٢٨﴾

آیا شته له ده څخه علم د پټو (مخفي شیانو) پس دی ویني (نجات خپل).

تفسیر: یعنی آیا دا د غیب خبر یې لیدلی دی چې هغه ته به د کفر سزا نه رسیږي؟ او بل سړی به خپل ځای ودروي، او په رښتیا سره دی دی خلاصیږي؟

أَمْ لَمْ يُنَبِّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٢٩﴾ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴿٣٠﴾

آیا نه دی خبر کړی شوی دی په هغه (شي) چې وو په صحیفو پانوَ د موسی کې. او په (صحیفو پانوَ) د ابراهیم کې هغه (ابراهیم) چې وفاء یې کړې وه (په احکامو د الله).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام پخپله وینا او عهد او پیمان باندې پوره ټینګ ولاړ وو، او د الله تعالی ګرد احکام یې په ځای کړل، او د هغه د احکامو په تعميل کې یې لږ څه تقصیر هم ونه کړ.

أَلَا تَذَرُوهُ وَارْتَدَّ رُءُوسُهُ ﴿٣١﴾

(په صحف مذکوره وو کې دا دي) چې نه پورته کوي هیڅ نفس پورته کوونکی بار پټی د بل نفس.

تفسیر: یعنی د موسی او د ابراهیم علیه السلام په صحیفو کې داسې مضمون وو، چې د الله تعالی په مخکې یو مجرم د بل مجرم پټی نشي اخیستی، او هر یو سړی خپل سوال او ځواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلي.

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٢﴾

او بله دا چې نشته هیڅ انسان لره مګر (جزا د هغه شي) چې کړی یې دی.

تفسیر: یعنی سړی چې هر څه پخپل زیار او کوښښ سره ګټي؛ هغه د ده دي، او هیڅوک د بل نیکی او بدی نشي اخیستی.

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ۖ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوَّلَىٰ ۖ

او بېشکه (دا چې) جزا د سعي عمل د ده ژر ده چې وبه ښوولی شي (ده ته). بيا به جزاء ورکړی شي هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د نېکۍ نېکه - د بدۍ بده).
تفسير: يعنې د هر چا سعي او کوشن به د هغه په مخ کې کېښود شي، او د هغه پوره پوره بدل به ورکاره کېږي.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ۖ

او بېشکه (دا چې) رب ستا ته ده انتهاء د ګردو (مخلوقاتو پس له مرګه چې ورځي ورته لپاره د جزاء).

تفسير: يعنې د ګردو علومو او افکارو سلسله او د وجود انتهاء د الله تعالى په لوري کېږي، او ټول شيان په پای کې هغه الله تعالى ته رجوع او ورتګ کوي، او د ده له مخې به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره ورکوله کېږي.

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ۖ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۖ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۖ

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) خندوي او ژړوي. او بېشکه همغه (الله) وژني او ژوندي کوي. او (دا چې) بېشکه همغه (الله) پيدا کړې يې دي جوړې نر او ښځه.

تفسير: يعنې په دې نړۍ کې ګرد متضاد او متقابل احوال هغه لوی ذات پيدا کړي دي، د شر او د خير خالق همغه الله تعالى دی، د خوښۍ او د غم کيفيات د هغه په لاس کې دي، خندول، ژړول، لارښوول، ګمراه کول، ژوندي کول او مړه کول، نر او ښځه پيدا کول او د دوی په شان نور شيان ټول د دې خالق له کارونو څخه دي.

مِنْ نُّطْفَةٍ إِذَا تَأْنَسَىٰ ۖ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْآخِرَىٰ ۖ

له يوه څاڅکي اوبو د (مني) څخه کله چې وڅڅاوه شي (په رحم کې). او (دا چې) بېشکه په ده باندې دي پيدا کول د دويم ځلي (پس له مرګه).

تفسير: يعنې هغه ذات چې له يوه څاڅکي څخه يې نر او ښځه پيدا کړي دي، نو هغه ته بيا پيدا کول څه مشکل دي؟ د يوه پيدايش له ښوولو څخه يې په بل پيدايش باندې هم تنبيه وفرمايله.

وَأَنَّهُ هُوَ أَعْتَىٰ وَأَقْنَىٰ ۖ

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) غني کوي او خزاني ورکوي (يا خواروي).

تفسير: يعنې مال، خزانه، جايدادونه ټول د هغه ښښه ده، ځينې د (اقتي) معنی (افقر) اخلي، يعنې هغه ځينې غني کوي، او ځينې فقير اکرې کوي، دا معنی له پوښني سياق سره مناسبه ښکاري، ځکه چې د متقابلو شيانو ذکر له اول تر آخره پورې راغلی دی، او که اول مطلب واخيست شي؛ نو د هغه په مقابل کې ښايي چې اهلاک کېښود شي، چې ذکر يې وروسته راځي، يعنې خزاني، مال، او دولت هغه ورکوي او زياتوي يې، او همغه ډېر لوی دولتمندان او طاقتوران اقوام او ټبرونه تباہ او بربادوي.

وَاللَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعْرَىٰ ﴿٢٩﴾

او (دا چې) بېشکه هم هغه (الله) رب د شعری دی.

تفسیر: «شعری» یو لوی ستوری دی، چې ځینو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه، او داسې یې ګاڼه چې د عالم په پېښو کې هغه ډېر تأثیر او اغېزه لري، دلته دا راښکاره کوي چې د «شعری» رب هم الله تعالی دی، او د دنیا ګردي پېښې او لاندې باندې او نور د ده په لاس او واک کې دي، بې وځلې (شعری) هم لکه یو معمولي مزدور د هغه احکامو په ځای راوړلو کې زیار (کوښښ) کوي، او په هغه کې کوم مستقل تأثیر او اغېزه هیڅ نشته.

وَاللَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴿٣٠﴾

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) وژلي هلاک کړي دي عاديان پرمې.

تفسیر: یعنې د هود علیه السلام قوم.

وَتَنُودُ أَمَّا أَبْنَىٰ ﴿٣١﴾ وَقَوْمُ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٣٢﴾

او (هلاک کړي یې دي) نهودیان، پس باقی یې پرې نه ښود بل هیڅوک (له هغوی نه). او (هلاک کړی یې دي) قوم د نوح پخوا له دوی نه، بېشکه چې دوی وو هم دوی ډېر ظالمان او ډېر سرکښان.

تفسیر: یعنې تر سلهاوو کلونو د الله تعالی رسول نوح علیه السلام ته یې هسې ډېر سخت ضررونه او ایډاوې رسولي چې د هغه له ویلو څخه د هر سړي زړه خوږیږي، او راتلونکیو لره یې بده لاره وپرانستله.

وَالْبُؤْتُفَكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٣٣﴾ فَغَشَّيْهُم مَّا غَشَّىٰ ﴿٣٤﴾

او هغو کلیو اړولیو شویو لره یې ښکته راوغورځول (ځمکې ته پس له پورته کېدو نه). پس راولوېد په هغه باندې څه چې راولوېد (یا پس پټ یې کړه هغه لره په هغه څه چې پټ یې کړل).

تفسیر: یعنې د تیږو باران او وریا یې پرې وکړه، دا د لوط علیه السلام د قوم یادونه ده.

فَبَآئِيَ الْأَرْضِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٣٥﴾

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوي ته (ای کافر انسانه؟).

تفسیر: یعنې د داسې مفسدانو، ظالمانو او باغیانو تېاه کول او له منځه لرې کول او ورک کول هم د الله تعالی ډېر لوی انعام او ښه ده، آیا د داسې نعمتونو له لیدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالی ته د دروغو نسبت کوي.

هَذَا نَذِيرٌ مِّنَ النَّذِرِ الْأُولَىٰ ﴿٣٦﴾

دغه (محمد رسول الله هم) ویروونکی دی له (جملې د) ویروونکیو پرمېنیو څخه.

تفسیر: یعنې محمد صلی الله علیه وسلم د مجرمانو د بد انجام څخه همداسې ویروول کوي، لکه چې له دوی څنې وړاندې نورو پیغمبرانو هم کفار ویروول.

أَرَأَيْتَ الْآزِفَةَ ۚ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ۖ

را نژدې شو راتلونکې (قیامت). نشته هغه لره پرته له الله ښکاره کوونکې (راوستونکې).

تفسیر: یعنې قیامت به پر نژدې شوی دی، خو د هغه ټاکلی وخت پرته له الله تعالی بل چا ته په ښکاره ډول نه دی معلوم، او کله چې ټاکلی وخت یې راشي؛ نو هیڅ یو طاقت هغه نشي ستولی، که الله تعالی اراده وفرمائي؛ د هغه په دفع باندې قادر دی، خو هغه یې هم نه لرې کوي.

أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ۖ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ۚ وَأَنْتُمْ سِيدُونَ ۖ

آیا پس له دې خبرې (قرآن) څخه تعجب کوئ تاسې (انکاراً ای منکرانو). او خاندئ تاسې (تمسخرًا) او نه ژاړئ (خوفاً). او تاسې غافلان یئ (له هغه شي چې مطلوب دی تاسې ته) چټي (بېکاره) لوبې کوئ.

تفسیر: یعنې قیامت او د هغه نژدېوالی د خبر له اورېدلو څخه باید چې تاسې د الله تعالی له وېرې په ژړا کېدئ او پرېدئ، او د خپلې ژغورنې تیاری به مو کاوه، مگر تاسې په خلاف د هغه تعجب کوئ او خاندئ، او په غفلت او بېفکری کې په چټي لوبو کې اخته یئ.

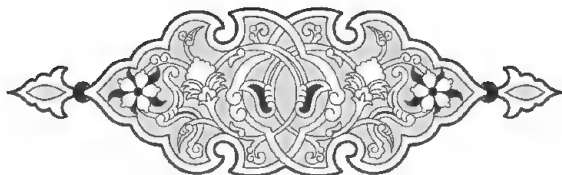
فَاسْجُدْ لِلَّهِ وَاعْبُدْ ۖ وَالنَّجْمُ ۖ

پس سجده کوئ تاسې (خاص) الله ته، او عبادت کوئ د همدغه (الله!)، نه د نورو).

تفسیر: یعنې یو عاقل او پوه لره نه ښايي چې له انجامه غافل شي، او په پند، نصیحت او پوهولو باندې ټوکې او مزاح وکړي او پرې وخاندي، بلکه ښايي چې د بندګۍ لاره غوره کړئ!، او مطیع او منقاد اوسئ!، د عاجزې او نیاز وچولۍ د الله تعالی په دربار کې کېږدئ!.

تنبیه: په روایتونو کې راغلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کله چې د (النجم) سورت ولوست، دی پخپله هم په سجده پرېوت، او نورو گړدو مسلمانانو او مشرکانو هم چې هلته حاضر وو؛ سجده وکړله.

تَمَّتْ سُورَةُ النِّجْمِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْقَمَرِ

«د (القمر) سورت مکي دی، ماسوا له (۴۴، ۴۵، ۴۶) آيتونو څخه چې مدني دي، (۵۵) آيت (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۴) او په نزول کې (۳۷) سورت دی، وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ

رانژدې شو قیامت او څيري دوه ټوټې شوه سپوږمۍ.

تفسیر: له هجرت څخه پخوا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په (منا) کې تشریف درلود، د کافرانو یوې لوبې جرګې له دوی څخه یوه معجزه وغوښته، دوی وفرمایل چې: د اسمان په لوري وګورئ! ناڅاپه سپوږمۍ له منځه دوه ټوټې شوه، یوه ټوټه یې د لمر خاته په لوري، او بله ټوټه یې د لمر پر ټوټه په لوري لاړه، په منځ کې یې غر حائل وو، کله چې د کافرانو جرګې دا لویه معجزه وليده؛ سره یې وویل چې: «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمۍ باندې سحر جادو کوډې کړي دي»، دغې معجزې ته (شق القمر) وايي، او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چې وروسته له دې څخه به هر شی لکه دا شلیري او چوي، طحايي او ابن کثیر اونورو د دې واقعي د تواتر دعوی کړېده، او له کوم عقلي دلیل سره تر اوسه پورې د هسې واقعاتو محال کېدل نشي ثابت کېدی، او یواځې د استبعاد په بناء داسې قطعي الثبوت شيان نه شي تردید کېدی، بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی.

وَأَن يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمَرٌّ

او که وويني دغه (کفار د قريشو) کوم دليل (د قدرت) نو پر څنگ به شي دوی (مخ به واړوي) ترې، او وايي به دوی (دغه) سحر کوډې دي قوي چې له پخوا راهيسې راځي.

تفسیر: يعنې پخوا له دې هم د نبوت دعوی کوونکیو د داسې سحر او کوډو دعاوی کړي دي، هم هغسې چې هغه تللي دي؛ دا به هم ځي.

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ

او دروغجن ګڼي دوی (حق لره)، او متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو، او هر کار قرار نیوونکی دی (سره له کوونکي خپل په نعيم يا جحيم کې).

تفسیر: يعنې د هغوی عذاب هم په خپل وخت باندې راتلونکی دی، او هغوی لره هغه هلاکت او ګمراهي چې د الله تعالی په علم کې ټاکلې شوې ده؛ هيڅ وړاندې وروسته کېدونکې نه ده.

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ

او خامخا په تحقيق راغلي دي دوی ته خبرې او اهلاک د پخوانيو امتونو هغه شی چې په هغه کې امتناع او سرزنش وو (له کفره).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په وسیله هر راز احوال او د تباہ شویو قومونو واقعات درنښکاره شوي دي، که په هغو باندې غور وکړئ؛ نو د الله تعالی له لوري لویه تنبیه او وینښول دي.

راغلي دي دغو منکرانو ته دغسې پند چې:

حِكْمَةٌ بِالْعَمَلِ فَمَا تَعْنِ النَّذْرُ قَتَلَ عَنْهُمْ

حکمت دی کامل نهایت ته رسېدلی، پس هیڅ نفع نه رسوي (دوی ته) ویروونکي (انبياء، قرآن، مواعظ). نو مخ وگرځوه ته له هغوی څخه.

تفسیر: یعنی قرآن مجید د پوره عقل او حکمت د خبرو مجموعه ده، که څوک یې په ښه نیت او پوره توجه سره ولولي؛ نو په زړونو کې یې ځای نیسي او په کې لویري، مگر د افسوس ځای دلته دی چې سره د دومره لارښوونې او هدایت د اسباب د شتو بیا هم دوی هدایت نه مومي، او په سمه لاره نه راځي، نو ځکه د هسې غټو زړونو او سنگدلو بدبختانو په فکر کې ډېر زیات مه اوسئ، تاسو د خپل تبلیغ فرض او د دعوت وظیفه او دنده په ښه شان او سلوک سره اداء وفرمائی، اوس نو د زیات تعاقب ضرورت نشته، پرېږدئ چې هغوی د خپلې هستوګنې د ځای په لوري ور درومي.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ تُكْرَهُ

(او یاده کړه هغه) ورځ چې رابولي (دوی لره) بلونکی یو شي ناآشنا ته (چې حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسیر: یعنی د حشر د ډګر به لوري د شمېر (حساب) ورکولو لپاره.

حُشًّا أَبْصَارُهُمْ

حال دا چې ویږیدونکي خړې خواږې به وي سترګې د دوی.

تفسیر: یعنی په هغه وخت کې به یې د خوف او ندامت لامله په ډېر ذلت او ندامت سره سترګې ځورې او مړې وي، او له ډېره شرمه به ځمکې ته ګوري.

يُخَوِّجُونَ مِنَ الْجَنَّةِ الْكَاثِمَ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ

راوځي به دوی له قبرونو څخه ګواکې دوی به ملخان وي خواره واره. چې تلوار کوونکي به وي په لوري د بلونکي خپل.

تفسیر: یعنی ګرد پومبني او وروستني خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځي، اود ملخانو په ډول سره به په ځمکه کې تیت پیت او خواره شي، او د الله تعالی په مخ کې به د خپلو چارو د جزاء لپاره په ډېر تلوار سره حاضرېږي.

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَرَصَ

وايي به کافران دا ورځ ده ډېره سخته.

تفسیر: یعنی د هغې ورځې د ویروونکيو احوالو او شذائندو لامله او د خپلو جرائمو له تصوّره به کفار داسې ووايي، چې دا بده سخته ورځ ده، وبه لیده شي چې نن به څه را باندې تیرېږي، وروسته دا رانښيي چې قیامت او د

آخرت عذاب پخپل وخت باندې راتلونکی دی، ډېرو دروغچانو ته له هغه څخه پخوا په دنیا کې هم یوه سخته ورځ په مخ راغلې ده.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ①

دروغجن ګڼلي دي پخوا له دوی څخه قوم د نوح (نوح علیهم علیه السلام)، نو دروغجن وشمېرو دوی بنده ځمونږ، او ویې ویل چې: (دغه نوح) لېونی دی او منع کړی شوی دی (له دعوت د خلقو نه).

تفسیر: کفارو به تهدیداً ویل: ای نوحه! که ته له خپلو هسې خبرو څخه نه اوږي، نو مونږ به دې تر ډېرو لاندې کړو! ګواکې په داسې ویرولو سره یې د هغوی خبرو ته غوږ نه نیوه، او دده خبرې به توی تللې، ځینې د ﴿وَازْدُجِرَ﴾ معنی داسې کوي چې: لېونی یا بادسار یا رنځور دی، او سد (هوش) او عقل ترې ورک، (العیاذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرَ ②

پس دعا سوال وکړ (نوح) له ربه خپله (داسې چې) بېشکه زه مغلوب عاجز شوی یم، نو بدل مې واخله (له کفارو).

تفسیر: یعنې له سلهاوو کلونو پوهولو سره هم کله چې څوک د دوی په خبرو باندې ونه پوهېدل، نو دوی هغوی ته ښېرې وفرمایلي، او ویې ویل: «ای ربه! زه اوس د دوی له لارښوونې څخه عاجز شوی یم، پر دوی باندې ځما هدایت او لارښوونې هیڅ اغېزه او اثر ونه کړي، اوس نه ته د خپل دین او پیغمبر بدل او کسات واخله!، او پر ځمکه باندې هیڅ یو کافر ژوندی مه پرېږده!».

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَبٍ ③ وَجَرْنَا الْأَرْضَ عُجُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ④

نو وپرانیستل مونږ وروڼه د اسمان په اوبو ډېرو راتویې شویو سره (له اسمانه). او وبهولې مونږ له ځمکې څخه (هم) چینې، بیا سره ګلېې شولې ټولې اوبه (د اسمان او د ځمکې) په هغه کار باندې چې ټاکلی مقرر شوی وو (چې اهلاک د قوم د نوح وو).

تفسیر: یعنې اوبه داسې سختې راو شورېدې لکه چې د اسمان ګرد ورځونه خلاص شوي دي، او لاندې د ځمکې ټولې اوبه هم له یوې مخې د باندې راخوټېدلي دي، او دومره زیاتې اوبه راووتې، لکه چې د ځمکې مخ د لویو چینو یوه مجموعه شوه، بیا د لاندې او د باندې او دا دواړه اوبه سره ګلېې شوې د هغه کار لپاره حاضرې شوې چې د الله تعالی له خوا لا پخوا له هغه ټاکلې (مقرر) شوی وو، یعنې د نوح علیه السلام د قوم تباهي، هلاکت او ډوبېدل.

وَصَلَّٰنَا عَلَىٰ ذَاتِ الْأَوْبَارِ وَدُسِّرَ ⑤ يُجْرَىٰ بِأَعْيُنِنَا ⑥

او سور کړی وو مونږ دغه (نوح) پر (بېړۍ چې) خاونده د تختو پلنو او میخونو پریږو (غټو) وه. چې تلله ګرځېده ځمونږ د سترګو لاندې چې مو لیده او څارنه مو ورله کوله.

تفسیر: یعنې د دې ویروونکي طوفان په وخت کې د نوح علیه السلام بېړۍ ځمونږ د سترګو تر کتنې حفاظت او نگرانی لاندې وه، او په ډېره هوسایۍ او آرامۍ سره د اوبو په سر ګرځېده.

جَزَاءُ لِمَنْ كَانَ كُفْرًا ⑩

(واقع شوی وو دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چې کفران د احسان یې کړی شوی وو (چې نوح دی).

تفسیر: یعنی کفارو د نوح علیه السلام بې قدرې وکړه، او الله تعالی د خبرې له منلو څخه یې مخ وړاوه، دا وه د هغه سزا او انتقام چې د لوی طوفان او سخت ځپان په ډول ورورسېده.

وَلَقَدْ تَرَكْنَهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدْرِكٍ ⑪

او خامخا په تحقیق پرېښودله مونږ دغه (بېړۍ) یو دلیل (د قدرت خپل)، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی فکر کوونکي لره په دې واقعې کې د قدرت ډېر دلائل او د عبرت زیاتې نښې دي، یا یې دا مطلب چې نن د کشتی وجود په دنیا کې هغه قصه راپه یادوي او د الله تعالی د لوی قدرت لویه نښه ده.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ⑫

پس څرنگه وو عذاب ځما (په دوی چې مې هلاک کړل ټول په طوفان) او ویړول ځما (په ژبې د نوح)؟

تفسیر: یعنی ځما عذاب یې ولید، چې څومره ویړوونکی دی، او ځما ډارول څومره په ځای او رښتیا دي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدْرِكٍ ⑬

او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د یادولو او پند اخیستلو، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی له قرآنه پند اخیستل ډېر اسان دي، ځکه هغه مضامین چې د ترغیب، ترهیب، انذار، تبشیر او نورو په نسبت دي؛ هغه ګرد بالکل صاف، سهل، ساده او اسان دي، او مؤثر دي، او دومره سهل او صاف دي چې هر سړی په لږ فکر او غور سره پرې پوهیږي.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ⑭ اِنَّا ارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيْحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمٍ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ ⑮

دروغجن ګڼلې وو عادیانو (هود)، نو څرنگه وو عذاب ځما او ویړول ځما؟. بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ پر دوی باندې باد ډېر سخت په ورځې نحسې (د بدۍ) کې چې تل وي بدې یې (پر دوی باندې چې په کې هلاک شو).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یعنې بدې او نحوست پورته نه شو، تر څو ګرد سره تمام نه شول، او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل»، په قرآنکریم کې تصریح شوې ده چې هغه عذاب اووه شپې او اته ورځې پرله پسې وو.

تَنْزِيلُ النَّاسِ كَانَتْهُمْ اَعْجَارُ نَحْلِ مُنْقَعِرٍ ⑯

چې را ایستل به (باد له پټو ژورو کڼدو د ځایونو خپلو نه) خلق ګواکې دوی تنې د خرماوو وي چې له بېخه را ایستلې شوې په ځمکه پرېوتلې وي.

تفسیر: د عاډ قوم ډېر پیاوړی قوي او د لویو جثو او ونو خاوندان وو، خو دوی د دې سخت باد او د لویې سیلې له ورښه داسې سره په خټ راولوېدل، لکه چې د کجورو ونې چې له سته او بېخه وویستلې شي، او هغه خوا وغورځولې شي.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ۚ وَلَقَدْ يَسْرُنَا الْقُرْآنُ لِلَّذِ كُرْ فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ ﴿٢٧﴾ كَذَبَتْ ثَمُودُ
بِالنُّذُرِ ﴿٢٨﴾

نو څرنگه وو عذاب ځما او ویرول ځما (له بېخه ایستل مې)؟ او خامخا په تحقیق اسان کړی دی
مونږ قرآن ذکر پند اخیستلو ته، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی. دروغجن گنېلي وو
ثمودیانو (انبياء او نور) ویروونکي.

تفسیر: یعنې صالح علیه السلام یې دروغجن شمېرلی وو، او حال دا دی چې یوه نبي دروغجن بلل عیناً د ټولو پیغمبرانو
دروغجن بلل دي، ځکه چې د دین په اصولو کې دوی گمرد یو، د بل مصدقان او مؤیدان دي.

فَقَالُوا أَأَشْرًا مِمَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُ إِنْ أَذَأَلْنِي ضَلِيلٌ وَسُعِيرٌ ﴿٢٩﴾

پس وویل دوی آیا یو بشر لره له مونږ څخه چې یو دی؛ متابعت وکړو (مونږ چې ډېر یو) ده لره؟
بېشکه مونږ په دغه وخت کې خامخا به یو په گمراهۍ او لېونتوب کې (نو نه یې کوو متابعت).

تفسیر: یعنې دغه خو کومه اسماني پرېشته نه دی، بلکه مونږ غوندې یو سړی دی، هغه هم یو بېکس او یواځې چې هیڅ
قوت او ملگری ورسره نشته، دی غواړي چې مونږ رابښکته او د خپل ځان تابع وگرځوي، او حال دا دی چې دا کار له
سره هیڅ کېدونکی نه دی، که مونږ د ده په خبرو باندې وغولېږو، او د ده په لومه کې بند شو؛ نو دغه به ځمونږ سخته
غلطي ناپوهي او حماقت څرگند کړي، بلکه دا کار به له لېونتوب سره سم وي.

إِنَّا لَنَبْلُو الْفَرِيقَ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْجزِيَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٠﴾

آیا غورځولی شوی دی ذکر وحي په ده باندې په منځ ځمونږ (نه ده شوې وحي)؟ بلکه دی ډېر
دروغجن متکبر دی (چې پخپله ځان غټوي).

تفسیر: یعنې پیغمبر ته د نورو خلقو په منځ کې یواځې همدغه پاتې وو؟ گمردې خبرې یې دروغ دي، او خامخا ځای
لوی رانېسي، تکبر کوي او وایي چې: زه د الله تعالی له لوري استاځی او پیغمبر یم، او گمرد قوم ته ښايي چې ځما خبرې
ته غوږ کېږدي، او اطاعت مې وکړي، او حکم مې ومني، نو تردیداً فرمایي الله اکرم شأنه وأعظم برهانه داسې چې:

سَيَعْلَمُونَ عَذَابَ الْكَذَّابِ الْأَشْرِ ﴿٣١﴾

ژر ده چې پوه به شي دوی صباح (په وخت د نزول د عذاب کې، یا په ورځ د قیامت کې) چې
څوک دی هغه ډېر دروغجن متکبر.

تفسیر: یعنې ډېر ژر معلومېږي چې د دې دواړو په منځ کې دروغجن او متکبر څوک دی؟

إِنَّا مَرْسِلُوا النَّاقَةَ فَنَنْتَهِمُ

بېشکه مونږ لېروونکي یو د اوسني لپاره د فتنې ازموینست د دوی.

تفسیر: یعنی د هغوی له غوښتنې سره سم مونږ له تیرې څخه اوبه را وویسته، او ور ومو لېږله، او د هغې په وسیله مو دا په عملي ډول هم ښکاروله چې له هغوی څخه کوم یو د الله تعالی او د هغه د رسول خبرې مني؟ او کوم یو د خپل نفس په غوښتنې کار کوي؟

فَاذْقَبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ۚ وَبَيِّنْ لَهُمُ اَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ۝

پس منتظر اوسه ته (ای صالح!) دوی ته او صبر وکړه (یعنې وگوره! چې څه نتیجه راووځي؟).
او خبر کړه دوی (په دې) چې بېشکه اوبه ویشلې شوي دي په منځ د دوی (او د اوبې) کې، هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوي دي (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: هغه اوبه به په هر وار چې اوبو ته تله؛ نور څاروي او حیوانات به له هغې څخه ویرېدل او لرې به تېښېدل، نو د الله تعالی له لوري وار او نوبت مقرر شو، چې یوه ورځ به هغې اوبې اوبه څښلې، او بله ورځ به نورو حیواناتو.

فَنَادُوا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ۝

نو راوباله دوی ملگری خپل (لپاره د وژلو د اوبې؛ نو توره یې واخیسته) پس پرې یې کړې پښې
(د هغې اوبې او مړه یې کړه).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یوه بد کاره ښځه وه چې حیوانات یې ډېر وو، هغې خپل یو آشنا ولمساوه، او هغه د دې اوبې پښې پرې کړې، او وې وژله، نو پس له دریو ورځو نه پرې عذاب نازل شو».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ۚ اِنَّا ارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ۝

پس څرنگه وو عذاب ځما او ویرول ځما. بېشکه مونږ ولېږه مونږ پر هغو باندې غږ یو (د جبریل)؛
نو شول دوی لکه وچ مات شوي (ټوټې ټوټې خس خاشاک وښه شپول جوړوونکي).

تفسیر: یعنی پرښتې یوه سخته کړېکه وکړه، چې د هغې لامله د هغو گړدو زړونه وچاودل، او ټول سره هک پک او حیران پاتې شول، او هسې راوبر پښېدل، لکه چې د وښو یوه لویه کوټه د څاروو تر پښو لاندې غوښل شوي وي، او گړد سره گډو او مات او چیت او بوس بوس شوي وي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ ۚ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالَّذِي ۝

او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادلو پند اخیستلو؛ نو آیا شته څوک
یادوونکي پند اخیستونکي؟. دروغجن کړی وو قوم د لوط ویروونکي (انبياء لره).

تفسیر: یعنی دوی لوط علیه السلام ته دروغجن وویل، او په داسې کار سره چې د یوه نبي تکذیب یې وکړ، گواکې د گړدو انبیاوو تکذیب یې وکړ، یا قوم د لوط دروغجن وگڼه لوط په ویرولو او پند ورکولو د ده سره دوی لره.

اِنَّا ارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَامِيًا اِلَّا اَل لُّوطُ بَيَّنَّهُمْ بِسَعْرِ ۚ رَعِمَهُ مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ بَجَرْنِي مِنْ شَكْرٍ ۝

بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ پر دوی باندې باد کانې ویشتونکي مگر کورنی د لوط، ومو ژغورل
دوی په پېښمني کې. له جهته د مهربانۍ له نژده ځمونږ، همداسې (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو
مونږ هغه ته چې شکر وباسي حق منونکی وي.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام په پښمني کې له خپلو کورنیو سره روغ رمټ ووتلو، او هغوی ته هیڅ رېږ او عذاب ونه رسېد، او ځمونږ عادت همداسې دی چې حق پېژندونکیو او شکر ویستونکیو بندګانو ته هسې جزا ورکړو.

وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالْأَنْذَرِ ۝

او خامخا په تحقیق ویرولي وو (لوط) دوی لره له نیولو ځمونږ څخه، نو شک وکړ دوی په ویرولو (د هغه کې).

تفسیر: یعنی د هغو په خبرو کې به یې چټي ویناوې شېبې جګړې کولې، او هغه به یې دروغجن ګڼلو (په ویلو د ده کې).

وَلَقَدْ رَاوَدُّهُ عَنْ صَيْفِهِ فَمَسَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرِ ۝

او خامخا په تحقیق غوښتي وو دوی له دغه (لوط څخه) مېلماڼه د هغه (بدکاری ته)؛ نو محو پړندې کړې مونږ سترګې د دوی، پس (و فرمایله الله دوی ته په ژبه د ملاتکو چې) وڅکئ تاسې ثمر د عذاب ځما، او د ویرولو ځما.

تفسیر: پر هغو پریښتو باندې چې د ښکلیو هلکانو په اشکالو کې راغلې وې، دوی د انسانانو ګمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندې د لاس اچولو په فکر کې شول، نو مونږ هغوی ږانده کړل چې هر لوري ته ګرځېدل، او له هر شي سره لګېدل، او هیڅ شی به هغو ته نه ښکارېده، نو ورته ومو ویل چې: پومبې تاسې د دې عذاب خوند وڅکئ!.

وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ۖ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرِ ۝

او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته په وقت د صبح کې عذاب چې ثابت قرار نیوونکی وو (په دوی باندې). نو (و فرمایله الله دوی ته په ژبه د ملاتکو چې) وڅکئ تاسې ثمره د عذاب ځما او د ویرولو ځما.

تفسیر: یعنې له ږندولو څخه وروسته مو د هغوی کلي واړول، او پر دوی باندې مې له پاسه تیرې وورولې، له هغه وړوکی عذاب څخه وروسته دا لوی عذاب وو چې پر دوی باندې له پاسه د صباوون په وخت کې راولوېد.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ۖ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرِ ۝

او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی؟ او خامخا په تحقیق راغلي وو (فرعون او) قوم د فرعون ته ویروونکي.

تفسیر: موسی او هارون علیهما السلام او د هغوی ویروونکي نهه مشهورې معجزې.

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذِبًا فَآَخَذْنَاهُمْ أَخَذَ عَزِيزٌ مُقْتَدِرٌ ۝

دروغجن و ګڼل هغوی آیتونه ځمونږ ټول، نو ونيول مونږ دوی په نیولو د ذات ډېر غالب او قادر سره.

تفسیر: یعنې د الله تعالی نیول زبردست نیول دي، چې د هغه له لاسه هیڅوک چیرې نشي تېښتېدلی، لکه چې د فرعونیانو ګرد لاولښکر یې سره له فرعون د قلزم په بحیره کې هسې ډوب کړل چې یو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو.

الْقَارِئُ خَيْرٌ مِّنْ أُولَئِكَ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٣٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرُونَ ﴿٣٨﴾

آيا کفار ستاسي (ای عربو!) غوره دي له پړومبنيو (کفارو) د تاسي څخه يا تاسي ته (حکم) د خلاصی دی په (پړومبنيو) کتابونو کې. آيا وايي دوی (چې) مونږ يو ټولی مرستې (مدد) کوونکی يو له بل سره، بدل اخيستونکی؟.

تفسير: الله تعالى د پړومبنيو قومونو قصه اوروي، او د هغې په منځ کې موجوده وو خلقو ته خطاب کوي چې آيا له دې موجوده وو کافرانو څخه پخواني کافران کم قوت ته او کم شوکته وو؟ يا دوی له هغوی ځنې قوي او ښه دي؟ کله چې مونږ هغو تېرو کافرانو ته د هغوی د کفر او طغيان په سزا کې تباهي ورکړه؛ نو آيا د دوی تباهي کومه سخته خبره ده؟ يا دوی ته د الله تعالى له لوري کوم ليکلی امر ورکړی شوی دی، چې هومره مو چې زړه غواړي؛ شرارت او سرکښي وکړي، تاسي ته هيڅوک سزا نه درکوي، يا بې داسې گڼلي او ټاکلي دي چې څمونږ مجمع او ټولنه ډېره لويه ده، مونږ به يو له بل سره مرستې کوو، او ګرد به په دې وسيله له سزا څخه ځانونه ساتو، او هيڅوک به نه پر پرېدو چې څمونږ په مخ کې بريالي شي، نو فرمايي الله جل جلاله:

سَيَهْرُ الْجَمْعُ وَيُؤَلُّونَ الذُّبُرَ ﴿٣٩﴾

ژر ده چې ماته به کړه شي جمع (د دوی)، او وبه ګرځوي دوی شاوې خپلې (مسلمانانو ته له جنګه).

تفسير: يعنې ژر ده چې دوی ته به د هغوی د دې مجمع حقيقت ورښکاره شي، او د مسلمانانو په منځ کې به ماتې ومومي، او شا به وګرځوي، لکه چې په بدر، احزاب او نورو غزاګانو کې دغه وړاندوينه رښکاره شوه، په دې وخت کې څمونږ د لوی استاخي په ژبه دا آيت جاري وو: ﴿سَيَهْرُ الْجَمْعُ وَيُؤَلُّونَ الذُّبُرَ﴾.

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمُ وَالسَّاعَةُ أَدهَى وَأَمْرٌ ﴿٤٠﴾

(دغه قتل او ماتې کافي نه ده دوی ته) بلکه قیامت دی وخت ځای د وعدې (د عذاب) د دوی، او قیامت ډېر سخت دی (چې نه لري هيڅ علاج) او ډېر تريخ دی (له عذابه د دنیا نه).

تفسير: يعنې دلته به څه ماتې ومومي، د دوی اصلي ماتې به په هغه وخت کې وي چې قیامت په سر راوږيږي، او هغه به د سخت مصيبت وخت وي.

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٢﴾

بېشکه ګناهګاران په ګمراهۍ کې دي او په اور ګرم (د دوزخ او لېونتوب) کې دي. هغه ورځ چې راکش کړل به شي دوی په اور (د دوزخ) کې په مخونو د دوی (وبه ويل شي دوی ته زجر) چې (وځکی تاسي مزه) د مس کولو رسېدلو (د اور) د دوزخ.

تفسير: يعنې په هغه وخت کې د غفلت لامله هک پک او حيران پاتې کېږي، او دا سودا يې هلته له ککړۍ څخه راووځي، چې په زېرو سترګو او مات اورمېړه د دوزخ په اور کې رښککولې شي، او وبه ويل شي دوی ته زجر د ملائکو په ژبه چې: «واخلی! اوس لږ څه د دې ګرم اور مزه هم وځکی!».

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٣﴾

بېشکه مونږ هر شی پیدا کړی مو دی په (پړومبني ازلي) اندازه سره.

تفسیر: هر راتلونکی شی لا له پخوا څخه د الله تعالی په علم کې شته، او کټمټ (هو بهو) هم هغسې لیکلی شوی دی، او له هغه څخه هیڅ یو شی وړاندې وروسته کېدونکی نه دی.

وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿۵۱﴾

او نه دی امر ځمونږ (یو شی لره چې اراده مو کړې ده د هغه د پیدا کولو) مگر (امر) یو ځل لکه رپول د سترگو.

تفسیر: یعنې د سترگو په رپولو کې د هر څیز اراده چې الله تعالی وفرمایي، هم هغسې کوي، الله تعالی ته د یوه شی په جوړولو یا د یوه څیز په وړاندو کې هیڅ څه نه واقع کېږي، او نه څه رږ او مشقت ورپېښېږي.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاءَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ﴿۵۲﴾

او خامخا په تحقیق هلاک کړي دي مونږ مشابهه نظائر ستاسې (له سابقه وو امتونو)، نو آیا شته څوک یادوونکي پند اخیستونکي؟

تفسیر: یعنې تاسې غوندې ډېر کافران مو تباہ کړي دي، نو په تاسې کې دغسې کوم فکر کوونکی نشته چې د هغو له احواله عبرت واخلي، او په صدق سره ایمان راوړي؟

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿۵۳﴾

او هر هغه شی چې کړی دی هغوی (لیکلی شوی دی) په (پاڼو د اعمالنامو د دوی او په) لوح محفوظ کې.

تفسیر: یعنې هر یو نېک او بد عمل وروسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کې لیکلی کېږي، او د پوښتنې په وخت کې دا ګرد کاغذونه او دفترونه وروړاندې کېږي.

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَقَرٌّ ﴿۵۴﴾

او هر وړوکی او لوی (عمل که خیر وي که شر وي) لیکلی شوی دی (په لوح محفوظ کې).

تفسیر: یعنې پخوا له دې څخه د هر وړوکیو او لویو شیانو تفصیل په لوح محفوظ کې لیکلی شوی دی، او ګرد دفترونه یې په منظم ډول سره مرتب دي، تر دې چې ډېر یو وړوکی شی هم له قلمه نه دی لوېدلی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿۵۵﴾ فِي مَقْعَدٍ صَدِّقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿۵۶﴾

بېشکه ویریدونکي (پرهېزګاران) به په جنتونو کې وي او په ویالو کې وي (چې څکي له اوبو، شرابو، شاتو، شودو د هغو). په مجلس (حق) رښتیا (د جنت) کې په نزد د باچا لوی قدرت لرونکي (چې هیڅوک یې نشي عاجزولی).

تفسیر: وروسته له مجرمینو څخه اوس د متقینو انجام بیان فرمایي، چې دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالی د استاڅي له رښتیا وعدې سره سم په یوه غوره ځای کې وي، چې هلته به یې د مالک الملک والملکوت د قرب دولت په لاس وي.

تَمَّتْ سُورَةُ الْقَمَرِ بِعَوْنِ اللَّهِ وَتَوْفِيقِهِ.

سُورَةُ الرَّحْمَنِ

«د (الرحمن) سورت مدني دی، (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۵) او په نزول کې (۹۷) سورت دی، وروسته د (الرعد) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الرَّحْمَنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۝

رحمان. ښوولی دی قرآن (هغه چا ته چې اراده یې شوې ده د قرآن ښوولو).

تفسیر: یعنې دغه قرآن کریم د الله تعالی په عطایاوو کې لویه عطیه ده، او د ده په نعمتونو کې له ګردو څخه لوی نعمت او رحمت دی، د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ، او د قرآن د علم دا بې ځنډې لرونکي بحر او سیند ته وګورئ، او بیا څیر شئ چې انسان ته یې سره له دومره ضعفه څومره عزت او لویي د عظیم الشان قرآن په وربښلو سره ورکړې ده.

تنبیه: د «النجم» په سورت کې یې وفرمایل چې: ﴿عَلَّمَ شَدِيدُ الْقُوَى﴾ الآية - او دلته یې راڅرګنده کړه چې د قرآن اصلي ښوونکی الله تعالی دی، که څه هم د پرښتو په وسیلې سره یې رابښي.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝

پیدا کړی یې دی انسان. بیا یې ورښوولی دی بیان (خبرې چې د زړه مقصدونه یې پرې اداء کيږي).

تفسیر: «ایجاد» یعنې د وجود عطاء فرمایل د الله تعالی له لویو نعمتونو څخه دي، بلکه د ګردو نعمتونو بیخ دی، او هغه په دوه ډوله دی، ایجاد د ذات، او ایجاد د صفت، نو الله تعالی اول سړی پیدا کړ، او په هغه کې یې د علم بیان صفت هم کېښود، یعنې قوت یې وروبښه، چې د خپل زړه خبره په ډېره صفایي، حسن او ښه والي سره اداء کړی شي، او د نورو په خبرو او اترو باندې هم ښه وپوهيږي.

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ يُحْسِبَانِ ۝

لمر او سپوږمۍ (جاري او روان) دي په حساب سره (چې پخپل تګ کې نه تیريږي له هغه نه).

تفسیر: یعنې د دواړو طلوع او غروب زیاتوالی او لږوالی یا په یو احوال باندې قائم پاتې کېدل، بیا د هغوی په وسیله د فصلونو او موسمونو بدلېدل، او په سُفلیاتو باندې راز راز تأثیرات غورځول؛ د اګرد تر یوه خاص حساب او ضابطې او مضبوط نظام لاندې دي، مجال نشته چې د هغه له ټاکلې دائرې څخه بهر ووځي، او د خپل مالک او خالق له ورکړیو شویو احکامو څخه مخ واړولی شي.

وَالْجَبُّ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٥١﴾

او ستوري يا نباتات (چې ساق نه لري د ودرېدو) او ونې (چې ساق لري د ودرېدو) سجده کوي دوی دواړه (الله تعالی ته دغسې سجده چې له شان د دوی سره مناسبه ده، او ټول د الله تعالی تسبیح وایي چې بل پرې نه پوهیږي).

تفسیر: یعنې د علویاتو په شان سفلیات هم د خپل مالک مطیع او منقاد دي، له وړو کي تر کودې (نباتات) څخه نیولې تر غځېدلو پنگو جلعو (تاکو) لویو ونو او غنو؛ هر د هغه د تکوینی امر په مقابل کې سر په سجده دي، که بندګان دوی پخپلو چارو کې ولګوي؛ نو له هغه څخه هم انکار نشي کولی.

وَالسَّمَاءُ رُفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٥٢﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٥٣﴾ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٥٤﴾

او اسمان پورته کړی دی (الله) هغه (پر ځمکه باندې)، او ایښی یې دی میزان (تله د عدل پر ځمکه). لپاره د دې چې ونه کړئ تاسې تېری په میزان تله (د عدل) کې. او برابر وئ وزن ټول په انصاف سره او مه کموئ میزان تلل (او کمی مه کوئ په ټول کې).

تفسیر: د میزان څخه عدل او انصاف مراد دی، الله تعالی اسمانونه او ځمکې د عدل د پلي کولو په منظور پیدا کړي دي، او په دې عدل ټول نظام د دنیا ولاړ دی، نو انسان ته نه ښايي چې عدل او انصاف پرېږدي، او یا د میزان څخه دا معروفه تله مراده ده، چې انسان باید د تللو په وخت کې زیاتې ونه کړي.

وَالْأَرْضُ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿٥٥﴾

او ځمکه غوړولې ټیټه کړې ده (الله) لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنې خلق په هغې باندې په آرامۍ او هوسایۍ سره تګ وکړي، او راشه درشه ولري، او خپل کاروبار دنده (وظیفه) قائمه وساتي.

فِيهَا فَالَكُمُ النَّعْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿٥٦﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ ﴿٥٧﴾ وَالزَّيْتَانُ ﴿٥٨﴾

په دې (ځمکې) کې (ډول ډول) مېوې دي، او خرماګانې دي خاوندانې د پوښو. او (په دې ځمکه کې دي ډول ډول) دانې خاوندانې د وښو او (خاوندانې) د خوشبویۍ ورقي د ښو وږمو.

تفسیر: یعنې مېوې او دانې هم له ځمکې څخه راوځي، او په غلو او دانو کې دوه شیان وي، اول دانه چې هغه زیاتره د انسانانو خواړه دي، بل وابنه چې هغه د حیواناتو خوراکه ده، او ځینې نور شیان هم له ځمکې ځنې پیدا کیږي، چې یا د خوړلو لپاره پکار راځي، یا د خوشبویۍ لپاره او د ښو وږمو او د نورو چارو او کار فائده ورڅخه اخیسته کیږي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسير: يعنی ای پیرانو او انسانانو! په پاس آیتونو کې ستاسې د رب هغه عظیم الشان نعمتونه او د قدرت لویې نښې چې بیان کړې شوې، تاسې به د هغو له منځه د کومو کومو خیزونو په دروغ گڼلو باندې غږدوالی او جرأت وکړئ، آیا دا نعمتونه او نښې د نه منلو او د انکار وړ (لایق) دي، بلکه نه دي.

عالمان د یوه صحیح حدیث په بناء سره لیکي: «کله چې کوم سړی دا آیت ولولي: ﴿فَإِنِّي الْآءُ رَبِّكُمْ أَتُكَذِّبُنِ﴾ یا یې واورې؛ نو داسې جواب دې وکړي: «لا بشيء من نعمك ربنا نكذب، فلك الحمد»، «ای څمونږ پالونکيه! مونږ ستاسې هیڅ یو نعمت نه شو دروغ گڼلی، حمد او ثناوې ستاینې (صفتونه) تاته دي».

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ۖ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ ۖ

پیدا کړی دی (الله) انسان (آدم) له خټې کړنګېدونکې وچې څخه په شان د کودرې. او پیدا کړی دی (الله) (پلار د) پیرانو (ابلیس) له خالصې شغلې د اور څخه چې دود یې نه درلود. تفسير: يعنی د گردو بني آدمانو پلار مو له خاورې څخه، او د پیرانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پیدا کړی دی.

فَإِنِّي الْآءُ رَبِّكُمْ أَتُكَذِّبُنِ ۖ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیرانو، بلکه نشئ کېدی).

تنبيه: ﴿فَإِنِّي الْآءُ رَبِّكُمْ أَتُكَذِّبُنِ﴾ جمله په دې سورت کې (۳۱) یو دېرش ځلې تکرار شوې ده، او په هر ځلې کې د یوه خاص نعمت په لوري اشاره شوې ده، یا د عظمت او قدرت له شتونو څخه یو خاص شان ته توجه په عمل راغلې ده، داسې مکررات د عربو او د عجمو په خبرو کې ډېر موندلی کېږي.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ۚ

دی رب د دواړو مشرقونو (لمر ختو د ژمي او اوږي) دی، او رب د دواړو مغربونو (لمر پرېوتو د ژمي او اوږي) دی.

تفسير: په اوږي او ژمي کې له کومو ځایونو څخه چې لمر راڅیږي، او په کومو کومو ځایونو چې لمر پرېوځي، همدغو ځایونو ته «مشرقيين» او «مغربيين» وایه شي، چې د همدې مشرقينو او مغربيينو د تغیر او تبدیل څخه موسمونو او فصلونو پیدا کېږي، او راز راز انقلابات څرگندېږي، د ځمکې هستېدونکيو ته له دې تغیراتو څخه په زړه اوو گټې فوائد او مصالح ور رسېږي، نو د دوی بدلېدل او یو د بل په ځای راتلل هم د الله تعالی لوی نعمت دی، او د الله تعالی له لویو قدرتونو ځنې یو عظیم قدرت دی.

فَإِنِّي الْآءُ رَبِّكُمْ أَتُكَذِّبُنِ ۖ مَرَّةَ الْبَحْرِ يَنْتَعِينُ ۚ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِي ۚ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیرانو، بلکه نشئ کېدی). بهولي یې دي دوه بحرونه سیندونه چې یو ځای ښکارېږي. په منځ د دواړو کې یوه پرده ده چې نه گله یږي یو په بل باندې.

تفسیر: یعنې هسې نه دې چې خوږې او ترخې اوبه یو په بل باندې تېری وکړي، او د مخامخ خوا په خاصیت کې څه تزیید او تبدیل وارد کړي، یا د دې دواړو له یو ځای کېدلو څخه دومره اوبه زیاتوب وکړي، چې د طوفان او ډوبېدلو وېره پیدا شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾ يُخْرِجُ مِنْهَا اللُّؤْلُؤَ وَالْمَرْجَانَ ﴿١١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿١٣﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). راوځي له دې دواړو څخه لؤلؤ او مرجان. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او خاص دغه (الله) لره دي بهرې تلونکې نوې پیدا کړی شوې لوړې په بحر سیند کې لکه لوی لوړ غرونه.

تفسیر: یعنې کشتی او بهرې که څه هم په ښکاره ستاسې جوړ کړي شيان دي، مگر ستاسې جوړوونکي الله تعالی دی، او همغه پاک الله تاسې ته هسې قوت، قدرت، ساز، او سامان درېښلی دی، چې د هغه په وسیله یواځې جهازونه نه بلکه په زرهاوو نور شيان جوړولی شئ، نو ځکه الله تعالی ستاسې او ستاسې د گردو مصنوعاتو او مملوکاتو څېښتن او خالق دی، او دا گرد د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښې دي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿١٤﴾ كُلٌّ مِّنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿١٥﴾ وَيَسْفِي وَجْهَ رَبِّكَ ذُوالْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿١٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ټول هغه څوک چې په دې (ځمکه) کې دي؛ فاني کېدونکي دي، او باقي به پاتې شي مخ د رب ستا چې خاوند د جلال لويي دی، او (خاوند د) اکرام عزت وړ کولو، عظمت، فضل او احسان دی.

تفسیر: هیڅوک د ځمکې پر مخ پاتې کېدونکي نه دی، هر څه به فناء کېږي، یواځې د الله تعالی مخ چې د عظمت او اکرام خاوند دی؛ به پاتې کېږي، د الله تعالی د مخ ذکر وشو، چې دا د ټول ذات په پاتې کېدو دلیل دی، الله تعالی لره مخ ثابت دی، څرنگه چې د ده د شان سره مناسب وي، کیفیت بیانول، او تمثيل او تشبیه یې د مخلوقاتو د مخونو سره ناروا ده، همدا راز په معنی کې یې تحریف کول باطل دي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿١٧﴾ يَسْأَلُهُ مَن فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿١٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). سوال غوښتنه کوي له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او دنورو حوائج) هر هغه څوک چې په اسمانونو، او په ځمکه کې دي، هره ورځ هر وخت دی په یوه کار کې دی (لکه ژوندي کول، مړه کول او داسې نور).

تفسیر: د ځمکې او اسمان ټول مخلوقات د حال او وینا په ژبه خپل حاجات د الله تعالی څخه غواړي، او الله تعالی هره ورځ یو کار ترسره کوي، څوک وژني، څوک پیدا کوي، یو رنځوړوي، یو جوړوي، له یوه څخه دنیا اخلي، او بل ته یې ورکوي، یو ځای ودانوي، بل ځای وړانوي، لنډه دا: هر څه چې غواړي؛ کوي یې.

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّهُ سَتَقَرُّ لَكُمْ إِلَهِهُ الثَّقَلَيْنِ ۖ فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّهُ سَتَقَرُّ لَكُمْ إِلَهِهُ الثَّقَلَيْنِ ۖ فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّهُ سَتَقَرُّ لَكُمْ إِلَهِهُ الثَّقَلَيْنِ ۖ فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّهُ سَتَقَرُّ لَكُمْ إِلَهِهُ الثَّقَلَيْنِ ۖ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیرانو، بلکه نشئ کېدی). ژر ده چې فارغ وزگار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسې ته ای دوو درنو قبیلو (د انسانانو او پیرانو). پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیرانو، بلکه ترې منکرېدی نشئ چې دا د الله له جانب نه دي). ای ټولیه د پیرانو او د انسانانو! که چېرې قدرت لرئ تاسې چې بهر ووځئ (و تبتئ تاسو) له خنډو (غارو) د اسمانونو او (له خنډو د) ځمکې څخه، پس ووځئ، و تبتئ، وبه نه وځئ وبه نه تبتئ تاسې مگر په قوت او زور سره (چې نه یې لرئ!).

تفسیر: په ﴿سَقَرُ﴾ کې مقصود د الله تعالی له جانب په حساب سره د خلقو ویږول دي، نه وزگار بدل دي له څه کار څخه په رشتیا سره، ځکه چې نه مشغولوي الله تعالی یو کار له بل کار څخه، یعنې که څوک وغواړي چې د الله تعالی له حکومت څخه و تبتئ؟ نو بې له قوت او غلبې څخه به څرنگه و تبتئ؟ آیا پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوتمن او زورور شته؟ نو دی به چېرې و تبتئ؟ بله باچایي او قلمرو کوم دی چې دی هلته لاړ شي، برسېره پر دې د دنیا معمولي حکومتونو ته هیڅوک بې سنده او بې پاسپورته نه پرېږدي چې لاړ شي یا راشي، نو الله تعالی به څرنگه چاته اجازه ورکړي چې بې له سنده بل چېرې لاړ شي.

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّهُ سَتَقَرُّ لَكُمْ إِلَهِهُ الثَّقَلَيْنِ ۖ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیرانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنې داسې په ښکاره ډول به ګرد وړاندې او وروسته او لاندې باندې درښي، او پر هر شي باندې تاسې خبروي، چې هر یو له دوی څخه لوی نعمت دی، نو آیا تاسې به د دې لویو نعمتونو هیڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالی هسې عظیم الشان قدر تونه به دروغ ګڼئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمُ شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرُونَ ۖ

وبه لېږلی شي په تاسې باندې خالصې لمبې له اوره او په لوګي (سره ګډ، یا خالي له اوره)، بیا به تاسې مدد نشئ کولی یو له سره (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: یعنې کله چې په ګنګارانو باندې د اور صافې لمبې او د لوګي سره ګډې لمبې پرېښودې شي؛ نو هیڅوک به د هغو مخه نشي نیولی، او نه به یې په دفع پوهیږي، او نه به د هغې سزا کوم بدل او انتقام اخیستی شي.

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّهُ سَتَقَرُّ لَكُمْ إِلَهِهُ الثَّقَلَيْنِ ۖ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیرانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنی مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزایان کول هم وفادارانو لره نعمت دی، چې خلق د هغې د اور بدلو لامله له هغه جرم څخه ځان وژغوري (وساتي)، نو دا یو مستقل انعام دی.

فَإِذَا الشَّقِيقَةُ تَغْمَسُ السَّمَاءَ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ۝

بیا کله چې وچوي، خیري شي اسمان؛ نو وبه گرځي گل سور رنگ لکه سرې څرمنې (یا د زیتون تیل).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کې به اسمان وچوي، او رنگ به یې لکه سره څرمن غونډې بریښي، یا به په شان د تېلو د زیتون ځلېدونکې پړېدونکې وي، نو دا به څه لوی هیبت وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْئَلُ عَنْ ذُنُوبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). نو په دغه ورځ (د چاودېدلو، خیریدلو د اسمان) کې نه به پوښتېدل کیږي له ګناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پیریانو.

تفسیر: یعنی له کوم سړي یا پیري څخه به د هغه د ګناه د معلومولو په نسبت څه پوښتنې نه کیږي، ځکه چې الله تعالی ته هغه ټول څرګند دي، هو! د الزام او توبیخ او ویرولو په ډول به پوښتنې ورځنې کوي، لکه چې (۱۴ جزء د الحجر سورت کې (۶) رکوع (۹۲) آیت کې) داسې راغلي دي: «فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ» یا دا مطلب چې له قبر څخه د وتلو په وخت کې هسې پوښتنې نه کیږي، او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه څخه منافي نه ده.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ يَعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ بِسْمِهِمْ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). پېژندل کیږي ګنهګاران (کافران) په علائمو نښو د دوی سره.

تفسیر: یعنی د بڼو له توروالي او د سترګو د شینتوب به مجرمان پخپله پېژندل کیږي، بلکه چې مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د نښو په لرلو سره له لرې هر چاته ښکاري، او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سینګار زیاتوي.

فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ۝

نو وبه نیولی شي (دغه منکران) په (وینستو د) وچولي (تندي) سره او په قدمونو سره (او وبه غورځولی شي په اور کې).

تفسیر: یعنی ځینې به له پیکو څخه او ځینې به له پښو څخه نیسي، په دوزخ کې به یې اچوي، او په رانښکودلو سره یې د اور په لوري کش کوي، یا د هر مجرم پناهۍ او هلوکي ماتاوه شي، او د هغوی وچولی له پښو سره یو ځای کاوه شي، او په ځنځیرونو او نورو سره یې تړلی په دوزخ کې غورځاوه شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). دا دوزخ دی هغه چې دروغ به یې ګڼلو دې لره مجرمانو (کافرانو).

تفسیر: یعنی هلته به داسې ورته ویل کیږي، چې دا هغه دوزخ دی چې په دنیا کې ته د هغه له وجود څخه منکر وي.

يُطَوَّفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ ۝

ګرځي به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو ډېرو تودو ډېرو ګرمو کې.

تفسیر: یعنی کله به د اور او کله به د ډېرو تودو او ایشېدلو اوبو عذاب مومي: «ای لویه خېښته! له دې دوو تکلیفونو او له نورو تکلیفونو څخه مو تل وساتي!».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتٍ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او هغه چا لره چې ویرېږي (په وخت د ګناه کې) له ودرېدلو څخه په مخ د رب خپل کې (حساب ته) دوه جنتونه دي.

تفسیر: یعنی هغه سړی چې په دنیا کې له دې خبرې څخه ویرېده، چې زه به یوه ورځ د خپل پاک پروردګار په مخ کې ودرېږم، او د یوې یوې ذرې او ککۍ شمېر به ورکوم، او له دې وېرې څخه به یې د الله تعالی له نافرمانۍ څخه ځان ساته، او د تقوی په سمه لاره باندې به یې تګ کاوه؛ نو ځکه هسې سړیو ته دوه عالیشان جنتونه ورکول کیږي، چې د هغو صفتونه لاندې راځي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). (هسې جنتونه) چې خاوندان د ډېرو ډېرو څانګو دي.

تفسیر: یعنی په جنت کې د مختلفو اقسامو راز راز مېوې به وي، او د ونې څانګې به ډېرې مېوې او ښه سیوري لري.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ فِيهَا عَيْنٌ مُّجُورٍ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دواړو (جنتونو) کې به دوه چینې وي چې بهیري به (هر چیرته یې چې غواړي دوی).

تفسیر: چې اوبه یې نه لږې کیږي او نه وچېږي، او تل بهېدونکې دي، او هر چیرې چې د دې جنتي زړه وغواړي؛ هلته ځي، د دغو چینو نومونه دا دي: «تسним» او «سلسییل».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ فِيهَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ رَّزَجٍ ۝ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ۝ مُتَبِّينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَاطِنُهُمْ اسْتَبْرَقُوا ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دې دواړو (جنتونو) کې به له هرې مېوې (آشنا نا آشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وي. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای

انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکي به وي پر هسې فرشونو باندې چې استرونه د هغو به له ورېښمو کلکو څخه به وي.

تفسیر: کله چې د هغه استر له کلکو ورېښمو څخه وي، نو له هغې څنې دې اټکل او قیاس وکړ شي، چې د هغه مخ به له څه نرم او پاسته ورېښمین او ښه توکي څخه وي؟

وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانِ ﴿۲۷﴾

او شو کول (د مېوې د دغو) دوو جنتونو به تر لاس لاندې وي.

تفسیر: چې د هغو شو کول دانه دانه کول به ډېر آسان وي، په ولاړه، ناسته، ملاسته او په هر یوه حالت او ډول چې جنتیان وغواړي؛ ټولولې یې شي، او له هغو څخه په زړه پورې خوند اخیستی شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۲۸﴾ فِيهِنَّ قُصُورٌ لِّمَن يَّطْمَعُنَّ اِنَّ رَبَّهُمُ لَا جَانِ ﴿۲۹﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دغو (جنتونو) کې به بندوونکې د سترگو (حورې) وي چې نه وي مسه کړي دوی لره انسان پخوا له دغو (جنتیانو مېړونو «خاوندانو» خپلو) او نه پيري.

تفسیر: یعنې د هغو عصمت ته د هیچا ګوته نه ده رسېدلې، او نه دوی پرته له خپلو مېړو څخه د نورو په لوري خپلې سترګې غړوي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۲۹﴾ كَاتِهْنَ الْيَاقُوتَ وَالْمَرْجَانَ ﴿۳۰﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۳۱﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ګواکې دغه (حورې) یاقوت لعل وي (په صفایي) او مرجان وي (په سپینوالي کې). پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنې هسې خوشرنګې او بېش بها او قیمتدارې به وي.

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿۳۲﴾

نه ده جزاء بدل د احسان نیکي مګر احسان نیکي ده.

تفسیر: یعنې د ښو بندګانو بدل پرته له ښه ثوابه بل څه کېدی شي؟ دې جنتیانو په دنیا کې د الله تعالی داسې ډېر ښه عبادتونه کړي وو، ګواکې هغوی الله تعالی پخپلو سترگو سره لیدو، او الله تعالی هم هغوی ته انتهایي بدل ورکړ.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۳۲﴾ وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَيْنِ ﴿۳۳﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او بې له دغو (دوو جنتونو) دوه جنتونه نور هم دي.

تفسیر: ښایي وړاندنې باغ مقربینو لره وي، او دا دوه باغونه ښو ډلو (اصحاب یمین) لره وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ مُدْمَأْمَتِينَ ﴿٣٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تک تور به وي (له ډېر شینوالي څخه).

تفسیر: یو څیز چې ډېر زیات شین شي؛ توروالي ته اوږي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٣٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّخَتَا ﴿٤٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٤١﴾ فِيهِمَا فَالَكُمُ الْعُخْلُ وَرُؤْمَانُ ﴿٤٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (جنتونو) کې دوه چینې جوش وهونکې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (دوه جنتونو) کې هر راز مېوې او خرما او انار.

تفسیر: خو د دنیا په انارو او کجورو باندې دې قیاس ونه کړل شي، ولې چې د هغو مېوو کیفیت او څنگوالی بل رنگ دی، او یواځې پاک الله تعالی ته معلوم دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٤٣﴾ فِيهِنَّ حَيْرَاتٌ حَسَانٌ ﴿٤٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (ټولو جنتونو) کې حورې پیمخې نېکې ښایسته.

تفسیر: یعنې په دغو څلور واړو جنتونو کې به پېغلې وي، ښې رشې، پیمخې ښکلې.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْبُيُوتِ ﴿٤٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). حورې به وي پټې کړې شوې په خیمو کې.

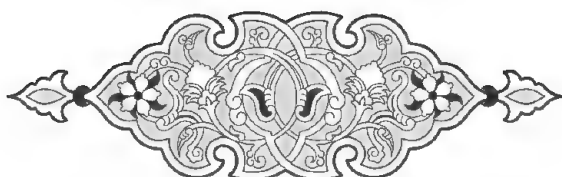
تفسیر: له دې څخه رابښکاري چې د ښځې لویه بزرګي او صفت ستر او پرده ده، او د ښځې اصلي ډول او سینګار په کور او په پرده کې دی، او ښايي چې پخپلو کورونو کې درنې لکه مرغلرې ناستې وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْشَاءٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جِآنٌ ﴿٤٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ مُتَكَبِّرِينَ عَلَى رُفُوفٍ خَضِرٍ وَعِنْفَرٍ حَسَانٍ ﴿٥٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿٥١﴾ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٥٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). چې نه به وي مسه کړې دوی لره سړي پخوا له دغو (جنتیانو مېرو خپلو) او نه پیري. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکي به وي دوی پر بالبنونو شین رنگو باندې، او پر فرشونو نفیسو عمدو وو ښایسته وو باندې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ

(او منکر بری ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه ترې منکرېدی نشئ چې دا د الله له جانبې نه دي).
برکت ناک دی نوم د رب ستا چې خاوند د لویی، ستر توب او د عزت ورکولو او د انعام دی.

تفسیر: یعنې هغه څوک چې په خپلو وفادارانو باندې دومره احسان او انعام وفرمایي؛ نو غور وکړئ چې په ګردو نعمتونو کې اصلي ښه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځي، او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلېږي، بیا وپوهېږئ په هغه نامه کې چې دومره برکت وي؛ نو په مسمی کې به یې څومره برکات او حسنات وي.
تَمَّتْ سُورَةُ الرَّحْمَنِ بِفَضْلِ اللَّهِ الْمَلِكِ الْمَنَّانِ، فَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْوَاقِعَةِ

«د (الواقعة) سورت مکي دی، یې له (۸۱، ۸۲) آیتونو چې په مدینه کې نازل شوي دي، (۹۶) آیتونه او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۶) او په نزول کې (۴۶) سورت دی، وروسته د (طه) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۚ لَيْسَ لَوْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۖ

کله چې واقعه شي واقع کېدونکې (قیامت). نشته پېښېدلو د هغې لره هیڅ نفس دروغ کوونکې (او انکار کوونکې لکه چې به وو تر منکر په دنیا کې).

تفسیر: یعنې کله چې قیامت شي؛ نو دا به ښکاره شي چې هغه یوه رښتیا خبره وه، او هیڅوک یې مخه نشي نیولی، او نه یې بېرته شړلی شي، او هسې دعوی چې الله تعالی مړي نه ژوندي کوي، او نور ګرد دروغ ثابتېږي.

خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ

(قیامت) ښکته کوونکې دی (د کفارو په جحیم) پورته کوونکې دی (د ابرارو په نعيم).

تفسیر: یعنې یوه ډله به پورته بېوله کېږي، او بله ډله به ښکته شړله کېږي، او لوی متکبران چې په دنیا کې دوی خپل ځانونه لوی ګڼل؛ د أسفل السافلين په لوري راښکودل شي، او د دوزخ په اور کې به سوځي، او ډېرو متواضعینو او له الله تعالی څنې ویرېدونکیو ته به چې په دنیا کې به وړوکی او حقیر ښکارېدل؛ د ایمان او صالح عمل په وسیله د جنت لوړ ځایونه وربښل کېږي.

إِذَا جَتِ الْأَرْضُ رَجًا ۖ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۖ فَكَانَتْ هَبًا مَّتَبَّنًّا ۖ

کله چې وڅوڅولی شي ځمکه په لږ څولو سختو سره. او ورېژول شي غرونه په رېژولو سختو سره. نو شي به دا غرونه یوه دوړه خوره کړی شوي.

تفسیر: یعنې په ځمکه کې به سخته رېږدېدنه (زلزله) پېدا شي، او ګرد غرونه به ټوټې ټوټې شي، او له بشرکو څخه به یې هسې دوړې او ګردونه پورته کېږي، چې ټوله دنیا به په هغه کې ډوبېږي.

وَأَنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةٌ ۖ

او شئ به تاسې صنفونه درې (دوه جنتیان او یو دوزخیان).

تفسیر: یعنې د قیامت له وقوع څخه وروسته ګرد خلق په درې برخو ویشل کېږي، دوزخیان عام جنتیان او د مقربینو خواص چې د جنت په اعلی درجاتو رسیږي، وروسته د دې درې واړو ذکر په مجمل ډول سره راځي، او بیا د هغو احوال په تفصیل سره بیانېږي.

فَأَصْحَابُ الْيَمِينِ ۖ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ۖ

پس یاران ملگري د بني لاس خومره ښه دي یاران ملگري د بني لاس.

تفسير: يعنې هغه خلق چې د عظيم عرش په بني خوا کې وي، او هغوی د ميثاق اخيستلو په وخت کې هم د آدم عليه السلام له بني خوا څخه ايستلی شوي وو، او د هغوی اعمالنامې هم د هغوی په بني لاس کې ورکولې کېږي، او پرېښتې يې هم د دوی له بني لاس څخه اخلي، نو هغه ورځ د دوی ښه والی او برکت ډېر زیات او د دوی مرتبه به ډېره لوړه وي، څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کې د همدوی په نسبت داسې یوه ننداره کړې وه، چې آدم عليه السلام به کله چې خپل بني لاس ته کاته؛ نو مسکېدل او تبسم به يې کاوه، او کله چې به يې خپل کين لاس ته وکتل؛ نو له ژړا پورې راوړې کېده، نو دغه «أصحاب اليمين» خورا ښه ښک بختان دي، او د داسې ښو درجو او نعمتونو خاوندان دي، چې هر څوک پرې تعجب کوي.

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ ۖ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ۖ

او یاران ملگري د کين لاس خومره بد سپک دي یاران ملگري د کين لاس.

تفسير: يعنې دا خلق د آدم عليه السلام له کينې خوا څخه ايستلی شوي، او د عرش عظيم په کينې خوا کې ودرولی شوي، او د دوی اعمالنامې هم په کين لاس ورکولې کېږي، او پرېښتې يې د هغوی له کين لاس څخه کش کوي، نو دوی ډېر بدبخت او په ډېرو ډېرو او نحوستونو اخته دي، چې هر څوک پرې تعجب کوي.

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ۖ أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ۖ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ۖ

او پومبې کېدونکي (حسنا تو ته) هم دوی پومبې کېدونکي دي (جنت ته). هم دوی نژدې کړی شوي دي (الله ته). په جنتونو د نعمتونو کې به وي.

تفسير: يعنې هغه خلق چې په دنيا کې د علميه وو او علميه وو کمالاتو او د تقوی د مراتبو لامله وړاندې وي؛ نو په آخرت کې به هم د بني لاس له ډلې څخه وړاندې تیرېږي، او لوړو مرتبو ته خيژي، نو دوی به د الله تعالی په رحمتونو او تقرب او وجاهت په مراتبو کې له ګردو څخه په مخکې وي، او ابن کثير (رحمه الله) وايي چې: دا خورا منلی سړي به پیغمبران، رسولان، صدیقان، شهیدان وي، چې الله تعالی ته به مخامخ ودرېږي.

ثَلَاثَةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ۖ وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ۖ

لویه ډله به وي له اولینو پومبنيو څخه. او لږ دي له آخړینو وروستیو څخه.

تفسير: شاه صاحب لیکي: «پومبې يې پومبني امتونه یاد کړل، او وروسته يې دا (محمدي) امت یاد کړ، یا به له وړاندې او وروسته څخه د همدې محمدي امت مقدم او مؤخر کسان مراد وي، يعنې اعلی درجه سړي پخوا ډېر وو، او وروسته به لږ کېږي»، ابن کثير (رحمه الله) له دې آيت څخه يو درېم مطلب هم اخيستی، چې مونږ ته هغه غوره ښکاري، يعنې د هر امت په وړاندینيو پېړيو کې د نبی د صحبت يا د قرب عهد له برکته اعلی درجه مقربین هومره چې زیات وي، په وروستیو پېړيو کې يې دومره نه پاتې کېږي.

عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ۖ

ناست به وي (جنتیان) په تختونو او بډليو شويو چړاو کړيو شويو په زرو جواهرو باندې.

تفسير: چي دغه جنتي تختونه په سپسو د سرو زرو او جواهرو سره اوبدلی شوي وي.

مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَبِّلِينَ ﴿١٧﴾

چي تکیه وهونکي به وي (جنتیان) په هغو (تختونو) باندې مخامخ کېناستونکي یو بل ته.

تفسير: یعنی د دوی کېناستل به په داسې یو ډول سره وي چې د هیڅ یوه شا به د بل په لوري نه وي، او یو به د بل په لیدلو سره خوشالېږي.

يُطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخْلَدُونَ ﴿١٨﴾

گرځي به په دوی باندې (لپاره د خدمت) هلکان تل پاتې کیدونکي (په هلکوالۍ سره).

تفسير: یعنی د دوی د خدمت لپاره به هسې هلکان ټاکلی شوي وي، چې تل به هغوی په همغه یوه صحیح او اندازه عمر او منگ وي، او گرځي به دغه هلکان پر دغو جنتیانو.

بِأَنْوَاعٍ مِّنَ الْمَاشِئِةِ وَكَأْسٍ مِّنْ مَّعِينٍ ﴿١٩﴾ لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُزْفُونَ ﴿٢٠﴾

په ګلاسونو او په کوزو سره، او په کاسو لوبنیو سره له صافو پاکو شرابو بهیدونکیو څخه. چې نه به سر خوړېږي له دغو (شرابو)، او نه به بې هوشه کېږي چټي ویږي (ترې).

تفسير: یعنی ډېر ښه او پاک شراب چې د هغو قدرتي چینې به په جنت کې بهیږي، او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کې خوړ پیدا کېږي، او نه به یې څښونکي چټي او اپټې خبرې کوې، ځکه چې په هغو کې به نشه نه وي، او یواځې د خوښۍ، سرور، خوند، لذت او خوشالۍ څخه به ډک وي.

وَقَالَهُ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢١﴾ وَلِحُوطِئِةٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾

او (گرځي به په دوی باندې هلکان په) مېوو له هغه راز چې یې خوښوي (جنتیان). او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله چې زړونه یې غواړي.

تفسير: یعنی هر کله یې چې مېوه زړه وغواړي، او هر راز غوښه یې چې خوښه وي؛ بې له زحمته او تکلیفه هغه ورته رسیږي.

وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٣﴾ كَأَمْثَالِ الْلُؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٤﴾

او (گرځي به په دغو جنتیانو باندې) حورې پیمخې غټ سترګې په شان د لؤلؤ مرغلرو ساتلیو شویو په پوښو کې.

تفسير: یعنی لکه صافې او پاکې مرغلرې غوندې چې د هیڅ ګرد او دوږو اثر او اغېزه به په کې نه وي.

جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْتِيهِمْ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

جزاء بدل ورکول دي په هغو چې وو دوی چې کول به یې (له حسناتو په دنیا کې). نه به اوري دوی په دغه (جنت کې) چټي خبرې او نه د ګناه خبرې. مګر اوري یوه خبر سلام سلام (یعنې تل به سلام اچوي جنتیان یو په بل باندې په جنت کې).

تفسير: يعنی چټي خبرې، لغويات او واهيات به هلته بيخي نه وي، او نه به څو ك دروغ وايي، او نه به پر چا باندې تهمت او تور تړل شي، يواځې له هرې خوا څخه د سلامونو غږونه پورته كيږي، چې جنتيان به يو بل باندې سلامونه اچوي، او پرېستې به همدوی ته سلام اچوي، او د الله تعالى سلامونه به هم دوی ته وررسېږي، چې هغه خورا د عزت او احترام صورت لري، او په ډېر اعزاز او اكرام سره اجراء كيږي.

وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ ۖ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ۖ فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ۖ

او ملگري ياران د بني لاس څومره ښه دي ملگري ياران د بني لاس. په بېرو بې اغزيو کې به وي.

تفسير: چې په راز راز خوندورو گلانو کې پټې وي.

وَطَلِّمٌ مَّنْضُودٍ ۖ وَطَلِّمٌ مَّنْضُودٍ ۖ

او په کېلو له بېخه تر سره ډکو کړيو شويو کې به وي. او په سيورو اوږدو کړيو شويو همېشه وو کې به وي.

تفسير: يعنی نه د لمر تکليف وي، او نه د گرمۍ، او نه د يخۍ له لاسه کوم زحمت وررسېږي، نه به تياره وي، تل به هسې وخت وي لکه چې د لمر خټو له وخت څخه لږ څخه پخوا وي، او هسې يو برابر او ښه اوږد سيوری وي؛ چې ډېر گړندی اس به په پنځه سوو پر له پسې کلونو تگ سره نشي ترې وتلی.

وَمَا مَسْكُوبٌ ۖ وَقَالَهُ كَثِيرَةً ۖ لَامَقْطُوعَةٍ ۖ وَالْمَنْوَعَةِ ۖ

او په اوبو بهېدونکيو تويدونکيو همېشه وو کې به وي. او په مېوو ډېرو که به وي. چې نه به قطع کولی كيږي په هيڅ وخت. او نه به منع کولی كيږي په هيڅ عذر سره.

تفسير: يعنی هر راز مېوې به وي چې پرته له جنتيانو څخه به هيچا گوتې نه وي وروپې، او نه به چا پرې کړې وي، او نه د دنيا د موسمي ميوو غوندې وي چې کله وي او کله نه وي، او نه به په کې څه ډيل او انقطاع پېښيږي، بلکه تل ښه او تاندي او خوندورې مېوې موجودې وي، او بلا ممانعت او تکلف به هر وخت ور تقديميږي.

وَقُرْشٍ مَّرْفُوعَةٍ ۖ

او په فرشونو او چټو کړيو شويو کې به وي (په پالنگونو باندې).

تفسير: يعنی خورا پرېر او جگک به وي، او له ظاهري او باطني حيثيته به هم خورا ښه اعلى عمده او هسک وي.

إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً ۖ فَجَعَلْنَهُنَّ أَبْكَارًا ۖ عُرُبًا أَتْرَابًا ۖ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ۖ

بېشکه مونږ نوي پيدا کړي دي دغه حورې په يوه ښه پيدا کولو سره. نو گرځولې مو دي دوی بکري پيغلې عاشقانه (پر جنتيانو خاوندانو خپلو) همزولې (په خپل مابين کې). لپاره د ملگرو يارانو د بني لاس.

تفسير: يعنی حورې او د دنيا ښځې چې په جنت کې سره گډيږي؛ نو هلته د دې دنيا د ښځو پيدايښ وده او بنياست به د الله تعالى په قدرت هسې وي چې تل به پيمخې، پيغلې، بنيسته او په زړه پورې وي، او د هغوی خبرې اترې، طرز،

اداء او ناز او طبعي مينه د خپلو مېړو شوق ځان ته ورکش کوي، او تل به دوی د خپلو مېړو سره همزولي هم منگې او هم فکړه وي.

ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ۖ وَثَلَاثَةٌ مِنَ الْآخِرِينَ ۖ

(أصحاب اليمين به) لويه ډله وي له اولينو رومبنيو خلقو څخه. او لويه ډله به وي له آخرينو وروستنيو خلقو نه.

تفسير: يعني أصحاب اليمين په پخوانيو کې هم ډېر وو، او په وروستنيو کې به هم ډېر وي.

وَأَصْحَابُ الشَّامِ ۚ مَا أَصْعَبُ الشَّامَ ۖ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ۖ وَظِلٍّ مِنْ يَحُمُّمْ ۖ لَا بَارِدٌ وَلَا كَرِيمٌ ۖ

او ملګري ياران د کين لاس څومره بد دي ملګري ياران د کين لاس. په اور تاوده کې به وي او په سوځونکيو اوبو کې به وي. او په سيوري کې به وي د لوګي ډېر تور. چې نه به سوړ وي او نه به د عزت راحت وي.

تفسير: يعني د دوزخ د اور تک تور لوګی به پورته کيږي، او دوی به د هغه لوګي تر هغه سيوري لاندې ودروول کيږي، چې هلته به دوی ته هيڅ يو جسماني او روحاني آرام او هوسايي نه رسيږي، نه به يخني ورسيږي، او نه به هغه د پت او عزت سيوري وي، ډېر ذليل او خوار به د هغه سيوري تر سوځونکي پر اس لاندې په رېږو (تکليفونو) اخته وي، دا د هغوی د دنيوي خوشالي بدل دی، چې هغوی د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالی او د هغه د رسول مخالفت کاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ ۖ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ۖ

(دا عذابونه په سبب د دې وو چې) بېشکه دوی وو پخوا له دې څخه په دنيا کې ودان کړی شوي په نعمتونو کې خوشال. او وو دوی چې دوام اصرار ضد به يې کاوه پر ګناه لويه (کفر) باندې.

تفسير: هغه لويه ګناه کفر او شرک او د انبياوو تکذيب يا هسې دروغ قسمونه دي چې وايي يې: «له مړينې څخه وروسته هيڅ کله بيا ژوندون نشته».

وَكَانُوا يَقُولُونَ ۚ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ۖ إِنَّا لَبَعُوثُونَ ۖ أَوَإِذَا نَا الْأَوَّلُونَ ۖ

او وو دوی چې ويل به يې: آيا کله چې مړه شو مونږ، او شو خاورې او هډوکي؛ آيا بېشکه مونږ به بيا خامخا راپورته کړی شو؟ او پلرونه ځمونږ رومبني هم (به بيا ژوندي راپورته کيږي؟ بلکه نه کيږو).

تفسير: هغه مړي هم ژوندي کيږي چې له مونږ څخه پخوا مړه شوي دي، يعني دا خبره د چا په فکر او پوهې کې راتلی شي؟

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ۖ لَجُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ۖ

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) بېشکه چې رومبني (خلق) او وروستني (خلق). به خامخا ګرد به ټول کړل شي وخت د ورځې معلومې ته (چې قیامت دی).

تفسیر: یعنی د قیامت ورځ چې د هغې وخت یواځې الله تعالی ته ښکاره دی، او د ده په علم کې مقرر او مقدر دی.

ثُمَّ اَنۡكَمۡ اَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَكُونُوا مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زُقُومٍ ﴿٥٧﴾ قَبَالُوتٍ مِّنۡهَا الْبُطُونُ ﴿٥٨﴾

بیا به بېشکه تاسې ای کمراهانو دروغ ویونکیو. خامخا خوړونکي به یې (په دوزخ کې) له ونې د زقوم څخه. پس ډک کوونکي به یې له هغې (ونې) څخه گټلېو خپلو لره.

تفسیر: یعنی کله چې د لوړې له لاسه تره ور (مضطرب) شي؛ نو دا ونه دوی ته د خوړلو لپاره ورکوله کیږي، او دوی به له هغې څخه خپلې گټلې ډکوي.

فَشَرِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ﴿٥٩﴾ فَشَرِبُونَ شُرَبَ الْهَيْمِ ﴿٦٠﴾

پس څښونکي به یې تاسې په هغه (زقوم خوړلي شوي) باندې له اوبو سوځوونکیو څخه. پس څښونکي به یې (په شان) د څښلو د اوبانو ډېرو ترو.

تفسیر: یعنی هسې چې اوبې په ډېره سخته گرمۍ کې د ډېرې تندې له لاسه وروسته له دې چې څو ورځې یې اوبه نه وي څښلې، او بیا اوبو ته ورورسېږي؛ نو اوبه په ډېره وارخطايي سره څښي، چې یو څاڅکی هم نه ترې پاتې کیږي، دوزخیان به هم همداسې هغه سوځوونکې اوبه څښي، چې د هغوی خولې به تیا کې او کولمې به یې ټوټې ټوټې لویږي، (العیاذ بالله).

هَذَا اَنۡزَلْنَاهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٦١﴾

دا (خوړل او څښل چې ذکر شول) مېلمستیا د دوی ده په ورځ د جزاء انصاف کې.

تفسیر: یعنی د انصاف اقتضاء همداسې ده چې د هغو منکرانو مېلمستیا همدا راز وکړه شي.

مَعَنۡ خَلَقْنٰكُمْ فَلَوْلَا تَصَدَّقُونَ ﴿٦٢﴾

مونږ پیدا کړي یې تاسې (له نشتوالي څخه) نو ولې تاسې باور یقین نه کوئ په ژوندون پس له مرگه؟.

تفسیر: یعنی دا خبره ولې نه منئ چې پخوا هم پیدا کوونکي الله تعالی دی، او بیا هم پیدا کوونکي همغه الله تعالی دی؟.

اَقْرَبۡتُمۡ مَا تُشۡكُونَ ﴿٦٣﴾ اَنۡتُمْ تَخْلُقُونَهَا اَمۡ نَحْنُ الْخٰلِقُونَ ﴿٦٤﴾

آیا وینئ تاسې (چې خبر را کړئ له) هغه اوبو څخه چې څڅو یې تاسې (پر رحمونو د ښځو خپلو کې)؟. آیا پیدا کوئ تاسې له دغه (مني نه بشر) که یو مونږ پیدا کوونکي؟.

تفسیر: یعنی د میندو په رحم کې له نطفې څخه سپړی څو ک جوړوي؟، هلته ستاسې هیڅ ظاهري تصرف نه چلیږي، او د هیچا یو ښکاره لاس نه وررسي، او نه څه تصرف په کې کولی شئ، بیا نو پرته له مونږ څخه بل څوک دي چې له هغه یو څاڅکي اوبو څخه هسې ښکلی شکل جوړوي؟ او بیا په هغې کې سا او روح اچوي.

نَحْنُ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ

مونږ مقرر کړی مو دی په منځ ستاسې کې (ای مخلوقاتو) مرګ.

تفسیر: یعنې ژوند بېل، وژل او نورې ګردې چارې څمونږ په قدرت او قبضه کې دي، کله چې د وجود او عدم واک او اختیار څمونږ په لاس کې دی؛ نو وروسته له مړینې ژوندي کول هم مونږ ته کوم ګران کار نه دی.

وَمَا نَحْنُ بِسَبُّوْقَيْنَ ۚ عَلَىٰ أَنْ تَبْدِلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝

او نه یو مونږ عاجز چې څوک تېری راباندې وکړي. له دې نه چې پیدا کړو بدل ستاسې (نور خلق) په شان ستاسې، او مونږ راپورته پیدا کړو تاسې په هغو (صورتونو سره) چې تاسې به علم نه پرې لرئ.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې تاسې به بلې نړۍ (جهان) ته بیا یو، او ستاسې په ځای به نور خلق ودروو».

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ۝

او خامخا په تحقیق پوهیدلي یی تاسې په پیدا کولو پرمېنیو باندې؛ نو ولې نه یادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالیٰ په قدرت، او یقین نه کوئ په بیا پیدا کولو باندې)؟.

تفسیر: یعنې همغه پرمېنی پیدایش په یاد کړئ، او د هغه له مخې او اټکله دا دویم پیدایش هم قیاس کړئ !.

أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْمِلُونَ ۚ إِنَّكُمْ تَزْرَعُونَ ۝

آیا پس وینئ (چې خبر را کړئ ماته) هغه چې کړئ یې تاسې. آیا تاسې زرغونوئ هغه که مونږ یو زرغونوونکي؟.

تفسیر: یعنې په ښکاره ډول سره خو تاسې تخم شیندئ، ولې دننه په ځمکه کې د هغه پالل او د هغه زرغونول، او له هغه څخه یو تک شین کښت جوړول، او بیا هغه ګټور ګرځول د چا کار دی؟ د دې په نسبت خو تاسې ظاهري او سطحي دعویٰ هم نشئ کولی، چې هغه څمونږ تیار کړی شوی شی دی.

لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطًا مَّا فَظَلَمْتُمْ فَتَكْفَهُونَ ۝ إِنَّ الْبُغْرَ مُمْرُونَ ۚ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ۝

که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا وبه ګرځوو مونږ هغه (کښت لره) وچ وابښه ذره ذره، نو وبه ګرځئ تاسې تعجب کوونکي او ویونکي د دې خبرې. بېشکه مونږ خامخا تاوان کړي یو (په زراعت خپل کې). بلکه مونږ محروم بې برخې کړی شوي یو (له رزق نه).

تفسیر: یعنې د کښت له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقي پاتې کېدل هم څمونږ کار دی، که مونږ وغواړو؛ نو کوم یو آفت ورو لېرو، چې په هغه سره ګرد کښت خاورې ایرې شي، او بیا به تاسې خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ، او پخپلو منځونو کې به سره ناست راز راز خبرې به جوړوئ؛ او وایئ به چې خانه! تاته خو سړ کال ډېر لوی تاوان او جنجال در رسېدلی دی، که رښتیا پوښتنه کوئ؛ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتې شوی یم.

اَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿۱۸﴾ ؕ اَنْتُمْ اَنْزَلْتُمْوهُ مِنَ السَّمَاءِ اَمْ هُوَ اَنْزَلْنَاهُ لَكُمْ

آيا پس وينئ (چې خبر را کړئ) تاسې اوبه هغه چې خښئ يې تاسې (او ژوند پرې ترلې دی)؟ آيا تاسو نازلې کړې دي هغه لطيفې خوږې (اوبه) له سپينو ورېځو څخه که مونږ نازلوونکي رانښکته کوونکي يو (د هغو اوبو؟ بلکه ته يې ای الله!).

تفسير: يعنې باران هم ځمونږ په حکم سره وريږي، او د ځمکې په خزانو کې هغه اوبه هم مونږ ټولو، آيا تاسې څه زور او قوت لرئ چې اوبه جوړې کړئ؟ يا يې په زور او زاری له ورېځو څخه ووروئ؟

لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ اُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿۱۹﴾

که اراده فرمايو مونږ؛ نو وبه ګرځوو دا (اوبه) تروې ترڅې؛ نو ولې شکر نه وباسئ (تاسې په دغو نعماوو)؟

تفسير: يعنې که مونږ اراده وفرمايو؛ نو خوږې اوبه ترڅې کوو، چې هيڅوک يې ونشي خښلې، او نه کښت ته په کار ورشي، بيا هم تاسې څما احسان نه منئ، چې مونږ تاسې ته خوږې اوبه اوروو، او د خوږو اوبو لويې خزاني تاسې ته ساتو، او له هغو څخه تاسې ته راز راز ګټې رسوو.

اَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿۲۰﴾ ؕ اَنْتُمْ اَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا اَمْ هِيَ اَنْشَأْنَاهُ لَكُمْ

آيا پس وينئ (چې خبر را کړئ) تاسې د اور هغه نه چې بلوئ يې تاسې (له هر راز محروقاتو نه). آيا تاسې پيدا کړې ده ونه د دې (اور) او که مونږ پيدا کوونکي يو (د هغې ونې او د ټولو محروقاتو؟ بلکه ته يې ای الله!).

تفسير: په عربو کې داسې څو تکې شنې ونې دي، چې د هغو د دوو لرګيو له سولولو څخه اور پيدا کيږي، لکه چې په هندوستان کې د ټانس د ونې له سولولو څخه اور پيدا کيږي، پخوا له دې نه د (يس) د سورت په آخر کې د دې په نسبت څه بيان ليکلی شوی دی، يعنې په دې ونو کې اور چا ايښی دی؟ تاسې که ما؟ (بلکه تا ايښی دی ای الله!).

نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذَكُّرًا ﴿۲۱﴾

مونږ ګرځولی مو دی دغه (دنيوي اور) تذکره يادول (د دوزخ).

تفسير: يعنې دې اور ته وګورئ او د دوزخ اور ياد کړئ، دا هم د هغه اور يوه برخه او ادنی نمونه ده، او فکر وهونکي لره دا خبره ور په يادېږي، هغه الله چې له تکې شنې ونې څخه تک سور اور راوباسي، هغه په يقين سره کولی شي او قادر دی چې مړي هم ژوندي کړي.

وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ ﴿۲۲﴾

او (ګرځولی دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته لپاره د مسافرانو محتاجانو بې وځلو.

تفسير: يعنې د بيديا او ميدان اوسېدونکيو او پردېسانو ته اور ډېر په کارېږي، په تېره بيا د ژمي او سړو په وخت کې، او پرته له دې څخه د نورو هم ډېر په ښه ورځي، او د مدنيت ډېر امور پرې مربوط دي.

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ۝

نو و کړه نسبت د پاکي نامه د رب خپل ته چې له ګردو ځني لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نهماوو یې).

تفسیر: یعنې هغه ذات چې داسې مختلف شيان او د کار وړ څیزونه یې پیدا کړي دي، او خاص پخپل فضل او احسان یې مونږ منتفع ګرځولي یو، د هغه شکر اداء کول په کار دي، او د کافرانو او منکرانو د هغو چټي او اړتو خبرو په مقابل کې چې هغه الله تعالی ته یې نسبت کوي؛ د هغه د مبارک نامه پاکي بیانول پکار دي، د تعجب ځای دی چې دا خلق سره د داسې باهره وو آیاتونو او نبو د لیدلو بیا هم د هغه الله تعالی په قدرت او وحدانیت باندې هسې چې ښايي نه پوهیږي.

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوْقِعِ النُّجُومِ ۝

نو قسم خورم زه په ځایونو د پرېوتلو د ستوریو باندې.

تفسیر: او دویمه معنی یې دا ده چې: قسم خورم د آیتونو په رابښکته کېدلو د پیغمبرانو په زړونو باندې، یا د قرآني آیتونو په رابښکته کېدلو باندې له اسمانه پر ځمکې باندې چې لږ لږ او ورو ورو رانازلېږي.

وَأَنَّهُ لَقَدْ عَلِمْتُمُ إِنَّهُ لَقرآنٌ کَرِيمٌ ۝ فِي كِتَابٍ مُّكْنُونٍ ۝ لَا يَسْهُو إِلَّا الْبَاطِلُونَ ۝

او بېشکه دا قسم خامخا قسم دی که پوهېږئ تاسې عظیم ډېر لوی. چې بېشکه دا (کتاب لوستی شوی په تا باندې) خامخا قرآن کریم عزت والا دی. (چې لیکلی شوی دی) په کتاب پټ ساتلي شوي (لوح محفوظ) کې. چې نه مه کوي ده لره او نه دې یې مه کوي مګر هغه چې پاک کړی شوي وي (یعنې پاکان).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې پرښتې په دې پاک کتاب باندې لاس لګوي، هغه کتاب همدا لیکلی شوی کتاب دی، د پرښتو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کې»، ځینې د ﴿لَا يَسْهُو﴾ ضمیر قرآن ته اړوي، یعنې دې پاک قرآن ته لاس نه وروړي مګر خو پاک سړي، یعنې هغه کسان چې زړونه یې صاف او اخلاق یې پاک وي، د همداسې سړیو فکرونه او عقلونه د دې لوی کتاب په علومو او حقائقو، معارفو او آیتونو باندې هم په ښه ډول سره رسیږي، یا نه مه کوي دا قرآن مګر خو پاک خلق، یعنې بې اودسه هغه ته لاس نه وروړي، لکه چې د نبوي احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوې ده، نو په دې تقدیر سره د ﴿لَا يَسْهُو﴾ نفي به د نهې لپاره وي.

تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۝

(هغه قرآن چې ټوټه ټوټه نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکي) رب د عالمیانو.

تفسیر: یعنې دا کومې کودې (جادو) او ټوکې نه دي، او نه د کاهنانو چټي او اړتې خبرې دي، او نه د شاعرانو توهّمات او مبالغات او هسکې استعارې دي، بلکه یو لوی، مقدس، معزز، پاک او اسماني کتاب دی، چې د رب العالمین له لوري د ټول عالم او ګردو نړۍ والو (اهل جهان) د لار ښوونې لپاره رابښکته شوی دی، هغه الله تعالی ځمونږ پاک الله دی چې د لمر، سپوږمۍ او ستوریو ډېر کلک، محکم، عجیب، غریب او ښکلی ترتیب او نظام یې قائم کړی دی، او هغه ګرد سماوي اجرام د یوه مرتب قانون او منظم اصولو سره د خپلو ورځنیو ختلو او پرېوتلو او نورو تأثیراتو او اغېزو سره د خپل عظمت، قدرت، قوټ، وحدانیت، تصرف او د عظیم الشان اقتدار مظاهري او په زړه پورې نندارې رابښي.

أَفِيْهِذَا الْحَدِيْثِ أَنْتُمْ تُدْهِنُوْنَ ۝ وَتَجْعَلُوْنَ رِزْقَكُمْ أَنْتُمْ تُكَدِّبُوْنَ ۝

آيا په دې خبرې (د قرآن) باندې تاسې سپک کوونکي یئ (دروغ یې گڼئ)؟ او ګرځوئ تاسې روزي برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چې تاسې دروغ گڼونکي یئ (دغه قرآن لره).

تفسیر: یعنې آيا دا هسې دولت دی چې له هغه ځنې په ګټه اخیستلو کې تاسې سُستي او کاهلي وکړئ، او خپله برخه همدومره وگڼئ چې د الله تعالی هغه راښوولي حقائق دروغ ثابتوئ؟ لکه چې د باران د لیدلو په وخت کې وایي چې هغه ستوری هغه برج ته راغلی؛ نو ځکه وربښت وشو، ګواکې دوی د الله په قدرت قائل نه دي، او په هسې وینا سره دوی د رحمت د دې باران قدر هم نه کوي، چې د پاک قرآن په شکل کې رانازل شوی دی، او دا ویل چې د الله تعالی له خوا نه دی لېږلی شوی؛ سخته بدبختي، حرمان او بد نصیبي ده، آيا د یوه نعمت شکر ګزاري همداسې کېدی شي، چې هغه دروغ وللی شي؟

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُمُومَ ۝ وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ تَنْظُرُونَ ۝ وَعَنْ أَقْرَبِ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ۝ فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ عَلِيمَ مَدْيَنَ ۝ تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝

نو ولې په هغه وخت کې چې ورسیږي (روح د سړي) ستوني ته. او (حال دا وي چې) تاسې په دغه وخت حاضر او رږدونکي نظر کوونکي یئ هغه ته. او مونږ ډېر نژدې یو هغه ته (ځمونږ پرښتې) له تاسې څخه مګر نه وینئ، او نه پوهېږئ تاسې. پس ولې که یئ تاسې چې جزا نه درکوله کیږي او نه ژوندی کیږئ؛ نو راوګرځوئ تاسې دا (روح) که چېرې یئ تاسې رښتیني (په دې ګمان خپل کې چې جزاء نشته).

تفسیر: یعنې په داسې بېفکری او بې خوفۍ سره د پاک الله تعالی خبرې دروغ گڼئ، ګواکې تاسې د چا په حکم او واک کې نه یئ، یا هیڅ نه مړئ، او له الله تعالی سره نه مخامخ کېږئ، ښه! څه وخت چې ستاسې د کوم عزیز او محبوب سا په ختلو کې وي، او سايې په ستوني کې بنده شي، او د ځنګدن رېږونه پرې تیرېږي، که تاسې له هغه سره نژدې کېنئ او د ده هغه بې وځلي او بېچاره ګي پرېشاني او سرگرداني وګورئ، له بلې خوا پرښتې له تاسې څخه هغه ته ډېرې نژدې دي، چې تاسې یې نه وینئ، که ستاسې واک او اختیار د بل چا په لاس کې نه دی؛ نو په هغه وخت کې تاسې د خپل هغه محبوب او مین سا او روح ولې نه شی ساتلی؟ او د څه لپاره هغه مین او محبوب مو له تاسې څخه په داسې حال کې چې ستاسې زړونه خوږېږي، او اوښکې مو بهیږي، بېلتون کوي، او تاسې په خپل فراق او بېلتون ژړوي.

فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ۝ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ ۝ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ۝ فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ۝

نو که چېرې وي (دغه مړی) له مقربینو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسايي (آرام) او ښه رزق او جنت ډک له نعمتونو څخه. او که چېرې وي (دا مړی) له یارانو ملګرو د ښي لاس. نو سلامتیا ده تا لره له یارانو ملګریو د ښي لاس څخه.

تفسیر: یعنې تاسې د یوې شېبې لپاره هم هغه نه شی ساتلی، او هغه خپل ځای ته هرومرو رسېدونکی دی، که هغه مړی له مقربینو څخه وي؛ نو اعلی درجه روحاني او جسماني، د هوسايي راحت عیش او چرچو سامانونو ته رسیږي، او په ښي لاسه ډله (اصحاب الیمین) کې شاملېږي، او هیڅ یوه وېره او رېږونه ورته نه پاتې کیږي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي:

«يعني د هغوی له لوري ډاډه (خاطر جمع) اوسه!»، يا دا مطلب چې د (أصحاب اليمين) له طرفه هغوی ته سلامونه رسيږي، يا هغه ته ويل کيږي: تالره په راتلونکي وخت کې سلامتي او هوسايي (آرام) ده، او ته په اصحاب يمين کې شامل او ګډ يې.

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ ﴿٤٣﴾ فَنُزِّلُ مِنْ حَبِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَتَصْلِيَةٌ جَحِيمٍ ﴿٤٥﴾

او که چېرې وي (دغه مړی) له دروغ و یونکیو ګمراهانو څخه. نو مېلمستیا ده (ده ته) له سوځوونکیو اوبو څخه، او ننه ایستل دي په اور (د دوزخ) کې.

تفسیر: یعنی د هغه پای او انجام هسې وي چې پخوا له مړ کېدلو څخه هغه ته د هغه راتلونکي حال احوال اوراوه کيږي.

إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ﴿٤٦﴾

بېشکه دا خبره (چې ذکر شوه په شان د دې درې صنفو کې) خامخا همدا حقه يقيني ده.

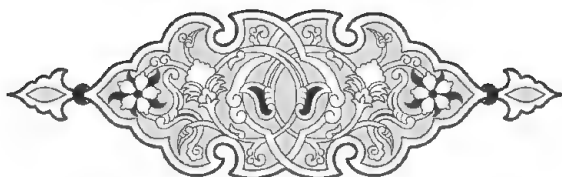
تفسیر: یعنی ستاسې له تکذيب څخه هيڅ شی کېدونکي نه دي، هر هغه شيان چې د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر ورکړی شوی دی؛ هغه ګرد صحيح او يقيني دي، او هم هغسې کېدونکي دي.

مَسَبِّحٌ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٤٧﴾

پس وکړه نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چې له ګردو (ټولو) څخه ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنی په تسبیح او تحمید کې مشغول اوسئ!، چې دا د هغه ځای لپاره لویه تیاري ده، او په همدې بڼه چاره کې بوخت اوسئ!، او د مکذبینو د زړه خوږوونکیو خبرو څخه زیات مه خپه کېږئ!

تَمَّتْ سُورَةُ الْوَاقِعَةِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْحَدِيدِ

«د (الحديد) سورت مدني دی، (۲۹) آيتونه او (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۷) او په نزول کې (۹۴) سورت دی، د (الزلزال) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ

نسبت د پاکی کوي الله ته هغه چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکو).

تفسیر: يعنی د حال يا د قال په ژبه په دواړو سره د الله تعالی حمد، ثناء، او تسبیح وایي.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ لَهُ مُلْكُ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

او همدغه (الله) ښه غالب قوي ښه حکمت والا دی. خاص دغه (الله) لره ده باچايي د اسمانونو او (باچايي) د ځمکې، (همدغه الله) ژوندي کول کوي او مړه کول کوي، او همدغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې همدغه ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: يعنی په اسمان او ځمکه يا په دواړو کې يا هر چېرې د الله تعالی احکام چلېږي، او هر چېرې او هر کله واک او اختيار لري، د ايجاد او اعدام او د گردو چارو ملونې او قبضه د ده په لاس کې ده، هيڅ يو قوت او طاقت د هغه د تکويني قدرت او تصرف مخه نشي نيولی.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

همدغه (الله) اول دی (له هر شي څخه چې مخکې ترې څوک نشته)، او آخر دی چې وروسته ترې څوک نشته.

تفسیر: کله چې هيڅوک نه وو، الله جل جلاله موجود وو، او کله چې هر څه فنا شي؛ الله جل جلاله به موجود وي.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

او ظاهر دی، بره ترې څوک نشته، او باطن دی (دنيا کښی نه لیدل کېږي) د ده نه پناه څوک نشته، او همدغه (الله) دی په هر شي باندې ښه عالم ښه پوهیدونکی.

تفسیر: د هر شي وجود او ظهور د هغه الله تعالی له ايجاد څخه دی، نو ځکه د الله تعالی وجود که ظاهر او باهر نه وي؛ نو د بل چا به وي؟ له عرشه نیولې تر فرش پورې، او له ذرې څخه اخیستې تر لمر او نورو لویو کرو پورې، هر یو شی د هغه په وجود او شته والي باندې روښان دلیلونه دي، او بېلې بېلې شاهدې لولي، خو سره له دې د هغه ذات

او اصلي حقائقو او صفاتو ته هغسې چې بنياني عقل، پوهه او ادراک نه ور رسيږي، او د ده د هيڅ يوه صفت احاطه کول هم امکان نه لري، او نه پخپل قياس او ادراک سره څوک د هغه د څنگوالي (کيفيت) بيان کړی شي، نو ځکه ویلی شو چې له هغه څخه زیات پټ او باطن بل څوک نشته، په هر حال سره هغه الله تعالی د باندې هم دی او دننه هم دی، ظاهر هم شته او په باطن کې هم دی، او په هر راز احوالو باندې که پټ دی یا ښکاره؛ ښه خبردار او ډېر پوه دی، ظاهر د غالب په معنی هسې چې د هغه له پاسه هیڅ یو قوت نشته، باطن داسې چې له هغه څخه پرتو ته (علاوه) هسې کوم ځای موقع به نه وي چې څوک به هلته ترې پټ شي، یا یې له علمه او پوهې څخه کوم شی لرې او پټ وي، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حدیث کې راغلي دي: «وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ».

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه په مقدار د شپږو ورځو کې (له ورځو د دنیا نه) بیا اوچت شو په عرش باندې (لکه چې له شانه د الوهیت د ده سره مناسبه وه).

يَعْلَمُ مَا يَكُونُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا

معلوم دي (الله ته) هغه څه چې ننوځي په ځمکه کې (لکه مړي او باران) او هر هغه څه چې راووځي له دغه ځمکې نه.

تفسیر: لکه کښت او ترکودې (نباتات) چې له ځمکې څخه راوځي، د دې بیان د (سبأ) په سورت کې پخوا له دې تېر شوی دی.

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا

او (معلوم دي الله ته) هر هغه چې نازلېږي له اسمانه (لکه رحمت او عذاب)، او هر هغه چې پورته ځيږي په دغه (اسمان) کې (لکه نېک عملونه او بد عملونه).

تفسیر: یعنې له اسمانه پرېښتي حکمونه، قضاء او قدر فیصلې، وریا (باران) او نور رانېکته کېږي، او د بندګانو اعمال او د الله اکرم شأنه و أعظم برهانه پرېښتي او نور پورته کېږي.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

او دغه (الله) له تاسې سره دی (په علم او قدرت سره) هر چېرې چې یی تاسې، او الله پر هر هغه څه چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعنې هیڅکله له تاسې څخه غائب نه دی، بلکه هر چېرې او په هر حال کې چې تاسې یی؛ هغه ګرد دی ښه پېژني، او ټولې ښکاره او پټې خبرې ښه اوري، او ستاسې اعمال او نور ګرد شیان ښه ويني.

لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

خاص هغه (الله) لره ده باچايي سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، او خاص الله لره ګرځول کېږي ټول کارونه.

تفسير: يعنی منكران د الله تعالى له باچايي او قلمرو څخه د باندې وتلی نشي، په ګردو اسمانونو او ځمكه كې يواځې د هغه وحده لا شريك له حكومت دی، او په پای كې د ګردو كارونو فيصله د ده له لوري كيږي.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ

ننه باسي (الله) شپه په ورځې كې او ننه باسي (الله) ورځ په شپې كې.

تفسير: يعنی الله تعالى كله ورځ لنډوي او شپه اوږدوي (په قوس او جدي كې)، او كله په عكس د دې شپې لنډوي او ورځې اوږدوي (لكه په جوزا او سرطان كې).

وَهُوَ عَلَيْهِمْ بِذَاتِ الصُّدُورِ

او دغه (الله) ښه عالم دی په پټو خبرو نياتو عقائدو د سينو زړونو باندې هم.

تفسير: يعنی په زړونو كې هغه نيات او ارادې يا هغه خطرې او وسوسې چې پيدا كيږي، په هغو ګردو باندې هغه ښه پوهيږي، او هيڅ شی د ده له پوهې څخه د باندې نه دي.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلِفِيْنَ فِيْهِ

ايمان راوړئ تاسې (او په ايمان همېشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، او لګوئ (په لاره د الله كې) له هغو (اموالو) څخه چې ګرځولي يئ تاسو (الله) خليفگان (د پخوانيو) په هغو (اموالو) كې.

تفسير: يعنی هغه مال او شته چې ستاسې په لاسونو كې شته، د هغو ګردو مالګ او څښتن پاك پروردګار دی، او تاسې يواځې د يوه امانتدار او خزانه دار په شان يئ، نو ځكه په هر ځای او هر چا باندې چې هغه الله تعالى تاسې ته د هغه د صرفولو او لګولو په نسبت امر وکړي؛ په هم هغه ځای كې يې تاسې صرف كړئ، او دا خبره مو هم په ياد وي چې پخوا له دې څخه دا مال د نورو په لاسونو كې وو، خو اوس د هغوی په ځای تاسې يئ، او ښکاره ده چې تاسې به هم ځئ.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ

پس هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی له تاسې، او لګولي يې دي (اموال خپل په لاره د الله كې) هغوی لره دی اجر ثواب ډېر لوی (په جنت كې، نو تاسې ته هم نفع رسوي ايمان او خرڅول د اموالو د تاسې).

تفسير: نو ځكه ضروري ده په هغو کسانو كې چې دا خصلت او صفت موجود نه وي، ښايي چې هغه پيدا كړي!، او په هغو كې چې شته، ښايي چې په هغه باندې مستقيم پاتې وي، او د ايمان په مقتضى باندې تګ او عمل وکړي!.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ يَبْعُوْكُمْ لِيُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِنْكُمْ اٰمَانَ

او څه مانع عذر دی تاسې لره (بلکه هيڅ مانع نشته) چې ايمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله)، حال دا چې (رسول الله) رابولي تاسې چې ايمان راوړئ په رب خپل او په تحقيق اخيستي ده (الله) وعده کله د تاسې که چېرې يئ تاسې ايمان راوړونکي (نو ايمان ولې نه راوړئ؟).

تفسير: يعنی په الله تعالى باندې له ايمان راوړلو څخه يا د يقين او معرفت په لارې باندې له تللو څنې کوم شيان ستاسې مخه نيسي؟ او په داسې چارو او معاملو کې لټي سستي او تقاعد ولې وکړ شي، الله تعالى او د هغه پاک رسول تاسې د کوم پردي او غير معقول څيز په خوا نه رابولي، بلکه تاسې ته ستاسې د حقيقي رب او پالونکي په لور بلنه کوي، چې د هغه اعتقاد ستاسې په اصلي فطرت کې په ودیعت اېښود شوی دی، او تاسې د هغه د ربوبيت اقرار پخوا له دې څخه چې دنیا ته راشئ؛ کړی دی؟، لکه چې تر نن پورې د هغه اقرار اثر او اغېزه څه نه څه د بني آدمانو په زړونو کې موندله کيږي، بيا په دلائلو، براینو او د رسولانو په ارسال او د اسماني کتابونو په لېرلو سره د هغه ازلي عهد او پیمان تجدید کيږي، او پخوانیو انبیاءو له خپلو امتیانو څنې داسې وعده او پیمان هم اخیستی وو چې د خاتم الأنبياء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم اتباع دې هرومرو وکړي!، او له تاسې څخه ډېر سړي هسې هم دي چې پخپله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس باندې د سمعې، طاعت، اتفاق فی سبیل الله او نورو ایماني امورو باندې د ټینګوالي او پابندۍ کلک عهد او تړون هم کړی دی، نو وروسته له دې مبادیو څخه اوس څنگه کېدی شي، هغه څوک چې د منلو اراده لري؛ هغه یې ونه مني، او چا چې منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوي، او ترې انحراف وکړي؟.

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَى عَبْدٍ آيَاتٍ يُخْرِجُكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَؤُوفٌ رَحِيمٌ ⑤

دغه (الله) هغه ذات دی چې نازلوي پر بنده خپل باندې دلائل ښکاره (لپاره د دې) چې وباسي تاسې له تیارو (د کفر) څخه رڼا (د ایمان) ته، او بېشکه الله په تاسې باندې خامخا ښه مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنی قرآن یې را نازل کړ، او د صداقت لارې یې دروښودې، چې د هغو په وسیله تاسې د کفر او جهل له تیارو څخه ووځئ، او د ایمان او علم او عمل رڼا ته راشئ، او دا د پاک الله لوی شفقت او مهرباني ده، که سختي یې کولی؛ نو تاسو به یې په همدې تیارو کې پرې ښودئ، تر څو په کې مړه شئ، یا به یې د ایمان او يقين له راوړلو څخه وروسته ستاسې خطاوې او گناهونه نه ښل.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ⑥

او څه مانع عذر دی تاسې لره چې نه نفقه کوئ نه لگوئ (مال خپل) په لاره د الله کې، او خاص الله لره دی میراث د اسمانونو او د ځمکې.

تفسير: يعنی (مجازي) مالکان فنا کيږي، او ملک هغه حقيقي مالک ته چې الله تعالى دی پاتې کيږي، که نه هسې خو د تل لپاره هغه د ده مال وو، نو بيا د ده په مال کې سم د ده له امر سره خرڅ کول او لگول ولې در نه ښکاري؟، که په خپلې خوښې او واک سره یې نه ورکوئ؛ نو بيا واک هم هغه ته رسېدونکی دی، نو د بندګۍ اقتضاء او غوښتنه همدا ده چې په خوښۍ سره هغه وروړاندې کړئ!، او د هغه په لاره کې یې خرڅ کړئ!، او د فقر، فاقې، افلاس او تنګۍ څخه ونه ویرېږئ!، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د خزانو او د شتو مالک او څښتن پاک پروردگار دی، نو آیا په دې لارې کې به پخپلې خوښې سره خرڅ کوونکي او لگوونکي وږي پاتې کيږي؟!.

لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دي برابر له تاسې څخه هغه چې لگولی یې دی (مال خپل په لاره د الله کې) پخوا له فتحې (د حديبيې یا د مکې) څخه.

تفسير: ځينو له فتحې څخه د حديبيې صلحه روغه مراد كړې ده، او له ځينو روايتونو څخه د هغه تاييد هم كېږي.

وَقَاتِلْ أَوْلِيَّكَ أَكْثَرُ دَرَجَةٍ مِّنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدِ وَقَاتِلْ أَوْلَا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ

او بيا يې جنگ كړی (د كافرانو سره)، دا (لگوونكي د مالونو خپلو په لاره د الله كې او جنگېدونكي پخوا له فتحې د حديبيې يا د مكې نه) ډېر لوي دي له جهته د درجې مرتبې له هغو كسانو چې لگوي مال خپل په لاره د الله كې وروسته (له فتح د مكې نه) او جنگېږي (لپاره د اعلاء كلمه الله)، او له دواړو طائفو سره وعده كړې ده الله د نېكې (جنت).

تفسير: يعنې كه هسې د الله تعالى په لاره كې هر مهال هر شي خرڅ كړل شي او جهاد وكړ شي؛ هغه ښه دی، او الله تعالى به د هغه ډېر اجر په دنيا او آخرت كې وركوي، ليكن هغه مقدور لرونكي چې له خپلو شتو څخه يې پخوا د حديبيې له روغې يا د مكې له بري فتحې څخه خرڅ كړي دي، او د جهاد شرف يې گټلی دی؛ هغوی ډېرې لويې درجې موندلي دي، او وروستي مسلمانان د هغوی په درجو پورې نشي رسېدلی، ځكه چې په هغه وخت كې د حق منونكي او په هغه باندې سر قربانوونكي سړي ډېر لږ وو، او كرده دنيا له كافرانو او باطلو خوشوونكيو څخه ډكه وه، په هغه وخت كې اسلام جاني او مالي قرباني ته ډېره اړتيا او احتياج درلود، او مجاهدينو ته په ښكاره ډول د اسبابو، اموالو، غنائمو، وسلو، خورواو نورو ضرورياتو هيلې او توقعات ډېر لږ وو، په داسې حالاتو كې ايمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره كې د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنيا د لويو اولوالعزمانو او د هغو لويو سړيو كار دی، چې د هغوی ثابت قدمي او ټينگتيا له غرونو څخه هم ټينگه او كلکه وي، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او الله په هغو كارونو باندې چې كوی يې تاسې ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې دركړي).

تفسير: يعنې الله تعالى له هر شي څخه خبر دی، او پوهېږي چې د چا عمل څه درجه لري؟ او د هغه د اخلاص وزن او تول څومره دی؟ نو له خپلې پوهې سره سم له هر يوه سره به بېله بېله معامله كوي.

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضِعَّهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرُ كَرِيمٍ

څوك دی ذات هغه چې قرض وركوي الله لره په قرض وركولو نېكو سره، نو بيا به (الله) دوچنده كړي (هغه قرض) ده لره، او خاص ده ته اجر ثواب دی نېك (د عزت).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «له پور څخه دا مطلب دی چې په دې وخت په جهاد باندې تاسې خپل مالونه او شته ولگوي، بيا همدا تاسې د ډېرو شتو خاوندان كېږئ، او په آخرت كې لويې مرتبې او مرادونه مومي، د دوه گوني معنی هم همدا ده، كه نه د نوكر او بادار په منځ كې هسې گټې وټې نشته، كه چاته څه شی وركوي مختيار دی، او كه نه يې وركوي؛ هم همدی مختيار او واكدار دی».

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَنْفُسِهِمْ

(ياده كړه ای محمده!) هغه ورځ (د قيامت) چې وينې ته مؤمنان سړي او مؤمناتې ښځې چې ځغلي به رڼا د دوی مخكښې له دوی څخه او له ښي خوا د دوی څخه.

تفسیر: د حشر په میدان کې کله چې د (صراط) په پل تیرېږي، پس ډېره سخته توره تیاره وي، نو په دې وخت کې له هر چا سره د هغه د ایمان او ښه عمل رڼا وي، ښایي چې د ایمان رڼا چې ځای یې زړه وي، او د ښو عملونو به په ښې خوا کې وي، ځکه چې ښې چارې گردې په ښې خوا کې سره ټولېږي، د هر چا ایمان او عمل په هره درجه اندازه او مېچ چې وي؛ په هغه مېچ او اندازه سره به د هغه رڼا او روښانتیا هم وي.

بُشْرُكُمُ الْيَوْمَ جَنَّتْ بَجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَلِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٢٧﴾

(او وبه ویل شي دوی ته چې) زېږی د تاسې نن ورځ دی (ننوتل په) جنت چې بهیري له لاندې (د مانیو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالې، تل به وي دوی په هغو کې، دغه دی هم دغه بری موندل ډېر لوی.

تفسیر: ځکه چې جنت د الله تعالی د خوښۍ ځای دی، هغه کسان چې جنت ته رسېږي؛ ګواکې د هغو ګردو مرادونه وررسېدلي وي.

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ الَّذِينَ آمَنُوا أَمْ نَطْرُونا فَتَيْسُ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَارْأَكُمْ فَالْتَسُوا أَنْوَارًا فُضِرَبَ بَيْنَهُمْ سُورٌ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهَرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿٢٨﴾

(ياده کړه ای محمده! هغه) ورځ چې وایي به منافقان سړي او منافقاني ښځې هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی (داسې چې): وګورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چې رڼا واخلو له رڼا ستاسې، نو وبه ویل شي دوی ته (تمسخرًا): چې وګرځئ شاوو خپلو ته پس ولټوئ رڼا، پس وبه واهه شي په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کې یو دېوال چې هغه لره به دروازه وي، دننه طرف د هغې (دروازې کې به چې د جنت په جانب دی) رحمت وي (مؤمنانو لره)، او د باندې طرف ته د هغه (چې جانب د منافقانو دی) له طرفه د هغه څخه به عذاب وي.

تفسیر: یعنې د مؤمنانو او منافقانو په منځ کې به یو لوی دېوال ودرول کېږي، چې په هغه کې به یو ور وي، له دې وره به مؤمنان د جنت په لوري درومي، او د منافقانو له سترګو څخه به پټېږي، د وره په منځ کې د جنت وږمې او ښې نندارې له لرې بریښي، او له وره د باندې به د الله تعالی د عذاب ښې او د هغه وپروونکې اغیزې او منظرې وي.

يُنَادُوهُمْ أَمْ تَنْكُنْ مَعَكُمْ

غږ به وکړي (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته: آیا نه وو مونږ له تاسې سره (ملګري په دنیا کې).

تفسیر: خبره داسې ده چې رسمي کافران به د (صراط) په پل باندې نه تیرېږي، بلکه ږومې به په دوزخ کې د هغه له وره څخه په پېل وهلو غورځولی شي، هو! هغه کسان چې د کوم پیغمبر امت او تابعدار وي، اعم له دې چې ښه وي یا خراب؛ هغه به د (صراط) له پله تیرېږي، وروسته له دې څخه چې د الله تعالی امر ورته وشي؛ په هغه پل باندې به وخیږي، په یوه سخته تیاره کې به ګرد خلق ډویرېږي، په دې توره تیاره کې به له ایمان لرونکیو سره یوه رڼا وي، چې دوه مخیز (منافقان) به هم غواړي چې د هغې رڼا په شاوخوا کې لاړ شي، خو څرنگه چې مؤمنان ډېر ګړندي او تېز لکه الوتکې، موټر، بایسکل، اس او نور څغلي؛ نو ځکه هغه رڼا له هغوی لرې تښتي، نو دلته به دا منافقان په شور ماشور او نارو سوړو باندې خولې پرانیځي، چغې به وي او وایي: لږ خو و درېږئ چې مونږ هم ستاسې په رڼا کې

درسره لار شو، مونږ په دا توره تیاره کې لکه ږانده هسې تیر یږو، مونږ مه پرېږدئ چې له تاسې څخه وروسته پاتې شو، لږ څه ډیل وکړئ او انتظار وکړئ، چې مونږ هم ستاسې له دې ډاڅه لږ څه ګټور شو، آخر مونږ په دنیا کې له تاسې سره یو ځای اوسېدو، او په ښکاره ډول مونږ هم په مسلمانانو کې شمېرل کېدو، دوی به داسې ځواب اوري چې: بېرته وګرځئ! او خپلو ځانونو ته هلته رڼا ولټوئ!، که یې ومومئ له هغه ځایه یې واخلي!، د دې خبرې له اورېدلو څخه دوی بېرته ګرځي، په دې منځ کې به په هسې یوه توره تیاره کې سره لویږي، چې په هیڅ یو شي باندې به د دې نظر ونه لګیږي، او هغه دېوال د دوی او د هغې رڼا په منځ کې راځي، مطلب یې دا چې دا رڼا په دنیا کې په ښو عملونو سره په لاس راتله، هغه ګټه او رڼا له تاسې څخه هلته پاتې شوې ده، بېرته دنیا ته وګرځئ چې دا هلته له تاسې څخه پاتې ده، یا به هغه ځای مراد وي چې د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رڼا او نور هر چا ته تقسیم کېده.

قَالُوا بَلَىٰ وَلَكُمْ فَتْنَةٌ أَنْفُسُكُمْ وَتَرْبِصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ
بِاللَّهِ الْعُرُورُ ﴿۱۳﴾

نو وبه وايي (مؤمنان منافقانو ته چې) هو! وئ (تاسې له مونږ سره) مګر تاسې په فتنه کې اچولی وو تاسو ځانونه خپل، او انتظار کاوه تاسې (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته)، او شک به مو کاوه تاسې (په اسلام کې)، او غولولي وئ تېر ایستلي وئ تاسې ارزوګانو خپلو تر هغه پورې چې راغی امر حکم د الله (چې مرګ ستاسې دی)، او غولولي یئ تاسې په (کرم د) الله باندې غولونکي (چې شیطان دی).

تفسیر: یعنې بېشکه په ښکاره ډول په دنیا کې تاسې له مونږ سره وئ، او په ژبې سره مو د اسلام دعوی کوله، خو باطني حالت مو داسې وو چې په لذاتو او شهواتو کې وئ، او د نفاق لاره مو غوره کړې وه، او خپل ځانونه مو غولولي او په هلاکت کې مو اچولي وو، او بیا مو توبه هم ونه کړه، بلکه تل به مو لارې ته کتل، او انتظار به مو ایستو، چې کله پر اسلام او مسلمانانو باندې کومه ټکه لویږي، او د دین په نسبت به په شکوکو او شبهاتو کې لویږي وئ، تاسې په همدې فریب او غلونه کې داسې ګڼل، چې وروسته له دې څخه به ستاسې ځنې هیڅ پوښتنه نه کیږي، او تاسې په داسې خیالونو کې مست او بېخبره پراته وئ چې د الله تعالی حکم او امر راوړسېد، مرګی راغی او تاسې یې راګیر کړئ، ګواکې هغه لوی غولونکي (شیطان) تاسې له لارې څخه وویستی، چې اوس هیڅ یوه د ژغورنې او د خلاصې لاره درپاتې نه ده.

فَالْيَوْمَ لَا يُوَفِّدُكُمْ فِدْيَةٌ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَا لَكُمْ التَّارُطُ إِلَىٰ مَوْلَاكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿۱۴﴾

پس نن ورځ وا به نه خيستله شي له تاسې څخه (ای منافقانو!) فديه معاوضه، او نه له هغو کسانو څخه چې کافران شوي وو، ځای د ورتلو ستاسې (او د دوی د ټولو) اور (د دوزخ) دی، همغه (اور لایق او) ملګری ستاسې دی، او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعنې بالفرض که تاسې منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فديه ورکړئ، او وغواړئ چې په هغه چل سره مو ځانونه وژغورئ؛ نو د داسې چارې د منظوري هیڅ یو صورت نشته، پس تاسې ګرد په همغه کور کې پاتې کیدونکي یئ، او همدا د دوزخ اور ستاسې د هستوګنې ځای دی، او همدا مو ملګری دی، د بل چا د رفاقت او ملګرتوب توقع او هیله او امید مه لرئ.

اَلْمُيَانُ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِنَّ تَخْشَعُ قُلُوْبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

آیا نه دی راغلی وخت هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی (د دې) چې وویرېږي زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه، او (له جهته د) هغه خیز چې نازل شوی دی له حق څخه (چې قرآن دی).

تفسیر: یعنې هغه وخت رارسېدلی دی چې د مؤمنانو په زړونو کې د الله تعالی او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسي، او د اسلام د حقاني دین په مقابل کې غاړه کېږدي، او ښه پاسته شي، او له الله تعالی څخه لا وویرېږي.

وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوْبُهُمْ وَكَثِيْرٌ مِنْهُمْ فَسِقُوْنَ

او نه دې کیږي (په سختوالي د زړه کې) په شان د هغو کسانو چې ورکړی شوی وو هغوی ته کتاب پخوا له دې څخه، نو اوږده شوه په دوی باندې زمانه، نو سخت شول زړونه د دوی، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسیر: یعنې ایمان همغه دی چې زړونه پرې نرم شي، د نصیحت او د الله تعالی یاد په هغو باندې ډېره اغېزه او اثر واچوي، او ژر یې قبول کړي، پخوا به اهل الكتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبتې اخیستل، له څو مودې راهیسې پر هغوی باندې د غفلت خوب غلبه کړې ده، او هر شی له دوی څخه هېر او زړونه یې سخت او په اکثر د دوی کې ډېره سرکشي او یاغیتوب پېښ شوی دی، نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی، چې هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښې گټې وکړي، او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالی او د ده د رسول او امر او احکام ومني، او په ښو صفاتو سره متصف شي، او هغه لوی مقام ته وڅیړي چې هلته تر اوسه پورې بل کوم امت نه دی ختلی.

اَعْلَمُوْا اِنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰیٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ

پوه شئ تاسې چې بېشکه الله ژوندي کوي زرغونوي ځمکه وروسته له موت، وچوالي د هغې (په باران سره)، په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ تاسې ته دلائل او آیتونه لپاره د دې چې تاسې عقل په کې وچلوئ (او کار ترې واخلي په دنيوي او اخروي امورو خپلو کې).

تفسیر: یعنې د عربو خلق جاهل او گمراه او داسې وو لکه مړه ځمکه، اوس الله جل جلاله هغوی ته ایمان وروبښه، او د علم په روح سره یې ژوندي او په دوی کې یې گډ کمالات پیدا کړل، لنډه یې دا چې کوم (روحاً) مړ انسان لره نه ښايي چې مایوس بې هیلي او ناامید شي، ځکه چې که په رښتیا سره توبه وکاري؛ نو بیا الله تعالی د هغه په کالبد کې د ژوندون روح ښاسي.

اِنَّ الْمَصَدِّقِيْنَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَاَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لِّضَعْفِ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِيْمٌ

بېشکه خیرات ورکوونکي سړي او خیرات ورکوونکې ښځې او هغه څوک چې قرضونه یې کړي دي له الله سره قرض ښک؛ دوچند به کړ شي دوی ته (ثواب د قرض د هغوی)، او وي به دوی ته اجر ثواب ډېر لوی (چې جنت دی).

تفسير: يعنې هغه څوك چې د الله جل جلاله په لاره كې په خالص نيت سره د هغه د خوښې په خاطر خرڅ وكړي، او خپل مال ولگوي، او پرته له الله جل جلاله څخه د كومې بدلې يا د شكرې غوښتونكې نشي؛ ځواكې هغه پاك الله تعالى ته پور وركوي، نو ډاډه اوسئ! چې د هغه وركړه به نه ضايع كيږي، بلكه څو چنده به بېرته ورگرځي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالشَّهَادَةُ عِنْدَهُمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَجِيمِ ۝۱۹

او هغه كسان چې ايمان يې راوړی دی په الله او په (ټولو) رسولانو د دغه (الله)؛ دغه كسان همدوی دي ډېر رښتیني او شاهدان دي (په ورځ د قیامت کې پر دروغ ویونکیو باندې) په نزد د رب خپل، وي به دغو (صدیقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا د دوی (چې پرې تیرېږي به په پل صراط باندې)، او هغه كسان چې كافران شوي دي، او نسبت د دروغو یې كړی دی آیتونو ځمونږ ته؛ هغوی دي یاران ملګري د دوزخ (چې اصلاً د همدوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسير: محقق مترجم (رحمه الله) په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصادقون) باندې منلی دی، يعنې هغه خلق چې په پاك الله او د ده په رسول پوره يقين لري، او د دې يقين اثر د دوی له اعمالو او احوالو څخه هم ښكاري، نو دوی رښتیني او پاخه ايمانداران دي، او د الله تعالى په مخ کې هم دوی د شاهدانو په ډول د نورو حال او احوال هم راښكاري، لكه چې د «البقرة» د سورت په (۱۷) ركوع (۱۴۳) آيت ځمونږ د دغه مقدس تفسير کې داسې يو آيت راغلی دی: ﴿وَلَدَلِكُمْ جَعَلَكُمْ آيَةً وَسُطَاتِكُمْ وَاشْهَدَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ په آخرت کې به داسې رښتونكيو ايماندارانو لره د دوی د عمل او د ايمان له درجې سره سم ثواب او رڼا وربښله كيږي.

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ
أَنْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ
وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَمَتَاعٌ الْعُرُورِ ۝

پوه شئ تاسې (ای تشې دنیا خوښوونکیو) چې بېشکه دغه ژوندون لږ خسیس خوشې بې فائدي لوبې، او بېکاره عبث مشغولتیا، او زینت ښایست، او فخر لوبې کول دي په منع ستاسې کې یو په بل باندې، او ډېروالی دی په اموالو او (ډېروالی دی) په اولاد کې، په مثل (د نباتاتو) د باران دي (چې پر تېزې ځمکې باندې اوري)، ښه ښکاري ناشکرانو کوونکو لره زرغونه د دغه (باران)، بیا وچه شي (دا ګیا)، نو پس وبه وینې (ای کتونکي) هغه (زرغونه یا نبات) زېړ شوی (پس له شینوالي د هغه)، بیا شي هغه (وچ واښه) مات تار په تار، او په آخرت کې عذاب شدید سخت دی (لپاره د هغه چا چې منګولې یې ولګولې په تشو دنيوي امورو، او آخرت ته یې شا کړه)، او مغفرت ښه ده لویه له (جانبه) د الله، او رضوان رضاء خوښي ده (هغه چا ته چې مشغول شي په اخروي امورو او دنیا ته شا کړي)، او نه دی (دغه) ژوندون لږ خسیس مګر دی متاع اسباب د غرور د غولېدلو (چې نه پاتې کیږي).

تفسير: هر سړی د خپل عمر په اول کې بازي او لوبې کوي، بیا په جوړښت ډول او فېشن او سینګار پسې ګرځي، بیا د خپل پت او د اعتبار په زیادت پسې لوبېږي، بیا یې د مړینې ورځ نژدې کیږي، د مال او اولاد په فکر کې ډوب تللی وي، چې وروسته له ما ځنې به څما د کور، کهول، آل اولاد حال او ژوندون څرنگه وي؟ مګر دا ګرد ساز او سامان، فکرونه

او جاجونه فاني او زائل دي، لکه چې د کښتو رونق او بهار د خو ورځو له مخې وي، بيا زېږ شي او وچيري، او انسانان او حيوانات يې ګوډ او ماتوي، او ذره ذره کوي يې، او د هغه د سينګار او رونق نوم او نښه نه پاتې کيږي، د دنيا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم داسې وګڼئ، چې سړی د هغه په عارضي باغ او بهار باندې غولېږي او تېروځي، او خپل انجام پرې خرابوي، ځکه چې وروسته له مرګه هيڅ يو له دې شيانو څنې نه په کارېږي، او هلته يواځې هغه ايمان او ښې چارې او صالحه اعمال په کارېږي او په درد يې خوري، چې سړي په دنيا کې کړي وي، او که کور يې وړانديږي، په آخرت کې هغه لره د الله تعالی خوښي او رضامندي لاس ته نه ورځي، هغه کسان چې د ايمان له دولت څخه بې برخې وي، او د کفر او عصيان او د ګناهونو له پټي سره آخرت ته حاضرېږي؛ هغه ته به سخت عذاب وررسېږي، او هغو مړيو ته چې سره د لرلو د ايمان يې خپلو ايماني چارو کې څه لنډوالی او کوتاهي کړي وي؛ د هغوی له قصور سره برابره سزا ورکوله کيږي، او بيا يې پاک الله ښي، د دنيا خلاصه هغه وه، او د آخرت مجموعه دا ده:

سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ
وَرَسُولِهِ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٥٧﴾

تلوار وکړئ وځغلي تاسې (ای مؤمنانو!) طرف د مغفرت او ښنې ته چې له (جانبه) د رب ستاسې ده، او (تلوار وکړئ وځغلي تاسې ای مؤمنانو هغه) جنت ته چې پلنوالی يې (داسې) دی لکه پلنوالی د اسمان او د ځمکې، تيار کړی شوی دی لپاره د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی په الله او (ايمان يې راوړی دی) په رسولانو د دغه (الله)، دغه (موعود جنت، مغفرت، رضا، لقاء) فضل د الله دی چې عطا کوي يې هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د عطا يې، چې مؤمنان دي)، او الله څښتن د فضل عظيم دی.

تفسير: يعنې له موت او مړينې څخه پخوا د هغو شيانو په راغونډولو پسې ولوېږئ چې د هغو په وسيله ستاسې ګناهونه وښل شي، او جنت مو په برخې شي، په داسې ښو چارو کې لټي کول او سستي کول ښه کار نه دی، او وړاندېوالی وکړئ وځغلي تاسې ای مؤمنانو! هغه جنت ته چې پلنوالی يې داسې دی لکه پلنوالی د اسمان او د ځمکې، يعنې که ځمکه او اسمان دواړه سره يو ځای کړل شي؛ نو له هغو څخه به د جنت عرض او سور جوړېږي، الله تعالی ښه پوهېږي چې د هغه طول اوږدوالی به څومره وي، تيار کړی شوی دی دغه جنت لپاره د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی په الله او ايمان يې راوړی دی په رسولانو د الله، دغه فضل د الله دی چې عطاء کوي يې هغه چاته چې اراده يې وفرمايي، يعنې ايمان او ښه عمل خو بېشکه د جنت د حصول وسيله ده، ليکن په حقيقت سره به د جنت موندل د الله تعالی په فضل او کرم پورې اړه لري، که د هغه فضل او کرم نه وی، نو له سزا څخه ځان بچ کول سخت دي، او جنت ته رسېدل خو جلا خبره ده.

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا

نه رسيږي هيڅ مصيبت آفت غم په ځمکه او نه ستاسې په ځانونو کې مګر هغه خو ليکلی شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کې پخوا له هغې څخه چې پيدا کړی وي مونږ هغه (په دنيا کې).

تفسير: په دنيا او نړۍ کې هغه عمومي آفتونه لکه قحط او سوکړه، زلزله، وبا او نور چې راځي، او هغه غمونه او آفتونه لکه رنځ، درد، ناروغي او نور چې په ځينو سړيو کې ليدل کيږي؛ دا ګرد د الله تعالی په علم قديم کې شته، او فيصله يې صادره شوې ده، او په لوح محفوظ کې ليکلې شوې ده، چې سم له هغه سره دا ګردې پېښې واقع کيږي، او د يوې ذرې په اندازه او مېچ هم په هغه کې څه شی نه لږ او نه ډيرېږي.

إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٧﴾

بېشکه دا (اندازه پخوا له پیدا کولو) پر الله ډېره آسانه ده.

تفسير: يعنې الله تعالى د هر شي علم په ذاتي ډول سره لري، او په زحمت او تکليف يې نه زده کوي، نو بيا هغه ته د علم محيط سره سم د گړدو واقعاتو او حوادثو ليکل پخوا له وقوع څخه په هغه کتاب (لوح محفوظ) کې آيا کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډېر ورته سهل او آسان دی، او خبر کړئ تاسې الله اکرم شأنه و أعظم برهانه په دې سره:

لَيْلًا تَأْسُوا عَلَى مَا قَاتَلْتُمْ وَلَا تَفْخَرُوا بِمَا آتَاكُمْ

لپاره د دې چې خفه نشئ تاسو پر هغه څه چې فوت شوي له لاسه وتلي دي د تاسو، او خوشاله نشئ تاسې په هغه څه چې تاسې ته يې درکړي وي (په خوشحالتيا د کبر او هوا سره).

تفسير: په دې حقيقت مو ځکه تاسې ته خبر درکړی دی چې تاسې ښه وپوهېږئ: هغه فائدي چې تاسې لره مقدري دي؛ هغه به ضرور در رسېدونکي وي، او هغه چې مقدري نه دي؛ هيڅکله به لاس نه درځي، هر هغه شی چې د الله تعالى په قديمي علم کې مقرر او ټاکلی شوی دی؛ هم هغسې کېدونکی دی، نو ځکه که کومه گټه د چا لاس ته ونه رسېږي؛ ښايي چې پرې خفه او مضطرب نه شي!، او هغه شی يې چې په برخه ورسېږي؛ په هغه باندې ځان تريخ او تريو او مضطرب نه کړي، بلکه د مصيبت او ناکامۍ په وخت کې صبر او تسليم، او د هوسايۍ او کاميایۍ په وخت کې دې شکر او حمد ووايي.

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَلٍ فَخُورٍ ﴿٢٨﴾ الَّذِينَ يَمْجَلُونَ وَيَاْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ

او الله نه خوښوي هر متکبر (په نعمت باندې) او فخر کوونکی (په نورو باندې). هغه کسان چې (همدوی پخپله) بخل کوي، او (هم) امر کوي خلقو ته په بخل سره (نو دوی لره سخت عذاب ورکوي).

تفسير: د زیاترو متکبرو مالدارانو حالت داسې دی چې لويي کوي، خو د لگولو په وخت کې به یو پول او پیسه هم د دوی له جیبه څخه نه راوځي، په کوم یوه ښه کار کې به دی پخپله د ورکولو توفیق نه لري، مگر پخپلو ویلو او کولو سره نورو ته دا ورنښي چې په موقع کې خرڅ کول د هغو متوکلانو او همتناکو کار دی چې له پیسو سره دومره زیاته مینه او محبت نه کوي، او پوهېږي چې سختي او نرمي او نور گړد هغه علی الاطلاق مالک له لوري دي.

وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٩﴾

او هر هغه چې مخ یې وگړځاوه (له احکام الله نه)؛ نو بېشکه الله همغه غني بې پروا په صفتونو سره، ښه ستایلی شوی دی.

تفسير: يعنې ستاسې له خرڅ کولو او نه کولو څخه هغه ته هيڅ یوه گټه نه ورسېږي، هغه خو بې نیاز او بې پروا ذات دی، گړدې ښېگڼې (فائدي) او صفات علی وجه الکمال د ده په ذات کې سره ټول شوي دي.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ

خامخا په تحقيق لېږلي وو مونږ پيغمبران خپل سره له ښکاره وو دلائلو او نازل کړي وو مونږ له هغوی سره کتاب او ميزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دې چې ودرېږي خلق په انصاف باندې.

تفسیر: ښایي چې له دې کتاب او میزان او تلې څخه د تللو تله مراد وي، چې په هغې سره خپل حقوق اداء کوي، او را کړه ور کړه کوي، او د هغې په وسیلې سره عدل او انصاف کيږي، یعنې کتاب الله ځکه نازل شوی دی، چې خلق په عقائدو، اخلاقو، اقوالو کې د عدل او انصاف په سمه لاره لاړ شي، او د افراط او تفريط څخه بالکل ځانونه وژغوري، او تله یې ځکه ټاکلې وه، چې په پلورلو او پېرودلو (بیع شراء) او نورو معاملاتو کې د انصاف د تلې پلې چاپېرې هېڅ لوري ته ښکته او پورته نه وي، او ممکن دي چې له تلې څخه شریعت مراد وي، چې د ګردو قلبیه وو او قالبیه وو اعمالو حسن او قبح مونږ ته په ښه ډول سره رښیي، والله أعلم.

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ

او رالېږلي ده مونږ اوسپنه.

تفسیر: یعنې الله تعالی «اوسپنه» پخپل قدرت پیدا کړه، او په ځمکه کې یې د هغه (معادن) کېښودل.

فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چې په دې کې سخت جنګ ډېر قوت دی، او (په کې ډېرې) منافع ګټې دي لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنې چې له دغې اوسپنې څخه د جګړې او جنګ وسلې او نور شيان جوړیږي، او د خلقو زیات کارونه په هغې باندې چلېږي، او ګرد مدني او عصري امر پرې مربوط دی.

وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ

او بل لپاره د دې چې عالم شي الله (په علم ظاهري سره) په هغه چا باندې چې مرسته کوي له ده سره او له رسولانو د ده سره په غیبه سره (بې له لیدلو).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د اسماني کتاب په لارښوونه په سمه لاره رانشي، او د انصاف او نیاو تله په دنیا کې سمه ونه دروي، که ضرورت پېښ شي؛ نو هغوی ته جزاء او ګوښتالي ورکوله کيږي، او په ظالمانو معاندینو، مخالفینو او نورو کړو تلونکیو باندې به د الله تعالی او د ده د رسول د احکامو وقار او اقتدار قائمېږي، په هغه وخت کې د توري له موټي څخه نیول او په یوه خالص اسلامي جهاد کې د داخلېدو وار راځي، چې په هغه کې به له همدې اوسپنې څخه کار اخیستل کيږي، په دې وخت کې به دا خبره رښکاره کيږي، چې کوم یو بنده وفادار دی؟ چې بې له لیدلو د الله تعالی د هغه مینه او محبت او د آخرت په راتللو او د اجر او ثواب او په ګناه او عقاب باندې په غیاب سره ایمان، یقین، او عقیده لري؟ او د هغه د دین او د هغه د رسول او د کتاب متابعت او اعانت کوي؟.

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ

بېشکه الله ډېر قوي دي (په نصرت د احباوو) ښه غالب دی (په ذلت د اعداوو).

تفسیر: د جهاد تعلیم او ترغیب د دې لپاره نه دی ورکړی شوی چې الله تعالی ستاسې مرستې، معاونت، او امداد ته څه اړتیا او احتیاج لري، ځکه چې هغه لوی او بې نیاز او بې پروا پروردګار ته دا بې وځلې او کمزوری مخلوق څخه مرسته او کومک ورسولی شي؟ او هغه به دوی ته څه اړتوب ولري؟ هو! دومره ده چې الله تعالی له داسې امر څخه ستاسې د وفادارۍ امتحان او ازموینه کوي، تر څو هغو بندهګانو ته چې دوی په ازموینه کې بريالي شي، لوړ او اعلی مقامات ورکړي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ نوح او ابراهيم، او ګرځولي وو مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهيم کې) نبوت پيغمبري (او نازل کړی وو مونږ په اولادو د دوی کې) کتاب.

تفسير: يعنې د پيغمبرۍ او کتاب لپاره مونږ د دوی دواړو له اولادې څخه سړي غوره کړل، تر څو وروسته له دوی څخه دالوی دولت د هغوی د ذريت او خپلخاني او ځوځات څخه بهر لار نشي.

فَمِنْهُمْ مُّهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٧﴾

نو ځينې له دوی لار موندونکي دي، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان و تونکي دي (له لارې حقي نه).

تفسير: يعنې هغو خلقو لره مو چې لېږلي وو، يا داسې يې وبولئ چې د دې دواړو له اولادې ځنې بعضې په لاره وو، او زياتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِرُسُلِنَا

بيا وروسته ولېږل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندې نور رسولان خپل.

تفسير: يعنې وروستيو رسولانو د هغو پخوانيو پيغمبرانو په پل باندې تګ کاوه، ځکه چې په اصولي حيثيت کې د ګردو رسولانو تعليم او ښوونه سره يوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ

او وروسته راووست مونږ عيسى خوی د مريمې، او ورکړ مونږ ده ته انجيل.

تفسير: يعنې الله تعالى په آخر کې د بني اسرائيلو د انبياوو خاتم يعنې عيسى عليه السلام ته انجيل ورکړ، او استاخی يې وټاکه، او هغوی ته يې واستاوه.

وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً

او ګرځولي وو مونږ په زړونو د هغو کسانو کې چې متابعت يې کړی وو د دغه (عيسى) رأفت، نرمي، او رحمت مهرباني.

تفسير: يعنې د عيسى المسيح عليه السلام ملګري چې په واقعي ډول د هغوی په طريقې باندې تلل، د هغوی په زړونو کې پاک الله نرمي ايښې وه، دوی د الله تعالى له مخلوقاتو سره د محبت او شفقت په ډول سلوک کاوه، او پخپلو منځونو کې به هم تل په مهرباني او سېدل، او ښه ژوندون يې سره درلود.

وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا

او (پيدا کړی وو دوی له ځانه) رهبانيت (ترک د دنيا) چې نوی يې له ځانه جوړ کړی وو دوی هغه (رهبانيت)، نه وو مقرر کړی مونږ دغه (رهبانيت) په دوی باندې مګر (دوی غوره کړی وو رهبانيت) لپاره د خوښۍ د الله، پس ونه کړ دوی رعايت د دې لکه چې حق د رعايت يې وو.

تفسير: يعنی په وروستيو زمانو کې د مسيح عيسى عليه السلام تابعين د بي دينو باچاهانو له لاسه په تنگ شول، او د دنيا له مخمضو څخه وويرېدل، او د رهبانيت يو بدعت يې وويست، چې د هغه حکم د الله تعالى له لوري نه دی شوی، مگر د رهبانو نيت هسې وو چې د پاک الله خوښي حاصله کړو، خو بيا يې هغه په پوره ډول سره پای ته ونشو رسولی.

شاه صاحب ليکي: «دا د فقيری او تارک الدنيا کېدلو رسم پرنگيانو (نصاری) ايستلی دی، دوی به په ځنگلو کې يوه تکیه جوړوله، او هلته به کېناستل، نه به يې بنځه لرله، او نه به د اولاد په فکر کې لوېدل، شپه او ورځ به يې عبادت کاوه، له خلقو سره به يې خبرې اترې نه درلودې، او له هغوی څخې به لرې تېښتېدل، او حال دا دی چې الله تعالى خپلو بندهگانو ته داسې حکم نه دی کړی چې دنيا داسې پرېږدي، او له خپلمې وزگار کېنې، نو کله چې دوی پخپلو ځانونو باندې د دنيا ترک نوم کېښود، بيا نو په پټه او پردې کې د دنيا غوښتنه ډېره لويه گناه ده»، د اسلامي حق شريعت له فطري اعتدال څخه پرته (متجاوز) د داسې رهبانيت منع فرمايلي ده.

تنبیه: «بدعت» هغه کار ته وايي چې د هغه اصل په پاک قرآن او احاديثو او په هغو پېړيو (قرونو) کې چې مشهود لها بالخیر دی؛ نه وي، او هغه د دين او د ثواب کار وگناه شي.

فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَسُقُونَ ۝

پس ورکړي مونږ هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی وو (په محمد) له هغو څخه اجر ثواب د دوی، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسير: يعنی په دوی کې اکثر نافرمانان دي، نو ځکه سره له دې چې پر خاتم الأنبياء صلی الله تعالى عليه وعلى آله وصحه وسلم پخپلو زړونو کې يقين او باور لري، خو بيا هم پر دوی ايمان نه راوړي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمُوا بِرُسُلِهِ يُؤْتِكُمْ أَفْضَلُ مِنْ دَرَجَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنی ای مؤمنانو پر پخوانيو انبياوو) ! وويرېږئ تاسې (له عذاب) د الله، او ايمان راوړئ په رسول د دغه (الله چې محمد دی)، چې درکړي تاسې ته دوه حصې برخې له رحمته خپله، او چې وگرځوي تاسې لره يوه رڼا چې تلل به کوئ په هغې سره (پر صراط)، او وبښي تاسې ته (گناهونه ستاسې)، او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنی ای کتابيانو ! د دغه محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم تابع اوسئ !، تر څو دا نعمتونه ومومي، او ستاسې تېرې خطاوې وبښلی شي، او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسېږي، او سره له خپلې رڼا هر چېرې وگرځئ، يعنی ستاسې ښه د ايمان او د تقوی په وسيله روڼ او نوراني شي، او په آخرت کې هم دا رڼا ستاسې په مخ او ښي څنگ کې له تاسې سره هر چېرې لاړه شي.

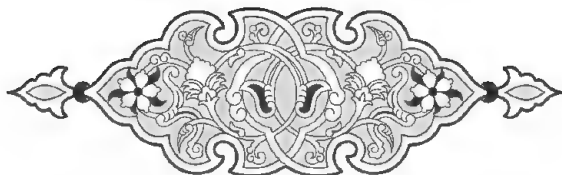
لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنُ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۝

لپاره د دې چې وپوهېږي اهل د کتاب (په دې) چې قادران نه دي دغه (منکران) په هيڅ شي له فضل د الله نه، او (بل عالمان شي دغه منکران په دې) چې بېشکه فضل لويي په لاس د الله

کې ده، ورکوي يې هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د ورکولو يې)، او الله خاوند د فضل ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې اهل الكتابو د پخوانيو پيغمبرانو خبرې او قصې اورېدلي، او خپل افسوسونه او ارمانونه يې داسې ښکارول چې: کاشکې مونږ هم د هغو په پېر يو کې اوسېدې، ترڅو مو هغه درجې او مرتبې موندلي وي، اوس مونږ ته د هغو برکاتو موندل نگران دي، نو دلته داسې وايه شي چې: هغه پيغمبران هم د الله تعالی له لوري لېرلي شوي وو، او هغه دوچنده ثواب ورکول هم د پاک الله له درباره مرحمت کيږي، او حال دا دی چې اوس همغه الله تعالی شته، او د هغه د فضل او کمال بحار او سيندونه تر څنډو ډک خارجوږي بهيږي.

تمت سورة الحديد، بفضل الله المجيد، فله الحمد والمنة.

سُورَةُ الْمَجَادِلَةِ

«د (المجادلة) سورت مدني دی، (۲۲) آيت (۳) ركوع لري، په تلاوت كې (۵۸) او په نزول كې (۱۰۵) سورت دی، وروسته د «المنافقون» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ

په تحقیق اورېدله الله خبره د هغې (بنځې) چې سوال او ځواب یې کاوه له تاسره د خپل خاوند په شان کې، او شکایت یې کاوه الله ته.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه که کوم سړي خپلې بنځې ته ویل چې ته مې مور یې؛ نو دا خبره داسې ګڼله کېده چې هغه د ژوندون تر آخره پورې په هغه باندې حرامه شوه، او بیا به هیڅ یو داسې صورت هغه ته نه وو چې هغه بنځه یې بیا بنځه شي، څمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کې یو مسلمان چې نوم یې «أوس بن الصّامت» رضي الله تعالى عنه وو، خپلې بنځې ته چې «خوله بنت ثعلبه» رضي الله تعالى عنها نومېده؛ همداسې وویل، هغه بنځه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې ودرېده، او دا قصه یې ورته وکړه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: د دې معاملې په نسبت لا د الله تعالی له لوري ماته کوم خاص حکم نه دی رارسېدلی، خو زه خیال کوم چې ته په هغه باندې حرامه شوې یې، او وروسته له دې څخه تاسې سره ګډه نه شئ اوسېدلی، هغې بنځې په نارو او چغو باندې پیل (شروع) وکړ، او داسې به یې ویل چې: «ځما ودان کور وران او واپه ماشومان مې خوار او پرېشان شول»، کله به یې له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره داسې جګړې کولې چې: «یا رسول الله! د هغه مقصد د دې الفاظو له ویلو څنې د طلاق اراده نه وه»، کله به یې د الله تعالی په دربار کې ژړا او انګولا کوله، او داسې به یې ویل: «آله العالمینه! زه د خپل یواځېتوب او د دې مصیبت شکایت ستا دربار ته کومه، ته مې په عرض او فریاد ورسه!، که نه دا ځما ماشومان که له ما سره پاتې شي؛ له لورې څخه مري، او که یې هغه ته ورکړم؛ نو ځما د نه پاللو او نه ساتلو څخه له کاره وځي او ضایع کیږي، ای الله تعالی! ته پخپله د آخر الزمان نبی په خوله ځما د ژغورنې (بچ کېدنې) یوه لاره راوښه!، او ځما دا مشکل او غوټه را وپرانځه!» نو په دې وخت کې دا آیات نازل او د «ظهار» احکام ورنعام شول.

تنبيه: «ظهار» په شریعت کې دېته وایي چې: د خپلې بنځې کومه (عضو) د ابدیه محرماتو: مور، خور، او نورو کومې عضوې سره تشبیه ورکړي، چې د هغه کل ده ته حرام او ناروا وي، لکه چې داسې ووايي چې: «أنت علي كظهر أمي» «ته دې پر ما باندې داسې یې لکه ځما د مور شا»، د «ظهار» د احکامو تفصیلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي!.

وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

او الله اورېده سوال او جواب ستاسې، بېشکه چې الله ښه اورېدونکی دی (د ټول اقوالو) ښه کتونکی دی (د ګردو احوالو).

تفسير: يعنى الله تعالى هر خيز ويني او اوري يې، هغه خبرې اترې چې ستاسې او د هغې ښځې په منځ کې وشوې؛ نو هغه به يې ولې نه وي اورېدلې، محققه ده چې پاک الله د هغې مصيبتناکې ښځې په شکايت چې فرياد يې کاوه؛ ورسېده، او د همېشه لپاره يې د داسې حوادثو د ژغورنې لاره په لاندې ډول سره څرگنده کړه !.

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مَنْ تَاهُنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا إِلَىٰ وُلْدَتِهِمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا
مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا

هغه کسان چې ظاهر کوي (مور وايي) له تاسې څخه ښځو خپلو ته؛ نه کيږي دغه ښځې (په بللو د دوی سره) ميندې د دوی، نه دي ميندې د دوی مگر هغه ښځې دي چې څېړولې يې وي دوی، او بېشکه دوی خامخا وايي يوه خرابه (ناشنا خبره) له خبرې او دروغ وايي.

تفسير: يعنى ماندينه (منکوحه) کله چې دى يې نه دى څېړولى، نو څرنگه د ده مور کېدى شي؟ او څنگه به په محض يوه تشبيه سره د تل لپاره په ده باندې لکه حقيقي مور غوندې حراميږي؟، هو ! که کوم سړى د خپلې بې تمیزی لامله داسې يوه دروغ او چټي او نامعقوله خبره وکړي؛ نو د هغې بدله دا ده چې کفارې دې ورکړي، بيا که هغې ته ورنژدې شي، يا ورنژدې نشي؛ هغه ښځه د ده ښځه ده، او له ظهاره طلاق نه اوږي.

وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ

او بېشکه الله خامخا ښه عفو کوونکى ښه مغفرت کوونکى دى.

تفسير: يعنى هغه حر کتونه چې د جاهليت په زمانه کې شوي دي؛ هغه گړد معاف دي، اوس وروسته له هدايته هسې مه کوئ !، که په غلطه له تاسې څخه داسې گناه کيږي؛ نو ژر تر ژره توبه وباسئ !، او پخوا له دې څخه چې خپلې ښځې ته ورنژدې شئ؛ د «ظهار» کفارت اداء کړئ !.

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ بَنَاتِهِمْ ثَمَّ يَعُودُونَ لِأَقْوَامِهِمْ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا

او هغه کسان (چې مور وايي) ظهار کوي له ښځو خپلو نه، بيا راگرځي دوی (ماتولو د) هغې خبرې ته (چې ويلې يې وي)؛ نو لازم دي دوی ته ازادول د مريي پخوا د هغه چې يو بل سره مسه کړي (په وطي سره).

تفسير: يعنى د دغه لفظ «أنت علي كظهر أمي» له ويلو څخه د مېړه او ښځې مسه کول او يو پر بل باندې لاس اچول او صحبت کول حراميږي، کله چې يو مريي آزاد کړي، يا د دوو مياشتو د روژې ځنې فارغ شي، نو بيا يو بل ته سره نژدې کېدى شي.

ذَلِكَ تَوْعُظُونَ بِهِ

دغه (حکم په کفارت سره) پند در کاوه شي تاسې ته په دغه (حکم) سره).

تفسير: د کفارې مشروعيت ستاسې د تنبيه او پند لپاره دى، چې بيا داسې غلطې ونه کړئ !، او نور هم له هسې غلطيو ځنې ځانونه وساتئ !.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او الله په هغه څه چې کوی تاسې ښه پوهیدونکی دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعنې سم د تاسې له احوال سره احکام درلیري، او په دې باندې پوهیري چې تر کومې اندازې پورې تاسې په هغو باندې عمل کوی.

فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ فِصْيَاهُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَأَمَّنَ لَمْ يَسْتَطِعْ فَأَطَاعَ سِتِّينَ مَسْكِينًا

پس هغه چا چې ونه موند (مړي) نو (پرې لازم) روژه نیول دي د دوو میاشتو پرله پسې، پخوا له هغه چې یو بل سره مه کړي (په وطي سره)، پس هغه چې توان نه لري (د روژې نیولو)؛ نو (پرې لازم) طعام ورکول دي شپږو مسکینانو ته.

تفسیر: یعنې که د غلام آزادولو توان نه لري؛ نو پرله پسې دوه میاشتې داسې روژې دي ونیسي چې په کې بې له عُذره هیڅ یو ډیل او پرېکړه واقع نشي، که په روژه نیولو باندې یې هم توان نه رسیږي؛ نو شپږو تنو اکربانو او فقیرانو ته دې طعام او خواړه ورکړي، د دې مسئلې نور تفصیلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي!

ذَلِكَ لِمَنْ مَوَّاهٍ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ

دغه (تخفیف په کفارو کې) لپاره د دې چې ایمان راوړي تاسې په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسیر: یعنې د جاهلیت د زمانې خبرې پرېږدئ!، او د الله تعالی په حکمونو باندې تګ وکړئ، او هسې چارې وکړئ چې مؤمن لره ښايي، او د مؤمن له شان څخه وي.

وَلَكُمْ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ إِنَّ الَّذِينَ يُجَادُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لِكُنُوتًا كَائِبَاتٍ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ يَبَيِّنُ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ مُهِينٍ ۝

(دا مذکوره احکام) حدونه د الله دي (معین کړی شوي)، او کافرانو ته عذاب ډېر دردناک دی. بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله نه او له رسول د دغه (الله) څخه؛ خوار هلاک به کړل شي دوی لکه خوار هلاک کړی شوي وو هغه (کسان) چې پخوا له دوی څخه وو، او په تحقیق نازل کړي دي مونږ دلائل روښانه، او کافرانو منکرانو ته عذاب سپکوونکی، رسوا کوونکی دی (په دنیا یا عقیبا کې).

تفسیر: یعنې مسلمانانو ته نه ښايي چې د الله تعالی له ټاکلیو حدودو څخه تجاوز وکړي، پاتې شول کافران چې د الله تعالی د حدودو څخه پروا نه کوي، او پخپل فکر او غوښتنه سره حدود ټاکي؛ نو تاسې هغوی پرېږدئ چې هغوی لره درد رسوونکی عذاب دی، داسې خلق به پخوانیو زمانو کې هم ذلیل او خوار وو، اوس هم خوار یري، د الله تعالی د قدرت د دلائلو له لیدلو او درنو او ښکاره وونښو له اورېدلو څخه وروسته بیا پخپلو انکارونو باندې کلک پاتې کېدل، د الله تعالی د احکامو عزت او احترام نه کول؛ د خپل ځان د ذلت او سپکتیا او بې احترامۍ او خوارۍ په عذاب کې ځان اخته کولو سره مرادف دي.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا

(ياد کړه ای محمده!) هغه ورځ چې ژوندي به پورته کړي الله دوی ټول له قبورو، پس خبر به کړي (الله) دوی په هغو کارونو باندې چې کړي یې وي.

تفسیر: یعنې هر هغه کارونه چې دوی کړي وي، د هغو له نتیجې سره به مخامخ کيږي، د دوی به هیڅ عمل غائب کېدونکی نه وي.

أَخْصَهُ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

شمېرلي ساتلي دي هغه (اعمال) الله، او هېر کړي دي هغوی (هغه اعمال)، او الله پر هر شي باندې ښه شاهد، ښه خبردار دی (نو ور به کړي دوی ته جزاء موافقه).

تفسیر: یعنې هغوی ته د هغوی د ګرد عمر کارونه او اعمال هیڅ په یاد هم نه دي پاتې شوي، یا هغوی ته یې هیڅ توجّه نه ده شوې، لیکن د الله تعالی په نزد هغه ګرد یو په یو محفوظ او ساتلي شوي دي، دی به هغه ګرد دفترونه په هغه ورځ کې پرانیځي، او د هر سړي په مخ کې به یې ږدي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَكْثَرُ الْأَهْوِمَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا

آیا نه وینې ته، نه یې خبر چې بېشکه الله ته ښه معلوم دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکو کې دي (بلکه خبر یې)، نه به وي پټې خبرې (یو د بله په غوږونو کې) د درې تنو مګر خو دغه (الله) به څلورم د هغوی وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي پنځه تنه (راز ویونکي) مګر خو دغه (الله) به شپږم د هغوی وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي لږ له دې (عدد) نه او نه به وي ډېر (له دې عدد نه) مګر خو وي به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چېرې چې وي هغوی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی علم یواځې د دوی په اعمالو باندې منحصر نه دی، بلکه د هغه په علم کې د اسمان او ځمکې هر وړوکی او لوی شی شته، هیڅ یو مجلس، مشوره، جرګه، مرکه، پټه خبره، ګنګوسه او پس پسې به نه وي چې الله تعالی به په هغوی باندې نه خبریږي، د ده محیط علم په هر شي او هر ځای باندې رسیږي، هر چېرې چې درې سړي سره کېني، او خبرې اترې سره وکړي؛ دوی دې داسې نه ګڼي چې دلته بل څلورم څوک نشته، او پنځه ګونې مرکه دې خیال ونه کړي چې له مونږ سره کوم شپږم اورېدونکی نشته، تاسو وپوهېږئ! چې درې وي که څلور، یا پنځه، یا له دې څخه لږ یا ډېر، هر چېرې چې وي، او په هر حالت کې چې وي؛ الله تعالی په خپل محیط علم له هغوی سره شته، او هیڅ کله له هغوی څخه جلا نه دی.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ الْجَوَىٰ ثُمَّ يُعَوِّدُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَجَّوْنَ بِالْأَثَمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ

بیا به خبر کړي (الله) دوی په هغو (دنيوي اعمالو) چې کړي یې دي په ورځې د قیامت کې، بېشکه الله په هر څیز باندې ښه پوهېدونکی ښه خبردار دی. آیا نه وینې ته، نه یې خبر؟ هغه کسان

چې منع کړی شوي وو له پټو خبرو څخه، بیا بیرته ور وگرځېدل دوی هغه شي ته چې منع کړی شوي وو دوی له هغه څخه، او پټې خبرې کوي دوی په ګناه سره، او په تجاوز دښمنۍ ظلم سره، او په معصیت نافرمانۍ د رسول (د الله) سره.

تفسیر: ځمونږ د پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم په مرکه کې دوه مخو او منافقانو به پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې، د مرګې په سړیو باندې به یې مسخرې کولې، او عیونه به یې څرګندول، یو د بل په غوږو کې به یې پس پسی کولې، او د سترګو او د سر په اشارو سره به یې له خپلو ملګرو سره خبرې کولو، چې له دې حرکتو څخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکلیف پېښېده، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبرې له اورېدلو څخه وروسته به یې ویل چې: «دا مشکل کار ځمونږ له لاسه کېدونکی نه دی»، اگر که پخوا له دې څخه د (النساء) په سورت کې له هسې سرګوشۍ او پټې خبرې څخه هم هغوی ته ممانعت شوی وو، خو دغو مؤذی او بې حیاء منافقانو سره له هغه د خپلو دې بدو عملونو څخه لاس وانخیست، دا دی اوس بیا د هغه په نسبت داسې ممانعت وشو.

وَإِذَا جَاءُوكَ بِمَا نَهَيْتُكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُ اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُكُمْ جَهَنَّمُ
يَصْلَوْنَهَا فَيُشْسِ الْمَصِيرُ ۝

او کله چې راشي دوی تاته (ای محمده!) نو پېشکشي درکوي، سلام اچوي تاته په هغه شي سره چې پېشکشي نه ده مقررې کړې تاته په هغه شي سره الله، او وایي دوی په نفسو زړونو خپلو کې: ولې نه په عذابوي مونږ الله په هغه څه چې وایو یې؟ (نو فرمایي الله) بس دی دوی ته (په تعذیب کې) دوزخ چې ورننوي په کې، نو بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې پاک الله له نورو پیغمبرانو سره تاسې ته داسې دعاوې فرمایلي (سلام علی المرسلین)، او (سلام علی عباده الذین اصطفی)، او د مؤمنانو په ژبه یې داسې ویل: «السلام علیک أیها النبی ورحمة الله وبرکاته»، مګر ځینې یهودان به کله چې د هغوی حضور ته راتلل؛ نو د «السلام علیک» په عوض به یې په ژوبلې ژبې سره ویل: «السام علیک» چې د هغه معنی داسې ده چې: «تا باندې دې مرګی راشي!» ګواکې د هغو د سلامتیا د دعاء په عوض کې چې الله تعالی هغوی ته ورکړی وو؛ دوی ښېراوې کولې، بیا به یې پخپلو منځونو کې سره ویل: که دی په رښتیا سره پیغمبر دی؛ نو د داسې وینا له ویلو سره سمدلاسه ولې پر مونږ باندې عذاب نه رانازلېږي؟ نو د دوی د دې سوال په ځواب کې فرمایي: «حَسْبُكُمْ جَهَنَّمُ» یعنې: تلوار مه کوئ!، داسې کافي پوره عذاب به دروړسېږي، چې د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتې کېږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَنَاجُوا بِالْأَلِيمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ وَتَنَاجُوا بِالْبِرِّ
وَالْتَّقْوَى ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) کله چې پټې خبرې کوئ تاسې یو له بله سره (په غوږونو کې)؛ پس مه کوئ پټې خبرې پخپلو منځونو کې په ګناه سره، او په تجاوز دښمنۍ ظلم سره، او په معصیت نافرمانۍ د رسول (الله) سره، او پټې خبرې مصلحت کوئ پخپلو منځونو کې په احسان نېکۍ او پرهېزګارۍ سره.

تفسیر: یعنې صادقو مسلمانانو لره ښايي چې د منافقینو له داسې عاداتو څخه ځانونه وژغوري، او د مسلمانانو پس پسی او ګټګوسی او مشوره نه ښايي چې د ظلم او عدوان او د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانۍ لپاره وي، بلکه د نېکۍ، د تقوی او د معقولې او ښې خبرې د اشاعت لپاره وي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿١﴾

او وويرېږئ له (عذاب د) الله هغه (الله) چې خاص ده ته به تاسې جمع کړی شی په قیامت کې جزاء ته.

تفسیر: یعنې تاسې ټول د الله تعالی په مخ کې ودرېږئ، او تر ذرې پورې حساب ورکوی، له الله تعالی څخه د هیچا پټه او ښکاره پټه نه ده، نو ځکه د هغه د وېرې او د پرهېزگاری خبرې وکړئ!

إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزَنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٢﴾

بېشکه چې پټې خبرې (په ګناه) (له کارونو) د شیطان دي، لپاره د دې چې خفه کړي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او نه دی (شیطان یا پټه خبره) ضرر رسوونکې دغو (مؤمنانو) ته د هیڅ شي مګر په اذن حکم اراده د الله، او ښايي چې خاص پر الله پس توکل دې وکړي مؤمنان.

تفسیر: یعنې د منافقانو دا سرګوشي او پس پسي د دې لامله وي چې لږ څه مسلمانان خپه او په سودا کې ولوړي، وويرېږي او پخپلو زړونو کې ووايي چې آیا دا خلق څه غوټه کوي؟ او څه سره وايي؟ او په څه تړون کې سره بوخت دي؟ دا کار شیطان په هغوی باندې کاوه، مسلمانان دې په یاد ولري چې د شیطان له لاسه هیڅ شي کېدونکي نه دي، او هیڅ یو څیز د هغه په واک کې نشته، ګټه او نقصان د الله تعالی په اختیار کې دي، که د هغه حکم او اراده نه وي، که هر څومره مشورې او منصوبې او تړون وکړي؛ تاته هیڅ نقصان نه شي رسولی، نو ځکه په ځای د دې چې تاسې خفه او پرېشان شئ؛ ښايي چې الله تعالی ته هیله او امید او اسره وکړئ!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ ﴿٣﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو)! کله چې وویل شي تاسې ته: ځای ارت کړئ په مجلسونو کې؛ نو ځای ارت کړئ چې پراخي وکړي الله تاسې لره (په جنت کې).

تفسیر: یعنې ای مؤمنانو! په مجالسو کې داسې سره کېنئ چې د کښناستلو ځای نورو ته پاتې شي، او ټول موقع ومومي، او د نورو ځای تنګ نه شي، کله چې تاسو ځایونه ارت کړئ خلقو ته؛ نو پاک الله به هم تاسې له تنګي څخه وباسي، او د خپل رحمت ابواب او ورونه به در پرانیځي.

وَإِذَا قِيلَ اسْأَلُوا فَأَسْأَلُوا ﴿٤﴾

او کله چې وویل شي (تاسې ته) چې: پورته شی! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور)؛ نو پورته شی!!

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «دا د مجلس ادب دی، که کوم سړی راشي او د هغه د کښناستلو ځای نه وي؛ نو نورو ته ښايي چې لږ لږ سره وخوځيږي، تر څو د مجلس حلقه لویه او ځای ارت شي، یا له خپلو ځایونو څخه ودرېږي او لږ څه ارته بله حلقه او پېنډه سره جوړه کړي، که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وویل شي؛ نو لاړې دې شي، په داسې حرکت کې غرور او بخل کول ونه کړي، ځکه چې په ښو ځویونو په سړي باندې الله تعالی مهربان او له بدو ځویونو څخه الله تعالی بېزار دی.

يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ

پورته کوي الله هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی له تاسې څخه، او (خاص پورته کوي) هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم پوهه په درجو مرتبو کې.

تفسير: يعنې صادق ايمان او صحيح علم سړي ته ادب او تهذيب وربښي، او متواضع کوي يې، علم او د ايمان خاوندان چې هومره کمالاتو ته ورسېږي، او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وځيږي، او پرمختګ وکړي؛ هومره ځان ښکته، مات، متواضع او ناخيزه ګڼي، نو ځکه الله تعالی د هسې سړيو درجې لا پسې وچتوي، او دوی لا د پت او د عزت خاوندان کوي (من تواضع رفعه الله)، دا د متکبرانو، بې دينانو جاهلانو، ناپوهانو کار دی، چې په لږ خبره باندې جګړې نښلوي.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او الله په هغو (کارونو) چې کوئ تاسو ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسير: يعنې هر يوه ته د هغه له کار، لياقت او درجې سره سمه مرتبه ښيي، او هغه الله اکرم شأنه وأعظم برهانه ته ښه معلوم دی چې کوم يو په رښتيا سره ايماندار او د علم خاوند دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَاجَعْتُمْ الرَّسُولَ فَقَدْ مَوَّأَ بَيْنَ يَدَيْكُمْ صَدَقَةٌ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْرَافٌ لَمْ تَحِدُوا وَإِنِ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو!) کله چې (اراده کوئ) د پټو خبرو له رسول سره؛ نو وړاندې کړئ په مخکښې د راز خپل څه صدقه، خيرات، دغه تقدیم د صدقې پخوا له پټو خبرو نه خير بهتر ډېر غوره دی تاسې لره او ډېر پاکيزه دی، نو که بيا نه مومئ (تاسې هغه شی چې صدقه يې کړئ)؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: منافقانو به بې فائدي خبرې د رسول الله صلی الله عليه وسلم په غوږ کې ويلې، او په دې چل به يې خپله لويي او نژدېوالی نورو ته ورنښود، او ځينو مسلمانانو به هم غیر مهمې خبرې د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په غوږ کې په ورو سره ويلې، او د هغوی وخت به يې خرابولو، او نورو ته به يې موقع نه ورکوله چې د پيغمبر صلی الله عليه وسلم له ارشاداتو مستفيد شي، يا که کوم وخت رسول الله مبارک غوښتل چې ګوښې کيني، او لږ څه خلوت شي؛ نو هلته به هم خلق ورننوتل، او هغه ځای به يې هم تنګوو، او دوی به يې پخپل فکر نه پرېښودل، او د هغوی په چار چاپېر کې به ډېر سړي غونډېدل، خو رسول الله صلی الله عليه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هيچا ته هيڅ نه ويل، نو ځکه داسې حکم رانازل شو: «هر څوک چې غواړي له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره پټې خبرې او څه مصلحت وکړي؛ ښايي چې پخوا له هغه فقيرانو او مسکينانو ته څه خيرات ورکړي!»، د دې حکم په منلو کې څو ګټې دي، د غريبانو او فقيرانو سره امداد او معاونت کيږي، او د خيرات ورکوونکي د نفس تطهير او تزکيه په عمل راځي، او د منافق او مخلص مسلمان معرفي او پېژندګلوي په ښه شان سره کيږي، او د پټو خبرو د کوونکيو لږ توب په عمل راځي، که له چا سره به د خيرات ورکولو څه شی نه وو؛ نو هغه له دې قيد معاف وو، کله چې دا حکم نازل شو، نو منافقانو د بخل او کنسکې لامله هغه عادت پرېښود، او مسلمانان هم وپوهېدل چې ډېرې پټې خبرې کول د الله تعالی نه خوښيږي، او د دې لپاره يې داسې حکم رانازل کړی دی، په پای (آخر) کې يې دا حکم په راتلونکې آيت سره منسوخ وفرمايه:

ءَاشْفَقْتُمْ أَن تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقْتُمْ فَأَذَلُّكُمْ فَفَعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۗ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٨﴾

آيا وير برئ تاسې (له فقر) چې وړاندې کړئ په مخکښې د پټې خبرې ستاسې صدقات خيراتونه،
پس په هغه وخت کې چې ونه کړ تاسې دغه (خيرات) او رجوع په رحمت سره وکړه الله پر
تاسې باندې؛ نو قائم کړئ سم ودرول (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکړئ تاسې زکات، او
حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ تاسې) د رسول د دغه (الله)، او الله ښه خبردار دی په هغو
اعمالو باندې (هم) چې کوئ تاسې (نو جزاء به يې درکړي).

تفسير: يعنې د صدقې د ورکولو له حکم څخه کوم مقصد چې وو؛ هغه حاصل شو، اوس مو دا مؤقت حکم له تاسې
څخه پورته کړ، ښايي چې تاسې د هغه حکم په تعميل کې په صدق او د زړه له کومې څخه زيار (کوښښ) وکړئ
چې هيڅ منسوخ کېدونکي نه دي، او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دي، چې له دوی څخه د تاسې د نفس پوره
تطهير او تزکيه کېږي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

آيا نه گورئ ته (ای محمده!) هغو (منافقان) ته چې دوستي کوي له (هغه) قومه (د يهودانو) سره
چې غضب کړی دی الله پر هغوی باندې.

تفسير: دا خلق منافقان او هغه قوم او ټبر يهودان دي (چې دغه منافقين له هغو يهودانو سره دوستي او همدردي
کوي).

مَاهُمْ مِّنكُمْ وَلَا مِنْهُمْ

نه دي دغه (منافقان) له تاسې (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (يهودانو) څخه.

تفسير: يعنې منافق نه په پوره ډول په تاسې مسلمانانو کې شامل دی ځکه چې په پټه کافر دی، او نه په پوره ډول په هغو
يهودانو کې ګډ او شامل دي ځکه چې په ښکاره سره ځان مسلمان بولي: ﴿مُذَبِّذِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ﴾.

وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾

او قسمونه خوري (منافقان په دعوی د اسلام) په دروغو باندې حال دا چې دوی پوهیږي (پخپلو
دروغو).

تفسير: قسمونه خوري منافقان په دعوی د اسلام او احترام د سيد الانام صلى الله عليه وسلم، حال دا چې دوی پوهیږي
چې دروغ وايي، او دروغ هم له بېخبرۍ او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندې قسمونه خوري،
مسلمانانو ته وايي: ﴿إِنَّهُمْ كَاذِبُونَ﴾ «هغوی له تاسې څخه دي او تاسې غوندې په رښتيا سره مسلمانان دي»، او حال دا دی
چې هغوی له اسلام سره له لرې نه هم څه نسبت نه لري.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار کړی دی الله دوی ته عذاب ډېر سخت.

تفسير: چي د هغوی په نسبت د دې پاک قرآن د (النساء) د سورت په (٢١) رکوع (١٤٥) آیت کې داسې ویلي شوي دي: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾.

إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بېشکه دوی لره بد دی هغه شی چې وو دوی چې کول به یې (له گناهونو).

تفسير: يعنې که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشي، خو هغوی د نفاق په کارونو کې هسې سره بوخت دي چې ځان ته ډېر خراب تخم کړي، او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوي.

اتخذوا أيمانهم جنة فصدوا عن سبيل الله فلهم عذاب مهين ﴿١٦﴾ أولادهم من الله شيئا أولئك أصحاب النار هم فيها خالدون ﴿١٧﴾

گرځولي یې دي قسمونه خپل ډال (چې پرې ساتي سر او مال خپل)، پس منع کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان) له لارې د الله څخه، پس دوی لره دی عذاب سپکوونکی. له سره به دفع نه کړي له دوی څخه (په قیامت کې) مالونه د دوی، او نه اولاد د دوی له (عذاب د) الله څخه هیڅ څیز، دغه کسان یاران ملګري د دوزخ دي، دوی به په دې دوزخ کې تل اوسېدونکي وي.

تفسير: يعنې د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتي، او خپل ځان مسلمان وربکاروي، او د دوستۍ او خپلوۍ په ډول نور سړي هم د اسلام له لارې څخه باسي، نو په یاد یې ولری چې داسې خلقو ته په دې ډول سره هیڅ یو پت او عزت نه پاتې کیږي، او د ذلت او سپکتیا په سختو رېږو او عذابونو ککړ کیږي، کله چې د سزا وخت راورسیږي؛ نو دوی د الله تعالی له لاسه خپل ځانونه نشي ژغورلی، او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته او مدد رسولی نشي، چې دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پرې خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ

(یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چې ژوندي پورته کړي (دوی) الله ټول؛ نو قسمونه به خوري دوی هغه (الله) ته لکه چې قسمونه خوري دوی تاسې ته (په دنیا کې ای مسلمانانو)، او گمان به کوي (دوی) چې بېشکه دوی په یو کار دي (نفعمن او پر کومه بڼه لاره درومي).

تفسير: يعنې د دې ځای هغه رورځ شوي عادت به هلته هم له دوی سره وي، لکه چې دلته ستاسې په مخ کې په دروغو سره ځانونه ساتي، او داسې گڼي چې مونږ ډېر هوښیار یو، او ډېر ښه چالونه چلوو، د الله تعالی په مخ کې به هم د دروغو قسمونو په یادولو سره ځان تیاروي، او وایي: ای پروردگاره! مونږ خو داسې نه وو، او داسې وو، ښايي دوی داسې گڼي چې هلته به هم په داسې اقوالو او افعالو او ویناوو سره نجات مومو!.

إِلَّا أَنَّهُمْ هُمُ الْكَذِبُونَ ﴿١٨﴾

واورئ! خبردار شی! چې بېشکه دوی هم دوی دي دروغچنان (چې له الله سره هم دروغ وایي).

تفسير: بېشکه چې اصل او ډبل دروغ هغه دي چې د الله تعالی په مخکښې یې هم وایي، او د خپلو هغو دروغ ویلو څخه هیڅ نه شرمیږي.

اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ

غالب شوی دی پر دوی باندې شیطان، نو هېر کړی دی شیطان له دوی نه ذکر - یاد د الله.

تفسیر: پر هر چا باندې چې شیطان داسې پوره لاس ولري؛ نو د هغه زړه او دماغ داسې مسخ او بدلېږي چې هېڅ یو شی یې په یاد نه پاتې کېږي، او په دې باندې هېڅ نه پوهیږي چې آیا پاک الله هم شته؟ که نه؟ دا کمبخت د الله تعالی له عظمت، لویي، جلال او کبریاء څخه ځان نه خبروي، او داسې خیال کوي چې په قیامت کې به هم د دروغو په مرسته خپل ځان وژغوري.

أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿۵۸﴾

(دغه هیروونکي کسان) لښکر د شیطان دی، واورئ! خبردار شی! بېشکه لښکر تابعان د شیطان همدوی دي زیانکاران.

تفسیر: د شیطاني لښکرو انجام ضرور خراب دی، نه په دنیا کې د دوی مکر، فریب، منصوبې د وروستي بري مخ لیدلی شي، او نه په آخرت کې له سخت عذاب څخه خپل ځانونه ژغورلی شي.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۖ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذْلَلِينَ ﴿۵۹﴾ كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿۶۰﴾

بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) څخه؛ دغه (د مخالفانو ټولي) په (جملې د) ذلیلانو مغلوبانو کې دي. لیکلي دي الله (په لوح محفوظ کې) چې خامخا به غلبه بری وکړم هر ورو زه او رسولان ځما، بېشکه الله ډېر قوي دی ښه غالب دی.

تفسیر: یعنې له الله تعالی او د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مقابله کوونکی چې د حق او صداقت په خلاف جنگیږي؛ سخت ناکام، سپک او ذلیل دي، پاک الله په لوح محفوظ کې لیکلي دي چې: په پای کې یواځې حق او حقایق لره بری او غلبه ده، او د ده پیغمبران هر ورو (خامخا) مظفر او منصور کیږي، دغه تقریر پخوا له دې په څو څو نورو ځایونو کې هم تېر شوی دی.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُولَٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ

او نه به مومي ته (ای محمده!)، او نه ښایېږي چې بیا مومي (یو قوم چې ایمان یې راوړی وي په الله، او په ورځې آخرې (د قیامت) چې دوستي به کوي دوی له هغه چا سره چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) نه، اګر که وي (دغه مخالفین) پلرونه د دوی، او ځامن د دوی، یا وروڼه د دوی، یا (نور قبيله) خپلوان د دوی، دغه (قوم چې له دښمنانو د الله سره دوستي نه کوي) لیکلی دی (الله) په زړونو د دوی کې ایمان.

تفسیر: یعنې ایمان د هغوی په زړونو کې داسې ټینګ ثبت شو، لکه هغه لیکه چې پر ډبره باندې لیکلې شوي وي.

وَالَّذِينَ هُمْ بِرُوحِهِمْ

او قوي کړي يې دي دوی په مدد له نژده خپل څخه، (او قوي کړي قوت ورکړی دی الله تعالی دوی لره په روح رحمت نصرت خپل سره، یا په نور رڼا د زړه یا په قرآن عظیم الشان سره).

تفسیر: یعنې غیبی رڼا یې ورته عطاء وفرمایله، چې له هغې څخه زړه ته یو راز ځانته معنوي ژوندون وررسېږي، یا د (روح القدس جبریل) په وسیله سره یې مرسته وفرمایله.

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

او داخل به کړي دوی (الله) په جنتونو کې چې بهیري له لاندې د (ونو او ماڼیو) د هغو (خلور قسمه) ویالې، تل به وي دوی په هغو (جنتونو) کې، راضي شو الله له دوی څخه، او راضي شول دوی له الله څخه. (او خوشال شو الله تعالی له دوی نه په سبب د طاعت سره په دنیا کې، او خوشاله شول دوی له الله تعالی څخه په موندلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنت په آخرت کې).

تفسیر: یعنې دا خلق د پاک الله لپاره له ګردو اعداء الله څخه خپه او ناراض شوي دي، نو الله تعالی له هغوی څخه خوښ دی، له هر چا څخه چې الله تعالی خوښ وي؛ نو دی نور څه غواړي.

ای رب العالمینه! وګرځوه مونږ له دغو څخه!.

أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۶۷﴾

دغه (خلق) دی حزب - لښکر د الله، واورئ! خبردار شی! چې بېشکه لښکر د الله چې دی هم دوی دي په مراد رسېدونکي بریالیان (کامیاب).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې هغه څوک چې د الله تعالی له مخالفینو سره دوستي نه لري، اګر که یې پلار وي یا نور خپلوان هم وي؛ هغه هم رښتوني مسلمانان دي، او هغو ته هم دا درجه وررسېږي»، د کرامو أصحابو هسې شان وو چې د الله تعالی او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاملو کې به یې د هیڅ څیز او هیچا پروا نه کوله، په همدې سلسلې کې د أحد په غزا کې ابو عبیده رضي الله تعالی عنه خپل پلار وواژه، د بدر په غزا کې ابو بکر الصديق رضي الله تعالی عنه د خپل ځوی د مقابلې لپاره ځان تیار کړ، مصعب بن عمير رضي الله تعالی عنه عبیده بن عمير وو وواژه، عمر بن الخطاب رضي الله تعالی عنه د خپل ماما عاص بن هشام، علي بن أبي طالب، حمزه، عبیده بن الحارث رضي الله تعالی عنهم د خپلو خپلوانو مخې ته چې غټه، شپه، او ولید بن عتبة وو؛ ووتل او هغوی یې ووژل، او رئیس المنافقين عبد الله بن أبي يعنى د عبد الله ځوی چې هغه هم عبد الله نومېده، او د أبي لمسی وو؛ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مخ کې د مریسې په غزا کې عرض وکړ، چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! که ستاسې امر وي؛ نو زه د خپل پلار سر اوس پرې کوم، او ستاسې په حضور کې یې لکه یو پنډوس غورځوم، خو د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خبره خوښه نه شوه، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

تَمَّتْ سُورَةُ الْمَجَادِلَةِ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْحَشْرِ

«د (الحشر) سورت مدني دی، (۲۴) آيت او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۹) او په نزول کې (۱۰۱) سورت دی، وروسته د (البیته) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

نسبت د پاکي کوي الله ته هر هغه چې په اسمانونو کې او هر هغه چې په ځمکه کې دی (سره له اسمانونو او ځمکې)، او همدغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: لکه چې د هغه د زبردستی غلبې او د حکمت له آثارو څخه یوه پېښه او واقعه وروسته له دې نه بیانېږي.

هُوَ الَّذِي اَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ

دغه (الله) هغه ذات دی چې ایستلي یې دي هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ایستلو د دوی.

تفسیر: له مدینې منورې څخه د مشرق په لوري د څو کړو هو په فاصله (واتن) کې د یهودانو د قوم او تېر یو کلی وو چې «بنی نضیر» باله کېده، دا تېر د ډېرو سړیو او شتو - مالونو خاوند وو، او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاوو باندې یې زیات اطمینان او ډېره ډاډینه لرله.

ځمونږ پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم کله چې هجرت وفرمایه، او په مدینې منورې کې یې هستوګنه غوره کړه؛ نو رومبې دوی له مسلمانانو سره د روغې تړون وکړ، او داسې یې غوټه کړه چې مونږ به ستاسې په مقابل کې د نورو مرستې نه کوو، یعنې د عدم تعرض معاهده یې وټرله، بیا دوی د خیانت له مخې د مکې معظمې له کافرانو سره په پټه مکاتبې، لیکنې، خبرې اترې کولې، تر څو چې د دوی یو لوی مشر «کعب بن الأشرف» له څلوېښتو سورو سره مکې معظمې ته ځان ورساوه، او له بیت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قریشو سره یې معاهده او تړون وکړ، څه موده وروسته د الله او رسول صلی الله علیه وسلم له امر سره سم دغه (کعب) د خپلې دغې درغلۍ او خیانت لامله د «محمد بن مسلمه» رضي الله تعالی عنه له لاسه وواژه شو، بیا هم د بني نضیر له لوري د غدارۍ او بد عهدۍ سلسله جاري وه، د مکر، فریب او دغابازۍ له مخې دوی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابانو وبلل چې پخپلو کورونو کې یې په مکر، فریب او درغلۍ سره ناڅاپه په شهادت ورسوي، یو ځلې یې د یوې لوړې په څنګ کې پر رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاسه یو د ژرندې پل ور وغړاوه، چې که ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې لګېدلی وی؛ نو په شهادت به رسېدلی وو، مګر په دې ګردو واقعو کې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوی له شرورو څخه نجات وموند، بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره یوه جرګه وکړه، او په هغې کې یې دا سره غوټه کړه چې له بني نضیر سره دې غزا وشي، کله چې مسلمانانو په ډېر سرعت ګړندیتوب او تلوار سره په هغوی باندې حمله یرغل ور وورپ، او د دوی ګردې کلاوې او کلي یې کلابند او محاصره کړل؛ نو دوی سخت مرعوب شول، او وویل بدل،

او د وېرې او ډار لامله له خپلو کلاوو څخه د باندې په ډگر جگړې ته راونه وتل، او عمومي جنگ ته وارونه رسېد، او بیا یې د روغې غوښتنه وکړه، تر دې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په دوی باندې داسې مرحمت او مهرباني وفرمایله، چې دوی دې له مدینې منورې څخه د باندې ووځي، د دوی سرونه او وینې به ساتلې وي، دوی دې د خپلو منقولو له اموالو څخه هومره شیان چې وړی یې شي؛ یو دې سي، خو د دوی غیر منقوله مالونه به د مسلمانانو په لاسونو کې وي، د الله تعالی په حکم هغه کلاوې او ځمکې او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه کې ولوېدل، خو د غنائمو په ډول ونه ویشلې شوې، بلکه یواځې ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واک کې پاتې شوې، محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې ځمکې زیاتره برخه پر مهاجرینو باندې وویشله، او د هغو مصارفو بار او پټی یې د انصارو له اوږو څخه سپک کړ چې انصارو به پر مهاجرینو کول، او په دې ډول سره دواړو ته له هغه څنې گټې ورسېدې، او هم رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپلې کورنۍ خرڅ او د نبوت د مقام کلني مصارف له همدې جایزاده اخیسته، که له داسې مصارفو څخه څه شی بېرته پاتې کېده؛ هغه به یې د الله تعالی په لاره کې صرفول.

په دې سورت کې د همدې قصې په لوري اشاره شوې ده، چې الله تعالی همغه غالب قوي حکمت والا ذات دی، چې لپاره د ذلیل کولو یې وویستل هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل کتاب څخه چې یهودان د بني نضیر وو له کورونو خپلو نه، چې په ځمکه د مدینې منورې کې وو، په اول د جمع کېدلو د لښکرو سره، یعنې یواځې په همغه یو یرغل سره وډار شول، او په همغې رومېنې جگړې کې یې خپل کور او کلی او کلکې کلاوې ویجاړې پرېښودلې، او له مدینې څخه وتښتېدل، او هیڅ یوه مېړانه او ثابت قدمي یې له ځانه ورښکاره نه کړه.

مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ تَانَعَهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

گمان نه کاوه تاسې (ای مؤمنانو) چې وبه وځي دوی (له مدینې نه)، او گمان کاوه دوی چې بېشکه دوی لره منع کوونکې ساتونکې دي کلاوې د دوی له (عذاب د) الله، پس راغی پر دوی (عذاب د) الله له هغه ځایه چې گمان نه کاوه دوی، او واچوله (الله) په زړونو د دوی کې وېره.

تفسیر: یعنې د هغوی د ساز او سامان، ټینگو کلاوو، او د توریالي توب او مېړانې په نسبت به ستاسې خیال داسې نه وو، چې تاسې دومره ژر به هغوی پرې کړئ، او دوی به خپلې وسلې له لاسو غورځوي، او نه د هغوی داسې خیال وو چې دا وړوکی او بې وسلې او بې سامان د مسلمانانو ټولې دوی هسې مغلوب او منکوب کړي، هغوی د غفلت په دې خوب کې تللي وو چې دا مسلمانان چې د هغوی په سر باندې د پاک الله لاس دی؛ ځمونږ تر ټینگو کلاوو پورې چېرې رسېدی شي، او ښایي چې مونږ به د خپلو ښو وسلو، او کلکو مورچلو او مېړانې په سیوري کې د الله تعالی له عذابه ساتلي یو، مگر خو هغوی ولیدل چې هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالی د حکم مخه نشي نیولی، پر دوی باندې د پاک الله حکم له هغې خوا راوړسېد، چې له هغې خوا نه د هغوی خیال او گمان هم نه وو، یعنې د هغوی په زړونو کې الله تعالی وېره واچوله، او د بې وسلو او بې شتو مسلمانانو ډار یې پر هغوی باندې کېښود، یو خو هغوی د خپل مشر «کعب بن الأشرف» له ناڅاپي وژلو څخه ډېر مرعوب او ترهور وو، اوس نو د مسلمانانو له دې ناڅاپي حملې او یرغل څنې یې خپل حواس بالکل له لاسه وویستل.

يُجْرُونَ يُؤْتُهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

چې وړانول به یې کورونه خپل په لاسو خپلو سره، او په لاسو د مؤمنانو سره (چې وړان کړي ځای د پناهې او اړت شي ورته ځای د جنگ).

تفسیر: یعنی د حرص، غیظ، غضب او قهر په جوش کې به یې د خپلو ودانیو ځنځیرونه، ورونه، درې او نور شلول، ماتول، وړانول او نړول به یې، تر څو له هغو شیانو څخه چې دوی یې له خپلو ځانونو سره نشي وړې؛ مسلمانان گټور نشي، په دې کار کې مسلمانانو هم له هغوی سره ښې مرستې کولې، یعنې له یوه لوري هغوی په نړولو سره مشغول او بوخت وو، او له بل لوري مسلمانانو هم د هغوی هغه ودانۍ وړانولې، چې دوی هلته مورچل نیولې وو، که په غور سره وکتل شي؛ هغه وړانۍ او تباهی چې د مسلمانانو له لاسه رسېدلې وه؛ هغه هم د همدې بدبختانو د بد عهدیو او شرارتونو په نتیجه کې وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ ۝

پس عبرت واخلي تاسی ای خاوندانو د سترگو (عقلونو په احوالو د دوی).

تفسیر: یعنې خاوند د بصیرت ته په دې واقعي کې لوی عبرت دی، الله تعالی دا ورسوول چې د ظلم، کفر، شرک، او بد عهدۍ انجام څرنگه کیږي؟ او یواځې په ظاهري اسبابو باندې ډاډه کېدل او د الله تعالی له قدرت څخه غافل اوسېدل د پوهانو کار نه دی.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمُ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ النَّارِ ۝

او که نه وی لیکلی (مقرر کړی) الله په دوی باندې وتل (فرار کول) له وطنه؛ نو خامخا په عذاب کړي به وو (الله) دوی لره په دنیا کې (په وژلو او بندي کولو سره)، او دوی لره دی په آخرت کې عذاب د اور.

تفسیر: یعنې د هغوی په برخه له وطنه جلا کېدل لیکلي وو، که دا یې په قسمت کې نه وی لیکلي؛ نو بله کومه دنيوي سزا به هغوی ته ورکوله کېده، او د «بني قریظه وو» په شان به وژل کېدل، لنډه یې دا چې له سزا څخه به دوی خپل ځانونه نشو بچ کولی، دا د الله تعالی حکمت دی چې د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنۍ سره اکتفاء وشوه، مگر خو دا تخفیف یواځې د هغوی په دنيوي سزا کې شوی دی، ځکه چې د آخرت ابدی سزا په هیڅ ډول سره له کافرانو څښې نه کمیږي.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

دغه (تعذیب د دوی) په سبب د دې وو چې بېشکه وو دوی چې مخالفت به یې کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره، او هر هغه چې مخالفت کوي له الله څخه؛ نو بېشکه شدید سخت دی عذاب د الله.

تفسیر: یعنې داسې مخالفانو ته همداسې سختې سزاګانې ورکولی کیږي.

مَا قَطَعْتُمْ مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ

هغه چې پرې کوي تاسې له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماوو څخه، یا یې پر پردۍ هغه ولاړې په بېخونو خپلو باندې؛ نو دغه (ټول) په اذن حکم د الله سره دي.

تفسیر: کله چې دا قوم کلابند شو، نو رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم اجازه وفرمایله چې د هغوی ځینې کم اصلي ونې دې پرې کړي شي!، او هغه باغونه دې ویجاړ شي چې دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو گزارونه کوي،

تر څو چې د هغو د درد لامله په بهر وتلو باندې مجبور شي، او په ډگر کې وجنګېږي، او د ډگر د جګړې په وخت کې له ونو څخه غازيانو ته څه رېږ او تکليف ورپېښ نه شي، د دې امر په سبب ځينې ونې ووهلې شوې، او ځينې يې پاتې شوې، تر څو له بري څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشي، کافرانو په داسې طعنه ورکولو باندې شروع وکړه، چې دوی خلکو ته پندونه ورکوي چې له فساد ه ځانونه وژغورئ، مګر دوی پخپله فساد کوي، آيا د ونو پرې کول او سوځول فساد نه دی؟ نو ځکه دا آيت نازل شو، چې دا ډګر دې چارې د الله تعالیٰ اجل و اعلیٰ شأنه په اذن او حکم سره سمې شوي دي، او د الله تعالیٰ د حکم تعميل ته هيڅ کله هيڅوک فساد نشي ويلی، ځکه چې هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندې مشتمل وي، لکه چې د دې حکم ځينې حکمتونه او مصالح پاس وليکل شول.

وَلِيُخْرِىَ الْفَاسِقِينَ ۝

او (بل لپاره د دې دي) چې رسوا کړي (الله) فاسقانو نافرمانانو (يهوديانو) لره.

تفسير: يعنې چې مسلمانانو ته عزت ورکړي، او کافران خوار او سپک کړي، لکه هغه ونې چې پاتې وې؛ په هغو کې د مسلمانانو ګټې او د کافرانو غيظ او خفګان وو، ځکه چې هغوی به د دې پاتې ونو له کتلو څخه ويل چې: دا ونې به د مسلمانانو شي، او هغوی به له دې ځنې ګټې اخلي، او هغه ونې چې پرې شوي يا سوځولي شوي دي؛ په هغو کې د مسلمانانو بری وو، چې د غلبي د آثارو ظهور، او د کفارو هسې غيظ او غضب منظور وو، چې مسلمانان ځمونې په شيانو کې څرنگه تصرفات کوي؟ نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندې مشتمل دي.

وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَا كِنٍّ اللَّهُ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

او هغه مال چې راګرځولی دی الله په رسول خپل پاندې له مالونو د دوی، پس نه وو ځغلولی تاسې پر دوی هيڅ اس او نه هيڅ اوبښ، لیکن الله مسلطوي بری ورکوي رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندې چې اراده وفرمائي، او الله پر هر څيز باندې ښه قادر دی.

تفسير: شاه صاحب لیکي: «په غنیمت او فيء کې همدا فرق او توپیر شته، هغه مال چې د جګړې او د جنګ په ډګر کې په لاس راځي؛ هغه غنیمت دی، چې د هغه پنځمه برخه د الله تعالیٰ نذر دی، چې د هغه تفصیل د لسمې پارې په شروع کې تېر شوی دی، او نورې څلور برخې يې پر لښکرو باندې ویشلې کېږي، او هغه شيان چې بې له جنګه په لاس راځي؛ هغه د ټولو مسلمانانو په خزانو کې اېښودل کېږي، او د هغوی په عامو مصالحو او ضروري کارونو کې لګول کېږي.

مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ

هغه شی چې راګرځولی دی الله پر رسول خپل باندې له (مالونو د) اهل د قریو کلیو (بې) له (جنګه)؛ نو (هغه) دی الله لره، او رسول (د الله) لره.

تفسير: په رومینو آیتونو کې یواځې د بني نضیر و د مالونو د لګولو ذکر وو، اوس د «فيء» د مالونو په نسبت عمومي ضابطه رابښي، یعنې په «فيء» باندې د رسول الله صلی الله علیه وسلم، او وروسته له دوی څخه د امام قبضه او تصرف وي، چې پر دغو خلکو يې وويشي، د الله تعالیٰ ذکر دلته تېر کا شوی دی، ځکه چې دی د ګردو شيانو مالک دی، هو! د کعبې شریفې او د مساجدو صرفیات چې د الله تعالیٰ په نامه یادېږي، ممکن دي چې په کې درج وي.

وَلِذِي الْقُرْبَىٰ

او (دغه اموال دي) خپلوانو د رسول (الله) لره.

تفسير: يعنې د رسول الله صلى الله عليه وسلم خپلوانو څرنګه چې د نبي کریم په زمان کې له دې مالونو څخه هغوی ته ورکول کېدل، او په هغوی کې د فقر او مسکنت قید هم نه وو، لکه چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم خپل تره عباس رضي الله تعالى عنه ته چې يو بلایي (غني مشر) وو برخه ورکړه، اوس هم وروسته له دوی څخه د پیغمبر صلى الله عليه وسلم خپلوانو ته چې اړ او محتاج وي؛ پر نورو اړو او محتاجانو باندې ترجیح ورکوله کېږي، او ښايي چې امام هغوی ته پخوا له نورو څخه په مخکې برخه ورکړي.

وَالْيَتَامَىٰ وَالسَّيِّئِينَ وَابْنِ السَّبِيلِ لَكَ لَا يَكُونُ دُولَةٌ بَيْنَ الْأَعْيَانِ مِنْكُمْ

او (دغه اموال دي) یتیمانو لره او مسکینانو لره او مسافرانو لره، (مقرر کړی دی الله دا قسمت) لپاره د دې چې ونه ګرځي (دغه اموال) دولت په منځ د غنیانو کې له تاسې څخه (چې له خپله حقه زیات واخلي او فقراوو ته لږ ورکړي).

تفسير: يعنې دا مصارف ځکه راښوولي شوي دي، چې مسلمانان تل د پلار مړيو، اړو، بېکسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه کې متوجه اوسي!، او تل د اسلامي عمومي ضرورياتو او مصالحو ته خیال ولري، ځکه چې داسې مالونه د بډایانو او دولتمندانو راکړه ورکړه او نورو ګټو لپاره نه دي، او نه ښايي چې هغه د هغوی د مخصوص جايداد په منزله وګرځي، او يواځې بډایان پرې مزې وکړي، او خوندونه ترې واخلي، او غریبان او اکربان له لوږې څخه ومري، يا عمومي مصالح خراب او ويجاړ پراته وي.

وَمَا أَتَاكُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

او هغه څه چې درکړي تاسې ته رسول (د الله)؛ نو وايې خلی، ويې نیسې، قبول یې کړئ!، او هغه څه چې منع کوي (رسول الله) تاسې له هغه څخه؛ نو بېرته شی ترې (مه یې غواړئ!)، او وویرېږئ له (عذاب د) الله په ځان ساتلو له معاصیو، بېشکه الله سخت دی عذاب (د ده).

تفسير: يعنې مال او جايداد او نور چې سم د پیغمبر صلى الله عليه وسلم له امر سره تقسیمېږي؛ هغه د تقسیم امر دې په ډېرې خوښۍ سره ومنلی شي!، هغه چې دررسېږي؛ هغه په خوښۍ سره واخلي!، او هغه ته چې ورنه کړ شي؛ هغه دې لاس واخلي!، همداسې د ګردو احکامو او نواهیو منل او پابندي په کار ده.

ځکه چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم نافرمانی د الله تعالى نافرمانی ده، او وویرېږئ که چېرې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د نافرمانۍ لامله الله تعالى له تاسې څخه ناراضه شي، او سخت عذاب په تاسې مسلط ونه فرمائي.

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَصْرُونَ اللَّهُ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ۝

(دغه اموال دي) لپاره د فقيرانو هجرت کوونکیو (هغه مهاجران) چې ایستلی شوي دي دوی له کورونو، کلیو خپلو څخه، او له اموالو خپلو څخه، په دې حال کې چې طلبوي دوی فضل ښه مهرباني له الله او رضا (د ده)، او مرسته کوي له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره)، دغه (مهاجران) همدوی دي صادقان رښتیني (په ایمان او جهاد کې).

تفسیر: یعنې هسې خو په دې مال پورې د گردو مسلمانانو حوائج او ضروریات تعلق او اړه لري، مگر په خصوصي ډول سره د ځان قربانوونکو او اثار خوښوونکیو رښتینو مسلمانانو حق مقدم او وړاندې دی، چې هغوی یواځې د الله تعالی په خوښې او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په محبت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وینځلی دی، او بالکل په تش لاس له خپل هېواده راوتلي دي، تر څو د الله تعالی او د هغه د رسول الله په کارونو کې په زړه پورې پخپل سر او آزاد کار وکړي شي، او هغه ته په ښه ډول مرسته ورسوي.

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دي دغه اموال) چې ځای یې نیولی دی په (دې) کور (مدینه) کې، او (خالص کړی یې دی خپل) ایمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه.

تفسیر: له دې کور څخه مدینه طیبه مراده ده، او دا خلق د مدینې منورې انصار دي، چې د مهاجرینو له راتګه وړاندې یې په مدینې منورې کې هستوګنه لرله، او د ایمان په لارو کې زیات مضبوط او مستقیم شوي وو.

يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ

خوښوي محبت کوي دوی له هغه چا سره چې هجرت یې کړی دی دوی ته.

تفسیر: یعنې په مینه او محبت سره د مهاجرینو خدمت کوي، تر دې چې پخپلو مالونو او شتو کې یې هغوی ته برابره برخه ورکړې ده، او د هغوی په شریک ګرځولو کې یې خپل ځانونه تیار کړي دي.

وَالَّذِينَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةٌ مِمَّا آتُوا وَيُسِرُّونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

او نه مومي دوی په زړونو سینو خپلو کې څه تنګي (حسد) له هغه شي څخه چې ورکړی شوي وي (مهاجرانو لره)، او غوره کوي (مهاجران) مقدموي یې پر خپلو ځانونو او اګر که وي پر دوی باندې تنګي.

تفسیر: یعنې مهاجرینو ته هغه فضل او شرف چې الله تعالی عطا فرمایلی دی، یا د فیه په مالونو او نورو کې هغه برخه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغو ته عطا فرمایي؛ د هغوی له لیدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کیږي، او په هغوی باندې کینه او حسد نه کوي، بلکه پرې خوښیږي، او په هر څیز کې هغوی پخپلو ځانونو باندې وړاندې ګڼي، پخپله دغه انصاریان مصاعب، متاعب، سختیاوې او رېږونه وچتوي، او په لوړه یې تېروي، مګر هغوی ته هر وروځ نه څه ورسوي، داسې بې مثله او بې ساری اثار په دنیا کې تر اوسه پورې هیڅ قوم د بل قوم لپاره نه دی کړی.

وَمَنْ يُؤَقِّ شَخْرَ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝

او هر هغه څوک چې وساتلی شي له بخل د نفس د ده نه؛ نو همدغه کسان دي همدوی مراد موندونکي په مراد رسیدلي.

تفسیر: یعنې ډېر بريالي او کامیاب دي، هغه قوم چې د الله تعالی په توفیق او لاس نیوي د هغوی په زړونو باندې طمع، حرص او بخل هیڅ اغېزه نشي اچولی، ځکه چې طماع او بخیلان کله خپلو نورو وړونو ته څه اثار او ګټه رسولی شي؟ او د نورو په خوښې او هوسایۍ باندې کله خوښیږي؟

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ

او (اموال) هغو (کسانو لره دي) چې راغلي دي راځي وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه.

تفسير: يعنې هغه کسان چې له مهاجرينو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم کې راځي، يا وروسته له دوی څخه د اسلام په حلقه کې داخلېږي، يا له وړاندنيو مهاجرينو څخې وروسته يې هجرت کړې مدينې منورې ته راغلي دي، او غوره پوښی قول دی.

يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ۝

وايي دوی چې: ای ربه ځمونږ! مغفرت وکړه مونږ ته او هغو (دیني) وروڼو ځمونږ ته چې پوښی داخل شوي دي (له مونږ څخه) په ایمان کې، او مه ګرځوه په زړونو ځمونږ کې بغض او کینه د هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی، بېشکه ته (یا الله) ښه مهرباني کوونکی خورا رحم کوونکی یې.

تفسير: يعنې دغه اخلاف او وروستني کسان هغو اسلافو او سابقينو وړاندنيو ته د ښې دعاء کوي، او د خپل هېڅ يو مسلمان ورور په نسبت بغض او کینه په خپل زړه کې نه لري، امام مالک (رحمه الله) له همدې ځايه فرمايي: «هغه سړی چې د صحابه وو په نسبت بغض او کینه ولري، او د هغوی بدګويي وکړي؛ هغه لره د (فيء) په مال کې هېڅ يوه برخه نشته».

أَلَمْ تَر إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَنُخْرِجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نَطِيعُ فَيْكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ

آيا نه ګوري ته هغو کسانو ته چې منافقان دغابازان شوي دي، وايي هغوی هغو وروڼو خپلو (يهودانو) ته چې کافران شوي دي له اهل د کتابونو: قسم دی که خامخا وويستل شي تاسې (له مدينې څخه)؛ نو خامخا وبه وځو مونږ هرومرو له تاسې سره، او نه به منو (خبره په ضرر د تاسې کې) د هيچا هيڅکله، او که چېرې جنګ شروع کړ شي له تاسې سره؛ نو خامخا مدد به وکړو مونږ هرومرو له تاسې سره.

تفسير: عبد الله بن أبي او نورو منافقانو د بني نضير يهودانو ته پيغام او پټه خبره ورلېږلې وه، چې تاسې مه ویرېږئ، او خپل ځانونه يواځې مه ګڼئ، که مسلمانان غواړي چې تاسې له مدينې څخه وباسي؛ نو مونږ به له تاسې سره درېږو، که د جنګ او جګړې وار ورسېد؛ نو مونږ به له تاسې سره مرسته کوو، دا ځمونږ قطعي او ناګرځېدونکې ټينګه فيصله او پرېکړه ده، او پرته له دې څخه مونږ ستاسې په جنګ او جګړه کې د هيچا خبره نه اورو، او نه د هيچا پروا کوو.

وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاِبُونَ ۝

او الله شاهدي ګواهي ورکوي چې بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په همدغو خبرو کې).

تفسير: يعنې دغه منافقان يهودانو ته دغه خبرې له زړه څخه نه وايي، يواځې د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته کوي، او هسې خبرې کوي چې هغه د مسلمانانو په ګټه نه وي، او هغه خبرې چې په ژبه وايي؛ په هغو باندې هېڅ عمل نه کوي.

لَئِنْ أَخْرَجُوا لِیَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَیَنْصُرُوهُمْ

قسم دی که وویستل شي دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه)؛ نه وځي دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه)، او که جنگ وکړ شي له هغو (یهودانو) سره؛ نو مرسته مدد نه کوي دغه (منافقان) هغوی سره.

تفسیر: کله چې په مدینې منورې کې جگړه ونښته، او د «بني نضیر» یهودان محصور شول، په هغه نازک حال کې هیڅ یو منافق د دوی مرستې او مدد ته ونه رسېد، په پای کې کله چې هغوی وویستل شول، دغه منافقان په دې وخت کې هم په ډېرې خوشالي سره پخپلو کورونو کې ناست وو.

وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَیُولُنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا یَنْصُرُونَ ﴿۱۷﴾

او که (اراده د) مدد مرستې وکړي دغه (منافقان) دغو (یهودانو) لره؛ خامخا وبه ګرځوي دغه (منافقان) په تېښته سره شاوې خپلې، بیا به مدد مرسته ونه کړي شي له دوی سره (منافقانو یهودانو سره وروسته له ماتې).

تفسیر: یعنې که په فرض محال سره منافق د هغو یهودانو مرستې ته راغلي وی؛ نو نتیجه به څه کېده؟ پرته له دې څخه چې د مسلمانانو له مقابلې څخه بېرته وتښتي بل نتیجه نه لري، او بیا به د دوی مرسته څرنگه کېده؟ نو د دوی د مرستې لپاره به هم څوک نه رسېده.

لَا تُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا یَفْقَهُونَ ﴿۱۸﴾

خامخا تاسو (ای مؤمنانو) ډېر سخت یې له جهته د وېرې په سینو زړونو د دغو (منافقانو) کې له (وېرې د) الله، دغه وېره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دې ده بېشکه چې دوی (داسې) قوم دی چې نه پوهیږي (نه پېژني الله).

تفسیر: یعنې که د الله تعالی په عظمت باندې دغه منافقان پوهېدی، او د هغوی په زړونو کې د الله تعالی خوف او وېره وی؛ نو کفر او نفاق به یې ولې غوره کاوه؟ هو! د مسلمانانو د شجاعت او مېړانې څخه ویرېږي، ځکه د مسلمانانو په مقابل کې نه شي ودرېدلی، او نه د جنگ په ډګر کې له ځانه څه ثبات او توره او مېړانه وربښولی شي.

لَا یَقَاتِلُونَكُمْ جَمِیعًا إِلَّا فِي قَرَى مُخَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ

جنگ به ونه کړي دغه (یهودان) له تاسې سره (ای مؤمنانو) ټول په کله سره مګر په قریو کلیو ټینگ کړیو شویو کې، یا وروسته له دېوالونو سنگرونو څخه.

تفسیر: یعنې څرنگه چې د دې خلقو په زړونو کې د مسلمانانو وېرې او خوف ځای نیولی دی؛ نو ځکه د جنگ په ډګر کې نشي جنگېدلی، هو په کلیو او ټینګو کلاوو کې سنگرونه نیولی او جګړې کولی شي، یا که د دیوالونو او نورو شیانو تر شاو ځانونه پټ کړي؛ نو جنگېدی شي.

بِأَسْهُمٍ بَيْنَهُمْ شَرِیدٌ

جنگ د دوی په منځ د دوی کې ډېر سخت دی.

تفسير: يعنې په جگړو کې چې دوی يې پخپلو منځونو کې کوي؛ ډېر تېز او گړندي او سخت ښکاري، لکه چې پخوا له اسلامه د «اوس» او «خزرج» د جنگونو تجربه ځمونې په مخ کې پرته ده، مگر د مسلمانانو په مقابله کې د هغوی وینه وچه، توره، پخه، ژبه بنده او مېړانه ورکه شي.

تَسَبَّهُهُ جَبِيْعًا وَقُلُوْبُهُمْ شَتَّىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُوْنَ ۝۱۵

گمان به کوي ته په دوی چې سره يو دي (حال دا چې) زړونه د دوی سره جلا جلا دي، دا په سبب د دې دي چې بېشکه دوی داسې يو قوم دی چې نه پوهيږي.

تفسير: يعنې د مسلمانانو په مقابله کې د هغو په ظاهري اتفاق او اتحاد مه غولېږئ، د هغوی زړونه هيڅکله سره غونډ نه دي، او بالکل جلا دي، هر يو د خپل غرض او غوښتنې مين، او د هر يوه فکر او خيال بېل دی، نو ځکه د دوی په منځ کې حقيقي اتحاد او يو جهتي هيچرې نه پيدا کېږي، که دوی پوهه ولري؛ نو پوهېدل به چې دا نمايشي اتحاد او د ښودنې يووالی هيڅ نه پکارېږي.

كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝۱۶

مثال د دوی (په نه ايمان راوړلو کې) لکه مثل (قصه) د هغو کسانو دی چې وو پخوا له دوی نه په نژدې زمانه کې، چې وځکه هغوی وبال سزا د بدو چارو خپلو، او شته هغوی ته عذاب دردناک (په عقبا کې).

تفسير: يعنې اوس په نژدې زمانې کې د «بني قينقاع» يهودانو د خپلې درغلی، خیانت، او غدارۍ خوند ځکلی دی، کله چې هغوی بد عهدي وکړه؛ نو مسلمانانو له هغوی سره يوه مختصره جگړه ونښلوله، او وروسته د يوه وړو کې جنګ څخه يې هغوی د باندې وشرل، او له هغه ځنې په مخ کې په قريبه ماضي کې مکيانو هم د «بدر» په ورځ کې خپله سزا وموندله، همغسې د «بني نضير» انجام هم وگورئ! چې په دنيا کې د مسلمانانو له لوري پخپل انجام او سزا ورسېدل، او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم هغسې چې دوی ته ټاکلی شوی دی، هم وررسېږي.

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ۝۱۷ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَاُ الظَّالِمِينَ ۝۱۸

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدې کې) لکه مثل (قصه) د شيطان داسې دی، کله چې وايي انسان ته چې: کافر شه!، نو کله چې (انسان) کافر شي؛ وايي (شيطان): زه بېزاره جلا یم له تا څخه، بېشکه زه ویرېږم له الله چې رب (پالونکی) د ټولو عالميانو دی. پس دی عاقبت انجام د دواړو (گمراه کونکي او گمراه شوي) داسې چې بېشکه هغوی دواړه به وي په اور (د دوزخ) کې، تل به اوسېږي دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کې، او همدا جزاء د ظالمانو ده.

تفسير: يعنې شيطان په اول کې انسان ته د کفر او معصيت تشويق او تحضيض ورکوي، کله چې سړی د ده د اغواء په لومه او دام کې ونښلي؛ نو وايي چې: زه له تا څخه جلا او د تا له کاره بيخي بېزاره یم، زه خو له الله تعالی ویرېږم، «دا وينا به هم د ریا او مکاری له مخې وي»، نتيجه به داسې وي چې دی به هم د دوزخ خس او بوتې درې کېږي، او د هغه د دوزخ د لوېدلو سبب به هم گډرځي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «شيطان به په آخرت کې دا خبره وايي، او د «بدر» په ورځ کې يې هم د يوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جگړه کې اچولي وو، کله چې سترگې يې پر پرښتو

باندې ولگېدې؛ نو ژر وتښتېد، - لکه چې د هغه بيان د (الأنفال) په سورت کې پخوا له دې څخه څمونږ د دغه پښتو تفسیر کې تېر شوی دی - همدا مثال د منافقینو هم دی، «هغه بني نضير» ته د خپل حمایت او رفاقت یقین ورکړی وو، او په دې چل سره یې د مخالفت ډگر ته را وويستل، کله چې هغوی په مصیبت سره اخته شول؛ دی جلا (جدا) شو، او لرې ترې کښېناست، ولې آیا هغه په دې ډول د الله تعالی له عذابه خلاصېدی شي؟ هیڅکله نه خلاصېږي، او د دواړو د هستوگنې ځای دوزخ دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَيْرِ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! وویرېږئ له (عذابه د) الله، او ښايي چې ودې گوري هر نفس هغه شي ته چې پوښی یې لېږلی دی لپاره د سبا (قیامت).

تفسیر: یعنې ای مؤمنانو! له الله تعالی څخه وویرېږئ!! او خپلو ځانونو ته د طاعتو او عباداتو سرمایه ذخیره برابره کړئ، او فکر وکړئ چې سبا به څه څه شیان در د مخه کېدونکي وي؟ او د قیامت لوبې ورځې لپاره مو څه ذخیره او خبرمه کړي دي؟ او څه شی مو د مخه وړلېږلي دي، چې وروسته له مرگه هغه هلته در پکار شي؟

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

او وویرېږئ له الله، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو عملونو چې کوئ تاسو.

تفسیر: یعنې ستاسې هیڅ یو کار له الله تعالی څخه پټ نه دی، نو ځکه له هغه الله تعالی څخه وویرېږئ!! او د تقوی او پرهیزگاری لارې غوره کړئ!! او له گناهونو او معاصیو څخې خپل ځانونه وژغورئ!!

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ سَأَلُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

او مه کېږئ تاسې (ای مؤمنانو!) په شان د هغو کسانو چې هېر کړی دی هغوی الله، بیا هېر کړ الله په دوی حق د نفسونو د دوی، دغه خلق همدوی دي فاسقان نافرمانان.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د الله تعالی حقوق یې هېر کړي دي، او د هغه له یاده غافل شوي دي، او د ده د اوامرو او نواهیو هیڅ پروانه کوي؛ نو الله تعالی هېر کړي دي په دوی باندې حق د نفسونو د دوی، چې له راتلونکيو آفتونو څخې د ژغورنې هیڅ یو فکر او اند پښته د دوی سره نشته، او په معاصیو او نافرمانیو کې ډوب تللي دي.

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ

نه دي سره برابر (په نزد د) الله یاران ملگري د اور او یاران ملگري د جنت، یاران ملگري د جنت همدوی دي مراد موندونکي په مراد رسیدلي (په لقاء د) الله او نعماوو د جنت).

تفسیر: یعنې ښايي چې هر سړی خپل ځان د جنت د داخلېدو وړ وگڼي، چې لاره یې پرته د قرآن کریم د هدایاتو او احکامو په مخکې له غاړې ایښودلو بل شی نه دی.

لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

که نازل کړی وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په یوه غره باندې؛ نو خامخا لیدلی به وو تا هغه (غر) ویرېدونکی فرمان منونکی ټوټې ټوټې کېدونکی له وېرې (د عذابه) د الله.

تفسير: يعني د افسوس او د حسرت خای به وي؛ چې قرآن مجيد د انسانانو پر زړونو باندې هيڅ يو اثر او اغېزه ونه کړي، حال دا چې د قرآن شريف اثر او اغېزه دومره زبردسته او قوي ده، چې که هغه پر غرونو غونډې يو کلک شي باندې هم رابښکته شوی وي، او په هغه کې د پوهېدلو داسې يوه ماده چې په انسانانو کې وي شته وي؛ نو هغه به د متکلم د عظمت په مقابل کې ویرېده، او چاودېده، او له ډاره به يې ټوټې ټوټې کېده.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٧١﴾

او دا مثالونه بيانوو او روو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دې) چې دوی فکر غور وکړي په کې.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني د کافرانو زړونه ډېر سخت دي، سره له دې چې د الله تعالی کلام اوري، خو بيا هم ايمان نه پرې راوړي، که غر د دې پاک کلام په مفهوم باندې وپوهيږي؛ نو هغه به هم له ډېرې وېرې وشليږي».

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿٧٢﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چې نشته بل هيڅ معبود برحق مگر خو همدی (دی یواځې)، عالم دی په غیبو باندې، او (عالم دی) په ښکاره وو باندې، هم هغه (الله) دی خورا مهربان ډېر رحم کوونکی. دغه الله (هغه ذات دی) چې نشته بل هيڅ معبود برحق مگر خو همدی دی، (یواځې) بادشاه دی، ښه پاک دی (له ټولو قبائحو خخه)، سالم دی (له ګردو عیوبو) خخه، امان ور کوونکی دی.

تفسير: يعني الله تعالى أجلّ وأعلى شأنه وأعظم برهانه له ګردو نقائصو او کمزوریو خخه پاک منزّه دی، او له ټولو عیوبو او آفاتو خخه سالم دی، هيڅ یوه خرابي او نقصان نه د هغه دربار ته رسېدلی دی، او نه به وررسيږي، د «مؤمن» ترجمه يې په «امان ور کوونکي» سره کړې ده، او د ځينو نورو مفسرينو په نزد د «مصدق» په معنی هم راغلی دی، يعني پخپل قول او فعل سره د خپلو پیغمبرانو د اقوالو او ویناوو تصدیق کوونکی دی، یا د مؤمنانو په ايمان باندې د تصدیق د مهر ثبت کوونکی دی.

الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندګانو)، ښه زبردست دی د وېرې خاوند دی، لوی خېښتن دی، پاک دی ذات د الله له هغو شیانو چې (مشرکان يې) ورسره شریکوي.

تفسير: يعني د الله تعالی په ذات او صفاتو او افعالو کې هيڅوک ورسره مل او شریک نه دي.

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چې پیدا کوونکی دی راویستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ور کوونکی دی.

تفسير: د (خالق) او د (باري) د فرق په نسبت مو د بني اسرائيل په سورت کې د دې آیت د تفاسيرو په ضمن کې څه اشارې کړي دي، څمونږ دغه مبارک تفسير بيا ولولئ!.

«المصور» صورت جوړوونکی، لکه چې په نطفه باندې يې د انسان تصویر جوړ کړی دی.

لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ

همدغه (الله) لره دي نومونه نېك (ډير بنائسه) عمده مخصوص.

تفسير: يعني هغه نومونه چې په اعلى درجه په ښه والي او كمالاتو او صفاتو باندې دلالت كوي.

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

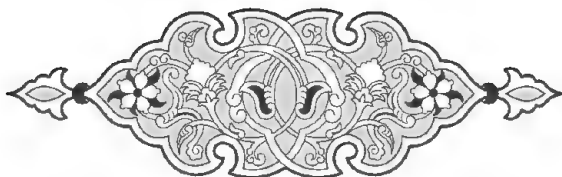
په پاكي سره يادوي هغه (الله) لره هر هغه څه چې په اسمانونو كې دي، او (هر هغه څه چې په) ځمكه كې دي.

تفسير: يعني د قال يا د حال په ژبه سره چې په هغه باندې مونږ او تاسې نه پوهيږو.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

او همدغه (الله) ښه غالب دى ښه حكمت والا دى.

تمت سورة الحشر بمَنِّه وكرمه، فله الحمد والمِنَّة.

سُورَةُ الْمُمْتَحِنَةِ

«د (الممتحنة) سورت مدني دی، (١٣) آيتونه او دوه ركوع لري، په تلاوت كې (٦٠) او په نزول كې (٩١) سورت دی، وروسته د (الأحزاب) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په «حُدیسی» کې له مکیانو سره روغه وفرمایله، چې د هغې ذکر ځمونږ د دغه پښتو تفسیر د (الفتح) په سورت کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، تر دوو کلونو پورې دا روغه قائمه وه، بیا د کافرانو له لوري هغه ماته شوه، نو دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د حربي له اصولو سره سم په پټه خوله افواج ټولول، او د مکې معظمې د بري فتح لپاره یې ترتیبات نیول، د خبرو اترو او لیکونو په لېږلو باندې یې ممانعت او بندشونه کېښوول، چې تر څو د مکې معظمې کافران د دوی له دې تیاري څخه خبر نشي، او هغوی هم د جگړې لپاره ځانونه تیار نه کړي، او په دې ډول سره په حرم شریف کې د جگړې مخه ونیوه شي، یوه مسلمان چې «حاطب بن أبي بلتعنه» رضي الله تعالى عنه نومیده، او د «بدر» له مهاجرینو څخه وو، مکیانو ته یې یو لیک ورولېږه چې: «د محمد صلی الله علیه وسلم لښکر پر تاسې باندې لکه د شپې تیاره یا د لوی سیلاو د اوبو په شان درتلونکی دی» دا خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی په وسیله وربښکاره شوه، دوی علي «رضي الله تعالى عنه» او څو نورو اصحابو ته امر ورکړ چې یوه ښځه د مکې شریفې په لوري روانه ده، تاسې ورپسې ورشئ، تاسې به له هغې سره په فلاني ځای کې مخامخ کېږئ، له هغې سره یو لیک دی؛ هغه ورځنې واخلي!، او له ځان سره یې راوړئ، دا اصحاب په تلوار روان شول، او هغه ښځه یې په همغه ځای کې وموندله، هغې ښځې ډېر «لیت او لعل» او وړاندې او وروسته وکړ، خو سره له هغه هم همغه لیک (خط) یې ورو سپاره، چې د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښکاره شوه چې د «حاطب بن أبي بلتعنه» رضي الله تعالى عنه له لوري د مکې معظمې د کافرانو په نامه لیکلی شوی دی، او هغوی ته یې د مسلمانانو د تعرض اطلاع ورو لېږلې ده، ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم «حاطب بن أبي بلتعنه» رضي الله تعالى عنه راوباله، او ترې یې وپوښتل چې: دا څرنگه یو حرکت دی؟ ده وویل: یا رسول الله! نه زه کافر یم، او نه مې له اسلامه مخ اړولی دی، رښتیا خبره خو دا ده چې ځما کور او کهول په مکه معظمه کې دی، او هلته د هغوی ساتونکي او پالونکي هیڅوک نشته؛ نو مې غوښتل چې پر کافرانو باندې خپل یو احسان واپروم تر څو هغوی د هغه په معاوضه کې ځما له اهل او عیال سره څه غرض ونه لري، بلکه له هغوی سره څه ښکېني هم وکړي، زه پوهېږم چې له دې څخه ماته ډېره ګټه (فائده) رارسېږي، خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه ځنې هیڅ یو ضرر نه رسیږي، هغه د فتح او نصرت وعدې چې تاسې ته د الله تعالی له لوري شوي دي؛ هغه په یقیني ډول سره پای (آخر) ته رسېدونکې دي، او د هغو مخه هیڅوک نشي نیولی، لکه چې د ده د هغه خط په منځ کې همدا مضمون لیکلی شوی وو: قسم په الله که رسول الله صلی الله علیه وسلم یواځې هم پر تاسې باندې حمله وکړي؛ نو الله تعالی به ورته مدد ورکوي، او هغه وعدې چې له هغه سره شوي دي؛ خامخا پوره کېدونکې دي.

بلا شېبه د «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه څخه دا غټه خطايي شوې ده، خو «رحمة للعالمين» وفرمايل: «لا تقولوا له إلا خيرا» «مه وايئ ورته هيڅ شی پرته له خيره» او ويې فرمايل: «چې حاطب د «بدر» د اصحابو څخه دی، او تاسې ته نه دي معلوم چې الله تعالى د «بدر» د اصحابو ګرد ګناهونه بښلي دي»، د دې سورت زياتره برخه همدې قصې لره نيوونکې ده، لکه چې الله أجل وأعلى شأنه وأعظم برهانه داسې فرمايي چې:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! مه نیسئ تاسې دښمنان ځما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کې چې غورځوی لېږئ تاسې خبرونه هغوی ته په سبب د دوستۍ سره (په منځ ستاسې او د دوی کې) حال دا چې په تحقیق کافران شوي دي هغوی په هغه شي چې راغلی دی تاسې ته له حق (دین او قرآن) څخه.

تفسیر: یعنې د مکې کافران هم د الله تعالى جل جلاله دښمنان دي او هم ستاسې، نو له هغوی سره دوستي مه کوئ!، او هغوی ته دوستانه پیغامونه لېږل مسلمانانو لره ښه نه دي، او په تحقیق کافران شوي دي هغوی په هغه څه چې راغلی دی تاسې ته له حق دین څخه، نو د دې لامله د الله تعالى دښمنان شول.

يُحْجِزُونَ الرُّسُولَ وَأَيَّاكُمْ أَنْ تُوْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ

چې وباسي دوی رسول (د الله) او هم تاسې (له خپل وطن مکې څخه ځکه) چې ایمان راوړی دی تاسې په الله چې رب ستاسې دی.

تفسیر: یعنې پیغمبر ته او تاسې ته یې څنګه رېږونه او زحمتونه دروړسول، او تاسې یې د خپل هېواد او وطن په پرېښوولو باندې اړ کړئ، یواځې په همدې خبره سره چې تاسې ولې د یوه الله تعالى چې ستاسې او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو پرودګار دی؛ عبادت کوئ؟ نو له دې څخه به لویه دښمني او عداوت څه وي؟ د تعجب ځای دی چې تاسې له داسې سړیو سره دوستي کوئ؟ او د خپلو لاسونه وروړاندې کوئ؟.

إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِ وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتٍ

که چېرې یې تاسې چې راوتلي یې تاسې (له اوطانو خپلو) لپاره د جهاد جنګ په لاره ځما کې، او لپاره د رضا خوښۍ غوښتلو ځما.

تفسیر: یعنې که ستاسې له کوره وتل ځما د خوښۍ لپاره او ځما په لاره کې د جهاد لپاره وي، او خاص ځما د رضا لپاره تاسې نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ؟ نو بیا په هغې دښمنۍ کې د دوستۍ ارتباط د څه لپاره دی؟ آیا د هغو کسانو په ناراضۍ چې تاسې د الله تعالى رضا ګټلې وه، اوس غواړئ چې هغوی له خپلو ځانونو ځنې رضا او خوښ او الله تعالى ناراض کړئ؟ (العیاذ بالله).

يُشْرُونَ إِلَهُم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَمْتُكُمْ

چې په پټه (خبرې) لېږئ تاسې هغوی ته په (سبب د) دوستۍ سره، او زه ښه عالم یم په هغه څه چې پټوي تاسې، او په هغه څخه چې ښکاروي تاسې.

تفسير: يعني که يو سړی و غواړي چې يو کار له ګردو خلقو او نړيوالو څخه په پټه اجرا کړي؛ نو آيا هغه له الله تعالی څخه هم پټولی شي؟ وګورئ چې «حاطب بن أبي بلتعنه» رضي الله تعالی عنه څومره زيار وکړ، او کوشنې يې وکړ چې د خپل ليک اطلاع هېچا ته ورنه کړي، خو الله تعالی له هغه څخه خپل رسول خبردار کړ، او دغه پټه خبره پخوا له وخته ورڅرګنده شوه.

وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ①

او هر څوک چې وکړي دغه (کار) له تاسې څخه؛ نو په تحقيق ورکه کړې يې ده سمه صافه لاره.

تفسير: يعني که سره له مسلمانۍ داسې کار وکړي، او داسې يو وګڼي چې دی به د هغه په پټو ساتلو کې بری ومومي؛ نو سخته غلطې او زيات تېرواته کوي.

إِنْ يَتَّقَوْكُمْ يُكُونُوا أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَالسَّيِّئُ مَا كَفَرُوا ②

که چېرې ظفر بری ومومي (کفار) په تاسې باندې (نو) شي به دوی تاسې لره دښمنان، او اوږده به کړي تاسې ته لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسې)، او (اوږدې به کړي) ژبې خپلې په بدې (ويلو د تاسې) سره، او خوښوي به دوی (دغه) چې کافران شئ تاسې (لکه چې دوی دي).

تفسير: يعني له دې کافرانو څخه په موجوده حالت کې څه هيله او اسره مه لرئ!، که څه هم تاسې زياته پېرزوينه او رواداري پر هغوی باندې وکړئ، او د دوستۍ اظهار وکړئ؛ هغوی هيڅکله د مسلمانانو خير غوښتونکي نشي کېدې، او سره له دې انتهايي رواداريو که د هغوی لاسونه پر تاسې باندې بر شي؛ نو له هېڅ راز خرابۍ او دښمنۍ څخه خپل ځانونه نه منع کوي، په ژبو او لاسو سره هر ډول ضررونه او اېذاوې تاسې ته دررسوي، او داسې غواړي هم هغسې چې هغوی له صداقته منکران دي؛ تاسې هم منکران کړي، نو آيا داسې شريران او بد باطنان د دې خبرې وړ دي چې هغوی ته هسې پيغامونه ولېږل شي؟.

لَنْ تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصَلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ③

له سره به نفع در ونه رسوي تاسې ته (که کافران شئ) خپلوي ستاسې، او نه اولاد ستاسې په ورځې د قيامت کې فيصله به وکړي (الله) په منځ ستاسې کې، او الله په هغو عملونو چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی دی.

تفسير: حاطب رضي الله تعالی عنه هغه خط د خپل اهل او عيال لپاره ليکلی وو، نو په دې باندې داسې تنبيه فرمايي چې اولاد او خپلوان د قيامت په ورځ هېڅ نه پکارېږي، الله تعالی د هر يوه سړي اعمال تر ذرې ذرې پورې هم ګوري، او سم له هغه سره فيصله او پرېکړه کوي، د الله تعالی دا فيصله هېڅ يو څو، لمسی، کړوسی خپل، خپلوان او عزيزان نشي ماتولی، نو بيا دا کومه عقلمندي ده چې يو مسلمان د خپل اهل او عيال لپاره الله تعالی له خپل ځان څخه نارضا کړي، په ياد يې ولرئ چې له هر شي څخه د الله تعالی رضامندي او خوښي وړاندې ده، که دی له مونږ څخه راضي وي؛ نو د هغه په فضل او کرم سره ګرد کارونه ښه کېږي، او که الله تعالی نارضا شي؛ نو هېڅ شی نه پکارېږي.

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا الْقَوْمُ هُمْ إِبْرَاءُؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَّثَهُ

په تحقیق شته تاسې لره (ای مؤمنانو!) طریقه ښه (چې اقتداء پسې کولی شئ) په (قول او فعل) د ابراهیم کې او په (قول - فعل د) هغه چا کې چې ده سره وو (له مؤمنانو)، کله چې وویل (دغه ابراهیم او اتباعو یې مشرکانو د) قوم د دوی ته چې: بېشکه مونږ جلا بېزاره یو له تاسې څخه، او (بېزاره یو) له هغه څیزه چې عبادت یې کوی تاسې یې له الله، منکران شوي یو مونږ (په باطل دین) ستاسې باندې، او ښکاره شوی دی په منځ ځمونږ او ستاسې کې عداوت، دښمني او بغض حسد ابدې همېشه، تر هغه پورې چې ایمان راوړئ په الله باندې یواځې (چې واحد لا شریک دی).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې سره له اسلامه د ابراهیم (عليه وعلى نبينا أفضل الصلاة والسلام) سره ملګري شوي دي، هر یوه په خپل وخت کې په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو کفارو څنې د بېزارۍ او بېلتون اعلان کړی دی، او ابراهیم علیه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو هغو مشرکانو د قوم خپل ته وویل چې: په تحقیق سره مونږ بېزاره یو له تاسې څخه، او بېزاره یو له هغه شي څخه چې عبادت یې کوی تاسې یې له الله چې بتان دي، او کافر شوي یو مونږ په دین یا په معبود ستاسو باندې، یعنې تاسې ای کفارو څرنگه چې له الله تعالی څخه منکران یئ، او د الله تعالی د احکامو پروا نه کوئ؛ نو مونږ هم ستاسې له طریقي څخه منکران یو، او د یوې ذرې په مېچ هم ستاسې فکر او پروا نه کوو، او ښکاره شوی دی په منځ ځمونږ او ستاسې کې عداوت، دښمني او بغض کینه همېشه تل تر هغه پورې چې ایمان راوړئ تاسې په الله تعالی باندې یواځې، یعنې دا دښمني به هلته پای ته رسیږي چې تاسې شرک او کفر پرېږدئ، او د همغه یوه مالک الملک والملکوت اکرم شأنه وأعظم برهانه هسې بندګان او چوپړان شئ لکه چې مونږ یې هم بندګان او تابعان یو.

الْأَقُولُ إِبْرَاهِيمَ لَا يَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلَكَ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ

مګر خو (اقتداء مه کوئ د) یوې خبرې د ابراهیم (چې ويلي یې وو پخوا له منع کیدلو) پلار خپل ته (داسې) چې خامخا زه بخښنه غواړم هرومرو (خامخا) د تا لپاره، او مالک نه یم زه تالره له عذابه د الله د هیڅ څیز.

تفسیر: یعنې یواځې دعا کولی شم، د کومې ګټې او نقصان مالک نه یم، الله تعالی هر څه چې وکړي کولی یې شي، او د هغه مخه هیڅوک نشي نیولی، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې ابراهیم علیه السلام هجرت وکړ، او بیا یې خپل ټبر ته مخ ونه ګرځاوه، نو آیا تاسې به هم همغسې کوئ؟ یو خو ابراهیم علیه السلام کله چې دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته یې دعا وکړه، او هر کله چې دا خبر ورمعلومه شوه چې مشرکان له غفران څخه محروم دي؛ نو چپ شو، اوس چې هغه خبره تاسې ته ښکاره شوه؛ نو ځکه د کافرانو بښنه مه غواړئ!».

او ویل ابراهیم علیه السلام او اتباعو یې داسې چې:

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۝

ای ربه ځمونږ (خاص) په تا باندې توکل کړي دی مونږ او (خاص تاته) رجوع کړې ده مونږ، او (خاص) تاته بېرته ګرځېدل د ګردو دي (په آخرت کې لپاره د جزاء).

تفسير: يعنی ګرد مو پرېښوول، او تاته مو هيله وکړه، او د خپل له قوم او له تېر څخه مو پرېکړه وکړه، او له تاسره مو خپل علاقه وښلوله، او تاته مو رجوع وکړه، او په دې باندې پوهېږو، چې د ګردو ورتګ ستا په لوري دی.

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْزِزْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

(وویل ابراهیم او اتباعو د ده) ای ربه ځمونږ! مه ګرځوه ته مونږه فتنه ځای د ازمويلو هغو کسانو لره چې کافران شوي دي، او ښښه وکړه مونږ لره ای ربه ځمونږ، بېشکه هم ته یې ښه غالب قوي ښه حکمت والا.

تفسير: يعنی مونږ د کافرانو لپاره فتنه او د ازموينې محل د مشق تخته مه ګرځوه!، او مونږ پخپل فضل او کرم سره په دغسې حالت کې وساته، چې د هغو له ليدلو څخه کافران خوښ نشي، او پر اسلام او مسلمانانو باندې د تمسخر او استهزاء غږونه وکړي، او ځمونږ په مقابل کې په خپل حقانيت باندې استدلال وکړي، بېشکه هم ته یې ښه غالب قوي په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي، يعنی ځمونږ تقصيرات او کوتاهي وښه، او را معاف یې کړه، ستا د زبردست قوت او حکمت څخه همدا هيله او توقع ده، چې خپل وفا لرونکي بندګان د دښمنانو په مقابل کې مقهور او مغلوب مه کړي، اوس لپاره د ازدياد د حرص په اقتداء د ابراهيم عليه السلام کې الله اکرم شأنه وأعظم برهانه داسې ارشاد فرمايي:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

خامخا په تحقيق ده تاسې لره (ای مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهيم او اتباعو د ده) کې طريقه حسنه ښه (چې اقتداء پسې کوئ، او دا اقتداء ده) هغه چا لره چې وي چې اميد لري د الله، او ويرېږي د ورځې آخرې (د قيامت)، او هر هغه څوک چې مخ وګرځوي د الله تعالی د احکامو څخه؛ نو بېشکه الله همغه دی غني بې پروا، ښه ستايلي شوی (په ښو صفتونو).

تفسير: يعنی تاسې مسلمانانو ته يا په بل لفظ هغو خلقو ته چې د الله تعالی د ليدلو او د آخرت د قائمېدلو هيله لرئ، د ابراهيم عليه السلام او د ده د ملګرو حسنه اسوه او ښکې طريقې غوره کول پکار دي، که څه هم ټوله دنيا تاسې ته متعصب او جاهل ووايي، تاسې خپل مخونه د هغې لارې څخه مه اړوئ!، چې د دنيا هغه لوی موحد هغه پخپل تګ او طرز عمل سره قائم کړي، د مستقبل وخت ابدي کاميابي او بری د همدې لارې په تللو سره په لاس درتلی شي، که چېرې (مخالف) له دې نه لارې شئ، او د الله تعالی له دښمنانو سره خپله دوستي ټينګه کړئ؛ نو تاسې پخپله نقصان او زيان مومي، ځکه چې الله تعالی د هېچا د دوستي او دښمنۍ پروا نه لري، هغه پخپل ذات سره د ګردو کمالاتو او هر راز ښېګڼو مالک او څښتن دی، او هېڅ ضرر ورته نه رسېږي.

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوْدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

ښايېږي چې الله پيدا کړي په منځ ستاسې کې او په منځ د هغو کافرانو کې چې دښمني لرئ تاسې له هغوی سره دوستي، او الله ښه قادر دی، او الله ښه مغفرت کوونکی دی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنی د الله تعالی د قدرت او رحمت څخه بعيد نه دي، چې د نن ورځې ډېر کلک کافر سبا ښه پوخ مسلمان وګرځوي، او په دا ډول ستاسې او د هغوی په منځ کې د دوستۍ تعلقات قائم شي، لکه چې د مکې معظمې په فتحه

کې همداسې وشوه، نژدې مکيان مسلمانان شول، او هغه کسان چې پروښنه يې يو د بل په مخ تورې وښکلې؛ نن يو پر بل باندې ځان قربانوي، په دې آيت کې مسلمانانو ته اطمینان او تسلي ورکړې شوې ده، چې د مکيانو په مقابل کې د مسلمانانو دا د خپلوې شلول او ترک موالات او جهاد د څو ورځو له مخې مؤقتي دي، بيا به هغه ته څه اړه او ضرورت نه پاتې کېږي، او له چا ځنې چې په دې لاره څه بې اعتدالي شوي وي؛ الله تعالی د ده د هغې خطا بښونکي دی، ځکه چې همغه لوی بښونکي دی.

لَا يَنْهٰكُمْ اللّٰهُ عَنِ الدِّينِ كُمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْا اِلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ۝

نه منع کوي تاسې (ای مؤمنانو) الله له (دوستي د) هغو کسانو چې نه یې دی کړی جنگ له تاسو سره په (کار د) دین کې، او نه یې ایستلي یی له کورونو خپلو څخه (له دې نه) چې نیکی وکړئ تاسې له دوی سره، او چه عدل او انصاف وکړئ تاسې له هغوی سره، بېشکه چې الله مینه کوي له انصاف او عدل کونکو سره.

تفسیر: یعنې په مکه معظمه کې داسې خلق هم شته، چې دوی پخپله مسلمانان شوي نه وو، خو له مسلمانانو سره یې څه ضد او مخالفت هم نه کاوه، او به یې د دین په چارو کې له هغو سره جگړې کولې، او نه به یې رېږونه ورپېښول، او نه به یې د هغوی په ایستلو کې د ظالمانو مرستې کولې، له داسې کافرانو سره له ښېګڼې او ښه سلوک کولو څخه اسلام هیڅ ممانعت نه کوي، کله چې هغوی ستاسې سره عدل او انصاف نرمي او رواداري کوي، نو د انصاف تقاضا همدا ده چې تاسې هم له هغوی سره ښه ټینګ او مناسب سلوک وکړئ، او دنیا ته وروښیئ چې د اسلامي اخلاقو معیار څومره هسک دی؟.

اَتَمَّيْكُمْ اللّٰهُ عَنِ الدِّينِ قَاتِلُوْكُمْ فِي الدِّينِ وَاَخْرِجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوْا عَلٰى اِحْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُوْنَ ۝

بېشکه همدا خبره ده چې منع کوي تاسې الله له (دوستي د) هغو کسانو څخه چې جنگ یې کړی دی له تاسې سره په (کار د) دین کې، او چې ایستلي یې یی له کورونو د تاسې څخه، او کومک مرستې یې کړي دي له دښمنانو ستاسې سره په ایستلو ستاسې کې، له دې څخه چې دوستي وکړئ تاسې له هغوی سره، او هر هغه چې دوستي کوي له هغوی سره؛ دغه (خلق) همدوی دي ظالمان ګنهګاران.

تفسیر: یعنې له هسې ظالمانو سره دوستانه تعلقات قائمول بېشکه سخت ظلم او ګناه ده، (ربط) تر دې ځای پورې د کفارو د دوو ټولنو (معاند - مسالم) سره د معاملې ذکر وو، وروسته له دې نه دا رانښي چې له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چې له (دار الحرب) څخه (دار الاسلام) ته راشي؟ یا په (دار الحرب) کې هستوګنه ولري؟، خبره دا ده چې د حدیبیې په روغه کې مکي والو داسې ټاکلي وو چې: څمونږ هغه سړي چې د مسلمانانو په لوري راشي؛ ښایي چې هغه بېرته ولېږلی شي، لکه څمونږ پیغمبر دا خبره منلې هم وه، او د هغه په اثر څو سړي چې مدینې منورې ته راغلي وو؛ بېرته مکې معظمې ته ولېږل شول، وروسته له هغه څخه څو ښځې هم راغلې، که دا ښځې هم بېرته لېږلې کېدې؛ نو د کافر نارینه په کور کې د مسلمانې ښځې هستوګنه له اسلامي غیرته لرې ښکارېدل، او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه، نو په دې باندې دا وروستي آیتونه رانازل شو، معلومېږي چې وروسته له دې نه د ښځو په بېرته لېږلو کې کافرانو اصرار ونه کړي، او که نه هغه روغه به روغه نه پاتې کېده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی، کله چې راشي تاسې ته مؤمنانې (بنځې) هجرت کوونکې وطن پرېښودونکې؛ نو وازموئ تاسې هغوی، الله ته ښه معلوم دی ایمان د دوی.

تفسیر: یعنې د زړونو احوال الله ته ښه معلوم دي، خو په ښکاره ډول سره تاسو د هغو ښځو تفتیش او تحقیق په ښه ډول سره وکړئ!، چې آیا په رښتیا سره مسلمانه دي؟ آیا په رښتیا د مسلماني لامله دوی هجرت کړی دی، او خپل وطن یې پرېښی دلته راغلي دي؟ آیا کومې دنيوي یا نفساني غوښتنې د دوی د هجرت او راتګ سبب شوي دي؟ په ځینو روایتونو کې راغلي دي چې عمر رضي الله تعالی عنه به د دوی امتحان اخیستلو، او ازموینه یې کوله، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لوري به یې د هغوی بیعت اخیست، کله کله به پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم د دوی بیعت مانه، چې وروسته په ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَجِرَاتٍ﴾ الآية - کې مذکور دی.

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَأَهْنُ حَلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُنَّ مَا آَنَفَقُوا وَالْجَنَامَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَذَكُّوهُنَّ إِذَا أَتَيْتُمُوهُنَّ أَبْوَرَهُنَّ

نو که وپېژنئ تاسې دوی (په قسم سره) مؤمنانې؛ نو بېرته مه لېږئ هغوی د کفارو طرف ته، نه دي دغه (مؤمنانې بنځې) حلالې هغو (کفارو سړيو) لره، او نه هغه (کافران) حلال دي (مؤمنو ښځو) لره، او ورکړئ تاسې (هغو کافرانو) ته (چې مېړونه د هغو ښځو دي) هغه څه چې لګولي یې دي (له مهره)، او نشته هېڅ ګناه پر تاسې باندې چې نکاح وتړئ تاسې له دې ښځو سره په شرط د دې کله چې ورکړئ تاسې هغو ته مهرونه د دوی.

تفسیر: داسې حکم وشو: که له زوجینو څخه یو مسلمان او بل مشرک وي، نو د دارینو په اختلاف سره د نکاح تعلقات قائم نه پاتې کېږي، که د کوم کافر ښځه مسلمانه شوي وي، او دار الاسلام ته راشي، هر هغه مسلمان چې د دې نکاح تړي؛ د ده په غاړه ده چې هومره مهر چې هغه کافر په دې بنځې ورکړی دی؛ هومره بېرته ورکړي، او اوس د دې بنځې مهر هر څه چې ټاکلی شوی وي؛ هغه جلا دې بنځې ته وروسپاري، نو وروسته له دې څخه د هغې بنځې سره نکاح تړلی شي.

وَلَا تَسْكُوا بِعَصَمِ الْكَافِرِ وَسْئَلُوا مَا آَنَفَقْتُمْ وَلَيْسَ لَكُمْ حُلٌّ حَتَّى يَخْرُجَ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ١١

او منګولي مه ښلوی په عصمتونو د ښځو کافرانو (او مه یې ساتئ په نکاح خپله کې)، او وغواړئ تاسې هغه څه چې خرڅ کړي دي تاسې (پر دغو کافرانو)، او ودې غواړي (دغه کفار هم) هغه څه چې خرڅ کړي وي هغوی (له مهرونو پر دغو مهاجرانو)، (دا مذکور احکام) حکم د الله دی، حکم کوي (الله په دغه سره) په منځ ستاسې کې، او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: د رومي حکم په مقابل کې وروستنی داسې حکم وشو، د هغه مسلمان سړي ښځه چې لا کافره پاتې وي؛ دغه مسلمان دې هغه ښځه پرېږدي!، بیا هر کافر چې له هغې سره نکاح وتړي، د دې مسلمان لګولی شوی مهر به بېرته ورسوي، په همدې ډول هر یو له دواړو فریقینو څخه دې یو له بل ځنې خپل حق وغواړي، کله چې دا حکم رابښکته شو؛ نو مسلمانان دې خبرې ته تیار شول، چې هم یې ورکړي، او هم به یې واخلي، خو کافرانو ورکول ونه منل، نو ځکه د راتلونکي آیت رانازل شو.

وَأَن قَاتِلَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاتِبْتُمْ فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِّثْلَ مَا أَنْفَقُوا وَأَتَقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ۝

او که چېرې فوت شي له تاسو نه (ای مؤمنانو) یو شی له ښځو ستاسې په طرف د کفارو؛ پس غذا مو وکړه (او غنیمت مو واخیست تاسې په غذا کې)؛ پس ورکړئ تاسې هغو کسانو ته چې تللې وي ښځې د هغوی (کفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چې ورکړی دی دوی (هغو ښځو لره)، او وویرېئ تاسې له الله هغه چې تاسو پر هغو باندې ایمان راوړونکي یئ.

تفسیر: یعنې که د کوم مسلمان ښځه مړته او دار الحرب ته لاړه شي، او کافر د هغه خرڅ بېرته نه ورکوي، نو که د کوم کافر ښځه د مسلمانانو کره راشي، د هغه هر څومره خرڅ چې کیږي؛ ښايي د هغه کافر په ځای دې مسلمان ته ورکړي چې ښځه یې کافر کره تللې ده، او حق یې سوځېدلی دی، هو! دومره ده که د دغه مسلمان د حق له ورکولو څخه څه شي بېرته پاتې شي؛ هغه به همغه کافر ته ورسوي!، ځینو عالمانو لیکلي دي: که کوم مسلمان د کافر خرڅ نشي ورته رسولی؛ نو هغه دې د مسلمانانو په بیت المال کې ور تحویل کړي، الله اکبر! دا څومره د عدل، انصاف تعلیم دی!، خو په دې باندې عمل کوونکي به همغه څوک وي چې د هغه په زړه کې د الله تعالی وېره وي، او په هغه باندې پوره او کامل ایمان ولري.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

ای نبي! کله چې راشي تاته مؤمنانې ښځې چې بیعت کوي له تاسره پر دې شرط چې نه به شریکوي دوی له الله سره هیڅ شی، او نه به کوي غلا دوی، او نه به کوي زنا دوی، او نه به وژني دوی اولاد خپل.

تفسیر: یعنې ای محمده! بیعت واخله له ښځو څخه په دې خبره چې نه به شریکوي دوی له الله تعالی سره هیڅ څیز، او غلا به نه کوي، او زنا به نه کوي، او نه به وژني اولاد خپل لکه چې د جاهلیت په زمانه کې رواج وو، د معمولي ننگ او عار لامله به یې جونې ژوندی په هدیرو کې خښولې، او په ځینو وختونو کې به یې د لوږې له وېرې هم خپل اولاد واژه.

وَلَا يَأْتِيَنَّ بِهِنَّ يَفْتَرِيْنَهُ بَيْنَ أَيْدِيْهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ

او نه به راتله کړي په دروغو سره چې جوړوي یې دوی په منځ د لاسو او پښو خپلو کې (یعنې له خپله ځانه).

تفسیر: او بیعت واخله ای ځما پیغمبره! له ښځو څخه په دې خبره چې: نه به راځي په دروغو سره چې جوړوي هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو، یعنې چې حرامزاده اولاد رانه وړي او په بل چا باندې په دروغو سره دعوی کوي، یا په دروغو سره شاهدې ورکوي، یا په کومه معامله کې له خپل ځانه خبره جوړه کړي په دروغو سره او قسمونه خوري، بله معنی یې دا ده چې: د خپل ځېړولي اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته کوي، یا د بل چا اولاد پټوي، او داسې وایي چې: دا مې له خپل مېړه دی، یعنې په مکر او فریب، دروغ، درغلی او ناروا سره خپل اولاد بل ته یا د بل اولاد ځان ته کوي.

وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايَعُهُنَّ

او نه به کوي نافرمانی له تا څخه په معروف بنو چارو کې؛ نوبیعت وکړه له دوی سره.

تفسیر: پخوا یې فرمایلي وو: هغه مسلماني ښځې دې چې په هجرت کولو سره راځي؛ وپوښتلې شي!، دلته دا رانښي چې د هغوی پوښتل دا دي: که دا گرد حکمونه چې په دې آیت کې دي هغوی ومنې؛ نو د هغوی ایمان ثابت وگڼه!، دې آیت ته د بیعت آیت وایه شي، ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مخ کې به چې ښځو بیعت کاوه، نو همدا اقرار به یې له دوی ځنې په ژبه سره اخیست، لیکن د بیعت په وخت کې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لاس د هیڅ یوې ښځې لاس ته نه دی رسېدلی.

وَأَسْتَغْفِرُ لَهُنَّ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

او مغفرت بښنه وغواړه لپاره د دغو (ښځو) له الله، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې په دې چارو کې هغه کوتاهي چې پخوا له دې څخه شوې ده، یا د دې احکامو په ځای راوړلو کې وروسته له دې نه کوم تقصیر ورپېښ شي؛ نو ځکه تاسې د هغوی په حق کې د مغفرت او بښنې غوښتنه وفرمایئ، تر څو الله تعالی ستاسې په دعا د دوی تقصیرات وروبښي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! مه کوئ دوستي له هغه قوم (یهودانو) سره چې په قهر شوی دی الله پر دوی باندې.

تفسیر: هغه خبره چې د دې سورت په شروع کې وه، د دې سورت په ختم کې یې هم د هغه یاد وفرمایه، یعنې د مؤمن په شان کې نه دي چې له هغه چا سره رفاقت او دوستي وکړي چې الله تعالی ورته په قهر وي، په هر چا باندې چې پاک الله په قهر وي؛ ښایي چې د الله تعالی دوستان هم ورته په قهر وي.

قَدْ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْكُفَّارِ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ

په تحقیق ناامیده شوي دي دغه (یهودان) له آخرته لکه چې ناامیده شوي دي کافران له ټولگيو ملگرو د هدیرو څخه.

تفسیر: یعنې منکران داسې توقع نه لري چې له هدیرو څخه به څوک پاڅیږي، او بیا به په بل ژوندون کې یو له بل سره وگوري، دا کافران هم هم هغسې ناامیده دي.

تنبیه: د ځینو مفسرینو په نزد ﴿مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ﴾ د کفارو بیان دی، یعنې هغسې چې هغه کافران چې هدیرو (مقبرو) ته رسېدلي دي، او د هغه ځای له حال او احوال څخه خبر شوي دي، او د الله د مهربانۍ او خوښۍ ځنې بالکل بې هیلي او ناامیده شوي دي؛ همدا راز دا کافران هم د آخرت له لوري بالکل بې اسرې او ناامیده دي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْمَمْتَحَنَةِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنَّةٍ وَكْرَمِهِ.

سُورَةُ الصَّفِّ

«د (الصف) سورت مدني دی، (۱۴) آيتونه دوه ركوع لري، په تلاوت كې (۶۱) او په نزول كې (۱۰۹) سورت دی، وروسته د (التغابن) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَيِّدَ اللَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ۝
كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ۝
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا ۖ كَانَهُمْ بَنِيَّانٌ مَرْضُوضٌ ۝

نسبت د پاكي كوي الله لره هر هغه څيزونه چې په اسمانونو كې دي، او (هر هغه څيزونه چې) په ځمكه كې دي (سره له اسمانونو او ځمكې)، او همغه (الله) ښه غالب قوي دی، ښه حكمت والا دی. اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى! ولې وايئ تاسې هغه (خبره) چې نه يې كوى. لويه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چې وايئ تاسې هغه څه چې نه يې كوى. بېشكه الله خوښوي هغه كسان چې جنگ كوي په لاره (د دين) د دغه (الله) كې صف تړونكي ټوكا كې دوى بناگانې په قلايي سره ټينگې كړي شوې (ښې محكمې).

تفسير: هر بنده ته ښايي چې له لويى، ځانمنى او باقې (لافي) وهلو او له ناحقو دعوى ځنې وويريږي! ځكه چې وروسته به په جنجال او رېږو كې اخته شي، له خولې څخه د يوې خبرې ايستل ډېر آسانه دي، مگر د هغې سر ته رسوونه ډېر سخت كار دى، الله تعالى له سره هغه سړي نه خوښوي چې په ژبه يو شى وايي، خو كول يې هسې نه وي، په رواياتو كې راغلي دي چې په يو ځاى كې څه مسلمانان ټكره سره ټول شوي وو؛ نو وئ ويل: كه مونږ ته دا خبره راښكاره شي چې الله تعالى د كوم كار له كولو څخه ډېر خوښيږي؛ مونږ ټول به همغه غوره كوو، په دې خبرې باندې دا آيتونه رانازل شول، چې خبردار وگورئ! په احتياط سره خبرې كوى! دا ده! در وايي خلى، د الله تعالى په دربار كې هغه سړي گران او زيات محبت ورسره كوي، چې د الله تعالى په لاره كې د هغه د دشمنانو په مقابل كې لكه د اوسپنې ديوال ټينگ ولاړ ودريري، او د جهاد په ډگر كې خپل معنوي صفونه داسې وتړي چې ټوكا كې داسې يو مضبوط دېوال دى چې له سريو څخه رېږېدلى شوى دى، او په هغه كې له هيڅ لوري كوم كنداو او رخنه نه وي لوېدلى، نو اوس په دې معيار سره هر سړى خپل ځان ته وگوري! نو هلته به دا خبره ورښكاره شي، چې په تاسې كې ډېر سړي داسې دي چې په دې معيار سره اكمل، كامل، جوړ او مناسب ښكاري، مگر ځينى به داسې څرگنديږي چې په ځينو مواقعو كې په ژبه او تشو وينا وو سره ډير غږيږي مگر عمل يې د وينا دروغ څرگندوي.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يُقَوْمُ لِمَ تُوذُّونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ

او (ياد كړه اى محمده! هغه وخت) كله چې وويل موسى عليه السلام قوم خپل ته داسې چې: اى قومه ځما! ولې اذيت رسوى تاسې ماته (په بد ويلو سره) حال دا چې په تحقيق پوهېږئ تاسې په دې چې بېشكه زه رسول د الله يم تاسې ته.

تفسیر: یعنی د ښکاره دلیلونو او څرگندو معجزاتو په لیدلو سره تاسې پخپلو زړونو کې باور کوی چې زه د الله تعالی رښتین رسول او پیغمبر یم، بیا خو مې په ډېرو ناکاره او زړه خفه کوونکیو حرکتونو سره ولې رپړوی؟.

فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ⑤

نو هر کله چې وګرځېدل دوی (له احکام الله نه)؛ نو وګرځول الله زړونه د دوی (له هدایت او یقین نه)، او الله نه ښيي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته.

تفسیر: قاعده ده چې د ډېرو بدیو کولو څخه زړه ټک تور او سختیږي، تر دې چې د ښو کارونو لپاره په هغه کې هیڅ ځای نه پاتې کیږي، همدا حال د هغوی شو چې په هره خبره کې به یې د الله تعالی له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف کاوه، او درګرده به یې په کېږو چالونو سره ټګ کاوه، تر څو چې مردود شول، او الله تعالی د هغوی زړونه هسې کاره کړل چې د سمې خبرې د منلو صلاحیت هیڅ په کې پاتې نه شو، له داسې ضد کوونکیو نافرمانانو سره د الله تعالی همداسې عادت دی.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ بَنِي إِسْرَءِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ

او (یاد کړه ای محمده! هغه وخت) کله چې وویل عیسی ځوی د مریمې داسې چې: ای بني اسرائیلو (اولاده د یعقوب!) بېشکه زه رسول لېږلی شوی د الله یم تاسې ته، (حال دا چې) تصدیق کوونکی یم د هغه کتاب چې وړاندې ځما دی له (تورات) څخه.

تفسیر: یعنی اصلاً زه د دې خبرې تصدیق کوم چې (تورات) د الله تعالی له لوري راغلی دی، او په اخبارونو او احکامو یې یقین او باور لرم، او ځما ګرد تعلیم او ښوونې په حقیقت سره د همغو اصولو باندې مېني دی چې په (تورات) کې ښوولی شوي دي.

وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ

او زېری کوونکی یم په هغه رسول سره چې رابه شي وروسته له ما څخه چې نوم د هغه احمد دی.

تفسیر: یعنی د ډو مېني تصدیق کوم، او د وروستي زېری اوروم، هسې خو نورو پخوانیو پیغمبرانو هم د خاتم الأنبياء د تشریف راوړلو زېری اورولی دی، خو په هغه صراحت او ښکاره ډول سره چې مسیح علیه السلام په ډېر اهتمام سره د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د راتګ زېری اورولی دی، هغسې له نورو ځنې نه دی منقول شوی، ښایي چې د قرب العهد له وجې دا خصوصیت د ده په برخه کې راغلی وي، ځکه چې وروسته له دوی څخه پرته د نبي آخر الزمان صلی الله علیه وسلم بل کوم پیغمبر راتلونکی نه دی.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ⑥

بیا کله چې راغی هغه (رسول) دوی ته په ښکاره وو معجزو سره؛ وویل (بني اسرائیلو) دا (قرآن) سحر کوډې دي ښکاره.

تفسیر: یعنی مسیح علیه السلام سره له ښکاره ښو راغی، یاد هغه شي زېری یې چې ورکړی وو؛ احمد مجتبی مصطفی صلی الله علیه وسلم له هغو ښکاره وو معجزاتو سره راغی؛ نو خلقو هغه سحر کوډې او جادو وبللي.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٤٦﴾

او څوک دی ډېر ظالم (بلکه هیڅوک نشته) له هغه چا څخه چې له ځانه ترې په الله پورې دروغ، او (حال دا چې) دی بللی شوی دی طرف د اسلام ته، او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو بې انصافانو ته.

تفسیر: یعنې کله چې هغوی ته د اسلام په لوري بلنه کېږي؛ نو حق پټوي، او له خپل ځانه دروغ جوړوي، او پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې له ایمان راوړلو څخه مخ اړوي، هغوی پر الله تعالی د بشر یا په بشر باندې د الله حکم کوي، په اسماني کتابونو کې تحریفونه کوي، او له هغو شیانو څخه چې واقعیت او حقیقت لري منکرېږي، او هغه شیان چې هیڅ حقیقت نه لري په اسماني کتابونو کې داخلوي، نو له دې څخه به لوی ظلم څه وي؟ او د الله تعالی له جانب داسې بې انصافانو ته به هدایت چېرې په برخه کېدی شي؟

يُرِيدُونَ لِيُطْفَؤُا نُورُ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾

اراده لري، غواړي (منکران) چې مړه کړي رڼا د الله (شریعت د محمد) په خولو خپلو سره، او الله پوره کوونکی د رڼا خپلې دی، اگر که بد گڼي دغه (اتمام د رڼا لره) کافران منکران.

تفسیر: یعنې که کافران منکران بد وگڼي او خفه هم شي، خو سره له هغه پاک الله خپله رڼا پوره رڼوي، او د الله تعالی د مشیت په خلاف کوښښ کول هسې دي لکه چې کوم احمق د لمر رڼا پخپله خوله سره مړه کوي، همدا حال دی د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د مخالفانو او د مخالفانه وو زیار وو.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٤٨﴾

دغه (الله) هغه (ذات) دی چې رالېږلی یې دی رسول خپل (محمد) په هدایت سمه صافه لاره، او په دین حق لپاره د دې چې غلبه ورکړي (الله) دغه (حق دین) ته پر دینونو ټولو باندې، اگر که بده گڼي (دغه غلبه) مشرکان.

تفسیر: په دې آیت باندې د (براءة) د سورت په تفاسیرو کې خبرې شوي دي، هلته دې وکتلی شي !.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُجْنِبُكُمْ مِّنْ عَذَابِ إِلَهٍ ﴿٤٩﴾ تُوْمَنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی ! آیا درونښم تاسې ته هسې تجارت سوداګري چې نجات درکوي خلاصوي تاسې له عذاب دردناک. (پس دغه تجارت او سوداګري کوئ چې هغه دا ده): ښه ټینگ محکم مضبوط اوسئ په ایمان باندې، چې لرئ یې په الله باندې او په رسول استاڅي د دغه (الله)، او جهاد جنگ کوئ تاسې (ای مؤمنانو له دښمنانو د الله تعالی سره) په لاره د الله کې په اموالو خپلو سره، او په نفسونو خپلو سره (چې جنگ ته یې وړاندې کوئ)، دغه (ټینگ ایمان او مالي او جاني جهاد) خیر بهتر دی تاسې ته که چېرې یې تاسې چې پوهېږئ؟. نو و به ښي (الله) تاسې ته گناهونه د تاسې، او داخل به کړي تاسې په جنتونو کې چې بهیري له لاندې (د ماڼیو او ونو) د هغو ویالې.

تفسير: يعنې دغه دين ته پر نورو اديانو باندې بری وركول د الله تعالى كار دی، خو پر تاسې باندې دا فرض دي چې پخپل ايمان باندې په ښه ډول سره مستقيم اوسئ!، او د هغه په لاره كې په ځان او مال سره جهاد وكړئ!، دا هغه تجارت او سوداگري ده چې هيڅ زيان په كې نشته، كه مسلمانان وپوهيږي نو دا تجارت د دنيا له گړدو تجارتونو څخه بهتر دی، ځكه چې د هغه گټه كامله مغفرت او دائم جنت دی، چې له هغه څخه پورته او ښه بری او مراد موندل بل نشته.

وَمَسْكِنٍ طَيِّبَةٍ فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ

او (داخل به مو كړي) په ځايونو ښايسته وو پاكيزه وو كې (چې جوړ شوي دي) په جنتونو د همېشه اوسېدلو كې.

تفسير: يعنې هغه پاكيزه ماڼۍ به د هغو جنتونو په مخ كې وي چې هلته مؤمنان اوسيږي، دا خو د آخرت كاميابي ده، وروسته له دې د دنيا د اعلى او انتهايي كاميابۍ او بري ذكر هم راځي چې:

ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝ وَالْآخِرَىٰ يُؤْتِيهَا اللَّهُ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ

دغه (مغفرت او ادخال د مؤمنانو جنت ته) فوز عظيم، بری موندل، په مراد رسېدل چې لوی دی. او (الله تاسې ته ای مؤمنانو دركړی دی) بل (دنيوي نعمت چې) خوښوئ غواړئ تاسې هغه (نعمت) نصرت كومك حفاظت دی له (جانبه د) الله، او فتح قريب، بری نژدې دی.

تفسير: يعنې اصلي او لوی بری او كاميابي خو هغه ده چې په جنت كې وركاوه شي، چې د هغه په مقابل كې د اوو اقليمو او د ټول جهان شهنشاهي هيڅ ده، خو په دنيا كې هم يو داسې شى تاسې ته دركاوه كيږي، چې هغه ستاسې په نزد طبعاً ډېره غوره او محبوب دی، او هغه ﴿نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ﴾ دی، يعنې د الله تعالى له لوري يو ځان ته مخصوصه مرسته او امداد او ژر حاصل كېدونكې فتح او ظفر چې له دوى څخې به هر يو له بل سره هسې تعلق لري لكه خوله او لاس.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ۝

او بشارت زېږی وركړه (ای محمده!) مؤمنانو ته (په دنيوي فتح نصرت او اخروي مغفرت او جنت).

تفسير: ځكه چې د دې زېږي او بشارت اورول هم ځان ته يو مستقل بخشش او انعام دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ

ای هغو كسانو چې ايمان يې راوړی دی! شئ تاسې مرسته كوونكي (د دين) د الله (لكه چې مرسته كړېوه حواريونو).

تفسير: يعنې د هغه الله تعالى د دين او د ده د رسول الله صلى الله عليه وسلم او استاخي مرسته كوونكي او مددگار شئ!، لكه چې د دې حكم د تعميل په اثر د الله تعالى په فضل او احسان او توفيق سره په مسلمانانو كې يو ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پيدا شوه.

کَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ

لکه چې ویلي وو عیسیٰ ځوی د مریمې حواریونو (ملګرو خپلو) ته! څوک دي مرسته کوونکي ځما په لاره د الله کې؟ نو وویل حواریونو (ملګریو د ده): مونږ یو مرسته کوونکي (د دین) د الله.

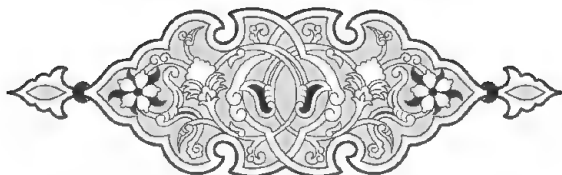
تفسیر: حواریین د مسیح علیه السلام یاران لر څه ښه او غوره سړي وو، چې د خپل حسب او نسب په اعتبار سره دومره زیات معززان نه ګڼل کېدل، دوی د عیسیٰ المسیح علیه السلام دین ومانه، او د عیسوي دین په دعوت او بلنه کې لویې قربانۍ ورکړې، تر څو یې چې په ښارونو او کلیو کې خپور کړ.

فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿٥٠﴾

نو ایمان راوړ یوې طائفې ډلې له بني اسرائيلو نه (په عیسیٰ باندې چې بنده د الله دی، پورته شوی دی اسمان ته)، او کافره شوه پرې بله طائفه ډله (چې ویل یې عیسیٰ ځوی د الله دی، پس دواړو طائفو جنګ سره وکړ) نو قوت مو ورکړ هغو ته چې ایمان یې راوړی وو پر دښمنانو د دوی باندې، پس وګرځېدل دوی غالبان (پر کافرانو).

تفسیر: یعنې بني اسرائيل په دوو فرقو وویشل شول، یوه یې په ایمان باندې قائمه پاتې شوه، او بلې له هغه څخه غاړه وغړوله، بیا د مسیح علیه السلام ځنې وروسته دوی دواړو سره منګولې ولګولې، او شخړې به یې سره کولې، په پای کې د الله تعالیٰ په مرسته په دې مباحثو، مناظرو او جګړو کې عیسویانو پر منکرانو باندې بری وموند، او د مسیح علیه السلام پر نوم اخستونکي (نصاری) په یهودانو باندې غالب شول، وروسته له عمومي ګمراهۍ څخه د نصاراوو ځینې پاتې سړیو ته چې صحیح عقیده یې درلوده؛ حق تعالیٰ ځمونږ د نبي آخر الزمان په وسیله پر نورو باندې بری او غلبه وروبښله، چې د دوی دا غالبیت او بری هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوت او حیثیت له پلوه د افتخار وړ وو، فلله الحمد والمّنه.

تمت سورة الصف بفضل الله تعالى ومّنه وكرمه، فلله الحمد والمّنه.

سُورَةُ الْجُمُعَةِ

«د (الجمعة) سورت مدني دی، (۱۱) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۲) او په نزول کې (۱۱۰) سورت دی، وروسته د (الصف) له سورت نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝

نسبت د پاكي كوي خاص الله لره هر هغه څه چې په اسمانونو كې دي (له علوياتو) او هر هغه څه چې په ځمكه كې دي (له سفلياتو) چې باچا ټولواك دي، ډېر پاك دي له هره عيبه، ښه غالب قوي دي، ښه حكمت والا دي. دغه (الله) هغه ذات دي چې پورته كړي لېرلي يې دي په اُميانو ناپوهانو كې يو رسول (محمد) له دوى څخه، چې لولي پر دوى باندې آيتونه د دې (قرآن)، او پاكوي دوى (له شركه او له نورو رذيله وو اخلاقو)، او ښيي دوى ته كتاب (قرآن) او احكام (د قرآن)، اكر كه وو دوى پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په كمراهي ښكاره كې.

تفسير: «اُميين» نالوستو عربو ته چې په دوى كې علم او هنر هيڅ نه وو، نه يې كوم اسماني كتاب درلود، په معمولي ليك او لوست باندې هم د دوى ډېر لږ سړي پوهېدل، د دوى وحشت او جهالت په دنيا او نړۍ كې ضرب المثل وو، الله تعالى يې بالكل هېر وو، پر بت منلو او اوهامو غوښتلو، فسق او فجور باندې يې د ابراهيمي ملت نوم ايښى وو، او تقريباً ګرد قوم په صريحي كمراهي كې ډوب تللى وو، ناڅاپه د الله تعالى له لوري په دې قوم كې يو رسول مبعوث شو، چې د هغوى امتيازي لقب «نبي اُمي» دى، خو سره د دې امتيوب يې خپل قوم ته له ګردو څخه زيات عظيم الشان كتاب راوړ، او وايي وراوه، او د علومو او معارفو او د حكمت او پوهنې عجيبې او غيبې خبرې وروښوولې، او دوى يې هسې پوهان او حكيمان كړل چې د نړۍ لويو لويو حكيمانو، پوهانو، علماوو، عرفاوو او نورو به له دوى څخې د علم او معرفت او كريمه اخلاق زده كول.

وَالْآخِرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ

او (الله) پورته كړى لېرلى دى محمد لره په منځ د نورو راتلونكيو كې (له مؤمنانو چې نه دي رسيدلي دوى هغو (پخوانيو) ته (په فضيلت كې)).

تفسير: يعنې همدا رسول الله صلى الله عليه وسلم د نورو راتلونكيو خلقو د هدايت لپاره هم يو واسطه دى، ښايي هغوى ته د مبداء او معاد او اسماني شرايعو باندې د صحيح علم او پوره پوهې د نه لرلو په واسطه مونږ اُمي او نالوستى ويلي شو، لكه د بلخ، هرات، سيستان، غزني، كابل، خراسان، پارس، روم، چين، هند او نور قومونه چې وروسته له دې نه د دې امتونو په دين كې داخل او په اسلامي اخوت، ورورۍ كې شامل شول.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥٠﴾

او دغه (الله) ښه غالب قوي دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: چې د هغه زبردست قوت او حکمت د دې جلیل القدر پیغمبر په وسیله تر قیامت پورې د عربو او عجمو د تعلیم او ترکیبې انتظام وفرمایه، صلی الله علیه وعلی آله وأصحابه وسلم.

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٥١﴾

دغه (نبوت) فضل لوی د الله (له طرفه) دی چې ورکوي یې هغه چاته چې اراده وفرمایي د ورکولو یې، او الله څښتن د فضل ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسې لویي ورکړه، او دې امت ته یې داسې د لویې مرتبې څښتن رسول وروباښه، وروسته له دې نه د یهودانو مثال د عبرت په ډول بیانوي، چې هغوی د خپل پیغمبر په کتاب کې ډېر زیات غفلت، بې پروايي کړې ده.

مَثَلُ الَّذِينَ خَبِلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ كَفَرُوا أَمْثَلُ الْحَمَارِ يَمِيلُ سَعَاءً ﴿٥٢﴾

مثال د هغو کسانو چې مکلف کړی شوي وو هغوی په «تورات» (چې پرې عمل وکړي)، بیا بار نه کړ هغوی هغه (تورات چې عمل یې پرې ونه کړ، مثال د دغو کسانو چې علماء د یهودو دي) په مثال د خره دی، چې په شا وړي کتابونه، او نفع ترې نشي اخیستی.

تفسیر: یعنې پر یهودانو باندې د «تورات» پټې ایښود شوی وو، او دوی د هغه ذمه وار ګرځولي شوي وو، خو هغوی د هغه د تعلیماتو او هدایاتو هیڅ پروا ونه کړه، او نه یې محفوظ وساتل، او نه یې پخپلو زړونو کې ځای ورکړ، او نه یې پرې عمل وکړ، او نه د الله تعالی له هغو فضلونو او انعامونو څخې ګټور شول چې د هغو له لوري هغوی ته ورعطا او ښلي شوي وو، بېشکه هغه «تورات» چې دوی یې حاملان ټاکلي شوي وو؛ د رباني هدایتو او حکمتونو یوه لویه خزانه وه، نو کله چې دوی له هغه څخه منتفع نه شول، نو د دوی مثال هسې شو لکه چې یو خر چې د علم او د حکمت ډېر لوی کتابونه پرې بار شوي وي، نو هغه ته پرته له دې څخه چې د هغه پټې لاندې سترې ستومان شي بله کومه ګټه نه ورسیري.

يَسْ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا آيَاتِ اللَّهِ ﴿٥٣﴾

ډېر بد دی مثال د قوم هغه (کسانو) چې دروغ ګڼي د الله تعالی آیتونه.

تفسیر: یعنې خراب قوم دی هغه قوم چې د هغوی مثال داسې وي، الله مو دې ترې پخپله پناه کې وساتي!، الله تعالی په «تورات» او نورو کتابونو کې کوم زېری چې د نبی آخر الزمان په نسبت ورکړی دی، او هغه دلائل او براهین چې د دوی پر رسالت باندې قائم دي، د هغو دروغ بلل د الله تعالی آیتونه دروغ ګڼل دي.

وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٤﴾

او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (کافرانو ته).

تفسیر: یعنې هسې معاندانو زورورانو او بې انصافانو ته د هدایت توفیق نه ورکوي.

قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ① وَلَا يَمُوتُونَ أَبَدًا إِلَّا قَدْ مَتَّ أَيْدِيَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

ووايه ته (ای محمده!) ای هغو کسانو چې یهودان شوي یی! که گمان دعوی کوی تاسې (د دې) چې بېشکه تاسې دوستان یی د الله پرته له نورو خلقو (چې مؤمنان دي)؛ نو (فرمایي الله) ارزو وکړئ د مرگ که چېرې یی تاسې صادقان رښتیني (په دغه ادعاء د دوستی کې). حال دا چې وبه نه کړي دوی ارزو د دغه (مرگ) هیچېرې په سبب د هغو کارونو چې مخکښې لیرلي دي لاسونو د دوی، او الله ښه عالم دی (په احوالو د) گردو ظالمانو.

تفسیر: یعنی سره له دې ناپوهی، جهل او حماقت داسې دعوی کوي چې مونږ یې د نورو له شرکته د پاک الله دوستان یو، او جنت واکوالان او حقداران یو، کله چې له دنیا څخه ولټیږو؛ نو سمدلاسه جنت ته ځو، که په رښتیا سره دوی خپلو زړونو کې داسې یقین لري، او پخپلو دغو دعوو کې رښتین دي؛ نو ضرور وو چې دوی د دنیا له مکدر عیش څخه خپل زړونه شکولي او د حقیقي محبوب او د جنت الفردوس په تمنا کې به یې د مرگ ارزو کوله، ځکه هغه چاته چې دا خبره یقیناً ښکاره وي چې څما درجه د الله تعالی په دربار کې ډېره لویه ده، او هلته څما لپاره هیڅ یوه خطر او وېره نشته، نو هغه بېشکه په مړ کېدلو باندې خوښیږي.

تنبيه: په همدې مضمون یو بل آیت د (البقرة) په سورت څمونږ د دغه مبارک تفسیر کې هم تېر شوی دی، دلته دې هم د هغه تفسیر بیا وکتل شي، د ځینو اسلافو په نزد د موت د تمنا مطلب «مباهله» وه، یعنی معاندانو یهودانو ته وویل شو: «هغوی په رښتیا سره د خپلو اولیاء کېدلو یقین لري، او مسلمانان په باطلو باندې گڼي؛ نو داسې تمنا دې وکړي د دواړو فریقینو له منځه هر څوک چې دروغجن وي؛ مړ دې شي!»، مگر هغوی به هیڅکله داسې نه کوي، ځکه چې هغوی ته د دوی د کذب او د ظلم یقین حاصل دی، ابن کثیر او ابن القیم (رحمهما الله) او نورو هم دا توجیه غوره کړې ده، والله أعلم.

قُلْ إِنْ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلْقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْوِ الْعِثَابِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ②

ووايه (ای محمده! دغو یهودانو ته) بېشکه مرگ هغه چې تنبتي تاسې له هغه نه (او نه یې غواړئ) پس بېشکه هغه مرگ ضرور رسېدونکی دی تاسې ته، بیا به بوتلی شی تاسې په لوري د (هغه) ښه پوهیدونکي په پټو او په ښکاره وو باندې، پس خبر به کړي تاسې په هغو (کارونو باندې) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې؛ نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعنی ای یهودانو! که تاسې له مرگه ویرېږئ؛ نو چېرې به تنبتي او ځی؟ که په زرگونو ځلې کوښښ هم وکړئ، او په هسې کلکو کلاوو کې سنگر (مورچه) ونیسئ چې وروڼه یې ترلي وي؛ نو هلته به هم له مرگه نه خلاصېږئ، او وروسته له مرگه بیا همغه د الله تعالی عدالت دی او تاسې.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! کله چې اذان وویل شي لپاره د لمانځه په ورځې د جمعي کې؛ نو ځغلی منهې ووهئ طرف د ذکر د الله ته، او پرېږدئ (بیع او شراء - پلورل او پېردول).

تفسير: شاه صاحب ليکي: «د هر اذان حکم داسې نه دی، ځکه چې بل جماعت هم موندل کيږي، او د جمعې لمونځ په يوه مسجد کې اداء کيږي، په بل ځای کې نه اداء کيږي»، او د الله تعالی له ياده څخه خطبه مراد ده، او لمونځ د هغه په عموميت کې داخل دی، يعنې په داسې وخت کې ښايي چې مونږ مسجد ته ورشو، چې خطبه واورو، په دې وخت کې پلورل او پېرودل (اخيستل او خرڅول) حرام دي، او له منډې وهلو او ځغېدلو او سعي څخه په پوره اهتمام او استعداد سره ورتگ مطلوب دی، او منډې وهل مراد نه دي.

تنبیه: په قرآنکريم کې له ﴿تُؤَيَّ﴾ څخه هغه اذان مراد دی، چې د دې آيت د نزول په وخت کې وو، يعنې هغه اذان چې امام ته مخامخ پخوا له خطبې څخه ورکاوه کيږي.

ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ①

دا (تک لمانځه ته) خير بهتر ډېر غوره دی تاسې ته که چيرې يې تاسې چې پوهېږئ (په اخروي نفع او نقصان خپل).

تفسير: ښکاره ده چې د اخروي گټې په مقابل کې دنيوي فائدې هيڅ يو حقيقت نه لري.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ②

نو هر کله چې اداء کړی شي لمونځ (د جمعې)؛ پس خواره شئ تاسې په ځمکه کې (خپلو حوائجو ته که يې لرئ)، او ولټوئ تاسې له فضله د الله، او يادوئ تاسې الله (په يادولو) ډېرو سره، ښاييږي چې ومومي تاسې ښېگڼې خلاصۍ، مراد.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «د يهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبې ورځ وه، چې په گرده ورځ کې سود سودا منع وه، نو ځکه يې وفرمايل چې: وروسته له لمانځه څخه د روزی په لټولو پسې وگرځئ!، او په هغه وخت کې هم تاسې د الله تعالی له ياده غافل مه اوسئ!.

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ③

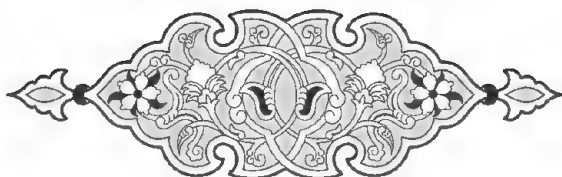
او کله چې وويني دوی تجارت سوداگري يا کومه لهو تماشا ننداره؛ نو خورېږي دوی په لوري د هغې، او پرېږدي دوی تا ولاړ (خطبه ويونکي پر منبر)، ووايه (ای محمده! دوی ته) هغه څه (ثواب) چې په نزد د الله دی خير ډېر بهتر غوره دی له لهوې تماشي نندارې او له تجارت سوداگري څخه، او الله خير ډېر بهتر غوره له گرده روزی ورکوونکیو دی.

تفسير: يو ځلې رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د جمعې په ورځ خطبه فرمايله، چې د سوداگرانو جويې له باندې ځنې خواړه او غله راوړه، چې له هغه سره د خبرتيا لپاره طبل تغارې او ډممي هم وهلې کېدې، څرنگه چې په ښار کې غله ډېره لږه وه؛ نو خلقو ورمندې وهلې چې هغه جوړه واپوي، گواکې دوی داسې گڼل چې د خطبې حکم هم لکه د نورو وعظونو غوندې دی، چې په هغو کې د ضرورت په وخت کې سپری پاڅېدی شي، او بيا لمانځه ته ځان ور رسوي، يا به لمونځ شوی وي لکه چې د ځينو قول دی چې: په هغه وخت کې د جمعې لمونځ پخوا له خطبې څخه کېده، په هر حال د خطبې احکام لا ښه ښکاره نه وو، چې خطبه هم د لمانځه په شان ده، ډېر خلق لاړل، رسول صلی الله عليه وسلم سره له دولسو سړيو چې په هغوی کې راشد خلفاء هم وو پاتې شول، نو په دې نسبت دا آيت را نازل

شو، يعني سوداگري او د دنيا لوبې او تماشې څه شي دي، هغه ابدي ګټه حاصله کړئ!، چې له الله تعالى سره ده، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحبت او مجلس په برکت او د ذکر او عبادت څخه په لاس راځي، پاتې شوه هغه اندېښنه چې تاسې ته د خوړو او قحط له پلوه پيدا شوې وه، او د هغې لامله داسې ولټېدلې نو په ياد يې ولرئ چې رزق روزي د الله تعالى په لاس کې ده، او همغه ډېر ښه روزي ورکوونکې دی، او د هغه مالک هېڅ يوه بنده ته نه ښايي چې په دې باره کې اندېښنه وکړي، وروسته له دې تنبيه څخه د صحابه وو شان داسې وو چې د (النور) په سورت کې راغلی دی: ﴿رَجُلًا لَا تُلْهِهُمُ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ﴾.

تنبيه: لهو هر هغه شي ته وايه شي چې سړی د الله تعالى له ياده وباسي، لکه لوبې، نندارې، او ښايي چې د هغې طبل، تغارې او ډممي غږ ته لهو ويلې شوي وي.

تَمَّتْ سُورَةُ الْجُمُعَةِ بِفَضْلِ اللَّهِ وَمَنَّهُ وَكْرَمِهِ.

سُورَةُ الْمُنَافِقُونَ

«د (المنافقون) سورت مدني دی، (۱۱) آيت (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۶۳) او په نزول كې (۱۰۴) سورت دی، وروسته د (الحج) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ
لَكَاذِبُونَ ۝

کله چې راشي تاته (ای محمده) منافقان نو وایي دوی: شاهدي ورکوو مونږ چې بېشکه ته خامخا رسول د الله یې، او الله ته معلوم دي چې بېشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) یې، او الله شاهدي ورکوي په دې چې بېشکه منافقان خامخا دروغجنان دي (په دې شهادت خپل کي).

تفسیر: یعنې منافقان دروغ وایي چې: هغوی له زړه ستا په رسالت باندې اعتقاد لري، په رښتیا سره هغوی ستاسې په رسالت قائل نه دي، او یواځې د خپلو اغراضو لامله په ژبه سره داسې خبرې کوي، او پخپلو زړونو کې وایي چې: مونږ دا خبرې په دروغو سره وایو، بیا ددوی دروغ په دې خبره باندې نه دي منحصر بلکه دروغ ویل ددوی امتیازي خصلت او شعار گرځیدلي دي.

اتَّخَذُوا إِيمَانَهُمْ جُنَّةً

نیولي دي دوی قسمونه خپل ډالونه (چې پرې ساتي سرومال خپل).

تفسیر: یعنې په دروغو سره قسمونه خوري چې مونږ مسلمانان یو، او د اسلامي مجاهدینو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنې لپاره د داسې قسمونو تر سیوري لاندې خپلې شپې او ورځې تېروي، کله چې له دوی څنې د پوښتنې وړ کوم کار څرگندیږي، او د مسلمانانو له لوري د مؤاخذه وېره پیدا کیږي؛ نو سمدلاسه دوی په ناحقو قسمونو یادولو باندې شروع کوي.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

پس اړوي (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لارې د الله څخه، بېشکه دوی چې دي بد دی هغه عمل چې دي دوی چې کوي یې.

تفسیر: یعنې د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن، تشنیع وایي او عیبونه یې لټوي، او د اسلام له ننوتلو څخه نور خلق منع کوي، او خلق هم د دوی په ښکاره مسلماني باندې غولېږي، نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پورې محدود نه پاتې کیږي، بلکه نورو ته هم متعدي کیږي، نو له دې څخه به لویه خرابي څنگه وي؟.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٣﴾

دا (بدي د عمل د منافقانو په سبب د دې ده چې) بېشکه دوی ایمان راوړی دی (لساناً) بیا کافران شوي دي، بیا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندې؛ پس دوی نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې په ژبه سره د ایمان دعوی کوي، او په زړه کې له هغوی څخه انکار کوي، سره د ایمان د دعوی د کافرانو په شان کارونه کوي، د دې بې ایماني او انتهایي مکر او فریب او اثر داسې شو چې د هغوی په زړونو باندې مهر ولگېد، چې پر هغوی د ایمان، خیر، صداقت او امانت ګردې لارې وتړلې شوې، او هېڅ یو ښه شی په هغه کې نه ځایيږي، ښکاره ده چې اوس دې حالت ته رسیدلي دي چې له هغوی څخې د پوهېدلو او په لار راتللو هېڅ یوه هیله او توقع نشي کېدی، کله چې د سړي زړه د بدکاریو او د بې ایمانيو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وي؛ بیا نو په دې کې د ښه او بد پوهېدلو هېڅ صلاحیت نه پاتې کیږي.

وَإِذَا رَأَوْهُمُ اجْتَمَعُوا لَهُمْ يُقُولُوا أَسْمِعْ لِقَوْلِهِمْ

او کله چې ووينې ته دوی؛ په تعجب کې تا اچوي اجسام جني ښې د دوی له جهت د ښايست، او که خبرې کوي دوی؛ اورې غوږ ږدي ته خبرو د دوی ته له جهت د فصاحت او بلاغت.

تفسیر: یعنې زړه خو مسخ شوی دی، مګر که ښې (جسم) ته وکتل شي؛ ډېر ډولي، ښايسته، روغه رمته، لویه درنده ښکاري، په خبرو اترو کې ډېر غوږ او ښه غږیږي، په فصاحت او بلاغت کې بې مثال او بې نظیر ښکاري، او خامخا د اوریدونکي فکر او توجه ځان ته وراړوي، او د هغه د خبرې د ظاهري سطحې له لیدلو څخه هر سړی د هغه منلو او باور کولو ته حاضرېږي.

كَأَنَّهُمْ خُشِبُوا مُسْتَدَّةٌ

حال دا چې په واقع کې ګواکې دوی لږکي وچ دي درولي شوي دېوال ته.

تفسیر: هغه وچ او بېکاره لږکي چې له دیوالونو سره یې لګولي دروي، محض بې ځان او لایعقل او د نشوونما او د ودې څخه بې برخې وي، په لیدلو سره ډېر لوی او پلن ښکاري، مګر یوه شېبه هم یې له تکیې او استنده نه شي ودرېدی، هو یواځې د سوځولو په کار راتلی شي، همدا حال د دې خلقو دی چې د هغوی ښه شکل او ښایسته جثه او ښکاره ډول وډیل ډېر ښه ښکاري، خو په منځ کې تش او بې ځان وي، او یواځې د دوزخ خس کېدی شي.

يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ

ګڼي دوی هر غږ (هسې چې بلاء راغله) پر دوی باندې.

تفسیر: هسې بزدل، نامرد او ویریدونکي دي، چې په لږ شور وشر سره د هغوی زړونه لږ ځیري، او داسې ګڼي چې سمدلاسه پر مونږ باندې کومه لویه بلا یا آفت راتلونکی دی، د خپلو درنو جرمنو، درغلیو، دروغو او خیانت لامله هر کله د هغوی په زړونو کې دغه اندېښنه او وېره لوېدلې وي.

هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرُوهُمْ

همدوی دي دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوی څخه.

تفسیر: یعنی لوی ویروونکي دشمنان او غلیمان همدوی دي، د دوی له مکرونو او چالونو څخه تل خبردار شی! او بې غمه او بې اندېښنې مه ترې کښېښئ!

قَاتِلَهُمُ اللَّهُ أَتَى يَوْمَهُمُ ⑤

هلاک دي کاندې دوی لره الله، څرنگه ګرځولی شوي دي دوی (له سمې صافې لارې نه).

تفسیر: یعنی وروسته د ایمان له اظهاره دا بې ایماني، او پس له دې نه چې د حق او صداقت په رڼا کې ننوتلي دي، د دوی دا ظلمت - تیاره خوښول ډېر عجیب او حیرانوونکي دي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتُمْ يُصْذَوْنَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ⑥

او کله چې وویل شي دوی ته راشئ (په عذر غوښتلو سره) چې بښنه وغواړي تاسې ته (محمد) رسول د الله؛ تاو کړي دوی سرونه خپل (مخ ترې اړوي) او وینې ته دوی چې څنگ کوي (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چې وي دوی لویی کونکي (له توبې او استغفار نه).

تفسیر: یعنی که چېرې د دې منافقانو کوم شرارت په صاف ډول سره څرګند شي، او د دوی د کذب او د خیانت پرده وشلېږي؛ نو خلق دوی ته وایي: اوس لا هم وخت شته، ورځی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر شی، او د هغوی په وسیله د الله تعالی له لورې خپلې بښنې وغواړئ، تر څو الله تعالی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د استغفار په وجه ستاسې دا خطاوې وښيي؛ نو دوی د لویی او تکبر او غرور له پلوه غاړې غړوي، او سرونه اړوي، او اوږې پورته غورځوي، او خپله بې پروايي ښکاروي، بلکه ځینې کمبختان په غوږه ژبه سره وایي چې: مونږ ته د رسول الله د استغفار هیڅ ضرورت نشته.

سَاءَ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ⑦

برابره ده پر دوی باندې چې بښنه غواړې ته (ای محمده!) دوی ته او که بښنه نه غواړې ته (ای محمده!) دوی ته، له سره به بښنه نه کوي الله دوی ته، بېشکه الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم فاسقانو، نافرمانانو ته.

تفسیر: یعنی ممکن دي چې تاسې له ډېر رحمت او شفقت له کبله د هغوی په موجوده حالت باندې زړه سوی وکړي، او هغوی ته بښنه وغواړئ، مګر الله تعالی په هیڅ صورت سره هغوی نه ښيي، او داسې نافرمانانو ته د هغه په لوري د هدایت توفیق نه ورکاوه کیږي.

هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنْفَضُوا ⑧

دوی هغه کسان دي چې وایي (خپلو ملګرو ته) مه ورکوی نفقه، مه لګوی تاسې مال په هغه چا باندې چې په نزد د رسول الله دي (له فقاړو د مهاجرینو) تر څو چې متفرق خواره شي دوی (ترې).

تفسیر: په یو سفر کې دوه تنه سره په جنگ شول، چې یو مهاجر او بل انصاري وو، هر یوه له دې ډواړو څخه خپلو ملګرو ته غږ کړ، او یوه لویه شخړه ترې جوړه شوه، کله چې دا خبر د منافقانو مشر «عبد الله بن أبي بن سلول» ته ورسېد؛ نو ویې ویل: «که مونږ دغو مهاجرینو ته پخپلو کورونو کې ځای نه ورکولی؛ نو دوی به ولې ځمونږ په مخ

کې داسې پورته کېدل، همدا تاسې یې چې د دوی پالنه کوئ، چې دوی د دې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په شاوخوا کې سره ګرځي، تاسې د دوی دا خبر اخیستل او پوښتېدل پرېږدي، نو دوی د خپلو خوږو له لاسه په تنګ کېږي، او ګرد سره خواره کېږي، او د دوی دا ټولنه سره تار په تار کېږي، دا یې هم وویل: که مونږ له دې خپل سفره بېرته وګرځېدو، او مدینې ته ورسېدو؛ نو ښايي هغه کسان چې د زور او اقتدار خاوندان دي نور سپک، ذلیل او بې قدر خلق وښري!، یعنې مونږ چې مالدار، او عزتمندان یو؛ ښايي دا خوار مسلمانان له مدینې ځنې وباسو، یو صحابي چې زید بن أرقم رضي الله تعالى عنه نومیده، کله چې دا خبرې یې واورېدې، هغه یې یو په یو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته واورولې، رسول الله صلی الله علیه وسلم عبد الله بن أبي او نور سړي خپل مخ ته وروغوښتل، او لازمه تحقیقات یې وفرمایل، نو منافقانو په قسم خوړلو باندې شروع وکړه، او ټولو سره وویل چې: دا ګردې خبرې دروغ دي، چې د زید بن أرقم رضي الله تعالى عنه له لوري ځمونږ په خلاف په دښمنۍ سره جوړې شوي دي، نو خلقو پر زید رضي الله تعالى عنه باندې په مسخرو شروع وکړه، او دی ډېر خفه، نادم او محجوب وو، په دې وخت کې دا آیتونه رانازل شول، نو رسول الله مبارک زید رضي الله تعالى عنه راوغوښت، او ورته ویې فرمایل: چې ته د الله تعالى له لوري رښتین شوی.

وَلِلّٰهِ خَزَائِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ①

او خاص الله لره دي خزاني د اسمانونو او د ځمکې، وليکن منافقان نه پوهیږي.

تفسير: يعنې دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهیږي، چې د ګردو اسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالى دی، نو آیا هغه خلق به چې یواځې د هغه د خوښې لپاره دده د رسول په خدمت کې سره بوخت دي، په لوږه سره وژني؟، او که خلق په هغوی باندې د خوږو وروڼه وتړي؛ نو الله تعالى به هم د خپلو خوږو او رزق ور پر دوی باندې وتړي؟، بلکه نه یې تړي، رښتیا خو دا ده: هغه بندګان چې پر دې «اهل الله» باندې خپل مالونه لګوي، هغه هم پر هغوی باندې پاک پروردګار کوي، که د هغه له لوري دوی ته توفیق په برخه نه شي؛ نو په ښو کارونو کې به یو پول او پیسه ونه لګوي.

يَقُولُوْنَ لَیْنُ رَجَعْنَا اِلَى الْمَدِيْنَةِ لَنُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلَٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ②

وايي منافقان: که چېرته بېرته وګرځو مونږ د مدینې طرف ته، نو خامخا به وباسي هر وروڼه ډېر عزتمن ډېر خوار کمزور خلق، او خاص الله لره دی عزت او غلبه او رسول دده لره دی او مؤمنانو لره دی، وليکن منافقان نه پوهیږي.

تفسير: يعنې منافقان په دې باندې نه پوهیږي چې زورور او عزتمن څوک دي؟ په یاد یې ولرئ چې اصلي او ذاتي عزت خو د الله تعالى دی، وروسته له هغه له الله تعالى سره د علاقه لرونکو ذواتو دی، چې درجه په درجه د هغه د تعلقاتو له مخې مراتب لري، يعنې بيا رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو مؤمنانو دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ③

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! مشغول غافل دې نه کړي تاسې مالونه ستاسې او نه اولاد ستاسې له ذکره یاده د الله څخه، او هغه څوک چې وکړي دا کار؛ نو همدغه کسان همدوی دي زیانکاران.

تفسير: يعنې هر سړي ته دا لوی زیان دی چې باقي دولت پرېږدي، او په فاني پسې وردرومي، او له اعلى ځنې مخ اړوي، او په ادنی کې پر بوځي، همغه مال او اولاد ښه ګانه شي چې سړی د الله تعالى له ياده نه غافلوي، او د آخرت له کاره یې نه وباسي، که کوم سړی په دې شيانو کې داسې اخته کېږي، او له الله تعالى څخه غافلېږي؛ نو آخرت یې له لاسه ووت، او د دنیا په جنجالونو کې هسې کېووت، چې هغه ته به د زړه ډاډینه او اطمینان هیڅ په نصیب کې نه وي: ﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْنًى﴾.

وَأَنْفِقُوا مِنْ مَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصْدَقَ وَكُنْتُ مِنَ الصَّالِحِينَ ٥٠ وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا

او نفقه کړئ - ولګوئ تاسې له هغو مالونو څخه چې در کړي مو دي تاسې ته پخوا له هغه ځنې چې راشي یو ستاسې ته (اسباب) د مرګ، نو وبه وایي: ای ربه ځما! ولې دې وروستی نه کړ ما لره تر اجل نېټې نژدې پورې چې صدقه خیرات و کړم زه، او شم زه له صالحانو نېکانو څخه. (نو فرمایي الله) او له سره به نه وروستی کوي الله هیڅ نفس لره (له مرګه) کله چې راشي نېټه یې.

تفسير: دا ښایي د منافقانو د دې وینا ځواب وي چې: ﴿لَا تُفْتِنَا عَلٰی مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ﴾ الآية - دی، یعنې په خرڅ کولو کې ستاسې ښه ده، هر څه خیرات او صدقات مو چې له لاسه پوره وي؛ هغه ژر تر ژره همدا اوس وکړئ!، که نه موت او مړینه مو پر سر رسېدونکې ده، نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چې ولې مو څه د الله تعالى په لاره کې ونه لګول؟ کله چې مرګی د شوم او بخیل په سر باندې راځي؛ نو هلته دی ارزو او تمنا کوي، چې ای الله تعالى! څو ورځې نور مې په مرګ کې ډیل او معطلې وفرمایه!، چې زه ښه خیرات صدقات وکړم، او ځان ښه سنبال کړی په اصلاح او توبه راشم، خو هلته به کله مهلت ورکاوه کېږي؟ هر سړي لره هومره عمر او نېټه او میعاد چې ټاکلی شوی دی؛ د هغه د پوره کېدلو څخه وروسته د یوې لحظې لپاره هم په هغه کې څه ډیل او تأخیر پېښېدونکی نه دی.

وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ٥١

او الله ښه خبردار دی په هغه څه (ښه او بد) چې کوئ یې تاسې (نو جزا به پرې در کړي).

تفسير: یعنې هغه الله تعالى ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښکاره ده، که بالفرض ستاسې مرګ ملتوي کړي، یا مو له محشره د دنیا په لورې بېرته ورولېږي، نو هلته به بیا څرنگه چارې وکړي؟.

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالى.

سُورَةُ التَّغَابُنِ

«د (التغابن) سورت مدني دی، (۱۸) آيت دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۴) او په نزول کې (۱۰۸) سورت دی، وروسته د (التحریم) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَكُمْ فِرْقَانًا كَاثِرًا وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ

نسبت د پاکي کوي الله ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي (له علویاتو سره له اسمانونو) او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (له سفلیاتو سره له ځمکې)، خاص همدغه (الله) لره دی ملک باچايي، او هم ده لره ټوله ثنا ستاینه ده، او همدغه (الله) په هر څیز باندې ښه قادر دی. همدغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي یې یی تاسې، پس ځینې له تاسې کافر دي، او ځینې له تاسې مؤمن دي.

تفسیر: د هر چا حکومت او ټولواکي چې په دنیا کې کې لیده کيږي؛ په حقیقت کې هغه د الله تعالی سلطنت او ټولواکي ده، او د هر سړي چې ستاینه او تعریف کاوه شي، هغه په واقع سره د همدغه الله تعالی حمد، ثنا او ستاینه ده، همدغه پاک الله تعالی ځمونږ او د ګردو مخلوقاتو خالق او پیدا کوونکی دی، او ښایي ډېرې چې ګردو به په ده باندې ایمان راوړی وي، او د هغه حقيقي منعم اطاعت به یې کړی وي، مګر ځینې کسان منکران شول، او ځینې ایمانداران وګرځېدل، بېشکه چې الله تعالی هر سړي ته داسې یو قوت او استعداد وربښلی دی، چې د هر لوري د حرکت او د تګ قوت په کې شته، الله تعالی ږومبی ګرد خلق په صحیح فطرت سره پیدا کړل، بیا ځینې پخپل همدغه صحیح فطرت باندې ټینګ پاتې شول، او ځنې نور له شاوخوا له حالاتو څخه متاثر شول.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ۝

او الله په هغه څه چې کوئ تاسې ښه لیدونکی دی. پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه په تدبیر حق سره، او صورتونه یې ترلي دي ستاسې بیا یې ښایسته کړي دي صورتونه ستاسې، او هغه (الله) ته بهرته ورتلل دي ستاسې.

تفسیر: په ګردو ساکنانو (ذي روحو) کې د انسان خلقت ښه دی، په لیدلو کې ډېر ښه ښکاري، پخپلو ملکاتو او قواوو هم له ګرد عالم څخه لوړ، غوړ او ممتاز دی، بلکه د ټولو ښو مجموعه ده.

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَنَادُوا بِطَغْوَاهُمْ فَذَا قَتْلُكُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي، او ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې پټوي تاسې او هغه څه چې ښکاره کوي يې تاسې، او الله ته ښه معلوم دي هغه پټې خبرې چې په سينو زړونو ستاسې کې دي. آيا نه دی راغلی تاسې ته ای منکرانو خبر د هغو کسانو چې منکران شوي دي پخوا له دې نه؟، پس ويې ځکل وېال سزا د کار خپل، او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يعني له تاسې څخه پخوا ډېر قومونه لکه عاد او ثمود او نور هلاک شوي دي، او د آخرت عذاب جلا دی، دا خطاب د مکې مکرّمې هستېدونکيو لپاره دی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ مِّمَّنَّا فَكْفَرُوا وَتَوَلَّوْا

دا (عذاب دوی ته) د دې لپاره دی چې وو به دوی چې راتلل به دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو سره، نو ویل به دوی (تعجباً و تسمخراً) چې آيا بشر سړی (لکه مونږ) لاره ښيي مونږ ته، بيا به کافران شول (په رسولانو) او مخونه به يې وگرځول.

تفسير: يعني ځمونږ غوندې پر يوه سړي باندې يې د لارې ښوونې او د هادي نوم ايښی، او هغه يې مونږ ته رالېږلی دی؟ که مونږ ته هادي لېږونکی وو، نو ښايي پرېسته يې رالېږلی وی، ګواکې د دوی په نزد د بشریت او رسالت په منځ کې منافات وو، نو ځکه هغوی خپلو ځانونو ته کفر غوره کړ، او د پیغمبرانو د خبرو له منلو څخه يې مخ واړاوه.

وَاسْتَعْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَفِيٌّ حَمِيدٌ ①

او بې پروا غني دی الله (له ایمان د خلقو)، او الله غني بې پروا دی (له عبادت)، او ډېر ستایلی شوی دی (بې له ستایلو د خلقو).

تفسير: يعني د الله تعالی څه پروا ده، که هغوی مخ واړوي، يا غاړه وغړي؛ نو الله هم له هغوی ځنې د خپل رحمت نظر اړوي.

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّنْ يُبْعَثُوا

دوی کوي هغه کسان چې کافران شوي دي چې له سره به بيا ژوندي راپورته نه کړی شي دوی.

تفسير: هم هغسې چې دغه کفار پخپل زعم د انبياوو له رسالت څخه انکار کوي، د بعث بعد الموت ځنې هم انکار کوي.

قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۚ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ②

ووايه (ای محمده دوی ته چې) هو بيا به ژوندي راپورته کړی شی، قسم دی په رب ځما چې خامخا ژوندي پورته به کړل شی هرومرو تاسې (پس له مرګه)، بيا خامخا خبر به کړی شی تاسې هرومرو په هغه څه چې کړي دي تاسې په دنيا کې، او دا (ژوندي پاڅول جزاء ورکول) په الله باندې ډېر اسان دي.

تفسير: يعني د دويم ځلي بيا ژوندي كول او د گردو حساب، كتاب اخيستل الله تعالى ته كوم سخت او گران او مشكل كار نه دی، پوره يقين ولری! چې دا كار ضرور كېدونكى دى، د چا له انكار كولو څخه هغه ټاكلى شوى كار هيڅ وړاندې وروسته نه كيږي، نو ځكه بښايي چې تاسې انكار پرېږدئ، او د هغې ورځې په فكر كې ولوېږئ.

فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِۦ وَالتَّوْرَ الَّذِىۤ اَنْزَلْنَا۟ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌۭ ۝۵

نو ايمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمد) باندې، او په هغې رڼا (قرآن) باندې چې نازل كړى دى مونږ، او الله په هغه څه چې كوى يې تاسې ښه خبردار دى.

تفسير: يعني ايمان سره عمل هم يو ضروري شى دى.

يَوْمَۤ يَجْمَعُوْهُ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۝

(ياد كړه) هغه ورځ چې راجمع به كړي (او خبر به دركړي الله) تاسو لره په ورځ د جمع كېدلو (قيامت) كې، دا (ورځ چې ده) ورځ د نفعې او نقصان ده.

تفسير: يعني دوزخيان به پرې كيږي، او جنتيان به كاميابيږي، پرې كېدل دا چې هغوى به د الله تعالى وركړي قوتونه بېخايه لگولي وي، رأس المال او پنگه به يې هم له لاسه وتلي وي، برى دا چې د لويې فائده په بدل كې په زرهاوو ښه مومي، اوس د همدې خبرې لږ څه تفصيل داسې راځي چې:

وَمَنْ يُؤْمِنۡ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلۡ صَالِحًا يُفَرِّغۡهُ عَنْ سَيِّئَاتِهِۦ

او هغه چې ايمان راوړي په الله او وکړي عمل نېک؛ لرې به کړي (الله) له ده څخه بدې د ده.

تفسير: يعني هغه تقصيرات چې شوي دي؛ د ايمان او ښو کارونو له وجې معاف او بښلى كيږي.

وَيُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرٰى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَاۤ اَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝۶

او داخل به کړي (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنتونو کې چې بهیري له لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو (څلور قسمه) ویالې، تل به وي دوی په هغه کې ابدې همېشه، دغه (مغفرت او جنت) بری خلاصی ډېر لوی دی.

تفسير: يعني هر څوک چې جنت ته ورسېږي؛ ټول مرادونه يې په لاس ورځي، ځکه چې جنت د الله تعالى د ليدلو او د هغه د رضاء موندلو ځای دى.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِآيٰتِنَا۟ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِۙ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا۟ وَبَشَ الْبَصِيْرُ ۝۷ مَاۤ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍۢ

اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَمَنْ يُؤْمِنۡ بِاللّٰهِ يَهْدِۡ قَلْبَهٗ ۝۸

او هغه کسان چې کافران شوي دي او نسبت د دروغو کوي آيتونو څمونږ ته، دغه کسان دي ياران ملگري د دوزخ، تل به وي دوی په هغه (دوزخ) کې، او بد ځای د ورتللو دی (دوزخ). نه رسېږي هيڅ مصيبت، غم، درد هيچاته مگر خو (رسېږي) په اذن حکم د الله سره، او هغه څوک چې ايمان يې راوړی دی په الله باندې؛ لاره ښيي (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات).

تفسير: په دنیا کې هېڅ یوه سختي او مصیبت یې د الله تعالی له رضا، مشیت څخه نه رسیږي، کله چې مؤمنان په دې خبره باندې یقین او باور ولري؛ نو نه ښایي چې په هغه باندې خفه شي، بلکه په هر وخت او په هر حال باندې د هغه په فیصلې باندې رضا وي، او تل دې هسې وینا وکړي، تر څو چې الله تعالی یې زړه کلک کړي، او پدې وپوهیږي چې هر څه د الله تعالی له جانب دي.

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ^(۱۱)

او الله په هر څیز باندې ښه عالم دانا دی (پر شا کرانو صابرانو).

تفسير: یعنی هغه تکلیف او مصیبت چې د الله تعالی له لوري رارسېږي؛ د هغه عین علم او حکمت دی، همغه الله تعالی ته ښه معلوم دي چې کوم یو له مونږ څنې د واقعي صبر، تسلیم او رضا په سمه لاره ځي؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کیفیاتو د مورد ګرځېدلو وړ دی؟.

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاءُ الْمُبِينُ^(۱۲)

او حکم ومني تاسې د الله، او حکم ومني تاسې د رسول (د دغه الله)، پس که مخ وګرځوه تاسې (له طاعته؛ نو د تاسې نقصان دی، رسول ته څه زیان نه رسیږي، ځکه چې) نو بېشکه په رسول ځما باندې رسونه ښکاره ده (او خپل تبلیغ یې کړی دی).

تفسير: یعنی په نرمۍ، سختۍ، تکلیف، راحت او په هر صورت کې د الله تعالی او د هغه د رسول حکم ومني!، که نه ستاسې خپل نقصان دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم خو تاسې ته ټول ښه او بد درپوهولي دي، او خپل فرض یې ادا کړی دی، او الله تعالی ته ستاسې له اطاعت یا معصیت څخه هېڅ یو ضرر یا ګټه نه وورسیږي.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَى اللَّهِ فَيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ^(۱۳)

الله (یو دی) نشته هېڅوک وړ د عبادت مګر خو همدی دی، او خاص یواځې پر الله باندې پس توکل دي وکړي مؤمنان.

تفسير: یعنی معبود او مستعان یواځې د الله تعالی لوی ذات دی، بل څوک د بندګۍ او د هیلې او د اسرې وړ نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عِدَّةٌ لَكُمْ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! بېشکه ځینې له ښځو ستاسې او (ځینې له) ځامنو ستاسې دښمنان دي تاسې لره.

تفسير: ډېر ځلې داسې کیږي چې سړی د ښځې او ځامنو په مینه او محبت کې داسې اخته کیږي، چې د الله تعالی له یاده غافلېږي، او د داسې تعلقاتو لامله نور ډېر خراب کارونه هم کوي، او له ډېرو ښو څخه یې برخې پاتې کیږي، د ښځې او اولاد غوښتنې او د هغوی خوښ ساتل هېڅکله دې نه پرېږدي چې بل شي ته خپل فکر واړوي، د آخرت فکر ترې هیرېږي، کله چې د آل او عیال د سړي د داسې ضرر او نقصان سبب وګرځي، هغه یې دوستانه بلل کیږي، بلکه داسې دښمنان دي چې سړی د دوی د دې دښمنۍ احساس نشي کولی، نو ځکه الله تعالی مو وینوي چې ځانونه مو له داسې دښمنانو څخه ساتئ!، او له هسې چارو څنې لرې ګرځئ چې د هغو په وسیله دنیا تاسې ته ډېره ښه ښکاره شي،

او آخرت مو له ياده ووځي، او د دنیا لامله مو دین له لاسه وران شي، ولې داسې نه دي چې په دنیا کې ګردې ښځې یا ټوله اولاده او خپلوان هسې وي، چې سړی د آخرت له ياده غافلوي، بلکه ځینې بختورې ښځې او هلکان داسې هم وي چې له خپلو مېړو او پلرونو سره د هغوی د دین په حفاظت کې مرستې کوي، او په ښو چارو کې هغوی ته لار ښوونه او لاس نیونه کوي، او هغوی ته عابدې ښځې نعم الصاحبات او ښکمرغې اولاده باقيات الصالحات ګرځي: (جعلنا الله منهم بفضلهم ومته).

فَاَحْذَرُوهُمْ ۚ وَاِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَاِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾

نو ځان وساتئ تاسې له دوی څخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ)، او که عفو او ګزشت وکړئ تاسو، او مخ و ګرځوئ تاسو، او مغفرت وکړئ تاسې؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې که دوی له تاسې سره دښمني وکړه، او تاسې ته دیني یا دنيوي زیان ورسېد؛ نو د هغه اثر او اغېزه به داسې کیږي چې تاسې به په انتقام او کسات پسې لوېږئ، او پر هغوی باندې به نامناسبه سختي شروع کوئ، نو له داسې کولو څخه به د دنیا انتظام خرابیږي، تر هغه ځایه پورې چې عقلاً او شرعاً ګنجایش وي؛ له هسې حماقتونو، تقصیراتو څنې تېرېږئ او ښئ یې؛ انتقام او کسات پسې مه ګرځئ؛ چې په داسې مکارو اخلاقو سره به الله تعالی پر تاسې باندې مهرباني کوي او ستاسې خطاوې ښي.

اِنَّمَا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللّٰهُ عِنْدَکَ اَجْرٌ عَظِیْمٌ ﴿٢٩﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مالونه ستاسې او اولاد ستاسې یوه فتنه ازموینست دی، او الله چې دی په نزد د ده دی اجر ثواب ډېر لوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی تاسې ته مال او اولاد درکوي او تاسې پرې ازمویني، چې کوم یو له تاسې څخه په داسې فاني او زائلو شیانو کې اخته کیږي؟ او کوم یو له تاسې څنې د فاني شیانو نه د خپل آخرت پټګه او ذخیره ګرځوي؟ او د آخرت ډېر لوی اجر او ثواب د دې ځای پر حظوظو او مالونو باندې ښه بولي، او ترجیح ورکوي؟ او یا اخروي باقي او غیر فاني نعمتونه هېروي، او په بدل یې دغه زائل او فاني شیان اخلي؟.

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاَسْمِعُوا وَاُطِيعُوا وَاَنْفِقُوا خَيْرًا لِّاَنْفُسِكُمْ ۚ

نو وویرېږئ تاسې له الله څومره چې توانېږئ تاسې، او واورئ (خبرې د الله په سماع د قبول سره)، او اطاعت کوئ (د احکام الله)، او نفقه کوئ لګوئ ښه شیان لپاره (د نفعې) د ځانونو خپلو، یا دا غوره ده ستاسو لپاره.

تفسیر: یعنې تر څو مو چې له وسه کیږي له الله تعالی څنې وویرېږئ، او په دې امتحان او ازموینه کې ثابت قدم اوسئ؛ او د هغه احکام واورئ؛ او عمل پرې وکړئ؛.

وَمَنْ يُؤْتِكُمْ شَيْئًا فَاُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٠﴾

او هغه چې وساتلی شي له حرص بخیلي د نفس خپل څخه؛ نو دا کسان همدوی دي بریالیان په مراد رسېدلي (بچ شوي له عذابه په دواړه دارینو کې).

تفسير: يعني د الله تعالى په لاره کې به له نفقه کولو او له مال لگولو څخه ستاسې خپلې نېکښې کيږي، او همغه سړی بريالی او په مراد رسيږي چې الله تعالى د هغه زړه له دې اندېښنې غوښتنې ځنې پاک ساتلی وي، او حرص، بخل، طمع او کنسکي لار په کې ونه لري.

إِنْ تَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضْعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ

که چېرې قرض پور ورکړئ تاسې الله لره (په هغه څه چې فرمايلي يې دي) قرض پور نېک؛ نو دو چنده به کړي (الله ثواب د) هغه (پور) تاسې ته او مغفرت به وکړي (الله) تاسې ته.

تفسير: يعني د الله تعالى په لاره کې په اخلاص او نېک نيت سره له خپل حلال او طيب مال ځنې صرف کړئ او ويې لگوئ!، تر څو الله تعالى تاسې ته څو چنده له هغه ځنې زيات ثواب درکړي، او ستاسې گړدې خطاوې او تجاوزات وېشي، همداسې يو مضمون پخوا له دې څخه هم تېر شوی دی، پوره تقرير دې هلته وکوت شي!.

وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

او الله ښه قدردان دی ښه تحمل والا دی.

تفسير: د قدر پېژندلو خبره دا ده چې په لږ عمل سره ډېر ثواب ورکوي، او تحمل يې دا دی چې د گناه په ليدلو سره سمدلاسه عذاب نه مقرروي، بيا هم د ډېرو گناهکارانو جرم ښي، او د ډېرو سزا تخفيف کوي.

عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

عالم پوهېدونکی د پټ او ښکاره دی، ښه غالب قوي دی ډېر حکمت والا دی.

تفسير: يعني الله تعالى په ښکاره کارونو او پټو نيتونو باندې علیم او خبر ښه دانا او ښا دی، او سم د خپل زبردست قوت او حکمت سره هر چاته بدل ورکوي.

تَمَّتْ سُورَةُ التَّغَابِنِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنَّهُ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمَنَّةُ.

سُورَةُ الطَّلَاقِ

«د (الطلاق) سورت مدني دی، (۱۲) آیت (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۵) او په نزول کې (۹۹) سورت دی، وروسته د (الإنسان) له سورت نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ

ای نبي! (ووايه امت خپل ته) کله چې اراده وکړئ طلاقوئ تاسو ښځې؛ نو طلاقوئ يې په (وخت د) عدت د دوي کې (په طهر کې چې خالي له جماع وي).

تفسير: اګر که دلته مخاطب نبي صلی الله عليه وسلم دی، مګر په واقع کې ګرد امت مخاطب دی، يعنې کله چې کوم سړی بيا په کوم ضرورت يا د مجبوريت له کبله د خپلې ښځې د طلاق ورکولو اراده وکړي، نو ښايي چې هغه دې په عدت سره طلاق ورکړي.

په طلاق ورکولو کې مشروعه طريقه دا ده چې په طهر کې دې طلاق ورکړی شي، او له احاديثو څخه هم دا قيد ثابتېږي، چې په هغه طهر کې چې کوروالی او صحبت په کې نه وي شوی؛ ښايي مېړه خپلې ښځې ته طلاق ورکړي.

وَأَحْضُوا الْعِدَّةَ

او وشمېرئ وساتئ تاسو عدت (د ښځو خپلو).

تفسير: نارينه او ښځې دواړو ته ښايي چې دا خبره په ياد ولري چې چېرې د غفلت او سهوې په وسيله له دوی ځنې کومه سهوه او بې احتياطي ونشي، او څه لاندې باندې په منځ کې رانشي، او هم ښايي چې طلاق داسې ورکړ شي چې د عدت په شمېر کې هيڅ شاني ډېروالی او لږوالی رانشي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تَخْرُجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

او وويرېږئ تاسو له الله چې رب (پالونکی) د تاسې (دی)، مه وباسئ (ای خاوندانو) دغه (ښځې خپلې) له کورونو خپلو څخه (چې په کې اوسي دوی، تر هغه پورې چې يې تېر شي عدت).

تفسير: يعنې له الله څخه وويرېږئ، او په شرعي احکامو باندې پابندي ولرئ!، چې له هغو څخه يو حکم دا دی چې د حيض په حالت کې دې طلاق ور نه کړ شي!، او درې طلاق دې يو ځای ور نه کړ شي!، او مطلقه ښځه دې له کوره د باندې ونه ايستله شي!، او د دې په شان د الله اکرم شأنه وأعظم برهانه نورې ښوونې هم په اخلاص سره منئ!.

وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيَّنَةٍ

او نه دې وځي دغه (ښځې هم پخپله له کورو نه تر څو چې عدت د دوی تېر شي) مګر هلته چې راشي دوی په فاحشه بې حيايي ښکاره سره (لکه زنا).

تفسير: يعني ښځې دې پخپله خوښه هم نه وځي، ځکه چې دا سُکني محض حق العبد نه دی چې د هغه په رضا سره ساقطه شي، بلکه حق الشرع دی، هو! که ښځه کومه ښکاره بهیايي وکړي، یا په بدو چارو خُغد وکړي، یا د غلا مرتکبه شي، یا د ځينو علماوو په قول: ژبه وکړي، یا تل په جنگ جنجال او جگړه کې لگيا وي، او بې له غمه او خفګانه يې بل کار نه وي؛ نو ایستل يې روا دي، که دا ښځه بې موجه له کوره ووځي؛ نو دا پخپله د دې د صريحې بې حيايي يو کار دی.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوي د الله دي، او هر هغه چې تیر یې له حدودو د الله څخه؛ نو په تحقیق ظلم یې کړی دی په ځان خپل باندې.

تفسير: يعني ګناهګار شوي دي، د الله تعالی په نزد د سزا موجب وګرځېد.

لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا ①

نه پوهېږې (ته ای طلاق کوونکي! یا نه پوهېږي هيڅ نفس) ښايي چې الله پيدا کړي وروسته له دې طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه.

تفسير: يعني ښايي چې بيا د دواړو په منځ کې روغه او صلحه وشي، او په طلاق باندې پښمان او نادم شي.

وَإِذَا بَلَغَ الْأَجَلُ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ

بيا نو کله چې ورسپري دغه (ښځې) نېټې خپلې ته؛ نو وساتئ (تاسې ای مېړونو) دوی په معروف نېکۍ ښه شان سره، يا جلا شئ تاسې له دوی ځنې په معروف نېکۍ ښه شان سره.

تفسير: يعني په رجعي طلاق کې کله چې عدت ختمېدلو ته نژدې شي؛ نو تاسې لره له دوو چارو څخه د يوې چارې اختيار دی، چې يا د عدت له ختمېدلو څخه پخوا سم له دستور هغې ښځې ته رجعت او خپلې نکاح ته دوام ورکړئ!، يا د عدت په ختمېدلو سره په معقولي طريقې باندې له هغې څخه جلا شئ!؛ مطلب دا که د نکاح ټينګ ساتل مقصد وي؛ نو په هغه وخت کې، او که يې شلول مطلب وي؛ نو په دغه وخت کې خُغد (ټينګوالی) پرې وکړئ!، او په دواړو صورتونو کې د انسانيت، شرافت اصولو ته په درنه سترګه وګورئ!، او داسې مه کوئ چې ساتنه يې مقصود نه وي، او خامخا د عدت د اوږدوالي لپاره رجعت وکړئ، يا د ساتلو په صورت کې هغې ته ايذاء ورسوئ، او طعن او تشنيع ورواوړوئ!.

وَأَشْهِدُوا ذَوَىٰ عَدْلٍ مِّنكُمْ

او شاهدان نيسئ تاسې (په دغه رجوع باندې) دوه خاوندان د عدل له تاسې څخه.

تفسير: يعني وروسته له طلاق ورکولو او پخوا د عدت له پوره کېدلو که د نکاح بيا ساتل غواړئ؛ نو په دې رجعت باندې دوه شاهدان ونيئ، تر څو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَأَقِمُوا الشَّاهَدَةَ لِلَّهِ

او ښه اداء کړئ تاسې شاهدي (ای شاهدانو په وخت د حاجت کې) لپاره د (ثواب او رضا د) الله.

تفسير: په دې کې شاهدانو لره هدايت دی چې د شاهدي ورکولو په وخت کې کړه او خرابه خبره ونه کړي، او سمه صافه او درسته خبره ووايي!

ذَلِكَ يُعْظِرُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

دا (ساتنه په نېکۍ سره) نصيحت کاوه شي په دې سره هغه چاته چې وي چې ايمان يې راوړي وي په الله او په ورځې وروستۍ (د قيامت) باندې.

تفسير: د جاهليت په زمانه کې پر ښځو باندې زيات ظلمونه کېدل، او له ښځو سره هسې سلوک جاري وو لکه چې له غواوو او خړو سره يې کوي، يا له خورا سختو او ذليلو بنديانو سره کاوه شي، ځينې ښځې به سل سل کرته طلاقيدي، خو سره د هغه به هم د هغوی د مصيبت دوره پای (آخر) ته نه رسېده، قرآن په څو څو ځايونو کې د دې وحشيانه مظلمو او بې رحميو خلاف ويناوې کړي دي، او د نکاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندې په ډېر ښه ډول سره زور غورځولی دی، بالخصوص د دې سورت په منځ کې په نورو حکيمانه وو هدايتو او نصيحتو کې يې يو نهايت جامع او مانع او ټول ښوونکي اصول بيان فرمايلي دي چې: ﴿فَأَسْأَلُكُمْ بِمَعْرِفَتِي أَوْ فَأَرْفُقُكُمْ بِمَعْرِفَتِي﴾ دی، چې د هغه حاصل دا دی چې که يې ساتئ؛ نو په معقوله ډول او طريقې سره يې وساتئ؛ او که يې پرېږدئ؛ نو هم په معقوله طريقه سره يې پرېږدئ؛ خو له دې ښو او زرينو نصيحتو څخه هغه سړی منتفع او ګټور کېدی شي چې په الله تعالی او رسول الله صلی الله عليه وسلم او په آخرت باندې يقين لري، ځکه چې همدا باور او يقين د انسان په زړه کې د الله تعالی وېره او خوف پيدا کوي، او د همدې وېرې لامله دا خيال د انسان په فکر کې پيدا کېږي: همغسې چې يوه کمزوره ښځه له بخته او اتفاقه ځمونږ په منگلو او قبضه او اقتدار کې راغلې ده، مونږ هم ټول د يوه لوی قهار الله تعالی په قبضه او اقتدار کې پراته يو، همدا يو خيال دی چې په هر حال کې سړی له ظلم او تعدي څخه ساتي، او د الله تعالی په امر منلو باندې اړوي، د دې لپاره په دې سورت کې په مخصوص ډول سره په اتقاء پر هېزګارۍ او د الله تعالی په وېره باندې زيات امرونه او توصيې شوي دي.

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

او هغه څوک چې ويرېږي له الله، ځان ساتي له معاصيو؛ وبه ګرځوي ده ته يو ځای د وتلو (له دنيوي او اخروي غمونو نه).

تفسير: يعنې له الله تعالی څنې وويرېږئ؛ او د هغه د احکامو تعميل په هر حال کې وکړئ؛ که څه هم له ډېرو مشکلاتو او شدائدو سره مخامخ شئ، ځکه چې الله تعالی د هغو ګردو مشکلاتو څنې د وتلو لاره در خلاصوي، او په سختيو کې د ګزارې وسيلې هم در برابروي.

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

او رزق روزي به ورکړي (الله) ده ته له هغه (ځايه) چې ګمان به نه کوي دی.

تفسير: د الله تعالی څخه وېره د دواړو دارينو د خزانو کنجې ده، او د ګردو بريو او کاميابيو وسيله ده، له همدې څنې ګرد مشکلات اسانېږي، بې قياس او بې ګمانه يې رزق روزي او خواږه ور رسېږي، ګناهونه يې بېل کېږي، جنت ورحاصليږي، ثواب يې زياتېږي، او يوه عجيبه د زړه ډاډينه، سکون، اطمینان او خوښي په برخه او نصيب راځي، چې د هغه لامله بيا هيڅ يوه سختي لکه سختي نه ورښکاري.

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

او هغه څوک چې توکل وکړي په الله باندې؛ نو دغه (الله) بس کافي دی ده لره (په دواړو جهانو کې)، بېشکه الله رسېدونکی دی امر کار خپل ته، په تحقیق ګرځولي ده الله هر څیز لره اندازه.

تفسیر: یعنې پر الله تعالی باندې هیله او اسره ولری، او یواځې پر وساتلو او اسبابو باندې تکیه ونه کړی؛ د الله تعالی قدرت په دې اسبابو اړه نه لري، د کوم کار د کولو اراده چې الله وفرمائي؛ هغه هر ورو (خامخا) پوره کېدونکی دی، اسباب او وسائل هم د ده د مشیت تابع دی، هو! د هر څیز اندازه د هغه له خوا ټاکلې شوې ده، چې سم له هغې سره هغه ښکاره کېدونکی دی، نو ځکه که د کوم څیز په حاصلېدو کې څه ډیل ښکاره شي؛ نو متوکل لره نه ښايي چې ځان خپه یا پرېشان کړي.

وَالَّذِي يَسْنَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مَنْ رَسَاكُمْ أَنْ رَبَّنَا نَعِدَّكُمْ فَعَدَّتْهُمْ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ وَالَّذِي لَمْ يَحِضْ

او هغه ښځې چې ناامیده شوي وي (په سبب د کبارت یا د مرض) له حیضه له ښځو ستاسې ځنې که چېرې په شک کې یئ تاسې؛ نو عدت د دوی درې میاشتې دی، او همداسې ښځې چې نه وي شوي حائضې (په سبب د صغارت نو درې میاشتې عدت دې تېروي).

تفسیر: یعنې پاک قرآن د مطلقې عدت لکه چې د «البقرة» په سورت کې راغلی دی؛ درې حیضه ښوولی دی، که شېبه او شک پیدا شي چې چاته حیض ورنشي، یا د ډېر عمر او منګ لامله یې حیض بند شوی وي، نو د هغې عدت به څو وي؟ دا یې رابښکاره کړه چې درې میاشتې دی.

وَأُولَئِكَ الْأَحْجَالُ أَجَلُهُمْ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او (ښځې) خاوندانې د بار کېلې (حاملانې بلارې) عدت د دوی دا دی چې وزېروي دوی بار (حمل) خپل.

تفسیر: د جمهورو په نزد د حاملې عدت د هغې د حمل تر وضعې او د مولود تر څېګولو پورې دی، که څه هم هغه یوه لحظه او شېبه وروسته وي، یا تر ډېرو میاشتو پورې وځنډېږي، په دې کې د مطلقې او د کونډې حکم یو دی، لکه چې په احادیثو کې راغلي دي.

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ۝ ذَلِكُمْ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَكْفِرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ۝

او هغه څوک چې ویرېږي له الله، ځان ساتي له معاصیو؛ نو وبه ګرځوي الله ده ته کار د ده کې اساني. دا (چې ویلی شوی دی) امر حکم د الله دی چې نازل کړی یې دی تاسې ته، او هغه څوک چې ویرېږي له الله، ځان ساتي له معاصیو؛ نو لري به کړي الله له ده څخه ګناهونه د ده، او لوی به کړي (الله) ده لره اجر ثواب (د ده).

تفسیر: د هرې جملې په آخر کې د اتقاء او د الله تعالی اکرم شأنه وأعظم برهان د وېرې مضمون په مختلفو اسالیبو او ډول ډول پیرایو سره یې تکرار کړی دی، تر څو لوستونکي د هغه د بار بار ویلو څخه ډېر وینس او متنبه شي، چې د ښځو په معاملاتو کې د دې اتقاء او پرهیزګارۍ ضرورت ډېر زیات دی.

اَسْكُنُوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ دُجْرِكُمْ

واوسوی دا (بنځې طلاقي کړی شوې) په هغه ځای کې چې په کې اوسېږئ تاسې (سم) له طاقت د تاسې (چې توانېږئ!).

تفسیر: د نارینه په ذمه باندې ضرور دي چې خپلې مطلقې بنځې ته تر عدت پورې هستوګنې لپاره کور ورکړي، چې هغه ته «سکني» وایه شي، نو کله چې «سکني» واجبه شي؛ نو نفقه هم د هغه په ذمه ثابتېږي، ځکه چې بنځه دومره موده د ده په کور کې مقیده او محبوسه پاتې کېږي، د قرآنکريم د دې الفاظو اشاره په همدې لوري ده: «مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ دُجْرِكُمْ وَالْأَنْصَارُ مِنْهُمْ لَنْ يَضَيُّوا عَلَيْكُمْ».

وَالْأَنْصَارُ مِنْهُمْ لَنْ يَضَيُّوا عَلَيْكُمْ

او مه کوئ اراده د ضرر تاسې د دغو (مطلقاتو) لره چې تنګوئ به (ځایونه او نفقې) په دوی باندې.

تفسیر: یعنې ای مېړونو (خاوندانو)! ضرر مه رسوئ تاسو دې بنځو طلاقو شوو ته په ځای د هستوګنې چې هغوی په تنګې شي، او په وتلو سره مجبورې شي.

وَأَنْ كُنَّ أُولَاتٍ حِمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او که چېرته وي دغه (بنځې) خاوندانې د بار کېدې (حاملانې بلارې) نو نفقه کوئ تاسې پر دوی باندې تر هغه پورې چې وزېږوي دوی بار (حمل د کېدو) خپلو (په ځېګېدلو سره).

تفسیر: د حمل مدت کله چې ډېر اوږدېږي؛ نو هغه یې په خصوصیت سره راوښود، چې په هغه کې که هومره اوږدوالی هم وشي، خو د حمل تر څېړېدلو پورې ښايي هغې ته دې نفقه ورکړه شي، او داسې دې ونه کړي چې درې میاشتې نفقه ورکړي، او بیا یې بنده کړي.

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْزُقُوهُنَّ أَيْزُورُنَّ وَأَتَرُوا بَيْنَكُمْ بَعْرَؤُفٍ

نو که تې ورکاوه دوی (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره؛ پس ورکړئ تاسې هغوی لره مزدوري د هغوی، او مصلحت مشوره کوئ (ای بنځو او مېړونو په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو کې په معروف نېکۍ سره.

تفسیر: یعنې که له وضع حمل څخه وروسته بنځې ستاسې له خاطرې وړوګي ته شودې ورکوي؛ نو اجرت یې ښايي هومره ورکړ شي لکه نورو تې ورکوونکیو بنځو ته چې ورکاوه کېږي؛ او سم له دستورې په معقولې طریقې سره یو له بله د دې وړوګي په نسبت مشوره وکړي، او لازمه قراردادونه وټي، او خامخا ضد او خراب تګ ونه کړي؛ او یو له بل سره د نېکۍ سلوک وکړي، نه دې بنځه د شودو له ورکولو څخه غاړه غړوي؛ او نه دې نارینه له هغې ځنې مخ اړوي چې بلې بنځې ته د دې وړوګي ورکړي، چې د ده د مور په ځای بله بنځه په اجرت سره تې ورکړي.

وَأَنْ تَعَاْسَ رُفْسُ رُفْسٍ لَهَا أُخْرَىٰ

او که سختي وکړئ تاسې (ای والدینو په تې ورکولو او اجرت کې)؛ نو لپاره د تې ورکولو دې طلب کړي هغه (مولود) لره بل بنځه (یعنې دایي دې ورته ونیسي، او په مور باندې دې زور نه کوي).

تفسیر: یعنی که د مخالفت، ضد لامله ښځه په شودو ورکولو باندې راضي نشي؛ نو نارینه دې هرومرو هغې ته نه گوري، او بله ښځه دې پیدا کړي چې هغه کوچني ته شودې ورکړي، او که نارینه پر هغې ښځې باندې خپل وړوکی نه پالي، او شودو ته یې نه پریري؛ نو خامخا به بله کومه ښځه پیدا کړي، او په دواړو صورتونو کې به بلې ښځې ته څه ورکول کړي، نو ولې همدا شی د هماغه وړوکی مور ته ورنه کړ شي، چې هم وړوکی په ارام او خوشاله او هم مور پرې ډاډه او بې پروا شي.

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يَكْفُلُ اللَّهُ نَفْسًا إِيَّاهَا سَبَّحَلُ
اللَّهُ بَعْدَ غَيْرِ هَؤُلَاءِ

نو نفقه دې ورکوي خاوند د طاقت له طاقته شتو خپلو نه، او هغه چې تنگ کړ شي په ده باندې رزق د هغه، پس نفقه دې کوي له هغه څنې چې ورکړي وي هغه لره الله، نه ورکوي تکلیف الله هیڅ نفس لره مگر خو په هغه قدر چې ورکړی وي هغه لره (له ماله)، ژر به ښکاره کړي الله پس له سختی تنگی څخه اساني او پراخي.

تفسیر: یعنی د وړوکی څرخ پر پلار باندې دی، مال او شته والا دې د خپل مال او شتو په اندازه څرخ او نفقه ورکوي، اکرب او نادار دې د خپل نشتوالي په حیثیت نفقه څرخ کوي، که د کوم سړي په برخه ډېره پراخي او شته نه وي، او دالله جل جلاله له درباره یې لږ رزق او خواړه په برخه شوي وي؛ نو دی دې په هغه کې د خپل گنجایش او قوت په نسبت څرخ وکړي!، ځکه چې الله تعالی هیڅا ته د هغه له طاقت څخه زیات تکلیف نه ورکوي، کله چې کوم سړی په تنگه کې هم د هغه له احکامو سره څرخ وکړي؛ نو الله تعالی به هغه سختي او تنگه په اساني او پراختیا سره وربډله کړي.

وَكَاتِبٌ مِّن قُرْبَةٍ عَنَّا عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلُهُ فَتَابَ بِهَا حَسَابًا سَدِيدًا وَعَذَّبَهَا عَذَابًا ثَقِيلًا ۝

او ډېر وو له کلیو څخه چې ګرځېدلې سرکښي یې کړې وه له امره د رب خپل، او له (امره حکمه) د رسولانو د دغه (الله) څخه، نو حساب به وکړو مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قیامت کې)، او په عذاب به وکړو مونږ هغوی په عذاب ناشنا ناکاره سخت سره. شیخ الهند (رحمة الله علیه) د دې آیت ترجمه داسې کړې ده چې: «او څومره (ډېر) وو له کلیو نه چې سرکشي یې کړې وه له حکمونو د رب خپل نه، او له رسولانو د ده نه؛ پس حساب مو وکړ له هغوی سره حساب سخت، او په عذاب مو کړ هغو په ناکاره ناخپه عذاب سره.

تفسیر: یعنی د شریعت د احکامو مخصوصاً د ښځو په نسبت د ګردو حکمونو پوره پابندي ولری!، که نافرمانی وکړی؛ نو په یاد یې ولری! چې څومره کلي او ښارونه د الله تعالی او د ده د رسولانو د نافرمانی لامله ویجاړ او وران شوي دي، کله چې هغه خلق د تکبر او ځانمنی آخرې درجې ته ورسېدل، او مونږ د هغوی حساب او کتاب ښه او کلک واخیست، او د هغوی یو عمل مو هم یې له پوښتنې پرې نښود، او ټول مو په هسې سخت عذاب او آفت کې اخته کړل چې د هغه نظیر او ثاني پخوا له هغه څخه هیڅ لیدلی شوی نه وو.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ۝

نو (وځکله یا) وبه ځکي هغوی سزا د کار خپل (په دنیا کې)، او دی عاقبت آخر د کار د دوی زیان (په آخرت کې چې حرمان دی له جنتونو).

تفسير: يعني هغه سودا، بيع او شراء، پلورل او پېرودل (اخيستل او خرڅول) چې يې په ټول عمر کې کړي وو، آخر يې په هغو کې سخت نقصان وموند، تر دې چې پانگه يې هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار کړی دی الله هغوی ته عذاب سخت (په دارینو کې).

تفسير: د مخه د دنيوي عذاب ذکر وو، دا د اخروي عذاب ذکر دی.

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا

نو ووير پرئ له الله، ځان وساتئ ای خاوندانو د عقلونو هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی.

تفسير: يعني د دې عبرتناکو واقعاتو له اورېدلو څخه عقلمند ايماندارانو ته ویر بدل په کار دي، او مونږ لره داسې کار کول نه ښايي چې د هغه لامله د الله تعالی د قهر او د خپګان مورد وګرځو، العیاذ بالله.

قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا

په تحقیق نازل کړی دی الله تاسې ته ذکر نصیحت (قرآن).

تفسير: يعني قرآن، که له (ذکر) ځنې (ذاکر) مراد وي، نو هغه پخپله رسول دی.

رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ

رسول (چې محمد) دی لولي په تاسې باندې آیتونه د الله چې ښکاره کوونکي دي (د احکامو).

تفسير: يعني ښکاره ښې او آیات چې په هغو کې د الله تعالی احکام په ډېر ښه ډول سره اورولی شوي دي.

لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

لپاره د دې چې وباسي (الله) هغه کسان چې ايمان يې راوړی او کړي يې دي ښه عملونه له ظلمتونو تیارو (د جهل او کفر) څخه رڼا (د علم او ايمان) ته.

تفسير: يعني د کفر او د جهل له ظلمت او تیارو ځنې ایستلي د ايمان او د عمل رڼا ته مو لار ښوولې ده.

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ۝

او هغه چې ايمان راوړي په الله باندې، او وکړي ښه (عمل)؛ نو داخل به کړي (الله) ده لره په جنتونو کې چې بهیري له لاندې (د ماڼیو او ونو) د هغو ویالې، تل به اوسېدونکي وي دوی په هغو کې ابدې همېشه، په تحقیق ښه ورکړی دی الله هغه ته رزق روزي.

تفسير: او له جنت څخه زیات ښه رزق، خواړه او روزي چېرې موندل کیږي؟!.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ مَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي اوه اسمانونه او (پیدا کړي یې دي) له ځمکې څخه په مثل د دې (اوه اسمانونو اوه ځمکې).

تفسیر: یعنې اوه ځمکې هم پیدا کړي دي، لکه چې د (ترمذي) او نورو په احادیثو کې راغلي دي.

يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ

نازلېږي امر حکم (د الله) په منځ د دغو (اسمانونو او ځمکو) کې.

تفسیر: یعنې د عالم د انتظام او تدبیر لپاره د الله تعالی تکویني او تشریعي احکام په اسمانونو او ځمکه کې رانښکته کېږي.

لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ دَاخِلٌ كُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ۝

(پوهوي مو) تر څو چې وپوهېږئ تاسې چې بېشکه الله پر هر څیز باندې ښه قادر دی، او (پوه شئ) بېشکه چې الله په تحقیق احاطه فرمایلي ده رسېدلی دی هر شي ته له جهته د علمه قدرته.

تفسیر: یعنې د اسمان او د ځمکې د پیدا کولو او د هغو د انتظامي احکامو له جاري کولو څخه دا مقصود دی چې د الله تعالی د علم او قدرت د صفاتو اظهار وشي، دا خبره د «ابن القيم» (رحمة الله عليه) له لوري په (بدائع الفوائد) کې څرگنده شوې ده.

تَمَّتْ سُورَةُ الطَّلَاقِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ التَّحْرِيمِ

«د (التحریم) سورت مدني دی، (۱۲) آیتونه او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۶) او په نزول کې (۱۰۷) سورت دی، وروسته د (الحجرات) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

د نبي صلی الله علیه وسلم هسې عادوت وو چې وروسته له مازدیگره د خپلو ټولو مطهراتو ازواجو کره د خو لحظو او شبېو له مخې ورته، یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلې ښځې أم المؤمنین بي بي «زینب» رضي الله تعالى عنها په کور کې لږ شانې ډیل وفرمایه، وروسته دا ښکاره شوه چې دوی هلته د هغه غسل شات گڼینه څخه خوړلي وو، چې د دوی په مخ کې وروړاندې کړی شوي وه، دا د شاتو او د گڼینو د خوړلو ډیل او وقفه په هره ورځ پرله پسې پېښېده، تر څو چې أم المؤمنین بي بي «عائشة الصديقة» رضي الله تعالى عنها او أم المؤمنین بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها سره ملگري شوې، او داسې تدبیر یې جوړ کړو چې د هغې لامله نه یواځې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شاتو د شربت څښل د هغې کره پرېښود، بلکه بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها ته یې وفرمایل چې: «ما د زینب کره د شاتو شربت څښلی وو، اوس قسم خورم چې وروسته له دې نه یې نه څښم»، لکه چې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خیال دا خبره هم تېره شوې وه: که له دې خبرې څخه أم المؤمنین بي بي «زینب» رضي الله تعالى عنها خبره شي؛ نو هرومرو خپه کېږي، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم «حفصې» رضي الله تعالى عنها ته یې دا هم فرمایلي وو چې: «له دې خبرې هیڅا ته څه ونه وایي»، همداسې یوه خبره د أم المؤمنین بي بي «مارية القبطية» رضي الله تعالى عنها په نسبت هم پېښه شوې وه، «مارية القبطية» هم د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ماندینه (بي بي) وه، چې د دې له گڼې څخه د دوی ځوی ابراهیم رضي الله عنه خپرېدلی وو، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د نورو ازواجو د خوښۍ لپاره قسم خوړلی وو چې: «پس له دې نه به د هغې کره نه ځم»، او دا خبره نشي، خو بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها له دې خبرې څخه په پټه بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها ته خبر ورکړ، او دا یې هم ورته وویل چې: پټه یې وساتي، دلته د الله تعالى له لوري دا خبرې ځمونږ پیغمبر ته ورښکاره شوې، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها ته وفرمایل چې: «ولې دې له دې خبرې څخه نورې خبرې کړي دي؟ چې په ټینګه سره مې درته ویلي وو چې پټه یې وساته»، نو هغوی په تعجب سره وویل: «تاسې ته دا خبر چا درکړی دی؟ نو پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: «الله تعالى ماته له دې خبرې څخه خبر راکړی دی»، د همدې پېښې په لړ کې دا آیتونه راښکته شوي دي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ

ای نبي (ای ځما پیغمبره!) ولې حراموي ته هغه چې حلال کړي دي الله تاته، غواړې ته (په دې حرامولو سره) خوښي د ښځو خپلو.

تفسیر: د حلال شي په ځان باندې د حرامولو مقصد داسې دی چې د هغه په نسبت چې د عقیدې له مخې حلال او مباح گڼي، هسې عهد او پیمان وکړي چې وروسته له دې نه به یې نه استعمالوم، که داسې کول د کوم صحیح مصلحت پر بناء وي؛ نو شرعاً جائز دی، مگر د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د رفیع شأن سره دا وړ او مناسب نه وو چې د ځینو ازواجو

د خوښی لپاره داسې یوه (اسوه) قائمه کړي چې وروسته له دې نه به د هغه د امت لپاره د تکلیف سبب وګرځي، نو ځکه الله تعالی خپل رسول یې متنبه وفرمایه چې ازواجو سره بېشکه خوش اخلاقي کول او په مینې او محبت سره سلوک لرل ښه کار دی، مګر نه په دې اندازه او مېچ چې یو حلال شی پر ځان باندې حرام کړي، او خامخا ځان په ربړ او تکلیف کې واچوي.

وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ①

او الله ښونکی دی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: چې ګناه ښي، او له تاسې ځنې کومه ګناه هم نه ده شوې، یواځې پخپلې درجې کې یو خلاف اولی خبره دې له خولې څخه وتلې وه.

قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ②

په تحقیق مقرر کړی دی الله تاسې لره حلالوالی د قسمونو ستاسې (په کفارت سره) او الله مولی دوست مددګار ستاسې دی، او همدغه (الله) ښه عالم دانا دی، ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنې هغه مالک الملک اعلی شأنه وأعظم برهانه د خپل علم او حکمت له مخې تاسې ته مناسب احکام او هدایات درلیرلي دي، چې له هغو څخه دا دي: که کوم سړی په یوه نامناسب شي باندې قسم وخوري؛ نو کفار دې ورکړي، او خپل قسم دې حلال کړي، چې د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کې راغلی دی.

وَإِذْ أَسْرَأَ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضُهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَاكَ هَذَا قَالَ نَبَأَنِي الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ③

کله چې پټ راز ووايه پیغمبر ځینو ښځو خپلو ته یوه خبره (چې تحریم د عسلو د ماریې یا د زینبې وو)، نو کله چې خبر ورکړ هغې (حفصې) په دې (خبرې) سره (عائشې ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبی پیغمبر) باندې؛ نو ور وپېژندله (نبی حفصې ته) له ځینو هغو (خبرو) سره، او مخ یې واړوو له ځینو خبرو، وویل دې (حفصې) چې چا خبر کړې ته په دې باندې، وویل (نبی) خبر کړی یم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسیر: د دې سورت په شروع کې تاسې د شاتو او د ماریې قبضي قصې ولوستلې، په آیت کې دا راښوولې شوي چې: بنده د یوې خبرې په هغومره پټو ساتلو کې چې کوښښ وکړي، نو کله چې الله تعالی د هغې ښکاره کول وغواړي؛ نو هیڅ کله هغه پټه نه پاتې کیږي، او هم د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دې څخه لا ښه ثابتیږي، چې په هغو چارو کې چې د دوی د طبیعت په خلاف پېښېږي، تر کومې اندازې پورې تساهل او اغماض فرمایي، او څرنګه یې د غوږې او د کرم له لارې ځنې خبرو ته کتل، ګواکې د شکایت په وخت کې یې پوره الزام نه ورکاوه.

إِنْ تَوْبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ④

که توبه وباسئ تاسې دواړه (ای یسینانو) الله ته (قبوله به شي)، نو په تحقیق کاږه شوي دي زړونه د تاسې دواړو.

تفسیر: دا خطاب بي بي عائشې او بي بي حفصې رضي الله تعالى عنهما ته دی، که تاسې توبه وباسې؛ نو بېشکه د توبې ایستلو موقع ده، ځکه چې ستاسې زړونه د اعتدال له لارې ځنې کاره شوي دي، نو ښايي چې بیا هسې د بې اعتدالی په لوري لاړې نشي، او د بې اعتدالی ځنې ځانونه وژغورئ.

وَأِنْ تَطَهَّرَ عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ

او که مرستې وکړئ تاسې دواړه یو له بلې سره (په ضرر د دغه نبي باندې)؛ نو بېشکه الله همغه مددگار دی د هغه (نبي) او جبریل او صالح د مؤمنانو (بې هم مددګاران دي) او ملائکې (بې هم) وروسته له دغه (مددګارۍ نه) مددګارنې دي.

تفسیر: د زوجینو په کورنیو چارو کې ځینې اوقات ځینې خبرې رومي ډېرې معمولي او وړو کې په نظر راځي، خو که لږ څه عنان او ملونه یې سسته پرې ښوده شي؛ نو په پای کې هغه ډېر یو ویروونکی او خطرناک شکل ځان ته غوره کوي، په تېره بیا ښځه که کومې لویې کورنۍ ته منسوبه وي؛ نو هغه طبعاً پخپل پلار، ورور، خپلوانو او کورنۍ باندې نازېږي، نو ځکه یې تنبیه وفرمایله چې وگورئ! که تاسې دا راز مرستې، ملګرتیا او ښوونې کوئ؛ نو په یاد یې ولرئ چې له هغه څخه پیغمبر ته هیڅ ضرر نه رسیږي، ولې چې الله تعالی پرېښتې او نېک بخت ایمان لرونکي درجه په درجه چې دچا مرسته کوونکي او رفیقان او مددګاران وي، نو د هغه په مقابل کې د بل کوم انسان تدبیر نه چلیږي، هو! یواځې له هسې چارو ځنې تاسې ته نقصان در پیښیږي.

عَسَى رَبُّهُ أَنْ لَعَلَّكُمْ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُم مِّسْلَهُمْ ثُمَّ لِيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْلِفَكُمْ وَآبَاؤُكُمْ أُولَئِكَ هُمُ الرُّسُلُ أُولَئِكَ عَلَى الْعَرْشِ فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارَ الْخُلْدِ أَنْ تُقَالُوا لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

نژدې دی (او قادر دی) رب د دغه (نبي) که چېرې طلاق درکړي تاسې ټولو ته په دې چې بدل ورکړي ده لره نورې ښځې بهترې له تاسې څخه (په سیرت او صورت کې)، حکم منونکې، مؤمنانې، لمونځ کوونکې، توبه ایستونکې، عبادت کوونکې، روژه کوونکې، هجرت کوونکې، کوڼدې او پېغلې.

تفسیر: یعنې داسې وسوسو ته پخپلو زړونو کې لاړې مه ورکوئ چې نارینه لره خو خامخا د ښځو ضرورت وي، او له مونږ ځنې ښایسته او ښکلې ښځې چېرې پیدا کېږي، نو ځکه دوی مجبور دي چې ځمونږ ګردې ویناوې واورې، په یاد یې ولرئ! که الله تعالی اراده وفرمائي؛ نو له تاسې ځنې بهترې ښځې هم خپل پیغمبر ته پیدا کولی شي، ولې چې د الله تعالی په دربار کې د هیڅ یوه شي لږوالی نشته.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! وساتئ تاسې ځانونه خپل او کور کھول خپل (په اطاعت د الله) له اور څخه چې خس اور لګوني بالنږ د هغه سړي او تیري (ګټې) دي.

تفسیر: هر مسلمان ته لازم دي چې د خپلو ملګرو او کور کھول والو په دیندارۍ او مسلمانۍ کې هم توجه ولري، او د هغوی په سمون او لار ښوونه کې زیار وباسي، په پوهولو، ویرولو، روزلو، مینه، محبت، وهلو او نورو وسیلو سره کوښښ وکړي چې هغې ته د دیانت چارې ور وښيي، که سره له دې هم هغوی په لاره باندې برابر نشي؛ نو د هغوی کمبختي او د ده بې قصوري پېژندی شي د: ﴿وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ تفسیر د لمړي جزء په (البقرة) سورت کې ځمونږ دغه مبارک تفسیر کې لیکلی شوی دی، هلته دې وکوت شي!.

عَلَيْهَا مَلَكَةٌ غُلَظٌ شَدَادٌ

په دې اور باندې مقررې دي پرېنښې کلک زړونې قوتنا کې زبردستې.

تفسير: يعنې دغه پرېنښې پر مجرمانو باندې زړه سوي او رحم نه کوي، او نه يې پرې ږدي، او نه د هغه د زبردست نيولو ځنې هيڅوک ځان ژغورلی شي، او نه ترې تېنبدلی شي.

لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥﴾

نه کوي نافرمانې دغه (پرېنښې) له الله د هغه څه چې امر يې کړی دی دوی ته، او کوي دوی هغه کار چې پرې مأمورې وي (من جانب الله).

تفسير: يعنې نه د الله تعالی له حکمونو ځنې خلاف تگ کوي، او نه د هغو د احکامو په تعميل کې او په ځای راوړلو کې څه ډیل او سستي کوي، او نه د حکم په امتثال کم قوټه او عاجزانې دي، او په قیامت کې ویلی کېږي دغو منکرانو ته داسې چې:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ إِنَّمَا تُجْرُونَ ﴿٦﴾ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

ای هغو کسانو چې کافران منکران شوي یی، يعنې ای کافرانو! عذر مه کوئ تاسې نن ورځ (ځکه چې نه قبلېږي)، بېشکه همدا خبره ده چې بدل جزاء به درکړي شي تاسې ته د هغه څه عمل چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسير: يعنې د قیامت په ورځ کې کله چې د جهنم عذاب په مخ کې شته، نو هلته به منکرانو ته ویلی کېږي چې اوس پلمې او بهانې مه رابښئ، ځکه چې نن به هيڅ يوه پلمه او بهانه نه چلېږي، بلکه هر څه چې مو کړي دي؛ د هغه سزا به تاسې ته پوره درکوله کېږي، او ځمونږ له لورې به په تاسې باندې هيڅ يو ظلم او زیاتۍ نه کېږي، دا کرد ستاسې عملونه دي، چې د عذاب په بڼې تاسې ته په نظر راځي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! توبه وباسئ تاسې الله ته توبه خالصه رښتیا د زړه له کومې.

تفسير: د زړه له کومې خالصه توبه دا ده چې په زړه کې بیا د گناه يو خیال هم تېر نشي، که وروسته له توبې څخه بیا هم د ده په زړه کې د همغو چټي او خرابو چارو چرتونو او فکرونو ته اندېښنه وگرځېده، نو وپوهېږئ چې د هغه په توبه کې څه نقص او کسر شته، او د گناه بنیاد یې لا له بېخه نه دی وتلی.

عَلَىٰ رَأْسِهِمْ أَن يَقْرَأُوا رَبِّكَمُ وَبَدَّخَلْكُمْ جَنَّتِ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُؤْمَرُونَ لَا يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ

امید دی چې رب ستاسې وبه رږوي له تاسې ځنې گناهونه ستاسې، او داخل به کړي تاسې هغو جنتونو ته چې بهیري له لاندې د (ونو او مایو د) هغو (څلور قسمه) ویالې، (دا نویستل ستاسې دي جنت ته) په هغه ورځ کې چې وبه نه شرموي الله نبي او هغو کسانو لره چې ایمان یې راوړی دی له هغه سره.

تفسیر: یعنی د نبی مقام خو ډېر لوړ دی، د هغوی ملګرو ته هم ذلت نه ورپېښېږي، بلکه په خورا اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو مقام کې ځای مومي، او د ډېر لوی افتخار او امتیاز خاوندان ګرځي.

نُورُهُمْ سَيَبِينُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَيَأْتِيَانَهُمْ

رڼا د دوی به ځغلي وړاندې د دوی څخه او په بني خوا د دوی.

تفسیر: د دې بیان د (حدید) په سورت کې پخواله دې نه تېر شوی دی، وګورئ څمونږ دغه مقدس تفسیر.

يَقُولُونَ رَبَّنَا آتِنَا نُورًا وَاعْقِلْنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

وبه وايي دوی: ای ربه څمونږ! پوره کړه باقي ولره مونږ لره رڼا څمونږ، او وېښه مونږ لره (ګناهونه څمونږ)، بېشکه ته پر هر شي باندې ښه قادر یی.

تفسیر: یعنی څمونږ رڼا تر آخر پورې قائمه ولره، او مه یې وژنه!، لکه چې د منافقینو په نسبت د (حدید) په سورت کې ولیکل شو، چې د هغوی رڼا مړه کیږي، او په توره تیاره کې پاتې کیږي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

ای نبی (ای څما پیغمبره) جهاد جنګ کوه له کفارو سره (بالسيف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختي کوه پر دوی باندې.

تفسیر: د محمد صلی الله علیه وسلم خلق او پوست خوی په دې اندازې سره زیات وو، چې الله تعالی نورو ته د تحمل کولو امر فرمایي او په دوی باندې د سختي کولو امر کوي.

وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وَيْسُ الْبَصِيرِ

او ځای (د ورتللو) د دوی جهنم دوزخ دی، او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: ږومبی یې د مؤمنانو د هستوګنې ځای ور وښود، او بیا یې د هغوی په مقابل کې د کفارو او د منافقانو د هستوګنې ځای او کور رابښکاره کړ.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتٍ ثَوْبًا كَانَتْ تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتْهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاسِينَ ۝ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتٍ فَرَعُونَ

بیان کړی دی الله یو مثال لپاره د هغو کسانو چې کافران منکران شوي دي، ښځه د نوح او ښځه د لوط، چې وې دا (دواړه ښځې تر نکاح) لاندې د دوو بندگانو له بندگانو صالحانو څمونږ، بیا خیانت وکړ (دې دواړو ښځو) له دغو دواړو (صالحانو خاوندانو خپلو سره)، نو دفع نه کړ (دغو پیغمبرانو) له دغو (خپلو) ښځو څخه له عذاب د الله څخه هېڅ شی، او وویل شو: ننوځئ تاسې دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکیو (کافرانو). او بیان کړی دی الله یو مثال لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی: ښځه د فرعون.

تفسیر: یعنی نوح او لوط علیهما السلام د الله څنگه نېک بندګان وو، مګر د دواړو په کورونو کې د هغوی ښځې منافقانه وې، چې په ښکاره ډول به یې هغو سره تعلقات لرل، خو په پټه به له کافرانو سره ملې وې، نو بیا څنگه شول؟ له عامو دوزخیانو سره دوی هم د الله تعالی له لوري په دوزخ کې وغورځول شول، او د پیغمبرانو د زوجیت تعلقات یوه ذره هم هغوی ته څه فائده ونه رسولې، او نه یې له عذاب وژغورل، پرته له دې څخه د فرعون ښځه یې بې آسپه رضي الله تعالی عنها بنت مزاحم چې یوه پخه ایمانداره او کامله ولیه وه، او د هغې مېړه د الله تعالی لوی باغي وو، هغې نېکې ښځې خپل مېړه له عذاب و نه شو ژغورلی، او نه د مېړه د شرارت او بغاوت په جرم هغې ښځې ته کوم اخروي رنځ ور ورسېد.

اِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

کله چې وویل دې: ای ربه څما! جوړ کړه ماته په نزد خپل یو کور په جنت کې.

تفسیر: یعنی خپل قرب دې را عنایت کړه! او په جنت کې راته یوه ماڼۍ ودانه کړه!.

وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝

او ومې ژغوره (خلاصه) مې کړه له عذاب د فرعون څخه، او له عمل د ده څخه، او ومې ژغوره (خلاصه مې کړه) له قومه ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنی د فرعون له منګولو څخه مې وژغوره!، او د هغه له ظلم څخه راته نجات وښه، دوی موسی علیه السلام پاللی وو، او د دوی له مرستیالانو څخه وو، وایي: کله چې فرعون ته دا حال ورڅرګند شو؛ نو دا یې په څلورو موږو کې وتړله، او راز راز رېږونه او ایډاوې یې ور ورسولې، په همدې حال کې د الله تعالی له لوري هغې ته د هغه د جنت ځای ور وښوول شو، چې د هغه لامله په هغې باندې هغه ګرځېد رېږونه او سختیاوې وړسانې شوې، په پای کې فرعون هغه سیاستاً ووژله، او دې د شهادت کنډول په سر واړاوه، او د حقیقي مالک الملکوت أجل وأعلى شأنه وأعظم برهائه مخې ته ورسېده، په صحیح حدیث کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د دې د کاملتوب اعلان فرمایلی، او بي بي مریم سره یې د هغه شتوالی ذکر کړی دی، په زرهاوو رحمتونه دې وي د دوی په پاک روح باندې.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَتُ فَرْجَهَا

او (مثال بیان کړی دی الله د) مریم لور د عمران هغه چې ساتلی یې وو ځای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه).

تفسیر: یعنی له حلال او له حرام له ګرځو څخه یې محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا

نو ومو پوکل (په ګرېوان د هغې) کې له روح خپل څخه.

تفسیر: یعنی د پرښتې په وسیله یې یو روح ور وپوکه، جبریل علیه السلام د دې د کمیسه په ګرېوان کې پوکلې وو، چې د هغه په نتیجه کې د حمل استقرار وشو، او مسیح علیه السلام پیدا شو.

وَصَدَقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ لَهَا

او تصدیق باور کړې وو هغې په خبرو د رب خپل، او په کتابونو د ده.

تفسیر: د رب خبرې هغه وې چې د پرنستو په ژبو سره د (آل عمران) په سورت کې بیان شوي دي، ﴿وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ لِيَرَبِّمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الْمَرْءَ الْبَرَّ﴾ الآية - او له کتابونو څخې به عام سماوېه کتابونه مراد وي، او د تخصیص ضرورت نشته.

وَكَانَتْ مِنَ الْغَنِيِّينَ ۝

او وه دا له امر منونکیو فرمان وړونکیو څخه.

تفسیر: یعنې د کاملینو نارینه وو په شان په بندګۍ او طاعت کې ټینګه او ثابت قدمه وه، باقی داسې وې بوله چې د قانتینو له کورنۍ څخه وه.

تمت سورة التحريم، والله الحمدُ والمِنَّةُ، وبه التوفيق والعصمة.

سُورَةُ الْمَلِكِ

«د (الملک) سورت مکي دی، (۳۰) آیته دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۷) او په نزول کې (۷۷) سورت دی، وروسته د (الطور) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبْرَكَ الَّذِي يَمْدُهُ الْمَلِكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

ډېر برکت کوي هغه (الله) چې په لاس د ده کې دی ملک سلطنت، او همدغه (الله) پر هر څیز باندې ښه قادر دی.

تفسیر: یعنې لوی برکتناک او خورا ثابت دی په دوام هغه الله تعالی چې ګرد ملک د ده دی، او یواځې په هر شي کې د هغه واک او اختیار دی، او حکم یې پر هر څیز او هر ځای باندې چلېږي.

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۝

هغه (الله) چې پیدا کړی یې دی مرګ او ژوندون لپاره د دې چې وازمويي تاسې چې کوم یو له تاسې ډېر ښه دی د عمل له مخې.

تفسیر: یعنې د مړینې او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړې ده، مونږ او تاسې رومي هیڅ نه وو، هم هغه مرګ او مړینه وګڼئ، بیا پیدا شو، وروسته له هغه مړینه او مرګ پر مونږ راځي، بیا مو له هغې مړینې او مرګ څخه ژوندي راپاڅوي، لکه چې د (البقرة) په درېمې رکوع (۲۸) آیت څمونږ د دغه تفسیر کې راغلي دي: «وَكُنْتُمْ أََمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ» د مړینې او د ژوندون دا ګردې سلسلې د دې لپاره دي چې ستاسې د چارو کتنه او ازموینه وکړه شي چې کوم یو خراب کار کوي؟ او کوم یو ښه کوي؟ په رومې ژوندون کې ازموینه کیږي او په دویم ژوندون کې د هغه نتیجه فوراً درښوله کیږي، فرض یې کړئ! که رومي ژوندون نه وی؛ نو چا به عمل کاوه، که موت نه راتلی؛ نو خلق به له مبدأ او منتهی څنې غافل او بې فکره پاتې کېدل، او هیڅ به نه پسې ګرځېدل، که بیا ژوندون نه وی؛ نو د ښو او بدو چارو بدل به چېرې ورکاوه کېده؟.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ۝

او همدغه (الله) ښه غالب قوي دی، ډېر مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنې داسې زبردست دی چې د هغه له نیولو څنې هیڅوک ځان نشي بچ کولی، او لوی لوروونکی مغفرت کوونکی او ښوونکی هم دی.

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا ۝

هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي اووه اسمانونه طبقي طبقي لاندې باندې.

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي چې: د یوه اسمان په سر باندې بل اسمان، او د هغه د پاسه درېیم اسمان او همداسې یو پر بل باندې اووه اسمانونه سره لاندې باندې طبقې دي، چې له یوه اسمانه تر بل اسمان پورې د پنځو سوو کلونو مسافه ده.

مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَوُّتٍ

وبه نه وینې ته (ای کتونکيه) په پیدایښت د رحمان کې هیڅ تفاوت خلل عیب فرق.

تفسیر: یعنې قادر ذات پخپل انتظام او کاریگری کې هیچېرې هیڅ فرق نه دی ایښی، په هر شي کې له انسان څنې اخیستې تر حیواناتو، نباتاتو، جماداتو، عناصرو، علوي او سفلي اجرامو، او اوو اسمانونو، ستوریو او نورو پورې یو شانې د هغه قدرت او کاریگری ښکاري.

هسې نه دی چې ځینې شيان یې په حکمت او بصیرت سره او ځینې یې همداسې چټي او بېکاره او بې اصوله پیدا کړي وي (العیاذ بالله)، که چېرې چاته هسې کوم شی په نظر ورشي؛ نو ودې پوهېږي چې د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کې څه نه څه نقص او قصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ

بیا واپړوه (خپلې) سترگې چې آیا وینې ته (په کې) څه چاود خپروالی نقصان.

تفسیر: یعنې ګرد کائنات له ښکته څخه تر پاسه پورې په یوه قانون او مضبوط نظام سره تړلی شوی دي، او یو لړ یې له بل لړ سره داسې نښتې دی چې هیچېرې څه چاود، فرق، تفاوت، سوری، خلل، نقصان، عیب او څه د تنقید ځای په کې نشته، او نه د هغه په کاریگری کې څه اهمال او اختلال موندل کېږي، هر شی همغسې دی لکه چې ښایي، که دا آیتونه د اسمان په نسبت وي؛ نو مطلب به یې داسې وي چې: ای اورېدونکيه (مخاطبه) ! پاس اسمان ته وګوره چې په کوم ځای کې یې څه لاندې باندې درز چاود خپروالی او نقصان موندل کېږي؟ بلکه یو صاف، هوار، متصل، مربوط او منظم شی په نظر راځي، چې سره د تېرېدلو د دومره زمانو او د ازمینو د تطاولو تر نن پورې هیڅ فرق او تفاوت نه په کې لیدل کېږي.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ

بیا وګرځوه سترگې خپلې (اسمان ته ای کتونکيه !) دوه دوه ځلې، بېرته به راو ګرځي پاتې سترگې (ستا) بېرته ګرځېدونکې او دغه (سترگې به وي) ذلیلې سترې ستومانه (له نه لیدلو د خلل نه).

تفسیر: یعنې ممکن دي چې په یوه نیمه کتنه کې سترگې تېروځي، نو ځکه په پوره کوښښ سره څو څو ځلې وګوره !، چې آیا په کوم ځای کې کوم چاود، کنډو، خپروالی، او رخنه شته؟ ښه غور، فکر او دقت وکړه، او بیا کتنه پرې وکړه، چې د قادر ذات په انتظام کې څو چېرې د ګوتې ایښوولو ځای شته؟ په یاد یې ولرئ ! چې ستاسې سترگې له ډېرو کتلو څنې سترې ستومانبرې، او ذلیلې، درمانده خړې پرې به بېرته راګرځي، خو د الله تعالی په کاریگری او مصنوعاتو او انتظاماتو کې به هیڅ عیب او قصور نه شي ایستلی.

وَلَقَدْ رَئَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ

او خامخا په تحقیق ښایسته کړی دی مونږ دا اسمان ډېر نژدې (ځمکې ته) په ډیوو ستوریو سره.

تفسیر: یعنې د اسمان په لوري وګورئ! چې د شپې له مخې د ستوریو اشعه، پلوشې، ځلېدل او سینګار په څه رونق او شان سره بریښي، دا د قدرت هسې رڼاګانې او ډیوې دي چې د نړۍ ډېرې ګټې په هغو پورې تړلې دي.

وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيْطَانِ

او ګرځولي دي مونږ دغه (ډیوې ستوري) ویشونکي شیطانانو لره.
تفسیر: د (رجم الشیاطین) مضمون د (الحجر) په سورت او نورو ځایونو کې په تفصیل سره تېر شوی دی.

وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ

او تیار کړی دی مونږ دوی لره عذاب ډېر سوځوونکی (د دوزخ).
تفسیر: یعنې په دنیا کې په شهابو سره ویشل کېږي، او په آخرت کې دوی لره د دوزخ اور تیار دی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

او شته لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي په رب خپل باندې عذاب د جهنم دوزخ، او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).
تفسیر: یعنې د کافرانو د هستوګنې ځای له شیاطینو سره په همغه دوزخ کې دی.

إِذَا الْقُؤُوفُ فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهيقًا وَهِيَ تَفُورُ ۖ تَكَادُ تَمَيِّزُ مِنَ الْغَيْظِ

کله چې وغورځولی شي (کافران) په دغه (اور د دوزخ) کې وابه وري دوی دغه (دوزخ لره) اواز لوی بد، او هغه به خوتیږي. نژدې به وي (دا دوزخ) چې ټوټې ټوټې شي له جهته د قهره (غضب پر کفارو باندې).

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې به د دوزخ غږ ډېر بد او ویروونکی وي، او په بې انتها خوټېدلو او اشتعال سره به هسې رابښکاري لکه چې له ډېرې غوصې او قهر دې پورې راوړی چې اوس به سمدلاسه ټوټې ټوټې الوځي (أعاذنا الله منها بلطفه وكرمه).

كُلَّمَا أَلْقَى فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ

هر کله چې وغورځوله شي په کې یوه ډله (د منکرانو)؛ پوښتنه به وکړي (توبیخا) له هغوی نه خازنانې د دوزخ (داسې چې) آیا نه وو راغلی تاسې ته (ای منکرانو) ویروونکی (پیغمبر په دنیا کې).

تفسیر: یعنې دا پوښتنې به د زیاتو ذلیلولو، محجوبولو او خړولو لپاره وي، چې تاسې په دې مصیبت ککړ شوي یئ، آیا پخوا له دې څخه چا نه وی خبر کړي؟ او نه یې متنبه کړي او ویرولي وئ؟ چې په دې لاره باندې مه ځئ!، که نه سم به په دوزخ کې لوېږئ، چې هلته به داسې سخت سخت عذابونه وي.

قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ④

نو وبه وايي (منکران داسې چې) هو! په تحقيق راغلی وو مونږ ته ويروونکي (پیغمبر)، نو دروغجن وباله مونږ دی، او وویل مونږ (هغوی ته چې) نه دی رالېږلی الله هیڅ شی، نه یی تاسې مګر په ګمراهۍ لویه کې.

تفسیر: یعنې خجل او نادم شوي په ډېر حسرت او ندامت سره به جواب ورکوي چې: بېشکه ويروونکي پیغمبر مونږ ته راغلی وو، مګر مونږ د هغوی خبرې ونه منلې، او دوی به مو تل دروغجن ګڼل، او ورته ویل به مو چې: تاسې غلطې خبرې کوئ، نه د الله تعالی له لوري رالېږلی شوي یی، او نه پر تاسې باندې وحی راځي، بلکه تاسې د عقل او پوهې له لارې څخه لرې تللي یی، او په سخته ګمراهۍ کې لوېدلې یی.

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ⑤

او وبه وايي (منکران) که چېرې وی مونږ چې اورېدلې مو (خبرې د انبیاوو په دنیا کې په سماع القبول سره)، یا مو عقل لرلی (په خیر او شر خپل)؛ نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملګرو د دوزخ کې.

تفسیر: یعنې مونږ په دې نه پوهیدو چې دا ويروونکي به رښتین راووځي، که مونږ په هغه وخت کې د کوم پند ورکوونکي خبرې اورېدلې وی، او له پوهې او عقل څخه مو کار اخیستی وی، او د معاملې په حقیقت باندې پوهیدلي وی؛ نو نن به ولې د دوزخیانو په ډله کې ګډېدو، او تاسې ته به د دې پیغور او طعن ورکولو موقع څرنگه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ⑥

نو اقرار یې وکړ (قائل شول) دوی په ګناه خپلې باندې، نو لرې والی دی خاوندانو د دوزخ لره، (د الله تعالی له رحمته دي لرې وګرځول شي).

تفسیر: یعنې پخپله دوی اقرار وکړ چې بېشکه مونږ مجرمان یو، هسې بې ګناه مونږ په دوزخ کې نه یو لویدلي، خو د دې ناوخته اقرار او اعتراف ځنې هغوی ته هیڅ ګټه او فائده نه ورسیري، او هسې ارشاد به کېږي: ﴿فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ «اوس دې لرې او ورک شي او دفعه دې شي دوزخیان»، دوی لره د رحمت په شاوخوا کې هیڅ د هستوګنې ځای نه دی پاتې، بلکه دوی ته لږېوالی دی له مهرباني د الله څخه.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ

بېشکه هغه کسان چې ویرېږي له رب خپل په غیب سره.

تفسیر: یعنې الله تعالی یې نه دی لیدلی، مګر پر هغه او د هغه په صفاتو باندې پوره باور لري، او د هغه د عظمت او جلال له تصوّر وړېږدي، او د هغه د عذاب له خیاله لرېږي، یا د (بالغیب) مطلب دا دی چې د خلقو له مجمع ځنې جلا په عزلت او خلوت کې هم په پټه سره خپل پروردګار یادوي، او د هغه له وېرې څخه لرې ځېدونکي ویرېدونکي وي.

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٧﴾ وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٨﴾

شته دوی ته مغفرت (د گناهونو) او اجر ثواب ډېر لوی (چې جنت دی). او که پټوی تاسې خبره خپله، او که ښکاروئ (هغه خبره)، بېشکه هغه (الله) علیم ښه دانا دی په پټو خبرو د سینو باندې هم.

تفسیر: یعنې اګر که تاسې هغه نه وینئ، مګر هغه تاسې ویني، او ستاسې په هره پټه او ښکاره خبره که په خلوت کې وي یا په جلوت کې؛ پوهیږي، بلکه پر هغو ټولو شیانو باندې هم خبردار دی چې ستاسې په زړونو کې ګرځي، لنډه یې دا چې سره له دې چې الله تعالی ستاسې له سترګو ځنې پټ او غائب دی، خو بیا هم ستاسې په ټولو پټو او ښکاره وو باندې پوه او خبردار دی، او هیڅ شی ترې غائب او پټ نه دي.

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٩﴾

آیا نه پوهیږي (په پټو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي (زړونه؟ بلکه هر شی ورمعلوم دی)، او همغه (الله) دی علیم دانا (په پټو اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهر و موجوداتو هم).

تفسیر: یعنې ستاسې او ستاسې د افعالو او اقوالو د هر څیز خالق او مختار هم همغه الله تعالی دی، کله چې خالق او مختار کوم شی پیدا کوي، نو خامخا په هغه باندې پوه او خبردار او پوره عالم هم وي، که نه پیدا کول ناممکن دي، او داسې امکان نه لري چې یو شی یې جوړ کړي وي خو پرې نه پوهیږي.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿٢٠﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چې ګرځولې یې ده تاسې ته ځمکه پسته تابعداره، نو ځئ ګرځئ تاسې په اوږو اطرافو لارو د دې ځمکې کې، او خورئ تاسې له (حلال) رزق د دغه (الله)، او خاص دغه (الله) ته بیا ژوندي راپورته کېدل ستاسو دي (پس له مرګه).

تفسیر: یعنې ځمکه یې ستاسې په مقابل کې داسې نرمه، پسته، ذلیل، مستخره او منقاد ګرځولې ده، چې هر څه وغواړئ؛ په هغې کې تصرف کولی شئ، او په هغې باندې او د هغې پر غرونو باندې ځئ او راځئ، او ترې خپل خوراک، څښاک او نور ضروریات ګټئ، مګر دومره په یاد ولرئ! هغه څوک چې خواړه او نور شیان درکوي، د همغه په لوري پس له مرګه او بیا ژوندي پاڅېدلو ستاسې بیا ورته دی.

أَمِنتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿٢١﴾

آیا مأمون ډاډه شوي یئ تاسې له هغه (الله) ځنې چې په اسمانونو کې دی چې راپورته به کړي په تاسې باندې ځمکه (او ډوب به مو کړي په کې)؟ بیا به (ناڅاپه) هلته دا (ځمکه) ولږ ځیږي. وڅو ځیږي.

تفسیر: ږومبی یې انعامات رابښولي وو، اوس د قهر انتقام او د پوښتنې شان رابښي او ویرول یې مقصود دي، یعنې بېشکه ځمکه تاسې لره تابعه او مستخره شوې ده، مګر په یاد یې ولرئ چې په هغې باندې حکومت د همغه ذات دی، چې د دې اسمان خاوند دی، که وغواړي تاسې په ځمکه کې داسې ځنډوي چې له چارچاپره به ځمکه درباندي

پورته کوي، او په هغه وخت کې به ځمکه ولږځيږي، او تاسې د هغې په همدا خوځېدلو سره په کې ډوبیږي، نو ځکه سړي لره نه ښايي چې د هغه خالق مختار له دربار څخې بې وېرې او بې پروا شي، او په شرارت باندې لاس پورې کړي، او د هغه په ډیل او معطلۍ باندې مغرور شي.

أَمَّا أَنْتُمْ فَمَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا

آیا مامون ډاډه شوي یئ تاسې له هغه (الله) څخې چې په اسمانونو کې دی له دې نه چې وبه لېږي په تاسې باندې کاني ویشتونکی باد.

تفسیر: یعنې په ډېره خوښۍ سره په ځمکه باندې ځی راختی، او خواره او نور ضروریات ځان ته گټی، خو سره له هغه خپل الله تعالی مه هېرئ!، که نه هغه الله تعالی په دې باندې قادر دی چې پر تاسې باندې یوه سخته سیلی درولیږي، یا د کابو باران درباندي او وروي، نو بیا به تاسې څه وکړلی شئ، او ستاسې به دا ګرد ځغېدل، لاندې باندې کېدل په ځای پاتې کیږي.

فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرٌ

نو ژر ده چې پوه به شئ تاسې چې څه رنگه وو ویرول ځما.
تفسیر: یعنې له هغه عذاب چې تاسې وېرول کېږئ؛ هغه څومره تباہ کوونکی او ویروونکی وو؟.

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمُكِّفَ كَانَ نَكِيرٌ

او خامخا په تحقیق دروغجن گڼلي وو (کفارو خپل انبیاء) چې پخوا له دغو (کفارو د مکې) څخه وو، نو څه رنگه وو انکار د عذاب ځما؟!.

تفسیر: یعنې له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چې شوې ده، له هغې څخې عبرت واخلي!، او وگورئ چې د هغوی په حرکاتو باندې هم مونږ انکار کړی وو، نو هغه څومونږ انکار څه رنگه د عذاب په صورت ورنښکاره شو؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَفًى وَيَقْبِضُنَّ مَا يُمْسِكُنَّ إِلَّا الزَّمَنُ إِنَّهُ يُغْلَبُ شَيْءٌ بَصِيرٌ

آیا نه گوري دوی مرغانو ته (په هوا کې) له پاسه د سرونو د دوی؟ پرانیځي وزرونه او ټولوي (وزرونه خپل)، نه نیسي نه ساتي دوی په هوا کې له پرېوتو مگر خو رحمان، بېشکه هغه (الله) په هر څیز باندې بیا ښه لیدونکی دی.

تفسیر: رومي د اسمان او د ځمکې ذکر شوی وو، دلته د هغو د منځ شیانو ذکر دی، یعنې د الله تعالی قدرت ته وگورئ چې مرغان د ځمکې او د اسمان په منځ کې کله خپل وزرونه غوروي او پرانیځي او خواره یې کړي، څرنگه ورسره الوځي؟ او کله یې ټولوي، او سره له دې چې د ثقیل جسم او د درنې ښې او بشرې خاوندان او مائل الی مرکز دي، خو بیا هم هغوی لاندې نه رالویږي، او نه د ځمکې جاذبه قوه هغه وړوکی مرغه د خپل ځان په لوري رانښکلی شي، وښه پرته (علاوه) له الله تعالی د چا قدرت هسې دی؟ چې هغه یې په فضاء او تشیا کې هسې ساتلی دی؟ بېشکه «رحمان» پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی ښې هسې جوړې کړي دي، او په هغوی کې یې داسې یو قوت ایښی دی، چې د هغه په وسیله هغوی بې تکلفه په هوا کې څو څو گړۍ الوتلی او ګرځېدلی شي، همغه د هر یوه څیز په استعداد باندې ښه پوهیږي، او ګرد مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتي.

اَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصَرُّكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ اِنَّ الْكَافِرِينَ اِلَافِيْ غُرُوْرٍ ۝

آيا څوڪ دى هغه (ذات) چې هغه لښكر ستاسې شي كومك مرستې وکړي له تاسې سره بې له «رحمان»؟ نه دي کافران مگر خو په غرور غولېدلو کې دي.

تفسير: منکران سخت غولېدلي دي، که هغوی داسې گڼي چې د هغوی معبودان او د فرضي بتانو لښکرې دوی د الله تعالى له عذابو او له راتلونکي آفت څخې ژغورلی شي؛ ښه وپوهېږئ! چې له رحمانه جلا شوي هيڅوک به هغوی ته مدد او مرستې ونه رسوي.

اَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَزِيْرُ فُكْرَكُمْ اِنْ اَمْسَكَ رِزْقَهُ ۝

آيا څوڪ دى هغه (ذات) چې رزق درکړي تاسې ته که چېرې بند کړي (الله) درڅخه رزق خپل؟ (هيڅوک مو بې له الله رازق نشته).

تفسير: يعنې که الله تعالى د خوړو سامان او اسباب در بند کړي، نو څوڪ به طاقت ولري چې په تاسې باندې د خوړو وروڼه پرانيځي؟.

بَلْ لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُوْرٍ ۝

بلکه ننوتلي او محکم شوي دي دوی په سرکشی عناد او تېښته نفرت کې (له حقه).

تفسير: يعنې دا خلق پخپلو زړونو کې پوهېدل چې له الله تعالى څخې جلا پاتې شوي نه د چا د نقصان مخه نيولی شي، او نه چاته گټه رسولی شي، مگر يواځې د شرارت او سرکشی لامله کله چې د توحيد او اسلام په لوري راوبللی شي؛ تور خوري او ياغي کېږي.

اَمَّنْ يَمِشْى مَكْبَآءَ لَوْجِهَةٍ اَهْدَى اَمَّنْ يَمِشْى سَوِيًّا عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝

آيا پس هغه څوڪ چې ځي نسکور په مخ خپل باندې ښه لار موندونکی وي، يا هغه څوڪ چې ځي برابر سم په لارې سمې باندې؟.

تفسير: يعنې د ظاهري کاميابۍ لارې طي کوي، همغه تر اصلي مقصد پورې رسېدی شي، چې په سمه لاره باندې د سړيو په شان برابر لار شي، هغه څوڪ چې په کره لاره لکه رانده نسکور ځي؛ نو هغه د مقصود تر منزل پورې نشي رسېدی، دا د يوه موحد او د يوه مشرک مثال دی، په قيامت کې د دوی دواړو په ورتگ کې همداسې فرق ليدل کېږي.

قُلْ هُوَ الَّذِي اَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ۝

ووايه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي يې یئ تاسې، او درکړي ګرځولي يې دي تاسې ته غوږونه او سترګې او زړونه، ډېر لږ شکر وباسئ تاسې (په دغو نعماتو د الله).

تفسير: يعنې الله تعالى د اورېدلو لپاره غوږونه، او د ليدلو لپاره سترګې، او د پوهېدلو لپاره زړونه راکړي دي، تر څو د هغه حقونه ومنو، او دا قوتونه په ښه لاره کې مصروف کړو، او د هغه طاعت او فرمانبرداري وکړو، مگر داسې شکر گزاره سړي ډېر لږ دي، کافرانو ته وګورئ چې هغوی د دې نعمتونو حق څرنگه په ځای راوړي؟ او د الله تعالى دا ورکړی شوي قوتونه د هغه الله تعالى په مقابل کې څنګه استعمالوي؟.

قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٧﴾

ووايه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا (خواره) یې کړی تاسې په ځمکه کې، او خاص ده ته به راتول کړل شی تاسې.

تفسیر: یعنې ابتداء هم له هغه څخه شوې ده، او انتهاء به هم پر هغه وي، له هر ځایه چې راغلي یی؛ هلته به بېرته ځی، بایده وو چې له هغه څنې یوه شېبه هم نه غافلېدئ، او هر وخت د هغه په فکر او یاد کې وئ، او زیار وکړی تر څو د هغه مالک په مخ کې تش لاس ونه درېږی، مگر داسې بندګان ډېر لږ دي.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾

او وایي دغه (کفار مؤمنانو ته په تمسخر سره) کله به وي دا وعده (د حشر) که چېرې یی تاسې صادقان رښتیني (په دغه ویلو کې؟، نو مونږ پوه کړه په زمانه د راتلو د قیامت).

تفسیر: یعنې مونږ او تاسې به کله ټولېږو؟ او د الله تعالی په حضور ټول کله سره څو؟ او قیامت به کله وي؟ او ژر یې رابښکاره کړه!.

قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای محمده! دغو منکرانو ته) بېشکه د دې خبرې (چې قیامت کله قائمېږي؟) علم په نزد د الله دی، او بېشکه (خبره دا ده چې) زه ویروونکی یم ښکاره.

تفسیر: یعنې د قیامت وخت او مهال زه ټاکلی نه شم، د هغه علم له الله تعالی سره دی، هر هغه شی چې په یقین سره راتلونکی دی؛ له هغې څنې پوهول او د هغه له ویروونکي مستقبل څنې ډارول ځما فرضي کار دی، چې زه یې اداء کوم.

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ ﴿٣٠﴾

پس کله چې وويني دوی هغه (عذاب قیامت) ډېر نژدې؛ نو بد شکه تور به شي مخونه د هغو (کسانو) چې کافران شوي دي، او وبه ویل شي (دوی ته): دا همغه (عذاب) دی چې وئ به تاسو چې دغه مو (ژر) غوښتلو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې اوس خو د هغه د راتګ په نسبت شور لګوي، خو کله چې هغه ټاکلی وخت ورنژدې شي؛ د ډېرو لویو باغيانو خولې به چینگې پاتې کېږي، او په ویجاړو مخونو بدو اشکالو او وچو شونډو به هک پک اریان په رډو سترګو ورته ګوري، او هیڅ به یې له لاسه نه وي پوره.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ سَعَى أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابِ إِلِيمٍ ﴿٣١﴾

ووايه (ای محمده! دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر را کړی تاسې ماته! که چېرې هلاک مې کړي الله او هغه څوک چې ځما سره دي (لکه چې تاسې د دې قصد کړی دی)، یا رحم وکړي (الله) پر مونږ باندې په طول د عمر؛ پس څوک دی چې وبه ژغوري خلاص به کړي کافران له عذابه دردناکه څخه.

تفسير: كفارو به تمنا كوله چې كه محمد صلى الله عليه وسلم ژر مړ شي؛ نو دا قصه به پای ته ورسېږي (العباد بالله)، د هغه ځواب داسې وركوي چې: فرض يې كړئ! كه سم د ستاسې له اټكله محمد صلى الله عليه وسلم او د ده ملگري رضي الله تعالى عنهم مړه شي، يا سم ځمونږ د مسلمانانو له عقيدې سره محمد صلى الله عليه وسلم او د ده ملگري د الله تعالى په رحمت برياليان او مراد موندونكي شي؛ نو په دې دواړو صورتونو كې هر يو چې وي، له هغې ځنې تاسې ته هيڅ يوه گټه او فائده نه رسېږي، ځمونږ انجام په دنيا هر څه چې وي خو آخرت مو ډېر ښه دی، ځكه چې مونږ په دې لارې كې جداو جهد كوو، ليكن تاسې د خپلو ځانونو فكر و كړئ! چې په دې كفر او سر كشي سره تاسې به له هغه درد رسوونكي عذاب څخه چې راتلونكي دی څوك وژغوري؟ ځمونږ فكر او اندېښنه پرېږدئ، پخپل فكر كې ولوېږئ!، ولي چې كافران په هيڅ ډول د الله تعالى له عذابه ژغورېدونكي نه دي.

قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ الْمَتَّابُ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا

ووايه (ای محمده دغو منكرانو ته! الله) رحمان دی چې ايمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندې، او پر همغه (رحمان) باندې توكل كړی دی مونږ (په ټولو كارونو خپلو كې).

تفسير: يعنې څنگه چې ځمونږ ايمان په هغه الله تعالى باندې دی؛ نو د هغه په مرسته ځمونږ ژغورنه يقيني ده، او كله چې مونږ په صحيحې معنى سره پر هغه الله تعالى باندې اسره او توكل لرو؛ په گړدو مقاصدو كې مو بری او کاميابي يقيني ده.

فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝۳

نو ژر به پوه شئ تاسې (په وخت د ليدلو د عذاب كې) چې څوك دی هغه (چې لوېدلی دی) په گمراهي ښكاره كې (له مؤمنانو او كافرانو).

تفسير: يعنې مونږ مؤمنان داسې يو چې ستاسې گمان دی، يا تاسې منكران همغسې يئ چې ځمونږ عقیده ده.

قُلْ اَرَأَيْتُمْ اَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَّعِينٍ ۝۴

ووايه (ای محمده دغو منكرانو ته) آیا وينئ خبر راكړئ تاسې ماته: كه چېرې گهيځ وگرځي اوبه ستاسې ښكته (په ځمكه كې ننوتلې وركې)؛ نو څوك دی هغه چې راوړي تاسې ته اوبه روانې شفافې پاكي صافې؟.

تفسير: يعنې د مړينې او ژوندون گړد اسباب د هغه الله تعالى په لاس كې دي، يوه اوبه د مثال په ډول واخلي، چې په هغه باندې هر شی ژوندی دی، فرض يې كړئ كه د چينو، ويالو، كوهي او نورو اوبه وچې شي، او د ځمكې لاندني عمق او تل ته وربښته شي، لكه چې زياتره د تودوخې په موسم كې پېښېږي؛ نو د چاله لاسه به پوره وي چې لكه مرغلي غونډې جاري، پاكې، رنې او صافې اوبه په زياته اندازه سره راپيدا كړي، چې ستاسې ژوندون او بقا لره كافي وي، نو ځكه يو متوكل مؤمن لره ښايي چې په هغه خالق الكل مالك على الاطلاق باندې هيله (اميد) او اسره ولري.

تَمَّتْ سُورَةُ الْمَلِكِ بِفَضْلِ اللَّهِ وَكَرَمِهِ وَتَمَّه.

سُورَةُ الْقَلَمِ

«د (القلم) سورت مکي دی، پرته (علاوه) له (۱۷) آيته تر (۳۳) آيت پورې، او له (۴۸) آيت څخه تر (۵۰) آيت پورې چې مدني دي، (۵۲) آيتونه او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۸) او په نزول کې دويم سورت دی، وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ۝۱ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٌ ۝۲

قسم دی په قلم او په هغه څه چې دوی یې لیکي. چې نه یې ته (ای محمده!) په نعمت (فضل) انعام) در ب خپل سره لېونی.

تفسیر: د مکي مشرکانو پیغمبر ته (العیاذ بالله) لېونی ویل، ځینو به ویل چې: په دوی باندې د شیطان اثر لوېدلی دی، چې داسې یو ناڅاپه له ګرد کور کهول او تېر څخه جلا شوې، داسې غټې خبرې کوي چې هیڅوک یې نشي منلی، حق تعالی د دې باطل خیال تردید او د خپل پیغمبر تسلي وفرمایله، یعنې پر هغه چا باندې چې د الله تعالی دومره لوی فضل او انعام شوی دی، چې د هغه مشاهده هر لیدونکی په ښه شان سره کولی شي، مثلاً اعلی درجې فصاحت، د حکمت او د پوهنې خبرو یې د مخالفینو او موافقینو په زړونو کې ډېر قوي تاثیر اچولی دی، او سره د داسې لوړې رشې (خوږی) او ښو اخلاقو دوی ته لېونی ویل پخپله د ویونکي لېونتوب نه دی؟.

وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ۝۳

او بېشکه چې دی خاص تالره خامخا اجر بدل ثواب یې انتهاه.

تفسیر: یعنې تاسې مه خپه کېږئ، د دوی له دې لیوني بللو څخه ستاسې اجر او ثواب زیاتېږي، او ستاسې غیر محدود هدایت انساني بني نوعو ته رسېدونکی دی، او د هغو د بې انتهاه ثواب تاسې ته رسېدونکی دی، آیا د لېونیانو او پاگلانو مستقبل به هسې روڼ او شاندار او پایدار وي؟ لکه چې ستاسې دی.

وَأَنْتَ لَعَلَّ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝۴

او بېشکه چې یې ته (ای محمده) هر ورو په خلق خوږونو (دین) ډېر لوی باندې.

تفسیر: یعنې په هغو اعلی اخلاقو او ملکاتو سره چې د الله تعالی له جانبې تاسې ستایلي شوي یئ، کله په لېونیانو کې د هسې ښو خوږونو تصور کاوه شي؟ د یوه لېوني په خبرو اترو، کار روزګار کې هیڅکله د نظم او ترتیب اثر نه لیدل کېږي، او نه خبرې یې پر چارو باندې منطقي وي، او حال دا دی چې ستاسې په مبارکه ژبه باندې پاک قرآن چلېږي، او ستا ښه اعمال افعال او اخلاق د هغه بې غږه تفسیر دی.

فَسَتُبْصِرُ وَيَصْرُوكَ ۝۵ يَا أَيُّهَا الْمُنْفُوتُ ۝۶

پس ژر به ووينې ته (ای محمده!) او وبه وينې دغه (منکران هم). چې په کوم یوه له تاسو څخه لېونتوب دی.

تفسیر: یعنی په زړه کې پخوا له دې نه ټول ښه پوهېدل، لیکن عنقریب دواړو ته به په کتنه سره هم ورښکاره شي، چې د دوی په منځ کې کوم هوښیار، عاقبت اندېش او په وروستنی اندېښنه کې وو؟ او کوم سړی ناپوه او بې سده وو؟ چې د هغه لامله یې لکه لېونیان چټي چټي خبرې کولې.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ④

بېشکه رب ستا چې دی همغه ته ډېر ښه معلوم دی هغه څوک چې گمراه شوی دی له لارې د ده څخه، او همغه (الله) ته ښه معلوم دي لار موندونکي (چې مؤمنان دي).

تفسیر: یعنی پوره علم خو له الله تعالی سره دی، چې کوم یو په کومه لاره راتلونکی دی؟ او کوم یو له لارې ځنې چپ درومي؟ لیکن نتائج گړدو ته ښکاره دي، او ټول به سره پوهیږي چې څوک بريالي دي، او څوک د شیطان په لمسون پاتې او نامراد شوي دي.

فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ⑤ وَذُوا الْوَتْدُ هُنَّ فَيُذْهِنُونَ ④

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن گڼونکو. خوښوي دوی چې که ته نرمي کوي (له دوی سره) نو دوی به هم نرمي کوي (له تاسره).

تفسیر: یعنی په لار راتلونکي او بې لارې گړد د الله تعالی په محیط علم کې ټاکلی شوي دي، نو ځکه د دعوت او د تبلیغ په معامله کې د مخ اړولو او د رعایت دومره ضرورت نشته، څوک چې د لار موندلو وړ (قابل) وي؛ هغه هر ورو لار مومي، او هغه چې ازلي محروم وي؛ هغه په هېڅ لحاظ او مروت سره منونکي نه وي، د مکې کافرانو به ځمونږ پیغمبر ته ویل چې: تاسې د بت پرستی په نسبت خپله دا سخته رویه ترکه کړئ!، او ځمونږ د معبودانو بیخي تردید مه کوئ، تر څو مونږ هم ستا د الله تعظیم وکړو، او ستاسې د طور، طریق، مسلک، مشرب او له دین سره متعرض نه شو، نو ځکه حق تعالی تنبیه ورته وفرمایله چې تاسې د دې دروغجنانو خبرو ته غوږ مه ږدئ!، د دوی مقصد دا دی چې تاسې د کفر په نسبت پاسته اوسئ!، ایمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی، او ستاسې د بعثت اصلي مقصد په دې ډول سره په لاس نه راځي، تاسې د هر لوري ځنې سترگې واړوئ، او خپله وظیفه او فرض اداء کړئ، تاسې د دې خبرې ذمه وار او اجاره دار نه یئ، چې څوک یې مني؟ که یې نه مني.

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ⑥

او ته خبره مه منه د هر ډېر قسم خوړونکي سپک.

تفسیر: یعنی د چا په زړه کې چې د الله تعالی د نامه عظمت نه وي؛ نو د دروغو قسم خوړل هغه ته یوه خوشې خبره ښکاري، کله چې خلق د هغه په خبرو باور نه کوي، نو ځکه د هغو د یقین راوړلو لپاره څو څو ځلې قسمونه خوري، او ځان په دې وسیلې سره ذلیل او بې قدره کوي.

هَبْأَمْشَا ۖ إِنَّمَا ۖ مَتَاءٌ ۖ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ ۖ أَشِيرُ ۖ عَتِلَ ۖ بَعْدَ ذَلِكَ زَيْنُ ۖ

عیب ویونکی تلونکی په چغلی سره. منع کوونکی د خیره له حده تېرېدونکی (په ظلم کې) ډېر گنهگار. بد خوی سخت ویونکی وروسته له دې ټولو عیبو حرام زاده.

تفسیر: یعنې سره د دې خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي چې: «دا ګرد د کافرانو وصف دی، سړی دې دننه خپل ځان ته ګوري، که چېرې هسې کوم خصلت په کې وي؛ هغه دې پرېږدي!».

تنبيه: د «زَئِم» معنی د ځينو اسلافو په نزد ولد الزنا او حرامزاده دی، د هغه کافر په نسبت چې دا آیت نازل شوی دی، هغه هم داسې وو، چې «ولید بن مغیره» نومیده، او د مکې معظمې یو لوی مشر سړی او د اسلام سخت دشمن وو.

أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ۝۱۳

په سبب د دې چې دی وو خاوند د مال او د ځامنو.

تفسیر: یعنې که یو سړی په دنیا کې طالعمن او خوش قسمت وي، لکه چې مال دولت ځامن او شته ولري؛ نو یواځې په دې سره د دې وړ نه دی چې د هغه هره خبره ومنله شي، اصلي شی په انسان کې شرافت، نجابت او ښه اخلاق دي، څوک چې شرافت او ښه اخلاق نه لري؛ ښو مسلمانانو لره نه ښايي چې د هغه خبرې ته غوږ وباسي، یا یې په غولونکیو چارو باندې تېروځي.

إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۝۱۴

کله چې ولوستل شي په ده باندې آیتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وایي دا قصې نقلونه دي د پخوانیو (خلقو).

تفسیر: یعنې د الله اکرم شأنه و اعظم برهانه خبرې په داسې ویناوو سره دروغ ګڼي.

سَنَسِفُهُ عَلَى الْخُرُومِ ۝۱۵

ژر دی چې داغ به کېږدو ده لره په پوزه (خلتم) باندې (تحقیراً).

تفسیر: وایي: «ولید بن مغیره» د قريشو یو سردار وو، چې په هغه کې دا ګرد اوصاف مجتمع وو، پر پوزه او خلم باندې یې له داغ ورکولو څخه د هغه رسوايي مختوروالی او سپکتیا مراده ده، ښايي چې په دنیا کې په حسې ډول کوم داغ په ده باندې هم لوېدلی وي، یا به په آخرت کې ورباندې وخیږي.

إِنَّا بَلَوْنَهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ ۝۱۶

بېشکه مونږ ومو ازمويل دغه (مکيان په قحط سره) لکه چې ازمويلي وو مونږ خاوندان د باغ.

تفسیر: یعنې د مال او د اولاد زیادت د کوم مقبولیت علامت او نښه نه ده، او د الله تعالی په نزد د هسې شیانو څه قدر او قیمت نشته، نو ځکه نه ښايي چې د مکې کافران په دې شیانو باندې مغرور شي، دا خو د الله تعالی له لوري هغوی ته د ازموینې لپاره ورکړی شوي دي، لکه چې د پخوانیو خلقو ازموینه هم پرې شوې ده.

إِذْ أَقْسَمُوا لِبَصَرِ الْمُضْطَرِّينَ ۝۱۷ وَلَا يَسْتَنْوُونَ ۝۱۸

کله چې قسمونه وخوړل دوی ټولو چې هرومرو پرې به کړو مېوې د هغه باغ په اول وخت د صباح کې. او استنایې ونه کړه، ان شاء الله یې ونه ویل.

تفسير: خو ورونه وو چې هغو ته له پلاره په ترکه کې يو مېوه دار باغ پاتې شوی وو، چې په هغه کې کر هم کېده، او کرده کورنی د هغه له حاصلاتو څخې خوشاله وه، د پلار په زمانه کې داسې عادت وو، په هغه ورځ کې چې به د باغ مېوې ټولېدې، يا کښت (فصل) رېبل کېده؛ نو د ښار گړد فقيران او اړې سړي به هم هلته ټولېدل، او دې گړدو ته به د هغو مېوو او کښتو څخې لږ او ډېر ورکول کېدل، او په همدې خیر او خیرات سره په هغه باغ کې لویه گټه او برکت وو، د هغه له مړه کېدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کې دا خبره وروگرځېده: دومره مېوه او کښت چې فقيران له مونږ څخې وړي، که دا گړد مونږ پخپله سره ټول کړو؛ نو مونږ ته به له هغه څخې ډېرې گټې راوړسېږي، ولې داسې يو تدبير به وکړو چې فقراء او نورو ته هيڅ ونه رسېږي، او گړد حاصلات ځمونږ کورونو ته راشي، نو پخپلو منځونو کې يې سره مشوره وکړه، او دا يې سره غوټه کړه، چې سهار د وخته باغ ته ځو، او خپلې مېوې ټولوو، چې فقيران او نور کسان پرې خبر نه شي، دوی دا تدبير داسې سره غوټه کړ، اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تعالیٰ يې هم په کې ونه ويل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٨﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿١٩﴾

پس نازل شو پر دغه (باغ) يوه طواف کوونکې (بلاء - سووځونکې اور) په شپه کې له (طرفه د) رب ستا، حال دا چې دوی اوده وو. پس تر گهيځ (سحر وختي) پورې وگرځېد (هغه باغ لکه له بېخه) رېبلې شوی کښت، يا تک تور لکه توره شپه.

تفسير: يعنې د شپې له مخې سخته سيلۍ راوالوته، يا اور ولگېد، يا بل کوم آفت پرې نازل شو، او گړد کښت او باغ له کاره ووت، او تک تور وگرځېد.

فَتَنَّا دَوَامِصِحِينَ ﴿٢٠﴾ اِنْ اَعْدُوْا عَلٰی حَرْثِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰرِمِينَ ﴿٢١﴾ فَاَنْطَلَقُوْا وَهُمْ يَخٰفَتُونَ ﴿٢٢﴾ اِنْ لَّا يَدُخِلْهَا اِلْيَوْمَ عَلَيْكُم مَّسْكِيْنٌ ﴿٢٣﴾ وَغَدَا عَلٰی حَرْدٍ قٰدِرِيْنَ ﴿٢٤﴾

بيا يې يو بل ته ورغږ کړل په وخت د صباح کې. (داسې) چې صباح له وخته ورشئ کښتو خپلو ته که چېرې يې تاسې پرې کوونکي (د مېوې، لو کونکي د کښت - فصل). نو لاړل دوی او دوی پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې. (داسې) چې داخل نه شي هرومرو هغه (باغ ته) نن ورځ پر تاسې باندې هيڅ مسکين محتاج اړ مجبور سړی. او سهار لاړل په منع د فقيرانو سره (باغ ته) حال دا چې قادر وو (په منع د فقيرانو په زعم خپل).

تفسير: يعنې په دې يقين او باور سره وخوځېدل چې اوس به درومي او گړد کښت او د باغ حاصلات به په لاس راوړي.

فَلَمَّا رَاَوْهَا قَالُوا اِنَّا لَضَالُّونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٦﴾

بيا هر کله چې وپې ليد هغه (باغ تک تور سوځېدلی)؛ وپې ويل: بېشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړې ده (د خپل باغ). بلکه مونږ پخپله محرومه بې برخې شوي يو (له حاصلاتو په سبب د منعې د فقراوو).

تفسير: هغه ځمکه او باغ داسې ډاگ ډېر شوی وو چې دوی هلته ورسېدل، هغه يې نشو پېژندلی، او داسې يې وگڼل چې لار يې ورکه کړې ده، او بل کوم لوري ته وتلي دي، نو بيا چې ښه ورته ځير شول، او غور يې وکړ؛ وپوهېدل چې ځای خو همغه دی چې دوی ورته راغلي دي، مگر دوی له هغه څخې بې برخې او بې نصيبه دي، او د الله تعالیٰ له درباره محروم شوي دي.

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٩﴾

وویل منځني بهتر د دوی (په عقل کې): آیا ما نه وو ویلي تاسې ته: ولې په پاکی نه یادوئ تاسې الله، او توبه نه وباسئ له منع د فقیرانو؟ (یا ولې نه وایئ: إن شاء الله تعالی).

تفسیر: د دوی په منځ کې منځني ورور ډېر پوه او هوښیار وو، ده د مشورې په وخت هغوی ته تنبیه ورکړې وه، او دا خبره یې ورته ویلې وه چې وگورئ وروڼو! الله تعالی مه هېرئ!، ځکه چې دا ټول د هغه احسان او انعام دی، نو تاسې هم له فقیرانو او مسکینانو څخه هغه مه منع کوئ!، کله چې چا د ده خبرې ته غوږ کېښود؛ نو دوی هم چپ شو، او په پټه خوله هغوی سره ملگری شو، څرنګه چې دا خرابي یې ولیده؛ نو ژر یې هغه خبره بیا ور په یاد کړه.

قَالُوا سُبْحَنَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٣٠﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلََاوُمُونَ ﴿٣١﴾

وویل دوی: پاکی ده رب ځمونږ لره، بېشکه مونږ وو پخپله ظالمان (په منع د فقراوو کې)، بیا مخ واړاوه ځینې د دوی پر ځینو نورو باندې چې یو بل به یې ملامتوه.

تفسیر: اوس یې پخپل تقصیر باندې اعتراف وکړ، او ګردو د الله په لوري مخ واړاوه، او لکه چې د عمومي مصیبت د وخت قاعده ده؛ یو په بل باندې یې الزام لګولو او درګرده به یې یو بل د دې مصیبت سبب او عامل وشمېره.

قَالُوا يٰوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٣٢﴾ عَسَىٰ رَبُّنَا أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٣﴾

وویل دوی: ای هلاک افسوس خرابي ده مونږ لره، بېشکه مونږ وو له حده تېرېدونکي. ښايي چې رب ځمونږ بدل راکړي مونږ لره خیر غوره له دې (باغچې) څخه، بېشکه مونږ رب خپل ته رغبت کوونکي یو.

تفسیر: په پای کې ټول سره یو ځای شول، ویې ویل: چې په رښتیا سره مونږ ګرم او ملامت یو، ځکه چې مونږ د فقیرانو او غریبانو د برخې د خوړلو په قصد وتلي وو، او د حرص او طمع لامله مو اصلي ګټه هم له لاسه ووتله، دا څه خرابي چې مونږ ته رارسېدلې دي؛ د هغو ذمه وار مونږ پخپله یو، مګر اوس هم مونږ له الله تعالی څخه بې هیلې او ناامیده نه یو، او د هغه له مهربانۍ او لورینې ځنې دا خبره لرې نه ګڼو، چې هغه له خپل فضل او رحمت ځنې مونږ ته له هغه پخواني باغ څخه یو بل ښه باغ را په برخه کړي.

كَذَٰلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

همداسې (راځي آفت - عذاب په دنیا کې مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډېر لوی دی، که چېرې وی دوی چې پوهېدلی (په سختی د عذاب د آخرت؛ نو مخالفت به یې نه وو کړی).

تفسیر: یعنې دا خو د دنیا د عذاب یوه وړوکې نمونه وه، چې هیچا یې مخه نشوه نیولی، نو د آخرت د خورالوی عذاب مخه به څوک ونیولی شي، که پوه وی؛ نو ښايي چې سړی په دې خبره باندې ښه وپوهېږي.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّتِ النَّعِيمِ ﴿٣٥﴾

بېشکه ویریدونکيو (له الله ځان، ساتونکيو له معاصيو) ته په نزد د رب د دوی جنتونه ډک له نعمتونو دي.

تفسیر: یعنی د دنیا باغ او بهار پسې دومره زیات ولې لویډلي یی، د جنت باغونه له دې ځنې په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوړ دي.

أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ۚ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ۚ

آیا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حکم منونکي) په شان د مجرمانو ګنهګارانو (په خلاصې او ثواب کې؟)، بلکه نه یې ګرځوو. څه شوي دي تاسې ته، څرنگه حکم کوئ تاسې؟.

تفسیر: یعنی د مکې کفارو د غرور او تکبر له مخې پخپلو زړونو کې داسې ټاکلي وو: «که د قیامت په ورځ پر مسلمانانو باندې عنایت او ښه وشي؛ نو پر مونږ باندې به له هغه څخه ښه او زیاته مرحمت کيږي»، او لکه چې په دنیا کې مونږ په آرامۍ او هوسایۍ کې یو، هلته به هم له مونږ سره همداسې معامله کيږي، نو دلته داسې فرمایي چې: دا به څرنگه کېدی شي؟ که داسې وشي؛ نو د دې مطلب به داسې وي چې د یوه وفالرونکي غلام چې تل د خپل بادار د حکم منلو لپاره تیار ولاړ وي، او د یوه بدکار او باغي سړي انجام به سره یو شاته وي، بلکه هغه بدکار به له وفادار ځنې ښه وي، دا هغه خبره ده چې سلیم عقل او صحیح فطرت یې هیڅ نشي منلی.

أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ۚ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ۚ أَمْ لَكُمْ آيْمَانٌ عَلَيْنَا بِاللَّغَةِ ۚ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ۚ سَلِّمُوا إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ ۚ

آیا له تاسې سره شته کوم کتاب چې په هغه (له اسمانه نازل شوی کتاب) کې لولئ تاسې. داسې چې بېشکه تاسې لره دي په هغه (کتاب) کې خامخا هغه څه چې خوښوئ یې تاسې. آیا شته تاسې لره قسمونه پر (وعدو د) مونږ باندې چې رسېدلي وي تر ورځې د قیامت پورې بېشکه چې شته تاسې ته هغه چې پرې حکم کوئ تاسې؟. پوښتنه وکړه له دوی نه چې کوم یو له دوی نه په دغه (حکم چې کوي یې) ضامن ډمه اخیستونکی دی (دوی ته).

تفسیر: یعنی دا خبره چې مسلم او مجرم سره یو برابر وګڼل شي؛ ښکاره ده چې له عقل او فطرت څخه مخالفه ده، بیا د دې په تأکید او تأیید کې کوم عقلي دلیل هم له تاسې سره شته؟ آیا په کوم معتبر کتاب کې داسې کوم مضمون تاسې لوستی دی چې هر هغه شی چې تاسې یې د خپلو ځانونو لپاره غوره کوئ؛ همغه به تاسې ته درکاوه شي؟ او ستاسې ګرځېدې غوښتنې او په زړه پورې خبرې پوره کېدونکې دي؟ یا به الله تعالی تر قیامت پورې داسې قسم خوړلی وي، چې تاسې هر هغه شی چې پخپلو زړونو کې وټاکي؛ همغه به تاسې ته درکاوه شي؟ او همغسې چې اوس تاسې هم په عیش او راحت کې یی؛ تر قیامت پورې به په همدې حال کې وساتل شئ؟ هغه سړی چې د دوی له منځه داسې دعوی کوي، نو د دې خبرې د ثابتولو د امله واري ښايي پخپله غاړه ونیسي، رایې وله او مخامخ یې ودروله چې ویې وینو او ویې پوښتو، چې له کومه وایي؟ او څه غږیږي؟.

أَمْ لَمْ شُرَكَاؤُكُمْ فُتِنُوا بِهَؤُلَاءِ ۚ كَانُوا ضِدِّ قَيْنَ ۚ

آیا شته دوی لره شریکان (په دغه دعوی کې په زعم د دوی)؟ نو رادې ولي هغه شریکان خپل که چېرې وي دوی صادقان رښتیني؟ (په دعوی خپله کې).

تفسیر: یعنی که له هغوی سره هیڅ یو عقلي او نقلي دلیل نشته، او یواځې د دروغو بټانو په نامه داسې ویناوې کوي، چې هغوی به له مونږ سره داسې او هسې کوي، او داسې مرتبې رابښي، ځکه چې هغوی (استغفر الله) په الوهیت کې

برخه لرونکي او مله دي؛ نو په داسې دعوو کې د هغوی رښتینوالی هغه وخت ثابتېږي چې دوی دې شریکانو ته د الله تعالی په مخ کې هم دعوت او بلنه ورکړي، او د هغوی په وسیله دې خپلې په زړه پورې خبرې او چارې پر دوی باندې اجراء کړي.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعُوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُوْنَ ﴿٦٨﴾

(او ياده کړه) هغه ورځ چې برېښوالی به وکړی شي له پټنډۍ نه، او راوبه بللی شي دغه (کافران) طرف د سجدي کولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به یې ونه شي (سجدي کولو ته).

تفسیر: د دې آیت کریمه دوه معناگانې دي:

(۱): «په هغه ورځ چې ښکاره به کړی شي د الله تعالی پټنډۍ او الله تعالی به خلک سجدي کولو ته راوبلي، منافقین به سجده نشي کولی» لکه چې امام بخاري (رحمه الله تعالی) د أبو سعید الخدری رضي الله تعالی عنه څخه نقل کړی چې فرمایي: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اورېدلي دي چې: څومو رب به خپله پټنډۍ ښکاره کړي، نو هر مؤمن سړی او هره مؤمنه ښځه به ورته سجدي وکړي، او هغه څوک به پاتې شي چې په دنیا کې یې دریا او د شهوت په خاطر سجده کوله، نو وبه غواړي چې سجده وکړي، خو ملا به یې وچه سمه سیخه وگرځي، د سجدي کولو توان به نه لري، نو په دې حدیث کې د الله تعالی د پټنډۍ صفت ذکر دی، مونږ پرې ایمان لرو، لکه څرنگه چې واجب دي، کیفیت یا تشبیه بیانول یې د مخلوقاتو د صفتونو سره ناروا دي، همداراز معنی بدلول او تاویل کول په کې باطل دي، لکه څرنگه چې مونږ د الله تعالی د نورو صفتونو په کیفیت باندې نه پوهیږو هم داراز د الله تعالی دا صفت هم داسي دي چټي خیالات او فکرونه کول پکې هیڅ قسم ځای نه لري.

(۲): «په هغه ورځ چې سختي به ښکاره شي، سخت حالات به راشي، او منافقان به د سجدي کولو توان نه لري»، چې دا تفسیر د عبد الله بن عباس رضي الله تعالی عنهما او د ځینې تابعینو څخه نقل شوی دی.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ

حال دا چې ذلیلې ښکته به وي (له شرمه) سترگې د دوی.

تفسیر: یعنې د ندامت او شرمندگۍ لامله به یې سترگې ټټې وي، او نه یې شي پورته کولی.

تَرَهُهُمْ ذُلًّا وَقَدْ كَانُوا يَدْعُوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَلِيمُونَ ﴿٦٩﴾

راکېر کړي به وي دوی ذلت خواری، او بېشکه وو دوی (په دنیا کې) چې بلل کېدل دوی طرف د سجدي ته او دوی به وروغ رمت (نو سجده به یې نه کوله).

تفسیر: یعنې په دنیا کې هغوی ته د سجدي حکم ورکړی شوی وو، کله چې دوی روغ رمت وو، او پخپل واک یې سجدي کولی شوې، هلته دوی په اخلاص سره هیڅ سجده ونه کړه، د هغه اثر داسې شو چې استعداد یې باطل شو، اوس که غواړي چې سجده وکړي؛ نه یې شي کولی.

فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبْ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾

نو پرېږده ما او هغه څوک چې دروغ وايي په دې خبرې (قرآن) باندې، ژر ده چې وبه نيسو مونږ دوی ورو ورو (او نژدې به یې کړو عذاب ته) له هغه ځایه چې دوی نه دي پرې پوه.

تفسیر: یعنې د هغوی په عذاب کې لوېدل یقیني دي، خو د دوی د دې خو ورځني توقف او د عذاب د ډیل په نسبت تاسې مه خپه کېږئ، او د هغوی معامله ماته پرېږدئ، زه به پخپله د هغوی چاره وکړم، او داسې په ورو ورو او په تدریج سره به یې دوزخ ته بوځم، او زینه په زینه به رابښکته کړو دوی، او ورو ورو به نژدې کړو دوی عذاب ته چې هغوی په ځان هم خبر نشي، دوی به پخپلو چرتو کې ډوب تللي وي، خو د دوی بنسټونه له بېخه خېژي.

وَأْمِلْ لَهُمُ الْآثَانَ كَيْدِي مَتِينٌ

او ټال ورکوم دوی ته (په دنیا کې) بېشکه څما چال کلک دی.

أَمْ سَأَلَهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَّغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٦٨﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ ﴿٦٩﴾

آیا ته غواړې له دوی څنې (په تبلیغ د رسالت) څه اجر مزدوري؟ نو دوی د هغه له زیان تاوان څخه دروند بار کړی شوي دي (نو ځکه مخ درڅخه اړوي؟ بلکه نه یې غواړي). آیا شته په نزد د دوی پټه خبره علم الغیب، پس دوی یې لیکي؟ (له هغه څخه دغه حکم د برابری د مؤمن او د کافر).

تفسیر: یعنې افسوس او د تعجب ځای دی، چې دا خلق داسې د تباهی په لوري ورځي، څو ستاسې خبرې نه مني، آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آیا تاسې له دوی څنې کومه معاوضه تنخوا - کمېشن - او نور څه غواړئ چې د هغه لپاره هغوی ځان بېرته راکاږي؟ یا پخپله له هغوی سره د پټو خبرو څه حال او احوال شته؟ یا د الله تعالی وحي دوی ته راځي؟ او هغوی هغه په ډېر حفاظت سره لکه قرآن غوندې لیکي، نو ځکه ستاسې متابعت ته ځان اړ او مجبور نه بولي، او آخر به څه نه څه په منځ کې وي، کله چې پر هغوی باندې هیڅ یو بار نه اچول کېږي، او له هغه شي څخه دوی مستغني او بې پروا هم نه دي، نو د دوی د دې نه منلو سبب به پرته له ضده، عناده، انکاره، رځې، او عداوت بل شی کېدی نشي.

فَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٧٠﴾

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کې)، نو مه کېږه ته (په تنگ دلی او تلوار کې) لکه خاوند د ماهي کب (په تنگدلی او تلوار کې) کله یې چې غږ وکړ او دی وو ډک له غم غصې نه.

تفسیر: یعنې د کب په گېډه کې تلونکي پیغمبر یونس علیه السلام په شان د مکذبینو په معامله کې تنگدلی او وېره مه ښکاروئ، د دوی قصه پخوا له دې نه په څو څو ځایونو کې لږه لږه تېره شوې ده.

﴿إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ﴾ «کله چې غږ وکړ او دی وو ډک له غم غصې نه»، یعنې د قوم له لوري له غصې نه ډک شوی وو، له ډېره قهره یې د عذاب په غوښتلو کې ډېره چالاکی بلکه پېشگويي وکړه.

لَوْلَا أَن تَدْرَكَهُ نِعْمَةُ رَبِّهِ لَئِيدٌ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ يَأْمُرُ

که چېرې نه وی دا چې موندلی وی ده نعمت احسان له لوري د رب د ده؛ نو خامخا به پرېوتی وو دی (له گېډې د مهی نه) په سپېره ډگر (میدان) کې، او دی به ملامت کړی شوی وو.

تفسیر: یعنې د توبې له قبول څخه وروسته که د الله تعالی زیات فضل او احسان د هغه لاس نیونه نه وی کړې؛ نو په هغه وچ کلک لوی میدان کې چې د ماهي له گېډې څخه د باندې لوېدلی همغسې ملزم شوی به پروت وو، او هغه کمالات او کرامات به بیا نه ورته بښل کېدل، خو یواځې د الله تعالی د فضل او مهربانۍ لامله د هغه د ابتلاء په وخت کې هم هغه شیان له هغه سره پاتې وو.

فَاجْتَبِهْ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۵۰﴾

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوت سره)؛ نو ګرځولی یې وو دی له کاملاً صالحانو انبیاوو څنې.

تفسیر: یعنې بیا یې د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه، او په اعلی درجه نېکو خلقو کې یې ور داخل کړ، په حدیث کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: «له تاسې څنې دې هیڅ یو داسې نه ونه وایي چې زه د یونس علیه السلام ابن متی څخه ښه او بهتر یم».

وَأَنَّ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿۵۱﴾

او بېشکه نژدې وو هغه کسان چې کافران شوي دي چې خامخا وپه ښويوي تا (وبه دې غورځوي په ځمکه) په سترگو خپلو سره هر کله چې واورېده دوی قرآن (ستا له ژبې)، او وایي دوی (د کینې له مخې) بېشکه دغه (محمد) لېونی دی.

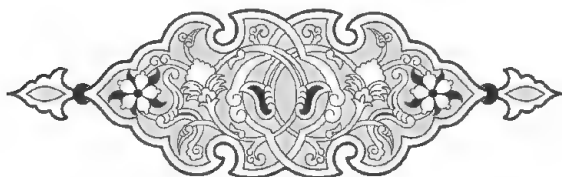
تفسیر: یعنې د قرآن کریم له اورېدلو څخه له غیظ او غضبه خوتکېږي، او په هسې رډو سترگو تاسې ته ګوري چې تاسې پخپلو سترگو سره له ځایه وښويوي، یا خامخا هلاک کړي تالره، یا دې وغورځوي له مرتبې خپلې نه، او په ژبه سره هم چټي اېلتې خبرې کوي، چې (استغفر الله) دا سړی لېونی شوی دی، او د ده هیڅ یوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ نه ده، مقصد دا دی چې داسې غواړي چې تاسې وپروې، او د صبر او استقامت له ځایه مو وخوځوي، مګر تاسې همغسې سم پخپل مسلک باندې کلک اوسئ!، او مه زړه تنګه کېږئ، او په هره معامله کې خپل خپګان مه ښکاره کوئ!، او مه چالاکي کوئ!، وېره او مدهانت مه اختیاروئ!.

وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿۵۲﴾

او حال دا دی چې نه دی دا (قرآن) مګر خو ذکر پند دی ټولو عالمیانو لره.

تفسیر: یعنې په قرآن کې د لېونتوب او جنون خبرې چېرې دي، هغه خو د ګردې نړۍ او نړۍ والانو لپاره د خورا لوی ذکر، پند او نصیحت لویه ذخیره ده، په دې کې د بني نوع انسان اصلاح او فلاح چارې پرتې دي، او په رښتیا سره همغه سړی لېونی باله شي چې د دې پاک کلام لېونی نه وي، او د زړه په اخلاص سره یې نه مني.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْقَلَمِ بِفَضْلِ اللَّهِ وَكَرَمِهِ وَنَمَّه.

سُورَةُ الْحَاقَّةِ

«د (الحاقه) سورت مکی دی، (۵۲) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۹) او په نزول کې (۷۸) سورت دی، وروسته د (الملک) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْحَاقَّةُ ۝ مَا الْحَاقَّةُ ۝

هغه (قیامت) حق واقع کېدونکی. څه شی دی هغه حق واقع کېدونکی؟

تفسیر: یعنې د قیامت هغه گړی چې د هغې راتلل له ازله د الله تعالی په علم کې ثابت او ټاکلی شوی دی، کله چې حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بې له کوم التباس او اشتباه څخه هر شی بېل او جلا کېږي، او د هغه د ذات په نسبت گړد جگړه کوونکي هلته مغلوب او مقهور کېږي، نو هلته به وپوهېدی شي چې هغه گړی څه شی ده؟ او څرنگه احوال او کیفیات په هغې کې شته؟

وَمَا آدْرَاكَ مَا الْحَاقَّةُ ۝

او څه پوه کړی یې ته چې څه شی دی هغه (قیامت) حق واقع کېدونکی.

تفسیر: یعنې که هر څومره یو خورالوی سړی هر څومره فکر ووهي، او خپل چرت او جاج وچلوي، د هغې ورځې د وپروونکې نندارې او زړه خوځوونکې پېښې منظرې ته یې فهم او ادراک نه ورسېږي.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ۝

دروغ گڼلی وو ثمودیانو او عادیانو (هغه قیامت) ټکوونکي (د زړونو او د غوږونو په سختیو سره).

تفسیر: یعنې د ثمود او د عاد قومونو دا د قیامت راتلونکې گړی دروغ وبلله، چې هغه به گړد ځمکه، اسمان، لمر، سپوږمۍ، ستوري، غرونه او سړي ټکوي، او ډېر سخت شيان ترې وړي وړي او ذرې کېږي، بیا وگوره چې د دې دواړو انجام او پای څرنگه شو؟

فَأَمَّا ثَمُودُ فَامْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ۝

پس هر چې ثمودیان وو؛ نو هلاک کړل شو (هغوی) په سخت اواز (د جبریل یا په سبب د سرکښې خپلې).

تفسیر: یعنې یوه سخته زلزله له یوه سخت اواز د جبریل علیه السلام سره یو ځای راغله، او گړد یې سره لاندې باندې کړل یا هلاک شول، ثمودیان په سبب د سرکښو خپلو سره چې د صالح علیه السلام ناقة یې گوډه او هلاکه کړه.

وَأَمَّا عَادُ فَاهْلَكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۖ

او هر چې عاديان وو؛ نو هلاک کړی شوي وو (دوی) په باد سخت اواز کوونکي (یا په ډېر سخت له حده تېرېدونکي یخ باد).

تفسیر: یعنې هغه باد دومره سخت او شدید وو چې په هغه باندې د هیڅ یوه موجود زور نه رسېده، تر دې حده چې هغو پرېستو له واکه هم د هغه سخت باد اداره کول نه وو پوره، او د هغوی له لاسو ځنې هم الوت، چې د هغه باد په اراده باندې مسلطې او مقررې وې.

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَنِيَّةٍ آيَاتٍ لِّحُسُومٍ فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أُعْجَازٌ نَقْلٌ خَاوِيَةٌ ۖ فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ۝

مقرر کړی وو (الله) دغه (باد) پر دوی باندې اووه شپې او اته ورځې متواتر پرله پسې برابر، نو لیده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه کې لوېدلي (مړه پراته په ځمکه باندې)، ګواکې دوی (له جهت د لویوالي د جثو بېخونه) ډډونه د خرماوو دي (هلاک پرېوتلي په ځمکه باندې). نو آیا وينې ته کوم یو (نفس) له دوی ځنې باقي پاتې شوی (بلکه هیڅ یې نه وينې).

تفسیر: یعنې هغه قومونه چې لنگ وې او مباحثې او مناقشې ډګر ته راووتې وو، او په لوړو غرونو سره به یې ویل: څوک به وي چې له مونږ ځنې زیات زور ولري؟ هغه ځمونږ له هغه زورور باد او وړېښ سره مقابله ونشو کړی، او ډېر پهلوانان یې د هغه زورور وړېښ (باد) د څپېرو په مخ کې داسې کم قوت او بې سیکه او اوږده غځېدل لکه د خرما لوی ډډونه چې سرونه یې وهلی شوي او له بېخه او بنسټ څخه راویستل شوي وي، نو آیا وينې ته کوم یو له دوی ځنې پاتې شوی؟ بلکه وبه نه وينې یو تن هم له هغوی څخه پاتې شوی، یعنې د هغو قومونو ذریه او نسل پاتې نشو، او د دنیا له مخ څخه بېخي فنا شو.

وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِآخِطَائَةٍ ۖ فَعَصَا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً ۝

او راغی فرعون او هغه چې پخوا له هغه ځنې وو او (اهل د) کلیو چپه (الته) کړی شويو په ګناهونو سره (چې شرک وو). نو حکم ونه مانه دوی د رسول د رب د دوی، نو (الله) ونيول هغوی په نیولو سختو سره.

تفسیر: یعنې وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډېرې سختې خبرې او تکبر او ځانمنۍ کولې، او پخوا له هغه څخه نور څو قومونه هم سره له لویو ګناهونو تېر شوي دي، لکه د نوح قوم او د شعیب قوم او د لوط قوم، چې د هغوی کلي سره له کلیوالو د هغو په بل مخ واړول شول، دوی ګرډو د خپلو خپلو پیغمبرانو خبرې نه منلې، او د الله تعالی مقابلې ته راوتلي وو، او د الله تعالی له احکامو څخه یې غاړې غړولې، په پای کې د الله تعالی له لوري دوی ګرډ په لویو آفتونو سره ککړ شول، او په هسې سختو بلاوو کې اخته شول چې د هغوی ژغورنه له هغه ځنې مشکل وه، هو! د الله تعالی په مخ کې د هیچا له لاسه هیڅ شی نه دي پوره.

إِنَّا لَنَاطِقُوا الْمَاءَ حَمَلِكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ۖ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أَذُنٌ وَأَعْيَةٌ ۝

بېشكه مونږ هر كله چې طغيان وکړ او یو راپورته شوې په هر شي باندې؛ پورته کړي وو مونږ تاسې په تلونکې بېړۍ (د نوح) باندې. لپاره د دې چې وگرځوو مونږ دا (واقعۀ) تاسې ته تذکره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د کافرانو)، او په یاد دې ولري (ودې ساتي) دا (نصیحت) غوږونه یادوونکي ساتونکي.

تفسیر: یعنې د نوح علیه السلام په زمانه کې كله چې طوفان راغی، نو ښکاره وه چې په هیڅ ډول د هیڅ یو انسان پاتې کېدل او ژغورنه له هغه ځنې ممکنه نه وه، او څومونږ قدرت او عام انعام، اکرام او احسان وو چې ګرد منکران مو ډوب کړل، او یواځې نوح علیه السلام او د هغه ملګریو ته مو نجات ورکړ، نو ښه په داسې یوه لوی طوفان کې د هغې وړو کې بېړۍ سلامت پاتې کېدل له توقع او هیلې ځنې لوړ کار نه دی؟ او آیا هغه څومونږ د قدرت او حکمت یوه علامه او نښه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلی شوي انسانان د هغه لوی طوفان او د خپلې ژغورنې قصې نورو ته وکړي، او په دې ډول سره دا پېښه تر آخره پورې د هر سړي په یاد پاتې وي، نو دغه خبرې د هغو غوږونو له یاده چې کومه معقوله خبره اوري او پرې پوهیږي، او په یاد یې ساتي؛ هېڅکله به نه هیرېږي چې په یوه زمانه کې د الله تعالی له لوري څومونږ پر پلرونو باندې هسې یو لوی احسان شوی دی، او په دې باندې پوهیږي، لکه چې د دنیا په جګړو او پېښو کې تل فرمانبرداران له نافرمانانو ځنې بیلېږي؛ همداسې حال به د قیامت په وړوونکي (حاقه) کې هم کېدونکي وي، وروسته له دې نه بیا الله تعالی أجل شأنه وأعظم برهانه په همدې لوري خپل کلام منتقل کوي.

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةً ۖ وَاحِدَةً ۝ وَحُيِّلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً ۖ وَاحِدَةً ۝ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝

بیا كله چې پوکی وشي په صور شپېلۍ کې پوکی یو. او پورته کړه شي ځمکه او غرونه (له خپلو ځایونو) نو مات به کړل شي دا دواړه (ټوټې ټوټې) په ماتولو یوه سره. نو په دغه ورځې کې به واقع شي (هغه) واقع کېدونکي (قیامت).

تفسیر: یعنې د صور (شپېلۍ) له پو کېدلو سره به سم ځمکه او غرونه له خپل اصلي صورت ځنې راووځي، او ګرد سره وړوکی وړوکی ذرې ذرې او بڅرکي بڅرکي کیږي، نو همدا د قیامت د قائمېدلو وخت دی.

وَأَنْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ۝ وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا

او ویه چوي (خیرې به شي) اسمان، بیا به هغه (اسمان) په دغه ورځ کې سست ضعیف وي. او ملائکې پرېښتي به وي په ځنډو (غاړو) د هغه (اسمان).

تفسیر: یعنې نن ورځ چې اسمان دومره کلک او مضبوط دی، چې سره د لکونو کلونو د تېرېدلو بیا هم هیڅ یو سوری او کنډو په کې نه لیده کیږي، په هغې ورځې کې به شلېږي، او ټوټې ټوټې کیږي به، كله چې د هغه د منځنۍ برخې نېدل شروع کیږي؛ نو پرېښتي به د هغه ځنډې ته ځي.

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَلَاثَةٌ ۝

او پورته به کړي عرش د رب ستا له پاسه د دوی په هغه ورځ کې اته (پرېښتي).

تفسیر: اوس خلورو پرستو عظیم عرش راپورته کړی دی، چې د هغه د لویوالي او ارتوالي علم یواځې له پاک پروردگار سره دی، په هغه ورځ کې له هغوی سره خلور پرستې نورې هم ملگرې کېږي.

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ۝

په دغه ورځ کې به تاسې حاضر وړاندې کړل شئ (الله ته سره د حساب)، پټه به نه پاتې کېږي له (اعمالو د) تاسې هېڅ یوه پټه خبره.

تفسیر: یعنې په هغه ورځ کې به تاسې د الله تعالی دربار ته راحاضر کړی شئ، او د هېچا هېڅ یوه نیکي او بدې به نه پټېږي، او گرد عام منظر ته به رابنکاره کړی شي.

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ يَمِينًا ۖ فَيَقُولُ هَذَا مَا أُرْسِلْتُ بِهِ ۚ

نو هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عمل نامه د ده په بني لاس د ده؛ نو وبه وايي (له خوشالي داسې چې) راشئ (واخلئ) او ولولئ تاسې دا څما کتاب عملنامه.

تفسیر: یعنې په هغې ورځې کې هره اعمالنامه چې په بني لاس کې ورکړه شي؛ هغه د نجات او د مقبولیت علامه ده، نو هغه له ډېرې خوښۍ ځنې هر سړي ته وربنکاروي او وايي به چې: راځئ څما اعمالنامه ولولئ.

إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلْكٌ حَسْبَاءَ ۚ

بېشکه ما يقين کاوه (په دنیا کې) چې بېشکه زه مخامخ کېدونکي یم له حساب خپل سره.

تفسیر: یعنې په دنیا کې یې هسې خیال کاوه چې یوه ورځ به ضرور څما حساب او کتاب اخیست کېږي، نو ځکه زه ویرېدم او د خپل ځان سره مې محاسبه کوله، نن شکر دی چې د هغه په زړه پورې نتیجه وینم، چې د الله جل جلاله په فضل څما حساب بالکل صاف او پاک دی.

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ۖ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۖ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ۚ

نو هغه (شخص) دی په عیش ښه کې (چې دی به پرې راضي وي). په جنت عالي لوی او چټ کې. چې مېوې به یې ډېرې نژدې وي.

تفسیر: چې په ولاړه، ناسته، ملاسته او هر وخت کې په ډېره اسانۍ سره په لاس راځي، او په ښه ډول سره شوکولی کېږي.

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا لِّمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ۚ

(ورته وبه ویل شي) خورئ او څښئ په اشتها هضم سره په سبب د هغو عملونو خپلو چې مخکښې لېږلي وو تاسې په ورځو تېرو شويو د دنیا کې.

تفسیر: یعنې په دنیا کې تاسې خاص د الله تعالی لپاره د خپلو نفساني او خواهشاتو مخې مو نیولې وې، او د لوړې او تندې رېږونه مو پر ځای اخیستې وو، نن هېڅ یو رنځ او تکلیف په تاسې باندې نشته، په ښو مزو او اشتها سره هر شی مو چې زړه غواړي؛ خورئ او څښئ یې!، ځکه چې نه مو طبیعت خفه او نه منغض او نه منقبض کېږي، او نه د بدهضمۍ او د بولو او غاښو او د بلې ناروغۍ اندېښنه له تاسو سره شته، او نه مو د دې نعمتونو زوال په تصور کې راځي.

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ ۖ فَيَقُولُ ۖ يَلَيْتَنِي لَمْ أُوتِ كِتَابَهُ ۖ وَلَمْ أَدْرِمَا حِسَابِيهِ ۖ
يَلَيْتُمَا كَانَتْ الْقَاضِيَةَ ۖ مَا آغْنَىٰ عَنِّي مَالِيهِ ۖ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيهِ ۖ

او هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عملنامه دده په کين لاس دده؛ نو وبه وايي (له غمه داسې چې) ای کاشکې نه وی راکړی شوی ماته دا کتاب اعمالنامه ځما. او نه وم پوه شوی زه چې څه دی حساب ځما. ای کاشکې وی (پرومبنی مرگ ځما په دنیا) خلاصوونکی (ځما له دویم حیات). هیڅ دفع ونه کړه له ما ځني مال ځما. برباد شو له ما ځني سلطنت حکومت ځما.

تفسیر: یعنې د شا له لوري په کېن لاس کې د هر چا اعمالنامه چې ورکوله کېږي؛ هغه پوهیږي چې په ما باندې کمبختي راغلې ده، نو په دې وخت کې په ډېر حسرت سره داسې تمنا کوي چې کاشکې ځما دا اعمالنامه نه وی راکړی شوې، او زه نه خبرېدی چې ځما حساب او کتاب څرنگه دی، کاشکې په مړینې مې دا قصه پای ته رسېدلې وی، او زه د تل لپاره مې پروت وی، او له مړینې څخه وروسته مې بیا دا ژوندون نه په برخه کېدی، او که ژوندی کېدم خو بیا زړه مې یوه لقمه او نمړې کېدلې!! افسوس چې هغه مال، جاه، حکومت او دولت مې هیڅ په کار رانغی، او نن مې د هغو ګردو شیانو هیڅ یو شی په سترگو نه راځي، نه څه دلیل او حجت په لاس لرم، او نه څه عذر او معذرت کولی شم.

(نو الله تعالیٰ أجل شأنه وأعظم برهانه خازنانو د جحیم ته داسې حکم فرمایي چې):

خُذُوهُ فَعَلُوهُ ۖ ثُمَّ الْحَبِيمَ صَلْوُهُ ۖ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا
فَأَسْكُرْهُ ۖ

ونیسئ دی! پس په ځنځیر سره وتړئ دی! بیا (اور د) دوزخ ته وغورځوئ دی! بیا په یوه ځنځیر کې چې ګزونه د هغه او یا ګزه وي پس ننه باسئ دی (په دوزخ کې)!

تفسیر: پرېستو ته به حکم کېږي چې هغه ونیسئ!، او غاړې یې په غاړه ورواچوئ!، او په اور کې یې غوږه کړئ!، او په هغه ځنځیر کې یې چې اوږدوالی یې او یا ګزه دی وتړئ!، تر څو د سوځېدلو په وخت کې هیڅ ونه خوځېدی شي، ځکه چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو ځنې سوځېدونکي لږ څه تخفیف حس کولی شي.

تنبيه: له ګز ځنې د هغه ځای ګز مراد دی، چې د هغه اندازه هم الله ته معلومه ده.

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ۖ وَلَا يَحْضُ عَلَىٰ طَعَامِ الْمُسْكِينِ ۖ

بېشکه دی وو (په دنیا کې) چې ایمان یې نه راوړ په الله لوی باندې. او تاکید تېزوالی به یې نه کاوه په طعام ډوډۍ ورکولو د مسکینانو محتاجانو باندې.

تفسیر: یعنې چې په دې دنیا کې اوسېده، نه یې د الله تعالیٰ حق پېژنده، او نه یې د بندګانو د حقوقو ساتنه کوله، د فقيرانو او د محتاجانو لاس نیونه او ګرو بڼه (تپوس) چېرې، حتی نورو ته یې هم په دې مورد کې څه تشویق او ترغیب ورنه کړ، بیا په الله تعالیٰ باندې همغسې چې بنایي؛ ایمان یې رانه ووړ، نو نجات به چېرې وي؟.

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هُنَا حَبِيمٌ ۖ

نو نشته ده ته نن ورځ په دې ځای کې کوم دوست (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنی لکه چې هغه الله تعالی یې خپل دوست نه کړ؛ نو نن به د هغه دوست شوک شي چې د ده حمایت وکړي؟ او دی له عذابه وژغوري؟ یا د مصیبت په وخت کې تسلي وکړي؟

وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غَسْلِينَ ۝ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ۝

او نشته هیڅ طعام (چې ویې خوري) مگر خو (د دوزخیانو د زخمونو) له وینو او زوو ځنې. چې نه خوري دغه (غسلین) مگر همغه خطاکاران گنهکاران (یې خوري).

تفسیر: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوت رسیږي، مگر دوزخیانو ته هیڅ یو داسې مرغوبه خواړه نه وررسيږي چې د هغوی د راحت او د قوت سبب شي، هو! یواځې هغوی ته به د دوزخیانو د زخمونو زوې ورکولی کیږي، چې هغه به پرته له هغو گنهکارانو څخه بل څوک نشي خوري، او هغه هم د لوږې او تندې له شدته تېرولې په دې خیال سره یې خوري، او داسې یې گڼي چې د هغه ځنې هغه ته څه گټه وررسيږي، وروسته له هغه دا ورښکارېږي چې د هغه خوړلو د لوږې له رپړه لوی تکلیف ورپېښ کړ، (أعاذنا الله من سائر أنواع العذاب في الدنيا والآخرة).

فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصَرُونَ ۝ وَمَا لَا تُبْصَرُونَ ۝ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۝

نو قسم خورم زه په هغو شیانو چې وینئ یې تاسې. او په هغو شیانو چې نه یې وینئ تاسې. بېشکه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مکرم عزتمن ده.

تفسیر: یعنی هر څه چې د جنت او د دوزخ او نورو په نسبت بیان شو؛ دا کومه شاعري نه ده، او نه د کهنات اټکلونه او چټي (بېکاره) خبرې دي، بلکه دا قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، چې له الله تعالی له خوا نه یې یوه لویه پرېشته جبریل علیه السلام راوړي، او یو لوی پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یې اوروي، هغه پرېشته چې دغه قرآن کریم د الله تعالی له خوا نه راوړي، او دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چې هغه قرآن شریف په ځمکه کې انسانانو ته وررسوي؛ دا دواړه عزتمن رسولان دي، د یوه کرامت خو تاسې پخپلو سترگو سره وینئ، او د بل کرامت او لویي د هغه اول کریم د بیان ځنې تاسې ته ثابتې شوې ده.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُوْمِنُونَ ۝

او نه ده دا خبره د کوم شاعر، بیخي لږ ایمان راوړئ تاسې (بلکه نه مؤمنان کېږئ).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په کلام الله والي باندې کله کله ستاسې په زړونو کې له یقین ځینې پلوشې راځلېږي، مگر ډېر لږ چې د نجات لپاره کافي نه دی، آخر ولې د دې کلام الله په نسبت د شاعرۍ او کاهنۍ خبرې کوئ؟ آیا د واقعي انصاف له مخې دا ویلی شئ؟ آیا دا د کوم شاعر کلام کېدی شي؟ او د شعر له قسم څخه دی؟ په شعر کې وزن، بحر او نورو شتوالی ضروري دی، او په قرآن کریم کې د هغو شیانو نښه نشته، د شاعرانو خبرې زیاتره یې اصله وي، او زیاتره مضمونونه یې یواځې وهمي او خیالي وي، او حال دا دی چې په عظیم الشأن قران کې ټول ثابتې حقایق او محکمې اصول په قطعي دلائلو او یقیني حجتونو سره بیان شوي دي.

وَلَا يَقُولُ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَّا تَدْكُرُونَ ۝

او نه ده دا خبره د کاهن (ترویتی لکه چې تاسو گمان کوئ)، لږ پند اخلئ تاسې (بلکه نه یې اخلئ).

تفسیر: یعنې په پوره فکر سره یې راملوم کړئ، او ښه چرت (خیال) په کې ووهئ!، چې دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی، کاهنان په عربو کې همغه خلق وو چې له بتانو، پیرانو او نورو خرافاتو او رذائلو سره یې تعلقات او مناسبات لرل، دوی خلقو ته د کومې جزوي غیبي خبرې په نسبت ځینې مقفا او مسجع خبرې اورولې، مگر د پیرانو په کلام کې معجزې نه وې، چې هغه غوندې بل څوک به خبرې نشي کولی، بلکه که کوم جن کوم ترویتی بامپر (کاهن) ته کومه خبره وروښي؛ بل پیری هم همغسې وروښولی شي، او دا کلام یعنې پاک قرآن داسې یوه معجزه ده چې گړد جن او انس که سره یو ځای شي، د هغه په شان کومه خبره نشي جوړولی، د نورو کاهنانو او ترویتیانو بامپرانو په خبره کې یواځې د قافیې او د سجعي د رعایت لپاره ډېر الفاظ راوړي چې بالکل بېکاره وي، خو په دغه معجز نظام کلام کې یو حرف او توری یو حرکت هم بېکاره او بې فائدي نه دی.

تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۳۰﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکي) رب د عالمیانو.

تفسیر: ځکه چې د گړدې دنیا د تربیت ډېر اعلی او کلک اصول په دغه عظیم الشان قرآن کې بیان شوي دي.

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿۳۱﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿۳۲﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿۳۳﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿۳۴﴾

او که له ځانه جوړولی (محمد) مونږ باندې ځینې خبرې (چې مونږ ورته نه وي ویلې). نو هرومرو (خامخا) بدل اخیستی به وو مونږ له ده په ښي لاس سره (او یا نیولی به مو وو د ښي لاسه او عذاب به مو ورته ورکړی وو). بیا به خامخا پرې کړی وو مونږ له ده رڼک د زړه (او وژلی به مې وو). پس نه به وو هیڅوک له تاسې څخه (یعنې نه یی تاسې له قتل د) هغه (محمد) ځنې منع کوونکي (مالره).

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي: «یعنې که ده دروغ پر الله تعالی باندې جوړول؛ نو اول به یې الله تعالی دښمن کېده، او له لاسه به یې نیوه، قاعده ده چې د ورمپر وهلو په وخت کې جلادان مقتولان له ښي لاس څخه اخلي، تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه ښورېږي».

وَإِنَّهُ لَتَذْكُرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۳۵﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُّكَذِّبِينَ ﴿۳۶﴾ وَإِنَّهُ لَكُحْسَرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿۳۷﴾

او بېشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ویرېدونکیو لره (چې نفع ترې اخلي). او بېشکه مونږ ته خامخا معلوم دي دا چې بېشکه ځینې له تاسې څخه دروغ گڼونکي دي (قرآن لره). او بېشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب د پښېمانۍ دی پر منکرانو کافرانو باندې.

تفسیر: یعنې له الله تعالی څخه ویریدونکي د دې خبرې له اورېدلو څخه پند اخلي، او د هغو په زړونو کې چې وېره نه وي؛ هغه یې دروغ گڼي، لیکن یو وخت داسې راتلونکی دی چې دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پښېمانۍ سبب شي، او هلته به ارمان کوي چې ولې مو هسې رښتیا خبره دروغ وبلله، چې نن د هغې لامله په دې آفت ککړ شوي یو.

وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِسُورَتِكَ الْعُظْمَىٰ ﴿٥٢﴾

او بېشکه دغه (قرآن) خامخا (عين) حق يقين (محض او د منلو وړ - قابل) دی. پس تسبیح پاکی ووايه په نامه د رب خپل چې له ګردو ځني عظيم ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې دا کتاب خوداسې حق او رښتيا دی چې له حده تېر د منلو وړ (لايق) دی، او د هغه مضامين له سره تر آخره پورې رښتيا او هيڅ يو شک او شبهه په کې نشته، نبایي چې هر سړی په هغه باندې ايمان راوړي، او تل د الله تعالی په عبادت او تسبیح او تحمید کې مشغول اوسي.

تَمَّتْ سُورَةُ الْحَاقَّةِ بِفَضْلِ اللَّهِ وَمَنِّهِ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْمَعَارِجِ

«د (المعارج) سورت مکی دی، (۴۴) آیتونه (۲) رکوع لري، په نزول کې (۷۹) او په تلاوت کې (۷۰) سورت دی، وروسته د (الحاقه) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ۝ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ۝

وغوښت غوښتونکي یو عذاب واقع کېدونکی لوېدونکی. (منکرانو) کافرانو لره چې نشته هغه ته دفع کوونکی (چې راشي).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې پیغمبر تاسې ته عذاب غوښتی دی، چې هغه هیڅوک له تاسې څنې نشي لرې کولی»، یا به غوښتونکي کفار وي چې ویل به یې: آخر هغه عذاب ولې ژر نه راځي چې وعده یې مونږ ته را کړې شوې ده؟ ای الها! که د محمد دا وینا په رښتیا وي؛ نو پر مونږ باندې له اسمانه تیري ولې نه ورپرې؟ دا خبرې به یې د انکار او تمسخر له لارې کولې.

مَنْ اللَّهُ ذِي الْمَعَارِجِ ۝

له طرفه د الله چې څېښتن د لویو لوړو (اوچتو) زینو دی.

تفسیر: یعنې پرښتې او د مسلمانانو ارواح ګرد اسمانونه درجه په درجه طی کوي، د هغه دربار ته ورنژدې کېږي، او دا درجې د مسافت او د لرېوالي او نژدېوالي له پلوه سره مختلفې او متفاوتې دي، او فرق او توپیر لري، ځینې داسې چې: په یوه رپه کې د هغه د لوړوالي سبب کېدی شي، لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ویل، او ځینې داسې دي چې یوه ګرې په هغه سره ترقي حاصلېږي لکه اودس او لمونځ کول، او ځینې په پوره ورځ کې لکه روژه یا په کامله میاشت کې لکه د رمضان د میاشتې روژه نیول، او ځینې په پوره یو کال لکه حج کول، (وعلی هذا القیاس) همدا راز د پرښتو او د ارواحو غروج چې په هر کار باندې مقرر دی، وروسته له دې چې له هغه څنې فراغت ومومي، هم مختلف او متفاوت دي، او د قدوس الله تعالی تدبیر او انتظام هسک او ټیټې بېشماره درجې لري.

تَعْرِجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ ۝

چې څیږي ملائکې پرښتې او روح (جبریل) په طرف د هغه.

تفسیر: یعنې پرښتې، جبریل علیه السلام وغیره الله تعالی طرف ته څیږي، او یا پرښتې او د نورو بندگان ارواح الله تعالی ته څیږي.

فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ۝

په هغه ورځ کې چې ده اندازه د هغې پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسیر: د قیامت ورځ د پنځوسو زرو کلونو په مېچ ده، یعنې له اولې شپېلۍ (صور) څخه تر هغه پورې چې جنتیان په جنت کې او دوزخیان په دوزخ کې ننوځي؛ پنځوس زره کاله تیرېږي.

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَبِيلاً

نو صبر وکړه (ای محمده!) صبر جمیل نېک (بې له شکوه - شکایت - جزع - فزع).

تفسیر: یعنې که دا کافران د انکار او تمسخر له لارې شورماشور کوي چې ژر هغه ټاکلی عذاب راوړسېږي، بیا هم تاسې تلوار مه کړئ!، بلکه په صبر او استقلال سره اوسئ!، مه موزره تنگوي!، او نه د شکایت الفاظ ښايي د تاسې له خولې څخه ووځي!، دا ستاسې صبر او د دوی تمسخر او ملنډې وهل به ضرور خپله اغېزه او اثر ښکاره کوي.

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ۖ وَرَأَاهُ قَرِيبًا

بېشکه دغه (منکران) ویني هغه (عذاب یا قیامت) لرې. او مونږ وینو هغه (عذاب یا قیامت) نژدې.

تفسیر: یعنې د دوی په خیال کې د قیامت راتگ لرې ورځي، بلکه د دوی په زعم وقوع یې هم ممکن نه دی، او په عقل کې یې له سره نه ځایېږي، او مونږ یې ډېر نژدې گڼو، او هسې بولئ چې اوس راځي.

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْهَيْلِ ۖ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ

هغه ورځ (به واقع شي پر منکرانو عذاب) چې وگرځي اسمان په شان د قلعي ژېړ ويلي شوی یا (تورې خټې د تېلو). او وبه گرځي غرونه په شان د وړې نداف وهلې رنگارنگ.

تفسیر: وړې مختلف او راز راز رنگونه لري، او د دغو غرونو رنگونه هم سره مختلف او راز راز دي، لکه چې الله تعالی د «فاطر» سورت په څلورمه رکوع (۲۷) آیت کې فرمايي: ﴿وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُا وَغَرَابِيبُ سُودٌ﴾ او د «القارعه» په سورت کې یې فرمایلي دي: ﴿كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ﴾ «یعنې غرونه لکه رنگینې وهلې شوې وړې غونډې به وي»، دا خوا او هغه خوا به رغړي رارغړي.

وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيماً ۖ يُبْصَرُونَ

او نه کوي پوښتنه یو دوست له بل دوسته (ځکه چې مشغول به وي په ځان خپل، اګر که په نظر ورځي دوی ته هغوی). او ښه به یې پېژني.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یعنې گړد به سره په نظر راځي، او دا به ورنکارېږي چې د دوی دوستي چټي او بېکاره وه»، هر یو به د بل حال او احوال گوري، مګر یو له بل سره څه مرسته او حمایت نشي کولی، او هر یو به پخپل فکر کې ډوب تللی وي.

يَوْمَ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْقَدِي مِنْ عَذَابٍ يَوْمِئِذٍ بَنِيهِ ۖ وَصَاحِبَتَهُ ۖ وَأَخِيهِ ۖ وَفَصِيلَتَهُ الَّتِي تُؤَيِّنُ ۖ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا لَّئِنْ يُجْزِيَهُ

خوښوي به مجرم گنهگار (کافر) چې فدیو ورکړي له عذابه د دغې ورځې په ځامنو خپلو سره. او ملګري ښځې خپلې سره، او ورور سره. او خپلوانو قبیلو خپلو سره هغو سره

چې ځایونه یې ورکول دوی ته په دنیا کې. او هغه څوک چې په ځمکه کې دي ټول، بیا وژغوري ځان خپل.

تفسیر: یعنې غواړي چې گرد کور او کهول او خپل که یې له لاسه پوره وي او په درد یې وخوري له خپل ځانه قربان کړي، او پخپله فدیة کې یې ورکړي، او خپل ځان وژغوري، مگر دا به امکان ونه لري، او خلاص به نشي له عذابه ځکه چې:

كَلَّا إِنَّهَا لَأُفْلِقُ ۖ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَى ۝۱۶

نه ده داسې چې ارزو کوي دوی. بېشکه دا (اور د دوزخ) لمبې وهونکې دی. ویستونکې دی (له کفارو څخه) داینې (یا د پوستکو د لاسو او د پنبو د دوی).

تفسیر: یعنې هغه اور به مجرم کله پرېږدي، هغه به یې پوستکي وباسي، او تر اینې (جگر) پورې یې رسیږي، او اینه یې هم ترې وباسي.

تَدْعُو أَمِنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى ۖ وَجَمَعَ فَأَوْغَى ۝۱۷

رابولي (دا دوزخ) هغه څوک چې شا یې کړې وي او مخ یې ګرځولی وي (له ایمانه). او ټول کړی یې وي (مال) نو ساتلی یې وي (د الله حق یې ترې نه وي ورکړی).

تفسیر: یعنې د دوزخ له لوري به یو رانښکودل او نارې او سورې وي، هومره سړي چې په دنیا کې د حق او رښتیا په لوري شاه اړولې او د ښو چارو څنې یې مخ ګرځولی وي، او د مالونو او شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کې مشغول؛ هغه ګرد به د دوزخ په لوري رانښکودل کیږي.

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ۖ إِذْ أَمَسَهُ الشُّرُجُوعَا ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ۝۱۸

بېشکه انسان بني آدم پیدا کړی شوی دی هلوع حارص بې صبره. کله چې ورسپړي ده ته شر خرابي؛ صبر نه کوي فریاد کوي. او کله چې ورسپړي ده ته ښېګڼې؛ نو بې توفیق کیږي منع کوونکي شي (حق لره).

تفسیر: یعنې په هیڅ لوري پخپلې بهادری، کلکتوب، پوخوالي، قوت او همت نه ورښکاروي، که فقر، فاقه، ناروغي او سختي پرې راشي؛ نو بې صبري ورښکاروي، ویرېږي او ناامیده کیږي، او هسې ګڼي چې اوس د هغه لپاره هیڅ یوه لاره نه ده پاتې، چې په هغې کې له هغه رېږ او مصیبت نه ځان وژغوري، که مال، شته، دولت، روغتیا، عظمت او پت ور په برخه شي؛ نو د ښېګڼې لپاره به هیڅ خپل لاس نه غځوي، او د الله تعالی په لاره کې هیڅ یو شی په اخلاص او مینې سره نه لګوي، هو! هغه سړی له دې وینا څنې مستثنی دی، چې د هغوی بیان دغه دی چې اوس راځي.

إِلَّا الْمُصَلِّينَ ۖ الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ۝۱۹

مګر (نه دي پیدا کړی شوي هلوع هغه) لمونځ کوونکي چې دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دي. او هیڅکله او هیچرې هیڅ یو لمونځ ترې نه فوت کیږي.

تفسیر: یعنې د لمانځه ناغه کوونکي نه دي، بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره یې کوي، او د لمانځه په حالت کې په ډېر سکون او اطمینان سره سم برابر لمونځ کوي، او تل لمانځه ته متوجه وي.

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ۖ لِلْمَسْكِينِ وَالْمَحْرُومِ ۖ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې په اموالو د هغوی کې حق برخه معلومه وي (له زکات او صدقات). لپاره د غوښتونکیو (فقیرانو) او محروم (فقیرانو چې سوال نه کوي).

تفسیر: د «المؤمنون» په سورت کې د دې تفسیر شوی دی.

وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بَيْعَ الْإِثْمِ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې مصدق باور کوونکي دي په ورځ د انصاف جزاء باندې.

تفسیر: یعنې د همدې یقین په بناء باندې ښه کارونه کوي، چې په هغه ورځ به یې په کار ورځي.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ عَذَابٍ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ۖ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې دوی له عذاب د رب خپل وېرېدونکي وي (اگر که په عبادت کې یې ډېر کوښښ هم کړی وي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی له عذاب ویرېږي، او په خرابو کارونو پسې هیڅ نه ګرځي، ځکه چې:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ۖ

بېشکه له عذاب د رب؛ دوی نه دي پرامن کړي شوي (بلکه تل ترې ویرېږي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی عذاب داسې یو شی نه دی چې بنده د هغه له لوري ځنې مأمون شي، او بې وېرې کیني، بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره ترې په امان نه دي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ۖ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ۖ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ۖ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې دوی د خپل شهوت د ځایونو ساتونکي دي. مګر په ښځو خپلو باندې او په هغې وینځې خپلې باندې چې یې مالکان شوي دي ښي لاسونه د دوی، نو بېشکه دوی نه دي ملامت کړي شوي (ځکه چې خپلې ښځې - وینځې پرې حلالې دي). نو هغه چې غواړي پرته له دغو څخه؛ پس همدوی دي له حده تېرېدونکي.

تفسیر: یعنې که څوک پرته له خپلې حلالې ښځې یا وینځې ځنې بل کوم ځای د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو هغه د اعتدال د حد او جواز څخه د باندې قدم ږدي، نو متعه موقت، بهیمه او استمناء (په لاس سره منی ایستل) او نور ناروا دي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رِعُونَ ۖ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکي دي (او په سر یې رسوي).

تفسیر: په دې کې د الله تعالی او د بندګانو د ګردو حقوق راغلل، ځکه د سړي هومره قوتونه چې شته هغه ګرد د الله تعالی امانت دی، نو ښايي هغه د الله تعالی په رابښولو واقعو کې صرف کړی شي، او هغه قول او اقرار چې په ازل کې یې ترلې دی؛ له هغه څنې خپله غاړه ونه غړوي!

وَالَّذِينَ هُمْ يَشْهَدَتُهُمْ فَأَسْوَنَ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې همدوی په شاهدۍ خپلې باندې سم ولاړ وي.

تفسیر: یعنې که ضرورت پېښ شي؛ نو بې له زیادت او لږوالي او لحاظ او رعایت شاهدي ورکوي، او حقه خبره هیڅکله نه پټوي.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې همدوی پر لمانځه خپل باندې ساتنه کوي (پخپلو وختونو یې اداء کړي).

تفسیر: یعنې د لمونځونو د اوقاتو، شرائطو، او آدابو څنې باخبر وي، او د هغه صورت او حقیقت د ضایع کېدلو څنې تل خپل ځان ساتي.

أُولَئِكَ فِي جَنَّةٍ مُّكْرَمُونَ

دغه کسان به (چې موصوف په دغو اتو صفاتو دي) په جنتونو کې به وي مکرم عزتمن کړي شوي.

تفسیر: یعنې د جنتیانو همدا اته صفتونه دي، چې په لمانځه سره او په لمانځه باندې ختم شوي دي تر څو معلوم شي چې لمونځ د الله تعالی په دربار کې څومره مهتم بالشأن او الزم او ضروري عبادت دی، د هر یوه مسلمان په وجود کې چې دا صفات او ستاینې وي؛ نو په هغه کې به د «هلوغ» مذمت نه وي.

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ۖ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ۖ آيَظْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةً نَّعِيمٍ ۖ كَلَّا

نو څه شوي دي هغو کسانو لره چې کافران شوي دي چې طرف ستانه راځغاستونکي دي. له ښي لوري څخه او له کيڼي لوري څخه ناست ډلې ډلې (حلقه) وهونکي. آیا طمع کوي هر سړی له دوی څنې چې داخل به کړی شي په جنت د نعمتونو کې؟ نه ده داسې (چې دوی طمع کوي د دخول د جنت).

تفسیر: ابن کثیر (رحمه الله) د دې آیتونو مطلب داسې اخیستی دی: یعنې ستاسې په لوري د منکرین ولې په ډېره جلدۍ او تلوار سره درځغلي او منلې وهي، او ښي او کيڼې خوا ته ډلې ډلې پنډیږي، یعنې د پاک قرآن له اورېدلو څنې ولې دومره تور خوري او بد وړي او تنبتي؟ نو آیا سره له دې وحشت او نفرت دوی داسې توقع او هیله هم لري چې له دوی څخه به هر یو سړی بې له اندېښنې جنت ته ننوځي؟ هر ګز داسې نه ده، (هذا كما قال الله تعالى: ﴿فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكَرَةِ مُعْرِضِينَ﴾) د «المدر سور» دویمه رکوع.

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّمَّا يَعْْلَمُونَ ﴿٢٩﴾

بېشکه مونږ پيدا کړي مو دي دوی له هغې (نطفې) څخه چې پرې پوهیږي دوی (چې ضعیفه او حقیره ده).

تفسیر: یعنې د خاورې غونډې یو حقیر شي یا له مني غونډې شي ځنې پيدا شوي، هغه چېرې د جنت وړ وي تر څو چې په ایمان او وحدانیت سره خپل ځان پاک نه کړي، او په رښتیا سره معظم او مکرم نه شي.

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغْرِبِ

نو قسم خورم په رب (مالک) د مشرقونو او (په رب مالک د) مغربونو.

تفسیر: لمر، سپوږمۍ او نور ستوري هره ورځ له یوه نوي ځایه راڅرگندیږي، او په یو نوي ځای راپټیږي، نو د دې نقطو په اعتبار یې مشارق او مغارب ورته وویل.

إِنَّا لَقَدِرُونَ ﴿٣٠﴾ عَلَى أَنْ تُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٣٠﴾

بېشکه مونږ خامخا قادر یو. په دې باندې چې بدل راوړو خیر ډېر غوره له دوی څخه، او نه یو مونږ عاجزی کړی شوي (له ارادې خپلې).

تفسیر: یعنې کله چې د هغوی په ځای له هغوی ځنې ښه سړي راوستلی شو؛ نو پخپله دوی ولې نشو ژوندی کولی؟ یا دا مطلب: پرېږدئ چې دا د مکې کافران خندا او مسخرې وکړي، او ملنډې ووهي، مونږ به د اسلام د خدمت لپاره له دوی ځنې غوره قوم راوړلو، لکه چې د قریشو په ځای یې د مدینې انصار ودرول، او مکه والان بیا د هغوی د واک ځنې بهر ونه وتی شو، او په پای کې یې د خپلو شرارتونو خوند وڅکو.

تنبیه: د «مشارق» او «مغارب» قسم ښایي د دې لپاره یاد کړی وي، چې هغه الله تعالی چې هره ورځ مشرق او مغرب بدلوي؛ نو آیا هغه ته ستاسې بدلول کوم سخت او مشکل کار دی؟

فَذَرَهُمْ يَخْضِبُونَ وَيَلْعَبُونَ حَتَّى يُلْقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوْعَدُونَ ﴿٣١﴾

نو پرېږده دوی (ای محمده!) چې ننوځي مشغولېږي په باطلو کې او لوبې کوي په دنیا کې تر هغه پورې چې پیوست شي دوی له هغې ورځې خپلې سره چې وعده یې کړې شوې ده له دوی سره (چې بدر یا قیامت دی).

تفسیر: یعنې د لږو ورځو ځنډه دی، بیا به د هغوی سزا یقیني وي.

يَوْمَ يُخْرِجُونَ مِنَ الْعِبَادِ سِرَآءًا كَانَهُمْ إِلَى نَضَبٍ يُوفُونَ ﴿٣٢﴾

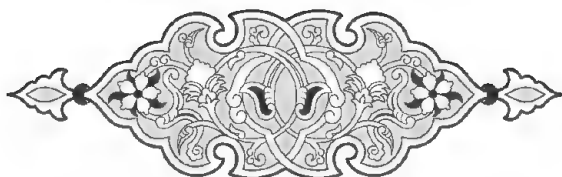
هغه ورځ چې بهر راويستل شي دوی له قبرونو څخه چې ځغېدونکي به وي لکه چې دوی په طرف د ښو چابک ځغلي.

تفسیر: یعنې څرنگه چې څوک د کومې خاصې ښې او علامې په لوري په منډو سره ځغلي، او یو له بله غواړي چې ژر ورسېږي.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْفَعُهُمْ ذِلَّةٌ ذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٩﴾

حال دا چي ذليلي خوارې به وي سترگې د دوی چي پټ کړی به وي دوی لره ذلت خوارۍ، دا ورځ ده (هغه د قیامت) چي وو دوی چي وعده ورسره کړې شوې وه (په دنیا کې).

تمت سورة المعارج بفضل الله ومنه وكرمه.

سُورَةُ نُوحٍ

«د (نوح) سورت مکی دی، (۲۸) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۱) او په نزول کې هم (۷۱) سورت دی، وروسته د (النحل) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دې سره چې وويروه ته قوم خپل پخوا له هغه ځنې چې راشي دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يعنې پخوا له دې چې په دنيا کې د خپل کفر او شرارت لامله له يو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت کې د دوزخ له عذاب سره مخامخ شي، ښايي چې مؤمنان شي.

قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي كُنْتُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ۝ إِنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا أَمْرًا

وويل (نوح) ای قومه ځما! بېشکه زه تاسې ته وويرونکی ښکاره یم (په دې سره چې وایم تاسې ته) چې بندهگي کوئ تاسې الله ته، او وويړېئ له الله ځنې، او ومنئ تاسې ځما خبرې!.

تفسير: يعنې له الله تعالی څخه وويړېئ!، او کفر او معصیت پرېږدئ!، او د اطاعت او عبادت لارې خپلو ځانونو ته غوره کړئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ دُنُوبِكُمْ وَيُخْرِجَكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى

چې وښيي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او وروستي به کړي (الله) تاسې (بې له عذابه) تر نېټې په نامه کړی شوي پورې (چې نېټه د موت ده).

تفسير: يعنې که ايمان مو راوړو؛ نو پخوا له ايمانه هغه حقونه چې تاسو تلف کړي دي هغه به دروښتلی شي، او د کفر او شرارت لامله د کوم عذاب راتلل چې مقدّر وو؛ هغه به د ايمان راوړلو ځنې وروسته نه راځي، بلکه تاسې ته مهلت درکاوه شي چې خپل طبيعي عمر سر ته ورسوئ، او د نورو ساکنانو (جاندارو) د موت او د حيات له عمومي قانون سره سم په مقرر شوي وخت کې پر تاسې باندې مرګ راځي.

إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ

بېشکه چې اجل نېټه د الله کله چې راشي؛ نه وروستی کيږي.

تفسير: يعنې د ايمان د نه راوړلو په صورت کې د هغه عذاب وعده چې شوې ده، که هغه پر سر باندې ودرېږي؛ نو څوک يې مخه نشي نيولی، او نه د يوې شېبې وړاندې وروسته کيږي.

لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۷۰﴾

که چبرې یی تاسې چې پوهېږئ.

تفسیر: یعنې که تاسې پوهه لرئ؛ نو دا ګردي خبرې د پوهېدلو او د عمل کولو وړ دي.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿۷۱﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ﴿۷۲﴾

وویل (نوح) ای ربه ځما! بېشکه ما ومې باله قوم خپل (توحید ته) شپه او ورځ (تل). نو زیات نه کړ دوی ته دعوت بلنې ځما مګر تېښته (له ایمان او اطاعت څخه).

تفسیر: یعنې نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پورې دوی وپوهول، کله چې د امید هیڅ یوه هيله ورته پاتې نشوه؛ نو مایوس او خفه شو، د الله تعالی په دربار کې یې عرض وکړ چې ای الله! ما له خپل لوري د دعوت او تبلیغ حق اداء کړ، او یوه شېبه مې هم څه معطلې او ډیل نه دی کړی، د ورځې په رڼا او د شپو په تیارو کې مې تل تر تله ستا په لوري بلنه کړې ده، مګر نتیجه داسې شوه چې هر څو هر څومره مې چې دوی ستا په لوري وبلل؛ دوی هومره له تا څخه لرې شول.

وَإِنِّي كَلِمًا دَعَوْتُهُمْ لِيَتَغَفَرُوا لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ

او بېشکه زه هر کله چې وبولم دوی (توحید او اطاعت ته) د دې لپاره چې وېښي ته دوی؛ نو نښاسي دوی ګوتې خپلې په غوږونو خپلو کې (چې ځما دعوت وانه وري).

تفسیر: ځکه چې هغوی ځما د خبرو اورېدل نه غواړي، او دایې پر ځان اخیستې ده چې دا غږ خامخا د هغوی غوږونو ته ونه رسیږي.

وَاسْتَعْصَمُوا بِأَنفُسِهِمْ

او چاپېر کړي نغښتلي یې وو ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دې چې ما ونه ویني).

تفسیر: تر څو هغوی ځما او زه د هغوی صورت ونه ګورم، که کوم وخت په ګوتو سره هغوی غوږونه په ښه ډول بند نشي.

وَأَصْرُوا وَاَسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿۷۳﴾

او همېشه والی کوي (په کفر خپل) او سرکشي کوي (له متابعت ځما) سرکشي کول.

تفسیر: یعنې په هیڅ ډول هغوی له خپلې طریقې څخه مخ اړوونکي نه دي، او د هغوی غرور دوی ته اجازه نه ورکوي چې ځما د اسلامي دعوت خبرو ته غوږ کیږدي.

ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جَهَارًا ﴿۷۴﴾

بیا بېشکه ما وبلل دوی په ښکاره (بلنې سره).

تفسیر: یعنې د هغوی په مرکو او جرګو کې مې ویناوې وکړې، او په مجلسونو کې مې هم دوی په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ إِنِّي أَعْلَفْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ۝

بیا ببشکه ما بشکاره وینا و کره دوی ته، او په پټه مې وینا و کره دوی ته.

تفسیر: یعنې پرته له جرگو او مجامعو څخه مې هم گونښې له هغوی سره خبرې وکړې، او صافې مې هم هغوی ته وویلې، او په اشارو او کنایو مې هم وپوهول، په لوړ غږ مې هم وینا وکړه، او په ورو مې هم وویل، لنډه یې دا چې د پند هېڅ یو عنوان او هېڅ یو رنگ مې هم پرې نښود.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ۝

نو ومې ویل دوی ته: بښنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه)، ببشکه هغه (الله) دی ډېر بښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چې توبه وباسي).

تفسیر: یعنې سره له سلهاوو کلونو له پوهولو څخه چې په تاسې باندې یې څه اثر ونه کړ، که اوس ځما دا خبرې ومنئ، او د خپل حقیقي مالک په لوري مو سرونه ټیټ کړئ، او له هغه ځنې د خپلو تېروتنو او خطاوو بښنه وغواړئ، نو ستاسې هغه پخواني گناهونه او قصور بښل کېږي، ځکه چې الله تعالی لوی بښونکی دی، او ستاسې هغه گړد پخواني گناهونه به درمعافوي.

يُرْسِلُ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ۝ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ۝

راو به لیرې باران پر تاسې باندې ډېر اورېدونکی. او در ډېروي، کومک به کوي له تاسې سره په مالونو او ځامنو سره، او وبه گرځوي تاسې ته باغونه او وبه گرځوي تاسې ته ویالې.

تفسیر: یعنې د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چې له څو کلونو راهیسې په هغه کې اخته یې لرې کېږي، او الله تعالی ډېرې ښې ورېدونکې ورپېڅې درلیري، چې د هغه د ورېدو لامله به مو کښتونه او باغونه اوبه کېږي، مېوې او غلې ډېرېږي، څاروي او نور ساکینان به څرېږي، شودې او غوړي به ډېرېږي، او هغه ښځې چې د کفر او معصیت له سببه اوس شنېږي شوي دي؛ هلکان به وڅېږي، لنډه یې دا چې د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لویې درجې هم مومي.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ۝

څه شوي دي په تاسې باندې چې امید هیله نه لرئ له الله څخه د عظمت او لویي، او یا له الله څخه د وقار لویي عزت.

تفسیر: یعنې د الله تعالی له لویي ځنې ښایي امید وکړی شی که تاسې د هغه امر ومنئ نو تاسو ته به لویې عزت او وقار دروښی او یا دا مطلب چې تاسې د الله تعالی په لویي باندې ولې اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال ځنې ولې نه ویرېږئ؟

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ۝

او (حال دا دی چې) په تحقیق پیدا کړي یې یی تاسې تېرېدونکي په مختلفو حالاتو، او یا راز راز.

تفسیر: یعنې د مور په کبله کې مو ډول ډول رنگونه بدل کړل، او د اصلي مادې څخه اخیستی تر مړینې پورې سړی په راز راز بڼو (صورتونو) او رنگارنگ اشکالو اوږې راوړي، او له ډېرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کیږي.

أَلَمْ تَرَ أَكَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا ۖ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا
وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا ۝

آیا نه کوړئ تاسې څرنگه پیدا کړي دي الله اووه اسمانونه لاندې باندې، او ګرځولي یې ده سپوږمۍ په دې اسمانونو کې رڼا روښانه، او ګرځولي یې دی لمر ډیوه بله روښانه.

وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ۝

او الله زرغون پیدا کړي یې تاسې له ځمکې ځنې زرغونېده پیدا کېده.

تفسیر: یعنې له ځمکې څخه یې په ډېر پوخوالي سره پیدا کړ، اول یې ځمونې پلار آدم علیه السلام له خاورې څخه پیدا کړ، بیا یې نطفه چې له هغه څخه ووړ کي پیدا کیږي، او د غذا او د خوړو خلاصه او جوهر دی، او د ځمکې له عناصرو ځنې پیدا کیږي.

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ۝

بیا به نښاسي تاسې (پس له مړه) په هغې (ځمکې) کې، بیا به راوباسي تاسې (له قبورو څخه عند البعث) رايستل.

تفسیر: یعنې وروسته له مړینې څخه بیا له خاورې سره ګډه پری، بیا د قیامت په ورځ له هغه ځنې راخېژئ.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ۖ لَتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ۝

او الله ګرځولي ده تاسې ته ځمکه غوړولی فرش. تر څو چې لاړ شئ تاسې له دغې (ځمکې) نه پر لارو لویو ارتو باندې.

تفسیر: یعنې پر هغه باندې کېنئ، ګرځئ، لاندې باندې ورشئ، او اوده شئ، په هر لوري یې ارتې لارې درايستلي دي، که یو سړی وغواړي او لازم وسایل ورسره وي؛ نو په ټوله ځمکه باندې چورلېدلی شي، او د لارې د نشتوالي لامله به هیڅ یو مشکلات نه ورپېښېږي.

قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَأَتَّبِعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالٌ وَوَلَدًا إِلَّا خَسَارًا ۝

وویل نوح: ای ربه ځما! بېشکه دوی نافرمانی وکړه له ما څخه، او متابعت یې وکړه د هغه چا چې نه یې دی زیات کړی ده ته مال د ده، او اولاد ده (په هیڅ بابت کې) پرته له زیانکاری ګمراهۍ.

تفسیر: یعنې د خپلو مشرانو خبرې یې واورېدې، چې د هغوی په مال او اولاد کې هیڅ یو ښه والی او بهتري نشته، بلکه دوی پر هغوی باندې ورغونډ شول، او د همدې لامله هم مشران له دین ځنې بې برخې شول، او هم یې د ډېر تمر د او تجر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكْرُومَكْرًا بُنَا

او مکر و کړ دغو (رؤساوو د دوی) مکر ډېر لوی.

تفسیر: یعنې گرد یې وپوهول چې د هغه خبره ونه مني، او راز راز تکلیفونه ور ورسوي.

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ

او وویل (مشرانو کشرانو ته) چې مه پرېږدئ تاسې (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسیر: یعنې د خپلو معبودانو په عبادت او حمایت باندې ټینګ اوسئ!، او د نوح په لمسون باندې مه غولېږئ!.

وَلَا تَذَرُنَّ وُدًّا وَلَا سُوءَ عَاةٍ وَلَا يُعُوثَ وَيُعُوقَ وَنَسْرًا

او مه پرېږدئ (عبادت د هغه بُت چې) وُد (نومیري) او مه (پرېږدئ عبادت د هغه بت چې) سُوع (نومیري) او مه (پرېږدئ تاسې عبادت د هغو بُتانو چې) یُعُوث او یُعُوق او نسر (نومیري).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دي چې د هر مطلب لپاره یې یو بېل بُت جوړ کړی وو، په ځینو روایتونو کې راغلي دي چې په پخوانیو زمانو کې ځینې لویان هسې تېر شوي وو، چې خلقو له هغوی سره ډېره مینه درلوده (لرله)، کله چې هغوی مړه شول؛ نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په ډول ودرول، بیا یې د هغوی په تعظیم باندې شروع وکړه، ورو ورو یې د هغوی په بندګۍ باندې شروع وکړه (العیاذ بالله).

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا

او په تحقیق ګمراه کړي دي (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بتانو) ډېر (کشران خلق)، او مه زیاتوه (ای ربه ځما!) ظالمانو بې انصافانو لره مګر خو ګمراهي هلاک عذاب.

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي: «یعنې سرګردانه ګرځي، یو سم تدبیر د دوی له لاسو نه دی پوره».

مِمَّا خَطِئْتِهِمْ أُعْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا

په سبب د ګناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنیا کې په ډېرو دریابي اوبو کې) نو داخل به کړل شي (آخروي) اور ته.

تفسیر: یعنې طوفان راغی، او په ښکاره ډول د لوی بحر په اوبو کې ډوب شول، خو په رښتیا سره د برزخ عذابونو ته ورسېدل، چې ورپسې متصل د آخرت اور هم هغوی ته تیار دی.

فَلَمْ يَجِدْ وَالْهُمُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا

بیا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته له الله مددګاران (چې له عذاب څخه یې خلاص کړي).

تفسیر: یعنې هغه بُتان: ود، سواع، یُعُوث او نور د دوی د دې اړتوب په وخت کې هیڅ په کار ورنغلل، او نه یې مرسته له هغوی سره وکړه.

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ۝ إِنَّكَ إِن تَذَرْنِي فَرْدًا أَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝ وَلَا يَكِدُوا إِلَّا فَا جَرًا كَفَّارًا ۝

او وويل نوح: ای ربه خُما! مه پر پرده پر خُمکه باندې له کافرانو څخه هیڅ اوسېدونکي (یا ګرځېدونکي، او ټول هلاک کړه). بېشکه ته که چېرې پر پرده ته دوی؛ نو ګمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندهګان ستا، او نه خبروي دوی مګر خو فاجر بیا که ناشکره بدکاره له حقه منکره.

تفسیر: یعنې یو کافر هم ژوندی مه پر پرده! ځکه چې له دوی ځنې هیڅ یو کافر د دې خبرې لایق او وړ نه دی چې ژوندی پرېښود شي، که له دوی ځنې کوم یو ژوندی پاتې شي؛ نو خُما تجربه دا رابښي چې د هغه له نطفې څخه به هم بې حیا بېباک د حق منکر او بې شرم او ناشکره خوځات پیدا کېږي، او تر هغه پورې چې له دوی ځنې یو سړی هم پاتې وي؛ نور خلق نه پر پرده چې په سمه لاره راشي، او ګرد به سره ګمراهان کړي.

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۝

ای ربه خُما! وبښه ما او مور پلار خُما، او هغه څوک چې ننوځي کور بهرې مسجد خُما ته حال دا چې ایمان لرونکي وي، او (وبښه) ګرد ایمان لرونکي نارینه او ګردې ایمان لرونکې ښځې.

تفسیر: یعنې که سم خُما د مرتبې سره له ما نه کوم تقصیر شوی وي؛ هغه پخپل فضل او کرم سره راوبښه!، او خُما د مور او پلار او هغه ایمانداران چې خُما په کور یا بهرې یا مسجد کې دي؛ د هغوی ګردې خطاوې ورمعاف کړه!، بلکه تر قیامت پورې هر څومره نارینه او ښځې چې د ایمان په شرف رسېدلي وي؛ هغو ګرد (ټول) وبښه!.

وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ۝

او مه زیاتوه (ای خُما پروردګاره) ظالمانو (کافرانو) لره مګر خو بربادي هلاک (لکه چې هغوی هلاک شول).

تَمَّتْ سُورَةُ نُوحٍ بِفَضْلِ اللَّهِ وَكَرَمِهِ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

«د (الجن) سورت مکي دی، (۲۸) آيتہ (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۲) او په نزول کې (۴۰) سورت دی، وروسته د (الأعراف) له سورتہ نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ أُوْحِي إِلَيَّ إِنَّهُ اسْمَعَنَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

ووايه (ای محمده دوی ته) وحی راغلې ماته چې بېشکه شان دا دی چې واورېده (قراءت ځما) یوه ټولي له پیریانو نه.

فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا يَّهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَمْ نُشْرِكْ بِرَبِّنَا أَحَدًا ۝

نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چې بېرته ورغلل چې) بېشکه مونږ واورېد یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره). چې هدایت کوي لاره ښيي رشد (ایمان او حق) ته، نو ایمان راوړ مونږ پر هغه (قرآن)، او هرگز به شریک نه کړو (پس له دې ورځې) له رب خپل سره بل هیڅوک.

تفسیر: د «أحکاف» په سورت کې تېر شوي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کې قرآن کریم لوست، چې یوه ډله پیریان له هغه ځایه تېرېدل، کله چې د قرآن مجید غږ یې واورېد؛ ټول په هغه باندې مین او د زړه له کومي مسلمانان شول، بیا خپلو تېرو ته بېرته لاړل، او دا ګردي خبرې یې هلته وویلې، چې مونږ داسې یو کلام واورېد چې پخپل فصاحت، بلاغت، حسن الأسلوب، قوت تأثیر، خوږوالي، موعظت، علومو او مضامینو او پندونو په اعتبار ډېر عجیب او غریب دی، د معرفت رباني او رشد دنيوي او فلاح اخروي په لورې لار ښيي، نو ځکه په مجرد د اورېدلو بلا توقف پر هغه مو یقین وکړ، او هیڅ یو شک او شبهه ځمونږ په زړونو کې پاتې نشوه، چې داسې خبرې پرته د الله تعالی د بل چا نه دي، اوس مونږ سم د هغه له تعلیم او هدایت سره عهد کوو چې وروسته له دې نه مونږ هیڅ یو شی د الله شریک نه ګڼو.

وَأَنَّهُ تَعَلَّى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ۝

او بېشکه شان دا دی چې لوی دی شان لویی د رب ځمونږ، نه ده نیولې (الله) ښځه او نه اولاد (لکه چې وایي د پیریانو او د انسانانو کفار او مشرکان).

تفسیر: یعنې ښځه او اولاد لرل د الله تعالی له شان او عظمت څخه منافي دي.

وَأَنَّهُ كَانَ يَفْقُولُ سَفِيهًا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا ۝

او (وویل پیریانو قوم خپل ته داسې) بېشکه شان دا دی چې ویل به ناپوه ځمونږ (ابلیس) پر الله باندې خبرې لويې لرې له حق صواب.

تفسیر: یعنی ځمونږ په منځ کې هغه بېوقوفان چې د الله تعالیٰ په نسبت داسې چټي خبرې له خپل ځانه جوړوي، او لویي یې کړي وي، د هغوی په منځ کې له ګردو څخه لوی ناپوه ابلیس دی، بنایي خاص همدغه شیطان د (سفیه) له لفظ څخه مراد وي.

وَإِنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

او بېشکه مونږ گمان کاوه چې هیڅکله به نه وایي انسانان او پیریان پر الله باندې دروغ.

تفسیر: یعنی ځمونږ په خیال کې داسې راتلل، چې دومره زیات انسانان او پیریان چې په دوی کې لوی سړي او پوهان هم شته؛ څرنگه سره یو ځای شوي د الله تعالیٰ په نسبت دروغ خبرې جوړوي، او داسې جرأتونه کوي؟، په همدې چُرټ کې مونږ لاره غلطه کړه، اوس د پاک قرآن له اورېدلو څخه هغه ګردې غلطې خبرې او دروغ رابنکاره شوي، او د خپلو مشرانو د تقلید څخه مو ځانونه وژغورل.

وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا

او بېشکه شان دا دی چې وو به ډېر سړي له انسانانو څخه چې پناه به یې غوښتله په سړیو له پیریانو څخه، نو زیاته کړه دغو انسانانو دغو پیریانو لره سرکشي (په سبب د استعاذې پناه غوښتو د دوی له جنتونه).

تفسیر: په عربو کې جهالت ډېر وو، له پیریانو څخه به یې د پټو خبرو پوښتنې کولې، او د هغوی په نامه به یې نذرونه په غاړه اخیستل او ورکول به یې، کله به چې د کومې جوړې پړاو یا د تېرېدلو لاره پر کومې وېروونکې کندنې یا ځای باندې لوېده؛ ویل به یې چې: مونږ د دې ځای د پیریانو د هغه مشر په حلقه کې ننوځو، او ننګ وروړو چې د دې سیمې د پیریانو سردار دی، تر څو مو هغه د خپل لاس لاندې د پیریانو له شره وساتي، له داسې خبرې به پیریان لا مغرورېدل، او په سر به یې ختل، او له بل لوري د داسې شرک لامله د انسانانو عصیان او طغیان لا پسې زیاتېده، کله چې دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندې پیریان مسلطول؛ نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کې هیڅ لېوالی نه کاوو، په پای کې پاک قرآن د دې ګردو خرابیو بېخ وویست.

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

او بېشکه دوی گمان کړی دی لکه چې گمان کړی دی تاسې، چې هر ګز به پورته نه کړي الله هیڅوک (پس له مرګه له قبره).

تفسیر: مسلمانان پیریان دا ګردې خبرې له خپلو قومونو سره کوي، یعنی لکه چې تاسې خیال کوئ د ډېرو سړیو خیال همداسې دی، چې الله تعالیٰ به مړي هیڅکله له هدیرو څخه نه پورته کوي، یا به وروسته له دې نه بل کوم پیغمبر نه مبعوثوي پرته له هغه پیغمبرانو چې پخوا له دې نه مبعوث شوي دي؛ اوس له قرآن رابنکاري چې الله تعالیٰ یو عظیم الشان رسول رالېږلی چې ګردو مخلوق ته دا ور په یادوي، چې تاسې ټول له مړینې څخه وروسته بیا ژوندي کېږئ، او د ذرې ذرې حساب به ورکوئ.

وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَا مُلَأًتًا حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهَبًا ۚ وَإِنَّا لَكُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمَرِ ۖ فَمِنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شَهَابًا رَصَدًا ۚ

بېشکه مونږ ورسېدو اسمان ته (لپاره د غوږ نیولو خبرو د ملائکو ته)؛ نو مو موندو هغه (اسمان) ډک کړی شوی له څوکیدارانو سختو (چې ملائکې دي) او له ستوریو سوځونکیو څخه. او بېشکه وو مونږ چې کېناستلو پخوا له لېږلو د دې پیغمبر له دې آسمانه په ځایونو د کېناستلو کې لپاره د اور بدللو، نو هغه څوک چې اور بدل غواړي اوس؛ مومي به لپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چې سوځوي یې).

تفسیر: یعنې مونږ الوتلي نژدې اسمان ته ورسېدو؛ نو هلته مو ولېدل چې ډېرې سختې جنگي پېرې درېدلې دي، چې هیڅ یو شیطان نه پرېږدي چې غیبی خبرې واورې، او هر هغه څوک چې داسې اراده ولري؛ پر هغې باندې د اور لمبه او انگار ورېږي، پخوا له دې نه دومره سختي او ساتنه او مخ نیونه نه وه، پیریان او شیطانان به اسمان ته نژدې په پټ ځای کې کېناستل، او د یوه لوري او بل لوري څخه به یې څه خبرې اورېدلې، مګر اوس دومره سختي او انتظام او لار نیونه شته، چې هر څوک د اور بدلو خیال وکړي؛ سمدلاسه پرې شهاب ثاقب ډک مردک اوري، او د هغوی تعاقب کیږي، دا بحث پخوا له دې نه د حجر په سورت او نورو ځایونو کې تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي !.

وَأَنَّا لَنَذَرْنِيَّ آشْرًا يُدْرِكُنِي فِي الْأَرْضِ أَمْ أَدْرَأَهُمْ بِهُمُ الرَّشْدَ ۝۱۰

او بېشکه مونږ نه پوهیږو (چې دغه منع کېدل څمونږ له اسمانه) آیا شربد دی چې اراده کړی شوې ده په هغه چا باندې چې په ځمکه کې دي؟ یا اراده کړې ده په دوی باندې رب د دوی د رُشد د لار ښوونې.

تفسیر: یعنې دا نوي انتظامات او د لارو ټینګونه الله تعالی ته ښه معلومه ده چې ولې شوي دي؟ آیا پر دوی د کوم شر اراده شوې، او که د الله تعالی له خوا د دوی په هکله د خیر او هدایت اراده شوې.

وَأَنَّا مِمَّا الصَّالِحُونَ وَمِمَّا دُونَ ذَلِكَ كُنَّا طَرَائِفَ قِدَدٍ ۝۱۱

او بېشکه مونږ چې یو ځینې له مونږ څخه نېکان دي (پس له اور بدللو د قرآن) او ځینې له مونږ غیر له دوی دي، وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د ادیانو).

تفسیر: یعنې د قرآن مجید له نزول څخه پخوا هم ګرد پیریان په یوه لاره نه تله، ځینې یې ښه او ښایسته وو، او ډېر یې بد کار او بدرنګ وو، په هغوی کې هم فرقې او جماعتونه دي، ځینې مشرکان، ځینې عیسایان، ځینې یهودان او نور دي، او په عملي ډول باندې د هر یوه د عمل لارې بېلې او فکر، عقیده جلا ده، وروسته له هغه چې قرآن کریم راغی، د هغه ښوونه د اختلافاتو او تفرقو لرې کول دي، زیاتره پیریان مسلمانان شول، او ځینې همغسې پاتې دي، ځکه چې داسې خلق چېرې پیدا کیږي، چې ټول د حق په منلو کې لاسونه سره یو کړي، او په یوه سمه لاره باندې لاړ شي، نو هر ورو اوس هم د هغوی په منځ کې اختلاف او جګړه شته.

وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نُعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًا ۝۱۲

او بېشکه مونږ یقین مو کاوه چې له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کې (چې ترې پټ او خلاص شو) او له سره به مونږ نه کړو عاجز دغه (الله) په تېښتې سره (که ترې وتښتو).

تفسیر: یعنې که مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالی له سزا څخه نشو ځان ژغورلی، نه په ځمکه کې چېرې ترې پټېدی شو، نه دې خوا نه هغې خوا ترې تښتېدلی یا په هوا کې الوتلی شو.

وَإِنَّا لَنَاسِمِعُنَا الْهُدَى الْمَتَابَهُ

او بېشکه مونږ کله چې واورېد هدايت (د قرآن)؛ نو ايمان راوړ مونږ پر هغه.
تفسير: يعنې مونږ لره د فخر موقع ده، چې په پيريانو کې له گړدو څخه پخوا مونږ قرآن واورېد، او بې له ډيله مو ومانه،
او په ايمان راوړلو کې مو يوه شېبه ځنډ ونه کړ.

فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلَا يَفْأَفُ بِمُسَاوِلَارَهَقَا

نو هغه چې ايمان راوړي په رب خپل باندې؛ نو نه ويرېږي له نقصان (د خپلې نېکۍ) او نه له
زيادت څخه (په تزويد د بدۍ).

تفسير: يعنې رښتين ايماندار لره د الله تعالى له لوري هيڅ يوه اندېښنه نشته، او نه نقصان وررسيږي، نه يې کومه نيکي
او محنت خوشې ځي، او نه بل څوک پرې څه زيادت او زبردستي کولی شي، چې د بل جرم او گناه په هغه باندې
وروړوي، لنډه يې دا چې ايمانداران له هر نقصان، تکليف، ذلت او رسوايي او نورو څخه مأمون او مصون دي.

وَإِنَّمَا السُّبُطُونَ وَمِنَ الْقِسْطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَٰئِكَ تَحَرَّوْا شَدًّا ۖ وَإِنَّمَا الْقِسْطُونَ فَكَانُوا لَجَهْمَ حَطَبًا

او بېشکه مونږ چې يو ځينې له مونږه مسلمانان دي، او ځينې له مونږ ظالمان کارې دي (له لارې د حقه
په کفر سره)، نو هر هغه چې (الله ته) غاړه کېږدي (او ايمان راوړي)؛ نو دوی قصد کړی دی د سمې
صافې لارې. او هر چې کېږدونکي دي له سمې لارې؛ نو وي به دوی دوزخ لره لرگي د (سوځولو).

تفسير: يعنې د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کې دوه ډوله خلق دي، يو هغه چې د الله تعالى پيغام اوري، او د هغه د
احکامو په مقابل کې غاړه ږدي او مسلمانېږي، دوی همغوی دي چې د حق په تلاش کې برياليان شوي دي، او د خپل
تحقيق، تفحص، او تعمق په وسيله سمې لارې ته رسېدلي دي، بله هغه د بې انصافانو ډله ده چې کره لاره يې خوښه
کړې، او د بې انصافي له لورې د خپل پروردگار احکام دروغ بولي، او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوي، دا هغه
کسان دي چې هغوی ته د دوزخ او د جهنم خس وایه شي.

تنبیه: تر دې ځای پورې د مسلمانانو پيريانو د هغه کلام نقل وو، چې هغوی خپل قوم ته کړی وو، وروسته له دې الله
تعالی د خپل لوري څخه د نصيحت څو خبرې ارشاد فرمايي:

وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِيَهُمْ مَّاءً عَذَقًا ۖ لَنَفْتَنَهُمْ فِيهِ

او (بله وحی راغلې ده ماته چې) که دا (خلق اهل د مکې) برابر شي پر طریقه (سمې لارې د
اسلام)؛ نو هرومرو به وڅښوو دوی ته اوبه ډېرې (پس له قحطه) تر څو وازمويو مونږ دوی په
دغه (نعمت) کې.

تفسير: يعنې که پيريان او انسانان په سمه لاره باندې تلل؛ نو مونږ به هم د ايمان او اطاعت په ظاهري او باطني خوږو او
برکاتو سره دوی خړوبول، او په هغه کې به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه، چې د دې نعمتونو څخه د منتفع کېدلو
په وخت کې دوی څمونږ شکر اداء کوي، او په طاعت کې ښه ترقی او زيادت ليدل کېږي؟ يا په کفران د نعمت کې
اخته شوي هغه اصلي سرمايه او پانگه هم له لاسه وباسي؟.

وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا

او هغه څوک چې مخ واړوي له ذکر (قرآن) د رب خپل؛ نو داخل به يې کړي (الله) عذاب سخت ته.

تفسير: يعنې که سړی د الله تعالى له ذکر او ياده مخ واړوي؛ هغه ته به هيڅ ډاډينه او خوشالي نه په برخه کيږي، او تل به د هغه تگ په داسې يوه لاره باندې وي چې له پربشاني او له رېږو څخه ډک وي، او عذاب يې گړی په گړی زياتد مومي.

وَإِنَّ الْمَسْجِدَ لِلَّهِ فَلَاتَنْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

او (بله وحي راغلي ده ماته) دا چې بېشکه مسجدونه لپاره (د ياد) د الله دي، نو مه بولئ تاسې (په دغو مساجدو کې) سره له الله بل هيڅوک.

تفسير: اگر که الله تعالى گرده ځمکه د محمدي امت لپاره مسجد جوړه کړې ده، ليکن په خصوصيت سره هغه ځايونه چې د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالى د عبادت لپاره جوړ شوي دي، هغه لره زيات امتياز دی، چې هلته تللي پرته له الله تعالى د بل چا بلل لوی ظلم او ډېر بد شرک دی، مطلب دا چې د خالص واحد الله په لوري راځئ!، او له هغه سره بل څوک مه شريکوي، او له هغه سره يې مه بولئ!، خصوصاً په مسجدونو کې چې د الله تعالى په نامه او يواځې د هغه د عبادت لپاره جوړ شوي دي.

وَأَنَّهُ لَبِاقًا مَعَهُ اللَّهُ

او بله (وحي کړی شوي ده ماته) دا چې بېشکه کله چې ودرېد (لما نځ ته) بنده د الله (محمد).

تفسير: يعنې کامل بنده محمد صلی الله تعالى عليه وعلى آله وأصحابه وسلم.

يَدْعُوهُ كَادُوا يُكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا

چې باله يې دغه (الله)؛ نژدې وو دغه (پيريان) چې کېدل به پر ده باندې سر په سر پرېوتونکي (له جهته د ازدحامه).

تفسير: يعنې کله چې محمد صلی الله عليه وسلم ودرېږي، او پاک قرآن لولي؛ نو خلق ډلې ډلې په گڼ ډول پر دوی باندې توييږي، مؤمنانو د شوق، د مينې او رغبت لامله قرآن اورېده، او کافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوی باندې هجوم کاوه، ځينې مفسرين د دې آيت دغسې ترجمه کوي: او بله وحي شوې ده ماته چې په تحقيق سره کله چې پورته شو لمانځه ته په بطن نخله کې بنده د الله محمد صلی الله عليه وسلم چې باله يې الله، او عبادت يې ورته کاوه، او قرآن يې لوست، او پيريانو قرائت د ده واورېده؛ نو نژدې وو دوی چې کېدل به په ده باندې پرېوتونکي له جهته د ډېر شوقه او د ازدحامه.

قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا

ووايه (ای محمده دوی ته) په تحقيق زه بولم (عبادت کوم د) رب خپل، او شريک نه نيسم له دغه (الله) سره هيڅوک.

تفسیر: یعنی کافرانو ته ووايه چې تاسې د مخالفت په لاره کې دومره هجوم او بېړه ولې کوي، کومه خبره داسې ده چې په هغې باندې تاسې خفه یئ، زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم، زه خو یواځې خپل رب بولم، او هیڅوک د هغه شریک نه گڼم، نو په دې کې د جنګ او جګړې سبب څه شی دی؟.

قُلْ إِنِّي لَا أَمِلُكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٧١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه مالک نه یم، نه توانېږم تاسې لره د څه ضرر (گمراهی) او نه د څه رشد خیر رسولو (ځکه چې پخپله الله هم ضار او هم نافع دی).

تفسیر: یعنی دا ځما په اختیار کې نه ده، چې تاسې په سمه صافه لاره راولم، او که رانشئ تاسې ته کوم ضرر او نقصان دروړسوم، گردې ښېګڼې او خرابې، هدايت او ضلالت د الله تعالی په واک کې دی.

قُلْ إِنِّي لَنْ يُخَيِّرَنِيَ مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَكِنْ أَجِدُ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحِدًا ﴿٧٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه چې یم هر گز به مې خلاص نه کړي له (عذابه) د الله (که چېرې مې په عذاب کړي) هیڅوک او له سره به بیا نه مومم بې له دغه (الله) څخه ځای د پناهۍ.

تفسیر: یعنی تاسې ته ځما ګټه رسول چېرې! ځما خپله ګټه او زیان هم ځما په قبضه او واک او لاس کې نه دی، که بالفرض زه پخپلو فرائضو کې څه سستي او تقصیر وکړم؛ نو هیڅوک مې د الله تعالی له عذابه نشي ژغورلی، او هیڅ یو ځای هم داسې نشته چې هلته وتښتم، او پناه حاصله کړم.

إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتٍ

مګر خو (مالک یم د) تبلیغ (د شریعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبلیغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالی له لوري پیغام راوړل، او هغه بندګانو ته رسول همدا یو شی دی چې ځما په اختیار کې دی، او همدا فرض دی چې د هغه د اداء کولو لامله زه د الله تعالی په پناه او حمایت کې پاتې کېدی شم.

وَمَنْ يُعِصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَانَ لَهُ نَارُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا أَبَدًا ﴿٧٣﴾

او هر هغه څوک چې نافرمانی کوي د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم د دغه (الله)؛ نو بېشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چې تل به وي په هغه کې همېشه (چې نه به خلاصیږي ترې هیچیرې).

تفسیر: یعنی زه د تاسې د ګټې او د زیان مالک نه یم، خو دومره تاسې ته وایم، چې د الله تعالی او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسې ته ضرور زیان رسیږي.

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَيَسْئَلُونَ مَنْ أَضَعَفُ نَاصِرًا وَاَقْلُ عَدُوًّا

تر هغه پورې چې وويني دوی هغه (عذاب) چې وعده یې ورسره شوې ده؛ نو ژر به پوه شي دوی (په وخت د تعذیب کې چې) څوک دی ډېر ضعیف له جهته د مددګاره، او ډېر لږ له پلوه د شمېره (آیا مؤمنان دي که کافران، بلکه کافران دي).

تفسیر: یعنی تاسې چې سره راغونډېږئ، او پر مونږ باندې هجوم راوړئ، او داسې ګڼئ چې د محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملګریو قوت او شمېر لږ دی، او ورسره ضعیفان او کمزوران هم دي، نو کله چې د وعدې وخت

راشي؛ هلته به درسکاره شي چې د چا ملگري کمزوري او شمېر يې لږ وو؟ وويل بعض کافرانو چې: دا وعده به څه وخت وي؟ نو الله فرمايي:

قُلْ إِنْ أَدْرَيْتُمْ أَقْرَبُ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا ۝

ووايه (ای محمده دوی ته) نه پوهېږم چې آیا نزدې دی هغه (عذاب) چې وعده يې درسره کړې شوې ده او که يې مقررې ده هغه لږه رب څما یو زمانه.

تفسیر: یعنې د دې خبرې علم ماته نه دی را کړی شوی، چې هغه وعده ژر راتلونکې ده؟ که څه مدت څخه وروسته؟ ځکه چې د قیامت وخت الله تعالی چاته نه دی ټاکلی، او نه یې چاته وربکاره کړی دی، دا له هغو پټو خبرو څخه دی چې پرته له الله تعالی څنې بل هیڅوک په هغې باندې نه دي خبر.

عِلْمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا ۝ إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ۝

(الله) عالم دی پر غائبو (اشیاوو) باندې؛ نونه خبروي په غیو خپلو باندې هیڅوک. مگر هغه څوک چې راضي وي ترې (او غوره کړی یې وي په اطلاع د غیبیاتو) له رسول خپل څخه، نو بېشکه هغه (الله) روانوي په مخ د هغه (رسول محمد) کې او وروسته له هغه څنې ساتونکي څو کیداران له هر طرفه (له ملائکو).

تفسیر: یعنې د خپلو پټو خبرو احوال هیچا ته نه ورکوي، هو! پیغمبرانو ته په همغه اندازه چې د هغو له شان او منصب سره لایق او وړ وي؛ د وحی په وسیله خبر ورکوي، له دې سره د پرېستې پیرې او څوکی هم وي، تر څو یې کوم شیطان وانه وري، او څه مداخله په کې ونه کړي، او د رسول صلی الله علیه وسلم نفس هم په هغه باندې په ښه ډول سره وپوهیږي.

لِيَعْلَمَ أَنَّ قَدْ بَلَغُوا رَسُولَاتِ رَبِّهِمْ

تر څو چې پوه شي (رسول یا الله په علم ظهور سره) په دې چې بېشکه پوره رسولی دی (جبریل او نورو پرېستو ملگرو د هغه یا رسولانو) پیغامونه د رب خپل (بې له نقصانه او تزئیده).

تفسیر: یعنې ځکه زبردست انتظامات کاوه شي، چې الله تعالی دا رابکاره کړي چې پرېستې پیغمبرانو ته او پیغمبرانو نورو بندگانو ته دا پیغامونه په ښه ډول سره بې له تزئیده او بې له تنقیصه ورسوي.

وَاحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ۝

او نیوونکی دی (علم د الله او چاپېر دی) په هغه (علم) باندې چې په نزد د دغو (ملائکو او رسولانو) دی، او شمېرلی ساتلی دی (الله) هر شی د شمېر او عدد له مخې (په ډېر ښه انضباط سره).

تفسیر: یعنې هر شی د هغه الله تعالی تر کتنې او نگرانی لاندې دی، هیڅوک د دې خبرې طاقت نه لري چې د الله تعالی په وحی کې څه تغیر او تبدیل او قطع او پرېکړه وکړي، او دا پیرې او څوکی د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلې لپاره ډېرو حکمتونو لږه نیوونکې دي، که نه هغه لوی ذات چې په علم او قبضه کې یې هر شی شته؛ داسې شيانو ته هیڅ احتیاج نه لري، او نه ورته اړ دی.

تَمَّتْ سُورَةُ الْجَنِّ بِفَضْلِهِ وَكَرَمِهِ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْمَزْمَلِ

«د (المزمل) سورت مګي دی، پرته له (۱۰، ۱۱، ۲۰) آیتونو چې مدني دي، شل آیه او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۷۳) او په نزول کې (۳) سورت دی، وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا الْمَرْمَلُ

ای نغښتونکي د ځان په جامه کې (له هیڅه د وحی).

تفسیر: دا سورت له ابتدائي سورتونو څخې دی، چې په مکه کې نازل شوی دی، په صحیحو روایاتو کې دي چې په شروع کې کله چې د وحی له ثقل او دهشته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم بدن رپرېږده، نو دوی خپلې کورنۍ ته وفرمایل: «زموږ زلمونې! په کالیو کې مې ونغاړئ!»، په کالیو کې مې ونغاړئ!، لکه چې دوی په کالیو کې ونغښتل شول، الله تعالی په دې سورت کې او په لاندني سورت کې ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په همدې نامه سره یادوي، او په ځینو نورو روایتونو کې راغلي دي چې قریش په «دار الندوة» کې ټول شوي وو، او د دوی په نسبت یې مشورې سره کولې، چې د دوی له حال سره مناسب کوم لقب ورکړي، ځینو یې «کاهن» ځینو یې «مجنون» ځینو یې «ساحر» وویل، خو یو هیڅ یوې خبرې باندې د دوی د رایو اتفاق حاصل نشو، په پای کې د «ساحر» په لوري یې رجحان حاصل شو، کله چې ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم له دې جرګې څخه خبر شو، نو خفه په کالیو کې یې خپل ځان ونغښتو، کښاست لکه چې په عام ډول سره د غم او خپګان په وخت کې هم داسې وضعیت له ښه سړیو څخې لیده کېږي، نو په دې مناسبت سره حق تعالی د تائیس او ملاطف لپاره په دې عنوان سره ورته خطاب فرمایي.

قُمِ الْيَلَّ الْأَقِيلَ

ودرېږه (لمانځه ته) په شپه کې مګر خو په لږه (له ټولې شپې نه).

تفسیر: یعنې که کومه شپه اتفاقاً ونه شوه؛ نو معاف دي، د ډېرو مفسرینو په نزد د «الْأَقِيلَ» مطلب دا دی چې: د شپې له مخې د الله تعالی د عبادت لپاره ودرېږي، هو! که د شپې په کومه لږه برخه کې هوسا کېږي نو څه مضایقه نشته، غالباً له لږو څخې به مطلب دلته نیمايي وي، ځکه شپه چې د هوسايي لپاره ده، کله چې نیمه یې په عبادت باندې تېره شوه؛ نو په هغه اعتبار پاتې نیمې ته یې لږ ویل؛ موزون ښکاري، ودرېږه ای محمده لمانځه ته په لږه برخه د شپې کې.

نِصْفَةَ أَوْ نِصْفَ مِنْهُ قَلِيلًا أَوْ زِدْ عَلَيْهِ

(چې هغه نیمه د شپې ده) یا لږه کړه له هغې (نصفه) لږ څه (چې ثلث دی). یا زیاته کړه په هغې (نیمې شپې) باندې (چې ثلثان دي).

تفسیر: یعنې له نیمې شپې څخه لږه چې تر دریمې برخې پورې رسیږي، یا له نیمايي څخه زیات چې تر دوو ثلثو پورې ورسیږي؛ په قرینې د هغې وینا د الله تعالی چې وروسته له دې نه یې داسې لولو: «إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِّ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ» الآیه -.

وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيْلًا

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چې وشمېرلی شي حروف يې).

تفسير: يعنې په تهجد کې قرآن په وضاحت سره لوله، چې يو يو توري يې په صاف ډول سره وپوهېدی شي، ځکه چې له داسې لوستلو څخه فهم او تدبّر ته ډېر مدد رسيږي، او په زړه باندې زيات اثر کوي، او په شوق او ذوق کې زيات راولي.

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا

بېشکه مونږ غورځوونکي يو پر تا باندې قول دروند (قرآن، ځکه چې مشتمل دی په اوامرو او نواهيو، سخت دی پر مکلفينو باندې).

تفسير: مطلب مې دا دی چې وروسته له دې نه به پر تاسې باندې پرله پسې مونږ قرآن کریم رابښکته کوو، چې د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډېر قيمتدار او وزندار او د خپلو کيفياتو او لوازمو په اعتبار ډېر دروند او گران بار دی، په احاديثو کې راغلي دي چې د قرآن کریم د رابښکته کېدلو په وخت کې پر رسول اکرم باندې ډېره سختي او تکليف تېرېده، د یخني په موسم کې هم دوی خولې کېدل، که د وحی په وخت کې پر هر څاروي باندې سور وو؛ هغه به د دوی د سورلي توان نه درلود، يو ځلې د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم پتون د زيد بن ثابت پر پتون باندې وو، په دې وخت کې وحی نازل شو، زيد بن ثابت ته داسې محسوسه شوه گواکې د هغه پتون له ډېره باره ماتېږي.

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأً وَأَقْوَمُ قِيلًا

بېشکه پورته کېدل د شپې (له خوبه) دغه (پاخېدل) ډېر سخت دي له پلوه د مشقته پايمال کولو د نفس (يا له حیثيته د موافقه د سمع له قلمبه سره)، او ډېر ښه ثابت محکم دي (دا پورته کېدل له خوبه لپاره د ویلو د قرآن).

تفسير: يعنې د شپې له مخې له خوبه پاخېدل کوم آسان کار نه دی، ډېر دروند رياضت او نفس وژل دي، او له هغه څخه نفس او هوس پايمال کېږي، او خوب او آرام او نورې نفساني غوښتنې خرابېږي، او د شپې په منځ کې دعاء او د الله تعالی یاد په ډېر ښه ډول سره کاوه شي، زړه او خوله سره ملگرتيا کوي، او هغه خبرې چې له ژبې څخه راووځي؛ په ذهن کې ښه ځای نیسي، ځکه چې په دې وخت کې شورماشور نه وي، او د الله تعالی له نزول څخه د دنیا په اسمان کې زړه ته يوازې عجيب سکون، او قرار، لذت او د اشتياق کيفيت ورمیسر او حاصلېږي.

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْعًا طَوِيلًا

بېشکه تالره (ای محمده!) په ورځې کې شغل دی په کارونو اوږدو کې (له مخلوق سره).

تفسير: يعنې په ورځ کې د خلقو پوهول او نور راز راز مشاغل او چارې ستاسې په مخ کې دي، اګر که هغه هم بالواسطه عبادت دی، خو سره له هغه هم د پرودگار د بلا واسطې عبادت او مناجات لپاره د شپې اوقات ټاکل هم لازم دي، که د شپې د مشغولتيا لامله ځينې د شپې چارې پاتې کېږي؛ نو د هيڅ فکر کولو ځای نه دی، او د هغو تلافي د ورځې له مخې هم کېدی شي.

وَادْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ⑤

او یادوه نوم د رب خپل او جدا شه له هر شي څخه په لوري د دغه (رب خپل) جدا کېدل کامل.

تفسیر: یعنې علاوه د شپې له قیامه د ورځې له مخې هم اکر که په ښکاره ډول له مخلوقاتو سره معاملات او علایق ساتلی کېږي، خو په زړه کې د هغه الله تعالیٰ علاقه ډېره زیاته وساتئ!، او په تللو او راتللو ناستې ملاستې کې هم د الله تعالیٰ په یاد او فکر کې مشغول اوسئ!، پرته له الله تعالیٰ نورو شیانو ته مه متوجه کېږئ!، بلکه له ګردو تعلقاتو ځنې ځان وساتئ!، او یواځې له هغه سره خپل تعلق او علاقې ټینګې ولرئ!.

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

(همدغه الله) رب د مشرق د لمر ختو دی او (رب) د مغرب لمر پرېوتو دی.

تفسیر: مشرق د ورځې او مغرب د شپې نښه ده، ګواکې اشاره یې وکړه چې شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالک اجل و اعلیٰ شأنه و اعظم برهانه په رضا غوښتلو سره ښایي صرف کړی شي.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ④

نشته بل هېڅوک حقاني معبود مګر خو همدی دی یواځې، نو ونیسه دغه (الله) وکیل کار ورسپارلی شوی، کار جوړوونکی لپاره د امورو خپلو.

تفسیر: یعنې بندګي هم د هغه وکړئ!، او توکل هم پر هماغه باندې ښایي چې سپری ولري!، کله چې هغه وکیل او کار چلوونکی وي؛ نو له نورو ځنې د جلا او سپېدلو څخه هېڅ وېره نه ده پکار.

وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ

(نو فرمایي الله) او صبر کوه (ای محمده!) په هغه څه باندې چې وایي یې دوی (ځما او ستا په حق کې).

تفسیر: یعنې کفار تاسې ته ساحر، کاهن، مجنون، مسحور او نور وایي، او ماته د ښځې او ولد نسبت کوي، تاسې داسې خبرې په ډېر صبر او استقلال سره واورئ!، تحمل وکړئ!.

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَبِيلًا ⑤

او پرېږده دوی په پرېښوولو ښکته سره.

تفسیر: ښه پرېښوول دا دي چې ملامتیا په کې نه وي.

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهْلُومٌ قَلِيلًا ⑥

او پرېږده ما او دروغ ګڼونکي حق لره چې خاوندان د نعمت دي، او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسیر: یعنی د حق او صداقت د دروغ ګڼونکو معامله چې په دنیا کې په عیش او آرام دي؛ ماته وسپاری!، زه به له هغوی سره پوهېږم، مګر لږ وروسته.

إِن لَدَيْنَا مَكَالًا وَجِيمًا ۝ ۱۷ ۝ وَطَعَامًا إِذْ غَضِبْنَا غَضَبًا وَعَذَابًا أَلِيمًا ۝ ۱۸ ۝

بېشکه په نزد ځمونږ دي (لپاره د منکرانو په آخرت کې) ځنځيرونه درانه او اور سوځوونکي. او طعام نېستونکي په مړۍ کې (چې د زقوم او ضريح ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی عذاب دردناک د مارانو، لږ مانو، او الله پوهېږي په نورو څه څه راز عذابونو. (العیاذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ۝ ۱۹ ۝

(دا واقع عذابونه په هغې) ورځې کې دي چې وځوځېږي ولځېږي ځمکه او غرونه، او شي به دا غرونه لکه د شګو ډېری روانې شوې (تیت پیت - خواره واره له ډېره هیسته).

تفسیر: یعنی د هغه عذاب تمهید له هغه وخت راهیسې شروع کېږي، کله چې د غرونو بېخونه سست شي، او په خوځېدو او لږځېدو سره ټوټې ټوټې والوځي، او داسې رانېکاره شي لکه د شګې ډېری چې څوک به قدم پرې نشي ایښودی.

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ ۝ ۲۰ ۝

بېشکه مونږ لېږلی مو دی تاسې ته (ای محمدي امته!) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسې باندې (په ورځې د قیامت کې).

تفسیر: یعنی دا پیغمبر به د الله تعالی په مخ کې شاهدي ورکوي، چې کوم سړي د الله تعالی وحدانیت او د انبیاوو رسالت او شریعت منلي دی؟ او کوم سړي نه دی منلی؟.

كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ۝ ۲۱ ۝

لکه چې لېږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسی علیه السلام).

تفسیر: یعنی الله تعالی د موسی علیه السلام په شان تاسې ته هم ای محمده صلی الله علیه وسلم مستقل دین او عظیم الشان کتاب درکړی دی.

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ۝ ۲۲ ۝

نو عصیان نافرمانی وکړه فرعون له هغه رسول (موسی علیه السلام) څخه؛ پس ونيو مونږ دغه (فرعون) په نیولو سختو سره.

تفسیر: کله چې الله تعالی د موسی علیه السلام منکران په سختۍ سره ونيول، او د غرق له لارې یې حرق ته واستول، نو د محمد صلی الله علیه وسلم منکرین به ولې نه نیسي، چې له ګردو پیغمبرانو ځنې افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ۝ ۲۳ ۝

پس څرنگه به وساتئ (ځانونه خپل) که چېرې کافران منکران شئ (تاسې په دنیا کې) له (عذاب د) هغې ورځې څخه (چې له هیسته) به وګرځوي هلکان واړه سپین ګیږي (چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنې که په دنیا کې خلاص شوی؛ نو په آخرت کې به څرنگه خلاصېږي؟ چې د هغې ورځې د ډېر اوږدوالي سختوالي لامل به هلکان زاپه کېږي، که څه هم په حقیقت کې خو هلکان نه زاپه کېږي، خو د هغې ورځې د سختوالي اوږدوالي اقتضاء به همداسې وي.

إِلَّيَّاءُ مُنْقَطِرِيهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا ۝

اسمان به وچوي (په سبب د هیئت شدت د دغې ورځې) ده وعده د هغه (الله په راتللو د دغې ورځې سره) کېدونکې خامخا.

تفسیر: یعنې د الله تعالی وعده ضروري ده، اګر که تاسې هغه ډېره لرې وګڼئ، او غیر ممکنه یې وبولئ.

إِنَّ هَذِهِ تَذَكُّرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ۝

بېشکه دا (آیتونه) وپروونکي تذکره پند دی (خلکو لره)، نو هر هغه څوک چې اراده کوي (چې) نيسي رب خپل ته لاره (د ایمان په دغه نصیحت سره؛ ودې نيسي).

تفسیر: یعنې نصیحت کړې شوی دی، نو اوس که څوک خپله فائده غواړي؛ پر هغه نصیحت باندې دې عمل وکړي!، او خپل پروردګار ته دې ځان ورنژدې کړي، او ملجا دې ونيسي!، ځکه چې لاره خلاصه ده، او هیڅ ممانعت نشته، او نه له هغه څخه الله تعالی ته څه فائده رسیږي، بلکه په هغه کې ستاسې ډېرې فائدې او ګټې دي، نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ!.

تنبیه: د شپې د وینېدلو امر چې د دې سورت په شروع کې یاد شو؛ تقریباً تر یوه کال پورې وروسته له هغه هغه آیت په دغه راتلونکي آیت سره منسوخ شو.

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثِي إِلِيلٍ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ ۝

بېشکه رب د تا عالم دی په دې بېشکه ته چې یې پاڅېږې لمانځه ته په شپه کې لږ له دوو برخو د شپې څخه، او نیمه برخه د شپې، او درېیمه برخه د شپې، او (همدارنگه پورته کېږي لمانځه ته) یوه طائفه له هغو کسانو څخه چې له تا سره دي (په دین کې له مؤمنانو).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته ښکاره ده چې تاسې او ستاسې ملګرو د دې امر تعميل په ښه شان سره کړی دی، کله مو نیمه شپه کله مو دوه برخې کله مو تر دریو برخو د شپې پورې د الله تعالی عبادت کړی دی لکه چې په روایاتو کې راغلي دي، چې د لویو اصحابو رضي الله تعالی عنهم پښې د شپې د ډېرو ودرېدلو لامله پړسېدلې وې.

وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصَوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاتَّخِذُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ۝

او الله اندازه کوي ساتي شپه او ورځ، پوه دی (الله) په دې، شان دا دی چې هر ګز به طاقت ونه لرئ تاسې د هغې (شپې چې پورته کېږي په کې په هغه ټاکلي مقرر کړي وخت)؛ نو معافي یې ولېږله پر تاسو باندې، پس ولولئ (په لمانځه کې) هومره چې آسان وي له قرآنه.

تفسیر: یعنی د شپې او د ورځې پوره اندازه او مېچ الله تعالى ته معلوم دی، همدی په یوې ځانته خاصې اندازې سره کله شپه او کله ورځ اوږدوي، لنډوي او برابر وي یې، خپل ګرد بندگان د هغوی د خوب او د غفلت په وخت کې چې کله نیمه او کله درې برخې او کله دوه برخې او کله پر ګردې شپې پورې اوږدېږي، په ښه ډول سره یې ساتي او حفاظت یې کوي، په تېره بیا په هغو وختونو کې چې لکه اوس د ګړیو او ګړیالونو او نورو سامان او اسباب نه وو، او د وخت د معلومولو کار دومره آسان نه وو، اصحابو ته یې داسې توفیق وبانښه چې پوره پخپل وخت باندې پخپل عبادت ودرېږي، دا یواځې د هغه له مهربانۍ څخه وو، اګر که ځینې کسان ګرده شپه له دې وېرې څخه نه ویدېدل، چې په ټاکلي وخت به وینښ نشم، او د تهجد لمونځ او د شپې قیام به راڅخه پاتې کېږي، نو د دې تکالیفو لامله الله تعالى پخپل رحمت سره د معافۍ امر هغوی ته ولېږه، او ویې فرمایل چې: تاسې په دې ډول سره تر آخره پورې نشۍ درېدلۍ، نو ځکه هر چا لره چې د وینښدلو توفیق وي؛ پادې خیري!، او هر څومره یې چې زړه غواړي؛ لمونځ دې وکړي!، او هر څومره یې چې خوښه وي؛ هومره قرآن دې په کې ولولي!، نو اوس پر محمدي امت باندې نه د تهجد لمونځ فرض دی، او نه یې د وخت مقدار او نه د قرآن شریف د تلاوت او د لوست انداز یې ټاکلی شوی دی.

عَلِمَ أَنَّ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرَضٌ ۖ وَالْآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ ۚ وَالْآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ فَأَقْرَأَهُ مَا تيسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

پوه دی (الله) شان دا دی چې ژر به شي بعض له تاسې ځنې مریضان ناروغان، او وي به نور له تاسې څخه په سفر، مزل به کوي دوی په ځمکه کې، لټوي به دوی له فضله رزقه د الله، او وي به نور له تاسې څخه چې جنگونه به کوي دوی په لارې د الله کې، نو ولولئ تاسې (په لمانځه کې) هومره چې آسان وي له دغه (قرآنه)، او قائموي سم ودروي لمونځ (سره له ټولو حقوقو یې) او ورکوي زکات.

تفسیر: یعنی الله تعالى ولیده او ښه ورته معلوم وو چې په تاسې کې به رنځوران او پردېسيان هم وي، چې د خوړو د ګټلو یا د علم د زده کولو یا د نورو لپاره به سفرونه کوي، او هم به غازیان او مجاهدین وي، چې د الله تعالى په لارې کې جنگونه کوي، نو سره له دې حالاتو د شپې وینښدل او د هغه په احکامو باندې عمل کول به ډېر سخت کار وي، نو ځکه یې هغه پر تاسې باندې تخفیف کړ، او ویې فرمایل چې: په لمانځه کې هومره قرآن چې لوستلی شئ؛ ویې لولئ!، او پر خپلو ځانونو باندې نور زیات څه تکلیف وانه اخلئ!، هو! فرض لمونځونه پر ډېر اهتمام او توجه سره وکړئ!، او له شریعت سره برابر زکات ورکوي!، او د الله تعالى په لاره کې خپل مالونه ولګوي!.

وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا

او قرض کوي تاسې له الله سره قرض ښه مال ورکوي په لاره د الله کې (په خوښۍ له حالو).

تفسیر: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالى په لارې کې د هغه له احکامو سره سم مال او شته لګول هم هغه ته د ښه پور ورکولو پشان دي، که بندگانو ته حسنه قرض ورکړ شي؛ نو هغه په همدغه عموم کې داخل دی، لکه چې په حدیث کې یې فضیلت ثابت شوی دی.

وَمَا تَقْدِرُوا إِلَّا أَنْفُسَكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ أَجْرًا

او هر هغه چې وړاندې کوی یې لېږی یې تاسې لپاره د ځانونو خپلو له څه خیر نېکۍ څخه؛ نو بیا به مومئ تاسې هغه (نېکۍ) په نزد د الله، دا (پخوا لېږل د حسنا تو) خیر ډېره غوره ده او ډېره لویه ده له پلوه د اجر ثواب.

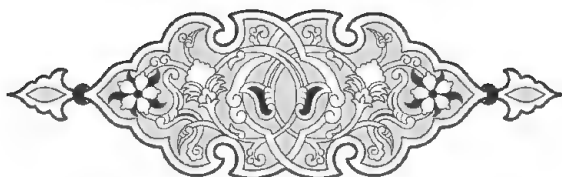
تفسیر: یعنې هغه نیکي چې تاسې یې دلته کوی، د هغه بدل به هلته په ډېر ښه صورت سره مومئ، او ډېر زیات اجر ثواب به تاسې ته له هغه څخه درر سیري، او داسې یې مه گڼئ هغه نیکي چې مونږ یې په دنیا کې کوو؛ همدلته ختمیږي به، بلکه هغه کړد سامان له تاسې څخه د مخه هلته رسیږي، او په عین حاجت او اړتیا کې ستاسې په کار راځي.

وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

او بښنه وغواړئ له الله په هر حال کې، بېشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې تاسې کړد شرعي حکمونه په ځای راوړئ!، او بیا د الله تعالی له حضوره معافي وغواړئ!، ځکه هر څومره محتاط سړی چې وي؛ بیا هم له هغه څخه څه نه څه گناه او خطا کیږي.

تَمَّتْ سُورَةُ الْمَزْمَلِ بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ، فَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمُتَّة.

سُورَةُ الْمَذْثَرِ

«د (المذثر) سورت مکي دی، (۵۶) آیته او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۴) او په نزول کې (۴) سورت دی، وروسته د (المزمل) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا الْمَذْثَرُ قُمْ فَأَنْذِرْ

ای په جامه کې نغبتونکيه (له هیڅته د وحي) پورته شه! (له ځایه د خوبه خپله). نو وویروه (خلق له عذابه د الله که ایمان را نه وړي).

تفسیر: دلته دې د «المذثر» په نسبت د «المزمل» تفسیر دې ځمونږ دغه تفسیر کې ولوستله شي، یعنې د وحي له ثقاله او د پربستو له هیڅته نه ښايي چې تاسې وویرېږئ، یا وډار شئ، د تاسې کار خو دا دی چې ګردې هوسايي او آرامي مو پرې ایښي دوی له الله تعالی څخه وویروئ، او د کفر او د معصیت له خراب انجام څخه یې وډار کړئ.

وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ

او رب خپل پس په لویۍ سره یادوه.

تفسیر: ځکه چې د الله تعالی د لویۍ د ویلو او د هغه د عظمت او بزرګۍ له بیانولو څخه د هغه وېره په زړونو کې پیدا کیږي، او د الله تعالی تعظیم او تقدیس داسې یو شی دی چې د هغه معرفت ښايي له ګردو (ټولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شي.

وَشِيبَاكَ فَطَهِّرْ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ

او کالي (جامې) خپل پاک وساته! (له پلټۍ نه، لکه چې ځان دې پاک ساتي). او ګندګي ګناه او بُتان پس ترک کړه (دائم اوسه په ترک یې لکه چې له نورو ګناهونو څخه په څنګ یې!).

تفسیر: د دې سورت په نازلېدلو کې حکم شوی دی چې ګرد مخلوق د خالق په لوري وبلل شي!، بیا د لمانځه او نورو حکم شوی دی، د لمانځه لپاره شرط دی چې کالي پاک وي، او له پلټۍ ځنې ځان وژغورل شي، دا دي چې هغه شیان یې دلته بیان وفرمایل.

دا ښکاره ده: کله چې کالي پاک ساتل له حسي او معنوي نجاستونو ځنې ضروري دي؛ نو د بدن پاکي به په طریق اولی سره حتمي او ضروري وي، نو ځکه د هغه د بیان ضرورت پاتې نشو، ځینو عالمانو د کالي له پاک ساتلو ځنې له بدو اخلاقو ځنې د نفس پاک ساتل مراد کړي دي، او د ګندګي له لرې کېدلو څخه دا معنی مرادوي چې د بُتانو له ګندګي ځنې لرې شئ!، لکه چې تر اوسه پورې لرې یئ.

وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْبِرُ ۚ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۚ

او مه کوه داسې (لږ) احسان چې بدل يې ډېر غواړې. او لپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هيله -اميد ورته ولره، احکامو ته يې منتظر اوسه!).

تفسير: دلته الله تعالى اعظم برهانه همت او اولولعزمي راشي، چې هر شی مال، دولت، علم، لار ښوونه يا نور چې چاته ورکوي؛ نه ښايي چې د هغه بدل عوض او ونج وغواړي، يواځې د الله تعالى پر ورکړه باندې شاګر او صابر اوسي!، او هغه شداڼد چې د تبليغ او دعوت په لاره کې تاسې ته پېښېږي؛ د هغه په مقابل کې له صبر او تحمل څخه کار واخلي.

فَإِذَا نَفَخَ فِي النُّفُورِ ۚ فَذَلِكَ يَوْمٌ عَسِيرٌ ۚ

پس کله چې پو کړه شي په صور (شپېلۍ) کې. نو هغه (وخت د) پوکي په دغه ورځ کې ورځ سخته ده.

تفسير: يعنې د هغې ورځې په واقعاتو او پېښو کې د صور نفخ او د شپېلۍ پوکل ګواکې يو مستقلة ورځ او ځانته پېښه ده، چې له سره تر پايه پورې به له مشکلاتو څخې ډکه وي.

عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ۚ

پر (منکرانو) کافرانو باندې نه به وي اسانه.

تفسير: يعنې پر منکرانو کافرانو باندې به هيڅ ډول اساني نه وي، بلکه د هغې ورځې سختي به لحظه په لحظه پر هغوی باندې زياتېږي، پرته له مؤمنانو څخه چې که دوی سختي هم وويني؛ خو د څه مدت له مخې به وي، او وروسته له هغه به بيا په دې باندې ډېره آساني شي.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۚ

پرېږده ما او هغه څوک چې پيدا کړی مې دی يواځې (بې له ماله او بې له مددګاره اولاده).

تفسير: هر سړی د مور له ګېډې څخه يواځې او جره راځي، مال، اولاد، فوج، لښکر، سامان او نور شيان له ځان سره نشي راوړي، يا به له وحيد څخه مراد خاص «وليد بن مغیره» وي، چې د هغه په باره کې دا آیات نازل شوي دي، ځکه چې وليد د خپل پلار يو ځوی وو، او د دنيوي ثروت او لياقت له اعتباره په عربو کې يو نوميالی سړی وو، مطلب دا دی چې د داسې منکرانو په معاملو کې چابکتيا مه کوئ!، او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کېږئ!، بلکه د هغوی ګردې خبرې ماته پرېږدئ!، زه به ټول پخپل هيداد او سزا ورسوم، نو نه ښايي چې تاسې خفه او پرېشان شئ.

وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ۚ وَبَيْنَيْنِ شُهُودًا ۚ

او بيا مې وګرځاوه، ور مې کړ ده ته مال ډېر زيات (له هر قسمه چې تل زياتېده). او ځامن حاضر (ګېناستونکي له ده سره په هره مرکه مجلس کې).

تفسير: يعنې وليد ځوی د مغیره د ډېر مال او اولاد او د ډېرو شتو خاوند وو، لس واړه ځامن يې تل د هغه په مخکې وو، په جرګو او مرکو کې به يې د خپل پلار عزت او وقار ډېر زياتوو، او نور به ترې وېرېدل، د سوداګرۍ په چارو او د نورو کارونو لپاره به د هغه په مخ کې ډېر سړي وو، او هيڅ ضرورت نه پېښېده چې ځامن يې د پلاره له مخې څخه غائب شي.

وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ۝۱۴

او تيارى مې وکړه، پراخي مې وکړه ده لره تيارى (په عيش، عمر، مال، اولاد، رياست سره).

تفسير: يعنې وليد ځوى د مغیره په دنيا کې ډېر د عزت خاوند وو، او خپل ځان ته يې د رياست او حکم ډېر ښه مسند تيار کړی وو، لکه چې گړد قريش به هر مشکل کار کې هغه ته ورتلل، او دى به يې د خپلو ځانونو حاکم او مشر ګاڼه.

ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ۝۱۵

بيا طمع کوي اميد لري دى چې لا به ښه زيات کړم (ده لره دغه ټول شيونه).

تفسير: يعنې د وليد ځوى د مغیره له ژبې څخه سره له دغه ډېر نعمت او ثروت د شکر تورى به هيڅکله نه وتو، او که رسول اکرم صلى الله عليه وسلم به د هغه په مخ کې کله د جنت د نعمتونو ذکر فرمايه؛ نو ده به ويل: «که دا سړى په خپل بيان کې رښتين وي؛ نو زه کامل يقين لرم چې د هغه ځاى نعمتونه هم ماته رارسېږي»، نو د هغه په نسبت فرمايي چې سره له دومره ناشکرى او حق نه پېژندلو داسې هيله هم لري چې الله تعالى هغه ته د دنيا او آخرت نعمتونه لا زياتوي.

دغه خوبې له ايمانانه او شکرانه سره کېدونکې نه دي، لکه پخپله الله اجل شأنه و اعظم برهانه داسې فرمايي:

كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِإِيْتِنَا عَنِيدًا ۝۱۶

نه کوم داسې (چې مال او سړى او نعمتونه يې ډېر کړم)، بېشکه هغه وو آيتونو ځمونږ لره عناد کونکى مخالف.

تفسير: يعنې کله چې د هغه حقيقي منعم له آيتونو ځنې وليد ځوى د مغیره مخالف دى؛ نو دى هېڅ حق نه لري چې داسې توقع او هيله ولري، او هسې خيالي پلاوونه پاڅه کړي، وايي چې د دې آيتونو له نازل کېدلو ځنې وروسته پرله پسې د ده په مال او اسباب کې نقصان پېښېده، تر څو چې ملنګ او فقير شو، او په ډېره خواري او ذلت سره مړ شو.

سَأَرْهُقَهُ صَعُودًا ۝۱۷

ژر ده چې مکلف به يې کړم په مشقت عذاب سخت سره (يا) وبه يې خېژوم پر لوړ غره د اور باندې.

تفسير: يعنې اوس هغه «وليد» ځوى د «مغیره» ته ډېر په لوړه باندې ختل پاتې دي، او په خورا سختو مصائبو کې يې اخته کېدل په مخ کې دي، او په ځينو روايتونو کې راغلي دي چې «صعود» په دوزخ کې د يوه غره نوم دى، چې په هغه باندې کافران تل خېژول کيږي، او بيا د هغه له څوکي ځنې رابښکته رغړول کيږي، چې دا هم بالذات يو قسم عذاب دى.

تنبيه: «وليد» يو ځلې د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په حضور مشرف شو، دوى «وليد» ته د قرآنکريم څو آيتونه واورول، چې «وليد» د هغو له اورېدلو څخه لږ څه متأثر شو، مګر ابو جهل يې وغولاوله، په قريشو کې يو شورماشور ونښت، چې که «وليد» مسلمان شي؛ نو کفارو ته به سخته خرابي پېښيږي، نو ځکه گړد سره راټول شول، او د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په نسبت راز راز خبرې وشوې، ځينو ويل چې: شاعر دى، او ځينو کاهن او نور ويل،

«ولید» وویل چې: «زه پخپله په شعر او شاعری کې پوه او ماهر یم، او د کاهنانو خبرې مې هم ډېر اورېدلې دي، خو دا قرآن نه شعر دی، نه سحر، او نه کهانت»، خلقو وویل: «آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دی؟»، ویې ویل چې: «ماته وار راکړئ چې زه چرت ووهم»، په پای کې یې وچولی تریو او خوله یې وړانه کړه، او ویې ویل چې: «هیڅ شی نه دی، هغه کوډې دي چې له بابلیانو څخې نقل شوي دي»، حال دا دی چې ده پخوا له دې نه د قرآن د اورېدلو په وخت ویلي وو چې: دا نه کوډې دي، او نه د لېونیانو د خبرو په شان دي، بلکه د الله تعالی کلام دی، مگر یواځې د نورو خپلوانو د خوښولو لپاره یې وروسته له خپله ځانه هسې یوه خبره جوړه کړه، لکه چې وروسته د همدې په لوري اشاره شوې ده.

إِنَّهُ فَكَرَ وَقَدَّرَ ۖ فَقِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۖ ثُمَّ قِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۖ

بېشکه هغه فکر وکړ (چې څرنگه طعن وکړم په قرآن) او اندازه یې وکړه په زړه خپل کې. وورلی شو (ملعون کړ شو) څرنگه یې اندازه وکړه. بیا دې وورلی شي (ملعون دې کړ شي) څرنگه یې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمد کې).

تفسیر: یعنې دې بدبخت «ولید» پخپل زړه کې خبره جوړه او داسې یې غوره کړه چې قرآن کوډې دي، الله تعالی دې دی غارت کړي او ملعون یې وگرځوي، او ودې وژني، دا یې څومره چټي او مهمل تجویز وکړ، بیا دې یې الله تعالی غارت کړي، او ملعون یې وگرځوي، او ودې وژني، چې ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسې وکړ چې سم د هغوی له خوښې سره یې یوه هسې خبره ویله چې ګرد ترې خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ۖ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ۖ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ۖ فَقَالَ إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ۖ إِن هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ۖ

بیا یې وکتل. بیا یې مخ تریو کړ او وچولی (تندی) یې غوټه کړ (له کراهيته). بیا یې شا واپوله (له محمده) او غاړه یې وغړوله (له اسلاميته). نو ویې ویل: نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چې نقل کاوه شي (له نورو ساحرانو نه). نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بني آدم ده.

تفسیر: یعنې «ولید» د کفارو ټولنې ته وکتل، او خوله یې وړانه کړه، بیا یې په وینا شروع وکړه، تر څو لیدونکي وپوهېږي چې دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لري، بیا یې هسې شا واپوله لکه چې د یوه منفور شي په نسبت وینا کوي، او حال دا دی چې پخوا یې د ده د حقانیت په نسبت اقرار کړی وو، اوس دی د خپلوانو د خوښۍ لامله له هغې وینا څخه واوښت، او په ډېر غرور او تکبر سره یې وویل چې: «بس بل شی نه دی، دا هغه سحر او جادو دی چې له پخوانیو نقل شوی راځي، او په یقین سره دا د سپري خبره ده چې د جادو په ډول لاره له ځوی، مېړه له ښځې، دوست له دوسته جلا کوي».

نو اوس الله اعظم شأنه واکرم برهانه د ده د دغې وینا داسې تردید فرمایي:

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ۖ

(نو فرمایي الله) ژر به داخل کړم دی سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسیر: یعنې ژر به هغه په اور کې واچوم، او د ده د عناد او تکبر خوندونه به هغه ته وروڅکوم.

وَمَا آذْرَاكَ مَسْقَرٌ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ

او څه شي پوره کړی يې چې څه دی اور د سقر؟ نه پاتې کيږي (ترې هيڅ شی د غوښو بې له سوځولو) او نه پرېږدي (هلوکي بې له سوځولو نه).

تفسير: يعنې د دوزخيانو هيڅ يوشی به داسې نه پاتې کيږي چې ونه سوځي، بيا له سوځېدلو څخه وروسته به په هماغه خپل حال باندې هم نه پاتې کيږي، بلکه دويم ځلي به بيا پخپل هغه اصلي حالت باندې بېرته اوږي، او بيا سوځي، او دا سلسله به تل جاري پاتې کيږي.

لَوْ أَحْذَرْنَا لِلْبَشَرِ عَلَيْهِا تِسْعَةَ عَشَرَ

سوځوونکي توروونکي دی (دغه اور بشره د کافرو) سړيو لره. په هغه (اور د سقر) باندې مو کلي دي نولس پرېښتي.

تفسير: يعنې د بشري پوستکي او نور هغه شيان چې د انسان پر بدن په نظر راځي؛ ټول به وريږي او تګ تور به اوږي، او د دوزخي حيثيت به بيخي خرابوي، شاه صاحب ليکي: لکه چې اوسپنه په اور کې سره شي، او تکه سره برېښي، د کافرانو بني آدمانو د ساقونو او د پڼډې پوستکي او پردې به همغسې رابريښي، ځينې د ﴿لَوْ أَحْذَرْنَا لِلْبَشَرِ﴾ ترجمه داسې کوي: ظاهر کېدونکي خلقو لره، يا په نظر راتلونکي پر بدن باندې، ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ «په هغه اور د سقر باندې مو کلي دي نولس پرېښتي»، يعنې د دوزخ د انتظام لپاره هغه پرېښتي لښکري چې ټاکلي (مقرر) شوي دي؛ د هغوی مشرتوب او لار ښوونې ته نولس مشران مقرر شوي دي.

وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً

او نه دی ګرځولي مونږ خازنانې مو کلانې د دوزخ مګر پرېښتي (په پرې قوتناکې).

تفسير: د نولسو د شمېر له اورېدلو څخه کافرانو خنډل، او ملنډې يې پرې وهلې، او ويل به يې چې: ځمونږ شمېر له زرگونو څخه زيات دی، نولس پرېښتي پر مونږ باندې څه کولی شي؟ که هغوی په زور ولري؛ نو هرومرو ځمونږ د لسو تنو له مقابلې ځنې يوه پرېښته نشي وتلی، يوه پهلوان د دوی له منځه وويل: «چې زه يواځې د دې نولسو پرېښتو له منځه اوولسو تنو لره بس يم، د دوو نورو ساتنه ستاسې په غاړه ده»، نو په دې مناسبت دا آيت رانازل شو، يعنې دوی خو په شمېر نولس دي، ولې پرېښتي دي، بنيادمان نه دي، او د هرې يوې پرېښتې قوت دومره زيات دی چې د لوط عليه السلام ټبر او کلی يې په يوه لاس لکه چې ډوډۍ په تې باندې پر بل مخ اړوي؛ واړول.

وَمَا جَعَلْنَا عَذَابَهُمُ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا

او نه دی ګرځولي مونږ (دا لږ) شمېر د دوی مګر فتنه ازموينه لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي (چې استهزاء او ټوکي پرې کوي، چې دا څه عدد دی چې مقرر شوی دی؟).

تفسير: يعنې د کافرانو د عذابولو لپاره د نولسو پرېښتو شمېر پر يوه خاص حکمت باندې مېتني دی، او د دې شمېر له بيانولو څخه د منکرانو ازموينه مقصد ده، چې آیا د دې له اورېدلو څخه کوم يو ويريږي؟ او کوم يو پرې خاندی او ملنډې پرې وهي.

او بل مو ذکر د نولسو پرېښتو وکړ، لپاره د دې:

لَيْسَتِيقِينَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزِدُّ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَّا يَزِيدَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ

ترڅو چې يقين وکړي هغه کسان چې دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چې یهود او نصاری دي، ځکه چې د دوی په کتابونو کې د خازنانو د اور همدغه عدد وو)، او (بل لپاره د دې چې) زیات کړي هغه کسانو لره چې ایمان یې راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ایمان، ایمان یې زیات کړي (او لپاره د دې) چې ونه کړي شک هغه کسان چې دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او مؤمنان.

تفسیر: یعنې اهل د کتابونو ته دا شمېر لا پخوا معلوم وو، لکه چې د «ترمذي» په یوه روایت کې راغلي دي، یا لږ تر لږه د نورو سماوي کتابونو په ذریعه به دومره پوهیدلي وي چې یوه پرېشته څومره زور او قوت لري، او حال دا دی چې نولس پرېستې هم دومره لږ شمېر نه دی، بله دا چې د تعذیب د انواعو په اعتبار ښايي چې مختلفې پرېستې پر دوزخ باندې مأموري وي، او دا کار یواځې د یوې پرېستې له لاسه پوره نه دی، په هر حال له دې بیان څخه د اهل کتابو په زړونو کې د قرآن د حقیقت یقین پیدا کېږي، او د مؤمنانو په زړونو کې له دې څنې د ایمان قوت لا زیاتېږي، او د دې دواړو ډلو په زړونو کې د پاک قرآن په بیان کې هیڅ یو شک او تردید او اشتباه نه پاتې کیږي، او نه مؤمنان د کافرانو په دې مسخرو او ملنډو باندې تېروځي او غولېږي، او بل مو ذکر د نولسو پرېستو وکړ لپاره د دې:

وَلْيَقُولِ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا

او چې ووايي هغه کسان چې په زړونو د هغوی کې مرض ناروغي (د نفاق) ده، او (ووايي) کافران: څه شی اراده کړې ده الله پر دې شمېر (د ملاتکو) سره له جهته د مثاله.

تفسیر: له «الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ» څخه منافقان یا ضعیف الایمان سړي مراد دي، او له «الْكَافِرُونَ» څخه ښکاره منکران مطلب دي، یعنې د نولسو له بیان څنې مقصد څه وو؟ داسې ناموزونه خبره څوک منلی شي؟ (العیاذ بالله).

كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنِ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

همداسې (په شان د ګمراه کولو د منکرانو) ګمراه کوي الله هر هغه څوک چې اراده وفرمایي د ضلالت یې، او سمه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده وفرمایي (د هدایت یې).

تفسیر: یعنې له یوه څیز څنې یو بد استعداد سړی ګمراه کیږي، او یو سلیم الطبع انسان لاره مومي، څوک چې غواړي کومه خبره ونه مني؛ نو خامخا ښه خبره په بدې باندې اړوي، او له هغې څخه مسخري او ملنډې جوړوي، او د هر چا په زړه کې چې د الله تعالی وېره او ایمان وي؛ نو د هغه له اورېدلو څخه د ده ایمان ټینګېږي، او یقین یې ترقي کوي.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ

او نه پوهیږي په لښکر د رب ستا مګر همدغه.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د بې شمېرو لښکرو شمېر یواځې هغه ته معلوم دی، دا نولس تنه پرېستې خو یواځې د دوزخ د کار کوونکیو پرېستو مشران دي.

وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرُ لِلْبَشَرِ ﴿٥٠﴾

او نه دی دا (سقر، جهنم) مگر خو ذکر پند دی خلقو ته (چې پرې پند ونیسي).

تفسیر: یعنې د دوزخ ذکر یواځې د عبرت پند او نصیحت لپاره دی، ترڅو د هغه د احوالو له اورېدلو څخه خلق د الله تعالی له غضبه وویرېږي، او د هغه له نافرمانۍ څخه مخ واړوي.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٥١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا دُبِّرَ ﴿٥٢﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٥٣﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٥٤﴾

نه ده داسې (چې څو ک به انکار وکړي له سقره) او قسم دی په سپوږمۍ باندې. او په شپې باندې کله چې شا واړوي. او په کهڅ (سحر) باندې کله چې روڼ شي. بېشکه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاگانو) لویو څخه دی.

تفسیر: یعنې هغه خورالوی وپروونکي او ډېر عظیم الشان شیان چې په قیامت کې ظاهر کېدونکي دي؛ دوزخ له هغو لویو شیانو څخه یو شی دی.

نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ﴿٥٥﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٥٦﴾

و پروونکي دی (سقر) بشر بني آدمانو لره. هغه چا لره چې غواړي له تاسې څخه چې وړاندې شي (نېکۍ، جنت ته په ایمان سره) یا وروستی شي (شرور ته په کفر سره).

تفسیر: که وړاندې لاړ شي؛ د نېکۍ یا د جنت په لوري درومي، که بېرته پاتې شي؛ په بدۍ اخته کېږي، یا په دوزخ کې لویږي.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٥٧﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٥٨﴾ فِي جَنَّتِ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٩﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٠﴾

هر نفس په سبب د هغه چې کړې یې وي؛ گرو، بندي به وي (په سقر کې). مگر خو خاوندان د نبی لاس. وي به په جنتونو کې چې پوښتنې به سره کوي یو له بل. له حال د مجرمانو (گنهگارانو).

تفسیر: یعنې هغه خلق چې د میثاق په ورځ کې د آدم علیه السلام د شاه نبی لوري څخه وتلي وي، او په دنیا کې یې هم نبی چارې کړي وي، او په سمه لاره تللي وي، او په موقف کې د عرش په نبی خوا چېرې چې جنت وي؛ ودرېږي، او په همغه طرف رهي کېږي، او د هغوی عملنامې هم په نبی لاس کې ورکړې شوي وي؛ نو دا خلق نه یواځې له قیده او رنځ څخه خوشې دي، بلکه د جنت په باغونو کې خوښ، خوشاله، او په خپل واک سره گرځي، او په خورا بېفکري او فارغ البالۍ سره له خپلو نورو ملگرو یا پریستو څخه د گنهگارانو احوال پوښتي، چې هغوی چېرې دي؟ چې دلته نه ښکاري؟

مَا سَأَلُكُمْ فِي سَقَرِ ﴿٦١﴾

(نو وبه وایي مؤمنان منکرانو ته داسې چې): څه شي داخل کړي یې تاسې (ای منکرانو) په دوزخ کې.

تفسیر: یعنې کله چې واورې چې گنهگاران په دوزخ کې اچولی شوي دي؛ نو دوی د دې گنهگارانو په لوري متوجه کېږي، او داسې پوښتنې ترې کوي چې تاسې سره له پوهنې او عقل څرنگه د دوزخ په اور کې لویدلي یئ؟

قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمَصْلِيِّينَ ﴿٣٦﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمُسْكِينِ ﴿٣٧﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿٣٨﴾
وَكُنَّا نَكْذِبُ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٣٩﴾ حَتَّىٰ آتَيْنَا الْيَقِينَ ﴿٤٠﴾

وبه وايي (مجرمان په ځواب د مؤمنانو کې چې) نه وو مونږ (په دنیا کې) له لمونځ کوونکیو څخه. او نه وو مونږ چې طعام خواړه مو ورکړي وی مسکینانو ته. او وو مونږ چې ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو سره له ډېرو خبرو کوونکیو. او وو په مونږ (په دنیا کې) چې دروغ به مو ویل په ورځ د جزاء (قیامت) باندې. تر هغه پورې چې راغله مونږ ته (هغه) یقیني خبره (مرګ).

تفسیر: یعنې نه یې د الله تعالیٰ حق وپېژنده، او نه یې د بندګانو خبر واخیست، هو! د نورو خلقو په شان به یې د حق په خلاف بحثونه کول، او په بدو صحبتونو کې کېناسته، تر څو د شکو کو او شېهاتو په دلدل کې کېواته، او له ګردو څخه لویه خبره داده چې د هغوی باور نه وو چې د انصاف ورځ به هم راتلونکې وي، او تل به هغو رښتیا خبرې دروغ ګڼلې، تر څو چې د مرګي په کنده کې ولوبېده، او پخپلو سترګو یې ولیده، او په هغو ګردو خبرو چې دروغ یې بللې پوره، باور وشو.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشُّفَعَاءِ ﴿٤١﴾

(نو فرمایي الله) پس نفع ګټه به ونه رسوي دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکیو.

تفسیر: د کافرانو په حق کې به هیڅوک سپارښت ونه کړي، او که یې وکړي؛ نه به منلی کېږي.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكَرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٢﴾

پس څه شوي دي په دوی باندې چې له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: یعنې سره له دې چې دا مصیبتونه د دوی په مخ کې دي، او ښه پندونه هم اوري، خو هیڅ نه متأثر کېږي، بلکه د هغوی له اورېدلو ځنې هم غاړه غړوي.

كَانَ لَهُمْ خُمُرٌ مُسْتَنَفَرَةٌ ﴿٤٣﴾ قَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿٤٤﴾

ګواکې دوی (صحرايي خره) ګوره خر دي تنبېدونکي. چې تنبتي له ځمري (یا له غال مغال) څخه.

تفسیر: یعنې د حق او حقیقت د شورماشور له اورېدلو څخه، او د الله تعالیٰ د ځمریانو له غږ مېېدلو څخه لکه وحشي خره لرې تنبتي.

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَىٰ صُحُفًا مِّثْلَ مَا أُوتِيَ ﴿٤٥﴾

بلکه غواړي هر یو سړی له دوی نه دا چې ورکړی شي ده ته پانې خورې شوې (په متابعت د محمد کې).

تفسیر: یعنې نه غواړي چې د پیغمبرانو خبرې واوري، بلکه له دوی ځنې د هر سړي غوښتنه داده چې پخپله په ده باندې د الله تعالیٰ صحیفې رانازلې شي، او دی هم پیغمبر وپېژنده شي، لکه چې د الانعام سورت په پینځلسمه رکوع (۱۲۴) آیت ځمونږ دغه تفسیر کې راغلي دي: ﴿حَتَّىٰ تَوْتِيَ مَثَلًا مَّا أُوتِيَ رَسُولُ اللَّهِ﴾.

كَأَلْبَلٌ لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ۝

داسې نه ده (ور به نه کړې شي دوی ته دا پانې) بلکه نه ويريري دوی له (عذاب د) آخرت څخه.

تفسير: يعنې هيڅکله به داسې نه کيږي، ځکه چې نه په هغو کې دا لياقت شته، او نه د دې خبرې د اجراء لپاره څه اړه او ضرورت دی، يعنې که چېرې دغه پانې هم دوی ته ورکړې شي؛ نو بيا هم دوی ايمان نه راوړي، نو پس څنگ کول د دوی له ايمانه په سبب د نه راتللو د کاغذونو سره نه دي، بلکه دوی نه ويريري له عذاب د آخرت.

كَأَلَاتُهُ تَذَكُّرَةً ۝ فَمَنْ شَاءَ ذَكَّرَهُ ۝

نه ده داسې چې دوی وايي (قرآن ته چې سحر کھانت دی)، بېشکه دا (قرآن) تذکره پنده دی. پس هر هغه څوک چې غواړي پند دې واخلي له دغه (قرآن).

تفسير: يعنې داسې له سره نشي کېدی چې هر يوه ته بېل بېل کتاب ورکړ شي، همدا يو کتاب پاک قرآن د پند لپاره بس او کافي دی، ﴿فَمَنْ شَاءَ ذَكَّرَهُ﴾ «پس هر هغه څوک چې غواړي؛ پند دې واخلي له دغه قرآن څخه».

وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۝

او نه اخلي پند (له قرآنه) دوی مگر که اراده وفرمايي الله (د هدايت يې).

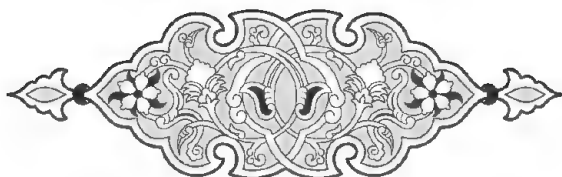
تفسير: يعنې د الله تعالی غوښتل او نه غوښتل اگر که د ده په حکمت باندې مېني دي، چې هيڅ يو بشر په هغه باندې احاطه نشي کولی؛ همدی د هر سړي استعداد او لياقت په ښه ډول سره پېژني، او سم له هغه ورسره معامله کوي.

هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ۝

همغه (الله) دی اهل (وېرې (چې ترې وويريږو)، او اهل د بښنې (چې بښنه ترې وغواړو).

تفسير: يعنې سړی هومره گناه چې وکړي، خو هر کله چې د تقوی په لارې باندې لاړ شي، او له الله تعالی څخه وويريږي؛ نو دی به يې گړد گناهونه وېشي، او د هغه توبه به ومني، ځکه د الله تعالی نه وېره پکار ده؛ او هم دی بښنه او مغفرت کوي.

تَمَّتْ سُورَةُ الْمَدَّثْرِ بِمَنْهٖ وَتَوْفِيقِهِ، فَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمَنْتَةُ.

سُورَةُ الْقِيَامَةِ

«د (القيامة) سورت مکي دی، (٤٠) آیتہ او (٢) رکوع لري، په تلاوت کې (٧٥) او په نزول کې (٣١) سورت دی، وروسته د (القارعة) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ

قسم خورم زه په ورځې د قیامت باندې.

تفسیر: یعنې د قیامت د ورځې امکان د عقل له مخې او متیقن الوقوع کېدل یې د داسې مخبر صادق په وینا سره ثابت شوي دي چې د هغه په صدق باندې قطعي دلائل قائم دي، زه په هغه باندې قسم خورم چې تاسې په یقین وروسته له مړینې څخه بیا ژوندي کېږئ، او ضرور به د ښو او د بدو حساب کیږي.

تنبيه: اسلامي شریعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالی پر بل شي باندې قسم یادول حرام کړي دي، خو د الله تعالی شان له بندګانو څخه جلا او بېل دی، هغه لوی ذات پرته له خپل ځان څخه په بل باندې هم قسم یادوي، او عموماً پر هغه شيانو باندې قسم یادوي چې د ده په نزد محبوب یا نافع یا وقع او مهتم بالشأن وي، یا مقسم علیه لپاره په ډول د شاهد او حجت ودراره شي، دلته د قیامت په ورځ قسم خوړل د هغه د نهایت وقع او مهتم بالشأن او عظمت له حیثیه دی، او په هغه مضمون باندې یې چې قسم یاد کړی دی؛ د هغه مناسبت ښکاره دی، ځکه چې د بعث او د مجازاتو ظرف همدغه قیامت دی، والله تعالی أعلم.

وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ

او قسم خورم زه په نفس ملامت کوونکي (ځان خپل لره په خرابۍ باندې، اګر که کوبښن یې کړی وي په نېکو کارونو. ځواب د قسم دا دی چې خامخا به ژوندی کړی شی دویم وار).

تفسیر: محققینو لیکلي دي چې: د سړي نفس یو شی دی، خو هماغه یو نفس د دریو حالاتو په اعتبار درې نومونه لري:

(١): که نفس د علوي عالم په لوري مائل وي، او د الله تعالی په عبادت او اطاعت کې خوښي ورته حاصله وي، او د شریعت په پیروي کې یې اطمینان او تسلي په برخه وي؛ نو دې نفس ته «مطمئنه» وایي، لکه چې د (٣٠ جزء د الفجر سورت په (٢٧) آیت) کې یې لولو: ﴿يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ * ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً﴾.

(٢): که نفس د سفلي عالم په لوري مایل وي، او په دنيوي لذاتو، غوښتنو او خواهشونو کې مبتلا او اخته وي، او د بدې په لوري یې رغبت او د شریعت له اطاعته مبادعت خوښوي؛ نو دې نفس ته (امارة) وایي، ځکه چې هغه سړي ته امر ورکوي چې په بدو چارو کې مشغول او بوخت شي، لکه چې (د ١٣ جزء د يوسف علیه السلام سورت په اوومه رکوع (٥٣) آیت کې) ځمونږ دغه تفسیر کې راغلي دي: ﴿وَمَا أَمْرِي إِلَّا بِالنَّفْسِ لَآمَارَةً إِلَىٰ الشَّوْءِ إِلَّا مَا رَجَعْتُ﴾.

(٣): درېم نفس کله د عالم سفلي په لوري ميلان کوي، او په شهوت او غضب کې اخته کېږي، او کله د عالم علوي په لوري رُجحان غوره کوي، او له گردو خرابو شيانو څخه لرې تېښتي، او که کومه خرابي يا تېرواته ترې وشي؛ نو په هغه باندې شرمېږي، او خپل ځان ملامتوي، نو دې نفس ته «لوامه» وايي.

دلته يې په نفس «لوامې» باندې قسم ياد کړ، چې که د چا فطرت صحيح وي؛ نو دی پخپله د خپل نفس له لوري په دنيا کې په خرابۍ او تقصيراتو باندې ملامتي اړوي، او همدا شی دی چې پخپل خورا لوی او ښه او بهتر صورت سره په قيامت کې به راڅرگندېږي.

يَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَهُ عَظَمَهُ ۖ

آيا گمان کوي (کافر) انسان چې له سره به نه ټولوو مونږ (خواره واره) هېو کي د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قيامت)؟.

تفسير: يعنې کافر انسان داسې خيال کوي چې تر هېو کي پورې هم مات او گوډ او خواره واره شوي دي، او د هغو وړو کي بڅر کي هم په خاورو او نورو کې گډوډ شوي دي، نو ښه، اوس به هغه څرنگه يو ځای کېږي؟ او بيا به په څه ډول سره جوړ او پيوندېږي؟ داسې خو ډېر سخت او محال ښکاري، داسې نه ده چې مونږ به جمع نه کړو خواره واره شوي هېو کي د ده.

بَلْ قَدِيرِينَ عَلَىٰ أَنْ تُسَوِّيَ بَنَانَهُ ۖ

هو! (بلکه جمع به يې کړو) حال دا چې قادر يو مونږ په دې باندې چې برابر ټول کړو هېو کي او بندونه د گوتو د ده.

تفسير: يعنې مونږ خو د گوتې بندونه هم جوړولی شو، د بندونو تخصيص ښايي د دې لامله وي، چې دا د بدن له اطرافو څنې دي، او د هر څيز تکميل د هغه په اطرافو باندې کېږي، لکه چې ځمونږ په محاورو کې هم په داسې مواردو کې داسې ويلی کېږي چې: ځما بندونه خوړېږي، او له هغه څخه مراد گرد بدن وي، بله دا چې په بندونو کې سره د هغو وړو کي توبه د صنعت رعايت زيات دی، او عادتاً ډېر سخت او نری کار دی، نو ځکه هغه څوک چې په سخت کار باندې قادر وي؛ نو هغه په آسان کار باندې په اولی طريقه سره قادر دی، او يا مراد دادی چې: مونږ پدې قادر يو چې د ده گوتې د خپرې او د ځنگري په څېر وگرځوو، چې بيا ترې هغسې فائدي نشي اخيستلی، چې اوس يې ترې اخلي، ځکه چې هره گوته بېله بېله ده.

بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ۚ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَمَةِ ۚ

بلکه اراده لري (کافر) انسان چې دروغ ووايي (په هغه څيز باندې چې) مخ کې د ده دی (له قيامت او حساب). پوښتنه کوي (کافر انسان استهزاء چې) کله به وي (ورځ د قيامت)؟.

تفسير: يعنې هغه خلق چې له قيامت څخه انکار کوي، او دويم ځلي ژوندون محال گڼي؛ د هغه سبب دا نه دی چې دا خبره ډېره مشکله ده، او د الله تعالی کامل قدرت او ښې ښکاره نه دي، بلکه بني آدم غواړي چې د قيامت له راتگه پخوا پخپل راتلونکي عمر کې چې پاتې دی بالکل بېاک او بې پروا شي، او په فسوقو او فجورو کې مشغول پاتې وي، نو ځکه له داسې خيال څخه يې زړه تل په ډډه گرځي، چې ترې عيش منغص نشي، او په لذت کې يې څه خلل ونه لويږي، بلکه د استهزاء او تعنت او د سپين سترگي له مخې پوښتنې کوي چې ښه خانه! هغه ستاسې قيامت به کله راځي؟ که په رښتيا سره راتلونکی وي؛ نو مياشت او کال او نېټه يې په ښکاره ډول سره راوښيه!.

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۖ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۖ

کله چې خړې، متحیرې شي سترګې له هیڅته. او توره شي سپوږمۍ (رڼا یې لاره شي).

تفسیر: یعنې د حیرت او وېرې لامله یې سترګې خړې پاتې شي، او لمر به هم سر ته ډېر نژدې راشي، او سپوږمۍ یې نوره شي، سپوږمۍ یې ځکه جلا ذکره کړه، چې عربو د قمري حساب لامله هغې ته په ډېر زیات اهمیت سره کتل، او د هغې له احواله به تل خبر وو.

وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۖ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَقَرُّ ۚ كَلَّا لَاؤْذَرُّ ۖ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۚ

او جمعه شي لمر او سپوږمۍ (له طرفه د مغربه په قیامت کې، یا جمع شي په توروالي کې په تلو د رڼا د دواړو سره، یعنې په بې نوری او ت و والي کې به دواړه سره شریک او مله وي). نو وبه وایي (کافر) انسان په دغه ورځې کې: چېرته ځای د تېښتې شته؟ (نه دی مناسب طلب د تېښتې) نشته ځای د پناه. خاص رب ستا ته په دغې ورځې کې ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب به ورسره وکړی شي، او جزاء به ورکړه شي).

تفسیر: یعنې اوس خو وایي چې هغه ورځ چېرې ده؟ او په هغه وخت کې به له وېرې بد حواس کیږي، او داسې به وایي چې نن زه چېرې وتېښتم؟ او په کوم ځای کې پټ شم؟ نو داسې ارشاد به کیږي: چې نن نه د تېښتېدلو موقع ده، او نه د پوښتنې وخت، نن هیڅ یو طاقت هم تاسې نشي خلاصولی، اونه پناه درکولی شي، نن ګرد د خپل پروردګار په مخ کې حاضرېږي، او د هغه د عدل او انصاف په مخ کې ودرېږي، او هغه هره فیصله چې وغواړي؛ د هر چا په حق کې یې کوي.

يُنَبِّئُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۚ

خبر به کړ شي انسان په دغې ورځې (د قیامت) کې په هغو (اعمالو) چې مخ کې یې لېږلي دي (نېک وي که بد) او (په هغو اعمالو چې) وروسته یې پرې ایښي وي (نېک وي که بد).

تفسیر: یعنې ګرد پخواني او وروستي اعمال ښه وي که بد وي؛ هغه ته ورځرګندېږي (ښکارېږي)، او پرې پوهیږي.

بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ۚ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ ۚ

بلکه انسان په ځان خپل باندې حجت لېدونکې شاهد دی. اګر که وړاندې کړي عذرونه خپل (قبول به نشي).

تفسیر: زیاترو مفسرینو د دې تعلق له ﴿يُنَبِّئُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ﴾ الآية - سره اخیستی دی، یعنې په ورښوولو باندې هم موقوف نه دی، انسان به پخپل احوالو باندې پخپله مطلع وي، که څه د طبیعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانې جوړې کړي، او راز راز حیلې وروړاندې کړي، لکه چې کافران به وایي: ﴿وَاللَّهُ رَبُّنَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ بلکه دلته په دنیا کې هم هغه انسان چې د هغه ضمیر بالکل مسخ شوی نه وي؛ پخپل حال باندې په ښه ډول سره پوهیږي، اګر که د نورو په مخ کې حیلې او بهانې جوړې کړي، او د هغه به مخالفت کې ډېر کوښښ وکړي.

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتُجْعَلَ بِهِ ۚ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ۚ فَإِذَا قَرَأَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ۚ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ۚ

مه خوځوه په دې (قرآن) سره (ای محمده! پخوا له وحي) ژبه خپله چې تعجیل به کوي په دې (قرائت سره). بېشکه پر مونږ باندې دي جمع کول يې (په سينه ستا کې) او لوستل يې (په ژبه ستا). بيا مو کله چې ولوست دا؛ نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غوږ ورته نيسه). بيا بېشکه په مونږ باندې دي ښکاره بيانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسير: کله چې به جبريل عليه السلام د الله تعالى له لوري د قرآن وحي راوړه، د جبريل عليه السلام له لوستلو سره به يو ځای څمونږ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم هم هغه لوسته، چې ژر يې ياد او زده يې کړي، او د جبريل عليه السلام له تلو څخه وروسته وحي يې په ښه ډول په ياد پاتې وي، مگر په دې صورت کې دوی ته ډېر تکليف پېښېده، کله به چې دوی هغه پومبې کلمه لوستله؛ دويمه کلمه به د دوی په فهم کې په ښه ډول سره نه راتله، او د هغو په پوهېدلو کې به هم دوی ته لږ ډېر دقت پېښېده، نو ځکه الله تعالى وفرمايل چې: په دې وخت کې ستا د ژبې د خوځولو او لوستلو هيڅ ضرورت نشته، تاسې بالکل د زړه له کومې د وحي اورېدلو ته متوجه شئ!، او داسې اندېښنه مه کوئ چې دا به مې نه يادېږي، او بيا به يې څرنگه ولولم؟ او خلقو ته به يې په څه ډول وپوهوم؟ د هغو گړدو تورو ستاسو په ټټر (سينه) کې حرف په حرف ټولول او ستاسې له ژبې څخه د باندې رايستل، او په خلقو يې لولول څما کار دی، کله چې پرېښته پاک قرآن څما له لوري تاسې ته ولولي؛ نو تاسې چپ اوسئ!، پوه او ښه يې واورئ!، د هغه اورېدل، د هغه يادول، او د هغه علومو او معارفو وروڼه درخلاصول، او ستاسې له ژبې څخه نورو ته د هغه رسول، او روښانول؛ دا گړد څمونږ له کارونو ځنې دي، وروسته له دې څخه رسول الله صلى الله عليه وسلم له جبريل عليه السلام سره يو ځای لوستل پرېښودل.

كَذَٰلِكَ يُجَوِّزُ الْعَاجِلَ ۚ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ۚ

نه دي داسې (لکه چې انکار کوي کفار له بعثه)، بلکه خوښوئ تاسې ځغېدونکې (ژر فاني کېدونکې دنيا). او پرېږدئ تاسې آخرت (چې باقي او وروسته راتلونکې دی، او د هغه لپاره هيڅ عمل نه کوئ).

تفسير: يعنې ستاسې دا د قيامت او د نورو حقائقو انکار کول هيڅ يو په کوم يوه صحيح دليل باندې مېني نه دي، بلکه د دې سبب د دنيا انهماک دی، کله چې دنيا نقدي او ژر رسېدونکې شی دی؛ نو ځکه يې تاسې غواړئ، آخرت تاسې پور گڼئ او پرېږدئ يې، او وايئ چې: د هغه رارسېدل لري دي.

وَجُودُ يَوْمِنَا نَظَرَةٌ ۚ إِلَىٰ رَبِّهَا نَظَرَةٌ ۚ

ځينې مخونه (يعنې د مؤمنانو به) په دغې ورځې (د قيامت) کې ښايسته تازه روښانه وي. خاص ذات د رب خپل ته به کتونکې وي.

تفسير: دا د آخرت بيان دی، يعنې د مؤمنانو څېرې به په دې ورځې کې ډېرې روښانه ځغېدونکې تر او تازه او ډېرې خوښې او بشاشې وي، او د دوی سترگې به د حقيقي محبوب په لقاء او کتلو سره رڼې وي، له قرآنکريم او متواترو احاديثو ځنې به يقيني ډول سره معلوم شوي دي چې په آخرت کې به د الله تعالى ليدنه وي، خو گمراهان له دې څخه منکر دي، ځکه چې دا نعمت د هغوی په برخه کې نه دی.

وَوَجَّهَ يَوْمَئِذٍ بِالسَّعَةِ ۖ تَنَزَّلُ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ۖ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ۖ

او ځينې مخونه (يعني د كفارو) په دغې ورځې (د قيامت) کې به تريو بدڅېره وي. يقين به کوي چې کاوه شي، واقع کېږي په دغو (مخونو) باندې دوی ته بلا لويه چې ماتوونکې وي هلو کي د شالره. نه ده داسې (چې دنيا خوښوي پر آخرت) کله چې ورسپري (سا) هلو کي د ستوني ته.

تفسير: يعني باور لري چې هغه ناکاره معامله کېدونکې ده، او هغه عذاب د ګاللو دی چې بالکل به ملا ماتوونکي وي.

«کَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ» «نه ده داسې چې دنيا خوښوي پر آخرت، کله چې ورسپري ساه هلو کي د ستوني ته»، يعني آخرت لري مه ګنئ، ځکه چې موت د دې سفر رومېنې منزل دی، چې هغه ډېر نژدې له همدې ځايه د نورو منزلونو په تلو باندې شروع کېږي، تر څو چې وروستني منزل ته ورسپري، ګواکې د هر سړي مرګ هغه لره د لويې ورځې (قيامت) يوه وړو کې نمونه ده، هر کله چې د مريض روح ګرد سره غونډ شي، او چنګرک هلو کي د تېر او ورمېر ته ورسپري، او سا يې په مړۍ کې ونښلي؛ نو پوهېږه چې د آخرت منزل يې شروع شو.

وَقِيلَ مَنْ سَرَقَ ۖ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ۖ

او وبه ويلی شي (يعني وبه وايي هغه څوک چې چاپېر له مريضه دی) څوک دی دم کوونکي (په هغه رنځور باندې چې جوړ شي، او روح يې بېرته ور وګرځي)؟ او يقين وکړي (هغه مريض) چې بېشکه په ده (باندې راغلی) دی وخت د فراق جدايي (له دنيا او خپلوانو).

تفسير: د داسې مايوسۍ په وخت کې د طبيبانو او ډاکټرانو له لاسه هيڅ شی نه وي پوره، کله چې خلق له ظاهري علاج او تدبير ځنې عاجز شي؛ نو د دم او دعاء په فکر کې لويږي، او يو له بل سره وايي: «خانه! کوم داسې ښه سړی راولئ، چې په دې رنځور څه دم او دعاء وکړي.

«وَوَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ» «او يقين وکړي هغه محضر چې بېشکه په ده باندې راغلی دی وخت د فراق جدايي له دنيا او خپلوانو»، يعني مړ کېدونکي به پوهېږي چې بېشکه په دی اوس له ګردو عزيزانو او اقاربو او محبوبو او مالوفو شيانو ځنې بېلېدونکي دی، يا يې دا مطلب چې سا يې له بدنه تلونکي ده.

وَالْتَفَتِ السَّائِئُ بِالسَّاقِ ۖ

او تاوېږي يوه پټلۍ (د ده) له بلې پټلۍ (د ده) سره (له هيښته د مرګ).

تفسير: يعني په ځينو اوقاتو کې د موت د سکرانو لامله يوه پټلۍ له بلې پټلۍ سره لګېږي، او هم د بدن د لاندنۍ برخې ځنې د روح د تعلق له منقطع کېدلو څخه وروسته د پټيو خوځول او يوه له بلې ځنې بېلول به د ده په واک کې نه پاتې کېږي، نو ځکه يوه پټلۍ له بلې پټلۍ څخه بېواکه لويږي، ځينې اسلاف وايي چې: د عربو په محاورو کې «ساق» کنايه ده له سخت مصيبت څخه، نو په دې تقدير به د دې آيت ترجمه داسې کيږي: «يوه سختي به له بلې سختۍ سره يو ځای کيږي»، ځکه چې مړ کېدونکي ته په دې وخت کې دوه سختې وروړاندې کيږي، يوه دا چې له دنيا ځنې داسې درومي چې مال او اسباب، اهل او عيال، کور او کهول، جاه او حشم ګرد ځنې پاتې کېږي، غليمان پرې خوښيږي، او پيغورونه ورکوي، او خپلوان يې خفه کېږي، او په رنځ او خفګان کې لويږي، بله يې له دې ځنې ډېره لويه او وېروونکې ده، چې هغه د قبر او آخرت هسې پېښې او احوال دي چې د هغه کيفيت په بيان نشي راتلی، يعني سختی د دنيا د آخرت له سختيو سره يو ځای کيږي.

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ۝

په لوري د رب ستا په دغې ورځې کې ورتله دي (د ټولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).
تفسير: يعنې د آخرت د سفر ابتداء له دې ځای څخې ده، ځواکې اوس د بنده راښکول د خپل پروردگار په لوري شروع شو.

فَلَا صَدَقَ وَلَا صُلِّيَ ۝ وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ۝ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَنَسَّلُ ۝

بيا يې يقين ونه کړ (په مؤمن به باندې)، او نه يې لمونځ وکړ. مگر دروغجن يې وشمېره (قرآن لره)، او مخ يې وگرځاوه (له ايمانه). بيا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبر سره.
تفسير: يعنې د رښتين گڼلو او باور لرلو په ځای پيغمبران دروغجن شمېري، او د لمانځه کولو او د الله تعالیٰ په لوري د متوجّه کېدلو په ځای تل له هغه څخې غاړه غړوي، او په دې باندې يواځې اکتفاء نه کوي، بلکه په خپل تکبر او غرور د خپلو متعلقينو او خپلوانو په لوري ځي، او داسې راښکاروي چې لکه کوم ښه لوی کار او ډېره مېړانه او د پوهنې کار يې کړی دی.

أَوَّلَىٰ لَكَ فَأَوَّلَىٰ ۝ ثُمَّ أَوَّلَىٰ لَكَ فَأَوَّلَىٰ ۝

وړ لايقه ده تاته (ای کافر انسانه هغه شی چې بد يې بولې سختي د مرگ). پس وړ لايقه ده (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د قبر ده). بيا وړ لايقه ده تا لره (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د ورځې د قيامت ده)، پس وړ لايقه ده (تا لره هغه شی چې بد يې بولې چې همېشه عذابېدل ستا دي په دوزخ کې).
تفسير: يعنې ای بدبخته! اوس ستا د هلاکت، افسوس او کمبختۍ وار دی، يو ځلې نه بلکه څو څو ځلې اوس پاتې خرابي پر خرابۍ او تباهي پر تباهۍ ده، پرته له تانه به بل هيڅوک د الله تعالیٰ د نوې نوې سزا وړ او مستحق نه وي.

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ۝

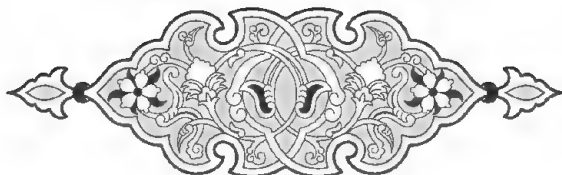
آيا گمان کوي (کافر) انسان چې پرې به ښود شي دی چټي (بېکاره) بې قیده مهمله بېکاره.
تفسير: يعنې آيا بني آدم داسې گڼي چې دی به همداسې چټي بېکاره او مهمل پرې ښود شي؟ او د امر او نهې هيڅ يو قيد به په ده باندې نه وي؟ يا له مړينې څخه وروسته به بيا نه ژوندی کيږي؟ او له ده څخه به د نېکيو او د بديو گډ شمېر نه اخيست کيږي؟ او هيڅ حساب او کتاب به ورسره نه کيږي.

أَلَمْ يَكْ نُطْفَعُ مِنْ مَّيْمَنِ يُمْنِي ۝ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ۝ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۝ أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقْدِرٍ عَلَيَّ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ ۝

آيا نه وو دغه (انسان اول) يو څاڅکی له مني څخه چې تويوه شي (اچوه شي پر رحمونو د ښځو کې)؟ بيا وو دی يوه ټوټه د وينو؛ نو پيدا کړ الله (اندامونه يې) پس برابر کړ (صورت يې او روح يې پکې وپوړول). نو پيدا يې کړ له هغه (اوبو د مني) څخه جوړه (دوه صنفه) نارينه او ښځه. آيا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کوونکی د دغو افعالو، قادر په دې باندې چې ژوندي کړي مړي؟ (بلکه ښه قادر دی).

تفسير: يعني انسان له نطفې ځنې د غوټه شويو وينو په شکل گرځي، بيا الله تعالى د دې د پيداينست گړد مراتب پوره کوي، او انسان ترې جوړوي، او ټول ظاهري اعضاء او باطني قوتونه يې برابر وي، او د يوې بېځانې نطفې ځنې يو عاقل انسان جوړوي، او هم له همدې نطفې ځنې دوه ډوله (قسمه) بني آدم پيدا کوي، چې د دوی د هر يو ظاهري او باطني خصوصيات سره بېل وي، آيا هغه مطلق قادر چې له اوله يې گړد خلق په داسې يو حکمت او قدرت سره پيدا کړي وي؛ بيا په دې باندې قادر نه دی چې دوی بيا راژوندي کړي؟ (سبحانک اللهم قبلی!)، پاک دی ستا ذات ای الها!، ولي به يې نه پيدا کوي؟ ته بېشکه قادر يې.

تمت سورة القيامة بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الذَّهَرِ

«د (الذهر) سورت مکی دی، (۳۱) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۶) او په نزول کې (۹۸) سورت دی، وروسته د (الرحمان) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا ۝

آیا راغلی دی (یعنې په تحقیق سره راغلی دی) پر انسان څه وخت له زمانې څخه چې نه وو دی یو شی یاد کړی شوی (په یوه نامه سره).

تفسیر: بېشکه پر انسان باندې داسې یو وخت تېر شوی دی چې هیڅ نوم او نښه یې نه وه، بلکه یو غیر مذکور په انسانیت څیز وو، او یو جز وو له اجزاوو د عناصرو او د نطفې، بیا یې څومره مدت طي کړ چې د نطفې په شکل کې راووت.

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ ۝

بېشکه پیدا کړی دی مونږ انسان له نطفې څخه چې ګډوډه شوې ده (د نر او د ښځې).

تفسیر: یعنې د نارینه او د ښځې د دوو ډولو اوبو ځنې یې پیدا کړ.

تنبيه: د (امشاج) معنی مخلوط دی، نطفه د هغو غذاوو خلاصه ده، چې له مختلفو شیانو ځنې روغه ده، نو ځکه د ښځې له اوبو څخه پرته (علاوه) یواځې همغه یو اوبو ته هم (امشاج) وایه شي، او پیدا کړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال کې چې:

تَبَتَّلْهُ لِجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ۝ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۝

ازمایو یې، نو ومو ګرځوو مونږ دغه (انسان) اورېدونکی او لیدونکی. بېشکه مونږ وربښولي ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لېږلو د رسولانو او په دلانلو د عقل سره)، یا به وي دی شکر کوونکی او یا به وي دی ناشکره.

تفسیر: یعنې له نطفې ځنې د وینې غوټه او له هغه ځنې یې د غوښې یوه ټوټه جوړه کړه، همدا راز له څو څو ځلې اړولو او ګرځولو څخه یې هغه دې درجې ته ورساوه چې دی پخپلو غوږونو سره اورې، او په سترګو سره ویني، او له هسې قوتونو څخه کار اخلي، چې بل کوم حیوان له هغو ځنې کار نشي اخیستی، ګواکې نور ګرځد د ده په مخ کې ګاڼه او پانده دي.

تنبيه: د «تَبَتَّلْهُ» معنی اکثر و مفسرینو (امتحان) او ازموینه اخیستې ده، د بني آدم له پیدایښته دا غرض دی چې دی د الله تعالی په احکامو، امر، نهی او نورو مخاطب شي، او امتحان ترې واخیست شي، او ولیده شي چې دی تر کومې اندازې پورې د خپل الله تعالی د احکامو تعميل او خپل اخلاص او وفاداري څرګندوي؟ نو ځکه هغه ته یې د اورېدلو، پوهېدلو اولیدلو قوتونه وروښل، چې پر هغوی باندې د شرعي تکالیفو مدار دی.

﴿إِنَّمَا هَدَيْنَاهُ﴾ الآية - یعني پرمبي يې د اصلي فطرت او پيدايشي عقل او پوهې ځنې، بيا يې د عقليه او نقليه دلائلو په وسيله هغه ته د نېکۍ لاره وروښوده، چې د دې ښوونې اقتضاء داسې ده چې ښايي گړد انسانان په يوه سمه لاره باندې لاړ شي، خو د شاوخوا د حالاتو لامله او د خارجي عواملو اغېزې او د نورو عوارضو له سببه گړد په يوه لاره باندې پاتې نشول، ځينو الله تعالى ومانه، او حق يې وپېژنده، او ځينو ناشکری او ناحقۍ ته ملا وتړله، وروسته له دې نه الله اکرم شأنه و اعظم برهانه د دې دواړو د پای او انجام ذکر دغسې فرمايي:

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلًا وَأَغْلَا وَسْعِيرًا ۝

بېشکه مونږ تيار کړی مو دی کافرانو ته ځنځيرونه او طوقونه او تود اور (لمبې وهونکې چې تل به په کې سوځي).

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مَرْجُهَا كَأُفُورًا ۖ عَيْنًا يُشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ

بېشکه ابرار نېکان ځښي (په جنت کې) له جامونو د شرابو ځنې چې وي گډه له هغو سره کافور. چينه چې ځښي به له هغې څخه (نېک) بندگان د الله.

تفسير: يعنې د شرابو هسې جامونه به ځښي چې لږ څه کافور به په کې گډ وي، دا کافور د دې دنيا د کافورو په شان نه دي، بلکه د جنت د يوې خاصې چينې نوم دی، چې د الله تعالى له لوري په خاص ډول د الله تعالى مخصوصو او مقربو بندگانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولی کيږي، ښايي چې د دې سوږوالی ښه رائحه او وږم، مفرح، خاصيت، او د تک سپين رنگ لامله هغه ته کافور ويلی شي.

يُفَجَّرُونَ نَهَاظًا جَيْرًا ۖ يُوفُونَ بِالْأَنْدَرِ

چې بيايي به (مؤمنان) دغې (چينې) لره (هر چهرته چې يې خوښه وي په بېولو سره). وفاء کوي (ابرار) په (هغه) نذر سره (چې يې واجب کړی وي په طاعت د الله کې، پر ځانونو خپلو باندې).

تفسير: يعنې دا چينه د هغو بندگانو په واک او اختيار کې ده، چې په هر لوري دوی اشاره وکړي؛ د دې د اوبو ويالې به همغه لوري بهيږي، ځينې وايي چې: د دې چينې اصلي منبع به د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په لوړه ماني کې وي، چې له هغه ځايه به د گړدو انبياوو، اولياوو، صلحاوو او مؤمنينو مانيو ته د هغې ويالې وبهيږي والله أعلم، وروسته له دې نه الله اکرم شأنه و اعظم برهانه د ابرارو د خصائلو داسې بيان فرمايي:

﴿يُوفُونَ بِالْأَنْدَرِ﴾ - يعنې هغه نذرونه چې پخپلو ځانونو باندې يې منلي وي؛ اداء کوي يې، ښکاره ده: کله چې پخپل ځان باندې لازم کړی څيز پوره کاوه شي؛ نو هغه خبرې چې د الله تعالى له لوري لازمي شوي دي څرنگه به پرېښودی شي؟.

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَتْ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ۝

او ويريږي (ابرار) له هغې ورځې چې شر يې ښکاره او تيت (څرگند) دی.

تفسير: يعنې د دې ورځې سختي او خرابي به درجه په درجه پر ټولو عامه، او گړدو لره نيونکې وي، او هيڅوک به په کلي ډول له هغه ځنې محفوظ نه وي، الا من شاء الله !.

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا

او (ابرار) ورکوي طعام خواړه پر محبت ميني د دغه (الله يا د طعام) مسکين اړ (مجبور) ته، او يتيم پلار مړي ته، او اسير بندي ته.

تفسير: يعني د الله تعالی په محبت کې خپل طعام او خواړه سره له دې چې دی پخپله ورته اړ او محتاج دی، او ډېر خواش يې ورته کيږي؛ په ډېر اخلاص، شوق او ذوق سره مسکينانو، يتيمانو، او بنديانو ته يې ورکوي.

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا ۖ إِنَّا خَائِفُونَ رَبِّنَا يُومِئًا مَّا عُيُوسًا قَطْرًا ۝

(وايي ابرار) بېشکه چې مونږ طعام خواړه درکوو تاسې ته خاص د الله تعالی د مخ لپاره (چې ويې وينو، او د هغه رضا مو په نصيب شي)، نه غواړو مونږ له تاسې څخه جزاء، بدل، او نه شکر ايستل. بېشکه مونږ ويرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تريو مخې (غمجنې) ډېرې سختې تريو مخې نه.

تفسير: يعني دا طعام او خواړه ورکوونکي به د حال په ژبې سره داسې ويونکي وي، او که چېرې مصلحت وي او لازم يې وگڼي؛ د قال په ژبې سره يې هم ویلی شي.

﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ﴾ ځمونږ خواړه ورکول په دې خاطر دي چې الله تعالی ووينو، او د هغه رضا او ثواب مو په برخه شي، له تاسو څخه څه بدله، عوض نه غواړو، او نه درڅخه د شکر ايستلو او د مننې غوښتونکي يو. ﴿إِنَّا خَائِفُونَ﴾ «بېشکه مونږ ويرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تريو مخې غمجنې، ډېرې سختې تريو مخې نه».

فَوَقَّعَهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ۝

نو وبه ساتي دوی لره الله (په سبب د حسنا تو د دوی) له شره سختی د دغې ورځې، او ور به کړي دوی ته تازگي او حسن د مخونو (او خوشالي د زړونو).

تفسير: يعني له هغه شي څخې چې دوی ډېر ويرېدل؛ الله تعالی دوی له هغه څخې محفوظ او مأمون وساتل، او د هغوی مخونو ته يې بڼايست او تازگي، او زړونو ته يې خوښي او سرور وړعطاء کړ.

وَجَزَّاهُمْ بِمَا صَبَرُوا وَاجْتَنَّا وَحَرِيرًا ۝

او جزاء به ورکړی دوی ته (الله) په سبب د صبر د دوی جنت او (جامې) ورپېښي.

تفسير: يعني کله چې دې خلقو د دنيا پر تنگسۍ او سختيو باندې صبر کاوه، او له گناهونو او معاصيو څخې يې ځانونه ساتل، او په طاعت او عبادت کې قائم اوسېدل؛ نو ځکه الله تعالی د هغوی د آرام او راحت لپاره دوی ته د جنت ښه نعماء، اعلى باغونه، او فاخره لباسونه مرحمت کړل، اوس الله اکرم شانه و اعظم برهانه د دغو جنتيانو يو بل ښه وضعيت داسې بيان فرمايي:

مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ۝

حال دا چې تکیه کوونکي به وي په هغه (جنت) کې پر تختونو باندې (د باچایانو او ټولواکانو په ډول)، نه به وينې دوی هلته شمس لمر (ګرمي) او نه زمهریر (سارې).

تفسیر: یعنی د جنت موسم به ډېر معتدل او برابر وي، نه د تودوخې او نه د یخۍ او نه به نور څه رېږ او تکلیف هلته وي.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلُّهَا وَذُلَّتْ تَطَوُّهُنَّ لَيْلًا ۝

حال دا چې نژدې به وي پر دوی باندې سیوري (د ونو) د هغه، تابع او مسخرې ټیټې کړې شوي به وي مېوې د هغه په تابعدارۍ مسخرېدلو ټیټېدلو سره (چې شو کول به یې اسان وي).

تفسیر: یعنی د ونو څانګې د خپلو مېوو سره دوی ته ډېرې نژدې کيږي، او د هغوی مېوې به ورځوړندې او د دوی په واک کې به وي، او جنتیان په هر حالت او هر ځای کې چې وغواړي، اعم له دې څخه چې ولاړ وي یا ناست یا ملاست، بې له تکلفه هغه ټولولې او شو کولی شي.

وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِأَنْبِيَاءٍ مِّنْ فَضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرًا ۝ قَوَارِيرًا مِّنْ فِضَّةٍ

او ګرځولی به شي پر دغو (ابرارو) باندې (په دغه جنت کې د) شیشو جامونه له سپینو زرو او ګلاسونه صراحی چې وي به (دغه ظروف) په شان د شیشو. هسې شیشې چې له سپینو زرو به وي (صاف به وي د شیشو په شان، چې ظاهر به یې له باطن او باطن به یې له ظاهره ښکاري).

تفسیر: یعنی دا ظروف لوښي به په اصل کې د سپینو زرو څخه جوړ وي، او ډېر سپین بې داغه او خوښي ښونکي، او داسې صاف او شفاف او څلېدونکې به وي، چې لکه شیشي غوندې به ښکاري، او د هغه د منځ شیان به له باندې څخه له لرې لیده کېږي.

قَدَّرُوهُنَّ تَقْدِيرًا ۝

په اندازه کړي به وي هغه (جامونه ساقیانو د جنت جنتیانو ته) اندازه کول.

تفسیر: یعنی یو جنتي هومره چې څښلو ته ضرورت لري، او زړه یې غواړي؛ په هغه مېچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کې شراب وي، چې نه به ترې لږيږي، او نه به ترې زیاتېږي، یا په هره اندازه چې جنتیان پخپلو زړونو کې ټاکلې او ګرځولې وي؛ بې له تزییده او بې له تنقیصه سم د دوی له غوښتنې سره ورته وړاندې کېږي.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَان مَزَاجُهُا زَنْجَبِيلًا ۝

او ورڅښول کېږي به جنتیانو ته په جنت کې جامونه د شرابو چې وي به ګډ له هغه سره زنجبیل.

تفسیر: یعنی د شرابو جام یو هغه وو چې د هغه ګډ جنتي کافور دی، دویم یې هغه دی چې زنجبیل (سونډ) ورسره ګډوي، مګر دا د دې دنیا زنجبیل او سونډ ونه ګاڼه شي، ځکه هغه یوه چینه ده چې «سلسبیل» نومېږي، د سونډ تاثیر تود دی، او په غریزه حرارت کې انتعاش پیدا کوي، او عرب هغه ډېر خوښوي.

په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دې چينې ته «زنجبیل وایي»، د ښکانونو په جامونو کې د هغه لږ څه ګډون کاوه شي، په اصل کې دا چینه لویو عالي مقامو مقرینو لره ده، والله أعلم.

عَيْنَا فِيهَا تُشْشِي سَلْسِيلًا ⑩

چینه په دغه (جنت کې چې) نوم یې ایښودلی شوی دی په سلسیل سره.

تفسیر: د «سلسیل» معنی صافې بهېدونکې اوبه دي، (کذا في الموضح)، او ځکه ورته «سلسیل» وايي چې آسانه تیرېږي له حلقه، او ډېرې لذیذې او خونده ورې دي په خښلو کې، او هر چیرته چې د جنتي زړه وغواړوي، همغلته ورته بهیږي.

وَيُطَوَّرُ عَلَيْهِمْ وَلَدَانُ مُتَكِدُونَ ⑪

او ګرځي پر دغو جنتیانو باندې هلکان تل پاتې شوي (پخپل حال).

تفسیر: یعنې تل به هلک پاتې کیږي، یا به له جنتیانو څخه هیڅ نه اخیست کیږي، او تل تر تله به د هغوی په خدماتو کې مشغول وي.

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنْثُورًا ⑫

کله چې ووينې ته دوی؛ ګڼې به هغوی (په صفایي کې) لکه مرغلرې خورې شوې.

تفسیر: یعنې پخپل حسن، جمال، صفایي او ښایست سره په هر لوري ګرځي، او داسې خوش منظر معلومېږي لکه چې د ډېرو ځلېدونکیو او ښایسته مرغلرو په شان پر ځمکې باندې خواره شوي وي، او تخصیص د «منثور» لپاره د دې دی؛ چې دا ښایسته او ښي ښکارېږي له مرغلرو منظومه وو او پیلو شویو څخه.

وَإِذَا رَأَيْتَ تَرَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ⑬

او هر کله چې وګورې ته دغه (جنت) ته؛ نو به ويني ته نعمتونه (ډېر چې صفت یې کېدی نشي) او ملک باچایي لویه (لازواله چې انتهاء او زوال نه لري).

تفسیر: یعنې د جنت حال او احوال څه ووايه شي، که څوک یې وويني؛ نو ور معلومېږي چې په جنت کې به څه عظیم الشان نعمتونه او څومره لویه لا زواله بېمثاله باچایي یوه معمولي او ادنی جنتي ته ور په برخه کیږي، رزقنا الله تعالی منها بمنه وفضله.

عَلَيْهِمْ شِيبَابٌ سُنْدُسٌ خُضْرٌ وَاسْتَبْرَقُ ⑭

له پاسه پر دوی باندې به کالي د نړیو ورېښمو وي چې شنه به وي، او د غټو ورېښمو نه.

تفسیر: یعنې نري او غټ دوه ډوله د ورېښمو کالي به جنتیانو ته ورکاوه کیږي.

وَحُلُوءٌ أَسَاوِرٌ مِنْ قِصَافٍ ⑮

او وابه غوښته شي (دوی ته) باهوګان له سپینو زرو.

تفسیر: په دې سورت کې درې ځایه د سپینو زرو، د لوښیو، ګاڼو او نورو ذکر راغلی دی، په بل ځای کې د سرو زرو ذکر شوی دی، ممکن دي چې دا هم وي او هغه هم وي، ځینو ته به دا ورکاوه شي، او ځینو ته به هغه، یا به کله دا او کله به هغه وروړاندې کیږي.

وَسَقْفُهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٥٠﴾

او ور و به څښي دغو (جنتیانو ته) رب د دوی شراب طهور (څښاک ښه پاکیزه).

تفسیر: یعنې له ګردو نعمتونو وروسته د شراب طهور یو جام به د حقیقي مالک له لوري ورکاوه شي، چې نه په کې نجاست وي، او نه کدورت، نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبويي وي، او د هغه له څښلو څخې به زړه پاک او ګېډه صفا کیږي، له څښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسې عرق او خولې وځي، چې د هغه وږمه او خوشبويي به د مسکو په څېر زړونه خوشبوي.

إِنْ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا ﴿٥١﴾ إِنْ أَنْخُنْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴿٥٢﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او و به فرمایي الله دوی ته چې) بېشکه دغه (نعمتونه) وو تاسې لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسې)، او دی سعي عمل زیار ستاسې مشکور مقبول. بېشکه مونږ همدا مونږ نازل کړی مو دی په تا باندې (ای محمده!) قرآن نازل کول. نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسیر: یعنې د زیات اعزاز او اکرام او د زړونو د خوښې لپاره به ویلی شي چې: دا ستاسې د اعمالو بدل دی، ستاسې زیارونه مقبول او مشکور او سعي مو ومنلی شوې، د دې زېري له اورېدلو څخې به جنتیان لا خوښیږي.

﴿إِنْ أَنْخُنْ﴾ الآية - «بېشکه مونږ نازل کړی مو دی په تا باندې ای محمده قرآن نازلول، نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته په نصرت د تا»، چې ستا زړه مضبوط شي، او خلق ورو ورو پخپلو ښو او بدو باندې ښه وپوهیږي او معلوم یې کړي، چې جنت د کومو اعمالو په وسیله موندل کیږي، که په داسې پوهولو سره هم ونه پوهېده، او پخپل ضد او عناد کې ټینګ پاتې شو؛ نو تاسې د خپل پروردگار په حکم باندې همغسې ټینګ ودرېږئ، او د وروستۍ فیصلې انتظار وکړئ!.

وَلَا تَطْعَمْنَهُمْ إِنْ شَاءَ أَوْ كُفُّورًا ﴿٥٣﴾

او مه منه خبره له دوی څخې د هیڅ یو ګنهګار او ناشکره (چې تا بولي کفر ته).

تفسیر: یعنې «عتبه» او «ولید» او د قریشو نور کفار تاسې ته دنیوي ترغیبونه درکوي، او شنه باغونه درښيي، او په دې تحریص او تطمیع سره غواړي چې تاسې د تبلیغ له فرضه واړوي، نو الله تعالی تنبیه فرمایي چې: تاسې د دوی په خبرو باندې مه تېروځئ، ځکه چې د ګنهګار، فاسق او ناشکر کافر له وینا منلو څخه پرته له نقصانه بل څه په لاس نه درځي، نو د داسې شریرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نیول نه دي پکار.

وَاذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥٤﴾

او یادوه نوم د رب خپل صبح ګهیځ او بېګا ماښام.

تفسیر: یعنې تل هغه پخپل زړه کې ولره!، په تېره بیا په دې دوو وختونو کې یې هرومرو یادوه!، ګردو اندېښنو علاج همدا د الله تعالی ذکر دی.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿۳۵﴾

او په څه برخه د شپې کې نو سجده کوه هغه (الله) ته، او نسبت د پاکې کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کې (یعنې تهجد کوه او).

تفسیر: لمونځ وکړه!، ښایي چې له دې ځنې د مغرب او عشاء لمونځونه یا به تهجد مراد وي، که له ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ﴾ څخه تهجد مراد وي؛ نو دلته به له تسبیح ځنې د هغه متبادره معنی اخیسته کېږي، یعنې د شپې له لوري علاوه پر تهجد پر ډېرو تسبیحو او تهلیلو کې مشغول شئ!، که له رومبي «فاسجد» ځنې د مابنام او ماسختن لمونځ مراد وي؛ نو دلته به له تسبیح څخه تهجد مراد وي.

إِنَّ هَؤُلَاءِ يُجِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذُرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿۳۶﴾

بېشکه دا (خلق چې کفار دي) خوشوي ژر تېرېدونکې (دنیا)، او پرېږدي وروسته له ځانه ورځ سخته (د عقیبي چې د هغې لپاره څه تیاری او عمل نه کوي).

تفسیر: یعنې دا خلق که ستاسې پند او هدایت نه مني، د هغه سبب د دنیا مینه ده، کله چې دنیا یو ژر په لاس راتلونکې څیز دی، دوی هم دا غواړي، او د قیامت له درنې ورځې څخه غافل شوي دي، او هیڅ د هغه په فکر کې نه دي لوبېدلې.

حَنُّ خَلْقِهِمْ وَشَدُّ دَنَاءِ أَسْرِهِمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَلْنَا مِثْلَهُمْ بَدِيلًا ﴿۳۷﴾

مونږ پیدا کړي مو دې دوی، او بیا مو مضبوط کړل پیدایښت بندونه اندامونه د دوی، او کله چې اراده وفرمایو؛ بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کې) بدل.

تفسیر: یعنې اول مو تاسې پیدا کړئ، او ستاسې ګرد بندونه او اندامونه مو جوړ کړي دي، نن څمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی، هر کله چې مونږ وغواړو؛ ستاسې دا موجوده ژوندون پای (انجام) ته رسوو، او همداسې یوه بله هستي بیا پیدا او ودرولی شو، یا دا مطلب که دا خلق یې ونه مني؛ نو مونږ قادر یو، هر کله چې وغواړو د دوی په ځای به نور داسې سړي راوړو چې ګرد سره به مطیع او فرمانبرداران وي، او د دوی په شان به سرکشان نه وي.

إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿۳۸﴾

بېشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلقو لره)، نو هر هغه څوک چې اراده کوي نیسي طرف د رب خپل ته لاره (په خیر او طاعت سره؛ پس ودې نیسي!).

تفسیر: یعنې په جبر او زور سره په دوی باندې خبرې منل ستا کار نه دی، د پاک قرآن په وسیله پند ورکوي!، وروسته له دې د هر چا اختیار دی، هر څوک چې زړه یې غواړي د خپل پروردګار تر خوښې پورې د رسېدلو لاره دې ځان ته جوړه کړي!.

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿۳۹﴾

او اراده نشئ کولی تاسې (د هیڅ لاره د طاعت) مګر هغه چې اراده وفرمایي الله (تاسو ته)، بېشکه الله دی (پر هر شي باندې) ښه عالم دانا ښه حکمت والا دی.

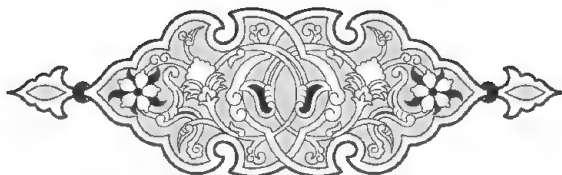
تفسیر: یعنی ستاسې غوښتنه هم پرته د الله تعالی له غوښتنې نشي کېدی، ځکه چې د بنده مشیت د الله تعالی د مشیت تابع دی، دغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره ده چې د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوي، بیا پاک الله هر چا لره چې اراده ولری د هدایت نو پخپل مشیت په سمې لارې باندې یې بیایي، او چا سر لره چې د گمراهۍ اراده وکړی نو په گمراهۍ کې یې پریږدي.

يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

داخلي (الله) هغه څوک چې اراده (د دخول یې) وفرمایي په رحمت خپل کې، او ظالمان (کافران چې دي) تیار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډېر دردناک.

تفسیر: یعنی د هر چا استعداد چې ښه وي؛ هغه ته به په نېکۍ باندې د تللو توفیق وروښي، او د خپل رحمت او فضل مستوجب به یې وگرځوي.

تَمَّتْ سُورَةُ الدَّهْرِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنَّهُ وَكَرَمِهِ.

سُورَةُ الْمُرْسَلَاتِ

«د (المرسلات) سورت مكي دي، پرته (علاوه) له (۴۸) آيته څخه چې مدني دي، (۵۰) آيته (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۷۷) او په نزول كې (۳۳) سورت دي، وروسته د (الهمزة) د سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْمُرْسَلَاتُ عُرْفًا ۖ فَالْعَصْفُ عَصْفًا ۖ

قسم دی په هغو بادونو چې لېرلی شوي دي (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسې (چې زېږونه خوښوي)، (یا) قسم دی په هغو ملائکو لېرلیو شویو په نېکیو سره (چې امر او نهی دي). بیا قسم دی په هغو سخت خوځوونکيو بادونو باندې چې الوخي په زور سره، (یا) پس قسم دی په هغو ملائکو تلونکیو په حکم د الله سره ګړندي تلل.

تفسیر: یعنې اول پسته او ښه نړۍ هوا چلیږي، چې له هغې سره به د مخلوقاتو ډېر توقعات او منافع تړلي وي، بیا لږ څه وروسته همغه یوه نرمه او پسته هوا د یوې سختې سیلې او طوفان جاکړ پشان به الوخي، او داسې خرابي او وراني به راولي چې خلق به په نارو سورو شي، همدا د دنیا او د آخرت مثال وګڼئ! ډېر داسې کارونه دي چې خلق هغه اوس مفید او نافع ګڼي، او پر هغه باندې د دوی لویې هیلې تړلې وي، او ډېر توقعات ترې لري، خو همغه کار کله چې د قیامت په ورځ پخپل اصلي او ډېر سخت او ویروونکي صورت سره رانښکاره شي؛ نو ګرد خلق به ترې پناه غواړي.

وَالنَّشْرُ نَشْرًا ۖ فَالْفَرْقَتِ فَرْقًا ۖ

قسم دی په هغو خواره کوونکيو بادونو باندې (باران لره) پورته کول خورول. بیا (قسم دی) په (هغو ملائکو یا آیتونو د قرآن چې) جدایي کوي (په منځ د حق او باطل کې) جدایي کول.

تفسیر: یعنې پر هغه هواوو باندې قسم دی چې بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوي، او ورېځې پیدا کوي، او په فضاء کې یې خوروي، بیا په هر ځای کې چې د هغوی رسونه مقصود وي؛ د الله تعالی په امر هغه هم هغله رسوي او ویشي یې، او له وریا (باران) څخه وروسته بیا ورېځې یوه لوري بل لوري ته خوروي، هوا یواځې له ورېځې سره مخصوصه نه ده، بلکه د هغه عمومي خاصیت دادی چې د ګردو شیانو کیفیات لکه ښې او بدې وېرې او نور خوروي، او د هغوی لطیف اجزاء ځنې بېلوي، او له ځان سره یې وړي، او یو څیز له یوه ځایه جلا کوي، او له بل سره یې لګوي.

فَالْمُلْقَاتِ ذِكْرًا ۖ عَذْرًا أَوْ نَذْرًا ۖ

پس قسم دی په هغو (پرستو) چې رانښکته کوونکې د ذکر، وحي، پند دي. لپاره د لرې کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ویرولو (الزام د کافرانو).

تفسیر: شاه عبد العزیز (رحمه الله) له «فَالْمُلْقَاتِ ذِكْرًا» څخه هم هوا مراد کړې ده، ځکه چې د وحي غږ د خلقو غوږونو ته رسونه هم د هوا کار دی.

تنبيه: «المرسلات، العاصفات، الناشرات، الفارقات، الملقيات» د پنځو وارو مصداق ځينو هواوې ټاکلې (مقرر کړې) دي، ځينو پرېستې ځينو پیغمبران او ځينو مفسرینو لکه چې رومبنيو څلورو څخه هواوې مراد کړي دي، او له پنځمې څخې یې پرېستې اخیستې دي چې په ترجمه کې ښکاره ده.

شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي چې: «له وحی څخه د کافرانو د دغه الزام لرې کول منظور دي، چې د سزا په وخت کې ونه وایي چې مونږ نه وو خبر، او هغو کسانو ته چې په برخه کې یې ایمان دی؛ د وېرې اورول دي چې ایمان راوړي».

إِنشَاءتُوعَدُونَ لَوَاقِعُهُ

بېشکه څه وعده چې له تاسې سره کړې شوې ده (د قیامت) خامخا واقع کېدونکې ده.

تفسیر: یعنې د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هر ورو پېښېدونکې ده.

فَإِذَاالنُّجُومُطُمِسَتْ وَإِذَاالسَّمَاءُفُرَجَتْ

نو کله چې ستوري تور شي (رڼا نور یې ورک شي). او کله چې اسمان خپرې کړ شي.

تفسیر: یعنې ستوري محو به رڼا خپرې کړي، اسمان به ټوټې ټوټې را لویږي، او د خیریدلو له وجې به په هغه کې وروڼه او کړکۍ څرګندېږي.

وَإِذَاالْجِبَالُسُفَّتْ

او کله چې غرونه والوځولی شي (ویستل شي له ځایونو خپلو نه) او روان شي.

تفسیر: یعنې د پاغوندو په شان په هوا کې الوځي، او دې خوا او هغې خوا ګرځي.

وَإِذَاالرُّسُلُأُقْتُتْ

او کله چې د پیغمبرانو وخت وټاکلی شي (او جمع کړل شي لپاره د شهادت).

تفسیر: چې له وړاندې وروسته ټاکلي وقت سره سم د خپلو امتیازاتو سره د ربّ العزّت په دربار کې حاضر شي.

لَايَیَوْمٍأُجِّلَتْ لِیَوْمِالفَصْلِ

لپاره د کومې ورځې وروستي کړی شوي دي (دا څیزونه)؟. لپاره (د شهادت) د ورځې د فیصلې.

تفسیر: یعنې پوهېږئ چې دا فیصله کومې ورځې لپاره ساتلی شوې ده؟ هغې ورځې ته چې په هغې کې به د هرې خبرې بیخي او آخري او قطعي فیصله وي، بېشکه که الله تعالی غوښتلې؛ اوس به یې د هر څیز فیصله لاس په لاس او سمدلاسه هم کوله، خو د ده د حکمت اقتضاء داسې نه ده، چې اوس هر څوک پخپلې سزا ورسوي.

وَمَاأَذْرَاكَ مَايَوْمِالفَصْلِ وَيْلٌلَّيَوْمِذِلِللَّذِينَ

او څه شي پوه کړی یې ته چې څه ده ورځ د فیصلې. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په ورځې د قیامت باندې).

تفسیر: یعنی هیڅ مه پوښتنه چې د فیصلې ورځ به څرنگه وي؟ بس دومره وپوهېږه چې دروغ ویونکیو لره به د تباهی ډېره سخته ورځ وي، او له سختو مصابو او ږېرو سره به په کې مخامخ کېدونکي وي.

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ۝ ثُمَّ نُنْشِئُهُمُ الْآخِرِينَ ۝ كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ۝

آیا نه دي هلاک کړي مونږ (مجرم خلق) پرمېني؟ (بلکه هلاک کړي مو دي په سبب د تکذیب سره). بیا ورلېږو په هغو پسې وروستني (مجرمان هم لکه چې له دوی سره مو معامله وکړه). همداسې کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګناهګارانو سره.

تفسیر: د قیامت منکرانو داسې ګڼل چې د دنیا دالوی ژوندون به په څه ډول پای (آخر) ته ورسېږي؟ او څرنگه به باور کېدی شي چې دا ګرد بني آدمان به په یوه ورځ کې سره مړه او انساني نسل به بیخي فنا کېږي؟ دا دوزخ او عذاب ویږول ګرد سره فرضي او ساختګي رابښکاري، نو د دې چټي خبرو په ځواب کې فرمایي چې پخوا له دې څخه ډېر خلق مړه شوي دي، او ډېر اقوام او ټبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهی سره مخامخ شوي دي، د وروستیو په نسبت به هم داسې د موت او هلاکت سلسله جاري وي، نو پاک الله فرمایي: کله چې ځمونږ قدیمي عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند دی؛ نو وپوهېږئ چې د دې پېړۍ کفار به هم په هغو پخوانیو کفارو پسې شپړو.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ۝

افسوس هلاکت خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په بعث بعد الموت باندې).

تفسیر: یعنی هغه کسان چې د قیامت راتګ یې د دې لپاره دروغ ګاڼه چې ګرد انسانان به څرنگه یو ځلې پناه کېږي؟ او په څه ډول به ګرد مجرمان په یوه وخت کې ګرفتار او په سزا رساوه کېږي؟

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ۝ فَجَعَلْنَاهُ فِي تَرَائِكٍ ۝ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ۝

آیا نه یې پیدا کړي مونږ تاسې له اوبو سپکو (د مني) څنې؟ نو مو ساتلې مونږ هغه (اوبه) په ځای د قرارۍ ټینګ کې (چې د مور رحم دی). تر نېټې معلومې (وخت د ولادت) پورې.

تفسیر: یعنی د یوې وقفې په ځای کې یې محفوظ وساته، له دې څنې مراد د مور رحم دی، چې هغه ته (بچه دان) هم وایه شي، او علی الاکثر وور کی هلته تر نهو میاشتو پورې وي، او خپل خلقت کاملوي.

فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ۝ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ۝

پس قادر یو مونږ په دغو کارونو باندې پس ښه ټیګ قادران یو مونږ. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په ایمان او په نعمت باندې).

تفسیر: یعنی د اوبو هغه څاڅکي یې او تر نېټې معلومې پورې په هغه ټینګ او مضبوط ځای (رحم) کې چې اکثر نهه میاشتې وي؛ وساته په تدریج سره یې پوره کړې، او له هغه څخه یې په ورو ورو یو کامل انسان جوړ کړ، له دې څنې ځمونږ په قدرت او قوت باندې وپوهېږئ، نو آیا دا الله تعالی دا انسان وروسته له مړینې څخه نشي ژوندی کولی.

تنبيه: ځینو د «قدرنا» معنی اندازه کول اخیستي دي، یعنې «اندازه مو کړې» او مونږ یو ښه اندازه کوونکي، چې په دومره مدت کې له مونږ څنې هیڅ یو ضروري څیز نه دی پاتې، او نه مونږ کوم زائد او بېکار شی پیدا کړی دی.

(اوس الله تعالی جل وعلا شأنه وعظم برهانه ذکر کوي د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسې فرمایي:)

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ۖ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ۚ

آیا نه ده ګرځولې مونږ ځمکه جمع کوونکې (په شاه خپلې). ژوندیو لره او مړیو لره (په ګېډه، نس خپل کې)؟.

تفسیر: یعنې ګرد ژوندي مخلوقات پر همدغې ځمکې باندې د خپل ژوندون چارې برابرې، او د دوی مړي هم په همدې ځمکې کې خنښېږي، او ورته رسیږي، انسان ته ژوندون د همدې خاورې په وسیله په برخه شوی دی، او له مړینې ځنې وروسته یې همدا خاوره د هستوګنې ځای دی، نو آیا بیا دویم کړت له دې خاورې ځنې د هغه پورته کېدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَجَعَلْنَا فِيهَا رِوَاسِيَ شَاهِخَتٍ وَأَسْقَيْنَكُم مَّاءً فُرَاتًا ۚ

او پیدا کړي دي مونږ په دې (ځمکه) کې غرونه لوی او لوړ، او در ومو څښلې تاسې ته اوبه خوږې تنده ماتوونکې.

تفسیر: یعنې په همدغې ځمکې کې مو لکه غرونې دروند او سخت جسم پیدا کړی دی، چې له خپله ځایه هیڅ نه خوځېږي، او په همدې ځمکې کې مو د اوبو چنې در بهولې دي، چې د خپلې نرمۍ او سیلان په سبب تل تر تله بهیږي، او په ډېر سهولت سره یې څښونکي خړوبیږي.

وَيَلْزَمُ الْيَوْمَ لِلْمُكَذِّبِينَ ۚ

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندې).

إِنظُرُوا إِلَى مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ۚ

څی ولاړ شی! هغه څیز ته چې وی تاسې چې په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ ویل په دنیا کې.

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ کې به منکرانو ته داسې ویل کیږي، بیا به وویل شي د الله له جانبې منکرانو ته داسې چې:

إِنظُرُوا إِلَى ظِلِّ ذِي ثُلُثِ شَعْبٍ ۚ

څی لاړ شی تاسې!، هغه سیوري ته چې خاوند د دریو ځانبونو څانګو دی.

تفسیر: له «قتاده» رضي الله تعالى عنه او نورو ځنې مروي دي چې: د کافرانو د سیوري لپاره یو لوی لره دوزخه راوځي، چې په چاودلو سره به په دریو څانګو ویشل کیږي، وایي چې: دا لوی لره به داسې وي چې له هر یوه منکر به له درې خواوو راچاپېر وي، یوه ټوټه به یې د سر له لوري د جترې په ډول ولاړه وي، او دویمه به یې په بني لاس او درېمه به یې په کین لاس، د حساب تر خلاصېدو پورې به دا خلق تر همدې سیوري لاندې وي، او ایمانداران او نېک کرداران به د عرش عظیم تر سیوري لاندې په ډېره هوسایي او آرام سره ولاړ وي.

لَا ظِلِيلٌ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ۝

چې نه به وي (دا سیوری) یخ، او نه به دفع کوي (له دوی نه هیڅ شی) له لمبې د اور نه. تفسیر: یعنې یواځې په نامه سره به سیوری وي، داسې کوم گڼی سیوری به نه وي چې د هغه په وسیله د لمر له تودوخې یا د اور له لمبو ځنې منکرین ځان وژغوري، یا د تندې د داخلي او خارجي تودوخې مخه ونیسي.

إِنهَاتَرْمِي بَشْرًا قَلْصَرَّةً ۝

بېشکه هغه (اور) ویشتل کوي په هسې بخر کو سرو سکروټو سره (چې هره یوه به یې وي) لکه لوړه (اوچته) غټه مانی. تفسیر: یعنې د دوزخ دغه سکروټې به دغومره لوړې وي، او هغه سکروټې به د لویې مانی د وچتوالي په مېچ را الوځي، یا به د هغه د سکروټو لویوالي د لویې مانی له لویوالي سره برابر وي.

كَأَنَّهُ جُمِلَتْ صُفْرًا ۝

ګواکې هغه (بخر کي سکروټې قطار د) اوبنانو زېړو تورو دی. تفسیر: یعنې که له مانی سره تشبیه په لوړوالي (وچتوالي) کې وي؛ نو له اوبن سره به په لویوالي کې هم وي، که هغه تشبیه په لویوالي کې وي؛ نو د ﴿كَأَنَّهُ جُمِلَتْ صُفْرًا﴾ مطلب به داسې وي چې: پرمې به د اور هغه بخر کي او سکروټې له مانی سره برابرې وي، بیا به ماتې او وړې شي د اوبن په اندازه به کیږي، یا به له اوبن سره په رنګ کې تشبیه ولري، خو په دې صورت کې هغو کسانو چې د ﴿جُمِلَتْ صُفْرًا﴾ ترجمه په «تورو اوبنانو» سره کړې ده؛ هغه زیاته ښه لګیږي، ځکه چې له روایتونو څخه دا ثابت شوې ده، چې د دوزخ اور تک تور دی، او عرب تورو اوبنانو ته د دې لامله «صفر» وايي چې هغه عموماً زېړوالي ته مائل وي، والله أعلم.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ۝

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ وینونکیو لره (د داسې عذابونو). تفسیر: چې داسې به یې گڼل چې قیامت نه دی راتلونکی، او که راهم شي؛ نو مونږ به هلته په آرام او هوسایي کې یو.

هَذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ ۝

دا هغه ورځ ده چې (مفیدې) خبرې نه کوي (په کې کفار، یا به نشي نیولی هیڅ حجت پر الله باندې). تفسیر: یعنې منکران به ځینو مواطنو کې بالکل خبرې ونه شي کړي، او په هغو مواطنو کې چې وینا کوي؛ هغه به نافع نه وي؛ نو په دې لحاظ سره به د هغوی ویل او نه ویل گڼل کېږي. تفسیر: ځکه چې د معذرت او د توبې د قبلېدلو وخت تېر شوی دی.

وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ۝

او اذن حکم به ونه کړ شي دوی ته چې عذر وغواړي (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوي). تفسیر: ځکه چې د معذرت او د توبې د قبلېدلو وخت تېر شوی دی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٩﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په دغې ورځې د قيامت باندې).
تفسير: يعنې هغه کسان چې دغه ورځ د دنيا په عدليو او محکمو باندې قياس کوي، او داسې يې گڼلې وي چې که هسې کومه موقع راوړاندې شوه؛ نو هلته به هم په غوړو خبرو او په عذرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هَذَا يَوْمُ الْقُضْلِ جَمَعْنَكُمْ وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٠﴾

دا ورځ د فيصلې ده، ټولوو مونږ تاسې (ای مکذبانو) او پخواني خلق هم.
تفسير: د دې لامله چې گړد سره راټول کړو، او بيا يې بېل بېل سره ودروو، او وروستنی او آخري حکم او فيصله ور واوروو.

إِن كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ﴿٣١﴾

پس که وي تاسې سره لره څه کيد، مکر چل (په دفع د عذاب کې)؛ نو وکړئ دغه کيد، مکر، چل مو په ما باندې.
تفسير: هو که! دا گړد مو دلته سره را ټول کړي، اوس دې يو له بله سره جرگې او مشورې وکړي! هر هغه چم او مکر فرېب او تدبير چې ځمونږ د نيولو لپاره جوړولی شي؛ هغه دې جوړ کړي، او راودې ښيي، په دنيا کې خو مو د حق په باطلولو او پټولو کې ډېر تدبيرونه کړي وو، نن مو هم له همغو تدبيرونو څخه هر يو مو چې زړه غواړي؛ راد مخه يې کړئ!.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٢﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په حساب کتاب باندې).
تفسير: چې په نورو يې هيله او اسره کړې وه، چې هغوی به مونږ په هر ډول سره چې وي؛ خلاصوي.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلِّ وَعُيُونٍ ﴿٣٣﴾ وَقَوَائِمٍ مَّا يَشْتَهُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا لِّمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾

خامخا پر هېزگاران ويريډونکي به (د جنت د ونو) په سيورو کې وي، او په (غاړه د) چينو کې به وي. او په (منځ د) مېوو کې به وي له هغه قسمه چې غواړي يې دوی. (او وايي به مؤمنانو ته پرښتې چې) خورئ تاسې او څښئ تاسې (ای متقيانو) په داسې حال کې چې لذت اخيستونکي به يې په سبب د هغو (صالحه اعمالو) چې وئ به تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).
تفسير: يعنې ويريډونکي له عذابه د الله چې کوي پر هېز له کفر او عصيان څخه؛ پرمبې د عرش بيا د جنت په سيوريو کې به وي، د مکذبينو په مقابل کې يې دا د متقينو حال بيان وفرمايه، ځکه چې «الأشياء تعرف بأضدادها».

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾

(لکه چې جزاء مو متقيانو ته ورکړه)؛ بېشکه مونږ دا رنگه ښه بدل ورکوو نېکانو ته. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په نعماوو د جنت سره).

تفسير: چې په دنيا کې به يې مسلمانانو ته ويل: که له مړينې څخه وروسته بيا ژوندون وي؛ نو هلته به هم مونږ له تاسې څخه ښه يو، اوس چې هغوی تاسې په عيش او عشرت کې ويني، او خپل ځانونه په تکليف او زحمت کې مومي؛ نو دوی ته لا زيات تکليف رسيږي، او رسوا او ذليل کيږي، او وايي به منکرانو ته پرېستې داسې چې:

كُلُوا وَتَمَتُّوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ ﴿٣٧﴾

خوړئ تاسو! او نفع واخلي (ای مکذبانو له نعمتونو د فاني دنيا) لرې ورځې، بېشکه یی تاسې مجرمان (کنهگاران په عقیبي کې).

تفسير: دا خطاب مکذبینو ته دی، چې خو ورځې نورې هم مزی وکړئ!، آخر به د دې خوړلو او څښلو بدل په ښه ډول له تاسې ځنې اخيست کيږي، ځکه چې تاسې د الله تعالی مجرمان یی، چې د هغه سزا پرته له حبس دوام او عذاب الیم څخه بل شی نه دی.

وَيَلْ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٨﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ وینکیو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسير: چې د دنيا په عيش عشرت، ساعت تېری او لذتونو کې ډوب تللي وي، له دې څخه خبر نه وي؛ هغه څيز چې تاسې ته د ګلانو آمېل ښکارېده، او هغه مو پخپلو غاړو کې اچول، هغه یو تک تور سخت چيچونکی مار او منګور دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْجِعُوا إِلَىٰ أَعْمَالِكُمْ ﴿٣٩﴾

او کله چې وویل شي (په دنيا کې) دغو (مکذبینو) ته چې رجوع وکړئ، لمونځ وکړئ تاسې (الله ته)؛ نه کوي دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسير: يعنې مکذبین په لمانځه کې رکوع نه لري، يا د الله تعالی د عامو احکامو په مقابل کې غاړه نه ږدي.

وَيَلْ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ وینکیو لره (په اوامر او نواهي د الله).

فِي آيِ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

پس په کومې خبرې باندې وروسته ما سوا له دې (قرآنه) به ايمان يقين راوړي (دغه منکران)، بلکه په بل شي باندې ممکنه نه ده پرته له (قرآن).

تفسير: يعنې له قرآن مجيد څخه لوړ او کامل او مؤثر بيان به د چا وي؟ که دا مکذبین په دې باندې باور نه کوي؛ نو پر کومې خبرې به ايمان راوړي، آیا له دې پاک قرآن ځنې وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کې دي، چې له اسمانه به رانېسته شي؟.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْمُرْسَلَاتِ بِفَضْلِهِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ، وَبِهِ التَّوْفِيقُ وَالْعَصْمَةُ.

سُورَةُ النَّبَاِ

«د (النبا) سورت مکي دی، (۴۰) آيت (۲) رکوع لري، په نزول کې (۸۰) او په تلاوت کې (۷۸) سورت دی، وروسته له المعارج له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ①

له څه شي څخه پوښتنه کوي (کفار) یو له بله (یا له مؤمنانو څخه په طریقه د مسخرې څخه).

تفسیر: یعنې خلک د کومې خبرې پته لگولو او د کوم څیز په تحقیق او تفتیش کې مشغول دي؟ آیا په هغو کې داسې څه قوت او استعداد شته چې له ډیرو پوښتنو څخه په هغه څیز باندې وپوهیږي؟ هیڅکله به ونه پوهیږي، یا دا چې کافران دانکار او استهزاء او دنه منلو او مسخرو په ډول (طریقه) په خپلو منځونو کې او هم له پیغمبر او مسلمانانو څخه پوښتي خانه! هغه لویه ورځ کله راځي؟ ولې دومره وځنډېده (ایساره شوه) اوس ولې نه راځي؟

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيمِ ② الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ③

پوښتنه کوي (کفار) دلویې خبرې (قیامت یا قرآن څخه چې مشتمل دی په بعث او نورو اخروي امورو). هغه (قرآن) چې دوی په کې مختلف دي (مؤمنان یې په حقانیت اقرار لري، او کافران ترې انکار کوي).

تفسیر: یعنې قیامت لویه ورځ چې دخلقو په منځ کې په هغې کې اختلاف او شخړه ده او کفار په هغه کې سره مختلف دي، په انکار او په شک کې، یا به تپوس کاوه مؤمنانو او کافرانو ټولو، مؤمنانو دپاره دزیادت دویرې او دکافرانو له جهته دمسخرې نه، څوک راتگ نه مني، څوک یې په خیال کې ورته تللي دي.

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ④ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ⑤

نه دی کوي (دا اختلاف او پوښتنې) ژر به وپوهیږي (دا کافران په عذاب دانکار باندې). بیا هیڅکله دی نه کوي (پوښتنې او اختلاف) ژر به وپوهیږي (دغه منکران په هغه څه باندې چې حق دی په هغه وقت کې چې مړه شي او وڅکي عذاب).

تفسیر: یعنې پیغمبرانو ددنیا له اوله تر اوسه پورې خلق ډیر پوهولي دي، خو خلقو هیڅ کله له خپلو جگړو او پوښتنو مخ نه دی اړولی، اوس نژدې ده چې هغه ویروونکي ننداره هغوی ته په مخ کې راشي، نو هلته به وپوهیږي چې قیامت لویه ورځ څه شی ده؟ او دهغې پوښتنې او جگړې په څه ډول دي؟

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهْدًا ⑥

آیا نه ده ګرځولي مونږ ځمکه فرش (بلکه ګرځولي ده مونږ ځمکه فرش لپاره دهستوګني دخلقو).

تفسیر: چی خلق په سکون او اطمینان پرې ډډې ولگوي، او هستوگنه پرې وکړي، او په آرامۍ او هوسايۍ (راحت) سره ناسته ملاسته په کې وکړي.

وَالْجِبَالِ أَوْ تَأْدَاءً

او (آيا نه دي ګرځولي مونږ) غرونه ميخونه (بلکه ګرځولي دي مونږ غرونه دځمکې ميخونه چې په سبب دهغو برقراره ده).

تفسیر: لکه چې يو شی دميخونو په وهلو سره ټينګېږي او نه سره بيلېږي او نه له خپل ځاي څخه دېخوا او هغې خوا ته خوځېږي؛ همدا راز دځمکې هغه ابتدائي خوزېدل او سره بيلېدل دغرونو د شته والي په سبب شول، او دالله تعالی په امر يې په ښکاره ډول يو راز آرام په برخه شو.

وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا

او پيدا کړي يی مونږ تاسې جوړه (نر او ښځه).

تفسیر: يعنې الله تعالی د نارينه دسکون او راحت او هوسايۍ او وخت تيرولو دپاره ښځه دده جوړه کړې ده، يا به له ازواج څخه مراد راز راز اشکال (انواع اقسام) او نور شيان مراد وي.

وَجَعَلْنَا لَكُمْ سُبَاتًا

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسې قطع د کارونو آرام راحت (دابدانو دتاسې).

تفسیر: يعنې سړی چې په اوږدې ورځې کې له ډير کار او بار او خوځېدو سترې ستومانه کېږي نو هر کله چې اوده شي؛ نو ګرده ستوماني او ستر تيا يې لرې کېږي، ګواکې خوب د آرامۍ او هوسايۍ نوم دی، وروسته له دې دخوب په مناسبت شپه هم يادېږي.

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا

او ګرځولی ده مونږ شپه لباس (پټوونکې دهر خيز په تيارې خپلې سره).

تفسیر: همغسې چې سړی پخپلو جامو سره ځانونه پټوي، همدارنګه دشبې تياره هم دخلقو پرده ساتي، او هغه چارې چې دپټېدلو وړ وي؛ زياتره يې دشبې په تياره کې کولی شئ، په هسې او ښکاره ډول هم سړی له ورځې زياتره دشبې له مخې ديځي او نورو شيانو لامله جامې اغوستلو ته اړ او محتاج کېږي.

وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا

او ګرځولی ده مونږ ورځ (وقت دطلب) معاش (او دکارونو).

تفسیر: زياتره هر راز چارې او ګټې دورځې له مخې کېږي، چې له هغو څخه هر څوک دخپل کور او کهول حوائج او اړتياوې لرې او خپل زړه ډاډه کوي، دشبې او ورځې په مناسبت داسمان او لمر خبره هم کېږي، يا دا چې دځمکې په مقابل کې داسمان بيان هم کاوه شي.

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شَدَادًا ۝

او جوړ کړي دي مونږ د پاسه د تاسې اوه محکم (اسمانونه چی نشته په کې هیڅ نښه دخلل او د نقصان).
تفسیر: یعنې اووه کلک اسمانونه جوړ شوي دي، چې سره له دومره زیاتو پېړیو مدتو د تېرېدلو اوس هم د پخوا په شان دي، او هیڅ یو کڼو په کې نشته، او داسې ټینګ او کلک دي چی له سره نه نړیږي، او هیڅ یو چاود او درز په کې نه ښکاري.

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ۝

او ګرځولې پیدا کړې ده مونږ (په اسمان کې) ډیوه روښانه.
تفسیر: یعنې لمر چې د تودوخې او رڼا دواړه اوصاف په کې شته.

وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ۝

او نازلې رابښته کړې دي مونږ له نچوړونکو او ورونکیو (ورېځو) څخه اوبه ډېرې تویدونکې پاکې صافې.
تفسیر: څڅیدونکې وریځې یا څڅولې هواوې.

لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ۝ وَجَدَّتْ الْفَاةَا ۝

لپاره د دې چې راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانې، او واښه. او باغونه یو له بل سره ګډې نژدې.
تفسیر: یعنې ډېر ګډ باغونه، یا دا چې په یوې ځمکې کې یې راز راز ونې او باغونه شته کړي دي.

إِنَّ يَوْمَ الْفُصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ۝

بېشکه ورځ د فیصلې (په مابین د خلقو کې قیامت دی) وخت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم در ب ستا).

تفسیر: د فیصلې ورځ به هغه وي چې ښه او بد داسې سره بیخي په کې بیلېږي، چې په هیڅ ډول اشتراک او اجتماع به په کې نه پاتې کیږي، هره نیکي خپل معدن ته او هره بدې خپل مرکز ته ورځي، ښکاره ده چې داسې کامل امتیاز او افتراق په دې دنیا کې نشي کېدی.

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ قَاتُونَ أَفْوَاجًا ۝

هغه ورځ چې وپوکل شي (دویم ځلي) په صور (شپېلۍ) کې؛ نو راځی به تاسې ډلې ډلې (له قبرونو نه موقف ته).

تفسیر: یعنې ډېر زیات غونډونه او فرقې سره ټولېږي، چې د هغوی وېشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پورې تړلي او مربوط دي.

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ۝

او پرانستلی، خیرلی به شی اسمان (په دغه ورځ د قیامت کې)؛ نو شی به دروازې دروازې.
تفسیر: یعنی اسمان به داسې وپرانستلی او ټوټې ټوټې شي چې له لرې به دروازې په کې ښکاري.

وُسَيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ۝

او روان به کړل شي غرونه، نو شي به لکه سراب (شکو گل ځلېدونکې ځمکه لکه اوبه).
تفسیر: لکه چې په ځلېدونکو شکو باندې له لرې څخه د اوبو ځمان کېږي؛ همداسې په هغو غرونو باندې به هم اټکل کاوه شي، ځکه چې هغه به غرونه نه وي، بلکه د شکو گل (سراب) به وي.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ۝ لِلظَّالِمِينَ مَا بَاءُ ۝

بېشکه دوزخ چې ځای د انتظار (د کتو لپاره د تېرېدونکيو دی). سرکشو لره د ورتللو او د هستوګنې ځای دی.
تفسیر: یعنی دوزخ د شریرینو په انتظار کې دی، او هلته د دوی د ورتللو او د هستوګنې ځای دی، یا بېشکه دوزخ څارونکی دی، او ځای د تېرېدلو د خلقو دی، نو مؤمن به ترې تېر شي، او کافر به په کې پرېوځي.

لِيُثَبِّتَ فِيهَا أَحْقَابًا ۝

ځنډه کوونکي به وي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې ډېرې زمانې (بلکه همېشه به په کې پاتې کېږي).
تفسیر: چې د شمېرلو مېچ یې نشته، سره له دې چې ډېرې زمانې او پېړۍ تیرېږي، خو د دوی مصیبت به پای ته نه رسیږي.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ۝ إِلَّا حِيمًا وَغَسَاقًا ۝

نه به څکي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې سره (هوا اوبه)، او نه د څښلو (یخ) څیز. مګر پرته له ډېرو تودو اوبو او بهېدونکيو زوو له وینو سره.
تفسیر: یعنی نه د یخې راحت او هوسايي مومي، نه به د څښلو کوم خوند هغوی ته پیدا کېږي، یواځې تودې اوبه وررسيږي، چې له هغو څخه د هغوی خولې سوځي، او کولمې یې پرې کېږي، او له ګېلې څخه د باندې لویږي، او بل هغه تکې زیرې بهېدونکې زوې وررسيږي، چې د نورو دوزخیانو له پړهارو څخه راوځي، الله تعالی دې مونږ له دې او له نورو دنيوي او اخروي هر راز رېو څخه وساتي.

جَزَاءً وَفَاءً ۝ إِنَّهُمْ كَانُوا إِلَّا يَرْجُونَ حِسَابًا ۝ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَابًا ۝

جزاء (ورکوله شي دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره). بېشکه وو دوی (په دنیا کې) چې نه ویرېدل امید هیله یې نه لرله د حساب. او دروغ یې ګڼل آیتونه ځمونږ په ډېر دروغ ګڼلو سره.

تفسير: يعني د هغه شي نه چې دوی تری نه ویرېدل، او نه یې تری هیله لرله؛ هم هغه وردمخه شو، او هغه خبره چې دروغ یې بلله؛ پخپلو سترگو یې ولیدله، اوس گورو چې دوی څنگه تکذیب او انکار کوي.

وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ۝

او هر څیز (له طاعته او معصيته) شمېرلی دی مونږ هغه په لیکلو سره (په لوح محفوظ کې لپاره د جزاء).

تفسير: يعني هر څیز د الله تعالی په ازلي او ابدی علم او پوهې کې شته، او د هغه د علم المحيط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کې لیکلی دی، هېڅ یو ښه او بد کار د الله تعالی د علم له احاطې څخه د باندې نه دی، د یوې وړې ذرې پوښتنه او شمېر هم کوي، او وېل شي دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کې په وخت د وقوع د عذاب کې پردوی باندې د اکرم شأنه و اعظم برهانه له جانب داسې چې:

فَذُوُوا فَلَكَ يُزِيدُ ۝ الْاَعْدَاءُ ۝

پس وڅکئ (سزا خپله) چې له سره نه زیاتوو مونږ پر تاسې پرته له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندې).

تفسير: يعني همغسې چې تاسې په تکذیب او انکار کې تېری او وړاندې تگ کوئ؛ نو که بې واکه مرگ او مړینه تاسې ته درېښه شي؛ تل به مو همدا وړاندې تگ وي، اوس د لویو رېږو خوند وڅکئ!، مونږ به هم ستاسې عذاب داسې زیاتوو چې هېڅ تخفیف او سپکتیا به په کې نه وي، او د یوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کېږي، او دغه آیت ډېر سخت دی له آیتونو د قرآن په حق د دوزخیانو کې، اوس الله تعالی اعظم برهانه و اعلى شأنه د مؤمنانو کرامت داسې بیان فرمایي:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ مَفَازًا ۝ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ۝ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ۝

بېشکه خاص متقیانو ته (په آخرت کې) ځای د خلاصې بري کامیابی دی. باغونه (د مېوې) او د انگورو (ونې) دي. او پېغلې انارتیونې همڅولې دي.

تفسير: يعني داسې انارتیونې پیمخې پېغلې چې دوی د خپل پېغلنوب وروستني مېچ ته رسېدلې وي، او گردې په یوه عمر او یوه ونه وي؛ متقیانو ته ورعنایت کېږي.

وَأَسْوَءَ مَا قَاتَا ۝

او (متقیانو ته په جنت کې د شراب طهور) پیالې ډکې تر څنډو (غارو) دي.

تفسير: يعني د پاکو خوږوبي (شراب طهور) په څنډو او ښتي جامونه به پر متقیانو مؤمنانو ورڅښولی کېږي.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِدًّا ۝

نه اوري په دغه (جنت کې متقیان) لغو چټي (بېکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسير: يعني په جنت کې چټي خبرې اترې نه وي، او ملنډې نه پکښې اورېدلی کېږي، درواغ او فرېب او درغلي په که نه وي، نه څوک له چا سره جنګ جنجال کوي، ځکه چې هلته د جگړې او شخړې هېڅ یوه پېښه نه وي، او نه څه ضرورت ورته واقع کېږي.

جَزَاءٌ مِّن رَّبِّكَ عَطَاءٌ حِسَابًا ۝

(جزاء به ورکوله شي متقيانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډېره (په حساب د اعمالو سره).

تفسير: يعنې د يوې يوې ذرې شمېر به کيږي، او ښه بدل او کافي اجر يې د دوی د رب او پالونکي له جانبته ورکاوه کيږي، هسې رب اکرم شانه و اعظم برهانه.

رَّبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَنُ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ۝

چې رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شينونو دی چې په منځ د دغو دواړو (ځمکې او اسمان) کې دي، ډېر مهربان دی، نه به مالکان کيږي (د شفاعت، نه به توانيږي خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسير: يعنې نه به قادريږي هيڅوک چې خبرې وکړي له الله سره له وېرې، يا نه به مالکان کيږي د شفاعت لپاره د هر چا مگر خو په اذن د الله تعالی، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالی عظمت، جلال او لورینه داسې ده چې هيڅوک د الله تعالی په مخ کې خبرې نشي کولی، او شونې نشي خوځولی.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْبَاشِرُ صَفًّا ۝

په هغې ورځې (د قيامت) کې چې ودرېږي روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسير: له روح څخه مقصد کړد ساکنان دي، يا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وي، چې جبريل عليه السلام دی.

لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَن أِذْنُ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا ۝

نه به کوي خبرې (هيڅوک له وېرې په باب د شفاعت کې مگر) پرته له هغه چې اذن حکم وکړي ده ته رحمان (د خبرو يا د شفاعت)، او ویلي يې وي صواب ښه خبره (په دنيا کې چې لا اله الا الله ده).

تفسير: يعنې په هغه دربار کې هر څوک هر څه چې وايي؛ د هغه الله تعالی په اذن او حکم اشاره يې وايي، او څه چې وايي؛ همداسې خبرې کوي چې د ويلو او کولو وړ او خورا (درستې) او معقولې وي، لکه د کوم غیر مستحق سپارښت نه کوي، په هغه ورځ کې او د الله تعالی په حضور کې به د سپارښت وړ يواځې هغه څوک کېدی شي؛ چې په دنيا کې له رښتينو او جوتو خبرو څخه زياتره رښتيا او جوتې خبرې يې له خولې څخه وتلې وي، او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه يې ويلې وي، يعنې مسلمان وي نه کافر، ولې چې نه کوي شفاعت مگر خو د مستحق مؤمن، ای الله تعالی! تل دا کلمه څمونږ په ژبو جاري لره!

ذَلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَن شَاءَ اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ مَا بَاءً ۝

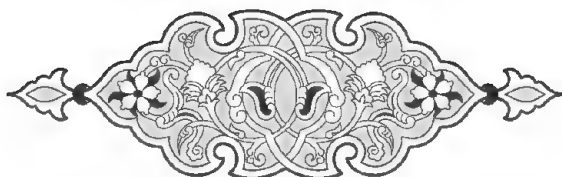
دا هغه ورځ ده حقه، پس هر هغه چې اراده وکړي؛ نيسي طرف د رب خپل ته مرجع.

تفسير: يعنې هغه د قيامت ورځ خامخا راتلونکې ده، اوس هر هغه څوک چې خپله ښه او بهتري غواړي؛ ښايي چې د هغې ورځې لپاره ځان تيار کړي، او په زړه پورې تياری ورته ونيسي!

إِنَّا أَنْذَرَكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا ۖ يَوْمَ يَنْظُرُ السَّعِيرُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَلَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا ۝

بېشكه مونږ چې يو ويروو مونږ تاسې (ای کفارو) له يوه عذاب راتلونکې نژدې څخه (چې عذاب د آخرت دی)، هغه ورځ چې وبه وينې هر سړی هر هغه څه چې په مخ کې لېږلي دي دواړو لاسو د ده، (يعني بڼه او بد، وړاندې وروستۍ چارې او اعمال يې وروړاندې کيږي)، او وبه وايي کافر (په ورځ د قيامت کې): کاشکې چې وی زه خاورې.

تفسير: يعني کاشکې زه خاورې وی!، په دنيا کې چې هيڅ کله پيدا شوی نه وی!، ځکه چې د همدغه پيداينست له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی يم.
تمت سورة النبا بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ النَّازِعَاتِ

«د (النازعات) سورت مکی دی، (۴۶) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۹)، په نزول کې (۸۱) سورت دی، وروسته د (النبأ) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَاللَّيْلِ عُرْقًا ۝ وَاللَّيْلِ عُرْقًا ۝ وَاللَّيْلِ عُرْقًا ۝

قسم دی (په ملائکو) سخت وښکونکیو (ارواحو د کفارو لره) سخت وښکل. (او قسم دی) په ملائکو اسان وښکونکیو (ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل).

تفسیر: یعنې قسم دی په هغو پربستو باندې چې د کافرانو په رڼو کې ورننوي، او د هغوی ارواح په رښکلو سره له سرونو د ګوتو او نوکونو نه په ډېره سختۍ سره وباسي، یا قسم دی په ستوریو ځغېدونکیو باندې له مشرق نه مغرب ته.

«وَاللَّيْلِ عُرْقًا» (او قسم دی) په ملائکو اسان وښکونکیو (ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل)، یعنې هغه پربستې چې له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانیځي، او بیا دوی په ډېرې خوښۍ سره د بره په لوري ځغلي، خو په یاد یې ولری چې دا ذکر د روح دی، او د بدن نه دی، لنه یې دا چې ښه سړی په ډېرې خوښۍ سره د بره په لوري ور ځغلي، او بد سړی ترې تښتي، نو یې په رښکودلو سره بهر ته بیایي، یا قسم دی په هغو ستوریو باندې چې وځي له یوه برجه بل برج ته.

وَالشَّيْطَانِ سُبْحًا ۝ وَالشَّيْطَانِ سُبْحًا ۝ وَالشَّيْطَانِ سُبْحًا ۝

او قسم دی په تېزو غوټه وهونکیو (ملائکو په تعميل د احکام الله) تېز غوټه وهل. نو قسم دی په وړاندې کېدونکیو (ملائکو) باندې وړاندې کېدل (په ارواحو د مؤمنانو جنت ته).

تفسیر: یعنې هغه پربستې چې روح له ځان سره اخلي، او د ځمکې څخه د اسمان په لوري په داسې سرعت او سهولت سره ځغلي، لکه چې بې له کوم تکلیف په اوبو باندې ګرځېدی لا مېوه وي، بیا نو د دې ارواحو په باره کې هر هغه امر چې د الله تعالی له خوا کېږي؛ د هغه په ځای راوړلو ته په ډېر شوق، او تلوار سره ور ځغلي، یا قسم دی په تسبیح ویونکو باندې په تسبیح ویلو سره، یا په هغو ستوریو باندې قسم دی چې وړاندې کېږي یو له بل نه په تلو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا ۝

پس (قسم دی) په تدبیر جوړوونکیو (ملائکو) د حکم د الله (په دنیوي چارو کې، جواب د قسم دا دی چې خامخا به راپورته کړی شئ تاسې لپاره د حساب او کتاب).

تفسیر: یعنې وروسته له هغه د دې ارواحو په نسبت کې د ثواب حکم کېږي که د عقاب؛ د دې دواړو احکامو تدبیر او انتظام په همدغو پربستو پورې اړه (تعلق) لري، او د هر حکم په کولو سره مشغولېږي، یا به مطلقاً له هغو پربستو څخه مراد وي چې د عالم تکوین په انتظام او تدبیر باندې مسلط دي.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ۖ تَتَّبِعُهَا الزَّادِفَةُ ۖ

هغه ورځ چې ولې ځيرې لږ ځېدونکې (چې اوله شپېلۍ ده). پس راځي پس له دې نه هغه وروسته راتلونکې (چې ثاني نفخه ده).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې به ولې ځيرې غرونه او ځمکه له اول ځلي شپېلۍ او صور له پو کلو څخه، شاه صاحب ليکي چې پرله پسې ځمکه لږ ځيرې، ډېرو مفسرينو له «زادفة» څخه مراد دويم صور او شپېلۍ اخيستي ده، والله تعالى اعلم.

قُلُوبُ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ۖ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ۖ

زړونه (د منکرانو د بعث) په هغې ورځې کې به بې قراره رپېدونکې وېرېدونکې وي. سترگې د هغوی به سپکې ذليلې ښکته وي (له وېرې).

تفسير: يعنې د پرېشاني او ويرېدلو له سببه به زړونه رپېرې، او ځانونه به لږ ځيرې، د دوی سترگې به خوارې او سپکې او ښکته وي، او د ذلت او ندامت او پښېمانۍ گړدې نښې به په هغوی کې له لرې ښکاري.

يَقُولُونَ ءَاِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَاذِرَةِ ۖ ءَاِذَا الْاَعْظَامُ تَاجَرَةً ۖ قَالُوا اَيْتُكَ اِذَا الْاَكْرَةُ خَاسِرَةٌ ۖ

وايي به (دغه منکران د بعث تمسخرًا) آيا مونږ به بيا وگرځولي شو په پومي حالت (بيا ژوندي کيږو؟). آيا کله چې وگرځو مونږ هلو کي زاړه رېږدونکي (نو بيا به هم ژوندي کيږو؟). وويل (منکرانو تمسخرًا) دغه (گرځېدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وخت کې گرځېدل نقصانمن زيانمن دي.

تفسير: يعنې د هديرې په ژوره کې له خښېدلو څخه وروسته به بيا څرنگه مونږ ژر تر ژره بېرته ژوندي کيږو؟ مونږ خو په دې خبرې نشو پوهېدې چې په رږېدلي زاړه هلو کي کې به بيا څنگه روح نوځي؟ که داسې کومه پېښه وشي؛ نو بيا به ژوندي کېدل ډېر ضرر لرونکي او زيانمن وي، ولې چې مونږ هغه ژوندون لره څه تياري نه دی کړې، او هيڅ شی او سامان نه ورته لرو، دا خبرې دوی په ملنډې او مسخرو سره کوي، نو بيا فرمايي الله اکرم شأنه وأعظم برهانته چې:

فَانْمَاهِي زَجْرَةً وَاحِدَةً ۖ فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ۖ

پس بېشکه دا (ثاني نفخه) خو پوکل يو دي (ډېر اسان چې پرې ژوندي کيږي گړد مخلوقات). پس ناڅاپه وي به دغه (خلق ټول) په مخ د ځمکې (پس له مرگه).

تفسير: ځينې د «ساهرة» مصداق شام بولي، او ځينې يې د دوزخ نوم گڼي، يعنې منکر خلق دا خبره ډېره سخته گڼي، او حال دا دی چې داسې چارې پاک الله تعالى ته ډېرې آسانې دي، تر دې چې د يوې سلگۍ وهلو په مېچ دا گړدې چارې کيدونکې دي، يعنې د يوې چغې او د صور په پو کلو سره بې له ډيله گړد پخواني او وروستي مړي له ځمکې څخه د حشر په ډگر کې سره ټولېږي.

هَلْ اَتَيْتُكَ حَيِّثُ مُوسَى ۖ

آيا راغلي ده تاته (ای محمده! بلکه بېشکه رسېدلې ده تاته ای محمده!) خبره د موسی.

تفسير: دا قصه په څو څو ځايونو كې په تفصيل سره ذكر شوې ده، يعنې په تحقيق راغلې ده تاته خبره د دغه موسى.

إِذْ تَادِبُهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ۝

كله چې ور غږ كړ دغه (موسى) ته رب د ده په پاكه كنده ميدان د طوى كې.

تفسير: يعنې د طور له غره سره نژدې، او موسى ته الله اكرم شأنه وأعظم برهانه دغسې امر وفرمايه چې:

إِذْ هَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ۖ فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَىٰ أَنْ تَزُولَ ۖ وَاهْدِيكَ إِلَىٰ رِبِّكَ فَتَخُنِّي ۝

لاړ شه (په رسالت څما) طرف د فرعون ته چې بېشكه ده سر غږولى (تجاوز يې كړى) دى (د الله تعالى له احكامو). نو ووايه ورته: آيا مينه لرې ته په طرف د دې چې پاك شي (له شرك او معاصي نه)؟ او (رغبت لرې دېته چې) لاره دروښيم تاته طرف د رب ستا ته؟ پس وويرېږي ته (له عذابه).

تفسير: يعنې كه ته خپل ښه والى او اصلاح غواړې؛ نو زه د الله تعالى په امر ستا اصلاح كولى شم، او داسې لاره دروښيم چې پر هغې باندې له تللو څخه ستا په زړه كې د الله تعالى وېره او د هغه كامل معرفت ټينگ شي، ځكه چې د وېرې شته والى بې له پوره معرفت متصور نه دى، ښكاره شوه چې د موسى عليه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه، او يواځې د بني اسرائيلو نجات او ژغورنه له قيده نه وه، پس موسى عليه السلام فرعون ته ورغى، او هغه ترې معجزه وغوښته.

فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ ۝

پس وښودله (موسى) دغه (فرعون ته) معجزه لويه.

تفسير: يعنې هلته رسېدلى د الله تعالى پيغام يې ورساوه، او موسى فرعون ته د حجت د تمامولو لپاره له كړدو څخه لويه معجزه له همساڅني د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ۖ ثُمَّ أَدْبَرَ سَيْلِي ۖ

پس تكذيب وكړ (فرعون د موسى) او ويې نه مانه. بيا يې شا كړه (له ايمانه) لاړ په ډېره بېره سره (په فساد پسې).

تفسير: يعنې هغه ملعون فرعون نه وو منونكى، او په دې فكر كې ولگېد چې ډېر سړي سره راټول كړي او كوډگړان ولټوي، او پر دې باندې يې وگماري چې د موسى عليه السلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وكړي.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ۖ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ۖ

پس (فرعون گړد ساحران) راټول كړل، پس غږ يې وكړ. پس وويل (فرعون داسې چې) زه رب پالونكى ستاسې يم ډېر لوى لوړ.

تفسير: يعنې له كړدو څخه لوى رب خوزه يم، نو دا موسى عليه السلام د كوم رب رسول او استاڅى دى؟ معاذ الله.

فَاَخَذَهُ اللهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ ۖ

پس ونيو دغه (فرعون لره) الله په عذاب د آخرت او د دنيا.
تفسير: يعنې دلته د دنيا په اوبو کې ډوب شو، او هلته د عقبې په اور کې سوځي.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ۖ

بېشكه په دغه (ډوبېدلو د ده او سوځېدو د ده) کې خامخا عبرت دی هغه چا لره چې ويرېږي
(له الله نه).

تفسير: په دې قصې کې ډېرې خبرې د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصيحت اخيستلو لپاره شته، په دې شرط چې د سړي په زړه کې لږ څه د الله تعالى وېره وي.

(رېط): د موسی علیه السلام او د فرعون قصه په منځ کې استطراداً راغلې ده، وروسته له دې نه بيا هغه مضمون د قیامت په لوري اوږي، لکه چې اوس د قیامت منکرانو ته الله اکرم شأنه و اعظم برهانه داسې فرمايي:

ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَاءُ بَنَاهَا ۚ

آيا تاسې ډېر سخت یی د پیدایښت لامله که اسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (اسمان).

تفسير: يعنې د تاسې پيدا کول هغه هم وروسته له دې چې يو ځلې پيدا شوي یی له اسمانونو څخه گران دی؟ کله چې تاسې د داسې لوی اسمان خالق او مالک الله تعالى پېژنئ؛ بيا نو پخپلو بيا پيدا کېدلو کې ولې تردّد او شبهه لرئ؟ جوړ کړی دی الله اسمان.

رَفَعَ سَمَكَهَا فَنُوبَهَا ۖ وَاَعْطَشَ لَيْلَهَا وَاَخْرَجَ ضُحَاهَا ۚ

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی د هغه (اسمان) نو سم صاف بې عيبه یې کړ. او توره تياره یې کړه شپه د دغه (اسمان)، او راوړي ايسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسير: يعنې په اسمان کې فکر ووهئ! چې څومره زيات هسک او اوچت دی؟ څرنگه کلک او مضبوط دی؟ په څه اندازه منظم مرتب بې عيبه او بې نقصانه دی؟ څنگه صاف او هوار دی؟ څه ډول انتظام او تدوين او ترتيب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمۍ او ستوريو څخه څومره گټې اخلي؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پېژندلو او نورو شيانو کې ورځنې گټور کېږي، د اسمان نندارې ته د ورځې له خوا او د شپې له خوا بېل بېل څير شئ چې څرنگه درښکاري؟ او د تعجب او د حيرت وړ دربرېښي؟

وَالْأَرْضُ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا ۚ

او ځمکه وروسته له دغه (پیدایښت د اسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمکه).

تفسير: يعنې د ځمکې او د اسمان له منځه کوم يو وړاندې او کوم يو وروسته جوړ شوی دی؟ د دې په نسبت وړاندې له دې نه په بل کوم ځای کې څه خبرې شوي دي، څوموږ د دغه تفسير د «حم السجدة» سورت وگورئ!.

اوس الله اعلی شأنه و اعظم برهانه د ځمکې د غوړولو لږ څه نور تشریح داسې فرمايي:

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءً هَائًا وَمَرْعًا ۝

را ایستلي دي (الله) له دغي (ځمکې) څخه اوبه د دې، او وابنه ورشو د دې.
تفسير: يعنې الله تعالى سيندونه او چينې بيولي دي، او د هغو اوبو په وسيله يې قسم قسم نباتات، وابنه پيدا کړي دي.

وَالْجِبَالِ أَرْسًا ۝

او غرونه (په مخ د ځمکې) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه).
تفسير: چې له خپل ځای څخه نه خوځيږي، او د ځمکې مخصوص اضطرابات او خوځېدل يې هم ورک کړي دي، او دغه ثبات د ځمکې، او جريان د اوبو پرې، او ایستل د محصولاتو ترې؛ کړي دي الله اکرم شأنه وأعظم برهانه.

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ۝

لپاره د نفعې ستاسې او لپاره د نفعې د چارپایانو ستاسې (ای بندګانو ځما!).
تفسير: يعنې که دا انتظام نه وي؛ نو ستاسې او ستاسې د حیواناتو چارې به څرنگه پوره کېدې؟ د دې ګردو شيانو له پيدا کولو څخه ستاسې د اړتياوو پوره کول، راحت او هوسايي رسول او نورې ګټې مراد دي، نو بنيادي چې تاسو د هغه حقيقي منعم شکر اداء کړئ!.

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَةُ الْكُبْرَى ۝ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعَى ۝ وَبَرَزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرَى ۝

پس کله چې راشي آفت بلاء لویه (قیامت یا وخت د ورنگ د کفارو جحیم ته، او د مؤمنانو نعيم ته؟). په هغه ورځ به یاد کړي انسان هغه څه چې کړي يې وي (که خیر وي یا شر په دنیا کې). او څرګند (ښکاره) به کړی شي دوزخ هر هغه چاته چې ویني يې (د لیدلو خاوند وي).
تفسير: يعنې دوزخ به داسې په عام منظر کې راويست شي، چې هر لیدونکی به يې وويني، او هيڅ یو غر او یوه پرده به په منځ کې نه وي.

فَأَمَّا مَنْ ظَنَى ۝ وَاشْرَا حَيَوَةَ الدُّنْيَا ۝

پس هر هغه چې سرکشي کړې وي (په کفر سره) او غوره کړی يې وي ژوندون لږ خسیس (پر آخرت باندې).
تفسير: يعنې دنیا ته پر آخرت باندې ترجیح ورکوي، او هغه ښه ګټي او غوره کوي يې، او آخرت بالکل هیروي؛

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى ۝ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى ۝ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ۝

پس بېشکه دوزخ همدا (دوزخ د ده) د هستوګنې ځای دی. او هر هغه څوک چې ویريږي له ودرېدلو (په مخ د) رب خپل، او منع کړی يې وي نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه؛ نو بېشکه جنت همدا (د ده) د هستوګنې ځای دی.

تفسير: يعنې هغه څوك چې د دې خبرې لامله ويرېږي چې زه يوه ورځ د الله تعالى په مخ کې د حساب او کتاب لپاره ودرېږم، او د دې وېرې لامله يې د خپل نفس په خواهش ناکاره کار ونه کړي، او د الله تعالى مگر د احکام يې ومنل، او له نواهيو څخه يې ځان وژغوره، نو د هغه ځای خامخا په جنت کې دی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا ۖ

پوښتنه کوي له تا څخه (ای محمده! منکران) د قیامت، چې کله به وي وقوع د هغه (قیامت).

فَيَعْلَمَتُ مِنْ ذِكْرِهَا ۖ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنْتَهَاهَا ۖ

په څه کې يې ته (ستا څه کار دی) له ذکره پوهېدلو څخه د هغه (قیامت څخه، بلکه تا لره علم نشته). خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم په قیامت چې کله به وي؟).

تفسير: يعنې د هغه پوره ورسول ستا کار نه دي که هر څومره پوښتنې وشي هېچا ته دا پټه خبره ښکاره کيدونکې نه ده او ددی کار پوره علم الله تعالى ته معلوم دي.

إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرُ مَنِ الْيَحْشَاهَا ۖ

بېشکه ته (ای محمده) وپروونکې يې د هغه چا چې ويرېږي له (عذاب د) هغه (قیامت) نه.

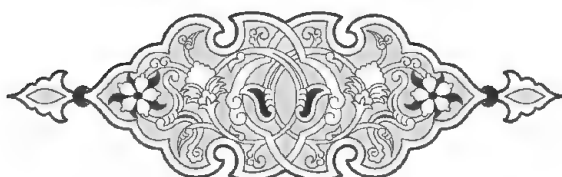
تفسير: يعنې ای محمده! ستا کار د قیامت د خبرو اورول او د خلقو وېرول دي، ځواکې ستا د ویرولو د نتیجې اعتبار یواځې د هغه کسانو په حق کې دی چې له هغو څخه د گټې اخیستلو امید وي، او اهلیت یې ولري، که نه نا اهل سړی له انجامه غافل شوی، همداسې په فضولو بحثونو کې لویږي، چې قیامت به کله او په کوم تاریخ کې او په کوم کال کې واقع کیږي؟.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ يُرَوُّنَهَا كَمَا يُرَوُّنَ الْأَعْشِيَّةَ أَوْ ضُحَاهَا ۖ

ځواکې دغه (منکران) په هغې ورځې کې چې وويني دغه (قیامت داسې به گڼي) لکه چې نه يې وو کړی ځنډ (په دنیا یا قبورو خپلو کې) مگر (په قدر د) ماښام آخر د ورځې، یا په قدر د ځانښت.

تفسير: يعنې اوس خو شور لگوي، چې د قیامت په راتلو کې ولې دومره ځنډ او ډیل وشو؟ ولې ژر نه راځي؟ مگر په هغه وخت کې به دوی ته څرگنده شي چې قیامت خورا ژر راغلی، او هېڅ معطلې او ډیل په کې پېښ شوي نه دي.

تمت سورة النازعات بفضل الله تعالى ومّنه وكرمه.

سُورَةُ عَبَسَ

«د (عيس) سورت مکي دی، (۴۲) آيت (۱) رکوع لري، په تلاوت کې (۸۰) په نزول کې (۲۴) سورت دی، وروسته د (النجم) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی. رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم د قریشو له ځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبرې کولې، او دوی یې پوهول، په دې منځ کې یو پوند مسلمان عبد الله بن أم مکتوم رضي الله تعالی عنه د دوی په خدمت ور حاضر شو، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجه یې ځانته وړاړوله چې: «یا رسول الله! د دې آیت مراد څه دی؟ ماته له هغه څه یو څه راوښئ همغسې چې الله تعالی تاته درښوولي دي!»، هغه د دې پانده له دې بې وخته پوښتنې څخه لږ خپه شو، او ښایي چې د ده مبارک په زړه کې داسې کومه خبره هم تېره شوي وي، چې زه اوس په مهمو خبرو کې مشغول او بوخت یم، که د قریشو دا غټان په ښه ډول وپوهولی شم؛ گوندې چې دوی د اسلام په لوري راشي، او د دوی له سببه نور ډېر کسان هم مسلمانان شي، او حال دا دی چې عبد الله بن أم مکتوم مسلمان دی، او د هغه لپاره نور ډېر وختونه هم شته چې په هغو کې خپلې داسې پوښتنې وکړي او تعلیم حاصل کړي، هغه نه گوري چې که زه له دغو باثرو او بارسوڅو خلقو څخه سترگې واړوم، او ده ته التفات وکړم؛ نو ځما دا وضعیت به په هغو باندې لږ شاق تېر شي، او شاید چې هغوی به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غوږ نه نیسي، لنډه یې دا چې دوی منقبض شول، او د انقباض نسبې د دوی په وچولي (تندی) کې ښکاره شوې، په دې خبره باندې دا آیات نازل شول، په روایاتو کې راغلي دي چې وروسته له دې کله به چې دغه پوند صحابي د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې راتللو؛ نو دوی به د ده زیات تعظیم کاوه، او ورته ویل به یې: «مرحبًا بمن عاتبني فيه ربي».

عَبَسَ وَتَوَلَّى ۖ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى

وچولی (تندی) تریو کړ (محمد) او مخ یې وگرځاوه. د دې لامله چې راغی ده ته پوند. تفسیر: یعنې د پیغمبر په وچولي (تندی) کې د یوه پانده له راتللو څخه گونځې ولوېدې، او خپل مخ یې ترې واړاوه، او ښایي چې ده ته د دې پانده د معذورۍ د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډېر په کار وو.

وَمَا يَذْكُرُ لَكَ لَعَلَّكَ يَرْكَبُ ۖ أَوْ يَذْكُرُ فِتْنَعَهُ الذِّكْرُ ۖ

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده له احواله د دې پانده) ښایي چې هغه (پوند) به پاک شي (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو). یا به ذکر پند واخلې پس نفع به ورسوي ده ته ذکر پند (د تا).

تفسير: يعنې هغه پروند طالب صادق وه، تاسې ته څه معلومه ده چې ستاسې د توجه له وجې به د هغه حال زيات اصلاح كېده، او د هغه نفس به لا پاكېده، يا به ستاسې كومې خبرې د دوى په غوږونو كې ځاى نيوه، بيايي چې ستاسې په اخلاص پوهولو څخه به هغه په يوه شي پوهېده، او بله ورځ به ورته په كار ورتله.

اَمَّا مَنْ اسْتَعَىٰ ۖ فَانْتَ لَهُ تَصَدَّىٰ ۖ وَمَا عَلَيْكَ اَلْاِزْكٰى ۖ

او هر هغه څوك چې استغناء يې كړې ده (پروا نه كوي د هدايت). نو ته هغه ته قصد كوي (د هغه د مسلمانۍ په فكر كې يې). او نشته پر تا باندې هيڅ الزام چې هغه پاك نشي (په اسلام سره).

تفسير: يعنې هغه خلق چې د خپلې مغرورۍ او متكبرۍ او لويۍ په سبب د حق پروا نه لري، او لويې هغوى ته اجازه نه ورکوي چې الله تعالى او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته سر ښکته کړي؛ ته ولې په هغوى پسې گرځې، او غواړې چې هرومرو هغوى مسلمانان شي، او د هغوى د اسلام اثر په نورو هم ولوړې، حال دا دى چې د الله تعالى له پلوه پر تاسې باندې هيڅ يو الزام نشته، چې دا متكبر مغرور او لويې خوښوونكى سړى ولې په لاره نه دى راغلى؟ په تاسې دا فرض وو چې هغوى ته دعوت او تبليغ وکړئ، او دا کار تاسې وکړ، زيات له دې نه د دې بې پروا متكبرانو په فكر كې په دې اندازې لوېدل په كار نه دي، چې رښتيني طالبان او مخلص ايمانداران ستاسې له توجه څخه بې برخې پاتې شي.

وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعٰى ۖ وَهُوَ يَخْشٰى ۖ

او هر هغه څوك چې راشي تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خير). حال دا چې دى ويرېږي (له الله نه).

تفسير: يعنې دغه د خير طالب عبد الله بن أم مكتوم رضي الله تعالى عنه له الله جل جلاله څخه ويرېږي.

فَانْتَ عَنْهُ تَلْهٰى ۖ

پس ته (اى محمده) له هغه (پروند طالب الخير څخه) مخ گرځوي (مشغولېږي، تغافل كوي، له كفارو سره خبرې كوي).

تفسير: حال دا دى چې له همداسې سړي څخه گټه واخلي، او د اسلام لپاره كار وكړي، وايي چې همدې ړانده صحابي ابن أم مكتوم څغره واغوسته او د اسلام بيرغ يې په اوږه كېښوده، او د قاديبي په جهاد كې شريك شو، تر دې چې په جهاد كې يې شهادت وموند، رضي الله تعالى عنه وأرضاه.

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۖ فَمِنْ شَاءَ ذَكَرْهُ ۖ

مه كوه بيا داسې (ځكه چې) بېشكه دا (سورت) يو تذکره پند دى (له جانبه د الله ټولو ته). نو هغه څوك چې غواړي ودې مني دغه (پند د قرآن).

تفسير: يعنې كه متكبر اغنياء قرآنكريم ونه لولي، او د هغه پند ته غوږ كښېږدي؛ نو ځانونو ته ضرر رسوي، ځكه چې قرآن مجيد د هغو څه پروا نه لري، نه تاسې ته بيايي چې دومره زيات د هغوى فكر وكړئ، پر تاسې باندې دومره دي چې خپل عمومي تبليغ او پند ووايي، كه څوك خپله گټه غواړي؛ نو ځان دې پرې پوه كړي، او ودې لولي، او عمل دې پرې وكړي.

فِي صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ ۝ مَرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ۝

(دغه قرآني آیات ليکلی شوي دي) په پاڼو عزتنا کو (عند الله په لوح محفوظ کې). چې پورته دي په قدر او عظمت کې، پاک کړی شوي دي (له رسېدو د شياطينو او له نورو ټولو عیبونو نه).

تفسير: يعنې آیا د دې مغرور او لويي خوښوونکي له منلو څخه د قرآن عزت او وقعت زياتيږي؟ قرآن مجيد خو هغه پاک کتاب دی چې آيتونه يې په اسمان کې نهايت معزز او لويه مرتبه لري، او په پاکو پاڼو کې ليکلی شوي دي، او په ځمکه کې هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا زيات عزت او احترام ساتي، او په ډېر تقدیس او تطهير يې په لوړو ښو ځايونو کې ږدي.

بِأَيِّدِي سَفَرَةٍ ۝ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ۝

په لاسونو د (ملائکو). ليکونکیو عزتمنو ښکو.

تفسير: يعنې هلته يې پرېستې ليکي، او سم له هغه سره وحي راځي، چې هغوی د قرآن کریم د هر راز تزديد، تنقيص، تحريف او تبديل څخه ځانونه ژغوري، او هغه تل همغسې پاک ساتي.

قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ۝

لغت کړی شوی دی په (کافر) انسان، چې څه شي کافر کړی دی (باعث کړی يې دی په کفر).

تفسير: يعنې د قرآن کریم غوندې د لوی نعمت هيڅ قدر او عزت يې ونه پېژنده، او د الله تعالی حق يې پر ځای نه کړ، او له دې نه يې هيڅ اندېښنه ونه کړه چې:

مِنْ أَيْ شَيْءٍ خَلَقَهُ ۝ مِنْ نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ۝ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ۝

له څه شي څخه پيدا کړی دی (الله) هغه (انسان؟ فرمايي الله) له نطفې (قطرې د مني) څخه پيدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه يې کړه لره (هيئت او صورت، اندامونه د مور په نس کې). بيا يې لاره ور اسانه کړې ده ده ته (لاره د وتو د ده له گېډې د موره).

تفسير: يعنې که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړي، چې دی له څه شي څخه پيدا شوی دی؟ د يوه ناخيز او بې قدر څاخکي له اوبو څخه پيدا شوی دی، چې هيڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک او نور په کې نه وو، او دا گرد شيان الله تعالی له خپلې مهربانۍ څخه وربښلي دي، چې اوس يې عمومي حقيقت داسې ښکاري، آیا ده ته دا لويي، غرور څه مناسبت لري؟

الله جل جلاله ده ته لاسونه، پښې، او نور گرد اعضاء او قواوې له هم هغه يوه څاخکي اوبو څخه د مور په نس کې د «أحسن الخالقين» توب په اقتضاء په يوه ځانته شکل او خاص اسلوب او اندازه ورجوړ کړي، او هيڅ يو شی يې نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دي وروغ کړي، بيا يې لار ور اسانه کړې ده ده ته، يعنې د ايمان او د کفر، د ښو او د بدو، پوهه يې ورکړه، يا دا چې د مور له نس څخه يې په اسانۍ سره راوويست.

ثُمَّ آمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ۝

بيا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کې يې کېښود ده لره.

تفسير: يعنې وروسته له مړينې څخه د هغه مړي د خښولو هدايت يې ورکړ، تر څو چې د ژونديو په نزد بې حرمته نه شي.

ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنشَرَهُ ۝

بيا هر کله چې اراده وفرمايي (الله د بيا ژونديتوب؛ نو) ژوندی کوي ده لره (لپاره د جزاء)

تفسير: يعنې هغه الله تعالى چې يو ځلې انسان ته حيات او بيا ممات ورکوي او خښوي يې؛ اختيار لري چې هر وخت يې وغواړي بيا يې ژوندی کړي، او له قبره يې وباسي، ځکه چې اوس هم هېچا د هغه قدرت نه دی سلب کړی.

كَلَّا لَمَّا يُفْضِ الْأَمْرُ ۝

بيخي نه دی کړی (کافر) هغه شی چې امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسير: يعنې سړي هيڅ کله د خپل خالق حق نه دی پېژندلی، او هر څه حکم يې چې ورکړی وي؛ تر اوسه پوره يې په ځای نه دی راوړی.

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ ۝

نو ودې ښکوري انسان خپل طعام ته.

تفسير: رومي د انسانانو د پيدا کېدلو او مړ کېدلو ذکر وو، اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسې يادونه کوي چې:

أَكَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ۝ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ۝

بېشکه مونږ تويې کړي دي اوبه (له ورېځو څخه) په تويولو سره. بيا څېرې کړې ده مونږ ځمکه په څيړولو سره.

تفسير: يعنې د يوه تنکي واښه څه طاقت دی چې ځمکه څيري کوي او زرغونېږي، دا د الله تعالى قدرت دی، چې ځمکه څيروي، او هغه او نورې راز راز غلې، دانې، مېوې او نور تر کودې او نباتات ځنې راوباسي.

فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ۝ وَعَبَبًا وَقُضْبًا ۝ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ۝ وَحَدَائِقَ غُلَبًا ۝ وَفَالِكَةً وَآبًا ۝ مَتَاعًا ۝ لَكُمْ وَالْأَنْعَامُ كُفْرًا ۝

بيا مو زرغونې کړې دي په هغې (ځمکې) کې دانې. او انگور او ترکاري. او زيتون خونه او خرما. او باغونه گڼ (له جهته د ډېروالي د ونو نه). او (تازه) مېوې او (وچې مېوې يا) واښه. (ومو کړل دغه ټول څيزونه) لپاره د نفع د تاسې اود حيواناتو د تاسې.

تفسير: يعنې ځينې شيان ستاسې په کار درځي، او ځينې ستاسې د حيواناتو پکار يږي.

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَةُ ۝

نو کله چې راشي سخت اواز غوږونه کڼوونکي (د دويمې نفخې).
تفسير: يعنې داسې سخت غږ چې په هغه غوږونه کڼېږي، له دې څخه مراد د نفخ الصور غږ دی.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ۝ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ۝ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ۝ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ۝

هغه ورځ چې تبتي به سړی له خپله وروره. او له خپلې مور او له پلاره. او له خپلې ملګرې (ښځې) او له خپلو ځامنو. هر سړي لره له هغو څخه په دغې ورځې کې به يو حال وي چې بې پروا کوي يې (له نورو له احوالو نه).

تفسير: يعنې په هغې ورځې کې به هر څوک د خپل ځان په فکر کې وي، هيڅ يو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فکر کې نه وي، بلکه له دې وېرې چې بل څوک ځما نيکي وانخلي، يا د خپل حق غوښتنه ونه کړي؛ يو له بله تبتي.

وَجُودٌ يُؤْمِنُ الْمُسْلِمَ ۝ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ۝

ځينې مخونه به په دغې ورځې کې روښانه (وي د ايمان له رڼا). خندېدونکي خوشاله به وي (په موندلو د کرامت چې مؤمنان دي).

تفسير: يعنې د مؤمنانو له خبرې څخه به خدا او خوشالي ښکاري، چې شکر له عذابو خلاص او د الله تعالی په کرامت سره مو اختصاص وموند، او د ايمان له نوره به يې مخونه روښانه وي، او له ډېره مسرتو به خاندې، او خوشاله به اوسي.

وَوُجُودٌ يُؤْمِنُ عَلَيْهَا عَبْرَةٌ ۝ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ۝

او ځينې مخونه به دغې ورځې کې په دوی باندې به ګرد وي. پټ کړي به وي هغه مخونه (ګرد) ظلمت او توروالی.

تفسير: يعنې د کافرانو په خبرو باندې به د غم او کدورت او خپګان دوړې برېښي، او د فسق او فجور ظلمت او تياره به يې ښې تورې کړي.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرَةُ الْفَجَرَةُ ۝

دغه ټول (تورمخي) همدوی دي (بې شرم) کافران فاجران.

تفسير: هر کله چې دوی کافر او د الله تعالی احکامو څخه منکر وو، او مختلف جرمونه يې کول؛ نو مخونه به يې تور او ګرد به پټ کړي وي.

تَمَّتْ سُورَةُ عَبَسَ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنَّهُ وَكَرَمِهِ.

سُورَةُ التَّكْوِيْرِ

«د (التکویر) سورت مکي دی، (۲۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۱) په نزول کې (۷) سورت دی، وروسته د «تبت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝

کله چې (د) لمر (رڼا) ونغبتله شي (نور یې لاړ شي).

تفسیر: ګواکې د لمر هغه اوږدې شغلې به چې تودوخې رڼا ورڅخه وځي؛ ونغبتلی شي، او لمر به بې نوره شي، او د خیدک (پنېر) چکی ته به ورته وي، یا به هیڅ نه ښکاري.

وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ۝

او کله چې ستوري خړ شي (یا راولوړي په ځمکه).

تفسیر: یعنې ستوري به راولوړي، او رڼا به نه لري.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ۝

او کله چې غرونه روان کړل شي.

تفسیر: یعنې غرونه به له خپلو ځایونو څخه روانېږي، او په هوا کې به الوځي او ګرځي به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ۝

او کله چې د لسو میاشتو بلارې اوښې خوشې کړې شي (اوښانه به ورسره نه وي).

تفسیر: اوښ د عربو له ښو څاروو څخه دی، او هغه اوښه چې د لسو میاشتو بلاربه وي، او له هغې د شودو او جونګي څېړېدلو هیله نژدې وي، پر دوی ډېر ګرانه وي، خو د قیامت د ویروونکې زلزلې په وخت کې به د هغه نفیس او عزیز او ګران مال پوښتنه به هم ونه کړه شي، یا د هغه خاوند به دغومره خپه او پرېشانه وي چې د داسې عزیز او ګران مال له احواله به غافل وي.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ۝

او کله چې وحشي ځناوران راټول کړل شي (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله).

تفسیر: ځینو مفسرینو د «حشر» معنی مړه کول او ځینو مړه کول بیا ژوندي کول لیکلي دي، والله أعلم.

وَإِذَا الْبَخَّارُ سُجَّتْ ۖ

او کله چې بحرونه سیندونه سره ګډه کړل شي (تريخ له خواږه سره يا ډېر سخت ګرم شي، يا وچ کړی شي؛ نو په کې به پاتې نشي يو څاڅکی اوبو).

تفسير: يعنې د لويو لويو سيندونو اوبه به له ډېرو خوتېدلو څخه د بخار او براس په ډول کيږي، چې د هغو له تودوخې څخه به په محشر کې کفارو ته سخت رېږ پيښېږي، او د تناره په شان به د سيندونو له منځه سخت سوځوونکي اور او د بخار او براسونو غړوسکې پورته کيږي، يا کله چې دريابونه بل کړ شي؛ نو وګرځي اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ۖ

او کله چې نفسونه جوړه کړل شي (پوست کړل شي ارواح له جثو سره، يا يو ځای کړل شي هر څوک له مثل خپل سره، نېکان له نېکانو سره، بدان له بدانو سره).

تفسير: يعنې مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره، بيا هر راز عمل کوونکي که ښه وي که بد؛ لکه له خپل همجنس عمل کوونکي سره به مله شي، د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر يوه څخه بېل بېل ټولګي جوړېږي، يا دا چې ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شي.

وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ سُيِّتَتْ ۖ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ۖ

او کله چې له جينې ژوندۍ خښې کړی شوې څخه وپوښتېدل شي. (داسې) چې په کوم ګناه وژلې شوې ده (دا جينې).

تفسير: د جاهليت په عربو کې قاعده وه، چې پلار به خپله جينې په ډېرې بېرحمۍ سره ژوندۍ په ځمکه کې خښوله، ځينو به د نېستۍ او غريبۍ، يا د هغې د واده د اخراجاتو له وېرې داسې کول، او ځينې به له دې شرمېدل چې څنګه به خپله جينې بل چاته ورکړم چې هغه مې څوم وباله شي، قرآن کریم خبر ورکړ چې د دې مظلومانو په نسبت به هم په قيامت کې پوښتنې وشي، چې په کومه ګناه ژوندۍ خښې شوي دي؟ داسې يې مه ګڼئ چې دامو اولاد دی، په دوی باندې مو هر څه چې زړه غواړي هغه کولی شئ؛ بلکه د اولاد توب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنېږي.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرتْ ۖ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۖ

او کله چې اعمالنامې وغوړولی خپرې کړی شي. او کله چې اسمان د پوستکي په شان وويستلی شي (له خپله ځايه).

تفسير: لکه چې د حيواناتو له حلالولو او پوستکي وښکلو څخه وروسته د هغه ګرد اعضاء او رګونه او پلې او نور ښکاري؛ همداسې د اسمان له پرانيستلو څخه وروسته ګرد پاس شيان ليدل کيږي.

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِرَتْ ۖ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ۖ

او کله چې دوزخ بلې لمبې کړی شي (کافرانو ته). او کله چې جنت نژدې کړ شي (مؤمنانو ته).

تفسير: يعنې کفارو ته دوزخ په ډېر زور او شور او بلو لمبو سره ورښکاره کاوه شي، او جنت متقيانو ته ورنژدې کيږي، چې د هغه ډول او سينګار به جنتيانو ته خورا ښه خوښوونکي او مسرت بڼوونکي وي، نو په دغه وخت کې:

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ﴿٣٧﴾

پوه به شي هر نفس په هغه شي چې حاضر کړی یې وي (له خیر او له شره).

تفسیر: یعنې هر یوه ته به دا پته ولگېږي، او ور معلومه به شي چې له ده سره د نېکۍ یا د بدۍ خومره پانگه او سرمایه شته، چې له ځان سره یې راوړي وي.

فَلَا أُقْسِمُ بِالْحُنُشِ ﴿٣٨﴾ الْجَوَارِ الْكُنُشِ ﴿٣٩﴾

نو قسم خورم زه په (ستوریو) بېرته ګرځېدونکیو سمو تلونکیو پټېدونکیو باندې.

تفسیر: ډېر ستوري لکه زحل، مشتري، مریخ، زهره، او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوري، کله سم کله کاره ځي، کله ګرځېدي او کله ورو خوځېږي، کله د لمر کله د سپوږمۍ څنګ ته نژدې کېږي، بیا څو ورځې پټېږي.

وَاللَّيْلِ إِذَا عَسَسَ ﴿٤٠﴾ وَالصُّبْرِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿٤١﴾

او (قسم خورم زه) په شپې کله چې راوځيږي مخ راوګرځوي (په تیارو خپلو سره). او (قسم خورم زه) په صبا کله چې ساه ووهي راوځيږي (روښانه شي).

تفسیر: یا کله چې شپه راشي یا لاره شي، د «عسس» لفظ دوه معناوې لري، د پاس قسمونو جواب دادي چې الله اکرم شأنه و أعظم برهانه داسې فرمايي:

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٢﴾ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٤٣﴾ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٤٤﴾

بېشکه دا قرآن خامخا قول وينا د رسول عزتمن (جبریل) ده. چې خاوند د قوت زور په نزد د څېستن د عرش، مرتبې والا دی. منلی شوی دی هلته امین دی.

تفسیر: دا د جبریل علیه السلام صفتونه دي، یعنې قرآنکریم چې د الله جل جلاله له لوري مونږ ته رارسېدلی دی، د وصول دوه وسیلې لري، یوه وحی راوړونکې پرېسته جبریل علیه السلام، دویم څمونږ پیغمبر عربي محمد صلی الله علیه وسلم، د دوی دواړو صفتونه داسې دي چې د هغو له ښکاره کېدلو څخه بیا هیچا ته د قرآن مجید په منزل من الله او صداقت کې هیڅ شک او شبهه نه پاتې کېږي، د یوې خبرې په رښتیا منلو کې لوی دلیل دا دی چې راوي یې په اعلی درجه ثقه، عدل، ضابط، حافظ او امین وي، او له هغه چا څخه چې روایت کوي، د ده په مخ کې عزت او حرمت لرونکی وي، او خورا معتبر ثقات د هغه په امانت باندې ډاډه وي، کلي اعتماد ولري، او د هغه خبرې به له وړاندې وروسته کولو څخه د زړه له کومې ومنې، دا ګرد صفتونه په جبریل علیه السلام کې شته، عزتمن او کریم هغه څوک دي چې متقي او ډېره پاکي ولري، او له الله تعالی څخه خورا وېرېدونکی وي: ﴿إِنَّ أَوْلَىٰ النَّاسِ لِلَّهِ الْفَتْكُ﴾ په حدیث کې دي: «الکرم التقوی».

«ذِي قُوَّةٍ» اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بیان کامل قوت ته، او د الله تعالی په مخ کې هغه د لویې درجې خاوند دی، یعنې د ګردو پرېستو څخه د الله تعالی په دربار کې نژدې ځای لري، د اسمان پرېستې د هغه حکم مني، ځکه چې هغوی ګرځېدې د هغه په امانت اعتبار او عزت باندې خبرې دي، دا خو د ملکې رسول خبره ده، اوس د بشري رسول خبرې هم واورئ.

وَمَا صَاحِبُكُمْ بِبَخِيلٍ ۖ

او نه دی صاحب ملگری ستاسې (محمد) لهونی (لکه چې پرې گمان کوي تاسو، بلکه ښه پوه او هوښیار دی).

تفسیر: یعنې له بحث پخوا تر څلوېښتو کلونو پورې تاسې له (محمد) سره لیدلي دي، او په دې اوږده موده کې مو د هغه د پټو او ښکاره وو خبرو تجربه کړې ده، خو هیڅکله مو د هغه فریب، دروغ او لهونتوب نه دی لیدلی، او تل مو د هغه درشتیا، امانت، عقل او پوهې اعتراف او ستاینه (صفت) کاوه، اوس نو ولې بې سببه هغه ته لهونی او دروغجن ویل کیږي؟ لکه چې دا ستاسې هغه رفیق او ملگری نه دی؟ چې د هغه گړد احوال تاسې ته ښکاره دي، نو اوس داسې سړي ته لهونی ویل آیا لهونتوب نه دی؟ بلکه لهونتوب دی!

وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ۖ

او خامخا په تحقیق لیدلی وو (محمد) هغه (جبریل د اسمان) په څنډه (غاړه) روښانه کې.

تفسیر: یعنې په مشرقي څنډه کې د هغې پرښتې یعنې جبریل علیه السلام ښه یې په اصلي صورت او ښه شان سره ولیده.

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ۖ

او نه دی دغه (محمد د وحی) پر پټو خبرو باندې بخیل (چې پټوي یې او تعلیم د هغې تاسې ته نه کوي).

تفسیر: یعنې دا پیغمبر تاسې ته د هر راز پټې خبرې که په تېره که په راتونکي پورې اړه لري خبر درکوي، یا د الله تعالی د اسماءو او صفاتو، یا د شرعي احکامو، یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان، یا د جنت او دوزخ د خبرو، یا له مړینې څخه وروسته د پېښو او په هغو پورې تړلې خبرو په درښوولو کې لږ بخل هم نه کوي.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَّجِئٍ ۖ

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رڼلي، ویشتلې شوي (په شغلو سره).

تفسیر: هیڅکله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوي، چې په هغو کې د بنیادمانو ګټه او د هغه ملعون تقبیح او مذمت وي، بلکه دغه (قرآن مجید) د الله اکرم شأنه و اعظم برهان حق کلام دی.

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ۚ

نو چېرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دې انکار او په څنګ کولو کې له قرآنه).

تفسیر: یعنې کله چې دروغ، لهونتوب، تخیل، توهم، کهانت او نور گړد احتمالات لرې شول؛ نو پرته له حق او رښتیا څخه نور څه پاتې شول؟ بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولې پرېږدئ؟ او بې لارې ولې ځئ؟

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۚ

نه دی دا (قرآن) مګر ذکر پند دی (له جانبه د الله) لپاره د خلقو (انس وي که جن).

تفسیر: هغه ګرد احتمالات چې تاسو د قرآن کریم په نسبت پیدا کړي؛ هغه ګرد سره غلط دي، که تاسې د دې قرآن په خبرو او ښوونو ښه فکر او جاج ووهئ؛ نو دا به درښکاره شي چې دغه قرآن ټول جهان ته ډېر ښه لار ښوونکي او مکمل دستور العمل دی، چې په عمل کولو یې د دواړو دارینو فلاح او ګټې په لاس راځي، نه دی دا قرآن مګر ذکر پند دی له جانبې د الله اکرم شأنه و اعظم برهانه لپاره د خلقو مخصوصاً.

لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ۖ

هغه چاته چې غواړي قصد وکړي له تاسې د سمېدلو خپلو (داسې چې سم برابر لار شي پر لاره د الله تعالی باندې).

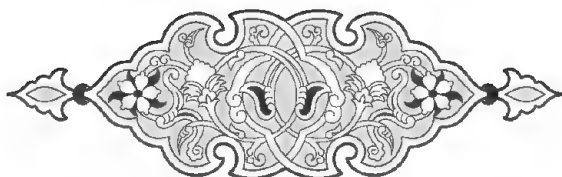
تفسیر: یعنې دغه قرآن مجید په تېره بیا هغو لره پند دی چې په سمه لاره تلل غواړي، کور تګ او عناد یې نه وي خوښ؛ ځکه چې داسې سړی له داسې پند څخه ډېره ګټه اخلي.

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝

او نه شئ قصد کولی تاسې (د سمې لارې) مګر هغه چې اراده وفرمائي الله (د قصد د تاسې د سمې لارې)، چې رب پالونکي د (ټولو) عالميانو دی.

تفسیر: یعنې پخپله قرآن کریم پند دی، ولې تاثیر یې د الله تعالی په مشیت پورې اړه لري، چې ځينو باندې اثر کوي، او په ځينو نور باندې د ځينو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوي.

تَمَّتْ سُورَةُ التَّكْوِيرِ بِفَضْلِ اللَّهِ الْقَدِيرِ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْاِنْفِطَارِ

«د (الانفطار) سورت مکی دی، (۱۹) آیته یوه رکوع لري، په نزول او په تلاوت په دواړو کې (۸۲) سورت دی، وروسته د (التأزعات) له سورت نه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ۚ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ۚ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ۚ

کله چې اسمان وچوي خیري شي. او کله چې ستوري راولویري، تیت په تیت (کله وچ) شي. او په هغه وخت کې چې دریابونه کله شي (یو له بله سره او ټول یو دریاب شي).

تفسیر: یعنې د ترخو اوبو سیندونه به سره وخوټیري، او د دې تندوبې له سببه به ترخې او خوږې اوبه سره کله وچې شي.

وَإِذَا الْفُجُورُ بُعْثِرَتْ ۚ

او کله چې قبرونه سره خیري لاندې باندې کړل شي (او مړي ژوندي ترې راپورته کړل شي).

تفسیر: یعنې هغه شیان چې د ځمکې په منځ کې وي؛ د باندې به راغورځي، او مړي به له خپلو قبرونو څخه راووځي، هر کله چې وشي دا کارونه؛ قیامت قائمېږي نو:

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ۚ

پوه به شي هر نفس (په دغه وخت کې) په هغه خیر او شر خپل باندې چې وړاندې یې لېږلی وي، او چې وروسته یې پرېښی وي.

تفسیر: یعنې هغه ښې او بدې چارې چې کړي یې وي، یا یې نه وي کړې، د خپل عمر او منځ په اول کې یې کړې وي، یا په آخر کې د هغې ښې ورڅخه پاتې وي، او که نه وي پاتې؛ هغه گرد هلته د ده په مخ کې راځي.

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّبَكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ۚ

ای انسانه (کافره!) څه شي مغروره کړی یې ته پخپل رب کریم باندې (چې کافر شوی یې پرې).

تفسیر: یعنې هغه کریم رب آیا د دې خبرې وړ وو چې ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندې ډاډه شوې، سر به دې ورځنې غواوه؟.

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ۚ

هغه (کریم رب) چې پیدا کړی یې ته، نو برابر کړی یې ته (یعنې اندامونه یې پوره درکړي دي) پس برابر معتدل کړی یې ته (په خلقت کې).

تفسیر: یعنی پیدا یې کړیو لاس په اندازه د بل سره، او یوه سترګه په مقدار د بلې سره، په دې کې اشارت دی دپته چې هر کله دغه رب قدیر په دغه شان سره قدرت لري؛ نو قادر دی په بیا پیدا کولو سره لپاره د حساب او کتاب، او جزاء او سزا.

فِي آيِ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ ۝

په هر شان (کامل) صورت سره چې ویې غوښته ترکیب؛ پیوند یې کړې ته.

تفسیر: یعنی د ګردو په بڼو (صورتونو) کې یې لږ او ډېر توپیر او تفاوت پیدا کړ، او هر یوه ته یې بېل رنگ، شکل او ډول عنایت کړ، او په مجموعي ډول سره یې انسانانو ته د نورو ساکینانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شکل) ورکړه.

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالذِّينِ ۝

نه دی (دا غرور ستا مناسب)، بلکه دروغ وایئ تاسې ورځې د جزاء ته.

تفسیر: یعنی د تېرولو بل هیڅ سبب نشته، تاسې چې د جزاء ورځ نه منئ؛ نو ځکه هر شی مو چې زړه غواړي هغه کوی.

وَأَنَّ عَلَيْكُمْ لِحُفَظَتَيْنِ ۝ كِرَامًا كَتِيبَيْنِ ۝ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ۝

حال دا چې بېشکه په تاسې باندې خامخا ساتونکې ملائکې (د عمل، مقرري دي). عزتمنې (په نزد د الله) لیکونکې (د اعمالو د تاسې). پوهیږي (دغه ملائک) په هغه څه چې کوی یې تاسې.

تفسیر: یعنی دغه ملائکې چې کرام الکاتبین نومېږي، د الله تعالی داسې عزتمنې بندګانې دي، چې نه خیانت او درغلي کوي، او نه کوم کار نالیکلی پرېږدي، او نه له هغوی څخه ستاسې کارونه پټیږي.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝

بېشکه چې ابرار (نېکان - مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنت) کې دي.

تفسیر: چې هلته به تل هر راز بخششونه او نعمتونه مومي، او تل به خوشاله او آرام وي، او د هیڅ یوه شي غم او اندېښنه به د جنتیانو سره نه وي، او نه به یې له جنت څخه د وتلو او د راحت له قلته څه پروا وي.

وَأَنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ۝ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ۝ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ۝

او بېشکه چې فجار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کې دي. ننوځي دوی په هغه کې په ورځې د جزاء کې. او نه به وي دوی هیڅ له هغه (دوزخ) څخه پټېدونکي.

تفسیر: یعنی نه به په تېښته له دوزخه جلا کېدی شي، او نه به له ننوتلو څخه وروسته له هغه ځای ووځي، بلکه تل به هلته په کې وي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمَ الدِّينِ ۝ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمَ الدِّينِ ۝ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا ۝

او څه شي پوه کړی یې ته څه ده ورځ د انصاف جزاء. بیا څه شي پوه کړی یې ته څه ده ورځ د انصاف جزاء (یعنې بل څوک پرې نه پوهیږي یې له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چې نه به وي مالک نشي کولی هیڅوک له هیچا سره هیڅ شی (د نفعې او د ضرر).

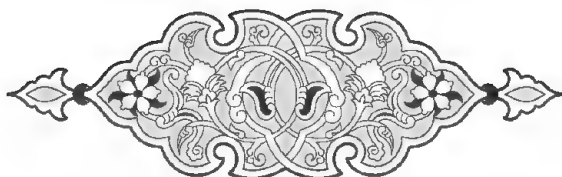
تفسير: يعنې هومره چې فكر او جاج ووهئ، او په غور او خيال كې ډوب لاړ شئ؛ بيا به هم د دې وپروونكې ورځې په پوره كيفيت باندې نه پوهېږئ، خو لنډه يې دا چې دومره وپوهېږئ چې په هغه ورځ به دا ټولې خپلوي او خېښې، اشنايې او يارانې ور كې شي، او هر سړى به «نفسي! نفسي!» نارې وهي، هيڅوك به پرته دمالك الملك له امر څخه د بل چا شفاعت نه كوي، عاجزي، چاپلوسي، صبر، او استقلال او نور هيڅ كار نشي كولى «الا من رحم الله».

وَالْأَمْرُ يُؤَمِّدُ اللَّهَ ۝

او امر حكم په هغه ورځ كې خالص الله لره دى.

تفسير: يعنې لكه چې په دنيا كې د ټولواك (حاكم) او باچا حكم په رعيت باندې، او د مور او پلار خبره په اولادو باندې، او د بادار وينا په نوكرانو چلېږي؛ په هغه ورځ كې به دا ټول حكمونه پاى ته رسيږي، او د هيچا امر په بل چا باندې نه چلېږي، او پرته د هغه مطلق شهشاه او لوى ستر ټولواك (حاكم) له احكامه ځنې بل څوك سا هم نشي وښكلى، او هيڅ قوت او قدرت به نه لري.

تَمَّتْ سُورَةُ الْانْفِطَارِ بِفَضْلِهِ تَعَالَى وَمَنْهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ الْمُطَفِّفِينَ

«د (المطففين) سورت مکی دی، (۳۶) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۳) په نزول کې (۸۶) سورت دی، وروسته د (العنکبوت) له سورت نه نازل شوی دی، او د مکی سورتونو آخري سورت دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ۝ الَّذِينَ إِذَا أَكَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ۝ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوَّزَوْهُمْ يُّعْسِرُونَ ۝

افسوس هلاکت خرابي یا کنده د دوزخ ده کم کوونکیو لره (په پیمانه او تول کې). هغه (کسان) هر کله چې ځان ته اخلي پیمانه نو پوره اخلي. او کله چې پیمانه ورکوي یا یې تلي هغوی ته؛ نو کمی کوي (پوره یې نه ورکوي).

تفسیر: له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخیستل بد او مذموم نه دي، دلته د دې خبرې بد ویل مقصود نه دي، بلکه د لږ ورکولو د مذمت د تاکید لپاره دی، یعنې اگر که لږ ورکول په خپله في نفسه هم مذموم دی، خو که له دې سره د اخیستلو په وخت کې د نورو بالکل رعایت نه کړي؛ نو دا لا مذموم دی، پرته له رعایت کوونکي څخه چې که په هغه کې یو عیب شته خو یو هنر هم لري، نو دا دې په هغه پسې، نو ځکه د هغه رومبني سړي عیب لا شدید شو، څرنگه چې اصلي مراد د لږ ورکولو مذمت دی، نو ځکه یې دلته پیمانه او ژي او وزن تلل دواړه یاد کړل، تر څو خبره ښه ښکاره او جوته شي چې د پیمانه کولو او تللو د دواړو په وخت کې لږ ورکوي، او ځنګه چې پوره اخیستل پخپله في نفسه کومه بده خبره نه ده؛ نو یو ځلي یې د تاکید لپاره یاد کړ، د پیماني او اوژي (تول) تخصیص ښایي د دې لپاره وي چې په عربو په تېره بیا په مدینې منورې کې زیاتره د کیل او پیماني سره پیروډلو (اخیستلو) او پلورلو (بیع و شراء) رواج درلود (لرلو)، پرته له دې د دې تخصیص نور وجوه هم شته.

الْأَيْظُنَّ أُولَٰئِكَ مَبْعُوثُونَ ۝ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ۝

آیا یقین نه کوي (ډېر اخیستونکي لږ ورکوونکي دغه) چې بېشکه دوی راپورته به کړل شي لپاره (د حساب) د لویې ورځې (د قیامت).

تفسیر: یعنې که هغوی داسې خیال لري چې وروسته له مړ کېدلو بیا ژوندون شته، او د الله تعالی په مخ کې د ګردو حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمېر ورکول حق دي؛ نو هیڅکله به یې داسې حرکت او خوځېدل نه کول.

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

هغه ورځ چې وبه درېږي خلق لپاره (د احکام) د رب د ټولو مخلوقاتو.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفَجَارِ لَفِي سَعِيرٍ ۝

داسې پکار نه ده (او نه دې کوي ډېر اخیستل او لږ ورکول په تجارت او غفلت له قیامت نه)، بېشکه لیکلی شوي اعمال د فاجرانو (کافرانو) خامخا په سچین کې دي.

تفسير: يعنې له سره هسې گمان ونه كړ شي چې داسې ورځ به نه راځي، ځكه چې هغه ورځ هرومرو راتلونكې ده، نو د هغې ورځې د راتگ لپاره د گردو نېكانو او بدانو عملنامې ليكلې د كرام الكاتيين په دفتر و كې مرتب ايسودلې شوي دي.

(اوس الله أجل شأنه وأعظم برهانه ويروي فاجران بالعموم او داسې فرمايي):

وَمَا أَذُرُكَ مَا سَجَّيْنُ ۝ كِتَابٌ مَّرْقُومٌ ۝

او څه شي پوه كړي يې ته (ای محمده!) چې څه دی سَجَّيْن. یو دفتر دی لیکلی شوی (د فجارو د اعمالو).

تفسير: يعنې سَجَّيْن يو داسې دفتر دی چې په هغو كې د گردو دوزخيانو نومونه ليكلي شوي دي، او د بندگانو د چارو ليكونكې پرېستې چې د هغوی دنامه يادونه په پخواني سورت كې وشوه د دې بدكارانو د مړه كېدلو او د عمل له پرېكېدلو څخه وروسته د هر يوه سړي چارې په بېلو بېلو دفتر و كې ليكي، او په دې دفتر كې يې داخلي، د هر يوه دوزخي د نامه لپاره يوه بېله علامه او نښه ايسودله شي، چې هغه دوزخي دی، او د هغه د ليدلو څخه هر څوك پوهيږي چې په كې خیر نشته، له ځينو روايتونو څخه دا ښكاري چې د كافرانو ارواح په همدغه ځای كې وي، ځينې پخواني مفسرين وايي چې: دا ځای تر اوومې ځمكې لاندې دی، الله تعالى أعظم برهانه په داسې خبرو ښه پوهيږي.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ۝ الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بَيُّومَ الدِّينِ ۝ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۝

افسوس هلاکت خرابي يا كنده د دوزخ ده په دغې ورځې كې دروغ گڼونكو لره. هغه كسان چې دروغ وايي په ورځې د انصاف جزاء باندې. او دروغ نه گڼي دغه (ورځ د جزاء) مگر هر يو له اندازې تېرېدونكی گڼهگار.

تفسير: هغه څوك چې د جزاء له ورځې څخه منكرېږي؛ په حقيقت كې د الله تعالى د ربوبيت او د هغه عدل، قدرت، حكمت او نورو صفاتو څخه منكرېږي، او هغه څوك چې د الله تعالى له دې صفاتو څخه منكرېږي؛ نو هرومرو چې په گناهونو كې زړور شي لږه ده، د (مُعْتَدٍ أَثِيمٍ) يعنې له اندازې تېرېدونكی گڼهگار، بل بد عادت دغه دی چې:

إِذَا تَلَّى عَلَيْهِ الْيَتَنَّا قَالَ آسَاطِيرُ الْأُولِينَ ۝

كله چې ولوستلی شي په ده باندې آیتونه (د قرآن) څمونږ؛ نو وايي (جهلاً او عناداً چې دا) چټي (بېکاره) قصې دي د پخوانيو.

تفسير: يعنې كله چې قرآنكريم او د پند خبرې اوري؛ وايي: داسې خبرې به پخوانيو خلقو هم كولې، اوس هم هغه پخوانی قصې او له كار و تلې افسانې ويلي كيږي، نو مونږ له داسې قصو او افسانو څخه كله ويريدونكي يو؟ (العياذ بالله).

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝

نه ده داسې (لكه چې وايي منكران)، بلکه زنگ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو گناهونو چې وو دوی چې کول به یې.

تفسير: يعنې ځمونږ په آيتونو کې هيڅ د شک او شېبې ځای او موقع نشته، خبره خو دا ده چې د گناهونو د کثرت او مزاولت څخه د هغوی په زړونو باندې زنګ لوېدلی دی، نو ځکه د صحيحو حقائقو انعکاس په هغو کې نه کېږي، په حديث کې راغلي دي: «کله چې سړی گناه کوي؛ يو تور ټکی د هغه په زړه کې پيدا کېږي، که توبه يې وکړه؛ نو دا ټکی لرې کېږي، که نه هومره چې گناه کوي؛ په هغه اندازه دا ټکی پلنېږي او اړتېږي، تر دې چې د ده زړه تک تور شي، او د حق او د باطل هيڅ فرق او تمیز نشي کولی».

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴿٥٠﴾

رښتيا ده چې بېشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغې ورځې (د قيامت کې) خامخا په حجاب کې وي (نه به ويني الله).

تفسير: يعنې د دې انکار او تکذيب د انجام او پای څخه ښايي چې بې فکره نشي، هغه وخت خامخا راتلونکي دی چې په هغه کې مؤمنين د حق سبحانه و تعالى په لقاء او ليدلو سره مشرفېږي، او دا بدبختان به ترې محروم او ممنوع او بې برخې پاتې کېږي.

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٥٢﴾

پس بېشکه دوی چې دي خامخا نوتونکي دي دوزخ ته. بيا به وويل شي (دوی ته چې): دا هغه (عذاب) دی چې وئ تاسې چې هغه به مو دروغ گناهه انکار به مو ترې کوو. له سره نه ده داسې.

تفسير: يعنې د دې بدانو او نېکانو پای او انجام هيڅکله يو شانې نشي کېدی، او الله جل جلاله ابرارو سره دغسې معامله فرمايي:

إِنَّ كِتَابَ الْإِبْرَارِ لَفِي عِلِّيَّينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿٥٤﴾ كِتَابٌ مَرْفُوعٌ ﴿٥٥﴾

بېشکه هغه کتاب چې پکې ليکلي شوی اعمال د ابرارو نېکانو خامخا په عليين کې دی. او څه شي پوه کړې ته (ای محمده) چې څه دی عليين؟. يو دفتر دی ليکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسير: چېرته چې د جنتيانو نومونه ليکلي شوي دي، او د هغو يا د ښو چارو پاڼې سره روڼې او ترتيب شوي دي؛ پوښې د هغو ارواح هلته بيولې کېږي، بيا يې د خپلې هستوگنې اصلي ځای ته بيايي، د دې ارواحو څه علائق او اړيکې به له قبر سره هم وي، ويل کېږي چې دا ځای پر اووم اسمان دی، او د مقرينو ارواح به هلته هستوگنه لري، والله أعلم.

يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٥٦﴾

چې گوري حاضرېږي هغه ته مقربان (د الله ملائکې او نور بندگان).

تفسير: مقرېې پرښتې يا د الله تعالى مقرب بندگان په خوشالۍ سره د مؤمنانو اعمالنامې گوري، او هلته به حاضر وي.

إِنَّ الْإِبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٥٧﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٥٨﴾

بېشکه ابرار نېکان خامخا په نعيم لوی نعمت د (جنت) کې دي. پر (مکلو) تختونو باندې ناست گوري (د الله لقاء او د جنت نعماء، او ترې متلذذ کېږي، يا به گوري دوزخيانو ته).

تفسير: يعنې په خورا ښو پالنګونو به ناست وي، او په زړه پورې د جنت ښې نندارې به کوي، او د الله تعالى په ليدلو سره به خپلې سترګې رڼوي، او زړونه به پرې خوشالوي.

تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٧﴾

پېژنې به ته (ای کتونکيه!) په مخونو د دوی کې تازه ګي د نعيم (تنعم د جنت).

تفسير: يعنې د جنت له عيش او آرام څخه به د هغوی خبرې داسې ښې او تروتازه او بارونکې ښکاري، چې هر ليدونکي به له لرې پوهيږي چې دا کسان په خورا عيش، هوسايي، راحت او تنعم کې دي.

يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ خَمْرٍ ۖ وَخَمْرُهُمْ كَسْكٍ ٥

ورځښولې شي (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړيو شويو څخه. چې مهر به يې مشک وي.

تفسير: شاه صاحب ليکي چې: «په جنت کې به د خورا خالصو شرابو ويالې د هر چا د کور د مخه وي، خو دا خورا ښه او نادر شراب دي، چې سر به يې تل مهر وي په جنتي مشکو سره»، لکه چې په دنيا کې مهر په لاکو يا مومو يا خاورو يا خټو يا نورو شيانو باندې لګول کيږي، کله چې دهغه ځای خاورې مشک دي؛ نو په هغو باندې دا مهر لګاوه کيږي، دا ښښه چې په لاس کې واخيسته شي؛ دماغ معطريږي، او تر آخره پورې د خوشبويي خورا ښه رائحه او وېرم ترې پورته کيږي.

وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَفِسُونَ ﴿٢٨﴾

او په دغه (شرابو او نورو جنتي نعماوو) باندې پس بايدې دي چې رغبت وکړي رغبت کوونکي (په کولو د فضائلو او پرېښودلو د رذائلو، چې عجلت وکړي په حسانتو او ځان وساتي له سيئاتو).

وَمَزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ۖ عَيْنَا يُشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٩﴾

او ګلېون د هغه (شراب دی له اوبو د) تسنيم څخه. دا (تسنيم) يوه چينه ده (په جنت کې) چې څښي به له هغې څخه د (الله) مقربان.

تفسير: يعنې مقرب خلق يواځې د دې چينې خالص شراب څښي، او نېکانو ته به د دې شرابو ګلې ورکول کيږي، چې لکه ګلاب او نور په هغه شراب کې ګلېږي.

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَصْحَكُونَ ﴿٣٠﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي؛ وو دوی په هغو کسانو باندې چې ايمان يې راوړی وو خندل به يې (مسخرې به يې پرې کولې).

تفسير: او پخپلو منځونو کې به يې په تمسخر او استهزاء سره داسې ويل چې: د دې بې هوشانو په مغزو کې څه يو چټي خيال لوېدلې دی، چې د نن موجود او محسوس خوندونه او لذتونه د جنت په صباح موهمو چرتونو او خيالي لذتونو باندې له لاسه وباسي (والعياذ بالله).

وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣١﴾

او کله چې تیر یې منکران پر مؤمنانو باندې؛ هغوی به پخپلو منځونو کې سره سترګونه وهي (لپاره د استهزاء).

تفسیر: او یو تر بله په سترګو اشارتونه کوي، او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کې سره داسې وایي چې: وګورئ همدوی بې عقلان او احمقان دي، چې د جنت په پور باندې د دنیا له نغدو څخه ځان بې برخې کوي، (استغفر الله).

وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٨٤﴾

او کله چې وګرځي خپلو کورونو ته؛ (نو) ګرځي دوی خوشاله (خبرې جوړوونکي په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندې).

تفسیر: یعنې په خوش طبعی او ټوکو په مسلمانانو باندې ملنډې وهي، او په خپل عیش او عشرت باندې مفتون او مغرور شوي وایي چې: څمونږ عقیده او فکر ښه دی، که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسايي ولې او له کومه رسېده؟!.

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٨٥﴾

او کله چې وبه لیدل (کفارو) دغه (مؤمنان)؛ نو ویل به یې پخپل منځ کې چې: بېشکه دغه (مؤمنان) خامخا بې لارې دي.

تفسیر: کافرو به مسلمانانو ته ګمراه ویل، ځکه چې مسلمانان د دوی په عقیده نه وو.

وَمَا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَفِظِينَ ﴿٨٦﴾

حال دا چې نه دي لېږلي شوي (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندې ساتونکي څارونکي.

تفسیر: چې شاهدي ووايي په هدایت او ضلالت د دوی، دغه د الله جل شأنه وأعظم برهانه فرمان او بیان دی، چې دا کافران پر مسلمانانو باندې پیره داران نه دي مقرر شوي، دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترګې پټوي، او د هغوی د هر راز حرکاتو کتنه کوي، د خپل ځان د اصلاح په فکر کې نه لویږي، او هغو کسانو ته چې په سمه لاره ځي ګمراه او احمق وایي.

قَالِیَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٨٧﴾

نو نن (ورځ د قیامت کې به) هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په کفارو باندې خاندې.

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ به مسلمانان په دې کافرانو پورې خاندې، چې دا خلق څومره ناپوهه وو، چې فاني او خسیس څیز ته یې په ښو نعمتونو او پاتې کېدونکیو نفیسو شیانو باندې ترجیح ورکوله، نو اوس څنگه په دوزخ کې پراته دي؟ او د دائمې عذاب خوند څکي؟.

عَلَى الْأَرْءَاكِ يَنْظُرُونَ ﴿٨٨﴾

پر مګللو تختونو به ناست، ګوري به (الله تعالی ته او د جنت نعماوو ته او ترې متلذذ کېږي، یا ګوري کفارو ته چې څرنگه په عذابېږي).

تفسیر: یعنې د خپلې خوشالۍ او د کافرانو د بد ژوند نندارې کوي.

هَلْ تُؤِيبُ الْكَفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ۝

بېشكه چې جزاء ورکړه شوه کفارو ته همغسې چې کول يې (په دنيا کې له معاصيو).

تفسير: يعنې هغه کسان چې په دنيا کې يې پر مسلمانانو باندې خنډل؛ نن د هغوی خپل حال د خنډېدو لايق او وړ دی، او مسلمانان د هغو په تېرو حماقتونو باندې خاندې.

تمت سورة المطففين بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْاِنْشِقَاقِ

«د (الانشقاق) سورت مکی دی، (۲۵) آیته یو رکوع لري، په تلاوت کې (۸۴) په نزول کې (۸۳) سورت دی، وروسته د (الانفطار) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ۖ وَأَذْنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۖ

کله چې اسمان خبرې شي وچوي. او واورې ومني امر حکم د رب خپل، او (دا اسمان) لایق وړ دی (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر: یعنې کله چې د الله تعالی له خوا د خبریدلو «تکویني» حکم وشي؛ اسمان به هغه تعمیلوي او مني یې، او اسمان د مقدور او مقهور کېدلو له پلوه د دې خبرې وړ دی چې سره له دومره عظمت او رفعت او لویوالي او هسکوالي د خپل خالق او مالک په مخ کې غاړه کېږدي، او د هغه په دې منلو کې هیڅ ونه وایي.

وَأِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ۖ

او کله چې ځمکه وغورځوله شي.

تفسیر: د محشر لپاره به ځمکه د رب په شان جوړېږي، او د هغې د مخ ګرد عمارات او غرونه او نور شیان لري کېږي، تر څو په یوې مستوی سطحې باندې ګرد پخواني او وروستي خلق سره یو ځای او په یوه وخت کې بې له پردې او حجاب او حائل څخه وکتی شي.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۖ

او د باندې وغورځوي هغه چې دننه په کې وي له مړیو او خزائنو څخه، او ښه خالي شي له ټولو اشیاءو نه.

تفسیر: په هغې ورځې کې ځمکه خپلې خزاني او مړي او نور اجزاء له دننه څخه د باندې غورځوي، او منځ یې له هر هغه شي څخه بالکل تشرېږي، چې د هغو تعلق د بندګانو له حساب او کتاب سره وي.

وَأَذْنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۖ

او واورې ومني امر حکم د رب خپل، او (دا ځمکه) لایقه وړ ده (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر: کله چې ځمکه او اسمان د هغه الله تعالی د ذات او د تکویني حکم تابع او منقاد دي؛ نو سړي ته کله ښایي چې د هغه لوی پروردګار له تشریعي حکم څخه سر وغړوي.

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدًا فَمُلْقِيهِ ۖ

ای انسانه! بېشکه ته عمل کوونکی یې په پوره سعي سره تر وخت د رسېدلو رب خپل ته په عمل سعي کولو سره، نو ته یوځای کېدونکی یې له دغه (خپل عمل او سعي او جزایې مومې خیر وي که شر).

تفسیر: یعنې د پروردگار په مخ کې له رسېدلو څخه پخوا هر سړی له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز رېږونه ګالي، څوک یې په طاعت کې زیار ګالي، څوک یې په سر غړولو کې ځان سترې کوي، که د خیر په لاره کې وي یا د شر په لاره کې، هر رنگه رېږونه وباسي، آخر د خپل پروردگار حضور ته ورځي، او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به وويني.

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۖ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۖ

پس هر هغه څوک چې ورکړه شي کتاب عملنامه د ده په ښي لاس د ده کې؛ نو ژر ده چې حساب به وکړ شي له ده سره حساب اسان.

تفسیر: اسان حساب دا دی چې په هره خبره باندې به تنقیدونه نه کېږي، او یواځې د هغه پاڼې وړاندې کېږي، او بې له بحث او مناقشې څخه به خوشې کېږي.

وَيُنْقَلَبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۖ

او به ګرځي اهل خپل ته (په جنت کې) خوشاله کړی شوی.

تفسیر: نه د سزا خوف وي، نه د غصې وېره، په ډېر امن او اطمینان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو وروڼو ته ورسېږي، او له دوی سره په خوښۍ سره مشغولېږي، او له هغوی سره ګرځي.

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۖ

او هر هغه څوک چې ورکړه شي کتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په کین لاس یې).

تفسیر: یعنې ورکړه شي عملنامه په کین لاس کې د شاله لوري، او پرښتې نه غواړي چې د ده هغه مخ وويني، نو په دې وسیله خپل زیات نفرت او کراهت له هغه څخه ښکاره کوي.

فَسَوْفَ يَدْعُوا ثُبُورًا ۖ

پس ژر به نارې کړي دی ای هلاکته ای هلاکته (ځما را حاضر شه! دا دې وخت دی).

تفسیر: یعنې د عذاب له وېرې څخه به مرګ غواړي، او د خپل هلاکت ارزو او تمنا به کوي.

وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ۖ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۖ

او ننه به وځي دی بل اور (د دوزخ) ته. چې بېشکه وو دی په (دنیا یې) اهل خپل کې خوشاله (په کفر او معاصی، غافل له آخرته).

تفسير: يعنې په دنيا کې له آخرته بې فکره وو، د هغه عوض او رنج دا دی چې نن په سخت غم ککړ دی.

إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَخُورَ ۝

بېشکه ده به يقين کاوه په دنيا کې داسې چې دی به له سره بېرته نه ګرځي (الله ته، او منکر وو له بعثه).

تفسير: يعنې ده به په دنيا کې ګمان کاوه چې له سره به الله تعالى ته رجوع ونه کړم، او قيامت نشته!، نه ده داسې بلکه:

بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ۝

هو! دی رجوع کوي (هر ورو الله ته)، بېشکه رب د ده دی په ده ښه پوه لیدونکی بیا.

تفسير: يعنې له پيدا کولو ځنې تر مرګ پورې الله تعالى د ده په احوالو ښه خبر وو، نو آیا څه ګمان کاوه شي چې هغه به دې همداسې مهمل او معطل پرېږدي؟ ضرور دي چې د هغه د اعمالو نتيجه او ثمرې به وربکاره کړي.

فَلَا أَقْسِرُ بِالْشَّفَقِ ۝ وَالْكَيلِ وَمَا وَسَقَ ۝

پس قسم خورم په شفق سوروالي يا سپينوالي د عشاء پس له سوروالي د ماښام. او په شپه او په هغو (څيزونو) چې جمع کړي وي (شپې هغه په تيارو خپلو کې).

تفسير: يعنې سړي او نور ساکنان چې د ورځې له مخې د معاش په تلاش کې د باندې ګرځي، او هر چېرې پخپلو چارو کې بوخت دي، د شپې له لوري ټول سره يو ځای کېږي، او هر يو په خپلو ځايونو کې سره ټولېږي.

وَالْقَبْرِ إِذَا شَقَّ ۝

او (قسم خورم) په سپوږمۍ کله چې پوره کامله شي.

تفسير: يعنې د څوارلسمې شپې سپوږمۍ چې د خپل کمال حد ته رسېدلې وي، (او ځواب د پاس قسمونو دا دی چې):

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ ۝

خامخا سواره به شی وبه رسېږئ تاسې ای خلقو یو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسير: يعنې د دنيا په ژوندون کې له مختلفو دورو څخه په تدریج سره تېر شوی، په پای کې د مرګ پورې دی، بیا د برزخ عالم دی، وروسته قیامت، الله تعالى پوهېږي چې په قیامت کې ده څه څه احوال ولیدل؟ او د څه څه مراتبو پرېکول درجه په درجه په مخ کې دي؟ لکه چې د شپې په اوله برخه کې تر څو چې شفق وي، یو شاتنه سره او سپینه رڼا وي، نو دا رڼا في الحقیقت او په رښتیا سره وي چې د لمر د پاتې شوي اثراتو او اغېز ښې دي، چې پس له ورکېدلو د هغې د ظلمت بل دوره شروع کېږي، چې هر شی په کې پټېږي، په شپه کې سپوږمۍ هم راڅیږي، چې درجه په درجه د هغې رڼا زیاتېږي، کمېږي، او په څوارلسمې شپې کې د پوره سپوږمۍ رڼا هم توره تیا ه فضاء رڼوي، ګواکې د انسان احوال طبقات هم د شپې مختلفو کیفیاتو ته ورته او ورسره مشابه دي، والله أعلم.

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

پس څه دي دغو (انسانانو ته) چې ايمان نه راوړي.

تفسير: چې وروسته له مرگه دوی د الله تعالی په طرف رجوع کوي، او هم یو سخت مزل په مخ کې دی چې هغه ته کافي توبنه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٣١﴾

او کله چې ولوست شي په دوی باندې قرآن؛ نو سجده نه کوي (لپاره د لوستلو یې).

تفسير: که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی؛ نو لازم وو چې د قرآن کریم له بیان څخه یې ښه اخیستلی، خو پرته له دې د دوی حال دا دی چې د قرآن معجز بیان اوري، خو هیڅ د هغه په مخ کې د عاجزی او تذلل اظهار نه کوي، تر دې چې مسلمانان د پاک الله تعالی دا آیات اوري سجده کوي، هغوی د همدې تشې سجدې توفیق هم نه لري.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يَكْذِبُونَ ﴿٣٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٣٣﴾

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په الله دروغ ګڼي (قرآن). او الله ته ښه معلوم دي هغه څه چې دوی یې پټوي په زړونو کې یې ساتي (له کفر او نفاق).

تفسير: یعنې یواځې دا خبره نه ده چې هغوی د الله تعالی آیتونه اوري او سجده نه کوي، او انقیاد او تذلل ته غاړه نه ږدي، بلکه زیات له دې نه د هغو آیتونو تکذیب پخپلو ژبو سره هم کوي، او د دوی له زړونو څخه چې په هغه کې د تکذیب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنۍ ډېری پرتې دي؛ الله تعالی ښه خبر دی.

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾

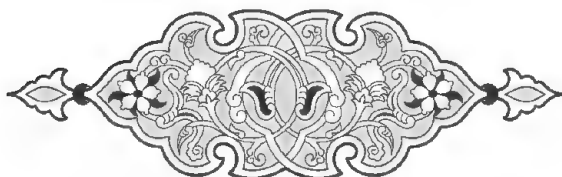
پس بشارت زېری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کې).

تفسير: یعنې زېری وکړئ په هغو باندې! څه شی چې هغوی ګټي؛ د هغې نتیجه او مېوه به هرومرو هغوی ته رسیږي، او د هغوی دا کوششونه او زیارونه به هیڅ نه ابته (خراب) کیږي، او خامخا هغوی ته جزاء ورسېږي.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٣٥﴾

مګر خو هغه کسان چې ايمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ هغوی ته دی اجر ثواب بې نهایته چې خلاصی او ګمۍ نه لري.

تفسير: چې هیڅ کله پای (آخر) ته نه رسیږي، او تل دائم او قائم او لا ینقطع دی. تمت سورة الانشقاق بفضل الله تعالی و منه و کرمه.

سُورَةُ الْبُرُوجِ

«د (البروج) سورت مکي دی، (۲۲) آيت يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۵) په نزول کې (۲۷) سورت دی، وروسته د (الشمس) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ

قسم په اسمان چې خاوند د برجونو دی.

تفسیر: له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دي چې په یوه کال کې لمر په هغو کې ګرځي، یا د اسماني قلعي برجونه او برخې دي چې پرې پيرې په کې کوي، یا هغه لوی ستوري دي چې په لیدلو سره هم په اسمان کې ښکاري، والله أعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ وَشَاهِدٍ مَّشْهُودٍ

او (قسم دی) په هغې ورځې وعدې کړې شوې (چې د قیامت ورځ ده). او (قسم دی) په هغې ورځې چې حاضرېږي (چې ورځ د جمعي ده)، او په هغې ورځې چې هغې ته ور حاضرېږي (خلق چې ورځ د عرفې ده).

تفسیر: خلق په ګردو ښارونو کې حاضرېږي د جمعي په ورځ، او د ګردې دنیا خلق سره یو ځای ټولېږي د عرفې په ورځ حج ته، نو ځکه په روایتونو کې راغلي چې (شاهد) د جمعي ورځ ده، او (مشهود) د عرفې، برسېره پر دې د «شاهد» او «مشهود» په تفسیر کې ډېرې خبرې دي، خو اوفق الروایات همدا خبره ده، والله أعلم.

(ځواب د قسم محذوف دی، لکه چې پرې دغه راتلونکي آیت دلالت کوي چې):

فَتِلْ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ الثَّارِ ذَاتِ الْوُفُودِ

وژلي شوي دي خاوندان د کنډې د خندقونو د اور (په ځمکه کې) چې خاوند د بلېدلو وه (په ګوګړو او په ډېرو لږګيو او په سړيو سره).

تفسیر: يعنې مغضوب او ملعون شول هغه خلق چې لوی لوی خندقونه يې کنستلي او له اوره يې ډک کړي او ډېر لږګي يې په کې واچول او ښه يې سره کړل، د «أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ» څخه مراد څوک دي؟ مفسرين څو واقعات وايي، خو هغه قصه چې په صحيح مسلم، جامع ترمذي، مسند احمد او نورو کې ياده شوې ده؛ لنډه يې دا ده چې: په پخوانيو پېړيو کې کوم کافر باچا وو، چې له هغه سره يو کوډګر وو، کله چې د کوډګر مرګ نژدې شو، له باچا څخه يې غوښتنه وکړه، چې يو هوښيار او پوه هلک دې ماته راکړ شي چې زه دا خپل علم ورزده کړم، او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه وځي، يو هلک د دې کار لپاره وټاکل شو، چې هره ورځ به يې د هغه کوډګر څخه سحر او کوډې زده کولې، د ده په لاره کې يو عيسايي راهب وو چې د هغې پېړۍ په اعتبار د هغه دين حق وو، دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ، او په پټه يې د هغه راهب دين ومانه، او د هغه د تعليم په وجه د ولايت او کرامت خاوند شو، يوه ورځ دې

هلك وليدل چې يو خير وونكى ځناور لكه څمري يا پرانگ او نور لاره نيولې، او خلقو ته يې زياته وېره او پرېشاني وروړاندې كړې ده، هغه يوه تېره په لاس كې واخيسته، او دعاء يې وكړه: «اى اله! كه د راهب دين حق وي؛ نو ځما په دې ډېره دا ځناور مړ كړې»، دا يې وويل او تېره يې وروغورځوله، چې د هغې له اغېزې او اثر هغه ځناور له كاره ووت، په خلقو كې يو لوى شور ماشور جوړ شو چې دغه هلك ډېر علم لري، يوه ړانده چې دا انگازه او اواز واورېده؛ ورځنې ويې غوښتل چې: «ځما سترگې را رڼې كړه!»، هلك وويل: «كوونكى زه نه يم، هغه ځمونږ الله تعالى دى، كه ته هغه منې او كفر پرېږدې؛ نو دعا درته كوم، هيله شته چې ستا سترگې رڼې شي»، لكه چې همداسې هم وشوه، ورو ورو دا خبرې كړدې باچا ته ورسېدلې، باچا ورته په قهر شو، هغه هلك، راهب او ړوند يې وغوښتل، او وروسته له څه خبرو او اترو څخه يې راهب او ړوند ووژل، د هلك په نسبت يې امر وركړ چې «هغه دې له يوه لوړ غره څخه په رغړولو وواژه شي»، خو د الله تعالى په قدرت هغه كسانو چې دا هلك يې د ځان سره پر غره باندې خپړولى وو؛ هغوى پخپله له غره څخه ورغړېدل، او دا هلك روغ رمټ بېرته راغى، بيا باچا امر وركړ چې: «هغه دې په سيند كې ډوب كړ شي!»، هلته هم دا پېښه وروړاندې شوه، او هغه كړد سړي چې له ده سره تللي وو ټول په سيند كې ډوب شول، او دى جوړ او روغ بېرته راوگرځېد، په پاى (آخر) كې هلك باچا ته وويل: زه د ځان وژلو چل درنښم، تاسې كړد سړي په يوه ميدان كې سره ټول كړئ، د هغوى پر مخ كې ما يو غرغره باندې وځړوئ، او د دې لفظ په ويلو سره پر ما باندې غشى ولئ: «بسم الله رب الغلام»، «د هغه الله په نامه چې د دې هلك رب او پالونكى دى»، كله چې باچا داسې وكړه او هغه هلك د خپل رب تر نامه څار او مړ شو، او خلقو دا عجيبه واقعه وليدله؛ ټولو وويل: «آمنّا بربّ الغلام، ايمان مو راوړ د دې هلك په رب او پالونكي باندې»، نو وزيرانو باچا ته وويل: «وگورئ چې د هغې خبرې په سبب چې دا كړدې چارې وشوې، اخر ته هغه پېښه شوه، ډومبى به يو دوو سړيو ايمان راوړ، اوس خورا ډېر خلق مؤمنان شول»، باچا زيات په قهر شو او د ډېرو لويو او ژورو خندقونو د كنستلو امر يې وركړ، او هغه يې ښه له اوره څخه ډك كړل، او اعلان يې وكړ: «هر څوك چې ايمان لري، او د خپل ايمان څخه لاس نه وباسي؛ په همدې كندو كې دې وغورځاوه شي!»، تر دې چې ډېر سړي په اور كې وغورځول شول، خو هيڅ يوه هم د خپل ايمان څخه لاس وانه خيست، يوه ايمان داره ښځه راوستله شوه چې په تې پورې يې يو ماشوم وو، او گمان كېده چې ښايي دا د خپل كوچني له وېرې ځان په اور كې ونه غورځوي، خو د الله تعالى په امر كوچني (ماشوم) داسې ورغږ كړ: «أما اصبري فإنك على الحق، مور كى! صبر وكړه، چې ته په حق باندې يې!»،

إِذْهُمْ عَلَيْهِمْ قُودٌ ۖ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۖ

كله چې دوى په (غاړو) د اور ناست وو. او دوى په هغه چې كول به يې په مؤمنانو باندې حاضر وو (او پخپلو سترگو يې كتلې).

تفسير: يعنې باچا له خپلو وزيرانو او مشرانو سره يو ځاى د خندقونو په شاوخوا كې ناست وو، او په ډېره بهرمنۍ او غټ زړه سره يې د مؤمنانو د سوځولو نندارې كولې، او د دې بدبختانو هيڅ زړه په دوى باندې نه خوږېده.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۚ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۚ

او عيب يې نه لیده له هغو (مسلمانانو) څخه مگر دا چې ايمان لرونکي وو په الله ډېر غالب قوي، ډېر ستايلي شوي باندې. هغه (الله) چې خاص ده لره ده باچايي کامل سلطنت د اسمانونو او د ځمکې (سره له اسمانونو او ځمکې ملگًا خلقا وعبداً)، او الله په هر شي باندې شاهد دى.

تفسير: يعنې د دې مؤمنانو قصور پرته له دې بل كوم شى نه وو چې هغوى به د كفر له ظلمت او تيارو څخه وتل، او پر يوه لوى او د هر راز ستاينې وړ الله تعالى باندې به يې ايمان راوړ، چې سلطنت او باچايي يې پر اسمان او ځمکه او پر هر شي باندې ده.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ۝

بېشکه هغه کسان چې په فتنه کې يې غورځولي وي، ضرر يې رسولی وي ايمان لرونکيو سړيو ته او ايمان لرونکيو ښځو ته، بيا يې توبه نه وي ايستلې (او نه وي گرځېدلې له کفره)؛ نو دوی ته دی (په آخرت کې) عذاب د دوزخ، او دی دوی ته عذاب د اور سوځوونکي.

تفسير: يعنې په «أصحاب الأخدود» پورې منحصر نه دی، هغه سړي چې داسې زيار (کوشش) کوي چې مؤمنان د الله تعالی له لارې څخه گرځوي لکه چې د مکې کفار يې کوي، او بيا له دې خپلو ناوړو حرکتونو څخه نه تائب کېږي؛ هغوی ته هم د دوزخ داسې عذاب تيار دی چې په هغه کې به ډېر زيات تکليفونه وي، او زيات تکليف به په داسې سوځولو کې وي چې د دوزخي زړه او وجود په کې سوځي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَمْ يَجْزُ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ۝

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې ښه (عملونه)، شته دوی ته جنتونه چې بهیري له لاندې د (ونو او ماڼيو د) هغو (څلور قسمه) ويالې، دا نجات دی مراد موندل لوی.

تفسير: يعنې د دې ځای له تکليفونو څخه نه ویرېږي، وروستنی او لوی بری هغوی لره دی، چې د هغو په مخ کې د دې ځای عیش او تکليف دواړه هيڅ دي.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ۝

بېشکه نیول د رب ستا خامخا ډېر سخت دي.

تفسير: نو ځکه ظالمان او مجرمان نيسي، او خورا سختې سزاوې هغوی ته ورکوي.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِي وَيُعِيدُ ۝

بېشکه هم دغه (الله) دی ظاهر وونکی (دبش خپل په کفارو) اول ځلي او بيا ظاهر وونکی دی (دبش خپل په کفارو) دوهم ځلي په (آخرت کې يا) بېشکه همدغه (الله) دی پيدا کوونکی اول ځلي (له نطفې نه)، او بيا يې راگرځوونکی دی (دويم ځلي) پس له مرګه.

تفسير: يعنې اول ځلي د دنيا عذاب او دويم ځلي د آخرت رب (کذا في الموضح)، يا يې دا مطلب دی چې هغه اول ځلي سړی پيدا کوي، او دويم ځلي وروسته له مړينې به يې هم هم هغه بيا پيدا کوي، نو مجرمان دې نه تېروځي، چې هر کله چې ځمونږ په مړينې سره نوم او نښې ورکې شي، بيا نو مونږ څرنگه ژوندي کېږو؟.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْودُودُ ۝

او همدی دی ښه ښونکی (د ګنهکارو مؤمنانو) محبت کوونکی (له مؤمنانو سره).

تفسير: يعنې سره د ده د قهارۍ او کلک نيولو له صفته د هغه د بخشش او د مهربانۍ هم هيڅ اندازه نشته دی، د حکم منونکيو بندګانو خطاوې او ګناهونه ښيي، او د دوی عیبونه پټوي، او په راز راز لطف او کرم او عنايت او شفقت سره يې پالي.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ۝ فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ ۝

مالک د عرش دی، لوی دی (په ذات او صفات خپلو کې). ډېر ښه کوونکی دی د هر هغه شي چې اراده يې وفرمايي.

تفسير: يعنې سم له خپل علم او حکمت سره د هر شي کول چې وغواړي؛ ژر تر ژره هغه کوي، هېچا لره حق نشته، چې د هغه د چارې مخه ونيسي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ۝ فِرْعَوْنٌ وَشُعُورٌ ۝

آيا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د (هغو) لښکرو چې فرعونيان او ثموديان دي.

تفسير: تر يوه مډت پورې د انعام وروڼه د هغو فرعونيانو او ثموديانو په مخ کې وپرانستل شول، او له هرې خوا هغوی ته نعمتونه ورورسېدل، بيا د هغوی د کفر او طغيان له سببه ډېر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخيست شو.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ۝

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي (له قومه د تا) په دروغجن گڼلو کې دي.

تفسير: يعنې کفار له دې خبرې څخه څه عبرت او پند نه اخلي، او د الله تعالی له عذاب هېڅ نه ويرېږي، برسېره پر دې دا گړدې خبرې او پاک قرآن دروغ گڼي، او تل په همدغو دروغو پسې گرځي.

وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ۝

او الله په هر لوري د دې احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره، نو ترې نشي خلاصېدی هېڅ کله).

تفسير: يعنې له دې دروغ گڼلو څخه هېڅ يوه گټه هغوی ته نه رسېږي، خو د دې دروغ بللو جزاء هرومرو دوی ته رسېږي، دوی د الله تعالی له واک او قبضې څخه هېچرې نشي وتلی، او نه له سزا څخه يې خپل ځانونه ژغورلی شي.

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ۝

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی.

تفسير: يعنې د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی، قرآن مجيد داسې يوشی نه دی چې د دروغ بللو وړ وي، يا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ گڼلو سره د هغه په لويي او ستر توب کې به څه نقصان او لږوالی پېښ شي.

فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ۝

ليکلی شوی دی په لوح محفوظ کې.

تفسير: په داسې يو ځای کې چې هلته د هېڅډول تغيير او تبديل او لاس وهلو هيله نشته، او له هغه ځايه به ډېر حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحي ته وررساوه شي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْبُرُوجِ فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ وَالْمُنَّةُ.

سُورَةُ الطَّارِقِ

«د (الطارق) سورت مکي دی، (۱۷) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۶) په نزول کې (۳۶) سورت دی، وروسته د «البلد» له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ۝ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ۝ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ۝ إِنَّ كُلَّ نَفْسٍ لَّئِنَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۝ فَلَیَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝

قسم دی په اسمان او په راتلونکي د شپې. او څه پوه کړې ته چې څه دی راتلونکی د شپې. ستوری ځلېدونکی دی. چې نه دی هیڅ نفس مگر په هغه باندې څارونکی ساتونکی شته. نو ودې ګوري انسان چې (اصلاً) له څه شي څخه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر: یعنې له انسانانو سره پرېستې اوسېږي، چې هغوی له بلاوو څخه ژغوري، یا یې عمل لیکي.

خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ ۝

پیدا کړی شوی دی (انسان) له اوبو توپ و هونکیو څخه (په رحم کې).

تفسیر: یعنې له منیو څخه چې توپ وهلې وځي، یا له هسې اوبو څخه چې ټولې کړی شوي وي په رحم کې.

يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ۝

هسې اوبه چې راوځي له منځه د شاوو (د سږيو)، او له هډوکيو د سینو (د بڼو څخه).

تفسیر: وایي چې د نارینه وو مني د دوی له شاګانو څخه، او د بڼو مني د هغو له ټټرو څخه راوځي.

إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ۝

بېشکه دغه (الله) په بیا بېرته ژوندي ګرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسیر: یعنې تر مړینې وروسته مو بیا الله تعالی ژوندي راولي (موضح القرآن)، حاصل یې دا چې له نطفې څخه د انسان جوړول د هغه د دویم ځلي د بیا ژوندي کولو څخه څه زیات عجیبه ده، کله چې دا عجیب امر د هغه له قدرت کېدی شي؛ نو جائز نه دي تر هغه د یوه لږ عجیب څیز له وقوع څخه انکار وکړ شي، بلکه خامخا بیا یې هم پیدا کولی شي.

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ۝

په هغې ورځې کې چې ښکارولې به شي (په کې) پټ څیزونه.

تفسير: يعني گردې هغه پټې خبرې چې د دوی په زړونو کې وي؛ ښکاريږي، او د هېڅ يو جرم اخفاء به ممکنه نه وي.

فَمَالَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ۝

نو نه به وي دغه (انسان) ته هېڅ قوت زور، او نه هېڅ ناصر مدد کوونکی.

تفسير: په دې وخت کې به نه مجرم د خپل زور او قوت په مرسته خپله مدافعه کولی شي، نه به يې څوک حمايت او ملګر توب وکړی شي، چې دی له سزا څخه وژغوري (بچ کړي).

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ۝

قسم دی په اسمان خاوند د بېرته ګرځېدلو (چورلېدلو).

تفسير: يا قسم دی په ورپځې باندې چې خاونده د باران ده، يا په اسمان او ورښت راوړونکې باندې.

وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ۝

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوري چې ترې راوځي اوبه او ګياه او نور).

تفسير: يعني د ځمکې له چاودلو څخه ونې واښه شينکي او نور د باندې راوځي، او ځواب د قسم دا دی:

إِنَّهُ لَقَوْلُ فَصْلٍ ۝ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ۝

چې بېشکه دا قرآن خامخا وينا ده بېلوونکې (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبې عبثې خبرې مزاح ټوکې.

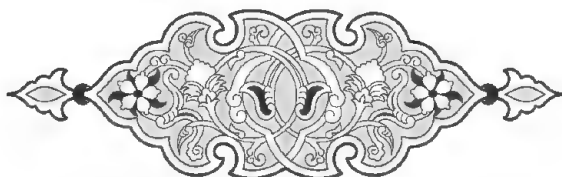
تفسير: يعني هغه خبرې چې قرآن يې د معاد په نسبت کوي؛ د لوبو او د ټوکو خبرې او د خندلو وړ اترې نه دي، بلکه د حق تعالی او د باطل او دروغو او رښتيا پرېکړه او فيصله ده، او بېشکه دغه يوه رښتيا خبره او يوه پای ته رسېدلې معامله ده، چې هرومرو راتلونکې ده.

إِنَّمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ۝ وَكَيْدُ كَيْدٍ ۝ فَمَهْلُ الْكَافِرِينَ أَمْهَلُهُمْ رُويًا ۝

بېشکه دوی کيد چل کوي په چل کولو سره. او چل به ورسره وکړم زه په چل کولو سره. پس مهلت ورکړه کافرانو ته، مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدت).

تفسير: دوی به د دين په خلاف راز راز چلونه او فرېبونه کول، د خلکو په زړونو کې به يې شبهات اچول، خو د الله تعالی چل د دوی ټول چلونه برباد کړل، او الله تعالی ورته استدراج ورکولو تر دې چې عذابونه پرې نازل شول.

تمت سورة الطارق بفضل الله تعالی ومته وکرمه.

سُورَةُ الْأَعْلَى

«د (الأعلى) سورت مکي دی، (۱۹) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۷) په نزول کې (۸) سورت دی، وروسته د (التکویر) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى

پاکي بیان کړه د نامه د رب خپل چې (له ټولو څخه) ډېر لوی او ښه غالب او چټ دی.

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي: «کله چې دا آیت نازل شو؛ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایيل: «اجعلوها في سجود کم» دا پخپلو سجدو کې ووايي!، نو ځکه مونږ او هر د مسلمانان پخپلو سجدو کې «سبحان ربی الأعلى» وایو.

الَّذِي خَلَقَ قَسْوَى

هغه (رب) چې پیدا یې کړل (ټول اشیاء) نو اجزاء اعضاء یې برابر او بې نقصانه کړل.

تفسیر: یعنې هر هغه څیز چې جوړ کړی یې دی؛ پوره له حکمت سره دی، او ښه یې جوړ کړی دی، د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو ګټو لامله چې له هغه شي څخه مقصود دی، د هغه پیدایش یې په درجه د کمال سره رسولی دی، او داسې معتدل مزاج یې وربښلی دی، چې په هغه باندې ګرد په زړه پورې منافع او فوائد مرتب کېدی شي.

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهْدَى

او هغه (رب) چې اندازه یې کړل (خیر او شر د هغوی)؛ نو لاره یې وروښوده (په طریقه د کسب سره).

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمة الله علیه) لیکي: «یعنې اول یې تقدیر ولیکه، بیا یې سم له هغه سره دنیا ته راوست، ګواکې دنیا ته یې د راتلو لاره وروښوده».

وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ ۖ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ

او هغه (رب) چې را ایستلې یې ده تازه ګیا له ځمکې څخه، پس ویې ګرځوله هغه (شنه ګیا) وچه توره.

تفسیر: یعنې پرمې تګ شنه وښه او ورشو په ځمکه کې پیدا کوي، بیا ورو ورو هغه وچ او توروې، چې له هغو وچو وښو څخه هم حیواناتو ته خوراک ورکاوه کیږي، او هم هغوی ته تر ډېر مدّت پورې ذخیره کاوه شي، تر دې چې وچ کښتونه هم وروسته له رېښو څخه په کار راځي.

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَى ۝ إِلَّا مَآ شَاءَ اللَّهُ

ژر ده چې وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تاباندې (قرآن ای محمده!) بیا به یې ته نه هېروي. مگر هغه چې اراده وفرمایي الله (د هېرولو یې له تانه په منسوخ کېدلو).

تفسیر: یعنې لکه چې مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه مطلوب کمال ته رسولی دی؛ په تاباندې به هم ورو ورو کامل قرآن لولو، او داسې به یې در په یاد کړو چې د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هېره نشي، پرته له هغو آیتونو ځنې چې د هغو بالکل هېرول مقصود وي، چې دا هم یو راز نسخ ده.

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى ۝

بېشکه دغه (الله) ته معلوم دي (هغه څه قول فعل چې دی) ښکاره او هغه څه چې پټ دي (یعنې ټول شیان).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته ستاسې پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال ټول ښه معلوم دي، او سم له هغو سره به له تاسې سره معامله کوي.

وَنُفِثَ لَكَ اللَّيْلُ ۝

او اسانوو د تا لپاره د شریعت اساني (یا یادول د وحی، یا توفیق در کوو تاته لپاره د اساني لارې د شریعت).

تفسیر: یعنې د وحی یاد لرل به اسانېږي، او د الله تعالی د معرفت او عبادت او د مملکت او ملت د سیاست ګردې (ټولې) چارې به در اسانې کړی شي، او ستا د بریالیتوب له لارې څخه به ګرد مشکلات لرې کړل شي.

فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى ۝

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده!) که فائده رسوي ذکر پند (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!)، په تحقیق فائده رسوي ذکر پند مؤمنانو ته (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) که فائده رسوي ذکر پند (که فائده نه رسوي).

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی پر تاسې باندې داسې انعام وفرمایه؛ نو تاسې هم نورو ته د الله تعالی احکام ورسوئ، او له خپل کمال څخه نور هم تکمیل کړئ.

تنبیه: د ﴿إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى﴾ شرط د دې لپاره راوړی شوی دی، چې وعظ او تذکیر هغه وخت کېدی شي چې د اورېدونکي له خوا د هغه د قبولولو ګمان وشي، او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وعظ او تذکیر منصب د هر سړي لپاره نه دی، هو تبلیغ او انذار «یعنې د الله تعالی د احکامو تبلیغ او د هغه له عذاب څخه وېرول» په هر سړي باندې لازم دي، تر څو چې د الله تعالی په بندګانو حجت قائم وي، او د جهل او ناپوهۍ عذر پاتې نشي، دېته په عرف کې تذکیر او وعظ نه وایي، بلکه تبلیغ او دعوت وایي، ښایي چې ځینو مفسرینو هم له همدې جهته د دې آیت معنی لا په ښکاره الفاظو سره داسې لیکلي وي چې څو څو ځلې نصیحت وکړه که د یو ځلې پند فائده ونه کړي، او کيږي چې د ﴿إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى﴾ شرط یواځې د تذکیر د تأکید لپاره وي، یعنې که تذکیر چاته فائده ورسوي؛ نو تاته ښایي چې تذکیر وکړي، دا څو منلې شوې خبره ده، چې په دنیا کې تذکیر خامخا یو نه بل ته خو څه نفع او ګټه رسوي، لکه چې الله تعالی فرمایلي

دي: ﴿وَذَرُواْ الذِّكْرَ سَعَةً الْمُؤْمِنِينَ﴾ نو معلق كول د يوه امر په داسې يو څيز باندې چې د هغه وقوع ضروري وي؛ د هغه امر د تأكيد موجب شو.

سَيِّدُكُمْ مِّنْ نَّحْسِي ۝

ژر ده چې پند به واخلي هغه څوك چې ويرېږي له الله (ځكه چې دى فكر كوي په دې كې).
تفسير: په پوهولو باندې خو هغه پوهېږي او له نصيحت څخه هغه گټه اخيستی شي چې په زړه كې يې لږ او ډېره د الله تعالى وېره وي، او د خپل پای او انجام لږ څه فكر وكړي.

وَيَجَنَّبُهَا الْأَشَقَّ ۝ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَى ۝

او ډېه كوي له دغه (پنده نصيحته ښه شقي كافر) لوى بدبخت چې نه يې قبلوي. هغه (لوى بدبخت) چې ننوځي به اور لوى ته (د دوزخ په آخرت كې).
تفسير: يعنې د هغه بد عمل او بد قسمت په برخه چې د دوزخ اور ليكلي دي؛ هغه كله پوهېږي، او له الله تعالى او له خپله انجامه كله ويرېږي، چې د نصيحت په لوري متوجه شي، يا د ښو خبرو په پوهېدلو كې كوښښ وكړي.

ثُمَّ أَيْمُوتُ فِيهَا وَلَئِيْنِي ۝

بيا به نه مري په هغه (اور) كې، او نه به ښه ژوندى وي.
تفسير: يعنې نه مرگ ورته راځي چې د هغه رېږونه پای ته رسوي، او نه يې د هوسايي ژوندون په برخه كيږي، هو ! داسې يو ژوندون به ولري چې د هغه په مقابل كې به د مرگ غوښتنه كوي، له داسې ژوندون څخه مو دې الله تعالى وساتي.

قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى ۝

په تحقيق برى موندلى په مراد رسېدلى دى هغه څوك چې پاك شوى دى (په ايمان سره له معاصيو).
تفسير: يعنې له ظاهري او باطني، حسي او معنوي نجاستونو څخه پاك شي، او خپل قلب او قالب يې په صحيحو عقائدو او فاضله اخلاقو او صالحه اعمالو او نافع چارو سره ښايسته كړي.

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى ۝

او ياد كړي نوم د رب خپل (په تكبير سره) بيا يې لمونځ وكړ (چې ښه د اسلام ده).
تفسير: يعنې پاك او صاف شوي، د تحريمي په تكبير كې يې د خپل پروردگار نوم واخيست، بيا يې لمونځ وكړ، ځينې اسلاف وايي چې: د تزكيې نه مراد زكات دى، چې دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده، او له ﴿وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ﴾ څخه د اختر تكبیرونه مراد دي، او په ﴿فَصَلَّى﴾ كې د اختر د لمانځه ذكر دى، يعنې د اختر په ورځ كې يې اول «صدقة الفطر» سرسايه بيا تكبیرونه بيا لمونځ وكړ، ښكاره خو هغه پوښى وينا ده.

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۖ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۖ

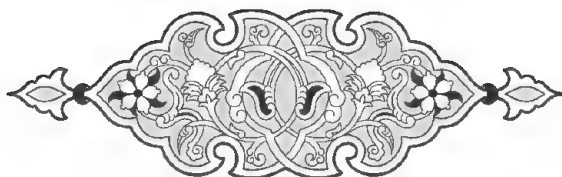
بلکه تاسې غوره کوي ژوندون لږ خسيس په آخرت باندې اې منکرانو. حال دا چې آخرت خیر غوره ده (له دنیا نه) او (تل تر تله ښه) باقي دی.

تفسیر: یعنې دا ښېگڼه تاسې ته اې منکرانو څنگه حاصلېږي، چې تاسې هیڅ د آخرت فکر نه کوئ، بلکه د دنیا ژوندون او د دې ځای، عیش، عشرت، هوسايي او چرچې د اعتقاد یا د عمل له مخې په اخروي چارو باندې زیاتې بولي، حال دا دی چې دنیا حقیره او فاني او آخرت په زرهاوو ځلې له هغې څخه ښه او پایه دار دی، بیا د تعجب ځای دا دی: هغه څیز چې د (کم) او (کیف) او نورو له پلوه بهتر دی، هغه څنگه پرېښودی شي؟ او چټي او خرابې چارې ولې غوره کولی شي؟.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ الْأَوَّلَىٰ ۖ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ ۖ

بېشکه دا خبرې خامخا په صحیفو رومېنيو کې دي. چې صحیفې د ابراهیم او (د) موسی دي.

تفسیر: یعنې دا مضمون چې له ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَىٰ﴾ څخه تر ﴿وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ﴾ پورې دی په پخوانیو کتابونو کې هم لیکلی شوی دی، او هیڅ وخت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی، نو په دې اعتبار لا ټینګ او مؤکد شو.
تَمَّتْ سُورَةُ الْأَعْلَىٰ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَىٰ وَمَتَّه وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ الْغَاشِيَةِ

«د (الغاشية) سورت مکي دی، (۲۶) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۸) په نزول کې (۶۸) سورت دی، د «الذاریات» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

په تحقیق راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د پټوونکې (د خلقو په سختیو خپلو سره چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنې هغه خبره د اورېدلو وړ ده چې پټوونکې د خلقو ده په هیټونو او په سختیو خپلو کې.
تنبیه: (له غاشیې پټوونکې) څخه مراد قیامت دی، چې پر ګردو مخلوقاتو چاپېریږي، او د هغه په اثر به پر ګردو مخلوقاتو باندې محیط وي.

وَجُودُ يُومِذِ خَاشِعَةٍ ۖ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ

ځینې مخونه به په دغه ورځ (د قیامت) کې وېرېدونکي او ذلیله وي. تکلیف ایستونکي رنځ رانښکونکي به وي.

تفسیر: یعنې په آخرت کې به رېر (تکلیف) ایستونکي د رېر ګاللو په سبب ستړي او ستومانېږي.

تَصَلَّى نَارًا حَامِيَةً ۖ تُسْفَى مِنْ عَيْنِ آتِيَةٍ ۖ

ننځي به اور ډېر ګرم ته. ورځنبل کېږي به پرې له چينې ډېرې ګرمې څخه (په وخت د غلبې د تندې کې).

تفسیر: یعنې کله چې د دوزخ تودوخې د هغوی په باطن کې سخته ګرمي پيدا کړي؛ دوی به اختیاره «تېري وېږي یو» نارې وهي، چې ښايي د اوبو له څښلو څخه به د دوی دا تنده ماته شي، دلته به د یوې یشېدونکې چينې له اوبو څخه دوی ته اوبه ورکولې کېږي، چې د هغو له څښلو څخه به د دوی شونې ورتېږي، او کولمې به یې ټوټې ټوټې لویږي، او بیا به ژر جوړېږي، او همداسې به تل په عذاب کې وي (العیاذ بالله).

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ صَرِيرٍ ۖ

نه به وي دوی ته طعام خواړه مګر له اغزي لرونکې ترڅې ونې څخه.

تفسیر: «صریع» یوه اغزي لرونکې ونه ده په دوزخ کې، چې پخپل تريخوالي کې له شبرق یا له مصبر څخه زیات بد خونده او مرداره او په ګرمۍ کې له اور توده ده، کله چې دوزخیان له لوړې څخه په عذاب شي او «وېږي یو! وېږي یو» نارې وهي؛ نو دا «صریع» یا «ایلوي» یا «شبرق» یا «مصبر» دوی ته ورکول کېږي.

لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ ۝۴

چې نه به څرېوي بدن (د دوزخي هغه ضريح)، او نه دفع کوي هيڅ لورې (له دوی نه هغه ضريح).

تفسير: له خوړلو څخه يواځې خوند او لذت اخيستل يا د ځان څرېول يا د لوړې لړې کول يا بل مقصد وي، د (ضريح) له خوړلو څخه دا خبرې هيڅ نه حاصلېږي، د خوند او لذت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی، د نورو دوو فائدو نفی تصريحاً په دې آيت کې ذکر شوه، لنډه يې دا چې هيڅ يو لذيد او مرغوب طعام او خواړه هغوی هلته نه مومي.

تر دې ځايه پورې د دوزخيانو د حال بيان وو، اوس د دې په مقابل کې الله اکرم شأنه و اعظم برهانه د جتّيانو ذکر داسې فرمايي:

وَجُودُ يَوْمَيْنِ تَائِعَةٍ ۝۵ لَسَعِيهَا رَاضِيَةٌ ۝۶

ځينې مخونه به په دغې ورځې کې ښايسته او تازه وي. پخپل کوشن باندې (چې يې کړی وي په دنيا کې) راضي خوشاله به وي (په آخرت کې).

تفسير: يعنې خوښ به وي چې د دوی زيار په ځای شو، او د خپلو رېږو (تکاليفو) او د زحمتونو ګټه يې په ښه ډول سره بيا موندله.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝۷ لَا تَسْمَعُ فِيهَا أَغْنِيَةٌ ۝۸

په جنت لور (اوچت) شانداره کې به وي. نه به اوري په هغه (جنت) کې کومه چټي خبره.

تفسير: يعنې په جنت کې هيڅوک چټي او اړتې خبرې نه اوري، د کنځلو او د رذالت هيڅ يوه ښه هلته نه ليدله کېږي.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۝۹

په دغه (جنت) کې چينه ده جاري بهيدونکې.

تفسير: يعنې په جنت کې يوه عجيبه ډول چينه ده، او ځينو مفسرينو دا «عين» پر جنس باندې حمل کړې ده، او وايي چې په جنت کې ډېرې چينې بهيږي.

فِيهَا سُرٌّ مَرْفُوعَةٌ ۝۱۰ وَ أَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ۝۱۱

په دغه (جنت) کې دي تختونه (لپاره د کېناستلو د جتّيانو) لور (اوچت) عاليشان، او جامونه اېښودلي شوي (په اندازه د څښونکيو خپلو).

تفسير: کله چې يې وغواړي چې ويې څښي؛ هيڅ ډيل او ځنډ به نه پکې کېږي.

وَتَنَمَارِقٌ مَصْفُوفَةٌ ۝۱۲

او (په دغه جنت کې دي) بالښتونه اېښود شوي په درجه څنګ په څنګ (جتّيانو ته).

تفسير: يعنې په ډېر نزاکت او لطافت او په ښه قرينه او ترتيب سره به غوړېدلي وي، لويې تکيې او بالبتونه به ځای په ځای کې اېښود شوي وي، چې کله به په يوه کيني، او کله به په نورو تکيه وهي.

وَنَرَأَىٰ مِبْرُوءَةً ۝۹

او (په دغه جنت کې دي) فرشونه فاخره غوړولي شوي.

تفسير: تر څو هر کله او په هر ځای کې چې د جنتيانو زړه غواړي؛ هلته آرام او هوسايي او له يوه ځايه د بل ځای د تګ راتګ او وړلو او راوړلو تکليف ورته نه وي.

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِلَهِ كَيْفَ خُلِقَتِ ۝۱۰

نو آیا پس نه ګوري (منکران په نظر د عبرت سره) او ښانونه ته چې څرنگه پيدا کړی شوی دی؟.

تفسير: چې د نورو حيواناتو او څاروو په نسبت د اوبښ هيئت او خاصيت دواړه خورا عجيب او غريب دی.

وَالِى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ۝۱۱

او (آيا نه ګوري منکران) اسمان ته چې څرنگه بلند او چټ کړی شوی دی (بې له ستونز).

تفسير: يعنې اسمان پرته له ښکاره ستني او پايې او رسی او نورو څخه پورته شوی دی.

وَالِى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ۝۱۲

او (آيا نه ګوري منکران) غرونو ته چې څرنگه درولي شوي دي.

تفسير: چې د يوې ذرې په اندازه له خپلو ځايونو څخه نه خوځيږي، او دغه غرونه د الله تعالى په قدرت سره له دغومره لويوالي پخپلو ځايونو کې ټينګ ولاړ دي.

وَالِى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ۝۱۳

او (آيا نه ګوري منکران) ځمکې ته چې څرنگه غوړولي شوې ده.

تفسير: چې ځمکه د خپل لويوالي په سبب د خپل کروي شکل توبه بيا هم مسطحه ښکاري، نو ځکه پرې هستوګنه اوسېدل اسان دي، د ابن کثير (رحمه الله) په وينا: د دې شيانو تخصيص ځکه شوی دی، چې د عربو خلق زياتره په بيدياوو ځنګلونو کې ګرځېدل، او په دې وخت کې به زياتره د هغوی تر سترگو لاندې همدا څلور شيان وو، د سورلی اوبښ، پاس اسمان، ښکته ځمکه، شاوخوا غرونه، نو د دې لامله په همدې علاماتو او نښو باندې د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ۝۱۴ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ ۝۱۵

نو ته يې وپوهوه (پند ورکړه ای محمده! دوي ته)، بېشکه همدا ته پند ورکوونکى پوهوونکى وپروونکى يې. نه يې ته پر دوى باندې مسلط کړى شوى (چې په زور يې مسلمانان کړي).

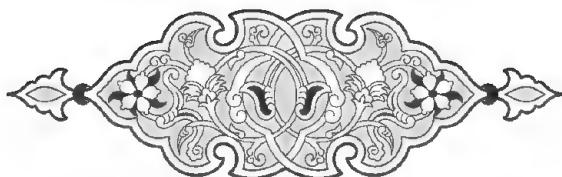
تفسير: يعني كله چې دا خلق سره د واضحه دلائلو له قيام څخه غور نه کوي؛ نو تاسې د هغوی زیات فکر مه کوئ، ځکه چې تاسې یواځې د پند ورکولو لپاره لیږلي شوي یئ، که دوی نه پوهیږي؛ نو تاسې په هغوی باندې محصل او داروغه ټاکلي شوي نه یئ، چې په زور او زیاتۍ سره یې په هغوی باندې ومنئ، او د هغوی زړونه په بل لوري واوړي، دا کار د مقلب القلوب دی، او دا په جهاد باندې له امر نه مخکې وو.

الْأَمْسَنُ تَوَلَّى وَكَفَرَ ۖ فَيَعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ۖ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ۖ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ۖ

مگر هغه څوک چې وګرځېد (له ایمانه) او کافر شو. نو په عذابوي به یې الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بېشکه خاص مونږ ته دی بېرته راتګ د دوی (په قیامت کې). بیا بېشکه ځمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومي).

تفسير: يعني هغه کسان چې د الله تعالی له طاعت څخه مخ اړوي، او د هغه له آیتونو څخه انکار کوي؛ هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالی له سختې سزا څخه ځان نشي ژغورلی، یقیناً هغوی یوه ورځ ځمونږ په لوري راتلونکي دي، او مونږ به له هغوی څخه د یوې یوې ذرې حساب اخلو، لنډه دا چې تاسې خپله فریضه اداء کړئ، او د هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ!

تَمَّتْ سُورَةُ الْغَاشِيَةِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمِنَّهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ الْفَجْرِ

«د (الفجر) سورت مکی دی، (۳۰) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۹) په نزول کې (۱۰) سورت دی، وروسته د (اللیل) له سورته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْفَجْرِ ۝ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝ وَالْأَيْلِ إِذَا يَسْرِ ۝

قسم دی په فجر صبح باندې، او په شپو لسو باندې، او په جفت باندې، (او قسم دی په) طاق باندې، او په شپه باندې کله چې ځي راځي توره تیاره کیږي.

تفسیر: د صبا نه مراد عام صبا دی، او یا د لوی اختر د ورځې صبايي، او د لسو شپو څخه مراد د لوی اختر لس ورځې دي، او د جفت څخه مراد د لوی اختر ورځ او د طاق څخه د عرفې ورځ مراد ده، او د دې څیزونو په مراد کې نور اقوال هم شته، چې په ذکر کولو یې خبره اوږدېږي، خو دا قول په کې راجح معلومېږي، والله أعلم.

هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرِ ۝

آیا شته په دې قسمونو کې لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چې اعتبار پرې وکړي؟ هو! شته!).

تفسیر: یعنې دا قسمونه معمولي نه دي، ډېر معتبر او مهمت بالشان دي، پوهان پوهیږي چې د کلام د تأکید لپاره په دې کې یو ځانته عظمت او خاص وقعت مونده کیږي، او محذوف ځواب د قسم دا دی: یعنې خامخا به په عذاب کړی شی تاسو ای منکرانو! وروسته له دې نه، الله أجل وأعظم برهانه د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمایي چې:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝

آیا نه وینې نه یې خبر ته (ای محمده!) چې څه کړي دي رب ستا (له قبیلې د اول) د عادیانو سره چې ارم وو.

تفسیر: «عاد» د داسې یوه سړي نوم دی چې د هغه قوم د ده په نامه باندې یادېږي، د ده په نیکونو کې یو سړی (ارم) نومېده، د ده په لوري له نسبت کولو څخه ښايي داسې اشاره وي چې دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دي، او دویم (عاد) نه دي، ځینې وايي چې د عاد د قوم شاهي کورنی ته «ارم» ويل کېدل، والله أعلم.

ذَاتِ الْعِمَادِ ۝

چې خاوندان د قوت قامتونو لویو وو (یا خاوندان د لویو ستونو وو).

تفسير: يعنې ستنې يې ودرولې، او لوی لوی عمارتونه يې جوړ کړل، يا يې دا مطلب دی چې ډېر ځلي په سیر او سیاحت مشغول وو، او په لویو وځکېکو او ستو باندې يې کېږدی يا خیمې درولې، د ځینو په نزد له (ذَاتِ الْعِمَادِ) څخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جگې ونې او نور لوړ شیان دي، چې په تشبیه سره ویلي شوي دي.

الَّذِي لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا فِي الْبِلَادِ ۝

هسې (قبيله) چې نه وه پیدا کړی شوې مثل د هغې (په قوت قدرت کې) په ټولو ښارونو کې. تفسير: يعنې په هغه وخت کې د هغه قوم غوندې بل کوم قوم هسې مضبوط او طاقتور نه وو، يا دا چې د هغوی عمارتونه يې سارې او مانې بېمثالي وې.

وَشُمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝

او (څه کړي و ورب د تاله) شموديانو هغو سره چې کنستلې غوڅې کړې يې وې لویې تېرې (گتې) په کنده کې. تفسير: «وادي القری» د هغه ځای نوم دی چې هلته تېرې توږلې کېدې، او بیا يې له هغو څخه ډېرې محفوظې او مضبوطې مانې جوړولې.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ۝

او (څه کړي و ورب د تاله) فرعون سره چې خاوند د (ډېرو لښکرو) میخونو وو. تفسير: يعنې لوی لښکر لرونکی چې د هغه د فوځي ضروریاتو لپاره به ډېر زیات میخونه په کار کېدل، يا دا چې خلکو ته به يې په میخونو سزا ورکوله.

الَّذِينَ طَعَوْا فِي الْبِلَادِ ۝ فَاکْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ۝ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۝

هسې (سړي وو دوی ګرد) چې سرکشي يې کړې وه په ښارونو کې. بیا يې ډېر کړی وو په هغو (ښارونو) کې فساد ورانی. نو نازله کړه پر دوی باندې رب ستا (قمچینه) متروکه د عذاب. تفسير: يعنې هغه باغي قومونه د عیش، دولت، زور او قوت په نشو کې مست شوي په ملکونو کې يې ښه شورماشور، جنگ جنجال، فتنه فساد جوړ کړ، زیات شرراتونه يې وکړل، نو وروسته له دې نه چې د هغوی د کفر، تکبر، جور، ستم کنهول ډک شو، او مهلت او د ټال مدت يې پوره شو؛ ناڅاپه قهار الله د خپل عذاب قمچینې او متروکې پرې وورولې، او د هغوی ګرد قوت او لویي يې له خاورو سره برابره کړه، او د دوی سازوسامان یو هم په کار نشو.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْبُرْصَادِ ۝

بېشکه رب ستا په ځای د انتظار کې دی (اعمالو د دوی لره چې سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړي).

تفسير: يعنې الله تعالی خلک څاري، د دوی ویناګانې اوري، او په حال يې خبر دی، هر یو ته به د عمل بدله ورکول کېږي، او ټول مخلوقات به ده ته وړاندې کېږي، په خپل عدل به پرې فیصله کوي.

فَإِنَّمَا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ ۖ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ۝

پس هر چې انسان بني آدم (دی) کله چې وازمويي دی (په راحت سره) رب د ده، پس عزت ورکړي ده ته او نعمت ورکړي ده ته؛ نو وايي رب څما عزت راکړه ماته.

تفسير: يعني زه د همدې خبرې وړ (لايق) وم، نو ځکه يې عزت راکړ.

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ ۖ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ۝

او کله چې (الله) وازمويه دی (په زحمت سره) پس تنگ کړي پر ده باندې رزق روزي د ده؛ نو وايي رب څما سپک کړم زه.

تفسير: يعني څما هيڅ قدر يې ونه کړ، لنډه يې دا چې د هغوی سترگې دنيوي ژوندون او حاضره حالت ته دي، او يواځې د دنيا همدا موجوده راحت او تکليف د خپل عزت او ذلت معيار گڼي، او په دې نه پوهيږي چې په همدې دواړو حالتونو کې د هغه امتحان او ازموينه مقصد ده، نعمت درکوي تر څو وگوري چې تاسې يې شکر وباسئ؟ او رب درپېښوي چې آيا تاسې خپل صبر او رضا پکښې ښکاره کولی شئ؟
(نو الله اکرم شانه و اعظم برهانه) داسې فرمايي:

كَلَّا بَلْ لَا تَكْرُمُونَ الْيَتِيمَ ۝

داسې دې نه وايي، بلکه تاسې اکرام احسان نه کوئ پر یتیم پلار مري باندې.

تفسير: يعني د الله جل جلاله په دربار کې به ستاسې څنگه عزت وي؟ چې تاسې د بېکسانو او یتيمانو د زړه ساتنه او عزت نه کوئ، يعني نه دی دا عزت او ذلت په ډېروالي او لږوالي د مال سره، ځکه چې اکرام په طاعت او اهانت په معصيت سره دی، بلکه فعل ستاسې ډېر قبيح دی له قول ستاسو نه، ځکه چې اکرام در سره کړی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له یتيمانو سره.

وَلَا تَحْضُونَهُ عَلَى طَعَامِ الْمُسْكِينِ ۝

او نه تېزوئ تاسې يو بل په طعام (خواړه ورکولو د محتاجانو) د مسکينانو.

تفسير: يعني له خپل مال او شتو څخه د مسکينانو لاس نيوی، څه چې چېرې نورو ته هم داسې يو شی نه وایي چې د ده په ويلو او تېزولو سره هغوی له وږي او بې وځلي سره امداد او معاونت او مرسته وکړي.

وَتَأْكُلُونَ الثَّرَاثَ أَكْلًا لَبًّا ۝

او خورئ تاسې مال د ميراث په خوړلو ټولو ډېر سره.

تفسير: يعني د مړي په پنگه او ميراث اخيستلو کې د حلال او حرام او حق او باطل څه تمیز نشته، څه يې چې په لاس ورشي؛ خوري يې، او پخپل دغه عمل سره دارانيي که د مسکينانو حقوق تلف کيږي؛ تلف دې شي.

وَيُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ۝

او مينه کوئ تاسې له مال سره په مينې ډېرې سره.

تفسير: يعني رشتيا خبره دا ده چې ستاسې زړونه د مال د حرص او محبت سره ډك دي، او بس همدا غواړئ چې په څه ډول مو مال په لاس راشي، او يو پول مو هم په يوه بڼه كار كې له لاسه ونه وځي، كه مخ كې هر څه راپېښېږي؛ راپېښ دې شي، او له مال او دولت سره دومره مينه او محبت چې هغه د خپل مقصود كعبه گرځوي، او د اسلاميت په لاره كې يې خرڅ نه كړئ، دا خو يواځې د كافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًا ﴿٣٠﴾

نه ده داسې، او مه كوئ (دغسې بد كارونه، يا حقه ده) كله چې وټكوله ماته شي ځمكه په ټكولو ماتولو سختو سره.

تفسير: كړدې غونډۍ او غرونه به واړه واړه شي، ځمكه به بالكل صافه او هوار ميدا شي.

وَجَاءَ رَبُّكَ

او راشي رب ستا.

تفسير: يعني رابه شي رب ستا (د بندگانو د فيصلې لپاره) هغسې چې د هغه له شان سره بنايي، او وړ (لايق) وي.

وَالْمَلِكُ صَفًا صَفًا ﴿٣١﴾

او راشي پرېستې صف صف (قطار قطار چاپېرېدونكې پرانسانانو او پيريانو باندې).

تفسير: يعني د محشر په ميدان كې، يا راځي هلته انتظاماتو لره پورې په پورې صف په صف.

وَجَاءَ يَوْمَئِذٍ بُعْثُهُمْ

او رابه وست شي په هغې ورځې كې دوزخ.

تفسير: يعني په لكونو پرېستې به هغه له خپله ځايه څخه په رابښكودلو سره د محشريانو په مخ كې راحضر كړي.

يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى ﴿٣٢﴾

په دغې ورځې كې به پند واخلي ياد كړي انسان (خپل افراط) او څه گټه فائده به نه ورسوي ده ته په دغه وخت كې پند اخيستل (بلكه هيڅ فائده نه رسوي).

تفسير: يعني هلته به وپوهېږي چې په سختې غلطۍ او غفلت كې وم، مگر هغه پوهېدل به څه په كار ورشي؟ ځكه چې د پوهېدلو او سنجولو وخت به له لاس څخه وتلی وي، هغه چارې چې په دار العمل كې كېدې، په دار الجزاء كې كله كېدی شي؟.

يَقُولُ يَلَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٣٣﴾

وايي: څنگه به ښه وو ما لره كه څه مې مخكې لېږلي وی لپاره د (دې) ژوند (د آخرت) خپل (يا پخپل ژوندانه كې).

تفسير: يعني افسوس د دنيا په ژوندون كې مې څه نيكې نه ده كړې چې هغه له ما څخه په مخكې دلته رارسېدلي وی، او اوس به مې په دغه اخروي ژوندون كې په كار راتلی، همداسې تش لاس را راهي شوی

یم، کاشکې د حسنا تو کومه ذخیره مې له مخه لېرلي وی چې دلته ځما پانگه او ذخیره ګرځېدلې او په کار به مې راتلی !.

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ وَلَا يُوثِقُ وَثْقَهُ أَحَدٌ

نو په دغې ورځې کې به نه په عذابوي (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هېڅوک. او نه به قیدول کوي (په مثل) د قیدولو د دغه (الله) هېڅوک.

تفسیر: یعنې الله تعالی به په دغې ورځې کې مجرمانو ته داسې سختې سزاوې ورکوي، او په داسې سختې بنديځانې کې به اچول کېږي چې د هغې ساری او مثال د بل مجرم په حق کې متصور نه دی.

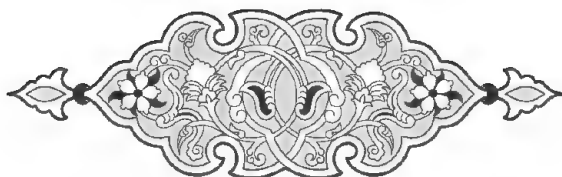
يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ۖ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ وَادْخُلِي جَنَّاتٍ

ای نفسه آرام نیوونکيه (په ذکر ځما شاګر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) !. وګرځه (له دنیا نه) په طرف د رب خپل حال دا چې راضي خوښ به یې ته (له الله څخه او الله) راضي خوښ (به وي له تا څخه). بیا ننوځه په (نېکانو) بندګانو ځما کې. او ننوځه په جنت ځما کې (سره له نورو مقربانو).

تفسیر: اول د مجرمانو او ظالمانو حال بیان شو، اوس د هغه په مقابل کې د هغو خلقو انجام ښودل کېږي چې د هغوی زړونو ته د الله تعالی د یادولو څخه آرام خوند او راحت په برخه کېږي، هغوی ته به په حشر کې ویل کېږي: آ راحت نیوونکيه نفسه ! په الله تعالی باندې، په هغه حقيقي محبوب باندې چې تا خپل زړه تړلی وو، اوس نوله هر راز جګړو او اندېښنو څخه ګوښه اوسه !، او تل په خوښۍ او هوسایۍ سره خپل ژوند تېروه !، او هغه نژدې ځای ته ورشه چې خاصو بندګانو ته ټاکلی شوی دی، او ځما د مخصوصو بندګانو په ډله کې ځان ګډه او داخل کړه، او په عالیشان جنت کې هستوګنه کړه.

تنبيه: د مطمئنه نفس، د اماره نفس، د لوامه نفس تحقیق دې د «القیامة» د سورت په شروع کې وکتل شي !.

تمت سورة الفجر بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْبَلَدِ

«د (البلد) سورت مکي دی، شل آيت يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۰) په نزول کې (۳۵) سورت دی، وروسته د (ق) له سورته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ وَأَنْتَ حَلَّ بِهَذَا الْبَلَدِ

قسم خورم په دې بلد ښار باندې چې (مکه ده). حال دا چې خاص ته به خلاص شې (په تا به څه قید ممانعت نه وي) په دې ښار کې (چې هر څوک وژني يا يې پرېږدي په يو ساعت د ورځې کې).

تفسير: په مکې معظمې کې هر سړی له جنګ کولو څخه ممنوع دی، خو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته يو وارې د مکې په فتحې کې دا ممانعت پاتې نشو، او هر چا چې له هغوی سره جنګ کاوه؛ د هغه وژل به روا کېده، تر دې چې لوی مجرمان د کعبې شريفې د دېوالونو تر څنګ هم ووژل شول، نو وروسته له دې ورځې څخه بيا همغه ممانعت تر نن پورې بېرته قائم شو.

تنبیه: ځينو د «وَأَنْتَ حَلَّ بِهَذَا الْبَلَدِ» معنی «وَأَنْتَ نازل» اخيستې ده، يعنې زه قسم خورم په هغه ښار باندې په هغه حال کې ته پکې پيدا شوی يې، او په کې هستوګنه لري.

وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ

او قسم دی په پلار او په هغه باندې چې له ده څخه څېړېدلي دي.

تفسير: يعنې آدم او بني آدم، او ځواب د قسم دا دی:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ

چې خامخا په تحقيق پيدا کړی دی مونږ انسان بني آدم په رنځ او مشقت کې.

تفسير: يعنې آدم عليه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پورې په رنځ او مشقت اخته دی، او راز راز سختي په ده باندې تيرېږي، هيڅ داسې کېدونکي نه دي چې يو سړی پخپل ټول عمر کې د څه مدت له مخې د دنيا د ګردو پېښو او چارو، محتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وي، او په پوره آزادۍ او بېفکرۍ سره ژوندون کوي، په رښتيا سره د انسان اصلي فطرت داسې واقع شوی دی، چې دی خپل ځان له دغو سختيو او جنجالونو څخه نه شي ژغورلی.

أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ

آيا ګمان کوي (کافر انسان) چې بېشکه له سره به قادر نشي په ده باندې هيڅوک (چې بدل ترې واخلي)؟.

تفسير: يعنې انسان چې د هغو سختيو او مشقتونو په لارې تيرېږي، نو د هغه اقتضاء خو داسې ده چې په ده کې عجز او درماندگي پيدا شي، او خپل ځان د قضا د حکم تر لې وگڼي، او د احکامو مطيع او د رضا تابع او په قضاء صابر وي، او هر کله خپل احتياج او افتقار تر نظر لاندې ونيسي!، خو انسان دا خبره بالکل هېره کړې ده، نو آيا انسان داسې گڼي چې داسې يوه هستې شته چې انسان د هغې تر حکم لاندې وي، او دوی ته د دې سرکشی او سرغړولو سزا ورکړې شي؟ بلکه الله اعظم شأنه و اعظم برهانه دی!.

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَا لَا بَدَأْتُ ۝

وايي (له فخره) ما خرڅ کړی وو مال خورا ډېر (په دښمنۍ د محمد کې).

تفسير: يعنې د الله تعالی په معصيت، د رسول الله صلى الله عليه وسلم په عداوت، او د اسلام په مخالفت کې له حده تېر مال خرڅ کوي، او په داسې خرڅ کولو ځان باتور او ځلمی هم گڼي.

يَحْسَبُ أَنَّ كَمِيرَةً أَحَدٌ ۝

آيا گمان کوي دی چې بېشکه نه دی ليدلی دی هيچا (په وخت د خرڅ د مال کې).

تفسير: يعنې الله تعالی دا گړد شيان گوري او ويني، او هومره مال په هر نيت سره په هر ځای او په هر څيز باندې چې ولگاوه شي؛ هغه گړد ورته ښه معلوم دي، نو د دروغو او ریا څخه هيچا ته هيڅ يوه گټه نه رسيږي.

أَلَمْ جَعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ۝

آيا نه دي ورکړي مونږ ده ته دوه سترگې (چې پرې وگوري، بلکه ورکړي مونږ ده ته دوه سترگې).

تفسير: يعنې هغه چاته چې ما د ليدلو سترگې ورکړي دي آيا هغه پخپله نه گوري؟.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝

او (آيا نه دي ورکړي مونږ ده ته يوه) ژبه او دوه شونډې.

تفسير: چې له هغه څخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو کې کار اخيستل کېږي.

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ۝

او ښوولي دي مونږ ده ته دوه لارې (د خير او شر، چې پرې جنت يا دوزخ ته ځي).

تفسير: يعنې د ښو او بدو دواړه لارې يې ورښوولي دي، تر څو چې ځان له بدې لارې څخه وژغوري، او په ښه لاره تگ وکړي، او د دې خبرې ښوونه په اجمالي ډول سره د عقل او فطرت په وسيله شوې ده، او تفصيل يې د پيغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوی دی.

تنبیه: ځينو له «نجدین» څخه د ښځو دوه ټي مراد اخيستي دي، يعنې رودونکیو ماشومانو او وورکو ته يې د ټي او د خوړو پيدا کولو لاره ورښوولې ده، چې پس له پيدا کېدلو ترې شوده څښي او خوري.

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ۝

نورې (تکلیف) یې ونه ایست په ختلو د غونډۍ کې (او سختي یې تېره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کې).

تفسیر: ځینو د «عقبه» معنی د تېرېدلو سخت ځای او غونډۍ اخیستې ده، یعنې سره له دومره زیاتو انعاماتو او د هدايت د اسبابو له موجودیته دوی دا توفیق ونه موند چې د دین په صعب المرور غونډۍ وخیږي، او سختي او ربړ په ځان واخلي، او د مکارم الأخلاق مدارج طی کړي، او د فوز او فلاح لوړو ځایونو ته ځان ورسوي.

تنبيه: دیني کارونه یې په غونډۍ سره ځکه تشبیه کړي دي چې د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای ته رسول سړي ته ډېر شاق وي، او ربړ پېښوي.

وَمَا آذْرُكَ بِالْعَقَبَةِ ۝ فَكَرَبَةٍ ۝

او څه شي پوه کړی یې ته چې څه دي ختل د غونډۍ؟. (عقبه) خلاصول د غاړې دي.

تفسیر: یعنې (عقبه) د مړيې آزادول یا د پور (قرض) وړي غاړه له پوره قرضه خلاصول دي.

أَوْ اطْعَمْتُ يَوْمَ ذِي مَسْجَةٍ ۝

یا (دا عقبه) ورکول د طعام ډوډۍ دي په هغې ورځې کې چې خاوند د لوړې وي.

تفسیر: یعنې عقبه د قحطۍ او قیمتۍ او سختۍ په ورځو کې له وږي سره مرستې کول او هغوی ته د خوړو شيان وربرابرول دي.

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ۝ أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ۝

یتیم ته چې خاوند د خپلوۍ وي. یا غریب ته چې په خاورو ککړ وي (یا خاوند د خاورې).

تفسیر: د وړو کي پلار مړي خدمت کول ثواب دی، او له خپلوانو قربت لرونکیو سره نېکجه هم ډېر ثواب لري، چېرې چې دا دواړه ثوابونه یو ځای شي؛ نو د هغې ثواب هم دوچنده کیږي.

عقبه ډوډۍ طعام ورکول دي د لوړې په ورځې کې غریب ته چې په خاورو ککړ وي، او د فقر او له فاقې د تنګسۍ او خواړۍ څخه په خاورو کې رغړي، نو د مال د لګولو ځایونه ښايي چې داسې وي، نه دا چې د ښادۍ او د غم په فضولو رسمونو کې او د الله تعالی په نافرمانۍ کې مالونه ولګول شي، او دنیوي نقصان او اخروي خسران وګټلی شي.

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بیا وي (دغه آزاد کوونکي طعام ورکوونکي) له هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی.

تفسیر: یعنې د ګردو عملونو مقبولیت او د منلو شرط «ایمان» دی، که ایمان نه وي؛ نو ګرد کارونه او عملونه چټي او فضول دي، او هیڅ په کار نه راځي.

وَتَوَاصُوا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصُوا بِالرَّحْمَةِ ۝

او وصیت کوي یو له بله سره (په طاعت او مصیبت او له معصیته) او وصیت کوي یو له بله سره په مهرباني او شفقت سره.

تفسیر: یعنې نورو ته تل تاکید کوي چې ښايي د حقوقو او فرائضو په اداء کولو کې هر راز سختی او رېږونه پر خپل ځان وگالي، او د هر ډول تکلیف تحمل وکړي!، او د الله تعالی پر مخلوق باندې رحم کوي!، تر څو چې د اسمان خاوند پر تاسې باندې ورحميږي.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْيَمِينَةِ ۝

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب، خاوندان د ښي طرف دي.

تفسیر: یعنې دا کسان ډېر خوش نصیب او مبارک دي، چې هغوی ته د دوی اعمالنامې له ښي خوا په ښي لاس ورسپارلی کیږي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝

او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو ځمونږ همدوی اصحاب خاوندان د کینې طرف دي.

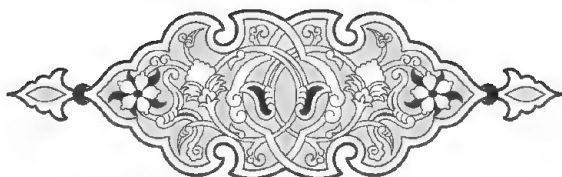
تفسیر: یعنې هغه کسان چې بد نصیب منحوس خراب شامت لرونکي دي چې اعمالنامې یې په کینې لاس کې ورکولی کیږي.

عَلَيْكُمْ نَارُ مَوْصَلَةٍ ۝

وي به پر دوی باندې اور سرپوښ کړی شوی.

تفسیر: یعنې په دوزخ کې اچول کیږي، او دوزخ ګردې دروازې تړل کیږي، (أعاذنا الله منها).

تَمَّتْ سُورَةُ الْبَلَدِ بِفَضْلِ اللَّهِ الصَّمَدِ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الشَّمْسِ

«د (الشمس) سورت مکی دی، (۱۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۱) او په نزول کې (۲۶) سورت دی، وروسته د (القدر) له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا ۝ وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَّهَا ۝

قسم دی په لمر باندې او په رڼا د هغه باندې. او په سپوږمۍ باندې کله چې راځي په دغه (لمر) پسې. تفسیر: یعنې د لمر له ډوبېدلو څخه وروسته کله چې د سپوږمۍ رڼا خوره شي.

وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّهَا ۝

او (قسم دی) په ورځ باندې کله چې ښکاره کاندې دغه (لمر). تفسیر: یعنې کله چې په ورځ کې لمر د خپلې پوره پلوشې او روشنایي او صفایي سره رڼا غورځوونکی شي.

وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا ۝

او (قسم دی) په شپه باندې کله چې پټ کړي هغه (لمر) په تیاره خپله کې. تفسیر: یعنې کله چې د شپې تیاره ښه توره شي، او د لمر د رڼا هیڅ ښه او پټه نه وي.

وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا ۝

او (قسم دی) په اسمان، او په هغه (ذات باندې) چې جوړ کړی یې دی هغه (اسمان). تفسیر: یعنې په هغه شان او عظمت سره چې له لرې ښکاري هغه یې جوړ کړی دی، او د ځینو په نزد له ﴿وَمَا بَنَاهَا﴾ څخه مراد د هغه جوړوونکی دی اکرم شأنه وأعظم برهانه، جل جلاله وعم نواله.

وَالْأَرْضِ وَمَا طَعْنَاهَا ۝

او (قسم دی) په ځمکې او په هغه (ذات باندې) چې غوړولې یې ده هغه (ځمکه). تفسیر: یعنې په هغه حکمت سره یې هغه وغوړوله، او د مخلوق د هستوګنې وړ یې وګرځوله، دلته هم ځینو ﴿وَمَا طَعْنَاهَا﴾ څخه د هغه غوړوونکی مراد اخیستی دی، اکرم شأنه وأعظم برهانه، جل جلاله وعم نواله.

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ۝

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندې) چې برابر کړي یې دي (اندامونه د) هغه.

تفسير: د مزاج اعتدال، ظاهري او باطني حواسيه طبعيه او حيواني او نفسانيه قواوې يې په تناسب سره ورکړې دي، او د نېکۍ او د بدۍ په لارې باندې يې د تللو استعداد ورعطا فرمايلي دي.

فَالْهَمَّاءُ فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ۚ

پس ښوولی يې ده په زړه د ده کې بدې د ده او نیکي د ده.

تفسير: يعنې اول يې په اجمالي ډول د سليم عقل او صحيح فطرت په وسيله په ښو او بدو کې د فرق کولو پوهه راکړې ده، بيا يې په تفصيلي صورت د انبياوو او رسولانو په ژبه ښه ښکاره رابښودلي دي چې دا لار د بدۍ ده، او هغه د پرهېزگاري ده.

او ځواب د دغو پاس قسمونو چې د دغه سورت له شروع څخه شروع شوي دي دا دی:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ۚ

چې په تحقيق سره نجات ومونده په مراد ورسېد هغه څوک چې پاک يې کړ دا (نفس له معاصيو).

تفسير: د نفس پاکول او صفائي دا ده چې شهواني او غضباني قواوې د عقل تابع شي، او عقل د الهي شريعت تابعدار وگرځي، تر څو چې روح او قلب دواړه د الله تعالی په رڼا کې روڼ او منور شي.

وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ۚ

او په تحقيق نامراد زیانمن شو هغه څوک چې پټ يې کړ دغه (نفس په خاورو د گناهونو کې).

تفسير: له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چې د نفس متروکه يې له يوې مخې د شهوت او د غضب په لاس ورکړي، او له عقل او شرعې سره هيڅ ارتباط او اړه ونه لري، گواکې د هوس او د نفساني غوښتنې مريي او بنده شي، داسې سړی له ځناورانو څخه خراب او ذليل وي.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ۚ

دروغجن شمېرلی وو ثموديانو (رسول خپل) په خپلې سرکشی سره.

تفسير: يعنې صالح عليه السلام يې دروغجن وباله، دا د ﴿وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾ يو مثال يې د عبرت په شان بيان وفرمايه، دا قصه د «الأعراف» په سورت او نورو ځايونو کې په تفصيل سره ذکر شوې ده:

إِذِ ابْتِغَتْ أَشْقَاهَا ۚ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ۚ

کله چې پورته شو (په چابکۍ سره) لوی بدبخت د هغوی. پس وويل دوی ته رسول د الله (خبردار پرېږدئ، لاس پورته کړئ له) اوبښې د الله، او د اوبو څښلو د نوبت د هغې (چې درباندي رانښي عذاب).

تفسير: يعنې خبردار دا اوبښه ونه وژنئ!، او نه د هغې د وار او نوبت اوبه بندي کړئ!، د اوبو ذکر يې ځکه وفرمايه چې په ښکاره ډول د هغې د وژلو سبب د هغوی د لوري همدا اوبه وې، او د الله تعالی اوبښه يې ځکه وويل؛ چې پاک الله

تعالی هغه د صالح علیه السلام د نبوت معجزه او نښه ګرځولې وه، او په دې اعتبار سره د هغې احترام واجب بلل شوی وو، دا قصه پخوا له دې نه په (الأعراف) او نورو سورتونو کې هم ياده شوې ده:

فَكَذَّبُوهُ فَعَبَّرُوا عَنْهُمْ قَدْ مَدَّمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ قَسَبَهَا ۝

نو دروغجن وباله دغو، پس زخمي او مړه یې کړه هغه (اوبښه)؛ نو سخت عذاب یې ولېږه په دوی باندې رب د دوی په سبب د ګناه د دوی، نو برابر یې کړل سره دغه (ټول په هلاک کې).

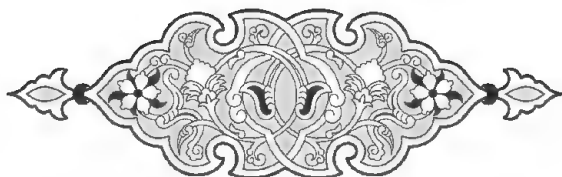
تفسیر: صالح علیه السلام فرمایلي وو: ﴿وَلَا تَسْأَلُوهُمْ سَوْءَ مَا أَخَذَ لَهُمْ عَذَابُ الْيَمِّ﴾ «په دې اوبښې باندې په بدې سره لاس مه لګوی؛ په خوږوونکي عذاب به ککړ شئ»، دې خلقو دا خبره دروغ وګڼله، او د خپل پیغمبر تکذیب یې وکړ، او اوبښه یې ووژله، په پای کې هم هغه وشو چې صالح علیه السلام ویلي وو، الله تعالی هغوی ټول لوی او واړه پناه کړل.

وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا ۝

او نه ویریري (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسیر: یعنې لکه دنیوي باچاهانو ته د کوم لوی قوم یا ملک له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خیال وي چې چېرې بیا هلته کوم شورش او فتنه پیدا نشي، او د ملک په انتظام او په ملکي او لښکري چارو کې څه خلل او ډیل رابکاره نشي، الله تعالی له داسې اندېښنو څه پاک او بې پروا دی، ولې چې داسې بل کوم یو قوت او طاقت نشته، چې د دې په هېداد رسېدلیو مجرمانو په کسات اخیستلو او انتقام پسې وګرځي، (العیاذ بالله).

تَمَّتْ سُورَةُ الشَّمْسِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَكَرَمِهِ وَمَنَّةٍ.

سُورَةُ اللَّيْلِ

«د (اللیل) سورت مکی دی، (۲۱) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۲) او په نزول کې (۹) سورت دی، وروسته د (الأعلى) له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ۖ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ۖ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۚ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ۖ

قسم دی په شپه کله چې پټ کړي (هر شی په تیاره خپله سره). او (قسم دی) په ورځ باندې کله چې روښانه شي. او (قسم دی) په هغه ذات باندې چې پیدا کړی یې دی نارینه او ښځه (له یوه اوبو نه. او ځواب د قسم دا دی) چې بېشکه سعي عملونه ستاسې خامخا راز راز دي (چې ځینې طاعت کوي او ځینې معصیت).

تفسیر: یعنې همغسې چې په دنیا کې ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شيان پیدا کړي شوي دي، د دې مختلفو اعمالو او مساعیو ثمرې او نتیجې هم مختلفې دي، چې د هغو نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وي، لکه چې د هغو ذکر اوس الله جل شأنه وأعظم برهانه سره له اختلاف او مجازات یې دغسې فرمایي:

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۖ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۖ فَسَنِيَرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ۖ

نو هر چې هغه څوک دي چې ورکړه یې کوله (د مال)، او وېرېده (له الله). او یقین یې کړی وو په ښه کلمه (د ایمان). نو ژر ده چې تیار به یې کړو لپاره د لارې اسانې (شریعت).

تفسیر: یعنې هغه سړي چې په ښکته لاره کې مال لگوي، او په زړه کې له الله تعالی څخه وېرېږي، او اسلامي خبرې رښتیا ګڼي، او پر رباني بشارتو باندې باور لري او صحیح یې ګڼي؛ د هغه لپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د ښکې لارې وړ اسانوو، او په پای کې به یې د اسانۍ او راحت مقام ته رسوو، چې د هغه نوم جنت دی.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ۖ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ۖ فَسَنِيَرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ۖ

او هر چې هغه څوک دي چې بخيلي یې وکړله (په اداء د حقوقو)، او بې پروايي یې وکړله (له الله). او دروغ یې وګڼله ښه کلمه (د ایمان). نو ژر ده چې تیار به یې کړو لپاره د لارې سختې (د بد عملۍ).

تفسیر: یعنې هغه سړی چې د الله تعالی په لاره کې یې خرڅ ونه کړ، او د هغه د خوښې او د آخرت د ثواب پروايي ونه کړه، او د اسلام خبرې او د الله تعالی وعده یې دروغ وبللې؛ د هغه زړه ورځ په ورځ تنګ او تیاره او کلکېږي، د ښکې توفیق ور ځنې سلېږي، او په پای (آخر) کې په ورو ورو د عذاب الله انتهایي سختي ور رسېږي، همدا د الله تعالی عادت دی چې ښکته هر کله ښې چارې ځان ته غوره کوي، او بدان هر کله په بد عمل پسې ګرځي، دې دواړو ته د همدوی لارې وړ اسانوي، چې هغوی هغه سم د الله تعالی له تقدیر سره او د خپلې ارادې او اختیار له مخې کړی دی.

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى ۝

او نه دفعه کوي له ده څخه (عذاب) مال د ده کله چې هلاک شي په کنده کې ولوېږي.
تفسير: يعنې هغه مال او دولت چې دوی پرې ډاډه دي، او دوی يې له آخرت څخه بې پروا کړي؛ هغه د يوې ذرې په قدر هم دوی له عذاب څخه نه خلاصوي.

إِنْ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ۖ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ۝

بېشکه پر مونږ دی خامخا هدايت سمه صافه لاره ښوول. او بېشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنيا (يعنې زه مالک د دې دواړو یم، نو خطا کوي هغه چې دا دواړه غواړي له بل چا نه).
تفسير: يعنې څمونږ د حکمت داسې اقتضاء نه ده چې څوک په زور او زیادت سره په ښو یا بدو چارو باندې مجبور کړو، هو! څمونږ په ذمه او غاړه ده چې گړدو ته د ښو او بدو لارې وروښو، او ښه او بد ورنښکاره کړو، او د دواړو نتيجه په ښه شان ورته ووايو، بيا هر چا چې هره لاره ځان ته غوره کړه په دنيا او آخرت کې به سم له هغې سره جزا ورکاوه شي.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى ۝

نو وويړولی ما تاسې (ای منکرانو) له اورې چې لمبې به وهي.
تفسير: له دې لمبې وهونکي څخه به ښايي د دوزخ هغه طبقه مراد وي چې خورا لویو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلُهَا إِلَّا الْآشَقَى ۝ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى ۝

نه به ننوځي (په طريقه د دوام سره) په هغه (اورد دوزخ) کې مگر لوی بدبخت (کافر) هغه چې درواغ گڼي حق او مخ يې ترې گړځولی وي.
تفسير: يعنې تل به هلته لويږي، او هيڅکله به له هغه ځايه نه وځي.

وَسَيَجْزِيهَا الْآتَقَى ۝

او ژر ده چې گوښه (بېل) به شي له هغه اورې ښه وېرېدونکي (مؤمن).
تفسير: يعنې داسې خلقو سپېږمو ته د هغه وېرېدنه هم نه رسيږي، او بالکل ورځنې صاف او پاک او ژغورلي وي.

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى ۝

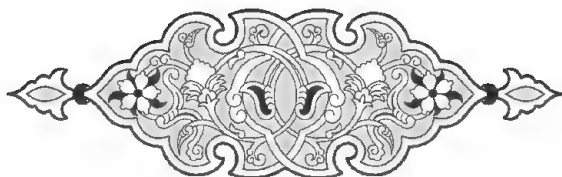
هغه چې ورکوي مال خپل لپاره د دې چې پاک شي.
تفسير: يعنې د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسې ډول مقصود دي، چې ریا، نمایش، او دنيوي اغراض هېڅ په کې نه وي.

وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى ۚ وَلَسَوْفَ يَرْضَى ۚ

او نه وو هیچا لره په نزد د ده هیڅ احسان او نعمت چې بدل یې ورکاوه شي. مگر لپاره د غوښتنې د مخ د رب خپل چې اوچت دی (چې د الله تعالی مخ وویني، او دهغه رضا یې نصیب شي). او ژر دی چې دی به راضي شي.

تفسیر: یعنې له خرڅ کولو څخه یې د کوم مخلوق احسان او د حق اداء کول مقصد نه وي، بلکه خالص د مولی د رضا او د پاک الله د لقاء د تمنا کولو لپاره خپل کور او شته خیراتوي او لوتوي، نو داسې څوک دې ډاډه وي چې هر ورو به خوښیږي او د هغه دا هیله به پوره کیږي: ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَكُفِيٍّ أَجْرًا مُحْسِنًا﴾

تمت سورة الليل بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الضُّحَىٰ

«د (الضحیٰ) سورت مکي دی، (۱۱) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۳) او په نزول کې (۱۱) سورت دی، وروسته د (الفجر) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالضُّحَىٰ ۝ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَآ قَلَىٰ ۝

قسم دی په ځانښت (چې روښانه دی). او قسم دی په شپه کله چې تیاره شي (او پټ کړي اشیا په تیاره خپله کې). چې نه دی درکړی رخصت تاته (نه یې پرېښی) رب ستا، او نه یې دښمن نیولی یې ته (ای محمده!).

تفسیر: په صحیحو روایتونو کې راغلي دي چې تر ډېر مټ پورې پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې وحی رانغله، او جبریل علیه السلام محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رانغی، مشر کینو به پخپلو منځونو کې وویل: «وګورئ چې (محمد) د خپل الله له لوري رخصت کړ شو»، د دې خبرې په ځواب کې دا آیتونه نازل شول، څما په ګمان (والله أعلم) چې دا زمانه د فترت الوحی زمانه وه، کله چې د قرآن د ﴿إِقْرَأْ﴾ سورت ابتدائي آیتونه نازل شول، نو وروسته له هغه تر یو اوږد مټ پورې وحی راتلل معطل پاتې شول، او پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د دې فترت په زمانه کې ډېر مغموم او پرېشان وو، تر دې چې د الله تعالیٰ له خوا پرېښتې هغوی ته د ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ خطاب واوراوه، اغلباً په دې زمانې کې به مخالفانو داسې خبرې کولې لکه چې ابن کثیر (رحمه الله) له محمد بن اسحاق (رحمه الله) او نورو څخه هغه الفاظ چې نقل کړي دي هغه د دې احتمال تایید کوي، ممکن دي چې په دغه وخت کې به دا قصه هم پېښه شوي وي چې په ځینو صحیحو روایتونو کې راغلې ده، چې یو ځلې رسول الله صلی الله علیه وسلم د ناروغۍ له سببه دوه درې ورځې په بستره کې پرېوت، نو یوې خبیثې ښځې وویل: «ای محمده! داسې رانښکاري چې ستا شیطان له تا څخه مرور شوی دی»، العیاذ بالله لنډه یې دا چې دا راز چټي (ښکاره) خبرې او اترې ډېرې کېدې، تر دې چې د دې ګردو خرافاتو په ځواب کې د ﴿وَالضُّحَىٰ﴾ سورت نازل شو، او رومبې یې قسم یاد کړ د لمر ختو په وخت باندې، او بیا یې په توره تیاره شپه باندې، او بیا یې وفرمایل چې: د دښمنانو دا ګرد خیالات او ویناوې غلطې دي، ستا پروردګار تاته رخصت نه دی درکړی، بلکه هسې چې ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز علائم او نښې ښکاره کوي.

وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ۝

او خامخا آخرت بهتر دی تالره (ای محمده!) له دنیا څخه.

تفسیر: یعنې ستاسې وروستنۍ حالت له وړاندني حالت څخه ډېر ارفع او اعلى دی، د دې څو ورځو د وحی نه راتګ ستاسې د نزول او انحطاط سبب کېدی نشي، بلکه ستاسې د ډېر عروج او د خورا ارتقاء وسیله کیږي، که د وروستنۍ حالت تصور وکړئ، او د آخرت شان او لوبی ته څیر شئ چې هلته به آدم علیه السلام او د هغه ګرده اولاده ستاسې تر

بیرغ لاندې ټولېږي، نو در ښکاره به شي چې د تاسې د هغې ورځې لويې او فضيلت او عظمت د نن ورځې د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وي.

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ۝

او خامخا ژر ده چې در به کړي تاته رب ستا (ای محمده لویه برخه په آخرت کې او اختیار د شفاعت) پس راضي به شي ته.

تفسیر: یعنې بېزاري او پرېښودل به څنګه وي، اوس خو به تاته ستا رب په دنیا او آخرت کې دومره دولتونه او نعمتونه در وښي؛ چې ته پوره ډاډه او خوښ شي.

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۝

آیا نه یې وې موندلی ته (ای محمده) یتیم (وړوکی بې پلاره، بلکه موندلی یې وې) نو ځای د پناه یې در کړ (په تربیت د ابوطالب کې یې ونيولې).

تفسیر: د محمد صلی الله علیه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی وو، شپږ کلن وو چې مور یې هم مړه شوه، په اته کلنۍ کې یې نیکه عبدالمطلب چې د دوی کفالت ورپغاړه وو هم مړ شو، بیا د دې یتیم او نادر روزگار د ظاهرًا روزنې او پالنې سعادت د ده بېحده مهربان او شفیق تره ابو طالب ته په غاړه شو، ابو طالب پخپل ژوندون کې د دوی په نصرت، حمایت، تکریم، تبجیل او خدمت کې ډېر زیار وویست، خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو، څو ورځې وروسته د الله تعالی دا امانت د مدینې منورې د انصارو په برخه شو، او د (اوس) او د (خزرج) د قبیلې د قسمت ستوري وځلېدل، او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کې ډېر رېږونه وګالل، او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم دغسې ښه خدمت او صیانت یې وکړ چې په ټول جهان کې د هغه نظیر او مثال نشته، دا ګردې پېښې درجه په درجه تر ایواء لاندې راځي لکه څرنګه چې ابن کثیر (رحمه الله) ورته اشاره کړې ده.

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۝

او موندلی یې وې ته چې نه پوهېدې (په شرع او احکامو د شریعت)، نو در وپې ښوده (تاته شرعي احکام او در یې کړنې).

تفسیر: یعنې کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ځلمی شو، د خپل تېر د مشرکانه وو اطوارو او چټي (بېکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بېزاره وو، او د هغوی په زړه کې یواځې د الله تعالی د عبادت جذبه په قوت کې وه، خو په ښکاره ډول کومه سمه لاره او مفصل دستور العمل دوی ته نه وو څرګند، تر څو چې الله تعالی د (حراء) په سمخ کې د پرښتې په ژبه دوی ته وحی وروښېږله، او د «وصول الی الله» او د خلق الله د اصلاح تفصیلي لارې یې وروښودلې، یعنې د حق دین یې ورنازل کړ: ﴿مَآئِدَتَدْرِىٰ مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا يَهْدِيٰ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا﴾ (د ۲۵ جزء د شوری سورت (۵) رکوع (۵۲) آیت).

وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۝

او موندلی یې وې ته فقیر پس غني یې کړې (په مال د غنیمت یا په مال د خدیجې یا د زړه په غناء سره).

تفسیر: په دې شان چې دوی د خدیجې رضي الله تعالی عنها په تجارت کې مضاربت شروع کړ، او په هغه کې یې ګټه وکړه، بیا خدیجې رضي الله تعالی عنها له دوی سره نکاح وکړه، او خپل ګرد مال یې هغوی ته تمليک کړ، چې دا ښکاره غناء ده، د دوی باطني او قلبي غناء هغه وه چې هغه د دواړو دارینو غني ذات ته ښه معلومه ده، او هېڅ یو سړی د هغې اندازه نشي کولی، مطلب دا چې تاسې له ابتداء څخه د انعاماتو مورد یئ، او پس له دې نه به هم یئ، هغه الله تعالی چې په دې ډول ستا تربیت کړی دی؛ نو څرنگه به له تاسې څخه بېزاره کېږي؟ او تاسې به همداسې خوشې په ډګر کې پریږدي.

فَاتَا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝

نو هر چې یتیم دی پس مه ورته په قهر کېږه. او هر چې سوالګر دی پس مه یې رته. او هر چې نعمت د رب ستا دی پس بیانوه یې خلقو ته.

تفسیر: بلکه د یتیم خبر نیونه او پالنه وکړه!، لکه چې تاته الله تعالی د یتیمۍ په حالت کې ښه ځای درکړ؛ نو ته هم د یتیمانو د زړه د خوښۍ اسباب ورغونډیوه!، او د هغوی د هستوګنې د ځای سر رشته کوه!، چې په داسې مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالی په رنگ سره رنگول کېږي: ﴿صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «أنا وكافل اليتيم كهاتين، وأشار إلى السبابة والوسطى».

او هر چې سوالګر دی پس مه یې رته!، او څه شی ورته ورکړه!، یا یې رد کړه په نېکۍ او خوږې ژبې سره، یعنې ته نادار وې الله تعالی تاته غناء دروښله، اوس نو د شکر گزارو بندګانو حوصله ښایي چې داسې وي چې د غوښتونکي له غوښتنې څخه زړه تنګي نه شي!، او د حاجتمندانو له سواله ونه ویرېږي!، او هغو ته سختې خبرې ونه وایي!، او ویې نه رتي!، بلکه تل په روڼ تندی او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړي، هغه قصې چې په احادیثو کې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائیلینو په مقابل کې راغلي دي؛ خورا سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستایونکي ګرځوي.

او هر چې نعمت د رب ستا دی نو بیانوه یې خلقو ته، د محسن د احساناتو یادول د شکر ویلو په نیت، نه د فخر او مباحاتو په ډول شرعاً محمود دي، نو ځکه هغه انعامات چې الله تعالی په تاباندې کړي دي؛ د هغه بیان وفرمائی!، خصوصاً هغه نعمت د هدایت چې د هغه ذکر په ﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى﴾ کې وشو، او د هغه خورول په خلقو کې او په ښکاره لورې غږ سره ویل ستاسې منصبی فرض دی، ښایي د دوی ارشادات او خبرې او نور چې په حدیثو کې کېږي؛ د همدې ﴿فَحَدِّثْ﴾ څخه اخیست شوی وي، والله أعلم.

تَمَّتْ سُورَةُ الضُّحَىٰ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَىٰ وَمَنَّهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ الشَّرْحِ

«د (الانشراح) سورت مکی دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۴) په نزول کې (۱۲) سورت دی، وروسته د (الضحی) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْمُنَشَّرَ لَكَ صَدْرَكَ

آیا نه ده پراخه کړې مونږ تالره سینه ستا (په نبوت او حکمت سره، بلکه پراخه کړې ده مونږ سینه ستا).

تفسیر: چې الله تعالی ستا په سینې کې یې (ای محمده!) د علومو او د معارفو لوی سیندونه وبهول، او د نبوت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوت او حوصله یې درته وېښله، او د داسې لوی زړه او حوصلې څښتن یې وګرځولې، چې د ډېرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ویرېږي.

وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ

او کوز کړ مونږ له تانه دروند بار ستا. هغه چې کړه، درنه کړې یې وه شا ستا.

تفسیر: د وحی ښکته کېدل په اول کې سخت مشکل وو، بیا آسان شول، یا د رسالت منصب د ذمه واریو د محسوسولو په سبب چې د هغوی په مبارک خاطر کې څه ګراني راتله هغه ور پورته کړه شوه.

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ

او پورته کړ مونږ ستا لپاره ذکر ستا (په نبوت سره یا مې ستا نوم له خپل نامه سره پيوسته کړ).

تفسیر: یعنې ای محمده! صلی الله علیه وسلم په پرښتو او پیغمبرانو کې ستا نوم لوړ او اوچت دی، د دنیا ګرد پوهان په ډېر عزت او وقعت سره ستا نوم یادوي، په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحیات، خطبه او نورو کې وروسته د الله تعالی له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخیست کیږي، کوم ځای کې چې الله تعالی خپلو بندګانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی؛ د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو یې هم ورسره متصل او جخت کړی دی.

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

نو بېشکه سره له سختۍ اسانتیا شته. بېشکه سره له سختۍ اسانتیا شته.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د رضا غوښتلو په لاره کې هغه رېږونه چې نبي صلی الله علیه وسلم په ځان ګاللي دي، او هغه زیارونه چې ایستلي یې دي؛ له هغو سختیو سره څو څو اسانۍ هم شته، لکه د حوصلې د پراختیا په سبب د ګردو مشکلاتو لري کول اسان شول، او د ذکر د پورته کېدلو له تصور څخه تاسې ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل اسان

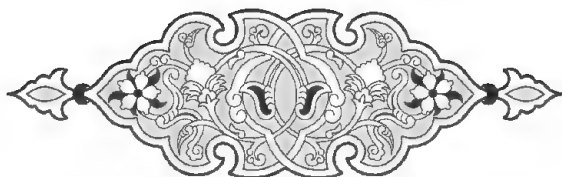
و ګرځېده، يا دا مطلب کله چې مونږ تاسې ته روحاني راحت درکړ، او روحاني کلفت مو له تاسې څخه پورته کړ، لکه چې د ﴿الْمُنْشَرِّ﴾ څخه تر آخره پورې ښکاريږي، نو په دنيوي راحت او محنت کې هم ځمونږ فضل او کرم ته هيله ولرئ، مونږ وعده کوو چې په رښتيا سره د دې موجوده وو مشکلاتو په پای (آخر) کې اساني شته، لکه چې له احاديثو او سېرو څخه راښکاره شوې ده، هغه ګرد مشکلات يو يو له منځه لري شوي، او د هرې يوې سختۍ په پای کې به څو څو اسانتياوې راتللې.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ۝

نو کله چې فارغ شې (ای محمده دنيوي کارونو نه، يا له تبليغه)؛ نو ځان ستړی کوه (په عبادت، دعاء کې) او رب خپل ته پس رغبت او زاري کوه (په هر وقت کې).

تفسير: يعنې کله چې د دنيا له کارونو يا د خلقو له پوهولو څخه فارغ شې؛ نو په خلوت کې کېنه، زيار (محنت) کوه!، چې د زيات «يسر» سبب وګرځي، او د خپل رب په لوري بلا واسطه متوجه شه!.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْاِنْشِرَاحِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَىٰ وَمَنَّهُ وَكْرَمُهُ.

سُورَةُ التِّينِ

«د (التین) سورت مکي دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۵) په نزول کې (۲۸) سورت دی، وروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونِ

قسم دی په انحر او زيتون خونه باندې.

تفسير: انحر او خونه (زيتون) دواړه د خپل کثیر المنافع او د جامع الفوائد توب لامله د انساني حقيقت او د جامعي له ضرورت سره خصوصي مشابهت لري، نو ځکه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ مضمون يې په دواړو قسمونو سره شروع کړ، او ځينې محققين وايي چې: دلته «التين» او «الزيتون» څخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چې بيت المقدس ته نژدې پراته دي، ګواکې دلته په ونو باندې قسم نه يادوي، بلکه په هغه مقدس ځای باندې قسم يادوي چې هلته دا ونې ډېرې دي، او همغلته د عيسى عليه السلام مولد او مبعث هم دی.

وَطُورِ سِينِينَ

او قسم دی په (غره چې نوم يې) طور سينين (دی)، او قسم دی په دې ښار امان ور کوونکې (د مکې) باندې.

تفسير: «طور سينين» يا د «طور سينا» هغه غر دی چې پر هغه باندې الله تعالی له موسى عليه السلام سره خبرې کړې دي، او د امن ور کوونکې ښار مکه معظمه ده چې ځمونږ او د ګرد اسلامي عالم سردار محمد صلی الله عليه وسلم په کې متولد او مبعوث شوی دی، او د الله تعالی له ګردو څخه لوی او وروستنی امانت قرآنکريم اول ځلي په همدې ښار کې رانازل شوی دی.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

چې خامخا په تحقيق پيدا کړی دی مونږ انسان بني آدم په ډېر ښه اعتدال سره.

تفسير: يعنې دا ګرد متبرکه مقامات چې له هغه څخه ډېر اولوالعزم پيغمبران مبعوث شوي دي ګواه دي چې مونږ انسان په يوه ښه قالب کې اچولی دی، او ښه قوتونه مو وربښلي دي، او په ظاهري او باطني ښېګڼو مو ښايسته کړي دي، او ډېر ګټور شيان مو دده په وجود کې راغونډ کړي دي.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

بيا وګرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کې) ډېر ښکته تر ښکته نه (چې لاندنی طبقه د دوزخ ده).

تفسير: يا رد به کرم دغه انسان پس له ښه قامته ډېر ښکته له ښکته نه چې هغه زوروالی دی، نو شا به يې ټيټه، ويسته به يې سپين، غوږونه به يې کاڼه شي، او مغير به يې شي ټول خيزونه.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝

مگر هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) نو وي به دوی ته اجر ثواب بې انتهاء بلا انقطاع.

تفسير: چې نه به کم او نه به ختم شي، او نه به د چا احسان پرې وي.

فَمَا يَكْذِبُكَ بَعْدُ بِالذِّبِّينَ ۝

پس څه شی دی چې تا باعث کوي په دروغ گڼلو (ای منکر د بعثه) وروسته (له دې واضحو دلائلو) په ورځ د جزاء؟.

تفسير: يعنې ای سړيه! وروسته له دې دلائلو څخه ته ولې د جزاء له سلسلې څخه سر غړوې؟ او ترې انکار کوې؟. نو د دې خبرې ځواب الله اعلی شأنه! وأعظم برهانه! جل جلاله! عم نواله! داسې فرمايي:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَكَمِينَ ۝

آيا نه دی الله ښه لوی حاکم د ټولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر ټولو حکم کوونکیو باندې).

تفسير: يعنې د دې لويې شهنشاهۍ او سترې ټولواکۍ په مخامخ د دنيا کرد دولتونه او حکومتونه هيڅ دي، کله چې دلته دا وړو کي وړو کي حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوي؛ نو آيا د هغه احکم الحاکمين له درباره داسې هيله لرل کومه لويه خبره ده؟.

تَمَّتْ سُورَةُ التِّينِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَكَرَمِهِ وَمَنَّةٍ.

سُورَةُ الْعَلَقِ

«د (العلق) سورت مکی دی، (۱۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۶) سورت دی، او په نزول کې همدغه سورت پومبني سورت د قرآن کریم دی چې نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

ولوله (ای محمده! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چې پیدا کړي یې دي (ټول مخلوقات).

تفسیر: دا پنځه آیتونه له ﴿اقْرَأْ﴾ څخه تر ﴿مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ پورې د قرآن کریم له گړدو آیتونو او سورتونو څخه مخکښې نازل شوي دي، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمخ کې د وحده لا شریک له الله تعالی په عبادت کې مشغول وو، چې ناڅاپه جبریل علیه السلام له وحی سره ورننوت، او ورته یې وویل: ﴿اقْرَأْ﴾ «ولوله»، دوی وفرمایل: «ما انا بقارئ» «زه لوستونکی نه یم!»، جبریل علیه السلام څو ځلې دی پخپلې غېږې کې ونيو، او په زور یې کښېښود او ورته ویل به یې: ﴿اقْرَأْ﴾، دوی به هغه «ما انا بقارئ» ویل، درېیم ځلې جبریل علیه السلام دی صلی الله علیه وسلم په ډېر زور سره کښېښود، او ورته ویې ویل: ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ «یعنې د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله!»، مطلب دا چې هغه پروردگار چې له ولادت څخه یې تر اوسه پورې په عجیب او غریب ډول ستا پالنه او روزنه وفرمایله، هغه څوک چې دا خبر درکوي چې له تا څخه کوم لوی کار اخیست کيږي؟ آیا هغه به دې همداسې یواځې او بې یار او مددگار پرېږدي؟ هیڅ کله به داسې نه کيږي، او تاسې ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کيږي، چې د هغه په لورینه ستاسې تربیه او روزنه شوې ده، یعنې هغه رب العالمین اعلی شأنه وأعظم برهانه چې گړد شیان یې پیدا کړل؛ نو دا نشي کولی چې تالوستونکی وگرځوي، بلکه قاري دې گړځولی شي.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ

پیدا کړی یې دی انسان له ټوټو د ترلیو شویو وینو څخه.

تفسیر: په کلکه وینه کې نه حس دی نه شعور، نه علم دی نه ادراک، یواځې لایعقل جماد دی، بیا هغه الله تعالی دې لایعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه، نو آیا همغه الله تعالی یو عاقل کامل او یو أمي قاري کولی شي؟ بلکه کولی یې شي!، تر دې ځایه پورې د قرائت امکان ثابتول وو، چې الله تعالی ته هیڅ مشکل نه دي چې تا د امتوبه قاري وگرځوي، وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندې متنبه کوي.

اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ

ولوله (ای محمده! قرآن) حال دا چې رب ستا لوی کریم دی (پر ټولو کریمانو)

تفسیر: یعنې په هغه شان سره چې ستاسې تربیت شوی دی، له هغه څخه ستاسې کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی، کله چې دلته په استعداد کې څه قصور نشته، او الله د لوی فضل خاوند دی، بلکه هغه د گردو کریمانو څخه لوی کریم دی، بیا به نو د حق د ښوونې په وصول کې څه مانع وي؟ او خامخا همداسې یې کوي.

الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ

هغه (رب پالونکی) چې ښوولی یې دی (خط انسان ته) په قلم سره.

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمُ

ښوونه یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې دی پرې نه پوهېده (پخوا له ښودلو).

تفسیر: یعنې دا انسان وړوکی چې له مور څخه پیدا کېږي په هیڅ شي نه پوهیږي، بیا نو هغه ورو ورو څوک پوهوي، هغه قدیر رب چې له جاهل انسان څخه عالم جوړوي؛ خپل یو امي بنده به نه یواځې کامل عالم کړي، بلکه د گردو عالمانو سردار یې ټکرځوي.

كَذَٰلِكَ الْإِنْسَانُ لِرَبِّهِ لَٰطِفٌ

رښتیا ده دا خبره، بېشکه انسان خامخا سرکشي کوي. د دې لامله چې ویني گنې خپل ځان بې پروا (په مال سره).

تفسیر: یعنې د بني آدم اصل خو دومره دی چې له تړلې وینې څخه جوړ دی، چې په اول کې محض جاهل وي، وروسته الله تعالی ورته پوهه ورکړي، مگر دی پخپل اصلي حقیقت باندې هیڅ نه پوهیږي، د دنیا په مال او دولت باندې مغرورېږي، او د الله تعالی له احکامو ځنې سر غړوي، او داسې یې گنې چې زه د هیچا پروا نه لرم.

إِنَّا إِلَىٰ رَبِّكَ الرَّجُعِي

بېشکه رب ستا ته (ای انسانه) بېرته ورتلل دي.

تفسیر: یعنې په اول کې هم هغه الله تعالی ای انسانه ته یې پیدا کړی یې، او آخر ته هم د هماغه په لوري په آخرت کې ستا ورتګ دی، او هلته به د دغو طاغیانو منکرانو تکبر او لویي او د ځان هېرولو حقیقت ښکارېږي.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَبْنِي ۖ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ

آیا ویني ته هغه (ابو جهل) چې منع کوي بنده (محمد) کله چې لمونځ کوي.

تفسیر: یعنې دا تمرّد او سر غړول وګوره چې دی پخپله هم د خپل پروردګار په دربار کې سر نه ښکته کوي، او د عبادت توفیق یې ور په برخه نه دی، نو که بل بنده الله تعالی ته سجده ږدي؛ هغه ته هم کټی نه شي، په دې آیتونو کې لعین ابو جهل ته اشاره ده، ځکه چې هغه به کله رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه کې ولید؛ نو خپله خوله به یې شلوله، او تخویف او تهدید به یې کاوه، او زیار به یې کوو چې هغوی ته په هر ډول چې وي څه نه څه ضرر ورسوي.

أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ۖ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ۖ أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۖ

آيا وينې ته که چېرې وی (دا بنده) په لارې سمې صافې باندې. یا امر حکم کوي خلقو ته په تقوی سره. آيا وينې ته که (دامنع کوونکي) تکذيب (د رسول الله) کوي او مخ ګرځوي له ایمانه (نو جزاء به مومي سم له خپل حال او اعمال سره).

أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ۖ

آيا نه پوهېږي دغه (منکر کافر) په دې چې بېشکه الله وينې (اعمال د ده نو جزاء به پرې ورکړي؟).

تفسير: يعنې د هغه رڼلي ملعون هغه شرارتونه او د دې ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاک الله وينې.

كَلَّا لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ۖ

داسې نه ده وړ (لايق)، قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله)؛ نو خامخا به یې سخت راکاږو په وينستو د وچولي (تندي) سره.

تفسير: يعنې پرېږده! هغه منکر کافر په دغو ګردو خبرو باندې ښه پوهېږي، خو بيا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلي، ښه اوس ښه غوږ وباسه! که دوی له خپلو شرارتونو څنې لاس وانه خيست؛ نو مونږ به هم هغوی لکه د څاروو او ذليل بنديانو غوندې د وچولي (تندي) له وينستو او څڼو څخه نيولي د دوزخ په لوري يې راکاږو.

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۖ

په داسې وچولي (تندي) سره چې دروغجن خطا کار دی (خاوند يې).

تفسير: يعنې د هر چا په سر باندې چې دا څنې وي؛ نو د هغه سر به له دروغو او ګناهونو څنې ډک وي، ګواکې د هغوی ګناهونو او دروغو به د هغوی د سر په وينستو کې سرايت کړی وي.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ۖ سَدَّ الزَّيْبَانِيَةَ ۖ

پس راوډې بولي اهل د مجلس خپل. ژر ده چې مونږ به هم راوبولو ملائکې سختې د عذاب.

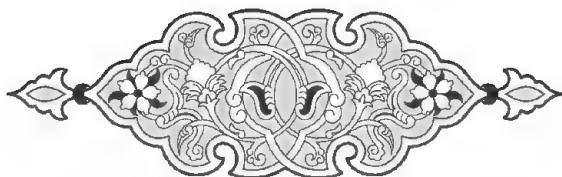
تفسير: يو ځلې ابو جهل وليد چې رسول الله صلى الله عليه وسلم لمانځه ته روان دی، نو په مخ کې يې ورته ودرېد، او غوښت يې چې دوی له لمانځه څخه ستون کړي، دوی په سختې سره ورسره خبرې وکړې، نو هغه وويل: «ته خبر نه يې چې په مکې کې څما جرګه لويه ده»، نو دلته داسې فرمايلي شوي دي: «چې اوس هغه د خپلې جرګې ملګري دې وغواړي، چې مونږ د هغوی د هېداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائکې راغواړو، وليده شي چې څوک بريالي کېږي»، لکه چې څو ورځې وروسته د «بدر» په ډګر کې يې وليد، چې د اسلام مجاهدينو به په څه ډول هغه راکشاوو، د «بدر» په «قلب» او کوهي کې يې وغورځاوه، دا وو د هغه عارضي کشول، خو اصلي راکشول به يې د آخرت په ميدان کې وي، چې د دوزخ پرېستې به هغه په ډېر ذلت سره راکشوي، او په جهنم کې به يې غورځوي.

كَلَّا لَا تَتَّبِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۝۱۹

نه ده داسې لکه چې وايي، مه وړه فرمان د ده (خبره يې مه منه)، او سجده لمونځ کوه، او نژدې شه (الله ته په طاعت سره).

تفسير: يعنې تاسې د هغوی پروا هيڅ ونه کړئ!، او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ!، چېرې مو چې زړه شي؛ په ډېره خوښۍ سره د الله تعالی عبادت کوئ!، او هر کله د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ! او د هغه پاک الله ذات قرب او لا نژدېوالی ځان ته گټی!، په حدیث کې دي: «بنده له گردو حالتونو څخه په سجده کې زیات خپل الله تعالی نه نژدې کیږي».

تمت سورة العلق بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْقَدَرِ

«د (القدر) سورت مکی دی، (۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۷) او په نزول کې (۲۵) سورت دی، وروسته د «عبس» له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدَرِ

بېشکه مونږ نازل کړی مو دی دغه (ټول قرآن) په شپه د قدر کې.

تفسیر: یعنې قرآن کریم له لوح محفوظ څخه د دنیا پر اسمان د قدر په شپه کې نازل کړ شو، او بنایي په همدغې شپې کې د دنیا له اسمان څخه په محمد صلی الله علیه وسلم باندې یې هم نزول شروع شوی وي، په دې موضوع څه مضمون د (دُخان) په سورت کې لیکلی شوی دی، هلته دې ولوست شي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدَرِ لَيْلَةُ الْقَدَرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده!) چې څه ده شپه د قدر (د عزت او شرافت له پلوه؟). شپه د قدر خیر غوره ده له زرو میاشتو څخه.

تفسیر: یعنې په دې شپې کې نیکي کول داسې دي لکه چې تر زرو میاشتو پورې سړي نیکي کړي وي، بلکه زیات له دې څخه هم.

تَنْزِيلُ الْمَلَايِكَةِ وَالرُّوحُ فِيهَا يَأْذِنُ رَبُّهُمْ

نازلېږي ملائکې او روح په دغه شپه کې په اذن حکم د رب د هغوی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په حکم روح القدس جبریل علیه السلام د ډېرو پرنښتو په هجوم کې رانازلېږي، ځکه چې پرنښتې د رحمتونو او برکتونو په وخت کې نازلېږي، ممکن دي له «روح» څخه برسېره پر ملائکو کوم بل مخلوق مراد وي، په هر حال په دې بختورې شپې کې د باطني ژوندون او روحاني خیر او برکت یو خاص نزول دی.

مَنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ

لپاره د هر کار (ټاکلي «مقرر» شوي په دغه راتلونکي کال کې). امان سلامتیا ده (له هر آفته).

تفسیر: یعنې د عالم د نظام په نسبت کوم کارونه چې په دې کال کې مقدّر وي؛ د هغو د نفاذ د تعیین لپاره پرنښتې راځي، لکه چې د (دُخان) په سورت کې ولیکل شو، یا له (مَنْ كُلِّ أَمْرٍ) څخه به د خیر امر مراد وي، یعنې له اسمان څخه هر راز د خیر امور له ځان سره اخلي، او د ځمکې په لوري رابښکته کېږي، والله أعلم.

﴿سَلَامٌ﴾: «امان سلامتیا ده له هر آفته، یا نه ده دغه شپه مگر خو سلامتیا ده له آفاتو او بلیاتو نه»، یعنې هغه شپه د امن، هوساینې، ډاډینې (تسکین) او د زړه د خوښۍ شپه ده، په دغې شپې کې د الله جل جلاله خاص بندګان په یوه عجیب او غریب طمانیت او لذت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کې مصروف او مشغولېږي.

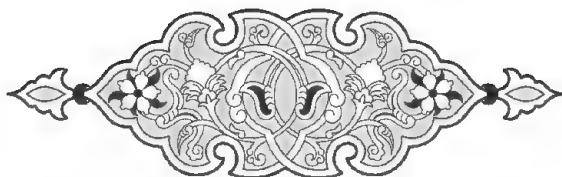
هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ

دغه شپه ده تر وخته د ختلو د سبا پورې (د سلامتیا، فضیلت، برکت، کرامت).

تفسیر: یعنې له ماښامه تر سحر پورې په ټوله شپه کې همدا سلسله جاري ده، نو ځکه دا شپه له سره تر پایه پورې مبارکه او بختوره ده.

تنبيه: له قرآن مجید څخه راڅرګندېږي (راښکاره کېږي) چې هغه شپه په رمضان شریف کې ده، ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ او حدیث راښکاروي چې دا شپه د رمضان په وروستني عشره کې ده، په تېره بیا د دې عشرې په طاقو شپو کې د قدر شپې لټول په کار دي، بیا د طاق په شپو کې د اویشتم (۲۷) په شپې باندې زیات ګمان کاوه شي والله أعلم، ولې زیاتو عالمانو داسې تصریح کړې ده چې د قدر شپه د تل لپاره په یوه عشره او په یوه نېټه کې نشي ټاکلې، امکان لري چې په یو رمضان کې یوه شپه او په بل رمضان کې بله کوه شپه وي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْقَدْرِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنْهُ وَكَرَمِهِ.

سُورَةُ الْبَيِّنَاتِ

«د (البینة) سورت مدني دی (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۸) په نزول کې (۱۰۰) سورت دی، وروسته د (الطلاق) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُتَّقِينَ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝

نه وو هغه کسان چې کافران شوي دي له اهل د کتابو او له مشرکانو جلا کېدونکي له خپل دين نه تر هغه پورې چې راغی دوی ته حجت روښانه.

تفسير: يعنې کافران د اهل کتابو او مشرکينو د خپل دين پر بنسټونکي نه وو تر دې چې ښکاره او روښانه دلائل ورته راغلل، چې هغه د الله تعالی رسول دی، چې د دين احکام يې ورته ښودل، لکه چې وروسته يې وضاحت فرمايي:

رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۝

چې رسول دی له طرفه د الله لولي دغه (رسول الله پر دوی) صحیفې پاکې کړې شوې (له باطله).

تفسير: د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وړاندې د ټولو ادیانو تابعین خراب او هر یو پخپلو غلطیو باندې مغرور وو، او په دې وخت کې دا پکار وو چې کوم حکیم، ولي، لوی عادل باچا یا کوم لوی سړی دوی وپوهوي، او په سمه لاره یې راولي، او دا کار ممکن نه وو، تر دې چې داسې یو عظیم القدر پیغمبر راتشي چې له هغه سره د پاک الله مقدس کتاب او لوی مدد وي، چې د څو کلونو په منځ کې ټول ملک د اسلام په نور ډک کړي، او پخپل زبردست تعلیم او لوی همت او عزیمت سره د ګردې دنیا مخ د وحدانیت او حقانیت په لوري وګرځوي، لکه چې هغه د الله تعالی رسول او استاخی د پاک الله د کتاب په لوستلو راغی چې په پاکو پاڼو کې یې لیکلی شوی دی.

فِيهَا كُتِبَ قِيمَةٌ ۝

په هغوی کې لیکلی شوي دي سم احکام (مضبوط کتابونه چې په کې نشته هيڅ خطايي).

تفسير: د قرآن کریم هر سورت ګواکې یو مستقل کتاب دی، یا دا مطلب چې هغه عمده کتابونه چې پخوا له دې نه راغلي دي، د هغوی ضروري مطالب په دې کتاب کې شته، یا به له «کُتِبَ قِيمَةٌ» څخه مراد نور علوم او مضامین وي، يعنې د هغو علومو مضامین پوره درست صحیح او ډېر مضبوط او معتدل دي.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ الْأَمِينَ بَعْدَ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝

او نه وو سره مختلف شوي هغه کسان چې ورکړې شوي وو دوی ته کتاب مګر وروسته له هغه چې راغی دوی ته حجت روښانه (چې محمد دی یا قرآن).

تفسير: يعني په دې رسول او په دې كتاب كې هيڅ ځای د شك او شېبې نشته، خو سره له هغه اهل د كتاب عمداً عناد، ضد او مخالفت ورسره كوي نه د شك او شېبې له پلوه، دوی دوه ډلې شوي دي، يو هغه چې پخپل ضد او انكار كې ټينگ ولاړ دي، او بل هغه چې د حق او انصاف له لوري يې په اسلام باندې يقين او ايمان راوړی دی، ښه خو به دا وه چې په هغه پيغمبر آخر الزمان باندې چې دوی د هغو په انتظار كې وو؛ څرګرد سره ايمان راوړی وو، او خپل څرګرد اختلافات او شخړې به يې له منځه ايستلې، او څرګرد به سره په يوه لاره كې رهي كېدل، مګر هغوی د خپلو عنادو او بدبختيو په سبب د وحدت او اجتماع په ځای په مخالفت او شقاق او نفاق كې سره اخته شول، كله چې اهل د كتاب داسې دي؛ د ناپوهانو مشرگانو احوال به څه وي؟.

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ

حال دا چې امر حكم نه وو ورکړی شوی دوی ته په تورات او انجيل كې مګر ورکړی شوی وو چې عبادت وکړي دوی د الله په داسې حال كې چې خالص کوونکي وي الله لره دين له شرکه او نفاقه په داسې حال كې چې راڅرګندونکي وي له باطله حق ته.

تفسير: يعني له هر راز باطلو او دروغو څخه جلا شوي خالص د واحد الله تعالى بندګي وکړي!، او د حنيف ابراهيم عليه السلام په شان له هر چا او هرې خوا څخه علاقه شکولي د هماغه يوه مالک الملک بندګان شي!، او د تشريع او د تکوين هيڅ يوه شعبه او څانګه او نور شيان مستقل او خپلواک (اختيارمند) ونه ګڼي.

وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ

او (بل دوی مأمور دي په دې چې) قائموي سم اداء کوي (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي زکات، او دا (مأمور به شيان) دين دی محکم (مستقيم چې هيڅ کوډوالی په کې نشته).

تفسير: يعني دا شيان په هر دين كې غوره او منلي شوي دي، چې د هغو شيانو تفصيل همدغه پيغمبر محمد صلى الله عليه وسلم هم راكوي، بيا نو الله تعالى ته دغه خبره ښه معلومه ده چې له داسې صافې ښوونې او تعليم څخه ولې دوی څرګړي؟ او ترې وحشت كوي؟.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالشَّارِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي له اهل د كتابو او مشركان؛ وي به په اور د دوزخ كې (په قيامت كې) چې تل به وي دوی په هغه (جهنم) كې.

تفسير: يعني د پوهې او د علم دعوی کوونکي که اهل الكتاب وي یا جاهل مشرکان كله چې د حقانيت او وحدت څخه مخ واړوي او انکار ترې وکړي؛ د هغو څرګردو پای او انجام هماغه دوزخ دی، چې هيڅ كله به له هغه نه خلاصیږي.

أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ

دغه كسان هم دوی دي ډېر بد د خلقو.

تفسير: يعني له حيواناتو څخه ډېر خوار ذليل او خراب دي، لكه چې د «فرقان» په سورت كې داسې يو آيت لولو: ﴿إِنَّ هُمُ إِلَّا كَاآلِفُ الْعَامِلِينَ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۖ

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې ښه (عملونه په دنیا کې)؛ دغه کسان همدوی دي ډېر ښه د خلقو.

تفسير: يعنې هغه کسان چې په گړدو رسولانو او کتابو باندې يقين کوي، او په ښو کارونو کې لگيا دي؛ نو دوی ښه خلق دي.

جَزَاءُ هُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

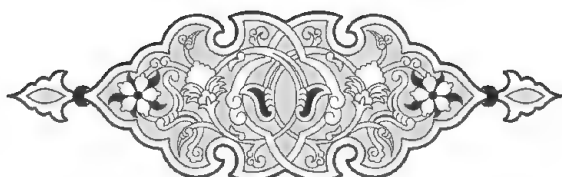
جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنتونه د ابدې هستوگنې دي، چې بهیري له لاندې (د مانیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالې، تل به وي دوی په هغو (جنتونو) کې همېشه (تر ابدې)، راضي به وي الله له دغو (مؤمنانو څخه په طاعت سره).

تفسير: يعنې د جنت د باغونو او ویالو څخه برسېره د مولی رضا هم د دوی په برخه کېږي، چې د خوښۍ اصلي روح همدا دی.

وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۖ

او راضي به وي دوی له هغه (الله څخه په ثواب)، دا (درجه) هغه چا لره ده چې ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسير: يعنې دا لوړ مقام هر چا ته په لاس نه ورځي، او دا یواځې د هغو بندګانو برخه ده چې د خپل پروردگار له عذابو ویرېږي، او هغې شيانو ته هیڅ نه ورنژدې کېږي چې په هغو کې د الله تعالی د عصیان او نافرمانۍ تصوّر کېدی شي. تَمَّتْ سُورَةُ الْبَيِّنَةِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَتْنِهِ وَكْرَمِهِ.

سُورَةُ الزَّلْزَلَةِ

«د (الزلزال) سورت مدني دی، (۸) آيت يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۹) په نزول کې (۹۳) سورت دی، وروسته د «النساء» له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا

کله چې وڅوڅوله شي ځمکه په څوڅېدلو سختو خپلو سره.

تفسیر: یعنې الله تعالی به ګرده ځمکه په سختو او خورا ویروونکیو زلزلو او رېږدېدلو سره وڅوڅوي، چې د هغې له اغېزې او اثر څخه به هیڅ ماني او عمارت او هیڅ یو غریا ونه او نور شيان پر ځمکه باندې روغ نه پاتې کېږي، او ګرد هسک (اوچت) او ټیټ به سره برابرېږي، تر څو د حشر میدان صاف او پاک او یو برابر وګرځي، او دا ګردې پېښې به په قیامت د دویمې نفخې د پو کولو په وخت کې پېښېږي.

وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا

او د باندې راوباسي ځمکه درانه شيان له خپله منځه.

تفسیر: یعنې په دې وخت کې ځمکه هر هغه شی چې د دې په منځ کې وي لکه مړي، سره او سپین زر، لاجور، پیروزه، غمي او نور ګرد د باندې غورځوي، خو د دې مالونو او قیمت دارو شيانو اخیستونکي به څوک نه وي، ګرد خلق به ګوري چې په دغه ورځ کې هغه ګران شيان چې تل به په هغو باندې جنګونه کېدل؛ څومره بېقدره او بېکاره لویدلې دي.

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا

او وبه وایي انسان چې: څه شوي دي دغه (ځمکې) لره (چې د باندې راوباسي مدفون خپل).

تفسیر: یعنې بني آدم وروسته د ژوندي کېدلو او زلزلې د آثارو له لیدلو څخه یا د هغو ارواحو د زلزلې په ترڅ کې حیران پاتې شوي په حیرت سره به وایي: «پر دې ځمکې باندې څه وشو؟ چې په دومره زور سره څوڅیږي؟ او هر شی له خپلې ګډې څخه د باندې غورځوي؟»

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ۚ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا

په دغې ورځې کې وبه وایي بیاني به ځمکه خبرې خپلې (خلقو ته که د خیر وي که د شر). په سبب د دې چې رب ستا وحي امر حکم کړی دی دې ته (په ویلو بیانولو سره).

تفسیر: یعنې بني آدم چې څه ښه او بد کارونه د هغې ځمکې په سر باندې کړي وو؛ هغه ګرد (ټول) به ښکاره وي، لکه چې وایي به: هغه سړي په ما باندې لمونځ کړی وو، هغه غلا کړې وه، هغه ناحق وینه توی کړې وه، او داسې نورې خبرې.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا

په دغې ورځې کې به وگرځي خلک ټولي ټولي (له موقف يا له قبورو نه په مختلفو اشکالو سره).

تفسير: يعنې په هغې ورځې کې به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلي د محشر په ډگر کې په راز راز ډلې جوړې کړې حاضرېږي، يوه ډله به د شرايانو وي، بله ډله به د زنا کارانو وي، همداسې د ظالمانو او غلو، علي هذا القياس د نورو، يا دا مطلب چې خلق له حساب څخه خلاصېږي، او د بېرته گرځېدلو په وخت کې څه ډلې به يې جنتيانې او څه به دوزخيانې وي، چې هره يوه به پخپل لوري رهي کيږي.

لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ

لپاره د دې چې وښودله شي هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی.

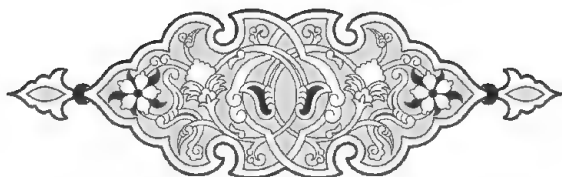
تفسير: يعنې د حشر په ميدان کې به د هغوی عملونه وروښولې شي، تر څو بدانونه ته يو راز رسوايي او نېکانو ته يو راز سرفرازي حاصله شي، ممکن دي چې د عملونو له وروښولو څخه د ثمراتو او نتايجو وروښول مراد وي.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۖ

پس هغه څوک چې عمل کوي په اندازه د يوې ذرې د خیر نيکۍ؛ نو وبه وينې (جزاء د هغه). او هر هغه څوک چې عمل کوي په اندازه د يوې ذرې د شر بدۍ؛ نو وبه وينې (سزا د هغه).

تفسير: يعنې هر يوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وي که بد؛ د هغه په مخ کې اېښوول کيږي، او حق تعالی به هر هغه معامله چې د هر عمل په نسبت اجراء کوي، هغه به هم د هغوی له سترگو څخه تېروي.

تَمَّتْ سُورَةُ الزَّلْزَالِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنَّهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ الْعَادِيَّاتِ

«د (العاديات) سورت مکی دی، (۱۱) آیت یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۰) په نزول کې (۱۴) سورت دی، وروسته د (العصر) له سورت نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْعِدْبِ صَبَا ۝ فَالْمُورِيتِ قَدْحًا ۝

قسم دی په اسونو غځلیدونکیو چې اواز ایستونکي دي له سینو څخه اواز پورته کول له گېلو. پس قسم دی په اسونو ایستونکیو د اور او رایستل په وهلو د سمانو تیرو (گټو) لره.

تفسیر: یعنې په هغې تیرو یا تیږې لرونکې ځمکې باندې چې خپلې سوي (سمان او نوکان) وهي، او اور پورته کوي.

فَالْمُغِيرَتِ صَبَا ۝

پس قسم دی په حمله کوونکیو باندې په وخت د صبا کې.

تفسیر: په عربو کې عادت وو چې په صباوون کې به یې په لوټولو باندې لاس پورې کاوه، تر څو د دوی د شپې له ور تګه دښمن خبر نشي، او سحر ناڅاپه داړه واچوي، او دا به یې خپل ځلمیتوب او مېړانه گڼله چې په شپې کې په چا ورو نه لویږي.

فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا ۝

پس پورته کوي دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وخت د غځېدو کې) گرد (په شاوخوا د دښمن).

تفسیر: یعنې په داسې قوت او گړندیتوب او چالاکی سره غځلیدونکي اسونه چې د گځېځ په وخت کې کله چې د شپې د سړو او شبنم د رطوبت لامله ټولې دورې او غبار ناست وي، خو بیا هم د دې اسونو له سوو څخه گرد او دورې پورته شي.

فَوْسَطْنَ بِهِ جَعْلًا ۝

پس ننوځي دغه (اسونه) هغه وخت په منځ د ټولي (د دښمنانو د دین کې).

تفسیر: یعنې په دې وخت کې بې له وېرې او خطر د دښمن په فوج کې ننوځي.

او ځواب د دغو پاس قسمونو دا دی:

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ۝

چې بېشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکړه (د نعمتونو) دی.

تفسير: يعنې انسان د الله تعالى د نعمتونو شكر نه وباسي، او د الله تعالى له خوا د ورکړو نعمتونو نه انکار کوي، ځني سلفو ویلي دي چې: «کنود» هغه دی چې مصیبتونه شماری، او د الله تعالى نعمتونه هېروي.

وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ

او بېشکه دا (انسان) پخپلې دغې ناشکری خامخا شاهد کتونکی گواه دی (یا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښي گوري).

تفسير: ډېرو مفسرينو د دې جملې مطلب داسې اخيستی دی: انسان پخپلې ناشکری باندې د حال په ژبه گواه دی، دی دې لږ شانه د خپل زړه په غږ باندې هم غوږ کېږدي! او واده وري! او متوجه دې شي! چې زړه يې ورته څه وايي؟ دا وايي چې: آيا سره د دومره لورينې او بېنگلوی (بخشش) ته ناشکری يې، ځينې أسلاف د ﴿وَإِنَّهُ﴾ ضمير د رب په لوري اړوي، يعنې د ده رب د هغه ناشکري او کفران ته گوري.

وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ

او بېشکه دا (انسان) په مينه محبت د مال کې خامخا زيات قوي ډېر سخت دی.

تفسير: يعنې حرص، طمع، بخل امساک او نورو رذائلو هغه پوند گرځولی دی، د دنيا د زرو او مال په مينه کې دومره ډوب شوی دی چې خپل حقيقي منعم يې هېر کړی دی، او نه پوهيږي چې وروسته له دې نه به يې څه حال کيږي؟.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ

آيا پس نه پوهيږي (دا انسان) کله چې را پورته شي راوړي هغه چې په قبورو کې دي (مري). او محقق رابنکاره کړی شي هغه (عقائد او ارادې) چې په سينو د دوی کې دي.

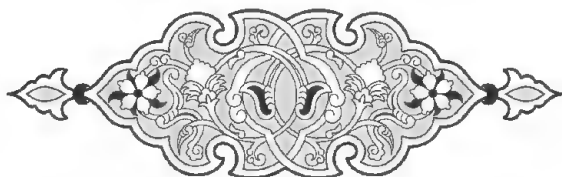
تفسير: يعنې هغه وخت هم راتلونکی دی چې مري به له خپلو هديرو ځنې ژوندي ايستل کيږي، او هغه خبرې چې په زړونو کې پټې دي؛ گردې څرگنديږي، نو هلته به کتل کيږي چې له دې مال څخه څه گټې اخيستی شي؟ او دا نالايق او کافر به څنگه ځانونه ژغوري، که دا بې حيا په دې خبره باندې پوهېدی؛ نو هيڅ کله به د مال په مينه کې دومره نه ډوبېدل، او داسې حرکتونه به يې نه کول.

إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ خَبِيرٌ

بېشکه رب د دوی په دوی باندې په دغې ورځې کې خامخا ښه پوه خبردار دی (نو موافقه جزاء به پرې ورکړي).

تفسير: يعنې که څه هم د الله علم هر وخت د بندگانو پر پټه او ښکاره باندې محيط دی، خو پرله پسې د ده علم او پوهه پر بندگانو ظاهرېږي، او هيچا ته ځای د دې خبرې نه پاتې کيږي چې له هغې څخه انکار وکړي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْعَادِيَّاتِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنَّةٍ وَكَرَمِهِ.

سُورَةُ الْقَارِعَةِ

«د (القارعة) سورت مكي دی، (۱۱) آيت يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰۱) په نزول كې (۳۰) سورت دی، وروسته د (قريش) له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْقَارِعَةُ ۝ مَا الْقَارِعَةُ ۝ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ۝

(هغه) ټکوونکې (د زړونو، ورځ د قیامت). څه ده هغه ټکوونکې (د زړونو؟، قیامت). او څه شي پوه کړی یې ته چې څه ده هغه ټکوونکې (د زړونو، قیامت).

تفسیر: له (القارعة) څخه مراد قیامت دی، چې زړونه به له وېرې او فزع څخه سخت ټکانونه په کې خوري، او غوږونو ته د ډېرو سختو غږونو له اورېدلو څخه رېږ پېښېږي، مطلب دا دی چې د قیامت د حادثې د دې وپروونکې منظرې او نندارې څه بیان وکړ شي، یواځې د هغو د ځینو آثارو او نښو څه خبرې لاندې ویلي کېږي چې له هغو څخه د هغې د شدت او د سختې اندازې لگولی شي.

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۝

(ټکوي به زړونه) په هغه ورځ کې چې ګرځي خلق لکه واړه پتنگان خواره خواره کړی شوي (یو په بل ختونکي).

تفسیر: یعنې هر یو به په یوه لوري په بې تابی او وارخطایی سره مښې وهي او ځغلي، ګواکې دا تشبیه له وړو پتنگانو سره د ضعف، کثرت، حرکت، بې انتظامۍ او بې تابی له پلوه ورکړی شوې ده.

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ۝

او به ګرځي غرونه (له هیڅته په دغې ورځې کې) لکه وړې رنگینې شیندلی شوې (د نداف په لینده).

تفسیر: یعنې لکه چې نداف او ډانډس پخپل ډینډت او لینده سره پښه یا وړې وهي او پرسوي یې، او له هغو څخه د حجم په لحاظ یو لوی شی جوړوي، او بیا په یو یو کولو او لږ ښورولو سره هغه الوځي، او یوه خوا بل خوا یې رغړوي، همداسې به د قیامت په ورځ کې غرونه هم الوځي، او سره متفرق کېږي به، او په رنگ وړکړیو شویو وړیو سره به یې ځکه تشبیه ورکړی شوي وي؛ چې هغه ډېرې کمزورې او سپکې دي.

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۝ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ۝

پس هر چې هغه څوک چې دروند شي (په دغې ورځې کې) وزن (د عملونو، یا اعمال) د ده؛ نو هغه به وي په ښه ژوندون چې راضي به وي (په جنت کې).

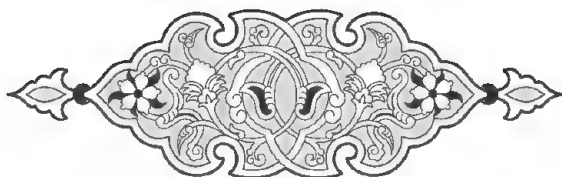
تفسير: يعني د هر چا عمل چې دروند وي؛ هغه به په هغې ورځې کې په زړه پورې خوښي او هوسايي او آرامۍ کې وي، که کوم عمل په ليدلو کې ډېر لوی عمل ښکاري؛ خو په منځ کې يې د ايمان اغېزه (اثر)، د اسلام اثر، د اخلاص روح نه وي؛ نو هغه عمل د الله تعالى په دربار کې څه وزن او دروندوالی نه لري، لکه چې د (کهف) د سورت په (۱۲) رکوع کې (۱۰۵) آيت ځمونږ دغه تفسير کې داسې راغلي دي: ﴿فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزْنًا﴾

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۖ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۚ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَةٌ ۚ نَارُ حَامِيَةٍ ۖ

او هر چې هغه څوک چې سپک شي وزن (د عملونو يا اعمال) د ده؛ نو ځای د اوسېدلو د ده به هاوويه وي. او څه شي پوه کړې ته چه څه ده دغه (هاويه). اور دی خورا تود (چې منکران په کې پرمخې غورځولی کېږي).

تفسير: يعني هغه عذاب چې په دغې طبقې کې شته د ځينو سړيو په فکر کې نشي راتلی، نو بس دومره وپوهېږئ چې يو اور دی ډېر تود چې سره خوټېږي، او داسې سوځوونکي دی چې د هغه په مقابل کې بل اور ته تود نه وايه شي، الله مو دې له دې اوره او له نورو رېږو څخه پخپل فضل او مهرباني سره وساتي!.

تَمَّتْ سُورَةُ الْقَارِعَةِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمِنَّهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ التَّكْوِيْنِ

«د (التکاثر) سورت مکي دی، (۸) آيت يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۲) په نزول کې (۱۶) سورت دی، وروسته د (الکوثر) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

أَلْهَكُمُ التَّكَاثُرُ ۚ حَتَّىٰ دُرُّنُمُ الْمَقَابِرَ ۚ

مشغول کړي یی تاسې (له عبادته) فخر کولو (يو له بله په ډېروالي د مال، اولاد او قام). تر هغه پورې چې ورشئ هدیرو ته (مړه شئ، خنب شئ).

تفسیر: یعنې د مال او د اولاد د کثرت او د دنیا د مال او د شتو حرص سړی په غفلت کې اچوي، نه د الله تعالی د لورینې فکر ورته پرېږدي چې راشي، نه د آخرت په خیال کې لوېږي، پس شپه او ورځ په همدې فکر کې لگیدلی وي، په هر ډول چې کیږي ښايي ځما مال او شته رازیات شي، او کور کهول مې له ګردو کورنیو او کهولو څخه ښه او لوړ وي، لا دا د غفلت پرده له مخه یې نه وي لرې شوې چې مرګ ورته راورسیږي، کله چې په قبر کې کېښود شي؛ نو هلته وربښکاريږي چې په سخت غفلت او هېره کې لوېدلی وو، او هغه شیان چې د څه مودې له پلوه د ده په سترګو کې ښه ښکارېده؛ وروسته له مرګه هغه ګرد هیڅ بلکه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۚ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۚ

نه ده داسې وړ (لایق)، ژر ده چې پوه به شئ تاسې (پخپلې خطایې باندې). بیا بیخي داسې نه ده وړ (لایق)، ژر ده چې پوه به شئ تاسې (پخپلې خطایې باندې).

تفسیر: یعنې وګورئ! په څو څو ځلې په تاکید تاسې ته ویل کیږي چې ستاسې دا خیال صحیح نه دی چې: «د مال او اولاد او نورو شتو ډېروالي په کار راتلونکی شی دی»، عنقریب تاسې به یې معلوم کړئ چې دا زائل او فاني څیزونه هیڅکله د فخر او مباحثه لایق نه وو، بیا وپوهېږئ چې آخرت داسې یو شی نه دی چې له هغه څخه انکار یا غفلت وکړی شي، په مخ کې به تاسې ته دا درښکاره شي چې اصلي ژوندون عیش او هوسایي په آخرت کې ده، او د دنیا ژوندون د هغې په مقابل کې پرته له یوه خوب او خیال ځنې بل شی نه دی.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ۚ

نه ده داسې، که تاسې پوهیدلئ (په خرابۍ د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم الیقین سره (نو داسې به مو نه کول).

تفسیر: ستاسې دا خیال هر ګز صحیح نه دی، که تاسې په یقیني ډول او د صحیحو دلائلو په وسیله په دې خبرې پوهېدئ چې د آخرت په مقابل کې د دنیا شیان هیڅ دي؛ نو هیڅکله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ۖ ثُمَّ لَتَرْوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۖ

قسم دی چې خامخا وبه وینئ تاسې هر ورو مرو دوزخ. بیا به خامخا و وینئ تاسې هر ورو مرو هغه (دوزخ) په سترگو د یقین سره.

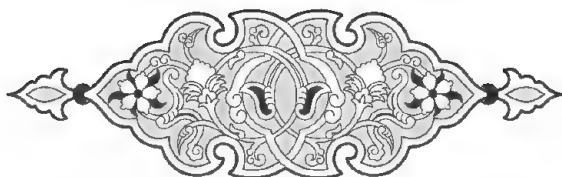
تفسیر: یعنې د غفلت او د انکار نتیجه دوزخ دی، او تاسې ضرور د هغه لیدونکي یئ، پرمې د هغه څه اثر به «برزخ» کې په نظر درشي، بیا به یې په آخرت کې په پوره ډول و وینئ، او عین الیقین به مو حاصلېږي.

ثُمَّ لَتَسْأَلَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۖ

بیا به خامخا پوښتنې وشي له تاسې څخه هر ورو مرو په دغې ورځې کې له نعمتونو هوساینو نه (چې درکړي یې وو تاسې ته په دنیا کې).

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې به وپوښتلې شئ چې: «اوس راوښئ د دنیا د نعمتونو او د عیش او د هوسایۍ حقیقت څرنگه وو؟ یا هلته پوښتل کېږي: هغه ظاهري، باطني، آفاقي، انفي، جسماني، روحاني نعمتونه چې ما تاسې ته په دنیا کې عطاء کړي وو؟ تاسې د هغه شکر او حق په څه ډول اداء کړی دی؟ او د خپل حقيقي منعم په خوښولو کې مو تر کوم ځای پورې سعي او زیار ایستلی دی».

تَمَّتْ سُورَةُ التَّكَاثُرِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنَّهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ الْعَصْرِ

«د (العصر) سورت مکی دی، (۳) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۳) په نزول کې (۱۳) سورت دی، وروسته د (الانشراح) له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ

قسم دی په عصر. چې بېشکه انسان خامخا په زیان کې دی (په صرف کولو د عمر سره په فاني مطالبو کې).

تفسیر: عصر زمانې ته وايي، یعنې قسم په زمانې باندې چې د انسان عمر هم په کې داخل دی، چې دا عمر د سعادتو او کمالاتو د ګټلو لپاره یوه لویه پټګه ده، او په کې عجائب او غرائب دي په اقسامو سره، قسم دی د مازدیګر په وخت باندې چې د دنيوي کارونو او وظیفو له پلوه یو ځان ته اهمیت او مشغولیت لري، او د لمانځه اداء یې سخته ده، ځکه چې خلق مشغول وي په دنيوي کارونو خپلو کې، او د دیانت له سببه د خورا لوی فضیلت وخت دی، تر دې چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «د هر چا نه چې د (عصر) لمونځ فوت شي؛ لکه چې د هغه ګرد کور او د ژوندون شیان لوټ شوي وي»، یا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې چې په هغې کې د عظمی رسالت او کبری خلافت رڼا او نور ډېر ښه څلیري، او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه، او د «والعصر» د قسم ځواب دغه دی چې:

﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ﴾ «بېشکه انسان خامخا په زیان کې دی»، له دې څخه به زیات زیان څه وي چې د واورې خرڅوونکي غوندې د هغه د تجارت رأس المال چې د هغه عزیز عمر دی؛ شېبه په شېبه (لحظه په لحظه) لږېږي، که دی په دې ژر ورتګ کې هیڅ یو داسې کار ونه کړي چې هغه یواځې د دې تللي عمر پټګه (سرمایه) وبللی شي، یا یې په درد وخورې، بلکه یو ابدې او غیر فاني متاع او د تل لپاره د کار شې وګرځي، نو زیان او خساره یې خو زیاتېږي.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالحَقِّ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ

مګر (خو زیانکاران نه دي) هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، او وصیت یې کړی وي یو بل ته په حقه سره چې ایمان دی، او وصیت یې کړی وي یو بل ته په صبر (په طاعت او مصیبت او له معصیته).

تفسیر: یعنې انسان ته د زیان څخه د ژغورلو لپاره د څلورو شیانو ضرورت دی:

(۱): په الله تعالی او په رسول الله صلی الله علیه وسلم او ټولو ایمانیاتو باندې ایمان راوړل، او د هغه په هدایاتو او وعدو باندې اخروي وي یا دنيوي؛ پوره یقین لرل.

(۲): د دې یقین اثر او اغېزه نه ښايي چې یواځې په قلب او دماغ پورې محدوده وي، بلکه ښايي چې په جوارحو کې هم څرګنده شي، او د هغه چارې او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وي.

(۳): دی پخپلې انفرادي اصلاح او فلاح باندې قناعت ونه کړي، بلکه د خپل قوم او ملک ګټې او اجتماعي مفاد هم ښايي د ده تر کتنې او نظر لاندې وي!، هر کله چې دوه مسلمانان سره وويني؛ ښايي يو له بله سره په ورين تندي خبرې اترې وکړي، او په قول او فعل او هره معامله کې دې پرته له ديانت او صفايي څخه بل کار نه کوي!، او تل دې يو بل ته د صداقت، امانت تأکيد وينا وکړي!.

(۴): هر يوه له ښايي چې تل بل ته دا وصيت او نصيحت کوي چې د حق په معامله او د شخصي او قومي اصلاح په لاره کې چې هر څومره سختي او زيار او رېږونه ورپېښ شي، يا له طبعي مخالفې چارې په مخ ورته راشي؛ دا ګرځېدې دې په پوره صبر او استقامت سره تحمل کړي، او هيڅکله دې پل د ښکې له لارې څخه کوږ نه ږدي!، هغه خوش قسمت انسانان چې د دې څلورو اوصافو جامع او لرونکي وي، او دوی سره د خپل کمال د نورو په تکميل کې هم زيار کوي؛ نو د هغوی نوم د دنيا په صفحاتو کې تل ژوندی پاتې کېږي.

تمت سورة العصر بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْهُمَزَةِ

«د (الهمزة) سورت مكي دی، (٩) آيت يوه ركوع لري، په تلاوت كې (١٠٤) په نزول كې (٣٢) سورت دی، وروسته له (القيامة) د سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ

افسوس هلاکت، یا کنده د دوزخ، یا خرابي ده هر طعن لگوونکي عیب گر لره.

تفسیر: یعنې له خپل ځان څخه نه خبرېږي، او نور حقیر گڼي طعني ورکوي، او د هغوی په واقعي یا غیر واقعي عیبونو پسې لویډلي وي او لتوي یې.

إِلَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ

هغه (طعن لگوونکی عیگر) چې جمع کړی یې دی مال، او وار وار یې شمېرلی او ذخیره کړی یې دی.

تفسیر: یعنې طعني ورکول او عیب لټول د تکبر منشأ ده، او د تکبر سبب مال دی، چې د حرص لامله یې له هرې خوا ځان ته راټولوي، او بخیلان د حرص لامله هرې خوا ته لاس او پښې اچوي، او د بخل له سببه خپلې گټې شمېرلې ساتي، او یو پول او پیسه ترې نه خرڅ کوي، زیاتره بخیل مالداران داسې دي چې هغوی خپلې نغدې څو څو ځلې شمیري، او حسابونه یې جوړوي، او له دې شمېرلو څخه هر ځلې بېل بېل خوند او مزه اخلي.

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ

گمان کوي چې بېشکه مال د ده به تل ژوندی لري دی.

تفسیر: یعنې له دې چارو څخه دا ښکاري چې لکه دا مال هیڅ چېرې نه ورځنې جلا کیږي، بلکه تل به دی له ارضي او سماوي آفتونو څخه ساتي؟

كَذَلِكَ يُبَذَّنُ فِي الْحُطَمَةِ

نه ده داسې (بلکه مې به شي، او خلاص به یې نه کړي دا مال له عذابو)، قسم دی چې خامخا وېه غورځولی شي هرومرو (دا جمع کوونکی) په هغه شي کې چې ماتوونکی سوځوونکی دی د هر شي.

تفسیر: یعنې دا خیال بالکل چټي دی، مال خو تر هديرې پورې هم له چا سره نه ځي، نو وروسته له هغه به څه ترې واخیست شي، گرد مال او دولت به همداسې پاتې وي، او دا بدبخت به پورته کړي، او په دوزخ کې به یې وغورځوي.

حطمة: هغه سخت ماتوونکي اور ته وايه کيږي چې هر شی سمدلاسه يې له لوهگي او اوږدو لمبو څخه وسوځوي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَطْمَةُ ۖ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ۖ الَّتِي تَطْلُعُ عَلَى الْأَقْدَةِ ۖ

او څه شي پوه کړی يې ته، څه شی دی ماتوونکی سوځوونکی د هر شي. اور د الله دی بل کړی شوی. هغه (اور) چې څيږي پر زړونو باندې (نو سوځوي يې).

تفسير: يعنې ښه وپوهېږئ چې دا اور د بندګانو نه دی، بلکه د الله تعالی بل کړی شوی اور دی، د هغه سوځېدل چې په بدن باندې لګيږي؛ سمدلاسه زړه ته رسيږي، بلکه يو بل ډول سوځېدل به داسې وي چې له زړه څخه شروع شوي نور بدن ته سرايت کوي.

إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّوَصَّدَةٌ ۖ

بېشکه دا اور به په دوی باندې بند کړی شوی وي.

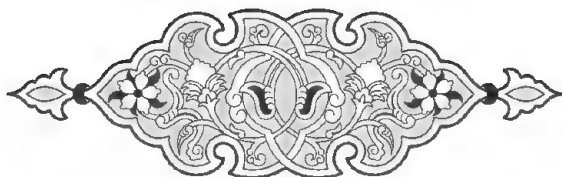
تفسير: يعنې کافران په دوزخ کې غورځول کيږي، بيا د دوزخ وروڼه پرې تړل کيږي، او هيڅ د وتلو لار به نه وي، تل به په هغه کې پاتې او سوځيږي.

فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ۖ

په سترو رابښکليو شويو اوږدو سره.

تفسير: يعنې د اور لمبې د اوږدو اوږدو سترو په ډول پورته کيږي، يا دا چې دوزخيان په اوږدو سترو کې سخت تړل کيږي، چې د سوځېدلو په وخت کې هيڅ ونشي خوځېدلی، چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو د عذاب د څه سپکتيا توهم کېدی شي، او ځينې وايي: د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو سترو سره بنديږي، چې له يوې خوا څخه بلې خوا ته رابښکلي شوي وي، والله أعلم.

تمت سورة الهمزة بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْفِيلِ

«د (الفيل) سورت مكي دى، (۵) آيت يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰۵) په نزول كې (۱۹) سورت دى، وروسته د «الكافرون» له سورت نه نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۝

آیا نه وویللى تا، نه یې خبر؟ چې څرنگه کار کړی و ورب ستا له خاوندانو د فیل سره.

تفسیر: یعنې د فیل د خاوندانو سره هغه معامله چې ستاسې پروردگار وکړه؛ هغه به ضرور تاسې ته معلومه وي، ځکه چې دا واقعہ د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له باسعادت ولادت څخه څو ورځې پخوا شوې وه، او د ډېر شهرت له سببه چې د هر لوی او کوچني په ژبه یادېده، او د دې قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالی دا علم په رؤیت سره تعبیر وفرمایه.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۝

آیا نه یې ووگرځولی (هغه) کید مکر د دوی په گمراهۍ زیانمنی بطلان کړی.

تفسیر: یعنې هغو کسانو غوښتل چې د الله تعالی کعبه وړانه او خپله مصنوعي کعبه ودانه کړي، نو دا ونه شوه کېدی، او الله تعالی د هغوی گړدې ترنې بېکاره او ټول تدابیر یې بې اثره وگرځول، او د کعبې شریفې د تباہۍ د فکر له سببه دوی پخپله تباہ او بېکاره شول.

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ۝

او راوړي لېږل په دوی باندې مرغان ټولگي ټولگي. چې وېشتل یې هغوی په کاڼو سره چې له خټو په اور پخو شویو څخه جوړ شوي وو.

تفسیر: د اصحاب فیل لنډه قصه دا ده: د حبشې د ټولواک (باچا) له خوا په یمن کې یو (ابرهه) نامې حاکم مقرر وو، هغه ولید چې د عربو گړد خلق کعبې شریفې ته ځي، او هلته حجونه کوي، نو ویې غوښتل چې د خلقو توجه ځان ته ورکش کړي، نو دا تدبیر یې له ځان سره وسنجاوه چې د خپل عیسوي دین په نامه یوه لویه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړي، چې د هر راز تکلفاتو او د راحت او هوسایي او ساعت تېری اسباب په کې غونډه کړی شوي وي، او غوښتل یې چې په دې ډول به خلق اصلي کعبه پرېږدي، او د دې مکلفې او مرضعې عبادتخانې په لوري به راځي، او د مکې د حج بیروبار به مات شي، لکه چې د یمن په یو لوی ښار کې یې چې (صنعاء) نومېږي؛ مصنوعي کعبه جوړه او ډېر مال او شته یې پرې خرڅ کړي وو، خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول، کله چې عرب په تېره قریش له دې خبرې څخه خبر شول؛ سخت خپه او په قهر شول، ځینې په قهر شوي هلته اودس ماتي ته کېناستل، ځینې وایي چې: کوم عرب اور بل کړی وو، چې د هغه کوم بخر کی الوتلی په هغې ماتي کې ولگېد، ابرهه له دې پېښې څخه ډېر په قهر

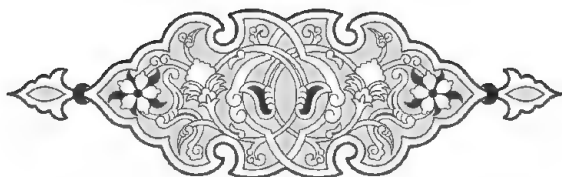
شو، او غوټه يې کړه چې پر کعبې شريفې باندې سره له ډېرو فوجونو او يو نوميالي فيل چې (محمود) نومېده، يرغل وروړي او ورانه يې کړي، هغې عربي قبيلې چې په لاره کې يې له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتې وکړه، او أصحاب الفيل په ډېر قوت او سامانې سره مکې شريفې ته ورسېدل، د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم نيکه «عبد المطلب» په دې وخت کې د قريشو سردار او د کعبې شريفې لوی متولي وو، کله چې دوی له دې پېښې څخه خبر شول؛ ويي ويل: «خلقو! تاسې د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ!»، د کعبې ساتنه به هغه څوک وکړي چې مالک يې دی، کله چې ابرهه پخپل مخ کې هيڅ يو مانع ونه لیده؛ نو يقين يې راغی چې د کعبې وړانول اوس يو اسانه کار دی، ځکه چې ځما پر مخ کې هيڅ څوک مقابله کوونکي نه دي، کله چې مکې معظمې ته نژدې د «مُحَسِّر» وادي ته ورسېد چې د يوې کنډې نوم دی؛ نو د لوی سيند له لوري د شنو او ژېړو مرغانو کوچنۍ کوچنۍ ډلې وربښکاره شوې، چې د هغوی په مښو کو او منگلو کې وړو کې کنکرې وې، چې جوړې شوې وې له خټو څخه په پخولو سره لکه خښتې يا قدرتي وې لکه کوتکاني، دې عجيب او غريب مرغانو ټولي ټولي کنکرې پر لښکر وروولې، د الله په قدرت به دا د کنکرو ویشتل کېت (هوبهو) لکه د ټوپکو پر هغوی باندې اثر او اغېزه کوله، او په هر چا چې لگېده له بلې خوا به يې وتله، او عجيب ډول بوسي ماده به يې پرېښوده، ډېر ډېر لښکر يې هلته مړه شول، هغه چې وتښتېدل په نورو رېږو (تکليفونو) سره اخته او په کې مړه شول، ځينې وايي: دا پېښه د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځې پخوا شوې ده، ځينې وايي: دا پېښه په هغې ورځې کې شوې ده چې محمد صلی الله عليه وسلم په کې تولد شو، ځواکې دا يوه اسماني نښه د دوی د بختور راتگ ده، او يوه غيبې اشاره ده چې الله تعالی د خپل کور او د بندگانو په فوق العاده ډول سره هم ساتنه کوي، او د دې کور متولي هم له نورو څخه سره د خپل مقدس پيغمبر صلی الله عليه وسلم په ښه شان ساتي، او دښمنانو ته هسې موقع نه پرېږدي چې دوی کعبې شريفې يا د کعبې شريفې رښتينو خادمانو ته څه تکليف او ضرر ورپېښ کړي.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصِفٍ أَلْوِلٍ

نو ويې کړ څاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړليو شويو پايمال کړيو شويو.

تفسير: په شان د هغو وښو او پاڼو د فصل يا خوړلې شوې گياه چې غوايي، غوا او نور حيوانات يې خوري او پاتې يې په اخور کې وي، يعنې داسې تيت او پرک او منتشر بد صورت مبتدل بېکاره او ټکر ټکر شول، لکه پاتې واښه د حيواناتو.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْفِيلِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمِنَّهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ قُرَيْشٍ

«د (قریش) سورت مکی دی، (۴) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۶) په نزول کې (۲۹) سورت دی، وروسته د «التین» له سورته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

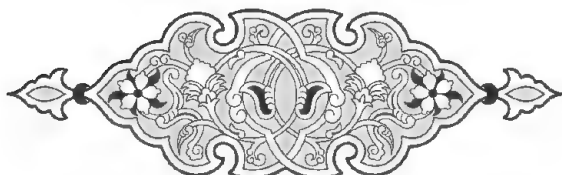
(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لَا إِلَهَ إِلَّا قُرَيْشٌ ۝ الْفُجَّاءُ رِجَالُ الشَّيْءِ وَالصَّيْفِ ۝ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ۝ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ ۝
وَأَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ ۝

له جهته د انس او الفت د قریشو یو له بل سره. له جهته د انس او الفت د دوی په سفر د ژمي کې او (په سفر د) اوږي کې. نو ښایي چې بندګي وکړي دوی رب د دې کوټې (کعبې) ته هغه (رب) چې طعام خواړه یې ورکړي دي دوی ته په لوږې کې، او امن یې ورکړی دی دوی ته له خوف وېرې څخه.

تفسیر: یعنې په مکې کې غله او نور خواړه نه پیدا کېده، نو ځکه د قریشو داسې عادت وو چې په هر کال کې به دوی دوه ځلې سفر کاوه، د ژمي په وخت کې د یمن په لوري چې تود دی، او په اوږي کې د شام په لوري چې یخ او زرغون ملک دی، د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بیت الله د خادمانو په نامه سره پېژندل، او د دوی به یې ډېر عزت او احترام او خدمت کاوه، او د هغوی ځان او مال ته به یې لاس نه غځوو، نو ځکه دوی به له دې تګ او راتګ څخه په زړه پورې ګټې اخیستلې، او بیا په امن، اطمینان او ډاډینه سره پخپلو کورونو کې کېناستل، خوړل او خورول به یې، د حرم په شاوخوا کې به د غلا، داړې، لوټ او تالا شورماشور وو، خو پخپله په حرم شریف کې به د هغه احترام په سبب قراړه قرارې وه، او د قریشو خلقو په ډېرې هوسایي او ارامۍ سره خپل ژوندون تېروه، نو د همدې انعام تذکره، یادونه دلته شوې ده، چې تاسو ته مې طعام او ډوډۍ درکړه، او امنیت، طمانیت، سکون او هوسایي مو دروښله، او د أصحاب الفیل له یرغل او تعرض څخه مو وساتلې، نو تاسې ولې د دې کور د څښتن الله تعالی بندګي نه کوئ؟ او د هغه رسول ته ولې رېږونه پېښوئ، آیا دا ډېره بې انتهای ناشکري او احسان هېرول نه دي؟ که په نورو خبرو نه پوهیږئ نو د دې ښکاره حقیقت په منلو کې چې پوهېدل یې ډېر اسان دي؛ ولې خپل ځانونه وړاندې وروسته کوئ؟

تمت سورة قریش بفضل الله تعالی ومنه وکرمه.

سُورَةُ الْمَاعُونِ

«د (الماعون) سورت درې پومبني آیات مکی او نور یې مدني دي، (۷) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۷) په نزول کې (۱۷) سورت دی، وروسته د «التکاثیر» له سورتته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ

آیا وينې ته هغه څوک چې دروغ وايي په ورځې د جزاء باندې (يعنې دروغ يې گڼي)
تفسير: يعنې دغه مکذب کافر داسې وايي چې: له سره عدل او انصاف به نه کيږي، او د الله تعالي له لوري به د ښو او بدو بدل نه ورکاوه کيږي، ځينو د (دين) معنی «ملت» اخيستی دی، يعنې د حق مذهب او اسلام ملت دروغ بولي، گواکې مذهب او ملت د هغوی په نزد هيڅ یو شی نه دی.

فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ

نو (که يې پېژنې؛ همدغه) همغه (څوک) دی چې رتي، شري يتيم پلار مري لره (په شړلو قبيحو سره).

تفسير: يعنې له يتيم او پلار مري سره همدردي او خواخوږي چېرې؟ بلکه له هغوی سره په ډېره بهرمني، غټ زړه توب، بد اخلاقي معامله کوي، او حق يې نه ورکوي، او اموال يې له خپل ځان سره په ناحقه ساتي.

وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْيَسِيرِ

نو نه کوي تېزول په طعام، خواړه ورکولو د مسکين باندې.

تفسير: يعنې نه دوی د غريبانو او محتاجانو خبر اخلي، او نه نورو ته ترغيث ورکوي.

قَوْلِ الْمَصْلِينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

پس هلاکت افسوس، کنده د دوزخ، يا خرابي ده لپاره د لمونځ کوونکو. هغه کسان چې دوی له لمانځه خپله غافله بېخبره وي.

تفسير: يعنې نه پوهيږي چې لمونځ له چا سره مناجات دی؟ او د هغه مقصد څه دی؟ او د څومره اهتمام لايق او وړ دی؟ دا به څرنگه لمونځ وي چې کله يې نه کوي، او کله يې کوي، وخت او بې وخته پرې ودرېږي، په دنيوي چارو او خبرو کې په لوی لاس وخت تنگوي، او بيا يې چې کوي هم؛ يو څو ټونگې وهي، او دېته هيڅ فکر نه کوي چې چاته مخامخ ولاړ يم؟ د «أحکم الحاكمين» په دربار کې په څه شان حاضري ورکوم؟ آیا الله تعالی يواځې ناسته ولاړه، سر په ځمکه لگول، کړېدل وينې، او (استغفر الله) ځمونږ زړونه نه وينې، آیا په دې کې د اخلاص او خشوع رنگ شته؟

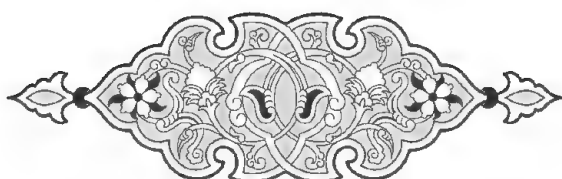
په یاد یې ولری چې دا ګرد صورتونه په ﴿عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ کې درجه په درجه شامل دي، لکه چې ځینو اسلافو په دې تصریح کړې ده.

الَّذِينَ هُمْ بِرَأْوُونَ

هغه کسان دي چې دوی ریاکاري کوي (په عمل خپل کې، ځان ښوونه کوي خلقو ته).
تفسیر: یعنې یو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له ریاکاری او نمایش څخه تش نه وي، ګواکې د دوی مقصد له خالق څخه سترګې اړول او د مخلوق خوښول دي.

وَيَنْتَعُونَ الْمَاعُونَ

او منع کوي دوی مال د زکات یا اسباب د معاونت امداد یو له بله.
تفسیر: یعنې زکات او صدقات او نور میراث خو نه ورکوي، بلکه معمولي شيان لکه لوبښي، رسی، تېر، یوم، لور، غلبېل، اوبه، مالګه، اور، تار، ستن او نور هم چا ته چې ترې ویې غواړي نه یې ورکوي، چې د هغو ورکول په ګرده دنیا کې یو عام رواج دی.
تَمَّتْ سُورَةُ الْمَاعُونِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنْهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ الْكَوْثَرِ

«د (الکوثر) سورت مکي دی، (۳) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۸) او په نزول کې (۱۵) سورت دی، وروسته د (العاديات) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِنَّا آعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

بېشکه مونږ در کړی مو دی تاته کوثر (ډېر خیر یا ویا له په جنت کې).

تفسیر: یعنې په تحقیق سره ما در کړی دی تالره ای محمده کوثر چې په وزن د (فَوْعَل) دی، په معنی د کثرت، یعنې: در کړی مې دی تالره خیر کثیر چې علم او نبوت، قرآن او شفاعت دی، نو د دې لفظ لاندې کرد دیني او دنیوي دولتونه او حسي او معنوي نعمتونه داخل دي، او له دې نعمتونو څخه یو لوی نعمت «حوض کوثر» هم دی، چې په دې نامه په مسلمانانو کې مشهور دی، او د هغه په اوبو باندې به د قیامت په ورځ خپل امت اوبه کوي.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ

نو لمونځ کوه لپاره در ب خپل او قرباني کوه !.

تفسیر: یعنې د دومره لوی انعام او احسان شکر هم ښايي لوی وي، او ښايي چې پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت کې مشغول او لگیا وي، په بدني او روحاني عباداتو کې له گردو څخه لوی عبادت لمونځ دی، او په مالي عباداتو کې قرباني یو ممتاز حیثیت لري.

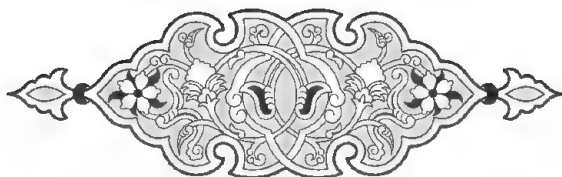
إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ

بېشکه دښمن ستا همغه دی بې بنیاده له هره خیره منقطع.

تفسیر: ځينو کفارو به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شان کې داسې ویل: دا سپری څوی نه لري، نو تر څو چې ژوندی وي خلق به یې نوم یادوي، خو وروسته له مرګه به یې څوک نوم اخلي؟ داسې بې هلک سپری ته په محاوراتو کې «ابتر» وایه کېده، «ابتر» په اصل کې لنډې «دم بریده» څاروي ته وایي، د هغه چا چې تر ده وروسته کوم نوم اخیستونکی پاتې نشي، ګواکې د هغه لکی هم پرې شوې ده، نو قرآن کریم دا راښيي: هغه چا ته چې الله تعالی خیر کثیر عطاء فرمایلی وي؛ تر ابد الآباد پورې د هغه نوم روڼ پاتې کېږي، او هغه ته «ابتر» ویل خورا ډېر حماقت او ناپوهي ده، په رښتیا سره هغه څوک چې داسې مقدسې او مقبولې هستی سره بغض، عناد او عداوت ولري؛ هغه له خپل ځانه وروسته څه د خیر ذکر او نېک اثر نه پرېږدي، نن چې دیارلس سوه اتیا کاله د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه تېر شوي دي، بیا هم ما شاء الله د هغه له روحاني اولاد څخه ګرده دنیا ډکه ده، او جسماني اولاده یې هم

د دوی د لویو له خوا ډېره زیاته په هر ملک کې شته، د دوی د دین صالحه آثار په عالم کې ځلېږي، د دوی یادول په ښه نوم، محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونو ته خوښي بڼې، دوست او دښمن ټول د دوی د اصلاحي چارو ستاینه کوي، او مونږ مسلمانان یې د زړه له کومې حق او رښتیا بولو، پرته له دنیا څخه په آخرت کې بیا په هغه مقام محمود کې چې دوی به هلته ودرېږي، او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چې دوی ته علی رؤوس الأشهاد په برخه کېږي؛ هم ځمونږ د افتخار ځای دی.

تَمَّتْ سُورَةُ الْكَوْثَرِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمِنَّهُ وَكْرَمُهُ.

سُورَةُ الْكَافِرُونَ

«د (الکافرون) سورت مکي دی، (۶) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۹) په نزول کې (۱۸) سورت دی، وروسته د (الماعون) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ

ووايه (ای محمده ! چې) ای کافرانو !

تفسیر: د قريشو څو تنو غټانو وويل: ای محمده ! راځه چې مونږ او تاسې روغه سره وکړو، تاسې تر یوه کال پورې ځمونږ د معبودانو عبادت وکړئ ! بیا په دویم کال کې مونږ ستا د معبود عبادت کوو، او داسې به هر یوه ټولګي ته د بل ټولګي له دین څخه څه برخه رسيږي، محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: «زه له الله تعالی څخه له دې نه پناه غواړم، چې د یوې ثانيې له مخې هم له هغه سره بل څوک یا شی شریک وګڼم»، بیا هغوی وويل: «ښه، نو تاسې ځمونږ د معبودانو مذمت مه کوئ، نو مونږ به هم ستا د پیغمبري تصدیق او ستا د معبود ستاینه (صفت) کوو»، نو په دې باندې دا سورت نازل شو، چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو په لویه جرګه کې ولوست، چې د هغه خلاصه د مشر کینو له طور او طریقې څخه پوره بهزاري ښکاروي، او د هغوی ځنې د تعلقاتو د انقطاع اعلان او بهزاري څرګندوي.

لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۚ وَلَا أَنْتُمْ عِبُدُونَ مَا أَعْبُدُ ۚ

نه کوم زه (في الحال) عبادت د هغه شي چې تاسې يې عبادت کوئ (ای کافرانو چې بتان دي).
او نه یی تاسې (ای کافرانو في الحال) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه یې عبادت کوم.

تفسیر: یعنې پرته له الله څخه د هغو معبودانو چې تاسې جوړ کړي دي، زه اوس عبادت نه کوم، او نه تاسې د هغه احد او صمد الله تعالی عبادت یې د نورو له شرکت څخه کوئ چې زه یې عبادت کوم، او په راتلونکې زمانې کې هم زه ستاسې د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ ۚ وَلَا أَنْتُمْ عِبُدُونَ مَا أَعْبُدُ ۚ

او نه یم زه عبادت کوونکی (په وروستی زمانه کې) د هغه شي چې عبادت یې کوئ تاسې. او
نه یی تاسې (ای کافرانو په وروستی زمانه کې) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه یې عبادت کوم (چې الله دی).

تفسیر: یعنې وروسته له دې هم زه ستاسې د معبودانو عبادت کوونکی نه یم، او نه تاسې ځما د دغه واحد معبود یې له شرکت عبادت کوونکي یی، مطلب یې دا چې زه موحد یم، له شرکت څخه اوس او په راتلونکې زمانې کې لږې تېښتم، او تاسې سره له شرکت نه اوس، او نه په راتلونکې زمانې کې موحد کېدی شی، سم له دې تقریر سره په دې آیتونو کې تکرار نه پاتې کیږي.

تنیه: ځینې علماوو دا تکرار پر تاکید باندې حمل کوي، او ځینې په پومبنيو دوو جملو کې د حال او استقبال نفې او په وروستنیو دوو جملو کې د ماضي نفې اخلي، ځینې په پومبني دوو جملو کې د حال او وروستنیو دوو جملو کې د استقبال اراده ښکاره کړې ده (کما يظهر من ترجمة شيخ الهند)، لیکن ځینې محققینو په پومبنيو دوو جملو کې «ما» موصول له او په وروستنیو دوو جملو کې «ما» مصدریه گڼلې داسې وايي: «خما او ستاسې په منځ کې نه په معبود کې اشتراک شته، او نه د عبادت په طریقه کې، تاسې خو د بتانو عبادت کوئ چې هغوی خما معبودان نه دي، او زه د هغه الله تعالی عبادت کوم چې د هغه په شان او صفت کې هیڅوک شریک کېدی نشي، او داسې واحد احد ستاسې معبود نه دی، علی هذا القیاس تاسې څرنگه چې عبادت کوئ؛ ویې کړئ!، لکه چې برېښ د کعبې په شاوخوا کې ګډېږي، یا د الله تعالی د ذکر او یادولو په ځای شپیلې وهی، زه داسې عبادت کوونکی نه یم، او همغسې چې زه یې عبادت کوم، او په ډېر خشوع او خضوع ورته مخامخ کېږم؛ تاسې د هغه توفیق نه لرئ، نو ځکه خما او ستاسې لاره بیخي جلا ده».

د دې حقیر په خیال کې داسې راځي چې: پومبني جمله یې د حال او استقبال د نفې لپاره کېښوده شي، یعنې زه نه اوس او نه په راتلونکي زمانه کې ستاسې د معبودانو عبادت پرستش کولی شم، لکه چې تاسې یې له ما څخه غواړئ، او د ﴿وَلَا اَنۡاۡعٰیۡدُ مَآۡعِیۡدُتُّمۡ﴾ مطلب د (حافظ ابن تیمیة رحمه الله) په وینا داسې واخیست شي: کله چې زه د الله رسول یم، دا خما په شان کې نشته، او نه به مې کله ممکن شي په شرعي امکان چې د شرک مرتکب شم، تر دې چې په تېرې زمانې کې چې تاسې پخوا خما له بعثته بتانو، تیږو (ګټو)، ونو او نورو ته عبادت کاوه؛ ما پرته له واحد الله تعالی څخه د بل کوم شي عبادت نه دی کړی، وروسته له دې چې د الله تعالی له لوري د وحی، د بینات، د هدی او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه؛ کله ممکن دي چې زه په شرکیاتو کې له تاسې سره مل شم، بنایي له همدې سببه دلته په ﴿وَلَا اَنۡاۡعٰیۡدُ﴾ کې اسمیه جمله او په ما ﴿مَآۡعِیۡدُتُّمۡ﴾ کې د ماضي صیغه غوره شوي وي.

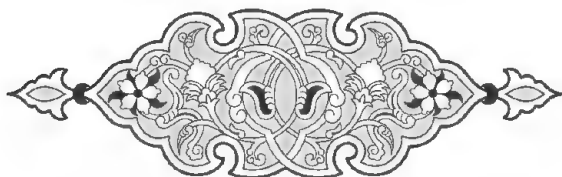
پاتې شول د کفارو احوال، نو د هغوی بیان یې په دواړو جملو کې یو شان وفرمایل: ﴿وَلَا اَنۡتُمۡ عِیۡدُوۡنَ مَآۡعِیۡدُ﴾ یعنې تاسې ای کفارو! د خپلو بدو استعداداتو او انتهایي بدبختیو په سبب د دې وړ (لایق) نه یئ چې په هیڅ وخت او هیڅ حال کې د واحد الله تعالی بې له شرکت عبادت کوونکي شئ، تر دې چې د روغې د خبرې په منځ کې هم د شرک په چُرْت کې ډوب تللي یئ.

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۝٤

تاسې لره دین ستاسې دی (د شرک)، او ما لره دین (د توحید، اسلام) خما دی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې هغه ضد چې تاسې کړی دی؛ څه فائده دررسوي؟ تر څو چې الله تعالی فیصله وکړي»، اوس مونږ بالکل له تاسې څخه بېزاره یو، او د هغې فیصلې په انتظار کې یو، او په هغه دین قویم چې الله تعالی مونږ ته مرحمت کړی دی؛ ډېر خوښ یو، تاسو چې د خپلو ځانونو لپاره د بدبختۍ هغه تګ خوښ کړی دی؛ هغه دې تاسې ته مبارک وي، هر یو فریق ته به د هغه د دود او دستور، او د راه او روش نتیجه پوره ورسیري.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْكَافِرُوْنَ بِفَضْلِ اللهِ تَعَالٰی وَمَنَّةٍ وَكَرَمِهِ.

سُورَةُ النَّصْرِ

«د (النصر) سورت په «منی» په «حجة الوداع» کې کې نازل شوی دی، او په مدني سورتونو کې حسابېږي درې آیاتونه او یوه رکوع لري، او وروستی (۱۱۴) سورت دی په نزول کې (۱۱۰) سورت دی په تلاوت کې، وروسته د (التوبة) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

کله چې راشي نصرت مرسته د الله، او فتح (د مکې).

تفسیر: لویه فیصله کوونکې خبره دا ده چې مکه معظمه چې د «حجاز» مرکز او د اسلام ډېرې نښې لري، فتحه شي، د عربو د زیاترو قبیلو سترگې هغې ته وې، پخوا له دې نه به یو یو، دوه دوه سړي په اسلام کې داخلېدل، خو د مکې معظمې له فتحې څخه وروسته ډلې ډلې داخلېدل، تر دې حده پورې چې د عربو جزیره گرده د اسلام په نور او رڼا رڼه او گرده و هسټېدونکو یې د توحید کلمه ولوستله، او هغه مقصد چې عبارت د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وو؛ پوره شو.

وَرَأَيْتِ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۝ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

او وینې به ته خلک چې ننوځي به دین د الله کې فوج فوج، ډلې ډلې. پس تسبیح پاکي وایه سره له حمد ثناء د رب خپل.

تفسیر: یعنې وپوهېږئ چې د بعثت مقصود او د دنیا د هستوگنې مطلب چې د دین تکمیل او د کبری خلافت تمهید دی؛ پوره شو، اوس د آخرت سفر نژدې دی، نو ښایي چې له دنیا څخه ځان فارغ کړئ، او د زړه له کومې آخرت ته متوجه شئ! او له پخوا څخه زیاتره د هغه تسبیح او تحمید ووايي، او په دې فتوحاتو او بریو باندې د هغه شکر اداء کړئ، او همېشه اوسې په استغفار باندې.

وَأَسْتَغْفِرُكَ إِنَّكَ تَوَّابٌ ۝

او مغفرت بخښنه وغواړه له ده څخه، بېشکه چې دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی (د مستغفرانو گنهگارانو).

تفسیر: یعنې ته ای محمد صلی الله علیه وسلم! ځانته او خپل امت ته استغفار ووايه، بېشکه چې دغه الله جل جلاله دی تل ښه توبه قبلوونکی.

تنییه: دا سورت د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په آخر عمر کې نازل شوی دی، چې هغوی د دې له لوستلو څخه په دې خبره وپوهېد، چې ما په دنیا کې خپل دا راسپارلی شوی کار پای ته ورساوه، اوس نو د آخرت د سفر وار دی.

تَمَّتْ سُورَةُ النَّصْرِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنَّهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ تَبَّتْ

«د (تبت) سورت مکي دی، (۵) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۱) په نزول کې (۶) سورت دی، وروسته د (الفاتحه) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝

مات، هلاک دې شي دواړه لاسونه د ابې لهب او پخپله دی هم هلاک شه !.

تفسير: ابو لهب چې نوم يې «عبد العزى بن عبد المطلب» دی، د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم حقيقي تره وو، خو د خپل کفر او شقاوت له سببه د پيغمبر صلى الله عليه وسلم ډېر سخت دښمن وو، کله به چې ځمونې پيغمبر صلى الله عليه وسلم په کومه مجمع او ډله کې د حق تعالى کومه خبره ويله؛ نو دې بدبخت به هغه صلى الله عليه وسلم په تېرو (گټو) ويسته، او ډېر ځله له دې تېرو ويشتلو څخه د ده مبارک صلى الله عليه وسلم وجود ژوبلېده او وينې ترې بهېدې، يو ځلې رسول اکرم صلى الله عليه وسلم د «صفا» په غونډۍ باندې ودرېد، او گډو ته يې ور غږ کړ، د دوى په غږ باندې گډ خلک سره ټول شول، دوى په ډېرې مؤثرې طريقې سره د اسلام دعوت شروع کړ، «ابو لهب» هم هلته وو، په ځينو رواياتو کې دې چې: د خپلو دواړو لاسونو په اوچت غورځولو سره يې وويل: «تبا لك سائر اليوم، ألهذا جمعنا؟» «مات شه ! يا د داسې خبرې د اورېدلو لپاره دې دلته سره راټول کړي يو؟».

لنډه يې دا چې د «ابو لهب» دښمني او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتها پورې رسېدلې وو، سره له دې کله چې د الله تعالى له عذابه وېرول کېده؛ نو ويل به يې: «که چېرې په رښتيا سره دا کار کېدونکى وى؛ نو له ما سره مال او اولاد ډېر دى، چې زه هغه گډ په خپلې فديې کې ور کړم، او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم»، د ده ښځې «أم جميل» هم له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره سخته هندۍ، ضد او عداوت درلود، او د «ابو لهب» د دښمنۍ د اور پيلو څخه (خاشاک) وه، لکه چې دغه ښځه د دغې دښمنۍ په اور کې د ضد او عناد لږگي غورځول، او هغه يې لا پسې تېزواه، په دې سورت کې د دې دواړو انجام راښوولى شوى دى، او داسې يوه تنبيه په کې شته: نړوي که ښځه، خپل وي که پردى، لوى وي که وړوکی، هر هغه کله چې د حق په عداوت باندې ملا وتړي؛ هغه بالاخره خوار او ذليل او تباه کيږي، لکه چې د پيغمبرانو ډېر نژدې خپلوان هم له هغه ذلت څخه ونه ژغورل شول، «ابو لهب» ته وگورئ ! چې د خپلو لاسو په خوځولو سره يې ځمونې د پاک پيغمبر پر خلاف خبرې کولې، او پر خپل زور او قوت باندې مغرور وو، او د الله تعالى مقدس شريعت او د معصوم رسول الله صلى الله عليه وسلم پاک طريقته ته يې لاس ورغځاوه، څنگه يې لاسونه ورمات شول، او د هغه گډ هغه کونښبونه چې د حق په پټولو کې يې کول؛ خراب شول، او د هغه سرداري او لويي د تل لپاره د ده له لاسه ووته، گډې چارې يې بېکاره شولې، غرور يې له سره ووت، او له زوره ولوېد، او د تباھۍ په کنده کې پرېوت، دا سورت مکي دى وائي چې د بدر له غزا څخه اووه ورځې وروسته په ده باندې يو بده سوځونکې او زهر لرونکې دانه وخته چې د هغې په سبب دى له کور او کهول څخه جلا کړ شو او هيڅوک ورته نه نيژدې کيدو چې هم هغلته مړ شو.

مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۖ

دفعه به نه کړي (دغه هلاکت لره) له دغه (ابي لهب) څخه (اصلي) مال د ده، او هغه چې ده کتلي وو (يعني اولاده يې).

تفسير: يعني مال، اولاد، عزت، وجاهت او لويي هيڅ يو «ابو لهب» له هلاکته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَيَصْلُ نَارًا إِذَا تَلَهَّبَ ۖ

ژر دی چې ننه به وځي (ابو لهب په قیامت کې) په اور خاوند د لمبو کې. تفسير: يعني وروسته له مړې کېدلو څخه «ابو لهب» ته سخت لمبې لرونکي اور رسېدونکي دی.

وَأَمْرَأَةٌ حَبَّالَةٌ الْخَطْبِ ۖ

او (ننه به وځي) ښځه د هغه (ابي لهب) اور ته، په دې حال کې چې بار راوړونکې به وي د خسو (د دوزخ).

تفسير: د «ابي لهب» ښځه «آم جميل» سره له مالدارۍ ډېره بخیله او شومه وه، نو ځکه دا به په خپله ځنگل ته تله لرگي به يې راوړه او اغزي به يې ټولول، او ځمونږ د پيغمبر صلی الله عليه وسلم په لاره کې به يې د شپې له مخې هغوی ته اچول، چې هغوی ته د تهجد د تگ او راتگ په وخت کې رېږ (تکليف) ورپېښ شي، فرمايلي يې دي: «دی لکه چې دلته د حق په دښمنۍ او د الله تعالی د پيغمبر په ايداء رسولو کې د خپل مېړه سره معاونت او مرستې کولې، په دوزخ کې به هم هغه سره داسې مرستې کوي»، ښايي چې هلته به هم د زقوم او ضريع چې د دوزخ اغزي لرونکې ونې دي لرگي راوړي، او د هغو په وسيله به د خپل مېړه د عذاب اور لا تودوي، لکه چې ابن کثير (رحمه الله) ويلي دي.

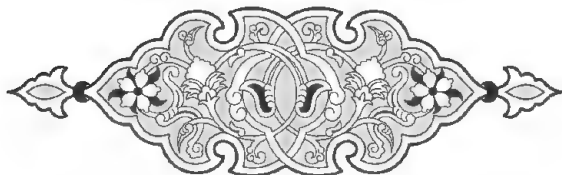
تنبیه: ځينو د «حَبَّالَةٌ الْخَطْبِ» معنی چغل گر اخیستی دی، لکه چې د عربو په محاورو کې دالفظ په دې معنا سره هم وایه کيږي، او په پارسی کې چغل گر ته «هېزم کش» وایه شي.

فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۚ

حال دا چې په غاړې د دې کې رسی ده له مضبوطو رسیو (پوټکیو د خرماوو) څخه.

تفسير: يعني ډېره کلکه او مضبوطه چوځېدونکې رسی، له دې څخه زیاترو مفسرينو د دوزخ د اوسپنې غاړې او سلاسل مراد اخیستي دي، او دا تشبیه د «حَبَّالَةٌ الْخَطْبِ» په مناسب ورکړې شوې ده، ځکه چې د لرگیو د بار تړلو کې رسی ته ډېر ضرورت پېښيږي.

تَمَّتْ سُورَةُ تَبَّتْ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَىٰ وَمَتَّه وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ الْإِخْلَاصِ

«د (الإخلاص) سورت مکي دی، (۴) آیت یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۲) په نزول کې (۲۲) سورت دی، وروسته د (الناس) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) شان دا دی چې الله یو دی (په ذات او صفاتو خپلو کې). الله بې پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د الله تعالی په نسبت پوښتي چې دی څنگه دی؟ تاسې ورته داسې ووايئ چې: الله تعالی یو دی، او د هغه په ذات کې په هیڅ ډول د تعدد او تکثر او دوه ییزتوب گنجایش نشته، او نه یې څوک په مقابل کې شته، او نه مشابه لري، په دې سره د مجوسانو عقیده رده شوه، چې وایي معبودان دوه دي، یو د خیر څښتن (مالک) «یزدان» او بل د شر څښتن (مالک) «اهرېمن» دی، او هم د هندوانو عقیدې تردېدې شوې چې هغوی د درې ډېرشو کروړو بتانو منونکي دي، او هغوی ته د عبادت په چارو کې برخې ورکوي.

د «الصمد» تفسیر په څو ډوله کړی شوی دی، چې (طبراني) هغه گړد نقل کړي وایي: «دا گړد رښتیا دي، او ځمونږ الله تعالی هغه لوی ذات دی چې هغه ته هر راز اړتیاوې وروړاندې کېږي، او هر ډول مرستې ورڅخه غوښتلی کېږي، او د گړد سترتوب (لویي) صفت په کې شته، نه خوري او نه څښي او نه چا ته محتاج دی، او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتې دی». (ابن کثیر).

د پاک الله د صمدیت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو، چې پرته له الله تعالی څخه نور کسان هم واکوالان (اختیارمند) گڼي، یا د هغوی په پوره خپلواکۍ باندې عقیده لري، د آریه وو د عقیدې تردید هم وشو، ځکه چې د دوی له اصولو سره سم د دنیا په پیدا کولو کې «روح» او «ماده» لویه اغېزه (اثر) لري، او د دواړه شیان پخپل وجود کې الله تعالی ته اړ او محتاج نه دي (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ ۝ وَلَمْ يُولَدْ ۝

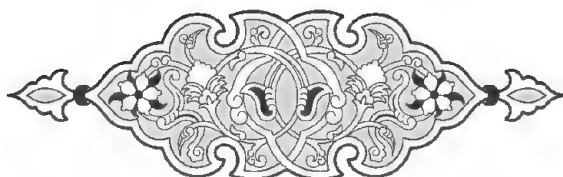
نه یې دی څېړولی (هیڅوک) او نه دی څېړولی شوی دی (له هیچا نه).

تفسیر: یعنې نه هیڅوک د ده اولاد دی، او نه دی د چا اولاد دی، له دې څخه د هغو عقائدو تردید هم وشو، چې په هغو کې مسیح علیه السلام یا عزیز علیه السلام د الله تعالی ځامن بلل کېږي، یا پرښتو ته د الله تعالی لونی وایي، او هم په «وَلَمْ يُولَدْ» سره د هغو عقیدو تردید وشو چې ځینې خلق مسیح یا نورو ته الله وایي، یعنې د الله تعالی دا شان دی چې څوک یې نه دي څېړولي، او نه دی له بل چا څخه څېړولی شوی وي، او ښکاره خبره ده چې عیسی علیه السلام د یوې سپین لمنې جینې له نښه پیدا شوی دی، نو هغه څنگه الله کېدی شي؟!.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝

او نشته دغه (الله) لره برابر سیال هیڅوک.

تفسیر: کله چې هیڅوک د الله تعالی سیال، شریک، برابر، مل نه وي؛ نو د هغه بنځه او هلک او نور له کومه کیږي؟ له دې جملې څخه د هغو تردید وشو چې د الله تعالی په ځینو صفتونو کې کوم مخلوق هغه غوندې ګڼي، تر دې چې ځینې رد سترګي د الوهیت له دې ستاینې څخه پوره ستاینې هغو مخلوقاتو ته هم ورکوي. تمّت سورة الإخلاص بفضل الله تعالی ومّنه وکرمه.

سُورَةُ الْفَلَقِ

«د (الفلق) سورت مکی یا مدنی دی، (۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۳) په نزول کې (۲۰) سورت دی، وروسته د (الفیل) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ

ووايه (ای محمده!) پناه غواړم په رب د صبا خيرونکي د تيارې باندې.
تفسير: يعنې هغه چې د شپې تياره خيروي، او له هغې څخه د سهار انوار او رڼا ښکاروي.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ

له شره د هغه شي چې پيدا کړی يې دی (له ضررناکو شيانو څخه).

تفسير: يعنې هر هغه مخلوق چې په هغه کې څه بدې او شروي، زه د هغه له شر او بدې څخه پناه غواړم، وروسته د دې ځای په مناسبت د څو ځان ته څيزونو نومونه هم اخيستی شوي دي.

وَمِنْ شَرِّ عَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ

او له شره د تيارې شپې کله چې تکه توره شي (او هر شی پټ کړي).

تفسير: يعنې د شپې تياره چې په هغې کې زياتره شرور او بدې پېښېږي، په تېره بيا کوډې (سحر) او نورې پېښې ډېرې واقع او پېښېږي.

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثِ فِي الْعُقَدِ

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پوکي کوونکيو چې پوکول کوي په غوتو کې.

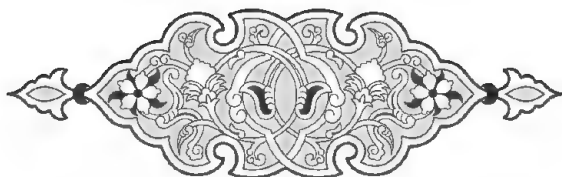
تفسير: له «النَّفَّاثِ فِي الْعُقَدِ» او پوکي کوونکيو نفسونو څخه هغه ښځې يا هغه ډلې يا هغه نفوس مراد دي چې: د سحر او د کوډو د چارو کولو په وخت کې پر کومې ژۍ يا مزي يا ويسته يا نورو باندې څه ولولي او پرې پوښې کړي، او غوتې په کې واچوي، هغه کوډې چې «لبید بن أعصم» څمونږ پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې کړې وې؛ په هغو کې ځينې جونې هم کېدې وې، والله أعلم.

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ

او له شره د حسد کوونکي کله چې ښکاره کړي حسد خپل.

تفسير: د ډېرو مفسرينو په نزد د: ﴿وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾ مطلب دا دی چې: کله چې حاسد د خپل زړه کیفیت ضبط نه کړی شي، او په عملي ډول سره خپل حسد ښکاره کړي؛ نو د هغه له بدې څخه پنا غوښتل ښايي، د حسد معنی دا ده چې: د بل چا د ورکړې شوي نعمت زوال وغواړي، البته داسې غوښتنه چې: الله تعالی ماته هم داسې نعمت يا زيات له هغه څخه وښيي چې هغه ته الله تعالی ورکړی دی، په رځې او حسد کې داخله نه ده، او هغه ته (غبطه) وايه شي.

تَمَّتْ سُورَةُ الْفَلَقِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنَّةٍ وَكَرَمِهِ.

سُورَةُ النَّاسِ

«د (الناس) سورت مدني يا مکي دی، (۶) آيت يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۴) په نزول کې (۲۱) سورت دی، وروسته د (الفلق) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ مَلِكِ النَّاسِ ۝ إِلَهِ النَّاسِ ۝

ووايه (ای محمده!) پناه غواړم په رب د ټولو خلقو. په باچا د ټولو خلقو. په معبود د ټولو خلقو.

تفسير: اګر که د الله تعالی د ربوبیت شان او د باچاهۍ چارې پر ټولو مخلوقاتو باندې شاملې دي، خو دا صفات همغسې چې په کامل ډول په انسانانو کې دي؛ په نورو مخلوقاتو کې داسې له لرې نه څرګندېږي، نو ځکه یې د «رب» او د «ملک» او د نورو اضافات انسانانو ته وفرمايه، او هم په وسوسو کې ابتلاء او اخته کېدل پرته له انسان څخه د بل مخلوق په شان کې نشته.

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۝

له شره د وسوسې اچوونکي تنبېدونکي (شیطان له ذکره د الله).

تفسير: شیطان سره له دې چې له سترگو څخه پټ دی خلق غولوي، او له لارې څخه یې وباسي، تر څو چې انسان په غفلت کې اوسېږي، د هغه تسلط پر دوی باندې زیاتېږي، او کله چې وینس او خپل الله تعالی یې په یاد شي؛ نو هغه سمدلاسه تنبتي.

الَّذِي يُوسُوسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْخِثَّةِ وَالنَّاسِ ۝

هغه (شیطان) چې وسوسې اچوي په سینو زړونو د خلقو کې. (چې دغه وسوسه اچوونکي) له پیرانو او انسانانو څخه دی.

تفسير: شیطان هم په پیرانو کې او هم په انسانانو کې شته، لکه چې ځمونږ په دغه مقدس تفسیر کې (د الأنعام سورت، ۱۴ رکوع ۱۱۲ آیت) داسې یو آیت لولو: ﴿وَكُنْ لَكَ جَعَلَهُ الْخُلُقُ بَيْنِي وَعَدُوًّا لِلْإِنْسَانِ وَالْجِنِّ يُؤْمِنُ بَعْضُهُمْ بِالْبَعْضِ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾ الله تعالی مو دې د دې دواړو له شره وساتي.

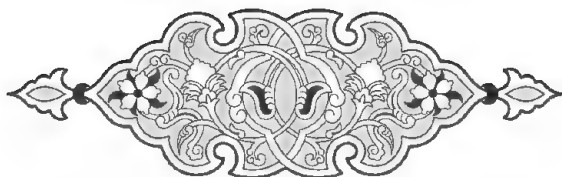
تَمَّتْ سُورَةُ النَّاسِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنَّهُ وَكْرَمَهُ.

تنبيه: له ډېرو أصحابو لکه «بي بي عائشه الصديقه»، «ابن عباس»، «زيد بن أرقم» رضي الله تعالى عنهم څخه روايت دی، چې پر نبي کریم صلی الله عليه وسلم ځينو يهودانو سحر جادو او کوډې کړې وې، چې د هغو له اثره د هغوی په مبارک بدن باندې يو راز مرض لاحق شو، په دې منځ کې کله داسې هم پېښېده چې دوی به ځينې دنيوي چارې کولې خو بيا يې داسې گڼل چې هغه يې نه دي کړې، يا هغه دنيوي کار چې کړي يې نه وي داسې يې باله چې کړي

یې دی، د دې پېښې د علاج لپاره الله تعالی دا دوه سورتونه رانازل کړل، چې د هغه له تاثره د الله تعالی په اذن هغه مرض زائل شو، واضح دې وي چې دا واقعه په صحیحینو کې شته چې په هغه باندې تر اوسه پورې هیڅ یو محدث جرح نه ده کړې، او داسې کیفیت د رسالت له منصب سره قطعاً منافي نه دي، لکه چې دوی کله فارغ او ځینې اوقات غشي ورباندې طاري کېده، یا څو ځلې په لمانځه کې سهو شوی دی؛ دوی فرمایلي دي: «إنما أنا بشر أنسى كما تنسون، فإذا نسيت فذكروني» «بشکه چې زه یو سړی یم لکه تاسې، او هېروم شیان لکه چې تاسې یې هېرئ، کله چې ځما څخه کوم شی هېر شي؛ نو هغه را په یاد کړئ!».

په یاد یې ولرئ چې سهو، نسیان، مرض، غشي او نور انساني عوارض د بشریت له خواصو څخه دي، کله چې انبیاء علیهم السلام بشر دي، نو د داسې خواصو موندل د هغو په وجود کې د هغوی له مرتبې څخه هیڅ شی نه لږوي، هو! دا ضروري ده کله چې د یوه سړي په نسبت په قاطعه وو براهینو او تیره وو دلائلو ثابت شي چې هغه په رښتیا سره د الله تعالی یقیني استاخی وي؛ نو د دې خبرې منل هم په کار دي چې د الله تعالی د هغه د عصمت تکفل کړی دی، او همغه یې د خپلې وحی د وریادولو او پوهولو او وررسولو دمه وار ګرځولی دی، نو څرنگه ممکن کېدی شي چې د ده د عوت د فرائضو او د تبلیغ په انجام کې کوم بل طاقت یا قوت خلل واچوي، نفس وي که شیطان، ناروغي وي که جادو، لنډه یې دا چې هیڅ یو شی نشته چې د نبوت او پیغمبرۍ په چارو او د بعثت په لوړو مقاصدو پورې اړه ولري، او بیا د سحر او جادو لږ څه اثر پرې ولویري، او نه کوډې اونه جادو د نبوت او د بعثت په فرائضو کې څه خلل او ډیل اچولی شي.

تَمَّتِ التَّرْجُمَةُ وَالتَّفْسِيرُ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ أَوَّلًا وَآخِرًا وَظَاهِرًا وَبَاطِنًا، رَبَّنَا لَا تَوَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا، رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ، اللَّهُمَّ آتِنَا حَشْتِي فِي قَبْرِي، اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي بِالْقُرْآنِ الْعَظِيمِ، وَاجْعَلْ لِي إِمَامًا وَنُورًا وَهَدًى وَرَحْمَةً، اللَّهُمَّ ذَكِّرْنِي مِنْهُ مَا نَسِيتُ، وَعَلِّمْنِي مِنْهُ مَا جَهِلْتُ، وَارْزُقْنِي تِلَاوَتَهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَأَطْرَافِ النَّهَارِ، وَاجْعَلْ لِي حُجَّةً يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ !.

د دوهم جلد فهرس

دسورت شميره	دسورت نوم	دمخ شميره	دپاري شميره
۱۹	سورة مريم	۹۲۳	۱۶
۲۰	سورة طه	۹۴۸	۱۶
۲۱	سورة الانبياء	۹۸۱	۱۷
۲۲	سورة الحج	۱۰۱۴	۱۷
۲۳	سورة المؤمنون	۱۰۴۲	۱۸
۲۴	سورة النور	۱۰۶۸	۱۸
۲۵	سورة الفرقان	۱۱۰۱	۱۹ - ۱۸
۲۶	سورة الشعراء	۱۱۲۳	۱۹
۲۷	سورة النمل	۱۱۵۳	۲۰ - ۱۹
۲۸	سورة القصص	۱۱۸۱	۲۰
۲۹	سورة العنكبوت	۱۲۱۳	۲۱ - ۲۰
۳۰	سورة الروم	۱۲۳۷	۲۱
۳۱	سورة لقمان	۱۲۵۶	۲۱
۳۲	سورة السجدة	۱۲۶۸	۲۱
۳۳	سورة الاحزاب	۱۲۷۶	۲۲ - ۲۱
۳۴	سورة سبا	۱۳۰۹	۲۲
۳۵	سورة فاطر	۱۳۳۱	۲۲
۳۶	سورة يس	۱۳۴۸	۲۳ - ۲۲
۳۷	سورة الصافات	۱۳۶۷	۲۳
۳۸	سورة ص	۱۳۹۱	۲۳
۳۹	سورة الزمر	۱۴۱۰	۲۴ - ۲۳

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۴۰	سورة المؤمن	۱۴۳۶	۲۴
۴۱	سورة حم السجدة	۱۴۶۳	۲۴ - ۲۵
۴۲	سورة الشورى	۱۴۸۴	۲۵
۴۳	سورة الزخرف	۱۵۰۴	۲۵
۴۴	سورة الدخان	۱۵۲۵	۲۵
۴۵	سورة الجاثية	۱۵۳۵	۲۵
۴۶	سورة الاحقاف	۱۵۴۶	۲۶
۴۷	سورة محمد	۱۵۶۱	۲۶
۴۸	سورة الفتح	۱۵۷۵	۲۶
۴۹	سورة الحجرات	۱۵۹۱	۲۶
۵۰	سورة ق	۱۶۰۰	۲۶
۵۱	سورة الذاريات	۱۶۱۰	۲۶ - ۲۷
۵۲	سورة الطور	۱۶۱۹	۲۷
۵۳	سورة النجم	۱۶۲۸	۲۷
۵۴	سورة القمر	۱۶۳۸	۲۷
۵۵	سورة الرحمن	۱۶۴۷	۲۷
۵۶	سورة الواقعة	۱۶۵۷	۲۷
۵۷	سورة الحديد	۱۶۶۸	۲۷
۵۸	سورة المجادلة	۱۶۸۳	۲۸
۵۹	سورة الحشر	۱۶۹۴	۲۸
۶۰	سورة الممتحنة	۱۷۰۶	۲۸
۶۱	سورة الصف	۱۷۱۵	۲۸
۶۲	سورة الجمعة	۱۷۲۰	۲۸

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۶۳	سورة المنافقون	۱۷۲۵	۲۸
۶۴	سورة التغابن	۱۷۳۰	۲۸
۶۵	سورة الطلاق	۱۷۳۶	۲۸
۶۶	سورة التحريم	۱۷۴۴	۲۸
۶۷	سورة الملك	۱۷۵۱	۲۹
۶۸	سورة القلم	۱۷۶۰	۲۹
۶۹	سورة الحاقة	۱۷۶۹	۲۹
۷۰	سورة المعارج	۱۷۷۷	۲۹
۷۱	سورة نوح	۱۷۸۴	۲۹
۷۲	سورة الجن	۱۷۹۰	۲۹
۷۳	سورة المزمل	۱۷۹۷	۲۹
۷۴	سورة المدثر	۱۸۰۴	۲۹
۷۵	سورة القيامة	۱۸۱۳	۲۹
۷۶	سورة الدهر	۱۸۲۰	۲۹
۷۷	سورة المرسلات	۱۸۲۸	۲۹
۷۸	سورة النبا	۱۸۳۵	۳۰
۷۹	سورة النازعات	۱۸۴۲	۳۰
۸۰	سورة عبس	۱۸۴۸	۳۰
۸۱	سورة التکویر	۱۸۵۳	۳۰
۸۲	سورة الانفطار	۱۸۵۸	۳۰
۸۳	سورة المطففين	۱۸۶۱	۳۰
۸۴	سورة الانشقاق	۱۸۶۷	۳۰
۸۵	سورة البروج	۱۸۷۱	۳۰

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۸۶	سورة الطارق	۱۸۷۵	۳۰
۸۷	سورة الأعلى	۱۸۷۷	۳۰
۸۸	سورة الغاشية	۱۸۸۱	۳۰
۸۹	سورة الفجر	۱۸۸۵	۳۰
۹۰	سورة البلد	۱۸۹۰	۳۰
۹۱	سورة الشمس	۱۸۹۴	۳۰
۹۲	سورة الليل	۱۸۹۷	۳۰
۹۳	سورة الضحی	۱۹۰۰	۳۰
۹۴	سورة الشرح	۱۹۰۳	۳۰
۹۵	سورة التین	۱۹۰۵	۳۰
۹۶	سورة العلق	۱۹۰۷	۳۰
۹۷	سورة القدر	۱۹۱۱	۳۰
۹۸	سورة البینة	۱۹۱۳	۳۰
۹۹	سورة الزلزال	۱۹۱۶	۳۰
۱۰۰	سورة العادیات	۱۹۱۸	۳۰
۱۰۱	سورة القارعة	۱۹۲۰	۳۰
۱۰۲	سورة التكاثر	۱۹۲۲	۳۰
۱۰۳	سورة العصر	۱۹۲۴	۳۰
۱۰۴	سورة الهمزة	۱۹۲۶	۳۰
۱۰۵	سورة الفیل	۱۹۲۸	۳۰
۱۰۶	سورة قریش	۱۹۳۰	۳۰
۱۰۷	سورة الماعون	۱۹۳۱	۳۰

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۱۰۸	سورة الكوثر	۱۹۳۳	۳۰
۱۰۹	سورة الكافرون	۱۹۳۵	۳۰
۱۱۰	سورة النصر	۱۹۳۷	۳۰
۱۱۱	سورة تبت	۱۹۳۸	۳۰
۱۱۲	سورة الاخلاص	۱۹۴۰	۳۰
۱۱۳	سورة الفلق	۱۹۴۲	۳۰
۱۱۴	سورة الناس	۱۹۴۴	۳۰

بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَوْفِيقِهِ
انْتَهَى المجلد الثاني (الأخير)
من بداية سورة مريم إلى آخر سورة الناس

د الله تعالى په مرسته او توفيق دوهم ټوك پاي ته ورسيد
د سورة مريم له پيل څخه د سورة الناس تر پاي پوري

إِنَّ وَزَارَةَ الشُّؤْنِ الْإِسْلَامِيَّةِ وَالْدَّعْوَةِ وَالْإِشَارَةِ

فِي الْمَمْلَكَةِ الْعَرَبِيَّةِ السُّعُودِيَّةِ

الْمَشْرِفَةِ عَلَى

مَجْمَعِ الْمَلِكِ فَهَكَذَا لِبَطَاعَةِ الْمُصَحَّفِ الشَّرِيفِ

فِي الْمَدِينَةِ الْمُنَوَّرَةِ

إِذْ يُسْرُّهَا أَنْ يُصَدَّرَ الْمَجْمَعُ هَذِهِ الطَّبْعَةُ مِنْ

تَرْجُمَةٍ مَعَانِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ

إِلَى لُغَةِ الْبَشْتُو

تَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يَنْفَعَ بِهَا النَّاسَ

وَأَنْ يَجْزِيَ

خَادِمَ الْجَمْعَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ الْمَلِكِ نَسِيمَانَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ السُّعُودِيِّ

أَحْسَنَ الْجَزَاءِ عَلَى جُهُودِهِ الْعَظِيمَةِ فِي تَشْرِيفِ كِتَابِ اللَّهِ الْكَرِيمِ

وَاللَّهُ وَلِيُّ التَّوْفِيقِ

په سعودي عربستان کښې د اسلامي چارو، او دعوت وارشاد وزارت او په
مدینه منوره کښې د قرآن کریم د چاپ لپاره د پاچا فهد چاپخانی سرپرست
په ډیره خوشحالی سره د قرآن کریم دمعانیو دا پښتو ترجمه او تفسیر
چاپ او خپروي،

او له الله تعالی څخه دعا او غوښتنه کوي چه په پښتو ژبه لوستونکو وروڼو ته پری
کټه ورسوي، او هم خادم الحرمين الشريفین پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود
ته د هغه د قرآن کریم د خپرونې او دغه لوی خدمت په بدل کښې لوی اجر او
ثواب ور په برخه کړي

یواځې یو الله تعالی د خیر کار توفیق ور کونکې دې

حَقُوقُ الظَّالِمِ مَحْفُوظَةٌ
لِمَجْمَعِ الْمَلِكِ فَهْدٍ لِطِبَاغَةِ الْمُصَنَّفِ الشَّرِيفِ

ص.ب. ٦٢٦٢ - المدينة النُّورَة

www.qurancomplex.gov.sa

contact@qurancomplex.gov.sa

ددی ترجمې او تفسیر د چاپ ټول حقوق په مدینه
منوره کښی د قرآن کریم د چاپ لپاره د پاچا فهد
چاپخانی په حق کښی محفوظ دي

پوسټ بکس شمیره: ۶۲۶۲ - المدینه المنوره

www.qurancomplex.gov.sa
contact@qurancomplex.gov.sa

ح) مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف ، ١٤٤١هـ .

فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف

ترجمة معاني القرآن الكريم إلى لغة البشتو / مجمع الملك فهد

لطباعة المصحف الشريف - المدينة المنورة ، ١٤٤١هـ

مج ٢

١٠٤٠ ص ؛ ١٩,٥ × ٢٨ سم

ردمك: ٩٧٨-٦٠٣-٨١٨٧-٧٤-٦ (مجموعة)

ردمك: ٩٧٨-٦٠٣-٨١٨٧-٧٦-٠ (ج ٢)

١- القرآن - ترجمة - لغة البشتو أ. العنوان

١٤٤٠/١١٦٩٩

ديوي ٢٢١,٤٩١٥٩

رقم الإيداع: ١٤٤٠/١١٦٩٩

ردمك: ٩٧٨-٦٠٣-٨١٨٧-٧٤-٦ (مجموعة)

ردمك: ٩٧٨-٦٠٣-٨١٨٧-٧٦-٠ (ج ٢)

